RÛHU'L - FURKĀN

TEFSÎRİ

Cild: 5

HAZIRLAYANLAR:

Mahmud USTAOSMANOĞLU

Riyâsetinde ilmî bir heyet

MÜCEDDİD
MAHMUT EFENDİ
VAKFI

İSTANBUL - 2022

Bu cildin hazırlanmasında emeği geçen kardeşlerime teşekkür eder,

Alîm ve Habir olan Mevlâ Te'âlâ tarafından mükâfatlandırılmalarını niyâz ederim.

Mahmud USTAOSMANOĞLU
(İsmailağa Camii Em. İmam-Hatibi)

Yayınlayan

ahıska yayınevi

Çengeldere Mah. Gündoğdu Cad. No:53/A
Çavuşbaşı - Beykoz / İstanbul
Tel : 0216 479 79 79
www.ahiskayayinevi.com / info@ahiskayayinevi.com

ISBN Takım: 978-605-5456-04-7 (Tk.)

ISBN 5. Cilt: 978-605-5456-09-2 (5.c)

Baskı

Sistem Matbaacılık
Yılanlı Ayazma Yolu, No:8
Davutpaşa / İstanbul Tel: 0212 482 11 01
Sertifika No: 49687

Satış ve Dağıtım

Ahıska Yayınevi

Tel & Whatsapp:

0216 479 79 79

www.ahiskayayinevi.com

© Bu eserin bütün hakları Ahıska Yayınevi'ne aittir. Tamamı yahut bir bölümü izin alınmadan, fotokopi dahil, optik, elektronik veya mekanik herhangi bir yolla çoğaltılamaz, basılamaz, yayımlanamaz.

بسم الله الرحمن الرحيم

وَالْمُحْصَنَاتُ مِنَ النِّسَاءِ إِلَّا مَا مَلَكَتْ أَيْمَانُكُمْ ۚ كِتَابَ
اللَّهِ عَلَيْكُمْ ۚ وَأُحِلَّ لَكُمْ مَا وَرَاءَ ذَٰلِكُمْ أَنْ تَبْتَغُوا
بِأَمْوَالِكُمْ مُحْصِنِينَ غَيْرَ مُسَافِحِينَ ۚ فَمَا اسْتَمْتَعْتُمْ بِهِ مِنْهُنَّ
فَآتُوهُنَّ أُجُورَهُنَّ فَرِيضَةً ۚ وَلَا جُنَاحَ عَلَيْكُمْ فِيمَا
تَرَاضَيْتُمْ بِهِ مِنْ بَعْدِ الْفَرِيضَةِ ۚ إِنَّ اللَّهَ كَانَ عَلِيمًا حَكِيمًا
﴿٢٤﴾ وَمَنْ لَمْ يَسْتَطِعْ مِنْكُمْ طَوْلًا أَنْ يَنْكِحَ الْمُحْصَنَاتِ
الْمُؤْمِنَاتِ فَمِنْ مَا مَلَكَتْ أَيْمَانُكُمْ مِنْ فَتَيَاتِكُمُ الْمُؤْمِنَاتِ ۚ
وَاللَّهُ أَعْلَمُ بِإِيمَانِكُمْ ۚ بَعْضُكُمْ مِنْ بَعْضٍ ۚ فَانْكِحُوهُنَّ
بِإِذْنِ أَهْلِهِنَّ وَآتُوهُنَّ أُجُورَهُنَّ بِالْمَعْرُوفِ
مُحْصَنَاتٍ غَيْرَ مُسَافِحَاتٍ وَلَا مُتَّخِذَاتِ أَخْدَانٍ ۚ فَإِذَا
أُحْصِنَّ فَإِنْ أَتَيْنَ بِفَاحِشَةٍ فَعَلَيْهِنَّ نِصْفُ مَا عَلَى
الْمُحْصَنَاتِ مِنَ الْعَذَابِ ۚ ذَٰلِكَ لِمَنْ خَشِيَ الْعَنَتَ مِنْكُمْ ۚ
وَأَنْ تَصْبِرُوا خَيْرٌ لَكُمْ ۚ وَاللَّهُ غَفُورٌ رَحِيمٌ ﴿٢٥﴾
يُرِيدُ اللَّهُ لِيُبَيِّنَ لَكُمْ وَيَهْدِيَكُمْ سُنَنَ الَّذِينَ مِنْ قَبْلِكُمْ
وَيَتُوبَ عَلَيْكُمْ ۗ وَاللَّهُ عَلِيمٌ حَكِيمٌ ﴿٢٦﴾

Mevlâ Tealâ, nikâhı haram olanların bir kısmını beyan ettikten sonra, diğer bir kısmını açıklamak ve nikâhı helâl olanları da, hangi şartlarla nikâhlamak caiz olduğunu beyan etmek üzere şöyle buyuruyor:

وَالْمُحْصَنَاتُ مِنَ النِّسَآءِ اِلاَّ مَامَلَكَتْ اَيْمَانُكُمْ كِتَابَ اللّٰهِ عَلَيْكُمْ وَاُحِلَّ لَكُمْ مَا وَرَآءَ ذٰلِكُمْ اَنْ تَبْتَغُوا بِاَمْوَالِكُمْ مُحْصِنِينَ غَيْرَ مُسَافِحِينَ فَمَا اسْتَمْتَعْتُمْ بِهِ مِنْهُنَّ فَاٰتُوهُنَّ اُجُورَهُنَّ فَرِيضَةً وَلَاجُنَاحَ عَلَيْكُمْ فِيمَا تَرَاضَيْتُمْ بِهِ مِنْ بَعْدِ الْفَرِيضَةِ اِنَّ اللّٰهَ كَانَ عَلِيماً حَكِيماً (٢٤)

KELİME MANASI (24)

Nikâhı size haram olanlar daha kimlerdir? (وَالْمُحْصَنَاتُ) **Evli olanlar,** kimden? (مِنَ النِّسَآءِ) **kadınlardan,** (اِلاَّ مَا) **ancak o müstesna ki,** (مَلَكَتْ) **malik oldu,** ne? (اَيْمَانُكُمْ) **sağ elleriniz,** yani harp esiri olarak sahip olduğunuz cariyeler müstesna, evli kadınlarla evlenmeniz size haram kılındı, (كِتَابَ اللّٰهِ) **Allah'ın yazısıyla,** yani Allah-u Tealâ bu zikredilenleri haram etmeyi yazmakla yazdı, kim üzerine? (عَلَيْكُمْ) **sizin üzerinize,** (وَاُحِلَّ) **ve helâl kılındı,** kim için? (لَكُمْ) **sizin için,** ne? (مَا وَرَآءَ ذٰلِكُمْ) **bunların dışındakiler,** Allah-u Tealâ bu zikredilenlerin haram edilip diğerlerinin helâl edilmesini size niçin açıkladı? (اَنْ تَبْتَغُوا) **talebetmeniz için,** yani kadınlarla evlenmeyi aramanızı istediği için, neyle? (بِاَمْوَالِكُمْ) **mallarınızla** (mallarınızı onlara mehir olarak vermek suretiyle), ne olduğunuz hâlde? (مُحْصِنِينَ) **iffet** (namus) **lu olduğunuz hâlde,** daha? (غَيْرَ مُسَافِحِينَ) **zina etmeyici olduğunuz hâlde,** (فَمَا) **o hâlde hangi şey ki,** (اسْتَمْتَعْتُمْ) **metalandınız** (faydalandınız), neyle? (بِهِ) **onunla,** kimden? (مِنْهُنَّ) **onlardan** (o kadınlardan), (فَاٰتُوهُنَّ) **verin,** kime? (هُنَّ) **onlara,** neyi? (اُجُورَهُنَّ) **ücret** (mehir) **lerini,** ne olduğu hâlde? (فَرِيضَةً) **farz kılınmış olduğu hâlde,** (وَلَاجُنَاحَ) **hiç bir günah yoktur,** kim üzerine? (عَلَيْكُمْ) **sizin üzerinize,** ne hususta? (فِيمَا) **o şey hususunda ki,** (تَرَاضَيْتُمْ) **karşılıklı anlaştınız,** neye dair? (بِهِ) **ona dair,** neden sonra? (مِنْ بَعْدِ الْفَرِيضَةِ) **takdir edilen şey** (mehir) **den sonra,** yani mehrin miktarını tayin ettikten sonra aranızda gönül hoşluğuyla mehri eksiltmek veya artırmak veya tamamen bağışlamak gibi hususlarda size hiç bir günah yoktur. (اِنَّ اللّٰهَ) **Muhakkak Allah** (-u Tealâ) (كَانَ) **daim oldu,** (عَلِيماً) **ziyade bilici olarak,** (حَكِيماً) **hikmet sahibi olarak** yani Allah-u Tealâ kullarının düzenini neyle sağlayacağını en iyi şekilde bildiğinden ve her yaptığını yerinde yaptığından, malları ve nesep (soy) ları koruyan nikâhı, kullarına meşru etmiştir.

Ayet: 24

MEÂL-İ ŞERİFİ (24)

(Harp esiri olarak) **sağ ellerinizin malik olduğu** (sahip olduğunuz cari yeler) **müstesna, evli kadınlar** (la evlenmeniz) **de size haram kılındı.** (Bu yasaklıklar) **üzerinize, Allah'ın farzı olarak** (yazılmıştır). **Bunlardan başkası** (nı), **namuslu ve zina etmeyen** (kişi) **ler olarak** (yaşamanız şartıyla) **mallarınızla** (mehirlerini vererek) **istemeniz size helâl kılındı.**

Onlardan faydalandıklarınıza, mehirlerini bir fariza (kararlaştırılmış bir hak) **olarak veriniz. O takdir edilen** (mehir) **den sonra,** (mehri artırmak veya bir miktar kesinti için) **karşılıklı anlaşmanızda sizin için hiç bir günah yoktur. Şüphesiz ki Allah** (-u Tealâ) **Alîm'dir, Hakîm'dir** (hakkıyla bilen ve her hükmü bir hikmete dayalı olandır).

İ Z A H A T

İmam Fahrurrâzî'nin, Tefsir-i Kebir'de, İmam Âlusî'nin, Ruhu'l-Meânî de, İmam Neseffnin de Medarikü't-Tenzîl'deki beyanlarına göre, ayet-i celilede geçen: (مُحْصَنَاتُ) tan maksat, kocası bulunan kadınlardır. Kocası, kadının başkasıyla evlenmesine mani olup, kadın da kocası sebebiyle nefsini haramdan koruduğu için, kocası olan kadına muhsane denilmiştir.

Ruhu'l-Beyan tefsirinde zikredildiğine göre: (اِحْصَانْ) **"İhsan",** Kur'an-ı Kerimde dört manada kullanılmıştır:

1. **Evlilik:** Nitekim bu ayet-i celiledeki **Muhsanat** evli kadınlar demektir.

2. **İffet:** Namusluluk, yine bu ayet-i celiledeki: **"Zina etmeyip muhsin olduğunuz hâlde."** kavl-i şerifi: "Namuslu olduğunuz hâlde" demektir.

3. **Hürriyet:** Bundan sonraki ayet-i celilede gelecek olan: (وَمَنْ لَمْ يَسْتَطِعْ مِنْكُمْ طَوْلاً اَنْ يَنْكِحَ الْمُحْصَنَاتِ) **"İçinizden muhsanatla evlenmeye gücü yetmeyen."** kavli şerifinden maksat hür kadınlardır.

4. Müslüman olmak: Nitekim gelecek ayet-i kerimede zikredilen: (فَاِذَا اُحْصِنَّ) **"Muhsane olurlarsa."** kavl-i şerifi: "Müslüman olurlarsa," diye tefsir edilmiştir.

Ayet-i celilede geçen: **"Eyman"** yeminin cemisidir, yemin esasen sağ el manasında olduğundan: **"Sağ ellerinizin malik olduğu"** demek, ellerinizle meşru surette, bihakkın (hak ederek) kazandığınız mülkleriniz demektir ki, en ziyade köle ve cariyelerde kullanılır. Burada anlatılan kadınlar olduğundan, **"Sağ ellerinizin malik olduğu"** ifadesinden muradın cariyeler demek olduğu açıktır.

Bundan evvelki ayet-i celilede zikredilen kadınlarla evlenmek haram olduğu gibi, kocası bulunan kadının, başka bir erkeğe haram olduğunu da, Mevlâ Tealâ bu ayet-i celilede açıklamıştır. Ancak, harp zamanında, düşman memleketleri istilâ edilip, kadınlar esir alındığında, aralarında kocası olanlar bulunursa, onlarla intifa (faydalanma) caiz olur. Zira müslümanların eline geçen kâfirin nikâhı kalmaz.

Böyle bir kadının, memlûke (cariye) olarak istimali (kullanılması) caiz olduğu gibi, menkûha (nikâhlı) olarak intifaı (faydalanılması) da caiz olacağı bu ayet-i celileden açıkça anlaşılmaktadır. Bu hüküm, kocası beraberinde bulunmadığı hâlde tek başına esir edilen kadın hakkındadır. Fakat karı koca beraber esir olup, müslümanların eline geçerlerse, İmam-ı Azam *(Rahimehullah)* Efendimize göre nikâhları devam eder.

Böyle bir kadının kocası yanında bulunduğundan, aralarındaki irtibat devam ettiği için, ağası tarafından diğer hizmetlerde cariye olarak kullanılması caiz ise de, cinsi münasebet suretiyle faydalanılması caiz değildir.

Amma, kocası dar-ı harpte kalınca, ihtilâf-ı dar (birinin islâm, diğerinin küfür diyarında olması itibariyle memleketlerinin değişikliği), aralarındaki nikâh rabıtasına (bağına) engel olduğundan, ağasının, böyle bir kadınla, istibradan (Bir hayız gördükten, hayız görmüyor ise bir ay geçtikten) sonra cinsi münasebette bulunması caizdir.

Nitekim İmam Süyûtî, Dürrül Mensur'da, İbni Ebî Şeybe, İmam-ı Ahmed, Ebu Davud, Tirmizî, Nesaî ve diğer bir çok kaynaklardan naklen, Ebu Saidil Hudrî *(Radıyallahu Anh)* ın şöyle buyurduğunu zikretmiştir:

"Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* **Huneyn günü, Evtas kabilesine bir ordu göndermişti, onlar da düşmanlarıyla karşılaşıp, muharebe ederek galip geldiler ve bir takım esirler aldılar. Resulullah** *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* **in ashabından bazıları, cariyelerin müşriklerden kocaları olduğu için onlarla cima etmekten sakındılar. Bunun üzerine Allah-u Tealâ bu ayet-i celileyi indirince, biz de onlarla cima etmeyi helâl kabul ettik."** *(Süyûtî, Dürrül Mensur 2/478)*

İşte bu rivayet, kocası küfür memleketinde kalıp, müslümanların eline esir düşen kadınlardan, islâm askerinin ganimet olarak hissesine düşen hatunla cima etmesinin serbest olduğunu açıklamaktadır. Ancak bu hükümler müslümanlarla harp hâlinde olan düşman hakkındadır. Amma sulh hâlinde olup, islâm milleti ile muahede (sözleşme) icabı dost olan milletlere dostane muamele edileceğinde şüphe yoktur.

Mevlâ Tealâ, Bu ve bundan evvelki (23 ve 24.) ayet-i kerimelerde nikâhı haram (evlenilmesi yasak) olanları şöyle sıralamıştır.

1. **Anneler,** yani kendi anneleriniz, babanızın ve ananızın anaları (nineleriniz). Gerçi 22. Ayet-i kerimede babaların nikâhladıkları ile evlenmenin haram olduğu beyan edilmekle, annelerin ve ninelerin haram olduğu evleviyetle (öncelikle) anlaşılmışsa da, önemine binaen özellikle açık olarak zikredilmiştir.

2. **Kızlar,** bu gerek bizzat kendi evlâdınız olan kızlar, gerek oğullarınız veya kızlarınızın kızları olan torunlarınız, gerekse torunların torunları olan kızlardır.

3. **Kız kardeşler,** Bunlar gerek ana-baba bir, gerek baba bir, gerek ana bir, bütün hemşirelerinizdir.

4. **Halalar,** yani babalarınızın ve dedelerinizin hemşireleri (kızkardeşleri) olan alel'umum halalarınız.

5. **Teyzeler,** annelerinizin veya ninelerinizin kızkardeşleri olan büyük küçük alel'umum teyzeleriniz.

6. **Birader** (erkek kardeş) **inizin kızları,** gerek çocukları gerekse torunları olan yeğenleriniz.

7. **Hemşire** (kızkardeş) **lerinizin kızları** ve torunları olan bütün yeğenleriniz.

Buraya kadar açıklanan yedi mahrem, nesep (soy) cihetinden olanlardır.

8. **Sizi emzirmiş olan analarınız,** yani süt anneleriniz ve nineleriniz.

9. **Süt kızkardeşleriniz,** Burada şunu da ifade edelim ki, süt emzirenlere **ana,** emenlere **kardeş** denmesi, bunlarda nesep ahkâmının (soyla alâkalı hükümlerin) geçerli olmasını gerektirir. Süt anneler ve kızkardeşler bulununca, süt babalar, süt kızlar, süt halalar, süt teyzeler, süt birader ve kızları, hep var demektir, dolayısıyla sütten haram olanların da bu şekilde yediye ulaşacağı ve bu ikisinin zikriyle diğerlerinden yetinildiği anlaşılmış olur.

Zaten Efendimiz *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* İbn-i Abbas *(Radıyallahu Anhüma)* dan rivayet edilen bir hadis-i şerifte:

١ – عَنِ ابْنِ عَبَّاسٍ (رضى الله عنهما) قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللهِ ﷺ: « يَحْرُمُ مِنَ الرَّضَاعِ مَا يَحْرُمُ مِنَ النَّسَبِ »

1 - **"Nesepten haram olanların hepsi rada'dan da haram olur."** yani soydan haram olanlar, sütten de haram olur buyurmuştur. *(Buharî, Şehadet:7, No:2502, 2503, 2/935, Nikâh:21, No:4811, 5/1963, Nikâh:28, No:4821, 5/1965, Nikâh:117, No:4941, 5/2007, Humus:4, No:2938, 3/1131, Müslim, Rada'1, No:1444/1-2, 3/243, Rada':9, 1445/9, 3/245, Rada':12, 1447, 3/246, Ebu Davud, Nikâh:6, No:2055, 1/626, İbn-i Mace, Nikâh:34 No:1937, 1938, 1/623, Darimî, Nikâh:48, No:2167, 2/595, Ahmed İbn-i Hanbel, No:24766, 9/401, NoY24225, 9/294, No:24297, 9/307, No:24425, 9/335)*

Bu suretle, buraya kadar soy bakımından yedi, sütten de yedi olmak üzere toplam olarak ondört meharim (nikâhı haram olan mahremler) sayılmış olmaktadır. Bundan sonra da müsahereten (evlilikle teşekkül eden akrabalık cihetinden) haram olanlar sayılacaktır.

10. **Hanımlarınızın anneleri,** (kaynanalarınız) ve onların da anneleri, bütün bunların nikâhları haramdır. Kadınlar gerek medhulun bihâ (kendileriyle cima edilmiş) olsunlar veya olmasınlar sadece nikâhla bu hürmet (haramlık) sabit olur.

11. **Kendileriyle cima etmiş olduğunuz hanımlarınızdan doğmuş olan rebibe** (üvey kız) **larınız** ki ekseriyetle bunlar yanınızda bulunurlar. Gerçi yanınızda olmasalar da sizlere haramdırlar. Fakat cima etmediğiniz hanımlarınızın üvey kızları ile evlenmenizde size günah yoktur. Demek ki analarla cima etmek kızları haram kılmakta, kızlarla sadece nikâhlanmak da anaları haram kılmakta yeterli olmaktadır.

12. **Sulblerinizden gelen oğullarınızın ve torunlarınızın hanımları olan gelinleriniz** ki, üvey oğul ve evlâtlıkların hanımları bunun dışındadır.

13. **İki kız kardeşin arasını bir nikâhta toplamanız.** yine böylece biri erkek farzedildiği takdirde diğeri ile evlenmesi caiz olmayan iki kadının meselâ bir kızla halasının veya teyzesinin bir nikâhta toplanması, iki kızkardeşle birden evlenmek gibi haramdır.

14. **Evli kadınlar,** bunlarla da evlenmek haramdır, ancak, harpte esir edilen kadınlar islâm memleketine getirildiklerinde, kocaları dar-ı harpte (küfür memleketinde) kalmışsa, aralarında nikâh kalmayacağından bunları almak helâl olur, fakat kocası ile birlikte esir olan kadınlara cariye olarak malik olanlar, bunların arasındaki nikâh bozulmamış olduğundan bu cariyelerle tekarrüb (cima) edemezler.

İşte bu açıklanan kadınlarla evlenmenin haram oluşunun **"Allah-u Tealâ'nın üzerinize yazısı"** olduğu açıklanarak bu hükümlere riayetin vacip olduğuna işaret edilmiştir. Bunların dışında kalanların helâl olması ise, haramlığını gerektiren bir şey olmadığı zaman geçerlidir.

Nitekim Hâzin tefsirinde zikredildiğine göre, bu ayet-i celilenin zahiri, bahsi geçen kadınların dışındakilerin helâl olmasını gerektiriyorsa da, zikredilenlerin dışında kalan bir takım sınıfların da haram olduğuna sünnet (hadis-i şerif) den deliller bulunmaktadır.

Bunlara bir kaç örnek verecek olursak:

1. Bir kadınla halasının veya teyzesinin bir nikâhta birleştirilmesi.

2. Üç talâkla boşanan bir kadının başka bir koca ile evlenmediği müddetçe eski kocasıyla nikâhlanması.

3. İddet bekleyen bir kadının iddet müddeti içersinde her hangi bir kişi ile evlenmesi .

4. Nikâhı altında hür bir kadın bulunanın, cariyeyi nikâh etmesi.

5. Dört hanımı olanın beşinci ile evlenmesi,

6. Mürtedde (dinden dönen bir kadın) la, müslüman olmadıkça evlenmek

7. Veseniye (putperest bir kadın) ile müslüman olmadıkça evlenmek,

8. Mecusiyye (ateş perest bir kadınla) müslüman olmadıkça evlenmek

9. Hür bir kadını boşayanın onun iddeti bitmedikçe bir cariye ile evlenmesi,

İşte bütün bunların haramiyeti ayet-i celile'nin zahirinden anlaşılmıyorsa da, haklarında hadis-i şerifler bulunduğundan muharremata (nikâhı haram olanlara) dahildirler.

Ayet-i celilede geçen: (وَأُحِلَّ لَكُمْ مَا وَرَآءَ ذٰلِكُمْ اَنْ تَبْتَغُوا بِاَمْوَالِكُمْ) **"Bunların dışındakilerin nikâhını mallarınızla talebetmeniz size helâl edildi."** cümle-i celilesindeki mallarınızla kaydı, mehrin nikâhın şartlarından olduğunu göster-

mektedir. Nikâh denildi mi, karşılığında bir mal söylenmemiş olsa bile mutlaka bir mehir gerekmektedir.

Hanefilere göre mehrin l0 dirhem (iki koyun kıymeti olan, 30 gram gümüş değerin) den aşağı olamayacağı bu ayet-i kerime ile sabittir. Zira Mevlâ Tealâ bu ayet-i kerimede mallarınızla buyurmuştur ki, 10 dirhemden aşağıya örf ve âdete göre mal denilmez.

Ayrıca Hazreti Cabir *(Radıyallahu Anh)* dan rivayet edilen:

٢ – عَنْ جَابِرٍ (رضى الله عنه) قَالَ رَسُولُ اللهِ ﷺ : « لاَ صُدَاقَ دُونَ عَشَرَةِ دَرَاهِمَ »

2. - **"On dirhemden aşağı mehir olmaz."** hadis-i şerifi ile de İmam-ı Azam Efendimiz delil almıştır. *(Darukutnî, Mehir:12, 3/245)*

İmam-ı Azam efendimize göre, mehrin mal kabilinden olması gereklidir, menfaat kabilinden olan şeyler mehir olamaz. Mevlâ Tealâ bu ayet-i celilesinde "mallarınızdan" buyurmakla mehrin mal olacağını beyan etmiştir.

Şu hâlde bir kimse, evleneceği kadına mehrine karşılık ilim öğretmek, Kur'an-ı Kerim okutmak, veya bir ay hizmet etmek üzere sözleşerek akd-i nikâh etseler (evlenseler), bu şart koşulanları yerine getirmek gerekmeyip, mehr-i misil (o kadının babasının akrabalarından olan akranlarına verilen mehri ödemek) lâzım gelir.

Mehrin manası, ehemmiyeti, kısımları, miktarı ve hikmeti hakkındaki geniş malûmat Nisa Suresinin 4. ayet-i kerimesinin tefsirinde *(Ruhul Furkan:4/560-563)* zikredilmiştir, dileyen oraya müracaat edebilir.

(اسْتِمْتَاعْ) **İstimtâ':** Faydalanmak demektir ki, kendisinden faydalanılan her şey bir meta'dır. Bir kadından faydalanmak ise, erkeğin onunla sahih bir nikâhla evlenip cima etmek veya halvet-i sahihada (karı kocanın cima etmelerine hiç bir engel bulunmadığı hâlde bir arada) bulunarak menfaatlenmesidir ki, bu durumda kadına mehir vermek emredilmiştir. Mehir, menfaat karşılığı olduğundan ayet-i celilede ücret olarak isimlendirilmiştir.

Kazî Beyzavî ve Nesefî'nin beyanlarına göre bir rivayette, bu ayet-i celile, Mekke fethedildiğinde üç gün serbest edilip sonra neshedilen Müt'a nikâhı hakkında inmiştir.

Müt'a nikâhı, bir gün veya daha fazla bir süre belirtilerek yapılan bir nikâhtır ki, bu sadece erkeğin kadından bir müddet lezzetlenip, kadının da erkekten aldığı ücretle faydalanmasından başka, sağlam bir maksada dayanmadığından, **geçici bir menfaat** manasında olan **Müt'a** diye isimlendirilmiştir.

Fahrurrazî, Kurtubî, Hâzin ve Alûsi tefsirlerinde zikredildiğine göre, İslâmın bidayetinde müt'a nikâhı serbest idiyse de, sonra Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* Efendimiz bunu nehyederek haram etmiştir. Nitekim:

٣ – عَنْ سَبْرَةَ بْنِ مَعْبَدِ الْجُهَنِيِّ (رضى الله عنه) قَالَ قَالَ رَسُولُ اللهِ ﷺ : « يَا أَيُّهَا النَّاسُ

اِنِّى قَدْ كُنْتُ اَذِنْتُ لَكُمْ فِى الْاِسْتِمْتَاعِ مِنَ النِّسَآءِ وَاِنَّ اللّٰهَ قَدْ حَرَّمَ ذٰلِكَ اِلٰى يَوْمِ الْقِيَامَةِ فَمَنْ كَانَ عِنْدَهُ مِنْهُنَّ شَىْءٌ فَلْيُخَلِّ سَبِيلَهُ وَلَا تَاْخُذُوا مِمَّا اٰتَيْتُمُوهُنَّ شَيْئًا »

3 - Sebre İbni Ma'bid el Cühenî *(Radıyallahu Anh)* şöyle buyurmuştur, Ben, Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* i Hacer-i esved ile Kâbe'nin kapısı arasında ayakta bulunarak şöyle buyururken gördüm: **"Ey insanlar! Şüphesiz ki ben size kadınlardan metalanmanız** (muvakkat bir nikâhla geçici bir süre faydalanmanız) **hususunda izin vermiştim. Fakat Allah** (-u Tealâ) **bunu kıyamet gününe kadar haram kılmıştır.**

Artık yanında onlardan bir şey (böyle bir kadın) **bulunan onun yolunu boşaltsın** (terketsin). **Ve onlara verdiğiniz mehirlerden hiç bir şey almayınız."** *(Müslim, Nikâh:3, No:1406/21, 3/196, İbn-i Mace, Nikâh:44, No:1962, 1/631, Darimî, Nikâh:16, No:2115, 2/578, Ahmed İbn-i Hanbel, No:15351, 5/235, Beyhekî, Sünenül Kübra, No:14144, 7/327)*

٤ – عَنْ عَلِيِّ بْنِ اَبِى طَالِبٍ (رضى الله عنه) اَنَّ رَسُولَ اللّٰهِ ﷺ نَهٰى عَنْ مُتْعَةِ النِّسَاءِ يَوْمَ خَيْبَرَ وَعَنْ اَكْلِ لُحُومِ الْحُمُرِ الْاِنْسِيَّةِ »

4 - Ali ibni Ebi Talib *(Radıyallahu Anh)* ın şöyle buyurduğu rivayet edilmiştir: **"Muhakkak Resulullah** *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* **Hayber günü Müt'a nikâhını ve ehlî eşek etini yemeği yasaklamıştır."** *(Müslim, Nikâh:3, No:1407/30-32, 3/199, Sayd:5, No:22, 4/189, Buharî, Zebaih:28, No:5203, 5/2102, Nikâh:32, No:4825, 5/1966, Tirmizî, Nikâh:29, No:1121, 3/429, Etime:6, No:1794, 4/254, Nesâî, Sayd:31, No:4345, 4346, 7/230, Nikâh:71, No:3365, 6/435, İbn-i Mace, Nikâh:44, No:1961, 1/630, Darimî, Edahî:21, No:1922, 1/517, Nikâh:16, No:2116, 2117, 2/578)*

Ebu Hureyre *(Radıyallahu Anh)* şöyle buyurmuştur: "Biz Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* ile birlikte Tebük gazasına çıktığımızda Veda' tepesinde konakladık. Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* orada bir takım ağlayan kadınlar görünce: (مَا هٰذَا) **"Bu nedir?"** buyurdu. Kendisine: "Bunlar, kocalarının kendileriyle müt'a nikâhı kıyıp sonra bıraktığı kadınlardır." denince Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* :

٥ – عَنْ اَبِى هُرَيْرَةَ (رضى الله عنه) قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللّٰهِ ﷺ: « حَرَّمَ اَوْ هَدَمَ الْمُتْعَةَ النِّكَاحُ وَالطَّلَاقُ وَالْعِدَّةُ وَالْمِيرَاثُ »

5 - **"Nikâh** (evlenme), **talâk** (boşama), **iddet** (boşanan kadının beklemesi gereken müddet) **ve miras** (karı kocanın birbirlerine varis olmaları), **müt'a nikâhını haram etmiş** (bir rivayette) **yıkmıştır."** buyurdu. *(Beyhekî, es-Sünenül Kübra, No:14178, 7/337)*

Bu hadis-i şeriften anlaşıldığı üzere İslâmda meşru edilen evlenme, boşama, kadının boşanan kocadan iddet beklemesi ve karı kocanın birbirlerine varis olmaları gibi hükümler müt'ada bulunmadığından bunların meşru edilmesiyle müt'a kalkmıştır.

Salim ibni Abdillah ibni Ömer *(Radıyallahu Anhum)* un rivayetine göre: Bir kere Ömer ibnil Hattab *(Radıyallahu Anh)* minbere çıkıp Allah (-u Tealây) a hamdü sena ettikten sonra şöyle buyurdu:

٦ – « مَابَالُ اَقْوَامٍ يَنْكِحُونَ هٰذِهِ الْمُتْعَةَ وَقَدْ نَهىٰ رَسُولُ اللهِ ﷺ عَنْهَا لاَ اَجِدُ رَجُلاً نَكَحَهَا اِلاَّ رَجَمْتُهُ بِالْحِجَارَةِ »

6 - **"Resulullah** *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* **yasakladığı hâlde Müt'a nikâhı kıyan kavimlerin hâli nicedir? Bu nikâhı kıyan bir kimseye rastlarsam, mutlaka onu taşla recmederim."** *(Hâzin, Mecmuatüttefasir 2/50)*

Sahabe-i kiramın ve onlardan sonra gelen âlimlerin cumhuru, müt'a nikâhının haram olup, ayetin mensuh (hükmü kaldırılmış) olduğu görüşüne gitmişlerdir. Ancak ayet-i celilenin ne ile neshedildiği hakkında ihtilâf etmişlerdir. Hadisin ayet-i neshedebileceğini kabul eden Hanefilere göre, geride zikredilen Sebre *(Radıyallahu Anh)* ın rivayet ettiği hadis-i şerifle neshedilmiştir.

Hadis-i şerifin Kur'an-ı kerimin hükmünü neshedemiyeceği görüşünde olan şafii mezhebine göreyse, bu ayet-i celileyi nesheden, Müminun suresindeki:

وَالَّذِينَ هُمْ لِفُرُوجِهِمْ حَافِظُونَ (٥) اِلاَّ عَلىٰ اَزْوَاجِهِمْ اَوْمَا مَلَكَتْ اَيْمَانُهُمْ فَاِنَّهُمْ غَيْرُ مَلُومِينَ (٦)

"O kullar ki namuslarını korurlar, ancak eşleri ve sağ ellerinin sahip olduğu (cariyeleri) **hariç. Şüphesiz ki onlar** (bunlarla ilişkilerinden dolayı) **kınanmış değillerdir."** *(Müminun suresi 5-6)* mealindeki ayet-i kerimelerdir. Çünkü müt'a nikâhı ile alınan kadın, eş ve cariye olmadığından ayet-i celiledeki müstesnalara dahil olmamakla kendilerinden sakınılması gerekenlerdendir.

İmam-ı Şafiî *(Rahimehullah)* buyurmuştur ki: **"İslâmda önce helâl edilip sonra haram edilen sonra tekrar helâl edilip sonra haram edilen, müt'a'dan başka bir mesele bilmiyorum."** Şöyleki: Müt'a nikâhı Hayber gününden evvel helâl olup, sonra Hayber günü haram edilmiş, sonra Mekke fethi günü mubah edilmiş, üç gün sonra da kıyamete kadar müebbed bir tahrim (sonsuz bir haramiyet) le haram edilmiştir.

Ebu Ubeyd *(Radıyallahu Anh)* buyurmuştur ki: Bütün müslümanlar müt'a nikâkının Kur'an ve sünnetle neshedildiği görüşünde birleşmişlerdir. Hicaz, Şam ve Irak ehlinin Hadis ve Fıkıh âlimleri, zaruret olsun olmasın müt'a nikâhına ruhsat olmadığı görüşündedirler.

İbni Cevzî *(Rahimehullah)* Tefsirinde buyurmuştur ki: "Müfessirlerden bir takımları bu ayet-i celilede müt'a nikâhının serbest edilip, sonra hadis-i şerifle neshedilmesi hususunda tekellüfte bulunmuşlar (kendilerini zorlamışlar) sa da, buna gerek yoktur, zira bu ayet-i celilede Mevlâ Tealâ:

« اَنْ تَبْتَغُوا بِاَمْوَالِكُمْ مُحْصِنِينَ غَيْرَ مُسَافِحِينَ »

"Zina etmeyip, namusunuzu muhafaza ederek, mallarınızla nikâh talebetmeniz size helâl kılındı." buyurarak, sahih nikâhtan bahsetmiştir.

Ondan sonra gelen: **"Kadınlardan metalandıklarınıza ücretlerini verin."** kavli ise, Zeccac ve Taberî'nin de beyanlarına göre: "Şartlarına uygun olarak nikâh edip cima ederek istifade ettiklerinize mehirlerini verin." demektir. Yoksa bu ayet-i celile Şia'nın dediği müt'a nikâhından bahsetmemektedir. Ancak Efendimiz *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* müt'a nikâhını önce serbest etmiş sonra da kıyamete kadar haram etmiştir.

Gerçi İbni Abbas *(Radıyallahu Anhuma)* nın: "Ölüm tehlikesinde olan kişilere meyte (ölmüş hayvan eti) ve domuz eti yemesi helâl edildiği" gibi, zinaya düşme tehlikesinde olan kişiler için müt'a nikâhına fetva verdiği rivayet edilmekteyse de, ölümüne yakın İbn-i Abbas *(Radıyallahu Anhüma)* nın bu görüşünden tövbe ettiği Ebussuud tefsirinde zikredilmektedir. Mevlâ Tealâ, ayet-i celilenin sonunda:

« فَلاَ جُنَاحَ عَلَيْكُمْ فِيمَا تَرَاضَيْتُمْ بِهِ مِنْ بَعْدِ الْفَرِيضَةِ »

"Mehir takdir olunduktan sonra karşılıklı anlaştığınızda size bir günah yoktur." buyurarak, kadının mehrini kocasına bağışlamasında veya azaltıp artırmalarında, bir günah olmadığını açıklamış, kendisinin Alîm ve Hakîm olduğunu zikrederek de, nikâh ve sair hususlarda insanların maslahat ve menfaatlerini çok iyi bildiğini, emir ve yasaklarında (kanun ve nizamlarında) son derece hikmet sahibi olup, hükmüne hiç bir halel ve zelel (bozukluk ve yanlışlığ) ın yol bulamayacağını beyan etmiştir.

Mevlâ Tealâ, nikâhı haram olan kadınları sayıp bunların dışındakilerin helâl olduklarını açıkladıktan sonra, bunların ne zaman ve hangi şartlarla helâl olabileceklerini beyan etmek üzere şöyle buyuruyor:

وَمَنْ لَمْ يَسْتَطِعْ مِنْكُمْ طَوْلاً اَنْ يَنْكِحَ الْمُحْصَنَاتِ الْمُؤْمِنَاتِ فَمِنْ مَا مَلَكَتْ اَيْمَانُكُمْ
مِنْ فَتَيَاتِكُمُ الْمُؤْمِنَاتِ وَاللّٰهُ اَعْلَمُ بِاِيمَانِكُمْ بَعْضُكُمْ مِنْ بَعْضٍ فَانْكِحُوهُنَّ بِاِذْنِ
اَهْلِهِنَّ وَاٰتُوهُنَّ اُجُورَهُنَّ بِالْمَعْرُوفِ مُحْصَنَاتٍ غَيْرَ مُسَافِحَاتٍ وَلاَ مُتَّخِذَاتِ اَخْدَانٍ
فَاِذَا اُحْصِنَّ فَاِنْ اَتَيْنَ بِفَاحِشَةٍ فَعَلَيْهِنَّ نِصْفُ مَا عَلَى الْمُحْصَنَاتِ مِنَ الْعَذَابِ
ذٰلِكَ لِمَنْ خَشِيَ الْعَنَتَ مِنْكُمْ وَاَنْ تَصْبِرُوا خَيْرٌ لَكُمْ وَاللّٰهُ غَفُورٌ رَحِيمٌ (٢٥)

KELİME MANASI (25)

(وَمَنْ) **Her kim,** (لَمْ يَسْتَطِعْ) **güç yetiremezse,** kimden? (مِنْكُمْ) **sizden,** neye? (طَوْلاً) **bir bolluğa,** öyle bolluk ki, (اَنْ يَنْكِحَ) **evlenmesine** (yardım edici), kim-

lerle? (الْمُحْصَنَاتِ) **namuslu kadınlarla,** (الْمُؤْمِنَاتِ) **iman edeci** yani sizden her kimin hür olan kadınlarla evlenmeye malî durumu müsait olmazsa,(فَمِنْ مَا) **o şeylerden** (nikâhlasın) **ki,** (مَلَكَتْ) **malik oldu,** ne? (اَيْمَانُكُمْ) **sağ elleriniz,** kimlerden? (مِنْ فَتَيَاتِكُمُ) **genç cariyelerinizden,** öyle cariyeler ki, (الْمُؤْمِنَاتِ) **iman edi - ciler,** (وَاللّٰهُ) **Allah** (-u Tealâ Hazretleri), (اَعْلَمُ) **çok iyi bilendir,** neyi? (بِاِيْمَانِكُمْ) **sizin imanınızı,** yani iki cihan saadetinin tek çaresi olan imanınızın mertebelerini Allah-u Tealâ Hazretleri hakkıyla bilmektedir, dolayısıyla sizin itibar edeceğiniz tek şey iman olmalıdır. Zira nice cariyelerin imanı bir çok hürrelerin imanından üstün olabilir. Binaenaleyh cariyedir diye imanlı bir kadınla evlenmekten çekinmeyin. (بَعْضُكُمْ) **bazınız** kimdensiniz? (مِنْ بَعْضٍ) **bazınızdansınız,** yani sizin cariyelerinizle evlenmeniz münasip olur zira ya din veya nesep bakımından birbirinize yakışırsınız, çünkü onlarda sizin gibi insanlardır. (فَانْكِحُوْ) **o hâlde nikâh edin,** kimi? (هُنَّ) **onları,** neyle? (بِاِذْنِ اَهْلِهِنَّ) **ehli** (sahipleri) **nin izniyle,** (وَاٰتُوْ) **ve verin,** kime? (هُنَّ) **onlara,** neyi? (اُجُوْرَهُنَّ) **ücret** (mehir) **lerini,** neyle? (بِالْمَعْرُوْفِ) **maruf** (güzellik) **le,** ne oldukları hâlde? (مُحْصَنَاتٍ) **iffetli oldukları hâlde,** (غَيْرَ مُسَافِحَاتٍ) **zina edici olmadıkları hâlde,** (وَلَا مُتَّخِذَاتِ اَخْدَانٍ) **gizli dost ta tutmayıcı oldukları hâlde,** (فَاِذَا اُحْصِنَّ) (cariyeler) **evlendikleri zaman,** (فَاِنْ اَتَيْنَ) **eğer işlerlerse,** (بِفَاحِشَةٍ) **bir fuhuş,** (فَعَلَيْهِنَّ) **onların üzerine vardır,** ne? (نِصْفُ مَا) **o şeyin yarısı ki,** (عَلَى الْمُحْصَنَاتِ) (hür olan) **evliler üzerine vardır,** neden? (مِنَ الْعَذَابِ) **azapdan,** yani evlendikten sonra zina yapan cariyelere hür kadınların cezasının yarısı uygulanır. (ذٰلِكَ) **işte bu** (cariyelerle evlenme izni), kim içindir? (لِمَنْ) **o kimse içindir ki,** (خَشِيَ) **korktu,** neden? (الْعَنَتَ) **zinadan,** kimden? (مِنْكُمْ) **sizden,** (وَاَنْ تَصْبِرُوْا) **yine de sabretmeniz,** yani cariyelerle evlenmemeye sabretmeniz, nedir? (خَيْرٌ) **daha hayırlıdır,** kim için? (لَكُمْ) **sizin için,** (وَاللّٰهُ)**Allah** (-u Tealâ Hazretleri), (غَفُوْرٌ)**ziyade mağfiret edicidir,**yani onlarla evlenmeden duramayanları bağışlayıcıdır, (رَحِيْمٌ) **ziyade acıyıcıdır,** yani kullarına son derece acıdığı için onlara bu müsaadeyi vermiştir.

MEÂL-İ ŞERİFİ (25)

İçinizden, imanlı hür kadınları nikâh etmeye gücü yetmeyen kimse, sağ ellerinizin malik olduğu (eliniz altında bulunan) **mümin genç kızlarınız** (sayılan cariyeleriniz) **den** (alsın). **Allah** (-u Tealâ) **sizin imanınızı** (n derecelerini) **çok iyi bilendir** (dolayısıyla hürriyet ve kölelik gibi hususlara bakmayıp imanı esas alın). **Bazınız bazınızdansınız** (insanlık bakımından aranızda fark yoktur).

Öyleyse -iffetli, fuhuşta bulunmayan, gizli dostlar da edinmeyen kadınlar olmak üzere- onları (cariyeleri), **sahiplerinin izniyle** (kendinize) **nikâhlayın. Ücret** (mehir) **lerini de güzellikle onlara verin. Evlendikleri zaman eğer bir fuhuş yaparlarsa, onlara, hür kadınların cezasının yarısı** (uygulanır). **Bu** (cariyeleri alma hususundaki müsaade), **içinizden zinaya düşmekten korkanlar içindir. Sabretmeniz** (cariyelerle evlenmemeniz) **ise, sizin için daha hayırlıdır** (sabredemeyip evlenirseniz de) **Allah** (-u Tealâ) **çok mağfiret edicidir, çok acıyıcıdır** (bundan dolayı size bu ruhsatı vermiştir).

İ Z A H A T

Fahrurrazî ve Âlusî tefsirlerinde zikredildiğine göre, bu ayet-i celileden bir takım hükümler çıkartılmaktadır.

1. Hürre (hür bir kadın) ile evlenmeye maddi durumu yeterli olmayan kimsenin, cariye ile evlenmesinin caiz oluşu,

2. Nikâhı altında hür bir kadın bulunmayan kimsenin cariye ile evlenmesinin caiz oluşu,

3. Hür bir kadınla evli olanın, onun üzerine cariyeyi nikâh etmesinin caiz olmadığı

Bu hükümler Hanefiye göredir. Şafiiye göreyse cariye ile evlenmek için 3 şart vardır.

1. Hürre ile evlenmeye maddi durumu müsait olmaması,

2. Şehvet gücü fazla olması,

3. Cariyenin imanlı olması,

Ancak, Hanefi mezhebine göre de, hürre ile evlenmeye gücü yetenin cariye ile evlenmesi bir takım sebeplerden dolayı mekruh sayılmıştır. Bunları şöyle özetleyebiliriz.

1. Kölelikte ve hürriyette çocuk anasına tâbi olacağından, annesi cariye olan çocuk köle olacaktır ki, bu, o baba hakkında büyük bir eksikliktir.

2. Cariye, evden dışarı çıkmaya, erkeklerle karışıp görüşmeye, hatta zinaya bile alışkın olabilir ki bu da kocası hakkında büyük bir ar ve zarardır.

3. Cariye üzerinde ağasının hakkı, kocasının hakkından büyük olduğundan böyle bir kadın hürre gibi kocasına hizmet etme imkânı bulamaz, bazen ağası onu kocasına gitmesinden menedebilir ki, bu takdirde kocası ona muhtaç olup arasa da ona kavuşmaya yol bulamaz.

4. Ağası onu başka birisine satabilir ki, bu takdirde bazı âlimlere göre kocası ister istemez karısı ondan boş olur, gerçi fetva bu görüş üzere değilse de en azından ikinci ağası onu çocuğu ile beraber başka bir yere gönderebilir ki, bu da koca hakkında büyük zararlardandır.

5. Cariyenin mehri ağasının mülkü olduğundan, böyle bir kadın kocasına mehrini bağışlamaya imkân bulamaz. Bu takdirde ağası yüklü bir mehir isteyebilir ki, bu da evlenecek kişiyi dara düşürebilir.

İşte bütün bu sebeplerden dolayıdır ki, Allah-u Tealâ cariye ile evlenmeye ancak darda kalanlar için ruhsat vermiştir.

Ayet-i celilede geçen: (وَمَنْ لَمْ يَسْتَطِعْ مِنْكُمْ طَوْلاً اَنْ يَنْكِحَ الْمُحْصَنَاتِ الْمُؤْمِنَاتِ فَمِنْ مَا مَلَكَتْ اَيْمَانُكُمْ مِنْ فَتَيَاتِكُمُ الْمُؤْمِنَاتِ) **"Sizden Hür bir kadınla evlenmeye maddi durumu müsait olmayan, milk-i yemin ile malik olduğunuz cariyelerden alsın."** ifadesi, başkasının cariyesiyle evlensin demektir. Zira milk-i yeminle (para ve istilâ yoluyla) sahip olmak, nikâh yoluyla malik olmaktan daha kuvvetli olduğundan bir insanın kendi cariyesi ile evlenmesi caiz değildir, ancak azad ederse o zaman caiz olur.

Ayrıca, ayet-i celilede cariyenin imanlı olması şart kılındıktan sonra: (وَاللّٰهُ اَعْلَمُ بِاِيْمَانِكُمْ) **"Allah sizin imanınızı daha iyi bilir."** buyurularak, zahirde imanlı bulunmak yeterli olup, batını (içi) Allah-u Tealâ'nın bildiğine işaret edilmiştir.

Daha sonra da: (بَعْضُكُمْ مِنْ بَعْضٍ)**"Bazınız bazınızdandır."** buyurularak, bütün insanlar Âdem *(Aleyhisselam)* ın çocukları olduğundan, zaruret hâlinde cariye ile evlenmek lâzım olup imanda da eşitlik olduktan sonra, diğer vasıflara itibar edilmemesi ve kibir ederek bundan çekinilmemesi gerektiğine işaret edilmiştir.

Cahiliyet devrinde araplar haseb ve neseb (soy sop) la çok iftihar ettiklerinden, Mevlâ Tealâ onları bu iftihardan menedip islâmiyette muteber olan vasfın iman olduğunu da bu cümle-i celileyle açıklamıştır. Nitekim:

٧ – عَنْ عَوْفِ بْنِ مَالِكٍ (رضى الله عنه) عَنِ الرَّسُولِ ﷺ اَنَّهُ قَالَ: « ثَلاَثٌ مِنْ اَمْرِ الْجَاهِلِيَّةِ الطَّعْنُ فِى النَّسَبِ وَالنِّيَاحَةُ عَلَى الْمَيِّتِ وَالْاِسْتِسْقَاءُ بِالْاَنْوَاءِ وَلَايَدَعُهَا النَّاسُ فِى الْاِسْلاَمِ »

7 - Avf İbn-i Malik *(Radıyallahu Anh)* dan rivayet edilen hadis-i şerifte Efendimiz *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* şöyle buyurmuştur: **"Üç şey cahiliyyet işindendir, Nesebleri tenkit,** (başkasının soyunu tenkid edip kendi soyu ile gurur duymak) **ölüye** (sesli şekilde) **ağlamakve yıldızlardan yağmur istemek. İnsanlar bunları islâmda da terketmiyeceklerdir** (insanlar müslüman olduktan sonra da bu cahiliyyet âdetlerini bırakmayacaklarından bu hadis-i şerifte bunların bırakılması için tenbih yapılmıştır)." *(Heysemî, Mecmau'z - Zevaid:3/13)*

Ayet-i celilede geçen: (فَانْكِحُوهُنَّ بِاِذْنِ اَهْلِهِنَّ) **"Onları** (cariyeleri) **sahiplerinin izniyle nikâh edin."** kavli şerifinden imam-ı şafii, buluğa ermiş akıllı bir kadının velisinin izni olmadıkça nikâhının sahih olmayacağı fetvasını çıkarmışsa da, İmam-ı Azam Efendimize göre bu ayet-i celile cariyeye mahsus olduğundan buluğa ermiş hür bir kadının velisinin izni olmaksızın da nikâhı geçerlidir. Fakat cariyenin nikâhı ağasının izni olmadan sahih olmaz zira, kendisi ağasının mülkü olduğu için ona sormadan kendisini başkasıyla evlendirse, başkasının mülkünde kocanın tasarruf etmesi gerekir ki bu, ağanın haklarına başkasının müdahalesi sayılacağından caiz olamaz.

Şu da bilinsin ki, ayet-i celile sade cariyelerden bahsetmekteyse de, kölenin de ağasının izni olmadan evlenemeyeceği, Hazreti Cabir *(Radıyallahu Anh)* dan rivayet edilen:

٨–عَنْ جابِرٍ (رضى الله عنه) اَنَّ رَسُولَ اللهِ ﷺ قَالَ: «اَيُّمَا عَبْدٍ تَزَوَّجَ بِغَيْرِ اِذْنِ مَوْلاَهُ فَهُوَ عَاهِرٌ»

8 - **"Ağasının izni olmadan evlenen köle zina edicidir."** *(Ebu Davud, Nikâh:15, No:2078, 1/633, Tirmizî, Nikâh21, No:1111, 3/419)* hadis-i şerifiyle sabittir.

(وَاٰتُوهُنَّ اُجُورَهُنَّ بِالْمَعْرُوفِ) **"Onların ecirlerini maruf yolla verin."** kavl-i şerifi, nikâh olunan cariyenin mehrini geciktirmeksizin örf ve âdete uygun, herkesce bilinip kabul edilen şekilde vermek, nafaka ve kisvesini (yiyeceği ve giyeceğini) vasat (orta) bir şekilde temin etmenin de vacip olduğunu açıklamaktadır. Şukadar var ki, eğer cariyenin ağası, onun kocasının yanında bulunmasına izin verirse, bu masraflar kocasına aittir. Ama ağasının evinde bulunup, ağası onu hizmetinde kullanırsa, ağasına vaciptir.

Ayet-i celilede geçen: (مُحْصَنَاتٌ) **"Muhsanat"** Afîfe (iffetli) olup namus perdesini yırtmayan cariyelerdir. (مسافحات) **"Müsâfihât"** açıktan, herkesin bileceği şekilde, istediği kimseyle zina eden kadınlar demektir. (مُتَّخِذَاتِ اَخْدَانٍ) ise, gizlice belirli bir dost tutup, onunla gayri meşru olarak yaşayan demektir.

Ebussuûd tefsirinde zikredildiğine göre, cahiliyyet devrinde, gizli dost tutanları zaniye (zina edici) saymazlar, ancak herkesle görüşenleri zaniye sayarlardı. Mevlâ Tealâ her iki kısmın da fahişe olduğunu bu ayet-i celilesiyle açıklamış ve:

« ... وَلاَ تَقْرَبُوا الْفَوَاحِشَ مَا ظَهَرَ مِنْهَا وَمَا بَطَنَ ... (١٥١) »

"Kötülüklerin açığına da gizlisine de yaklaşmayın." *(Enam Suresi: 151'den)* kavli şerifiyle de buna temas etmiştir.

(فَاِذَا اُحْصِنَّ فَاِنْ اَتَيْنَ بِفَاحِشَةٍ فَعَلَيْهِنَّ نِصْفُ مَا عَلَى الْمُحْصَنَاتِ مِنَ الْعَذَابِ) **"Eğer onlar evlendikten sonra bir fuhuş işlerlerse, o vakit onlara hür kadınların üzerine lâzım gelen cezanın yarısı vardır."** kavl-i şerifiyle de cariyeler nikâhlandıktan sonra, zinaya düşerlerse, hürre ve bakire olan kadın zina ettiğinde şeran lâzım gelen cezanın yarısı olan elli sopa vurulacağı açıklanmıştır. Zira hürre ve bakire kadın zina ettiğinde ona takdir edilen ceza yüz değnek olduğundan, cariyenin cezası bunun yarısı olacağı için elli değnek olur.

Nesefî tefsirinde zikredildiğine göre, **Recm** (taşla öldürülme) cezası yarılanamayacağından, buradaki hür kadınlardan maksat, hiç evlenmemiş olanlar, cezalarından maksat da sopa cezasıdır.

Hâzin tefsirinde zikrolunduğuna göre, bu ceza hususunda evli olup olmayan köleler arasında fark yoktur, çünkü onlar hakkında recm söz konusu olmadığından evli olsun olmasın, elli sopa cezası tatbik edilir. Ekseri ulemanın görüşü budur, İbni Abbas *(Radıyallahu Anhuma)* dan da böyle rivayet edilmiştir.

İmam-ı Tavus *(Rahimehullah)* : Hiç evlenmemiş olan bir köle zina ettiği takdirde, ona had cezası uygulanmaz, zira ayet-i celilede: (اُحْصِنَ) **"İhsan"** vasfı zikredilmiştir ki, hiç evlenmeyen kişi muhsan değildir. " demişse de, ekseri ulemaya göre ayet-i celiledeki: (اُحْصِنَ) **İhsan**'ın manası islâm'dır.

Bundan evlilik kastedilse bile, zina eden bir köleye had cezasının vacip oluşu evli olması şartına bağlıdır demek olmayıp, ancak köle evli de olsa zina ettiği takdirde cezası, recm olmayıp sadece sopadır, demektir. Zira hür böyle değildir. Çünkü o evli iken zina ettiği takdirde recmedilir.

Zina eden cariyenin had cezasına çarpılacağı bu ayet-i celileyle sabit olup, bu cezanın recm yoluyla değil de, sopa ile olacağı, Buharî ve Müslim'in Ebu Hureyre *(Radıyallahu Anh)* dan rivayet ettikleri:

٩ – عَنْ اَبِى هُرَيْرَةَ (رضى الله عنه) قَالَ: سَمِعْتُ رَسُولَ اللهِ ﷺ يَقُولُ: «اِذَا زَنَتِ الْاَمَةُ فَتَبَيَّنَ زِنَاهَا فَلْيَجْلِدْهَا وَلَا يُثَرِّبْ ثُمَّ اِنْ زَنَتْ فَلْيَجْلِدْهَا وَلَا يُثَرِّبْ ثُمَّ اِنْ زَنَتِ الثَّالِثَةَ فَلْيَبِعْهَا وَلَوْ بِحَبْلٍ مِنْ شَعْرٍ »

9 - **"Bir cariye zina edip, zinası açığa çıktığında** (efendisi) **ona had sopası vursun ve onu ayıplamasın, sonra tekrar zina ederse yine had sopası vursun ve onu çok kınamasın, sonra üçüncü defa zina ederse, kıldan bir ip karşılığında da olsa onu satsın."** *(Buharî, Büyu':66, No:109, No:2119, 2/777, Müslim, Hudud:6, No:1703, 3/535, Tirmizî, Hudud:13, No:14440, 4/46, Ebu Davud, Hudud:32, No:4470, 2/566, İbn-i Mace, Hudud:14, No:2565, 2566, 2/857, Muvatta', Hudud:4, No:704, 3/99, Ahmed İbn-i Hanbel, No:7399, 3/51)* hadis-i şerifiyle sabittir.

Şeyh Muhyiddin-i Nevevî *(Rahimehullah)* buyurdu ki, hadis-i şerifte emredilen bu satış cumhur alimlere göre, vacip olmayıp müstehaptır. Ayrıca bu hadis-i şeriften pahalı bir şeyi ucuza satmanın caiz olduğu anlaşılmaktadır.

Ancak, böyle bir cariyeyi satacak kişinin, müşteriye onun bu aybını bildirmesi vaciptir. Eğer: "Kendi istemediği bir şeyi müslüman kardeşi için nasıl ister." diye bir soru akla gelirse, buna: "Umulur ki o cariye o müşterinin yanında iffetini muhafaza edebilir veya onun heybetiyle, yahut iyiliği ve ikramı ile veya evlendirmesiyle namusunu koruyabilir." şeklinde cevap verilebilir.

(عَنَتْ) **"Anet"** şiddetli zarar ve büyük meşakkat demektir ki, burada maksat şehvetin galeyanı sebebiyle insanı dünya ve ahiret zorluklarına düşürecek olan zinadır. (ذٰلِكَ لِمَنْ خَشِيَ الْعَنَتَ مِنْكُمْ) **"Bu, sizden zinaya düşmekten korkanlar içindir."** kavl-i şerifi, cariyelerle evlenme, zinadan ve zinanın dünyada ki cezasıyla, ahiretteki azabından korkan kimse için meşrudur, demektir.

Bundan dolayı hür bir kadınla evlenmeye gücü olmayıp, cariye ile de evlenmediği takdirde zinaya düşme ihtimali bulunan kişinin cariye ile evlenmesi serbest kılınmıştır.

Demek ki, Mehir ödemeye ve aile bakmaya gücü olanların şehvetlerinin galeyana gelmesi durumunda evlenmeleri vaciptir ve bu durumda hür

bir kadının mehrini ödemeye ve geçimini temine güçleri yetişmeyecek olanların bir cariye ile olsun evlenmeleri vacip ve bu hususta imanlı cariyeyi tercih etmeleri en azından mendup (Allah-u Tealâ tarafından sevilen bir iş) tir. Çünkü cariyelerin de sefaletten kurtulmaları düşünüldüğünden, imanlı cariye buna en ziyade müstahaktır.

Ancak bu vacibiyet zinaya düşme korkusu bulunanlar hakkındadır, böyle bir tehlike bulunmadığı takdirde, cariye ile evlenmek vacip olmak şöyle dursun mendup bile değildir. Zira bunda bir taraftan hür kadınların değerinin düşmesine sebebiyet vermek diğer taraftan neslin şerefini ihlâl etmek (bozmak) gibi sakıncalar vardır. Bunun için Hazreti Ömer *(Radıyallahu Anh)* söyle buyurmuştur:

١٠ - « اذا نكح العبد الحرة فقد اعتق نصفه واذا نكح الحر الامة فقد ارق نصفه »

10 - **"Hür bir kadınla evlenen köle, yarısını azad ettirmiş, cariye ile evlenen bir hür de, yarısını köle etmiş olur."** *(Abdürrazzak, Musannef, 7/268, No:13103)*

Said ibni Mensur da, İbni Abbas *(Radıyallahu Anhuma)* nın:

١١ - « ما تزحف ناكح الامة عن الزنا الا قليلا »

11 - **"Cariye ile evlenen zinadan çok az geri durur."** buyurduğunu rivayet etmiştir. Ebu Hureyre ve ibni Cübeyr *(Radıyallahu Anhuma)* dan da bu misilli sözler rivayet edilmiştir.

İbni Ebî Şeybe, Âmir *(Radıyallahu Anh)* ın:

١٢ - « نكاح الامة كالميتة والدم ولحم الخنزير لا يحل الا للمضطر »

12 - **"Cariye ile evlenmek, leş, kan ve hınzır eti gibidir ki, ancak çok zorda kalana helâl olur."** buyurduğunu rivayet etmiştir. *(el-Kitabu'l-Musannef, 3/466, No:6066)*

Lâkin bütün bu sakıncalar zinaya düşme tehlikesine karşı hiçtir. Çünkü zina doğrudan doğruya suyu telef etmek ve gerek erkek gerekse kadınlar için pis bir zillet (alçaklık), ve beşeriyet âlemi için pek büyük bir sefalettir.

İnsandan başka, hayvanat (canlılar) içinde hiç biri dişisini sırf suyunu telef etmek için takip etmez. İnsanlar elinde hapsedilmiş olan erkek hayvanlar dışında kediler köpekler bile dahil olmak üzere hiç bir hayvan kuyruk sallamayan dişisine zorla saldırmaz ve birleştiği zaman bu işi sadece çocuk aşılamak için yapar.

Hatta erkek develerin, dişisinin sidiğini koklamalarının hamile olup olmadığını anlamak için olduğu bilinmektedir. Hasılı kelâm, İnsanın dışındaki canlıların hayvanî muamelelerinde bile sifah (zina) özelliği yoktur.

Fıtrat ve tabiat (yaratılış) ları buna meydan vermez, dolayısıyla bu zina rezaleti beşeriyeti hayvanlardan daha süfli (aşağı) bir vaziyete düşüren bir faciadır. Bu felâkete düşmektense cariye ile olsun evlenmelidir.

Ayet: 25

Ancak, bir insan hür bir kadınla evlenmeğe maddi imkân bulamadığı takdirde, hemen cariye ile evlenmeğe kalkışmayıp Allah-u Tealâ nın fazl-u kereminden imkân ihsan etmesini niyaz etmelidir. Nitekim Mevlâ Tealâ:

« وَلْيَسْتَعْفِفِ الَّذِينَ لاَ يَجِدُونَ نِكَاحاً حَتَّىٰ يُغْنِيَهُمُ اللّٰهُ مِنْ فَضْلِهِ ... (٣٣) »

"Nikâh (evlenmeğe çare) **bulamayanlar, Allah** (-u Tealâ) **kendilerini fazl** (-u kerem) **inden zengin edinceye kadar** (zinaya karşı) **iffetlerini korusun."** *(Nur Suresi: 33'den)* buyurmuştur.

Mamâfih, Mevlâ Tealâ ayeti celilenin sonunda: (وَأَنْ تَصْبِرُوا خَيْرٌ لَكُمْ) **"Sabretmeniz hakkınızda daha hayırlıdır."** buyurarak bu zina korkusu bulunmadığı takdirde cariyelerle evlenmemenin daha hayırlı olduğunu açıklamıştır. Bundan dolayı Ebu Hureyre *(Radıyallahu Anh)* dan rivayet edilen bir hadis-i şerifte, Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)*:

١٣– عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ (رضى الله عنه) قَالَ عَلَيْهِ السَّلاَمُ : « اَلْحَرَائِرُ صَلاَحُ الْبَيْتِ وَالْاَمَةُ هَلاَكُ الْبَيْتِ اَوْ فَسَادُ الْبَيْتِ »

13 - **"Hür kadınlar evin salâhı** (düzenine vesile) **cariye ise, evin helâki veya fesadı** (na, bozukluğuna sebep) **dir."** buyurmuştur. *(Deylemî, Firdevs, 2/161, No:2820)*

Fahrurrazî'nin beyanına göre imam-ı Şafiî bu ayet-i celiledeki: **"Sabretmeniz daha hayırlıdır."** kavl-i şerifini, ne hürre, ne de cariye ile hiç evlenmemeniz daha hayırlıdır. ibadet nikâhtan efdaldir diye tefsir etmişse de Hanefilere göre, bunun cariye ile evlenmek hakkında olduğu aşikârdır. Hür bir kadınla evlenme durumunda ise, İmam-ı Azam *(Rahimehullah)* Efendimizin mezhebine göre nikâhla meşgul olmak, nafile ibadetlerle meşguliyetten efdaldir.

Ruhul Beyan tefsirinde zikredildiğine göre, nikâh, peygamberlerin sünnetlerinden ve seçkin kulların âdetlerindendir. Ancak bu, insanların durumuna göre değişir, şöyle ki: Şehvetin taşkınlığı hâlinde evlenmek vacip, itidal hâlinde olan (zinaya düşme tehlikesi olmayanlar) için müstehap, cimadan ve infaktan aciz olan (cinsî ve malî gücü olmayan) lar için de mekruhtur.

Şiratül islâm şerhinde zikredildiğine göre, kişi evlenmek için dindar bir kadın seçmelidir, zira iyi bir kadın dünya nimetlerinin en hayırlısıdır. kişinin yemek pişirmek, ev süpürmek, yatak sermek, kapkaçak yıkamak ve ev işlerini düzeltmek gibi kalbini meşgul edecek şeylerden kurtulması, ancak bu işleri görecek iyi bir hanım sayesinde mümkün olur.

Çünkü, insanın cima isteği olmasa bile evinde tek başına yaşaması çok müşkildir. Bütün ev işlerini kendi görmeğe kalksa, vakitlerinin ekserisi zayi olup gider, ilim ve amele vakit bulamaz.

Bundan dolayı Ebu Süleyman-ı Dârani *(Kuddise Sırruhu)*: **"İyi bir hanım dünyadan değildir, çünkü o sana ahireti kazanma imkânı verir."** buyurmuştur.

Ulemadan bazısı bakire ile evlenmeyi tercih etmişlerdir ve: "Onun tamamı sana aittir, dulun ise çocuğu yoksa yarısı senin, çocuğu varsa hepsi başkasınındır. Senin rızkını yer başkasını sever." demişlerdir.

Velhasıl cariyelerle evlenmek ruhsatsa da, sabretmek azimettir. Azimetin ise evlâ olduğunda şüphe yoktur, çünkü kul en yüksek derecelere sabırla ulaşır. Haberde gelmiştir ki:

١٤ – وَفِى الْخَبَرِ: « يُؤْتىٰ بِاَشْكَرِ اَهْلِ الْاَرْضِ فَيَجْزِيهِ اللّٰهُ تَعَالىٰ جَزَاءَ الشّٰاكِرِينَ وَيُؤْتىٰ بِاَصْبَرِ اَهْلِ الْاَرْضِ فَقِيلَ لَهُ اَتَرْضىٰ اَنْ نَجْزِيَكَ جَزَاءَ الشّٰاكِرِينَ فَيَقُولُ نَعَمْ يَا رَبِّ فَيَقُولُ اللّٰهُ تَعَالىٰ كَلاَّ اَنْعَمْتُ عَلَيْكَ فَشَكَرْتَ وَابْتَلَيْتُكَ فَصَبَرْتَ لَاُضَعِّفَنَّ لَكَ الْاَجْرَ عَلَيْهِ فَيُعْطىٰ اَضْعَافَ جَزَاءِ الشّٰاكِرِينَ »

14 - **"Yer ehlinin en çok şükredeni Mevlâ'nın huzuruna getirildiğinde, Allah** (-u Tealâ) **ona şükredenlere vereceği sevabı ihsan eder, yer ehlinin en sabırlısı getirildiğinde ise, ona: 'Sana şükredenlerin mükâfatını vermeme razı mısın? ' denildiğinde, O: "Evet Ya Rabbi!" deyince,**

Mevlâ Tealâ: Hayır! Ben sana nimet verdim sen şükrettin, belâ verdim sabrettin, elbette senin mükâfatını kat kat edeceğim." buyurur, böylece ona şükredenlere verilenin kat katı ihsan edilir. " *(Ruhul Beyan: 2/192)*

Bazı kere kul, bir müddet nefis ile mücadeleye sabredip, nefsin elinden kurtulduktan sonra da, Allah-u Tealâ'nın büyük nimetlerine şükrederek hem sabrın, hem de şükrün faziletlerini cemedebilir. Allah-u Tealâ bizlere ve sizlere sabır ve şükrün gerçekleriyle hakikatlanmayı nasibeylesin. Âmin. . !

Allah-u Tealâ Hazretleri ayet-i celilenin sonunda: (وَاللّٰهُ غَفُورٌ رَحِيمٌ) **"Allah ziyade mağfiret edici, ziyade acıyıcıdır."** buyurarak, rahmetinin sınırsız ve sonsuz olduğuna işaret etmiştir. Efendimiz *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* bir kere:

١٥ – قَالَ عَلَيْهِ السَّلاَمُ: « يَاكَرِيمَ الْعَفْوِ »

15 - **"Ey affı çok keremli olan Allahım! deyince,**

فَقَالَ جِبْرِيلُ: اَتَدْرِى مَا مَعْنىٰ « كَرِيمَ الْعَفْوِ » هُوَ اَنْ يَعْفُوَ عَنِ السَّيِّآتِ بِرَحْمَتِهِ ثُمَّ يُبَدِّلَهَا بِحَسَنَاتٍ بِكَرَمِهِ »

Cibril-i Emin: **"Allah** (-u Tealân) **ın affının çok hoş olmasının manası nedir bilir misin?"** diye sordu sonra kendisi: **"O** (Allah-u Tealâ'nın affının keremli olması), **rahmetiyle günahları affedip sonra keremiyle onları sevaplara tebdil etmesidir."** buyurdu. *(Ruhul Beyan 2/192)*

Ayet: 26

Mevlâ Tealâ, açıklamış olduğu hükümlerin, geçmiş peygamberlerin ümmetlerinde geçerli olan âdet ve sünnetlere uygun olduğunu beyan etmek üzere şöyle buyuruyor:

يُرِيدُ اللّٰهُ لِيُبَيِّنَ لَكُمْ وَيَهْدِيَكُمْ سُنَنَ الَّذِينَ مِنْ قَبْلِكُمْ وَ يَتُوبَ عَلَيْكُمْ وَاللّٰهُ عَلِيمٌ حَكِيمٌ (٢٦)

KELİME MANASI (26)

(يُرِيدُ) **Murad ediyor** (istiyor), kim? (اللّٰهُ) **Allah** (-u Tealâ Hazretleri), neyi? (لِيُبَيِّنَ) **tam manasıyla açıklamayı,** kime? (لَكُمْ) **size,** yani Allah-u Tealâ sizin bilmediğiniz faziletli amellerinizi ve ibadetlerinizi ve sizden gizli kalan maslahat ve menfaatlerinizi size açıklamak istiyor, daha? (وَيَهْدِيَ)**hidayet etmek** (istiyor), kimi? (كُمْ) **sizi,** nereye? (سُنَنَ الَّذِينَ) **o kimselerin yollarına ki,** (مِنْ قَبْلِكُمْ) **sizden öncedirler,** yani Allah-u Tealâ sizi, sizden önce geçen Peygamberlerin ve salihlerin yollarına kavuşturmak istiyor, daha? (وَيَتُوبَ) **ve tövbe etmek istiyor,** kime? (عَلَيْكُمْ) **size,** yani sizi bağışlamak istiyor. (وَاللّٰهُ) **Allah** (-u Tealâ Hazretleri), (عَلِيمٌ) **hakkıyla bilicidir,** yani her şeyi son derece bildiğinden size meşru ettiği hükümleri, sizden önce geçen ümmetlerden hidayet üzere olanların takip ettiği yolları, mümin kulları hakkında faydalı ve zararlı olan şeyleri çok iyi bilmektedir. (حَكِيمٌ) **Yegâne hikmek sahibidir,** yani bütün işlerinde hikmet ve maslâhatı gözettiğinden dilediğine hakikatleri beyan eder, dilediğini hidayet eder, dilediğini tövbeye muvaffak eder. O, yaptığından mesul tutulmaz, kullar ise mesuldürler.

MEÂL-İ ŞERİFİ (26)

Allah (-u Tealâ) **size** (bilmediklerinizi) **açıklamak ve sizi, sizden önceki** (nebilerle salih) **lerin yollarına kavuşturmak ve size tövbe** (nasib) **etmek istiyor. Allah** (-u Tealâ) **hakkıyla bilicidir, yegâne hikmet sahibidir.**

İ Z A H A T

Tefsir-i Kebir'de zikredildiğine göre, bizden evvel geçen peygamberlerin sünnetleri ve ümmetlerin âdetlerinden maksat: "Hakka uymak ve batıldan sakınmaktır." Yoksa Kur'an-ı Kerimde bu surenin başından buraya kadar açıklanan helâl ve haramlar aynen onlarda da yürürlükteydi manasında değildir.

Zira geçmiş şeriatların hükümleri haddizatında değişikse de, hepsi kulların maslahat ve menfaatını gözetme hususunda eşittirler. Mevlâ Tealâ, geçmiş şeriatların hükümlerini beyan ettiğini bahsettikten sonra, bizden meydana gelecek kusurları, tövbe ettiğimiz takdirde affedeceğini açıklamıştır.

Allah-u Tealâ'nın bizim üzerimize tövbesi, Kazî Beyzavî'nin beyanına göre, günahlarımızı bağışlaması veya günahlardan menedecek şeylere bizi irşad edip tövbeye teşvik ve tevfik etmesi (muvaffak kılması) veya günahlarımıza kefaret olacak şeyleri elimizde yaratmasıdır.

Ruhul Beyan tefsirinde zikredildiğine göre, ayet-i celiledeki: (وَيَتُوبَ عَلَيْكُمْ) **"Sizi tövbeye muvaffak etmek istiyor."** hıtabı, bütün mükelleflere ait olmayıp, sadece tövbeye muvaffak olacak olan belirli bir taifeye mahsus olduğun - dan, bazı kimselerin tövbe etmemesinden, Allah-u Tealâ'nın muradının iradesinden tehallüf etmesi (istediğinin olmaması) lâzım gelmez, zira Mevlâ Tealâ'nın tövbe etmelerini istediği kişilerden maksat sadece tövbe edenlerdir.

Hasılı bu ayet-i celilede, Allah-u Tealâ'nın bu hükümleri ortaya koymasından maksat: "Size helâl ve haramı farkettirip, açıkça anlatmak ve sizi, sizden evvelkilerin sünnetlerine (onları saadete kavuşturan yollara) hidayet etmek ve cahiliyyet devrinde sizden nazarını ve rahmetini çekmiş iken, sizi islâm ile müşerref kılıp, böyle iyi bir yola döndürerek, günahlarınızdan tövbe ettirip, üzerinize rahmet ve in'amını devam ettirmesidir." buyurulmak istenmiştir. Dolayısıyla, burada:

« اِهْدِنَا الصِّرَاطَ الْمُسْتَقِيمَ (٦) صِرَاطَ الَّذِينَ اَنْعَمْتَ عَلَيْهِمْ غَيْرِ الْمَغْضُوبِ عَلَيْهِمْ وَلاَ الضَّالِّينَ (٧) »

"Bizi sırat-ı müstakim'e, yahudi ve hristiyanların yoluna değil de, in'am etmiş olduğun kullarının yoluna kavuştur." *(Fatiha Suresi 6,7)* duasına özel bir cevap vardır. Bu açıklanan helâl ve haram hükümleri büsbütün yeni teşri' olunmuş (ortaya konulmuş) ve hiç tecrübe edilmemiş bir yol değildir.

Aslında yaratılışın gereği olup, sizden önce geçenlerin nimet ve saadete ermelerine sebep olmuş mücerreb (denenmiş) ve salim (emniyetli) yollardır. Binaenaleyh bu ayet-i celilede geçmiş şeriatların pek doğru ve güzel oluşunun takriri (ifadesi) vardır. Bundan sapanların üzerinden Mevlâ Tealâ'nın nazarı çekilir, tekrar bu yola girenlere de, nazar-ı ilâhî avdet eder (döner).

Ayrıca, ayet-i celilede geçen: (وَيَهْدِيَكُمْ سُنَنَ الَّذِينَ مِنْ قَبْلِكُمْ) **"Allah** (-u Tealâ) **sizi, sizden öncekilerin yollarına hidayet etmek istiyor."** kavl-i şerifi, geçmiş şeriatların bazı hükümlerinin bizim şeriatımızda da geçerli olduğuna delâlet ettiğinden, usul ilmindeki:

« شَرَائِعُ مَنْ قَبْلَنَا شَرِيعَةٌ لَنَا اِذَا قَصَّهَا اللهُ وَرَسُولُهُ »

"Bizden evvelkilerin şeriatlarını Allah (-u Teala) **ve Resulü** *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* **beyan ettikleri takdirde bizim için de şeriattır."** kaidesinin doğruluğuna delildir.

وَاللّٰهُ يُرِيْدُ اَنْ يَّتُوْبَ عَلَيْكُمْ وَيُرِيْدُ الَّذِيْنَ يَتَّبِعُوْنَ
الشَّهَوٰتِ اَنْ تَمِيْلُوْا مَيْلًا عَظِيْمًا ﴿٢٧﴾ يُرِيْدُ اللّٰهُ
اَنْ يُّخَفِّفَ عَنْكُمْ ۚ وَخُلِقَ الْاِنْسَانُ ضَعِيْفًا ﴿٢٨﴾ يٰٓاَيُّهَا الَّذِيْنَ
اٰمَنُوْا لَا تَاْكُلُوْٓا اَمْوَالَكُمْ بَيْنَكُمْ بِالْبَاطِلِ اِلَّآ اَنْ تَكُوْنَ
تِجَارَةً عَنْ تَرَاضٍ مِّنْكُمْ ۣ وَلَا تَقْتُلُوْٓا اَنْفُسَكُمْ ۚ اِنَّ اللّٰهَ
كَانَ بِكُمْ رَحِيْمًا ﴿٢٩﴾ وَمَنْ يَّفْعَلْ ذٰلِكَ عُدْوَانًا وَّظُلْمًا
فَسَوْفَ نُصْلِيْهِ نَارًا ۭ وَكَانَ ذٰلِكَ عَلَى اللّٰهِ يَسِيْرًا
﴿٣٠﴾ اِنْ تَجْتَنِبُوْا كَبَاۗىِٕرَ مَا تُنْهَوْنَ عَنْهُ نُكَفِّرْ عَنْكُمْ
سَيِّاٰتِكُمْ وَنُدْخِلْكُمْ مُّدْخَلًا كَرِيْمًا ﴿٣١﴾ وَلَا تَتَمَنَّوْا
مَا فَضَّلَ اللّٰهُ بِهٖ بَعْضَكُمْ عَلٰي بَعْضٍ ۭ لِلرِّجَالِ نَصِيْبٌ مِّمَّا
اكْتَسَبُوْا ۭ وَلِلنِّسَاۗءِ نَصِيْبٌ مِّمَّا اكْتَسَبْنَ ۭ وَسْـَٔـلُوا اللّٰهَ
مِنْ فَضْلِهٖ ۭ اِنَّ اللّٰهَ كَانَ بِكُلِّ شَيْءٍ عَلِيْمًا
﴿٣٢﴾ وَلِكُلٍّ جَعَلْنَا مَوَالِيَ مِمَّا تَرَكَ الْوَالِدٰنِ
وَالْاَقْرَبُوْنَ ۭ وَالَّذِيْنَ عَقَدَتْ اَيْمَانُكُمْ فَاٰتُوْهُمْ نَصِيْبَهُمْ ۭ
اِنَّ اللّٰهَ كَانَ عَلٰي كُلِّ شَيْءٍ شَهِيْدًا ﴿٣٣﴾

Mevlâ Tealâ, kullarının tövbelerini kabul etmeyi murad ettiğini şöyle açıklıyor:

وَاللّٰهُ يُرِيدُ اَنْ يَتُوبَ عَلَيْكُمْ وَيُرِيدُ الَّذِينَ يَتَّبِعُونَ الشَّهَوَاتِ اَنْ تَمِيلُوا مَيْلاً عَظِيماً (٢٧)

KELİME MANASI (27)

(وَاللّٰهُ) **Allah** (-u Tealâ Hazretleri), (يُرِيدُ) **murad ediyor** (diliyor), neyi? (اَنْ يَتُوبَ) **tövbe nasip etmeyi,** kime? (عَلَيْكُمْ) **size,** (وَيُرِيدُ) **murad ediyor,** kim? (الَّذِينَ) **o kimseler ki,** (يَتَّبِعُونَ) **tâbi oluyorlar,** neye? (الشَّهَوَاتِ) **şehvetlere,** yani kötü arzuların esiri olan fasıklar ise istiyorlar, neyi? (اَنْ تَمِيلُوا) **meyletmenizi,** yani haktan dönmenizi, neyle? (مَيْلاً) **öyle bir meyille ki,** (عَظِيماً) **çok büyük.**

MEÂL-İ ŞERİFİ (27)

Allah (-u Tealâ) **sizin tövbenizi kabul etmek istiyor. Şehvetlerine tâbi olanlar** (nefislerinin kötü isteklerine uyanlar) **ise, sizin büyük bir meyille meyletmenizi** (büsbütün yoldan çıkmanızı) **isterler.**

İ Z A H A T

Taberî, Beğavî ve Ruhul Beyan tefsirlerinde zikredildiğine göre, mecusîler kız kardeşleriyle erkek ve kızkardeşlerinin çocukları (yeğenleri) ile evlenmeği helâl görürlerdi. Haramları açıklayan ayet-i kerime inince, bu müşrikler "Hala ve teyze kızlarını helâl kabul ediyorsunuz da, erkek ve kızkardeşlerinizin kızlarını neden haram sayıyorsunuz? Onlarla hala ve teyze kızları arasında ne fark vardır?" diyerek haramları açıklayan ayet-i kerimeyi tenkit etmek istemeleri üzerine bu ayet-i celile inmiştir.

Bu ayet-i celilenin yahudiler hakkında indiği Mukatil ibni Hayyan'dan rivayet edilmiştir. Çünkü onlar babadan bir olan kızkardeşleriyle evlenmenin Allah-u Tealâ tarafından kendilerine helâl kılındığını iddia ederlerdi.

İmam-ı Mücahid'in, İbni Abbas *(Radıyallahu Anhuma)* dan rivayetine göre ise, şehvetlerine uyanlardan maksat zinaya düşenlerdir. Çünkü onlar zina etme yenlerin de kendileri gibi zina etmelerini isterler.

Allah-u Tealâ bu ayet-i kerimesinde, kendisinin kullarını tövbeye muvaffak kılmayı, kötü işleri onlara terkettirip, iyi işler yapmayı kendilerine nasibetmek istediğini, şehvetlerinin arkasından koşup, keyiflerine uyan mecusî, yahudi ve zani (zina edici) lerin de, kulları hak yoldan saptırıp, kendilerine uydurarak helâl haram tanımayıp uçurumlara sürüklemeyi istediklerini açıklamak suretiyle kullarına: **"Böyle facirlerin arzularına uymayın ve bütün işlerinizde şehvete değil hikmete** (Allah-u Tealâ'nın dosdoğru olan hükümlerine) **ve kamil insanların siretleri** (gidişatı) **na tâbi olun."** buyurmak istemiştir.

Ayet: 28

Mevlâ Tealâ, bu ümmete verdiği ruhsatların ve kolaylıkların sebebini beyan etmek üzere şöyle buyuruyor:

يُرِيدُ اللّٰهُ اَنْ يُخَفِّفَ عَنْكُمْ وَخُلِقَ الْاِنْسَانُ ضَعِيفاً (٢٨)

KELİME MANASI (28)

(يُرِيدُ) **Murad ediyor,** kim? (اللّٰهُ) **Allah** (-u Tealâ Hazretleri), neyi? (اَنْ يُخَفِّفَ) **tahfif etmeyi** (yükünüzü hafifletmeyi), kimden? (عَنْكُمْ) **sizden,** (وَخُلِقَ) **ve yaratılmıştır,** kim? (الْاِنْسَانُ) **insan,** ne olarak? (ضَعِيفاً) **zayıf olarak.**

MEÂL-İ ŞERİFİ (28)

Allah (-u Tealâ) **sizden** (yükünüzü) **hafifletmek ister;** (zaten) **insan da zayıf olarak yaratılmıştır.**

İ Z A H A T

İmam Fahrurrazi'nin beyanına göre, ayet-i celilede geçen: **"Tahfif"** hakkında iki söz vardır.

1. Zaruret hâlinde cariye ile evlenmenin serbest kılınmasıyla ilgili kolaylıktır ki bu, İmam Mücahid ve İmam Mukatil'in sözüdür.

2. Diğer âlimlerin görüşüne göre, bu kolaylık şeriatın bütün hükümlerini kaplamakta ve Allah-u Tealâ'nın lutf-u keremiyle bize kolay ettiği her şeyi içine almaktadır. Çünkü Mevlâ Tealâ, Benî İsrail'e ve diğer ümmetlere indirdiği meşakkatli teklifleri bu ümmete yük etmemiştir.

Nitekim Mevlâ Tealâ, habibi hakkında:

« وَيَضَعُ عَنْهُمْ اِصْرَهُمْ وَالْاَغْلَالَ الَّتِى كَانَتْ عَلَيْهِمْ (١٥٧) »

"Onlardan (ümmetinden, hata ile adam öldürmekte kısas icrası, günah işleyen azaların ve pislik değen elbisenin kesilmesi gibi) **ağır yüklerini ve üzerlerindeki zincirleri** (güç gelen teklifleri) **kaldırır."** *(Araf Suresi: 157'den)*

Diğer bir ayet-i kerimesinde:

« ... يُرِيدُ اللّٰهُ بِكُمُ الْيُسْرَ وَلَا يُرِيدُ بِكُمُ الْعُسْرَ ... (١٨٥) »

"Allah (-u Tealâ) **size kolaylık muradeder, sizin hakkınızda güçlük istemez."** *(Bakara Suresi : 185'den)* Bir ayet-i kerimesinde de:

« ... وَمَا جَعَلَ عَلَيْكُمْ فِى الدِّينِ مِنْ حَرَجٍ ... (٧٨) »

"(Allah-u Tealâ) **Din hususunda üzerinize hiç bir zorluk kılmadı** (yüklemedi)." *(Hac Suresi: 78'den)* buyurarak bu hakikatı açıklamıştır.

Cabir *(Radıyallahu Anh)* dan rivayet edilen bir hadis-i şerifte Efendimiz *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* de:

١٦- عَنْ جابِرٍ (رضى الله عنه) قالَ: قالَ النَّبِيُّ ﷺ: «بُعِثْتُ بالدِّينِ الْحَنِيفِيَّةِ السَّمْحَةِ السَّهْلَةِ»

16 - **"Ben çok müsamahakâr** (hoşgörülü) **ve kolay olan İbrahim** *(Aleyhisselam)* **in dini ile gönderildim."** *(Beğavî, Meâlimuttenzil: 1/417, Ali el-Müttekî. Kenzu'l ummal 1/178, No:900, Ahmed İbn-i Hanbel, No:22354, 8/303)* buyurarak buna temas etmiştir.

Beğavî ve Ruhul Beyan tefsirlerinde zikredildiğine göre, **"İnsanın zayıf yaratılması"** ndan maksat: "Kadınlara karşı sabırsız olmasıdır." İmam Tavus ve Kelbî *(Rahimehumallah)* böyle buyurmuşlardır.

Said ibni Müseyyeb *(Radıyallahu Anh)* buyurmuştur ki: "Şeytan, Âdemoğlundan ümit keserse mutlaka ona kadınlar tarafından gelir, yani bir insana hiç bir günah işlettiremezse, onu kadınla aldatmaya çalışır. Ben seksen yaşıma geldim, iki gözümün biri gitti, öbürü ile zor görüyorum, yine de en çok kortuğum şey kadınların fitnesi (beni günaha düşürmeleri) dir."

Ebu Hureyre *(Radıyallahu Anh)* : **"Ey Allahım zina etmekten ve çalmaktan sana sığınırım."** diye dua ederdi. O zaman kendisine "Sen Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* in sahibi (arkadaşı) sın, yaşın da bu kadar ilerlemişken, hâlâ zinadan ve hırsızlıktan korkuyor musun? denilince, **"İblis sağ iken nasıl kendime güvenebilirim?"** diye cevap verirdi.

Tefsir-i Kebir'de zikredildiğine göre, Ubadetübnüs Samit *(Radıyallahu Anh)* buyurmuştur ki, **"Beni görmüyor musunuz ki, kimseye tutunmadan kalkamıyorum ve yumuşak yemeklerden başkasını yiyemiyorum, ne zamandır sahibim** (tenasül uzvum) **ölmüştür. Böyle olduğu hâlde şeytan gelir de kör ve sağır olan uzvumu harekete geçirir diye korktuğumdan güneşin üzerine doğduğu her şey benim olsa** (dünyayı bana verseler), **bana helâl olmayan bir kadınla yalnız kalmayı istemiyorum."**

İbni Kiysan *(Radıyallahu Anh)* ın buyurduğuna göre: **"İnsanın zayıf yaratılması"** ndan maksat heva ve şehvetine mağlup olmasıdır. Çünkü o, nefsinin isteklerine karşı duramaz, şehvetlerine tâbi olmamaya sabretmez ve gücünü ibadetlerin zorluklarında kullanmaz.

Alusî tefsirinde zikredildiğine göre, bu zafiyetten maksat görüş zafiyeti de olabilir, çünkü insan ilâhî bir nur olmadan sırları ve hikmetleri anlayamaz.

İmam Hasen *(Radıyallahu Anh)* dan rivayet edildiğine göre, **Zafiyet,** bünye zafiyetidir, çünkü insan başına gelen en ufak bir sıkıntıdan rahatsız olan, dayanıksız bir varlıktır.

İmam Beyhakî, Şuabul iman'da, İbni Abbas *(Radıyallahu Anhuma)* nın şöyle buyurduğunu rivayet etmiştir:

Nisa suresinde sekiz ayet vardır ki, onlar bu ümmet için güneşin üzerine doğup battığı her şeyden daha hayırlıdırlar.

Ayet: 28

« يُرِيدُ اللّٰهُ لِيُبَيِّنَ لَكُمْ وَيَهْدِيَكُمْ سُنَنَ الَّذِينَ مِن قَبْلِكُمْ وَيَتُوبَ عَلَيْكُمْ وَاللّٰهُ عَلِيمٌ حَكِيمٌ (٢٦) »

1. **"Allah** (-u Tealâ) **size** (bilmediklerinizi) **açıklamak ve sizi, sizden önceki** (iyi) **lerin yollarına ulaştırmak ve sizin günahlarınızı bağışlamak istiyor. Allah** (-u Tealâ) **hakkıyla bilicidir, yegâne hikmet sahibidir** (her işi yerinde olandır)." *(Nisa Suresi : 26)*

« وَاللّٰهُ يُرِيدُ اَنْ يَتُوبَ عَلَيْكُمْ وَيُرِيدُ الَّذِينَ يَتَّبِعُونَ الشَّهَوَاتِ اَنْ تَمِيلُوا مَيْلاً عَظِيماً (٢٧) »

2. **"Allah** (-u Tealâ) **sizin tövbenizi kabul etmek ister, şehvetlerine uyanlar ise, büyük bir meyille** (haktan) **meyletmenizi** (büsbütün yoldan çıkmanızı) **isterler."** *(Nisa Suresi:27)*

« يُرِيدُ اللّٰهُ اَنْ يُخَفِّفَ عَنْكُمْ وَخُلِقَ الْاِنْسَانُ ضَعِيفاً (٢٨) »

3. **"Allah** (-u Tealâ) **sizden** (yükünüzü) **hafifletmek ister, çünkü insan zayıf yaratılmıştır."** *(Nisa Suresi:28)*

« اِنْ تَجْتَنِبُوا كَبَائِرَ مَا تُنْهَوْنَ عَنْهُ نُكَفِّرْ عَنْكُمْ سَيِّئَاتِكُمْ وَنُدْخِلْكُمْ مُدْخَلاً كَرِيماً (٣١) »

4. **"Eğer yasaklandığınız** (günahlar) **ın büyüklerinden kaçınırsanız sizin, küçük günahlarınızı örteriz ve sizi şerefli bir yere** (cennete) **girdiririz."** *(Nisa Suresi : 31)*

« اِنَّ اللّٰهَ لاَ يَظْلِمُ مِثْقَالَ ذَرَّةٍ ... (٤٠) »

5. **"Şüphesiz ki Allah** (-u Tealâ) **zerre kadar zulüm** (haksızlık) **etmez."** *(Nisa Suresi 40'dan)*

« وَمَنْ يَعْمَلْ سُوءاً اَوْ يَظْلِمْ نَفْسَهُ ثُمَّ يَسْتَغْفِرِ اللّٰهَ يَجِدِ اللّٰهَ غَفُوراً رَحِيماً (١١٠) »

6. **"Kim bir kötülük yapar yahut nefsine zulmeder de sonra Allah'tan mağfiret dilerse, Allah** (-u Tealây) **ı çok mağfiret edici, ziyade acıyıcı bulacaktır."** *Nisa Suresi:110)*

« اِنَّ اللّٰهَ لاَ يَغْفِرُ اَنْ يُشْرَكَ بِهِ وَيَغْفِرُ مَادُونَ ذٰلِكَ لِمَنْ يَشَآءُ ... (١١٦) »

7. **"Şüphesiz ki Allah** (-u Tealâ), **kendisine ortak koşulmasını asla bağışlamaz bundan başkasını dilediği kimse için mağfiret eder."** *(Nisa Suresi: 116'den)*

« وَالَّذِينَ اٰمَنُوا بِاللّٰهِ وَرُسُلِهِ وَلَمْ يُفَرِّقُوا بَيْنَ اَحَدٍ مِنْهُمْ اُولٰئِكَ سَوْفَ يُؤْتِيهِمْ اُجُورَهُمْ... (١٥٢) »

8. **"Allah'a ve Peygamberlerine iman eden ve onlardan hiç birinin arasını ayırmayanlar** (a gelince) **İşte Allah onlara mükâfatlarını yakında verecektir. "** *(Nisa Suresi : 152) (Şuabul İman: 5/427, No:7145)*

Ruhul Beyan tefsirinde zikredildiğine göre, Allah-u Tealâ Hazretleri bu ümmet hakkında dört şey murad ederek kendilerine in'am (iyilik) etmiştir.

1. **Tebyîn:** Bu, onlara kendisine varan dosdoğru yolu açıklamasından ibarettir.

2. **Hidayet:** Bu da, sırat-ı müstakim'i açıkladıktan sonra, bu ümmeti o yola bizzat hidayet etmesi demektir ki bu, hidayeti yaratmasından ibarettir.

3. **Tövbe:** Bu ise, kendi yolu üzere onları manevi huzuruna çevirmesidir.

4. **Tahfif:** Bu da, bu ümmetten zorluğu kaldırıp, yardımı ile onları zatına ulaştırmasıdır. Bu tahfifin Efendimiz *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* ve ümmetine mahsus oluşu iki yöndendir.

1. - Allah-u Tealâ, İbrahim *(Aleyhisselâm)* ın:

« ... (٩٩) انّى ذاهبٌ الىٰ ربّى سيهدين »

"Şüphesiz ben rabbime gidiyorum, muhakkak O, beni hidayet edecektir." *(Sâffât Suresi:99 dan)* sözünü, Kur'an-ı Kerim'de bizlere haber vermiştir ki bu, İbrahim *(Aleyhisselâm)* ın, Allah-u Tealâ'ya kendi gayretiyle kavuştuğunu ifade etmek suretiyle bir nevi zahmete işaret etmektedir.

Musa *(Aleyhisselâm)* hakkında da:

« ... (١٤٣) ولمّا جآء موسىٰ لميقاتنا »

"Ne zaman ki, Musa bizim tayin ettiğimiz vakitte (Tûr-i Sîna'ya) **geldi."** *(Araf Suresi:143'den)* buyurarak, Musa *(Aleyhisselâm)* ın da Mevlâ Tealâ'ya varışının kendi gidişiyle olduğunu açıklamıştır ki bu da, bir nevi zorluktur.

Efendimiz *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* hakkında ise:

« ... (١) سبحان الّذى اسرىٰ بعبده ليلاً »

"Gecenin az bir saatinde kulunu götüren zatı tesbih ederim ." *(İsra Suresi:1'den)* buyurarak, Ondan zahmeti kaldırıp, kendisine yaptığı yardımı açıklamıştır. Bu ümmet hakkında da:

« ... (٥٣) سنريهم ايٰاتنا فى الٰافاق وفى انفسهم حتّىٰ يتبيّن لهم انّه الحقّ »

"Ufuklarda (göklerde ve yerde) **ve kendi nefislerinde, onlara ayetlerimizi göstereceğiz ki, O'nun** (Kur'an-ı Kerimin) **hak olduğu onlara iyice belli olsun."** *(Fussilet Suresi: 53'den)* buyurarak, onlar hakkındaki inayet cezbelerini (onları hiç zorlanmadan kendisine kavuşturmak için manevi bir çekişle çektiğini) açıklamıştır.

2. - Efendimiz *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* ve ümmetinden firak ve inkita'ın külfeti (Mevlâ Tealâ'dan ayrılığın zorluğu) kaldırılmış olup, onlar vusul ve visal (varma ve kavuşma) ile tahsis edilmişlerdir. Nitekim Necm suresinin 9. ayet-i kerimesinde beyan edildiği üzere, Efendimiz *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* (قاب قوسين او ادنىٰ) (miraç gecesi Mevlâ Tealâ'ya son derece yakınlık) makamına ulaşmakla tahsis edilmiş (seçilmiş).

Ayet: 28

« ما كَذَبَ الْفُؤادُ ما رَأى (١١) »

"(Gözleriyle) **Gördüğünü kalbi yalanlamadı."** *(Necm Suresi:ll)* kavl-i şerifiyle de Mevlâ Tealâ, habibine cemalini göstererek kendisine kavuşturduğunu beyan etmiştir.

Diğer peygamberler ise, yedi kat göklerde kalarak bu makama ulaşamamışlardır. Nitekim Efendimiz *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* miraç gecesi, Âdem *(Aleyhisselâm)* birinci kat semada, Yahya ve İsa *(Aleyhimesselam)* ikinci kat semada, Yusuf *(Aleyhisselâm)* üçüncü kat semada, İdris *(Aleyhisselâm)* dördüncü kat, Harun *(Aleyhisselâm)* beşinci, Musa *(Aleyhisselâm)* altıncı, İbrahim *(Aleyhisselâm)* ise yedinci kat semada görüp geçerek, Mevlâ Tealâ'ya ulaşmıştır. Bu ümmet hakkında ise:

« ... وَاِنْ تَقَرَّبَ اِلَيَّ بِشِبْرٍ تَقَرَّبْتُ اِلَيْهِ ذِراعاً ... » – ١٧

17 - "(Kulum) **Bana bir karış yaklaşırsa, ben bir arşın yaklaşırım,"** buyurması, Vusul ve visal'in hakikatıdır. *(Buharî, Tevhid:15, No:6970, 6/2694, Tevhid:50, No:7098 -7099, 6/2741, Müslim, Zikr:6, No:2675/20-21, 5/239)*

Lâkin nebi ile veli arasındaki fark, peygamberler seyr-i ilallah (Mevlâ Tealâ'ya doğru manevi yürüyüş) de ve vusul (Mevlâ Tealâ'ya kavuşmak) da müstakil (kimseye uymaya muhtaç değil) dirler. Dolayısıyla onların her makamdan nasipleri kendi kâmil kabiliyetlerine göredir.

Velinin seyri (manevi yürüyüşü) ise, ancak kendi peygamberine tâbi olup, o peygamberin onu, Allah yolunda tesliki (yola koyması) ile mümkündür. Nitekim Mevlâ Tealâ:

« قُلْ هٰـذِهِ سَبِيلِي اَدْعُوا اِلَى اللّٰهِ عَلٰى بَصِيرَةٍ اَنَا وَمَنِ اتَّبَعَنِي ... (١٠٨) »

"(Habibim) **De ki! İşte bu benim yolumdur. Ben** (insanları) **Allah'a** (körükörüne değil) **bir basiret üzere davet ediyorum. Ben de, bana tâbi olanlar da** (böyleyiz)." *(Yusuf Suresi: l08)'den)* buyurarak buna işaret etmiştir.

Dolayısıyla velinin manevi makamlardan nasibi kendi istidadı (kabiliyeti) ve Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* e ittibaı (uyması) na göredir. O hâlde kul sünnet- i seniyye'ye riayet edip, kâinatın efendisine güzelce uyarak manevi mertebeleri ve dereceleri tamamlamaya çalışmalıdır. Hazreti Ali *(Radıyallahu Anh)* buyurmuştur ki:

١٧ – عَنْ عَلِيٍّ (رضى الله عنه): « اَلطُّرُقُ كُلُّهَا مَسْدُودَةٌ عَلَى الْخَلْقِ اِلاَّ مَنِ اقْتَفٰى اَثَرَ رَسُولِ اللّٰهِ ﷺ »

"Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* **in izine uyanların dışındakilere** (Allah-u Tealâ'ya varan) **bütün yollar kapalıdır."** *(Ruhul Beyan:2/194)*

Cüneydi Bağdadî *(Kuddise Sırruhu)* buyurmuştur ki: **"Bizim bu** (tasavvuf) **yolumuz, Kur'an ve sünnet kaidelerine bağlıdır."**

"İnsan zayıf olarak yaratıldı." kavl-i şerifinde de: "İnsan zayıf olduğu için yaratıldığı islâm kabiliyeti üzere bulunduğu müddetçe, Allah-u Tealâdan ayrılığa bir saniye bile sabredemiyeceğine," işaret vardır. Nitekim:

« فَأَقِمْ وَجْهَكَ لِلدِّينِ حَنِيفاً فِطْرَتَ اللهِ الَّتِي فَطَرَ النَّاسَ عَلَيْهَا ... (٣٠) »

"(Habibim) **sen, hanif** (batıllardan hakka meyledici) **olarak yüzünü dine, -Allah'ın o fıtratına- çevir ki, O, insanları bunun üzerine yaratmıştır.**" *(Rum Suresi: 30'dan)* buyurmakla, bütün insanları islâm kabiliyeti üzere yarattığını açıklamış,

« ... يُحِبُّهُمْ وَ يُحِبُّونَهُ ... (٥٤) »

" O (Allah-u Tealâ), **onları sever. Onlar da onu sever."** *(Maide Suresi:54'den)* buyurmakla da, islâm kabiliyeti üzere sebat eden mümin kulları ile arasındaki muhabbeti izhar etmiş (açıklamış) tır.

Dolayısıyla bu muhabbet insana mahsus olup, insanın dışındakiler muhabbette bu dereceye erişemediklerinden Allah-u Tealâ'dan ayrılığa sabredebilirler, öyleyse insan bu zafiyetiyle sureta zemmolunmakta ise de, hakikatte medholunmaktadır.

Şu da bilinmelidir ki, insanın zafiyeti, noksanlık ve şekavetine (eksiklik ve kötülüğüne) sebebolduğu gibi, aynı zamanda kemal ve saadetine (olgunluk ve iyiliğine) de vesiledir.

Çünkü insan bu zafiyetinden dolayı bir hâlden diğer hâle ve bir sıfattan başka bir sıfata intikal eder (geçer). Şöyle ki: Bir an yiyip, içip, cima ederek hayvan sıfatını takınır, bir anda da tesbih ve takdisle meşgul olarak, emrolunanı yapıp, nehyolunandan kaçarak melek sıfatına bürünür.

İşte bütün bu değişiklikler insanın zafiyetinin neticelerindendir ki, bu kabiliyet insandan başka kimsede yoktur. Nitekim melekler hayvani sıfatlarla ittisaf'a, hayvanlar da melek sıfatıyla vasıflanmaya kadir olamazlar. Öyleyse insan Allah-u Tealâ'nın ahlâkıyla ahlâklanıp, sıfatlarıyla vasıflanarak kemale eriştiği için bu zafiyet ona mahsus kılınmıştır.

Nitekim Hadis-i Rabbanî'de:

١٨ – « فِي الْحَدِيثِ الرَّبَّانِيِّ: « أَنَا مَلِكٌ حَيٌّ لاَ أَمُوتُ أَبَداً عَبْدِي أَطِعْنِي أَجْعَلْكَ مَلِكاً حَيّاً لاَ يَمُوتُ أَبَداً »

18 - **Ben hiç ölmeyecek diri bir padişahım. Kulum! Bana itaat et ki, seni de** (cennette) **hiç ölmeyecek diri bir padişah yapayım."** buyurulmuştur. *(Nîsâbûrî, fî Hâmişit-Taberî:5/31)*

İşte insan bu kemalâtı kazandığında (خَيْرُ الْمَخْلُوقَاتِ) **"Mahlûkatın en hayırlısı"** olacağı gibi, hayvani sıfatları takındığında ise (شَرُّ الْمَخْلُوقَاتِ) **"Yaratıkların en şerlisi"** olur.

Ayet: 29

Mevlâ Tealâ, kadınlarla gayri meşru ilişkilerin haramiyetini beyan ettikten sonra, mal ve canla alâkalı diğer bazı haramları açıklamak üzere şöyle buyuruyor:

يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا لَا تَأْكُلُوا أَمْوَالَكُمْ بَيْنَكُمْ بِالْبَاطِلِ إِلَّا أَنْ تَكُونَ تِجَارَةً عَنْ تَرَاضٍ مِنْكُمْ وَلَا تَقْتُلُوا أَنْفُسَكُمْ إِنَّ اللَّهَ كَانَ بِكُمْ رَحِيمًا (٢٩)

KELİME MANASI (29)

(يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا) **Ey iman etmiş kullar,** (لَا تَأْكُلُوا) **yemeyin,** neyi? (أَمْوَالَكُمْ) **mallarınızı,** nerede? (بَيْنَكُمْ) **aranızda,** neyle? (بِالْبَاطِلِ) **batıl** (haksız ve haram yollar) **ile,** (إِلَّا أَنْ تَكُونَ) **ancak** (o malların) **olması müstesna,** nedir olması? (تِجَارَةً) **ticaret** (malları), öyle ticaret ki, (عَنْ تَرَاضٍ) **karşılıklı rızadan sudûr edici** (meydana gelen), öyle rıza ki, (مِنْكُمْ) **sizden** (doğan), yani aranızda karşılıklı rızaya dayanan bir ticaretin dışında mallarınızı haksız yollarla yemeyin. (وَلَا تَقْتُلُوا) **ve öldürmeyin,** neyi? (أَنْفُسَكُمْ) **nefislerinizi,** (birbirinizi), (إِنَّ اللَّهَ) **muhakkak Allah** (-u Tealâ), (كَانَ) **daim oldu,** kime? (بِكُمْ) **size,** nedir oldu? (رَحِيمًا) **ziyade acıyıcı,** yani size son derece acıdığından, sizi haram yemekten ve nefislerinizi helâk etmekten menetti.

MEÂL-İ ŞERİFİ (29)

Ey iman edenler! aranızda karşılıklı rızaya dayanan bir ticaret olması müstesna, mallarınızı batıl (haksız ve haram yollar) **la aranızda** (alıp vererek) **yemeyin ve kendinizi öldürmeyin. Şüphesiz ki Allah** (-u Tealâ) **sizlere çok acıyıcıdır.**

İ Z A H A T

Fahrurrazi, Hâzin ve Ruhul Beyan tefsirlerinde zikredildiğine göre, malların kullanılmasından en büyük maksat yemek olduğu için, bu ayet-i celilede malların gayri meşru surette yenmesi nehyedilmiştir. Halbuki malların gayri meşru şekilde, hiçbir surette kullanılması caiz değildir.

Ayet-i celilede geçen: **"Malların batıl ile yenmesi"** nden maksat, Faiz, kumar, gasp, hırsızlık, hıyanet (aldatmak), yalan yere şahitlik, yalan yere yemin ve rüşvet gibi meşru olmayan her hangi bir yolla başkasının malına haram olarak sahip olmaktır.

Malların, günah yerlere harcanması suretiyle telef edilmesi de, batıl olarak yenilmesine dahildir. Cemî ukudât-ı faside (şeriata göre geçerli sayılmayan bütün muameleler) bu batıla dahildirler. Dolayısıyla ayet-i celilede geçen batıl, malların hem kazanılma, hem de harcanma suretlerine şamildir.

Başkasının malının yenmesinin helâl olmasına, hibe (bağış), sadaka, miras gibi ticaretin dışında bir takım caiz akitler de sebep olabilmekte iseler de, ekseri muamelelerde ticaret geçerli olup, rızık sebeblerinin ekserisi ona bağlı olduğundan ayet-i celilede ticaret tahsis edilmiş (özellikle zikredilmiş) tir. Yoksa bu ifade, ticaretten gayri bir yolla mal yemek caiz olmaz demek değildir. Zira, başkasının malını yemeği mubah kılan vasiyet, mehir, cinayet bedeli olan diyet ve davete icabet gibi bir çok sebepler vardır.

Âlûsi tefsirinde zikredildiğine göre, Ayet-i celilede geçen: (تَرَاضٍ)**Terâdî** 'den maksat, İmam-ı Azam Efendimize göre, icap ve kabul vaktinde (alım-satım yapılırken) alış veriş yapan iki kişinin karşılıklı rızalarından ibarettir.

Dolayısıyla İmam-ı Azam Efendimize göre, bir mecliste karşılıklı rıza üzere bir şey pazarlık edilip, alım satım bittikten sonra, o meclisin sonuna kadar iki taraf muhayyer olmaz, yani: **Hıyar-ı Meclis** (alış veriş yapılan meclis dağılmadığı sürece tarafların caymalarına müsaade) yoktur. Çünkü Mevlâ Tealâ bu ayet-i celilede iki tarafın rızasıyla ticaretin helâl olduğunu açıklamıştır ki, meclisin son bulmasının helâl ve haramlığa bir tesiri yoktur. Ayrıca

« يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا أَوْفُوا بِالْعُقُودِ ... (١) »

"Ey İman etmiş kullar! Akidlerinizi ifa edin (yaptığınız anlaşmaları ve söz-leşmeleri bozmayın)." *(Maide Suresi:1'den)* kavli şerifiyle de, Mevlâ Tealâ akid yapan herkese akdinde vefayı lâzım kılmıştır.

١٩ – عَنْ أَبِي حُرَّةَ الرَّقَاشِيِّ عَنْ عَمِّهِ (رضي الله عنهما) قَالَ: قَالَ عَلَيْهِ الصَّلَاةُ وَالسَّلَامُ: « لَا يَحِلُّ مَالُ امْرِئٍ مُسْلِمٍ إِلَّا بِطِيبَةٍ مِنْ نَفْسِهِ »

19 - Ebu Hırreter Rıkaşî'nin amcasından *(Radıyallahu Anhuma)* rivayet ettiği bir hadisi şerifte Efendimiz *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)*: **"Bir Müslüman kişinin malı, ancak gönül hoşluğu ile** (başkasına) **helâl olur."** *(Ahmed İbni Hanbel: 7)376. No:20720)* buyurmuştur ki, bir mecliste bir malın alım satımını akdeden kişilerin bu alış verişe gönül hoşlukları var demektir ki, bu da bu ticaretin helâl olmasını gerektirir. İmam-ı Azam Efendimiz'in bu hususta bir çok hadis-i şerifleri delil gösterdiği Tefsir-i Kebir'de zikredilmektedir.

İmam-ı Malik ve İmam-ı Şafiî'ye göreyse, karşılıklı rıza akid meclisinden ayrılana kadar geçerlidir ki, onlara göre, alış veriş yapan kişiler o meclisten ayrılmadıkça o akdi bozabilirler.

Bilinmelidir ki, batıl yollarla mal yemek, insanın dinini ve dünyasını ifsad edeceği (bozacağı) gibi, kişinin kendisine de zarar verip, helâkına sebep olur. Çünkü bazı amellerin eserleri dünyada da zahir olabilir.

Rivayete göre zalim bir adam, bir fakirin balığını gasbederek aldı, pişirip yemek isteyince, o balık onun elini ısırdı. Doktor elinin kesilmesi gerektiğini söyledi. Eli eklem yerlerinden kesile kesile koltuk altına kadar dayandı. Böylece bir ağacın gölgesinde otururken iki gözü de kör oldu. O zaman kendi-

sine: "Sen bu balığın sahibini razı etmedikçe başın belâdan kurtulmayacak." denince gidip sahibini razı ettiği anda ağrısı dindi. Sonra tövbe edip yaptığından vaz geçince Allah-u Tealâ ona elini iade etti ve onun hakkında Musa *(Aleyhisselâm)* a:

« وعزتي لولا انه ارضى المظلوم لعذبته طول حياته »

"İzzim hakkı için bu kul o mazlumu razı etmeseydi, elbette ona hayatı boyunca azabedecektim." diye vahyetti. *(Ruhul Beyan: 2/196)*

Ulema buyurmuştur ki: Müslümanın malının hürmeti, kanının hürmeti gibidir, yani haksız yere malını almak, kanını akıtmak gibi haramdır. Bundan dolayı:

٢٠ – عن ابي هريرة (رضى الله عنه) قال: قال عليه الصلاة والسلام: « كل المسلم على المسلم حرام دمه وعرضه وماله »

20 - Ebu Hureyre *(Radıyallahu Anh)* dan rivayet edilen bir hadis-i şerifte Efendimiz *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)*: **"Bir müslümanın diğer bir müslümana bütünü haramdır. Kanı da, ırzı da, malı da."** *(Müslim, Birr:10, No:2564, 5/146, Ebu Davud, Edep:35, No:4882, 2/686, Tirmizî, Birr:18, No:1927, 4/325, İbni Mace, Fiten:2, No:3933, 2/1298, Ahmed İbni Hanbel, No:17843, 6/170)* buyurmuştur. Yani kanını dökmesi, gıybet, dedikodu ve iftira ederek şeref ve haysiyetiyle oynaması veya çalmak, gasbetmek gibi batıl yollarla malını yemesi haramdır.

Bu hadis-i şeriften anlaşılacağı üzere zulüm, şer'an ve aklen haramdır ki, salikin (Allah yolcusunun) haramdan sakınıp, helâl ve temiz yemesi lâzımdır. Allah dostları bu hususta çok ihtimam (dikkat) göstermişlerdir.

Ayet-i celilede geçen: (وَلَا تَقْتُلُوا اَنْفُسَكُمْ) **"Nefislerinizi öldürmeyin!"** kavl-i şerifine bir çok manalar verilmiştir.

1. Birbirinizi öldürmeyin demektir. Ancak:

٢١ – عن النعمان (رضى الله عنه) قال: قال رسول الله ﷺ: « المؤمنون كرجل واحد »

21 - Numan *(Radıyallahu Anh)* dan rivayet edilen: **"Müminler tek bir adam gibidir."** *(Ebu Nuaym, el-İsfahanî:4/126)* hadis-i şerifinde de buyurulduğu gibi, Müminlerin tek bir din üzere bulunan bir şahıs gibi olduklarına işaret için, Mevlâ Tealâ, birbirlerini öldürmelerini, kendilerini öldürmek gibi kabul ederek, bu haramdan onları menetmekte mubalâğa olsun için **"Nefislerinizi** (kendilerinizi) **öldürmeyin."** buyurmuştur.

٢٢ – عن جرير بن عبد الله (رضى الله تعالى عنه) عن النبي ﷺ انه قال في حجة الوداع: « الا لا ترجعوا بعدي كفارا يضرب بعضكم رقاب بعض »

22 - Cerîr İbn-i Abdillah *(Radıyallahu Anh)* dan rivayete göre, Efendimiz *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* veda haccında: **"Bazınız bazınızın boynunu vurarak, benden sonra kâfirliğe dönmeyin."** *(Buharî, İlim:43, No:121, 1/56, Hac:131, No:1652, 1654, 2/619,*

620, Meğâzî:73, No:4141, 4143, 4/1598, 1599, Fiten:8 No:6668, 6669, 6/2594, Müslim, İman:29, No:65, 118, 120, 1/115, Kaseme:9, No:1679, 3/508, Ebu Davud, Sünne:15, No:4686, 2/633, Tirmizî, Fiten:28, No:2193, 4/486, Nesaî, Tahrim:29, No:4136-4139, 4141-4143, 7/143-145, İbni Mace, Fiten:5, No:3942, 3943, 2/1300, Darimî, Menasik:76, No:1856, 1/498, Ahmed İbni Hanbel, No:3815, 2/64, 5608, 2/393, 20483, 7/323) buyurarak, müminlerin birbirlerini öldürmelerinin ne büyük bir günah olduğunu açıklamıştır. Bu mana İmam-ı Hasen, Atâ, Süddî ve Cübaî' *(Rahimehumullah)* dan nakledilmiştir.

2. Batıl yollarla malları yemek ve azaba çarpılacağınız günahları işlemek suretiyle nefislerinizi helâk etmeyin, demektir.

3. Kızarak veya darlanarak kendinizi öldürmeyin (intihar etmeyin), demektir. Bu mana İmam-ı Belhî'den nakledilmiştir.

İNTİHAR ETMENİN GÜNAHI VE CEZASI HAKKINDA HADİS-İ ŞERİFLER:

٢٣ – عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ (رضى الله عنه) قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللهِ ﷺ: « مَنْ تَرَدَّىٰ مِنْ جَبَلٍ فَقَتَلَ نَفْسَهُ فَهُوَ فِي نَارِ جَهَنَّمَ يَتَرَدَّىٰ فِيهَا خَالِداً مُخَلَّداً فِيهَا أَبَداً وَمَنْ تَحَسَّىٰ سَمّاً فَقَتَلَ نَفْسَهُ فَسَمُّهُ فِي يَدِهِ يَتَحَسَّاهُ فِي نَارِ جَهَنَّمَ خَالِداً مُخَلَّداً فِيهَا أَبَداً وَمَنْ قَتَلَ نَفْسَهُ بِحَدِيدَةٍ فَحَدِيدَتُهُ فِي يَدِهِ يُجَاءُ بِهَا فِي بَطْنِهِ فِي نَارِ جَهَنَّمَ خَالِداً مُخَلَّداً فِيهَا أَبَداً »

23 - Ebu Hureyre *(Radıyallahu Anh)* dan rivayet edildiğine göre Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* şöyle buyurdu: **"Kim bir dağdan yuvarlanarak kendisini öldürürse, o, cehennem ateşindedir ki, ebediyyen hiç çıkmamak üzere orada yuvarlanacaktır.**

Kim bir zehir yutarak kendisini öldürürse, onun da zehiri eline verilerek cehennem ateşinde hiç çıkmamak üzere onu yutacaktır. Kim kendisini bir demirle öldürürse, onun da demiri elinde bulunup cehennem ateşinde ebediyyen hiç çıkmamak üzere onu karnına vuracaktır." *(Buharî, Tıbb:55, No:5442, 5/2179, Müslim, İman:47, No:109, 1/143, Ebu Davud, Tıbb:11, No:3872, 2/400, Tirkizî, Tıbb:7, No:2043, 2044, 4/386, Nesâî, Cenaiz:68, No:1964, 4/369, Darimî, Diyat:10, No:2273, 2/635, Ahmed İbni Hanbel, No:10199, 3/520)*

٢٤ – عَنْ جُنْدُبٍ (رضى الله عنه) عَنْ رَسُولِ اللهِ ﷺ قَالَ: « كَانَ بِرَجُلٍ جِرَاحٌ فَقَتَلَ نَفْسَهُ فَقَالَ اللهُ عَزَّ وَجَلَّ: بَدَرَنِي عَبْدِي بِنَفْسِهِ حَرَّمْتُ عَلَيْهِ الْجَنَّةَ »

24 - Cündüp *(Radıyallahu Anh)* dan rivayet edildiğine göre, Efendimiz *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* şöyle buyurdu: **"Bir adamda bir yara vardı ki** (onun acısına dayanamayarak), **kendisini öldürdü. Azîz ve Celîl olan Allah** (-u Tealâ o kişi hakkında), **kulum** (kendini öldürerek) **bana gelmekte acele etti. Ben de ona cenneti haram ettim."** buyurdu. *(Buharî, Cenaiz:82, No:1298, 1/459)*

٢٥ – عَنْ ثَابِتِ بْنِ الضَّحَّاكِ (رضى الله عنه) قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللهِ ﷺ: « مَنْ قَتَلَ نَفْسَهُ بِشَيْءٍ فِي الدُّنْيَا عُذِّبَ بِهِ يَوْمَ الْقِيَامَةِ »

Ayet: 29

25 - Sabit ibni Dahhak *(Radıyallahu Anh)* dan rivayet edildiğine göre, Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* Efendimiz şöyle buyurmuştur: **"Kim kendisini dünyada bir şeyle öldürürse, kıyamet gününde onunla azabedilecektir."** *(Ali el-Müttekî, Kenzül Ummal, 15/36, No:39965)*

Fakirlik veya başka bir sebeble kendisini öldürenin hükmü intihar eden gibidir. İhya-i Ulûmiddin'de zikredildiği üzere insanın istemediği bir takım şeylere karşı sabretmesi bir fazilettir. Özellikle büyük zatların vefatlarına, malların helâkine, hastalıklara, gözün ama olmasına vesair belâlara karşı sabretmek sabrın en yüksek makamıdır. Sabredenlere ise pek çok mükâfat vardır. Nitekim Mevlâ Tealâ:

« ... اِنَّمَا يُوَفَّى الصَّابِرُونَ اَجْرَهُمْ بِغَيْرِ حِسَابٍ (١٠) »

"Ancak sabredenlere, mükâfatları hesapsız ödenecektir." *(Zümer Suresi:10 dan)* buyurmaktadır.

Sabretmeyip, hoşlanılmayan herhangi bir hadiseden dolayı intihara kalkışmak ise büyük bir günahtır. İntihar eden kişi bu hareketiyle başına gelen belâdan kurtulamayacağı gibi ondan binlerce kat acıklı felâketlere ve azaplara maruz kalacak ve yaptığına çok pişman olacak fakat bu nedamet fayda vermeyecektir. Mevlâ Tealâ Hazretleri bu ayeti celilesinde: **"Nefislerinizi öldürmeyin."** buyurarak, bu cinayetten nehyettiği hâlde insan bunun acı sonucunu düşünmeden böyle bir işe nasıl cüret edebilir.

Ebu Hureyre *(Radıyallahu Anh)* şöyle buyurmuştur: Biz Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* ile Hayber gazasında bulunduk. Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* müslüman olduğunu iddia eden bir kişi hakkında:

٢٦ - « هٰـذَا مِنْ اَهْلِ النَّارِ »

26 - **"Bu kişi cehennem ehlindendir."** buyurdu.

Harp başlayınca bu şahıs şiddetli bir muharebede bulunarak bir yara aldı, bunu gören bazı kimseler tarafından: "Ya Resulallah! Sizin cehennem ehlindendir." dediğiniz o kişi, bu gün çok şiddetli bir şekilde savaşarak vefat etti." denilince, Efendimiz *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* :

« اِلَى النَّارِ »

"O, ateşe gitti." buyurdu. Bazı kimseler hemen hemen şüpheye düşecek hâle gelmişlerdi ki, o sırada o kişinin henüz vefat etmediği, fakat kendisinde şiddetli bir yara bulunduğu söylendi, gece olunca o adam bu yaraya sabredemeyip kılıcını kendine saplayarak intihar etti (kendini öldürdü). Bu durum Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* Efendimize bildirilince:

« اَللّٰهُ اَكْبَرُ ، اَشْهَدُ اَنِّى عَبْدُ اللّٰهِ وَرَسُولُـهُ » ثُمَّ اَمَرَ بِلَالاً فَنَادَىٰ بِالنَّاسِ: « اِنَّهُ لَا يَدْخُلُ الْجَنَّةَ اِلَّا نَفْسٌ مُسْلِمَةٌ وَاِنَّ اللّٰهَ لَيُؤَيِّدُ هٰـذَا الدِّينَ بِالرَّجُلِ الْفَاجِرِ »

"Allahu Ekber! Şahadet ederim ki, ben Allahın kulu ve Resulüyüm." buyurdu, sonra Bilâl-i Habeşi *(Radıyallahu Anh)* a insanlar içersinde: **"Şüphesiz ki, Cennete müslüman olandan başkası giremeyecektir ve yine şüphesiz ki Allah** (-u Tealâ), **bu dini facir** (kötü) **bir kişiyle de teyid eder** (kuvvetlendirir)." diye ilân etmesini emretti. *(Buharî,Cihad:178, No.2897, 3/1114, Müslim,İman:178, No.111, 1/145)*

Bu hadis-i şerif'ten anlaşıldığı üzere, iman ve itaattan mahrum olan bir kimsenin din namına hizmeti görülse de, bu, onun azab-ı ilâhî'den kurtulmasına vesile olamaz. Nitekim bu müntehir (intihar eden kimse) böyle bir hizmette bulunmasına rağmen işlediği intihar suçundan dolayı azaba müstahak olmuştur.

4. **"Kendinizi öldürmeyin"** kavli şerifi, takat getiremeyeceğiniz kimselerle harbetmeyi kalbinizden geçirmeyin çünkü bu, kendinizi öldürmeniz olur, demektir bu mana Ebu Abdillah *(Radıyallahu Anh)* dan rivayet edilmiştir.

5. Düşman memleketlerinde ticaret yaparak kendinizi ölüm tehlikesine atmayın demektir ki, bundan dolayı imam-ı Malik *(Rahimehullah)* Dar-ı harbe (küfür diyarına) ticaret için gitmenin mekruh olduğu görüşündedir.

6. Nefsinizi tehlikeye atmayın demektir. Bu mana İmam-ı Ahmed ve Ebu Davud'un, Amr ibnil Âs *(Radıyallahu Anh)* dan yaptıkları şu rivayetle kuvvet kazanmıştır.

٢٧- عَنْ عَمْرِو بْنِ الْعَاصِ (رضى الله عنه) قَالَ: بَعَثَنِي رَسُولُ اللهِ ﷺ عَامَ ذَاتِ السَّلَاسِلِ احْتَلَمْتُ فِي لَيْلَةٍ بَارِدَةٍ شَدِيدَةِ الْبَرْدِ فَاشْفَقْتُ ان اغْتَسَلْتُ اَنْ اَهْلِكَ فَتَيَمَّمْتُ ثُمَّ صَلَّيْتُ بِاَصْحَابِي صَلَاةَ الصُّبْحِ قَالَ: فَلَمَّا قَدِمْتُ عَلَىٰ رَسُولِ اللهِ ﷺ ذُكِرَ ذٰلِكَ لَهُ فَقَالَ: « يَاعَمْرُو صَلَّيْتَ بِاَصْحَابِكَ وَاَنْتَ جُنُبٌ؟ » قَالَ: قُلْتُ: نَعَمْ يَارَسُولَ اللهِ انِّي احْتَلَمْتُ فِي لَيْلَةٍ بَارِدَةٍ شَدِيدَةِ الْبَرْدِ فَاشْفَقْتُ ان اغْتَسَلْتُ اَنْ اَهْلِكَ وَذَكَرْتُ قَوْلَ اللهِ عَزَّ وَجَلَّ ﴿وَلَاتَقْتُلُوا اَنْفُسَكُمْ﴾ فَتَيَمَّمْتُ ثُمَّ صَلَّيْتُ. فَضَحِكَ رَسُولُ اللهِ ﷺ وَلَمْ يَقُلْ شَيْئاً »

27 - Amr ibnil Âs *(Radıyallahu Anh)* buyurdu ki: Bir kere Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* beni ashab'dan bazıları ile beraber sefere göndermişti, çok soğuk bir gecede ihtilâm (rüyalanarak cünüp) oldum, yıkanırsam helâk olacağımdan korktum teyemmüm ederek arkadaşlarıma sabah namazını kıldırdım.

Döndüğümüzde, Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* e bu hadise anlatılınca bana: **"Ey Amr! Cünüp olduğun hâlde arkadaşlarına namaz mı kıldırdın?"** diye sordu. Ben de: **"Evet Ya Resulallah! Ben çok soğuk bir gecede ihtilâm oldum yıkanırsam helâk olacağımdan korktum ve Allah** (-u Tealân) **ın: "Nefislerinizi öldürmeyin!" kavli şerifini hatırlayarak, teyemmüm edip kıldırdım."** deyince, Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* Efendimiz gülerek hiç bir şey söylemediler. *(Ahmed İbn-i Hanbel, No:17828, 6/242, Ebu Davud, Taharet:124, No:334, 1/145)*

Ayet: 29

TİCARETİN VE SADAKATLI TÜCCARLARIN FAZİLETİ HAKKINDA HADİS-İ ŞERİFLER:

٢٨ – عَنْ اَبِى سَعِيدِ الْخُدْرِىِّ (رضى الله عنه) عَنِ النَّبِىِّ ﷺ قَالَ: « اَلتَّاجِرُ الصَّدُوقُ الْاَمِينُ مَعَ النَّبِيِّينَ وَالصِّدِّيقِينَ وَالشُّهَدَاءِ »

28 - Ebu Saidil Hudrî *(Radıyallahu Anh)* dan rivayet edildiğine göre, Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* şöyle buyurdu: **"Sadakatlı ve emniyetli tâcir** (doğru dürüst muamele gören güvenilir tüccar, kıyamet gününde) **peygamberler, sıddıklar ve şehitlerle beraberdir."** *(Tirmizî, Büyû':3, No:1209, 3/515, İbni Mace, Ticaret:1, No:2139, 2/724, Darimî, Büyû':8, No:2444, 2/697, Hakim, Müstedrek, No:2143, 2/7)*

٢٩ – عَنْ اَبِى بُرْدَةَ (رضى الله عنه) قَالَ: سُئِلَ رَسُولُ اللهِ ﷺ اَىُّ الْكَسْبِ اَطْيَبُ اَوْ اَفْضَلُ؟ قَالَ: « عَمَلُ الرَّجُلِ بِيَدِهِ وَكُلُّ بَيْعٍ مَبْرُورٌ »

29 - Ebu Bürde *(Radıyallahu Anh)* dan rivayet edildiğine göre, Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* e: "Kazancın hangisi daha temiz veya daha üstündür?" diye sorulduğunda: **"Kişinin eliyle kazandığıdır. Her alış veriş de iyidir."** buyurdu. *(Hakim, Müstedrek, No:2158, 2/12)*

٣٠ – عَنْ نُعَيْمِ بْنِ عَبْدِ الرَّحْمٰنِ الْاَزْدِىِّ (رضى الله عنه) قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللهِ ﷺ: « تِسْعَةُ اَعْشَارِ الرِّزْقِ فِى التِّجَارَةِ وَالْعُشْرُ فِى الْمَوَاشِى »

30 - Nuaym ibni Abdirrahman el Ezdî *(Radıyallahu Anh)* dan rivayet edildiğine göre Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* : **"Rızkın onda dokuzu ticarette, onda biri de hayvancılıktadır."** buyurdu. *(El Metalibül Âliye, İbni Hacer, No:1368, 1/409, Kenzül Ummal, No:9342, 4/30)*

٣١ – عَنْ صَفْوَانَ بْنِ اُمَيَّةَ (رضى الله عنه) قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللهِ ﷺ: « اِعْلَمْ اَنَّ عَوْنَ اللهِ مَعَ صَالِحِى التُّجَّارِ »

31 - Saffan ibni Ümeyye *(Radıyallahu Anh)* dan rivayet edildiğine göre Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* şöyle buyurdu: **"Bil ki! Allah'ın yardımı tacirlerin iyileri ile beraberdir."***(İsbahanî , Süyûtî, Dürrül Mensur:2/495)*

٣٢ – عَنْ اَنَسٍ (رضى الله عنه) قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللهِ ﷺ: « اَلتَّاجِرُ الصَّدُوقُ فِى ظِلِّ الْعَرْشِ يَوْمَ الْقِيَامَةِ »

32 - Enes *(Radıyallahu Anh)* dan rivayet edildiğine göre, Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* şöyle buyurdu: **"Sadakatlı** (doğru) **tüccar kıyamet gününde arşın gölgesindedir."** *(İsbahanî , Süyûtî, Dürrül Mensur:2/495, Tergib -u Terhib, 2/585, Kenzül Ummal, No:9218, 4/7)*

٣٣–عَنْ مُعَاذِ بْنِ جَبَلٍ (رضى الله عنه) قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللهِ ﷺ: « اِنَّ اَطْيَبَ الْكَسْبِ كَسْبُ التُّجَّارِ الَّذِينَ اِذَا حَدَّثُوا لَمْ يَكْذِبُوا وَاِذَا وَعَدُوا لَمْ يُخْلِفُوا وَاِذَا ائْتُمِنُوا لَمْ يَخُونُوا وَاِذَا اشْتَرَوْا لَمْ يَذُمُّوا وَاِذَا بَاعُوا لَمْ يَمْدَحُوا وَاِذَا كَانَ عَلَيْهِمْ لَمْ يُمْطِلُوا وَاِذَا كَانَ لَهُمْ لَمْ يُعْسِرُوا »

33 - Muaz ibni Cebel *(Radıyallahu Anh)* dan rivayet edildiğine göre, Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* şöyle buyurdu: **Muhakkak ki kazancın en temizi, konuştukları zaman yalan söylemeyen, söz verdiklerinde bozmayan, kendilerine bir şey emanet edildiğinde hainlik etmeyen, satın alırken zemmetmeyen** (alacağı malı ayıplamayan), **satarken medhetmeyen, borçları olduğunda geciktirmeyen, alacakları olduğunda güçlük çıkarmayan, tüccarın kazancıdır."** *(İsfbhanî, Süyûtî, Dürrül Mensur:2/495, Tergib-u Terhib, 2/585, Kenzül Ummal, No:9340, 4/330)*

٣٤ – عَنْ رِفَاعَةَ بْنِ رَافِعٍ (رضى الله عنه) اَنَّ رَسُولَ اللهِ ﷺ قَالَ: « اِنَّ التُّجَّارَ يُبْعَثُونَ يَوْمَ الْقِيَامَةِ فُجَّارًا اِلَّا مَنِ اتَّقَىٰ وَبَرَّ وَصَدَقَ »

34 - Rifâa ibni Rafi' *(Radıyallahu Anh)* dan rivayet edildiğine göre, Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* şöyle buyurdu: **"Şüphesiz ki, tacirler kıyamet gününde facirler olarak dirileceklerdir. Ancak Allah** (-u Tealâ) **dan korkup, iyi muamele yapanlar ve doğru olanlar müstesna."** *(Hakim, Müstedrek, No:2144, 2/8)*

٣٥ – عَنْ عَبْدِ الرَّحْمٰنِ بْنِ شِبْلٍ (رضى الله عنه) قَالَ: سَمِعْتُ رَسُولَ اللهِ ﷺ يَقُولُ: « اِنَّ التُّجَّارَ هُمُ الْفُجَّارُ » قَالُوا: يَا رَسُولَ اللهِ اَلَيْسَ قَدْ اَحَلَّ اللهُ الْبَيْعَ؟ قَالَ: « بَلَىٰ. وَلٰكِنَّهُمْ يَحْلِفُونَ فَيَأْثَمُونَ وَيُحَدِّثُونَ فَيَكْذِبُونَ »

35 - Abdurrahman ibni Şibl *(Radıyallahu Anh)* dan rivayet edildiğine göre, Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* şöyle buyurdu: **"Şüphesiz ki tüccar, füccarın ta kendisidir."** o zaman sahabe-i kiram tarafından: "Ya Resulallah Allah (-u Tealâ) alış verişi helâl etmedi mi?" diye sorulunca, Efendimiz *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)*: **"Evet, lâkin onlar, yemin ederler günaha girerler, konuşurlar yalan söylerler."** buyurdu. *(Hakim, Müstedrek, No:2145, 2/8)*

٣٦ – عَنْ عَمْرِو بْنِ تَغْلِبَ (رضى الله عنه) قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللهِ ﷺ: « اِنَّ مِنْ اَشْرَاطِ السَّاعَةِ اَنْ يَفِيضَ الْمَالُ وَيَكْثُرَ الْجَهْلُ وَتَظْهَرَ الْفِتَنُ وَتَفْشُوَ التِّجَارَةُ »

36 - Amr ibni Tağlib *(Radıyallahu Anh)* dan rivayet edildiğine göre, Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* şöyle buyurdu: **"Şüphesiz ki malın artıp, cahillerin çoğalması, fitneler zuhur edip, ticaretin yaygınlaşması, kıyamet alâmetlerindendir."** *(Hakim, Müstedrek, No:2147, 2/9)*

Ayet: 29

Kurtubî tefsirinde zikredildiğine göre, ticaretle meşgul olan kimsenin malını değerlendirmek ve kıymetli göstermek için doğru olsa da, yemin etmesi veya satış esnasında: "Allah Muhammede salât etsin! Bu mal ne güzeldir." diye salât-ü selâm getirmesi mekruhtur. Ayrıca ticaretle uğraşan kişiyi, ticaretinin, farzları yerine getirmekten alıkoymaması müstehaptır. Şöyle ki namaz vakti geldiğinde, ticaretini terkedip cemaata gitmelidir ki,

« رِجَالٌ لاَ تُلْهِيهِمْ تِجَارَةٌ وَلاَ بَيْعٌ عَنْ ذِكْرِاللهِ وَاِقَامِ الصَّلٰوةِ وَاِيتَاءِ الزَّكَاةِ ... (٣٧) »

"Bir takım insanlar (Allah'ı tesbih ederler) **ki, ne ticaret, ne de alış veriş onları Allahı anmaktan, namazı dosdoğru kılmaktan ve zekât vermekten alıkoymaz."** *(Nur Suresi: 37'den)* ayet-i kerimesinin ehlinden olabilsin.

Şu da bilinsin ki, bu ayet-i celile ve tefsirinde zikrettiğimiz hadis-i şerifler, ticaret ve sanat gibi geçim yollarıyla rızık aramayı kabul etmeyen cahil sofilerin sözlerini reddetmektedir. Çünkü Allah (-u Tealâ) malların batıl yollarla yenmesini haram, ticaretle yenmesini ise helâl etmiştir. Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* de ticaretle meşgul olup rızık aramaya teşvik etmiştir ki, buna itiraz Allah ve Resulün'e karşı gelmekten başka bir şey değildir.

Mevlâ Tealâ, batıl yollarla malların yenmesini nehyettikten sonra, bunu yapanların cezasını açıklamak üzere şöyle buyuruyor:

وَمَنْ يَفْعَلْ ذٰلِكَ عُدْوَانًا وَظُلْمًا فَسَوْفَ نُصْلِيهِ نَارًا وَكَانَ ذٰلِكَ عَلَى اللهِ يَسِيرًا (٣٠)

KELİME MANASI (30)

(وَمَنْ) **Her kim,** (يَفْعَلْ) **yaparsa,** neyi? (ذٰلِكَ) **bunu,** (bütün bu yasakları) niçin? (عُدْوَانًا) **haddi aşmak için** daha niçin? (وَظُلْمًا) **zulmetmek için,** (فَسَوْفَ نُصْلِي) **yakında sokacağız,** kimi? (هُ) **onu,** nereye? (نَارًا) **ateşe,** (وَكَانَ) **oldu,** ne? (ذٰلِكَ) **bu** (kıyamet günü onu cehenneme sokmak) kime? (عَلَى اللهِ) **Allah'a,** nedir oldu? (يَسِيرًا) **çok kolay.**

MEÂL-İ ŞERİFİ (30)

Kim düşmanlık ve haksızlıkla bunu (haram yemeği veya öldürmeyi) **yaparsa, yakında onu bir ateşe sokacağız. Ve bu, Allah'a çok kolaydır.**

İ Z A H A T

Alusî tefsirinde zikredildiğine göre, ayet-i celilede geçen (وَمَنْ يَفْعَلْ ذٰلِكَ) **"Herkim bunu yaparsa,"** kavl-i şerifindeki (ذٰلِكَ) nin müşarun ileyhi (işaret ettiği şeyin) ne olduğu hakkında bir kaç görüş vardır.

1. Sadece katl-i nefs (adam öldürmek)

2. Geride zikredilenle beraber batıl yolla başkasının malını yemek,

3. « يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا لَا يَحِلُّ لَكُمْ أَنْ تَرِثُوا النِّسَاءَ كَرْهًا ... (١٩) »

"Ey İman edenler! Kadınlara zorla varis olmanız size helâl olmaz." *(Nisa Suresi: 19'dan)* buraya kadar zikredilen bütün haramlar.

4. Surenin başından buraya kadar zikredilenlerin tamamı.

Birinci görüş imam-ı Atâ'dan rivayet edilmiştir ki, en açık olan da, bu olsa gerektir. Buna göre (ذلك) deki uzaklık manası, adam öldürmenin çirkinliğine ve fesat hususunda makamının uzaklığına (ne büyük bir bozgunculuk olduğuna) işaret etmek içindir. Müşarün ileyhin (kendisine işaret edilenlerin) taaddüdü (bir kaç tane olması) takdirinde ism-i işaretin ifradı (tek getirilmesi), işaret edilen şeylerin hepsinin masebak (geçen) ile tevil edilmesi itibarıyladır.

Ruhul Beyan tefsirinde zikredildiğine göre, mümkinâtın tamamı yaratılma cihetinden Allah-u Tealâ'nın kudretine nisbetle müsavi olup, Allah-u Tealâya bir işin diğer işten kolay olması düşünülemezse de, ayet-i kerimedeki: **"Bu haramları işleyenleri cehenneme sokmak Allah'a çok kolaydır,"** ifadesi, bizim anlayacağımız dilde zikredilmiş yahutta Allah-u Tealâ'nın azabından hiç kimsenin kurtulamayacağına işaret etmek üzere son derece tehdit için getirilmiştir.

Ebussuud tefsirinde zikredildiğine göre, iltifat yolu üzere ism-i celil'in izharı (Mevlâ Tealâ kendisinden: **"Biz"** diye bahsettikten sonra, Allah ismi şerifini söylemesi) kendi heybetini artırıp günahkârların kalplerini korku ile doldurmak ve onları isyandan vazgeçirmek içindir.

Mevlâ Tealâ günah işleyenlerin cezasını açıkladıktan sonra, günahtan sakınanların mükafatını beyan etmek üzere şöyle buyuruyor:

إِنْ تَجْتَنِبُوا كَبَائِرَ مَا تُنْهَوْنَ عَنْهُ نُكَفِّرْ عَنْكُمْ سَيِّئَاتِكُمْ وَنُدْخِلْكُمْ مُدْخَلًا كَرِيمًا (٣٠)

KELİME MANASI (31)

(إِنْ تَجْتَنِبُوا) **Eğer sakınırsanız,** neden? (كَبَائِرَ مَا) **o şeyin büyüklerinden ki,** (تُنْهَوْنَ) **nehyolunuyor** (yasaklanıyor) **sunuz,** neden? (عَنْهُ) **ondan.** Yani yasaklanmış olduğunuz şeylerin büyüklerinden kaçınırsanız, (نُكَفِّرْ) **Örteriz** (bağışlarız) kimden? (عَنْكُمْ) **sizden,** neyi? (سَيِّئَاتِكُمْ) **kötülüklerinizi,** yani diğer küçük günahlarınızı, (وَنُدْخِلْ) **ve girdiririz,** kimi? (كُمْ) **sizi,** nereye? (مُدْخَلًا) **öyle bir yere ki,** (كَرِيمًا) **çok güzel,**

MEÂL-İ ŞERİFİ (31)

Eğer yasaklandığınız şeylerin büyüklerinden (büyük günahlardan) **sakınırsanız, sizin** (diğer) **kabahatlerinizi** (küçük günahlarınızı) **örteriz ve sizi çok güzel bir yere** (cennete) **girdiririz.**

Ayet: 31

İ Z A H A T

Kurtubî tefsirinde zikredildiğine göre, Mevlâ Tealâ bu sure-i celile'de büyük günahlardan nehyedince, onlardan sakınıldığı takdirde küçük günahları bağışlayacağını bu ayet-i celilesiyle vaadetti ki bu, günahlar içinde kebâir ve sağâir (büyükler ve küçükler) bulunduğunu göstermektedir. Tefsir ehli ve fukaha cemaatı bu görüşte birleşmişlerdir. Nitekim:

« اَلَّذِينَ يَجْتَنِبُونَ كَبَائِرَ الْاِثْمِ وَالْفَوَاحِشَ اِلاَّ اللَّمَمَ اِنَّ رَبَّكَ وَاسِعُ الْمَغْفِرَةِ ...(٣٢) »

"Ufak tefek kusurların dışında, günahın büyüklerinden ve çirkin işlerden kaçınanlar (a karşı) **şüphesiz ki, Rabbin, mağfireti geniş** (affı bol) **olandır."** *(Necm Suresi:32'den)* kavl-i şerifindeki vaad-ı ilâhî'den dolayı, zina gibi büyük günahtan sakınılmak şartıyla, namahreme şehvetle tutmak ve bakmak gibi küçük günahların affolunacağı kesinlikle anlaşılmaktadır.

Lâkin küçük günahların mağfiret olunması için, büyük günahlardan sakınma şartının yanısıra, farzları yerine getirme şartı da katılmıştır. Nitekim:

٣٧ – عَنْ اَبِى هُرَيْرَةَ (رضى الله عنه) اَنَّ رَسُولَ اللهِ ﷺ كَانَ يَقُولُ: « اَلصَّلَوَاتُ الْخَمْسُ وَالْجُمُعَةُ اِلَى الْجُمُعَةِ وَرَمَضَانُ اِلَى رَمَضَانَ مُكَفِّرَاتٌ مَا بَيْنَهُنَّ اِذَا اجْتَنَبَ الْكَبَائِرَ »

37 - Ebu Hureyre *(Radıyallahu Anh)* dan rivayet edildiğine göre, Efendimiz *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)*: **"Beş vakit namaz, bir cuma diğer cuma'ya kadar, bir ramazan diğer ramazan'a kadar araların** (daki küçük günahlar) **ı silerler,** (ancak kişi) **büyük günahlardan sakınırsa."** *(Müslim, Taharet:5 No:233, 1/209)* buyurmuştur.

Ayrıca:

٣٨ – عَنْ اَبِي هُرَيْرَةَ وَاَبِى سَعِيدٍ (رضى الله عنهما) يَقُولاَنِ: خَطَبَنَا رَسُولُ اللهِ ﷺ يَوْماً فَقَالَ: « وَالَّذِى نَفْسِى بِيَدِهِ » ثَلاَثَ مَرَّاتٍ ثُمَّ اَكَبَّ فَاَكَبَّ كُلُّ رَجُلٍ مِنَّا يَبْكِى لاَ نَدْرِى عَلَى مَاذَا حَلَفَ ، ثُمَّ رَفَعَ رَأْسَهُ وَفِى وَجْهِهِ الْبُشْرَى فَكَانَتْ اَحَبَّ اِلَيْنَا مِنْ حُمْرِ النَّعَمِ ثُمَّ قَالَ: « مَا مِنْ عَبْدٍ يُصَلِّى الصَّلَوَاتِ الْخَمْسَ وَيَصُومُ رَمَضَانَ وَيَخْرُجُ الزَّكَاةَ وَيَجْتَنِبُ الْكَبَائِرَ السَّبْعَ اِلاَّ فُتِحَتْ لَهُ اَبْوَابُ الْجَنَّةِ ثُمَّ قِيلَ لَهُ: اُدْخُلْ بِسَلاَمٍ »

38 - Ebu Hureyre ve Ebu Said *(Radıyallahu Anhuma)* şöyle buyurmuşlardır: Bir kere Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* bize hutbe okurken: **'Canım elinde olan Allah'a yemin ederim'** diye üç kere yemin ettikten sonra, başını önüne eğdi. İçimizden her biri de, neye dair yemin ettiğini bilmediğimiz için başımızı eğerek ağlamağa başladık.

Sonra yüzünde müjde eseri olduğu hâlde başını kaldırarak: **'Beş vakit namazı kılan, Ramazan orucunu tutan, zekâtını çıkaran** (malından ayırıp veren), **ve yedi büyük günahtan sakınan her hangi bir kula mutlaka cenne-**

tin bütün kapıları açılır, sonra kendisine selâmetle gir denir." buyurdu ki, bu bize (arapların en kıymetli malı olan) kırmızı develer (e sahip olmak) dan daha sevgili oldu. *(Neseî, Zekât:1, No:2437, 5/10, Hâkim, Müstedrek, No:2943, 2/262)*

Alusî tefsirinde zikredildiğine göre, **Kebire** (büyük günah) ın tarifi hakkında ulema bir kaç söz üzere ihtilâf etmiştir.

1. Kendisini işlediği için sahibine Kur'an veya Sünnetin deliliyle şiddetli bir vaîd (azap tehdidi) yapılan günahlardır. Şafiîlerden bazısı bu görüşe gitmiştir.

2. Had (yüz sopa veya taşla öldürülmek gibi bir ceza) gerektiren bütün günahlardır. İmam-ı Beğavî ve bazı ulema bu görüştedir.

3. Kur'an-ı kerimde haram olduğuna dair ayet-i kerime zikredilmiş olan veya kendisi gibi işlerde had cezası gerekenlerdir.

4. Sahibinin dini hafife aldığına delâlet eden bütün günahlardır. İmam-ı Fahrurrazi bu görüştedir.

5. Had gerektiren veya hakkında şiddetli tehdit bulunan bütün günahlardır. İmam-ı Mâverdî "Fetâvâ" sında bunu zikretmiştir.

6. "Haram li aynihî" (Başka bir nedenle değil de, kendinde bulunan bir sebebten dolayı yasaklanmış) olan herşeydir. Bu da, imam-ı Halîmî'den nakledilmiştir.

7. Kur'an-ı Kerim'de haram olduğuna dair "**Tahrim**" (haram edilme) lâfzı geçen her iştir.

İmam-ı Vâhidî buyurmuştur ki: En doğru görüşe göre, büyük günahların herkesin anlayacağı şekilde net bir tarifi yoktur, böyle olsaydı insanlar küçük günahları mubah görerek onlara daldırırlardı.

Lâkin Allah-u Tealâ, kullar, büyük günahlardan sakınma ümidiyle bütün günahlardan kaçınmaya gayret etsinler diye büyük günahları gizlemiştir. Salât-ı Vusta (beş vakit içinde orta namazın), kadir gecesinin, ve cuma günündeki icabet (kabul) saatinin gizlenmesi de, bu kabildendir.

BÜYÜK GÜNAHLARI BEYAN EDEN HADİS-İ ŞERİFLER VE RİVAYETLER:

٣٩ – عَنْ اَبِي هُرَيْرَةَ (رضى الله عنه) عَنِ النَّبِيِّ ﷺ قَالَ: « اجْتَنِبُوا السَّبْعَ الْمُوبِقَاتِ » قَالُوا يَا رَسُولَ اللهِ وَمَاهُنَّ قَالَ: « اَلشِّرْكُ بِاللهِ وَالسِّحْرُ وَقَتْلُ النَّفْسِ الَّتِى حَرَّمَ اللهُ اِلاَّ بِالْحَقِّ وَاَكْلُ الرِّبَا وَاَكْلُ مَالِ الْيَتِيمِ وَالتَّوَلِّى يَوْمَ الزَّحْفِ وَقَذْفُ الْمُحْصَنَاتِ الْمُؤْمِنَاتِ الْغَافِلاَتِ » .

39 - Ebu Hureyre *(Radıyallahu Anh)* dan, Peygamber *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* in şöyle buyurduğu rivayet edilmiştir: **"Helâk edici olan yedi şeyden sakınınız."** Sahabîler: "Ya Resulallah bu yedi şey nedir?" diye sordular. Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* :

1- **Allah'a ortak koşmak,**

2- **Sihir** (büyü) **yapmak,**

3- **Allah'ın haram kıldığı bir canı öldürmek;** (kısas ve recim gibi sebeplerle) **haklı olarak öldürülen müstesna,**

4- **Riba** (faiz kazancı) **yemek.**

5- **Yetim malı yemek,**

6- **Düşmana hücum sırasında harpten kaçmak,**

7- **Zinadan,** (kaleye girmişcesine) **korunmuş olup onu hatırından bile geçirmeyen mümin kadınlara zina iftirası atmak."** buyurdu. *(Buharî, Vesâyâ:24, No:2615, 3/1017, Muharibîn:30, No:6465, 6/2515, Müslim, İman:38, No:89, 1/128, Ebu Davud, Vesâyâ:10, No:2874, 2/128, Nesaî, Vesâyâ:12, No:3673, 6/568)*

٤٠ – عَنْ اَبِى بَكْرَةَ (رضى الله عنه) قَالَ: قَالَ النَّبِىُّ ﷺ: « اَلاَ اُنَبِّئُكُمْ بِاَكْبَرِ الْكَبَائِرِ؟ ثَلاَثاً قَالُوا بَلَىٰ يَا رَسُولَ اللهِ. قَالَ: «اَلْاِشْرَاكُ بِاللهِ ، وَعُقُوقُ الْوَالِدَيْنِ » وَ جَلَسَ وَكَانَ مُتَّكِئاً فَقَالَ: « اَلاَ وَقَوْلَ الزُّورِ » قَالَ: فَمَا زَالَ يُكَرِّرُهَا حَتّىٰ قُلْنَا: لَيْتَهُ سَكَتَ.

40 - Ebu Bekre *(Radıyallahu Anh)* buyurdu ki: Bir kere biz Efendimiz *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* in yanında iken, bize üç kere: **"Size büyük günahların en büyüğünü haber vereyim mi?"** buyurdu. (Sahabe): "Buyur ya resulallah!" dediler. **"Allah'a ortak koşmak, Ana-babaya isyan etmek, ve agâh olun ki yalan yere şahitlik etmek ve yalan söylemektir."** buyurdu.

Efendimiz *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* yaslanmış hâldeyken oturup, bu sözü o kadar tekrar etti ki, biz: "Keşke sussaydı." diye temenni ettik. *(Buharî, Şehadet:10, No:2511, 2/939, Edeb:6, No:5631, 5/2229, İsti'zan:35, No:5918, 5/2314, Müslim, İman:38, No:87, 1/127, Tirmizî, Şehadet:3, No:2301, 4/548, Birr:4, No:1901, 4/312, Ahmed İbni Hanbel, No:20407, 7/306)*

٤١ – عَنِ ابْنِ مَسْعُودٍ (رضى الله عنه) قَالَ: سَأَلْتُ رَسُولَ اللهِ ﷺ اَىُّ الذَّنْبِ اَعْظَمُ عِنْدَ اللهِ؟ قَالَ: « اَنْ تَجْعَلَ لِلّٰهِ نِدّاً وَهُوَ خَلَقَكَ » قُلْتُ: اِنَّ ذٰلِكَ لَعَظِيمٌ. قُلْتُ: ثُمَّ اَىٌّ؟ قَالَ: « وَاَنْ تَقْتُلَ وَلَدَكَ تَخَافُ اَنْ يَطْعَمَ مَعَكَ » قُلْتُ: ثُمَّ اَىٌّ؟ قَالَ: « اَنْ تُزَانِىَ حَلِيلَةَ جَارِكَ »

41 - İbni Mesud *(Radıyallahu Anh)* buyurdu ki: Bir kere ben Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* e, "Allah indinde günahların en büyüğü hangisidir?" diye sorduğumda: **"O, seni yarattığı hâlde, Allah'a ortak koşmandır."** buyurdu.

O zaman ben: "Şüphesiz ki bu çok büyüktür, sonra hangisidir?" diye sorunca: **"Çocuğun seninle beraber yer** (de fakir olursun) **diye korktuğundan onu öldürmendir."** buyurdu. Ben sonra hangisidir diye sorunca: **"Komşunun hanımı ile zina etmendir."** buyurdu. *(Buharî, Tefsir:5, No:4207, 4/1626, Tefsir:254, No:4483, 4/1784, Edeb:20, No:5655, 5/2236, Muharibn:5, No:6426, 6/2497, Diyat:1, No:6468, 6/2517, Tevhid:40 No:7082, 6/2734, Tevhid:46, No:7094, 6/2739, Müslim, İman:37, No:86, 1/126, Nesâî, Tahrim:4, No:4025, 7/104)*

٤٢ – عَنْ عَبْدِ اللهِ بْنِ عَمْرِو بْنِ الْعَاصِ (رضى الله عنهما) اَنَّ النَّبِيَّ ﷺ قَالَ: « اَلْكَبَائِرُ اَلْاِشْرَاكُ بِاللهِ وَعُقُوقُ الْوَالِدَيْنِ وَقَتْلُ النَّفْسِ وَالْيَمِينُ الْغَمُوسُ »

42 - Abdullah ibni Amr ibnil Âs *(Radıyallahu Anhuma)* dan rivayet edildiğine göre, Efendimiz *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* şöyle buyurdu: **"Büyük günahlar: Allah'a ortak koşmak, ana-babaya isyan etmek, adam öldürmek, bir de yemin-i gamus'tur.** *(Buharî, Eyman:15, No:6298, 6/2457, Diyât:1, No:6476, 6/2519, Nesâî, Tahrim:3, No:4022, 7/102, Darimî, Diyât:9, No:2271, 2/635)*

٤٣ – وَفِي رِوَايَةٍ: اَنَّ اَعْرَابِيّاً جَاءَ اِلَى النَّبِيِّ ﷺ فَقَالَ: يَارَسُولَ اللهِ مَا الْكَبَائِرُ؟ قَالَ: « اَلْاِشْرَاكُ بِاللهِ » قَالَ: ثُمَّ مَاذَا؟ قَالَ: « ثُمَّ عُقُوقُ الْوَالِدَيْنِ » قَالَ: ثُمَّ مَاذَا؟ قَالَ: « اَلْيَمِينُ الْغَمُوسُ » قُلْتُ: وَمَا الْيَمِينُ الْغَمُوسُ؟ قَالَ: « اَلَّذِى يَقْطَعُ مَالَ امْرِئٍ مُسْلِمٍ بِيَمِينٍ هُوَ فِيهَا كَاذِبٌ »

43 - Bir rivayette bir arabi Efendimiz *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* e gelerek: Ya Resulallah büyük günahlar hangileridir? diye sorduğunda, Efendimiz *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)*: **"Allah'a ortak koşmaktır buyurdu."** O kişi sonra hangisidir? diye sorunca: **"Ana-babaya isyandır."** buyurdu. Sonra hangisidir? diye sorunca: **"Yemin-i Gamus'tur."** buyurdu. Ben yemin-i gamus nedir dediğimde: **"Yalan yere yemin ederek bir müslümanın malını koparıp alan** (ın yemini) **dir."** buyurdu. *(Buharî, İstitabe:1 No:6522, 6/2535)*

٤٤ – وَعَنْهُ (رضى الله عنهما) اَنَّ رَسُولَ اللهِ ﷺ قَالَ: « مِنَ الْكَبَائِرِ شَتْمُ الرَّجُلِ وَالِدَيْهِ » قَالُوا يَا رَسُولَ اللهِ: وَهَلْ يَشْتِمُ الرَّجُلُ وَالِدَيْهِ؟ قَالَ: « نَعَمْ يَسُبُّ اَبَا الرَّجُلِ فَيَسُبُّ اَبَاهُ وَيَسُبُّ اُمَّهُ فَيَسُبُّ اُمَّهُ »

44 - Yine Abdullah İbni Amr ibnil Âs *(Radıyallahu Anhuma)* dan rivayet edilmiş olan bir hadis-i şerifte Efendimiz *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* bir kere: **"Bir kişinin ana babasına sövmesi, kebair** (büyük günahlar) **dandır."** buyurdu. O zaman sahabe-i kiram: "Hiç adam ana babasına söver mi?" deyince, Efendimiz *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)*: **"Evet! Bir adam diğer bir kişinin babasına veya anasına söver, o da onun babasına veya anasına söver** (böylece ana babasına sövdürten kişi, kendi sövmüş gibi kabul edilerek büyük günah işlemiş olur)." buyurdu. *(Müslim, İman:38, No:90, 1/129, Tirmizî, Birr:4, No:1902, 4/312)*

٤٥ – عَنِ ابْنِ عُمَرَ (رضى الله عنهما) قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللهِ ﷺ: « اَلْكَبَائِرُ تِسْعٌ: اَلْاِشْرَاكُ بِاللهِ، وَقَتْلُ النَّفْسِ الْمُؤْمِنَةِ، وَقَذْفُ الْمُحْصَنَةِ، وَالْفِرَارُ مِنَ الزَّحْفِ، وَاَكْلُ الرِّبَا، وَاَكْلُ مَالِ الْيَتِيمِ، وَالسِّحْرُ، وَعُقُوقُ الْوَالِدَيْنِ، وَالْاِلْحَادُ بِالْبَيْتِ الْحَرَامِ قِبْلَتِكُمْ اَحْيَاءً وَاَمْوَاتاً »

45 - İbni Ömer *(Radıyallahu Anhuma)* dan rivayet edildiğine göre Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* şöyle buyurdu: **"Büyük günahlar dokuzdur, bunlar da: Allaha ortak koşmak,** (haksız yere) **mümin bir kimseyi öldürmek, namuslu kadına iftira etmek, harpten kaçmak, faiz yemek, yetim malı yemek, büyü yapmak, ana babaya isyan etmek ve dirilerinizin-ölülerinizin kıblesi olan Beyt-i Haram'da ilhad** (günah işlemek)**."** *(İbni Abdil Berr, Temhid:5/69)*

٤٦– عَنِ ابْنِ عَمْرٍو (رضى الله عنه) اَنَّهُ سُئِلَ عَنِ الْخَمْرِ فَقَالَ: سَأَلْتُ عَنْهَا رَسُولَ اللهِ ﷺ فَقَالَ: « هِيَ اَكْبَرُ الْكَبَائِرِ، وَاُمُّ الْفَوَاحِشِ، مَنْ شَرِبَ الْخَمْرَ تَرَكَ الصَّلَاةَ وَوَقَعَ عَلَىٰ اُمِّهِ وَخَالَتِهِ وَعَمَّتِهِ »

46 - İbni Amr *(Radıyallahu Anh)* a, içki içmenin hükmü sorulduğunda şöyle dedi: Ben onu Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* Efendimize sorduğumda: **"O büyük günahların en büyüğüdür ve çirkinliklerin anasıdır, içki içen, namazı terkeder ve anasıyla, teyzesiyle, halasıyla bile zina eder."** buyurdu. *(Heysemî, Mecmauz Zevaid: 5/68)*

٤٧ – عَنِ ابْنِ عَبَّاسٍ (رضى الله عنهما) عَنِ النَّبِيِّ ﷺ قَالَ: « مَنْ جَمَعَ بَيْنَ الصَّلَاتَيْنِ مِنْ غَيْرِ عُذْرٍ فَقَدْ اَتَىٰ بَاباً مِنْ اَبْوَابِ الْكَبَائِرِ »

47 - İbni Abbas *(Radıyallahu Anhuma)* dan rivayet edildiğine göre, Efendimiz *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* : " (Yolculuk, sağnak ve fırtına gibi) **Bir özür bulunmaksızın iki namazın arasını cemeden** (birleştiren) **muhakkak büyük günahlardan birini işlemiş olur."** buyurdu. *(Tirmizî, Salât:138, No:188, 1/356)*

٤٨ – عَنِ ابْنِ عَبَّاسٍ (رضى الله عنهما) قَالَ: سُئِلَ رَسُولُ اللهِ ﷺ مَا الْكَبَائِرُ؟ فَقَالَ: « اَلشِّرْكُ بِاللهِ ، وَالْاِيَاسُ مِنْ رَوْحِ اللهِ ، وَالْاَمْنُ مِنْ مَكْرِ اللهِ »

48 - İbni Abbas *(Radıyallahu Anhuma)* dan rivayet edildiğine göre, Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* e: "Büyük günahlar hangileridir?" diye sorulduğunda: **"Allah'a ortak koşmak, Allah'ın rahmetinden ümit kesmek ve Allah'ın azabından emin olmaktır."** buyurdu. *(İbni Hacer-il Askalanî, Müsnedül Bezzar, No:55, 1/106, Heysemî, Mecmauz Zevaid:1/104)*

٤٩ – عَنْ اَبِي هُرَيْرَةَ (رضى الله عنه) قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللهِ ﷺ: « اِنَّ مِنْ اَكْبَرِ الْكَبَائِرِ اسْتِطَالَةَ الْمَرْءِ فِي عِرْضِ رَجُلٍ مُسْلِمٍ بِغَيْرِ حَقٍّ ، وَمِنَ الْكَبَائِرِ السَّبَّتَانِ بِالسَّبَّةِ »

49 - Ebu Hureyre *(Radıyallahu Anh)* dan rivayet edildiğine göre, Efendimiz *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* şöyle buyurdu: "**Kişinin haksız yere bir müslümanın ırzına uzanması** (haysiyet ve şerefini rencide edecek şekilde gıybetini yapması)**büyük günahların en büyüklerindendir. Bir hakaret edene iki hakaret etmek de büyük günahlardandır."** *(Ebu Davud, Edeb:35, No:4877, 2/685)*

٥٠ – عَنْ بُرَيْدَةَ (رضى الله عنه) اَنَّ رَسُولَ اللهِ ﷺ قَالَ: « اِنَّ اَكْبَرَ الْكَبَائِرِ الْاِشْرَاكُ بِاللهِ ،

وَعُقُوقُ الْوَالِدَيْنِ ، وَمَنْعُ فَضْلِ الْمَاءِ وَمَنْعُ الْفَحْلِ »

50 - Büreyde *(Radıyallahu Anh)* dan rivayet edildiğine göre, Efendimiz *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* şöyle buyurdu: **"Şüphesiz ki büyük günahların en büyüğü, Allah'a ortak koşmak, Ana-babaya isyan etmek, suyun fazlasını menetmek** (yolculuk esnasında kendine lâzım olmayan suyu muhtaçlara vermemek), **Koçu menetmek** (ücret almadıkça çiftleşmesine müsaade etmemek). *İbni Hacer-il Askalânî, Bezzâr: No:56, 1/106)*

٥١ – عَنِ ابْنِ عَبَّاسٍ (رضى الله عنهما): « اَلْاِضْرَارُ فِى الْوَصِيَّةِ مِنَ الْكَبَائِرِ »

51 - İbni Abbas *(Radıyallahu Anhuma)* dan rivayet edildiğine göre, Resulullah *Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* şöyle buyurdu: **Vasiyette** (varislere) **zarar vermek büyük günahlardandır."** *(Ali el Müttaki, Kenzül Ummal: 16/616. no. 46069, İbni Abdil Berr, Temhid, 5/76)*

Salim İbni Abdillah Ettemmâr *(Radıyallahu Anh)* babasının şöyle buyurduğunu rivayet etmiştir: Ebu Bekr-i sıddık *(Radıyallahu Anh)* ve Hazreti Ömer *(Radıyallahu Anh)* ve sahabe-i kiramdan bazıları Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* in vefatından sonra, büyük günahların en büyüğü hakkında konuşurlarken bir karar veremeyince, beni, Abdullah ibni Amr ibnil Âs *(Radıyallahu Anh)* a göndererek bu hususu sordurdular.

O da bana: **"Kebâirin en büyüğünün içki içmek olduğunu"** bildirdi. Ben gidip bu meseleyi onlara haber verince, bunu kabullenmeyerek hep birden o'nun evine gittiler. O da onlara, Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* in yanında bu mesele konuşulduğunda, şu konunun geçtiğini bildirdi:

Benî İsraîlden bir hükümdar bir adamı yakalayarak, içki içmesi yahut adam öldürmesi ya da zina etmesi veya hınzır eti yemesi hususunda serbest bıraktı, bunlardan hiç birini yapmadığı takdirde de onu öldüreceğini kendisine bildirdi. O adam içki içmeyi tercih etti, sarhoş olunca da kendisinden istenen kötülüklerin hiç birinden geri durmadı. Bunun üzerine Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* şöyle buyurdu:

٥٢ – « مَا اَحَدٌ يَشْرَبُهَا فَيَقْبَلُ اللّٰهُ لَهُ صَلَاةَ اَرْبَعِينَ لَيْلَةً ، وَلَا يَمُوتُ وَفِى مَثَانَتِهِ مِنْهَا شَىْءٌ اِلَّا حُرِّمَتْ عَلَيْهِ الْجَنَّةُ ، وَاِنْ مَاتَ فِى الْاَرْبَعِينَ مَاتَ مِيتَةً جَاهِلِيَّةً »

52 - **"İçki içen bir kişinin Allah** (-u Tealâ) **kırk** (gün ve) **gece namazını kabul etmez, mesanesinde** (idrar torbasında) **azıcık bir içki bulunarak ölene mutlaka cennet haram edilmiştir.** (içki içtikten sonra) **kırk gün içinde ölürse, cahiliyet ölümü ile ölür."** *(Süyûtî, Dürrül Mensur 2/504)*

Ehli Sünnet mezhebine göre içki içen kişi yaptığı işi haram bilirse kâfir olmaz velâkin son nefeste imanını kurtarması zor olur. Yine de imanını kurtararak ölebilirse cezasını çektikten sonra yeri cennettir. Hadis-i şerifteki: **"Cennet ona haram edilir."** ifadesi ilk giren zümre ile giremez diye tevil edilmektedir. Veya yaptığı işi helâl kabul ederek ölürse kâfir olacağından ebedî cennete giremez demektir.

Ayet: 31

İbni Mesud *(Radıyallahu Anh)* buyurmuştur ki: "Allah indinde günahların en büyüğü, bir kişinin arkadaşına 'Allah'tan kork!' dediğinde, onun da ona: 'Sen kendine bak sen kim oluyorsun da bana takvayı emrediyorsun." demesidir.

İbni Abbas *(Radıyallahu Anhuma* buyurmuştur ki: Kulun devam ettiği her günah (küçük de olsa) büyüktür, Tövbe ettiği günah (ne kadar büyük de olsa) büyük değildir.

Ebul Velid *(Rahimehullah),* İbni Abbas *(Radıyallahu Anh)ma)* ya kebâiri (büyük günahların ne olduğunu) sorduğunda: "Allah'a isyan edilen her şey kebîredir. Allah-u Tealâ'nın cehennemle veya gazabla yahut lânet veya azapla tehdit ettiği her şey büyük günahlardandır." diye cevap vermiştir.

Nitekim İbni Cerîr, İbni Münzir, İbni Ebî Hatim, Taberanî ve ibni Merdüveyh, İbni Abbas *(Radıyallahu Anhuma)* nın şöyle buyurduğunu rivayet etmişlerdir.

Büyük günahlar:

1. Allah'a ortak koşmak, Nitekim Mevlâ Tealâ:

« ... وَمَنْ يُشْرِكْ بِاللهِ فَقَدِ افْتَرَىٰ اِثْماً عَظِيماً (٤٨) »

"Her kim Allah'a ortak koşarsa, muhakkak ki o büyük bir günah iftira etmiş (uydurmuş) **olur."** *(Nisa Suresi: 48'den)* buyurmuştur.

2. Allah'ın rahmetinden ümit kesmek, Nitekim Mevlâ Tealâ:

« ... اِنَّهُ لاَ يَايْئَسُ مِنْ رَوْحِ اللهِ اِلاَّ الْقَوْمُ الْكَافِرُونَ (٨٧) »

"Allah (-u Tealân) **ın rahmetinden ancak kâfir kavim** (topluluk) **ümit keser."** *(Yusuf Suresi:87'den)* buyurmaktadır.

3. Allah'ın mekrinden emin olmak, çünkü Mevlâ Tealâ:

« ... فَلاَ يَاْمَنُ مَكْرَ اللهِ اِلاَّ الْقَوْمُ الْخَاسِرُونَ (٩٩) »

"Hüsran (ziyan) **a uğramış kavimden başkası, Allah'ın mekrinden** (mühlet verip de sonra ansızın yakalamasından) **emin olmaz,"** *(Araf suresi 99'dan)* buyuruyor.

4. Ana babaya âsi olmak. Nitekim Mevlâ Tealâ:

« ... اَنِ اشْكُرْلِي وَلِوَالِدَيْكَ اِلَيَّ الْمَصِيرُ (١٤) »

"(Ey İnsan!) **Önce bana sonra ana babana şükret, dönüş ancak banadır."** *(Lokman suresi: 14'den)* buyurarak ana baba hakkını kendi hakkından sonra zikretmiş, diğer bir ayet-i kerimesinde de:

« ... وَبَرّاً بِوَالِدَيْهِ وَلَمْ يَكُنْ جَبَّاراً عَصِيّاً »

"O, (Yahya (Aleyhisselâm) **ana-babasına itaatkârdı, ve bir zorba, isyankâr değildi."** *(Meryem Suresi:14 den)* buyurarak ana babasına isyan edeni, isyankârlık ve zorbalıkla vasıflamıştır.

5 . Allah-u Tealâ'nın haram kıldığı nefsi öldürmek, nitekim Mevlâ Tealâ:

« وَمَنْ يَقْتُلْ مُؤْمِناً مُتَعَمِّداً فَجَزَآؤُهُ جَهَنَّمُ خَالِداً فِيهَا وَغَضِبَ اللّٰهُ عَلَيْهِ وَلَعَنَهُ وَاَعَدَّ لَهُ عَذَاباً عَظِيماً (٩٣) »

"Kim bir mümini kasten öldürürse, cezası içinde ebediyyen kalacağı cehennemdir. Allah (-u Taelâ) **ona gazab etmiş, ona lânet etmiş ve onun için büyük bir azap hazırlamıştır."** *(Nisa suresi: 93)* buyurmaktadır.

6. İffetli mümin kadınlara iftira etmek: Bu hususta da Mevlâ Tealâ:

« اِنَّ الَّذِينَ يَرْمُونَ الْمُحْصَنَاتِ الْغَافِلَاتِ الْمُؤْمِنَاتِ لُعِنُوا فِى الدُّنْيَا وَالْاٰخِرَةِ وَلَهُمْ عَذَابٌ عَظِيمٌ (٢٣) »

"Şüphesiz ki namuslu, (kötülüklerden) **habersiz mü'min kadınlara** (zina iftirası) **atanlar dünya ve ahirette lanetlenmişlerdir ve onlar için büyük bir azap vardır."** *(Nur Suresi:23)* buyurmuştur.

7. Yetim malı yemek. Nitekim Allah-u Tealâ:

« اِنَّ الَّذِينَ يَاْكُلُونَ اَمْوَالَ الْيَتَامٰى ظُلْماً اِنَّمَا يَاْكُلُونَ فِى بُطُونِهِمْ نَاراً وَسَيَصْلَوْنَ سَعِيراً (١٠) »

"Haksızlıkla yetimlerin mallarını yiyenler, şüphesiz ki karınlarına ancak ateş yemiş olurlar ve yakında muhakkak kızgın ateşe gireceklerdir." *(Nisa Suresi: l0)* buyuruyor.

8. Muharebeden kaçmak. Nitekim Mevlâ Tealâ:

« وَمَنْ يُوَلِّهِمْ يَوْمَئِذٍ دُبُرَهُ اِلَّا مُتَحَرِّفاً لِقِتَالٍ اَوْ مُتَحَيِّزاً اِلٰى فِئَةٍ فَقَدْ بَآءَ بِغَضَبٍ مِنَ اللّٰهِ وَمَاْوٰيهُ جَهَنَّمُ وَبِئْسَ الْمَصِيرُ (١٦) »

"O gün her kim onlara (düşmanlara) **arka çevirirse** (harpten kaçarsa), **muhakkak ki o, Allah'ın gazabına uğramış olur. Onun yeri cehennemdir, o ne kötü varılacak yerdir."** *(Enfal Suresi:16'dan)* buyurmuştur.

9. Faiz yemek, çünkü Allah-u Tealâ:

اَلَّذِينَ يَاْكُلُونَ الرِّبٰوا لَايَقُومُونَ اِلَّا كَمَا يَقُومُ الَّذِى يَتَخَبَّطُهُ الشَّيْطَانُ مِنَ الْمَسِّ ذٰلِكَ بِاَنَّهُمْ قَالُوا اِنَّمَا الْبَيْعُ مِثْلُ الرِّبٰوا وَاَحَلَّ اللّٰهُ الْبَيْعَ وَحَرَّمَ الرِّبٰوا فَمَنْ جَآءَهُ مَوْعِظَةٌ مِنْ رَبِّهِ فَانْتَهٰى فَلَهُ مَاسَلَفَ وَاَمْرُهُ اِلَى اللّٰهِ وَمَنْ عَادَ فَاُولٰئِكَ اَصْحَابُ النَّارِ هُمْ فِيهَا خَالِدُونَ (٢٧٥)

"Faiz yiyen kimseler, (kabirlerinden) **ancak şeytan çarpmış kimselerin kalktığı gibi kalkarlar, onların bu hâli, "Alış veriş** (ticaret) **de faiz gibidir." demelerindendir. Oysa ki Allah, ticareti helâl, faizi haram kılmıştır. Bun-**

dan sonra, kime Rabbinden bir öğüt gelir de, (faizden) **vazgeçerse, geçmişte olan kendisinindir** (haram kılınmadan evvel aldığını iade etmesi gerekmez). **Ve işi Allah'a** (ait) **tir** (iyi niyetle faizi terkettiği için Allah-u Tealâ neticede onu mükâfatlandırır). **Kim de tekrar** (faize) **dönerse, işte onlar ateşin sahipleri** (cehennemin adamları) **dır ki, onlar orada** (bir daha çıkmamak üzere) **ebedî kalıcıdırlar."** *(Bakara Suresi:275)* buyurmuştur.

10. Sihir yapmak: Bu hususta da Mevlâ Tealâ:

وَاتَّبَعُوا مَاتَتْلُواالشَّيَاطِينُ عَلَىٰ مُلْكِ سُلَيْمَانَ وَمَاكَفَرَ سُلَيْمَانُ وَلَٰكِنَّ الشَّيَاطِينَ كَفَرُوا يُعَلِّمُونَ النَّاسَ السِّحْرَ وَمَا أُنْزِلَ عَلَى الْمَلَكَيْنِ بِبَابِلَ هَارُوتَ وَمَارُوتَ وَمَايُعَلِّمَانِ مِنْ أَحَدٍ حَتَّىٰ يَقُولَا إِنَّمَا نَحْنُ فِتْنَةٌ فَلَاتَكْفُرْ فَيَتَعَلَّمُونَ مِنْهُمَامَايُفَرِّقُونَ بِهِ بَيْنَ الْمَرْءِ وَزَوْجِهِ وَمَاهُمْ بِضَآرِّينَ بِهِ مِنْ أَحَدٍإِلَّابِإِذْنِ اللهِ وَيَتَعَلَّمُونَ مَايَضُرُّهُمْ وَلَايَنْفَعُهُمْ وَلَقَدْ عَلِمُوا لَمَنِ اشْتَرَاهُ مَالَهُ فِي الْآخِرَةِ مِنْ خَلَاقٍ وَلَبِئْسَ مَاشَرَوْا بِهِ أَنْفُسَهُمْ لَوْ كَانُوا يَعْلَمُونَ (١٠٢)

"Ve onlar (yahudiler Allah-u Tealâ Hazretlerinin kitabını arka tarafa atıp) **Süleyman** *(Aleyhisselâm)* **ın mülkü** (saltanatı ve nübüvveti) **zamanında, şeytanların okuduğu şeylere** (uydurduğu sihir kitaplarına) **uydular. Hâlbuki Süleyman** *(Aleyhisselâm)* (sihir bilip tatbik ederek) **kâfir olmadı. Fakat o şeytanlar sihri** (büyücülüğü) **ve Harutla Marut** (adlı) **iki meleğe Babil'de indirilmiş olan şeyleri insanlara öğreterek kâfir oldular.**

Bu iki melek ise (tenbih ve nasihat etmek üzere) **biz ancak fitneyiz** (Allah-u Tealâ Hazretleri tarafından bir imtihan için gönderilmişiz bu sihri öğrenip küfre sebep olacak şekilde tatbik etmek suretiyle) **sakın kâfir olma demedikçe, hiç bir ferde** (sihir namına hiç bir şey) **öğretmezlerdi.** (Buna rağmen insanlar) **karıyla kocanın arasını ayırmaya sebep olacak şeyi** (sihir ilmini) **o iki melekten öğreniyorlardı. Hâlbuki onlar** (sihirbazlar) **Allah** (Tealân) **ın izni olmadıkça onunla** (bu sihirle), **hiç bir kimseye zarar verici değillerdir.**

Onlar (insanlar) **ise kendilerine zarar verip fayda vermeyecek şeyleri öğreniyorlardı. Yemin olsun ki, onlar** (yahudiler) **onu** (Allah-u Tealâ Hazretlerinin kitabı yerine şeytanların okuduğu o sihri) **satın alan** (onunla amel eden) **kişi için elbette ahirette hiç bir nasip olmadığını kat'iyen muhakkak bilmişlerdir. Andolsun ki, mukabilinde** (karşılığında) **kendilerini sattıkları** (o şey) **ne çirkin bir şeydir. Eğer bilecek olsalardı** (sihir öğrenip tatbik etmezlerdi)." *(Bakara Suresi:182)* buyurmuştur.

11. Zina etmek: Mevlâ Tealâ zinanın cezası hakkında da:

« ...وَمَنْ يَفْعَلْ ذٰلِكَ يَلْقَ أَثَاماً (٦٨) يُضَاعَفْ لَهُ الْعَذَابُ يَوْمَ الْقِيَامَةِ وَيَخْلُدْ فِيهِ مُهَاناً (٦٩) »

"Kim bunu (zinayı) **yaparsa, günahı** (nın cezasını) **bulur."** - **"Kıyamet**

günü azabı kat kat olur ve orada alçaltılmış olarak temelli kalır." *(Furkan suresi:68'den ve 69)* buyurmaktadır.

12. Yemin-i Gamûs (yalan yere yemin), nitekim Mevlâ Tealâ:

اِنَّ الَّذِينَ يَشْتَرُونَ بِعَهْدِ اللّٰهِ وَاَيْمَانِهِمْ ثَمَنًا قَلِيلاً اُولٰئِكَ لاَخَلاَقَ لَهُمْ فِى الْاٰخِرَةِ وَلاَيُكَلِّمُهُمُ اللّٰهُ وَلاَ يَنْظُرُ اِلَيْهِمْ يَوْمَ الْقِيٰمَةِ وَلاَيُزَكِّيهِمْ وَلَهُمْ عَذَابٌ اَلِيمٌ (٧٧)

"Şüphesiz, Allah'ın ahdine (Allah'a verdikleri sözlerine) **ve yeminlerine karşılık az bir parayı** (basit bir menfaati) **satın alanlar, işte onlar** (varya), **onlar için ahirette hiç bir nasip yoktur. Ve Allah kıyamet günü onlarla** (kendilerini sevindirecek bir şekilde) **konuşmayacak, onlara** (rahmet nazarıyla) **bakmayacak ve onları tezkiye etmeyecek** (temize çıkarmayacak) **tır. Onlar için pek acı verici bir azap ta vardır."** *(Âli İmran Suresi:77)* buyurmuştur.

13. Gulûl (milletin malına hıyanet), nitekim Allah-u Tealâ:

وَمَا كَانَ لِنَبِىٍّ اَنْ يَغُلَّ وَمَنْ يَغْلُلْ يَأْتِ بِمَا غَلَّ يَوْمَ الْقِيٰمَةِ ثُمَّ تُوَفّٰى كُلُّ نَفْسٍ مَا كَسَبَتْ وَهُمْ لاَ يُظْلَمُونَ (١٦١)

"Bir peygamber için (emanet veya ganimet malına) **hainlik etmek** (mümkün) **olamaz. Herkim hıyanet ederse, kıyamet günü, o hainlik ettiği** (çaldığı) **şeyle** (beraber, onu boynunda taşıyarak Allah-u Tealâ'nın huzuruna) **gelir. Sonra herkese kazandığı** (nın karşılığı) **eksiksiz verilir. Ve onlar** (sevapları eksiltilip, günahları artırılarak) **zulmolunmaz** (haksızlığa uğratılmaz) **lar."** *(Âli İmran Suresi:161)* buyuruyor.

14. Farz olan zekâtı vermemek: Zekât vermeyenler hakkında da:

« وَالَّذِينَ يَكْنِزُونَ الذَّهَبَ وَالْفِضَّةَ وَلاَ يُنْفِقُونَهَا فِى سَبِيلِ اللّٰهِ فَبَشِّرْهُمْ بِعَذَابٍ اَلِيمٍ (٣٤) يَوْمَ يُحْمٰى عَلَيْهَا فِى نَارِ جَهَنَّمَ فَتُكْوٰى بِهَا جِبَاهُهُمْ وَجُنُوبُهُمْ وَظُهُورُهُمْ هٰذَا مَا كَنَزْتُمْ لِاَنْفُسِكُمْ فَذُوقُوا مَا كُنْتُمْ تَكْنِزُونَ (٣٥)

"Altın ve gümüşü yığıp da, onları Allah yolunda harcamayanlara (zekât vermeyenlere) **hemen acıklı bir azabı müjdele.** (Bu paralar) **Cehennem ateşinde kızdırılıp, bunlarla onların alınları, yanları ve sırtları dağlanacağı gün** (onlara denilir ki) **İşte bu kendiniz için biriktirdiğiniz şey** (servet) **dir. Artık yığmakta olduğunuz şeyleri** (n azabını) **tadın."** *(Tövbe suresi 34'den ve 35)* buyuruyor.

15. Yalan söylemek nitekim Allah-u Tealâ:

« فَاجْتَنِبُوا الرِّجْسَ مِنَ الْاَوْثَانِ وَاجْتَنِبُوا قَوْلَ الزُّورِ (٣٠)

Ayet: 31

"O hâlde pislik (olan) **putlardan sakının ve yalan sözden sakının."** *(Hac suresi: 30'dan)* buyurmaktadır.

16. Şahitliği gizlemek, nitekim:

« ... وَمَنْ يَكْتُمْهَا فَإِنَّهُ آثِمٌ قَلْبُهُ ... (٢٨٣) »

"Onu (şahitliği) **gizleyenin kalbi günahkârdır."** buyurulmaktadır. *(Bakara suresi 283'den)*

17. Şarab içmek, nitekim Mevlâ Tealâ:

« يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا إِنَّمَا الْخَمْرُ وَالْمَيْسِرُ وَالْأَنْصَابُ وَالْأَزْلَامُ رِجْسٌ مِنْ عَمَلِ الشَّيْطَانِ فَاجْتَنِبُوهُ لَعَلَّكُمْ تُفْلِحُونَ (٩٠)

"Ey İman edenler! Şarap, kumar, (ibadet için) **dikili taşlar** (putlar), **fal** (ve şans) **okları, birer şeytan işi pisliktir. Bunlardan uzak durun ki kurtuluşa eresiniz."** *(Maide suresi:90)* buyurarak içki içmeyi, puta tapmaya denk tutmuştur.

18. Kasten namazı terketmek. Nitekim Allah-u Tealâ:

« فَخَلَفَ مِنْ بَعْدِهِمْ خَلْفٌ أَضَاعُوا الصَّلَاةَ وَاتَّبَعُوا الشَّهَوَاتِ فَسَوْفَ يَلْقَوْنَ غَيًّا (٥٩) »

"Onlar (geçmiş peygamberler) **den sonra bir takım kötü zürriyetler** (nesiller) **türedi ki, namazı zayi ettiler** (terkettiler) **ve şehvetlerine** (nefislerinin isteklerine) **uydular. Çok yakında ğayyâ** (denen cehennemdeki kuyu) **ya kavuşacaklardır."** *(Meryem Suresi: 59'dan)* buyuruyor.

٥٣-عَنِ ابْنِ عَبَّاسٍ (رضى الله عنهما) قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللهِ ﷺ: « مَنْ تَرَكَ الصَّلَاةَ مُتَعَمِّدًا فَقَدْ بَرِئَ مِنْ ذِمَّةِ اللهِ وَرَسُولِهِ »

53 - İbni Abbas *(Radıyallahu Anhuma)* dan rivayet edildiğine göre, Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* buyurmuştur ki: **"Her kim namazı kasten terkederse, muhakkak Allah ve Resulünün zimmetinden berî** (Müslümanlara verdikleri güvenceden uzak) **olmuştur."** *(Taberanî, Mu'cemul Kebir, No:13023, 12/253, Heysemî, Mecmauz Zevaid, 1/295)*

19. Ahdi bozmak, Nitekim Allah-u Tealâ:

« وَالَّذِينَ يَنْقُضُونَ عَهْدَ اللهِ مِنْ بَعْدِ مِيثَاقِهِ وَيَقْطَعُونَ مَا أَمَرَ اللهُ بِهِ أَنْ يُوصَلَ وَيُفْسِدُونَ فِي الْأَرْضِ أُولَئِكَ لَهُمُ اللَّعْنَةُ وَلَهُمْ سُوءُ الدَّارِ (٢٥) »

"O kullar ki, Allah'a verdikleri sözü kuvvetle pekiştirdikten sonra bozarlar ve Allah'ın riayet edilmesini emrettiği şeyleri (bağları) **koparıp, yer yüzünde fesat çıkarırlar, işte lânet onlar içindir, ve kötü yurt** (cehennem) **onlarındır."** *(Rad Suresi :25)* buyurmuştur.

20. Sıla-i rahmi kesmek. Nitekim Allah-u Tealâ:

« اَلَّذِينَ يَنْقُضُونَ عَهْدَ اللّٰهِ مِنْ بَعْدِ مِيثَاقِهِ وَيَقْطَعُونَ مَا اَمَرَ اللّٰهُ بِهِ اَنْ يُوصَلَ وَيُفْسِدُونَ فِى الْاَرْضِ اُولٰئِكَ هُمُ الْخَاسِرُونَ (٢٧) »

"Onlar ki, Allah'ın ahd (söz ve emr) **ini** (kabul edip, yemin etmeleriyle) **tekid ettikten** (kuvvetleştirdikten) **sonra bozarlar ve Allah'ın, birleştirilmesini emrettiği şeyi** (akrabalık bağlarını) **keserler ve yeryüzünde fesad çıkarırlar. İşte onlar hüsrana uğrayanların ta kendileridir."** *(Bakara Suresi:27)* buyurmuştur.

İbni Ebî Hatim ve İbni Merdüveyh, Aişe *(Radıyallahu Anha)* nın şöyle buyurduğunu rivayet etmişlerdir. Allah-u Tealâ'nın:

« يَا اَيُّهَا النَّبِىُّ اِذَا جَآءَكَ الْمُؤْمِنَاتُ يُبَايِعْنَكَ عَلٰى اَنْ لَا يُشْرِكْنَ بِاللّٰهِ شَيْئًا وَلَا يَسْرِقْنَ وَلَا يَزْنِينَ وَلَا يَقْتُلْنَ اَوْلَادَهُنَّ وَلَا يَأْتِينَ بِبُهْتَانٍ يَفْتَرِينَهُ بَيْنَ اَيْدِيهِنَّ وَاَرْجُلِهِنَّ وَلَا يَعْصِينَكَ فِى مَعْرُوفٍ فَبَايِعْهُنَّ وَاسْتَغْفِرْ لَهُنَّ اللّٰهَ اِنَّ اللّٰهَ غَفُورٌ رَحِيمٌ (١٢) »

"Ey Peygamber! İnanan kadınlar, Allaha hiç bir şeyi ortak koşmamak, hırsızlık yapmamak, zina etmemek, çocuklarını öldürmemek, elleriyle ayakları arasında bir iftira uydurup getirmemek, (emredeceğin) **herhangi bir iyi iş** (i işlemek) **te sana karşı gelmemek hususunda sana biat etmeğe geldikleri zaman sen de onlarla mubayaa et** (bîatlarını kabul et) **ve onlar için Allah'tan mağfiret dile. Şüphesiz ki Allah** (-u Tealâ) **çok mağfiret edicidir, ziyade acıyıcıdır."** *(Mümtehine Suresi: 12)* ayet-i kerimesinde yapılmamasını beyan ettiği şartların hepsi kebâirdendir.

İbni Mes'ud *(Radıyallahu Anh)* a büyük günahlar sorulduğunda: **"Nisa suresinin başından otuzuncu** (tefsirinde bulunduğumuz bu) **ayet-i kerimeye kadar, kendisinden nehyedilen her şey** (günah-ı) **kebîredir."** buyurdu.

Hazreti Ali *(Radıyallahu Anh)* Efendimiz de: **Irkçılık yapmayı, Ehl-i sünnet vel cemaattan ayrılmayı, meşrû olan kesin bir alış verişi bozmayı,** kebair den saymıştır.

İbni Kesir Tefsirinde zikredildiğine göre, Ulemadan bazısı yukarıda zikri geçmeyen bazı günahları da kebâire katmışlardır.

1. Livata: Erkek erkeğe, kadın kadına eş cinsellik,
2. Gasp: Başkasının malını haksız yere zorla almak,
3. Ramazan-ı Şerifte, sefer ve hastalık gibi özür bulunmaksızın oruç tutmamak,
4. Ölçüde ve tartıda eksik veya fazla tartarak hainlik yapmak,
5. Rüşvet almak, hakkı olmayan bir şeye para vererek sahip olmak,
6. Hadis uydurarak Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* e iftira etmek,

7. Sahabe-i Kiram *(Rıdvanullahi Aleyhim Ecmaîn)* in aleyhine konuşmak,
8. Hayvanları, (orman yangını ve benzeri sebeplerle) ateşte yakmak,
9. Masum insanları, suç isnadı ile idari makamlara ihbar etmek,
10. Erkeklerle kadınlar arasında fuhuş bağlantısı kurmak,
11. Özürsüz yere namazı vaktinden önce veya sonra kılmak,
12. Haksız yere bir müslümanı dövmek,
13. Ebu Bekr-i sıddık ile Hazreti ömer *(Radıyallahu Anhuma)* yı tenkid etmek, (Malik İbni Enes gibi ulemadan bir kısmı sahabe-i kiram *(Rıdvanullahi Aleyhim Ecmaîn)* e sövenlerin kâfir olacağı görüşüne gitmişlerdir).

Tirmizî'nin rivayetine göre Muhammed ibni Sîrîn *(Radıyallahu Anh)*: "Ebu Bekr ile Ömer *(Radıyallahu Anhuma)* ya kızıp da, Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* i seven bir kişinin bulunabileceğini zannetmiyorum." buyurmuştur.

14. Elden geldiği hâlde Emr-i bil ma'ruf ve nehy-i anil münkeri terketmek, (iyiliği emretmemek, kötülükten nehyetmemek),
15. Kur'an-ı kerimi öğrendikten sonra unutmak,
16. Kadının sebepsiz yere kocasına yaklaşmaması,
17. Ehl-i ilmi ve Hamele-i Kur'anı (Hafız ve hocaları) gıybet etmek,
18. Zıhar: Erkeğin, karısını kendi anasına benzeterek kendine haram etmeğe kalkışması,
19. Açlıktan ölmek gibi bir zaruret olmadan, domuz eti ve ölü eti yemek,

Bütün bu hadis-i şerif ve rivayetlerden anlaşıldığına göre, Büyük günahların belli bir sayısı olmayıp, sayı belirten hadis-i şerifler ise, hasrı (sınırlamayı) ifade etmemekle beraber bir takım misalleri açıklamaktadır.

Nitekim Hâzin tefsirinde zikredildiğine göre, İbni Abbas *(Radıyallahu Anhuma)* ya: "Kebâir yedi midir?" diye sorulduğunda:

« اَنَّ رَجُلاً سَأَلَ ابْنَ عَبَّاسٍ (رضى الله عنهما) عَنِ الْكَبَائِرِ اَسَبْعٌ هِيَ؟ قَالَ: هِيَ اِلَى السَّبْعمائَةِ اَقْرَبُ وَفِي رِوَايَةٍ اِلَى السَّبْعِينَ اَقْرَبُ اِلاَّ اَنَّهُ لاَكَبِيرَةَ مَعَ اسْتِغْفَارٍ وَلاَصَغِيرَةَ مَعَ اِصْرَارٍ وَقَالَ: كُلُّ شَيْءٍ عُصِيَ اللهُ بِهِ فَهُوَ كَبِيرَةٌ فَمَنْ عَمِلَ شَيْئاً مِنْهَا فَلْيَسْتَغْفِرِ اللهَ فَاِنَّ اللهَ لاَ يُخَلِّدُ فِي النَّارِ مِنْ هٰذِهِ الْاُمَّةِ اِلاَّ مَنْ كَانَ رَاجِعاً عَنِ الْاِسْلاَمِ اَوْجَاحِداً فَرِيضَةً اَوْ مُكَذِّباً بِقَدَرٍ »

"Büyük günahlar yediyüze, bir rivayette de yetmişe daha yakındır. Ancak istiğfar edilen günah büyük kalmaz, ısrar edilen günah da küçük olmaz. Aslında Allah'a isyan edilen her günah büyüktür, dolayısıyla her hangi bir günah işleyen Allah (-u Tealâ) **dan avf-u mağfiret dilesin, çünkü Allah** (-u Tealâ) **islâmdan dönen veya bir farzı inkâr eden, ya da kaderi tekzib eden** (yalanlayan) **ların dışında bu ümmetten hiç kimseyi cehennemde ebedi olarak bırakmayacaktır."** buyurdu.

Süfyan-ı Sevrî *(Radıyallahu Anh)* buyurmuştur ki,"Büyük günahlar seninle kulların arasında olan haklar, küçük günahlar ise seninle Allah-u Tealâ arasında olan günahlardır. Çünkü Allah-u Tealâ çok kerem sahibi olduğundan kendi haklarını bağışlar. Nitekim:

٥٤ – عَنْ اَنَسِ بْنِ مَالِكٍ (رضى الله عنه) قَالَ: قَالَ رَسُوْلُ اللهِ ﷺ: « يُنَادِى مُنَادٍ مِنْ بُطْنَانِ الْعَرْشِ يَوْمَ الْقِيَامَةِ يَا اُمَّةَ مُحَمَّدٍ انَّ اللهَ قَدْ عَفَا عَنْكُمْ جَمِيعًا الْمُؤْمِنِينَ وَالْمُؤْمِنَاتِ تَوَاهَبُوا الْمَظَالِمَ وَادْخُلُوا الْجَنَّةَ بِرَحْمَتِى »

54 - Enes İbni Malik *(Radıyallahu Anh)* dan rivayet edilen bir hadis-i şerifte, Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* şöyle buyurmuştur: **"Kıyamet gününde arşın içinden bir münadî** (seslenici) **'Ey ümmet-i Muhammed! Şüphesiz ki Allah** (-u Tealâ) **sizden inanan erkek ve kadınların hepsini affetmiştir. Aranızdaki hakları birbirinize bağışlayın** (helâllaşın, ben kendi haklarımı size bağışladım) **rahmetimle cennetime girin' diye nida edecektir."** *(Beğavî, Meâlimüttenzîl:1/419, Hazin, Mecmûatüttefâsîr : 2/60)*

Beğavî tefsirinde zikredildiğine göre, Malik ibni Meğûl *(Radıyallahu Anh)* buyurmuştur ki: **"Büyük günahlar, Ehl-i Bidat'ın** (şia gibi, ehl-i sünnet dışındaki sapık mezheplerin) **günahlarıdır. Küçükler ise, ehl-i sünnetin günahlarıdır."** zira ehl-i bidatın inançları bozuk olduğundan küçük günahları büyük sayılmakta, ehl-i sünnetin ise, itikatlarının düzgünlüğü sebebiyle büyük günahları, küçük kabul edilmekte, tövbe ettiklerinde ise, seyyiâtı hasenâta tebdîl edilmekte (kötülükleri sevaba döndürülmekte) dir.

Bir rivayette de, büyük günahlar kasten işlenen günahlar, küçükler ise, yanılmak, unutmak, zorlanmak ve kalpten geçirmek gibi, mesuliyeti bu ümmetten kaldırılmış olanlardır.

İmam-ı Süddî *(Rahimehullah)* buyurmuştur ki: **"Kebair, Allah-u Tealâ'nın nehyettiği günahlar, seyyiât** (küçük günahlar) **ise, kadına bakmak, tutmak ve öpmek gibi iyi veya kötü herkesin düşebileceği büyük günahların mukaddime** (başlangıç ve öncü) **leridir."** Nitekim:

٥٥– عَنْ اَبِى هُرَيْرَةَ (رضى الله عنه) عَنِ النَّبِيِّ ﷺ قَالَ: « كُتِبَ عَلَى ابْنِ آدَمَ نَصِيبُهُ مِنَ الزِّنَا مُدْرِكٌ ذٰلِكَ لَامَحَالَةَ فَالْعَيْنَانِ زِنَاهُمَا النَّظَرُ وَالْاُذُنَانِ زِنَاهُمَا الْاِسْتِمَاعُ وَاللِّسَانُ زِنَاهُ الْكَلَامُ وَالْيَدُ زِنَاهَا الْبَطْشُ وَالرِّجْلُ زِنَاهَا الْخُطَا وَالْقَلْبُ يَهْوٰى وَيَتَمَنّٰى وَيُصَدِّقُ ذٰلِكَ الْفَرْجُ اَوْ يُكَذِّبُهُ »

47 - Ebu Hureyre *(Radıyallahu Anh)* dan rivayet edildiğine göre Efendimiz *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* şöyle buyurmuştur: **"Âdem oğluna zinadan nasibi yazılmıştır, çaresiz bunu yapacaktır, iki gözün zinası bakmak, iki kulağın zinası dinlemek, dilin zinası konuşmak, elin zinası tutmak, ayağın zinası ise adım atmaktır. Kalp ise arzu ve temenni etmektedir. Tenasül uzvu ise bütün bunları doğrular veya yalanlar."** *(Müslim, Kader:5, No:2657, 5/211, Buharî, İsti'zan:12, No:5889, 5/2304. Kader:85, No:6238, 6/2438, Ebu Davud, Nikâh:43, No:2152, 1/653, Ahmed İbni Hanbel, No:8222, 3/198)*

Ayet: 31

Yani kişi tenasül uzvu ile zinaya düşerse, diğer bütün uzuvları ile yaptığı günahlar kişinin aleyhine yazılır, zinanın eşiğine geldiği hâlde, Allah'tan korkup terkederse, diğer azası ile yaptıkları silineceği gibi, üstelik en büyük günahtan sakındığından dolayı sevaba müstehak olur.

Alusî tefsirinde zikredildiğine göre, Huccetü'l İslâm İmam-ı Gazalî *(Rahimehullah)* buyurmuştur ki: **"Küçük günahlar ile büyük günahlar arasındaki farkı inkâr etmek uygun olmaz, çünkü bu fark, şeriatın kaynaklarından anlaşılmıştır. Evet bir günaha iki değişik itibarla büyük ve küçük denebilir, zira günahlar şahıslar, yerler, hâller ve vakitler itibariyle farklılık kazanır."**

Nitekim Haremin dışında yapılan küçük günahlar, Harem-i şerifte yapıldığı takdirde büyük sayılırlar, hatta insanın Harem-i Şerif'te kalbinden geçirdiklerinden bile mesul olacağı:

« ... وَمَنْ يُرِدْ فِيهِ بِإِلْحَادٍ بِظُلْمٍ نُذِقْهُ مِنْ عَذَابٍ أَلِيمٍ (٢٥) »

"Kim orada böyle zulüm ve haktan sapmak isterse (kalbinden dilerse), **ona acı azaptan tattırırız."** *(Hac Suresi 25'den)* ayet-i celilesinde zikredilmektedir.

Bundan dolayı şair:

« لاَ يَحْقِرِ الرَّجُلُ الرَّفِيعُ دَقِيقَةً فِى السَّهْوِ فِيهَا لِلْوَضِيعِ مَعَاذِرُ

(فَكَبَائِرُ) الرَّجُلِ الصَّغِيرِ (صَغَائِرُ) وَصَغَائِرُ الرَّجُلِ الْكَبِيرِ كَبَائِرُ »

"Şanı yüce olan bir adam, düşük bir kimsenin işlemekte çok mazeretler bulacağı küçük bir hatayı hakir görmesin, çünkü, küçük adamın büyükleri küçük, büyük adamın küçükleri de büyüktür."

Beğavî ve Ruhul Beyan tefsirlerinde zikredildiğine göre, Enes ibni Malik *(Radıyallahu Anh)* kendi asrında bulunanlara:

« اِنَّكُمْ لَتَعْمَلُونَ اَعْمَالاً هِىَ اَدَقُّ فِى اَعْيُنِكُمْ مِنَ الشَّعْرِ اِنْ كُنَّا نَعُدُّهَا عَلَىٰ عَهْدِ رَسُولِ اللهِ ﷺ مِنَ الْمُوبِقَاتِ »

"Bu gün siz öyle işler yapıyorsunuz ki, onlar sizin gözünüzde kıldan daha incedir. Halbuki Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* **in zamanında biz onları kebâirden sayardık."** buyurmuştur. *(Beğavî, 1/420)*

Bu söz de, sahabe-i kiramın makamı itibariyle söylenmiştir. Zira herkes kendi makamından bahsetmekte ve kendi hâlinden haber vermektedir.

İbnül Fârid *(Kuddise Sırruhu)* nun:

« وَلَوْ خَطَرَتْ لِى فِى سِوَاكَ اِرَادَةٌ عَلَىٰ خَاطِرِى سَهْواً حَكَمْتُ بِرِدَّتِى »

"Eğer benim hatırıma günlerden birinde, senden başka bir istek gelse, kendimi mürted sayarım." sözü, takvanın üçüncü basamağına kavuşmuş olan meşayıhın makamına göre söylenmiştir.

« حَسَنَاتُ الْاَبْرَارِ سَيِّئَاتُ الْمُقَرَّبِينَ »

"Ebrarın hasenatı, mukarreblerin seyyiatıdır." yani orta derecedeki kulların sevapları, en ileri derecedekilerin günahlarıdır. diyen de sahışlara göre günahların değiştiğine işaret etmektedir. Hulâsa Mevlâ Tealâ bu ayet-i kerimesiyle, büyük günahlardan sakınanların, küçük günahlarını bağışlayacağını vaadetmiştir. Cabir *(Radıyallahu Anh)* dan rivayet edilen hadis-i şerifte Efendimiz *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* de:

٥٦ – عَنْ جَابِرٍ (رضى الله عنه) اَنَّ رَسُولَ اللهِ ﷺ قَالَ: « اجْتَنِبُوا الْكَبَائِرَ وَسَدِّدُوا وَاَبْشِرُوا »

56 - **"Büyük günahlardan sakının, doğru yapmağa gayret edin ve** (küçük günahlarınızın affolunmasıyla) **müjdelenin."** *(Ahmed İbni Hanbel, No:15240, 5/209)* buyurarak Mevlâ Tealâ'nın bu vaadini açıklamıştır.

Bununla beraber büyük günah sahipleri, ehli sünnet itikadını muhafaza ettikleri müddetçe, Allahın rahmetinden ve habibinin şefaatinden ümit kesmemelidirler. Nitekim:

٥٧–عَنْ اَنَسِ بْنِ مَالِكٍ (رضى الله عنه) قَالَ رَسُولُ اللهِ ﷺ : « شَفَاعَتِي لِاَهْلِ الْكَبَائِرِ مِنْ اُمَّتِي »

57- Hazreti Enes *(Radıyallahu Anh)* dan rivayet edilen bir hadis-i şerifte, Efendimiz *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)*: **"Benim şefaatım, ümmetimin büyük günah sahiplerine aittir."** buyurmuştur. *(Tirmizî, kıyamet: 11, İbni Mace, Züht:26, Ahmed ibni Hanbel: 113)*

İbni Ömer *(Radıyallahu Anhuma)* dan rivayet edilen diğer bir hadis-i şeriflerinde de Efendimiz *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)*:

٥٨ – عَنِ ابْنِ عُمَرَ (رضى الله عنهما) عَنِ النَّبِيِّ ﷺ قَالَ: « اَتَرَوْنَهَا لِلْمُتَّقِينَ؟ لَا وَلٰكِنَّهَا لِلْمُتَلَوِّثِينَ الْخَطَّائِينَ »

58 - **"Siz şefaatın müttaki** (takva sahibi mümin) **lere ait olduğunu mu zannediyorsunuz? Hayır! O, günahlara bulaşmış hatakârlar içindir."** *(Ahmed İbni Hanbel, No:5453, 2/366)* buyurmuştur.

İmam-ı Kuşeyrî *(Kuddise Sırruhu)* buyurmuştur ki: Ehli işaretin dilinde Kebâir, şirk-i hafî (gizli şirk) dir. Allah-u Tealâ'ya ibadet ederken mahlûkatı düşünmek, onların sevgisini ve ilgisini kazanmayı dert ederek, Allah-u Tealânın hakkından göz yummak da bu şirke dahildir.

Şu bilinsin ki, büyük günahlardan sakınmak, küçük günahların silinmesini icabettirir, küçük ve büyük bütün günahlardan sakınınca da, Ekremül Ekremîn (iyilerin en iyisi) olan Mevlâ Tealâ'nın huzuruna kabul olunmak müyesser olur. Nitekim:

٥٩ – عَنْ اَبِي هُرَيْرَةَ (رضى الله عنه) قَالَ النَّبِيُّ ﷺ : « اِنَّ اللهَ طَيِّبٌ لَا يَقْبَلُ اِلَّا طَيِّبًا »

59 - Ebu Hureyre *(Radıyallahu Anh)* dan rivayet edilen bir hadis-i şerifte Efendimiz *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)*: **"Şüphesiz Allah** (-u Tealâ) **tayyib** (çok temiz) **dir**

ve ancak tertemiz olanı kabul eder." *(Müslim, Zekât:19, No:1015, 2/703, Müsned-i Ahmed, No:8356, 3/220)* buyurmakla buna işaret etmiştir.

Büyük günahların hepsi üç şeyde toplanır.

1. Nefsin lezzetli bulduğu şehvetlere uymak.

Nitekim insan, bidat, dalâlet, irtidat (dinden dönmek), dini bir mesele hakkında şüpheye düşmek, nefse zor gelen namaz oruç gibi ibadetleri terkedip, nefse hoş gelen zevk-ü sefalara düşmek, ana babaya isyan etmek, akraba ile ilişkileri kesmek, namuslu kadınlara iftira etmek gibi, büyük günahların bir çoğuna, nefsin **heva**'sına uymak sebebiyle düşer. Bundan dolayı Allah-u Tealâ:

« ...وَلَاتَتَّبِعِ الْهَوىٰ فَيُضِلَّكَ عَنْ سَبِيلِ اللهِ اِنَّ الَّذِينَ يَضِلُّونَ عَنْ سَبِيلِ اللهِ لَهُمْ عَذَابٌ شَدِيدٌ بِمَا نَسُوا يَوْمَ الْحِسَابِ (٢٦) »

"(Ey Davud!) **Hevaya** (nefsin arzusuna) **uyma!** (yoksa) **bu, seni Allah** (-u Tealân) **ın yolundan saptırır, şüphesiz ki Allah'ın yolundan sapıtanlara, hesap gününü unutmaları sebebiyle şiddetli bir azap vardır."** *(Sad Suresi: 26'dan)* buyurmuştur.

٦٠ – عَنْ اَبِي اُمَامَةَ (رضى الله عنه) قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللهِ ﷺ: « مَا تَحْتَ اَدِيمِ السَّمَاءِ اِلٰهٌ يُعْبَدُ مِنْ دُونِ اللهِ اَعْظَمُ مِنْ هَوًى مُتَّبَعٍ »

60 - Ebu Ümame *(Radıyallahu Anh)* dan rivayet edilen bir hadis-i şerifte Efendimiz *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* de: **"Gök yüzünün altında, Allah'tan başka tapılan** (lar içerisinde, kendisine) **uyulan** (nefsin arzusun) **dan daha büyük bir ilâh yoktur."** buyurmuştur. *(Ebu Nuaym, Hılyetül Evliya, 6/118)*

2. Dünyayı sevmek.

Bu da, Adam öldürmek, zulmetmek, gasp, yağma, hırsızlık, faiz, yetim malı yemek, zekât vermemek, yalan yere şahitlik etmek, doğru şahitliği gizlemek, yalan yere yemin etmek, vasiyette haksızlık etmek, haramı helâl görmek, ahde vefa göstermemek gibi birçok büyük günahın merkebi (taşıyıcısı) dır. Bunun için Mevlâ Tealâ:

« ... وَمَنْ كَانَ يُرِيدُ حَرْثَ الدُّنْيَا نُؤْتِهِ مِنْهَا وَمَا لَهُ فِي الْاٰخِرَةِ مِنْ نَصِيبٍ (٢٠) »

"Kim dünya kârını istiyorsa, ona da, ondan (dünyadan bir şey) **veririz fakat onun ahirette bir nasibi yoktur."** *(Şûra Suresi: 20'den)* buyuruyor.

٦١ – عَنِ الْحَسَنِ (رضى الله عنه) قَالَ عَلَيْهِ السَّلَامُ: « حُبُّ الدُّنْيَا رَأْسُ كُلِّ خَطِيئَةٍ »

61 - İmam-ı Hasen *(Radıyallahu Anh)* dan rivayet edilen bir hadis-i şerifte Efendimiz *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)*: **"Dünya sevgisi bütün hataların başıdır."** *(Beyhaki, Şuabul iman: 7/338 No.10501)* buyurmuştur.

Efendimiz *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* Bir keresinde de şöyle buyurdu:

٦٢ – وَقَالَ ﷺ : « انَّ اللّٰهَ تَعَالٰى قَالَ: وَعِزَّتِى وَجَلَالِى انَّهُ لَيْسَ مِنَ الْكَبَائِرِ كَبِيرَةٌ هِىَ اَعْظَمُ عِنْدِى مِنْ حُبِّ الدُّنْيَا »

62 - **"Allah-u Tealâ buyurdu ki: İzzim celâlim hakkı için benim indimde büyük günahlar arasında dünya sevgisinden daha büyük bir günah yoktur."** *(Ruhul Beyan 2/197)*

3. Mevlâdan gayrını görmek.

Şirk (Allah'a ortak koşmak), nifak (münafıklık), riya (gösteriş) gibi bir çok günah da bundan kaynaklanmaktadır. Bundan dolayı Mevlâ Tealâ:

« انَّ اللّٰهَ لاَ يَغْفِرُ اَنْ يُشْرَكَ بِهِ وَيَغْفِرُ مَادُونَ ذٰلِكَ لِمَنْ يَشَآءُ ...(٤٨) »

"Şüphesiz ki Allah (-u Tealâ) kendisine ortak koşulmasını mağfiret etmez, bunun dışındakileri ise dilediği kimse için bağışlar." *(Nisa Suresi: 48'den)* buyuruyor,.

٦٣–عَنْ زَيْدِ بْنِ اَسْلَمَ (رضى الله عنه) قَالَ النَّبِىُّ عَلَيْهِ الصَّلَاةُ وَالسَّلَامُ: « اَلْيَسِيرُمِنَ الرِّيَاءِ شِرْكٌ »

63 - Zeyd İbni Eslem *(Radıyallahu Anh)* dan rivayet edilen bir hadis-i şerifte Efendimiz *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)*: **"Riyanın azı da şirktir."** buyurmuştur. *(Hakim, Müstedrek, No:4, 1/44, İbni Mace, Fiten:16, No:3989, 2/1321)*

Meşayıhtan bazısı:

« وُجُودُكَ ذَنْبٌ لَايُقَاسُ بِهِ ذَنْبٌ اٰخَرُ »

"(Ey İnsan) **Varlığın** (Rabbini unutup kendini görmen) **öyle bir günahtır ki, hiçbir günah ona kıyas edilemez."** buyurmuşlardır..,

İşte bu günahtan kurtulan Allah-u Tealâ dan gayrı hiç bir şeyi göremeyeceğinden, şirkin her çeşidinden, dünya sevgisinden ve nefsin hevasından kurtularak Mevlâ Tealâ'nın vuslatı ve lika (kavuşma) sıyla müşerref olur. Nitekim Mevlâ Tealâ, buna işaret etmek üzere:

« ...فَمَنْ كَانَ يَرْجُو لِقَاءَ رَبِّهِ فَلْيَعْمَلْ عَمَلاً صَالِحاً وَلاَ يُشْرِكْ بِعِبَادَةِ رَبِّهِ اَحَداً (١١٠) »

"Artık her kim rabbine kavuşmayı umuyorsa, salih amel (iyi iş) **yapsın ve rabbine ibadette hiç bir şeyi ortak koşmasın."** *(Kehf Suresi: 110'dan)* buyurmaktadır.

Nesefî tefsirinde zikredildiğine göre, sapık fırkalardan olan mutezile mezhebi bu ayet-i kerimeyi yanlış yorumlayarak: "Büyük günahlardan sakınıldığı takdirde, küçük günahların affedilmesinin vacip olduğu, büyük günahların da asla affolunmayacağı görüşüne gittiler." halbuki bu görüş bir çok ayet-i kerime ve hadis-i şeriflerden anlaşıldığı üzere yanlıştır. **Zira büyük ve küçük bütün günahlar Mevlâ Tealânın dilemesine bağlıdır, dilerse azabeder, isterse affeder.** Nitekim Mevlâ Tealâ:

Ayet: 31

« ... (٤٨) انَّ اللّٰهَ لاَ يَغْفِرُ اَنْ يُشْرَكَ بِه وَيَغْفِرُ مَادُوْنَ ذٰلِكَ لِمَنْ يَشَآءُ

"Şüphesiz ki Allah (-u Tealâ) **kendisine ortak koşulmasını mağfiret etmez, bunun dışındakileri ise, dilediği** (kimse) **için bağışlar."** *(Nisa Suresi:48 den)* bu-yurarak, şirkin dışındaki bütün günahlara mağfireti vaadetmiş ve bunu kendi dilemesine bağlamıştır. Ayrıca Mevlâ Tealâ:

« ... (١١٤) انَّ الْحَسَنَاتِ يُذْهِبْنَ السَّيِّئَاتِ

"Şüphesiz ki iyilikler kötülükleri giderir." *(Hud Suresi: 114)* buyurmuştur ki, bu ayet-i celile de küçük, büyük bütün günahların iyiliklerle affolunacağına delâlet etmektedir. Çünkü, **"Seyyiât"** lâfzı küçük-büyük bütün günahlara kullanılmaktadır.

Mevlâ Tealâ, batıl yollarla insanların malını yemek ve haksız yere adam öldürmek gibi günahlardan nehyettikten sonra, bu yasakları terketmeyi kolaylaştıran en büyük sebebin, Allah-u Tealâ'nın taksimine razı gelmek olduğunu beyan etmek üzere şöyle buyuruyor:

وَلاَتَتَمَنَّوْا مَافَضَّلَ اللّٰهُ بِه بَعْضَكُمْ عَلٰى بَعْضٍ لِلرِّجَالِ نَصِيبٌ مِّمَّااكْتَسَبُوا وَلِلنِّسَآءِ نَصِيبٌ مِّمَّا اكْتَسَبْنَ وَسْئَلُوا اللّٰهَ مِنْ فَضْلِه انَّ اللّٰهَ كَانَ بِكُلِّ شَيْءٍ عَلِيماً (٣٢)

KELİME MANASI (32)

(وَلاَ تَتَمَنَّوْا)**Temenni etmeyin** (hasretle arzu etmeyin) neyi? (مَا) **o şeyi ki,** (فَضَّلَ) **üstün kıldı,** kim? (اللّٰهُ) **Allah** (-u Tealâ), neyle? (بِه)**onunla,** kimi? (بَعْضَكُمْ) **bazınızı,** kim üzerine? (عَلٰى بَعْضٍ) **bazınız üzerine,** yani Allah-u Tealâ'nın sizi birbirinizden üstün kılmaya vesile yaptığı şeyleri: "Keşke bunlar bende de olsa" diye, haset ederek temenni etmeyin. (لِلرِّجَالِ)**Erkekler için vardır** ne? (نَصِيبٌ) **bir nasip,** neden? (مِمَّا) **o şeyden ki,** (اكْتَسَبُوا)**kazandılar,** (وَلِلنِّسَآءِ)**kadınlar için de vardır,** ne? (نَصِيبٌ) **bir nasip,** neden? (مِمَّا) **o şeyden ki,** (اكْتَسَبْنَ) **kazandılar.** (وَسْئَلُوا)**ve isteyin,** kimden? (اللّٰهَ) **Allah** (-u Tealâ) **dan,** neyi? (مِنْ فَضْلِه) **fazlu keremini,** (Bu mana, min harfinin zâide olmasına göre verilmiştir) . (انَّ اللّٰهَ) **Muhakkak Allah** (-u Tealâ), (كَانَ) **daim oldu,** neyi? (بِكُلِّ شَيْءٍ) **her şeyi,** ne olarak? (عَلِيماً) **ziyade bilici olarak.**

MEALİ ŞERİFİ (32)

Allah (-u Tealân) **ın sizi, birbirinizden üstün kıldığı şeyleri** (başkasında olup da sizde olmayanı) **temenni etmeyin. Erkeklerin de kazandıklarından nasipleri vardır, kadınların da kazandıklarından nasipleri vardır. Allah'tan fazlını isteyin, şüphesiz ki, Allah** (-u Tealâ) **her şeyi hakkıyla bilici** (olmakta daim) **oldu.**

İ Z A H A T

Beğavî ve Taberî tefsirlerinde zikredildiğine göre, İmam-ı Mücahid *(Radıyallahu Anh)* buyurmuştur ki: Bu ayet-i celile, Ümmü Seleme validemizin: **"Ya Resulallah! Erkekler gaza ediyor, biz edemiyoruz. Erkekler mirastan bizim hissemizin iki mislini alıyor, keşke biz de erkek olsaydık."** demesi üzerine inmiştir.

İmam-ı Süddî buyurmuştur ki: Miras hakkında ayetler inince, Erkeklerin: "Mirasta üstün kılındığımız gibi, ahirette de kadınlardan üstün tutulacağımızı ümid ederiz." Kadınların da: "Mirasta olduğu gibi, biz de günahımızın erkeklerin yarısı olmasını ümidederiz." demesi üzerine bu ayet-i kerime inmiştir.

Bir görüşe göre de, Allah-u Tealâ mirasta erkeğe iki kadın kadar pay verince, kadınların: "Biz zayıf olduğumuz için daha muhtacız, erkekler ise geçim temininde daha güçlüdür." demeleri üzerine bu ayet-i kerime inmiştir.

Diğer bir rivayette de bir kadın Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* e gelerek: "Erkeklerle kadınların Rabbi birdir. sen ise hem bize, hem onlara Allahın elçisisin. Babamız Âdem, annemiz ise Havva'dır, peki neden Allah-u Tealâ erkeklerden bahsediyor da, bizden hiç bahsetmiyor." demesi üzerine bu ayet-i celile inmiştir.

Sonra bu kadın: "Erkekler cihat hususunda bizi geçti, peki bizim için ne mükâfat vardır." demesi üzerine, Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* :

٦٤ – « انَّ لِلْحَامِلِ مِنْكُنَّ اَجْرَ الصَّائِمِ الْقَائِمِ فَاِذَا ضَرَبَهَا الطَّلْقُ لَمْ يَدْرِ اَحَدٌ مَا لَهَا مِنَ الْاَجْرِ فَاِذَا اَرْضَعَتْ كَانَ لَهَا بِكُلِّ مَصَّةٍ اَجْرُ اِحْيَاءِ نَفْسٍ »

64 -**"Şüphesiz ki sizden hamile olanlar için, devamlı oruç tutan ve namaz kılan erkeğin mükâfatı vardır. Doğum sancısı vuran kadının ise ne kadar sevap alacağını kimse bilemez, emzirdiğinde ise, bebeğin her süt çekişinde anası için bir canlıyı ihya etme** (diriltme) **sevabı vardır."** buyurdu. *(Tefsiri Kebîr 10/67)*

İmam-ı Fahrurrazî *(Rahimehullah)* ın beyanına göre, **Temenni**: olmayacağı kesinlikle bilinen veya kuvvetlice zannedilen bir şeyi dilemekten ibarettir.

Bilinmelidir ki, insanın saadet mertebeleri üçtür:

1. Saadet-i nefsaniye,
2. Saadet-i bedeniye,
3. Saadet-i hariciye,

Saadet-i Nefsaniye: İki kısımdır, birincisi Kuvve-i nazariye ki, bu, tam bir zekâ, kâmil bir sezgi ve kemmiyetle keyfiyet (miktar ve şekil) itibariyle diğerlerinin marifetlerinden fazla olan bilgilerden ibaret olan anlayış gücü,

İkincisi ise kuvve-i ameliyedir ki, bu da, iffet (namusluluk), şecaat ve cesaret, gibi adaletle iş yapma gücüdür.

Saadet-i bedeniye: Sıhhat, afiyet, güzellik, uzun ömür gibi bedenle alâkalı bir takım iyiliklerdir.

Saadet-i hariciye: Bu ise salih evlâdın, kavm-ü kabilenin, ahbab ve yâranın, dost ve yardımcıların çokluğu, reislik, söz geçerliliği, insanlar arasında sevilip sayılmak gibi insanın nefsi ve bedeniyle alâkası olmayıp, onunla dışardan alâkalı olan bir takım saadet vesileleridir. İşte insanda bulunan bütün saadetler bu üçünde toplanmışlardır ki, bunların bazısı fıtrî (yaratılıştan) olup, çalışmakla elde edilecek şeyler değildir.

Bazısı ise kesbî (çalışmakla elde edilen şeyler) olmakla beraber, akıllı kişi iyi düşünse bunların da sırf Mevlâ Tealâ'nın fazl-u keremi olduğunu anlayacaktır. Zira bunların kazanılması için gerekli olan sebeblerin yaratılması ve engellerin ortadan kaldırılmasında kulun dahl-u tesirî (etkisi) olmayıp yegâne müessir (tesir ettiren) ve müsebbib (sebep yaratan) Allah-u Tealâdır.

İnsan kendinde olmayan nimetleri diğerinde gördüğünde, kalbi üzülüp, hatırı bulanarak, o nimetlerin diğerinin elinden çıkmasını temenni ederse, bu temennisi haram olan **haset** (kıskançlık) **tır.**

Zira âlemi yaratan ve yöneten Allah-u Tealâ'nın, mahlûkatını yaratmasından ilk maksadı, kullarına iyilik ve cömertlikte bulunması ve onlara enva-i çeşit kerem (iyilik) lerini akıtmasıdır. Dolayısıyla kulların nimetlerinin ellerinden çıkmasını isteyen, sanki Allah-u Tealâ'ya, mükellefleri var etmesindeki ilk gayesinde itiraz etmiş olur.

Ayrıca böyle bir temenni sahibi, kendisinin o nimetlere diğer insanlardan daha lâyık olduğunu itikad ederek, Allah-u Tealâ'nın kaza ve kaderine (hükmüne ve yazısına), irade ve hikmetine (dilemesine ve her işinin doğruluğuna) da itiraz etmiş olur ki, bütün bunlar kendisini küfür ve bidat karanlıklarına sürükleyip, kalbinden iman nurunu gidermeye sebep olacak şeylerdir.

Haset, dinin fesadına sebeb olduğu gibi, insanlar arasındaki sevgi, dostluk ve samimiyeti giderip tersine çevireceğinden, dünyanın fesadına da sebeptir. İşte bütün bu sebeplerden dolayıdır ki, Allah-u Tealâ bu ayet-i celilesinde kullarını bu gibi kötü temennilerden nehyetmiştir.

Şu bilinsin ki, Ehl-i sünnet vel cemaat mezhebine göre hasedin yasaklanmasının sebebi, Allah-u Tealânın:

« لَا يُسْئَلُ عَمَّا يَفْعَلُ وَهُمْ يُسْئَلُونَ (٢٣) »

"O (Allah-u Tealâ), **yaptığından mesul** (sorumlu) **olmaz, Onlar** (kullar) **ise, sorulacaklardır."** *(Enbiya Suresi:23)* ayet-i kerimesine dayanmaktadır.

Çünkü bu ayet-i celileden Allah-u Tealânın hiç bir işine itiraz edilemeyeceği ve kimsenin onunla çekişemeyeceği, yarattığı hiç bir şeyin illet ve sebebi sorulamayacağı açıkça anlaşılmaktadır. Hâl böyle olunca kîlukal kapıları örtülmüş, itiraz yolları da kapanmıştır. Artık her akıl sahibinin, Allah-u Tealânın kazasına rıza göstermesi gerekmektedir.

Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* in Rabbul İzzetten naklettiği şu hadis-i kudsî'de bu manadadır:

٦٥ – « مَنِ اسْتَسْلَمَ لِقَضَائِي وَصَبَرَ عَلَىٰ بَلَائِي وَشَكَرَ لِنَعْمَائِي كَتَبْتُهُ صِدِّيقاً وَبَعَثْتُهُ يَوْمَ الْقِيَامَةِ مَعَ الصِّدِّيقِينَ وَمَنْ لَمْ يَرْضَ بِقَضَائِي وَلَمْ يَصْبِرْ عَلَىٰ بَلَائِي وَلَمْ يَشْكُرْ لِنَعْمَائِي فَلْيَطْلُبْ رَبّاً سِوَائِي »

65 - **"Her kim benim kazama teslim olur, belâma sabreder ve nimetlerime şükrederse, onu sıddık olarak yazarım ve kıyamet gününde sıddıklarla beraber diriltirim. Her kim de kazama rıza göstermez, belâma sabretmez, nimetlerime şükretmezse, benden başka rab arasın."** *(Tefsiri Kebir:10/66)*

İşte başkasında bulunan nimetin zevalini temenni hususunda konuşulacak söz bundan ibarettir.

İbni Sîrîn'in, Ebu Hureyre *(Radıyallahu Anh)* dan rivayet etmiş olduğu şu hadis-i şerif de bunu tekid etmektedir:

٥٨ –عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ (رضى الله عنه) قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللهِ ﷺ: « لَايَخْطُبُ الرَّجُلُ عَلَىٰ خِطْبَةِ أَخِيهِ. وَلَايَسُومُ عَلَىٰ سَوْمِ أَخِيهِ. وَلَا تُنْكَحُ الْمَرْأَةُ عَلَىٰ عَمَّتِهَا وَلَا عَلَىٰ خَالَتِهَا. وَلَاتَسْأَلُ الْمَرْأَةُ طَلَاقَ أُخْتِهَا لِتَكْتَفِئَ صَحْفَتَهَا وَلْتَنْكِحْ . فَإِنَّمَا لَهَا مَا كَتَبَ اللهُ لَهَا »

58 - **"Bir adam din kardeşinin dünürlüğünün üzerine dünür gönderemez. Din kardeşinin pazarlığı üzerine pazarlığa girişemez; kadın halasının ve teyzesinin üzerine nikâh edilemez. Kadın** (din) **kızkardeşinin kabını boşaltmak için onun boşanmasını isteyemez** (yabancı bir kadının bir erkeğe karısını boşattırarak onunla kendisi evlenip o kadının nafaka vesaire gibi imkanlarından istifade edemez). **Kadın isteyene varmalıdır, onun nasibi ancak Allah'ın kendisine takdir ettiği şeydir."** *(Müslim, Nikâh:4, No:1408, 3/200, Buharî, Büyû':58, No:20433, 2/752, Nikâh:46, No:4848, 4849, 5/1975, Tirmizî, Büyû':57, No:1292, 3/587, İbni Mace, Ticaret:13, No:2172, 2/734)* hadis-i şerifte geçen bütün bu nehiylerden maksat hasedi yasaklamakta mubalağa etmektir.

Amma kul, başkasının nimetinin elinden çıkmasını temenni etmeyip, o gibi nimetlerin kendisine de nasib olmasını isterse, buna **gıbta** denir ki, Cumhur ulema buna müsaade etmiş ve bu hususta bir hadis-i şerifi delil olarak ortaya koymuşlardır. Nitekim:

٦٧– عَنْ عَبْدِ اللهِ بْنِ مَسْعُودٍ (رضى الله عنه) قَالَ: قَالَ النَّبِيُّ ﷺ: « لَاحَسَدَ إِلَّا فِي اثْنَتَيْنِ رَجُلٌ آتَاهُ اللهُ مَالاً فَسَلَّطَ عَلَىٰ هَلَكَتِهِ فِي الْحَقِّ وَرَجُلٌ آتَاهُ اللهُ الْحِكْمَةَ فَهُوَ يَقْضِي بِهَا وَيُعَلِّمُهَا »

67- Abdullah İbn-i Mesut *(Radıyallahu Anh)* dan rivayete göre, Peygamber *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* şöyle buyurdu: **"İki kişiden başkasına gıbta olmaz; Allah** (-u Tealâ) **tarafından kendisine mal verilip de, hak yolunda o malı harcama-**

ya musallat (muvaffak) **kılınan kimse ile Allah** (-u Tealâ) **tarafından kendisine hikmet verilip de onunla hükmeden ve onu başkalarına öğreten kimse."** *(Buharî, İlim:15, No:73, 1/39, Zekât:5, No:1343, 2/510, Ahkâm:3, No:6722, 6/2612, İ'tisam:13, No:6886, 2/2668, Fezailül Kuran:20, No:4737, 4728, 4/1919, Ahmed İbn-i Hanbel, No:10218, 3/523, No:4550, 2/216)*

Bu hadis-i şerifteki haset gıbta ile tefsir edilmiş ve: "Bu iki işe gıbta etmekten daha üstün ve büyük gıbta olamaz." diye manalandırılmıştır.

İmam-ı Buharî *(Radıyallahu Anh)* bu hadisten: "İlim ve hikmeti gıbta etme" adı altında bir bab açmıştır.

İbni Atiyye *(Rahimehullah)* buyurmuştur ki, Bu ayet-i kerimede temennisi caiz olmadığı açıklanan şeyler, dünya malı ve menfaati kabilinden olanlardır. Salih amellerdeki temenni ise, güzel görülmüştür. Nitekim:

٦٨ –عَنْ اَبِى هُرَيْرَةَ (رضى الله عنه) عَنِ النَّبِيِّ ﷺ قَالَ:« ...وَلَوَدِدْتُ اَنِّى اُقْتَلُ ثُمَّ اُحْيَا ثُمَّ اُقْتَلُ »

68 - Ebu Hureyre (Radıyallahu Anh) dan rivayet edilen Efendimiz *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* in: **"Ve elbette ben öldürüleyim, sonra diriltileyim, sonra tekrar öldürüleyim istedim."** *(Buharî, İman:26, No:36, 1/22, Ahmed İbn-i Hanbel, No:7160, 3/9)*

Hadis-i şerifi de, hayrı temenni etmenin cevazına ve şehitliğin diğer iyiliklerden üstünlüğüne delâlet etmektedir. Bundan dolayı şehit, tekrar dirilip, şehit olmayı temenni edecektir. Nitekim:

٦٩ – عَنْ اَنَسِ بْنِ مَالِكٍ (رضى الله عنه) يُحَدِّثُ عَنِ النَّبِيِّ ﷺ قَالَ: « مَا مِنْ اَحَدٍ يَدْخُلُ الْجَنَّةَ يُحِبُّ اَنْ يَرْجِعَ اِلَى الدُّنْيَا وَاَنَّ لَهُ مَا عَلَى الْاَرْضِ مِنْ شَىْءٍ غَيْرُ الشَّهِيدِ فَاِنَّهُ يَتَمَنَّىٰ اَنْ يَرْجِعَ فَيُقْتَلَ عَشْرَ مَرَّاتٍ لِمَا يَرَىٰ مِنَ الْكَرَامَةِ »

69 - Enes İbn-i Malik *(Radıyallahu Anh)* Peygamber *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* in şöyle buyurduğunu rivayet etti: **"Şehitten başka cennete giren hiç bir kimse yoktur ki, dünyaya dönmeyi ve yer yüzündeki her şeyin kendisinin olmasını dilesin. Şehit ise gördüğü ikramdan dolayı** (dünyaya) **dönmeyi ve on defa öldürülmeyi temenni eder."** *(Müslim, İmare::29, No:1877, 4/146)*

Ayrıca Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* Ebu Leheb gibi Kureyş kâfirlerinin inanmayacaklarını bildiği hâlde, onların imanını temenni ederdi ve:

٧٠ – « وَا شَوْقَاهُ اِلَىٰ اِخْوَانِى الَّذِينَ يَجِيئُونَ مِنْ بَعْدِى يُؤْمِنُونَ بِى وَلَمْ يَرَوْنِى »

70 - **"Benden sonra gelip beni görmeden bana inanacak kardeşlerime 'vah benim hasretim!'** diyerek onlara kavuşma temennisini açıklardı. *(Kurtubî: 5/107)*

٧١ –عَنْ اَبِى كَبْشَةَ الْاَنْمَارِىِّ (رضى الله عنه) عَنِ النَّبِيِّ ﷺ : « اِنَّمَا الدُّنْيَا لِاَرْبَعَةِ نَفَرٍ عَبْدٍ رَزَقَهُ اللّٰهُ مَالاً وَعِلْماً فَهُوَ يَتَّقِى فِيهِ رَبَّهُ وَيَصِلُ فِيهِ رَحِمَهُ وَيَعْلَمُ لِلّٰهِ فِيهِ حَقّاً فَهٰذَا

بِأَفْضَلِ الْمَنَازِلِ ، وَعَبْدٍ رَزَقَهُ اللهُ عِلْماً وَلَمْ يَرْزُقْهُ مَالاً فَهُوَ صَادِقُ النِّيَّةِ يَقُولُ: لَوْ اَنَّ لِي مَالاً لَعَمِلْتُ بِعَمَلِ فُلاَنٍ فَهُوَ نِيَّتُهُ فَاَجْرُهُمَا سَوَاءٌ ... »

71 - Ebu Kepşe el-Enmarî *(Radıyallahu Anh)* dan rivayet edilen bir hadis-i şeriflerinde Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* şöyle buyurmuştur: **"Dünya ancak dört kişi içindir: Allah** (-u Tealân) **ın kendisine hem mal, hem de ilim verip, kendisine verilen** (o mal ve ilim) **de takva üzerine hareket eden, akrabasını arayıp soran ve o** (kendisine verile) **nde Allah** (-u Tealân) **ın hakkını bilen kişidir ki, bu en üstün derecededir.**

Allah (-u Tealân) **ın kendisine mal vermeyip sadece ilim verdiği kişidir ki, o da samimi bir niyetle 'keşke benim de malım olsaydı da, falancının yaptıklarını yapaydım.' diyerek niyetiyle mükafat alacaktır, ikisinin de ecri birdir."** *(Tirmizî, Zühd:17, No:2325, 4/562)*

İşte bütün bu hadis-i şerifler, haset, buğuz ve nefret gibi kötülüklere sebebiyet vermeyen temennilerin nehyedilmediğini, yasaklanan temenninin ise, ancak bu gibi haramlara düşürecek bir temenni olduğunu açıklamaktadır.

Ancak muhakkik âlimlerden bazısı, **Gıbta** manasında olan temenninin de caiz olmadığını söylemişlerdir. Nitekim İmam-ı Hasen *(Radıyallahu Anh)* : Bir insanın "Ey Allahım! bana filanın evi gibi ev ver." Filânın ailesi gibi aile ver" demesi caiz olmayıp, ancak "Ey Allahım! Bana dinim, dünyam ve ailem hususunda faydalı olanı ver" demesi gerekir buyurmuştur.

Zira insan kendisi için hakkında hayırlı olanı bilemeyeceğinden gıbta ettiği o nimet dini ve dünyası hakkında kendisine zararlı olabilir. Temenni ettiği mal da helâkine sebep olabilir. Nitekim Salebe hakkında böyle olmuştur.

Şöyle ki o, Efendimiz *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* den zengin olması için dua etmesini istemiş, Efendimiz *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* ise onu bu isteğinden menetmiş idi, sonra onun ısrarı üzerine zengin olması için duada bulununca, Salebe koyunlarının sayısını bilemeyecek derecede zengin olmuş, böylece namazlardan, cumadan ve cemaattan geri kalmış neticede zekât emrine karşı gelerek mürted (dinsiz) olmuştu. Bu hâllere düşmekten Allah'a sığınırız. Âmin..,

Dolayısıyla insan ne kadar düşünse de, Allah-u Tealâ'nın Kur'an-ı kerimde kullarına öğretmek üzere zikretmiş olduğu:

« ... رَبَّنَا اٰتِنَا فِي الدُّنْيَا حَسَنَةً وَفِي الْاٰخِرَةِ حَسَنَةً وَقِنَا عَذَابَ النَّارِ (٢٠١) »

"Ey Rabbimiz! Bize dünyada da hasene (iyilik, güzellik), **ahirette de hasene ver."** *(Bakara Suresi:201'den)* duasından daha güzelini bulamaz.

Ayet-i celilede geçen: (لِلرِّجَالِ نَصِيبٌ مِمَّا اكْتَسَبُوا وَلِلنِّسَآءِ نَصِيبٌ مِمَّا اكْتَسَبْنَ) **"Erkekler için kazandıklarından bir nasip, kadınlar için de kazandıklarından bir nasibvardır."** cümle-i celilesindeki nasibten maksat, dünya hâlleriyle alâkalı olabileceği gibi ahiret hâllerine veya her ikisine de taalluk edebilir.

Birinci ihtimale göre burada bir kaç vecih vardır:

1. "Erkek ve kadınlardan her bir fırka için, ticaret, ziraat ve sanat gibi meşrû yollarla kazandıkları dünya nimetlerinden, kendileri için ezelde takdir edilmiş bir nasip vardır ki, her biri Allah-u Tealâ'nın kendisine ayırmış olduğu hisseye razı gelmeli ve bu taksimden başkasını temenni etmemelidir." demektir.

2. Her bir fırka için Allah-u Tealâ'nın hükmettiği şekilde mirastan belli bir nasip vardır, dolayısıyla her biri itirazı terkedip bu hükme razı olmalıdır. demektir ki bu manaya göre ayet-i celilede geçen iktisab (kazanma), kavuşma ve ulaşma manasına gelmektedir, zira Mevlâ Tealâ'nın bu hükmünde ve takdirinde kulun kesbinin (çalışmasının) tesiri yoktur.

3. Cahiliyyet ehli kadın ve çocuklara miras vermezlerdi. Allah-u Tealâ da bu ayet-i celilede küçük, büyük herkesin mirastan nasibi olduğunu açıklayarak bu cahiliyet âdetini iptal etti.

Bu ayet-i kerimeden muradın, ahiret hâllerine taalluk etmesine göre de burada bir kaç izah vardır:

1. Allah-u Tealâ'nın lütf-u keremine göre, herkesin ahiret mükâfatından nasibi vardır. Dolayısıyla bunun tersini temenni etmeyin demektir.

2. Herkesin kazandığı amellerinden, ibadet ve taatlerinden dolayı alacağı bir mükâfat vardır, dolayısıyla insan, başkasının sevabını temenni edip ona haset etmesi sebebiyle kendi sevabını zayi etmemelidir. demektir.

3. Erkeklerin, kadınları bakmaları, geçimlerini temin etmeleri, her türlü ihtiyaçlarını görmeleri sebebiyle sevaptan nasipleri vardır. Kadınların da namuslarını korumaları, kocalarına itaat etmeleri, yemek pişirmek, çamaşır yıkamak ve ev işlerine bakmak gibi hizmetleri sebebiyle sevaptan nasipleri vardır demektir. Gerçi, dünya ve ahiret hâlleri hakkındaki manalar arasında zıddiyet olmadığından her ikisinin birden murad edilmesi ihtimali de vardır.

Mevlâ Tealâ ayet-i celilenin sonunda: (وَسْئَلُوا اللّٰهَ مِنْ فَضْلِه) **"Allah'ın fazl-u kereminden isteyin"** buyurarak,**"Başkasının nasibini temenni etmeyin, sizden üstün kılınanları da haset etmeyin, Allah** (-u Tealân) **ın geniş ihsanından ve bol inamından siz de isteyin, çünkü O'nun hazineleri ebediyyen bitmeyecek şekilde doludur."** buyurmak istemiştir. Nitekim:

٧٢ – عَنْ عَبْدِ اللّٰهِ (رضى الله عنه) قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللّٰهِ ﷺ: « سَلُوا اللّٰهَ مِنْ فَضْلِهِ فَإِنَّهُ يُحِبُّ أَنْ يُسْأَلَ وَأَفْضَلُ الْعِبَادَةِ انْتِظَارُ الْفَرَجِ »

72 - Abdullah ibni Mes'ud *(Radıyallahu Anh)* dan rivayet olunan bir hadis-i şerifte de, Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)*: **"Allah'ın fazl-u kereminden isteyin! Çünkü O, istenmeyi sever. İbadetin en üstünü belânın açılmasını beklemektir."** buyurmuştur. *(Tirmizî, Deavât:116, 5/3571, 5/565)*

٧٣ – عَنْ اَبِى هُرَيْرَةَ (رضى الله عنه) قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللهِ ﷺ: « مَنْ لَمْ يَسْأَلِ اللهَ يَغْضَبْ عَلَيْهِ »

73 - Ebu Hureyre *(Radıyallahu Anh)* dan rivayet edilen bir hadis-i şerifte de, Efendimiz *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)*: **"Allah-u Tealâ kendisinden istemeyene gazabeder** (kızar)." buyurmuştur. *(Tirmizî, Deavât:2, No:3373, 5/456, İbni Mace , Dua:1, No:3827, 2 1258)* Bir hadis-i şerifte de:

٧٤ – « انَّ اللهَ تَعَالَىٰ لَيُمْسِكُ الْخَيْرَ الْكَثِيرَ عَنْ عَبْدِهِ وَيَقُولُ لَاأُعْطِى عَبْدِى حَتَّىٰ يَسْأَلَنِى »

74 - **"Şüphesiz ki Allah-u Tealâ: 'Kulum benden istemedikçe ona vermiyeceğim' buyurarak bir çok hayırları kulundan meneder."** buyurulmuştur. *(Nesefî, Mecmûatüt Tefâsîr:2/63)*

Kurtubî tefsirinde zikredildiğine göre, Said ibni Cübeyr *(Radıyallahu Anh)* bu cümle-i celileye **"Allah-u Tealâ'nın fazlından ibadet isteyin çünkü o, dünya işlerinden değildir."** diye mana vermiştir. Buraya **"Allah-u Tealâ'dan, onu razı edecek amellere muvaffakiyet isteyin."** diye de mana verilmiştir.

Aişe *(Radıyallahu Anha)* buyurmuştur ki: **"Doymayı bile Rabbinizden isteyin, çünkü Allah-u Tealâ doyurmazsa, insan ne kadar yese, yine de doyamaz."**

Süfyan ibni Uyeyne *(Radıyallahu Anh)* buyurmuştur ki: **"Allah-u Tealâ, kullarına vermeyi istediği için onlara, kendisinden istemeyi emretmiştir."**

Şair ne güzel söylemiştir:

« لَا تَسْأَلَنَّ بَنِى آدَمَ حَاجَةً وَسَلِ الَّذِى اَبْوَابُهُ لَا تُحْجَبُ
اَللهُ يَغْضَبُ اِنْ تَرَكْتَ سُؤَالَهُ وَبَنِى آدَمَ حِينَ يُسْأَلُ يَغْضَبُ »

"Âdem oğlundan hiç bir hacetini talebetme,
Kapıları kapanmayan Allah-u Tealâ'dan iste.
Allah-u Tealâ, istemeyi terkedince gazabeder,
Âdem oğlu ise, kendisinden istenince kızar."

Mevlâ Tealâ bu ayet-i celilenin sonunda: (انَّ اللهَ كَانَ بِكُلِّ شَىْءٍ عَلِيماً) **"Şüphesiz ki Allah her şeyi hakkıyla bilendir."** buyurarak, her insânın neyi hakettiğini çok iyi bildiğini ve herkese lâyık olduğu ilim ve hikmeti bahşedeceğini açıklamıştır ki bu, insanların ilim, servet ve sıhhat gibi hususlarda eşit olmamalarını gerektirmektedir. Zaten dünyanın nizam-ı intizamı (düzeni) insanların bir takım vasıflarda farklı olmalarına bağlanmıştır. Bundan dolayı hadis-i şerifte:

٧٥ – « لَنْ يَزَالَ النَّاسُ بِخَيْرٍ مَا تَبَايَنُوا فَاِذَا تَسَاوَوْا هَلَكُوا »

75 - **"İnsanlar farklı oldukları müddetçe hayırda daim olacaklar, eşit oldukları zaman ise helâk olacaklardır."** buyurulmuştur. *(Ruhul Beyan:2/198)*

Ayet: 33

Mevlâ Tealâ, erkek ve kadınlardan herbirinin kazandıklarından nasipleri olduğunu beyan ettikten sonra, bunu tekid (kuvvetlendirmek) ve her birinin bir velisi olduğunu beyan etmek üzere şöyle buyuruyor:

وَلِكُلٍّ جَعَلْنَا مَوَالِيَ مِمَّا تَرَكَ الْوَالِدَانِ وَالْأَقْرَبُونَ وَالَّذِينَ عَقَدَتْ أَيْمَانُكُمْ فَآتُوهُمْ نَصِيبَهُمْ إِنَّ اللَّهَ كَانَ عَلَىٰ كُلِّ شَيْءٍ شَهِيداً (٣٣)

KELİME MANASI (33)

(وَلِكُلٍّ)**Her biri için,** (جَعَلْنَا) **biz kıldık** (yaptık), neler? (مَوَالِيَ) **varisler,** neden? (مِمَّا)**o şeyden ki,** (تَرَكَ) **bıraktı.** kim? (الْوَالِدَانِ) **baba ve ana,** daha? (وَالْأَقْرَبُونَ) **akraba** (yakınlar) yani erkek ve kadından her biri için, ana-baba ve akrabanın bıraktığından hisselerini alacak olan varisler kıldık. (وَالَّذِينَ) **o kimseler ki,** (عَقَدَتْ) **bağladı,** ne? (أَيْمَانُكُمْ) **yeminleriniz,** yani kendilerine miras bırakacağınıza dair kendileriyle yeminleştiğiniz mukaveleli mirasçılara da, (فَآتُوهُمْ) **verin,** kime? (هُمْ)**onlara,** neyi? (نَصِيبَهُمْ) **nasiplerini** (hisselerini), (إِنَّ اللَّهَ) **muhakkak Allah** (-u Tealâ), (كَانَ) (daim) **oldu,** ne üzerine? (عَلَىٰ كُلِّ شَيْءٍ)**her şey üzerine,** ne olarak? (شَهِيداً) **hakkıyla şahit olarak.**

MEALİ ŞERİFİ (33)

(Erkek ve kadından) **Her biri için, ana-baba ve akrabanın bıraktığından** (hisselerini alacak olan) **varisler kıldık. Yeminlerinizin bağladığı** (birbinize varis olacağınıza dair sözleştiğiniz) **kimselere de paylarını verin. Muhakkak ki Allah** (-u Tealâ) **her şeye hakkıyla şahit** (olmakta daim) **oldu.**

İ Z A H A T

Tefsir-i Kebirde zikredildiğine göre, Ayet-i celilede geçen **Mevâlî** kelimesi Mevlâ'nın cemisidir. Bu lâfız, köleyi azad eden ağa, amca oğlu, varis gibi bir takım manalar arasında müşterek kullanılmaktaysa da bu ayet-i celilede kastedilen mana, varisler özellikle asabe (mirastan alacağı belli olanların bıraktıklarını alan, baba tarafından uzak akraba) dır.

Bu ayet-i celilenin, ana baba ve yakınların, ölene varis olmasıyla tefsir edilmesi mümkün olduğu gibi, kendilerine varis olunan kişi olmalarıyla da tefsir edilmesi mümkündür.

Ana baba ve yakınların varis olmaları ihtimaline göre ayet-i celilenin manası: **"Herkesin bıraktığı malına varisler yarattık. O varisler de, ana- babaları vesair akrabaları, bir de yeminlerle sözleştikleri kimselerdir ki, onların da nasibini verin."** demektir.

Ana baba ve yakınların mevrus (kendisine varis olunan kişi) olmalarına nazaran ayet-i celilenin manası: **"Ana baba vesair akrabanın bıraktıkları her şey için biz varisler yarattık, o hâlde her birinin nasibini verin."** demektir.

Ayet-i celilede geçen **Eyman,** yemin'in cemisidir. Yemin sağ el manasında olabilir, çünkü araplar bir şey hususunda sözleştiklerinde, sözlerinde duracaklarına işaret olmak üzere sağ elleriyle tokalaşır ve pazarlığı onunla bitirirlerdi. **Yemin**'den murat gerçek yemin de olabilir.

Ulemadan bazısı bu ayet-i celilenin hükmünün mensuh (kaldırılmış) olduğunu söylemişler, bir kısmı da mensuh olmadığı görüşüne gitmişlerdir, nesihle hükmedenler, ayet-i celileyi zikredeceğimiz üç vecihten biriyle tefsir etmişlerdir.

1. **"Akd-i eyman"** (yeminli sözleşme) de bulunanlardan maksat: Cahiliyet devrindeki birbiriyle antlaşma yapan kimselerdir. Şöyleki: Cahiliyet zamanında ve islâmın başlangıcında iki kimse, aralarında sözleşirken: **"Benim kanım senin kanın, benim sulhum senin sulhun, benim harbim senin harbin, birbirimize varis olalım."** diyerek, sözleşmelerini yeminlerle kuvvetlendirirlerdi. Bu durumda, evvel vefat edenin bıraktığından kalan hisseyi o sözleştiği alırdı. Bu hâl, islâmın başlangıcında bir müddet geçerli olduktan sonra:

« يوصيكم الله في أولادكم ... (١١) »

"Allah size çocuklarınız hakkında vasiyet ediyor." *(Nisa Suresi: 11'den)* ayet-i kerimesiyle; bir de:

« ... وأولوا الأرحام بعضهم أولى ببعض في كتاب الله ... (٦) »

"Akraba olanlar (mirasçılık bakımından) **Allahın kitabında birbirlerine daha yakındırlar."** *(Ahzab Suresi: 6'dan)* ayet-i kerimesiyle neshedilmiştir.

2. Bir kişi yabancı bir insanı evlâtlık alır, bu sebeble o çocuk ona varis olurdu.

3. Efendimiz *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* ashabından bazı kimseleri kardeş etmişti ki bu kardeşlikde birbirine varis olmaya sebep olmaktaydı.

İşte Bu ayet-i celilede geçen: (فآتوهم نصيبهم) **"Onlara nasiblerini verin."** kavl-i şerifi, geride zikredilen bu üç vecih üzere sözleşme yapanların birbirlerine varis olacaklarını açıklamakta idiyse de, bilahare Allah-u Tealâ bu tevarüsü (bu yollarla birbirine varis olmayı) geride okuduğumuz ahzab ve nisa surelerinin ayet-i kerimeleriyle neshetti (kaldırdı).

Ayet-i celilenin mensuh olmadığını söyleyenler ise, bu ayet-i celilenin tevilinde bir kaç vecih zikrettiler.

1. Ayet-i celilede geçen: **"Yemin akdi"** nden maksat, **"Nikâh akdi"** dir ki, buna göre Mevlâ Tealâ ana babadan sonra karı-kocayı zikretmiştir. Nitekim Mevlâ Tealâ miras ayet-i kerimesinde de, evlât ve ana babanın miras paylarını beyan ettikten sonra karı kocanın paylarını zikretmişti.

Zira karı koca arasında: **"Akd-i nikâh"** (nikah bağı) sebebiyle, **tevarüs** (birbirine varis olma) cereyan eder. Buna göre ayet-i celilenin manası: **"Ana baba ve yakınların, bir de aralarında nikâh bağı bulunan karı kocanın terikesi** (bıraktıkları) **için biz varisler kıldık."** demek olur. Bu takdirde ayet-i celilede nesih yoktur. Bu görüş Ebu Müslim el İsfehanî *(Rahimehullah)* hazretlerinin görüşüdür.

2. Akd-i Eyman yapılanlardan maksat, velâ (sözleşme) sebebiyle meydana gelen mirasa varis olanlardır. Bu da, Nesebi bilinmeyen veya kendisine varis olacak bir yakını bulunmayan bir kişinin fıkıhta zikredilen bir takım şartlara bağlı olarak başka bir şahısla aktettiği bir velâ'dan, hükmî bir yakınlıktan ve dayanışma bağlantısından ibarettir.

Şöyleki, soyu belli olmayan veya dar-ı harpten dar-ı islâma gelip islâmı kabul eden bir şahış, bir müslümana veya bir zimmî'ye hitaben: "Sen benim mevlâmsın (antlaşmalımsın) ben şayet bir cinayet işlersem, diyetini sen verirsin, ben ölünce de bana sen varis olursun." deyip o da bunu kabul etse, aralarında bir Velâ-i muvalât (antlaşma sebebiyle birbirine varis olma) meydana gelir.

3. Ayet-i celilenin Ebubekr-i sıddık *(Radıyallahu Anh)* ile oğlu Abdurrahman *(Radıyallahu Anh)* hakkında inmiş olmasına göre de ayet-i celilede nesih yoktur. Şöyleki Ebu Bekr-i Sıddık *(Radıyallahu Anh)*, oğlu müslüman olmadan evvel ona bir şey vermeyeceği ve malından hiç bir şeye onu varis etmeyeceğine dair yemin etmişti.

Abdurrahman *(Radıyallahu Anh)* müslüman olunca, Allah-u Tealâ ona: "Oğluna mirastan nasibini vermesini" emretti.

4. İmam Esamm *(Rahimehullah)* buyurmuştur ki, ayet-i celiledeki nasipten maksat: Az bir hediyedir. Mevlâ Tealâ miras taksiminde bulunanlara mirastan hediye mahiyetinde bir nasip ayrılmasını emrettiği gibi, sözleşmeli kimselere de bir hediye verilmesini emretmiştir.

5. Akd-i Eyman yapılanlardan maksat, antlaşmalılar olabilir, buna göre "Onlara nasiplerini verin" kavl-i şerifinden maksat, tevarüs (birbirine varis olma) demek olmayıp, ancak: "Yardım, nasihat, dostluk, iyi geçinmek, samimiyet gibi hakları onlara verin." demek olur.

Ruhul Beyan tefsirinde zikredildiğine göre, Mümin, diğer mümin kardeşine yardım etmeli, iki yüzlülük ve düşmanlık üzere değil de, hayırseverlik ve samimiyet üzere geçinmelidir. Nitekim:

٦٨- عَنِ النُّعْمَانِ بْنِ بَشِيرٍ (رضى الله عنه) عَنِ النَّبِيِّ ﷺ قَالَ: « مَثَلُ الْمُؤْمِنِينَ فِي تَوَادِّهِمْ وَتَرَاحُمِهِمْ وَتَعَاطُفِهِمْ مَثَلُ الْجَسَدِ اذَا اشْتَكَىٰ مِنْهُ عُضْوٌ تَدَاعَىٰ لَهُ سَائِرُ الْجَسَدِ بِالسَّهَرِ وَالْحُمَّىٰ »

68 - Nu'man İbni Beşir *(Radıyallahu Anh)* dan rivayet edilen bir hadis-i şerifte Efendimiz *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)*: **"Birbirini sevmelerinde, birbirine acımalarında ve birbirlerine şefkat etmelerinde, müminlerin hâli, bir beden gibidir ki, onun bir uzvu ağrısa, diğer bütün bedeni sıtma ve uykusuzluk çekerek, o ağrıyan uzvun ızdırabına iştirak etmeğe birbirini davet ederler."** *(Müslim, Birr:17, No:2587, 5/160, Buharî, Edeb:27, No:5665, 5/2238)* buyurmuştur.

O hâlde mümine vacip olan, kendisinin sevdiği hayırları insanlar için de istemesi, va'z-u nasihatlerle onları uyandırması, merhamet ve şefkatle muamele etmesi ve kimseyi istemeyeceği bir şekilde anmamasıdır. Zira bir kulun arkadaşına dediğini kendisine iade edecek bir melek Mevlâ Tealâ tarafından görevlendirilmiştir.

Ayrıca mümin her hangi bir kimsenin başına gelen bir musibet sebebiyle sevinmemeli, iyiliğe lâyık olsun olmasın, iyi kötü herkese, ihsanda bulunarak isanlara kendisini sevdirmeli, onlardan gelecek eziyetlere tahammül etmeli, onlara haklarını helâl etmeli, ve onların eziyetinden kurtulmaya tama' etmemelidir, zira Allah-u Tealâ kullarının, kendisinin aleyhine bile konuşmalarına mani olmadığı hâlde, bir kulun diğeri hakkında konuşmasını elbette menetmez. Rivayete göre Musa *(Aleyhisselâm)*

« اِلٰهِی اَسْأَلُكَ اَنْ لاَ يُقَالَ لِی مَالَيْسَ فِیَّ فَاَوْحَی اللّٰهُ اِلَيْهِ مَافَعَلْتُ ذٰلِكَ لِنَفْسِی فَكَيْفَ اَفْعَلُ لَكَ »

"Ya Rabbi! bende olmayanın benim hakkımda konuşulmamasını senden isterim." dediğinde Mevlâ Tealâ ona: **"Ben bunu kendim için yapmadım, senin için nasıl yapayım?"** diye vahyetti.

Müminin, insanların mühim ihtiyaçlarını görmesi de gereklidir. Nitekim Hadis-i şerifte:

٧٧ – « مَنْ سَعٰی فِی حَاجَةِ لِاَخِيهِ الْمُسْلِمِ لِلّٰهِ وَلَهُ فِيهَا صَلَاحٌ فَكَاَنَّمَا خَدَمَ اللّٰهَ اَلْفَ سَنَةٍ . . . »

77 - **"Her kim bir müslüman kardeşinin hayırlı bir işine Allah için koşarsa, sanki Allah** (-u Tealây) **a bin sene hizmet etmiş gibidir."** buyurulmuştur. *(Ruhul Beyan 2/201)*

Güç durumda olanları rahatlatmak, dertlilerin sıkıntılarını gidermek de, Allah-u Tealâ'nın yardımına mazhar olmaya vesiledir. Nitekim:

٧٨ – عَنْ اَبِی هُرَيْرَةَ (رضی الله عنه) قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللّٰهِ ﷺ: « وَاللّٰهُ فِی عَوْنِ الْعَبْدِ مَاكَانَ الْعَبْدُ فِی عَوْنِ اَخِيهِ »

78 - Ebu Hureyre *(Radıyallahu Anh)* dan rivayet edilen bir Hadis-i şerifte: **"Kul** (müslüman) **kardeşinin yardımında olduğu müddetçe, Allah** (-u Tealâ) **onun yardımındadır."** buyurulmuştur. *(Müslim, Zikir:11, No:2699, 5/246, Ebu Davud, Edeb:60, No:4946, 2/704, Tirmizî, Hudud:3, No:1425, 4/34, İbni Mace, Mukaddime:17, No:225, 1/82)*

Hazretleri Ali *(Radıyallahu Anh)* ın oğlu Hazreti Hüseyin *(Radıyallahu Anh)* dan rivayet edilen bir hadis-i şerifte de:

٧٩ – عَنْ حُسَيْنِ بْنِ عَلِیٍّ (رضی الله عنهما) عَنِ النَّبِیِّ ﷺ قَالَ: « اِنَّ مِنْ مُوجِبَاتِ الْمَغْفِرَةِ اِدْخَالَكَ السُّرُورَ عَلٰی اَخِيكَ الْمُسْلِمِ »

79 - **"Müslüman kardeşin** (in kalbin) **e sevinç sokman, şüphesiz mağfireti gerektiren şeylerdendir."** buyurulmuştur. *(Ali el-Müttekî, Kenzül Ummal, No:43024, 15/770)*

الرِّجَالُ قَوَّامُونَ عَلَى النِّسَاءِ بِمَا فَضَّلَ اللَّهُ بَعْضَهُمْ
عَلَىٰ بَعْضٍ وَبِمَا أَنفَقُوا مِنْ أَمْوَالِهِمْ ۚ فَالصَّالِحَاتُ
قَانِتَاتٌ حَافِظَاتٌ لِّلْغَيْبِ بِمَا حَفِظَ اللَّهُ ۚ وَاللَّاتِي
تَخَافُونَ نُشُوزَهُنَّ فَعِظُوهُنَّ وَاهْجُرُوهُنَّ فِي الْمَضَاجِعِ
وَاضْرِبُوهُنَّ ۖ فَإِنْ أَطَعْنَكُمْ فَلَا تَبْغُوا عَلَيْهِنَّ سَبِيلًا ۗ
إِنَّ اللَّهَ كَانَ عَلِيًّا كَبِيرًا ﴿٣٤﴾ وَإِنْ خِفْتُمْ شِقَاقَ بَيْنِهِمَا
فَابْعَثُوا حَكَمًا مِّنْ أَهْلِهِ وَحَكَمًا مِّنْ أَهْلِهَا ۚ إِن يُرِيدَا إِصْلَاحًا
يُوَفِّقِ اللَّهُ بَيْنَهُمَا ۗ إِنَّ اللَّهَ كَانَ عَلِيمًا خَبِيرًا ﴿٣٥﴾
وَاعْبُدُوا اللَّهَ وَلَا تُشْرِكُوا بِهِ شَيْئًا وَبِالْوَالِدَيْنِ
إِحْسَانًا وَبِذِي الْقُرْبَىٰ وَالْيَتَامَىٰ وَالْمَسَاكِينِ
وَالْجَارِ ذِي الْقُرْبَىٰ وَالْجَارِ الْجُنُبِ وَالصَّاحِبِ بِالْجَنبِ
وَابْنِ السَّبِيلِ ۙ وَمَا مَلَكَتْ أَيْمَانُكُمْ ۗ إِنَّ اللَّهَ لَا يُحِبُّ مَن
كَانَ مُخْتَالًا فَخُورًا ﴿٣٦﴾ الَّذِينَ يَبْخَلُونَ وَيَأْمُرُونَ
النَّاسَ بِالْبُخْلِ وَيَكْتُمُونَ مَا آتَاهُمُ اللَّهُ مِن
فَضْلِهِ ۗ وَأَعْتَدْنَا لِلْكَافِرِينَ عَذَابًا مُّهِينًا ﴿٣٧﴾

Mevlâ Tealâ, erkek ve kadınların mirastan nasipleri olduğunu açıkladığı gibi, erkeklerin nasibinin fazla oluşunun hikmetini ve bunu neyle haklettiklerini beyan etmek üzere şöyle buyuruyor:

اَلرِّجَالُ قَوَّامُونَ عَلَى النِّسَآءِ بِمَا فَضَّلَ اللّٰهُ بَعْضَهُمْ عَلٰى بَعْضٍ وَبِمَا اَنْفَقُوا مِنْ اَمْوَالِهِمْ فَالصَّالِحَاتُ قَانِتَاتٌ حَافِظَاتٌ لِلْغَيْبِ بِمَا حَفِظَ اللّٰهُ وَاللَّاتِى تَخَافُونَ نُشُوزَهُنَّ فَعِظُوهُنَّ وَاهْجُرُوهُنَّ فِى الْمَضَاجِعِ وَاضْرِبُوهُنَّ فَاِنْ اَطَعْنَكُمْ فَلَا تَبْغُوا عَلَيْهِنَّ سَبِيلًا اِنَّ اللّٰهَ كَانَ عَلِيًّا كَبِيرًا (٣٤)

KELİME MANASI (34)

(اَلرِّجَالُ) **Erkekler,** nedirler? (قَوَّامُونَ) **ziyade kaim** (hakim) **dirler,** kim üzerine? (عَلَى النِّسَآءِ) **kadınlar üzerine** ne sebebiyle? (بِمَا فَضَّلَ) **faziletli** (üstün) **kılması sebebiyle,** kim? (اللّٰهُ) **Allah** (-u Tealâ Hazretleri) kimi? (بَعْضَهُمْ) **bazısını,** kim üzerine? (عَلٰى بَعْضٍ) **bazısı üzerine,** daha? (وَبِمَا اَنْفَقُوا) **infak etmeleri** (harcamaları) **sebebiyle,** neden? (مِنْ اَمْوَالِهِمْ) **mallarından,** yani Allah-u Tealânın insanlardan bir kısmını diğerlerine üstün kılması sebebiyle ve erkekler mallarından harcama yaptıkları için, erkekler kadınların yöneticisidirler. (فَالصَّالِحَاتُ) **saliha** (iyi kadın)**lar** nedirler? (قَانِتَاتٌ) **itaat edicidirler,** yani hem Allah'a, hem de kocalarına itaatkârdırlar. daha nedirler? (حَافِظَاتٌ) **muhafaza edicidirler,** neyi? (لِلْغَيْبِ) **gaybı** (gözle görünmeyeni,) ne sebebiyle? (بِمَا حَفِظَ) **muhafaza etmesi sebebiyle,** kim? (اللّٰهُ) **Allah** (-u Tealâ) yani Allah-u Tealâ onların haklarını koruduğu gibi, onlar da kocaları yanlarında bulunmadığı hâlde kocanın malını, şeref ve namusunu bir de ev sırlarını koruyucudurlar. (وَاللَّاتِى) **o kadınlar ki,** (تَخَافُونَ)**korkuyorsunuz,** neden? (نُشُوزَهُنَّ) **serkeşlik** (başkaldırma) **larından,** (فَعِظُوا) **vaaz edin** (öğüt verin), kime? (هُنَّ) **onlara,** (وَاهْجُرُوا) **ve terkedin,** Kimi? (هُنَّ) **onları,** nerede? (فِى الْمَضَاجِعِ) **yataklar** (ın) **da,** yani onlarla bir yorgan altına girmeyin ve onlarla cima etmeyin, yine kâr etmezse, (وَاضْرِبُوا) **dövün,** kimi? (هُنَّ) **onları,** (فَاِنْ اَطَعْنَ) **eğer itaat ederlerse,** kime? (كُمْ) **size,** (فَلَا تَبْغُوا)**artık aramayın,** kimin aleyhine? (عَلَيْهِنَّ)**onların aleyhine ,** neyi? (سَبِيلًا) **bir yolu,** yani ne elle, ne de dille onlara zulmetmek için bir yol aramayın, (اِنَّ اللّٰهَ كَانَ) **muhakkak Allah** (-u Tealâ daim) **oldu.** nedir oldu? (عَلِيًّا) **çok yüce,** (كَبِيرًا) **çok büyük.**

MEALİ ŞERİFİ (34)

Allah (-u Tealân) **ın insanlardan bir kısmını diğerlerine üstün kılması sebebiyle, bir de erkekler mallarından harcama yaptıkları için, erkekler kadınlar üzerine son derece kaim** (hakim, koruyucu, yönetici ve aile reisi) **dirler. Onun için saliha** (iyi) **kadınlar** (hem Allah-u Tealâ'ya, hem de kocalarına) **itaatkârdırlar.**

Allah (-u Tealân) **ın** (kendilerinin haklarını) **muhafaza etmesi sebebiyle gaybı** (kocaları yanlarında olmasa da mallarını, şeref ve namuslarını, bir de ev sırlarını) **koruyucudurlar. Baş kaldırmalarından korktuğunuz kadınlara** (evvela isyandan vazgeçmeleri için) **vaaz edin** (öğüt verin, vazgeçmezlerse) **kendilerini yataklar** (ın) **da yalnız bırakın** (bunlarla da yola gelmezlerse) **onları dövün.**

Eğer size itaat ederlerse, artık onların aleyhine (elinizle veya dilinizle zulmetmek için) **başka bir yol aramayın. Şüphesiz ki Allah** (-u Tealâ) **çok yücedir, çok büyüktür** (o, şanının yüceliği ve zatının kemaliyle beraber, tövbe ettiğiniz vakit sizin günahlarınızdan geçip sizi mağfiret ettiği gibi siz de tövbe eden ailelerinizi affedin).

İ Z A H A T

Beğavî ve Tefsir-i kebir'de, İbni Abbas, Mukatil ve kelbî *(Radıyallahu Anhum)* dan rivayetle, bu ayet-i celilenin Muhammed ibni Seleme'nin kızı Habibe ile, Ensar-ı kiramın reislerinden biri olan kocası Sa'd ibni Rabî' hakkında indiği zikredilmiştir.

Şöyle ki: Kocası ona, isyan ettiği için kuvvetli bir tokat vurmuş, o da kocasının yatağını terketmiş, sonra da Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* e giderek, Kocasının onu tokatladığını ve tokat izinin yüzünde kaldığını şikayet etmişti. Bunun üzerine Efendimiz *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* :

٨٠ - « لتقتصّ من زوجها »

80 - **"Kocasından kısas hakkını alsın!"** buyurdu. Kız, babasıyla, kocasından kısas hakkını almağa giderken, Efendimiz *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)*:

« ارجعوا هذا جبريل اتانى بشئ »

"Dönün! İşte bu Cibril'dir, bana bir haber getirdi." buyurdu. Bunun üzerine Allah-u Tealâ bu ayet-i celileyi indirince, Efendimiz *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)*

« اردنا امراً وارادَ اللهُ امراً والّذى ارادَ اللهُ خيرٌ »

"Biz bir iş muradettik, Allah-u Tealâ'da bir iş diledi, Allah-u Tealânın dilediği hayırlıdır." buyurdu ve kısası kaldırdı. *(Beğavî, Meâlimüttenzil:1/422)*

Diğer bir rivayete göre de, bu ayet-i celile Ümmü Seleme validemizin, erkeklerin mirasta kadınlardan üstün kılınması hususunda konuşması üzerine inerek erkeklerin kadınlardan mirasta üstün kılınmasının, kadınların üzerine ziyade kaim olmaları sebebiyle olduğunu açıklamıştır.

Aslında kadın erkek birbirinden faydalanmakta müşterekseler de, Allah-u Tealâ erkeklere, kadınlara mehir vermelerini, geçimlerini temin etmelerini emrettiğinden, erkeklerin mirastan alacağı fazlalık, kadınlara harcamakla denkleneceği için, sanki hiç bir fazlalık yok demektir.

Ayet-i celilede geçen: **"Kavvâm"**, Kaim'in mubalâğalısıdır ki, bir işe bakmakta son derece say-u gayret gösteren kimse demektir. Nitekim kadını muhafaza etmeğe çalışan ve onun işlerini gören kimseye, onun kaimi ve kavvâmı denir.

Mevlâ Tealâ, bu ayet-i kerimesinde erkeklerin üstünlük sebebini iki şekilde ortaya koymuştur ki, birincisi: **Vehbî**, ikincisi: **Kesbî**'dir.

Vehbî olan, kulun ne kadar çalışsa da elde edemeyeceği, ancak Allah-u Tealâ'nın, kullarının bir kısmını diğerinden üstün kılmasıyla elde edilebilecek bir üstünlüktür ki, bunun bazısı hakiki sıfatlardan, bazısı da şer'î hükümlerden ibaret olmak üzere iki kısımdır.

Hakiki sıfatlara gelince, şu bilinsin ki, erkeklerde bulunan faziletlerin tamamı iki şeyde toplanır, bunların biri ilim (bilgi), diğeri ise kudret (güç) tür. Erkeklerin akıllarının ve ilimlerinin kadınlardan fazla oluşu izaha ihtiyaç duyulmayan bir gerçektir. Zaten kadınların akıl ve din cihetinden erkeklerden noksan oldukları:

٨١ – عَنْ اَبِي سَعِيدِ الْخُدْرِيِّ (رضى الله عنه) قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللهِ ﷺ: « مَا رَاَيْتُ مِنْ نَاقِصَاتِ عَقْلٍ وَدِينٍ اَذْهَبَ لِلُبِّ الرَّجُلِ الْحَازِمِ مِنْ اِحْدَاكُنَّ »

81 - Ebu Saidil Hudrî *(Radıyallahu Anh)* dan rivayet edilen: **"Aklı ve dini noksan olanlardan, akıllı bir adamın aklını, sizin birinizden daha çok gideren** (çelen) **kimse görmedim."** *(Buharî, Hayız:6 No:298, 1393, 1/116, Müslim, İman:34, No:79, 1/86)* hadis-i şerifinde belirtilmiştir.

Zor işlere karşı erkeklerin güçlerinin fazla olduğunda şüphe yoktur. Bu iki sebebten dolayıdır ki, akılda, tedbir ve ihtiyatta, güç ve kuvvette, yazı yazmakta, binicilik ve atıcılıkta, erkeklerin kadınlara üstünlüğü meydana gelmiştir.

Peygamberler ve âlimler de, erkeklerden yetişmiştir. Ayrıca imamet-i kübra ve suğra (devlet reisliği ve namazdaki imamlık), Cihad, ezan, kâmet, hutbe, cemaat, cum'a ve bayram namazlarının vucubu, namaz ve orucun devamlılığı, İmam-ı Azam *(Rahimehullah)* Efendimize göre (kurban bayramı günleri getirilen) teşrik tekbirleri, mescitte itikâf, sakal bırakmak, sarık sarmak gibi şeâir-i islâmı ikame (islâm nişanlarını icra) etmek Mevlâ Tealâ tarafından erkeklere bahşedilmiş faziletlerdendir.

Ayrıca, hırsızlık, zina ve adam öldürmek gibi suçların cezasının tesbitinde şahitlik, mirasta fazla pay almak, mirasta asabe olmak, nikâhta veli olmak, boşamak, ric'at (dönüşü mümkün olan şekilde boşadıktan sonra dönüş yapmak), birden fazla evlenebilmek, çocuğun nesebinin babaya dayandırılması gibi bütün bu özelliklerin erkeklere mahsus oluşu da onların kadınlardan daha faziletli olduklarına delâlet eder.

Şunu belirtelim ki, Keşşaf ve Nesefî gibi önemli kaynak tefsirlerin, erkeklerin sakallı ve sarıklı oldukları için üstün kılındıklarını açıklamaları, sakal ve sarığın islâm nişanlarından olmalarından öte, erkeklik nişanı olduklarını açıklamaktadır. Dolayısıyla zamanımızda sakal ve sarığı terkeden erkekler, Mevlâ Tealâ'nın kendilerine bahşetmiş olduğu bu fazilet ve meziyeti kaçırarak Allah-u Tealâ'nın hediyesini reddetmiş, ayrıca bu islâm nişanlarını terkederek kendilerini kadınlara benzetmeleri sebebiyle:

٨٢ – عَنِ ابْنِ عَبَّاسٍ (رضى الله عنهما) قَالَ: لَعَنَ رَسُولُ اللهِ ﷺ اَلْمُتَشَبِّهِينَ مِنَ الرِّجَالِ بِالنِّسَاءِ»

82 - İbni Abbas *(Radıyallahu Anhuma)* dan rivayet edilen: **"Resulullah** *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* **erkeklerden kadınlara benzeyenlere lanet etmiştir."** *(Buharî Libas:59, No:5546, 5/2207)* hadis-i şerifindeki lanete kendilerini sokmuş olurlar.

Bu münasebetle biz burada bütün müslüman erkeklere, kendilerine mahsus olan sakal ve sarık gibi bir çokları tarafından terkedilmiş olan islam nişanlarını ihya ederek bu lânetten kurtulup, öldürülmüş sünnetleri diriltenlere vaadedilen yüz şehit sevabına nail olmalarını önemle tavsiye ederiz.

Birinci cild Bakara Suresi 124. ayet-i kerimenin tefsirinde bu ayet-i kerimenin tefsirine havale ettiğimiz sakal hakkındaki diğer bazı malûmatı yine bu cüzün 119. ayet-i kerimesinin tefsirinde yazmayı daha uygun gördüğümüz için oraya havale ediyoruz, sakal bırakmanın vacip olup, traşın haramiyeti hakkındaki delilleri inşaallah orada bulacaksınız.

Erkeklerin, kesbî olan üstünlüklerine gelince: Hanımları-nın mehirlerini vermeleri, nafakalarını temin etmeleri, bir evde yerleştirmeleri, giydirip kuşatmaları, lüzum gördükçe mallarıyla ve canlarıyla yurtlarını müdafaaya koşmaları gibi kendi sa'y-u gayretleriyle elde etmiş oldukları bir takım özellikler sebebiyle de Cenab-ı Hak erkekleri kadınlara üstün kılmıştır.

Bundan sonra Mevlâ Tealâ kadınları iki kısma ayırmıştır:

1. Allah ve Resulüne itaat eden ve kocalarının haklarını muhafaza eden kadınlardır. Bu kadınların hâli kocasının yanında veya uzağında olmak itibariyle ikiye ayrılır. Mevlâ Tealâ saliha bir kadının kocasının yanındaki hâlini **Kanite** olmakla vasıflamıştır. Kunut aslında devamlı itaat demektir,

İmam -ı Vahidî *(Rahimehullah)* buyurmuştur ki: Bu itaat, Allah ve Resulüne itaatı bildirdiği gibi, kocaya itaatı da içine almaktadır, dolayısıyla mana: **"Saliha kadınlar kocalarının haklarını son derece yerine getirirler."** demektir.

Bu cümlenin zahiri ihbarî ise de, murat mana inşâîdir, yani ayet-i celilenin görünen manası: **"Saliha kadınlar itaatkârdırlar."** şeklinde onların hâlini haber vermekte ise de, gerçek mana: **"İyi kadınlar kocalarına itaat etsinler."** şeklinde bir emr-i vücûbî (kocaya itaatı farz kılan bir emir) dir.

(فَالصَّالِحَاتُ) **"Salihât"** kelimesinin başındaki harfi tarif (elif lâm) istiğrak (bütünü kuşatma) ifade ettiği için mana: **"Bütün iyi kadınlar itaatkârdırlar"**

demek olduğundan, bir kadının ne kadar ibadet etse de, kocasına itaat etmedikçe, saliha olamayacağı gerçeğini ortaya koymaktadır.

Saliha bir kadının, kocasının gıyabında (uzağında) ki hâlini de Allah-u Tealâ: (حافظاتٌ للْغَيْب) **"Gaybı muhafaza edicidirler."** diye vasıflamıştır. Bilindiği üzere Gayb, şehadet (görünen) in zıddıdır ki, görünmeyen demektir. Ayet-i celilede geçen: "Kadınların gaybı muhafazası" bir kaç yönden incelenebilir.

1. Kadın zina yapıp kocası rezil olmasın ve başkasının suyundan meydana gelen çocuk kocasının üzerine kalmasın diye, nefsini zinadan korur demektir.
2. Kocasının malını ziyan olmaktan korur demektir.
3. Kocasının evini gereksiz şeylerden muhafaza eder demektir.

Nitekim Ebu Hureyre *(Radıyallahu Anh)* dan rivayet edildiğine göre Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* şöyle buyurmuştur:

٨٣– عَنْ اَبِى هُرَيْرَةَ (رضى الله عنه) قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللهِ ﷺ: « خَيْرُ النِّسَاءِ الَّتِى اِذَا نَظَرْتَ اِلَيْهَا سَرَّتْكَ وَاِذَا اَمَرْتَهَا اَطَاعَتْكَ وَاِذَا غِبْتَ عَنْهَا حَفِظَتْكَ فِى مَالِكَ وَنَفْسِهَا » ثُمَّ قَرَأَ رَسُولُ اللهِ ﷺ: ﴿ اَلرِّجَالُ قَوَّامُونَ ﴾ اِلَى الْغَيْبِ.

83 - **"Kadınların en hayırlısı, baktığında sana sürur** (sevinç) **veren, emrettiğinde sana itaat eden, yanında olmadığında ise, senin malında ve kendi nefsinde** (namusunda) **seni muhafaza edendir.** buyurmuş, sonra Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* **"Erkekler, kadınlar üzerine son derece kaimdir."** ayet-i kerimesini: **"Saliha kadınlar gaybı koruyucudur."** cümle-i celilesine kadar okumuştur. *(İbni Cerîr, et-Taberî, No:9329, 4/6, İbni Kesir:1/435, Beğavî:1/423)*

Ayet-i celilede geçen: (حافظاتٌ للْغَيْب بِمَا حَفِظَ اللهُ) **"Allah-u Tealâ'nın muhafaza etmesiyle kadınlar gaybı muhafaza edicidirler."** kavli şerifine de iki türlü mana verilmiştir.

1. Allah-u Tealâ erkeklere, kadınlara karşı adaletli davranmalarını, onları iyi şekilde tutmalarını ve mehirlerini vermelerini emrederek, kadınların haklarını kocalarına karşı muhafaza etmesi mukabilinde, kadınların da kocalarının haklarını korumaları gerekir demektir. Çünkü Mevlâ Tealâ bir çok ayet-i kerimelerinde erkeklerin kadınlarla iyi geçinmelerini emretmiş, Habibi de bu hususu özellikle vasiyet etmiştir. Nitekim:

٨٤ – عَنْ اَبِى هُرَيْرَةَ (رضى الله عنه) قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللهِ ﷺ « اِسْتَوْصُوا بِالنِّسَاءِ فَاِنَّ الْمَرْاَةَ خُلِقَتْ مِنْ ضِلَعٍ وَاِنَّ اَعْوَجَ شَىْءٍ فِى الضِّلَعِ اَعْلاَهُ فَاِنْ ذَهَبْتَ تُقِيمُهُ كَسَرْتَهُ وَاِنْ تَرَكْتَهُ لَمْ يَزَلْ اَعْوَجَ فَاسْتَوْصُوا بِالنِّسَاءِ »

84 - Ebu Hureyre *(Radıyallahu Anh)* dan rivayet edilen bir hadis-i şerifte Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* şöyle buyurdu: **"Kadınlarla iyi geçinmeye çalı-**

şın, çünkü kadın eğe (kaburga) **kemiğinden yaratılmıştır. Bu kemikte en eğri şey** (kısım) **üst tarafıdır. Eğer sen eğri kemiği doğrultmaya çalışırsan onu kırarsın. Onu kendi hâlinde bırakırsan daima eğri kalır** (öylece istifade edersin). **Onun için size kadınlar hakkında hayırlı olmanızı vasiyet ederim."** *(Buharî, Enbiya:1, No:3153, 3/1212, Nikâh:80, No:4890, 5/1987, Müslim, Reda':18, No:1468,60, 2/1091, Tirmizî, Reda':11, No:1163, 3/467)*

2. Bu mana, (بِمَاحَفِظَ اللهُ) kavli şerifindeki (ما) nın masdariye olmasına göredir ki, bu takdirde de iki vecih vardır. **Birincisi:** "Saliha kadınlar Allah-u Tealâ'nın kendilerini muhafaza etmesi sebebiyle gaybı muhafaza edicidirler. Yani Allah-u Tealâ kadınları muvaffak kılmasa, namuslarını ve kocalarının haklarını korumaları mümkün olmaz demektir.

İkincisi: Kadın Allah-u Tealâ'nın emir ve yasaklarını muhafaza etmesi sebebiyle, gaybı muhafaza edici olur, zira Mevlâ Tealâ'nın tekliflerine riayet etmeyen ve emirlerini muhafazaya gayret etmeyen kadın, kocasına da itaat etmez, demektir.

Ayet-i celilede geçen: (نُشُوْزَ) **Nüşûz:** Lugatta, yükseklik ve tümseklik demektir. İstılâhta ise, kadının kocasına karşı kafa tutması ve isyanda bulunması demektir ki, bu, kavlen (sözle) ve fiilen (hareketle) olabilir. Sözle olan, kocası kendisini davet ettiğinde: "Buyur" diye cevap verirken ve kocasıyla konuştuğunda yumuşak davranırken, bu hâlini değiştirip ters cevap vermesidir.

Fiili olana gelince, kocası yanına girdiğinde ayağa kalkarken, kocası yatağına çağırdığında sevinerek koşarken bütün bu hâllerini değiştirmesidir ki, işte bunlar kadınının nüşûzuna ve isyanına delâlet eden emare (nişan) lardır.

Mevlâ Tealâ, hanımlarının bu gibi hâlleriyle karşılaşan kocalara üç şey emretmiştir:

1. **Vaaz etmek:** İmam-ı Şafiî *(Rahimehullah)* buyurmuştur ki; Erkeğin karısına vaazı, ona: "Allahtan kork, şüphesiz ki benim, senin üzerinde hakkım vardır, içinde bulunduğun bu hâlden vazgeç ve bana itaat etmenin farz olduğunu bil," gibi sözler söylemesidir. Bu vaazların yeterli olması ümidiyle bu durumda kadını dövmemelidir. Eğer kadın isyanına devam ederse, bu takdirde ikinci emri uygulamalıdır.

2. **Yatağını ayırmak:** Âlusî tefsirinde zikredildiğine göre, İbni Cübeyr *(Radıyallahu Anh)*:**"Onları yataklarda terkedin"** kavli şerifini: **"Onlarla bir yorgan altına girmeyin, onları yataklarında yalnız bırakın, ve onlara dokunmayın."** şeklinde tefsir etmiştir ki, bu takdirde, onlarla cima etmemek kastedilmiş olur.

Ebu Cafer *(Radıyallahu Anh)* dan rivayet edildiğine göre, bundan maksat: "Yatakta onlara sırt dönüp iltifat etmemekten ibarettir ki," bu da cimayı terketmekten kinayedir. Tabii ki kadınla konuşmamak da bu terke dahildir. Ancak konuşmamayı üç günden fazla uzatmamalıdır.

Eğer kadın kocasını seviyorsa, bu ayrılık ona zor gelerek, isyanı terkedecektir, eğer kocasına buğz ediyorsa, bu ayrılık ona da son derece uygun

gelecektir ki, bu da onun kemal-i nüşûzuna (tam manasıyla isyanına) delil olacaktır. Yatak ayırmakla kadın yine yola gelmezse, o zaman üçüncü emre uyulur ki, bu da onları dövmektir.

3. **Dövmek:** İmam-ı Şafiî *(Rahimehullah)* buyurmuştur ki, "Dövmek mubahsa da, terki efdaldir." Nitekim Ömer ibnil Hattab *(Radıyallahu Anh)* buyurmuştur ki: "Biz Kureyş cemaati, erkekleri kadınlarına hakim olan bir millettik. Medine-i Münevvere'ye gelince, kadınlarının erkeklere malik olduğunu gördü. Bizim kadınlarımız onlarla karışıp görüşünce, onlar da kocalarına karşı cesaretlendiler. Bunun üzerine Efendimiz *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* e gelerek: "Kadınlar kocalarına kafa tutmağa başladılar, bunları dövmeğe izin ver." dedim .

O zaman Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)*: (فَاضْرِبُوهُنَّ) **"Onları dövün."** buyurdu. O gece insanlar kadınları dövünce kadınlardan bir topluluk kocalarını şikayet etmek üzere, Efendimiz *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* in ailelerinin hücreleri etrafında dolandılar. Ebu Zübab *(Radıyallahu Anh)* dan rivayet edildiğine göre, Sabah olunca Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)*:

٨٥ – عَنْ اَبِى ذُبَابٍ (رضى الله عنه) قَالَ: قَالَ رَسُوْلُ اللّٰهِ ﷺ: «لَقَدْ اَطَافَ اللَّيْلَةَ بِآلِ مُحَمَّدٍ سَبْعُوْنَ امْرَأَةً كُلُّهُنَّ يَشْتَكِيْنَ الضَّرْبَ وَايْمُ اللّٰهِ لَا تَجِدُوْنَ اُولٰئِكَ خِيَارَكُمْ »

85 - **"Muhakkak ki bu gece yetmiş tane kadın, hepsi de** (kocalarından) **dayak yediklerinden şikayetlenmek üzere Muhammedin âlinin etrafında döndüler. Allah'a yemin ederim ki, siz bu** (hanımlarını dövdükleri için şikayet edilen) **kişileri en hayırlılarınız olarak bulamazsınız."** buyurdu. *(Beyhekî, Essünenül Kübrâ, No:14775, 7/496)*

İşte bu hadis-i şerif dövmeyi terketmenin evlâ olduğuna delâlet etmektedir. Amma illâ da dövecek olan, bazı şartları göz önünde bulundurmalıdır.

1. Bu dövüş, kemiğini kırma, etini koparmak suretiyle kadının helâkine sebebiyet vermemelidir.

2. Aynı yere tekrar tekrar vurularak canı yakılmamalıdır.

3. Bütün güzelliklerin toplandığı yer olan yüze vurmaktan sakınılmalıdır. Nitekim:

٨٦ – عَنْ حَكِيْمِ بْنِ مُعَاوِيَةَ عَنْ اَبِيْهِ (رضى الله عنهم) اَنَّ رَجُلاً سَاَلَ النَّبِىَّ ﷺ مَا حَقُّ الْمَرْاَةِ عَلَى الزَّوْجِ؟ قَالَ: «اَنْ يُطْعِمَهَا اِذَا طَعِمَ وَاَنْ يَكْسُوَهَا اِذَا اكْتَسَى وَلَايَضْرِبِ الْوَجْهَ وَلَايُقَبِّحْ وَلَايَهْجُرْ اِلَّا فِى الْبَيْتِ »

86 - Muaviye oğlu Hakîm'in, babasından *(Radıyallahu Anhüm)* rivayetine göre, bir adam Peygamber *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* e: "Kadının, kocası üzerindeki hakkı nedir?" diye sordu. Efendimiz *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)*: **"Kocasının, yemek yediği zaman ona** (da) **yedirmesi, elbise edindiği zaman onu** (da) **giydirmesidir. Sakın** (karısının) **yüz** (ün) **e vurmasın,** (onu) **takbih etmesin ve ev**

içi (aynı yatakta yatmak) **müstesna** (onu) **terketmesin."** *(İbn-i Mace, Nikâh:3, No:1850, 1/593, Ebu Davud, Nikâh:41, No:2142, 1/651)*

Hadisin manası hakkında el-Menhel tekmilesinde şöyle deniliyor: Kocanın, karısının durumunu gözetmesi, nafakası ve giyimi hakkında malî durumu nisbetinde önem vermesi istenmektedir. Erkek, kendi giyeceğine ve yiyeceğine önem verdiği gibi ailesininkine de önem vermelidir. Yoksa maksat, karısını giydirmesini ve yedirmesini kendi yemesi ve giymesine zaman ve yer bakımından bağlaması değildir.

Yüzüne vurmasın emrinden maksat şudur: Terbiye veya kadının bazı farzları terketmesi gibi nedenlerle döğülmesine ihtiyaç duyulduğu zaman kadının yüzüne vurmamasıdır. Çünkü yüz, vücudun en şerefli kısmıdır, işitme, görme vesair hassas uzuvlar yüzde olduğundan onlara zarar verebilir.

Takbîh etmesin, cümlesinden maksat: kadına çirkin söz söylememesidir. Meselâ: "Allah senin yüzünü veya vücudunu çirkin yaratmış." gibi kırıcı laflar etmemesidir. Çünkü kadının yüzünü ve vücudunu yaratan Allah-u Tealâ dır. Bir yaratığı takbih etmek ve yermek dolaylı da olsa yaratıcı olan Allah'a dil uzatma sayılabilir.

"Ev içi müstesna (onu terketmesin)" cümlesinden maksat: Kadın, terkedilmesini gerektiren bir hata işlediği zaman, ev içindeki yatağını terketmek meşrudur. Fakat kocanın, karısını evden kovması veya kadının bulunduğu evden ayrılıp başka eve gitmesi doğru değildir.

Bu emrin, karı koca arasında meydana gelmesi alışkanlık hâline gelen anlaşmazlıklara mahsus olması umulur, çünkü kadının, kocasına karşı isyankâr davranışı hâlinde onu başka bir evde bırakmak caizdir. Nitekim Peygamber *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)*, hanımlarının odalarından bir ay ayrı kalmıştır.

٨٧ – عَنْ جَابِرٍ (رضى الله عنه) قَالَ رَسُولُ اللهِ ﷺ: « ...فَاتَّقُوا اللهَ فِى النِّسَاءِ فَإِنَّكُمْ أَخَذْتُمُوهُنَّ بِأَمَانِ اللهِ وَاسْتَحْلَلْتُمْ فُرُوجَهُنَّ بِكَلِمَةِ اللهِ وَلَكُمْ عَلَيْهِنَّ أَنْ لَا يُوطِئْنَ فُرُشَكُمْ أَحَدًا تَكْرَهُونَهُ فَإِنْ فَعَلْنَ ذَلِكَ فَاضْرِبُوهُنَّ ضَرْبًا غَيْرَ مُبَرِّحٍ وَلَهُنَّ عَلَيْكُمْ رِزْقُهُنَّ وَكِسْوَتُهُنَّ بِالْمَعْرُوفِ »

87 - Hazreti Cabir *(Radıyallahu Anh)* dan rivayet edilen bir hadisi şerifte Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)*: **"Kadınlar hakkında Allah'tan korkun. Çünkü siz, onları Allah'ın emanıyla** (serbest etmesiyle) **aldınız ve onları Allah'ın kelimesiyle** (müsaade ettiği nikâhla) **kendinize helâl kıldınız. Yaygı** (halı, kilim gibi sergi) **lerinize sevmediğiniz bir kimseye ayak bastırmamaları sizin, onlar üzerindeki hakkınızdır. Bunu yaparlarsa, onları zarar vermemek şartıyla döğün. Onların sizin üzerinizdeki hakkı da, yiyeceklerini ve giyeceklerini maruf** (kabul edilen, uygun) **şekilde vermenizdir."** buyurmaktadır. *(Müslim, Hac:19, No:1218, 2/886, Ebu Davud, Menâsik:56, No:1905, 1/585, İbn-i Mace, Menâsik:84, No:3074, 2/1022, Darimî, Menâsik:34, No:1793, 1/473)*

4. Dövmek kırk sopanın altında olmalıdır, köle hakkında kâmil had yirmi olduğu için ulemadan bazısı kadına vurulan sopa yirmiye ulaşmamalıdır demişlerdir. Ulemadan bazısı "Dövmenin, dürülmüş mendil, misvak veya elle yapılmasını, kamçı ve sopa ile yapılmamasını" tenbih etmişlerse de,

Ebu Bekr-i Sıddık *(Radıyallahu Anh)* ın kızı, Esma *(Radıyallahu Anha)* validemizin **"Ben Zübeyr ibni Avvâm** *(Radıyallahu Anh)* **ın dördüncü ailesi idim, bizden birimize kızdığında sopayı üzerinde kırıncaya kadar onu döverdi."** sözü, yerine göre şiddetlice dövmenin de cevazına delâlet etmektedir.

İmam-ı Şa'rânî *(Kuddise Sırruhu)* buyurmuştur ki: **"Bir erkek karısını dövdüğünde, peşisıra hemen onunla cima etmemelidir."** Nitekim:

٨٨ – عَنْ عَائِشَةَ (رضى الله عنها) قَالَتْ: قَالَ رَسُولُ اللهِ ﷺ: « أَمَا يَسْتَحْيِي أَحَدُكُمْ أَنْ يَضْرِبَ امْرَأَتَهُ كَمَا يَضْرِبُ الْعَبْدَ يَضْرِبُهَا أَوَّلَ النَّهَارِ ثُمَّ يُجَامِعُهَا آخِرَهُ »

88 - Hazreti Aişe *(Radıyallahu Anha)* dan rivayet edilen bir hadis-i şerifte, Efendimiz *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)*:**"Sizin biriniz kölesini döver gibi karısını döver de, sonra günün sonunda onunla cima etmekten utanmaz mı?"** *(Abdürrazzak, Musannef, 17943, 9/442)* buyurarak, bu muameleden çekinilmek gerektiğine işaret etmiştir.

Âlusi tefsirinde zikredildiğine göre, ulemamızdan bazısı, kocanın karısını, dört şey ve bu manada olanlardan dolayı dövebileceğini söylemişlerdir.

1. Kocası süslenmesini istediği hâlde kadının ziyneti terketmesi ,
2. Kocası yatağına davet ettiğinde icabet etmemesi,
3. Namazı ve guslü terketmesi,
4. Şer'î bir mazereti olmadan kocasından izinsiz evden çıkması,

Bir rivayete göre de, kadın kocasını ne zaman kızdırsa kocasının onu dövmeğe hakkı vardır. Nitekim Esma validemizin geride zikredilen sözü bunun delilidir. Ancak bu hususta son derece ihtiyatlı davranılıp, mümkün mertebe vurmaya kalkışılmamalı, vurulursa da yukarıda sayılan şartlar göz önünde bulundurulmalıdır.

Nitekim Mevlâ Tealâ bu ayet-i kerimesinde önce vaaz'dan başlamış, sonra yatağın terkedilmesine geçmiş, en sonunda da dövmeye izin vermiştir. Bu da en hafif yolla maksat hasıl olduğunda onunla yetinilmesi vacip olup, zor ve zahmetli yollara atılmanın caiz olmadığını açıklamak mesabesinde bir tenbihtir.

Bundan dolayı ulemadan bazısı: "Bu ayet-i celilenin hükmü, tertip (açıklanan sıraya riayet) üzere meşrû edilmiştir. Her ne kadar ayet-i celilenin zahiri vaaz, yatak ayırma ve dövmenin birden tatbik edilebileceğini göstermekteyse de, ayet-i celilenin fehva (mana) sı, tertibe riayet etmeyi gerektirmektedir.

Nitekim Emirul Müminin Ali ibni Ebi Talib *(Radıyallahu Anh)* buyurmuştur ki: **"İsyankâr bir kadına kocası evvela vaaz etmelidir, kadın bununla isyandan vazgeçerse, kocasının onu** (terketmeye ve dövmeye) **yolu yoktur. Eğer kadın yine isyan ederse, kocası yatağını terkeder, bununla da uslanmazsa**

onu döver, dayakla da yola gelmezse, bundan sonraki ayet-i celilede zikredileceği üzere iki hakem yollanır."

Diğer bazı ulema da: "Ayet-i celilede buyurulan tertip, kadının isyanından korkulduğu zamanda geçerlidir. isyanı meydana geldiğinde ise hepsini birlikte uygulamakta bir beis (sakınca) yoktur." demişlerdir.

Burada şunu da ifade edelim ki, Bir erkek, açıklayamayacağı bazı sebeblerden dolayı ailesini dövebileceğinden kimse tarafından bu husus kendisine sorulmamalıdır. Nitekim:

٨٩ – عَنْ عُمَرَ بْنِ الْخَطَّابِ (رضى الله عنه) عَنْ رَسُولِ اللهِ ﷺ قَالَ: « لاَ يُسْأَلُ الرَّجُلُ فِيمَ يَضْرِبُ امْرَأَتَهُ »

89 - Ömer ibnil Hattab *(Radıyallahu Anh)* dan rivayet edilen bir hadis-i şerifte, Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)*: **"Bir kişiye karısını neden sebep dövdüğü sorulmaz."** buyurmuştur. *(İbni Mace, Nikāh:51, No:1986, 1/639)*

Kurtubî Tefsirinde zikredildiğine göre, Allah-u Tealâ Hazretleri kadının kocasına isyanı, bir de (bekarken zina edene yüz sopa vurulmak gibi) büyük hadlerin dışında Kuran-ı Kerim'in hiç bir yerinde açıkça dövmeyi emretmemiştir. Mevlâ Tealâ Bu ayet-i celilede kadınların kocalarına isyanını büyük günahlarla eş tutmuş ve kadınlar hakkında kocalarına güvenerek, şahitsiz ve delilsiz kocaların kadınları dövmesine müsaade etmiş, bu işi kadı (hakim) lere bile bırakmamıştır.

Kocanın karısına edep vermek için onu çok acıtmayacak şekilde dövmesi ve edep vermeyi gerektiren her türlü muameleyi yapması caizdir. Asil bir kadınla, soysuz bir kadına edep vermenin şekli değişik olur. Soylu bir kadına yaklaşmamak ona edep vermek için kafi olabilir, soysuz bir kadın ise ancak dayaktan tesirlenir. Nitekim:

٩٠ – عَنْ جَابِرٍ (رضى الله عنه) قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللهِ ﷺ: « رَحِمَ اللهُ امْرَأً عَلَّقَ فِي بَيْتِهِ سَوْطاً يُؤَدِّبُ أَهْلَهُ »

90 - Cabir *(Radıyallahu Anh)* dan rivayete göre, Efendimiz *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)*: **"Kamçısını evine asıp onunla ailesine terbiye veren adama Allah rahmet eylesin."** buyurmuştur. *(Ali el-Müttekî, Kenzül Ummal, No:44945, 16/371)*

Diğer bir hadis-i şeriflerinde de, Efendimiz *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)*:

٩١ – « انَّ اَبَا جَهْمٍ لاَ يَضَعُ عَصَاهُ عَنْ عَاتِقِهِ »

91 - **"Şüphesiz ki Ebu Cehm** *(Radıyallahu Anh)* **bastonunu omuzundan indirmez."** *(Kurtubî:5/114)* buyurarak, onu, çoluk çocuğunu terbiye etmesiyle methetmiştir.

Mevlâ Tealâ, ayet-i kerimenin sonunda: (فَاِنْ اَطَعْنَكُمْ فَلاَ تَبْغُوا عَلَيْهِنَّ سَبِيلاً) **"Eğer kadınlar size itaat ederlerse, onların aleyhine bir yol aramayın."** buyu-

yurarak, vaazla uslanan bir kadına, inadına eziyet etmek için yatak ayırmak ve dövmek gibi muamelelerin yapılmaması gerektiğini açıklamıştır.

Hâzin tefsirinde zikredildiğine göre, ayet-i celilenin sonunda geçen "**Aliyy**" Allah-u Tealâ'nın sıfatlarından olup, bütün medih sıfatlarına lâyık ve müstahak olan, bilenlerin bilmesinden, vasfedenlerin tarifinden yüce olan zat demektir ki, bu yükseklik cihet (yön) le alâkalı değildir. "**Kebir**" ise, Celâl, azamet ve kibriya ile sıfatlanmış olan, büyüklüğü karşısında herkesin küçüleceği, kimseye ihtiyacı olmayan büyük zat demektir ki, Mevlâ Tealâ ayet-i celilenin sonunda bu iki sıfatını açıklayarak, kullarına takatları yetmiyecek şeyleri yüklemekten münezzeh olduğuna işaret etmiştir.

Buraya: "**Kadınlar, erkeklerin zulmünü başlarından defetmekten aciz iseler de, O yüce ve büyük olan Allah-u Tealâ zulmeden erkeklerden onların hakkını almağa kadirdir.** " diye mana verildiği gibi,

"Allah-u Tealâ yüce ve büyük olduğu hâlde, tövbe eden günahkârın tövbesini kabul edip onu affettiğine göre, isyanından vazgeçen bir kadının tövbesini kabul edip, ona sitem etmeyi terketmeniz, yapacağınız en uygun bir iştir. Bilin ki, Allah-u Tealâ'nın sizin üzerinize olan kudreti, sizin, elinizin altındakilere karşı güç yetirmenizden daha büyüktür. O hâlde size karşı suç işleyenleri affetmeye siz daha lâyıksınız." diye de mana verilmiştir.

SALİHA KADINLARIN MEDH-Ü SENASI VE KOCALARINA İSYAN EDEN KADINLARIN ZEMMİ HAKKINDA HADİS-İ ŞERİFLER ve RİVAYETLER:

٩٢ – عَنْ اَنَسٍ (رضى الله عنه) قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللهِ ﷺ: « اِذَا صَلَّتِ الْمَرْأَةُ خَمْسَهَا وَصَامَتْ شَهْرَهَا وَحَفِظَتْ فَرْجَهَا وَاَطَاعَتْ زَوْجَهَا دَخَلَتِ الْجَنَّةَ »

92 - Hazreti Enes *(Radıyallahu Anh)* dan rivayet edilen bir hadis-i şerifte Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* şöyle buyurdu: "**Kadın beş vaktini kılar** (ramazan) **ayını tutar, namusunu korur ve kocasına itaat ederse, cennete girer.**" *(Müsnedül Bezzar, Askalânî, No:1044, 1/587)*

٩٣ – عَنْ اُمِّ سَلَمَةَ (رضى الله عنها) قَالَتْ: قَالَ رَسُولُ اللهِ ﷺ: « اَيُّمَا امْرَأَةٍ مَاتَتْ وَزَوْجُهَا عَنْهَا رَاضٍ دَخَلَتِ الْجَنَّةَ »

93 - Ümmü Seleme *(Radıyallahu Anha)* dan rivayet edilen bir hadis-i şerifte, Efendimiz *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* şöyle buyurdu: "**Hangi bir kadın, kocası kendisinden razı olarak ölürse, cennete girdi.**" *(Tirmizî, Reda:10, No:1161, 3/466)*

٩٤ – عَنْ سَعْدٍ (رضى الله عنه) اَنَّ رَسُولَ اللهِ ﷺ قَالَ: « ثَلَاثٌ مِنَ السَّعَادَةِ ، اَلْمَرْأَةُ الَّتِى تَرَاهَا فَتُعْجِبُكَ وَتَغِيبُ فَتَأْمَنُهَا عَلَىٰ نَفْسِهَا وَمَالِكَ ، وَالدَّابَّةُ تَكُونُ وَطِيئَةً فَتَلْحَقُكَ بِاَصْحَابِكَ ، وَالدَّارُ تَكُونُ وَاسِعَةً كَثِيرَةَ الْمَرَافِقِ.

وَثَلاَثٌ مِنَ الشَّقَاءِ ، اَلْمَرْأَةُ تَرَاهَا فَتَسُوءُكَ وَتَحْمِلُ لِسَانَهَا عَلَيْكَ وَاِنْ غِبْتَ عَنْهَا لَمْ تَأْمَنْهَا عَلَىٰ نَفْسِهَا وَمَالِكَ ، وَالدَّابَّةُ تَكُونُ قَطُوفًا فَاِنْ ضَرَبْتَهَا اَتْعَبَتْكَ وَاِنْ تَرَكْتَهَا لَمْ تَلْحَقْكَ بِاَصْحَابِكَ ، وَالدَّارُ تَكُونُ ضَيِّقَةً قَلِيلَةَ الْمَرَافِقِ»

87 - Saâd *(Radıyallahu Anh)* dan rivayet edildiğine göre, Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* şöyle buyurdu: **"Üç şey saadet** (sebeblerin) **dendir.**

1. **Gördüğünde beğeneceğin, yanından uzaklaştığında, canı** (namusu) **ve senin malını muhafaza hususunda kendisine güveneceğin bir kadın.**

2. **Yumuşak ve süratli giden, seni arkadaşlarına yetiştiren bir binek.**

3. (Mutfak ve abdest yeri gibi) **faydalanılan kısımları çok olan geniş ev.**

Üç şey de şekavet (bedbahtlık) **sebeblerindendir.**

1. **Gördüğünde sana kötü gelen ve senin aleyhine konuşan, yanında olmadığın zamanda da namusunu ve senin malını muhafaza edeceğine güvenmediğin kadın.**

2. **Dövsen seni yoracak, binsen seni arkadaşlarına yetiştirmeyecek, yavaş giden binek.**

3. **Kullanım alanı az olan dar ev.** *(Hakim, Müstedrek, No:2684, 2/175)*

Esma binti Yezîd el Ensâriyye *(Radıyallahu Anha)* bir kere Efendimiz *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* ashabının arasında iken, huzuru risalete gelerek: "Anam babam sana feda olsun ya Resulallah! Ben kadınların sana elçisiyim, ben de sana feda olayım ben biliyorum ki, doğuda veya batıda bulunan herhangi bir kadın benim bu gelişimi duysa, o da mutlaka benim görüşümdedir.

Muhakkak Allah-u Tealâ seni erkeklere ve kadınlara hak ile gönderdi. Biz de sana ve seni gönderen ilâhına iman ettik. Biz kadınlar topluluğu evlerde mahsur kalmış (hapsedilmiş), sizin evlerinizin bekçileri, şehvetinizin gidericileri ve çocuklarınızın taşıyıcılarıyız.

Siz erkekler cemaatı ise, Cuma ve cemaatler, hastaları ziyaret, cenazelerde bulunmak ve hac üstüne hac yapmakla bizden üstün kılındınız. Bütün bunların en efdali de Allah yolunda cihadınızdır. Sizden bir adam, hacca, ömreye veya Allah yolunda nöbet tutmağa gittiğinde mallarınızı korur, elbiselerinizi diker ve çocuklarınızı büyütürüz. Oyleyse Ey Allahın Resulü! Ecir (sevap) da size ne kadar ortak olabiliriz?" dedi. Bunun üzerine Efendimiz *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* bütün yüzüyle ashabına yönelerek:

٩٥- «هَلْ سَمِعْتُمْ مَقَالَةَ امْرَأَةٍ قَطُّ اَحْسَنَ مِنْ مُسَاءَلَتِهَا فِى اَمْرِ دِينِهَا مِنْ هٰذِهِ؟»

95 - **"Siz hiç dini hususunda bu kadından daha güzel soru soran bir kadının sözünü işittiniz mi?"** diye sordu.

Sahabe-i Kiram: "Hiç bir kadının bu şekilde soru sormaya muvaffak olabileceğini sanmıyoruz." diye cevap verince, Efendimiz *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* o kadına dönerek:

« انْصَرِفِي أَيَّتُهَا الْمَرْأَةُ وَأَعْلِمِي مَنْ خَلْفَكِ مِنَ النِّسَاءِ انَّ حُسْنَ تَبَعُّلِ احْدَاكُنَّ لِزَوْجِهَا وَطَلَبَهَا مَرْضَاتَهُ وَاتِّبَاعَهَا مُوَافَقَتَهُ يَعْدِلُ ذٰلِكَ كُلَّهُ »

"Ey kadın dön git ve arkandaki kadınlara bildir ki, sizin birinizin kocasıyla iyi geçinmesi, kocasının rızasını arayıp, ona uyması bütün bu (erkeklerin alacağı sevaplar) **a denk olur."** buyurdu. Bunu duyan kadın sevincinden tehlil ve tekbir getirerek dönüp gitti. *(Beyhakî, Şuabul İman, No:8743, 6/421)*

Enes *(Radıyallahu Anh)* dan rivayet edildiğine göre, kadınlar Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* e gelerek: "Ey Allahın resulü! Erkekler Allah yolunda cihad yaparak büyük fazilete sahip oldular, bizim için bir amel yok mudur ki onunla Allah yolunda cihad edenlerin ecrine yetişelim." dediler. Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* de:

٩٦ – « مِهْنَةُ احْدَاكُنَّ فِي بَيْتِهَا تُدْرِكُ عَمَلَ الْمُجَاهِدِينَ فِي سَبِيلِ اللّٰهِ »

96 - **"Sizin birinizin evinde çalışması, Allah yolunda cihad edenlerin ameline ulaşır."** buyurdu. *(Beyhakî, Şuabul İman, No:8742, 6/420*

Abdurrahman *(Rahimehullah)* buyurmuştur ki: "İyi bir adamın yanında bulunan iyi kadının hâli, padişahın başındaki altınla bezenmiş taç gibidir. İyi bir adamın yanındaki kötü kadının hâli ise, yaşlı bir adamın sırtındaki ağır yük gibidir."

KADININ KOCASINI MUTLAKA RAZI ETMESİ GEREKTİĞİ HAKKINDA HADİS-İ ŞERİFLER:

٩٧ – عَنْ حُصَيْنِ بْنِ مُحْصِنٍ (رضى الله عنه) قَالَ: حَدَّثَتْنِي عَمَّتِي قَالَتْ: اَتَيْتُ النَّبِيَّ ﷺ فِي بَعْضِ الْحَاجَةِ فَقَالَ: « اَيْ هٰذِهِ أَذَاتُ بَعْلٍ اَنْتِ؟ » قُلْتُ: نَعَمْ ، قَالَ: « كَيْفَ اَنْتِ لَهُ؟ » قَالَتْ: مَاآلُوهُ الاَّ مَا عَجَزْتُ عَنْهُ، قَالَ: « فَاَيْنَ اَنْتِ مِنْهُ فَانَّمَا هُوَ جَنَّتُكِ وَنَارُكِ »

97 - Husayn ibni Muhsin *(Radıyallahu Anh)* buyurmuştur ki: "Halam bana şöyle anlattı, bir kere ben bir iş için Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* e gitmiştim, O bana: **"Ey kadın! Sen evlimisin?"** diye sordu. Ben: "Evet" deyince,

Efendimiz *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)*: **"Kocana karşı nasılsın?"** buyurdu. Ben: "Aciz olup yapamadığım şeyler dışında Kocamın hiç bir hizmetini eksik etmiyorum." deyince, Efendimiz *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)*: **"Sen ona karşı nasılsın** (kocan senden razı mı? dikkat et)! **Çünkü senin cennetin ve ateşin ancak odur** (onu razı edersen cennete girer, edemezsen cehennemlik olursun)." buyurdu. *(Hakim, Müstedrek, No:2769, 2/206)*

٩٨ – عَنْ جَابِرٍ (رضى الله عنه) قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللّٰهِ ﷺ: « ثَلَاثَةٌ لَا تُقْبَلُ لَهُمْ صَلَاةٌ وَلَا تَصْعَدُ لَهُمْ حَسَنَةٌ؛ اَلْعَبْدُ الْآبِقُ حَتّٰى يَرْجِعَ اِلٰى مَوَالِيهِ فَيَضَعَ يَدَهُ فِي اَيْدِيهِمْ ، وَالْمَرْأَةُ السَّاخِطُ عَلَيْهَا زَوْجُهَا وَالسَّكْرَانُ حَتّٰى يَصْحُوَ »

Ayet: 34

98 - Cabir *(Radıyallahu Anh)* dan rivayet edildiğine göre Efendimiz *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* şöyle buyurdu: **Kaçak köle ağalarına dönüp elini ellerine koyuncaya** (teslim oluncaya) **kadar, Kocası kendisine kızgın olan kadın** (onu razı edinceye kadar), **birde sarhoş ayılıncaya kadar. İşte bu üç kişinin, hiç bir namazı kabul edilmez ve iyiliklerinden hiç biri** (semaya) **yükseltilmez.** *(Beyhakî, Şuabul iman, No:8727, 6/417)*

٩٩–عَنْ عَلِيٍّ (رضى الله عنه) عَنْ رَسُولِ اللهِ ﷺ قَالَ: « يَامَعْشَرَ النِّسَاءِ اتَّقِينَ اللهَ وَالْتَمِسْنَ مَرْضَاةَ اَزْوَاجِكُنَّ فَاِنَّ الْمَرْأَةَ لَوْ تَعْلَمُ مَا حَقُّ زَوْجِهَا لَمْ تَزَلْ قَائِمَةً مَا حَضَرَ غَدَاؤُهُ وَعَشَاؤُهُ »

99 - Hazreti Ali *(Radıyallahu Anh)* dan rivayet edildiğine göre, Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* şöyle buyurdu: **"Ey kadınlar cemaati! Allah-u Tealâ'dan korkun ve kocalarınızın rızasını arayın, çünkü kadın kocasının hakkını bilseydi, kocasının sabah ve akşam yemek vakitlerinde başında dikilir durur** (kocası yemeği bitirmedikçe oturmaz) **dı."** *(Bezzar, Süyûtî Dürrül Mensur 2/517)*

١٠٠ – عَنْ مُعَاذِ بْنِ جَبَلٍ (رضى الله عنه) قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللهِ ﷺ: « لَا يَحِلُّ لِامْرَأَةٍ تُؤْمِنُ بِاللهِ وَالْيَوْمِ الْاٰخِرِ اَنْ تَاْذَنَ فِي بَيْتِ زَوْجِهَا وَهُوَ كَارِهٌ ، وَلَا تَخْرُجُ وَهُوَ كَارِهٌ، وَلَاتُطِيعُ فِيهِ اَحَداً وَلَا تَخْشُنُ بِصَدْرِهِ وَلَا تَعْتَزِلُ فِرَاشَهُ ، وَلَاتَضْرِبُهُ ، فَاِنْ كَانَ هُوَ اَظْلَمَ فَلْتَأْتِهِ حَتّٰى تُرْضِيَهُ فَاِنْ كَانَ هُوَ قَبِلَ فِيهَا وَنِعْمَتْ وَقَبِلَ اللهُ عُذْرَهَا وَاَفْلَحَ حُجَّتُهَا وَلَا اِثْمَ عَلَيْهِ وَاِنْ هُوَ اَبٰى بِرِضَاهَا عَنْهَا فَقَدْ اَبْلَغَتْ عِنْدَ اللهِ عُذْرَهَا »

100 - Muaz ibni Cebel *(Radıyallahu Anh)* dan rivayet edildiğinegöre Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* şöyle buyurdu: **"Allah'a ve ahiret gününe inanan bir kadının, kocası istemediği hâlde, kocasının evine** (bir kimsenin girmesine izin vermesi) **helâl olmaz, ve kocası istemediği hâlde evinden çıkamaz, kocası hakkında kimseye itaat edemez** (kocasının aleyhine kimseyi dinleyemez), **Kocasının gönlüne ağır gelecek** (şüphe ve kıskançlık verecek) **hareketlerde bulunamaz, kocasının yatağını terkedemez, kocasını dövemez, kocası son derece zalimse de, kocasını razı edinceye kadar yanına gitsin, kocası onu kabul ederse bu ne güzeldir.**

Allah-u Tealâ da o kadının özrünü kabul eder, hucceti felâh bulur (Allah indinde mesul olmaz)**ve üzerine hiç bir günah olmaz. Kocası razı olmazsa, muhakkak o kadın Allah indinde özrünü ulaştırmış olur** (o, kocasını razı etmeğe son derece çalıştığı için, kocası huysuzluğundan dolayı razı gelmese de, Allah indinde o kadın mesul olmaz)." *(Hakim, Müstedrek, No:2770, 2/206)*

١٠١ – عَنِ ابْنِ عَبَّاسٍ (رضى الله عنهما) قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللهِ ﷺ: « اَلَا اُخْبِرُكُمْ بِرِجَالِكُمْ مِنْ اَهْلِ الْجَنَّةِ النَّبِيُّ فِي الْجَنَّةِ وَالصِّدِّيقُ فِي الْجَنَّةِ وَالشَّهِيدُ فِي الْجَنَّةِ وَالْمَوْلُودُ

فِى الْجَنَّةِ وَرَجُلٌ زَارَ اَخَاهُ فِى نَاحِيَةِ الْمِصْرِ يَزُوْرُهُ فِى اللهِ فِى الْجَنَّةِ وَنِسَائُكُمْ مِنْ اَهْلِ الْجَنَّةِ الْوَدُوْدُ الْعَؤُوْدُ عَلٰى زَوْجِهَا الَّتِى اِذَا غَضِبَ جَاءَتْ حَتّٰى تَضَعَ يَدَهَا فِى يَدِهِ ثُمَّ تَقُوْلُ لاَ اَذُوْقُ غُمْضاً حَتّٰى تَرْضٰى »

94 - İbni Abbas *(Radıyallahu Anhuma)* dan rivayet edildiğine göre, Efendimiz *Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* şöyle buyurdu: **"Size cennet ehlinden olan erkeklerinizi haber vereyim mi? Peygamber cennettedir, sıddık cennettedir, şehit cennettedir, yeni doğan** (buluğa ermeden ölen) **çocuk cennettedir, bir de şehrin nahiyesi** (uzak bir semti) **nde ki** (ahiret) **kardeşini ziyaret eden kişi cennettedir. Cennet ehlinden olan kadınlarınız ise, kocası kendisine kızdığında yanına gidip elini onun eline koyarak 'Sen razı oluncaya kadar ben uyku tatmayacağım.' diyen çok sevimli ve kocasına çokça dönen kadındır."** *(Süyûtî, Dürrül Mensur: 2/517, Beyhakî, Şuabul İman, No:8732, 6/418)*

KADININ KOCASINA EZİYET ETMESİNİN ZEMMİ HAKKINDA HADİSİ ŞERİFLER:

Ebu Ümame *(Radıyallahu Anh)* buyurmuştur ki: Bir kere yanında iki küçük çocuğu bulunan bir kadın, birini sırtında taşıyarak, diğerini de elinden çekerek Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* e geldi. Efendimiz *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* onun bu hâlini görünce:

١٠٢ – « حَامِلاَتٌ وَالِدَاتٌ رَحِيمَاتٌ لَوْلاَ مَايَاْتِينَ اِلٰى اَزْوَاجِهِنَّ لَدَخَلَ مُصَلِّيَاتُهُنَّ الْجَنَّةَ »

102- "(Bu kadınlar, bir çok zahmetlerle çocuklarını) **taşıyan, doğuran ve acıyanlardır. Kocalarına yaptıkları** (eziyetler) **olmasa, namaz kılanları elbette cennete girerdi** (ancak onlar, namazları az, eziyetleri çok olduklarından cennete zor girerler)." buyurdu. *(İbni Mace, Nikâh : 62, 1/648, No: 2013)*

١٠٣ – عَنْ مُعَاذِ بْنِ جَبَلٍ (رضى الله عنه) قَالَ: قَالَ رَسُوْلُ اللهِ ﷺ: « لاَتُؤْذِى امْرَأَةٌ زَوْجَهَا اِلاَّ قَالَتْ زَوْجَتُهُ مِنَ الْحُوْرِ الْعِينِ: لاَ تُؤْذِيهِ قَاتَلَكِ اللهُ! فَاِنَّمَا هُوَ عِنْدَكِ دَخِيلٌ اَوْشَكَ اَنْ يُفَارِقَكِ اِلَيْنَا »

103 - Muaz ibni Cebel *(Radıyallahu Anh)* dan rivayet edildiğine göre, Efendimiz *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* şöyle buyurdu: **"Bir kadın kocasına eziyet ederse, mutlaka o kişinin** (cennetteki) **huri iyn'den olan ailesi o kadına: 'Ona eziyet etme, Allah seni kahretsin, o ancak senin yanında bir misafirdir, yakında senden ayrılıp bize gelecektir.' der"** *(İbni Mace Nikâh :62, 1/649, No.2014)*

Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* Efendimiz, Aişe *(Radıyallahu Anha)* validemize hitaben şöyle buyurdu:

١٠٤ – « اَيُّمَا امْرَأَةٍ تُؤْذِى زَوْجَهَا بِلِسَانِهَا اِلاَّ جَعَلَ اللهُ لِسَانَهَا يَوْمَ الْقِيَامَةِ سَبْعِينَ ذِرَاعاً

ثُمَّ عَقَدَ خَلْفَ عُنُقِهَا . يَاعَائِشَةُ! وَاَيُّمَا امْرَأَةٍ تُصَلِّي لِرَبِّهَا وَتَدْعُو لِنَفْسِهَا ثُمَّ تَدْعُو لِزَوْجِهَا اَلاَّ ضُرِبَ بِصَلاَتِهَا وَجْهُهَا حَتّٰى تَدْعُوَ لِزَوْجِهَا ثُمَّ تَدْعُوَ لِنَفْسِهَا، يَاعَائِشَةُ وَاَيُّمَا امْرَأَةٍ جَزِعَتْ عَلٰى مَيِّتِهَا فَوْقَ ثَلاَثَةِ اَيَّامٍ اَحْبَطَ اللّٰهُ عَمَلَهَا، يَاعَائِشَةُ! وَاَيُّمَا امْرَأَةٍ نَاحَتْ عَلٰى مَيِّتِهَا اَلاَّ جَعَلَ اللّٰهُ لِسَانَهَا سَبْعِينَ ذِرَاعًا وَجُرَّتْ اِلَى النَّارِ مَعَ مَنْ تَبِعَهَا ، يَاعَائِشَةُ! اَيُّمَا امْرَأَةٍ اَصَابَتْهَا مُصِيبَةٌ فَلَطَمَتْ وَجْهَهَا وَمَزَّقَتْ ثِيَابَهَا اَلاَّ كَانَتْ مَعَ امْرَأَةِ لُوطٍ وَنُوحٍ فِى النَّارِ وَكَانَتْ آيِسَةً مِنْ كُلِّ خَيْرٍ وَكُلِّ شَفَاعَةِ شَافِعٍ يَوْمَ الْقِيَامَةِ، يَاعَائِشَةُ! اجْتَهِدِى ثُمَّ اجْتَهِدِى فَاِنَّكُنَّ صَوَاحِبَاتُ يُوسُفَ وَفَاتِنَاتُ دَاوُدَ وَمُخْرِجَاتُ آدَمَ مِنَ الْجَنَّةِ وَعَاصِيَاتُ نُوحٍ وَلُوطٍ، يَاعَائِشَةُ! مَازَالَ جِبْرِيلُ يُوصِينِى فِى اَمْرِ النِّسَاءِ حَتّٰى ظَنَنْتُ اَنَّهُ سَيَحْرُمُ طَلاَقُهُنَّ، يَاعَائِشَةُ اَنَا خَصْمُ كُلِّ امْرَأَةٍ يُطَلِّقُهَا زَوْجُهَا » ثُمَّ قَالَ: « يَاعَائِشَةُ وَمَامِنِ امْرَأَةٍ تَحْبُلُ مِنْ زَوْجِهَا حِينَ تَحْبُلُ اَلاَّ وَلَهَا مِثْلُ اَجْرِ الصَّائِمِ بِالنَّهَارِ وَالْقَائِمِ بِاللَّيْلِ الْغَازِى فِى سَبِيلِ اللّٰهِ، يَاعَائِشَةُ مَامِنِ امْرَأَةٍ اَتَاهَا الطَّلْقُ الاَّوَّلَهَا بِكُلِّ طَلْقَةٍ عِتْقُ نَسَمَةٍ وَبِكُلِّ رَضْعَةٍ عِتْقُ رَقَبَةٍ، يَاعَائِشَةُ اَيُّمَا امْرَأَةٍ خَفَّفَتْ عَنْ زَوْجِهَا مِنْ مَهْرِهَا اَلاَّ كَانَ لَهَا مِنَ الْعَمَلِ حَجَّةٌ مَبْرُورَةٌ وَعُمْرَةٌ مُتَقَبَّلَةٌ وَغُفِرَ لَهَا ذُنُوبُهَا كُلُّهَا حَدِيثُهَا وَقَدِيمُهَا سِرُّهَا وَعَلاَنِيَتُهَا عَمْدُهَا وَخَطَأُهَا اَوَّلُهَا وَآخِرُهَا ، يَاعَائِشَةُ اَلْمَرْأَةُ اِذَا كَانَ لَهَا زَوْجٌ فَصَبَرَتْ عَلٰى اَذٰى زَوْجِهَا فَهِيَ كَالْمُتَشَحِّطَةِ فِى دَمِهَا فِى سَبِيلِ اللّٰهِ وَكَانَتْ مِنَ الْقَانِتَاتِ الذَّاكِرَاتِ الْمُسْلِمَاتِ الْمُؤْمِنَاتِ التَّائِبَاتِ »

104 - **"Hangi bir kadın diliyle kocasına eziyet ederse, mutlaka Allah** (-u Tealâ) **kıyamet gününde onun dilini yetmiş arşın uzatıp, boynunun arkasına bağlar.**

Ey Aişe! Herhangi bir kadın rabbi için namaz kılar da, kendi için dua ettikten sonra kocasına dua ederse, önce kocasına dua edip, sonra kendisine dua etmedikçe, muhakkak Allah (-u Tealâ) **onun namazını yüzüne çarpar.**

Ey Aişe! Hangi bir kadın ölüsüne üç günden fazla ağlarsa, Allah (-u Tealâ) **onun amelini mahveder** (sevabını yok eder)

Ey Aişe! Hangi bir kadın ölüsünün üzerine sesli ağlarsa, mutlaka Allah (-u Tealâ) **onun dilini yetmiş arşın uzatır ve kendisine tâbi olanlarla beraber cehenneme sevkeder.**

Ey Aişe! Hangi bir kadının başına bir musibet gelir de, yüzünü tokat-

layıp elbiselerini parçalarsa, muhakkak Lut ve Nuh *(Aleyhimesselâm)* ın hanımları ile beraber cehennemde olur ve kıyamet gününde bütün hayırlardan ve şefaat edeceklerin şefaatinden ümitsiz olur.

Ey Aişe! Çok çalış çok, çünkü sizler, Yusuf *(Aleyhisselâm)* a (kötü) arkadaşlık eden, Davud *(Aleyhisselâm)* ı fitneye düşüren, Âdem *(Aleyhisselâm)* ı cennetten çıkaran, Nuh ve Lut *(Aleyhimesselâm)* a isyan edenlersiniz.

Ey Aişe! Cibril-i Emin bana kadınlar (la iyi geçinmek) hususunda o kadar vasiyette bulundu ki, ben onları boşamanın haram olacağını zannettim.

Ey Aişe! Kocasının boşadığı her kadının ben hasmı (düşmanı) yım,

Ey Aişe! Hangi bir kadın kocasından hamile kalsa, mutlaka onun için Allah yolunda gaza eden, gece teheccüd kılıp, gündüz oruç tutanların ecri vardır.

Ey Aişe! Doğum sancısına tutulan her hangi bir kadına her sancı vuruşunda ve her emzirişinde bir köle azad etmiş sevabı vardır.

Ey Aişe! Her hangi bir kadın kocasından mehrini hafifletirse, mutlaka ona mebrur (kabul edilmiş) bir hac ve makbul bir ömre sevabı vardır, üstelik onun eski-yeni, gizli-açık, önceki ve sonraki, hata ile ve kastî yapmış olduğu bütün günahlar affedilir.

Ey Aişe! Kocasının eziyetine sabreden bir kadın, Allah yolunda kanlara bulanmış bir kişi gibidir ve o kadın tövbe eden, iman eden, teslim olan, zikreden ve itaat eden kadınlardan olur." *(Ravzatul Ulema, Ruhul Beyan:2/203)*

KADININ KOCASINDAN İZİNSİZ EVİNDEN ÇIKMAMASI VE ORUÇ TUTMAMASI HAKKINDA HADİS-İ ŞERİFLER:

١٠٥ – عَنْ اَبِى هُرَيْرَةَ (رضى الله عنه) قَالَ: قَالَ رَسُوْلُ اللّٰهِ ﷺ: « لاَ تَصُوْمُ امْرَأَةٌ وَبَعْلُهَا شَاهِدٌ اِلاَّ بِاِذْنِهِ غَيْرَ رَمَضَانَ وَلاَ تَاْذَنُ فِى بَيْتِهِ وَهُوَ شَاهِدٌ اِلاَّ بِاِذْنِهِ »

105 - Ebu Hureyre *(Radıyallahu Anh)* dan rivayet edildiğine göre, Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* şöyle buyurdu: **"Kadın kocası yanında iken ondan izin almadan Ramazan orucu hariç** (nafile) **oruç tutamaz ve kocası hazır iken onun izni olmaksızın onun evine kimseyi sokamaz."** *(Ebu Davud, Savm:74, No:2458, 1/746, Buharî, Nikâh:84, No:4796, 4899, 5/1993, Müslim, Zekât:26, No:1026, 2/711)*

İbni Abbas *(Radıyallahu Anhuma)* dan rivayet edildiğine göre, Has'am kabilesinden bir kadın Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* e gelerek: "Ya Resulallah! Kocanın karısı üzerindeki haklarını bana bildir, çünkü ben dul bir kadınım, bu hakları yerine getirmeye gücüm yeterse evleneyim, yoksa dul kalayım." demesi üzerine Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* şöyle buyurdu:

١٠٦ – « فَاِنَّ حَقَّ الزَّوْجِ عَلَىٰ زَوْجَتِهِ اِنْ سَأَلَهَا نَفْسَهَا وَهِىَ عَلَىٰ ظَهْرِ بَعِيرٍ اَنْ لاَ تَمْنَعَهُ نَفْسَهَا ، وَمِنْ حَقِّ الزَّوْجِ عَلَىٰ زَوْجَتِهِ اَنْ لاَ تَصُوْمَ تَطَوُّعاً اِلاَّ بِاِذْنِهِ فَاِنْ

فَعَلَتْ جَاعَتْ وَعَطِشَتْ وَلاَ يُقْبَلُ مِنْهَا ، وَلاَ تَخْرُجُ مِنْ بَيْتِهَا اِلاَّ بِاِذْنِهِ فَاِنْ فَعَلَتْ لَعَنَتْهَا مَلاَئِكَةُ السَّمَاءِ وَمَلاَئِكَةُ الرَّحْمَةِ وَمَلاَئِكَةُ الْعَذَابِ حَتّٰى تَرْجِعَ »

106 - **"Şüphesiz ki, kocanın karısı üzerindeki hakkı, devenin sırtında da kendisini** (teslim etmesini) **ondan istese, kadının nefsini ondan menetmemesidir. Kadının, kocasının izni olmadan nafile oruç tutmaması da kocasının kendisi üzerindeki hakkındandır. Bunu yapar** (izinsiz oruç tutar) **sa aç ve susuz kalır fakat ondan** (orucu) **kabul edilmez.**

Kadının, kocasının izni olmadan evden çıkmaması da, kocasının kendisi üzerinde olan haklarındandır. Bunu yaparsa, göklerin melekleri, rahmet melekleri ve azap melekleri dönünceye kadar ona lânet ederler." Bunun üzerine (koca hakkını yerine getiremeyeceğini anlayın kadın): "Şüphesiz ki, ebediyyen evlenmeyeceğim." dedi. *(Askalânî, Müsnedül Bezzar, No:1045, 1/588)*

Enes *(Radıyallahu Anh)* dan rivayet edildiğine göre, bir adam gazaya giderken karısına evin üstünden alt kata inmemesini vasiyet etti, kadının da babası evin alt katında bulunuyordu. Bu arada babası hastalanınca, o kadın Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* Efendimize haber yollayarak, ne yapması lâzım geldiğini sordu. Efendimiz *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* de o kadına:

١٠٧ – « اِتَّقِى اللّٰهَ وَاَطِيعِى زَوْجَكِ »

107 - **"Allah'tan kork ve kocana itaat et."** diye haber yolladı. Sonra kadının babası vefat edince, kadın yine Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* e haber yollayarak ne emir buyuracağını sordu. Efendimiz *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* de ona aynı şekilde haber yolladı. Sonra Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* Efendimiz gidip o kadının babasının cenazesini kıldırdı ve kadına:

« اِنَّ اللّٰهَ قَدْ غَفَرَ لاَبِيكِ بِطَوَاعِيَتِكِ لِزَوْجِكِ »

"Şüphesiz ki Allah-u Tealâ, senin kocana itaat etmen sebebiyle babanı affetti."diye haber gönderdi. *(Süyûtî, Dürrül Mensur: 2/520)*

ERKEGİN KADIN ÜZERİNDEKİ HAKKININ BÜYÜKLÜGÜNÜ İFADE EDEN BAZI HADİS-İ ŞERİFLER VE RİVAYETLER:

Ebu Saidil Hudrî *(Radıyallahu Anh)* dan rivayet edildiğine göre bir adam, kızını Efendimiz *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* e getirerek: "Bu kızım evlenmek istemiyor." diye şikayetlenince, Efendimiz *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* o kıza:

١٠٨ – « اَطِيعِى اَبَاكِ »

108 - **"Babana itaat et."** buyurdu.

O zaman kız: "Kocanın karısı üzerindeki hakkını sen bana bildirinceye kadar babama itaat etmem." deyince, Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)*:

« حَقُّ الزَّوْجِ عَلىٰ زَوْجَتِهِ اَنْ لَوْ كَانَ بِهِ قَرْحَةٌ فَلَحِسَتْهَا اَوِ ابْتَدَرَ مِنْخَرَاهُ صَدِيداً اَوْدَماً ثُمَّ لَحِسَتْهُ مَا اَدَّتْ حَقَّهُ »

"Kocanın karısı üzerindeki hakkı (o kadar büyüktür ki) **kocada bir yara olsa da, kadın onu yalasa veya burnunun iki deliğinden kan veya irin aksa, kadın onu yalasa da kocasının hakkını ödeyemez."** buyurdu.

Bunu duyan kız: "Seni hak ile gönderen Allah'a yemin ederim ki, ebediyyen evlenmeyeceğim" dedi. Efendimiz *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* de:

« لاَ تَنْكِحُوهُنَّ اِلاَّ بِاِذْنِهِنَّ »

"Kadınların izni olmadan onlarla evlenmeyin." buyurdu. *(İbni Ebî Şeybe, Nikâh:150, No:1, 3/396)*

١٠٩ – عَنْ اَنَسٍ (رضى الله عنه) اَنَّ رَسُولَ اللهِ ﷺ قَالَ: « لاَ يَصْلُحُ لِبَشَرٍ اَنْ يَسْجُدَ لِبَشَرٍ وَلَوْ صَلَحَ لِبَشَرٍ اَنْ يَسْجُدَ لِبَشَرٍ لاَمَرْتُ الْمَرْأَةَ اَنْ تَسْجُدَ لِزَوْجِهَا مِنْ عِظَمِ حَقِّهِ عَلَيْهَا، وَالَّذِى نَفْسِى بِيَدِهِ لَوْكَانَ مِنْ قَدَمِهِ اِلىٰ مَفْرِقِ رَأْسِهِ قَرْحَةٌ تَنْبَجِسُ بِالْقَيْحِ وَالصَّدِيدِ ثُمَّ اسْتَقْبَلَتْهُ فَلَحِسَتْهُ مَا اَدَّتْ حَقَّهُ »

109 - Enes *(Radıyallahu Anh)* dan rivayet edildiğine göre, Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* şöyle buyurdu: **"Bir insanın diğer bir insana secde etmesi caiz değildir. Eğer bir insanın diğer bir insana secde etmesi caiz olsaydı, elbette kadının üzerinde kocasının hakkı büyük olduğundan elbette kadının kocasına secde etmesini emrederdim.**

Canım elinde olan Allah'a yemin ederim ki, kocanın ayağından başına kadar (bütün vücudu) **yara olup kan ve irin fışkırsa da kadın kocasını karşılayıp onu** (n yaralarını) **diliyle yalasa, yine de hakkını ödeyemez."** *(İmam-ı Ahmed, Müsned, No:12714, 4/317)*

١١٠ – قَالَتْ عَائِشَةُ (رضى الله عنها) : يَا مَعْشَرَ النِّسَاءِ لَوْ تَعْلَمْنَ حَقَّ اَزْوَاجِكُنَّ عَلَيْكُنَّ لَجَعَلَتِ الْمَرْأَةُ مِنْكُنَّ تَمْسَحُ الْغُبَارَ عَنْ وَجْهِ زَوْجِهَا بِنَحْرِ وَجْهِهَا.

110 - Hazreti Aişe *(Radıyallahu Anha)* buyurmuştur ki: **"Ey kadınlar cemaatı! Eğer siz kocalarınızın sizin üzerinizdeki haklarını bilseydiniz, elbette sizden her biriniz yüzünün sıcaklığı ile kocasının yüzünün tozunu silerdi** (yüzünü ona mendil ederdi)." *(İbni Ebî Şeybe, Nikâh:150, No:8, 3/398)*

NOT: Karı koca hakları hususunda diğer hadis-i şerifler, Ruhul Furkan tefsirimizin 2.cildinin 630-635 sayfalarında mevcuttur. dileyen oraya müracaat edebilir.

KADININ KOCASININ DAVETİNE İCABET ETMESİ GEREKTİĞİ HAKKINDA HADİS-İ ŞERİFLER:

١١١ – عَنْ اَبِى هُرَيْرَةَ (رضى الله عنه) قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللّٰهِ ﷺ: « اِذَا دَعَا الرَّجُلُ امْرَأَتَهُ اِلٰى فِرَاشِهِ فَأَبَتْ اَنْ تَجِئَ فَبَاتَ غَضْبَانَ لَعَنَتْهَا الْمَلٰئِكَةُ حَتّٰى تُصْبِحَ »

111 - Ebu Hureyre *(Radıyallahu Anh)* dan rivayet edildiğine göre Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* buyurmuştur ki: **"Bir adam hanımını yatağına çağırdığında, o kadın gelmekten yüz çevirir de kocası ona kızgın olarak gecelerse, sabah oluncaya kadar melekler o kadına lânet eder."** *(Buharî, Nikâh:85, No:4897, 4898, 3065, 5/1993, Müslim, Nikâh:20, No:1436, 2/1059, Ebu Davud, Nikâh:41, No:2141, 1/650)*

١١٢ – عَنْ طَلْقِ بْنِ عَلِيٍّ (رضى الله عنهما) سَمِعْتُ النَّبِىَّ ﷺ يَقُولُ: « اِذَا دَعَا الرَّجُلُ زَوْجَتَهُ لِحَاجَتِهِ فَلْتَأْتِهِ وَاِنْ كَانَتْ عَلَى التَّنُّورِ »

112 - Talk İbni Ali *(Radıyallahu Anh)* dan rivayet edildiğine göre Efendimiz *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* şöyle buyurdu: **"Erkek, hanımını hacetine çağırdığı zaman, o kadın tandır üzerinde** (ekmek pişirmekle meşgul) **olsa bile, kocasına icabet etsin."** *(İbni Ebî Şeybe, Nikâh:150, No:14, 3/399)*

١١٣ – عَنْ عَبْدِ اللّٰهِ بْنِ اَبِى اَوْفٰى (رضى الله عنهما) قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللّٰهِ ﷺ: « ... وَالَّذِى نَفْسُ مُحَمَّدٍ بِيَدِهِ! لَاتُؤَدِّى الْمَرْأَةُ حَقَّ رَبِّهَا حَتّٰى تُؤَدِّىَ حَقَّ زَوْجِهَا وَلَوْ سَأَلَهَا نَفْسَهَا وَهِىَ عَلٰى قَتَبٍ لَمْ تَمْنَعْهُ »

104 - Abdullah ibni Ebî Evfâ *(Radıyallahu Anh)* dan rivayet edildiğine göre, Efendimiz *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* şöyle buyurdu: **"Muhammedin nefsi,** (kudret) **elinde olan** (Allah-u Tealây) **a yemin ederim ki, kadın kocasının hakkını ödeyinceye kadar rabbinin hakkını ödemiş olamaz. Eğer kadın, devenin** (sırtındaki) **semeri üzerinde iken, kocası kendisini** (cinsi münasebet için) **istemiş olsa kocasına mani olamaz."** *(İbni Mace, Nikah.4, No.1853, 1/595)*

Ruhul Beyan tefsirinde zikredildiğine göre, Allah-u Tealâ erkekleri kadınlar üzerine üstün kılmıştır. Çünkü onların varlığı erkeklerin varlığına tabidir. Erkekler usul (kök), onlar ise furu' (dal) dır. Ağaç meyvanın çekirdeğinden yaratıldığı için, Meyvanın fer'i olduğu gibi kadınlar da erkeğin kaburga kemiğinden yaratıldığından, erkek kadından doğsa da, Erkek asıl kadın ise fer'i dir. Havva anamız yaratılmadan önce, Âdem *(Aleyhisselâm)* ın kaburgası iken Âdem *(Aleyhisselâm)* onun üzerine kaim olduğu gibi, erkekler de kadınların din ve dünya işlerinin yöneticisidirler.

Bundan dolayı Mevlâ Tealâ, erkeklere hitaben:

« يَا اَيُّهَا الَّذِينَ اٰمَنُوا قُوا اَنْفُسَكُمْ وَاَهْلِيكُمْ نَارًا ... (٦) »

"Ey İnananlar! kendinizi ve ailenizi ateşten koruyun." *(Tahrim Suresi: 6'dan)* buyurmaktadır. Bundan da anlaşılacağı gibi, erkeklerin varlığı asıl, kadınla-

rın varlığı ise, erkeklerin artması için onların varlığına tâbi olmuştur. Ayrıca erkekler hilâfet (Allah-u Tealâ'nın halifesi olmak) ve nübüvvet (Peygamberlik) kabiliyeti ile ihtisas etmişler (bu makamlar sadece onlara verilmiş) dir. Nitekim:

١١٤ – عَنْ اَبِى مُوسىٰ (رضى الله عنه) قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللهِ ﷺ: « كَمُلَ مِنَ الرِّجَالِ كَثِيرٌ وَلَمْ يَكْمُلْ مِنَ النِّسَاءِ اِلاَّ آسِيَةُ امْرَأَةُ فِرْعَوْنَ وَمَرْيَمُ بِنْتُ عِمْرَانَ وَاِنَّ فَضْلَ عَائِشَةَ عَلَى النِّسَاءِ كَفَضْلِ الثَّرِيدِ عَلَىٰ سَائِرِ الطَّعَامِ »

114 - Ebu Musa *(Radıyallahu Anh)* dan rivayet edilen bir hadis-i şerifte Efendimiz *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* şöyle buyurmuştur: **"Erkeklerden bir çok kimse kemale erdi, kadınlardan ise, firavun'un hanımı Âsiye ile, İmran'ın kızı Meryem'den başkası kemale erişemedi.** (Bu ümmetin kadınları üzerine) **Aişe'nin fazileti de, tirid** (etli pide) **yemeğinin başka yemeklere karşı fazileti gibidir."** *(Buharî, Enbiya:33, No:3230, 3250, 3558, 5102, 3/1252, Müslim, Fezailüs sahabe:12, No:2431, 4/1886, İbni Mace, Et'ime:14, No:3280, 2/1091 Ahmed İbni Hanbel, No:19540, 7/130)*

Bu hadis-i şerifte kemale ulaştıkları bildirilen kadınların üstünlüğü de, halifelik veya peygamberlik derecesine ulaşmamıştır. Onların kemali erkeklere nisbetle olmayıp ancak kadınlara nisbetle olmuştur. Çünkü erkeklere nisbetle kadınlar akıl ve din cihetinden noksandırlar. Nitekim

Enes *(Radıyallahu Anh)* ın rivayetine göre, Aişe *(Radıyallahu Anha)* validemiz diğer kadınlardan üstün olduğundan Efendimiz *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* onun hakkında:

١١٥–عَنْ اَنَسٍ (رضى الله عنه) قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللهِ ﷺ: « خُذُوا ثُلُثَ دِينِكُمْ مِنْ بَيْتِ عَائِشَةَ »

115 -**"Dininizin üçte birini Aişe'nin evinden alın."** *(Deylemî, Firdevs, No:2828, 2/165)* buyurmuştur. Fakat dininizin tamamını alın buyurmadığı için, bu da erkeklere nazaran bir noksanlıktır. Lâkin kadınlara nisbetle bir kemaldir.

ERKEKLERİN KADINLARDAN ÜSTÜNLÜĞÜNÜ BEYAN EDEN DİĞER BİR AYET-İ KERİME:

« وَبُعُولَتُهُنَّ اَحَقُّ بِرَدِّهِنَّ فِي ذٰلِكَ اِنْ اَرَادُوا اِصْلاَحاً وَلَهُنَّ مِثْلُ الَّذِى عَلَيْهِنَّ بِالْمَعْرُوفِ وَلِلرِّجَالِ عَلَيْهِنَّ دَرَجَةٌ وَاللهُ عَزِيزٌ حَكِيمٌ (٢٢٨) »

"Maruf yolla (aklen ve dinen bilinen bir şekilde) **kocaların, onlar** (kadınlar) **üzerinde olan** (hakları) **gibi, onlar** (kadınlar) **için de** (kocaları üzerinde bir takım hakları) **vardır. Şu kadar ki, erkekler için onlar** (kadınlar) **üzerine bir derece** (hak ve fazilette üstünlük) **vardır. Ve Allah** (-u Tealâ) **Azîz** (ulu ve kavi) **dir, Hakîm** (her ne işlerse işi yerinde olan) **dır.** *(Bakara Suresi:228)*

Ayet: 35

Mevlâ Tealâ, kocasına isyan eden kadına yapılması lâzım gelen muameleleri sırayla açıkladıktan sonra, bu usullerle de tesirlenmeyen kadına yapılacak muameleyi açıklamak üzere şöyle buyuruyor:

KELİME MANASI (35)

وَ اِنْ خِفْتُمْ شِقَاقَ بَيْنِهِمَا فَابْعَثُوا حَكَماً مِنْ اَهْلِهِ وَحَكَماً مِنْ اَهْلِهَا اِنْ يُرِيدَا اِصْلاَحاً يُوَفِّقِ اللّٰهُ بَيْنَهُمَا اِنَّ اللّٰهَ كَانَ عَلِيماً خَبِيراً (٣٥)

(وَ اِنْ خِفْتُمْ) **Eğer korkarsanız,** neden? (شِقَاقَ بَيْنِهِمَا) **aralarının açılmasından,** yani eğer karı kocanın aralarının açılmasından endişeye düşerseniz, (فَابْعَثُوا) **gönderin,** (حَكَماً) **bir hakem,** kimden? (مِنْ اَهْلِهِ) **onun** (erkeğin) **ailesinden,** daha? (وَحَكَماً) **bir hakem,** kimden? (مِنْ اَهْلِهَا) **onun** (kadının) **ailesinden,** (اِنْ يُرِيدَا) **eğer** (o iki hakem) **isterlerse,** neyi? (اِصْلاَحاً) **bir ıslâh** (barıştırma), (يُوَفِّقِ) **muvaffakiyet yaratır,** kim? (اللّٰهُ) **Allah** (-u Tealâ), nerede? (بَيْنَهُمَا) **onların arasında,** yani o iki hakem karı kocayı barıştırmak isterlerse, Allah-u Tealâ o iki hakemin arasını bulur. (اِنَّ اللّٰهَ) **Muhakkak Allah** (-u Tealâ), (كَانَ) (daim) **oldu,** ne olarak? (عَلِيماً) **ziyade bilici,** (خَبِيراً) **hakkıyla haberdar.**

MEALİ ŞERİFİ (35)

Eğer (karı-kocanın) **aralarının açılmasından korkarsanız, o vakit** (kendilerine) **bir hakem, onun** (erkeğin) **ailesinden, bir hakem de bunun** (kadının) **ailesinden gönderin. Bunlar ıslâh etmek** (o hakemler karı kocayı barıştırmak) **isterlerse, Allah** (-u Tealâ) **aralarında muvaffakiyet husule getirir** (o hakemlerin veya karı kocanın arasını bulur). **Şüphesiz Allah** (-u Tealâ bütün görülenleri) **hakkıyla bilici,** (bütün gizlilerden de) **hakkıyla haberdardır.**

İ Z A H A T

Fahrurrazî ve Âlusî tefsirlerinde zikredildiğine göre, Bu ayet-i celilede geçen: **"Havf"** (korkmak), ilim (bilmek) manasındadır. Çünkü karı koca arasında ihtilâf olduğu bilindiğinden, ayet-i celiledeki:**"Karı koca arasındaki ihtilâftan korkarsanız."** kavl-i şerifi, **"Sürtüşmenin uzamasından korkarsanız hakem gönderin."** demektir.

Şikak: Karı kocanın birbirlerine düşmanlık etmelerinden ibarettir. Bu kelime: **"Meşakkat"** ten veya: **"Şık"** tan alınmış olup birinciye göre, karı kocanın her biri diğerine zor gelecek şeyleri yapmakta ikinciye göre ise, her biri diğerine göre karşı tarafta durmakta demek olacağından her ikisi de düşmanlık ve muhalefet manasında toplanır.

Ayeti celiledeki: **"Hakem gönderin."** hitabı, İbni Cübeyr, Dahhak ve diğerlerinin *(Rahimehumullah)* görüşlerine göre hakimlere aitse de, Karı kocanın

ailelerine veya kendilerine olma ihtimali daha kuvvetlidir, nitekim bu mana Süddî'*(Rahimehullah)* dan rivayet edilmiştir. Zira hakem tayin etmek, karı koca arasındaki zararı defetmek için emredildiğinden bu zararın ortadan kaldırılmasına gücü yeten her ferde bu hıtap yönelmektedir.

Karı koca arasını ıslah edecek hakemlerin iki tarafın akrabalarından olmalarına dair olan emir istihbab içindir. Yani yabancılardan tayini caizse de, yakınlarından olması müstehaptır. Zira hakemlerin akrabadan olması takdirinde iki tarafla da gizli gizli görüşerek, nikahı devam ettirmek veya ayrılmak hususundaki fikirlerini anlamaları meselenin kolaylıkla çözülmesine vesile olacağından, hakemlerin karı kocanın yakınlarından seçilip, Adaletli, bilgili, siyaseti güzel kişiler olması müstehap görülmüştür.

Bu iki hakemin salâhiyet derecelerine gelince: Bunlar uzlaştırma veya ayırmanın her ikisini de yapabilirler mi? Bu noktada müctehitler ihtilâf etmişlerdir. Bir kısmı: "Bunlar tefrik (ayırma) yapabilirler ki, bu bir Talâk-ı Bain olur" demişlerdir. Bu, Hazreti Ali, İbni Abbas, ibni Cübeyr *(Radıyallahu Anhüm)* den rivayet edilmiştir ki, Şâbî *(Rahimehullah)* da böyle hükmetmiştir.

Nitekim İmam-ı Şafiî, "Ümm", Abdürrezzak, "Musannef", Beyhakî'de "Sünen" isimli eserlerinde Ubeydetüs Selmanî *(Radıyallahu Anh)* ın bu ayet-i kerimenin tefsirinde şöyle buyurduğunu rivayet etmişlerdir.

"Bir adamla bir kadın her birinin yanında insan toplulukları bulunduğu halde Hazreti Ali *(Radıyallahu Anh)* ın yanına geldiler. Hazreti Ali Efendimiz onlara her ikisinin ehlinden bir hakem çıkarmalarını emretti. sonra o iki hakeme: **"Vazifenizi biliyor musunuz? Birleştirmek istiyorsanız birleştirin, ayırmak istiyorsanız da ayırabilirsiniz."** buyurunca, kadın: "Aleyhimde ve lehimde Allahın kitabında ne varsa razı oldum." dediyse de, adam: "Ben ayrılmaya razı olmam" deyince,

Hazreti Ali *(Radıyallahu Anh)* ona: **"Sen yalan söyledin** (davanda samimi değilsin), **vallahi bu kadının söylediği gibi söylemedikçe bu iş hallolmaz."** buyurdu.

İmam-ı Şafiî, İmam-ı Malik ve diğer bazı müctehitler, Hazreti Ali Efendimizin, kendisine müracaat eden karı kocanın rızalığını almadan hakem tayin edip onlara: isterseniz ayırabilirsiniz" buyurmasından bu iki hakemin vekil mahiyetinde olmayıp verdikleri hükmün geçerli olacağı görüşüne gitmişlerdir.

Abdürrezzak ve diğerleri, İmam-ı Hasen *(Radıyallahu Anh)* ın **"İki hakem ancak karı koca arasını düzeltsinler ve zalimin zulmüne şahitlik etsinler için tayin edilmişlerdir. ayırmak onların elinde değildir."** buyurduğunu naklet-mişlerdir. İmam-ı Azam efendimizin görüşü de budur. Zeccac'da bu görüşe gitmiştir.

İmam-ı Azam *(Rahimehullah)* , Hazreti Ali *(Radıyallahu Anh)* ın bu muamelesine: "O, imamdır, istediğini yapabilir, dolayısıyla iki hakeme bu yetkiyi vermekte bir menfaat görmüş olabileceğinden onları kendi re'yine göre görevlendirmiştir. Fakat kocanın rızası olmayınca duraklaması, ayrıca bu ayet-i kerimede

Mevlâ Tealâ'nın sadece ıslahtan bahsetmiş olması, ara bulmanın ötesinde hiç bir işin bu iki hakeme verilmediğini göstermektedir." diye cevap vermiştir.

Ancak şunu da belirtelim ki, karı kocayı birbirinden ayırma yetkisi açıkça söylendiği, koca da bunu kabul edip hakemlere bıraktığı takdirde hakemlerin ayırma yetkisi olacağında ihtilâf yoktur. İhtilâf ancak, mahkeme kendiliğinden iki hakemin yetkisiyle ayırmaya yetkili olup olmamasındadır ki İmam-ı Azam Efendimize göre," izinsiz hakemlerin hükmü geçerli değildir"

Meselâ: Kocanın hakemi izin almaksızın talâk verse (boşasa), kadının hakemi de izni olmaksızın bedeli Hul' (kocasının kendisini boşamasına karşılık para teklifi) verse, imamı azam efendimize göre bu geçerli olmaz.

(اِنْ يُرِيدَا اِصْلَاحاً يُوَفِّقِ اللّٰهُ بَيْنَهُمَا) **"Onlar ıslah dilerlerse, Allah** (-u Tealâ) **aralarını bulur."** kavli şerifindekî her iki zamir de iki hakeme aittir, yani iki hakem karı kocanın aralarını bulmak isterlerse, Allah-u Tealâ o iki hakemin arasını bulur. Böylece sözleri birleşerek maksatları hasıl olur. demektir. İbni Abbas, Mücahid, Dahhak, İbni Cübeyr ve Süddi*(Radıyallahu Anhum)* bu manayı vermişlerdir.

İki zamirin karı kocaya ait olması da caiz görülmüştür. Buna göre mana: **"Karı koca aralarındaki sürtüşmeyi düzeltmek isterlerse Allah-u Tealâ aralarına ülfet** (kaynaşma) **ve muhabbet** (sevgi) **yerleştirir."** demektir.

Birinci zamirin hakemlere, ikinci zamirin karı kocaya ait olma ihtimali de vardır. O zaman mana: **"Hakemler, iyi bir niyet ve samimi bir kalple Allah rızası için karı kocanın arasını düzeltmek isterlerse, Allah-u Tealâ o karı kocanın arasına ülfet ve muhabbet koyar."** demek olur.

Birinci zamirin karı kocaya, ikincinin hakemlere ait olması ihtimali de uygun görülmüştür ki, buna göre mana: **"Karı koca anlaşmak ve barışmak isterlerse, Allah-u Tealâ onların hakemlerini doğru hareket etmeğe ve isabetli karar vermeğe muvaffak eder."** demektir.

Bu ayet-i celile, hiç bir gaye ve maksadın Allah-u Tealâ nın tevfiki (muvaffak kılması) olmadan tamam olmayacağına delâlet etmektedir. Mevlâ Tealâ ayet-i celilenin sonunda Alîm ve habîr olduğunu beyan etmekle karı kocayı ve hakemleri hak yola muhalif bir hareket yapmamaları için tehdid etmektedir.

Ruhul Beyan tefsirinde zikredildiğine göre, bu ayet-i celilede, ıslah (arabulmay) a teşvik vardır. Nitekim:

١١٦ –عَنْ اَبِي الدَّرْدَاءِ (رضى الله عنه) قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللّٰهِ ﷺ: «اَلَا اُخْبِرُكُمْ بِاَفْضَلَ مِنْ دَرَجَةِ الصَّلَاةِ وَالصِّيَامِ وَالصَّدَقَةِ» قَالُوا بَلٰى يَا رَسُولَ اللّٰهِ قَالَ: «اِصْلَاحُ ذَاتِ الْبَيْنِ وَفَسَادُ ذَاتِ الْبَيْنِ الْحَالِقَةُ»

116 - Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* bir kere ashabına **"Size namaz, oruç ve sadakadan daha üstün bir şey haber vereyim mi?"** diye sordular. Onlar: "Buyur Ya Resulallah!" deyince, **"Arabulmaktır. Ara bozmak ise** (dini) **traş**

edici (kökünü kazıyıcı) **dır."** buyurdular. *(Ebu Davud, Edeb:58, No:4919, 2/697, Tirmizî, Sıfatül Kıyame:56, No:2509, 4/663)*

١١٧ – عَنْ تَمِيمٍ الدَّارِيِّ (رضى الله عنه) اَنَّ النَّبِيَّ ﷺ قَالَ: « اَلدِّينُ النَّصِيحَةُ » قُلْنَا: لِمَنْ؟ قَالَ: « لِلّٰهِ وَلِكِتَابِهِ وَلِرَسُولِهِ وَلِاَئِمَّةِ الْمُسْلِمِينَ وَعَامَّتِهِمْ »

117 - Temimü'd Darî *(Radıyallahu Anh)* dan rivayet edildiğine göre, Peygamber *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)*: **"Din nasihattır."** buyurmuştur. Biz: "Kim için." dedik. **"Allah'a, Kitabına, Resulüne, müslümanların imamlarına ve bilumûm müslümanlara."** buyurdular. *(Müslim, İman:23, No:55, 1/74, Buharî, İman:40, No:57, 58 1/30, Ebu Davud, Edeb:67, No:4944, 2/704, Tirmizî, Birr:17, No:1926, 4/324, Neseî, Biat:31, No:4208, 7/176, Darimî, Rikâk:41, No:2652, 2/767, Ahmed İbn-i Hanbel, No:16939, 6/34)*

Hadis-i şerifte geçen: **"Din nasihattan ibarettir."** sözü, dinin direği ve kıvamı nasihattır demektir.

Allah-u Tealâ için nasihat: Ona iman edip, hiç bir şeyi ona ortak koşmamak, Allah-u Tealâ'nın emirlerini tutup yasaklarından sakınmak, insanları da bu yola davet ve teşvik etmekten ibarettir.

Resulü için nasihat: Sünneti ile amel edip, insanları da buna davet etmekten ibarettir.

Allah'ın kitabı için nasihat: Ona iman edip, onu okumak, içinde bulunanlarla amel edip insanları da buna davet etmekten ibarettir.

İmamlar (devlet reisleri) için nasihat: Onlara karşı baş kaldırmamak, adalet ve insafla muamele etmeleri için onlara dua etmek, insanları da buna delâlet etmekten ibarettir.

Umum insanlar için nasihat ise: İnsanın kendi için istediğini umum insanlar için de istemesi, insanların arasını bulması ve onların iyiliğine dua etmesinden ibarettir. Şüphesiz ki, ıslaha çalışanlar insanların en hayırlılarıdır.

Bunun aksine ara bozmaya çalışanlar da mahlûkatın en şerlileridir. Çünkü onlar yer yüzünde fesat çıkarmağa çalışarak fitneyi uyandırmaktadırlar. Nitekim:

١١٨ - عَنْ اَنَسِ بْنِ مَالِكٍ (رضى الله عنه) اَنَّ رَسُولَ اللّٰهِ ﷺ قَالَ: « اَلْفِتْنَةُ نَائِمَةٌ لَعَنَ اللّٰهُ مَنْ اَيْقَظَهَا »

109 - Enes ibni Malik *(Radıyallahu Anh)* dan rivayete göre, Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)*: **"Fitne uyukudadır, uyandırana lânet olsun."** buyurmu tur. *(Ali el-Müttekî, Kenzül Ummal:11/127, No:30891)*

Âlusî Tefsirinde zikredildiğine göre, İbni Abbas *(Radıyallahu Anhuma)* bu ayet-i kerimeyi, haricîlerin Hazreti Ali *(Radıyallahu Anh)* Efendimize itirazlarına karşı delil getirmiştir.

Nitekim, Taberanî, Hakim, Ebu Nuaym ve Beyheki, Abdullah ibni Abbas *(Radıyallahu Anhuma)* nın şöyle buyurduğunu rivayet etmişlerdir: Haruriye (Haricîler) insanlardan ayrılıp, kendi başlarına bir vadiye çekilince, ben Hazreti Ali *(Radıyallahu Anh)* a: "Ya emirel müminin! namazı biraz geciktir de şu haricîlere gidip onlarla konuşayım." dedim.

Sonra en güzel elbiselerimi giyerek onların yanına gittim. Onlar "Ey ibni Abbas Merhaba! Bu giydiğin elbise ne?" diye sordular. Ben: "Beni niçin ayıplıyorsunuz? Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* in en güzel elbiseler giydiğini gördüm ve bu hususta:

« قُلْ مَنْ حَرَّمَ زِينَةَ اللهِ الَّتِى اَخْرَجَ لِعِبَادِهِ وَالطَّيِّبَاتِ مِنَ الرِّزْقِ ... (٣٢) »

"(Habibim!) **De ki: Allahın kulları için çıkardığı** (yarattığı) **süsü ve güzel rızıkları kim haram kıldı."** *(Araf Suresi:32)* ayet-i kerimesi inmiştir." diye cevap verdim.

Sonra bana niçin geldin diye sordular, ben de: "Söyleyin bakalım Resulullahın amca oğlu, damadı ve ona ilk iman etmiş ve Resulullahın ashabı beraberinde olan Hazreti Ali *(Radıyallahu Anh)* ın nesini beğenmiyorsunuz?" dedim. Onlar da: "Üç şeyini inkar ediyoruz." dediler. Ben: "Onlar nedir?" deyince. Onlar: "Birincisi Allahın dininde insanları hakem tayin etti. Halbuki Allah-u Tealâ:

« ... اِنِ الْحُكْمُ اِلاَّ لِلّٰهِ ... (٥٧) »

"**Hüküm ancak Allahındır."** *(Enam Suresi :57'den)* buyurmuştur." dediler.

Ben: "Başka neyini beğenmiyorsunuz?" deyince, Onlar, Hazreti Muaviye ve adamlarıyla harbetmiş fakat cariye ve ganimet almamıştır, eğer harbettikleri kimseler kâfir idiyseler, elbette onların malı ona helâldı, mümin iseler, kanları da haramdı. öyleyse bu gibi kimselerle niye harbetti?" dediler.

Ben: "Başka ne kaldı?" deyince, Onlar: "O, Emirul Müminin ismini kendi isminin başından sildirdi. Müminlerin emiri değilse kâfirlerin emiridir." dediler. Ben: "Size Allah-u Tealâ'nın kitabından muhkem (manası açık) ayetler okur, peygamberin sünnetinden de şüphe etmeyeceğiniz şeyleri haber verirsem, döner misiniz?" deyince, Onlar "Evet" dediler. O zaman ben: "Hazreti Alinin insanları hakem tayin etmesine gelince, Allah-u Tealâ:

« يَا اَيُّهَا الَّذِينَ اٰمَنُوا لاَتَقْتُلُوا الصَّيْدَ وَاَنْتُمْ حُرُمٌ وَمَنْ قَتَلَهُ مِنْكُمْ مُتَعَمِّداً
فَجَزَآءٌ مِثْلُ مَا قَتَلَ مِنَ النَّعَمِ يَحْكُمُ بِهِ ذَوَا عَدْلٍ مِنْكُمْ ...(٩٥) »

"Ey İman edenler! Siz ihramlı iken avı öldürmeyin, içinizden kim onu kasten öldürürse, öldürdüğü hayvanın dengi (ona) **cezadır.** (bu avın değerini) **içinizden adalet sahibi iki kişi hükmeder** (takdir eder)." *(Maide Suresi:95'den)* buyurmuştur.

Karı koca hakkında da:

« وَاِنْ خِفْتُمْ شِقَاقَ بَيْنِهِمَا فَابْعَثُوا حَكَماً مِنْ اَهْلِهِ وَحَكَماً مِنْ اَهْلِهَا ...(٣٥) »

"Eğer karı kocanın aralarının açılmasından korkarsanız, erkeğin ailesinden bir hakem, kadının ailesinden de bir hakem gönderin." *(Nisa Suresi:35'den)* buyurmaktadır.

Öyleyse sizi Allah'a salarım! İnsanların kanlarının va canlarının korunması ve aralarının bulunması hakkında hakem tayin edilmesi mi daha uygundur? Yoksa bir dirhemin dörtte biri değerinde olan (ihramlı kişinin avladığı) tavşanın değerini tesbit hakkında hakem kılınmaları mı? " dedim.

Onlar: "Elbetteki kanlarının korunması ve aralarının düzeltilmesi hakkında hakem tayini daha mühimdir." dediler. Ben: "Bu sualinizden kurtuldum mu? (cevap verebildim mi?)" dedim. Onlar: "Allah hakkı için evet." dediler.

Ben devamla: "Hazreti Ali *(Radıyallahu Anh)* ın harbedip de cariye ve ganimet almamasına itirazınıza gelince, Siz ananızı cariye alabilir misiniz? Yoksa başkasına yapmayı helâl gördüğünüz şeyi ona helâl görebilir misiniz? Böyle yaparsanız muhakkak kâfir olursunuz, O'nun (Hazreti Muaviye tarafında olan Hazreti Aişe *(Radıyallahu Anha)* nın) anneniz olmadığını iddia ediyorsanız muhakkak kâfir oldunuz ve islâmdan çıktınız. Çünkü Allah-u Tealâ:

« اَلنَّبِيُّ اَوْلٰى بِالْمُؤْمِنِيْنَ مِنْ اَنْفُسِهِمْ وَاَزْوَاجُهٗ اُمَّهٰتُهُمْ ... (٦) »

"Peygamber, müminlere kendi canlarından evlâ (daha yakın) **dır, hanımları da onların analarıdır."** *(Ahzab Suresi: 6'dan)* buyurmuştur. Siz iki sapıklık arasında bocalamaktasınız dilediğinizi seçin. Bundan da kurtuldum mu?" dedim. Onlar: "Allah hakkı için evet." dediler. Ben şöyle devam ettim: "İsminin başından Emirül Müminin lâfzını sildirmesine gelince, Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* Hudeybiye günü bir sözleşme yazmak üzere Kureyş'i çağırdı ve Hazreti Aliye:

« اُكْتُبْ هٰذَا مَا قَضٰى عَلَيْهِ مُحَمَّدٌ رَسُوْلُ اللّٰهِ ﷺ »

"Yaz! Bu, Allahın Resulü Muhammedin *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* **sözleşmesidir."** dedi. Onlar (müşrikler): "Biz senin Resulullah olduğunu bilseydik, seni beytullahtan menetmez, seninle harbetmezdik. Lâkin 'Abdullahın oğlu Muhammed' yaz." dediler. O zaman Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)*:

« وَ اللّٰهِ اِنِّى لَرَسُوْلُ اللّٰهِ وَاِنْ كَذَّبْتُمُوْنِى . اُكْتُبْ يَا عَلِىُّ مُحَمَّدُ بْنُ عَبْدِ اللّٰهِ »

"Siz beni yalanlasanız da Vallahi ben elbette Resulullahım, Ey Ali! Abdullahın oğlu Muhammed yaz." buyurdu. Resulullah Hazreti Ali'den daha üstün idi, o böyle yapınca Hazreti Aliyi niçin inkâr ediyorsunuz? Bu sorunuzun altından da çıktım mı?" dedim.

Onlar: "Allah hakkı için evet" dediler. İşte İbni Abbas *(Radıyallahu Anhuma)* nın bu görüşmesinden sonra Haricîlerden yirmi bin kişi döndü, dörtbin kişi davalarında ısrar edince Hazreti Ali tarafından öldürüldüler. Böylece Hazreti Ali *(Radıyallahu Anh)* ve adamları, Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* tarafından onları öldürenler hakkında verilen müjdeye nail oldular. Nitekim:

١٢٠ – عَنْ اَبِى غَالِبٍ قَالَ: كُنْتُ اَمْشِى مَعَ اَبِى اُمَامَةَ وَهُوَ عَلٰى حِمَارٍ لَهُ حَتّٰى اِذَا انْتَهٰى اِلٰى دَرَجِ مَسْجِدِ دِمَشْقٍ فَاِذَا رُؤُسٌ مَنْصُوبَةٌ؛ فَقَالَ: مَا هٰذِهِ الرُّؤُسُ؟ قِيلَ: هٰذِهِ رُؤُسُ خَوَارِجَ يُجَاءُ بِهِمْ مِنَ الْعِرَاقِ. فَقَالَ اَبُو اُمَامَةَ: كِلَابُ النَّارِ كِلَابُ النَّارِ كِلَابُ النَّارِ! شَرُّ قَتْلٰى تَحْتَ ظِلِّ السَّمَاءِ طُوبٰى لِمَنْ قَتَلَهُمْ وَقَتَلُوهُ –يَقُولُهَا ثَلَاثًا– ثُمَّ بَكٰى. قُلْتُ: مَا يُبْكِيكَ يَا اَبَا اُمَامَةَ؟ قَالَ: رَحْمَةً لَهُمْ اَنَّهُمْ كَانُوا مِنْ اَهْلِ الْاِسْلَامِ فَخَرَجُوا مِنْهُ؛ ثُمَّ قَرَاَ «هُوَ الَّذِى اَنْزَلَ عَلَيْكَ الْكِتَابَ مِنْهُ اٰيَاتٌ مُحْكَمَاتٌ» اِلٰى آخِرِ الْآيَاتِ. ثُمَّ قَرَاَ «وَلَاتَكُونُوا كَالَّذِينَ تَفَرَّقُوا وَاخْتَلَفُوا مِنْ بَعْدِ مَاجَاءَهُمُ الْبَيِّنَاتُ» فَقُلْتُ: يَا اَبَا اُمَامَةَ هُمْ هٰؤُلَاءِ؟ قَالَ نَعَمْ. قُلْتُ: اَشَيْءٌ تَقُولُهُ بِرَأْيِكَ اَمْ شَيْءٌ سَمِعْتَهُ مِنْ رَسُولِ اللّٰهِ ﷺ؟ فَقَالَ: اِنِّى اِذًا لَجَرِىءٌ اِنِّى اِذًا لَجَرِىءٌ! بَلْ سَمِعْتُهُ مِنْ رَسُولِ اللّٰهِ ﷺ غَيْرَ مَرَّةٍ وَلَامَرَّتَيْنِ وَلَاثَلَاثٍ وَلَااَرْبَعٍ وَلَاخَمْسٍ وَلَاسِتٍّ وَلَاسَبْعٍ. وَوَضَعَ اِصْبَعَيْهِ فِى اُذُنَيْهِ قَالَ: وَاِلَّا فَصُمَّتَا –قَالَهَا ثَلَاثًا– ثُمَّ قَالَ: سَمِعْتُ رَسُولَ اللّٰهِ ﷺ يَقُولُ: «تَفَرَّقَتْ بَنُو اِسْرَائِيلَ عَلٰى اِحْدٰى وَسَبْعِينَ فِرْقَةً وَاحِدَةٌ فِى الْجَنَّةِ وَسَائِرُهُمْ فِى النَّارِ وَلَتَزِيدَنَّ عَلَيْهِمْ هٰذِهِ الْاُمَّةُ وَاحِدَةً وَاحِدَةٌ فِى الْجَنَّةِ وَسَائِرُهُمْ فِى النَّارِ»

120 - Ebu galib *(Radıyallahu Anh)* ın şöyle dediği rivayet edilmiştir: (Bir gün) Ebu Ümame ile o, merkebi üzerinde olduğu hâlde yürüyordum. Şam mescidinin merdivenlerine ulaşınca bir de orada dikilmiş başlar gördük. (Ebu Ümame): "Bu başlar nedir" dedi. (Cevaben): "Bunlar Iraktan getirilen haricîlerin başlarıdır." denildi. Ebu Ümame üç kere: "Bunlar cehennem köpekleridir. Bunlar göğün gölgesinde (kubbesi altında) öldürülenlerin en kötüleridir. Bunları öldürenlere ve bunların öldürdüklerine müjdeler olsun," dedi. Bunu üç defa tekrarladı ve sonra ağladı.

(Ravi Ebu Galip) şöyle anlatıyor: Bunun üzerine: "Ey Eba Ümame! Seni ne ağlattı," dedim. O da: "Onlara acıdığımdan ağladım. Onlar müslüman idi-ler sonra islâmdan çıktılar," dedi.

Ve sonra: "(Allah-u Tealâ) **senin üzerine o kitabı** (Kuranı) **indirdi. Ondan bir kısmı muhkem ayetlerdir ki, onlar o kitabın aslıdır. Diğer bir kısmı da müteşabih ayetlerdir. Artık kalplerinde eğrilik bulunan kimseler fitne aramak ve te'vil arzusunda bulunmak için o kitaptan müteşabih olanına ittiba' eder** (uyar) **lar. Halbuki onun te'vilini Allah'dan başkası bilemez. İlimde rusuh** (sağlam bilgi) **sahibi olanlar ise: "Biz ona iman ettik hepsi de Rabbimizin tarafındandır. derler. Bunları akıl sahiplerinden başkası düşünemez."** mealindeki *(Âli Imran Suresi:7)* ayet-i kerimeyi okudu.

Daha sonra da şu meâldeki ayet-i kerimeyi okudu: **"Ve kendilerine beyyine** (açık delil) **geldikten sonra ayrılık çıkarıp ihtilâfa düşenler gibi de olmayınız. Ve işte onlar için büyük bir azap vardır."** *(Âli İmran:105)* Bunun üzerine ravi: "Ey Ebu Ümame! onlar bunlar mıdır?" dedi. (Ebu Ümame): "Evet." dedi.

Ebu Galip: "Söylediğin şey kendi görüşün müdür yoksa Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* den mi işittin?" diye sorunca, Ebu Ümame: "O taktirde (Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* den duymadan bir şey söylersem) haksız bir cesarette bulunmuş olurum. Bilakis ben onu Resulullah'dan bir defa değil, iki defa değil, üç defa değil, dört defa değil, beş defa değil, altı defa değil, yedi defa değil, (belki daha fazla) işittim," dedi. Ve iki parmağını iki kulağına koydu: "Eğer böyle değilse iki kulağım sağır olsun," dedi ve bunu üç defa tekrarladı.

Sonra Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* in söyle buyurduğunu işittim: dedi. **"Benî İsrail yetmiş bir fırkaya ayrıldı** (bunlardan) **biri cennette diğerleri ateştedir. Elbette bu ümmet** (benim ümmetim) **onlar üzerine bir** (fırka) **fazla olacaktır.** (Bunlardan) **biri cennette diğerleri ateştedir."** *(Ebu Davud, Sünnet:1, No:4597, 2/608, İbni Mace, Fiten:17, No:3992, 2/1322, Ahmed ibni Hanbel, No:12209, 4/241)*

Mevlâ Tealâ, Karı kocadan her birini diğeri ile güzel geçinmeye teşvik edip, aralarında geçen sürtüşmenin nasıl giderileceğini açıkladıktan sonra, insana lâzım olan diğer bazı güzel ahlâkı açıklamak üzere şöyle buyuruyor:

وَاعْبُدُوا اللّٰهَ وَلَا تُشْرِكُوا بِهٖ شَيْـًٔا وَبِالْوَالِدَيْنِ اِحْسَانًا وَبِذِى الْقُرْبٰى وَالْيَتٰمٰى
وَالْمَسٰكِيْنِ وَالْجَارِ ذِى الْقُرْبٰى وَالْجَارِ الْجُنُبِ وَالصَّاحِبِ بِالْجَنْبِ وَابْنِ
السَّبِيْلِ وَمَا مَلَكَتْ اَيْمَانُكُمْ اِنَّ اللّٰهَ لَا يُحِبُّ مَنْ كَانَ مُخْتَالًا فَخُوْرًا (٣٦)

KELİME MANASI (36)

(وَاعْبُدُوا) **İbadet edin,** kime? (اللّٰهَ) **Allah** (-u Tealây) **a,** daha? (وَلَا تُشْرِكُوا) **ortak koşmayın,** kime? (بِهٖ) **ona,** neyi? (شَيْـًٔا) **hiç bir şeyi,** (ve iyilik edin) kime? (وَبِالْوَالِدَيْنِ) **ana babaya,** ne etmekle? (اِحْسَانًا) **iyilik etmekle,** daha? (وَبِذِى الْقُرْبٰى) **yakınlık sahibine** (kardeş, amca, dayı gibi akrabaya) daha? (وَالْيَتٰمٰى) **yetimlere,** daha? (وَالْمَسٰكِيْنِ) **miskinlere** (yoksullara), daha? (وَالْجَارِ) **komşuya,** öyle komşu ki, (ذِى الْقُرْبٰى) **yakınlık sahibi** (yakın komşuya), daha? (وَالْجَارِ) **komşuya,** öyle komşu ki, (الْجُنُبِ) **uzak,** daha? (وَالصَّاحِبِ) **arkadaşa,** nerede olduğu hâlde? (بِالْجَنْبِ) **yan** (ınız) **da,** daha? (وَابْنِ السَّبِيْلِ) **yolcuya,** daha? (وَمَا) **o kimselere ki,** (مَلَكَتْ) **malik oldu,** ne? (اَيْمَانُكُمْ) **sağ elleriniz,** yani sahip olduğunuz köle ve cariyelere, (اِنَّ اللّٰهَ) **muhakkak Allah** (-u Tealâ), (لَا يُحِبُّ) **sevmez,** kimi? (مَنْ) **o kimseyi ki,** (كَانَ)

oldu, (مُخْتَالاً) **kibirli** (akraba ve komşularına iltifat etmeyen), (فَخُوراً) **çok iftihar eden** (büyüklük taslamak için akrabalarına yaptığı iyilikleri sayan).

MEALİ ŞERİFİ (36)

Allah (-u Tealây) **a ibadet edin ve O'na hiç bir şeyi ortak koşmayın. Ana-babaya, akrabaya, yetimlere, yoksullara, yakın kamşuya, uzak komşuya, yanınızdaki arkadaşa, yolcuya ve sağ ellerinizin malik olduğu** (ellerinizin altında bulunan köle, cariye, hizmetçi ve benzeri) **kimselere tam manasıyla iyilik edin. Şüphesiz ki Allah** (-u Tealâ) **kendini beğenen ve daima böbürlenen kimseyi sevmez.**

İ Z A H A T

Tefsiri Kebir'de zikredildiğine göre, bu ayet-i celilede güzel ahlâkın onbir kısmı açıklanmıştır.

1. Allah-u Tealâ'ya ibadet etmek: İbni Abbas *(Radıyallahu Anhuma)* dan buradaki ibadetin, tevhid manasında olduğu rivayet edilmişse de, uygun olan bütün kalp ve aza amellerinin bu ibadete dahil olmasıdır.

Çünkü ibadet; Sırf Allah-u Tealâ emrettiği için bir şeyi yapmak veya terketmek demektir ki, bu manaca ibadet, itikadî (inanca ait), amelî (bedene ait), zahirî ve batınî (görünen ve görünmeyen) bütün amelleri içine almaktadır. Dolayısıyla ayet-i celilede geçen: (وَاعْبُدُوا اللهَ) **"Allaha ibadet edin"** emri, "Allah-u Tealâ ya her türlü ibadetle kulluk edin" demektir.

2. Allah-u Tealâ'ya canlı veya cansız hiç bir şeyi ortak etmemek: Çünkü Mevlâ Tealâ kendisine ibadet edilmesini emrettikten sonra, ibadette ihlâsın gerekli olduğunu ifade için şirkten menetmiştir. Nitekim Mevlâ Tealâ:

« وَمَآ اُمِرُوا اِلاَّ لِيَعْبُدُوا اللهَ مُخْلِصِينَ لَهُ الدِّينَ ...(٥) »

"Onlar ancak, dini yalnız O'na (Allah-u Tealâ'ya) **halis kılarak kulluk etmekle emrolundular.** *(Beyyine Suresi:5'den)* buyurmuştur. Allah-u Tealâ ile beraber başkasına ibadet eden müşrik olup, muhlis olamayacağından, bu ayet-i celilede şirkten özellikle nehyedilmiştir.

Beğavî ve İbni Kesir Tefsirlerinde zikredildiğine göre, Allah-u Tealâ Hazretleri bu ayet-i celilesinde evvelâ kendisine ibadeti emretmiş ve şirkten nehyetmiştir, zira bütün anlarda ve durumlarda mahlûkatına iyilikte bulunan, ikram eden, rızık veren ve yaratan ancak O olduğundan, kulları tarafından kendisine şirk koşulmayıp tevhid olunmaya , sadece O müstahaktır. Nitekim:

١٢١ – عَنْ مُعَاذِ بْنِ جَبَلٍ (رضى الله عنه) قَالَ: كُنْتُ رَدِيفَ رَسُولِ اللهِ ﷺ عَلَىٰ حِمَارٍ يُقَالُ عُفَيْرٌ فَقَالَ: « يَا مُعَاذُ هَلْ تَدْرِى حَقَّ اللهِ عَلَىٰ عِبَادِهِ وَمَاحَقُّ الْعِبَادِ عَلَى اللهِ؟ » قُلْتُ: اَللهُ وَرَسُولُهُ اَعْلَمُ ، قَالَ: « فَاِنَّ حَقَّ اللهِ عَلَى الْعِبَادِ اَنْ يَعْبُدُوهُ وَلاَ يُشْرِكُوا بِهِ

شَيْئاً وَحَقُّ الْعِبَادِ عَلَى اللهِ اَنْ لاَ يُعَذِّبَ مَنْ لاَ يُشْرِكُ بِهِ شَيْئاً » فَقُلْتُ: يَارَسُولَ اللهِ اَفَلاَ اُبَشِّرُ النَّاسَ، قَالَ: « لاَتُبَشِّرْهُمْ فَيَتَّكِلُوا »

121 - Muaz ibni Cebel *(Radıyallahu Anh)* şöyle buyurmuştur: Bir kere ben Ufeyr isimli merkebin üzerinde Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* in arkasında bulunuyorken bana: **"Ya Muaz! Allah** (-u Tealâ Hazretlerin) **in kulları üzerinde, kullarının da Allah** (-u Tealâ) **üzerinde ne gibi hakları bulunduğunu bilir misin?"** diye sordu.

Ben: "Allah ve Resulü bilir" deyince, O: **"Şüphesiz ki Allah** (-u Tealân) **ın kulları üzerindeki hakkı, O'na ibadet edip hiç bir şeyi ona ortak koşmamalarıdır. Kulların Allah** (-u Tealâ) **üzerindeki hakkı ise, kendisine hiç bir şeyi ortak etmeyen kişiye Allah** (-u Tealâ) **nın azabetmemesidir."** buyurdu. O zaman ben: "İnsanlara bu müjdeyi vereyim mi?" diye sorduğumda, O: **"Onları müjdeleme ki, güvenmesinler."** buyurdu. *(Buharî, Cihad:46, No:2701, 3/1049, İbni Mace, Zühd:35, No:4296, 2/1435, Tirmizî, İman:18, No:2643, 5/26, Müslim, İman:10, No:30, 1/58)*

Bu hadis-i şerifte geçen Allah-u Tealânın hakkından maksat, kullarına kesin olarak farzettiği şeylerdir. Kulların hakkı ise, Allah-u Tealâ'ya karşı bir şey hakkettiklerinden değil, ancak Allah-u Tealâ'nın hakkına mukabele (karşılaştırma) yolu üzere zikredilmiştir. Efendimiz *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* in insanlara bu müjdeyi verdirmemesi ise, buna güvenip de cennette yüksek dereceler kazandıracak amelleri terketmemelerini kendileri için daha yararlı gördüğündendir.

Kurtubî tefsirinde zikredildiğine göre, bu ayet-i celilenin muhkem ayetlerden olup, hiç bir hükmü neshedilmediğine ve Mevlâ Tealâ'dan gelen bütün kitaplarda aynı hükümlerin bulunduğuna dair bütün ulema ittifak etmiştir. Bu ayet-i celile, amellerin riya ve benzeri karışıklıklardan arındırılıp, sadece Allah-u Tealâ için yapılması hakkında bir temel teşkil etmektedir. Nitekim Mevlâ Tealâ:

« ... فَمَنْ كَانَ يَرْجُوا لِقَآءَ رَبِّهِ فَلْيَعْمَلْ عَمَلاً صَالِحاً وَلاَيُشْرِكْ بِعِبَادَةِ رَبِّهِ اَحَداً (١١٠) »

"Her kim rabbine kavuşmayı umuyorsa, iyi iş yapsın ve rabbine ibadette hiç bir şeyi ortak koşmasın." *(Kehf Suresi:110 dan)* buyurmuştur.

Bundan dolayı ulemadan bazısı: "Serinlemek için abdest alan, veya perhiz için oruç tutan, bununla beraber ibadete niyet etse, bu niyeti makbul olmaz." demiştir. Çünkü o, ibadet niyetine dünyevi bir maksat katmıştır ki, Allah-u Tealâ için ancak karışıksız amel yapılmalıdır. Nitekim Mevlâ Tealâ:

« اَلاَ لِلّهِ الدِّينُ الْخَالِصُ ... (٣) »

"Dikkat et! Halis din (karışıksız ibadet) **Allahındır."** *(Zümer Suresi:3'den)* buyurmaktadır. Yine böylece, İmam olan bir kimse rukûda iken namaza yetişmek isteyen bir kişiyi hissetse, rukûda onu beklememelidir. Çünkü böylece rukû Allah için olmaktan çıkar, Nitekim:

١٢٢ – عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ (رضى الله عنه) قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللهِ ﷺ «قَالَ اللهُ تَبَارَكَ وَتَعَالَىٰ: أَنَا أَغْنَى الشُّرَكَاءِ عَنِ الشِّرْكِ مَنْ عَمِلَ عَمَلاً أَشْرَكَ فِيهِ مَعِي غَيْرِي تَرَكْتُهُ وَشِرْكَهُ»

122 - Ebu Hureyre *(Radıyallahu Anh)* Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* in şöyle buyurduğunu rivayet etmiştir: **"Allah-u Tebareke ve Tealâ buyurdu ki: Ortaklığ** (ın kârın) **a muhtaç olmayanların en zengini benim.** (Benim hiç bir şeye ihtiyacım yoktur) **Binaenaleyh her kim bir iş yaparda, o işte benimle beraber başkasını da ortak ederse, o işi yapanı ortak ettiği şeyle beraber** (baş başa) **bırakırım."** Yani onun ibadetini kabul etmem. *(Müslim, Zühd:5, No:2985, 4/2289, İbn-i Mace, Zühd:21, No:4202, 2/1405)*

١٢٣ – عَنْ أَنَسِ ابْنِ مَالِكٍ (رضى الله عنه) قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللهِ ﷺ: «يُجَاءُ يَوْمَ الْقِيَامَةِ بِصُحُفٍ مُخَتَّمَةٍ فَتُنْصَبُ بَيْنَ يَدَيِ اللهِ عَزَّ وَجَلَّ فَيَقُولُ اللهُ عَزَّ وَجَلَّ لِمَلاَئِكَتِهِ اَلْقُوا هٰذَا وَاقْبَلُوا هٰذَا فَتَقُولُ الْمَلاَئِكَةُ وَعِزَّتِكَ مَا رَأَيْنَا إِلاَّ خَيْرًا فَيَقُولُ وَهُوَ أَعْلَمُ إِنَّ هٰذَا كَانَ لِغَيْرِي وَلاَ أَقْبَلُ الْيَوْمَ مِنَ الْعَمَلِ إِلاَّ مَا كَانَ ابْتُغِيَ بِهِ وَجْهِي»

123 - Enes İbni Malik *(Radıyallahu Anh)* dan rivayet edilen diğer bir hadis-i şerifte de, Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* şöyle buyurmuştur: **"Kıyamet gününde bir takım mühürlü sayfalar getirilerek Allah-u Tealâ'nın huzuruna konur. Allah-u Tealâ meleklerine, huzuruna getirilen sayfalardan bir kısmını göstererek: 'Bunları atın!' diğer bir kısmı için de: 'Bunları kabul edin!' buyurur. O zaman melekler: 'Ya Rabbi! Senin izzetine yemin ederiz ki, biz** (bu sayfaların hepsinde) **ancak hayır gördük** (de onun için senin huzuruna getirdik).' **derler.**

Bunun üzerine her şeyi en iyi bilen Mevlâ Tealâ Hazretleri: 'Şüphesiz bu (reddettiğim sayfalardaki ameller, benim rızam için değil) **benden başkası içindi. Ben ise, bu gün ancak rızam için yapılan ameli kabul ederim."** buyurur. *(Darekutnî, Babun Niyye:1/51)*

Ulema buyurmuştur ki: Şirk üç kısımdır, hepsi de haramdır.

1. Şirkin aslı ilâhlıkta Allahın ortağı olduğunu kabul etmektir. Bu en büyük şirk olup, cahiliyyet devrindeki şirk bundan ibaretti. Allah-u Tealâ'nın:

«... (٤٨) إِنَّ اللهَ لاَ يَغْفِرُ أَنْ يُشْرَكَ بِهِ وَيَغْفِرُ مَادُونَ ذٰلِكَ لِمَنْ يَشَآءُ»

"Şüphesizki Allah (-u Tealâ) **kendisine ortak koşulmasını mağfiret etmez bunun dışındakileri ise, dilediği kimse için bağışlar."** *(Nisa Suresi:48'den)* kavl-i şerifiyle kastedilen budur.

2. Bir şey yaratmakta Allah-u Tealâ'nın ortağı olduğuna inanmak. Mevlâ Tealâ'nın dışındaki bir varlığın ilâh olduğuna inanmasa da bir şeyi yaratmakta ve meydana getirmekte müstakil olabileceğini söyleyenler bu şirke düşmüşlerdir. Nitekim bu ümmetin mecusileri kabul edilen Kaderîye mezhebi

bu görüştedir. Dolayısıyla müslümanlar, halketme, varetme, icadetme, yaratma, yaşatma gibi Mevlâ Tealâ'dan başka kimsenin yapamayacağı şeyleri kullara isnad ederek: "Falân kimse olay yarattı." gibi sözleri sarfetmekten sakınmalıdırlar.

3. İbadette Allaha ortak koşmak: Bu, riyadan ibarettir. Ayet-i kerimelerin ve hadis-i şeriflerin haramiyetini beyan ettikleri şirk bu üçüncü kısımdır. Zira bu, her cahil ve anlayışı kıt kimselerin anlayamayacakları kadar gizli olup, amelleri iptal etmektedir.

Riya: Allah-u Tealâ'nın kendisi için yapılması emrettiği ibadetlerden her hangi birini başkası için yapmaktan ibarettir. Bunun zemmi hakkında çok hadis-i şerifler gelmiştir.

١٢٤- عَنْ اَبِى سَعِيد بْنِ اَبِى فَضَالَةَ الْاَنْصَارِىِّ وَكَانَ مِنَ الصَّحَابَةِ (رضى الله عنه) قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللهِ ﷺ: «اِذَا جَمَعَ اللهُ الْاَوَّلِينَ وَالْآخِرِينَ يَوْمَ الْقِيَامَةِ لِيَوْمٍ لَارَيْبَ فِيهِ نَادَىٰ مُنَادٍ: مَنْ كَانَ اَشْرَكَ فِى عَمَلٍ عَمِلَهُ لِلهِ فَلْيَطْلُبْ ثَوَابَهُ مِنْ عِنْدِ غَيْرِ اللهِ فَاِنَّ اللهَ اَغْنَى الشُّرَكَاءِ عَنِ الشِّرْكِ»

124 - Ebu Saîd ibni ebî Fedâle el ensarî *(Radıyallahu Anh)* dan rivâyet edildiğine göre Efendimiz *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* şöyle buyurdu: **"Allah** (-u Tealâ) **öncekileri ve sonrakileri, geleceğinde hiç şüphe olmayan kıyamet gününde topladığı zaman bir münadi** (çağırıcı): **'Kim Allah için yaptığı bir amelde başkasını ortak ettiyse, sevabını Allah'ın gayrinden arasın, çünkü Allah** (-u Tealâ) **ortağa muhtaç olmayanların en zenginidir.' diye nida edecektir."** *(İbni Mace , Zühd:21, No:4203, 2/1406)*

١٢٥ – عَنْ اَبِى سَعِيد الْخُدْرِىِّ (رضى الله عنه) قَالَ: خَرَجَ عَلَيْنَا رَسُولُ اللهِ ﷺ وَنَحْنُ نَتَذَاكَرُ الْمَسِيحَ الدَّجَّالَ فَقَالَ: «اَلَا اُخْبِرُكُمْ بِمَا هُوَ اَخْوَفُ عَلَيْكُمْ عِنْدِى مِنَ الْمَسِيحِ الدَّجَّالِ؟» قَالَ ، قُلْنَا: بَلَىٰ فَقَالَ: «اَلشِّرْكُ الْخَفِىُّ: اَنْ يَقُومَ الرَّجُلُ يُصَلِّى فَيُزَيِّنُ صَلَاتَهُ لِمَا يَرَىٰ مِنْ نَظَرِ رَجُلٍ»

125 - Ebu Saidil Hudrî *(Radıyallahu Anh)* şöyle buyurdu: Bir kere biz, Mesih-i Deccal hakkında konuşurken, Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* yanımıza gelerek: **"Sizin hakkınızda bana göre Mesih-i Deccal'dan daha korkunç olan bir şeyi size haber vereyim mi?** buyurdu. Biz: "Buyur ya resullah!" deyince: **"Gizli şirk ki, o da, bir adam namaza kalkmışken başka birisi kendisine baktığı için namazını süslemesidir."** buyurdu. *(İbni Mace, Zühd:21No.4204, 2/1406)*

١١٦ – عَنْ شَدَّاد بْنِ اَوْسٍ (رضى الله عنه) قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللهِ ﷺ: «اِنَّ اَخْوَفَ مَا اَتَخَوَّفُ عَلَىٰ اُمَّتِى الْاِشْرَاكُ بِاللهِ اَمَا اِنِّى لَسْتُ اَقُولُ يَعْبُدُونَ شَمْساً وَلَاقَمَراً وَلَا

وَثَناً وَلٰكِنْ اَعْمَالاً لِغَيْرِ اللّٰهِ وَشَهْوَةً خَفِيَّةً »

126 - Şeddad ibini Evs *(Radıyallahu Anh)* dan rivayet edildiğine göre, Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* şöyle buyurdu: **"Ümmetim üzerine kortuğum şeylerin en korkunç olanı, Allah** (-u Tealây) **a ortak koşmaktır. Ama ben güneşe, aya ve puta tapacaklar demiyorum, lâkin Allah'tan başkası için ameller** (yapacaklar) **ve gizli şehvet** (e kapılacaklar) **dır."** *(İbni Mace, Zühd:21, No.4205, 2/l406)*

Bu hadis-i şerifin bazı rivayetlerinde gizli şehvetin açıklaması yapılmıştır. Nitekim Müsned-i Ahmed, Nevadiril Usul ve Müstedrek'te şöyle bir ilâve vardır.

١٢٧ – قِيلَ وَمَا الشَّهْوَةُ الْخَفِيَّةُ؟ قَالَ: « يُصْبِحُ الْعَبْدُ صَائِماً فَيَعْرِضُ لَهُ شَهْوَةٌ مِنْ شَهَوَاتِهِ فَيُوَافِقُهَا وَيَدَعُ صَوْمَهُ »

127 - Gizli Şehvet nedir ya Resulallah? diye sorulunca: **"Bir kul oruçlu olarak sabahlar, sonra canı bir şey çeker, o da nefsine uyarak orucu bırakır."** buyurmuştur. *(Ahmed İbni Hanbel, No:17120. 6/77)*

١٢٨ – عَنْ جُنْدَبٍ (رضى الله عنه) قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللّٰهِ ﷺ: « مَنْ يُرَاءِ يُرَاءِ اللّٰهُ بِهِ وَمَنْ يُسَمِّعْ يُسَمِّعِ اللّٰهُ بِهِ »

128 - Cündep *(Radıyallahu Anh)* dan rivayet edildiğine göre, Efendimiz *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* şöyle buyurdu: **"Kim işittirirse, Allah** (-u Tealâ) **da onu işittirir** (amelini insanlara duyuranın bu kötü niyetini de Allah-u Tealâ insanlara açıklar), **göstereni de Allah** (-u Tealâ) **gösterir** (yaptığı ameli insanların görmesini isteyeni de, Allah-u Tealâ riyasına karşı cezalandırır). *(İbni Mace, Zühd:21, No. 4206, 2/1407)*

١٢٩ – عَنْ يَزِيدَ بْنِ اَبِى حَبِيبٍ (رضى الله عنه) قَالَ: سُئِلَ رَسُولُ اللّٰهِ ﷺ عَنِ الشَّهْوَةِ الْخَفِيَّةِ فَقَالَ: « هُوَ الرَّجُلُ يَتَعَلَّمُ الْعِلْمَ يُحِبُّ اَنْ يُجْلَسَ اِلَيْهِ »

129 - Yezid ibni Ebi Habib *(Radıyallahu Anh)* dan rivayet edildiğine göre, Efendimiz *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* e gizli şehvetin ne olduğu sorulduğunda: **"O, kendisine oturulmasını severek** (milletin, oturup kendisini dinlemesi için), **ilim öğrenen kimse** (nin içindeki kötü niyeti) **dir.** *(Kurtubî 5/186)* buyurdu.

Sehl ibni Abdillah et Tüstürî *(Radıyallahu Anh)* buyurmuştur ki: Riya üç kısımdır:

1. Bir işi Allah-u Tealâ'dan başkası için yapıp, Allah için yaptığını anlatmaya çalışmak; Bu, imandaki şüpheden kaynaklanan bir nevi münafıklıktır.

2. Bir işe Allah için girip, başkası görünce sevinmek. Bundan tövbe eden kul, yaptıklarının hepsini iade etmelidir.

3. Bir işe ihlâsla girip Allah için bitirmek, fakat sonra duyulduğunda milletin medhine sevinmek, işte Allah-u Tealâ'nın nehyettiği riya budur.

İmam Kurtubî, Sehl Hazretlerinin riya hakkındaki sözlerinin 3. maddesini izah hususunda buyurmuşturki: "Allah için bir işi yapan kişinin insanların duyup medhetmesiyle sevinmesi, onların kalbinde yeri olsun da onu medhetsinler, ona hurmet etsinler, böylece insanların malından mülkünden istifade etsin niyetine dönerse, bu çok kötüdür. Çünkü o, her ne kadar o işi allah için yapıp bitirmiş, insanlar da onun bu işini sonradan öğrenmişlerse de, sonradan onun kalbi insanların medhiyle dolup taştığından bu hâli, ihlâsa zıt ve Mevlâ Tealâ'nın rızasına uygun değildir.

Ama bir kimse, insanların kendisini görmesini istemediği hâlde, Allah-u Tealâ onu millete gösterirse, elbette onun, Allahın bu fazlı ile sevinmesi bir nevi ibadettir. Nitekim Mevlâ Tealâ:

« قُلْ بِفَضْلِ اللهِ وَبِرَحْمَتِهِ فَبِذٰلِكَ فَلْيَفْرَحُوا ... (٥٨) »

"De ki: Ancak Allah'ın lutfu ve rahmetiyle, işte ancak bununla sevinsinler." *(Yunus Suresi: 58'den)* buyurmuştur.

Lokman-ı Hekim oğluna buyurmuştur ki: **"Riya, amelinin karşılığını dünyada beklemendir. Allah'ın dostları ise ahiret için amel etmişlerdir."** O zaman kendisine: "Riyanın ilâcı nedir?" diye sorulduğunda: **"Ameli gizlemektir."** buyurdu.

"Peki amel nasıl gizlenir?" diye sorulunca: **"Açık yapmağa mecbur olduğun amelleri ancak ihlâs ile yap, açıklamaya mecbur olmadıklarını ise, Allah'tan başka kimsenin görmemesini iste."** Yine buyurmuştur ki: **"Milletin gördüğü amelini amelinden sayma."**

Eyyüb es Sahtiyanî *(Kuddise Sırruhu)* buyurmuştur ki: **"Amellerinin bilinmesini isteyen kişi akıllı değildir."**

3. **Ana babaya ihsan etmek:** Mevlâ Tealâ Hazretleri Kur'an-ı kerimin bir çok yerlerinde kendisine ibadetle, ana babaya iyiliği peşpeşe getirmiştir. Nitekim:

« ... اَنِ اشْكُرْلِي وَلِوَالِدَيْكَ ... (١٤) »

"(Biz insana) Önce bana, sonra da ana-babana şükret, diye tavsiyede bulunmuşuzdur." *(Lokman Suresi:14 den)* Diğer bir ayet-i kerimesinde de:

« وَقَضٰى رَبُّكَ اَلَّا تَعْبُدُوا اِلَّا اِيَّاهُ وَبِالْوَالِدَيْنِ اِحْسَانًا ... (٢٣) »

"Rabbin sadece kendisine kulluk etmenizi, ana babanıza da iyi davranmanızı kesin bir şekilde emretti." *(İsra Suresi:23'den)* buyurmuştur.

Allah-u Tealâ insanın yokluktan varlığa çıkışına ana-babasını sebep kıldığı için, kendi hakkından sonra ana baba hakkını zikretmiştir. Ana-babaya ihsan etmekten maksat, onların hizmetlerine bakmak, onlara karşı yüksek sesle konuşmamak, istedikleri şeyleri yerine getirmeğe çalışmak, gücü nisbetinde onların masraflarını karşılamak, onları üzecek bir şey yapmamak, onlara şefkat ve merhamet kanatlarını germek ve beş vakit namazın arkasında onlara dua etmektir ki, namazın sonunda (رَبَّنَا اغْفِرْلِي وَلِوَالِدَيَّ ...) **"Ey Rabbimiz! Beni va ana-babamı bağışla."** duasını okuyan bunu yerine getirmiş olur.

Ayet: 36

ANA-BABA HAKKINI BEYAN EDEN HADİS-İ ŞERİFLER:

١٣٠ – عَنْ اَبِي هُرَيْرَةَ (رضى الله عنه) قَالَ: جَاءَ رَجُلٌ اِلىٰ رَسُولِ اللهِ ﷺ فَقَالَ: يَا رَسُولَ اللهِ مَنْ اَحَقُّ النَّاسِ بِحُسْنِ صَحَابَتِي؟ قَالَ: « اُمُّكَ ». قَالَ: ثُمَّ مَنْ ؟ قَالَ: « ثُمَّ اُمُّكَ ». قَالَ: ثُمَّ مَنْ ؟ قَالَ: « ثُمَّ اُمُّكَ ». قَالَ: ثُمَّ مَنْ ؟ قَالَ: « ثُمَّ اَبُوكَ »

130 - Ebu Hureyre *(Radıyallahu Anh)* dan rivayet edildiğine göre, Bir adam Efendimiz *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* e gelerek: "İnsanlar içinde en iyi davranmam gereken kimdir?" diye sordu. Efendimiz *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* de: **"Annendir."** buyurunca, sonra kimdir? diye sordu: **"Sonra yine annendir."** buyurdu. Adam sonra kimdir? deyince, Efendimiz *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* : **"Sonra yine annendir."** buyurdu. Adam sonra kimdir? deyince, Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* : **"Sonra babandır."** buyurdu. *(Buharî, Edeb:2, No:5626, 5/2227)*

١٣١ – عَنْ اَبِي هُرَيْرَةَ (رضى الله عنه) قَالَ: سَمِعْتُ رَسُولَ اللهِ ﷺ يَقُولُ: « رَغِمَ اَنْفُهُ رَغِمَ اَنْفُهُ رَغِمَ اَنْفُهُ » قِيلَ مَنْ يَا رَسُولَ اللهِ؟ قَالَ: « مَنْ اَدْرَكَ وَالِدَيْهِ عِنْدَ الْكِبَرِ اَحَدَهُمَا اَوْ كِلَيْهِمَا ثُمَّ لَمْ يَدْخُلِ الْجَنَّةَ »

131 - Yine Ebu Hureyre *(Radıyallahu Anh)* dan rivayet edilen bir hadis-i şerifte, Efendimiz *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* : **"Burnu sürtülsün, burnu sürtülsün, burnu sürtülsün** (zelil ve hakir olsun)." buyurdu. o zaman: "Kimin burnu sürtülsün ya Resulallah?" diye sorulunca: **"Ana-babasının ikisine veya birine yaşlı hâllerinde kavuşup da cennete giremeyenin."** buyurdu. *(Müslim, Birr:3, No:2551, 4/1978)*

Bu hadis-i şeriften ana babaya itaatın cennete girmenin en büyük vesilelerinden biri olduğu anlaşılmaktadır.

١٣٢ – عَنْ اَبِي بَكْرَةَ (رضى الله عنه) قَالَ: قَالَ النَّبِيُّ ﷺ: « اَلاَ اُنَبِّئُكُمْ بِاَكْبَرِ الْكَبَائِرِ؟ ثَلاَثاً قُلْنَا بَلىٰ يَارَسُولَ اللهِ. قَالَ: « اَلاِشْرَاكُ بِاللهِ، وَعُقُوقُ الْوَالِدَيْنِ » وَكَانَ مُتَّكِئاً فَجَلَسَ فَقَالَ: « اَلاَ وَقَوْلُ الزُّورِ ، اَلاَ وَشَهَادَةُ الزُّورِ » فَمَا زَالَ يُكَرِّرُهَا حَتّىٰ قُلْنَا: لَيْتَهُ سَكَتَ.

132 - Ebu Bekre *(Radıyallahu Anh)* buyurdu ki, Bir kere biz Efendimiz *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* in yanında iken, bize üç kere: **"Size büyük günahların en büyüğünü haber vereyim mi?"** buyurdu. Biz buyur ya resulallah deyince: **"Allah'a ortak koşmak, Ana-babaya isyan etmek, ve agâh olun ki yalan söylemek ve yalan yere şahitlik etmektir."** buyurdu. *(Buharî, Şehadet:10, No:2511, 2/939, Edeb:6, No:5631, 5/2229, İsti'zan:35, No:5918, 5/2314, Eyman:15, No:6298, 6/2457, Diyât:1, No:6477, 6/2519, İstitabe:1, No:6521, 6522, 6/6535, Müslim, İman:38, No:87, 1/91, Tirmizî, Birr:4, No:1901, 4/31, Tefsir Sure:5, No:3019, 5/235 Neseî, Tahrim:3, No:4021, 4022, 7/102, Darimî, Diyât:9 No:2271, 2/635 Ahmed ibni Hanbel, No:23565, 9/132)*

Efendimiz *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* yaslanmış hâldeyken oturup, bu sözü o kadar tekrar etti ki, biz keşke sussaydı diye temenni ettik.

١٣٣ – عَنْ اَبِى سَعِيد الْخُدْرِىِّ (رضى الله عنه) اَنَّ رَجُلاً جَاءَ اِلَى النَّبِىِّ ﷺ مِنَ الْيَمَنِ اسْتَأْذَنَهُ فِى الْجِهَادِ. فَقَالَ عَلَيْهِ السَّلاَمُ: « هَلْ لَكَ اَحَدٌ بِالْيَمَنِ؟ » فَقَالَ: اَبَوَاىَ. فَقَالَ: « اَبَوَاكَ اَذِنَا لَكَ؟ » فَقَالَ: لاَ. فَقَالَ:« فَارْجِعْ وَاسْتَأْذِنْهُمَا فَاِنْ اَذِنَا لَكَ فَجَاهِدْ وَاِلاَّ فَبِرَّهُمَا »

133 - Ebu Saidil Hudrî *(Radıyallahu Anh)* dan rivayet edildiğine göre, Yemenden gelen bir adam cihada gitmek için Efendimiz *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* den izin istedi. Efendimiz *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* de ona: **"Senin Yemende bir kimsen var mı?"** diye sordu. Adam da: "Anam babam var." dedi.

Efendimiz *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)*: **Onlar sana izin verdiler mi? "** diye sorunca, Adam: "Hayır" dedi: Efendimiz *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* de: **"Dön onlardan izin al, sana izin verirlerse cihat et, vermezlerse onlara iyilikte bulun"** buyurdu. *(Ebu Davud, Cihad:31, No:2530, 2/21, Beyhekî, No:17831, 9/45)*

4. Akrabaya iyilik etmek: Mevlâ Tealâ, en yakın akraba olan ana baba haklarına riayet gerektiğini açıkladığı gibi, onlardan sonra gelen yakınlık sahiplerinin hukukunu da gözetmek gerektiğini açıklayarak sıla-ı rahm'in (akrabaya iyilik etmenin) vücubuna işaret etmiştir.

AKRABAYA İYİLİK HAKKINDA HADİS-İ ŞERİFLER:

١٣٤ – عَنْ سَلْمَانَ بْنِ عَامِرٍ (رضى الله عنه) قَالَ رَسُولُ اللهِ ﷺ: « اَلصَّدَقَةُ عَلَى الْمِسْكِينِ صَدَقَةٌ وَ هِىَ عَلَىٰ ذِى الرَّحِمِ ثِنْتَانِ صَدَقَةٌ وَصِلَةٌ »

134 - Selman İbn-i Âmir *(Radıyallahu Anh)* dan rivayet edildiğine göre Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* şöyle buyurdu: **"Yoksul kişiye sadaka bir sadakadır. Ve o** (sadaka) **hısım ve akrabaya olursa ikidir: Biri sadaka ve biri sıla-i rahm** (sayılır)." *(Tirmizî, Zekât:26, 3/47 H.No:658, Neseî, Zekât:82, Ahmed İbn-i Hanbel:4/214)*

١٣٥ – عَنْ اَنَسِ بْنِ مَالِكٍ (رضى الله عنه) قَالَ رَسُولُ اللهِ ﷺ : مَنْ سَرَّهُ اَنْ يُبْسَطَ لَهُ فِى رِزْقِهِ اَوْ يُنْسَأَ لَهُ فِى اَثَرِهِ فَلْيَصِلْ رَحِمَهُ »

135 - Enes İbn-i Malik *(Radıyallahu Anh)* dan rivayete göre, Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)*: **"Her kim rızkının genişletilmesini ve ömrünün uzatılmasını isterse sıla-i rahm yapsın** (akrabasını ziyaret etsin)." buyurdu. *(Buharî, Büyû':13, No:1961, 2/729, Edeb:12, No:5639, 5/2232, Müslim, Birr:6. No:20-21, 4/1982, Ebu Davud, Zekât:45, No:1689, 1/528, Ahmed İbni Hanbel, No:22463, 8/328)*

5. Yetimlere iyilik etmek: Yetimlere iyilik etmekten maksat, onlara yumuşak muamele yapmak, yiyecek ve giyeceklerine yardımda bulunmak, gerekirse onları yumuşaklıkla terbiye edip büyütmek, ve malları varsa muhafaza etmekten ibarettir.

Ayet: 36

Yetimler, kendi işlerine bakacak ve kendilerine infak edecek kimseleri kaybettiklerinden her türlü merhamete lâyık oldukları için, Mevlâ Tealâ yetimlere iyilikte bulunmayı Kur'an-ı kerimin bir çok yerlerinde emretmiştir.

YETİMLERE İYİLİK HAKKINDA HADİS-İ ŞERİFLER:

١٣٦– عَنْ عَبَّاسٍ (رضى الله عنه) قَالَ رَسُولُ اللهِ ﷺ: « مَامِنْ مُسْلِمٍ قَبَضَ يَتِيمًا مِنْ بَيْنِ مُسْلِمِينَ اِلى طَعَامِه وَشَرَابِه اِلاَّ دَخَلَ الْجَنَّةَ اَلْبَتَّةَ اَلاَّنْ يَعْمَلَ ذَنْبًا لَايُغْفَرُ وَمَنْ اُخِذَتْ كَرِيمَتَاهُ فَصَبَرَ وَاحْتَسَبَ لَمْ يَكُنْ لَهُ عِنْدِى ثَوَابٌ اِلاَّالْجَنَّةَ قِيلَ: وَمَاكَرِيمَتَاهُ قَالَ: عَيْنَاهُ وَمَنْ عَالَ ثَلَاثَ بَنَاتٍ. فَاَنْفَقَ عَلَيْهِنَّ وَرَحِمَهُنَّ وَاَحْسَنَ اِدبهُنَّ اَدْخَلَهُ اللهُ الْجَنَّةَ قِيلَ اَوِ اثْنَتَيْنِ قَالَ اَوِ اثْنَتَيْنِ »

136 - Abbas *(Radıyallahu Anh)* dan rivayet edilmiştir ki, Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)*: **"Her kim müslümanlar arasından bir yetimi** (Mevlâ Tealâ onu ihtiyaçsız hâle getirinceye kadar) **kendi yemesine, içmesine** (sofrasına) **katarsa, elbette Allah onu cennete girdirir. Affolmayacak bir günah işlemişse o müstesnadır.** (Mevlâ Tealâ tarafından) **her kimin çok kıymetli iki varlığı alınırsa o da sabredip sevabını** (Mevlâ Tealâ'dan) **dilerse** (Allah-u Tealâ onun hakkında) **onun benim katımdaki sevabı ancak cennet olur.** (buyurur).

Bunun üzerine: "Kişinin iki kıymetli şeyi nedir?" diye sorulduğunda, Efendimiz *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)*: **"İki gözüdür."** buyurdular. **"Her kim üç kız** (ın) **a bakar, nafakalarını temin eder, onlara acırsa ve edeplerini güzel yaparsa, Allah onu cennete girdirir."** Bunun üzerine denildi ki: "(Ya Resulallah!) İki olsa?" Efendimiz *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)*: **"Haydi iki de olur!"** buyurdu." *(El-Muttekî, Kenzü'l-Ummal:3/176, No:6033)*

Ebu Hureyre *(Radıyallahu Anh)* dan rivayete göre, bir kere Efendimiz *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* orta ve şehadet parmağını yanyana getirerek:

١٣٧ – عَنْ اَبِى هُرَيْرَةَ (رضى الله عنه) قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللهِ ﷺ: « كَافِلُ الْيَتِيمِ لَهُ اَوْ لِغَيْرِهِ اَنَا وَهُوَ كَهَاتَيْنِ فِى الْجَنَّةِ »

137 - **"Kendinin veya başkasının yetimine bakan, ben ve o cennette şu iki gibiyiz."** Yani cennette, şu iki parmak gibi yanyana olacağız. buyurmuştur. *(Buharî, Talâk:23, No:4998, 5/2032, Edeb:24, No:5659, 5/2237, Müslim, Zühd:2, No:2983, 4/2287, Ebu Davud, Edeb:12, No:5150, 2/760, Tirmizî, Birr:14, No:1918, 4/321, Muvatta', Şaar:1, No:1768, Sh.631)*

١٣٨ – عَنْ اَبِى اُمَامَةَ (رضى الله عنه) اَنَّ رَسُولَ اللهِ ﷺ قَالَ: « مَنْ مَسَحَ رَأْسَ يَتِيمٍ لَمْ يَمْسَحْهُ اِلاَّ لِلّٰهِ كَانَ لَهُ بِكُلِّ شَعْرَةٍ مَرَّتْ عَلَيْهَا يَدُهُ حَسَنَاتٌ »

138 - Ebu Ümame *(Radıyallahu Anh)* dan rivâyet edildiğine göre, Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* şöyle buyurdu: **"Her kim bir yetimin başını, sırf Allah rızası için sıvazlarsa, elinin değdiği her kıla karşılık onun için sevaplar vardır."** *(Ahmed İbni Hanbel, No:265, 5/250)*

١٣٩ – عَنْ عَمْرِو بْنِ مَالِكٍ الْقُشَيْرِيِّ (رضى الله عنه) سَمِعْتُ رَسُولَ اللهِ ﷺ يَقُولُ: « مَنْ ضَمَّ يَتِيماً مِنْ اَبَوَيْنِ مُسْلِمَيْنِ اِلَىٰ طَعَامِهِ وَشَرَابِهِ حَتَّىٰ يُغْنِيَهُ اللهُ وَجَبَتْ لَهُ الْجَنَّةُ »

139 - Amr ibni Malik el Kuşeyrî *(Radıyallahu Anh)* dan rivayete göre, Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* şöyle buyurdu: **"Her kim müslüman ana babadan kalan bir yetimi, Allah onu zengin edinceye kadar, yemesine içmesine** (sofrasına) **katarsa, cennet ona vacip olur."** *(Ahmed İbni Hanbel, 4/150)*

6. Fakirlere ve zayıflara iyilik etmek: Fakirlerin her ne kadar malı yoksa da bir yönden kazanmaya güçlü oldukları için yetimlerin ise asla güçleri olmadığından, bu ayet-i celilede fakirler, yetimlerden sonraya bırakılmıştır.

FAKİRLERE İYİLİK HAKKINDA BİR HADİS-İ ŞERİF:

١٤٠ – عَنْ اَبِى هُرَيْرَةَ (رضى الله عنه) قَالَ رَسُولُ اللهِ ﷺ: « اَلسَّاعِى عَلَى الْاَرْمَلَةِ وَالْمِسْكِينِ كَالْمُجَاهِدِ فِى سَبِيلِ اللهِ »

140 - Ebu Hureyre *(Radıyallahu Anh)* dan rivayete göre, Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* şöyle buyurdu: **"Dulların ve miskinlerin ihtiyaçlarını görmek için çalışan kişi, Allah yolunda cihad eden kişi gibidir."** *(Buharî, Edeb:26, No: 5661, 5 2237, Tirmizî Birr: 44, No: 1969, 4/346, Nesaî, Zekât: 78, No: 2576, 5/91, Müslim Zühd: 2, No: 2982, 4/2286)*

Bir rivayette de:

« كَالْقَائِمِ لَايَفْتُرُ وَكَالصَّائِمِ لَايُفْطِرُ »

"(O kişi) **hiç gevşeklik etmeden devamlı namaz kılan ve hiç ara vermeden devamlı oruç tutan gibidir."** buyurdu. *(Buharî, Edeb:24, Müslim, Zühd:41)*

İmam-ı Tavus *(Rahimehullah)*: Kız kardeşlerinin ihtiyaçlarını görmeyi, Allah yolunda cihattan üstün tutardı.

7. Yakın komşuya iyilik etmek,

8. Uzak komşuyu gözetmek: Yakın komşudan maksat, günde bir kaç kere tesadüf edilen ve görülmesi mümkün olandır. Uzak komşudan maksat ise bir iki günde bir rastgelinen komşudur. Gerek uzak, gerekse yakın olan komşulara iyilik etmenin vacip olduğunu Mevlâ Tealâ bu ayet-i celilede açıklamıştır.

Bir rivayete göre de, Yakın komşudan maksat akraba olan komşu, uzak komşudan maksat ise yabancı olandır. Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* komşuyu üçe ayırmıştır: Şöyleki Cabir ibni Abdillah *(Radıyallahu Anh)* dan rivayet edilen bir hadis-i şerifte Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* şöyle buyurdu:

١٤١–عَنْ جَابِرِ بْنِ عَبْدِ اللهِ (رضى الله عنه) قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللهِ ﷺ: « اَلْجِيرَانُ ثَلَاثَةٌ: فَجَارٌ لَهُ ثَلَاثَةُ حُقُوقٍ: حَقُّ الْجِوَارِ وَحَقُّ الْقَرَابَةِ وَحَقُّ الْاِسْلَامِ ، وَجَارٌ لَهُ حَقَّانِ حَقُّ الْجِوَارِ وَحَقُّ الْاِسْلَامِ ، وَجَارٌ لَهُ حَقٌّ وَاحِدٌ: حَقُّ الْجِوَارِ وَهُوَ الْمُشْرِكُ مِنْ اَهْلِ الْكِتَابِ »

141 - **"Komşular üçtür, Birincisi üç hakkı olan komşudur ki, komşuluk hakkı, yakınlık** (akrabalık) **hakkı, ve islâm hakkıdır. İki hakkı olan komşu ise, komşuluk ve islâm hakkı olandır, bir hakkı olan komşu ise, yalnız komşuluk hakkı olan ehli kitabın müşrikleridir."** *(Ebu Nuaym, Hılye, 5/207)*

Uzak ve yakın komşuya iyilik etmekten maksat: Fakir olurlarsa zengin etmek, borç isterlerse ödünç vermek, kendilerine bir hayır isabet ederse tebrik etmek, başına bir felâket gelirse taziye (baş sağlığın) da bulunmak, hasta olursa ziyaret etmek, vefat ederse cenazesini duyurmak ve cenazede bulunmak, kendi için sevdiği şeyi komşusu için de sevmek, sevmediği şeyi komşusu için de sevmemektir. Bütün bu haklar bir hadis-i şerifte toplanmıştır.

Nitekim Muaz ibni Cebel *(Radıyallahu Anh)* şöyle buyurdu: Bir kere biz "Ya Resulallah! Komşunun hakkı nedir? diye sorduğumuzda, Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem):*

١٤٢ – « ان استقرضك اقرضته وان استعانك أعنته وان احتاج اعطيته وان مرض عدته وان مات تبعت جنازته وان اصابه خير سرك وهنيته وان اصابه مصيبة ساءتك وعزيته ولا تؤذه بقتار قدرك الا ان تغرف له منها ولا تستطل عليه بالبناء لتشرف عليه وتسد عليها الريح الا باذنه وان اشتريت فاكهة فأهد له منها وإلا فادخلها سراً لا يخرج ولدك بشئ منه يغيظ به ولده وهل تفقهون ما اقول لكم؟ لن يؤدى حق الجار الا القليل ممن رحم الله »

142- **"Borç isterse ödünç verirsin, yardım isterse yardım edersin, muhtaç olursa verirsin, hasta olursa ziyaret edersin, ölürse cenazesine gidersin, kendisine bir hayır isabet ederse sevinir tebrik edersin, başına bir musibet gelirse üzülür teselli edersin, pişirdiğinden ona bir kepçe vermeyeceksen tencere** (deki) **nin kokusuyla ona eziyet etme, onun izni olmadıkça, onun evinden yüksek bina yapma ve rüzgarını kesme,**

Bir meyva alırsan ondan ona da hediye et, etmeyeceksen meyvayı (evine) **gizli sok. Çocuğun da ondan bir şeyle dışarı çıkarak komşusunun çocuğunu kızdırmasın, size ne dediğimi anlıyor musunuz? Allah** (-u Tealân) **ın acıdığı az kimsenin dışında komşu hakkını kimse ödeyemez."** buyurdu. *(Kurtubî:5/123, Tefsir-i Kebir, kısmen 10/78, Ali el-Müttekî, Kenzül Ummal, 9/52, No:25608, 9/184)*

KOMŞULUK HAKKININ ÖNEMİNİ AÇIKLAYAN HADİS-İ ŞERİFLER:

١٤٣ – عَنْ عائشَةَ (رضى الله عنها) عَنِ النَّبِيِّ ﷺ قَالَ: « ما زَالَ جبْرِيلُ يوصِينِى بِالْجارِ حَتَّىٰ ظَنَنْتُ انَّهُ سيورِّثُهُ »

143 - Aişe *(Radıyallahu Anha)* dan rivayet edildiğine göre Peygamber *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* şöyle buyurdu: **"Cibril bana komşu hakkında o kadar vasiyet**

etti ki, hatta ben komşuyu (komşusuna) **varis yapacağını zannettim."** *(Buharî, Edeb:28, No:5669, 5/2239, Müslim, Birr:42, No:2625, 4/20-25, Ebu Davud, Edeb:122, No:5152, 2/760)*

١٤٤ – عَنِ ابْنِ عُمَرَ (رضى الله عنهما) سَمِعْتُ النَّبِيَّ ﷺ يَقُولُ: « كَمْ مِنْ جَارٍ مُتَعَلِّقٍ بِجَارِهِ يَوْمَ الْقِيَامَةِ ، يَقُولُ: يَارَبِّ هٰذَا اَغْلَقَ بَابَهُ دُونِى فَمَنَعَ مَعْرُوفَهُ »

144 - İbni Ömer *(Radıyallahu Anhuma)* dan rivayet edildiğine göre Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* şöyle buyurdu: **"Nice komşular vardır ki, kıyamet gününde komşusuna yapışıp, 'Ya Rabbi! Bu, bana kapısını kapatarak iyiliğini menetmiştir.' diye şikayette bulunacaktır. "** *(Terğıb ve Terhib, No:3783, 3/327)*

١٤٥ – عَنْ اَبِى هُرَيْرَةَ (رضى الله عنه) اَنَّ رَسُولَ اللهِ ﷺ قَالَ: « لاَ يَدْخُلُ الْجَنَّةَ مَنْ لاَ يَأْمَنُ جَارُهُ بَوَائِقَهُ »

145 - Ebu Hureyre *(Radıyallahu Anh)* dan rivayet edildiğine göre Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* şöyle buyurdu: **"Komşusunun, şerrinden emin olmadığı kişi cennete giremez."** *(Müslim, İman:18, No:73, 1/68)*

١٤٦ – عَنْ اَبِى هُرَيْرَةَ (رضى الله عنه) اَنَّ النَّبِيَّ ﷺ قَالَ: « وَاللهِ لاَ يُؤْمِنُ وَاللهِ لاَيُؤْمِنُ وَاللهِ لاَيُؤْمِنُ » قِيلَ مَنْ يَا رَسُولَ اللهِ؟ قَالَ: « الَّذِى لاَ يَأْمَنُ جَارُهُ بَوَائِقَهُ »

146 - Yine Ebu Hureyre *(Radıyallahu Anh)* dan rivayet edildiğine göre, Efendimiz *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* bir keresinde: **"Vallahi iman etmiş değildir! Vallahi mümin değildir! Vallahi inanmış değildir! "** buyurdu. O zaman: "Kim iman etmiş değildir?" Ya Resulallah? diye sorulunca: **"Komşusunun şerrinden emin olmadığı kişi."** buyurdu. *(Buharî, Edeb:29, No:5670, 5/2240, Ahmed İbni Hanbel, No:16372, 5/514, No:7883, 3/137))*

١٤٧ – عَنْ اَبِى شُرَيْحٍ الْعَدَوِىِّ (رضى الله عنه) قَالَ سَمِعَتْ اُذُنَاىَ وَاَبْصَرَتْ عَيْنَاىَ حِينَ تَكَلَّمَ النَّبِيُّ ﷺ فَقَالَ: مَنْ كَانَ يُؤْمِنُ بِاللهِ وَالْيَوْمِ الْاٰخِرِ فَلْيُكْرِمْ جَارَهُ وَمَنْ كَانَ يُؤْمِنُ بِاللهِ وَالْيَوْمِ الْاٰخِرِ فَلْيُكْرِمْ ضَيْفَهُ جَائِزَتَهُ قَالَ وَمَا جَائِزَتُهُ يَارَسُولَ اللهِ قَالَ: يَوْمٌ وَلَيْلَةٌ وَالضِّيَافَةُ ثَلاَثَةُ اَيَّامٍ فَمَا كَانَ وَرَاءَ ذٰلِكَ فَهُوَ صَدَقَةٌ عَلَيْهِ وَمَنْ كَانَ يُؤْمِنُ بِاللهِ وَالْيَوْمِ الْآخِرِ فَلْيَقُلْ خَيْرًا اَوْ لِيَصْمُتْ »

147 - Ebu Şureyh el-Adevî *(Radıyallahu Anh)* şöyle buyurmuştur: Peygamber *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* bu hadisi söylerken (sesini) iki kulağım işitti (yüzünü de) iki gözüm gördü. Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)*: **"Allah'a ve ahiret gününe iman eden, komşusuna ikram etsin; Allah'a ve ahiret gününe iman eden, misafirine caizesini ikram etsin."** buyurdu. (bir kişi): "Ya Resulallah!

misafirin caizesi (gelip geçicisi) nedir?" dedi. Efendimiz *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)*: **"Onun caizesi bir gün bir gecedir. Ziyafet** (misafirlik) **ise üç gündür. Üç günden sonraki ikram ise ona sadakadır. Allah'a ve ahiret gününe iman eden ya hayır söylesin yahut sussun!."** buyurdu. *(Buharî, Edep:31, No:5673, 5/2240, Müslim, İman:19, No:47-48, 1/68, İbn-i Mace, Edeb: 4, No:3672, 2/1211, Darimî, Etime:11, Ro:1965, 1966, 1/530, Ahmed ibni Hanbel, Müsned, No:6632, 2/584))*

١٤٨ – عَنْ عَائِشَةَ (رضى الله عنها) اَنَّ رَسُولَ اللهِ ﷺ قَالَ: « لَيْسَ بِالْمُؤْمِنِ الَّذِى يَبِيتُ شَبْعَانَ وَجَارُهُ جَائِعٌ اِلَىٰ جَنْبِهِ »

148 - Aişe *(Radıyallahu Anha)* dan rivayet edilen bir hadis-i şerifte Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)*: **"Komşusu yanında açken, tok yatan,** (kâmil manada) **mümin olamaz."** buyurdu. *(Hakim, Müstedrek, No:2166, 2/15)*

١٤٩ – عَنْ عَبْدِ اللهِ بْنِ عُمَرَ (رضى الله عنهما) قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللهِ ﷺ: « خَيْرُ الْاَصْحَابِ عِنْدَ اللهِ تَعَالَىٰ خَيْرُهُمْ لِصَاحِبِهِ وَخَيْرُ الْجِيرَانِ عِنْدَ اللهِ تَعَالَىٰ خَيْرُهُمْ لِجَارِهِ »

149 - Abdullah ibni Ömer *(Radıyallahu Anhuma)* dan rivayet edildiğine göre, Efendimiz *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* şöyle buyurdu: **"Allah indinde arkadaşların en hayırlısı, arkadaşına karşı en hayırlı olan, Allah indinde komşuların en hayırlısı da, komşusuna en hayırlı olandır."** *(Tirmizî, Birr:28, No:1944, 4/333, Darimî, Siyer:3, No:2347, 2/661, Ahmed ibni Hanbel, No:6577, 2/571)*

١٥٠ – عَنْ عَائِشَةَ (رضى الله عنها) قَالَتْ: قُلْتُ يَا رَسُولَ اللهِ اِنَّ لِى جَارَيْنِ فَاِلَىٰ اَيِّهِمَا اُهْدِى؟ قَالَ: « اِلَىٰ اَقْرَبِهِمَا مِنْكِ بَابًا »

150 - Aişe *(Radıyallahu Anha)* buyurmuştur ki: Bir kere ben: "Ya Resulallah! Benim iki komşum var, hangisine hediye göndereyim? diye sorduğumda: **"Kapısı sana en yakın olana."** buyurdu. *(Buharî, Edeb:32, No:5674, 5/2241, Hakim, Müstedrek, No:7309, 4/185)*

١٥١ – عَنْ عَبْدِ اللهِ (رضى الله عنه) قَالَ: سَأَلْتُ النَّبِىَّ ﷺ اَىُّ الذَّنْبِ اَعْظَمُ عِنْدَ اللهِ؟ قَالَ: « اَنْ تَجْعَلَ لِلّٰهِ نِدًّا وَهُوَ خَلَقَكَ » قُلْتُ اِنَّ ذٰلِكَ لَعَظِيمٌ قُلْتُ ثُمَّ اَىٌّ؟ قَالَ: « وَاَنْ تَقْتُلَ وَلَدَكَ تَخَافُ اَنْ يَطْعَمَ مَعَكَ » قُلْتُ ثُمَّ اَىٌّ؟ قَالَ: « اَنْ تُزَانِىَ حَلِيلَةَ جَارِكَ »

151 - Abdullah İbn-i Mes'ud *(Radıyallahu Anh)* şöyle demiştir: Ben Peygamber *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* e: "Allah katında hangi günah en büyüktür?" diye sordum. Peygamber *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)*: **"Allah seni yarattığı hâlde, Allah'a benzer bir eş uydurmandır."** buyurdu.

Ben: "Hakikaten bu elbette pek büyüktür!" dedim. Sonra hangi (günah büyüktür?) diye sordum. Peygamber *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)*: **"Seninle beraber yemek yemesinden korkarak, çocuğunu öldürmendir."** buyurdu.

"Bundan sonra hangisi (büyüktür?)" dedim. Peygamber *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)*: **"Komşunun zevcesiyle zina etmendir."** buyurdu. *(Buharî, Tefsir:5 No:4207, 4/1626 25, Edeb:20, No:5655, 5/2236,Diyet:1, No:6468, 6/2517, Tefsir:254, No:4483, 4/1784, Müslim, İman: 37, No:141-142, 1)90, Ebu Davud, Talâk:48, No:2310, 1/705, Neseî, Tahrim:4, No:4024-4025, 7/103, Ahmed İbn-i Hanbel, No:3612, 2/19)*

١٥٢– عَنِ الْمِقْدَادِ بنِ الْاَسْوَدِ (رضى الله عنه) قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللهِ ﷺ لِاَصْحَابِه : « مَا تَقُولُونَ فِي الزِّنَا؟ » قَالُوا: حَرَّمَهُ اللهُ وَرَسُولُهُ فَهُوَ حَرَامٌ اِلىٰ يَوْمِ الْقِيَامَةِ. فَقَالَ رَسُولُ اللهِ ﷺ: « لَاَنْ يَزْنِيَ الرَّجُلُ بِعَشْرِ نِسْوَةٍ اَيْسَرُ عَلَيْهِ مِنْ اَنْ يَزْنِيَ بِامْرَأَةِ جَارِه » وَقَالَ: مَا تَقُولُونَ فِي السَّرِقَةِ؟ قَالُوا: حَرَّمَهَا اللهُ وَرَسُولُهُ فَهِيَ حَرَامٌ. قَالَ: « لَاَنْ يَسْرِقَ الرَّجُلُ مِنْ عَشَرَةِ اَبْيَاتٍ اَيْسَرُ عَلَيْهِ مِنْ اَنْ يَسْرِقَ مِنْ جَارِه »

152 - Mikdad ibni Esved *(Radıyallahu Anh)* şöyle buyurdu: Bir kere Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* ashabına: **"Zina hakkında ne dersiniz?"** diye sordu. Onlar: "Allah ve Resulü onu haram etmiştir, dolayısıyla o, kıyamete kadar haramdır." dediler. O zaman Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)*: **"Bir insanın on kadınla zina etmesi, komşusunun karısıyla zina etmesinden daha hafiftir."** buyurdu. Sonra, **"Hırsızlık hakkında ne dersiniz?"** diye sordu.

Onlar: "Allah ve Resulü onu da haram etmiştir dolayısıyla o da yasaktır." dediler. Bunun üzerine Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)*: **"Elbette bir kişinin on evden çalması, komşusundan çalmasından daha hafiftir."** buyurdu. *(Ahmed ibni Hanbel, No:23915, 9/226, Buharî, el-Edebul Müfred, Bab:56, No:103)*

١٥٣–عَنِ ابْنِ لُهَيْعَةَ (رضى الله عنه) قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللهِ ﷺ: « اِنَّ اَوَّلَ خَصْمَيْنِ يَوْمَ الْقِيَامَةِ جَارَانِ »

153 - İbni Lühey'a *(Radıyallahu Anh)* dan rivayet edildiğine göre, Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* şöyle buyurdu: **"Şüphesiz ki kıyamet gününde, ilk kavga edecek iki kişi, iki komşu olacaktır."** *(İbni Kesir:1/439)*

١٥٤ – عَنْ اَبِي ذَرٍّ (رضى الله عنه) قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللهِ ﷺ: « يَا اَبَا ذَرٍّ اِذَا طَبَخْتَ مَرَقَةً فَاَكْثِرْ مَاءَهَا وَتَعَاهَدْ جِيرَانَكَ »

154 - Ebu Zer *(Radıyallahu Anh)* dan rivayet edildiğine göre, bir kere Efendimiz *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* ona hitaben: **"Ey Ebu Zer! bir çorba pişirdiğin zaman suyunu çok koy ve komşularını gözet."** buyurdu. *(Müslim, Birr:42, No:2625, 4/2025)*

Kurtubî tefsirinde zikredildiğine göre, Efendimiz *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* bu hadis-i şerifte güzel ahlâka teşvik etmiştir, zira komşu, komşusunun yemek kokusundan rahatsız olabilir veya çoluk çocuğu bulunup, canları o yemeği çekebilir, kendisi fakir veya dul olup, kendi çoluk çocuğuna öyle bir yemek pişiremeyeceğinden dolayı çok üzülebilir. Nitekim Yakup *(Aleyhisselâm)* ın Yusuf *(Aleyhisselâm)* dan mahrum edilmesine böyle bir hadisenin sebep olduğu rivayet edilmiştir.

Bütün bunlar pişirilen yemekten bir miktar komşuya hediye edilmesiyle ortadan kalkar, işte bundan dolayı Efendimiz *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* yakın komşuya hediye verilmesine teşvik etmiştir. Zira yakın komşu, komşusunun evine giren çıkanı gözler, ayrıca bu hareketi dara düştüğünde komşusunun kendisine yardım etmesine sebep olur.

Ulema buyurmuştur ki: Resulullah Efendimizin bu hadis-i şerifte çorbanın suyunu çoğaltmayı emretmesi, cimrileri de hoş bir şekilde cömertliğe teşvik etmektedir, zira: "Çorba pişirdiğiniz zaman etini çoğaltıp dağıtın." buyursaydı, bu herkese kolay olmazdı. Ancak su bedava olduğundan: "Hiç olmazsa suyunu artırıp da dağıtın." buyurulmuştur.

١٥٥ – عَنْ اَبِى هُرَيْرَةَ (رضى الله عنه) قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللهِ ﷺ: « يَا نِسَاءَ الْمُؤْمِنَاتِ لاَ تَحْقِرَنَّ جَارَةٌ لِجَارَتِهَا وَلَوْ فِرْسِنَ شَاةٍ »

155 - Ebu Hureyre *(Radıyallahu Anh)* dan rivayet edildiğine göre, Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* şöyle buyurdu: **"Ey Müminlerin kadınları! Bir komşu, komşusuna koyun tırnağı** (en ufak bir şey) **hediye etmesini bile hakir görmesin."** *(Buharî, Hibe:1, 2427, 2/907, Müslim, Zekât:29, No:1030, 2/714)*

١٥٦ – عَنِ ابْنِ مَسْعُودٍ (رضى الله عنه) قَالَ رَسُولُ اللهِ ﷺ: « اِنَّ اللهَ قَسَمَ بَيْنَكُمْ اَخْلاَقَكُمْ كَمَا قَسَمَ بَيْنَكُمْ اَرْزَاقَكُمْ ، وَاِنَّ اللهَ يُعْطِى الْمَالَ مَنْ يُحِبُّ وَمَنْ لاَ يُحِبُّ وَلاَ يُعْطِى الْاِيمَانَ اِلاَّ مَنْ يُحِبُّ ، فَمَنْ اَعْطَاهُ الْاِيمَانَ فَقَدْ اَحَبَّهُ وَالَّذِى نَفْسُ مُحَمَّدٍ بِيَدِهِ لاَيُسْلِمُ عَبْدٌ حَتَّى يُسْلِمَ قَلْبُهُ ، وَلاَ يُؤْمِنُ حَتَّى يَأْمَنَ جَارُهُ بَوَائِقَهُ »

156 - İbni Mesud *(Radıyallahu Anh)* dan rivayet edildiğine göre, Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* şöyle buyurdu: **"Şüphesiz ki Allah** (-u Tealâ) **sizin aranızda rızıklarınızı taksim ettiği gibi ahlâkınızı da taksim etmiştir. Muhakkak ki Allah** (-u Tealâ) **malı sevdiğine de, sevmediğine de verir, imanı ise ancak sevdiğine verir, dolayısıyla kime iman vermişse, muhakkak onu sevmiştir.**

Muhammedin canı elinde olan Allah'a yemin ederim ki, bir kulun kalbi müslüman olmadıkça kendi müslüman olamaz, komşusu şerrinden emin olmadıkça da (kâmil manada) **iman etmiş olamaz."** *(Hakim, Müstedrek, No:95, 1/88)*

١٥٧ – عَنْ اَبِى هُرَيْرَةَ (رضى الله عنه) قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللهِ ﷺ: « مَنْ كَانَ يُؤْمِنُ بِاللهِ وَالْيَوْمِ الْاٰخِرِ فَلاَ يُؤْذِ جَارَهُ »

157 - Ebu Hureyre *(Radıyallahu Anh)* dan rivayet edildiğine göre Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* şöyle buyurdu: **"Allah'a ve Ahiret gününe inanan, komşusuna eziyet etmesin."** *(İbni Ebî Şeybe, el-Kitabul Musannef, No:25418, 5/220)*

١٥٨ – عَنْ اَبِى لُبَابَةَ (رضى الله عنه) قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللهِ ﷺ: « لاَ قَلِيلَ مِنْ اَذَى الْجَارِ »

158 - Ebu Lübabe *(Radıyallahu Anh)* dan rivayet edildiğine göre, Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* şöyle buyurdu: **"Komşuya eziyetin azı olmaz** (azı da çok sayılır)." *(Kenzül Ummal, No:24883, 9/50)*

١٥٩ – عَنْ اَبِى هُرَيْرَةَ (رضى الله عنه) قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللهِ ﷺ: « اَللّٰهُمَّ اِنِّى اَعُوذُ بِكَ مِنْ جَارِ السَّوْءِ فِى دَارِ الْمُقَامَةِ فَاِنَّ جَارَ الْبَادِيَةِ يَتَحَوَّلُ »

159 - Ebu Hureyre *(Radıyallahu Anh)* dan rivayet edildiğine göre, Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* **"Ey Allahım! Devamlı kalmam gereken yerde bulunan kötü komşudan sana sığınırım, zira çöl komşusu** (göçebe komşu) **değişir."** diye dua ederdi. *(Kenzül Ummal. No:24910, 9/54, Nesaî, İstiaze:44, No:5517, 8/667)*

١٦٠ – عَنْ اَبِى هُرَيْرَةَ (رضى الله عنه) قَالَ: قِيلَ لِلنَّبِىِّ ﷺ: اِنَّ فُلَانَةَ تَقُومُ اللَّيْلَ وَتَصُومُ النَّهَارَ وَتَفْعَلُ وَتَصَدَّقُ وَتُؤْذِى جِيرَانَهَا بِلِسَانِهَا . فَقَالَ رَسُولُ اللهِ ﷺ: « لاَ خَيْرَ فِيهَا هِىَ مِنْ اَهْلِ النَّارِ». قَالُوا: وَفُلَانَةُ تُصَلِّى الْمَكْتُوبَةَ وَتَصُومُ رَمَضَانَ وَتَصَدَّقُ بِاَثْوَارٍ وَلاَ تُؤْذِى اَحَداً . فَقَالَ رَسُولُ اللهِ ﷺ: « هِىَ مِنْ اَهْلِ الْجَنَّةِ »

160 - Ebu Hureyre *(Radıyallahu Anh)* dan rivayet edildiğine göre, bir kere Efendimiz *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* e " Filan kadın gece kılar, gündüz tutar, şöyle şöyle hayırlar yapar, sadaka verir fakat diliyle komşusuna eziyet eder." denildiğinde, Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)*: **"Onda hayır yoktur, O cehennem ehlindendir."** buyurdu.

Ashab-ı Kiram: "Filân kadın da sadece farzları kılar, Ramazan orucu tutar, keş peynirini sadaka olarak verir, fakat kimseye eziyet etmez." dediklerinde, Efendimiz *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)*: **"O kadın cennet ehlindendir."** buyurdu. *(Buharî, Edebi Müfred, Beyhekî Şuabul İman, No:9545, 7/78, Müstedrek, No:7304-7305, 4/184)*

١٦١ – عَنْ اَبِى هُرَيْرَةَ (رضى الله عنه) قَالَ: قَالَ رَجُلٌ يَا رَسُولَ اللهِ اِنَّ لِى جَاراً يُؤْذِينِى . فَقَالَ: « اِنْطَلِقْ فَأَخْرِجْ مَتَاعَكَ اِلَى الطَّرِيقِ». فَانْطَلَقَ فَأَخْرَجَ مَتَاعَهُ ، فَاجْتَمَعَ النَّاسُ عَلَيْهِ فَقَالُوا: مَاشَانُكَ؟ قَالَ: لِى جَارٌ يُؤْذِينِى. فَذَكَرْتُ ذٰلِكَ لِلنَّبِىِّ ﷺ فَقَالَ: « اِنْطَلِقْ فَأَخْرِجْ مَتَاعَكَ اِلَى الطَّرِيقِ ». فَجَعَلُوا يَقُولُونَ: اَللّٰهُمَّ الْعَنْهُ اَللّٰهُمَّ أَخْزِهِ ، فَبَلَغَهُ فَاَتَاهُ فَقَالَ: اِرْجِعْ اِلَى مَنْزِلِكَ فَوَاللهِ لاَ اُوذِيكَ اَبَداً.

161 - Ebu Hureyre *(Radıyallahu Anh)* dan rivayet edildiğine göre, bir adam Efendimiz *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* e gelerek: "Ya Resulallah benim bir komşum var, bana çok eziyet ediyor." demesi üzerine, Efendimiz *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* ona: **"Git eşyanı yola çıkar."** buyurdu. Adam da gidip eşyasını yola çıkarınca, insanlar başına toplaşarak: "Sana ne oldu." dediler.

Ayet: 36

O da: "Benim komşum bana çok eziyet ediyor, ben onun durumunu Efendimiz *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* e anlatınca, **"Git eşyanı yola çıkar."** buyurdu ben de öyle yaptım" dedi. Bu sefer insanlar: "Ey Allahım ona lânet et, onu rezil et." demeğe başladılar. Bu haber komşusuna gidince, o adama gelerek: "Evine dön! Vallahi, artık sana ebediyyen eziyet etmeyeceğim." dedi. *(Buharî, Edebi Müfred, Bab:68, No:124, Hakim, Müstedrek, No:7302, 4/183)*

١٦٢–عَنْ اَبِى هُرَيْرَةَ (رضى الله عنه) قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللهِ ﷺ: « لَايَمْنَعْ جَارٌ جَارَهُ اَنْ يَغْرِزَ خَشَبَهُ فِى جِدَارِهِ » ثُمَّ يَقُولُ اَبُو هُرَيْرَةَ: مَا لِى اَرَاكُمْ عَنْهَا مُعْرِضِينَ وَاللهِ لَاَرْمِيَنَّ بِهَا بَيْنَ اَكْتَافِكُمْ.

162 - Ebu Hureyre *(Radıyallahu Anh)* dan rivayet edildiğine göre, Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* şöyle buyurdu: **"Bir komşu, öbür komşusunu,** (evinin) **duvarına bir ağaç** (başı) **koymaktan menetmesin."** buyurmuştur.

Ebu Hureyre *(Radıyallahu Anh)* bu hadis-i şerifi yanındakilere rivayet edince, işitenler bunu uzak sayıp, başlarını yere doğru eğmişlerdi, Ebu Hureyre *(Radıyallahu Anh)* cemaatın bu hükmü ağır bulduklarını ima (işaret) eden baş eğme vaziyetlerinden üzülerek, bu hususta teşvik ve mubalağa yapmak için yemin ve te'kidle: "Bana ne oluyor ki, sizi bu sözde geçen sünnet ve fazileti işlemekten yüz çeviriciler olarak görüyorum! Vallahi ben bu sözü elbette omuzlarınızın arasına korum (istemeseniz de bunu yapmağa sizi zorlarım)" buyurdu. *(Buharî, Mezalim:21, No.2331, 2/869, Müslim, Müsaka:29, No:1609, 3/1230, Kenzül Ummal, No:24940, 9/160)*

İmam-ı Azam efendimiz ile İmam-ı Malik *(Rahimehumallah)* bu hadisi şerifin, komşuyu iyiliğe teşvik manasında olduğunu söylemişlerse de, İmamı Şafiî ile İmam-ı Ahmed *(Rahimehumallah)*, hadis-i şerifin vucup manasında olduğunu, yani komşunun komşuya bu şekilde engel olmamasının vacip olduğunu söylemiş-lerdir. Her iki tarafın da bu hususta delilleri vardır, ancak bu gibi iyiliklere engel olmanın insanı büyük derecelere kavuşmaktan alıkoyacağı kati bir gerçektir.

Nitekim Enes *(Radıyallahu Anh)* ın şöyle buyurduğu rivayet edilmiştir: Uhud günü bizden bir genç şehid oldu, annesi yanına gelip yüzünden toprağı silerken: "Müjde olsun sana, cennet sana helâl olsun!" deyince, Efendimiz *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* ona:

١٦٣ – « وَمَا يُدْرِيكِ اَنَّهُ شَهِيدٌ؟ فَلَعَلَّهُ يَتَكَلَّمُ فِيمَا لَايَعْنِيهِ اَوْ يَبْخَلُ بِمَا لَايَنْقُصُهُ »

163 - **"Ne biliyorsun? Belki de o, kendisine lâzım olmayan lâflar konuşuyor ve kendisine eksiklik vermeyecek şeylere mani oluyordu."** *(Kenzül Ummal, No:8296, 3/641, Beyhakî, Şuabul İman, No:5010, 4/261)* buyurarak, malâyani konuşmanın ve kendisine hiç bir zararı olmayan hayırlara engel olmanın kötülüğünü açıklamıştır.

Sevban *(Radıyallahu Anh)* buyurmuştur ki: "Bir komşu komşusuna zulmederek, onu yuvasından çıkmaya zorlarsa, mutlaka helâk olur." *(Buharî, el-Edebül Müfred, Bab:69, No:127)*

İmam-ı Hasen *(Radıyallahu Anh)* a komşunun kimler olduğu sorulduğunda: "Önünde kırk, arkanda kırk, sağında kırk, solunda kırk ev komşu sayılmıştır." buyurdu. *(Buharî, el-Edebül Müfred, Bab:59, No:109)*

Kurtubî tefsirinde zikredildiğine göre ulema buyurmuştur ki: "Komşuya ikram hakkındaki hadis-i şeriflerin tamamı kayıtsız olarak zikredildiğinden kâfirler de buna girmektedir."

Haberde gelmiştir ki, bir kere Sahabe-i kiram, Efendimiz *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* e "Kurban etlerinden müşriklere yedirebilir miyiz?" diye sorduklarında,

١٦٤ - « لاَ تُطْعِمُوا الْمُشْرِكِينَ مِنْ نُسُكِ الْمُسْلِمِينَ »

164 - Efendimiz *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* **"Müslümanların kurbanlarından müşriklere yedirmeyin."** buyurdu. *(Kurtubî 5/193, Beyhakî, Şuabul İman, No:9560, 7/83)*

Hadis-i şerifte geçen kurbandan maksat Adak kurbanı gibi kesenin yiyemeyeceği ve zenginlere de yediremiyeceği kurbanlardır. Kendisinin yeyip Zenginlere yedirebileceği kurbanları ise zimmîlere de yedirmesi caizdir. Nitekim Efendimiz *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* kurban etlerini taksim ederken Aişe *(Radıyallahu Anha)* validemize:

١٦٥ - « ابْدَئِي بِجَارِنَا الْيَهُودِيِّ »

165 - **"Yahudi komşumuzdan başla."** buyurmuştur. *(Kurtubî: 5/193)*

9. **Arkadaşına iyilik etmek:** Bu arkadaşlıktan maksat yol arkadaşlığı, asker arkadaşlığı, ilim tahsilinde veya bir sanatta arkadaşlık, bir mecliste veya mescitte yanında bulunmak suretiyle veya aralarında herhangi bir suretle çok az da olsa beraberlik geçmiş olan kimselerle yapılan arkadaşlıklardır. İşte Mevlâ Tealâ bu ayet-i kerimesiyle bu hakkın unutulmayıp gözetilmesini ve iyiliğe vesile kılınmasını emretmiştir.

Rivayet edildiğine göre, bir kere Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* ashabından biriyle binek üzerinde yol arkadaşlığı yaparken bir meşe koruluğuna girdi, ve oradan biri eğri diğeri düzgün iki dal keserek beraberinde çıkarttı, düzgün olanı arkadaşına verip eğri olanı kendisine ayırınca, o zat: "Anam babam sana feda olsun Ya Resulallah! Düzgün olana sen benden daha lâyıksın." dedi. Bunun üzerine Efendimiz *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* :

١٦٦ - « كَلاَّ يَا فُلاَنُ اِنَّ كُلَّ صَاحِبٍ يَصْحَبُ صَاحِباً مَسْؤُلٌ عَنْ صَحَابَتِهِ وَاِنْ سَاعَةً مِنْ نَهَارٍ »

166 - **"Ey Filân! Öyle değil, şüphesizki bir kimseyle gündüzden bir saat bile arkadaşlık yapan her arkadaş bu beraberliğinden mesul olacaktır."** buyurdu. *(İbni Cerîri Taberî, Câmiul Beyan 5/51, Kenzül Ummal, No:24833, 9/40)*

Ayet: 36

Rabîa İbni Ebî Abdirrahman *(Rahimehullah)* buyurmuştur ki: "Yolculuk hâlinde mürûet (insaniyet), ikamet hâlinde de ayrı bir mürûet vardır. Seferdeki mürûete gelince, azığını cömertçe dağıtmak, arkadaşlara karşı gelmemek ve Allah-u Tealâ Hazretlerini gazaplandırmayacak şekilde çok şaka yapmak,

Hazer (yolculuk dışındaki yerleşme hallerin) de ki mürûete gelince, Mescitlere devam etmek, Kur'an-ı kerim okumak ve Allah yolunda kardeşleri çoğaltmaktır.

Hazreti Ali ve İbni Ebî Leylâ *(Radıyallahu Anhüma)*: **"Yanındaki arkadaş'** tan murat; Kişinin ailesidir demişlerdir. Zira insanın hanımı devamlı yanında bulunduğundan her hâl-u kâr'da onun haklarını gözetmek gerektiğini bu ayet-i kerime açıklamıştır.

10. **Yolculara iyilik etmek:** Memleketinden uzak düşen bir kimse ne kadar zengin de olsa, elbette yardıma muhtaç olur, Mevlâ Tealâ insanların birbirlerine yardım etmelerini, kendi memleketlerinin halkına vacip kıldığı gibi, diğer beldeler ahalisine de vacip kılarak, insanların her yerde rahatlarını temin etmiş, ictimaî (toplumsal) yardımlaşmanın esaslı noktalarını açıklamıştır.

Ekseri islâm memleketlerinde, özellikle Anadolu köy ve kasabalarında, oraların eşraf ve hanedanı tarafından garip yolcuların rahatlarını temin etmek için açılan köy odalarına gelecek misafirlerin yemeklerini sularını vesair ihtiyaçlarını ücretsiz karşılama hususunda gösterilmekte olan misafir perverlik âdeti bu ayet-i celileden alınmıştır.

İşte bu gibi hayırlara tevessül eden müslümanlar, Mevlâ Tealâ'nın bu gibi emirlerine uyarak rızasını kazanmak gibi yüce bir gayeye tabi olmuşlardır. Ancak şimdi sivri akıllı bazı insanlar, bu gibi insanî hareketlerin Avrupada olmayışını göz önüne alarak islâmın bu güzel âdetlerini, çirkin görüp bu gibi yardım sever kimseleri ahmaklıkla itham etmekte ve her şeyi menfaata bağlı gören Avrupa frenklerini taklide yeltenmektedirler.

11. Köle ve cariyelere iyilik etmek: Ayet-i celilede geçen: "Sağ ellerinizin malik olduğu" ifadesi, köle ve cariyelere temas ettiği gibi hizmetçilere, hatta hayvanlara bile şamildir.

Bunlara iyilik etmekten maksat, bir kaç yönlüdür.

1. Güçlerinin fevkinde yük yüklememek,

2. Sert konuşarak onlara eziyet etmemek, bilakis onlarla güzel geçinmek,

3. Yiyecek ve giyeceklerini vesair muhtaç oldukları şeyleri temin etmek.

Cahiliyet devrinde köle ve cariyelere çok kötü muamele yapılır hatta cariyeler zina yaparak para getirmeğe zorlanırlardı. Din-i Mübin-i İslâm bütün kötülükleri kaldırdığı gibi, bunu da iptal etmiş, köle ve cariyelerin hor ve hakir kullanılmalarını nehyetmiştir.

KÖLE VE CARİYELERE İYİLİK ETME HAKKINDA HADİS-İ ŞERİFLER:

١٦٧ – عَنْ اَبِى ذَرٍّ (رضى الله عنه) : « يَا اَبَا ذَرٍّ اَعَيَّرْتَهُ بِاُمِّهِ اِنَّكَ امْرُؤٌ فِيكَ جَاهِلِيَّةٌ اِخْوَانُكُمْ خَوَلُكُمْ جَعَلَهُمُ اللّٰهُ تَحْتَ اَيْدِيكُمْ فَمَنْ كَانَ اَخُوهُ تَحْتَ يَدِهِ فَلْيُطْعِمْهُ مِمَّايَأْكُلُ وَلْيُلْبِسْهُ مِمَّا يَلْبَسُ وَلَاتُكَلِّفُوهُمْ مَايَغْلِبُهُمْ فَاِنْ كَلَّفْتُمُوهُمْ فَاَعِينُوهُمْ »

167 - Ebu Zer *(Radıyallahu Anh)* dan rivayet edildiğine göre Peygamber *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* şöyle buyurdu: **"Ey Ebu Zer! Onu anasından dolayı mı ayıplıyorsun? Sen, içinde henüz cahiliyet** (ahlâkı) **bulunan bir kimsesin.**

Esirler, Allah (-u Tealân) **ın, sizin emriniz altına** (emanet olarak) **koyduğu kardeşlerinizdir. Her kimin eli altında kardeşi bulunursa; ona yediğinden yedirsin, giydiğinden giydirsin. Onlara güçleri yetmiyecek** (zahmetli) **bir iş yüklemeyiniz. Şayet yüklerseniz, onlara yardım ediniz."**

Hadisi şerifin ravilerinden Ma'rur *(Radıyallahu Anh)* şöyle demiştir: Ben Rebeze denen yerde Ebu Zerr'e kavuştum. Toplamı bir rida ile bir izardan ibaret ancak bir takım elbise olabilecek kumaşın yarısı kendisinin, yarısı da kölesinin sırtında bulunuyordu. Ben kendisine böyle birer yarı parçanın her ikisinin sırtında ayrı ayrı bulunmasının sebebini sordum. Bunun üzerine Ebu Zerr *(Radıyallahu Anh)* şöyle dedi: "Ben bir kere bir adamla söğüştüm de onu anasından dolayı ayıpladımdı. O zaman Peygamber *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* bana, bu hadis-i şerifi buyurdu." *(Buharî, İman:20, No:30, 1/20, Itk:15, No:2407, 2/899, Edeb:44, No:5703, 5/2248, Müslim, Eyman:10, No:1661, 3/1683, Tirmizî, Birr:29, No:1945, 4/334)*

Velîd İbn-i Müslim'in rivayetine göre, söğülen zat Bilal-ı Habeşî *(Radıyallahu Anh)* imiş Ebu Zerr ona: (يَاابْنَ السَّوْدَاء) **"Ey kara kadının oğlu."** diye söğmüş. Bilâl'ın şikâyeti üzerine Peygamber *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* in tevbihi (azarlaması) vaki olunca, Ebu Zerr *(Radıyallahu Anh)* yanağını yere koyup: "Bilâl ayağı ile basmadıkça yanağımı yerden kaldırmayacağım." diyerek, kusurunun affını istemiştir.

١٦٨–عَنْ اَبِى ذَرٍّ (رضى الله عنه) قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللّٰهِ ﷺ :« مَنْ لَائَمَكُمْ مِنْ مَمْلُوكِيكُمْ فَاَطْعِمُوهُ مِمَّا تَأْكُلُونَ وَاكْسُوهُ مِمَّا تَلْبَسُونَ وَمَنْ لَايُلَائِمُكُمْ مِنْهُمْ فَبِيعُوهُ وَلَا تُعَذِّبُوا خَلْقَ اللّٰهِ »

168 - Ebu Zer *(Radıyallahu Anh)* dan rivayet edildiğine göre, Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* şöyle buyurdu: **"Kölelerinizden size uyanlara, yediğinizden yedirin, giydiğinizden giydirin, uymayanları ise satın, Allahın mahlûkatına azabetmeyin."** *(Ebu Davud, Edeb:123, No:5167, 2/762)*

١٦٩ – عَنْ اَبِى هُرَيْرَةَ (رضى الله عنه) عَنِ النَّبِيِّ ﷺ : « لِلْمَمْلُوكِ طَعَامُهُ وَكِسْوَتُهُ وَلَا يُكَلَّفُ مِنَ الْعَمَلِ اِلَّا مَا يُطِيقُ »

169 - Ebu Hureyre *(Radıyallahu Anh)* dan rivayet edildiğine göre, Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* şöyle buyurdu: **"Kölenin yemesi ve giymesi** (ağasına aittir) **kendisine ancak takat getirebileceği iş yüklenir."** *(Müslim, Eyman:10, No:1662, 3/1284)*

Rivayete göre, Medinede bir adam kölesini dövüyor, köle de "Allah'a sığınırım" diyor Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* de bunu duyuyordu. Köle "Allaha sığınırım" dedikçe efendisi onu daha çok dövüyordu. Bu arada Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* yanlarına gelince, köle: "Resulullaha sığınırım" dedi, Ağası da onu bıraktı. O zaman Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)*:

١٧٠ – « انَّ اللهَ كَانَ اَحَقَّ اَنْ يُجارَ عائذُهُ »

170 - **"Şüphesiz ki, Allah** (-u Tealây) **a sığınanın korunması daha lâyıktır."** buyurdu. Bunu duyan o kişi: "Ya Resulallah bu, Allah rızası için hürdür." deyince, Efendimiz *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)*:

« وَالَّذِى نَفْسُ مُحَمَّدٍ بِيَدِهِ لَوْ لَمْ تَقُلْ لَدافَعَ وَجْهَكَ سَفَعُ النّارِ »

"Muhammedin canı elinde olan Allaha yemin ederim ki, sen bu sözü demeseydin (köleyi azadetmeseydin) **elbette ateşin** (cehennemin) **karaltısı yüzüne vuracaktı."** buyurdu. *(Tefsiri Kebir:10/79)*

١٧١ – عَنْ اَنَسِ بْنِ مالِكٍ (رضى الله عنه) قالَ: كانَتْ عامَّةُ وَصِيَّةِ رَسُولِ اللهِ ﷺ حِينَ حَضَرَتْهُ الْوَفاةُ وَهُوَ يُغَرْغِرُ بِنَفْسِهِ « اَلصَّلاةَ وَما مَلَكَتْ اَيْمانُكُمْ »

171 - Enes ibni Malik *(Radıyallahu Anh)* şöyle buyurmuştur: Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* vefat edeceğinde, canı boğazında iken bütün vasiyeti **"Namaz** (ı muhafaza edin, ondan gaflet etmeyin, ona çok önem verin) **ve ellerinizin malik olduğu** (köle, cariye ve hizmetçilerinize iyi bakın)" şeklinde olmuştur. *(İbni Mace:, Vesaya:1, No.2697, 2/900)*

Ümmü seleme *(Radıyallahu Anha)* validemiz de Efendimiz *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* in vefat edeceği hastalığında dili dönmeyecek hâle gelinceye kadar bu sözü tekrar ettiğini rivayet etmiştir. *(İbni Mace:1/519, No.1825)*

١٧٢ – عَنْ اَبِي هُرَيْرَةَ (رضى الله عنه) قالَ: قالَ رَسُولُ اللهِ ﷺ: « لا يَقُلْ اَحَدُكُمْ عَبْدِى وَاَمَتِى بَلْ لِيَقُلْ فَتاىَ وَفَتاتِى »

172 - Ebu Hureyre *(Radıyallahu Anh)* dan rivayet edilen hadis-i şerifte Efendimiz *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* şöyle buyurdu: **"Sizin biriniz** (malik olduğu kimselere) **kölem ve cariyem diye hitabetmesin bilakis genç oğlum ve genç kızım diye hitabetsin."** *(Buharî, Itk:17, No:2414, 2/901, Ebu Davud, Edeb:75, No:4975, 2/712, Müslim, Elfaz:3, No:2249, 4/1765)*

Görüldüğü gibi Efendimiz *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* bu hadis-i şerifinde efendileri güzel ahlâka teşvik etmiş ve kendilerini kölelerinden üstün görmesinler diye tevazu yoluna girmeye onları irşad etmiştir, çünkü bütün insanlar Al-

lahın kulları, mal da Allahın malıdır, lâkin nimetini tamamlamak ve hikmetini geçerli kılmak için bazısını bazısına itaatkâr ve malik etmiştir.

Ancak ağalar kölelerinin gereken ihtiyaçlarını karşılamak şartıyla kendi yediklerinden daha az yedirirler ve kendi giydiklerinden daha ucuz elbise giydirirlerse, bununda caiz olduğunda ihtilâf yoktur, lâkin bakmakla görevli olduğu köle ve cariyelerin azığını kesmek en büyük günahlardandır.

١٧٣ – عَنْ عَبْدِ اللهِ بْنِ عَمْرٍو (رضى الله عنه) قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللهِ ﷺ: « كَفَىٰ بِالْمَرْءِ اثْماً اَنْ يَحْبِسَ عَمَّنْ يَمْلِكُ قُوتَهُمْ »

173 - Abdullah ibni Amr *(Radıyallahu Anh)* dan rivayet edildiğine göre, Efendimiz *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* : **"Sahip olduğu kişilerin azığını menetmesi** (kesmesi) **kişiye günah olarak yeter."** buyurdu. *(Müslim, Zekât:12, No:996, 2/692)*

١٧٤ – عَنْ اَبِى ذَرٍّ (رضى الله عنه) قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللهِ ﷺ: « اِنَّ الْفَقِيرَ عِنْدَ الْغَنِيِّ فِتْنَةٌ وَاِنَّ الضَّعِيفَ عِنْدَ الْقَوِيِّ فِتْنَةٌ وَاِنَّ الْمَمْلُوكَ عِنْدَ الْمَلِيكِ فِتْنَةٌ فَلْيَتَّقِ اللهَ وَلْيُكَلِّفْهُ مَا يَسْتَطِيعُ فَاِنْ اَمَرَهُ اَنْ يَعْمَلَ بِمَالاَ يَسْتَطِيعُ فَلْيُعِنْهُ عَلَيْهِ فَاِنْ لَمْ يَفْعَلْ فَلاَ يُعَذِّبْهُ »

174 - Ebu Zer *(Radıyallahu Anh)* dan rivayet edildiğine göre, Efendimiz *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* şöyle buyurdu: **"Şüphesiz ki, zenginin yanındaki fakir fitne** (imtihan vesilesi) **dir ve muhakkak ki, kuvvetlinin yanında bulunan zayıf da bir fitnedir, Ağanın yanındaki bir köle de şüphesiz fitnedir.**

O hâlde (ağa) **Allah'tan korksun ve ona** (kölesine) **gücü yettiği şeyi yüklesin. Gücü yetmeyeceği bir şeyi ona emrederse, kendisi de ona yardım etsin, yapmasa da ona azabetmesin."** *(Beyhakî, Şuabul İman, No:5559, 6/371)*

١٧٥ – عَنْ رَافِعِ بْنِ مَكِيثٍ (رضى الله عنه) قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللهِ ﷺ: « سُوءُ الْخُلُقِ شُؤْمٌ وَحُسْنُ الْمَلَكَةِ نَمَاءٌ وَالْبِرُّ زِيَادَةٌ فِى الْعُمْرِ وَالصَّدَقَةُ تَدْفَعُ مِيتَةَ السُّوءِ »

175 - Râfi' ibni Mekîs *(Radıyallahu Anh)* dan rivayet edildiğine göre, Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* şöyle buyurdu: **"Kötü ahlâk uğursuzluktur. Güzel huyluluk ise berekettir, iyilik ömrü artırır, sadaka ise** (sahibini) **kötü şekilde ölmekten kurtarır."** *(Beyhekî, Şuabul İman, No:8019, 6/243*

١٧٦ – عَنْ اَبِى بَكْرٍ الصِّدِّيقِ (رضى الله عنه) اَنَّ رَسُولَ اللهِ ﷺ قَالَ: « لاَ يَدْخُلُ الْجَنَّةَ سَيِّءُ الْمَلَكَةِ »

176 - Ebu Bekr-i Sıddık *(Radıyallahu Anh)* dan rivayet edildiğine göre, Efendimiz *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* şöyle buyurdu: **"Kötü huylu kimse cennete giremez."** *(İbni Mace:, Edep :10, 2/1217 No:3691, İmamı Ahmed, Müsned, No:31, 1/26)*

١٧٧ – عَنِ ابْنِ عُمَرَ (رضى الله عنهما) قَالَ: جَآءَ رَجُلٌ اِلَى النَّبِيِّ ﷺ فَقَالَ: يَا رَسُوْلَ اللّٰهِ كَمْ نَعْفُوْ عَنِ الْعَبْدِ فِى الْيَوْمِ؟ قَالَ: « سَبْعِيْنَ مَرَّةً »

177 - İbni Ömer *(Radıyallahu Anhuma)* dan rivayet edildiğine göre, bir adam Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* e gelerek: "Ya Resulallah kölemizi günde kaç kere affedelim? diye sorunca, Efendimiz *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* : **"Yetmiş kere"** buyurdu." *(Ebu Davud, Edeb:123, No:5164, 2/763, Tirmizî, Birr:31, No:1949, 4/336)*

١٧٨ – عَنْ اَبِى سَعِيْدِ الْخُدْرِيِّ (رضى الله عنه) قَالَ: قَالَ رَسُوْلُ اللّٰهِ ﷺ: « اِذَا ضَرَبَ اَحَدُكُمْ خَادِمَهُ فَذَكَرَ اللّٰهَ فَلْيُمْسِكْ »

178 - Ebu Saidil Hudrî *(Radıyallahu Anh)* dan rivayet edildiğine göre, Efendimiz *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* şöyle buyurdu: **"Sizin biriniz hizmetçisini döverken, o hizmetçi Allahın adını anarsa,** (onu dövmekten) **vazgeçsin."** *(Beyhakî, Şuabul İman, No:8583, 6/377, Tirmizî, Birr:32, No:1950, 4/337)*

١٧٩ – عَنِ ابْنِ عُمَرَ (رضى الله عنهما) قَالَ: قَالَ رَسُوْلُ اللّٰهِ ﷺ « لَا تَضْرِبُوا الرَّقِيْقَ فَاِنَّكُمْ لَا تَدْرُوْنَ مَا تُوَافِقُوْنَ »

179 - İbni Ömer *(Radıyallahu Anhuma)* dan rivayet edildiğine göre, Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* şöyle buyurdu: **"Kölelerinizi dövmeyin. Çünkü neye rastlayacağınızı bilemezsiniz** (bu sebeble büyük bir belâya düşebilirsiniz)." *(Beyhakî, Şuabul İman, No:8585, 6/377)*

١٨٠ – عَنِ ابْنِ عُمَرَ (رضى الله عنهما) قَالَ: جَآءَ رَجُلٌ اِلَى النَّبِيِّ ﷺ فَقَالَ: مَا حَقُّ امْرَأَتِى عَلَيَّ؟ قَالَ: « تُطْعِمُهَا مِمَّا تَأْكُلُ وَتَكْسُوْهَا مِمَّا تَكْتَسِى » قَالَ: فَمَا حَقُّ جَارِى عَلَيَّ؟ قَالَ: « تَنُوْشُهُ مَعْرُوْفَكَ وَتَكُفُّ عَنْهُ اَذَاكَ » قَالَ: فَمَا حَقُّ خَادِمِى عَلَيَّ؟ قَالَ: « هُوَ اَشَدُّ الثَّلَاثَةِ عَلَيْكَ يَوْمَ الْقِيَامَةِ »

180 - İbni Ömer *(Radıyallahu Anhuma)* dan rivayet edildiğine göre, Bir adam Efendimiz *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* e gelerek: "Hanımımın bendeki hakkı nedir?" diye sordu. Efendimiz *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* de: **"Yediğinden ona da yedirecek, giydiğinden ona da giydireceksin."** buyurdu.

Adam: "Komşumun benim üzerimdeki hakkı nedir?" diye sorunca, Efendimiz *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* : **"İyiliğini ona sevkedecek, eziyetini ondan defedeceksin."** buyurdu.

Bu sefer o kişi: "Hizmetçimin bende ne hakkı var?" diye sordu. Efendimiz *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* de: **"O, kıyamet gününde sana bu üç hak sahibinin en ağırıdır."** buyurdu. *(Beyhakî, Şuabul İman, No:8584, 6/377)*

١٨١ – عَنِ ابْنِ عُمَرَ (رضى الله عنهما) قَالَ: سَمِعْتُ رَسُولَ اللهِ ﷺ يَقُولُ: « مَنْ ضَرَبَ غُلَاماً لَهُ حَدّاً لَمْ يَأْتِهِ اَوْ لَطَمَهُ فَاِنَّ كَفّارَتَهُ اَنْ يُعْتِقَهُ »

181 - Abdullah ibni Ömer *(Radıyallahu Anhuma)* dan rivayet edildiğine göre, Efendimiz *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* şöyle buyurdu: **"Kim kölesini yapmadığı bir suçtan dolayı döver veya tokatlarsa, şüphesiz ki onun kefareti onu azadetmesidir."** *(Müslim, Eyman:8, No:1657, 3/1279, Abdürrazzak, Musannef, No:17936, 9/441, Ahmed İbni Hanbel, No:5051, 2/298)*

١٨٢ – عَنْ اَبِى مَسْعُودٍ الْاَنْصَارِىِّ (رضى الله عنه) قَالَ: بَيْنَا اَنَا اَضْرِبُ غُلَاماً لِى اِذْ سَمِعْتُ صَوْتاً مِنْ وَرَائِى فَالْتَفَتُّ فَاِذَا رَسُولُ اللهِ ﷺ فَقَالَ: « وَاللهِ لَلّٰهُ اَقْدَرُ عَلَيْكَ مِنْكَ عَلىٰ هٰذَا » فَحَلَفْتُ اَنْ لَا اَضْرِبَ مَمْلُوكاً لِى اَبَداً .

182 - Ebu Mes'ud el Ensarî *(Radıyallahu Anh)* buyurmuştur ki: Bir kere ben kölemi döverken arkamdan bir ses işittim, bir de bakarım ki Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* bana: **"Vallahi senin buna gücün yettiğinden çok, Allahın gücü sana yeter."** diyordu. Ondan sonra, ben hiç bir kölemi asla dövmeyeceğime yemin ettim. *(Müslim, Eyman:8, No:1659, 3/1681, Ebu Davud, Edeb:133, Tirmizî, Birr:30, No:1948, 4/335)*

١٨٣ – عَنِ ابْنِ عُمَرَ (رضى الله عنهما) اَنَّ رَسُولَ اللهِ ﷺ قَالَ: « اِنَّ الْعَبْدَ اِذَا نَصَحَ لِسَيِّدِهِ وَاَحْسَنَ عِبَادَةَ اللهِ فَلَهُ اَجْرُهُ مَرَّتَيْنِ »

183 - İbni Ömer *(Radıyallahu Anhuma)* dan rivayet edildiğine göre, Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* şöyle buyurdu: **"Şüphesiz ki bir köle, ağasına iyilik yapar, Allahu Tealâ'ya da ibadeti güzel yaparsa onun için iki kat mükâfat vardır.** *(Müslim, Eyman:11, No:1664, 3/1284, Ebu Davud, Edeb:124, No:5169, 2/764)*

Bundan dolayı Ebu Hureyre *(Radıyallahu Anh)* buyurmuşturki: "Ebu Hureyrenin canı elinde olan Allaha yemin ederim ki, Allah yolunda cihat, Hac ve anama iyilik gibi amellerin sevabını kaçıracak olmasaydım, elbette köle olarak ölmek isterdim.

١٨٤ – عَنْ اَنَسِ بْنِ مَالِكٍ (رضى الله عنه) عَنِ النَّبِىِّ ﷺ اَنَّهُ قَالَ: « مَا زَالَ جِبْرِيلُ يُوصِينِى بِالْجَارِ حَتّىٰ ظَنَنْتُ اَنَّهُ سَيُوَرِّثُهُ ، وَمَا زَالَ يُوصِينِى بِالنِّسَاءِ حَتّىٰ ظَنَنْتُ اَنَّهُ سَيُحَرِّمُ طَلَاقَهُنَّ ، مَازَالَ يُوصِينِى بِالْمَمَالِيكِ حَتّىٰ ظَنَنْتُ اَنَّهُ سَيَجْعَلُ لَهُمْ مُدَّةً اِذَا انْتَهَوْا اِلَيْهَا عُتِقُوا ، وَمَا زَالَ يُوصِينِى بِالسِّوَاكِ حَتّىٰ خَشِيتُ اَنْ يَحْفِىَ فَمِى ، وَمَازَالَ يُوصِينِى بِقِيَامِ اللَّيْلِ حَتّىٰ ظَنَنْتُ اَنَّ خِيَارَ اُمَّتِى لَا يَنَامُونَ لَيْلاً »

184 - Enes İbni Malik *(Radıyallahu Anh)* dan rivayet edildiğine göre, Efendimiz *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* şöyle buyurdu: **"Cibril-i Emin bana komşu hakkında o kadar vasiyet etti ki, komşuyu komşuya varis kılacağını zannettim, Kadınlar hakkında o kadar vasiyet ettiki, onları boşamayı haram kılacağını zannettim.**

Kölelere iyilik hakkında o kadar vasiyette bulundu ki, onlara bir müddet tayin edip, o vakit geldiğinde kendiliklerinden azad olacaklarını zannettim. Misvak kullanmayı da o kadar vasiyet etti ki, (çok misvak kullanmaktan) **ağzımın yara olacağından korktum. Gece kalkmayı o kadar vasiyet etti ki, ümmetimin en hayırlılarının gece uyumadıklarını anladım."**
(Ebulleysi Semerkandî tefsirinden naklen, Kurtubî:5/196, Kısmen Buharî, Edeb:28, No:5669, 5/2239)

Ebu Kılâbe *(Radıyallahu Anh)* buyurmuştur ki: Bir kere Selman-ı Farisî *(Radıyallahu Anh)* ın yanına girdiğimizde onu hamur yoğururken bulduk. Kendisine: "Bu ne hâl?" diye sorduğumuzda: "Hizmetçiyi bir işe gönderdik, ona iki iş yaptırmak istemediğimizden, bu işi de biz görüyoruz." buyurdu.

Rivayete göre Ebu Hureyre *(Radıyallahu Anh)* bir gün bir katıra binmiş, kölesini de arkasına bindirmişti, birisi ona: "Bunu aşağı indirip de arkandan yürütsen daha iyi olmaz mı?" deyince, Ebu Hureyre *(Radıyallahu Anh)*: "Kölemin, arkamda koşmasındansa, iki demet ateşin benim her tarafımı yakması bana daha sevgilidir." buyurdu.

Tefsiri Kebirde, Mevlâ Tealâ Hazretleri bu ayet-i celilenin sonunda **"Kendini beğenen ve böbürlenen kimseleri sevmediğini"** özellikle beyan etmiştir, zira kibirli olan kişi, ayet-i celilede zikredilen ashab-ı hukukun (hak sahiplerinin) haklarına çok az riayet eder.

Mevlâ Tealâ, bu makamda, kendisini büyük görüp, kimsenin hakkına riayet etmeyen kibirli kişiyi sevmediğini açıkladıktan sonra, yaptığı iyilikleri anlatarak böbürlenen kişinin zemmini ona ilâve ederek, riya ve süm'a (gösteriş ve işittirme) sebebiyle bu haklara riayet etmeyip, bilakis yapılacak bütün ihsan ve riayet(iyilik ve gözetme) lerin sadece Allah-u Tealâ'nın rızası için yapılması gerektiğine işaret etmiştir.

MUHTAL VE FAHÛR KİMSELERİN ZEMMİ HAKKINDAKİ HADİS-İ ŞERİFLER:

١٨٥-عَنْ اَبِى سَعِيدِ الْخُدْرِيِّ (رضى الله عنه) قَالَ: سَمِعْتُ رَسُولَ اللهِ ﷺ يَقُولُ: «اِذَا جَمَعَ اللهُ النَّاسَ فِى صَعِيدٍ وَاحِدٍ يَوْمَ الْقِيَامَةِ اَقْبَلَتِ النَّارُ يَرْكَبُ بَعْضُهَا بَعْضاً وَخَزَنَتُهَا يَكُفُّونَهَا وَهِىَ تَقُولُ: وَعِزَّةِ رَبِّى لَيُخَلَّيَنَّ بَيْنِى وَبَيْنَ اَزْوَاجِى اَوْ لَاَغْشَيَنَّ النَّاسَ عُنُقاً وَاحِداً . فَيَقُولُونَ: وَمَنْ اَزْوَاجُكِ؟ فَتَقُولُ: كُلُّ مُتَكَبِّرٍ جَبَّارٍ فَتُخْرِجُ لِسَانَهَا فَتَلْقُطُهُمْ بِهِ مِنْ بَيْنِ ظَهْرَانَىِ النَّاسِ فَتَقْذِفُهُمْ فِى جَوْفِهَا ثُمَّ تَسْتَأْخِرُ ثُمَّ تُقْبِلُ يَرْكَبُ بَعْضُهَا

بَعْضاً وَخَزَنَتُهَا يَكُفُّونَهَا وَهِيَ تَقُولُ: وَعِزَّةِ رَبِّي لَيُخَلِّيَنَّ بَيْنِي وَبَيْنَ أَزْوَاجِي أَوْ لَأُغْشِيَنَّ النَّاسَ عُنُقاً وَاحِداً فَيَقُولُونَ: وَمَنْ أَزْوَاجُكِ؟ فَتَقُولُ: كُلُّ مُخْتَالٍ فَخُورٍ فَتَلْقَطُهُمْ بِلِسَانِهَا مِنْ بَيْنِ ظَهْرَانَيِ النَّاسِ فَتَقْذِفُهُمْ فِي جَوْفِهَا ثُمَّ تَسْتَأْخِرُ وَيَقْضِي اللَّهُ بَيْنَ الْعِبَادِ »

185 - Ebu Saidil Hudrî *(Radıyallahu Anh)* dan rivayet edildiğine göre, Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* şöyle buyurdu: **"Allah-u Tealâ kıyamet gününde bütün insanları geniş bir arazide topladığı zaman, cehennem** (tabakalarının) **bazı bazısına yüklenerek gelir. Bekçileri onu engellemeğe çalışırsa da,**

O: 'Rabbimin izzetine yemin ederim ki, ya benimle adamlarımın arası boşaltılır (onlar bana teslim edilir), **ya da bütün insanları tek bir bo-yun** (u kaplar) **gibi kaplarım.' der. O zaman melekler: 'Senin adamların kimlerdir?' diye sorunca, O: 'Her kibirli ve zorba kimsedir.' diye cevap verir.**

Sonra cehennem dilini çıkararak insanların arasından kendi adamlarını seçer alır ve onları içine attıktan (yuttuktan) **sonra geri çekilir. Sonra yine bekçileri onu engellemeğe çalışırlarsa da** (tabakalarının) **bazısı bazısına binerek gelir ve 'Rabbimin izzeti hakkı için ya benimle adamlarımın arası boş bırakılır, ya da bütün insanları tek bir boyun gibi kuşatırım.' der.**

O zaman melekler: 'Senin adamların kimlerdir?' diye sorunca, Cehennem: 'Böbürlenen ve övünen kimselerdir.' diye cevap verir, ve diliyle insanların arasından o kimseleri seçip alarak içine atar, sonra geri çekilir. Ve sonra Allah (-u Tealâ) **diğer kulları arasında hükmeder."** *(Müsned-i Ebî Ya'lâ, No:1145, 2/379, Mecmauz Zevaid, 10/392, İbnül Haceri Askalânî, el-Metalibül Âliye, No:4639, 4/384, Süyûtî, Dürrül Mensûr:2/535)*

١٨٦ – عَنْ جَابِرِ بْنِ عَتِيكٍ (رضى الله عنه) قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ: « إِنَّ مِنَ الْغَيْرَةِ مَا يُحِبُّ اللَّهُ وَمِنْهَا مَا يُبْغِضُ اللَّهُ. وَإِنَّ مِنَ الْخُيَلاَءِ مَا يُحِبُّ اللَّهُ وَمِنْهَا مَا يُبْغِضُ اللَّهُ. فَأَمَّا الْغَيْرَةُ الَّتِي يُحِبُّ اللَّهُ فَالْغَيْرَةُ فِي الرِّيبَةِ وَأَمَّا الْغَيْرَةُ الَّتِي يُبْغِضُ اللَّهُ فَالْغَيْرَةُ فِي غَيْرِ رِيبَةٍ. وَأَمَّا الْخُيَلاَءُ الَّتِي يُحِبُّهَا اللَّهُ فَاخْتِيَالُ الرَّجُلِ بِنَفْسِهِ عِنْدَ الْقِتَالِ وَاخْتِيَالُهُ عِنْدَ الصَّدَقَةِ وَالْخُيَلاَءُ الَّتِي يُبْغِضُ اللَّهُ فَاخْتِيَالُ الرَّجُلِ بِنَفْسِهِ فِي الْفَخْرِ وَالْبَغْيِ »

186 - Cabir ibni Atik *(Radıyallahu Anh)* dan rivayet edildiğine göre, Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* şöyle buyurdu: **"Şüphesiz ki, Allah** (-u Tealân) **ın sevdiği ve sevmediği kıskançlık vardır. Şüphesiz ki, kibirden de Allah** (-u Tealân) **ın sevdiği ve sevmediği vardır. Allah** (-u Tealân) **ın sevdiği kıskançlık, hanımından şüphe ettiği hâldeki kıskançlıktır, Allah** (-u Tealân) **ın sevmediği kıskançlık ise, şüphe edilecek bir hâl bulunmadığı zaman yapılan kıskançlıktır.**

Ayet: 36

Allah-u Tealâ'nın sevdiği kibir, kişinin muharebe anında kibretmesi (düşmana karşı salınarak yürümesi) **ve sadaka anında kibretmesi** (tenezzül etmemesi) **dir. Sevmediği kibir ise, kişinin gurur ve azgınlık içersinde kendisini beğenmesidir.** *(Müsned-i Ahmed İbni Hanbel, No:23813, 9/193, Nesaî, Zekât:66, No:2557, 5/82, Ebu Davud, Cihad:104, No:2659, 2/57)*

١٨٧- عَنْ جَابِرِ بْنِ سُلَيْمٍ الْهُجَيْمِيِّ (رضى الله عنه) قَالَ: اَتَيْتُ رَسُولَ اللهِ ﷺ فِي بَعْضِ طُرُقِ الْمَدِينَةِ قُلْتُ: عَلَيْكَ السَّلَامُ يَا رَسُولَ اللهِ، فَقَالَ: «عَلَيْكَ السَّلَامُ تَحِيَّةُ الْمَيِّتِ سَلَامٌ عَلَيْكُمْ سَلَامٌ عَلَيْكُمْ سَلَامٌ عَلَيْكُمْ اَيْ هٰكَذَا فَقُلْ» قَالَ: فَسَأَلْتُ عَنِ الْاِزَارِ؟ فَاَقْنَعَ ظَهْرَهُ وَاَخَذَ بِعَظْمِ سَاقِهِ فَقَالَ: «هٰهُنَا ائْتَزِرْ فَاِنْ اَبَيْتَ فَهٰهُنَا اَسْفَلَ مِنْ ذٰلِكَ فَاِنْ اَبَيْتَ فَهٰهُنَا فَوْقَ الْكَعْبَيْنِ فَاِنْ اَبَيْتَ فَاِنَّ اللهَ لَا يُحِبُّ كُلَّ مُخْتَالٍ فَخُورٍ» فَسَأَلْتُهُ عَنِ الْمَعْرُوفِ فَقَالَ: «لَا تَحْقِرَنَّ مِنَ الْمَعْرُوفِ شَيْئًا وَلَوْ اَنْ تُعْطِيَ صِلَةَ الْحَبْلِ وَلَوْ اَنْ تُعْطِيَ شِسْعَ النَّعْلِ وَلَوْ اَنْ تُفْرِغَ مِنْ دَلْوِكَ فِي اِنَاءِ الْمُسْتَقِي وَلَوْ اَنْ تَنَحِّيَ الشَّيْءَ مِنْ طَرِيقِ النَّاسِ يُؤْذِيهِمْ وَلَوْ اَنْ تَلْقَىٰ اَخَاكَ وَوَجْهُكَ اِلَيْهِ مُنْطَلِقٌ وَلَوْ اَنْ تَلْقَىٰ اَخَاكَ فَتُسَلِّمَ عَلَيْهِ وَلَوْ اَنْ تُؤْنِسَ الْوَحْشَانَ فِي الْاَرْضِ وَاِنْ سَبَّكَ رَجُلٌ بِشَيْءٍ يَعْلَمُهُ فِيكَ وَاَنْتَ تَعْلَمُ فِيهِ نَحْوَهُ فَلَا تَسُبَّهُ فَيَكُونَ اَجْرُهُ لَكَ وَوِزْرُهُ عَلَيْهِ وَمَا سَرَّكَ اَنْ تَسْمَعَهُ فَاعْمَلْ بِهِ وَمَا سَاءَكَ اَنْ تَسْمَعَهُ فَاجْتَنِبْهُ»

187 - Cabir ibni Süleym el Hüceymî *(Radıyallahu Anh)* şöyle buyurdu: Medine-i Münevvere yollarından birinde Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* e rastladım ve O'na: "Aleykes selâm Ya Resulallah!" dedim. O da: **"Aleykes selâm diye ölüye selâm verilir. Selâmun Aleyküm, Selâmun Aleyküm, Selâmun Aleyküm" böyle selâm ver."** buyurdu.

Ben O'na: İzar (belden aşağı giyilen elbise) den sordum. O sırtını eğip, diz ile ayak arasının kemiğinin çoğunu tutarak: **"İzarını buraya kadar uzat. Bunu yapamazsan daha aşağı indir, bunu da yapamayacaksan topuklarının üstüne kadar uzat, bunu da yapmazsan** (topuğunu geçirirsen kibretmiş olursun ki) **şüphesiz Allah-u Tealâ her böbürlenen ve övünen kimseyi sevmez."** buyurdu.

Sonra ben ona iyilik yapmaktan sordum. O: **"Bir ip parçasını veya takunyanın kayışını hediye vermeyi, su çekenin kabına, kovandan bir şey doldurmayı, insanların yolundan eziyet veren bir şeyi uzaklaştırmayı, kardeşine güler yüzle kavuşmayı ve kardeşinle karşılaştığında ona selâm vermeyi veya yeryüzünde üzgün gezen bir kimsenin kederini gidermek gibi iyiliklerden hiç birini küçük görme,**

Bir kişi senin hakkında bildiği bir şeyden dolayı sana söverse, sen onun hakkında bir şey bilsen de, ona sövme ki, sevabı senin, günahı onun

olsun. Neyi duyman kulağını sevindirecekse, onu yap. Neyi duyman kulağını üzecekse ondan kaç." buyurdu. *(Hakim, Müstedrek, Libas:29, No:7382, 4/206, Sünenül Kübra, Şehâdet, No:21093, 10/399, Müsned-i Ahmed İbni Hanbel, No:20657, 20658, 20660, 20661, 7/358, Süneni Ebî Davud, Libas:25, 4084, 2/454)*

١٨٨ – عَن مُطَرِّف بْنِ عَبْدِ اللهِ (رضى الله عنه) قَالَ: قُلْتُ لأَبِي ذَرٍّ بَلَغَنِي أَنَّكَ تَزْعُمُ أَنَّ رَسُولَ اللهِ ﷺ حَدَّثَكُمْ أَنَّ اللهَ يُحِبُّ ثَلاثَةً وَيُبْغِضُ ثَلاثَةً. قَالَ: أَجَلْ... قُلْتُ: مَنِ الثَّلاثَةُ الَّذِينَ يُحِبُّهُمُ اللهُ؟ قَالَ: رَجُلٌ غَزَا فِي سَبِيلِ اللهِ صَابِراً مُحْتَسِباً مُجَاهِداً فَلَقِيَ الْعَدُوَّ فَقَاتَلَ حَتَّىٰ قُتِلَ وَأَنْتُمْ تَجِدُونَهُ عِنْدَكُمْ فِي كِتَابِ اللهِ الْمُنَزَّلِ. ثُمَّ قَرَأَ هٰذِهِ الآيَةَ ﴿إِنَّ اللهَ يُحِبُّ الَّذِينَ يُقَاتِلُونَ فِي سَبِيلِهِ صَفّاً كَأَنَّهُمْ بُنْيَانٌ مَرْصُوصٌ﴾ وَرَجُلٌ لَهُ جَارٌ سُوءٌ يُؤْذِيهِ فَصَبَرَ عَلَىٰ أَذَاهُ حَتَّىٰ يَكْفِيَهُ اللهُ إِيَّاهُ أَمَّا بِحَيَاةٍ وَأَمَّا بِمَوْتٍ، وَرَجُلٌ سَافَرَ مَعَ قَوْمٍ فَأَدْلَجُوا حَتَّىٰ إِذَا كَانُوا مِنْ آخِرِ اللَّيْلِ وَقَعَ عَلَيْهِمُ الْكَرَىٰ فَضَرَبُوا رُؤُوسَهُمْ ثُمَّ قَامَ فَتَطَهَّرَ رَهْبَةً لِلهِ وَرَغْبَةً فِيمَا عِنْدَهُ، قُلْتُ: فَمَنِ الَّذِينَ يُبْغِضُهُمُ اللهُ؟ قَالَ: الْمُخْتَالُ الْفَخُورُ، وَأَنْتُمْ تَجِدُونَهُ عِنْدَكُمْ فِي كِتَابِ اللهِ الْمُنَزَّلِ. ثُمَّ تَلا: ﴿إِنَّ اللهَ لا يُحِبُّ مَنْ كَانَ مُخْتَالاً فَخُوراً﴾ قُلْتُ: وَمَنْ؟ قَالَ: الْبَخِيلُ الْمَنَّانُ قُلْتُ: وَمَنْ؟ قَالَ: الْبَائِعُ الْحَلاَّفُ.

188 - Mutarrif ibni Abdillah *(Radıyallahu Anh)* buyurmuştur ki: Bir kere Ebu Zer hazretlerine dedim ki: Bana ulaşan habere göre, sen Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* in: **"Allah** (-u Tealâ) **üç kişiyi sever, üç kişiye de buğz eder."** diye size bir hadis-i şerif bildirdiğini söylüyormuşsun"

O da "Evet" deyince, Ben "Allah-u Tealâ nın sevdiği üç kişi kimdir?" diye sordum. O: "(Birincisi) **Sevabını Allah'dan bekleyerek, sabırla Allah yolunda cihat eden ve düşmanınla karşılaştığında şehit edilinceye kadar muharebe eden kimsedir. Siz bunu Allah** (-u Tealân) **ın indirilmiş olan kitabında da bulursunuz.**

Sonra: "Şüphesiz ki, Allah (-u Tealâ) **kendi yolunda kenetlenmiş bir duvar gibi saf bağlayarak savaşanları sever."** *(Saf Suresi:4)* mealindeki ayet-i kerimeyi okudu.

(İkincisi) **Kendisine eziyet eden kötü bir komşunun eziyetlerine, Allah** (-u Tealâ) **o komşusunun hayatında veya ölümüyle kendisini kurtarıncaya kadar sabreden kişi.**

(Üçüncüsü) **Bir toplulukla sefere çıkarak, gecenin evvelinde yolculuğa devam edip, gecenin sonunda üzerlerine uyku çökerek başlarını yere koyduklarında Allah** (-u Tealâ) **dan korkup yanındaki mükâfatlara heves ederek kalkıp abdest al** (ıp teheccüd kıl) **andır."** buyurdu.

O zaman ben Allah-u Tealâ'nın kızdığı üç kişi kimdir? diye sordum.

O: "(Birincisi) **Böbürlenen ve övünen kimsedir. Siz bunu Allah** (-u Tealâ) **nın indirmiş olduğu kitabında da bulmaktasınız,"** dedi

Sonra: **"Şüphesiz ki Allah** (-u Tealâ) **kibirlenen ve övünen kişiyi sevmez."** mealindeki bu ayet-i kerimeyi okudu.

Ben, İkincisi kimdir diye sorunca: **"İyiliğini başa kakan cimri adam"** diye cevap verdi. Ben, Üçüncüsü kimdir diye sorunca: **"Çok yemin eden tüccar."** diye cevap verdi. *(Süyûtî, Dürrül Mensur, 2/536, Beyhakî, Şuabul İman, No:9549, 7/80, Taberanî, Mu'cemul Kebir, No:1637, 2/152, Hakim , Müstedrek, No:2446, 2/98)*

١٨٩ – عَنْ رَجُلٍ مِنْ بَنِى الْهُجَيْمِ قَالَ: قُلْتُ: يَا رَسُولَ اللهِ اَوْصِنِى، قَالَ: « اِيَّاكَ وَاِسْبَالَ الْاِزَارِ فَاِنَّ اِسْبَالَ الْاِزَارِ مِنَ الْمَخِيلَةِ وَاِنَّ اللهَ لاَ يُحِبُّ الْمَخِيلَةَ »

189 - Hüceym oğullarından bir zat şöyle buyurdu: Bir kere ben: "Ya Resulallah bana vasiyet et" dediğimde, O bana: **"Entarini yere kadar uzatmaktan sakın, şüphesiz ki bu, kibirdendir ve muhakkak ki Allah** (-u Tealâ) **kibri sevmez."** buyurdu. *(Sünenül Kübra, Şehadat:71, No:21093, 10/299, Ebu Davud, Libas:25, No:4084, 2/454)*

١٩٠ – عَنْ ثَابِتِ بْنِ قَيْسِ بْنِ شَمَّاسٍ (رضى الله عنه) قَالَ: كُنْتُ عِنْدَ رَسُولِ اللهِ ﷺ فَقَرَأَ هٰذِهِ الْآيَةَ ﴿ اِنَّ اللهَ لاَ يُحِبُّ مَنْ كَانَ مُخْتَالاً فَخُوراً ﴾ فَذَكَرَ الْكِبْرَ فَعَظَّمَهُ فَبَكَىٰ ثَابِتٌ فَقَالَ لَهُ رَسُولُ اللهِ ﷺ: « مَا يُبْكِيكَ؟ » فَقَالَ: يَارَسُولَ اللهِ اِنِّى لَاُحِبُّ الْجَمَالَ حَتَّىٰ اِنَّهُ لَيُعْجِبُنِى اَنْ يَحْسُنَ شِرَاكُ نَعْلِى. قَالَ: « فَاَنْتَ مِنْ اَهْلِ الْجَنَّةِ اِنَّهُ لَيْسَ الْكِبْرُ بِاَنْ تُحْسِنَ رَاحِلَتَكَ وَرَحْلَكَ وَلٰكِنَّ الْكِبْرَ مَنْ سَفِهَ الْحَقَّ وَغَمَصَ النَّاسَ »

190 - Sabit ibni Kays ibni Şemmas *(Radıyallahu Anh)* şöyle buyurdu: Bir kere ben Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* in yanında bulunuyorken, **'Şüphesiz ki Allah böbürlenen ve övünen kişiyi sevmez'** ayet-i kerimesini okuyup kibrin çok büyük günah olduğunu açıklayınca, ben ağladım.

Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* **"Seni ağlatan nedir?"** diye sorunca, Ben: "Ya Resulallah ben güzelliği çok seviyorum hatta takunyamın kayışının güzel olması dahi benim hoşuma gidiyor." dedim.

Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* de: "(Beni yatıştırmak için) **Sen cennet ehlindensin, bineğini ve evini güzelleştirmen kibir değildir, lâkin kibir** (sahibi) **hakkı kabul etmeyen ve insanları beğenmeyendir."** buyurdu. *(Taberanî, Mu'cem-i Kebir, No:1318, 2/69)*

١٩١ – عَنْ سَمُرَةَ بْنِ فَاتِكٍ (رضى الله عنه) اَنَّ النَّبِىَّ ﷺ قَالَ: « نِعْمَ الْفَتَىٰ سَمُرَةُ لَوْ اَخَذَ مِنْ لِمَّتِهِ وَشَمَّرَ مِنْ مِئْزَرِهِ »

191 - Semre ibni Fatik *(Radıyallahu Anh)* şöyle buyurmuştur: (Ben saçlarımı kulak yumuşağını geçecek kadar, elbisemi de topuğumu geçecek kadar uzatırdım). Efendimiz *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* benim hakkımda: **"Semre ne güzel delikanlıdır,** (bir de) **saçını kısaltsa, eteğini toplasaydı."** buyurdu. *(Ahmed İbni Hanbel, Müsned, No:27803, 6/236)*

١٩٢ – عَنِ ابْنِ عُمَرَ (رضى الله عنهما) اَنَّ رَسُولَ اللهِ ﷺ قَالَ: « لاَ يَنْظُرُ اللهُ يَوْمَ الْقِيَامَةِ اِلىٰ مَنْ جَرَّ ثَوْبَهُ خُيَلاَءَ »

192 - İbni Ömer *(Radıyallahu Anhuma)* dan rivayet edildiğine göre, Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* şöyle buyurdu: **"Allah** (-u Tealâ Hazretleri) **kibir için elbisesini yerden sürüten kimseye kıyamet günü nazar etmeyecek** (Rahmetiyle bakmayacak) **tır."** *(Buharî, Libas:1, No:5446, 5/2181, Müslim, Libas:9, No:2085, 3/1651, Ebu Davud, Libas:25, No:4085, 2/454, Nesaî, Ziynet:100, No:5341, 8/594)*

١٩٣ – عَنِ ابْنِ عُمَرَ (رضى الله عنهما) اَنَّ النَّبِيَّ ﷺ قَالَ: بَيْنَمَا رَجُلٌ يَجُرُّ اِزَارَهُ مِنَ الْخُيَلاَءِ خُسِفَ بِهِ فَهُوَ يَتَجَلْجَلُ فِى الْاَرْضِ اِلىٰ يَوْمِ الْقِيَامَةِ »

193 - İbni Ömer *(Radıyallahu Anhuma)* dan rivayet edildiğine göre, Efendimiz *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* şöyle buyurdu: "(Sizden evvel geçen ümmetlerden) **Bir kimse, kibirden dolayı eteğini sürterken yere batırılmıştır ve o, kıyamet gününe kadar yerin derinliklerinde gürültü ile yuvarlanacaktır."** *(Buharî, Libas:4, No:5453, 5/2183, Müsned-i Ahmed ibni Hanbel, No:5340, 2/345, Nesaî, Ziynet:101, No:5341, 8/594)*

١٩٤ – عَنْ اَبِى هُرَيْرَةَ (رضى الله عنه) اَنَّ رَسُولَ اللهِ ﷺ قَالَ: « رَأْسُ الْكُفْرِ نَحْوَ الْمَشْرِقِ وَالْفَخْرُ وَالْخُيَلاَءُ فِى اَهْلِ الْخَيْلِ وَالْاِبِلِ وَالْفَدَّادِينَ اَهْلِ الْوَبَرِ وَالسَّكِينَةُ فِى اَهْلِ الْغَنَمِ »

194 - Ebu Hureyre *(Radıyallahu Anh)* dan rivayet edildiğine göre, Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* şöyle buyurdu: **"Küfrün başı doğuya doğrudur** (doğu tarafından gelecektir). **Gurur ve kibir at ve deve sahipleri ile hayvan sürülerine bağırıp çağıran bedevî** (sahralarda bulunan) **ekinci ve çiftçilerde** (çok görülmekte) **dir. Sekinet** (tevazu ve vakar) **ise, koyun ehlin** (sahiplerin) **de** (çokça bulunmakta) **dır."** *(Buharî,Bedul Halk :15, No.3125, 3/1202)*

İbni Hacer-i Askalâni *(Rahimehullah)*, "Fethul Barî" isimli eserinde bu hadis-i şerifi şerhederken şöyle buyurmuştur: Hadis-i şerifte geçen "Küfrün başı do-ğudadır" ifadesi, Mecusilerin küfür ve şirkinin şiddetine işarettir. Çünkü İran diyarı ve Iraklılara tâbi olan araplar Medine-i Münevvere'nin doğusunda bulunuyorlardı, o tarihte farslılar (acemler) dünyanın en güçlü ve en kibirli milleti idiler, o derecede ki, Onların şehinşahları Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* in mektubunu yırtmak küstahlığında bulunmuş, ve o tarihte islâmın siyasî hayatına karşı fitne kapısı doğuda açılarak islâm eliyle söndürülünceye kadar devam edip durmuştur. *(Fethul Bârî:6/507)*

Ayet: 36

Ebu Recâ el Hirevî *(Radıyallahu Anh)* buyurmuştur ki: "Kötü huylu kimseyi mutlaka kibirli ve böbürlü bulursunuz, çünkü Allah-u Tealâ:

« وَمَا مَلَكَتْ اَيْمَانُكُمْ اِنَّ اللّٰهَ لاَ يُحِبُّ مَنْ كَانَ مُخْتَالاً فَخُوراً »

"Kölelerinize ve hizmetçilerinize iyilik edin, şüphesiz ki Allah Kibirlenen ve övünen kişiyi sevmez." buyurmuştur.

Ana babasına karşı geleni de, mutlaka zorba ve eşkiya olarak bulursunuz Nitekim Mevlâ Tealâ, İsa *(Aleyhisselâm)* ın sözünü naklederken:

« وَبَرّاً بِوَالِدَتِي وَلَمْ يَجْعَلْنِي جَبّاراً شَقِيّاً (٣٢) »

"(Allah-u Tealâ) **Beni, Anama itaatkâr kıldı ve beni bedbaht bir zorba yapmadı."** buyurmuştur. *(Meryem Suresi: 32)*

Ruhul Beyan tefsirinde zikredildiğine göre, Ayet-i celilede geçen: **"Fahûr"** Allah-u Tealâ'nın nimetleriyle böbürlenip, şükretmeyen kul demektir. Allah-u Tealâ, Musa *(Aleyhisselâm)* a şöyle buyurmuştur:

١٩٥ – « يَا مُوسىٰ اِنِّي اَنَا اللّٰهُ لاَ اِلٰهَ اِلاَّ اَنَا فَاعْبُدْنِي وَحْدِي لاَ شَرِيكَ لِي فَمَنْ لَمْ يَرْضَ بِقَضَائِي وَلَمْ يَشْكُرْ عَلىٰ نَعْمَائِي وَلَمْ يَصْبِرْ عَلىٰ بَلاَئِي وَلَمْ يَقْنَعْ بِعَطَائِي فَلْيَعْبُدْ رَبّاً سِوَائِي. يَا مُوسىٰ لَوْلاَ مَنْ يَسْجُدُ لِي مَا اَنْزَلْتُ مِنَ السَّمَاءِ قَطْرَةً وَلاَ اَنْبَتُّ فِي الْاَرْضِ شَجَرَةً وَلَوْلاَ مَنْ يَعْبُدُنِي مُخْلِصاً لَمَا اَمْهَلْتُ مَنْ يَجْحَدُنِي طَرْفَةَ عَيْنٍ وَلَوْلاَ مَنْ يَشْكُرُ نِعْمَتِي لَحَبَسْتُ الْقَطْرَ فِي الْجَوِّ. يَا مُوسىٰ لَوْلاَ التَّائِبُونَ لَخَسَفْتُ بِالْمُذْنِبِينَ وَلَوْلاَ الصَّالِحُونَ لَاَهْلَكْتُ الطَّالِحِينَ »

195 - **"Ey Musa! Şüphesiz ki ben, ancak ben, Allahım, benden başka hiç bir ilâh yoktur. O hâlde yalnız bana ibadet et benim hiç bir ortağım yoktur. Kim benim kazama** (hükmüme ve takdirime) **razı gelmez, nimetlerime şükretmez, belâma sabretmez, verdiğime kanaat etmezse, benden baş-ka bir Rab'be tapsın.**

Ey Musa! Bana secde edenler olmasa gökten bir damla indirmez, yerde bir ağaç bitirmezdim . Bana ihlâs ile ibadet edenler olmasa, beni inkâr edene bir göz açacak kadar mühlet (süre) **vermezdim. Benim nimetime şükredenler olmasa elbette yağmuru havada hapseder** (yere indirmez) **dim.**

Ya Musa! Tövbe edenler olmasa, elbette günahkârları yere batırırdım. Salihler olmasa, talih (asi) **leri mutlaka helâk ederdim."** *(Ruhul Beyan 2/206)*

Şu bilinsin ki, **ibadet:** Emirlerini tutup yasaklarından kaçınmak suretiyle, bir olan Allah'a kulluk edip, onunla beraber Dünya ve ahiretten hiç bir şeye tapmamandan ibarettir. Hatta sen bir şeyden korkarak veya bir şeyi ümit ederek Allaha bile ibadet etsen muhakkak ki o şeye tapmış olursun.

Ubudiyyet: Dünya ve ahireti terkedip, Allah-u Tealâ'nın kaza ve kaderine teslim olarak nimetlere şükredip, belâlara sabrederek Mevlâ Tealâ'yı Mevlâ ile aramaktan ibarettir. O hâlde şirkten vazgeçip halis tevhid kazanılmalıdır ki, Allah-u Tealâ, o kişiyi aradığına ulaştırsın.

Maksat hasıl olup abid, mabuda (tapan, taptığına) kavuşunca işte o zaman ana-babaya, akrabaya, yetimlere, miskinlere, komşulara, arkadaşlara, yolculara ve hizmetçilere iyilik etme hâli zuhur eder. Çünkü ihsan (iyilik etme) Allah-u Tealâ'nın sıfatıdır. Netikim Mevlâ Tealâ:

« اَلَّذِى اَحْسَنَ كُلَّ شَىْءٍ خَلَقَهُ ... (٧) »

"O Allah ki, yarattığı her şeyi güzel yap (mak suretiyle her şeye ihsan et) **miştir."** *(Secde Suresi:7'den)* buyurmuştur.

Kötülük etmek ise insanın sıfatlarındandır. Nitekim :

« ... اِنَّ النَّفْسَ لَاَمَّارَةٌ بِالسُّوءِ ... (٥٣) »

"Şüphesiz ki nefis kötülüğü aşırı şekilde emredicidir."*(Yusuf Suresi: 53'den)* buyurulmaktadır. Dolayısıyla kuldan kötülük ancak nefsinin ahlâkıyla ahlâklandığı zaman meydana gelir. Nitekim Mevlâ Tealâ:

« مَا اَصَابَكَ مِنْ حَسَنَةٍ فَمِنَ اللّٰهِ وَمَا اَصَابَكَ مِنْ سَيِّئَةٍ فَمِنْ نَفْسِكَ ... (٧٩) »

"Sana gelen iyilik Allahtandır, başına gelen kötülük ise, nefsindendir." *(Nisa Suresi:79'dan)* buyuruyor.

Kul, Allah-u Tealâ'nın ahlâkıyla vasıflanmadıkça, kendisinden hiç bir iyilik meydana gelmez, ancak Allah-u Tealâ'ya tamamen yönelip, onun dışındaki her şeyden yüz çevirerek, Mevlâ Tealâ'nın manevi huzuruna ulaşmak suretiyle kulluğun uhdesinden çıkabilir, işte o zaman Mevlâ'dan gayrı her şeyi unuttuğu için, ana babasına ve diğer hak sahiplerine şirksiz ve riyasız ihsanda bulunabilir. Çünkü şirk ve riya nefsin varlığının devamındandır.

Bundan dolayı Mevlâ Tealâ ayet-i celilenin sonunda: (اِنَّ اللّٰهَ لَا يُحِبُّ مَنْ كَانَ مُخْتَالًا فَخُورًا) **"Şüphesiz ki Allah böbürlenen ve övünen kimseyi sevmez"** buyurmuştur.

Kibir ve gurur nefsin sıfatlarından olup, nefis ise Allah-u Tealâ'yı sevmeyip dünya ve yaldızlarını ve kendi keyfine uyanları sevdiğinden, Allah-u Tealâ nefsi ve sıfatlarını sevmemektedir. İşte bu yüzden kibir, gurur ve riya Allah-u Tealâ tarafından hoş görülmemekte, özellikle gösteriş gizli şirk kabul edilmektedir. Nitekim Ebu Bekir *(Radıyallahu Anh)* dan rivayet edilen bir hadis-i şerifte Efendimiz *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* :

١٩٦ – قَالَ ﷺ: « اَلشِّرْكُ اَخْفٰى فِى ابْنِ آدَمَ مِنْ دَبِيبِ النَّمْلَةِ عَلَى الصَّخْرَةِ الصَّمَّاءِ فِى اللَّيْلَةِ الظَّلْمَاءِ »

Ayet: 36

196 - **"Âdem oğlunun içinde şirk, karanlık gecede, katı kayanın üzerinde gezen karıncanın ayak sesinden daha gizlidir."** buyurmuştur. *(Ali el-Müttekî, No:817, 3/816, Heysemî, Mecmauz Zevaid, 10/224)*

Allah-u Tealâ cümlemizi gizli şirkten kurtarıp, ihlâsa muvaffak eylesin. Âmin..,

ZEKÂT VE SADAKA GİBİ HAYIRLARIN VESAİR İYİLİKLERİN KİMLERE YAPILACAĞINI BEYAN EDEN AYET-İ KERİMELER:

« وَاِذْ اَخَذْنَا مِيثَاقَ بَنِى اِسْرَآئِيلَ لاَتَعْبُدُونَ اِلاَّ اللّٰهَ وَبِالْوَالِدَيْنِ اِحْسَانًا وَذِى الْقُرْبٰى وَالْيَتَامٰى وَالْمَسَاكِينِ وَقُولُوا لِلنَّاسِ حُسْنًا وَاَقِيمُوا الصَّلٰوةَ وَاٰتُوا الزَّكٰوةَ ثُمَّ تَوَلَّيْتُمْ اِلاَّ قَلِيلاً مِنْكُمْ وَاَنْتُمْ مُعْرِضُونَ (٨٣) »

"Ve biz, bir vakit İsrail oğullarından: "Allah (Tealâ) **dan başkasına ibadet etmeyin** (tapmayın) **ve ana-babaya iyilik edin.Ve hısımlara** (ana-baba tarafından olan yakınlara), **yetimlere, yoksullara da** (iyilik yapın) **ve insanlara güzel** (söz) **söyleyin ve namazı dosdoğru kılın, zekâtı da verin. diye kuvvetli söz almıştık. Sonra siz, içinizden pek azı müstesna olmak üzere** (bu sözde durmaktan) **yüz çevirdiniz. Ve siz, hâlâ** (atalarınız gibi) **yüz çeviren kimselersiniz."** *(Bakara Suresi:83)*

« وَقَضٰى رَبُّكَ اَلاَّ تَعْبُدُوا اِلاَّ اِيَّاهُ وَبِالْوَالِدَيْنِ اِحْسَانًا اِمَّا يَبْلُغَنَّ عِنْدَكَ الْكِبَرَ اَحَدُهُمَا اَوْ كِلاَهُمَا فَلاَتَقُلْ لَهُمَا اُفٍّ وَلاَتَنْهَرْهُمَا وَقُلْ لَهُمَا قَوْلاً كَرِيمًا (٢٣) »

"Ve Rabbin emretmiştir ki, kendisinden başkasına ibadet etmeyin ve anayla babaya ihsanda bulunun. Senin yanında onlardan biri veya ikisi de ihtiyarlık çağına (zamanına) **gelirse, sakın onlara öf** (bile) **deme ve onları menetme** (azarlama) **ve onlara çok yumuşak söz söyle."** *(İsra Suresi:23)*

« اِنَّمَا الصَّدَقَاتُ لِلْفُقَرَآءِ وَالْمَسَاكِينِ وَالْعَامِلِينَ عَلَيْهَا وَالْمُؤَلَّفَةِ قُلُوبُهُمْ وَفِى الرِّقَابِ وَالْغَارِمِينَ وَفِى سَبِيلِ اللّٰهِ وَابْنِ السَّبِيلِ فَرِيضَةً مِنَ اللّٰهِ وَاللّٰهُ عَلِيمٌ حَكِيمٌ (٦٠) »

"Sadakalar (zekâtlar) **Allahdan bir farz olarak ancak fakirlere, miskinlere,** (hiç bir şeyi bulunmayan yoksullara), (sadakaların toplanması) **üzerine memur olanlara, kalpleri** (müslümanlığa) **alıştırılmak istenenlere, kölelere, esirlere,** (borcundan fazla nisabı olmayan) **borçlulara, Allah yolunda** (çalışıp cihat edenlere) **ve yol oğluna** (memleketinde zengin bile olsa, meşru bir maksatla sefer ederken muhtaç kalmış yolculara) **mahsustur. Ve Allah hakkıyla bilendir, ziyade hikmet sahibidir."** *(Tövbe Suresi:60)*

Mevlâ Tealâ, kibirlileri sevmediğini açıkladıktan sonra, bu gibi kimselerin vasıflarını beyan etmek üzere şöyle buyuruyor:

اَلَّذِينَ يَبْخَلُونَ وَيَأْمُرُونَ النَّاسَ بِالْبُخْلِ وَيَكْتُمُونَ مَا اٰتٰيهُمُ اللّٰهُ مِنْ فَضْلِهِ وَاَعْتَدْنَا لِلْكَافِرِينَ عَذَابًا مُهِينًا (٣٧)

KELİME MANASI (37)

Kendini beğenenden bedel, (اَلَّذِينَ) **o kimseler ki,** (يَبْخَلُونَ)**cimrilik ederler,** daha? (وَيَأْمُرُونَ) **emrederler,** kime? (النَّاسَ) **insanlara,** neyle? (بِالْبُخْلِ) **cimrilikle,** daha? (وَيَكْتُمُونَ) **gizlerler,** neyi? (مَا) **o şeyi ki,** (اٰتٰيهُمُ)**verdi,** kime? (هُمْ) **onlara,** Kim? (اللّٰهُ) **Allah** (-u Tealâ Hazretleri) neden? (مِنْ فَضْلِهِ) **fazl-u kereminden,** yani Allah-u Tealâ'nın kendine ihsan ettiği mal ve zenginliğin hakkını vermeyerek gizlerler veya kendi kitaplarında beyan edilen Efendimiz *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* in sıfatlarını gizlerler, (وَاَعْتَدْنَا) **ve biz hazırladık,** kim için? (لِلْكَافِرِينَ) **o kâfirler için,** (عَذَابًا) **bir azap,** öyle azap ki, (مُهِينًا) **alçak edici.**

MEALİ ŞERİFİ (37)

(Bunlar), **cimrilik eden, insanlara da cimriliği emr** (tavsiye) **eden ve Allah** (-u Tealân) **ın kendilerine lûtfundan verdiğini gizleyen kimseler** (dir). **Biz o kâfirler için alçaltıcı bir azap hazırlamışızdır.**

İ Z A H A T

Tefsiri Kebir ve Hâzinde zikredildiğine göre, **Buhul** (cimrilik) arap lisanında iyiliği menetmek manasındaysa da, şeriat dilinde farz olan zekâtı vesair vacipleri vermemektir.

Nesefî tefsirinde zikredildiğine göre;

(بُخْل) **Buhl:** Kendi yeyip, başkasına yedirmemektir.

(شُحّ) **Şuhh :** Kendi yemeyip, başkasına da yedirmemektir.

(سَخا) **Sehâ :** Kendi yeyip, başkasına da yedirmektir.

(جُوْد) **Cûd :** Başkasına yedirip, kendi yememektir.

İbni Abbas *(Radıyallahu Anhuma)* buyurmuştur ki, bu ayet-i celilede bahsedilen cimrilerden maksat, Efendimiz *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* in Tevrattaki sıfatlarını bildikleri hâlde itiraf etmekten çekinen ve insanlara öğretmeyi engelledikleri gibi, öğretmek isteyenlere de gizlemelerini emreden yahudilerdir.

Buna göre cimrilikten maksat, ilim hususundaki cimrilik, gizlemekten maksat ise bildiğini gizlemektir. Diğer bazı âlimler ise, bu cimrilikten muradın malda olan cimrilik olduğunu söylemişlerdir ki, en doğrusu da budur.

Zira bu ayet-i celilenin insanlara malî yardım yapılmasını emreden ayet-i celilenin peşinden gelmesi, cimrilikten maksadın mal hususunda oldu-

ğuna delâlet etmektedir. Gerçi cimrilik lâfzı umumi olup, cimriliğin her çeşidi kötü olduğundan, bu ayet-i celilenin hem ilimde, hem de malda cimrilik edenleri zemmetmiş olmasını kabul etmek daha uygundur.

Mevlâ Tealâ bu ayet-i kerimesinde cimrileri üç vasıfla zemmetmiştir.

1. Kendilerinin cimri olmaları,

2. Başkalarına cimriliği emretmeleri ki bu, cimriliği sevmenin son noktasıdır.

3. Allah-u Tealâ'nın nimetlerini gizleyerek zengin olduğu halde fakirlik, bolluk zamanında darlık, imkânı olduğu hâlde acziyet göstermesidir ki, bu gizleme, Allah-u Tealâ'dan şikayetçi olma, kaza ve kadere razı gelmeme gibi hâllere sevkettiği takdirde sahibini kâfirliğe kadar iteceğinden, Allah-u Tealâ ayet-i celilenin sonunda: (وَأَعْتَدْنَا لِلْكَافِرِينَ عَذَابًا مُهِينًا) **"Biz o kâfirler için alçak edici bir azap hazırladık."** buyurmuştur.

Küfür: Asıl lugatında örtmek demektir. Cimri insan Allah-u Tealâ'nın nimetini örtüp gizlediğinden, Allah-u Tealâ'nın nimetlerine karşı küfran (nankörlük) te bulunmuş olur. Bu kâfirlerden, dini ve şeriatı inkâr eden yahudilerin kastedilmesi de ihtimal dahilindedir.

Kazi Beyzavî'nin beyanına göre, bu ayet-i celile, ensar-ı kirama nasihat eder gibi görünerek: "Mallarınızı vermeyin zira biz, sizin fakir olacağınızdan korkarız. Mallarınızı hemen vermeğe davranmayın, zira yarın ne olacağını bilemezsiniz." diyen Kaab ibni Eşrefin arkadaşı olan Kerdem ibni Zeyd, Üsame ibni Habib, Nâfi' ibni Ebî Nâfi', Hayy ibni Ahtab ve Rifâa ibni Zeyd ibni Tâbût gibi bir takım yahudiler hakkında inmiştir.

CİMRİLİĞİN ZEMMİ HAKKINDAKİ HADİSİ ŞERİFLER:

١٩٧ – عَنْ عَبْدِ اللهِ بْنِ عَمْرٍو (رضى الله عنه) قَالَ: خَطَبَ رَسُولُ اللهِ ﷺ فَقَالَ: « اِيَّاكُمْ وَالشُّحَّ فَاِنَّمَا هَلَكَ مَنْ كَانَ قَبْلَكُمْ بِالشُّحِّ اَمَرَهُمْ بِالْبُخْلِ فَبَخِلُوا وَاَمَرَهُمْ بِالْقَطِيعَةِ فَقَطَعُوا وَاَمَرَهُمْ بِالْفُجُورِ فَفَجَرُوا »

197 - Abdullah İbn-i Amr *(Radıyallahu Anh)* dan rivayete göre, Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* bir hitabesinde şöyle buyurdu: **"Cimrilikten sakının, çünkü sizden öncekiler cimrilik sebebiyle helâk oldular. Cimrilik onları, vermemeye sevketti de vermediler, akrabaya iyiliği kesmeye sevketti de kestiler,** (mal toplamak için) **günah işlemeye sevketti de günah işlediler."** *(Hakim, Müstedrek, No:1516, 1/576, Ebu Davud, Zekât:46, No:1698, 1/53:, Ahmed ibni Hanbel, Müsned, No:6497, 2/553)*

١٩٨ – عَنْ اَبِى سَعِيدٍ الْخُدْرِىِّ (رضى الله عنه) قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللهِ ﷺ: « خَصْلَتَانِ لاَ تَجْتَمِعَانِ فِى مُؤْمِنٍ . اَلْبُخْلُ وَسُوءُ الْخُلُقِ »

198 - Ebu Saidil Hudrî *(Radıyallahu Anh)* dan rivayet edildiğine göre, Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* şöyle buyurdu: **"İki haslet bir müminde toplanamaz, onlar da cimrilik ve kötü ahlâktır."** *(Tirmizî, Birr: 41, No:1962, 4/343)*

١٩٩ – عَنْ جَابِرِ بْنِ عَبْدِ اللهِ (رضى الله عنه) اَنَّ النَّبِيَّ ﷺ قَالَ: « وَاَىُّ دَاءٍ اَدْوَأُ مِنَ الْبُخْلِ! »

187- Cabir İbni Abdillah *(Radıyallahu Anh)* dan rivayete göre Efendimiz *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* **"Cimrilikten daha büyük hastalık mı olur?"** buyurdu. *(Ali el-Müttekî, Kenzul Ummal, Ro:38010, 14/86, No:36858, 13/296, Beyhakî, Şuabul İman, No:10850, 7/431)*

Nesefî tefsirinde zikredildiğine göre, bu ayet-i celile, Allah-u Tealâ'nın nimetlerini gizleyenleri zemmederek, açıklamanın lüzumuna işaret etmiştir. Nitekim:

٢٠٠ – عَنْ عِمْرَانَ بْنِ حُصَيْنٍ (رضى الله عنه) قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللهِ ﷺ: « اِنَّ اللهَ اِذَا اَنْعَمَ نِعْمَةً عَلَىٰ عَبْدٍ اَحَبَّ اَنْ يَظْهَرَ اَثَرُهَا عَلَيْهِ »

200 - Imran ibni Huseyn *(Radıyallahu Anh)* dan rivayet edildiğine göre Efendimiz *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)*: **"Allah** (-u Tealâ) **bir kuluna bir nimet ihsan ettiği zaman, onun eserini o kulu üzerinde görmeyi sever."** buyurmuştur. *(Ali el-Müttekî, Kenzül Ummal, No:17173, 6)/640, Ahmed İbni Hanbel, No:15892, 5/384)*

٢٠١ – عَنْ عَبْدِ اللهِ بْنِ مَسْعُودٍ (رضى الله عنه) قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللهِ ﷺ: « وَاجْعَلْنَا شَاكِرِينَ لِنِعْمَتِكَ مُثْنِينَ بِهَا عَلَيْكَ قَابِلِيهَا وَاَتْمِمْهَا عَلَيْنَا »

201 - Abdullah İbni Mesud *(Radıyallahu Anh)* dan rivayete göre Efendimiz *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* dualarında da: **"Bizi, senin nimetine şükredici, nimetlerini kabul edip, onlardan dolayı seni medh-ü sena edici kıl ve üzerimize nimetini tamamla."** buyurmuştur. *(İbni Kesir, 1/440)*

Harun Reşit *(Rahimehullah)* ın bir adamı, onun köşkünün karşısına bir köşk bina etmişti. Bir kısım insanlar kötü niyetle bu durumu Harun Reşid'e arzettiler. O kişi gelerek "Ya Emirel Müminin! Şüphesiz ki, iyi kimse nimetinin eserini görmekle sevinir. Ben de seni, nimetinin eserine baktırarak sevindirmek istediğimden bu köşkü yaptım." deyince, Onun bu sözü Harun Reşidin çok hoşuna gitti.

Alusî tefsirinde zikredildiğine göre, Bu ayet-i celilede zamir yerine ismi zahir konması, yani "Biz onlara alçaltıcı azap hazırladık." buyurulacak yerde "O kâfirler için hazırladık" buyurulması, Allah-u Tealâ'nın nimetlerini gizleyen kişinin, onlara karşı küfran (nankörlük) te bulunmuş olduğunu ifade etmek içindir.

O kişi, cimrilik ve Allah'ın nimetlerini gizlemesi sebebiyle Allah-u Tealânın nimetlerine ihanet ettiği (onları alçalttığı) için, ona da kendisini alçaltıcı bir azap yapılacağı bu ayet-i celilede açıklanmaktadır.

Ayrıca, tazime delâlet eden (نَا) **"Biz"** zamirinin bu makamda özellikle zikri, tehvil (korkutma) içindir. Zira büyüğün azabı büyük, yumuşak kimsenin gazabı da çok şiddetlidir. Allah-u Tealâ'nın azabından affına, Gazabından da rızasına sığınırız...,

---

وَالَّذِينَ يُنفِقُونَ أَمْوَالَهُمْ رِئَآءَ النَّاسِ وَلَا يُؤْمِنُونَ بِاللَّهِ
وَلَا بِالْيَوْمِ الْآخِرِ ۗ وَمَن يَكُنِ الشَّيْطَانُ لَهُ قَرِينًا فَسَآءَ
قَرِينًا ﴿٣٨﴾ وَمَاذَا عَلَيْهِمْ لَوْ آمَنُوا بِاللَّهِ وَالْيَوْمِ الْآخِرِ وَأَنفَقُوا
مِمَّا رَزَقَهُمُ اللَّهُ ۚ وَكَانَ اللَّهُ بِهِمْ عَلِيمًا ﴿٣٩﴾ إِنَّ اللَّهَ لَا يَظْلِمُ
مِثْقَالَ ذَرَّةٍ ۖ وَإِن تَكُ حَسَنَةً يُضَاعِفْهَا وَيُؤْتِ مِن لَّدُنْهُ
أَجْرًا عَظِيمًا ﴿٤٠﴾ فَكَيْفَ إِذَا جِئْنَا مِن كُلِّ أُمَّةٍ بِشَهِيدٍ وَجِئْنَا بِكَ
عَلَىٰ هَٰؤُلَآءِ شَهِيدًا ﴿٤١﴾ يَوْمَئِذٍ يَوَدُّ الَّذِينَ كَفَرُوا وَعَصَوُا
الرَّسُولَ لَوْ تُسَوَّىٰ بِهِمُ الْأَرْضُ ۚ وَلَا يَكْتُمُونَ اللَّهَ حَدِيثًا ۗ
﴿٤٢﴾ يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا لَا تَقْرَبُوا الصَّلَاةَ وَأَنتُمْ
سُكَارَىٰ حَتَّىٰ تَعْلَمُوا مَا تَقُولُونَ وَلَا جُنُبًا إِلَّا عَابِرِي سَبِيلٍ
حَتَّىٰ تَغْتَسِلُوا ۚ وَإِن كُنتُم مَّرْضَىٰ أَوْ عَلَىٰ سَفَرٍ أَوْ جَآءَ أَحَدٌ
مِّنكُم مِّنَ الْغَائِطِ أَوْ لَامَسْتُمُ النِّسَآءَ فَلَمْ تَجِدُوا مَآءً فَتَيَمَّمُوا
صَعِيدًا طَيِّبًا فَامْسَحُوا بِوُجُوهِكُمْ وَأَيْدِيكُمْ ۗ إِنَّ اللَّهَ
كَانَ عَفُوًّا غَفُورًا ﴿٤٣﴾ أَلَمْ تَرَ إِلَى الَّذِينَ أُوتُوا نَصِيبًا
مِّنَ الْكِتَابِ يَشْتَرُونَ الضَّلَالَةَ وَيُرِيدُونَ أَن تَضِلُّوا السَّبِيلَ ﴿٤٤﴾

Mevlâ Tealâ, insanlara cimriliği emredip, Allah-u Tealâ' nın fazl-u keremini gizleyen cimrilerin kötü hâllerini beyan ettiği gibi, gösteriş için mal verenlerin çirkin durumlarını açıklamak üzere şöyle buyuruyor:

وَالَّذِينَ يُنفِقُونَ اَمْوَالَهُمْ رِئَاءَ النَّاسِ وَلاَ يُؤْمِنُونَ بِاللهِ وَلاَبِالْيَوْمِ الْاخِرِ وَمَنْ يَكُنِ الشَّيْطَانُ لَهُ قَرِيناً فَسَآءَ قَرِيناً (٣٨)

KELİME MANASI (38)

(وَالَّذِينَ) **O kimseler ki,** (يُنفِقُونَ) **infak ederler** (verirler), neyi? (اَمْوَالَهُمْ) **mallarını,** niçin? (رِئَاءَ النَّاسِ) **insanlara gösteriş yapmak için,** daha? (وَلاَ يُؤْمِنُونَ) **inanmazlar,** kime? (بِاللهِ) **Allah** (-u Tealây) **a,** daha? (وَلاَبِالْيَوْمِ) **güne,** öyle gün ki, (الْاخِرِ) **son olucu,** yani ahiret gününe inanmazlar işte bu kimseleri Allah-u Tealâ sevmez ve onların arkadaşları şeytandır. (وَمَنْ) **her kim ki,** (يَكُنْ) **olur,** kim? (الشَّيْطَانُ) **şeytan,** kime? (لَهُ) **ona,** nedir olur? (قَرِيناً) **arkadaş,** (فَسَآءَ) (o şeytan) **ne kötü oldu,** ne cihetinden? (قَرِيناً) **arkadaş cihetinden.**

MEALİ ŞERİFİ (38)

Allah (-u Tealây) **a ve ahiret gününe inanmayıp, mallarını insanlara gösteriş için sarfedenler** (i de Allah-u Tealâ sevmez, onların yoldaşları şeytandır) **ve şeytan kime arkadaş olursa, o, ne kötü bir arkadaştır!..**

İ Z A H A T

Hâzin tefsirinde zikredildiğine göre, bu ayet-i kerime, bir rivayette yahudiler, diğer bir rivayete göre münafıklar hakkında inmiştir, çünkü riya nifaktan bir şubedir. Nitekim münafıklar, Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* e ve müslümanlara iyi görünmek için bazı icabeden yerlere mallarını verirler fakat Allah-u Tealâ'ya ve ahirete imanları olmadığı için, bununla asla sevap kastetmezlerdi, İşte onlar için de cehennem azabı hazırlandığını bu ayet-i celile, bundan evvelki ayet-i celileye atfedilmiş olması itibariyle açıklamaktadır.

Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* e düşmanlık uğrunda mallarını harcayan Mekke müşrikleri hakkında indiği de rivayet edilmiştir.

Bu ayet-i celile, Allah-u Tealâ'nın rızası için değil de, desinler ve beğensinler için mal veren kimseleri zemmetmektedir.

Kazi Beyzavî'nin beyanına göre, cimrilik ile malını faydasız yere harcamaktan ibaret olan israfın, tenkit edilmekte eşit olduklarına işaret için, Mevlâ Tealâ cimrilikten sonra, infak (verme) nin sevabını iptal edecek olan riya (gösteriş için verme) yi zikretmiştir. Zira cimrilik edip mal vermemekle, malı uygunsuz yerlere sarfetmek demek olan israfın kötülükte ve tenkidi celbetmek (çekmek) te aralarında bir fark yoktur.

Ayet: 38

Kazi ve Ebussuud tefsirlerinde zikredildiğine göre, **Karîn** yakın arkadaş demektir.

İbni Kesir tefsirinde zikredildiğine göre, Bu ayet-i celile imansız ve ihlâssız yapılan yardım ve iyiliklerin bir fayda getirmeyeceğine delâlet etmektedir. Nitekim Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* e Abdullah ibni Ced'ân'ın infakve i'takının (yardım yapması ve köle azadetmesinin) kendisine menfaatı olup olmayacağı sorulduğunda:

٢٠٢ –عَنْ عَائِشَةَ (رضى الله عنها) قَالَتْ: قَالَ رَسُولُ اللهِ ﷺ: « لاَ اِنَّهُ لَمْ يَقُلْ يَوْماً مِنَ الدَّهْرِ رَبِّ اغْفِرْلِى خَطِيئَتِى يَوْمَ الدِّينِ »

202 - Aişe *(Radıyallahu Anha)* validemizden rivayete göre Efendimiz *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)*: **"Hayır! Çünkü o, zamandan hiç bir gün 'Ey Rabbim ceza gününde benim hatamı mağfiret et' demedi."** buyurdu. *(İbni Kesir 1/440, Ahmed İbni Hanbel, No:24946, 9/434)*

٢٠٣– عَنْ اَبِى هُرَيْرَةَ (رضى الله عنه) قَالَ: حَدَّثَنِى رَسُولُ اللهِ ﷺ أَنَّ اللهَ تَبَارَكَ وَتَعَالَىٰ اِذَا كَانَ يَوْمُ الْقِيَامَةِ يَنْزِلُ اِلَى الْعِبَادِ لِيَقْضِىَ بَيْنَهُمْ وَكُلُّ اُمَّةٍ جَاثِيَةٌ...وَيُؤْتَىٰ بِصَاحِبِ الْمَالِ فَيَقُولُ اللهُ لَهُ أَلَمْ أُوَسِّعْ عَلَيْكَ حَتَّىٰ لَمْ أَدَعْكَ تَحْتَاجُ اِلَىٰ اَحَدٍ؟ قَالَ: بَلَىٰ يَارَبِّ. قَالَ: فَمَا ذَا عَمِلْتَ فِيمَا آتَيْتُكَ؟ قَالَ: كُنْتُ اَصِلُ الرَّحِمَ وَأَتَصَدَّقُ فَيَقُولُ اللهُ لَهُ كَذَبْتَ ، وَتَقُولُ لَهُ الْمَلاَئِكَةُ كَذَبْتَ . وَيَقُولُ اللهُ تَعَالَىٰ: بَلْ اَرَدْتَ اَنْ يُقَالَ فُلاَنٌ جَوَادٌ فَقَدْ قِيلَ ذَاكَ ... »

203 - Ebu Hureyre *(Radıyallahu Anh)* dan rivayet edilen, cehennemin kendileriyle tutuşturulacağı üç kişi hakkındaki hadis-i şerifte de, Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* şöyle buyurdu: **"Kıyamet günü olunca Allah, kulları arasında hüküm vermek için onlara** (şekilden münezzeh olarak) **inecektir.** (O gün) **Bütün milletler diz çökmüştür.** ...

Sonra servet sahibi getirilecek ve Allah (-u Tealâ) **ona: 'Senin rızkını genişletip neticede seni hiç kimseye muhtaç etmemiştim değil mi?' buyuracak. Servet sahibi olan: 'Evet ya Rabbi!' diye cevap verecek. Allah** (-u Tealâ): **'Sana verdiğim serveti ne yaptın?' buyuracak. Servet sahibi, 'Yakınlarımı arayıp sorar ve** (yoksullara) **yardım ederdim!' diye cevap verecek.**

Bunun üzerine Allah (-u Tealâ): **'Yalan söylüyorsun! buyuracak, melekler de: 'Yalan söylüyorsun!' diyecekler. Allah** (-u Tealâ): **'Bilâkis sen, falan cömerttir, denilmesini istemiştin, bu da denildi.' buyuracak."** *(Tirmizî, Züht:48, No.2382, 4/591)*

Riyanın zemmi hakkında diğer hadisi şerifler, Ruhul Furkan tefsirimizin: (3/106 - 109) da geçmiştir.

Ayet-i celilede geçen Şeytandan maksat: İblis, bir de onun dahilî ve haricî (insanın içinde ve dışında bulunan) yardımcılarıdır. Bu ayet-i celilede şeytanın imansız ve riyakâr kimselere yakınlığı açıklanarak, bu imansızlığın ve riyanın şeytan tarafından kendilerine süslen-dirilip, bu kimselerin, bu gibi çirkinliklere onun tarafından sevkedildikleri hususuna dikkat çekilmiştir.

Nitekim Mevlâ Tealâ:

« اِنَّ الْمُبَذِّرِينَ كَانُوا اِخْوَانَ الشَّيَاطِينِ وَكَانَ الشَّيْطَانُ لِرَبِّهِ كَفُوراً (٢٧) »

"Şüphesiz israf eden (mallarını fuzuli yerlere saçıp savuran) **lar, şeytanların kardeşleridirler, şeytan ise Rabbisine karşı çok nankördür. "** *(İsra Suresi:27)* buyurmaktadır. Diğer bir ayet-i kerimesinde de:

« وَمَنْ يَعْشُ عَنْ ذِكْرِ الرَّحْمٰنِ نُقَيِّضْ لَهُ شَيْطَاناً فَهُوَ لَهُ قَرِينٌ (٣٦) »

"Kim Rahman'ın zikrinden yüz çevirirse, ona bir şeytanı musallat ederiz. Artık o, onun çok yakınıdır." *(Zuhruf Suresi:36)* buyurmaktadır.

Şeytanın kötü arkadaş olması ise, arkadaşlık ettiği kimseyi, cennet yolundan şaşırtıp, cehennem ateşine sevketmesi sebebiyledir. Nitekim Mevlâ Tealâ:

« وَمِنَ النَّاسِ مَنْ يُجَادِلُ فِي اللّٰهِ بِغَيْرِ عِلْمٍ وَيَتَّبِعُ كُلَّ شَيْطَانٍ مَرِيدٍ (٣) كُتِبَ عَلَيْهِ اَنَّهُ مَنْ تَوَلَّاهُ فَاَنَّهُ يُضِلُّهُ وَيَهْدِيهِ اِلٰى عَذَابِ السَّعِيرِ (٤) »

"İnsanlardan, hiçbir bilgisi olmaksızın, Allah (ın dini) **hakkında mücadele eden** (tartışmaya giren) **ve her inatçı şeytana uyan bir takım kimseler vardır.** (O şeytan ki) **aleyhinde** (şu ilâhi hüküm) **yazılmıştır : 'Kim bunu dost edinirse, şüphesiz o, onu** (arkadaşını) **saptırır ve onu alevli ateşin** (cehennemin) **azabına götürür."** *(Hacc Suresi:3-4)* buyurmaktadır.

Şeytanın bu ayet-i celilede zemmedilen kimselere kötü arkadaş olması kıyamet günü cehennemde onlarla aynı zincire vurulup, birbirlerine buğz ve lânet edecekleri ve dünyadaki yakınlıklarından dolayı hasret ve nedamet çekecekleri manasına da gelebilir. Nitekim Mevlâ Tealâ:

« حَتّٰى اِذَا جَآءَنَا قَالَ يَالَيْتَ بَيْنِي وَبَيْنَكَ بُعْدَ الْمَشْرِقَيْنِ فَبِئْسَ الْقَرِينُ (٣٨) »

"Nihayet (o şeytan dostu kimse en sonunda) **bize geldiği zaman** (şeytana) **'Keşke benimle senin aranda doğu ile batı arası kadar uzaklık olsaydı, ne kötü arkadaşmışsın** (sen)**!' der."** *(Zuhruf Suresi:38)* Diğer bir ayet-i kerimesinde de:

« وَاِذَا اُلْقُوا مِنْهَا مَكَاناً ضَيِّقاً مُقَرَّنِينَ دَعَوْا هُنَالِكَ ثُبُوراً (١٣) »

"(Dünyada kendilerini saptıran şeytanlarıyla aynı zincirde) **yakınlaştırılmış** (bağlanmış) **olarak onun** (cehennemin) **en dar yerine atıldıkları vakit orada** (yetiş ey) **helâk** (diye) **bağırırlar."** *(Furkan Suresi:13)* buyurarak, şeytanla dostluk edenlerin, ahiretteki kötü sonlarını açıklamıştır.

Ayet: 38

RİYANIN ZEMMİ HAKKINDA DİĞER AYET-İ KERİMELER:

يَاأَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا لَاتُبْطِلُوا صَدَقَاتِكُمْ بِالْمَنِّ وَالْأَذَىٰ كَالَّذِي يُنْفِقُ مَالَهُ رِئَاءَ النَّاسِ وَلَايُؤْمِنُ بِاللَّهِ وَالْيَوْمِ الْآخِرِ فَمَثَلُهُ كَمَثَلِ صَفْوَانٍ عَلَيْهِ تُرَابٌ فَأَصَابَهُ وَابِلٌ فَتَرَكَهُ صَلْدًا لَايَقْدِرُونَ عَلَىٰ شَيْءٍ مِمَّا كَسَبُوا وَاللَّهُ لَايَهْدِي الْقَوْمَ الْكَافِرِينَ (٢٦٤)

"Ey iman edenler! sadakalarınızı, malını insanlara gösteriş için harcayan, Allah (-u Tealây) **a ve ahiret gününe inanmayan bir kimse gibi, başa kakmak ve eziyet etmek** (gönül incitmek suretiy) **le zayi etmeyin. Artık o kimsenin hâli** (durumu), **üzerinde toprak bulunan dümdüz bir taşın hâli gibidir ki, ona şiddetli bir yağmur isabet ederek onu kaypak** (üzerinde topraktan bir zerre bile kalmamış) **bir hâlde bırakmıştır.**

Onlar (verdiklerini başa kakarak, insanlara eziyet edenler, dünyada) **kazanmış olduklarından** (işledikleri hayırlardan ahirette) **hiç bir şeye** (sevaba) **kadir** (nail) **olamazlar. Ve Allah** (-u Tealâ) **kâfirler güruhunu hidayet etmez** (binaenaleyh başa kakma ve eziyetle, sadakalarını iptal eden münafıklar gibi, gösteriş için veren müminler de ecirden mahrum olurlar)."

Bu husutaki diğer münasip ayet-i kerimeler 3/110 da geçmiştir.

Mevlâ Tealâ imansızları zemmettikten sonra, imanın gayet kolay bir amel olduğunu beyan etmek üzere şöyle buyuruyor:

وَمَاذَا عَلَيْهِمْ لَوْآمَنُوا بِاللَّهِ وَالْيَوْمِ الْآخِرِوَأَنْفَقُوا مِمَّا رَزَقَهُمُ اللَّهُ وَكَانَ اللَّهُ بِهِمْ عَلِيمًا(٣٩)

KELİME MANASI (39)

(وَمَا ذَا) **Ne şey,** yani ne vebal ve zarar vardı, kim üzerine? (عَلَيْهِمْ) **onların üzerine,** (لَوْ آمَنُوا) **inansalardı,** kime? (بِاللَّهِ) **Allah** (-u Tealây) **a,** daha? (وَالْيَوْمِ) **güne,** öyle gün ki, (الْآخِرِ) **son olucu,** yani Allah-u Tealâ'ya ve ahiret gününe inansalardı, daha? (وَأَنْفَقُوا) **infak etselerdi** (Allah rızası için verselerdi), neden? (مِمَّا) **o şeylerden ki,** (رَزَقَ) **rızıklandırdı,** kimi? (هُمْ) **onları,** kim? (اللَّهُ) **Allah** (-u Tealâ hazretleri), (وَكَانَ) **ve** (daim) **oldu,** kim? (اللَّهُ) **Allah** (-u Tealâ), kimi? (بِهِمْ) **onları,** ne olarak? (عَلِيمًا) **hakkıyla bilici olarak,**

MEALİ ŞERİFİ (39)

Allah (-u Tealây) **a ve ahiret gününe iman edip de, Allah** (-u Tealân) **ın kendilerine verdiğinden** (onun yolunda) **harcasalardı ne olurdu sanki! Halbuki Allah** (-u Tealâ), **onları** (n durumlarını ve içlerinde gizlediklerini) **çok iyi bilendir.**

İ Z A H A T

Tefsiri Kebir'de zikredildiğine göre, delillere bakmak suretiyle tafsilatlı bir şekilde iman etmekte bir nevi meşakkat (zorluk) varsa da, icmalen (deliller düşünülmeksizin kısaca) inanmak gayet kolay olduğundan, Mevlâ Tealâ bu ayet-i celilesinde imanın kolay olduğuna işaret ederek inanmayanları zemmetmiştir ki, bu kadar kolay bir şeye sarılarak saadet yolunu aramadıklarından tenkide müstahak olmuşlardır.

Alusî tefsirinde zikredildiğine göre, bu ayet-i celilede, insanın elinde bir şey olmadığını iddia ederek irade-i cüziyeyi inkâr eden cebriye mezhebine reddiye vardır. Zira elinden hiç bir şey gelmeyen insana "İman etseydin ne zarar ederdin." şeklinde bir söz söylenemez.

Nitekim bir köre: "Görseydin ne zarar ederdin?" veya kısa boylu bir kişiye: "Uzun olsaydın ne zararın olurdu?" gibi bir söz söyleyen kişi gülünç duruma düşer. Dolayısıyla bu ayet-i celile, imanın, kulların elinde olduğuna işaret etmek suretiyle irade-i cüziyenin varlığına temas etmektedir.

Beyzavî tefsirinde zikredildiğine göre, Ayet-i celilede geçen: (وَمَاذَا عَلَيْهِمْ لَوْ اٰمَنُوْ) **"İman etselerdi ne zararları olurdu?"** sorusu, iman ve Allah yolunda infakın zararını sormak manasında değildir, zira bunlarda hiç bir zarar bulunmadığı aşikârdır. Bilakis bundan maksat, inanmayanları, kendi menfaatlerini bilmemek ve gerçeği kabul etmemek sebebiyle azarlamak ve onları bu sorunun cevabını bulabilmek için düşünüp imandaki faydaları anlamağa teşvik etmek, ayrıca zararsız bir işe çağrılanın ihtiyaten icabet etmesi gerekirken, böyle bir menfaatlı işe çağrılanın haydi haydi icabet etmesi gerektiğini tenbih etmek içindir.

Ebussuud ve Ruhul Beyan tefsilerinde zikredildiğine göre, ayet-i celilede geçen **infak**'tan maksat Allah yoluna vermektir. Çünkü Allah-u Tealâ'nın rızasını kazanmaktan başka bir niyetle vermenin hiç bir faydası olmayacağı gibi üstelik zararı olacağı, bundan evvelki ayet-i celilede beyan edildiğinden, bu ayet-i celilede de Allah'a ve ahirete iman zikredildiğinden, bu infakın sadece Allah-u Tealâ nın rızası için yapılması gerektiği açıkça anlaşılmaktadır.

Mevlâ Tealâ, ayet-i celilenin sonunda: **"Allah-u Tealâ onları çok iyi bilendir."** buyurarak, imansız ve riyakâr kimseleri tehdid etmektedir.

Hikmet sahibi kimselerden bazısı buyurmuştur ki: Riya ve Süm'a (göstermek ve işittirmek) için amel edenin hâli, kesesine çakıl taşı doldurup da şişkin kese ile çarşıya çıkan adamın hâline benzer. İnsanlar onu gördüklerinde bu adamın kesesi ne kadar dolu derlerse de, onun elinde insanların bu lâfından başka hiç bir menfaat yoktur. O kese ile bir şey almak istese, kimse ona bir şey vermeyeceği gibi, yarın ahirette de Mevlâ Tealâ ona hiç bir sevap vermeyecektir.

Hamidü'l-Leffâf *(Kuddise Sırruhu)* hazretleri buyurmuştur ki: Allah-u Tealâ bir kişiyi helâk etmek istediği zaman ona üç şey vererek azabeder.

1. Ona ilim verir, fakat âlimler gibi amel etmeyi nasibetmez.

2. Dostlarıyla beraberlik nasibeder, onların haklarını bilmekten mahrum eder.

3. O kişiye ibadet kapısını açar, ihlâs kapısını kapar.

Bütün bunları ise o kişinin niyetinin pisliği ve içinin bozukluğundan dolayı yapar, çünkü onun niyeti doğru olsaydı, elbette Allah-u Tealâ ona ilminin menfaatını gösterir, salihlerin haklarını öğretir, ve ihlâsa muvaffak ederdi.

O hâlde kişi bütün amellerinde özellikle infak etme (verme) sinde, riyadan kurtulmalı ve cimrilik yapmayıp cömert olmalıdır, zira malın şükrü, Allah yolunda verilmesiyledir. Bir de kişi kendi cimriliğiyle beraber, insanlara da cimriliği emrederse, suçu kat kat olur.

Nitekim biz, cimrilik derdine müptela olan kişilerden bazısının, birinin diğerine bir şey verdiğini duyduğu zaman, kendi malı yağmalanmış, hazineleri çalınmış gibi, gözlerinin kaydığını ve ölecek gibi çırpındığını görmekteyiz.

Velhasıl bunlar, köprü yapmak, kuyu kazmak, medrese ve cami inşa etmek gibi hayırlarda bulunmak isteyen kişilere kendi alçaklıkları, düşüncesizlik ve şükürsüzlükleri yüzünden mani olmağa çalışırlar, çünkü kötü huylu kişi ancak kendi yaratılışına uygun olan şeyi yapar.

Beşîr ibni Hâris *(Kuddise Sırruhu)* Hazretleri, "Cimriye bakmak kalbi katılaştırır." buyurmuştur. Dolayısıyla cimri ile oturup görüşmekten sakınılması icabeder. Cömertlikte ise din, dünya ve ahiretin bütün bereketleri toplanmıştır.

Rivayete göre bir mecusi yüz dinar sakada verdi. Bunu gören Şiblî *(Kuddise Sırruhu)* hazretleri, "Bu sadaka sana yaramaz" deyince, Mecusi ağlayarak göğe baktı, o anda gökten bir kağıt parçası indi ki, yeşil bir hatla şöyle yazılıydı: "

« مُكَافَاةُ السَّمَاحَةِ دَارُ خُلْدٍ وَأَمْنٌ مِنْ مَخَافَةِ يَوْمِ بُؤْسٍ
وَمَا نَارٌ بِمُحْرِقَةٍ جَوَاداً وَلَوْ كَانَ الْجَوَادُ مِنَ الْمَجُوسِ »

"Cömertliğin mükâfatı ebedi cennettir,
Azap gününde korkudan emniyettir.
Ateş, cömerdi yakacak değildir,
Velev ki cömert, mecusidendir. " *(Ruhul Beyan, 2/209)*

Yani cömert kişi kâfir de olsa Allah-u Tealâ onu imana muvaffak edebilir, mümini ise daha ziyade ibadet ve ihlâsa sahip ederek, yüksek derecelere ve cemalini müşahedeye nail edecektir.

Mevlâ Tealâ, iman etmek çok kolay ve menfaatli olup, asla zararı olmamasına rağmen, yine de iman etmeyenleri tenkid ettikten sonra, imana teşvik etmek üzere şöyle buyuruyor:

اِنَّ اللّٰهَ لاَيَظْلِمُ مِثْقَالَ ذَرَّةٍ وَاِنْ تَكُ حَسَنَةً يُضَاعِفْهَا وَيُؤْتِ مِنْ لَدُنْهُ اَجْراً عَظِيماً (٤٠)

KELİME MANASI (40)

(اِنَّ اللّٰهَ) **Muhakkak Allah** (-u Tealâ), (لاَ يَظْلِمُ) **zulüm** (haksızlık) **etmez,** nekadar? (مِثْقَالَ ذَرَّةٍ) **zerre kadar,** (وَاِنْ تَكُ) **eğer** (o zerre kadar olan amel) **olursa,** nedir olursa? (حَسَنَةً) **bir hasene** (iyilik), (يُضَاعِفْ) (Allah-u Tealâ) **katlar,** neyi? (هَا) **onu,** yani Allah-u Tealâ onun sevabını kat kat artırır. (وَيُؤْتِ) **ve verir,** kim tarafından? (مِنْ لَدُنْهُ) **kendisi tarafından,** ne verir? (اَجْراً) **bir ecir** (mükâfat) öyle mükâfat ki, (عَظِيماً) **çok büyük.**

MEALİ ŞERİFİ (40)

Şüphe yok ki, Allah (-u Tealâ) **zerre kadar zulüm** (haksızlık) **etmez.** (Kulun yaptığı iş eğer bir kötülük ise, onun cezasını adaletle verir). **İyilik olursa, onu katlar** (kat kat artırır) **ve kendisi tarafından büyük bir mükafat verir.**

İ Z A H A T

Tefsiri Kebir'de zikredildiğine göre, bu ayet-i celile üç türlü müjdeyi içine almıştır.

1. Allah-u Tealâ nın zerre kadar zulmetmemesi,

Zerre: Lugat ehline göre küçük kırmızı karınca demektir.

İbni Abbas *(Radıyallahu Anhuma)* bir kere elini toprağa sokup, kaldırdıktan sonra üflemiş ve "Bu havaya uçuşan tozların her biri bir zerredir." buyurmuştur.

Ayet-i celilede zerrenin misal getirilmesi, hakiki zerre manasında olmayıp, azlıktan kinaye olduğu için, Allah-u Tealâ'nın hiç bir kuluna az veya çok kat'iyen zulmetmediğine delâlet etmektedir, lâkin insanların bildiği şeylerin en küçüğü zerre olduğundan, Ayet-i celilede zerre lâfzı zikredilmiştir. Nitekim:

« اِنَّ اللّٰهَ لاَ يَظْلِمُ النَّاسَ شَيْئاً ... (٤٤) »

"**Şüphesiz ki Allah** (-u Tealâ), **insanlara en ufak bir şeyle bile zulmetmez.**" *(Yunus Suresi:44'den)* kavli şerifi de buna delâlet etmektedir.

Bu ayet-i celile, müminlerin ne kadar günahkâr da olsalar, cehennemden çıkıp, cennete gireceklerine delâlet eder. Zira onların iman edip tevhide devam etmelerine, Mevlâ Tealâ'nın Celâl ve İkram sıfatlarıyla mevsuf (vasıflanmış) olduğunu ikrar edip, ömürleri boyunca kulluk toprağı üzerine ya-

naklarını koymakta daim olmalarına (teslimiyetlerine) verilecek sevap, yaptıkları günahlara verilecek olan cezadan daha büyüktür.

Kıyamet gününde bu günahkâr kişiler, Mevlâ Tealâ'nın huzuruna getirilip, o büyük sevaptan günahları miktarı düşürüldüğünde, yine sevaplarından büyük bir miktar geri kalır ki, bu kişiler azap çekmek için cehenneme girdirildiklerinde orada ebedi kalacak olsalar, elbette bu, onlar hakkında bir zulüm olacaktır ki, Mevlâ Tealâ bu ayet-i celilesinde kullarına zerre miktarı zulmetmeyeceğini beyan etmekle onların sonunda kesinlikle cennete girmeceklerini ifade etmiş olmaktadır. Nitekim:

٢٠٤ – عَنْ اَبِى سَعِيدِ الْخُدْرِيِّ (رضى الله عنه) اَنَّ النَّبِيَّ ﷺ قَالَ: « يُخْرَجُ مِنَ النَّارِ مَنْ كَانَ فِى قَلْبِهِ مِثْقَالُ ذَرَّةٍ مِنَ الْاِيمَانِ »

204 - Ebu Saidil Hudrî *(Radıyallahu Anh)* dan rivayet edildiğine göre Efendimiz *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* **"Kalbinde zerre ağırlığınca iman bulunan kişi ateşten çıkartılacaktır."** buyurmuştur.

Sonra Ebu Said *(Radıyallahu Anh)* "Şüphe eden: **'Şüphesiz ki Allah zerre ağırlığınca zulmetmez.'** kavl-i şerifini okusun." buyurdu. *(Tirmizî, Sıfatı cehennem:10, No:2598, 4/714)*

2. *Allah-u Tealâ'nın, yapılan bir iyiliği katlaması,*

Ayet-i celilede geçen: **"Katlamak"** tan maksat, müddet bakımından katlamak (ameline karşılık elde edeceği nimet müddetini uzatmak) değildir. zira sevabın müddeti sonsuz olduğundan onu katlamak imkânsızdır. dolayısıyla buradaki katlamaktan maksat sevabın miktarındadır.

Meselâ: Bir amelinden dolayı on sevabı hak etmiş olan kişiye, yirmi, kırk, ve daha ziyade bir sevap vermektedir.

Kazî tefsirinde zikredildiğine göre, bu katlama muhasebe vaktında olacaktır ki, zerre kadar hasenesi olanın sevabını Allah-u Tealâ yediyüze ve daha fazlaya katlayacaktır.

İmam-ı Katade *(Radıyallahu Anh)* buyurmuştur ki: "Elbette sevaplarımın günahlarımdan üstün olması, dünya ve içindekilerden bana daha sevgilidir."

İmam-ı Hasen *(Radıyallahu Anh)* buyurmuştur ki, "Mevlâ Tealâ'nın:

« وَاِنْ تَكُ حَسَنَةً يُضَاعِفْهَا »

"Eğer O (zerre miktarı olan amel) **bir hasene olursa onu katlar."** kavl-i şerifi ulema katında: "Bir haseneye yüzbin sevap vardır." buyurulmasından daha sevgilidir. Zira o takdirde sevabın miktarı tayin edilmiş olur. Bu cümle-i cemile'de ise katlamanın miktarını ancak Allah-u Tealâ bilir.

٢٠٥ – عَنْ اَبِى عُثْمَانَ النَّهْدِيِّ (رضى الله عنه) قَالَ: اَتَيْتُ اَبَا هُرَيْرَةَ فَقُلْتُ لَهُ اِنَّهُ بَلَغَنِى اَنَّكَ تَقُولُ اِنَّ الْحَسَنَةَ تُضَاعَفُ اَلْفَ اَلْفِ حَسَنَةٍ قَالَ وَمَا اَعْجَبَكَ مِنْ ذٰلِكَ فَوَاللّٰهِ

لَقَدْ سَمِعْتُ يَعْنِى النَّبِىَّ ﷺ يَقُولُ: « انَّ اللّٰهَ لَيُضَآعِفُ الْحَسَنَةَ اَلْفَى اَلْفِ حَسَنَةٍ »

205 - Ebu Osman en-Nehdî *(Radıyallahu Anh)* şöyle demiştir: (Ebu Hureyre ile benden daha çok oturan yoktu. O benden evvel hacca gitmişti, ben ondan sonra yola çıktım Basra'ya uğradığımda, Basra halkının, ondan: **"Şüphesiz Allah, bir iyiliği bir milyon kere katlar."** diye bir hadis rivayet ettiklerini duydum. Ve onlara: "Ebu Hureyre ile benim kadar oturanınız yoktur. Ben böyle bir şey duymadım, siz nerden duydunuz." dedim. Ve yolda ona kavuşmak için kendimi zorladım ancak hacda kendisine yetişebildim).

Ebu Hureyrenin huzuruna vararak ona: "Bana ulaşan habere göre sen: "Şüphesiz bir hasene bir milyon kere katlanır." diyormuşsun, dedim. O da: "Sen buna niye şaşırdın? Şüphesiz ben, Nebi *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* in: **"Muhakkak Allah** (-u Tealâ) **bir haseneyi iki milyon kere katlar."** buyurduğunu işittim, dedi. *(Ahmed İbni Hanbel, No:7950, 3/153)*

ALLAH-U TEALÂ'NIN KULLARINA ASLA ZULMETMEYECEĞİNİ, İYİLİK YAPANLARIN MÜKÂFATINI İSE KATLAYACAĞINI BEYAN EDEN HADİS-İ ŞERİFLER VE RİVAYETLER:

٢٠٦- عَنْ اَنَسِ بْنِ مَالِكٍ (رضى الله عنه) قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللّٰهِ ﷺ: « انَّ اللّٰهَ لاَ يَظْلِمُ مُؤْمِناً حَسَنَةً يُعْطَىٰ بِهَا فِى الدُّنْيَا وَيُجْزَىٰ بِهَا فِى الْاٰخِرَةِ ، وَاَمَّا الْكَافِرُ فَيُطْعَمُ بِحَسَنَاتِ مَاعَمِلَ بِهَا لِلّٰهِ فِى الدُّنْيَا حَتّٰى اِذَا اَفْضَىٰ اِلَى الْاٰخِرَةِ لَمْ تَكُنْ لَهُ حَسَنَةٌ يُجْزَىٰ بِهَا »

206 - Enes ibni Malik *(Radıyallahu Anh)* dan rivayet edildiğine göre, Efendimiz *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* şöyle buyurdu: **"Şüphesiz ki Allah** (-u Tealâ) **bir müminin** (yapmış olduğu) **hiç bir haseneye zulmetmez. O hasene sebebiyle dünyada** (kendisine rızık, bolluk, bereket, sıhhat ve afiyet) **verilir, ahirette de onunla mükafatlandırılır.**

Kâfir ise, dünyada Allah için yapmadığı iyilikler sebebiyle yedirilir (dünyada rızıklandırılır). **Ahirete vardığında ise, kendisiyle mükâfatlandırılacağı hiç bir hasene bulunmaz."** *(Müslim, Sıfatül Münafıkîn:13, No:2808, 4/2162, Ahmed ibni Hanbel, No:12239, 4/247)*

٢٠٧- عَنْ عَبْدِ اللّٰهِ عَمْرِو بْنِ الْعَاصِ (رضى الله عنه) قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللّٰهِ ﷺ: « انَّ اللّٰهَ سَيُخَلِّصُ رَجُلاً مِنْ اُمَّتِى عَلَىٰ رُؤُسِ الْخَلاَئِقِ يَوْمَ الْقِيَامَةِ فَيَنْشُرُ عَلَيْهِ تِسْعَةً وَتِسْعِينَ سِجِلاًّ كُلُّ سِجِلٍّ مِثْلُ مَدِّ الْبَصَرِ ثُمَّ يَقُولُ: اَتُنْكِرُ مِنْ هٰذَا شَيْئاً؟ اَظَلَمَكَ كَتَبَتِى الْحَافِظُونَ؟ فَيَقُولُ: لاَ يَا رَبِّ فَيَقُولُ: اَفَلَكَ عُذْرٌ؟ فَيَقُولُ: لاَ يَارَبِّ فَيَقُولُ: بَلَىٰ اِنَّ لَكَ عِنْدَنَا حَسَنَةً فَاِنَّهُ لاَ ظُلْمَ عَلَيْكَ الْيَوْمَ فَتَخْرُجُ بِطَاقَةٌ فِيهَا: اَشْهَدُ اَنْ لاَ اِلٰهَ اِلاَّ اللّٰهُ وَاَشْهَدُ اَنَّ مُحَمَّداً عَبْدُهُ وَرَسُولُهُ، فَيَقُولُ: اُحْضُرْ وَزْنَكَ، فَيَقُولُ: يَارَبِّ مَا هٰذِهِ

الْبِطَاقَةُ مَعَ هٰذِهِ السِّجِلَّاتِ، فَقَالَ: اِنَّكَ لَاتُظْلَمُ، قَالَ: فَتُوضَعُ السِّجِلَّاتُ فِي كَفَّةٍ وَالْبِطَاقَةُ فِي كَفَّةٍ، فَطَاشَتِ السِّجِلَّاتُ وَثَقُلَتِ الْبِطَاقَةُ فَلَا يَثْقُلُ مَعَ اسْمِ اللّٰهِ شَيْءٌ»

207 - Abdullah ibn-i Amr ibnil Âs *(Radıyallahu Anh)* dan rivayet edildiğine göre Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* şöyle buyurmuştur: **"Şüphesiz ki Allah-u Tealâ kıyamet gününde bütün mahlûkatın huzurunda ümmetimden bir adamı seçer, ve ona doksandokuz tane dosya açar ki, her bir dosya gözün görebildiği kadar uzundur. Sonra Mevlâ Tealâ** (o kuluna): **'Sen bunlarda** (yazılı olan amellerinde) **n hiç bir şeyi inkâr edebilir misin, benim yazıcı muhafız meleklerim sana zulmetti mi?' diye sorar.**

O kul Hayır Ya Rabbi deyince, Mevlâ Tealâ: 'Peki senin (bunları yapmakta) **bir özrün var mıdır?' buyurur. Kul: 'Yok ya Rabbi!' deyince,**

Mevlâ Tealâ: 'Evet! Şüphesiz ki senin, bizim yanımızda bir hasenen vardır, zira bu gün senin üzerine hiç bir zulüm yoktur.' buyurur. Sonra, bir kağıt parçası ortaya çıkarılır ki, onda (o kişinin hayatta iken söylediği bir) **kelime-i şehadet yazılıdır. Mevlâ Tealâ, o kula: 'Tartına hazır ol!' buyurunca, O kul: 'Ya Rabbi! bu kadar dosyaların yanında bu kağıt nedir? ' der.**

Mevlâ Tealâ da: 'Şüphesiz ki sen zulme uğratılmayacaksın.' buyurur. Bunun üzerine dosyalar bir kefeye, o kağıt da terazinin diğer bir kefesine (gözüne) **konur. Ve o dosyalar hafif gelir, o kağıt ise ağır gelir. Allah** (-u Tealân) **ın ismiyle beraber** (O'nun karşısında) **hiç bir şey ağır gelemez."** *(Tirmizî, İman:17, No.2639, 5/24, İbn-i Mace , Züht:35, No:4300, 2/1437, İmam-ı Ahmed, No:7013, 2/668)*

٢٠٨ – عَنْ اَبِي سَعِيدٍ الْخُدْرِيِّ (رضى الله عنه) اَنَّ نَاسًا فِي زَمَنِ رَسُولِ اللّٰهِ ﷺ قَالُوا: يَا رَسُولَ اللّٰهِ! هَلْ نَرىٰ رَبَّنَا يَوْمَ الْقِيَامَةِ؟ قَالَ رَسُولُ اللّٰهِ ﷺ: «نَعَمْ»

قَالَ: «هَلْ تُضَارُّونَ فِي رُؤْيَةِ الشَّمْسِ بِالظَّهِيرَةِ صَحْوًا لَيْسَ فِيهَا سَحَابٌ؟ وَهَلْ تُضَارُّونَ فِي رُؤْيَةِ الْقَمَرِ لَيْلَةَ الْبَدْرِ صَحْوًا لَيْسَ مَعَهَا سَحَابٌ؟» قَالُوا: لَا يَا رَسُولَ اللّٰهِ! قَالَ: «مَا تُضَارُّونَ فِي رُؤْيَةِ اللّٰهِ تَبَارَكَ وَتَعَالىٰ يَوْمَ الْقِيَامَةِ اِلَّا كَمَا تُضَارُّونَ فِي رُؤْيَةِ اَحَدِهِمَا. اِذَا كَانَ يَوْمُ الْقِيَامَةِ اَذَّنَ مُؤَذِّنٌ لِيَتْبَعْ كُلُّ اُمَّةٍ مَا كَانَتْ تَعْبُدُ فَلَا يَبْقىٰ اَحَدٌ كَانَ يَعْبُدُ غَيْرَ اللّٰهِ سُبْحَانَهُ مِنَ الْاَصْنَامِ وَالْاَنْصَابِ اِلَّا يَتَسَاقَطُونَ فِي النَّارِ. حَتّىٰ اِذَا لَمْ يَبْقَ اِلَّا مَنْ كَانَ يَعْبُدُ اللّٰهَ مِنْ بَرٍّ وَفَاجِرٍ وَغُبَّرَاتِ اَهْلِ الْكِتَابِ. فَيُدْعَى الْيَهُودُ فَيُقَالُ لَهُمْ: مَا كُنْتُمْ تَعْبُدُونَ؟ قَالُوا: كُنَّا نَعْبُدُ عُزَيْرَ بْنَ اللّٰهِ. فَيُقَالُ: كَذَبْتُمْ مَا اتَّخَذَ اللّٰهُ مِنْ صَاحِبَةٍ وَلَا وَلَدٍ. فَمَا ذَا تَبْغُونَ؟ قَالُوا: عَطِشْنَا يَا

رَبَّنَا! فَاسْقِنَا. فَيُشَارُ اِلَيْهِمْ: اَلاَ تَرِدُونَ؟ فَيُحْشَرُونَ اِلَى النَّارِ كَاَنَّهَا سَرَابٌ يَحْطِمُ بَعْضُهَا بَعْضاً فَيَتَسَاقَطُونَ فِى النَّارِ.

ثُمَّ يُدْعَىٰ النَّصَارَىٰ. فَيُقَالُ لَهُمْ: مَا كُنْتُمْ تَعْبُدُونَ؟ قَالُوا: كُنَّا نَعْبُدُ الْمَسِيحَ بْنَ اللهِ. فَيُقَالُ لَهُمْ: كَذَبْتُمْ مَا اتَّخَذَ اللهُ مِنْ صَاحِبَةٍ وَلاَ وَلَدٍ. فَيُقَالُ لَهُمْ مَا ذَا تَبْغُونَ؟ فَيَقُولُونَ: عَطِشْنَا يَا رَبَّنَا! فَاسْقِنَا. قَالَ: فَيُشَارُ اِلَيْهِمْ: اَلاَ تَرِدُونَ؟ فَيُحْشَرُونَ اِلَى جَهَنَّمَ كَاَنَّهَا سَرَابٌ يَحْطِمُ بَعْضُهَا بَعْضاً فَيَتَسَاقَطُونَ فِى النَّارِ. حَتَّىٰ اِذَا لَمْ يَبْقَ اِلاَّ مَنْ كَانَ يَعْبُدُ اللهَ تَعَالَىٰ مِنْ بَرٍّ وَفَاجِرٍ.

اَتَاهُمْ رَبُّ الْعَالَمِينَ سُبْحَانَهُ وَتَعَالَىٰ فِي اَدْنَىٰ صُورَةٍ مِنَ الَّتِى رَاَوْهُ فِيهَا. قَالَ: فَمَا تَنْتَظِرُونَ؟ تَتْبَعُ كُلُّ اُمَّةٍ مَاكَانَتْ تَعْبُدُ. قَالُوا: يَا رَبَّنَا! فَارَقْنَا النَّاسَ فِى الدُّنْيَا اَفْقَرَ مَا كُنَّا اِلَيْهِمْ وَلَمْ نُصَاحِبْهُمْ. فَيَقُولُ: اَنَا رَبُّكُمْ. فَيَقُولُونَ: نَعُوذُ بِاللهِ مِنْكَ. لاَ نُشْرِكُ بِاللهِ شَيْئاً (مَرَّتَيْنِ اَوْ ثَلاَثاً) حَتَّىٰ اِنَّ بَعْضَهُمْ لَيَكَادُ اَنْ يَنْقَلِبَ.

فَيَقُولُ: هَلْ بَيْنَكُمْ وَبَيْنَهُ آيَةٌ فَتَعْرِفُونَهُ بِهَا؟ فَيَقُولُونَ: نَعَمْ. فَيُكْشَفُ عَنْ سَاقٍ. فَلاَ يَبْقَىٰ مَنْ كَانَ يَسْجُدُ للهِ مِنْ تِلْقَاءِ نَفْسِهِ اِلاَّ اَذِنَ اللهُ لَهُ بِالسُّجُودِ. وَلاَ يَبْقَىٰ مَنْ كَانَ يَسْجُدُ اتِّقَاءً وَرِيَاءً اِلاَّ جَعَلَ اللهُ ظَهْرَهُ طَبَقَةً وَاحِدَةً.

كُلَّمَا اَرَادَ اَنْ يَسْجُدَ خَرَّ عَلَىٰ قَفَاهُ. ثُمَّ يَرْفَعُونَ رُءُوسَهُمْ وَقَدْ تَحَوَّلَ فِى صُورَتِهِ الَّتِى رَاَوْهُ فِيهَا اَوَّلَ مَرَّةٍ. فَقَالَ: اَنَا رَبُّكُمْ. فَيَقُولُونَ: اَنْتَ رَبُّنَا. ثُمَّ يُضْرَبُ الْجِسْرُ عَلَىٰ جَهَنَّمَ. وَتَحِلُّ الشَّفَاعَةُ. وَيَقُولُونَ: اَللّٰهُمَّ سَلِّمْ سَلِّمْ »

قِيلَ يَارَسُولَ اللهِ! وَمَا الْجِسْرُ؟ قَالَ: «دَحْضٌ مَزِلَّةٌ فِيهِ خَطَاطِيفُ وَكَلاَلِيبُ وَحَسَكٌ تَكُونُ بِنَجْدٍ فِيهَا شُوَيْكَةٌ يُقَالُ لَهَا السَّعْدَانُ. فَيَمُرُّ الْمُؤْمِنُونَ كَطَرْفِ الْعَيْنِ وَكَالْبَرْقِ وَكَالرِّيحِ وَكَالطَّيْرِ وَكَاَجَاوِيدِ الْخَيْلِ وَالرِّكَابِ. فَنَاجٍ مُسَلَّمٌ. وَمَخْدُوشٌ مُرْسَلٌ. وَمَكْدُوسٌ فِى نَارِ جَهَنَّمَ.

حَتَّىٰ اِذَا خَلَصَ الْمُؤْمِنُونَ مِنَ النَّارِ، فَوَالَّذِى نَفْسِى بِيَدِهِ! مَامِنْكُمْ مِنْ اَحَدٍ بِاَشَدَّ

مُنَاشَدَةً لِلّٰهِ فِى اسْتِقْصَاءِ الْحَقِّ مِنَ الْمُؤْمِنِينَ لِلّٰهِ يَوْمَ الْقِيَامَةِ لِاِخْوَانِهِمُ الَّذِينَ فِى النَّارِ. يَقُولُونَ: رَبَّنَا! كَانُوا يَصُومُونَ مَعَنَا وَيُصَلُّونَ وَيَحُجُّونَ. فَيُقَالُ لَهُمْ: اَخْرِجُوا مَنْ عَرَفْتُمْ. فَتُحَرَّمُ صُوَرُهُمْ عَلَى النَّارِ فَيُخْرِجُونَ خَلْقاً كَثِيراً قَدْ اَخَذَتِ النَّارُ اِلىٰ نِصْفِ سَاقَيْهِ وَاِلىٰ رُكْبَتَيْهِ. ثُمَّ يَقُولُونَ: رَبَّنَا! مَا بَقِىَ فِيهَا اَحَدٌ مِمَّنْ اَمَرْتَنَا بِهِ.

فَيَقُولُ: ارْجِعُوا. فَمَنْ وَجَدْتُمْ فِى قَلْبِهِ مِثْقَالَ دِينَارٍ مِنْ خَيْرٍ فَاَخْرِجُوهُ. فَيُخْرِجُونَ خَلْقاً كَثِيراً. ثُمَّ يَقُولُونَ: رَبَّنَا! لَمْ نَذَرْ فِيهَا اَحَداً مِمَّنْ اَمَرْتَنَا.

ثُمَّ يَقُولُ: ارْجِعُوا. فَمَنْ وَجَدْتُمْ فِى قَلْبِهِ مِثْقَالَ نِصْفِ دِينَارٍ مِنْ خَيْرٍ فَاَخْرِجُوهُ. فَيُخْرِجُونَ خَلْقاً كَثِيراً. ثُمَّ يَقُولُونَ: رَبَّنَا! لَمْ نَذَرْ فِيهَا مِمَّنْ اَمَرْتَنَا اَحَداً.

ثُمَّ يَقُولُ: ارْجِعُوا. فَمَنْ وَجَدْتُمْ فِى قَلْبِهِ مِثْقَالَ ذَرَّةٍ مِنْ خَيْرٍ فَاَخْرِجُوهُ. فَيُخْرِجُونَ خَلْقاً كَثِيراً. ثُمَّ يَقُولُونَ: رَبَّنَا! لَمْ نَذَرْ فِيهَا خَيْراً».

وَكَانَ اَبُو سَعِيدِ الْخُدْرِىُّ يَقُولُ: اِنْ لَمْ تُصَدِّقُونِى بِهٰذَا الْحَدِيثِ فَاقْرَأُوا اِنْ شِئْتُمْ: ﴿اِنَّ اللّٰهَ لَا يَظْلِمُ مِثْقَالَ ذَرَّةٍ وَاِنْ تَكُ حَسَنَةً يُضَاعِفْهَا وَيُؤْتِ مِنْ لَدُنْهُ اَجْراً عَظِيماً﴾ فَيَقُولُ اللّٰهُ عَزَّ وَجَلَّ: شَفَعَتِ الْمَلَائِكَةُ وَشَفَعَ النَّبِيُّونَ وَشَفَعَ الْمُؤْمِنُونَ. وَلَمْ يَبْقَ اِلَّا اَرْحَمُ الرَّاحِمِينَ. فَيَقْبِضُ قَبْضَةً مِنَ النَّارِ فَيُخْرِجُ مِنْهَا قَوْماً لَمْ يَعْمَلُوا خَيْراً قَطُّ قَدْ عَادُوا حُمَماً. فَيُلْقِيهِمْ فِى نَهْرٍ فِى اَفْوَاهِ الْجَنَّةِ يُقَالُ لَهُ نَهْرُ الْحَيَاةِ.

فَيَخْرُجُونَ كَمَا تَخْرُجُ الْحِبَّةُ فِى حَمِيلِ السَّيْلِ. اَلَا تَرَوْنَهَا تَكُونُ اِلَى الْحَجَرِ اَوْ اِلَى الشَّجَرِ. مَا يَكُونُ اِلَى الشَّمْسِ اُصَيْفِرُ وَاُخَيْضِرُ. وَمَا يَكُونُ مِنْهَا اِلَى الظِّلِّ يَكُونُ اَبْيَضَ؟»

فَقَالُوا: يَا رَسُولَ اللّٰهِ! كَاَنَّكَ كُنْتَ تَرْعىٰ بِالْبَادِيَةِ. قَالَ: «فَيَخْرُجُونَ كَاللُّؤْلُؤِ فِى رِقَابِهِمُ الْخَوَاتِمُ. يَعْرِفُهُمْ اَهْلُ الْجَنَّةِ. هٰؤُلَاءِ عُتَقَاءُ اللّٰهِ الَّذِينَ اَدْخَلَهُمُ اللّٰهُ الْجَنَّةَ بِغَيْرِ عَمَلٍ عَمِلُوهُ وَلَا خَيْرٍ قَدَّمُوهُ.

ثُمَّ يَقُولُ: ادْخُلُوا الْجَنَّةَ فَمَا رَأَيْتُمُوهُ فَهُوَ لَكُمْ. فَيَقُولُونَ: رَبَّنَا! اَعْطَيْتَنَا مَا لَمْ

تُعْطَ اَحَداً مِنَ الْعَالَمِينَ. فَيَقُولُ: لَكُمْ عِنْدِى اَفْضَلُ مِنْ هٰذَا فَيَقُولُونَ: يَا رَبَّنَا! اَىُّ شَىْءٍ اَفْضَلُ مِنْ هٰذَا؟ فَيَقُولُ: رِضَاىَ. فَلَا اَسْخَطُ عَلَيْكُمْ بَعْدَهُ اَبَداً»

208 - Ebu Saidil Hudrî *(Radıyallahu Anh)* dan rivayet edildiğine göre, Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* zamanında bir takım insanlar: "Ya Resulallah biz kıyamet gününde Rabbimizi görecek miyiz?" diye sordular. Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* de: **"Evet! Siz öğle vaktinde, açık, bulutsuz bir semada, güneşi görme hususunda bir birinize zahmet verir misiniz? Ve** (yine siz) **dolunay gecesinde, açık ve üzerinde hiç bir bulut yokken, ayı görme hususunda birbirinize zahmet verir misiniz?" buyurdular.**

Ashab-ı Kiram: "Hayır ya Resullallah!" deyince, Efendimiz *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)*: **"İşte bunlardan birini görme hususunda bir birinize zahmet vermediğiniz gibi, kıyamet gününde de, Allah** (-u Tealâ Hazretlerin) **i görme hususunda birbirinize zahmet vermeyeceksiniz.**

Kıyamet günü olduğu zaman, bir müezzin (dellâl): **'Her ümmet tapar olduğu şeye tâbi olsun** (dünyada taptığı şeyin arkasına takılsın gitsin),' **diye ilân edecek. Bunun üzerine** (Allah-u Tealâ) **dan başka şeylere, putlara ve heykellere tapmış olanlardan hiç biri kalmayacak, hepsi cehenneme düşeceklerdir.**

Nihayet yalnız Allah (-u Tealây) **a tapan iyi ve kötülerle, ehl-i kitabın bakiyeleri** (yoldan çıkmış olan kalıntıları) **kalacak ve** (ilk defa) **yahudiler çağırılarak, kendilerine: 'Siz neye ibadet ederdiniz?' diye sorulacak. Onlar: 'Biz Allah'ın oğlu Üzeyr'e tapardık.' deyince, kendilerine: 'Yalan söylediniz, Allah hiç bir aile ve çocuk edinmemiştir; Şimdi siz ne istiyorsunuz?' denilecek. Onlar: 'Susadık ya Rabbi! Bizi içir!' diyecekler.**

Bunun üzerine kendilerine: 'Suya buyurmaz mısınız?' diye işaret edilecek ve Yahudiler cehenneme, o serap gibi, alev dalgaları birbirini kırıp geçiren ateşe düşecekler.

Sonra, hristiyanlar çağırılarak kendilerine: 'Siz (dünyada) **neye ibadet ederdiniz?' diye sorulacak. Onlar: 'Biz Allahın oğlu Mesih'e tapardık,' diyecekler. Onlara da: 'Yalan söylediniz Allah** (-u Tealâ) **hiç bir hanım ve çocuk edinmemiştir. Şimdi siz ne istiyorsunuz?' denilecek, Onlar da: 'Susadık ya Rabbi bize su ver,' diyecekler.**

Bunun üzerine kendilerine: 'Suya buyurmaz mısınız,' diye işaret edilecek böylece onlar da (alev dalgaları) **birbirini kırıp geçiren, o serap gibi ateş'e haşrolunacak ve oraya düşeceklerdir. Neticede yalnız Allah** (-u Tealây) **a ibadet eden iyi ve kötülerden başka kimse kalmayınca; Rabbû-l âlemin sübhanehu ve Tealâ, onlara:**

Dünyada gördüklerine en yakın bir surette gelecek (dünyada Mevlâ Tealâ hakkında bildikleri, hiç bir şeye benzememe sıfatıyla onlara tecelli edecek). **ve: 'Ya siz ne bekliyorsunuz?** (baksanıza) **her millet dünyada taptı-**

ğının arkasına düşmüş,' buyuracak, onlar: 'Ey Rabbimiz! Biz dünyada insanlara (senin taatından ayrılan yakınlarımıza ve diğer kimselere) en ziyade muhtaç olduğumuz hâlde, onlardan ayrı yaşadık, onlarla arkadaşlık etmedik,' diyecekler.

Bunun üzerine: (Mevlâ Tealâ): 'Sizin Rabbiniz Benim.' buyuracak. (fakat onlar buna karşı): 'Biz senden Allah'a sığınırız; Biz Allah'a hiç bir şeyi ortak koşmayız.' diyecekler ve bunu iki veya üç defa tekrarlayacaklar. Hatta bazıları (başlarına gelen bu şiddetli imtihandan dolayı) hemen hemen (doğrudan) dönmeye yaklaşacaklar. O anda (Mevlâ Tealâ): 'Sizinle onun (Rabbinizin) arasında, onu tanıyacağınız bir alâmet var mı?' diye sorunca, onlar: 'Evet.' cevabını verecekler.

Bunun üzerine dizden açılacak (karşılaşılacak büyük bir korkudan dolayı paçalar sıvanacak veya büyük bir nur parlayacak, yahut büyük bir melek cemaatı zuhur ederek, müminlerin korku ve dehşetleri giderilip, gördüklerinin Mevlâ Tealâ olduğuna dair kalplerine itmi'nan <inanç ve güven> gelecek) ve dünyada kendiliğinden Allah (-u Tealây) a secde edenlerden hiç biri kalmamak suretiyle Allah (-u Tealâ) müminlere secde için izin verecek.

İster (insanlardan) korkusuna, ister riya için olsun (dünyada) secde edenlerden hiç biri kalmayacak, Allah (-u Tealâ) her birinin sırtını tek bir tabaka hâline getirecek, her secde etmek isteyen kafası üstüne düşecek.

Sonra başlarını kaldıracaklar bir de bakacaklar ki; (Allah-u Tealâ) dünyada ilk defa gördükleri sıfatına dönmüş (Allah-u Tealâ kendisini görmelerine mani olacak şeyleri ortadan kaldırıp, onlara tecelli buyuracak) ve onlara: 'Sizin Rabbiniz benim,' diyecek, onlar da: 'Evet bizim Rabbimiz Sensin,' diye cevap verecekler. Sonra Cehennemin üzerine köprü kurulacak ve şefaata izin verilecek. 'Ey Allahım! Selâmet ver (bizi kurtar)!' diyecekler.

(Sahabe-i kiram tarafından): 'Ya Resulallah bu köprü nedir?' diye sorulunca Efendimiz *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* : 'Ayakların kendisinde sebat edemeyeceği kaygan bir şeydir ki, onda kancalar, çengeller ve Necid'de yetişen kendisinde küçük dikencikler bulunan "sa'dan" denen bir diken gibi pıtrak dikenler vardır.

Müminler (sırattan), kimi göz kırpacak kadar az bir zamanda, kimi şimşek gibi, kimi rüzgar, kimi kuş gibi, kimi de iyi cins seri (hızlı) at ve deve gibi hızla geçeceklerdir. Bazısı bakarsın sapa sağlam kurtulmuş, diğeri tırmalanmış da bırakılmış, kimi de cehennem ateşine düşürülmüş.

Müminler cehennemden kurtulunca: Nefsim kudret elinde olan Allaha yemin ederim ki: Sizden hiç biriniz (dünyada kendisine haksızlık eden hasmından) hakkını tamamiyle kurtarma hususunda, kıyamet günü müminlerin cehennemdeki kardeşleri (ne şefaat etmek) için Allah'a niyaz etmelerinden daha fazla duada bulunamaz.

Onlar: 'Ey Rabbimiz! (Bu cehennemdeki kardeşlerimiz) bizimle birlikte oruç tutar, namaz kılar ve haccederlerdi.' diye niyazda bulunacaklar.

Bunun üzerine kendilerine: 'Haydi tanıdıklarınızı çıkarın! Bundan böyle onların suretleri (bedenleri) **cehenneme haram edilecektir.' denilecek; Onlar da: Kimini bacaklarının yarısına kadar, kimini de dizlerine kadar ateşin yakalamış olduğu pek çok kimseleri** (cehennemden) **çıkaracaklar.**

Sonra: 'Ey Rabbimiz! Senin bize çıkarmayı emir buyurduklarından hiç bir kimse orada (cehennemde) **kalmamıştır,' diyecekler.** (O zaman Mevlâ Tealâ): **'Dönün! Kimin kalbinde bir dinar ağırlığında hayır** (iman) **bulursanız onu da çıkarın,' buyuracak. Bunun üzerine yine pek çok kimseleri çıkaracaklar.**

Sonra (tekrar): **'Ey Rabbimiz! Senin emrettiklerinden tek bir kimse bırakmadık,' diyecekler. Sonra,** (Allah-u Tealâ): **'Dönün! Kalbinde yarım dinar miktarı hayır olan her kimi bulursanız onu da çıkarın,' buyuracak, yine pek çok kimseleri çıkaracaklar.**

Sonra: 'Ey Rabbimiz! Senin emir buyurduklarından orada tek bir kimse bırakmadık,' diyecekler, yine (Allah-u Tealâ): **'Geri dönün! Kimin kalbinde zerre miktarı hayır bulursanız onuda çıkarın,' buyuracak. Yine bir çok kimseleri çıkaracaklar. Sonra: 'Ey Rabbimiz! Cehennemde hiç bir hayır** (sahibi) **bırakmadık,' diyecekler.**

Ebu Saidil Hudrî *(Radıyallahu Anh)* şöyle derdi: Eğer bu hadis hususunda beni tasdik etmiyorsanız (Allah-u Tealâ'nın):

« اِنَّ اللّٰهَ لاَيَظْلِمُ مِثْقَالَ ذَرَّةٍ وَاِنْ تَكُ حَسَنَةً يُضَاعِفْهَا وَيُؤْتِ مِنْ لَدُنْهُ اَجْراً عَظِيماً »

"Şüphesiz ki Allah (-u Tealâ) **zerre kadar zulmetmez, eğer** (yapılan) **bir hasene olursa, onu kat kat artırır. ve kendi tarafından pek büyük bir mükâfat ihsan eder."** *(Nisa Suresi:40)* ayetini okuyun.

(Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* sözlerine şöyle devam etti): "-Müminlerin, cehennemde hiç bir hayır sahibi bırakmadık demeleri üzerine- Allah-u Tealâ: **'Melekler şefaat etti!, Peygamberler şefaat etti!, Müminler de şefaat etti! Erhamürrâhimîn** (acıyanların en ziyade acıyıcısı olan ben) **den başka** (şefaat edecek) **kalmadı.'** buyurarak,

Cehennemden bir kabza (tutam) **alacak** (bununla dünyada) **hiç bir hayır işlememiş,** (cehennemde yanmaktan) **kömüre dönmüş bir takım insanları oradan çıkaracak ve onları, cennet yolları** (üzeri) **nde olup, hayat nehri adı verilen, bir nehre atacak onlar** (o nehirden) **selin getirdiği toprakta biten ot gibi çıkacaklar** (ateş kendilerini yaktıktan sonra, bedenleri ve cisimleri çarçabuk eski hâline gelecektir).

Görmüyor musunuz? sel uğrağındaki ot, taş altında da, ağaç altında da biter, güneşe bakan tarafı bir parça sarımtırak ve yeşilimtırak olur, gölgeye bakan tarafı ise bembeyaz kalır."

(Bunun üzerine Sahabe-i kiram): "Ya Resulallah galiba sen çölde çobanlık etmişsin," dediler. Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* (sözlerine devamla): **"Artık** (hayat nehrinden) **boyunlarında inciden gerdanlıklar olduğu hâlde çıkacak-**

lar; Cennet ehli onları tanıyacaklar (ve onlar hakkında): **'İşte işlemiş oldukları bir amelleri ve takdim ettikleri bir hayırları olmaksızın, Allah** (-u Tealân) **ın cennete koyduğu Allahın azatlıları bunlardır.'** (diyecekler).

Sonra, (Allah-u Tealâ): **'Cennete girin** (orada) **gördüğünüz her şey sizindir,' buyuracak. Onlar da: 'Ey Rabbimiz! Âlemlerden hiç bir kimseye vermediğin** (nimetler) **i bize verdin,' diyecekler. Onun üzerine** (Allah-u Tealâ): **'Sizin için benim yanımda bundan daha üstün bir hediyem var,' buyuracak.** (Cennetlikler): **'Ey Rabbimiz! Bundan daha üstün ne olabilir?' deyince,**

(Allah-u Tealâ): **'Benim rızam! Bundan böyle size ebediyyen gazab etmeyeceğim,' buyuracak."** *(Müslim, İman:81 No:183, 1/167)*

٢٠٩ – رُوِىَ عَنْ عَبْدِ اللهِ بْنِ مَسْعُودٍ (رضى الله عنه) قَالَ: اِذَا كَانَ يَوْمُ الْقِيَامَةِ جَمَعَ اللهُ الْاَوَّلِينَ وَالْاٰخِرِينَ ثُمَّ نَادىٰ مُنَادٍ اَلَا مَنْ كَانَ يَطْلُبُ مَظْلَمَةً فَلْيَجِئْ اِلىٰ حَقِّهِ فَلْيَاْخُذْهُ ، فَيَفْرَحُ الْمَرْءُ اَنْ يَكُونَ لَهُ الْحَقُّ عَلىٰ وَالِدِهِ اَوْ وَلَدِهِ اَوْ زَوْجَتِهِ اَوْ اَخِيهِ فَلْيَأْخُذْ مِنْهُ وَاِنْ كَانَ صَغِيراً وَمِصْدَاقُ ذٰلِكَ فِى كِتَابِ اللهِ تَعَالىٰ:﴿ فَاِذَا نُفِخَ فِى الصُّوْرِ فَلَا اَنْسَابَ بَيْنَهُمْ يَوْمَئِذٍ وَلَا يَتَسَآءَلُونَ ﴾

وَيُؤْتىٰ بِالْعَبْدِ فَيُنَادِى مُنَادٍ عَلىٰ رُؤُسِ الْاَوَّلِينَ وَالْاٰخِرِينَ: هٰذَا فُلَانُ ابْنُ فُلَانٍ فَمَنْ كَانَ لَهُ عَلَيْهِ حَقٌّ فَلْيَأْتِ اِلىٰ حَقِّهِ فَيَأْخُذَهُ، وَيُقَالُ آتِ هٰؤُلَآءِ حُقُوقَهُمْ ،

فَيَقُولُ: يَا رَبِّ مِنْ اَيْنَ وَقَدْ ذَهَبَتِ الدُّنْيَا ، فَيَقُولُ اللهُ عَزَّ وَجَلَّ لِمَلَائِكَتِهِ: اُنْظُرُوا فِى اَعْمَالِهِ الصَّالِحَةِ فَاَعْطُوهُمْ مِنْهَا فَاِنْ بَقِىَ مِثْقَالُ ذَرَّةٍ مِنْ حَسَنَةٍ.

قَالَتِ الْمَلَائِكَةُ: يَا رَبَّنَا بَقِىَ لَهُ مِثْقَالُ ذَرَّةٍ مِنْ حَسَنَةٍ ، فَيَقُولُ: ضَعِّفُوهَا لِعَبْدِى وَاَدْخِلُوهُ بِفَضْلِ رَحْمَتِى الْجَنَّةَ ، وَمِصْدَاقُ ذٰلِكَ فِى كِتَابِ اللهِ تَعَالىٰ: ﴿اِنَّ اللهَ لَا يَظْلِمُ مِثْقَالَ ذَرَّةٍ وَاِنْ تَكُ حَسَنَةً يُضَاعِفْهَا ﴾

وَاِنْ كَانَ عَبْداً شَقِيّاً قَالَتِ الْمَلَائِكَةُ: اِلٰهَنَا فَنِيَتْ حَسَنَاتُهُ وَبَقِىَ طَالِبُونَ، فَيَقُولُ اللهُ عَزَّ وَجَلَّ: خُذُوا مِنْ سَيِّئَاتِهِمْ فَاَضِيفُوهَا اِلىٰ سَيِّئَاتِهِ، ثُمَّ صُكُّوا لَهُ صَكّاً اِلَى النَّارِ»

209 - İbn-i Mesud *(Radıyallahu Anh)* şöyle buyurduğu rivayet edildi: **"Kıyamet günü olduğu vakitte, Allah** (-u Tealâ) **öncekileri ve sonrakileri toplar, sonra bir münadi: 'Kim bir zulm** (e uğradığından dolayı hakkını almak) **istiyorsa, gelsin hakkını alsın,' diye nida eder.**

O zaman kişi, babasında, oğlunda, hanımında veya kardeşinde küçük bir hakkı olsa da, onu ondan alsa isteyecektir. Bunun tasdiki, Allah (-u Tealân) ın kitabında: "Sur'a üfürüldüğü zaman artık o gün aralarında soy sop (ile böbürlenme) yoktur ve (birbirinin hâlini) soruşamazlar." *(Müminun suresi :101)* ayet-i kerimesidir.

(Kıyamet gününde) bir kul (Mevlâ Tealâ'nın) huzuruna getirilecek, o zaman evvelkilerin ve ahirkilerin huzurunda bir münadi (çağrıcı): 'Bu filân oğlu filândır, kimin bundan alacağı varsa gelsin bundan alsın.' diye nida edecektir.

Sonra ona: 'Bu kimselere haklarını ver,' denince, O: 'Ya Rabbi! Dünya gitti, nereden (haklarını vereyim?),' diyecek. Bunun üzerine Allah (-u Tealâ) meleklerine: 'Bu kulumun salih amellerine bakın, hak sahiplerine onlardan verin,' buyuracak.

O kulun hasenelerinden zerre miktarı kalınca Melekler: 'Ey Rabbimiz! Bunun zerre kadar bir hasenesi kaldı,' diyecekler. O zaman Allah (-u Tealâ): 'Kulum için o hasenesini katlayın ve onu fazl-u rahmetimle cennete sokun,' buyuracak. Bunun da ispatı Allah (-u Tealân) ın kitabında: "Şüphesiz ki Allah (-u Tealâ) zerre miktarı zulmetmez. eğer (kulun ameli) bir hasene ise onu katlar." *(Nisa Suresi :40)* ayet-i kerimesidir.

Eğer kul kötü ise melekler: 'Ey Bizim ilâhımız! Bu kulun sevapları tükendi alacaklılar kaldı,' derler. O zaman Allah (-u Tealâ): 'Onların günahlarından alıp, onları bunun günahlarına katın, sonra onun için cehenneme bir vesika yazın.' buyurur." *(Beğavi, Meâlimüt Tenzîl:1/429, Taberî, Câmiul Beyan, No:9510, 4/92)*

3. *Allah-u Tealâ'nın, bir haseneye karşılık ecri azîm vermesi.* *(Tefsir-i Kebir Tercemesi, 8/45)*

Mevlâ Tealâ, hiç bir kimseye zulmetmeyeceğini ve iyilik edenlere fazlasıyla sevap vereceğini açıkladıktan sonra, bu ikramının, peygamberlerin şahitliği üzerine meydana geleceğini beyan etmek üzere şöyle buyuruyor:

فَكَيْفَ اِذَا جِئْنَا مِنْ كُلِّ اُمَّةٍ بِشَهِيدٍ وَجِئْنَا بِكَ عَلٰى هٰؤُلَآءِ شَهِيداً (٤١)

KELİME MANASI (41)

(فَكَيْفَ) Nasıl olacak? ne vakit? (اِذَا جِئْنَا) biz getirdiğimiz vakit, kimden? (مِنْ كُلِّ اُمَّةٍ) her bir ümmetten, ne? (بِشَهِيدٍ) birer şahit, (وَجِئْنَا) ve getirdiğimizde, kimi? (بِكَ) seni, kim üzerine? (عَلٰى هٰؤُلَآءِ) onlar (kendi ümmetin) üzerine, ne olarak? (شَهِيداً) şahit olarak,

MEALİ ŞERİFİ (41)

Her ümmetten (peygamberlerini, leh ve aleyhde söyleyecek) birer şahit getirdiğimiz, (Habibim!) seni de onların üzerine bir şahit olarak getirdiğimiz zaman (o yahudilerin, kâfirlerin ve münafıkların hâlleri) nasıl olacak?!..

Ayet: 41

İ Z A H A T

Kurtubî tefsirinde zikredildiğine göre, ayet-i celiledeki istifham (soru), sitem manasındadır. Bu sitem, bütün kâfirlere, özellikle Efendimiz *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* in elinden bir çok mucizelere şahit olduktan sonra, inad edip küfürde ısrar eden Kureyş kâfirlerine mahsustur, zira onların azabı diğerlerinden şiddetli olacaktır.

Ayrıca bu sitem, bu ümmetten günahta ısrar edenlerin hepsine temas etmektedir. Yani, "Ey Peygamberlerin sonuncusu! Seni geçmiş peygamberlerin doğruluğuna ve ümmetlerine ilâhi hükümleri duyurduklarına dair şahit tayin edeceğim zaman,

Ayrıca diğer insanların neler yaptıklarına dair şahit olarak getirileceğin zaman, azaba tutulacak kimselerin hâlleri ne olacak, onu düşünmeli değil midirler? "demektir. Bundan dolayı Efendimiz *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* bu ayet-i kerimeyi dinlediğinde, ümmetinin hâlini düşünerek ağlamıştır. Nitekim:

٢١٠ – عَنْ عَبْدِ اللهِ (رَضِيَ اللهُ عَنْهُ) قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللهِ ﷺ: « اقْرَأْ عَلَيَّ ، قَالَ: قُلْتُ اَقْرَأُ عَلَيْكَ وَعَلَيْكَ اُنْزِلَ ، قَالَ: اِنِّي اَشْتَهِي اَنْ اَسْمَعَهُ مِنْ غَيْرِي قَالَ: فَقَرَأْتُ النِّسَآءَ حَتّٰى اِذَا بَلَغْتُ ﴿ فَكَيْفَ اِذَا جِئْنَا مِنْ كُلِّ اُمَّةٍ بِشَهِيدٍ وَجِئْنَا بِكَ عَلٰى هٰؤُلَاءِ شَهِيدًا ﴾ قَالَ لِي: كُفَّ اَوْ اَمْسِكْ ، فَرَاَيْتُ عَيْنَيْهِ تَذْرِفَانِ »

210 - Abdullah *(Radıyallahu Anh)* ın şöyle dediği rivayet olundu: (Bir kere) Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* : "Bana Kuran oku!" buyurdu. Ben: "Ya Resulallah! Kuran sana indirildiği hâlde onu sana ben mi okuyayım?" dedim. Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem):* **"Ben, onu başkasından dinlemeyi severim."** buyurdu. (Bunun üzerine) ben de Nisa suresini okudum ;

« فَكَيْفَ اِذَا جِئْنَا مِنْ كُلِّ اُمَّةٍ بِشَهِيدٍ وَ جِئْنَا بِكَ عَلٰى هٰؤُلَآءِ شَهِيدًا »

"Her ümmetten bir şahit getirerek onların üzerine de, seni şahit kıldığımız zaman durum nasıl olur!" *(Nisa Suresi:41)* (mealindeki) bu ayet'e gelince, **"Dur veya bırak!"** buyurdu. Bunun üzerine gördüm ki, Onun (Efendimiz *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* in) gözlerinden inci taneleri gibi yaşlar dökülüyordu." *(Buharî, Fedailü'l-Kuran:35 No:4769, 4/1927, Müslim, Salatü'l-Müsafirin:40, No:800, 1/551, A.b. Hanbel, Müsned, No:3550, 2/6)*

٢١١ – عَنْ يُونُسَ بْنِ مُحَمَّدِ بْنِ فُضَالَةَ الْاَنْصَارِيِّ عَنْ اَبِيهِ (رضى الله عنه) اَنَّ رَسُولَ ﷺ اَتَاهُمْ فِي بَنِي ظَفَرٍ وَمَعَهُ ابْنُ مَسْعُودٍ وَمُعَاذُ بْنُ جَبَلٍ وَنَاسٌ مِنْ اَصْحَابِهِ فَاَمَرَ قَارِئًا فَقَرَأَ فَاَتٰى عَلٰى هٰذِهِ الْآيَةِ ﴿ فَكَيْفَ اِذَا جِئْنَا مِنْ كُلِّ اُمَّةٍ بِشَهِيدٍ وَجِئْنَا بِكَ عَلٰى هٰؤُلَاءِ شَهِيدًا ﴾ فَبَكٰى حَتّٰى اضْطَرَبَ لَحْيَاهُ وَجَنْبَاهُ وَقَالَ: « يَا رَبِّ هٰذَا شَهِدْتُ عَلٰى مَنْ اَنَا بَيْنَ ظَهْرَيْهِ فَكَيْفَ بِمَنْ لَمْ اَرَهُ؟ »

211 - Yunus ibni Muhammed ibn-i Fudale el Ensârî *(Radıyallahu Anh)* ba basının şöyle buyurduğunu rivayet etmiştir: Bir kere Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)*, yanında İbni Mes'ud, Muaz ibni Cebel ve bazı sahabiler *(Radıyallahu Anhum)* bulunduğu hâlde, Zafer oğullarına geldi ve orada bulunan bir kayanın üzerine oturdu.

Sonra, bir okuyucuya Kur'an-ı Kerim okumasını emir buyurdu. O zat okurken bu ayet-i Kerimeye gelince, Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* yanakları ıslanıncaya kadar ağladı ve: **"Ya Rabbi! Ben aralarında bulundukları-mın üzerine şahitlik ederim, fakat görmediklerime nasıl şahitlik edeyim."** buyurdu. *(Taberanî, Mu'cemül Kebir, No:492, 19/221)*

Ulema buyurmuştur ki, Efendimiz *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* bu ayet-i kerime'yi duyduğunda, bütün peygamberlerin ümmetlerinin inanıp inanmadıklarına dair şahit olarak getirilecekleri, kendisinin de bu ümmetin üzerine şahit olarak getirileceği o günü düşünerek mahşerin şiddetinin büyüklüğünden dolayı ağlamıştır.

MAHŞER GÜNÜ PEYGAMBERLERİN, ÜMMETLERİ ÜZERİNE ŞAHİT OLARAK GETİRİLECEKLERİ HAKKINDA HADİS-İ ŞERİF VE RİVAYETLER:

٢١٢ – عَنْ اَبِى سَعِيد الْخُدْرِىِّ قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللهِ ﷺ يَجِىءُ النَّبِى يَوْمَ الْقِيمَةِ وَمَعَهُ الرَّجُلُ وَالنَّبِىُّ وَمَعَهُ الرَّجُلاَنِ وَاَكْثَرُ مِنْ ذٰلِكَ فَيُدْعٰى قَوْمُهُ فَيُقَالُ لَهُمْ هَلْ بَلَّغَكُمْ هٰذَا فَيَقُولُونَ لاَ فَيُقَالُ لَهُ هَلْ بَلَّغْتَ قَوْمَكَ فَيَقُولُ نَعَمْ فَيُقَالُ لَهُ مَنْ يَشْهَدُلَكَ فَيَقُولُ مُحَمَّدٌ وَاُمَّتُهُ، فَيُدْعٰى مُحَمَّدٌ وَاُمَّتُهُ فَيُقَالُ لَهُمْ هَلْ بَلَّغَ هٰذَا قَوْمَهُ، فَيَقُولُونَ نَعَمْ، فَيُقَالُ وَمَا عِلْمُكُمْ؟ فَيَقُولُونَ جَاءَنَا نَبِيُّنَا فَاَخْبَرَنَا اَنَّ الرُّسُلَ قَدْ بَلَّغُوا فَذٰلِكَ قَوْلُهُ « وَكَذٰلِكَ جَعَلْنَاكُمْ اُمَّةً وَسَطًا » قَالَ يَقُولُ عَدْلاً « لِتَكُونُوا شُهَدَاءَ عَلَى النَّاسِ وَيَكُونَ الرَّسُولُ عَلَيْكُمْ شَهِيدًا »

212 - Ebu Said el-Hudrî *(Radıyallahu Anh)* dan rivayet edildiğine göre, Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* şöyle buyurdu: **"Kıyamet gününde bir peygamber** (mahşere) **gelecek, yanında bir kişi bulunacak. Bir peygamber gelecek beraberinde iki kişi ve daha fazla bulunacak. O zaman o peygamberin kavmi çağırılarak, onlara: 'Bu** (peygamber) **size** (peygamberliğini) **duyurdu mu?' denecek. Onlar: 'Hayır,' diyecekler. Sonra, o peygambere: 'Kavmine tebliğ ettin** (duyurdun) **mu?' denecek. O: 'Evet, ' diyecek.**

O zaman Ona (peygambere): **'Sana kim şahitlik edecek?' denecek. O: 'Muhammed** *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* **ve ümmeti,' deyince, Muhammed** *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* **ve ümmeti çağırılarak onlara: 'Bu** (peygamber), **kavmine duyurdu mu?' denecek. Onlar da: 'Evet,' diyecekler. Bu sefer** (o ümmetler tarafından): '(Bizden sonra geldiğiniz hâlde) **Size bunu ne bildirdi,' denilecek.** (ümmeti Muhammed de cevaben): **'Bize peygamberimiz geldi ve**

Ayet: 41

bütün peygamberlerin vazifelerini tebliğ ettiklerini haber verdi,' diyecekler. İşte Mevlâ Tealâ'nın: 'Siz, bütün insanlara şahitler olasınız, bu peygamber de size şahit olsun diye, sizi vasat (adaletli) **bir ümmet kıldık.'** (mealindeki) **ayet-i kerimesi** (nin manası) **budur."** *(Ahmed İbn-i Hanbel, Müsned: No:11558, 4/117)*

٢١٣ – قَالَ رَسُولُ اللهِ ﷺ: «يُدْعىٰ نوحٌ يومَ الْقِيامَةِ فَيَقُولُ: لَبَّيْكَ وَسَعْدَيْكَ، فَيَقُولُ: هَلْ بَلَّغْتَ؟ فَيَقُولُ: نَعَمْ! فَيُقَالُ لأُمَّتِه: هَلْ بَلَّغَكُمْ؟ فَتَقُولُ: مَا جَاءَنَا مِنْ نَذِيرٍ، فَيَقُولُ: مَنْ يَشْهَدُ لَكَ؟ فَيَقُولُ: مُحَمَّدٌ وَأُمَّتُهُ فَيَشْهَدُونَ أَنَّهُ قَدْ بَلَّغَ ثُمَّ يُدْعىٰ غَيْرُهُ مِنَ الْأَنْبِيَاءِ عليهم السلام ثُمَّ يُنَادىٰ كُلُّ انْسَانٍ بِاسْمِهِ وَاحِداً وَاحِداً وَتُعْرَضُ أَعْمَالُهُمْ عَلىٰ رَبِّ الْعِزَّةِ قَلِيلُهَا وَكَثِيرُهَا، حَسَنُهَا وَقَبِيحُهَا»

213 - Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* in şöyle buyurduğu rivayet edilmiştir: **"Kıyamet gününde Nuh** *(Aleyhisselâm)* **Mevlâ Tealâ tarafından çağırılacak: 'Buyur ya Rabbi! Emrine amadeyim,'** diye cevap verecek.

Mevlâ Tealâ: **'Tebliğ ettin mi?'** diye soracak, O: **'Evet,'** diye cevap verince, Ümmetine: **'Nuh** *(Aleyhisselâm)* **size duyurdu mu?'** diye sorulacak, Onlar: Bize hiç bir korkutucu gelmedi, diye cevap verince, Mevlâ Tealâ: **'Bu hususta sana kim şahit olacak?'** buyuracak. O: **'Muhammed** *(Aleyhisselâm)* **ve ümmeti,'** diye cevap verecek.

Bunun üzerine, Muhammed *(Aleyhisselâm)* ve ümmeti, Nuh *(Aleyhisselâm)* ın, ümmetine duyurduğuna dair şahitlik yapacaklar, sonra diğer peygamberler çağırılacak, daha sonra da teker teker her insan ismiyle çağırılacak ve azçok, güzel-çirkin, bütün amelleri Rabbül İzzete arzedilecektir." *(Ruhul Beyan:2/211)*

İmam-ı Süddî *(Radıyallahu Anh)*, bu ayet-i kerimenin tefsirinde şöyle buyurmuştur: "Kıyamet gününde peygamberler Mevlâ Tealâ'nın huzuruna geldiklerinde, kiminin beraberinde, kendisiyle beraber müslüman olanlardan bir, iki, on, daha az veya daha fazla kimseler bulunacak.

Nihayet Lût *(Aleyhisselâm)* getirilecek ki, onunla beraber ancak iki kızı iman etmiş olarak bulunacak. O gün bütün peygamberlere: 'Kendisiyle gönderildiğiniz elçiliği duyurdunuz mu?' denilecek, Onlar: 'Evet,' deyince: 'Şahidiniz kim?' diye sorulacak. Onlar: 'Ümmet-i Muhammed *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)*' deyince, Bu Ümmete: 'Siz, peygamberlerin sizi şahit tuttukları şeye dair şehadet eder misiniz ve bu şahitliği neye dayanarak ifa edersiniz?' denilecek.

Onlar da: 'Ey Rabbimiz! Biz bütün peygamberlerin duyurduklarına şehadet ederiz,' diye cevap verecekler. O zaman: 'Sizin doğruluğunuza kim şahitlik edecek?' diye sorulunca. Onlar: 'Muhammed *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)*' diyecekler, en sonunda Muhammed *(Aleyhisselâm)* davet edilerek, peygamberlerin hakkı duyurduklarına ve ümmetinin bu hususta doğru olduğuna şahitlik edecek. *(Taberî, Camiul Beyan:5/59)*

Tefsiri Kebir'de zikredildiğine göre, Efendimiz *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* in şahitlik yapacağı kimselerden murat, özellikle kendilerini yakînen tanıdığı ve tanıyıp hâllerini bildiği, Kur'an-ı kerim'de muhatap olan kavmidir. Sonra her asrın ehli, hâllerini müşahede ettikleri diğer kimselere şahitlik edeceklerdir. Nitekim İsa *(Aleyhisselâm)*:

« وَكُنْتُ عَلَيْهِمْ شَهِيداً مَا دُمْتُ فِيهِمْ فَلَمَّا تَوَفَّيْتَنِي كُنْتَ أَنْتَ الرَّقِيبَ عَلَيْهِمْ . . . »(١١٧)

"(Ey Rabbim!) İçlerinde bulunduğum müddetçe onlar (ümmetim) **üzerine şahit** (gözcü) **idim, ne zamanki sen beni** (içlerinden) **aldın üstlerinde gözetleyici yalnız sen oldun."***(Maide Suresi:117'den)* buyurduğu gibi Efendimiz *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* de:

٢١٤- عَنْ عَبْدِ اللهِ بْنِ مَسْعُودٍ (رضى الله عنه) قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللهِ ﷺ: « شَهِيداً مَا دُمْتُ فِيهِمْ فَلَمَّا تَوَفَّيْتَنِي كُنْتَ أَنْتَ الرَّقِيبَ عَلَيْهِمْ وَأَنْتَ عَلَىٰ كُلِّ شَيْءٍ شَهِيدٌ »

214 - Abdullah ibni Mes'ud *(Radıyallahu Anh)* dan rivayet edildiğine göre, Bu ayet-i kerimeyi okuduğunda aynen: **"Ümmetimin içinde durduğum sürece, onların üzerine şahit olacağım. Sen beni vefat ettirdiğinde ise, onlar üzerine gözcü yalnız sen olursun ve sen her şeye hakkıyla şahitsin."** buyurmuştur. *(Nesâî, Cenaîz:119, No:2086, 4/423, Müslim, Salâtül Müsafirîn:40 No:800, 1/551)*

Bu ayet-i celilede Efendimiz *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* in ümmetine şahit olarak getirileceğinin zikredilmesi, ümmetinin her hâlinden haberdar olduğuna tam manasıyla delâlet etmektedir. Zira bir şeyi tam manasıyla bilmeyen, o hususta şahitlik yapamaz.

Nitekim İbn-i Kesir tefsirinde zikredildiğine göre, İmam-ı Kurtubî, Tezkire isimli eserinde Efendimiz *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* in şahitliği babında, Said ibn-i Müseyyeb *(Radıyallahu Anh)* hazretlerinin şöyle buyurduğunu rivayet etmiştir: "Her gün mutlaka, sabah akşam Efendimiz *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* in ümmeti, kendisine arzedilir ve onları isimleriyle, yaptıkları amelleriyle bir bir tanır. Bundan dolayı onlara şahitlik yapacaktır." Sonra İmam-ı Müseyyeb *(Radıyallahu Anh)* Hazretleri bu ayet-i kerimeyi okudu.

İmam-ı Kurtubî bu rivayeti kabul ettikten sonra şöyle buyurmuştur: "Her pazartesi perşembe amellerin Allah-u Tealâ'ya arzedileceği, peygamberlere ve ana babalara da Cuma günü ümmetlerinin ve çocuklarının yaptıklarının gösterileceğine dair hadis-i şerifler mevcutsa da, onlarla Said ibn-i Müseyyeb *(Radıyallahu Anh)* Hazretlerinin bu rivayeti arasında bir çelişki yoktur. Zira Efendimiz *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* de cuma günü diğer peygamberlerle beraber ümmetinin amellerini gördüğü hâlde ayrıca her gün görmesi de kendisine mahsus bir özelliği olabilir. *(İbn-i Kesir:1/442, Kurtubî: 5/129)*

Ruhul Beyan sahibi İsmail Hakkı Bursevî *(Kuddise Sırruhu)* hazretleri, bu rivayetleri zikrettikten sonra bizlere şöyle nasihatta bulunmuştur: "Ey Kardeşim! İyi düşün her ne kadar insan olarak adaletli şahit olsan da, senin bütün işlerin, sözlerin ve hâllerin hakkında da şahitlik yapılacaktır.

Ayet: 41

Şahitlerin en büyüğü ise, her vakit seninle beraber olan, hiç bir hainliğin kendisine gizli kalmadığı, hiç bir zaman ve mekânın da zatından gaib olmadığı Allah-u Tealâ Hazretleridir. O hâlde sen, ona döneceğini ve küçük - büyük, az-çok, her yaptığının karşılığını göreceğini bilene yakışır şekilde amel et. Sakın günlerini boşa geçirme, çünkü günlerin sermayendir.

Şüphesiz ki sen baş paranı muhafaza ettiğin sürece kâr etmeğe muktedir olabilirsin. Bu gün ahiret sermayesi kâsid (geçersiz ve kıymetsiz) dir. O hâlde sen kesad vaktinde ahiret sermayesini toplamaya çok çalış ki, hasad (amellerin karşılığını görme) vaktinde memnun olasın. Muhakkak bir gün gelecektir ki, bu sermaye çok değerli olacak, fakat sen, o gün onu aramaya bile güç bulamayacaksın.

Rivayete göre ölüler, iki rekât namaz kılabilmek veya bir kere lâ ilâhe illallah diyebilmek için kendilerine izin verilmesini temenni ettiklerinde, kendilerine müsaade edilmeyince dirilerin günlerini gafletle zayi etmelerinden taaccüb etmektedirler.

KIYAMET GÜNÜNDE HER PEYGAMBERİN, ÜMMETİ ÜZERİNE ŞAHİT TUTULACAĞI, EFENDİMİZ *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* **İN DE BU ÜMMETE ŞAHİT KILINACAĞINI BEYAN EDEN AYET-İ KERİME:**

« وَكَذٰلِكَ جَعَلْنَاكُمْ أُمَّةً وَسَطاً لِتَكُونُوا شُهَدَآءَ عَلَى النَّاسِ وَيَكُونَ الرَّسُولُ عَلَيْكُمْ شَهِيداً... (١٤٣) »

"(Ey ümmet-i Muhammed! Kıyamet günü) **İnsanlar üzerine** (peygamberlerin ümmetlerine hakkı tebliğ ettiklerine dair) **şahid olasınız, bu peygamber** *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* **de, sizin üzerinize tam bir şahid olsun diye böylece sizi vasat** (adaletli ve hayırlı) **bir ümmet yaptık."** *(Bakara Suresi:143'den)*

Bu hususdaki diğer münasip ayetler Bakara Suresinin 143. ayetinin tefsirinde geçmiştir. *(Ruhul Furkan:2/21)*

Mevlâ Tealâ, Efendimiz *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* in, ümmeti üzerine şahit getirileceğini açıkladıktan sonra, ümmet içersinde isyan edenlerin kıyamet günündeki kötü hâllerini beyan etmek üzere şöyle buyuruyor:

يَوْمَئِذٍ يَوَدُّ الَّذِينَ كَفَرُوا وَعَصَوُا الرَّسُولَ لَوْ تُسَوّٰى بِهِمُ الْأَرْضُ وَلَا يَكْتُمُونَ اللّٰهَ حَدِيثاً (٤٢)

KELİME MANASI (42)

(يَوْمَئِذٍ) **O günde,** (يَوَدُّ) **temenni eder** (ister), kim? (الَّذِينَ) **o kimseler ki,** (كَفَرُوا) **kâfir oldular,** daha? (وَعَصَوُا) **asi oldular,** kime? (الرَّسُولَ) **o peygambere,** ne isteyecekler? (لَوْ تُسَوّٰى) **tesviye edilseydi** (düzlenseydi) kiminle? (بِهِمُ) **onlarla,** ne? (الْأَرْضُ) **yer,** yani kâfirler ve âsiler o gün yer yarılıp içine girerek üzerleri toprakla düzlenip, kendilerinden hiç bir eser kalmamasını arzu edecekler. (وَلَا يَكْتُمُونَ) **ve gizleyemeyecekler,** kimden? (اللّٰهَ) **Allah** (- u Tealâ) **dan,** neyi? (حَدِيثاً) **hiç bir haberi,** çünkü azaları onların aleyhlerine şahitlik edecekdir.

MEALİ ŞERİFİ (42)

Kâfir olup, o peygambere asi olanlar (onun sözünü dinlemeyenler), **o gün hâk ile yeksan** (yerle bir) **edilmeyi temenni ederler ve Allah** (-u Tealâ) **dan hiç bir haberi gizleyemezler.**

İ Z A H A T

Fahrurrazî ve Alusî tefsirlerinde zikredildiğine göre, ayet-i celilede geçen isyandan maksat: Kâfirliğin dışındaki isyandır. Zira bir şeyin kendisine atfedilmesi caiz olmayıp atıf mugayeret (başkalık) gerektirdiğinden ayet-i celilede isyanın küfre atfedilmesi, bu isyanın, küfrün dışındaki isyan olduğuna delâlet eder.

Dolayısıyla kâfirlerin ceza hususunda furû-u e'mâl (iman dışındaki namaz oruç gibi ameller) ile mükellef olmaları lâzım gelir. Şu hâlde kâfirler Mevlâ Tealâ'nın bir hikmeti gereği bir takım amellerle mükellef tutulmuşlardır ki, onları terkettikleri için ayrıca sorumlu tutularak azaba uğratılsınlar.

Bir rivayete göre de, ayet-i celiledeki: (عَصَوْا) fiili başka bir mevsulun silasıdır ki, buna göre mana: **"O küfredenler ve isyan edenler."** demek olur. Bu takdirde Mevlâ Tealâ, iki kısım insandan bahsetmektedir. Bunların biri kâfirler, diğeri ise asilerdir.

İmamı Ferra' *(Rahimehullah)* ismi mevsulun gizlenmesini caiz görmüştür ki, bu mana onun görüşüne göre zahirdir.

Fahrurrazî, Alusî ve Hâzin tefsirlerinde zikredildiğine göre, ayet-i celilede geçen kâfirlerin temennisine bir kaç mana verilmiştir.

1 - O gün kâfirler, ölülerin üzerine toprak atıldığı gibi, defnedilip üzerlerine toprak atılmasını temenni edeceklerdir.

2 - O gün kâfirler, keşke dünyada hiç yaratılmayıp asılları olan toprak hâli üzere kalmalarını isteyeceklerdir.

3 - Hayvanların toprak olduklarını görünce, kendilerinin de toprak edilmelerini isteyeceklerdir.

Ruhul Beyan tefsirinde zikredildiğine göre, Ebû Hâmidil Gazâlî *(Rahimehullah)* hazretleri, **"Keşfu Ulûmil Âhire"** isimli eserinde şöyle buyurmuştur: Kâfirlerin bu temennisi, hayvanlar arasında hükmedilip, boynuzlu koyundan, boynuzsuzun hakkı alınarak, vahşi hayvanlar ve kuşlar arasında muhakeme bitirildikten sonra olacaktır; şöyleki Allah-u Tealâ, hayvanlara: **"Toprak olun."** buyurunca, işte o zaman kâfir: **"Keşke ben de toprak olaydım."** diyecektir.

4 - Kâfirler ayaklar altında kalıp bütün mahşer halkının kendilerini çiğnemesini istiyeceklerdir. Bu mana İbn-i Abbas *(Radıyallahu Anhuma)* dan rivayet edilmiştir.

5 - Kâfirler yer yüzünde olan her şeyin fidye olarak kendilerinden kabul edilip de salıverilmelerini istiyeceklerdir.

Ayet: 42

Ebussuûd tefsirinde zikredildiğine göre, bu ayet-i celilede Efendimiz *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* in risalet ünvanıyla zikredilmesi, şanına tazim ve O'nu inkâr edenlerin hâlinin çirkinliğinin büyüklüğüne işaret etmektedir.

6 - O gün kâfirler kabirlerinden diriltilmeyip, toprak olup kalmalarını isteyeceklerdir.

Tefsiri Kebir'de zikredildiğine göre, ayet-i celilenin sonunda zikredilen:

« وَلاَ يَكْتُمُونَ اللهَ حَدِيثاً »

"Allah'tan hiç bir haber gizleyemezler." cümle-i celilesinin tevili hakkında iki yol vardır.

1 - Bu cümlenin geriyle alâkadar olmasıdır.

2 - Yeni bir söz başı olmasıdır.

Geriyle alâkadar olması kabul edilirse, bu da iki manaya gelebilir.

1 - İbn-i Abbas *(Radıyallahu Anhuma)* dan rivayet edildiğine göre, gizlemekten maksat: Efendimiz *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* in peygamberliğini gizlemeleridir. Buna göre ayet-i celile: **"O gün kâfirler, yerle bir edilseler de, Muhammed** *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* **in peygamberliğini gizlememiş, O'nu inkâr etmemiş olmalarını isteyeceklerdir."** demek olur.

2 - Kıyamet günü müşrikler, Allah-u Tealâ'nın islâm ehlini mağfiret edip, şirki bağışlamadığını görünce, "Gelin biz de müşrik olduğumuzu inkâr edelim."diyerek ve Allah-u Tealâ'nın kendilerini mağfiret etmesini ümid ederek: 'Rabbimiz olan Allaha yemin ederiz ki, biz müşrik değildik." diyecekler,

İşte o vakit ağızlarına mühür vurulup, dünyada neler yaptıklarına dair elleri konuşacak ve ayakları şahitlik edecektir. O zaman, toprak olup da, Allah-u Tealâ'dan hiç bir şeyi gizlememiş olmalarını temenni edeceklerdir.

Bu cümlenin müste'nef (söz başı) olmasına göreyse, mana bellidir. Zira onların bütün yaptıkları Allah-u Tealâ'nın indinde aşikâr olduğundan, O'ndan bir şey gizlemeye nasıl güç yetirebilirler.

Burada, "bu ayet-i kerime ile:

« وَاللهِ رَبِّنَا مَا كُنَّا مُشْرِكِينَ (٢٣) »

"Rabbimiz olan Allah'a yemin ederiz ki, biz müşrik değildik." *(Enam Suresi:23'den)* kavl-i şerifinin arasını birleştirmek nasıl mümkün olur? Zira bu ayet-i celilede Allah-u Tealâ'dan hiç bir şey gizleyemeyecekleri beyan edilmekteseyde, o ayet-i celilede müşrik olduklarını gizlemişlerdir." diye bir soru yöneltilecek olursa, buna bir kaç şekilde cevap verilebilir.

1 - Said ibn-i Cübeyr *(Radıyallahu Anh)* dan rivayet edildiğine göre, Bir adam İbn-i Abbas *(Radıyallahu Anhuma)* ya: "Ben Kur'an-ı Kerim'de bazı ayetler buluyorum ki, onların manaları bana çelişkili geliyor." deyince.

İbn-i Abbas *(Radıyallahu Anhuma)* : "Sana ihtilâflı gelen bu şeyleri söyle bakalım." dedi. O adamın soruları arasında bu iki ayet-i kerime'nin arasında görülen çelişki de mevcuttu. İbn-i Abbas *(Radıyallahu Anhuma)* onun bu sorusuna şöyle cevap verdi: Mevlâ Tealâ'nın müşriklerden naklen: (مَا كُنَّا مُشْرِكِينَ) **"Biz müşrikler değildik."** kavl-i şerifiyle: (وَلَا يَكْتُمُونَ اللَّهَ حَدِيثًا) **"Allah** (-u Tealâ) **dan bir sözü gizleyemezler."** kavl-i şerifinin arasını bulmaya gelince,

Allah-u Tealâ ihlâs (iman) ehlinin günahlarını mağfiret edince, müşriklerin: "Geliniz biz de müşrikler değildik diyelim." demeleri üzerine, ağızlarına mühür vurulur ve elleri konuşur, işte o sırada Allah-u Tealâ'dan hiç bir sözün gizlenmez olduğu anlaşılır.

O zaman: **"Küfredenlerle o peygambere asi olanlar, o gün yerle bir edilselerdi de, Allah-u Tealâ'dan bir sözü gizlememiş olsalardı temennisinde bulunurlar."** Ayet-i celilesindeki bu temenni hâli meydana gelir, hasılı kelâm, onlar dilleriyle gizleseler de, elleri ve uzuvları konuşunca, artık gizleme mümkün olmaz.

Sonra, İbn-i Abbas *(Radıyallahu Anhuma)* soru soran o zata: "Binaenaleyh Kur'an Kerim sana ihtilâflı gelmesin, çünkü hepsi Alah katından indirilmiştir (dolayısıyla bazı ayetleri çelişkili gibi gözükse de, hakikatte hiç biri arasında tezat ve uyumsuzluk yoktur)." buyurdu. *(Buharî, Tefsir:301, No:4537, 4/1816)*

2 - İmam-ı Hasen *(Radıyallahu Anh)* buyurmuştur ki: "Kıyamet günü insanların bulunacağı makamlar ve hâller çok farklı olacaktır. Öyle yer var ki, orada hiç konuşamayacaklardır." Nitekim :

﴿ ... فَلَا تَسْمَعُ إِلَّا هَمْسًا (١٠٨) ﴾

"Fısıltıdan başka bir ses işitemezsin." *(Tâhâ Suresi:108'den)* kavl-i şerifi bunu ifade etmektedir.

Bazı yerde de konuşacaklardır. Nitekim :

﴿ ... مَا كُنَّا نَعْمَلُ مِنْ سُوءٍ ... (٢٨) ﴾

"Biz hiç bir kötülük yapmazdık." *(Nahl Suresi :28'den)* kavl-i şerifiyle:

﴿ ... وَاللَّهِ رَبِّنَا مَا كُنَّا مُشْرِكِينَ (٢٣) ﴾

"Rabbimiz olan Allah hakkı için biz müşrikler değildik." *(Enam Suresi:23'den)* kavl-i şerifi bunların yalan sözlerini açıklamaktadır.

Bazı yerde de suçlarını itiraf edeceklerdir. Nitekim :

﴿ فَاعْتَرَفُوا بِذَنْبِهِمْ ... (١١) ﴾

"Günahlarını itiraf ettiler." *(Mülk Suresi:11'den)* kavli şerifi bunun beyanıdır.

Ayet: 42

Bazı yerde de birbirlerine soru soramayacaklardır. Nitekim :

« فَإِذَا نُفِخَ فِي الصُّورِ فَلَا أَنسَابَ بَيْنَهُمْ يَوْمَئِذٍ وَلَا يَتَسَاءَلُونَ (١٠١) »

"Sura üfürüldüğü zaman, artık aralarında (böbürlenecekleri) **soylar** (ı, soplarının faydası) **yoktur ve** (birbirlerinin hâlini) **soruşamazlar."** *Müminun Suresi :101)* kavl-i şerifi bunu açıklamaktadır.

Diğer bir yerde de:

« ... يَا لَيْتَنَا نُرَدُّ وَلَا نُكَذِّبَ بِآيَاتِ رَبِّنَا وَنَكُونَ مِنَ الْمُؤْمِنِينَ (٢٧) »

"Ah ne olaydı! Biz keşke dünyaya geri gönderilsek de, bir daha Rabbimizin ayetlerini yalanlamasak ve müminlerden olsak." *(Enam Suresi:27'den)* diyerek dünyaya tekrar dönüş isteyeceklerdir.

Bu yerlerin en sonuncusu ise, ağızlarına mühür vurulup elleri ayakları ve derilerinin konuşacağı yerdir. Nitekim :

« اَلْيَوْمَ نَخْتِمُ عَلَىٰ أَفْوَاهِهِمْ وَتُكَلِّمُنَا أَيْدِيهِمْ وَتَشْهَدُ أَرْجُلُهُمْ بِمَا كَانُوا يَكْسِبُونَ (٦٥) »

"O gün onların ağızlarını mühürleriz, kazandıklarını (yaptıkları iyi ve kötü amelleri) **bize elleri anlatır. Ayakları da şahitlik eder."** *(Yasin Suresi:65)* kav l-i şerifiyle,

« حَتَّىٰ إِذَا مَا جَاؤُهَا شَهِدَ عَلَيْهِمْ سَمْعُهُمْ وَأَبْصَارُهُمْ وَجُلُودُهُمْ بِمَا كَانُوا يَعْمَلُونَ (٢٠) »

"Nihayet oraya geldikleri zaman kulakları, gözleri ve derileri işledikleri şeye karşı onların aleyhlerine şahitlik edecektir. " *(Fussilet Suresi :20)* ayet-i kerimesi, bir de:

« وَلَا يَكْتُمُونَ اللَّهَ حَدِيثًا »

"Allah'tan hiç bir haber gizleyemezler." mealindeki bu ayet-i kerime, o makamdan haber vermektedir. O günün dehşetinden Allah'a sığınırız..,

3 - Haddizatında bu gizleme vaki değildir. Yani kâfirler "Biz müşrik değildik" demekle Mevlâ Tealâ'dan bir şey gizlemiş olmadılar, bilakis bu, temenniye dahildir.

4 - Kâfirler bu sözleriyle gizlemeyi kastetmemişler, ancak kendi düşüncelerine göre konuşmuşlardır. Buna göre mana:

"Biz kendi hesabımızca müşrik değildik, bilakis zannımızca isabetliydik. Ne kadar büyük hata içinde olduğumuzu şimdi anladık." demektir.

Enam suresinin tefsirinde İnşaallah! Bu hususta geniş mana verilecektir.

Mevlâ Tealâ, kullarla iyi geçinmeyi emr ettikten sonra, kendisine yapılacak ibadetin ihlâslı bir şekilde ifa edilmesi gerektiğine işaret için, ibadetlerin başı olan namazın, bütün karışıklıklardan arındırılması gerektiğini beyan etmek üzere şöyle buyuruyor :

يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا لَا تَقْرَبُوا الصَّلَاةَ وَأَنتُمْ سُكَارَىٰ حَتَّىٰ تَعْلَمُوا مَا تَقُولُونَ وَلَا جُنُبًا إِلَّا عَابِرِي سَبِيلٍ حَتَّىٰ تَغْتَسِلُوا وَإِن كُنتُم مَّرْضَىٰ أَوْ عَلَىٰ سَفَرٍ أَوْ جَاءَ أَحَدٌ مِّنكُم مِّنَ الْغَائِطِ أَوْ لَامَسْتُمُ النِّسَاءَ فَلَمْ تَجِدُوا مَاءً فَتَيَمَّمُوا صَعِيدًا طَيِّبًا فَامْسَحُوا بِوُجُوهِكُمْ وَأَيْدِيكُمْ إِنَّ اللَّهَ كَانَ عَفُوًّا غَفُورًا (٤٣)

KELİME MANASI (43)

(يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا) **Ey iman edenler!** (لَا تَقْرَبُوا) **yaklaşmayın,** neye? (الصَّلَاةَ) **namaza,** ne olduğunuz hâlde? (وَأَنتُمْ) **halbuki siz,** kimlersiniz? (سُكَارَىٰ) **sarhoşlarsınız.** ne zamana kadar? (حَتَّىٰ تَعْلَمُوا) **bilinceye kadar,** neyi? (مَا) **o şeyi ki,** (تَقُولُونَ) **söylüyorsunuz,** yani ne söylediğinizi bilinceye kadar sarhoşken namaza yaklaşmayın, daha? (وَلَا جُنُبًا) **cünüp olarak da,** (إِلَّا عَابِرِي سَبِيلٍ) **ancak yoldan geçenler olmanız müstesna,** ne zamana kadar? (حَتَّىٰ تَغْتَسِلُوا) **gusledinceye** (yıkınıncaya) **kadar,** (وَإِن كُنتُم) **eğer olduysanız,** nedir? (مَرْضَىٰ) **hastalar,** (أَوْ عَلَىٰ سَفَرٍ) **yahutta yolculuk üzerinde** (bulunduysanız), (أَوْ جَاءَ) **yahut geldiyse,** kim? (أَحَدٌ) **bir kişi ,** kimden? (مِّنكُم) **sizden,** nereden? (مِّنَ الْغَائِطِ) **çukur yerden** (ayak yolundan), (أَوْ لَامَسْتُمُ) **yahut dokunduysanız,** kime? (النِّسَاءَ) **kadınlara,** yani onlarla cima edip de, (فَلَمْ تَجِدُوا) **bulamamışsanız,** neyi? (مَاءً) **suyu,** (فَتَيَمَّمُوا) **teyemmüm edin,** neyle? (صَعِيدًا) **toprakla,** (Bu mana, bu kelimenin harfi cerin hazfiyle mensub olmasına göre verilmiştir.)(*Alûsi*) Öyle toprak ki, (طَيِّبًا) **tertemiz,** (فَامْسَحُوا) **meshedin** (toprağı sürün), neye? (بِوُجُوهِكُمْ) **yüzlerinize,** daha? (وَأَيْدِيكُمْ) **ellerinize,** (إِنَّ اللَّهَ) **muhakkak Allah** (-u Tealâ) (كَانَ) (daim) **oldu,** ne olarak? (عَفُوًّا) **çok affedici,** (غَفُورًا) **ziyade mağfiret edici.**

MEALİ ŞERİFİ (43)

Ey İman edenler! Siz sarhoş iken -ne söyleyeceğinizi bilinceye kadar- Cünüp iken de -Yolcu olmanız müstesna- gusül edinceye kadar, namaza yaklaşmayın. Eğer hasta olur veya bir sefer (yolculuk) **üzerinde bulunursanız yahut sizden biriniz derin yerden** (ayak yolundan) **gelirse, yahut da kadınlara dokunup** (cima edip) **de bir su bulamamışsanız, o zaman temiz bir toprakla teyemmüm edin. Yüzlerinize ve ellerinize sürün. Şüphesiz ki Allah** (-u Tealâ), **çok affedici, ziyade mağfiret edicidir.**

Ayet: 43

İ Z A H A T

Fahrurrazî, Kurtubî, Âlusi, Hâzin ve İbn-i Kesir tefsirlerinde zikredildiğine göre, ayet-i celilenin sebebi nüzulü hakkında bir kaç vecih vardır.

1 - Ebu Davud, Tirmizî, Nesâî ve Hakim'in rivayetlerine göre, Ali ibn-i Ebî Talib *(Radıyallahu Anh)* şöyle buyurmuştur: Şarap içmenin mubah (serbest) olduğu sıralarda, Abdurrahman ibn-i Afv *(Radıyallahu Anh)* bir ziyafet hazırlayarak bizi davet etti ve o yemekte bize şarap içirdi. Şarap bizi sarhoş edince, namaz vakti geldi, beni imamlığa geçirdiler, ben de:

« قُلْ يَا اَيُّهَا الْكَافِرُونَ اَعْبُدُ مَا تَعْبُدُونَ ، وَنَحْنُ نَعْبُدُ مَا تَعْبُدُونَ »

"De ki: Ey kâfirler! Ben sizin taptıklarınıza taparım.", "Biz sizin taptığınıza taparız." diye okumuşum ki, bunun üzerine:

« يَا اَيُّهَا الَّذِينَ اٰمَنُوا لَا تَقْرَبُوا الصَّلٰوةَ وَاَنْتُمْ سُكَارٰى حَتّٰى تَعْلَمُوا مَا تَقُولُونَ »

"Ey iman edenler! Siz sarhoşken, ne söyleyeceğinizi bilinceye kadar namaza yaklaşmayın." mealindeki bu ayet-i celile nazil oldu. *(Alusî:5/38)*

Nesefî tefsirinde zikredildiğine göre, bu rivayet sarhoşun riddetinin (dinden dönmesinin) gerçek riddet sayılmayacağına delildir. Zira kâfirun suresini lâm'ları atarak okumak küfür olduğu hâlde, Mevlâ Tealâ böyle yapanın küfrüne hükmetmemiş, bilakis onlara iman ismiyle hitabetmiştir.

Efendimiz *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* de böyle yapan kişiye karısından ayrılmasını ve iman tazelemesini emretmemiştir. Ayrıca bütün ümmet, küfür kelimesini yanlışlıkla diline getiren kimsenin küfrüne hükmedilmeyeceğinde ittifak etmişlerdir.

Bu ayet-i celile indikten sonra, namaz vakitlerinde şarap içmiyorlardı, kamet getirilirken Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* Efendimizin münadi (çağırıcı) sı: "Dikkat! Sarhoş olan namaza yaklaşmasın." diye sesleniyordu.

O vakit sahabe-i kiram'dan bazısı yatsıyı kılınca içiyorlar, sabaha kadar ayılıp ne söyleyeceklerini bilir hâle geliyorlardı. Şarabın sadece namaz vakitlerine mahsus haram edilişini ifade eden bu ayet-i kerime'nin indirilişi, içkinin haram edilmesini son derece isteyen Hazreti Ömer *(Radıyallahu Anh)* a haber verilince:

« اَللّٰهُمَّ اِنَّ الْخَمْرَ تَضُرُّ بِالْعُقُولِ وَالْاَمْوَالِ فَاَنْزِلْ فِيهَا اَمْرَكَ »

"Ey Allahım! Şüphesiz ki, şarap akıllara ve mallara zarar vermektedir, onun hakkındaki emrini acilen indir." *(Fahrürrazî, Tefsir-i Kebir:10/87)* diye dua etmesi üzerine o gecenin sabahı, şarabı alelıtlak (kayıtsız şartsız) haram eden Maide suresinin 91. ayet-i kerimesi indi.

İçkinin haram edilmesine kadar bu hususta inen dört ayet-i kerime ve içkinin, birden haram edilmeyip, haramiyetinde tertibe riayet edilmesindeki hikmet, ayrıca içkinin nelerden ibaret olduğunu beyan eden hadis-i şerifler

ve daha bir çok malûmat, Ruhul Furkan tefsirimizin 2/554-561 sayfalarında geçmiştir. Bu ayet-i celilenin daha iyi anlaşılabilmesi için mutlaka oraya müracaat ediniz.

2 - Bu ayet-i celile, sahabe-i kiram'ın büyüklerinden bir cemaat hakkında inmiştir. Şöyle ki: Onlar, şarap haram edilmeden evvel, içip sarhoş olduktan sonra, Efendimiz *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* ile beraber namaza hazır olurlardı ki, Allah-u Tealâ Hazretleri onları, bu ayet-i celileyle sarhoşken namaz kılmaktan nehyetti.

Ayet-i celilede geçen salât lâfzına iki türlü mana verilmiştir.

1 - Ekseri ulemanın görüşüne göre bu, rükû ve secdesi olan namazın ta kendisidir. Buna göre mana: **"Sarhoşken namaz kılmayın."** demektir.

Fahrur Razî ve Ruhul Beyan tefsirlerinde zikredildiğine göre, ayet-i celileden maksat sarhoşken namaz kılmaktan nehyetmek olduğu hâlde, nehyin namaza yaklaşmaya yöneltilmesi, sarhoşken namaz kılmamak hakkında son derece mubalâğa içindir. Zira böyle bir insana teklif yöneltmek aklen ve naklen mümkün değildir.

Akla gelince: Böyle bir insana, bir iş yüklemek takat getiremeyeceği bir şeyi yüklemek olur ki, akıl bunu kabul etmez.

Nakle gelince: Hazreti Ali *(Radıyallahu Anh)* dan rivayet edilen:

٢١٥ – عَنْ عَلِيٍّ (رضى الله عنه) قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللهِ ﷺ: رُفِعَ الْقَلَمُ عَنْ ثَلاَثَةٍ عَنِ الصَّبِيِّ حَتّٰى يَبْلُغَ ، وَعَنِ الْمَجْنُونِ حَتّٰى يُفِيقَ ، وَعَنِ النَّائِمِ حَتّٰى يَسْتَيْقِظَ »

215 - **"Çocuk bulûğa erinceye kadar, deli ayıl** (ıp akıllan) **ıncaya kadar, uyuyan da uyanıncaya kadar, bu üç kişiden kalem** (mesuliyet) **kaldırılmıştır."** hadis-i şerifi bunun delilidir. *(Ebu Davud, Hudud:16, No:4403, 4398, 2/544-546, Tirmizî, Hudud:1, No:1425, 4/32, Nesâî, Talâk:21, No:3432, 6/468)* Şüphesiz ki sarhoş, deli gibi olacağından ondan da teklifin kaldırılması gerekir. Fakat bu, onun günahkar olmaması anlamına gelmez. Zira bu ayet-i kerime sarhoşun namaza yaklaşmasını nehyetmek için inmişse de aynı zamanda kişinin namaz vaktini geçirecek kadar sarhoş olmasını haram kılmıştır.

Daha sonra Maide Suresinin 90. ayet-i kerimesi inerek içki içmeyi her hâl-u karda haram kıldığından sarhoşluğun haramiyyeti sadece namaz haline bağlı kalmamıştır.

Tefsir-i Teysir'de zikredildiğine göre, Ayet-i celiledeki nehy, namazın kendisini yasaklamak değildir. Zira namaz ibadet olduğundan nehyedilemez, ancak bu, kişiyi namazdan aciz bırakacak sarhoşluk hâlini kazanmayı yasaklamak içindir.

İmam-ı Ebû Mensur *(Rahmetullahi Aleyh)* buyurmuştur ki, Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* in:

٢١٦ – « لاَ صَلاَةَ لِلْعَبْدِ الْآبِقِ وَلاَ لِلْمَرْأَةِ النَّاشِزَةِ »

216 - **"Kaçak kölenin ve kocasına isyan eden kadının namazı yoktur."** *(Ruhul Beyan :2/212)* hadis-i şerifi de aynı böylece, namazdan nehy olmayıp, kaçmaktan ve isyandan nehiydir.

Zira kaçaklık, isyan ve sarhoşluk gibi hâller sahiplerinden farzı ıskat edecek (düşürecek) şeyler değildir. Dolayısıyla ayet-i celilenin manası: **"Sarhoşluk hâlinde, namaza başlamadan ne dediğinizi bilmedikçe, namaz kılmayın."** demektir. Zira namazdan evvelki tecrübeyle, namazda ne okuyacaklarını bildikleri meydana çıkmış olur.

2 - Namazdan maksat, namazın mahalli olan mescitlerdir ki bu durumda zikr-i hâl, irade-i mahal kabilinden bir mecaz vardır. Buna göre ayet-i celile mescitlere tazimen, sarhoşların yaklaşmasını nehyetmektedir. Nitekim:

٢١٧ – عَنْ وَاثِلَةَ بْنِ الْاَسْقَعِ (رضى الله عنه) قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللهِ ﷺ: « جَنِّبُوا مَسَاجِدَكُمْ صِبْيَانَكُمْ وَمَجَانِينَكُمْ »

217 - Vasile İbni Eska'*(Radıyallahu Anh)* dan rivayet edilen bir hadis-i şerifte Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)*: **"Çocuklarınızı ve delilerinizi mescitlerinizden uzak tutun."** buyurmuştur. *(İbni Mace, Mesacid:5, No:750, 1/247)*

Ancak, **"Ne söylediğinizi bilinceye kadar."** kavl-i şerifi, salâttan, namazın mahalli olan mescitlerin kastedilmesine uygun düşmemekteyse de, bu mana İbni Abbas, İbni Mesud ve Hasen *(Radıyallahu Anhum)* dan rivayet edilmiş, İmam-ı Şafiî *(Rahimehullah)* da bu görüşe gitmiştir.

Bu iki mana arasındaki ihtilâfın faydası, bir hükm-i şer'î de meydana çıkmaktadır ki, o da şudur: **"Sarhoşken namaza yaklaşmayın, misafir ol** (up su bulama) **manızın dışında da cünüp olduğunuz hâlde namaza yaklaşmayın."** demek olur ki, bu durumda istisna, cünübün su bulamadığı takdirde teyemmümle namaz kılmasının caiz olmasına delil olur.

İkinci görüşe göreyse mana: **Sarhoşken, bir de yoldan geçici olmanız dışında, cünüpken mescide yaklaşmayın."** demektir ki, bu durumda istisna, cünübün mescitten geçmesinin caiz olduğuna delâlet eder ki, İmam-ı Şafiî bu görüştedir.

Kazi tefsirinde zikredildiğine göre, buranın hulâsası şöyledir: Ayet-i kerime'de geçen salât'ı, namaz mahalli olan mescitlerle tefsir eden, yolcuyu da, mescidden geçenle tefsir ederek cünübün mescitten geçmesine cevaz vermiştir. İmam-ı Şafiî *(Rahimehullah)* da bu görüştedir.

Ebu Hanife *(Rahimehullah)* buyurmuştur ki: Cünübün mescitten geçmesi asla caiz değildir. Ancak başka yol bulunmayıp, yolu mecburen mescitten geçiyorsa, veya suya ulaşması için mescitten geçiyorsa, veya camide uyuyarak cünüp olmuş ise, bu gibi durumlarda, mescitte hiç eylenmeden geçip gitmesi caiz olur.

İbn-i Kesir tefsirinde zikredildiğine göre, Ensar-ı kiramdan bir takımlarının evlerinin kapıları mescide doğru açılıyordu, bazı kere cünüp olduklarında yanlarında su bulunmayınca su aramaya çıkıyorlar, mecburen mes-

citten geçmeleri gerekiyordu ki, bu hususta Allah-u Tealâ Hazretleri: **"Yolcu olmanızın dışında cünüpken mescide yaklaşmayın."** mealindeki bu ayet-i kerimeyi indirdi.

٢١٨ – عَنِ ابْنِ عَبَّاسٍ (رضى الله عنهما) قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللهِ ﷺ: « سُدُّوا كُلَّ خَوْخَةٍ فِي الْمَسْجِدِ إِلاَّ خَوْخَةَ أَبِي بَكْرٍ »

218 - İbni Abbas *(Radıyallahu Anh)* dan rivayete göre Efendimiz *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* in, (vefatına yakın): **"Ebu Bekr'in kapısının dışında, mescitteki bütün kapıları kapayın."** *(Buharî, Mesacid:47, No:455, 1/178)* buyurması da bu sebepledir.

Ancak Efendimiz *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* Ebu Bekr-i Sıddık *(Radıyallahu Anh)* ın kendisinden sonra halife olacağını ve müslümanlara yarayacak mühim işleri için çoğu zaman mescide girmesi gerekeceğini bildiğinden, Hazreti Sıddık *(Radıyallahu Anh)* ın kapısının dışında mescide açılan bütün kapıların kapatılmasını emretmiştir.

Bazı Hadis kitaplarında, "Ancak Ali'nin kapısı müstesnadır." şeklinde geçen rivayet ise hatadır. Doğru olan, Sahih'te sabit olan (Buhari'de geçen) dir.

Hâzin tefsirinde zikredildiğine göre, Ulema cünübün mescitten geçmesi hakkında ihtilâf etmiştir. Bir takım ulema her hâl-ü kâr'da, zaruret olsun olmasın buna izin vermiştir.

İmam-ı Hasen, Malik, ve Şafiî *(Rahimehumullah)* bu görüştedir. Onlar bu ayet-i kerimedeki salât lâfzını mescitle tefsir ederek bu fetvayı vermişlerdir.

İmam-ı Azam ve Ashabı ise, cünübün mescitten geçmesine hiç bir şekilde müsaade etmemişler ancak, yukarıda zikredilen bazı zaruret hâllerini müstesna etmişlerdir. Bazıları da: "Cünüp mescide girmek için ayrıca teyemmüm almalıdır." demişlerdir.

Ulema, ayrıca cünübün mescitte durmasında da ihtilâf etmişlerdir. İlim ehlinin ekserisi cünübün mescitte durmasını hiç bir şekilde caiz görmemişlerdir. Nitekim Aişe *(Radıyallahu Anha)* şöyle buyurmuştur: "Bir kere Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* mescide geldiğinde, ashabının evlerinin yüzlerinin camiye baktığını görünce: **"Bu evlerin yüzünü mescitten döndürün."** buyurdu.

Sonra, Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* evine girdi, sahabe-i kiram bu hususta bir ruhsat iner umuduyla bir değişiklik yapmadılar. Sonra Efendimiz *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)*:

٢١٩ – « وَجِّهُوا هٰذِهِ الْبُيُوتَ عَنِ الْمَسْجِدِ فَإِنِّي لاَأُحِلُّ الْمَسْجِدَ لِحَائِضٍ وَلاَ جُنُبٍ »

219 - **"Bu evlerin yüzünü mescitten çevirin, çünkü ben hayızlı ve cünüp için mescidi helâl etmiyorum."** buyurdu. *(Ebu Davud, Taharet:93, No:232, 1/109)*

٢٢٠ – عَنْ أُمِّ سَلَمَةَ (رضى الله عنها) قَالَتْ: دَخَلَ النَّبِيُّ ﷺ صُرْحَةَ هٰذَا الْمَسْجِدِ فَنَادَى بِأَعْلَى صَوْتِهِ: « انَّ الْمَسْجِدَ لاَ يَحِلُّ لِجُنُبٍ وَلاَ حَائِضٍ »

220 - Ümmü seleme *(Radıyallahu Anha)* şöyle buyurdu: Bir kere Efendimiz

(Sallallahu Aleyhi ve Sellem) bu mescidin avlusuna girerek en yüksek sesiyle, **"Şüphesiz ki mescit cünüp ve hayızlı için helâl olmaz."** buyurdu. *(İbni Mace, Taharet:126, No:645, 1/212)*

Cünübün namaz kılması haram olduğu gibi, tavaf etmesi ve Kur'an okuması da haramdır. Nitekim :

٢٢١ – عَنْ عَلِيٍّ (رضى الله عنه) قَالَ: كَانَ رَسُولُ اللهِ ﷺ يَأْتِي الْخَلاَءَ فَيَقْضِي الْحَاجَةَ ثُمَّ يَخْرُجُ فَيَأْكُلُ مَعَنَا الْخُبْزَ وَاللَّحْمَ وَيَقْرَأُ الْقُرْآنَ وَلاَ يَحْجُبُهُ (وَرُبَّمَا قَالَ وَلاَ يَحْجُزُهُ) عَنِ الْقُرْآنِ شَيْءٌ إِلاَّ الْجَنَابَةَ »

221 - Hazreti Ali *(Radıyallahu Anh)* buyurmuştur: **"Resulullah** *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* **helaya gider, abdestini bozar, sonra bizim yanımıza gelerek bizimle beraber ekmek ve et yerdi ve Kur'an okurdu. Cünüplüğün dışında hiç bir şey onu Kur'andan engelleyemezdi."** *(İbni Mace, Taharet:105, No:594, 1/195, Ebu Davud, Taharet:90, No:229, 1/108, Ahmed İbni Hanbel, Müsned, No:639, 1/182)*

٢٢٢ – عَنِ ابْنِ عُمَرَ (رضى الله عنهما) قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللهِ ﷺ: « لاَ يَقْرَأُ الْجُنُبُ وَلاَ الْحَائِضُ وَلاَ النُّفَسَاءُ الْقُرْآنَ »

222 - İbn-i Ömer *(Radıyallahu Anhuma)* dan rivayet edildiğine göre, Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* şöyle buyurdu: **"Cünüp olan kimse ile Hayızlı ve nifaslı olan kadın Kur'an okuyamaz."** *(Darukutnî, 1/121, Tirmizî, Taharet:98, No:131, 1/236, İbni Mace, Taharet:9105, No:595-596, 1/195)*

Burada yeri gelmişken guslü gerektiren şeyleri beyan edelim. Gusül iki şeyden dolayı gerekir:

1 - Meni dediğimiz atılgan suyun boşalmasıyla,

2 - Meni gelmese de haşefe (erkeğin tenasül uzvunun sünnet edilen kısmı) nın ferce (kadının tenasül uzvuna) girmesiyle.

٢٢٣ – عَنْ عَائِشَةَ (رضى الله عنها) قَالَتْ: سُئِلَ رَسُولُ اللهِ ﷺ عَنِ الرَّجُلِ يَجِدُ الْبَلَلَ وَلاَ يَذْكُرُ احْتِلاَماً؟ قَالَ: « يَغْتَسِلُ ». وَعَنِ الرَّجُلِ انَّهُ احْتَلَمَ وَلاَ يَجِدُ بَلَلاً؟ قَالَ: « لاَغُسْلَ عَلَيْهِ » قَالَتْ أُمُّ سَلَمَةَ: وَالْمَرْأَةُ تَرَىٰ ذٰلِكَ اَعَلَيْهَا غُسْلٌ؟ قَالَ: « نَعَمْ »

223 - Aişe *(Radıyallahu Anha)* dan rivayet edilen şu hadis-i şerif de buna delâlet etmektedir. Bir kere Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* e "Rüya hatırlamayıp uyandığında ıslaklık bulan kişinin ne yapacağı?" sorulduğunda: **"Yıkanacaktır."** buyurdu. "Rüya görüp de ıslaklık bulmayan kişi" den sorulduğunda ise: **"Onun gusletmesi gerekmez."** diye cevap verdi.

Bunun üzerine Ümmü Seleme *(Radıyallahu Anha)* validemizin: "Kadın da aynı böylece görse, onun yıkanması gerekir mi?" diye sorması üzerine: **"Evet"** diye cevap buyurdu. *(Ebu Davud, Taharet:94, No:236, 1/111,Tirmizî, Taharet:82, No:113, 1/189)*

٢٢٤ – عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ (رضى الله عنه) اَنَّ رَسُولَ اللهِ ﷺ قَالَ: « اِذَا جَلَسَ بَيْنَ شُعَبِهَا الْاَرْبَعِ ثُمَّ جَهَدَهَا فَقَدْ وَجَبَ الْغُسْلُ »

224 - Ebu Hureyre *(Radıyallahu Anh)* dan rivayet edilen bir hadis-i şerifte de Efendimiz *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* şöyle buyurdu: **"Erkek ailesinin dört boşluğunun arasına oturup, sonra** (haşefe miktarı ailesinin fercine girdirerek) **ondan gayesine ulaşırsa,** (meni gelmese de) **muhakkak** (onlara) **gusül vacip olmuştur."** buyurdu. *(Buharî, Gusl:28, No:287, 1/110, Müslim, Hayz:22, No:348, 1/271)*

٢٢٥–عَنْ اَبِى مُوسىٰ الْاَشْعَرِىِّ (رضى الله عنه) :سُئِلَ عَائِشَةَ (رضى الله عنها) عَنِ الْتِقَاءِ الْخِتَانَيْنِ؟ فَقَالَتْ عَائِشَةُ: قَالَ رَسُولُ اللّٰهِ ﷺ: « اِذَا الْتَقَى الْخِتَانَانِ اَوْمَسَّ الْخِتَانُ الْخِتَانَ فَقَدْ وَجَبَ الْغُسْلُ »

225 - Ebu Musa el Eşarî *(Radıyallahu Anh)*, Aişe *(Radıyallahu Anha)* validemize iki hitan (kadınla erkeğin sünnet yerlerin) in birleşmesinden sorduğunda, Aişe *(Radıyallahu Anha)* validemiz, Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)*: **"İki hitan birleştiğinde veya bir birine değdiğinde muhakkak gusül vacip olmuştur."** buyurdu. diye cevap verdi. *(Beğavî:1/432, Kenzül Ummal, No:26544, 9/376, No:26563. 9/379, Müsned, No:26084, 10/80)*

Kurtubî tefsirinde zikrolunduğuna göre, ulemanın cumhuru ve fukaha cemaatı, Ayet-i celilede geçen sarhoşluktan şarabın verdiği sarhoşluk kastedildiği görüşünde iseler de, İmam-ı Dahhak *(Rahimehullah)* bunun: **"Uykunun verdiği sarhoşluk."** olduğunu söylemiştir, zira "Sekir" asıl lugatında: Yol kapatmak manasındadır. Uyku anında mideden beyine yükselen katı buharlardan dolayı ruhun kanalları kapanarak, gören ve işiten ruhun, bedenin zahirine tesir edemediği şüphesiz bir gerçektir. Bundan dolayı:

٢٢٦ – عَنْ اَنَسٍ (رضى الله عنه) قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللّٰهِ ﷺ: « اِذَا نَعَسَ اَحَدُكُمْ وَهُوَ يُصَلِّى فَلْيَنْصَرِفْ فَلْيَنَمْ حَتّٰى يَعْلَمَ مَا يَقُولُ »

226 - Enes *(Radıyallahu Anh)* dan rivayete göre, Efendimiz *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)*: **"Sizin biriniz namaz kılarken uykusu gelirse, namazı bıraksın ve ne dediğini bilinceye kadar uyusun."** buyurmuştur. *(Buharî, Vuzu':52, No:209-210, 1/87)*

Ubeydetüs Selmânî *(Radıyallahu Anh)* da bu sarhoşluğu: "Abdest darlığı" ile tefsir ederek, buraya: **"Abdestiniz dar iken namaza yaklaşmayın."** diye mana vermiştir. Nitekim:

٢٢٧–عَنْ اَبِى اُمَامَةَ (رضى الله عنه) قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللّٰهِ ﷺ: « لَايُصَلِّيَنَّ اَحَدُكُمْ وَهُوَ حَاقِنٌ »

227 - Efendimiz *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)*: **"Sizin biriniz, idrarı birikmiş** (abdesti darlanmış) **iken namaz kılmasın."** buyurmuştur. *(İbni Mace, Taharet:114, No:617, 1/202)*

Tabii ki, sahih olan, ayet-i celiledeki sekrin, şarabın verdiği sarhoşlukla tefsir edilmesi ise de, İmam-ı Dahhak ve İmam-ı Ubeyde *(Rahimehumallah)* ın sözleri de mana bakımından doğrudur. Zira namaz kılandan istenen, idrar darlığı, uyku ve açlık gibi kalbini meşgul edecek ve kendisini rahatsız edecek her şeyden kurtularak, Mevlâ Tealâ dan gayrısına iltifat etmeyip, kalbiyle Allah-u Tealâ'ya yönelmesidir. Bundan dolayı:

٢٢٨ – عَنْ عَائِشَةَ (رضى الله عنها) قَالَتْ: قَالَ رَسُولُ اللّٰهِ ﷺ: « اِذَا حَضَرَ الْعَشَاءُ وَاُقِيمَتِ

«الصَّلَاةُ فَابْدَؤُوا بِالْعَشَاءِ»

228 - Aişe *(Radıyallahu Anha)* validemizden rivayetle Efendimiz *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)*: **"Akşam namazı olduğunda, akşam yemeği hazır ise, yemekten başlayın."** buyurmuştur. *(İbni Mace, İkametüs Salât:34, No:935, 1/301, Buharî, Etime:56, 5/2080)*

Bu hadis-i şerifte de görüldüğü gibi kişi, boş bir kalp ve halis bir gönülle Rabbisine ibadete yönelerek namazında huşu edebilsin için, namaza durmadan evvel, namazda kendisini meşgul edecek her şeyi halletmelidir. Zira insanı kurtaracak olan namazı değil, namazdaki huşuudur. Bundan dolayı Mevlâ Tealâ:

« قَدْ اَفْلَحَ الْمُؤْمِنُونَ (١) اَلَّذِينَ هُمْ فِي صَلَاتِهِمْ خَاشِعُونَ (٢) »

"Muhakkak ki namazlarında huşu eden müminler felâha ermiştir." buyurmaktadır. *(Mümin Suresi:1-2)*

Bu ayet-i celilenin hükmünün mensuh olduğu hakkında, bir kaç görüş vardır: İmam-ı Mücahid *(Radıyallahu Anh)* ın buyurduğuna göre: Bu ayet-i celilede geçen **"Sarhoşken namaza yaklaşmayın."** ifadesi, Maide Suresindeki şarabı yasak eden ayet-i kerimeyle neshedilmiştir.

Zira bu ayet-i celilede: **"Ne söylediğini bilmedikçe sarhoşun namaza yaklaşması nehyedilerek"** ne söylediğini bilecek derecede az sarhoş olanın namaza yaklaşmasının cevazı anlaşılmaktaysa da, şarabı yasak eden Maide Suresinin ayet-i kerimesiyle bu müsaade kalkmıştır.

İkrime ve Katade *(Radıyallahu Anhuma)* bu görüştedirler, Dahhak ve Ubeyde *(Rahimehumallah)* ın verdikleri manaya göre ise ayet-i celilede nesih yoktur.

Kazî Beyzavî'nin beyanına göre, bu ayet-i celilede, namaz kılanın kalbini meşgul eden her şeyden sakınıp, nefsini bulaştıran her şeyden temizlenmesi gerektiği ve tezkiye mertebelerinin alâsı mümkün iken, ednası (en aşağısı) ile yetinmemesi gerektiğine dair bir tenbih bulunmaktadır.

Mevlâ Tealâ Hazretleri sarhoş ve cünüp olan kimseleri namaza yaklaşmaktan nehyettikten sonra, hasta, misafir, abdestsiz ve su bulamayan kimselerin, namazı teyemmümle kılacaklarını beyan etmiş ve bunun için dört sebep açıklamıştır.

1 - **Hastalık,** hastalık da üç kısımdır:

Birincisi: Su kullandığı takdirde, ölümüne sebep olacak (çiçek hastalığı ve büyük yaralar gibi) bir takım ağır hastalıklardır.

İkincisi: Suyu kullanmakla ölmeyip, çok acı çekeceği (askıya alınmış kırıklar gibi) hastalıklardır.

Üçüncüsü: Ölüme ve şiddetli acıya sebebiyet vermeyip, bedende bir çirkinlik ve ayıp bırakacağından korkulan hastalıklardır.

Fukaha ilk iki kısımda teyemmümü caiz görmüşler, üçüncü kısımda ise, buna cevaz vermemişlerdir. Ulemadan bazısı ise, hastalık ne derece şiddetli olursa olsun su varken teyemmüme cevaz vermemişler ve bu hususta ayet-i

celilenin sonuda bulunan: (فَلَمْ تَجِدُوا مَآءً) **"Su bulamazsanız"** kavl-i şerifini delil getirmişlerdir.

Teyemmüme cevaz veren fukaha ise, şöyle demişlerdir. Mevlâ Tealâ: "Su bulunmadığı takdirde hastanın teyemmüm etmesine müsaade vermekle: "Su varken hastalığından dolayı kullanma imkânı yoksa teyemmüm edemez." buyurmak istememiştir. Nitekim su varken de, bir takım hastalıklardan dolayı teyemmüm caiz olduğuna dair sünnetten bir çok deliller vardır. Bu ayet-i celilenin iniş sebebleri de bu delillerdendir.

Nitekim, İbn-i Kesir ve Süyutî tefsirlerinde zikredildiğine göre, İbn-i Münzir ve İbni Ebî Hatim *(Rahimehumallah)*, İmam-ı Mücahid *(Rahimehullah)* ın şöyle buyurduğunu söylemişlerdir: "Bu ayet-i celile, ensar-ı kiram'dan birisi hakkında inmiştir. O zat ayağa kalkamayacak kadar hasta olduğundan kendisi abdest alamıyordu, hizmetçisi de bulunmadığından abdest aldıracak kimsesi yoktu, onun bu hâli Efendimiz *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* e anlatılınca, Allah-u Tealâ bu ayet-i celileyi indirdi. " *(Süyûtî, Dürrül Mensur:2/548)*

İbn-i Cerîr, İbrahim-i Nehaî *(Rahimehullah)* ın şöyle buyurduğunu rivayet etmiştir: Bir kere Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* in ashabından bazısı bir hastalık neticesi yara çıkardılar ve bu yara yaygınlaştı sonra, bir kısmı cünüp oldular, suyla yıkanmanın yaralara zarar vereceğini anlayınca bu hâli efendimiz *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* e şikayet etmeleri üzerine bu ayet-i celilenin tamamı nazil oldu. *(Taberî:5/68)*

٢٢٩ – عَنْ جابِرٍ (رضى الله عنه) قَالَ: خَرَجْنَا فِي سَفَرٍ فَاَصَابَ رَجُلاً مِنَّا حَجَرٌ فَشَجَّهُ فِي رَأْسِهِ فَاحْتَلَمَ فَسَأَلَ اَصْحَابَهُ: هَلْ تَجِدُونَ لِي رُخْصَةً فِي التَّيَمُّمِ؟ قَالُوا: مَا نَجِدُ لَكَ رُخْصَةً وَاَنْتَ تَقْدِرُ عَلَى الْمَاءِ، فَاغْتَسَلَ فَمَاتَ، فَلَمَّا قَدِمْنَا عَلَى النَّبِيِّ ﷺ اُخْبِرَ بِذٰلِكَ قَالَ: « قَتَلُوهُ قَتَلَهُمُ اللّٰهُ اَلاَ سَأَلُوا اِذَا لَمْ يَعْلَمُوا فَاِنَّمَا شِفَاءُ الْعِيِّ السُّؤَالُ اِنَّمَا كَانَ يَكْفِيهِ اَنْ يَتَيَمَّمَ وَيَعْصِرَ اَوْ يَعْصِبَ – شَكَّ الرَّاوِي – عَلَى جُرْحِهِ خِرْقَةً ثُمَّ يَمْسَحَ عَلَيْهَا وَيَغْسِلَ سَائِرَ جَسَدِهِ »

229 - Cabir *(Radıyallahu Anh)* şöyle buyurmuştur: Biz bir seferde iken içimizden birine bir taş isabet ederek başını yardı sonra, bu zat rüyalanarak cünüb oldu ve arkadaşlarına: "Benim bu yaramdan dolayı yıkanmam çok zor olacağından teyemmüm etmem için bir ruhsat bulur musunuz?" diye sordu.

Onlar: "Suya gücün yeterken, sana hiç bir ruhsat bulamayız." deyince, Bu zat yıkandı ve neticede öldü. Biz Efendimiz *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* e vardığımızda bu durumu söyleyince, Efendimiz *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* : **"Onu öldürdüler, Allah da onları öldürsün! Bilmedikleri zaman niçin sormuyorlar? Bilmemenin çaresi ancak sormaktır. Bu kişinin yarasının üzerine bir bez bağlayıp, teyemmüm ederek onun üzerine meshetmesi, sağlam olan diğer cesedini ise yıkaması ona yeterdi."** buyurdu. *(Ebu Davud, Taharet:125, No:336, 1/145, Darukutnî, 1/190)*

Ancak burada şunu ifade edelim ki, Hanefi mezhebimize göre teyemmümle guslün arasını toplamak caiz değildir. Kişinin azasının ekseri sağlamsa, sağlam olanını yıkar, yaralı olandan dolayı teyemmüm etmez, ekserisi yaralı ise sadece teyemmüm eder, sağlam olan kısmı yıkamaz. İşte zikredilen bütün bu sebeb-i nüzül ve rivayetlerden, suyu kullanmaktan aciz olan hastanın teyemmüm etmesinin caiz olduğu açıkça anlaşılmaktadır.

2 - **Sefer,** Bu ayet-i celile uzun veya kısa sefere çıkan kişinin, su bulamadığında teyemmüm yapmasının caiz olmasına delâlet etmektedir. Ayet-i celilenin iniş sebebinde rivayet edilen şu hadise de bunu teyid etmektedir :

Aişe *(Radıyallahu Anha)* anamız şöyle buyurmuştur: Mureysî' gazvesinde, Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* gecenin nihayetinde dinlenirken, benim Esma *(Radıyallahu Anha)* dan emanet aldığım gerdanlığım düşüp kayboldu. Oradan ayrıldığımızda bunu Efendimiz *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* e anlatınca, Efendimiz *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* onu aratmak için iki adam yolladı kendisi de ashabıyla beraber o iki kişiyi beklemek için konakladılar.

Derken sabah oldu. Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* abdest almak için su aradığında bulamayınca, o arada Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* benim kucağımda uykuya daldı. O sırada babam Hazreti Sıddık *(Radıyallahu Anh)* kızgın bir hâlde yanıma gelerek, çeneme bir yumruk attı ve beni çimdikleyerek: "Gerdanlığından sebep Nebi *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* i ve insanları susuz bıraktın." dedi.

Canım çok acıdığı hâlde Efendimiz *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* uyanır diye kıpırdamadım fakat ne yapacağımı da bilemedim. Babam benim kendisine dönüp bakmadığımı görünce gitti. Efendimiz *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* uyanınca namaz kılmak istedi, su bulamayınca teyemmüm ayet-i celilesi indi, Efendimiz *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* ve ashabı teyemmümle namaz kılınca, Üseydibn-i Hudayr *(Radıyallahu Anh)* benim çadırıma gelerek:

٢٣٠ – « ما اكثر بركتكم يا آل ابى بكر »

230 - **"Ey Ebu Bekrin âli, sizin bereketiniz ne kadar çoktur."** *(Buharî, Teyemmüm:1, No:329, 1/128)* Bir rivayette de:

« يرحمك الله يا عائشة ما نزل بك امر تكرهينه الا جعل الله تعالىٰ فيه للمسلمين فرجا »

"Ey Aişe! Allah (-u Tealâ) **sana rahmet etsin, senin başına istemediğin her hangi bir iş geldiğinde, muhakkak Allah** (-u Tealâ) **o işten dolayı müslümanlara bir rahatlık yaratmıştır."** dedi. *(Buharî, Teyemmüm:1, No:327, 1/127)*

Diğer bir rivayette de:

« ما هى باول بركتكم يا آل ابى بكر »

"Ey Ebu Bekrin âli! Bu sizin ilk bereketiniz değildir." dedi. *(Buhari, Teyemmüm:1 No:327, 1/127, Müslim, Hayız:28, No:367, 1/279, Muvatta', Taharet:23, No:122, Sh.36)*

Sonra, gerdanlık Aişe *(Radıyallahu Anha)* anamızın devesinin çöktüğü yerde bulundu. O zaman bütün insanlar, bu hadisenin teyemmüm ayetinin inişine

sebep oluşundan dolayı: "Bereketi bu kadından daha büyük olan bir kadın görmedik." dediler. Ebu Bekr-i Sıddık *(Radıyallahu Anh)* da Aişe *(Radıyallahu Anha)* anamızın yanına girerek:

« اِنَّكِ لَمُبَارَكَةٌ نَزَلَ فِيكِ رُخْصَةٌ »

"Şüphesiz sen çok bereketli bir kadınsın! Senden sebep ruhsat (bütün ümmete kolaylık) **indi."** dedi. *(Süyûtî, Dürrül Mensur:2/552)*

Rivayete göre, İbni Abbas *(Radıyallahu Anhuma)*, Aişe *(Radıyallahu Anha)* valide-miz hasta iken, ziyaret için yanına girdiğinde ona:

« أَبْشِرِي كُنْتِ اَحَبَّ نِسَاءِ رَسُولِ اللهِ ﷺ اِلَى رَسُولِ اللهِ ﷺ وَلَمْ يَكُنْ رَسُولُ اللهِ ﷺ يُحِبُّ اِلَّا طَيِّباً كُنْتِ اَعْظَمَ الْمُسْلِمِينَ بَرَكَةً عَلَى الْمُسْلِمِينَ سَقَطَتْ قِلَادَتُكِ بِالْاَبْوَاءِ فَاَنْزَلَ اللهُ فِيكِ اٰيَةَ التَّيَمُّمِ »

"Sana müjdeler olsun! Sen, Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* **in en sevdiği ailesiydin. Resulullah** *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* **ancak temizleri severdi. Sen müslümanlara karşı bereketi en büyük olansın. Ebvâ'** (denen yer) **de gerdanlığın düşmüştü de Allah** (-u Tealâ) **senden sebep teyemmüm ayet-i celilesini indirmişti."** dedi. *(Taberî, No:9644, 4/110)*

İşte bu hadise, seferde su bulunmadığı takdirde teyemmüm caiz olduğunun delilidir. Bu sebeb-i nüzül'den anlaşıldığına göre, bir kimse uzun veya kısa bir yolculukta olup, su bulamazsa teyemmümle kılar ve o namazı, su bulsada iade etmesi gerekmez. Nitekim:

٢٣١ – عَنْ اَبِى ذَرٍّ (رضى الله عنه) قَالَ: قَالَ النَّبِىُّ ﷺ: « اِنَّ الصَّعِيدَ الطَّيِّبَ وُضُوءُ الْمُسْلِمِ وَاِنْ لَمْ يَجِدِ الْمَاءَ عَشْرَ سِنِينَ فَاِذَا وَجَدَ الْمَاءَ فَلْيُمِسَّهُ بَشَرَهُ فَاِنَّ ذٰلِكَ خَيْرٌ »

231 - Ebu Zer *(Radıyallahu Anh)* dan rivayet edildiğine göre, Efendimiz *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* şöyle buyurdu: **"Şüphesiz ki temiz toprak müslümanın abdestidir. On sene su bulamasa da** (onunla teyemmüm eder), **Suyu bulursa onu derisine değdirsin, şüphesiz ki bu hayırlıdır."** *(Ebu Davud, Taharet:123 No:333, 1/144,Tirmizî Taharet:92, No:124, 1)212, Nesei, Taharet:203, No:321, 1/187, Müsnedi İmam-ı Ahmed, No:21624, 8/135)*

Amma kişi hasta ve yolcu olmayıp ekseriyetle su bulunacak bir yerde, suların kesilmesi sebebiyle susuz kalırsa, teyemmümle kılar, sonra suyu bulduğunda iade eder. Bu, imam-ı Şafiî *(Rahimehullah)* a göredir. İmam-ı Malik *(Rahimehullah)* a göre iade etmesi gerekmez, İmam-ı Azam *(Rahimehullah)* a göreyse, suyu buluncaya kadar namazı tehir eder.

3 - **Büyük ve küçük abdest bozmak.**

(غَائِطٌ) aslında çukur ve rahat olan yer manasındadır. Araplar abdest bozmak istedikleri zaman insanlardan gizlenmek için çukur yer aradıklarından, büyük ve küçük abdest bozmaya: "Gâid" ismi verilmiştir ki, bu, bir şeye mekânın ismiyle isim vermek kabilindendir.

Kurtubî tefsirinde zikredildiğine göre: "Gâid" küçük abdesti bozan her şeyi manen toplamaktadır ki, üç kısma ayrılır.

1 - Aklın gitmesi,

2 - Tükürük, sümük ve balgam gibi çıkması mutad olan şeyler,

3 - Kadınlara değmek

İmam-ı Azam *(Rahimehullah)* a göre, iki yolun birinden olsun olmasın cesetten çıkan bütün necasetler abdesti bozar, dolayısıyla kusmak, burnu kanamak, kan aldırmak abdesti bozar. Nitekim:

٢٣٢ – عَنْ اَبِى الدَّرْدَاءِ (رضى الله عنه) اَنَّ النَّبِىَّ ﷺ قَاءَ فَتَوَضَّأَ.

232 - Ebudderda *(Radıyallahu Anh)* dan rivayet edildiğine göre, **"Bir kere Efendimiz** *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* **kusmuş sonra, abdest almıştır."** *(Tirmizî, Taharet:64, No:87, 1/142)*

Bedenden çıkması âdet olan şeylerle, kadınlara değmek abdesti bozmaz. İmam-ı Şafiî *(Rahimehullah)* a göreyse, ön ve arka iki yolun birinden çıkan herşey, bir de kadınlara değmek abdesti bozar,

Dolayısıyla İmam-ı Şafiî *(Rahimehullah)* a göre, kan çıkması ve kusmak gibi şeyler iki yolun dışında olduğundan abdesti bozmaz. Bedenden çıkması âdet olan şeyler de bozmaz ancak bayılarak, delirerek veya sarhoş olarak aklı giden kimsenin abdest alması gerektiğine ulema ittifak etmiştir.

Uykunun abdesti bozup bozmayacağında ise üç görüş üzere ihtilâf edilmiştir:

1 - Uykunun az olsun, çok olsun diğer hadesler gibi abdesti bozacağıdır. Bu, İmam-ı Müzenî ve İmam-ı Malik *(Rahimehumallah)* in görüşüdür.

2 - Uyuyan kişi, uykudan gayri bir hades (abdest bozan bir şey) işlemedikçe, uykunun haddizatında hades olmayışı, Nitekim Ebu Musa el Eşarî *(Radıyallahu Anh)* uyurken başına bir gözcü diker, kendisinden abdest bozacak bir şey çıkmadıysa, kalkar namaz kılardı. Bu görüş Ubeyde, Saîd ibn-i Müseyyeb ve Evzâî *(Rahimehumullah)* dan da rivayet edilmiştir.

3 - Ancak yatarak uyumanın abdesti bozacağıdır ki, bu, İmam-ı Azam *(Rahimehullah)* ve ashabının görüşüdür. Nitekim İbn-i Abbas *(Radıyallahu Anhuma* şöyle buyurmuştur: "Bir kere Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* secdedeyken horlayacak şekilde uyudu, sonra kalkıp namaz kıldı. Ben: 'Ya Resulallah! sen uyumuştun.' deyince,

٢٣٣ –عَنِ ابْنِ عَبَّاسٍ (رضى الله عنهما) قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللهِ ﷺ: « اِنَّ الْوُضُوءَ لاَ يَجِبُ اِلاَّ عَلَى مَنْ نَامَ مُضْطَجِعاً فَاِنَّهُ اِذَا اضْطَجَعَ اسْتَرْخَتْ مَفَاصِلُهُ »

233 - **"Şüphesiz abdest ancak yatarak uyuyana vacip olur, çünkü kişinin mafsalları yatınca sarkar."** buyurdu. *(Tirmizî, Taharet:57, No:77, 1/111)*

٢٣٤ – عَنْ عَمْرِو بْنِ شُعَيْبٍ عَنْ أَبِيهِ عَنْ جَدِّهِ (رضى الله عنهم) أَنَّ رَسُولَ اللهِ ﷺ قَالَ: « مَنْ نَامَ جَالِساً فَلاَ وُضُوءَ عَلَيْهِ وَمَنْ وَضَعَ جَنْبَهُ فَعَلَيْهِ الْوُضُوءُ »

234 - Amr İbn-i Şuayb *(Radıyallahu Anh)* ın dedesinden rivayetine göre, Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)*: **"Oturarak uyuyanın abdest alması gerekmez, yanını (yere) koyanın ise abdest alması gerekir."** buyurdu. *(Darukutnî, Kenzül Ummal, No:26354, 9/343)*

Enes *(Radıyallahu Anh)* şöyle buyurmuştur: Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* Efendimizin Ashabı yatsıyı beklerken oturdukları yerde uyurlar, hatta başları önlerine düşer, sonra abdest almadan kılarlardı. *(Beğavî:1/434)*

4 - **Kadınlara messetmek** (dokunmak):

Tefsiri Kebir'de zikredildiğine göre, Ayet-i celilede geçen (لَمْس) in manası hakkında ulema iki görüş üzerinde ihtilâf etmişlerdir.

1 . Bundan maksat Cima'dır. Bu, İbn-i Abbas, Hasen, Mücahid, Katade ve İmam-ı Azam'ın *(Radıyallahu Anhum)* görüşüdür. Lems asıl lugatında değmek manasında ise de, İbn-i Abbas *(Radıyallahu Anhuma)*: "Allah-u Tealâ hayalı ve keremli olduğundan dokunmak ifadesiyle cimadan kinaye yapmıştır, zira dokunmak neticede cimaya sebebiyet verir." buyurmuştur.

2 . Lems'den maksat cima olsun olmasın kadınla erkeğin derilerinin birbirine değmesidir. Bu, İbn-i Mesud, İbn-i Ömer, Şa'bî, Nahâî ve Şafiî *(Rahimehumullah)* hazeratının görüşleridir.

İmam-ı Malik *(Rahimehullah)* ise: "Değmek şehvetle olursa bozar, şehvetsiz olursa bozmaz." demiştir.

İmam-ı Azam *(Rahimehullah)* Efendimiz ile, kadına değmekle abdest gerekmez diyen zevat, bu görüşlerinin doğruluğuna, Aişe *(Radıyallahu Anha)* validemizin şu sözünü delil getirmişlerdir.

٢٣٥ –عَنْ عَائِشَةَ (رضى الله عنها) زَوْجِ النَّبِيِّ ﷺ قَالَتْ: كُنْتُ نَائِمَةً إِلَىٰ جَنْبِ رَسُولِ اللهِ ﷺ فَفَقَدْتُهُ مِنَ اللَّيْلِ فَلَمَسْتُهُ بِيَدِي فَوَقَعَتْ يَدِي عَلَىٰ قَدَمَيْهِ وَهُوَ سَاجِدٌ وَهُوَ يَقُولُ: « أَعُوذُ بِرِضَاكَ مِنْ سَخَطِكَ وَبِمُعَافَاتِكَ مِنْ عُقُوبَتِكَ وَأَعُوذُ بِكَ مِنْكَ لاَ أُحْصِي ثَنَاءً عَلَيْكَ أَنْتَ كَمَا أَثْنَيْتَ عَلَىٰ نَفْسِكَ »

235 - Bir kere ben Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* in yanında uyurken, gece yarısı onu yanımda bulamayınca, elimle onu aramaya başladım, elim, o secdedeyken ayaklarına değdi. O: **"Gazabından rızana, azabından affına sığınırım, senden sana sığınırım, sana karşı övgüyü sayıp bitiremem, sen kendini övdüğün gibisin."** diye dua ediyordu. *(Müsned-i Ahmed, No:24366, 9/321)*

٢٣٦ – عَنْ عَائِشَةَ (رضى الله عنها) اَنَّ رَسُولَ اللهِ ﷺ قَبَّلَ بَعْضَ نِسَائِهِ ثُمَّ خَرَجَ اِلَى الصَّلَاةِ وَلَمْ يَتَوَضَّأْ ، قَالَ عُرْوَةُ: فَقُلْتُ لَهَا مَنْ هِيَ اِلَّا اَنْتِ؟ فَضَحِكَتْ .

236 - Yine Aişe *(Radıyallahu Anha)* validemiz: **"Resulullah** *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* **Efendimiz, ailelerinden bazısını öper sonra abdest almadan namaza çıkardı."** buyurmuş, Bunun üzerine Urve *(Radıyallahu Anh)*: "O öptüğü de senden başkası değildir." deyince gülmüştür. *(İbni Mace, Taharet:69, No:502, 1/168, Tirmizî, Taharet:63, No:86, 1/133, Ebu Davud, Taharet:68, No:179, 1/94)*

٢٣٧ – عَنْ عَائِشَةَ (رضى الله عنها) قَالَتْ: كُنْتُ اَنَامُ بَيْنَ يَدَىْ رَسُولِ اللهِ ﷺ وَرِجْلَاىَ فِى قِبْلَتِهِ فَاِذَا سَجَدَ غَمَزَنِى فَقَبَضْتُ رِجْلَىَّ ، وَاِذَا قَامَ بَسَطْتُهُمَا ثَانِياً ، قَالَتْ: وَالْبُيُوتُ يَوْمَئِذٍ لَيْسَ فِيهَا مَصَابِيحُ .

237 - Yine Aişe *(Radıyallahu Anha)* validemiz: **"Ben Resulullah** *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* **in önünde uyurken ayaklarım onun kıble tarafına düşer, o secde ederken ayaklarıma dokununca ben hemen ayaklarımı toplar, kalktığında ise tekrar uzatırdım. O gün evlerde kandiller yoktu** (bu yüzden birbirimizi göremezdik, ancak dokunarak anlardık)." buyurmuştur. *(Buharî, Salât:21, No:375, 1/150, Nesâî, Taharet:120, 1/110, Müslim, Salât:51, No:272, 1/460)*

İşte bütün bu sahih rivayetler, namazda bile kadına değmenin abdesti bozmayacağına açıkça delâlet etmektedir, zira abdest bozacak olsaydı, elbette Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* Aişe anamız kendisine namazda iken değdiğinde namazı bırakırdı.

Kadın ve erkeğin, kendilerinin veya başkalarının tenasül uzuvlarına değmelerinin abdesti bozup bozmayacağı hususunda da ihtilâf edilmiştir.

Bir takım ulema bunun, abdesti bozacağını söylemişlerse de, İmam-ı Ali, İbn-i Mesud, Ebud Derda, Huzeyfe, Hasen, Sevrî, İbn-i Mubarek ve Ebu Hanife *(Radıyallahu Anhum)*: Bunun abdest gerektirmeyeceği görüşüne gitmişler ve bu hususta Talk ibn-i Ali *(Radıyallahu Anh)* dan rivayet edilen şu hadis-i şerifi delil getirmişlerdir.

٢٣٨ – عَنْ طَلْقِ بْنِ عَلِيٍّ (رضى الله عنه) اَنَّ النَّبِىَّ ﷺ سُئِلَ عَنْ مَسِّ الرَّجُلِ ذَكَرَهُ ، فَقَالَ: « هَلْ هُوَ اِلَّا بِضْعَةٌ مِنْكَ؟ »

238 - Bir kere Efendimiz *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* e: Kişinin tenasül uzvunu tutmasından sorulduğunda, sorana: **"O, senin parçandan başka bir şeymidir?"** buyurarak, Tenasül uzvuna değmenin abdesti bozmayacağını açıklamıştır. *(Ebu Davud, Taharet:69, No:182, 1/95, Tirmizî, Taharet:62, No:85, 1/131, Nesâî, Taharet:119, No:165, 1/109)*

İşte bu ayet-i celilenin tefsirinde zikredilen sebeplerden dolayı abdesti bozulan kişinin, abdest almadıkça veya su bulamadığı takdirde teyemmüm etmedikçe, namazı sahih olmaz. Nitekim:

٢٣٩ – عَنْ اَبِى هُرَيْرَةَ (رضى الله عنه) قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللهِ ﷺ: « لاَ يَقْبَلُ اللهُ صَلاَةَ اَحَدِكُمْ اِذَا اَحْدَثَ حَتّٰى يَتَوَضَّأَ »

239 - Ebu Hureyre *(Radıyallahu Anh)* dan rivayet edildiğine göre: Efendimiz *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)*: **"Sizin biriniz abdest bozduğunda, yeniden abdest alıncaya kadar Allah** (-u Tealâ) **namazını kabul etmez."** buyurmuştur. *(Buharî, Hiyel:2, No:6554, 6/2551, Tirmizî, Taharet:56, No:76, 1/110)*

Allah-u Tealâ Hazretleri, dört sebebi zikrettikten sonra: **"Su bulamazsanız."** buyurarak, hasta ve yolcu olmasa da her hangi bir sebeble su bulamayan kişinin abdestsizlik veya cünüplükten dolayı teyemmüm etmesini emretmiştir.

Ayet-i Celilede geçen "Bulamamak" ifadesi, önceden aramak lâzım geldiğini ifade ettiğinden, İmam-ı Şafiî *(Rahimehullah)* bir namaz vakti girdiğinde, suyu arayıp bulamayanın teyemmüm edip kılacağını, sonra ikinci namaz vakti girdiğinde tekrar araması gerektiğini söylemişse de, İmam-ı Azam *(Rahimehullah)* Efendimiz bir kere aramasının yeterli olup her seferde aramanın şart olmadığını söylemiştir.

Tefsiri Kebir ve Hâzin'de zikredildiğine göre, kişi su bulsa, lâkin kendisinin veya değerli bir hayvanın yaşaması için o suya muhtaç olsa, o su varken de teyemmüm etmesi caiz olur. Fakat abdest için yetecek kadar su bulamayıp, azasının bir kısmını yıkayabilecekse, o suyu kullanmayıp teyemmüm eder, zira Allah-u Tealâ abdestin farzını ya su veya toprak olarak meşru etmiştir ki su, teyemmüme olan ihtiyacı kaldırmadıkça, şeran yok sayılır, zira istenen, yeterli derecede su bulunmasıdır.

Bu, İmam-ı Azam *(Rahimehullah)* ile İmam-ı Malik *(Rahimehullah)* ve ashabının görüşleridir. İmam-ı Şafiî *(Rahimehullah)* a göreyse, bu durumda kişinin, olan suyu kullanıp yine de teyemmüm etmesi gerekir.

Ulema teyemmümün, cünüplük ve abdestsizliği kaldırmayıp, bunlar için teyemmüm eden kişiye, su bulduğunda eski cünüplük ve abdestsizlik hâlinin döneceği görüşünde birleşmişlerdir. Yine böylece, bir teyemmümle farzdan önce ve sonra dilediği kadar nafile kılmasının, cünüp ise Kur'an okumasının caiz oluşu hakkında ittifak etmişlerdir.

Ancak yolcu olup su bulamaması yüzünden teyemmüm etmişse, yanında bulunan arkadaşlarından su istemesi şarttır. Eğer sahrada olup görüşüne engel varsa, onları aşarak arar.

Ebu Hanife *(Rahimehullah)* a göre teyemmüm alan kişi abdest bozmadıkça bir teyemmümle dilediği kadar namaz kılabilir, zira o, suyu buluncaya kadar temizdir. Sudan ümit kestiği vakit araması da şart değildir. Suyu görüp de düşman tehlikesinden veya yırtıcı hayvan korkusundan dolayı ona ulaşamayan yahut su kuyuda olup, yanında çekme aleti bulunmayan kişi de suyu bulamayan gibi teyemmüm edip kılar ve iade etmesi gerekmez.

Kurtubî tefsirinde zikredildiğine göre, teyemmüm alıp namaza başlamadan su bulan kişinin teyemmümünün bozulacağı hususunda ulema ittifak etmiştir. Ancak, namaza başladıktan sonra, suyu bulanın ne yapacağı hakkında ihtilâf etmişlerdir.

İmam-ı Malik ve İmam-ı Şafiî *(Rahimehumallah)*: "Namazı bozmaz öylece devam eder, gelecek namazlar için abdest alır." demişler,

İmam-ı Azam Efendimiz ile Ahmed ibn-i Hanbel *(Rahimehumallah)* ise: "Namazı kesip abdest alır ve namaza yeniden başlar." demişlerdir. Zira namazdan evvel su bulunsaydı, teyemmüm batıl olacağı gibi, namazın içinde bulunca da namazın kalan kısmı batıl olur, namazın bir kısmı batıl olunca da tamamı batıl olmuş olur.

Bir namaz için vakti girmeden teyemmüm etmek imam-ı Şafiî *(Rahimehullah)* a göre sahih olmadığı gibi bir teyemmümle de iki farz namazın arasını cem etmek caiz değildir. İmam-ı Ahmed ve İmam-ı Malik *(Rahimehumallah)* da bu görüştedir.

İmam-ı Azam *(Rahimehullah)* efendimiz ve ashabına göreyse, teyemmüm abdest gibi olduğundan namaz vakti girmeden evvel alınması sahih olacağı gibi, teyemmüm eden kişinin abdestini bozacak bir şey yapmadıkça, dilediği kadar farz namaz kılması caiz olur. Said ibn-i Müseyyep, Hasen, Sevrî ve Zührî *(Rahimehumullah)* hazaratı da bu görüştedirler.

Farz namazdan önce ve sonra diğer farzın vakti girinceye kadar, bir teyemmümle dilediği kadar nafile kılınabileceğine, cünüpken de teyemmümle Kur'an okunabileceğine dair ulema ittifak etmişlerdir.

Hâzin tefsirinde zikredildiğine göre, teyemmüm asıl lugatında kastetmek manasındadır. Bundan dolayı abdestte niyet sünnet olduğu hâlde teyemmümün sıhhatı için niyet şart koşulmuştur. Bu sebeple rüzgarlı bir yerde durup yüzü tozlanan kişinin teyemmüme niyeti sahih görülmemiştir.

Şeran ise, su bulunmadığı veya bulunduğu hâlde kullanmasına güç olmadığı takdirde temiz olan toprak cinsinden bir şeyle hadesi (abdestsizliği) gidermek için yapılan bir muameledir.

Teyemmümün farzları: Niyet ile iki mesh'ten ibarettir. Dolayısıyla teyemmüm yapması gereken bir kimse iki elini toprak cinsinden bir yere bir kere vurup, onunla yüzünü mesheder. Tüy diplerine toprağı ulaştırması şart değildir. Sonra, ikinci bir kere daha vurup bununla da dirseklerine kadar iki elini mesheder. Nitekim:

٢٤٠ – عَنْ جابِرٍ (رضى الله عنه) عَنِ النَّبِيِّ ﷺ : « اَلتَّيَمُّمُ ضَرْبَتانِ ضَرْبَةٌ لِلْوَجْهِ وَضَرْبَةٌ لِلْيَدَيْنِ اِلَى الْمِرْفَقَيْنِ »

240 - Cabir *(Radıyallahu Anh)* dan rivayet edildiğine göre, Efendimiz *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* şöyle buyurmuştur: **"Teyemmüm iki kere vurmaktan ibarettir, bir vuruş yüz için, ötekisi de dirseklere kadar iki eller** (in meshedilmesi) **içindir.** *(Beyhakî, Sünenül Kübra, No:999, 1/319, Hakim, Müstedrek, Taharet:189, No:634, 1/287)*

٢٤١ – عَنْ اَبِى جُهَيْمٍ (رضى الله عنه) قَالَ: رَأَيْتُ رَسُولَ اللهِ ﷺ يَبُولُ ، فَسَلَّمْتُ عَلَيْهِ فَلَمْ يَرُدَّ السَّلاَمَ حَتّٰى فَرَغَ ، ثُمَّ قَامَ اِلَى الْحَائِطِ فَضَرَبَ بِيَدَيْهِ عَلَيْهِ فَمَسَحَ بِهِمَا وَجْهَهُ ثُمَّ ضَرَبَ بِيَدَيْهِ عَلَى الْحَائِطِ فَمَسَحَ بِهِمَا يَدَيْهِ اِلَى الْمِرْفَقَيْنِ ثُمَّ رَدَّ عَلَىَّ السَّلاَمَ.

241- Ebû Cüheym *(Radıyallahu Anh)* şöyle buyurmuştur: Bir kere ben Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* abdest bozarken yanından geçiyordum, ona selâm verdim, selâmımı almadı. Sonra, kalkıp iki eliyle duvara vurdu, sonra iki eliyle yüzünü meshetti, sonra iki eliyle tekrar duvara vurarak, onlarla iki elini dirseklerine kadar meshetti ve sonra selâmımı aldı. *(Taberî:5/71, İbn-i Kesir:I/448, İbni Mace, Taharet:27, No:351, 1/126, Müslim, Hayz:28, No:114, 1/281)*

Hâzin tefsirinde zikredildiğine göre, bu hadis-i şerif teyemmümün iki vuruşla olduğuna delil olduğu gibi, mesh'in dirseklere kadar ulaştırılması gerektiğine de delâlet etmektedir.

Alusî tefsirinde zikredildiğine göre, bu ayet-i celilede geçen: (فَامْسَحُوا بِوُجُوهِكُمْ وَاَيْدِيكُمْ) **"Ellerinizi ve yüzünüzü meshedin."** kavl-i şerifinden maksat bu iki uzvu kaplayan bir mesh'dir. Dolayısıyla azıcık bir yer meshedilmemiş kalsa teyemmüm caiz olmaz, zira teyemmüm abdest yerine bulunduğundan, abdestte her tarafı yıkamak farz olduğu gibi, teyemmümde de mesh'in kaplaması farzdır. Bundan dolayı ulema: "Teyemmüm eden kişi meshi tamam olsun için parmaklarını hilâllamalı ve yüzüğünü çıkarmalı," demişlerdir.

Teyemmüm ya abdestsizliği gidermek veya namaz kılmak yada abdestsiz sahih olmayan bir ibadette bulunmak niyetiyle yapılmalıdır. Teyemmümü meşru kılan özür, suyun bulunmamasıdır.

Bir kimsenin bulunduğu bir yerden en az bir mil (dört bin adım) uzakta bulunan bir su, hakikaten yok demektir. Su bulunduğu hâlde kullanılması takdirinde hastalanmaktan veya hastalığın artmasından yahut uzamasından bir tecrübeye veya müslüman, mahir bir doktorun beyanına dayanılarak korkulursa, su hükmen bulunmamış sayılır.

Alusî tefsirinde zikredildiğine göre, ayet-i celilede geçen **Mülâmese,** cimaa hamledilmese de bu ayet-i celile cünübün teyemmüm etmesinin caiz oluşu hakkında açık bir delil gibidir. Bu hususta bir çok hadis-i şerifler de vardır. Nitekim:

٢٤٢ – عَنْ عِمْرَانَ بْنِ حُصَيْنٍ (رضى الله عنه): اَنَّ رَسُولَ اللهِ ﷺ رَأَىٰ رَجُلاً مُعْتَزِلاً لَمْ يُصَلِّ فِى الْقَوْمِ فَقَالَ: « يَا فُلاَنُ مَا مَنَعَكَ اَنْ تُصَلِّىَ؟ » فَقَالَ: يَا رَسُولَ اللهِ ﷺ اَصَابَتْنِى جَنَابَةٌ وَلاَ مَاءَ ، قَالَ: « عَلَيْكَ بِالصَّعِيدِ فَاِنَّهُ يَكْفِيكَ »

242 - İmran ibn-i Hasîn *(Radıyallahu Anh)* dan rivayet edildiğine göre, bir kere Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)*, bir kenara çekilmiş, cemaata uymayan bir

adam gördüğünde: **"Ey filân! Senin namaz kılmana mani nedir?"** diye sordu. O kişi: "Bana cünüplük isabet etti, yıkanacak su da yok." deyince Efendimiz *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)*: **"Sen toprağa yapış** (teyemmüm et) **şüphesiz o sana yeter."** buyurdular. *(Buharî, Teyemmüm:7, No:341, 1/134)*

٢٤٣ – رُوِىَ اَنَّ قَوْماً جاءُوا اِلىَ رَسُولِ اللهِ ﷺ وَقالُوا: اِنّا قَوْمٌ نَسْكُنُ هٰذِهِ الرِّمالَ وَلَمْ نَجِدِ الْماءَ شَهْراً اَوْ شَهْرَيْنِ وَفِينا الْجُنُبُ وَالْحائِضُ وَالنُّفَساءُ فَقالَ ﷺ: «عَلَيْكُمْ بِاَرْضِكُمْ»

243 - Rivayete göre bir cemaat Efendimiz *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* e gelerek: "Biz kumluk yerde bulunan bir kavimiz, bir ay veya iki ay su bulamadığımız da oluyor, içimizde cünüp, hayızlı ve nifaslı da bulunuyor, bu durumda ne yapmalıyız? diye sorduklarında, Efendimiz *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)*: **"Arazinize sarılın** (toprağınızla teyemmüm almalısınız)" buyurdu. *(Alusî:5/44, Nasburraye:1/156, Beyhakî, Süneni Kübra, No:1039, 1/333)*

Şunu da ifade edelim ki, cünüplükten teyemmüm de aynı abdestsizlikten teyemmüm gibidir. Nitekim:

٢٤٤ – عَنْ عَمّارِ بْنِ ياسِرٍ (رضى الله عنه) قالَ: بَعَثَنِى النَّبِىُّ ﷺ فِى حاجَةٍ فَاَجْنَبْتُ فَلَمْ اَجِدِ الْماءَ فَتَمَرَّغْتُ فِى الصَّعِيدِ كَما تَمَرَّغُ الدّابَّةُ ثُمَّ اَتَيْتُ النَّبِىَّ ﷺ فَذَكَرْتُ ذٰلِكَ لَهُ فَقالَ: «اِنَّمَا يَكْفِيكَ اَنْ تَقُولَ بِيَدَيْكَ هٰكَذا ثُمَّ ضَرَبَ بِيَدَيْهِ الْاَرْضَ ضَرْبَةً واحِدَةً ثُمَّ مَسَحَ الشِّمالَ عَلَى الْيَمِينِ وَظاهِرَ كَفَّيْهِ وَوَجْهَهُ»

244 - Ammâr ibn-i Yâsir *(Radıyallahu Anh)* şöyle buyurdu: Bir kere Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* Efendimiz beni bir iş için bir yere yollamıştı. Ben cünüp oldum, su bulamayınca, toprakta yuvarlanan hayvan gibi topraklara yuvarlandım. sonra Efendimiz *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* e vardığımda bu hâli ona anlatınca, Efendimiz *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* : **"Senin iki elinle böylece yapman sana yeterdi."** buyurdu. Sonra iki eliyle yere bir vuruş vurarak yüzünü ve ellerini meshetti. *(Müslim, Teyemmüm :7, No:340, 1/133, Buharî, Kitabul Hayz:28, No:368, 1/280),*

Hâzin tefsirinde zikredildiğine göre, Efendimiz *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* in bu hadis-i şerifte, bir vuruşta yüzünü ve ellerini meshetmesi, vurmanın şeklini göstermek içindir. Bundan maksat teyemmüm bir vuruşla olur demek değildir.

Alusî tefsirinde zikredildiğine göre: (صَعِيدْ) **Saîd:** Yer yüzü demektir. Halîl ve Sa'leb *(Rahimehumallah)* bu şekilde mana vermişler, İmam-ı Zeccac *(Rahimehullah)* da: "Saîd'in yer yüzü manasına geldiği hakkında lugat ehli arasında hiç bir ihtilâf bilmiyorum." demiştir.

Yeryüzü, yerin derinliklerinden yükselenin nihayeti olduğundan, bu şekilde isimlendirilmiştir. İmam-ı Azam *(Rahimehullah)* Efendimize göre, Teyemmüm temiz olan toprakla yapılacağı gibi, yer cinsinden olan kum, alçı, hora-

san, mermer, kiremit, tuğla, yakut, zümrüt, mercan gibi şeylerle de yapılabilir. kurumadıkça çamurla yapılmaz.

İmam-ı Muhammed de bir rivayete göre bu görüştedir. Dolayısıyla kişi üzerinde toz olmayan düz bir kayaya elini vursa teyemmümü sahih olur. Zira teyemmüm kastetmek manasında olup, Saîd de yerden yükselen her şeyin ismi olduğundan, Ayet-i celilenin manası: "Yer yüzünü kastedin." demek olur ki, yer cinsinden olan her hangi bir şeyi kastetmenin bu hususta yeterli olması gerekir.

İmam-ı Ebu Yusuf, Şafiî ve Ahmed *(Rahimehumullah)* a göreyse, kendisine vurulduğunda ele topraktan bir parça gelmeyen şeylerle teyemmüm caiz değil dir. İmam-ı Ahmed *(Rahimehullah)* dan rivayet edilen diğer bir görüşte böyledir.

Beğavî tefsirinde zikredildiğine göre, teyemmüm bu ümmetin hususiyetlerindendir. Allah-u Tealâ ibadet sebeblerini bu ümmete kolay etmek için teyemmümü bu ümmete tahsis etmiştir. Nitekim:

٢٤٥ – عَنْ جَابِرِ بْنِ عَبْدِ اللهِ (رضى الله عنه) اَنَّ النَّبِيَّ ﷺ قَالَ: «اُعْطِيتُ خَمْساً لَمْ يُعْطَهُنَّ اَحَدٌ قَبْلِي نُصِرْتُ بِالرُّعْبِ مَسِيرَةَ شَهْرٍ وَجُعِلَتْ لِيَ الْاَرْضُ مَسْجِداً وَطَهُوراً فَاَيُّمَا رَجُلٍ مِنْ اُمَّتِي اَدْرَكَتْهُ الصَّلَاةُ فَلْيُصَلِّ وَاُحِلَّتْ لِيَ الْغَنَائِمُ وَلَمْ تَحِلَّ لِاَحَدٍ قَبْلِي وَاُعْطِيتُ الشَّفَاعَةَ وَكَانَ النَّبِيُّ يُبْعَثُ اِلٰى قَوْمِهِ خَاصَّةً وَبُعِثْتُ اِلَى النَّاسِ عَامَّةً»

245 - Cabir İbn-i Abdillah *(Radıyallahu Anh)* dan rivayete göre, Peygamber *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* şöyle buyurmuştur: **"Benden evvel hiç kimseye verilmedik beş şey bana verilmiştir:**

(1) (Bulunduğum yerden) **Bir aylık yola kadar** (düşmana) **korku** (salmak) **ile nusret** (yardım) **olundum.**

(2) **Yeryüzü bana namazgâh ve temizlik sebebi kılındı. Onun için ümmetimden her kime namaz** (vakti) **erişirse** (bulunduğu yerde), **hemen namazını kılıversin.**

(3) **Ganimetler bana helâl edildi. Halbuki benden evvel kimseye helâl edilmemiştir.**

(4) **Bana şefaat verildi.**

(5) **Bir de benden evvel her peygamber, hâsseten** (özellikle) **kendi kavmine gönderilirken, ben umum insanlığa gönderildim."** *(Buharî, Teyemmüm:1, No:328, 427, Müslim, Kitabul Mesacid:1 No:521, 1/370, Darimî, Siyer:29, No:2375, 2/672, Nesâî, Gusl:26, No:430, 1/229))*

٢٤٦ – عَنْ حُذَيْفَةَ (رضى الله عنه) قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللهِ ﷺ: «فُضِّلْنَا عَلَى النَّاسِ بِثَلَاثٍ: جُعِلَتْ صُفُوفُنَا كَصُفُوفِ الْمَلَائِكَةِ ، وَجُعِلَتْ لَنَا الْاَرْضُ كُلُّهَا مَسْجِداً ، وَجُعِلَتْ تُرْبَتُهَا لَنَا طَهُوراً اِذَا لَمْ نَجِدِ الْمَاءَ»

Ayet: 43

246 - Huzeyfe *(Radıyallahu Anh)* dan rivayet edildiğine göre, Efendimiz *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* şöyle buyurdu: **"Biz diğer insanlara** (ümmetlere) **üç şeyle üstün kılındık.**

1. **Bizim** (namaz) **saflarımız, meleklerin safları gibi kılındı,**

2 . **Yer yüzünün tamamı bizim için mescit kılındı,**

3 . **Su bulamadığımız zaman da, yer yüzünün toprağı bizim için temizleyici kılındı."** *(Müslim, Mesacid: ? No:522, 1/371)*

Teyemmüm, hicret-i nebevî'nin beşinci senesinde meşru kılınmıştır.

Alusî tefsirinde zikredildiğine göre, Mevlâ Tealâ ayet-i celilenin sonunda: (انَّ اللّٰهَ كَانَ عَفُوّاً غَفُوراً) **"Şüphesiz ki Allah, ziyade affedici, son derece mağfiret edicidir."** buyurarak, teyemmüm hakkında verdiği ruhsat ve kolaylığın illet ve sebebini açıklamıştır. Zira Allah-u Tealâ'nın daimi âdeti, hata edenleri affedip, günahkârları bağışlamak olduğundan her hususta kullarına kolaylık dileyip, güçlük çıkarmaması özellikle ibadet hususunda acizlere ruhsat vermesi şanına son derece yakışan bir şeydir.

Tefsir-i Teysir'de zikredildiğine göre, bu ayet-i celiledeki af, kolay etme manasındadır. Temizlikte asıl olan abdest olup, bunun dışındaki ruhsatların af kabilinden olduğu aşikârdır. Ayet-i celilenin sonunda mağfiretin zikriyse, Mevlâ Tealâ'nın, sarhoşken namaz kılanların kıraat esnasında işledikleri günahları affettiğine işaret etmektedir.

Ruhul Beyan tefsirinde zikredildiğine göre, bu ayet-i celilede bir takım işaretler vardır. Şöyle ki: Namaz, müminin miracı ve münâcâtı (Allaha yalvarması) olduğundan, Mevlâ Tealâ bu ayet-i celilesiyle, imanlı olduklarını iddia eden kullarına: **"Şehvetlerinizin peşine düşmekten dolayı kalbinizi saran gafletlerden dolayı sarhoş hâlde iken namazda manevi yakınlığı bulamazsınız."** buyurmak istemiştir.

Zira kalbi Allah-u Tealâ'dan gafil eden her şey sarhoşluktandır. Bundan dolayı sarhoşluk bir kaç kısımda incelenmiştir ki, şarabın verdiği sarhoşluk, kişiyle aklının arasını açtığı gibi, aşktan, uykudan, sinirden, korkudan ve dünya sevgisinin istilâsından arız olan gafletten dolayı gelen sarhoşluklar da inkâr edilemez. Bu sarhoşlukların en zoru ise, nefsin verdiği sarhoşluktur, zira şaraptan sarhoş olanın cezası yanmak, nefsinden sarhoş olanın cezası ise Allah-u Tealâ'dan mahrum olmaktır.

Mevlâ Tealâ: **"Ne söyleyeceğinizi bilinceye kadar sarhoşken namaza yaklaşmayın."** buyurarak, insanın namazda okuduklarından, kalbinin gafil olmaması gerektiğine işaret etmiştir. Şöyle ki: Ey insan! ihram (iftitah) tekbiri için ellerini kaldırırken, **"Allahü Ekber"** diyorsun, bunun manası: **"Allah-u Tealâ herşeyden büyüktür ve yücedir."** demektir.

Sen bu sözü söylerken kalbinde başka bir şeyin büyüklüğü bulunmaması gerekir. Bunun da emaresi (nişanı), kalbinde Mevlâ Tealâ'nın zikriyle beraber, hiç bir şeyin zikrini, Mevlâ Tealâ'nın muhabbetiyle beraber hiç bir

şeyin muhabbetini, Mevlâ Tealâ'nın talebiyle beraber hiç bir şeyin isteğini bulundurmamandır.

Zira Allah-u Tealâ birdir, hiç bir sıfatında ortaklık kabul etmez, eğer sen tekbir getirirken bu hâlde değilsen, kendi hâline nisbetle **"Allahü Ekber"** sözünde yalancı ve sarhoş gibi olursun ki, namazından manevi yakın-lık bulamazsın. Çünkü kurbet (Mevla'ya yakınlık) seçde şartına bağlıdır, bun-dan dolayı Efendimiz *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* e: (واسجد واقترب) **"Secde et ve yaklaş."** *(Alâk Suresi:19 dan)* buyurulmuştur.

Secde; senin, varlığının vasıflarından inerek, Mevlâ Tealâ'nın varlığının vasıflarını takınmandır. İşte o secdeden sonra teşehhüdün (tahiyyat okumanın) sırrı da budur.

Bundan sonra Mevlâ Tealâ: **"Yolcu olmanızın dışında, cünüpken namaza yaklaşmayın."** buyurarak, gaflet sarhoşluğuyla manevi yakınlığa eremeyeceğiniz gibi alçak dünya ile alâkalanmaktan ibaret olan, Mevlâ'dan uzaklığın verdiği cünüplükle beraber de vuslatı bulamazsınız.

Ancak, nesli muhafaza için cima etmek, sıcaktan soğuktan korunmak ve setr-i avret için giyinmek, açlığı giderip, kuvveti muhafaza etmek için meşru surette yiyip içmek gibi, emir ve yasaklar yolunda şeriatın zahir ayağıyla yürümeniz müstesna. Bu suretlerin dışında dünya ve şehvetleriyle alâkalanmanın verdiği cünüplükten, Mevlâ Tealâ'ya yakınlık, inabe (yönelmek), doğru bir istek, güzel bir irade (arzu), halis bir niyet suyuyla yıkanıncaya kadar namazın hakikatına eremezsiniz. buyurmak istemiştir.

Eğer siz Allah-u Tealâ'yı aramak yolunda kalbinizin mizacının bozukluğundan dolayı **hastaysanız yahut** dünyayı aramak ile ahireti ve Mevlâ Tealâ'yı aramak arasında tereddütlü **bir yoldaysanız** veya **sizden biriniz, büyük abdesten** nefsinin hevasına uyma pisliğinden **gelir yahut kadınlara değer,** yani zikir meclislerinde, cennet bahçelerinde bulunduktan sonra, dünya işleriyle meşgul olarak Allah-u Tealâ'dan uzaklaşırsanız da, **bir su,** yani mahlûkattan kesilip, Allah-u Tealâ'ya doğru bir yöneliş **bulamazsanız, tertemiz bir toprakla,** yani kötü ahlâk ve amellerden tertemiz olan Allah dostlarının ayaklarının toprağıyla **teyemmüm edin,** yüzlerinizi onların ayak toprağına sürün, doğru bir istekle onların hükümlerine tam manasıyla teslim olarak, ellerinizle de onların keremlerinin eteğine tutunun.

Şüphesiz ki Allah-u Tealâ Bu sebeble sizin kendisine tam manasıyla bağlanamama günahınızı **çok affedicidir ve** umulur ki, dostlarının ayak toprağına yüzünüzü sürmeniz sebebiyle, alçak dünyaya bulaşma günahınızı da affeder, **ziyade mağfiret edicidir.** Bu yüzden şehvet tozlarından gelen bedbahtlık eserlerini siler, çünkü Allah-u Tealâ'nın dostları öyle bir cemaattır ki, onlarla oturan mahrum olmaz

ABDEST VE TEYEMMÜMÜ BEYAN EDEN DİĞER BİR AYET-İ KERİME:

« يَا اَيُّهَا الَّذِينَ اٰمَنُوا اِذَا قُمْتُمْ اِلَى الصَّلٰوةِ فَاغْسِلُوا وُجُوهَكُمْ وَاَيْدِيَكُمْ اِلَى الْمَرَافِقِ وَامْسَحُوا بِرُؤُسِكُمْ وَاَرْجُلَكُمْ اِلَى الْكَعْبَيْنِ وَاِنْ كُنْتُمْ جُنُباً فَاطَّهَّرُوا وَاِنْ كُنْتُمْ مَرْضٰى اَوْ عَلٰى سَفَرٍ اَوْ جَآءَ اَحَدٌ مِنْكُمْ مِنَ الْغَآئِطِ اَوْلٰمَسْتُمُ النِّسَآءَ فَلَمْ تَجِدُوا مَآءً فَتَيَمَّمُوا صَعِيداً طَيِّباً فَامْسَحُوا بِوُجُوهِكُمْ وَاَيْدِيكُمْ مِنْهُ مَا يُرِيدُ اللّٰهُ لِيَجْعَلَ عَلَيْكُمْ مِنْ حَرَجٍ وَلٰكِنْ يُرِيدُ لِيُطَهِّرَكُمْ وَلِيُتِمَّ نِعْمَتَهُ عَلَيْكُمْ لَعَلَّكُمْ تَشْكُرُونَ (٦) »

"Ey İman edenler! Namaz (kılmay) **a kalkacağınız zaman yüzlerinizi, dirseklerinize kadar ellerinizi ve başlarınıza mesh edip, her iki topuğa kadar ayaklarınızı yıkayın. Eğer cünüp olduysanız iyice temizlenin** (boy abdesti alın).**Hasta yahut bir sefer üzerindeyseniz, veya içinizden biri çukur yerden** (helâdan) **gelirse, yahut ta kadınlara dokunmuş** (cinsi birleşme yapmış) **sanız ve** (bu hâllerde) **su bulamamışsanız, tertemiz bir toprakla teyemmüm edin de** (niyetle) **ondan yüzlerinize ve ellerinize meshedin** (sürün).

Allah (-u Tealâ) **sizin üzerinize bir güçlük yapmayı istemiyor; Fakat, sizi tertemiz kılmak ve üstünüzdeki nimetini tamamlamak diliyor; Umulur ki şükredersiniz."** *(Maide Suresi: 6)*

Tek bir ilimde kalmak insan tabiatını yorup, hatırını bulandıracağından, ilimlerin bir nevisinden diğer nevisine geçmek ise, insan tabiatını kuvvetlendirip, hatırına dinçlik vereceğinden, Mevlâ Tealâ surenin bidayetinden buraya kadar, şerî teklif ve hükümlerin bir çok çeşitlerini açıkladıktan sonra, burada ahkam-ı şeriyyenin beyanını kesip, din düşmanlarının hâllerini ve geçmiş ümmetlerin kıssalarını açıklamak üzere şöyle buyuruyor:

اَلَمْ تَرَ اِلَى الَّذِينَ اُوتُوا نَصِيباً مِنَ الْكِتَابِ يَشْتَرُونَ الضَّلَالَةَ وَيُرِيدُونَ اَنْ تَضِلُّوا السَّبِيلَ (٤٤)

KELİME MANASI (44)

(اَلَمْ تَرَ) **Bakmadın mı?** kime? (اِلَى الَّذِينَ) **o kimselere ki,** (اُوتُوا) **verildiler,** yani Allah-u Tealâ kendilerine verdi. neyi? (نَصِيباً) **bir nasibi,** neden? (مِنَ الْكِتَابِ) **kitaptan,** yani Tevrattan kendilerine malûmat verilen yahudi âlimlerini görmedin mi? (يَشْتَرُونَ) **satınalıyorlar,** neyi? (الضَّلَالَةَ) **sapıklığı,** (وَيُرِيدُونَ) **ve istiyorlar,** neyi? (اَنْ تَضِلُّوا) **sizin de sapıtmanızı,** neyi? (السَّبِيلَ) **yolu,** yani sizin de islâmiyeti terk ederek, yoldan çıkmanızı istiyorlar.

MEALİ ŞERİFİ (44)

Kendilerine kitaptan nasip verilenlere baksana! Sapıklığı satın alıyorlar (kitaplarında gördükleri bir takım hakikatları, özellikle Peygamber *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* in vasıflarına ait ayetleri bırakıp, inkâr vadisine sapıyorlar) **ve sizin de** (hakka kavuşturucu olan dosdoğru) **yolu sapıtmanızı istiyorlar.**

İ Z A H A T

Beğavî ve Alusî tefsirlerinde zikredildiğine göre, İbn-i Abbas *(Radıyallahu Anhuma)* dan rivayet edilmiştir ki, Bu ayet-i celile Medine-i Münevvere yahudilerinin reislerinden olan Rif'at ibn-i Zeyd ile, Malik ibn-i Dihşem hakkında inmiştir. Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* Efendimiz konuştuğunda bu ikisi dillerini eğip bükerek efendimiz *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* ile alay ederler ve ayıplarlardı.

Tefsiri Kebir ve Ruhul Beyan'da zikredildiğine göre, İbn-i Abbas *(Radıyallahu Anhuma)* dan diğer bir rivayette ise bu ayet-i celile, yahudi âlimlerinden iki kişi hakkında inmiştir ki, bu ikisi, münafıkların reisi Abdullah ibni Übeyy ve adamlarına gelerek, onları islâmdan geri bırakırlardı.

Alusî tefsirinde zikredildiğine göre, ayet-i kerimedeki hitap, müminlerden görebilen herkesedirki, bu ayet-i celilede zemmedilen yahudilerin hâllerinin çirkinliğinin son derece meşhur olduğunu ifade etmektedir. Bu hitabın, muhatapların Efendisi Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* e ait olduğu söylenmiştir ki, bir kavmin efendisine yapılan hıtap hepsine yapılmış demektir.

Hâzin tefsirinde zikredildiğine göre, ayet-i celilede geçen **Kitap**'tan maksat Tevrat-ı şerif olup, **Kendilerine verilen nasip**'ten maksat ise, Tevrat-ı şeriften bildikleri bazı meselelerdir. Şöyle ki: Onlar Tevrattan Musa *(Aleyhisselâm)* ın peygamberliğini öğrendikleri hâlde, Efendimiz *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* in peygamberliğine dair olan Tevrat ayetlerini inkâr etmişlerdir. Bundan dolayı Mevlâ Tealâ ayet-i celilede (min-i teb'îzıyye) getirmiş, yani: "Kendilerine kitaptan az bir nasip verilenler." buyurmuştur.

Yahudilere kitabın tamamı verilmeyip, kitaptan bir nasip verilmesine, kendilerine Tevrat öğretildiği hâlde, Tevratla amele muvaffak edilmemeleri şeklinde de mana verilmiştir.

Tefsir-i Kebir ve Alusî'de zikredildiğine göre, Bu kitaptan maksat, Kur'an-ı Kerim de olabilir, çünkü yahudiler, Kur'an-ı Kerim'in, peygamberliğinde hiç şüphe olmayan doğru bir nebi tarafından getirilen hak bir kitap olduğunu bilmekteydiler.

Ayet-i celilede geçen **Nasip** kelimesindeki tenvin, tefhîm (büyütmek) için olup, kendilerine verilen az bir nasibin haddizatında büyük bir şey olduğunu ifade etmek suretiyle yahudileri son derece tenkit etmektedir, zira onlar, düşüncesizlik ve en çok incelenmesi gereken din ve itikad hususundaki ihmalkârlıkları yüzünden gözetilmesi ve korunulması gereken bu nasibi zayi etmişlerdir. Ancak, Abdullah ibn-i Selâm gibi, Tevrat-ı Şerif'ten, hem Musa

(Aleyhisselâm) ın hem de Muhammed *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* in nübüvvetini anlamış olan kimseleri, Allah-u Tealâ:

« ... قُلْ كَفىٰ بِاللهِ شَهِيداً بَيْنِي وَبَيْنَكُمْ وَمَنْ عِنْدَهُ عِلْمُ الْكِتَابِ (٤٣) »

"De ki: Benimle sizin aranızda şahit olarak Allah ve yanında kitap ilmi olan yeter." *(Ra'd Suresi:43'den)* buyurarak, kitap ilminin tamamına sahip olmakla vasıflamıştır.

Ayet-i celilede geçen: **"Dalâleti satın almak"** tan maksat: Reislikleri bozulmasın diye rüşvet almaları ve reisliklerini devam ettirmeleri için, Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* in doğruluğuna delâlet eden açık ayetleri gördükten sonra, Muhammed *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* i yalanlamayı imana tercih ederek, yahudilikte ısrar etmeleridir ki, böylece onlar dalâleti hidayetle değiştirmektedirler.

Gerçi Hristiyanlar da Efendimiz *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* i inkâr etmeleri sebebiyle bu ayet-i celilenin zemmettiklerine dahil iseler de, Kur'an-ı Kerim'in açık ifadesiyle, yahudilerin düşmanlığı, hristiyanlardan daha fazla olduğundan, ayet-i celilenin yahudilere hamledilmesi daha uygun görülmüştür.

Mevlâ Tealâ, bu kişileri sapıklıkla vasfettikten sonra: (وَيُرِيدُونَ اَنْ تَضِلُّوا السَّبِيلَ) **"Sizin de yoldan sapmanızı isterler."** buyurarak, bu kişilerin, müslümanları da dinlerinden çıkarmak için, şüpheye düşürmeye son derece gayret ettiklerini açıklamıştır ki, bu iki vasfı, yani kendi sapıklığıyla beraber, başkalarını da saptırmayı kendinde toplayan kişiden daha kötü bir kişi olamaz.

Ruhul Beyan tefsirinde zikredildiğine göre, Bu ayet-i celile kendisine kitap ilminin zahirinden bir şey öğretilip, sır ve hakikatlerden mahrum edilen bir takım kimseleri de zemmetmektedir ki, onlar rütbe ve riyaseti sevip, mal ve câh'a (rütbeye) tama' ederek, dünyaya düşkünlüklerinden, Allahın dininden taviz veren kötü âlimlerdir.

Böylece onlar nefislerinin arzularına uyup, gevşeklik ederek, dünyaya karşılık dini satmakta, insanları da yoldan çıkarmaktadırlar. dalâl ve idlâldan ibaret olan bu iki kötü huy ekseriyetle ulemada bulunur. Çünkü onlar insanların ellerinde bulunan dünyalığa tama' ettiklerinden, taviz vererek insanları saptırırlar. Bu hâlin gitmesinin tek çaresi ise, milletin ellerinde bulunan şeylerden ümidi kesmektir.

Rivayete göre, büyüklerden birinin bir kedisi varmış, komşusu olan kasaptan her gün kedisine yiyecek alırmış, bu zat bir defasında o kasabın çirkin bir işini gördüğünde, doğru evine gidip, evvelâ kediyi kovmuş, sonra gelip kasaba vaaz etmiş, kasap ona: Bundan sonra senin kedine bir şey vermeyeceğim." deyince,

O zat: "Zaten ben kediyi kovup, senden tama'ımı kesmeden sana vaaz etmedim." diye cevap vermiş. Bundan dolayı: "İnsanların kalplerinin kendisine karşı güzel olmasını tama' eden kişi kimsenin kötü bir işini tenkit edemez." buyurulmuştur. Artık akıllı kişi nefsini düşük ahlâktan temizleyip, kötü huylardan arınmalıdır.

وَاللّٰهُ أَعْلَمُ بِأَعْدَائِكُمْ ۚ وَكَفٰى بِاللّٰهِ وَلِيًّا ۙ وَّكَفٰى بِاللّٰهِ نَصِيرًا ﴿٤٥﴾
مِنَ الَّذِيْنَ هَادُوْا يُحَرِّفُوْنَ الْكَلِمَ عَنْ مَّوَاضِعِهٖ وَيَقُوْلُوْنَ سَمِعْنَا
وَعَصَيْنَا وَاسْمَعْ غَيْرَ مُسْمَعٍ وَّرَاعِنَا لَيًّا بِاَلْسِنَتِهِمْ وَطَعْنًا
فِي الدِّيْنِ ۭ وَلَوْ اَنَّهُمْ قَالُوْا سَمِعْنَا وَاَطَعْنَا وَاسْمَعْ وَانْظُرْنَا
لَكَانَ خَيْرًا لَّهُمْ وَاَقْوَمَ ۙ وَلٰكِنْ لَّعَنَهُمُ اللّٰهُ بِكُفْرِهِمْ فَلَا يُؤْمِنُوْنَ
اِلَّا قَلِيْلًا ﴿٤٦﴾ يٰٓاَيُّهَا الَّذِيْنَ اُوْتُوا الْكِتٰبَ اٰمِنُوْا بِمَا نَزَّلْنَا
مُصَدِّقًا لِّمَا مَعَكُمْ مِّنْ قَبْلِ اَنْ نَّطْمِسَ وُجُوْهًا فَنَرُدَّهَا عَلٰٓى
اَدْبَارِهَآ اَوْ نَلْعَنَهُمْ كَمَا لَعَنَّآ اَصْحٰبَ السَّبْتِ ۭ وَكَانَ اَمْرُ اللّٰهِ
مَفْعُوْلًا ﴿٤٧﴾ اِنَّ اللّٰهَ لَا يَغْفِرُ اَنْ يُّشْرَكَ بِهٖ وَيَغْفِرُ مَا دُوْنَ ذٰلِكَ
لِمَنْ يَّشَاۗءُ ۚ وَمَنْ يُّشْرِكْ بِاللّٰهِ فَقَدِ افْتَرٰٓى اِثْمًا عَظِيْمًا ﴿٤٨﴾
اَلَمْ تَرَ اِلَى الَّذِيْنَ يُزَكُّوْنَ اَنْفُسَهُمْ ۭ بَلِ اللّٰهُ يُزَكِّيْ مَنْ يَّشَاۗءُ
وَلَا يُظْلَمُوْنَ فَتِيْلًا ﴿٤٩﴾ اُنْظُرْ كَيْفَ يَفْتَرُوْنَ عَلَى اللّٰهِ الْكَذِبَ ۭ
وَكَفٰى بِهٖٓ اِثْمًا مُّبِيْنًا ﴿٥٠﴾ اَلَمْ تَرَ اِلَى الَّذِيْنَ اُوْتُوْا نَصِيْبًا
مِّنَ الْكِتٰبِ يُؤْمِنُوْنَ بِالْجِبْتِ وَالطَّاغُوْتِ وَيَقُوْلُوْنَ
لِلَّذِيْنَ كَفَرُوْا هٰٓؤُلَاۗءِ اَهْدٰى مِنَ الَّذِيْنَ اٰمَنُوْا سَبِيْلًا ﴿٥١﴾

Ayet: 45

Mevlâ Tealâ, kâfirlerin düşmanlığını beyan ettikten sonra, bunu çok iyi bildiğini beyan ederek müminlere yardım edeceğini müjdelemek üzere şöyle buyuruyor:

« وَ اللّٰهُ اَعْلَمُ بِاَعْدَآئِكُمْ وَكَفٰى بِاللّٰهِ وَلِيّاً وَكَفٰى بِاللّٰهِ نَصِيراً (٤٥) »

KELİME MANASI (45)

(وَ اللّٰهُ) **Ve Allah** (-u Tealâ), (اَعْلَمُ) **çok iyi bilendir.** kimleri? (بِاَعْدَآئِكُمْ) **düşmanlarınızı,** (وَكَفٰى) **yeter,** kim? (بِاللّٰهِ) **Allah** (-u Tealâ), ne olarak? (وَلِيّاً) **bir veli** (gerçek dost) **olarak,** daha? (وَكَفٰى) **ve yeter,** kim? (بِاللّٰهِ) **Allah** (-u Tealâ), ne olarak? (نَصِيراً) **hakiki bir yardımcı olarak.**

MEALİ ŞERİFİ (45)

Allah (-u Tealâ), **sizin düşmanlarınızı çok iyi bilendir. Hakiki bir dost olarak Allah** (-u Tealâ) **kâfidir, gerçek bir yardımcı olarak da Allah** (-u Tealâ) **yeter.**

İ Z A H A T

Alusî tefsirinde zikredildiğine göre, Bu cümle-i celile kâfirlerin düşmanlığını tekid ve onlardan sakınmak gerektiğini açıklamak için muteriza (araya girmiş) tir. Yoksa Allah-u Tealâ'nın her şeyi en iyi bildiği herkesçe bilinmektedir. Buna göre mana: Allah-u Tealâ, sizin düşmanlarınızın hâlini ve meâlini (geleceklerini) çok iyi bilmektedir. Dolayısıyla onlara iltifat etmeyin, zira Allah-u Tealâ sizin işlerinizi takip edecek ve dilediği şekilde size menfaat verecek bir veli olarak yeter.

Yine Allah-u Tealâ, onların hilesini ve şerrini defedecek bir yardımcı olarak kâfidir, dolayısıyla O'nun dostluk ve yardımıyla yetinin, ancak O'na güvenin, kâfirlere aldanmayın ve onların yaptıkları hilelerden darlanmayın. demektir. Bucümle-i celilede müminlere vaad (müjde), düşmanları için ise vaîd (tehdit) vardır. İmam-ı Fahrurrazi buyurmuştur ki:

« وَكَفٰى بِاللّٰهِ وَلِيّاً وَكَفٰى بِاللّٰهِ نَصِيراً »

"Allah veli olarak yeter ve Allah yardımcı olarak yeter." kavl-i şerifinde (كَفٰى) fiilinin ism-i celilin izhar ıyla beraber her iki cümlede tekrar edilmesi, Allah-u Tealâ Hazretlerinin kifayetini (yeterliliğini) kuvvetlendirmekle beraber, kâfirlerden korkulmaması gerektiğinin sebebini açıklamaktadır, zira böyle bir yerde tekrar, kalpte tesir bakımından daha etkili olur.

(بِاللّٰهِ) Billahi kavl-i şerifinde (بِ) nın zikredilmesinin faydası hususunda da hatırıma şöyle geliyor: Bâ aslında ilsak (bir şeyi diğer bir şeye yapıştırmak) içindir. Bu mana ise ancak te'sir ile müessir (tesir eden) arasında hiç bir vasıta bulunmayan yerde güzel olur.

Eğer burada (كَفَى اللهُ) buyurulacak olsaydı, bu, Allah-u Tealâ'nın dostlarına yeterli olmasını ifade ederdi, lâkin Allah-u Tealâ'nın bu kifayeti vasıtalı mı, vasıtasız mı yapacak olduğuna delâlet etmezdi, ne zaman ki, (بِ) ba harfi zikredildi, bu, Allah-u Tealâ'nın dostlarına yardım etme işini hiç bir kimsenin vasıta olmadan bizzat üstlendiğini ifade etmiş oldu.

Mevlâ Tealâ, yahudilerin sapıklığı seçtiklerini açıkladıktan sonra, bu sapıklığın şeklini beyan etmek üzere şöyle buyuruyor:

مِنَ الَّذِينَ هَادُوا يُحَرِّفُونَ الْكَلِمَ عَنْ مَوَاضِعِهِ وَيَقُولُونَ سَمِعْنَا وَعَصَيْنَا وَاسْمَعْ غَيْرَ مُسْمَعٍ وَرَاعِنَا لَيًّا بِأَلْسِنَتِهِمْ وَطَعْنًا فِي الدِّينِ وَلَوْ أَنَّهُمْ قَالُوا سَمِعْنَا وَأَطَعْنَا وَاسْمَعْ وَانْظُرْنَا لَكَانَ خَيْرًا لَهُمْ وَأَقْوَمَ وَلَٰكِن لَّعَنَهُمُ اللَّهُ بِكُفْرِهِمْ فَلَا يُؤْمِنُونَ إِلَّا قَلِيلًا (٤٦)

KELİME MANASI (46)

Kendilerine kitaptan nasip verilenler kimlerdendir? (مِنَ الَّذِينَ) **o kimselerdendir ki,** (هَادُوا) **yahudi oldular,** öyle yahudiler ki, (يُحَرِّفُونَ) **değiştirirler,** neyi? (الْكَلِمَ) **kelimeleri,** nereden? (عَنْ مَوَاضِعِهِ) **yerlerinden,** yani Allah-u Tealâ tarafından konuldukları yerlerinden kaldırıp değiştirirler. (وَيَقُولُونَ) **ve derler,** (سَمِعْنَا) **işittik,** (وَعَصَيْنَا) **ve isyan ettik** (kalbimizle karşı geldik) daha ne derler? (وَاسْمَعْ) **dinle,** ne olduğun hâlde? (غَيْرَ مُسْمَعٍ) **dinlenmez olduğun hâlde,** yani davet ettiğin yola icabet edilmez ve emirlerin dinlenmez olduğun hâlde, daha ne derler? (وَرَاعِنَا) **raina derler.** ne olarak? (لَيًّا) **eğerek,** neyi? (بِأَلْسِنَتِهِمْ) **dillerini,** daha? (وَطَعْنًا) **taan ederek** (saldırarak), neye? (فِي الدِّينِ) **dine,** (وَلَوْ أَنَّهُمْ) **eğer onlar,** (قَالُوا) **deselerdi,** (سَمِعْنَا) **işittik,** daha? (وَأَطَعْنَا) **ve itaat ettik ,** (وَاسْمَعْ) **dinle,** daha? (وَانْظُرْ) **bak,** kime? (نَا) **bize,** (لَكَانَ) **elbette olurdu,** nedir olurdu? (خَيْرًا) **daha hayırlı,** kim için? (لَهُمْ) **onlar için,** daha ne olurdu? (وَأَقْوَمَ) **daha doğru,** (وَلَٰكِن) **lâkin,** (لَعَنَ) **lânet etti.** kime? (هُمْ) **onlara,** kim? (اللهُ) **Allah** (-u Tealâ hazretleri) ne sebebiyle? (بِكُفْرِهِمْ) **küfür** (inkâr) **ları sebebiyle,** (فَلَا يُؤْمِنُونَ) **artık onlar iman edemezler,** (إِلَّا قَلِيلًا) **pek azı müstesna,** veya onlar tamamen iman etmezler ancak pek az inanırlar.

MEALİ ŞERİFİ (46)

Yahudi olanlardan kimi, kelimeleri (Allah-u Tealâ tarafından konuldukları) **yerlerinden değiştirirler, dillerini eğ** (ip bük) **erek ve dine saldırarak** (sana) **"İşittik ve isyan ettik. İşit, işitmez olası. Râinâ" derler. Eğer onlar: "İşittik, itaat ettik, dinle ve bizi gözet." deselerdi, şüphesiz kendileri için daha hayırlı ve daha doğru olacaktı; Fakat küfürleri** (gerçeği kabul etmemeleri) **sebebiyle Allah** (-u Tealâ) **onları lânetlemiştir. Artık pek az inanırlar.**

Ayet: 46

İ Z A H A T

Tefsiri Kebir'de zikredildiğine göre, Mevlâ Tealâ, bu ayet-i celilesinde yahudilerin sapıklıklarını bir kaç yönden açıklamıştır:

1 - *Kelimelerin yerlerini değiştirmeleri:* Bu tahrifin şeklinde de bir kaç görüş vardır.

a) **Tevrat-ı Şerifin lâfızlarını değiştirirlerdi:** Nitekim Nesefî tefsirinde zikredildiğine göre, Tevrat-ı şerif'te Efendimiz *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* in vasfında geçen: (اسمر ربعة) Buğday tenli ve orta boylu lâfızlarını (ادم طوال) karayağız ve uzun boylu vasıflarıyla değiştirmişlerdir. Er-Recm lâfzının yerine de El-Had lâfzını koyarak tahrifte bulunmuşlardır.

Burada: "Şarkta ve garpta meşhur olan, kelime ve harflerine varıncaya kadar mütevatir olan, bir kitabı tahrif etmeleri nasıl mümkün oldu?" diye bir soru akla gelirse, Cevaben denir ki: Tevrat ehlinin sayısı az olup, kitabı ezbere bilen âlimler son derece az olduklarından aralarında anlaşıp kitabı değiştirmeye fırsat buldular. Bu ümmetin ise, nüfusu çok olup, Kur'an-ı Kerim'i ezbere bilen hafız ve âlimler son derece çok olduğundan, içlerinden kötü niyetli olanlar, Kur'an-ı Kerim'i değiştirmeye kalkışamadılar. Nitekim Mevlâ Tealâ Hazretleri:

« اِنَّا نَحْنُ نَزَّلْنَا الذِّكْرَ وَاِنَّا لَهُ لَحافِظُونَ (٩) »

"Şüphesiz ki, Kur'anı biz indirdik ve elbette onu koruyucular da muhakkak ki biziz." *(Hicr Suresi:9)* buyurarak Kur'an-ı Kerim'i kıyamete kadar tahrifattan muhafaza edeceğini bildirmiştir.

b) **Bu değiştirmeden maksat, bir takım boş şüpheler ortaya atıp yanlış yorumlar yapmak ve lâfızları bir takım hilelerle, Hak olan manasından, yanlış manalara çevirmektir.** Nitekim bizim zamanımızda da bidat ehli kendi görüşlerine uymayan ayet-i kerimelere bu şekilde muamele yapmaktadır.

Onlar Kur'an-ı kerimin lâfzını değiştiremeyeceklerini anlayınca yanlış manalar vererek cahilleri aldatmaya çalışmışlardır. Hatta yahudi ve hristiyanların cehenneme girecekleri Kur'an-ı Kerimin bir çok ayetleriyle açıkça ifade edilmişken Bakara Suresinin 62. ayetini yanlış yorumlayarak, Efendimiz *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* e inanmadan da ehl-i kitabın cennete gireceklerini iddia eden, teheccüd namazını inkâr eden, hadis-i şeriflerin bir çoğunu reddeden, namazı üç vakte indiren ve hatta salât kelimesinin lugat itibariyle dua manasında olduğunu öne sürerek namazı dahi ortadan kaldıran ve bütün bu iddialarına yanlış yorumladıkları bazı ayet ve hadisleri delil olarak getiren, böylece bir çok ayet-i kerime ve hadis-i şeriflerin açık beyanlarına ters düşen, peşlerinde bir çok insanları sapıklığa sürükleyen, bir takım ilâhiyat profesörleri ve hoca geçinen deccal ve zındıklar türemiştir.

Allah-u Tealâ bizi ve bütün ümmet-i Muhammed'i bu gibi kötü âlimlerin şerrinden emîn eylesin Âmin..,

Ruhul Beyan tefsirinde zikredildiğine göre, bu ümmetin kötü âlimleri Allah'ın ayetlerini sözleriyle olmasa da hareketleriyle değiştirmektedirler. Allah-u Tealâ'nın emrettiği dünya ve ziynetini terketmek, nefsin hevasına uymamak, ahireti dünyaya tercih etmek, Mevlâ Tealâ'yı arama uğrunda halktan kesilmek gibi hususlarda dilleriyle **"işittik"** deseler de, hareketleriyle **"isyan ettik"** derler.

Çünkü onlar bu yüce muamelelerin kokusunu bile koklayamamış ve bu makamların etrafında dolaşamamış olmalarından maada, keramet sahibi kişileri inkâr etmekte ve türlü türlü sözlerle alay etmektedirler. Dolayısıyla onlardan pek azı müstesna, ekserisi nefislerinin arzusu üzere küfredip, Mevlâ Tealâ'yı aramakta doğru bir isteğin neticelerinden olan hakiki bir imana nail olamamış ve kalb-i selîm'le iman edememişlerdir. Zira gerçek iman, ameli Allah-u Tealâ için halis kılıp, dünya ve ziynetlerini terketmek, hatta Mevlâ Tealâ'yı bulmak için varlığı cömertçe harcamaktır ki, bu gibi âlimler, bu hâllerden mahrumdurlar. Nitekim bunların zemmi hakkında:

٢٤٧– عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ (رضى الله عنه) قَالَ رَسُولُ اللهِ ﷺ: « مَنْ تَعَلَّمَ عِلْمًا مِمَّا يُبْتَغَىٰ بِهِ وَجْهُ اللهِ عَزَّ وَجَلَّ لَا يَتَعَلَّمُهُ إِلَّا لِيُصِيبَ بِهِ عَرَضًا مِنَ الدُّنْيَا لَمْ يَجِدْ عَرْفَ الْجَنَّةِ يَوْمَ الْقِيَامَةِ »

247 - Ebu Hureyre *(Radıyallahu Anh)* dan rivayete göre, Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)*: **"Her kim, kendisiyle Allah'ın rızası, talebolunan** (aranan) **bir ilmi, ancak dünya nasibini kazanmak için öğrenirse, kıyamet gününde cennetin kokusunu duyamaz."** buyurmuştur. *(Ebu Davud, ilim:12, No:3664, 2/346, İbn-i Mace, Mukaddime:23, No:252, 1/92, Müsned-i Ahmed, No:8465, 3/239, Hakim, Müstedrek,1/85)*

Şeyh Şazelî *(Kuddise Sırruhu)* buyurmuştur ki: "Faydalı ilim, Mevlâ'ya ibadete yardımcı olan, sahibini Allah-u Tealâ 'dan daima korkutan, Allah-u Tealâ'nın sınırlarını muhafaza ettiren bir ilimdir ki, bu da marifetullah (Allahı bilmek) tir.

Şeyh Ebul Hasen buyurmuştur ki: İlimler dinar ve dirhemler gibidir. Dilerse, Mevlâ Tealâ onlarla seni menfaatlandırır, dilerse seni zarara uğratır. Eğer bir ilmin beraberinde Allah korkusu varsa, onun ecri (sevabı) sana aittir, yoksa günahı, vebali ve azabı senin üzerinedir. Allah-u Tealâ'dan korkmanın alâmetiyse dünyayı ve mahlûkatı terkedip nefis ve şeytanla harbetmendir.

c) Yahudiler Efendimiz *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* in huzuruna gelip ona bir şey sorarlar, O da onlara gerekeni bildirirdi. Sonra, yanından çıktıklarında ise Efendimiz *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* in sözlerini değiştirirlerdi ki, bu da tahrifin değişik bir şeklidir.

2 - ***Yahudilerin "İşittik ve isyan ettik."*** demeleridir.

Bunun da iki yönlü izahı vardır.

a) Efendimiz *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* onlara bir şey emrettiğinde görünüşte işittik derler, içlerinden ise isyan ettik derler.

b) Efendimiz *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* e açıkça karşı gelmek ve onun emrini küçümsemek için: "İşittik ve isyan ettik" sözünü alenen söylerlerdi.

3 - "Dinle, Ey sözü dinlenmez adam" demeleridir.

Fahrurrazî, Nesefî, Hâzin ve Alusî tefsirlerinde zikredildiğine göre, bu kelime medih ve tazim ile ihanet ve tenkide ihtimali bulunan iki yönlü bir sözdür. Medih ve tazim için olması ihtimaline göre: "Çirkin bir şey duymadığın hâlde dinle." demektir.

Zem ve tenkit için olması ihtimaline göre, bir kaç manaya gelir.

a) Kâfirler Efendimiz *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* e dilleriyle: "Dinle" derler. içlerinden ise: "Dinleyemez olasın" derlerdi.

b) "Sözün kabul edilmez, davetine icabet edilmez olduğun hâlde dinle" yani sana uygun bir cevap dinleyemediğin için, hiç bir şey dinleyememiş olasın. demektir.

c) "Razı olacağın bir söz duyamayacak olduğun hâlde dinle" demektir ki, insan sevmediği bir şeyi duymak istemediğinden onu duymamış gibidir. Dolayısıyla bu söz zemme ve medhe müsaid ise de kâfirler bunu tenkit gayesiyle söylerlerdi.

4 - Dillerini eğip, büküp, dini tenkit ederek "Râinâ" demeleridir.

Yahudiler Efendimiz *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* e hitabederken bu sözü de kullanırlardı. Bu da evvelki cümle gibi hayra ve şerre ihtimali olan iki yönlü bir sözdür. Hayır ihtimaline göre manası: "Bize mühlet ver, bize bak veya bizi bekle de konuşalım." demektir.

Şer ihtimalinde ise bir kaç vecih vardır:

a) Bu kelime yahudilerin kendi aralarında alay ve maskaralık için kullandıkları bir sözdür. Bundan dolayı Bakara suresinin 104. ayet-i kerimesinde, müslümanlar Efendimiz *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* in huzurunda bu sözü kullanmaktan nehyedildiler.

b) Bu söz: "Bize kulak ver, biz konuştukmu sus ki anlayasın." manasındadır ki, peygambere karşı konuşulacak bir söz değildir, zira ona karşı ancak hürmet ve tazimle konuşmak gerekir.

c) Onlar bu sözleriyle görünüşte: "Bize kulak ver." manasını kastettiklerini anlaştırmaya çalışırlar, aslında kendi lugatlarında: "Ruûnet (düşüncesizlik) manasında olup sövmeyi ifade eden bu kelimeyle Efendimiz *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* e hakaret etmek isterlerdi.

d) Onlar bu sözü kullanırken dillerini büküp, (ayn) ın kesresini işbâ' ederek (çekerek): "Raîyna" diye okurlardı ki, Bu mel'unlar bu şekilde, Efendimiz *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* e: "Sen bizim koyunlarımızı otlatan çobansın" diyerek hakaret etmek isterlerdi.

Ayet-i celilede geçen (لَيّ) Leyy: Asıl lugatında eğip bükmek manasındadır, bunun tefsiri hakkında da bir kaç vecih vardır.

1 . İmam-ı Ferra *(Rahimehullah)* buyurmuştur ki: "Onların hayra ve şerre ihtimalli olan sözleri kullanıp, tenkit muradetmeleri var ya, işte: "Leyy" bundan ibarettir.

2 . Onların gizledikleri tenkidi, münafıklık yolu üzere hürmet ve tazim şeklinde göstermeleri demektir.

3 . Bir insanla alay edenin yaptığı gibi yahudilerin bu sözleri kullanırken dillerini ve dudaklarını eğip bükerek konuşmalarıdır ki, Mevlâ Tealâ, onların bu işlere ancak dini tenkit etmek için teşebbüs ettiklerini açıklamıştır, zira onlar kendi arkadaşlarına:

"Biz ona sövüyoruz da anlamıyor, eğer peygamber olsaydı bunu bilirdi" diyorlarken, Allah-u Tealâ bu işi ortaya çıkararak onların pis niyetlerini açıkladı ve böylece onların, Efendimiz *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* in peygamberliğini tenkit için yaptıkları şeyler, aksine Efendimiz *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* in nübüvvetinin doğruluğuna kat'î bir delil oluverdi. Zira gaibden haber vermek en büyük bir mucizedir.

İşte Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* efendimiz bütün bu eziyetlere sabredip, Mevlâ Tealâ'nın yardımına güvendiğinden, kendisini müdafaaya kalkışmayıp, Mevlâ Tealâ'nın müdafaasına sığınmış, Mevlâ Tealâ da kendisini en iyi şekilde savunmuş ve bu ayet-i celilede de görüldüğü gibi, ona son derece yardım etmiştir. Allah-u Tealâ'nın dostlarıyla muamelesi daima böylecedir. Nitekim:

٢٤٨ – عَنْ وُهَيْبِ بْنِ الْوَرْدِ (رضى الله عنه) قَالَ: قَالَ اللّٰهُ: « يَا ابْنَ آدَمَ اذْكُرْنِى اِذَا غَضِبْتَ اَذْكُرْكَ اِذَا غَضِبْتُ ، فَلَا اَمْحَقْكَ فِيمَنْ اَمْحَقُ وَاِذَا ظُلِمْتَ فَاصْبِرْ وَارْضَ بِنُصْرَتِى فَاِنَّ نُصْرَتِى لَكَ خَيْرٌ مِنْ نُصْرَتِكَ لِنَفْسِكَ »

248 - Vüheyb ibn-i Verd *(Radıyallahu Anh)* dan rivayet edildiğine göre, Allah-u Tealâ kullarına hitaben şöyle buyurmuştur: **"Ey Âdemoğlu! Kızdığında beni hatırla ki, kızdığımda ben de seni hatırlayayım da helâk ettiklerimin arasında seni de helâk etmeyeyim. Bir zulme uğradığında sabret ve benim yardımıma razı ol, çünkü benim sana yardım etmem, senin kendine yardımından daha hayırlıdır."** *(İbn-i Ebî Hatim, Süyûtî, Dürrül Mensur:2/554)*

Burada: "Onlar kitaplarını değiştirip, işittik ve isyan ettik sözlerini açıkça söyledikleri hâlde, Efendimiz *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* e neden açıkça sövmeyip, bu iki yöne ihtimali bulunan sözleri sarfetme lüzumunu hissetmişlerdir?" diye bir soru yöneltilecek olursa, Müfessirîn-i Kiram buna özetle iki şekilde cevap vermişlerdir.

1 . Onlar: "İsyan ettik" sözlerini açıktan söylemeyip, içlerinden geçirmekteydiler ki, bu onların bir nevi münafıklıklarını göstermektedir. Burada da durum aynıdır.

2 . Onların isyanlarını açıkça söylediklerini farzetsek de, bütün kâfirler Efendimiz *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* e karşı küfür ve isyanlarını ortaya koymakta oldukları hâlde, Efendimiz *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* in heybetinden ve ashab-ı kiram'ın müdahalesinden korktuklarından Efendimiz *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* i açıkça tenkit edemiyorlardı.

Bundan sonra, Mevlâ Tealâ: **"Eğer onlar işittik ve isyan ettik."** sözünün yerine, defaatle senin mucizelerini gördükleri için, doğruluğunu bildiklerinden dolayı: **"İşittik ve itaat ettik."** deseydiler,

"İşit işitmez olası" , "Dinle" ve "Raina" sözleri yerine, **"Bize bak, bizi gözet" deselerdi, elbette kendileri için Allah indinde daha hayırlı ve daha doğru olacaktı."** buyurmuş, daha sonra da, küfrü seçmeleri sebebiyle kendisinin onlara lânet ettiğini, onların içinden çok azının iman ettiğini açıklamıştır.

Ayet-i celilenin sonunda geçen (قَلِيلاً) kelimesinin, neyin sıfatı olduğu hakkında iki görüş vardır.

1. görüşe göre: "Kalîl" kavmin sıfatıdır, buna göre mana: **"Onlardan ancak pek az kavimler** (topluluklar) **iman eder."** demektir ki, bu az kimselerin de Abdullah ibn-i Selâm ve arkadaşları veya Allah-u Tealâ'nın onların içinden, daha sonra iman edeceklerini bildiği kimseler olduğu rivayet edilmiştir.

2. görüşe göre: "Kalîl" kelimesi, imanın sıfatıdır ki, buna göre mana: **"On lar çok az iman eder."** demek olur. Zira onlar Allah-u Tealâ'ya, Tevrata ve Musa *(Aleyhisselâm)* a inandıkları hâlde, diğer peygamberleri inkâr ettiklerinden imanları çok az sayılmıştır.

YAHUDİLERİN TAHRİFATINI BEYAN EDEN DİĞER BİR AYET-İ KERİME:

« فَبِمَا نَقْضِهِمْ مِيثَاقَهُمْ لَعَنَّاهُمْ وَجَعَلْنَا قُلُوبَهُمْ قَاسِيَةً يُحَرِّفُونَ الْكَلِمَ عَنْ مَوَاضِعِهِ وَنَسُوا حَظًّا مِمَّا ذُكِّرُوا بِهِ وَلَا تَزَالُ تَطَّلِعُ عَلَىٰ خَائِنَةٍ مِنْهُمْ إِلَّا قَلِيلًا مِنْهُمْ فَاعْفُ عَنْهُمْ وَاصْفَحْ إِنَّ اللَّهَ يُحِبُّ الْمُحْسِنِينَ (١٣) »

"Sözlerini bozmaları sebebiyle, onları lânetledik ve kalplerini katılaştırdık. Onlar kelimeleri (Tevrattaki Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* ve diğer hakikatlerle ilgili sözleri, Allah-u Tealâ tarafından) **konulan yerlerinden** (kaldırıp) **değiştirirler. Onlar ihtar edildikleri şeylerden** (kendilerine nasihat edilen hakikatlerden) **bir nasip** (almayı da) **unuttular. İçlerinden pek azı hariç olmak üzere sen, onlardan daima bir hainliğe muttali olup duracaksın** (rastlayacaksın). **Yine de sen onların suçundan geç ve aldırış etme, şüphesiz ki Allah** (-u Tealâ) **iyilik edenleri sever."** *(Maide Suresi:13)*

YAHUDİLERİN İŞİTTİK VE İSYAN ETTİK SÖZLERİNİ, MÜMİNLERİN İSE İTAATLARINI BEYAN EDEN İFADELERİ HAKKINDAKİ DİĞER AYET-İ KERİMELER:

« وَإِذْ أَخَذْنَا مِيثَاقَكُمْ وَرَفَعْنَا فَوْقَكُمُ الطُّورَ خُذُوا مَا آتَيْنَاكُمْ بِقُوَّةٍ وَاسْمَعُوا قَالُوا سَمِعْنَا وَعَصَيْنَا وَأُشْرِبُوا فِي قُلُوبِهِمُ الْعِجْلَ بِكُفْرِهِمْ قُلْ بِئْسَمَا يَأْمُرُكُمْ بِهِ إِيمَانُكُمْ إِنْ كُنْتُمْ مُؤْمِنِينَ (٩٣) »

"Ve (Ey Benî İsrail!) **o zamanı da hatırlayın ki, sizin** (Tevrat'a inanıp onunla amel edeceğinize dair) **kuvvetli sözünüzü almıştık. Ve üzerinize Tur dağını kaldırmıştık.** (ve size şöyle demiştik) **size verdiğimiz şeyi** (Tev-

rat hükümlerini) **kuvvet** (dikkat ve ciddiyet) **le alın.** (onunla amel edin) **ve** (size söylenen Tevrat hükümlerini kabul ve itaat niyetiyle) **dinleyin** (bunun üzerine onlar, bu sözlerini) **işittik ve** (emrine) **isyan ettik demişlerdi. Ve** (önceki) **küfürleri sebebiyle, onların kalplerinde buzağı** (sevgisi) **içirilmişti** (yerleştirilmişti. Habibim onlara) **de ki: Eğer siz mümin** (Tevrat'a inanıcı) **iseniz inancınız size ne kötü şeyi emrediyor** (ki, peygamberleri öldürür, kitabınızı yalanlar, işittik isyan ettik dersiniz. Ve hâlâ buzağıyı kalpden çıkarmazsınız, Tevrat'a iman bu gibi çirkin şeyleri caiz kılmayacağına göre, siz aslâ kendi kitabınıza da inanıcı değilsiniz)." *(Bakara Suresi:93)*

«اٰمَنَ الرَّسُولُ بِمَا اُنْزِلَ اِلَيْهِ مِنْ رَبِّهٖ وَالْمُؤْمِنُونَ كُلٌّ اٰمَنَ بِاللّٰهِ وَمَلٰٓئِكَتِهٖ وَكُتُبِهٖ وَرُسُلِهٖ
لَانُفَرِّقُ بَيْنَ اَحَدٍ مِنْ رُسُلِهٖ وَقَالُوا سَمِعْنَا وَاَطَعْنَا غُفْرَانَكَ رَبَّنَا وَاِلَيْكَ الْمَصِيرُ (٢٨٥)»

"O peygamber (Muhammed Mustafa *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* **de, kendisine Rabbinden indirilene** (Kuranı Kerime ve onun bütün beyanatına, açıklamalarına) **iman etti** (inandı). **Müminler de** (inandılar), **Hepsi de Allaha, onun meleklerine, kitaplarına ve peygamberlerine inandı** (lar) **ve: 'Biz onun** (Allah-u Tealâ'nın) **peygamberlerinden hiç birinin arasını ayırmayız** (hepsine inanırız). **Ve biz işittik** (Allah-u Tealâ tarafından gelen emir ve yasakları anladık) **ve itaat ettik** (bütün emir ve yasaklarına boyun eğdik) **Ey Rabbimiz! Mağfiretini** (beşeriyet sebebiyle işleyeceğimiz kusurlarımızı affetmeni) **dileriz ve** (ölüp dirilerek) **dönüş** (ümüz) **ancak sanadır.' dediler."** *(Bakara Suresi:285)*

Mevlâ Tealâ, yahudilerin çeşitli hile ve eziyetlerini açıkladıktan sonra, onlara imanı emretmek ve inanmadıkları takdirde başlarına gelecek azap ile onları tehdit etmek üzere şöyle buyuruyor:

يٰٓاَيُّهَا الَّذِينَ اُوتُوا الْكِتَابَ اٰمِنُوا بِمَا نَزَّلْنَا مُصَدِّقًا لِمَا مَعَكُمْ مِنْ قَبْلِ اَنْ نَطْمِسَ وُجُوهًا
فَنَرُدَّهَا عَلٰٓى اَدْبَارِهَا اَوْ نَلْعَنَهُمْ كَمَا لَعَنَّآ اَصْحَابَ السَّبْتِ وَكَانَ اَمْرُ اللّٰهِ مَفْعُولًا (٤٧)

KELİME MANASI (47)

(يَا اَيُّهَا الَّذِينَ) **Ey o kimseler ki,** (اُوتُوا) **verildiler,** yani biz onlara verdik. neyi? (الْكِتَابَ) **kitabı,** yani Ey ehli kitap! (اٰمِنُوا) **İman edin,** neye? (بِمَا) **o kitab** (Kur'an) **a ki,** (نَزَّلْنَا) **biz indirdik,** ne olduğu hâlde? (مُصَدِّقًا) **tasdik edici** (doğrulayıcı) **olduğu hâlde,** neyi? (لِمَا) **onu** (Tevratı) **ki,** kiminledir? (مَعَكُمْ) **sizinle beraberdir,** neden evvel? (مِنْ قَبْلِ اَنْ نَطْمِسَ) **sil** (ip dümdüz et) **meden evvel,** neyi? (وُجُوهًا) **bir takım yüzleri,** daha? (فَنَرُدَّ) **çevirmeden,** neyi? (هَا) **onları** (yüzleri), ne üzerine? (عَلٰٓى اَدْبَارِهَا) **arkaları üzerine,** (اَوْ نَلْعَنَ) **yahutta lânet etmeden,** kime? (هُمْ) **onlara** (o yüzlerin sahiplerine), ne gibi? (كَمَا لَعَنَّا) **lânet ettiğimiz gibi,** kime? (اَصْحَابَ السَّبْتِ) **Eshab-ı Sebt'e** (cumartesi adamlarına),

(وَكَانَ) **oldu,** ne? (اَمْرُ اللّٰهِ) **Allahın emri,** yani takdir ettiği şey, (مَفْعُولاً) **işlenmiş** (mutlaka yerine gelecek) **tir.**

MEALİ ŞERİFİ (47)

Ey ehli kitap! Biz, bir takım yüzleri sil (ip dümdüz ed) **erek, arkalarına çevirmeden, yahut onları, Eshab-ı sebt'i** (cumartesi gününe saygı göstermeyen bazı yahudileri) **lânetlediğimiz gibi lânetlemeden önce** (davranarak), **sizin beraberinizdekini** (Tevratı) **tasdik edici** (doğrulayıcı olarak) **indirdiğimiz** (Kur'an-ı kerim) **e iman edin; Allah** (-u Tealân) **ın emri** (takdir ettiği şey) **mutlaka yerine gelecektir.**

İ Z A H A T

Beğavî, Kurtubî ve Alusî tefsirlerinde zikredildiğine göre, İbni Abbas *(Radıyallahu Anhuma)* şöyle buyurmuştur, Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* Efendimiz, Abdullah ibn-i Sûriyâ ve Kaab ibn-i Eşref gibi yahudi âlimlerinin reisleriyle konuşurken onlara:

٢٤٩–« يامَعْشَرَ يَهودَ اتَّقوُا اللّٰهَ وَاَسْلِموُا فَوَاللّٰهِ انَّكُمْ لَتَعْلَموُنَ اَنَّ الَّذى جِئْتُكُمْ بِه الْحَقُّ »

249 - **"Ey Yahudi cemaatı Allah'tan korkun ve müslüman olun! Vallahi, şüphesiz ki siz, benim size getirdiğim dinin hak olduğunu elbette bilmektesiniz."** buyurduğunda, onların: "Ya Muhammed! Biz senin doğruluğuna dair bir şey bilmiyoruz." demeleri üzerine, Allah-u Tealâ onlar hakkında bu ayet-i kerime'yi indirmiştir. *(Taberî:5/79, Beğavî, 1/438, Süyûtî, Dürrül Mensur:2/555, Beyhakî, Delâilün Nübüvvet, 2/534)*

Ruhul Beyan tefsirinde zikredildiğine göre, Kur'an-ı Kerim'in, Tevrat-ı Şerifi tasdik etmesinden maksat, Kuran-ı Kerimin, Tevratı-ı Şerifte yahudilere açıklandığı şekilde inmiş olmasıdır. Yahut kıssalar, müjde ve tehditler, tevhide davet, insanlar arasında adalet, ve bütün günahlardan menetmek gibi hususlarda Tevrat-ı şerife uygun düşmesidir.

Asırların değişmesiyle ümmetlerin farklılıkları sebebiyle, Kur'an-ı Kerim'in, Tevrat-ı Şerife bazı cüzî hükümlerde ve bir takım teferruatta muhalif gibi görünmesi ise, gerçekte muhalefet olmayıp, bilakis her bir kitap kendi asrına nisbetle bir çok hikmetleri içine alan, bir hak ve hakikat olduğundan, aralarında görülen bu uyumsuzluk, muvafakatin (uyumluluğun) ta kendisidir. O derece ki, önce gelenin inişi gecikecek olsa, elbette sonra gelene uygun inecek, sonra gelen de önce inecek olsaydı, kesinlikle önce gelene uygun olacaktı. Nitekim:

٢٥٠– عَنْ جابِرِ بْنِ عَبْدِ اللّٰهِ (رضى الله عنه) اَنَّ عُمَرَ بْنَ الْخَطَّابِ (رضى الله عنه) اَتَى النَّبِىَّ ﷺ بِكِتابٍ اَصابَهُ مِنْ بَعْضِ اَهْلِ الْكِتابِ فَقَرَأَهُ النَّبِىُّ ﷺ فَغَضِبَ فَقالَ: « اَمُتَهَوِّكُونَ فيها يَاابْنَ الْخَطَّابِ وَالَّذى نَفْسى بِيَدِهِ لَقَدْ جِئْتُكُمْ بِها بَيْضاءَ نَقِيَّةً لاتَسْأَلُوهُمْ عَنْ شَىْءٍ

فَيُخْبِرُوكُمْ بِحَقٍّ فَتُكَذِّبُوا بِهِ اَوْ بِبَاطِلٍ فَتُصَدِّقُوا بِهِ وَالَّذِى نَفْسِى بِيَدِهِ لَوْ اَنَّ مُوسىٰ عليه السلام كَانَ حَيًّا مَا وَسِعَهُ اِلَّا اَنْ يَتَّبِعَنِى » وَ فِى رِوَايَةٍ « يَكْفِيكُمْ كِتَابُ اللّٰهِ تَعَالىٰ »

250 - Cabir İbn-i Abdillah *(Radıyallahu Anh)* dan rivayet edildi ki: Ömer İbn-i Hattab *(Radıyallahu Anh)* ehli kitaptan aldığı bir kitabı (yazıyı) Efendimiz *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* e getirdi. Sonra Efendimiz *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* e onu okuyunca, Efendimiz *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* kızdı ve şöyle buyurdu: **"Ey Hattab oğlu! Siz hayret edici** (şaşkın) **mısınız? Nefsim yedi kudretinde olan Allah'a yemin ederim ki, ben size onları** (ehli kitabın kitaplarında yani İncil ve Tevrat'ta olan bilgileri) **bembeyaz, tertemiz** (apaçık, karışıksız bir şekilde) **getirdim.**

Onlardan (ehli kitaptan) **bir şey sormayın onlar size doğruyu haber verir, siz onu tekzip eder** (böylece küfre düşer) **siniz, veya bir bâtılı haber verir; onu tasdik eder** (böylece günaha girer) **siniz. Nefsim yedi kudretinde olan Allah'a yemin ederim ki. Eğer Musa** *(Aleyhisselâm)* **sağ olsaydı bana tâbi olmaktan başka çaresi olmazdı."** Bir rivayette de: **"Allah** (-u Tealân) **ın kitabı size yeter."** buyurdu. *(Ahmed İbn-i Hanbel, Müsned, No:15158, 5/195)*

Alusî tefsirinde zikredildiğine göre, ayet-i celilede geçen: **"Bir takım yüzleri mahvetmeden"** kavl-i şerifi, iman emrine taalluk etmektedir ki, iman emrine çabucak imtisal edilmek gerektiğini ifade etmektedir.

Zira Mevlâ Tealâ bu cümle-i celilesiyle, azabın muhataplara doğru yönelmiş olup, yakın zamanda meydana geleceğinin, haber verilmeye bile lüzum görülmeyen bir gerçek olduğuna tenbih etmek için, tehdidi muhalefete bağlamamış, yani "İman etmezseniz, yüzlerinizi mahvederiz." buyurmayıp, **"Bir takım yüzleri mahvetmeden evvel iman edin."** buyurarak, tehdidi son derece kuvvetlendirmiştir.

Ayet-i celilede geçen: "Yüzlerin mahvedilmesi" nden kastedilen mana hakkında ulema iki görüş üzere ihtilâf etmişlerdir.

1. Ulemadan bir kısmı, bunun hakikat olup, yüzün kafa gibi yapılacağı görüşüne gitmişlerdir. Nitekim İbn-i Abbas *(Radıyallahu Anhuma)* buraya: "Ey ehl-i kitap! Yaratan, yüzlerinizin sayfalarında kudret kalemiyle yazmış olduğu, kalem gibi kaşları, badem gibi gözleri, elif gibi burunları ve mim gibi ağızları silip deve ayağının altı gibi dümdüz yapmadan iman edin." diye mana vermiştir.

İmam-ı Ferra, Belhî ve Hüseynil Mağribî *(Rahimehumullah)* burayı: "Tüy bitimi olan yüzlerinizi maymun suratı gibi yapmadan iman edin." şeklinde tefsir etmişlerdir.

Atıyyetül Avfî *(Rahimehullah)* da, (طَمْس) ın özellikle, gözlerin yüzden alınıp kafaya (arkaya) konularak kişinin geriye doğru ters yürümesi manasında olduğunu söylemiştir.

Nitekim, İbn-i Cerîr, İsa İbnil Muğiyre'nin şöyle buyurduğunu rivayet etmiştir: Bir kere biz, İbrahim *(Rahimehullah)* ın yanında, Kaab ul Ahbar'ın nasıl

müslüman olduğunu konuşurken, o şöyle anlattı: Kaab, Hazreti Ömer *(Radıyallahu Anh)* ın zamanında müslüman oldu, şöyle ki: Bir kere o, Beyt-i Mukaddes'e giderken Medine-i Münevvere'ye uğradığında, Hazreti Ömer *(Radıyallahu Anh)* karşısına çıkıp: "Ey Kaab müslüman ol." deyince, O: Siz kitabınızda:

« مَثَلُ الَّذِينَ حُمِّلُوا التَّوْرٰيـةَ ثُمَّ لَمْ يَحْمِلُوهَا كَمَثَلِ الْحِمَارِ يَحْمِلُ اَسْفَارًا ... (٥) »

"Kendilerine Tevrat yükletilip sonra onu taşımayanların hâli, koca koca kitaplar taşıyan merkebin hâli gibidir." *(Cuma Suresi:5'den)* ayetini okumuyor musunuz? Ben de Tevratı yüklenen bir kişiyim (dolayısıyla bu kadar hakarete karşı nasıl müslüman olayım?) demesi üzerine,

Hazret-i Ömer *(Radıyallahu Anh)* onunla uğraşmadı. Sonra o, yola çıkıp Humus'a vardığında oranın halkından birinin bu (tefsirinde bulunduğumuz) ayet-i kerimeyi okuduğunu duyunca, bu ayetin tehdidi kendisine isabet etmesinden korkarak ellerini yüzüne koyup geri geri evine dönerken: "Ey Rabbim! İman ettim. Ey Rabbim! Müslüman oldum." diyerek islâm'a girdi ve: **"Vallahi ben yüzüm tersine dönmeden evime ulaşamayacağımdan korktum."** dedi. Sonra, Yemen'de bulunan efrad-ı ailesine varıp, onları da müslüman etti. *(Taberî:5/79, Kurtubî:5/158)*

Abdullah ibn-i Selâm *(Radıyallahu Anh)* ın müslüman olması da buna benzemektedir. Şöyle ki: Bu ayet-i kerime indiğinde Abdullah ibn-i Selâm *(Radıyallahu Anh)* Şam-ı Şeriften dönerken bu ayet-i celileyi duyduğunda, çoluk çocuğuna gitmeden, Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* in huzuruna gelerek müslüman oldu ve: **"Ya Resullallah! Yüzüm kafama dönmedikçe, ben sana kavuşacağımı zannetmedim."** dedi. *(Alusî:5/50)*

İşte Yahudi ulemasının ileri gelenlerinden biri olan Abdullah ibn-i Selâm ve Ka'bul Ahbar *(Radıyallahu Anhuma)* gibi zatların müslüman olurken söyle-dikleri bu sözler, yüzlerin mahvedilmesinin hakikat manasında olduğunu göstermektedir.

2 . Bir takım ulema da: "Yüzlerin mahvedilmesi" ni mecazî manaya hamletmişler ve buraya değişik manalar vermişlerdir.

İmam-ı Hasen buyurmuştur ki: Bu ayet-i kerime'den maksat, bir takım yüzleri hidayetten çevirip, arkalarına (eski sapıklıklarına) döndüreceğiz ki, bir daha hidayete erme imkânına sahip olamayacaklar. demektir.

Bazı ulemaya göre (طَمس) dan maksat, kalp ve tağyir (döndürüp değiştirmek) dir. Vucuh'tan murat da: Vücehâ (soylu kişiler) dir. Buna göre mana: **"Ey ehl-i kitap! Soylularınızın hâlini değiştirip, şan ve şöhretlerini alarak, onlara alçaklık damgasını vurmadan iman edin."** demektir.

Abdurrahman ibn-i Zeyd *(Rahimehullah)* da şöyle buyurmuştur: Bu tehdit, yahudilere isabet edip geçmiştir. Çünkü onlardan Kureyza ve Nazîr oğulları Şam-ı şeriften Medine-i Münevvere civarına geldikleri zaman Efendimiz *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* ile harbe kalkıştıklarında, tekrar Şam-ı şerif'e sürgün edilmişlerdir. Böylece Allah-u Tealâ, onların yüzlerini arkalarına çevirmiş, yani

onları geldikleri yere geri göndermiştir. Bu tevile göre: "Yüzlerin mahvedilmesi" ya suratlarının çirkin edilmesi veya arap beldelerinden eserlerinin giderilmesiyle tefsir edilmiştir.

Muhakkık âlimlerin ekserisi ise, en açık olan görüş, bu ayet-i kerimeyi: Kovulmak, ve rahmetten uzak edilmek manasında bilinen lânetle tefsir etmektir." demişler ve bu hususta Mevlâ Tealâ'nın:

« قُلْ هَلْ أُنَبِّئُكُمْ بِشَرٍّ مِّن ذَٰلِكَ مَثُوبَةً عِندَ اللَّهِ مَن لَّعَنَهُ اللَّهُ وَغَضِبَ عَلَيْهِ وَجَعَلَ مِنْهُمُ الْقِرَدَةَ وَالْخَنَازِيرَ وَعَبَدَ الطَّاغُوتَ أُولَٰئِكَ شَرٌّ مَّكَانًا وَأَضَلُّ عَن سَوَاءِ السَّبِيلِ (٦٠) »

"De ki, Allah katında yeri bundan daha kötü olanı size haber vereyim mi? Allahın lânetlediği ve azabetteği ve aralarından maymunlar, domuzlar ve şeytana tapanlar çıkardığı kimseler, İşte bunlar! Yeri (durumu) **daha kötü olan ve doğru yoldan daha ziyade sapmış bulunanlardır."** *(Maide Suresi:60)* kavl-i şerifini delil getirmişlerdir.

Zira Mevlâ Tealâ, bu ayet-i celilede yahudilerin lânetlenmesiyle, maymun ve domuza döndürülmesini, lânetlenmelerine atfetmiştir ki bu, bunların birbirinden farklı şeyler olduğuna delâlet etmektedir.

Fahrurazî, Kurtubî, Nesefî, Alusî ve Hâzin tefsirlerinde zikredildiğine göre, burada Allah-u Tealâ, iman etmedikleri takdirde yahudileri "Yüzlerini mahvetmekle" tehdit etmiş, fakat onlar inanmadıkları hâlde onlara bu cezayı neden uygulamamıştır? diye bir soru sorulacak olursa, ona şöyle cevap verilir.

Ayet-i celilede geçen "Yüzlerin mahvedilmesi", mecazî manada kabul edilirse, zaten burada böyle bir soru akla gelmez. Eğer "Yüzlerin mahvedilmesi" hakikat manası üzere düşünülecek olursa, buna bir kaç yönden cevap verilebilir.

1 - Bu tehdit yahudilerden hiç birinin inanmaması şartına bağlanmıştı, fakat onların içinden Abdullah ibn-i Selâm ve arkadaşları gibi niceleri iman etmekle diğerlerinden bu tehdit dünyada kaldırılmıştır.

2 - İmam-ı Müberrid *(Rahimehullah)* ın buyurduğuna göre, bu tehdit yahudiler hakkında hâlen geçerli olup, beklenmektedir. Buna göre kıyamet kopmadan evvel yahudilerde, suretlerin döndürülmesi ve yüzlerinin mahvedilip tersine çevrilmesi gibi bir takım korkunç hadiseler meydana gelecektir.

3 - Mevlâ Tealâ, bu ayet-i kerimedeki tehdidini iki şeyin birine bağlamıştır ki, bunlardan biri yüzlerinin mahvedilmesi, diğeri ise, lânete uğramalarıdır ki, yüzlerinin mahvedilmesi bir takımlarının iman etmeleri yüzünden kaldırılmışsa da, bu lânet yerini bulmuştur, zira yahudi milleti her zaman her dille lânetlenmiş bir millettir.

4 - Belhî ve Cübâî *(Rahimehumallah)* bu tehdidin ahirete mahsus olduğu görüşüne gitmişler, Abdullah ibn-i selâm ve Kaabul Ahbar *(Radıyallahu Anhuma)* nın müslüman olma kıssalarında da zikredildiği üzere, bu tehdidin dünyada

başlarına geleceğinden korkmalarını ise, dünyanın hâline yakışan bir ihtiyat (tedbir) ve korku manasında yorumlamışlardır. Nitekim, hava kararıp fırtına koptuğunda, Efendimiz *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* in yerinde duramayıp, hucre-i saadetlerine çokça girip çıkarak:

٢٥١ – « اَخْشىٰ اَنْ تَقُومَ السّاعَةُ »

251 - **"Kıyamet kopmasından korkuyorum."** buyurduğu rivayet edilmiştir. *(Alusî:5/50)*

Efendimiz *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* kıyamet kopmadan evvel İsa *(Aleyhisselâm)* ın ineceği, Deccal *(Aleyhillâne)* ve Dâbbetül Arz'ın çıkacağı ve güneşin batıdan doğacağı gibi bir çok kıyamet alâmetlerini açıkladığı hâlde, kendisinin bu gibi durumlarda kıyamet kopacağı korkusunu belirtmesi, Mevlâ Tealâ'dan son derece korkusunun eseridir.

Ulemadan bazısı da bu tehdidin ahiretle alâkalı olmasına göre, yüzlerin mahvedilip, arkaya döndürülmesinden: Kıyamet gününde göz ve ağızlara mühür vurulmasının kastedilebileceğini söylemişler ve bu hususta:

« وَلَوْ نَشآءُ لَطَمَسْنا عَلىٰ اَعْيُنِهِمْ ... (٦٦) »

"Eğer dileseydik, onları, gözlerinin üzerinden silme kör yapardık." *(Yasin Suresi:66'dan)* kavl-i şerifiyle

« اَلْيَوْمَ نَخْتِمُ عَلىٰ اَفْواهِهِمْ ... (٦٥) »

"O gün onların ağızlarını mühürleriz." *(Yasin Suresi:65'den)* ayet-i kerimesini delil olarak öne sürmüşlerdir.

Bu izahattan sonra İmam-ı Alusî buyurmuştur ki: Doğrusu bu ayet-i kerime, bu tehdidin dünyada veya ahirette olacağı hakkında kesin bir şey ifade etmemekteyse de, dünyada olması inkârdan menetmekte daha tesirli olduğundan, akla daha yakın gelmektedir.

Abdullah ibn-i Selâm ve Ka'bul Ahbar *(Radıyallahu Anhuma)* nın anlayışları da bu görüşü kuvvetlendirmektedir. Hangisi olursa olsun yahudiler diğer ceza çeşitleri arasından özellikle bu cezaya, tahrif ve tağyir (kitaplarını değiştirme) suçları yüzünden çarptırılmışlardır. Zira ceza amel cinsindendir, yani kişi yaptığı suça uygun bir cezaya çarptırılır gerçi bunu içlerinden hepsi yapmamışsa da, hepsi buna razı olduklarından, ortak kabul edilmişlerdir. Çünkü bir suçu yapanla, ona razı olan eşittir.

Ruhul Beyan tefsirinde zikredildiğine göre, Mevlâ Tealâ, Maide Suresinin 60. ayet-i kerimesinde geçmiş ümmetlerden bazısını meshettiğini (insan kılığından çıkarıp maymun ve domuza çevirdiğini) beyan etmiştir.

Bu ümmette umumi bir mesh söz konusu değilse de, bazı fertlerinde meydana gelmiştir. Nitekim, Ravzatul Ulema isimli eserde, Ebu Alkama *(Rahimehullah)* ın şöyle buyurduğu rivayet edilmiştir: Bir kere ben bir büyük kafilede yolculuk yaparken, bir adamı başımıza emir tayin ettik. Onun emriyle konuyor, onun emriyle kalkıyorduk. Bir yerde konakladığımızda o, Ebu Bekr-i

Sıddık ile Hazreti Ömer *(Radıyallahu Anhuma)* ya sövmeye başladı. Biz ona bu hususta itiraz edince hiç cevap vermedi.

Sabah olduğunda yüklerimizi bağlayıp kafileyi hazırladık, uzun zaman hareket emri beklendiyse de bu adamın dellalı bağırmadı. Bunun üzerine biz bunun ne yaptığını anlamak için yanına vardığımızda, onu bağdaş kurmuş ve iki ayağına bir örtü örtmüş hâlde bulduk, ayaklarını açtığımızda bir de ne görelim, Hazreti Ebu Bekr ile Ömer *(Radıyallahu anhuma)* ya sövmesi sebebiyle iki ayağı hınzır ayaklarına dönüşmüştü.

Hemen kafilesini hazırlayıp onu merkebinin üzerine bindirdik, o merkebinden sıçrayıp iki ayağı üzerine dikildi. Sonra domuz gibi üç kere bağırarak, hınzırların arasına karıştı. O derece hınzır şekline girdi ki, içimizden kimse onu tanıyamaz oldu.

Yine böylece hadis ravi (rivayet eden) lerinden birinin, Ebu Hureyre *(Radıyallahu Anh)* dan rivayet edilen:

٢٥٢ – عَنْ اَبِى هُرَيْرَةَ (رضى الله عنه) قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللّٰهِ ﷺ: « اَمَا يَخْشٰى اَحَدُكُمْ اِذَا رَفَعَ رَأْسَهُ قَبْلَ الْاِمَامِ اَنْ يَجْعَلَ اللّٰهُ رَأْسَهُ رَأْسَ حِمَارٍ اَوْ يَجْعَلَ اللّٰهُ صُورَتَهُ صُورَةَ حِمَارٍ »

252 - **"Sizin biriniz başını imamdan evvel kaldırdığı zaman Allah** (-u Tealân) **ın onun başını eşek başına veya suretini eşek kılığına döndürmesin den korkmaz mı?"** *(Buharî, Cemaat ve İmamet:25, No:659, 1/245, Müslim, Salât:25, No:427, 1/320, Müsned-i Ahmed İbni Hanbel, No:9891, 3/475, Beyhakî, Sünen-i Kübra, No:2600, 2/133)* hadis-i şerifinin manasının gerçekleşeceğini inkâr ettiği için, başının eşek başına döndüğü rivayet edilmiştir.

Bu sayılanlar suretin meshedilmesinin misalleridir ki, manevi tarafın meshi daha zor ve daha şiddetlidir. Nitekim:

٢٥٣ – عَنْ فَضْلِ بْنِ عَبَّاسٍ (رضى الله عنهما) قَالَ رَسُولُ اللّٰهِ ﷺ: فُضُوحُ الدُّنْيَا اَهْوَنُ مِنْ فُضُوحِ الْاٰخِرَةِ »

253 - Fazl ibn-i Abbas *(Radıyallahu Anhuma)* dan rivayete göre: Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* şöyle buyurdu: **"Dünyanın rüsvaylığı, ahiretin rüsvaylığından daha hafiftir."** *(Deylemî, El-firdevs: 3/147 No:4395)*

Zira dünyada gözü görmeyen kişinin ahirette çok iyi görebilmesi mümkünse de, dünyada kalbi kör olanın ahirette görmesi imkânsızdır. Nitekim Mevlâ Tealâ:

« وَمَنْ كَانَ فِى هٰذِهٖ اَعْمٰى فَهُوَ فِى الْاٰخِرَةِ اَعْمٰى وَاَضَلُّ سَبِيلاً (٧٢) »

"Kim bu dünyada (manen ve kalben) **kör olursa, O, ahirette de kördür ve yol bakımından daha sapıktır."** *(İsra Suresi :72)* buyurmuştur.

O hâlde salik kendisine verilen insanî sıfatların, hayvanî ve şeytanî sıfatlara döndürülmemesi için çok çalışmalı ve tersine döndürülmekten Allah-u Tealâ'ya sığınmalıdır.

Ayet: 47

İmam-ı Fahrurrazî bu ayet-i kerimenin tefsirinde şöyle buyurmuştur: "İnsan ilk yaratılışında elle tutulup, gözle görünen bu âleme ülfet etmiş (alışmış), sonra ince düşünüp Mevlâ Tealâ'ya kulluk etmeye başladığında ise, sanki manevi âleme doğru bir sefere çıkmıştır. Artık önünde manevi âlem, arkasında ise maddi âlem vardır.

Allah-u Tealâ'nın mahrum ettiği kişi ise, önünden arkasına çevrilendir. Nitekim Mevlâ Tealâ onları:

« ... نَاكِسُوا رُؤُسِهِمْ ... (١٢) »

"Başlarını önlerine eğmiş." *(Secde Suresi:12'den)* olarak vasıflandırmıştır. Hayırdan sonra şerre dönmekten, ilerledikten sonra gerilemekten Allah'a sığınırız.

Abdullah ibn-i Ahmed el Müezzin *(Rahimehullah)* şöyle anlatıyor: Bir kere ben Beytullah'ın etrafında tavaf ederken, Kâbe'nin astarına sarılan bir kişinin başka bir şey istemeyip, sadece "Ey Allahım! Beni dünyadan müslüman olarak çıkart." diye dua ettiğini işittim.

Kendisine: "Sen başka dua bilmez misin?" diye sorduğumda: "Sen benim başıma geleni bilseydin beni mazur görürdün." diye cevap verdi. Ben ona senin kıssan nedir?" diye sorunca, o şöyle anlattı: "Benim iki kardeşim vardı, bunlardan büyüğü Allah rızası için kırk sene ezan okumuş bir müezzindi. Bu vefat edeceği sırada mushaf istedi. Biz de Kur'an ile teberrük edeceğini (bereketleneceğini) zannederek kendisine Kur'an verdik.

O, Kur'anı eline alarak, orada bulunanları, kendisinin Kur'andan berî (uzak) olduğuna dair şahit tuttu, sonra hristiyanlık dinine geçip, nasranî olarak öldü. Onun ölümünden sonra, öbür kardeşim de otuz sene ezan okudu, o da öleceğinde öbürü gibi yaparak nasraniyet üzere öldü. Ben de onlar gibi olmaktan korktuğumdan, Allah-u Tealâ'ya dinimi koruması için dua ediyorum.

O zaman ben, o iki kardeşinin ne gibi suçları vardı? diye sorunca, O: "İkisi de kadınların avret yerlerine bakmayı kollarlar ve tüysüz delikanlılara şehvetle bakarlardı." diye cevap verdi.

İşte bu hâl, Allah-u Tealâ'nın kulunu reddedip, lânet etmesinin ve manen meshetmesinin eserlerindendir. Bu hâllerden Allah-u Tealâ'ya sığınır, nefsimizi temizleyip, ıslah etmeye bizi muvaffak kılmasını ve sonumuzu hayırla bitirmesini yine O'ndan dileriz.

« خُدَايَا بِحُبِّ بَنِى فَاطِمَةَ كِه بَرْ قَوْلِ اِيمَانْ كُنَمْ خَاتِمَه »

"Ey Allahım! Fatıma *(Radıyallahu Anha)* **nın oğullarını** (ehl-i beyti) **sevmemin hürmetine, son nefesimi iman sözü üzere bitirmeyi nasip eyle."**

Tefsiri Kebir'de zikredildiğine göre, ayet-i celile'nin sonundaki:

« وَكَانَ اَمْرُ اللهِ مَفْعُولاً »

"Allah (-u Tealân) **ın emri işlenmiş oldu."** Kavl-i şerifine, İbni Abbas *(Radıyallahu Anhuma)*, Allah-u Tealâ'nın hükmünü geri çevirecek ve O'nun emrini

bozacak hiç bir kimse yoktur, yani yapmak istediği hiç bir şey Allah-u Tealâ-ya zor gelmez diye mana vermiştir. Nitekim olacağı kesin olan bir şey hakkında, henüz olmasa da, "Bu iş olmuş bitmiştir." denir.

Mevlâ Tealâ kendi emrinin kesinlikle olacağını mazi sığasıyla haber vererek, geçmiş peygamberlerdeki âdetin böylece cereyan ettiğine işaret etmiştir. Yani Mevlâ Tealâ geçmiş peygamberlere, kendilerini inkâr eden ümmetlerine azap indireceğini ne vakit bildirdiyse, bunu mutlaka yapmıştır. demektir.

Dolayısıyla sanki burada yahudilere: **"Allah-u Tealâ'nın geçmiş ümmetlere yapmış olduğu azap tehditlerinin hiç şüphesiz gerçekleştiğini kesinlikle bilmektesiniz, o hâlde siz de bu tehditten sakının."** buyurulmuştur.

ALLAH-U TEALÂ'NIN EMRİNİN KESİNLİĞİNİ İFADE EDEN DİĞER AYET-İ KERİMELER:

« ... وَكَانَ أَمْرُ اللهِ مَفْعُولاً (٣٧) »

"Ve Allahın emri (daima) **yerine getirilmiş oldu."** *(Ahzab Suresi : 37'den)*

« وَكَانَ أَمْرُ اللهِ قَدَراً مَقْدُوراً (٣٨) »

"Ve (daima) **Allahın emri, mutlaka yerine gelecek** (yazılmış) **bir kader oldu."** *(Ahzab suresi :38'den)*

Mevlâ Tealâ, yahudileri kâfirliklerinden dolayı tehdit edip, bu tehdidin mutlaka yerine geleceğini beyan ettikten sonra, bunun küfre mahsus olup, şirkin dışındaki diğer günahların hâlinin böyle olmadığını, bilakis onları dilediği kimseler için affedebileceğini açıklamak üzere şöyle buyuruyor:

إِنَّ اللهَ لاَ يَغْفِرُ أَنْ يُشْرَكَ بِهِ وَيَغْفِرُ مَا دُونَ ذٰلِكَ لِمَنْ يَشَآءُ وَمَنْ يُشْرِكْ بِاللهِ فَقَدِ افْتَرَىٰ إِثْماً عَظِيماً (٤٨)

KELİME MANASI (48)

(إِنَّ اللهَ) **Muhakkak Allah** (-u Tealâ), (لاَ يَغْفِرُ) **mağfiret etmez** (bağışlamaz), neyi? (أَنْ يُشْرَكَ) **ortak koşulmasını,** kime? (بِهِ) **ona,** (وَيَغْفِرُ) **mağfiret eder,** neyi? (مَا دُونَ ذٰلِكَ) **ondan başkasını,** kim için? (لِمَنْ) **o kimse için ki,** (يَشَآءُ) **diliyor,** (وَمَنْ) **her kim,** (يُشْرِكْ) **ortak koşarsa,** kime? (بِاللهِ) **Allah** (-u Tealây) **a,** (فَقَدِ افْتَرَىٰ) **muhakkak iftira etmiş olur,** (إِثْماً) **bir günah,** öyle günah ki, (عَظِيماً) **pek büyük.**

MEALİ ŞERİFİ (48)

Allah (-u Tealâ), **kendisine ortak koşulmasını asla bağışlamaz; Bundan başkasını dilediği kimse için bağışlar, Allah** (-u Tealây) **a ortak koşan kimse büyük bir günah** (ile) **iftira etmiş olur.**

İ Z A H A T

Tefsiri Kebir, Hâzin, ve Alusî'de zikredildiğine göre, bu ayet-i celile yahudilerin şeriat örfünde müşrik diye adlandırılacağına iki yönden delâlet etmektedir.

1 - Bu ayet-i celile, şirkin dışındaki bütün günahların affolunacağını ifade etmektedir. Yahudilik şirkten başka bir şey olsaydı, elbette bu ayet-i celilenin hükmünce affolunması gerekirdi. Halbuki yahudiliğin affedilmeyeceği hususunda ulemanın ittifakı vardır ki, bu, yahudiliğin de şirk ismi altına girdiğini açıklamaktadır.

Bu ayet-i celilenin, kendinden evvelki ayetle ittisali (bitişmesi), bundan evvelki ayet-i celile yahudileri açıkça tehdit ettiği gibi, bu ayet-i celile de onları zımnen (dolaylı yoldan) tehdit ettiğinden dolayıdır. Dolayısıyla yahudilik, şirk ismi altına girmeseydi, iki ayet-i celile arasında bu türlü bir münasebet kurulamazdı.

Buradaki şirk Allah-u Tealâ'nın ilâhlıkta veya Rablikte ortağı olduğu-nu kabul etmek manasında olduğu gibi, mutlak olarak inkâr manasına da gelir ki, burada kastedilen mana, İbn-i Abbas *(Radıyallahu Anhuma)* hazretlerinin de işaret ettiğine göre budur. Dolayısıyla yahudilerin küfrü buraya haydi haydi girer, zira Şer'i Şerîf, ehl-i kitabın kesinlikle şirke düştüklerini açıkça beyan etmiş ve nasıl olurlarsa olsunlar, bütün kâfirlerin cehennemde ebedi kalacağına hükmetmiştir.

Hacc suresinin 17. ayet-i kerimesinde müşriklerin yahudiler üzerine atfedilmesi bunların birbirinden ayrı olmasını gerektiriyorsa da, bu ayrılık lugat manası itibariyle mevcuttur. Birlik ise şeriat manası itibariyledir. Yani kâfir sınıflarının lugat itibariyle değişik isimleri varsa da şeriata göre hepsi müşrik diye adlandırılır.

Ayet-i celilenin iniş sebebi hakkında İbn-i Münzir Ebu Mücliz'in şöyle buyurduğunu rivayet etmiştir. Allah-u Tealâ'nın:

« قُلْ يَا عِبَادِيَ الَّذِينَ أَسْرَفُوا عَلَىٰ أَنفُسِهِمْ لَا تَقْنَطُوا مِن رَّحْمَةِ اللَّهِ ... (٥٣) »

"De ki: Ey kendi nefisleri aleyhine haddi aşan kullarım." *(Zümer Suresi:53'den)* ayet-i kerimesi indiğinde, Efendimiz *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* Minbere çıkarak, bu ayeti insanlara okuyunca, bir adam ayağa kalkarak: "Allah'a ortak koşmakta mı? (affedilecek) diye sordu.

Efendimiz *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* o kişinin sorusuna karşı sustu. O kişi tekrar kalkıp o soruyu sorunca Efendimiz *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* tekrar sükut etti. Bu hadisenin iki veya üç defa tekrarlanması üzerine bu ayet-i celile inerek, Allah-u Tealâ'nın tövbesiz ve imansız, küfürle vasıflanan bir kişiyi asla bağışlamayacağını açıkladı. *(Beğavî:1/439)*

Zira Mevlâ Tealâ bu ayeti celilesinde, müşrikin azabının ebedi olacağına dair kesin hükmü verdi ki, O'nun hükmü asla değişmez ve zaten Allah-u Tealâ'nın şer'i şerifi tayin etmesinin hikmeti, küfür kapısını kapamaktır.

Bunun için her peygamber ancak o kapıyı kapatmak için gönderilmiştir ki, küfrün ve imansızlığın affedilmesinin mümkün olması, o kapının açılmasına sebebiyet vereceğinden, Mevlâ Tealâ bu ayet-i celilesinde şirki asla mağfiret etmeyeceğini beyan ederek küfür kapısını tamamen kapatmıştır.

Beğavî, Fahrurrazî, Hâzin ve Ruhul Beyan tefsirlerinde zikredildiğine göre, İmam-ı Kelbî *(Rahimehullah)* ve İbn-i Abbas *(Radıyallahu Anhuma)* dan rivayetlere göre, Bu ayet-i kerime, Vahşi ibn-i Harb ve arkadaşları hakkında inmiştir.

Şöyle ki: Köle olan Hazreti Vahşi çok isabetli bir atıcıydı, ağasının bir yakını da Bedir günü müslümanlar tarafından gebertilmişti. Uhud muharebesi başlamadan evvel ağası ona, Efendimiz *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* in en çok sevdiği amcası Hazreti Hamza *(Radıyallahu Anh)* ı öldürdüğü takdirde kendisini azat edeceğini vadetmişti. Hazreti Vahşi, Uhud günü Hazreti Hamza *(Radıyallahu Anh)* ı şehidetti. Fakat ağası ona verdiği sözde durmadı.

Bunun üzerine Hazreti Vahşi Mekke-i Mükerreme'ye döndüğünde, bu yaptıklarına arkadaşlarıyla beraber pişman olup, Efendimiz *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* e şöyle bir mektup yolladılar: "Biz, yaptığımıza pişman olduk, islâm'a girmek istiyoruz, fakat Mekke'deyken okuduğun:

« وَالَّذِينَ لَايَدْعُونَ مَعَ اللهِ اِلٰهاً اٰخَرَ وَلَايَقْتُلُونَ النَّفْسَ الَّتِى حَرَّمَ اللهُ اِلاَّ بِالْحَقِّ وَلَايَزْنُونَ وَمَنْ يَفْعَلْ ذٰلِكَ يَلْقَ اَثَاماً (٦٨) يُضَاعَفْ لَهُ الْعَذَابُ يَوْمَ الْقِيَامَةِ وَيَخْلُدْ فِيهِ مُهَاناً (٦٩) »

"O kullar ki, Allah ile beraber başka bir ilâha tapmazlar, Allahın haram kıldığı canı haksız yere öldürmezler ve zina etmezler, bunları yapan, günahı (nın cezası) **na kavuşur.**

Kıyamet günü azabı kat kat olur ve orada alçaltılmış olarak temelli kalır." *(Furkan Suresi:68-69)* ayetleri bizim müslüman olmamızı engelliyor. Çünkü biz Allah ile beraber başka ilâhlara taptık, Allah'ın haram kıldığı cana kıydık, zina ettik, bu ayetler olmasaydı elbette sana uyardık", dediler. Bunun üzerine:

« اِلاَّ مَنْ تَابَ وَاٰمَنَ وَعَمِلَ عَمَلاً صَالِحاً فَاُولٰئِكَ يُبَدِّلُ اللهُ سَيِّئَاتِهِمْ حَسَنَاتٍ وَكَانَ اللهُ غَفُوراً رَحِيماً (٧٠) وَمَنْ تَابَ وَعَمِلَ صَالِحاً فَاِنَّهُ يَتُوبُ اِلَى اللهِ مَتَاباً (٧١) »

"Ancak tövbe ve iman edip, iyi amel işleyen kimseler müstesna, işte Allah (-u Tealâ) **bunların kötülüklerini iyiliklere çevirir. Allah çok bağışlayıcı, ziyade acıyıcıdır. "**

"Kim tövbe edip, iyi amel ederse, şüphesiz o tövbesi kabul olarak Allah'a döner." *(Furkan Suresi : 70-71)* ayet-i kerimeleri inince, Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* Efendimiz bu iki ayet-i celileyi onlara yolladı.

Onlar bu iki ayeti okuyunca, Efendimiz *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* e: "Bu ayet-i celiledeki ameli salih çok zor bir şarttır, biz iman etsek de salih amel işleyemeyeceğimizden korkarız." diye mektup yazmaları üzerine:

Ayet: 48

« انَّ اللّٰهَ لاَ يَغْفِرُ اَنْ يُشْرَكَ بِهِ وَيَغْفِرُ مَا دُونَ ذٰلِكَ لِمَنْ يَشَآءُ وَمَنْ يُشْرِكْ بِاللّٰهِ فَقَدِ افْتَرٰى اِثْماً عَظِيماً »

"Şüphesiz ki Allah (-u Tealâ), **kendisine ortak koşulmasını mağfiret etmez. Bunun** (şirkin) **dışındakileri ise dilediği kimseler için bağışlar."** mealindeki bu ayet-i kerime indi.

Efendimiz *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* bu ayet-i kerime'yi de onlara yollayınca, onlar: "Bu ayette de mağfiret, Allah'ın dilediklerine vadedilmiştir. Biz, Allahın dilediklerinden olamayacağımızdan korkarız." diye mektup yolladılar. O zaman:

« قُلْ يَا عِبَادِيَ الَّذِينَ اَسْرَفُوا عَلٰى اَنْفُسِهِمْ لاَ تَقْنَطُوا مِنْ رَحْمَةِ اللّٰهِ اِنَّ اللّٰهَ يَغْفِرُ الذُّنُوبَ جَمِيعاً اِنَّهُ هُوَ الْغَفُورُ الرَّحِيمُ (٥٣) »

"De ki: Ey (bütün kötülükleri yaparak) **kendi nefisleri aleyhine haddi aşan kullarım! Allahın rahmetinden ümidi kesmeyin, çünkü Allah bütün günahları bağışlar, şüphesiz ki O, çok bağışlayan, ziyade esirgeyendir."** *(Zümer Suresi: 53)* ayet-i celilesi inince, Efendimiz *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* bu ayeti de onlara yolladı.

O zaman Hazreti Vahşî ve arkadaşları Efendimiz *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* e müracaat ederek islâma girdiler ve kabul olundular. Hazreti Vahşî, Efendimiz *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* in ilk sohbetine geldiğinde Efendimiz *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* ona:

٢٥٤ – « اَخْبِرْنِي كَيْفَ قَتَلْتَ حَمْزَةَ؟ »

254 - **"Hamzayı nasıl öldürdüğünü bana haber ver."** buyurdu. Hazreti Vahşi bunu anlatınca Efendimiz *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* :

« وَيْحَكَ غَيِّبْ وَجْهَكَ عَنِّي »

"Vah vah yüzünü benden kaybet (arkama otur da yüzünü görerek o hadiseyi hatırlamayayım)." buyurdu. Sonra, hazreti Vahşî Şam-ı Şerife gitti ve ölünceye kadar orada kaldı. *(Beğavî:1/439, Beyhakî, Sünenül Kübra, Siyer:79, No:18188, 9/166)*

İşte bu hadise, Mevlâ Tealâ'nın kullarına ne kadar minnet ettiğini, günahları sebebiyle onları reddetmediğini, şirkten tövbe edenlerin geçmişteki bütün kötülüklerini silip süpürdüğünü açıkça ifade etmektedir.

٢٥٥ – عَنْ اَبِي اَيُّوبَ الْاَنْصَارِيِّ (رضى الله عنه) قَالَ: جَاءَ رَجُلٌ اِلَى النَّبِيِّ ﷺ فَقَالَ: اِنَّ لِي ابْنَ الْاَخِ لاَ يَنْتَهِي عَنِ الْحَرَامِ ، قَالَ: « وَمَا دِينُهُ؟ » قَالَ: يُصَلِّي وَيُوَحِّدُ اللّٰهَ ، قَالَ: « اِسْتَوْهِبْ مِنْهُ دِينَهُ فَاِنْ اَبٰى فَابْتَعْهُ مِنْهُ ، فَطَلَبَ الرَّجُلُ ذٰلِكَ مِنْهُ فَاَبٰى عَلَيْهِ

فَاَتَى النَّبِيَّ ﷺ فَاَخْبَرَهُ فَقَالَ: « وَجَدْتُهُ شَحِيحاً عَلَىٰ دِينِهِ فَنَزَلَتْ ﴿ اِنَّ اللّٰهَ لاَ يَغْفِرُ اَنْ يُشْرَكَ بِهِ وَيَغْفِرُ مَا دُونَ ذٰلِكَ لِمَنْ يَشَآءُ ... ﴾

255 - Ebu Eyyüb el-Ensarî *(Radıyallahu Anh)* dan da bu ayet-i kerimenin iniş sebebi hakkında şöyle rivayet edilmiştir: "Bir adam Efendimiz *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* e gelerek: "Benim bir kardeşimin oğlu var ki, kendisini haramlardan alamıyor." diye şikayette bulundu.

Efendimiz *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* : **"Onun dini nedir?"** diye sorunca, O kişi: "Namaz kılıyor, Allahın birliğini kabul ediyor." diye cevap verdi. Bunun üzerine Efendimiz *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)*: **"Dinini ondan hibe iste** (İslâmdan çıkmasını teklif ederek karşılıksız al), **vermezse satın al** (para teklif ederek dinden çıkmasını iste)." buyurdu.

O kişi de gidip yeğeninden bu şekilde talepte bulundu. O, dininden hiç bir şekilde dönmeyince, soran kişi Efendimiz *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* e gidip, bu durumu bildirmek üzere: Onu dinine karşı cimri (düşkün ve tutucu) buldum." demesi üzerine bu ayet-i celile inerek, şirkin dışındaki bütün günahların mağfiret olacağını müjdeledi. *(İbn-i Ebî Hatim, Taberanî, Süyûtî, Dürrül Mensur:2/556, İbn-i Kesîr :1/452, Mecmauz Zevaid:7/5)*

Burada yeri gelmişken şunu da ifade edelim ki, Hazreti Vahşî *(Radıyallahu Anh)* Sahabe-i Kiramın ednası (derece bakımından en zayıfı) olabilir. Fakat O, sahabe-i Kiramdan olduğu için bu ümmetin diğer velilerinin alâsından üstündür.

Nitekim akaid (inanç meselelerin) de müctehid olan yetmiş bin evliyanın serdarı (reisi) İmam-ı Rabbânî Ahmed el Faruk es Serhendî *(Kuddise Sırruhu)* hazretleri bir çok mektuplarında bu hususu dile getirmiştir. Özellikle mektubatının 1. cilt, 66. mektubunda bu hususta şöyle buyurmuştur: Sahabe-i kiramın, Efendimiz *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* in ilk sohbetinde elde ettikleri makamdan ümmetin diğer velileri sonların sonunda ancak bir nebze (parça) kazanabilmektedirler.

Bundan dolayı Hazreti Hamza *(Radıyallahu Anh)* ı şehit eden Vahşî *(Radıyallahu Anh)*, tabiîn (Efendimiz *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* i göremeyip Sahabe-i kiramı görenler) in en hayırlısı olan Üveys el Karanî (Veysel Karani) *(Kuddise Sırruhu)* den daha hayırlı olmuştur.

Bu da şüphesiz ki, ilk müslüman oluşunda bir kere de olsa evvelkilerin ve ahir (öncekiler ve sonra) kilerin Efendisi *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* in sohbet şerefiyle müşerref olmasındandır. Beşerin en hayırlısı *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* in ilk sohbetinde hazreti Vahşi'nin elde ettiği makam, Üveysi Karanî *(Kuddise Sırruhu)* hazretlerine aynı özellikle en sonunda bile müyesser olmamıştır. Dolayısıyla hiç şüphesiz Sahabe-i Kiramın asrı, asırların en hayırlısı olmuştur. Imran İbni Huseyn *(Radıyallahu Anh)* dan rivayet edilen:

٢٥٦ – عَنْ عِمْرَانَ بْنِ حُصَيْنٍ (رضى الله عنه) قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللّٰهِ ﷺ: « خَيْرُكُمْ قَرْنِي

ثُمَّ الَّذِينَ يَلُونَهُمْ ثُمَّ الَّذِينَ يَلُونَهُمْ »

256 - **"Sizin en hayırlınız benim asrımdır. Sonra onları takibedenler, sonra da onların peşine gelenler."** *(Buharî, Şehâdât:9, No:2508-2509, 2/938, Müslim, Fezailus Sahabe:52, No:2533, 4/1962, Beyhakî, Sünenül Kübra, Edebül Kâzî:26, No:20387, 10/200, Müsned-i Ahmed, No:23021,9/12)* Hadis-i şerifindeki, sonra manasını ifade eden (sümme) kelimesi sahabe-i kiramla diğerlerinin dereceleri arasındaki uzaklığa işaret etmiştir. *(Mektubat:1/78)*

Fahrurrazî ve Hâzin tefsirlerinde zikredildiğine göre, bu ayet-i celilede büyük günah sahibi tövbesiz de ölse, işinin Mevlâ Tealâ'nın dilemesine kaldığına dair bir delil bulunmaktadır. Çünkü Mevlâ Tealâ, şirkin dışındaki günahlara mağfiret vaadettiğinden böyle bir kişiyi dilerse affedip, lutfu keremiyle cennete sokar, isterse de, günahı miktarı cehennemde azabedip sonra rahmet ve ihsanıyla cennete girdirir. Velâkin şirk üzere ölenin cehennemde ebedi kalacağı bu ayet-i celileden açıkça anlaşılmaktadır.

Yine bu ayet-i celilede Mutezile ve Kaderiye mezheplerine reddiye bulunmaktadır. şöyle ki onlar, Allah-u Tealâ'nın hikmetinde, büyük günah sahibini affetmesi caiz değildir demişlerdir. Ehl-i Sünnete göreyse, Allah-u Tealâ dilediğini yapar, hiç bir şey onun istediğine engel olamaz ve hiç bir kimse O'na zorla bir şey yaptıramaz.

İbn-i Ömer *(Radıyallahu Anhuma)* ın şu sözü de buna delâlet etmektedir: "Biz Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* zamanında **'Şüphesiz ki, Allah** (-u Tealâ) **kendisine ortak koşulmasını mağfiret etmez. Bunun dışındakileri ise, dilediği kimse için bağışlar."** mealindeki bu ayet-i kerime ininceye kadar, büyük günah üzere ölen kişinin cehennem ehlinden olduğuna şahitlik ederdik., Bu ayet-i celile indikten sonra ise, bu şekilde şahitlik etmekten vazgeçtik."

٢٥٧ – عَنِ ابْنِ عُمَرَ (رضى الله عنهما) قَالَ: كُنَّا نُمْسِكُ عَنِ الْاسْتِغْفَارِ لِاَهْلِ الْكَبَائِرِ حَتّٰى سَمِعْنَا مِنْ نَبِيِّنَا ﷺ ﴿ اِنَّ اللّٰهَ لَا يَغْفِرُ اَنْ يُشْرَكَ بِهٖ وَيَغْفِرُ مَا دُوْنَ ذٰلِكَ لِمَنْ يَشَآءُ﴾ وَقَالَ: « اِنِّى ادَّخَرْتُ دَعْوَتِى وَشَفَاعَتِى لِاَهْلِ الْكَبَائِرِ مِنْ اُمَّتِى » فَاَمْسَكْنَا عَنْ كَثِيرٍ مِمَّا كَانَ فِى اَنْفُسِنَا ثُمَّ نَطَقْنَا بَعْدُ وَرَجَوْنَا »

257 - İbn-i Darîs ve İbn-i Adiyy *(Radıyallahu Anhuma)*, sağlam bir senetle yine ibn-i ömer *(Radıyallahu Anhuma)* nın şöyle buyurduğunu rivayet etmişlerdir: "Biz peygamberimizden bu ayet-i celileyi ve onun: **'Ben duamı ve şefaatımı ümmetimden büyük günah sahipleri için sakladım."** sözünü duyuncaya kadar kebair ehli (büyük günah sahipleri) için istiğfar etmezdik. Bu ayet-i kerimeyi ve Hadis-i şerifi duyduktan sonra, içimizde olan bir çok şeyleri söylemez olduk, daha sonra ise, onlar hakkında ümitli konuşmaya başladık." *(Alusî:5/53, İbn-i Kesîr:1/453, Süyûtî:2/557)*

Nesefî tefsirinde zikredildiğine göre, sapık fırkaların ileri gelenlerinden olan mutezile mezhebinin bu ayet-i kerimeyi tövbe edenlere hamletmesi, yani

"Allah-u Tealâ şirkin dışındaki günahları dilediği kimse için mağfiret eder." kavl-i şerifine tövbe edenleri bağışlar diye mana vererek mağfiret için tövbeyi şart koşmaları batıldır. Zira tövbe ile küfrün ve şirkin bile affedileceği:

« قُلْ لِلَّذِينَ كَفَرُوا إِنْ يَنْتَهُوا يُغْفَرْ لَهُمْ مَا قَدْ سَلَفَ ... (٣٨) »

"İnkâr edenlere: Eğer (şirkten) **vazgeçerlerse, geçmiş** (günah) **larının bağışlanacağını söyle."** *(Enfal Suresi:38'den)* kavl-i şerifiyle açıklanmıştır ki, şirkin dışındaki günahların tövbe ile affedileceği haydi haydi anlaşılmaktadır. Bu ayet-i celile ise, tövbesiz ölen günahkârların hâlinin ne olacağını açıklamak için indirilmiştir.

Alusî tefsirinde zikredildiğine göre, bu ayet-i celile mutezileyi reddettiği gibi: "Her günah şirktir ve sahibi cehennemde ebedi kalacaktır." diyen haricileri de reddetmektedir.

Nitekim Hâzin tefsirinde zikredildiğine göre, bir kere İbn-i Abbas *(Radıyallahu Anhuma)* Ömer ibn-i Hattab *(Radıyallahu Anh)* a: "Ey Müminlerin emiri! Müşrik olduğu hâlde bütün salih amelleri işleyip, hiç bir hayrı terketmeyen kişinin hâli nicedir?" diye sorduğunda, Hazreti Ömer *(Radıyallahu Anh)*: **"O, ateştedir."** buyurdu. O zaman ibni Abbas *(Radıyallahu Anhuma)*: "Bir adam da, Allah-u Tealâ'ya hiç bir şeyi ortak koşmadığı hâlde işlemediği bir kötülük bırakmamıştır. Bunun durumu nasıldır?" diye sorunca,

Hazreti Ömer *(Radıyallahu Anh)* : **"Allah** (-u Tealâ) **daha iyi bilir."** diye cevap verdi. Bunun üzerine İbni Abbas *(Radıyallahu Anhuma)*: **"Şirkle beraber hiç bir amel fayda vermediği gibi, Tevhidle beraber de hiç bir günah zarar veremeyeceğinden ben o kişi hakkında ümitliyim."** buyurunca, Hazreti Ömer *(Radıyallahu Anh)* sükût ederek bunu kabul ettiğini belirtti.

Sahabe-i kiram *(Radıyallahu Anhum)* bu ayeti kerimenin inişiyle cidden çok sevinmişler hatta Tirmizî'nin güzel kabul ederek rivayet ettiğine göre, Hazreti Ali *(Radıyallahu Anh)* :

٢٥٨ – عَنْ عَلِيِّ بْنِ اَبِى طَالِبٍ (رضى الله عنه) قَالَ: مَا فِى الْقُرْاٰنِ اَحَبُّ اِلَىَّ مِنْ هٰذِهِ الْآيَةِ »

258 - **"Kur'an-ı Kerimde en çok sevdiğim ayet bu ayet-i kerimedir."** buyurmuştur. *(Tirmizî, Tefsir:5, No:3037, 3/247)*

İbn-i Mesud *(Radıyallahu Anh)* ın şöyle buyurduğu rivayet edilmiştir: "Allah-u Tealâ'nın kitabında Nisa suresinde dört ayet vardır ki, onlar bana (arapların en kıymetli malı olan) kırmızı ve siyah develerden daha sevgilidir.

« اِنَّ اللّٰهَ لَا يَظْلِمُ مِثْقَالَ ذَرَّةٍ وَاِنْ تَكُ حَسَنَةً يُضَاعِفْهَا وَيُؤْتِ مِنْ لَدُنْهُ اَجْرًا عَظِيمًا (٤٠) »

"Şüphe yok ki, Allah (-u Tealâ) **zerre kadar zulüm** (haksızlık) **etmez.** (Kulun yaptığı iş eğer bir kötülük ise, onun cezasını adaletle verir). **İyilik olursa, onu katlar** (kat kat artırır). **Ve kendisi tarafından büyük bir mükafat verir. "** *(Nisa Suresi:40)*

« اِنَّ اللّٰهَ لاَ يَغْفِرُ اَنْ يُشْرَكَ بِهِ وَيَغْفِرُ مَادُونَ ذٰلِكَ لِمَنْ يَشَآءُ وَمَنْ يُشْرِكْ بِاللّٰهِ فَقَدِافْتَرىٰ اِثْماً عَظِيماً »

"Allah (-u Tealâ), **kendisine ortak koşulmasını asla bağışlamaz; bundan başkasını dilediği kimse için bağışlar, Allah** (-u Tealây) **a ortak koşan kimse büyük bir günah** (ile) **iftira etmiş olur.** " *(Nisa Suresi:48)*

« ...وَلَوْ اَنَّهُمْ اِذْ ظَلَمُوا اَنْفُسَهُمْ جَآؤُكَ فَاسْتَغْفَرُوا اللّٰهَ وَاسْتَغْفَرَ لَهُمُ الرَّسُولُ لَوَجَدُوا اللّٰهَ تَوَّاباً رَحِيماً (٦٤) »

"Eğer onlar (günah işleyerek) **kendilerine zulmettikleri zaman sana gelseler de, Allah'tan bağışlanmayı dileseler,** (senin gibi büyük bir) **Resul de onlar için istiğfar etseydi, elbette Allahı ziyadesiyle tövbeleri kabul edici, esirgeyici bulurlardı."** *(Nisa Suresi:64'den)*

« وَمَنْ يَعْمَلْ سُوٓءاً اَوْ يَظْلِمْ نَفْسَهُ ثُمَّ يَسْتَغْفِرِ اللّٰهَ يَجِدِ اللّٰهَ غَفُوراً رَحِيماً (١١٠) »

"Kim bir kötülük yapar veya nefsine zulmeder de, sonra Allah'tan mağfiret dilerse, Allah'ı çok bağışlayıcı, ziyade acıyıcı bulacaktır."*(Nisa Suresi: 110)*

İbn-i Cerîr, Ebul Cevzâ'nın şöyle buyurduğunu rivayet etmiştir: İbni Abbas *(Radıyallahu Anhuma)* ya onüç sene gidip geldim. Ona Kur'andan sormadığım bir şey kalmadı Aişe *(Radıyallahu Anha)* validemize de elçi yollayarak müşkillerimi sordururdum. Ne İbn-i Abbas *(Radıyallahu Anhuma)* dan ne de ulemanın hiç birinden Allah-u Tealâ'nın bir günah hakkında "Ben bunu affetmem." dediğini işitmedim. *(Süyûtî, Dürrül Mensur: 2/558)*

Alusî tefsirinde zikredildiğine göre, Celâli Suyûtî *(Rahimehullah)* buyurmuştur ki, bu ayet-i celilede, müslümanlardan büyük günah sahiplerinin azap olunmayacağını iddia eden Mürcie mezhebine de ayrıca reddiye bulunmaktadır. Zira Mevlâ Tealâ'nın bu ayet-i celilede şirkin dışındaki günahların mağfiretini dilediklerine tahsis etmesi, dilediklerine de azap edeceğini ifade etmektedir. Nitekim:

٢٥٩ – عَنْ اَنَسٍ (رضى الله عنه) قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللّٰهِ ﷺ: « مَنْ وَعَدَهُ اللّٰهُ عَلىٰ عَمَلٍ ثَوَاباً فَهُوَ مُنْجِزُهُ لَهُ ، وَمَنْ وَعَدَهُ عَلىٰ عَمَلٍ عِقَاباً فَهُوَ فِيهِ بِالْخِيَارِ »

259 - Hazreti Enes *(Radıyallahu Anh)* ın rivayet ettiğine göre, Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* şöyle buyurdu: **"Allah** (-u Tealâ) **her hangi bir amelden dolayı bir kuluna sevap sözü verdiyse, o kişiye sözünü yerine getirecektir. Kime de bir amelden dolayı azap vadettiyse onda muhayyerdir.** (dilerse affeder, isterse azabeder)." *(Ebu Ya'lâ, Müsned, No:3316, 6/66, Mecmauz Zevaid:10/211))*

ŞİRKİN ASLA BAĞIŞLANMAYACAĞINI, BUNUN DIŞINDAKİ BÜTÜN GÜNAHLARIN İSE MAĞFİRET OLUNABİLECEĞİNİ BEYAN EDEN HADİSİ ŞERİFLER:

٢٦٠ – عَنْ اَبِي ذَرٍّ (رضى الله عنه) قَالَ: اَتَيْتُ رَسُولَ اللهِ فَقَالَ: « مَامِنْ عَبْدٍ قَالَ لاَ اِلٰهَ اِلاَّ اللهُ ثُمَّ مَاتَ عَلٰى ذٰلِكَ اِلاَّ دَخَلَ الْجَنَّةَ » قُلْتُ: وَاِنْ زَنٰى وَاِنْ سَرَقَ؟ قَالَ: « وَاِنْ زَنٰى وَاِنْ سَرَقَ » قُلْتُ: وَاِنْ زَنٰى وَاِنْ سَرَقَ؟ قَالَ: « وَاِنْ زَنٰى وَاِنْ سَرَقَ » ثَلاَثًا ثُمَّ قَالَ فِى الرَّابِعَةِ: « عَلٰى رَغْمِ اَنْفِ اَبِى ذَرٍّ »

260 - Ebu Zer *(Radıyallahu Anh)* dan rivayet edildiğine göre Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* şöyle buyurdu: **"Her hangi bir kul Lâ ilâhe illallah der de, sonra o hâl** (iman) **üzere ölürse, mutlaka cennete girer.**

Ebu Zer *(Radıyallahu Anh)* şöyle buyurdu: O zaman ben: "Zina etse, hırsızlık yapsa da mı?" diye sordum. O: **"Zina da etse, hırsızlık da etse** (imanlı olarak ölen, günahının cezasını çekse bile sonunda mutlaka cennete girer)." buyurdu.

Ben tekrar: "Zina etse, hırsızlık etse de mi?" diye sorunca, O: **"Zina da etse, hırsızlık da etse."** buyurdu. Üçüncü defa sorduğumda: Aynen cevap buyurdu. Dördüncü defada ise: **"Ebu Zerr'in burnu sürtünse de** (senin inadına Allah-u Tealâ onu cennete sokar)." buyurdu. *(Buharî, Libas:23, No:5489, 5/2193, Müslim, İman:40, No:154, 1/95, Müsned, Ahmed ibni Hanbel, No:21522, 8/107)*

٢٦١ – عَنْ عَائِشَةَ (رضى الله عنها) قَالَتْ: قَالَ رَسُولُ اللهِ ﷺ: « اَلدَّوَاوِينُ عِنْدَ اللهِ ثَلاَثَةٌ دِيوَانٌ لاَيَعْبَأُ اللهُ بِهِ شَيْئًا وَدِيوَانٌ لاَيَتْرُكُ اللهُ مِنْهُ شَيْئًا وَدِيوَانٌ لاَيَغْفِرُهُ اللهُ. فَاَمَّا الدِّيوَانُ الَّذِى لاَيَغْفِرُهُ اللهُ فَالشِّرْكُ. قَالَ اللهُ ﴿ وَمَنْ يُشْرِكْ بِاللهِ فَقَدْ حَرَّمَ اللهُ عَلَيْهِ الْجَنَّةَ ﴾ وَقَالَ اللهُ ﴿ اِنَّ اللهَ لاَيَغْفِرُ اَنْ يُشْرَكَ بِهِ ﴾ وَاَمَّا الدِّيوَانُ الَّذِى لاَيَعْبَأُ اللهُ بِهِ فَظُلْمُ الْعَبْدِ نَفْسَهُ فِيمَا بَيْنَهُ وَبَيْنَ رَبِّهِ مِنْ صَوْمِ يَوْمٍ تَرَكَهُ اَوْصَلاَةٍ تَرَكَهَا. فَاِنَّ اللهَ يَغْفِرُ ذٰلِكَ وَيَتَجَاوَزُ عَنْهُ اِنْ شَاءَ وَاَمَّا الدِّيوَانُ الَّذِى لاَيَتْرُكُ اللهُ مِنْهُ شَيْئًا فَظُلْمُ الْعِبَادِ بَعْضِهِمْ بَعْضًا الْقِصَاصُ لاَمَحَالَةَ »

261 - Aişe *(Radıyallahu Anha)* dan rivayet edildiğine göre, Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* şöyle buyurdu: **"Allah indinde divan** (amel defterleri) **üç türlüdür. Bir divan vardır ki Allah** (-u Tealâ) **onu hiç önemsemez, Bir divan da vardır ki Allah** (-u Tealâ) **ondan hiç bir şeyi** (cezasız) **bırakmaz. Bir divan da vardır ki Allah** (-u Tealâ) **onu bağışlamaz. Allah** (-u Tealân) **ın bağışlamayacağı divan, şirktir.**

Nitekim Allah (-u Tealâ): **'Kim Allah'a ortak koşarsa, muhakkak Allah** (-u Tealâ) **ona cenneti haram etmiştir.'** *(Maide Suresi:72'den)* **buyurmuş, ve yine** (bu ayet-i kerimede de) **'Şüphesiz ki Allah** (-u Tealâ) **kendisine ortak koşulmasını bağışlamaz.' buyurmuştur.**

Allah (-u Tealân) **ın önemsemediği divan ise, Kulun bir günün orucunu veya bir vakit namazı terketmesi gibi, kendisiyle Rabbisi arasında nefsine zulmetmesi** (günah işlemesi) **dir. Zira Allah** (-u Tealâ) **dilerse, bu günahları bağışlar ve onlar** (a ceza vermek) **den geçer.**

Allah (-u Tealân) **ın içindekilerden hiç bir şeyi cezasız bırakmayacağı divan ise, kulların birbirlerine yaptıkları zulümlerdir ki** (bunlarda) **çaresiz kısas** (tatbik edilerek kulların hakları birbirinden alınacaktır). *(Müsned-i Ahmed, ibni Hanbel, No:26090, 10/82, Hakim, Müstedrek, No:8717, 4/619, Beyhakî, Süyûtî, Dürrül Mensur:2/ 558, İbni Kesir :1/451)*

٢٦٢ – عَنْ اَبِى ذَرٍّ (رضى الله عنه) عَنْ رَسُولِ اللهِ ﷺ قَالَ: « انَّ اللّٰهَ يَقُولُ: يَا عَبْدِى مَا عَبَدْتَنِى وَرَجَوْتَنِى فَانِّى غَافِرٌ لَكَ عَلٰى مَا كَانَ فِيكَ ، وَيَا عَبْدِى لَوْ لَقِيتَنِى بِقُرَابِ الْاَرْضِ خَطَايَا مَالَمْ تُشْرِكْ بِى شَيْئًا لَقِيتُكَ بِقُرَابِهَا مَغْفِرَةً »

262 - Ebu Zer *(Radıyallahu Anh)* dan rivayet edildiğine göre Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* şöyle buyurdu: **"Şüphesiz ki Allah** (-u Tealâ) **şöyle buyuruyor: Ey kulum! Bana taptığın ve benden ümitli olduğun müddetçe, sende bulunan bütün günahlara rağmen şüphesiz ki ben seni affederim.**

Ey Kulum! Yer yüzünün dolusu günahlarla bana kavuşsan bana hiç bir şeyi ortak koşmadığın müddetçe, ben de seni yer yüzünün dolusu mağfiretle karşılarım." *(İmam-ı Ahmed, No:21426, 8/85, Süyûtî, 2/559, İbni Kesir: 1/451)*

٢٦٣ – عَنِ ابْنِ عَبَّاسٍ (رضى الله عنهما) عَنْ رَسُولِ اللهِ ﷺ قَالَ: « قَالَ اللّٰهُ عَزَّ وَجَلَّ: مَنْ عَلِمَ اَنِّى ذُوقُدْرَةٍ عَلٰى مَغْفِرَةِ الذُّنُوبِ غَفَرْتُ لَهُ وَلَا اُبَالِى مَالَمْ يُشْرِكْ بِى شَيْئًا »

263 - İbni Abbas *(Radıyallahu Anhuma)* dan rivayet edildiğine göre Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* şöyle buyurdu: **"Allahu** *(Azze ve Celle)* **buyuruyor ki, Benim günahları bağışlamaya güçlü olduğumu bilen kişiyi, bana hiç bir şeyi ortak koşmadığı müddetçe, hiç bakmam affederim."** *(Taberanî, Mu'cemül Kebir, No:11615, 11/241, Kenzül Ummal, No:2531, 1/67, Beyhaki, Süyûtî, Dürrül Mensur 2/559)*

٢٦٤ – عَنْ مُعَاوِيَةَ (رضى الله عنه) قَالَ: سَمِعْتُ رَسُولَ اللهِ ﷺ يَقُولُ: « كُلُّ ذَنْبٍ عَسَى اللّٰهُ اَنْ يَغْفِرَهُ اِلَّا الرَّجُلُ يَمُوتُ كَافِرًا اَوِ الرَّجُلُ يَقْتُلُ مُؤْمِنًا مُتَعَمِّدًا »

264 - Muaviye *(Radıyallahu Anh)* dan rivayet edildiğine göre, Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* şöyle buyurdu: **"Allah** (-u Tealân) **ın her günahı affetmesi umulur ancak kâfir olarak ölen bir adamla bir mümini kasten** (müslüman olduğu için) **öldüren adam** (ın günahı) **müstesna."** *(Ahmed ibni Hanbel, Müsned, No:16907, 6/27, Nesaî, Tahrim:1, No:3955, 7/93, İbni kesir:1/451)*

٢٦٥–عَنْ جَابِرٍ (رضى الله عنه)قَالَ: جَاءَ اَعْرَابِىٌّ اِلَى النَّبِىِّ ﷺ فَقَالَ يَارَسُولَ اللّٰهِ: مَا الْمُوجِبَتَانِ؟ قَالَ: « مَنْ مَاتَ لَا يُشْرِكُ بِاللّٰهِ شَيْئًا دَخَلَ الْجَنَّةَ وَمَنْ مَاتَ يُشْرِكُ بِهِ دَخَلَ النَّارَ »

265 - Cabir *(Radıyallahu Anh)* dan rivayet edildiğine göre, bir arabî Efendimiz *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* e gelerek, iki mucibe (Cennet ve cehenneme girmeyi icabettiren iki şey) nelerdir? diye sordu.

Efendimiz *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* de: **"Allah-u Tealâ'ya hiç bir şeyi ortak koşmadan ölen cennete girecek, Allaha ortak koşan da cehenneme girer."** diye cevap verdi. *(Müslim, İman:40, No:151, 1/94, Hâzin:2/95)*

٢٦٦ – عَنْ اَبِى رَهْمٍ قَاصِّ اَهْلِ الشَّامِ يَقُوْلُ: سَمِعْتُ اَبَا اَيُّوْبَ الْاَنْصَارِىَّ (رضى الله عنه) يَقُوْلُ: اِنَّ رَسُوْلَ اللّٰهِ ﷺ خَرَجَ ذَاتَ يَوْمٍ اِلَيْهِمْ فَقَالَ لَهُمْ: « اِنَّ رَبَّكُمْ عَزَّ وَجَلَّ خَيَّرَنِى بَيْنَ سَبْعِيْنَ اَلْفاً يَدْخُلُوْنَ الْجَنَّةَ عَفْواً بِغَيْرِ حِسَابٍ وَبَيْنَ الْخَبِيْئَةِ عِنْدَهُ لِاُمَّتِى » فَقَالَ لَهُ بَعْضُ اَصْحَابِهِ: يَا رَسُوْلَ اللّٰهِ اَيَخْبَأُ ذٰلِكَ رَبُّكَ؟ فَدَخَلَ رَسُوْلُ اللّٰهِ ﷺ ثُمَّ خَرَجَ وَهُوَ يُكَبِّرُ فَقَالَ: « اِنَّ رَبِّى زَادَنِى مَعَ كُلِّ اَلْفٍ سَبْعِيْنَ اَلْفاً وَالْخَبِيْئَةُ عِنْدَهُ »

قَالَ اَبُوْ رَهْمٍ: يَا اَبَا اَيُّوْبَ وَمَا تَظُنُّ خَبِيْئَةَ رَسُوْلِ اللّٰهِ ﷺ فَاَكَلَهُ النَّاسُ بِاَفْوَاهِهِمْ فَقَالُوْا: وَمَا اَنْتَ وَخَبِيْئَةُ رَسُوْلِ اللّٰهِ ﷺ؟ فَقَالَ اَبُوْ اَيُّوْبَ: دَعُوا الرَّجُلَ عَنْكُمْ اُخْبِرُكُمْ عَنْ خَبِيْئَةِ رَسُوْلِ اللّٰهِ ﷺ كَمَا اَظُنُّ بَلْ كَالْمُسْتَيْقِنِ اَنَّ خَبِيْئَةَ رَسُوْلِ اللّٰهِ ﷺ اَنْ يَقُوْلَ: « مَنْ شَهِدَ اَنْ لَا اِلٰهَ اِلَّا اللّٰهُ وَحْدَهُ لَا شَرِيْكَ لَهُ وَاَنَّ مُحَمَّداً عَبْدُهُ وَرَسُوْلُهُ مُصَدِّقاً لِسَانُهُ قَلْبَهُ دَخَلَ الْجَنَّةَ »

266 - Ebu Rehm *(Radıyallahu Anh)*, Ebu Eyyub el-Ensarî *(Radıyallahu Anh)* ın şöyle buyurduğunu rivayet etti: Bir gün Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* yanımıza gelerek şöyle buyurdu: **"Muhakkak Rabbiniz affıyla hesapsız yetmişbin kişiyi cennete sokmasıyla, kendi yanında ümmetim için bir şey saklaması** (ından birini seçmem) **arasında beni muhayyer bıraktı.** yani ister ümmetinden yetmişbin kişiyi hesapsız cennete sokayım, istersen de ümmetin için kendi indimde bir şey saklayayım bunlardan birini tercih et buyurdu.

Sahabe-i kiramdan bazısı: "Rabbin böyle bir şeyi gizler mi?" diye sormaları üzerine, Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* (Hücre-i saadetlerine) girdi sonra tekbir getirerek çıkıp, **"Şüphesiz ki Rabbim** (hesapsız cennete girecek yetmiş bin kişiden) **her binle beraber yetmiş bin kişi daha bana ziyade etti** (cennete girdireceğini vadetti), **gizlediği de yanında kaldı."** buyurdu.

Ebu Rehm *(Radıyallahu Anh)* "Ya Eba Eyyüb! Resulullahın gizlisinin, ne olduğunu tahmin edersin?" diye sorunca, Bunu duyanlar: "Sen Resulullahın gizlediği şeyi nasıl araştırırsın?" diyerek, onu ağızlarıyla yediler (ona çok itiraz ettiler),

O zaman Ebu Eyyüb *(Radıyallahu Anh)*: "Adamı bırakın! Ben size Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* in gizlediği şeyi tahmin ettiğim gibi, hatta kesinlikle bi-

len kişi gibi haber vereyim. Şüphesiz ki, Resulullahın gizlediği şey: **'Kim Allah** (-u Tealâ) **dan başka ilâh olmadığına, tek olup ortağı bulunmadığına, Muhammed** *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* **in de O'nun kulu ve resulü olduğuna, kalbi, dilini doğrulayarak şahitlik ederse cennete girdi.'** buyurmasıdır," dedi. *(İmam-ı Ahmed, Müsned,No:23564, 9/132, İbn-i Kesir:1/452)*

٢٦٧ – عَنْ ضَمْضَمِ بْنِ جَوْشٍ الْيَمَامِيِّ قَالَ: قَالَ لِي اَبُو هُرَيْرَةَ (رضى الله عنه) : يَا يَمَامِيُّ لاَ تَقُولَنَّ لِرَجُلٍ لاَ يَغْفِرُ اللّٰهُ لَكَ اَوْ لاَ يُدْخِلُكَ الْجَنَّةَ اَبَداً. فَقُلْتُ: يَا اَبَا هُرَيْرَةَ انَّ هٰذه كَلِمَةٌ يَقُولُهَا اَحَدُنَا لاَخِيه وَصَاحِبه اِذَا غَضِبَ قَالَ: لاَ تَقُلْهَا انِّي سَمِعْتُ رَسُولَ اللّٰه ﷺ يَقُولُ: «كَانَ فِي بَنِي اِسْرَائِيلَ رَجُلاَنِ كَانَ اَحَدُهُمَا مُجْتَهِداً فِي الْعِبَادَةِ وَكَانَ الْآخَرُ مُسْرِفاً عَلٰى نَفْسه وَكَانَا مُتَآخِيَيْنِ وَكَانَ الْمُجْتَهِدُ لاَ يَزَالُ يَرٰى الْآخَرَ عَلَى الذَّنْبِ فَيَقُولُ: يَا هٰذَا اَقْصِرْ فَيَقُولُ: خَلِّنِي وَرَبِّي اَبُعِثْتَ عَلَيَّ رَقِيباً ، الٰى اَنْ رَآهُ يَوْماً عَلٰى ذَنْبٍ اِسْتَعْظَمَهُ فَقَالَ لَهُ: وَيْحَكَ اَقْصِرْ ، قَالَ: خَلِّنِي وَرَبِّي اَبُعِثْتَ عَلَيَّ رَقِيباً ، فَقَالَ: وَاللّٰهِ لاَ يَغْفِرُ اللّٰهُ لَكَ اَوْ لاَ يُدْخِلُكَ الْجَنَّةَ اَبَداً.

قَالَ: فَبَعَثَ اللّٰهُ اِلَيْهِمَا مَلَكاً فَقَبَضَ اَرْوَاحَهُمَا وَاجْتَمَعَا عِنْدَهُ ، فَقَالَ لِلْمُذْنِبِ: اِذْهَبْ فَادْخُلِ الْجَنَّةَ بِرَحْمَتِي ، وَقَالَ لِلْآخَرِ اَكُنْتَ عَالِماً اَكُنْتَ عَلٰى مَا فِي يَدِي قَادِراً؟ اِذْهَبُوا بِه اِلَى النَّارِ ، قَالَ: وَالَّذِي نَفْسُ اَبِي الْقَاسِمِ بِيَدِه اِنَّهُ لَتَكَلَّمَ بِكَلِمَةٍ اَوْبَقَتْ دُنْيَاهُ وَآخِرَتَهُ »

267 - Zamzam ibni Cevş el Yemamî *(Radıyallahu Anh)* şöyle buyurdu: Bir kere Ebu Hureyre *(Radıyallahu Anh)* bana "Ey Yemamî! Sakın bir adama: 'Allah seni affetmez veya seni ebedi cennete sokmaz.' deme " buyurdu.

O zaman ben: "Ey Ebu Hureyre! Bizden biri kardeşine ve arkadaşına kızdığı zaman bu sözü söylüyoruz." deyince, O: "Bu sözü söyleme çünkü ben Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* in şöyle buyurduğunu işittim" dedi.: **"Benî İsrailde iki kişi vardı ki, birisi ibadette çok çalışır, öbürü de nefsinin aleyhine israf eder** (her günahı işler) **di.**

Bu iki kişi birbirleriyle kardeş olmuşlardı, ibadete çok çalışan diğerini daima günah üzere gördüğünde: 'Ey filân vaz geç' der, öteki de: 'Beni Rabbimle baş başa bırak, sen benim üzerime gözcü olarak mı gönderildin?' diye cevap verirdi.

Nihayet bir gün, o kişi o günahkârı çok büyük kabul ettiği bir günahı işlerken gördü ve ona: 'Yazıklar olsun sana! Bu günahı terket.' dedi. O

yine: 'Beni Rabbimle yalnız bırak, sen benim üzerime gözcü mü gönderildin.' deyince o, Vallahi Allah seni affetmeyecek veya ebedi cennete sokmayacak.' dedi.

Bunun üzerine Allah (-u Tealâ) **o iki kişiye bir melek yollayarak ruhlarını aldırdı ve ikisini de huzurunda cemetti** (toplattı). **O günahkâr'a: 'Hadi git rahmetimle cennete gir.' buyururken diğerine de: 'Sen** (benim ne yapacağımı) **biliyor muydun? Sen benim elimdekine** (mağfiretime engel olmaya) **kadir miydin? Bunu da cehenneme götürün.' buyurdu.**

Sonra Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* şöyle buyurdu: **'Ebul Kasım'ın canı elinde olan Allaha yemin ederim ki, şüphesiz o kişi öyle bir kelime konuştu ki, dünyasını da, ahiretini de helâk etti."** *(İmam-ı Ahmed, Müsned, No:8299, 3/210, İbni Kesir:1/452)*

Ruhul Beyan tefsirinde zikredildiğine göre, Ebul Abbas Şüreyh *(Radıyallahu Anh)* ölüm hastalığında şöyle bir rüya gördü: Sanki kıyamet kopmuş, Cebbar Süphanehû Tealâ: "Alimler nerede?" diye soruyordu. Bunun üzerine ulema geldiler, Mevlâ Tealâ onlara: "Bildiklerinizle ne amel ettiniz?" diye sorunca,

Onlar: "Ya rabbi biz kusur ettik günah işledik." dediler, Mevlâ Tealâ onların bu cevabına razı olmayıp tekrar bu suali sorunca, içlerinde ben: "Ya Rabbi! Benim amel defterimde şirk yoktur, sen de şirkin dışındakileri affedeceğini vaadettin." diye cevap verdim.

Bunun üzerine Allah-u Tealâ: "Haydi gidin sizi mağfiret ettim." buyurdu. Şureyh *(Radıyallahu Anh)* bu rüyadan üç gece sonra vefat etti. O, bu rüya ile Mevlâ Tealâ'ya karşı olan hüsn-ü zan'nından dolayı müjdelendi.

Mevlâ Tealâ bu ayet-i kerimenin sonunda:

« وَمَنْ يُشْرِكْ بِاللّٰهِ فَقَدِ افْتَرٰى اِثْماً عَظِيماً »

"Kim Allah'a ortak koşarsa, muhakkak büyük bir günah uydurmuştur." buyurarak, şirkin en büyük cinayet olduğunu açıklamıştır.

Nitekim diğer bir yerde de:

« ... اِنَّ الشِّرْكَ لَظُلْمٌ عَظِيمٌ (١٣) »

"Şüphesiz ki şirk, elbette en büyük bir zulümdür." *(Lokman Suresi:13'den)* buyurmuştur.

٢٦٨ – عَنْ عَبْدِ اللّٰهِ (رضى الله عنه) قَالَ: سَأَلْتُ النَّبِيَّ ﷺ اَيُّ الذَّنْبِ اَعْظَمُ عِنْدَ اللّٰهِ؟ قَالَ: « اَنْ تَجْعَلَ لِلّٰهِ نِدّاً وَهُوَ خَلَقَكَ » قُلْتُ اِنَّ ذٰلِكَ لَعَظِيمٌ. قُلْتُ ثُمَّ اَيٌّ؟ قَالَ: « وَاَنْ تَقْتُلَ وَلَدَكَ تَخَافُ اَنْ يَطْعَمَ مَعَكَ » قُلْتُ ثُمَّ اَيٌّ؟ قَالَ: « اَنْ تُزَانِيَ حَلِيلَةَ جَارِكَ »

268 - Abdullah İbn-i Mes'ud *(Radıyallahu Anh)* şöyle demiştir: Ben Peygamber *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* e: "Allah katında hangi günah en büyüktür?" diye

sordum. Peygamber *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)*: **"Allah seni yarattığı hâlde, Allah'a benzer bir eş uydurmandır."** buyurdu.

Ben: "Hakikaten bu elbette pek büyüktür!" dedim. Sonra hangi (günah büyüktür?) diye sordum. Peygamber *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)*: **"Seninle beraber yemek yemesinden korkarak, çocuğunu öldürmendir."** buyurdu.

"Bundan sonra hangisi (büyüktür?)" dedim. Peygamber *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)*: **"Komşunun zevcesiyle zina fiilini işlemendir."** buyurdu. *(Buharî, Tefsir:5, No:4207, 4/1626, Edeb:20, No:5655, 5/2236, Muharibin:5, No:6426, 6/2497, Müslim, İman:37, No:86, 1/90, Ahmed İbn-i Hanbel, Müsned, No:3612, 2/19)*

٢٦٩ – عَنْ اَبِى بَكْرَةَ (رضى الله عنه) قَالَ: قَالَ النَّبِىُّ ﷺ: « اَلاَ اُنَبِّئُكُمْ بِاَكْبَرِ الْكَبَائِرِ؟ قُلْنَا بَلَىٰ يَا رَسُولَ اللهِ. قَالَ: « اَلْاِشْرَاكُ بِاللهِ ، وَعُقُوقُ الْوَالِدَيْنِ » وَكَانَ مُتَّكِئًا فَجَلَسَ فَقَالَ: « اَلاَ وَقَوْلُ الزُّورِ ، اَلاَ وَشَهَادَةُ الزُّورِ » فَمَا زَالَ يُكَرِّرُهَا حَتَّىٰ قُلْنَا: لَيْتَهُ سَكَتَ.

269 - Ebu Bekre *(Radıyallahu Anh)* buyurdu ki, Bir kere biz Efendimiz *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* in yanında iken, üç kere: **"Size büyük günahların en büyüğünü haber vereyim mi?"** buyurdu. Biz: "Buyur ya resulallah!" deyince: **"Allaha ortak koşmak, Ana-babaya isyan etmek, ve agâh olun ki yalan yere şahitlik etmek ve yalan söylemektir."** buyurdu. Efendimiz *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* yaslanmış hâldeyken oturup, bu sözü o kadar tekrar etti ki, biz keşke sussaydı diye temenni ettik, *(Buharî, Şehadet:10, No:2511, 2/939, Müslim, İman:38, No:88, 1/92)*

Bilinsin ki, şirkin de, mağfiretin de üç mertebesi vardır:

Şirkin birinci mertebesi: Avama ait olan şirk-i celî (sıradan insanların düştüğü açık şirk) dir ki, bu putlar, yıldızlar vesaire gibi Allah-u Tealâ'dan başka her hangi bir şeye tapmaktan ibarettir. Bu türlü şirk ancak tevhitle bağışlanır ki, o tevhid de diliyle ikrar edip, kalbiyle tasdik ederek, Mevlâ Tealâ'nın rabliğini ispat edip, kendi kulluğunu açıklamaktan ibarettir.

Şirkin ikinci mertebesi: Havas'a mahsus (özel kullara taalluk eden) Şirk-i Hafî (gizli şirk) dir ki bu, dünya, nefsin hevası, Mevlâ Tealâ'nın masivası gibi bir takım şeylere meylederek, kulluğu bulandırmaktan ibarettir. Bu da ancak vahdaniyet, yani bir olan Allah-u Tealâ'ya ait olan ibadetleri, sadece onu görerek yapmak suretiyle, O'nun dışındakileri ayırıp, kulluğu O'na tahsis etmekle bağışlanır.

Şirkin üçüncü mertebesi: Ehass (en hususi kullar) la ilgili olan şirk-i ehfâ (en gizli şirk) dir ki, bu da, Mevlâ Tealâ'nın dışında bir şeyin varlığını, hatta kendi benliğini görmekten ibarettir. Bu türlü şirk de ancak Mevlâ'nın bekasında kendini yok etmekten ibaret olan vahdet (fena fillah ve beka billah makamlarına kavuşmak) la affolunur.

Bu şirk mertebelerinden her hangi biriyle Allah-u Tealâ'ya ortak koşan ise, muhakkak büyük bir günah uydurmuş, yani eşyanın varlığını ve kendi benliğini ortaya koyarak Allah-u Tealâ ile kendi arasına büyük bir perde çekmiştir. Bu perdelerin en büyüğü ise enaniyet (benlik) dir ki, bu hususta:

« وُجودُكَ ذَنْبٌ لاَ يُقَاسُ عَلَيْهِ ذَنْبٌ آخَرُ »

"Senin varlığın (ı görmen), **hiç bir günahla kıyaslanamayacak derecede büyük bir günahtır."** buyurulmuştur.

ALLAH-U TEALÂ'NIN ŞİRKİ BAĞIŞLAMAYIP ŞİRKİN DIŞINDAKİ BÜTÜN GÜNAHLARI DİLEDİKLERİ İÇİN BAĞIŞLAYACAĞINI BEYAN EDEN AYET-İ KERİMELER:

« اِنَّ اللّٰهَ لاَ يَغْفِرُ اَنْ يُشْرَكَ بِهِ وَيَغْفِرُ مَادُوْنَ ذٰلِكَ لِمَنْ يَشَآءُ وَمَنْ يُشْرِكْ بِاللّٰهِ فَقَدْ ضَلَّ ضَلاَلاً بَعِيداً (١١٦) »

"Şüphesiz ki Allah (-u Tealâ), **kendisine ortak koşulmasını bağışlamaz, ondan başkasını dilediği kimse için bağışlar; Kim Allah'a eş tanırsa, muhakkak ki o** (dosdoğru yoldan) **uzak bir sapıklıkla sapmıştır."** *(Nisa Suresi:116)*

« اِنَّ الَّذِينَ كَفَرُوا وَصَدُّوا عَنْ سَبِيلِ اللّٰهِ ثُمَّ مَاتُوا وَهُمْ كُفَّارٌ فَلَنْ يَغْفِرَ اللّٰهُ لَهُمْ (٣٤) »

"Şüphesiz inkâr edip de Allah yolundan saptıran, sonra da kâfir olarak ölenler (var ya) **Allah** (-u Tealâ) **onları asla bağışlamaz."** *(Muhammed Suresi:34)*

ALLAH-U TEALÂ'NIN DİLEDİĞİNİ BAĞIŞLAYIP İSTEDİĞİNE AZABEDECEĞİNİ BEYAN EDEN DİĞER AYET-İ KERİMELER:

لِلّٰهِ مَافِى السَّمٰوَاتِ وَمَا فِى الْاَرْضِ وَاِنْ تُبْدُوا مَا فِى اَنْفُسِكُمْ اَوْ تُخْفُوهُ يُحَاسِبْكُمْ بِهِ اللّٰهُ فَيَغْفِرُ لِمَنْ يَشَآءُ وَيُعَذِّبُ مَنْ يَشَآءُ وَاللّٰهُ عَلٰى كُلِّ شَىْءٍ قَدِيرٌ (٢٨٤)

"Göklerde olanlar da, yerde bulunanlar da (hepsi) **Allah** (-u Tealân)-**ındır.** (Allah-u Tealâ'nın tasarruf ve idaresindedir) **ve eğer siz içinizdekini** (kalplerinizde bulunan kötü niyetlerinizi) **açıklarsanız veya gizlerseniz, Allah** (-u Tealâ) **sizi onunla muhasebe edecek** (sorguya çekecek) **tir.**

Artık dilediğini (fazl-u keremiyle ve iyiliğiyle) **mağfiret eder** (onun günahlarını bağışlar, örter), **dilediğine de** (ilâhi adaleti, hikmeti ve hatasızlığı gereğince) **azabeder** (suçuna göre ceza verir) **ve Allah** (-u Tealâ) **her şeye pek ziyade kadir** (gücü yeten) **dir."** *(Bakara Suresi:284)*

« يُعَذِّبُ مَنْ يَشَآءُ وَيَرْحَمُ مَنْ يَشَآءُ وَاِلَيْهِ تُقْلَبُونَ (٢١) »

"O (Allah-u Tealâ) **Dilediğine azabeder, istediğine rahmet eder. Ve ancak ona döndürüleceksiniz."** *(Ankebut Suresi :21)*

Ayet: 49

Mevlâ Tealâ, şirkin affolunmayacağını açıklaması üzerine yahudiler müşrik olmadıklarını iddia ederek nefislerini temizlemeye kalkışınca, insanların kendi nefsini temizlemesine itibar edilmeyip, ancak Allah-u Tealâ'nın tezkiyesi muteber olduğunu beyan etmek üzere Mevlâ Tealâ şöyle buyuruyor:

اَلَمْ تَرَ اِلَى الَّذِينَ يُزَكُّونَ اَنْفُسَهُمْ بَلِ اللّٰهُ يُزَكِّى مَنْ يَشَآءُ وَلَا يُظْلَمُونَ فَتِيلاً (٤٩)

KELİME MANASI (49)

(اَلَمْ تَرَ) **Bakmadın mı?** kime? (اِلَى الَّذِينَ) **o kimselere ki,** (يُزَكُّونَ) **tezkiye ediyorlar** (temize çıkarıyorlar) kimi? (اَنْفُسَهُمْ) **nefislerini** (kendilerini), (بَلِ) **hayır öyle değil!** (اللّٰهُ) **Allah** (-u Tealâ), (يُزَكِّى) **temize çıkarır,** kimi? (مَنْ) **o kimseyi ki,** (يَشَآءُ) **diliyor,** (وَلَا يُظْلَمُونَ) **ve zulmolunmazlar,** ne kadar? (فَتِيلاً) **hurma çekirdeğinin ince ipliği kadar.**

MEALİ ŞERİFİ (49)

Kendilerini temize çıkaranları görmedin mi? Hayır! Allah (-u Tealâ) **dilediğini temize çıkarır. Ve onlar hurma çekirdeğinin ince ipliği kadar bile zulmolunmaz** (haksızlık görmez) **ler.**

İ Z A H A T

Beğavî ve Hâzin tefsirlerinde zikredildiğine göre, bu ayet-i kerime yahudilerden bir takımları hakkında inmiştir.

٢٧٠ - قَالَ الْكَلْبِيُّ: نَزَلَتْ فِي رِجَالٍ مِنَ الْيَهُودِ ، اَتَوْا بِاَطْفَالِهِمْ اِلَى النَّبِيِّ ﷺ فَقَالُوا: يَا مُحَمَّدُ هَلْ عَلَى هٰؤُلَآءِ مِنْ ذَنْبٍ؟ فَقَالَ: « لَا » قَالُوا: وَمَا نَحْنُ اِلَّا كَهَيْئَتِهِمْ مَا عَمِلْنَا بِالنَّهَارِ يُكَفَّرُ عَنَّا بِاللَّيْلِ وَمَا عَمِلْنَا بِاللَّيْلِ يُكَفَّرُ عَنَّا بِالنَّهَارِ.

270 - Kelbî *(Rahimehullah)* tan rivayet edildiğine göre, yahudiler çocuklarını Efendimiz *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* e getirerek: "Ya Muhammed! Bunların bir günahı var mıdır?" diye sordular. Efendimiz *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)*: **"Yoktur"** buyurunca, Onlar: "İşte biz de bu çocuklar gibiyiz. Gündüz yaptığımız günahlar gece silinir, gece yaptığımız günahlar ise gündüz silinir." dediler. Bunun üzerine Allah-u Tealâ bu ayet-i celileyi indirerek onları yalanladı. *(Beğavî:1/440)*

İmam-ı Mücahid ve Ikrime *(Radıyallahu Anhuma)* buyurmuştur ki, yahudiler çocukların günahsız olduğunu iddia ederek, namazda çocukları imam ederlerdi. İşte Ayet-i celilede geçen tezkiye bundan ibarettir.

İmam-ı Hasen, Dahhak, Katade ve Mukatil *(Radıyallahu Anhum)* buyurmuşlardır ki: Bu ayet-i celile yahudi ve hristiyanların:

« نَحْنُ اَبْنَآءُ اللّٰهِ وَاَحِبَّآؤُهُ (١٨) »

"Biz Allah'ın oğulları ve dostlarıyız." *(Maide Suresi 18'den)* sözleriyle

« ... لَنْ يَدْخُلَ الْجَنَّةَ اِلاَّ مَنْ كَانَ هُودًا اَوْ نَصَارٰى ... (١١١) »

"Cennete yahudi ve hristiyan olandan başkası asla giremeyecek." *(Bakara Suresi:111'den)* sözleri üzerine inmiştir.

Tefsiri Kebir'de zikredildiğine göre, **Tezkiye,** asıl lugatında temizlemek demektir. Burada ise insanın kendisini medhetmesinden ibaret olarak kullanılmıştır. Nitekim Mevlâ Tealâ:

« ... فَلاَ تُزَكُّوا اَنْفُسَكُمْ هُوَ اَعْلَمُ بِمَنِ اتَّقٰى (٣٢) »

"Nefislerinizi tezkiye etmeyin (kendinizi temize çıkarmayın) **çünkü O** (Allah-u Tealâ, kötülükten) **sakınanı daha iyi bilir."** *(Necm Suresi:32'den)* buyuruyor. Çünkü tezkiye takva ile alâkalı olup, takva ise insanın içinde gizli bir sıfat olduğundan, bunun hakikatını ancak Allah-u Tealâ bilir. Dolayısıyla Allah-u Tealâ'dan başka kimse, kimseyi tezkiye yapamaz.

Bunun için Mevlâ Tealâ ayet-i celilenin sonunda:

« بَلِ اللّٰهُ يُزَكِّى مَنْ يَشَآءُ »

"Hayır! Allah dilediğini temize çıkarır." buyurmuştur. Burada: "Efendimiz *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)*:

« ٢٧١ – وَ اللّٰهِ اِنِّى لَاَمِينٌ فِى السَّمَاءِ لَاَمِينٌ فِى الْاَرْضِ »

271 - **"Vallahi şüphesiz ben gökte de emin** (güvenilir bir kişiy) **im, yerde de eminim."***(Musannef, Abdurrazzak, No:14091, 8/10, İthaf:5/239, Kenzül Ummal, No:15755, 6/291)* buyurarak kendisini medh-ü sena buyurmadı mı? ve daha nice hadisi şeriflerde de bunun bir çok örneklerine tesadüf edilmektedir." diye bir soru sorulacak olursa,

Cevaben deriz ki: Efendimiz *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* bu sözü münafıkların, kendisine: "Ganimet taksiminde adaletli davran." demeleri üzerine söylemiştir ki, zaten Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* Mevlâ Tealâ'nın kendisine verdiği mucizelerin delâletiyle Allah-u Tealâ tarafından tezkiye edilmiş bir zat olduğundan, O'nun hakkında bu tezkiye caizdir.

Diğerleri buna mukayese edilemez, zira Efendimiz *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* in kendisini tezkiyesi kendisini beğenmek ve kendisinde bulunmayan bir sıfatla övünmek için değildir, bilakis Mevlâ Tealâ'nın vahyi ile o tezkiyenin sağlıyacağı bir menfaat içindir. Zaten Efendimiz *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)*:

« ٢٧٢ – عَنْ جَابِرٍ (رضى الله عنه) : « اَنَا قَائِدُ الْمُرْسَلِينَ وَلاَ فَخْرَ وَاَنَا خَاتَمُ النَّبِيِّينَ وَلاَ فَخْرَ »

272 - Cabir *(Radıyallahu Anh)* dan rivayet edilen bir hadis-i şerifinde: **"Ben peygamberlerin öncüsüyüm, bunu iftihar için söylemiyorum. Ben peygamberlerin sonuncusuyum, bununla da gururlanmıyorum."** *(Darimî, Mukaddime:8, No:49, 1/31, Mektubat 1/59)* buyurarak bunu açıklamıştır.

Ayet: 49

Kurtubî tefsirinde zikredildiğine göre: Kur'an ve Sünnet, insanın kendisini methetmesinin hatta medhi ifade eden isimleri takmasının yasak olduğuna delâlet etmektetir. Nitekim:

٢٧٣- عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ عَمْرِو بْنِ عَطَاءٍ قَالَ: سَمَّيْتُ ابْنَتِي بَرَّةَ ، فَقَالَتْ لِي زَيْنَبُ بِنْتُ اَبِي سَلَمَةَ: انَّ رَسُولَ اللهِ ﷺ نَهىٰ عَنْ هٰذَا الْاسْمِ وَسُمِّيْتُ بَرَّةَ فَقَالَ رَسُولُ اللهِ ﷺ: « لاَ تُزَكُّوا انْفُسَكُمْ اللهُ اَعْلَمُ بِاَهْلِ الْبِرِّ مِنْكُمْ » فَقَالُوا: بِمَ نُسَمِّيهَا؟ فَقَالَ: « سَمُّوهَا زَيْنَبَ »

273 - Muhammed ibn-i Amr ibn-i Atâ *(Radıyallahu Anh)* şöyle buyurdu: "Kızıma, **Berre** (çok iyi kadın) ismini verdim. Ebu Seleme kızı Zeynep bana: "Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* bu ismi takmaktan nehyetti" dedi.

Ve şöyle anlattı: "Bana da bu isim takıldığında Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)*: **Nefislerinizi tezkiye etmeyin, içinizden iyilik sahiplerini Allah** (-u Tealâ) **en iyi bilendir."** buyurdu. Bana bu ismi takanlar: "Ona ne isim takalım?" diye sorunca, Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)*: **"Zeynep ismi takın."** buyurdular. *(Müslim, Edeb:3, No:2142, 3/1687, Kurtubî :5/160)*

Bazı memleketlerde **Zekiyyüddîn, Muhyiddin** gibi tezkiyeyi icabettiren isimler çok takılmaktaysa da, bu isimlerin sahiplerinin çirkinlikleri çok görülerek, isimlerinin ifade ettikleri sıfatlara lâyık olmadıkları anlaşıldığından artık bu isimler medh-ü sena ifade etmez hâle gelmişlerdir.

Bir kişinin başkasını medhetmesine gelince, bunu nehyeden hadis-i şerifler vardır. Nitekim:

٢٧٤ – عَنْ اَبِي بَكْرَةَ (رضى الله عنه) قَالَ: اَثْنىٰ رَجُلٌ عَلىٰ رَجُلٍ عِنْدَ النَّبِيِّ ﷺ فَقَالَ: « وَيْلَكَ قَطَعْتَ عُنُقَ صَاحِبِكَ ، قَطَعْتَ عُنُقَ صَاحِبِكَ » مِرَاراً ثُمَّ قَالَ: « مَنْ كَانَ مِنْكُمْ مَادِحاً اَخَاهُ لاَمَحَالَةَ فَلْيَقُلْ اَحْسِبُ فُلاَناً وَاللهُ حَسِيبُهُ وَلاَ اُزَكِّي عَلَى اللهِ اَحَداً ، اَحْسِبُهُ كَذَا وَكَذَا انْ كَانَ يَعْلَمُ ذٰلِكَ مِنْهُ »

274 - Ebu Bekre *(Radıyallahu Anh)* dan rivayet edildiğine göre, Efendimiz *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* in huzurunda bir kimse diğer bir kimseyi övdüğünde Efendimiz *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* bir kaç kere: **"Yazık olsun sana! Sen arkadaşının boynunu kestin."** buyurdu.

Sonra da: **"Sizden her kim** (din) **kardeşini çaresiz medhedecekse: 'Filân kimseyi** (görünüşüyle) **iyi sanıyorum, onu hesaba çekecek olan Allah** (-u Tealâ) **dır. Ben Allah'a karşı kimseyi** (hakikatte) **tezkiye edemem.' desin. Eğer o kimseyi iyi biliyorsa: 'Onu şöyle şöyle kimse zannederim.' desin."** buyurdu. *(Buharî, Şehâdât:16, No.2519, 2/946)*

٢٧٥ – عَنْ اَبِي مُوسىٰ (رضى الله عنه) قَالَ: سَمِعَ النَّبِيُّ ﷺ رَجُلاً يُثْنِي عَلىٰ رَجُلٍ وَيُطْرِيهِ فِي مَدْحِهِ فَقَالَ: « اَهْلَكْتُمْ –اَوْ: قَطَعْتُمْ– ظَهْرَ الرَّجُلِ »

275 - Ebu Musa *(Radıyallahu Anh)* dan rivayet edildiğine göre, Efendimiz *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)*: Bir kimsenin diğer bir kimseyi övdüğünü ve onu medihde ileri gittiğini işitti de: **"Siz o adamı** (aldatıp) **helâk ettiniz."** Yahut: "(onu şişirerek) **adamın sırtını kestiniz!"** buyurdu. *(Buharî, Şehâdât::17,No.2520,2/946)*

Ancak bu hadis-i şerifler, kişiyi kendisinde olmayan vasıflarla överek, bunu, medhedilen kişiden istifade etmeye sermaye yapanlar hakkındadır.

٢٧٦ – عَنْ مِقْدَادِ بْنِ اَسْوَدَ (رضى الله عنه) قَالَ: قَالَ رَسُوْلُ اللهِ ﷺ: « اُحْثُوا التُّرَابَ فِى وُجُوهِ الْمَدَّاحِينَ »

276 - Mikdad ibn-i Esved *(Radıyallahu Anh)* dan rivayet edilen: **"Meddahların yüzüne toprak saçın!"** *(Süyûtî, Camiul Kebîr, No:584, 1/109, Hılyetül Evliya:6/99, İbni Adiyy, elKamil Fizzuafa, No:2008, 7/84, Kurtubî: 5/160)* hadis-i şerifini de bu şekilde tevil etmişlerdir. Kişiyi, diğer hayırlara teşvik etmek insanları da ona uymaya tergib etmek (heveslendirmek) için, kendisinde bulunan güzel huylarıyla medheden ise, zemmedilen meddahlardan değildir. Çünkü onun niyeti halis olduğundan:

« وَاللّٰهُ يَعْلَمُ الْمُفْسِدَ مِنَ الْمُصْلِحِ (٢٢٠) »

"Allah bozguncu ile ıslah edeni bilir (seçer)." *(Bakara Suresi: 220''den)* kavl-i şerifine göre, zemme müstahak olmaz.

Nitekim, Efendimiz *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* i şiirlerinde, hutbelerinde ve konuşmalarında medheden bir çok sahabesi bulunmuştur. Hiç birinin yüzüne toprak saçmamış ve bunu da emretmemiştir.

Nitekim Ebu Talib, Efendimiz *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* i:

« وَاَبْيَضُ يُسْتَسْقَى الْغَمَامُ بِوَجْهِهِ مَلْجَأٌ لِلْيَتَامٰى عِصْمَةٌ لِلْاَرَامِلِ »

"O, yüzü suyu hürmetine bulutların suvarıldığı bembeyaz,
Yetimlerin sığınağı, dulların koruyucusu olan bir zattır."

Şiiriyle medhetmiştir. Hazreti Abbas, Hassân, Kaab İbn-i Züheyr ve Abdullah ibn-i Revaha *(Radıyallahu Anhum)* gibi bir çok ashab da şiirlerinde Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* i medhetmişlerdir.

Efendimiz *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* de ashabını:

٢٧٧ – « اِنَّكُمْ لَتَقِلُّوْنَ عِنْدَ الطَّمَعِ وَتَكْثُرُوْنَ عِنْدَ الْفَزَعِ »

277-**"Şüphesiz ki siz tama' anında** (ganimet alma ümidi olduğunda, dünyaya meyletmediğinizden) **azalır, tehlike anında** (islâmı ve müslümanları ilgilendiren önemli ve tehlikeli durumlarda) **çoğalırsınız."** *(Kurtubî5/249)* hadis-i şerifiyle medhetmiştir. Zira imanı kâmil olan kişilerin yüzlerine karşı medhedilmelerinde tehlike olmadığı gibi, bilakis bu onların salâh ve takvasını artırır.

٢٧٨ – عَنْ خَلَّادِ بْنِ السَّائِبِ (رضى الله عنه) قَالَ: قَالَ رَسُوْلُ اللهِ ﷺ: « اِذَا مُدِحَ الْمُؤْمِنُ فِى وَجْهِهِ رَبَا الْاِيْمَانُ فِى قَلْبِهِ »

278 - Hilad ibni Saib *(Radıyallahu Anh)* dan rivayet edilen bir hadis-i şerifte Efendimiz *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)*: **"Mümin, yüzüne karşı medhedildiğinde kalbinde iman büyür."** *(Hakim, Müstedrek, No:6535, 3/690, Taberanî, Mucemül Kebîr, No:424, 1/170, Taç 5/34)* buyurarak buna işaret etmiştir.

٢٧٩ – عَنْ عُمَرَ (رضى الله عنه) قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللهِ ﷺ: « لاَ تُطْرُونِى كَمَا أَطْرَتِ النَّصَارَىٰ ابْنَ مَرْيَمَ فَإِنَّمَا أَنَا عَبْدُهُ ، فَقُولُوا: عَبْدُ اللهِ وَرَسُولُهُ »

279 - Hazreti Ömer *(Radıyallahu Anh)* dan rivayet edilen: **"Hristiyanlar Meryemin oğlunu medhetmekte aşırı gittiği gibi, siz de beni aşırı medhetmeyin, ben ancak onun** (Allah-u Tealâ'nın) **kuluyum siz de** (benim hakkımda) **Allahın kulu ve resulüdür deyin."** *(Buharî, Enbiya:49, No:3261, 3/1271, Darimî, Rikâk:68, No:2682, 2/776)* hadis-i şerifinin manası ise, Hristiyanlar İsa *(Aleyhisselâm)* ı kendisinde bulunmayan, Allah'ın oğlu vasfıyla vasıflayıp, kâfir oldukları gibi siz de beni övmek için bende olmayan vasıflarla beni medhetmeyin. demektir ki bu, bir işi haddinden fazla abartanın günahkâr olmasını gerektirir. Zira bir kişi hakkında bu caiz olacak olsaydı, elbette Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* mahlukat içersinde buna en lâyık olandı.

Ruhul Beyan tefsirinde zikredildiğine göre, İmam Ebu Mansur *(Rahimehullah)* şöyle buyurmuştur: "Bir insanın **'Ben Müminim'** demesi nefsini tezkiye sayılmaz ancak bu, kendisine ikram edilen şeyi bildirmesidir ki, aynı zamanda bu, tahdis-i nimet (nimeti anlatma) kabilindendir. Nitekim :

٢٨٠ – عَنْ أَنَسِ بْنِ بَشِيرٍ (رضى الله عنه) قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللهِ ﷺ: « ...وَالتَّحَدُّثُ بِنِعْمَةِ اللهِ شُكْرٌ وَتَرْكُهَا كُفْرٌ... »

280 - Enes ibn-i Beşîr *(Radıyallahu Anh)* dan rivayet edilen bir hadis-i şerifte, Efendimiz *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* : **"Allah'ın nimetlerini anlatmak şükür, terki ise küfür** (anlatmamak da nankörlük) **dür."** buyurmuştur. *(Beyhakî, Şuabul İman, No:9119, 6/516, Süyûtî, Dürrül Mensur 8/545)*

Tezkiye ise, kişinin kendisini takva sahibi salih bir insan görerek methetmesinden ibarettir.

Sırri Sakatî *(Kuddise Sırruhu)* buyurmuştur ki, "Kendisinde olmayan vasıflarla, insanlara karşı süslü görünmeye çalışan kişi, Allahın nazarından düşer."

O hâlde mümin kul kendisini methetmekten sakındığı gibi birbirini de methetmekten kaçınmalıdır. Nitekim Hazreti Muaviye *(Radıyallahu Anh)* Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* den az hadis-i şerif rivayet ederdi fakat cuma günleri şu hadis-i şerifi çoğu kere zikrederdi:

٢٨١ –عَنْ مُعَاوِيَةَ (رضى الله عنه) قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللهِ ﷺ: « إِيَّاكُمْ وَالتَّمَادُحَ فَإِنَّهُ الذَّبْحُ »

281 - **"Bir birinizi medhetmekten sakının çünkü o** (birbirinin boğazını) **kesmek** (gibi) **dir."** *(İbni Mace , Edeb:36, 2/1232, No:3743)*

Abdullah ibn-i Mesud *(Radıyallahu Anh)* buyurmuştur ki: **"Şüphesiz bir adam, evinden diniyle beraber yola çıkar da, dinsiz olarak geri döner. Şöyle ki: kendisine hiç bir fayda ve zarar veremeyecek bir adamla karşılaşır, "Vallahi! Sen şöyle şöyle adamsın" diye onu över, böylece kendisi bir şey kazanamadığı gibi, Allah-u Tealâ'yı da kendisine gazabettirir."** Sonra ibni Mesud *(Radıyallahu Anh)* bu ayet-i celileyi okudu. *(Taberî: 5/81)*

Bu ayet-i celilede şuna da işaret edilmiştir ki: Zahir ilimleri öğrenip, onunla ulemaya karşı iftihar eden, Süfeha (aklı kıt kimseler) ile mücadele ederek kendilerini temize çıkarmaya çalışan kişilerin nefisleri sadece ilim öğrenmekle temizlenmez. Bilakis iftihar, böbürlenme, gurur, kibir, mücadele, ucup (kendini beğenme), hased (kıskançlık), riya (gösteriş), makam ve rütbe sevgisi, eş ve akranlarına karşı galibiyet ve üstünlük arama gibi kötü sıfatları artar.

Ancak Allah-u Tealâ dilediği kişileri temizler ki, bunlar da; Deri, debbağ'a (tabaklayana) teslim edildiği gibi, nefislerini tezkiye erbabı olan Rasih âlimler ve kâmil şeyhlere teslim edenlerdir.

Her kim, nefsini, kötü huylarından arındırmak için kamil bir mürşide teslim eder ve onun bütün emirlerine, gassal (cenaze yıkayan) ın elindeki cenaze gibi sabredip, onun işaretlerine kulak verir, hiç bir işine itiraz etmez ve tezkiye amellerinin zorluklarına tahammül ederse, muhakkak ki, bütün kötü huylarından arınarak felâha erer. Evet! Allah-u Tealâ dilediğini temizler ama bunu bir vasıta ile yapar, nitekim: Efendimiz *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* sağlığında baş müzekkî (temizleyici) idi, Mevlâ Tealâ:

« هُوَ الَّذِى بَعَثَ فِى الْأُمِّيِّنَ رَسُولاً مِنْهُمْ يَتْلُوا عَلَيْهِمْ اٰيَاتِهِ وَيُزَكِّيهِمْ وَيُعَلِّمُهُمُ الْكِتَابَ وَالْحِكْمَةَ ... (٢) »

"O ümmîler (okuma yazma bilmeyen Mekke müşrikleri) **arasında, kendilerine ayetlerini okuyan, onları tezkiye eden** (kötü huylarından arındıran) **onlara kitabı ve hikmeti öğreten bir peygamber gönderen, O** (Allah-u Tealâ) **dır.** *(Cuma Suresi :2'den)* kavl-i şerifiyle bunu açıklamıştır.

Efendimiz *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* in ardından ise, O'ndan tezkiye alan sahabe-i kiram *(Radıyallahu Anhum)* ve günümüze kadar ihsan (iyilik) de onlara uyan âlimler bu vazifeyi yüklenmişlerdir. Fakat bu zamanda bu gibi zatlar, kibrît-i ahmer (altın) dan daha kıymetlidir. Mevlâ Tealâ cümlemizi bu büyüklere kavuşmaya, sonra da buyurduklarıyla amel ederek, nefislerimizi tezkiyeye muvaffak eylesin. Amin..,

Kurtubî tefsirinde zikredildiğine göre, Ayet-i celilenin sonunda geçen **fetil:** İbn-i Abbas, Mücahid ve Atâ *(Radıyallahu Anhum)* un buyurduklarına göre hurma çekirdeğinin oyuğunda bulunan ip veya üzerinde bulunan ince bir zardır.

Ebu Malik ve Süddî *(Rahimehumallah)* a göreyse parmak aralarında meydana gelen veya eller birbirine sürtüldüğünde çıkan kir'dir ki bu, araplara göre gayet küçük ve hakîr (değersiz) şeyler hakkında darb-ı mesel olarak (örnek vermek üzere) kullanılmaktadır. Yani haksız yere nefislerini temizlemeye kalkı-

şan kimseler ancak bunun cezasını görürler lâkin en ufak ve değersiz bir şey kadar bile haksızlığa uğratılmazlar demektir.

ALLAH-U TEALÂ'NIN KULLARINI TEZKİYESİ OLMASAYDI KİMSENİN TEMİZLENEMEYECEK OLDUĞUNU BEYAN EDEN BİR AYET-İ KERİME:

« ... وَلَوْلاَ فَضْلُ اللهِ عَلَيْكُمْ وَرَحْمَتُهُ مَا زَكىٰ مِنْكُمْ مِنْ اَحَدٍ اَبَداً وَلٰكِنَّ اللهَ يُزَكِّي مَنْ يَشَآءُ وَاللهُ سَمِيعٌ عَلِيمٌ (٢١) »

"Eğer üstünüzde Allahın fazl-u rahmeti olmasaydı, içinizden hiç bir kimse, ebediyyen temize çıkamazdı. Fakat Allah (-u Tealâ) **dilediğini temize çıkarır. Ve Allah** (-u Tealâ) **ziyade işiten** (herşeyi) **hakkıyla bilendir."**
(Nur Suresi:21'den)

Allah-u Tealâ kendini temize çıkaranları zemmettikten sonra, onların bu hâlinden habibini taaccüb ettirmek üzere şöyle buyuruyor:

اُنْظُرْ كَيْفَ يَفْتَرُونَ عَلَى اللهِ الْكَذِبَ وَكَفىٰ بِهِ اِثْماً مُبِيناً (٥٠)

KELİME MANASI (50)

(اُنْظُرْ) **Bak,** (كَيْفَ يَفْتَرُونَ) **nasıl iftira ediyorlar** (uyduruyorlar) kimin üzerine? (عَلَى اللهِ) **Allah** (-u Tealâ) **nın üzerine,** neyi? (الْكَذِبَ) **yalanı,** (وَكَفىٰ) **halbuki yeter,** ne? (بِهِ) **bu** (iftiraları), ne cihetinden? (اِثْماً) **günah cihetinden,** öyle günah ki, (مُبِيناً) **apaçık.**

MEALİ ŞERİFİ (50)

(Habibim!) **Bak, nasıl da Allah** (-u Tealâ) **üzerine yalan uyduruyorlar, ve bu** (iftiraları), **apaçık bir günah olarak yeter.**

İ Z A H A T

Ruhul Beyan tefsirinde zikredildiğine göre, Yahudilerin uydurdukları iftiradan murat, Allahın oğlu olduklarını ve Allah indinde tertemiz olduklarını iddia etmeleridir.

İftira: Uydurmak demektir ki, bu zaten yalandan başka bir şey olmadığı hâlde, Ayet-i celilede onların yalan uydurduklarının zikredilmesi, hâllerinin çirkinliğini ifadede mubalâğa olsun içindir.

Bu iftiralarının açık bir günah olarak yeterli olması: Kendilerini tezkiye etmelerinden vesair büyük günahlarından kat-ı nazar edilse (göz yumulsa) bile, bu günahları Allah-u Tealâ hakkında bir iftira olduğundan,bu sebeble onlar, her günahkâr kâfirden daha büyük günaha düşmüş, dolayısıyla hiç bir günahları olmasa da, bu iftiraları onlara büyük bir günah olarak yeterlidir demektir.

Allah-u Tealâ yahudilerin bazı çirkinliklerini açıkladıktan sonra, diğer bazısını beyan etmek üzere şöyle buyuruyor:

اَلَمْ تَرَ اِلَى الَّذِينَ اُوتُوا نَصِيباً مِنَ الْكِتَابِ يُؤْمِنُونَ بِالْجِبْتِ وَالطَّاغُوتِ وَيَقُولُونَ لِلَّذِينَ كَفَرُوا هٰـؤُلَآءِ اَهْدٰى مِنَ الَّذِينَ اٰمَنُوا سَبِيلاً (٥١)

KELİME MANASI (51)

(اَلَمْ تَرَ) **Bakmadın mı?** kimlere? (اِلَى الَّذِينَ) **o kimselere ki,** (اُوتُوا) **verildiler,** yani Allah-u Tealâ onlara verdi, ne? (نَصِيباً) **bir nasip,** neden? (مِنَ الْكِتَابِ) **kitap** (Tevrat) **tan,** (يُؤْمِنُونَ) **inanıyorlar,** neye? (بِالْجِبْتِ) **cibt'e** (puta) daha? (وَالطَّاغُوتِ) **tağut'a** (şeytana), (وَيَقُولُونَ) **ve derler,** kim için? (لِلَّذِينَ) **o kimseler için ki,** (كَفَرُوا) **kâfir oldular,** yani kâfir olanlar hakkında da derler ki, (هٰـؤُلَآءِ) **bunlar** (Mekke kâfirleri) nedir? (اَهْدٰى) **daha hidayettedir** (doğrudur) kimden? (مِنَ الَّذِينَ) **o kimselerden ki,** (اٰمَنُوا) **iman ettiler,** yani kâfirler iman edenlerden daha doğrudur. ne cihetinden? (سَبِيلاً) **yol cihetinden,**

MEALİ ŞERİFİ (51)

Kendilerine kitaptan nasip verilenleri görmedin mi? Cibt'e (puta) **ve tağut** (şeytan) **a inanıyorlar,** (diğer) **kâfirler için de: "Bunlar iman edenlerden daha doğru bir yoldadır." diyorlar.**

İ Z A H A T

Fahri Razî, Hâzin, Kazî, Nesefî, Alusî ve Ruhul Beyan tefsirlerinde zikredildiğine göre İbni Abbas *(Radıyallahu Anhuma)* dan rivayetle bu ayet-i celile, Yahudilerden Hayy ibn-i Ahtab, Kaab ibn-i Eşref ile maiyyetlerinde olan yetmiş süvari hakkında inmiştir.

Şöyle ki: Onlar, Uhud vakasından sonra, Kureyş ile Efendimiz *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* in aleyhine antlaşmak ve Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* ile aralarındaki sözleşmeyi bozmak için Mekke-i Mükerreme'ye geldiler. Kaab Ebu Süfyana misafir oldu, Ebu Süfyan onu çok güzel ağırladı, diğer yahudiler de Kureyşin evlerine misafir olarak kondular.

Mekke-i Mükerreme ehli onlara "Siz ehl-i kitapsınız, Muhammed de kitap sahibidir, dolayısıyla bu, sizin tarafınızdan bir hile olabileceğinden biz size güvenemeyiz. Siz, Bizim de sizinle beraber Muhammedle harbe çıkmamızı istiyorsanız bu iki puta iman edin ve secde edin." dediler. Kaab ve adamları da bunu yaptılar. İşte Mevlâ Tealâ'nın: **"Onlar** (ehl-i kitap) **Cipt'e ve Tağut** (putlar) **a iman ederler."** kavl-i şerifi bunu açıklamaktadır.

Sonra Kaab ibni Eşref Mekke ehline: "Sizden de otuz kişi gelsin, bizden de otuz kişi çıksın, ciğerlerimizi Kâbe'ye yapıştırıp, Muhammedle harbedeceğimize dair bu beytin rabbine söz verelim." dedi. ve böylece yaptılar. Bu muameleyi bitirdiklerinde, Ebu Süfyan, Kaab ibni Eşrefe: "Sen kitap okuyan bilgili bir adamsın, biz ise bir şey bilmeyen ümmi kimseleriz, hangimizin yo-

lu daha doğrudur. Bizim mi, Muhammedin mi?" diye sorunca, Kaab: "Bana dininizi arzet." dedi.

Bunun üzerine Ebu süfyan: "Biz hacılara kurban kesiyoruz, su içiriyoruz, misafirleri ağırlıyoruz, esirleri kurtarıyoruz, sıla-i rahim yapıyor (akrabamızı arayıp soruyor) uz, Rabbimizin evini tamir ediyor ve tavaf ediyoruz. üstelik biz harem ehliyiz. Muhammed ise babalarının dinini terketti, akraba ile ilişkiyi kesti, haremden ayrıldı, ve bizim dinimiz eski, Muhammedin dini yenidir." deyince. Kaab: "Vallahi siz, Muhammed ve ona inananlardan daha doğru yoldasınız." demesi üzerine Allah-u Tealâ bu ayet-i celileyi indirdi.

Tefsiri Kebir'de zikredildiğine göre, Ulema Cibt ve Tağut'un neler olduğu hakkında bir kaç görüş açıklamışlardır.

1 - Lugat ehli, Allah-u Tealâ'nın dışındaki her şey Cibt ve Tağut'tur demişlerdir.

2 - Kureyşin, yahudileri secdeye davet ettikleri iki putun isimleridir.

3 - İbni Abbas *(Radıyallahu Anhuma)* dan rivayet edildiğine göre, Cibt: Putlar, Tağut ise: Putların önünde durup, onlar tarafından insanlara yalanlar tercüme ederek onları saptıran kimselerdir.

4 - Cibt: Putlar, Tağut ise, şeytanlardır.

5 - Cibt: Kâhin (falcı), Tağut: Sahir (büyücü) dür. Nitekim :

٢٨٢ – عَنْ قَطَنِ بْنِ قَبِيصَةَ عَنْ اَبِيهِ قَبِيصَةَ بْنِ مُخَارِقٍ (رضى الله عنهم) اَنَّهُ سَمِعَ النَّبِيَّ ﷺ يَقُولُ: « اَلْعِيَافَةُ وَالطِّيَرَةُ وَالطَّرْقُ مِنَ الْجِبْتِ »

282 - Katan ibn-i Kabîsa, babası Kabîsa ibn-i Muharik'in Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* in şöyle buyurduğunu işittiğini rivayet etmiştir: **"Kuş uçurtmak** (kuşların isimleriyle, sesleriyle ve uçtukları taraflarla fal bakmak), **bir şeyle uğursuzlanmak ve küçük taşlarla fal bakmak, Cibt** (falcılık) **tandır."** *(Ebu Davud:Tıb.23, No.3907,2/409, İmam-ı Ahmed, 5/390,No.15915)*

6 - Cibt: Allahın haram ettiği her şey, Tağut ise insanı azdıran şeydir.

7 - Cibt: Hayy ibni Ahtab, Tağut ise, Kaab ibni Eşreftir. zira yahudiler bütün işlerinde bu ikisine inanıp, sözlerinden çıkmadıklarından, bunlar insan suretinde şeytan sayılmışlardır.

YAHUDİLER GİBİ MÜNAFIKLARIN DA TAĞUTA MÜRACAAT ETTİKLERİNİ BEYAN EDEN BİR AYET-İ KERİME:

« اَلَمْ تَرَ اِلَى الَّذِينَ يَزْعُمُونَ اَنَّهُمْ اٰمَنُوا بِمَا اُنْزِلَ اِلَيْكَ وَمَا اُنْزِلَ مِنْ قَبْلِكَ يُرِيدُونَ اَنْ يَتَحَاكَمُوا اِلَى الطَّاغُوتِ وَقَدْ اُمِرُوا اَنْ يَكْفُرُوا بِهِ وَيُرِيدُ الشَّيْطَانُ اَنْ يُضِلَّهُمْ ضَلَالاً بَعِيداً (٦٠) »

"Sana indirilen (Kur'an-ı Kerim) **e ve senden önce indirilenlere inandıklarını** (yalan yere) **iddia edenleri görmedin mi? Ona küfretmeleriyle** (inanmamalarıyla) **emrolundukları hâlde yine tağutun** (sihirbazın) **huzurunda muhakemeleşmek isterler, halbuki şeytan onları** (bir daha dönemeyecekleri kadar) **uzak bir sapıklıkla saptırmak istiyor.** *(Nisa Suresi :60)*

أُولَٰئِكَ الَّذِينَ لَعَنَهُمُ اللَّهُ ۖ وَمَن يَلْعَنِ اللَّهُ فَلَن تَجِدَ لَهُ نَصِيرًا
(٥٢) أَمْ لَهُمْ نَصِيبٌ مِّنَ الْمُلْكِ فَإِذًا لَّا يُؤْتُونَ النَّاسَ نَقِيرًا (٥٣)
أَمْ يَحْسُدُونَ النَّاسَ عَلَىٰ مَا آتَاهُمُ اللَّهُ مِن فَضْلِهِ ۖ فَقَدْ آتَيْنَا آلَ
إِبْرَاهِيمَ الْكِتَابَ وَالْحِكْمَةَ وَآتَيْنَاهُم مُّلْكًا عَظِيمًا (٥٤) فَمِنْهُم
مَّنْ آمَنَ بِهِ وَمِنْهُم مَّن صَدَّ عَنْهُ ۚ وَكَفَىٰ بِجَهَنَّمَ سَعِيرًا (٥٥)
إِنَّ الَّذِينَ كَفَرُوا بِآيَاتِنَا سَوْفَ نُصْلِيهِمْ نَارًا كُلَّمَا نَضِجَتْ
جُلُودُهُم بَدَّلْنَاهُمْ جُلُودًا غَيْرَهَا لِيَذُوقُوا الْعَذَابَ ۗ إِنَّ اللَّهَ كَانَ
عَزِيزًا حَكِيمًا (٥٦) وَالَّذِينَ آمَنُوا وَعَمِلُوا الصَّالِحَاتِ سَنُدْخِلُهُمْ
جَنَّاتٍ تَجْرِي مِن تَحْتِهَا الْأَنْهَارُ خَالِدِينَ فِيهَا أَبَدًا ۖ لَّهُمْ فِيهَا
أَزْوَاجٌ مُّطَهَّرَةٌ ۖ وَنُدْخِلُهُمْ ظِلًّا ظَلِيلًا (٥٧) إِنَّ اللَّهَ يَأْمُرُكُمْ أَن
تُؤَدُّوا الْأَمَانَاتِ إِلَىٰ أَهْلِهَا ۙ وَإِذَا حَكَمْتُم بَيْنَ النَّاسِ أَن تَحْكُمُوا
بِالْعَدْلِ ۚ إِنَّ اللَّهَ نِعِمَّا يَعِظُكُم بِهِ ۗ إِنَّ اللَّهَ كَانَ سَمِيعًا بَصِيرًا
(٥٨) يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا أَطِيعُوا اللَّهَ وَأَطِيعُوا الرَّسُولَ وَأُولِي الْأَمْرِ
مِنكُمْ ۖ فَإِن تَنَازَعْتُمْ فِي شَيْءٍ فَرُدُّوهُ إِلَى اللَّهِ وَالرَّسُولِ إِن كُنتُمْ
تُؤْمِنُونَ بِاللَّهِ وَالْيَوْمِ الْآخِرِ ۚ ذَٰلِكَ خَيْرٌ وَأَحْسَنُ تَأْوِيلًا (٥٩)

Ayet: 52

Mevlâ Tealâ, Cibt ve Tağut'a iman edenlerin hâllerinden taaccüp ettirdikten sonra, onların lânete müstahak olduklarını beyan etmek üzere şöyle buyuruyor:

اُولٰئِكَ الَّذِينَ لَعَنَهُمُ اللّٰهُ وَمَنْ يَلْعَنِ اللّٰهُ فَلَنْ تَجِدَ لَهُ نَصِيراً (٥٢)

KELİME MANASI (52)

(اُولٰئِكَ) **İşte onlar,** kimdir? (الَّذِينَ) **o kimselerdir ki,** (لَعَنَ) **lânet etti,** kime? (هُمْ) **onlara,** yani onları rahmetinden uzak etti. kim? (اللّٰهُ) **Allah** (-u Tealâ), (وَمَنْ) **her kime,** (يَلْعَنْ) **lânet ederse,** kim? (اللّٰهُ) **Allah** (-u Tealâ), (فَلَنْ تَجِدَ) **asla bulamazsın,** kim için? (لَهُ) **onun için,** ne? (نَصِيراً) **gerçek bir yardımcı,**

MEALİ ŞERİFİ (52)

İşte onlar, Allah (-u Tealân) **ın kendilerine lânet ettiği kimselerdir; Allah** (-u Tealâ) **kime lânet ederse, artık sen ona** (dünya veya ahiret azabından kendisini kurtaracak) **gerçek bir yardımcı bulamazsın.**

İ Z A H A T

Tefsiri Kebir'de zikredildiğine göre, Mevlâ Tealâ bu ayet-i celilede, müminlere ihsan ettiği Kurbet ve Zülfa'nın (manevi yakınlığın) zıddına, yahudilere lânet ettiğini açıkladıktan sonra, kendisinin lânet ettiği kimseye, kimsenin yardım edemeyeceğini bildirmiştir ki, bu lânet dünyada hazırdır.

Kimsenin kimseye menfaat ve zarar veremeyeceği ve bütün işlerin ancak Allah-u Tealâ'ya ait olduğu ahiret günündeki lânet ise daha büyüktür. Ayrıca bu ayet-i celilede, kâfirlerin yardımcı bulamayacaklarının beyan edilmesiyle, Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* efendimize nusret (yardım), müminlere ise takviye müjdesi vardır.

Yahudilerin bu şiddetli lânete müstahak olmalarının sebebi ise, Puta tapanların Muhammed *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* e inananlardan üstün olduklarını söylemeleridir. Allah'tan gayrısına tapan, Allah'tan başka bir ma'buda razı gelmeyenden nasıl üstün olabilir?

Dini, bütünüyle yaratıcının hizmetine yönelmek, dünyadan yüz çevirip ahirete dönmekten ibaret olan kimse, bu sıfatların zıddını takınandan nasıl daha kötü olabilir?

İşte Yahudiler, bile bile bu haksız ifadeyi kullandıklarından Mevlâ Tealâ'nın rahmetinden kovulmuşlar ve dünya-ahiret şefaat veya başka bir yolla azabı kendilerinden defedecek bir yardımcı bulamamış ve bulamayacaklardır. Tabii ki bu arada onların Kureyş müşriklerinden yardım istemelerinin bir netice vermeyeceği de haydi haydi anlaşılmaktadır.

Mevlâ Tealâ, geçen ayet-i kerimede yahudileri, puta tapmanın Allah'a ibadetten üstün olduğunu kabul etmek kadar şiddetli bir cehaletle vasıfladıktan sonra, bu ayet-i celilede de cimrilik ve hasetle sıfatlamak üzere şöyle buyuruyor:

أَمْ لَهُمْ نَصِيبٌ مِنَ الْمُلْكِ فَإِذاً لاَ يُؤْتُونَ النَّاسَ نَقِيراً (٥٣)

KELİME MANASI (53)

(أَمْ لَهُمْ) **Yoksa onlar için var mıdır?** ne? (نَصِيبٌ) **bir nasip,** neden? (مِنَ الْمُلْكِ) **mülkten,** yani o müslümanlara karşı cephe alan yahudilerin dünyevî saltanattan bir şeyleri yoktur. Faraza olsa bile, (فَإِذاً) **o takdirde,** (لاَ يُؤْتُونَ) **vermezler,** kime? (النَّاسَ) **insanlara,** neyi? (نَقِيراً) **bir nakîr,** yani cimriliklerinden fakirlere çekirdeğin arkasındaki minik bir tomurcuk kadar değersiz bir şey bile vermezler.

MEALİ ŞERİFİ (53)

Yoksa onların (yahudilerin) **mülkten bir nasipleri mi var?** (Hayır onlar mülk ve saltanata sahip değildirler ve ahir zamanda da mülk onlara kalma yacaktır. Farz-ı muhal bir şeye sahip olsalar da) **o takdirde insanlara** (hiç kimseye) **bir nakîr** (çekirdeğin üzerindeki ufacık bir nokta kadar değersiz bir şey) **bile vermezlerdi.**

İ Z A H A T

Tefsir-i Kebirde zikredildiğine göre, **Cimrilik,** Allah-u Tealâ'nın verdiği nimetlerden kimseye bir şey vermemek, **Haset** ise, Allah-u Tealâ'nın başkasına bir nimet vermemesini temenni etmektir.

Bu itibarla cimrilik ve haset, başkasından nimeti engellemek istemek manasında müşterektirler. Çünkü cimri, kendi nimetini başkasından meneder, kıskanç kimse ise, Allah-u Tealâ'nın nimetini başkalarından menetmek ister.

İnsanın nefsinde iki kuvvet vardır, bunlardan birisi Kuvve-i Âlime (bilme gücü), ikincisi: Kuvve-i Âmile (İş yapma gücü), Kuvve-i Âlimenin kemali ilimdir. Noksanı ise Cehl (bilgisizlik) dir. Kuvve-i Âmilenin kemali, ahlâk-ı hamîde (iyi huylar), noksanı ahlâk-ı zemîme (kötü huylar) dır. Kötü huyların noksanlık bakımından en şiddetli olanı ise cimrilik ve hasettir, çünkü onlar Allah-u Tealâ'nın kullarına zarar vermektedir.

Bunu açıkladıktan sonra, deriz ki: Mevlâ Tealâ'nın yahudileri cimrilik ve hasetle vasıflamadan evvel, bilgisizlikle vasıflaması, iki sebeptendir.

1 - Düşünce gücü amel gücünün aslı olup, şeref ve rütbe bakımından ondan önce olduğundan onun hâlinin açıklanması amel gücünün durumunun izahından önce olması gerekir.

2 - Cimrilik ve hasedin meydana gelmesinin sebebi zaten cehalettir. Cimriliğe gelince: Malını Allah yoluna vermek nefsin temizlenmesine ve ahiret saadetinin elde edilmesine sebeptir, malın hapsedilmesi ise, dünya malının elde tutulmasına sebeptir. Dolayısıyla cimrilik insanı ahiretten alıkoyup, dünyaya meylettirmekte Cömertlik ise, dünyadan engelleyip ahirete çağırmaktadır. Dünyanın ahiret üzerine tercih edilmesinin son derece cehaletten kaynaklandığında ise hiç şüphe yoktur.

Hasedin cehaletten kaynaklanmasına gelince, İlâhlık, kullara nimet ve ihsanı ulaştırmaktan ibarettir. Bunu istemeyen ise, ilâhı ilâhlıktan azletmeyi istemiş gibidir ki bu da katıksız bir cehalettir. Dolayısıyla cimrilik ve hasedin asıl sebebinin cehalet olduğu ortaya çıkmıştır.

Ayet-i celilede zikredilen mülk'ün ne olduğu hakkında üç görüş vardır.

1 - Yahudiler: "Biz mülk ve nübüvvete en lâyık olanız. Artık araplara nasıl uyarız." derlerdi ki, Allah-u Tealâ bu ayeti celilede onların bu sözlerini iptal etti.

2 - Yahudiler, içlerinden ahir zamanda bir kişi çıkarak onların mülk ve devletini yenileyeceğini iddia etmekteydiler ki, Allah-u Tealâ bu ayet-i celilesiyle onları tekzibetti (yalanladı).

3 - Buradaki mülkten maksad temlik (mülk vermek) tir ki, buna göre mana: Eğer mülk vermek onların elinde olsaydı ancak o zaman senin peygamberliğini def etmeğe kadir olurlardı. Fakat o takdirde en değersiz şeyleri bile vermekte cimrilik ederlerdi. Hâlleri bu olan kimseler senin peygamberliğin hakkında nasıl konuşabilirler.

Ebu Bekr-i Esam *(Rahimehullah)* buyurmuştur ki: Yahudiler büyük bostanlara ve mallara sahip olmakla beraber büyük bir koruma ve güvence içindeyken dahi en az bir şeyi bile fakirlere vermekte cimrilik ederlerdi. İşte bu ayet-i celile onların hâlini beyan etmektedir.

Şuda bilinsin ki, Allah-u Tealâ yahudilerin cimriliğini, onların mülk sahibi olmalarına engel gibi kılmıştır. Bu ise mülk ve cimriliğin bir araya toplanmayacağına delâlet etmektedir. Çünkü akıl, başkasına boyun eğmenin haddi zatında istenmedik bir iş olduğunu kabul eder, insan bu sıkıntıya ancak karşılığında değerli bir şey bulduğu zaman katlanır.

İhtiyaçlar insanları kaplamıştır. Bir insanın diğerine iyilik etmesi, onu kendisine bağlamasına sebeptir. Bundan dolayı: **"İyilikle hür köle edilir."** buyurulmuştur. İyilik bulunmadığında ise, kişinin tabiatında bulunan, başkasına boyun eğmekten çekinme hâli kalacağından, itaat hasıl olmayacaktır. Bundan da anlaşılmıştır ki, mülk ve cimrilik bir arada bulunamaz.

Ruhul Beyan Tefsirinde zikredildiğine göre: Hikmetli kimselerden bazısı, Âdemoğlunu mal toplamaya düşkünlüğü ve sonunun kötülüğü hususunda ipek böceğine benzetmişlerdir.

Şöyleki o, cehaleti yüzünden bazı kere kendi üzerine de dokur, o kadar ki kurtuluş imkânı bulamayarak kendi ölümüne sebep olur, ipeği de başkasına kalır. O hâlde müminin şanına yakışan, hırsı terkedip Mevlâ Tealâ'nın kendisine verdiğiyle kanaat etmek ve elde olandan infak etmektir.

Rivayete göre, Efendimiz *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* miraca çıktığında, cehennemi gördü. Orada, etrafı çevrilmiş bir yere rastladı ki, içerisinde cehennemin dokunmadığı bir adam bulunuyordu.

٢٨٣ - « مَا بَالُ هٰذَا الرَّجُلِ فِى هٰذِهِ الْحَظِيرَةِ لاَ تَمَسُّهُ النَّارُ؟ »

283 - **"Bu çevrelenmiş yerdeki adamın hâli nedir ki ona ateş değmiyor?"** diye sordu.

Cibril-i Emin'de: "Bu Hatem-i Tayy'dır ki cömertliği sebebiyle Allah-u Tealâ ondan cehennem azabını çevirdi." diye cevap verdi. *(Ruhul Beyan:2/223)*

Bundan da anlaşıldığı üzere cömertlik dünya ve ahiret azabını kişiden çevirmeye sebep olacağı gibi, iki cihanda mülke kavuşmanın da vesilesi olmuştur.

Şu da bilinsin ki, mülk üç kısım üzeredir.

1 - Zahirî mülk: Bu, melik (padişah) lara ait olan bir mülktür,

2 - Sadece batınî mülk ki bu, ulema (âlimler) in mülküdür.

3 - Hem zahirî, hem batınî mülktür ki bu, enbiya (peygamber) lerin mülküdür.

Cömertlik mülkün gerektirdiklerinden olduğuna göre, peygamberlerin son derece cömert, keremli, rahmet ve şefkatli olmaları gerekir ki, bu ahlâktan her biri, mahlûkatın kendilerine boyun eğmelerine ve emirlerini tutmalarına sebep olsun. İşte bu sıfatların kemali Muhammed *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* de mevcut olduğundan Allah-u Tealâ ona risalet ve nübüvveti tahsis etmiştir.

İNSANIN CİMRİLİĞİNİ BEYAN EDEN DİĞER BİR AYET-İ KERİME:

« قُلْ لَوْ اَنْتُمْ تَمْلِكُونَ خَزَآئِنَ رَحْمَةِ رَبِّى اِذاً لَاَمْسَكْتُمْ خَشْيَةَ الْاِنْفَاقِ وَكَانَ الْاِنْسَانُ قَتُوراً (١٠٠) »

"(Habibim)**Deki: Rabbimin Rahmet hazinelerine eğer siz malik** (sahip) **olsaydınız, o zaman harcama** (ktan tükenir) **korkusuyla elbette tutar** (kıstıkça kısar) **dınız. İnsan** (oğlu) **da pek** (eli) **sıkıdır!"** *(İsra Suresi:100)*

Ayet: 54

Mevlâ Tealâ, yahudileri son derece cimrilikle zemmettiği gibi, hasetlerini beyan etmek üzere de şöyle buyuruyor:

أَمْ يَحْسُدُونَ النَّاسَ عَلَىٰ مَا آتَيٰهُمُ اللَّهُ مِن فَضْلِهِ فَقَدْ آتَيْنَا آلَ إِبْرَاهِيمَ الْكِتَابَ وَالْحِكْمَةَ وَآتَيْنَاهُم مُّلْكًا عَظِيمًا (٥٤)

KELİME MANASI (54)

(أَمْ يَحْسُدُونَ) **Yoksa haset mi ediyorlar?** kime? (النَّاسَ) **insanlara,** ne üzerine? (عَلَىٰ مَا) **o şey üzerine ki,** (آتَيٰ) **verdi,** kime? (هُمْ) **onlara,** kim? (اللَّهُ) **Allah** (-u Tealâ), neden? (مِن فَضْلِهِ) **fazl** (-ı kerem) **inden,** yani o yahudiler Allah-u Tealâ'nın fazl-u kereminden insanlara verdiği bir takım nimetlere haset mi ediyorlar? (فَقَدْ آتَيْنَا) **muhakkak biz verdik,** kime? (آلَ إِبْرَاهِيمَ) **İbrahim** *(Aleyhisselam)* **ın âline** (soyuna), neyi? (الْكِتَابَ) **kitabı,** daha? (وَالْحِكْمَةَ) **hikmeti** (nübüvveti), (وَآتَيْنَا) **ve biz verdik,** kime? (هُمْ) **onlara,** neyi? (مُّلْكًا) **bir mülkü,** öyle mülk ki, (عَظِيمًا) **pek büyük.**

MEALİ ŞERİFİ (54)

Yoksa onlar (o islâmiyete düşman olan yahudiler) **Allah** (-u Tealân) **ın, fazlından** (lutf-u kereminden) **insanlara** (her hangi bir insana ve bilhassa peygamberlerin sonuncusu olan Muhammed*(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* ve âli ashabına) **verdiği** (servet, nimet, nübüvvet, kitap, nusret, izzet ve şeref gibi) **şeyler için onlara haset mi ediyorlar?**

Oysa, muhakkak biz İbrahim *(Aleyhisselam)* **ın âline** (soyu olan Musa, Davut ve Süleyman *Aleyhimüsselâm* gibi zatlara) **kitabı** (Tevrat, İncil ve Zebur gibi kitapları), **ve hikmeti**(ilim ve marifet, nübüvvet ve risaleti), **verdik ve** (bununla beraber) **onlara çok büyük bir mülk** (hükümranlık ve saltanat) **bahşettik.**

İ Z A H A T

Beğavî, Fahri Razî, Alusî ve Hâzin tefsirlerinde zikredildiğine göre, ayet-i celilede geçen **insanlar**dan kimin kastedildiği hakkında bir kaç görüş vardır.

1 - İnsanlardan maksat onların efendisi, hatta alelıtlak (umumi olarak) bütün mahlûkatın efendisi olan Muhammed *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* dir.

İbni Abbas, Ikrime, Mücahid, Dahhak, Ebu Malik ve Atiyye *(Radıyallahu Anhum)* hazeratı bu görüşe gitmişlerdir.

Nitekim İbn-i Abbas *(Radıyallahu Anhuma)* dan rivayet edildiğine göre, bu ayet-i celile, ehl-i kitabın, "Muhammed, kendisine verilenlerin tevazuundan dolayı verildiğini iddia etmektedir. halbuki onun dokuz ailesi vardır ve evlenmekten başka bir derdi yoktur, bundan büyük saltanat mı olur?" demeleri üzerine Allah-u Tealâ bu ayet-i celileyi indirmiştir.

Efendimiz *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* tek kişi olduğu halde bu ayet-i celilede ondan, cemi ifadesi olan **İnsanlar** diye tabir edilmesi, ancak büyük topluluklarda dağınık olarak bulunabilecek olan bütün hayır hasletleri kendisinde toplandığındandır. Bundan dolayı :"Filânca tek başına bir ümmettir." denir ki, bu, o kişinin bir ümmetin yerini dolduracağı anlamına gelir. Nitekim Mevlâ Tealâ'nın:

« ... اِنَّ اِبْرٰهِيمَ كَانَ اُمَّةً ... (١٢٠) »

"Şüphesiz ki İbrahim bir ümmetti." *(Nahl Suresi:120'den)* kavl-i şerifi de bu manadadır.

2 - Katade, Hasen ve ibni Cüreyc *(Radıyallahu Anhüm)* un buyurduklarına göre bu insanlardan maksat araplardır. Zira yahudiler nübüvvetin araplara verilmesi üzerine onları kıskanmışlardır.

3 - Ebu Cafer ve Ebu Abdillah *(Rahimehumullah)* dan rivayete göre, bu **İnsanlar** Efendimiz *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* in ehl-i beytidir.

4 - Efendimiz *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* in gönderildiği beyaz ve siyah bütün ümmettir.

Ulema, Efendimiz *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* e ihsan edilen ve yahudilerin kendisini kıskanmasına sebeb olan faziletin açıklaması hususunda iki görüş beyan etmişlerdir.

1 - Bu fazilet, nübüvvet (peygamberlik) ve onun sebebiyle din ve dünyada elde edilen keramet (şeref) dir.

2 - Efendimiz *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* in dokuz ailesi olduğundan dolayı onu kıskanmışlardır.

Bilindiği üzere haset ancak fazilet ve şerefe karşı meydana gelir ki, bir insanın üstünlüğü ne kadar fazla ve mükemmel olursa, kıskananların ona karşı hasedi de o derece büyük olur.

Nübüvvetin, dini rütbelerin en büyüğü olduğu herkesce malûmdur ki, Allah-u Tealâ Hazretleri bunu Muhammed *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* e nasibetmiştir. Bununla beraber onun devletini ve gücünü her gün artırıp, ashabını gün be gün ziyade etmesi de en büyük düşmanları olan yahudiler tarafından büyük bir hasedi icabettirmiştir.

Mevlâ Tealâ, yahudilerin hasedine sebep olan, Efendimiz *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* in üzerindeki nimetlerin çokluğunu açıkladıktan sonra, bu hasedi ortadan kaldırmak üzere, İbrahim *(Aleyhisselâm)* ve âline büyük bir saltanat bahşettiğini beyan ederek

"İbrahim *Aleyhisselâm)* ın çocukları arasında Yusuf, Davud ve Süleyman *(Aleyhimüsselâm)* gibi nübüvvetle mülkü birleştiren bir çok peygamberler bulunmuştur. Siz bunlara taaccüp etmez ve onları hased etmezken Muhammed *(Aleyhisselâm)* ın hâline neden şaşırır ve onu kıskanırsınız" buyurmak istemiştir.

Burada, "İbrahim *(Aleyhisselâm)* ve âlini kıskanan Nemrud, Firavun, ve diğerleri gibi azgın kimseler bu hasetlerinden hiç bir fayda sağlayamayıp, haset ettikleri peygamberler de hiç bir zarara uğramamışlardır. Dolayısıyla, bu aciz yahudilerin hasedinden de Efendimiz *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* e bir zarar gelmeyecektir." diye bir mana da verilmiştir.

Ayet-i celilede geçen **Kitap,** şeriatın zahirine, **Hikmet** ise hakikat sırlarına işaret etmektedir ki, işte bu ilmin kemalidir, Mülk-i Azim (büyük saltanat) ise, kudretin kemalidir. Zaten kemalât-ı hakikiyenin (gerçek olgunlukların) ilim ve kudretten başka bir şey olmadığı sabit olmuştur.

Dolayısıyla Mevlâ Tealâ, bu ayet-i kerimesinde İbrahim *(Aleyhisselâm)* ın âline kitabı, hikmeti ve Mülk-i Azim'i verdiğini beyan ederek, onlara insana yakışan kemalâtın en üstününü lutfettiğini açıklamıştır ki, bu onlar hakkında uzak görülemeyen bir şey olduğuna göre, peygamberlerin en üstünü olan Muhammed *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* hakkında haydi haydi uzak görülemez.

Kurtubî Tefsirinde zikredildiğine göre, Allah-u Tealâ'nın İbrahim *(Aleyhisselâm)* ın âline verdiği büyük mülkten maksat Davud *(Aleyhisselâm)* a doksan dokuz, Süleyman *(Aleyhisselâm)* a ise daha fazla aile helâl etmesidir.

Bu, İbni Abbas *(Radıyallahu Anhuma)* dan rivayet edilmiş, İmam-ı Taberî de bu görüşü seçmiştir. Mevlâ Tealâ, İbrahim *(Aleyhisselâm)* ın âline verdiği büyük mülkü beyan ederek, yahudilerin: "Muhammed peygamber olsaydı, çok evlenmeye rağbet etmez ve elbette nübüvvet bu işten onu alıkoyardı." sözlerini reddetmiştir. Çünkü yahudiler Süleyman *(Aleyhisselâm)* ın bin tane ailesi olduğunu ikrar etmekteydiler, Efendimiz *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* de onlara:

٢٨٤ – «أَلْفُ امْرَأَةٍ ؟!» قَالُوا: نَعَمْ ثَلاثُمائَةِ مَهْرِيَّةٍ وَسَبْعُمائَةِ سَرِيَّةٍ وَعِنْدَ دَاوُدَ مائَةُ امْرَأَةٍ. فَقَالَ لَهُمُ النَّبِيُّ ﷺ: «أَلْفٌ عِنْدَ رَجُلٍ وَمِائَةٌ عِنْدَ رَجُلٍ أَكْثَرُ أَوْ تِسْعُ نِسْوَةٍ؟» وَكَانَ لَهُ يَوْمَئِذٍ تِسْعُ نِسْوَةٍ.

284 - **"Bin tane mi ailesi vardı?" diye sordu. Onlar: "Evet, üçyüz tane mehirli, yediyüz tana de cariye, Davud** *(Aleyhisselâm)* **ın da yüz ailesi vardı."** diye cevap verince Efendimiz *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* onlara: **"Bir kişinin yanında bin, diğerinin yanında yüz aile mi daha çok? Yoksa dokuz hanım mı?"** diye sorunca sükût etmeye mecbur oldular. O gün Efendimiz *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* in dokuz ailesi vardı. *(Kurtubî:5/254)*

Süleyman *(Aleyhisselâm)* ın çok evlenmesinin hikmetini ulema şöyle açıklamışlardır: Süleyman *(Aleyhisselâm)* kırk peygamber kadar kuvvetli olduğundan, kuvvetine göre, nikâhı da çok olmuştur.

Akrabasını çoğaltmak kastıyla çok evlendiğini söyleyenler de olmuştur. Zira evlendiği her bir kadının ana ve baba taraflarından iki kabilesi olduğundan böylece onların yüzlerini kendisine döndürüp, düşmanlarına karşı yardım almış olacaktır. Ulemanın buyurduğuna göre, takvası fazla olanın

şehveti de fazla olur, zira takva olmayan kişi nâmahremlere bakarak veya tutarak kendini tatmin eder. Nitekim:

٢٨٥ – عَنْ اَبِي هُرَيْرَةَ (رضى الله عنه) قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللهِ ﷺ: « فَزِنَا الْعَيْنِ النَّظَرُ وَزِنَا اللِّسَانِ الْمَنْطِقُ »

285 - Ebu Hureyre *(Radıyallahu Anh)* dan rivayet edilen hadis-i şerifte Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)*: **"Gözün zinası bakmak, dilin zinası ise konuşmaktır."** buyurmuştur. *(Buharî, İsti'zan:12, No.5889, 5/2304, Müslim, Kader:5, No.2657, 4)2046)*

Nâmahremlere şehvetle bakmak ve tutmak, şehveti bir nevi tatmin edeceğinden böyle bir kişinin cima isteği azalır, müttaki kimse ise, nâmahreme bakmadığından ve tutmadığından şehvet, içinde toplanacağı için cima isteği çok olur.

Ebû Bekr-il Verrâk *(Rahimehullah)* şöyle buyurmuştur: Her şehvet (nefsani istek) kalbi katılaştırır ancak cima kalbi arındırır. Bundan dolayı peygamberler de cima ederlerdi.

HASEDİN ZEMMİ HAKKINDA HADİS-İ ŞERİF, RİVAYET VE ŞİİRLER:

٢٨٦ – عَنْ اَبِي هُرَيْرَةَ (رضى الله عنه) اَنَّ رَسُولَ اللهِ ﷺ قَالَ: « لاَ يَجْتَمِعُ فِي جَوْفِ عَبْدٍ الاِيمَانُ وَالْحَسَدُ »

286 - Ebu Hureyre *(Radıyallahu Anh)* dan rivayet edildiğine göre, Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* şöyle buyurdu: **"Bir kulun içinde imanla haset toplanmaz."** *(Beyhakî, Şuabul iman, No:6609, 5/267, Süyûtî, Dürrül Mensur 2/567)*

İmamı-Hasen Buyurmuştur ki: Kıskanç kişiden daha çok, mazluma benzeyen bir zalim görmedim. Çünkü o, her ne kadar hasediyle zulmetmekteyse de kıskançlığı yüzünden devamlı mahzun olup yüzü hiç gülmeyeceğinden kendi kendine zulmetmiş bir mazlum durumundadır.

Abdullah ibn-i Mesud *(Radıyallahu Anh)* buyurmuştur ki: **"Allah-u Tealâ'nın nimetlerine düşmanlık etmeyin."** O zaman kendisine: "Allahın nimetlerine kim düşmanlık eder?" diye sorulduğunda: **"Allah-u Tealâ'nın fazl-ı keremiyle bir takım insanlara verdiği nimetlerden dolayı onları kıskananlardır."** diye cevap vermiştir.

Ulema Buyurmuştur ki: Haset, gökte ve yerde kendisiyle Allah-u Tealâ ya isyan edilen ilk günahtır. Gökte İblis Âdem *Aleyhisselâm)* a hesed etmiş, yerde de ilk olarak Kabil, Habil'i kıskanmıştır.

Tefsir ehlinden bazısı, Allah-u Tealâ'nın:

« وَقَالَ الَّذِينَ كَفَرُوا رَبَّنَا اَرِنَا الَّذَيْنِ اَضَلاَّنَا مِنَ الْجِنِّ وَالاِنْسِ نَجْعَلْهُمَا تَحْتَ اَقْدَامِنَا لِيَكُونَا مِنَ الاَسْفَلِينَ (٢٩) »

Ayet: 54

"**Kâfirler** (cehennemde): **'Ey Rabbimiz! Cinden ve insandan bizi saptıranları bize göster de, onları ayaklarımızın altına alalım. Tâ ki, en aşağıda kalanlardan olsunlar! ' dedi** (ler, diyecekler)." *(Fussilet Suresi:29)* Kavl-i şerifinin izahı hakkında 'Kâfirler bu sözlerinde kendilerini saptıran cinden İblis'i, insandan da Kabil'i kastetmişlerdir. Çünkü İblis küfrü ilk icadeden, Kabil de Adam öldürmeyi ilk başlatandır ki, bütün bu günahların aslı hasettir.

Ulema buyurmuştur ki: **"Kıskancın şerrinden kurtulmak istiyorsan işlerini ondan gizle."**

Mensur-u Fakih, şiirinde şöyle buyurmuştur:

« اَلاَ قُلْ لِمَنْ ظَلَّ لِى حَاسِداً ✻ اَتَدْرِى عَلىٰ مَنْ أَسَأْتَ الْاَدَبْ
أَسَأْتَ عَلَى اللهِ فِى حُكْمِهِ ✻ اِذَا اَنْتَ لَمْ تَرْضَ لِى مَا وَهَبْ »

Agâh ol! Beni kıskanıp durana de ki,
Sen kime karşı edepsizlik ettiğini biliyor musun?
Sen Allaha karşı geldin, O'nun hükmünü kötüledin
Çünkü sen, O'nun bana verdiğine razı gelmedin.

Meşhur Şair Ebul İtâhiye, insanlar hakkında şöyle söylemiştir:

« فَيَا رَبِّ اِنَّ النَّاسَ لاَ يُنْصِفُونَنِى ✻ فَكَيْفَ وَلَوْ اَنْصَفْتُهُمْ ظَلَمُونِى
وَاِنْ كَانَ لِى شَيْءٌ تَصَدَّوْا لاَخْذِهِ ✻ وَاِنْ شِئْتُ اَبْغِى شَيْئَهُمْ مَنَعُونِى
وَاِنْ نَالَهُمْ بَذْلِى فَلاَ شُكْرَ عِنْدَهُمْ ✻ وَاِنْ اَنَا لَمْ اَبْذُلْ لَهُمْ شَتَمُونِى
وَاِنْ طَرَقَتْنِى نَكْبَةٌ فَكِهُوا بِهَا ✻ وَاِنْ صَحِبَتْنِى نِعْمَةٌ حَسَدُونِى
سَأَمْنَعُ قَلْبِى اَنْ يَحِنَّ اِلَيْهِمُو ✻ وَاَحْجُبُ عَنْهُمْ نَاظِرِى وَجُفُونِى »

Ey Rabbim! İnsanlar bana insaflı davranmıyorlar,
Nasıl yapayım? Ben onlara insaflı davransam, bana zulmederler,
Elimde bir şey olsa onu almaya kalkışırlar,
Ben onların bir şeyini almak istesem bana mani olurlar.
Onlara bir ikramım ulaşsa hiç teşekkür etmezler,
Ben onlara cömertlik etmezsem beni tenkit ederler.
Başıma bir belâ gelse onunla sevinirler,
Bir nimete kavuştuğumda ise, bana haset ederler.
Yakında kalbimi onlara üzülmekten menedeceğim,
Gözümü ve göz kapaklarımı onlardan çevireceğim.

Kureyşten bir zat şöyle demiştir:

« حَسَدُوا النِّعْمَةَ لَمَّا ظَهَرَتْ * فَرَمَوْهَا بِاَبَاطِيلِ الْكَلِمِ
وَاِذَا مَا اللّٰهُ اَسْدٰى نِعْمَةً * لَمْ يَضِرْهَا قَوْلُ اَعْدَاءِ النِّعَمْ »

Bir nimet zuhur ettiğinde onu kıskandılar,
Ve onu boş sözlerle taşladılar,
Allah (-u Tealâ) **bir nimeti ihsan etti mi,**
Nimet düşmanlarının sözü ona zarar veremez.

Şu sözün sahibi de ne güzel söylemiştir:

« اِصْبِرْ عَلٰى حَسَدِ الْحَسُودِ * فَاِنَّ صَبْرَكَ قَاتِلُهُ
فَالنَّارُ تَأْكُلُ بَعْضَهَا * اِنْ لَمْ تَجِدْ مَا تَأْكُلُهُ »

Haset edenin hasedine sabret,
Çünkü senin sabrın onu öldürecektir,
Ateş yiyecek bir şey bulamayınca,
Kendi kendini yiyecektir.

Kıskançlığın zemmi hakkında şair şöyle bir darb-ı mesel getirmiştir.

« اِنَّ الْغُرَابَ وَكَانَ يَمْشِي مَشْيَةً * فِيمَا مَضٰى مِنْ سَالِفِ الْاَحْوَالِ
حَسَدَ الْقَطَاةَ فَرَامَ يَمْشِي مَشْيَهَا * فَاَصَابَهُ ضَرْبٌ مِنَ التِّعْقَالِ »

Karga, evvelce çok güzel yürürken,
Kaya kuşunu kıskanıp
Onun gibi yürümeye kalkışınca,
Ona bir nevi aksaklık (sekerek yürümek) **isabet etti.**

Hasedin manası ve zemmi hakkındaki hadisi şerif ve rivayetler, Ruhul Furkan tefsirimizin 1. cilt 516-518 sayfalarında geçmiştir, oraya müracaat edilerek, yazılanların mütalâasında büyük faydalar umulur.

Ayet: 55

Mevlâ Tealâ, yahudilerin hasedini beyan ettikten sonra, iman hususunda iki kısma ayrıldıklarını beyan etmek üzere şöyle buyuruyor:

فَمِنْهُم مَّنْ ءَامَنَ بِهِۦ وَمِنْهُم مَّن صَدَّ عَنْهُ ۚ وَكَفَىٰ بِجَهَنَّمَ سَعِيرًا (٥٥)

KELİME MANASI (55)

(فَمِنْهُمْ) **Onlardan vardır,** kim? (مَنْ) **öylesi ki,** (ءَامَنَ) **iman etti,** kime? (بِهِ) **ona** (İbrahim *(Aleyhisselam)* a veya Muhammed *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* e), (وَمِنْهُمْ) **onlardan vardır,** kim? (مَنْ) **öylesi ki,** (صَدَّ) **yüzçevirdi,** kimden? (عَنْهُ) **ondan** yani İbrahim *(Aleyhisselam)* veya Muhammed *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* e inanmaktan, (وَكَفَىٰ) **ve yeter,** ne? (بِجَهَنَّمَ) **cehennem,** yani cehennem onlara yeter, ne olarak? (سَعِيرًا) **son derece tutuşturulmuş bir ateş olarak.**

MEALİ ŞERİFİ (55)

Onlardan bir kısmı, ona (İbrahim veya Muhammed *(Aleyhimesselâm)* a) **inandı, kimi de ondan yüz çevirdi, cehennem de yalımlı** (son derece şiddetli ve çılgın) **bir ateş olarak** (böyle inkârcılara) **yeter.**

İ Z A H A T

Tefsiri Kebir'de zikredildiğine göre, ulema ayet-i celilede geçen (بِهِ) zamirinin mercii hakkında ihtilâf ettiler. Bazısı bunun Muhammed *(Sallallâhu Aleyhi ve Sellem)* e râci' (aid) olduğunu söylemişlerdir ki buna göre mana: **"Kendilerine Tevrattan nasib verilen kavmin bazısı Resulullaha iman etmiş, bazısı ise küfür ve inkârları üzere kalmıştır."** demektir.

Diğerleri ise, bu zamirin geçmiş peygamberlere ait olduğunu öne sürmüşlerdir ki, buna göre mana: **"Allah** (-u Tealâ), **geçmiş peygamberlere nübüvvet ve mülk verdiği hâlde, ümmetleri içinde inanan olduğu gibi, küfründe ısrar edenler de kalmıştır. O hâlde ya Muhammed! Bu yahudilerin sana yaptıklarına şaşırma, zira bütün ümmetlerin peygamberleriyle hâlleri böyle cereyan etmiştir."** demektir.

Bu manaya göre ayet-i celile, Efendimiz *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* in yahudilerden çektiği eziyetlere daha ziyade sabretmesi için Allah-u Tealâ tarafından kendisine bir tesellidir.

İbn-i Münzir ve İbn-i Ebî Hatim'in, İmam-ı Süddî *(Rahimehullah)* dan rivayetlerine göre, İbrahim halilürrahman *(Aleyhisselâm)* bir kere ekin ekti insanlar da o sene ekin ektiler, bütün milletin ekini helâk oldu, İbrahim *(Aleyhisselâm)* ın ekini büyüdü.

İnsanlar İbrahim *(Aleyhisselâm)* a muhtaç olarak ondan istemeye geldiklerinde Onlara: "İman edene vereceğim, inkâr edene vermeyeceğim." dedi. Bunun üzerine iman edenlere verdi, iman etmeyenler ise ondan alamadılar. İşte, bu ayet-i celilenin manası budur ki, buna göre (بِهِ) zamiri İbrahim *(Aleyhisselâm)* a aittir.

Mevlâ Tealâ, ehl-i kitaptan özel bir taifeyi azapla tehdit ettikten sonra, bütün kâfirleri tehdit etmek üzere şöyle buyuruyor:

اِنَّ الَّذِينَ كَفَرُوا بِاٰيَاتِنَا سَوْفَ نُصْلِيهِمْ نَارًا كُلَّمَا نَضِجَتْ جُلُودُهُمْ بَدَّلْنَاهُمْ جُلُودًا غَيْرَهَا لِيَذُوقُوا الْعَذَابَ اِنَّ اللّٰهَ كَانَ عَزِيزًا حَكِيمًا (٥٦)

KELİME MANASI (56)

(اِنَّ الَّذِينَ) **Şüphesiz o kimseler ki,** (كَفَرُوا) **küfr** (inkâr) **ettiler,** neyi? (بِاٰيَاتِنَا) **bizim ayetlerimizi,** (سَوْفَ نُصْلِي) **yakında sokacağız,** kimi? (هِمْ) **onları,** nereye? (نَارًا) **korkunç büyük bir ateşe,** (كُلَّمَا) **her ne zaman,** (نَضِجَتْ) **pişti,** ne? (جُلُودُهُمْ)**derileri,** (بَدَّلْنَا) **biz değiştirdik** (değiştirip vereceğiz), kime? (هُمْ) **onlara,** ne? (جُلُودًا) **deriler,** öyle deriler ki, (غَيْرَهَا) **o** (yanıp kavrula) **ndan başka,** niçin? (لِيَذُوقُوا) **tatsınlar** (tatmaları devamlı olsun) **için,** neyi? (الْعَذَابَ) **azabı,** (اِنَّ اللّٰهَ) **muhakkak Allah** (-u Tealâ), (كَانَ) (daim) **oldu,** nedir oldu? (عَزِيزًا) **ziyade izzet** (ve galibiyet) **sahibi,** (حَكِيمًا) **yegâne hüküm** (ve hikmet) **sahibi.**

MEALİ ŞERİFİ (56)

Şüphesiz ayetlerimizi inkâr edenler (var ya) **yakında onları büyük bir ateşe sokacağız. Onların derileri piştikçe** (yanıp kavruldukça) **azabı** (cehennemin şiddetini) **tatmaları** (devamlı olsun) **için, onlara başka deriler değiştir** (ip ver) **eceğiz. Şüphesiz Allah çok izzetli, pek hikmetlidir.**

İ Z A H A T

Tefsiri Kebir'de zikredildiğine göre, Allah-u Tealâ'nın zatına, sıfatlarına fiillerine, isimlerine, meleklerine, kitaplarına ve resullerine delâlet eden ayetlerin tamamı burada zikredilen ayetlere dahildir.

Ayetleri inkâr etmek, sadece onların Allahın ayetleri olduğunu inkâr etmekle değildir. Bununla olduğu gibi, başka yönlerle de olabilir.

1 - Ayetlerden gaflet edip, onlar hakkında düşünmediklerinden onların Allah-u Tealâ'nın ayetleri olduğuna inanmamak.

2 - Ayetler hakkında şek ve şüphe ederek, kat'i bir şekilde inanmamak ve ayet-i kerimeleri tevil veya tefsir ederken şüphe sokmak.

3 - Ayetlerin, Allah-u Tealâ'nın ayetleri olduğunu bildikleri hâlde, inat, kibir ve haset yüzünden inkâr etmek.

Ebussuud ve Alusî tefsirlerinde zikredildiğine göre, Sîbeveyh *(Rahimehullah)* şöyle demiştir: (سَوْفَ) kelimesi tehdit için kullanılan bir kelimedir ki, (سِينَ) harfi de, onun yerinde bulunur. Nitekim:

« سَأُصْلِيهِ سَقَرَ (٢٦) »

"Yakında onu sakara (cehenneme) **sokacağım."***(Müddessir Suresi:26)* ayet-i celilesi bu manadadır.

(سَوْفَ) kelimesi bazen müjdede de kullanılır. Nitekim:

« وَلَسَوْفَ يُعْطِيكَ رَبُّكَ فَتَرْضَىٰ (٥) »

"Pek yakında Rabbin sana verecek ve hoşnut olacaksın." *(Duha Suresi:5)* kavl-i şerifiyle,

« ... سَوْفَ أَسْتَغْفِرُ لَكُمْ رَبِّي ... (٩٨) »

"Yakında sizin için Rabbimden mağfiret dileyeceğim." *(Yusuf Suresi:98'den)* kavl-i şerifi bunun misalleridir.

Tefsiri Kebir'de zikredildiğine göre, kâfirlerin derilerinin cehennem ateşinde devamlı yenileneceğinin açıklanması, azabın hiç kesilmeyeceğini ifade etmektedir. Derilerin yenilenmesiyle insan değişmediğinden, derisi yenilense de, azap yine asi olan insanadır. Çünkü teceddüd eden (yenilenen) zat değil sıfattır.

Ayet-i celilede kâfirlerin en şiddetli azaba dûçar edileceği (tutulacağı) açıklandıktan sonra, az bir şeyi idrak etmek (anlamak) manasında olan **zevk** (azabı tatmaların) ın zikredilmesinden maksat: Bir şeyi tadan kimsenin, tattığı şeyin tadını devamlı hissetmesi gibi, onların da o azabı devamlı hissedeceklerini ve yanmaları sebebiyle hissiyat (duyular) ını kaybedip, bu azabı tatmalarına bir noksan ve zeval gelmeyeceğini açıklamaktır.

KAFİRLERİN CEHENNEMDE ÇEKECEKLERİ ŞİDDETLİ AZABI BEYAN EDEN HADİS-İ ŞERİFLER VE RİVAYETLER:

٢٨٧ – عَنْ اَبِى هُرَيْرَةَ (رضى الله عنه) عَنِ النَّبِيِّ ﷺ قَالَ: « مَا بَيْنَ مَنْكِبَيِ الْكَافِرِ مَسِيرَةُ ثَلَاثَةِ اَيَّامٍ لِلرَّاكِبِ الْمُسْرِعِ »

287 - Ebu Hureyre *(Radıyallahu Anh)* dan rivayet edildiğine göre, Efendimiz *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* şöyle buyurdu: **"Kâfirin iki omuzunun arası, süratli bir süvari için üç günlük mesafedir"***(Buharî, Rikâk: 51, No. 6185, 5/2398, Müslim, Cennet:13, No.2852, 4/2189, Şerh-i Nevevî:17/186)*

٢٨٨ – عَنْ اَبِى هُرَيْرَةَ (رضى الله عنه) قَالَ رَسُولُ اللهِ ﷺ: « ضِرْسُ الْكَافِرِ اَوْ نَابُ الْكَافِرِ مِثْلُ اُحُدٍ ، وَغِلَظُ جِلْدِهِ مَسِيرَةُ ثَلَاثَةِ اَيَّامٍ »

288 - Ebu Hureyre *(Radıyallahu Anh)* dan rivayet edildiğine göre, Efendimiz *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* şöyle buyurdu: **"Kâfirin öğütücü veya azı dişi, Uhud dağı kadardır. Cildinin kalınlığı da üç günlük mesafedir."** *(Müslim, Cennet:13, No:2851, 4)2189, Şerh-i Nevevi:17/186)*

٢٨٩ – عَنِ ابْنِ عُمَرَ (رضى الله عنهما) عَنِ النَّبِيِّ ﷺ قَالَ: « يَعْظُمُ اَهْلُ النَّارِ فِى النَّارِ

حَتّىٰ انَّ بَيْنَ شَحْمَةَ اُذُن اَحَدهِمْ الىٰ عاتقه مَسيرَةَ سَبْعمائَة عامٍ ، وَانَّ غلَظَ جلْده سَبْعُونَ ذراعاً ، وَانَّ ضرسه مثْل اُحُد »

289 - İbn-i Ömer *(Radıyallahu Anhuma)* dan rivayet edildiğine göre, Efendimiz *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* şöyle buyurdu: **"Cehennem ehli cehennemde o kadar büyüyecek ki, onlardan birinin kulak yumuşağı ile omuzunun arası yediyüz senelik mesafedir. Şüphesiz ki derisinin kalınlığı yetmiş arşın ve muhakkak ki, azı dişi Uhud dağı kadardır."** *(Ahmed ibn-i Hanbel, Müsned:2/256, No.4800)*

٢٩٠- عَنْ حُذَيْفَةَ بْنِ الْيَمَانِ (رضى الله عنه) عَنِ النَّبِيِّ ﷺ قَالَ: اَسَرَّ اِلَىَّ النَّبِيُّ ﷺ فَقَالَ: « يَاحُذَيْفَةُ انَّ فِى جَهَنَّمَ لَسِباَعاً مِنْ نَارٍ وَكِلاَباً مِنْ نَارٍ وَكَلاَلِيبَ مِنْ نَارٍ وَسيُوفاً مِنْ نَارٍ وَانَّهُ تُبْعَثُ مَلاَئِكَةٌ يُعَلِّقُونَ اَهْلَ النَّارِ بِتِلْكَ الْكَلاَلِيبِ بِاَحْنَاكِهِمْ، وَيُقَطِّعُونَهُمْ بِتِلْكَ السُّيُوفِ عُضْواً عُضْواً وَيُلْقُونَهُمْ اِلىٰ تِلْكَ السِّبَاعِ وَالْكِلاَبِ كُلَّمَا قُطِّعُوا عُضْواً عَادَ مَكَانَهُ غَضّاً جَدِيداً »

290 - Huzeyfetübnül Yeman *(Radıyallahu Anh)* şöyle buyurdu: Bir kere Nebi *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* bana gizlice şöyle buyurdu: **"Ey Huzeyfe! Şüphesiz ki cehennemde elbette ateşten canavarlar, ateşten köpekler, ateşten sivri demirler ve ateşten kılıçlar vardır.**

Muhakkak ki, bir takım melekler onların (cehennem ehlinin) **üzerine salınıp, onları çenelerinden o demirlerle asıp o kılıçlarla onları uzuv uzuv keserek parçalarını o canavarlara ve köpeklere atarlar. Her ne zaman bir uzvu kesseler, onun yerine taptaze yenisi gelir.** *(İbni Ebid Dünya, Süyûtî, Dürrül Mensur:2/569)*

İbni Ömer *(Radıyallahu Anhuma)* buyurmuştur ki:

٢٩١ - « تَلاَ رَجُلٌ عِنْدَ عُمَرَ: ﴿ كُلَّمَا نَضِجَتْ جُلُودُهُمْ بَدَّلْنَاهُمْ جُلُوداً غَيْرَهَا ﴾ فَقَالَ كَعْبٌ: عِنْدِى تَفْسِيرُ هٰذِهِ الْآيَةِ ، قَرَأْتُهَا قَبْلَ الْاِسْلاَمِ . فَقَالَ: هَاتِهَا يَا كَعْبُ ، فَاِنْ جِئْتَ بِهَا كَمَا سَمِعْتُ مِنْ رَسُولِ اللهِ ﷺ صَدَّقْنَاكَ. قَالَ: اِنِّى قَرَأْتُهَا قَبْلَ الْاِسْلاَمِ ﴿ كُلَّمَا نَضِجَتْ جُلُودُهُمْ بَدَّلْنَاهُمْ جُلُوداً غَيْرَهَا ﴾ فِى السَّاعَةِ الْوَاحِدَةِ عِشْرِينَ وَمِائَةَ مَرَّةٍ فَقَالَ عُمَرُ: هٰكَذَا سَمِعْتُ مِنْ رَسُولِ اللهِ ﷺ .

291 - Bir adam Hazreti Ömer *(Radıyallahu Anh)* ın yanında bu ayet-i kerimeyi okuyunca, Hazret Kaab *(Radıyallahu Anh)*, **'Ben bu ayetin tefsirini biliyorum onu islâm** (müslüman olmam) **dan evvel de okumuştum."** dedi. Bunun üzerine Hazreti Ömer: **"Ya Kaab o tefsiri söyle, eğer Resulullahtan işittiğim gibi anlatırsan seni tasdik ederiz,"** buyurdu.

O zaman Kaab *(Radıyallahu Anh)*: **"Şüphesiz ki ben islâmdan evvel 'Ne zaman ki onların derisi pişer, biz onların derilerini bir saatte yüzyirmi kere**

değiştiririz.' diye okumuştum." dediğinde, Hazreti Ömer *(Radıyallahu Anh)* : **"Ben de Resulullah** *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* **den böyle duymuştum."** buyurdu. *İbni-i Merdüveyh , Ebû Nuaym, Süyûtî:2/569, Hilyetül Evliya, 5/374-375)*

Rabî' ibni Enes *(Radıyallahu Anh)* bu ayet-i kerimenin tefsirinde şöyle buyurmuştur: Biz evvelki kitaplarda şöyle yazılı olduğunu işittik.'Şüphesiz ki kâfirlerden birinin derisi, kırk arşın, dişi yetmiş arşın, karnı ise içine bir dağ konsa alacak derecede büyüyecektir. Ateş derilerini yediğinde derileri (kağıt gibi bembeyaz) derilerle değiştirilecektir. *(İbni Cerîr-i Taberî: 5/90, İbni Kesir: 1/456)*

İmam-ı Hasen bu ayet-i kerimenin tefsirinde: Bana ulaşan habere göre kâfirlerden her biri bir günde yetmişbin kere yanacaklardır. Ateş onların etlerini tamamen yediğinde, onlara: "Eski hâlinize dönün." buyurulacak. Onlar da döneceklerdir. *(İbni Ebî Şeybe, Abd ibni Humeyd, İbni Münzir, ibni ebî Hatim, Süyûtî,Dürrül Mensur:2/569)*

Ruhul Beyan tefsirinde zikredildiğine göre, ahiretteki bu azaplar, kâfirler için dünyada yapılmaktadır velâkin, onlar bu dünyada azabın acısını tatmamaktadırlar. Nasıl ki uyuyan kişi elindeki bir demirle kendisini yaralasa, o yara dünyada meydana gelmişse de, sahibi uyanmadıkça onun acısını duymaz, işte insanlar da uykudadır, öldükleri zaman uyanacaklardır.

O hâlde kul, nefsin hevasına muhalefet edip, şeriata uygun şekilde amel etmelidir ki, Allah-u Tealâ şeriat iksiri (sebebi) ile kurşun gibi olan zulmanî ve nefsanî sıfatları, gümüş gibi olan nuranî ve ruhanî sıfatlara çevirsin. İşte bir kul şer'-i şerife uygun şekilde yaşayıp, nefsini ıslah ederek, günah bulaşıklıklarından dünyada kurtulursa, ahirette bir daha ateşle temizlenmeye muhtaç olmaz.

Rivayete göre, diğer bütün ümmetlerin muvahhid(mümin) lerinden büyük günah işleyip, tövbe etmeden ve pişman olmadan ölenlerden bir kısmı, cehennemin birinci kapısından girecekler, fakat dünyada secde ettikleri için, cehhennemde gözlerinin rengi dönmeyecek, yüzleri kararmayacak, şeytanlarla bir zincire bağlanmayacak, zincirlerle bukağılanmayacak, hamîm denen kızgın sudan içirilmeyecek, katran elbisesi de giydirilmeyeceklerdir.

Onlardan kimini ateş iki ayağına kadar yakalayacak, kimini dizlerine, kimini de boynuna kadar, günahlarına ve amellerine göre yakalayacaktır. Sonra onlardan bazısı bir ay kalıp çıkacak, içlerinden bir sene duran da olacak sonra çıkartılacaktır. Cehennemde en uzun kalanları ise, dünyanın yaratılmasından yok olacağı güne kadar geçen zaman miktarı (yedibin sene) bekleyip çıkarılacaktır.

Artık bu Hadis-i şerifleri ve rivayetleri duyan kişi son derece gayret edip kendini bu azaba düşmekten kurtarmalıdır. Allah-u Tealâ'nın dostları hiç gülmeyip devamlı ağlamış ve daima nefislerini terbiyeye çalışmışlardır.

Nitekim İbn-i Semmak *(Rahimehullah)* nefsine şöyle sitem ederdi:

« يَا نَفْسُ تَقُولِينَ قَوْلَ الزَّاهِدِينَ وَتَعْمَلِينَ عَمَلَ الْمُنَافِقِينَ وَفِي الْجَنَّةِ تَطْمَعِينَ اَنْ تَدْخُلِينَ

هَيْهَاتَ هَيْهَاتَ انَّ لِلْجَنَّةِ قَوْماً آخَرِينَ وَلَهَا اَعْمَالٌ غَيْرُ مَا تَعْمَلِينَ وَيْحَكِ اَخَذْتِ بِزِيِّ كِسْرىٰ وَقَيْصَرَ وَالْفَرَاعِنَةِ وَتُرِيدِينَ اَنْ تُرَافِقِي رَسُولَ اللهِ ﷺ فِي دَارِ الْجَلَالِ فَاعْرِضِي نَفْسَكِ عَلىٰ كِتَابِ اللهِ فِيمَا وَصَفَ اَوْلِيَاءَهُ وَاَعْدَاءَهُ فَانْظُرِي مِنْ اَيِّ صِنْفَيْنِ اَنْتِ »

"Ey nefis! zahidlerin sözünü söyler, münafıkların amelini işlersin bu hâlde de cennete girmek istersin. Cennet senden çok uzak, çünkü cennetin başka adamları var, onların başka amelleri var, yazık sana Kisra, Kayser ve Firavunlar gibi yaşayıp, cennette Resulullaha komşu olmak istersin. Artık kendini Allahın kitabına arzederek dostlarını ve düşmanlarını nasıl tarif ettiğine bak ve sen hangi sınıftan olduğuna karar ver."

Rivayete göre Yezîd ibn-i Mersid Hazretlerinin göz yaşları bir saat bile durmazdı, ona bu devamlı ağlamasının sebebi sorulduğunda: "Allah-u Tealâ beni günah işlediğim takdirde ebedi hamamda hapsetmekle korkutsaydı, elbette göz yaşlarımın kesilmemesi bana yakışırdı.

Halbuki o beni üç bin sene tutuşturulmuş olan, bin sene tutuşturulup, kıpkırmızı olan, sonra bin sene tutuşturulup bembeyaz hale gelen, bin sene daha tutuşturularak sim siyah olan ve elan karanlık gece gibi zifiri karanlık hâlde bulunan cehennemde hapsedeceği ile korkutmuş iken ben nasıl ağlamam?" buyurdu.

Ebu Hureyre *(Radıyallahu Anh)* buyurmuştur ki: Kötü bir insana verilen nimetleri kıskanma, çünkü onun arkasında süratle peşine düşmüş kovalıyan bir arayıcısı vardır ki o da cehennemdir. (Onun hakkında): (كُلَّمَا خَبَتْ زِدْنَاهُمْ سَعِيرًا) **"Ne zaman alevleri sönse, biz onu daha ziyade kızdırırız."** *(İsra Suresi: 97 den)* buyurulmuştur.

Bu haberleri duyan kimseler, ahireti dertedip ona göre hazırlanmalıdır. Zaten derdi dünya olan dünyasını da ahiretini de kaybedecektir. Nitekim:

٢٩٢- عَنْ اَنَسِ بْنِ مَالِكٍ (رضى الله عنه) قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللهِ ﷺ: « مَنْ كَانَتِ الْآخِرَةُ هَمَّهُ جَعَلَ اللهُ غِنَاهُ فِي قَلْبِهِ وَجَمَعَ لَهُ شَمْلَهُ وَاَتَتْهُ الدُّنْيَا وَهِيَ رَاغِمَةٌ ، وَمَنْ كَانَتِ الدُّنْيَا هَمَّهُ جَعَلَ اللهُ فَقْرَهُ بَيْنَ عَيْنَيْهِ ، وَفَرَّقَ عَلَيْهِ شَمْلَهُ وَلَمْ يَأْتِهِ مِنَ الدُّنْيَا اِلَّا مَا قُدِّرَ لَهُ »

292 - Enes ibni Malik *(Radıyallahu Anh)* dan rivayet edildiğine göre, Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* şöyle buyurdu: **"Her kimin kaygısı** (derdi) **ahiret olursa, Allah onun zenginliğini kalbinde kılar, işlerini dağınık olmaktan kurtarır ve dünya ona boyun eğerek gelir.**

Her kimin derdi de dünya olursa, Allah onun fakirliğini iki gözü arasında kılar, işlerini dağınık eder, dünyadan da kendisine ancak mukadder (ezelde yazılmış) **olan gelir."** *(Tirmizî, Sıfâtul Kıyame: 30, No.2465 4/642)*

Ayet: 57

Mevlâ Tealâ kafirleri, cehennemle korkuttuktan sonra, müminleri cennetle müjdelemek üzere şöyle buyuruyor:

وَالَّذِينَ اٰمَنُوا وَعَمِلُوا الصَّالِحَاتِ سَنُدْخِلُهُمْ جَنَّاتٍ تَجْرِي مِنْ تَحْتِهَا الْاَنْهَارُ
خَالِدِينَ فِيهَا اَبَدًا لَهُمْ فِيهَا اَزْوَاجٌ مُطَهَّرَةٌ وَنُدْخِلُهُمْ ظِلًّا ظَلِيلًا (٥٧)

KELİME MANASI (57)

(وَالَّذِينَ) **O kimseler ki,** (اٰمَنُوا) **iman ettiler,** yani inanılması gereken her şeye inandılar, daha? (وَعَمِلُوا) **işlediler,** neyi? (الصَّالِحَاتِ) **salih** (güzel) **amelleri,** (سَنُدْخِلُ) **muhakkak girdireceğiz,** kimi? (هُمْ) **onları,** nereye? (جَنَّاتٍ) **cennetlere,** öyle cennetler ki, (تَجْرِي) **akıyor,** nereden? (مِنْ تَحْتِهَا) (köşklerinin ve ağaçlarının) **altından,** ne? (الْاَنْهَارُ) **ırmaklar,** ne oldukları hâlde? (خَالِدِينَ) **ebedi kalıcı oldukları hâlde,** nerede? (فِيهَا) **orada** (o cennetlerde), (اَبَدًا) **ebediyyen,** daha öyle cennetler ki, (لَهُمْ) **onlar için vardır,** nerede? (فِيهَا) **o cennetlerde,** ne? (اَزْوَاجٌ) **zevce** (eş) **ler,** öyle eşler ki, (مُطَهَّرَةٌ) **tertemiz edilmiş,** yani hayız, nifas gibi hâllerden vesair ayıplardan ve kusurlardan berî (uzak) olan hanımlar vardır, (وَنُدْخِلُ) **ve girdireceğiz,** kimi? (هُمْ) **onları,** nereye? (ظِلًّا) **bir gölgeye,** öyle gölge ki, (ظَلِيلًا) **gölgeli,** yani büyük, daimi, sıcaklık ve soğukluktan uzak, koyu ve tatlı bir gölgeye onları koyacağız.

MEALİ ŞERİFİ (57)

İman edip ameli salih işleyenler (inanılması gereken şeylere inanıp, güzel işler yapanlar) **ı da, -içinde ebedi kalmak üzere- altından** (zemininden) **ırmaklar akan cennetlere sokacağız orada onlar için tertemiz eşler vardır ve onları koyu bir gölgeye koyacağız.**

İ Z A H A T

Tefsiri Kebir'de zikredildiğine göre, Bu ayet-i kerime, Mevlâ Tealâ'nın kitabındaki ekseri âdet-i kerimesi üzere, tehditten sonra müjdelemek kabilinden zikredilmiştir.

Bu ayet-i celile, imanın amelden başka olduğuna delâlet eder. Çünkü, amel imanın aynı olsaydı, iman zikredildikten sonra, amelin zikredilmesine lüzum kalmazdı. Ayrıca ameli salihin iman üzerine atfedilmesi de, bir birlerinden ayrı olduklarını ifade eder. Mevlâ Tealâ, bu ayet-i celilesinde itaat edenlerin sevabını beyan ederken, bir takım şeyler zikretmiştir.

1 - Onları altlarından ırmaklar akan cennetlere sokacağı:

İmam-ı Zeccac *(Rahimehullah)* buyurmuştur ki: Bundan maksat, köşklerinin ve saraylarının altlarından nehir suları akmasıdır. Tabii ki bu mana, nehir:

Su yatağının ismi olmasına göredir. Ama örfe göre nehri bizzat suyun ismi olarak kabul edersek, böyle bir takdire lüzum kalmaz.

2 - **Cennetlerin ebedilik ve sonsuzlukla vasıflanması:**

Bu ifadede de, cennet nimetleriyle, cehennem azabının kesileceğini iddia eden Cühemiye mezhebine reddiye vardır. Ayrıca Mevlâ Tealâ bu ayet-i celilesi aynı şey olsalardı, tekrar lâzım gelirdi ki, bu caiz görülmeyeceğinden Hulûd'a: Azabın kesilip kesilmeyeceği açıklanmaksızın, azapta uzun zaman kalma manası verilmiştir. Bu kaide anlaşılınca sapık fırkalardan olan mutezilenin:

« وَمَنْ يَقْتُلْ مُؤْمِناً مُتَعَمِّداً فَجَزَآؤُهُ جَهَنَّمُ خَالِداً فِيهَا ... (٩٣) »

"Kim kasten bir mümini öldürürse, onun cezası, içinde muhalled kalacağı cehennemdir.' *(Nisa Suresi:93'den)* ayet-i celilesini büyük günah işleyenlerin cehennemde sonsuz kalacağı hususunda delil getirmelerinin batıl olduğu anlaşılmış oldu, zira ehli sünnet mezhebine göre, bu ayet-i celilede, ebedilik zikredilmediğinden, imanı olan bir kişi adam öldürse de, günahı kadar yanıp sonra cehennemden çıkarılacaktır.

3 - **Cennet ehline tertemiz aileler ihsan edilmesi:** Bu temizlikten maksat cennet ailelerinin hayız ve nifas gibi, bedeni pisliklerden, kin ve haset gibi tabii (insan tabiatında bulunan) pisliklerden ve dünyanın bütün çirkinliklerinden uzak bulunmalarıdır.

4 - **Cennet ehlinin koyu gölgeye sokulmaları:** Cennette güneş olmadığından gölge olacağı malûm iken bu ayet-i celilede gölgenin zikredilmesi son derece rahatlıktan kinayedir. Zira Arap yarımadası son derece sıcak, ve orada gölge son derece kıymetli olup, istirahat sebeplerinden sayıldığından, Mevlâ Tealâ cennetin son derece rahatlık yeri olduğunu, araplar indinde makbul olan gölgenin zikriyle açıklamıştır.

Gölge, insanların rahatına vesile olduğundan, padişahlara da bir zamanlar (ظل الله فى العالم)**"Allah'ın âlemdeki gölgesi."** denilmekteydi ki, bu da onların insanların rahatını temin etmelerinden kinayedir.

٢٩٣– عَنْ اَبِى بَكْرَةَ (رضى الله عنه) قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللهِ ﷺ: « اَلسُّلْطَانُ ظِلُّ اللهِ فِى الْاَرْضِ »

293 - Ebu Bekre *(Radıyallahu Anh)* dan rivayete göre Efendimiz *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* in: **"Sultan, yer yüzünde Allahın gölgesidir."** *(Beyhakî, Şuabul İman, No:7373, 7376, 6/17, Tefsiri Kebir:10/110)* hadis-i şerifi de böylece anlaşılmalıdır.

CENNETTEKİ GÖLGELER VE CENNET EHLİNİN BAZI HALLERİ HAKKINDA HADİS-İ ŞERİFLER:

٢٩٤ – عَنْ سَهْلِ بْنِ سَعْدٍ (رضى الله عنه) عَنْ رَسُولِ اللهِ ﷺ قَالَ: « اِنَّ فِى الْجَنَّةِ لَشَجَرَةً يَسِيرُ الرَّاكِبُ فِى ظِلِّهَا مِائَةَ عَامٍ لَا يَقْطَعُهَا »

Ayet: 57

294 - Sehl İbni Sa'd *(Radıyallahu Anh)* dan rivayet edildiğine göre, Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* şöyle buyurdu: **"Şüphesiz cennette öyle bir ağaç vardır ki, iyi cins talimli ve çok sür'atli bir atın binicisi onun gölgesinde yüz sene gider de, yine de onun gölgesini kesemez** (geçip bitiremez)." *(Buharî, Rikâk :5l No.6185, 5/2398, Müslim, Cennet:1, No:2827, 4/2176)*

٢٩٥ – عَنْ اَبِى هُرَيْرَةَ (رضى الله عنه) اَنَّ رَسُوْلَ اللهِ ﷺ قَالَ: « اَهْلُ الْجَنَّةِ جُرْدٌ مُرْدٌ كُحْلٌ لاَ يَفْنىٰ شَبَابُهُمْ وَلاَ تَبْلىٰ ثِيَابُهُمْ »

295 - Ebu Hureyre *(Radıyallahu Anh)* dan rivayet edildiğine göre, Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* şöyle buyurdu: **"Cennet ehli, gözleri sürmeli, bedenleri ve yüzleri tüysüz delikanlılardır. Elbiseleri eskimez, gençlikleri tükenmez."** *(Darimî, Rikâk:104,No.2722,2/792)*

٢٩٦ – رُوِىَ عَنْ رَسُوْلِ اللهِ ﷺ: « اَهْلُ الْجَنَّةِ شَبَابٌ جُعْدٌ جُرْدٌ مُرْدٌ لَيْسَ لَهُمْ شَعْرٌ اِلاَّ فِى الرَّأْسِ وَالْحَاجِبَيْنِ وَاَشْفَارِ الْعَيْنَيْنِ عَلىٰ طُوْلِ آدَمَ (عليه السلام) سِتُّوْنَ ذِرَاعاً وَعَلىٰ مَوْلِدِ عِيْسىٰ (عليه السلام) ثَلاَثٌ وَثَلاَثُوْنَ سَنَةً بِيْضُ الْاَلْوَانِ خُضْرُ الثِّيَابِ يُوْضَعُ لِاَحَدِهِمْ مَائِدَةٌ بَيْنَ يَدَيْهِ فَيَقُوْلُ الطَّائِرُ: يَا وَلِىَّ اللهِ اَمَا اِنِّى قَدْ شَرِبْتُ مِنْ عَيْنِ السَّلْسَبِيْلِ وَرَعَيْتُ مِنْ رِيَاضِ الْجَنَّةِ تَحْتَ الْعَرْشِ وَاَكَلْتُ مِنْ ثِمَارِ كَذَا فَاطْعَمْ مِنِّى فَيَطْعَمُ فَيَكُوْنُ اَحَدُ جَانِبَيْهِ مَطْبُوْخاً وَالْآخَرُ مَشْوِيّاً فَيَاْكُلُ مِنْهَا مَا شَآءَ اللهُ وَعَلَيْهِ سَبْعُوْنَ حُلَّةً لَيْسَ فِيْهَا حُلَّةٌ عَلىٰ لَوْنِ آخَرَ »

296 - Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* in şöyle buyurduğu rivayet edilmiştir: **"Cennet ehli kıvırcık saçlı ve tüysüz delikanlılardır. Onların tüyleri ancak, başlarında, kaşlarında ve kirpiklerinde olacaktır. Boyları Âdem** *(Aleyhisselâm)* **ın boyu kadar, altmış arşın, yaşları ise İsa** *(Aleyhisselâm)* **ın ömrü kadar, otuz üç sene olacaktır. Onların renkleri beyaz, elbiseleri yeşil olacaktır.**

Onlardan birinin önüne sofra konduğunda bir kuş gelerek 'Ey Allah'ın dostu! Ben selsebîl pınarından içmiş, arşın altındaki cennet bahçelerinden otlamış ve şu meyvelerden yemişim. Beni yer misin? der. O da onu yer.

Kuşun bir tarafı pişirilmiş bir tarafı ise kızartılmıştır. Cennet ehli Allah (-u Tealân) **ın dilediği kadar iki tarafından da yer. Ve onun** (cennetlik kimsenin) **üzerinde hepsi birbirinden değişik renkli yetmiş hulle** (elbise) **bulunacaktır.** *(Ruhul Beyan 2/226)*

Cennetin ırmakları, Köşkleri, Cennet ehlinin güzellikleri, Kuvvetleri, Cennet aileleri ve Cennet ehlinin ebedilikleri hakkındaki hadis-i şerifler ve rivayetler Ruhul Furkan tefsirimizin l. Cilt 223-230 sayfalarında açıklanmıştır oraya müracaat edenler çok güzel malûmata rastlayacaklardır.

Fakîh Ebulleys *(Rahimehullah)* buyurmuştur ki: Cennete kavuşmak isteyenin beş şeye devam etmesi lâzımdır:

1 - Nefsini bütün günahlardan alıkoyması,

2 - Cennetin parasının dünyayı terketmekten ibaret olduğunu bilerek dünyanın azına razı gelmesi

3 - Her hangi bir ibadet, mağfiretine ve cennete girmesine vesile olur ümidiyle bütün ibadetlere düşkün olması,

4 - Salihleri ve hayır ehlini sevip onlarla beraber olması,

5 - Allah-u Tealâ Hazretlerine çok dua edip, O'ndan cennet ve hüsn-ü hatime (sonunun güzel bitmesini) istemesi,

İman ve ameli salih hakkındaki kırküç tane münasip ayet-i kerime, Ruhul Furkan tefsirimizin l. cilt 231 - 237 sayfalarında zikredilmiştir. Oraya mü-racaat edilmesi tavsiye olunur.

İMAN EDİP AMEL-İ SALİH İŞLEYENLERİ MÜJDELEYEN DİĞER BİR AYET-İ KERİME:

« وَبَشِّرِ الَّذِينَ آمَنُوا وَعَمِلُوا الصَّالِحَاتِ أَنَّ لَهُمْ جَنَّاتٍ تَجْرِي مِنْ تَحْتِهَا الْأَنْهَارُ كُلَّمَا رُزِقُوا مِنْهَا مِنْ ثَمَرَةٍ رِزْقًا قَالُوا هَٰذَا الَّذِي رُزِقْنَا مِنْ قَبْلُ وَأُتُوا بِهِ مُتَشَابِهًا وَلَهُمْ فِيهَا أَزْوَاجٌ مُطَهَّرَةٌ وَهُمْ فِيهَا خَالِدُونَ (٢٥) »

(Habibim) **iman edip amel-i salih** (güzel amel) **işleyen kulları çok müjdele ki: Onlar için** (köşklerinin ve ağaçlarının) **altından ırmaklar akan cennetler vardır. Her ne zaman onlara, o cennetin meyvasından bir rızık verilir. "Bu rızık bundan evvel** (dünyada veya cennette) **rızıklandırıldığımızdır** (onun çok benzeridir, sanki odur)" **derler. Onlara o rızık** (renk ve şekilde) **birbirine benzer** (fakat lezzet ve keyfiyette başka başka, çok yüksek ve müstesna) **olarak verilmiştir. Ve onlar için orada** (cennetlerde hayız, nifas vesair kirlerden) **tertemiz aileler vardır. Ve onlar orada** (o cennetlerde) **ebedî** (sonsuz) **olarak kalıcılardır.** *(Bakara Suresi:25)*

Ayet: 58

Mevlâ Tealâ, kâfirlerin cehennemdeki bazı hâllerini beyan ettikten sonra, diğer bazı ilâhi tekliflerini açıklamak üzere şöyle buyuruyor:

اِنَّ اللّٰهَ يَاْمُرُكُمْ اَنْ تُؤَدُّوا الْاَمَانَاتِ اِلٰى اَهْلِهَا وَاِذَا حَكَمْتُمْ بَيْنَ النَّاسِ اَنْ تَحْكُمُوا بِالْعَدْلِ اِنَّ اللّٰهَ نِعِمَّا يَعِظُكُمْ بِهٖ اِنَّ اللّٰهَ كَانَ سَمِيعًا بَصِيرًا (٥٨)

KELİME MANASI (58)

(اِنَّ اللّٰهَ) **Muhakkak Allah** (-u Tealâ), (يَاْمُرُ) **emrediyor,** kime? (كُمْ) **size,** neyi? (اَنْ تُؤَدُّوا)**vermenizi,** neyi? (الْاَمَانَاتِ) **emanetleri,** kime? (اِلٰى اَهْلِهَا) **ehline,** daha? (وَاِذَا حَكَمْتُمْ) **hükmettiğiniz zaman,** nerede? (بَيْنَ النَّاسِ) **insanlar arasında,** neyi emreder? (اَنْ تَحْكُمُوا) **hükmetmenizi,** neyle? (بِالْعَدْلِ) **adaletle,** (اِنَّ اللّٰهَ)**muhakkak Allah** (-u Tealâ), (نِعِمَّا) **ne güzel şeydir o,** öyle şey ki, (يَعِظُ) **vaaz ediyor,** kime? (كُمْ) **size,** neyle? (بِهٖ) **onunla,** yani emanetleri ödemek ve hükümlerinizde adaletli olmakla, Allah-u Tealâ size ne güzel öğütler veriyor, (اِنَّ اللّٰهَ) **muhakkak Allah** (-u Tealâ), (كَانَ) (daim) **oldu,** nedir oldu? (سَمِيعًا) **ziyade işitici,** (بَصِيرًا) **ziyade görücü.**

MEALİ ŞERİFİ (58)

Şüphesiz Allah (-u Tealâ) **size, emanetleri ehline vermenizi ve insanlar arasında hükmettiğiniz zaman adaletle hükmetmenizi emreder. Allah** (-u Tealâ) **bununla size ne güzel vaaz ediyor, Şüphesiz Allah** (-u Tealâ her şeyi) **ziyade işitici, hakkıyla görücüdür.**

İ Z A H A T

Beğavî, Kazî, Nesefî, Hâzin ve Ebussuud tefsirlerinde zikredildiğine göre, bu ayet-i celile Abdüddâr oğullarından olan Kâbe'nin hizmetçisi Osman İbn-i Talha *(Radıyallahu Anh)* hakkında inmiştir.

Şöyle ki: Efendimiz *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* fetih günü Mekke-i Mükerremeye girdiğinde, bu zat Kâbe'nin kapısını kilitleyerek tavanına çıktı. Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* Kâbe'ye girmek için anahtarı arayınca, anahtarın Osman'da olduğu söylendi, Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* anahtarı ondan istetiyse de, o: "Onun Resulullah olduğunu bilseydim, anahtarı vermemezlik etmezdim." diyerek vermedi.

O zaman Hazreti Ali *(Radıyallahu Anh)* onun elini bükerek anahtarı ondan aldı ve kapıyı açtı. Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* beyt-i şerife girdi.

Buharî'nin zikrettiğine göre, ibni Ömer *(Radıyallahu Anhuma)* şöyle buyurdu: "Efendimiz *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* in beraberinde Üsame, Bilâl ve Osman *(Radıyallahu Anhum)* vardı. Sonra kapıyı kapattılar ve uzun zaman Kâbenin içinde

kaldılar. Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* Efendimiz beyt-i şeriften çıkınca, insanlar Kâbe'ye girmeye davrandılar, fakat ben onların önüne geçtim ve Bilâl'i kapının arkasında dikiliyor buldum, hemen ona Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* nerede namaz kıldı? diye sordum.

O: "Şu öndeki iki direğin arasında kıldı diye gösterdi. o zaman Kâbe iki sıra altı direk üzerine kurulmuş idi. Hazreti Bilâl *(Radıyallahu Anh)* devamla dedi ki: " Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* namaz kılarken Kâbe kapısını arkasına aldı, yüzü ile de, sen Kabeye girdiğinde karşına gelen duvara doğru durdu. Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* ile karşısındaki duvar arasında üç arşın miktarına yakın bir mesafe vardı.

İbn-i Ömer *(Radıyallahu Anhuma)* buyurdu ki: "Bilâl'e, Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* kaç rekât kıldı?" diye sormayı unuttum. Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* in namaz kıldığı yerde kırmızı bir mermer parçası vardı. *(Buharî, Meğazî:73, 4/1598)*

Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* Beyt-i şeriften çıktıktan sonra, Hazreti Abbas *(Radıyallahu Anh)*, Ondan anahtarı kendisine vermesini ve sikayet (hacıları zemzemle sulama) ile sidaneti (Kâbe hizmetini) kendisinde toplamasını istedi.

Bunun üzerine Allah-u Tealâ Hazretleri bu ayet-i celileyi indirerek: **"Emanetlerin ehline teslim edilmesini."** emredince, Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* hazreti Ali *(Radıyallahu Anh)* a anahtarı Osman'a iade ederek ondan özür dilemesini emretti. Hazreti Ali *(Radıyallahu Anh)* bunu yapınca, Osman ona: "Zorladın eziyet ettin sonra geldin yumuşuyorsun." dedi.

Hazreti Ali *(Radıyallahu Anh)* da: "Muhakkak Allah-u Tealâ senin hakkında Kur'an indirdi." diyerek bu ayet-i kerimeyi okuyunca, Osman kelime-i Şehadet getirerek müslüman oldu. Sonra Cibril-i Emin inerek Kâbe hizmetinin kıyamete kadar Osman'ın zürriyetinde kalacağını Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* e bildirdi. Nitekim:

٢٩٧ – عَنِ ابْنِ عَبَّاسٍ (رضى الله عنهما) قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللهِ ﷺ: « خُذُوهَا يَابَنِى طَلْحَةَ خَالِدَةً تَالِدَةً لاَ يَنْزِعُهَا مِنْكُمْ إِلاَّ ظَالِمٌ »

297 - İbn-i Abbas *(Radıyallahu Anhuma)* dan rivayete göre Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* Efendimiz, bunun üzerine: **"Ey Talha oğulları! Ebedî bir miras olarak bu anahtarı alın! Bunu** (Kâbe hizmetini) **sizden, zalim olandan başkası alamaz."** buyurdu. *(Taberanî, No:11234, 11/120, Mecmauz Zevaid:3/285, Kenzül Ummal, No:34766, 12/222, Süyûtî, Dürrül Mensur: 2/571)*

Osman *(Radıyallahu Anh)* vefat edinceye kadar anahtar onda bulunuyordu, vefatından sonra anahtar, kardeşi şeybe *(Radıyallahu Anh)* a verildi. Böylece anahtar ve Kâbe hizmeti kıyamete kadar onların neslinde kaldı.

Ömer ibn-il Hattab *(Radıyallahu Anh)* buyurmuştur ki: Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* Kâbe'den çıkarken - Anam babam ona feda olsun- Bu ayet-i kerimeyi okuyarak çıktı. Ondan evvel bu ayet-i kerimeyi okuduğunu hiç duymamıştım. *(İbn-i Cerîr, İbn-i Münzir, Süyûtî, Dürrül Mensur 2/571)*

Ayet: 58

Bu sebeb-i nüzul'e göre, Ayet-i celilede geçen emanetten maksat: Kâbe hizmetiyle alâkalı hususi bir emanet ise de, ulemadan bir çoğuna göre, bütün emanetler bu ayet-i celile'ye dahildir. Zira Ayet-i celilenin bu kıssa hakkında inişi, hükmünün bu hadiseye mahsus olmasını gerektirmez.

Tefsiri Kebir ve Ruhul Beyan'da zikredildiğine göre, insanın muamelesi üç kısımdır.

1 - Rabbiyle olan muamelesi,

2 - Kullarla olan muamelesi

3 - Nefsiyle olan muamelesi,

İşte bu üç kısmın her birinde de emanete riayet lâzımdır.

Mevlâ Tealâ ile emanete riayete gelince: Bu, emirleri tutup, yasakları terketmekten ibarettir ki, ibadetlerin tümü emanettir. Bu, sahili olmayan bir denizdir.

İbn-i Mesud *(Radıyallahu Anh)* buyurmuştur ki, Abdest, gusül, namaz, zekat ve oruç gibi bütün ibadetlerde emanete riayet etmek lâzımdır. yine böylece uzuvların tamamı da emanettir. Dolayısıyla, her uzvu yaratıldığı gayesinde kullanmak vaciptir.

İbn-i Ömer *(Radıyallahu Anhuma)* buyurmuştur ki, Allah-u Tealâ, insanın tenasül uzvunu yarattığında ona: "Bu, benim sana emanetimdir, onu haksız yere kullanmaktan muhafaza et" buyurdu.

Bu mesele çok geniş bir mevzudur. Meselâ dil emanetini muhafaza etmek, onu zikirde, Kur'an okumakta, hoş sohbette, insanlarla güzel görüşmede,iyiliği emredip, kötülüğü nehyetmekte, alış veriş gibi şerî akitlerde vesair hayır sözlerde kullanıp, yalan, gıybet, dedikodu, küfür, bidat, fuhuş (müstehcen sözler) ve diğer günahlarda kullanmamaktan ibarettir.

Yine böylece, gözü, Kur'ana bakmağa, Kâbe'ye bakmağa, ana babaya bakmaya ve Allah-u Tealâ'nın ayetlerine ibretle bakmaya kullanan, emanete riayet etmiş olacağı gibi, Haramlara bakmaya kullanan ise, bu emanete hıyanet etmiş olacağından mutlaka cezasını görecektir.

Kulak emanetini muhafaza: Ona Kur'an-ı kerim, vaaz-u nasihat ve meşru sözler dinletmekledir ki, onu çalgı, türkü gibi eylenceleri vesair yasakları, müstehcen sözler ve yalanları dinletmeğe kullanmak büyük bir hıyanettir. Diğer bütün uzuvlar hakkında da söz böyledir. Çünkü hepsi emanetullahtır.

Kişi her uzvunu Mevlâ Tealâ'nın razı olduğu yerlerde kullanırsa, emaneti gereken şekilde isti'mal etmiş (kullanmış) olacağı gibi, aksi hâlde hıyanet etmiş olacağı ve bundan mesul tutulacağı şüphesizdir.

İnsanın, diğer kullarla emanete riayetine gelince: Kendisine emanet edilen şeyleri teslim etmesi, ölçüde tartıda eksiklik etmemesi, birbirinin ayıbını insanlara ifşa etmemesi, başlıca gözetilmesi gereken emanetlerdir.

Ümeranın (devlet yöneticilerinin) idare etmekte oldukları halka adaletli davranmaları, Ulema'nın, avamı (sıradan insanları) boş taassuplara sevketmeyip, bilakis onları dünyalarında ve ahiretlerinde kendilerine fayda sağlıyacak, itikat ve amellere (inanç ve hareketlere) irşat etmek suretiyle onlara adaletli davranmaları buraya dahildir.

Sebeb-i Nüzul'de zikredilen: Efendimiz *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* in, Kâbe'nin anahtarını Osman ibn-i Talha'ya iade ettirmesi de bu kabildendir.

Kadının namusunu muhafaza etmesi, başkasından çocuk doğurup, kocasını kandırmaması, ve iddetinin bitmesini bildirirken doğru konuşması gibi hususlar da kadının kocası hakkında gözetmesi gereken emanetlerdendir.

İnsanın kendisiyle olan emanete riayetine gelince, bu da kendisi için din ve dünyasında en faydalı şeyleri seçmesi, şehvet ve gazap sebebiyle, kendisine ahirette zarar verecek şeylere atılmamasından ibarettir. Bundan dolayı:

٢٩٨ - عَنْ عَبْدِ اللهِ بْنِ عُمَرَ (رضى الله عنهما) يَقُولُ: سَمِعْتُ رَسُولَ اللهِ ﷺ يَقُولُ:
« كُلُّكُمْ رَاعٍ وَكُلُّكُمْ مَسْؤُلٌ عَنْ رَعِيَّتِهِ اَلْاِمَامُ رَاعٍ وَمَسْؤُلٌ عَنْ رَعِيَّتِهِ وَالرَّجُلُ رَاعٍ فِي اَهْلِهِ وَ هُوَ مَسْؤُلٌ عَنْ رَعِيَّتِهِ ، وَالْمَرْأَةُ رَاعِيَةٌ فِي بَيْتِ زَوْجِهَا وَمَسْؤُلَةٌ عَنْ رَعِيَّتِهَا ، وَالْخَادِمُ رَاعٍ فِي مَالِ سَيِّدِهِ وَمَسْؤُلٌ عَنْ رَعِيَّتِهِ قَالَ وَحَسِبْتُ اَنْ قَدْ قَالَ وَالرَّجُلُ رَاعٍ فِي مَالِ اَبِيهِ وَمَسْؤُلٌ عَنْ رَعِيَّتِهِ وَكُلُّكُمْ رَاعٍ وَمَسْؤُلٌ عَنْ رَعِيَّتِهِ »

298 - Abdullah İbn-i Ömer *(Radıyallahu Anhuma)* şöyle demiştir: Ben Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* den işittim, şöyle buyuruyordu: **"Her birerleriniz çobandır. ve her birerleriniz elinin altındakinden sorumludur. Devlet adamları birer çobandır ve elinin altındakileri lâyıkıyla muhafaza etmekten sorumludur. Erkek, ailesinde bir çobandır o da eli altındakilerden sorumludur. Kadın da, kocasının evinde bir çobandır ve eli altındakilerden sorumludur. Hizmetçi de, efendisinin malında bir çobandır ve elinin altındakilerden sorumludur."**

Ravi şöyle demiştir: Ve ben zannederim ki, Peygamber *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* şunu da söyledi: **"Ve kişi, babasının malında bir çobandır ve elinin altındakilerden sorumludur.** (Hulâsa) **her birerleriniz çoban ve her birerleriniz elinin altındakilerden sorumludur."** *(Buharî, Cuma:10, No:853, 1/304, Cenaiz:32, Itk:17, 19, Ahkâm:1, Vesaya:9, Nikâh:81, 90, Müslim, İmare:5, No:1829, 3/1459, Ebu Davud, İmare:1, No:2928, 2/145, Tirmizî, Cihad:27, No:1705, 4/208)*

İşte Allah-u Tealâ Hazretlerinin: (اِنَّ اللهَ يَأْمُرُكُمْ اَنْ تُؤَدُّوا الْاَمَانَاتِ اِلٰى اَهْلِهَا) **"Şüphesiz Allah** (-u Tealâ) **size emanetleri ehline teslim etmenizi emrediyor."** kavl-i şerifine bütün bunlar dahildir.

Ebu Bekr-i Razî *(Radıyallahu Anh)* hazretleri buyurmuştur ki: "Vedîa (emanet olarak bırakılan şey) ler de ödenmesi gereken emanetlerdendir." Dolayı-

sıyla istendiği zaman teslim edilmesi gerekir. İmam-ı Şafiî *(Rahimehullah)* a göre hüküm böylecedir. Zira bu ayet-i kerimede Emanetlerin ehline verilmesi gerekmektedir ki, emir vucup ifade ettiğinden, emanet zayi olduğunda, aynını vermek mümkün olamayacağından bedelini vermek vacip olur.

İmam-ı Azam *(Rahimehullah)* Efendimize göreyse, emaneti kaybeden kimsenin ödemesi gerekmez. Onun bu hususiaki delili, Amr ibn-i Şuayb *(Radıyallahu Anh)* ın, dedesinden rivayet etmiş olduğu,

٢٩٩ – عَنْ عَمْرِو بْنِ شُعَيْبٍ عَنْ اَبِيهِ عَنْ جَدِّهِ (رضى الله عنهم) قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللهِ ﷺ:
« لاَ ضَمَانَ عَلَىٰ مُؤْتَمَنٍ »

299 - Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* Efendimizin: **"Emanet kabul eden kimse üzerine zaman** (ödeme) **yoktur."** *(Darukutnî, Büyû':167, 3/41, Kurtubi:5/167)* hadis-i şerifidir. Fakat bu, taaddi (tecavüz) olmama şartına bağlıdır, dolayısıyla bir kimse kendisine emanet edilen mala kasten hıyanet ederse, ödemesi vacip olur.

EMANETE RİAYETİN LÜZUMUNU BEYAN EDEN HADİSİ ŞERİF VE RİVAYETLER:

٣٠٠ – عَنْ اَبِي هُرَيْرَةَ (رضى الله عنه) اَنَّ النَّبِيَّ ﷺ قَالَ: اَدِّ الْاَمَانَةَ اِلَىٰ مَنِ ائْتَمَنَكَ
وَلاَتَخُنْ مَنْ خَانَكَ »

300- Ebu Hureyre *(Radıyallahu Anh)* dan rivayet edildiğine göre, Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* şöyle buyurdu: **"Sana güvenip bir şey emanet edene, emanetini öde. Sana hiyanet edene sen hainlik etme."** *(Ebu Davud, Büyû':79, No:3534, 2/312, Beyhakî, Sünenül Kübra, Deâvâ:19, No:21303, 10/454)*

٣٠١ – عَنْ اَبِي هُرَيْرَةَ (رضى الله عنه) اَنَّ رَسُولَ اللهِ ﷺ قَالَ: « ثَلاَثٌ مَنْ كُنَّ فِيهِ فَهُوَ مُنَافِقٌ
وَاِنْ صَامَ وَصَلَّىٰ وَزَعَمَ اَنَّهُ مُسْلِمٌ مَنْ اِذَا حَدَّثَ كَذَبَ وَاِذَا وَعَدَ اَخْلَفَ وَاِذَا ائْتُمِنَ خَانَ »

301 - Ebu Hureyre *(Radıyallahu Anh)* dan rivayet edildiğine göre, Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* şöyle buyurdu: **"Kendisinde üç şey bulunan kişi, namaz da kılsa, oruç ta tutsa, müslüman olduğunu da zannetse münafıktır. Konuştuğunda yalan söyleyen, vaadettiğinde hulfeden** (sözünü bozan) **kendisine bir şey emanet edildiğinde hıyanet eden."** *(Müslim, İman:25, No:59, (107-109) 1/78)*

Hadis-i şerifte zikredilen münafıklık amel münafıklığıdır. Zira bu yaptıklarının haram olduğunu kabul eden kişi, itikaden münafık sayılmaz.

٣٠٢ – عَنْ اَنَسِ بْنِ مَالِكٍ (رضى الله عنه) قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللهِ ﷺ: « اَلاَ لاَ اِيمَانَ لِمَنْ لاَ
اَمَانَةَ لَهُ وَلاَ دِينَ لِمَنْ لاَ عَهْدَ لَهُ »

302 - Enes İbn-i Malik *(Radıyallahu Anh)* dan rivayet edilmiştir ki bir kere Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* (hutbe okurken): **"Agâh olun** (uyanın) **ki ema-**

net (e riayet) **i olmayanın imanı yoktur. Sözünde durmayanın da dini yoktur."** buyurdu. Yani bu kişiler kâmil (tam) manada din ve iman sahibi olamazlar. *(Ahmed İbn-i Hanbel, Müsned, No:12386, 4/271)*

٣٠٣ – عَنِ ابْنِ عَمْرٍو (رضى الله عنه) عَنِ النَّبِيِّ ﷺ قَالَ: « اَرْبَعٌ اِذَا كُنَّ فِيكَ فَلاَ عَلَيْكَ مَا فَاتَكَ مِنَ الدُّنْيَا حِفْظُ اَمَانَةٍ وَصِدْقُ حَدِيثٍ وَحُسْنُ خَلِيقَةٍ وَعِفَّةُ طُعْمَةٍ »

303 - İbn-i Amr *(Radıyallahu Anh)* dan rivayet edildiğine göre, Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* şöyle buyurdu: **"Dört şey sende bulunduğu takdirde dünyadan ne kaybetsen sana zararı olmaz. Bu dört şey de: Emaneti muhafaza, doğru konuşma, güzel ahlak, ve doğru** (helâl) **kazanç."** *(Beyhakî, Şuabul iman, No:5258, 4/321, Süyûtî, Dürrül Mensur:2/572)*

٣٠٤ – عَنْ عُمَرَ بْنِ الْخَطَّابِ (رضى الله عنه) قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللهِ ﷺ: « اِنَّ اَوَّلَ مَا يُرْفَعُ مِنَ النَّاسِ الْاَمَانَةُ وَآخِرَ مَا يَبْقَى الصَّلاَةُ وَرُبَّ مُصَلٍّ لاَ خَيْرَ فِيهِ »

304 - Ömer ibn-il Hattab *(Radıyallahu Anh)* dan rivayet edildiğine göre, Efendimiz *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* şöyle buyurdu: **"Şüphesiz ki insanlardan kaldırılacak** (alınacak) **olan** (iyi huylar) **ın ilki emanet** (e riayet) **dir, kalacak olanların sonuncusu ise namazdır. Nice namaz kılanlarda ise, hiç bir hayır yoktur."** *(Beyhekî, Şuabul İman, No:5274, 4/325, Süyûtî, Dürrül Mensur:2/572)*

٣٠٥ – عَنْ اَبِى هُرَيْرَةَ (رضى الله عنه) قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللهِ ﷺ: « اِنَّ اَوَّلَ مَا يُرْفَعُ مِنْ هٰذِهِ الْاُمَّةِ الْحَيَاءُ وَالْاَمَانَةُ فَسَلُوهُمَا اللهَ عَزَّ وَجَلَّ »

305 - Ebu Hureyre *(Radıyallahu Anh)* dan rivayet edildiğine göre, Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* şöyle buyurdu: **"Şüphesiz ki, bu ümmetten ilk kaldırılacak olan haya ve emanettir. O hâlde siz Allah** (-u Tealâ) **dan bu ikisini isteyin."** *(Beyhekî, Şuabul İman, No:5276, 4/325, Süyûtî, Dürrül Mensur:2/572)*

٣٠٦ – عَنْ عَبْدِ اللهِ بْنِ مَسْعُودٍ (رضى الله عنه) عَنِ النَّبِيِّ ﷺ قَالَ: « اَلْقَتْلُ فِى سَبِيلِ اللهِ يُكَفِّرُ الذُّنُوبَ كُلَّهَا – اَوْ كُلَّ شَيْءٍ اِلاَّ الْاَمَانَةَ وَالْاَمَانَةُ فِى الصَّوْمِ وَالْاَمَانَةُ فِى الْحَدِيثِ وَاَشَدُّ ذٰلِكَ الْوَدَائِعُ »

306 - Abdullah ibn-i Mesud *(Radıyallahu Anh)* dan rivayet edildiğine göre, Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* şöyle buyurdu: **"Allah yolunda öldürülmek, emanet** (e riayetsizliğ) **in dışında bütün günahları örter. Emanet oruçta olur** (orucu muhafaza Allah-u Tealâ'nın emanetidir), **emanet konuşmakta olur** (doğru konuşmak Allah-u Tealâ'nın emanetidir), **emanetin en mühimi de vedia** (birinin yanına bırakılan emanet) **lerdir."** *(Ebu Nuaym el İsfehanî, Hılyetül Evliya:4/201)*

İbni Ömer *(Radıyallahu Anhuma)* şöyle buyurdu:

« لاَ تَنْظُرُوا اِلَى صَلاَةِ اَحَدٍ وَلَاصِيَامِهِ وَانْظُرُوا اِلَى صِدْقِ حَدِيثِهِ اِذَا حَدَّثَ وَاِلَى

« اَمانَتَه اذا ائْتُمِنَ وَالىٰ وَرَعِه اذا اَشْفىٰ »

Bir kimsenin namazına ve orucuna bakmayın konuştuğu zaman doğru konuşup konuşmadığına, kendisine bir şey emanet edildiğinde muhafaza edip etmediğine ve dünya kendisine yöneldiğinde Vera'ına (haramdan kaçıp kaçmadığına) bakın. *(Abdürrezzâk ve Beyhekî, Süyûtî, Dürrül Mensur:2/572)*

Meymun ibn-i Mehrân *(Radıyallahu Anh)* buyurmuştur ki:

« ثَلاثٌ تُؤَدّىٰ اِلَى الْبَرِّ وَالْفاجِرِ. اَلرَّحِمُ تُوصَلُ بَرَّةً كانَتْ اَوْ فاجِرَةً . وَالْاَمانَةُ تُؤَدّىٰ اِلَى الْبَرِّ وَالْفاجِرِ . وَالْعَهْدُ يُوفّىٰ بِه لِلْبَرِّ وَالْفاجِرِ »

Üç şey vardır ki iyiye de kötüye de ödenmelidir.

1 - **Rahim, iyi de, kötü de olsa vasledilecektir.** (Akraba iyi de kötü de olsalar aranıp sorulacak, onlarla ilişki asla kesilmeyecektir.)

2 - **Emanet iyiye de kötüye de ödenecektir.** (Sana bir şey emanet eden kişi iyi de olsa, kötü de olsa, emaneti kendisine teslim edilecektir.)

3 - **İyiye de, kötüye de verilen sözde durulacaktır.** *(Alusi:5/64)*

Süfyan ibn-i Uyeyne *(Radıyallahu Anh)* buyurmuştur ki :

« مَنْ لَمْ يَكُنْ لَهُ رَأْسُ مالٍ فَلْيَتَّخِذِ الْاَمانَةَ رَأْسَ مالِه »

"Sermayesi olmayan, emanet (e riayet) **i sermaye edinsin."** *(Süyûtî, Dürrül Mensur:2/573)*

Enes *(Radıyallahu Anh)* buyurmuştur ki :

« اَلْبَيْتُ الَّذى تَكُونُ فِيه خِيانَةٌ لاَ تَكُونُ فِيه بَرَكَةٌ »

"Kendisinde hıyanet bulunan evde, bereket bulunmaz." *(Dürrül Mensur :2/573)*

Abdullah ibn-i Mesud *(Radıyallahu Anh)* buyurmuştur ki:

« اَلْقَتْلُ فِى سَبِيلِ اللهِ يُكَفِّرُ الْخَطايَا اِلاَّ الْاَمانَةَ يُجاءُ بِالرَّجُلِ يَوْمَ الْقِيامَةِ وَاِنْ كانَ قُتِلَ فِى سَبِيلِ اللهِ فَيُقالُ لَهُ: اَدِّ اَمانَتَكَ ، فَيَقُولُ: يا رَبِّ كَيْفَ لِى بِها وَقَدْ ذَهَبَتِ الدُّنْيا؟ فَيَقُولُ: اذْهَبُوا بِه اِلَى الْهاوِيَةِ فَيَنْطَلِقُ بِه فَتَتَمَثَّلُ لَهُ فِى قَعْرِ جَهَنَّمَ كَهَيْئَتِها يَوْمَ اَخَذَها مِنْ صاحِبِها ، قالَ: فَيَهْوِى فَيَحْمِلُها عَلىٰ عُنُقِه ثُمَّ يَرْتَفِعُ ثُمَّ تَهْوِى وَيَهْوِى عَلىٰ اَثَرِها وَهُوَ كَذالِكَ اَبَدَ الْآبِدِينَ »

"Allah yolunda öldürülmek, emanete hıyanetin dışındaki bütün hataları siler. Bir kişi Allah yolunda şehit olsa da, kıyamet gününde (Mevlâ Tealâ'nın huzuruna) **getirilerek, ona "Emanetini öde!" denecek. O: "Ya Rabbi!**

Dünya geçip gitti, ben şimdi emaneti nasıl ödeyeyim?" deyince, Mevlâ Tealâ: "Bunu Haviye'ye (cehenneme) **götürün!" buyuracak.**

O kişi cehenneme götürüldüğünde, o emanet cehennemin dibinde o kişinin karşısına, sahibinden onu aldığı gündeki şekliyle çıkacak. O kişi emaneti boynuna yüklenerek, cehennemin alevleriyle yukarı doğru yükselecek. Sonra, o emanet boynundan düşüp cehennemin dibine inerken o kişi de onun peşine tekrar cehennemin dibine yuvarlanacak ve bu hâl sonsuza kadar böyle devam edecektir." *(Hılyetül Evliya: 4/201)*

Bu hadis-i şerif ve rivayetleri duyan kimseler, emanetleri ehline teslim etmeye son derece gayret sarfetmelidirler, zira bunu dünyada yapmayanlardan ahirette bu haklar alınacaktır. Nitekim:

٣٠٧ – عَنْ اَبِي هُرَيْرَةَ (رضى الله عنه) قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللهِ ﷺ: «لَتُؤَدُّنَّ الْحُقُوقَ اِلىٰ اَهْلِهَا يَوْمَ الْقِيَامَةِ حَتّىٰ يُقْتَصَّ لِلشَّاةِ الْجَمّاءِ مِنَ الشَّاةِ الْقَرْنَاءِ تَنْطَحُهَا»

307 - Ebu Hureyre *(Radıyallahu Anh)* dan rivayet edildiğine göre, Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* şöyle buyurdu: **"Elbette kıyamet gününde hakları sahiblerine ödeyeceksiniz. Hatta boynuzsuz koyun için boynuzludan kısas yapılacak** (hakkı alınacak) **tır.** (boynuzu olduğu için boynuzsuz koyuna dünyada vuran koyunun boynuzu, boynuzsuza verilerek) **o ona boynuz vuracaktır."** *(Ahmed ibni Hanbel, Müsned:3/18.No.7208)*

Mevlâ Tealâ, emanetin ehline ödenmesini emrettikten sonra, emanetlerden sayılan, Adaletle hükmetme mevzuunu açıklamıştır. Dolayısıyla bu ayet-i celileye göre hakim olan kimselerin taraflara meyletmeyip, adaletle hükmetmesi vaciptir.

Tefsiri Kebir ve Ruhul Beyan tefsirinde zikredildiğine göre, imam-ı Hasen şöyle buyurmuştur: Allah-u Tealâ hakimlerden üç şeyi söz almıştır:

1 - Hükmederken nefsin hevasına (arzusuna) uymamaları,

2 - Bir mesele hakkında karar verirken insanlardan korkmayıp, ancak Allah-u Tealâ'dan korkmaları,

3 - Allahın ayetlerini az bir baha karşılığı değişmemeleri.

Sonra İmam-ı Hasen:

«يَادَاوُدُ اِنَّا جَعَلْنَاكَ خَلِيفَةً فِي الْاَرْضِ فَاحْكُمْ بَيْنَ النَّاسِ بِالْحَقِّ وَلَاتَتَّبِعِ الْهَوىٰ فَيُضِلَّكَ عَنْ سَبِيلِ اللهِ اِنَّ الَّذِينَ يَضِلُّونَ عَنْ سَبِيلِ اللهِ لَهُمْ عَذَابٌ شَدِيدٌ بِمَا نَسُوا يَوْمَ الْحِسَابِ (٢٦)»

"Ey Davud! Şüphesiz biz seni yer yüzünde bir halife yaptık. O hâlde insanlara hak (adalet) **ile hükmet.** (Bir mesele hakkında karar verirken) **hevaya** (heves ve hissiyatına) **uyma ki o, seni Allah yolundan saptırır. Şüphesiz Allah yolundan sapanlar** (var ya) **hesap gününü unuttuklarından dolayı onlara şiddetli bir azap vardır."** *(Sad Suresi:26)* mealindeki ayet-i kerimeyi okudu, peşine de:

« اِنَّآ اَنْزَلْنَا التَّوْرٰيةَ فِيهَا هُدًى وَنُورٌ يَحْكُمُ بِهَا النَّبِيُّونَ الَّذِينَ اَسْلَمُوا لِلَّذِينَ هَادُوا وَالرَّبَّانِيُّونَ وَالْاَحْبَارُ بِمَا اسْتُحْفِظُوا مِنْ كِتَابِ اللّٰهِ وَكَانُوا عَلَيْهِ شُهَدَآءَ فَلَا تَخْشَوُا النَّاسَ وَاخْشَوْنِ وَلَا تَشْتَرُوا بِاٰيَاتِي ثَمَنًا قَلِيلًا وَمَنْ لَمْ يَحْكُمْ بِمَا اَنْزَلَ اللّٰهُ فَاُولٰئِكَ هُمُ الْكَافِرُونَ (٤٤) »

"Şüphesiz Tevrat'ı biz indirdik ki, onda bir hidayet ve bir nur vardır. (kendilerini Allah-u Tealâ'ya) **teslim**(etmiş) **olan** (Benî İsrailin) **peygamberler** (i), **yahudilere** (ait davalarda) **onunla hükmederlerdi. Allah'ın kitabını korumaları kendilerinden istendiği için** (Rablerine teslim olmuş) **Rabbanî** (Allah-u Tealâ'ya bağlı âlim) **ler ve fakihler de** (onunla hükmederlerdi).

Hepsi de ona (Allah-u Tealâ Hazretleri tarafından gönderilmiş olduğuna) **şahitlerdi.** (Ey Yahudiler ve hakimler) **insanlardan korkmayın, benden korkun ve benim ayetlerimi az bir bahaya** (hasis, bayağı küçük menfaatlere) **satmayın. Kim Allah'ın indirdiği** (hükümler) **ile hükmetmezse, işte onlar kâfirlerin ta kendileridir."** *(Maide Suresi: 44)* mealindeki ayet-i kerimeyi okudu.

Zulmün zemmi hakkında varid (gelmiş) olan, ayet-i kerimeler de, ada letin vacip olduğuna delâlet etmektedir. Nitekim, Mevlâ Tealâ:

« اُحْشُرُوا الَّذِينَ ظَلَمُوا وَاَزْوَاجَهُمْ وَمَا كَانُوا يَعْبُدُونَ (٢٢) مِنْ دُونِ اللّٰهِ فَاهْدُوهُمْ اِلٰى صِرَاطِ الْجَحِيمِ (٢٣) وَقِفُوهُمْ اِنَّهُمْ مَسْؤُلُونَ (٢٤) »

"(Allah-u Tealâ mahşer günü meleklere şöyle emreder) **O zulmedenleri ve eşlerini** (aynı yoldaki arkadaşlarını) **ve Allah'tan başka tapmış oldukları şeyleri** (putları) **toplayın ve onları cehennem yoluna götürün. Ve onları, durdurun** (tutuklayın), **çünkü onlar mesul** (suçlarından sorumlu) **durlar."** *(Sâffât Suresi:22-24)* buyuruyor.

Bu ayet-i celileden de anlaşılacağı üzere zulmedenle ona yardım eden, cezada müşterektirler. Nitekim Efendimiz *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* in şöyle buyurduğu rivayet edilmiştir.

٣٠٨ – « يُنَادِى مُنَادٍ يَوْمَ الْقِيَامَةِ اَيْنَ الظَّلَمَةُ وَاَيْنَ اَعْوَانُ الظَّلَمَةِ فَيُجْمَعُونَ كُلُّهُمْ حَتّٰى مَنْ بَرٰى لَهُمْ قَلَمًا اَوْلَاقَ لَهُمْ دَوَاةً فَيُجْمَعُونَ وَيُلْقَوْنَ فِى النَّارِ »

308 - **"Kıyamet gününde bir münadî 'Zalimler nerededir?', 'Zalimlerin yardımcıları nerededir?' diye nida edecektir. Bunun üzerine bütün zalimler ve yardımcıları toplanacaktır. Hatta** (adaletsiz hükümler yazmaları için) **onlara kalem yontan veya hokkalarına mürekkep hazırlayanlar bile toplanıp cehenneme atılacaklardır.** *(İmam Fahrurrazî, Tefsiri Kebir:10/113, Ruhul Beyan:2/228)*

Diğer bir hadis-i şerifte de şöyle buyurulmuştur:

٣٠٩–« مَنْ دَلَّ سُلْطَانًا عَلَى الْجَوْرِ كَانَ مَعَ هَامَانَ وَكَانَ هُوَ وَالسُّلْطَانُ مِنْ اَشَدِّ اَهْلِ النَّارِ »

309 - **"Bir sultanı zulme delâlet eden** (ona zulmetme yolunu gösteren, kıyamet gününde Firavunu azdıran) **Haman'la beraber olacak, o ve** (ona uyarak zulüm yapan) **sultan** (devlet reisi) **azap cihetinden cehennem ehlinin en şiddetlilerinden olacaktır."** *(Ruhul Beyan: 2/228)*

Zira imanın gereği, adaletli hareket edip âlemin düzenine sebebiyet vermektir ki, bu da Şer'i şerifi icra ve tatbik edip, rüşvetten sakınmakla mümkündür. çünkü rüşvet alanlar, daima şeriattan taviz verirler.

İskender-i Zülkarneyn bir gün bir şairine kızarak vazifesinden azletti, malını da arkadaşlarına taksim etti. Kendisine bunun sebebi sorulunca, "Suçundan dolayı onu azlettim, arkadaşları ona şefaat etmesinler diye de malını onlara dağıttım." diye cevap verdi.

Bakınız ki, bir kişinin malını almak nasıl onun hakkında şefaat etmemeğe sebep oldu, çünkü onlar o kişi hakkında şefaatçı olup, bu şefaatları kabul edilecek olsaydı, kendilerine verilen mallar geri istenecekti. Onlar da dünyaya karşı olan tamalarından dolayı o kişiye şefaat etmediler.

Ayrıca, Mevlâ Tealâ'nın:

« وَلَا تَحْسَبَنَّ اللّٰهَ غَافِلاً عَمَّا يَعْمَلُ الظّٰالِمُونَ ... (٤٢) »

"(Habibim!) **Sakın Allah** (-u Tealây) **ı zalimlerin yaptıklarından gafil** (habersiz) **zannetme."** *(İbrahim Suresi:42'den)* kavl-i şerifi ile:

« فَتِلْكَ بُيُوتُهُمْ خَاوِيَةً بِمَا ظَلَمُوا ... (٥٢) »

"İşte sana! Zulmetmeleri yüzünden çökmüş (ıpıssız kalmış) **evleri** (nin enkazı)." *(Neml Suresi:52'den)* kavl-i şerifi, zulmün kötülüğünü ve feci akibetlere sebebiyetini açıklamakla, adaletin gerekliliğini emretmektedirler.

Tefsiri Kebir'de zikredildiğine göre, İmam-ı Şafiî *(Rahimehullah)* şöyle buyurmuştur: Hakimlerin beş şeyde tarafları eşit tutmaları gerekir.

1 - İki tarafın da hakimin huzuruna birlikte girmeleri,
2 - Huzurunda beraber oturmaları,
3 - Her iki tarafa da birlikte yönelmesi,
4 - İkisinin de sözlerini dinlemesi,
5 - İkisinin hakkında da yüzlerine karşı hükmetmesi.

Tabii ki, kalp insanın elinde olmadığı için, hakimin kalbi birine meyledip, onun güzel deliller ortaya koyarak, konuşmasını becerip diğerine galip gelmesini istemesinden dolayı mesul olmaz, zira kalbe gelecek şeyden sakınmak mümkün olmaz. Ancak hakim, taraflardan birine delil öğretmemeli, şahitlere de nasıl şahitlik edeceklerini telkin etmemelidir. Çünkü bu, iki hasımdan birine zararlı olacağından adalete ters düşmektedir.

Yine böylece, davacıya nasıl davada bulunacağını ve yemin istemeyi öğretemeyeceği gibi, davalıya da nasıl inkar ve ikrarda bulunacağını bildiremez, şahitlere de şahitlik yapıp yapmamaları hususunda bir telkinde bulunamaz.

Ayet: 58

Ayrıca iki hasımdan birini diğeri olmadan misafir kabul etmeyeceği gibi, onların birinin ziyafetine veya hasımlıkları sürdüğü sürece ikisinin de davetine gidemez. Nitekim Efendimiz *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* in, iki hasımdan hiç birini tek başına misafir kabul etmediği rivayet edilmiştir. Hazreti Ali *(Radıyallahu Anh)* a hitaben buyurmuş olduğu

٣١٠ – « سَوِّ بَيْنَ الْخَصْمَيْنِ فِى لَحْظِكَ وَلَفْظِكَ »

310 - **"Konuşmanda ve göz ucuyla bakmanda bile iki hasmın arasını eşit tut."** *(Alusî:5/65)* hadis-i şerifi bütün bu meselelerin aslını teşkil etmektedir.

Hasılı kelâm bu ayet-i celileyle istenen, hakimin vereceği karardaki maksadı, hak sahibine hakkını ulaştırmak olup bunu başka bir gaye ile karıştırmamasıdır.

Tefsiri Kebir'de zikredildiğine göre: (وَ اذَا حَكَمْتُمْ بَيْنَ النَّاسِ اَنْ تَحْكُمُوا بِالْعَدْلِ) **"Allah** (-u Tealâ) **size insanlar arasında hükmettiğiniz zaman adaletle hükmetmenizi emrediyor."** kavli şerifi, herkesin hakimlik yapmaya kalkmayıp, bu işin bazı kimselere mahsus olduğunu açıklar gibi olmakla beraber, kimin, ne yolla hakim olabileceğini bildirmemektedir. Fakat ümmetin başında bir İmam-ı Azam (devlet reisi ve halife) bulunması gerekli olup, kadıları ve valileri şehirlere ancak onun tayin edebileceğini ifade eden diğer deliller bu ayet-i kerimedeki icmalin (kısa ifadenin) beyanı (açıklaması) gibi olmuştur.

ADALETİ VE ADALETLE HÜKMEDENLERİ MEDHEDEN HADİS-İ ŞERİFLER:

٣١١ – عَنْ عَبْدِ اللهِ بْنِ عَمْرِو بْنِ الْعَاصِ (رضى الله عنه) عَنِ النَّبِيِّ ﷺ قَالَ: « اَلْمُقْسِطُونَ عِنْدَ اللهِ عَلَىٰ مَنَابِرَ مِنْ نُورٍ عَلَىٰ يَمِينِ الرَّحْمٰنِ وَكِلْتَا يَدَيْهِ يَمِينٌ هُمُ الَّذِينَ يَعْدِلُونَ فِي حُكْمِهِمْ وَاَهْلِيهِمْ وَمَا وُلُّوا »

311 - Abdullah ibni Amr ibnil Âs *(Radıyallahu Anh)* dan rivayet edildiğine göre, Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* şöyle buyurdu: **"Şüphesiz ki, Allah indinde, adaletle hükmedenler, Rahman Tealâ'nın** (mekândan münezzeh olduğu hâlde) **sağında bulunan nurdan minberler üzerindedirler, zaten O'nun** (Allah-u Tealâ'nın) **iki eli de sağdır. O Adaletli kimseler de, çoluk çocukları ve idare ettikleri kimseler hakkında verdikleri hükümlerde adaletli davrananlardır.** *(Beğavî, Meâlimüttenzîl:1/444, Beyhakî, Sünenül Kübra, No:20162, 10/150, Mevâridüz Zam'ân, No:1538)*

٣١٢ – عَنْ اَبِى سَعِيدٍ (رضى الله عنه) قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللهِ ﷺ: « اِنَّ اَحَبَّ النَّاسِ اِلَى اللهِ يَوْمَ الْقِيَامَةِ وَاَقْرَبَهُمْ مِنْهُ مَجْلِساً اِمَامٌ عَادِلٌ وَاِنَّ اَبْغَضَ النَّاسِ اِلَى اللهِ يَوْمَ الْقِيَامَةِ وَاَشَدَّهُمْ عَذَاباً اِمَامٌ جَائِرٌ »

312 - Ebu Said *(Radıyallahu Anh)* dan rivayet edildiğine göre, Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* şöyle buyurdu: **"Şüphesiz ki kıyamet gününde, insanların**

Allah (-u Tealây) **a en sevgilisi ve meclis bakımından** (manen) **en yakın olanı, adil imam** (adaletli devlet reisi) **olacaktır. Ve muhakkak ki, kıyamet gününde insanlar içinde Allah** (-u Tealân) **ın en ziyade buğz ettiği ve azap bakımından en şiddetli olanı zalim bir devlet reisidir."** *(Beğavî, Meâlimüttenzîl:1/444, Müsned-i Ahmed, No:11174, 4/46, Tirmizî, Ahkâm:4, No:1329, 3/617)*

٣١٣ – عَنْ اَنَسٍ (رضى الله عنه) عَنِ النَّبِيِّ ﷺ قَالَ: «لاَ تَزَالُ هٰذِهِ الْاُمَّةُ بِخَيْرٍ مَا اِذَا قَالَتْ صَدَقَتْ وَاِذَا حَكَمَتْ عَدَلَتْ وَاِذَا اسْتُرْحِمَتْ رَحِمَتْ»

313 - Enes *(Radıyallahu Anh)* dan rivayet edildiğine göre, Efendimiz *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* şöyle buyurdu: **"Bu ümmet, konuştuğu vakit doğru söylediği, hükmettiği vakit adaletli davrandığı, merhamete çağırıldığında acıdığı müddetçe hayırda daim olacaktır."** *(Tefsiri Kebir : l0/113, Metalibül Âliye, No:4218, 4/154, Kenzül Ummal, No:43383, 15/850)*

Alusî tefsirinde zikredildiğine göre, bazı eserlerde şöyle rivayet edilmektedir: İki çocuk Hazreti Ali *(Radıyallahu Anh)* ın oğlu Hazreti Hasen *(Radıyallahu Anh)* a müracaat ederek, yazmış oldukları hat (yazı) lardan hangisinin daha güzel olduğu hakkında hükmetmesini istediler. Bu durumu gören Hazreti Ali *(Radıyallahu Anh)* :

٣١٤ – «يَا بُنَيَّ انْظُرْ كَيْفَ تَحْكُمُ فَاِنَّ هٰذَا حُكْمٌ وَاللّٰهُ تَعَالٰى سَائِلُكَ عَنْهُ يَوْمَ الْقِيَامَةِ»

"Ey oğulcuğum! Nasıl hükmedeceğine dikkat et, zira bu senin vereceğin bir karardır ki, kıyamet gününde Allah (-u Tealâ) **bunu sana soracaktır."** buyurdu. *(Alusî:5/64)*

Tefsiri Kebir'de zikredildiğine göre, Mevlâ Tealâ ayet-i celilenin sonunda: (اِنَّ اللّٰهَ كَانَ سَمِيعاً بَصِيراً) **"Şüphesiz ki Allah hakkıyla işiten, ziyade görendir."** buyurarak: "Allah (-u Tealân) ın emir ve vaazına göre amel edin, zira O, işitilen ve görü-len her şeyi hakkıyla bildiğinden, sizden meydana gelecek amellerinize göre size karşılık verecektir." buyurmak istemiştir.

Burada bir incelik daha vardır. Şöyle ki: Allah-u Tealâ, bu ayet-i kerimesinde adaletle hükmetmeyi ve emaneti eda etmeyi emrettikten sonra, işitici ve görücü olduğunu açıklayarak, bütün işitilenleri hakkıyla işiten kendisinin, adaletli hükümleri işittiğini, bütün görülenleri hakkıyla görmekte olan zatının, emanetin eda edilip edilmediğini görmekte olduğunu ifade etmiştir ki bu, itaat edenlere çok büyük bir müjde vesilesi olduğu gibi, isyan edenlere de en büyük bir tehdit sebebidir. İşte:

٣١٥ – عَنْ عُمَرَ (رضى الله عنه) قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللّٰهِ ﷺ: «اَلْاِحْسَانُ اَنْ تَعْبُدَ اللّٰهَ كَاَنَّكَ تَرَاهُ فَاِنْ لَمْ تَكُنْ تَرَاهُ فَاِنَّهُ يَرَاكَ»

315 - Hazreti Ömer *(Radıyallahu Anh)* rivayet edilen, Efendimiz *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* in: **"İhsan, Senin Allah** (-u Tealây) **a, O'nu görür gibi ibadet etmen-**

dir. Sen O'nu göremiyorsan da, şüphesiz O, seni görmektedir." *(Buharî, İman:36, No:50, 1/27, Müslim , İman:1, No:8, 1/36, Ebu Davud , Sünnet:16, No:4695, 2/635. Tirmizî, İman:4, No:2610, 5/6, İbni Mace, Mukaddime :9, No:64, 1/25, Ahmed İbni Hanbel, No:367, 184, 1/115)* Hadis-i şerifiyle de, bu manaya işaret edilmiştir.

Ayet-i celilenin sonunda bu iki sıfatın zikredilmesinde şöyle bir incelik daha vardır: Kulun ihtiyacı şiddetli olduğu kadar, Allah-u Tealâ'nın ona inayeti (yardımı) daha fazla olur. Allah-u Tealâ, kulların işlerini hakim ve valilerin hükümlerine ısmarladığı için, onların kullar hakkında ne şekilde hüküm vereceklerine son derece ihtimam göstermektedir.

Allah-u Tealâ görülenleri görmekte, ve işitilenleri işitmekte, gafletten, yanılmaktan ve farklılık gözetmekten münezzeh (son derece uzak) ise de, vali ve kadı (hakim) lerin hükümlerini son derece takibettiğini açıklamak için bu ayet-i celilenin sonunda özellikle işitme ve görme sıfatlarını zikretmiştir.

Kurtubî Tefsirinde zikredildiğine göre, Allah-u Tealâ bu ayet-i celilede zatını, işitmek ve görmek sıfatlarıyla vasıflamıştır. Nitekim:

« ... اِنَّنِى مَعَكُمَا اَسْمَعُ وَاَرٰى (٤٦) »

"(Ey Musa ve Harun!) **Şüphesiz ben sizinle beraberim işitirim ve görürüm."** *(Taha Suresi:46)* Kavl-i şerifiyle de bunu açıklamıştır. Bu hususta vahiy böyle olduğu gibi, akıl da buna delâlet etmektedir.

Zira işitme ve görme sıfatlarının yokluğu, zıtları olan körlük ve sağırlığın varlığına delâlet eder. Çünkü iki zıdda da kabiliyetli olan bir mahal birinden boş kalmaz (kendisinde bir birine zıt olan iki şeyi de bulundurmaya müsaid olan bir yerde mutlaka ikisinden biri bulunur).

Allah-u Tealâ bütün noksanlıklardan münezzehtir, zaten işitmesi ve görmesi bulunmayan bir zatın işitme ve görme sıfatlarını yaratması düşünülemeyeceğinden Mevlâ Tealâ'nın bu sıfatlarla muttasıf olduğunu akıl da anlamaktadır. Bütün ümmetin, Allah-u Tealâ'nın bütün noksanlıklardan münezzeh olduğuna dair ittifakı da Kur'an-ı Kerimin bu hususdaki nassı (açık ifadesi) ile beraber yeterli bir delildir. Mevlâ Tealâ, sıfatlarını inkâra kalkışan yalancı ve iftiracıların uydurmalarından son derece münezzehtir.

« سُبْحَانَ رَبِّكَ رَبِّ الْعِزَّةِ عَمَّا يَصِفُونَ (١٨٠) »

"İzzet sahibi Rabbin, onların vasıfladıklarından son derece münezzehtir." *(Sâffât Suresi :180)*

EMANETE RİAYETİN ÖNEMİNİ BEYAN EDİP, HIYANETTEN NEHYEDEN DİĞER AYETİ KERİMELER:

« اِنَّا عَرَضْنَا الْاَمَانَةَ عَلَى السَّمٰوٰتِ وَالْاَرْضِ وَالْجِبَالِ فَاَبَيْنَ اَنْ يَحْمِلْنَهَا وَاَشْفَقْنَ مِنْهَا وَحَمَلَهَا الْاِنْسَانُ اِنَّهُ كَانَ ظَلُومًا جَهُولًا (٧٢) لِيُعَذِّبَ اللّٰهُ الْمُنَافِقِينَ وَالْمُنَافِقَاتِ وَالْمُشْرِكِينَ وَالْمُشْرِكَاتِ وَيَتُوبَ اللّٰهُ عَلَى الْمُؤْمِنِينَ وَالْمُؤْمِنَاتِ وَكَانَ اللّٰهُ غَفُورًا رَحِيمًا (٧٣) »

"Şüphesiz ki biz emaneti (işlenmesinde sevap, terkinde azap olan ibadet ve vazifeleri) göklere, yere ve dağlara arz (teklif) ettik de, onlar bunu yüklenmekten çekindiler ve o (nun sorumluluğu) ndan korktular. Onu insan yüklendi; (bununla beraber onun hakkını tam yerine getirmedi). Çünkü o çok zalim, çok cahildir.

Neticede (Allah-u Tealâ bu emaneti insana vermek suretiyle) münafık erkeklere ve münafık kadınlara, erkek müşriklerle kadın müşriklere azabedecek, mümin erkeklerle, mümin kadınların da tövbelerini kabul edecektir. Ve Allah çok bağışlayan, çok acıyandır." *(Ahzab Suresi:72-73)*

« وَالَّذِينَ هُمْ لِأَمَانَاتِهِمْ وَعَهْدِهِمْ رَاعُونَ (٨) »

"(Felâha eren müminler) O kimseler ki, emanetlerine ve ahitlerine riayet ederler." *(Müminun Suresi:8)*

« يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا لَا تَخُونُوا اللَّهَ وَالرَّسُولَ وَتَخُونُوا أَمَانَاتِكُمْ وَأَنْتُمْ تَعْلَمُونَ (٢٧) »

"Ey İman edenler! Allah'a ve Peygamber'e hainlik etmeyin. Ve bile bile kendi emanetlerinize de hainlik etmeyin." *(Enfal Suresi:27)*

ADALETİ EMREDEN DİĞER AYET-İ KERİMELER:

« يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا كُونُوا قَوَّامِينَ بِالْقِسْطِ شُهَدَاءَ لِلَّهِ وَلَوْ عَلَىٰ أَنْفُسِكُمْ أَوِ الْوَالِدَيْنِ وَالْأَقْرَبِينَ إِنْ يَكُنْ غَنِيًّا أَوْ فَقِيرًا فَاللَّهُ أَوْلَىٰ بِهِمَا فَلَا تَتَّبِعُوا الْهَوَىٰ أَنْ تَعْدِلُوا وَإِنْ تَلْوُوا أَوْ تُعْرِضُوا فَإِنَّ اللَّهَ كَانَ بِمَا تَعْمَلُونَ خَبِيرًا (١٣٥) »

"Ey iman edenler! Adaleti titizlikle ayakta tutan, kendiniz, ana-baba (nız) ve akraba(nız) aleyhinde de olsa, Allah için şahitlik eden kimseler olun. (Hakkında şahitlik ettiğiniz kimse kendisinden korkulan) zengin veya (acınacak) fakir olsun (aleyhlerine şahitlik etmekten kaçınmayın) çünkü Allah (-u Tealâ), onlara (sizden) daha yakındır. O hâlde siz (haktan) dönerek hevaya (nefsinizin keyfine) uymayın.

Eğer (dillerinizi) eğip büker (hakkı olduğu gibi söylemekten çekinir) veya (şahitlik etmekten büsbütün) yüz çevirirseniz, şüphesiz ki Allah (-u Tealâ) sizin yaptıklarınızdan son derece haberdardır." *(Nisa Suresi:135)*

« يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا كُونُوا قَوَّامِينَ لِلَّهِ شُهَدَاءَ بِالْقِسْطِ وَلَا يَجْرِمَنَّكُمْ شَنَآنُ قَوْمٍ عَلَىٰ أَلَّا تَعْدِلُوا اعْدِلُوا هُوَ أَقْرَبُ لِلتَّقْوَىٰ وَاتَّقُوا اللَّهَ إِنَّ اللَّهَ خَبِيرٌ بِمَا تَعْمَلُونَ (٨) »

"Ey iman edenler! Allah için hakkı ayakta tutan, adaletle şahitlik eden (kimse) ler olun. Bir topluluğa olan kin (iniz), sizi (onlar hakkında) adaletli davranmamaya sevketmesin. Adaletli olun ki o, takvaya (Allah korkusuna) çok yakı (şa) n (bir davranış) dır. Allah'tan korkun, şüphesiz ki Allah (-u Tealâ) sizin yaptıklarınızdan hakkıyla haberdardır." *(Maide Suresi:8)*

Ayet: 58

« اِنَّ اللّٰهَ يَاْمُرُ بِالْعَدْلِ وَالْاِحْسَانِ وَاِيتَآئِ ذِى الْقُرْبٰى وَيَنْهٰى عَنِ الْفَحْشَآءِ وَالْمُنْكَرِ وَالْبَغْىِ يَعِظُكُمْ لَعَلَّكُمْ تَذَكَّرُوْنَ (٩٠) »

"Şüphesiz ki Allah (-u Tealâ) **adaleti** (herkesin hakkını vermeyi, ölçülü haraket etmeyi), **iyiliği,** (özellikle) **akrabaya** (muhtaç oldukları şeyleri) **vermeyi emreder. Fuhuştan** (son derece çirkin işlerden), **münker** (aklın ve şeriatın kötü gördüğü fenalık) **dan ve azgınlıkdan nehyeder** (bunları yasaklar). **O, iyice düşün** (üp amel ed) **esiniz diye size vaaz ediyor** (öğüt veriyor)." *(Nahl Suresi:90)*

« ...وَاِذَا قُلْتُمْ فَاعْدِلُوا وَلَوْكَانَ ذَا قُرْبٰى وَبِعَهْدِ اللّٰهِ اَوْفُوا ذٰلِكُمْ وَصّٰيكُمْ بِهٖ لَعَلَّكُمْ تَذَكَّرُوْنَ (١٥٢) »

"(Bir kimsenin lehinde veya aleyhinde söz) **Söylediğiniz zaman** (o kişi) **yakın** (ınız) **da olsa, adaleti gözetin. Ve Allah'ın ahdini** (ona verdiğiniz sözü) **yerine getirin. İşte** (Allah-u Tealâ) **size, iyice düşünesiniz diye bunları emretti."** *(Enâm Suresi:152'den)*

Allah-u Tealâ, Vali ve Hakimlere yönettikleri ve hükmettikleri kimseler hakkında adaletli davranmayı emrettikten sonra, ahaliye de bunlara itaatı emretmek üzere şöyle buyuruyor:

يَاَيُّهَا الَّذِيْنَ اٰمَنُوْا اَطِيْعُوا اللّٰهَ وَاَطِيْعُوا الرَّسُوْلَ وَاُولِى الْاَمْرِ مِنْكُمْ فَاِنْ تَنَازَعْتُمْ فِىْ شَىْءٍ فَرُدُّوْهُ اِلَى اللّٰهِ وَالرَّسُوْلِ اِنْ كُنْتُمْ تُؤْمِنُوْنَ بِاللّٰهِ وَالْيَوْمِ الْاٰخِرِ ذٰلِكَ خَيْرٌ وَّاَحْسَنُ تَاْوِيْلًا (٥٩)

KELİME MANASI (59)

(يَا اَيُّهَا الَّذِيْنَ اٰمَنُوْا) **Ey iman etmiş kullar,** (اَطِيْعُوْا) **itaat edin,** kime? (اللّٰهَ) **Allah** (-u Tealây) **a,** daha. (وَاَطِيْعُوْا) **itaat edin,** kime? (الرَّسُوْلَ) **peygambere,** daha? (وَاُولِى الْاَمْرِ) **emir sahiplerine** (idarecilere), kimden olan? (مِنْكُمْ) **sizden,** (فَاِنْ تَنَازَعْتُمْ) **eğer münazaa eder** (çekişir) **seniz,** ne hususta? (فِىْ شَىْءٍ) **bir şey hakkında,** (فَرُدُّوْهُ) **reddedin** (döndürüp havale edin), neyi? (هُ) **onu,** kime? (اِلَى اللّٰهِ) **Allah** (-u Tealây) **a,** daha? (وَالرَّسُوْلِ) **peygambere,** yani ihtilâfa düştüğünüz her hususta, Kur'an-ı kerime ve sünnet-i seniyye'ye müracaat edin) (اِنْ كُنْتُمْ) **eğer olduysanız,** nedir olduysanız? (تُؤْمِنُوْنَ) **iman eder,** kime? (بِاللّٰهِ) **Allah** (-u Tealây) **a** daha? (وَالْيَوْمِ الْاٰخِرِ) **ahiret gününe,** (ذٰلِكَ) **işte bu,** nedir? (خَيْرٌ) **daha hayırlıdır,** daha? (وَاَحْسَنُ) **daha güzeldir,** ne cihetinden? (تَاْوِيْلًا) **akibet** (netice) **bakımından.**

MEALİ ŞERİFİ (59)

Ey iman edenler! Allah (-u Tealây) **a itaat edin, peygambere ve sizden olan** (sizin gibi müslüman olup, adalet ve hakkaniyete, şeriat ve sünnete riayet eden) **ululemre** (emir sahiplerine, idarecilere) **de itaat edin.**

Eğer bir şey hakkında münazaa eder (çekişip anlaşmazlığa düşer) **seniz, -Allaha ve ahiret gününe** (gerçekten) **inanıyorsanız,- onu Allaha ve peygambere döndürün** (o hususta Kur'an-ı kerime ve sünnet-i seniye'ye baş vurun), **işte bu, hem hayırlı, hem de netice bakımından daha güzeldir.**

İ Z A H A T

Alusî tefsirinde zikredildiğine göre, ayet-i celilede geçen Allah-u Tealâ ya itaat emri, O'nun bütün emir ve yasaklarına itaat etmeyi, Resulüne itaat te O'nun Mevlâ Tealâ tarafından tebliğ ettiği bütün emir ve nehiylere uymayı vacip kılmaktadır.

İmam-ı Kelbî *(Rahimehullah)* buraya: "Farzlarda Allah-u Tealâ ya, sünnetlerde de Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* e itaat edin." diye mana vermiştir.

Resulullaha itaat, Allah-u Tealâ ya itaattan ayrılmazsa da, Mevlâ Tealâ habibinin şanına önem vermek ve "Kur'anda olmayan şeylere uymak vacip değildir," şeklindeki yanlış bir düşünceyi ortadan kaldırmak ve Efendimiz *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* in kendisine itaat olunmakta müstakil olduğunu ifade etmek için ayet-i celilede: "Resule de itaat edin." buyurarak itaat emrini tekrar etmiştir.

(وَاُولِى الْاَمْرِ) kavl-i şerifinin başında bu itaat emrinin tekrar edilmemesi ise, Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* de bulunan, müstakillen itaat olunma hakkının, idarecilerde bulunmayıp, Onlara itaatın ancak Allah ve Resulüne itaat ettikleri müddetçe olması gerektiğine delâlet etmektedir.

Ayet-i celilede geçen: "Ululemr" den kimler kastedildiği hakkında bir kaç görüş vadır.

1 - Bunlar Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* zamanında ve ondan sonra bulunan müslümanların emirleridir ki, Halifeler, Sultanlar, kadılar ve Harbe gönderilen seriyye (müfreze) emirleri buna dahildirler.

Nitekim, İbni Cerîr et Taberî ve İbni Ebî Hatim, İmam-ı Süddî'nin, İbn-i Asakir de, İbni Abbas *(Radıyallahu Anhuma)* nın şöyle buyurduğunu rivayet etmişlerdir. Bir kere Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)*, içlerinde Ammar ibn-i Yaser *(Radıyallahu Anh)* ın da bulunduğu bir müfreze ile Halid ibn-i Velid *(Radıyallahu Anh)* ı düşman bir kavmin üzerine yolladı.

Onlar aradıkları kavmin bulunduğu cihete (yöne) doğru yürüdüler, onlara yaklaşınca, gecenin sonuna doğru sabahı beklemek üzere konakladılar. O arada bir casus, karşı tarafa onların gelişini bildirince, sabaha kadar hepsi kaçtılar, ancak bir kişi çoluk çocuğuna emredip eşyasını toplatarak gece karanlığında yürüyüp, Hazreti Halid *(Radıyallahu Anh)* ın kumandasındaki orduya ulaşarak Ammar ibn-i Yaser'*(Radıyallahu Anh)* ı sordu. Sonra Ammar *(Radıyallahu*

Anh) ı bulup ona Künyesiyle hitabederek: "Ya Ebel Yakazan! Şüphesiz ki ben müslüman oldum ve Allah'tan başka hiç bir ilâh olmayıp, Muhammed *(Aleyhisselâm)* ın da onun kulu ve Resulü olduğuna şahitlik ettim. Benim kavmim sizi duyunca kaçtılar ben ise kaldım, benim müslüman olmam yarın bana fayda verir mi? yoksa ben de kaçayım mı?" dedi.

Hazreti Ammar *(Radıyallahu Anh)* da: "Tabii müslüman olman sana fayda verir sen kaçma dur." diye cevap verdi. O Adam da yerinden ayrılmadı. Sabah olduğunda Hazreti Halid *(Radıyallahu Anh)* baskın yaptı fakat o adamdan başka kimseyi bulamayınca onu yakaladı ve malını aldı.

Hazreti Ammar *(Radıyallahu Anh)* a bu haber ulaşınca, Hazreti Halid *(Radıyallahu Anh)* a gelerek, "Bu adamı serbest bırak çünkü o müslüman oldu ve O benim emanımda (güvencemde) dir." dedi.

Bunun üzerine Halid ibni Velid *(Radıyallahu Anh)* : "Sen ona nasıl eman (güvence) verebilirsin?" dedi ve münakaşa ederek Efendimiz *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* in huzuruna çıktılar. Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* hazreti Ammar'ın verdiği emanı kabul ettiyse de, ikinci bir defa emirden izinsiz kendiliğinden bir kimseye eman vermekten onu nehyetti.

Sonra bu ikisi*(Radıyallahu Anhuma)* Efendimiz *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* in huzurunda atışırken, Halid ibn-i Velid *(Radıyallahu Anh)* : "Bu kulağı kesik kölenin benim aleyhime konuşmasına müsaade mi ediyorsun? Ya Resulallah!" deyince,

٣١٦ – عَنْ خَالِدِ بْنِ الْوَلِيدِ (رضى الله عنه) قَالَ النَّبِيُّ ﷺ : « يَا خَالِدُ لاَ تَسُبَّ عَمَّاراً فَإِنَّهُ مَنْ سَبَّ عَمَّاراً سَبَّهُ اللّٰهُ وَمَنْ أَبْغَضَ عَمَّاراً أَبْغَضَهُ اللّٰهُ وَمَنْ لَعَنَ عَمَّاراً لَعَنَهُ اللّٰهُ »

316 - Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* ona: **"Ey Halid! Ammar'a hakaret etme, Şüphesiz ki Ammar'a hakaret edene Allah** (-u Tealâ) **da hakaret eder. Ammar'a kızana Allah** (-u Tealâ) **da buğzeder, Ammara Lânet edene Allah** (-u Tealâ) **da lânet eder."** buyurdu. *(İbn-i Cerir-i Taberî: 5/94, İbn-i Hacer-i Askalânî, El İsabe fî temyîzissahabe: 7/65, Müstedrek, Hakim, No:5670, 3/440, Mu'cemül Kebîr, Taberânî, No:3830, 3834, 4/112, Kenzül Ummal, No:37390, 13/534, Deylemî, No:5690, 3/542)*

Bunun üzerine Ammar *(Radıyallahu Anh)* kızıp kalktı, Halid ibn-i Velid *(Radıyallahu Anh)* da onun peşine düşüp, elbisesinden yakalayarak ondan özür diledi. O da, ondan razı oldu. İşte bunun üzerine Allah-u Tealâ Hazretleri bu ayet-i celileyi indirdi.

2 - Ulul Emr'den maksat ehl-i ilim (âlimler) dir. Bu mana ibni Abbas, Cabir ibni Abdillah, Mücahid, Hasen, Ata vesair bir çok ulema *(Radıyallahu Anhum)* dan rivayet edilmiştir.

Kurtubî tefsirinde zikredildiğine göre,İmamı Malik *(Rahimehullah)* da bu görüşü seçmiştir. İmam-ı Dahhak *(Rahimehullah)* in, Ulul Emr'i, "dini iyi bilen fıkıh âlimleri" ile tefsir etmesi de bu manaya gelmektedir. Çünkü ulema şeriatı iyi bildiklerinden hükümet reislerinin bile din işlerinde onlara itaat etmesi vaciptir.

3 - İmam-ı Mücahid *(Rahimehullah)* dan: Ulul Emr'in özellikle Efendimiz *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* in ashabı olduğu da rivayet edilmiştir. Nitekim:

٣١٧ – عَنْ اَنَسِ بْنِ مَالِكٍ (رضى الله عنه) قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللهِ ﷺ: « مَثَلُ اَصْحَابِى فِى اُمَّتِى كَالْمِلْحِ فِى الطَّعَامِ لاَ يَصْلُحُ الطَّعَامُ اِلاَّ بِالْمِلْحِ »

317 - Enes ibn-i Malik *(Radıyallahu Anh)* dan rivayet edildiğine göre, Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* şöyle buyurdu: **"Ümmetimin içinde, ashabımın hâli, yemekteki tuz gibidir. Yemek tuzsuz** (yenmeğe) **salih** (müsaid) **olmaz."** *(Beğavî, Meâlimüttenzîl:1/445, El Aclunî, Keşfülhafâ, No:2264, 2/197)*

٣١٨ – عَنْ عُمَرَ (رضى الله عنه) قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللهِ ﷺ: « اَصْحَابِى كَالنُّجُومِ بِاَيِّهِمُ اقْتَدَيْتُمُ اهْتَدَيْتُمْ »

318 - Hazreti Ömer *(Radıyallahu Anh)* dan rivayet edilen bir hadis-i şerifte de Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* şöyle buyurdu: **"Ashabım yıldızlar gibidir, hangisine uyarsanız hidayet bulursunuz."** *(Rezîn, Hâzin, Mecmûatüttefâsîr:2/103, Mîzanül İ'tidal, No:1511, 1/413, Keşfül Hafâ, No:381, 1/132, Telhîsül Habîr, No:2098, 4/190)*

4 - İkrime *(Radıyallahu Anh)* ın buyurduğuna göre, Ulul Emr, özellikle Ebu Bekr-i Sıddık ve Ömerül Faruk *(Radıyallahu Anhuma)* dır. Nitekim:

٣١٩ – عَنْ حُذَيْفَةَ بْنِ الْيَمَانِ (رضى الله عنه) قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللهِ ﷺ: « اِنِّى لاَ اَدْرِى مَا بَقَائِى فِيكُمْ فَاقْتَدُوا بِالَّذَيْنِ مِنْ بَعْدِى اَبِى بَكْرٍ وَعُمَرَ »

319 - Huzeyfetübnül Yemân *(Radıyallahu Anh)* dan rivayet edildiğine göre, Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* şöyle buyurdu: **"Şüphesiz ben, sizin içinizde ne kadar daha kalacağımı bilemiyorum. Öyleyse benden sonra o iki kişiye, Ebu Bekir ile Ömer** *(Radıyallahu Anhuma)* **ya uyun."** *(Beğavî, Meâlimüttenzîl:1/445, Tirmizî, Menâkib:16, No:3663, 5/610)*

5 - İbni Keysan *(Radıyallahu Anh)* a göre, onlar insanların işlerini yöneten akıl ve re'y (isabetli görüş) sahibi kimselerdir.

Bu beş görüşün en doğrusu birinci ile ikinci görüştür.

Birinciye gelince: Bütün işler ve hükümler, emirlerin ve sultanların elinde olduğu için, Ayet-i celilede kendilerine itaat edilmekle emrolunan kimselerin onlar olması daha uygundur. Nitekim, ayet-i celilenin sebeb-i nüzülünde zikredilen, Halid ibn-i Velid ile Ammar ibn-i Yaser *(Radıyallahu Anhuma)* nın kıssaları bu görüşü kuvvetlendirmektedir.

Ayrıca İbni Abbas *(Radıyallahu Anhuma)* dan rivayete göre, bu ayet-i celilenin, Abdullah ibni Huzafe ibn-i Kays ibn-i Adiyy *(Radıyallahu Anh)* ı Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* in bir müfrezeye emir tayin etmesi hakkında inişi de bu manayı güçlendirmektedir. *(Buharî, Tefsir:90, No.4308, 4/1674)*

Sehl ibn-i Abdillah et Tüstürî *(Radıyallahu Anh)* buyurmuştur ki: Yedi hususta sultana itaat edin!

1 - Paranın değerini ayarlayıp basmakta,

2 - Ölçü ve tartıları ayarlamakta,
3 - Umuma ait verdiği hükümlerde,
4 - Hac farizasını ifada
5 - Cumayı edada,
6 - İki bayram namazını kılmakta,
7 - Cihad ve gazada.

Yine İmam-ı Sehl buyurmuştur ki: Emir zalim de olsa, bir âlimi fetva vermekten menettiği takdirde, o âlimin fetva verme yetkisi yoktur. Bu takdirde fetva vermeğe kalkışırsa Allah indinde asidir.

İbn-i Huveyzimendâd *(Rahimehullah)* buyurmuştur ki: Allaha itaat olan yerde sultana itaat vaciptir. Allaha isyan ve şeriata muhalefet hususunda ise onlara itaat vacip olmaz. Sonra İmam-ı Kurtubî şöyle buyurmuştur: "Emirler, günahkâr olma bakımından fasık da olsalar, onlara uyup namaz kılmak caizdir. Nitekim:

٣٢٠- عَنْ اَبِى هُرَيْرَةَ (رضى الله عنه) قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللهِ ﷺ: «صَلُّوا خَلْفَ كُلِّ بَرٍّ وَفَاجِرٍ»

320 - Ebu Hureyre *(Radıyallahu Anh)* dan rivayete göre, Efendimiz *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)*: **"İyi ve kötü herkesin arkasında kılın."** buyurmuştur. *(Darekutnî: 2/57, Beyhakî, Sünen-i Kübra, Cenaiz:88, No:6832, 4/29)*

٣٢١ - عَنْ اَبِى هُرَيْرَةَ (رضى الله عنه) قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللهِ ﷺ: «اَلصَّلَاةُ الْمَكْتُوبَةُ وَاجِبَةٌ خَلْفَ كُلِّ مُسْلِمٍ بَرًّا كَانَ اَوْ فَاجِرًا وَاِنْ عَمِلَ الْكَبَائِرَ»

321 - Yine Ebu Hureyre *(Radıyallahu Anh)* dan rivayet edildiğine göre, Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* şöyle buyurmuştur: **"İyi veya facir** (büyük günahları işlemiş kötü bir kimse) **de olsa, her müslümanın arkasında farz namaz** (kılmak) **vaciptir."** *(Ebu Davud, Salât:63,No.594, 1/218)*

٣٢٢ - عَنْ اَبِى هُرَيْرَةَ (رضى الله عنه) قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللهِ ﷺ: «صَلُّوا خَلْفَ كُلِّ بَرٍّ وَفَاجِرٍ وَصَلُّوا عَلَىٰ كُلِّ بَرٍّ وَفَاجِرٍ وَجَاهِدُوا مَعَ كُلِّ بَرٍّ وَفَاجِرٍ»

322 - Yine Ebu Hureyre *(Radıyallahu Anh)* dan rivayet edilen bir hadis-i şerifte Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* şöyle buyurdu: **"İyi ve kötü herkesin arkasında kılın, iyi ve kötü herkesin üzerine** (cenaze namazı) **kılın, iyi ve kötü her emirle beraber cihad edin."** *(Beyhakî, Sünen-i Kübra, Cenaiz:88, No:6831, 4/29)*

Ancak, mübtedi' (Şîa ve Mutezile gibi, ehl-i sünnet vel cemaatın dışındaki sapık fırkaların birinden) iseler, onlara uyup kılmak caiz olmaz. Fakat şerlerinden korkulduğu takdirde takiye yapılarak arkalarında namaz kılınsa da o namaz iade edilmelidir.

Alusî tefsirinde zikredildiğine göre, Devlet yöneticilerine itaat etmenin vacip olması, onlar hak üzere daim oldukları müddetçedir, dolayısıyla şeriata muhalif oldukları hususlarda onlara itaat gerekmez.

ALLAH-U TEALÂ'YA İTAAT ETTİKLERİ SÜRECE ULUL EMRE İTAATIN FARZ OLUP, ALLAH'A İSYAN NOKTASINDA ONLARA İTAAT EDİLEMEYECEĞİ HAKKINDAKİ HADİS-İ ŞERİF VE RİVAYETLER:

٣٢٣ – عَنْ اَبِى هُرَيْرَةَ (رضى الله عنه) قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللهِ ﷺ: « مَنْ اَطَاعَنِى فَقَدْ اَطَاعَ اللهَ وَمَنْ عَصَانِى فَقَدْ عَصَى اللهَ وَمَنْ يُطِعِ الْاَمِيرَ فَقَدْ اَطَاعَنِى وَمَنْ يَعْصِ الْاَمِيرَ فَقَدْ عَصَانِى وَاِنَّمَا الْاِمَامُ جُنَّةٌ يُقَاتَلُ مِنْ وَرَآئِهِ وَيُتَّقَىٰ بِهِ فَاِنْ اَمَرَ بِتَقْوَى اللهِ وَعَدَلَ فَاِنَّ لَهُ بِذٰلِكَ اَجْرًا وَاِنْ قَالَ بِغَيْرِهِ فَاِنَّ عَلَيْهِ مِنْهُ »

323 - Ebu Hureyre *(Radıyallahu Anh)* dan rivayet edildiğine göre, Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* şöyle buyurdu: **"Bana itaat eden muhakkak Allah'a itaat etmiş olur, Emirime itaat eden de muhakkak bana itaat etmiştir. Bana isyan eden muhakkak Allah'a isyan etmiştir. Emirime isyan eden de muhakkak bana isyan etmiştir.**

İmam (Devlet başkanı, millet için) **bir kalkandır**(çünkü o düşmanları, müslümanlara eziyet vermekten menettiği gibi, insanları da birbirine eziyet etmekten engeller). **onun ardında** (kâfirler ve azgınlarla) **harp yapılır. Onunla** (düşmandan) **korunulur.**

Eğer o, (millete) **Allah'dan takva** (korkmak) **emreder ve adaletle hareket ederse, şüphesiz ki onun için bu** (emri ve adaleti) **sebeb** (iy) **le, sevap vardır. Eğer onun gayrıyle** (takva ve adaletten başkasıyla) **hükmederse, bundan** (meydana gelen günah) **onun üzerinedir** (memur mesul değildir)." *(Buharî, Cihat:108, No:2797, 3/1080, Müslim, İmaret:8, No:1835, 3/1466, Nesaî, Bey'at:27, No:4204, 7/174, Ahmed ibn-i Hanbel, No:8513, 3/247)*

٣٢٤ – عَنْ اَنَسٍ (رضى الله عنه) عَنِ النَّبِىِّ ﷺ قَالَ: « اِسْمَعُوا وَاَطِيعُوا وَاِنِ اسْتُعْمِلَ عَلَيْكُمْ حَبَشِىٌّ كَاَنَّ رَأْسَهُ زَبِيبَةٌ »

324 - Enes *(Radıyallahu Anh)* dan rivayet edildiğine göre, Efendimiz *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* şöyle buyurdu: **"Başı,** (saçının siyahlığı, kısalığı ve kıvırcıklığı yönünden) **kuru üzüm gibi olan, Habeşistanlı bir kimse de üzerinize emir** (idareci) **tayin edilse** (emirlerini) **dinleyin ve itaat edin."** *(Buharî, Cemaat ve İmamet:26, No:661, 1/246, İbni Mace, Cihad:39, No:2860, 2/955, Ahmed ibn-i Hanbel, Müsned, No:12127, 4/229)*

٣٢٥ – عَنْ اَبِى اُمَامَةَ (رضى الله عنه) سَمِعْتُ رَسُولَ اللهِ ﷺ يَخْطُبُ فِى حَجَّةِ الْوَدَاعِ فَقَالَ: « اُعْبُدُوا رَبَّكُمْ وَصَلُّوا خَمْسَكُمْ وَصُومُوا شَهْرَكُمْ وَاَدُّوا زَكَاةَ اَمْوَالِكُمْ وَاَطِيعُوا ذَا اَمْرِكُمْ تَدْخُلُوا جَنَّةَ رَبِّكُمْ »

325 - Ebu Ümame *(Radıyallahu Anh)*, "Veda haccında Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* in hutbe okurken şöyle buyurduğunu işittim" dedi. **"Rabbinize ibadet edin, beş** (vakt) **inizi kılın,** (ramazan) **ayınızı tutun, mallarınızın zekâ-**

tını ödeyin, emrinizin sahibine (devlet reisine) **itaat edin, Rabbinizin cennetine girin."** *(İmam-ı Ahmed, 8/274, No.22223, Hakim, Müstedrek, No:1436, 1/547, Beyhakî, Şuabul İman, No:7348, 6/5)*

٣٢٦ – عَنِ ابْنِ عُمَرَ (رضى الله عنهما) عَنِ النَّبِيِّ ﷺ قَالَ: « اَلسَّمْعُ وَالطَّاعَةُ حَقٌّ مَالَمْ يُؤْمَرْ بِالْمَعْصِيَةِ فَاِذَا اُمِرَ بِمَعْصِيَةٍ فَلاَ سَمْعَ وَلاَ طَاعَةَ »

326 - İbn-i Ömer *(Radıyallahu Anhuma)* dan rivayet edildiğine göre, Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* şöyle buyurdu: **"Masiyetle emrolunmadıkça** (amirin emrini) **dinlemek ve itaat etmek hak** (vacip) **tir. Günahla emrolunduğu zaman ise** (idarecileri) **dinlemek ve itaat etmek yoktur.** *(Buharî, Cihad:107, No.2796, 3/1080)*

٣٢٧ – عَنْ اَبِى هُرَيْرَةَ (رضى الله عنه) اَنَّ النَّبِيَّ ﷺ قَالَ: « سَيَلِيكُمْ بَعْدِى وُلاَةٌ فَيَلِيكُمُ الْبَرُّ بِبِرِّهِ وَالْفَاجِرُ بِفُجُورِهِ فَاسْمَعُوالَهُمْ وَاَطِيعُوا فِى كُلِّ مَاوَافَقَ الْحَقَّ وَصَلُّوا وَرَاءَهُمْ فَاِنْ اَحْسَنُوا فَلَكُمْ وَلَهُمْ وَاِنْ اَسَاؤُا فَلَكُمْ وَعَلَيْهِمْ »

327 - Ebu Hureyre *(Radıyallahu Anh)* dan rivayet edildiğine göre, Efendimiz *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* şöyle buyurdu: **"Benden sonra sizi bir takım valiler idare edecektir ki, iyi olan iyilikle, kötü olan da kötülükle sizi yönetecektir.**

Hakka uyan her hususta, onları dinleyin ve itaat edin ve arkalarında namaz kılın, iyilik ederlerse, onların da lehinedir, sizin de (hepiniz kazanırsınız), **kötülük ederlerse, sizin lehinize, onların aleyhinedir."** *(İbn-i Cerir et Taberî :5/95, Mecmauz Zevaid:5/218)*

٣٢٨ – عَنِ الْحَارِثِ الْاَشْعَرِىِّ (رضى الله عنه) اَنَّ النَّبِيَّ ﷺ قَالَ: « ...وَاَنَا آمُرُكُمْ بِخَمْسٍ اَللّٰهُ اَمَرَنِى بِهِنَّ: اَلسَّمْعُ وَالطَّاعَةُ وَالْجِهَادُ وَالْهِجْرَةُ وَالْجَمَاعَةُ، فَاِنَّهُ مَنْ فَارَقَ الْجَمَاعَةَ قِيدَ شِبْرٍ فَقَدْ خَلَعَ رِبْقَةَ الْاِسْلاَمِ مِنْ عُنُقِهِ اِلاَّ اَنْ يَرْجِعَ ، وَمَنِ ادَّعَى دَعْوَى الْجَاهِلِيَّةِ فَاِنَّهُ مِنْ جُثَا جَهَنَّمَ ، فَقَالَ رَجُلٌ: يَارَسُولَ اللّٰهِ وَاِنْ صَلَّى وَصَامَ؟ قَالَ وَاِنْ صَلَّى وَصَامَ فَادْعُوا بِدَعْوَى اللّٰهِ الَّذِى سَمَّاكُمُ الْمُسْلِمِينَ الْمُؤْمِنِينَ . عِبَادَ اللّٰهِ »

328 - Hâris el Eşa'rî *(Radıyallahu Anh)* dan rivayet edildiğine göre, Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* şöyle buyurdu: . . ." (Bundan sonra) **Ben de size, Allah'ın bana emrettiği şu beş şeyi emrediyorum."**

1. **Dinlemek** (Allah ve Resulünün yolunda giden idarecilerin sözünü dinlemek),

2. **Taat** (bunların emir ve irşatlarına uymak),

3. **Cihat** (Allah düşmanları ve nefs-ü şeytanla savaşmak),

4. **Hicret** (Mekke'den Medine'ye ve Allah'ın emrini yaşayamadığınız yerlerden, yaşayabileceğiniz yerlere göç etmek),

5. **Cemaat** (İslâm cemaatından ayrılmamak), **zira kim** (İslâm) **cemaat** (ın) **dan** (inanç bakımından) **bir karış ayrılırsa, muhakkak tekrar dönünceye kadar İslâm ipini boynundan çıkarmış** (dinden çıkmış) **olur ve her kim cahiliyet davasını iddia eder** (cahiliyet devri yaşayışını sürdürür) **se şüphesiz o, cehennem güruh** (cemaat) **larındandır."**

Bunun üzerine bir adam: "Ey Allah'ın Resulü! Namaz kılsa, oruç tutsa da mı (cehennemliklerden olur)?" diye sorunca, Efendimiz *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)*: **"Namaz kılsa, oruç tutsa da** (böyledir). **O hâlde ey Allah'ın kulları! Size mümin ve müslim** (müslüman) **ismini veren Allah'ın duasıyla** (ona) **dua edin."** buyurdu. *(Tirmizî, Emsal:3,No:2863, 5/148)*

٣٢٩ – عَنِ الْمِقْدَامِ (رضى الله عنه) اَنَّ رَسُولَ اللهِ ﷺ قَالَ: « اَطِيعُوا اُمَرَاءَكُمْ فَاِنْ اَمَرُوكُمْ بِمَا جِئْتُكُمْ بِهِ فَاِنَّهُمْ يُؤْجَرُونَ عَلَيْهِ وَتُؤْجَرُونَ بِطَاعَتِهِمْ وَاِنْ اَمَرُوكُمْ بِمَا لَمْ آتِكُمْ بِهِ فَهُوَ عَلَيْهِمْ وَاَنْتُمْ بُرَآءُ مِنْ ذٰلِكَ اِذَا لَقِيتُمُ اللهَ قُلْتُمْ: رَبَّنَا لَاظُلْمَ. فَيَقُولُ: لَاظُلْمَ. فَتَقُولُونَ رَبَّنَا اَرْسَلْتَ اِلَيْنَا رَسُولًا فَاَطَعْنَاهُ بِاِذْنِكَ وَاسْتَخْلَفْتَ عَلَيْنَا خُلَفَاءَ فَاَطَعْنَاهُمْ بِاِذْنِكَ ، وَاَمَّرْتَ عَلَيْنَا اُمَرَاءَ فَاَطَعْنَاهُمْ بِاِذْنِكَ ، فَيَقُولُ: صَدَقْتُمْ هُوَ عَلَيْهِمْ وَاَنْتُمْ مِنْهُ بُرَآءُ »

329 - Mikdam *(Radıyallahu Anh)* dan rivayet edildiğine göre, Efendimiz *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* şöyle buyurdu: **"Emirlerinize itaat edin, eğer onlar size, benim size getirdiğimle emrederlerse, şüphesiz ki, onlar bundan dolayı ecre nail olacakları gibi, siz de onlara itaatınızla me'cur olur** (sevap alır) **sınız. Eğer onlar size benim size getirmediğimle emrederlerse, bu onların aleyhinedir, siz ise bundan berî** (uzak) **sınız.**

Allah (-u Tealâ) **a kavuştuğunuzda, 'Ey Rabbimiz!** (Bize) **zulüm yok** (değil mi?) **dersiniz. O da 'Zulüm yok'** buyurur. **O zaman siz: 'Ey Rabbimiz! Bize peygamber gönderdin, O'na senin izninle itaat ettik. Üzerimize halifeler seçtin onlara da senin izninle itaat ettik, başımıza emirler tayin ettin onlara da senin izninle itaat ettik.' dersiniz O da: 'Doğru söylediniz. O** (idarecilik mesuliyeti) **onların üzerindedir, siz bundan berisiniz.' buyurur."** *(Beyhakî, Şuabul İman, No:7499, 6/61, Süyûtî, Dürrül Mensur: 2/578)*

٣٣٠–عَنْ اَبِى سَعِيدٍ الْخُدْرِىِّ (رضى الله عنه) قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللهِ ﷺ: « يَكُونُ عَلَيْكُمْ اُمَرَاءُ تَطْمَئِنُّ اِلَيْهِمُ الْقُلُوبُ وَتَلِينُ لَهُمُ الْجُلُودُ ، ثُمَّ يَكُونُ عَلَيْكُمْ اُمَرَاءُ تَشْمَئِزُّ مِنْهُمُ الْقُلُوبُ وَتَقْشَعِرُّ مِنْهُمُ الْجُلُودُ. فَقَالَ رَجُلٌ: اَنُقَاتِلُهُمْ يَا رَسُولَ اللهِ؟ قَالَ: لَا. مَا اَقَامُوا الصَّلَاةَ »

330 - Ebu Said el Hudrî *(Radıyallahu Anh)* dan rivayet edildiğine göre, Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* şöyle buyurdu: **"Sizin başınızda öyle idareciler bulunur ki, kalpler onlarla sukûnet** (huzur ve emniyet) **e kavuşur ve onlara karşı deriler yumuşar, sonra sizin üzerinize, kalplerin kendilerinden tiksineceği ve derilerin kendilerinden ürpereceği bir takım emirler gelecektir."**

Bunun üzerine bir kişi: "Onlarla harbedelim mi? Ya Resulallah!" diye sorunca, Efendimiz *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)*: **"Namaz kıldıkları müddetçe, Hayır!"** buyurdu. *(Ahmed ibn-i Hanbel, Müsned:4/56, No.ll224,*

٣٣١ – عَنْ عَبْدِ اللهِ (رضى الله عنه) عَنِ النَّبِيِّ ﷺ قَالَ: اِنَّكُمْ سَتَرَوْنَ بَعْدِى اَثَرَةً وَاُمُوراً تُنْكِرُونَهَا قُلْنَا: فَمَا تَاْمُرُنَا يَا رَسُولَ اللهِ؟ قَالَ: اَدُّوا اِلَيْهِمْ حَقَّهُمْ وَسَلُوا اللهَ حَقَّكُمْ »

331 - Abdullah *(Radıyallahu Anh)* dan rivayet edildiğine göre, Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* şöyle buyurdu: **"Şüphesiz ki sizler benden sonra,** (dünya işleri ve paylarında) **başkalarının size tercih edildiğini ve** (din işlerinde) **hoşlanmayacağınız bir takım** (bid'at) **işler göreceksiniz."**

Bunun üzerine sahabe-i Kiram: "Ya Resulallah! Bu vaziyet karşısında bizlere nasıl hareket etmemizi emredersiniz? " diye sordular. Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* de: **"Onlara** (emirlere, istedikleri) **haklarını eda ediniz, kendi hakkınızı da Allah'tan isteyiniz."** buyurdu. *(Buharî, Fiten:2 , No.6644, 6/2588)*

٣٣٢ – عَنِ ابْنِ عَبَّاسٍ (رضى الله عنهما) عَنِ النَّبِيِّ ﷺ قَالَ: « مَنْ كَرِهَ مِنْ اَمِيرِهِ شَيْئاً فَلْيَصْبِرْ فَاِنَّهُ مَنْ خَرَجَ مِنَ السُّلْطَانِ شِبْراً مَاتَ مِيتَةً جَاهِلِيَّةً »

332 - İbni Abbas *(Radıyallahu Anhuma)* dan rivayet edildiğine göre, Efendimiz *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* şöyle buyurdu: **"Her kim emirinden** (meydana gelen) **bir şeyi** (hareketi) **çirkin görürse, sabretsin** (isyan etmesin), **çünkü her kim sultan** (a itaat) **dan bir karış dışarı çıkarsa, cahiliyet ölümü ile ölür."** *(Buharî, Fiten:2, No.6645, 6/2588, Müslim, İmaret:13, No.1849, 3/1477)*

٣٣٣ – عَنْ اَبِى ذَرٍّ (رضى الله عنه) اَنَّ رَسُولَ اللهِ ﷺ خَطَبَنَا فَقَالَ: « اِنَّهُ كَائِنٌ بَعْدِى سُلْطَانٌ فَلاَ تُذِلُّوهُ فَمَنْ اَرَادَ اَنْ يُذِلَّهُ فَقَدْ خَلَعَ رِبْقَةَ الْاِسْلاَمِ مِنْ عُنُقِهِ وَلَيْسَ بِمَقْبُولٍ تَوْبَةٌ حَتَّى يَسُدَّ ثُلْمَتَهُ الَّتِى ثَلَمَ وَلَيْسَ بِفَاعِلٍ ثُمَّ يَعُودُ فَيَكُونُ فِيمَنْ يُعِزُّهُ اَمَرَنَا رَسُولُ اللهِ ﷺ اَنْ لاَيَغْلِبُونَا عَلَىٰ ثَلاَثٍ اَنْ نَاْمُرَ بِالْمَعْرُوفِ وَنَنْهَىٰ عَنِ الْمُنْكَرِ وَنُعَلِّمَ النَّاسَ السُّنَنَ »

333 - Ebu Zer *(Radıyallahu Anh)* dan rivayet edildiğine göre, Resulllah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* şöyle buyurdu: **"Şüphesiz ki benden sonra sultan** (islâm hükümdarı) **olacaktır. Sakın onu alçaltmayın, onu alçaltmak isteyen, muhakkak islâm ipini boynundan çıkartmıştır. O kişi, açtığı deliği kapatıp, bir daha böyle bir iş yapmayıncaya, sonra da dönüp sultanı aziz edenler arasında oluncaya kadar tövbesi kabul edilmeyecektir."**

Sonra, Ebu Zer *(Radıyallahu Anh)* şöyle buyurdu: **"Resulullah** *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* **bize üç şeyde** (sultanlara) **yenik düşmemeyi** (onların emeriyle üç şeyi terketmemeyi) **emretti. Onlar da: "İyiliği emretmemiz, kötülükten menetmemiz, ve insanlara sünnetleri öğretmemizdir."** *(Ahmed ibn-i Hanbel, Müsned: 8/106, No.21516)*

٣٣٤ – عَنْ حُذَيْفَةَ بْنِ الْيَمَانِ (رضى الله عنه) قَالَ: سَمِعْتُ رَسُولَ اللهِ ﷺ يَقُولُ: « مَنْ فَارَقَ الْجَمَاعَةَ وَاسْتَذَلَّ الْاِمَارَةَ لَقِيَ اللهَ – عَزَّ وَجَلَّ – وَلَا وَجْهَ لَهُ عِنْدَهُ »

334 - Huzeyfetübnül Yeman *(Radıyallahu Anh)* dan rivayet edildiğine göre, Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* şöyle buyurdu: **"Her kim cemaat** (islâm topluluğun) **dan ayrılır ve imareti** (islâm devletinin idaresini) **alçaltmak isterse, Allah** (Azze ve Celle) **ye, O'nun yanında kendisi için bir yüz** (değer ve itibar), **bulunmadığı hâlde kavuşur."** *(Ahmed ibni Hanbel, Müsned:9/82-83, No.23343, 23348)*

٣٣٥ – عَنْ اَبِى عُبَيْدَةَ بْنِ الْجَرَّاحِ (رضى الله عنه) قَالَ: سَمِعْتُ رَسُولَ اللهِ ﷺ يَقُولُ: « لَا تَسُبُّوا السُّلْطَانَ فَاِنَّهُمْ فَيْءُ اللهِ فِى اَرْضِهِ »

335 - Ebu Ubeyde ibn-i Cerrah *(Radıyallahu Anh)* dan rivayet edildiğine göre, Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* şöyle buyurdu: **"Sultana sövmeyin, çünkü onlar yer yüzünde Allahın gölgesidir."** *(Beyhakî, Şuabul iman, No:7372, 6/17, Süyûtî, Dürrül Mensur:2/579)*

٣٣٦–عَنْ اَبِى هُرَيْرَةَ (رضى الله عنه) عَنِ النَّبِيِّ ﷺ قَالَ: « كَانَتْ بَنُو اِسْرَائِيلَ تَسُوسُهُمُ الْاَنْبِيَاءُ كُلَّمَا هَلَكَ نَبِيٌّ خَلَفَهُ نَبِيٌّ وَاِنَّهُ لَا نَبِيَّ بَعْدِى وَسَيَكُونُ خُلَفَاءُ فَيَكْثُرُونَ » قَالُوا: فَمَا تَأْمُرُنَا؟ قَالَ: « فُوا بِبَيْعَةِ الْاَوَّلِ فَالْاَوَّلِ اَعْطُوهُمْ حَقَّهُمْ فَاِنَّ اللهَ سَائِلُهُمْ عَمَّا اسْتَرْعَاهُمْ »

336 - Ebu Hureyre *(Radıyallahu Anh)* dan rivayet edildiğine göre, Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* şöyle buyurdu: **"Benî İsrail'i peygamberler idare ederdi, bir peygamber vefat ettimi yerine** (başka) **bir peygamber geçerdi. Şu bir gerçektir ki, benden sonra hiç bir peygamber yoktur. Amma Halifeler gelecek hem de çok olacaklardır."**

O zaman Ashab-ı Kiram: "Ya Resulallah! Bu durumda bize ne emredersin?" diye sorunca, Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)*: **"Birinciye ve ondan sonra gelene** (sıra ile) **yaptığınız biatı tutun ve onlara haklarını verin. Şüphesiz ki Allah** (-u Tealâ), **koruyup gözetmesini istediği kimselerden dolayı onları mes'ul tutacaktır."** buyurdu. *(Buharî, Enbiya:51, No.3268, 3/1273, Müslim, İmare:10, No.1842, 3/1471)*

Bu hadis-i şerif istikbale ait bazı hadiseleri haber veren bir mucizedir ve şu manayı ifade etmektedir. Bir halifeye biat edildikten sonra ikinci bir halifeye de biat edilirse, birinciye yapılan biat sahih olup, ona verilen sözde durmak icabeder, ikinciye yapılan biat ise batıldır.

Ona verilen sözü tutmak haram olduğu gibi o şahsın hilâfeti istemesi de haramdır. Bu hususta ikinci halifeye rey verenlerin, birincinin halife seçildiğini bilip bilmemeleri ile halifelerin ikisinin de bir şehirden veya ayrı ayrı yerlerden olmaları hükmü değiştirmez.

İmam-ı Nevevî, bu hadis-i şerifin şerhinde şöyle buyurmuştur: **"İslâm diyarı genişlesin, genişlemesin, bir asırda iki halifeye biat caiz olmayacağına ulema ittifak etmişlerdir.**

٣٣٧ – عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ (رضى الله عنه) عَنِ النَّبِيِّ ﷺ أَنَّهُ قَالَ: «مَنْ خَرَجَ مِنَ الطَّاعَةِ وَفَارَقَ الْجَمَاعَةَ فَمَاتَ، مَاتَ مِيتَةً جَاهِلِيَّةً وَمَنْ قَاتَلَ تَحْتَ رَايَةٍ عُمِّيَّةٍ يَغْضَبُ لِعَصَبَةٍ أَوْيَدْعُوا إِلَى عَصَبَةٍ، أَوْ يَنْصُرُ عَصَبَةً فَقُتِلَ فَقِتْلَةٌ جَاهِلِيَّةٌ. وَمَنْ خَرَجَ عَلَىٰ أُمَّتِي يَضْرِبُ بَرَّهَا وَفَاجِرَهَا وَلَا يَتَحَاشَ مِنْ مُؤْمِنِهَا وَلَا يَفِي لِذِي عَهْدٍ عَهْدَهُ فَلَيْسَ مِنِّي وَلَسْتُ مِنْهُ»

337 - Ebu Hureyre *(Radıyallahu Anh)* dan rivayet edildiğine göre, Efendimiz *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* şöyle buyurdu: **"Her kim** (Müslümanların idarecisine) **taattan çıkar ve cemaattan ayrılırsa, cahiliyet ölümü ile ölür. Her kim körü körüne** (çekilmiş) **bir sancağın altında harbeder, bir asabe** (akrabalık) **namına kızar yahut bir akrabaya yardımda bulunur da öldürülürse, bu da bir cahiliyet ölümüdür. Herkim benim ümmetime karşı çıkar, iyisini kötüsünü vurur; müminin den çekinmez** (mümini öldürdüğüne aldırış etmez ve vebalinden korkmaz) **ahit sahibine de verdiği sözü yerine getirmezse, O benden değildir, ben de ondan değilim."** *(Müslim, İmare:13, No.1848, 3/1476)*

٣٣٨ – عَنِ ابْنِ عُمَرَ (رضى الله عنهما) سَمِعْتُ رَسُولَ اللهِ ﷺ يَقُولُ: «مَنْ خَلَعَ يَداً مِنْ طَاعَةٍ لَقِيَ اللهَ يَوْمَ الْقِيَامَةِ لَا حُجَّةَ لَهُ وَمَنْ مَاتَ وَلَيْسَ فِي عُنُقِهِ بَيْعَةٌ مَاتَ مِيتَةً جَاهِلِيَّةً»

338 - İbn-i Ömer *(Radıyallahu Anhuma)* dan rivayet edildiğine göre, Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* şöyle buyurdu: **"Her kim bir eli taattan çıkarırsa, kıyamet gününde Allah** (-u Tealâ) **a hiç bir hücceti** (özrü) **olmadığı hâlde kavuşur. Ve her kim boynunda bir biat olmadığı hâlde ölürse, cahiliyyet ölümü ile ölür.** *(Müslim, İmare :13, No.1851, 3/1478)*

Hadis-i şeriflerde geçen cahiliyet ölümünden murat, dinsiz gider demek değildir. Ancak hükümdar filân tanımayan cahiliyet devri arapları gibi, amirine itaat etmeyip, cemaattan ayrılan bir müslüman da, onlara benzeyeceği için asi olmuş olur demektir.

Asabe: Baba tarafından olan akrabadır. Sinirlerin bütün vücudu kaplaması gibi bir kimsenin asabesi de onu her taraftan kuşattıkları için kendilerine bu isim verilmiştir. Asabe namına harbetmek, kızmak ve davet yapmak hakka ve dine yardım olmayıp bilakis heva ve hevese göre harekettir ki, bu da cahiliyet adetlerinden biridir, dolayısıyla böyle bir harpte öldürülen şehit değil asidir.

٣٣٩ – عَنْ أَبِي سَلَّامٍ قَالَ: قَالَ حُذَيْفَةُ بْنُ الْيَمَانِ. قُلْتُ يَا رَسُولَ اللهِ! إِنَّا كُنَّا بِشَرٍّ فَجَاءَ اللهُ بِخَيْرٍ. فَنَحْنُ فِيهِ فَهَلْ مِنْ وَرَاءِ هٰذَا الْخَيْرِ شَرٌّ؟ قَالَ: «نَعَمْ» قُلْتُ: فَهَلْ وَرَاءَ ذٰلِكَ الشَّرِّ خَيْرٌ؟ قَالَ: «نَعَمْ» قُلْتُ: فَهَلْ وَرَاءَ ذٰلِكَ الْخَيْرِ شَرٌّ؟ قَالَ: «نَعَمْ». قُلْتُ: كَيْفَ؟ قَالَ: «يَكُونُ بَعْدِي أَئِمَّةٌ لَا يَهْتَدُونَ بِهُدَايَ وَلَا يَسْتَنُّونَ بِسُنَّتِي

وَسَيَقُومُ فِيهِمْ رِجَالٌ قُلُوبُهُمْ قُلُوبُ الشَّيَاطِينِ فِي جُثْمَانِ انْسٍ» قَالَ قُلْتُ: كَيْفَ اَصْنَعُ؟ يَا رَسُولَ اللهِ! انْ اَدْرَكْتُ ذٰلِكَ؟ قَالَ: «تَسْمَعُ وَتُطِيعُ لِلْاَمِيرِ. وَانْ ضُرِبَ ظَهْرُكَ وَاُخِذَ مَالُكَ فَاسْمَعْ وَاَطِعْ»

339 - Ebu Sellâm *(Radıyallahu Anh)* dan rivayet edildiğine göre, Hüzeyfe İbni Yeman *(Radıyallahu Anh)* şöyle demiştir: "Bir kere ben Ya Resulallah! Biz şer ve kötülük içinde idik. Allah-u Tealâ hayır getirdi şimdi biz onun içindeyiz, acaba bu hayrın ardında bir şer var mıdır?" dedim. Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)*: **"Evet."** cevabını verdi. Ben: "Bu şerrin arkasında bir hayır var mıdır?" dedim yine: **"Evet."** buyurdular. Ben tekrar: "Ya bu hayrın arkasında bir şer var mıdır?" dedim O: **"Evet"** cevabını verdi.

Ben: "Nasıl?" diye sorunca O şöyle buyurdu: **"Benden sonra benim doğru yolumdan gitmeyen ve benim sünnetimle amel etmeyen bir takım hükümdarlar olacak. İçlerinde bir takım adamlar bulunacak ki, kendileri insan kılığında olduğu hâlde, kalpleri şeytan kalbi olacaktır."** buyurdu.

O zaman Ben: "Bu duruma kavuşursam ne yapayım ya Resulallah?" diye sorunca: **"Emiri dinler ve ona itaat edersin. Sırtın dövülse ve malın alınsa bile yine de dinle ve itaat eyle."** buyurdular.

Bir rivayette Hazreti Huzeyfe *(Radıyallahu Anh)*: Şayet o zaman müslümanların cemaatları ve imamları yoksa ne yapayım? diye sorduğunda, Efendimiz *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)*:

«فَاعْتَزِلْ تِلْكَ الْفِرَقَ كُلَّهَا وَلَوْ اَنْ تَعَضَّ عَلٰى اَصْلِ شَجَرَةٍ حَتّٰى يُدْرِكَكَ الْمَوْتُ وَاَنْتَ عَلٰى ذٰلِكَ»

"Bu fırkaların hepsinden uzaklaş! Velev bir ağacın kütüğünü ısırsan da, ölüm sana bu hâldeyken yetişsin." buyurdular. *(Müslim, İmare:13, No.1847, 3/1476)*

Bu hadis-i şerif te yukarıdakiler gibi müslümanların cemaatine devam etmenin ve amirlere (fasık ve zalim bile olsalar) masiyeti emretmemeleri şartıyla itaatın vacip olduğuna delildir.

Bu hadis-i şerif te mucizelerdendir. Nitekim Efendimiz *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* in bütün haberleri aynen buyurduğu gibi meydana gelmiştir.

٣٤٠ – عَنْ اَبِي هُرَيْرَةَ (رضى الله عنه) قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللهِ ﷺ: «عَلَيْكَ السَّمْعُ وَالطَّاعَةُ فِي عُسْرِكَ وَيُسْرِكَ وَمَنْشَطِكَ وَمَكْرَهِكَ وَاَثَرَةٍ عَلَيْكَ»

340 - Ebu Hureyre *(Radıyallahu Anh)* dan rivayet edildiğine göre, Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* şöyle buyurdu: **"Darlığında varlığında, neşat** (sevinç) **li zamanında kederli anında ve dünya işlerinde başkaları sana tercih edildiğinde** (amirleri) **dinleyip itaat etmelisin."** *(Müslim, İmare:8, No.1836, 3/1466)*

Bu hadis-i şerif de: "Âmirler kendilerinde olan haklarınızı vermeyip, kendilerine mal etseler bile yine de onları dinleyip itaat edin." demektir.

Tefrika (ayrılık) müslümanların din ve dünyasının bozguna uğramasına sebep olacağından, Efendimiz *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* müslümanların birliğini

korumak için amirler küfür ve masiyet emretmedikleri müddetçe onlara itaatı şart koşmuştur. Küfür ve masiyet emrettikleri takdirde ise onlara itaat yoktur. Nitekim:

٣٤١ – عَنْ عَلِيٍّ (رضى الله عنه) قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللهِ ﷺ: « لاَ طَاعَةَ لِبَشَرٍ فِى مَعْصِيَةِ اللهِ »

341 - Hazreti Ali *(Radıyallahu Anh)* dan rivayet edildiğine göre, Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)*: **"Allah'a isyan hususunda hiç bir beşere itaat yoktur"** buyurmuştur. *(İbn-i Ebî Şeybe, Cihad:192, No:4, 7/736, Müsned-i Ahmed, No:1065, 1/272)*

٣٤٢ – عَنْ عَلِيٍّ (رضى الله عنه) قَالَ: بَعَثَ النَّبِىُّ ﷺ سَرِيَّةً فَاسْتَعْمَلَ عَلَيْهَا رَجُلاً مِنَ الْاَنْصَارِ ، وَاَمَرَهُمْ اَنْ يُطِيعُوهُ فَغَضِبَ فَقَالَ: اَلَيْسَ اَمَرَكُمُ النَّبِىُّ ﷺ اَنْ تُطِيعُونِى؟ قَالُوا: بَلَىٰ ، قَالَ: فَاجْمَعُوا لِى حَطَبًا ، فَجَمَعُوا فَقَالَ: اَوْقِدُوا نَارًا ، فَاَوْقَدُوهَا ، فَقَالَ: ادْخُلُوهَا ، فَهَمُّوا وَجَعَلَ بَعْضُهُمْ يُمْسِكُ بَعْضًا وَيَقُولُونَ: فَرَرْنَا اِلَى النَّبِىِّ ﷺ مِنَ النَّارِ فَمَا زَالُوا حَتَّىٰ خَمَدَتِ النَّارُ فَسَكَنَ غَضَبُهُ فَبَلَغَ النَّبِىَّ ﷺ فَقَالَ: « لَوْ دَخَلُوهَا مَا خَرَجُوا مِنْهَا اِلَىٰ يَوْمِ الْقِيَامَةِ اَلطَّاعَةُ فِى الْمَعْرُوفِ »

342 - Hazreti Ali *(Radıyallahu Anh)* dan rivayet edildiğine göre, Efendimiz *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* bir seriyye gönderirken başlarına ensar-ı kiram'dan Alkame isimli bir zatı emir tayin etti ve ona itaat etmelerini onlara emretti.

O zat bir hususta onlara kızınca, "Nebi *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* size bana itaat etmenizi emretmedi mi?" dedi. Onlar: "Evet" diye cevap verince, O zat: "Bana odun toplayın." dedi. Onlar odun toplayınca: "Ateş yakın" dedi. Onlar ateşi tutuşturunca: "Girin ateşe" dedi, içlerinden bazısı ateşe girmek istedilerse de, bir birini tutarak: "Biz ateşten (cehennemden) peygambere kaçtık şimdi ateşe nasıl girelim?" dediler.

Onlar o hâl üzere konuşurlarken ateş söndü, bu arada emirlerinin öfkesi de dindi. Bu haber Efendimiz *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* e ulaştığında: **"O ateşe girseydiler, kıyamet gününe kadar ondan çıkamayacaklardı. Taat maruftadır** (kula itaat ancak şeriata göre caiz olduğu bilinen işlerde olur)." buyurdu. *(Buharî, Meğazî:56, No.4085, 4/1577)*

٣٤٣– عَنْ جُنَادَةَ بْنِ اَبِى اُمَيَّةَ (رضى الله عنه) قَالَ: دَخَلْنَا عَلَىٰ عُبَادَةَ بْنِ الصَّامِتِ وَهُوَ مَرِيضٌ. قُلْنَا: اَصْلَحَكَ اللهُ حَدِّثْ بِحَدِيثٍ يَنْفَعُكَ اللهُ بِهِ سَمِعْتَهُ مِنَ النَّبِىِّ ﷺ قَالَ: دَعَانَا النَّبِىُّ ﷺ فَبَايَعْنَاهُ فَقَالَ فِيمَا اَخَذَ عَلَيْنَا اَنْ بَايَعَنَا عَلَى السَّمْعِ وَالطَّاعَةِ فِى مَنْشَطِنَا وَمَكْرَهِنَا وَعُسْرِنَا وَيُسْرِنَا وَاَثَرَةٍ عَلَيْنَا . وَاَنْ لاَ نُنَازِعَ الْاَمْرَ اَهْلَهُ قَالَ: « اِلاَّ اَنْ تَرَوْا كُفْرًا بَوَاحًا عِنْدَكُمْ مِنَ اللهِ فِيهِ بُرْهَانٌ »

343 - Cünade ibn-i Ebî Ümeyye *(Radıyallahu Anh)* şöyle buyurdu: Ubade ibni Samit *(Radıyallahu Anh)* hasta iken yanına girdik ve: "Allah seni ıslâh etsin (Allah iyilik versin) Bize Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* den işittiğin bir hadis-i şerifi rivayet et ki, Allah-u Tealâ onunla sana fayda versin." dedik.

Bunun üzerine şunu söyledi: "Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* bizi (ensar cemaatını Akabe gecesi biat için) çağırdı. Biz de kendisine biat ettik. Bizden aldığı sözler arasında: Neşatlı zamanımızda, kederli anımızda, darlığımızda, varlığımızda, ve amirlerimiz kendi arzularını bizim nefislerimiz üzerine tercih etseler dahi onları dinleyip itaat etmeğe ve emirlik hususunda ehil olanla kavga etmeyeceğimize ve nerede olsak hakkı söyleyeceğimize dair aldığı beyat da vardı.

Ubade *(Radıyallahu Anh)* şöyle devam etti. Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* **"Ancak emirin açık bir küfrünü görseniz, onun küfrü hakkında yanınızda Allah'tan bir huccet** (Kur'andan kuvvetli bir delil) **olması hâli müstesnadır."** buyurdu. *(Buharî, Fiten: 2, No.6647, 6/2588)*

Bu hadis-i şerif iş başında bulunan amirlere vazifeleri hakkında itiraz edilemeyeceğini, ancak onların islâm kaidelerine göre, kesinlikle münker sayılan bir kötülük işlemeleri hâlinde bunun reddedilebileceğini ifade etmektedir. Dolayısıyla amirler fasık ve zalim bile olsalar onlara karşı çıkarak kendileriyle harbetmek bütün ülemanın ittifakıyla haramdır. Ehl-i Sünnet ulemasına göre, bir hükümdar fasıklığından dolayı ma'zul olmaz (görevinden alınmaz) zira netice kan dökmeye ve çeşitli fitnelere sebeb olacağı için azledilmesindeki fesat, yerinde kalmasındaki zarardan daha çok olur.

Kazî Iyaz *(Rahimehullah)* ın beyanına göre, ulema kâfirden, müslümanlara hükümdar olamayacağına hatta evvelce müslüman iken sonradan kâfir olanın da, azledilmiş (makamından indirilmiş) sayılacağına ittifak etmişlerdir.

Namaz kılmayanın hükmü de böylecedir. Bu hadis-i şerif emr-i bil maruf'un farz olduğuna da delildir. İmam-ı Nevevî buyurmuştur ki: Ulema emr-i bil maruf'un farz-ı kifaye olduğuna ittifak etmişlerdir.

Dolayısıyla bir kimse bu hususta canından malından veya başkasının canından olacağından korkarsa, eliyle ve diliyle bu vazifeyi yapmak ondan sakıt olur (düşer). Ona sadece kalbiyle kerih (şeriata uymayan her hangi bir işi çirkin) görmek vacibolur. Cumhur (bütün mezheblerdeki ulema topluluğun) un görüşü budur.

Enes ibn-i Malik *(Radıyallahu Anh)* şöyle buyurdu: Muhammed *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* in ashabından büyüklerimiz bize, idarecilerimize sövmemeyi, onları aldatmamayı ve onlara isyan etmemeyi, Allah'tan korkup sabretmeyi emrettiler, çünkü ahiret muhasebesi çok yakındır. *(Beyhakî, Süyûtî, Dürrül, Mensur:2/579)*

Ali İbn-i Ebu Talib *(Radıyallahu Anh)* şöyle buyurmuştur:

٣٤٤ – عَنْ عَلِيِّ بْنِ اَبِى طَالِبٍ (رضى الله عنه) : لاَ يُصْلِحُ النَّاسَ اِلاَّ اَمِيرٌ بَرٌّ اَوْفَاجِرٌ. قَالُوا: يَا اَمِيرَ الْمُؤْمِنِينَ هٰذَا الْبَرُّ فَكَيْفَ بِالْفَاجِرِ؟ قَالَ: اِنَّ الْفَاجِرَ يُؤَمِّنُ اللّٰهُ عَزَّ وَجَلَّ بِهِ السُّبُلَ

Ayet: 59

وَيُجَاهَدُ بِهِ الْعَدُوُّ وَيُجْبَىٰ بِهِ الْفَيْءُ وَتُقَامُ بِهِ الْحُدُودُ وَيُحَجُّ بِهِ الْبَيْتُ وَيَعْبُدُ اللّٰهَ فِيهِ الْمُسْلِمُ آمِناً حَتّٰى يَأْتِيَهُ اَجَلُهُ.

"İnsanları ancak iyi veya kötü bir emir düzeltebilir." O zaman, 'iyiyi anladık fakat kötü olan insanları nasıl islah eder?' denince. O: **"Facir kimse ile de Allah** (-u Tealâ) **yollara emniyet verir, düşmana karşı kendisiyle cihad edilir, ganimet elde edilir, hudud-u ilâhiye ikame edilir,** (Allah-u Tealâ'nın koyduğu cezalar tatbik edilir), **Kâbetullah haccedilir ve müslüman bir kişi onun zamanında eceli gelinceye kadar emniyet içersinde, Allah** (-u Tealây) **a ibadet edebilir."** diye cevap verdi. *(Beyhekî, Şuabul İman,No:7508, 6/64, Süyûtî, D. Mensur:2/579)*

Buharî şarihi Kastalanî *(Rahimehullah)* buyurmuştur ki: Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* ve ashab-ı kiram, bütün bu hadis-i şerif ve rivayetlerde, devletin nüfuz ve kudretini temsil eden emire ve devlet başkanına itaat etmek gerektiğini ve ona karşı isyan ve harbe kalkışmamak icabettiğini açıklamışlardır. Ancak bu itaatın son hududunu da bildirmişlerdir ki, o da emirin, açık bir nassın delâlet ettiği aşikâre bir küfrü tutması ve küfrü emretmiş olmasıdır. işte bu surette onun emirliğini inkâr etmek caiz olur.

Kötü emirlere karşı itaat edilmeyip ne yapılacağına gelince, bu hususta imam-ı Davudî *(Rahimehullah)* şöyle buyurmuştur: Zalim emirler hakkında âlimlerin ictihadı şöyledir: "Bir fitneye ve bir zulme sebeb olmadan hal'i (düşürülmesi) mümkün olursa düşürülür, değilse sabretmek vaciptir."

Bazıları da şöyle demişlerdir: "Fasık kişiye başlangıçta amme velâyeti akdedilmemeli (Umumun idaresi teslim edilmemeli) dir. Adil olarak beyat edilip de sonra zulme başlarsa, bir küfre tutunmadıkça, ona karşı çıkmak ve ihtilâl yapmak sahih değildir. Küfre yapışırsa, ona karşı çıkıp ihtilâl yapmak vacip olur. "

Tefsir-i Kebir'de zikredildiğine göre, bu ayet-i celile çok kıymetli bir ayet olup, usul-u fıkıh ilminin ekseri kaidelerini içine almıştır. Zira fukaha (fıkıh alimleri) edille-i şer'iyye (şeriatın delilleri) nin dört olduğunu söylemişlerdir ki, bunlar da:

1 - **Kitap:** Hâtemül Enbiyâ (peygamberlerin sonuncusu olan) Efendimiz *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* e taraf-ı ilâhî (Allah-u Tealâ tarafın) dan Cibril-i Emin vasıtasıyla vahy-ü inzal buyurulmuş (bildirilmiş ve indirilmiş) olan, mana ile nazm-ı celil'den ibaret bulunan Kur'an-ı Kerim.

2 - **Sünnet:** Nebiyyi Zîşân *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* hazretleri tarafından söylenmiş olan mubarek sözler ile, kastî fiilleri (isteyerek yaptıkları) ve takrirleri (yapıldığını gördüğü bir şeyi red ve inkâr etmeyip sessiz kaldığı meseleler).

3 - **İcmâ-ı ümmet:** Bir asırda bulunan islâm müctehitlerinin (ictihad etme makamını elde etmiş âlimlerin) bir hükmü Şer'î (şeriatla alâkalı bir karar) hakkında ittifak etmeleri (görüş birliğine varmaları).

4 - **Kıyas-ı Fukahâ:** Fıkıh âlimlerinin, ayet ve hadiste hükmü açıklanmamış bir takım meseleleri, hükümleri açıkça beyan edilen bazı meselelere benzeterek, onlar hakkında da benzeri bir hükme varmaları.

Meselâ: Buğdayın ribevî (faiz muamelesi geçerli olan) mallardan olduğu, Nas (hadis-i şerifin delili) ile sabittir, dolayısıyla bir miktar buğday, o miktardan fazla bir buğday ile satılamaz. Bu, asıldır. Bunun ictihaden illeti ise, keyliyet ve cinsiyet (buğdayın tartılır şeylerden olması ile alınıp-satılan her iki şeyin de buğday cinsinden olmaları) dır. Bu illet ise pirinç ve darıda da vardır, dolayısıyla bunlar da bu hususta buğdayın bir fer'i (dalı) dırlar.

Binaenaleyh buğdaya kıyas ile pirincin ve darının da ribevî (faize tâbi) mallardan olduğuna rey (âlimlerin görüşü) ile hükmedilir ki, işte bu, bir kıyas meselesidir. İşte bu ayet-i celile, bu usûl-ı erbaa'yı (dört temeli) sıra ile açıklamaktadır. Nitekim :

« اَطيعوُا اللّٰهَ وَاَطيعوُا الرَّسوُلَ »

"Allah (-u Tealây) **a itaat edin, Resulüne de itaat edin."** kavl-i şerifiyle kitap ve sünnete işaret edilmiştir. Burada: "Resule itaat, Allah-u Tealâ'ya itaatın aynı değil midir? öyle ise Resule itaatın, Allah-u Tealâ'ya itaata atfedilmesinin manası nedir?" diye sorulacak bir soruya Kazî *(Rahimehullah)*: "Bunun faydası, iki delâleti de beyan etmektir." diye cevap vermiştir.

Şöyle ki: Kitap Allah'ın emrine delâlet etmektedir ki, sonra biz bundan Resulün emrini kesinlikle anlamaktayız, sünnet ise Resulün emrine delâlet etmektedir ki, sonra biz bundan kat'ıyetle Allahın emrini bilmekteyiz. Dolayısıyla Ayet-i celilede geçen Allah-u Tealâ'ya itaatla Resulüne itaat emirleri, kitap ve sünnete uymanın vacip olduğuna delâlet etmektedirler.

Ayet-i celilede geçen Ülül emre itaat ise, icma-i ümmetin (ümmetin âlimlerinin bir hususta ittifakının) hüccet (delil) olduğuna delâlet eder. Zira Allah-u Tealâ bu ayet-i celilede ululemre itaatı katiyetle emretmiştir ki, Allah-u Tealânın bu şekilde itaatla emrettiği kimsenin mutlaka hatadan masum (kurtulmuş) olması gerekir.

Çünkü hatasız olmasa, Allah-u Tealâ'nın ona hatalı halinde de uyulması gerektiğini emretmiş olması icabeder ki, hata, kendisi yanlıştan ibaret olduğu için uyulması yasak olan bir şeydir.

Bu takdirde bir itibarla, tek bir işte, emir ve nehyin toplanması gerekir ki bu muhal (imkânsız) dır. O hâlde Allah-u Tealâ'nın kesinlikle ululemre itaatı emretmiş olduğu, Allah-u Tealâ'nın katiyetle itaat edilmesini emrettiği kimsenin de hatadan masum olması gerektiği sabit olmuştur.

Bu masum şahsiyet ise ya ümmetin mecmuu, ya da fertleridir. fakat bunun ümmetin fertleri olması mümkün olamaz, zira ümmet fertlerinin hatasız olmaları düşünülemeyeceği gibi, ümmetin böyle kimseleri bulup onlardan din öğrenmekten aciz oldukları da aşikârdır. Dolayısıyla ayet-i celilede geçen ululemr'den muradın, ümmet içersinde fetva verme yetkisine sahip olan ulema topluluğu olduğu meydana çıkmıştır. Zira fertler hata yapsa da, islâm ümmeti hata üzere toplanmaz. Nitekim:

Ayet: 59

٣٤٥ – عَنْ اَبِى مَالِكِ الْاَشْعَرِىِّ (رضى الله عنه) قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللهِ ﷺ: « اِنَّ اللهَ اَجَارَكُمْ مِنْ ثَلَاثِ خِلَالٍ: اَنْ لَا يَدْعُوَ عَلَيْكُمْ نَبِيُّكُمْ فَتَهْلِكُوا جَمِيعاً ، وَاَنْ لَا يَظْهَرَ اَهْلُ الْبَاطِلِ عَلَىٰ اَهْلِ الْحَقِّ وَاَنْ لَا تَجْتَمِعُوا عَلَىٰ ضَلَالَةٍ »

345 - Ebu Malik el Eşarî *(Radıyallahu Anh)* dan rivayet edilen bir hadisi şerifte, Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* ümmetine hitaben: **"Şüphesiz Allah** (-u Tealâ) **sizi üç hasletten korumuştur. Bunlar da: Peygamberiniz size beddua edip toptan helâk olmayacaksınız, batıl ehli hak ehline galip olmayacak** (sapık fırkalar hiç bir zaman ehl-i sünnete karşı nüfus ve nüfuz bakımından üstün gelemeyecek), **ve sapıklık üzere toplanmayacaksınız."** *(Ebu Davud, el Fiten vel melâhim:1, No.4253, 2/500)* Buyurmuştur.

٣٤٦ – عَنْ اَنَسِ بْنِ مَالِكٍ (رضى الله عنه) قَالَ رَسُولُ اللهِ ﷺ: « اُمَّتِى لَا تَجْتَمِعُ عَلَىٰ ضَلَالَةٍ فَاِذَا رَاَيْتُمُ الْاِخْتِلَافَ فَعَلَيْكُمْ بِالسَّوَادِ الْاَعْظَمِ »

346 - Enes ibni Malik *(Radıyallahu Anh)* dan rivayet edilen diğer bir hadis-i şerifte de: **"Benim ümmetim sapıklık üzerinde birleşmez.** (bir mesele hakkında) **ihtilâf** (görüş ayrılıkları) **görürseniz, Sevad-ı A'zam** (en büyük karaltı ve topluluk olan, Ehl-i Sünnet vel cemaat) **a sarılın."** *(Tirmizî, Fiten:7, No:2167, 4/466, Dey-lemî, Müsned-i Firdevs, No:1662, 1/411, Ali El Müttakî, Kenzül Ummal, No:909, 1/180)* buyurmuştur ki, bütün bunlar icma-ı ümmetin huccet olduğunu kesinlikle ifade etmektedirler.

Ayet-i celilede geçen: (فَاِنْ تَنَازَعْتُمْ فِى شَىْءٍ فَرُدُّوهُ اِلَى اللهِ وَالرَّسُولِ) **"Eğer bir şey hakkında ihtilâfa düşerseniz, onu Allah** (-u Tealâ) **a ve Resulüne arzedin."** kavl-i şerifi de, kıyasın hüccet ol-duğunun delilidir. Zira kendisinde ihtilâfa düşülen bir mesele, Kur'an-ı Kerimde ve hadis-i şeriflerde açıkça beyan edilmiş veya icma-ı ümmetle halledilmiş olsaydı, zaten onun hakkında çekişmeye lüzum kalmazdı.

Bundan dolayı bir mesele hakkında ihtilâf edilmesi, onun üç delilde açıklanmamış olan bir mesele olduğunu ortaya koyar ki, bunun halli için takibedilecek yol, onun Allah ve Resulüne havale edilmesi yani onun hükmünün kur'an ve sünnet delillerinden aranmasıdır.

Dolayısıyla: **"Onu** (hakkında ihtilâf edilen şeyi) **Allaha ve Resulüne reddedin."** cümle-i celilesi: "Ayet-i kerimelerde ve Hadis-i şeriflerde hükümleri açıkça belirtilmemiş olan meselelerin hükmünü, benzetme yoluyla, hükümleri açıkça beyan edilmiş olan meselelerin ahkâmına kıyas ederek, onların da hükümlerini istinbat edin (çıkarın)." demektir.

Binaenaleyh bu ayet-i celile, Edille-i Şer'iyye'yi erbaanın (şeriatın dört delilinin) hepsine sarılmanın vacip olduğuna delâlet eder, yani kitaba, sünnete, ve icma-ı ümmete uymak vacibolduğu gibi, kıyas-ı fukaha'ya tâbî olmak da vaciptir. Şukadar var ki: Ayet-i celilede kitap ve sünnetin önce zikredilmeleri Kur'an ve sünnetin kıyastan önce olduğuna delâlet eder. Zaten Kur'an-

da ve sünnette açıkça beyan edilen meselelerde kıyasa itibar yoktur, zira kıyas kitaba ve sünnete mukabil (karşıt) ve muarız (zıd) olamaz. Nitekim:

٣٤٧ – عَنْ ثَوْبَانَ (رضى الله عنه) قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللهِ ﷺ: « اِذَا رُوِىَ عَنِّى حَدِيثٌ فَاعْرِضُوهُ عَلَىٰ كِتَابِ اللهِ فَاِنْ وَافَقَهُ فَاقْبَلُوهُ وَاِلاَّ ذَرُوهُ »

347 - Sevban *(Radıyallahu Anh)* dan rivayet edilen bir hadis-i şerifte Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* Efendimiz şöyle buyurdu: **"Benden bir hadis rivayet edildiğinde, Onu Allahın kitabına arzedin, şayet ona uygun düşerse, kabul edin yoksa terkedin."** *(Feyzül Kadir, No:1151, 1/713)*

Bu, Kur'ana uymayan hadisin reddedileceğini açıklamaktadır ki, hadisin kıyastan kuvvetli olduğunda şüphe yoktur. Hatta icma-ı ümmet bile kıyastan öncedir. Dolayısıyla bu ayet-i celile dört delilden başkasına sarıl-manın caiz olmadığına da delâlet etmektedir, çünkü Mevlâ Tealâ bu ayet-i celilede hadiseleri iki kısma ayırmıştır.

Birincisi: Kitap, sünnet, icma-ı ümmetle hükmü belirtilmiş olandır ki, Mevlâ Tealâ bu hususta: **"Ey iman edenler! Allaha itaat edin resulüne de itaat edin sizden olan ululemr'e de** (itaat edin)." buyurarak, itaatı vacip kılmış, niza (çekişme) ve tereddüde mahal bırakmamıştır.

İkincisi: Bu üç delilde, hükmü açıkça zikrolunmayanlar hakkında ise, **"Eğer bir şey hakkında çekişirseniz onu Allaha ve peygambere döndürün."** buyurarak ictihadı emretmiştir ki bu, hükmü açıkça belirtilenler arasından, hükmü belirtilmemiş olan bir meselenin emsalini arayıp bularak onları birbirine benzetip kıyas ederek hükmünü bulmaktır.

Dolayısıyla, bunların haricinde bir yol olsaydı, Kur'an-ı kerimde beyan edilirdi. Halbuki, böyle bir şey açıklanmamıştır ki: **"Beyan mevkiinde sükût, hasır ifade eder.** (açıklama gereken yerde susmak, o açıklananın belirtilenden ibaret olup başka bir kısmı bulunmadığını ortaya koyar)." kaidesince, bu ayet-i celile, açıklanan dört delilin dışında yapışılacak bir delil olmadığını ifade ettiği gibi, dört delile itaatın vacip olduğunu da ayrıca açıklamaktadır.

Zira ayet-i celiledeki emirler, vücup (itaatın mutlaka gerekli olduğunu ifade etmek) içindir. Binaenaleyh dört delile itaatı terketmek farzı terk sayıla-cağından Allah-u Tealâ'ya isyandır. Nitekim Mevlâ Tealâ, ayet-i celilenin sonunda: (اِنْ كُنْتُمْ تُؤْمِنُونَ بِاللهِ وَالْيَوْمِ الاٰخِرِ) **"Eğer Allaha ve ahiret gününe inanıyorsanız** (itaat edin)." buyurarak, itaat edilmediği takdirde imana halel (bozukluk) geleceğine işaret etmiştir. Ebu Hanife *(Radıyallahu Anh)* ın kabul ettiği **İstihsan,** yani:

« فَلاَ تَقُلْ لَهُمَا اُفٍّ ... (٢٣) »

"Ana babana üf deme." *(İsra Suresi:23'den)* kavl-i şerifinden, ana babanın dövülmesinin yasaklığının evleviyetle (haydi haydi) anlaşılması gibi, illetine ve sebebine müctehidlerin anlayışlarının çabukça nüfuz etmeyip bu hususta ziyade incelemeye muhtaç oldukları Kıyas-ı Hafî (gizli kıyas) ile,

Ayet: 59

İmam-ı Malik *(Rahimehullah)* hazretlerinin kabul ettiği **İstislâh,** yani: Hırsızlık gibi bir suçla itham edilen bir kimsenin cürmünü ikrar etmesi (suçunu söylemesi) için, hapsedilerek veya dövülerek sıkıştırılması gibi, şer'i şerif tarafından itibar edilip, edilmediği bilinmeyen ve hakkında konuşulmamış olan bir maslâhat (fayda), şeriatın dördüncü delili olan kıyasa dahil olduklarından dört delilin haricinde değildirler.

Kurtubî tefsirinde zikredildiğine göre, Ayet-i celilede geçen: "İhtilâf ettiğiniz bir şeyi, Resüle döndürün." kavl-i şerifi, Efendimiz *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* in sünnetiyle amel edilmesi, hadis-i şeriflerde geçen emirlere imtisal edilip (yapışılıp) nehiylerden ictinab edilmesi (sakınılması) gerektiğine dair açık bir delildir. Nitekim:

٣٤٨ – عَنْ اَبِي هُرَيْرَةَ (رضى الله عنه) اَنَّهُ سَمِعَ رَسُولَ اللّٰهِ ﷺ يَقُولُ: « مَا نَهَيْتُكُمْ عَنْهُ فَاجْتَنِبُوهُ. وَمَا اَمَرْتُكُمْ بِهِ فَافْعَلُوا مِنْهُ مَا اسْتَطَعْتُمْ. فَاِنَّمَا اَهْلَكَ الَّذِينَ مِنْ قَبْلِكُمْ كَثْرَةُ مَسَائِلِهِمْ ، وَاخْتِلَافُهُمْ عَلَىٰ اَنْبِيَائِهِمْ »

348 - Ebu Hureyre *(Radıyallahu Anh)* Efendimiz *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* den şöyle işittiğini anlatırdı: **"Ben sizi neden nehyettimse ondan sakının, ben size neyi emrettiysem, ondan gücünüz yeteni yapın, zira sizden öncekileri, ancak çok sormaları ve peygamberlerine ihtilâf etmeleri** (karşı gelmeleri) **helâk etmiştir."** *(Müslim, Fezail :37, No:1337, 4/1830)*

٣٤٩– عَنْ عُبَيْدِ اللّٰهِ بْنِ اَبِي رَافِعٍ عَنْ اَبِيهِ (رضى الله عنهما) اَنَّ رَسُولَ اللّٰهِ ﷺ قَالَ:« لاَ اُلْفِيَنَّ اَحَدَكُمْ مُتَّكِئًا عَلَىٰ اَرِيكَتِهِ يَأْتِيهِ الْاَمْرُ مِنْ اَمْرِي مِمَّا اَمَرْتُ بِهِ اَوْ نَهَيْتُ عَنْهُ فَيَقُولُ: لاَ نَدْرِي ، مَا وَجَدْنَا فِي كِتَابِ اللّٰهِ اتَّبَعْنَاهُ »

349- Ubeydullah İbn-i Ebî Râfi' *(Radıyallahu Anh)* dan rivayet edildiğine göre Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* şöyle buyurdu: **"Herhangi birinizi, koltuğuna yaslanmış olup benim emrettiğim veya yasakladığım bir husus ona intikal edince** (umursamadan): **'Bilemeyiz** (Kurandan başka bir şey tanımayız ve tâbi olmayız). **Biz kitabullah'da ne bulduksa ona tâbi olduk** (artık hadise tâbi olamayız).' **derken sakın ha bulmayayım."** *(Ebu Davud, Sünnet:5, No:4605, 2/610, Tirmizî, İlim:10,No:2663, 5/37, İbn-i Mace, Mukaddime:2, No:13, 1/6)*

٣٥٠ – عَنِ الْعِرْبَاضِ بْنِ سَارِيَةَ (رضى الله عنه) قَالَ: ثُمَّ قَامَ ﷺ فَقَالَ: « اَيَحْسَبُ اَحَدُكُمْ مُتَّكِئًا عَلَىٰ اَرِيكَتِهِ قَدْ يَظُنُّ اَنَّ اللّٰهَ لَمْ يُحَرِّمْ شَيْئًا اِلاَّ مَا فِي الْقُرْاٰنِ اَلاَ وَاِنِّي وَاللّٰهِ وَعَظْتُ وَاَمَرْتُ وَنَهَيْتُ عَنْ اَشْيَاءَ اِنَّهَا لَمِثْلُ الْقُرْاٰنِ اَوْ اَكْثَرُ »

350 - Irbaz ibn-i Sâriye *(Radıyallahu Anh)*, Efendimiz *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* in hutbe okurken yanında bulunduğunda, şöyle buyurduğunu işitmiştir: **"Sizin biriniz koltuğuna yaslanarak, Allah** (-u Tealân) **ın Kur'an-ı Kerimde olan** (yasaklar) **dan başka hiç bir şeyi haram etmediğini mi zannediyor? Âgâh olun! Şüphesiz ki ben vallahi, muhakkak** (bazı şeyleri) **emrettim, vaaz ettim ve bazı şeyleri de yasakladım. Şüphesiz ki onlar, elbette Kur'an** (dakiler) **gibidir veya daha çoktur."** *(Ebu Davud: İmare :33, No.3050, 2/186, Darimî, Mukaddime :49, No:592, 1/151, Müsned-i Ahmed, No:17194, 6/95)*

Zaten bu hususta en kat'i delil Mevlâ Tealâ'nın:

« ... فَلْيَحْذَرِ الَّذِينَ يُخَالِفُونَ عَنْ أَمْرِهِ أَنْ تُصِيبَهُمْ فِتْنَةٌ أَوْ يُصِيبَهُمْ عَذَابٌ أَلِيمٌ (٦٣) »

"Onun (peygamberimin) **emrine aykırı davrananlar, kendilerine bir fitne isabet etmesinden** (dünyada başlarına bir belâ gelmesinden) **yahut** (ahirette) **onlara çok acı verici bir azap,** (gelip) **çatmasından sakınsınlar. "** *(Nur Suresi:63'den)* kavl-i şerifidir.

Ruhul Beyan tefsirinde zikredildiğine göre, bu ayet-i celile, hakka uydukları takdirde ümera'ya itaatın vacip olduğuna, Hakka ters düştükleri takdirde ise, onlara itaat olmayacağına delâlet etmektedir. Nitekim bir hadis-i şerifte:

٣٥١ - وَ فِي الْحَدِيثِ «مَنْ عَامَلَ النَّاسَ فَلَمْ يَظْلِمْهُمْ وَمَنْ حَدَّثَهُمْ فَلَمْ يَكْذِبْهُمْ وَمَنْ وَعَدَهُمْ فَلَمْ يُخْلِفْهُمْ فَهُوَ مِنْ كَمُلَتْ مُرُوءَتُهُ وَظَهَرَتْ عَدَالَتُهُ وَوَجَبَتْ أُخُوَّتُهُ»

351 - **"Her kim insanları idare eder de, onlara zulmetmez, onlarla konuştuğunda yalan söylemez, onlara söz verdiğinde sözünü bozmazsa, işte o kimse, kişiliği kemale eren, adaleti zuhur eden ve kardeş edinilmesi gereken bir kimsedir. "** buyurulmuştur. *(Ruhul Beyan 2/229)*

Devlet idare edenler, Allah-u Tealâ'dan korkup şeriat hükümlerini icra ederler ve Efendimiz *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* in sünnetlerine ittiba ederlerse, Allah-u Tealâ onlara bakanların kalplerini korku ve heybetle doldurur ki, o takdirde korumalara muhtaç olmazlar.

Rivayete göre, Rum kralı bir elçi ile beraber Hazreti Ömer *(Radıyallahu Anh)* a cübbe ve elbiselerden ibaret bir takım hediyeler gönderdi. Elçi Medine-i Münevvere'ye girince halifenin köşkü nerededir? diye sordu. Kendisine "Sizin zannettiğiniz gibi onun köşkü yoktur ancak küçük bir evi vardır." dediler ve evini gösterdiler. Elçi, Hazreti Ömer *(Radıyallahu Anh)* ın, eskiliğinden kapısı siyahlaşmış küçük evine gelip, onu aradı fakat bulamadı.

Onun müslümanların işi için çarşıya çıktığını haber alınca onu aramaya çıktı. Hazreti Ömer *(Radıyallahu Anh)* kırbacını yastık yapmış bir duvarın gölgesi altında uyur vaziyette bulunca, "Adalet yaptın, emin oldun, artık istediğin yerde uyursun! Bizim emirlerimiz ise zulmettiklerinden kendilerini korumak için kalelere ve ordulara muhtaç oldular." dedi.

Erdeşîr'in sözlerindendir. "Din Mülkün temeli, adalet ise bekçisidir. Temeli olmayan yıkılacağı gibi, bekçisi olmayan da zayi'dir."

Rivayete göre Nûşerevan'ın bir tahsildarı kendisine: "Bu sene mahsul ler çok iyi yetişti dolayısıyla vergiyi artırabilir miyiz? diye mektup yazarak izin istedi. Nûşerevan ona cevap vermedi. Tahsildar bu teklifi tekrarlayınca, Nûşerevan şöyle bir mektup yazdı: Benim sana cevap vermememde, emr-olunmadığın bir şeyi teklif etmenden seni vazgeçirecek bir husus olduğunu sanmıştım, fakat sen bu edepsizliğe devam ettiğine göre, iki kulağının birini kes, üzerine düşmeyen işlerden vazgeç.

Bunun üzerine o tahsildar bir kulağını keserek, bir daha böyle bir şey konuşmaktan vazgeçti. Hasılı kelâm: Zulüm âr (utanç vesilesi), cezası ise nâr (ateş) tir. Bundan sakınmak her akıllıya vaciptir. Dolayısıyla niyeti adalet olan bir mümin, zulüm ehlinden kaçınmalı ve onlara itaattan çekinmelidir. Zira itaat sadece hak ve adalet ehline yapılır.

Şu bilinsin ki, idareciler, salâh ve fesat (düzgünlük ve bozukluk) bakımından, yönettikleri kimselerin amellerine göre olurlar. Nitekim bir kere Haccac-ı zalim'e: "Niçin Hazreti Ömer gibi adaletli davranmıyorsun? halbuki sen onun halifelik dönemine kavuştun, onun adalet ve düzenini görmedin mi?" denildiğinde:

« تَبَاذَرُوا اَتَعَمَّرْ لَكُمْ »

"Siz, Ebu Zer'leşin ki, ben de size karşı Ömerleşeyim." Yani siz zühd ve takvada Ebu Zer *(Radıyallahu Anh)* gibi olun ki, ben de adalet ve insafta Hazreti Ömer *(Radıyallahu Anh)* gibi olayım dedi. Nitekim:

٣٥٢ – عَنْ اَبِى بَكْرَةَ (رضى الله عنه) قَالَ رَسُوْلُ اللّٰهِ ﷺ: « كَمَا تَكُوْنُوْنَ يُوَلّٰى عَلَيْكُمْ »

352 - Ebu Bekre *(Radıyallahu Anh)* dan rivayet edilen bir hadis-i şerifte Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* şöyle buyurdu: **"Siz** (İnanç ve hareket bakımından) **nasıl olursanız, üzerinize ona göre idareciler tayin olunur."** yani siz iyi olursanız, başınıza iyi bir adam getirilir. Kötü olursanız da kötü bir adam geçirilir. *(Deylemî,Müsned-i Firdevs:3/305, No.4918, Keşfül Hafâ, No:1997, 2/126)*

Rivayete göre, bir kere Musa *(Aleyhisselâm)* Rabbisine münacaat eder (yalvarıp yakarır) ken: "Ya Rabbi! Senin kullarından razı olup olmadığının alâmeti nedir?" diye sorduğunda, Allah-u Tealâ, Ona:

٣٥٣ – « اِذَا اسْتَعْمَلْتُ عَلَى النَّاسِ خِيَارَهُمْ فَهُوَ عَلَامَةُ رِضَائِى وَاِذَا اسْتَعْمَلْتُ شِرَارَهُمْ فَهُوَ عَلَامَةُ سَخَطِى »

353 - **"İnsanların başına en hayırlılarını geçirirsem, bu benim kendilerinden memnuniyetimin nişanıdır. En kötülerini başlarına geçirirsem bu da, onlardan razı olmadığımın alâmetidir. "** diye vahyetti. *(Ruhul Beyan:2/229)*

Şeyh-i Kâmil Necmüddin-i Kübrâ *(Kuddise Sırruhu)* Tevilât-ı Necmiyesinde şöyle buyurmuştur: Bilinmesi gerektir ki, gerçekte ululemr'den maksat, meşâyıh-ı vasilîn (Allah-u Tealâ'ya manen ulaşmış şeyh efendiler) dir. Zira Müridin ululemr'i, onu yetiştirmekte olan şeyhi olduğundan, bir mürid, kalbinin kapısını çalan her feyiz, işaret ve ilhamı veya kendisi hakkında meydana gelen her hangi bir hadiseyi şeyhinin nazar-ı dikkatine arzedip, şeyhinin faydalı gördüğü hususlarda onun emir ve yasaklarına boyun eğmelidir, çünkü onun ululemr'i O'dur.

Şeyhin ululemr' de kitap ve sünnettir. O hâlde şeyhler, gayb âleminden kendilerine doğan keşif ve müşahedeleri, sır ve hakikatleri, kitap ve sünnet mihenkine (ayarına) vurarak, onların tasdik ettiklerini kabul etmeli, kabul etmediklerini ise reddetmelidirler. Çünkü tarikat kitap ve sünnetle mukayyet (bağımlı) dır.

Mevlâ Tealâ, ayet-i celilenin sonunda, şeytanın onları haktan son derece uzak bir sapıklığa sürüklemek istediğini açıklamıştır ki bu da, şaşılacak bir konudur. Zira sapıklıklarını muradeden şeytana uyup da, hidayetlerini isteyen Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* e ittiba etmeyerek iraz etmeleri (yüz çevirmeleri), şaşılmaklık işlerden olduğuna işaret için, Tağut'a müracaat ettiklerinin beyanı üzere atfedilmiştir.

KADINLARIN BİATINDA MEVLÂ TEALÂ TARAFINDAN RESULE MARUFDA İSYAN ETMEME KAYDI KONDUĞUNU BEYAN EDEN BİR AYET-İ KERİME:

« يَا اَيُّهَا النَّبِيُّ اِذَا جَآءَكَ الْمُؤْمِنَاتُ يُبَايِعْنَكَ عَلٰى اَنْ لاَ يُشْرِكْنَ بِاللّٰهِ شَيْئاً وَلاَيَسْرِقْنَ وَلاَيَزْنِيْنَ وَلاَ يَقْتُلْنَ اَوْلاَدَهُنَّ وَلاَيَاْتِيْنَ بِبُهْتَانٍ يَفْتَرِيْنَهُ بَيْنَ اَيْدِيهِنَّ وَاَرْجُلِهِنَّ وَلاَيَعْصِيْنَكَ فِى مَعْرُوفٍ فَبَايِعْهُنَّ وَاسْتَغْفِرْلَهُنَّ اللّٰهَ اِنَّ اللّٰهَ غَفُورٌ رَحِيمٌ (١٢) »

"Ey Peygamber! İnanmış kadınlar, Allah'a hiç bir şeyi ortak koşmamaları, hırsızlık yapmamaları, zina etmemeleri, çocuklarını öldürmemeleri, elleriyle ayakları arasında bir iftira uydurup getirmemeleri, (emredeceğin) **her hangi bir iyilikte sana karşı gelmemeleri hususunda seninle biatlaşmaya geldikleri zaman, biatlarını kabul et ve onlar için Allah'tan mağfiret dile. Şüphesiz Allah** (-u Tealâ) **çok bağışlayan, ziyade acıyandır."** *Mümtehıne Suresi:12)*

EFENDİMİZ *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* İN HÜKMÜNE RAZI OLMAYANLARIN İMANSIZ SAYILACAKLARINI BEYAN EDEN BİR AYET-İ KERİME:

« فَلاَ وَرَبِّكَ لاَ يُؤْمِنُونَ حَتّٰى يُحَكِّمُوكَ فِيمَا شَجَرَ بَيْنَهُمْ ثُمَّ لاَ يَجِدُوا فِى اَنْفُسِهِمْ حَرَجاً مِمَّا قَضَيْتَ وَيُسَلِّمُوا تَسْلِيماً (٦٥) »

Ayet: 59

"Hayır! Rabbine andolsun ki, aralarında çıkan anlaşmazlık hususunda seni hakem kılıp, sonra da verdiğin hükümden içlerinde hiç bir sıkıntı bulmadıkça ve (senin emrine) **tam bir teslimiyetle teslim olmadıkça, iman etmiş olmazlar."** *(Nisa Suresi:65)*

MÜSLÜMANLARIN DUYDUKLARI HER HANGİ BİR HABERİN MANASINI ULUL EMRE DANIŞMALARININ LÜZUMU HAKKINDA BİR AYET-İ KERİME:

« وَاِذَا جَآءَهُمْ اَمْرٌ مِنَ الْاَمْنِ اَوِالْخَوْفِ اَذَاعُوا بِهٖ وَلَوْ رَدُّوْهُ اِلَى الرَّسُوْلِ وَاِلٰى اُولِى الْاَمْرِ مِنْهُمْ لَعَلِمَهُ الَّذِيْنَ يَسْتَنْبِطُوْنَهٗ مِنْهُمْ وَلَوْلَا فَضْلُ اللّٰهِ عَلَيْكُمْ وَرَحْمَتُهٗ لَاتَّبَعْتُمُ الشَّيْطَانَ اِلَّا قَلِيْلًا (٨٣) »

"Onlara (münafıklara, resulullahın harbe gönderdiği askeri kıtaların) **güven veya korkuya dair bir haber** (i) **gelince, hemen onu yayarlar. Halbuki onu** (haberi) **peygambere veya aralarında emir sahiplerine** (harp işleri hakkında akıl, fikir ve basiret sahibi olan yetkili kimselere) **döndürseler** (müracaat etseler) **di, içlerinden onu istinbat eden** (o habere karşı alınması gereken tedbirleri, zekâ ve tecrübeleriyle bulup çıkaran) **kimseler, elbette onu** (kendilerine ulaşan habere karşı alınacak tedbiri ve yayılmasının uygun olup olmayacağını) **bilirlerdi. Allah** (-u Tealâ Hazretlerin) **in üzeri-nize fazl-u rahmeti** (size iyiliği ve acıması) **olmasaydı, pek azınız müstesna, elbette şeytana uyardınız."** *(Nisa Suresi:83)*

İHTİLÂF EDİLEN BİR ŞEYİN HÜKMÜNÜN ANCAK ALLAH'A AİT OLDUĞUNU BEYAN EDEN BİR AYET-İ KERİME:

« وَمَااخْتَلَفْتُمْ فِيْهِ مِنْ شَيْءٍ فَحُكْمُهٗ اِلَى اللّٰهِ ذٰلِكُمُ اللّٰهُ رَبِّى عَلَيْهِ تَوَكَّلْتُ وَاِلَيْهِ اُنِيْبُ (١٠) »

"(Habibim de ki): **İhtilâf ettiğiniz** (ayrılığa düştüğünüz) **her hangi bir şey** (var ya) **onun hükmü** (onun hakkında karar vermek) **Allah'a** (ait) **dir. İşte size, bu benim Rabbim** (olan) **Allahtır. Ben ancak ona güvendim ve ancak O'na yönelirim."** *(Şura Suresi:10)*

EFENDİMİZ *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* İN VERECEĞİ HÜKMÜN KURANA DAYANDIĞINI, DOLAYISIYLA ALLAHIN HÜKMÜYLE BİR OLDUĞUNU BEYAN EDEN BİR AYET-İ KERİME:

« اِنَّا اَنْزَلْنَا اِلَيْكَ الْكِتَابَ بِالْحَقِّ لِتَحْكُمَ بَيْنَ النَّاسِ بِمَا اَرٰيكَ اللّٰهُ وَلَاتَكُنْ لِلْخَائِنِيْنَ خَصِيْمًا (١٠٥) »

"Allahın sana gösterdiği şekilde, insanlar arasında hükmedesin diye, sana kitabı hak olarak indirdik. Hainler (hakikatı örtüp, gayrı meşru işleri örtbas etmek isteyerek kendilerine ve başkalarına hainlik eden kimseler) **için müdafaacı olma** (onları koruyup lehlerine hüküm verme)." *(Nisa Suresi:105)*

أَلَمْ تَرَ إِلَى الَّذِينَ يَزْعُمُونَ أَنَّهُمْ آمَنُوا بِمَا أُنْزِلَ إِلَيْكَ وَمَا
أُنْزِلَ مِنْ قَبْلِكَ يُرِيدُونَ أَنْ يَتَحَاكَمُوا إِلَى الطَّاغُوتِ
وَقَدْ أُمِرُوا أَنْ يَكْفُرُوا بِهِ وَيُرِيدُ الشَّيْطَانُ أَنْ يُضِلَّهُمْ
ضَلَالًا بَعِيدًا ﴿٦٠﴾ وَإِذَا قِيلَ لَهُمْ تَعَالَوْا إِلَى مَا أَنْزَلَ اللَّهُ
وَإِلَى الرَّسُولِ رَأَيْتَ الْمُنَافِقِينَ يَصُدُّونَ عَنْكَ صُدُودًا
﴿٦١﴾ فَكَيْفَ إِذَا أَصَابَتْهُمْ مُصِيبَةٌ بِمَا قَدَّمَتْ
أَيْدِيهِمْ ثُمَّ جَاءُوكَ يَحْلِفُونَ بِاللَّهِ إِنْ أَرَدْنَا إِلَّا إِحْسَانًا
وَتَوْفِيقًا ﴿٦٢﴾ أُولَئِكَ الَّذِينَ يَعْلَمُ اللَّهُ مَا فِي قُلُوبِهِمْ
فَأَعْرِضْ عَنْهُمْ وَعِظْهُمْ وَقُلْ لَهُمْ فِي أَنْفُسِهِمْ قَوْلًا
بَلِيغًا ﴿٦٣﴾ وَمَا أَرْسَلْنَا مِنْ رَسُولٍ إِلَّا لِيُطَاعَ بِإِذْنِ
اللَّهِ وَلَوْ أَنَّهُمْ إِذْ ظَلَمُوا أَنْفُسَهُمْ جَاءُوكَ فَاسْتَغْفَرُوا
اللَّهَ وَاسْتَغْفَرَ لَهُمُ الرَّسُولُ لَوَجَدُوا اللَّهَ
تَوَّابًا رَحِيمًا ﴿٦٤﴾ فَلَا وَرَبِّكَ لَا يُؤْمِنُونَ حَتَّى
يُحَكِّمُوكَ فِيمَا شَجَرَ بَيْنَهُمْ ثُمَّ لَا يَجِدُوا فِي أَنْفُسِهِمْ
حَرَجًا مِمَّا قَضَيْتَ وَيُسَلِّمُوا تَسْلِيمًا ﴿٦٥﴾

Ayet: 60

Mevlâ Tealâ, kendisine ve resulüne itaatın vacip olduğunu açıkladıktan sonra, Resulünün hükmüne razı olmayan münafıkların hâllerini beyan etmek üzere şöyle buyuruyor:

اَلَمْ تَرَ اِلَى الَّذِينَ يَزْعُمُونَ اَنَّهُمْ اٰمَنُوا بِمَا اُنْزِلَ اِلَيْكَ وَمَا اُنْزِلَ مِنْ قَبْلِكَ يُرِيدُونَ اَنْ يَتَحَاكَمُوا اِلَى الطَّاغُوتِ وَقَدْ اُمِرُوا اَنْ يَكْفُرُوا بِهِ وَيُرِيدُ الشَّيْطَانُ اَنْ يُضِلَّهُمْ ضَلَالاً بَعِيداً (٦٠)

KELİME MANASI (60)

(اَلَمْ تَرَ) **Bakmadın mı?** kime? (اِلَى الَّذِينَ) **o kimselere ki,** (يَزْعُمُونَ) **zu'mediyor** (boş yere iddia ediyor) **lar,** neyi? (اَنَّهُمْ) **şüphesiz kendileri,** (اٰمَنُوا) **inandılar,** neye? (بِمَا) **o şey** (Kur'an-ı kerim) **e ki,** (اُنْزِلَ) **indirildi,** kime? (اِلَيْكَ) **sana,** daha? (وَمَا) **o şeye** (Tevrat-ı şerife) **de** (inandıklarını iddia ediyorlar) **ki,** (اُنْزِلَ) **indirildi,** kimden evvel? (مِنْ قَبْلِكَ) **senden evvel,** ne oldukları hâlde iddia ediyorlar? (يُرِيدُونَ) **muradettikleri** (istedikleri) **hâlde,** neyi? (اَنْ يَتَحَاكَمُوا) **muhakemeleşmeyi** (ihtilâf ettikleri mesele hakkındaki hükmü arzetmeyi), kime? (اِلَى الطَّاغُوتِ) **tağuta** (şeytan gibi bir adama), (وَقَدْ اُمِرُوا) **halbuki emrolundular,** neyle? (اَنْ يَكْفُرُوا) **küfr** (inkâr) **etmeleriyle,** kimi? (بِهِ) **onu,** (وَيُرِيدُ) **halbuki de istiyor,** kim? (الشَّيْطَانُ) **şeytan,** neyi? (اَنْ يُضِلَّ) **saptırmayı,** kimi? (هُمْ) **onları,** neyle? (ضَلَالاً) **saptırmakla** öyle saptırmak ki, (بَعِيداً) **çok uzak,** burada dalâl, idlâl manasındadır. (Âlusî). dalâl asıl lugatı üzere de kalabilir ki, meal-i şerifteki mana buna göre verilmiştir.

MEALİ ŞERİFİ (60)

Sana indirilene ve senden önce indirilenlere inandıklarını iddia edenleri görmedin mi? ki, şeytana küfretmeleri (inanmamaları) **kendilerine emrolunduğu hâlde, tağutun** (şeytanın) **önünde muhakeme olunmak istiyorlar. Halbuki şeytan onları** (bir daha dönemeyecekleri kadar) **pek uzak bir sapıklıkla** (hak yoldan) **saptırmak istiyor.**

İ Z A H A T

Ebussuûd Tefsirinde zikredildiğine göre, ayet-i celiledeki hitab, Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* e ait olup, istifham (görmedin mi? sorusu)Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* i vesair işitenleri hayrete sürüklemek içindir.

İman ettiklerini zanneden kimselerden maksat ise münafıklardır. Onların gerek Kur'ana gerekse Kur'andan evvel inmiş kitaplara inandıklarını iddia etmeleriyle Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* in hükmüne razı olmamaları

arasında çok büyük bir çelişki olduğundan, hâlleri taaccübe şayan tevbih ve tekdire (kınanmaya) lâyık olduğuna işaret etmek için bu ayet-i celile taaccüp ve tevbiha delâlet eden istifham yoluyla zikredilmiştir.

Burada: "İnandıklarını zanneden bu münafıklar, bu düşüncelerine ters düşen ne gibi şeylerle meşgul olurlar?" şeklinde bir soru akla gelmesine karşılık cevapta: "Başlarına gelen meselelerde ve karşılaştıkları hadiselerde, Tağuta müracaat etmek isteyip, Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* in hükmüne razı olmamaları," beyan edilmiştir.

Nesefî tefsirinde zikredildiğine göre, **Tağut** asıl lugatında azgınlık ve düşmanlıkta aşırı giden demekse de, burada: "İnsanları saptıran, her âsi ve tâğî (azgın) kimse manasına gelmektedir. Özellikle yahudilerden Kaab ibn-i Eşref, Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* e düşmanlıkta çok ileri gittiğinden, burada onun kastedilme ihtimali daha fazla olmakla beraber, ayet-i celilenin sebeb-i nüzülüne de uygun düşmektedir. Nitekim Kazî, Nesefî, Hâzin ve Ebussuud tefsirlerinde zikredildiğine göre ayet-i celilenin iniş sebebi şöyledir:

İbn-i Abbas *(Radıyallahu Anhuma)* buyurmuştur ki Bir yahudi ile Bişr isimli bir münafık arasında çıkan bir çekişme üzerine, Yahudi, Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* in rüşvet kabul etmeyeceğini ve hükmünde adaletsizlik yapmayacağını bildiğinden: Bu davayı çözmesi için "Muhammede gidelim." demiş ise de münafık, yahudilerin rüşvet alıp hükümlerinde haktan meyledeceklerini bildiğinden davayı, Allah-u Tealâ'nın tağut diye isimlendirdiği Kaab ibni Eşrefe çıkartmak istedi.

O yahudi: Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* in huzurunda muhakeme olunmakta ısrar edince, münafıkla beraber Resulullaha gelerek mahkeme oldular. Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* Efendimiz, kendisine sorulan davada yahudiyi haklı gördüğü için onun lehine hükmetti.

Efendimiz *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* in huzurundan çıktıklarında, münafık yahudiye yapışarak: "Bu davayı birde hazreti Ömer'e soralım dedi." Birlikte Hazreti Ömer *(Radıyallahu Anh)* ın yanına geldiklerinde, yahudi Hazreti Ömer *(Radıyallahu Anh)* a: "Ben ve bu kişi, çekiştiğimiz bir hususta, Muhammede müracaat ettik. O, davayı bunun aleyhine benim ise lehime neticelendirince bu onun hükmüne razı olmayıp, bir de sana müracaat etmek istedi." dedi.

Bunu duyan Hazreti Ömer *(Radıyallahu Anh)* münafığa dönerek, "Mesele bunun dediği gibi midir?" diye sordu. O: "Evet" diye cevap verince, Hazreti Ömer *(Radıyallahu Anh)* o ikisine: "Siz biraz bekleyin ben şimdi sizin aranızda hükmedeceğim." dedi ve doğru evine gidip kılıcını kuşanarak yanlarına geldi, sonra kılıcını çıkartıp, onunla münafığın boynunu vurarak onu orada geberttikten sonra:

« هٰكَذَا اَقْضِى عَلٰى مَنْ لَمْ يَرْضَ بِقَضَاءِ اللهِ وَقَضَاءِ رَسُولِهِ » – ٣٥٤

354 - **"İşte ben Allah ve Resulünün hükmüne razı olmayan hakkında böyle hüküm veririm."** buyurdu.

İşte bu ayet-i celile bu sebeple inmiştir. Bunun üzerine Cibril-i Emin Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* Efendimize gelerek: **"Şüphesiz ki Ömer hak ile batılın arasını ayırmıştır."** buyurunca, Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* de ona:

« اَنْتَ الْفَارُوقُ »

"Sen faruk (hakkı batıldan ayıran) **sın."** *(Kurtubî 5/171)* buyurmuştur.

Taberî, Beğavî ve Fahrurrazî tefsirlerinde zikredildiğine göre, İmam-ı Süddî *(Rahimehullah)* bu ayet-i celilenin sebeb-i nüzülü hakkında şöyle buyurmuştur: Yahudilerden bir takım kimseler müslüman olmuş, bir kısımları ise, münafıklık yapmaktaydılar.

Cahiliyyet devrinde Kurayza ve Nadîr kabileleri: "Kureyza oğullarından bir kişi Nadîr oğullarından birini öldürdüğü takdirde, kısas yoluyla öldürülecek veya bir ölçek hurma diyet olarak alacak, Nadîr oğullarından bir kimse Kureyzadan birini öldürdüğü takdirde ise kısas yapılmayacak, diyeti de altmış ölçek hurma olarak alınacak." diye antlaşma yapmışlardı.

Ayrıca yahudilerden Kureyza kabilesi, araplardan Hazrec kabilesiyle antlaşmalı, Nadîr ise Evs'in yeminlileri idi. İslâm gelip Efendimiz *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* in Medine-i Münevvere'ye hicretinden sonra, Nadîr oğullarından bir kimse, Kureyza'dan birini öldürdü. Bu hususta çekişme çıkınca, Nadîr oğulları: "Biz ve siz, bizim sizden kısas yapıp, sizin ise bizden kısas yapamıyacağına, ayrıca bizim diyetimiz yüz ölçek olup, sizin diyetinizin ise altmış ölçek olduğuna dair antlaşmıştık. O hâlde biz size bu diyeti ödeyelim bu iş bitsin." dediler.

Kureyza oğullarının antlaşmalıları olan Hazrec ise, onlara: "Cahiliyyet döneminde, siz çok olduğunuz için, bizim azlığımızdan istifade ederek, bizi böyle antlaşmaya zorlamıştınız, fakat bu gün biz din kardeşi olduğumuzdan sizin, bizim üzerimize bir üstünlüğünüz kalmamıştır." dediler.

Mesele çıkmaza girince, içlerindeki münafıklar, o devirde yahudiler arasında hükmetmekte olan bir falcı (kahin) için: "Ebu Berze'ye gidelim." dedilerse de, iki grubun müslümanları da Hayır!: "Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* e gidelim." dediler.

Münafıklar sözlerinden caymayarak, aralarında hükmetmesi için o kahine gittiklerinde, O, Onlara: "Lokmayı (rüşveti) büyütün de ona göre hüküm vereyim." dedi. Onlar: "Senin on ölçek hakkın var." dediler O: "Hayır! Benim diyetim yüz ölçek, çünkü ben Nadîr'i darıltsam Kureyza'nın beni öldürmesinden, Kureyza'yı kızdırdığımda ise Nadîr'in beni katletmesinden korkarım, dolayısıyla on ölçek gibi az bir şeyden sebep böyle tehlikeli bir işe girilmez." dedi.

Onlar kendisine on ölçekten fazla bir şey vermemekte ısrar edince, O da onlar arasında hükmetmekten vazgeçti. İşte bunun üzerine Allah-u Tealâ Hazretleri bu ayet-i celileyi indirerek onların Tağut'a müracaat ettiklerini beyan ettiki, bu manaya göre Tağut: Cüheyne kabilesinin kâhini olan Ebu Berze

dir. Fakat Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* bu zatı islâma davet ettiğin de, islâmı kabul ettiği, Fahrurrazi tefsirinde açıklanmıştır.

İmam-ı Hasen *(Rahimehullah)* ın rivayetine göreyse, Müslümanlardan birinin bir münafıkta alacağı vardı. O münafık onu, cahiliyyet ehlinin kendisine müracaat ettiği bir puta davet etti. O putun başında bir adam dikilip put tarafından bir takım uydurmaları tercüme eder dururdu. İşte bu manaya göre Tağut'tan maksat: Puta davet eden o münafık kimsedir.

Diğer bir rivayette de: Cahiliyyet ehli halledemedikleri meseleleri hakkında putlarına müracaat ederler ve onların huzurunda kumar oku atarlar, onda çıkana göre amel ederlerdi ki bu görüşe göre Tağut putların kendileridir.

Bilinmesi gereken şudur ki, müfessirler bu ayet-i celilenin bir takım münafıklar hakkında indiği hususunda ittifak etmişlerdir. Ebu Müslim Hazretleri buyurmuştur ki: "Bu ayet-i celilenin zahiri (görünüşü) bu kimsenin ehli kitaptan bir münafık, yani aslında yahudi olup, münafıklık yolu üzere müslüman olduğunu açıklayan bir kimse olduğuna delâlet etmektedir. Zira, Mevlâ Tealâ'nın: **"Onlar sana ve senden önce indirilenlere inandıklarını zannederler."** kavli şerifi ancak böyle bir münafığa uygun düşmektedir.

Kazî *(Rahimehullah)* buyurmuştur ki: Bu ayet-i celileye göre, Allah-u Tealânın şeriatının ve peygamberinin hükmüne razı olmayıp, Tağut'a, yani Allah-u Tealânın nizamından başka, uydurma düzenlere ve onların mahkemelerine baş vurarak, müşkillerinin hallini (karışık davalarının çözümünü) onlardan arayanlar küfre düşmektedirler.

Zira, Mevlâ Tealâ bu ayet-i celilesinde: **"O münafıklar Tağuta küfretmeleriyle emrolundukları hâlde Tağuta müracaat etmek isterler,"** buyurarak Tağuta baş vurmayı ona iman kabul etmiştir ki, Tağut'a küfretmek Allah-u Tealâ'ya iman demek olduğu gibi, Tağut'a inanmanın da Allah-u Tealâ'yı inkar demek olacağında hiç şüphe yoktur. Ayrıca, Mevlâ Tealâ'nın:

« فَلاَ وَرَبِّكَ لاَ يُؤْمِنُونَ حَتّىٰ يُحَكِّمُوكَ فِيمَا شَجَرَ بَيْنَهُمْ ثُمَّ لاَ يَجِدُوا فِى اَنْفُسِهِمْ حَرَجاً مِمَّا قَضَيْتَ وَيُسَلِّمُوا تَسْلِماً (٦٥) »

"Hayır! Rabbine andolsun ki, aralarında çıkan anlaşmazlık hususunda seni hakem kılıp, sonra da verdiğin hükümden içlerinde hiç bir sıkıntı bulmadıkça ve (senin emrine) **tam bir teslimiyetle teslim olmadıkça, iman etmiş olmazlar."** *(Nisa Suresi:65)* kavl-i şerifi de, Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* in hükmüne razı olmayanların tekfiri (kâfir sayılması) hakkında bir delildir.

Yine böylece Mevlâ Tealâ'nın:

« ... فَلْيَحْذَرِ الَّذِينَ يُخَالِفُونَ عَنْ اَمْرِهِ اَنْ تُصِيبَهُمْ فِتْنَةٌ اَوْ يُصِيبَهُمْ عَذَابٌ اَلِيمٌ (٦٣) »

"Onun (peygamberimin) **emrine aykırı davrananlar, kendilerine bir fitne isabet etmesinden** (dünyada başlarına bir belâ gelmesinden) **yahut** (ahirette) **onlara çok acı verici bir azap** (gelip) **çatmasından sakınsınlar."**

(Nur Suresi:63'den) Kavl-i şerifi de, Efendimiz *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* e muhalefetin büyük bir masiyet olduğuna delâlet etmektedir.

İşte bütün bu ayet-i celilelerde, ister şüphe, ister inatçılık yüzünden Allah-u Tealâ'nın veya Resulünün emirlerinden her hangi birini reddedenin islâmdan hariç (çıkmış) olduğuna dair deliller bulunmaktadır ki bu, "zekâtı vermemeğe kalkan kimselerin mürted (dinden dönmüş) sayılıp, öldürülmeleri, çoluk çocuklarının da esir edilmeleri" hakkında sahabe-i kiramın verdiği hükme bir esas teşkil etmektedir.

EHLİ KİTABIN TAĞUT'A İMANLARINI AÇIKLAYAN DİĞER BİR AYET-İ KERİME:

« اَلَمْ تَرَ اِلَى الَّذِينَ اُوتُوا نَصِيباً مِنَ الْكِتَابِ يُؤْمِنُونَ بِالْجِبْتِ وَالطَّاغُوتِ وَيَقُولُونَ لِلَّذِينَ كَفَرُوا هٰـؤُلَآءِ اَهْدٰى مِنَ الَّذِينَ اٰمَنُوا سَبِيلاً (٥١) »

"Kendilerine kitaptan nasip verilenleri görmedin mi? Cibt'e (puta) **ve tagut'a** (şeytana) **inanıyorlar,** (diğer) **kâfirler için de: 'Bunlar iman edenlerden daha doğru bir yoldadır.' diyorlar."** *(Nisa Suresi:51)*

ALLAH-U TEALÂ'NIN İNDİRDİĞİ İLE HÜKMETMEYENLERİN KÂFİR OLDUKLARINI BEYAN EDEN VE ALLAHU TEALÂ'NIN HÜKMÜNDEN DAHA GÜZEL BİR KANUN OLMAYACAĞINI AÇIKLAYAN AYETİ KERİMELER:

« ... وَمَنْ لَمْ يَحْكُمْ بِمَا اَنْزَلَ اللّٰهُ فَاُولٰئِكَ هُمُ الْكَافِرُونَ (٤٤) »

"Kim Allah (-u Tealân) **ın indirdiği** (hükümler) **ile hükmetmezse işte onlar kâfirlerin ta kendileridir."** *(Maide suresi 44'den)*

« ... وَمَنْ لَمْ يَحْكُمْ بِمَا اَنْزَلَ اللّٰهُ فَاُولٰئِكَ هُمُ الظّٰالِمُونَ (٤٥) »

"Kim Allahın indirdiği ile hükmetmezse, işte onlar zalimlerdir." *(Maide Suresi :45'den)*

« ... وَمَنْ لَمْ يَحْكُمْ بِمَا اَنْزَلَ اللّٰهُ فَاُولٰئِكَ هُمُ الْفَاسِقُونَ (٤٧) »

"Kim Allahın indirdiği ile hükmetmezse işte onlar fasıklardır." *(Maide Suresi:47"den)*

Bu ayet-i celilelerde Allah-u Tealâ'nın indirdiği hükümler ile hükmetmeyenlere üç yönden bakılmıştır ki, onların bu hareketleri, o hükümleri inkâr manasını taşıdığı için onlar **"Kâfir"** diye adlandırılmış; Allah'ın hükmü adalet, onun zıddı ise zulüm olduğundan **"Zalim"** diye isimlendirilmiş. Allahın emrinden çıkış manası göz önüne alınarak da **"Fasık"** diye zikredilmişlerdir.

« اَفَحُكْمَ الْجَاهِلِيَّةِ يَبْغُونَ وَمَنْ اَحْسَنُ مِنَ اللّٰهِ حُكْماً لِقَوْمٍ يُوقِنُونَ (٥٠) »

"Yoksa onlar (islâm öncesi) **cahiliyyet hükmünü** (idaresini) **mi arıyorlar? Şüphesiz inanan bir kavim için, hükmü Allah'tan daha güzel olan kim vardır?"** *(Maide Suresi:50)*

Mevlâ Tealâ, münafıkların Tağut'a baş vurma isteklerini açıkladıktan sonra, Resulullah'a müracaat'tan nefret ettiklerini beyan etmek suretiyle, hâllerinin taaccübe şayan (şaşılmaya lâyık) olduğunu bir kat daha te'kid etmek üzere şöyle buyuruyor:

وَاِذَا قِيلَ لَهُمْ تَعَالَوْا اِلىٰ مَا اَنْزَلَ اللّٰهُ وَاِلَى الرَّسُولِ رَاَيْتَ الْمُنَافِقِينَ يَصُدُّونَ عَنْكَ صُدُوداً (٦١)

KELİME MANASI (61)

(وَاِذَا قِيلَ) **Denildiğinde,** kime? (لَهُمْ) **onlara,** ne denildiğinde? (تَعَالَوْا) **gelin** (başvurun) Neye? (اِلىٰ مَا) **o şeye ki,** (اَنْزَلَ) **indirdi,** kim? (اللّٰهُ) **Allah** (-u Tealâ), yani aranızdaki meselelerde Allah-u Tealâ'nın Kur'an-ı Keriminde indirdiği hükümlere baş vurun, daha? (وَاِلَى الرَّسُولِ) **ve peygambere,** yani: "Aranızda hükmetmek için gönderilmiş olan peygambere müracaat edin."denildiğinde, (رَاَيْتَ) **sen görürsün,** kimi? (الْمُنَافِقِينَ) **münafıkları,** ne oldukları hâlde? (يَصُدُّونَ) **iraz ediyor** (yüz çeviriyor) **lar,** kimden? (عَنْكَ) **senden,** neyle? (صُدُوداً)**tam bir yüz çevirmekle.**

MEALİ ŞERİFİ (61)

Onlara: "Allah (-u Tealân) **ın indirdiği** (Kur'an-ı Kerimin hükümleri) **ne ve resüle gelin** (aramızdaki meselelerde onlara baş vuralım)." **denildiği zaman, münafıkların senden tam manasıyla iraz ettiklerini** (iyice uzaklaştıklarını) **görürsün.**

İ Z A H A T

Tefsiri Kebir'de zikredildiğine göre, münafıkların Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* in hükmünden yüz çevirmelerinin sebebi, kendilerinin zalim olup, Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* in rüşvet kabul etmeyerek doğru hükmedeceğini bilmeleridir. Çünkü hain olan daima haktan korkar ve hakkı iptal edecek kimseleri arar bulur.

Ebussuûd tefsirinde zikredildiğine göre, bu ayet-i celilede zamir yerine, ismi zahirin zikredilmesi, yani (رَاَيْتَهُمْ) "Onları görürdün." yerine, (رَاَيْتَ الْمُنَافِقِينَ) **"o münafıkları görürdün."** buyurulması, onların münafıklıklarını tescil (yazı ile belirtmek), ayrıca onları zem ve tenkit için olmakla beraber, hükmün illetine de işaret etmekte, yani Resulullahın hükmünden kaçmalarının sebebinin, münafıklıkları olduğunu ifade etmektedir.

MÜNAFIKLAR, ALLAH'IN İNDİRDİĞİNE VE RESULÜN HÜKMÜNE ÇAĞIRILDIKLARI VAKİT SÖYLEDİKLERİ DİĞER SÖZLERİ VE YAPTIKLARI HAREKETLERİ AÇIKLAYAN AYET-İ KERİMELER:

« وَاِذَا قِيلَ لَهُمْ تَعَالَوْا اِلى مَا اَنْزَلَ اللّٰهُ وَاِلَى الرَّسُولِ قَالُوا حَسْبُنَا مَا وَجَدْنَا عَلَيْهِ اٰبَآءَنَا

Ayet: 61

اَوَلَوْ كَانَ اٰبَآؤُهُمْ لَايَعْلَمُونَ شَيْئًا وَلَايَهْتَدُونَ (١٠٤) »

"Onlara: 'Allah'ın indirdiğine ve Resül'e gelin.' denildiği vakitte: 'Babalarımızı üzerinde bulduğumuz (yol) **bize yeter.' derler. Babaları hiç bir şey bilmiyor ve hidayeti** (dosdoğru yolu) **bulamamışlarsada mı?** (onlara uyacaklar)." *(Maide Suresi:104)*

« وَاِذَا قِيلَ لَهُمُ اتَّبِعُوا مَا اَنْزَلَ اللّٰهُ قَالُوا بَلْ نَتَّبِعُ مَا وَجَدْنَا عَلَيْهِ اٰبَاءَنَا اَوَلَوْ كَانَ الشَّيْطَانُ يَدْعُوهُمْ اِلٰى عَذَابِ السَّعِيرِ (٢١) »

"Onlara: 'Allah'ın indirdiğine tâbi olun.' denildiği zaman: 'Hayır! Biz atalarımızı üzerinde bulduğumuz şeye (yola) **uyarız.' derler. Ya şeytan onları kızgın** (cehennem) **azab** (ın) **a çağırıyorsa** (yine atalarına mı uyacaklar?)." *(Lokman Suresi:21)*

« وَاِذَاقِيلَ لَهُمُ اتَّبِعُوا مَا اَنْزَلَ اللّٰهُ قَالُوا بَلْ نَتَّبِعُ مَا اَلْفَيْنَا عَلَيْهِ اٰبَآءَنَا اَوَلَوْكَانَ اٰبَآؤُهُمْ لَايَعْقِلُونَ شَيْئًا وَلَا يَهْتَدُونَ (١٧٠) »

"Ve onlara (müşriklere): **'Allah'ın indirdiğine uyun.' denildiği zaman, 'Hayır! biz atalarımızı üzerinde bulduğumuz şeye uyarız,' derler. Ya ataları hiç bir şey anlamamış, doğruyu da bulmamış idiyseler** (yine de onlara mı uyacaklar?)." *(Bakara Suresi:170)*

« وَيَقُولُونَ اٰمَنَّا بِاللّٰهِ وَبِالرَّسُولِ وَاَطَعْنَا ثُمَّ يَتَوَلّٰى فَرِيقٌ مِنْهُمْ مِنْ بَعْدِ ذٰلِكَ وَمَا اُولٰئِكَ بِالْمُؤْمِنِينَ (٤٧) وَاِذَا دُعُوا اِلَى اللّٰهِ وَرَسُولِهِ لِيَحْكُمَ بَيْنَهُمْ اِذَا فَرِيقٌ مِنْهُمْ مُعْرِضُونَ (٤٨) وَاِنْ يَكُنْ لَهُمُ الْحَقُّ يَأْتُوا اِلَيْهِ مُذْعِنِينَ (٤٩) اَفِي قُلُوبِهِمْ مَرَضٌ اَمِ ارْتَابُوا اَمْ يَخَافُونَ اَنْ يَحِيفَ اللّٰهُ عَلَيْهِمْ وَرَسُولُهُ بَلْ اُولٰئِكَ هُمُ الظَّالِمُونَ (٥٠) »

"(Münafıklar) 'Allaha ve peygambere inandık ve itaat ettik' derler de ondan sonra da içlerinden bir zümre (Allah ve Resulünün hükmüne boyun eğmekten) **yüz çevirirler. Bunlar inanmış kimseler değildirler. "**

"Onlar, aralarında hüküm vermesi için Allaha ve Peygambere çağırıldıklarında, (bakarsın ki) **içlerinden bir kısmı hemen yüz çevirip dönücüdürler."**

"Ama, eğer (Allah ve Resulünün hükmettiği) **Hak kendilerinin lehinde ise, ona, itaatla** (gönülden bağlı olarak saygı ile) **koşa koşa gelirler."**

"Onların kalplerinde bir hastalık (küfür) **mü var? Yoksa** (onun hak peygamber oluşundan) **şüphe mi ettiler? Yahut Allah ve Resulünün kendilerine Zulüm** (haksızlık) **edeceklerinden mi korkuyorlar? Hayır! Asıl zalimler** (haksızlar) **kendileridir."** *(Nur Suresi:47-50)*

ALLAH VE RESÜLUNÜN HÜKMÜNE ASLA İSYAN EDİLEMEYECEĞİNİ VE İSYAN EDENLERİN HÂLİNİ BEYAN EDEN BİR AYET-İ KERİME:

« وَمَا كَانَ لِمُؤْمِنٍ وَلاَ مُؤْمِنَةٍ اِذَا قَضَى اللّٰهُ وَرَسُولُهُ اَمْراً اَنْ يَكُونَ لَهُمُ الْخِيَرَةُ مِنْ اَمْرِهِمْ وَمَنْ يَعْصِ اللّٰهَ وَرَسُولَهُ فَقَدْ ضَلَّ ضَلاَلاً مُبِيناً (٣٦) »

"Allah ve Resulü bir işe hükmettiği zaman, mümin olan bir erkek ve kadın için (ona aykırı olacak) **işlerinde kendilerine muhayyerlik** (istediğini belirtme ve seçme hakkı) **yoktur. Kim Allaha ve Resulüne isyan eder** (karşı gelir) **se, muhakkak ki o, apaçık bir sapıklıkla** (hak yoldan) **sapmıştır."** *(Ahzab Suresi:36)*

Mevlâ Tealâ, münafıkların Resulullah'tan yüz çevirdiklerini açıkladıktan sonra, sahtekârlık ve yalancılıkla Resulullah'a geldiklerini beyan etmek üzere şöyle buyuruyor:

فَكَيْفَ اِذَا اَصَابَتْهُمْ مُصِيبَةٌ بِمَا قَدَّمَتْ اَيْدِيهِمْ ثُمَّ جَآؤُكَ يَحْلِفُونَ بِاللّٰهِ اِنْ اَرَدْنَا اِلاَّ اِحْسَاناً وَتَوْفِيقاً (٦٢)

KELİME MANASI (62)

(فَكَيْفَ) **Ya nasıl ?** (hâlleri nasıl olur?), ne zaman? (اِذَا اَصَابَتْ) **isabet ettiğinde,** kime? (هُمْ) **onlara,** ne? (مُصِيبَةٌ) **bir musibet,** yani başlarına bir felâket gelince, ne sebebiyle? (بِمَا) **o şey** (ler) **sebebiyle ki,** (قَدَّمَتْ) **takdim etti** (işledi), ne? (اَيْدِيهِمْ) **elleri,** yani tağuta müracaat etmek ve senin hükmünden dönmek gibi işledikleri suçlar sebebiyle başlarına bir felâket gelip de, (ثُمَّ جَآؤُ) **sonra geldiklerinde** kime? (كَ) **sana,** ne oldukları hâlde? (يَحْلِفُونَ) **yemin eder oldukları hâlde,** kime? (بِاللّٰهِ) **Allah** (-u Tealây) **a,** ne diye? (اِنْ اَرَدْنَا) **biz muradetmedik,** yani senden başkasına danışarak kastetmedik, (اِلاَّ اِحْسَاناً) **ancak ihsan** (hasımlara iyilik), daha? (وَتَوْفِيقاً) **tevfik** (aralarını bulmak diledik).

MEALİ ŞERİFİ (62)

Ya nasıl? elleriyle yaptıkları yüzünden, başlarına bir musibet (felâket) **gelince, hemen sana gelirler de "Biz yalnızca iyilik etmek ve arayı bulmak istedik." diye Allaha yemin ederler.**

İ Z A H A T

Beğavî ve Fahrurrazî tefsirlerinde zikredildiğine göre, münafıklara isabet eden musibetten maksadın ne olduğu hakkında bir kaç görüş vardır.

1 - Hazreti Ömer *(Radıyallahu Anh)* ın, Resulullahın hükmüne razı olmayan o münafığı öldürmesidir. Çünkü bu hadiseden sonra, o münafığın yakınları Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* e gelerek, maksatlarının ıslah ve hayır olduğunu, kötülük ve zarar olmadığını açıklayıp, Hazreti Ömer *(Radıyallahu Anh)* ın öldürdüğü kimsenin diyetini ödemesini istediler.

Bunun üzerine Mevlâ Tealâ bu ayeti celileyi indirerek:**"Senin hükmüne razı olmadıkları hâlde, başlarına bir musibet geldiğinde neden sana geliyorlar."** buyurmuştur. Bu mana imam-ı Zeccac tarafından tercih edilmiştir.

2 - Ebû Aliyyil Cübâî'*(Rahimehullah)* ın buyurduğuna göre bu musibetten maksat, Allah-u Tealâ'nın:

« لَئِن لَّمْ يَنتَهِ الْمُنَافِقُونَ وَالَّذِينَ فِي قُلُوبِهِم مَّرَضٌ وَالْمُرْجِفُونَ فِي الْمَدِينَةِ لَنُغْرِيَنَّكَ بِهِمْ ثُمَّ لَا يُجَاوِرُونَكَ فِيهَا إِلَّا قَلِيلًا (٦٠) مَّلْعُونِينَ أَيْنَمَا ثُقِفُوا أُخِذُوا وَقُتِّلُوا تَقْتِيلًا (٦١) »

"Andolsun ki, Münafıklar, kalplerinde bir hastalık bulunanlar (fuhuş düşüncesi taşıyanlar) **ve şehirde kötü haber yayanlar** (bu hâllerinden) **vazgeçmez** (ler) **se, elbette muhakkak seni kendilerine musallat ederiz** (onlarla savaşmanı ve onları şehirden sürüp çıkarmanı sana emrederiz) **Sonra orada sana ancak az bir zaman komşu olabilirler. Hepsi de melûnlar** (Allahın rahmetinden kovulmuş) **olarak. Nerede ele geçirilirlerse, yakalanırlar, öldürülmekle öldürülürler."** *(Ahzab Suresi :60-61)*

Ayet-i celileleriyle:

« فَإِن رَّجَعَكَ اللَّهُ إِلَىٰ طَائِفَةٍ مِّنْهُمْ فَاسْتَأْذَنُوكَ لِلْخُرُوجِ فَقُل لَّن تَخْرُجُوا مَعِيَ أَبَدًا وَلَن تُقَاتِلُوا مَعِيَ عَدُوًّا إِنَّكُمْ رَضِيتُم بِالْقُعُودِ أَوَّلَ مَرَّةٍ فَاقْعُدُوا مَعَ الْخَالِفِينَ (٨٣) »

"Eğer Allah seni (Tebuk'tan Medine-i Münevvere'ye), **onlardan** (orada kalmış olan münafıklardan) **bir zümrenin yanına döndürür de** (başka bir savaşa) **çıkmak için senden izin isterlerse, De ki: 'Benimle beraber katiyyen ve ebedi** (olarak sefere) **çıkmayacaksınız ve benimle beraber hiç bir düşmanla asla savaşmayacaksınız. Çünkü siz ilk defa** (Tebuk seferinden geri kalıp evlerinizde) **oturmaya razı oldunuz, öyleyse geri kalan** (kadın ve çocuk) **larla beraber oturun."** *(Tövbe Suresi : 83)*

Ayet-i celilesinde Resulüne emretmiş olduğu: "Onları gazalarda yanına almaması, son derece alçaltması ve huzurundan kovması gibi muamelelerdir ki, bunlar onları son derece rezil edeceğinden başlarına gelen musibetler arasında sayılmışlardır.

3 - Bu musibet münafıklara dünya ve ahirette isabet edecek her türlü belâyı içine almaktadır.

4 - Ebû Müslim el İsfahânî *(Rahimehullah)* Hazretleri buyurmuştur ki: Allah-u Tealâ münafıkların Tağut'un hükmüne rağbet edip, resulünün hükmünden hoşlanmadıklarını beyan ettikten sonra, Resulüne: "Yakında o münafıkların

başına bir takım belâlar açıldığında kendisine müracaat ederek, inandıklarını açıklamaya ve niyetlerinin iyilikten başka bir şey olmadığına dair yemin etmeğe mecbur kalacaklarını." müjdelemiştir. Nitekim Arapların âdeti, müjdeleme ve korkutma anında bu ayet-i celilede olduğu gibi, **"Şöyle şöyle olduğu zaman senin hâlin nasıl olur?"** şeklinde ifadeler kullanmaktır.

Ayet-i celilede geçen ihsan ve Tevfikin tefsiri hakkındada bir kaç görüş vardır.

1 - Bunun manası: "Biz Resulullahtan başkasına müracaat ederek ancak hasımlarımıza iyilik etmek ve aramızdaki anlaşmayı devam ettirmek istedik, çünkü hasımlarımız olan yahudiler Resulullahın yanında seslerini yükseltemez ve hükmüne karşı gelemezlerdi." demektir ki, bu takdirde Resulullahtan başkasına müracaat, güya o münafıkların hasımları olan o yahudilere bir takım iyilikleriydi.

2 - Buranın manası: Biz Hazreti Ömere müracaat etmekle, ancak onun doğru bir hüküm vererek arkadaşımıza iyilik etmesini ve arayı bulmasını kastetti ki, bu arada onun, Resulün hükmünün aynısını vereceğini aklımıza bile getirmedik." demektir.

3 - Burada mana: "Ey Allahın resulü! Senin acı olan gerçeği söyleyeceğini bildiğimizden, senden başkası, ortayı bularak iki hasımdan her birine diğerine iyilik etmesini emredip arayı bulur ümidiyle senden başkasına gittik." demek de olabilir.

Kurtubî tefsirinde zikredildiğine göre, bu ayet-i celile Kuba mescidinin bulunduğu yerde, Mescid-i Dırar'ı bina edenler hakkında inmiştir. Şöyle ki: Allah-u Tealâ, onların münafıklıklarını açıklayıp, mescidlerinin yıkılmasını emredince, Onlar kendilerini müdafaa etmek üzere Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* e gelerek: "Biz bu mescidi inşa etmekle ancak Allah-u Tealâ'ya itaat ve Kur'ana muvafakat etmek (uymak) istedik." diye, yalan yere yemin ettiler.

İNSANLARIN BAŞINA GELEN BELALARIN KENDİ SUÇLARI SEBEBİYLE OLDUĞUNU BEYAN EDEN DİĞER AYET-İ KERİMELER:

« مَا أَصَابَكَ مِنْ حَسَنَةٍ فَمِنَ اللّٰهِ وَمَا أَصَابَكَ مِنْ سَيِّئَةٍ فَمِنْ نَفْسِكَ وَأَرْسَلْنَاكَ لِلنَّاسِ رَسُولاً وَكَفَىٰ بِاللّٰهِ شَهِيداً (٧٩) »

"Sana gelen iyilik, Allah (-u Tealâ) **dandır, başına gelen kötülük ise nefsindendir. Seni insanlara elçi gönderdik** (buna) **şahit olarak da Allah** (-u Tealâ) **yeter."** *(Nisa Suresi : 79)*

« وَإِذَا أَذَقْنَا النَّاسَ رَحْمَةً فَرِحُوا بِهَا وَإِنْ تُصِبْهُمْ سَيِّئَةٌ بِمَا قَدَّمَتْ أَيْدِيهِمْ إِذَا هُمْ يَقْنَطُونَ (٣٦) »

"İnsanlara bir rahmet tattırdığımızda ona sevinirler, şayet yaptıklarından ötürü başlarına bir fenalık gelse, hemen ümitsizliğe düşüverirler." *(Rum Suresi: 36)*

Ayet: 63

Mevlâ Tealâ, münafıkların yalan yanlış bir takım özürler ve yeminler ortaya koyduklarını açıkladıktan sonra, onlara karşı nasıl muamele etmesi gerektiğini, habibine emretmek üzere şöyle buyuruyor:

اُولٰٓئِكَ الَّذِينَ يَعْلَمُ اللّٰهُ مَا فِى قُلُوبِهِمْ فَاَعْرِضْ عَنْهُمْ وَعِظْهُمْ وَقُلْ لَهُمْ فِى اَنْفُسِهِمْ قَوْلاً بَلِيغاً (٦٣)

KELİME MANASI (63)

(اُولٰٓئِكَ) **İşte onlar,** kimlerdir? (الَّذِينَ) **o kimselerdir ki,** (يَعْلَمُ) **biliyor,** kim? (اللّٰهُ) **Allah** (-u Tealâ), neyi? (مَا) **o şeyi ki,** nerededir? (فِى قُلُوبِهِمْ) **kalplerindedir,** onların hâli böyle olunca, (فَاَعْرِضْ) **yüz çevir,** kimden? (عَنْهُمْ) **onlardan** (lâflarına bakma), daha? (وَعِظْ) **vaaz et,** kime? (هُمْ) **onlara,** yani dilinle vaaz ederek onları münafıklıktan men et, (وَقُلْ) **ve söyle,** kime? (لَهُمْ) **onlara,** ne hakkında? (فِى اَنْفُسِهِمْ) **nefisleri hakkında,** veya **kimse olmadığı bir yerde yalnız başlarına,** ne söyle? (قَوْلاً) **bir söz ki,** (بَلِيغاً) **beliğ** (çok tesir edici).

MEALİ ŞERİF (63)

İşte onlar, Allah (-u Tealân) **ın, kalplerindekini bildiği kimselerdir. Onlardan yüz çevir** (lâflarına aldırma), **kendilerine vaaz et** (öğüt ver) **ve onlara, kendileri hakkında tesirli söz söyle.**

İ Z A H A T

Tefsiri Kebirde zikredildiğine göre, Allah-u Tealâ bu ayet-i celilesinde Resulüne, münafıklara karşı üç türlü muamele yapmasını emretmiştir.

1 - **"Onlardan yüz çevir."** Kavl-i şerifidir ki bu, iki manaya gelir.

1. Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* in, onların özrünü kabul etmeyip, onlara aldanmamasıdır. Zira başkasının özrünü kabul etmeyip ona kızmaya devam eden kişi, ona iltifat etmeyip, ondan yüz çevirmekle vasıflandırılır.

2. Bu söz: "Onlardan yüz çevirmekle yetin, perdelerini yırtma ve onların içinde bulunanın hakikatını bildiğini kendilerine açıklama." manasına da gelebilir. Zira düşmanıyla yüz göz olup kalbinde olanı bildiğini kendisine açıklayan kişinin bu hareketi çok kere düşmanını, açıkça düşmanlık yapmaktan çekinmemeye cesaretlendirebilir ki, bu takdirde şer artar. Lâkin düşmanını hâli üzere bırakırsa, o korku ve endişe içinde kalır ki, bu takdirde şer azalır.

2 - **"Onlara vaaz et!"** kavl-i şerifidir. Bundan maksat:

« اُدْعُ اِلٰى سَبِيلِ رَبِّكَ بِالْحِكْمَةِ وَالْمَوْعِظَةِ الْحَسَنَةِ ... (٢٥) »

"Rabbinin yoluna hikmetle ve güzel öğütle davet et." *(Nahl Suresi:125'den)* ayet-i celilesinde beyan edildiği üzere, münafıkları nifaktan, hileden, tuzaktan, hasetten ve yalandan menedip, ahiret azabıyla korkutmaktır.

3 - **"Onlara kendi nefislerinde çok belâğatlı bir söz söyle."** Kavli şerifidir, buna da üç türlü mana verilmiştir:

1. "Onlara, kalplerine tesir edecek, onları üzecek ve korkutacak, belâğatlı sözler söyle!" Bu manaya göre ayet-i celilede takdim ve tehir vardır.

2 . Ayet-i celilede takdim ve tehir olmamasına göre mana: "Onlara, pis nefisleri ve nifak üzere dürülmüş (katmerlenmiş) kalpleri hakkında: 'Allah sizin kalplerinizde olanı muhakkak bilmektedir, dolayısıyla onu gizlemeye çalışmanız size bir fayda sağlamayacaktır. O hâlde kalplerinizi nifaktan temizleyin, yoksa Allah-u Tealâ size, müşrik olduklarını açıklayanlara indirdiği belânın aynısını veya ondan daha şerli ve katısını yollayacaktır.' şeklinde belâğatlı bir söz söyle." demektir.

3 . "Onlara, tenhada kendi başlarına kaldıkları vakitte, kalplerini yumuşatacak ve fıtrat-ı asliyelerini (doğuştan kendilerinde bulunan islâm kabiliyetlerini) tahrik edecek, çok tesirli sözler söyle ki imanlarına vesile olsun." demektir. Zira bir kimseye insanlar içinde nasihat etmek, onu utandıracağından, gizli nasihatta çok menfaatler vardır.

Hâzin tefsirinde zikredildiğine göre, Ulema, belâğatın tarifi hakkında çok söz söylemişlerdir.

1 . Belâğat en güzel bir lâfızla manayı akla ulaştırmaktır.

2 . Mananın doğruluğuyla beraber ibarenin güzelliğinden ibarettir.

3 . Lâfzı az olup, manası çok olan en güzel sözlerdir.

4 . Başı sonunu dinlemeye teşvik eden cazip kelâmlardır.

5 . Lâfzı manasına, manası da lâfzına uygun olup, manası kalbe ulaşmadan önce, lâfzı kulağa varmayandır, yani lâfzı bitmeden, manası anlaşılan kelâmdır.

Ayet-i celilede geçen: "Kavl-i belîğ" den maksat ise, onlara: "Sizin kalbinizdeki nifak ve tuzak Allah indinde malumdur, dolayısıyla sizinle diğer kâfirler arasında hiç bir fark yoktur, ancak siz kendinizi imanlı gösterdiğiniz için Allah-u Tealâ sizden kılıcı kaldırmıştır. Fakat bu çirkin işlerinize devam ederseniz küfür üzere daim olduğunuz herkesçe bilinecektir ki, o takdirde size de kılıç gerekecektir." şeklinde sözler söylenerek, onları dünya azabı ile korkutmaktır.

Ayet-i celilede geçen "Kavl-i belîğ" in, vaazın sıfatı olması da mümkündür ki, bu takdirde Mevlâ Tealâ onlara vaaz edilmesini, ayrıca bu vaazın da kavl-i belîğ'le yapılmasını emretmiştir. Bu da, o vaazın uzun, lâfızları ve manaları güzel, terğib ve terhibe müştemil (korkutma ve müjdelemeyi içeren), sevap ve azabı açıklayan çok belâğatlı bir söz olmasıdır. Zira bu şekilde söylenen sözlerin kalpte tesiri büyük olacağı gibi, kısa, lâfzı düşük, manası az olan sözler ise, tamamen tesirsiz olur.

Ayet: 64

Mevlâ Tealâ, Resulüne itaatın vacip olduğunu, bazılarının ise itaat etmeyip Tağut'a baş vurduklarını beyandan sonra, peygambere itaat etmenin son derece gerekli olduğunu açıklamak ve teşvik etmek üzere şöyle buyuruyor:

وَمَا اَرْسَلْنَا مِنْ رَسُولٍ اِلاَّ لِيُطَاعَ بِاِذْنِ اللّٰهِ وَلَوْ اَنَّهُمْ اِذْ ظَلَمُوا اَنْفُسَهُمْ جَآؤُكَ فَاسْتَغْفَرُوا اللّٰهَ وَاسْتَغْفَرَ لَهُمُ الرَّسُولُ لَوَجَدُوا اللّٰهَ تَوَّاباً رَحِيماً (٦٤)

KELİME MANASI (64)

(وَمَا اَرْسَلْنَا) **Biz göndermedik,** kimi? (مِنْ رَسُولٍ) **hiç bir peygamberi,** yani biz hiç bir peygamberi, hiç bir şey için göndermedik, (اِلاَّ لِيُطَاعَ) **ancak itaat olunsun için** (gönderdik), neyle? (بِاِذْنِ اللّٰهِ) **Allahın izniyle,** yani o peygambere itaat edilmesini emretmesi sebebiyle, (وَلَوْ اَنَّهُمْ) **eğer onlar,** (اِذْ ظَلَمُوا) **zulmettikleri vakitte,** kime? (اَنْفُسَهُمْ) **nefislerine,** yani senin hükmüne razı olmayıp tağut'a müracaat etmek suretiyle münafıklık yaparak canlarını cehenneme arzettiklerinde, (جَآؤُكَ) **gelseler,** kime? (كَ) **sana,** yani bu günahlarının peşine hiç beklemeden suçlarından tövbe etmek ve seninle tevessül (seni Allah ile aralarında vesile ve aracı) etmek üzere sana gelseler de, (فَاسْتَغْفَرُوا) **mağfiret dileseler,** kimden? (اللّٰهَ) **Allah** (-u Tealâ) **dan,** yani yaptıklarına pişman olup, vazgeçerek günahlarının affını Allah-u Tealâ'dan isteseler, daha? (وَاسْتَغْفَرَ) **mağfiret dilese,** kim için? (لَهُمْ) **onlar için,** kim? (الرَّسُولُ) (o büyük) **peygamber,** yani sen de onların affını benden istesen, (لَوَجَدُوا) **elbette bulurlar,** kimi? (اللّٰهَ) **Allah** (-u Tealây) **ı,** ne olduğu hâlde? (تَوَّاباً) **tövbeleri** (ni) **son derece kabul edici,** ondan bedel, (رَحِيماً) (kendilerine) **ziyade acıyıcı.**

MEALİ ŞERİFİ (64)

Biz her peygamberi ancak, Allah (-u Tealân) **ın izniyle** (kendisine) **itaat olunsun için gönderdik. Eğer onlar** (münafıklık yaparak) **kendilerine zulmettikleri zaman sana gelseler de, Allah** (-u Tealâ) **dan mağfiret** (bağışlanmayı) **dileseler, Resül** (o en büyük peygamber) **de, onlar için istiğfar etseydi, elbette Allah** (-u Tealây) **ı ziyadesiyle tövbeleri kabul edici, çok acıyıcı bulurlardı.**

İ Z A H A T

Tefsiri Kebir'de zikredildiğine göre, ayet-i celilede geçen **"İzin"** den maksat, tevfik ve iane (muvaffak kılmak ve yardım etme) manasındadır. Buna göre ayet-i celilenin takdiri: **"Biz her gönderdiğimiz resulü, ancak bizim tevfikimiz** (muvaffak kılınmamız) **ve ianemiz** (yardımımız) **la itaat olunması için gönderdik."** demektir ki, bu, Allah-u Tealâ'nın herkesin resule itaatını mura-

detmediğini, ancak bunu itaata muvaffak kıldığı müminlerden istediğini, onun tevfikinden mahrum olanlardan ise böyle bir şey muradedilmediğini açıklamaktadır.

Zira Allah-u Tealâ'nın muradı iradesinden tahallûf etmeyeceğinden (istediği şeyin olmaması mümkün olmadığından) Mevlâ Tealâ'nın peygambere itaat etmeyeceğini bildiği bir kâfirin itaatını muradetmesi muhal (imkânsız) olduğu için buradaki "izni" irade manasında anlamak mümkün olmaz.

Ancak, emir manasında anlaşılabilir ki, buna göre mana: **"Biz her gönderdiğimiz resulü, ancak bizim emrimizle itaat olunması için gönderdik."** demek olur. Dolayısıyla, Kazî Beyzâvî'nin de beyanına göre, burada: "Resulullahın hükmüne razı gelmeyenin, müslüman olduğunu söylese de, kâfir olduğu ve öldürülmesi gerektiği" hakkında bir delil vardır.

Şöyle ki: Peygamberin gönderilmesi, Allahın emriyle itaat olunması için olduğuna göre, O'nun hükmüne razı gelmeyerek, O'na itaat etmeyen, O'nun risaletini kabul etmemiş olur ki, böyle bir kimsenin katli vacip (oldürülmesi gerekli) olan kâfirlerden olduğunda şüphe yoktur.

Nesefî ve Hâzin tefsirlerinde zikredildiğine göre, bu ayet-i celilede Resule itaatın Allah-u Tealâ'ya itaat etmek, ona isyanın da Allah-u Tealâ'ya isyan etmek olduğuna dair açık bir delil vardır.

Tefsiri Kebir'de zikredildiğine göre, bu ayet-i celile, Her resulün yeni bir şeriata sahip olduğuna delâlet eder. Zira bir resul kendinden evvel geçen resulün şeriatına davet etmiş olsa, hakikatte kendisine itaat edilmiş sayılmaz. O takdirde itaat edilen ancak o şeriatı vaz (tayin) etmiş olan geçmiş peygamberdir. Allah-u Tealâ her resule itaat edilmesine bu ayet-i celilede hükmettiğine göre, bundan her resulün müstakil bir şeriata sahip olduğu anlaşılır.

Yine bu ayet-i celile, enbiyanın bütün günahlardan masum (korunmuş) olduklarına delâlet etmektedir. Zira bu ayet-i celile peygamberlere kayıtsız şartsız itaatın vacibolduğunu ifade ettiğine göre, peygamberler masum olmayıp, günah işlemeleri caiz olduğu takdirde, ümmetleri de onlara itaatla memur olduğundan, o masiyete itaatla emrolunmuş olmaları gerekir. Halbuki masiyet haramdır, bu ise vaciple haramın bir şey üzerinde toplanmasını gerektirir bu da muhaldir ki, muhali gerektiren şey de muhal olacağından, peygamberlerin masum olmamaları ise muhaldir. dolayısıyla bütün peygamberler masumlardır.

Ayet-i celilede geçen: (وَلَوْ اَنَّهُمْ اِذْ ظَّلَمُوا اَنْفُسَهُمْ جَآؤُكَ فَاسْتَغْفَرُوا اللّٰهَ وَاسْتَغْفَرَ لَهُمُ الرَّسُوْلُ لَوَجَدُوا اللّٰهَ تَوَّابًا رَحِيْمًا) **"Eğer onlar nefislerine zulmettiklerinde sana gelip, Allah'tan mağfiret dileseler, resul de onlar için mağfiret dilese, elbette Allah'ı, tövbelerini son derece kabul edici, ve kendilerine ziyade acıyıcı bulurlar."** kavl-i şerifinin iniş sebebi hakkında iki görüş vardır.

1 - Nefislerine zulmedenlerden maksat, geride bahsi geçen münafıklardır. Buna göre mana: "Eğer onlar Tağut'a müracaat edip, Resulullahın hükmünden kaçarak nefislerine zulmettikleri vakitte, peygamberin huzuruna gelip, yaptıklarından dolayı pişmanlıklarını açıklasalar, günahlarından tövbe

edip Allah'tan mağfiret dileseler, o tövbeleri anında peygamber de onlar için Allah'tan mağfiret dilerse, elbette Allah-u Tealâ'yı tövbelerini son derece kabul edici ve kendilerine ziyade acıyıcı olarak bulurlardı." demektir.

2 - Ebu Bekril Esamm *(Rahimehullah)* buyurmuştur ki: "Münafıklardan bir cemaat Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* efendimize bir hile yapmak üzere anlaşarak huzuruna girdiler. Bunun üzerine hemen Cibril-i Emin, Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* e gelerek bu durumu haber verdi.

O zaman Efendimiz *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)*:

٣٥٥- «انَّ قَوْماً دَخَلُوا يُرِيدُونَ اَمْراً لاَ يَنَالُونَهُ ، فَلْيَقُومُوا وَلْيَسْتَغْفِرُوا اللّٰهَ حَتّٰى اَسْتَغْفِرَ لَهُمْ»

355 - **"Şüphesiz bir cemaat ulaşamayacak** (başaramayacak) **ları bir işi niyet ederek huzuruma girdiler, kalksınlar, Allahtan mağfiret dilesinler ki, ben de onlar için istiğfar edeyim."** buyurduysa da, cemaat içinden kalkan olmadı. Efendimiz *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)*:

«اَلاَ تَقُومُونَ؟»

"Kalkmayacak mısınız?" buyurdu. Yine kalkan olmadı. Bunun üzerine, Efendimiz *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* içlerinden on iki kişinin isimlerini sayarak:

«قُمْ يَا فُلاَنُ»

"Ey filân kalk!" diye onları kaldırdı. Neticede onlar: "Evet biz, senin dediğin şekilde bir niyet taşımaktaydık, fakat şu anda nefislerimize zulmettiğimizden dolayı Allah-u Tealâ'ya tövbe ediyoruz, öyleyse sen de bizim için istiğfar et!" dedilerse de, Efendimiz *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)*:

«اَلْآنَ اُخْرُجُوا اَنَاكُنْتُ فِى بَدْءِ الْاَمْرِ اَقْرَبَ اِلَى الْاِسْتِغْفَارِوَكَانَ اللّٰهُ اَقْرَبَ اِلَى الْاِجَابَةِ اُخْرُجُوا عَنِّى»

"Şu anda (huzurumdan) **çıkın, işin başında ben istiğfar etmeye, Allah** (-u Tealâ) **da kabul etmeye daha yakındı. Benim yanımdan çıkın!"** buyurdu. *(İmam Fahruddîn-i Râzî, Mefâtîhul gayb:10/130)*

Burada: "Bu kişiler, doğru bir şekilde tövbe edip Allah-u Tealâ'dan mağfiret dileseler, elbette tövbeleri makbul olurdu, o hâlde onların istiğfarına resulün istiğfarının katılmasının ne faydası var?" diye sorulacak bir soruya bir kaç yönden cevap verilebilir:

1 - Tağut'a müracaat, Allah-u Tealâ'nın hükmüne muhalefet olduğu gibi, aynı zamanda Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* efendimize karşı işlenmiş bir kötülük sayıldığından, şüphesiz Efendimiz *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* in kalbini mahzun etmişti. Dolayısıyla bu günah sadece kendileriyle Mevlâ Tealâ arasında kalmayıp, Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* Efendimize de taallûk ettiğinden bu ayet-i celilede tövbelerinin kabulü için Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* in de kendileri için mağfiret istemesini talebetmelerinin vacibolduğu beyan edildi.

2 - Bu münafıklar, Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* in hükmüne razı gelmemekle, kendilerinden bir nevi inatçılık belirmiş oldu ki, tövbe ettikleri vakit bu inatçılığı giderecek bir iş yapmaları vaciboldu. Hiç şüphesiz ki bu

da, ancak Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* efendimize müracaat edip ondan istiğfar talebetmeleriyle mümkündür.

3 - Her hâl-ü kârda onlar tövbe etseler de, hakkıyla tövbe edemeyeceklerinden resulün istiğfarı da onların tövbelerine katıldığında, mutlaka kabule şayan olacakları için bununla emrolundular.

Ayet-i celilede: "Habibim sen onlar için istiğfar etsen." buyurulmayıp: (وَاسْتَغْفَرَ لَهُمُ الرَّسُولُ) **"O Resul kendileri için istiğfar etseydi."** buyurularak, hitap lâfzından gaibe dönüşün faydası, Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* e iclâl ve tazim (şanını büyültmek) dir. Yani onlar Resulullah'a müracaat ettiklerinde şüphesiz ki Allah-u Tealâ'nın, risaletiyle tahsis, vahyiyle ikram ederek, kullarıyla arasında sefîr (elçi) kılmış olduğu bir zata baş vurmuş olurlar ki, böyle bir zatın onlar hakkındaki şefaatı asla reddedilmez demektir.

Bu ayet-i celilenin sonunda zikredilen: (لَوَجَدُوا اللهَ تَوَّابًا رَحِيمًا) **"Elbette Allah'ı tövbelerini son derece kabul edici ve kendilerine ziyade acıyıcı olarak bulurlardı."** kavl-i şerifi, Allah-u Tealâ'nın, tövbe edenlerin tövbesini kabul edeceği, onların yalvarıp yakarmalarına acıyarak, istiğfarlarını geri çevirmeyeceği hususunda kat'i bir delildir.

Ancak şunu da belirtelim ki, Kişi diliyle istiğfar edip, ameli ile bunu gerçekleştirmediği takdirde kabul görmez. Nitekim Said ibni Cübeyr *(Radıyallahu Anh)* şöyle buyurmuştur: İstiğfar iki kısımdır ki, biri söz diğeri ise amelle yapılır. Sözle yapılan istiğfar hakkında bu ayet-i celile delildir. Amelle yapılacak istiğfar hakkında ise Allah-u Tealâ Hazretleri:

« ... وَمَا كَانَ اللهُ مُعَذِّبَهُمْ وَهُمْ يَسْتَغْفِرُونَ (٣٣) »

"Onlar istiğfar ettikleri müddetçe, Allah kendilerine azabedecek değildir."*(Enfal Suresi:33'den)* buyurmaktadır ki, buradaki istiğfarla kendilerini affettirecek amel işlemelerini kastetmiştir, zira sadece dille yapılan istiğfar yeterli değildir. Nitekim müslüman olarak tanınan kimselerden vesair din mensuplarından, dilleriyle Allahtan af istedikleri hâlde cehenneme girecek bir çok kimseler bulunacağı bilinmektedir.

Burada şunu da ifade edelim ki, Efendimiz *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* sağlığında da ne ise vefatından sonra da aynıdır. Nitekim kendisi de İbni Ömer *(Radıyallahu Anhuma)* dan rivayet edilen bir hadis-i şerifte:

٣٥٦ – عَنِ ابْنِ عُمَرَ (رضى الله عنهما) قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللهِ ﷺ: « مَنْ حَجَّ فَزَارَ قَبْرِى بَعْدَ وَفَاتِى كَانَ كَمَنْ زَارَنِى فِى حَيَاتِى »

356 - **"Her kim hac yapar da, vefatımdan sonra kabrimi ziyaret ederse, beni hayatımda ziyaret etmiş gibi olur."** buyurmuştur. *(Ali el Müttaki, Kenzül Ummal:15/651, No.42582, Beyhekî, Sünenülkübra: 5/246)*

Allâme ibn-i Kesîr, bu ayet-i celilenin tefsirinde, ulemadan bir cemaatın hususiyle içlerinden Şeyh Ebu Mansur es Sabbâğ'ın, Şamil isimli kitabında, Utbî *(Rahimehullah)* dan naklettikleri meşhur kıssayı zikretmiştir.

Ayet: 64

Utbî *(Rahimehullah)* şöyle anlatıyor: Bir kere ben Efendimiz *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* in kabrinin yanında otururken, bir arabî gelerek: "Ey Allahın resulü sana selâm olsun! Allah-u Tealâ'nın:

« ...وَلَوْ اَنَّهُمْ اِذْ ظَلَمُوا اَنْفُسَهُمْ جَآؤُكَ فَاسْتَغْفَرُوا اللّٰهَ وَاسْتَغْفَرَ لَهُمُ الرَّسُولُ لَوَجَدُوا اللّٰهَ تَوَّابًا رَحِيمًا (٦٤) »

"Eğer onlar nefislerine zulmettikleri vakit, sana gelseler de, Allah'tan mağfiret dileseler, Peygamber de onlar için mağfiret dilese, elbette Allah (-u Tealây) **ı tövbelerini son derece kabul edici ve kendilerine ziyade acıyıcı olarak bulurlar."** buyurduğunu işittim. Ben de günahımdan af dilemek üzere, seni Rabbime aracı yaparak sana geldim." dedikten sonra şu beyitleri söyledi:

« يَا خَيْرَ مَنْ دُفِنَتْ بِالْقَاعِ اَعْظُمُهُ فَطَابَ مِنْ طِيبِهِنَّ الْقَاعُ وَ الْاَكَمُ

نَفْسِي الْفِدَاءُ لِقَبْرٍ اَنْتَ سَاكِنُهُ فِيهِ الْعِفَافُ وَفِيهِ الْجُودُ وَالْكَرَمُ »

"Ey kemikleri toprakta defnedilenlerin en hayırlısı!
Ki, onların temizliğinden, düzlükler ve tepeler tertemiz oldu.
Senin sakin bulunduğun kabre canım feda olsun.
Ki onda, iffet (temizlik) **vardır ve onda cömertlik ve kerem vardır."**

O arabî kabri şeriften ayrıldıktan sonra, gözüm dalmış olacak ki, Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* Efendimizi rüyamda gördüm. Bana:

٣٥٧ – « يَا عُتْبِي الْحَقِ الْاَعْرَابِيَّ فَبَشِّرْهُ اَنَّ اللّٰهَ غَفَرَ لَهُ »

357 - **"Ey Utbî! O arabiye yetiş ve hiç şüphesiz Allah** (-u Tealân) **ın kendisini affettiğini müjdele!"** buyurdu. *(İbn-i Kesîr,1/461)*

Kurtubî ve Nesefî tefsirlerinde, Ebu Sadık *(Rahimehullah)*, Ali *(Radıyallahu Anh)* ın şöyle buyurduğunu rivayet etmiştir. Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* i defnettikten üç gün sonra, bir arabî yanımıza gelerek, kendisini Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* in kabrinin üzerine atıp, başına topraklarından serperek: "Ey Allahın Resulü! Sen söyledin biz de senin sözünü işittik, sen Allah'tan ezberledin, biz de senden ezberledik. Allah-u Tealâ'nın sana indirdikleri arasında:

« ...وَلَوْ اَنَّهُمْ اِذْ ظَلَمُوا اَنْفُسَهُمْ جَآؤُكَ فَاسْتَغْفَرُوا اللّٰهَ وَاسْتَغْفَرَ لَهُمُ الرَّسُولُ لَوَجَدُوا اللّٰهَ تَوَّابًا رَحِيمًا (٦٤) »

"Eğer onlar nefislerine zulmettikleri vakit, sana gelseler de, Allah'tan mağfiret dileseler, Peygamber de onlar için mağfiret dilese, elbette Allah (-u Tealây) **ı tövbelerini son derece kabul edici ve kendilerine ziyade acıyıcı olarak bulurlar."** ayet-i celilesi de vardı. Ben de nefsime zulmettim ve sen benim için istiğfar edesin diye sana geldim." dedi.

Bunun üzerine kabr-i şeriften ona:

« انَّهُ قَدْ غُفِرَ لَكَ » – ٣٥٨

358 -**"Şüphesiz sen affolundun!"** diye nida edildi. *(Kurtubî, 5/172, Neseft:2/108)*

İşte ehl-i sünnet müfessirlerinin muteber tefsirlerinde zikretmiş oldukları bu rivayetler, Efendimiz *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* ile vefatından sonra da tevessül edilebileceğinin (duaların kabulü ve hayırlı muratların husulü için vesile ve vasıta -aracı- kılınabileceğinin) ve huzurunda kendisi hürmetine Mevlâ Tealâ'dan mağfiret dileyenlerin ve dua edenlerin kabul edileceğinin açık delilleridir. Mevlâ Tealâ cümlemize tekrar tekrar ziyaretlerini ve huzur-u Risaletlerinde istiğfar ederek, mağfirete ermeyi nasibeylesin. Âmin..,

Alusî tefsirinde zikredildiğine göre, İbni Atâ *(Kuddise Sırruhu)* bu ayet-i celileyi: **"Habibim! Kullarım seni, benim katımda vesile edinseydiler elbette bana kavuşurlardı."** diye tefsir etmiştir.

Ulemadan bazısı buyurmuştur ki: "Allah-u Tealâ bu ayet-i celilesinde habibine Rububiyet hil'at (kaftan) larından bir hil'at verdiğini izhar etmiş (açıklamış) tır. Şöyleki: Peygamberi üzen veya sevindiren her hangi bir hükmüne razı gelmeyi, müminlerin imanına sebep kılmış ve o, Allah-u Tealâ'nın ahlâkıyla ahlâklanıp, Hak Tealâ'nın evsafı ile muttasıf olduğu için aradan vasıtalık ismini kaldırmıştır.

Hassan *(Radıyallahu Anh)* ın ne söylediğini görmez misiniz?

« وَشَقَّ لَهُ مِنِ اسْمِهِ لِيُجِلَّهُ فَذُو الْعَرْشِ مَحْمُودٌ وَهٰذَا مُحَمَّدٌ »

"Allah (-u Tealâ), **onu yüceltmek için kendi isminden onun için ayırdı. Arşın sahibi Mahmud, bu ise Muhammed'dir."**

Yani Allah-u Tealâ: "Son derece hamdolunmuş." manasında olan: **Mahmud** ism-i şerifinden, "Ziyade övülmüş" manasında olan: **Muhammed** ismini çıkarıp habibine takmıştır.

Diğer bazı büyükler de buyurmuşlardır ki: Allah-u Tealâ Hazretleri, habibine inanmadan kendisine varılacak yolu bütün kullarına kapatmıştır. Dolayısıyla onun kubbelerinin altında yürümeyenin, Allah-u Tealâ ile hiç bir alâkası yoktur. Sonra da Mevlâ Tealâ, habibinin verdiği hükme tamamen razı olup, zerre kadar karşı gelmemeyi imanın şartından kılmıştır.

O hâlde müminin Allah ve Resulü uğruna bütün tehlikelere memnun bir kalp ve güleç bir yüzle atılması lâzımdır.

RESULE İTAATIN ALLAH'A İTAAT OLDUĞU, ALLAH VE RESULÜNE İTAAT EDENLERİN AHİRETTE KİMLERLE BERABER OLACAĞINI BEYAN EDEN AYET-İ KERİMELER:

« مَنْ يُطِعِ الرَّسُولَ فَقَدْ اَطَاعَ اللّٰهَ وَمَنْ تَوَلّٰى فَمَا اَرْسَلْنَاكَ عَلَيْهِمْ حَفِيظاً (٨٠) »

Ayet: 64

"Her kim, o peygambere itaat ederse, muhakkak Allah (-u Tealây) **a itaat etmiş olur. Ve her kim** (itaattan) **yüz çevirirse,** (sen de ondan yüz çevir) **zira biz seni onlar üzerine muhafız** (bekçi) **göndermedik."** *(Nisa Suresi:80)*

« وَمَنْ يُطِعِ اللّٰهَ وَالرَّسُولَ فَاُولٰئِكَ مَعَ الَّذِينَ اَنْعَمَ اللّٰهُ عَلَيْهِمْ مِنَ النَّبِيِّينَ وَالصِّدِّيقِينَ وَالشُّهَدَآءِ وَالصّٰلِحِينَ وَحَسُنَ اُولٰئِكَ رَفِيقاً (٦٩) »

"Her kim Allah'a ve Resul'e itaat ederse, işte onlar, Allah (-u Tealân) **ın, kendilerine inam ettiği** (anlatılamayacak derecede lütuflarda bulunduğu), **peygamberler, sıddıklar, şehitler ve salihlerle beraberdirler. Bunlar ne güzel arkadaştır!"** *(Nisa Suresi:69)*

GÜNAH İŞLEDİKLERİNDE TÖVBE EDENLERİN AFFOLUNACAKLARI HAKKINDA BİR AYET-İ KERİME:

« وَمَنْ يَعْمَلْ سُوءاً اَوْ يَظْلِمْ نَفْسَهُ ثُمَّ يَسْتَغْفِرِ اللّٰهَ يَجِدِ اللّٰهَ غَفُوراً رَحِيماً (١١٠) »

"Kim bir kötülük yapar veya (inkâr etmek, yalan yere yemin etmek suretiyle) **nefsine zulmeder de sonra, Allah** (-u Tealâ) **dan mağfiret dilerse, Allah** (-u Tealây) **ı çok bağışlayıcı ve esirgeyici bulur."** *(Nisa Suresi:110)*

ÜMMETİ İÇİN İSTİĞFAR ETMESİNİ RESULULLAH'A EMREDEN DİĞER AYETİ KERİMELER:

« ... فَاِذَا اسْتَأْذَنُوكَ لِبَعْضِ شَأْنِهِمْ فَاْذَنْ لِمَنْ شِئْتَ مِنْهُمْ وَاسْتَغْفِرْ لَهُمُ اللّٰهَ اِنَّ اللّٰهَ غَفُورٌ رَحِيمٌ (٦٢) »

"O hâlde bazı işleri için senden izin istedikleri zaman, sen de onlardan dilediğin kimseye izin ver ve onlar için Allah (-u Tealâ) **dan mağfiret iste. Çünkü Allah çok mağfiret edici, ziyade acıyıcıdır.** *(Nur Suresi:62'den)*

« فَاعْلَمْ اَنَّهُ لاَ اِلٰهَ اِلاَّ اللّٰهُ وَاسْتَغْفِرْ لِذَنْبِكَ وَلِلْمُؤْمِنِينَ وَالْمُؤْمِنَاتِ وَاللّٰهُ يَعْلَمُ مُتَقَلَّبَكُمْ وَمَثْوٰيكُمْ (١٩) »

"Bil ki Allah'tan başka hiç bir ilâh yoktur. (Ey Muhammed!) **Hem kendinin, hem de mümin erkeklerin ve imanlı kadınların günahının bağışlanmasını dile! Allah dolaştığınız yeri de bilir, duracağınız yeri de."** *(Muhammed Suresi :19)*

Mevlâ Tealâ, münafıkların, Resulullahın hükmüne razı olmadıklarını açıkladıktan sonra, Resulullahın hükmüne razı olmadıkları müddetçe, iman etmiş olamayacaklarını beyan etmek üzere şöyle buyuruyor:

فَلاَ وَرَبِّكَ لاَ يُؤْمِنُونَ حَتّىٰ يُحَكِّمُوكَ فِيمَا شَجَرَ بَيْنَهُمْ ثُمَّ لاَ يَجِدُوا فِى اَنْفُسِهِمْ حَرَجاً مِمَّا قَضَيْتَ وَيُسَلِّمُوا تَسْلِيماً (٦٥)

KELİME MANASI (65)

(فَلاَ) **Hayır!** (iş onların dediği gibi değil), (وَرَبِّكَ) **senin rabbine yemin ederim ki,** (لاَ يُؤْمِنُونَ)**iman etmiş olmazlar,** ne zamana kadar? (حَتّىٰ يُحَكِّمُوكَ) **hakem tayin edinceye kadar,** kimi? (كَ) **seni,** nerede? (فِيمَا) **o şeyde ki,** (شَجَرَ) **karıştı,** nerede? (بَيْنَهُمْ) **aralarında,** yani aralarında ihtilâfa düştükleri hususta seni hakem tayin etmedikçe, (ثُمَّ) **sonra** (sen aralarında hükmedince), (لاَ يَجِدُوا) **bulmadıkça,** nerede? (فِى اَنْفُسِهِمْ) **nefis** (kalp) **lerinde,** ne? (حَرَجاً) **bir sıkıntı,** neden? (مِمَّا قَضَيْتَ) **senin hükmünden,** daha? (وَيُسَلِّمُوا) **teslim olmadıkça,** yani senin emrine boyun eğmedikçe, neyle? (تَسْلِيماً) **tam bir teslimiyetle.**

MEALİ ŞERİFİ (65)

Hayır! Rabbine andolsun ki, aralarında çıkan anlaşmazlık hususunda seni hakem kılıp, sonra da verdiğin hükümden içlerinde hiç bir sıkıntı bulmadıkça ve (senin emrine) **tam bir teslimiyetle teslim olmadıkça, iman etmiş olmazlar.**

İ Z A H A T

Tefsiri Kebir'de zikredildiğine göre, bu ayet-i kerimenin sebeb-i nüzülü hakkında iki görüş vardır.

1 - Bu ayet-i celile geride zikredilen yahudi ile münafığın kıssası hakkında inmiştir. Buna göre ayet-i celile geçen ayet-i kerime ile irtibatlıdır. Bu, imam-ı Atâ, Şa'bî ve mücahidin görüşüdür ki, imamı Fahrurrazî *(Rahimehumullah)* da bu görüşü seçmiştir.

2 - Bu ayet-i celile, müste'nefe (yeni bir söz) olup, başka bir kıssa hakkında inmiştir ki, o da, Abdullah ibni Zübeyr *(Radıyallahu Anh)* ın rivayet ettiği şu kıssadır:

٣٥٩–عَنْ عَبْدِ اللهِ بْنِ الزُّبَيْرِ (رضى الله عنهما) اَنَّهُ حَدَّثَهُ: اَنَّ رَجُلاً مِنَ الْاَنْصَارِ، خَاصَمَ الزُّبَيْرَ عِنْدَ النَّبِيِّ ﷺ فِى شِرَاجِ الْحَرَّةِ الَّتِى يَسْقُونَ بِهَا النَّخْلَ . فَقَالَ الْاَنْصَارِىُّ: سَرِّحِ الْمَاءَ يَمُرُّ فَأَبَىٰ عَلَيْهِ فَاخْتَصَمَا عِنْدَ النَّبِيِّ ﷺ فَقَالَ رَسُولُ اللهِ ﷺ لِلزُّبَيْرِ: «اِسْقِ يَا زُبَيْرُ، ثُمَّ اَرْسِلِ

Ayet: 65

الْمَاءَ اِلىٰ جارِكَ » فَغَضِبَ الْاَنْصارِىُّ فَقالَ: اَنْ كانَ ابْنَ عَمَّتِكَ؟ فَتَلَوَّنَ وَجْهُ رَسُولِ اللّٰهِ ﷺ ثُمَّ قالَ: « اسْقِ يازُبَيْرُ ثُمَّ احْبِسِ الْماءَ حَتّىٰ يَرْجِعَ اِلَى الْجَدْرِ » فَقالَ الزُّبَيْرُ: وَاللّٰهِ اِنّى لَاَحْسِبُ هٰذِهِ الْآيَةَ نَزَلَتْ فِى ذٰلِكَ « فَلا وَرَبِّكَ لايُؤْمِنُونَ حَتّىٰ يُحَكِّمُوكَ فِيما شَجَرَ بَيْنَهُمْ »

359 - Ensar-ı Kiramdan bir kişi, Harre mevkiindeki hurmalıkları sulamakta oldukları su yollarından ve su nöbetinden dolayı Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* in huzurunda Zübeyr ibni Avvâm ile mücadele etti .

Bu yollardan geçen su evvela Zübeyr'in hurmalığına uğruyor, sonra da Ensarî'nin hurmalığını suluyordu. Bir keresinde, Zübeyr *(Radıyallahu Anh)* suyu tarlasında tutup sulayacağı sırada, Ensarî, Zübeyr'e: "Suyu bırak ta bize gelsin" dedi. Fakat Zübeyr *(Radıyallahu Anh)* kendi hurmalığını sulamadan bırakmak ve kendi nöbetini komşusuna vermek istemedi. Bunun üzerine iki taraf Peygamber *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)*in huzurunda muhakeme olduklarında, Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)*, Zübeyr *(Radıyallahu Anh)* a: **"Ey Zübeyr!** (tarlanı) **sula, sonra suyu komşuna doğru salıver."** buyurdu.

Bunun üzerine ensarî öfkelenerek: "Zübeyr halanın oğlu olduğu için mi? (Onu kayırdın)." deyince, Onun bu itirazından dolayı Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* in yüzünün rengi değişti, ve onun bu saygısız sözü üzerine, Hazreti Zübeyr'e: **"Ey Zübeyr** (hurmalığını) **sula, sonra su hurma kökleri üzerindeki yumrulara ulaşıncaya** (ağaçlar suya doyuncaya) **kadar suyu tut."** buyurdu . Böylece Hazreti Zübeyr kendi hakkını bol bol kullanmış oldu.

Zübeyr *(Radıyallahu Anh)* dediki: Ben: **"Öyle değil! Rabbine andolsun ki, onlar aralarında çekiştikleri şeylerde seni hakem yapıp hükmüne teslim oluncaya kadar iman etmiş olmazlar."** (Mealinde bulunduğumuz Nisa Suresinin 65.) ayetinin bu hadise hakkında indiğini zannediyorum. *(Buharî, Müsâkât :7, No:2231, 2/832, Müslim, Fezâil:36, No:2357, 4/508)*

Bu hadis-i şeriften anlaşıldığına göre, vadilerden akan mubah (serbest) sulardan, halkın su nöbeti hakkı, nehrin akışı takibedilerek, evvela yukarıki istifade eder, nöbet sahibi suyu kendi tarlasına ve bostanına doğru çevirerek, lüzumu kadar su harcadıktan sonra, alt taraftaki komşusuna bırakır, o da bu suretle su kullanma hakkını kullanır.

Nitekim bu davada Efendimiz *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)*, Zübeyr ile Ensarî *(Radıyallahu Anhuma)* arasında evvelâ sulh yoluyla hükmetmek istediğinden sulama ile yetinip suyun hapsedilmemesini emretmişti, fakat Ensarî'nin, Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* in onun hatırına emrettiği müsamahanın hakkını anlamayıp, bu şekilde itirazı üzerine Hazreti Zübeyr'in hakkını tam manasıyla kullanmasını emrederek, Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* hakkında edebe riayet etmeyen hasmını da, acı olan hak ve adaleti kabullenmeye mecbur etti.

Ayet-i celilenin başında zikredilen (لَا) hakkında iki söz vardır.

1 - Kasemin manasını kuvvetlendirmek için zaid olduğudur ki buna göre nefî manası ifade etmemektedir.

2 - Nefî manasını ifade etmesidir ki, bu takdirde de imam-ı Vahidî iki görüş açıklamıştır.

1. Geçmiş olan bir işin nefyini ifade etmesidir ki, Buna göre mana: **"Onlar senin hükmüne karşı geldikleri hâlde mümin olduklarını zannetmektedirler ki, iş onların anladıkları gibi değildir."** demektir. Sonra **"Rabbine andolsun ki..,"** diye kasemle yeni bir söz başlatılmış olur.

2. Bu nefî, kendisinden sonra gelen: **"Onların iman etmemiş olmalarını"** tekit içindir ki, söz başında ve ortasında nefî zikredilmekle, söz daha kuvvetli ve güzel olmuş olur.

Alusî tefsirinde zikredildiğine göre, bu ayet-i celilenin hükmü, Efendimiz *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* in asrında bulunanlara mahsus olmayıp, kıyamete kadar bakidir. Zira Efendimiz *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* in şeriatının hükmü, aynen kendisinin verdiği hüküm gibidir.

Nitekim Caferi Sadık *(Radıyallahu Anh)*: **"Eğer bir toplum Allah-u Tealâ'ya ibadet etseler, namaz kılıp zekât verseler, ramazan orucu tutup Beytullahı haccetseler sonra da Resulullah** *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* **in yaptığı bir şey hakkında: "Böyle yapmasaydı daha iyi olmaz mıydı?" deseler veya içlerinde onun yaptığı her hangi bir şeyden dolayı şüphe bulsalar elbette müşrik olurlardı."** buyurmuş, sonra bu ayet-i celileyi delil olarak okumuştur.

Tefsiri Kebir'de zikredildiğine göre Mevlâ Tealâ bu ayeti celilesinde, bir takım şartları bulundurmadan kulların iman sıfatıyla sıfatlanmış olmayacaklarına dair yemin etmiştir. Bu şartlar da üç tanedir.

1 - **Karışık davalarda Resulullah** *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* **i hakem tayin etmek:** Bu şart Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* in hükmüne razı olmayanın mümin olmayacağına delâlet etmektedir.

2 - **İçlerinde Resulullah** *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* **in hükmüne karşı bir darlık bulmamalarıdır.**

Şu bilinsin ki, Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* in hükmüne razı olan kişi bazen dışı ile razı görünüp, kalbiyle razı olmayabilir. Bundan dolayı Mevlâ Tealâ, bu ayet-i celilesinde kalbin rızasının da şart olduğunu açıklamıştır. Fakat kalbin bir şeye meyli veya bir şeyden nefreti insanın elinde olmadığından ayet-i celileden maksat bu değildir. Ancak bundan maksat Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* in verdiği hükmün hak ve gerçek olduğuna dair kalpte kesin ve şüphesiz bir inanç bulunmasıdır.

3 - **Tam manasıyla teslim olmaları.**

Bilinmelidir ki, bir kişi Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* in hükmünün doğru olduğunu bilse de, bazı kere inadına onu kabul etmekten çekinebilir veya duraklayabilir. İşte Mevlâ Tealâ bu ayet-i celilede, bir kişinin mümin olabilmesi için Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* in hükmünün doğruluğuna dair kalbinde şüphesiz bir inanç bulunması gerektiği gibi, zahirde de o hükme teslim olması gerektiğini beyan etmiştir.

Dolayısıyla ayet-i celilede geçen: (ثُمَّ لاَ يَجدوا فى اَنْفُسهِمْ حَرَجاً مِمَّا قَضَيْتَ) **"Sonra senin hükmünden içlerinde bir darlık bulmayacaklar."** kavl-i şerifi, bâtın'ın inkiyadı (kalbin teslimiyeti) demek olduğu gibi: (ويُسلّموا تسليماً) **"Tam manasıyla teslim olacaklar"** kavl-i şerifi de zahirin inkiyâdı (dışın boyun eğmesi) demektir.

Ruhul Beyan tefsirinde zikredildiğine göre, Bu ayet-i celilelerde, Allah ve Resulünün emirlerinden bir şeyi reddedenin islâmdan hariç olduğuna dair bir takım deliller bulunmaktadır. O halde farz-ı ayn olan işlerde Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* e uymak farz-ı ayn, kifaye yoluyla farz olanlarda, farz-ı kifaye, vacip olan şeylerde, vacip, Sünnetlerde ise sünnettir. Ona muhalefet ise islâm nimetini sahibinden giderir. Çünkü Efendimiz *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* hak yolda delildir. Delile muhalefet ise dalâlettir. Nitekim:

٣٦٠ – عَنْ عَبْدِ اللهِ بْنِ عَمْرٍو (رضى الله عنه) قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللهِ ﷺ: « لاَ يُؤْمِنُ اَحَدُكُمْ حَتّىٰ يَكُونَ هَوَاهُ مُتَّبِعاً لِمَا جِئْتُ بِه »

360 -Abdullah ibni Amr *(Radıyallahu Anh)* dan rivayet edildiğine göre, Efendimiz *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* şöyle buyurdu: **"Sizin birinizin hevası** (arzu ve isteği) **benim getirdiğim yola uymadıkça iman etmiş olamaz.** *(Hâkîm, Ebu Nasr, Hatîb, Ali el Müttakî, Kenzül Ummal:1/217, No. 1084)*

Diğer bir hadis-i şeriflerinde şöyle buyurmuştur:

٣٦١ – « مَنْ ضَيَّعَ سُنَّتِى حُرِمَتْ عَلَيْهِ شَفَاعَتِى »

361 - **"Benim sünnetimi zayi edene şefaatım haram kılınmıştır."** *(Ruhul Beyan 2/231)*

Bir hadisi şeriflerinde de şöyle buyurmuştur :

٣٦٢ – « مَنْ حَفِظَ سُنَّتِى اَكْرَمَهُ اللهُ تَعَالىٰ بِاَرْبَعِ خِصَالٍ اَلْمَحَبَّةِ فِى قُلُوبِ الْبَرَرَةِ، وَالْهَيْبَةِ فِى قُلُوبِ الْفَجَرَةِ وَالسَّعَةِ فِى الرِّزْقِ وَالثِّقَةِ فِى الدِّينِ »

362 - **"Benim sünnetimi muhafaza edene Allah** (-u Tealâ) **dört haslet ikram eder. İyilerin kalbinde muhabbet, kötülerin kalbinde heybet, rızıkta bolluk, dinde güvenilirlik."** *(Ruhul Beyan:2/231)*

٣٦٣ – رُوِىَ عَنِ النَّبِيِّ ﷺ: « لَيَأْتِىَ عَلَى النَّاسِ زَمَانٌ تَخْلُقُ سُنَّتِى فِيهِ وَتَتَجَدَّدُ فِيهِ الْبِدْعَةُ فَمَنِ اتَّبَعَ سُنَّتِى يَوْمَئِذٍ صَارَ غَرِيباً وَبَقِىَ وَحِيداً وَمَنِ اتَّبَعَ بِدَعَ النَّاسِ وَجَدَ خَمْسِينَ صَاحِباً اَوْ اَكْثَرَ » فَقَالَ الصَّحَابَةُ: يَارَسُولَ اللهِ عَلَيْكَ السَّلاَمُ هَلْ بَعْدَنَا اَحَدٌ اَفْضَلُ مِنَّا؟ قَالَ: « بَلىٰ » قَالُوا: اَفَيَرَوْنَكَ يَارَسُولَ اللهِ؟ قَالَ: « لاَ » قَالُوا: فَكَيْفَ يَكُونُونَ فِيهَا؟ قَالَ: « كَالْمِلْحِ فِى الْمَاءِ تَذُوبُ قُلُوبُهُمْ كَمَايَذُوبُ الْمِلْحُ فِى الْمَاءِ. قَالُوا: فَكَيْفَ

يَعيشُونَ فِي ذٰلِكَ الزَّمَانِ؟ قَالَ: «كَالدُّودِ فِي الْخَلِّ» قَالُوا فَكَيْفَ يَحْفَظُونَ دِينَهُمْ يَارَسُولَ اللهِ؟ قَالَ: كَالْفَحْمِ فِي الْيَدِ اِنْ وَضَعْتَهُ طَفِئَ وَاِنْ اَمْسَكْتَهُ اَوْعَصَرْتَهُ اَحْرَقَ الْيَدَ »

363 - Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* Efendimizin şöyle buyurduğu rivayet edilmiştir: **"İnsanlar üzerine elbette öyle bir zaman gelecek ki, o zamanda sünnetim eskiyecek, bidat yenilenecek, o günde benim sünnetime uyan garib olacak ve tek kalacak, insanların bidat** (dinden olmayan şeylerden din namına uydurduk) **larına uyan ise, elli veya daha fazla arkadaş bulacak."**

Bunun üzerine sahabe-i kiram: "Ya Resulallah! Senin üzerine selâm olsun, bizden sonra bizden üstün bir kimse daha var mıdır? diye sordu. Efendimiz *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* **"Evet"** buyurunca, Onlar: "Onlar seni görecekler mi? Ya Resulallah." diye sordular. Efendimiz *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)*: **"Hayır!"** buyurdu.

O zaman sahabe-i kiram: "Onlar o zamanda nasıl olacaklar?" diye sorunca, Efendimiz *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)*: **"Sudaki tuz gibi, tuz suda eridiği gibi onların da kalpleri eriyecek."** buyurdu. Onlar: "O zamanda nasıl yaşayacaklar?" diye sorduklarında, Efendimiz *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)*: **"Sirkedeki kurt gibi** (can çekişerek zorla yaşarlar)." buyurdu.

Sahabe-i Kiram: "Onlar dinlerini nasıl muhafaza edecekler?" diye sorduklarında ise, Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)*: **"Eldeki kor gibi, bırakırsan söner, tutarsan veya sıkarsan elini yakar."** buyurdu. *(Ruhul Beyan :2/232)*

٣٦٤ – عَنْ اَنَسِ بْنِ مَالِكٍ (رضى الله عنه) قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللهِ ﷺ: « يَأْتِي عَلَى النَّاسِ زَمَانٌ اَلصَّابِرُ فِيهِمْ عَلَىٰ دِينِهِ كَالْقَابِضِ عَلَى الْجَمْرِ »

364 - Enes ibni Malik *(Radıyallahu Anh)* dan rivayet edilen bir hadis-i şerifte Efendimiz *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)*: **"İnsanlar üzerine öyle bir zaman gelecek ki, onlar içinde dinin** (i hakkıyla takbik etmey) **e sabreden kişi ateş közünü elinde tutan gibidir."** *(Tirmizî, Fiten:73, No.2260, 4/526, Tefsir, Sure:5, 18)* buyurmuştur ki bu hadis-i şerifin zikredilen kaynaklardaki değişik rivayetleri, Ruhul Beyanda zikredilen hadisin manen sıhhatini (manasının doğruluğunu) kuvvetlendirmektedir.

٣٦٥ – عَنِ الْعِرْبَاضِ (رضى الله عنه) قَالَ: صَلَّىٰ بِنَا رَسُولُ اللهِ ﷺ ذَاتَ يَوْمٍ ثُمَّ اَقْبَلَ عَلَيْنَا فَوَعَظَنَا مَوْعِظَةً بَلِيغَةً ذَرَفَتْ مِنْهَا الْعُيُونُ وَوَجِلَتْ مِنْهَا الْقُلُوبُ ، فَقَالَ قَائِلٌ: يَا رَسُولَ اللهِ كَاَنَّ هٰذِهِ مَوْعِظَةُ مُوَدِّعٍ فَمَا ذَا تَعْهَدُ اِلَيْنَا؟ فَقَالَ: « اُوصِيكُمْ بِتَقْوَى اللهِ وَالسَّمْعِ وَالطَّاعَةِ وَاِنْ عَبْدًا حَبَشِيًّا فَاِنَّهُ مَنْ يَعِشْ مِنْكُمْ بَعْدِي فَسَيَرَىٰ اخْتِلَافًا كَثِيرًا فَعَلَيْكُمْ بِسُنَّتِي وَسُنَّةِ الْخُلَفَاءِ الْمَهْدِيِّينَ الرَّاشِدِينَ تَمَسَّكُوا بِهَا وَعَضُّوا عَلَيْهَا بِالنَّوَاجِذِ وَاِيَّاكُمْ وَمُحْدَثَاتِ الْاُمُورِ فَاِنَّ كُلَّ مُحْدَثَةٍ بِدْعَةٌ وَكُلَّ بِدْعَةٍ ضَلَالَةٌ »

365 - "İrbâz ibni Sâriye *(Radıyallahu Anh)* şöyle buyurdu: Birgün Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* bize namaz kıldırdıktan sonra öyle bir belîğ (belâğatlı) vaaz yaptı ki, gözler ondan yaşardı ve kalpler ondan korktu, Bunun üzerine bir kişi: "Ya Resulallah sanki bu veda edenin yaptığı bir vaazdır. O hâlde bize ne vasiyet edersin?" deyince:

Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* Efendimiz: **"Ben size Allah'tan korkmayı, habeşli bir köle de olsa** (başınızdaki idareciyi) **dinleyip itaat etmeyi vasiyet ediyorum. Zira sizden, benden sonra yaşayacak olan çok ihtilâf görecektir. O vakitte benim sünnetime ve hidayete ermiş kâmil halifelerin sünnetine yapışın, o sünnete sımsıkı sarılın, azu dişlerinizle de onu ısırın, sonradan çıkan işlerden sakının zira sonradan çıkan her şey bidat, her bidat ise dalâlet** (sapıklık) **tır."** buyurdu. *(Ebu Davud, Sünnet :5, No.4607, 2/611)*

Artık bu hadisleri duyan bir mümin, resulullahın sünnetine uymalı ve bidat ve dalâlet olan her şeyden sakınmalı, zahirini şeriatla, bâtınını da hakikatle ıslâh etmelidir ki, kıyamet gününde Efendimiz *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* in şefaatına nail olsun, cehennem azabından kurtulup, ebrar ile beraber cennete dahil olsun.

İNSANLARIN İNANDIK DEMEKLE MÜMİN OLAMAYACAKLARINI BEYAN EDEN BİR AYET-İ KERİME:

« وَمِنَ النَّاسِ مَنْ يَقُولُ اٰمَنَّا بِاللّٰهِ وَبِالْيَوْمِ الْاٰخِرِ وَمَاهُمْ بِمُؤْمِنِينَ (٨) »

"İnsanlardan bir kısmı da vardır ki, biz Allah'a ve ahiret gününe inandık derler, halbuki onlar aslâ inanıcı değildirler." *(Bakara Suresi:8)*

MÜMİNLERİN ALLAH VE RESULÜNE DAVET EDİLDİKLERİNDE NE SÖYLEMELERİ GEREKTİĞİNİ BEYAN EDEN BİR AYET-İ KERİME:

« اِنَّمَا كَانَ قَوْلَ الْمُؤْمِنِينَ اِذَا دُعُوا اِلَى اللّٰهِ وَرَسُولِهِ لِيَحْكُمَ بَيْنَهُمْ اَنْ يَقُولُوا سَمِعْنَا وَاَطَعْنَا وَاُولٰئِكَ هُمُ الْمُفْلِحُونَ (٥١) »

"Aralarında hüküm vermesi için Allaha ve Resulüne davet edildiklerinde, müminlerin sözü ancak 'İşittik ve itaat ettik.' demeleridir. İşte asıl bunlar kurtuluşa erenlerdir." *(Nur Suresi:51)*

ALLAH VE RESULÜNÜN HÜKMÜNE KARŞI MÜMİNLERİN ELLERİNDE SEÇME HAKKI KALMADIĞINI BEYAN EDEN BİR AYET-İ KERİME:

« وَمَا كَانَ لِمُؤْمِنٍ وَلَا مُؤْمِنَةٍ اِذَا قَضَى اللّٰهُ وَرَسُولُهُ اَمْرًا اَنْ يَكُونَ لَهُمُ الْخِيَرَةُ مِنْ اَمْرِهِمْ وَمَنْ يَعْصِ اللّٰهَ وَرَسُولَهُ فَقَدْ ضَلَّ ضَلٰلًا مُبِينًا (٣٦) »

"Allah ve Resulü bir işe hükmettiği zaman, mümin olan bir erkek ve kadın için (ona aykırı olacak) **işlerinde kendilerine muhayyerlik** (istediğini

belirtme ve seçme hakkı) **yoktur. Kim Allaha ve Resulüne isyan eder** (karşı gelir) **se, muhakkak ki o, apaçık bir sapıklıkla** (hak yoldan) **sapmıştır."** *(Ahzab Suresi:36)*

RESULULLAH'IN HÜKMÜNE İTAATI FARZ EDEN VE İSLAMIN TAMAMINA TESLİMİYETİ EMREDEN DİĞER AYET-İ KERİMELER:

« ... وَمَا اٰتٰيكُمُ الرَّسُولُ فَخُذُوهُ وَمَا نَهٰيكُمْ عَنْهُ فَانْتَهُوا وَاتَّقُوا اللّٰهَ اِنَّ اللّٰهَ شَدِيدُ الْعِقَابِ (٧) »

"Peygamber size ne verdiyse onu alın, size neyi yasak ettiyse ondan da sakının, Allahtan korkun, çünkü Allah, azabı çok şiddetli olandır." *(Haşr Suresi:7'den)*

« يَا اَيُّهَا الَّذِينَ اٰمَنُوا ادْخُلُوا فِى السِّلْمِ كَافَّةً وَلَا تَتَّبِعُوا خُطُوَاتِ الشَّيْطَانِ اِنَّهُ لَكُمْ عَدُوٌّ مُبِينٌ (٢٠٨) »

"Ey iman edenler! Hep birden silm (taat ve teslimiyet) **e girin. Ve şeytanın adımlarına uymayın şüphesiz ki o, sizin için apaçık bir düşmandır."** *(Bakara Suresi :208)*

EFENDİMİZ *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* E İTAAT ETMEYENLERİN NE BÜYÜK BİR SAPIKLIKTA OLDUKLARINI BEYAN EDEN BİR AYET-İ KERİME:

« فَاِنْ لَمْ يَسْتَجِيبُوا لَكَ فَاعْلَمْ اَنَّمَا يَتَّبِعُونَ اَهْوَاءَهُمْ وَمَنْ اَضَلُّ مِمَّنِ اتَّبَعَ هَوٰيهُ بِغَيْرِ هُدًى مِنَ اللّٰهِ اِنَّ اللّٰهَ لَا يَهْدِى الْقَوْمَ الظّٰالِمِينَ (٥٠) »

"Eğer sana icabet etmezlerse, bil ki onlar sırf kendi heva (ve heves) **lerine uymaktadırlar. Allahtan dosdoğru bir hidayet** (yol gösterici delil) **olmaksızın kendi hevesine uyandan daha sapık kim olabilir? Elbette Allah zalim kavmi hidayet etmez** (doğru yola kavuşturmaz) **"** *(Kasas Suresi:50)*

RESULULLAH'A MUHALEFET EDENLERİN BAŞINA GELECEK BELAYI BEYAN EDEN DİĞER BİR AYET-İ KERİME:

« ... فَلْيَحْذَرِ الَّذِينَ يُخَالِفُونَ عَنْ اَمْرِهِ اَنْ تُصِيبَهُمْ فِتْنَةٌ اَوْ يُصِيبَهُمْ عَذَابٌ اَلِيمٌ (٦٣) »

"Onun (peygamberimin) **emrine aykırı davrananlar, kendilerine bir fitne isabet etmesinden** (dünyada başlarına bir belâ gelmesinden) **yahut** (ahirette) **onlara çok acı verici bir azap** (gelip) **çatmasından sakınsınlar."** *(Nur Suresi:63'den)*

وَلَوْ اَنَّا كَتَبْنَا عَلَيْهِمْ اَنِ اقْتُلُوْٓا اَنْفُسَكُمْ اَوِ اخْرُجُوْا مِنْ دِيَارِكُمْ
مَّا فَعَلُوْهُ اِلَّا قَلِيْلٌ مِّنْهُمْ ۖ وَلَوْ اَنَّهُمْ فَعَلُوْا مَا يُوْعَظُوْنَ بِهٖ لَكَانَ
خَيْرًا لَّهُمْ وَاَشَدَّ تَثْبِيْتًا ۙ﴿٦٦﴾ وَّاِذًا لَّاٰتَيْنٰهُمْ مِّنْ لَّدُنَّآ اَجْرًا
عَظِيْمًا ۙ﴿٦٧﴾ وَّلَهَدَيْنٰهُمْ صِرَاطًا مُّسْتَقِيْمًا ﴿٦٨﴾ وَمَنْ يُّطِعِ
اللّٰهَ وَالرَّسُوْلَ فَاُولٰٓئِكَ مَعَ الَّذِيْنَ اَنْعَمَ اللّٰهُ عَلَيْهِمْ مِّنَ
النَّبِيّٖنَ وَالصِّدِّيْقِيْنَ وَالشُّهَدَآءِ وَالصّٰلِحِيْنَ ۚ وَحَسُنَ اُولٰٓئِكَ
رَفِيْقًا ﴿٦٩﴾ ذٰلِكَ الْفَضْلُ مِنَ اللّٰهِ ۭ وَكَفٰى بِاللّٰهِ عَلِيْمًا ﴿٧٠﴾
يٰٓاَيُّهَا الَّذِيْنَ اٰمَنُوْا خُذُوْا حِذْرَكُمْ فَانْفِرُوْا ثُبَاتٍ اَوِ انْفِرُوْا
جَمِيْعًا ﴿٧١﴾ وَاِنَّ مِنْكُمْ لَمَنْ لَّيُبَطِّئَنَّ ۚ فَاِنْ اَصَابَتْكُمْ
مُّصِيْبَةٌ قَالَ قَدْ اَنْعَمَ اللّٰهُ عَلَيَّ اِذْ لَمْ اَكُنْ مَّعَهُمْ شَهِيْدًا
﴿٧٢﴾ وَلَىِٕنْ اَّصَابَكُمْ فَضْلٌ مِّنَ اللّٰهِ لَيَقُوْلَنَّ كَاَنْ لَّمْ تَكُنْۢ
بَيْنَكُمْ وَبَيْنَهٗ مَوَدَّةٌ يّٰلَيْتَنِيْ كُنْتُ مَعَهُمْ فَاَفُوْزَ فَوْزًا
عَظِيْمًا ﴿٧٣﴾ فَلْيُقَاتِلْ فِيْ سَبِيْلِ اللّٰهِ الَّذِيْنَ يَشْرُوْنَ
الْحَيٰوةَ الدُّنْيَا بِالْاٰخِرَةِ ۭ وَمَنْ يُّقَاتِلْ فِيْ سَبِيْلِ اللّٰهِ
فَيُقْتَلْ اَوْ يَغْلِبْ فَسَوْفَ نُؤْتِيْهِ اَجْرًا عَظِيْمًا ﴿٧٤﴾

Mevlâ Tealâ, münafıkların azıcık bir imtihanla kaybettiklerini açıkladıktan sonra, daha ağır imtihanlara tâbi tutulsalardı ne yapacaklarını beyan etmek üzere şöyle buyuruyor:

وَلَوْ اَنَّا كَتَبْنَا عَلَيْهِمْ اَنِ اقْتُلُوا اَنْفُسَكُمْ اَوِ اخْرُجُوا مِنْ دِيَارِكُمْ مَا فَعَلُوهُ اِلَّا قَلِيلٌ مِنْهُمْ وَلَوْاَنَّهُمْ فَعَلُوا مَايُوعَظُونَ بِهِ لَكَانَ خَيْرًا لَهُمْ وَاَشَدَّ تَثْبِيتًا (٦٦)

KELİME MANASI (66)

(وَلَوْ اَنَّا) **Eğer biz,** (كَتَبْنَا) **yazacak olsaydık** (farz kılsaydık), kim üzerine? (عَلَيْهِمْ) **onlar üzerine,** ne diye? (اَنِ اقْتُلُوا) **öldürün diye,** neyi? (اَنْفُسَكُمْ) **nefislerinizi,** (اَوِ اخْرُجُوا) **yahut çıkın,** nereden? (مِنْ دِيَارِكُمْ) **yurtlarınızdan,** yani eğer biz o münafıklara, tövbelerinin kabulu için intihar etmelerini veya memleketlerini terk etmelerini emretseydik, (مَا فَعَلُوهُ) **yapmazlardı,** neyi? (هُ) **bunu** yani üzerlerine farzedileni *(Neseft)*, (اِلَّا قَلِيلٌ) **ancak çok azı müstesna,** kimden? (مِنْهُمْ) **onlardan** (onlar da halis müminlerdir), (وَلَوْ اَنَّهُمْ) **eğer onlar,** (فَعَلُوا) **yapsalardı,** neyi? (مَا) **o şeyi ki,** (يُوعَظُونَ) **vaazlanıyorlar,** neyle? (بِهِ) **onunla,** yani kendilerine verilen öğüdü yerine getirselerdi, (لَكَانَ) **elbette** (bu itaatları) **olurdu,** nedir olurdu? (خَيْرًا) **daha hayırlı,** kim için? (لَهُمْ) **onlar için,** daha? (وَاَشَدَّ) **daha kuvvetli olurdu,** ne cihetinden? (تَثْبِيتًا) (imanlarına) **sebat verme** (sağlamlaştırma) **cihetinden.**

MEALİ ŞERİFİ (66)

Eğer onlara: "Kendinizi öldürün yahut yurtlarınızdan çıkın" diye yazmış (emretmiş) **olsaydık, içlerinden pek azı müstesna, bunu yapmazlardı. Eğer vaaz olundukları şeyi yapsalardı** (kendilerine verilen öğütü yerine getirselerdi), **elbette kendileri için hem daha hayırlı, hem de** (imanlarını) **sağlamlaştırma bakımından daha kuvvetli olurdu.**

İ Z A H A T

Taberî, Beğavî ve Fahrurrâzî tefsirlerinde zikredildiğine göre, ayet-i celilede geçen: **"Eğer biz onlar üzerine, kendilerini öldürmelerini farzetseydik."** kavl-i şerifindeki zamirin kimlere ait olduğu hakkında iki görüş vardır.

1 - İbni Abbas ve Mücahid *(Radıyallahu Anhum)* a göre bu zamir münafıklara aittir. Şöyleki Allah-u Tealâ Benî İsrâîl'e, Buzağıya tapma günahlarından tövbelerini kabul etmesi için kendilerini öldürmeyi farz etmiş, Muhacirleri de memleketlerinden çıkmalarını farz ederek imtihan etmişti.

Bu hususta münafıklar hakkında da bu ayet-i celileyi indirerek: **"Eğer biz bu münafıklara, kendilerini öldürmeyi veya vatanlarından çıkmayı far-**

zedecek olsaydık, bunu çokları yapmaz ancak azları riya ve süm'a (göstermek ve işittirmek) **için yapardı. İşte o zaman işleri güçleşir, küfür ve inatları açığa çıkardı. Madem ki biz kullarımıza acıyarak bu şekilde ağır teklifler getirmeyip, kolay işlerle mükellef tutmakla yetindik, onlar da bu emirleri ihlâsla kabul edip, nifakı ve inadı terkederek iki cihan saadetine ulaşsınlar."** buyurmuştur. Bu mana Ebu Bekril Esamm ile Ebu Bekril Kaffal *(Rahimehumallah)* ın da tercihleridir.

2 - Ayet-i celilenin manası: **"Biz insanlar üzerine zikredilen zor vazifeleri farzetseydik, bunu içlerinden ancak pek azı yapardı."** demektir ki, bu takdirde bu sözün altına mümin de münafık da girmiş olur. Bundan sonra gelen **"Eğer onlar vaaz olundukları şeyi yapsalardı."** kavl-i şerifi münafıklara mahsustur.

Ayetin evvelinin umumî, sonunun ise hususî olması uzak bir görüş değildir ki, bu takdirde azdan maksat müminler olması gerekir. Nitekim Ebussuûd ve Alusî tefsirlerinde zikredildiğine göre, Abdullah ibni Zübeyr ile ensarî, Efendimiz *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* in huzurundan çıkıp, Mikdad ibni Esved *(Radıyallahu Anh)* ın huzuruna uğradıklarında, Hazreti Mikdad "Hüküm kimin lehine çıktı?" diye sorunca, Ensarî dudak bükerek: "Hala oğlunun lehine hükmetti." dedi.

O zaman Mikdad *(Radıyallahu Anh)* ın yanında bulunan bir yahudi işe uyanarak: "Allah bunları kahretsin! Hem onun resulullah olduğuna şahitlik ediyorlar, hem de aralarında verdiği hükümde onu itham ediyor (suçluyor) lar. Allah'a yemin olsun ki biz, Musa *(Aleyhisselâm)* zamanında bir günah işledik, O bize, **"Kendinizi öldürün"** diyerek tövbeye davet etti biz de bunu yaptık. Rabbimize itaat uğrunda ölülerimiz yetmiş bin kişiye ulaştı ve neticede Rabbimiz bizden razı oldu." deyince,

Sahabe-i Kiram'dan Sabit ibni Kays ibni Şemmas *(Radıyallahu Anh)* : **"Dikkat et! Vallahi şüphesiz ki Allah, elbette benim doğruluğumu bilmektedir ki, Muhammed** *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* **bana kendimi öldürmemi emredecek olsa, elbette bunu yaparım."** buyurdu.

İbni Mesud ve Ammar ibni Yâsir *(Radıyallahu Anhuma)* nın böyle buyurdukları da rivayet edilmiştir. İşte bu ayet-i celile bu zatların medh-ü senası hakkında inmiştir ki, Amir ibni Abdillah ibni Zübeyr *(Radıyallahu Anh)* dan rivayet edildiğine göre, bu ayet-i celile indiğinde Ebu Bekr-i Sıddık *(Radıyallahu Anh)* : "Ya Resulallah! Sen bana nefsimi katletmemi emretsen elbette bunu yaparım." buyurmuş. Efendimiz *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* de:

٣٦٦ – « صَدَقْتَ يَا اَبَا بَكْرٍ »

366 - **"Ey Ebu Bekir! Doğru söyledin."** buyurarak onu tasdik etmiştir. *(İbni Ebî Hatim, Süyûtî, Dürrül Mensur:2/587)*

Şürayh ibni Ubeyd *(Radıyallahu Anh)* dan rivayet edildiğine göre, Efendimiz *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* Abdullah ibni Revâha *(Radıyallahu Anh)* ı eliyle göstererek:

٣٦٧ – « لَوْ اَنَّ اللّٰهَ كَتَبَ ذٰلِكَ لَكَانَ هٰذَا مِنْ اُولٰئِكَ الْقَلِيلِ »

367 - "**Eğer Allah** (-u Tealâ) **bunu farzetseydi, elbette bu, o azlardan** (kendini öldürenlerden) **olurdu.**" buyurmuştur. *(Süyûtî, Dürrül Mensur 2/587)*

Süfyan *(Radıyallahu Anh)* dan bu ayetin tefsirinde rivayet edildiğine göre, Efendimiz *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)*:

٣٦٨ - « لَوْ نَزَلَتْ كَانَ ابْنُ أُمِّ عَبْدٍ مِنْهُمْ »

368 - "**Eğer** (kendini öldürmeyi farz eden) **böyle bir ayet inseydi, İbnü Ümmi Abd onlardan** (Allah için kendini öldürenlerden) **olurdu.**" *(Süyûtî, Dürrül Mensur:2/587)*

Ebu İshak *(Radıyallahu Anh)* dan rivayet edildiğine göre, Sahabe-i kiramdan bir adam (Hazreti Ömer *(Radıyallahu Anh)*) ın:

« وَاللهِ لَوْ اَمَرَنَا رَبُّنَا بِقَتْلِ اَنْفُسِنَا لَفَعَلْنَا ، وَالْحَمْدُ للهِ الَّذِى لَمْ يَأْمُرْنَا بِذٰلِكَ ! »

"**Vallahi Rabbimiz bize kendilerimizi öldürmemizi emretseydi, elbette bunu yapardık, fakat bize bunu emretmeyen Allah'a hamdederiz.**" sözü Efendimiz *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* e ulaştığında:

٣٦٩ - « اِنَّ مِنْ اُمَّتِى لَرِجَالاً اَلْاِيمَانُ اَثْبَتُ فِى قُلُوبِهِمْ مِنَ الْجِبَالِ الرَّوَاسِى »

369 - "**Şüphesiz benim ümmetimden elbette öyle kimseler vardır ki, onların kalplerinde iman muhkem dağlardan daha sabittir.**" buyurdu. *(İbni Cerîr-i Taberî, No:9926. 4/163, Tefsir-i Kebîr:10/134)*

Ayet-i celilede geçen: "**Vaaz olundukları şey**" den maksat: Allah-u Tealânın teklifleri (emir ve yasakları) dır. Allah-u Tealâ'nın emirleri vaad ve vaîdi (müjdeleme ve tehdidi), terğîb ve terhîbi (teşvik ve korkutması), sevap ve ikâbı (mükâfat ve azabı) içine aldığından Allah-u Tealâ'nın tekliflerine vaaz denmiştir.

Mevlâ Tealâ, bu ayet-i celilesinde kendi tekliflerini kabul edenlere iki türlü menfaat vaadetmiştir ki:

Birincisi: Bunun kendileri için daha hayırlı olmasıdır. Bunun manası, Dünya ve ahiret hayırlarının kendilerine nasib olacağı şeklinde anlaşılacağı gibi, mubalâğa ve tercih manası üzere bunun kendileri için diğerlerinden daha faydalı ve üstün olabileceği şeklinde de tefsir edilebilir zira hayır kelimesi iki şekilde de kullanılmaktadır.

İkincisi: Bunun kendileri için tesbit bakımından daha kuvvetli olmasıdır ki, bunun manası hakkında da üç görüş vardır.

1 - Bu, kendilerinin hak yolda sebat ve devamlarına daha yakındır. Çünkü bir ibadet diğer ibadetlere davet edeceğinden, taat üzere taat elbette din-i mübin-i islâmda devam ve sebat gerektirir demektir.

2 - Vaaz olundukları hükümler çok sabit ve bakidir, çünkü onlar haktır, Hak olan şeyde elbette sabit ve bakidir. Batıl ise zail (devamsız) dır.

3 - İnsan evvela hayır kazanmayı talebeder. Bir hayır elde ettiğinde ise bunun devamlı kalmasını ister. Dolayısıyla ayet-i celilede geçen: "**Elbette bu**

onlar için daha hayırlı olurdu." kavl-i şerifi birinci hâle, **"Sebat verme bakımından daha kuvvetli olurdu."** kavl-i şerifi de ikinci duruma işarettir.

Ruhul Beyan tefsirinde zikredildiğine göre, hakikatte nefsi öldürmek, nefsin hayatı olan arzularını kırmak ve sıfatlarını yoketmekten ibarettir. Vatanlardan çıkmak ise, nefsin alışkanlık hâline getirdiği sabır, tevekkül, rıza ve teslimiyet gibi, makamlardan çıkmaktır. Çünkü onlar tevhide mani ve Mevlâ Tealâ'nın zatında fani olmaya engeldir.

Nitekim İbrahim ibni Ethem *(Kuddise Sırruhu)* hazretleri, Hüseyin ibni Mensur *(Kuddise Sırruhu)* hazretlerine: "Su, ağaç, bahçe ve yağmur bulunmayan sahralarda geziyorum, kırlarda dolaşıyorum. Ne dersin benim hâlim tevekküle uygun mudur?" diye sorduğunda, Hüseyin *(Kuddise Sırruhu)* hazretleri ona cevaben: " Sen ömrünü, iç âlemini mamur etmek uğrunda tükettiğin zaman tevhidde fani olmak nerede (Mevlâ Tealâ'yı birlemekte her şeyi unutmak nerede kaldı?)" buyurdu.

İbrahim ibni Ethem *(Kuddise Sırruhu)* hazretleri buyurmuştur ki: Bir kere Lübnan dağında dolaşırken ayakta dikilmiş durarak: "Ey kendisine aşık olduğum! Kalbim kendisini seven, nefsim kendisine hizmetçi olan Allahım! Benim bütünüm, senin iraden ve meşiyetin (dilemen) de yok olmuştur. Senden başkası değil, ancak sen beni bu pislikten (bu leş dünyadan) ne zaman kurtaracaksın." diyen bir gence rastladım.

Ona: "Allah sana acısın, Allahı sevmenin alâmeti nedir? " dedim. O da: "Ona kavuşmayı arzu etmektir." buyurdu. O zaman ben: "Allah'a aşık olanın nişanı nedir?" deyince,O: "O kişinin Rabbisine olan şevkinden dolayı ne gece, ne de gündüz hiç bir yerde kararı ve sükûnu yoktur." diye cevap verdi.

Bunun üzerine ben: "Allah'ta fani olanın alâmeti nedir?" diye sordum. O: "Allahta fani olan, kendi suretinden, resminden ve cisminden geçtiği için, dostu düşmandan, tatlıyı acıdan ayıramaz." diye cevap verdi.

Bu sefer ben: "Allah'a hizmet edenin alâmeti nedir?" diye sorunca, O: "Gerçek hizmetçi yaptığı ibadetlerden dolayı sevap temennisini kalbine getirmez." diye cevap verdi. Efendimiz *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* den rivayet edilen:

٣٧٠ – « لاَ يَكُونَنَّ اَحَدُكُمْ كَالْعَبْدِ السُّوْءِ اِنْ خَافَ عَمِلَ وَلاَ كَالْاَجِيرِ السُّوْءِ اِنْ لَمْ يُعْطَ لَمْ يَعْمَلْ »

370 - **"Sizin biriniz, korktuğu zaman iş yapan kötü köle gibi olmasın, kendisine bir şey verilmediğinde çalışmayan kötü işçi gibi de olmasın."** *(Ruhul Beyan 2/233 İthaf: 9/567)* hadis-i şerifi de bu manaya işaret etmektedir.

Hasılı kelâm, salik (Allah yolcusu) ibadet vazifelerini ve evradını tamamlamalıdır, zira Allah-u Tealâ manevi âlemin nurlarını değişik ibadetlere koymuştur. Dolayısıyla her hangi nevi bir ibadeti terkeden kişi o miktar nuru kaybetmiş olur.

Mevlâ Tealâ'dan gayrını terkedip, ubudiyete (kulluk vazifelerini yerine getirmeğe) devamdan başka Allah'a kavuşmak için hiç bir yol, O'nda fani olmaya da hiç bir delil (yol gösterici rehber) yoktur. Nitekim:

« مَنْ لَمْ يَرْكَبِ الْأَهْوَالَ لَمْ يَنَلِ الْأَمْوَالَ »

"Zahmetlere katlanmayan zenginliğe nail olamaz." sözü de bu manaya gelmektedir.

Ey kendisine vaaz edileni yapmayan ve Rabbisinden kormayan kul! Senin için en hayırlı olanı nasıl terkettin ve sana faydası olandan nasıl yüz çevirdin? Artık şu anda senin yapacağın tek şey, seni yasaklara ve günahlara düşürecek şeylerden tövbe edip ibadet ve taatlarla Allah'a dönmek, tefrid (tevhid) sırrına ulaşmış reşit (olgun) bir mürşide kulak verip, vaaz-u nasihatını kabul ederek nefsini onun terbiyesine teslim edip, manevi yolda murakabeye devam ederek kendi varlığından geçmendir.

Tevfik (muvaffak kılmak) ancak Allah-u Tealâ'dandır. O'ndan cümlemizi söylenilenlerle amele muvaffak kılmasını dileriz. Âmin..,

MEVLÂ TEALÂ'NIN BENî İSRÂİLE KENDİLERİNİ ÖLDÜRMELERİYLE İLGİLİ EMRİNİ BEYAN EDEN BİR AYET-İ KERİME:

« وَإِذْ قَالَ مُوسَى لِقَوْمِهِ يَاقَوْمِ إِنَّكُمْ ظَلَمْتُمْ أَنْفُسَكُمْ بِاتِّخَاذِكُمُ الْعِجْلَ فَتُوبُوا إِلَى بَارِئِكُمْ فَاقْتُلُوا أَنْفُسَكُمْ ذَلِكُمْ خَيْرٌ لَكُمْ عِنْدَ بَارِئِكُمْ فَتَابَ عَلَيْكُمْ إِنَّهُ هُوَ التَّوَّابُ الرَّحِيمُ (٥٤) »

"Ve (ey Benî İsrâîl !) **hani Musa** *(Aleyhisselâm)* **kavmine: 'Ey kavmim! Muhakkak siz buzağıyı** (ilâh) **tutmanız sebebiyle kendi nefislerinize zulmettiniz** (yazık ettiniz). **Binaenaleyh hemen** (sizi ayıp ve noksanlardan uzak olarak) **yaratanınıza dönün ve kendinizi öldürün, işte bu** (tövbe edip kendinizi öldürmeniz) **yaratıcınız katında,** (günaha ısrar ve devam etmenizden) **sizin için daha hayırlıdır.' demişti.** (Siz de emrolunanı yapınca) **O** (Barî Tealâ da) **tövbenizi kabul etmişti. Zira şüphesiz O, ancak O** (günahkârları tövbeye muvaffak edip) **tövbeleri pek çok kabul edici ve** (emre itaat edenlere) **ziyade acıyıcıdır."** *(Bakara Suresi:54)*

Ayet: 67

Mevlâ Tealâ, vaaz olundukları şeyleri yerine getirenlere iki türlü mükâfat vaadettikten sonra, bir üçüncü mükâfat vaadetmek üzere şöyle buyuruyor:

وَإِذاً لَآتَيْنَاهُمْ مِنْ لَدُنَّا أَجْراً عَظِيماً (٦٧)

KELİME MANASI (67)

(وَإِذاً) **O takdirde,** yani emrolunduklarını yaptıklarında, (لَآتَيْنَا) **elbette veriridik,** kime? (هُمْ) **onlara,** nereden? (مِنْ لَدُنَّا) **tarafımızdan,** neyi? (أَجْراً) **bir ecri,** öyle ecir ki, (عَظِيماً) **pek büyük.**

MEALİ ŞERİFİ (67)

O zaman elbette kendilerine pek büyük bir mükâfat verirdik.

İ Z A H A T

Tefsiri Kebir'de zikredildiğine göre, Mevlâ Tealâ bundan evvelki ayet-i celilesinde imanda ihlâsın (samimiyetin), münafıkların kastettikleri nifaktan daha hayırlı, sebat ve devamlılık bakımından daha kuvetli olduğunu açıkladıktan sonra, bu ihlâsın haddi zatında halis bir hayır olduğu gibi, çok büyük hayırlara da vesile olacağını açıklamıştır ki o da bu ayet-i celilede beyan edilen ecr-i azim (büyük sevap) dır.

Mevlâ Tealâ, bu ayet-i celilede ihlâslı müminlere vereceği ecrin büyüklüğüne delâlet eden bir çok karine (alâmet) leri cemetmiştir.

1 - (آتَيْنَا) ve (مِنْ لَدُنَّا) kavl-i şeriflerinde, Zatından, azamet sıgası olan **"Biz"** ifadesiyle bahsetmesi, çünkü hikmet sahibi olan bir mu'tî (nimet verici) nin, vereceği bir hediyeyi vaadederken, kendisinden azamete (büyüklüğe) delâlet eden bir lâfızla bahsetmesi, hiç şüphesiz ki vereceği hediyenin büyüklüğüne delâlet eder.

2 - **"Bizim tarafımızdan"** kavl-i şerifindeki tahsis, ayrıca bir mubalâğaya delâlet eder. Nitekim:

« وَعَلَّمْنَاهُ مِنْ لَدُنَّا عِلْماً (٦٥) »

"Biz ona (Hızır *(Aleyhisselâma)* **tarafımızdan bir ilim öğrettik."** *(Kehf Suresi:65 'den)* kavl-i şerifindeki: **"Tarafımızdan"** ifadesi, Hızır *(Aleyhisselâm)* a öğretilen ilmin kimseye öğretilmemiş olan ledün ilmi olduğunu ifade etmektedir.

3 - Allah-u Tealâ'nın vereceği ecri büyüklükle vasfetmiş olması da ayrıca bir azamet ifadesidir. Zira, büyüklerin en büyüğü olan Allah-u Tealâ'nın büyüklükle vasfettiği bir şey elbette son derece büyük olur. Nasıl büyük olmasın ki, Ebu Hureyre *(Radıyallahu Anh)* ın Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* den rivayet ettiği bir hadis-i kudsi'de Mevlâ Tealâ:

٣٧١ – عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ (رضى الله عنه) قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللهِ ﷺ: قَالَ اللهُ تَعَالَىٰ: « أَعْدَدْتُ لِعِبَادِيَ الصَّالِحِينَ مَالَا عَيْنٌ رَأَتْ وَلَا أُذُنٌ سَمِعَتْ وَلَا خَطَرَ عَلَىٰ قَلْبِ بَشَرٍ »

371 - **"Ben salih kullarım için hiç bir gözün görmediği, hiç bir kulağın işitmediği, hiç bir beşerin kalbinden dahi geçiremediği nimetler hazırladım."** buyurmuştur. *(Buharî, Bedulhalk:8, No:3072, 3/1185, Müslim, Cennet :51,No.2824,5/365)*

Mevlâ Tealâ, emrolunduklarıyla amel edenlerin bir dördüncü mükâfatını da şöyle zikrediyor:

وَلَهَدَيْنَاهُمْ صِرَاطاً مُسْتَقِيماً (٦٨)

KELİME MANASI (68)

(وَلَهَدَيْنَا) **Elbette hidayet ederdik,** kimi? (هُمْ) **onları,** nereye? (صِرَاطاً) **bir yola,** öyle yol ki, (مُسْتَقِيماً) **dosdoğru,** yani elbette onları müminlerin üzerinden cennete geçecekleri dosdoğru yola götürecek salih amellere kavuşturururduk.

MEALİ ŞERİF (68)

Ve elbette onları dosdoğru bir yola kavuşturururduk.

İ Z A H A T

Tefsiri Kebir'de zikredildiğine göre, ayet-i celilede geçen: **"Sıratı müstakim"** den ne kastedildiği hakkında iki görüş vardır:

1 - Bundan maksat Hak Din olan islâmdır. Nitekim :

« ... وَإِنَّكَ لَتَهْدِي إِلَىٰ صِرَاطٍ مُسْتَقِيمٍ (٥٢) صِرَاطِ اللَّهِ ... (٥٣) »

"Şüphesiz sen, elbette dosdoğru bir yola, Allahın yoluna hidayet edersin." *(Şura Suresi:52 , 53'den)* kavl-i şerifi de bunun bir nazîri (benzeri) dir.

2 - Bu sırattan maksat, kıyamet arsasında kurulacak olan "Sırat köprüsü" dür. Çünkü Mevlâ Tealâ, sevap ve mükâfatı zikrettikten sonra bu sıratı zikretmiştir ki, Hak dinin tatbiki sevap ve ecirden öncedir.

Cennete girmek için geçilmesi gereken sırat köprüsüne ise, ecir ve sevap kazandıktan sonra ihtiyaç duyulur, dolayısıyla buradaki "Sırat" lâfzını bu manaya hamletmek daha uygun olur.

Ruhul Beyan ve Alusî tefsirlerinde zikredildiğine göre, bu dosdoğru yoldan maksat: Müminlerin kendisine sülûk etmekle (o yolu takibetmekle), mukaddes cennetlere kavuşacakları ve gayb âleminin kapılarını kendilerine açacak olan manevi bir yoldur. Nitekim:

٣٧٢ – عَنْ أَنَسِ بْنِ مَالِكٍ (رضى الله عنه) قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللهِ ﷺ: « مَنْ عَمِلَ بِمَا يَعْلَمُ وَرَّثَهُ اللهُ عِلْمَ مَا لَمْ يَعْلَمْ »

372 - Enes ibni Malik *(Radıyallahu Anh)* dan rivayet edilen bir hadis-i şerifte Efendimiz *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)*: **"Bildiği ile amel edeni Allah** (-u Tealâ) **bilmediklerinin ilmine varis kılar** (ona bilmediklerini zahmetsizce öğretir)." *(Ebu Nuaym, Hilyetül Evliya :10/15)* buyurmuştur ki, bu hadis-i şerif, emrolunduklarına göre hareket edenlere manevi ilim hazinelerinin Mevlâ Tealâ tarafından açılacağına delâlet etmektedir.

Ayet: 69

Mevlâ Tealâ, Resulüne itaatın lüzumunu ve muhalefet edenlerin hâllerini beyandan sonra, itaatın gerekliliğini tekit etmek üzere şöyle buyuruyor:

وَمَنْ يُطِعِ اللّٰهَ وَالرَّسُولَ فَاُولٰئِكَ مَعَ الَّذِينَ اَنْعَمَ اللّٰهُ عَلَيْهِمْ مِنَ النَّبِيِّينَ وَالصِّدِّيقِينَ وَالشُّهَدَآءِ وَالصَّالِحِينَ وَحَسُنَ اُولٰئِكَ رَفِيقاً (٦٩)

KELİME MANASI (69)

(وَمَنْ) **Her kim,** (يُطِعْ) **itaat ederse,** kime? (اللّٰهَ) **Allah** (-u Tealây) **a,** daha? (وَالرَّسُولَ) **peygambere,** yani farzlarını eda edip, tayin ettiği sünnetlerde de peygamber *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* e itaat ederse, (فَاُولٰئِكَ) **işte onlar,** kimlerle beraberdirler? (مَعَ الَّذِينَ) **o kimselerle beraberdir ki,** (اَنْعَمَ) **inam etti** (nimet verdi), kim? (اللّٰهُ) **Allah** (-u Tealâ), kime? (عَلَيْهِمْ) **onlara,** onlar da kimlerden oldukları hâlde? (مِنَ النَّبِيِّينَ) **peygamberlerden,** daha? (وَالصِّدِّيقِينَ) **sıddıklardan,** daha? (وَالشُّهَدَآءِ) **şehitlerden,** daha? (وَالصَّالِحِينَ) **salihlerden,** (وَحَسُنَ) **ne güzel oldu,** kim? (اُولٰئِكَ) **onlar,** ne cihetinden? (رَفِيقاً) **arkadaş cihetinden.**

MEALİ ŞERİFİ (69)

Her kim Allaha ve resüle itaat ederse, işte onlar, Allah (-u Tealân) **ın, kendilerine inam ettiği** (anlatılamayacak derecede lütuflarda bulunduğu), **peygamberler, sıddıklar, şehitler ve salihlerle beraberdirler. Bunlar ne güzel arkadaştır!**

İ Z A H A T

Bu ayet-i celilenin sebeb-i nüzülü hakkında bir çok rivayetler vardır.

1 - Beğavî, Kazî, Hâzin, Ebussuûd, Kurtubî, Alusî ve Ruhul Beyan tefsirlerinde zikredildiğine göre, Bu ayet-i celile, Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* in azatlısı Sevban *(Radıyallahu Anh)* hakkında inmiştir. O, Resulullah'a karşı çok muhabbetli olup, O'nsuz hiç duramazdı. Bir gün, rengi değişmiş ve yüzünde üzüntü eseri belirgin olduğu hâlde Efendimiz *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* in huzuruna geldiğinde, Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* ona:

٣٧٣ - « مَا غَيَّرَ لَوْنَكَ؟ »

373 - **"Senin rengini ne değiştirdi?"** diye sordu.

O da: "Ya Resulallah! Bende hiç bir hastalık ve ağrı yok, ancak seni görmediğim zaman tekrar sana kavuşuncaya kadar çok sıkıntı çekiyorum, sonra ahireti düşündüğümde seni hiç göremeyeceğimden korkuyorum. Çünkü sen Peygamberlerin makamına yükseltileceksin, ben ise cennete girsem de, senin makamından daha aşağı bir mertebede olacağım. Cennete giremezsem, o vakit seni ebedi göremeyeceğim." diye cevap vermesi üzerine, bu ayet-i celile nazil oldu. *(Beğavî, Meâlimüttenzîl:1/450, Sa'lebî, Kurtubî, 5/175)*

2 - Kurtubî tefsirinde zikredildiğine göre, bu ayet-i celile, ezan rüyası kendisine gösterilen Abdullah ibni Zeyd ibni abdi Rabbihil Ensarî *(Radıyallahu Anh)* ın: "Ya Resulallah! Sen ve biz öldüğümüz zaman, sen Illiyyîn (en yüce makam) da olacaksın ki, biz seni asla göremeyeceğiz ve seninle buluşamayacağız." diyerek bu hususdaki üzüntüsünü dile getirmesi üzerine inmiştir.

İmam-ı Mekkî ve İmam-ı Kuşeyrî'nin beyanlarına göre Efendimiz *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* in vefat haberi bu zata ulaştığı zaman:

« اَللّٰهُمَّ أَعْمِنِى حَتّٰى لاَ أَرَى شَيْئاً بَعْدَ حَبِيبِى حَتّٰى اَلْقٰى حَبِيبِى »

"Ey Allahım! Beni kör et ki, Habibim Resulullah'tan sonra, O'na kavuşuncaya kadar hiç bir şey görmeyeyim." diye dua etti. *(Kurtubî:5/175)*

O anda olduğu yerde kör oldu. O, Efendimiz *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* i çok şiddetli sevdiğinden, Allah-u Tealâ onu cennetinde habibiyle beraber etti.

Saîd ibni Mensûr ve İbni Münzir *(Rahimehumallah)*, Şa'bî *(Radıyallahu Anh)* dan rivayet etmişlerdir ki: Ensar-ı kiram'dan bir zat, Efendimiz *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* e gelerek: 'Ya Resulallah! Vallahi elbette sen bana canımdan, oğlumdan, ailemden ve malımdan daha sevgilisin. Eğer ben evimde iken seni hatırladığımda gelip seni görmesem o kadar darlanıyorum ki, ruhumun bedenimden çıkacağını zannediyorum." dedi ve ağlamaya başladı. Efendimiz *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* ona:

« مَا اَبْكَاكَ ؟ » – ٣٧٤

374 - **"Seni ağlatan nedir?"** diye sorunca, o, "Ben sizin ve bizim öleceğimizi düşündüm de, Siz peygamberlerin makamına yükseltileceksiniz, biz ise, cennete gitsek de sizden aşağı mertebede olacağız." dedi. Efendimiz *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* ona bir şey söylemedi. Bunun üzerine Allah-u Tealâ bu ayet-i celileyi Resulüne indirince, Efendimiz *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* o kişiye:

« اَبْشِرْ يَا اَبَا فُلاَنٍ »

"Ey filânın babası sana müjde olsun." buyurdu. *(Süyûtî, Dürrül Mensur:2/588, Sünen-i Saîd ibni Mensûr, No:661, 4/1308)*

4 - Ikrime *(Radıyallahu Anh)* dan rivayet edildiğine göre, bir delikanlı Efendimiz *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* e gelerek: "Ey Allahın peygamberi! Şüphesiz ki biz seni dünyada görebiliyoruz, fakat kıyamet gününde sen en yüksek derecelerde olacağın için biz seni göremeyeceğiz." demesi üzerine, Allah-u Tealâ Hazretleri bu ayet-i celileyi indirince, Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* ona:

« اَنْتَ مَعِىَ فِى الْجَنَّةِ اِنْ شَاءَ اللّٰهُ » – ٣٧٥

375 - **"İnşaallah sen cennette benimle berabersin."** buyurdu, *(Abd ibni Humeyd, İbni Cerîr, İbni Ebî Hatim, Süyûtî,Dürrül Mensur 2/589)*

5 - İbni Cerîr'in, Süddî *(Rahimehullah)* tan rivayetine göre, Ensar-ı kiram'dan diğer bir takım insanların, bu gibi sözler söyleyerek Efendimiz *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* e karşı düşkünlüklerini açıklamaları üzerine bu ayet-i celile inmiştir.

Bütün bu rivayetler, Ashab-ı kiramın, Efendimiz *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* e karşı olan rabıtalarının aşırı sevgiden kaynaklandığına ve bu rabıtaların tabiî olup, bizlerin şeyhlerimize yaptığımız rabıta gibi tekellüfî (zorla ve yapmacık) olmadığına delâlet etmektedir.

Nitekim Üstadımız Hacı Ali Haydar Efendi *(Kuddise Sırruhu)*, Bu ayet-i kerimeyi okuyarak: **"İşte hakiki rabıta böyle olandır."** buyururdu.

6 -Rabî'*(Radıyallahu Anh)* dan rivayet edildiğine göre, bir kere Efendimiz *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* in ashabı: "Biz, peygamberin cennetteki derecelerde, kendisine iman edip tabi olarak tasdik edenlerden üstün olacağını biliyoruz, fakat cennette buluştukları zaman birbirini görmeleri nasıl olacak?" diye sormaları üzerine,

Allah-u Tealâ Hazretleri bu ayet-i celileyi indirince, Efendimiz *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* onlara:

٣٧٦ – « اِنَّ الْاَعْلَيْنَ يَنْحَدِرُوْنَ اِلٰى مَنْ هُمْ اَسْفَلَ مِنْهُمْ فَيَجْتَمِعُوْنَ فِى رِيَاضِهَا فَيَذْكُرُوْنَ مَا اَنْعَمَ اللّٰهُ عَلَيْهِمْ وَيُثْنُوْنَ عَلَيْهِ »

376 -**"Şüphesiz ki, yüksek derecede olanlar, kendilerinden aşağı derecede olanların yanına inerek cennet bahçelerinde buluşacaklar ve Allah** (-u Tealân) **ın kendilerine inam ettikleri nimetlerden bahsederek Allah** (-u Tealây) **a medh-ü sena'da bulunacaklardır."** buyurdu. *(İbni Cerîr-i Taberî 5/104)*

Ruhul Beyan tefsirinde zikredildiğine göre, Bu ayet-i celile, bütün mükellefler hakkında umumidir. Zira sebebin hususiyeti, lâfzın umumiyetine mani olmaz. Dolayısıyla Allah-u Tealâ'ya ve Resulüne itaat eden herkes yüksek derecelere kavuşacak ve Allah-u Tealâ indinde çok şerefli mertebelere nail olacaktır.

Salihlerden birisi şöyle anlatıyor: Bir gece bana geçkinlik geldi, bir ara uyumuşum, rüyamda sanki kıyamet kopmuş, insanlar muhasebeye tutulmuş, bir kısmı cennete götürülüyor, bir takımı ise cehenneme doğru sevkediliyor gördüm. Cennete giderek içindekilere: "Ey cennet ehli! Bu rıza mahallinde cennetlere yerleşmeye neyle nail oldunuz?" diye seslendim. Onlar bana: "Rahmana taat, şeytana muhalefetle." diye cevap verdiler. Sonra cehennemin kapısına gelerek: "Ey cehennem ehli! Siz cehenneme neyle girdiniz?" diye sorduğumda: "Şeytana itaat, Rahmana muhalefetle." diye cevap verdiler.

Ebu Hureyre *(Radıyallahu Anh)* dan rivayet edilen bir hadis-i şerifte, Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)*:

٣٦٥ – عَنْ اَبِى هُرَيْرَةَ (رضى الله عنه) قَالَ: قَالَ رَسُوْلُ اللّٰهِ ﷺ: « كُلُّ اُمَّتِى يَدْخُلُوْنَ الْجَنَّةَ اِلَّا مَنْ اَبٰى »

365 - **"Bütün ümmetim cennete girecektir. Ancak imtina edenler** (davetimi kabul etmekten çekinen ve emrime uymaktan kaçınanlar) **müstesna** (onlar giremeyecektir)." buyurdu.

O zaman Sahabe-i kiram: "Ya Resulallah kimler imtina edecekler?" diye sordular. Efendimiz *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)*:

« مَنْ أَطَاعَنِي دَخَلَ الْجَنَّةَ وَمَنْ عَصَانِي فَقَدْ أَبَىٰ »

"Her kim, bana itaat ederse cennete girecektir. Her kim de Bana karşı gelirse o da (davetimi kabul etmekten ve emirlerime itaatten) **muhakkak imtina etmiş** (çekinmiş) **olur** (ve o cennete giremez)." buyurdu. *(Buharî,İ'tisâm:2, No.6851, 6/2655)*

İmam-ı Kastalânî *(Rahimehullah)* buyurmuştur ki: Bu hadis-i şerifin takdiri: **"Her kim bana itaat eder, kitap ve sünnete yapışırsa cennete girer. Kendi hevasına uyup dosdoğru yoldan sapan kimse de cehenneme girer."** demektir.

Kurtubî tefsirinde zikredildiğine göre, Mevlâ Tealâ'nın bu ayet-i celilesi:

« اهْدِنَا الصِّرَاطَ الْمُسْتَقِيمَ (٥) صِرَاطَ الَّذِينَ أَنْعَمْتَ عَلَيْهِمْ ... (٦) »

"Bizi dosdoğru yola kavuştur, inam ettiğin kullarının yoluna." *(Fatiha Suresi:5, 6)* kavl-i şerifinin tefsiri mahiyetindedir, zira o ayet-i celilede, Kendilerine inam edilenlerden bahsedilmiş, burada ise onların kimler olduğu açıklanmıştır.

Aişe *(Radıyallahu Anha)* dan rivayetle Efendimiz *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* in vefatı anında son sözü olarak buyurmuş olduğu:

٣٧٨ – عَنْ عَائِشَةَ (رضى الله عنها) « اَللّٰهُمَّ الرَّفِيقَ الْأَعْلَىٰ »

378 - **"Ey Allahım! En yüksek Refikî isterim** (Beni cennetlerin en üstün derecelerinde bulunduracağın dostlarının arasına kat)." *(Buharî, Megâzî:79, No.4194, 4/1620)* kavl-i şerifiyle kastettiği de bu dostlardır.

Nitekim Aişe *(Radıyallahu Anha)* şöyle buyurmuştur: Ben Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* in:

٣٧٩ – عَنْ عَائِشَةَ (رضى الله عنها) قَالَتْ: قَالَ رَسُولُ اللهِ ﷺ: « مَا مِنْ نَبِيٍّ يَمْرَضُ إِلَّا خُيِّرَ بَيْنَ الدُّنْيَا وَالْآخِرَةِ »

379 - **"Hasta olan her bir peygamber, muhakkak dünya** (da kalmak) **ile ahiret** (e gitmek) **arasında muhayyer** (serbest) **kılınır."** buyurduğunu işittim.

Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* vefat edeceği hastalığında kendisini bir boğaz kısılması ve şiddetli bir ses kalınlaşması yakalamıştı. İşte o zaman ben kendisinin:

« ... مَعَ الَّذِينَ أَنْعَمَ اللهُ عَلَيْهِمْ مِنَ النَّبِيِّينَ وَالصِّدِّيقِينَ وَالشُّهَدَاءِ وَالصَّالِحِينَ ... »

"Allahın kendilerine nimetler verdiği peygamberler, sıddıklar, şehitler ve salihlerle beraber." mealindeki ayet-i kerimeyi okuduğunu işittim.

Artık ben bundan, Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* in bu iki dilek arasında muhayyer kılındığını (ve dostlara kavuşmayı tercih ettiğini) anladım. *(Buharî, Tefsir:92, No.4310, 4/1675)*

Ayet: 69

Tefsiri Kebir'de zikredildiğine göre, Allah-u Tealâ'ya ve Resulüne itaat edenlerin, cennette peygamberler ve sıddıklarla beraber olmalarının manası aynı derecede eşit olacakları anlamına gelmez. Zira bu, yüksek ile alçak arasında eşitliği gerektirir ki, bu caiz değildir. Ayrıca cennet ehlinin derecelerinin farklı olacağına dair bir çok delil vardır. Nitekim:

٣٨٠ – عَنْ اَبِى سَعِيدِ الْخُدْرِىِّ (رضى الله عنه) عَنِ النَّبِيِّ ﷺ قَالَ: « انَّ اَهْلَ الْجَنَّةِ يَتَرَاءَوْنَ اَهْلَ الْغُرَفِ مِنْ فَوْقِهِمْ كَمَا تَتَرَاءَوْنَ الْكَوْكَبَ الدُّرِّىَّ الْغَابِرَ فِى الْاُفُقِ مِنَ الْمَشْرِقِ اَوِ الْمَغْرِبِ لِتَفَاضُلِ مَا بَيْنَهُمْ » قَالُوا يَا رَسُولَ اللّٰهِ: تِلْكَ مَنَازِلُ الْاَنْبِيَاءِ لَا يَبْلُغُهَا غَيْرُهُمْ قَالَ: « بَلَىٰ وَالَّذِى نَفْسِى بِيَدِهِ رِجَالٌ آمَنُوا بِاللّٰهِ وَصَدَّقُوا الْمُرْسَلِينَ »

380 - Ebu said el Hudrî *(Radıyallahu Anh)* dan rivayet edilen bir hadis-i şerifte, Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* şöyle buyurmuştur: **"Şüphesiz ki, cennet ehli, aralarındaki üstünlük farkından dolayı kendilerinden yüksekteki gurfeler ehlini** (yüksek köşklerin sahiplerini),**Siz,** (gündüz) **doğu veya batı ufkunda ışıklı kalan parlak yıldızı,** (aradaki mesafe uzaklığından dolayı) **zorla görebildiğiniz gibi güçlükle görebilirler"** buyurdu.

O zaman sahabiler: "Ya Resulallah! O yüksek köşkler peygamberlerin makamlarıdır, oraya başkaları ulaşamaz (değil mi?)" deyince, Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)*: **"Bilakis nefsim yed-i kudretinde** (kudret elinde) **olan Allah'a yemin ederim ki,** (onlar) **Allah'a iman etmiş, ve Resulleri tasdik etmiş bir takım adamlardır."** buyurdu. *(Buharî, Bed'ülhalk :8, No.3083, 3/1188, Müslim, Cennet:3, No.2831, 5/368)*

Efendimiz *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)*, Bu hadis-i şerifte yeminle, Ashab-ı kiramın dedikleri gibi cennet köşklerinin sadece peygamberlere mahsus olmadığını, Allah-u Tealâ'nın, lütfu keremiyle bu köşkleri, bütün peygamberleri yakinen tasdik etmiş bir takım kullarına da nasibedeceğini bildirmiştir. Gerçi cennetliklerin hepsi mümin ve musaddik (tasdik edici) iseler de, bu köşklerin sahipleri hakkıyla iman ve hakkıyla tasdik sıfatında başkalarından ayrılacaklardır.

Bu hadis-i şeriften de cennet ehlinin dereceleri eşit olmadığı anlaşıldığına göre, bu beraberliğin manası: "İstedikleri zaman mekânları ne kadar uzak da olsa birbirlerini görecekler ve arzu ettiklerinde, büyüklerin sohbetinde bulunarak meclisleriyle müşerref olabilecekler." demektir. İşte bu ayet-i celilede kastedilen beraberlikten murat budur.

Kazî *(Rahimehullah)* buyurmuştur ki: Ayet-i celilede geçen itaatın zahiri, bir defa itaatla bu müjdenin hasıl olacağı düşüncesini akla getirirse de, bunun başka bir manaya hamledilerek, taatın; emirleri tutup, yasaklardan kaçma manasında anlaşılması gerekmektedir.

Zira, bir kere taat manasında kabul edildiği takdirde fasıklar, hatta kâfirler bile buna girer, çünkü onlarında bir kere taat işlemeleri vuku bulabilir. Bu

izahattan sonra imam-ı Fahrurrazi *(Rahimehullah)* hazretleri şöyle buyurmuştur: "Bence burada bir başka izah şekli daha vardır ki, o da şudur:

Usul-u fıkıhta sabit olduğuna göre, bir hükmün, bir sıfatın peşinde zikr edilmesi, o hükmün o sıfatla muallel (illetlenmiş) olduğunu ifade eder. Dolayısıyla bu ayet-i celilede beraberlik hükmünün itaat sıfatından sonra zikredilmesi bu beraberliğin itaat sebebiyle olacağını açıklamaktadır.

Buna göre ayet-i celilenin manası: "Her kim ilâhlığı hakkında Allah-u Tealâ'ya itaat ederse," demektir ki, Ülûhiyyeti hakkında Allah-u Tealâ'ya itaat, onu bilmek, Celâl ve İzzetini (büyüklük ve ululuğunu), Kibriya ve Samediyyetini (yücelik ve ihtiyaçsızlığını) ikrar etmekten (dille ifade etmekten) ibarettir ki, bu durumda bu ayet-i celile ahiret hâllerinden iki büyük işe işaret etmektedir.

Birincisi: Kıyamet gününde bütün saadetlerin kaynağı, ruhun marifetullah (Allahı bilme) nurlarıyla parlamasıdır. Bu nurlar, kimin kalbinde daha çok, daha parlak ve cisimler âleminin sevgisiyle bulaşmaktan daha uzaksa, o kişi saadete daha yakın ve kurtuluşa daha tez ulaşacaktır.

İkincisi: Allah-u Tealâ bundan evvelki ayet-i celilede taat ehline büyük mükâfatları ve dosdoğru yola hidayeti (kavuşturulmayı) vaadettikten sonra, bu ayet-i celilesinde de onlara, ahirette kendilerini, en büyük nimetlere mazhar ettiği, nebiler, sıddıklar, şehitler ve salihlerle beraber kılacağını vaadetmiştir.

Bu son müjde elbetteki öncekinden daha şerefli ve daha üstün olmalıdır, fakat bu itaatkâr kulların zikredilen büyüklerle beraber olmalarının manası, aynı derecede olmaları demek değildir, çünkü bu imkânsızdır. O hâlde bunun manası şu şekilde anlaşılmalıdır: Marifeti (Allahı bilmesi) eksik olan ruhlar şiddetli sevgi sebebiyle dünyada kâmil ruhlarla beraber alâkalarını kuvvetlendirirler.

Bu âlemden ayrılıp, ahiret âlemine ulaştıklarında ise bu ruhânî alâkalar oraya intikal eder. Sonra o sâfî (cismani alâkalardan arınmış) ruhlar, birbirinin karşısına konmuş parlak aynalar gibi olurlar ki, birinden çıkan şua (nur) diğerlerine akseder. Bu akisler sebebiyle nuru zayıf olanlar da, son derece kuvvetlenirler.

Hulâsa: Cismanî perdeler ortadan kalkınca, Allah-u Tealâ'nın celâlinin nurları, mâsivâ sevgisinin tozlarından tamamen kurtulmuş olan büyüklerin aynalarına parlar. Sonra o nurlar, dünyada kendilerini seven diğer bir takım kimselere de akseder ve böylece nakıs olan ruhlar, rûhanî alâkalar sebebiyle kâmil olurlar.

İşte Allah ve Resulüne itaat edenlerin, bu büyüklerle beraber olmalarından kastedilen mananın bu olması ihtimali hatırıma gelmiştir ki, Allah-u Tealâ kelâmının sırlarını hakkıyla bilendir.

Fahrurrazî ve Alusî tefsirlerinde zikredildiğine göre, Allah-u Tealâ bu ayet-i celilede evvela peygamberleri zikretmiş, sonra diğer üç vasıf sahiplerini beyan etmiştir. Derecelerinin yüksekliği ve diğerlerinden üstünlüklerin-

den dolayı Allah-u Tealâ peygamberlerin zikrini öne almıştır. Nitekim İmam-ı Şa'rânî, Şeyh-i Ekber Muhyiddin ibnil Arabî *(Kuddise Sırruhuma)* nın şöyle buyurduğunu nakletmiştir:

« فُتِحَ لِي قَدْرُ خَرْمِ إِبْرَةٍ مِنْ مَقَامِ النُّبُوَّةِ تَجَلِّيًا لَادْخُولًا فَكِدْتُ أَحْتَرِقُ »

"Bir kere bana nübüvvet makamından, o makama girmek bakımından değil, tecelli yönünden iğne ucu kadar bir şey açıldı da az kalsın yanacaktım." *(Alusî, 5/75)*

Müfessirler, nebilerin, sıddıklar, şehitler ve salihlerden ayrı olduklarına ittifak etmişler, fakat diğer üç sıfat hakkında ihtilâf etmişlerdir, bazısı: "Bu sıfatların hepsi bir mevsufa aittir, dolayısıyla bunlar içiçe girmiş sıfatlardır. Çünkü, bir şahsın aynı zamanda hem sıddık hem şehit, hem de salih olması mümkündür." dediler. Diğerleri ise: "Bu vasıfların her birinden maksat, insanlardan değişik bir sınıfın sıfatlarıdır." dediler. Bu yön daha yakındır, çünkü ma'tûfun (atfedilenin), ma'tûfu aleyhden başka olması gerekir.

Peygamberler, kendilerinden sonra zikredilenlerden başka oldukları gibi, sıddıklar da kendilerinden sonra gelenlerden farklı olmalıdırlar. Diğer sıfatlar hakkında da söz aynıdır. Peygamberlerden sonra zikredilen bu üç vasfın birincisi, **"Sıddıklık"** tır. **"Sıddık"** doğruluğu âdet edinen kimsenin ismidir. Bu sıfat müminlerin sıfatları içinde çok kıymetli bir sıfattır ki, doğru konuşmakla elde edilir. Nitekim:

٣٨١ - عَنْ عَبْدِ اللهِ (رضى الله عنه) عَنِ النَّبِيِّ ﷺ قَالَ: « إِنَّ الصِّدْقَ يَهْدِي إِلَى الْبِرِّ وَإِنَّ الْبِرَّ يَهْدِي إِلَى الْجَنَّةِ وَإِنَّ الرَّجُلَ لَيَصْدُقُ حَتَّى يَكُونَ صِدِّيقًا وَإِنَّ الْكَذِبَ يَهْدِي إِلَى الْفُجُورِ وَإِنَّ الْفُجُورَ يَهْدِي إِلَى النَّارِ وَإِنَّ الرَّجُلَ لَيَكْذِبُ حَتَّى يُكْتَبَ عِنْدَ اللهِ كَذَّابًا »

381 - Abdullah İbn-i Mesud *(Radıyallahu Anh)* dan rivayet edilmiştir ki, Peygamber *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* şöyle buyurmuştur: **"Doğruluk insanı halis iyiliğe götürür, halis iyilik de cennete kılavuzluk eder. İnsan doğruluk ede ede nihayet bu seciyesi** (iyi ahlâkı) **ile sıddık olur. Yalancılık da insanı fücura** (şerre) **götürür, şer de cehenneme götürür. İnsan yalancılık ede ede nihayet Allah katında bir kezzab** (çok yalancı kimse) **diye yazılır."** *(Buharî, Edeb:69, No:5743, 5/2261, Müslim, Birr:29, No:26070, 4/2012, Ebu Davud, Edeb:80, No:4989, 2/715, İbn-i Mace, Mukaddime:7, No:46, 1/18, Darimî, Rikak:7, No:2615, 2/755, Muvatta', Kelâm:7, No:1859, Shf.656, Ahmed İbn-i Hanbel, No:3638, 2/26)*

İmanın tasdik (doğrulamak) tan başka bir şey olmaması, sıdk (doğruluğ) a fazilet olarak yettiği gibi, küfrün tekzib (yalanlamak) tan başka bir şey olmayışı da kezib (yalan) a kötülük bakımından yeter.

Bundan sonra deriz ki, sıddık'ın tarifi hakkında müfessirler bir kaç değişik söz söylemişlerdir.

1 - Din-i Mübin-i İslâm'ın tamamını tasdik edip, bu hususta içine hiç bir şüphe gelmeyen herkes sıddık'tır. Nitekim:

« وَالَّذِينَ آمَنُوا بِاللَّهِ وَرُسُلِهِ أُولَٰئِكَ هُمُ الصِّدِّيقُونَ ... (١٩) »

"Allah'a ve peygamberlerine iman edenler, (evet) **işte onlar, sıddıklar, ancak onlardır."** *(Hadid Suresi: 19'dan)* kavl-i şerifi bunun delilidir.

2 - Bir kısım ulemaya göre, sıddıklar, Efendimiz *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* in ashabının en üstünleridir.

3 - Sıddık, Efendimiz *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* i en evvel tasdik ederek bu hususta diğer insanlara önder olan kimsenin ismidir. Hâl böyle olunca Ebu Bekr-i Sıddık *(Radıyallahu Anh)* mahlûkat içinde bu vasfa en lâyık olandır.

Hazreti Sıddık'ın Efendimiz *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* i en evvel tasdik etmesinin beyanına gelince, İbni Mesud *(Radıyallahu Anh)* dan rivayetle Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* Efendimizin:

٣٨٢ – عَنِ ابْنِ مَسْعُودٍ (رضى الله عنه) قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللهِ ﷺ: « مَا عَرَضْتُ الْإِسْلَامَ عَلَىٰ أَحَدٍ إِلَّا وَلَهُ نَبْوَةٌ غَيْرَ أَبِي بَكْرٍ فَإِنَّهُ لَمْ يَتَلَعْثَمْ »

382 - **"Ebu Bekr-i Sıddık'ın dışında islâmı kime arzettimse, mutlaka bir duraklama yaptı, ancak O, hiç duraklamadı."** *(Kenzul Ummal: No: 32612, 11/555, Deylemî No:6286, 4/92)* buyurduğu şöhret bulmuştur ki, bu hadis-i şerif Ebu Bekr-i Sıddık'ın Efendimiz *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* tarafından kendisine islâm arzedildiğinde hiç duraklamadan İslâmı kabul ettiğine delâlet etmektedir.

Eğer biz, Ebu Bekr-i Sıddık'ın başkalarından sonra müslüman olduğunu farzetsek, bu takdirde Efendimiz *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* islâmı ona arzetmekte geciktiği için kusur etti denmiş olur ki, bu, Ebu Bekr-i sıddık'ı tenkit olmayıp, Efendimiz *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* i tenkit olacağından, küfürdür.

Bu hususta efendimiz *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* e kusur nisbet etmek, mümkün olmadığına göre, Efendimiz *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* in Ebu Bekr-i Sıddık'a islâmı arzetmekte gecikmediği anlaşılmıştır. Bu hadis-i şerif de Ebu Bekr-i Sıddık'ın iman etmekte hiç duraklamadığına delâlet ettiğine göre, bu iki işin toplamından Ebu Bekr-i Sıddık'ın en evvel müslüman olduğu anlaşılmıştır.

Ebu Bekr-i Sıddık'ın diğer insanlara önder olmasının izahına gelince: Hazreti Ali *(Radıyallahu Anh)* ın Müslüman olması, Ebu Bekr-i Sıddık *(Radıyallahu Anh)* ın islâmından öncedir denilecek olsa bile, hiç bir akıllı Hazreti Ali *(Radıyallahu Anh)* ın o zamanda önder olamayacağında şüphe etmez.

Çünkü Hazreti Ali *(Radıyallahu Anh)* o zamanda küçük çocuktu. Aynı zamanda Efendimiz *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* in terbiyesindeydi ve akrabalık cihetinden Efendimiz *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* in çok yakınıydı. Ebu Bekr-i Sıddık ise Efendimize çok yakın değildi, bu yüzden böyle bir zatın imanı diğer insanların da islâma girmesine sebep oldu.

Ayrıca Ebu Bekr-i Sıddık *(Radıyallahu Anh)*, müslüman olduktan az bir zaman sonra, Osman ibni Affân, Talha, Zübeyr, Saad ibni Ebî Vakkas, Osman ibni Maz'ûn *(Radıyallahu Anhum)* gibi sahabe-i kiramın büyüklerini getirerek müslüman olmalarına vesile oldu.

Ayet: 69

Böylece de Hazreti Sıddık'ın en evvel müslüman olduğu ve örnek olma sıfatına ümmetin en layığı bulunduğu ortaya çıkmış oldu. İşte bu söylediklerimiz, Ebu Bekr-i Sıddık *(Radıyallahu Anh)*ın Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* den sonra ümmetin en üstünü olmasını gerektirir ki bunun da açıklaması iki yönlüdür:

1 - Hazreti Sıddık *(Radıyallahu Anh)* ın müslüman oluşunun diğerlerinden önce oluşu, sevabının herkesten çok olmasını gerektirir. Nitekim:

٣٨٣ – عَنْ جَرِيرِ بْنِ عَبْدِ اللهِ (رضى الله عنه) قَالَ رَسُولُ اللهِ ﷺ « مَنْ سَنَّ فِى الْاِسْلَامِ سُنَّةً حَسَنَةً فَعُمِلَ بِهَا بَعْدَهُ كُتِبَ لَهُ مِثْلُ اَجْرِ مَنْ عَمِلَ بِهَا وَلَا يَنْقُصُ مِنْ اُجُورِهِمْ شَيْءٌ . وَمَنْ سَنَّ فِى الْاِسْلَامِ سُنَّةً سَيِّئَةً فَعُمِلَ بِهَا بَعْدَهُ كُتِبَ عَلَيْهِ مِثْلُ وِزْرِ مَنْ عَمِلَ بِهَا وَلَا يَنْقُصُ مِنْ اَوْزَارِهِمْ شَيْءٌ »

383 - Cerîr İbn-i Abdillah *(Radıyallahu Anh)* dan rivayete göre, Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)*: **"Bir kimse, islâmda güzel bir sünnet ortaya koyar** (çığır açar) **da, kendisinden sonra onunla amel edilirse, o kimseye o sünnetle amel edenlerin ecri kadar sevap yazılır, amel edenlerin ecirlerinden de bir şey eksilmez. Ve her kim, islâm'da kötü bir çığır açar da kendinden sonra onunla amel olunursa, bununla amel edenlerin günahı kadar o kimseye günah yazılır, amel edenlerin günahlarından da bir şey eksilmez."** buyurmuştur. *(Müslim, İlim:6, No:1017, 4/2059, Zekât:20, No:1017, 2/704, Tirmizî, İlim:15, No:2675, 5/43 İbn-i Mace, Mukaddime: 14, No:203, 1/74)*

2 - Hazreti Sıddık *(Radıyallahu Anh)* müslüman olduktan sonra, Allah yolunda cihat etmiş ve onun bu cihadı büyük sahabelerin müslüman olmasına sebep olmuştur. Hazreti Ali *(Radıyallahu Anh)* Uhud ve Hendek günü kâfirlerle muharebe etmişse de, Ebu Bekr-i Sıddık'ın cihadı bir takım büyüklerin müslüman olmasına sebep olmuş, Hazreti Ali *(Radıyallahu Anh)* ın cihadı ise bir kısım kâfirlerin ölümüne neden olmuştur ki, birincinin efdal olduğunda şüphe yoktur.

Yine böylece, Ebu Bekr-i Sıddık *(Radıyallahu Anh)* islâmın başlangıcında Efendimiz *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* son derece zayıfken cihadetmiş, Hazreti Ali *(Radıyallahu Anh)* ise, islâmın kuvvetli olduğu Uhud ve Hendek günlerinde savaşmıştır. Zaaf vaktinde cihadın, kuvvetli zamandaki cihattan efdal olduğu herkesçe malûmdur. Nitekim bu manada Mevlâ Tealâ:

« ... لَا يَسْتَوِى مِنْكُمْ مَنْ اَنْفَقَ مِنْ قَبْلِ الْفَتْحِ وَقَاتَلَ اُولٰئِكَ اَعْظَمُ دَرَجَةً مِنَ الَّذِينَ اَنْفَقُوا مِنْ بَعْدُ وَقَاتَلُوا ... (١٠) »

"İçinizde fetihten evvel (Allah yolunda) **harcayan ve muharebe eden kimseler** (diğerleriyle) **bir olmaz. Onlar derece itibariyle** (Mekke fethinden) **sonra infak eden ve muharebe edenlerden daha büyüktür."** *(Hadid Suresi:10'dan)*

buyuruyor ki bu ayet-i celile de, İslâma zayıf zamanda yardım edenin kuvvetli döneminde yardım edenden sevap bakımından daha büyük olduğunu ifade etmektedir.

Bütün bu anlatılanlardan, insanlar içinde bu sıddıklık vasfına en ziyade lâyık olanın Hazreti Ebu Bekir *(Radıyallahu Anh)* ın olduğu anlaşılmıştır. Bundan dolayı müslümanlar bu lâkabın Hazreti Ebu Bekre verilmesi hususunda ittifak etmişlerdir. Ancak sözüne itibar edilmeyecek bir kaç kişinin bunu inkâr etmesi bu icmaa zarar vermez.

Ayet-i celilede geçen sıddık vasfının zikrettiğimiz şekilde tefsir edilmesi, nübüvvetten sonra fazilet ve ilimde sıddıklık vasfından daha üstün bir mertebe bulunmadığına delâlet etmektedir. Nitekim Kur'an-ı Kerim'in bir çok ayetleri de bunu göstermektedir. Zira Sıddık ve Nebi lâfızları nerede zikredildiyse aralarına hiç bir vasıta (başka bir vasıf) konmamıştır.

Mevlâ Tealâ İsmail *(Aleyhisselâm)* ın vasfında:

« ... انَّهُ كَانَ صَادِقَ الْوَعْدِ ... (٥٤) »

"Şüphesiz ki O, vaadinde sadık (sözünde doğru) **idi."** *(Meryem Suresi:54'den)* buyururken, İdris *(Aleyhisselâm)* ın sıfatı hakkında da:

« ... انَّهُ كَانَ صِدِّيقاً نَبِيّاً (٥٦) »

"Şüphesiz ki O, Sıddık (çok sadık) **bir peygamberdi."** *(Meryem Suresi:56'dan)* buyuruyor.

Bu ayet-i celilede de: (مِنَ النَّبِيِّينَ وَالصِّدِّيقِينَ) **"Peygamberler ve sıddıklarla beraber."** buyurmuştur ki, bütün bunlar "Sıddıklıktan yukarı çıkarsan Nübüvvete vasıl olursun, Nübüvvetten aşağı inersen sıddıklığa ulaşırsın, dolayısıyla bu ikisi arasında başka bir makam yoktur" demektir. Diğer bir ayet-i kerimesinde de:

« وَالَّذِى جَآءَ بِالصِّدْقِ وَصَدَّقَ بِهِ ... (٣٣) »

"Sıdkı (doğru ve gerçeği) **getirenle, onu tasdik eden."** *(Zümer Suresi:33'den)* buyurmuştur ki, burada da araya bir vasıta koymamıştır. İşte bütün bu deliller, nebi ile sıddık arasında başka bir makam bulunmadığına delâlet ettiği gibi, Allah-u Tealâ, en hayırlı bir ümmet olarak vasıfladığı bu ümmeti, Nebi ile Sıddık arasına başka bir kimseyi sokmamaya muvaffak etmiştir ki, bundan dolayı onlar Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* in arkasından Ebu Bekr-i Sıddık'ı halife tayin etmişlerdir.

Ebu Bekr-i Sıddık *(Radıyallahu Anh)* vefat ettiğinde de, Onu Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* in yanı başına defnetmişlerdir. İşte bütün bunlar Allah-u Tealâ'nın bu ayet-i celilede, Peygamberlerle sıddıklar arasında başka bir mertebe zikretmeyerek vasıtayı kaldırmasındandır.

Üç vasfın ikincisi ise, **Şehadet** (şehitlik) **tir.** Şehitliğin, bir insanın bir kâfir tarafından öldürülmüş olması ile tefsir edilmesi caiz değildir. Bu hususta bir kaç delil vardır :

Ayet: 69

1 - Bu ayet-i celile şehitlik mertebesinin dinde büyük bir yeri olduğunu ifade etmektedir. Bir insanın kâfir tarafından öldürülmesinde ise bir şeref yoktur, zira bu şekilde ölüm, fasıklarda ve Allah indinde mertebesi olmayan kimseler hakkında da düşünülebilir.

2 - Müminler bazen: **"Ey Allahımız! Bize şehitlik nasibeyle."** diye dua ederler. Şehitlik, kâfir tarafından öldürülmekten ibaret olsaydı, bu duanın sahipleri Allah-u Tealâ'dan böyle bir ölüm talebinde bulunmuş olurlardı ki, bu caiz değildir. Zira bir kâfirin bir mümini öldürmesini istemek küfür olacağından böyle bir şeyi Allah-u Tealâ'dan talebetmek nasıl caiz olabilir?

٣٨٤ – عَنْ اَبِى هُرَيْرَةَ (رضى الله عنه) قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللهِ ﷺ: « مَا تَعُدُّونَ الشَّهِيدَ فِيكُمْ؟ » قَالُوا: يَا رَسُولَ اللهِ مَنْ قُتِلَ فِى سَبِيلِ اللهِ تَعَالَىٰ ، فَقَالَ ﷺ: « اِنَّ شُهَدَاءَ اُمَّتِى اِذاً لَقَلِيلٌ ، مَنْ قُتِلَ فِى سَبِيلِ اللهِ تَعَالَىٰ فَهُوَ شَهِيدٌ ، وَمَنْ مَاتَ فِى الطَّاعُونِ فَهُوَ شَهِيدٌ ، وَمَنْ مَاتَ مَبْطُوناً فَهُوَ شَهِيدٌ »

384 - Ebu Hureyre *(Radıyallahu Anh)* dan rivayet edildiğine göre, Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* bir kere ashabına: **"Siz içinizde şehidi ne olarak kabul ediyorsunuz?** diye sorduğunda, Onlar: "Ya Resulallah! Allah yolunda öldürülen (şehittir)." dediler.

Bunun üzerine Efendimiz *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* **"Şüphesiz ki o takdirde ümmetimin şehitleri çok azdır. Allah** (-u Tealân) **ın yolunda öldürülen şehittir. Taun** (veba hastalığın) **da ölen şehittir. Karın ağrısına tutularak ölen de şehittir."** buyurdu. *(İbni Mace, Cihad:17, No:2804, 2/937)*

Bu hadis-i şeriften de anlaşılacağına göre, şehitlik bir kâfir tarafından öldürülmekten ibaret değildir. Ancak şehit, (فَعِيل) bima'na (فَاعِل) olup, Allah-u Tealâ'nın dininin doğruluğuna bazen huccet ve beyan (delil ve izah), bazen de seyf ve sinan (kılıç ve süngü) ile şahitlik edendir.

Dolayısıyla, buradaki şehitler Allah-u Tealâ'nın:

« شَهِدَ اللهُ اَنَّهُ لاَ اِلٰهَ اِلاَّ هُوَ وَالْمَلٰئِكَةُ وَاُولُوا الْعِلْمِ قَائِماً بِالْقِسْطِ ... (١٨) »

"Allah (-u Tealâ), **Melekler ve adalette sebat eden ilim adamları şahitlik etmiştir ki, Ondan başka ilâh yoktur."** *(Ali İmran Suresi:18'den)* Kavl-i şerifinde zikredilen şahitlerdir.

Allah-u Tealâ'nın yolunda öldürülene şehit denilmesi ise, canını Allah-u Tealâ'nın yolunda cömertçe ortaya koyarak, Allah-u Tealâ'nın hak, Onun dışındakilerin batıl olduğuna şahitlik etmesi itibariyledir. Bu manada Allah'ın şahitlerinden olan kişi, şüphesiz ki ahirette de Allah'ın şahitlerinden olacaktır. Nitekim Mevlâ Tealâ:

« وَكَذٰلِكَ جَعَلْنَاكُمْ اُمَّةً وَسَطاً لِتَكُونُوا شُهَدَآءَ عَلَى النَّاسِ .... (١٤٣) »

"İşte böylece, siz insanlar üzerine şahitler olasınız için sizi orta (hayırlı ve dengeli) **bir ümmet kıldık."** *(Bakara Suresi:143'den)* buyurmuştur.

Üç sıfatın üçüncüsü ise, **Salih** olmaktır.

Salih: İtikadında ve amelinde düzgün olandır. Çünkü cehalet (bilgisizlik), yanlış inançlara ve düşüncelere sebebiyet vereceği için itikattaki bozukluktan ibaret olduğu gibi, masiyet de, ameldeki bozukluk demektir.

Sıddık, Şehit ve **Salih**'in tefsiri bu şekilde anlaşılınca, bu sıfatlar arasındaki fark meydana çıkmış olur. Şöyleki: İtikadı doğru olup ameli düzgün olan herkes, salihtir. Salih ise bazen Allahın dininin hak, onun dışındakilerin ise batıl olduğuna şahitlik eder ki, bu şehadet, bazen delil getirmek, bazen de harbetmek suretiyle olur. Bazı kere de salih bu şahitliği yerine getirmekle sıfatlanmayabilir. O hâlde her şehit salih ise de, her salih şehit değildir.

Dolayısıyla şehit, salih nevilerinin en şereflisidir. Ayrıca şehit, Sıddık olabilir veya olmayabilir, çünkü sıddık'ın manası: İmanda, diğerlerinden önce olup, onlara önder olandır. Bununla da her sıddık'ın şehit olduğu, her şehidin ise sıddık olamayacağı anlaşılmıştır. O hâlde mahlûkatın en üstünleri Enbiya *(Aleyhimüsselâm)*, onlardan sonra sıddıklardır. Onlardan sonra ise, sadece şehitlik derecesini kazanmış olanlar, daha sonra da sırf salâh mertebesini elde edenlerdir.

Alusî tefsirinde zikredilen diğer bir açıklamaya göre, salihler, Allah-u Tealâ'yı bilmelerine ona ve ondan gelene inanmalarına hiç bir halel (bozukluk) gelmeyenlerdir. İtikadına en ufak bir halel gelenin salih olması batıl olur. Dolayısıyla sıddıklığına halel gelmeyen herkes salih olduğu gibi, şehitliğine ve tövbesine halel gelmeyen herkes de salihtir.

Ve herkesin bulunduğu makam Mevlâ Tealâ'nın vergisi olup, kendiliğinden elde edilmiş olmadığı için her makama halel girmesi mümkün olduğundan o makam sahibinin, içinde bulunduğu makamda salâh elde etmesi için dua etmesi lâzımdır.

O hâlde salih olan bir kimsenin de, salihlerden kılınması yani hiç bir zaman salâhlarına halel gelmeyen kimselerden olması için dua etmesi sahihtir. Bundan dolayı her peygamber salih olduğu hâlde, salihlerden olması için dua etmiştir. Nitekim Yusuf *(Aleyhisselâm)*:

« ... تَوَفَّنِى مُسْلِماً وَأَلْحِقْنِى بِالصَّالِحِينَ (١٠١) »

"Beni müslüman olarak öldür ve beni salihler arasına kat." *(Yusuf Suresi:101'den)* diye dua etmiş Süleyman *(Aleyhisselâm)* da:

« ... وَأَدْخِلْنِى بِرَحْمَتِكَ فِى عِبَادِكَ الصَّالِحِينَ (١٩) »

"Ey Rabbim! Beni rahmetinle salih kullarının arasına kat." *(Neml Suresi:19'dan)* diye duada bulunmuştur.

Bundan dolayı: "Salâh mertebesi, peygamberlikte özel bir mertebedir fakat bazı kere bu salâh, peygamber, sıddık ve şehit olmayan kimselerde de bulu-

nabilir." denilmiştir. Velhasıl meleklerin büyükleri, hak dini Allah-u Tealâ-dan alırlar, Peygamberler bunu meleklerden öğrenirler, nitekim Mevlâ Tealâ:

« يُنَزِّلُ الْمَلٰئِكَةَ بِالرُّوحِ مِنْ اَمْرِهِ عَلٰى مَنْ يَشَآءُ مِنْ عِبَادِهِ ... (٢) »

"O (Allah-u Tealâ) **melekleri, kullarından dilediği kimseye kendinden bir vahiy ile indirir."** *(Nahl Suresi:2'den)* buyurmaktadır. Sıddıklar dini nebilerden alır, şehitler ise sıddıklardan öğrenir, çünkü geride de beyan ettiğimiz gibi sıddık dini en evvel peygamberlerden alıp kendisinden sonra gelenlere önder olan demektir. Salihler ise dini şehitlerden alırlar. İşte bu mertebelerin izahı bundan ibarettir ki, bunu bilen kişi cennete giren herkesin bu sıfatların bazısına dahil olduğunu anlamış olur.

Alusî tefsirinde zikredildiğine göre, mertebeler dört olup, bazısı bazısından aşağıdır.

Birincisi: Peygamberlerin makamlarıdır ki, onlar ilâhi kuvvetin kendilerine imdat (yardım) ettiği ve kudsî mertebelerin en üstünde Mevlâ Tealâ'nın tecellisi kendileriyle beraber olan kimselerdir ve onların hâli bir şeyi yakından açıkça gören gibidir. Bundan dolayı Mevlâ Tealâ Efendimiz *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* i vasfederken:

« اَفَتُمَارُونَهُ عَلٰى مَا يَرٰى (١٢) »

"Onun gördükleri hakkında şimdi kendisiyle mücadele mi edeceksiniz? " *(Necm Suresi:12)* buyuruyor.

İkincisi: Sıddıkların menzilleridir. Onlar marifet (Mevlâ Tealâ'yı bilmek) de peygamberlerden sonra gelenlerdir. Onların da hâli, bir şeyi uzaktan ayan beyan gören gibidir.

Nitekim Hazreti Ali *(Radıyallahu Anh)* a: "Allahı gördün mü?" diye sorulduğunda:

٣٨٥ - « مَا كُنْتُ لِاَعْبُدَ رَبًّا لَمْ اَرَهُ ، ثُمَّ قَالَ: لَمْ تَرَهُ الْعُيُونُ بِشَوَاهِدِ الْعِيَانِ وَلٰكِنْ رَأَتْهُ الْقُلُوبُ بِحَقَائِقِ الْاِيمَانِ »

385 - **"Ben görmediğim bir rabbe tapacak değilim."** buyurmuş, Sonra da bunu: **"Gözler onu açıktan görmemiş, lâkin kalpler Onu hakiki bir imanla görmüştür."** buyurarak açıklamıştır.

Üçüncüsü: Şehitlerin makamıdır. Onlar bir şeyi delillerle bilenlerdir ki, onların da hâli bir şeyi aynada yakından gören gibidir.

Nitekim Sahabe-i kiramdan:

« كَاَنِّى اَنْظُرُ اِلٰى عَرْشِ رَبِّى بَارِزاً »

"Sanki ben Rabbimin arşını açıkça görüyorum." diyenin sözü bu makamdan haber vermektedir. Efendimiz *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* de:

٣٨٦ – « اُعْبُدِ اللهَ تَعَالَىٰ كَأَنَّكَ تَرَاهُ »

386 - **"Allah'a, Onu görüyorsun gibi ibadet et."** sözüyle bunu kastetmiştir. *(Alusî:5/76 Müsned-i Ahmed, No:6164, 2/490, İthaf, 2/124, Terğîp ve Terhîb, No:4215, 4/25, Hilyetül Evliya:6/115)*

Dördüncüsü: Salihlerin mertebesidir ki, onlar bir şeyi kesin bir taklid ile bilenlerdir ki onların da hâli bir şeyi aynada uzaktan gören gibidir. Efendimiz *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)*:

٣٨٧ – « فَإِنْ لَمْ تَكُنْ تَرَاهُ فَإِنَّهُ يَرَاكَ »

387 - **"Sen Onu göremiyorsan da, şüphesiz o seni görmektedir."** *(Buharî, Tefsir:269, No:4499, 4/1793, Metalibül Âliye, No:3096, 3/139, Mecmauz Zevaid:2/40, Kenzül Ummal, No:5250, 5249, 3/21)* hadis-i şerifiyle bunu muradetmiştir.

Şeyh Hâlid-i Nakşibendî *(Kuddise Sırruhu)* hazretlerinin talebelerinden biri, bir gün onun şöyle beyanda bulunduğunu nakletmiştir: Kemal mertebeleri dörttür:

Birincisi: **Nübüvvet**tir ki, bunun kutb-i medarı (dayanak noktası) Efendimiz *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* dir.

İkincisi: **Sıddıkıyet**tir, bunun kutb-i medarı ise Ebu Bekr-i Sıddık *(Radıyallahu Anh)* dır.

Üçüncüsü: **Şehadet**tir, bunun kutb-i medarı ise, Ömer-ul Faruk *(Radıyallahu Anh)* dır.

Dördüncüsü: **Velâyet** (velilik) tir, bunun kutb-i medari ise Hazreti Ali *(Radıyallahu Anh)* dır. Ayet-i celilede geçen salâh da bu veliliğe işaret etmektedir.

Bu açıklamalardan sonra, Hazreti Halid *(Kuddise Sırruhu)* nun huzurunda bulunanlardan biri, ona: "Hazreti Osman *(Radıyallahu Anh)* ın nübüvvetten sonraki üç mertebeden hangisinde bulunduğunu?" sorması üzerine

Hazreti Halid *(Kuddise Sırruhu)*: "Hazreti Osman *(Radıyallahu Anh)* hem şehitlik rütbesinden bir nasib almış, hem de velilik makamından bir nasibe ulaşmıştır. Onun, zünnûreyn (iki nur sahibi) olmasının arifler katında manası budur." diye cevap verdi.

Ruhul Beyan tefsirinde zikredildiğine göre, ayet-i celilede: Kulun salâh mertebesinden geri kalmaması bilakis bu salâhı tamamlayarak şehitlik mertebesine yükselmesi, ondan da Sıddıklık makamına yücelmesi gerekli olduğuna dair bir tenbih bulunmaktadır. Allah-u Tealâ cümlemize bu makamlara kavuşmayı nasibeylesin Amin.,

Sıdkın en azı, insanın iç ve dış âleminin eşit olmasıdır. Sadık, sözlerinde doğru olan manasına gelmekte, sıddık ise, bütün sözlerinde, işlerinde ve hâllerinde doğru olan kişi demektir.

Cafer-i Havvâs *(Kuddise Sırruhu)*: "Sadık olan kimseyi ancak ya bir farzı eda ederken veya bir nafile ile meşgul olurken görebilirsin." buyururdu.

Sadakatın meyvaları çoktur. Nitekim doğruluğun dünyadaki bereketlerine misal olmak üzere Ebu Amr-ı Zücacî *(Kuddise Sırruhu)* nun şöyle buyurduğu rivayet edilir: "Annem vefat edince, bana ondan bir ev kaldı onu elli dinara satarak Hac yolculuğuna çıktım. Babil'e vardığımda kafileden biri karşıma çıkarak, 'Yanında ne var?' diye sordu. Ben içimden: 'Doğru söylemem daha hayırlıdır diyerek Elli dinar var' diye cevap verdim.

O: 'Ver onu bana' deyince, keseyi ona uzattım. O, çözüp baktığında tam elli dinar bulunca, 'Doğruluğun bana engel oldu al bu keseyi' dedi ve sonra hayvanından inerek bana 'Bin' dedi. Ben 'İstemiyorum' deyince, o: 'Hayır olmaz, ben de senin peşinden geleceğim' dedi ve ısrar ederek beni bindirdi. Bir sonraki sene beni buldu ve ölünceye kadar benden ayrılmadı."

İNSANI, CENNETTE BU AYETİ CELİLEDE ZİKREDİLEN DOSTLARLA BERABER EDECEK BİR TAKIM AMELLERİ BEYAN EDEN HADİS-İ ŞERİFLER:

٣٨٨ – عَنْ رَبِيعَةَ بْنِ كَعْبٍ الْاَسْلَمِيِّ (رضى الله عنه) قَالَ: كُنْتُ اَبِيتُ مَعَ رَسُولِ اللهِ ﷺ فَاَتَيْتُهُ بِوَضُوئِهِ وَحَاجَتِهِ فَقَالَ لِي: «سَلْ» فَقُلْتُ: اَسْأَلُكَ مُرَافَقَتَكَ فِي الْجَنَّةِ. قَالَ: «اَوْ غَيْرَ ذٰلِكَ؟» قُلْتُ: هُوَ ذَاكَ قَالَ: «فَأَعِنِّي عَلَىٰ نَفْسِكَ بِكَثْرَةِ السُّجُودِ»

388 - Rabîa ibni Ka'bil Eslemî *(Radıyallahu Anh)* şöyle buyurdu: "Bir kere ben Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* ile gecelemekteydim.. kendisine abdest ve taharet suyunu getirdiğimde, bana **"İste** (ne istersen)." buyurdu. Ben: "Cennette seninle komşu olmak isterim." deyince: "(Büyük bir şey istedin) **Yahut bundan Başka bir şey** (ister miydin?)." diye sordu.

Ben: "İsteğim sadece budur." deyince, Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* **"O hâlde çok secde ederek, nefsin** (in bu dileğini elde etmen) **için bana yardım et."** buyurdular. *(Müslim, Salât:43 No.489 1/353, Ebu Davud, kıyamulleyl:21, No.1320, 1 / 421, Neseî, Tatbîk:79, No.1137,2/577,)*

İmam-ı Sindî *(Rahimehullah)* bu hadis-i şerifin tefsirinde şöyle buyurmuştur: Hazreti Rabîa'nın dileği pek büyük olduğu için, Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* efendimiz bu hususta sadece istemenin kâfi gelmeyip, bu mertebeye ancak çok namaz kılmak ve kendisinin duasını almakla ulaşılabileceğine işaret etmiştir.

Bu hadis-i şeriften anlaşıldığına göre, bir hizmet karşılığında, hizmet edene: "Dile benden ne dilersen" demek büyüklerin şanındandır. Allah-u Tealâ, kendi hazinelerinden dilediği her şeyi vermesini habibine serbest kılmıştır. Bu onun özelliklerindendir. Hatta bazı ulemanın beyanına göre, Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* cennetten istediği yeri dilediğine verebilir.

٣٨٩ – عَنْ عَمْرِو بْنِ مُرَّةَ الْجُهَنِيِّ (رضى الله عنه) قَالَ: جَاءَ رَجُلٌ اِلَى النَّبِيِّ ﷺ فَقَالَ: يَا رَسُولَ اللهِ شَهِدْتُ اَنْ لَا اِلٰهَ اِلَّا اللهُ وَاَنَّكَ رَسُولُ اللهِ، وَصَلَّيْتُ الْخَمْسَ، وَاَدَّيْتُ زَكَاةَ

اَمْوالِى ، وَصُمْتُ رَمَضانَ. فَقالَ رَسُولُ اللهِ ﷺ : « مَنْ ماتَ عَلىٰ هٰـذا كانَ مَعَ النَّبِيّينَ وَالصِّدّيقينَ وَالشُّهَداءِ يَوْمَ الْقِيامَةِ هٰـكَذا –وَنَصَبَ اصْبَعَيْهِ– مالَمْ يَعُقَّ والِدَيْهِ »

389 - Amr ibni Mürre el Cühenî *(Radıyallahu Anh)* dan rivayet edildiğine göre, bir kere bir kişi Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* e gelerek: "Ya Resulallah! Ben Allah'tan başka hiç bir ilâh olmadığına, senin de Allahın Rusulü olduğuna şahitlik ettim, beş vakit namazımı kıldım, malımın zekâtını ödedim, Ramazan-ı şerifte de oruçlu bulundum." dedi.

Bunun üzerine Efendimiz *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* iki parmağını kaldırarak: **"Bu hâl üzere ölen kişi, ana-babasına asi olmadıkça, kıyamet gününde nebiler, sıddıklar ve şehitlerle beraberdir."** buyurdu. *(Süyûtî, Dürrül Mensur:2/590)*

٣٩٠ – عَنْ سَهْلِ بْنِ مُعاذٍ عَنْ اَبيهِ (رضى الله عنهم) عَنْ رَسُولِ اللهِ ﷺ قالَ: « مَنْ قَرَأَ اَلْفَ آيَةٍ فِى سَبيلِ اللهِ تَبارَكَ وَتَعالىٰ كُتِبَ يَوْمَ الْقِيامَةِ مَعَ النَّبِيّينَ وَالصِّدّيقينَ وَالشُّهَداءِ وَالصّالِحينَ وَحَسُنَ اُولٰئِكَ رَفيقاً اِنْ شاءَ اللهُ تَعالىٰ »

390 - Sehl ibni Muazın, babasından *(Radıyallahu Anhuma)* rivayet edildiğine göre, Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* şöyle buyurdu: **"Her kim Allah yolunda** (cihatta) **bin ayet okursa, kıyamet gününde nebiler, sıddıklar, şehitler ve salihlerle beraber yazılır inşaallah, onlar ne güzel arkadaştırlar"** *(İmam-ı Ahmed, Müsned:5/308, No.15611, Hakim, Müstedrek, No:2443, 2/97)*

٣٩١ – عَنْ اَبى سَعيدٍ (رضى الله عنه) قالَ: قالَ رَسُولُ اللهِ ﷺ : « اَلتّاجِرُ الصَّدوقُ الْاَمينُ مَعَ النَّبِيّينَ وَالصِّدّيقينَ وَالشُّهَداءِ »

391 - Ebu Said *(Radıyallahu Anh)* dan rivayet edildiğine göre, Efendimiz *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* şöyle buyurdu: **"Sadakatli** (son derece doğru) **güvenilir bir tacir** (ticaretle meşgul olan kimse) **peygamberler, sıddıklar ve şehitlerle beraberdir."** *(Tirmizî, Büyû':4, No:1209, 3/515)*

٣٩٢ – رُوِيَ مِنْ جَماعَةٍ مِنَ الصَّحابَةِ اَنَّ رَسُولَ اللهِ ﷺ سُئِلَ عَنِ الرَّجُلِ يُحِبُّ الْقَوْمَ وَلَمّا يَلْحَقْ بِهِمْ فَقالَ: « اَلْمَرْءُ مَعَ مَنْ اَحَبَّ » قالَ اَنَسٌ: فَما فَرِحَ الْمُسْلِمُونَ فَرَحَهُمْ بِهٰذا الْحَديثِ.

392 - Sahabe-i kiramdan bir cemaat tarafından rivayet edildiğine göre, bir kere Efendimiz *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* e: "Bir cemaatı sevdiği hâlde onlar gibi amel edemeyen kimse" nin hâlinden sorulduğunda, Efendimiz *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* : **"Kişi sevdiğiyle beraberdir."** buyurdu. *(Buharî, Edeb:96, No:5818,-5817, 5/2283)*

Hadis-i şerifin râvilerinden olan Hazreti Enes *(Radıyallahu Anh)*:"Müslümanlar bu hadis-i şerifle ferahlandıkları kadar hiç bir şeye sevinmediler." buyurdu. Diğer bir rivayette de Hazreti Enes *(Radıyallahu Anh)* şöyle buyurdu:

« انّى لَاُحبُّ رَسولَ اللهِ ﷺ وَاُحبُّ اَبَا بَكْرٍ وَعُمَرَ (رضى الله عنهما) وَاَرْجُو اَنَّ اللّٰهَ يَبْعَثُنِى مَعَهُمْ وَاِنْ لَمْ اَعْمَلْ كَعَمَلِهِمْ »

"Şüphesiz ki ben Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* **i seviyorum, Ebu Bekir ve Ömer** *(Radıyallahu Anhuma)* **yı da seviyorum, onlar gibi amel edemesem de, Allah** (-u Tealân) **ın beni onlarla beraber diriltmesini ümit ederim."**

RESULE İTAATIN ALLAHA İTAATTAN AYRILMAYACAĞI VE HER RESULE ALLAHIN İZNİYLE İTAAT OLUNMASI GEREKTİĞİ HAKKINDA BİR AYETİ KERİME:

« وَمَا اَرْسَلْنَا مِنْ رَسُولٍ اِلَّا لِيُطَاعَ بِاِذْنِ اللّٰهِ وَلَوْ اَنَّهُمْ اِذْ ظَلَمُوا اَنْفُسَهُمْ جَآؤُكَ فَاسْتَغْفَرُوا اللّٰهَ وَاسْتَغْفَرَ لَهُمُ الرَّسُولُ لَوَجَدُوا اللّٰهَ تَوَّابًا رَحِيمًا (٦٤) »

"Biz her peygamberi ancak, Allah (-u Tealân) **ın izniyle** (kendisine) **itaat olunsun için gönderdik. Eğer onlar** (münafıklık yaparak) **kendilerine zulmettikleri zaman sana gelseler de, Allah** (-u Tealâ) **dan mağfiret** (bağışlanmayı) **dileseler, Resül** (o en büyük peygamber olan sen) **de, onlar için istiğfar etseydi, elbette Allah** (-u Tealây) **ı ziyadesiyle tövbeleri kabul edici, çok acıyıcı bulurlardı."** *(Nisa Suresi:64)*

Mevlâ Tealâ, itaat edenlerin sevabını zikrettikten sonra, bunun kimsenin istihkakıyla (hak etmesiyle)olmayıp, ancak kendi fazl-u keremiyle olduğunu beyan etmek üzere şöyle buyuruyor:

ذٰلِكَ الْفَضْلُ مِنَ اللّٰهِ وَكَفٰى بِاللّٰهِ عَلِيمًا (٧٠)

KELİME MANASI (70)

(ذٰلِكَ الْفَضْلُ) **İşte bu fazl** (bu kerem), kimdendir? (مِنَ اللّٰهِ) **Allah** (-u Tealâ) **dandır.** (وَكَفٰى)**Ve kâfi oldu,** kim? (بِاللّٰهِ) **Allah** (-u Tealâ), ne olarak? (عَلِيمًا) **ziyade bilici olarak.**

MEALİ ŞERİFİ (70)

Bu fazl (lütuf) **Allah** (-u Tealâ) **dandır** (kendisine itaat edene vereceği mükâfatı ve fazilet ehlinin mertebelerini), **ziyade bilici olarak Allah** (-u Tealâ) **yeter.**

İ Z A H A T

Kurtubî tefsirinde zikredildiğine göre,Bu ayet-i celile, itaat edenlere verilecek ecr-i azim'in (büyük mükâfatın), onların taatları sebebiyle olmayıp, ancak Allah-u Tealâ'nın fazl-u rahmetiyle olduğuna delâlet ederek "Kul, kazandığı derecelere kendi çalışmasıyla ulaşır." diyen mutezile mezhebini reddetmektedir. Ayrıca:

٣٩٣–عَنْ اَبِى هُرَيْرَةَ (رضى الله عنه) قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللهِ ﷺ: « لَنْ يُدْخِلَ اَحَداً مِنْكُمْ عَمَلُهُ الْجَنَّةَ » قَالُوا: وَلَا اَنْتَ يَارَسُولَ اللهِ؟ قَالَ: « وَلَا اَنَا اِلَّا اَنْ يَتَغَمَّدَنِىَ اللهُ مِنْهُ بِفَضْلٍ وَرَحْمَةٍ »

393 - Ebu Hureyre *(Radıyallahu Anh)* dan rivayete göre Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* Efendimiz şöyle buyurdu: **"Sizin hiç birinizi ameli cennete sokamaz."** Bunun üzerine sahabe-i kiram: "Seni de mi? Ya Resulallah!" diye sorunca, Efendimiz *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)*: **"Ben de** (amelimle cennete giremeyeceğim) **ancak Allah** (-u Tealâ) **beni fazl-u rahmetiyle kuşatarak** (cennetine sokacaktır)." *(Buharî, Merzâ:20, No:5347, 5/2147, Müslim, Sıfatül Kıyame:17, No:2816, 5/356* hadis-i şerifi de Ehl-i Sünnetin bu görüşünü kuvvetlendirmektedir.

İbni Ömer *(Radıyallahu Anhuma)* dan rivayet edildiğine göre, Habeşistandan bir adam Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* e gelerek bir şey sormak istedi. Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* de ona:

٣٩٤ – « سَلْ وَاسْتَفْهِمْ »

394 - **"Sor ve anlamaya çalış."** buyurdu.

Bunun üzerine o kişi: "Ya Resulallah! Siz suretleriniz, renkleriniz ve peygamberliğinizle bizden üstün kılındınız. Söyleyin bana bakayım, ben de sizin inandığınıza inanır, sizin yaptığınızı yaparsam, cennette sizinle beraber olabilir miyim?" diye sordu. Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* de ona:

« نَعَمْ وَالَّذِى نَفْسِى بِيَدِهِ اِنَّهُ لَيُرَىٰ بَيَاضُ الْاَسْوَدِ فِى الْجَنَّةِ مِنْ مَسِيرَةِ اَلْفِ عَامٍ »

"Evet!" (benimle beraber olursun) buyurduktan sonra, o kişi hakkında: **"Nefsim elinde olan Allah'a yemin ederim ki, şüphesiz siyah bir kimsenin beyazlığı cennette bin senelik mesafeden görülecektir."** buyurdu.

Sonra Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* devamla:

« مَنْ قَالَ لَا اِلٰهَ اِلَّا اللهُ كَانَ لَهُ بِهَا عَهْدٌ عِنْدَ اللهِ . وَمَنْ قَالَ سُبْحَانَ اللهِ وَبِحَمْدِهِ ، كُتِبَ لَهُ بِهَا مِائَةُ اَلْفِ حَسَنَةٍ وَاَرْبَعَةٌ وَعِشْرُونَ اَلْفَ حَسَنَةٍ »

"Her kim "lâ ilâhe illallah," derse, Allah (-u Tealâ) **indinde, kendisi için, o tevhide mukabil bir ahid** (cennete girme sözü) **bulunur. Her kim 'Sübhanallahi ve bi hamdihi' derse, ona da bu tesbihine karşılık yüzyirmi dört bin hasene yazılır."** buyurdu.

Bunu duyan bir kimse: "Ya Resulallah! Bu kadar sevaptan sonra nasıl helâk oluruz? diye sorması üzerine, Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)*:

« اِنَّ الرَّجُلَ لَيَأْتِى يَوْمَ الْقِيَامَةِ بِالْعَمَلِ لَوْ وُضِعَ عَلَىٰ جَبَلٍ لَاَثْقَلَهُ فَتَقُومُ النِّعْمَةُ مِنْ نِعَمِ اللهِ فَتَكَادُ اَنْ تَسْتَنْفِدَ ذٰلِكَ كُلَّهُ اِلَّا اَنْ يَتَغَمَّدَهُ اللهُ بِرَحْمَتِهِ »

"Şüphesiz ki bir adam kıyamet gününe öyle amellerle gelir ki, o ameller bir dağın üzerine konacak olsa, elbette dağa bile ağır gelir. Fakat

Ayet: 70

Allah (-u Tealân) **ın nimetlerinden biri onun karşısına dikilir, Allah** (-u Tealâ) **o amelin sahibini rahmetiyle kaplamasa, o bir nimet bütün amellerini tüketecek hâle gelir."** buyurdu.

Bunun üzerine İnsan suresinin başından yirminci ayet-i kerimesine kadar nazil olunca o Habeşî: "Şüphesiz benim de gözlerim, cennette senin gözlerinin gördüklerini görebilecek mi? Ya Resulallah!" deyince, Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* Efendimiz:

« نعم »

"Evet" buyurdu. Bu müjdeyi duyan Habeşî, sevincinden ağlaya ağlaya ruhunu teslim etti. Hadis-i Şerifin ravisi İbni Ömer *(Radıyallahu Anhuma)* buyurdu ki: "Muhakkakki ben Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* i, o Habeşlinin defni (gömülmesi) nde hazır bulunup, onu mubarek elleriyle mezarına sarkıtırken gördüm. *(Taberânî, Mu'cemi Kebîr, No:13595, 12/436, Mecmauz Zevâid:10/420)*

Bu hadis-i şerif de, bütün bu lütufların Mevlâ Tealâ'dan olduğunu, dolayısıyla Allah-u Tealâ'nın, kullarını amelleriyle değil de fazl-u rahmetiyle bu mükâfatlara ehil kıldığını açıklamaktadır.

Tefsiri Kebir'de zikredildiğine göre, bu ayet-i celile ve hadis-i şerifler, sevap vermenin Allah-u Tealâ üzerine vacip olmadığına delâlet etmektedir ki, bunun diğer bir takım delilleri de vardır.

1 - İnsana ibadet etmesi için verilen güç, ancak taata yarayışlıysa, bu kudreti yaratan o taatı da vermiş demektir ki, kulun bu işi, Allah-u Tealâ'dan sevap almasını vacip kılmaz.

Eğer kula verilen güç, ibadete olduğu gibi günah işlemeye de müsait ise, ki böyledir. O takdirde ibadet tarafı günah tarafına, ancak Allah-u Tealânın ibadete davet eden ayrı bir güç yaratmasıyla üstün gelebilir. Bu takdirde insanın ibadeti, kendisine verilen umumi güçle, ibadete yardım için verilen özel gücün toplamından meydana gelmiş olur ki, bu mecmuu yaratan, o kula o ibadeti nasibetmiş olduğundan yine kulun işi sevap icabettirmez.

2 - Allah-u Tealâ'nın kuluna vermiş olduğu nimetler sayılamayacak derecede çok olup, bunların her biri taat ve şükrü icabettirdiğinden, yapılan bütün ibadetler geçmişteki nimetleri bile ödeyemeyecek derecede yetersiz iken, gelecekte bir sevap gerektirmeleri imkânsızdır.

3 - Vücup (gereklilik) ifadesi, yapılmadığı zaman günahı gerektirmektedir ki bu, ilâhlığa zıt düşeceğinden Allah-u Tealâ hakkında düşünülmesi imkânsızdır. Dolayısıyla ayet-i celilenin zahirinin de delâlet ettiği gibi, bütün sevaplar Allah-u Tealâ tarafından bir fazl-u keremdir. Aklî ve naklî bütün kat'î deliller de bunu ifade etmektedir.

Mevlâ Tealâ ayet-i celilenin sonunda: (وَكَفَىٰ بِاللهِ عَلِيماً) **"Allah ziyade bilici olarak yeter."** buyurmakla, kullarını ibadet ve taata son derece teşvik etmiştir. Çünkü Mevlâ Tealâ bununla, kulların yaptığı bütün ibadetlerin keyfiyetini, mükâfatlarının şeklini çok iyi bildiğini açıklamıştır ki, bu da mükel-

lefleri son derece taata teşvik etmekle beraber bu hususta en ufak bir noksanlıktan sakındırmaktadır.

Bu cümle-i celileye: "Allah-u Tealâ, asileri ve itaatkârları, münafıklarla muhlis (samimi mü'min) leri bilmekte kâfi olduğundan bu dostlarıyla arkadaşlığa kimlerin lâyık olup olmadığını da çok iyi bilmektedir." şeklinde bir mana verilmiştir.

Mevlâ Tealâ, kendisine ve Resulüne itaata teşvik ettikten sonra, taatların en zoru, ve dini kuvvetlendirecek işlerin en büyüğü olan cihadı emretmek üzere şöyle buyuruyor:

يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا خُذُوا حِذْرَكُمْ فَانْفِرُوا ثُبَاتٍ أَوِ انْفِرُوا جَمِيعًا (٧١)

KELİME MANASI (71)

(يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا) **Ey iman etmiş olanlar!** (خُذُوا) **alın,** neyi? (حِذْرَكُمْ) **silah hazırlığınızı veya ihtiyat tedbirlerinizi,** (فَانْفِرُوا) (cihada) **çıkın,** ne olduğunuz hâlde? (ثُبَاتٍ) **dağınık cemaatler** (bölük bölük, küçük kıtalar) **hâlinde,** daha? (أَوِ انْفِرُوا) **yahutta çıkın,** ne olduğunuz hâlde? (جَمِيعًا) (bir cemaat) **toplanıcı olduğunuz hâlde.**

MEALİ ŞERİFİ (71)

Ey iman edenler! (düşmanlarınıza karşı) **koruma** (tedbiri) **nizi alın** (ihtiyatlı davranın) **da, dağınık cemaatler** (küçük kıtalar hâlinde harbe) **çıkın, yahut** (gerektiğinde) **topyekûn** (savaşa) **çıkın.**

İ Z A H A T

Tefsiri Kebir'de zikredildiğine göre, (حَذَرْ) ile (حِذْرْ), (أَصَرْ) ile (اِصْرْ), (مَثَلْ) ile (مِثْلْ) gibi aynı manada olan iki lâfızdır ki, burada hangi manaya geldiği hakkında İmam-ı Vâhidî iki görüş açıklamıştır.

1 - Burada (حِذْرْ) den maksat: Silâh demektir ki, mana: **"Silâhınızı alın ve düşmandan sakının."** demek olur.

2 - Sakınmak manasına gelir ki, buna göre mana: **"Düşmana karşı tedbirinizi alın."** demektir ki, bu emir de silâhlanma emrini içine almaktadır. Zira düşmandan sakınmak ancak silâhlanmakla mümkün olacağından, bu tevil de neticede birinci manaya döner. Dolayısıyla birinci manada silâhlanma açıkça emredilmiş, ikincisinde ise, kelâmın fehva (sözün delâlet ettiği mana) sından anlaşılmaktadır.

Ayet-i celilede geçen (ثُبَاتْ) kelimesi (ثُبَةَ) kelimeşinin cemisidir ki bu, ondan yukarı olan erkek cemaatına denir. Dolayısıyla (ثبات) ayrı ayrı cemaatlar manasındadır ki, zamanımızda fırkalar, alaylar ve taburlar demektir. Buna göre ayet-i celilenin manası: **"Bölük bölük cemaatlar hâlinde düşmanınıza karşı çıkın, eli bağlı gibi durmayın."** demektir.

Mevlâ Tealâ, bu ayet-i celilesiyle müslümanları, düşmanlarının hâlini araştırıp, gaflet üzere bulunmamak ve harp için daima hazırlıklı bulunmaya ve düşmana fırsat vermemeğe teşvik etmiştir. Dolayısıyla bu ayet-i celile düşmana karşı yetecek kadar asker bulundurmak gerektiğine delâlet etmektedir, zira fırka ve tabur olarak düşmana karşı çıkmakla emrolunduğu gibi, gerektiğinde toplu olarak çıkmak da bu ayet-i celilede emrolunmuştur ki her ikisi, yeterli miktarda asker bulundurmayı gerektirir.

Şu hâlde hazer: Korkunç olan şeyden gaflet etmemek ve daima ona karşı uyanık bulunmak ve kendini ondan korumak manalarına geldiğinden, bir milletin düşmana karşı hazırlanması, silâh ve mühimmatı (harp için lüzumlu araç ve gereçleri) tedarik ederek, düşmanın hâlini teftiş edip işini ona göre düzenlemesi ayet-i celilede emredilen sakınmaya dahildir.

Ayrıca bu ayet-i celile, islâm askerinin toplu bir ordu hâlinde bulunup, ordunun da ayrı ayrı tabur ve bölükler halinde bulunmasını işaret buyurduğundan, askerlik usulünü ve askerî teşkilâtın esasını tesis etmiş (temelini atmış) tır. Ayet-i celilede geçen (فَانْفِرُوا) emri, vücup ifade ettiğinden, gerektiğinde düşmana karşı çıkmak vacip olup, bunun terk edilmesinin günah olduğuna da ayet-i celile ayrıca delâlet etmektedir.

Fahrurrâzî ve Kurtubî tefsirlerinde zikredildiğine göre, düşmana karşı tedbir almak, tevekküle mani değildir. Bilakis bu, tevekkül makamının ta kendisidir.

Burada bir kişi: "Allah-u Tealâ ezelde bir şeyin olacağını yazdıysa, bundan sakınmak neye yarar? Olmayacağını takdir ettiyse, sakınmaya ne lüzum var? Dolayısıyla her hâl-u kâr'da sakınma emri abes (fuzûlî) dir. Ayrıca Hadis-i şerifte:

٣٩٥ – « اَلْمَقْدُورُ كَائِنٌ وَالْهَمُّ فَضْلٌ »

395- **Takdir edilen neyse olacaktır, üzülmek fuzulîdir."** *(Tefsiri Kebir:10/141)* buyurulmuş, Aişe *(Radıyallahu Anha)* dan rivayete göre Efendimiz *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* diğer bir hadis-i şerifte de:

٣٩٦ – عَنْ عَائِشَةَ (رضى الله عنها) قَالَتْ: قَالَ رَسُولُ اللهِ ﷺ: « لاَ يُغْنِى حَذَرٌ مِنْ قَدَرٍ »

396 -**"Hazer kaderi defedemez** (tedbir takdiri bozamaz)." *(Hakim, Müstedrek, No:1813, 1/669, Müsned-i Ahmed, No:22105, 8/242)* buyurulmuştur.

Dolayısıyla sakınmanın ne gereği var." diyecek olursa, Buna cevaben deriz ki: "Her şey kaderle olduğuna göre sakınma emri de kadere dahildir. Aksi takdirde şeriatlara iman da gereksiz olur, zira o takdirde: "İnsan Allah-u Tealâ'nın kaderinde saadet ehlindense, iman etmesine gerek yoktur. Şekavet ehlindense, iman ve taatı ona fayda vermez." denilir ki bu, mükellefiyetin (sorumluluğun) tamamıyla ortadan kalkmasını gerektirir.

Batıl mezheplerden olan Kaderiye fırkası: "Tedbir düşmanların hilesini defeder, böyle olmasaydı, sakınma emrinin bir manası kalmazdı." diye iddia etmişlerdir. Fakat onların bu iddiaları batıldır, zira bu ayet-i celilede tedbirin,

takdiri değiştireceğine dair bir delil yoktur, Lâkin biz **"Ellerimizle kendimizi tehlikeye atmamakla emrolunmuşuzdur."**

Nitekim: Enes İbni Malik *(Radıyallahu Anh)* dan rivayet edildiğine göre: "Devemi bağlayıpta mı tevekkül edeyim? yoksa bağlamadan mı tevekkül edeyim?" diye soran sahabesine, Efendimiz *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)*:

« اعْقِلْهَا وَتَوَكَّلْ » - ٣٩٧

397-**"Bağla da tevekkül et."** *(Tirmizî, Sıfatül Kıyame:660, No:2517, 4/668)* buyurmuştur.

Evet kader Allah-u Tealâ'nın takdiri üzere cereyan eder ve Allah-u Tealâ dilediğini işler velâkin tedbir almak insanı tatmin ederek gönlünü rahatlandırır yoksa kaderi değiştiremez. Nitekim Mevlâ Tealâ:

« قُلْ لَنْ يُصِيبَنَا إِلَّا مَا كَتَبَ اللَّهُ لَنَا ... (٥١) »

"De ki, Allahın bizim için yazdığından başkası asla bize isabet edemez (erişemez)." *(Tövbe Suresi:51'den)* kavl-i şerifiyle habibinin eshabını medhetmiştir. Eğer onların başına takdir edilenden başkası gelecek olsaydı bu sözün bir manası olmazdı.

O hâlde, "Sakınmakta, tedbir almakta ne fayda var?" diyenin sözü çelişkili bir sözdür, zira tedbir de, takdir edilmiş bir şey olduğuna göre, tedbiri tenkit edenin bu sualinde ne fayda vardır? Nitekim, Efendimiz *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)*: **"Tedbir takdiri değiştiremez."** buyurduktan sonra:

« اَلدُّعَاءُ نَافِعٌ مِمَّا نَزَلَ وَمِمَّا لَمْ يَنْزِلْ » - ٣٩٨

398 - **"Dua, inen ve inmeyen her şeye yarar** (başa gelen belâyı kaldırır, henüz gelmemiş olanı da durdurur)." buyurmuştur. *(Hakim, Müstedrek, No:1813, 1/669, Müsned-i Ahmed, No:22105, 8/242)*

Kurtubî tefsirinde zikredildiğine göre, ibni Huveyzimendad *(Rahimehullah)* buyurmuştur ki: Ulemadan bazısı, bu ayet-i celilenin:

« وَمَا كَانَ الْمُؤْمِنُونَ لِيَنْفِرُوا كَافَّةً ... (١٢٢) »

"Müminlerin hepsinin toptan (harb için sefere) **çıkmaları doğru değildir."** *Tövbe Suresi:122'den* kavl-i şerifiyle mensuh olduğunu, çünkü cihadın farz-ı kifaye olup, müslümanlardan bazısının bu vazifeyi yüklenmesiyle diğerlerinden sakıt olacağını (düşeceğini) söylemişlerse de, sahih olan (doğru görüş) iki ayet-i kerimenin her biride muhkemdir. Şöyle ki, seferberliğe muhtaç olan durumda bu ayet-i celilede emrolunduğu üzere toptan çıkılır, bir grup askerle yetinildiği takdirde ise Tövbe suresinin ayetinde beyan edildiği üzere herkesin çıkmasına lüzum yoktur.

Ruhul Beyan tefsirinde zikredildiğine göre, bu ayet-i celile her ne kadar harp hakkında indiyse de, lâfzının ıtlakı, (**"Tedbirinizi alın"** emr-i ilâhîsinin umumi olarak zikredilmesi) fırsat elden çıkmadan mümkün oldukça bütün hayırlara koşmanın gerekliliğini ifade eder. Nitekim Ebu Hureyre *(Radıyallahu Anh)* dan rivayete göre, Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* şöyle buyurdu:

٣٩٩- عَنْ اَبِى هُرَيْرَةَ (رضى الله عنه) اَنَّ رَسُولَ اللهِ ﷺ قَالَ: « بَادِرُوا بِالْاَعْمَالِ فِتَناً كَقِطَعِ اللَّيْلِ الْمُظْلِمِ. يُصْبِحُ الرَّجُلُ مُؤْمِناً وَيُمْسِى كَافِراً . اَوْ يُمْسِى مُؤْمِناً وَيُصْبِحُ كَافِراً . يَبِيعُ دِينَهُ بِعَرَضٍ مِنَ الدُّنْيَا »

399 - Ebu Hureyre *(Radıyallahu Anh)* dan rivayet edildiğine göre, Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)*: **"Karanlık gece parçalarına benzeyen fitneler zuhur etmeden amellere şitab edin** (süratle iyi amelleri işleyin. Zira o fitneler zuhur ettiği vakit) **kişi mü'min olarak sabahlayacak; kâfir olarak akşamlayacak yahud mü'min olarak akşamlayacak kâfir olarak sabahlayacak, dinini bir dünya metaı mukabilinde satacaktır."** buyurdu. *(Müslim, İman:51, No:118, 1/110, Tirmizî, Fiten:30, No:2195, 4/487)*

Zübeyr ibni Adiyy *(Radıyallahu Anh)* buyurmuştur ki: Bir kere Enes ibni Malik *(Radıyallahu Anh)* a giderek Haccac-ı Zalim'den çektiklerimizi ona şikayet ettik, O da "Sabredin çünkü ben Efendimiz *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* in:

٤٠٠ – عَنْ اَنَسِ بْنِ مَالِكٍ (رضى الله عنه) قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللهِ ﷺ: « لَا يَأْتِى عَلَيْكُمْ يَوْمٌ اَوْ زَمَانٌ اِلَّا الَّذِى بَعْدَهُ شَرٌّ مِنْهُ »

400 -**"Siz Rabbinize kavuşuncaya kadar, içinde bulunduğunuz her zamandan sonrası, mutlaka ondan şerli gelecektir."** *(Ahmed İbn-i Hanbel:4/358, No:12838)* buyurduğunu işittim." diye cevap verdi.

Şu bilinsin ki, nefis ve şeytanla cihatta en büyük silâh, zikrullah (Allahı zikretmek) tir. Bu sayede insan, nefsinin kötü arzularına esir olmaktan kurtulur. Nitekim:

٤٠١ – عَنْ اَبِى هُرَيْرَةَ (رضى الله عنه) قَالَ قَالَ النَّبِىُّ ﷺ يَقُولُ اللهُ تَعَالَى: « اَنَا عِنْدَ ظَنِّ عَبْدِى بِى وَاَنَا مَعَهُ اِذَا ذَكَرَنِى فَاِنْ ذَكَرَنِى فِى نَفْسِهِ ذَكَرْتُهُ فِى نَفْسِى وَاِنْ ذَكَرَنِى فِى مَلَأٍ ذَكَرْتُهُ فِى مَلَأٍ خَيْرٍ مِنْهُمْ وَاِنْ تَقَرَّبَ اِلَىَّ شِبْراً تَقَرَّبْتُ اِلَيْهِ ذِرَاعاً وَاِنْ تَقَرَّبَ اِلَىَّ ذِرَاعاً تَقَرَّبْتُ اِلَيْهِ بَاعاً وَاِنْ اَتَانِى يَمْشِى اَتَيْتُهُ هَرْوَلَةً »

401 - Ebu Hureyre *(Radıyallahu Anh)* dan rivayet edilmiştir ki: Efendimiz *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* şöyle buyurdu: "**Allah-u Tealâ buyuruyor ki, ben kulumun bana olan zannı yanındayım** (beni nasıl zannederse öyle bulur). **Kulum beni andığı zaman, ben onunla beraberim, o beni nefsinde** (içinde, gizlice) **zikrederse, bende onu nefsimde** (zatımda) **zikrederim, eğer o beni bir cemaat içinde zikrederse, ben de onu, onlardan daha hayırlı bir cemaat içinde anarım, kulum bana bir karış yaklaşırsa, ben ona bir arşın yaklaşırım, Kulum bana bir arşın yaklaşırsa, ben ona bir kulaç yaklaşırım, ku-**

lum bana yürüyerek gelirse, ben ona koşarak gelirim." *(Buharî, Tevhid,15, No:6970, 6/2694, Müslim, Zikir:1, No:2675, 4/2061, Tirmizî, deavât:132, No:3603, 5/581, İbn-i Mace, Edep: 58, No:3822, 2/1255, Ahmed İbn-i Hanbel, No:7426, 3/55)*

Bu hadis-i şerifte de belirtildiği üzere zikr üzere toplanan cemaatleri, melekler kuşatıp, Allahın rahmeti kapladığında nefis ve şeytanla muharebede kolaylıkla galip gelirler.

Ebû Vâkid el Hâris ibni Avf *(Radıyallahu Anh)* dan rivayet edildiğine göre, bir kere Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* Efendimiz mescitte sahabe-i kiram ile beraber otururken üç kişi çıka geldi.

Bunlardan ikisi Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* e doğru yöneldi, onlardan biri halkada bir boşluk gördü ve oraya oturdu. Diğeri ise utancından halkanın arkasına oturdu, üçüncüsü de arkasını dönüp gitti. Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* sohbetini bitirince:

٤٠٢ – عَنْ اَبِى وَاقِدِ اللَّيْثِيِّ (رضى الله عنه) قَالَ: قَالَ رَسُوْلُ اللهِ ﷺ: «اَلاَ اُخْبِرُكُمْ عَنِ النَّفَرِ الثَّلاَثَةِ اَمَّا اَحَدُهُمْ فَاَوٰى اِلَى اللهِ فَاٰوَاهُ اللهُ وَاَمَّا الْاٰخَرُ فَاسْتَحْيٰ فَاسْتَحْيَى اللهُ مِنْهُ وَاَمَّا الْاٰخَرُ فَاَعْرَضَ فَاَعْرَضَ اللهُ عَنْهُ»

402 - **"Size şu üç kişinin hâlini haber vereyim mi? Onlardan birisi** (zikir halkasına sokulmakla) **Allaha sığındı, Allah** (-u Tealâ) **da onu kendisine sığındırdı** (kabul etti), **diğeri** (halkanın arkasında oturarak) **utandı Allah** (-u Tealâ) **da ondan haya etti** (ona karşı utanma muamelesi yaparak onu da kabul etti). **Öbürü ise yüz çevirdi. Allah** (-u Tealâ) **da ondan yüz çevirdi."** *(Müslim, Selâm:10, No:2176, 4/1713)* buyurdu.

Bu hadis-i şeriften de anlaşılacağı üzere, zikir meclisine yönelen Mevlâ Tealâ'nın koruması altına girmiş olacağından, nefis ve şeytan ona yol bulamaz. Zikirden yüz çeviren ise, Mevlâ Tealâ'nın huzurundan reddedildiğinden nefis ve şeytanla cihad etmeye yol bulamaz.

Mevlâ Tealâ, itaat edilmesi gereken hususlardan en önemlisi olan cihadı emrettikten sonra, cihattan geri kalıp, başkalarını da geri bırakmaya çalışanların kötü hâllerini açıklamak üzere şöyle buyuruyor:

وَاِنَّ مِنْكُمْ لَمَنْ لَيُبَطِّئَنَّ فَاِنْ اَصَابَتْكُمْ مُصِيبَةٌ قَالَ قَدْ اَنْعَمَ اللهُ عَلَيَّ اِذْ لَمْ اَكُنْ مَعَهُمْ شَهِيداً (٧٢)

KELİME MANASI (72)

(وَاِنَّ مِنْكُمْ) **Şüphesiz sizden vardır,** kim? (لَمَنْ) **yemin ederim elbette öylesi ki,** (لَيُبَطِّئَنَّ) **elbette ağır davranır** (cihattan geri kalır), (فَاِنْ اَصَابَتْ) **eğer isabet ederse,** kime? (كُمْ) **size,** ne? (مُصِيبَةٌ) **bir musibet,** yani öldürülmek ve

bozguna uğramak gibi bir felâket başınıza gelirse, (قَالَ) **der,** yani harpten geri kalan o münafık yaptığını beğenerek der ki, (قَدْ اَنْعَمَ) **muhakkak in'am etti,** kim? (اللّٰهُ) **Allah** (-u Tealâ), kim üzerine? (عَلَيَّ) **benim üzerime,** (اِذْ لَمْ اَكُنْ) **çünkü olmadım,** kimlerle beraber? (مَعَهُمْ) **onlarla beraber,** nedir olmadım? (شَهِيداً) **hazır,** yani Allah bana lütfetti de onlarla beraber harpte bulunmadım, yoksa onlara isabet eden belâ ve şiddet benim de başıma gelecekti.

MEALİ ŞERİFİ (72)

Ve şüphesiz sizden bazıları vardır ki, andolsun elbette (cihada çıkmaktan) **çok ağırlanırlar, eğer size** (bozguna uğramak gibi) **bir musibet isabet eder** (felâket erişir) **se,** (o harpten geri kalan münafık): **"Muhakkak Allah bana lütfetti de onlarla beraber bulunmadım." der.**

İ Z A H A T

Kazî Beyzâvî'nin beyanına göre, ayet-i celiledeki hitap Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* in ordusunadır. Onlar içinde münafıklar da bulunmaktadır ki, bu ayet-i celilede cihattan geri kaldığı beyan edilen onlardır.

Bu mana, (بَطَّأَ), (اَبْطَأَ) manasında kabul edilip lâzım olduğuna göre, verilmiştir. Müteaddî kabul edilerek, "başkasını geri bırakma" manasında da olabilir ki, bu manaya göre ayet-i celilede geçen: **"Geri bırakanlar"** dan maksat, Uhud günü insanları harpten geri döndürmeye çalışan münafıkların reisi Abdullah ibni Übeyy ibni Selûl'dür.

Hâzin tefsirinde zikredildiğine göre münafıklar cinsiyet ve nesepte (insan olmakta ve akrabalıkta), ayrıca gerçek imanda olmasa da islâm kelimesini açıklamakta müminlerle beraber olduklarından, ayet-i celilede Mevlâ Tealâ, Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* in ordusuna:

"Şüphesizki sizin içinizden elbette geri kalanlar vardır." diye hitabetmiş ve bununla görünüşte müminlerle bir olup, hakikatte inananlarla hiçbir alâkası olmayan münafıkları kastetmiştir. Bu ayet-i celile harpten kaçanları zemmettiği gibi, başkalarının harpten geri kalmalarına sebep olanları da tenkit etmektedir. Binaenaleyh kendisi harpten geri kalan kişi günahkâr olduğu gibi, başkalarına da engel olduğundan ayrıca günahkâr olur.

Şu hâlde şer'an ve kanunen askere gitmesi gerekenleri askerlikten kurtarmak için hile yolları arayanlar günahta harbe gitmeyenlerle beraberdirler. Dolayısıyla cihattan firar etmek (kaçmak) veya başkasının kaçmasına sebep olmak, müminlere yakışan hâllerden olmadığı gibi, kâmil bir imanla kâbil-i te'lif (bağdaştırılabilecek bir şey) olmayıp, bilakis iman za'fiyetinin eseridir.

Mevlâ Tealâ, harpten geri kalanların musibet anındaki sözlerini beyandan sonra, ganimet anındaki sözlerini açıklamak üzere şöyle buyuruyor:

وَلَئِنْ اَصَابَكُمْ فَضْلٌ مِنَ اللّٰهِ لَيَقُولَنَّ كَاَنْ لَمْ تَكُنْ بَيْنَكُمْ وَبَيْنَهُ مَوَدَّةٌ يَالَيْتَنِى كُنْتُ مَعَهُمْ فَاَفُوزَ فَوْزاً عَظِيماً (٧٣)

KELİME MANASI (73)

(وَلَئِنْ اَصَابَ) **Ve yemin olsun eğer isabet edecek olsa,** kime? (كُمْ) **size,** ne? (فَضْلٌ) **bir fazl,** kim tarafından? (مِنَ اللّٰهِ) **Allah** (tarafın) **dan,** yani fetih ve ganimet gibi bir lütuf Allah-u Tealâ tarafından size erişse, (لَيَقُولَنَّ) **elbette der,** ne gibi? (كَاَنْ لَمْ تَكُنْ) **sanki yokmuş gibi,** nerede? (بَيْنَكُمْ) **sizin aranızda,** daha? (وَبَيْنَهُ) **onun arasında,** ne? (مَوَدَّةٌ) **bir dostluk,** neden? (يَالَيْتَنِى) **ne olaydı** (burada şu mana mahzuftur: "Ey kavmim! Keşke") (كُنْتُ) **ben olaydım,** kimlerle? (مَعَهُمْ) **onlarla beraber,** yani o münafık, müslümanlara yardım etmek için onlarla beraberliği temenni ettiğinden değil de, dünya ganimetine düşkünlüğünden der ki: "Keşke ben de ganimet alanlarla olsaydım da" (فَاَفُوزَ) **muradıma ereydim,** neyle? (فَوْزاً) **bir nailiyetle ki,** (عَظِيماً) **çok büyük,** yani ganimetten büyük bir nasip alaydım.

MEALİ ŞERİFİ (73)

Ve yemin olsun ki, eğer Allah (-u Tealâ) **dan size** (fetih ve ganimet gibi) **bir lütuf erişirse** (o münafık görünüşte sizinle birlikte olduğu hâlde) **Sizinle onun arasında bir dostluk yokmuş gibi "Keşke onlarla beraber olsaydım da büyük bir ganimete kavuşsaydım." der.**

İ Z A H A T

Kurtubî Tefsirinde zikredildiğine göre, münafıklar, müminlerin başına bir katil ve hezimet (bozgun) isabet ettiğinde: **"İyi ki onlarla beraber değildim, Allah bana lütfetmiş de geri kalmışım."** derler. Müminlere bir ganimet ve fetih geldiğinde ise, **"Ah keşke ben de onlarla beraber olaydım da büyük bir ganimete ereydim."** derlerdi.

Fahrurrazî ve Ebussuûd tefsirlerinde zikredildiğine göre, Mevlâ Tealâ bu ayet-i celilesinde müminlerin başına bir musibet geldiğinde son derece sevinip, ganimet kazanmalarıyla üzülen, bu münafıkları son derece zemmetmiştir, zira insaniyete yakışan: "Dostların sevinciyle ferahlanmak, üzüntüsüyle eseflenmektir." Bunun aksi bir muamele ise, ancak yabancı bir düşmana lâyık görülür.

Mevlâ Tealâ, bu ayet-i celilesinde münafıkların, müslümanların musibetine sevindiklerini beyandan sonra, müslümanların elde ettikleri ganimetleri

kaçırdıklarından dolayı, onların bir devlete nail olmalarına üzüldüklerini beyan etmeden evvel araya: **"Sanki sizinle o münafık arasında evvelce bir dostluk yokmuş gibi, keşke ben de onlarla beraber olaydım da, büyük bir ganimet elde edeydim."** sözünü kattı ki, bundan maksat taaccüp (bu münafığın şaşılacak hâlini beyan) dır. Sanki Mevlâ Tealâ bu cümle-i celilesiyle: **"Şu münafığın söylediğine bakın! sanki sizinle arasında görünüşte hiç bir dostluk ve samimiyeti yokmuş gibi, siz bir ganimet elde ettiğinizde kalkmış ne diyor?"** buyurmak istemiştir.

Dolayısıyla Mevlâ Tealâ'nın bu ayet-i celilesinde müminlerle münafıklar arasındaki dostluğu isbat etmesi hakikat yoluyla olmayıp, alay etme kabilindendir. Ayrıca bu cümle-i mu'terize, bu münafığın: "Keşke onlarla beraber olaydım." sözünün Müminlere yardım etmek için onlarla beraberliği temenni etme gayesiyle söylenmiş olmayıp, bilakis mal hırsından dolayı söylendiğini ifade etmektedir. Nitekim Ebu Hureyre *(Radıyallahu Anh)* dan rivayet edilen:

٤٠٣ – عَنْ اَبِى هُرَيْرَةَ (رضى الله عنه) قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللهِ ﷺ: «لَيْسَ صَلاَةٌ اَثْقَلَ عَلَى الْمُنَافِقِينَ مِنَ الْفَجْرِ وَالْعِشَاءِ وَلَوْ يَعْلَمُونَ مَا فِيهِمَا لَاَتَوْهُمَا وَلَوْ حَبْواً وَالَّذِى نَفْسِى بِيَدِهِ لَوْ يَجِدُ اَحَدُهُمْ عَرْقاً سَمِيناً اَوْ مِرْمَاتَيْنِ حَسَنَتَيْنِ لَشَهِدَ الْعِشَاءَ»

403 - **"Muhakkak munafıklara en ağır gelen namaz, yatsı ve sabah namazlarıdır. Onların faziletini bilseydiler, elbette kötürüm de olsalar, o namazlara gelirlerdi. Canım** (kudret) **elinde olan Allah'a yemin ederim ki, onlardan biri yağlı bir kemik veya iki güzel koyun bacağı (yahut iki güzel talim oku) bulabileceğini bilse, elbette yatsı namazında bulunurdu."** *(Buharî, Cemaat:6, No:620, 624, 618, 1/234)* Hadis-i şerifi, münafıkların dünya malına ne kadar düşkün olduklarını açıkça göstermektedir.

Mevlâ Tealâ harpten geri kalanları zemmettikten sonra, ahireti kazanmak isteyenleri cihada teşvik etmek üzere şöyle buyuruyor:

فَلْيُقَاتِلْ فِى سَبِيلِ اللهِ الَّذِينَ يَشْرُونَ الْحَيٰوةَ الدُّنْيَا بِالْاٰخِرَةِ وَمَنْ يُقَاتِلْ فِى سَبِيلِ اللهِ فَيُقْتَلْ اَوْ يَغْلِبْ فَسَوْفَ نُؤْتِيهِ اَجْراً عَظِيماً (٧٤)

KELİME MANASI (74)

(فَلْيُقَاتِلْ) **O hâlde mukatele etsin,** (Buradaki (فَا), mukadder bir şartın cevabıdır, yani münafıklar, müminleri harbe gitmekten alıkoymaya çalışıyorlarsa, onların lâfına hiç bakmadan savaşsın), nerede? (فِي سَبِيلِ اللهِ) **Allah yolunda,** kim? (الَّذِينَ) **o kimseler ki,** (يَشْرُونَ) **satıyorlar,** neyi? (الْحَيٰوةَ) **hayatı,** öyle hayat ki, (الدُّنْيَا) **en yakın olan,** yani peşin yaşantı olan dünya hayatını değişiyorlar, neyle? (بِالْاٰخِرَةِ) **ahi-**

retle, (وَمَنْ) **her kim,** (يُقَاتِلْ) **mukatele ederse,** nerede? (فِي سَبِيلِ اللهِ) **Allah yolunda,** yani her kim Allah-u Tealâ'nın dinini yükseltmek için savaşır da, (فَيُقْتَلْ) **öldürülür** (şehit edilir), (أَوْ يَغْلِبْ) **veya galip gelir** (düşmanları olan kâfirleri yener) **se,** (فَسَوْفَ نُؤْتِيهِ) **yakında muhakkak vereceğiz,** kime? (هِ) **ona,** neyi? (أَجْرًا) **bir ecri,** öyle ecir ki, (عَظِيمًا) **pek büyük.**

MEALİ ŞERİFİ (74)

O hâlde, dünya hayatını, ahiret hayatı karşılığında satanlar, Allah yolunda savaşsınlar. Kim Allah yolunda savaşır da öldürülür veya galip gelirse, muhakkak biz ona yakında pek büyük bir mükâfat vereceğiz.

İ Z A H A T

Alusî tefsirinde zikredildiğine göre, düşmanla muharebe etmekle emrolunanlar, münafıklardır ki, bu ayet-i celileyle nifakı terkedip, müminlerle beraber cihada katılmakla emrolunmuşlardır. Buna göre ayet-i celilenin başındaki (فَا), takip içindir ki, mana: **"Onlardan sudur eden, harpten geri kalma ve nifaktan sonra, bunları terkedip cihat hususundaki bu gevşekliklerini telâfi etmeleri gerekir."** demektir.

Mukatele ile emrolunanlar: Dünyayı terkedip, ahireti tercih eden müminler de olabilir ki, bu takdirde onlar muharebede sebat edip, kendilerini cihattan geri bırakmak isteyenlere meyletmemekle emrolunmuşlardır. Buna göre ayet-i celilenin başındaki (فَا), mukadder (gizli) bir şartın cevabıdır ki, mana: **"Münafıklar onları engellemeye çalışıyorsa, onlar hiç aldırmayıp cihada devam etsinler."** demektir.

Bu ayet-i celilede, cihatta bulunmaya teşvik olduğu gibi, muharebede bulunmayan münafıklardan, müminlerin başına bir belâ geldiğinde: **"Allah bana iyilik etti de onlarla bulunmadım."** diyenleri tekzib (yalanlama) vardır. Çünkü muharebeden geri kalmak nimet olmayıp, bilakis muharebede bulunmak nimettir. Zira cihattan geri kalmakta şehitlik veya gazilik gibi nimetlerden mahrumiyet vardır.

Ayet-i celilede muharebe emrinin peşine: **"Allah yolunda muharebe edene, o yolda öldürülmesi veya galibolması hâlinde büyük bir ecir."** vaad edilmesinde, cihada çıkan kimsenin ya şehit olarak kendisini veyahut zafer ve galibiyetle Din-i Mübin-i İslâm'ı i'zaz (aziz) ederek, Allahın kelimesini (dinini) i'lâ edinceye (yüceltinceye) kadar ma'reke (harp meydanın) da sebat etmesi gerektiğine dair bir tenbih vardır.

Çünkü muharebeden maksad-ı aksa (en yüce gaye) Allahın dinini hakim kılmaktır ki, şehit olmak bu maksadın teferruatındandır. Dolayısıyla bir kişinin şehit olmak için düşmana fırsat vermesi kat'iyen caiz olamaz. Fakat bir müminin gaye ve emeli düşmana galip gelerek, din-i mübin-i islâm'a yardım etmek ve din düşmanlarını bozguna uğratmak iken kaderinde şehitlik mertebesine ulaşmak varsa, bu şeref kendisine nasibolur fakat bu, onun kendi arzusuyla olmayıp Mevlâ Tealâ'nın takdiriyledir.

Tefsiri Kebir'de zikredildiğine göre, ayet-i celilede (شراء), satmak manasına gelebileceği gibi, satınalmak manasında da kullanılmış olabilir. Birinciye göre ayet-i celilenin manası: **"Ahirete mukabil dünya hayatını satanlar, Allah yolunda cihat etsinler."** demektir ki, buna göre ayet-i celile:

« انَّ اللّٰهَ اشْتَرىٰ مِنَ الْمُؤْمِنِينَ انْفُسَهُمْ وَامْوَالَهُمْ بِانَّ لَهُمُ الْجَنَّةَ ... فَاسْتَبْشِرُوا بِبَيْعِكُمُ الَّذِى بَايَعْتُمْ بِهِ ... (١١١) »

"Şüphesiz ki Allah, müminlerden canlarını ve mallarını (onlara verilecek) **cennet karşılığında satınalmıştır." . . . "O hâlde, onunla yapmış olduğunuz bu alış verişten dolayı sevinin."** *(Tövbe Suresi:111'den)* kavl-i şerifi gibidir.

İkinci manaya göreyse, hitap Uhud'dan geri kalan münafıklara ait olduğundan mana: **"Dünya hayatını ahirete tercih eden** (münafık kimse) **ler, Allah yolunda cihat etsinler."** demek olur ki, müslüman olmadan evvel cihatla emrolunmak mümkün olmayacağından, bu takdirde ayet-i celilede bir hazf olması gerekir ki, bunun takdiri: (اٰمِنُوا ثُمَّ قَاتِلُوا) **"Ey Münafıklar! Önce iman edin sonra cihat edin."** demek olur.

Kurtubî tefsirinde zikredildiğine göre, bu ayet-i celilenin zahiri (dış görünüşü) şehit olarak öldürülenle, ganimet alarak geri dönenin sevapta eşit olduklarını ifade etmekteyse de, Ebu Hureyre *(Radıyallahu Anh)* dan rivayet edilen bir hadis-i şerifte, Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* :

٤٠٤ – عَنْ اَبِى هُرَيْرَةَ (رضى الله عنه) قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللّٰهِ ﷺ: « تَضَمَّنَ اللّٰهُ لِمَنْ خَرَجَ فِى سَبِيلِهِ لاَ يُخْرِجُهُ الاَّ جِهَادًا فِى سَبِيلِى وَايمَانًا بِى وَتَصْدِيقًا بِرُسُلِى فَهُوَ عَلَىَّ ضَامِنٌ اَنْ اُدْخِلَهُ الْجَنَّةَ اَوْ ارْجِعَهُ اِلىٰ مَسْكَنِهِ الَّذِى خَرَجَ مِنْهُ نَائِلاً مَا نَالَ مِنْ اَجْرٍ اَوْ غَنِيمَةٍ »

404 - **Allah** (-u Tealâ) **kendi yolunda** (gazaya) **çıkan kimseye kefil olmuştur:** (Buyurur ki) **onu** (çıkaran) **ancak benim yolumda cihad etmek, bana inanmak ve Peygamberlerimi tasdik eylemek için çıkarmıştır. Şu hâlde o, kendisini cennete koymamı yahut alabildiği kadar ecir veya ganimet alarak içinden çıktığı evine döndürmemi benim üzerime zamin olmuş** (garantilemiş) **tir."** *(Müslim, İmare:t:28, No:1876, 3/1495)* buyurmuştur.

Abdullah ibni Amr *(Radıyallahu Anh)* dan rivayet edilen diğer bir hadis-i şerifte de:

٤٠٥ – عَنْ عَبْدِ اللّٰهِ بْنِ عَمْرٍو (رضى الله عنه) قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللّٰهِ ﷺ: « مَا مِنْ غَازِيَةٍ تَغْزُو فِي سَبِيلِ اللّٰهِ فَيُصِيبُونَ الْغَنِيمَةَ الاَّ تَعَجَّلُوا ثُلُثَي اَجْرِهِمْ مِنَ الْاٰخِرَةِ وَيَبْقَىٰ لَهُمُ الثُّلُثُ وَاِنْ لَمْ يُصِيبُوا غَنِيمَةً تَمَّ لَهُمْ اَجْرُهُمْ »

405 - **"Allah yolunda gaza'ya çıkan her hangi bir seriyye** (müfreze), **ganimet elde ederlerse, mutlaka ahirette alacakları mükâfatın üçte ikisini**

peşin almış olurlar, üçte biri ise kendileri için (ahirete) **kalır. Ganimet elde etmezlerse, ecirleri kendileri için tamamlanır."** *(Müslim, İmaret:44, No:1906, 3/1514)* buyurmuşlardır.

Yukarki hadis-i şerifte geçen: **"Sevap veya ganimetle evine döner."** ifadesi, mücahitlerden şehit düşmeyenlerin, iki şeyin birini, yani ganimet almazlarsa, sevap elde edeceklerini, ganimet alırlarsa mükâfat alamayacaklarını beyan etmektedir. Abdullah ibn-i Amr *(Radıyallahu Anh)* dan rivayet edilen hadis-i şerif ise, bunun aksini yani, ganimet alsalar da ahirette mükâfatları olacağını açıklamaktadır.

Bu iki hadis-i şerif arasında bir nevi çelişki görülünce, ulemadan bazısı Ebu Hureyre *(Radıyallahu Anh)* hadisini şöhretinden dolayı tercih ederek müşkili çözmeğe çalışmışlarsa da, diğer bir takım ulema: "Ebu Hureyre *(Radıyallahu Anh)* hadisinde geçen (أو), Kûfelilerin de dediği gibi (واو) manasındadır.

Buna göre mana: **"Ecir ve ganimetle gaziler evlerine dönerler."** demek olur ki, Ebu Davud'un (واو) ile: (و غنيمة) **"Ecir ve ganimetle"** şeklindeki riva yeti de bu görüşü kuvvetlendirmektedir.

Nitekim Müslim'in bazı ravileri de, bu hadis-i şerifi (واو) ile rivayet etmişlerdir, binaenaleyh iki hadis-i şerif arasında hiçbir çelişki yoktur." demişlerdir. Dolayısıyla birinci hadis-i şerif cihatta halis bir niyete sahip olan kimse hakkındadır ki, Allah-u Tealâ bu kişiye ya şehitliği veya çoluk çocuğuna sevap ve ganimet alarak dönmeyi söz vermiştir.

İkinci Hadis-i şerif ise, cihada niyet etmekle beraber ganimet elde etmeyi de aklından geçiren kimse hakkındadır. Şüphesiz ki bunun niyeti bölündüğü için ecri de düşmüştür. Nitekim kitap (bu ayet-i celile) delâlet ettiği gibi, Sünnet (yukarıda zikredilen hadis-i şerif) de, dünyada ganimet alanın ahirette de ecir alacağına delâlet etmiştir. Ayrıca:

٤٠٦ – « فَمِنَّا مَنْ مَاتَ لَمْ يَأْكُلْ مِنْ اَجْرِهِ شَيْئًا –مِنهم مُصْعَبُ بْنُ عُمَيرٍ– وَمِنَّا مَنْ اَيْنَعَتْ لَهُ ثَمَرَتُهُ فَهُوَ يَهْدِبُهَا »

406 - **"Bizden şehit olup, ecrinden hiç bir şey yemeyenler vardır ki, Mus'ab ibni Umeyr onlardandır. İçimizden hurması olgunlaşıp, onu devşiren** (toplayan) **da vardır."** *(Kurtubî:5/180, Buharî, Cenaiz:27, No:1217, 1/429, Müslim, Cenaiz:13, No:940, 2/649)*

Hadis-i şerifi de, şehit olanların bütün mükâfatlarının ahirete kaldığını, ganimet alanların ise, dünyada ecirlerinden bir kısmını yemiş olup, ahirette bir takım ecre nail olacaklarını ifade etmektedir.

Ruhul Beyan tefsirinde zikredildiğine göre bu ayet-i kerime müminleri cihada teşvik etmektedir. Cihadın ise bir takım kısımları vardır ki, Enes *(Radıyallahu Anh)* dan rivayet edilen bir hadis-i şerifte, Efendimiz *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem):*

٤٠٧ – عَنْ اَنَسٍ (رضى الله عنه) قَالَ: قَالَ رَسُوْلُ اللّٰهِ ﷺ: « جَاهِدُوا الْمُشْرِكِيْنَ بِاَمْوَالِكُمْ وَاَنْفُسِكُمْ وَاَلْسِنَتِكُمْ »

407 - **"Müşriklerle mallarınız, canlarınız ve dillerinizle cihadediniz."** *(Müsned-i Ahmed, No:12248, 4/248, Nesaî, Cihad:1, No:3096, 6/314)* buyurarak cihadın üç kısmını beyan etmiştir. Mal ve canla yapılacak cihat herkesçe malûmdur.

Dille yapılacak cihada gelince, bu da bir kaç türlü düşünülebilir:

1 - İkna edici delillerle, ilmî münakaşalarda kâfirleri mağlûbetmek,

2 - Müslümanların nusret ve ganimeti (yardım olunup kazanmaları), kâfirlerin ise hızlan (yardımsız kalma) ve hezimeti (bozguna uğramaları) için dua etmek

3 - Cihada çıkma imkânı olanları teşvik etmek, bu da bizzat cihada gitmek gibi sayılmıştır. Nitekim:

٤٠٨ – عَنْ زَيْدِ بْنِ خَالِدٍ (رضى الله عنه) قَالَ: قَالَ رَسُوْلُ اللّٰهِ ﷺ: « مَنْ جَهَّزَ غَازِيًا فِى سَبِيْلِ اللّٰهِ فَقَدْ غَزَا وَمَنْ خَلَّفَ غَازِيًا فِى سَبِيْلِ اللّٰهِ بِخَيْرٍ فَقَدْ غَزَا »

408 - Zeyd ibni Halid *(Radıyallahu Anh)* dan rivayetle Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* şöyle buyurmuştur: **"Allah yolunda bir gaziyi techiz eden** (donatan) **muhakkak gaza etmiştir. Allah yolunda gazaya çıkan bir kimsenin arkasında hayırlı halef olan** (çoluk çocuğunun ihtiyaçlarını gören) **de muhakkak gaza etmiştir."** *(Buharî, Cihad:38, No:2688, 3/1046, Nesaî, Cihad:44, No:3180, 6/353, Ebu Davud, Cihad:20, No:2509, 2/15)*

CİHADIN FAZİLETLERİ ZAPTEDİLEMEYECEK KADAR ÇOKTUR BU HUSUSTA GENİŞ MALUMAT RUHUL FURKAN TEFSİRİMİZİN 4/355- 371 de geçmiştir.

ALLAH YOLUNDA CİHAD EDENLERİN ECRİNİ BEYAN EDEN DİĞER BİR AYET-İ KERİME:

« فَاسْتَجَابَ لَهُمْ رَبُّهُمْ اَنِّى لَاۤ اُضِيْعُ عَمَلَ عَامِلٍ مِّنْكُمْ مِّنْ ذَكَرٍ اَوْ اُنْثٰى بَعْضُكُمْ مِّنْ بَعْضٍ فَالَّذِيْنَ هَاجَرُوْا وَاُخْرِجُوْا مِنْ دِيَارِهِمْ وَاُوْذُوْا فِىْ سَبِيْلِىْ وَقَاتَلُوْا وَقُتِلُوْا لَاُكَفِّرَنَّ عَنْهُمْ سَيِّاٰتِهِمْ وَلَاُدْخِلَنَّهُمْ جَنّٰتٍ تَجْرِىْ مِنْ تَحْتِهَا الْاَنْهٰرُ ثَوَابًا مِّنْ عِنْدِ اللّٰهِ وَاللّٰهُ عِنْدَهٗ حُسْنُ الثَّوَابِ (١٩٥) »

"Bunun üzerine Rableri, onlar (ın duaların) **a** (şöyle icabet etti): **Şüphesiz ben, erkek olsun kadın olsun -ki bazınız bazınızdan** (hep birbirinizden olmakta) **sınız-** (hayırlı) **iş yapan hiç bir kimsenin amelini boşa çıkarmayacağım. İşte! Hicret edenler, yurtlarından çıkarılanlar, benim yolumda eziyete uğrayanlar,** (kâfirlerle) **muharebe edenler ve öldürülenler** (var ya!) **Yemin ederim ki! Elbette ben, onların kötülüklerini mutlaka örteceğim, ve** (Allah-u Tealâ tarafından bir mükâfat olmak üzere) **elbette onları** (köşklerinin ve ağaçlarının) **altından ırmaklar akan cennetlere mutlaka girdireceğim, ve Allah** (-u Tealâ), **güzel mükâfat kendi yanında olandır."** *(Ali Imran suresi: 195)*

وَمَا لَكُمْ لَا تُقَاتِلُونَ فِي سَبِيلِ اللَّهِ وَالْمُسْتَضْعَفِينَ مِنَ الرِّجَالِ
وَالنِّسَاءِ وَالْوِلْدَانِ الَّذِينَ يَقُولُونَ رَبَّنَا أَخْرِجْنَا مِنْ هَٰذِهِ الْقَرْيَةِ
الظَّالِمِ أَهْلُهَا وَاجْعَلْ لَنَا مِنْ لَدُنْكَ وَلِيًّا وَاجْعَلْ لَنَا مِنْ لَدُنْكَ
نَصِيرًا ﴿٧٥﴾ الَّذِينَ آمَنُوا يُقَاتِلُونَ فِي سَبِيلِ اللَّهِ وَالَّذِينَ كَفَرُوا
يُقَاتِلُونَ فِي سَبِيلِ الطَّاغُوتِ فَقَاتِلُوا أَوْلِيَاءَ الشَّيْطَانِ إِنَّ
كَيْدَ الشَّيْطَانِ كَانَ ضَعِيفًا ﴿٧٦﴾ أَلَمْ تَرَ إِلَى الَّذِينَ قِيلَ لَهُمْ كُفُّوا أَيْدِيَكُمْ
وَأَقِيمُوا الصَّلَاةَ وَآتُوا الزَّكَاةَ فَلَمَّا كُتِبَ عَلَيْهِمُ الْقِتَالُ إِذَا فَرِيقٌ
مِنْهُمْ يَخْشَوْنَ النَّاسَ كَخَشْيَةِ اللَّهِ أَوْ أَشَدَّ خَشْيَةً وَقَالُوا رَبَّنَا
لِمَ كَتَبْتَ عَلَيْنَا الْقِتَالَ لَوْلَا أَخَّرْتَنَا إِلَىٰ أَجَلٍ قَرِيبٍ قُلْ مَتَاعُ الدُّنْيَا
قَلِيلٌ وَالْآخِرَةُ خَيْرٌ لِمَنِ اتَّقَىٰ وَلَا تُظْلَمُونَ فَتِيلًا ﴿٧٧﴾ أَيْنَ مَا تَكُونُوا
يُدْرِكْكُمُ الْمَوْتُ وَلَوْ كُنْتُمْ فِي بُرُوجٍ مُشَيَّدَةٍ وَإِنْ تُصِبْهُمْ حَسَنَةٌ
يَقُولُوا هَٰذِهِ مِنْ عِنْدِ اللَّهِ وَإِنْ تُصِبْهُمْ سَيِّئَةٌ يَقُولُوا هَٰذِهِ مِنْ عِنْدِكَ
قُلْ كُلٌّ مِنْ عِنْدِ اللَّهِ فَمَالِ هَٰؤُلَاءِ الْقَوْمِ لَا يَكَادُونَ يَفْقَهُونَ حَدِيثًا ﴿٧٨﴾
مَا أَصَابَكَ مِنْ حَسَنَةٍ فَمِنَ اللَّهِ وَمَا أَصَابَكَ مِنْ سَيِّئَةٍ فَمِنْ نَفْسِكَ
وَأَرْسَلْنَاكَ لِلنَّاسِ رَسُولًا وَكَفَىٰ بِاللَّهِ شَهِيدًا ﴿٧٩﴾

Mevlâ Tealâ, cihadı emrettikten sonra, bu vazifeyi terkedenleri red ve inkâr etmek üzere şöyle buyuruyor:

وَمَا لَكُمْ لاَ تُقَاتِلُونَ فِى سَبِيلِ اللهِ وَالْمُسْتَضْعَفِينَ مِنَ الرِّجَالِ وَالنِّسَاءِ وَالْوِلْدَانِ الَّذِينَ يَقُولُونَ رَبَّنَا اَخْرِجْنَا مِنْ هٰذِهِ الْقَرْيَةِ الظَّالِمِ اَهْلُهَا وَاجْعَلْ لَنَا مِنْ لَدُنْكَ وَلِيّاً وَاجْعَلْ لَنَا مِنْ لَدُنْكَ نَصِيراً (٧٥)

KELİME MANASI (75)

(وَمَا) **Ne şey,** (لَكُمْ) **sizin içindir,** ne olduğunuz hâlde? (لاَ تُقَاتِلُونَ) **muharebe etmez olduğunuz hâlde,** nerede? (فِى سَبِيلِ اللهِ) **Allah yolunda,** yani size ne oldu ki, Allah yolunda cihat etmiyorsunuz? daha? (وَالْمُسْتَضْعَفِينَ) **zaafa düşürülenler** (i kurtarma) **uğrunda,** onlar da kimlerdir? (مِنَ الرِّجَالِ) **erkekler,** daha? (وَالنِّسَاءِ) **kadınlar,** daha? (وَالْوِلْدَانِ) **çocuklar,** (الَّذِينَ) **öyle zaafa düşürülenler ki,** (يَقُولُونَ) **derler,** (رَبَّنَا) **ey bizim rabbimiz!** (اَخْرِجْ) **çıkart,** kimi? (نَا) **bizi,** nereden? (مِنْ هٰذِهِ الْقَرْيَةِ) **şu karye** (şehir) **den,** öyle şehir ki, (الظَّالِمِ) **zulmedici,** kim? (اَهْلُهَا) **ahalisi,** yani en büyük zulüm olan şirk, bir de müminlere eziyet ve hicretten menetme suretiyle halkı zalim olan şu Mekke'den bizi çıkart, (وَاجْعَلْ) **kıl,** yani gönder, kim için? (لَنَا) **bizim için,** nereden? (مِنْ لَدُنْكَ) **kendi tarafından,** ne? (وَلِيّاً) **bir veli,** yani işimizi takip ederek, bizi zalimlerin elinden kurtaracak bir sahip, (وَاجْعَلْ) **kıl,** yani yolla, kim için? (لَنَا) **bizim için,** nereden? (مِنْ لَدُنْكَ) **tarafından,** ne? (نَصِيراً) **bir yardımcı.**

MEALİ ŞERİFİ (75)

Size ne oldu da, Allah yolunda ve "Ey Rabbimiz! Bizi, halkı zalim olan bu şehirden çıkar, bize tarafından bir sahip gönder ve bize katından bir yardımcı yolla" diyen, zaafa düşürülmüş (müşrikler tarafından eziyete tutulmuş zavallı) **erkekler, kadınlar ve çocuklar uğrunda savaşmıyorsunuz.**

İ Z A H A T

Tefsiri Kebir'de zikredildiğine göre, ayet-i celilede geçen: **"Ne oldu size ki, Alah yolunda cihat etmiyorsunuz?"** Kavl-i şerifi, cihadın vacibolduğuna delâlet etmekte ve bu vücûbun illeti (sebebi) ni beyan etmektedir ki o da, cihat sebebiyle kâfirlerin ellerinde esir olan müminleri kurtarmaktır.

Kurtubî tefsirinde zikredildiğine göre bu ayet-i celilenin beyanıyla harb ederek veya mal vererek esirleri kurtarmanın müslüman cemaatı üzerine vacibolduğu anlaşılmıştır. Mal vermek, can vermekten daha kolay olduğundan, bu suretle esirleri kurtarmanın vacibolusu daha kuvvetlidir.

İmam-ı Malik *(Radıyallahu Anh)* buyurmuştur ki:

٤٠٩ – عَنْ اَبِى مُوسىٰ (رضى الله عنه) قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللهِ ﷺ: « فُكُّوا الْعَانِىَ »

409 - Ebu Musa *(Radıyallahu Anh)* dan rivayet edilen Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* Efendimiz'in: **"Esiri kurtarın."** *(Buharî, Ahkam:23, No6752, 2881, 5325, 5058, 4879, 6/2624)* Hadis-i şerifinden dolayı bütün mallarını vermeğe de mâl olsa, müslümanların esirleri fidye verip kurtarmaları vaciptir.

Ayet-i celilede geçen: (وَالْمُسْتَضْعَفِينَ) kavl-i şerifinin geriye matuf olduğu hakkında ulema ittifak etmişse de, hangi kelimeye atfedilmiş olduğu hakkında iki görüş öne sürmüşlerdir.

1 - (Sebil) kelimesine atfedilmiş olmasıdır ki buna göre mana: **"Size ne oldu ki, Allah yolunda ve zayıf tutulan müminlerin kurtulmaları uğrunda muharebe etmezsiniz?"** demektir.

2 - İsm-i Celâl'e atfedilmesidir ki, buna göre de mana: **"Size ne gibi bir şey engel oldu ki, Allah yolunda ve zayıf müslümanları kurtarma yolunda cihadetmiyorsunuz?"** demek olur.

Ayet-i celilede geçen: (مُسْتَضْعَفِينَ) den maksat, Medine-i Münevvere'ye hicretten aciz oldukları için, Mekke-i Mükerreme'de kalan ve kâfirler tarafından çok eziyet gören erkek, kadın ve çocuklardan ibaret, bir takım zayıf ve güçsüz kimselerdir. Nitekim İbni Abbas *(Radıyallahu Anhuma)*:

٤١٠–عَنِ ابْنِ عَبَّاسٍ (رضى الله عنهما) قَالَ: « كُنْتُ اَنَا وَاُمِّى مِنَ الْمُسْتَضْعَفِينَ مِنَ النِّسَاءِ وَالْوِلْدَانِ »

410 -**"Kadınlardan validem, çocuklardan ben, Mekke-i Mükerreme'de kalan müstedafîn'den idik."** buyurmuştur. *(Buharî, Tefsir:93, No:4311, 4/1675)*

Seleme ibni Hişam, Velîd ibni Velîd ve Ebu Cendel ibni Süheyl *(Radıyallahu Anhum)* un da müstedafîn'den olduğu zikredilmiştir. Nitekim Ebu Hureyre *(Radıyallahu Anh)* dan rivayet le Efendimiz *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* in:

٤١١ – عَنْ اَبِى هُرَيْرَةَ (رضى الله عنه) قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللهِ ﷺ: « اَللّٰهُمَّ اَنْجِ الْوَلِيدَ بْنَ الْوَلِيدِ وَسَلَمَةَ بْنَ هِشَامٍ وَعَيَّاشَ بْنَ اَبِى رَبِيعَةَ وَالْمُسْتَضْعَفِينَ مِنَ الْمُؤْمِنِينَ »

411 - **"Ey Allahım! Velîd ibni Velîd'i, Seleme ibni Hişam'ı, Ayyaş ibni Ebi Rabia'yı ve zayıf tutulan müminleri kurtar."** *(Buharî, Sıfatüs Salât:40, No:771, 1/277, Nesaî, Tatbîk:27, No:1072-1073, 2/546-547)*Kavl-i şerifinde kastettiği kimseler bunlardır.

Ayet-i celilede geçen (وِلْدَانْ) Vild veya Velîd'in cemisidir ki, bundan maksat küçük çocuklardır.

Sahib-i Keşşaf: "Ayet-i celilede geçen (رِجَالْ) ve (نِسَاء) dan hür erkeklerle kadınlar, (وِلْدَانْ) dan ise kölelerle cariyelerin kastedilmesi caizdir." demiştir.

Mekke-i Mükerreme ahalisinin müslümanlara yaptıkları zulmün son dereceye ulaştığını ve zikredilecek duanın yakında kabul edilerek kurtuluş zamanının yaklaştığını ifade etmek için Mevlâ Tealâ, bu ayet-i celilede müş-

riklerin çocuklara dahi zulmettiklerini açıklamıştır. Çünkü her millet nazarında kadınlar ve çocuklar merhamete şayan (acınmaya lâyık) olduklarından, taarruzdan masun (saldırılardan korunmuş) iken Mekke müşrikleri bunlara karşı da acımayı kaldırmış ve onlara da zulmü lâyık görmüşlerdir.

İşte Mevlâ Tealâ bu ayet-i celilesiyle mazlumları bu gibi zalimlerden kurtarmak için çalışmayanları zemmetmiş ve müminlerin acizlerinin, dualarının kabulüne vesile olmak üzere sıbyan (çocuk) larını da duaya iştirak ettirdiklerini açıklamıştır. Nitekim Yunus *(Aleyhisselâm)* ın kavmi de çocuklarını duaya katmışlardı. Yağmur dualarına çocukları çıkarma hakkında da hadis-i şerif varid olmuş (gelmiş) tir. Çünkü kendilerinden hiç günah sadır olmayan (meydana gelmeyen) çocukların ellerini açıp, dergâhı ülûhiyet'ten istirhamlarının, duanın kabulüne vesile olacağında hiç şüphe yoktur.

Alusî tefsirinde zikredildiğine göre, "Ehli Zalim" olan karye'den maksat: Mekke-i Mükerreme'dir. Çünkü Mekke ehli müşrik olduklarından, en büyük zulüm olan şirki irtikab ettikleri için zalim sayılmışlardır. Ayrıca müminlere eziyet edip, onların hicretine mani olmaları da, Mekke ahalisinin zulmündendir.

Mevlâ Tealâ, bu ayet-i celilesinde Mekke-i Mükerreme'nin şerefini muhafaza etmek için, mecaz da olsa zulmü ona nisbet etmemiş, ehline nisbet etmiştir. Başka ayet-i celilelerinde ise diğer karye (memleket) lere mecazen nankörlüğü ve küfrü nisbet etmiştir. Nitekim:

« وَكَمْ اَهْلَكْنَا مِنْ قَرْيَةٍ بَطِرَتْ مَعِيشَتَهَا ... (٥٨) »

"Biz, (bol) **geçimiyle şımarmış nice memleketleri helâk ettik."** *(Kasas Suresi:58'den)* Kavl-i şerifinde bu mecazî nisbet görülmektedir.

(مُسْتَضْعَفِينَ) Müstedafîn'in dualarında geçen: **"Bizim için tarafından bir veli halket ve bizim için tarafından ziyade yardım edici birini yarat."** cümlelerinin manası: "Ey Rabbimiz! Bizi zalimlerin elinden kurtaracak, menfaatlarımızı sağlayacak, dinimizi ve şeriatımızı koruyacak, düşmanlarımıza karşı bize yardımcı olacak, müminlerden bir kimseyi başımıza vali tayin et." demektir ki, Allah-u Tealâ onların bu dualarını muhakkak surette kabul etmiştir.

Şöyleki: Bazılarına Medine-i Münevvere'ye hicret etmelerini nasibetmiş, Habibine Mekke-i Mükerreme'yi fethettirerek de kalan zayıf müminlere en hayırlı veli ve en kuvvetli yardımcıyı yollamıştır.

Mekke-i Mükerreme fetholunduğu gün Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* onlara: "Mazlumların haklarını zalimlerden alan ve zayıfı kuvvetliden kurtaran on sekiz yaşındaki, Utab ibni Üseyd *(Radıyallahu Anh)* ı vali tayin ederek, Mevlâ Tealâ Mekke ehlinin müminlerini son derece aziz etmiş ve onlara çok büyük yardım etmiştir.

Bu dua cümlelerine: "Ey Rabbimiz! Sen bize tarafından velâyet ve nusret (dostluk ve yardım) ver, yani sen bizim dostumuz ve yardımcımız ol" diye de mana verilmiştir.

Mevlâ Tealâ, cihada teşvik ettikten sonra, cihadın görünüşüne itibar edilmeyip, esas itibarın kasıt ve niyete olduğunu beyan etmek üzere şöyle buyuruyor:

اَلَّذِينَ اٰمَنُوا يُقَاتِلُونَ فِى سَبِيلِ اللّٰهِ وَالَّذِينَ كَفَرُوا يُقَاتِلُونَ فِى سَبِيلِ الطَّاغُوتِ فَقَاتِلُوا اَوْلِيَآءَ الشَّيْطَانِ اِنَّ كَيْدَ الشَّيْطَانِ كَانَ ضَعِيفاً (٧٦)

KELİME MANASI (76)

(اَلَّذِينَ) **O kimseler ki,** (اٰمَنُوا) **iman ettiler,** yani müminler, (يُقَاتِلُونَ) **muharebe ederler** (savaşırlar), nerede? (فِى سَبِيلِ اللّٰهِ) **Allah yolunda,** (وَالَّذِينَ) **o kimseler ki,** (كَفَرُوا) **kâfir oldular,** yani inanmayanlar ise, (يُقَاتِلُونَ) **mukatele ederler,** nerede? (فِى سَبِيلِ الطَّاغُوتِ) **tağut** (batıl davalar ve şeytan) **yolunda,** (فَقَاتِلُوا) **öyleyse savaşın,** kiminle? (اَوْلِيَآءَ الشَّيْطَانِ) **şeytanın dostlarıyla,** (اِنَّ كَيْدَ الشَّيْطَانِ) **şüphesiz şeytanın hilesi,** (كَانَ) **oldu,** nedir oldu? (ضَعِيفاً) **zayıf,** yani şeytanın hilesi haddizatında zayıftır, ya yolunda savaştığınız Allah-u Tealânın kudretine nisbetle nasıldır? O hâlde ey Allahın dostları! O Allah-u Tealâ sizin veliniz ve yardımcınız olduğuna göre, şeytanın dostları olan bütün kâfirlere karşı savaşın ki, muhakkak galip geleceksiniz.

MEALİ ŞERİFİ (76)

İman edenler, Allah yolunda savaşırlar, küfredenler (inanmayanlar) **ise, tağut** (batıl davalar ve şeytan) **yolunda harbederler. O hâlde şeytanın dostlarıyla savaşın, şüphesiz şeytanın hilesi** (düzeni ve tuzağı) **zayıftır.**

İ Z A H A T

Tefsiri Kebir'de zikredildiğine göre, bu ayet-i celile cihattan sevap almanın niyete bağlı olduğuna delâlet eder. Zira müminlerin muharebesi ancak Allah-u Tealâ'nın dinine yardım ve kelime-i tevhid'i yükseltmek için olup, kâfirlerin savaşmaları ise şeytana ve putlara yaklaşmak içindir.

Dolayısıyla, her kimin yaptığı bir işte, Allah-u Tealâ'nın rızasından gayri bir gayesi varsa, o, tağut yolundadır. Çünkü kâfirlerin savaşmalarındaki gayeleri bozuk olduğundan mukateleleri tağut'un yolunda kabul edilmektedir. Şu hâlde her bozuk gaye ve kötü maksat, insanı saptırdığı için bir nevi tağuttur.

Mevlâ Tealâ kâfirlerin tağut'a taptıklarını beyandan sonra, müminlere şeytanın dostlarıyla savaşmayı emretmiş ve şeytanın hilesinin zayıf olduğunu beyan ederek de, müminlere cesaret vermiştir. Zira Allah-u Tealâ dostlarına yardım edecek, şeytan da kendi adamlarına yardım etmeğe gayret edecektir, fakat şeytanın, dostlarına yardımının, Allah-u Tealâ'nın, velilerine yapacağı yardımdan çok daha zayıf olacağında hiç şüphe yoktur.

Allah dostları hayatlarında ne kadar fakr-u zillet (fakirlik ve hakirlik) içinde bulunsalar da güzel övgülerinin asırlarca devam etmesi, kuvvet ve kud-

ret sahibi olan zalim ve zorba melik ve hükümdarların ise öldükleri gibi derhal eserlerinin ortadan kalkması ve dünyada hiç bir nişanlarının kalmaması, şeytanın yardımının zayıf, Allah-u Tealâ'nın yardımının ise çok kuvvetli olduğunu göstermek bakımından yeterlidir.

(كَيْدَ) **Keyd:** Hile yaparak bir şeyi bozmaya çalışmak ve zarara düşürmek için tuzak kurmak demektir.

Ayet-i celilenin sonunda (كَانَ) fiilinin zikredilmesi şeytanın hilesinin oldum olası zayıf olduğunu ve haddi zatında zayıf olmakla beraber, Allah-u Tealâ'nın kudretine kıyasla hiç bir şey olmadığını beyan ederek, şeytanın tuzağının zafiyetini tekit etmektedir.

Ruhul Beyan tefsirinde zikredildiğine göre, Ulema buyurmuştur ki: Cehennem şehvetlerle kuşatılmıştır. Şüphesiz ki her nefsin içinde ona vesvese veren bir şeytan ve hayır ilham eden bir melek bulunmaktadır. Şeytan ona devamlı dünyayı ziynetlendirerek aldatmaya çalışmakta, melek ise ona hayırlar öğreterek haramlardan engellemektedir. Artık nefis hangi tarafı tutarsa galip olacak olan odur.

Ulemanın beyanına göre, şeytanla nefsin hilesine karşı gelmek, bir köpekle uğraşmaya benzer ki, sen bizzat o köpekle uğraşırsan elbiselerini parçalar ve seni ısırır, fakat sahibine müracaat edersen seni ondan güzellikle kurtarır. Aynı böylece, Allah-u Tealâ da, kullarını korkutup kendisine yöneltsin için nefisle şeytanı onlara düşman kılmıştır. Dolayısıyla nefisle şeytan bir kula ne zaman saldırsalar, o kul ihtiyacını Mevlâ Tealâ'ya arz eder etmez, Rabbi onların şerrinden onu kurtarır.

Ahmed ibni Sehl *(Rahimehullah)* buyurmuştur ki: "Ey insan düşmanların dört tanedir.

1 - **Dünya:** Onun, insanı vuracağı silâhı, insanlarla görüşmen, hapishanesi ise uzlettir, yani insanlarla görüşmemen ise dünyanın zararını senden defeder.

2 - **Şeytan:** Bunun silâhı tokluk, hapishanesi ise açlıktır.

3 - **Nefis:** Onun silâhı uyku, hapishanesi uykusuzluktur.

4 - **Heva:** (kötü arzu), bunun da silâhı konuşmak, hapishanesi ise susmaktır."

Şu bilinsin ki, şeytanın hilesi gerçekten zayıftır. Çünkü Allah-u Tealâ, dostlarının her vakit yardımcısıdır. Evliyaullah nefislerini tezkiye edip, kalp lerini dünyevi meşgalelerden tahliye ettiklerinden, iç âlemleri tevhid nuruyla dolduğu için Mevlâ Tealâ'nın bu imdadı onların nefislerinde devamlı zuhur eder. Çünkü şeytan zulmani (karanlık) olduğu için, çaresiz nuranî'den kaçacaktır.

Rivayete göre, bir gün Ömer ibnil Hattab *(Radıyallahu Anh)* Efendimiz *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* in huzuruna girmek için izin istedi. O anda Efendimiz *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* in huzurunda bir takım Kureyş'li kadınlar vardı ki, Efendimiz *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* in sesinden daha yüksek bir sesle bazı şeyler soruyorlardı.

Hazreti Ömer *(Radıyallahu Anh)* yanlarına girince hemen örtünmeye başladılar. Bunu gören Efendimiz *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* güldü. Hazreti Ömer *(Radıyallahu Anh)*: **"Anam babam sana feda olsun Ya Resulallah! Seni güldüren nedir?"** diye sorunca Efendimiz *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)*:

٤١٢ - « عَجِبْتُ مِنْ هٰؤُلَآءِ اللَّاتِى كُنَّ عِنْدِى فَلَمَّا سَمِعْنَ صَوْتَكَ بَادَرْنَ الْحِجَابَ »

412 - **"Şu yanımda bulunan kadınların hâline şaştım, senin sesini duydukları gibi örtünmeye başladılar."** *(Buharî, Bed'ül Halk:11, No:3120, 3/1199)* buyurdu.

O zaman Hazreti Ömer *(Radıyallahu Anh)*: "Ey Allahın Resulü! Sen korkulmaya daha lâyıksın." buyurduktan sonra, o kadınlara dönerek: "Ey Nefislerinin düşmanları (kendilerine düşmanlık edenler)! Benden korkuyorsunuz da, Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* den korkmuyor musunuz?" dedi. Onlar da: "Sen Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* den daha katı ve sertsin." diye cevap verdiler. Bunun üzerine Efendimiz *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)*:

٤١٣ - « يَا ابْنَ الْخَطَّابِ فَوَالَّذِى نَفْسِى بِيَدِهِ مَا لَقِيَكَ الشَّيْطَانُ سَالِكًا فَجًّا إِلَّا سَلَكَ فَجًّا غَيْرَ فَجِّكَ »

413 - **"Ey Hattab oğlu! Nefsim yed-i kudretinde olan Allah'a yemin ederim ki, sen bir yolda giderken şeytan sana rastlasa, mutlaka senin yolundan başka bir yola girer."** buyurdu. *(Buharî, Bed'ül Halk:11, No:3120, 3/1199)*

Vehb ibni Münebbih *(Radıyallahu Anh)* dan rivayet edildiğine göre: Benî İsrâilde bir âbid vardı. Şeytan bunu şehvet ve gazab gibi şeylerle bir çok defa saptırmak istediyse de, bir türlü baş edemedi. Sonra buna korku yönünden yaklaşarak başına dağdan bir kaya atmak istedi, bunu gören o âbid Allahı zikrettiği gibi şeytan oradan uzaklaştı. Sonra, namaz kılarken, şeytan yılan kılığına girerek, ayaklarına ve bedenine dolandı ve başına kadar uzandı.

Bu zat secde etmek istediğinde, eliyle onu geri iterek secde yapabiliyorduysa da yine de korkup namazını bozmadı. Namazını bitirince şeytan yanına gelerek: "Sana bu kadar işler ettimse de, hiç bir türlü senden bir şey koparamadım, artık seninle dost olmak istiyorum çünkü bu günden sonra, seni saptırmak istemiyorum." deyince.

O âbid: "Benim senin dostluğuna ihtiyacım yok." dedi. Şeytan: "Peki bana âdem oğullarını neyle saptırdığımı sormaz mısın?" deyince, O zat: "Evet, söyle!" dedi. İblis buna şöyle cevap verdi: "Üç şeyle ki, bunlar da Cimrilik, Sinir ve Sarhoşluktur. Çünkü insan cimri olunca, onun malını gözünde az gösteririz onun için o, malındaki Allahın haklarını ödemez, ve insanların mallarına göz diker.

Sinirli olan bir insan, ölüleri diriltecek kadar yüksek bir makama ermişse de biz ona hiç değer vermez, çocuklar misket oynadığı gibi biz de onu istediğimiz tarafa çevirirız. Sarhoşu ise, keçi kulağından tutulup çekildiği gibi her kötülüğe sürükleriz.

Ayet: 76

Bu nasihatları duyan akıllı bir müslüman, ehl-i (kötülüğü emreden nefsi) zalim olan beden karyesinden çıkıp, ruh makamında Allah-u Tealâ'nın dostluğuyla müşerref olabilmesi için, sıdk-u sebat (doğruluk ve kararlılık) ile Allah-u Tealâ'ya yalvarmalıve onun yolunda hakkıyla cihadetmelidir. Zira hakkıyla yapılan bir mücahede, nefsin istilâsıyla güçsüz bıraktığı zayıf ruhu kuvvetlendirir. Allah-u Tealâ bize ve size fetih kapılarını açmayı nasibeylesin Ey her zoru kolaylaştıran! Kabul et. Âmin!.

Mevlâ Tealâ, cihadı emrettikten sonra, cihattan geri kalanları şöylece zemmediyor:

اَلَمْ تَرَ اِلَى الَّذِينَ قِيلَ لَهُمْ كُفُّوا اَيْدِيَكُمْ وَاَقِيمُوا الصَّلٰوةَ وَاٰتُوا الزَّكٰوةَ فَلَمَّا كُتِبَ عَلَيْهِمُ الْقِتَالُ اِذَا فَرِيقٌ مِنْهُمْ يَخْشَوْنَ النَّاسَ كَخَشْيَةِ اللّٰهِ اَوْ اَشَدَّ خَشْيَةً وَقَالُوا رَبَّنَا لِمَ كَتَبْتَ عَلَيْنَا الْقِتَالَ لَوْلَا اَخَّرْتَنَا اِلٰى اَجَلٍ قَرِيبٍ قُلْ مَتَاعُ الدُّنْيَا قَلِيلٌ وَالْاٰخِرَةُ خَيْرٌ لِمَنِ اتَّقٰى وَلَا تُظْلَمُونَ فَتِيلاً (٧٧)

KELİME MANASI (77)

(اَلَمْ تَرَ) **Bakmadın mı?** kime? (اِلَى الَّذِينَ) **o kimselere ki,** (قِيلَ) **denildi.** kime? (لَهُمْ) **onlara,** ne denildi? (كُفُّوا) **menedin** (harpten çekin), neyi? (اَيْدِيَكُمْ) **ellerinizi, ve** (وَاَقِيمُوا) **ikame edin** (dosdoğru kılın), neyi? (الصَّلٰوةَ) **namazı,** daha? (وَاٰتُوا) **verin,** neyi? (الزَّكٰوةَ) **zekâtı,** yani müşriklerden çok eziyet çektikleri için onlarla harbetmek hususunda senden izin istediklerinde, senin tarafından kendilerine: "Müşriklerle harbetmekten ellerinizi çekin, emrolunduğunuz namaz ve zekât gibi ibadetlerle meşgul olun." denilen kimseleri görmedin mi?, (فَلَمَّا كُتِبَ) **ne zaman ki yazıldı** (farzedildi), kim üzerine? (عَلَيْهِمُ) **onların üzerine,** ne? (الْقِتَالُ) **muharebe,** (اِذَا فَرِيقٌ) **bir de bir fırka,** kimden? (مِنْهُمْ) **onlardan,** (يَخْشَوْنَ) **korkar oldular,** kimden? (النَّاسَ) **insanlardan,** ne gibi? (كَخَشْيَةِ اللّٰهِ) **Allahtan korkar gibi,** (اَوْ اَشَدَّ) **yahutta daha şiddetli,** ne cihetten? (خَشْيَةً) **korku cihetinden,** (وَقَالُوا) **ve dediler,** (رَبَّنَا) **Ey bizim rabbimiz!,** (لِمَ كَتَبْتَ) **niçin yazdın** (farzettin), kimin üzerine? (عَلَيْنَا) **bizim üzerimize,** neyi? (الْقِتَالَ) **cihadı** (savaşı), (لَوْلَا اَخَّرْتَ) **tehir etmeli değil miydin?,** kimi? (نَا) **bizi,** ne zamana kadar? (اِلٰى اَجَلٍ) **bir müddete kadar ki,** (قَرِيبٍ) **yakın,** yani bizi yakın bir süreye kadar ertelesen de, bize cihadı hemen farzetmesen olmaz mıydı?, (قُلْ) (Habibim! Onlara) **de ki,** (مَتَاعُ الدُّنْيَا) **dünyanın menfaatı,** nedir? (قَلِيلٌ) **pek azdır,** (وَالْاٰخِرَةُ) **ahiret ise,** nedir? (خَيْرٌ) **daha hayırlıdır,** kim için? (لِمَنِ) **o kimse**

için ki, (اتَّقىٰ) (şirkten ve resulullaha karşı gelmekten), **sakındı,** (وَلاَ تُظْلَمُونَ) **ve siz zulmolunmazsınız,** ne kadar? (فَتِيلاً) **hurma çekirdeğinin ince ipliği kadar,** yani sevaplarınızdan bir şey noksan edilmek suretiyle kıl kadar bile zulme uğratılmayacaksınız.

MEALİ ŞERİFİ (77)

Kendilerine: "Ellerinizi (savaştan) **çekin, namazı kılın ve zekâtı verin." denilen kimseleri görmedin mi? Üzerlerine savaş yazılınca** (farzedilince) **içlerinden bir kısmı, Allah'tan korkar gibi yahut daha fazla bir korkuyla, insanlardan korkmaya başladılar da: "Ey Rabbimiz! savaşı bize niçin yazdın? Bizi, yakın bir süreye kadar ertelesen** (bir müddet daha savaşı farz kılmasan) **olmaz mıydı?" dediler.**

(Onlara) **De ki: "Dünya menfaatı çok azdır,** (Allah-u Tealâya isyan etmekten ve resulüne muhalefetten) **sakınanlar için ahiret daha hayırlıdır." Ve siz hurma çekirdeğinin ince ipliği kadar bile zulmolunmayacak** (haksızlığa uğratılmayacak) **sınız.**

İ Z A H A T

İbni Kesîr, Kurtubî, Süyûtî ve Alusî tefsirlerinde zikredildiğine göre, Ikrime *(Radıyallahu Anh)* tarikiyle (yoluyla), İbni Abbas *(Radıyallahu Anhuma)* nın şöyle buyurduğu rivayet edilmiştir.

Abdurrahman ibni Avf, Mikdad ibni Esved, Kudâme ibni Mazûn ve Saad ibni Ebî Vakkas *(Radıyallahu Anhum)* Hicretten evvel Mekke-i Mükerreme'de bulunurlarken müşriklerden çok eziyet çektiklerinden Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* efendimize sık sık şikayet etmeğe gider ve: "Ey Allahın peygamberi! Biz müşrik iken aziz (güçlü kuvvetli) idik, iman edince zelil (güçsüz ve kuvvetsiz) olduk. Bize müsaade et de bu müşriklerle harbedelim, çünkü onlar bize çok eziyet etmektedirler." diyorlardı.

Efendimiz *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* de onlara:

٤١٤ – « انّى اُمرتُ بالْعَفْوِ فَلاَ تُقَاتِلُوا »

414 - **"Muhakkak ben affetmekle emrolundum. Müşrik kavimle muharebe etmeyin."** *(Neseî, Cihat:1,No.3086, 6/310 İbni Cerir, 5/108, Hakim, Müstedrek, Tefsir:2/336,No.3200 Beyhekî, Sünen-i Kübra, Siyer:5 No.17741 9/19)* buyururdu.

Hicretten sonra müminlere istedikleri cihat farz edildiğinde ise, bir takımlarının dünyaya meyledip cihattan geri kalmaları üzerine, Allah-u Tealâ bu ayet-i celileyi indirdi.

Bu ayet-i celilede, insanın emrolunduğu dini vazifelerle meşgul olup, bilmediği şeylerin peşine düşmemesi gerektiğine dair bir işaret vardır. Zira harbetmek isteyenlere Efendimiz *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* emrolundukları namazı kılmak ve zekâtı vermekle tavsiyede bulunmuştur ki, bu **"Hikmetini bilmediğiniz şeye karışmayınız."** demektir.

Evet! Günümüzde bir takım tahriklere kapılan müslüman kardeşlerimiz güçlerini ölçmeden, hazırlıklarını tamamlamadan ve kâfirlere karşı kendilerini müdafaa edebilecekleri maddi ve manevi kuvveti kendilerinde bulmadan hemen ayaklanıp, islâm düşmanlarıyla harbetmek istemektedirler.

Ancak bu da islâm düsmanlarının bir oyunudur, çünkü onlar, böylelikle müslümanların kökünü kazımak hususundaki kötü emellerine kolaylıkla ulaşabilirler. İşte bu ayet-i celile, bu gibi aldanmış kimseleri reddetmektedir. şöyleki: Mevlâ Tealâ, habibine, müşriklerden çok eziyet çektikleri için, onlarla harbe kalkışma hususunda kendisinden izin isteyen sahabe-i kirama: "Namazı ve zekâtı emretmesini ve Harpten el çekmelerini tenbih etmesini." bildirmiştir ki,

Bu, islâm devleti kurulmadan veya buna yeterli güç hazırlanmadan kâfirlerle cihada girişmenin zamansız ve uygunsuz olduğu gibi islâma ve bütün müslümanlara büyük zararlar getirebileceği gerçeğini ortaya koymaktadır.

Tefsiri Kebir'de zikredildiğine göre, bu ayet-i celile münafıkların sıfatlarına delâlet ettiğinden, onlar hakkında inmiş olması ihtimali de vardır. Çünkü onlar da islâm kisvesine girerek: "Müşriklerle muharebe edelim." dedikleri hâlde, harp vacip olduğunda, Allah'ın azabından korktukları gibi hatta daha ziyade bir korkuyla kâfirlerden korkarlar ve harbin tehirini isterlerdi.

Allahtan çok insanlardan korkmak münafık nişanı olduğu gibi, "Bizim üzerimize niçin harbi farzettin." itirazı da münafıklara yakışmaktadır. Dünya meta'ının az olup, ahiret meta'ının hayırlılığının açıklanması da dünyayı çok seven münafıklara lâyık olduğundan, ayet-i celilenin münafıklar hakkında inmiş olma ihtimali oldukça kuvvetlidir. Gerçi evvelce zikredilen sebeb-i nüzülde isimleri geçen sahabe-i kiram halis müminlerse de, bu itirazları yapanlar onlar olmayıp, içlerinden bir fırka olduğunu ayet-i celile açıklamaktadır.

Bunların münafık olmamaları takdirinde ise, Allahtan çok insanlardan korkmalarının izahı hakkında imam-ı Nesefî, Medarik tefsirinde, Şeyh Ebu Mansur-u Mâtürîdî *(Rahimehullah)* ın: "Bu, insanın tabiatında olan bir korkudur yoksa inanç bakımından Allahın hükmünü istememek ve emrine itiraz etmek anlamına gelmez. Zira kişi ölüm tehlikesi olan şeylerden korkup sakınma tabiatı üzere yaratılmıştır." buyurduğunu zikretmiştir.

Hâzin tefsirinde zikredildiğine göre, Namaz ve zekâtın farziyetinin, cihadın farz edilmesinden evvel olduğuna bu ayet-i celile delildir. ve akla uygun olan da bu tertip (sıralama) dır, çünkü namaz Allaha tazim (saygı ve hürmet), zekât ise Allahın kullarına şefkat ve merhamet olduğundan bu iki hasletin cihattan evvel olduğuna şüphe yoktur.

Ruhul Beyan tefsirinde zikredildiğine göre, Mevlâ Tealâ, hayatı sevip ölümden korktukları için cihadın tehirini isteyip, yataklarında ölmeyi arzu eden kişileri, cihattan geri kalmak suretiyle ümidettikleri fani dünya lezzetlerinden soğutmak ve cihada giderek kazanacakları baki ahiret nimetlerine teşvik etmek üzere onlara:

"Dünyanın metaı çok azdır." buyurarak, **"Dünyada faydalandığınız ve lezzetlendiğiniz şeylerin hepsi bitip tükenecek, harpten kaçsanız da, eceliniz geldiğinde bütün nimetleriniz elinizden gidecektir. Harpte şehit olduğunuz takdirde ise, fani hayatınız baki hayatla birleşerek ebediyyen diri olacaksınız."** buyurmak istemiştir.

Ahiretin dünyadan hayırlı olmasının beyanına gelince: Bu, bir kaç yöndendir.

1 - Dünya nimetleri az olup, ahiret nimetleri çoktur.

2 - Dünya nimetleri son bulup, ahiret nimetleri sonsuzdur.

3 - Dünya nimetleri dert, keder ve istenmedik şeylerle karışık, ahiret nimetleri ise, bütün bulaşıklıklardan safi (arınmış) dır.

4 - Dünya nimetleri şüphelidir, çünkü insanların nimet bakımından en büyük olanı bile ikinci günde sonunun ne olacağını bilemez, ahiretin nimetleri ise yakîni (şüphesiz ve gerçek) dir.

İşte bütün bu yönler ahiretin dünyadan üstünlüğünü v e hayırlılığını icabeder ancak bu hayır sadece müttaki müminlere mahsustur. Bundan dolayı Mevlâ Tealâ: **"Ahiret takva olanlar için hayırlıdır."** buyurarak takvayı şart koşmuştur. Ebu Hureyre *(Radıyallahu Anh)* dan rivayet edilen:

٤١٥–عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ (رضى الله عنه) قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللهِ ﷺ: « اَلدُّنْيَا سِجْنُ الْمُؤْمِنِ وَجَنَّةُ الْكَافِرِ »

415 - **"Dünya müminin hapishanesi, kâfirin ise cennetidir."** *(Müslim, Zühd4, No.2956, 4/2272,Tirmizî, Zühd:16, No:2324, 4/562, İbni Mace, Zühd:3, No:4113, 2/1378, Ahmed ibni Hanbel, No:9065, 10292, 8296, 3/340)* Hadis-i şerifinden kastedilen mana da budur.

Yani bir mümin dünyada ne kadar iyi bir hâlde olsa da, cennetteki ma kamına göre, hapishanede gibidir. Bir kâfir de dünyada ne kadar sıkıntılı bir hayat sürse de, cehennemdeki derekesi (yeri) ne göre dünya, kendisi için cennet mesabesi (yeri) ndedir demektir.

DÜNYA METAININ AZLIĞINI BEYAN EDEN HADİSİ ŞERİFLER, RİVAYETLER VE BEYİTLER:

٤١٦ – عَنْ مُسْتَوْرِدٍ (رضى الله عنه) قَالَ رَسُولُ اللهِ ﷺ: « مَا الدُّنْيَا فِي الْآخِرَةِ إِلَّا مِثْلُ مَا يَجْعَلُ أَحَدُكُمْ إِصْبَعَهُ فِي الْيَمِّ فَلْيَنْظُرْ بِمَا ذَا يَرْجِعُ »

416 - Müstevrid *(Radıyallahu Anh)* dan rivayete göre, Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* şöyle buyurdu: **"Dünya ahirete nisbetle sizin birinizin, parmağını denize daldır** (ıp kaldır) **ması gibidir. Baksın ki, neyle dönecek."** Yani onun parmağı denizden ne kadar su kaldırır (eksiltir) se, dünya da ahirete nisbetle o kadar azdır. *(Tirmizî, Zühd:15, No:2323, 4/561)*

٤١٧ – قَالَ رَسُولُ اللهِ ﷺ: « مَثَلِي وَمَثَلُ الدُّنْيَا كَرَاكِبٍ قَالَ قَيْلُولَةً تَحْتَ شَجَرَةٍ ثُمَّ رَاحَ وَتَرَكَهَا »

417 - Efendimiz *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* şöyle buyurdu: **"Benimle dünyanın hâli bir ağacın altında bir zaman kaylûle yapıp** (öğlen uykusuna yatıp) **sonra, o ağacı bırakıp giden bir süvari gibidir."** *(Kurtubî:5/282)*

عَنْ هِشَامٍ قَالَ: قَرَأَ الْحَسَنُ ﴿ قُلْ مَتَاعُ الدُّنْيَا قَلِيلٌ ﴾ قَالَ: رَحِمَ اللّٰهُ عَبْداً صَحِبَهَا عَلَىٰ ذٰلِكَ مَا الدُّنْيَا كُلُّهَا مِنْ اَوَّلِهَا اِلَىٰ اٰخِرِهَا اِلاَّ كَرَجُلٍ نَامَ نَوْمَةً فَرَئِ فِي مَنَامِهِ بَعْضَ مَا يُحِبُّ ثُمَّ انْتَبَهَ فَلَمْ يَرَ شَيْئاً »

Hişam *(Rahimehullah)* buyurmuştur ki: "İmamı Hasen *(Radıyallahu Anh)* bu ayet-i kerimeyi okuduktan sonra: **'Dünyanın çok az olduğunu bilerek onda yaşayan bir kula Allah rahmet etsin. Dünyanın başından sonuna kadar tamamı, hafif bir uykuya dalıp, rüyasında sevdiği bazı şeyleri gören, uyandığında ise hiç bir şey göremeyen bir adam gibidir.'** buyurdu.

عَنْ مَيْمُونَ بْنِ مِهْرَانَ قَالَ: اَلدُّنْيَا قَلِيلٌ وَقَدْ مَضَىٰ الْكَثِيرُ وَبَقِيَ قَلِيلٌ مِنَ الْقَلِيلِ .

Meymun ibni Mehrân *(Rahimehullah)* buyurmuştur ki: **'Dünya çok azdır, o azında çoğu geçmiştir ki, artık çok azın da pek azı kalmıştır.'**

Rivayete göre, adamın biri bir ev satın almış, Hazreti Ali *(Radıyallahu Anh)* dan evin kapısına teberrüken bir şeyler yazmasını rica etmiş, Bunun üzerine Hazreti Ali *(Radıyallahu Anh)* da şunları yazmıştır:

« بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِيمِ اَمَّا بَعْدُ فَقَدِ اشْتَرَىٰ مَغْرُورٌ مِنْ مَغْرُورٍ داراً دَخَلَ فِيهَا فِي سِكَّةِ الْغَافِلِينَ لاَ بَقَاءَ لِصَاحِبِهَا فِيهَا اَلْحَدُّ الْاَوَّلُ يَنْتَهِي اِلَى الْمَوْتِ وَالثَّانِي اِلَى الْقَبْرِ وَالثَّالِثُ اِلَى الْحَشْرِ وَالرَّابِعُ اِلَى الْجَنَّةِ اَوْ اِلَى النَّارِ وَالسَّلاَمُ »

Bismillahirrahmanirrahîm Emma ba'd! Mağrur (aldanmış) **ın biri, bir mağrur'dan bir ev satın alarak, gafiller sokağına yerleşmiştir ki, sahibinin de o evde bekâsı** (temelli kalması) **yoktur. Birinci son ölüme varacak, ikincisi kabre, üçüncüsü haşre, dördüncüsü ise cennet veya cehennemde son bulacaktır. Vesselâm!"**

Adam bu yazıyı okuyunca, evi geri vererek, aldığı dinarların tamamını tasadduk edip, dünyadan soğudu. İşte hâlin gerçeğini bilen ariflerin durumu budur.

İmam-ı Kuşeyrî *(Rahimehullah)* buyurmuştur ki: Ey insan! Allah-u Tealâ sana dünyada bir çok nimetler vermiş, sonra onların azlığını ve hiç bir itibarı olmadığını sana bildirmiş, sonra o dünya mâlından yarım hurma sadaka versen bunu senden çok olarak kabul etmiştir. İşte cömertliğin nihayeti ve muhabbetin şartı kendi verdiği çoğu az görüp, sevdiğinin azını ise çok kabul etmektir. Dünyanın kıymeti az olduğuna göre, nefîs (değerli ahiret) i bırakıp, hasîse (alçak dünyaya) razı olan, hasîs'ten de hasîs'tir.

Yine İmam-ı Kuşeyrî şöyle buyurmuştur: Allah-u Tealâ mümini iki cihandan da tedricen (yavaş yavaş) soymuştur. Şöyleki, evvelâ "Dünyanın metâ'ı azdır, ahiret daha hayırlıdır." buyurarak, dünyadan soğutmuş, sonra:

« ... وَاللّٰهُ خَيْرٌ وَأَبْقَىٰ (٧٣) »

"Allah daha hayırlı ve daha bakidir." *(Taha Suresi:73'den)* buyurarak iki cihandan da onları soyup, kendi zatına davet etmiştir.

O hâlde salikin hiç gevşeklik etmeden çalışarak, en yüce mertebeye yükselmesi lâzımdır. Zira cihadın semeresi (meyvası) elbette zayi olmayacak, bilakis herkes yaptığıyla karşılaşacaktır.

Şair ne güzel söylemiştir:

« وَلاَ خَيْرَ فِي الدُّنْيَا لِمَنْ لَمْ يَكُنْ لَهُ مِنَ اللّٰهِ فِي دَارِ الْمُقَامِ نَصِيبُ
فَإِنْ تُعْجِبِ الدُّنْيَا رِجَالاً فَإِنَّمَا مَتَاعٌ قَلِيلٌ وَالزَّوَالُ قَرِيبُ »

"Ebedî durulacak yurtta Allah'tan bir nasibi
Olmayan kimse için, dünyada hiçbir hayır yoktur.
Dünya bir takım kimselerin hoşuna gidiyorsa da,
Şüphesiz ki o, az bir meta'dır ki zevali çok yakındır."

Meşayıhtan bazısı buyurmuşturki: Ahiretin, mümin kulların mükâfatlandırılma mahalli kılınmasının sebebi, bu dünyanın, Allah-u Tealânın kullarına vermek istediği nimetlere tahammülü olmadığındandır. Çünkü cennette olan nimetlerin hepsi, dünyada olanlara ancak isim bakımından benzer. Ayrıca Mevlâ Tealâ, devamı ve bekası olmayan bir âlemde mümin kullarını mükâfatlandırmaktan onların kadr-u kıymetlerini yüce tutmuştur. Bundan dolayı Mevlâ Tealâ:

« ... وَمَا عِنْدَ اللّٰهِ خَيْرٌ وَأَبْقَىٰ ... (٦٠) »

"Allahın yanındaki (nimetler) **daha hayırlı ve daha bakidir** (devamlıdır)." *(Kasas Suresi:60'dan)* buyurmuştur.

Şu da bilinmelidir ki, bir amelin ahirette mükâfat göreceği dünyada anlaşılır. Şöyleki: Bir insan dünyada yaptığı amelden lezzet alır ve diğer amellere muvaffak olur, bundan dolayı da şükredebilirse, şüphesiz ki bu, o amelin kabulüne delildir.

Nitekim Evliyaullah ibadetlerinden büyük lezzet alarak kabulünün alâmetini anlamışlar, bundan dolayı ibadeti ve amel-i salihi dünyanın tacına tahtına değişmemişlerdir. Hatta Belh sultanı olan İbrahim ibni Edhem *(Kuddise Sırruhu)* hazretleri devlet ve saltanatı terkederek ibadete yönelmiş ve:

« لَوْ يَعْلَمُ الْمُلُوكُ مَا نَحْنُ فِيهِ لَجَالَدُونَا عَلَيْهِ بِالسُّيُوفِ »

"Krallar bizim içinde bulunduğumuz hâli bilseydi, elbette onu kazanmak için kılıçlarla bize harp açarlardı." buyurmuştur.

Meşayıhtan bazısı da şöyle buyurmuştur: İnsanın işlediği her bir hayrın ve iyiliğin önünde mutlaka sabrı gerektiren tehlikeli bir geçit vardır. Dolayısıyla o zorluğa sabreden sonunda kolaylığa ve rahatlığa erişecektir.

Kişi evvela nefsiyle cihadedecek, sonra hevasına (kötü arzularına) muhalefet edecek daha sonra dünyayı terketme zahmetine girişecek, neticede dünyanın lezzet ve nimetlerinden uzaklaşacaktır. Bundan da anlaşıldığı üzere: Kul, Rabbisine ancak onun yanındaki mertebesine göre itaat edebilir. Her kimi Allah indindeki mertebesinin yükselmesi sevindiriyorsa, kendi kalbinde Allah-u Tealâ'nın büyüklüğünün ne derecede olduğuna dikkat etsin.

Bir kimseye: "Allahı tanıyor musun?" diye sorulduğunda, o kişi kızarak: "Sen benim tanımadığım bir zata mı taptığımı sanıyorsun?" diye cevap verince, soran kişi ona: "Peki! Tanıdığın böyle bir zata nasıl isyan ediyorsun?" diye mukabelede bulundu. Bundan da anlaşılacağı üzere, insan Mevlâ Tealâ'yı tanıdığı ve bildiği kadar ona karşı gelmekten çekinip ibadete yönelir. Zira isyan cehalet (bilmemek) ten kaynaklandığı gibi, itaat da marifet (Allah'ı bilmek) ten doğar.

Mevlâ Tealâ, cümlemize bu marifeti ihsan eylesin amin...,

Mevlâ Tealâ, cihadı farz ettiğinde, ölümden endişe edenlerin hâllerini açıkladıktan sonra, ecel geldiğinde ölümden kaçmanın fayda vermeyeceğini beyan etmek üzere şöyle buyuruyor:

أَيْنَ مَا تَكُونُوا يُدْرِكْكُمُ الْمَوْتُ وَلَوْ كُنتُمْ فِي بُرُوجٍ مُّشَيَّدَةٍ وَإِن تُصِبْهُمْ
حَسَنَةٌ يَقُولُوا هَـٰذِهِ مِنْ عِندِ اللَّهِ وَإِن تُصِبْهُمْ سَيِّئَةٌ يَقُولُوا هَـٰذِهِ مِنْ عِندِكَ
قُلْ كُلٌّ مِّنْ عِندِ اللَّهِ فَمَالِ هَـٰؤُلَاءِ الْقَوْمِ لَا يَكَادُونَ يَفْقَهُونَ حَدِيثًا (٧٨)

KELİME MANASI (78)

(أَيْنَ مَا) **Nerede,** (تَكُونُوا) **olursanız** (olun), (يُدْرِكْ) **ulaşır,** kime? (كُّم) **size,** ne? (الْمَوْتُ) **ölüm,** (وَلَوْ كُنتُمْ) **olsanız da,** nerede? (فِي بُرُوجٍ) **kalelerde,** öyle kaleler ki, (مُّشَيَّدَةٍ) **tahkîm edilmiş** (sarp ve sağlam), (وَإِن تُصِبْ) **eğer isabet etse,** kime? (هُمْ) **onlara,** ne? (حَسَنَةٌ) **bir iyilik,** (يَقُولُوا) **derler,** (هَـٰذِهِ) **işte bu,** neredendir? (مِنْ عِندِ اللَّهِ) **Allah** (-u Tealâ) **tarafındandır,** (وَإِن تُصِبْ) **isabet edecek olsa,** kime? (هُمْ) **onlara,** ne? (سَيِّئَةٌ) **bir kötülük,** (يَقُولُوا) **derler,** yani seninle uğursuzlanarak, (هَـٰذِهِ) **işte bu,** neredendir? (مِنْ عِندِكَ) **senin tarafındandır.** (قُلْ) **de ki,** (كُلٌّ) **hepsi,** yani iyilik de, kötülük de neredendir? (مِنْ عِندِ اللَّهِ) **Allah** (-u Tealâ) **tarafındandır,** (فَمَالِ) **ne şey,** kim içindir? (لِ هَـٰؤُلَاءِ الْقَوْمِ) **şu kavim içindir,** ne oldukları hâlde? (لَا يَكَادُونَ) **yanaşmadıkları hâlde,** nedir olmaya?

(يَفْقَهُونَ) **anlar olmaya,** yani ne oldu bu yahudilere ve münafıklara ki, bir türlü anlamıyorlar, neyi? (حَدِيثًا) **hiç bir sözü.**

MEALİ ŞERİFİ (78)

Nerede olursanız (olun) **ölüm size ulaşır. Velev ki, tahkîm edilmiş** (sarp ve sağlam) **yüksek kalelerde olunuz. Ve eğer onlara** (yahudilerle münafıklara, bolluk ve ucuzluk gibi) **bir iyilik dokunsa: "Bu, Allah** (-u Tealâ) **tarafındandır." derler.**

Kendilerine (kıtlık ve pahalılık gibi) **bir kötülük isabet edince de** (seninle uğursuzlanarak) **"Bu, senin tarafındandır." derler.** (Habibim!) **De ki: "Hepsi Allah tarafındandır." Bu adamlara ne oluyor ki, hiç bir sözü anlamaya yanaşmıyorlar.**

İ Z A H A T

Beğavî tefsirinde zikredildiğine göre, bu ayet-i celile Uhud şehitleri hakkında "Bizim yanımızda dursalardı, ölmez ve öldürülmezlerdi." diyen münafıkları reddetmek için inmiştir.

İbni Cerîr-i Taberî, "Câmi-ul Beyan" tefsirinde Ebu Nuaym, "Hilyetül Evliya" da ve İbni Ebî Hatim, yine bunlardan naklederek ibni Kesir, Bu ayet-i celilenin iniş sebebi hakkında İmam-ı Mücahid'in şöyle uzun bir kıssa zikrettiğini rivayet etmişlerdir.

Efendimiz *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* gönderilmeden evvel bir kadın vardı ki, bunun bir işçisi vardı. Bu kadın bir çocuk doğurdu ve işçisine: "Git bana bir ateş getir." dedi. O işçi giderken, kapıda dikilmiş iki kişiye rastladı, onlardan biri arkadaşına: "Kadın ne doğurdu?" diye sordu. Öbürü "Kız doğurdu." diye cevap verince, biri öbürüne: "Bu doğan kız yüz kişi ile zina edip, neticede anasının işçisiyle evlenmeden ölmeyecek, ölümü de örümcekle olacak." dedi.

Bunu duyan işçi: "Vallahi ben bunların sözlerini yalanlayacağım." diyerek, elindeki şeyleri bırakıp, bir bıçak alarak o kızın yanına girdi ve ciğerine saplayarak bıçağı atıp, onu öldürdüm sanarak kaçtı.

Küçük kız bağırınca, anası yanına koştuğunda karnını yarık gördü, onu tedavi edip dikti, böylece o kız şifa bulup iyileşti. Büyüyüp genç kız olunca, zina etmeğe başladı, deniz kıyısındaki bir sahile yerleşerek orada zina etmeğe devam etti. Geçen bu uzun müddet zarfında o işçi de çok zengin olmuştu.

Bir gün yolu o sahile vardığında oralı bir kadına: " Bu karyede bulunan en güzel bir kadını bana göster de, onunla evleneyim." dedi. O kadın da kendisine: "Burada çok güzel bir kadın var fakat zina edicidir." dediyse de O: "Onu bana bir getir göreyim." dedi. Kadın da ona giderek: "Çok zengin bir adam geldi ve benden evlenmek için kendisine çok güzel bir kadın bulmamı istedi, ben de ona senin durumunu bahsettim." deyince,

O kadın: "Ben zinayı terkettim, isterse onunla evlenirim." dedi. Kadın bu cevabı o adama getirince, Adam: "O kadını bana iste." dedi. böylece evlen-

diler. Adam onu çok beğendi, aralarında tam bir ünsiyet meydana geldiğinde, adam başına gelenleri ona anlattı. Bunun üzerine o kadın: "Vallahi eğer sen doğru söylüyorsan, annem de bana senin bu durumunu anlatmıştı, işte o kız benim" dedi. Adam: "O sen misin?" deyince, Kadın "Evet o benim." dedi.

Adam: "Vallahi eğer o sensen, şüphesiz ki sende gizli olmayan bir alâmet vardır." dedi. ve karnını açtı bir de bıçağın izini görünce: "Vallahi o iki kişi bana doğru söyledi, vallahi sen yüz kişi ile zina ettin, seninle evlenecek o işçi de bendim ve seninle evlendim, elbette üçüncü dedikleri de olacak ve senin ölümün bir örümcek sebebiyle olacak." dedi.

Bunu duyan kadın: "Vallahi bu dediğin oldu, lâkin yüz kişiyle mi yahut daha az veya daha çok kişiyle mi zina ettim bilmiyorum " dedi.

O zaman adam: "Vallahi bu sayı ne bir eksik, ne de bir fazla olmamıştır" dedi, sonra o memleketin bir kenarına çekilerek, örümceğin korkusundan orda ona bir burç (yüksek sağlam kule) yaptı. Allah-u Tealâ'nın dilediği zaman geçtikten sonra, eceli gelince bir gün karı koca o kulede dururlarken, tavanda bir örümcek gördüler,

Kadın: "Beni öldürecek örümcek budur, Vallahi o beni öldürmeden ben onu öldüreceğim." dedi. Bunun üzerine adam kalkıp, örümceği sallayarak düşürdü, fakat kadın dayanamayarak: "Vallahi o örümceği benden başkası öldüremeyecek." dedi ve ayağının baş parmağını örümceğin üzerine basarak onu parçaladı fakat örümceğin zehiri kadının eti ile tırnağı arasına nüfuz ederek (girerek) ayağı karardı ve böylece öldü. *(İbni Cerîr -i Taberî:4/109, Süyûtî, Dürrül Mensur:2/595, İbni Kesir:1/467)*

İşte Efendimiz *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* gönderildiğinde Allah-u Tealâ Hazretleri, ona:

« اَيْنَمَا تَكُونُوا يُدْرِكْكُمُ الْمَوْتُ وَلَوْ كُنْتُمْ فِى بُرُوجٍ مُشَيَّدَةٍ ... »

"Nerede olursanız olun ölüm size ulaşacaktır. Velevki çok sağlam burçlarda da olsanız." mealindeki bu ayet-i kerimeyi indirdi.

İbni Kesir'de zikredildiğine göre, bu ayet-i celilenin Kur'an-ı Kerimde bir kaç benzeri vardır. Nitekim Mevlâ Tealâ:

« كُلُّ مَنْ عَلَيْهَا فَانٍ (٢٦) »

"Yer yüzünde bulunan her canlı yok olacaktır." *(Rahman Suresi:26)*

Diğer bir ayet-i kerimesinde:

« كُلُّ نَفْسٍ ذَائِقَةُ الْمَوْتِ ... (٣٥) »

"Her canlı ölümü tadacaktır." *(Enbiya Suresi:35'den)*

Başka bir yerde de:

« وَمَا جَعَلْنَا لِبَشَرٍ مِنْ قَبْلِكَ الْخُلْدَ ... (٣٤) »

"Senden evvel hiç bir beşere ebedilik vermedik." *(Enbiya Suresi:34'den)*

buyurmuştur. İşte bütün bu ayet-i celileler her insanın sonunun mutlaka ölüme varacağını ve ne kadar uğraşsa da hiç bir şeyin kimseyi ölümden kurtaramayacağını açıkça ifade etmektedirler.

Nitekim Halid ibni Velid *(Radıyallahu Anh)* yatağında öleceği vakit:

« لَقَدْ شَهِدْتُ كَذَا وَ كَذَا مَوْقِفاً وَمَامِنْ عُضْوٍ مِنْ اَعْضَائِى اِلاَّ وَفِيهِ جُرْحٌ مِنْ طَعْنَةٍ اَوْ رَمْيَةٍ وَهَا اَنَا اَمُوتُ عَلىٰ فِرَاشِى فَلاَ نَامَتْ اَعْيُنُ الْجُبَنَاءِ »

"Muhakkakki ben şu kadar harp meydanında bulundum ve âzamdan hiç bir uzuv yoktur ki, onda bir ok veya kılıç yarası bulunmasın, fakat ben şimdi yatağımda ölüyorum. (ölüm korkusundan) **korkağın gözleri uyumadı** (fakat bu bir şeye yaramadı)." *(İbni Kesir:1/467)* buyurdu.

Ayet-i celilede geçen **Burçlar:** Kuvvetli, muhkem, sağlam ve yüksek kaleler manasındadır.

İmam-ı Süddî *(Rahimehullah)* ın buyurduğuna göre gökteki burçlar da olabilirse de, mana: "Ölümden sakınmak asla insanı kurtaramaz." demektir.

Züheyr ibni Ebî Selma şöyle demiştir:

« وَمَنْ هَابَ اَسْبَابَ الْمَنَايَا يَنَلْنَهُ وَلَوْ رَامَ اَسْبَابَ السَّمَاءِ بِسُلَّمِ »

"Bir kimse, ölümün sebeplerinden korkup, merdivenle Gökteki kurtuluş sebeplerini arasa da, onlar ona ulaşacaktır."

Kurtubî tefsirinde zikredildiğine göre, bu ayet-i celile: **"Öldürülen kimseyi katil öldürmeseydi, elbette yaşardı."** diyen kaderiye ve mutezile mezhebini reddetmektedir.

Çünkü Mevlâ Tealâ: **"Nerede olursanız, ölüm size ulaşacaktır."** kavl-i şerifiyle, ecel geldiğinde, öldürülmek yahut ölmek veya Allah-u Tealâ'nın yaratacağı her hangi bir sebeple ruhun cesetten mutlaka ayrılacağını açıklamıştır. İşte Ehl-i Sünnetin mezhebi budur. Mutezile ise, bu sözleriyle "Uhud'da öldürülenler, yanımızda olsalardı, ölmez ve öldürülmezlerdi." diyen kâfir ve münafıkların sözlerine uymuşlardır.

Ayet-i celilede geçen: "Sağlam burçlarda da olsanız." kavl-i şerifi, malları ve canları korumak için sağlam evler, surlar ve kaleler yapmanın, Allah-u Tealâ'nın kullarını koruma kanunlarından biri olduğuna işaret etmektedir ki bu: **"Tevekkül, sebepleri terketmektir."** diyen kimseleri reddetmek için en kuvvetli delildir. Zira şehirler kurup sağlam evler yapmak, korunmak için en büyük sebeplerden biridir ki, biz bununla emrolunmuşuzdur. Nitekim Peygamberler de şehirler kurmuş ve onları muhafaza için etraflarına hendekler kazmışlardır.

Ruhul Beyan tefsirinde zikredildiğine göre, bütün ümmet ölümün belli bir yaşı, belli bir zamanı ve belli bir hastalığı olmadığına ittifak etmişlerdir. Ölümün gizlenmesi ise, kişi daima ölüme hazırlıklı bulunsun içindir.

Ebu Hureyre *(Radıyallahu Anh)* dan rivayet edilen:

٤١٨ – عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ (رضى الله عنه) قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللهِ ﷺ: «اَكْثِرُوا ذِكْرَ هَاذِمِ اللَّذَّاتِ»

418 - **"Lezzetleri kıran ölümü çok hatırlayın."** *(İbni Mace, Zühd:31, No:4258, 2/1422, Nesaî, Cenaiz:3, No:1823, 4/301, Tirmizî, Zühd:4, No:2307, 4/553)* hadis-i şerifi bütün vaazları kendinde toplamış, çok veciz (kısa ve öz) bir kelâmdır. Çünkü ölümü hakkıyla hatırlayan kişinin elindeki lezzetler boğazına tıkanacağı gibi, bu düşünce onu ileriye dönük temennilerden de alıkoyar ve dünyadan onu soğutur. Lâkin durgun ruhlar ve gafil kalpler vaizlerin uzun uzun lugat parçalamalarına muhtaçtır.

Yoksa, Allah-u Tealâ'nın: (كُلُّ نَفْسٍ ذَائِقَةُ الْمَوْتِ) **"Her canlı ölümü tadacaktır."** *(Enbiya Suresi:35 den)* kavl-i şerifiyle, Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* in: **"Lezzetleri kıran ölümü çok hatırlayın."** hadis-i şerifinde, dinleyene yetecek ve düşüneni meşgul edecek çok vaazlar vardır.

Ayet-i celilenin tasavvufî manası hakkında şöyle buyurulmuştur: "Ey nefsin hevası kendilerine galip gelip, dünya'yı severek, Mevlâ Tealâ'yı talepten geri durup, dünya hayatıyla razı ve mutmain olan, (Allah-u Tealâ'yı arayan) talip kılığındaki tembeller! **"Nerede olursanız olun ölüm size ulaşacaktır."** Çok sağlam burçlarda, yani mizacı çok kuvvetli olan mücessem cesetlerde de olsanız, ölmeden evvel kendi isteğinizle ölmezseniz, zorla öldürüleceksiniz."

Tefsiri Kebir'de zikredildiğine göre, Allah-u Tealâ münafıkların ölümden korkarak cihattan geri kaldıklarını ve ahiret saadetini istemediklerini açıkladıktan sonra, bu ayet-i celilede onların çok çirkin diğer bir hasletini (özelliğini):

«...وَإِنْ تُصِبْهُمْ حَسَنَةٌ يَقُولُوا هَـٰذِهِ مِنْ عِنْدِ اللهِ وَإِنْ تُصِبْهُمْ سَيِّئَةٌ يَقُولُوا هَـٰذِهِ مِنْ عِنْدِكَ...»

"Onlara bir iyilik isabet etse: 'Bu Allah tarafındandır.' derler. Kendilerine bir kötülük geldiğinde ise: 'Bu, senin uğursuzluğundandır.' derler." kavl-i şerifiyle açıklamıştır.

Bu cümle-i celilenin geride zikredilen, cihattan geri kalanların zemmi ile alâkalı ayet-i kerime ile bir başka yönden de münasebeti vardır. Şöyleki: Ölümden korkarak cihada gitmeyen bu münafıkların âdetleri, harbe katıldıklarında kazanıp ganimet elde ederlerse, "Bu, Allah tarafındandır." demeleri, istemedikleri bir şeyle karşılaştıklarında ise, "Bu, Muhammedle beraber olmamızın uğursuzluğundandır." demeleridir ki bu da, onların cehalet ve ahmaklıklarının son derece büyüklüğüne ve inatlarının şiddetine delâlet eder.

Ayet-i celilede geçen: **Hasene** ve **Seyyie**'nin tevili hakkında bir kaç vecih vardır.

1 - Müfessirler buyurmuştur ki, Efendimiz *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* in Medine-i Münevvere'ye teşrifleri zamanında, Medine-i Münevvere nimetlerle doluydu. Yahudilerin inadıyla, münafıkların nifakı zuhur edince, Allah-u

Tealâ'nın diğer ümmetlerdeki âdeti bu ümmette de zuhur ederek, bu inkârcıların geçim yolları daraldı. Nitekim Mevlâ Tealâ:

« وَمَا اَرْسَلْنَا فِى قَرْيَةٍ مِنْ نَبِىٍّ اِلاَّ اَخَذْنَا اَهْلَهَا بِالْبَأْسَآءِ وَالضَّرَّآءِ لَعَلَّهُمْ يَضَّرَّعُونَ (٩٤) »

"Biz her hangi bir karyeye (memlekete) **bir peygamber gönderdiysek, onun halkını** (peygamberlerini tanımamaları yüzünden) **mutlaka fakirlikle ve hastalıkla** (sıkıp) **yakaladık. Umulur ki, yalvarıp yakarırlar."** *(Araf Suresi:94'den)* buyuruyor.

İşte Medine-i Münevvere'nin münafıkları ve civarındaki yahudiler, Efendimiz *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* i inkârları yüzünden bir takım sıkıntılara düşürülünce, Efendimiz *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* i kastederek: "Biz bu adamdan daha uğursuz kimseyi görmedik, bu geldi geleli, meyvalarımız eksildi, fiyatlar arttı." dediler.

İşte Mevlâ Tealâ'nın: **"Onlara bir hasene,** yani bolluk, ucuzluk, yağmur ve bereket **gelirse, bu Allah tarafındandır derler. Onlara bir seyyie,** yani kıtlık ve pahalılık gibi felâketler **geldiğindeyse bu, Muhammed** *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* **in uğursuzluğundandır derler."** kavl-i şerifinin manası budur ki, bu, Mevlâ Tealâ'nın Firavun ve âli hakkındaki:

« فَاِذَا جَآءَتْهُمُ الْحَسَنَةُ قَالُوا لَنَا هٰذِهِ وَاِنْ تُصِبْهُمْ سَيِّئَةٌ يَطَّيَّرُوا بِمُوسٰى وَمَنْ مَعَهُ... (١٣١) »

"Onlara bir hasene geldiğinde, 'Bu bizim hakkımızdır' dediler. Onlara bir seyyie isabet ettiğindeyse, Musa ve beraberinde olan (inanan) **larla uğursuzlanırlar** (onların yüzünden kıtlık ve belâ'ya uğradıklarını iddia ederler) **di."** *(Araf Suresi:131'den)* kavl-i şerifiyle, Salih *(Aleyhisselâm)* ın kavmi hakkındaki:

« ...قَالُوا اطَّيَّرْنَا بِكَ وَبِمَنْ مَعَكَ ... (٤٧) »

"Biz seninle ve beraberindeki (mümin) **lerle uğursuzlandık."** dediler. *(Neml Suresi:47'den)* kavl-i şerifi gibidir.

2 - **Hasene**'den maksat düşmanlarına karşı yardım olunmak ve ganimet, **Seyyie**'den maksat ise, katil (öldürülmek) ve hezîmet (bozguna uğramak) tır ki, bütün bunlar Ehl-i Sünnet mezhebimize göre Allah-u Tealâ'nın kaza ve kaderine dahildirler.

3 - Seyyie: Masiyet, Hasene ise taat'tır. Nitekim Mevlâ Tealâ:

« ... اِنَّ الْحَسَنَاتِ يُذْهِبْنَ السَّيِّئَاتِ ... (١١٤) »

"Şüphesiz ki Hasene (ibadet) **ler, seyyie** (kötülük) **leri giderirler."** *(Hud Suresi: 114'den)* buyurmuştur ki, ibadete muvaffak kılmak ve günaha düşürmek de ehl-i sünnet'e göre ancak Allah-u Tealâ tarafındandır.

4 - Seyyie: Bütün belâlar, Hasene ise, bütün nimetler hakkında kullanılır. Nitekim Mevlâ Tealâ:

« ... وَبَلَوْنَاهُمْ بِالْحَسَنَاتِ وَالسَّيِّئَاتِ لَعَلَّهُمْ يَرْجِعُونَ (١٦٨) »

"(Yaptıkları kötülüklerden) **Dönerler diye, biz onları iyilikler ve kötülüklerle imtihan ettik.**" *(Araf Suresi:168'den)* buyurmuştur. O hâlde ayet-i celilede geçen **Hasene** bütün iyilikleri içine aldığı gibi, **Seyyie** de bütün kötülükleri kaplamıştır. Bundan sonra Mevlâ Tealâ:

« ... قُلْ كُلٌّ مِنْ عِنْدِ اللهِ ... »

"(Habibim) **De ki: Hepsi Allah** (-u Tealâ) **tarafındandır.**" buyurarak, bütün hasene ve seyyie'lerin kendisi tarafından olduğunu açıklamıştır. Geride zikrettiklerimizden ibadet ve isyanların hasene ve seyyie ismi altına girdikleri anlaşıldığına göre, bu ayet-i celile, Bütün ibadet ve günahların da yaratılmak cihetinden Allah-u Tealâ tarafından olduğuna delâlet etmektedir.

Ruhul Beyan tefsirinde zikredildiğine göre, Necmüddin-i Kübra *(Kuddise Sırruhu)* Tevilât-ı Necmiyye isimli eserinde buyurmuştur ki: "Kulların yaptığı amellerin dört mertebesi vardır. Bunlardan iki mertebe Allah-u Tealâ Hazretlerine aittir ki, kulun bunlarda hiç bir dahli (tesiri) yoktur. Bu iki mertebe de Takdir (ezeldeki karar) ve Halk (vakti geldiğinde yaratma) dır.

Diğer iki mertebe de kula aittir ki, bunlar da: Kesb (sebebiyet ve kazanma) ile fiil (bizzat tatbik etme ve işleme) mertebeleridir. Allah-u Tealâ kötülüğe sebebiyet vermekten ve kötülük işlemekten münezzeh olduğu için bu iki mertebe sadece kula taalluk etmektedir. Lâkin kulun kendisi de, kesbi de Allah-u Tealâ'nın yaratmış olduğu mahlûkudurlar. Nitekim Mevlâ Tealâ:

« وَاللهُ خَلَقَكُمْ وَمَا تَعْمَلُونَ (٩٦) »

"Sizi de, yaptıklarınızı da Allah (-u Tealâ) **yaratmıştır."** *(Sâffât Suresi:96)* buyurmuştur. İşte Allah-u Tealâ'nın: **"De ki: Hepsi Allah** (-u Tealâ) **tarafındandır."** kavl-i şerifinin tahkiki (incelenmesi) bu şekildedir. Yani sebebiyet ve işlemek bakımından değil, yaratmak ve takdir etmek bakımından her şey Allah-u Tealâ'dandır demektir ve buna böyle itikat edilmek gerektir. Şüphesiz ki bu, Ehl-i Hak'kın ve Erbab-ı Hakikat'ın mezhebidir.

Üstadımız Hacı Ali Haydar Efendi *(Kuddise Sırruhu)* Kur'an-ı Keriminin kenarında bu cümle-i celilenin tefsirinde şöyle yazmıştır:

Amentü'de geçen: (وَ بِالْقَدَرِ خَيْرِهِ وَشَرِّهِ مِنَ اللهِ تَعَالَىٰ) **"Kadere, hayır ve şerrin yaratılmak cihetinden Allah** (-u Tealâ) **dan olduğuna iman ettim."** esası da bu hakikati ortaya koymaktadır.

Alusî tefsirinde zikredildiğine göre, Mevlâ Tealâ, bu ayet-i celilede habibine: "De ki: Her şey Allah-u Tealâ tarafındandır." buyurarak,yaratılmak cihetinden her şeyin kendisine isnad edilmesi gerektiğini beyan etmek suretiyle münafıkların ve yahudilerin yanlış inançlarını reddedip onları doğru itikada irşad etmesini emretmiştir.

Yani, Halk (yaratmak) ve İcad (yoktan varetmek) bakımından bütün nimet ve belâlar ancak Allah-u Tealâ tarafındandır ve bunlardan her hangi bi-

rinin meydana gelmesinde hiçbir yönden hiç bir kimsenin en ufak bir dahl-u tesiri yoktur. Ancak nimetlerin vukuu Mevlâ Tealâ'nın bizzat kendinden tefaddülen (fazl-u kereminden) dir. Belâların meydana gelmesi ise, o belâlara müptela olan kişilerin günahlarına ukûbeten (ceza vermek için) dir. İşte bu toplu cevap, Musa *(Aleyhisselâm)* ve müminlerle uğursuzlanan yahudilerin eslâfına (geçmişlerine) reddiye olmak üzere buyurulan:

« ... اَلاَ اِنَّمَا طَائِرُهُمْ عِنْدَ اللّٰهِ ... (١٣١) »

"Bilesiniz ki, onların uğursuzluğu ancak Allah katındadır." *(Araf Suresi:131'den)* kavl-i şerifiyle aynı manadadır ki: "Onların hayrının da, şerrinin de sebebi ancak Allah-u Tealâ'nın nezdindedir. Başka bir kimsenin yanında değildir ki, başlarına gelen şerri ona isnad edip, uğursuzluklarını ona yüklesinler." demektir.

Kur'an-ı Azimüşşan'ın ayetleri gayet açık ve net bir şekilde herşeyin Allah-u Tealâ'dan olduğunu ifade etmekteyken, münafıkların bu hakikatı anlamamaları son derece taaccübe şayan (şaşılacak) bir şey olduğu için, Mevlâ Tealâ taaccübe delâlet eden bir ifadeyle: (فَمَالِ هٰـؤُلآءِ الْقَوْمِ لاَ يَكَادُونَ يَفْقَهُونَ حَدِيثًا) **"Bunlara ne oluyor ki, hiç bir sözü anlamaya yanaşmıyorlar."** buyurmuştur.

ÖLÜMDEN KAÇMANIN ASLA FAYDA VERMEYECEĞİNİ BEYAN EDEN AYET-İ KERİMELER:

« ... قُلْ لَوْ كُنْتُمْ فِى بُيُوتِكُمْ لَبَرَزَ الَّذِينَ كُتِبَ عَلَيْهِمُ الْقَتْلُ اِلٰى مَضَاجِعِهِمْ ... (١٥٤) »

"(Habibim! o münafıklara) **De ki: Sizler** (öldürülme korkusundan cihada gitmeyip) **evlerinizde** (kalmış) **olsaydınız** (bile) **üzerlerine katl yazılmış** (öldürülmeleri levh-i mahfuz'da takdir edilmiş) **olanlar yine de muhakkak** (birer sebeple kendiliklerinden evlerinden) **ayrılıp yatacakları** (öldürüleceksleri) **yerlere kadar çık** (ıp gid) **erlerdi.** " *(Ali İmran Suresi:154'den)*

« قُلْ لَنْ يَنْفَعَكُمُ الْفِرَارُ اِنْ فَرَرْتُمْ مِنَ الْمَوْتِ اَوِ الْقَتْلِ وَاِذاً لاَتُمَتَّعُونَ اِلاَّ قَلِيلاً (١٦) »

"(Habibim!) **De ki: Eğer ölümden veya öldürülmekten kaçıyorsanız, kaçmanın asla size faydası olmaz.** (eceliniz gelmemiş ise) **O takdirde de pek az** (bir zaman) **dan başka istifade ettirilmezsiniz** (yaşatılacağınız süre çok değildir)." *(Ahzab Suresi:16)*

« قُلْ اِنَّ الْمَوْتَ الَّذِى تَفِرُّونَ مِنْهُ فَاِنَّهُ مُلاَقِيكُمْ ثُمَّ تُرَدُّونَ اِلٰى عَالِمِ الْغَيْبِ وَالشَّهَادَةِ فَيُنَبِّئُكُمْ بِمَا كُنْتُمْ تَعْمَلُونَ (٨) »

"De ki: Sizin kendisinden kaçtığınız ölüm, muhakkak size kavuşacak (gelip çatacak) **tır. Sonra da gayb'ı ve şehadet'i** (görülen ve görülmeyen her şeyi) **bilene döndürüleceksiniz, O da size bütün yaptıklarınızı haber verecektir."** *(Cuma Suresi:8)*

HER ŞEYİN ALLAH-U TEALÂ'NIN YAZISIYLA OLDUĞUNU BEYAN EDEN AYET-İ KERİMELER:

« قُلْ لَنْ يُصيبَنَا اِلاَّ مَا كَتَبَ اللّٰهُ لَنَا ... (٥١) »

"De ki: Allahın bizim için yazdığından başkası bize asla erişmez." *(Tevbe Suresi:51'den)*

« مَا اَصَابَ مِنْ مُصيبَةٍ فِى الْاَرْضِ وَلاَ فِى اَنْفُسِكُمْ اِلاَّ فِى كِتَابٍ مِنْ قَبْلِ اَنْ نَبْرَاَهَا اِنَّ ذٰلِكَ عَلَى اللّٰهِ يَسيرٌ (٢٢) »

"Yer yüzünde vuku bulan ve sizin başınıza gelen her hangi bir musibet yoktur ki, biz onu yaratmadan önce bir kitapta (levh-i mahfuz'da) **yazılmış olmasın** (başınıza gelen her şey mutlaka ezelde yazılmıştır). **Şüphesiz ki bu, Allah'a göre kolaydır."** *(Hadîd Suresi:22)*

Mevlâ Tealâ, bütün nimet ve belâların ancak kendisi tarafından olduğunu beyan ettikten sonra, sevap ve mükâfatın Allah-u Tealâ'nın fazl-u kereminden olup, masiyet ve azabın ise, insanın kendi nefsinden olduğunu açıklamak üzere şöyle buyuruyor:

مَا اَصَابَكَ مِنْ حَسَنَةٍ فَمِنَ اللّٰهِ وَمَا اَصَابَكَ مِنْ سَيِّئَةٍ فَمِنْ نَفْسِكَ وَاَرْسَلْنَاكَ لِلنَّاسِ رَسُولاً وَكَفَىٰ بِاللّٰهِ شَهِيداً (٧٩)

KELİME MANASI (79)

(مَا) **Ne şey,** (اَصَابَ) **isabet etti,** kime? (كَ) **sana,** neden? (مِنْ حَسَنَةٍ) **iyilikten,** yani sana gelen bütün hayır ve nimetler, kimdendir? (فَمِنَ اللّٰهِ) **Allah** (-u Tealânın fazl-u keremin) **dendir,** (وَمَا) **her ne şey ki,** (اَصَابَ) **isabet etti,** kime? (كَ) **sana,** neden? (مِنْ سَيِّئَةٍ) **kötülükten,** yani başına gelen her türlü sıkıntı, meşakkat ve eziyetler, kimdendir? (فَمِنْ نَفْسِكَ) **nefsindendir,** yani nefsinin kazandığı günah sebebiyledir. (وَاَرْسَلْنَا) **biz gönderdik,** kimi? (كَ) **seni,** kime? (لِلنَّاسِ) **bütün insanlara,** ne olduğun hâlde? (رَسُولاً) **peygamber** (elçi) **olduğun hâlde,** (وَكَفَىٰ) **ve yeter,** kim? (بِاللّٰهِ) **Allah** (-u Tealâ), ne olarak? (شَهِيداً) **hakkıyla şahit olarak.**

MEALİ ŞERİFİ (79)

Sana gelen bir iyilik, Allah'tandır. Başına gelen her kötülük ise, nefsindendir. Seni, insanlara bir resul (elçi) **olarak gönderdik.** (Buna) **Hakkıyla şahit olarak Allah** (-u Tealâ) **yeter.**

İ Z A H A T

Kurtubî ve Hâzin tefsirlerinde zikredildiğine göre, ayet-i celiledeki muhatabın kimliği hakkında iki görüş vardır.

1 - Bu hıtab umumi olup, takdiri: "Ey İnsan sana ulaşan her nimet Allah-u Tealâ'dandır." demektir.

2 - Hıtab Efendimiz *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* e ait olup murat ümmetidir. Çünkü Efendimiz *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* peygamber olarak gönderildiğinden beri masum (korunmuş) olduğu ve geçmiş gelecek bütün günahları mağfiret olunduğu için "Başına gelen belâ nefsindendir." gibi bir hitaba muhatap olmaktan beri (uzak) tır.

Bu hitaptan, Efendimiz *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* in dışındakiler kastedildiğine: (يَا أَيُّهَا النَّبِيُّ اِذَا طَلَّقْتُمُ النِّسَآءَ) **"Ey Peygamber! Kadınları boşadığınızda."** *(Talâk Suresi:1'den)* kavl-i şerifi delâlet etmektedir. Nitekim Mevlâ Tealâ bu ayet-i kerimesinde evvelâ habibine hitabetmiş, sonra bütün ümmeti muhatap tutmuştur. Dolayısıyla ayet-i celilede geçen: "Nefsindendir." Kavl-i şerifinin manası: "Ey Âdemoğlu senin günahından dolayıdır." demektir.

İmam-ı Kelbî *(Rahimehullah)* bu cümle-i şerife: "Ey insan! Ulaştığın hayırlara Allah-u Tealâ seni hidayet etmiş ve bu hususta sana o yardım etmiştir. Sevmediğin işlerden başına gelenler ise, işlediğin günahların sebebiyledir." diye mana vermiştir.

Kaderiye mezhebi, "Allah-u Tealâ bu ayet-i celilesinde kötülüğü insana nisbet ederek kendinden nefyetmiştir." diyerek ayet-i celilenin zahiriyle, günahların Allah-u Tealâ tarafından olmadığına delil almışlarsa da, bu ayet-i celilede onların lehine hiç bir delil yoktur.

Çünkü ayet-i celilede geçen **Hasene**'den maksat ibadet, **Seyyie**'den maksat ise, masiyet olmayıp bilakis, bunlardan maksat insana ulaşan nimet ve mihnetlerdir. Bu ayet-i celilede Hasene'ye sevap, seyyieye de ikab vaad edilmemesi de bunun delilidir. Nitekim:

« مَنْ جَآءَ بِالْحَسَنَةِ فَلَهُ عَشْرُ اَمْثَالِهَا وَمَنْ جَآءَ بِالسَّيِّئَةِ فَلاَ يُجْزٰى اِلاَّ مِثْلَهَا ... (١٦٠) »

"Kim bir iyilikle (Allahın huzuruna) **gelirse, ona getirdiğinin on katı vardır. Kim de bir kötülükle gelirse O, sadece onun misliyle cezalandırılır."** *(Enam Suresi:160'dan)* kavl-i şerifinde Hasene ve Seyyie, ibadet ve günah manalarına geldiğinden, Mevlâ Tealâ bunlara karşılık sevap ve azap vaadetmiştir. Dolayısıyla bu ayet-i celilede kaderiye mezhebinin tutunacağı bir delil yoktur. Üstelik:

« ... وَنَبْلُوكُمْ بِالشَّرِّ وَالْخَيْرِ فِتْنَةً ... (٣٥) »

"Bir fitne (imtihan ve deneme olmak üzere) **sizi hayırla da, şerle de imtihan ederiz."** *(Enbiya Suresi:35'den)* kavl-i şerifiyle,

« ... وَاِذَا اَرَادَ اللّٰهُ بِقَوْمٍ سُوٓءً فَلاَ مَرَدَّ لَهُ وَمَا لَهُمْ مِنْ دُونِهِ مِنْ وَالٍ (١١) »

"Allah bir millete kötülük diledi mi, artık onun için geri çevrilme (diye bir şey) **yoktur. Onların Allahtan başka yardımcıları da yoktur."** *(Ra'd Suresi:11'den)* kavl-i şerifi, iyilik ve kötülükten her birinin yaratılmak cihetinden Allah-u Tealâ tarafından olduğuna delâlet etmektedirler.

Bundan dolayı ehl-i sünnet âlimlerimiz: "Allah'a ve ahiret gününe inanan, iyi ve kötü herşeyin Allah-u Tealâ'nın kazası ve kaderi (hükmü ve takdiri), irade ve meşieti (arzu ve dilemesi) ile olduğunda şüphe etmesin." buyurmuşlardır.

Bu ayet-i celileye "Sana ulaşan hasene (Bedir günündeki nusret ve zafer) Allah-u Tealâ'nın fazl-u keremindendir. Başına gelen kötülük (Uhud günündeki katl ve hezimet) ise nefsinden (ashabının günahlarından) dolayıdır ki o günahları da senin emrine muhalefet etmeleridir." diye de mana verilmiştir.

Kazî Beyzavî'nin beyanına göre, evvelki ayet-i celilede geçen "De ki: Her şey Allahtandır." kavl-i şerifi bu ayet-i celilede zikredilen: **"Sana isabet eden kötülük nefsindendir."** ifade-i celilesine zıt düşmez, çünkü icad (yoktan var etme) ve isal (kullara ulaştırma) bakımından hepsi Allah-u Tealâ'dandır. Şu kadar var ki: Hasene Allah-u Tealâ tarafından bir ihsandır, çünkü insanın yaptığı bütün ibadetler, sadece varlık nimetini bile ödeyemeyeceğinden kulun sevaba istihkakı (mükâfat hakketmesi) yoktur.

Bundan dolayı, Ebu Hureyre *(Radıyallahu Anh)* dan rivayet edilen:

٤١٩ – عَنْ اَبِي هُرَيْرَةَ (رضى الله عنه) قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللهِ ﷺ: « لَنْ يُدْخِلَ اَحَداً مِنْكُمْ عَمَلُهُ الْجَنَّةَ » قَالُوا: وَلَا اَنْتَ يَا رَسُولَ اللهِ؟ قَالَ: « وَلَا اَنَا اِلَّا اَنْ يَتَغَمَّدَنِيَ اللهُ مِنْهُ بِفَضْلٍ وَرَحْمَةٍ »

419 - **"Sizin hiç birinizi ameli cennete sokamaz."** Bunun üzerine sahabe-i kiram: "Seni de mi? Ya Resulallah!" diye sorunca, Efendimiz *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)*: **"Ben de** (amelimle cennete giremeyeceğim) **ancak Allah** (-u Tealâ) **beni fazl-u rahmetiyle kuşatarak** (cennetine sokacaktır)." *(Buharî, Merza:19, No:5349, 5/2147, Müslim, Sıfatül Münafıkîn:17, No:2816, 4/2170)* hadis-i şerifi de Ehl-i Sünnetin bu görüşünü kuvvetlendirmektedir.

Seyyie ise Mevlâ Tealâ tarafından ceza ve intikam olduğundan kulun kesbiyle meydana gelir, zira kul cezayı kendi icraatıyla haketmese, Allah-u Tealânın ona ceza vermesi zulüm olur ki, Mevlâ Tealâ zulmetmekten münezzehtir.

O hâlde kulun başına gelen bütün musibetler, kendi yaptıklarının cezası olduğundan kötülük kula nisbet edilmiştir. Gerçi Allah-u Tealâ kulun yaptığı her kötülüğe karşı ceza vermeyip bir çoğunu affetse de, bir takım kötülüklerine dünyada ceza verip, ahirete bırakmayarak, kulunu temizlemektedir ki, bu da onun rahmetindendir. Nitekim:

٤٢٠ – عَنْ اَبِي سَعِيدٍ الْخُدْرِيِّ وَعَنْ اَبِي هُرَيْرَةَ (رضى الله عنهما) عَنِ النَّبِيِّ ﷺ مَايُصِيبُ الْمُسْلِمَ مِنْ نَصَبٍ وَلَاوَصَبٍ وَلَاهَمٍّ وَلَاحَزَنٍ وَلَااَذًى وَلَاغَمٍّ حَتَّى الشَّوْكَةِ يُشَاكُهَا اِلَّا كَفَّرَ اللهُ بِهَا مِنْ خَطَايَاهُ »

420 - Ebu Said'il Hudrî *(Radıyallahu Anh)* ile Ebu Hureyre *(Radıyallahu Anh)* dan rivayet edildiğine göre, Peygamber *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* şöyle buyurmuştur: **"Müslümana, vücuduna batacak bir dikene varıncaya kadar yorgunluk, hastalık, gelecekten kederlenme, geçmişten hüzünlenme, başkalarından gelen eza ve iç sıkıntısı isabet ederse, Allah, muhakkak bu musibetleri sebebiyle o müslümanın günahlarından bir kısmını örter."** *(Buharî, Kitabul Merzâ:1, No:5318, 5/2137, Müslim., Kitabül Birr:14, No:2573, 4/1992)*

٤٢١ – عَنْ قَتَادَةَ (رضى الله عنه) قَالَ: اَنَّ نَبِىَّ اللهِ ﷺ يَقُوْلُ: « لاَ يُصِيبُ رَجُلاً خَدْشُ عُودٍ وَلاَ عَثْرَةُ قَدَمٍ وَلاَ اخْتِلاَجُ عِرْقٍ اِلاَّ بِذَنْبٍ وَمَا يَعْفُو اللهُ عَنْهُ اَكْثَرُ »

421 - Katade *(Radıyallahu Anh)* bu ayet-i kerimenin tefsirinde Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* in şöyle buyurduğunu rivayet etmiştir: **"Bir adama isabet eden odun parçasının tırmalaması** (kıymık batması), **ayak sürçmesi ve damar atması** (seğirmesi) **mutlaka bir günah sebebiyledir. Allah** (-u Tealâ) **nın affettiği ise daha çoktur."** *(İbni Cerîr-i Taberî, Câmiul Beyan :5/111, Abd ibni Humeyd, Süyûtî:2/597)*

٤٢٢ – عَنْ اَبِى مُوسَىٰ (رضى الله عنه) اَنَّ رَسُولَ اللهِ ﷺ قَالَ: « لاَ يُصِيبُ عَبْداً نَكْبَةٌ فَمَا فَوْقَهَا اَوْ دُونَهَا اِلاَّ بِذَنْبٍ وَمَا يَعْفُو اللهُ عَنْهُ اَكْثَرُ »

422 - Ebu Musa *(Radıyallahu Anh)* dan rivayet edilen bir hadis-i şerifte de, Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* şöyle buyurmuştur: **"Bir kula isabet eden en ufak bir musibet, ondan daha büyüğü veya daha küçüğü, mutlaka bir günah sebebiyledir. Allah** (-u Tealân) **ın affettikleri ise daha fazladır."** *(Tirmizî, Tefsir-i Sure:44, No.3252, 5/378)*

İmam-ı Dahhak *(Rahimehullah)* buyurmuştur ki: **"Bir adamın Kur'an-ı Kerimi ezberleyip, sonra unutması mutlaka bir günah sebebiyledir.** İmam-ı Dahhak *(Rahimehullah)* sonra:

« وَمَا اَصَابَكُمْ مِنْ مُصِيبَةٍ فَبِمَا كَسَبَتْ اَيْدِيكُمْ ... (٣٠) »

"Size gelen her musibet ellerinizin kesbettiği (isteğinizle yaptığınız şeyler) **sebebiyledir."** *(Şura Suresi 30'dan)* ayet-i kerimesini okuyup: **"Kur'an-ı Kerimi unutmak en büyük musibetlerdendir."** buyurdu.

Fahrurrazî ve Hâzin tefsirlerinde zikredildiğine göre, burada: "Evvelki ayet-i kerimede: **'Herşey Allahtandır.'** buyurulup, bu ayet-i celilede **'Kötülük nefsindendir.'** buyurularak kötülük kulun fiiline nisbet edilmiştir, dolayısıyla aralarında bir nevi tezat görülmektedir, bu iki ifadenin arasını toplamak ne şekilde mümkün olabilir." şeklinde bir soru sorulacak olursa, buna iki şekilde cevap verilir.

1 - **"Her şey Allah'tandır."** kavl-i şerifinde bütün eşyanın Allah-u Tealâ'ya izafeti (nisbet edilmesi), hakikat yolu üzeredir, zira her şeyi yaratan ve icadeden Allah-u Tealâ'dır. Kötülüğün kulun fiiline nisbet edilmesi ise mecaz yolu üzeredir ki, takdiri: "Başına gelen her fenalık, nefsinin günahı sebebiyle sana ceza olsun için, Allah-u Tealâ tarafındandır." demektir.

2 - Seyyie'nin kulun fiiline nisbet edilmesi edep yolu üzeredir. Nitekim İbrahim *(Aleyhisselâm)*:

« وَاِذَا مَرِضْتُ فَهُوَ يَشْفِينِ (٨٠) »

"Hastalandığım zaman O bana şifa verir." *(Şuara Suresi:80)* buyurmuştur ki, burada hastalığı edep yolu üzere kendisine nisbet etmiştir, halbuki hiç bir akıllı, hastalığı yaratanın Allah-u Tealâ olduğunda şüphe etmez.

Yani İbrahim *(Aleyhisselâm)* ın hastalığı kendisine, şifayı ise Allah-u Tealâ-ya nisbet etmesi, hastalığı da şifayı da Allah-u Tealâ'nın yaratmasına zıt düş-mediği gibi, kötülüğün nefse nisbet edilmesi de onu Allah-u Tealâ'nın yarattı-ğına ters düşmez. Ancak İbrahim *(Aleyhisselâm)* ın bu şekilde bir ayırım yapması edebe riayet içindir.

Nitekim Allah-u Tealâ'ya tazimen: "Ey gökleri ve yerleri yaratan" diye hitabedilirse de edebe riayet için: "Ey bitleri böcekleri yaratan" denemez. İşte bu ayet-i celilede de kötülüğün Mevlâ Tealâ'ya nisbet edilmemesi bu kabil-dendir. Yoksa herşeyi yaratan Allah-u Tealâ'dır.

Alusî tefsirinde zikredildiğine göre, İmam-ı Râğıp *(Rahimehullah)*:

« هٰذَا مِنْ عِنْدِ اللهِ تَعَالَىٰ »

"Bu, Allah-u Tealâ tarafındandır." sözü ile:

« هٰذَا مِنَ اللهِ تَعَالَىٰ »

"Bu, Allah Tealâ'dandır." ifadesi arasında fark olduğunu nakletmiş ve bunu şöyle açıklamıştır: **"Allah katındandır"** ifadesi, Allah-u Tealâ'nın rızası olsun olmasın her şeyde kullanılır amma: **"Allah-u Tealâ'dandır."** ifadesi ancak Mevlâ Tealâ'nın rızası ve emriyle olan işlerde kullanılır.

Bunun için Mevlâ Tealâ, bundan evvelki ayet-i celilede hayır ve şer her şey hakkında: (قُلْ كُلٌّ مِنْ عِنْدِ اللهِ) **"De ki, herşey Allah katındandır."** buyur-muş, bu ayet-i celilede ise: (مَا اَصَابَكَ مِنْ حَسَنَةٍ فَمِنَ اللهِ) **"Sana gelen nimet Allah-tandır."** buyurmuştur. Hazreti Ömer *(Radıyallahu Anh)* da bu itibarla:

« اِنْ اَصَبْتَ فَمِنَ اللهِ وَاِنْ اَخْطَأْتَ فَمِنَ الشَّيْطَانِ »

"Bir işte isabet edersen (doğruyu bulursan) **Allah-u Tealâ'dandır, hata edersen** (bu yanılman) **şeytandandır."** *(Alusî: 5/90)* buyurmuştur.

Hâzin tefsirinde zikredildiğine göre yahudilerden bazısı Efendimiz *(Sal-lallahu Aleyhi ve Sellem)* in sadece araplara gönderildiğini iddia etmeleri üzerine Mevlâ Tealâ bu ayet-i celilenin sonunda: (وَاَرْسَلْنَاكَ لِلنَّاسِ رَسُولاً) **"Biz seni bütün insanlara resul olarak gönderdik."** buyurarak Efendimiz *(Sallallahu Aleyhi ve Sel-lem)* in risaletinin sadece araplara mahsus olmayıp, bütün insanlara şamil oldu-ğunu açıklayarak yahudileri reddedip, Efendimiz *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* i son derece müdafaa ettikten sonra, onun kendi yanındaki şeref ve rütbesini be-yan etmiştir.

Ayet-i celilenin sonunda geçen: (وَكَفَىٰ بِاللَّهِ شَهِيداً) **"Allah şahit olarak yeter."** Kavl-i şerifine bir kaç türlü mana verilmiştir.

1 - Senin risaletine şahit olarak Allah yeter.

2 - Bütün iddialarında doğru olduğuna, sana mucizeler verip, ayetler indirmek suretiyle, şahit olarak Allah-u Tealâ kâfi gelmiştir.

3 - Kulların hayır veya şerden bütün yaptıklarına Allah-u Tealâ şahit olarak yeter.

4 - İyi veya kötü her şeyin yaratılmak cihetinden Allah-u Tealâ tarafından olduğuna şahit olarak Allah-u Tealâ yeter.

5 - Habibim senin risaleti ve vahy'i ulaştırmakta hiç bir kusur etmediğine şahit olarak Allah-u Tealâ yeter.

Fahrurrazî tefsirinde zikredildiğine göre, bu ayet-i kerimelerden muradın yaratılmak cihetinden bütün işlerin Allah-u Tealâ'ya isnad edilmesi olduğuna, bu ayet-i celilenin sonundaki: **"Biz seni bütün insanlara bir resul olarak gönderdik ve şahit olarak Allah yeter."** kavl-i şerifi açıkça delâlet etmektedir.

Çünkü bunun manası: **"Senin vazifen ancak risaleti tebliğ** (elçiliğini duyurmak) **tır ki, sen de hiç eksiksiz bunu yapmışsındır. Ve buna şahit olarak Allah-u Tealâ yeter. Hidayet yaratmak ise sana ait olmayıp ancak Allah-u Tealâ'ya mahsustur."** demektir ki, Mevlâ Tealâ'nın:

« لَيْسَ لَكَ مِنَ الْأَمْرِ شَيْءٌ ... (١٢٨) »

"Senin için emirden bir şey yoktur (insanlara hidayet yaratmak gibi Allah-u Tealâ'ya mahsus olan işler sana ait değildir)." *(Ali İmran Suresi:128'den)*

Kavl-i şerifiyle:

« إِنَّكَ لَا تَهْدِي مَنْ أَحْبَبْتَ وَلَٰكِنَّ اللَّهَ يَهْدِي مَنْ يَشَاءُ ... (٥٦) »

"Şüphesiz ki sen sevdiğini hidayet edemezsin, lâkin Allah dilediğini hidayet eder." *(Kasas Suresi:56'dan)* kavl-i şerifi bu manada bu ayet-i celilenin emsalleridir.

Ruhul Beyan tefsirinde zikredildiğine göre, Tevilât-ı Necmiyye'de: **"Seni bütün insanlara bir resul olarak gönderdik."** kavl-i şerifine şöyle bir işarî mana verilmiştir. "Biz seni Allah-u Tealâ'yı unutan, onun kudretinden müşahade ettiklerini (gördüklerini) ve onunla muahedelerini (sözleşmelerini) terkeden insanlara gönderdik ki, onlara kelâmımızı duyurasın, günlerimizi (geçmiş ümmetlere yaptığımız azap günlerini) hatırlatasın, ahidlerimizi yenileyesin, bizi müşahade etmeleri için onları teşvik edesin, onları bize davet edesin, bizim yolumuza hidayet edesin, onlara nur saçan bir kandil olasın ki, senin hidayetinle yol bulsunlar ve senin izlerine uyarak en yüksek derecelere ve en yüce maksada kavuşsunlar.

"Şahit olarak Allah yeter." Dostlarının ve Velilerinin kendisine kavuşmadan hiç bir şeyle rahat edemeyeceklerine şahit olarak Allah yeter. Bu ayet-i

celilede, kullara her şeyin tesirini Allah-u Tealâ'dan görmeleri hususunda, bir edep talimi vardır.

Rivayete göre Ebu Bekr-i Sıddık *(Radıyallahu Anh)* yedi sene diş ağrısı çekmiş fakat bunu kimseye söylememişti. Cibril-i Emin bunu Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* e bildirdiğinde, Efendimiz *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* ona:

٤٢٣ - « لِمَ لَمْ تَذْكُرْ يَا اَبَا بَكْرٍ »

423 - **"Bu derdini niye söylemedin ya Eba Bekr."** buyurunca, O:

« كَيْفَ اَشْكُوْ مِمَّا جَاءَ مِنَ الْحَبِيْبِ »

"Dosttan gelen bir şeyden nasıl şikâyetleneyim." diye cevap verdi. *(Ruhul Beyan:2/243)*

Artık müminin güzel ahlâkı takınması lâzımdır. Zira her şey Allah-u Tealâ katındandır. Allah-u Tealâ Resulünü insanları karanlıklardan nura çıkartmak için göndermiştir. Dolayısıyla insanlar Âdâb-ı Nebeviyye'yi (peygamber *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* in getirdiği edepleri) takındıkları takdirde Hakikat-ı Muhammediye'ye ulaşırlar ve böylece nefsin şerrinden ve şeytanın vesvesesinden kurtulurlar.

Çünkü Efendimiz *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* şeytanın vesvesesinden masum (korunmuş) olduğu için ona uyanlar da, ittibaları nisbetinde korunurlar. Nitekim Efendimiz *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* in iki omuzu arasında bulunan Mühr-i Nübüvvet (peygamberlik mührü) şeytanın vesvesesinden ismetinę (kurtuluşuna) işaret etmekteydi. Zira Hannâs (Allah-u Tealâ zikredildiğinde son derece geri kaçan şeytan) insana iki omuz arasından gelerek hortumunu kalbe doğru sokup vesvese vermeğe başlar, insan Allah-u Tealâ'yı zikrettiğinde ise, zikrin nurundan geri kaçar.

Efendimiz *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* in nübüvvet mührünün etrafında bulunan yeşile meyilli küçük kıllardan yazılmış olan:

« مُحَمَّدٌ نَبِيٌّ اَمِيْنٌ »

"Muhammed çok emniyetli bir peygamberdir." yazısı da Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* in her bakımdan Mevlâ Tealâ'nın hıfz-u emanında (koruma ve güvencesi altında) olduğuna işaret etmektedir. Gerçi Mühr-i Şerifin etrafındakı yazı hakkında bir kaç rivayet daha varsa da bu rivayetlerin arası, hâl ve tecellilerin değişmesi veya bakanların nazarlarına nisbetle farklılık olabileceği söylenerek bulunabilir.

Bu ayet-i celile, Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* in gönderilme nimetini de ümmetine hatırlatmaktadır, çünkü onun gönderilişi bütün nimetlerin başıdır. Ehl-i İlim, Ramazan ayının efdaliyetinde ittifak etmişlerdir, çünkü o Kur'an-ı Kerimin kendisinde indirildiği mubarek bir aydır. Ondan sonra ise, Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* in mevlid (doğum) ayı olan Rebîulevvel ayının üstünlüğünü kabul etmişlerdir.

Gecelerin en üstünü Kur'an-ı Kerim kendisinde indirilmiş olan Kadir gecesidir. Fakat Efendimiz *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* in doğum ayı ve doğum gecesi olmasa, Kur'an-ı Kerim indirilmeyecek, kadir gecesi de belirlenmeyecek olduğu için, mevlid ayı ve mevlid gecesi bu itibarla ayların ve gecelerin en üstünlerindendir.

O hâlde bütün ümmetin, Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* in şefaatine nail ve manevi civarına (komşuluğuna) vasıl olmaları (ulaşmaları) için mevlid ayına ve mevlid gecesine tazim etmeleri (saygı göstermeleri) lâzımdır.

İNSANIN BAŞINA GELEN FELÂKETLERİN KENDİ SUÇLARI SEBEBİYLE OLDUĞUNU BEYAN EDEN AYET-İ KERİMELER:

« وَاِذَا اَذَقْنَا النَّاسَ رَحْمَةً فَرِحُوا بِهَا وَاِنْ تُصِبْهُمْ سَيِّئَةٌ بِمَا قَدَّمَتْ اَيْدِيهِمْ اِذَا هُمْ يَقْنَطُونَ (٣٦) »

"Ne zaman insanlara bir rahmet tattırdıysak, onunla ferahlanmış (şımarmış) **lardır. Kendi ellerinin takdim ettiği** (işlediği günahlar) **yüzünden onlara bir fenalık isabet edince de, onlar hemen ümitlerini kesiverirler."** *(Rum Suresi:36)*

« اِنَّ الَّذِينَ تَوَلَّوْا مِنْكُمْ يَوْمَ الْتَقَى الْجَمْعَانِ اِنَّمَا اسْتَزَلَّهُمُ الشَّيْطَانُ بِبَعْضِ مَا كَسَبُوا وَلَقَدْ عَفَا اللّٰهُ عَنْهُمْ اِنَّ اللّٰهَ غَفُورٌ حَلِيمٌ (١٥٥) »

"Şüphesiz iki ordu karşılaştığı gün içinizden (geri) **dönenler** (var ya) **onları, ancak kazandıkları bazı şeyler** (Efendimiz*(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* in emrine muhalefet ederek, durmakla emrolundukları merkezi terketmeleri ve ganimete düşkünlük göstermeleri gibi günahları) **yüzünden, şeytan kaydırmak istemişti. Andolsun ki,** (yine de) **Allah** (-u Tealâ) **onları affetti çünkü, şüphesiz Allah** (-u Tealâ) **çok mağfiret edici, ziyade hilim sahibi** (kullarına acele ceza vermeyip, tövbe edecekleri zamana kadar kendilerine mühlet verici) **dir."** *(Âli Imran Suresi:155)*

Bu ayet-i kerimeden anlaşılacağı üzere insan bazı günahlar işlemese, şeytan onu kaydırmaya yol bulamaz, dolayısıyla başımıza gelen maddi ve manevi bütün afetler günahlarımız sebebiyledir.

« وَمَا اَصَابَكُمْ مِنْ مُصِيبَةٍ فَبِمَا كَسَبَتْ اَيْدِيكُمْ وَيَعْفُوا عَنْ كَثِيرٍ (٣٠) »

"Size isabet eden her müsibet kendi ellerinizin işlediği (isteğinizle yaptığınız günahlar) **sebebiyledir.** (Bununla beraber Allah-u Tealâ) **bir çoğunu da affeder** (de cezasını vermez)." *(Şura Suresi: 30)*

EFENDİMİZ *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* **İN BÜTÜN İNSANLARA GÖNDERİLDİĞİNİ BEYAN EDEN BİR AYETİ KERİME:**

« وَمَا اَرْسَلْنَاكَ اِلَّا كَافَّةً لِلنَّاسِ بَشِيرًا وَنَذِيرًا وَلٰكِنَّ اَكْثَرَ النَّاسِ لَا يَعْلَمُونَ (٢٨) »

"Biz seni bütün insanlara ancak müjdeleyici ve korkutucu olarak gönderdik; Fakat insanların çoğu (bunu) **bilmezler."** *(Sebe' Suresi:28)*

مَنْ يُّطِعِ الرَّسُوْلَ فَقَدْ اَطَاعَ اللّٰهَ ۚ وَمَنْ تَوَلّٰى فَمَآ اَرْسَلْنٰكَ
عَلَيْهِمْ حَفِيْظًا ۝٨٠ وَيَقُوْلُوْنَ طَاعَةٌ ۖ فَاِذَا بَرَزُوْا مِنْ عِنْدِكَ
بَيَّتَ طَآئِفَةٌ مِّنْهُمْ غَيْرَ الَّذِيْ تَقُوْلُ ۭ وَاللّٰهُ يَكْتُبُ مَا يُبَيِّتُوْنَ ۚ
فَاَعْرِضْ عَنْهُمْ وَتَوَكَّلْ عَلَى اللّٰهِ ۭ وَكَفٰى بِاللّٰهِ وَكِيْلًا ۝٨١
اَفَلَا يَتَدَبَّرُوْنَ الْقُرْاٰنَ ۭ وَلَوْ كَانَ مِنْ عِنْدِ غَيْرِ اللّٰهِ لَوَجَدُوْا
فِيْهِ اخْتِلَافًا كَثِيْرًا ۝٨٢ وَاِذَا جَآءَهُمْ اَمْرٌ مِّنَ الْاَمْنِ اَوِ الْخَوْفِ
اَذَاعُوْا بِهٖ ۭ وَلَوْ رَدُّوْهُ اِلَى الرَّسُوْلِ وَاِلٰٓى اُولِي الْاَمْرِ مِنْهُمْ
لَعَلِمَهُ الَّذِيْنَ يَسْتَنْۢبِطُوْنَهٗ مِنْهُمْ ۭ وَلَوْلَا فَضْلُ اللّٰهِ عَلَيْكُمْ وَرَحْمَتُهٗ
لَاتَّبَعْتُمُ الشَّيْطٰنَ اِلَّا قَلِيْلًا ۝٨٣ فَقَاتِلْ فِيْ سَبِيْلِ اللّٰهِ ۚ
لَا تُكَلَّفُ اِلَّا نَفْسَكَ وَحَرِّضِ الْمُؤْمِنِيْنَ ۚ عَسَى اللّٰهُ اَنْ يَّكُفَّ
بَاْسَ الَّذِيْنَ كَفَرُوْا ۭ وَاللّٰهُ اَشَدُّ بَاْسًا وَّاَشَدُّ تَنْكِيْلًا ۝٨٤
مَنْ يَّشْفَعْ شَفَاعَةً حَسَنَةً يَّكُنْ لَّهٗ نَصِيْبٌ مِّنْهَا ۚ وَمَنْ
يَّشْفَعْ شَفَاعَةً سَيِّئَةً يَّكُنْ لَّهٗ كِفْلٌ مِّنْهَا ۭ وَكَانَ اللّٰهُ عَلٰي
كُلِّ شَيْءٍ مُّقِيْتًا ۝٨٥ وَاِذَا حُيِّيْتُمْ بِتَحِيَّةٍ فَحَيُّوْا بِاَحْسَنَ
مِنْهَآ اَوْ رُدُّوْهَا ۭ اِنَّ اللّٰهَ كَانَ عَلٰي كُلِّ شَيْءٍ حَسِيْبًا ۝٨٦

Mevlâ Tealâ, Resulünü bütün insanlara gönderdiğini açıkladığı gibi, resulüne itaatın kendi zatına itaat olduğunu beyan etmek üzere şöyle buyuruyor:

مَنْ يُطِعِ الرَّسُولَ فَقَدْ اَطَاعَ اللّٰهَ وَمَنْ تَوَلّٰى فَمَا اَرْسَلْنَاكَ عَلَيْهِمْ حَفِيظاً (٨٠)

KELİME MANASI (80)

(مَنْ) **Her kim,** (يُطِعِ) **itaat ederse,** kime? (الرَّسُولَ) **o peygambere,** (فَقَدْ اَطَاعَ) **muhakkak itaat etmiş olur,** kime? (اللّٰهَ) **Allah** (-u Tealây) **a,** (وَمَنْ) **ve her kim,** (تَوَلّٰى) **yüz çevirirse,** (فَمَا اَرْسَلْنَا) **biz göndermedik,** kimi? (كَ) **seni,** kim üzerine? (عَلَيْهِمْ) **onların üzerine,** ne olarak? (حَفِيظاً) **muhafız** (bekçi).

MEALİ ŞERİFİ (80)

Her kim, o peygambere itaat ederse, muhakkak Allah (-u Tealây) **a itaat etmiş olur. Ve her kim** (itaattan) **yüz çevirirse,** (sen de ondan yüz çevir) **zira biz seni onlar üzerine muhafız** (bekçi) **göndermedik.**

İ Z A H A T

Beğavî, Beyzavî ve Alusî tefsirlerinde, İmam-ı Mukatil *(Radıyallahu Anh)* dan rivayet edildiğine göre, Bir kere Efendimiz *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* :

٤٢٤ – عَنْ مُقَاتِلٍ (رضى الله عنه) قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللّٰهِ ﷺ: « مَنْ اَطَاعَنِى فَقَدْ اَطَاعَ اللّٰهَ وَمَنْ اَحَبَّنِى فَقَدْ اَحَبَّ اللّٰهَ »

424 - **"Bana itaat eden muhakkak Allah** (-u Tealây) **a itaat etmiştir, beni seven de şüphesiz Allah** (-u Tealây) **ı sevmiştir."** *(Beğavî, Meâlimüttenzîl:1/455)* buyurduğunda, bunu duyan münafıkların: "Bu adam şirke çok yaklaşmıştır, bizi Allah'tan başkasına tapmaktan nehyediyor kendi niyeti ise, hristiyanlar Meryem oğlu İsa'yı rab edindiği gibi, bizim de Allah'ı bırakıp onu ilâh tutmamızdır." demeleri üzerine, Allah-u Tealâ Hazretleri bu ayet-i celileyi indirerek: **"Resulüne itaatın kendisine itaat."** olduğunu açıklayarak bu münafıkları reddetmiştir.

Tefsiri Kebir'de zikredildiğine göre, hakikatte âmir ve nâhî (emreden ve yasaklayan) Hak Sübhanehu'dur. Peygamber ise ancak o emrin mübelliği (duyurucusu) olduğundan, ona yapılan itaat gerçekte bizzat kendisine ait olmayıp, ancak ona bu emir ve yasakları bildiren Allah-u Tealâ'yadır. Habibine itaat da ancak Allah-u Tealâ'nın tevfiki (muvaffak kılması) ile olduğundan, Mevlâ Tealâ ayet-i celilenin sonunda: (وَمَنْ تَوَلّٰى فَمَا اَرْسَلْنَاكَ عَلَيْهِمْ حَفِيظاً) **"Sana itaattan yüz çevirene gelince, biz seni onlar üzerine bir muhafız olarak göndermedik."** bu-yurmuştur. Zira Allah-u Tealâ'nın hakikatı görmekten kör edip, Hak yoldan saptırdığı kimseyi irşad etmeğe mahlûkattan kimsenin gücü yetmez.

Evet! Allah-u Tealâ'nın, kalbini hidayet nuruyla nurlandırdığı kimseler, bu hakikatı kesinlikle anlarlar. Çünkü, aynı mecliste iki şahsa, İslâmın doğruluğuna dair bir delil arzedildiğinde, onu duyan birinin imanının arttığını, diğerinin ise küfrüne küfür kattığını görmekteyiz.

O delili sevip kabul eden kişi, o sözün doğruluğuna dair olan itikadını ve sevgisini kalbinden çıkartmak istese, buna kadir olamayacağı gibi, o söze kızan kişi de o kelâma olan kızgınlığını ve onun yanlışlığına dair olan inancını kalbinden çıkartmak istese, elbette bunu yapamaz. Günler sonra ise, o sözü sevenin muhabbeti kaybolup, kızgın bir hâle döndüğünü evvelce kızanın da o kızgınlığı geçip, o sözü seven bir kimse hâline dönüştüğünü görmekteyiz.

İşte bütün işlerin Vacib-ül Vücud olan Allah-u Tealâ Hazretlerine isnad edilmesinin gerekli olduğu hakkındaki bu kat'i delili inceden inceye düşünüp, anlatılan denemeyi kendinde tatbik edip de hâlâ her şeyin Allah-u Tealâ'nın kaza ve kaderiyle olduğuna yakînen inanamayan bir kişi, kendisinin bu hâlinin de Allah-u Tealâ'nın yaratması olmadan hidayetin meydana gelmeyeceğine dair en büyük delillerinden biri olduğunu kabul etsin. Çünkü, bu delil ve denemeyle beraber, bu ilme sahip olup, yine de kalbinde bu itikat bulunmayan kişi, bunun ancak Allah-u Tealâ'nın kendisini engellemesi sebebiyle olduğunu açıkça anlar.

Bu ayet-i celilede beyan edilmesi gereken bir kaç mühim husus daha vardır:

1- (مَنْ يُطِعِ الرَّسُولَ فَقَدْ اَطَاعَ اللّٰهَ) **"Resule itaat eden muhakkak Allaha itaat etmiştir."** kavl-i şerifi, Resûlullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* in beyan etmiş olduğu bütün emir ve yasaklarda ve Allah-u Tealâ tarafından tebliğ etmiş olduğu diğer bütün hususlarda masum (hatasız) olduğunun en kuvvetli delilidir. Zira Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* her hangi bir hususta hata edecek olsaydı, ona itaat, Allaha itaat sayılmazdı. Ayrıca Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* in bütün yaptıklarında da masum olması gerekir, çünkü Mevlâ Tealâ:

﴿ ... فَاتَّبِعُوهُ ... (١٥٣) ﴾

"Ona uyun." *(Enam Suresi:153'den)* kavl-i şerifinde habibine mütabaatı (uymayı) emretmişler ki, Mütabaat: Bir iş, başkasının işi olduğu için, onun bir mislini işlemekten ibarettir. Dolayısıyla Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* in yaptığının bir benzerini yapan kişi Allah-u Tealâ'nın: **"Habibime uyun!"** emrine itaat etmiş olur.

O hâlde Efendimiz *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* in uykusunun abdestini bozmaması, dörtten fazla aile ile evlenebilmesi gibi kendine mahsus olan konuların dışında, bütün ekvalinde (sözlerinde) ve efalinde (işlerinde) Efendimiz *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* e boyun eğmek ve ittiba etmek, bizzat Allah-u Tealâ'ya taat ve onun hükmüne inkiyad (boyun eğmek) olduğu sabit olmuştur.

2 - İmam-ı Şafiî *(Radıyallahu Anh)*, "Er Risale" isimli kitabının resule itaatın farziyeti babında buyurmuştur ki: "Abdest, Namaz, Zekât, Oruç, Hac, ve Kur'an-ı Kerimde beyan edilen diğer emirlerden, Allah-u Tealâ'nın kullarını

mükellef tuttuğu tekliflerin hangisinin şekli Kur'an-ı kerimde beyan edilmemişse, Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* in açıklaması olmadan, bu tekliflerin altından kalkmamız mümkün olamayacağına göre:

Allah-u Tealâ'nın: (مَنْ يُطِعِ الرَّسُولَ فَقَدْ اَطَاعَ اللّٰهَ) **'Resule itaat eden, muhakkak Allah** (-u Tealây) **a itaat etmiş olur.'** Kavl-i şerifi, **'Resule itaat, Allah'a itaatın ta kendisidir.'** demek gerekli olduğuna delâlet etmektedir.

Nitekim Mikdam *(Radıyallahu Anh)* dan rivayet edilen bir hadis-i şerifte Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* :

٤٢٥ – عَنِ الْمِقْدَامِ (رضى الله عنه) قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللّٰهِ ﷺ: «اَلاَ وَاِنَّ مَاحَرَّمَ رَسُولُ اللّٰهِ مِثْلُ مَاحَرَّمَ اللّٰهُ»

425 - **"Agâh olun! Şüphesiz ki Resulullahın haram kıldığı, Allahın haram kıldığı gibidir."** *(İbni Mace, Mukaddime:2, No:12, 1/6, Beyhakî, Sünenül Kübra, Kitabuz Zahâyâ:74, No:19468, 9/556, Sünen-i Dârukutnî:4/286)* buyurmuştur.

Zaten Mevlâ Tealâ habibi hakkında:

« وَمَا يَنْطِقُ عَنِ الْهَوٰى (٣) اِنْ هُوَ اِلاَّ وَحْىٌ يُوحٰى (٤) »

"O, kendi hevasından (keyfinden ve görüşünden) **konuşmaz. O** (nun konuştuğu, kendisine) **vahyedilenden başkası değildir.** *(Necm Suresi:3-4)* buyurmuştur ki, bu da habibinin buyurduklarının, kendi buyruğundan başka bir şey olmadığını açıkça ifade etmektedir.

3 - **"Resule itaat eden, muhakkak Allah** (-u Tealây) **a itaat etmiştir."** kavl-i şerifi, gerçekte Allah-u Tealâ'dan başka kimseye itaat edilmiş olmadığını ifade etmektedir. Zira Resule itaat, Allah-u Tealâ'nın elçisi olması hasebiyle olduğu için, Allah-u Tealâ'ya itaat sayıldığından, Ayet-i celile itaatın sadece Allah-u Tealâ'ya ait olduğuna delâlet etmektedir.

Ayet-i celilenin sonunda geçen:

« وَمَنْ تَوَلّٰى فَمَا اَرْسَلْنَاكَ عَلَيْهِمْ حَفِيظاً »

"Kim itaattan yüz çevirirse, biz seni onlar üzerine bir muhafız olarak göndermedik." kavl-i şerifinde zikredilen tevellî (yüz çevirme) nin manası hakkında iki söz vardır.

1 - Bundan maksat kalbin i'razı (yüz çevirmesi) dir ki, mana: "Ya Muhammed! Sen ancak zahire (görünüşe) göre hükmedebilirsin insanların batınları (iç âlemleri) ne ise gözcü olamazsın. Onu ancak biz biliriz." demektir.

2 - Bu tevellî'den maksat, zahiren yüz çevirmektir ki, bu manaya göre de: (فَمَا اَرْسَلْنَاكَ عَلَيْهِمْ حَفِيظاً) **"Biz seni onlar üzerine muhafız olarak göndermedik."** cümle-i celilesi iki şekilde tefsir edilmiştir.

1 - Efendimiz *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)*, inkârcıların küfrüne ve haktan yüz çevirmelerine çok üzüldüğünden, Mevlâ Tealâ habibinin bu kederini teselli

etmek üzere ona: **"Biz seni insanları günahlarından koruyasın için göndermedik, ancak duyurasın için gönderdik, dolayısıyla onların yüz çevirmesinden dolayı gamlanıp kederlenmen gerekmez."** buyurmuştur.

2 - Bu cümle-i celile:

« لاَ اِكْرَاهَ فِى الدِّينِ ... (٢٥٦) »

"Dinde zorlama yoktur." *(Bakara Suresi:256'dan)* kavl-i şerifinin manasında kabul edilerek 'Biz seni onların bu yüz çevirmelerine zorla engel olmakla meşgul olasın için göndermedik.' diye tefsir edilmiştir.

İbni Kesir tefsirinde, bu cümle-i celileye şöyle mana verilmiştir: "Habibim! Senin vazifen ancak duyurmak olduğundan, yüz çevirenlerden mes'ul olmazsın, artık sana uyan saadet bulur ve kurtulur, onun elde ettiği ecrin bir misli de sana ait olur. Senden yüz çeviren ise, mahv-u perişan olur, fakat sen ondan mes'ul olmazsın." Nitekim İbni Meud *(Radıyallahu Anh)* dan rivayet edilen bir hadis-i şerifte:

٤٢٦ – عَنِ ابْنِ مَسْعُودٍ (رضى الله عنه) قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللهِ ﷺ: « مَنْ يُطِعِ اللهَ وَرَسُولَهُ فَقَدْ رَشَدَ وَمَنْ يَعْصِ اللهَ وَرَسُولَهُ فَإِنَّهُ لاَ يَضُرُّ إِلاَّ نَفْسَهُ »

426 - **"Allah ve resulüne itaat eden muhakkak reşat bulmuş** (maddi ve manevi doğru yola kavuşmuş) **tur. Allah ve resulüne isyan edenin ise, zararı ancak kendi nefsine dokunmuştur."** buyurulmuştur. *(Ebu Davud, Salât:221, No:1097, 1/355)*

Kurtubî, Hâzin ve Beğavî tefsirlerinde zikredildiğine göre, Allah-u Tealâ bu ayet-i celiledeki: **"Sana itaattan yüz çevirenlerden, sen de yüz çevir. Onlara ceza vermekle meşgul olma."** Cümle-i celilesini, kılıç (cihat) ayetiyle neshederek Allah ve Resulüne karşı gelenlerle muharebe etmeyi emretmiştir.

Ruhul Beyan tefsirinde zikredildiğine göre, Kur'an-ı Kerim, Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* e Allah-u Tealâ tarafından Cibril-i Emin vasıtasıyla vahyedilmiş (bildirilmiş) olduğu için bu hususta Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* e itaat eden muhakkak Allah-u Tealâ'ya itaat etmiş olur.

İtaat, dünya ve ahiret hususundaki bütün dileklere kavuşmanın yegâne sebebidir. Nitekim Ashab-ı Kehf'in köpeği Allah-u Tealâ'ya itaat yolunda olan o büyük insanlara tâbi olduğu için, ona da cennete girmesi vaadedildi. İtaat edenlere uyanın hâli bu olursa itaat edenlerin hâlinin ne olacağı düşünülmelidir.

Ulema buyurmuştur ki, üç şey, üç şeysiz kabul edilmez.

1 - Namaz kılıp zekât vermeyenin namazı kabul edilmez. Nitekim Mevlâ Tealâ:

« وَاَقِيمُوا الصَّلٰوةَ وَاٰتُوا الزَّكٰوةَ وَاَطِيعُوا الرَّسُولَ لَعَلَّكُمْ تُرْحَمُونَ (٥٦) »

"Namazı kılın, zekâtı verin ve peygambere itaat edin ki, rahmet olunasınız (Rabbinizin acımasına nail olasınız) *(Nur Suresi:56)* buyurmuştur ki, Kur-

an-ı Kerimin namazı emreden her ayet-i kerimesinde zekât da emredilmiştir. Bundan dolayı Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)*:

« لاَ صَلاَةَ لِمَنْ لاَ زَكَاةَ لَهُ » – ٤٢٧

427-**"Zekâtı olmayanın namazı da yoktur."** buyurmuştur. *(Ruhul Beyan:2/134)*

2 - Ana babasına teşekkür etmeyenin, Allah-u Tealâ'ya da şükrü kabul edilmez. Nitekim Mevlâ Tealâ:

« وَقَضىٰ رَبُّكَ اَلاَّ تَعْبُدُوا الاَّ اِيَّاهُ وَبِالْوَالِدَيْنِ اِحْسَانًا ... (٢٣) »

"Rabbin sadece kendisine kulluk etmenizi, Ana babanıza da iyilik etmenizi kesin bir şekilde emretti." *(İsra Suresi:23'den)* buyurarak kendi hakkından sonra ana baba hakkını zikretmiştir.

3 - Allah-u Tealâ'ya itaat edip resulüne itaat etmeyenin Allah-u Tealâ'ya itaatı da kabul edilmez. Nitekim Mevlâ Tealâ:

« وَاَطِيعُوا اللّٰهَ وَالرَّسُولَ لَعَلَّكُمْ تُرْحَمُونَ (١٣٢) »

"Allah ve Resulüne itaat edin ki, merhamet olunasınız." *(Ali İmran Suresi :132)* buyurarak, kendine itaattan sonra Resulüne itaatı emretmiş, Kur'an-ı Kerimin bir çok yerlerinde de, Resulüne itaatı kendisine itaattan ayırmamıştır.

Tevilâtı Necmiyye'de bu ayet-i celilenin işârî manası olarak şöyle buyurulmuştur: Resulullah (Sallallahu Aleyhi ve Sellem) Allah-u Tealâ'da fani, Allah-u Tealâ ile baki ve daima Allah-u Tealâ ile kaim olduğu için, kullarla olan bütün muamelelerinde Allah-u Tealâ'nın halifesi durumunda olmuştur.

Bundan dolayı Mevlâ Tealâ:

« ... وَمَا رَمَيْتَ اِذْ رَمَيْتَ وَلٰكِنَّ اللّٰهَ رَمىٰ ... (١٧) »

"Attığın zaman sen atmadın, fakat Allah attı." *(Enfal suresi:17'den)* buyurmuştur. Yine bu itibarla Kullar Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* ile yaptıkları muamelelerde, hakikatte Allah-u Tealâ ile muamelede bulunmuş olurlar. Bu sebepten dolayı Mevlâ Tealâ:

« اِنَّ الَّذِينَ يُبَايِعُونَكَ اِنَّمَا يُبَايِعُونَ اللّٰهَ ... (١٠) »

"Muhakkak ki sana biat edenler, ancak Allah'a biat etmektedirler." *(Fetih Suresi:10'dan)* buyurmaktadır.

Bu yüzden Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* de:

« اَللّٰهُ خَلِيفَتِي عَلىٰ اُمَّتِي » – ٤٢٨

428 - **"Allah-u Tealâ, benim ümmetimin üzerinde, halifemdir."** yani arkamdan ümmetimi Rabbime emanet ediyorum." *(Ruhul Beyan:2/245, Müslim, Fiten:20, No:4075, 2/1356, Tirmizî, Fiten:59, No:2240, 4/511, Ebu Davud, Melâhim:14, No:4321, 2/520)* buyurmuştur.

"Senden dönenler üzerine biz seni muhafız olarak göndermedik." kavl-i şerifiyle de şu manalara işaret edilmiştir: "Sen kendinin dahi muhafızı olamadığın hâlde, onların nasıl muhafızı olabilirsin, onlar senden dönmekle, hakikatte benden dönmüş oldular, dolayısıyla onların hesabını görmek sana değil ancak bana düşer."

RESULE İTAATIN ALLAHU TEALAYA İTAAT OLMASI HASEBİYLE ONUN EMİRLERİNE UYMAK GEREKTİĞİNİ VE MUHALEFETİN ZARARLARINI BEYAN EDEN AYET-İ KERİMELER:

« وَمَا اَرْسَلْنَا مِنْ رَسُولٍ اِلاَّ لِيُطَاعَ بِاِذْنِ اللّٰهِ ... (٦٤) »

"Biz, her peygamberi ancak Allahın izniyle, kendisine itaat edilsin için gönderdik." *(Nisa Suresi:64'den)*

« قُلْ اَطِيعُوا اللّٰهَ وَاَطِيعُوا الرَّسُولَ فَاِنْ تَوَلَّوْا فَاِنَّمَا عَلَيْهِ مَاحُمِّلَ وَعَلَيْكُمْ مَا حُمِّلْتُمْ وَاِنْ تُطِيعُوهُ تَهْتَدُوا وَمَا عَلَى الرَّسُولِ اِلاَّ الْبَلاَغُ الْمُبِينُ (٥٤) »

"(Habibim!) De ki: Allah'a itaat edin, peygambere de itaat edin. Eğer yüz çevirirseniz (şunu bilin ki) **onun** (peygamberin) **üstüne düşen ancak ona yükletilen** (tebliğ vazifesi) **dir. Sizin üstünüze düşen** (vazife) **de, size yükletilen** (itaat) **dır. Eğer ona itaat ederseniz doğru yolu bulursunuz. Peygamber üzerine** (düşen) **apaçık tebliğden başkası değildir."** *(Nur Suresi 54)*

« وَمَا اٰتٰيكُمُ الرَّسُولُ فَخُذُوهُ وَ مَانَهٰيكُمْ عَنْهُ فَانْتَهُوا ... (٧) »

"Peygamber size ne verdiyse onu alın, size neyi yasakladıysa ondan da sakının." *(Haşr Suresi:7'den)*

« ... فَلْيَحْذَرِ الَّذِينَ يُخَالِفُونَ عَنْ اَمْرِهِ اَنْ تُصِيبَهُمْ فِتْنَةٌ اَوْ يُصِيبَهُمْ عَذَابٌ اَلِيمٌ (٦٣) »

"Onun (peygamberin) **emrine muhalefet edenler** (karşı gelenler) **kendi lerine** (dünyada) **bir fitne** (belâ ve musibet) **isabet etmesinden** (çarpmasından), **yahut** (ahirette) **onlara pek acı verici bir azap çatmasından sakınsınlar."** *(Nur Suresi:63'den)*

« وَمَنْ يُشَاقِقِ الرَّسُولَ مِنْ بَعْدِ مَا تَبَيَّنَ لَهُ الْهُدٰى وَيَتَّبِعْ غَيْرَ سَبِيلِ الْمُؤْمِنِينَ نُوَلِّهِ مَا تَوَلّٰى وَنُصْلِهِ جَهَنَّمَ وَسَآءَتْ مَصِيراً (١١٥) »

"Her kim, kendisine doğru yol besbelli olduktan sonra, peygambere karşı gelir ve müminlerin yolundan başkasına uyarsa, onu döndüğü o yolda bırakırız (fakat ahirette) **onu cehenneme sokarız:, o** (cehennem) **ne kötü bir yerdir."** *(Nisa Suresi:115)*

Mevlâ Tealâ münafıkların diğer bazı kötülüklerini beyan etmek üzere şöyle buyuruyor:

وَيَقُولُونَ طَاعَةٌ فَإِذَا بَرَزُوا مِنْ عِنْدِكَ بَيَّتَ طَآئِفَةٌ مِنْهُمْ غَيْرَ الَّذِي تَقُولُ وَاللَّهُ يَكْتُبُ مَا يُبَيِّتُونَ فَأَعْرِضْ عَنْهُمْ وَتَوَكَّلْ عَلَى اللَّهِ وَكَفَىٰ بِاللَّهِ وَكِيلًا (٨١)

KELİME MANASI (81)

(وَيَقُولُونَ)**Ve derler,** yani sen onlara bir şey emrettiğin zaman münafıklar derler ki: "Bizim işimiz nedir? (طَاعَةٌ) **itaattır"** yani,"Biz senin emrine itaatkârız" derler. (فَإِذَا بَرَزُوا) **ayrıldıklarında ise,** nereden? (مِنْ عِنْدِكَ) **senin yanından,** (بَيَّتَ) **geceleyin kurar,** kim? (طَآئِفَةٌ مِنْهُمْ) **onlardan bir taife,** neyi? (غَيْرَ الَّذِي) **o sözün başkasını ki,** (تَقُولُ) **sen diyorsun,** yani senin yanından ayrıldıkları zaman, o münafıklardan bir kısmı, senin buyurduğun hükümlerin tersini geceleyin gizlice kurup onu değiştirmeye çalışır. Bu mana, zamirin hitab için olmasına göre verilmiştir. Zamir gaybet için de olabilir ki, buna göre mana: "Onlardan bir taife sana karşı söylemiş oldukları itaat sözünün tersini geceleyin kurar" demek olur. *(Ruhul Beyan:2/244)* . (وَاللَّهُ) **Allah** (-u Tealâ), (يَكْتُبُ) **yazıyor,** neyi? (مَا) **o şeyi ki,** (يُبَيِّتُونَ) **geceleyin kuruyorlar,** yani onların geceleyin kurdukları plânları Allah-u Tealâ amel defterlerine yazarak onları cezalandıracaktır. (فَأَعْرِضْ) **öyleyse yüz çevir,** kimden? (عَنْهُمْ) **onlardan,** yani onlarla ilgilenmeyi azalt ve onlara aldırma, (وَتَوَكَّلْ) **ve tevekkül et** (güven), kime? (عَلَى اللَّهِ) **Allah** (-u Tealây) **a,** (وَكَفَىٰ) **ve yeter,** kim? (بِاللَّهِ) **Allah** (-u Tealâ), ne olarak? (وَكِيلًا) **vekil** (kendisine güvenene kâfi, yeterli) **olarak.**

MEALİ ŞERİFİ (81)

(Sen kendilerine bir şey emrettiğin zaman o münafıklar): "(Bizim şanımız) **taattır** (emrin başüstüne) **derler. Yanından ayrıldıklarında ise, onlardan bir kısmı gece, senin dediğinden başkasını** (gizlice) **kurar.**

Allah (-u Tealâ) **da, onların geceleri kurduklarını** (amel defterlerine) **yazar.** Artık **sen onlardan yüz çevir ve Allah'a tevekkül et** (güven ve dayan), **Allah** (-u Tealâ) **vekil** (onlara karşı sana yardım edici) **olarak yeter.**

İ Z A H A T

Alusî tefsirinde zikredildiğine göre, ayet-i celiledeki sözün sahipleri, İbni Abbas, Hasen ve Süddî'nin *(Radıyallahu Anhum)* beyanlarına göre münafıklardır. Onlar lisanlarıyla Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* e: "Sana iman ettik ve seni tasdik ettik, artık bize ne emredersen itaat edeceğiz.' derler.

Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* in yanından ayrıldıklarında ise, onlardan bir kısmı (reisleri) geceleyin evlerinde Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* in huzurunda söyledikleri sözlerin tersine bir takım şeyler kurarlar. İşte Mevlâ Tealâ bu ayet-i celilede: (بَيَّتَ طَآئِفَةٌ مِنْهُمْ غَيْرَ الَّذِى تَقُولُ) **"Onlardan bir kısmı geceleyin sana dediklerinin tersini kurar."** buyurarak bu kabahati işleyenlerin münafıkların hepsi olmayıp bir kısmı olduğuna işaret etmiştir.

Tefsiri Kebir'de zikredildiğine göre, Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* in huzurunda bulunan münafıklar iki kısımdı: Bir kısmı Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* in emirlerine karşılık "Bize sana itaat etmek yakışır." demek suretiyle cevap vermeye kalkıştıklarından geceleyin mecburen bunun tersini düşünme zorunda kalırlar.

İkinci kısmı ise, Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* in huzurunda sukût edip bir şey konuşmadıklarından, geceleyin tabii ki bir şeyler düşünmek zorunda kalmazlardı. Bu yüzden Mevlâ Tealâ ayet-i celilesinde bir kısmını tahsis etmiştir. Veyahut Mevlâ Tealâ ilm-i ezelisiyle, münafıklıkta ısrar edecek olduğunu bildiği kimseleri özellikle zikretmiş, nifakından vazgeçeceklerini bildiklerini ise bahsetmemiştir.

(وَاللّٰهُ يَكْتُبُ مَا يُبَيِّتُونَ) **"Allah** (-u Tealâ) **onların geceleyin kurduklarını yazıyor."** kavl-i şerifinin manası hakkında İmam-ı Zeccac *(Rahimehullah)* iki görüş açıklamıştır.

1 - Allah-u Tealâ sana onların kurduklarını kitabında indirerek açıklayacaktır.

2 - O düşündükleriyle cezalandırılsınlar için amel defterlerinde onları yazacaktır.

Bundan sonra Mevlâ Tealâ: (فَاَعْرِضْ عَنْهُمْ) **"Onlardan yüz çevir."** yani "Onların isimlerini söyleyerek onları rezil-ü rüsvay etme." buyurarak, habibine islâm kuvvet buluncaya kadar münafıkların işini örtmesini emretmiştir.

Çünkü islâmın bidayetinde (başlangıcında) münafıkların isimlerini ve durumlarını açıklamak onların düşmanlıklarını artırmaktan başka bir netice vermeyeceğinden, islâmın kuvvet ve şevketi (gücü) artıncaya kadar bu işi gizlemekte fayda vardır. Bu yüzden Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* bir zaman için münafıkların nifaklarını ifşa etmemiş (yaymamış) tır.

Mevlâ Tealâ, bundan sonra da: (وَتَوَكَّلْ عَلَى اللّٰهِ وَكَفٰى بِاللّٰهِ وَكِيلاً) **"Allah'a tevekkül et, Allah vekil olarak yeter."** kavl-i şerifiyle,"Onlar hakkında ancak Allaha güven, çünkü Allah-u Tealâ onların şerrine karşı sana kâfi gelecek ve onlardan intikam alacaktır. Kendisine güvenenlere vekil olarak Allah yeter." buyurmak istemiştir.

Kurtubî tefsirinde zikredildiğine göre, bu ayet-i celilenin hükmü:

« يَا اَيُّهَا النَّبِىُّ جَاهِدِ الْكُفَّارَ وَالْمُنَافِقِينَ . . . (٨٣) »

"Ey Peygamber! Kâfirler ve münafıklarla cihadet ." *(Tövbe Suresi:83'den)*

kavl-i şerifiyle mensuh(kaldırılmış) tır. Dolayısıyla bu ayet-i celilenin inişinden sonra, Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* münafıkların isimlerini açıklamış, hatta bazılarını isimlerini söyleyerek mescitten dışarı çıkartmıştır.

Tevilât-ı Necmiyye'de zikredildiğine göre, bu ayet-i celilede bu zamanın müritlerinin ekserisinin hâllerine bir nevi işaret vardır. Şöyleki: Onlar Meşayıhın sohbetinde bulunduklarında, o büyüklerin velâyet nurlarının parıltısı, o müritlerin kalplerinin aynasına aksederek, iman ve irade (Mevlâ Tealâ'yı arzulama) bakımından ziyade olurlar, bu sebeple dinlediğini muhafaza eden kulaklarla büyüklerin hikmetli sözlerine ve güzel vaazlarına kulak vererek, anladıkları gerçeklerden dolayı gözleri yaşarır ve her işittiklerini kabul ederek: "Dinledik ve itaat ettik." derler.

"Senin yanından çıktıklarında." yani büyüklerin sohbetinden ayrıldıklarında, heva ve şehvet rüzgarları eserek kalpleri verdikleri karardan vazgeçip: **"Onlardan bir kısmı söylediğinin tersini kurar, Allah ise onların kurduğunu yazar."** yani onların sözlerini değiştirmeleri sebebiyle Allah-u Tealâ da onların güzel hâllerini değiştirir, çünkü bir kavim kendi iyi hâlini değiştirmedikçe, Allah-u Tealâ onların nimetini değiştirmez.

"O hâlde onlardan yüz çevir." yani bu şekilde kararsız ve istikrarsız olan müritlere karşı sabırlı ol.**"Ve Allaha tevekkül et."** umulur ki, Allah-u Tealâ onların hâlini düzeltir ve akibetlerini güzelleştirir. **"Allah kendisine güvenen ve sığınanlara vekil olarak yeter."**

Mevlâ Tealâ, münafıkları sözlerinde durmamakla zemmettikten sonra, Kur'an-ı Kerimi tedebbür etmemeleri (iyice düşünmemeleri) nden dolayı ayrıca tenkid etmek üzere şöyle buyuruyor:

اَفَلاَ يَتَدَبَّرُونَ الْقُرْاٰنَ وَلَوْ كَانَ مِنْ عِنْدِ غَيْرِ اللّٰهِ لَوَجَدُوا فِيهِ اخْتِلاَفاً كَثِيراً (٨٢)

KELİME MANASI (82)

(اَفَلاَ يَتَدَبَّرُونَ) **Hâlâ inceden inceye düşünmeyecekler mi?** neyi? (الْقُرْاٰنَ) **Kur'anı,** (وَلَوْ كَانَ) **eğer o** (Kur'an) **olsaydı,** kim tarafından? (مِنْ عِنْدِ غَيْرِ اللّٰهِ) **Allahtan başkası tarafından,** (لَوَجَدُوا) **elbette bulurlardı,** nerede? (فِيهِ) **onda,** neyi? (اخْتِلاَفاً) **ihtilâf** (lâfzında zıddiyet, manalarında çelişki gibi bir çok tutarsızlık), öyle ihtilâf ki, (كَثِيراً) **çok.**

MEALİ ŞERİFİ (82)

Hâlâ Kur'anı gereği gibi düşünmeyecekler mi? Eğer o, Allah (-u Tealâ) **dan başkası tarafından** (gelmiş) **olsaydı, elbette içinde bir çok ihtilâf** (birbirini tutmayan bir çok şeyler) **bulurlardı.**

İ Z A H A T

Tefsiri Kebir'de zikredildiğine göre, bundan evvelki ayet-i celilelerde Allah-u Tealâ münafıkların türlü türlü hile ve tuzaklarını beyan etmiş, bütün bunların da münafıkların, Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* in risalet iddiasında haklı ve doğru olduğunu kabul etmeyip, bilakis onun müfteri (uydurucu) bir kimse olduğuna inanmalarından kaynaklandığını açıklamıştı.

İşte bu ayet-i celilesiyle de o münafıklara, resulünün nübüvvetinin doğruluğuna delâlet eden delillere iyice bakıp düşünmelerini emretmiştir ki, şüphesiz bu delillerin en büyüğü de hazreti Kur'an'dır.

Kazî ve Fahrurrazî tefsirlerinde zikredildiğine göre, **T e d e b b ü r:** Asıl lugatında işlerin akibetlerini iyice düşünmek ve neticelerine son derece dikkatle nazar etmektir. Sonra her türlü tefekkür ve teemmül (inceden inceye düşünme) manasında istimal edilmiş (kullanılmış) tır.

Dolayısıyla: (أَفَلاَ يَتَدَبَّرُونَ الْقُرْآنَ) **"O münafıklar Kur'anı iyice düşünmezler mi?"** kavl-i şerifi, İbni Abbas *(Radıyallahu Anhuma)* nın beyanına göre: "Onlar, Kur'an-ı kerimi iyice düşünüp, ayetlerinin birbirini tasdikini (doğrulamasını), onda olan vaaz ve öğütleri, emir ve nehiyleri güzelce anlasalar, elbette onun bir mislini getirmeye mahlûkattan hiç birinin kadir olamayacağını ve onun Allahın kelâmı olduğunu kabul ederlerdi. Velâkin iyice düşünmediklerinden tereddüde düşmüşlerdir." demektir.

Ulema buyurmuştur ki: Bu ayet-i kerimesinde Allah-u Tealâ, Resulünün nübüvvetinin doğruluğuna, Kur'an-ı kerimle ihticac etmiş (delil getirmiş) tir. Buradaki huccet (delil) üç yöndendir:

1 - Kur'an-ı Kerimin kendine has olan üslûbu (ifade tarzı) nda, bir mislini meydana getirmekten bütün mahlûkatı aciz bırakan fesahat (kelime, mana, ahenk ve sıralama yönlerinden kusursuz oluşu) ve belâgatı (düzgün, sanatlı ve tesirli ifadesi).

2 - Gayb (gizli) lerden haber vermesi, bu da Allah-u Tealâ'nın habibine, münafıkların durumlarını ve onların gizledikleri hile ve tuzakları bildirerek onları rezil-ü rüsvay etmesi gibi, geçmişlerin hâllerinden ve haberlerinden, ayrıca Allah-u Tealâ'dan başka kimsenin bilemeyeceği gaybî (gizli) işlerden müstakbel (gelecek) de meydana gelecek olan bir takım haberleri Kur'an-ı Kerim vasıtasıyla bildirmesinden ibarettir.

3 - İhtilâf ve tenakuzdan selâmeti, yani birbirini tutmayan sözlerden ve uyumsuzluklardan korunmuş olması, Nitekim Mevlâ Tealâ'nın:

« وَلَوْ كَانَ مِنْ عِنْدِ غَيْرِ اللهِ لَوَجَدُوا فِيهِ اخْتِلاَفاً كَثِيراً »

"Eğer o (Kur'an) **Allah'tan başkası tarafından olsaydı, elbette onda bir çok ihtilâf bulurlardı. "** kavl-i şerifinden maksat budur.

Ayet-i celilede geçen İhtilâf'tan murad, bir kaç yönlü düşünülebilir.

1 - **Nazmında tefavüt bulunması,** yani ayetlerinin bazısı fasih (ifadesi

düzgün) olup, bazısının rekik (ifade bakımından düşük ve ahenksiz) olması sebebiyle, Kur'an-ı Kerimin ayetleri arasında bir takım farklılıkların bulunması,

2 - **Manasında tenakuz bulunması,** yani ayet-i kerimelerin manaları arasında bir birini nakzeden (bozan) çelişkili ifadeler bulunması,

3 - **Ayet-i Kerimelerin bazısına muaraza** (bir mislini getirerek karşılık vermek) **zor olup, bazısına kolay olması,**

4 - **Bazı ayet-i kerimelerin istikbale** (geleceğe) ait vermiş olduğu haberlerin vakıa mutabık (gerçeğe uygun) düşüp, bazısının uygunsuz görünmesi,

5 - **Bazısının akla uygun olup, bazısının zıt düşmesi,**

6 - **Bazısının hikmet ve maslâhat** (menfaat) **lara, uygun düşüp, bazısının uymaması.**

İşte Mevlâ Tealâ'nın:

« وَلَوْ كَانَ مِنْ عِنْدِ غَيْرِ اللهِ لَوَجَدُوا فِيهِ اخْتِلَافًا كَثِيرًا »

"Eğer o (Kur'an) **Allah** (-u Tealâ) **dan başkası tarafından gelmiş olsaydı, elbette onda bir çok ihtilâf bulurlardı."** Kavl-i şerifi,

"Eğer Kur'an-ı Kerim kul kelâmı olmuş olsaydı, yukarıda maddelenen şu bozukluk ve sakatlıkların hepsi onda bulunurdu.

Halbuki Kur'an-ı Kerimin manasında en ufak bir tenakuz ve tefavüt olmadığı gibi, lâfızlarının fesahati, haberlerinin gerçeğe uygunluğu ve hükümlerinin her akl-ı selim (doğru karar verebilen akıl) sahibi tarafından anlaşılabilecek bir şekilde menfaatlere uygunluğu, inkârı mümkün olamayacak şekilde aşikâr olduğundan, Kur'an-ı Kerimin Allah-u Tealâ Hazretleri tarafından indirilmiş olduğu şüphesiz bir hakikattir." demektir.

Tefsiri Kebir'de zikredildiğine göre, Kur'an-ı Kerimin ihtilâftan selâmetini (kurtuluşunu) tefsir sadedinde, ulema üç görüş serdetmiş (ileri sürmüş) lerdir.

1 - Ebu Bekr-il Esamm *(Rahimehullah)* buyurmuştur ki: Münafıklar gizlice aralarında Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* in aleyhine bir çok hile ve tuzaklar kurmakla meşgul olurlarken, Allah-u Tealâ da, bunu habibine zaman zaman bildirmekte, Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* de tafsilâtlı bir şekilde onların bu niyetlerini kendilerine açıklamaktaydı.

Onlar ise, Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* in bütün açıklamalarında doğruluktan başka bir şey bulamamaktaydılar. Bunun üzerine kendilerine: "Eğer Muhammed*(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* in size söyledikleri, Allah-u Tealâ'nın kendisine bildirmesiyle olmasaydı, elbette onun her sözü bu şekilde doğru çıkmaz, bazı sözlerinde çelişki ve hata zuhur edebilirdi. Fakat hiç bir zaman böyle bir şey meydana gelmediğine göre, onun söylediklerinin, ancak Allah-u Tealânın i'lâmı (bildirmesi) ile olduğu anlaşılmıştır." denildi.

2 - Mütekellimîn (itikat ilimleriyle uğraşan âlimler) in ekserisi, Kur'an-ı Kerim'in ihtilâftan selâmetini şöyle tefsir etmişlerdir: Hazreti Kur'an büyük bir kitap olup, bir çok ilimleri kendinde toplamıştır. Eğer o, Allah-u Tealâ tarafından indirilmiş olmasaydı, elbette onda, bir birini tutmayan bir çok sözlere

rastlanırdı. Çünkü kullar tarafından yazılmış olan büyük ve uzun kitapların hiç biri bu ihtilâftan kurtulamaz. Kur'an-ı kerim'de böyle bir şey olmadığına göre, Onun Allah-u Tealâ'dan başkası tarafından olmadığı anlaşılmış oldu.

3 - Ebû Müslim el İsfehanî *(Rahimehullah)* buyurmuştur ki: "Bu ihtilâf'tan maksat fesahat mertebesindedir. yani Kur'an-ı Kerimin hiç bir ayetinde kelâm-ı rekîk (düşük söz) ten sayılacak bir ifadeye rastlanmamaktadır. Bilakis başından sonuna fesahat derecesi aynı şekilde devam etmektedir.

Halbuki, bir insanın son derece belâgat ve fesahat sahibi olduğunu düşünsek bile bir çok manaları içeren uzun bir kitap yazdığında sözlerinin arasında bazısının kuvvetli, bazısının ise düşük olacağını ve o kitabın hiç bir harfinde halel ve noksan (bozukluk ve eksiklik) bulunmamasının mümkün olmayacağını bilmekteyiz. Hazreti Kur'an ise böyle olmadığından, onun Allah-u Tealâ tarafından indirilmiş mu'ciz (mislini getirmekten herkesi aciz bırakan) bir kitap olduğunu anlamaktayız.

İmam-ı Fahrurrazi'nin beyanına göre, bu ayet-i celile: **"Kur'an-ı Kerimin manası peygamber veya masum** (günahsız) **bir imamın açıklaması olmadan anlaşılamaz."** diyen Râfizîleri bir kaç yönden reddetmektedir.

1- Kur'an-ı Kerimin manası her kes tarafından anlaşılamasaydı, Mevlâ Tealâ'nın münafıklara, Kur'anın manasını düşünmemelerinden dolayı sitem etmesi uygun olmazdı.

2 - Mevlâ Tealâ'nın kullarına, Kur'an-ı Kerimi düşünmeyi emretmesi münasip olmazdı.

3 - Allah-u Tealâ'nın Kur'an-ı Kerimi, peygamberinin doğruluğuna huccet yapması da mümkün olmazdı.

4 - Mevlâ Tealâ'nın, kullarının Kur'anın bir mislini meydana getirmekten aciz kalmalarını, onların aleyhine huccet yapması da doğru olmazdı. nitekim arapça bilmeyen zenci kâfirlere bu şekilde delil getirmek caiz olmaz. Dolayısıyla arapça bilen kimseler de Kur'anın manasını anlayamayacak olsalardı yukarıda sayılan bütün mahzur (sakınca) ların meydana gelmesi lâzım gelirdi.

Nesefî tefsirinde zikredildiğine göre, bu ayet-i celile, edille-i şer'iyyenin dört delilinden biri olan kıyasın sıhhatine (doğruluğuna), taklidin batıl olduğuna, yani kıyas yapabilecek ilme sahip olan bir kimsenin, başkasını taklid etmesinin doğru olmadığına, nazar ve istidlâlin, yani Allah-u Tealâ'nın zatının ve sıfatlarının bilinmesi ve Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* in doğruluğu hakkındaki delilleri düşünüp incelemenin vacip olduğuna delâlet etmektedir.

Çünkü, Mevlâ Tealâ bu ayet-i celilesinde münafıklara, Kur'an-ı Kerimi iyice düşünerek, onunla Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* in doğruluğuna delil almalarını emretmiştir. Resulullah'ın nübüvvetinin sıhhatini anlamak hususunda istidlâl (delile dayanmak) gerekli olduğuna göre, Allah-u Tealâ'nın zatını ve sıfatlarını bilmenin istidlâle muhtaç olması daha evlâ (uygun ve münasip) dir.

Ruhul Beyan tefsirinde zikredildiğine göre, burada: 'Kur'an-ı Kerimin ayetleri hakkında, Allah-u Tealânın kelâmının bazısı fesahat ve belâgat yönünden daha üstündür.' demek caiz olur mu? diye sorulacak olan bir suale imam-ı Süyûtî, "İtkan" isimli eserinde şöyle cevap vermiştir:

Bazıları anlayış noksanlığından dolayı bunu caiz görmüşlerdir. Ancak şu bilinmelidir ki: "Şu kelâm, şu sözden daha belâğatlıdır." diyen bir kimsenin bu sözünün manası: "Şu söz yerliyerinde söylenmiş, güzel, lâtif ve beliğ bir sözdür, diğer söz de kendine göre güzellik ve letâfete sahiptir, fakat birincinin güzelliği bunun güzelliğinden daha üstün ve daha fazladır." demektir.

Dolayısıyla: "İhlâs suresi, Tebbet suresinden daha belâğatlıdır." denmesi uygun olamaz, ancak: "Tebbet Suresi, Ebu Leheb'e beddua manasını taşımaktadır, bedduada bu surenin ifadesinden daha güzel bir uslûp bulunabilir mi? İhlâs-ı Şerif de Allah-u Tealâ'nın vahdaniyetine delâlet etmektedir ki, Mevlâ Tealâ'nın birliğini ispat hususunda ondan daha belâğatlısını bulmak mümkün değildir." denebilir.

O hâlde beddua babında tebbet suresini, tevhid konusunda da ihlâs suresini düşünüp dikkate alan bir âlimin, ikisinden her hangi biri için "Bu, diğerinden daha belâğatlıdır." demesi mümkün olmaz.

İmam-ı Gazalî *(Rahimehullah)*: "Cevherül Kur'an" isimli eserinde buyurmuştur ki: Kur-an-ı Kerimin ayetlerinin bir birlerinden üstün olup olmadığı konusunda tevakkuf eden (duraklayıp karar veremeyen) kimseler, Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* in: **"Surelerin en efdali ve surelerin en büyüğü."** şeklindeki hadis-i şeriflerini ecir ve sevap ile tevil etmişlerdir. Yani bu üstünlük ve büyüklük sevap bakımındandır, yoksa Allahın kelâmı olmak bakımından üstünlükleri aynıdır, farklılık ancak ecirdedir. Zira Allah-u Tealâ'nın kelâmı, Allah-u Tealâ'nın zatıyla kaim olan kelâm-ı kadîm olması itibariyle eşittir.

Ruhul Beyan sahibi bu izahattan sonra buyurmuştur ki, belâğat âlimlerinin:

« وَقِيلَ يَا أَرْضُ ابْلَعِي مَاءَكِ وَيَا سَمَاءُ أَقْلِعِي .... (٤٤) »

"(Kâfirler boğulduktan sonra, yerle göğe) **Ey yer suyunu yut, Ey gök** (sen de suyunu) **tut" denildi."** *(Hud Suresi:44'den)* Ayet-i Kerimesi hakkında: "Bu ayet-i celile fesahatın zirvesindedir." demeleri, ayet-i celileler arasında fesahat mertebelerinde farklılık gözetmenin caiz olduğuna işaret etmektedir.

İbni Kesir tefsirinde zikredildiğine göre, Kur'an-ı Kerimin ihtilâftan salim olması, muhkem ve müteşabih ayetlerinin hiç biri arasında en ufak bir çelişki bulunmamasındandır. Nitekim Mevlâ Tealâ ilimde rasih (sabit kadem ve yerleşmiş) olanların:

« ... آمَنَّا بِهِ كُلٌّ مِنْ عِنْدِ رَبِّنَا ... (٧) »

"Biz ona (Kur'an-ı Kerim'e) **iman ettik, hepsi** (muhkemi de müteşabihi de) **Rabbimiz tarafındandır."** *(Ali İmran Suremsi:7'den)* dediklerini bildirerek onları methetmiştir, çünkü onlar müteşabih (manası açık olmayan) ayetleri, muh-

kem (manası açık olan) ayetlere havale ederek hidayet bulmuşlardır. Kalplerinde eğrilik bulunanlar ise, muhkem ayetleri müteşabihe havale ederek sapıtmışlardır. Bundan dolayı da Allah-u Tealâ onları zemmetmiştir.

Nitekim Amr ibni Şuayb *(Radıyallahu Anh)* dedesinin şöyle buyurduğunu rivayet etmiştir: "Ben ve kardeşim öyle bir mecliste bulunduk ki, orada bulunmama karşılık bana kırmızı develerin (en kıymetli malların) verilmesini istemezdim.

Şöyleki, bir kere ben ve kardeşim Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* i ziyarete gittik, bir de onun kapılarından bir kapıda sahabesinden bir takım yaşlı kimselerin oturduğunu gördük, onların arasını ayırmak istemediğimizden, kendi başımıza bir yere oturduk. O arada onlar Kur'an-ı Kerim'den bir ayet-i kerimeyi müzakere ederlerken aralarında mücadele etmeğe başladılar ve sesleri yükseldi, bunu duyan Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)*, yüzü kızarmış, kızgın bir hâlde onların yanına çıkarak, kendilerine toprak atmağa başladı ve:

٤٢٩ – عَنْ عَبْدِاللهِ بْنِ عَمْرٍو (رضى الله عنه) قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللهِ ﷺ: «مَهْلاً يَاقَوْمُ بِهٰذَا أُهْلِكَتِ الْأُمَمُ مِنْ قَبْلِكُمْ بِاخْتِلَافِهِمْ عَلَىٰ أَنْبِيَائِهِمْ وَضَرْبِهِمُ الْكُتُبَ بَعْضَهَا بِبَعْضٍ، إِنَّ الْقُرْآنَ لَمْ يَنْزِلْ يُكَذِّبُ بَعْضُهُ بَعْضاً بَلْ يُصَدِّقُ بَعْضُهُ بَعْضاً فَمَا عَرَفْتُمْ مِنْهُ فَاعْمَلُوا بِهِ وَمَا جَهِلْتُمْ مِنْهُ فَرُدُّوهُ إِلَىٰ عَالِمِهِ»

429 - **"Ey kavim! Yavaş olun, sizden önceki ümmetler bununla, peygamberlerine ihtilâf etmeleri ve kitapların bazısını bazısına katmaları** (kitapların ayetlerini birbirine zıt düşürmeleri) **sebebiyle helâk edildiler.**

Şüphesiz ki, Kur'an, bazısı bazısını yalanlayarak inmemiştir, bilakis birbirini tasdik etmektedir. Artık Kur'andan anladığınızla amel edin, ondan bilmediğinizi ise bilenlere havale edin." buyurdu. *(Ahmed ibni Hanbel, Müsned: No.6714, 2/602)*

Yine Amr ibni Şuayb *(Radıyallahu Anh)*, dedesinin şöyle buyurduğunu rivayet etmiştir: Bir gün Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)*, kaderden bahseden bir cemaatın yanına çıkageldi, kızgınlığından (mubarek) yüzünde sanki nar tanesi yarılmış gibi kıpkırmızı olmuştu, biraz sonra onlara:

٤٣٠ – عَنْ عَبْدِ اللهِ بْنِ عَمْرٍو (رضى الله عنه) قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللهِ ﷺ: «مَالَكُمْ تَضْرِبُونَ كِتَابَ اللهِ بَعْضَهُ بِبَعْضٍ؟ بِهٰذَا هَلَكَ مَنْ كَانَ قَبْلَكُمْ»

430 - **"Size ne oldu ki Allah'ın kitabını birbirine karıştırıyorsunuz** (Kur'an-ı Kerimin bir kısım ayetlerini diğer bir kısmıyla vuruşturuyorsunuz) **sizden öncekiler bu sebeple helâk oldular."** buyurdu.

(Ravî Muhammed) dedi ki: (Babam) Abdullah ibni Amr şöyle söyledi: "Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* in (hoşlanmadığı durumların vuku bulduğu)

bazı meclislerinde bulunmadığımı beğenirdim, hele bu mecliste bulunmadığımı çok beğendim." *(Ahmed ibni Hanbel, Müsned:6680, 2/594, ibni Mace, mukaddime:10,No.85, 1/33)*

Abdullah ibni Amr *(Radıyallahu Anh)* şöyle buyurmuştur: "Bir gün erkenden Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)*e gittim, biz otururken iki kişi bir ayet hakkında ihtilâf ederek seslerini yükselttiler. O anda Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)*:

٤٣١ – عَنْ عَبْدِ اللهِ بْنِ عَمْرٍو (رضى الله عنه) قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللهِ ﷺ: « اِنَّمَا هَلَكَتِ الْاُمَمُ قَبْلَكُمْ بِاخْتِلَافِهِمْ فِى الْكِتَابِ »

431 - **"Sizden evvelki ümmetler ancak kitapta ihtilâf etmeleri sebebiyle helâk olmuşlardır."** buyurdu. *(Müslim,, İlim:1, No.2666, 4/2053, Ahmed ibni Hanbel, Müsned: 6815, 2/624)*

Bu hadis-i şeriflerde geçen, Kur'an-ı Kerim hakkındaki ihtilâftan murad, ihtilâf caiz olmayacak hususlarda lüzumsuz yere ihtilâf etmek yahut şüpheye, fitneye ve kavgaya sebep olacak şekilde ihtilâf etmektir.

Ayet-i kerimelerden mana istinbat etmek (çıkartmak) hususundaki ihtilâf ve münazara (ilmî tartışma) lar bu hükme dahil değildirler. Bunlar hakikatı meydana çıkarmak ve ümmete fayda sağlamak niyetiyle yapıldığı için yasak değil, bilakis şâri' (şeriatı tesbit eden Allah-u Tealâ) tarafından emrolunmuştur ki fazileti meydandadır ve Sahabe-i Kiram *(Radıyallahu Anhum Ecmaîn)* devrinden bu güne kadar bütün müslümanlar bu hususta müttefik (görüş birliği içinde) dirler.

Tevilât-ı Necmiyye'de bu ayet-i kerimeye şöyle bir işarî mana verilmiştir: "Eğer kullar, Kur'an-ı Kerimi iyice düşünüp onun mucizelerinin eserlerini, hidayetlerinin nurlarını, ayetlerinin nazmını (dizilişini), fesahatının kemalini, belâğatının cemalini, lâfızlarının cezâletini (muhkemliğini), manalarının rezânetini (vakarlılığını), esaslarının metânetini (temellerinin sağlamlığını), onun sırlarını, hakikatlerini, işaretlerinin inceliğini ve kalp hastalıklarının tedavi şekillerini anlasalardı.

Elbette Kur'anda her derde deva, her hastalığa şifa, her göze aydınlık ve her yüze parlaklık bulurlar ve elbette onun kâsesinin bütün pisliklerden korunmuş, safa ile mevsuf (paklıkla sıfatlanmış) olduğunu görürlerdi. Ve böylece, onun acaiplikleri bitmeyen bir deniz, gariplikleri tükenmeyen bir okyanus, kendisinde hiç bir zıtlaşma ve çekişme olmayan bir ruh ve bir bedenden ibaret olduğunu anlarlardı."

KURANI KERİMİ İNCEDEN DÜŞÜNMEYENLERİ ZEMMEDEN DİĞER BİR AYETİ KERİME:

« اَفَلَا يَتَدَبَّرُونَ الْقُرْاٰنَ اَمْ عَلٰى قُلُوبٍ اَقْفَالُهَا (٢٤) »

"Onlar, Kur'anı niçin inceden inceye düşünmüyorlar? Yoksa kalpler (i) üzerinde kilitler mi var." *(Muhammed Suresi:24)*

Ayet: 82

KURANI KERİMİN KULLARIN DÜŞÜNMESİ İÇİN İNDİRİLDİĞİNİ BEYAN EDEN BİR AYETİ KERİME:

« كِتَابٌ اَنْزَلْنَاهُ اِلَيْكَ مُبَارَكٌ لِيَدَّبَّرُوا اٰيَاتِهٖ وَلِيَتَذَكَّرَ اُولُوا الْاَلْبَابِ (٢٩) »

"(Bu Kur'an), **Ayetlerini inceden inceye düşünsünler ve halis akıl sahipleri öğütlensin** (amel etsin) **ler diye sana indirdiğimiz mübarek** (feyiz kaynağı) **bir kitaptır.**" *(Sâd Suresi:29)*

KURANI KERİMİN BİZZAT ALLAH-U TEALÂ TARAFINDAN İNDİRİLDİĞİNİ BİLDİREN DİĞER BİR AYETİ KERİME:

« وَهٰذَا كِتَابٌ اَنْزَلْنَاهُ مُبَارَكٌ فَاتَّبِعُوْهُ وَاتَّقُوْا لَعَلَّكُمْ تُرْحَمُوْنَ (١٥٥) »

"**İşte bu** (kuran) **bizim indirdiğimiz mübarek bir kitaptır ona uyun ve** (ona muhalefetden) **sakının tâki rahmet olunasınız.**" *(Enam Suresi:155)*

Mevlâ Tealâ, münafıkların kötü hâllerinden diğer bazısını açıklamak üzere şöyle buyuruyor:

وَاِذَا جَآءَهُمْ اَمْرٌ مِنَ الْاَمْنِ اَوِ الْخَوْفِ اَذَاعُوْا بِهٖ وَلَوْ رَدُّوْهُ اِلَى الرَّسُوْلِ وَاِلٰى اُولِى الْاَمْرِ مِنْهُمْ لَعَلِمَهُ الَّذِيْنَ يَسْتَنْبِطُوْنَهٗ مِنْهُمْ وَلَوْلَا فَضْلُ اللّٰهِ عَلَيْكُمْ وَرَحْمَتُهٗ لَاتَّبَعْتُمُ الشَّيْطَانَ اِلَّا قَلِيْلًا (٨٣)

KELİME MANASI (83)

(وَاِذَا جَآءَ) **Geldiği vakit,** kime? (هُمْ) **onlara** (münafıklara), ne? (اَمْرٌ) **bir iş** (haber), neden? (مِنَ الْاَمْنِ) **emniyetten,** (اَوِ الْخَوْفِ) **yahutta korkudan,** yani islâm ordularının muvaffakiyeti, ganimete nailiyeti veya öldürülmek ve bozguna uğradıklarına dair bir haber, o münafıklara geldiğinde, (اَذَاعُوْا) **ifşa ederler** (yayarlar), neyi? (بِهٖ) **onu,** (وَلَوْ رَدُّوْ) **eğer reddetseler** (döndürseler) **di,** neyi? (هُ) **onu** (o haberi), kime? (اِلَى الرَّسُوْلِ) **peygambere,** daha? (وَاِلٰى اُولِى الْاَمْرِ) **emir sahiplerine,** kimden? (مِنْهُمْ) **içlerinden,** yani Ebu Bekr-i Sıddık ve Hazreti Ömer gibi işlerin hakikatını iyi bilen sahabenin büyüklerine o haberi götürselerdi, (لَعَلِمَ) **elbette bilirdi,** neyi? (هُ) **onu,** yani o habere karşı alınacak tedbiri, kim? (الَّذِيْنَ) **o kimseler ki,** (يَسْتَنْبِطُوْنَ) **istinbat** (istihrac) **ediyorlar,** neyi? (هُ) **onu,** kimden? (مِنْهُمْ) **içlerinden,** yani zekâlarıyla, tecrübeleriyle harp hileleri ve usulleri hakkındaki bilgileriyle, o habere karşı alınacak tedbiri çıkaran malûmatlı zatlar, bu haberin yayılmasının uygun olup olmadığını bilirlerdi.

(وَلَوْلاَ فَضْلُ اللهِ) **Eğer Allah'ın fazlı olmasaydı,** kim üzerine? (عَلَيْكُمْ) **sizin üzerinize,** daha? (وَرَحْمَتُهُ) **rahmeti olmasaydı,** yani eğer Allah-u Tealâ, Muhammed *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* i gönderip, Kur'an-ı Kerim'i indirerek, size iyilik etmeseydi ve sizi peygambere ve kitaba inanmaya muvaffak ederek, size acımasaydı, (لاَتَّبَعْتُمُ) **elbette uyardınız,** kime? (الشَّيْطَانَ) **şeytana,** yani küfür ve sapıklık üzere kalırdınız, (اِلاَّ قَلِيلاً) **pek azınız müstesna,** onlar da, sağlam imanın nurlarıyla akılları nurlanmış, mişkât-ı nübüvvet (peygamberlik kandilin) den aydınlanma vasıtasıyla hükümleri bilmekte kökleşmiş olan, inceliklere vakıf yetkili kimselerdir.

MEALİ ŞERİFİ (83)

Onlara (münafıklara, resulullahın harbe gönderdiği askeri kıtaların) **gü ven veya korkuya dair bir iş** (haberi) **gelince, hemen onu yayarlar.**

Halbuki onu (haberi) **peygambere veya aralarında emir sahiplerine** (harp işleri hakkında akıl, fikir ve basiret sahibi olan yetkili kimselere) **döndürseler** (müracaat etseler) **di, içlerinden onu istinbad eden** (o habere karşı alınması gereken tedbirleri, zekâ ve tecrübeleriyle bulup çıkaran) **kimseler, elbette onu** (kendilerine ulaşan habere karşı alınacak tedbiri ve yayılmasının uygun olup olmayacağını) **bilirlerdi. Allah'ın üzerinize fazl-u rahmeti** (size iyiliği ve acıması) **olmasaydı, pek azınız müstesna, elbette şeytana uyardınız.**

İ Z A H A T

Tefsiri Kebir'de zikredildiğine göre, Mevlâ Tealâ, bu ayet-i celilesinde münafıkların kötü işlerinden diğer bir kısmını beyan etmiştir ki, O da kendilerine emniyet veya korku babından her hangi bir haber geldiğinde onu ifşa etmeleridir. Bu da bir kaç yönden zarara sebep olmaktadır.

1 - Bu gibi haberleri yaymak, çok kere yalandan hâli (boş) kalmaz.

2 - Bu haberler, müslümanların zafer ve emniyetlerine dair ise, düşmanların tedarikine ve müslümanların kendilerini istilâ etmelerinden sakınmak için tedbir almalarına sebeb olur.

3 - Bu gibi ifşaat, müslümanların katil ve hezimete (bozguna) uğramaları gibi, korkuya dair haberlerden ise, bu takdirde de müslümanların telaşa düşmelerine, özellikle imanı zayıf olan kimselerin Efendimiz *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* in haberlerinin doğruluğu hakkında şüpheye kapılmalarına sebep olur.

Dolayısıyla harb esnasında, harb işleri ve askeriyeye ait işitilen haberleri müslümanların halk arasında yaymaları bir çok zararlara sebebiyet verebileceğinden, Mevlâ Tealâ bu ayet-i celilesinde bu gibi haberleri erbabına havale edip, bu hususta söz söylemekten kaçınmalarını kullarına tenbih etmiştir.

Alusî tefsirinde zikredildiğine göre, ayet-i celiledeki cinayetin (ifşaatta bulunma suçunun) sahipleri, İmam-ı Hasen ve ekseri müfessirlerden rivayete

göre, Müslümanların zayıflarıdır. Şöyle ki, Müslümanlardan bir seriyye gazaya çıktığında insanlar: **"Müslümanlar düşmanlarını şu şekilde yendi."** veya: **"Müslümanlar şöyle şöyle yenildi."** şeklinde bir takım haberler çıkarırlar, imanı zayıf olan müslümanlar da, Efendimiz *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* den böyle bir haber duymadan yayarlardı. Bu da hiç bir zaman zarardan ve fesattan hâli kalmazdı.

Bir rivayette de, bu zayıf müslümanlar Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* ve ululemr (idareciler) den düşmanlara galip olmak, emniyet ve güvence veya bir korku ve tehlikeyle alâkalı haberler duyduklarında, bu haberleri yayarlar, bu haberler de düşmanlara ulaşarak bu yayınlar büyük bir fesada dönüşürdü.

Diğer bir görüşte de, bu zayıf kalpli kimseler, münafıkların ağızlarından harbe gönderilen seriyyelerle alâkalı doğruluğu malûm olmayan tahmini bir takım haberler duyup gerçeğini araştırmadan bunu yayarlardı ki, bu da müminlerin başına bir vebal (günah) olarak dönerdi.

İbni Kesir tefsirinde zikredildiğine göre, Mevlâ Tealâ bu ayet-i celilesiyle, bir şeyin gerçeğini araştırmadan her duyduğunu söyleyen kimselerin bu işini inkâr etmiş (kötü saymış) tır. Nitekim:

٤٣٤ – عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ (رضى الله عنه) قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللهِ ﷺ: « كَفَىٰ بِالْمَرْءِ كَذِباً أَنْ يُحَدِّثَ بِكُلِّ مَا سَمِعَ »

434 - Ebu Hureyre *(Radıyallahu Anh)* dan rivayet edilen bir hadis-i şerifte Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* şöyle buyurdu: **"Bir kişiye her duyduğunu söylemesi, yalan olarak yeter."** *(Müslim, Mukaddime:3, 1/10, No.5, Ebu Davud, Edep:88, No.4992, 2/716)*

٤٣٥ – عَنْ مُغِيرَةَ (رضى الله عنه) قَالَ: سَمِعْتُ نَبِيَّ اللهِ ﷺ يَقُولُ: « إِنَّ اللهَ كَرِهَ لَكُمْ ثَلاَثاً قِيلَ وَقَالَ وَإِضَاعَةَ الْمَالِ وَكَثْرَةَ السُّؤَالِ »

435 -Muğiyre ibni Şu'be *(Radıyallahu Anh)* Peygamber *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* in şöyle buyurduğunu işittim dedi: **"Şüphesiz Allah sizin için üç şeyi çirkin gördü! Dedikodu, malı zayi ve israf etmek, çok sual sormak."** *(Buharî, Zekât:52, No.1407, 2/537)*

٤٣٦ – عَنْ أَبِي مَسْعُودٍ (رضى الله عنه) قَالَ: سَمِعْتُ رَسُولَ اللهِ ﷺ يَقُولُ: « بِئْسَ مَطِيَّةُ الرَّجُلِ زَعَمُوا »

436- Ebu Mes'ud *(Radıyallahu Anh)* dan rivayet edildiğine göre, Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)*: "(Filâncılar şöyle) **Zannettiler** (demesi), **kişinin ne kötü merkebidir."** *(Ebu Davud, Edep:72, No.4972, 2/712)*

İbnül Esîr *(Rahimehullah)*, **"En Nihâye fî garîbil Hadîsi vel Eser"** isimli eserinde bu hadis-i şerifi şöyle açıklamıştır: Bir adam bir memlekete gitmek iste-

diği zaman merkebine biner ve hacetine ulaşıncaya kadar yürür. İşte bu hadis-i şerifte Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* Efendimiz, bir konuşmacının, konuşmasının önünde gayesine ulaşmak için kullandığı "Filâncalar şöyle sandılar." ifadesini, bir hacete ulaşmak için aracı yapılan merkebe benzetmiştir.

Malûm olduğu üzere insanlar, "Sandılar" ifadesini, dayanağı olmayan senetsiz ve sepetsiz (sabit olmayan ve gerçeği belirlenmemiş olan), ancak kulaktan duyarak dilden dile nakledilen haberlerde kullanırlar ki, bu gibi haberleri yaymak Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* tarafından zemmedilmiştir. *(En Nihâye:2/303)*

٤٣٧ – عَنِ الْمُغِيرَةِ بْنِ شُعْبَةَ (رضى الله عنه) قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللهِ ﷺ: « مَنْ حَدَّثَ بِحَدِيثٍ وَهُوَ يَرَىٰ أَنَّهُ كَذِبٌ فَهُوَ أَحَدُ الْكَذَّابَيْنِ »

437 - Muğiyre ibni Şu'be *(Radıyallahu Anh)* dan rivayet edildiğine göre, Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* şöyle buyurdu: **"Her kim yalan olduğunu bile bile bir söz konuşursa, o da iki yalancıdan biridir."** *(Ahmed ibni Hanbel, Müsned:18237, 6/343)*

Bu ayet-i celilenin iniş sebebi hakkında Sahîhayn (Buhari ve Müslim) de şöyle zikredilmiştir:

٤٣٨ – عَنْ عُمَرَ بْنِ الْخَطَّابِ (رضى الله عنه) قَالَ: فَدَخَلْتُ عَلَىٰ رَسُولِ اللهِ ﷺ فَإِذَا هُوَ مُضْطَجِعٌ عَلَىٰ رِمَالِ حَصِيرٍ لَيْسَ بَيْنَهُ وَبَيْنَهُ فِرَاشٌ قَدْ أَثَّرَ الرِّمَالُ بِجَنْبِهِ مُتَّكِئًا عَلَىٰ وِسَادَةٍ مِنْ أَدَمٍ حَشْوُهَا لِيفٌ فَسَلَّمْتُ عَلَيْهِ ثُمَّ قُلْتُ وَأَنَا قَائِمٌ: يَا رَسُولَ اللهِ ، أَطَلَّقْتَ نِسَاءَكَ؟ فَرَفَعَ إِلَيَّ بَصَرَهُ فَقَالَ: « لاَ » فَقُلْتُ: اَللهُ أَكْبَرُ .

438 - Bir kere Ömer ibnil Hattab *(Radıyallahu Anh)* a, "Resulullah*(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* in ailelerini boşadığı" hakkında bir haber gelmesi üzerine hemen evinden çıkarak mescide girdiğinde insanların bu sözü söylediklerini duydu.

Bunun üzerine dayanamayarak Efendimiz *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* in huzuruna girmek için izin istedi. Hazreti Ömer *(Radıyallahu Anh)* şöyle devam ediyor: "Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* in yanına girdiğimde, baktım ki, Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* , kendisiyle arasında bir döşek olmadan, hasır örgüler üzerine yan yatmış, bedeninin yan tarafına örgüler iz yapmış, dolgusu hurma lifi olan deriden bir yastık üzerine yaslanmaktadır.

Kendisine selâm verdim ve ben ayakta dikilirken: "Ya Resulallah! hanımlarını boşadın mı?" diye sordum. Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* gözünü bana doğru yükselterek: **"Hayır!** (boşamadım)" buyurdu. O zaman ben sevincimden "Allahu Ekber!" dedim. Sonra, mescidin kapısına dikilerek en yüksek sesimle: "Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* ailelerini boşamadı." diye seslendim.

Onun üzerine: **"Onlara eminlik veya korku haberi geldiği zaman onu yayıverirler, halbuki onu peygambere ve onlardan emir sahiplerine** (idarecilere) **döndürmüş** (havale etmiş) **olsalardı, elbette içlerinden onu istinbat edenler** (zekâlarıyla o habere karşı alınacak tedbiri çıkarabilenler) **onu bilirlerdi."** mealindeki bu ayet-i kerime indi.

İşte Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* in ailelerini boşadığı hakkında çıkan bu yaygarayı ben istinbat ettim. Yani bu hususu Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* e sorarak cevabını öğrendim ve fitneyi bastırdım. *(Buharî, Nikâh 83, No.4895'den, 5/1992, Müslim, Talâk:5, No.1479'dan, 2/1106)*

Fahrurrazî ve Hâzin tefsirlerinde zikredildiğine göre, ayet-i celilede geçen **ululemr**'den maksadın ne olduğu hakkında iki görüş vardır:

1 - İlim ve re'y (akıl, fikir ve görüş) sahibi olan ulemadır ki, Sahabe-i Kiram zamanında bunlar Ebu Bekr, Ömer, Osman, Ali *(Radıyallahu Anhum)* gibi büyük sahabelerdir. Sahabe-i Kiram'dan sonra da idare işiyle görevli olanlardır.

2 - Seriyye (harbe gönderilen müfreze) emirleridir ki, bu kişiler harp işlerinin künhüne (özüne) vakıf olduklarından, müslümanların hâline uygun olanı ve ifşası caiz olup olmayanı bilir ve zekâları, dirayet ve tecrübeleriyle yayılan bir haberin müslümanlar için hayır olan tarafını istinbat ve ictihad ederler (çıkarırlar) ve o işi salâha dökerek (düzelterek) lâyık olduğu şekilde yayarlardı.

Hulâsa bu ayet-i celilenin manası: "Emniyet veya korkuyla alâkalı bir haberi ifşa edenler (yayanlar) bu haberi işittiklerinde halk arasında yaymaktansa, Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* e veya işin erbabı olan re'y ve tedbir sahiplerine götürmüş olsalardı, onlar bu haberin hakikatini bilerek yayılmasının doğru olup olmayacağını söylerlerdi." demektir.

Ulul Emr hakkındaki iki görüşten ikinci görüşün sahipleri: "İnsanlar üzerinde emir ve komuta yetkisi olanlar, ancak emir (komutan) lardır, Ulemanın ise böyle bir yetkisi yoktur." diyerek, ikinci görüşü birinciye tercih etmişlerse de, buna şöyle cevap verilmiştir:

Âlimler, Allah-u Tealâ'nın emir ve yasaklarını en iyi şekilde bildiklerinden başkalarının da onların sözünü kabul etmeleri vacip olduğu için, bu yönden ulul emr ismini almaları uzak olmaz. Ayrıca:

« وَمَا كَانَ الْمُؤْمِنُونَ لِيَنْفِرُوا كَافَّةً فَلَوْلَا نَفَرَ مِنْ كُلِّ فِرْقَةٍ مِنْهُمْ طَائِفَةٌ لِيَتَفَقَّهُوا فِي الدِّينِ وَلِيُنْذِرُوا قَوْمَهُمْ إِذَا رَجَعُوا إِلَيْهِمْ لَعَلَّهُمْ يَحْذَرُونَ (١٢٢) »

"Müminlerin hepsinin toptan (sefere ve gazaya) **çıkmaları** (doğru) **olmadı. Onlardan her topluluktan bir grup, dinde** (dînî ilimlerde) **geniş bilgi elde etmek ve kavimlerini,** (savaştan) **döndüklerinde** (Allahın azabıyla) **korkutmak için, geride kalmalıdır. Olur ki dikkatli olurlar."** *(Tövbe Suresi: 122)*

Ayet-i kerimesi de, âlimlerin korkutmasıyla diğerlerinin sakınmasını vacip kılmış, korkutulanlara da ulemanın sözünü kabul etmelerini vacip kılmıştır ki, bu itibarla da ulemaya "Ulul emr" ismi kullanılabilir.

Üstadımız Hacı Ali Haydar Efendi *(Kuddise Sırruhu)* da Kur'an-ı Keriminin kenarında, İbn-i Abidîn *(Rahimehullah)* 'dan naklen Aynî *(Rahimehullah)* ın, "Kenz" şerhinde, ayet-i celilede geçen "Ulul Emr" den muradın, en doğru söze göre âlimler olduğu görüşünü zikrettiğini yazmıştır.

İ S T İ N B A T : Asıl lugatında istihraç (çıkartmak) demektir ki, aslı, kazılan kuyudan ilk çıkan suyun ismi olan (نبط) dan alınmıştır. Bir fakîh (fıkıh alimin) in kendi ictihat ve anlayışıyla, üstün zekâ, safi zihin, fetanet ve tedebbürü (ince düşünmesi) ile ayet ve hadislerden hüküm çıkartması, işin zorluğu ve güçlüğü bakımından kuyudan su çıkartmaya benzetilerek, **İstinbat** diye isimlendirilmiştir.

Ayet-i celilede geçen: **"Onlardan istinbat edenler"** kavl-i şerifindeki zamirin mercii hakkında iki görüş vardır.

1 - Bu zamir, ifşaat yapan münafıklara aittir. Münafıklar, iman izhar ettikleri (açıkladıkları) için zahir (görünüş) de müminlerden sayıldıklarından Allah-u Tealâ Hazretleri: (يَسْتَنْبِطُونَهُ مِنْهُمْ) **"Onlardan istinbat edenler"** buyurmuş, nitekim geride de: (وَإِلَىٰ اُولِى الْاَمْرِ مِنْهُمْ) **"İçlerinden ulul emr'e"** ifadesini kullanmıştır.

2 - Bu zamir Ulul emr'e aittir, çünkü Ulul Emr iki kısım olup bir kısmı, istinbat gücüne sahip olmakla beraber, bir kısmı değildir. Dolayısıyla: (مِنْهُمْ) **"onlardan"** kavl-i şerifi, "Ulul emrin hepsi olmasa da içlerinden gizli meseleleri çıkartma gücüne sahip olanlar bilirdi." demektir.

Bu ayet-i celile, kıyasın, edille-i şer'iye'den (şeriatın dört delilinden) biri olduğuna delâlet etmektedir. Çünkü ayet-i celilede geçen **"İstinbat"** ulul emr'in sıfatıdır. Allah-u Tealâ emniyet veya korku hakkında kendine haber gelen kimselere bu haberin gerçeğini anlamak için, istinbat sahibi ulul emr'e müracaat etmelerini emretmiştir.

Ulul emr'e müracaat edilen vakıaların bilinmesi için açık bir nas (ayet, hadis gibi bir delil) bulunduğu vakitte, ictihat ve istinbat gerekmez. Hakkında nas olmayan hadiselerin istinbata havale edilmesi ise, ictihada baş vurulması demektir ki, zaten ictihat kıyastan ayrı bir şey değildir.

Şu hâlde ilim iki kısım olup, birincisi kitap ve sünnetin açık deliliyle sabit ikincisi nassın delâlet ve işaretinden kıyasla yola çıkılarak, ictihat ve istinbat'a müstenit (dayanmakta) dır.

İmam-ı Fahrurrazî *(Rahimehullah)* sözlerine şöyle devam etmiştir: Bu ayet-i celile dört şeye delâlet etmektedir.

1 - Ortaya çıkan hadiselerin hükümlerinden, nas ile bilinemeyip, istinbat ile bilinenlerin bulunduğu,

2 - İstinbatın huccet-i şer'iye (şeriatın bir delili) olduğu,

3 - Avam (ilmi olmayan sıradan insanlar) ın, furuatta (itikatta olmasa da amele dair olan fıkıh hükümlerinde) ulemayı taklitlerinin vacip oluşu.

Çünkü Mevlâ Tealâ bu ayet-i celilesinde, hadiselerin hükümlerine vakıf olmayanların ehl-i istinbat'a baş vurmalarının gereğini beyan etmiştir.,

4 - Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* in de istinbatla görevli olduğu, zira Mevlâ Tealâ, avamın vazifesinin, meseleleri Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* e ve ulul emr'e havale etmek olduğunu açıkladıktan sonra: "Hükümleri istinbat etmek şanından olan kimseler, o hadiselerin hükümlerini bilir ve istinbat ederlerdi." buyurmuş, Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* i de erbab-ı İstinbattan istisna etmemiş (İstinbat ehlinden ayırmamış) tır.

Tefsiri Kebir'de zikredildiğine göre, Bu ayet-i celile harplerle alâkalı meseleleri içine aldığı gibi, diğer şer'î vakaların hepsine de şâmildir. Zira kulların mükellef tutulduğu her konuda emniyet ve korku hâlleri mevcut olduğundan, ayet-i celilede İstinbat ve İctihadı, harp işlerine tahsis eden bir ifade yoktur.

Gerçi bu ayet-i celile harp hükümleri hakkında istinbatın delil olduğunu açıklamaktaysa da, bu hususta kıyasın huccet olduğu sabit olunca, diğer hususlarda da şer'î kıyasa yapışmanın caiz olması gerekir. Zira aralarında fark olduğunu söyleyen yoktur.

Nitekim: "Alış veriş babında kıyas huccettir velâkin nikâh mevzuunda delil olmaz." diyenin sözüne iltifat edilmeyeceği gibi, "Harp hususunda kıyas huccetse de diğer konularda delil olmaz." diyenin sözüne de itibar edilmez.

Burada: "İstinbat ancak ilim hasıl olduğu zaman (kat'î bir bilgi bulunduğunda) caiz olur. Şer'î kıyas ise zan ifade etmekte olup kesin bir bilgi vermez." şeklinde yöneltilecek bir soruya, cevaben denir ki:

"Şer'î kıyas haddizatında kesin bir ilim ifade eder, çünkü kıyasın huccet olduğu sabit olduktan sonra, biz, Allah-u Tealâ'nın bir meseledeki hükmünün hangi sebebe dayandığını bildiğimizde o meseleye benzeyen diğer bir konuda da aynı sebebin mevcut olduğunu zann-ı galip (kuvvetli bir ihtimal) ile anlarsak, işte o zaman Allah-u Tealâ'nın bu mesele hakkındaki hükmünün, benzeri olduğu diğer mevzudaki hükmüne eşit olduğunu zannederiz.

İşte bu zan hasıl olduğunda, bu zanna göre amel etmekle mükellef olduğumuzu kat'iyen biliriz. Velhasıl kıyasta hüküm elde etme yolunda bir zan söz konusuysa da, hükmün kendisi kesindir. Bu, Allah-u Tealâ'nın "Kulum! Her hangi bir hususta senin zannına, bir hükmün sebebinin şu olduğu galip gelirse, bil ki ona benzeyen filân vakada da hükmüm aynıdır." buyurması demektir.

Dolayısıyla kıyasta zan hasıl olduğu vakit, hükmün sübutu katileşir. Meselâ: Şarabın haram oluşuyla alâkalı hükmün, iskâr (sarhoş etme) sebebine dayandığını zann-ı galiple bildiğimizde, bu sarhoş etme vasfının bulunduğu rakı, bira, eroin ve esrar gibi maddelerin de haram olduğuna dair bir fikre sahip oluruz. İşte bu düşünce gerçekleştiğinde bununla amel etmekle mükellef olduğumuz için bütün sarhoş edici maddelerin haram olma hükmü kesinlik kazanmış olur.

Ayet-i celilede geçen: (وَلَوْلاَ فَضْلُ اللهِ عَلَيْكُمْ وَرَحْمَتُهُ لاَتَّبَعْتُمُ الشَّيْطَانَ اِلاَّ قَلِيلاً) **"Allahın sizin üzerinizde fazl-u rahmeti olmasaydı, pek azınız müstesna hepiniz şeytana tâbi olur** (uyar) **dınız."** kavl-i şerifindeki istisna edilen azınlıktan kimlerin kastedildiği ve istisnanın hangi söze raci olduğu hakkında müfessirler üç görüş üzere ihtilâf etmişlerdir.

1 - İbni Abbas *(Radıyallahu Anhuma)* nın buyurduğuna göre, bu istisna: (اَذَاعُوا) **"ifşa ederler."** kavl-i şerifine racidir ki, buna göre ayet-i celilenin manası "Onlara (o münafıklara) emniyet veya korku ile alâkalı bir haber geldiğinde pek azı müstesna bunu ifşâ ederler." demek olur ki, böylece Mevlâ Tealâ münafıkların bazısını:

« ... بَيَّتَ طَآئِفَةٌ مِنْهُمْ غَيْرَ الَّذِى تَقُولُ ... (٨١) »

"Onlardan bir taife sana verdikleri sözün gayrını geceleyin kurarlar." *(Nisa Suresi:81'den)* kavl-i şerifinde, söz bozmaktan ihraç ettiği gibi burada da ifşâ-atta bulunmaktan ayırmıştır, yani münafıkların ekserisi bu işleri yapmaktaysa da, içlerinden pek azı, bu kötülüklerin dışında kalır demektir.

İmam-ı Ferra, Müberrid ve İbni Cerîr-i Taberî *(Rahimehumullah)* bu görüşü tercih etmişlerdir.

2 - Ayet-i celiledeki istisna: **"Onlardan istinbat edenler, onu bilirdi."** kavl-i şerifine racidir. Buna göre mana: **"İçlerinden pek azı müstesna, istinbat edenler, o hükmün gerçeğini bilirdi."** demek olur ki, Ulul emir'den pek azının da kendilerine ulaşan haberin gerçeğini anlayamamaları mümkün olur, demektir. Bu mana imam-ı Hasen ve Katade'nin görüşleri olup, ibni Kuteybe *(Rahimehumullah)* da bu görüşü tercih etmiştir. Bu iki manaya göre ayet-i celilede takdim ve tehir vardır.

3 - İstisna, "Şeytana ittiba" a aittir ki, istisnanın kendisine bitişik olan cümleye döndürülmesi, kendinden uzak olana sarfedilmesinden daha uygun olduğu için bu mana, İmam-ı Dahhak ve İmam-ı Zeccac *(Rahimehumallah)* tarafından tercih görmüştür. Buna göre mana: **"Allahın sizin üzerinizde fazl-u rahmeti olmasaydı, çok azınız müstesna hepiniz şeytana uyardınız."** demek olur.

Ancak Kurtubî tefsirinde de zikredildiğine göre, İmam-ı Mehdüvî ve diğer bir takım âlimler "Allah-u Tealâ'nın fazl-u rahmeti olmasaydı bütün insanlar şeytana uyardı." diyerek bu manayı uygun görmemişlerse de, İmam-ı Fahrurrazi bu hususa şöyle bir açıklık getirmiştir:

Ayet-i celilede geçen "Allah-u Tealâ'nın Fazl-u Rahmeti" nden maksat: Umumi kabul edildiği takdirde bu mananın uygun düşmeyeceği aşikârdır. Dolayısıyla Ayet-i celiledeki "Fazl-u Rahmet" in hususi bir şeyle tefsir edilmesi gerekir. Bu da, iki şekilde mümkün olur.

1 - Müfessirlerden bir cemaatın görüşüne göre, ayet-i celilede geçen fazl-u rahmetten maksat, Kur'an-ı kerimin inzali (indirilişi) ve Muhammed *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* in bi'seti (gönderilişi) dir ki, buna göre mana:

"Allah-u Tealâ Muhammed *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* **i gönderip, ona Kur-an-ı kerimi indirerek, size acımış ve iyilikte bulunmuş olmasaydı, içinizden pek azınızın dışında hepiniz şeytana uyarak Allaha küfrederdiniz."** demek olur ki, bu mana Efendimiz *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* in gönderilmemesi ve Kur'an-ı Kerimin indirilmemesi takdirinde de şeytana uymayan ve Allah-u Tealâ'ya küfretmeyen çok az kimselerin bulunabileceğini ifade etmektedir.

Nitekim, Efendimiz *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* in meb'asi (gönderilmesi) nden evvel, Zeyd ibni Amr ibni Nüfeyl, Kuss ibni Sâide ve Vereka ibni Nevfel gibi, Allah-u Tealâ'ya inanarak hidayete erişmiş çok az kimseler vardı.

2 - Ebu Müslim *(Rahimehullah)* hazretleri: Buradaki fazl-u rahmet'ten maksadın, Allah-u Tealâ'nın nusret ve mauneti (yardımı) olduğunu söylemiştir ki, münafıklar, müslümanların ganimet elde ettikleri bir muharebede bulunamadıklarında:

« ... يَا لَيْتَنِي كُنْتُ مَعَهُمْ فَأَفُوزَ فَوْزاً عَظِيماً (٧٣) »

"Keşke ben de onlarla beraber olaydım da, büyük bir kurtuluşa ereydim." *(Nisa Suresi:73'den)* sözlerindeki kurtuluşla, bu yardımı kastetmişlerdir.

Buna göre mana: Allah-u Tealâ'nın size peş peşe, nusret ve zafer ihsan etmesi olmasaydı, elbette siz, şeytanın sizi korkaklığa, dini terk ederek dalâlete meyletmeye dair verdiği vesveselere uyardınız.

Ancak içinizden keskin görüş ve halis niyet sahibi olan faziletli müminler, bir dinin hak olmasının, dünyada devlet sahibi olmasına, batıl oluşunun da ehlinin bozguna uğramasına bağlı olmadığını, bilakis bir dinin hak veya batıl olmasının delillerle anlaşılabileceğini bildiklerinden şeytanın bu vesveselerine kapılmazlardı." demektir. Bu mana, gerçekten tefsirlerin en doğrusu ve hakikata kavuşma bakımından en yakınıdır.

Nitekim bizler, günümüzde müslümanların bir çoğunun, kâfirlerin manevi değerler açısından, ahlâk, namus, nesep (soy) ve sıhhat gibi bir çok konularda son derece geri kalmalarına rağmen fen ve teknik sahasındaki bir takım ilerlemelerine aldanarak dinlerini terkettiklerini görmekteyiz.

Halbuki onların bu ilerlemeleri dinlerinin hak olduğunu ifade etmez, zira bir dinin hak olması onun delillerle ispat edilmesine bağlıdır. Nitekim İslâmın hak olduğu hakkında bir çok deliller bulunduğundan bu gün dünya üzerinde huccet bakımından islâma galip gelecek bir din yoktur. Bu itibarla Mevlâ Tealâ:

« هُوَ الَّذِي أَرْسَلَ رَسُولَهُ بِالْهُدَىٰ وَدِينِ الْحَقِّ لِيُظْهِرَهُ عَلَى الدِّينِ كُلِّهِ وَلَوْ كَرِهَ الْمُشْرِكُونَ (٩) »

"Müşrikler istemeseler de, dinini bütün dinlere üstün kılmak için, peygamberini hidayet ve hak bir din ile gönderen odur." *(Saf Suresi:9)* kavl-i şerifinde vaadettiği, islâmın bütün dinlere dünya çapındaki hakimiyetini, Mehdi *(Aleyhisselâm)* zuhur edip, İsa *(Aleyhisselâm)* ın ona yardım için gökten inmesi ile gerçekleştireceği gibi, bu gün de ilmi deliller yönünden sağlamıştır.

Zira bu gün dünya üzerinde, islâm âlimlerine karşı kendi dinlerinin hak olduğunu delillerle ortaya koyacak hiç bir din âlimi yoktur. Fakat cahil insanlar bu hakikati bilmediklerinden kâfirlerin zahiri bir takım ilerlemelerine aldanarak onların dininin hak olduğunu zannetmektedirler.

Gerçekte Allah-u Tealâ Hazretleri, kâfirleri ahiret nimetlerinden büsbütün mahrum edeceği için, dünyada onlara bir takım imkânlar sağlamış, fakat müminleri düşündüğünden onları her bakımdan çok ilerletmemiştir. Nitekim:

« وَلَوْلاَ اَنْ يَكُونَ النَّاسُ اُمَّةً وَاحِدَةً لَجَعَلْنَا لِمَنْ يَكْفُرُ بِالرَّحْمٰنِ لِبُيُوتِهِمْ سُقُفاً مِنْ فِضَّةٍ وَمَعَارِجَ عَلَيْهَا يَظْهَرُونَ (٣٣) وَلِبُيُوتِهِمْ اَبْوَاباً وَسُرُراً عَلَيْهَا يَتَّكِؤُنَ (٣٤) وَزُخْرُفاً وَاِنْ كُلُّ ذٰلِكَ لَمَّا مَتَاعُ الْحَيٰوةِ الدُّنْيَا وَالْاٰخِرَةُ عِنْدَ رَبِّكَ لِلْمُتَّقِينَ (٣٥) »

"Eğer (bütün) **insanların** (küfre imrenerek inkârcı) **bir tek ümmet olması** (sakıncası) **bulunmasaydı, elbette rahmanı inkâr edenlerin evlerinin tavanlarını ve çıkacakları merdivenleri gümüşten yapardık. Evlerinin kapılarını ve üzerine yaslanacak koltukları da** (hep gümüşten yapardık).

Ve (onları) **altın ziynetler** (e boğardık) **bunların hepsi dünya hayatının geçici metaından başka bir şey değildir. Ahiret** (saadeti) **ise, rabbinin indinde** (ancak küfür ve günahlardan) **sakınanlara mahsustur."** *(Zuhruf Suresi:33-35)* ayet-i celilelerinde Mevlâ Tealâ Hazretleri, bu gerçeği ortaya koymuştur.

Ayet-i celilelerden anlaşıldığı üzere, Mevlâ Tealâ kâfirlere dünyada daha bir çok nimetler vermek istemişse de, müslümanların onların bu hâline imrenerek kâfir olacaklarını bildiğinden, kâfirleri bir çok nimetlerden mahrum etmiştir.

Bu gün müslümanların çoğu kâfirlerin bu kadarcık nimetlerine aldanarak, küfre imrendiklerine göre, ayet-i celilelerde beyan edilen bir zenginliğe sahip olmaları durumunda, müslümanların tamamen onlara uyacakları gerçeği aşikârdır. Bununla beraber Mevlâ Tealâ Hazretleri ayet-i celilelerin sonunda "Onlara verilen bütün nimetlerin geçici olup, inananlara verilecek ahiret nimetlerinin çok daha hayırlı ve sonsuz olduğunu." açıklayarak müslümanları, kâfirlerin ellerindeki geçici nimetlere aldanmaktan sakındırmıştır.

Velhasıl, müslümanlar dünyada her bakımdan fakir, hakir, yoksul ve kâfirlerle giriştikleri her harpte mağlup olsalar da, dinlerinin doğruluğu delillerle sabit olup, kâfirlerin din namına uydurduklarının batıl olduğu meydandayken onlara özenmeleri asla uygun değildir.

Üstelik Mevlâ Tealâ Hazretleri mümin kullarının imanını muhafaza etmeğe kolaylık olsun için, onları iman ve amel-i salih'e sarılıp, habibine uymaları şartıyla kâfirlerle giriştikleri her harpte galip çıkarmış ve asr-ı saadet'ten beri islâm milletini her yönden aziz etmiştir.

Uhud muharebesindeki hezimet (bozgun), Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* in emrinin kırılması sebebiyle olduğu gibi bu güne kadar yaşanan sayılı bir kaç hezimet de, müslümanların dinlerindeki gevşek tutumları yüzündendir. Yoksa, Allah-u Tealâ mümin kullarına bahşettiği dünyevî devlet ve nimetleri de, onlar bozulmadıkça ellerinden almayacağını:

« ... اِنَّ اللّٰهَ لاَ يُغَيِّرُ مَا بِقَوْمٍ حَتّٰى يُغَيِّرُوا مَا بِاَنْفُسِهِمْ ... (١١) »

"Bir millet kendilerindeki (güzel hâlleri) **ni değiştirinceye kadar şüphesiz ki Allah** (-u Tealâ), **onlarda bulunan** (güzel nimetler) **i değiştirmez** (ellerinden almaz)." *(Ra'd Suresi:11'den)* kavl-i şerifiyle açıklamıştır.

Ruhul Beyan tefsirinde zikredildiğine göre, Şeyh Necmüddin-i Kübrâ *(Kuddise Sırruhu)* hazretleri "Tevilât" isimli eserinde buyurmuştur ki: Ayet-i celilede şeytana uymaktan istisna edilen pek azdan maksat, hazreti Sıddık *(Radıyallahu Anh)* olabilir, zira o, Efendimiz *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* e peygamberlik verilmeden evvel de, hak yolu aramakta ona eşlik ederdi.

Nitekim Aişe *(Radıyallahu Anha)* validemiz buyurmuştur ki:

٤٣٧ – « لَمْ اَعْقِلْ اَبَوَىَّ اِلاَّ وَهُمَا يَدِينَانِ الدِّينَ وَلَمْ يَمُرَّ عَلَيْنَا يَوْمٌ اِلاَّ يَأْتِينَا فِيهِ رَسُولُ اللّٰهِ ﷺ طَرَفَيِ النَّهَارِ بُكْرَةً وَعَشِيَّةً »

437 - **"Ben bildim bileli babam ve annem hak dini tatbik ederlerdi ve bizim üzerimize bir gün geçmezdi ki, Resulullah** *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* **o gün sabah akşam bizim yanımıza gelmesin."** *(Buharî, Mesacid:52, 1/181,No.464, 2031, 2175, 3692, 5729,)*

Efendimiz *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* in şöyle buyurduğu rivayet edilmiştir:

٤٣٨ – كُنْتُ وَاَبُو بَكْرٍ كَفَرَسَيْ رِهَانٍ سَبَقْتُهُ فَتَبِعَنِي وَلَوْ سَبَقَنِي لَتَبِعْتُهُ »

438 - **"Ben ve Ebu Bekr** (fazilette) **iki yarış atı gibiydik. ben onu geçtim, o bana uydu. O beni geçseydi ben ona uyardım."** *(Ruhul Beyan:2/247)*

Gerçekte Allah-u Tealâ'nın fazl-u rahmeti, Efendimiz *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* in kendisidir, çünkü onun varlığı ve gönderilmesi olmasaydı, elbette insanlar dalâlet (sapıklık) sahrasında hayret içinde bocalayacaklardı. Nitekim Mevlâ Tealâ, habibinin, kulları üzerinde ilâhî bir fazl-u kerem olduğunu beyan etmek üzere:

« هُوَ الَّذِي بَعَثَ فِي الْاُمِّيِّنَ رَسُولاً مِنْهُمْ يَتْلُوا عَلَيْهِمْ اٰيَاتِهِ وَيُزَكِّيهِمْ وَيُعَلِّمُهُمُ الْكِتَابَ وَالْحِكْمَةَ وَاِنْ كَانُوا مِنْ قَبْلُ لَفِي ضَلاَلٍ مُبِينٍ (٢) وَاٰخَرِينَ مِنْهُمْ لَمَّا يَلْحَقُوا بِهِمْ وَهُوَ الْعَزِيزُ الْحَكِيمُ (٣) ذٰلِكَ فَضْلُ اللّٰهِ يُؤْتِيهِ مَنْ يَشَآءُ وَاللّٰهُ ذُو الْفَضْلِ الْعَظِيمِ (٤) »

"O (Allah-u Tealâ), **ümmî** (okuma yazma bilmeyen) **ler arasında, kendilerine ayetlerini okuyan, onları temizleyen, onlara kitabı ve hikmeti öğreten bir peygamber gönderendir. Halbuki onlar önceden** (o peygamber kendilerine gönderilmeden) **elbette apaçık bir sapıklık içindeydiler.**

(Bu peygamber), **Onlardan, henüz kendilerine katılmamış bulunan diğerlerine de** (onu öğretir). **O** (Allah-u Tealâ) **azizdir, Hakimdir. İşte bu** (peygamber) **Allah** (-u Tealân) **ın fazlıdır ki onu dilediğine verir ve Allah büyük fazıl sahibidir."** *(Cuma Suresi:2-4)* buyurmuştur.

Mevlâ Tealâ, habibinin rahmet oluşunu beyan hususunda da:

« وَمَا أَرْسَلْنَاكَ إِلَّا رَحْمَةً لِلْعَالَمِينَ (١٠٧) »

(Habibim!) **Biz seni, ancak âlemlere rahmet olarak gönderdik."** *(Enbiya Suresi:107)* buyurmaktadır.

İnsanlar, şeytana uyarak cehennem çukurunun ağzında dolaşırken, Allah-u Tealâ'nın fazl-u rahmeti olan efendimiz *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* gelerek onları o çukurdan kurtarmıştır. Bu hususta da Mevlâ Tealâ:

« ... وَكُنْتُمْ عَلَىٰ شَفَا حُفْرَةٍ مِنَ النَّارِ فَأَنْقَذَكُمْ مِنْهَا ... (١٠٣) »

"Ve siz, bir ateş çukurunun kenarındayken, oradan da sizi O (Allah-u Tealâ, habibi vasıtasıyla) **kurtarmıştı."** *(Ali İmran Suresi:103'den)* buyurmaktadır.

"Zühretürriyaz" kitabında zikredildiğine göre, Hukema (hikmet sahibi âlimler) den bazısı buyurmuştur ki: Allah-u Tealâ Hazretleri Muhammed *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* i yaratmak istediğinde başını bereketten, gözlerini hayadan, kulaklarını ibretten, lisanını zikir'den, dudaklarını tesbih'ten, yüzünü rıza'dan, göğsünü ihlas'tan, kalbini rahmet'ten, gönlünü şefkat (acımak) tan, avuçlarını sehavet (cömertlik) ten, tüylerini cennet nebatı (bitkisi) ndan, tükürüğünü cennet balından halketmiştir.

Allah-u Tealâ bu sıfatlarla habibini kemale erdirince onu bu ümmete yollayarak: **"Bu zat benim size hediyemdir, hediyemin kıymetini bilin ve ona tazim edin."** buyurmuştur.

Aziz Mahmud-u Hüdâî *(Kuddise Sırruhu)* hazretlerinin, Üftade Efendi *(Kuddise Sırruhu)* hazretlerinden naklen,**"Vâkıât-ı Mahmûdiyye"** isimli eserinde zikrettiğine göre, İsa *(Aleyhisselâm)* ın cism-i şerifi semaya kaldırıldığı hâlde, Efendimiz *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* in cesed-i şerifinin dünyadan ayrılmaması, bu cesetler âlemi olan dünyanın ıslâhı ve intizamı (düzenini muhafaza) içindir. Çünkü Efendimiz *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* Mevlâ Tealâ'nın zatının mazharı (nurunun parladığı mahal) olduğundan âlemlerin nizam ve intizamı onun kıymetli varlığıyladır.

Bu ayet-i celilede, sırrı ifşâ etmekten nehiy (yasaklama) vardır. Udeba (edebiyatla meşgul olan kimseler) den bazısına "Sırrı muhafazan nasıldır?" diye sorulduğunda "Ben onun kabriyim." diye cevap vermiştir.

Bundan dolayı:

« صُدُورُ الْاَبْرَارِ قُبُورُ الْاَسْرَارِ »

"Ebrar (iyi kullar) **ın göğüsleri, esrar** (sırlar) **ın kabirleridir."** buyurulmuştur. Şair ne güzel söylemiştir:

« كُلُّ عِلْمٍ لَيْسَ فِى الْقِرْطَاسِ ضَاعَ كُلُّ سِرٍّ جَاوَزَ الْاِثْنَيْنِ شَاعَ »

"Kağıtta olmayan her ilim zayi olmuştur.
İki kişiyi geçen her sır da şâyi' olmuş (yayılmış) **tır."**

Bu ayet-i celilede ayrıca, sülûk erbabına (manevi yolda ilerleyerek Mevlâ Tealâ'ya kavuşmak isteyenlere) de işaret vardır. Şöyle ki: "Onlara Mevlâ Tealâ ile ünsiyetten veya Hak Tealâ'nın heybetinden yahut huzur (Mevlâ ile beraber olmak) veya gaybet (geçkinlik) den bir kapı açılarak Mevlâ Tealâ'nın cemal veya celâl sıfatlarının eserleri zahir olsa, hemen onu yabancılara anlatırlar.

Halbuki bu gibi müşkillerinin halli (zorluklarının çözümü) hususunda Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* Efendimizin sünnetlerine, ulul emr'in siretlerine (Mevlâ'ya ulaşmış meşayıhın gidişatına), kendi işlerinin velileri olan şeyhlerine baş vursalardı, elbette içlerinden istinbat eden (eşyanın hakikatlerini keşfeden) ler onların başına gelen hâlin iç yüzünü bilerek kendilerini irşad ederlerdi.

Çünkü Meşayıh, beşeriyet evsafının denizlerine dalarak, ilim sadeflerinden hakikat ve marifet ilimlerini çıkartanlardır.

GÜNAHLARDAN TEMİZLENMENİN VE İMANI SEVGİLİ GÖRÜP KÜFRÜ VE İSYANI ÇİRKİN GÖRMENİN ALLH-U TEALÂ'NIN FAZLU NiMETİ OLDUGUNU BEYAN EDEN AYETİ KERİMELER:

« ... وَلَوْلَا فَضْلُ اللّٰهِ عَلَيْكُمْ وَرَحْمَتُهُ مَا زَكٰى مِنْكُمْ مِنْ اَحَدٍ اَبَدًا وَلٰكِنَّ اللّٰهَ يُزَكِّى مَنْ يَشَآءُ وَاللّٰهُ سَمِيعٌ عَلِيمٌ (٢١) »

"Eğer üstünüzde Allah (-u Tealân) **ın lütuf ve merhameti olmasaydı içinizden hiç bir kimse ebedi temizliğe çıkamazdı. Fakat Allah dilediğini tertemiz eder ve Allah hakkıyla işiten, ziyadesiyle bilendir."** *(Nur Suresi:21'den)*

« وَاعْلَمُوا اَنَّ فِيكُمْ رَسُولَ اللّٰهِ لَوْ يُطِيعُكُمْ فِى كَثِيرٍ مِنَ الْاَمْرِ لَعَنِتُّمْ وَلٰكِنَّ اللّٰهَ حَبَّبَ اِلَيْكُمُ الْاِيمَانَ وَزَيَّنَهُ فِى قُلُوبِكُمْ وَكَرَّهَ اِلَيْكُمُ الْكُفْرَ وَالْفُسُوقَ وَالْعِصْيَانَ اُولٰٓئِكَ هُمُ الرَّاشِدُونَ (٧) فَضْلًا مِنَ اللّٰهِ وَنِعْمَةً وَاللّٰهُ عَلِيمٌ حَكِيمٌ (٨) »

"Ve bilin ki, içinizde Allahın elçisi vardır. Şayet O, bir çok iş (ler) **de size uysaydı, elbette sıkıntıya düşerdiniz. Fakat Allah size imanı sevdirdi ve onu kalplerinizde süsledi. Küfrü, fasıklığı ve isyanı size çirkin gösterdi. İşte rüşte eren** (dosdoğru yola kavuşan) **lar ancak bunlardır.**

(Size imanı sevdirip, küfrü, fasıklığı ve isyanı çirkin göstermesi sırf) **Allah'tan bir fazl** (-u kerem) **ve nimettir. Ve Allah hakkıyla bilendir, ziyade hikmet sahibidir."** *(Hucurât Suresi: 7-8)*

EFENDİMİZ *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* İN BİLE BU YOLDA MEVLÂ TEALÂNIN MUHAFAZASIYLA SEBAT EDEBİLDİĞİNİ BEYAN EDEN BİR AYETİ KERİME:

« وَلَوْلاَ اَنْ ثَبَّتْنَاكَ لَقَدْ كِدْتَ تَرْكَنُ اِلَيْهِمْ شَيْئاً قَلِيلاً (٧٤) »

"Eğer seni çok sebatkâr kılmasaydık, andolsun ki, neredeyse sen onlara (belki) **biraz meyledecektin."** *(İsra Suresi:74)*

ALLAH VE RESULÜNE İTAATTAN SONRA ULUL EMR'E İTAATI EMREDEN DİĞER BİR AYETİ KERİME:

« يَا اَيُّهَا الَّذِينَ اٰمَنُوا اَطِيعُوا اللّٰهَ وَاَطِيعُوا الرَّسُولَ وَاُولِى الْاَمْرِ مِنْكُمْ فَاِنْ تَنَازَعْتُمْ فِى شَىْءٍ فَرُدُّوهُ اِلَى اللّٰهِ وَالرَّسُولِ اِنْ كُنْتُمْ تُؤْمِنُونَ بِاللّٰهِ وَالْيَوْمِ الْاٰخِرِ ذٰلِكَ خَيْرٌ وَاَحْسَنُ تَاْوِيلاً (٥٩) »

Ey iman edenler! Allah (-u Tealây) **a itaat edin, peygambere ve sizden olan** (sizin gibi müslüman olup, adalet ve hakkaniyete, şeriat ve sünnete riayet eden) **ulul emr'e** (emir sahiplerine, idarecilere) **de itaat edin.**

Eğer bir şey hakkında münazaa eder (çekişip anlaşmazlığa düşer) **seniz, -Allah'a ve peygambere** (gerçekten) **inanıyorsanız,- onu Allaha ve peygambere döndürün** (o hususta Kur'an-ı kerime ve sünnet-i seniyye'ye baş vurun), **işte bu, hem hayırlı, hem de netice bakımından daha güzeldir.** *(Nisa Suresi:59)*

Mevlâ Tealâ, bundan evvelki ayet-i celilelerinde cihadı emredip, son derece teşvik ettikten sonra, münafıkların cihada rağbetsizliklerini ve müminleri cihattan geri bırakma gayretlerini açıklamasını müteakip tekrar cihadı emretmek üzere şöyle buyuruyor:

فَقَاتِلْ فِى سَبِيلِ اللّٰهِ لاَ تُكَلَّفُ اِلاَّ نَفْسَكَ وَحَرِّضِ الْمُؤْمِنِينَ عَسَى اللّٰهُ اَنْ يَكُفَّ بَاْسَ الَّذِينَ كَفَرُوا وَاللّٰهُ اَشَدُّ بَاْساً وَاَشَدُّ تَنْكِيلاً (٨٤)

KELİME MANASI (84)

(فَقَاتِلْ) **Öyleyse mukatele et** (Ey Habibim! Savaş), nerede? (فِى سَبِيلِ اللّٰهِ) **Allah yolunda,** (لاَ تُكَلَّفُ) **sen mükellef olmazsın** (sorumlu tutulmazsın), (اِلاَّ نَفْسَكَ)**ancak kendinden** (mesul tutulursun), (وَحَرِّضِ) **teşvik et,** (الْمُؤْمِنِينَ) **müminleri,** yani cihada karşı heveslendir, (عَسَى اللّٰهُ) **umulur ki Allah** (-u Tealâ) (اَنْ يَكُفَّ)**meneder,** neyi? (بَاْسَ الَّذِينَ) **o kimselerin şiddetini ki,** (كَفَرُوا) **kâfir oldular,** yani Allah-u Tealânın, mekke kâfirlerinin harp gücünü kırma-

sı umulur. (وَاللّٰهُ)**Ve Allah** (-u Tealâ hazretleri), nedir? (اَشَدُّ) **daha çetindir,** ne cihetinden? (بَأْساً) **güç ve kuvvet cihetinden,** daha? (وَاَشَدُّ) **daha şiddetlidir,** ne cihetinden? (تَنْكِيلاً) **azabetme bakımından.**

MEALİ ŞERİFİ (84)

Artık Allah yolunda (tek başına da olsan) **savaş, sen kendinden başkası ile mükellef** (sorumlu) **tutulmazsın. Müminleri de cihada teşvik et. Umulur ki, Allah** (-u Tealâ) **kâfirlerin şiddetini defeder** (güçlerini kırar ve size zarar vermelerini önler) **ve Allah** (-u Tealâ) **kuvvetçe** (düşmanlarından) **daha çetin, azabetme bakımından da daha şiddetlidir.**

İ Z A H A T

Tefsiri Kebir'de zikredildiğine göre, ayet-i celilenin başındaki (فَا) harfinin müteallâkı hakkında üç görüş vardır:

1 - « ...وَمَنْ يُقَاتِلْ فِى سَبِيلِ اللّٰهِ فَيُقْتَلْ اَوْ يَغْلِبْ فَسَوْفَ نُؤْتِيهِ اَجْراً عَظِيماً (٧٤) »

"Kim Allah yolunda muharebe eder de öldürülür veya galip gelirse, muhakkak ona büyük bir ecir vereceğiz." *(Nisa Suresi:74'den)* kavli şerifinden mana yoluyla alınan gizli bir şartın cevabıdır ki, buna göre mana: "Habibim! Eğer sen va'dedilen büyük mükâfata ve fevz-ü necata kavuşmak istersen Allah yolunda muharebe et." demektir.

2 - Bu ayet-i kerime, başındaki (فَا) ile:

« ...وَمَا لَكُمْ لاَ تُقَاتِلُونَ فِى سَبِيلِ اللّٰهِ (٧٥) »

"Size ne oldu ki, Allah yolunda muharebe etmiyorsunuz?" *(Nisa Suresi:75'den)* kavl-i şerifine manen muttasıl (ekli) dir. Buna göre mana: "Niçin siz Allah yolunda muharebe etmiyorsunuz? O hâlde Habibim! Sen tek başına da kalsan Allah yolunda cihad et." demektir.

3 - Ayet-i celile, başındaki takip harfiyle, kendisinden evvel geçen münafıkların kıssaları hakkında zikredilen ayet-i kerimelere manen bitişiktir, buna göre mana: "Habibim! Münafıkların ahlâkı, sana anlatılan şekildedir. O hâlde onlara itibar etme ve yaptıklarına iltifat etme, bilakis Allah yolunda cihadet." demek olur.

Bu ayet-i celile, bir takım hakikatlere delâlet etmektedir.

1 - Efendimiz *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* cihat hususunda kendisine uyan bir kimse bulunmasa bile, cihatla mükelleftir. Nitekim Halid ibni Ma'dân *(Radıyallahu Anh)* dan rivayet edildiğine göre Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* şöyle buyurdu:

٤٣٩ – عَنْ خَالِدِ بْنِ مَعْدَانَ (رضى الله عنه) اَنَّ رَسُولَ اللّٰهِ ﷺ قَالَ: « بُعِثْتُ اِلَى النَّاسِ كَافَّةً فَاِنْ لَمْ يَسْتَجِيبُوا لِى فَاِلَى الْعَرَبِ فَاِنْ لَمْ يَسْتَجِيبُوا لِى فَاِلَى قُرَيْشٍ فَاِنْ لَمْ

« يَسْتَجِيبُوا لِي فَإِلَيَّ بَنِي هَاشِمٍ فَإِنْ لَمْ يَسْتَجِيبُوا لِي فَإِلَيَّ وَحْدِي »

439- **"Ben bütün insanlara gönderildim. Onlar bana icabet etmezlerse, sade araplara gönderildim, onlar da bana uymazlarsa, sadece Kureyş'e gönderildim, onlar da bana icabet etmezlerse, yalnızca Haşim oğullarına gönderildim, onlar da bana icabet etmezlerse, tek başıma kendime gönderildim."** *(Ali El Müttakî, Kenzül Ummal, 11/426,No.32004*

Kurtubî ve Beyzavî tefsirlerinde zikredildiğine göre, Ayet-i celilenin iniş sebebi: Bedr-i Suğra vakasında Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* Efendimizin insanları cihada davet etmesi üzerine, sahabe-i kiram'dan bir çoklarının harpten geri kalmalarıdır.

Şöyleki: Uhud muharebesinde müşriklerin reisi olan Ebu Süfyan, Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* ile gelecek mevsimde Bedr-i Suğra denen yerde harbetmek üzere sözleşmişti. Ertesi sene belirlenen vakit geldiğinde Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* insanları cihada davet edince, insanlardan bir çoklarının harpten çekinmeleri üzerine: (فَقَاتِلْ فِي سَبِيلِ اللهِ لاَ تُكَلَّفُ اِلاَّ نَفْسَكَ وَحَرِّضِ الْمُؤْمِنِينَ) **"Artık Allah yolunda savaş! Sen, kendinden başkasıyla sorumlu tutulmazsın. Müminleri de** (cihada) **teşvik et."** mealindeki bu ayet-i kerime indi.

Bunun üzerine Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* beraberindeki yetmiş kişiyle harbe çıktı ve "Bedr-i Suğra" denen yere geldi. Fakat Allah-u Tealâ bu ayet-i kerimedeki: (عَسَى اللهُ اَنْ يَكُفَّ بَأْسَ الَّذِينَ كَفَرُوا وَاللهُ اَشَدُّ بَأْساً وَاَشَدُّ تَنْكِيلاً) **"Umulurki Allah** (-u Tealâ) **kâfirlerin gücünü kırar, Allahın gücü daha çetin ve cezası daha şiddetlidir."** vaad-i ilâhisi üzere, kâfirlerin şiddetini kırdı.

Nitekim Ali İmran suresinde de beyan olunduğu üzere Allah-u Tealânın, Ebu Süfyan'ın kalbine korku atması sebebiyle, o ve ordusu harbe gelemediler. Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* ve beraberindekiler ise sözleşilen yere gelerek, o mevkiide bulunan panayıra katıldılar ve bir çok ticaretle geri döndüler. İşte Mevlâ Tealâ bu ayet-i celilesiyle muharebeden geri kalan müminlere sitem etmiştir.

Şöyle ki, Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* bir sene evvel muharebe için Bedr-i Suğra'da bulunacağını vaadetmiş olduğundan orada bulunmaması söz bozmak ve yalan sayılacağı için Mevlâ Tealâ, habibine: **"Hiç bir nefis kendisinden başkasıyla sorumlu olmaz, dolayısıyla habibim kimse gelmese de senin, söz verdiğin vakitte, söz verdiğin yerde, tek başına da olsa bulunman gerekir. Fakat sen müminleri de bu işe teşvik et. Allah** (-u Tealâ) **kâfirlerin gücünü kıracaktır."** buyurmuş ve bu vaadini yerine getirmiştir.

İşte bu ayet-i celile Efendimiz *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* in tek başına da olsa cihatla mükellef olduğuna delâlet etmektedir. Bu yüzden Misver ibni Mahreme *(Radıyallahu Anh)* dan rivayet edilen bir hadis-i şerifte Efendimiz *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* :

٤٤٠ – عَنْ مسورِ بْنِ مَخْرَمَةَ (رضى الله عنه) قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللهِ ﷺ: « فَوَالَّذِى نَفْسِى بِيَدِه لَأُقَاتِلَنَّهُمْ عَلَىٰ أَمْرِى هٰذَا حَتَّىٰ تَنْفَرِدَ سَالِفَتِى وَلَيُنْفِذَنَّ اللهُ أَمْرَهُ »

440 - **Canım** (kudret) **elinde olan Allaha yemin ederim ki, Onlar** (müşrikler) **ile bu işim** (dinimi kabul ettirmek) **üzere, boynum** (bedenimden) **ayrılıncaya** (ölünceye) **kadar harbedeceğim ve elbette Allah** (-u Tealâ) **emrini infaz edecek** (geçerli kılacak) **tır."** *(Buharî, Şurût:15, No:2581, 2/975)*

Efendimiz *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* in arkasından, dinden dönme hadiseleri vuku bulduğunda, mürtedlerle muharebe hususunda Ebu Bekr-i Sıddık *(Radıyallahu Anh)* ın:

٤٤١ – « وَلَوْ خَالَفَتْنِى يَمِينِى لَجَاهَدْتُهَا بِشِمَالِى »

441 - **"Sağ elim bana bu hususta muhalefet etse** (karşı gelse), **elbette sol elimle cihad ederim."** *(Kurtubî:5/189)* sözü de, bu kabildendir.

2 - Bu ayet-i celile, Efendimiz *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* in bütün insanlardan daha cesur ve harb hususunda herkesten daha bilgili olduğunu ifade eder, çünkü bu sıfatlara sahip olmasaydı Mevlâ Tealâ ona tek başına cihadı emretmezdi. Ebu Bekr-i Sıddık *(Radıyallahu Anh)* da zekât vermeyenlerle muharebeye tek başına da olsa çıkmak isteyerek Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* e ittibada en ileri gitmiştir.

Evet! Bütün işlerin ancak Allah-u Tealâ'nın elinde olduğunu ve Allah-u Tealâ'nın takdiri olmadan hiç bir şeyin olmayacağını bilenlere elbette cihat kolay gelir.

3 - Bu ayet-i celile, cihadın, Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* hakkında farz-ı ayn olduğunu, dolayısıyla hiç bir şekilde cihattan geri kalmasının caiz olmadığını beyan etmektedir. Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* in dışındakiler hakkında ise cihat farz-ı kifaye'lerdendir. Dolayısıyla bir kimsenin harpte bulunması faydalı olacağı katileşmedikçe, harbe iştirak etmesi ona farz olmaz, ancak bir kimsenin harpte bulunmasının faydası katileşirse, o zaman farz-ı ayn olur.

Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* in harpte bulunmasının faydası kesin olduğundan onun üzerine cihat farz-ı ayn'dır. Zaten Efendimiz *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* Mevlâ Tealâ'nın:

« ... وَاللهُ يَعْصِمُكَ مِنَ النَّاسِ ... (٦٧) »

"Allah seni insanlar (ın şerrin) **den korur."** *(Maide Suresi:67'den)* kavl-i şerifiyle, bir de bu ayet-i celiledeki: (عَسَى اللهُ أَنْ يَكُفَّ بَأْسَ الَّذِينَ كَفَرُوا) **"Umulur ki, Allah** (-u Tealâ) **kâfirlerin şiddetini kırar** (güçleriyle size zarar vermelerini önler)." kavl-i şerifiyle, yardım hususunda teminat ve güvence aldığından, tek başına da olsa cihat etmesi gereklidir.

Zira, (عَسىٰ) fiili aslında tama' vermek (ümitlendirmek) için olsa da, Mevlâ Tealâ'nın kelâmında kesinlik ifade etmektedir, zira kerim olan bir zat ümitlendirdiğinde vefa gösterir (sözünde durur).

4 - Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* in üzerine vacip olan, bizzat kendisi cihatta bulunup, müminleri de cihada teşvik etmektir. Bu iki vazifeyi yerine getirdiğinde ise, mesuliyetten kurtulmuş olup, başkalarının cihadı terketmelerinden mesul olmaz. Nitekim: Enes ibni Malik *(Radıyallahu Anh)* dan rivayet edildiğine göre, Efendimiz *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)*, Bedir günü safları düzeltirken:

٤٤٢ – عَنْ أَنَسِ بْنِ مَالِكٍ (رضى الله عنه) قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللهِ ﷺ: «قُومُوا إِلَىٰ جَنَّةٍ عَرْضُهَا السَّمٰوَاتُ وَالْأَرْضُ»

442 - **"Eni, göklerle yerler kadar olan cennete** (ulaştıracak harbe) **kalkın** *(Müslim, İmaret:41, 3/1510, No.1901)* buyurmuştur.

Ayet-i celilede geçen (كَفَّ): Menetmek demektir. (بَأْسْ): Aslında istenmeyen bir iş demektir. Nitekim :

« ... بِعَذَابٍ بَئِيسٍ ... (١٦٥) »

"Beîs bir azap ile" *(Araf Suresi:165'den)* kavl-i şerifinde, istenmeyen azap manasına gelmektedir. Azap istenmedik bir şey olduğu için Be's diye isimlendirilmiştir. Nitekim:

« ... فَمَنْ يَنْصُرُنَا مِنْ بَأْسِ اللهِ إِنْ جَآءَنَا ... (٢٩) »

"Allahın be'sinden bize kim yardım edecektir?" *(Mü'min Suresi:29'dan)*

« فَلَمَّآ أَحَسُّوا بَأْسَنَا ... (١٢) »

"Bizim Be'simizi hissettiklerinde," *(Enbiya Suresi:12'den)*

« فَلَمَّا رَأَوْا بَأْسَنَا ... (٨٤) »

"Bizim be'simizi gördüklerinde," *(Mü'min Suresi:84'den)* kavl-i şeriflerinde geçen be's azap manasındadır.

Ayet-i celilede geçen: (عَسَى اللهُ أَنْ يَكُفَّ بَأْسَ الَّذِينَ كَفَرُوا) **"Umulur ki, Allah** (-u Tealâ) **kâfirlerin be'sini menedecektir."** kavl-i şerifi hakkında müfessirler şöyle demişlerdir: Allah-u Tealâ, kâfirlerin şiddetini kırmıştır. Şöyleki, Ebu Süfyan, Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* ile harbe gideceğinde: "Bu sene kurak bir senedir. Kavut (arpa veya buğday unu çorbasın) dan başka azığımız yoktur." diyerek harbe gitmeyi terketmiştir.

Ayet-i celilenin sonunda geçen, (تَنْكِيلْ) tenkil, başkalarını bir suçun mislini işlemekten menedecek şekilde cezalandırmak demektir. Mevlâ Tealânın:

« فَجَعَلْنَاهَا نَكَالاً لِمَا بَيْنَ يَدَيْهَا وَمَا خَلْفَهَا ... (٦٦) »

"Biz onu (Yahudilerden bir cemaatı maymunlaştırma hadisesini) **önündekilere** (o zamanda bulunanlara) **ve arkasındakilere** (sonradan gelecek-lere) **bir nekâl** (ibret verici bir ceza) **kıldık."** *(Bakara Suresi:66'dan)* kavl-i şerifiyle:

« وَ اَلسَّارِقُ وَالسَّارِقَةُ فَاقْطَعُوا اَيْدِيَهُمَا جَزَآءً بِمَا كَسَبَا نَكَالاً مِنَ اللهِ ... (٣٨) »

"Hırsızlık yapan erkekle, hırsızlık yapan kadının yaptıklarına karşı bir ceza ve Allah'tan bir nekâl (başkalarını aynı suçu işlemekten korkutucu bir ceza) **olmak üzere ellerini kesin."** *(Maide suresi:38'den)* kavl-i şerifi bu kabildendir.

Dolayısıyla bu ayet-i celile, Allah-u Tealâ'nın azap ve işkencesinin başkalarının cezasından çok daha şiddetli olduğuna delâlet etmektedir. Aslında aradaki fark mukayese edilemeyecek derecede büyükse de, buna bir kaç yönden misal verilebilir.

1 - Başkalarının azabı devamlı olamaz, Allah-u Tealâ'nın ahiretteki azabı ise sonsuzdur.

2 - Allah-u Tealâ'dan gayrısının azabından dilerse Allah-u Tealâ kurtarır, fakat Allah-u Tealâ'nın azabından kimse kurtaramaz.

3 - Allah-u Tealâ'dan gayrının azabı sadece bir yönden düşünülebilir, Allah-u Tealâ'nın azabı ise, kulun bütün cüzlerine, parçalarına, ruhuna ve bedenine sirayet eder (işler).

Ruhul Beyan tefsirinde zikredildiğine göre, ayet-i celilede geçen Allah-u Tealâ'nın be's (azap) ve tenkil (cezas) ının her ikisi de dünyada olabileceği gibi, biri dünyada diğeri ise ahirette olabilir.

Ayet-i celilenin sonundaki: **"Allah azap bakımından daha şiddetli, ceza bakımından daha kuvvetlidir."** kavl-i şerifi müminlere hıtaben üç şekilde tefsir edilebilir.

1 - Allah-u Tealâ'nın azabı, kâfirlerle harbetmeniz sebebiyle başınıza gelecek bütün azaplardan daha şiddetlidir. Çünkü onların işkenceleri bitecek, sonunda ise siz cennete varacaksınız. Allah-u Tealâ'nın azabından kâfir ve münafıklara ulaşan ise hiç kesilmeden devam edecektir.

2 - Allah-u Tealâ 'nın azabı çok şiddetli olduğundan, korkulmaya en çok o lâyıktır. Dolayısıyla, onun muharebe emrini kırmaktan sakınmalısınız. Bu mana müminlere, kâfirlerle harpten korkup kaçtıkları takdirde bir nevi vaîd (tehdit) tir.

3 - Allahın azabı son derece kuvvetli olduğundan, O, sizden kâfirlerin azaplarını defeder ve size her yönden kifayet eder (yeterli olur). Bu mana da müminlere bir nevi vaad (müjde) dir.

Harpten kaçanlar, kâfirlerin şiddet ve kuvvetlerinden korktukları için geri kalmışlardır. Lâkin Allah-u Tealâ kullarının fevkinde (manen üstünde) kahir (her türlü tasarrufa sahip) dir. Kuvvetli bir yakîn (şüphesiz inanç) dinin

sermayesidir. Ölüm de, özellikle cihat yolunda olursa, kâmil bir müminin tuhfe (hediye) sidir. Dünya ise, her hâl-u kârda devam etmeyecek, zevali (elden çıkması) çabuk olan bir meta'dır.

Ömer ibnil Hattab *(Radıyallahu Anh)* çok kere şu beyitleri söylerdi:

« لاَ شَيْءَ مِمَّا نَرَى تَبْقَى بَشَاشَتُهُ يَبْقَى الْاِلٰهُ وَيَرْدَى الْمَالُ وَالْوَلَدُ

لَمْ تُغْنِ عَنْ هُرْمُزٍ يَوْماً خَزَائِنُهُ وَالْخُلْدَ قَدْ حَاوَلَتْ عَادٌ فَمَا خَلَدُوا

وَلاَ سُلَيْمَانُ اِذْ تَجْرِى الرِّيَاحُ لَهُ وَالْاِنْسُ وَالْجِنُّ فِيمَا بَيْنَهَا تَرِدُ

اَيْنَ الْمُلُوكُ الَّتِى كَانَتْ لِعِزَّتِهَا مِنْ كُلِّ اَوْبٍ اِلَيْهَا وَافِدٌ يَفِدُ

حَوْضٌ هُنَالِكَ مَوْرُودٌ بِلاَ كَذِبٍ لاَ بُدَّ مِنْ وِرْدِهِ يَوْماً كَمَا وَرَدُوا »

"Gördüklerimizden hiç bir şeyin güzelliği kalıcı değildir,
Ancak ilâh baki kalacak, mal ve evlât ise helâk olacaktır.
Hürmüz (İran şahı) **nın hazineleri bir gün bile onu kurtaramamış,**
Ad kavmi de ebedi kalmayı aramışsa da, kalamamıştır.
Süleyman *(Aleyhisselâm)* **da rüzgarlar emrindeyken,**
İns-ü cin de o arada gezerken, ebedi kalamamıştır.
Nerde o krallar ki, izzet ve şereflerinden,
Her cihetten onlara elçiler gelmekteydi.
Bu (ölüm) **bir havuzdur ki, şüphesiz uğranacaktır.**
Onlar uğradığı gibi, bir gün herkes uğrayacaktır." *(Ruhul Beyan:2/248)*

Tevilât-ı Necmiyye'de bu ayet-i celileye şu şekilde bir mana verilmiştir: "Habibim! Hakkı aramak hususunda, nefsinle cihadet, zira sen hakkı talebetmekte kendi nefsinden başka bir nefisle mükellef tutulmazsın."

Burada bir mana daha vardır. Şöyle ki: "Senin nefsinden sebep diğer bir nefis cihatla mükellef tutulamaz. Çünkü senin hicabın (Allah ile arandaki perde) başkasının nefsinden değil, senin nefsinden kaynaklanmaktadır. O hâlde nefsini terket ve gel, çünkü sen kimsenin kimse için bir şeye malik olmadığı bir günün sahibisin."

Efendimiz *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* in diğer peygamberler arasında bu makama erişmesi, ümmetinde fani olması sebebiyledir. Diğer peygamberler ise, bu makama erişememişlerdir.

Nitekim kıyamet gününde onların: (نَفْسِى نَفْسِى) **"Sadece nefsimi isterim, nefsimi!"** demeleri, Efendimiz *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* in ise: (اُمَّتِى اُمَّتِى) **"Ümmetimi isterim Ümmetimi!"** buyurması buna delâlet etmektedir.

Habibim! Müminleri küçük ve büyük cihada teşvik et. Umulur ki, Allah-u Tealâ zahirî ve batinî kâfirlerin şiddetini kırar. Zahirî kâfirler, müşrikler, batınî kâfirler ise nefistir. Allah-u Tealâ, Celâl sıfatı tecelli ettiğinde, kahır sıfatlarının nefsi istilâ etmesi hususunda, azabı daha şiddetli ve cezası daha kuvvetli olandır.

CİHADA TEŞVİK EDİCİ HADİSİ ŞERİFLER:

٤٤٣ – عَنْ اَبِی هُرَیْرَةَ (رضی الله عنه) قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللهِ ﷺ: « مَنْ اٰمَنَ بِاللهِ وَبِرَسُولِهِ وَاَقَامَ الصَّلَاةَ وَصَامَ رَمَضَانَ كَانَ حَقّاً عَلَى اللهِ اَنْ يُدْخِلَهُ الْجَنَّةَ جَاهَدَ فِی سَبِيلِ اللهِ اَوْ جَلَسَ فِی اَرْضِهِ الَّتِی وُلِدَ فِيهَا » فَقَالُوا يَا رَسُولَ اللهِ اَفَلَا نُبَشِّرُ النَّاسَ؟ قَالَ: « اِنَّ فِی الْجَنَّةِ مِائَةَ دَرَجَةٍ اَعَدَّهَا اللهُ لِلْمُجَاهِدِينَ فِی سَبِيلِ اللهِ مَا بَيْنَ الدَّرَجَتَيْنِ كَمَا بَيْنَ السَّمَاءِ وَالْاَرْضِ فَاِذَا سَاَلْتُمُ اللهَ فَسْاَلُوهُ الْفِرْدَوْسَ فَاِنَّهُ اَوْسَطُ الْجَنَّةِ وَاَعْلَى الْجَنَّةِ –اُرَاهُ– فَوْقَهُ عَرْشُ الرَّحْمٰنِ وَمِنْهُ تَفَجَّرُ اَنْهَارُ الْجَنَّةِ »

443 - Ebu Hureyre *(Radıyallahu Anh)* dan rivayet edildiğine göre, Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* şöyle buyurdu: **"Her kim Allaha ve Resulüne iman eder, namazı dosdoğru kılar, Ramazan orucunu tutarsa, onu cennete sokmak Allah** (-u Tealâ) **üzerine bir hak olur. İster Allah yolunda cihadetsin, isterse doğduğu memlekette otursun** (kalsın)"

Bunun üzerine Sahabe-i Kiram: "Ya Resulallah insanlara bunu müjdelemeyelim mi?" diye sorunca, Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)*: **"Şüphesiz cennette yüz derece vardır ki, Allah** (-u Tealâ) **onları Allah yolunda cihadedenlere hazırlamıştır. İki derecenin arası gökle yer arası kadardır. Allah** (-u Tealâ) **dan istediğinizde Firdevs'i isteyin, çünkü o, cennetin en ortası ve en yüksek yeridir ve cennetin ırmakları oradan fışkırır."** *(Buharî, Cihad:4, No.2637, 3/1028)*

٤٤٤ – عَنْ اَبِی سَعِيدٍ الْخُدْرِیِّ (رضی الله عنه) اَنَّ رَسُولَ اللهِ ﷺ قَالَ: « يَا اَبَا سَعِيدٍ! مَنْ رَضِیَ بِاللهِ رَبّاً وَبِالْاِسْلَامِ دِيناً وَبِمُحَمَّدٍ نَبِيّاً وَجَبَتْ لَهُ الْجَنَّةُ » فَعَجِبَ لَهَا اَبُو سَعِيدٍ. فَقَالَ: اَعِدْهَا عَلَیَّ يَا رَسُولَ اللهِ! فَفَعَلَ. فَقَالَ: ثُمَّ قَالَ: « وَاُخْرٰى يُرْفَعُ بِهَا الْعَبْدُ مِائَةَ دَرَجَةٍ فِی الْجَنَّةِ مَا بَيْنَ كُلِّ دَرَجَتَيْنِ كَمَا بَيْنَ السَّمَاءِ وَالْاَرْضِ » قَالَ: وَمَا هِیَ يَا رَسُولَ اللهِ؟ قَالَ: « الْجِهَادُ فِی سَبِيلِ اللهِ. الْجِهَادُ فِی سَبِيلِ اللهِ »

444 - Ebu Saidil Hudrî *(Radıyallahu Anh)* dan rivayet edildiğine göre, bir kere Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* ona: **"Ya Eba Said! Her kim Rab olarak**

Allah'tan, din olarak islâm'dan, peygamber olarak da Muhammed *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* **den razı olursa, cennet ona vacip olur."** buyurdu.

Ebu Said *(Radıyallahu Anh)* bu habere şaşırarak: "Bu sözünüzü bana tekrar edin Ya Resulallah!" deyince, Resullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* Efendimiz tekrar ettikten sonra şöyle buyurdu: **"Diğer bir amel daha vardır ki, onun sebebiyle kul cennette yüz derece yükseltilir ki, her iki derecenin arası gökle yer arası kadardır."**

O zaman Ebu Said *(Radıyallahu Anh)*: "O hangi ameldir? Ya Resulallah!" diye sorunca, Efendimiz *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)*: **"Allah yolunda cihattır. Allah yolunda cihattır."** buyurdu. *(Müslim,İmare, 31, No.1884, 3/1501)*

٤٤٥ – عَنِ الْبَرَاءِ (رضى الله عنه) لَمَّا نَزَلَتْ عَلَى النَّبِيِّ ﷺ « فَقَاتِلْ فِى سَبِيلِ اللهِ لاَتُكَلَّفُ الاَّ نَفْسَكَ وَحَرِّضِ الْمُؤْمِنِينَ » قَالَ لاَصْحَابِهِ: « قَدْ اَمَرَنِى رَبِّى بِالْقِتَالِ فَقَاتِلُوا »

445 - Berâ *(Radıyallahu Anh)* dan rivayet edildiğine göre, bu ayet-i kerime indiğinde Efendimiz *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* ashabı kirama: **"Rabbim bana cihadı emretti, o hâlde siz de muharebe edin."** buyurdu. *(İbni Merdüveyh, Süyûtî, Dürrül Mensur: 2/602)*

٤٤٦ – عَنْ اُسَامَةَ بْنِ زَيْدٍ (رضى الله عنهما) قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللهِ ﷺ ذَاتَ يَوْمٍ لاَصْحَابِهِ: « اَلاَ مُشَمِّرٌ لِلْجَنَّةِ؟ فَاِنَّ الْجَنَّةَ لاَخَطَرَ لَهَا هِىَ وَرَبِّ الْكَعْبَةِ! نُورٌ يَتَلأْلأُ وَرِيحَانَةٌ تَهْتَزُّ وَقَصْرٌ مَشِيدٌ، وَنَهَرٌ مُطَّرِدٌ، وَفَاكِهَةٌ كَثِيرَةٌ نَضِيجَةٌ، وَزَوْجَةٌ حَسْنَاءُ جَمِيلَةٌ، وَحُلَلٌ كَثِيرَةٌ. فِى مَقَامٍ اَبَداً. فِى حَبْرَةٍ وَنَضْرَةٍ. فِى دُورٍ عَالِيَةٍ سَلِيمَةٍ بَهِيَّةٍ » قَالُوا: نَحْنُ الْمُشَمِّرُونَ لَهَا يَا رَسُولَ اللهِ! قَالَ: « قُولُوا اِنْ شَاءَ اللهُ » ثُمَّ ذَكَرَ الْجِهَادَ وَحَضَّ عَلَيْهِ.

446 - Usame ibni Zeyd *(Radıyallahu Anhuma)* dan rivayet edildiğine göre, Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* bir gün ashab-ı kirama şöyle buyurdu: "(İçinizde) **Cennet için çabalayıp gayret edecek kimse yok mu? Şüphesiz, cennete denk hiç bir şey yoktur. Kâ'be'nin Rabbine yemin ederim ki, cennet güzel, sağlam ve yüksek saraylarda, yüz parlaklığı ve refah** (mutluluk) **içinde sonsuza dek devamlı kalınacak, parlayan nur,** (rüzgâr esintisiyle) **sallanıp dalgalanan güzel kokulu yeşillik, sağlam köşk, akan nehir, olgunlaşmış bol meyve,** (huyu) **beğenilen ve** (şeklen) **güzel hanım ve çok elbiseden ibarettir."**

Ashab-ı kiram: "Cennet için çabalayıp gayret edenler bizleriz ya resulallah!" dediler. Efendimiz *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)*: **"İnşaallah"** deyiniz buyurdu. Sonra, cihadetmeyi anlatarak (Ashab-ı Kiramı) ona teşvik etti. *(İbni Mace, Zühd:39, No.4332, 2/1448)*

Mevlâ Tealâ, habibine müminleri cihada teşvik etmeyi emrettikten sonra, bundan habibinin de sevaba nail olacağını açıklamak üzere şöyle buyuruyor:

مَنْ يَشْفَعْ شَفَاعَةً حَسَنَةً يَكُنْ لَهُ نَصِيبٌ مِنْهَا وَمَنْ يَشْفَعْ شَفَاعَةً سَيِّئَةً يَكُنْ لَهُ كِفْلٌ مِنْهَا وَكَانَ اللّٰهُ عَلٰى كُلِّ شَيْءٍ مُقِيتاً (٨٥)

KELİME MANASI (85)

(مَنْ) **Her kim,** (يَشْفَعْ) **şefaat ederse,** neyle? (شَفَاعَةً) **bir şefaatle,** öyle şefaat ki, (حَسَنَةً) **güzel,** yani her kim bir din kardeşinin dünya ve ahiretiyle alâkalı bir menfaatına veya bir zarardan korunmasına dair aracılık eder, onun için yardıma koşarsa, (يَكُنْ) **olur,** kim için? (لَهُ) **kendisi için,** ne? (نَصِيبٌ) **bir nasip,** neden? (مِنْهَا) **ondan** (o şefaatin sevabından), (وَمَنْ) **her kim de,** (يَشْفَعْ) **şefaat ederse,** neyle? (شَفَاعَةً) **bir şefaatle,** öyle bir şefaat ki, (سَيِّئَةً) **kötü,** (يَكُنْ) **olur,** kim için? (لَهُ) **onun için,** ne? (كِفْلٌ) **bir pay,** neden? (مِنْهَا) **ondan** (o şefaatın günahından), (وَكَانَ) (daim) **oldu,** kim? (اللّٰهُ) **Allah** (-u Tealâ Hazretleri), ne üzerine? (عَلٰى كُلِّ شَيْءٍ) **her şeyin üzerine,** nedir oldu? (مُقِيتاً) **hakkıyla güçlü** veya karşılık verici veya muhafız ve gözcü.

MEALİ ŞERİFİ (85)

Her kim, güzel bir şefaatle şefaatte bulunursa (iyi bir işe aracılık ederse) **ondan kendisine bir nasip** (sevap) **vardır. Her kim de, kötü bir şefaatle şefaat ederse** (kötü bir işe aracılık ederse), **onun da, on** (un günahın) **dan bir payı olur. Allah** (-u Tealâ) **her şey üzerine hakkıyla şahit** (muhafız, görüp bilen) **dir.**

İ Z A H A T

Tefsiri Kebir'de zikredildiğine göre, bu ayet-i celilenin kendisinden evvel geçen ayet-i kerime ile alâkası hakkında dört vecih vardır:

1 - Allah-u Tealâ, bu ayet-i celilesinde resulüne, ümmetini cihada teşvik etmesini emretmiştir. Cihat güzel amellerden ve şerefli taatlerden olduğu için, Efendimiz *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* in ümmetini cihada teşvik etmesi, onları iyi bir işe ve güzel bir taata karşı gayretlendirmesi demektir.

Mevlâ Tealâ bu ayet-i celilesinde, güzel bir şefaatte bulunan kimse için, o şefaatinden dolayı sevaptan bir nasip olduğunu açıklamıştır ki, bundan maksat Efendimiz *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* in, ümmeti cihada teşvik etmesi sebebiyle büyük bir ecre nail olacağını beyan etmektir.

2 - Allah-u Tealâ, bundan evvelki ayet-i kerimede, habibine ümmetini cihada teşvik etmeyi emrettikten sonra, ümmetin efendimiz *(Sallallahu Aleyhi ve Sel-*

lem) in emrini kabul etmemeleri takdirinde, onların isyan ve inatçılığından Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* e bir ayıp ve kusur gelmeyeceğini beyan etmişti.

Bu ayet-i celilede de, Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* in emrini kabul edip, itaat etmeleri takdirinde, onların taatından Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* e çok büyük hayırlar geleceğini açıklamıştır. Sanki bu ayet-i celilede Mevlâ Tealâ habibine: **"Ümmetini cihada teşvik et. Senin sözünü kabul etmezlerse, onların isyanından dolayı sana hiç bir sitem yoktur. Eğer sana itaat ederlerse, onların taatından sana en büyük sevaplar vardır."** buyurarak habibini, Ümmetini cihada teşvik etmeğe (gayrete getirmeye) tergib etmiş (heveslendirmiş) tir.

3 - Burada şöyle bir irtibat kurmak da mümkündür. Efendimiz *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* ümmetini cihada son derece teşvik edince, münafıklardan bazısı, efendimiz *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* e gelerek, diğer bazı münafıkların cihattan geri kalması için şefaat (aracılık) ettiler.

Bunun üzerine Allah-u Tealâ bu ayet-i celilesiyle bu gibi şefaatlerden nehyederek, şefaatın ancak Allah-u Tealâ'ya itaata vesile olduğu zaman güzel olacağını, bir masiyete (günaha) sebep olduğunda ise, haram ve münker (çirkin) olacağını beyan etmiştir.,

4 - Burada şöyle bir mana da düşünülebilir, Müminlerin bazısı cihada hevesli olsa da hazırlığı olmadığından, diğer müminler onlara cihada çıkmaları için yardımcı olabilirler ki, böyle bir şefaat (yardım) Din-i Mübin-i İslâmın yükselmesine çalışmak demek olduğundan, Mevlâ Tealâ böyle şefaatlere teşvik etmiştir.

Bu dört vechin her birine göre de, bu ayet-i celilenin kendinden evvelki ayet-i celileyle irtibatı (bağlantısı) çok güzeldir.

Şefaat kelimesi, çift manasında olan (شَفْع) şef' kelimesinden alınmıştır ki bu, insanın, hacet (ihtiyaç) sahibi olan bir kişinin işini görmek için kendisini onun ikincisi yapıp, yardım istenecek yere birlikte müracaat etmeleri (baş vurmaları) ndan ibarettir. Buna göre ayeti celilede geçen şefaatın manası hakkında bir kaç vecih vardır.

1 - Bu şefaattan maksat Efendimiz *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* in ümmetini cihada teşvik etmesidir. Çünkü Efendimiz *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* ümmetine gazayı emrederek cihatla alâkalı menfaatleri elde etme hususunda kendisine ümmetini şefî' kılmış (ortak etmiş) tir. Ayrıca bir şeye teşvik, tehdit (korkutma) yolu üzere değil de, yumuşak bir şekilde onu emretmek demek olduğundan, bu da bir nevi şefaat sayılır.

2 - Ayet-i celilede geçen şefaatten murat, geride zikredildiği üzere, bazı münafıkların Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* tarafından diğer bir münafığa cihada gitmeme izni verilmesi için aracı olmalarından ibaret olan şefaat-ı Seyyie (kötü aracılık) veya bazı müminlerin, diğer bir müminin muhtaç olduğu cihat aletlerini temin etmesi için üçüncü bir mümine aracı olmalarından ibaret olan şefaat-ı hasene (güzel aracılık) tır ki bu, dilin bir nevi sadakası demektir.

3 - İmam-ı Vâhidî *(Rahimehullah)*, İbn-i Abbas *(Radıyallahu Anhuma)* dan burada çok değişik bir mana rivayet etmiştir ki, Nesefî tefsirinde zikredildiğine göre, İbn-i Abbas *(Radıyallahu Anhuma)*: "Bu ayet-i kerimeyi benden başka kimse bu şekilde tefsir edemez." buyurmuştur.

Şefaat-ı Hasene: Tevhidi emredip, küfür ehliyle muharebe etmektir.

Şefaat-ı Seyyie: Kâfirleri sevip, onlara eziyet etmemektir.

4 - İmam-ı Mukatil *(Rahimehullah)* ise: "Allah-u Tealâ'ya karşı yapılacak şefaat-ı hasene (güzel aracılık) ancak dua ile olur." buyurmuş ve bu görüşüne Ebud Derda *(Radıyallahu Anh)* dan rivayet edilen:

٤٤٧ – عَنْ اَبِى الدَّرْدَاءِ (رضى الله عنه) قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللهِ ﷺ: « مَا مِنْ عَبْدٍ مُسْلِمٍ يَدْعُو لاَخِيهِ بِظَهْرِ الْغَيْبِ الاَّ قَالَ الْمَلَكُ وَلَكَ بِمِثْلٍ »

447 - **"Hangi bir kimse, bir kardeşine arkasından** (onun duyup görmediği bir yerde) **dua ederse, mutlaka müvekkel** (başında duran görevli) **bir melek 'Amin! Senin için de bir misli var.' der."** *(Müslim, Zikir ve Dua:23, No.2732, 4/2094)* hadis-i şerifini delil getirmiştir. İşte bu ayet-i celilede beyan edilen, şefaat-ı hasene'den elde edilecek nasip (pay) bu hadis-i şerifte geçen meleğin duasıdır.

Ruhul Beyan tefsirinde zikredildiğine göre, bir müslümana beddua etmek de bunun aksine vebal getirir (günah kazandırır). Arkadan duanın kabul olması, tama' ve riya şaibesinden (dua edilen kişiye gösteriş yapıp ondan bir şey bekleme karışıklığından) uzak olduğu içindir. Hazırın, hazıra (karşısında olana) duası ise, bu şaibelerden çok az kere kurtulabilir, gaibin gaibe (karşısında olmayana) duası ise, ancak Allah rızası için olacağından kabule şayan olur.

Namaz içinde ve namaz dışında Efendimiz *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* e salât getirmek de, salât getiren kul tarafından, Muhammed *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* in arkasından bir nevi dua demek olduğundan Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* bunu meşru etmiş, Allah-u Tealâ Hazretleri de:

« انَّ اللهَ وَمَلٰٓئِكَتَهُ يُصَلُّونَ عَلَى النَّبِيِّ يٰٓاَيُّهَا الَّذِينَ اٰمَنُوا صَلُّوا عَلَيْهِ وَسَلِّمُوا تَسْلِيماً (٥٦) »

"Şüphesiz Allah ve melekleri, peygambere çok salât ederler. Ey İman edenler siz de ona salât edin ve çok selâm vermekle selâm verin." *(Ahzab Suresi:56)* kavl-i şerifinde bunu emretmiştir ki böylece, salât-ü selâm okuyanlara, melekler tarafından hayır ve dualar ulaşacaktır.

Bundan dolayı Hanefîler, Efendimiz *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* in ruh-i şerifine fatiha okumaya müsaade etmişlerdir. Şafiîler ise, fatiha okumak, Efendimiz *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* i bir nevi acınacak hâle düşürmek olacağından buna müsaade etmemişler, bundan dolayı "Peygamberlere rahmet okunmayıp, ancak selâm verilir." diyerek bu görüşlerini desteklemişlerdir.

Hanefîler de buna karşı: "Bu okumanın faydası ve sevabı, okuyanın kendisine döneceğinden, bunda, Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* in şanına yakış-

mayan bir şey yoktur." diye cevap vermişlerdir. Şefaat-ı Seyyie'ye gelince, o da yahudilerin Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* in huzuruna girdiklerinde, selâm verir gibi yaparak,

« اَلسَّامُ عَلَيْكُمْ »

"Ölüm senin üzerine olsun." sözünü kullanmalarıdır. Nitekim Aişe *(Radıyallahu Anha)* validemiz bunu duyduğunda:

« عَلَيْكُمُ السَّامُ وَاللَّعْنَةُ اَتَقُولُونَ هٰذَا لِلرَّسُولِ! »

"Ölüm ve lânet sizin üzerinize olsun. Resulullah'a böyle nasıl söylersiniz?" diye onlara cevapta bulunmuş, Bunun üzerine Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* de:

٤٤٨ - « قَدْ عَلِمْتُ مَا قَالُوا فَقُلْتُ وَعَلَيْكُمْ »

448 - **"Ben onların ne dediklerini muhakkak ki bildim ve** '(o söylediğiniz) **sizin üzerinize olsun!' dedim."** buyurmuştur. *(Tefsiri Kebir:10/165)*

5 - İmam-ı Hasen, Mücahit, Kelbî ve İbn-i Zeyd *(Rahimehumullah)* buyurmuşlardır ki, ayet-i celilede geçen şefaat, insanların, birbirlerinin işini görmek için yaptıkları aracılıklardır.

Aracılık yapılması dinde caiz olan her türlü şefaat, şefaat-ı hasene, caiz olmayan ise şefaat-ı seyyie'dir. Sonra İmam-ı Hasen şöyle buyurmuştur: "Güzel bir aracılıkta bulunan kişi, o şefaati kabul ettiremese de, yine de sevap kazanır. Çünkü Allah-u Tealâ 'Kim şefaatı kabul ettirirse' buyurmamış, '**Kim şefaat ederse.**' buyurmuştur."

Dolayısıyla bir müslümanın işine koşan, neticeye ulaşsa da ulaşmasa da sevaba ulaşır. Nitekim Ebu Musa *(Radıyallahu Anh)* ın şöyle buyurduğu rivayet edilmiştir. Efendimiz *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* e bir dilenci geldiğinde veya ondan bir şey istendiğinde:

٤٤٩ - عَنْ اَبِى مُوسٰى (رضى الله عنه) قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللهِ ﷺ: « اِشْفَعُوا تُؤْجَرُوا وَيَقْضِى اللهُ عَلٰى لِسَانِ نَبِيِّهِ ﷺ مَا شَاءَ »

449 - **"Şefaat edin ecre nail olursunuz** (Bir kişinin işinin görülmesi için aracılık yapın ki, siz de onun işini görmüş kadar sevap alırsınız) **ve Allah peygamberinin dili üzerine dilediğini yerine getirecektir."** *(Buharî, Zekât:20, No.1365, 2/520, Müslim, Birr:44, No.2627, 4/2026, Ebu Davud, Edeb:116, No.5132, 2/756, Nesei,Zekât:65, No.2555, 5/81)*

Hadis-i Şerifin manası şudur: Bir birinize şefaatçı olun! Benden bir şey istemeye gelen olur da siz de ona şefaatçılık yaparsanız, Allah-u Tealâ onun hacetini benim vasıtam ile görür, bu suretle hem isteyen muradına erer, hem de siz sevap kazanırsınız.

Meşru istekler hususunda aracılık yapmak, gerek hükümdar, kumandan, vali gibi büyükler huzurunda, gerekse halkın birbirleri nezdinde şefaat-

ta bulunmaları müstehaptır. Fakat hudud-u şer'iyye (şeriatın tayin ettiği cezaların uygulanmaması) için yapılan şefaat (aracılık) haramdır. Batılı tamamlamak ve bir hakkı iptal etmek gibi şeylerde de şefaat caiz değildir.

İbni Ömer *(Radıyallahu Anhüma)* dan rivayet edilen bir hadis-i şerifte Efendimiz *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* şöyle buyurmuştur

عَنِ ابْنِ عُمَرَ (رضى الله عنهما) قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللهِ ﷺ: «مَنْ حَالَتْ شَفَاعَتُهُ دُونَ حَدٍّ مِنْ حُدُودِ اللهِ تَعَالَىٰ فَقَدْ ضَادَّ اللهَ تَعَالَىٰ فِي مُلْكِهِ وَمَنْ أَعَانَ عَلَىٰ خُصُومَةٍ بِغَيْرِ عِلْمٍ كَانَ فِي سَخَطِ اللهِ تَعَالَىٰ حَتَّىٰ يَنْزِعَ»

"Kimin şefaatı (aracılığı) **Allah** (-u Tealân) **ın hadlerinden bir haddin önüne geçerse,** (Hırsızlık, zina gibi suçlara verilen cezaların uygulanmasına engel olursa) **muhakkak ki o kişi, mülkünde Allah** (-u Tealây) **a karşı gelmiş olur. Her kim de işin gerçeğini bilmeden bir husumete** (düşmanlığa) **yardım ederse, o işten vazgeçinceye kadar Allah** (-u Tealân) **ın gazabında kalır."**
(Beyhakî, Şuabul İman, No:6736, 5/305, Terğib ve Terhib, No:3341, 3/210, Ebu Davud, Ekziye:14, No:3597, 2/329, Müsned-i Ahmed. No:5385, 2/354 fanklı lafızlarla)

Şefaatın tefsiriyle ilgili olarak geride zikredilen beş vecih hakkında İmam-ı Fahrurrazî *(Rahimehullah)* buyurmuştur ki: Ayet-i celilede geçen şefaatın mutlaka cihatla alâkalı olması gerekir, aksi takdirde ayet-i celile geriden kopuk olur. Zikredilen beş vecihten ilk iki vecihte bu alâka görülmektedir.

Son üç veche gelince, eğer ayetten murad sadece bunlardır denirse bu batıldır. Çünkü bu takdirde ayetin geriden yabancı olması gerekir. Fakat gaye, ilk iki vecihle beraber son üç vechin de, ayet-i celilenin hükmüne dahil olduğunu açıklamak ise, bu caizdir. Çünkü sebebin hususiyeti, lâfzın umumiyetine engel olmaz.

Beğavî tefsirinde zikredildiğine göre, İbn-i Abbas *(Radıyallahu Anhuma)* buyurmuştur ki: Şefaat-ı Hasene, insanların arasını ıslâh etmek, Şefaat-ı Seyyie ise insanlar arasında lâf gezdirmekten ibarettir.

Yine denilmiştir ki: Şefaat-ı hasene, insanlar hakkında güzel konuşmak gibi sevap ve hayra nail edecek sözler, seyyie ise gıybet ve insanlar hakkında kötü konuşmak gibi sahibini şerre sevkeden lâflardır.

Ruhul Beyan ve Alusi tefsirlerinde zikredildiğine göre, Şefaat, bir kimsenin dünya veya ahiret menfaatlerinden birine ulaşması veya zararlarından kurtulması için sözle aracılık yapmak demektir.

Bunun meşru ve hasene olabilmesi için bir takım şartlar vardır.

1 - Bir müslümanın hakkının korunması veya bir müslümandan bir şerrin uzaklaştırılması için yapılması.

2 - Allah rızası için yapılması,

3 - Rüşvet alınmaması,

4 - Allah-u Tealâ'nın hududundan bir had, veya Kulların hukukundan bir hakka tecavüz etmeyen meşru bir iş hakkında yapılması,

İmam-ı Mesrûk *(Rahimehullah)* bir kişinin işi için aracılık yaptı. Neticede işi görülen kişi ona bir cariye hediye edince, kızarak onu reddetti ve: "Senin kal-

binde böyle bir niyet olduğunu bilseydim, senin işin için kimseye asla kelâm etmezdim ve geri kalan işlerin hakkında kimseye bir şey demeyeceğim." buyurdu.

Zemahşerî'nin belîğ (edebî) sözlerindendir:

« شَيْئَانِ شَيْنَانِ فِي الْاِسْلَامِ اَلشَّفَاعَةُ فِي الْحُدُودِ وَالرُّشْوَةُ فِي الْاَحْكَامِ »

"İslâmda iki şey çok çirkindir. Bunlar da, hududda şefaat, ahkâmda rüşvet." yani had cezalarının uygulanmaması için aracılık yapmak, bir de bir hükmün değiştirilmesi için rüşvet alıp vermek, islâmda çok kötü sayılmıştır.

Hadler, Allah-u Tealâ'nın hakkını muhafaza etmek ve kullara zarar gelmesini önlemek için devlet reislerinin icra etmesi gereken belirli cezalardır.

Meselâ, hırsızın kolunun kesilmesi, zina edene bekâr ise yüz sopa vurulması, içki içene hürse seksen, köle ise kırk kamçının bedenlerinin ayrı ayrı yerlerine vurulması, Namuslu bir erkeğe veya namuslu bir kadına zina iftirası atana seksen sopa vurulması, kendilerinde aracılık geçerli olmayan cezalardır.

Tazir: Peygamberlerden, Ashab-ı Kiram'dan, Ulema ve Meşayıh'tan bir zat hakkında çirkin bir söz söylemek veya bir cami duvarını kirletmek yahut sarık, sakal, misvak gibi islâm nişanlarından biriyle alay etmek gibi hakkında muayyen bir ceza ve hadd-i şer'î bulunmayan suçlardan dolayı tatbik edilecek ceza, had sayılmaz.

Çünkü onun muayyen bir ölçüsü yoktur. Zira onun en azı üç, en fazlası otuzdokuz sopa yahut vaaz-u nasihat veya tekdir (kınama) yahut sürgün veya hapis gibi suça göre belirlenecek cezalardır.

Kısas'a da had ismi verilmez, çünkü o, kul hakkıdır. Dolayısıyla kısasın velisi (sahibi) nin affetmesi veya diyet alarak vazgeçmesi ile kısas düşer. Bundan dolayı Efendimiz *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)*:

٤٥١ - « مَا مِنْ صَدَقَةٍ اَفْضَلُ مِنْ صَدَقَةِ اللِّسَانِ »

451 - **"Dilin sadakasından daha üstün hiç bir sadaka yoktur."** buyurduğunda Ashab-ı Kiram: "Dilin sadakası nasıldır?" diye sorunca, Efendimiz *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)*:

« اَلشَّفَاعَةُ يُحْقَنُ بِهَا الدَّمُ وَيُجَرُّ بِهَا الْمَنْفَعَةُ اِلَى آخَرَ وَيُدْفَعُ الْمَكْرُوهُ عَنْ آخَرَ »

"Aracalık vasıtasıyla kan korunur (katil öldürülmekten kurtulur) **başkasına menfaat sağlanır ve diğer bir kimseden kötülük kaldırılır."** buyurdu. *(Ruhul Beyan: 2/249, İthaf:6/273, İlelül Hadîs, Râzî, No:2379, 2/291)* Bu Hadis-i şeriften anlaşılacağı üzere meşru işlerde aracılık sadaka, gayr-ı meşru işlerde aracılık ise seyyie (kötü bir iş) tir.

Hasılı kelâm bir müminin, müslümanlardan kendisine işi düşen herkes için, makam ve mevki sahipleri yanında aracılık yapması ve gücü yettiği kadar onların hacetini gidermeye çalışması islâmın getirdiği haklardandır.

Ayet-i celilede geçen: **"Kifl"** Nasip manasındadır. İmam-ı Süddî, Rabî', İbni Zeyd ve luğat ehlinin ekserisi böyle tefsir etmişlerdir.

Şefaat-i hasene'de: **"Nasib"** lâfzı kullanılıp, Şefaat-ı Seyyie'de ise: **"Kifl"** tabirinin zikredilmesi tefennün (değişiklik yapmak) içindir.

Muhakkık âlimlerden bazısı ise, nasip lâfzı ziyadeye de şamil: **"Kifl"** tabiri ise benzer ve eşit manasında olduğunu söyleyerek ikisinin arasında bir fark gözetmişlerdir. Buna göre iyiliğin karşılığı kat kat artırılacağından Şefaat-ı Hasene'de: **"Nasib"** lâfzı tercih edilmiş, kötülük ise ancak misliyle cezalandırılacağından Şefaat-ı Seyyie'de Kifl tabiri kullanılmıştır.

Bu manaya göre ayet-i celilede Allah-u Tealâ'nın kullarına olan Lütf-u Keremine bir nevi işaret vardır. Ulemadan bazısı buyurmuştur ki: **"Kifl"** lâfzı her ne kadar nasip manasına gelse de, Şer hakkında ekseriyetle kullanılmakta, diğer manalarda ise nadiren geçmektedir. Nitekim:

« يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا اتَّقُوا اللَّهَ وَآمِنُوا بِرَسُولِهِ يُؤْتِكُمْ كِفْلَيْنِ مِنْ رَحْمَتِهِ ... (٢٨) »

"Ey İman edenler! Allahtan korkun ve onun peygamberine iman edin ki, size rahmetinden iki kifl (nasip) **versin."** *(Hadid Suresi:28'den)* kavl-i şerifi bu kabildendir.

Ayet-i celilede geçen: (مُقِيتً) ism-i şerifi, İbn-i Abbas *(Radıyallahu Anhuma)* dan rivayete göre, muktedir (güçlü) manasındadır. Tabiîn'den bir cemaat tarafından da bu mana rivayet edilmiştir. İbn-i Abbas *(Radıyallahu Anhuma)* nın diğer bir rivayetine göreyse: (حَفِيظً) Hafîz (koruyucu) manasındadır. Cübaî'den nakledildiğine göreyse mücâzî (iyilik ve kötülüklerden herbirine karşılık veren) manasına gelmektedir.

Beğavî Tefsirinde zikredildiğine göre, İmam-ı Mücahit *(Rahimehullah)* **"Mukît"** ism-i şerifine, şahit manası vermiştir. Bu ism-i şerife: "Her hayvana (canlıya) rızkını ulaştıran" manası da verilmiştir. Bu manaya göre bu ism-i şerif azık manasında olan 'Kût' kelimesinden alınmıştır. Nitekim Abdullah ibn-i Amr *(Radıyallahu Anh)* dan rivayet edilen:

٤٥٢ – عَنْ عَبْدِ اللهِ بْنِ عَمْرٍو (رضى الله عنه) قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللهِ ﷺ: « كَفَىٰ بِالْمَرْءِ اثْمًا اَنْ يُضَيِّعَ مَنْ يَقُوتُ »

452 - **"Bir kimsenin, azığını verdiği** (bakmakla görevli olduğu) **kimseyi zayi etmesi, ona günah olarak yeter."** *(Ebu Davud, Zekât:45, No.1692,1/529, Müsned-ü Ahmed, No:6505, 6833, 6842, 2/554)* hadis-i şerifi de bu manaya gelmektedir.

İmam-ı Gazalî *(Rahimehullah)* **"Esma-i Hüsna"** şerhinde buyurmuştur ki: **"Mukît"** ism-i şerifinin manası: Rızıkları yaratan ve bedenlerin rızkı olan yiyecekleri onlara, kalplerin rızkı olan marifet (Allah-u Tealâ bilmey) i de kalplere ulaştırandır. Bu manaya göre: **"Rezzak"** ism-i şerifiyle aynı manaya gelirse de, bu ism-i şerif manevi rızıkları da içine aldığından daha hususi olur.

"Mukît" ism-i şerifi, her şeyi istilâ eden ve her şeye kâdir olan (gücü yeten) manasına da gelir ki, bu istilâ ancak sonsuz bir kudret ve eşsiz bir ilimle tamamlanacağından, bu ism-i şerifin manası ilim ve kudrete raci olur (döner).

Ancak, Allah-u Tealâ'nın: **"Mukît"** ism-i şerifiyle vasıflanması, ilim ve kudret manalarına toptan delâlet ettiğinden, sadece kâdir ve tek olarak âlimle vasıflanmasından daha şumullü (geniş kapsamlı) dır. İşte bu açıklamalarla **"Mukît"** ism-i şerifinin, yakın manalar taşıyan diğer ism-i şeriflerden farkı anlaşılmış olur.

Bu ayet-i celileye şöyle bir işarî mana da verilmiştir: "Kim başkalarına bir hayır ulaştırmak için güzel bir şefaatte bulunursa, kendisi için ondan güzel bir nasip vardır. Zaten onun yaratılışında böyle bir kabiliyet bulunduğu için, o hayırlara vesile olmuştur. Kim de kötü bir şefaatte bulunursa, kendisi için de ondan bir nasip vardır. Zaten onun cibilliyetinde, başkalarına kötülük etme kabiliyeti mevcut olduğundan o daima kötülüklere aracı olmaktadır.

Nitekim Mevlâ Tealâ:

« وَالْبَلَدُ الطَّيِّبُ يَخْرُجُ نَبَاتُهُ بِإِذْنِ رَبِّهِ وَالَّذِي خَبُثَ لَا يَخْرُجُ إِلَّا نَكِدًا ... (٥٨) »

"Güzel memleketin bitkisi, Rabbinin izniyle (bol) **çıkar. Kötü olandan ise faydasız bitkiden başka bir şey çıkmaz."** *(Araf Suresi: 58'den)* buyurmaktadır.

Allah-u Tealâ ezelde her şey üzerine mukît (şahit) olmuştur, yani ta ezelde kimin iyi, kimin kötü olacağını bildiğinden, iyilik ve kötülük sahiplerini yaratırken, onlara hayra vesile olma veya şerre alet olma kabiliyetlerini vermiştir ki, bu gün onlar bu istidatlarını değiştirmeye kadir olamazlar.

Tefsiri Kebir'de zikredildiğine göre, ayet-i celilenin sonundaki:

(وَكَانَ اللَّهُ عَلَىٰ كُلِّ شَيْءٍ مُقِيتًا) **"Allah-u Tealâ her şey üzerine mukît oldu."** ifadesi, Allâh-u Tealâ'nın bütün makdurat (gücünün ilgilendiği şeyler) e kadir oluşunun ezelden beri kendisi için sabit olan bir sıfat olup, sonradan meydana gelmiş bir vasıf olmadığını açıklamaktadır. Dolayısıyla Mevlâ Tealâ'nın: (كَانَ) **"Oldu"** sözünün bir vakit veya belli bir hâlle kayıtlanmaması, bu sıfatın ezelden ebede kadar kendisine ait olduğuna delâlet etmektedir.

YAPILAN İYİLİK VE KÖTÜLÜKTEN SAHİPLERİNİN NE DERECE NASİPLENECEKLERİNİN MİSALİNİ BEYAN EDEN BİR AYETİ KERİME:

« مِنْ أَجْلِ ذَٰلِكَ كَتَبْنَا عَلَىٰ بَنِي إِسْرَائِيلَ أَنَّهُ مَنْ قَتَلَ نَفْسًا بِغَيْرِ نَفْسٍ أَوْ فَسَادٍ فِي الْأَرْضِ فَكَأَنَّمَا قَتَلَ النَّاسَ جَمِيعًا وَمَنْ أَحْيَاهَا فَكَأَنَّمَا أَحْيَا النَّاسَ جَمِيعًا ... (٣٢) »

"İşte bu yüzdendir ki, İsrail oğullarına şöyle yazmıştık: Kim bir cana karşılık veya yer yüzünde bozgunculuk (çıkarmay) **a karşılık olmaksızın** (haksız yere) **bir nefsi katleder** (bir cana kıyar) **sa, bütün insanları öldürmüş gibi olur. Her kim de, bir canı ihya eder** (kurtarır) **sa bütün insanları diriltmiş gibi olur. "** *(Maide Suresi:32'den)*

Ayet: 86

Mevlâ Tealâ, şefaat-ı haseneden sahibinin nasibi olduğunu beyandan sonra, şefaat-ı hasene kabilinden olan selâm'a dikkat etmek ve önem vermek gerektiğine işaret etmek üzere şöyle buyuruyor:

وَاِذَا حُيِّيتُمْ بِتَحِيَّةٍ فَحَيُّوا بِاَحْسَنَ مِنْهَا اَوْ رُدُّوهَا اِنَّ اللّٰهَ كَانَ عَلٰى كُلِّ شَيْءٍ حَسِيباً (٨٦)

KELİME MANASI (86)

(وَاِذَا حُيِّيتُمْ) **Selâmlandığınız zaman,** neyle? (بِتَحِيَّةٍ) **bir selâmla,** (فَحَيُّوا) **hemen selâmlayın,** neyle? (بِاَحْسَنَ) **daha güzeliyle,** neden? (مِنْهَا) **ondan,** (اَوْ رُدُّوهَا) **yahut iade edin,** neyi? (هَا) **onu,** yani selâmı aynen karşılayın, (اِنَّ اللّٰهَ) **muhakkak Allah** (-u Tealâ), (كَانَ) (daim) **oldu,** ne üzerine? (عَلٰى كُلِّ شَيْءٍ) **her şey üzerine,** ne olarak? (حَسِيباً) **muhasip** (karşılık verici).

MEALİ ŞERİFİ (86)

Bir selâmla selâmlandığınız zaman, hemen siz de ondan daha güzeli (daha ziyade hayır ifade eden bir tabir) **ile selâmlayın yahutta onu iade edin** (aynen karşılık verin). **Şüphesiz ki Allah** (-u Tealâ), **her şey üzerine hasip** (muhasip ve muhafız) **dır.** (Dolayısıyla selâmı aynen veya daha güzeliyle almanızdan dolayı sizi mükâfatlandıracaktır).

İ Z A H A T

Tefsiri Kebir'de zikredildiğine göre, bu ayet-i celilenin, bundan evvelki ayet-i celile ile irtibatı hakkında iki vecih vardır.

1 - Allah-u Tealâ Hazretleri bundan evvel müminlere cihadı emrettikten sonra, bu ayet-i celilede de, onlara düşmanları sulh'a razı geldikleri takdirde barışa razı olmalarını emretmiştir. Bu manaya göre bu ayet-i celile, Mevlâ Tealâ'nın:

« وَاِنْ جَنَحُوا لِلسَّلْمِ فَاجْنَحْ لَهَا ... (٦١) »

"Eğer (düşmanlar) **barışa meylederlerse sen de ona yanaş."** *(Enfal Suresi:61'den)* kavl-i şerifi gibidir.

2 - Mümin olan bir kişi, muharebe esnasında dar-ı harp'te kendisiyle karşılaşan veya kendisine yaklaşıp selâm veren kişinin selâmına iltifat etmeyip, onu öldürürdü, fakat sonradan o kişininin müslüman olduğu anlaşılınca, çok pişman olursa da, iş işten geçmiş olurdu. Bunun üzerine Mevlâ Tealâ:

« يَا اَيُّهَا الَّذِينَ اٰمَنُوا اِذَا ضَرَبْتُمْ فِى سَبِيلِ اللّٰهِ فَتَبَيَّنُوا وَلَا تَقُولُوا لِمَنْ اَلْقٰى اِلَيْكُمُ السَّلَامَ لَسْتَ مُؤْمِناً تَبْتَغُونَ عَرَضَ الْحَيٰوةِ الدُّنْيَا ... (٩٤) »

"Ey İman edenler! Allah yolunda harbe çıktığınız zaman (meselelerin) **tam açıklanmasını bekleyin. Size** (müslümanca) **selâm verene, dünya hayatının** (geçici) **menfaatını arayarak, 'Sen mümin değilsin!' demeyin."** *(Nisa Suresi:94'den)*

Kavl-i şerifini indirerek, müminleri bu gibi hareketten menetmiş, ve onlara: "Kendilerine selâm veren ve herhangi bir şekilde ikramda bulunan herkese onun bir benzeriyle ikram etmelerini veya daha fazlasıyla mukabelede bulunmalarını." emretmiştir. Zira o kişi kâfir ise, müslümanın o kâfirin ikramına bir nevi ikramla karşılık vermesinde bir sakınca yoktur. Fakat o selâm veren kişi müslüman olduğu hâlde, bir müslüman kişi onu öldürdüyse, işte zarar ve fesatların en büyüğü buradadır.

Tahiyye: Aslında tahyiye olup, tavsiye ve tesmiye gibi tef'il babından mastardır. Bu kelimenin iştikakı hayat kökündendir. İslâmdan evvel arapların âdeti bir birleriyle görüştüklerinde, (حَيَّاكَ اللهُ) "Allah seni yaşatsın" demeleriydi ki, onlar indinde tahiyye, birbirlerine bu şekilde dua etmekten ibaretti.

Tahiyye: Aslında uzun ömür talebinde bulunmak manasındaysa da, sonra her türlü duada kullanılmıştır. Çünkü hayır duaların her birinde bir nevi yaşama temennisi vardır. Din-i Mübin-i İslâm geldiğindeyse, bunu **"Selâm"** kelimesiyle değiştirerek, tahiyyeyi selâm'ın ismi kılmıştır. Nitekim:

« ...فَاِذَا دَخَلْتُمْ بُيُوتًا فَسَلِّمُوا عَلٰى اَنْفُسِكُمْ تَحِيَّةً مِنْ عِنْدِ اللهِ مُبَارَكَةً طَيِّبَةً... (٦١) »

"Evlere girdiğiniz vakit Allah tarafından mubarek ve pek güzel bir tahiyye (sağlık dilemiş) **olmak üzere kendinize selâm verin."** *(Nur Suresi:61'den)* Kavl-i şerifiyle:

« تَحِيَّتُهُمْ يَوْمَ يَلْقَوْنَهُ سَلَامٌ ... (٤٤) »

"Kendisine kavuşacakları gün, onların tahiyyesi (Allah-u Tealâ'nın müminlere edeceği sağlık dileği) **selâmdır."** *(Ahzab Suresi:44'den)* Kavl-i şerifi bu manayı açıklamaktadır.

Namaz kılanın (اَلتَّحِيَّاتُ لله) **"Bütün Tahiyye** (Âfet ve noksanlıklardan kurtuluş) **Allah-u Tealâ'ya mahsustur."** sözü de bu kabildendir.

Şu bilinsin ki: (اَلسَّلَامُ عَلَيْكَ) **"Selâm senin üzerine olsun"** sözü, (حَيَّاكَ اللهُ) **"Allah seni yaşatsın"** sözünden bir çok yönden daha tamam ve daha mükemmeldir.

1 - Diri olan kişi, belâlardan selâmette olmayabilir. Zira hayatı afet ve belâlarla geçtiğinden, ölümünü bile isteyebilir. Fakat selâmette olan kişi mutlaka hayattadır. Dolayısıyla selâmet istemek, hayat istemekten daha üstündür.

2 - Selâm Allah-u Tealâ'nın isimlerinden bir ism-i şerif olduğu için, söze Allah-u Tealâ'nın zikriyle yahut kullarını selâmette bırakmasını dilediğine delâlet eden sıfatlarından bir sıfatla başlamak elbette ki, hayat talebinden daha manalıdır.

3 - Bir insanın diğerine selâm vermesinde, ona dünya ve ahiret belâlarından kurtuluş müjdesi vardır. Bir kimse hakkında uzun ömür istemek ise bu manayı ifade etmeyeceğinden, selâm vermek bu yönden de efdaldir.

Selâmın faziletine hem Kur'an-ı Kerim'den hem Hadis-i Şeriflerden, hem de aklî yönden bir çok deliller vardır. Kur'an-ı Kerimdeki delillere gelince, bu bir kaç yönlü ele alınabilir.

Birincisi: Allah-u Tealâ, mümin kullarına Kur'an-ı Kerimin oniki yerinde selâm vermiştir.

1 - Mevlâ Tealâ:

« اَلْمَلِكُ الْقُدُّوسُ السَّلَامُ ... (٢٣) »

"(O), **Mülkün yegâne sahibidir. Noksanı mucip her şeyden son derece pak ve münezzehtir. Selâm ve selâmetin ta kendisidir."** *(Haşr Suresi:23'den)* Kavl-i şerifinde zatını Selâm ism-i şerifiyle vasıflarken, Ey Mümin sanki sana tâ ezelden selâm verdiğini ifade etmiştir.

2 - Mevlâ Tealâ:

« قِيلَ يَا نُوحُ اهْبِطْ بِسَلَامٍ مِنَّا وَبَرَكَاتٍ عَلَيْكَ وَعَلَىٰ أُمَمٍ مِمَّنْ مَعَكَ ... (٤٨) »

"Denildi ki: Ey Nuh! Sana ve seninle beraber olan ümmetlere bizden selâm ve bereketlerle (gemiden) **in."** *(Hud Suresi:48'den)* Kavl-i şerifinde Nuh *(Aleyhisselâm)* a selâm verirken sana da bir nasip ayırmıştır.

3 - Mevlâ Tealâ:

« تَنَزَّلُ الْمَلَائِكَةُ وَالرُّوحُ فِيهَا بِإِذْنِ رَبِّهِمْ مِنْ كُلِّ أَمْرٍ (٤) سَلَامٌ هِيَ حَتَّىٰ مَطْلَعِ الْفَجْرِ (٥) »

"O gecede (kadir gecesinde) **melekler ve Ruh** (Cebrail *Aleyhisselâm)* **Rablerinin izniyle her bir iş için** (yere) **iner de iner. O** (gece) **fecrin doğuşuna** (tan yeri ağarıncaya) **kadar bir selâmdır."** *(Kadir Suresi:4-5)* Kavl-i şerifinde Cibril-i Emin vasıtasıyla sana selâm etmiştir.

Müfessirler buyurmuştur ki: Efendimiz *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)*, ümmetinin, Musa ve İsa *(Aleyhimesselâmı)* ın ümmetleri gibi bozulacağından korktuğunda Allah-u Tealâ ona:

٤٥٣ - « لَا تَهْتَمَّ لِذٰلِكَ فَاِنِّى وَاِنْ اَخْرَجْتُكَ مِنَ الدُّنْيَا اِلَّا اَنِّى جَعَلْتُ جِبْرِيلَ خَلِيفَةً لَكَ يَنْزِلُ اِلَىٰ اُمَّتِكَ كُلَّ لَيْلَةِ قَدْرٍ وَيُبَلِّغُهُمُ السَّلَامَ مِنِّى »

453-**"Habibim bu yüzden dertlenme! Çünkü ben seni dünyadan çıkarttımsa da Cibrili sana halife yaptım. Her kadir gecesi ümmetine inerek, benden onlara selâm ulaştıracaktır. "** *(Tefsiri Kebir:10/167)* buyurdu.

4 - Mevlâ Tealâ Musa *(Aleyhisselâm)* dan naklen:

« وَالسَّلَامُ عَلَىٰ مَنِ اتَّبَعَ الْهُدَىٰ (٤٧) »

"Selâm hidayete tâbi olanların üzerine olsun!" *(Taha Suresi:47'den)* Kavl-i şerifinde Musa *(Aleyhisselâm)* ın diliyle sana selâm etmiştir, dolayısıyla sen hidayete uyduğun takdirde Musa *(Aleyhisselâm)* ın selâmı sana ulaşacaktır.

« قُلِ الْحَمْدُ لِلّٰهِ وَسَلَامٌ عَلٰى عِبَادِهِ الَّذِينَ اصْطَفٰى ... (٥٩) »

5 - "(Habibim!) **De ki: Bütün hamdler Allah-u Tealâ'ya mahsustur. Selâm onun seçtiği kulları üzerine olsun."** *(Neml Suresi:59'dan)* Kavl-i şerifinde de Allah-u Tealâ, Muhammed *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* in lisanı üzere sana selâm vermiştir. Çünkü Allah-u Tealâ imana hidayet ettiği her kulu muhakkak ki seçmiştir. Nitekim:

« ثُمَّ اَوْرَثْنَا الْكِتَابَ الَّذِينَ اصْطَفَيْنَا مِنْ عِبَادِنَا ... (٣٢) »

"Sonra kitabı (Kur'anı) **kullarımız arasından seçtiklerimize miras verdik."** *(Fatır Suresi:32'den)* Kavl-i şerifinden anlaşılacağı üzere Kur'an ehlinin tamamı seçilmiştir.

6 - Mevlâ Tealâ:

« وَاِذَا جَآءَكَ الَّذِينَ يُؤْمِنُونَ بِاٰيَاتِنَا فَقُلْ سَلَامٌ عَلَيْكُمْ ... (٥٤) »

"Ayetlerimize inananlar sana geldiğinde, de ki: 'Size selâm olsun!' " *(Enam Suresi:54'den)* Kavl-i şerifinde de habibine, ümmetiyle karşılaştığında onlara selâm vermesini emretmiştir.

7 - « وَاِذَا حُيِّيتُمْ بِتَحِيَّةٍ فَحَيُّوا بِاَحْسَنَ مِنْهَا اَوْ رُدُّوهَا ... (٨٦) »

"Bir selâm ile selâmlandığınız zaman, siz de ondan daha güzeliyle selâmlayın yahut aynıyla karşılık verin." *(Nisa Suresi:86'dan)* Kavl-i şerifinde de ümmete Muhammed'e sana selâm vermelerini emretmiştir.

8 - « اَلَّذِينَ تَتَوَفّٰيهُمُ الْمَلٰٓئِكَةُ طَيِّبِينَ يَقُولُونَ سَلَامٌ عَلَيْكُمْ ... (٣٢) »

"O kimseler ki, pak oldukları hâlde, melekler onların canlarını alırken, 'Selâm sizin üzerinize olsun!' derler." *(Nahl Suresi:32'den)*

Rivayete göre, ölüm meleği bir müslümanın canını alırken onun kulağına:

٤٥٤- «اَلسَّلَامُ يَقْرَئُكَ السَّلَامَ وَيَقُولُ: اَجِبْنِى فَاِنِّى مُشْتَاقٌ اِلَيْكَ وَاشْتَاقَتِ الْجَنَّاتُ وَالْحُورُ الْعِينُ اِلَيْكَ»

454 - **"Selâm, sana selâm okuyor** (Allah-u Tealâ sana selâm söylüyor) **ve 'Benim davetime icabet et! Çünkü ben sana aşıkım, cennetler ve huriler de sana aşıktır.' buyuruyor."** der.

Bu müjdeyi alan mümin de, ölüm meleğine: "Müjdeciye benden bir hediye vardır, ruhumdan daha bir kıymetli bir hediyem olmadığı için hediye olmak üzere ruhumu al." der. *(Tefsiri Kebir:10/167)*

9 - Mevlâ Tealâ:

« وَاَمَّا اِنْ كَانَ مِنْ اَصْحَابِ الْيَمِينِ (٩٠) فَسَلَامٌ لَكَ مِنْ اَصْحَابِ الْيَمِينِ (٩١) »

"Eğer o (canı boğazına gelen kişi) **ashab-ı Yemin** (defterini sağ elinden alacak kimseler) **den ise, İşte onlardan sana** (gönderilmiş) **bir nice selâm vardır."** *(Vâkıa Suresi:90-91)* Kavl-i şerifinde de temiz ruhlardan müminlere selâm vermiştir.

10 - Mevlâ Tealâ:

« وَسِيقَ الَّذِينَ اتَّقَوْا رَبَّهُمْ إِلَى الْجَنَّةِ زُمَرًا حَتَّىٰ إِذَا جَاءُوهَا وَفُتِحَتْ أَبْوَابُهَا وَقَالَ لَهُمْ خَزَنَتُهَا سَلَامٌ عَلَيْكُمْ طِبْتُمْ فَادْخُلُوهَا خَالِدِينَ (٧٣) »

"Rablerinden sakınanlar zümre zümre cennete sevkedildi. Nihayet oraya varıp kapıları açıldığında, bekçileri onlara: 'Selâm size! Tertemiz geldiniz, artık ebedî kalmak üzere girin buraya.' derler." *(Zümer Suresi:73)* Kavl-i şerifinde de, cennetin bekçisi Rıdvan'ın lisanı üzere müminlere selâm vermiştir.

11 - Müminler cennete girdiğinde, melekler onları ziyaret edecek ve onlara selâm vereceklerdir. Bu hususta Mevlâ Tealâ:

« ... وَالْمَلَائِكَةُ يَدْخُلُونَ عَلَيْهِمْ مِنْ كُلِّ بَابٍ (٢٣) سَلَامٌ عَلَيْكُمْ بِمَا صَبَرْتُمْ فَنِعْمَ عُقْبَى الدَّارِ (٢٤) »

"Melekler de her kapıdan onların yanına girecekler. 'Sabretmenize karşı size selâm olsun! Dünya yurdunun sonu (cennet) **ne güzel oldu.'** (diyecekler) " *(Rad Suresi:23'den-24)* buyurmuştur.

12 - Allah-u Tealâ, kıyamet gününde hiç bir vasıtasız kullarına selâm verecektir. Nitekim Mevlâ Tealâ:

« تَحِيَّتُهُمْ يَوْمَ يَلْقَوْنَهُ سَلَامٌ ... (٤٤) »

"Ona kavuşacakları günde, tahiyyeleri (Mevlâ Tealâ'nın onlara sağlık dilemesi) **selâmdır."** *(Ahzab Suresi 44'den)* buyurmaktadır.

Diğer bir ayet-i kerimesinde de:

« سَلَامٌ قَوْلًا مِنْ رَبٍّ رَحِيمٍ (٥٨) »

"Ziyade acıyıcı bir Rab (olan Allah-u Tealâ Hazretlerin) **den** (onlara) **söz olarak Selâm** (gelir)." *(Yasin Suresi:58)* buyurmuştur. İşte Mevlâ Tealâ'dan kullarına selâm geldiğinde diğer bütün selâmlar dağılır gider. Zira yaratıcının nuru tecelli ettiğinde hiç bir yaratık baki kalamaz.

SELÂMIN FAZİLETİNE DELÂLET EDEN KUR'AN-I KERİMİN DELİLLERİNDEN İKİNCİSİ:

İnsanın selâmet ve keramete en ziyade muhtaç olduğu vakitler üçtür. Bunlar da: Doğum, ölüm ve dirilme vakitleridir. Allah-u Tealâ Hazretleri:

« وَسَلَامٌ عَلَيْهِ يَوْمَ وُلِدَ وَيَوْمَ يَمُوتُ وَيَوْمَ يُبْعَثُ حَيًّا (١٥) »

"Doğduğu gün, öleceği gün ve diri olarak (kabirden) **kaldırılacağı gün O'na selâm olsun!"** *(Meryem Suresi:15)* Kavl-i şerifinde Yahya *Aleyhisselâm)* a bu üç vakitte de selâm edeceğini vaadederek ikramda bulunmuştur.

İsa *(Aleyhisselâm)* da:

« وَالسَّلَامُ عَلَيَّ يَوْمَ وُلِدْتُ وَيَوْمَ أَمُوتُ وَيَوْمَ أُبْعَثُ حَيًّا (٣٣) »

"Doğduğum gün, öleceğim gün ve diri olarak (kabirden) **kaldırılacağım gün selâm benim üzerimedir!"** buyurarak, kendisi hakkındaki bu ikramı dile getirmiştir.

Üçüncüsü: Allah-u Tealâ:

« انَّ اللّٰهَ وَمَلٰئِكَتَهُ يُصَلُّوْنَ عَلَى النَّبِيِّ يَا اَيُّهَا الَّذِيْنَ اٰمَنُوْا صَلُّوْا عَلَيْهِ وَسَلِّمُوْا تَسْلِيْماً (٥٦) »

"Şüphesiz ki, Allah (-u Tealâ) **ve melekleri peygambere çok salât ederler** (onun şerefini yüceltmeye ve şanını gözetmeye özen gösterirler) **Ey Müminler! Siz de O'na salât edin ve çok selâm ile selâm edin."** *(Ahzab Suresi:55)* buyurarak, Habibi Muhammed *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* e tazimini (değer verdiğini) açıklamıştır.

Tefsirlerde rivayet edildiğine göre, yahudiler Efendimiz *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* in huzuruna girdiklerinde dillerini döndürüp selâm verir gibi yaparak: "Ölüm senin üzerine olsun!" derlerdi.

Efendimiz *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* bundan üzülünce Allah-u Tealâ Hazretleri Cebrail *(Aleyhisselâm)* ı gönderecek:

٤٥٥ – « اِنْ كَانَ الْيَهُوْدُ يَقُوْلُوْنَ اَلسَّامُ عَلَيْكَ فَاَنَا اَقُوْلُ مِنْ سُرَادِقَاتِ الْجَلَالِ : اَلسَّلَامُ عَلَيْكَ »

455 - **"Yahudiler sana 'Ölüm senin üzerine olsun' diyorlarsa, ben de azamet perdelerimden 'Selâm senin üzerine olsun!' diye sesleniyorum."** bu yurdu ve Ahzab suresinin bu ayet-i celilesini indirdi. *(Tefsiri Kebir:10/168)*

SELÂMIN FAZİLETİNE DELALET EDEN HADİS-İ ŞERİFLER VE RİVAYETLER:

Abdullah ibn-i Selâm *(Radıyallahu Anh)* şöyle buyurmuştur: Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* in Medine-i Münevvere'ye teşriflerini duyduğumda insan kalabalığı arasına girerek ona baktım, yüzünü gördüğümde onun yüzünün bir yalancı yüzü olmadığını anladım. Onun ilk sözü şu oldu:

٤٥٦ – عَنْ عَبْدِ اللّٰهِ بْنِ سَلَامٍ (رضى الله عنه) قَالَ: قَالَ رَسُوْلُ اللّٰهِ ﷺ : « اَيُّهَا النَّاسُ اَفْشُوا السَّلَامَ وَاَطْعِمُوا الطَّعَامَ وَصِلُوا الْاَرْحَامَ وَصَلُّوا وَالنَّاسُ نِيَامٌ تَدْخُلُوْنَ الْجَنَّةَ بِسَلَامٍ »

456 - **"Ey insanlar! Selâmı yayın, yemek yedirin, sıla-i rahm yapın** (akrabayı ziyaret edin) **ve insanlar uyurken geceleri namaz kılın ki, selâmetle cennete giresiniz."** *(Tirmizî, kıyamet:42, No.2485, 4/652, İbni Mace, İkamet:174, No.1334, 1/423, Darimî, İsti'zan:4. No:2534. 2/728. Salât:156. No:1432. 1/363)*

٤٥٧ – عَنِ الْبَرَاءِ (رضى الله عنه) قَالَ: قَالَ رَسُوْلُ اللّٰهِ ﷺ : « اَفْشُوا السَّلَامَ تَسْلَمُوا »

457 - Berâ *(Radıyallahu Anh)* dan rivayet edildiğine göre, Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* şöyle buyurdu: **"Selâmı yayın ki, selâmet bulasınız."** *(İmam-ı Ahmed, Müsned:6/412, No:18555, Buharî, Edeb-i Müfred:340)*

٤٥٨ – عَنْ اَبِى هُرَيْرَةَ (رضى الله عنه) قَالَ: قَالَ رَسُوْلُ اللّٰهِ ﷺ : « لَا تَدْخُلُوْنَ الْجَنَّةَ حَتّٰى تُؤْمِنُوْا وَلَا تُؤْمِنُوْا حَتّٰى تَحَابُّوْا اَوَلَا اَدُلُّكُمْ عَلٰى شَيْءٍ اِذَا فَعَلْتُمُوْهُ تَحَابَبْتُمْ؟

« اَفْشُوا السَّلَامَ بَيْنَكُمْ »

458 - Ebu Hureyre *(Radıyallahu Anh)* dan rivayet edildiğine göre, Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* şöyle buyurdu: **"İman etmedikçe cennete giremezsiniz, birbirini sevmedikçe de** (kâmil manada) **iman edemezsiniz, sizi bir şeye delâlet edeyim mi ki, onu yaparsanız sevişirsiniz: 'Selâmı aranızda yayınız."** *(Müslim, İman:22, No.54, 1/106, İbni Mace, Edep: 11, No.3692, 2/1217)*

٤٥٩ –عَنْ اَبِى هُرَيْرَةَ (رضى الله عنه) قَالَ رَسُولُ اللّٰهِ ﷺ : « خَلَقَ اللّٰهُ اٰدَمَ وَطُولُهُ سِتُّونَ ذِرَاعًا ثُمَّ قَالَ: اذْهَبْ فَسَلِّمْ عَلٰى اُولٰئِكَ مِنَ الْمَلَائِكَةِ فَاسْتَمِعْ مَايُحَيُّونَكَ، تَحِيَّتُكَ وَتَحِيَّةُ ذُرِّيَّتِكَ فَقَالَ:« اَلسَّلَامُ عَلَيْكُمْ » فَقَالُوا « اَلسَّلَامُ عَلَيْكَ وَرَحْمَةُ اللّٰهِ » فَزَادُوهُ (وَرَحْمَةُ اللّٰهِ) فَكُلُّ مَنْ يَدْخُلُ الْجَنَّةَ عَلٰى صُورَةِ اٰدَمَ فَلَمْ يَزَلِ الْخَلْقُ يَنْقُصُ حَتّٰى الْاٰنَ »

459 - Ebu Hureyre *(Radıyallahu Anh)* den rivayete göre, Resullullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)*: **"Allah-u Tealâ Âdem** *(Aleyhisselâm)* **ın boyunu altmış zira olarak yarattı ve ona: "Git şu meleklere selâm ver ve sana nasıl selâm verecekleri-ni iyi dinle,** (zira o) **senin ve zürriyetinin tahiyyesi** (selâmı) **dır." buyurdu. O'da** (meleklere gidip): « اَلسَّلَامُ عَلَيْكُمْ » **dedi. Onlar da:** « اَلسَّلَامُ عَلَيْكَ وَرَحْمَةُ اللّٰهِ » **dediler: Ona** (selâma) (وَرَحْمَةُ اللّٰهِ) **yı eklediler. İşte cennete girecek herkes Âdem** *(Aleyhisselâm)* **in suretinde** (şeklinde ve altmış zira boyunda) **olacaktır. Âdem** *(Aleyhisselâm)* **den bu zamana kadar insanların boyu eksilmeye devam etmiştir."** buyurdu. *(Buharî, Enbiya::2. No:3148. 3/1210. Müslim, Cennet. No:2841, 5/375. Ahmed İbn-i Hanbel:2/193. No:8177)*

٤٦٠ – عَنْ مُعَاذِ بْنِ جَبَلٍ (رضى الله عنه) قَالَ رَسُولُ اللّٰهِ ﷺ : اِنَّ الْيَهُودَ قَوْمٌ حُسَّدٌ وَلَمْ يَحْسُدُوا الْمُسْلِمِينَ عَلٰى اَفْضَلَ مِنْ ثَلَاثٍ رَدِّ السَّلَامِ وَاِقَامَةِ الصُّفُوفِ وَقَوْلِهِمْ خَلْفَ اِمَامِهِمْ فِى الْمَكْتُوبَةِ آمِينَ »

460 - Muaz İbn-i Cebel *(Radıyallahu Anh)* dan rivayete göre, Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)*: **"Yahudiler haset edici** (kıskanç) **bir millettir. Müslümanları üç şeyden daha fazla hiç bir şeyde kıskanmamışlardır.** (müslümanları en çok kıskandıkları şey üç tanedir. Bunlar da): **Selâm'a cevap vermeleri** (selâm verene,ve aleykümüs selâm demeleri, namazda) **safları dümdüz tutmaları ve farz namazlarda imamlarının arkasında âmin demeleridir."** buyurdu. *(Süyûtî, Dürrül Mensur:1/44)*

٤٦١ – عَنْ عِمْرَانَ بْنِ حُصَيْنٍ (رضى الله عنه) قَالَ: جَاءَ رَجُلٌ اِلَى النَّبِىِّ ﷺ فَقَالَ: اَلسَّلَامُ عَلَيْكُمْ فَرَدَّ عَلَيْهِ السَّلَامَ ثُمَّ جَلَسَ. فَقَالَ النَّبِىُّ ﷺ : « عَشْرٌ » ثُمَّ جَاءَ اٰخَرُ فَقَالَ: اَلسَّلَامُ عَلَيْكُمْ وَرَحْمَةُ اللّٰهِ ، فَرَدَّ عَلَيْهِ فَجَلَسَ فَقَالَ: « عِشْرُونَ » ثُمَّ جَاءَ اٰخَرُ

فَقَالَ: اَلسَّلَامُ عَلَيْكُمْ وَرَحْمَةُ اللهِ وَبَرَكَاتُهُ فَرَدَّ عَلَيْهِ فَجَلَسَ فَقَالَ: « ثَلَاثُونَ »

461-İmran ibn-i Hasîn *(Radıyallahu Anh)* dan rivayete göre, bir adam Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* e gelerek: (اَلسَّلَامُ عَلَيْكُمْ) **"Selâm sizin üzerinize olsun."** dedi. Efendimiz *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* de selâmını aldı. o kişi oturduktan sonra Efendimiz *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)*: **"On** (sevap kazandın)" buyurdu.

Sonra birisi gelerek: (اَلسَّلَامُ عَلَيْكُمْ وَرَحْمَةُ اللهِ) **"Allahın selâmı ve rahmeti sizin üzerinize olsun!"** dedi. Efendimiz *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* de selâmını aldı adam oturduktan sonra: **"Yirmi** (sevap aldın)." buyurdu.

Bir diğeri gelerek: (اَلسَّلَامُ عَلَيْكُمْ وَرَحْمَةُ اللهِ وَبَرَكَاتُهُ) **"Allahın selâmı, rahmeti ve bereketleri sizin üzerinize olsun"** deyince, Efendimiz *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* onun da selâmını iade edip, adam oturduktan sonra: **"Otuz** (sevabı haket-tin)." buyurdu. *(Ebu Davud, Edep:132, No.5195, 2/771, İmam-ı Ahmed, No:19968, 7/219, Darimi, İsti'zan:12, No:2542. 2/730. Ebu Davud, Edep:132, No:5195, 2/771. Süyûtî, Dürrül Mensur:2/605)*

٤٦٢ – عَنْ عَبْدِاللهِ بْنِ عَمْرٍو (رضى الله عنه) اَنَّ رَجُلاً سَأَلَ رَسُولَ اللهِ ﷺ : اَيُّ الْاِسْلَامِ خَيْرٌ ؟ قَالَ: « تُطْعِمُ الطَّعَامَ وَتَقْرَأُ السَّلَامَ عَلَىٰ مَنْ عَرَفْتَ وَمَنْ لَمْ تَعْرِفْ »

462 - Abdullah ibn-i Amr *(Radıyallahu Anh)* dan rivayet edildiğine göre, bir adam Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* e: "İslâmın (emrettiği amellerin) hangisi daha hayırlıdır?" diye sorduğunda, Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)*: **"Yemek yedirirsin, tanıdığına tanımadığına selâm verirsin."** *(Buhari, İsti'zan:9, No.5882, 5/2302, Ebu Davud, Edep:131, No.5194, 2/771)*

Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* e islâmın en hayırlı hasleti ve ameli defa-atla sorulmuş, Efendimiz *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* de bunlara farklı cevaplar ver-miştir. Cevaplar muhataplara ve bulunulan yer ve şartlara göre değişmiştir. Nitekim bazı hadis-i şeriflerde cihat, ilk vaktinde kılınan namaz, ana babaya iyilik ve mebrur (kabul edilmiş) hac gibi bir takım ameller: "En hayırlı amel" olarak belirtilmiştin. Bu hadis-i şerifte ise, "En üstün amel" olarak **"Yemek yedirmek ve herkese selâm vermek."** gösterilmiştir.

İmam-ı Nevevî *(Rahimehullah)* buyurmuştur ki: Sadece tanıdıklara değil de, her rastlanana selâm vermek, ameli ihlâslı yapmak (sadece Allaha ayırmak), tevazulu olmak ve islâmın bir şiarı (nişanı) olan selâmın yayılmasına hizmet etmek için meşru edilmiştir.

Selâm sadece tanıdıklara verildiği takdirde ihlâs zedelenmektedir. Tanı-madıklara da verilince, dinin bir emri olarak sünnet-i seniyye yerine geti-rilme düşüncesiyle yapılmış olur ki, ulema şöyle buyurmuştur:

"İhlâslı bir dirhem amel, ihlâssız yapılan batmanlarla amelden üstün-dür." Şu hâlde selâmlaşmanın hakkı verildiği takdirde mümine hem kolay, hem de kârlı bir amel kapısı açılmış olmaktadır. Ayrıca bu hadis-i şerif, karşılaşılan kimseden selâm beklemeden selâm vermeye teşvik etmektedir. Bu da kişiye tevazu kazandırmakta ve böylece mütevazi olmanın Allah in-dindeki mükâfatını temin etmektedir.

Selâm bu hâliyle, müminlere karşı Raûf (esirgeyici) ve Rahim (acıyıcı) olan Resul-i Ekrem *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* in ümmet-i merhumesine, ayn-ı rahmet (acımasının ta kendisi), mahz-ı re'fet (halis esirgemesi) olan bir lûtfu ve bir hediyesidir.

SELÂMIN EHEMMİYETİ VE SELÂMI YAYMANIN FAZİLETİ HAKKINDAKİ HADİS-İ ŞERİFLER:

٤٦٣ – عَنْ اَنَسِ بْنِ مَالِكٍ (رضى الله عنه) قَالَ: قَالَ لِى رَسُولُ اللهِ ﷺ: « يَا بُنَىَّ اِذَا دَخَلْتَ عَلىٰ اَهْلِكَ فَسَلِّمْ يَكُونُ بَرَكَةً عَلَيْكَ وَعَلىٰ اَهْلِ بَيْتِكَ »

463 - Enes İbn-i Malik *(Radıyallahu Anh)* ın şöyle buyurduğu rivayet edilmiştir: Bir kere Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* bana, **"Ey Yavrucuğum! Ailenin yanına girdiğinde selâm ver ki, sana ve evinin halkına bereket olsun."** buyurdu. *(Tirmizî, İsti'zan:10, No.2698, 5/59)*

٤٦٤ – عَنْ جَابِرِ بْنِ عَبْدِ اللهِ (رضى الله عنه) قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللهِ ﷺ: « اَلسَّلَامُ قَبْلَ الْكَلَامِ »

464 - Cabir İbn-i Abdillah *(Radıyallahu Anh)* dan rivayet edildiğine göre Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* şöyle buyurdu: **"Selâm, kelâm'dan öncedir** (konuşmaya başlamadan önce selâm verilmelidir)." *(Tirmizi, İsti'zan:11, No.2699, 5/59)*

٤٦٥– عَنْ اَبِى هُرَيْرَةَ (رضى الله عنه) اَنَّ رَسُولَ اللهِ ﷺ قَالَ: « اِذَا انْتَهىٰ اَحَدُكُمْ اِلىٰ مَجْلِسٍ فَلْيُسَلِّمْ فَاِنْ بَدَا لَهُ اَنْ يَجْلِسَ فَلْيَجْلِسْ ثُمَّ اِذَا قَامَ فَلْيُسَلِّمْ فَلَيْسَتِ الْاُولىٰ بِاَحَقَّ مِنَ الْاٰخِرَةِ »

465 - Ebu Hureyre *(Radıyallahu Anh)* dan rivayet edildiğine göre, Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* şöyle buyurdu: **"Sizin biriniz bir meclise vardığı vakit selâm versin! Sonra, oturmak isterse otursun, sonra kalkarken de selâm versin. Çünkü birinci** (selâm) **ikincisinden daha lâyık değildir** (ikisi de ehemmiyetlidir)." *(Tirmizî, İsti'zan:15, No.2706, 5/62)*

Tirmizî şerhi Tuhfetul Ahvezî'de, İmam-ı Tıybî *(Rahimehullah)* ın bu hadis-i şerife şöyle mana verdiği zikredilmiştir: Selâm bir nevi selâmet ve sulh duasıdır. Şu hâlde bir meclise gelen kimsenin selâm vermesi, o cemaata kendisinden bir fenalık gelmeyeceğini ifade etmekte olduğu gibi, ikinci selâm da ayrılışından dolayı onlara bir şer ve zarar gelmeyeceğini ilân etmektedir.

Dolayısıyla yanlarına geldiğinde verdiği selâm ayrılırken verdiği selâmdan daha evlâ değildir. Bilakis ardında selâmette kalacaklarını ifade eden ikinci selâm daha evlâdır.

İmam-ı Nevevî *(Rahimehullah)* buyurmuştur ki: Bu Hadis-i Şerifin zahiri, ayrılırken bir cemaata selâm veren kişinin selâmını iade etmenin o kişilere vacip olduğunu ifade etmektedir.

٤٦٦ – عَنْ اَبِى اُمَامَةَ (رضى الله عنه) قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللهِ ﷺ: « اِنَّ اَوْلَى النَّاسِ بِاللهِ [تَعَالَىٰ] مَنْ بَدَأَهُمْ بِالسَّلَامِ »

466 - Ebu Ümame *(Radıyallahu Anh)* dan rivayet edildiğine göre, Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* şöyle buyurdu: **"Şüphesiz insanların Allah** (-u Tealây) **a en yakını, onlara selâmı başlatan** (ilk önce selâm verendir)." *(Ebu Davud, Edeb:132, No.5197, 2/772)*

٤٦٧– عَنْ عَبْدِ اللهِ بْنِ مَسْعُودٍ (رضى الله عنه) قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللهِ ﷺ: « اَفْشُوا السَّلَامَ بَيْنَكُمْ فَاِنَّهَا تَحِيَّةُ اَهْلِ الْجَنَّةِ فَاِذَا مَرَّ رَجُلٌ عَلَىٰ مَلَأٍ فَسَلَّمَ عَلَيْهِمْ كَانَ لَهُ عَلَيْهِمْ دَرَجَةً وَاِنْ رَدُّوا عَلَيْهِ. فَاِنْ لَمْ يَرُدُّوا عَلَيْهِ رَدَّ عَلَيْهِ مَنْ هُوَ خَيْرٌ مِنْهُمْ الْمَلٰئِكَةُ »

467 - Abdullah İbn-i Mes'ud *(Radıyallahu Anh)* dan rivayet edildiğine göre, Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* şöyle buyurdu: **"Aranızda selâmı yayın! Çünkü o, cennet ehlinin tahiyyesi** (sağlık dileği) **dir. Bir adam bir cemaatın yanına uğrayıp, onlara selâm verir, onlar da selâmını iade ederlerse, o** (önce selâm veren kişi) **için onlar üzerine bir derece** (üstünlük) **olur. Eğe onlar selâmı iade etmezlerse, onlardan daha hayırlı olan melekler onun selâmına cevap verirler."** *(İbni Ebî Hatim, İbni Merdüveyh, Süyûtî, Dürrül Mensur: 2/607)*

٤٦٨ –عَنِ ابْنِ عَبَّاسٍ (رضى الله عنهما) قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللهِ ﷺ: « اِنَّ السَّلَامَ اسْمٌ مِنْ اَسْمَاءِ اللهِ جَعَلَهُ بَيْنَ خَلْقِهِ فَاِذَا سَلَّمَ الْمُسْلِمُ عَلَى الْمُسْلِمِ فَقَدْ حَرُمَ عَلَيْهِ اَنْ يَذْكُرَهُ اِلَّا بِخَيْرٍ »

468 - İbni Abbas *(Radıyallahu Anhuma)*dan rivayet edildiğine göre, Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* şöyle buyurdu: **"Hiç şüphesiz selâm Allah-u Tealâ'nın isimlerinden bir isimdir ki, onu mahlûkatın arasına koymuştur. Bir müslüman bir müslümana selâm verdiğinde, artık o selâm verilen kişinin kendisine selâm vereni, hayırdan başka bir şeyle anması haram olur."** *(İbni Merdüveyh, Süyûtî, Dürrül Mensur:2/607)*

٤٦٩ – عَنِ الْحَسَنِ (رضى الله عنه) اَنَّ رَسُولَ اللهِ ﷺ قَالَ: « اِنَّ مِنَ الصَّدَقَةِ اَنْ تُسَلِّمَ عَلَى النَّاسِ وَاَنْتَ مُنْطَلِقُ الْوَجْهِ »

469 - İmam-ı Hasen *(Radıyallahu Anh)* dan rivayet edildiğine göre, Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* şöyle buyurdu: **"Güler yüzle insanlara selâm vermen, şüphesiz sadakadandır."***(Beyhakî, No:8053, 6/253, Süyûtî, Dürrül Mensur :2/608)*

٤٧٠ – عَنْ اَبِى اُمَامَةَ (رضى الله عنه) سَمِعْتُ رَسُولَ اللهِ ﷺ يَقُولُ: « اِنَّ اللهَ جَعَلَ السَّلَامَ تَحِيَّةً لِاُمَّتِنَا وَاَمَانًا لِاَهْلِ ذِمَّتِنَا »

470 - Ebu Ümame *(Radıyallahu Anh)* dan rivayet edildiğine göre, Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* şöyle buyurdu: **"Şüphesiz ki Allah-u Tealâ selâmı, bizim ümmetimiz için bir tahiyye** (sağlık dileme) **ehl-i zimmetimiz için de bir eman** (müslümanların koruması altında bulunan gayrı müslimler için bir güvence) **kılmıştır."** *(Taberanî, Süyûtî, Dürrül Mensur:2/608)*

٤٧١ –عَنْ عُمَرَ بْنِ الْخَطَّابِ (رضى الله عنه) قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللهِ ﷺ: « اِذَا الْتَقَى الْمُؤْمِنَانِ فَسَلَّمَ كُلُّ وَاحِدٍ مِنْهُمَا عَلَىٰ صَاحِبِهِ وَتَصَافَحَا كَانَ اَحَبُّهُمَا اِلَى اللهِ اَحْسَنُهُمَا بِشْرًا لِصَاحِبِهِ وَنَزَلَتْ بَيْنَهُمَا مِائَةُ رَحْمَةٍ لِلْبَادِى تِسْعُونَ وَلِلْمُصَافِحِ عَشْرٌ »

471 - Ömer İbn-il Hattab *(Radıyallahu Anh)* dan rivayet edildiğine göre, Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* şöyle buyurdu: **"İki mümin bir biriyle karşılaştıklarında, onlardan her biri arkadaşına selâm verip musafaha ederlerse, onların Allah-u Tealâ'ya en sevgilisi, arkadaşına karşı en güleç olanıdır. Ve o kişilerin arasına yüz rahmet iner ki, doksanı** (selâm ve musafahaya) **ilk başlayana, onu da musafaha edenedir."** *(Beyhakî, Şuabul İman, No:8052, 6/253, Süyûtî, Dürrül Mensur: 2/608)*

٤٧٢ – عَنْ اَبِي هُرَيْرَةَ (رضى الله عنه) قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللهِ ﷺ: « حَقُّ الْمُسْلِمِ عَلَى الْمُسْلِمِ خَمْسٌ. رَدُّ السَّلَامِ وَتَشْمِيتُ الْعَاطِسِ وَاِجَابَةُ الدَّعْوَةِ وَعِيَادَةُ الْمَرِيضِ وَاتِّبَاعُ الْجَنَائِزِ »

472 - Ebu Hureyre *(Radıyallahu Anh)* dan rivayet edildiğine göre, Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* söyle buyurdu: **"Müslümanın müslüman üzerindeki hakkı beştir. Selâma cevap vermek, hastayı ziyaret etmek, cenazeler ardından gitmek, davete icabet etmek ve aksırana teşmit** (aksırdığında 'Elhamdülillah' diyene, 'Yerhamukâllah' diye dua etmek)." *(Buharî, Cenaiz:2, No:1183, 1/418, Müslim, Selâm:3, No. 2162, 4/370)*

٤٧٣ – عَنْ اَبِي سَعِيدٍ الْخُدْرِيِّ (رضى الله عنه) عَنِ النَّبِيِّ ﷺ قَالَ: « اِيَّاكُمْ وَالْجُلُوسَ بِالطُّرُقَاتِ » قَالُوا: يَارَسُولَ اللهِ! مَالَنَا بُدٌّ مِنْ مَجَالِسِنَا نَتَحَدَّثُ فِيهَا. قَالَ رَسُولُ اللهِ ﷺ: « اِذَا اَبَيْتُمْ اِلَّا الْمَجْلِسَ فَاَعْطُوا الطَّرِيقَ حَقَّهُ » قَالُوا: وَمَا حَقُّهُ؟ قَالَ: « غَضُّ الْبَصَرِ وَكَفُّ الْاَذَىٰ وَرَدُّ السَّلَامِ وَالْاَمْرُ بِالْمَعْرُوفِ وَالنَّهْىُ عَنِ الْمُنْكَرِ »

473 - Ebu Saidil Hudrî *(Radıyallahu Anh)* dan rivayet edildiğine göre, Efendimiz *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)*: **"Yollarda oturmaktan sakının!"** buyurdu. Bunun üzerine ashab-ı kiram: **'Ya Resulallah oturmaktan başka çaremiz yoktur, biz oralarda konuşuyoruz'** deyince, Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)*: **"İllâ da oturacaksanız bari yolun hakkını verin!"** buyurdu.

O zaman Ashab: **"Yolun hakkı nedir?"** diye sorduklarında, Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)*: **"Gözü yummak, eziyeti defetmek, selâmı almak, iyiliği emredip, kötülükten menetmektir."** *(Buharî, İsti'zan:2, No.5875, 5/2300, Müslim, Selâm:2, No.2121, 4/370)*

Ulema buyurmuştur ki: Yol üstünde oturup, muhabbet etmek, çok defa fitneye ve günaha girmeye sebep olur. Zira yolda oturanlar gelip geçen kadınlara bakabilir ve onlar hakkında kötülükler düşünebilirler. Yoldan geçen diğer kimseleri tahkir veya gıybet edebilirler.

Bazen selâm almayı ve emr-i bil ma'rufu ihmal edebilirler. İşte oralarda oturmak bu gibi şeylerden dolayı yasak edilmiştir. Mutlaka oturmadan olmayacaksa, yolun hakkını vermek gerekecektir. O da gözü yummak, selâmı almak ve güzel sözdür.

Gözü yummaktan maksat, harama bakmamaktır. Bu gün maalesef ekseriyetle cadde üzerlerinde bulunan kahvelerde oturup, güzel kadın gözetmek alışkanlık hâline gelmiştir. Bu maksatla caddelerde, sokaklarda, pazar yerlerinde dolaşanlar sayısızdır.

Gerçi kadınların da beğenilmek maksadıyla süslenip püslenip sokaklara çıkmaları moda olmuşsa da, her iki cinsin müslüman olanları unutmamalıdırlar ki, bu yaptıkları haramdır. Günah hem de büyük günahdır. Çünkü devamlı işlenen bir günah küçük de olsa, büyük günahlardan sayılır.

Nitekim İbni Abbas *(Radıyallahu Anhüma)*: (كُلُّ ذَنْبٍ اَصَرَّ الْعَبْدُ كَبِيرٌ) **"Kulun devam ettiği her günah büyüktür."** buyurmuştur. *(Beyhakî, Şuabul İman, No:7149, 5/428, Süyûtî, Dürrül Mensûr:2/500)*

Güzel sözden maksat, din ve dünyaya ait faydalı şeyler konuşmaktır. Bu gibi yerlerde, zem (kötüleme), gıybet, koğuculuk ve yalan pek geçer akçe olduğu için bunlardan sakınmalıdır. Yollarda oturanların geçenlere yol göstermesi, onların selâmını alarak, kendileriyle terbiye ve nezaket dairesinde konuşmaları da, güzel söze dahildir.

٤٧٤ – عَنْ اَبِى اَيُّوبَ (رضى الله عنه) عَنِ النَّبِيِّ ﷺ قَالَ: « لَايَحِلُّ لِمُسْلِمٍ اَنْ يَهْجُرَ اَخَاهُ فَوْقَ ثَلَاثٍ يَلْتَقِيَانِ: فَيَصُدُّ هٰذَا وَيَصُدُّ هٰذَا وَخَيْرُهُمَا الَّذِى يَبْدَأُ بِالسَّلَامِ »

474 - Ebû Eyyüb-el Ensarî *(Radıyallahu Anh)* dan rivayet edildiğine göre, Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* şöyle buyurdu: **"Bir müslümanın** (din) **kardeşini üç günden fazla terketmesi** (dargın durması) **helâl olmaz. O dargınlar birbirleriyle karşılaşırlar da, şu ondan yüz çevirir, bu da ondan yüz çevirir, halbuki onların en hayırlısı, önce selâm vermeye başlayandır."** *(Buharî, İsti'zan:9, No.5883, 5/2302)*

İmam-ı Süyûtî *(Rahimehullah)* in Dürrül Mensur tefsirinde zikredildiğine göre: Beşîr İbn-i Yesar *(Radıyallahu Anh)* buyurmuştur ki: İbn-i Ömer *(Radıyallahu Anhuma)* dan evvel hiç bir kimse selâm veremezdi. Yani faziletine kavuşmak için en evvel o davranırdı.

İbn-i Ömer *(Radıyallahu Anhuma)* buyurmuştur ki: **"Selâm Allah-u Tealâ'nın isimlerinden bir isimdir, sen onu çok söylersen, Allah-u Tealâ'yı çok zikretmiş olursun."**

Ebu Bekr-i Sıddık *(Radıyallahu Anh)* buyurmuştur ki: **"Selâm, yer yüzünde Allah-u Tealâ'nın emanı** (kullarına vermiş olduğu güvencesi) **dir. "**

İmam-ı Buhari *(Rahimehullah)* Edeb-i Müfred isimli eserinde şu rivayetlere yer vermiştir: Muaviye ibni Kurre *(Radıyallahu Anh)* buyurmuştur ki: Babam bana dedi ki: **"Ey oğulcağızım! Sen hayrını ümidettiğin bir mecliste bulunduğunda, acil bir işin çıkarak meclis dağılmadan ayrılman gerekirse, o cemaata 'Selâmun Aleyküm' de öyle ayrıl. Zira bunu yaptığında senin arkandan onların yaptıkları bütün hayırlara ortak olursun."**

Her hangi bir cemaat bir mecliste otururlar da, Allah-u Tealâ'yı zikretmeden oradan ayrılırlarsa, mutlaka sanki bir eşek leşinin başından kalkmış gibi ayrılırlar.

Ebu Hureyre *(Radıyallahu Anh)* buyurmuştur ki: **"Din kardeşiyle karşılaşan ona selâm versin. Yolda giderken aralarına bir ağaç veya bir duvar girse, sonra tekrar kavuştuğunda ona selâm versin."**

Enes İbni Malik *(Radıyallahu Anh)* buyurmuştur ki: **"Efendimiz** *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* **in ashabı cemaat hâlinde bir yere giderlerken, önlerine bir ağaç çıktığında bir kısmı ağacın sağından, bir grup da solundan geçerler, karşılaştıklarında ise, birbirlerine selâm verirlerdi."**

Tufeyl *(Radıyallahu Anh)* buyurmuştur ki: Ben Abdullah İbn-i Ömer *(Radıyallahu Anh)* a uğrar onunla çarşıya çıkardık. O, hurda şey satan, kıymetli şey satan, fakir ve miskin her uğradığı kimseye selâm verirdi.

Bir gün yine Abdullah ibn-i Ömer *(Radıyallahu Anh)* ı ziyarete gittiğimde, bana: "Beraber çarşıya çıkalım." dedi. Ben de ona: "Sen alış veriş yapmazsın, eşya fiyatlarından sormazsın, pazarlık yapmazsın, pazar yerinde oturmazsın, otur burada konuşalım." deyince, O: "Biz karşılaştıklarımıza selâm verelim diye çarşıya çıkarız" diye cevap verdi.

Burada şunu da ifade edelim ki, Sahabe-i kiram zamanında çarşılarda gayrı meşru işler bulunmadığından ve selâma ehil çok kimse bulunduğundan onlar da sevaba çok düşkün olduklarından, böyle yaparlardı.

Bizim zamanımızda ise, şeriata uymayan bir çok işler, çarşılarda kol gezdiğinden ayrıca selâm verilecek adam bulmak da güçleştiğinden çok zaruret olmadıkça bu gibi yerlere gitmek doğru değildir.

AKLÎ YÖNDEN SELÂMIN ÜSTÜNLÜĞÜNÜN DELİLLERİ:

1 - Hristiyanların tahiyyesi, eli ağıza koymak, Yahudilerin birbirlerine tahiyyesi parmaklarla işaret etmek, mecusilerin tahiyyesi de eğilmekti. Arapların aralarındaki tahiyyesi: (حَيَّاكَ اللهُ) "Allah seni uzun yaşatsın" demekti. Krallarına da: "Sabah şerifler hayrola" derlerdi. Efendimiz *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* bu şekillerde selâm vermeyi nehyetmiştir. Nitekim:

٤٧٥ – عَنْ عَمْرِو بْنِ شُعَيْبٍ عَنْ اَبِيهِ عَنْ جَدِّهِ (رضى الله عنهم) اَنَّ رَسُولَ اللهِ ﷺ قَالَ:
«لَيْسَ مِنَّا مَنْ تَشَبَّهَ بِغَيْرِنَا. لاَ تَشَبَّهُوا بِالْيَهُودِ وَلاَ بِالنَّصَارٰى فَاِنَّ تَسْلِيمَ الْيَهُودِ
الْاِشَارَةُ بِالْاَصَابِعِ وَتَسْلِيمَ النَّصَارٰى الْاِشَارَةُ بِالْاَكُفِّ »

475 - Amr İbn-i Şuayb'ın, dedesinden *(Radıyallahu Anhum)* rivayetine göre, Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* şöyle buyurdu: **"Bizden başkalarına ben zeyen bizden değildir. Yahudi ve Hristiyanlara benzemeyin, şüphesiz ki, yahudilerin selâmı parmaklarla işaret, hristiyanlarınki ise avuçlarla işaret etmektir."** *(Tirmizî, İsti'zan:7, No.2695, 5/56)*

Müslümanların birbirlerine tahiyyesi ise: (اَلسَّلَامُ عَلَيْكُمْ وَرَحْمَةُ اللهِ وَبَرَكَاتُهُ) **"Allahın selâmı, rahmeti ve bereketleri sizin üzerinize olsun"** demeleridir. müslümanların tahiyyesinin bütün tahiyyelerin en şereflisi ve kıymetlisi olduğunda hiç şüphe yoktur. Ancak şunu da ifade edelim ki, bir insan diliyle selâm verirken eliyle de işaret etse bundan dolayı birşey gerekmez, zira mekruh olan ehli kitabın yaptığı gibi sadece elle işaret etmektir.

Nitekim Esma *(Radıyallahu Anha)* dan rivayet edildiğine göre: **"Efendimiz** *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* **bir kere kadınlara selâm verirken eliyle işaret etmiştir."** *(Buharî, Edeb-i Müfred: 459, No.1002, sh.347)*

Bir de selâmdan sonra: **"Merhaba, hoş geldin, hayırlı işler"** gibi sözler kullanmakta bir sakınca yoktur. Ancak selâm vermeden önce veya selâm yerine bunları söylemek sünnete muhaliftir.

2 - Selâm, bütün âfet ve belâlardan selâmeti (kurtuluşu) ifade ettiğinden zarardan korunmayı dilemek mahiyetindedir ki, bu dua, uzun ömür gibi menfaatleri teminetme dileğinden daha evlâdır.

3 - İnsan bir kişiye bir fayda sağlamak üzere yaptığı vaadi yerine getirebileceği gibi, sözünde duramayadabilir. Fakat zarar etmeme hususundaki sözünde mutlaka durabilir. İşte selâm veren kişi, selâm verdiği kişiye zararı dokunmayacağına dair bir teminat vermiş olur ki, bütün bu yönlerden selâmın, tahiyye çeşitlerinin en üstünü olduğu sabit olmuştur.

SELÂM HAKKINDAKİ BAZI HÜKÜMLER:

Tefsiri Kebir'de zikredildiğine göre, ulemadan bazısı: "Bir eve girenin orada bulunanlara selâm vermesi vaciptir." demişler ve bu hususta üç delil öne sürmüşlerdir.

1. Mevlâ Tealâ:

« يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا لَا تَدْخُلُوا بُيُوتًا غَيْرَ بُيُوتِكُمْ حَتَّىٰ تَسْتَأْنِسُوا وَتُسَلِّمُوا عَلَىٰ أَهْلِهَا ... (٢٧) »

"Ey iman edenler kendi evlerinizden başka evlere, sahipleriyle ünsiyet etmedikçe (geldiğinizi farkettirmedikçe) **ve ev halkına selâm vermedikçe girmeyin."** *(Nur Suresi:27 den)* buyurmuştur ki, bu emir vücup içindir.

Efendimiz *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* in: (اَفْشُوا السَّلَامَ) **"Selâm'ı yayın!"** *(459 numarada geçti)* emri de vücup içindir.

2 - Bir insanın yanına giren, onu arayan gibidir. Yanına girilen kişi ise, o kişinin kendisini hayır için mi, şer için mi, aradığını bilemez. Giren kişi, "Sana selâm olsun" dediğinde ise, onu selâmetle müjdelemiş ve korktuğundan emin etmiş (güvendirmiş) olur.

Ayet: 86

Abdullah İbn-i Amr *(Radıyallahu Anh)* dan rivayete göre, Efendimiz *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* in:

٤٧٦ – عَنْ عَبْدِ اللهِ بْنِ عَمْرٍو (رضى الله عنهما) قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللهِ ﷺ: « اَلْمُسْلِمُ مَنْ سَلِمَ الْمُسْلِمُونَ مِنْ لِسَانِهِ وَيَدِهِ »

476 - **"Müslüman, müslümanların elinden ve dilinden** (gelecek zararlardan) **selâmette olduğu** (kurtulduğu) **kimsedir."** *(Buharî, İman:3, No.10, 1/13)* kavl-i şerifine göre, bir müslümandan zararı gidermek vacip olduğundan selâmın da vacip olması gerekir.

3 - Selâm, ehl-i islâmın şeâiri (nişanları) ndandır. İslâmın nişanlarını açıklamak ise vaciptir. Meşhur olan fetvaya göreyse selâm vermek sünnettir İbn-i Abbas ve Nehaî *(Radıyallahu Anhum)* un görüşleri de budur.

Selâma cevap vermenin vacip olduğunda ise bütün ulema ittifak etmiştir. Nitekim İmam-ı Hasen *(Radıyallahu Anh)*: **"Selâm, tetavvu** (nafile), **cevap vermek ise farzdır."** buyurmuştur.

Hâzin tefsirinde zikredildiğine göre, selâm vermek vacip olmayıp, kifayet üzere sünnettir. Dolayısıyla, bir cemaat içersinde bir kişi selâm verse hepsine kâfi gelir. Hepsi selâm verse daha efdal ve ekmel (üstün ve mükemmel) olur. Selâm verilen kişi tek ise, cevap vermek onun üzerine vacip olur. Cemaat iseler, onlar hakkında selâmı almak farz-ı kifayedir. İçlerinden biri cevap verse diğerlerinden cevap verme farziyeti düşer. Hiçbiri cevap vermediğinde ise hepsi günahkâr olurlar. Nitekim:

٤٧٧ – عَنْ عَلِيِّ بْنِ اَبِى طَالِبٍ (رضى الله عنه) قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللهِ ﷺ: « يُجْزِئُ عَنِ الْجَمَاعَةِ اِذَا مَرُّوا اَنْ يُسَلِّمَ اَحَدُهُمْ وَيُجْزِئُ عَنِ الْجُلُوسِ اَنْ يَرُدَّ اَحَدُهُمْ »

477- Ali İbn-i Ebi Talip *(Radıyallahu Anh)* dan rivayet edilen bir hadis-i şerifte, Efendimiz *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)*: **"Bir cemaat giderken,** (yeri geldiğinde) **içlerinden birinin selâm vermesi hepsine yeterli olur. Oturanlardan birinin cevap vermesi de, onlara kâfidir."** *(Ebu Davud, Edep:141, No.5210, 2/775)*

Selâma cevap vermemek, bu ayet-i celilenin emrini kırmak olduğundan, haram olacağı gibi, müslümanın selâmını cevapsız bırakmak ona karşı bir ihanet sayılacağından, ayrıca haramdır.

Alusî Tefsirinde zikredildiğine göre, bu hadis-i şeriften, selâma cevap vermenin vacib-i kifaye (birisinin yapmasıyla diğerlerinden düşen bir vacip) olduğu anlaşılmıştır. Bu cevap Allah-u Tealâ'nın hakkı olduğu için, bir müslümanın bu hakkını iskat etmesi bu vacibin kalkmasına tesir etmez. Yani bir kimse, selâmını almayan kimseye hakkını helâl etse de o kişi mesuliyetten kurtulamaz. Bir cemaatın hepsi kendilerine selâm verene velevki sırayla cevap verseler, hepsi birer vacip işlemiş sevabı alırlar.

Mübteğâ kitabında zikredildiğine göre, Ulemadan bazısı: "Akıllı olan bir çocuğun selâma cevap vermesiyle, diğerlerinden selâma cevap verme far-

ziyeti düşer, çünkü akıllı çocuk da farzları yerine getirebilir, kestiğinin yenmesinin helâl olması da bunun delilidir." demişlerse de, "Nihaye" kitabında bunun aksi tercih edilmiştir, Şafiîler de bu görüştedir.

Onlar: "Bir cemaatın yerine bir çocuk veya selâmı duymayan bir kişi cevap verse, o cemaat cevap vermekten kurtulamazlar. Çocuğun, farz-ı kifaye olan cenaze namazını eda etmesiyle diğer cemaattan farziyetin kalkması buna benzemez, çünkü cenaze namazından maksat dua olduğundan, günahsız çocuğun duası icabete daha yakındır.

Selâmdan maksat ise güven vermektir ki, çocuk zaten korkulacak bir durumda olmadığından, bir cemaat içinden sadece onun selâm alması bu emniyet manasını ifade etmekte yeterli değildir, demişlerdir. Yine böylece, bir çocuğun aksıran kimseye teşmit'te bulunması: ("Yerhamükallah" demesi), diğerlerinden bu hakkı kaldırır, zira "Teşmit" ten maksat da teberrük ve duadır ki, çocuk da buna ehildir. Genç bir kadının herhangi bir mahremiyle beraberken onun adına selâm almasının yeterli olup olmaması hakkında ise, biz hanefilere göre iki söz vardır.

Şafiîlere göreyse, kendisine selâm verilmesi meşrû olan bir kadının bir erkek adına selâm alması yeterlidir ki, bu sadece ihtiyar kadınlara mahsus olmayıp, bir erkeğin mahremi, cariyesi ve ailesi de böylecedir.

Bir kadının diğer bir kadına veya mahremine, yahut efendisine veya kocasına selâm vermesi sünnet sayıldığı gibi, nefsin hoşuna gitmeyecek ihtiyar kadınların yabancı erkeklere selâm vermesi de sünnete dahildir. Böyle bir ihtiyar hanımın kendisine selâm veren erkeğin selâmını iade etmesi de lâzımdır. Fakat yanında başka bir kadın bulunmayan güzel bir kadının yabancı bir erkeğe selâm vermesi haram olduğu gibi, selâm alması da haramdır. Bir erkeğin böyle bir kadına selâm vermesi mekruh olduğu gibi, selâmını alması da mekruhtur. Aradaki fark ise, kadının selâm verip almasının, erkeğin selâm verip almasından daha ziyade tama' (ümit) vermesinden kaynaklanmaktadır.

Hünsâ (erkeklik ve dişilik uzuvları bir varlıkta bulunan, çift cinsiyetli) kimse, kendisine bakılmanın caiz olması hususunda, erkeğe karşı kadın, kadına karşı erkek hükmünde olduğu gibi, selâm verilip alınma hususunda da hükmü aynıdır.

Kadın topluluğuna selâm vermekte fitneden korkulmayacağından içlerinden birinin selâm veren erkeğe cevap vermesi vacibolur. Bundan dolayı iki kadınla halvet (tenhada kalmak) helâl sayılmıştır. Emret (bıyığı ve sakalı çıkmamış tüysüz genç), kendisine selâm verilip alınması hususunda erkek gibidir.

Dürrül Muhtar'da zikredildiğine göre, kendisine ismen selâm verilen kişinin yerine başkasının selâm alması yeterli olmaz. Velâkin bir cemaat arasından bir kişiyi tahsis ederek ismen selâm vermek de uygun olmaz.

Nitekim: Tarık *(Radıyallahu Anh)*buyurmuştur ki, Bir kere biz Abdullah *(Radıyallahu Anh)* ın yanında otururken ezan vakti geldi, beraber kalkarak mescide

girdik. O, Mescidin önünde insanları rukû'da görünce, hemen tekbir alarak rukû'a indi, biz de yürüyüp onun yaptığı gibi yaptık.

O arada sür'atli yürüyen bir adam yanımızdan geçerek: "Aleyküm selâm ya eba Abdirrahman." diye cemaat arasından birine ismen selâm verdi. Bunun üzerine Abdullah *(Radıyallahu Anh)*: "Allah-u Tealâ doğru söyledi Resulü de tebliğ eyledi." dedi. Namazı bitirince, dönüp ailesinin yanına girdi, biz yerimizde oturup onun çıkmasını beklerken birbirimize: "Bu sözünün manasını ona hanginiz soracak?" dedik. Tarık: "Ben soracağım" dedi ve sordu. Abdullah *(Radıyallahu Anh)* ona cevaben, Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)*den duyduğu şu hadis-i şerifi rivayet etti:

٤٧٨ – عَنْ عَبْدِ اللهِ (رضى الله عنه) قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللهِ ﷺ: « بَيْنَ يَدَى السَّاعَةِ تَسْلِيمُ الْخَاصَّةِ وَفُشُوُّ التِّجَارَةِ حَتَّىٰ تُعِينَ الْمَرْأَةُ زَوْجَهَا عَلَى التِّجَارَةِ وَقَطْعُ الْأَرْحَامِ وَفُشُوُّ الْعِلْمِ وَظُهُورُ الشَّهَادَةِ بِالزُّورِ وَكِتْمَانُ شَهَادَةِ الْحَقِّ »

478 - **"Kıyametten önce** (bir takım alâmetler zuhur edecektir. Bunlar da: Cemaat içinden) **özel bir kimseye selâm vermek, ticaret yaygınlaşarak, kadının ticarette kocasına yardım etmesi, akraba ilişkilerinin kesilmesi, ilmin yaygınlaşması, yalan yere şahitliğin zuhur etmesi ve doğru şahitliğin gizlenmesi."** *(Buharî, Edeb-i Müfred: No.1049, Sh.361)*

Bir cemaat sırayla bir kişiye selâm verseler, o da hepsini kastederek bir kere selâm alsa, araya uzun bir fasıla girmediği müddetçe yeterli olur.

Boş eve giren kişinin de, selâm vermesinin bir kaç fazileti vardır.

1 - Kendi nefsi üzerine Allah-u Tealâ'nın selâmını okumuş olur.

2 - Evde bulunan mümin cinlere selâm vermiş olur.

3 - Selâmın bereketiyle evde bulunan şeytanlardan ve eziyet veren canlılardan selâmet talebetmiş olur.

"Bostan" kitabında zikredildiğine göre, içinde kimse bulunmayan eve giren kişi, "(اَلسَّلَامُ عَلَيْنَا وَعَلَىٰ عِبَادِ اللهِ الصَّالِحِينَ) **"Selâm bize ve Allahın salih kullarının üzerine olsun"** derse, melekler onun selâmını iade ederler.

Bir cemaatın yanına giren, giriş anında selâm verdiği gibi ayrılış hâlinde de selâm vermelidir. Zira böyle yapan, o kişilerin, ardından yaptıkları bütün hayırlı amellere ortak olur.

SELÂM'A NASIL CEVAP VERİLECEĞİ

Ayet-i celilede geçen:

« وَإِذَا حُيِّيتُمْ بِتَحِيَّةٍ فَحَيُّوا بِأَحْسَنَ مِنْهَا أَوْ رُدُّوهَا »

"Bir selâmla selâmlandığınızda, ondan daha güzeli ile selâm verin veya onu iade edin." Kavl-i şerifi hakkında ulema buyurmuştur ki, en güzeli

selâm veren kişi (اَلسَّلاَمُ عَلَيْكَ) 'Esselâmu aleyke' derse, kendisine selâm verilen kişi cevabında ona rahmeti eklemelidir. Başta selâm ve rahmet zikredilirse cevabında bereket eklenir. Başta üçü de zikredilirse, cevapta üçü de iade edilir. Bunun üzerine başka bir şey ziyade edilmez. Nitekim:

٤٧٩ – عَنْ سَلْمَانَ الْفَارِسِيِّ (رضى الله عنه) قَالَ: جَاءَ رَجُلٌ اِلَى النَّبِيِّ ﷺ فَقَالَ: اَلسَّلاَمُ عَلَيْكَ يَا رَسُولَ اللهِ! فَقَالَ: « وَعَلَيْكَ وَرَحْمَةُ اللهِ » ثُمَّ اَتَىٰ آخَرُ فَقَالَ: اَلسَّلاَمُ عَلَيْكَ يَا رَسُولَ اللهِ وَرَحْمَةُ اللهِ! فَقَالَ: « وَعَلَيْكَ وَرَحْمَةُ اللهِ وَبَرَكَاتُهُ » ثُمَّ جَاءَ آخَرُ فَقَالَ: اَلسَّلاَمُ عَلَيْكَ وَرَحْمَةُ اللهِ وَبَرَكَاتُهُ! فَقَالَ لَهُ: « وَعَلَيْكَ » فَقَالَ لَهُ الرَّجُلُ: يَا نَبِيَّ اللهِ –بِاَبِى اَنْتَ وَاُمِّى– اَتَاكَ فُلاَنٌ وَفُلاَنٌ فَسَلَّمَا عَلَيْكَ فَرَدَدْتَ عَلَيْهِمَا اَكْثَرَ مِمَّا رَدَدْتَ عَلَىَّ؟! فَقَالَ: « اِنَّكَ لَمْ تَدَعْ لَنَا شَيْئاً . قَالَ اللهُ ﴿ وَاِذَا حُيِّيتُمْ بِتَحِيَّةٍ فَحَيُّوا بِاَحْسَنَ مِنْهَا اَوْ رُدُّوهَا ﴾ فَرَدَدْنَاهَا عَلَيْكَ »

479 - Selman-ı Farisî *(Radıyallahu Anh)* dan rivayet edildiğine göre, Bir adam Efendimiz *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* e gelerek: "Ey Allahın Resulu sana selâm olsun!" dedi. Efendimiz *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* de ona: **"Senin üzerine de Allahın selâmı ve rahmeti olsun!"** buyurdu.

Sonra başka bir kişi gelerek: "Ey Allahın Resulü sana selâm ve Allahın rahmeti olsun!" dedi. Efendimiz *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* de ona: **"Senin üzerine de Allahın selâmı, rahmeti ve bereketleri olsun."** buyurdu.

Sonra bir başkası gelerek: "Allahın selâmı, rahmeti ve bereketleri senin üzerine olsun!" diye Efendimiz *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* e selâm verince, Efendimiz *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* ona: **"Senin de üzerine olsun!"** buyurdu.

Bunun üzerine o kişi: "Ey Allahın peygamberi! Annem babam sana feda olsun, falan kimseler sana gelerek selâm verdiklerinde, Onlara bana verdiğin cevaptan daha fazlasını verdin." deyince,

Efendimiz *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)*: **"Sen bize bir şey bırakmadın, Allah-u Tealâ: 'Bir selâmla selâmlandığınızda daha güzeliyle karşılık verin veya onu iade edin' buyuruyor. Biz de sana senin söylediklerini iade ettik."** buyurdu. *(İbni Cerîr:4:5/120, İmamı Ahmed Zühdde, İbni Münzir,İbni Ebî Hatim, İbni Merduveyh , Taberanî,, Dürrül Mensur:2/605)*

Rivayete göre bir adam İbn-i Abbas *(Radıyallahu Anhuma)* ya: "Esselâmu aleyke ve rahmetullahi ve berekatühü" diye selâm verip bir şey eklediğinde, **'Selâm, berekette bitmiştir.'** diye cevap verdi.

Alusî tefsirinde zikredildiğine göre, Selâm, rahmet ve bereket lâfızları bütün zararlardan kurtuluş, menfaatlere nailiyet ve hayırların devamı ve

nema (artma) sından ibaret olan bütün matlep (dilek) leri içine aldığından, yeterli olmuşlardır. Velâkin bu üçünden ziyade söylenmesinin caiz olmayışı, ittifaklı bir konu değildir. Nitekim ulema'dan bazısı: "Selâm veren kişi üçünü cemettiğinde, selâm alan kişi ziyade yapabilir." buyurmuşlardır. Nitekim:

٤٨٠ – عَنْ مُعَاذٍ (رضى الله عنه) قَالَ: ... ثُمَّ اَتىٰ آخَرُ فَقَالَ: اَلسَّلَامُ عَلَيْكَ وَرَحْمَةُ اللهِ وَبَرَكَاتُهُ وَمَغْفِرَتُهُ. فَقَالَ: « اَرْبَعُونَ » قَالَ: « هٰكَذَا تَكُونُ الْفَضَائِلُ »

480 - Muaz *(Radıyallahu Anh)* dan rivayet edilen bir hadis-i şerifte: **"Sonra diğer bir kişi gelerek, Allahın selâmı, rahmeti, bereketleri ve mağfireti sizin üzerinize olsun."** deyince, Efendimiz *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* : **"Kırk sevap vardır."** buyurduktan sonra, **"İşte faziletler** (ziyade edilen her kelime için sevap) **böylece** (artacak) **tır."** buyurmuştur. *(Ebu Davud, Edep:131, No:5196, 2/771)*

Abdullah ibn-i Ömer *(Radıyallahu Anhuma)* ın azatlısı Salim *(Radıyallahu Anh)* şöyle anlatıyor: İbn-i Ömer *(Radıyallahu Anhuma)* kendisine selâm verildiğinde, ce vabını ziyade ederdi. Bir kere ona otururken rastladığımda "Selâm sizin üzerinize olsun" dedim. O: "Selâm ve Allahın rahmeti sizin üzerinize olsun" diye cevap verdi.

Bir defa daha geldiğimde: "Allahın selâm ve rahmeti sizin üzerinize olsun" dedim, Bunun üzerine o: "Allahın selâmı, rahmeti ve bereketleri sizin üzerinize olsun" dedi.

Diğer bir seferinde de: "Allahın selâmı, rahmeti ve bereketleri sizin üzerinize olsun." dedim. Bunun üzerine O:

٤٨١ – « وَعَلَيْكُمُ السَّلَامُ وَرَحْمَةُ اللهِ وَبَرَكَاتُهُ وَطِيبُ صَلَوَاتِهِ »

481 - **"Allahın selâmı, rahmeti, bereketleri ve tertemiz salâvatı sizin üzerinize olsun"** diye cevap verdi. *(BuharÓİ, Edeb-i Müfred:467, No.1016, Sh.351)*

İbn-i Sünnî *(Rahimehullah)* ın bir rivayetinde de Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* in,"Esselâmu aleyke ya Resulallah!" diye kendisine selâm verene:

٤٨٢ – « وَعَلَيْكَ السَّلَامُ وَرَحْمَةُ اللهِ وَبَرَكَاتُهُ وَمَغْفِرَتُهُ وَرِضْوَانُهُ »

482 - **"Senin üzerine de Allahın selâmı, rahmeti, bereketleri, mağfireti ve rızası olsun"** diye cevap verdiği zikredilmiştir. *(İbn-i Sünnî, Amelülyevm Celleyle:95, No:235, 118)*

Hulasa, selâmlaşmada, "Veberekâtühü" kelimesinin üzerine ziyade yapılmasının caiz olduğuna delâlet eden rivayetler de vardır. Gerçi bunlar zayıfsa da, İbn-i Hacer *(Rahimehullah)* ın ifade ettiğine göre, bu rivayetler biraraya geldiklerinde birbirlerini takviye ederek cevaza ait bir karine teşkil eder (delil meydana getirir) ler.

SELÂMA CEVAP VERMENİN HÜKÜMLERİ:

1 - Selâma cevap vermek bu ayet-i kerimedeki selâm alma emrinden dolayı farzdır. Bir de selâm almamak, küçümsemek manasını taşıdığından dolayı haramdır.

٤٨٣ - عَنِ ابْنِ عَبَّاسٍ (رضى الله عنهما) مَا مِنْ رَجُلٍ يَمُرُّ عَلَىٰ قَوْمٍ مُسْلِمِينَ فَيُسَلِّمُ عَلَيْهِمْ وَلَا يَرُدُّونَ عَلَيْهِ إِلَّا نَزَعَ عَنْهُمْ رُوحَ الْقُدُسِ وَرَدَّتْ عَلَيْهِ الْمَلَائِكَةُ »

483 -İbni Abbas *(Radıyallahu Anhuma)* nın şöyle buyurduğu rivayet edilmiştir: **"Herhangi bir kimse, bir müslüman topluluğa uğrayıp selâm verir de, onlar onun selâmını almazlarsa, mutlaka Ruhul Kudüs** (Cebrail *(Aleyhisselâm)* **onlardan ayrılır** (uzaklaşır) **ve o kimsenin selâmını melekler alır."** *(Tesiri Kebir: 10/171)*

2 - Selâm almak, farz-ı kifayedir. Selâm verilen topluluktan bir kısım insanlar selâmı aldıklarında bu farziyet diğerlerinden düşer. Fakat selâm verene karşı bir değer verme ve ikramı göstermek için hepsinin bu selâmı alması daha uygundur.

3 - Selâmı fevren (acele) almak farzdır. Binaenaleyh bir kimse selâm almayı geciktirir de zamanı geçerse, vakit geçtikten sonra selâmı alsa bile bu, selâm alma değil yeni selâm verme olur ki, geciktiren günahkâr olur.

4 - Bir kimseye mektupta bir selâm geldiğinde, ona da mektupla karşılık vermek farzdır. Çünkü Mevlâ Tealâ bu ayet-i kerimesinde: **"Bir selâm ile selâmlandığınız vakit, siz ondan daha güzeliyle selâmı alın."** buyurmuştur.

5 - Bir kimse: **"Esselâmu aleyküm"** diye selâm verdiğinde, selâm alan kimsenin: **"Ve Aleykümüsselâm"** demesi farzdır. Fakat Allah-u Tealâ'nın: **"Daha güzeliyle selâmı alın"** emrine girebilmesi için buna, **"Ve Rahmetullahi ve Berekâtühu"** ifadesini eklemesi sünnettir. Amma selâm veren kimse, **"Esselâmu Aleyküm ve rahmetullahi ve berekâtühu"** derse, bu selâmı alacak kimsenin, **"Ve Aleyküm Selâm"** demekle yetinmesi yeterli olursa da uygun olmaz, hatta ayet-i celilenin zahiri bunun caiz olmadığını göstermektedir. Zira ayet-i celilede "Selâm verene misliyle veya daha güzeliyle" cevap verilmesi emredilmiştir ki, bu durumda iki emir de yerine getirilmemiş olur.

6 - Selâm verirken sünnet olan, Efendimiz *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* in: **"Selâmı yayın!"** emrinden dolayı sesli söylemektir. Dolayısıyla selâm verirken de, alırken de, ağır işiten bir kimseye de bilfiil duyurtacak kadar sesli söylemek lâzımdır. Sür'atli giden kişi, selâmının ulaşmayacağını anladığı takdirde, gücü yettiği kadar sesini yükseltmesi lâzımdır. Nitekim:

٤٨٤ - « إِذَا سَلَّمْتُمْ فَأَسْمِعُوا وَإِذَا رَدَدْتُمْ فَأَسْمِعُوا وَإِذَا قَعَدْتُمْ فَاقْعُدُوا بِالْأَمَانَةِ وَلَا يَرْفَعَنَّ بَعْضُكُمْ حَدِيثَ بَعْضٍ »

484 -Efendimiz *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* in şöyle buyurduğu rivayet edilmiştir: **"Selâm verdiğiniz vakit duyurun** (selâm verdiğiniz kişiye selâmın

ulaşması için sesinizi yükseltin), **cevap verirken de duyurun. Oturduğunuz vakit emanetle oturun** (bir mecliste bulunduğunuzda güvenilen bir kimse olun), **ve birbirinizin haberlerini yükseltmeyin** (sağa sola duyurmayın)." *(Kurtubî: 5/195)*

Lâkin İmam-ı Azam Ebu Hanife *(Rahimehullah)* ın: **"Selâm alan kimsenin sesini çok yükselterek alması doğru değildir."** buyurduğu rivayet edilmiştir ki bu, işittirmek için sesi yükseltme zarureti bulunmayan yerlerdedir.

Ravzatül Ulema isimli eserde zikredildiğine göre, bir seyyah, bir âlimin huzuruna girip selâm verdiğinde o âlim gizlice selâmını aldı. Sonra yanına bir zengin girip selâm verince, onun selâmını ise sesli olarak alınca, o seyyah, âlime: "Allah sana rahmet etsin! Ne dersin selâm iki kısım mıdır? yoksa üç türlü müdür?" diye bağırdı.

O âlim: "Olur mu öyle şey? Selâm bir çeşittir." diye cevap verince, Seyyah: "Allah fakihi teyid etsin (sana yardım etsin), ben burada selâmı iki kısım görüyorum." dedi.Bunun üzerine o fıkıh âlimi hayrete düşerek mahcup oldu. Seyyah devamla: "Sünnet üzere olmayan bir eve girmeyeceğine yemin eden bir kişi senin bu evine girse yemininde hanis (yeminini bozmuş) olur mu?" diye sordu. O fakih cevap vermeyince, talebeleri, o seyyaha "Çık git! bizi çok meşgul ettin." dediler.

Bunun üzerine o: "Ey gençler! sizinle hocanızın hâli, yolunu şaşırmış bir adamdan kendisi gibi şaşkın birinin yol sormasına benzer. Sizin bu üstadınız ahiret yolunu şaşırmış, siz ise ondan sizi irşadetmesini arzu etmektesiniz, bu durumda o sizi nasıl irşad edebilir?" deyip yanlarından ayrıldı.

7 - Yabancı bir kadın, bir erkeğe selâm verse, selâm verilen kimse de onun selâmını almada bir fitne ve töhmet olmasından korksa, selâmı alması vacip değildir. Bilakis evlâ olan erkeğin selâmı almamasıdır.

8 - Bir erkek yabancı bir kadına selâm verdiği takdirde, kadının selâmı alması vacip değildir. Zira erkek zaten yasak olan bir iş yapmış olduğundan o işin varlığı yokluğu gibidir.

9 - Ulema, çocuğun, mümeyyiz (iyiyi kötüden seçebilecek) bir delinin, aklını tam kaybetmemiş olan sarhoşun selâmını almayı vacip görmüşlerdir.

10 - Fasık (büyük günahları açıkça işleyen) bir kimseye veya mübtedi' (ehl-i sünnet mezhebinin dışındaki yetmiş iki fırkadan herhangi birine mensup) bir kişiye selâm vermek meşrusa da, onları o kötü inanç ve amellerinden uzaklaştırmak için selâmlarını almak vacip değildir. Ayrıca dilenme sırasında dilencinin selâmını almak da vacip olmaz, çünkü onun selâmı tahiyye için değil, kendisine bir şey verilmesi içindir.

Namazını bitiren kimsenin verdiği selâmı almak da vacip olmaz, çünkü onun selâm vermekten gayesi namazdan çıkmaktır. Her ne kadar yanında bulunanları da selâmına katmayı niyet etse de, onlar cevap vermese bile selâmın bereketi onların üzerine döner.

11 - İmam-ı Tahavî'nin beyanına göre, Selâm alırken abdestli veya teyemmümlü bulunmak müstehaptır. Nitekim:

٤٨٥ – عَنْ اَبِى الْجَهْمِ (رضى الله عنه) قَالَ: اَقْبَلَ رَسُولُ اللهِ ﷺ مِنَ الْغَائِطِ فَلَقِيَهُ رَجُلٌ فَسَلَّمَ عَلَيْهِ فَلَمْ يَرُدَّ عَلَيْهِ ﷺ حَتّٰى اَقْبَلَ عَلَى الْحَائِطِ فَوَضَعَ يَدَهُ عَلَيْهِ ثُمَّ مَسَحَ وَجْهَهُ وَيَدَيْهِ ثُمَّ رَدَّ عَلَى الرَّجُلِ السَّلَامَ «

485 - Ebul Cehm *(Radıyallahu Anh)* buyurmuştur ki: **"Bir kere Resulullah** *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* **kaza-i hacetten gelirken karşısına çıkan bir adam ona selâm verdi. Efendimiz** *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* **onun selâmını almadı. Sonra, bir duvara gidip ellerini sürterek yüzünü ve ellerini meshetti** (teyemmüm etti) **sonra da o kişinin selâmına cevap verdi."** *(Ebu Davud, Tahanet122, No:329, 1/142, Alusi:5/101)*

Evet! Selâm alırken temiz bulunmak müstehap olduğu gibi, verirken de taharet üzere bulunmak müstehaptır.

12 - Sağıra selâm verenin diliyle selâmı telâffuz etmesi gerektiği gibi, işaretle de bunu bildirmesi vaciptir. Dolayısıyla, kendisine selâm veren kişi, işaretiyle selâm verdiğini ifade etmediği takdirde sağırın selâmı alması vacip olmaz. Dilsizin de selâm verirken ve alırken işaret etmesi yeterlidir.

13 - Alusî tefsirinde zikredildiğine göre, bir kişi diğerine: **"Filâncaya benden selâm söyle!"** dediğinde, bu yerine gitirilmesi gerekli olan bir emanet olduğundan, o selâmı yerine ulaştırmak vacip olur.

Fakat bu, kişi o emaneti rızasıyla yüklendiğindedir. Selâm emanetini kabullenmese veya sükût etse, selâmı yerine ulaştırması vacip olmaz. Tabii ki bu durumda selâm gönderilen kişiyi arayıp bulması gerekmese de, onunla buluşup selâmı hatırlarsa tebliğ eder.

Selâm emanetini yüklenen kişi de, onu tebliğ etmek için büyük bir zahmete girecekse, selâmı ulaştıramadığı takdirde mesul olmaz. Zira emaneti eda etmek (yerine ulaştırmak) imkân nisbetinde vaciptir.

14 - Kendisine başka bir kimseden selâm getirilen kişinin, selâmı alırken: (عَلَيْكَ وَعَلَيْهِ السَّلَامُ) **"Sana ve ona selâm olsun!"** diyerek, mübelliğ (Selâmı ulaştıran) dan başlaması sünnettir.

Kurtubî tefsirinde zikredildiğine göre, Selâmı alan kişinin, kendisine selâm verenin zamirini öne alarak "Ve Aleykesselâm" demesinde bir sakınca yoktur. Nitekim Ebu Hureyre *(Radıyallahu Anh)* dan rivayete göre, Efendimiz *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* Namazı güzel kılmayı beceremeyen bir kişi kendisine gelip selâm verdiğinde:

٤٨٦ – عَنْ اَبِى هُرَيْرَةَ (رضى الله عنه) قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللهِ ﷺ: « وَعَلَيْكَ السَّلَامُ ارْجِعْ فَصَلِّ فَاِنَّكَ لَمْ تُصَلِّ «

486 - **"Senin üzerine de selâm olsun! Dön kıl çünkü sen namaz kılmadın."** *(Buharî, İsti'zan:18, No.5897, 5/2307)* buyurdu.

٤٨٧ – عَنْ اَبِى سَلَمَةَ بْنِ عَبْدِ الرَّحْمٰنِ (رضى الله عنه) اَنَّ عَائِشَةَ (رضى الله عنها) حَدَّثَتْهُ اَنَّ النَّبِىَّ قَالَ لَهَا: « اِنَّ جِبْرِيلَ يَقْرَئُكِ السَّلَامَ » قَالَتْ: وَعَلَيْهِ السَّلَامُ وَرَحْمَةُ اللهِ.

487 - Ebu Seleme İbn-i Abdirrahman *(Radıyallahu Anh)* dan rivayete göre, Efendimiz *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* bir kere Aişe *(Radıyallahu Anha)* validemize Cibril-i Emin'in kendisine selâm söylediğini bildirdiğinde, Aişe *(Radıyallahu Anha)* : **"O'nun üzerine de selâm ve Allahın rahmeti olsun!"***(Buharî, İsti'zan :19 No.5898, 5/2307)* diye mukabelede bulunmuştur.

Yine Aişe *(Radıyallahu Anha)* validemiz buyurmuştur ki:

« اِنَّ الرَّجُلَ اِذَا اَرْسَلَ اِلٰى رَجُلٍ بِسَلَامِهِ فَعَلَيْهِ اَنْ يَرُدَّ كَمَا يَرُدُّ عَلَيْهِ اِذَا شَافَهَهُ »

"Bir adam, birine selâm yolladığında, onun selâmını yüzüne aldığı gibi ardında da almalıdır." *(Kurtubî:5/194)*

٤٨٨–جَاءَ رَجُلٌ اِلَى النَّبِىِّ ﷺ فَقَالَ: اِنَّ اَبِى يَقْرَئُكَ السَّلَامَ فَقَالَ: « عَلَيْكَ وَعَلٰى اَبِيكَ السَّلَامُ »

488 - Bir adam Efendimiz *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* e gelip "Babam sana selâm söylüyor" dediğinde, Efendimiz *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)*: **"Sana ve babana selâm olsun!"** diye cevap buyurmuştur. *(Kurtubî:5/194)*

٤٨٩ – عَنْ اَبِى تَمِيمَةَ الْهُجَيْمِىِّ عَنْ اَبِى جُرَىٍّ (رضى الله عنهما) قَالَ: اَتَيْتُ النَّبِىَّ ﷺ فَقُلْتُ عَلَيْكَ السَّلَامُ يَا رَسُولَ اللهِ مَرَّتَيْنِ قَالَ: « لَا تَقُلْ عَلَيْكَ السَّلَامُ فَاِنَّ عَلَيْكَ السَّلَامُ تَحِيَّةُ الْمَيِّتِ قُلْ: اَلسَّلَامُ عَلَيْكَ »

489 - Ebu Temîme El Hüceymî *(Radıyallahu Anh)*, Ebu Cüreyy *(Radıyallahu Anh)* dan, naklen şöyle anlatıyor: **"Bir kere Resulullah** *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* **e gelerek 'Aleykesselâm ya Resulallah!"** (Sana olsun selâm ey Allahın Resulü) **dedim. Bunun üzerine o: 'Aleykesselâm' deme, çünkü Aleykesselâm** (diye verilen selâm) **ölülerin tahiyyesidir.** (Selâm verdiğin zaman), **'Esselâmü Aleyke' de!** (Sana karşılık veren de, 'Ve Aleykesselâm' der)." buyurdu. *(Ebu Davud, Libas:28, No.4084, 2/454, Edep: 151,N0.5209,2/775, Tirmizî, İsti'zan:28, No.2722, 5/72)*

Bu hadis-i şerif ölülere verilecek selâmın nasıl olacağını îham ediyor (akla getiriyor) sa da, Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* in kabristana girdiğinde dirilere selâm verdiği gibi ölülere selâm verdiği de sabittir. Nitekim bunun delilleri aşağıda hususi olarak zikredilecektir. Bu hadis-i şerifin şarihleri Efendimiz *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* in burada muhatapların âdetlerine göre, beyanda bulunmuş olacağına dikkat çekerler. Çünkü, bazı cahiliyyet şiirlerinde de örneğine rastlandığı üzere, araplar cahiliyyet devrinde ölülerine selâm verirken, önce isim zikrederlerdi. Nitekim:

« عَلَيْكَ سَلَامُ اللهِ قَيْسَ بْنَ عَاصِمٍ وَرَحْمَتُهُ مَا شَاءَ اَنْ يَتَرَحَّمَا »

"Senin üzerine olsun Allahın selâmı Ey Kays ibni Asım! Rahmet etmeyi diledikçe, rahmeti de senin üzerine olsun." sözünde şair bu kaideye uymuştur. Dolayısıyla Efendimiz *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* in bu nehyi, bir cahiliyyet âdetini kaldırmak içindir. Yoksa ölüler hakkında meşrû olan selâm lâfzı, sadece bu şekildedir, başka türlü selâm vermek caiz olmaz demek değildir.

Ancak beddua yapıldığında, kendisine beddua yapılan kişinin ismi önce zikredilir. (عَلَيْهِ لَعْنَتُ اللهِ) **"Onun üzerine olsun Allahın lâneti."** sözünde olduğu gibi. Nitekim Mevlâ Tealâ da iblis'e lânet ederken:

« وَاِنَّ عَلَيْكَ لَعْنَتِى اِلٰى يَوْمِ الدِّينِ (٧٨) »

"Şüphesiz ki, senin üzerine olsun, kıyamet gününe kadar lânetim." *(Sad Suresi:78)* buyurmuştur.

15-İmam-ı Fahrurrazî şöyle buyurmuştur: Selâm veren kimse, (اَلسَّلَامُ عَلَيْكُمْ) **"Selâm üzerinize olsun!"**, Selâmı alan da, (وَعَلَيْكُمُ السَّلَامُ) **"Selâm sizin üzerinize de olsun!"** der. İşte selâmlaşmada güzel olan tertip budur.

Bu hususta hatırıma gelen şudur: Selâm veren kimse, (اَلسَّلَامُ عَلَيْكُمْ) "Esselâmu aleyküm" dediğinde, Allah-u Tealâ'nın ismiyle başlanmış olur. Selâmı alan da: (وَعَلَيْكُمُ السَّلَامُ) "Ve Aleykümüsselâm" dediğinde, Allah-u Tealâ'nın ismiyle söz bitmiş olur ki bu, Mevlâ Tealâ'nın:

« هُوَ الْاَوَّلُ وَالْاٰخِرُ ... (٣) »

"O, hem evvel (başlangıcı olmayan ilk) **dir, hem ahir** (varlıkların yok oluşundan sonra kalan) **dır."** *(Hadid Suresi: 3'den)* ayet-i celilesine de uygun düşmüş olur. Ayrıca, hem başlangıç, hem de sonuç Allah-u Tealâ'nın ism-i şerifiyle olunca, bu ikisi arasında kalan şeyin, O'nun ism-i şerifi bereketiyle makbul olması ümidedilir. Bu da tıpkı Mevlâ Tealâ'nın:

« وَاَقِمِ الصَّلٰوةَ طَرَفَىِ النَّهَارِ وَزُلَفاً مِنَ اللَّيْلِ اِنَّ الْحَسَنَاتِ يُذْهِبْنَ السَّيِّئَاتِ ...(١١٤) »

"Gündüzün iki tarafında (sabah-akşam), **gecenin de yakın saatlerinde, namazı hakkıyla kıl. Çünkü iyilikler kötülükleri giderir."** *(Hud Suresi: 114 den)* Ayet-i celilesinde ifade edildiği gibidir. Dolayısıyla başta selâm veren kişi bu sıraya uymayıp,"Ve Aleykümüsselâm" dese, sünnete muhalefet etmiş olur. Bu durumda selâm alan kimsenin yine de "Ve Aleykümüsselâm" demesi uygun düşer. Zira Selâm verenin, Allah-u Tealâ'nın ismini başta söylemeyi terketmesinden, Selâm alanın, işin sonunda Allahın ismini terketmesi gerekmez.

KADINLARA VE ÇOCUKLARA SELÂM VERMENİN HÜKÜMLERİ:

Hâzin Tefsirinde zikredildiğine göre, Çocuklara selâm vermek sünnettendir. Nitekim Hazreti Enes *(Radıyallahu Anh)* ın:

٤٩٠ – قَالَ اَنَسٌ (رضى الله عنه) : اَتٰى رَسُولُ اللهِ ﷺ عَلٰى غِلْمَانٍ يَلْعَبُونَ فَسَلَّمَ عَلَيْهِمْ »

490 - **"Resulullah** *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* **oynayan çocuklara rastladığın-**

da onlara selâm verdi." buyurduğu rivayet edilmiştir. *(Ebu Davud, Edep: 136, No.5202, 2/773)* Bir başka rivayette de Hazreti Enes *(Radıyallahu Anh)*:

٤٩١–قَالَ أَنَسٌ (رضى الله عنه): انْتَهَىٰ إِلَيْنَا رَسُولُ اللهِ ﷺ وَأَنَا غُلَامٌ فِي الْغِلْمَانِ فَسَلَّمَ عَلَيْنَا.

491 -**"Ben çocuklarla beraber oynarken Resulullah** *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* **bize rastladı ve bize selâm verdi."** buyurmuştur. *(Ebu Davud, Edep: 136, No.5203)*

Kurtubî Tefsirinde zikredildiğine göre, Efendimiz *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* in çocuklara selâm vermesi ve onların selâmını alması ile ilgili rivayetler sadece bunlardan ibaret olmayıp, bir çok hadis-i şeriflerde sabit olmuş bir hadisedir.Fakat çocuklar teklif ehli (yükümlü) olmadıkları için onlara selâm verilip verilmemesi hususunda ulema ihtilâf etmiştir.

Hasan-ı Basrî *(Radıyallahu Anh)* çocuklara selâm verilmemesi görüşünde idi,

İbni Sîrîn *(Rahimehullah)* ise, çocuklara selâm verir, fakat onları dinlemez (cevaplarını beklemez) di.

İbni Battal *(Rahimehullah)* buyurmuştur ki: Çocuklara selâm vermekde, onların şeriatın edeplerine alıştırılmaları gibi büyük bir fayda vardır.

Bazı âlimler: Çocuğa selâm verilir, ancak çocuğun mukabelede bulunması ona farz değildir. Çünkü çocuk farz ehlinden değildir. Ancak çocuğun velisi çocuğa "Selâma cevap vermesini tenbih etmelidir ki, bu onun terbiyesi için gereklidir." demişlerdir.

Çocuğun mükellef olmaması sebebiyle, çocuğun da bulunduğu bir cemaata selâm verildiği zaman bu selâma sadece çocuğun cevap vermesi onlar üzerinden borcu düşürmez, dolayısıyla mutlaka bir büyük, mukabelede bulunmalıdır.

Malik ibn-i Dinar *(Rahimehullah)* dan rivayet olunmuştur. Bir kere o, toprakla oynayan bir çocuğun yanına uğradı, çocuk bazen gülüyor, bazen de ağlıyordu. Malik ibni Dinar *(Rahimehullah)* buyurdu ki: "Ben ona selâm vermek istedim, nefsim kibirlenerek çekindi. O zaman nefsime: "Ey Nefis! Efendimiz *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* büyük-küçük herkese selâm verirdi." dedim ve çocuğa selâm verdim.

Çocuk da: "Ey Malik ibn-i Dinar! Aleykesselâm ve rahmetullahi ve berekâtühü." diye cevap verdi. Bunun üzerine ben: "Beni hiç görmeden nasıl tanıdın?" dedim. O da: "Âlem-i Melekût (melekler âlemin) de, benim ruhum, senin ruhunla karşılaştığında seni tanıdım. Orada, hiç ölmeyecek diri (olan Allah-u Tealâ) beni ve seni tanıştırdı." dedi.

Bunun üzerine ben: "Akılla nefis arasında ne fark var?" diye sordum." O: "Nefsin, seni bana selâm vermekten meneden, yani islâmı yaşamaktan seni alıkoyandır. Aklın ise, seni selâm vermeye, yani islâmı yaşamaya teşvik edendir." diye cevap verdi.

Bunun üzerine ben: "Neden şu toprakla oynuyorsun?" dedim. O: "Çünkü biz topraktan yaratıldık ve ona döneceğiz." dedi. Ben: "Seni bazen güler, bazen da ağlar görüyorum." dedim O: "Evet! Rabbimin azabını hatırladıkça

ağlıyorum, rahmetini hatırladıkça gülüyorum." dedi. Ben: "Ey Evlâdım! Senin ne günahın var ki ağlıyorsun." dedim O da: "Ey Malik! Böyle deme, çün-kü ben annemin, büyük odunları, küçük çalılarla tutuşturduğunu gördüm." dedi. *(Ruhu'l -Beyan: 1/116)*

KADINLARA SELÂM VERMENİN HÜKÜMLERİ:

Kadınlara selâm vermek de sünnettendir. Esma binti Yezid *(Radıyallahu Anha)* şöyle anlatıyor:

٤٩٢ – عَنْ أَسْمَاءَ ابْنَةِ يَزِيدَ : مَرَّ عَلَيْنَا النَّبِيُّ ﷺ فِي نِسْوَةٍ فَسَلَّمَ عَلَيْنَا .

492 - **"Resulullah** *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* **biz bir grup kadının yanına uğradığında selâm verdi."** *(Ebu Davud, Edep:148, No.5204, 2/773,Tirmizî,İsti'zan:9, No.2698)*

Tirmizi'nin bir rivayetinde de:

٤٩٣ – « فَأَلْوَى يَدَهُ بِالتَّسْلِيمِ »

493 - **"Eliyle selâmladı."** buyurulmuştur.

Hadis-i şeriflerde geçen iki farklı rivayet hususunda bazı âlimler: "Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* kadınlara selâm verirken, sözle işaretin arasını birleştirdi." diye te'vilde bulunmuşlardır.

Bu hadis-i şerif, Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* in rastladığı kadınlara da selâm verdiğini göstermektedir. Abdürrezzak *(Rahimehullah)* ın "Musannef" inde kadının erkeğe, erkeğin de kadına selâm vermesinin mekruh olduğuna dair bir rivayet vardır.

Ancak cevaza delâlet eden rivayetler ekseriyette olduğundan bu rivayetin zayıf olduğuna hükmedilmişse de, bu cevazın (kadınlara selâm verme müsaadesinin) **"Fitne korkusu yoksa."** şartına bağlı olduğu belirtilmiştir. Bu takdirde "Musannef" in kerahat rivayeti fitne tehlikesine hamledilir.

Halîmî *(Rahimehullah)* buyurmuştur ki: Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* masum (günahsız) olduğundan dolayı, fitneden emin olduğu için, kadınlara selâm verirdi. Öyleyse fitne hususunda kendine güvenen selâm verir, aksi takdirde selâm vermemek daha uygundur.

Malikîler, Sedd-i Zerî'a (sakıncayı ortadan kaldırmak) maksadıyla kadına selâm verme hususunda gençle yaşlı arasında ayırım yapmayı esas almışlardır.

Kûfî'lere göre, kadınların erkeklere ilk selâm veren olması meşrû olmaz zira onlar ezan okumaktan, kamet getirmekten ve cehren (sesli) kıraatta bulunmaktan menedilmişlerdir. Ancak mahrem müstesnadır, çünkü kadın mahrem olanlara selâm verebilir.

Şafiî fukahasından El Mütevellî *(Rahimehullah)* buyurmuştur ki: Kadın, erkeğin hanımı veya mahremi yahut cariyesi ise, bu durumda selâmlaşma erkeğin erkeğe selâm vermesi gibi olur.

Kadın erkeğe yabancı ise bakılır, kendisi sebebiyle fitneye düşmekten korkulan güzel bir kadına selâm vermek de selâmını almak da caiz olmaz.

Bu durumda erken başlayarak önce selâm veren mekruh bir iş yapmış olacağından karşı tarafın cevap vermesi gerekmez. Ancak kadın, fitnesinden emin olunan yaşlı bir kadın ise, ona selâm verip, selâmını almak caiz olur.

İbn-i Hacer *(Rahimehullah)* bu bahsi şöyle tamamlamıştır: Şu hâlde bu görüşle, Malikîler arasındaki farkın özü, gencin güzel olup olmamasına dayanmaktadır. Malikîler, genç için ayrım yapmadan selâm vermeğe müsaade vermezken, Şafiîler güzel olanı ayırmışlardır. Çünkü gençlik her zaman fitneye sebep olmayabilirse de, güzellik mutlaka fitne sebebidir. Şayet bir mecliste kadın ve erkek beraber olurlarsa, fitneden emin olma durumunda selâmlaşmaları caizdir.

İmam-ı Nevevî *(Rahimehullah)* kadınlara selâm verme bahsini şöyle özetlemiştir:

1 - Kadınlar mescit gibi bir yerde cemaat hâlinde iseler, kendisinin veya kadınların fitneye düşmeyeceğine emin olan bir kimsenin onlara selâm vermesi müstehaptır.

2 - Kadın tekse, başka bir kadın ona selâm verebileceği gibi, kocası, efendisi, mahremi de selâm verir.

3 - Kadın kendisine şehvet duyulmayacak kadar yaşlı ise, yabancı erkeğin ona selâm vermesi müstehap olduğu gibi, kadının da erkeğe selâm vermesi müstehaptır. Bu durumda hangisi önce vermişse, mukabelede bulunmak diğeri üzerine vacip olur.

4 - Eğer kadın şehvet duyulan biriyse, genç de olsa, yaşlı da olsa, yabancı bir erkeğin ona selâm vermesi caiz olmayacağı gibi, böyle bir kadının yabancı bir erkeğe selâm vermesi de caiz olmaz. Şayet biri selâm verecek olsa diğerinin cevabına müstehak olmaz hatta ona cevap vermek mekruh olur.

SELÂM LAFZI HAKKINDAKİ HÜKÜMLER:

Tefsiri Kebir'de zikredildiğine göre, Selâm veren kimse, isterse:(سَلَامٌ عَلَيْكُمْ) "Selâmün aleyküm" der, İsterse: (اَلسَّلَامُ عَلَيْكُمْ) "Esselâmu aleyküm" der. Nitekim Mevlâ Tealâ Nuh *(Aleyhisselâm)* a:

« ... يَا نُوحُ اهْبِطْ بِسَلَامٍ مِنَّا ... (٤٨) »

"Ey Nuh bizden bir selâm ile in." *(Hud Suresi:48'den)* buyurmuştur.

İbrahim *(Aleyhisselâm)* dan naklen:

« ... سَلَامٌ عَلَيْكَ ... (٤٧) »

"Selâm sana olsun!" *(Meryem Suresi:15'den)*

Lut *(Aleyhisselâm)* ın kıssasında da:

« ... فَقَالُوا سَلَامًا قَالَ سَلَامٌ ... (٢٥) »

"(Melekler) **'Selâm' dediler,** (İbrahim *(Aleyhisselâm)* da) **'Selâm' dedi"** *(Zâriyat Suresi:25'den)*

Yahya *(Aleyhisselâm)* hakkında da:

« وَسَلَامٌ عَلَيْهِ ... (١٥) »

"Ona Selâm olsun!" buyurmuştur. *(Meryem Suresi:15'den)*

Muhammed *(Aleyhisselâm)* dan naklen de:

« قُلِ الْحَمْدُ لِلّٰهِ وَسَلَامٌ عَلٰى عِبَادِهِ الَّذِينَ اصْطَفٰى ... (٥٩) »

"De ki: 'Hamdolsun Allaha, Selâm olsun O'nun seçtiği kullarına." *(Neml Suresi:59'dan)*

Meleklerden naklen:

« ...وَالْمَلٰٓئِكَةُ يَدْخُلُونَ عَلَيْهِمْ مِنْ كُلِّ بَابٍ (٢٣) سَلَامٌ عَلَيْكُمْ بِمَا صَبَرْتُمْ... (٢٤) »

"Melekler her bir kapıdan onların yanına girecek ve 'Sabrettiğiniz şeylere mukabil, size selâm olsun!' (diyecekler)" buyurmuştur. *(Rad Suresi:23-24'den)*

Mevlâ Tealâ kendisi tarafından da:

« سَلَامٌ قَوْلًا مِنْ رَبٍّ رَحِيمٍ (٥٨) »

"Çok acıyıcı Rablerinden bir selâm!" *(Yasin Suresi:58'den)*

Diğer bir ayet-i kerimesinde de:

« ... فَقُلْ سَلَامٌ عَلَيْكُمْ ... (٥٤) »

"De ki: Selâm sizlere!" *(Enam Suresi:54'den)* buyurmuştur.

İşte bütün bunlar, Kur'an-ı Kerim'de Selâm lâfzının nekire (Elif Lâm'sız) olarak zikredildiği yerlerdir. Elif Lâm'lı olarak kullanılması da şu ayetlerde mevcuttur. Musa *(Aleyhisselâm)* dan naklen:

« ... وَالسَّلَامُ عَلٰى مَنِ اتَّبَعَ الْهُدٰى (٤٧) »

"Selâm hidayete tâbi olanların üzerine olsun" *(Tâhâ Suresi:47'den)* buyurulmuştur.

İsa *(Aleyhisselâm)* dan naklen de:

« وَالسَّلَامُ عَلَيَّ يَوْمَ وُلِدْتُ وَيَوْمَ أَمُوتُ وَيَوْمَ أُبْعَثُ حَيًّا (٣٣) »

"Doğduğum günde, öleceğim günde ve diri olarak kaldırılacağım günde selâm benim üzerimedir." *(Meryem Suresi:33)* buyurulmuştur.

Böylece selâm lâfzını her iki şekilde kullanmanın caiz olduğu anlaşılmış olur. Fakat namazdan çıkmak için "Esselâmu Aleyküm" şeklinde Elif-Lâm'lı getirilmesi hususunda âlimler ittifak etmişler, bunun dışında kalan yerlerde ise, Elif-Lâm'lı mı, elif lâm'sız mı? kullanmanın efdal olduğu konusunda ihtilâf etmişlerdir.

Nekre (Elif-Lâm'sız) olarak getirmenin efdal olduğunu söyleyenlerin delili şunlardır:

1 - Kur'an-ı Kerimde Selâm lâfzının nekre olarak kullanılması çoğunlukta olduğundan bu daha efdaldir.

2 - Geride zikredilen ayet-i kerimelerde de görüleceği üzere, gerek Allah-u Tealâ, gerek Melekler tarafından bu kelime nekre olarak kullanılmıştır. marife (Elif-Lâm'lı) olarak kullanılışı ise, insanın kendi kendisine selâm vermesinde görülmektedir.

Nitekim Musa ve İsa *(Aleyhimesselâm)* ın kendilerine selâm verirken bu şekilde selâm vermeleri: (وَالسَّلَامُ عَلَىٰ مَنِ اتَّبَعَ الْهُدَىٰ) **"Selâm hidayete tâbi olanların üzerine olsun!"** *(Tâhâ Suresi:47)* kavl-i şerifiyle: (وَالسَّلَامُ عَلَيَّ) **" Selâm benim üzerimedir."** *(Meryem Suresi:33'den)* ayet-i celilesinde görülmektedir.

3 - Akla uygun olana gelince: Elif Lâm'lı olan selâm kelimesi, ifade ettiği selâmlama mahiyetinin aslına, nekire olan ise, ifade ettiği şeye, kemal vasfıyla beraber delâlet eder., Yani marife olan selâm sadece, bilinen selâmet ve kurtuluş manasını ifade eder. Nekire olan ise, mahiyeti takdir edilemeyecek derecede üstün ve büyük olan bir selâmlamaya delâlet ettiğinden nekire olan daha efdaldir.

4 - Kurtubî ve Ruhul Beyan tefsirlerinde zikredildiğine göre, "Esselâmu aleyke" diyene, ayet-i celilede emredilen redd-i misil yapmak (bir benzeriyle karşılık vermek), "Aleykes selâm" demekle olacaksa da, selâm alan kişinin, kendisine selâm veren kişi tek de olsa, cemi lâfzıyla "Ve Aleykümüs selâm" diyerek selâmını alması uygun olur.

Nitekim E'meş *(Rahimehullah)*, İbrahim Nehaî *(Rahimehullah)* ın şöyle buyurduğunu rivayet etmiştir: "Tek kişiye selâm versen de 'Es Selâmü Aleyküm" de, çünkü onunla beraber melekleri vardır."

Dolayısıyla bir müslümana cemi lâfzıyla selâm veren kişi, selâm verdiği kimseyle beraber yazıcı meleklerini de niyetine almalıdır, çünkü onlar da onun selâmını almaktadırlar ki, meleğin kendisine selâm verdiği kişi, Allah-u Tealâ'nın azabından selâmete erer (kurtulur).

SELÂMIN SÜNNET VE EDEPLERİ:

1 - Bineklinin yürüyene, yürüyenin oturana, azın çoğa, küçüğün büyüğe selâm vermesi sünnettendir. Nitekim:

٤٩٤ – عَنْ اَبِي هُرَيْرَةَ (رضى الله عنه) عَنِ النَّبِيِّ ﷺ قَالَ: « يُسَلِّمُ الصَّغِيرُ عَلَى الْكَبِيرِ وَالْمَارُّ عَلَى الْقَاعِدِ وَالْقَلِيلُ عَلَى الْكَثِيرِ »

494 - Ebu Hureyre *(Radıyallahu Anh)* dan rivayet edilen bir hadis-i şerifte Efendimiz *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* şöyle buyurdu: **"Küçük büyüğe, giden oturana, az sayıda olan çok sayıda olanlara selâm verir."** *(Buharî, İsti'zan:4, No.5877, 5/2301)*

٤٩٥ – عَنْ اَبِي هُرَيْرَةَ (رضى الله عنه) يَقُولُ: قَالَ رَسُولُ اللهِ ﷺ: « يُسَلِّمُ الرَّاكِبُ عَلَى الْمَاشِي وَالْمَاشِي عَلَى الْقَاعِدِ وَالْقَلِيلُ عَلَى الْكَثِيرِ »

495 - Ebu Hureyre *(Radıyallahu Anh)* dan rivayet edilen diğer bir hadis-i şerifte de, Efendimiz *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* şöyle buyurmuştur: **"Binitli yayaya, yürüyen oturana, az olan çoğa selâm verir."** *(Buharî, İsti'zan:5, No.5878, 5/2301)*

Tefsiri Kebir'de zikredilen bir rivayette de, ata binenin eşeğe binene selâm vermesinin sünnetten olduğu zikredilmiştir.

İmam-ı Fahrurrazi buyurmuştur ki: Binitlinin yayaya selâm vermesinin iki sebebi vardır:

1 - Binitli olan daha heybetlidir, binaenaleyh onun selâmı kendisinden korkulma hissini giderir.

2 - Binitlinin kibretme ihtimali daha fazladır. Dolayısıyla bu kibri kırmak için onun daha önce selâm vermesi emredilmiştir.

Ayakta olanın oturana selâm vermesi hususuna gelince, ayakta olan oturanın yanına gelmekte olduğundan, gelenin kavuştuğu kimseye hayırla söz açması gerekir.

2 . Selâmda sünnet olan sesli olarak vermektir, çünkü bu, kalbe sevinç vermekte daha kuvvetlidir.

3 . Selâmda sünnet olan onu yaymak ve her mümine vermektir. Çünkü selâmı belli kimselere tahsis etmek nefret doğurur.

4 . Selâm esnasında musafaha etmek de efendimiz *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* in sünnetlerindendir.

MUSAFAHANIN FAZİLETİ HAKKINDA HADİSİ ŞERİFLER:

٤٩٦ – عَنْ قَتَادَةَ (رضى الله عنه) قَالَ: قُلْتُ لِأَنَسِ بْنِ مَالِكٍ (رضى الله عنه): هَلْ كَانَتِ الْمُصَافَحَةُ فِي أَصْحَابِ رَسُولِ اللهِ ﷺ؟ قَالَ: نَعَمْ.

496 - Katade *(Rahimehullah)* buyurmuştur ki: Ben hazreti Enes *(Radıyallahu Anh)* a: "Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* in ashabı arasında musafaha var mıydı?" diye sorduğumda, bana: "Evet" diye cevap verdi. *(Buharî, İsti'zan:27, No:5908, 5/2311, Tirmizî, İsti'zan: 31, No.2729, 5/75)*

٤٩٧ – عَنِ الْبَرَاءِ بْنِ عَازِبٍ (رضى الله عنه) قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللهِ ﷺ: « مَا مِنْ مُسْلِمَيْنِ يَلْتَقِيَانِ فَيَتَصَافَحَانِ إِلَّا غُفِرَ لَهُمَا قَبْلَ أَنْ يَتَفَرَّقَا »

497 - Bera *(Radıyallahu Anh)* dan rivayet edildiğine göre, Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* şöyle buyurdu: **"İki müslüman karşılaşıp musafahada bulununca, ayrılmalarından önce** (küçük günahları) **mutlaka affedilirler."** *(Ebu Davud, Edep:153, No.5211, 5212, 2/775, Tirmizî, İsti'zan:31, No.2727, 5/74)*

٤٩٨ – عَنِ ابْنِ مَسْعُودٍ (رضى الله عنه) عَنِ النَّبِيِّ ﷺ قَالَ: « مِنْ تَمَامِ التَّحِيَّةِ الْأَخْذُ بِالْيَدِ »

498 - İbn-i Mesud *(Radıyallahu Anh)* dan rivayet edildiğine göre, Efendimiz *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* şöyle buyurdu: "(Musafaha etmek üzere bir müminin) **Elinden tutmak, tahiyyenin tamamından** (selâmlaşma cümlesinden) **dir.**" *(Tirmizî, İsti'zan:31, No.2730, 5/75)*

٤٩٩ – عَنْ عَطَاءِ الْخُرَاسَانِى (رضى الله عنه) : اَنَّ رَسُولَ اللهِ ﷺ قَالَ: « تَصَافَحُوا يَذْهَبِ الْغِلُّ وَتَهَادَوْا تَحَابُّوا وَتَذْهَبِ الشَّحْنَاءُ »

499 - Atâ el Horasanî *(Radıyallahu Anh)* dan rivayet edildiğine göre, Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* şöyle buyurmuştur: "**Musafaha edin ki** (kalplerinizdeki birbirinize karşı bulunan) **kin gitsin, hediyeleşin ki sevişesiniz ve** (aradaki) **düşmanlık gitsin.**" *(Muvatta'Hüsnül huluk:16, 2/908)*

٥٠٠ – عَنْ تَمِيمِ الدَّارِىِّ (رضى الله عنه) قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللهِ ﷺ : « اَوَّلُ مَنْ عَانَقَ اِبْرَاهِيمُ وَكَانَ قَبْلَ السُّجُودِ يَسْجُدُ هٰذَا لِهٰذَا وَهٰذَا لِهٰذَا فَجَاءَ الْاِسْلَامُ بِالْمُصَافَحَةِ »

500 - Temîm-i Darî *(Radıyallahu Anh)* dan rivayet edildiğine göre, Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* şöyle buyurdu: "**İlk kucaklaşan İbrahim** *(Aleyhisselâm)* **dır. Secde** (yasak edilme) **den önce** (insanlar aralarında selâmlaşmak üzere) **birbirlerine secde ederlerdi. İslâm ise, musafahayı getirdi.**" *(Ebuşşeyh, Kenzül Ummal:No.25359,9/133)*

٥٠١ – عَنْ سَلْمَانَ (رضى الله عنه) قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللهِ ﷺ : « اِنَّ الْمُسْلِمَ اِذَا لَقِىَ اَخَاهُ الْمُسْلِمَ فَاَخَذَ بِيَدِهِ تَحَاتَّتْ ذُنُوبُهُمَا كَمَا تَحَاتُّ الْوَرَقُ مِنَ الشَّجَرَةِ الْيَابِسَةِ فِى يَوْمِ رِيحٍ عَاصِفٍ وَاِلَّا غُفِرَ لَهُمَا وَلَوْكَانَتْ ذُنُوبُهُمَا مِثْلَ زَبَدِ الْبَحْرِ »

501 - Selman *(Radıyallahu Anh)* dan rivayet edildiğine göre, Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* şöyle buyurdu: "**Bir müslüman, müslüman kardeşiyle karşılaştığında, onun elini tutar** (musafaha yapar) **sa, kasırgalı bir günde kuru ağaçtan yapraklar döküldüğü gibi, ikisinin de günahları dökülür ve günahları denizlerin köpükleri gibi** (fazla) **da olsa, mutlaka mağfiret olunurlar.**" *(Taberanî, Kenzul ummal: No.25362, 9/133)*

٥٠٢ – عَنِ ابْنِ عُمَرَ (رضى الله عنهما) قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللهِ ﷺ : « مَنْ صَافَحَ اَخَاهُ الْمُسْلِمَ لَيْسَ فِى صَدْرِ اَحَدِهِمَا عَلٰى صَاحِبِهِ اِحْنَةٌ لَمْ تَتَفَرَّقْ اَيْدِيهِمَا حَتّٰى يَغْفِرَ اللهُ لَهُمَا مَامَضٰى مِنْ ذُنُوبِهِمَا وَمَنْ نَظَرَ اِلٰى اَخِيهِ الْمُسْلِمِ لَيْسَ فِى قَلْبِهِ عَلَيْهِ اِحْنَةٌ لَمْ يَرْفَعْ طَرْفَهُ حَتّٰى يَغْفِرَ اللهُ لَهُ مَامَضٰى مِنْ ذَنْبِهِ »

502 - İbni Ömer *(Radıyallahu Anhma)* dan rivayet edildiğine göre, Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* şöyle buyurdu: "**Kim, müslüman kardeşiyle musafaha**

ederken, ikisinden birinin kalbinde diğerine karşı bir düşmanlık bulunmazsa, Allah (-u Tealâ) **onların geçmiş günahlarını mağfiret etmedikçe elleri birbirinden ayrılmaz. Her kim de, kalbinde bir kin bulunmadığı hâlde, müslüman kardeşine bakarsa, Allah** (-u Tealâ) **onun geçmiş günahlarını affetmedikçe gözünü** (o kardeşinden) **kaldırmaz."** *(İbni Neccar, İbni Asakir, Kenzul Ummal: No.25364, 9/134)*

MUSAFAHA İLE İLGİLİ BAZI HÜKÜMLER:

1 - Geride zikredilen hadis-i şerifler, musafahanın meşruiyetini (dindeki serbestliğini) kuvvetlendirmektedirler. Bu hususta başka bir çok rivayetler de mevcuttur. Ulema, musafahayı Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* in teşvik ettiğini, dolayısıyla bunun sünnet-i müekkede (çok kuvvetli sünnet) olduğunu söylemişlerdir.

Bazı âlimlerin bunu terketmemeleri, onun sünnet olma vasfını değiştirmez (musafahayı vacip veya farz derecesine yükseltmez).

Nitekim Bera *(Radıyallahu Anh)* şöyle buyurmuştur: "Bir kere Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* ile karşılaştığımda elimi tutup benimle musafaha yaptı. Ben: 'Ey Allahın Resulü! Ben bunun acemlere mahsus bir adet olduğunu sanıyordum.' deyince, O:

٥٠٣ – عَنِ الْبَرَاءِ (رضى الله عنه) قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللهِ ﷺ: «نَحْنُ أَحَقُّ بِالْمُصَافَحَةِ مِنْهُمْ ...»

503 - **"Biz musafaha yapmağa onlardan daha lâyıkız."** diye cevap buyurdu. *(Revyânî,, İbni Ebiddünya, Kenzül Ummal: 25368 , 9/134)*

٥٠٤ – عَنْ أَنَسِ بْنِ مَالِكٍ (رضى الله عنه) قَالَ: لَمَّا جَاءَ أَهْلُ الْيَمَنِ قَالَ رَسُولُ اللهِ ﷺ: «قَدْ جَاءَكُمْ أَهْلُ الْيَمَنِ وَهُمْ أَوَّلُ مَنْ جَاءَ بِالْمُصَافَحَةِ»

504 - Enes ibni Malik *(Radıyallahu Anh)* dan rivayet edilen bir hadis-i şerifte de, Yemen ehli geldiğinde Efendimiz *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* : **"Yemenliler size geldiler ve musafahayı ilk olarak onlar getirdiler."** buyurmuştur. *(Ebu Davud, Edep:153, No.5213, 2/775)*

Bu hadis-i şeriflerden de anlaşılacağı gibi, Musafaha, Efendimiz *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* in farz ve vacip gibi işlediği bir amel olmamakla beraber, kuvvetli sünnetlerindendir.

2 - Selâmlaşmada ve musafahada eğilmek sakıncalıdır.

٥٠٥ – عَنْ أَنَسِ بْنِ مَالِكٍ (رضى الله عنه) قَالَ: قَالَ رَجُلٌ: يَا رَسُولَ اللهِ الرَّجُلُ مِنَّا يَلْقَى أَخَاهُ أَوْ صَدِيقَهُ أَيَنْحَنِي لَهُ؟ قَالَ: «لَا» قَالَ: أَفَيَلْتَزِمُهُ وَيُقَبِّلُهُ؟ قَالَ: «لَا» قَالَ: أَفَيَأْخُذُ بِيَدِهِ وَيُصَافِحُهُ؟ قَالَ: «نَعَمْ»

505 - Nitekim Enes ibni Malik *(Radıyallahu Anh)* dan rivayet edildiğine göre, bir adam Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* e gelerek: "Bizden bir kişi kardeşine

veya dostuna rastlayınca ona (hürmet ve selâm için) eğilebilir mi?" diye sorduğunda, Efendimiz *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)*: **"Hayır!"** diye cevap verdi.

O kişi: "Ona sarılıp öpebilir mi?" diye sorunca, Efendimiz *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* : **"Hayır!"** diye cevap verdi. Bunun üzerine o kişi: "Elinden tutup musafaha eder mi?" diye sorunca, Efendimiz *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* : **"Evet!** (elbette bunu yapar)." buyurdu. *(Tirmizî, İsti'zan:31, No.2728, 5/75)*

Mevlana Zafer Ahmet el Osmani et Tehanevî *(Rahimehullah)* "İ'lâü's-Sünen" isimli eserinde, bu hadis-i şerifin izahında şöyle buyurmuştur: Takbil (öpme) ve Muanaka (kucaklama), bazı kere selâm ve musafaha gibi tahiyye (selâmlama) vechi üzere olurlar ki, bu hadis-i şerifte nehyedilen bunlardır. Zira bir müslümanla karşılaşıldığı zaman yapılması gereken şey sadece tahiyyedir.

Burada sail (soran), bir kişiyle karşılaşma anında nasıl selâmlanacağını sorunca, sanki "Bir adam kardeşine veya dostuna rastladığında, onu eğilip öperek ve kucaklayarak mı selâmlar yoksa sadece musafaha ile mi?" şeklinde bir ifade kullanmış oldu ki,

Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* de ona: "Sadece musafaha ile selâmlayacağını, eğilip öpmek ve kucaklamak suretiyle tahiyyede bulunmamasını" bildirerek cevap verdi. Böylece bunlarla tahiyyenin meşru olmayıp, tahiyede meşru olanın ancak selâm ve musafaha olduğu sabit oldu.

Üç imamımız, Ebu Hanife, Ebu Yusuf ve Muhammed*(Rahemehumullah)* ın görüşleri böylecedir. Nitekim İmam-ı Azam Ebu Hanife *(Rahemehullah)* ın: "Bir adamın, diğer birinin ağzını elini veya her hangi bir yerini öpmesini kerih görüyorum, muanakayı (kucaklaşmayı) da kerih görüyorum (istemiyorum), musafaha da ise bir beis (sakınca) görmüyorum" dediğini,

İmam-ı Muhammed *(Rahemehullah)* "Camiu's-Sagir" isimli eserinde zikretmişse de, İmam-ı Azam *(Rahemehullah)* efendimizin kerih gördüğü öpme ve kucaklamamın mutlak manada olmayıp, sadece karşılaşma anında tahiyye vechi üzere olan (selâm yerine konan) öpme ve kucaklama olduğunu beyan etmiştir. İmam-ı Muhammed *(Rahemehullah)* ın bu hususta hiç bir ihtilâf zikretmemesi bu meselenin üç imam arasında ittifaklı bir konu olduğuna delâlet etmektedir.

Bazı kere öpme ve kucaklama şehvet vechi üzere olur ki, bunlara (مُكَاعَمَة و مُكَامَعَة) Mükâame ve Mükâmea denir. Özellikle, bunların yasaklığı hakkında bir çok delil bulunduğundan, üç İmamımıza göre de bunlar caiz değildir.

Bazı kere de öpme ve kucaklama şehvet şaibesi olmaksızın aşırı muhabbetten kaynaklanan bir güzel karşılama için olur ki, bu hususta şer'i bir mani (engel) bulunmadığından ayrıca bunlar, Efendimiz *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* ve Ashabı tarafından da sabit olduğundan üç imamımızın ittfakıyla mubahtırlar. Nitekim:

٥٠٦- عَنْ جَابِرٍ (رضى الله عنه) قَالَ: لَمَّا قَدِمَ رَسُولُ اللهِ ﷺ مِنْ خَيْبَرَ قَدِمَ جَعْفَرُ (رضى الله

عنه) مِنَ الْحَبَشَةِ تَلْقَاهُ رَسُولُ اللهِ ﷺ فَقَبَّلَ جَبْهَتَهُ ثُمَّ قَالَ: « وَاللهِ مَاأَدْرِي بِأَيِّهِمَا أَنَا أَفْرَحُ بِفَتْحِ خَيْبَرَ أَمْ بِقُدُومِ جَعْفَرَ »

506 - Câbir *(Radıyallahu Anh)* dan rivayet edildiğine göre, Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)*, Hayber fethinden döndüğünde Cafer-i Tayyar *(Radıyallahu Anh)* Evvelce hicret ettiği Habeşistandan Medine-i Münevvere'ye geldi. Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* onu karşılayıp alnından öptü ve **"Vallahi bilemiyorum hangisine sevineyim Hayberin fethine mi, Cafer'in gelişine mi?"** buyurdu. *(Hakim, Müstedrek: 4941, 3/233)*

٥٠٧ – عَنْ عَائِشَةَ (رضى الله عنها) قَالَتْ: قَدِمَ زَيْدٌ ابْنُ حَارِثَةَ الْمَدِنَةَ وَرَسُولُ اللهِ ﷺ فِي بَيْتِي فَاتَاهُ فَقَرَعَ الْبَابَ فَقَامَ اِلَيْهِ رَسُولُ اللهِ ﷺ عُرْيَانًا يَجُرُّ ثَوْبَهُ وَاللهِ مَا رَأَيْتُهُ عُرْيَانًا قَبْلَهُ وَلَا بَعْدَهُ فَاعْتَنَقَهُ وَقَبَّلَهُ »

507 -Aişe *(Radıyallahu Anha)* şöyle buyurmuştur: Zeyd ibni Harise *(Radıyallahu Anh)* Medine-i Münevvere'ye geldiğinde Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* benim evimdeydi, gelip kapıyı çalınca Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* (sevincinden kapıya koşarken sırtından ridasını düşürerek, göbeğinden yukarısı) çıplak vaziyette elbisesini sürüterek kapıyı açıp onu öptü. Vallahi ben Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* bundan evvel ve bundan sonra çıplak olarak (bir kişiyi karşılayıp kucakladığını) görmedim. *(Tirmizi, İsti'zan:32, No.2732, 5/76)*

٥٠٨ – عَنِ ابْنِ سَعْدٍ اَنَّ النَّبِيَّ ﷺ قَبَّلَ نُعَيْمَ بْنَ عَبْدِ اللهِ النَّحَّامِ وَاعْتَنَقَهُ لَمَّا قَدِمَ الْمَدِينَةَ مُهَاجِرًا »

508 - İbni Sa'd ın rivayetine göre Nuaym ibni Abdillah *(Radıyallahu Anh)* muhacir olarak Medine-i Münevvere'ye geldiğinde, Efendimiz *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* onu öpmüş ve kucaklamıştır. *(İ'lâissünen: 17/420)*

٥٠٩ – عَنْ عَائِشَةَ (رضى الله عنها): كَانَتْ اِذَا دَخَلَتْ عَلَيْهِ قَامَ اِلَيْهَا فَأَخَذَ بِيَدِهَا وَقَبَّلَهَا وَاَجْلَسَهَا فِي مَجْلِسِهِ وَكَانَ اِذَا دَخَلَ عَلَيْهَا قَامَتْ اِلَيْهِ فَأَخَذَتْ بِيَدِهِ فَقَبَّلَتْهُ وَاَجْلَسَتْهُ فِي مَجْلِسِهَا »

509 - Aişe *(Radıyallahu Anha)* dan rivayet edildiğine göre, Fatıma *(Radıyallahu Anha)* Efendimiz *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* in yanına girdiğinde, Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* kalkıp elinden tutar, onu öper ve kendi yerine onu oturturdu.

Efendimiz *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* de Fatıma *(Radıyallahu Anha)* nın yanına girdiğinde, O da yerinden kalkıp Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* in elinden tutar, onu öper ve kendi yerine oturturdu. *(Ebu Davud, Edep:144, No.5217, 2/776)*

٥١٠ – عَنْ صَفْوَانَ بْنِ عَسَّالٍ (رضى الله عنه): اَنَّ اَقْوَاماً مِنَ الْيَهُودِ قَبَّلُوا يَدَ النَّبِيِّ ﷺ وَرِجْلَيْهِ »

510 - Saffan ibni Assâl *(Radıyallahu Anh)* dan rivayete göre Yahudilerden bir cemaat Efendimiz *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* e Musa *(Aleyhisselâm)* ın dokuz mucizesini sorduklarında, Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* onlara cevap verince onun ellerini ve ayaklarını öptüler. *(İbni Mace, Edep:16, No.3705, 2/1221, Tirmizî, İsti'zan :33, No.2733, 5/77)*

٥١١ – عَنْ زَارِعِ بْنِ عَامِرٍ (رضى الله عنه) قَالَ: لَمَّا قَدِمْنَا الْمَدِينَةَ فَجَعَلْنَا نَتَبَادَرُ مِنْ رَوَاحِلِنَا فَنُقَبِّلُ يَدَ رَسُولِ اللهِ ﷺ وَرِجْلَهُ »

511 - Zâri' ibni Amir *(Radıyallahu Anh)* şöyle buyurmuştur: "Biz Medine-i Münevvere'ye geldiğimizde yüklerimizi bırakır bırakmaz hemen Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* e koşup onun elini ve ayağını öptük." *(Ebu Davud, Edep:149, No.5225, 2/778)*

٥١٢ – عَنْ عَائِشَةَ (رضى الله عنها): اَنَّ النَّبِيَّ ﷺ قَبَّلَ عُثْمَانَ بْنَ مَظْعُونٍ وَهُوَ مَيِّتٌ وَهُوَ يَبْكِي. اَوْقَالَ: عَيْنَاهُ تَذْرِفَانِ .

512 - Aişe *(Radıyallahu Anha)* buyurmuştur ki: **"Osman ibni Maz'ûn** *(Radıyallahu Anh)* **vefat ettiğinde Resulullah** *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* **gözlerinden yaşlar akarak onu öptü."** *(Tirmizî, Cenaiz:14, No.989, 3/314, İbni Mace, Cenaiz:7, No.1456, 1/468, Ebu Davud, Cenaiz:36, No.3163, 2/218)*

٥١٣ – عَنْ اُسَيْدِ بْنِ حُضَيْرٍ (رضى الله عنه) رَجُلٌ مِنَ الْاَنْصَارِ قَالَ: بَيْنَا هُوَ يُحَدِّثُ الْقَوْمَ وَكَانَ فِيهِ مِزَاحٌ بَيْنَمَا يُضَحِّكُهُمْ فَطَعَنَهُ النَّبِيُّ ﷺ فِي خَاصِرَتِهِ بِعُودٍ فَقَالَ: اَصْبِرْنِي فَقَالَ: « اِصْطَبِرْ » قَالَ: اِنَّ عَلَيْكَ قَمِيصاً وَلَيْسَ عَلَيَّ قَمِيصٌ فَرَفَعَ النَّبِيُّ ﷺ عَنْ قَمِيصِهِ فَاحْتَضَنَهُ وَجَعَلَ يُقَبِّلُ كَشْحَهُ قَالَ: اِنَّمَا اَرَدْتُ هٰذَا يَا رَسُولَ اللهِ.

513 - Ensar-ı Kiram'dan biri olan Üseyd ibni Huzayr *(Radıyallahu Anh)* Bir keresinde bir cemaatla konuşup, onları güldürürken, Efendimiz *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* onun böğrüne bir ağaç parçasıyla vurdu. Bunun üzerine o: "Bana kendini kısas ettir." dedi. Efendimiz *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* de: **"Kısas hakkını al."** buyurdu. O zaman hazreti Üseyd *(Radıyallahu Anh)*: "Senin üzerinde gömlek var, benim üzerimde ise gömlek yoktu." dedi. Bunun üzerine Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* gömleğini kaldırınca, Hazreti Üseyd hemen Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* i kucaklayıp böğrünü öpmeğe başladı ve: "Ben, ancak bunu istiyordum Ya Resulallah!" dedi. *(Ebu Davud: Edep:149, No.5224, 2/778)*

Bu hususta en açık delil Tahavî *(Rahimehullah)* ın, Şâbî *(Radıyallahu Anh)* dan rivayet ettiği şu sözdür: **"Efendimiz** *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* **in ashabı karşılaştıklarında musafaha eder, seferden geldiklerinde ise kucaklaşırlardı."** *(İ'lâis-Sünen: 17/418-421, Tahavî, Meanil Asar:2/362)*

İşte bütün bu deliller, muhabbet, surûr, şevk ve istihsan (güzel karşılama) niyetiyle öpmenin ve kucaklamanın da meşrû olduğunun açık delilleridir. Yasaklanan öpme ve kucaklama ise, tahiyye (selâm) yerine konarak selâmın tamamen terkedilmesidir.

İmam Abdurrahman el Mubarekfôrî *(Rahimehullah)*, Tirmizi Şerhi"Tuhfetül Ahvezî" de, yukarıda geçen bütün delilleri zikrettikten sonra, İmam-ı Ebherînin şöyle buyurduğunu nakletmiştir: "Bir insanın kibir ve gurur için elini öpmek caiz değildir. Lâkin bir kişinin dininden, ilminden veya manevi şerefinden dolayı kurbet vechi üzere (Allaha yaklaşmak için) elini öpmek caizdir.

İmam-ı Nevevî *(Rahimehullah)* buyurmuştur ki: Bir adamın zühdünden, salâhından, amelinden, takvasından, şerefinden veya buna benzer dini sebeb lerden dolayı elini öpmek mekruh olmayıp, bilakis müstehaptır. Zenginliğinden veya dünya ehli indindeki makamından dolayı öpmek ise son derece mekruhtur. *(Tuhfetül Ahvezî: 7/528)*

Alusî tefsirinde zikredildiğine göre, ulemadan bazısı selâm verirken eğilmenin mekruh olduğunu, ekserisi ise, Efendimiz *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* in bu hususta nehyi bulunduğu için haram olduğuna dair fetva vermişlerdir. Özellikle zenginlere karşı baş eğmek, alın, el veya ayak öpmek,

٥١٤–عَنِ ابْنِ مَسْعُودٍ (رضى الله عنه) قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللهِ ﷺ: « مَنْ تَوَاضَعَ لِغَنِيٍّ ذَهَبَ ثُلُثَا دِينِهِ »

514 - İbn-i Mesud *(Radıyallahu Anh)* dan rivayet edilen: **"Bir zengine** (zenginliğinden ötürü) **tevazu gösterenin, dininin üçte ikisi gider."** *(Keşfül Hafa, No:2444, 2/241, Beyhekî, No8232, 6/298)* hadis-i şerifinden dolayı imanı tehlikeye sokacak derecede sakıncalı hareketlerdir. Ancak salâhından, takvasından, ilminden veya manevi şerefinden dolayı büyüklere karşı bu hareketleri yapmak mendup ve müstehaptır.

Zira Ashab-ı kiram hazeratının, Efendimiz *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* in el ve ayağını öptükleri, Ebu Ubeyde *(Radıyallahu Anh)*ın, Hazreti Ömer *(Radıyallahu Anh)* ın elini öptüğü sağlam rivayetlerde zikredilmektedir. Nitekim Hanefi fıkhımızın kaynak eserlerinden sayılan "El İhtiyar" isimli eserde, zikredildiğine göre:

« تَقْبِيلُ يَدِ الْعَالِمِ وَالسُّلْطَانِ الْعَادِلِ سُنَّةٌ »

"Âlim ile adaletli devlet reislerinin elini öpmek sünnettir."

3 - Mecmaul Enhur'da zikredildiğine göre, farz namazların akabinde musafaha yapmak sünnet-i seniyyedendir. Fakat bazı devirlerde, yer yer sabah ve ikindi namazlarından sonra cemaata katılanların aralarında musafaha etmeleri âdet olmuştur.

İmam-ı Nevevî *(Rahimehullah)* bu gelenek hakkında: "Musafahanın sabah ve ikindi namazlarının peşine tahsis edilmesine gelince, İbn-i Abdisselâm bunu mubah olan bidatlardan sayar." buyurmuşsa da,

İmam-ı Masum *(Kuddise Sırruhu)* hazretleri, mektubatında şöyle buyurmuştur: "Musafahanın aslı sünnet olduğuna göre, bunun namazların ardından cemaatla yapılması bidat olmasını gerektirmez."

3 - Tokalaşma, musafaha yerine geçer mi? meselesine gelince, hadis-i şeriflerde geçen "Elden tutma" selâm cümlesinden gösterilmiştir. Bundan maksat musafaha olup olmadığı pek açık değilse de, İmam-ı Buharî *(Rahimehullah)* musafaha olma ihtimalini kabul etmektedir. Ancak musafaha etmeden bir başkasının elini avucu içine alma durumu da söz konusu olabilir ki, ulema her ikisini de kabul etmişlerdir.

4 - İbn-i Hacer *(Rahimehullah)* buyurmuştur ki: "Musafaha emri umumi olmakla beraber, yabancı kadınlar ve yakışıklı emred (sakalı çıkmamış, tüysüz delikanlı) larla musafaha bundan müstesnadır. Dört mezhep fıkhında bu hususta ihtilâf söz konusu değildir. Nitekim Mevlâ Tealâ, erkekler hakkında:

« قُلْ لِلْمُؤْمِنِينَ يَغُضُّوا مِنْ أَبْصَارِهِمْ وَيَحْفَظُوا فُرُوجَهُمْ ذَٰلِكَ أَزْكَىٰ لَهُمْ إِنَّ اللَّهَ خَبِيرٌ بِمَا يَصْنَعُونَ (٣٠) »

"(Habibim) **Mümin erkeklere de ki: Gözlerini** (yabancı kadınlara bakmaktan) **yumsunlar ve namuslarını korusunlar. Çünkü bu kendileri için daha temiz** (bir hareket) **dir. Şüphesiz ki Allah** (-u Tealâ) **onların yaptıklarından ziyade haberdârdır."** *(Nur Suresi:30)*

Kadınlar hakkında da:

« وَقُلْ لِلْمُؤْمِنَاتِ يَغْضُضْنَ مِنْ أَبْصَارِهِنَّ وَيَحْفَظْنَ فُرُوجَهُنَّ ... (٣١) »

"Mümin kadınlara da söyle: Gözlerini (harama bakmaktan) **korusunlar ve namuslarını muhafaza etsinler."** *(Nur Suresi:31'den)* buyurmuştur ki, nâmahreme bakmak bu ayet-i kerimeyle haram edildiğine göre, yabancı eli tutmanın haram oluşu hayda hayda anlaşılmaktadır.

Mevlâ Tealâ, Ashab-ı Kiram gibi en seçkin kullarını bile:

« ... وَإِذَا سَأَلْتُمُوهُنَّ مَتَاعًا فَاسْأَلُوهُنَّ مِنْ وَرَاءِ حِجَابٍ ذَٰلِكُمْ أَطْهَرُ لِقُلُوبِكُمْ وَقُلُوبِهِنَّ ... (٥٣) »

"Onlardan (peygamber hanımlarından) **bir şey istediğiniz zaman perde arkasından isteyin. Bu, hem sizin kalpleriniz, hem de onların kalpleri için daha temiz bir davranıştır."** *(Ahzab Suresi:53'den)* ayet-i celilesiyle manevi annelerimiz olan efendimiz *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* in ailelerine bakmaktan menetmiştir ki bu da, bu konunun hassasiyetini açıkça ortaya koymaktadır.

Ayrıca Efendimiz *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* in eli, hayatı boyunca yabancı bir kadın eline değmemiştir. Nitekim:

٥١٥ - عَنْ أُمَيْمَةَ بِنْتِ رُقَيْقَةَ (رضى الله عنها) قَالَتْ: قَالَ رَسُولُ اللهِ ﷺ: « إِنِّي لاَ أُصَافِحُ النِّسَاءَ ... »

515 - Ümeyme binti Rukayka *(Radıyallahu Anha)* dan rivayet edildiğine göre, Efendimiz *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)*: **"Muhakkak ki ben kadınlarla musafaha et-**

mem (tokalaşmam)." buyurmuştur. *(Neseî, Biat:18, No.4192, 7/168, İbni Mace, Cihat:43, No.2874 , 2/959, Muvatta', Biat:2, Müsned-i Ahmed, No:27074, 10/286, 27665, 10/442, 27643, 10/436)*

٥١٦ – عَنْ عَائِشَةَ (رضى الله عنها) قَالَتْ: وَاللهِ مَا مَسَّتْ يَدُ رَسُولِ اللهِ ﷺ يَدَ امْرَأَةٍ قَطُّ غَيْرَ أَنَّهُ بَايَعَهُنَّ بِالْكَلَامِ.

516 - Aişe *(Radıyallahu Anha)* da buyurmuştur ki: **"Vallahi! Resulullah** *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* **in** (mubarek) **eli, hiç bir** (yabancı) **kadının eline katiyyen değmemiştir. O, kadınlarla sadece konuşmak suretiyle** (ellerini tutmadan) **biatleşirdi."** *(Buharî, Talâk:18, No.4983, 5/2025, Tefsir:369, No:4609, 4/1856, Ahkam:49, No:6788, 6/2637, Şurut:1, No:2564, 2/967, Müslim, İmaret:88-89, 4/137, Ebu Davud, İmaret:9, No:2941, 2/148, Tirmizî, Tefsir-i Sure:60, 2, İbni Mace, Cihat:43, No.2875, 2/960, Müsned -i Ahmed ibni Hanbel, No:24883, 9/422, 25253, 9/493, 26386, 10/137)*

Bu rivayetlerin kuvvetliliğinden ve çokluğundan da anlaşılacağı üzere kadınlarla tokalaşmak kesinlikle haramdır. Bunun aksini iddia eden veya bunun tersine hareket eden hoca ve şeyh kisvesindeki bir takım sapıklardan son derece sakınılmalıdır.

Onlar müride (kadın mürid) lerini manevi evlât kabul ederek ve kalplerinin temizliğini iddia ederek bu fitneye düşmüşlerse de, bu hususta mazur değildirler. Zira en büyük önderimiz ve manevi babamız olan, sevgili peygamberimiz Muhammed Mustafa *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* Efendimizden kalbi daha temiz bir kimse düşünülemeyeceğine göre, onun yapmadığı bir işi, yapmağa kalkışmak hiç bir ehl-i sünnet âlimin ve şeyhin kârı değildir.

Dolayısıyla haram olduğu açıkça sabit olan böyle bir suçu irtikâb eden kimselerin havada uçtuğunu da görsek, bunun, kendileri hakkında bir istidraç (bilmedikleri yönden helâke sürüklenme) olduğunu anlayarak, onlardan sakınmalıyız.

5 - Cünüp ve hayızlıların musafaha etmeleri de caizdir. Nitekim, Huzeyfe tübnül Yeman *(Radıyallahu Anh)* dan rivayet edildiğine göre: "Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* ashabından bir erkekle karşılaşınca onu mesheder (onunla musafaha eder) ve ona dua ederdi. Bir gün erken vakitte Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* i (sokakta) gördüm. Hemen yolumu ondan çevirdim (eve gidip yıkandıktan sonra) güneş yükselince yanına geldim. Bana:

٥١٧ – عَنْ حُذَيْفَةَ (رضى الله عنه) قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللهِ ﷺ: «إِنِّي رَأَيْتُكَ فَحِدْتَ عَنِّي»

517 - '(Sabahleyin) **Seni görmüştüm, hemen yolunu benden çevirdin'** buyurdular. Ben de: 'Çünkü ben cünüptüm (bu hâlde) bana dokunmanızdan korktum' dedim. Bunun üzerine Efendimiz *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* :

«إِنَّ الْمُسْلِمَ لَا يَنْجُسُ»

'Şurası muhakkak ki, mümin necis (pis) **olmaz."** buyurdular. *(Nesâî, Taharet:172, No.267, 1/158, Müslim,Hayız:29, No:372, 1/357, Ebu Davud, Taharet:9, No:230, 1/109)*

6 - Musafaha ederken Salât-ü Selâm okumak da sünnetlerdendir. Nitekim, Enes *(Radıyallahu Anh)* dan rivayet edilen bir hadis-i şerifte Efendimiz *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* şöyle buyurmuştur.

٥١٨ – عَنْ اَنَسٍ (رضى الله عنه) : « مَا مِنْ عَبْدَيْنِ مُتَحَابَّيْنِ فِى اللّٰهِ يَسْتَقْبِلُ اَحَدُهُمَا صَاحِبَهُ فَيُصَافِحُهُ وَيُصَلِّيَانِ عَلَى النَّبِيِّ ﷺ اِلاَّ لَمْ يَتَفَرَّقَا حَتّٰى يُغْفَرَ لَهُمَا ذُنُوبُهُمَا مَا تَقَدَّمَ مِنْهُمَا وَمَا تَاَخَّرَ »

518 - **"Allah için birbirini seven iki kuldan biri arkadaşıyla karşılaştığında, onunla musafaha eder ve nebi** *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* **e salât-u selâm getirirlerse, mutlaka geçmiş ve gelecek** (küçük) **günahları bağışlanmadan ayrılmazlar."** *(İbni Sünnî, Amelülyevm Velleyle:58, No:194, 100, İbni Neccar, Ali El Müttakî, Kenzül Ummal: 25369, 9/135)*

YAHUDİ VE HRİSTİYANLARA SELÂM VERMEKLE ALÂKALI HÜKÜMLER:

1 - Hâzin tefsirinde zikredildiğine göre, ulema zimmî olan yahudi ve hristiyanlara selâm verilip verilemeyeceği hususunda ihtilâf etmişlerdir, Ekserisi onlara selâm vermenin caiz olmadığı görüşüne gitmişlerdir. Bazısı ise bunun haram olmayıp kerahat-i tenzihiye ile (günaha yakın) mekruh olduğunu söylemişlerdir. Nitekim:

٥١٩ – عَنْ اَبِى هُرَيْرَةَ (رضى الله عنه) اَنَّ رَسُولَ اللّٰهِ ﷺ قَالَ: « لاَ تَبْدَؤُا الْيَهُودَ وَلاَ النَّصَارٰى بِالسَّلاَمِ فَاِذَا لَقِيتُمْ اَحَدَهُمْ فِى طَرِيقٍ فَاضْطَرُّوهُ اِلٰى اَضْيَقِهِ »

519 - Ebu Hureyre *(Radıyallahu Anh)* dan rivayet edilen bir hadis-i şerifte, Efendimiz *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* şöyle buyurmuştur: **"Yahudi ve Hristiyanlara önce siz selâm vermeyin** (onlar size versinler, siz karşılık verin). **Bir yolda onlarla karşılaşınca, kenardan geçmeleri için onları yolun en dar yerine** (gitmeye) **mecbur edin."** *(Müslim, Selâm:13, No:2167, 4/373, Tirmizî, İsti'zan:12, No:2700, 5/60, Ebu Davud, Edeb:137, No:5205, 2/773)*

Selâm her şeyden önce bir dua ve bir teşrif (şeref vermek) olduğundan, ancak şerefli olan insanlara verilebilir. Ehl-i kitap ise, Fatiha-i Şerife'de de beyan olunduğu üzere Allah-u Tealâ'nın gazabına uğramış sapık bir millet olmaları, muharref (değiştirilmiş) bir şeriata tâbi olmaları, Allah-u Tealâ hakkında iftirada bulunmaları, insanları ve menfaatleri ilâhlaştırmaları sebebiyle şereflendirilmeye değil, bilakis lânetlenmeye lâyıktırlar.

Öyleyse önce selâm vererek onlara bir saygı ve hürmet açıklamayıp, onların selâm vermesini beklemeli ve aşağıda belirtileceği şekilde mukabelede bulunmalıdır. Onları yolun dar kısmına sıkıştırmaya gelince, bu, ehl-i kitaba karşı islâmın izzet ve şerefini muhafaza etmek, müslümanların islâmî benlik ve şahsiyetlerini unutmamaları ve bu hususta taviz vermemeleri maksadıyla emredilmiştir.

Dolayısıyla bir müslüman bir kâfirle yolda karşılaştığı zaman, tevazu olsun düşüncesiyle kenara çekilmeyip, şuurlu hareket ederek onu kenara çekilmeye zorlamalıdır. Böylece o, görmezlikten gelerek selâm vermeden de geçemez ve selâm verme mecburiyetinde kalır. Velâkin, bu sıkıştırma şekli onları bir çukura düşürecek veya duvara çarptıracak şekilde olmamalı, ancak yol başları zimmîlere bırakılmamalıdır.

2 - Kendisine bir yahudi veya hristiyanın selâm verdiği bir müslüman, onlara "Aleyke" diye cevap vermelidir. Nitekim:

٥٢٠ – عَنِ ابْنِ عُمَرَ (رضى الله عنهما) يَقُولُ: قَالَ رَسُولُ اللهِ ﷺ: « اِنَّ الْيَهُودَ اِذَا سَلَّمُوا عَلَيْكُمْ يَقُولُ اَحَدُهُمْ: السَّامُ عَلَيْكُمْ. فَقُلْ: عَلَيْكَ »

520 - İbni Ömer *(Radıyallahu Anhuma)* dan rivayet edilen bir hadis-i şerifte Efendimiz *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)*: Şöyle buyurdu: **"Yahudiler size selâm verince, onlardan biri "Essâmu aleyküm"** (ölüm sizin üzerinize olsun!) **der, sen de ona "Aleyke!"** (o dediğin senin üzerine dönsün!) **de."** *(Müslim, Selâm:8, No:2164, 4/372, Buharî, İsti'zan:22, No:5902, 5/2309, İstitabe:4, No:6529, 6/2539, Muvatta' Selâm:3, 2/960, Ebu Davud, Edeb:137, No.5206, 2/774, Tirmizî, Siyer:41, No.1603, 4/155)*

Ehl-i kitabın bize yaptığı beddua kabul olmayıp, bizim onlar aleyhindeki bedduamız kabul olduğu için, atıf vav'ı ve cemi mim'iyle "Ve Aleyküm!" diye cevap vermek de caizdir.

٥٢١ –عَنْ جَابِرِ بْنِ عَبْدِ اللهِ (رضى الله عنه) يَقُولُ: سَلَّمَ نَاسٌ مِنْ يَهُودَ عَلَىٰ رَسُولِ اللهِ ﷺ فَقَالُوا: السَّامُ عَلَيْكَ يَا اَبَا الْقَاسِمِ! فَقَالَ: « وَعَلَيْكُمْ » فَقَالَتْ عَائِشَةُ وَغَضِبَتْ: اَلَمْ تَسْمَعْ مَاقَالُوا؟ قَالَ: « بَلَىٰ قَدْسَمِعْتُ فَرَدَدْتُ عَلَيْهِمْ وَاِنَّا نُجَابُ عَلَيْهِمْ وَلَا يُجَابُونَ عَلَيْنَا »

521 - Nitekim, Cabir ibni Abdillah *(Radıyallahu Anh)* dan rivayet edildiğine göre, Yahudilerden bir grup, Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* e: "Es-Sâmu aleyke, Ya Ebel Kasım!" diye selâm verdiklerinde, Efendimiz *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* "Ve Aleyküm!" diye cevap verdi.

Bunun üzerine Aişe *(Radıyallahu Anha)* kızarak "Onların ne dediğini duymadın mı?" dedi. Efendimiz *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* de: **"Evet duydum ve cevaplarını verdim. Şüphesiz ki biz onlar aleyhine icabet olunuruz, onlarsa bizim aleyhimize kabul olunmazlar** (bizim onlara yaptığımız beddua tutar, onların ise bize yaptıkları beddualar tutmaz.)" buyurdu. *(Müslim, Selâm:12, No.2166, 4/373)*

٥٢٢ – عَنْ اَنَسِ بْنِ مَالِكٍ (رضى الله عنه) اَنَّ رَسُولَ اللهِ ﷺ قَالَ: « اِذَا سَلَّمَ عَلَيْكُمْ اَهْلُ الْكِتَابِ فَقُولُوا: وَعَلَيْكُمْ »

522 - Enes ibni Malik *(Radıyallahu Anhuma)* dan rivayet edilen bir hadis-i şerifte de Efendimiz *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* şöyle buyurmuştur: **"Ehl-i kitap size**

selâm verince, onlara: "Ve Aleyküm!" diye cevap verin" *(Buharî, İsti'zan:22, No:5903, 5/2309, Müslim, Selâm:4, No:2163, 4/371, Ebu Davud, Edep:149, No.5207, 2/774)*

Bu hadis-i şeriflerden de anlaşılacağı üzere, yahudi ve hristiyanların selâmlarına cevap verirken "Ve Aleyküm!" (dediğiniz sizin üzerinize de olsun) denmelidir. Çünkü onlar, müslümanlar hakkında hiç bir zaman hayır düşünmediklerinden, bir nevi hayır duası olan, "Allahın selâmeti, sulhu ve huzuru üzerinize olsun!" manasını ifade eden: "Esselâmu aleyküm!" diye selâm vermeğe dilleri varmaz. sözü eğerler büğerler başka şeyler söylerler.

Meselâ: "Es-Sâmu aleyküm" (acil ölüm üzerinize olsun) derler. Öyleyse onların bu şekildeki beddualarına müslümanların da bir misliyle cevap vermeleri uygundur.

Bu hadis-i şeriflerde, Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* in gayb'dan haber vermesi nev'inden mühim bir mucizesini görmekteyiz. Nitekim Ehl-i kitap tarih boyu müslümanlara hep düşmanca hislerle davranmışlardır. Bu gün de böyledir, yarın da öyle olacaktır.

Nice fırsatlarda müslümanlar onlar karşısında hakkı ve adaleti kabul etmiş, insaftan ayrılmamış olmalarına rağmen, onlar her fırsatı müslümanların aleyhine azami ölçüde değerlendirmesini bilmişler, hakka, adalete, insafa riayet etmemiş, insanlığa dair kendi koydukları kaideleri müslümanlar hakkında en başta kendileri ihlâl etmişlerdir. Son yıllarda görülen her hadisede müslümanların mağduriyetleri ortaya konduğunda, kâfirler görmezden ve duymazdan gelmenin ötesinde, zalimleri alkışlamış ve desteklemişlerdir.

Filistin meselesinde, yahudilerin Lübnan başta olmak üzere dünyanın her tarafında icra ettikleri katliamlarda, devlet terörü hadiselerinde, Kıbrıs meselesinde, Bulgaristan ve Yunanistandaki müslümanların katliam ve tehcir (sürgün) edilmeleri hususunda, ne diğer müslümanlar, ne de Türkiye hiçbir batı desteği görmemiştir.

Kominist idaresine baş kaldıran Polonya, Çekoslovakya, Macaristan, Bulgaristan, Romanya ve Doğu Almanya gibi, doğu Avrupa ülkeleri hristiyan âleminin tam bir desteğine mazhar olurken, aynı kominist idarenin haksızlıklarına ve onun kışkırtması olan Ermeni katliamına karşı ayaklanan mazlum Âzeri müslümanlara silâh kullanıp, binlerce insanı öldüren komunist Rusya'yı kınamak şöyle dursun, tasdik ve tasvip etmişlerdir.

Esasen Kur'an-ı Kerim: Müslümanlar dinlerini terketmedikçe, kıyamete kadar ehl-i kitabın onlara düşmanlıktan vazgeçmiyeceğini:

« وَلَن تَرْضَىٰ عَنكَ الْيَهُودُ وَلَا النَّصَارَىٰ حَتَّىٰ تَتَّبِعَ مِلَّتَهُمْ قُلْ إِنَّ هُدَى اللَّهِ هُوَ الْهُدَىٰ... (١٢٠) »

"Kendi dinlerine uymadıkça, yahudi ve hristiyanlar senden asla hoşnut olmayacaklardır. De ki: 'Dosdoğru yol ancak Allahın yoludur." *(Bakara Suresi:120'den)* ayet-i kerimesiyle açıkça ifade ederek bu hususta müslümanları uyarmıştır.

Geride zikrettiğimiz hadis-i şeriflerin gerçek manası anlaşılmadığı takdirde, iyiyi kötüden, dostu düşmandan seçemeyecek kadar aklı kıt olan bazı müslümanlar, tereddütlere düşerek, bu hadis-i şeriflerin o devre baktığını, günümüzde hristiyanların değiştiğini söyleyebilir. Hatta bu hadis-i şerifler hakkında iman edebine uygun düşmeyecek düşüncelerde dahi bulunabilir.

Halbuki Batı'nın bu gün bile müslümanlara karşı kötü tavrını değiştirmediği, Bosna Hersek, Cezayir, Çeçenistan, Filistin, Kıbrıs, Afganistan, Doğu Türkistan, Somali, Keşmir vesair bir çok islâm milletlerine uyguladıkları katliam ve ambargolardan açıkça anlaşılmaktadır. İşte bundan dolayı.

3 - Bir müslüman, aralarında müslüman, yahudi ve hristiyan bulunan bir topluluğa uğradığında, selâmıyla müslümanları kastedip, onlara selâm verir. Nitekim Usame ibni Zeyd *(Radıyallahu Anh)* dan rivayet edildiğine göre,

٥٢٣ – عَنْ أُسَامَةَ بْنِ زَيْدٍ (رضى الله عنه): « أَنَّ النَّبِيَّ ﷺ مَرَّ بِمَجْلِسٍ وَفِيهِ أَخْلَاطٌ مِنَ الْمُسْلِمِينَ وَالْيَهُودِ فَسَلَّمَ عَلَيْهِمْ »

523 - Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)*, müslüman ve yahudilerin karışık bulundukları bir meclise uğradığında onlara selâm vermiştir. *(Tirmizî, İsti'zan:13, No.2702, 5/61)*

4 - Ruhul Beyan tefsirinde zikredildiğine göre, Korku ve tehlike gibi bir zaruret veya mühim bir hacet olmadıkça bir müslümanın, zimmî'ye selâm vermesi caiz değildir. Ancak kâfire ve zimmî'ye, dünyasına yarayan bir dua yapmakta bir beis (sakınca) yoktur. İbnül Melek *(Rahimehullah)* buyurmuştur ki: İyiliklerine karşı ehl-i kitaba dua yapmak yasak değildir. Nitekim bir yahudi, Efendimiz *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* e sağmal bir deveden süt sağdığında, Efendimiz *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* :

٥٢٤ – « اَللّٰهُمَّ جَمِّلْهُ »

524 - **"Ey Allahım onu güzelleştir!"** diye duada bulunmuştur. *(Beyhakî, Delâilünnübüvve, 6/210)* Efendimiz *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* in bu duası bereketiyle o yahudinin saçı yetmiş yaşına kadar siyah kalmıştır.

Bu izahattan sonra, Ruhul Beyan sahibi İmam-ı Nevevî'nin şu sözünü nakletmiştir: "Doğru olan şudur ki, ehl-i kitaba selâm vermek haramdır, zira selâm vermek bir nevi izaz ve ikram sayılacağından kâfirlere izzet ve şeref vermek caiz değildir."

5 - İmam-ı Alusî buyurmuştur ki: Bir müslümanın bir zimmîye selâm vermesi caiz olmadığı gibi onunla musafaha etmesi de caiz değildir. Bir müslüman, bir zimmî'ye ta'zim (büyüklük vermek) niyetiyle selâm verse veya musafaha etse kâfir olur.

Ayet: 86

EHLİ BİDAT VE FASIK KİMSELERE SELÂM VERMENİN HÜKÜMLERİ:

1 - Ruhul Beyan tefsirinde zikredildiğine göre, İmam-ı Tıybî *(Rahimehullah)* buyurmuştur ki: Muhtar (seçkin) görüş şudur ki, Mübtedi' (Şia gibi, ehl-i Sünnet mezhebinin dışındaki sapık fırkalardan birine bağlı olan) kimseye, ehl-i sünnet olan bir kişi önce selâm veremez. Tanımadığı bir kimseye selâm verse de sonra onun zimmî (Islâm devletinin hakimiyeti altında bulunan yahudi ve hristiyan halkından biri) veya mübtedi' olduğunu anlasa, ona hakaret olsun için yanına gidip "Selâmımı geri aldım" der.

2 - Abdullah ibni Amr ibnil Âs *(Radıyallahu Anh)* buyurmuştur ki:

« لاَ تُسَلِّمُوا عَلَىٰ شُرَّابِ الْخَمْرِ »

"İçki içenlere selâm vermeyin" *(Buharî, Edeb-i Müfred: 1017,Sh.351)*

3 - İmam-ı Hasen buyurmuştur ki:

« لَيْسَ بَيْنَكَ وَبَيْنَ الْفَاسِقِ حُرْمَةٌ »

"Seninle fasık arasında hürmet yoktur." yani büyük günahları sakınmadan açıkça işleyen kimselere saygı duyman gerekmediğinden, onlara selâm vermen icabetmez." *(Buharî, Edeb-i Müfred:1018, Sh.351)*

4 - Ali ibni Abdillah *(Radıyallahu Anh)* buyurmuştur ki:

« لاَ تُسَلِّمُوا عَلَىٰ مَنْ يَلْعَبُ بِهَا وَهِيَ مِنَ الْمَيْسِرِ »

"Satranç oynamak kumardandır, dolayısıyla bu oyunu oynayanlara selâm vermeyin." *(Buharî, Edeb-i Müfred:1019,Sh.352)*

5 - Ali ibni Ebi Talib *(Radıyallahu Anh)* dan rivayet edildiğine göre, Efendimiz *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)*, aralarında kadın kokusu sürünmüş bir kimse bulunan bir topluluğa uğradığında, onlara bakıp selâm verdi, fakat o kişiden yüz çevirdi. Bunun üzerine o kişi, "Benden niye yüz çevirdin?" diye sorunca:

٥٢٥- عَنْ عَلِيِّ بْنِ اَبِى طَالِبٍ (رضى الله عنه) قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللهِ ﷺ: « بَيْنَ عَيْنَيْكَ جَمْرَةٌ »

525 - Efendimiz *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)*: **"Senin iki gözünün arasında bir cemre** (ateş parçası) **var."** buyurdu. *(Buharî, Edeb-i müfred:1020,Sh.352)*

Efendimiz *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* bu sözüyle, kadın kokusu sürünerek günaha girmiş olan o kimseye "Sende cehennemlik sîmâsı (nişanı) bulunduğundan sana selâm vermedim." buyurmak istemiştir.

6 - Abdullah ibni Amr ibnil Âs ibni Vail es Sehmî'nin, dedesinden *(Radıyallahu Anhum)* rivayetine göre, Elinde altın yüzük olan bir adam Efendimiz *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* e geldiğinde, Efendimiz *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* ondan yüz çevirdi (selâmını almadı). O kişi Efendimiz *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* in kendisine karşı olan soğukluğunu görünce, gidip altın yüzüğü attı ve demir bir yüzük takarak Efendimiz *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* in huzuruna geldi. O zaman Efendimiz *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)*:

٥٢٦ – عَنْ عَبْدِ اللهِ عَمْرِو بْنِ الْعَاصِ (رضى الله عنه) قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللهِ ﷺ: « هٰـذَا شَرٌّ . هٰـذَا حِلْيَةُ أَهْلِ النَّارِ »

526 - **"Bu** (demir) **şerdir, çünkü bu cehennem ehlinin takısıdır."** buyurdu. O kişi dönüp, onu da attı. Gümüş bir yüzük takarak tekrar Efendimiz *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* in huzuruna geldiğinde Efendimiz *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* sükût etti (bir şey söylemedi). *(Buhari,Edeb-i Müfred: l021,Sh:352, Tahavî :2/351)*

Efendimiz *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* in gümüş yüzüğe bir şey dememesi, onun caiz olduğunu ifade etmektedir.

7 - Bu hadis-i şerifler ve rivayetlerden, ehl-i sünnet dışındaki kimselere ve alenen haram işleyen şahıslara selâm vermek gerekmediği anlaşılmakta ise de, bunlara selâm vermenin caiz olup olmaması hususunda ihtilâf edilmiştir. Ulemadan bazısı bu kişilere haram işlerken selâm verilemeyeceğini, diğer hâllerde ise selâm vermenin caiz olduğunu söylemişler, diğer bazısı ise, bu kişilerin şerrinden korkulmadıkça, her hâl-u kâr'da selâm verilme yeceğini açıklamışlardır.

Kalplerini te'lif (islâma ısındırmak) için selâm vermek meselesine gelince, buna müsaade edilmiştir. Nitekim, "Nisab-ul İhtisab" isimli eserde zikredildiğine göre, bir kâfirin kalbini islâma ısındırmak için onunla bir iki kere yemek yemekde bile bir beis yoktur.

Nitekim Efendimiz *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* in bir kâfirle birlikte yemek yediği ve bir yahudinin yemek davetine icabet ettiği hakkındaki rivayetler ulema tarafından "O kişilerin kalplerini islâma ısındırma" niyetine hamledilmiştir." Velâkin islâma dönmeyeceği anlaşılan kimselerle devamlı yeyip içmek ve onlara selâm vermek mekruhtur.

Bu arada şunu da beyan edelim ki, namazsızlık, imansızlıktan sonra en büyük günah olduğuna göre, onlara selâm vermenin fetvası da gayet müşkildir. Nitekim bir seferinde dört mezheb müftüsü olan Üstadımız Hacı Ali Haydar Efendi *(Kuddise Sırruhu)* hazretlerine bu fetva sorulduğunda: **"Selâm Allahın rahmetidir, kolay kolay herkese verilmez."** buyurarak, namazsızlara selâm verme fetvasının zorluğunu açıklamıştır.

İmam-ı Alusî, "Ruhul Meânî" tefsirinde buyurmuştur ki: "Fasıklığını açıkça gösteren, büyük bir günah işleyip tövbe etmeyen ve ehl-i sünnet mezhebinin dışında bir görüşe sahip olan kimselere, bir zaruret veya zarar korkusu bulunmadıkça, selâm verilmeyeceğini, hatta bu kişilere selâm verilmemesinin sünnet olduğunu ulema açıklamıştır."

SELÂM VERİLMESİ MEKRUH OLAH HÂLLER:

1 - Büyük veya küçük abdest için oturan kimseye selâm verilmez, bunlara selâm veren de cevabı hakketmez. Nitekim Cabir ibni Abdillah *(Radıyallahu Anh)* dan rivayet edildiğine göre, Bir kere Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* küçük abdestini bozmakta iken bir adam onun yanından geçti ve ona selâm verdi. Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* biraz sonra adama şöyle cevap verdi:

٥٢٧ – عَنْ جَابِرِ بْنِ عَبْدِ اللهِ (رضى الله عنه) قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللهِ ﷺ: « اِذَا رَأَيْتَنِى عَلَىٰ مِثْلِ هٰذِهِ الْحَالَةِ فَلَا تُسَلِّمْ عَلَيَّ فَاِنَّكَ اِنْ فَعَلْتَ ذٰلِكَ لَمْ اَرُدَّ عَلَيْكَ »

527 - **"Buna benzer bir hâl üzerinde beni gördüğün zaman sakın bana selâm verme, çünkü sen bunu yaparsan** (bu hâlde bana selâm verirsen), **ben senin selâmını almayacağım."** *(İbni Mace, Taharet:27,No.352,1/126)*

2 - Cima hâlinde bulunan kimseye de selâm verilmez, selâm veren de cevaba müstahak olmaz.

3 - Hamamda bulunana selâm vermek mekruhtur. Lâkin peştemallı iseler, onlara selâm verilebilir. Ruhul Beyan tefsirinde zikredildiğine göre, İbnüş Şeyh *(Rahimehullah)* "Havâşî" adlı eserinde buyurmuştur ki: Hamama girip, insanları, göbekle diz kapağı arasını peştamalla örtmüş gören, onlara selâm verir. Eğer peştamallı değilseler, yahut avret yerlerini tam örtmeye dikkat etmemekteyseler masiyetle meşgul olduklarından, bunlara selâm verilmez."

İmam-ı Gazalî, İhya-i Ulûmiddin isimli eserinde buyurmuştur ki: Hamama girilirken selâm verilmez, hamamda iken kendisine selâm verilen kişi ise, selâm lâfzıyla cevap vermez, bilakis başkası cevap verdiyse o sükût eder, cevap vermek isterse de: **"Allah sana afiyet versin** (sıhhatler olsun." der.

Hamama girenin de söze başlamak için içerdekilere "Sıhhatler olsun" demesinde bir beis yoktur.

4 - Uyuyana, uyuklayana, namaz kılana, ezan okuyana, Kur'an-ı Kerim okuyana, hutbe dinleyenlere, Sesli Kur'an-ı kerim okunan bir mecliste dinleyenlere, hadis-i şerif rivayet edilirken ve ilim meclisinde dinleyenlere, ezan okunurken ve kamet getirilirken selâm vermek de mekruhtur.

5 - Kur'an-ı Kerimden ve zikirlerden virdi (devamlı okuduğu duaları) bulunan bir kimse, virdiyle meşgul olurken, selâm verene cevap vermez.

Yine böylece tesbih çekmek, Kur'an okumak veya namazı beklemek için mescitte oturan da kendisine selâm verene cevap vermeye bilir. Velâkin mescide girenin bunlardan birine selâm vermesi caiz olabilir.

Fakat mescitte namaz kılanlardan başka kimse yoksa, girenin:

(اَلسَّلَامُ عَلَيْنَا وَعَلَىٰ عِبَادِ اللهِ الصَّالِحِينَ) demesi gerekir, bu durumda selâm vermesi caiz olmaz. Çünkü bu: "Mahallinin gayrinde cevabı teklif" (cevap veremeyecek

yere cevap yüklemek) demek olur ki, sahih olan görüşe göre, namazda olan kimsenin, namaz içinde veya namazdan sonra o selâma cevap vermesi gerekmez.

6 - İki davalı, kadı'nın huzuruna girdiğinde selâm verseler, kadı'nın selâm alması gerekmediği gibi, hasımların karşısında hüküm vermek için makamına oturan Hakimin de heybeti kalıcı olsun ve haşmeti çoğalsın için selâm vermesi gerekmez.

Yine bu sebepten, Valilerin ve emirlerin de, tebalarının yanına girdiklerin de selâm vermemelerinde bir sakınca yoktur. Zekât tahsildarı da, heybeti kaybolmaması için çarşı esnafını dolaşırken selâm vermez.

Ulemadan bazısı buyurmuştur ki: Selâm vermek sünnet olduğundan, kadı'nın, Vali'nin ve Emir'in örf ve âdete uyarak bu sünneti terketmeleri caiz olmaz.

7 - Alusî tefsirinde zikredildiğine göre, Telbiye getirene (ihramda Lebbeyk diyene), Secde edene, Hakimin huzurunda bulunan iki davalıya selâm verilmez. Çarşı, pazar, mezbaha ve çöplük gibi yerler şeytanların barınağı ise de, buralarda bulunanlara selâm vermek meşrudur.

8 - Tavla ve satranç gibi kumar oyunları oynayanlara, çalgı çalan ve dinleyenlere, güvercin uçurtanlara selâm verilmez.

Dilencinin dilenirken verdiği selâm da tahiyye için olmadığından alınmaz. Yemek yiyene de, ancak aç olup sofraya davet edilmesini bekleyen kişi selâm verebilir.

Alusî tefsirinde zikredildiğine göre, "Hayırlı sabahlar, Allah kuvvet versin, Kolay gelsin, afiyet olsun, hoş geldin, Merhaba, Hayırlı işler, iyi günler," gibi sözler tahiyye (selâm) sayılmayacağından konuşmaya bu sözlerle başlayana cevap vermek gerekmez.

Gerçi, bunlara benzer bir karşılık vermek güzelse de, selâmdan evvel bunları konuşan kişi sünneti terkettiğinden dolayı ona edep vermek için bu sözlerine karşılık verilmeyebilir.

Ancak selâmdan sonra bu sözleri söylemekte bir beis (sakınca) yoktur. İşin kötüsü, müslümanlara selâmı unutturmak isteyen yahudi ve hristiyanlara uyarak, bu gibi sözleri selâmın yerine koymaktır.

Dolayısıyla, müslümanların, bu hususta çok şuurlu davranıp birbirleriyle karşılaşma ve ayrılma esnasında ilk ve son sözlerini selâmla başlayıp, selâmla bitirmeye özellikle dikkat etmeleri gerekir.

Ancak, bir insanın evine gelip kapısını çalan kişi selâmdan evvel izin istemesi gerekir. Bu gibi durumların dışında selâmın yerini hiç bir şey alamaz.

ÖLÜLERE SELÂM VERMEKLE İLGİLİ HÜKÜMLER:

1 - Kabirleri ziyaret edip, Ölülere selâm vermek, meşru bir iştir. Çünkü onlar kendilerine selâm vereni tanıyıp, cevabını verirler. Nitekim Ebu Hureyre *(Radıyallahu Anh)* dan rivayet edilen bir hadis-i şerifte Efendimiz *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* şöyle buyurdu:

٥٢٨ – عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ (رضى الله عنه) قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللهِ ﷺ: « مَا مِنْ عَبْدٍ يَمُرُّ بِقَبْرِ رَجُلٍ كَانَ يَعْرِفُهُ فِي الدُّنْيَا فَيُسَلِّمُ عَلَيْهِ إِلَّا عَرَفَهُ وَرَدَّ عَلَيْهِ السَّلَامَ »

528 - **"Her hangi bir kul dünyada tanıdığı kimsenin kabrine uğrayıp da, ona selâm verirse, mutlaka** (kabirde yatan) **onu tanır ve selâmına cevap verir."** *(Hatîp, İbni Asâkir, Ali el Müttakî, Kenzül Ummal:42556, 15/646, İbni Kesir:6/330)*

Bu hadis-i şerifin izahı hakkında, Şir'atül İslâm'ın şerhinde, Seyyid Ali *(Rahimehullah)* buyurmuştur ki: "Ölünün kendisine selâm veren diriye cevap vermesinden maksat diliyle olmayıp lisan-ı hâliyledir. Nitekim ölülerin dünyadaki amellerinin tükendiği için üzüldükleri, hatta selâma cevap vermenin sevabından mahrum olduklarından dolayı hasret çektikleri hususundaki rivayetler bu görüşü kuvvetlendirmektedir.

İmam-ı Süyûtî *(Rahimehullah)* buyurmuştur ki: Hadis-i şerifler ve eserler, Zâir (kabir ziyaretçisin) in bu ziyaretini mezur (ziyaret edilen) in bildiği, sözünü işittiği, onunla ünsiyet ettiği ve onun selâmını aldığına delâlet etmektedirler. Bu hükümler şehitler ve diğerleri hakkında umumidir ve bu hususta bir vakit de mevzu bahs değildir. En doğru görüş budur. Zira Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)*, ümmetine, İşiten ve anlayan muhataplarına selâm verdikleri gibi, kabir ehline de selâm vermelerini meşru etmiştir.

Hakikat erbabı buyurmuştur ki, ölünün ruhunun, ayrıldığı bedeniyle o denli irtibatı vardır ki, kendisi refik-i alâ (en yüksek melek cemaatleri arasın) da olup, makamı, illiyyîn'de iken de, kabrinde namaz kılıp selâm verenlere cevap verebilir.

Bu iki iş arasında hiç bir zıddiyet yoktur, zira ruhların hâli bedenlerin hâline benzemez. Bunu anlamamak, ancak gaibi şahide kıyas ederek (görülmeyeni görülene benzeterek) ruhun da, cisimlerde bilindiği üzere bir anda iki mekânda bulunamayacağını bilmekten kaynaklanmaktadır.

Meşayıhtan bazısı, Efendimiz *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* in ruh-i şerifini güneşe benzetmiştir. Nitekim güneşin kendisi gökte olup ışınları yerde olduğu gibi, Efendimiz *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* in ruhu da Alâ-i İlliyyin'de olduğu hâlde, kabr-i şerifinden ayrılmayarak, kabri başında kendisine selâm verenlere cevap vermektedir. Nitekim:

٥٢٩ – عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ (رضى الله عنه) أَنَّ رَسُولَ اللهِ ﷺ قَالَ: « مَا مِنْ عَبْدٍ يُسَلِّمُ عَلَيَّ إِلَّا رَدَّ اللهُ عَلَيَّ رُوحِي حَتَّىٰ أَرُدَّ عَلَيْهِ السَّلَامَ »

529 - Ebu Hureyre *(Radıyallahu Anh)* dan rivayet edilen bir hadis-i şerifte Efendimiz *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* şöyle buyurmuştur: **"Her kim bana selâm verirse, mutlaka Allah** (-u Tealâ) **ruhumu bana iade ederek, onun selâmını iade ederim."** *(Ebu Davud, Menasik: 96, No.2041, 1/622)*

Bu hadis-i şeriften anlaşılacağı üzere, Efendimiz *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* âlem-i berzah'da (dünya ile ahiret arasında köprü olan kabir âleminde) devamlı diridir. Zira gece veya gündüz saatlerinden birinde âlemler içersinde Efendimiz *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* e selâm okuyan bir kişinin bulunmaması mümkün değildir.

Efendimiz *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* in: **"Allah bana ruhumu iade eder."** sözü, "Allah-u Tealâ âlem-i berzah'da işitmek ve konuşmak ve anlamak gibi hasse (duyu) larımı bende bırakır," demektir. Dolayısıyla his ve şuur, küllî olan Ruh-i Muhammedi'den (Efendimiz *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* in bir bütün olan ruhundan) asla ayrılmaz, çünkü o, bütün âlemlerin ruhu ve her zerreye sirayet eden sırrı olduğundan, onun âlemlerde olup bitenden gaybeti (habersizliği ve gafleti) söz konusu değildir.

2 - Ölülere selâm verilecek lâfızlar hakkında Efendimiz *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* den bir kaç rivayet gelmiştir. Nitekim İbni Abbas *(Radıyallahu Anhuma)* dan rivayet edildiğine göre Efendimiz *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* Medine kabirlerine uğradığında yüzüyle onlara yönelerek:

٥٣٠ – عَنِ ابْنِ عَبَّاسٍ (رضى الله عنه) قَالَ: مَرَّ رَسُولُ اللهِ ﷺ بِقُبُورِ الْمَدِينَةِ وَاَقْبَلَ عَلَيْهِمْ بِوَجْهِهِ فَقَالَ: « اَلسَّلَامُ عَلَيْكُمْ يَا اَهْلَ الْقُبُورِ مِنَ الْمُؤْمِنِينَ وَالْمُسْلِمِينَ! يَغْفِرُ اللهُ لَنَا وَلَكُمْ ، اَنْتُمْ سَلَفُنَا وَنَحْنُ بِالْاَثَرِ »

530 - **"Ey mümin ve müslüman olan kabir ehli, Selâm olsun sizlere, Allah** (-u Tealâ) **bizleri de sizleri de bağışlasın, siz bizim geçmişimizsiniz, biz de sizin peşinizdeyiz."** diye selâm vermiştir. *(Tirmizî, Cenaiz:59, No:1053, 3/369)*

Aişe *(Radıyallahu Anha)* dan rivayet edilen bir hadis-i şerifte de, Efendimiz *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* ölülere:

٥٣١ – « اَلسَّلَامُ عَلَيْكُمْ دَارَ قَوْمٍ مُؤْمِنِينَ اَنْتُمْ لَنَا فَرَطٌ وَاِنَّا بِكُمْ لَاحِقُونَ ، اَللّٰهُمَّ لَا تَحْرِمْنَا اَجْرَهُمْ وَلَا تَفْتِنَّا بَعْدَهُمْ »

531 - **"Ey mümin kavmin yurdu! Selâm olsun size! Siz bizim öncümüz, biz ise size kavuşucuyuz. Ey Allahım! Onların ecrinden bizi mahrum etme ve onların ardından bizi fitnelendirme."** *(İbni Mace, Cenaiz:36, 1/493,No.1546)*

Aişe *(Radıyallahu Anha)* validemiz bir keresinde Efendimiz *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* e, "Kabirlere nasıl selâm vereyim?" diye sorduğunda, Efendimiz *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* :

٥٣٢ – عَنْ عَائِشَةَ (رضى الله عنها) قَالَتْ: قُلْتُ كَيْفَ اَقُولُ لَهُمْ يَا رَسُولَ اللهِ . قَالَ: « قُولِى: اَلسَّلَامُ عَلَىٰ اَهْلِ الدِّيَارِ مِنَ الْمُؤْمِنِينَ وَالْمُسْلِمِينَ! وَيَرْحَمُ اللهُ الْمُسْتَقْدِمِينَ مِنَّا وَالْمُسْتَأْخِرِينَ ، وَاِنَّا اِنْ شَاءَ اللهُ بِكُمْ لَلَاحِقُونَ »

532 - **"Bu diyarın mümin ve müslüman olan ehline Selâm olsun! Allah-u Tealâ bizden önce geçenlere de, geri kalanlara da rahmet etsin, şüphesiz biz de inşaallah size kavuşacağız, de"** buyurdu. *(Müslim, Cenaiz:35,103, 2/363,No.974)*

Bu hadis-i şeriflerden de anlaşıldığı üzere ölülere de diriler gibi, "Es-Selâmu Aleyküm" diye selâm verilebilir. Geride zikredilen ölülerin tahiyyesi, "Aleykes-selâm demektir." şeklindeki rivayet ise, sadece bu şekilde verilir demek olmayıp, onun da caiz olduğunu açıklamaktadır.

Fahrurrazî ve Alusî tefsirlerinde zikredildiğine göre, Ulemadan bazısı Ayet-i kerimede geçen: **"Tahiyye"** yi, atiyye ve hediye manalarına hamletmişlerdir, buna göre bütün ikram çeşitleri tahiyye lâfzının altına dahildir. Bundan dolayı Ebu Hanife *(Rahimehullah)*: "Bir kimse mahremi olmayan bir kimseye bir hibe (bağış) da bulunsa, o bağışa bir karşılık almadıkça ondan vaz geçebilir, fakat ona bir karşılık aldığında ondan dönemez." demiştir.

Ebu Bekr-î Razi El Cessas *(Rahimehullah)*, İmam-ı Azamın doğruluğuna bu ayet-i celileyi delil göstererek, şöyle demiştir: "Mevlâ Tealâ'nın: **'Bir selâmla selâmlandığınız zaman, siz ondan daha güzeliyle selâma karşılık verin."** ayet-i kerimesinin manasına, selâm vermek girdiği gibi hibe etmek de girer. Dolayısıyla ayet-i celilenin manasına göre daha iyisiyle karşılık verilmediğinde hibeden vazgeçilmesi gerekir, bu gerekli sayılmasa bile en azından caiz olduğu anlaşılır.

İmam-i Şafiî *(Rahimehullah)* a göreyse, Bir kimse ancak çocuğuna verdiği bağıştan dönebilir. fakat akrabası olmayan bir kimseye yaptığı bağıştan dönemez. İmam-ı Şafiî'ye göre ayet-i celiledeki emir, Nedb (hediyeye daha iyisiyle karşılık vermenin mendup oluşunu) ifade etmek içindir, zira hibeye daha azıyla karşılık verildiğinde her ne kadar ayet-i kerime'nin zahiri daha iyisiyle karşılık verilmesi gerektiğini ifade ediyorsa da, icmaa (âlimlerin söz birliğine) göre, ondan vazgeçmek mümkün değildir. Nitekim:

٥٣٣ – عَنِ ابْنِ عُمَرَ وَابْنِ عَبَّاسٍ (رضى الله عنهم) يَرْفَعَانِ الْحَدِيثَ اِلَى النَّبِيِّ ﷺ قَالَ: « لَا يَحِلُّ لِرَجُلٍ يُعْطِى عَطِيَّةً ثُمَّ يَرْجِعُ فِيهَا اِلَّا الْوَالِدَ فِيمَا يُعْطِى وَلَدَهُ ، وَمَثَلُ الَّذِى يُعْطِى عَطِيَّةً ثُمَّ يَرْجِعُ فِيهَا كَمَثَلِ الْكَلْبِ اَكَلَ حَتَّىٰ اِذَا شَبِعَ قَاءَ ثُمَّ عَادَ فِى قَيْئِهِ »

533 - İbn-i Abbas ile İbni Ömer *(Radıyallahu Anhum)* un rivayet ettikleri bir hadis-i şerifte Efendimiz *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* şöyle buyurmuştur: **"Babanın**

çocuğuna verdiği şeyler dışında, hiç bir kimsenin verdiği hediyeden dönmesi helâl olmaz. Bir hediye verip de, sonra dönüp onu geri alan, yeyip de doyduğunda kusan sonra dönüp kustuğunu yalayan köpek gibidir." *(Nesaî, Hibe:2, No.3692, 6/576, Ebu Davud, Büyû':81, No:3539, 2/313, Tirmizî, Büyû':62, No:1299, 3/593, İbni Mace, Hibat:5, No:2384, 2/797)*

İşte bu hadis-i şerif yabancı bir kimseye yapılan hibeden dönmenin haram, babanın evlâdına yaptığı hibeden dönmesinin ise caiz olduğu hususunda bir nas (delil) dir.

İmam-ı Şafiî *(Rahimehullah)* böyle buyurmaktadır amma, Sindî *(Rahimehullah)* ın beyanına göre, Şafiî ulemasından İmam-ı Nevevî ve diğerleri *(Rahimehumullah)* buyurmuşlardır ki, "Bir şeyin helâl olmadığını beyan etmek, o şeyin haram olduğunu açıklamak hususunda sarih (açık bir ifade tarzı) değildir.

Çünkü helâl olmak, iki tarafı eşit olmak manasına gelir ki, mekruh olan bir şeye bile helâl değildir denebilir. Dolayısıyla Hadis-i şerifteki "Helâl olmaz" ifadesi, hürmete (haramlığa) delâlet edebileceği gibi, kerahate (mekruh oluşuna) da ihtimal verebilir.

İbni ebî Hatim *(Rahimehullah)*, İbni Uyeyne *(Radıyallahu Anh)* ın bu ayet-i kerimenin tefsirinde, "Siz bu ayet-i kerimeyi sadece selâm hakkında mı anlıyorsunuz?" Bu her şey hakkında geçerlidir. Dolayısıyla sana iyilik edene, sen de iyilik ederek karşılık ver, verecek bir şey bulamazsan ona dua et ve kardeşlerinin yanında onu öv." buyurduğunu rivayet etmiştir.

Ruhul Beyan tefsirinde, "Tevilât-ı Necmiyye" den naklen zikredildiğine göre, bu ayet-i celilede geçen tahiyye, hayır ve şerre ihtimallidir. Buna göre mana: Hayır veya şer'den her hangi bir şeyle karşılaştığınızda, hayra daha güzeliyle karşılık verin. Şerre ise, görmemezlikten gelip, af ile veya hayırla mukabelede bulunun. Yahutta iyilik edene iyiliğinin misliyle, kötülük edene de kötülüğünün bir benzeriyle karşılık verin. Nitekim Mevlâ Tealâ:

« وَجَزَآؤُا سَيِّئَةٍ سَيِّئَةٌ مِّثْلُهَا ... (٤٠) »

"Bir kötülüğün cezası, onun misli bir kötülüktür." *(Şura Suresi:40'dan)* buyuruyor. Diğer bir ayet-i kerimesinde ise:

« ... وَأَن تَعْفُوا أَقْرَبُ لِلتَّقْوَىٰ ... (٢٣٧) »

"Affetmeniz ise, takvaya daha yakındır." *(Bakara Suresi:237'den)* buyurmaktadır.

Şabî *(Radıyallahu Anh)* dan rivayete göre Mevlâ Tealâ'nın:

« خُذِ الْعَفْوَ وَأْمُرْ بِالْعُرْفِ وَأَعْرِضْ عَنِ الْجَاهِلِينَ (١٩٩) »

"(Habibim) **Sen affı** (bağışlama yolunu) **tut, iyiliği emret ve cahillerden yüz çevir."** *(Araf Suresi:199)* ayet-i celilesi inince Efendimiz *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)*:

٥٣٤ – « ما هٰذا يا جبريلُ؟ قالَ: لا أدري حتّىٰ أسألَ العالِمَ . فذهبَ ثُمَّ رجعَ فقالَ: إنَّ اللهَ أمرَكَ أنْ تعفوَ عمَّنْ ظلمَكَ وتصلَ منْ قطعَكَ وتعطيَ منْ حرمَكَ »

534 - **"Ey Cibril** (bu ayet-i kerimede emredilen) **nedir" diye sorunca , Cibril** *(Aleyhisselâm)*: **'Bilmiyorum, bilen** (Allah-u Tealâ Hazretlerin) **e sorayım.' dedi. Sonra gitti döndüğünde, Allah-u Tealâ: Sana, zulmedeni affetmen, seninle ilişkiyi kesen yakınlarınla ilgilenmen ve seni mahrum edene vermeni emretti. dedi"** *(İbn-i Cerir-i Taberî, No:15558, 6/154, İbn-i Münzir, İbn-i Ebî Hatim Ebuşşeyh, Şüyûtî, Dürrül Mensur:3/628)*

Şüphesiz Allah-u Tealâ sizin yaptığınız af ve iyilik gibi bütün hayırları hesabedicidir, zerre kadar hayır işleyen onu görür zerre ağırlığınca kötülük yapan da onu bulur.

Tefsiri Kebir'de zikredildiğine göre, Mevlâ Tealâ ayet-i celilenin sonunda: **"Şüphesiz ki Allah** (-u Tealâ) **her şey üzerine hasiptir."** buyurmuştur.

Ayet-i celilede geçen **Hasip** kelimesi hakkında iki görüş vardır.

1 - Hasîp, Muhasip manasındadır. Bu, yiyen, içen ve oturan manalarına gelen (أكيل ، شريب ، جليس) gibi, insanı yaptıklarından dolayı hesaba çeken ve muhasebe eden manasındadır.

2 - Bu kelime, arapların (حَسْبِي كَذا) "Şu bana kafidir, yeter" tabirinde olduğu gibi yeten, kafi gelen manasındadır. Nitekim Mevlâ Tealâ'nın:

« ... حَسْبِيَ اللهُ ... (١٢٩) »

"Allah bana yeter." *(Tövbe Suresi:129'dan)* ifadesi de böyledir. Bu iki manaya göre de, bu ifadeden maksat, vaid (tehdid) dir. Nitekim geride de açıklandığı üzere, bir müslüman diğer bir müslümana selâm verdiğinde, kendisine selâm verilen bu müslüman, selâm veren o adamın hâlini hiç araştırmadan, malını almak arzusuyla kâfir diye onu öldürürdü. Mevlâ Tealâ da bunun üzerine: **"Bir selâm ile selâmlandığınız vakit, siz ondan daha güzeliyle selâmı alın veya onun aynısını iade edin."** Yani onu öldürmeye kalkışmaktan sakının, buyurarak kullarını bundan menetmiştir.

Bundan sonra da: "Şüphesiz Allah, amellerinize karşılık sizi hesaba çeker ve bunu yapmakta kâfi (yeten) dir." buyurarak, bilip bilmeden insan öldürmekten ve Mevlâ Tealâ'nın emirlerine muhalefetten müslümanları sakındırmıştır. Dolayısıyla bu ifade, kanların (hayatın) muhafazasına ve kanların heder edilmesi (boş yere akıtılması) nın engellenmesi hususunda Mevlâ Tealâ'nın büyük bir itina (özen) gösterdiğine delâlet etmektedir.

اَللّٰهُ لَآ اِلٰهَ اِلَّا هُوَ ۭ لَيَجْمَعَنَّكُمْ اِلٰى يَوْمِ الْقِيٰمَةِ لَا رَيْبَ فِيْهِ ۭ
وَمَنْ اَصْدَقُ مِنَ اللّٰهِ حَدِيْثًا ﴿٨٧﴾ فَمَا لَكُمْ فِي الْمُنٰفِقِيْنَ فِئَتَيْنِ
وَاللّٰهُ اَرْكَسَهُمْ بِمَا كَسَبُوْا ۭ اَتُرِيْدُوْنَ اَنْ تَهْدُوْا مَنْ اَضَلَّ اللّٰهُ ۭ
وَمَنْ يُّضْلِلِ اللّٰهُ فَلَنْ تَجِدَ لَهٗ سَبِيْلًا ﴿٨٨﴾ وَدُّوْا لَوْ تَكْفُرُوْنَ كَمَا
كَفَرُوْا فَتَكُوْنُوْنَ سَوَاۗءً فَلَا تَتَّخِذُوْا مِنْهُمْ اَوْلِيَاۗءَ حَتّٰى
يُهَاجِرُوْا فِيْ سَبِيْلِ اللّٰهِ ۭ فَاِنْ تَوَلَّوْا فَخُذُوْهُمْ وَاقْتُلُوْهُمْ حَيْثُ
وَجَدْتُّمُوْهُمْ ۠ وَلَا تَتَّخِذُوْا مِنْهُمْ وَلِيًّا وَّلَا نَصِيْرًا ﴿٨٩﴾ اِلَّا الَّذِيْنَ يَصِلُوْنَ
اِلٰى قَوْمٍۢ بَيْنَكُمْ وَبَيْنَهُمْ مِّيْثَاقٌ اَوْ جَاۗءُوْكُمْ حَصِرَتْ صُدُوْرُهُمْ
اَنْ يُّقَاتِلُوْكُمْ اَوْ يُقَاتِلُوْا قَوْمَهُمْ ۭ وَلَوْ شَاۗءَ اللّٰهُ لَسَلَّطَهُمْ عَلَيْكُمْ
فَلَقٰتَلُوْكُمْ ۚ فَاِنِ اعْتَزَلُوْكُمْ فَلَمْ يُقَاتِلُوْكُمْ وَاَلْقَوْا
اِلَيْكُمُ السَّلَمَ ۙ فَمَا جَعَلَ اللّٰهُ لَكُمْ عَلَيْهِمْ سَبِيْلًا ﴿٩٠﴾ سَتَجِدُوْنَ
اٰخَرِيْنَ يُرِيْدُوْنَ اَنْ يَّاْمَنُوْكُمْ وَيَاْمَنُوْا قَوْمَهُمْ ۭ كُلَّمَا رُدُّوْٓا
اِلَى الْفِتْنَةِ اُرْكِسُوْا فِيْهَا ۚ فَاِنْ لَّمْ يَعْتَزِلُوْكُمْ وَيُلْقُوْٓا اِلَيْكُمُ
السَّلَمَ وَيَكُفُّوْٓا اَيْدِيَهُمْ فَخُذُوْهُمْ وَاقْتُلُوْهُمْ حَيْثُ
ثَقِفْتُمُوْهُمْ ۭ وَاُولٰۗىِٕكُمْ جَعَلْنَا لَكُمْ عَلَيْهِمْ سُلْطٰنًا مُّبِيْنًا ﴿٩١﴾

Mevlâ Tealâ, müminler arasında selâm teâtisini (alınıp verilmesini) emr ettikten sonra, selâma önem vermeyenleri bir nevi tehdit etmek üzere şöyle buyuruyor:

اَللّٰهُ لاَ اِلٰهَ اِلاَّ هُوَ لَيَجْمَعَنَّكُمْ اِلٰى يَوْمِ الْقِيٰمَةِ لاَ رَيْبَ فِيهِ وَمَنْ اَصْدَقُ مِنَ اللّٰهِ حَدِيثاً (٨٧)

KELİME MANASI (87)

(اَللّٰهُ)**Allah** (-u Tealâ Hazretleri), kimdir? (لاَ اِلٰهَ)**hiç bir ilâh yoktur,** (اِلاَّ هُوَ) **ancak o vardır,** yani Allah-u Tealâ kendisinden başka hiç bir ilâh olmayandır. (لَيَجْمَعَنَّ) **andolsun ki, elbette toplayacaktır,** kimi? (كُمْ) **sizi,** nerede? (اِلٰى يَوْمِ الْقِيٰمَةِ) **kıyamet gününde** (Burada ilâ, fî manasındadır. *(Kazî ve Alusî)* o gün ne olduğu hâlde? (لاَ رَيْبَ) **hiç şüphe olmadığı hâlde,** nerede? (فِيهِ) **kendisinde,** (وَمَنْ) **kimdir?** (اَصْدَقُ) **daha doğru,** kimden? (مِنَ اللّٰهِ) **Allah-** (u Tealâ) **dan,** ne cihetten? (حَدِيثاً) **söz cihetinden** (bu istifham, inkârîdir. Yani "Allah-u Tealâdan daha doğru sözlü yoktur" demektir.)

MEALİ ŞERİFİ (87)

Allah (-u Tealâ) **ki, kendinden başka hiç bir ilâh yoktur.** (geleceğinden) **hiç bir şüphe olmayan kıyamet günü, andolsun ki, elbette hepinizi toplayacaktır. Söz bakımından Allah** (-u Tealâ) **dan daha doğru kim vardır?**

İ Z A H A T

Tefsiri Kebirde zikredildiğine göre, bu ayet-i celilenin daha önceki ayet-i kerimelerle münasebeti hususunda iki türlü izah vardır.

1 - Geride de beyan edildiği üzere, **"Bir selâm ile selâmlandığınız vakit, siz ondan daha güzeli ile selâmı alın."** ayet-i celilesinden maksat, müslüman bir kimsenin kâfir diye öldürülmemesini temin etmektir. Sonra Mevlâ Tealâ: **"Şüphesiz ki Allah her şeyin hesabını hakkıyla görendir."** buyurarak, bu meseleyi vaid (tehdit) ile tekid etmiş (kuvvetlendirmiş) tir. Daha sonra da bu ayet-i celile ile iyice tekid ederek, burada, tevhid ile adaletin mütelâzim (bir birinden ayrılmayan iki şey) olduklarını açıklamıştır.

Buna göre ayet-i celiledeki: **"Allah kendinden başka hiç bir ilâh olmayandır."** kavl-i şerifi tevhide, **"Kıyamet günü elbette hepinizi toplayacaktır."** kavl-i şerifi de adalete işaret etmektedir.

Nitekim Mevlâ Tealâ:

« شَهِدَ اللّٰهُ اَنَّهُ لاَ اِلٰهَ اِلاَّ هُوَ وَالْمَلٰئِكَةُ وَاُولُوا الْعِلْمِ قَآئِماً بِالْقِسْطِ ... (١٨) »

"Allah, kendinden başka hiç bir ilâh olmadığına, adaleti ayakta tutarak şahitlik etti. Melekler ve ilim sahipleri de (buna şahitlik ettiler)." *(Ali İmran:18'den)* kavl-i şerifiyle,

« اِنَّنِی اَنَا اللّٰهُ لاَ اِلٰهَ اِلاَّ اَنَا فَاعْبُدْنِی وَاَقِمِ الصَّلٰوةَ لِذِكْرِی (١٤) »

"Şüphesiz ki ben, (evet) **ben Allahım! Benden başka hiç bir ilâh yoktur. Öyleyse bana ibadet et ve beni hatırlamak için namaz kıl."** *(Tâhâ Suresi: 14)* kavl-i şerifinde tevhide işaret etmekte, daha sonra da:

« اِنَّ السَّاعَةَ اٰتِيَةٌ اَكَادُ اُخْفِيهَا لِتُجْزٰى كُلُّ نَفْسٍ بِمَا تَسْعٰى (١٥) »

"Çünkü kıyamet şüphesiz gelecektir. Onun vaktini, her kes yaptığının karşılığını görsün diye gizliyorum." *(Tâhâ Suresi:15)* buyurarak adalete işaret etmiştir. İşte bu ayet-i celilede de, Mevlâ Tealâ, hükmüne ve hikmetine uygun olanın, Evvelkileri ve ahirkileri (geçmişleri ve gelecekleri) Arasa-i kıyamette (mahşer meydanında) toplayarak, mazlumların hakkını zalimlerden almak olduğunu açıklamıştır ki, bunun çok şiddetli bir tehdit olduğunda şüphe yoktur.

2 - Allah-u Tealâ burada sanki şöyle buyurmaktadır: **"Size selâm verip uzun ömür dileyenin selâmını kabul edin, ona ikram edin ve zahire** (görünen hâline) **göre ona muamele edin. Çünkü batınları** (insanların gönüllerinde birbirine karşı taşıdıkları gerçek niyetleri) **ancak, kendisinden başka hiç bir ilâh olmayan Allah** (-u Tealâ) **bilir. Kulların iç âlemleri birbirlerine ancak kıyamet günü açıklanacaktır.**

Kurtubî Tefsirinde zikredildiğine göre, (لَيَجْمَعَنَّكُمْ) kavl-i şerifindeki lâm, kasem lâm'ıdır. Bu ayet-i celile dirilmek hususunda şüphe içinde olanlar hakkında indiğinden, Allah-u Tealâ burada zatına yemin etmiştir, zaten ardından nun'u müşeddede (şeddeli nun) gelen her lâm, lâm-ı kasem (yemin lâmı) dır. Mahşer gününe, kıyam (kalkış) manasında olan: Kıyamet ismi verilmesinin sebebi, insanların o günde âlemlerin rabbi için kabirlerinden kalkmalarından dolayıdır. Nitekim Mevlâ Tealâ:

« اَلاَ يَظُنُّ اُولٰٓئِكَ اَنَّهُمْ مَبْعُوثُونَ (٤) لِيَوْمٍ عَظِيمٍ (٥) يَوْمَ يَقُومُ النَّاسُ لِرَبِّ الْعَالَمِينَ (٦) »

"Onlar, büyük bir gün için, insanların, âlemlerin rabbi (huzurunda hesap vermek) **için kalkacağı günde, diriltileceklerini zannetmiyorlar mı?"** *(Mutaffifîn Suresi:4-6)* buyurmuştur. Yine o gün hakkında Mevlâ Tealâ:

« يَوْمَ يَخْرُجُونَ مِنَ الْاَجْدَاثِ سِرَاعًا ... (٤٣) »

"Kabirlerinden sür'atlice çıktıkları gün." *(Meâric Suresi:43'den)* buyurmuştur.

Burada bir kimse: "Mevlâ Tealâ niçin (فِی يَوْمِ الْقِيَامَةِ) (kıyamet gününde) toplar buyurmayıp, (اِلٰى يَوْمِ الْقِيَامَةِ) (kıyamet gününe) toplar buyurmuştur." diyecek olursa, İmam Fahrurrazi buna iki türlü cevap vermiştir.

1 - Bundan murat: **"O sizi ölümde veya kabirlerinizde kıyamet gününe kadar toplar."** demektir.

2 - O sizi, kıyamet gününe ulaştırıp toplayacak, yani: "Sizi o günde toplamak suretiyle, sizinle o günü birbirinize kavuşturacaktır." manasındadır.

Gerçi imam-ı Kurtubî ulemadan bazısının, buradaki "ilâ" nın sıle (manaya katkısı olmaksızın sadece lâfzı güzelleştirmek için ziyade edilmiş) olduğunu söylediklerini nakletmiştir ki buna göre mana: **"Elbette sizi kıyamet gününde toplar."** demek olur.

Mevlâ Tealâ'nın: (وَمَنْ اَصْدَقُ من اللّٰه حَدِيثاً) **"Allah'tan daha doğru sözlü kimdir?"** kavl-i şerifindeki istifham (soru), bir istifham-ı inkârîdir ki, bundan maksat Mevlâ Tealânın sözünün doğruluğunun ve O'nun vaadlerinde bir yalan ve sözden dönme bulunmasının imkânsızlığını açıklamaktır.

Ruhul Beyan tefsirinde zikredildiğine göre, Mevlâ Tealâ'nın verdiği haberlerin hiç birine hiç bir şekilde yalan yol bulamaz, çünkü yalan söylemek bir nevi noksanlıktır ki, bunun Allah-u Tealâ hakkında düşünülmesi muhal (imkânsız) dır.

٥٣٥ – عَنْ اَبِى هُرَيْرَةَ (رضى الله عنه) قَالَ رَسُولُ اللّٰه ﷺ قَالَ اللّٰهُ تَعَالٰى: « كَذَّبَنِى ابْنُ اٰدَمَ وَلَمْ يَكُنْ لَهُ ذٰلِكَ وَشَتَمَنِى وَلَمْ يَكُنْ لَهُ ذٰلِكَ فَاَمَّاتَكْذِيبُهُ اِيَّاىَ فَقَوْلُهُ لَنْ يُعِيدَنِى كَمَا بَدَاَنِى وَلَيْسَ اَوَّلُ الْخَلْقِ بِاَهْوَنَ عَلَىَّ مِنْ اِعَادَتِه وَ اَمَّاشَتْمُهُ اِيَّاىَ فَقَوْلُهُ اتَّخَذَ اللّٰهُ وَلَدًا وَاَنَا الْاَحَدُ الصَّمَدُ لَمْ اَلِدْ وَلَمْ اُولَدْ وَلَمْ يَكُنْ لِى كُفُوًا اَحَدٌ »

535 - Ebu Hureyre *(Radıyallahu Anh)* dan rivayet edilen bir Hadis-i şerifte Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* şöyle buyurdu: **"Allah** (-u Tealâ) **buyurdu ki: 'Âdem oğlu beni tekzibetti** (bana yalancı dedi), **halbuki bu, ona lâyık değildi ve beni şetmetti** (noksanlıkla vasfedip bana hakaret etti), **bu da onun hakkı değildi.**

Onun beni tekzibi, 'Beni baştan yarattığı gibi, tekrar asla diriltemeyecektir' demesidir. Halbuki ilk yaratış bana ikincisinden daha kolay değildir (bilakis bünyenin aslı mevcut olduğu için ikincisi daha kolaydır, tabii ki bu da misal olsun diye söylenmiştir, zira ikinci yaratışın birinciden kolay olması bizim gücümüze nazarladır. Allah-u Tealâ'nın kudretine nisbetle ise, hiç bir zorluk ve kolaylık söz konusu (değildir).

Âdemoğlunun bana sövmesine gelince 'Allah bir çocuk edindi sözüdür' halbuki ben Ehad (bir) **im, Samed** (hiç bir şeye muhtaç değil) **im, doğurmadım ve doğurulmadım ve hiç bir kimse benim dengim olmamıştır."** *(Buharî, Tefsir-i Sure : 112, Nesâi, Cenaiz:117, Ahmed ibn-i Hanbel: 2/317, 350, 394)*

İbn-i Melek *(Rahimehullah)* Meşarık şerhinde buyurmuştur ki: İnsanın, Allah-u Tealâ'ya çocuk isnad ederek Allah-u Tealâ'ya sövmesinin manasına gelince, tevellüd (doğum), cüz'ün kül'den (parçanın bütünden) ayrılarak büyümesidir. Bu ise, mürekkeb (cüzlerden birleşmiş şey) de düşünülür ki, her mürekkeb muhtaçtır. Mevlâ Tealâ ihtiyaçtan münezzeh olduğundan, ona ihtiyaç isnadetmek sövmek demektir.

Mevlâ Tealâ'nın birliği, **beka** (sonsuzluk) ve **tenezzüh** (bütün noksan sıfatlardan uzak olmak), gibi kemal sıfatlara sahip olmakta tek olmasıdır. **Samed** vasfı da, kulların bütün ihtiyaçlarında kastettikleri (baş vurdukları) zat olması demektir. **Doğurmadı** ifadesi, teşbih (her hangi bir şeye benzemek) ve mücaneseti (her hangi bir şeyin cinsinden olmayı) nefyetmek (kaldırmak) tadır. **Doğurulmadı** ifadesi de, kıdem ve evveliyet (başlangıcı olmama) vasıflarını açıklamaktadır. **Hiç bir şey ona denk olmadı** kavl-i şerifi de, bütün bu geçenlerin takriri (sağlamlaştırması) demektir.

Şu bilinsin ki, kıyamet üç türlüdür:

Küçük kıyamet: bu, herkesin ölümüdür. Nitekim Enes *(Radıyallahu Anh)* dan rivayet edildiğine göre, Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* şöyle buyurmuştur:

٥٣٦ – عَنْ أَنَسٍ (رضى الله عنه) قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللهِ ﷺ: « مَنْ مَاتَ فَقَدْ قَامَتْ قِيَامَتُهُ »

536 - **"Ölenin kıyameti kopmuştur."** *(Deylemî, Müsned-i Firdevs, No:1117, 1/285, Ebu Nuaym el İsfehani, Hilyetul Evliya:6/268)* Hadis-i şerifini nakletmiştir.

Orta kıyamet: Bu, nefha-i ûlâ (sur'a birinci üfleyiş) ile bütün mahlûkatın ölümüdür.

Büyük kıyamet: Bu da, nefha-i sâniye (ikinci üfleyiş) ile cesetlerin kabirlerinden kaldırılıp, cezalandırılmak için mahşere sevkedilmeleridir.

Mesnevî'de zikredildiğine göre, Hayat-ı Bakiye (daimi hayat) ancak nefs'ten ve nefsin sıfatlarından geçildikten sonra elde edilir, bunun da yolu ihlâs ile Allah-u Tealâ hazretlerini zikretmektir.

İsm-i Azam (Allah-u Tealâ'nın en büyük ismi) olan Lâfza-i Celâl (Allah ism-i şerifin) in manası tecelli ettiği vakit bütün âlem ve varlıklar, salikin nazarından kaybolup, tevhid denizinde istiğrak (boğulma) hasıl olur. Bu durumda suya batan insan başka bir şey görmediği gibi, o kişinin nazarından da masiva (Mevlâ Tealâ'dan gayri her şey) kaybolur.

Şeyh Ebu Yezid el Bestamî *(Kuddise Sırruhu)* buyurmuştur ki:

« مَنْ قَالَ: اَللّٰهْ وَقَلْبُهُ غَافِلٌ عَنِ اللّٰهْ فَخَصْمُهُ اَللّٰهْ »

"Her kim kalbi Allah (-u Tealâ) **dan gafil olduğu hâlde "Allah" derse, Onun hasmı** (düşmanı) **Allah'tır."**

Nakledildiğine göre, Salihlerden biri bir gece Bursa şehrindeki bir kaplıcaya girdiğinde, havuzun üzerinde bir taht kurulu olduğunu gördü. O tahtın üzerinde cinlerin padişahının kızı oturmakta, etrafında da cin taifesinden büyük bir cemaat bulunmaktaydı.

O zat onlara: "Kaplıcanın kaynar suyunun aslının nereden geldiğini?" sorunca, cin sultanının kızı cemaattan bazısını suyun kaynağına yolladı. Suyun aslının soğuk olduğu anlaşılınca, O zat: "Bu kaynar suyun aslı nasıl soğuk olur?"diye sordu. Onlar: "Bizim cemaatımız her hafta bu suyun başında

"Allah" ism-i şerifiyle "Hû" ism-i şerifini zikrederler, işte o zikrin hararetiyle bu su kaynamaktadır." diye cevap verdiler.

Zikrin tesiri, özellikle tezkiye ve tasfiye erbabının (nefsi temizleyip, kalbi Mevlâ Tealâ'nın gayrinden arındıranların) dilinden olursa, asla inkâr edilemez.

Tevilât-ı Necmiyye'de bu ayet-i celileye şöyle bir işarî mana verilmiştir: **"Allah-u Tealâ, kendinden başka hiç bir ilâh olmayandır."** yani Allah-u Tealâ ezelde mahlûkatı yokluktan varlığa, kendisinden başka çıkaracak kimse bulunmayan tek zattır. Elbette sizi, yokluktan kıyamet gününe kadar bir kere daha toplayacak, o gün geldiğinde ise, sizi ayıracaktır.

Artık bir fırka cennete, bir fırka da cehenneme gönderilecek, bir fırka ise, Melik-i Muktedir'in yanında (güçlü padişah olan Allah-u Tealâ'nın manevi huzurunda) bulunan Mak'ad-i Sıdk'da (hak meclisinde) olacaktır.

Bu makamlara varılacağına hiç bir şüphe yoktur. **"Haber cihetinden Allah-u Tealâ'dan daha doğru kim olabilir ki? "** Size dünya ve ahiretinizin iyilik ve kötülüklerini haber verip de, sizi dosdoğru yola hidayet etsin ve helâkdan kurtarsın.

Mevlâ Tealâ, münafıkların hâllerinden diğer bir kısmını beyan etmek üzere şöyle buyuruyor:

فَمَا لَكُمْ فِى الْمُنَافِقِينَ فِئَتَيْنِ وَاللّٰهُ اَرْكَسَهُمْ بِمَا كَسَبُوا اَتُرِيدُونَ اَنْ تَهْدُوا مَنْ اَضَلَّ اللّٰهُ وَمَنْ يُضْلِلِ اللّٰهُ فَلَنْ تَجِدَ لَهُ سَبِيلاً (٨٨)

KELİME MANASI (88)

(فَمَا) **Ne şey,** kim içindir? (لَكُمْ) **sizin içindir,** kimler hakkında? (فِى الْمُنَافِقِينَ) **münafıklar hakkında,** ne olduğunuz hâlde? (فِئَتَيْنِ) **iki fırka olduğunuz hâlde,** yani ey müminler! Münafıklıkları açıkça belli olan kimseler hakkında niçin ihtilâfa düşerek iki zümre oldunuz da, onların kâfir olduklarına dair söz birliği yapmadınız. (وَاللّٰهُ) **Halbuki Allah** (-u Tealâ), (اَرْكَسَ) **baş aşağı çevirdi,** yani imandan sonra küfre döndürdü. kimi? (هُمْ) **onları,** ne sebebiyle? (بِمَا) **o şey sebebiyle ki,** (كَسَبُوا) **kesbettiler,** yani dinden dönüp müşriklere katılmak gibi, işlemiş oldukları çirkin amelleri sebebiyle, (اَتُرِيدُونَ) **ister misiniz,** neyi? (اَنْ تَهْدُوا) **hidayet etmenizi,** kimi? (مَنْ) **o kimseyi ki,** (اَضَلَّ) **saptırdı,** kim? (اللّٰهُ) **Allah** (-u Tealâ), yani Ey müminler! Allah-u Tealânın hidayetten mahrum ettiği bu münafıkları, siz mi doğru yola getirmek istiyorsunuz?, (وَمَنْ) **her kimi,** (يُضْلِلْ) **saptırırsa,** kim? (اللّٰهُ) **Allah** (-u Tealâ), (فَلَنْ تَجِدَ) **asla bulamazsın,** kim için? (لَهُ) **onun için,** ne? (سَبِيلاً) **bir yol** (hidayeti için bir çare).

MEALİ ŞERİFİ

Size ne oldu da, münafıklar hakkında iki gruba ayrıldınız? Halbuki Allah (-u Tealâ), **onları kazandıkları** (bunca günahlar) **yüzünden tersine** (imandan sonra küfre) **döndürmüştür. Allah** (-u Tealân) **ın saptırdığı kimse için** (doğruya) **asla hiç bir yol bulamazsın.**

İ Z A H A T

Tefsiri Kebir, Hâzin ve Nesefî'de zikredildiğine göre, bu ayet-i celilenin iniş sebebi hakkında bir kaç görüş vardır.

1 - Bu ayet-i celile, bir kavim hakkında inmiştir ki, Efendimiz *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* ve âline, müslüman olarak geldiler ve Allahın dilediği kadar Medine-i Münevvere'de ikamet ettikten sonra: "Ya Resulallah biz sahraya (çöle) gitmek (yerleşmek) istiyoruz, bize izin ver!" dediler.

Efendimiz *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* bu kişilere izin verince, Medine-i Münevvere'den ayrıldılar. Konaklaya konaklaya yollarına devam ederlerken müşriklere iltihak ettiler. Bunun üzerine müslümanlar o münafıklar hakkında konuşmaya başladılar, bir kısmı: "Onlar bizim gibi müslüman olsalardı, elbette bizimle beraber kalır ve biz sabrettiğimiz gibi sabrederlerdi." dediler.

Diğer bir kısım müslümanlar ise: "Onlar müslümandırlar, durumları meydana çıkıncaya kadar onları küfürle itham edemeyiz." dediler. Bunun üzerine Allah-u Tealâ bu ayet-i kerimeyi indirerek onların münafıklığını açıkladı.

2 - Bu ayet-i kerime Mekke-i mükerreme'de müslüman olduklarını açıklayıp, müslümanlar aleyhinde müşriklere yardım eden, bir topluluk hakkında inmiştir.Bunlar, müslüman olduklarını söyledikleri hâlde Mekke-i Mükerreme'den hicret etmeyince, Müslümanlar, bunlar hakkında ihtilâf etmiş ve aralarında çekişmişlerdir.

İşte bu ayet-i celile bunun üzerine nazil olarak, onları münafık diye adlandırmış ve müminlere, onlar, hicret edinceye kadar kendileriyle dostluk etmemelerini emretmiştir. Bu, İbn-i Abbas ve Katade *(Radıyallahu Anhum)* un görüşleridir. İbni Cerir de, İmam-ı Dahhak'tan bu görüşü nakletmiştir.

3 - Zeyd ibn-i Sabit *(Radıyallahu Anh)* dan rivayet edildiğine göre bu ayet-i kerime Uhud günü harpten geri kalan münafıklar hakkında inmiştir. Onlar yoldan geri dönünce, Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* in ashabı onlar hakkında iki gruba ayrılarak, bir kısmı onları öldürelim, bir kısmı ise onları öldüremeyiz, çünkü onlar islâm kelimesini söylemişlerdir." demeleri üzerine: **"Ne oldu ki size Münafıklar hakkında ikiye bölündünüz?"** mealindeki bu ayet-i kerime indi. Bunun üzerine Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* :

٥٣٧ – عَنْ زَيْدِ بْنِ ثَابِتٍ (رضى الله عنه) قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللهِ ﷺ: «إِنَّهَا تَنْفِي الرِّجَالَ كَمَا تَنْفِي النَّارُ خَبَثَ الْحَدِيدِ»

537 - "**Şüphesiz ki o** (Medine-i Münevvere), **Ateş demirin pasını attığı gibi,** (kötü) **adamları nefyeder** (defedip atar)." buyurmuştur. *(Buharî, Fezailül Medine:11, No.1785, 2/666, Müslim, Hac:88, Nı:1384, 2/1006)*

4 - Bu ayet-i celile, Medine-i Münevvere'ye gelip müslüman olan, sonra Mekke-i Mükerreme'ye gidip ticaret yapmak için Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* den izin isteyen bir takım kimseler hakkında inmiştir. Bunlar Medine-i Münevvere'den çıkıp, Mekke-i Mükerreme'de yerleşince, müslümanlar bunlar hakkında ihtilâfa düşmüş, bir kısmı onlara münafık demişlerse de, diğer bir kısım müminler, onların mümin olduğunu iddia etmişlerdir.

5 - Ayet-i celilede zikredilen münafıklar, geceleyin baskın yaparak, Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* in çobanı Yesar *(Radıyallahu Anh)* ı yakalayıp ellerini ve ayaklarını kesip, diline ve gözlerine diken batırarak öldüren Urne'lilerdir.

6 - Abdurrahman İbn-i Zeyd ibni Eslem'in babasından *(Radıyallahu Anhum)* rivayetine göre bu ayet-i kerime İfk ehli hakkında inmiştir. Nitekim Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* Aişe *(Radıyallahu Anha)* hakkında iftira atan münafıkların reisi Übeyy ibni Selûl hakkında, bir gün insanlara hutbe okuyarak:

٥٣٨ – عَنْ عَبْدِ الرَّحْمنِ بْنِ زَيْدِ بْنِ اَسْلَمَ عَنْ اَبِيهِ (رضى الله عنهم) قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللهِ ﷺ: « كَيْفَ تَرَوْنَ فِي الرَّجُلِ يُخَاذِلُ بَيْنَ اَصْحَابِ رَسُولِ اللهِ ﷺ وَيُسِيئُ الْقَوْلَ لِاَهْلِ رَسُولِ اللهِ وَقَدْ بَرَّأَهَا اللهُ »

538 - "**Allahın resulünün ashabını harb meydanında yardımsız bırakan ve Allah** (-u Tealâ), **resulünün ailesini temize çıkardığı hâlde, resulullahın ehli hakkında çirkin konuşan bu adam hakkında ne düşünüyorsunuz?**" buyurmuş, sonra Aişe *(Radıyallahu Anha)* nın beraatı hakkında inen ayet-i kerimeleri okumuştur. Bunun üzerine bu ayet-i kerime inince, artık bu ayet-i kerimeden sonra bu hususta konuşan hiç bir kimse kalmamıştır. *(İbni Hatim, Süyûtî, Dürrül Mensur: 2/612)*

Tefsir-i Kebir'de zikredildiğine göre, ayet-i celilede zikredilen kimseler, küfrü açıkladıkları hâlde Allah-u Tealâ'nın onlara münafık ismini takmasının sebebi hakkında Hasan-ı Basrî *(Rahimehullah)* şöyle buyurmuştur: "Onlar, kâfir olduklarını açıklasalar da, daha önce küfürlerini gizlediklerinden bu ayet-i celilede evvelce üzerinde bulundukları sıfatla vasfedilmişlerdir."

Ayet-i celilede geçen: **"İki cemaat"** ifadesinden maksat: Müslümanların münafıklar hakkında iki kısım olmalarıdır. Şöyleki, bir grup müslüman o münafıklara meyledip, onları savunuyor ve onları dost biliyor, diğer bir grup ise, onlardan uzaklaşıyor ve onlara düşmanlık ediyorlardı.

İşte bundan dolayı Mevlâ Tealâ bu ayet-i kerimede müslümanların bu hususta bölünmelerini yasaklayıp, bütün müminlerin o münafıklardan uzaklaşmak, onlara düşmanlık etmek ve onları tekfir etmek (kâfir olduklarını söylemek) suretiyle tek görüş üzere birleşmelerini emretmiştir.

Bundan sonra Mevlâ Tealâ: (وَاللّٰهُ اَرْكَسَهُمْ بِمَا كَسَبُوا)**"Allah onları kazandıkları yüzünden tepesi aşağı getirdi."** buyurarak, onların kâfirliklerini tescil etmiştir.

Ayet-i celilede geçen **"Reks"** luğatta: Bir şeyin altını üstüne çevirmek manasındadır. Onların kazandıklarından murat: Nifak üzere bulunduktan sonra, irtidatlarını izhar etmeleri (dinden döndüklerini açıklamaları) dır.

Mevlâ Tealâ'nın, onları: **"Tepesi aşağı getirmesi"** nin manası ise, evvelce nifak üzere iken, ortaya koymuş oldukları irtidattan dolayı, hor ve hakir olmak, esir alınmak ve öldürülmek gibi, kâfirlere tatbik edilen hükümlere havale etmesidir. Zira Münafık zahiren (görünüşte) iki şahadete yapıştığı (Allah-u Tealâ'nın birliğini ve peygamber *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* in doğruluğunu kabul ettiği) müddetçe, onu öldürmemiz caiz değildir. Ama küfrünü açıkça ortaya koyduğu zaman Allah-u Tealâ ona, kâfirlere tatbik ettiği hükümleri icra eder.

Hâzin tefsirinde zikredildiğine göre, Ayet-i celiledeki: **"Allahın saptırdığını hidayet etmek mi istiyorsunuz?"** hitabı, münafıkları müdafaa eden cemaata ait olup: **"Ey müminler! Allah-u Tealâ'nın hidayetten saptırdığı bu münafıkları hidayet etmek mi istiyorsunuz?"** demektir.

Nesefî tefsirinde zikredildiğine göre, bu ayet-i celile, kesbin kula, halk'ın (yaratmanın) ise Mevlâ Tealâ'ya ait olduğu hususunda ehl-i sünnet mezhebimizin doğruluğuna delâlet etmektedir. Zira Mevlâ Tealâ bu ayet-i celilenin sonunda: **"Allahın saptırdığı bir kimse** (yi hidayet etmek) **için sen asla hiç bir yol bulamazsın"** buyurarak, bu münafıkları bizzat kendisinin dinden saptırdığını ve artık bunları imana sokmağa hiç bir kulun gücü yetmeyeceğini açıklamıştır.

Dolayısıyla irade ve kudretini inkâr cihetine kullanarak küfrü kesbeden (kazanan) kul, bunun neticesinde küfrü halkeden (yaratan) ise Mevlâ Tealâ'dır. Zira Mevlâ Tealâ'dan başka hayrı da şerri de, imanı da küfrü de yaratacak kimse yoktur.

Ruhul Beyan tefsirinde Tevilât-ı Necmiyye'den naklen şöyle zikredilmektedir: Bu ayet-i kerime, münafıkların hızlanının (Allah-u Tealâ'nın yardımından mahrum kalmalarının) kendi nefisleri tarafından kaynaklanan bir iş mi? Yoksa, Allah-u Tealâ tarafından onun kaza ve kaderiyle meydana gelen bir şey mi? olduğu hususunda müslümanlar arasında vaki olan ihtilâfa işaret etmektedir.

Mevlâ Tealâ: **"Size ne oldu ki, münafıklar hakkında iki fırka oldunuz?"** kavl-i şerifiyle, " Niçin siz ikiye ayrılarak, Bir fırkanız onların bu nifakı kendi nefislerindendir, diğer bir kısmınız ise, Bu, Allah-u Tealâ tarafından O'nun kaza ve kaderiyledir." dediniz. **"Halbuki Allah-u Tealâ onları, kendi kazandıkları suçları sebebiyle tersine çevirdi."** yani kaderiyle onları küfre döndürdü, kazasıyla da onları nifaka sürükledi. Velâkin bu, onların kalplerinde nifakı geliştirecek kötülükler yapmaları sebebiyledir. Tâ ki helâk olan, beyyineden sonra (bile bile) helâk olsun. Buna şöyle bir misal verilebilir:

Kader, bir nakkaş (ressam) ın bir sureti zihninde takdir etmesi (tasarlaması), kaza ise, o sureti talebesi için kalıba dökmesi (çizmesi) gibidir.

Talebenin, üstadın çizdiği resme uyarak boyaması da kesb ve ihtiyar (kazanmak ve seçmek) gibidir. Nasıl ki bir talebe, seçiminde hocasının çizgisinden çıkamazsa, kul da, ihtiyarında Allah-u Tealâ'nın kaza ve kaderinden çıkamaz. Bu misal ve tevil'i Allah-u Tealâ'nın:

« قَاتِلُوهُمْ يُعَذِّبْهُمُ اللهُ بِأَيْدِيكُمْ ... (١٤) »

"Onlarla harbedin ki, Allah (-u Tealâ) **sizin ellerinizle onlara azabetsin."** *(Tövbe Suresi:14'den)* kavl-i şerifiyle,

« وَاصْبِرْ وَمَا صَبْرُكَ إِلاَّ بِاللهِ ... (١٢٧) »

"Sabret! Senin sabrın da ancak Allah (ın yardımı) **iledir."** *(Nahl Suresi:127'den)* kavl-i şerifi te'kid etmektedir ki bu, bir nevi işin bazen yakın sebebe, bazen de uzak sebebe nisbet edilmesi kabilindendir. Yakın sebebe nisbet, insanların: "Kılıç falâncanın elini kesti." sözlerinde, uzak sebebe isnad ise, "Padişah falâncanın elini kesti" sözlerinde görülmektedir.

Bunun bir naziri (benzeri) de, Mevlâ Tealâ'nın:

« قُلْ يَتَوَفّيكُمْ مَلَكُ الْمَوْتِ ... (١١) »

"De ki: 'Ölüm meleği sizin canınızı alacaktır' *(Secde Suresi:11'den)* kavl-i şerifiyle, diğer bir yerdeki:

« اَللهُ يَتَوَفَّى الْأَنْفُسَ حِينَ مَوْتِهَا ... (٤٢) »

"Allah, ölüm zamanında ruhları alır." *(Zümer Suresi:42'den)* kavl-i şerifidir.

Bu hususta ibni Nebate şöyle demiştir:

« اِذَا مَا الْإِلٰهُ قَضَىٰ اَمْرَهُ فَاَنْتَ لِمَا قَدْ قَضَاهُ السَّبَبُ »

"Allah-u Tealâ bir işe hükmetti mi,
Sen onun hükmüne sadece bir sebepsin."

Bu izahata göre, kulun yaptığı işlerde, hiç bir irade ve ihtiyarı olmayıp, bütün işlerinin eli titreyenin hareketi gibi, ister istemez meydana geldiğini iddia edenler, inadına inkâr etmiş olacakları gibi, Kulun kendi işlerini kendisi yarattığını iddia edenler ise, şirk koşmuş olurlar. O hâlde kulun ihtiyarı (seçmesi) cebir ile kader arasındadır. Zira işin başı da sonu da Allah-u Tealâ'ya ait olup, kul, iki mecburiyet arasında bir şeyi tercihe mecburdur.

Şu bilinsin ki, sapık fırkalardan olan **Cebriye** mezhebi: Kulun bütün işlerinde hiç bir tercihi ve tesiri bulunmayıp, hareketlerinin, cemâdât (cansız varlıklar) ın hareketleri gibi olduğu görüşüne gitmişler,

Diğer bir sapık fırka olan **Kaderiye** mezhebi ise, kulun kendi fiilini kendisi yarattığını kabul edip, küfür ve isyanları Allahın takdirinden bilmemiş-

lerdir. Fırka-i Naciye (kurtulacak tek fırka) olan **Ehl-i Sünnet vel cemaat'** ın mezhebi ise, Cebr-i mutavassıt (orta bir zorlama) dır ki bu da, "Kesbi (sebep olmayı) kula isnad edip, halkı (yaratmayı) Allah-u Tealâ'ya ispat etmektir.

Zira Allah-u Tealâ'nın, kulunun, bütün yapacaklarını ezelde takdir etmesi de İlm-i Ezeli'siyle onun neleri seçeceğini bilmesine dayandığından, yine kaza ve kaderin sebebi kulun kesbi olmuş, Mevlâ Tealâ kimseyi bir şeyi tercihe mecbur etmemiştir.

Mevlâ Tealâ'nın ilminde yanlışlık ve değişiklik söz konusu olmadığından, tabii ki kulun dünyaya geldikten sonra bütün yapacakları ilm-i ezeliye muvafık (uygun) olacaktır. Ehl-i keşfin (manevi görüş sahiplerinin) bütün işlerde Mevlâ Tealâ'nın eserlerini görmeleri ise, cebirle uzaktan ve yakından ilgili değildir.

Mevlâ Tealâ, kendisinin saptırdığı kimseyi, kimsenin yola alamayacağını açıkladıktan sonra, onların yola gelme ihtimalinin kalmadığını beyan etmek üzere şöyle buyuruyor:

وَدُّوا لَوْ تَكْفُرُونَ كَمَا كَفَرُوا فَتَكُونُونَ سَوَآءً فَلَا تَتَّخِذُوا مِنْهُمْ أَوْلِيَآءَ حَتَّىٰ
يُهَاجِرُوا فِي سَبِيلِ اللَّهِ فَإِنْ تَوَلَّوْا فَخُذُوهُمْ وَاقْتُلُوهُمْ حَيْثُ وَجَدْتُمُوهُمْ وَلَا
تَتَّخِذُوا مِنْهُمْ وَلِيًّا وَلَا نَصِيرًا (٨٩)

KELİME MANASI (89)

(وَدُّوا) **Arzu ettiler,** neyi? (لَوْ تَكْفُرُونَ) **sizin de küfretmenizi,** ne gibi? (كَمَا كَفَرُوا) **kendileri küfrettiği gibi,** yani o münafıklar, sizin de onlar gibi küfretmenizi istediler ki, (فَتَكُونُونَ) **olasınız,** nedir olasınız? (سَوَآءً) **eşit,** (فَلَا تَتَّخِذُوا) **o halde edinmeyin,** kimden? (مِنْهُمْ) **onlardan,** kimler? (أَوْلِيَآءَ) **dostlar,** ne zamana kadar? (حَتَّىٰ يُهَاجِرُوا) **hicret edinceye kadar,** nerede? (فِي سَبِيلِ اللَّهِ) **Allah yolunda,** (فَإِنْ تَوَلَّوْا) **eğer yüz çevirirlerse,** yani Allah yolunda hicretten dönerlerse, (فَخُذُوهُ) **hemen yakalayın,** kimi? (هُمْ) **onları,** daha? (وَاقْتُلُوهُ) **öldürün,** kimi? (هُمْ) **onları,** nerede? (حَيْثُ وَجَدْتُمُوهُ) **bulduğunuz yerde,** kimi? (هُمْ) **onları,** (وَلَا تَتَّخِذُوا) **ve edinmeyin,** kimden? (مِنْهُمْ) **onlardan,** (وَلِيًّا) **hiç bir dost,** daha? (وَلَا نَصِيرًا) **ne de bir yardımcı,** yani onlardan tamamen uzak durup, dostluklarını da, yardımlarını da asla kabul etmeyin,

MEALİ ŞERİFİ

Sizin de, kendileri gibi inkâr etmenizi istediler ki, onlarla eşit olasınız. O hâlde, Allah yolunda hicret (göç) edinceye kadar, onlardan dostlar edinmeyin. Eğer (hicretten) yüz çevirirlerse, onları yakalayın, bulduğunuz yerde öldürün ve onlardan ne bir dost, ne de bir yardımcı edinmeyin.

İ Z A H A T

Tefsir-i Kebir'de zikredildiğine göre, Mevlâ Tealâ bu ayet-i celileden evvel: **"Allahın saptırdığını siz hidayete erdirmek mi istiyorsunuz?"** buyurarak kâfirlerin hidayet bulmayacaklarını açıkladıktan sonra: **"Ey Müslümanlar! Onlar sizin de kâfir olmanızı temenni edecek kadar küfürde ileri gitmişlerdir. Artık küfürlerindeki taassupta bu dereceye gelmiş olan kimselerin iman etmelerini nasıl ümit edebilirsiniz."** buyurmak suretiyle onların imandan uzak oluşlarını takrir etmiş (iyice anlatmış) tır.

Ayet-i celilede geçen: **"Kendileriyle eşit olmanızı isterler."** ifadesi, **"Kâfirlikte kendileriyle beraber olmanızı arzu ederler."** demektir. Mevlâ Tealâ, müminlere onların kâfirlikteki aşırılıklarını beyandan sonra, onlarla, karışıp görüşmenin şeklini açıklamak üzere, **"O hâlde onlar Allah yolunda hicret edinceye kadar içlerinden dostlar edinmeyin."** buyurmuştur ki, burada üç mesele vardır.

1 - Bu ayet-i kerime, müşrikler, münafıklar, zındıklık ve ilhad (dinsizlik) ile meşhur olan kimselerle, müslümanların dostluk etmelerinin caiz olmadığına delâlet etmektedir. Zaten bu:

« يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا لَا تَتَّخِذُوا عَدُوِّي وَعَدُوَّكُمْ أَوْلِيَاءَ ... (١) »

"Ey İman edenler! Benim de düşmanım, sizin de düşmanlarınız (olan kâfirler) **i dostlar edinmeyin"** *(Mümtehine Suresi:1'den)* kavl-i şerifinin umumi manasıyla tekit edilmiş (kuvvetlendirilmiş) tir. Bunun da sebebi şudur: Bütün insanlara göre, en kıymetli ve en büyük şey dindir. Zira din kendisi vasıtasıyla Allaha yaklaşılan ve ahiret saadetinin elde edilmesi istenilen bir şeydir.

Hâl böyle olunca, din sebebiyle meydana gelen düşmanlık da, düşmanlık nevilerinin en büyüğü olur. En büyük düşmanlığı gerektiren bir şeyin bulunduğu yerde de, sevgi ve dostluk aramak mümkün olmaz.

2 - Ebubekr-i Razî *(Rahimehullah)* buyurmuştur ki: Ayet-i celiledeki: **"Onlar hicret edinceye kadar içlerinden dostlar edinmeyin."** ifadesinin takdiri: **"Onlar müslüman olup hicret edinceye kadar, onları dost edinmeyin."** demektir. Çünkü Allah yolunda hicret etmek ancak müslüman olduktan sonra, olacağından bu ayet-i celile müslüman olduktan sonra hicretin farz olduğuna ve müslüman olsalar bile hicret etmedikçe o kimselerle bizim aramızda dostluk bulunamayacağına delâlet etmektedir. Bunun bir benzeri de:

« ... وَالَّذِينَ آمَنُوا وَلَمْ يُهَاجِرُوا مَا لَكُمْ مِنْ وَلَايَتِهِمْ مِنْ شَيْءٍ حَتَّىٰ يُهَاجِرُوا ... (٧٢) »

"İman edip de hicret etmeyenler ise, hicret edinceye kadar, sizin onlara hiç bir velâyetiniz (dostluk ilişkiniz ve miras alâkanız) **yoktur."** *(Enfal Suresi:72'den)* kavl-i şerifidir.

Yalnız şu bilinsin ki, bu teklif, hicret farz kılındığı zaman gerekliydi, nitekim Cerîr ibni Abdillah *(Radıyallahu Anh)* dan rivayete göre Efendimiz *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)*:

٥٣٩ – عَنْ جَرِيرِ بْنِ عَبْدِ اللهِ (رضى الله عنه) قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللهِ ﷺ: « أَنَا بَرِيءٌ مِنْ كُلِّ مُسْلِمٍ يُقِيمُ بَيْنَ أَظْهُرِ الْمُشْرِكِينَ »

539 - **"Ben müşrikler arasında yaşayan her müslümandan beriyim** (uzağım)." buyurmuştur. *(Tirmizî, Siyer:42, No:1604, 1/155, Ebu Davud, Cihad:105, No:2645, 2/52)*

Kays *(Radıyallahu Anh)* dan rivayet edilen bir hadis-i şerifte de:

٥٤٠ – عَنْ قَيْسٍ (رضى الله عنه) قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللهِ ﷺ: « إِنِّي بَرِيءٌ مِنْ كُلِّ مُسْلِمٍ مَعَ مُشْرِكٍ »

540 - **"Şüphesiz ki ben, bir müşrikle beraber bulunan her müslümandan berîyim."** buyurmuştur. *(Nesaî, Kasame:27, No:4794, 8/404)* Binaenaleyh hicret Mekke-i Mükerreme fetholununcaya kadar farzdı, daha sonra hicretin farziyeti neshedildi (kaldırıldı).

Nitekim İbni Abbas *(Radıyallahu Anhuma)* dan rivayet edildiğine göre, Mekke-i Mükerreme fethedildiği gün Efendimiz *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)*:

٥٤١ – عَنِ ابْنِ عَبَّاسٍ (رضى الله عنهما) قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللهِ ﷺ: « لَا هِجْرَةَ بَعْدَ الْفَتْحِ وَلَكِنْ جِهَادٌ وَنِيَّةٌ »

541 - **"Mekke'nin fethinden sonra artık hicret** (in farziyeti) **yoktur velâkin cihad ve niyet vardır."** buyurmuştur.*(Buharî, İhsar:21, No:1737, 2/651, Müslim, Hac:82, No:1353, 2/986)*

Hasan-ı Basrî *(Radıyallahu Anh)* dan rivayet edildiğine göre, bu ayet-i celilenin hükmü, dar-ı harp'te ikamet edip, dar-ı islâma hicret etmenin ve orada yerleşmenin farz olduğuna inanan her mümin için yürürlüktedir.

3 - Şu da bilinmelidir ki, hicret bazen küfür diyarından iman diyarına, bazen de kâfirlere yakışan amellerden müslümanlara yakışan amellere geçmek suretiyle olur. Bundan dolayı Abdullah ibni Amr *(Radıyallahu Anh)* dan rivayet edilen bir hadis-i şerifte Efendimiz *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)*:

٥٤٢ – عَنْ عَبْدِ اللهِ بْنِ عَمْرٍو (رضى الله عنه) قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللهِ ﷺ: « اَلْمُهَاجِرُ مَنْ هَجَرَ مَا نَهَى اللهُ عَنْهُ »

542 - **"Gerçek muhacir, Allahın yasaklarını terkedendir."** buyurmuştur. *(Buharî, İman:3, No:10, 1/13, Rikak:26, No:6119, 5/2379, Ebu Davud, Cihad:2, No:2481, 2/6, Nesaî, İman:9, No:5011, 8/479, İbni mace, Fiten:2, No:3934, 2/1298, İmam-ı Ahmed, No:6525, 6828, 6929, 6942,, 2/560)*

Muhakkık âlimler şöyle buyurmuştur: Allah yolunda hicret, onun emirlerini tutup yasaklarını terketmekten ibarettir. Bütün bu manalar itibara alınınca, şüphesiz ki Mevlâ Tealâ bunların hepsini içine alacak umumi bir ifade kullanarak: **"Allah yolunda hicret edinceye kadar."** buyurmuştur.

Çünkü Allah-u Tealâ burada, **"Küfürden hicret edinceye kadar"** dememiş, bilakis **"Allah yolunda hicret edinceye kadar"** buyurmuştur ki, bu ifa-

deye küfür diyarından hicret etmek dahil olduğu gibi, küfrün şiarını (alâmeti sayılan şeyleri) terketmek de girer.

Sonra Mevlâ Tealâ, sadece hicreti zikretmekle yetinmemiş, onu, Allah yolunda olmakla kayıtlamıştır. Çünkü çoğu zaman küfür diyarından islâm diyarına, yahut küfür şiarından islâm şiarına geçmek, dünyevi bir maksatla da olabilir. Halbuki Allah-u Tealâ indinde muteber olan, onun sadece Allah-u Tealâ'nın emri olduğu için yapılmasıdır.

Hâzin tefsirinde zikredildiğine göre, hicret üç kısımdır:

1 - Müminlerin, islâmın bidayetinde (başlangıcında) Mekke-i Mükerreme'den, Medine-i Münevvere'ye hicretleri.

2 - Müminlerin, Allah rızası için sabırlı ve ihlâslı olarak Allah yolunda Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* efendimizle beraber gazaya çıkmaları

3 - Müminlerin, Allah-u Tealâ'nın yasak ettiği şeyleri terketmeleri.

Ruhul Beyan tefsirinde zikredildiğine göre, bu ayet-i celile, başkasının kâfir olmasını isteyen kişinin, kendisi müslüman olduğunu açıklasa da, içinde küfür emareleri bulunduğuna işaret etmektedir. Zira insanın özelliği, bütün insanların kendi mezhebi, itikadı ve dini üzere olmasını istemek olduğundan, başkasının kâfir olmasını isteyen kişi, içinde mutlaka küfür gizlemektedir.

Bundan dolayı Efendimiz *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)*:

٥٤٣ - « اَلرِّضىٰ بِالْكُفْرِ كُفْرٌ »

543 - **"Küfre rıza, küfürdür."** buyurmuştur. *(Ruhul Beyan 2/256)*

Nitekim Mevlâ Tealâ, kâfirlerin müslümanlara olan düşmanlığını beyan ederken:

« اِنْ يَثْقَفُوكُمْ يَكُونُوا لَكُمْ اَعْدَآءً وَيَبْسُطُوا اِلَيْكُمْ اَيْدِيَهُمْ وَاَلْسِنَتَهُمْ بِالسُّوءِ وَوَدُّوا لَوْ تَكْفُرُونَ (٢) »

"Şayet onlar sizi ele geçirirlerse, size düşman olacaklar, ellerini ve dillerini kötülükle size uzatacaklardır. ve (zaten) **onlar** (daima, ah bir dininizden dönüp) **kâfir olsanız** (diye) **arzu etmişlerdir."** *(Mümtehıne Suresi:2)* bu yurmuştur. Daha sonra Mevlâ Tealâ:

« فَاِنْ تَوَلَّوْا فَخُذُوهُمْ وَاقْتُلُوهُمْ حَيْثُ وَجَدْتُمُوهُمْ وَلَا تَتَّخِذُوا مِنْهُمْ وَلِيًّا وَلَا نَصِيرًا »

"Eğer yüz çevirirlerse, onları nerede bulursanız yakalayın tutun, öldürün. Onlardan ne bir dost, ne de bir yardımcı edinmeyin." buyurmuştur ki, bunun manası: "Eğer onlar hicret etmekten yüz çevirir ve Medine'nin dışında kalan memleketlerinden ayrılmazlarsa, gücünüz yettiği takdirde onları yakalayın, ister hill (harem dışındaki bölge), ister haremde olsun nerede bulursanız onları öldürün. Ve onlardan hiç bir zaman, bu durumda oldukları sürece mühim işlerini gördürecek bir dost ve düşmanlarınıza karşı size yardım edecek bir yardımcı edinmeyin." demektir.

Ruhul Beyan tefsirinde zikredildiğine göre, bu ayet-i celilede Allah-u Tealâ'ya seyreden (manevi bir yürüyüşle yürüyen) talep erbabına (müridlere) bir işaret bulunmaktadır. Çünkü onlar dünya ehlini dost edinmekten ve dünya ehlinde bulunan hırs, şehvet ve dünya sevgisinden uzaklaşıp, Mevlâ Tealâ'yı aramakta kendilerine uyuncaya kadar onlarla içli dışlı olmaktan nehyedilmiş ve onlara son derece tesirli bir yolla vaazetmekle ve nefislerinin azgın sıfatlarını her gördüklerinde katletme (öldürme) leriyle emrolunmuşlardır.

Mevlâ Tealâ, islâmdan yüz çeviren kâfirleri öldürmeyi emrettikten sonra, bu hükümden bazı kimseleri istisna etmek üzere şöyle buyuruyor:

اِلاَّ الَّذِينَ يَصِلُونَ اِلىٰ قَوْمٍ بَيْنَكُمْ وَبَيْنَهُمْ مِيثَاقٌ اَوْجَآؤُكُمْ حَصِرَتْ صُدُورُهُمْ
اَنْ يُقَاتِلُوكُمْ اَوْ يُقَاتِلُوا قَوْمَهُمْ وَلَوْ شَآءَ اللّٰهُ لَسَلَّطَهُمْ عَلَيْكُمْ فَلَقَاتَلُوكُمْ فَاِنِ
اعْتَزَلُوكُمْ فَلَمْ يُقَاتِلُوكُمْ وَاَلْقَوْا اِلَيْكُمُ السَّلَمَ فَمَا جَعَلَ اللّٰهُ لَكُمْ عَلَيْهِمْ سَبِيلاً (٩٠)

KELİME MANASI (90)

(اِلاَّ الَّذِينَ) **Ancak o kimseler** (i öldürmeyin) **ki,** (يَصِلُونَ) **ulaşıyorlar** (sığınıyorlar), kime? (اِلىٰ قَوْمٍ) **bir kavme ki,** (بَيْنَكُمْ) **sizinle,** daha? (وَبَيْنَهُمْ) **onların arasında vardır,** ne? (مِيثَاقٌ) **bir anlaşma,** (اَوْ جَآؤُ) **yahutta geldiler,** kime? (كُمْ) **size,** ne oldukları hâlde? (حَصِرَتْ) **daraldığı hâlde,** ne? (صُدُورُهُمْ) **göğüsleri,** neden? (اَنْ يُقَاتِلُوا) **muharebe etmekten,** kiminle? (كُمْ) **sizinle,** (اَوْ يُقَاتِلُوا) **yahutta muharebe etmekten,** kiminle? (قَوْمَهُمْ) **kendi kavimleriyle,** yani ne sizinle, ne de kendi kavimleriyle muharebe etmek istemedikleri için göğüsleri daralıp, doğruca size gelenler müstesnadır, onlara dokunulmaz, (وَلَوْ شَآءَ) **eğer dileseydi,** kim? (اللّٰهُ) **Allah** (-u Tealâ), (لَسَلَّطَ) **elbette musallat ederdi,** kimi? (هُمْ) **onları,** kim üzerine? (عَلَيْكُمْ) **sizin üzerinize,** (فَلَقَاتَلُوا) **elbette muharebe ederlerdi,** kiminle? (كُمْ) **sizinle,** yani Allah-u Tealâ dileseydi, sizinle harbetmek isteyenlerin kalbine kuvvet verip korkuyu gidererek, onları sizin başınıza musallat ederdi, (فَاِنِ اعْتَزَلُوا) **artık onlar bir tarafa çekili** (ip terkede) **rlerse,** kimi? (كُمْ) **sizi,** yani onlar bir tarafa çekilirler de, (فَلَمْ يُقَاتِلُوا) **savaşmazlarsa,** kiminle? (كُمْ) **sizinle,** daha? (وَاَلْقَوْا) **bırakırlarsa,** kime? (اِلَيْكُمُ) **size,** neyi? (السَّلَمَ) **sulhu** (barışı), (فَمَا جَعَلَ) **kılmamıştır** (bırakmamıştır), kim? (اللّٰهُ) **Allah** (-u Tealâ), kim için? (لَكُمْ) **sizin için,** kimin aleyhine? (عَلَيْهِمْ) **onların aleyhine,** ne bırakmamıştır? (سَبِيلاً) **hiç bir yol,** yani onlara saldırmaya müsaade vermemiştir.

Ayet: 90

MEALİ ŞERİFİ

Ancak, kendileriyle aranızda bir anlaşma bulunan bir millete sığınanlar yahut ne sizinle, ne de kendi milletleriyle savaşmak (istemediklerin) **den göğüsleri daralarak** (sıkılarak) **size gelenler müstesna** (onlara dokunulmaz). **Allah** (-u Tealâ) **dileseydi, elbette onları sizin üzerinize musallat** (başınıza belâ) **ederdi de, sizinle elbette savaşırlardı. Artık onlar sizi bırakıp bir tarafa çekilir de, sizinle savaşmazlar ve barışı size bırakırlarsa** (bu durumda) **Allah** (-u Tealâ) **size, onların aleyhine bir yol** (onlara saldırma müsaadesi) **vermemiştir.**

İ Z A H A T

Tefsiri Kebir'de zikredildiğine göre, Mevlâ Tealâ, kâfirleri öldürme hükmünden iki kısım insanı istisna etmiştir.

Birinci kısım: **"Sizinle aralarında anlaşma bulunan bir kavme iltica edenler** (sığınanlar)" kavl-i şerifiyle belirtilmişlerdir.

Ayet-i celilede geçen: (يَصِلُونَ) (varanlar) kavl-i şerifinin tefsirinde iki söz vardır.

1 - **"Onlara varıp katılanlar müstesna"** demektir ki buna göre ayet-i celilenin manası **"Aranızda anlaşma bulunan kavimlere varıp sığınanlar da, aynı şekilde sizinle anlaşma yapmış ve size sığınmış olurlar."** demek olur.

İmam-ı Kaffâl *(Rahimehullah)* buyurmuştur ki: Efendimiz *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* in huzuruna varmaya niyetli olduğu hâlde, buna imkân bulamayıp, bundan dolayı da buna bir yol buluncaya kadar, müslümanlarla aralarında bir anlaşma bulunan kavme iltica edenler de bu ayet-i celilenin hükmüne girer.

2 - **"Onlara intisabeden** (soy bakımından bağlanan) **lar müstesna"** demektir ki, bu görüş zayıftır. Çünkü, Mekkelilerin pek çoğunun nesep (akrabalık) bakımından efendimiz *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* ile bağları olduğu hâlde, efendimiz *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* onlardan kâfir olanların öldürülmelerini mubah (serbest) etmiştir.

Ulema, müslümanlar ile aralarında anlaşma bulunan kavmin kimler olduğu hususunda ihtilâf etmişlerdir. Bazı âlimler, bunların **"Eslem kabilesi"** mensupları olduğunu söylemişlerdir. Çünkü bu kabile ile efendimiz *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* arasında bir anlaşma vardı.

Şöyle ki: Efendimiz *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* Mekke fethi için yola çıktığında, Hilâl ibni Uveymir el Eslemî ile, **"Kendisine isyan etmeyeceği, aleyhinde kimseye yardım etmeyeceği ve kendisine sığınan herkese de ona tanınan hakların tanınacağı"** hususlarında bir anlaşma yapmıştır.

İbni Abbas *(Radıyallahu Anhuma)* nın buyurduğuna göre, müslümanlarla anlaşmalı olan kavim: **"Benû Bekir"** kabilesi, İmam-ı Mukatil *(Radıyallahu Anh)* ın rivayetine göreyse, **"Huzâ'a ve Huzeyme"** kabileleridir.

Şu bilinsin ki, bu ayet-i celile iman ehli için çok büyük bir müjde taşımaktadır. Çünkü Allah-u Tealâ, müslümanlara iltica eden kâfirlerden kılıcı

(öldürme hükmünü) kaldırdığına göre, Allah ve Resulünün sevgisine sığınan kimselerden ahiret azabını hayde hayde kaldırır.

İkinci grup: **"Yahut ne sizinle, ne de kendi kavimleriyle savaşmaktan göğüsleri daralıp size gelenler müstesna"** Cümle-i celilesiyle ifade edilmiştir.

Ayet-i celilede geçen: (اَوْ جَآؤُكُمْ) **"Yahut size gelenler"** ifadesi, (اَلَّذِينَ) nin sılası üzerine matuf (atfedilmiş) dir ki, buna göre mana: **"Sizinle anlaşmalı olanlara sığınanlar yahut göğüsleri daralıp da sizinle savaşmayanlar müstesna** (onlarla savaşmayın)" demektir. Yine bu ifade, (قَوْمٍ) in sıfatı üzerine atfedilmiş de olabilir ki, bunun takdiri: **"Ancak sizinle aralarında anlaşma bulunan bir kavme, yahut göğüsleri daralan bir millete iltica edip de sizinle savaşmayanlar müstesna"** demektir.

Fakat birinci takdir, iki yönden daha uygundur.

1 - Mevlâ Tealâ, bu ayet-i celilesinde: **"Artık onlar sizi bırakıp, bir tarafa çekilirler, sizinle savaşmazlar ve size barış teklifinde bulunurlarsa, Allah onların aleyhine sizin için** (saldırıya) **bir yol bırakmamıştır."** buyurmuştur ki, bu, onlara taarruz etmemeyi gerektiren şeyin, onların savaşı bırakmaları olduğuna delâlet eder ki, bu da ancak birinci manaya göre uygun olur. İkinci manaya göreyse, onlara saldırmamayı icabettiren husus, onların müslümanlarla savaşmayı bırakmış olan bir kavme iltica etmeleridir.

2 - Onların savaşı bırakmış olmalarını, onlara karşı saldırmamayı gerektiren sebep kılmak; Müslümanlara karşı savaşı terkeden bir kavme sığınmalarını, onlara taarruz etmemeye esas sebep kılmaktan daha evlâdır.

Birinci manaya göre, onların müslümanlara karşı savaşmamaları, kendilerine taarruz edilmemesine yakın sebep; İkinci manaya göreyse uzak sebep olacağından, birinci mana tercih edilmiştir.

Hâzin ve Ruhul Beyan tefsirlerinde zikredildiğine göre, ayet-i celilede bahsi geçen, **"Muharebeden göğsü daralanlar"** dan maksat **"Benû Müdlic"** kabilesidir. Bunlar, müslümanlarla savaşmamaya söz verdikleri gibi, Kureyşle de savaşmayacaklarına dair anlaşma yapmışlardı.

Müslümanlarla aralarında olan ahit'ten ve Allah-u Tealâ kalplerine korku attığından dolayı muharebeden göğüsleri daralmış, kendi dinleri üzere olan kavimleriyle de harbetmekten çekiniyorlardı.

Nitekim, Alusi tefsirinde zikredildiğine göre, İbni Ebî Şeybe ve diğerleri İmam Hasen *(Radıyallahu Anh)* in şu rivayetini nakletmişlerdir: Süraka ibni Malik el Müdlicî şöyle anlatıyor: Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* Bedir ve Uhud ahalisine galib olup, o havalidekiler islâmı kabul edince, bana, peygamber *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* in Halid ibni Velid *(Radıyallahu Anh)* ı benim kavmim olan müdlic oğulları üzerine salacağı haberi ulaştı. Bunun üzerine Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* e giderek: **"Nimet hakkı için"** dedim. Etrafımdakiler "Sus!" deyince, O *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)*:

٥٤٤ – « دَعُوهُ ، مَا تُرِيدُ ؟ »

544 - **"Onu bırakın! Ne istiyorsun?"** buyurdu.

O zaman ben: "Bana ulaştığına göre, sen benim kavmime ordu yollamak istermişsin, ben ise onları terketmeni dilerim, senin kavmin (Kureyş) müslüman olursa, onlar da islâma girerler, eğer onlar islâmı kabul etmezlerse, senin kavminin kalpleri onlara (saldırmaya) karşı haşin (sert) olmaz dedim. Yani senin kavmin müslüman olur da, benimkiler olmazsa, o zaman senin kavmin benimkileri müdafaa etmez. Bunun üzerine Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* Halid *(Radıyallahu Anh)* ın elini tutarak:

« اذْهَبْ مَعَهُ فَافْعَلْ مَا يُرِيدُ »

"Onunla beraber git istediğini yap!" buyurdu. Bunun üzerine Halid *(Radıyallahu Anh)* onlarla: "Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* in aleyhine kimseye yardım etmeyecekleri, Kureyş islâmı kabul ettiğinde onlarla beraber müslüman olacakları ve insanlardan kendilerine sığınanların da onların ahdi üzere bulunacağı (bu sözleşme gereği taarruzdan kurtulacağı)" hususlarında anlaşma yaptı. İşte Allah-u Tealâ bunun üzerine bu ayet-i celileyi indirerek bu anlaşmayı beyan etti. *(Alusî:5/109, İbni Kesir:1/474, Kenzül Ummal, No:4341, 2/393)*

İbni Ebî Hatim'in, Ikrime *(Radıyallahu Anh)* yoluyla ibni Abbas *(Radıyallahu Anhuma)* dan rivayetine göre, bu ayet-i celile, Hilâl ibni Uveymir el Eslemî, Süraka ibni Malikil Müdlicî ve Cüzeyme ibni Âmir oğulları hakkında inmiştir.

Tefsiri Kebir'de zikredildiğine göre, âlimler, Allah-u Tealâ'nın bu ayet-i celilede istisna ettiği (muharebenin dışında tuttuğu) kimselerin kâfirlerden mi yoksa müminlerden mi oldukları? hususunda ihtilâf etmişlerdir.

Cumhur-u ulema (âlimlerin ekseriyeti), bunların kâfirlerden olduğunu söylemişlerdir. Buna göre Ayet-i Kerime'nin manası şöyle olur: "Allah-u Tealâ, kâfirleri öldürmeyi vacip kılmıştır. Ancak onlardan, sizinle anlaşması olanlar veya size karşı savaşmayanlar müstesna. Zira, böyle olan kâfirleri öldürmek caiz değildir." Bu takdire göre, ayet-i celilenin hükmünde bir neshin söz konusu olması gerekir, çünkü kâfir, savaşı terketse de öldürülmesi caizdir.

Ebu Müslim el İsfehanî *(Rahimehullah)* şöyle buyurmuştur: Allah-u Tealâ, müslüman olan herkese hicret etmeyi farz edince, meşru bir mazereti bulunan kimseleri: **"Ancak iltica edenler müstesna."** buyurarak, bu hükmün dışında tutmuştur ki, bu kimseler hicret ve yardım etmek için Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* e gitmeye niyetlenen bir grup müminlerdir.

Ancak ne var ki, onların yolları üzerinde kâfirler bulunduğu için, onların korkusundan bu gayelerini gerçekleştirememiş, müslümanlarla antlaşması bulunan bir kavme sığınarak, o kâfirlerden kurtulup, hicret edinceye kadar onların yanında kalmışlardır. Daha sonra da Mevlâ Tealâ, Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* e iltihak edip, onunla ve ashabıyla savaşmayan kimseleri de istisna etmiştir.

Bunlar, Allah-u Tealâ'dan korktuklarından, Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* ile savaşmıyorlarsa da, yakın akrabaları olan kâfirlerle de akrabalıkla-

rından dolayı veyahut çoluk çocuklarını onların arasında bıraktıkları için, onlarla savaşmaları hâlinde, çocuklarını öldürmelerinden korktuklarından muharebe etmiyorlardı. İşte bu iki kısım müslümanlarla - her ne kadar hicret etmemiş ve kâfirlerle savaşmamış olsalar da - savaşmak helâl olmaz.

Hâzin tefsirinde zikredildiğine göre, Mevlâ Tealâ, bu ayet-i celilesinde, müslümanlarla ahdi olan bir kavme sığınanlarla muharebe etmekten müminleri nehyetmiştir. Zira ahid sahibi bir topluma sığınanlar, kanlarının korunması hususunda iltica ettikleri kavmin hükümlerine tâbidirler.

Özetle, Mevlâ Tealâ bu ayet-i celilesinde üç kısmın dışındaki kâfirlerle muharebeyi vacip kılmıştır.

1 - Muâhid (müslümanlarla antlaşmış) olan

2 - Bir muâhide sığınan

3 - Müslümanlarla muharebeyi terkeden

İşte bu üç kısmı öldürmek, bu ayet-i celileye göre caiz görülmemekteyse de, kâfirlerle muharebe etmeye gücü olan müslümanların, kendileriyle harbetmeyen kâfirlerle muharebe etmeleri caiz olduğundan bu ayetin mensuh (hükmü kaldırılmış) olduğunu söylememiz gerekmektedir.

Müfessirlerden bir cemaat buyurmuştur ki, Allah-u Tealâ, islâmı ve ehlini aziz edince, islâmı kabul etmeyen arap müşrikleriyle harbedilmesini emretmiş olduğundan, müşrikleri şirk üzere terkedip onlarla antlaşma yapmak neshedilmiştir.

Ruhul Beyan tefsirinde zikredildiğine göre, Ulemadan bazısı bu ayeti kerimenin kıtal ve seyf (harp ve kılıç) ayeti olan: (فَاقْتُلُوا الْمُشْرِكِينَ) **"Müşrikleri katledin!"** *(Tövbe Suresi: 5'den)* ayet-i kerimesiyle mensuh olduğunu söylemişlerse de, diğer bir takım ulema ayet-i kerimenin, muâhid (sözleşmeli) ler hakkında olduğunu, dolayısıyla hükmünün mensuh olmayıp geçerli olduğunu beyan etmişlerdir.

Haddadî tefsirinde zikredildiğine göre, müslümanların kâfirlerle harbetmeye güçleri bulunduğu takdirde, kâfirlerle barış yaparak onlardan bir tanesini bile cizye almadan küfür üzere terketmeleri caiz değildir. Fakat kâfirlere karşı durmaktan aciz kalıp, kendi nefisleri ve nesilleri hakkında endişeye düşerlerse, bu durumda cizye almadan kâfirlerle barış yapmaları caiz olur. Zira barışın yasaklığı müslümanların kuvvetli olmaları sebebiyle olduğundan, bu sebep ortadan kalktığında bu yasaklık da ortadan kalkmış olur.

Ayet-i celilenin sonunda, Mevlâ Tealâ: **"Eğer Allah dileseydi, elbette onları sizin başınıza musallat ederdi."** buyurmuştur ki bu, Allah-u Tealâ'nın kâfiri, müminin üzerine musallat edeceğinin delilidir. Ehl-i Sünnet'e göre bu ifade-i celile, Allah-u Tealâ'nın kâfirleri müminlere musallat edip, onların kalplerine müminlere saldırmaları için cesaret vermesinin, hikmete uygun olup çirkin bir iş sayılmayacağına delâlet etmektedir.

Buna göre bu cümle-i celilenin manası: "Sizinle harbetmekten kalbi daralan kavmin bu kaçınmaları, ancak Allah-u Tealâ'nın onların kalplerine korku

salması sebebiyledir. Şayet Cenab-ı Hak, müslümanlarla savaşmaya karşı onların kalplerine cesaret verecek olsaydı, elbette onlar müslümanların başı-na belâ kesilirlerdi." demek olur.

BÜTÜN MUHAREBELERİN ALLAHIN DİLEMESİYLE OLDUĞUNU AÇIKLAYAN DİĞER BİR AYET-İ KERİME:

وَلَوْ شَآءَ اللّٰهُ مَا اقْتَتَلَ الَّذِينَ مِنْ بَعْدِهِمْ مِنْ بَعْدِ مَا جَآءَتْهُمُ الْبَيِّنَاتُ وَلٰكِنِ اخْتَلَفُوا فَمِنْهُمْ مَنْ اٰمَنَ وَمِنْهُمْ مَنْ كَفَرَ وَلَوْ شَآءَ اللّٰهُ مَا اقْتَتَلُوا وَلٰكِنَّ اللّٰهَ يَفْعَلُ مَا يُرِيدُ (٢٥٣)

"Eğer Allah dileseydi onlar (peygamberler) **den sonraki** (ümmet) **ler, kendilerine o apaçık deliller geldikten sonra, birbirlerini öldürmez** (ler) **di. Fakat ihtilâfa düştüler. Neticede onlardan kimi iman etti, kimi kâfir oldu. Eğer Allah** (-u Tealâ) **dileseydi** (bu kadar ihtilâflardan sonra yine de) **birbirlerini öldürmezlerdi. Lâkin Allah** (-u Tealâ, hikmeti icabı) **dilediğini yapar."** *(Bakara Suresi: 253 den)*

Mevlâ Tealâ, bazı kâfirlerin hâllerini beyan ettikten sonra, hem müslümanlar, hem de kâfirlerle iyi geçinmek isteyen münafıkların durumlarını açıklamak üzere şöyle buyuruyor:

سَتَجِدُونَ اٰخَرِينَ يُرِيدُونَ اَنْ يَاْمَنُوكُمْ وَيَاْمَنُوا قَوْمَهُمْ كُلَّمَا رُدُّوا اِلَى الْفِتْنَةِ اُرْكِسُوا فِيهَا فَاِنْ لَمْ يَعْتَزِلُوكُمْ وَيُلْقُوا اِلَيْكُمُ السَّلَمَ وَيَكُفُّوا اَيْدِيَهُمْ فَخُذُوهُمْ وَاقْتُلُوهُمْ حَيْثُ ثَقِفْتُمُوهُمْ وَاُولٰئِكُمْ جَعَلْنَا لَكُمْ عَلَيْهِمْ سُلْطَانًا مُبِينًا (٩١)

KELİME MANASI (91)

(سَتَجِدُونَ) **Muhakkak bulacaksınız,** kimi? (اٰخَرِينَ) **başkalarını,** ne hâlde bulacaksınız? (يُرِيدُونَ) **ister hâlde,** neyi? (اَنْ يَاْمَنُو) **emin olmalarını,** kimden? (كُمْ) **sizden,** daha? (وَيَاْمَنُوا) **emin olmalarını,** kimden? (قَوْمَهُمْ) **kavimlerinden,** yani sizin yanınızda sizden, kavimlerinin yanında onlardan görünmek suretiyle hem sizden, hem de kendi toplumlarından güvence içinde olmak isteyen başkalarını da bulacaksınız. (كُلَّمَا) **her ne zaman,** (رُدُّوا) **reddedilirler** (döndürülürler, davet edilirler) **se,** nereye? (اِلَى الْفِتْنَةِ) **fitneye,** yani şirke veya müslümanlarla harbe her ne zaman çağırılırlar, (اُرْكِسُوا) **baş aşağı çevrilirler** (atılırlar), nereye? (فِيهَا) **onun içine,** yani çağırıldıkları o fitnenin içine tepe taklak dalarlar, böyle bir kâfirane hareketten çekinmezler, (فَاِنْ لَمْ يَعْتَزِلُو) **eğer uzak durmazlarsa,** kimden? (كُمْ) **sizden,** (وَيُلْقُوا) **ve bırakmazlarsa,** kime? (اِلَيْكُمُ) **size,**

neyi? (السَّلَمَ) **sulhu** (barış işini), (وَيَكُفُّوا) **menetmezlerse,** yani sizinle savaşmaktan çekmezlerse, neyi? (اَيْدِيَهُمْ) **ellerini,** (فَخُذُو) **yakalayın,** kimi? (هُمْ) **onları,** daha? (وَاقْتُلُو) **öldürün,** kimi? (هُمْ) **onları,** nerede? (حَيْثُ ثَقِفْتُمُو) **bulduğunuz yerde,** kimi? (هُمْ) **onları,** (وَاُولٰئِكُمْ) **işte onlar** (var ya!), (جَعَلْنَا) **biz verdik,** kim için? (لَكُمْ) **sizin için,** kimin aleyhine? (عَلَيْهِمْ) **onların aleyhine,** ne verdik? (سُلْطَانًا) **bir huccet** (yetki ve salâhiyet), öyle huccet ki, (مُبِينًا) **apaçık,**

MEALİ ŞERİFİ (91)

Hem sizden, hem de kendi toplumlarından emin olmak (güvence almak) **isteyen, başkalarını da bulacaksınız. Bunlar her ne zaman fitneye** (inkâra ve müslümanlarla harbe) **reddedilseler** (çağırılsalar), **onun içine baş aşağı atılırlar. Öyleyse onlar, sizden uzak durmaz, sulh işini size bırakıp** (sizinle savaşmaktan) **ellerini çekmezlerse, onları yakalayın ve rastladığınız yerde öldürün. İşte onlar üzerine sizin için apaçık bir yetki verdik.**

İ Z A H A T

Kurtubî ve Hâzin tefsirlerinde zikredildiğine göre, bu ayet-i kerime **Esed** ve **Gatfan** kabileleri hakkında inmiştir. Bunlar, Medine-i Münevvere'ye geldiklerinde, müslüman olmadıkları hâlde, bir gösteriş için islâm kelimesini söyleyerek müslümanlarla anlaşma yaparlar, kendi kavimlerinin yanına döndüklerinde ise, küfrü açıklayarak ahidlerini bozarlardı. Bu görüş İbni Abbas *(Radıyallahu Anhuma)* dan rivayet edilmiştir.

Ondan diğer bir rivayete göreyse, Bu ayet-i celile, geride zikredilen kabilelerin durumunda olan **Abdüddâr oğulları** hakkında inmiştir.

Katade *(Radıyallahu Anh)* buyurduğuna göre, ayet-i celile hem Efendimiz *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* in yanında, hem de kendi kavimleri indinde emniyete kavuşmak için Efendimiz *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* den eman talebeden (güvence isteyen) **Tihame** kabilesinden bir topluluk hakkında inmiştir.

İmam-ı Süddî'nin rivayetine göre, ayet-i kerime hem müslümanlardan, hem de müşriklerden güvence isteyen **Nuaym ibni Mes'ud** hakkında inmiştir.

İmam Hasen *(Rahimehullah)* 'ın rivayetine göreyse, bu ayet-i kerime bir takım münafıklar hakkındadır. İşte bu kişiler, Efendimiz *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* e gelerek müslümanların harbinden emin olmak için, müslüman gözüküp, sözleşme yaparlar sonra Kureyş'e dönerek onların da şerrinden emin olmak için putlara taparlardı.

Bundan dolayı Mevlâ Tealâ: **"Her ne zaman bir fitneye** (şirke) **çağrılsalar, baş aşağı o fitnenin içine düşerler."** buyurarak, onların şirke davet edildiklerinde hemen icabet edeceklerini açıklamıştır ki, bu da onların küfürdeki ısrarlarını ve müslümanlara karşı olan düşmanlıklarının şiddetini açıklamak için yapılmış olan bir istiare (benzetme) dir. Çünkü bir şeye tepesi üzere düşen kimsenin ondan çıkması mümkün olmaz.

Nesefî tefsirinde zikredildiğine göre, Bu cümle-i celiledeki **Fitne**'nin müslümanlarla harp manasına geldiği de söylenmiştir ki, buna göre mana: **"Onlar her ne zaman kavimleri tarafından müslümanlarla savaşmaya çağrılsalar, en çirkin bir dönüşle, o savaşa dönerler ve her türlü düşmandan daha şerli olurlar."** demek olur.

Alusî tefsirinde İbni Abbas *(Radıyallahu Anhuma)* dan rivayet edildiğine göre: Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* in huzuruna gittiğinde "inandım" diyen bu münafıklardan birine kavmine döndüğünde: "Sen neye iman ettin?" diye sorulduğunda, "Ben, şu maymuna, akrebe ve pislik böceğine inandım." diye alay ederdi.

Daha sonra Mevlâ Tealâ: **"Onlar sizinle savaşmaya devam eder, anlaşmaya yanaşmaz ve ellerini** (sizinle harpten) **çekmezlerse, onları nerede bulursanız tutup öldürün!"** buyurarak, onlar hakkındaki hükmü açıklamıştır.

Ekseri âlimler: "Bu ifade, onlar bizimle savaşmaz, anlaşma yapmak isterler ve bize eziyet etmekten ellerini çekerlerse, bizim onlarla savaşmamızın ve onları öldürmemizin caiz olmadığına delâlet etmektedir." demişlerdir.

Bu ayet-i celilenin bir benzeri de:

« لاَيَنْهٰيكُمُ اللّٰهُ عَنِ الَّذِينَ لَمْ يُقَاتِلُوكُمْ فِى الدِّينِ وَلَمْ يُخْرِجُوكُمْ مِنْ دِيَارِكُمْ اَنْ تَبَرُّوهُمْ ... (٨) »

"Allah sizi, sizinle din hususunda savaşmamış ve sizi yurtlarınızdan çıkarmamış olanlara iyilik etmekten menetmez." *(Mümtehıne Suresi:8'den)* ayet-i kerimesiyle,

« وَقَاتِلُوا فِى سَبِيلِ اللّٰهِ الَّذِينَ يُقَاتِلُونَكُمْ ... (١٩٠) »

"Size harb açanlarla, Allah yolunda siz de harbedin."*(Bakara Suresi:190'dan)* ayet-i kerimesidir. Böylece, savaş emri, müslümanlarla savaşmayanlara değil, sadece savaşanlara tahsis edilmiş olur.

Mevlâ Tealâ, ayet-i celilenin sonunda: (وَ اُولٰئِكُمْ جَعَلْنَالَكُمْ عَلَيْهِمْ سُلْطَانًا مُبِينًا) **"İşte size, onlar hakkında apaçık bir sultan** (huccet) **verdik."** buyurmuştur. Bu cümle-i celilede geçen: **"Sultan-ı Mübin"** (apaçık bir huccet), iki şekilde tefsir edilmiştir.

1 - Bundan maksat, o kimselerin öldürülebileceğine dair açık bir delilin ortaya çıkmış olmasıdır ki, bu da onların düşmanlıklarının açığa çıkması, küfür ve aldatmaca hususundaki hâllerinin inkişafı (ayan beyan belli olması) ve müslümanlara zarar vermeleridir.

2 - Bu açık huccet'ten murat, Allah-u Tealâ'nın, o kâfirleri öldürme hususunda, müslümanlara müsaade etmesi anlamına gelir.

وَمَا كَانَ لِمُؤْمِنٍ أَنْ يَقْتُلَ مُؤْمِنًا إِلَّا خَطَأً ۚ وَمَنْ قَتَلَ
مُؤْمِنًا خَطَأً فَتَحْرِيرُ رَقَبَةٍ مُؤْمِنَةٍ وَدِيَةٌ مُسَلَّمَةٌ
إِلَىٰ أَهْلِهِ إِلَّا أَنْ يَصَّدَّقُوا ۚ فَإِنْ كَانَ مِنْ قَوْمٍ عَدُوٍّ
لَكُمْ وَهُوَ مُؤْمِنٌ فَتَحْرِيرُ رَقَبَةٍ مُؤْمِنَةٍ ۖ وَإِنْ
كَانَ مِنْ قَوْمٍ بَيْنَكُمْ وَبَيْنَهُمْ مِيثَاقٌ فَدِيَةٌ مُسَلَّمَةٌ
إِلَىٰ أَهْلِهِ وَتَحْرِيرُ رَقَبَةٍ مُؤْمِنَةٍ ۖ فَمَنْ لَمْ يَجِدْ
فَصِيَامُ شَهْرَيْنِ مُتَتَابِعَيْنِ تَوْبَةً مِنَ اللَّهِ ۗ وَكَانَ
اللَّهُ عَلِيمًا حَكِيمًا ﴿٩٢﴾ وَمَنْ يَقْتُلْ مُؤْمِنًا مُتَعَمِّدًا
فَجَزَاؤُهُ جَهَنَّمُ خَالِدًا فِيهَا وَغَضِبَ اللَّهُ عَلَيْهِ
وَلَعَنَهُ وَأَعَدَّ لَهُ عَذَابًا عَظِيمًا ﴿٩٣﴾ يَا أَيُّهَا الَّذِينَ
آمَنُوا إِذَا ضَرَبْتُمْ فِي سَبِيلِ اللَّهِ فَتَبَيَّنُوا وَلَا تَقُولُوا
لِمَنْ أَلْقَىٰ إِلَيْكُمُ السَّلَامَ لَسْتَ مُؤْمِنًا ۚ تَبْتَغُونَ
عَرَضَ الْحَيَاةِ الدُّنْيَا ۖ فَعِنْدَ اللَّهِ مَغَانِمُ كَثِيرَةٌ ۚ
كَذَٰلِكَ كُنْتُمْ مِنْ قَبْلُ فَمَنَّ اللَّهُ عَلَيْكُمْ
فَتَبَيَّنُوا ۚ إِنَّ اللَّهَ كَانَ بِمَا تَعْمَلُونَ خَبِيرًا ﴿٩٤﴾

Ayet: 92

Mevlâ Tealâ, kâfirlerle harbetmeye teşvik ettikten sonra, muharebede cereyan edecek bazı hâllerin hükümlerini şöylece beyan ediyor:

وَمَا كَانَ لِمُؤْمِنٍ اَنْ يَقْتُلَ مُؤْمِناً اِلاَّ خَطَاً وَمَنْ قَتَلَ مُؤْمِناً خَطَاً فَتَحْرِيرُ رَقَبَةٍ مُؤْمِنَةٍ وَدِيَةٌ مُسَلَّمَةٌ اِلىٰ اَهْلِهِ اِلاَّ اَنْ يَصَّدَّقُوا فَاِنْ كَانَ مِنْ قَوْمٍ عَدُوٍّ لَكُمْ وَهُوَ مُؤْمِنٌ فَتَحْرِيرُ رَقَبَةٍ مُؤْمِنَةٍ وَاِنْ كَانَ مِنْ قَوْمٍ بَيْنَكُمْ وَبَيْنَهُمْ مِيثَاقٌ فَدِيَةٌ مُسَلَّمَةٌ اِلىٰ اَهْلِهِ وَتَحْرِيرُ رَقَبَةٍ مُؤْمِنَةٍ فَمَنْ لَمْ يَجِدْ فَصِيَامُ شَهْرَيْنِ مُتَتَابِعَيْنِ تَوْبَةً مِنَ اللّٰهِ وَكَانَ اللّٰهُ عَلِيماً حَكِيماً (٩٢)

KELİME MANASI (92)

(وَمَا كَانَ) **Olmadı,** kim için? (لِمُؤْمِنٍ) **hiç bir mümin için,** ne? (اَنْ يَقْتُلَ) **öldürmesi,** kimi? (مُؤْمِناً) **bir mümini,** yani bir müminin diğer bir mümini hiç bir hâlde öldürmesi caiz değildir. (اِلاَّ خَطَاً) **ancak yanlışlıkla olması hâli müstesna,** yani bir müminin, yanlışlıkla olması dışında, diğer bir mümini öldürmesi doğru değildir. Bu mana, müstesnanın hâl olmasına göre verilmiştir. Müstesna mef'ulü leh olarak da mensup olmuş olabilir ki buna göre mana "Bir müminin diğer bir mümini yanlışlık dışında hiç bir sebeple öldürmesi caiz değildir." demek olur. Müstesnanın mef'ulü mutlak olduğunu söyleyenler de vardır. (وَمَنْ) **her kim,** (قَتَلَ) **öldürürse,** kimi? (مُؤْمِناً) **bir mümini,** neyle? (خَطَاً) **yanlışlıkla,** (فَتَحْرِيرُ رَقَبَةٍ مُؤْمِنَةٍ) (onun üzerine) **bir mümin köle azadı** (vaciptir), daha? (وَدِيَةٌ) **bir de diyet** (ödemesi gerekir), öyle diyet ki, (مُسَلَّمَةٌ) **teslim edilmiş,** kime? (اِلىٰ اَهْلِهِ) **onun ehline** (öldürülenin varislerine), yani her hâl-ü kârda katilin diyet ödemesi gerekir, (اِلاَّ اَنْ يَصَّدَّقُوا) **ancak tasadduk etmeleri hâlinde müstesna,** yani öldürülenin ailesi, katili affedip diyeti bağışlarsa, o zaman diyet ödemesi gerekmez, (فَاِنْ كَانَ) **eğer** (öldürülen) **olduysa,** kimden? (مِنْ قَوْمٍ) **bir kavimden,** öyle kavim ki, (عَدُوٍّ)**düşman,** kime? (لَكُمْ) **size,** (وَهُوَ) **halbuki kendisi,** (مُؤْمِنٌ) **iman edicidir,** yani yanlışlıkla öldürülen kişi, sizinle harbeden kâfir bir toplumdan olduğu hâlde, kendisi mümin olsa fakat bir mühim işi için kendi milletinin yanında bulunduğundan veya müslüman olduğu hâlde onlardan ayrılmadığından, katil onun müslüman olduğunu bilmeden kendisini yanlışlıkla öldürmüşse, (فَتَحْرِيرُ رَقَبَةٍ) **bir köle azadı,** öyle köle ki, (مُؤْمِنَةٍ) **iman edici,** yani onu öldürenin diyet değil de, imanlı bir köle azadetmek suretiyle kefaret ödemesi gerekir. (وَاِنْ كَانَ) **eğer** (öldürülen) **olduysa,** kimden? (مِنْ قَوْمٍ) **bir milletten,**

öyle millet ki, (بَيْنَكُمْ وَبَيْنَهُمْ) **sizinle onların arasında vardır,** ne? (مِيثَاقٌ) **bir sözleşme,** yani yanlışlıkla öldürülen mümin olsun olmasın, aranızda anlaşma olan kâfir bir topluluktan ise, (فَدِيَةٌ) **bir diyet,** öyle diyet ki, (مُسَلَّمَةٌ) **teslim edilmiş,** kime? (اِلَىٰ اَهْلِه) **ailesine,** daha? (وَتَحْرِيرُ رَقَبَةٍ) **bir köle azadı,** öyle köle ki, (مُؤْمِنَةٍ) **iman edici,** yani zimmiyi öldürene de, müslümanı yanlışlıkla öldüren gibi bir diyet ödemesi, hem de köle azadetmesi vaciptir. (فَمَنْ) **her kim,** (لَمْ يَجِدْ) **bulamadıysa,** yani kölesi ve alacak parası olmadığı için köle bulamayanın, (فَصِيَامُ شَهْرَيْنِ) **iki ay oruç** (tutması gerekir), öyle iki ay ki, (مُتَتَابِعَيْنِ)**peş peşe,** Allahu Teala bütün bunları size niçin meşrû etti? (تَوْبَةً) **tövbe** (nizin kabulü) **için,** öyle tövbe ki, (مِنَ اللّٰهِ) **Allah** (-u Tealâ) **tarafından** (olucu) (وَكَانَ) (daim) **oldu,** kim? (اللّٰهُ) **Allah** (-u Tealâ), ne olarak? (katilin durumu da içinde olmak üzere her şeyi) (عَلِيماً) **ziyade bilici,** (katil hakkındaki hükümler de dahil olmak üzere meşru ettiği her şeyde) (حَكِيماً) **hikmet sahibi,**

MEALİ ŞERİFİ (92)

Yanlışlıkla olması dışında, bir müminin, diğer bir mümini öldürmesi (doğru) **olmaz.Yanlışlıkla bir mümini öldüren kimsenin, mümin bir köle azadetmesi ve** (ölenin) **ailesine** (mirasçılarına) **teslim edilecek bir diyet** (kan bahası ödemesi gerekir), **meğer ki tasaddukta bulunsunlar** (ölünün ailesi o diyeti bağışlamışlarsa bu takdirde diyet gerekmez).

Eğer (öldürülen) **mümin olduğu hâlde, size düşman olan bir milletten ise, o zaman** (öldürenin) **mümin bir köle azadetme** (si lâzımdır). **Şayet kendileri ile aranızda anlaşma olan bir milletten ise, o vakit ehline** (varislerine) **teslim edilecek bir diyet ve bir mümin köleyi azadetmek** (gerekir).

Kim bulamazsa (diyet ödemek ve köle azadetmekten aciz ise) **Allah** (tarafın) **dan tövbe** (sinin kabulü) **için, bir biri ardınca iki ay oruç tutması** (icabeder). **Allah** (-u Tealâ, her şeyi) **hakkıyla bilendir, ziyade hüküm** (ve hikmet) **sahibidir.**

İ Z A H A T

İbni Kesir tefsirinde zikredildiğine göre, Mevlâ Tealâ bu ayet-i celilesinde, bir müminin hata dışında hiç bir şekilde, diğer mümin bir kardeşini öldürmesinin helâl olmadığını beyan etmiştir. Nitekim:

٥٤٥ – عَنْ عَبْدِ اللّٰهِ (رضى الله عنه) قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللّٰهِ ﷺ: « لاَ يَحِلُّ دَمُ امْرِئٍ مُسْلِمٍ يَشْهَدُ اَنْ لاَ اِلٰهَ اِلاَّ اللّٰهُ وَاَنِّى رَسُولُ اللّٰهِ اِلاَّ بِاِحْدَىٰ ثَلاَثٍ: اَلنَّفْسُ بِالنَّفْسِ وَالثَّيِّبُ الزَّانِى وَالْمُفَارِقُ لِدِينِهِ التَّارِكُ لِلْجَمَاعَةِ »

545 - Abdullah ibni Mesud *(Radıyallâhu Anh)* dan rivâyet edilen bir hadis-i şerifte Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* şöyle buyurmuştur: "**Allah** (-u Tealâ)

dan başka hiç bir ilâh bulunmadığına ve benim Allahın resulü olduğuma şahitlik etmekte olan müslüman bir kimsenin kanı, şu üç şeyden birinin dışında helâl olmaz. Bu üç şey de: 'Cana can (katilin öldürdüğü bir kimsenin hayatı karşılığında öldürülmesi), **Zina eden evli** (evli iken zina etmek), **Dinden çıkıp, cemaatı terkeden** (islâm camiasından çıkmak ve irtidad etmek)," *(Buharî, Diyât:5, No.6484, 6/2521)*

Sonra şunu da belirtelim ki, bu üç şeyden biri vuku bulduğunda, halktan birinin, öldürülmesi helâl olan bu kimseleri kendi başına öldürmesi caiz olmaz. Bu iş ancak, imam (devlet reisi) veya naibi (vekili) ne aittir.

Tefsiri Kebir'de zikredildiğine göre, Mevlâ Tealâ, kâfirlerle savaşma konusunda müminlere izin verince, bazen şu gibi hadiseler meydana gelebiliyordu: Bir adam birisini harbî (kâfir) zannederek öldürüyor, daha sonra da onun müslüman olduğu meydana çıkıyordu. İşte Mevlâ Tealâ, bu ayet-i celilede, böyle bir hadisenin hükmünün ne olacağını açıklamıştır.

Ayet-i celilenin iniş sebebi hakkında dört görüş vardır.

1 - Urve ibnü'z- Zübeyr *(Radıyallahu Anh)* dan rivayet edildiğine göre, Huzeyfe ibnu'l-Yeman *(Radıyallahu Anh)*, Uhud savaşında Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* ile beraberdi. O arada müslümanlar hata ile Huzeyfenin babası Yeman *(Radıyallahu Anhuma)* yı kâfir zannederek yakalayıp kılıçla boynunu uçurdular.

Huzeyfe *(Radıyallahu Anh)* o anda: "O, benim babamdır!" dediyse de, onlar Huzeyfenin sözünü ancak babasını öldürdükten sonra anlayabildiler. Bunun üzerine Huzeyfe *(Radıyallahu Anh)*: "Allah sizi mağfiret eylesin, çünkü o, Erhamürrahimîn (acıyanların en ziyade acıyıcısı) dır." dedi. Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* bu sözünü duyunca, Huzeyfe'nin kıymeti onun nazarında daha da arttı.

2 - İbni Zeyd *(Radıyallahu Anh)* dan rivayete göre bu ayet-i kerime Ebu'd-Derda *(Radıyallahu Anh)* hakkında inmiştir. Şöyleki: Ebu'd Derda *(Radıyallahu Anh)* bir seriyye'de bulunuyordu. İhtiyacını gidermek için bir vadiye sapmıştı, o arada koyunları bulunan bir adama rastladı, kılıcıyla adama saldırdığında, adam "Lâ ilâhe illallah." dediyse de, adamı öldürdü, koyunlarını da beraberinde sürüp götürdü. Sonra, içinde bu hadiseden dolayı bir rahatsızlık duymaya başladı, bunun üzerine hadiseyi Efendimiz *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* e anlatınca, Üsame ibni Zeyd *(Radıyallahu Anh)* dan rivayete göre Efendimiz *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)*,

٥٤٦ – عَنِ ابْنِ زَيْدٍ (رضى الله عنه) قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللهِ ﷺ: « اَلا شَقَقْتَ عَنْ قَلْبِهِ؟ »

546 - **"Onun kalbini yarsaydın ya!** (onun kalbini yardında mı kâfir olduğunu anladın?)" *(Müsned-i Ahmed ibni Hanbel, No:21861, 8/188)* buyurdu. O zaman Ebu'd-Derda *(Radıyallahu Anh)*: "Ben onun kalbini yarsam içinde kandan veya sudan başka bir şey bulacağımı ümid etmedim." deyince, Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)*:

« فَقَدْ اَخْبَرَكَ بِلِسَانِهِ فَلَمْ تُصَدِّقْهُ »

"O sana (kalbindekini) **diliyle haber verdi. Fakat sen onu tasdik etmedin."** buyurdu. Ebu'd-Derda hazretleri "Benim hâlim ne olacak ya resulallah?" diye sorunca, Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)*:

« فَكَيْفَ بِلاَ اِلٰهَ اِلاَّ اللّٰهُ »

"Sen, lâ ilâhe illallah (diyen bir adam) **a nasıl** (böyle yaptın?)" buyurdu. Ebu'd-Derda tekrar "Ben ne olacağım ya Resullallah! diye sorunca, Efendimiz *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)*:

« فَكَيْفَ بِلاَ اِلٰهَ اِلاَّ اللّٰهُ »

"Sen, lâ ilâhe illallah (diyen) **e nasıl** (böyle yaparsın)?" diye cevap verdi. O zaman Ebu'd-Derda *(Radıyallahu Anh)*: "Keşke o anda yeni müslüman olmuş olsaydım (da müslüman olduğum hâlde böyle bir suç işlemiş olmasaydım)" dedi. Derken: **"Bir müminin diğer bir mümini yanlışlıkla olması dışında öldürmesi** (caiz) **olamaz."** mealindeki bu ayet-i kerime indi. *(İbni Cerir-i Taberî, Camiul Beyan fî tefsiril Kur'an:5/129, Süyûti Dürrül Mensur : 2/617)*

3 - İmam-ı Süddî ve Ikrime *(Radıyallahu Anhuma)* dan rivayet edildiğine göre, bu ayet-i kerime Ayyaş ibni ebî Rabîa hakkında inmiştir. Bu, Ebu Cehil ile Haris ibni Hişam'ın anne bir kardeşiydi, müslüman olup kavminden korktuğu için Medine-i Münevvere'ye hicret etmişti. Onun bu hicreti Efendimiz *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* in hicretinden evvel vuku bulmuştu. Hazreti Ayyaş *(Radıyallahu Anh)* müşriklerden korktuğu için Medine-i Münevvere'nin kalelerinden bir kaleye sığınmıştı.

Ayyaş'ın annesine oğlunun müslüman olması çok zor geldiğinden oğlu dininden dönünceye kadar, yeyip içmeyeceğine ve herhangi bir çatı altında oturmayacağına (güneş altında kalmaya) yemin etti. Bunun üzerine Ebu Cehil, Harisle beraber yanlarında Hars ibni Zeyd ibni Enîse de bulunduğu hâlde, Medine-i Münevvere'ye gelerek Ayyaş *(Radıyallahu Anh)* ı buldular, annesinin kendisi yüzünden çektiklerini ona bildirip, onlarla beraber Mekke-i Mükerreme'ye dönerek, annesinin kendisini bir kere görmesini istediler.

Annesi onu gördükten sonra, onun yolunu açıp, Medine-i Münevvereye dönmesine engel olmayacaklarına dair ona söz verdiler ve onunla uzun uzun konuştular. Hazreti Ayyaş onların teklifini kabul etmeyince, Ebu Cehil ona: "Muhammed sana annene iyi davranmanı emretmiyor mu? O hâlde üzerinde bulunduğun dinden ayrılmayarak, annene dön ve ona iyilik et." dedi. Onlar Ayyaş *(Radıyallahu Anh)* a annesini güneşin altında bıraktıklarını vesair üzücü haberleri anlatıp, Allah adına ona teminat verdiklerinde, Hazreti Ayyaş, Onların bu teklifini kabul ederek Mekke-i Mükerreme'ye geri döndü.

Mekke-i Mükerreme'ye yaklaştıklarında bunlar Ayyaş *(Radıyallahu Anh)* ın ellerini ayaklarını bağladılar, Ebu Cehil Ayyaş *(Radıyallahu Anh)* a yüz sopa vurdu, yüz sopa da Hars vurdu, bunun üzerine Ayyaş *(Radıyallahu Anh)* Hars'e "Şu (Ebu Cehil) benim kardeşim, ya sen kimsin ey Hars? Allaha yemin ederim ki, seni ıssız bir yerde yakalarsam öldüreceğim." dedi.

Rivayete göre Hazreti Ayyaş, annesinin yanına getirildiğinde, annesi: "İnandığın şeye küfretmedikçe senin bu bağlarını çözdürmeyeceğim." dedi, sonra Hazreti Ayyaş'ı Mevlâ Tealâ'nın dilediği kadar bağlı olarak güneşte

bıraktılar. O da onlara istediklerini verdi (dinden döndü). Bunun üzerine hars ibni Zeyd onun yanına gelerek: Ya Ayyaş! Eğer senin üzerinde bulunduğun ilk din hidayet idiyse, sen onu terketmiştin, yok eğer sapıklık idiyse, sen şu anda ona girdin." dedi.

Bu söz Ayyaş'a çok ağır geldi ve o anda Hars'ı öldüreceğine dair yemin etti. Sonra, Ayyaş tekrar islâma dönerek hicret etti, onun ardından Hars ibni Zeyd de, müslüman olup Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* e hicret etmişti. Fakat Ayyaş o anda Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* in yanında bulunmadığından onun müslüman olduğundan haberi yoktu.

Bir kere Ayyaş *(Radıyallahu Anh)* Kuba yakınlarında ıssız bir yerde Hars ile karşılaşınca, hemen onu öldürdü. Bunun üzerine insanlar ona: "Ey Ayyaş! Yazıklar olsun sana, ne yaptın? O müslüman olmuştu." deyince, Ayyaş *(Radıyallahu Anh)* pişman olup Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* e giderek, "Ya Resulallah! Senin de bildiğin gibi, ben Hars'ın müslüman olduğunu bilmeden onu öldürmüş bulundum" demesi üzerine bu ayet-i celile indi. Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* bu ayet-i kerimeyi ona okuduktan sonra:

٥٤٧ - « قُمْ فَحَرِّرْ »

547 - **"Kalk, köle azadet."** buyurdu. *(Taberî, Camiul Beyan, No:10097, 7/205)*

4 -Revyânî, İbni Mende ve Ebu Nuaym, Bekr ibni Harise el Cühenî *(Radıyallahu Anh)* ın şöyle buyurduğunu rivayet ettiler: Bir defasında ben Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* in düşman üzerine yolladığı bir seriyye'de bulunuyordum, müşriklerle savaşırken onlardan birine saldırdım.

O, müslüman olduğunu söyleyerek benden islâma sığındıysa da, ben onu öldürdüm. Bu haber Efendimiz *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* e ulaşınca, bana kızarak, beni yanından uzaklaştırdı, sonra Allah-u Tealâ ona bu ayet-i celileyi indirince benden razı oldu ve benim tekrar huzuruna yaklaşmama izin verdi.

Tefsiri Kebir'de zikredildiğine göre, Ayet-i celilede zikredilen (وَمَا كَانَ) **"Olmadı"** kavl-i şerifiyle ilgili iki mana vardır,

1 - Bir mümin için, kendisine Rabbinden gelen ve rabbisinin kendisine ahdettiği (bildirdiği) hususlar arasında...bir mümini öldürmesi yoktur.

2 - "Bir mümin için hiç bir zaman böyle bir şey olamaz." demektir ki, bundan maksat haksız yere adam öldürmenin haramlığının, mükellefiyetin başladığı ilk zamandan beri sabit olduğunu açıklamaktır.

Tefsiri Kebir'de zikredildiğine göre, İmam-ı Şafiî *(Rahimehullah)* şöyle demiştir: Öldürme üç türlü olur. Kasten, hataen, ve şibh-i amd (kasta benzer bir şekilde öldürme). Kasten öldürme: Bir insanın öldüreceği kimseye, ister yaralayıcı cinsten olsun ister olmasın, onu öldüreceğini bildiği bir şeyle öldürmeyi kastetmesidir. Bu imam-ı Şafiî'nin görüşüdür.

Hata ile öldürme de iki kısımdır:

1 - Öldüren kimsenin, bir kuşa veya bir kâfire niyetlenip nişan alarak attığı şey, bir müslümana isabet ederek onu öldürmesidir.

2 - Üzerinde bir kâfir alâmeti görüp, müşrik zannederek, bir müslümanı öldürmesidir. Birincisi fiilde hata, ikincisi ise niyette hatadır.

Şibh-i Amd'e gelince: Bu, insanın öldürdüğü şahsa, ekseriyetle öldüreceği düşünülmeyen hafif bir sopa ile vurup, bundan dolayı onun ölmesidir.

Ebu Hanife *(Rahimehullah)* buyurmuştur ki: Ağır bir şey vurarak insanı öldürmek, sırf bir kasıt değil, hem hata, hem de şibh-i amd'dir. Bu şekilde bir öldürme ayet-i kerimenin manasına dahil olup, bunda hem diyet, hem de kefaret gerekirse de, kısas vacip değildir.

İmam-ı Şafiî *(Rahimehullah)* ise bunun, kısas gerektiren sırf kasti bir öldürme olduğunu söylemiştir. Hanefîlerin bu hususta delili: Abdullah ibni Amr'*(Radıyallahu Anh)* dan rivayet edilen:

٥٤٨ – عَنْ عَبْدِ اللهِ بْنِ عَمْرٍو (رضى الله عنه) قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللهِ ﷺ: « اَلَا اِنَّ دِيَةَ الْخَطَأِ شِبْهِ الْعَمْدِ مَا كَانَ بِالسَّوْطِ وَالْعَصَا مِائَةٌ مِنَ الْاِبِلِ »

548 - **"Dikkat edin! Kasta benzer bir hata, kamçı ve sopa ile olan** (öldürme) **dir ki, bunun diyeti yüz devedir. "** *(Ebu Davud,Diyat:17, No.4547, 2/593)*

Hadis-i şerifidir. Bu hadis-i şerifteki sopa ve kamçı ifadesi, büyük veya küçük bir şeyle olan her türlü öldürmeyi içine alan umumi bir ifadedir.

Yine Ebu Hanife *(Rahimehullah)* buyurmuştur ki: "Kasten öldürme, kefareti gerektirmez. İmam-i Şafiî *(Rahimehullah)* ise: Gerektireceğini söylemiştir.

İmam-ı Azam Efendimiz *(Rahimehullah)* bu fetvasına bu ayet-i celileyi delil göstermiştir. Zira ayet-i celiledeki: **"Kim bir mümini yanlışlıkla öldürürse,"** ifadesi, kefaretin vacip olabilmesi için yanlışlıkla öldürmenin şart olduğunu açıklamaktadır ki, bu şart bulunmadığı zaman meşrut (ceza) da bulunmaz.

Yanlışlıkla öldürülmede kefaret olarak azad edilecek kölenin evsafı:

İbni Abbas, Hasanı Basrî, Şa'bî ve Nehaî *(Radıyallahu Anhum)* ,"Ancak namaz kılıp oruç tutabilecek yaşta (mükellefiyet çağında) olan bir mümin köle, kefaret olarak kifayet eder." demişlerse de,

İmam-ı Ebu Hanife, İmam-ı Şafiî, İmam-ı Malik ve Evzâî *(Radıyallahu Anhum)*: "Ana babasından birisi müslüman olan çocuk köle de yeter demişlerdir." Zira ayeti celilede geçen: **"Kim bir mümini yanlışlıkla öldürürse,."** ifadesine küçük çocuklar da girdiğine göre: **"Mümin bir köleyi azad etmesi lâzımdır."** kavl-i şerifine çocuk kölenin de dahil olması gerekir.

İbni Kesir tefsirinde zikredildiğine göre, ayet-i celilede, bir müslümanı yanlışlıkla öldüren kimsenin, işlediği bu büyük suçtan dolayı iki şey yapması vaciptir.

1 - Mümin bir köle azadetmekdir ki, kâfir köle azadetmek bu hususta yeterli değildir. Cumhur ulemanın görüşüne göreyse, müslüman olan köle, küçük veya büyük de olsa, onu azadetmek keffaret olarak geçerlidir. Nitekim:

Abdullah ibni Abdillah *(Radıyallahu Anh)* dan rivayet edildiğine göre, Ashab-ı kiramdan bir kimse, bir kere Efendimiz *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* in huzuruna siyah bir cariye getirerek: "Ya Resulallah benim mümin bir köle azadetmem gerekiyor, bu cariyeyi mümin görürsen azadedeyim." dedi. Bunun üzerine Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* o cariyeye:

٥٤٩ - « اَتَشْهَدِينَ اَنْ لاَ اِلٰهَ اِلاَّ اللّٰهُ؟ » قَالَتْ: نَعَمْ قَالَ: « اَتَشْهَدِينَ اَنِّي رَسُولُ اللّٰهِ؟ » قَالَتْ: نَعَمْ قَالَ: « اَتُؤْمِنِينَ بِالْبَعْثِ بَعْدَ الْمَوْتِ؟ قَالَتْ: نَعَمْ قَالَ: اَعْتِقْهَا »

549 - **"Allah-u Tealâ'dan başka hiçbir ilâh olmadığına şahitlik eder misin?"** diye sordu. O, "Evet" diye cevap verince, Efendimiz *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* **"Benim Allahın Resulü olduğuma şahitlik eder misin?"** diye sordu. O köle yine "Evet" diye cevap verdi. O zaman Efendimiz *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)*: **"Öldükten sonra dirileceğine inanıyor musun?"** diye sordu. O yine: "Evet" deyince, Efendimiz *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* , sahibine: **"Onu azadet!"** buyurdu. *(Ahmed ibni Hanbel, Müsned: No.15743, 5/340)*

Alusî tefsirinde zikredildiğine göre, bu ayet-i celile, ehl-i kitaptan olan küçük çocuk kölelerin yahut büyük veya küçük mecusi kölenin azad edilmesinin keffaret yerine geçmeyeceğine delâlet ettiği gibi, bir kölenin yarısının azadedilmesinin de, bu hususta yeterli olmayacağını ifade etmektedir.

Ayet-i celilede geçen **tahrir**: Hür kılmak demektir ki, bu ise bir köleyi azad edip hürriyetine kavuşturmaktan ibarettir. Mevlâ Tealâ'nın da:

« ... خَلَقَ لَكُمْ مَا فِي الْاَرْضِ جَمِيعاً ... (٢٩) »

"Yerde ne varsa hepsini sizin için yarattı." *(Bakara Suresi:29'dan)* buyurduğu gibi insan, asıl yaratılış itibariyle bir şeylere malik ve sahip olsun diye yaratıldığına göre, bir insan olan kölenin, köle olarak kalması onun insan olma vasfını bulandırmakta ve karıştırmakta olduğu için, bu köleliğin izale edilip (giderilip) kaldırılması **tahrir** diye isimlendirilmiştir ki, bu, o insanı insaniyetini bulandıran o vasıftan kurtarmak demektir.

Rakabe: Asıl lügatında baş manasına gelmektedir. Arapların **"Falanca bir baş köleye maliktir."** şeklindeki sözlerinde baş kelimesi, kölenin ruh ve bedeninden ibaret olduğu gibi, bu ayet-i celiledeki **Rakabe** kelimesi de, onun ruh ve bedeninden ibarettir.

Ayet-i celilede bahsedilen: **"Mümin bir köle"** den maksat, fıkıh âlimleri katında islâmın hükmü üzere olan her köledir. İbni Abbas *(Radıyallahu Anhuma)* ya göreyse, ancak namaz kılıp oruç tutan bir köle olabilir ki, bu mesele geride de zikredilmiştir.

Bundan sonra Mevlâ Tealâ: (وَدِيَةٌ مُسَلَّمَةٌ اِلٰى اَهْلِهِ) **"Ve** (ölenin) **ailesine teslim edilecek bir diyet vermesi."** buyurmuştur.

Diyet: Hukuk-ı İslâmiye ve Istalâhat-ı Fıkhıyye Kamusu'nda zikredildiğine göre, Öldürmek veya uzuv kesmek gibi bir cinayet sebebiyle, o suçu işle-

yenden veya onunla beraber akrabasından alınıp, cinayete uğrayan şahsa veya onun varislerine verilen maldır ki bu, bir nevi tazminat demektir.

İmam-ı Azam *(Rahimehullah)* a göre, diyetler altın, gümüş ve deveden verilmek üzere üç nevidir. İmameyn (İmam Ebu Yusuf ile İmam-ı Muhammed) *(Rahimehumallah)* a göreyse, diyetler Sığır, koyun, elbise olarak da verilebilir. Bu durumda diyetler altı kısma ayrılmış bulunmaktadır. Zamana ve muhite göre mubadele (değişim) vasıtalarının mikyas (ölçü) leri değişebileceğinden dolayı bu değişik neviler itibara alınmıştır.

Diyetlerin miktarına gelince: Nefse (cana) ait diyetlerin miktarı, öldürülenlerin hür ve erkek olup olmadığına göre değişeceği gibi, deveden verilecek diyetlerin nevisi de öldürme hadisesinin kasta benzeyip benzememesine göre değişir.

Şöyle ki: Hür bir erkeğin diyeti, bin dinar (takriben 4.l00 gr. altın) veya onbin dirhem-i şer'î (şeriatın ölçü kabul ettiği dirhem) gümüş (32.000 gr.) veya yüz deve yahut ikiyüz sığır veya ikibin koyun veya herbiri iki parçadan ibaret olmak üzere ikiyüz kat elbisedir. Nitekim:

٥٥٠ – عَنْ عَطَاءِ بْنِ اَبِى رِبَاحٍ (رضى الله عنه) اَنَّ رَسُوْلَ اللهِ ﷺ قَضٰى فِى الْمَدِيْنَةِ عَلٰى اَهْلِ الْاِبِلِ مِائَةً مِنَ الْاِبِلِ وَعَلٰى اَهْلِ الْبَقَرِ مِائَتَىْ بَقَرَةٍ وَعَلٰى اَهْلِ الشَّاءِ اَلْفَىْ شَاةٍ وَعَلٰى اَهْلِ الْحُلَلِ مِائَتَىْ حُلَّةٍ .

550 - Ata İbn-i Ebî Ribah *(Radıyallahu Anh)* dan rivayet edildiğine göre, **"Efendimiz** *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* **diyet hususunda deve sahiplerine yüz deve, sığır sahiplerine ikiyüz sığır, koyun sahiplerine iki bin koyun, elbise sahiplerine de ikiyüz kat elbise olarak hüküm vermiştir."***(Ebu Davud,Diyat:16, No.4543, 2/592)*

Gerek kasten, gerekse şibh-i Amd (kasta benzer) öldürmelerde icabeden diyetler, deve cinsinden verileceği takdirde, daha büyük ve daha ağır tutulmuştur. Şöyle ki: Bu durumlarda dört neviden yirmi beşer adet olmak üzere yüz deve verilir.

1 - Bint-i Mehâz: İki yaşına girmiş dişi deve,
2 - Bint-i Lebûn: Üç yaşına girmiş dişi deve,
3 - Hikka: Dört yaşına giren dişi deve,
4 - Cezea: Beş yaşına giren dişi deve,

Sırf hataen öldürmelerde ise diyet hafif tutulmuştur. Şöyle ki: Bu durumda diyet: Beş neviden yirmişer adet olmak üzere yüz devedir,

1 - Bint-i mehaz: iki yaşına girmiş dişi deve,
2 - Bint-i Lebûn: Üç yaşına girmiş dişi deve,
3 - Hikka: Dört yaşına girmiş dişi deve,
4 - Cezea: Beş yaşına girmiş dişi deve,
5 - İbni Mehaz: İki yaşına girmiş erkek devedir.

İmam-ı Şafiî *(Rahimehullah)* a göre, gümüşten olan diyet onikibin dirhem

olarak kabul edilmiş ise de, İmam-ı Azam *(Rahimehullah)* efendimiz "Cezanın en azını almak daha evlâdır." buyurarak, gümüşü olanlar için diyeti onbin dir hem olarak kabul etmiştir.

Hür bir kadının diyeti ise bunların yarısıdır. Erkeklerle kadınlar arasında, nüfus, insanlık ve hayat itibariyle bir eşitlik olduğundan, hür bir kadını öldüren hür bir erkek de kısas yapılarak öldürülür, fakat mal ve kazanç itibariyle aralarında eşitlik yoktur, zira erkeklerin kadınlardan daha ziyade gelir elde ettiğinde şüphe olmadığı gibi, erkekler, ailelerinin maişeti (geçimi) ni temine çalışmak, yurtlarının müdafaasına koşmak itibariyle kadınlardan daha mühim bir mevkie ve bir mükellefiyete (sorumluluğa) sahiptirler.

Dolayısıyla erkeklerden birinin ziyanı, cemiyetin sinesinde (toplumun göğsünde) daha büyük bir ceriha (yara) meydana getirmiş olur. İşte bu gibi farklardan dolayı malî tazminat hususunda erkeklerin diyetleri, kadınların diyetinden fazla kabul edilmiştir.

Hazreti Ali, Hazreti Ömer ve İbni Mes'ud *(Radıyallahu Anhum)* böyle hüküm vermişlerdir. Yine bu sebeplerden dolayı kadınlar miras ve şahitlik hususunda da erkeğin yarısı kabul edilmişlerdir. Kölelerin ve cariyelerin diyetleri de, kendi kıymetleri miktarında bulunmaktadır. Şu kadar var ki, kölelerden birinin kıymeti, hür'ün diyetine eşit veya ondan fazla olursa, hür'ün diyetinden on dirhem miktarı eksik verilir. Cariye hakkında da hüküm böylecedir ki bu, hürriyetin şerefine bir alâmettir.

Bilindiği üzere diyet hususunda köle ile hür farklıdır. Hür için, diyet-i kâmile denilen, nas (delil) lerle tesbit edilmiş, maktû ve muayyen (kesin ve belirlenmiş) bir miktar ödenir. Eğer kölenin kıymeti, hür'ün diyeti için tesbit edilen miktara eşit veya fazla ise, tam bir diyet miktarından on dirhem eksik ödenir. Cariye için de durum aynıdır.

Değeri hür bir kadının diyetine eşit veya fazla ise, on dirhem noksan ödenir. Meselâ hür kadının diyeti 5000 dirhem ise, aynı değerde olan bir cariye yanlışlıkla öldürülse, efendisine 4990 dirhem ödenir. Yine böylece, köle veya cariyenin uzuvlarından birinde yapılan cinayetten dolayı da hür bir erkek veya kadın için takdir edilmiş olan diyet miktarı nisbetinde kıymetine göre diyet takdir edilir.

Meselâ hür bir kimsenin kesilmiş elinin diyeti, tam bir diyetin yarısı olduğu gibi, bir kölenin kesilen elinin diyeti de yarısı kadardır. Şayet bu kölenin kıymetinin yarısı 5000 dirhem veya daha ziyade olursa, diyet beş bin dirhemden beş dirhem noksan olarak ödenir.

Zimmî ve muâhed(müslümanların güvencesi altında yaşayan kâfir) lerin diyeti de müslümanlarla eşittir. Zira onlar, islâm devletine cizye ödeyerek yaşadıklarından hayat hakkı hususunda müslümanlarla eşittirler. Nitekim:

٥٥١ – عَنِ ابْنِ عَبَّاسٍ (رضى الله عنهما) اَنَّ النَّبِىَّ ﷺ وَدَى الْعَامِرِيَّيْنِ بِدِيَةِ الْمُسْلِمِيْنَ وَكَانَ لَهُمَا عَهْدٌ مِنْ رَسُوْلِ اللهِ ﷺ .

551- İbni Abbas *(Radıyallahu Anhuma)* dan rivayet edildiğine göre, **"Resulullah** *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* (müslümanlar tarafından yanlışlıkla öldürülen) **Benî Âmir'den iki kişinin diyetini müslümanların diyeti miktarına göre ödedi. Çünkü onların Resulullah** *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* **ile ahdi** (sözleşmesi) **vardı."** *(Tirmizî, Diyat:12, No.1404, 4/20)*

Hadis-i şerifte bahsi geçen iki Âmirî'nin öldürülme hadisesi şöyle cereyan etmiştir: Efendimiz *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* istek üzerine ve verilen eman'a (güvenceye) itimad ederek, sahabe-i kiramın kurra ve âlimlerinden yetmiş civarındaki bir tebliğ heyetini Âmir oğullarının memleketine göndermişti. Bi'r-i Ma'ûne denen yerde konaklayan bu heyete, verilen emana itibar edilmeden, ani bir baskın yapılarak ikisi hariç hepsi şehit edildi.

Bu katliamdan kurtulabilen iki kişiden biri Amr ibni Ümeyye ed-Damrî *(Radıyallahu Anh)* idi. Amr *(Radıyallahu Anh)* dönüş sırasında Karkara denen mevkide Âmir oğullarından iki kişiye rastladı. Bu iki kişinin Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* ile aralarında ahid (antlaşma) vardı. Amr *(Radıyallahu Anh)* bunu bilmediğinden, öldürülen arkadaşlarının intikamını almak için onları öldürdü. Dönüşte Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* e bu durumu anlatınca, Efendimiz *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* ona, o iki kişinin diyetlerini ödemesini emretti.

Bu hadis-i şeriften anlaşıldığına göre, zimmîlerin diyeti, müslümanların diyetiyle denk tutulmuştur. Zaten tefsirinde bulunduğumuz ayet-i kerimede de: "(yanlışlıkla öldürülen) **Şayet aranızda antlaşma olan bir millettense, ailesine bir diyet ödemek** (gerekir)." buyurulmuştur ki, bu ifade-i celilede zikredilen diyet, mutlak olarak zikredildiğinden, bunun, müslümanlar için ödenen diyetin aynısı olduğu anlaşılmaktadır. Bu zikredilenler, Hanefî mezhebimizin görüş ve delilleridir.

İmam-ı Malik ve İmam Ahmed'e göre, Zimmî'nin diyeti hür bir kimsenin diyetinin yarısıdır. İmam-ı Şafii'ye göreyse üçte biridir. Şu bilinsin ki, Efendimiz *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* zimmî'yi öldürmeyi, mümini öldürmek gibi kabul etmiş ve bu hususta çok tehdit etmiştir. Nitekim:

٥٥٢ – عَنْ عَبْدِ اللهِ بْنِ عَمْرٍو (رضى الله عنه) عَنِ النَّبِيِّ ﷺ قَالَ: « مَنْ قَتَلَ مُعَاهَداً لَمْ يَرِحْ رَائِحَةَ الْجَنَّةِ وَإِنَّ رِيحَهَا تُوجَدُ مِنْ مَسِيرَةِ أَرْبَعِينَ عَاماً »

552 - Abdullah ibni Amr *(Radıyallahu Anh)* dan rivayet edilen bir hadis-i şerifte Efendimiz *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* şöyle buyurmuştur: **"Şüphesiz ki cennetin kokusu kırk senelik yoldan duyulduğu halde, bir muahedi** (islâm devletinin koruması altında bulunan zimmî'yi) **öldüren kişi cennetin kokusunu duyamaz."** *(Buharî, Cizye:5, No. 2995, 3/1155)*

Ruhul Beyan tefsirinde zikredildiğine göre, Hata ile şibh-i Amd'de diyet, âkile (erkek kardeşler, kardeş oğulları, amcalar ve amca oğulları gibi akraba) ya ait olup, katile ait olmaz, katile ait olan ise, kefaret ile âkile içinden kendine düşen hissedir. Zira hatayı o işlediğinden onu istisna edip diğerlerine yük vurmanın manası yoktur.

Nitekim, Muğire ibni Şube *(Radıyallahu Anh)* dan rivayet edildiğine göre: Bir kadın, hamile olan kumasına çadır direğiyle vurarak, onu öldürdü, çocuğu da ölü olarak düştü. Bu meselenin hükmü Efendimiz *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* e sorulunca, Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* :

« فَجَعَلَ النَّبِيُّ ﷺ دِيَةَ الْمَقْتُولِ عَلَىٰ عَصَبَةِ الْقَاتِلَةِ وَغُرَّةً لِمَا فِي بَطْنِهَا » – ٥٥٣

553 - **"Katil olan kadının asabesine, öldürülen kadından dolayı diyet vermelerini emretti. cenin** (düşen çocuk) **için ise ğurre** (beş yüz dirhem gümüş veya bu kıymette bir köle veya cariye yahut bir at gibi diyetin en az miktarı) **ile hükmetti."** Bunun üzerine katil kadının âkilesi "Biz yeyip içmeyen, bağırmayan ve doğarken ses çıkarmayan bir kimse için nasıl diyet veririz? Bu gibi kanlar heder edilir (boşa gider)" deyince, Efendimiz *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)*:

« أَسَجْعٌ كَسَجْعِ الْأَعْرَابِ؟ »

"Bedevîlerin sec'i (kalbi yumuşatan kâfiyeli sözü) **gibi, seci' mi bu?"** buyurdu ve diyeti onlara yükledi. *(Müslim, kasâme:11, No.1682, 3/1310, Nesaî, Kasâme:39,40, No.4836,8/419, Ebu Davud, Diyât:19, No:4568,4569, 2/599, Tirmizî, Diyât:15, No:1411, 4/24)*

Bunun eserden delili ise şudur: Hazreti Ömer *(Radıyallahu Anh)* , Safiyyenin kölesi cinayet işlediği zaman Safiyye binti Abdilmuttalib'in yeğeni olan hazreti aliye, o kölenin namına diyetini vermesi, Zübeyr *(Radıyallahu Anh)* a da, Safiyyenin mirasına varis olması hükmünü verdi. Bu da, diyetin âkileye vacip olduğuna delâlet etmektedir. Âkilesi olmayanın diyeti ise üç sene zarfında beytülmal'dan ödenir. Beytü'l-malda da yoksa kendi malından ödenir.

Bilinmelidir ki âkile, bir şahsın mensup olduğu ehl-i divan (bir deftere kayıt olanlar) dır veya onun asabesi ile aşireti (baba tarafından olan yakın akrabası ve kavm-u kabilesi) dir. Yahut beytül mal (devlet hazinesi) dir. Yahutta azad edilmiş bir şahsın mevlâsı (efendisi) dir.

Bunların arasında bir alâka ve bağlılık, bir tesanüd (dayanışma) ve himaye (koruma) ve birbirlerinden istifade (faydalanma) bulunduğundan böyle bir âkile, kendi fertlerinden birinin yanlışlıkla veya kasta benzer bir şüpheyle yaptığı cinayetin diyetini veya ğurre denilen tazminatı şartlarına göre ödemekle mükelleftir.

Âkile, amden (kasten) işlenen veya canî (cinayeti işleyen) in ikrarıyla sabit olan bir cinayetin diyetini ödemekle mükellef olmadığı gibi, tam bir diyetin yirmidebirinden az olan her hangi bir cüzi diyeti de ödemekle mükellef olmaz, bunları bizzat cinayeti işleyen verir.

Bir canînin âkilesi dört kısımdır.

1 - Kendisinin bağlı bulunduğu divan ehlidir. Şöyle ki, bir sancak altında hareket eden, aynı sicilde yazılı bulunan ve belirli maaşları alan kimselerin âkilesi, o dosyaya yazılı olanların tamamıdır. Bunlardan her biri başka başka aşiretlerden ve memleketler ahalisinden olsalarda.

2 - Bağlı olduğu aşiret, kavim ve kabiledir. Şöyle ki: Aralarında yardımlaşma ve dayanışma bulunan, birbirlerinin hareketlerini murakabe ederek (gözetleyerek) yekdiğerleriyle alâkadar olmaları gereken aşiret ve kabile fertlerinden birisinin işlediği cinayetten dolayı gereken diyeti veya ğurreyi, o aşiret ve kabilenin âkil (akıllı), bâliğ (buluğa ermiş), hür olan erkek fertleri, câni (cinayeti işleyen) ile beraber aralarında taksim ederek öderler.

Tam bir diyet, âkile efradı ile câni arasında üçer veya dörder dirhem olmak üzere taksim edilerek üç sene içinde ödenir. Bir aşiret efradı (fertleri) yeterli olmadığı takdirde, kendilerine en yakın olan kabile fertleri ilâve edilir.

3 - Beytül mal'dır. Şöyle ki: Lekît (sokakta bulunmuş kimsesiz çocuk) veya İslâmiyeti kabul ederek dar-ı islâma yeni gelmiş olup, aşiret ve kabilesi bulunmayan her hangi bir caninin üzerine lâzım gelen diyet, en açık rivayete göre müslümanların beytul mal'ı tarafından karşılanır. Eğer Beytül mal mevcut ve kurulu değilse, Bu durumda diyet bizzat cani tarafından ödenir.

4 - Caninin mevlâsıdır. Şöyle ki: Azatlı olan bir kölenin âkilesi de kendisinin efendisiyle, efendisinin kabilesidir. Dolayısıyla böyle azadedilmiş bir şahıs, şibh-i amd veya hata üzere bir cinayet işlese, diyetini kendisiyle beraber bu âkilesi zamin olur (öder). Caniler bir kaç tane olup, âkileleri değişik olduğu takdirde, icabeden diyet, bu canilerin âkilelerine taksim edilir, her biri hissesine düşen miktarı hüküm tarihinden itibaren üç sene içinde ödemekle yükümlüdürler. Meselâ bir kişiyi on şahıs birlikte yanlışlıkla öldürseler her birinin âkilesi üzerine tam bir diyetin onda biri düşer.

Âkile kaidesinin toplumdaki önemine gelince, bu da şeriat-ı garrâ'nın tetkike şayan (incelenmeye lâyık) meselelerindendir. Şöyle ki: Bazı diyetleri âkilelerin ödemekle mükellef tutulmaları bir bakımdan bir yardımlaşma, diğer bir yönden de bir ceza mahiyetindedir.

Zira bu diyetleri akrabanın yüklenmesi, suçu işleyeni aç sefil kalmaktan kurtaracağı gibi, aralarındaki yardımlaşmayı da meydana çıkarmış olur. Artık bu sayede hem cinayete maruz kalan kişinin kanı heder olmaktan (boşa akıtılmaktan) kurtulmuş, hem de kasıtsız olarak her nasılsa elinden bir cinayet çıkmış olan bir insanın perişan olmasına meydan verilmeyerek, ictimai (toplumsal) bir yardımlaşma meydana gelir.

Fakat bir yönden de bunlar o kişiyi cinayetten engellemeye sebep olacak bir gözetimde bulunmayıp, bu hususta alâkasızlık göstermiş, belki de o cinayetin işlenmesinde katile arka çıkmış olabilecekleri cihetle, kendilerine diyet yüklemek bir nevi uyarıcı nitelikte cezadır.

Bazı diyetlerin beytül mal (devlet hazinesi) tarafından ödenmesi de, hem bir takım cinayetlerin heder olup gitmesine meydan vermemek, hem de câni ile mecniyyün aleyh (öldürülen) in şahsına veya varislerine karşı bir nevi yardımda bulunma gayesine yöneliktir. Bununla beraber bu gibi cinayetlerin meydana gelmesinde resmi gözetimin ve bekçi ile polisin müsamahası da düşünülebileceğinden, umumun idaresini yüklenmiş olan bir makamın bu hatayı düzeltmesi uygun görülmüştür.

Bir de başka âkilesi olmayan kimselerin varissiz vefatları hâlinda terike (bıraktıkları miras) ları beytül mal'e kalacağından, bunların üzerine lâzım gelen diyetlerin de beytül mal tarafından ödenmesi uygun görülmüştür. Çünkü nimet külfete, külfet de nimete göredir.

Şunu da ifade edelim ki, âkilenin bazı diyetleri ödemesi bir esastır, fakat bu kural aralarında divan ve aşiret hayatı yürürlükte olan araplar gibi islâmi toplumlara mahsustur. Bu gibi teşkilâta sahip olmayan diğer islâm cemaatları arasında meydana gelen cinayetlerden dolayı gereken diyetleri bizzat suçlular ödeye gelmişlerdir. Hatta **"Kuhüstânî"** kitabının sahibi, Zahidî *(Rahimehullah)* dan naklen şöyle demektedir. zamanımızda diyet ödemek cânîye aittir, çünkü zamanımızda aşiretler bitmiş, şefkat ve yardımlaşma duygusu kalmamıştır.

Fukahadan Ebu Bekril Esamm *(Rahimehullah)* a göre de diyetleri yalnız cânîler kendi mallarından öderler. Bunlara âkileleri ortak olmazlar, çünkü hiçbir kimse başkasının suçu ile yakalanamaz, nitekim Kur'an-ı Kerim'de de:

« ... وَلَا تَكْسِبُ كُلُّ نَفْسٍ اِلَّا عَلَيْهَا وَلَا تَزِرُ وَازِرَةٌ وِزْرَ اُخْرٰى ... (١٦٤) »

"Her kes (in) **kazanacağı** (günah) **ancak kendisine aittir. Bir yük sahibi başkasının yükünü yüklenmez** (bir kimse başkasının mesuliyetine ortak olmaz)." *(Enam suresi:164'den)* buyurulmuştur.

Buna cevaben denir ki: Geride de zikredildiği gibi, Efendimiz *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* bir çocuğun düşmesine sebebiyet veren kadının âkilesi üzerine gurre ile hüküm verdi. Hazreti Ömer *(Radıyallahu Anh)* da sahabe-i kiramın huzurunda âkile üzerine diyetle hükmetmiş ve buna muhalefet eden bir kişi çıkmamıştır.

Âkilenin bu suçtan büsbütün uzak oldukları iddia edilemez. Çünkü onların suç işleyen kişi hakkındaki ilgisizlikleri ve onu muhafazadaki eksiklikleri bir tefrit (geri kalma) dır ki, bu da bir cürüm (suç) tur. Velhasıl, şartları mevcut ve tatbiki mümkün olduğu takdirde diyetler âkileye ödettirilir ki, bunun faidesi inkâr edilecek bir şey değildir.

Ulema, hataen (yanlışlıkla) öldürmenin diyetinin hafifletildiği ve üç seneye taksim edildiği hususunda ittifak etmişlerdir. Şöyle ki: Hüküm vaktinden itibaren tam bir diyet üç taksitle üç senede ödenir. Birinci sene sonunda diyetin üçte biri, ikinci sene sonunda diğer üçte biri, üçüncü sene sonunda ise kalanı ödenir. Yine böylece, müşterek bir öldürme hadisesinden veya katilin bilinememesinden dolayı tam bir diyet ödemesi gereken bir kaç kimseden her biri kendi hissesine düşen miktarı üç taksitle üç senede öder.

Diyetler câninin âkilesi tarafından verileceği takdirde bakılır: Eğer âkile kavim ve aşiret ise tam bir diyeti üç sene içinde öderler, ehl-i divan'dan ibaret ise, bu diyeti alacakları üç maaştan öderler.

Uzuvlara ait cinayetlerden dolayı verilecek diyetlere gelince, bunların miktarı tam bir diyetin üçte birini geçmezse, birinci sene sonunda verilir,

üçte birinden fazla olursa, üçte biri birinci sene sonunda, kalan kısmı ise ikinci sene sonunda verilir. Tam bir diyetin üçte ikisinden fazla olduğu takdirde de bu fazlalık üçüncü senenin bitiminde ödenir.

Hazreti Ömer *(Radıyallahu Anh)* ın böyle yaptığı meşhur olmuş ve bu hususta seleften hiç kimse ona muhalefet etmemiş, böylece icma' hasıl olmuştur.

İbni Kesir Tefsirinde zikredildiğine göre, imamın veya naibinin (devlet reisinin veya vekilinin) yapmış olduğu hatanın diyeti beytul mal'dan ödenir. Nitekim, Salim *(Radıyallahu Anh)* babasından rivayet ettiğine göre, bir kere Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* Hâlid ibni Velid *(Radıyallahu Anh)* ı (350 kişilik bir kuvvetle) Cezîme oğullarına gönderdi. Halid *(Radıyallahu Anh)* onları islâma davet etti, fakat onlar biz islâma girdik demesini güzel beceremediler de bunun yerine "Sabe'nâ, Sabe'nâ (şirkten çıktık, şirkten döndük)" demeğe başladılar.

Bunun üzerine Halid *(Radıyallahu Anh)* onlardan bir kısmını öldürmeye, bir kısmını da esir almaya başladı. O zaman bizden her bir askere kendi esir ettiği kişiyi verdi. Nihayet bir gün geldi ki, Halid *(Radıyallahu Anh)* herkesin kendi esirini öldürmesini emretti. Ben "Vallahi ben esirimi öldürmem, arkadaşlarımdan hiç biri de esirini öldürmeyecektir" dedim. Süleym oğulları ise esirlerini öldürmüşlerdi. Sefer sonunda efendimiz *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* in huzuruna geldiğimizde, bu olayı kendisine anlatınca, Efendimiz *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* ellerini kaldırıp iki kere:

« اَللّٰهُمَّ اِنِّى اَبْرَأُ اِلَيْكَ مِمَّا صَنَعَ خَالِدٌ » – ٥٥٤

554 - **"Ey Allahım! Ben Halidin yaptığı bu işten sana sığınırım"** diye dua etti. *(Buharî, Meğâzî:55, No. 4084, 4/1577)*

Buhari Şerhi **"Aynî"** de zikredildiğine göre, Peygamber *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* bu Halid ibni Velid *(Radıyallahu Anh)* seriyyesini (düşman üzerine gönderilen en azı beş, en çoğu üç yüz - dört yüz askerden oluşan askeri birliği) Mekke fethi akabinde (peşinde) tertibetmiş ve Huneyn'e çıkmazdan önce göndermiştir.

Halid ibni Velid *(Radıyallahu Anh)* ın üzerlerine yollandığı Cezîme oğullarının yurdu, Yemenlilerin ihrama giriş yerleri olan "Yelemlem"den sayılır. İbni Sa'd *(Rahimehullah)*, bu kuvvetin üçyüzelli kişiden meydana geldiğini ve harbetmek üzere değil, islâma davet için gönderildiğini bildirmiştir.

Cezîme oğullarının islâma davet edildiklerinde (اَسْلَمْنَا) "Müslüman olduk" demeyi beceremeyip, yerine söyledikleri (صَبَانَا) lâfzındaki **Sabe'**: Bir dinden çıkıp başka bir dine girmek manasınadır. Kureyş müşrikleri de her müslüman olan kişi hakkında bu tabiri kullanırlardı. Yaygın olan bu kullanıştan dolayı, İbni Ömer *(Radıyallahu Anhuma)* Cezîme oğullarının "Sabe'nâ, sabe'nâ" sözleriyle: "Hakikaten müslüman olduk." demek istediklerini anlamıştı.

Halid *(Radıyallahu Anh)* ise bununla yetinmeyerek, islâm kelimesinin açıkça söylenmesinin lâzım olduğu ictihadında (görüşünde) idi, bunların bir gayret-

le ve müşrikâne bir inatla islâm kelimesini söylemek istemediklerine kani (kanaat getirmiş) idi ve bu kanaatla onları öldürmüştü.

Peygamber *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* de Halid *(Radıyallahu Anh)* ı, acele ettiği ve bu işin şer'î vaziyetini tesbit etmediği için bu şekilde dua ederek şifahi ukubet (sözlü bir ceza) ile azarlamakla yetinmiştir.

Peygamber *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* aynı zamanda Cezîme oğullarının uğradığı feci vaziyete razı olmayarak, ibni İshak *(Rahimehullah)* ın rivayetine göre, Ali *(Radıyallahu Anh)* ı, yeter miktarda mal ile onların yurduna gönderip, can kayıplarının diyetlerini ve köpeklerinin kabına varıncaya kadar mal kayıplarının bedellerini verdirmiştir.

Uzuvların diyetlerine gelince: İnsanda el, ayak, kulak, dudak, göz ve kaş gibi çift olan uzuvlardan her ikisinin diyeti, bir nefsin diyet-i kâmilesi (bir can diyeti) ne eşittir. Bunlardan birinin diyeti ise tam bir diyetin yarısı kadardır. Meselâ bir eli yanlışlıkla kesilen bir erkeğe Beşbin dirhem, bir kadına ise ikibinbeşyüz dirhem diyet verilmesi gerekir. Kirpikler ve göz kapakları gibi adetleri dört olan uzuvlardan her birinin diyeti de, tam bir diyetin dörttebiri kadardır.

Lisanın ve aklın diyetleri ise tam bir diyettir. Dolayısıyla bir kimse yanlışlıkla birinin dilini kesse veya yaptığı bir cinayet yüzünden bir kimsenin aklını gidererek deli olmasına sebep olsa, bu durumlarda tam bir diyet vermesi gerekir ki, bu, erkek hakkında onbin dirhem gümüş, kadın hakkında ise beşbin dirhemdir. Meselâ bir kimsenin arkasına vurup da, selisülbevl'e (idrarını tutamama hastalığına) yakalanmasına sebebiyet veren bir kimsenin de tam bir diyet ödemesi gerekir.

Ellerdeki ve ayaklardaki parmaklardan her birinin erşi (diyeti) de tam bir diyetin ondabiridir. üç mafsallı parmaklardan her birinin erşi, bir parmak diyetinin üçte biridir. İki mafsallı parmakların erşi de, bir parmak erşinin yarısıdır. Dişlerden her birinin erşi, sahibinin tam bir diyetinin yirmide birine eşittir. Dolayısıyla erkeğe ait bir dişin erşi, beşyüz dirhem, kadına ait bir dişin erşi ise ikiyüzelli dirhemdir.

Şunu da tekrar belirtelim ki, Hanefî mezhebine göre, diyetlerin miktarı, maktül ve mecruhların (öldürülenlerinve yaralananların) müslüman olup olmamalarıyla değişmez. Bu hususta bunların aralarında zükûret (erkeklik), hürriyet (hür olmak), ismet (islâma göre kanı korunur olmak) gibi dünya ahkâmı itibariyle bulunan eşitlik nazar-ı itibar'a alınır.

Zira, bir cinayeten dolayı diyet gerekmesi için iki şart vardır.

1 - Öldürülen veya yaralanan kişinin ismete malik olması, dolayısıyla öldürülen veya yaralanan bir harbî (dar-ı harp'te bulunan bir kâfir) veya bâği (islâm hükümetine karşı gelen azgın kimse) için diyet gerekmez.

2 - Öldürülen veya yaralanan kişi mütekavvim (değere sahip) olmalıdır. Binaenaleyh dar-ı harp'te islâmiyeti kabul edip de henüz dar-ı islâma hicret etmemiş olan bir kimseyi öldüren veya yaralayan kimse üzerine diyet ge-

rekmez, çünkü böyle bir kimse dar-ı islâma gelmedikçe mütekavvim (maddi bir kıymete sahip) olamaz. Bu, Hanefî mezhebine göredir,

Şafiî mezhebine göreyse, tekavvüm (kıymet), dar (memleket) ile olmayıp islâmiyet itibariyle olduğundan dar-ı harp'te islâmiyeti kabul edip, dar-ı islâma hicret etmemiş olan bir kimseyi öldüren veya yaralayan bir müslüman veya zimmî üzerine de diyet lâzım gelir.

Şu da bilinsin ki: Diyetin gerekmesi için katil ile maktul'ün (öldürenle öldürülenin), cârih ile mecruh'un (yaralayanla yaralananın) müslüman akıllı ve bulûğa ermiş olmaları şart değildir. Dolayısıyla bir müslümanı veya bir zimmî'yi yahut bir müste'min'i (pasaportla islâm memleketine izinli girmiş olanı) öldüren veya yaralayan kimseler üzerine şartlarına göre diyet gerekir, velev ki bunlardan biri çocuk veya deli olsun hüküm değişmez.

Sonra Cenab-ı Hak: (اِلاَّ اَنْ يَصَّدَّقُوا) **"Ancak sadaka olarak bağışlamaları müstesna."** buyurmuştur ki, bunun manası: 'Kan sahiplerinin diyeti bağışlamaları ve affedip vazgeçmeleri takdirinde yanlışlıkla öldürenin bir şey ödemesi gerekmez.' demektir.

Kazî Beyzavî'nin beyanına göre, Mevlâ Tealâ, diyetin bağışlanmasına teşvik ve faziletine tenbih etmek (uyandırmak) için, diyeti bağışlamaya **sadaka** ismini vermiştir. Nitekim,

٥٥٥ – عَنِ ابْنِ مَسْعُودٍ (رضى الله عنه) قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللهِ ﷺ: « كُلُّ مَعْرُوفٍ صَدَقَةٌ غَنِيّاً كَانَ اَوْ فَقِيراً »

555 - İbni Mesud *(Radıyallahu Anh)* dan rivayet edildiğine göre, Efendimiz *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)*: "(kendisine iyilik edilen kişi) **Zengin olsun, fakir olsun,** (yapılan) **her iyilik bir sadakadır.**"*(Taberanî, No:10047, 10/90, Kenzül Ummal:16441, 6/439)* buyurmuştur.

Şu da bilinsin ki, diyetten borç ödenmesi, vasiyetin yerine getirilmesi, geriye kalanın da Mevlâ Tealâ'nın feraizine (beyan ettiği paylara) göre varisler arasında taksim edilmesi hususunda diyetle, diğer mal arasında hiçbir fark yoktur.

Said ibni Müseyyeb *(Radıyallahu Anh)* dan rivayet edildiğine göre, bir kadın, kocasının diyetinden payını istemek üzere geldiğinde Hazreti Ömer *(Radıyallahu Anh)* ona: **"Bundan sana bir şey düşeceğini zannetmiyorum, çünkü diyet ancak onun âkilesi olan** (onun yerine diyet ödemesi gereken) **asabesine** (erkek akrabasına) **verilir."** buyurdu.

Sonra Hazreti Ömer *(Radıyallahu Anh)* sahabe-i kiram'a dönerek: **"İçinizde Resulullah** *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* **den bu hususta bir şey işiten var mıdır?"** diye sordu. Bunun üzerine Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* in bedevîlere emir tayin ettiği Dahhak ibni Süfyan *(Radıyallahu Anh)*

٥٥٦ – « كَتَبَ اِلَيَّ رَسُولُ اللهِ ﷺ اَنْ اُوَرِّثَ امْرَأَةَ اَشْيَمَ الضِّبَابِيِّ مِنْ دِيَةِ زَوْجِهَا »

556 - **"Resulullah** *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* **bana, Eşyem ed Dıbabî'nin hanımını, kocasının diyetinden kendisine düşen hisseye varis etmemi yazdı** (mektupla bildirdi)" buyurunca, Hazreti Ömer *(Radıyallahu Anh)* da verdiği fetvadan dönerek bu şekilde hükmetti. *(Ebu Davud, Ferâiz:18, No.2927, 2/144, Ahmed İbni Hanbel, Müsned: No.15745, 5/341)*

Ruhul Beyan tefsirinde zikredildiğine göre, **Diyet**, kendisinden borçlar ödenip, vasiyetlerin tenfizi (yerine getirilmesi) nden sonra, diğer miraslar gibi varisler arasında bölüşülür. Varisi olmayanın diyeti ise beytü'l-mal'e kalır. Çünkü, o takdirde müslümanlar varis makamına geçer. Nitekim:

٥٥٧ – عَنِ الْمِقْدَامِ (رضى الله عنه) قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللهِ ﷺ: « ... وَ أَنَا وَارِثُ مَنْ لاَ وَارِثَ لَهُ »

557 - Mikdam *(Radıyallahu Anh)* dan rivayet edildiğine göre Efendimiz *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* : **"Ben varisi olmayanın varisiyim."** *(İbni Mace, Feraiz:9, No.2738, 2/915, Ebu Davud, feraiz:8, No.2899, 2/137)* buyurarak, varisi olmayanların mallarını beytulmal'e aktaracağını bildirmiştir.

Diyet verilmesinin meşrû edilmesindeki hikmete gelince:

Şüphesiz ki, bazı cinayetlerden dolayı Şeriat-ı Garrâ'da diyet vesaire namıyla bir malî cezanın bulunması, bir takım hayırlı gayelere yöneliktir. Özetle, böyle bir ceza, bir çok kimseleri ihtiyatlı davranmaya sevkedeceğinden onları bir takım cinayetlere atılma cesaretinden engelleyebilecek bir sebep olur.

Bir de, cinayetler yüzünden bir takım kimseler zararlara ve kederlere maruz kalıyor ve nice aileler mahvolup gidiyor. Böyle bir malî ceza sayesinde ise, mümkün mertebe bu sıkıntıların giderilmesi ve zararların ödetilmesine çalışılmış olur. Bununla beraber diyetler ekseri yanlışlıkla meydana gelen cinayetlerden dolayı gerekmektedir.

Hata eden kimse ise bir dereceye kadar mazurdur, o hâlde bu hatayı af ile karşılamak bir mürüvvet ve insaniyet gereğidir.Bundan dolayı bu ayet-i kerime'de bu diyetin suç işleyene bağışlanmasına **tasadduk** denilmiştir.

Mevlâ Tealâ daha sonra: (وَ اِنْ كَانَ مِنْ قَوْمٍ عَدُوٍّ لَكُمْ وَهُوَ مُؤْمِنٌ فَتَحْرِيرُ رَقَبَةٍ مُؤْمِنَةٍ) **"Eğer** (öldürülen) **mümin olmakla beraber, size düşman bir kavimden ise, o zaman** (öldürenin) **mümin bir köle azadetmesi lâzımdır."** buyurmuştur.

Bilinmelidir ki, Allah-u Tealâ, evvelce mümin bir kimseyi yanlışlıkla öldürenin bir köle azadedip, diyetini de teslim etmesi gerektiğini bildirdikten sonra şimdi de, ehli harp (kâfirler) arasında olan bir mümini yanlışlıkla öldürenin bir köle azadetmesi gerektiğini bildirip diyetten bahsetmemiştir.

Daha sonra da, bu öldürülen kimsenin, ehli ahd ve ehli zimmet arasında (müslümanlarla kendileri arasında anlaşma bulunan bir kavimden) olması hâlinde de, yine diyetin vacip olduğunu beyan etmiştir. Gerek önceki ifadede, gerekse sonraki ifadede diyetten bahsedip, burada diyetten bahsetmemiş

olması, ehli harp arasında yanlışlıkla öldürülen bir mümin hakkında diyet vacip olmadığını gösterir.

Mevlâ Tealâ'nın: **Size düşman olan bir kavimden."** kavl-i şerifinden, öldürülen kimsenin ya daru'l-harp'te oturanlardan olduğu veyahut ta nesep bakımından o düşman kavimden bulunduğu manası kastedilmiştir.

Hâzin ve Nesefî tefsirlerinde zikredildiğine göre, bu ayet-i celileden maksat şudur: Daru'l-harp'te bulunan bir müslüman kâfir bir kavimle beraber bulunurken, onun müslüman olduğunu bilmeyen bir kişi onu yanlışlıkla öldürürse, bu durumda katil üzerine keffaret gerekir, diyet gerekmez.

Zira, o kişi müslüman olduğu için, onu yanlışlıkla öldüren kişi, hata ile de olsa bir günah işlemiş olduğundan, keffaretle bu günahın telâfisi gerekir, fakat dar-ı islâm'da bulunmadığı için ve akrabası da kâfir olduklarından aralarında veraset (birbirine varis olmak) söz konusu olmadığından, bu durumda diyet gerekmez.

Diğer bir manaya göre de, dar-ı islâm'da bulunan bir müslümanın nesebi kâfir kavimden olsa, ona varis olacak olan ehli (akrabası), daru'l-harpde bulunup, müslümanlara karşı harbî (düşmanlık üzere) olsalar, bu durumda da, o müslümanı yanlışlıkla öldüren kişiye, diyet gerekmeyip, sadece keffaret vacip olur.

Nitekim Hars ibni Zeyd *(Radıyallahu Anh)*, müslümanlara karşı harp durumunda olan kâfir bir kavimden olduğu için, onu yanlışlıkla öldüren kişiye keffaret (mümin bir köle azadı) gerekmişti. Fakat onun kavmi ile müslümanlar arasında bir ahd (anlaşma) bulunmadığından bu durumda diyet vacip olmaz.

İmam-ı Şafiî *(Rahimehullah)* şöyle buyurmuştur: Bu ayet-i celile bu manaya delâlet ettiği gibi, kıyas da bunu takviye eder. Bu hususlarda diyetin vacip olmayacağını şu şekilde izah edebiliriz: Şayet biz, Daru'l-Harp'de oturan bir müslümanın öldürülmesinden dolayı diyetin vacip olduğu hükmünü verirsek, o zaman daru'l-harp'te bulunanlarla savaşmak isteyen herkes, oradakilerin müslüman olup olmadıklarını araştırmak zorunda kalır. Bu ise, zor ve güç olan şeylerden olduğu için insanları savaştan kaçınmaya sevkeder, dolayısıyla evlâ olan, katilinden diyetin düştüğüne hükmetmektir.

Çünkü o kimse daru'l-harp'te oturmayı tercih ettiği için kendi kanını heder (zayi) etmiştir. Keffarete gelince; Bu, Allah-u Tealâ'nın hakkıdır. Çünkü bir müslüman öldürülünce Allah-u Tealâ'ya ibadete devam eden bir insan öldürülmüş demektir.

Halbuki kölenin, başkasının emrinde bulunduğu sürece Allah-u Tealâ'ya ibadete devam etmesi âdeta mümkün değildir. Binaenaleyh bir müslümanı yanlışlıkla öldüren kimse, bir köle azadettiğinde o köleyi Allah-u Tealâ'ya ibadet etmeye devam etme hususunda, öldürülmüş olan o kimsenin yerine dikmiş olur, böylece kıyasın da, diyetin düşmesini, amma keffaretin verilmesini gerektirdiği ortaya çıkmış olur, ayrıca köle azadetmenin büyük ecrine de nail olur.

Bundan sonra Mevlâ Tealâ:

(وَ اِنْ كَانَ مِنْ قَوْمٍ بَيْنَكُمْ وَبَيْنَهُمْ مِيثَاقٌ فَدِيَةٌ مُسَلَّمَةٌ اِلىٰ اَهْلِه وَتَحْرِيرُ رَقَبَةٍ مُؤْمِنَةٍ) **"Şayet** (yanlışlıkla öldürülen), **kendileriyle aranızda antlaşma bulunan bir kavimden ise, o vakit mirasçılarına bir diyet vermek, bir de mümin bir köle azadetmek gerekir."** buyurmuştur ki bu, öldürülen zimmî veya muahed ise, bu durumda hem diyet hem keffaret gerekir demektir.

Nesefî tefsirinde zikredildiğine göre, bu ayet-i celilede müslümanın di yetinin zimmînin diyetiyle eşit olduğuna bir delil bulunmaktadır ki, hanefi mezhebimizin görüşü de budur.

Alusî tefsirinde zikredildiğine göre, bir zimmî'nin veya bir müslümanın ehli müslümansalar, diyet bizzat onlara teslim edilir. Fakat kâfirlerden olan yakın akrabaları muahed (dar-ı harpte olup, müslümanlarla antlaşmalı) da olsalar, diyet onlara teslim edilemez, zira kâfir müslümana varis olamaz. Nitekim:

٥٥٨ – عَنْ عَبْدِ اللهِ بْنِ عَمْرٍو (رضى الله عنه) قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللهِ ﷺ: « لاَ يَتَوَارَثُ اَهْلُ مِلَّتَيْنِ شَتَّىٰ »

558 - Abdullah ibni Amr *(Radıyallahu Anh)* dan rivayet edildiğine göre, Efendimiz *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)*: **"İki değişik millet** (din) **in ehli** (mensupları) **birbirine varis olamazlar."** buyurmuştur. *(Ebu Davud, Feraiz :10, No. 2911, 2/)140)*

Fahrurrazî ve Alusî tefsirlerinde zikredildiğine göre: Bu maktul'den murat, mümin de olabilir, zira Mevlâ Tealâ önce yanlışlıkla öldürülen bir müslümanın durumunu, sonra da harbîler arasında mukim olup da yanlışlıkla öldürülen bir müslümanın durumunu, daha sonra da müslümanlarla aralarında bir antlaşma bulunan kimseler ile zimmîler arasında yaşayıp da yanlışlıkla öldürülen bir müslümanın durumunu zikretmiştir ki , bu tertibin güzel olduğunda hiç bir şüphe yoktur.

Daha sonra Cenab-ı Hak: (فَمَنْ لَمْ يَجِدْ فَصِيَامُ شَهْرَيْنِ مُتَتَابِعَيْنِ تَوْبَةً مِنَ اللهِ) **"Kim** (kölesi olmadığı, alacak parası da bulunmadığı için azad edecek köle) **bulamazsa, Allah'tan tövbe** (sinin kabulu) **için birbiri ardınca iki ay oruç tutması gerekir."** buyurmuştur, yani fakir olduğu zaman köle azadetmek yerine bunu yapması gerekir. demektir.

Hâzin tefsirinde zikredildiğine göre, keffaret: Bir mümin köleyi azadetmekten ibarettir ki, öldürülen müslüman olsun, muahed olsun, erkek olsun kadın olsun, hür olsun köle olsun, bu keffaret katilin malından ödenecektir.

Köle bulamayan ise iki ay peş peşe oruç tutması gerekir. Katilin bir kölesi varsa veya kendisinin ve çoluk çocuğunun nafakasından ve ev gibi zaruri ihtiyaçlarından fazla para temin ederek köle almaya gücü varsa, mutlaka köle azadetmesi gerekir bu durumda oruca intikal etmesi (geçmesi) caiz olmaz.

Fakat köle bulmaktan veya parasını kazanmaktan aciz kalırsa o hâlde sıralı iki ay oruç tutması lâzım gelir. İki ay içinde kasten bir gün oruç tutmasa yahut niyetini unutsa, veya başka bir oruca niyet etse, iki aya yeniden başlaması lâzımdır.

Hastalık veya yolculuk gibi bir sebeble bir gün tutmasa tetabu (peşpeşe tutma) kesilir mi kesilmez mi? Hususunda ulema ihtilâf etmişlerdir. Ekserisi tetabuun kesileceğini ve iki aya yeniden başlaması gerektiğini söylemişlerdir. Bu, İmam-ı Nehaî, İmam-ı Azam ve İmam-ı Şafiî *(Rahimehumullah)* ın sözleridir. Said ibni Müseyyeb, Şabî ve Hasen *(Radıyallahu Anhum)* ise, tetabu kesilmeyip kaldığı yerden tamamlanması gerektiğini söylemişlerse de fetva buna göre değildir.

Bu iki ay zarfında bir kadın hayız görüp o günlerde oruç tutamadığında, tetabu kesilmez, temizlendiğinde kaldığı yerden devam eder. çünkü bu Allah-u Tealâ'nın kadınlar hakkında bir takdiridir ki, bundan sakınmak mümkün değildir. Oruç tutamayan kişi, fakir yedirmeye intikal ederek (geçerek) altmış fakiri yedirmesi yeterli olur mu? meselesine gelince: Bu hususta da iki söz vardır.

1 - Zıhar (hanımına: "Sen anamın sırtı gibisin," diyerek hanımını kendisine haram kılanın) keffaretinde olduğu gibi, bunda da altmış fakir yedirmek yeterli olur.

2 - Oruç tutmaktan aciz olan kişi fakir yedirmeye intikal edemez, çünkü Allah-u Tealâ Hazretleri yanlışlıkla öldürmenin keffaretinde, **"Peşpeşe iki ay oruç tutması gerekir."** buyurmuş, oruca bir bedel (onun yerine geçecek bir şey) zikretmemiştir. Dolayısıyla Mevlâ Tealâ orucu belirtip, hataen öldürmeye onu ukubet (ceza) yaptığından, orucun yerine başka bir şey yeterli olamaz, fetva da bu görüş üzeredir.

Keffaret-i Katl'in meşrû edilmesinin hikmetine gelince:

Fukaha-i kiram buyurmuşlardır ki: Bu, hem bir şükür alâmeti, hem de topluma karşı bir nevi manevi tazminat mesabesindedir. Şöyleki: Öldürülmesi icabetmeyen bir kimseyi, kasta benzer bir şekilde veya yanlışlıkla öldüren şahıs, her nekadar bunu kasten yapmış değilse de, yine de büyük bir suç işlemiş, âdeta kısasa müstehık (lâyık) bir hâle gelmiştir.

Fakat, dosdoğru olan şeriat onu mazur görerek kısastan bağışlamıştır. Dolayısıyla bu kişi bir müslüman ise, nail olduğu bu iyiliğin bir teşekkürü olmak üzere, kendisinin veya öldürülenin yerine bir mümin köle veya cariye azadetmekle mükelleftir ve bu, kendisi için bir vecibedir.

Bununla beraber, bir kimseyi haksız yere öldürmüş olan bir şahıs, Allah-u Tealâ'nın haklarına tecavüz etmiş, toplumun menfaatlerini ihlâl etmiş (bozmuş) ve öldürülenin bağlı bulunduğu cemiyeti zarara düşürmüş olduğundan böyle bir cinayette bulunan bir müslümanın toplumun zararını bir yönden telâfi edebilmesi için, manen ölü olan bir köle veya cariyeyi, hürriyet hayatına kavuşturmak suretiyle topluma tarziye vermesi(özür dilemesi) gere-

kir. Bu da islâmiyetin hürriyete ne kadar önem verdiğini göstermektedir. Nitekim Mevlâ Tealâ bir ayet-i celilesinde :

« ... مَنْ قَتَلَ نَفْساً بِغَيْرِ نَفْسٍ اَوْ فَسادٍ فِى الْاَرْضِ فَكَاَنَّمَا قَتَلَ النّاسَ جَميعاً وَمَنْ اَحْيَاهَا فَكَاَنَّمَا اَحْيَا النّاسَ جَميعاً ... (٣٢) »

"Her kim, bir cana karşılık (öldürdüğü bir kimseye karşı kısas edilmesi) **veya yeryüzünde bozgunculuk çıkarmaya karşılık olmaksızın** (haksız yere) **bir cana kıyarsa, bütün insanları öldürmüş gibi olur. Her kim de, bir canı ihya eder** (ölümden kurtarır) **sa, bütün insanları ihya etmiş** (kurtarmış) **gibi olur."** *(Maide Suresi:32'den)* buyurmuştur ki, bu ayet-i celile islâm nazarında bir insanı haksız yere öldürmenin, bir toplumu öldürmek kadar ağır bir suç sayıldığı gibi, günahsız bir insanı ölümden kurtarmanın da, bütün insanları diriltmek derecesinde bir iyilik kabul edildiğini ifade etmektedir.

Köleler ise dünya bakımından ölü durumunda olduklarından onları hürriyetlerine kavuşturmak, bir nevi hayata kavuşturmak demektir. İşte keffaret vasıtasıyla böyle önemli, insani bir vazife yerine getirilmiş olmaktadır. Şu kadar var ki, her zaman herkes köle azadetme imkânı bulamayabilir, bunun için hikmet sahibi şeriat kolaylık göstererek, buna gücü olamayan müslümanların iki ay oruç tutmalarını yeterli görmüştür.

Çünkü, keffaretten asıl maksat mücrim (suçlu) ların bir nevi ıslâh-ı hâl etmeleri (hâllerini düzeltmeleri) ve mümkün mertebe toplumun zararlarını telâfiye çalışmak olduğundan, beşeriyet icabı suç işlemiş olan bu müslüman oruç vasıtasıyla hem pişmanlığını açıklamış, hem de ahlâkını düzeltmeye çalışarak bağlı bulunduğu toplum için faydalı ve iyi bir fert olma gayesini hedeflemiş olur. Zaten suçlulara ceza vermenin asıl gayesi de, bu faydaları sağlamaktan başka bir şey değildir.

Ahiretteki mesuliyet de bir ceza, hem de en büyük ve en müthiş bir cezadır. Bu öyle bir cezadır ki, bunun dehşetinden dolayı ahirete inanan her insan tir tir titrer ve cinayet tarafına en ufak bir meyil bile göstermeye cesaret edemez. Gerçekte de âlemin düzeni için en caydırıcı ceza ahiret mesuliyeti endişesidir. Zira bir kısım suçlular her hangi bir sebep ve bahane ile dünyevi cezadan kurtulabilirler.

Böyle bir kurtuluş imkânını düşünen bazı kimseler de, bir takım cinayetlere cesaret edebilirler, fakat ahirete inanan bir insan, dünya cezasından kurtulabilse de, ahirette mutlaka cezaya çarpılacağını iyice düşünür ki, bu düşünce, âlemde cinayetlerin azalmasına sebep olur. Bununla beraber itikadlı olan bir suçlu, ahiret azabından kurtulmak için suçunu itiraf ederek hakkında dünyevî cezanın tatbik edilmesine de razı olur. Bunun neticesinde de hem cinayet hadisesi meydana çıkarak hak yerini bulmuş, hem de başkalarının uyanması için mükemmel bir vesile meydana gelmiş olur.

Alusî tefsirinde zikredildiğine göre, ayet-i celilenin sonunda geçen: (تَوْبَةً) kavl-i şerifi mef'ûlü leh olmak üzere mensuptur ki, buna göre mana: **"Allah-u**

Tealâ bu diyet ve keffareti kullarının tövbesini kabul etmek için meşrû etti." demektir.

Tabii ki bu ifadede: Yanlışlıkla adam öldürenin de, tedbirsizlik yapıp, ihtiyatı elden bıraktığı için günaha düştüğüne ve bu yüzden tövbeye muhtaç olduğuna bir işaret vardır. Çünkü, zahiri duruma göre şayet o kimse, daha fazla ihtiyatlı davranıp tedbirli olsaydı, bu yanlışla öldürme işi kendisinden meydana gelmezdi. Nitekim harbî olan bir kâfir zannıyla, müslüman bir kimseyi öldüren kişi, şayet iyice tedbirli olup, durumun gerçek yüzünü anlamak için yeterince gayret sarfetmiş olsaydı, bu hataya düşmeyeceği çok açıktır.

Yine bir av hayvanını hedef alıp da, o arada yanlışlıkla ok veya benzeri bir şeyi bir insana isabet ettiren kimse, şayet ihtiyatlı olmuş olsaydı, hedefini ancak hiç kimsenin bulunmadığını kesinen bildiği tarafa çevirecek, böylece de o hataya düşmeyecekti.

İşte böylece Mevlâ Tealâ'nın: **"Allahtan tövbe** (sinin kabulü) **için."** ifade-i celilesi, o kimsenin ihtiyatlı davranma hususunda kusurlu olduğuna bir nevi dikkat çekmektedir.

Buradaki tövbenin tahfif manasına geldiği de söylenmiştir ki, buna göre mana: **"Allah** (-u Tealâ) **size hafiflik ve kolaylık olsun için bu gibi cezaları meşrû etti."** demektir.

Bu, gerçekten de böyledir. Çünkü Allah-u Tealâ günahkârı tövbe etmeye muvaffak kıldığı zaman, muhakkak ki onun manevi ağırlığını ve günahını hafifletmiş olur, dolayısıyla hafifletmek, tövbenin ayrılmaz bir vasfı olduğuna göre, burada **melzum**'un **lâzım** yerinde kullanılması kabilinden hafifletme manası kastedilerek tövbe lâfzı zikredilmiştir.

(تَوْبَةً) kelimesinin: (عَلَيْه) deki zamir-i mecrurdan hâl olmak üzere mensub olduğu da söylenmiştir ki, buna göre mana: **"O kişinin tövbe sahibi olduğu hâlde iki ay oruç tutması gerekir."** demek olur.,

Nesefî tefsirinde zikredildiğine göre, (تَوْبَةً) kavl-i şerifi mefûlü mutlak da olabilir ki, buna göre mana **"O kişi tövbe etmekle tövbe etsin."** demektir. (مِنَ اللهِ) kavl-i şerifi ise, nekireye sıfat düşen bir mahzufa müteallik tir ki, bunun takdiri: (تَوْبَةً كَائِنَةً مِنَ اللهِ) **"Allah tarafından olan bir tövbe."** demektir.

Tefsiri Kebir'de zikredildiğine göre, Mevlâ Tealâ ayet-i celilenin sonunda: (وَكَانَ اللهُ عَلِيماً حَكِيماً) **"Allah-u Tealâ herşeyi hakkıyla bilendir. Ziyade hüküm ve hikmet sahibidir."** buyurmuştur ki bu, Allah-u Tealâ bu kimsenin bu işi kasten yapmadığını bilmekte olduğunu ve hikmeti sebebiyle yanlışlıkla yapmış olduğu bu suç yüzünden kulunu cezalandırmayacağını açıklamaktadır. Zira hikmet, insanın ancak kasten yaptığı şeylerden cezalandırılmasını, yanlışlıkla yaptıklarından ise sorgulanmamasını gerektirir.

Şu da bilinsin ki, ehl-i sünnet mezhebi, Allah-u Tealâ'nın ef'âlinin mesaliha riayetle muallel olmadığı (işlerinde kullarının faydalarını gözetmesinin kendisi üzerine vacip olmadığı) görüşünde olduklarından, Allah-u Tealâ'nın

hakîm olmasını, **"Bütün işlerin neticelerini son derece bilmesi"** manasına almışlardır.

Sapık fırkalardan olan mütezile ise, Hakîm lâfzının alîm lafzına atfedilmesinden dolayı bunda bir tekrar olacağını, dolayısıyla hakîm'in: "Kullarının faydalarını gözetmesi icabeden" manasında olması gerektiğini söylemişlerse de, Ehl-i sünnet uleması buna şöyle cevap vermektedir.

Kur'an-ı Kerimin her neresinde **"Hakîm"** lâfzı **"Alîm"** ism-i şerifine atfedilmiş olarak geldiyse, bütün bu yerlerde hakîm lâfzından murat, Allah-u Tealâ'nın, ef'alinde muhkim, (işlerini sağlam yapıcı) olduğu manasına gelir. Dolayısıyla, bir işin sağlam yapılması ve ezelden bilinip, bildirilmesi, o işin keyfiyetiyle alakalı hususlardır. Yoksa Allah-u Tealâ'nın kullarının faydalarını gözetmesinin vacip olması manasına gelmez, zira Allah-u Tealâ üzerine hiç bir şey vacip olamaz.

Ruhul beyan tefsirinde zikredildiğine göre, bu ayet-i celilede yanlışlıkla adam öldürmenin keffareti olarak evvelâ diyet ve köle azadının zikredilmesinden sonra, bunlara imkân bulamayanlar için peş peşe iki ay orucun zikredilmesi, nefsin dünyayı terkedip, malı Allahın yoluna verilmesiyle terbiye ve tezkiye edilmesi (temizlenmesi) nin, açlık, susuzluk vesair riyazetlerle terbi-yesinden daha mühim ve daha önce olduğuna işaret etmektedir. Çünkü dünya sevgisi bütün hataların başıdır. Ve o, öyle bir yokuştur ki, onu ancak erkeklerin pehlivan olanları geçebilir. Nitekim Mevlâ Tealâ:

« فَلَا اقْتَحَمَ الْعَقَبَةَ (١١) وَمَا أَدْرٰيكَ مَا الْعَقَبَةُ (١٢) فَكُّ رَقَبَةٍ (١٣) أَوْ إِطْعَامٌ فِى يَوْمٍ ذِى مَسْغَبَةٍ (١٤) يَتِيماً ذَا مَقْرَبَةٍ (١٥) أَوْ مِسْكِيناً ذَا مَتْرَبَةٍ (١٦) »

"Fakat o (insan) **sarp yokuşu geç** (ip hedefe var) **amadı. O sarp yokuş nedir? Sana kim bildirdi? O, köle azadetmek veya sıkıntılı bir günde akraba olan yetimi yahut toprak sahibi** (hiç bir şeyi olmayan) **yoksulu doyurmaktır."** *(Beled Suresi:11-16)* buyurmuştur. Bundan anlaşılacağı üzere salikin ilk adımı dünya ve içindekilerden sıyrılmasıdır.

İkinci adımı ise nefisten ve sıfatlarından kurtulmasıdır. Nitekim Ebu Yezid el Bestamî hazretleri Mevlâ Tealâ'ya:

« كَيْفَ الطَّرِيقُ إِلَيْكَ؟ »

"Sana gelen yol nasıldır?" diye sorduğunda:

« دَعْ نَفْسَكَ وَتَعَالَ »

"Nefsini bırak ve gel." cevabını almıştır. Devamlı surette dünya ve ahiretin bütün lezzetlerinden vazgeçmek, bu ancak Allah-u Tealâ Hazretleri tarafından gelecek bir cezbe (kulunu kendisine manen çekmesi) ve kuluna bu kabiliyeti ihsan etmesiyle mümkündür. Nitekim:

« دادِ حق را قابلیّت شرط نیست بلکه شرط قابلیّت دادِ حق »

"Allah vergisine kabiliyet şart değildir,
Bilakis kabiliyet de Allah vergisidir."

Nakledildiğine göre, Harun Reşidin oğulları dünya saltanatına hiç düşkün olmayan zahid kimselerdendiler. Yeni bir çocuğu olunca, hükümet erkânı Harun Reşid'e: "Bu çocuğu Sırça (camdan) bir köşke koy ki, kuş sesleri arasında zevk-ü sefa içinde yetişsin de Saltanata lâyık olsun " dediler.

Harun Reşit de denileni yaptı, çocuk büyüdüğünde bir gün et yerken elinden kemik düşerek cam kırıldığında yeri göğü gördü. Bunlar nedir diye sorunca, ona yerin göğün ne olduğunu bildirdiler, bunun üzerine kendisini o evden çıkartmalarını istedi. Evden çıkar çıkmaz bir cenazeye rastladı yanına gidip onunla konuşmaya başladı, baktı ki cevap vermedi. Yanındakilere onun hâlinden sordu, onlar "O ölüdür konuşamaz" deyince, "Ben de böyle mi olacağım?" dedi.

Onlar: "Her canlı ölümü tadacaktır." deyince, onları terkederek sahralara kaçtı, onlar da peşine düştüler, bir de baktılar beş atlı yanlarında boş bir at olduğu hâlde onun yanına geldiler, onu o ata bindirerek aldı gittiler. Böylece o, manevi ricale karıştı.

Bu kıssadan anlaşılacağı üzere her beden Mevlâ Tealâ'nın hizmetine müsaid olmayacağı gibi her kalp de Mevlâ Tealâ'yı bilmeye kabiliyetli olamaz. Bundan dolayı Mevlâ Tealâ, ayeti celilenin sonunda: **"Allah-u Tealâ zi yade bilicidir."** buyurarak cezbeye ve hizmete kabiliyetli olanları çok iyi bildiğini açıklamıştır.

Bu kabiliyetler boş iddialarla ispat edilemez, zira mihenk taşı(altının ayarını ölçmekte kullanılan taş) altını mangırdan ayırır. Hakikat âlemi kıl-u kale (dedi koduya) müsait değildir. İddiacı olan bir insanın hakikatten uzak olduğu anlaşılır. Zira hakikate ulaşmış olsaydı, iddialardan uzak dururdu.

Görülmez mi ki büyük padişahlar küçük işler için konuşmazlar, Nitekim Süleyman *(Aleyhisselâm)* nübüvvet mertebesinde olduğu hâlde, Belkıs'ın arşını getirtmek için Âsâf ibni Berhıya'ya emretmesi, kendisi âlem-i istiğrak (Mevlâ Tealâ'nın zatının nurunda kendini kaybetme hâlin) de olduğu için tenezzül (o mertebeden inmeyi) istemediğindendir.

Efendimiz *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* in :

٥٥٩ - « لِي مَعَ اللهِ وَقْتٌ لاَ يَسَعُنِي فِيهِ مَلَكٌ مُقَرَّبٌ وَلاَ نَبِيٌّ مُرْسَلٌ »

559 - **"Benim, Allah** (-u Tealâ) **ile öyle bir vaktim vardır ki, o vakitte bana ne mukarreb bir melek, ne de gönderilmiş bir peygamber yanaşamaz."** *(Risale-i Kuşeyriye, El Aclûnî, Keşfül Hafâ ve Müzîlül İlbas 2/173, No.2159, Ruhul Beyan 2/261)* hadis-i şerifi de bu mertebeye işaret etmektedir.

Ey Allahımız! Bizi mukaddes makamına ulaşanlardan ve kelâmın duyulup, seninle ünsiyet kurulan meclislerde nimetlenenlerden kıl.., Âmin..,

---

Mevlâ Tealâ, yanlışlıkla öldürmenin hükümlerini beyan ettikten sonra, kasten öldürmenin hükmünü açıklamak üzere şöyle buyuruyor:

وَمَنْ يَقْتُلْ مُؤْمِناً مُتَعَمِّداً فَجَزَآؤُهُ جَهَنَّمُ خَالِداً فِيهَا وَغَضِبَ اللّٰهُ عَلَيْهِ وَلَعَنَهُ وَأَعَدَّ لَهُ عَذَاباً عَظِيماً (٩٣)

KELİME MANASI (93)

(وَمَنْ) **Her kim,** (يَقْتُلْ) **öldürürse,** kimi? (مُؤْمِناً) **bir mümini,** ne olduğu hâlde? (مُتَعَمِّداً) **kasıtlı olduğu hâlde,** (فَجَزَآؤُهُ) **onun cezası,** nedir? (جَهَنَّمُ) **cehennemdir,** ne olduğu hâlde? (خَالِداً) **ebedi kalıcı olduğu hâlde,** nerede? (فِيهَا) **orada,** Allah-u Tealâ onun cezasını bu şekilde takdir etmiştir, daha? (وَغَضِبَ) **gazabetmiştir,** kim? (اللّٰهُ) **Allah** (-u Tealâ), kim üzerine? (عَلَيْهِ) **onun üzerine,** daha? (وَلَعَنَ) **ve lânet etmiştir,** kime? (هُ) **ona,** daha? (وَأَعَدَّ) **ve hazırlamıştır,** kim için? (لَهُ) **onun için,** neyi? (عَذَاباً) **bir azabı,** öyle azap ki, (عَظِيماً) **çok büyük.**

MEALİ ŞERİFİ (93)

Kim bir mümini kasten öldürürse, cezası, içinde ebediyyen kalacağı cehennemdir. Allah (-u Tealâ) **ona gazabetmiş, ona lânet etmiş ve onun için büyük bir azap hazırlamıştır.**

İ Z A H A T

İmam-ı Süyûtî, Dürrül Mensur'da bu ayet-i celilenin sebeb-i nüzulü hakkında İbni Cüreyc ve ibni Münzir'in, Ikrime *(Radıyallahu Anh)* dan, ibni Ebî Hatimin de Said ibni Cübeyr *(Radıyallahu Anh)* dan şöyle rivayet ettiklerini nakletmiştir.

Mikyes ile Hişam adlı iki kardeş Medine-i Münevvere'de müslüman olmuşlardı. Birgün Mikyes, kardeşi Hişamı Benî Neccâr kabilesi arasında ölü olarak buldu. Hemen gidip, bu durumu Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* e arzedince, Efendimiz *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* Benî Fihr'den (Bedir ashabından olan Zübeyr isimli) bir kişiyi Mikyes'le berabar Benî Neccar'a göndererek:

٥٦٠ – « ادْفَعُوا الىٰ مِقْيَسٍ قَاتِلَ اَخِيهِ انْ عَلِمْتُمْ ذٰلِكَ وَالاَّ فَادْفَعُوا اِلَيْهِ الدِّيَةَ »

560 - **"Mikyes'in kardeşinin katilini biliyorsanız, onu Mikyes'e teslim edin, bilmiyorsanız ona diyet ödeyin."** diye haber yolladı. *(Dürrül Mensur:2/623)*

O zaman Benî Neccar'ın evleri Kuba'daydı, Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* in elçisi onlara gelince: "Allah ve Resulünü işittik ve itaat ettik, Vallahi katili tanımıyoruz, velâkin kardeşine diyetini ödeyeceğiz." dediler ve kardeşinin diyeti olmak üzere Mikyes'e yüz deve verdiler.

Mikyes ile Benî Fihr'den olan Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* in elçisi, Kuba'dan Medine-i Münevvere'ye dönerlerken (aralarında bir saatlik yol

vardır) şeytan Mikyes'e gelerek: "Sen ne diye kardeşinin diyetini aldın, bu senin hakkında bir ar (utanç vesilesi) olsun diye mi? Yanındaki bu Fihrî'yi öldür de intikamını al, diyet de fazladan yanına kâr kalsın." diye vesvese verdi.

Mikyes de şeytana uyarak yanındaki zatın gafletinden istifade edip, onu yere devirdi ve başını iki taşın arasına sokup ezerek onu şehid etti. Sonra, "Artık intikamımı aldım, yan gelip yattım ve putlara en evvel dönen ben oldum" diyerek, islâmdan irtidad etti (dinden döndü) ve yüz deveden birine binerek, diğerlerini de peşine sürüp, kâfir olarak Mekke'ye ulaştı.

Bu haber Efendimiz *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* e bildirildiğinde:

٥٦١ – « اَظُنُّهُ قَدْ اَحْدَثَ حَدَثاً اَمَا وَاللهِ لَئِنْ كَانَ فَعَلَ لاَ اوْمِنُهُ فِى حِلٍّ وَلاَ حَرَمٍ وَلاَ سَلَمٍ وَلاَ حَرْبٍ »

561 - **"Ben onun böyle bir iş yapacağını zannederim, ama Vallahi eğer böyle bir iş yapmışsa, ona ne Hill** (Haremin dışın) **da, ne de Harem** (Kâbenin etrafındaki yasak saha) **da, ne sulh'de, ne de harpte eman** (güvence) **vermeyeceğim."** buyurdu. *(Süyûtî, Dürrül Mensur:2/623)*

Efendimiz *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* Mekke-i Mükerreme'nin fetih günü bu sözü gereğince, bu mürted'i Kâbe-i Muazzamanın örtüsüne yapışmış olduğu hâlde yine öldürtmüş ve kendisine eman vermemiştir.

Fahrurrazî, Kurtubî, Nesefî, Hâzin ve Alusî tefsirlerinde zikredildiğine göre, Vaîdiyye (Büyük günah işleyen kimselerin cehennemde ebedî kalacağını iddia eden sapık bir mezhep), bu ayet-i celileden fasıkların mutlaka azaba çarpılacağına ve cehennemde ebedi kalacaklarına dair delil çıkarmışlarsa da, Ehl-i Sünnet âlimleri buna bir kaç yönden cevap vermişlerdir.

1 - Bu ayet-i celile, sebeb-i nüzül (iniş sebebin) de de zikredildiği üzere bir müslümanı öldüren Mikyes isimli bir kâfir hakkında inmiştir ki, buna göre ayet-i celilenin hükmü, müminleri içine almayıp, kâfirlere mahsustur.

2 - Ayet-i celiledeki vaîd (cehennemde ebedi kalma tehdidi) bir müslümanı öldürmeyi helâl görerek, öldüren veya imanından dolayı bir müslümanı öldürmeyi kasteden kimse hakkındadır ki, bir müslümanı imanından dolayı öldürmeyi kasteden ve bunu helâl gören kimsenin kâfir olduğunda hiç şüphe yoktur. Dolayısıyla bu kişi cehennemde ebedî kalacaksa da büyük günahından değil, küfründen sebep cehennemde ebedi kalacaktır.

3 - Ebu Hureyre *(Radıyallahu Anh)* dan rivayet edildiğine göre, Efendimiz *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* bu ayet-i kerimenin tefsirinde:

٥٦٢ – عَنْ اَبِى هُرَيْرَةَ (رضى الله عنه) قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللهِ ﷺ فِى تَفْسِيرِ هٰذِهِ الْآيَةِ: « هُوَ جَزَاؤُهُ اِنْ جَازَاهُ »

562 - **"Eğer Allah** (-u Tealâ) **ona** (bir mümini kasten öldürene) **ceza verecek olursa, onun cezası budur** (cehennemde ebedî kalmaktır)." buyurmuştur. *(İbni Ebî Hatim, Taberanî, Süyûtî, Dürrül Mensur:2/627)*

Ebu Miclez *(Radıyallahu Anh)* dan rivayet edildiğine göre: **"Kim bir mümini kasten öldürürse, onun cezası cehennemdir."** kavl-i şerifinin tefsirinde: **"O-nun hakettiği budur, amma Allah** (-u Tealâ) **affetmek isterse, bunu yapar."** buyurulmuştur. *(Ebu Davud, Fiten:6, No.4276, 2/507)*

4 - Bazı kere hulûd, ebedilik manasına gelmeyip uzun süre devamlılık manasına gelebilir. Nitekim arapların günlere **"Havâlid"** demesi, günlerin sonsuza kadar devam edeceğinden değil, uzun süre kalıcı olmalarındandır.

Kâfirler hakkında hulûd lâfzı zikredildiğinde ise,(ebedilik manasını ifade eden) **te'bîd** lâfzıyla beraber zikredilir ki bu, onlar hakkındaki azabın sonu gelmeyeceğini ifade eder. Nitekim Mevlâ Tealâ:

« اِنَّ اللّٰهَ لَعَنَ الْكَافِرِينَ وَاَعَدَّ لَهُمْ سَعِيراً (٦٤) خَالِدِينَ فِيهَا اَبَداً لاَيَجِدُونَ وَلِيّاً وَلاَ نَصِيراً (٦٥) »

"Şüphesiz ki, Allah kâfirlere lânet etmiş ve onlara kızgın bir ateş ha-zırlamıştır. Orada ebedi kalacaklar, kendilerine ne bir dost, ne de bir yar-dımcı bulamayacaklardır." *(Ahzab Suresi:64-65)* buyurmuştur.

Fakat bu ayet-i celilede sadece hulûd lafzı zikredilip ebed lâfzı zikredil-mediğinden, Allah-u Tealâ'nın bir mümini kasten öldürene cehennem ateşin-de dilediği kadar azabedip, sonra fazl-u keremiyle onu cehennemden çıkara-cağı anlaşılmaktadır. Zira şefaatla alâkalı bir çok sahih hadis-i şeriflerde, günahkâr muvahhidlerin, günahları miktarı cehennemde azabedilseler de, sonunda ateşten çıkarılacakları gerçeği sabit olmuştur. Nitekim:

٥٦٣ – عَنْ اَبِي ذَرٍّ (رضى الله عنه) قَالَ: اَتَيْتُ رَسُولَ اللّٰهِ ﷺ وَعَلَيْهِ ثَوْبٌ اَبْيَضُ وَهُوَ نَائِمٌ ثُمَّ اَتَيْتُهُ وَقَدِ اسْتَيْقَظَ فَقَالَ: « مَا مِنْ عَبْدٍ قَالَ لاَ اِلٰهَ اِلاَّ اللّٰهُ ثُمَّ مَاتَ عَلٰى ذٰلِكَ اِلاَّ دَخَلَ الْجَنَّةَ » قُلْتُ: وَاِنْ زَنٰى وَاِنْ سَرَقَ؟ قَالَ: « وَاِنْ زَنٰى وَاِنْ سَرَقَ » قُلْتُ: وَاِنْ زَنٰى وَاِنْ سَرَقَ؟ قَالَ: « وَاِنْ زَنٰى وَاِنْ سَرَقَ » ثَلاَثاً ثُمَّ قَالَ فِي الرَّابِعَةِ: « عَلٰى رَغْمِ اَنْفِ اَبِي ذَرٍّ »

563 - Ebu Zer *(Radıyallahu Anh)* buyurmuştur ki: Bir kere Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* in yanına geldiğimde O'nu uyur hâlde buldum. Üzerinde beyaz bir elbise vardı. Sonra uyandığında O'na yaklaşınca, Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* şöyle buyurdu: **"Her hangi bir kul: Lâ ilâhe illallah der de, sonra o hâl** (iman) **üzere ölürse, mutlaka cennete girer."**

Ebu Zer *(Radıyallahu Anh)* şöyle buyurdu: O zaman ben, Zina etse, hırsızlık yapsa da mı? " diye sordum. O: **"Zina da etse, hırsızlık da etse** (imanlı olarak ölen, günahının cezasını çekse bile sonunda mutlaka cennete girer)." buyur-du, Ben tekrar: "Zina etse, hırsızlık etse de mi?" diye sorunca, O: **"Zina da et-se, hırsızlık da etse."** buyurdu. Üçüncü defa sorduğumda: Aynen cevap buyurdu. Dördüncü defada ise: **"Ebu Zerr'in burnu sürtünse de** (senin ina-dına Allah-u Tealâ onu cennete sokar)." buyurdu. *(Buharî, Libas:23, No:5489, 5/2193, Müslim, İman:40, No:94, 1/95, Tirmizî, İman:18, No:2644, 5/27, Müsned-i Ahmed, No:21522, 8/107)*

5 - Bir mümini düşmanlık yüzünden kasten öldüren kişi tövbe ettiği takdirde, tövbesinin kabul olunacağı:

« اِنَّ اللّٰهَ لاَ يَغْفِرُ اَنْ يُشْرَكَ بِهِ وَيَغْفِرُ مَادُونَ ذٰلِكَ لِمَنْ يَشَآءُ ... (١١٦) »

"Şüphesiz ki Allah-u Tealâ kendisine ortak koşulmasını bağışlamaz. Bunun (şirkin) **dışındakileri ise dilediği kimse için mağfiret eder.** *(Nisa Suresi:116'dan)* kavl-i şerifinin deliliyle anlaşılmıştır. Ayrıca küfür, adam öldürmekten daha büyük günah olduğu hâlde,

« قُلْ لِلَّذِينَ كَفَرُوا اِنْ يَنْتَهُوا يُغْفَرْلَهُمْ مَا قَدْ سَلَفَ ... (٣٨) »

"İnkâr edenlere, eğer (inkârdan) **vazgeçerlerse, geçmiş** (günah) **larının bağışlanacağını söyle."** *(Enfal Suresi:38'den)* ayet-i celilesine göre, kâfirin küfründen tövbe etmesi dahi kabul edilirse, katilin tövbesinin kabulü daha evlâdır.

Hâzin tefsirinde zikredildiğine göre, ulema bu ayet-i celilenin hükmünün mensuh (kaldırılmış) olup olmadığı, dolayısıyla bir mümini kasten öldürenin tövbesinin kabul olup olmayacağı hakkında ihtilâf etmişlerdir. Said ibni Cübeyr *(Radıyallahu Anh)* dan rivayet edildiğine göre, O, İbni Abbas *(Radıyallahu Anhuma)* ya "Bir mümini kasten öldürenin tövbesi var mıdır?" diye sorduğunda, O "Yoktur" diye cevap vermiş, Bunun üzerine ona:

« وَالَّذِينَ لاَ يَدْعُونَ مَعَ اللّٰهِ اِلٰهاً اٰخَرَ وَلاَ يَقْتُلُونَ النَّفْسَ الَّتِى حَرَّمَ اللّٰهُ اِلاَّ بِالْحَقِّ وَلاَ يَزْنُونَ وَمَنْ يَفْعَلْ ذٰلِكَ يَلْقَ اَثَاماً (٦٨) يُضَاعَفْ لَهُ الْعَذَابُ يَوْمَ الْقِيَامَةِ وَيَخْلُدْ فِيهِ مُهَاناً (٦٩) اِلاَّ مَنْ تَابَ وَاٰمَنَ وَعَمِلَ عَمَلاً صَالِحاً فَاُولٰئِكَ يُبَدِّلُ اللّٰهُ سَيِّئَاتِهِمْ حَسَنَاتٍ وَكَانَ اللّٰهُ غَفُوراً رَحِيماً (٧٠) »

"O kimseler ki, Allah ile beraber başka bir ilâha tapmazlar, Allahın (öldürülmesini) **haram kıldığı canı öldürmezler, zina da etmezler. Bunları yapan günah** (ının cezasın) **a kavuşur. Kıyamet günü azabı kat kat edilir ve orada alçaltılmış olarak temelli kalır. Ancak, tövbe ve iman edip amel-i salih işleyenler müstesna, işte onlar** (var ya) **Allah onların kötülüklerini iyiliklere çevirir. Allah çok bağışlayıcıdır, ziyade acıyıcıdır."** *(Furkan Suresi:68-70)*

Ayet-i kerimeleri okununca: "Bu ayet-i kerimeler Mekkî (Mekke-i Mükerreme'de inmiş) dir ki, Medenî (Medine-i Münevvere'de inmiş) olan bu ayet-i kerime onu neshetmiş (hükmünü kaldırmış) tır." buyurdu.

Yine İbni Abbas *(Radıyallahu Anhuma)*: **"İslâm'dan önce bu günahı işleyenler, islâma girmekle affolurlar fakat islâma girip şeriatı anladıktan sonra, adam öldürenin tövbesi yoktur."** buyurmuştur.

Evet! Selef ve Halef (önceki ve sonraki) ulemanın ekserisi, bu ayet-i kerimenin mensuh olduğunu söylemişlerse de, bu ayet-i celilenin nasihi (hükmünü kaldıran ayetin hangisi olduğu) hakkında ihtilâf etmişlerdir. Bazısı, bu ayet-i kerimenin Furkan suresinin ayetiyle neshedilmiş olduğunu söylemiş-

lerse de bu söz kuvvetli değildir, çünkü Furkan Suresinin ayet-i kerimesi, Nisa Suresinin ayet-i kerimesinden altı veya sekiz ay önce inmiştir ki, önce geçen sonra geleni neshedemez.

Bu ayet-i kerimenin mensuh olduğunu söyleyen ulemanın cumhuru ise, bu ayet-i celileyi, Nisa Suresinin: (اِنَّ اللّٰهَ لاَ يَغْفِرُ اَنْ يُشْرَكَ بِهِ وَيَغْفِرُ مَادُوْنَ ذٰلِكَ لِمَنْ يَشَآءُ) **"Şüphesiz ki Allah kendisine ortak koşulmasını mağfiret etmez bunun dışındakini ise dilediği kimse için bağışlar."** *(Nisa Suresi:48 den)* ayet-i kerimesinin neshettiğini söylemişlerdir.

Ayet-i celilenin hükmünün mensuh olduğunu söyleyenler, İbni Abbas *(Radıyallahu Anhuma)* dan rivayet edilen gerideki hadis-i şerife: "Bu ayet kasten adam öldürene bu şekilde azabolunacağını haber vermektedir ki, haberlere nesih dahil olmaz, dahil olacağını kabul etsek bile, bu iki ayet-i kerimenin aralarında hiç bir teâruz (çelişki) kalmayacak şekilde aralarını cemetmek mümkündür. Şöyleki: Nisa suresinde mutlak zikredilen ayet-i kerime, Furkan suresinin ayet-i kerimesinin tövbe kaydına hamledilerek mana: **'Bir mümini kasten öldüren, tövbe etmediği takdirde cezası cehennemdir.'** demek olur." şeklinde cevap vermişlerdir.

Ulemadan bazısı buyurmuştur ki: İbni Abbas *(Radıyallahu Anh)uma* dan, 'Adam öldürenin tövbesinin kabul edilmeyeceği hakkında varid olan (gelen) rivayetler, adam öldürmeyi engelleme hususunda mubalâğa olsun diye şiddet kullanmak içindir. Nitekim Kurtubî tefsirinde zikredildiğine göre, Ebu Malik -il Eşcaî, Sad ibni Ubeyde *(Radıyallahu Anh)* ın şöyle buyurduğunu nakletmiştir.

Bir kere İbni Abbas *(Radıyallahu Anh)* a bir adam gelerek: "Bir mümini kasten öldürenin tövbesi var mıdır?" diye sorduğunda: **"Hayır! Onun gideceği yer ancak ateştir."** diye cevap verdi. Soran kişi yanından ayrılınca, İbni Abbas *(Radıyallahu Anhuma)* nın meclisinde bulunanlar: "Sen bize böyle mi fetva verirdin? Evvelce sen bize adam öldürenin tövbesi kabul olunacağına dair fetva vermekteydin." dediler.

O zaman İbni Abbas *(Radıyallahu Anh)*: **"Ben bu adamın çok sinirli ve kızgın olduğunu, dolayısıyla bir mümini öldürmeyi kastettiğini zannediyorum da, onun için ona böyle fetva verdim."** buyurdu. Sonra o adamın peşine adam saldıklarında hakikaten onun bir adam öldürmek istediğini anladılar.

Nitekim Süfyan ibni Uyeyne *(Radıyallahu Anh)* ın da: **"Bir kişi adam öldürmediyse, ona 'Adam öldürürsen senin tövben yoktur.' denir. Fakat adam öldürüp sonra pişman olarak tövbe etmeğe gelirse, ona 'Senin tövben kabul edilecektir.' denir."** buyurduğu rivayet edilmiştir.

Ehl-i Sünnet vel Cemaatın görüşü de budur. Kur'an-ı Kerim ve Hadis-i Şerifler de buna delâlet etmektedir. Ayet-i kerimelere gelince:

« وَاِنِّي لَغَفَّارٌ لِمَنْ تَابَ وَاٰمَنَ وَعَمِلَ صَالِحاً ثُمَّ اهْتَدٰى (٨٢) »

"Şüphesiz ki ben, tövbe eden, inanan ve salih amel işleyen sonra da, hidayet üzere (dosdoğru yolda ölünceye kadar) **sebat edenleri son derece bağışlayıcıyım."** *(Tâhâ Suresi:82)* kavl-i şerifiyle,

« قُلْ يَاعِبَادِىَ الَّذِينَ اَسْرَفُوا عَلىٰ اَنْفُسِهِمْ لاَ تَقْنَطُوا مِنْ رَحْمَةِ اللهِ اِنَّ اللهَ يَغْفِرُ الذُّنُوبَ جَمِيعاً اِنَّهُ هُوَ الْغَفُورُ الرَّحِيمُ (٥٣) »

"(Habibim!) **De ki: Ey kendilerinin aleyhine israf eden** (günahlarda aşırı giden) **kullarım! Allahın rahmetinden ümidinizi kesmeyin, çünkü Allah bütün günahları bağışlar, şüphesiz ki O, çok bağışlayıcı, ziyade acıyıcıdır.** " *(Zümer Suresi:53)* kavl-i şerifidir.

Hadis-i şeriflere gelince:

٥٦٤–عَنْ جَابِرٍ (رضى الله عنه) قَالَ اَتَى النَّبِىَّ رَجُلٌ فَقَالَ يَارَسُولَ اللهِ: مَا الْمُوجِبَتَانِ؟ فَقَالَ: « مَنْ مَاتَ لاَ يُشْرِكُ بِاللهِ شَيْئاً دَخَلَ الْجَنَّةَ وَمَنْ مَاتَ يُشْرِكُ بِهِ دَخَلَ النَّارَ »

564 - Cabir *(Radıyallahu Anh)* dan rivayet edildiğine göre, Efendimiz *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* e bir adam gelerek, iki mûcibe (cennet ve cehenneme girmeyi icabettiren iki haslet) nelerdir? diye sordu. Efendimiz *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* de: **"Allah** (-u Tealây) **a hiç bir şeyi ortak koşmadan ölen cennete girecek, Allaha ortak koşan da cehenneme girdi."** diye cevap verdi. *(Müslim, İman:40, No:93, 1/94)*

٥٦٥–عَنْ عُبَادَةَ بْنِ الصَّامِتِ (رضى الله عنه) يَقُولُ: قَالَ لَنَا رَسُولُ اللهِ ﷺ وَنَحْنُ فِى مَجْلِسٍ: « تُبَايِعُونِى عَلىٰ اَنْ لاَ تُشْرِكُوا بِاللهِ شَيْئاً ، وَلاَ تَسْرِقُوا، وَلاَ تَزْنُوا، وَلاَ تَقْتُلُوا اَوْلاَدَكُمْ، وَلاَتَاْتُوا بِبُهْتَانٍ تَفْتَرُونَهُ بَيْنَ اَيْدِيكُمْ وَاَرْجُلِكُمْ، وَلاَ تَعْصُوا فِي مَعْرُوفٍ فَمَنْ وَفىٰ مِنْكُمْ فَاَجْرُهُ عَلَى اللهِ وَمَنْ اَصَابَ مِنْ ذٰلِكَ شَيْئاً فَعُوقِبَ فِى الدُّنْيَا فَهُوَ كَفَّارَةٌ لَهُ وَمَنْ اَصَابَ مِنْ ذٰلِكَ شَيْئاً فَسَتَرَهُ اللهُ فَاَمْرُهُ اِلَى اللهِ اِنْ شَاءَ عَاقَبَهُ وَاِنْ شَاءَ عَفَا عَنْهُ فَبَايَعْنَاهُ عَلىٰ ذٰلِكَ »

565 - Ubadet ibni Samit *(Radıyallahu Anh)* şöyle buyurmuştur: Bizler bir mecliste otururken Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* bize şöyle buyurdu: **"Allaha hiç bir şeyi ortak etmemek, hırsızlık yapmamak, zina etmemek, çocuklarınızı öldürmemek, kendiliğinizden uyduracağınız bir yalanla** (kimseye) **bühtan** (iftira) **etmemek ve hiç bir ma'ruf** (meşrû ve iyi) **bir işte isyan etmemek üzere bana biat edin** (benimle sözleşin). **İçinizde her kim sözünde durursa, onun ecri Allah üzerinedir** (mükâfatı Allah'a aittir).

Bunlardan (bu sayılanlardan) **birini yapıp da, ondan dolayı dünyada ikab edilir** (cezalandırılır) **sa, bu** (ceza), **ona keffarettir. Bunlardan birini yapıp da, yaptığı o işi Allah** (-u Tealâ) **ört** (üp gizl) **erse, onun işi Allah'a kalır; İsterse Allah** (-u Tealâ) **ona azabeder, dilerse affeder." biz de bu şart üzere Resulullah** *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* **e biat ettik."** *(Buharî, Ahkâm:49, No.6787, 6/2637), Müslim, Hudûd :10, No.1709,3/1333, Müsned, Ahmed İbni Hanbel:8/394,No.22741)*

٥٦٦ – عَنْ اَبِي سَعِيدٍ الْخُدْرِىِّ (رضى الله عنه) قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللهِ ﷺ: « يَخْرُجُ مِنَ النَّارِ مَنْ كَانَ فِى قَلْبِهِ مِثْقَالُ ذَرَّةٍ مِنَ الاِيمَانِ »

566 - Ebu Saidil Hudrî *(Radıyallahu Anh)* dan rivayet edilen bir hadis-i şerifte de, Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* şöyle buyurmuştur: **"Kalbinde zerre kadar imanı olan da cehennemden çıkacaktır."** *(Tirmizî, Sıfatü Cehennem: l0, No.2598, 4/714, Buharî,Tevhid:36, No:7072, 6/2727)*

Yine Enes ibni Malik *(Radıyallahu Anh)* dan rivayet edilen bir hadis-i şerifte de Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* şöyle buyurmuştur:

٥٦٧ – عَنْ اَنَسِ بْنِ مَالِكٍ (رضى الله عنه) قَالَ رَسُولُ اللهِ ﷺ: « مَنْ وَعَدَهُ اللهُ عَزَّ وَجَلَّ عَلَىٰ عَمَلٍ ثَوَابًا فَهُوَ مُنْجِزٌ لَهُ رَحْمَةً وَمَنْ وَعَدَهُ عَلَىٰ عَمَلٍ عِقَابًا فَهُوَ فِيهِ بِالْخِيَارِ »

567 - **"Allah** (-u Tealâ) **hangi kuluna bir amele karşılık sevap vaad ettiyse rahmetiyle o sözünü yerine getirecektir. Kime de bir amele karşılık azap edeceğini söz verirse o, onda muhayyerdir** (serbestir, isterse azabeder isterse affeder). *(Kurtubî:4/202, Müsned-i Ebî Ya'lâ, No:3316, 6/66)*

İşte bütün bu Hadis-i Şerifler, Ehl-i Sünnetin görüşü olan, şirk dışında adam öldürmek dahil, bütün büyük günahların affedilebileceğini ifade etmektedir.

٥٦٨ – عَنْ مُعَاوِيَةَ (رضى الله عنه) قَالَ: سَمِعْتُ رَسُولَ اللهِ ﷺ يَقُولُ: « كُلُّ ذَنْبٍ عَسَى اللهُ اَنْ يَغْفِرَهُ اِلاَّ الرَّجُلُ يَمُوتُ كَافِرًا اَوِ الرَّجُلُ يَقْتُلُ مُؤْمِنًا مُتَعَمِّدًا »

568 - Muaviye *(Radıyallahu Anh)* dan rivayet edildiğine göre, Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* şöyle buyurdu: **"Allah** (-u Tealân) **ın her günahı affetmesi umulur ancak kâfir olarak ölen bir adamla bir mümini kasten** (müslüman olduğu için) **öldüren müstesna."** *(Müsned-i İmam-ı Ahmed ibni Hanbel: 6/27, No. 16907, Nesâî,Tahrim:1, 7/93, No.3955, Ebu Davud, Fiten :6, 2/505, 3270)*

Hadis-i şerifinin izahında ise, İbni Kesir *(Rahimehullah)* şöyle buyurmuştur: Hadis-i şerifte geçen (عَسَىٰ) tereccî (ümit vermek) içindir. Hadis-i Şerifte zikredilen iki hâlin mağfiret ümidinden müstesna kılınması, bu mağfiret ümidinin ikisinden biri olan adam öldürmek hakkında düşünülebileceğine zıt düşmez.

Zira kâfir olarak öleni Allah-u Tealâ'nın bağışlamayacağı kat'i delillerle sabittir. Geride zikredilen Hadis-i şeriflerden dolayı da şirkin dışındaki bütün günahların affedileceği anlaşılmıştır. Öldürülenin kıyamet gününde katilinin peşine düşmesi ise, haksız yere öldürülmek kul haklarından bir hak olduğu içindir ki, bu hak tövbe ile düşmez. Nitekim:

٥٦٩ – عَنْ عَبْدِ اللهِ بْنِ مَسْعُودٍ (رضى الله عنه) عَنِ النَّبِيِّ ﷺ قَالَ: « يَجِيءُ الرَّجُلُ آخِذًا بِيَدِ الرَّجُلِ فَيَقُولُ: يَا رَبِّ هٰذَا قَتَلَنِي، فَيَقُولُ اللهُ لَهُ: لِمَ قَتَلْتَهُ؟ فَيَقُولُ: قَتَلْتُهُ لِتَكُونَ الْعِزَّةُ لَكَ، فَيَقُولُ: فَاِنَّهَا لِي. وَيَجِيءُ الرَّجُلُ آخِذًا بِيَدِ الرَّجُلِ فَيَقُولُ: اِنَّ هٰذَا قَتَلَنِي، فَيَقُولُ اللهُ لَهُ: لِمَ قَتَلْتَهُ فَيَقُولُ: قَتَلْتُهُ لِتَكُونَ الْعِزَّةُ لِفُلَانٍ، فَيَبُوءُ بِاِثْمِهِ »

569 - Abdullah İbni Mes'ud *(Radıyallahu Anh)* dan rivayet edilen bir hadis-i şerifte Efendimiz *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* şöyle buyurmuştur: "(Öldürülen) **kişi,** (kendisini öldüren) **kişinin elinden tutup** (mahşere) **gelerek der ki: Ya Rabbi! Bu beni öldürdü. Bunun üzerine Allah** (-u Tealâ) **o katile 'Onu niçin öldürdün?' diye sorar. Adam: 'İzzet senin için olsun diye öldürdüm' der.**

Mevlâ Tealâ'da: "Şüphesiz ki izzet bana aittir.' buyurur (böylece Allah rızası için öldüren kurtulur).**'Bir başka adam da bir başkasının elinden tutarak gelir ve 'Ey Rabbim! Bu beni öldürdü.' der. Allah** (-u Tealâ) **'da 'Onu neden öldürdün?'** diye sorunca. Adam: 'İzzet filâncanın olsun diye (öldürdüm) der. O zaman Allah-u Tealâ: **"İzzet filâncanın değildir.' buyurur ve böylece o** (gayrı meşrû bir maksatla öldüren) **adam** (öldürdüğü kimsenin) **günahı ile döner** (Mevlâ Tealâ'nın huzurundan ayrılır)." *(Neseî,Tahrim:2, No.4008, 7/97)*

Kul hakları içinde adam öldürmek, hırsızlık yapmak, gaspetmek, iftira etmek, vesair haklar arasında bir fark yoktur, zira bunların tövbe etmekle affolmayıp, tövbenin sahih olması için bu hakların sahiplerine iade edilmesi gerektiğine icma (âlimlerin ittifakı) vardır. Bu mümkün olmadığı takdirde, kıyamet gününde hakların mutlaka aranacağında şüphe yoktur.

Lâkin bu arayıştan mutlaka ceza vukubulacağı manası anlaşılamaz. Zira katilin maktule ödeyeceği bazı salih amelleri bulunabilir ki, bu durumda fazla kalan sevaplarıyla cennete girebilir yahut Allah-u Tealâ öldürülene fazl-u kereminden dilediği cennet nimetlerini ve köşklerini ihsan edebilir yahutta derecesini yükselterek onu razı edebilir.

KATİL (Adam öldürme) HADİSELERİ YEDİ KISIMDIR:

1 - **Bir mümini düşmanlık neticesi haksız yere öldürmek.** Nitekim tefsirinde bulunduğumuz bu ayet-i kerime bu suçu işleyenin cezasının cehennem olduğunu, Allah-u Tealâ'nın gazab ve lânetine uğradığını ve kendisi için çok büyük bir azap hazırlandığını açıkça beyan etmektedir.

Bu hususdaki hadis-i şerifler:

٥٧٠– عَنْ عَبْدِ اللهِ بْنِ عَمْرِو بْنِ الْعَاصِ (رضى الله عنه) قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللهِ ﷺ: « وَالَّذِى نَفْسِى بِيَدِهِ لَقَتْلُ مُؤْمِنٍ اَعْظَمُ عِنْدَ اللهِ مِنْ زَوَالِ الدُّنْيَا »

570 - Abdullah İbn-i Amr İbn-il Âs *(Radıyallahu Anh)* dan rivayet edilen bir hadis-i şerifte Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* şöyle buyurmuştur: **"Nefsim, yed-i kudretin** (kudret elin) **de olan Allah'a yemin ederim ki! Elbette bir mümini öldürmek, Allah indinde bütün dünyanın zevali** (yok olması) **n dan daha büyüktür."** *(Neseî, Tahrim:2, No.3997, 7/94)*

٥٧١ – عَنْ اَبِى سَعِيدٍ وَاَبِى هُرَيْرَةَ (رضى الله عنهما) عَنِ النَّبِيِّ ﷺ قَالَ: لَوْ اَنَّ اَهْلَ السَّمَاءِ وَاَهْلَ الْاَرْضِ اشْتَرَكُوا فِى دَمِ مُؤْمِنٍ لَاَكَبَّهُمُ اللهُ جَمِيعاً فِى النَّارِ »

571 - Ebu Said ve Ebu Hureyre *(Radıyallahu Anhuma)* dan rivayet edildiğine göre, Efendimiz *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* şöyle buyurdu: **"Eğer gök ve yer ehli, bir müminin kanında iştirak etseler** (öldürülmesinde ortak olsalar) **elbette Allah** (-u Tealâ) **hepsini yüzleri üzere cehenneme atar."** *(Tirmizî, Diyât:8, No:1398, 4/17, Kenzül Ummal:39893, 10/21, Beyhakî, Şuabul İman, No:5352, 4/348)*

٥٧٢ – عَنِ الْجُنْدُبِ الْبَجَلِيِّ (رضى الله عنه) قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللهِ ﷺ: « مَنِ اسْتَطَاعَ مِنْكُمْ اَنْ لاَ يَحُولَ بَيْنَهُ وَبَيْنَ الْجَنَّةِ مِلْءُ كَفٍّ مِن دَمِ امْرِئٍ مُسْلِمٍ اَنْ يُهَرِيقَهُ كُلَّمَا تَعَرَّضَ لِبَابٍ مِنْ اَبْوَابِ الْجَنَّةِ حَالَ بَيْنَهُ وَبَيْنَهُ »

572 - Cündüb el Becelî *(Radıyallahu Anh)* dan rivayet edildiğine göre, Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* şöyle buyurdu: **"Sizden her kimin cennet ile kendisi arasına, akıtacağı bir müslümanın kanından bir avuç dolusu girmemesine gücü yetiyorsa** (kimseyi öldürmesin. çünkü kim böyle yaparsa) **Cennet kapılarından hangisine gelse, o kan onunla o kapı arasına girer** (cennete girmesine engel olur)." *(Süyûtî, Dürrül Mensur: 2/631, Terğib ve Terhib, No:3608, 3/281, Beyhakî, No:5350, 4/347, Abdürrazzak, Musannef, No:18250, 10/26)*

2 - **Bir Zimmî'yi haksız yere öldürmek:**

Bu, müslümanların zimmetinde, ahd ve emanında (söz ve güvencesinde) bulunan bir gayri müslimi haksız yere öldürmektir ki, pek büyük bir günahtır. Nitekim:

٥٧٣ – عَنْ عَبْدِ اللهِ بْنِ عَمْرٍو (رضى الله عنه) قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللهِ ﷺ: « مَنْ قَتَلَ قَتِيلاً مِنْ اَهْلِ الذِّمَّةِ لَمْ يَجِدْ رِيحَ الْجَنَّةِ ، وَاِنَّ رِيحَهَا لَيُوجَدُ مِنْ مَسِيرَةِ اَرْبَعِينَ عَامًا »

573 - Abdullah ibni Amr *(Radıyallahu Anh)* dan rivayet edildiğine göre Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)*: Şöyle buyurdu: **"Her kim zimmet ehlinden bir adamı** (müslümanlarla sözleşmiş olan bir gayrı müslimi) **öldürürse, cennetin kokusunu bulamaz** (koklayamaz). **Halbuki cennetin kokusu kırk senelik yoldan duyulur."** *(Neseî, Kasamet:14, No.4764, 8/394)*

3 - **İki veya daha ziyade kimsenin toplanıp birbirlerini öldürmeleri:**

Bu da çok büyük bir günahtır ki, böyle bir cinayet neticesinde öldüren de, öldürülen de ahiret mesuliyetinden yakasını kurtaramaz.

٥٧٤ – عَنْ اَبِى بَكْرَةَ (رضى الله عنه) قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللهِ ﷺ: « اِذَا الْتَقَى الْمُسْلِمَانِ بِسَيْفَيْهِمَا فَقَتَلَ اَحَدُهُمَا صَاحِبَهُ فَالْقَاتِلُ وَالْمَقْتُولُ فِى النَّارِ » قَالَ رَجُلٌ: يَا رَسُولَ اللهِ هٰذَا الْقَاتِلُ فَمَا بَالُ الْمَقْتُولِ؟ قَالَ: « اِنَّهُ كَانَ حَرِيصًا عَلَىٰ قَتْلِ صَاحِبِهِ »

574 - Ebu Bekre *(Radıyallahu Anh)* dan rivayet edildiğine göre, Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* şöyle buyurdu: **"İki müslüman kılıçlarıyla bir birinin**

karşısına çıksa da, biri diğerini öldürecek olsa, öldüren de, ölen de cehennemdedir." O zaman: **"Ya Resulallah biri katildir, ya öldürülen neden cehennemlik oluyor?"** diye sorulunca, Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)*: **"Şüphesiz ki o da arkadaşını öldürmeye harîs** (düşkün) **idi** (öldürülmeseydi o onu öldürecekti) buyurdu." *(Buharî, İman:21, No.31, 1/20, Neseî, Tahrim:29, No.4135, 7/142)*

4 - **Fakirlik korkusuyla veya bir namussuzluğu örtmek maksadıyla bir cenini** (ana rahmindeki çocuğu) **öldürmek:**

Bu da, büyük bir cinayet olduğundan pek büyük bir günahtır ve ahirette büyük bir mesuliyeti celbedicidir. Mevlâ Tealâ, bundan nehyetmek üzere:

« وَلاَ تَقْتُلُوا اَوْلاَدَكُمْ خَشْيَةَ اِمْلاَقٍ نَحْنُ نَرْزُقُهُمْ وَاِيَّاكُمْ اِنَّ قَتْلَهُمْ كَانَ خِطْأً كَبِيراً (٣٣) »

"Geçim endişesiyle çocuklarınızı öldürmeyin. Biz onların da, sizin de rızkınızı veririz. Onları öldürmek gerçekten büyük bir suçtur." *(İsra Suresi:33)* buyurmuştur.

٥٧٥ – عَنْ عَمْرِو بْنِ شُرَحْبِيلَ قَالَ: قَالَ عَبْدُ اللهِ (رضى الله عنه): قَالَ رَجُلٌ: يَارَسُولَ اللهِ اَىُّ الذَّنْبِ اَكْبَرُ عِنْدَ اللهِ؟ قَالَ: « اَنْ تَدْعُوَ للهِ نِدًّا وَهُوَ خَلَقَكَ » قَالَ: ثُمَّ اَىٌّ؟ قَالَ: « ثُمَّ اَنْ تَقْتُلَ وَلَدَكَ خَشْيَةَ اَنْ يَطْعَمَ مَعَكَ » قَالَ: ثُمَّ اَىٌّ؟قَالَ: « ثُمَّ اَنْ تُزَانِىَ بِحَلِيلَةِ جَارِكَ »

575 -Amr ibni Şurahbîl *(Radıyallahu Anh)* dan rivayete göre, Abdullah *(Radıyallahu Anh)* buyurmuştur ki: Bir adam gelerek "Ya Resulallah! Allah indinde en büyük günah hangisidir?" diye sorunca, Efendimiz *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)*: **"Allah-u Tealâ seni yarattığı hâlde ona ortak koşmandır."** buyurdu. O Adam: "Sonra hangi (günah büyüktür)?" diye sordu.

Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)*: **"Sonra beraberinde yemek yemesinden korktuğun için çocuğunu öldürmendir."** buyurdu. O zat: "Bundan sonra hangisi?" dedi. Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)*: **"Sonra komşunun hanımıyla zina etmendir."** buyurdu. Bunun üzerine Allah-u Tealâ bunu tasdik etmek üzere:

« وَالَّذِينَ لاَيَدْعُونَ مَعَ اللهِ اِلٰهاً اٰخَرَ وَلاَ يَقْتُلُونَ النَّفْسَ الَّتِى حَرَّمَ اللهُ اِلاَّ بِالْحَقِّ وَلاَ يَزْنُونَ وَمَنْ يَفْعَلْ ذٰلِكَ يَلْقَ اَثَاماً (٦٨) يُضَاعَفْ لَهُ الْعَذَابُ يَوْمَ الْقِيَامَةِ وَيَخْلُدْ فِيهِ مُهَاناً (٦٩) »

"O kullar ki, Allah ile beraber başka bir ilâha tapmazlar. Allahın haram kıldığı canı haksız yere öldürmezler, zina da etmezler. Kim bunları yaparsa, günahına kavuşur (cezaya çarpılır), **kıyamet günü de azabı katkat edilir ve o azabın içinde alçak edilerek ebedî bırakılır."** *(Furkan Suresi:68-69)* Ayet-i kerimelerini indirdi." *(Buharî, Diyât:1, No.6468, 6/2517)*

5 - **Bir kimsenin intihar etmesi** (kendi kendini öldürmesi):

Bu da dehşetli bir cinayettir. Günahı da, uhrevî mesuliyeti de pek büyüktür. Bir insan hasta olabilir, darlıklar içinde kalabilir ve bazı acıklı hadise-

lerle karşılaşabilir. Fakat bu hâle karşı sabretmesi, takdiri ilâhîye razı gelmesi icabeder ki, bu bir ubudiyet (kulluk) gereğidir. Bu rızanın varlığı ise, hoşlanılmayan hâllere karşı sabretmekle meydana gelir. Nitekim:

٥٧٦ – عَنِ ابْنِ مَسْعُودٍ (رضى الله عنه) قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللهِ ﷺ: «اَلصَّبْرُ نِصْفُ الْاِيمَانِ»

576- İbni Mes'ud *(Radıyallahu Anh)* dan rivayet edilen bir hadis-i şerifte: **"Sabır imanın yarısıdır."** buyurulmuştur. *(Beyhakî, Şuabul İman, Ro:4448, 4/109)*

6 - **Bir insanı velevki ölüm döşeğinde olsun, kendi emriyle de olsa, öldürmek.**

Bu da büyük bir cinayettir ve ahiret mesuliyeti pek ağırdır. Nitekim Mevlâ Tealâ:

«...وَلَا تَقْتُلُوا النَّفْسَ الَّتِي حَرَّمَ اللهُ اِلَّا بِالْحَقِّ ذٰلِكُمْ وَصّٰيكُمْ بِهِ لَعَلَّكُمْ تَعْقِلُونَ (١٥١)»

"Allahın haram kıldığı nefsi de haksız yere öldürmeyin. İşte size bunu vasiyet etmiştir. Umulur ki, anlarsınız (da akla ve hikmete ters düşen bir harekette bulunmazsınız)." *(Enam Suresi: 151'den)* buyurarak, böyle bir cinayeti kat'iyyen yasaklamıştır.

Fıkıh kitaplarımızda, özellikle "El Muhalla"da yazıldığı üzere: Can vermekte olan bir insan da, tam yaşama hakkına sahip bir insandır, hatta cese dinin yarısından canı çekilmiş bir insanı öldüren, onun kanını zâmin olur (öder) Şüphesiz ki, böyle bir insan da hayat sahibi hükmündedir. Bunun içindir ki, bir insan bir illetten veya bir yaradan yahut kasten ya da yanlışlıkla yapılan bir cinayetten dolayı ruhunu teslim edecek bir hâldeyken bir yakını vefat etse, ona varis olur.

Kendisine bir malını vasiyet etmiş olan bir kimse, vefat etse o mala vasiyyet yolu ile sahip olur. Bir gayri müslim, bu durumda aklı başında olarak islâmiyeti kabul etse, bu ihtidası (hidayet bulması) makbul, ve kendisine müslüman olan yakınları var sa, onlar da kendisine varis olurlar.

Demek ki bu insan bütün haklara sahip canlı bir kişidir, artık böyle bir kişiyi haksız yere öldürmek, islâm hukukunca kat'iyyen haram ve yasaktır. Böyle bir kimsenin kendi ölümünü acele istemesi, kendisinin öldürülmesine razı olması ve emir vermesi asla helâl olmaz.

Dolayısıyla bu durumdaki bir insanı öldüren kişi şüphesiz ki, masum bir cana kıymış olduğundan kasten öldürürse, hakkında ya kısas, ya diyet veya fidye lâzım gelir, yanlışlıkla öldürenin kendisine keffaret, âkilesi üzerine de diyet lâzım gelir.

Şu da bilinmelidir ki, hayatımız, Mevlâ Tealâ'nın bize bir emanetidir. Şeriatın müsaadesi olmadıkça bunu başkalarının gidermesi aslâ caiz olamaz, doktorların, son nefeslerini yaşadıklarına kanaat getirdikleri nice hastaların sonunda şifa bularak senelerce yaşadıkları görülmüştür.

Ölüm döşeğinde bulunarak, pek şiddetli acılar içinde kıvrandığı bahanesiyle bir hastanın hayatına son verme yetkisi, bir çok cinayetlere sebep olabilir

ve bu bahane ile bir çok suikastlar cezadan uzak olarak işlenebilir, bunun belirli bir ölçüsü olamaz. Bir kaç kişinin buna lüzum görmesi ve karar vermesi, bu hususta düşünülen fecaat (çok acıklı hâl) leri bertaraf edemez (ortadan kaldıramaz). Doğrusu budur ki, böyle bir hareket keyfi kanaatlere dayanmaktan boş kalmayacağından, nice kötü neticelere sebebiyet vermekten kurtulamaz.

Şunu da düşünmelidir ki, din-i mübin-i islâm'dan haberdar olan insanlar, çektikleri hastalıkların ve ızdırapların mükâfatlarına kavuşacaklarına inanmaktadırlar, onları kısa bir süre acıdan kurtarmak için, bu ebedî mükâfattan mahrum bırakmak doğru olamaz. Şifa bulmak için insan, ne acı ilâçlara tahammül ediyor da, böyle bir ebedî hayata ve sonsuz bir saadete kavuşmak için muvakkat bir acıya tahammül edilmez mi?

7 - Katil sayılan bir insanı, gerekli incelemeleri yapmadan ölüme mahkum etmek:

Bu da pek büyük bir masiyettir, ahiretteki mesuliyeti de inanan insanları titretecek kadar büyüktür. Lâzım gelen incelemeler gerektiği şekilde yapılmadan, bir insanın öldürülmesine hüküm verilmesi, şüphesiz ki, adalet ruhunu sızlatır ve toplum hayatını perişan eder.

"Muhtasar-ı Ebiz'ziya" şerhinde, Muhammedil' hırşî *(Rahimehullah)* buyuruyor ki: "Bütün milletlerde, dini muhafazadan sonra, gözetilmesi gereken meselelerin en mühimi kanlardır. Bu, nüfusu muhafaza meselesidir." Nitekim Abdullah *(Radıyallahu Anh)* dan rivayet edilen bir hadis-i şerifte, Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* :

٥٧٧ – عَنْ عَبْدِ اللهِ (رضى الله عنه) قَالَ: قَالَ النَّبِيُّ ﷺ: « اَوَّلُ مَا يُقْضىٰ بَيْنَ النَّاسِ بِالدِّمَاءِ »

577 - **"Kıyamet gününde insanlar arasında hükmü verilecek ilk şey kanlar hakkındadır."** *(Buharî, Rikak:48, No.6168, 5/2394, Müslim, Kasamet:8, No.1678, 3/508)*

Bu hadis-i şeriften anlaşılacağı üzere kan meselesi, şanına çok önem verilmek gereken bir hususdur, dolayısıyla insan, adam öldürmekten sakınması gerektiği gibi, her hangi bir yolla buna karışmaktan da kaçınmalıdır, zira bir müslümanın kanına ortak olan da, çok büyük bir günah işlemiş olur. Nitekim Ebu Hureyre *(Radıyallahu Anh)* dan rivayet edilen bir hadis-i şerifte, Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* :

٥٧٨ – عَنْ اَبِى هُرَيْرَةَ (رضى الله عنه) قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللهِ ﷺ: « مَنْ اَعَانَ عَلىٰ قَتْلِ مُؤْمِنٍ بِشَطْرِ كَلِمَةٍ لَقِىَ اللهَ عَزَّ وَجَلَّ مَكْتُوبٌ بَيْنَ عَيْنَيْهِ: آيِسٌ مِنْ رَحْمَةِ اللهِ »

578 - **"Her kim bir müminin öldürülmesine bir kelimenin bir harfi** (mesela öldür sözünün ilk harfi) **ile yardım edecek olsa** (kıyamet gününde) **onun iki gözü ortasına** '(bu kişi) **Allahın rahmetinden ümidini kesmiştir.' yazılı olarak Allah** (-u Tealây) **a kavuşur."** *(İbni Mace, Diyât:1, No.2620, 2/874)* buyurmuştur.

İbni Abbas *(Radıyallahu Anhuma)* dan rivayet edilen diğer bir hadis-i şerifte de:

٥٧٩ – عَنِ ابْنِ عَبَّاسٍ (رضى الله عنهما) قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللهِ ﷺ: « لاَ يَشْهَدْ اَحَدٌ مِنْكُمْ قَتِيلاً قُتِلَ صَبْراً فَعَسىٰ اَنْ يَكُونَ قُتِلَ ظُلْماً فَتَنْزِلُ السَّخْطَةُ عَلَيْهِمْ فَتُصِيبُهُ مَعَهُمْ » ، « لاَ يَقِفَنَّ اَحَدُكُمْ مَوْقِفاً يُضْرَبُ رَجُلٌ فِيهِ سَوْطاً ظُلْماً فَاِنَّ اللَّعْنَةَ تَنْزِلُ عَلىٰ مَنْ حَضَرَهُ حَيْثُ لَمْ يَدْفَعُوا عَنْهُ »

579 - **"Sizin biriniz, bir kişinin diri olarak yakalanıp sonra kendisine bir şey atılarak öldürüldüğü yerde sakın durmasın, çünkü o, zulmen öldürülmüş olurda onlar** (orada hazır bulunup da onu ölümden kurtarmayanlar) **ın hepsi üzerine lânet iner ona da onlarla beraber isabet eder ve sizden biriniz, bir kişinin zulmen dövüldüğü yerde de sakın durmasın, zira orada hazır bulunanların hepsi üzerine onu o zulümden kurtarmadıkları anda lânet iner."** buyurulmuştur. *(Taberanî, No:4181, 4/218, No:11675, 11/260, Kenzül Ummal:13411, 13412, 5/397, Ahmed ibni Hanbel, Müsned:17530, 6/167)*

Velhasıl suçsuz bir kimsenin öldürülmesine hüküm vermek veya bu hususta her hangi bir şekilde yardımda bulunmak yahut onun zulmen öldürülmesine lâubali bir surette seyre dalmak, büyük bir günahtır ve bunun ahiret mesuliyeti pek fazladır. İşte bu mesuliyet endişesi, inançlı olan temiz ruhlu insanlar için dünyevî cezaların pek üstündedir. Zaten toplumu bir çok cinayetlerden kurtaracak olan da, asıl bu ahiret mesuliyetine itikattır.

ADAM ÖLDÜRMENİN ZEMMİ HAKKINDAKİ HADİS-İ ŞERİF VE RİVAYETLER:

٥٨٠ – عَنِ ابْنِ عُمَرَ (رضى الله عنهما) قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللهِ ﷺ: « لاَ يَزَالُ الْمُؤْمِنُ فِى فُسْحَةٍ مِنْ دِينِهِ مَا لَمْ يُصِبْ دَماً حَرَاماً »

580 - İbni Ömer *(Radıyallahu Anhuma)* dan rivayet edilen bir hadis-i şerifte Efendimiz *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* şöyle buyurmuştur: **"Mümin kişi, haram bir kana isabet etmedikçe** (elini bulaştırmadıkça) **daima dininden** (aldığı ilhamdan dolayı) **bir genişlik içindedir."** *(Buharî, Diyât:1, No.6469, 6/2517)*

Bu genişlikten maksat ise, Mevlâ Tealâ'nın, tövbe eden kullarının tövbelerini kabul edip, büyük-küçük günahlarını mağfiret etmesidir.

٥٨١ – عَنْ اَبِى هُرَيْرَةَ (رضى الله عنه) قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللهِ ﷺ: « مَنْ لَقِىَ اللهَ لاَ يُشْرِكُ بِهِ شَيْئاً وَاَدّىٰ زَكَاةَ مَالِهِ طَيِّباً بِهَا نَفْسُهُ مُحْتَسِباً وَسَمِعَ وَاَطَاعَ فَلَهُ الْجَنَّةُ اَوْ دَخَلَ الْجَنَّةَ ، وَخَمْسٌ لَيْسَ لَهُنَّ كَفَّارَةٌ اَلشِّرْكُ بِاللهِ عَزَّ وَجَلَّ وَقَتْلُ النَّفْسِ بِغَيْرِ حَقٍّ اَوْ نَهْبُ مُؤْمِنٍ اَوِ الْفِرَارُ يَوْمَ الزَّحْفِ اَوْ يَمِينٌ صَابِرَةٌ يَقْتَطِعُ بِهَا مَالاً بِغَيْرِ حَقٍّ »

581 - Ebu Hureyre *(Radıyallahu Anh)* dan rivayet edilen bir hadis-i şerifte, Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* şöyle buyurdu: **"Her kim, Allah** (-u Tealâ) **a, O'na hiç bir şeyi ortak etmediği, can hoşluğuyla sevabını Allah** (-u Tealâ) **dan bekleyerek zekâtını ödediği ve** (emirlerini) **dinleyip itaat ettiği hâlde kavuşursa, onun için cennet vardır** (diğer bir rivayette de **cennete girer."** buyurulmuştur).

Beş günah vardır ki, onlar için keffaret (tövbe) **yoktur: Allah** (-u Tealây) **a ortak koşmak, Haksız yere adam öldürmek, Bir mümine iftira etmek, Harpten kaçmak, Bir malı haksız yere almak için yalan yere yemin etmek."** *(Ahmed ibni Hanbel, Müsned-i Ahmed:8745, 3/286)*

٥٨٢ – عَنِ الْحَسَنِ (رضى الله عنه) قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللهِ ﷺ: « نَازَلْتُ رَبِّى فِى قَاتِلِ الْمُؤْمِنِ فِى اَنْ يَجْعَلَ لَهُ تَوْبَةً فَاَبَىٰ عَلَىَّ »

582 - Hasen *(Radıyallahu Anh)* dan rivayet edilen bir hadis-i şerifte Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* şöyle buyurdu: **"Bir mümini öldürenin affı hakkında rabbime** (ne kadar) **müracaat ettim** (se de) **benim bu teklifimi kabul etmedi."** *(Abd ibni Humeyd, Süyûtî, Dürrül Mensur:2/627)*

٥٨٣ – عَنْ رَجُلٍ مِنَ الصَّحَابَةِ قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللهِ ﷺ: « قُسِمَتِ النَّارُ سَبْعِينَ جُزْءاً لِلْآمِرِ تِسْعَةً وَسِتِّينَ وَلِلْقَاتِلِ جُزْءاً »

583 - Sahabe-i kiramdan bir zattan rivayet edildiğine göre, Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* şöyle buyurdu: **"Cehennem ateşi yetmiş parçaya bölünmüştür.** (Adam öldürmeyi) **emredene altmış dokuz, öldürene ise bir parçası** (ayrılmıştır)." *(Beyhakî, Şuabul iman, No:5360, 4/349)*

٥٨٤ – عَنْ عُقْبَةَ بْنِ عَامِرٍ الْجُهَنِيِّ قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللهِ ﷺ: « مَنْ لَقِىَ اللهَ لاَ يُشْرِكُ بِهِ شَيْئاً لَمْ يَتَنَدَّ بِدَمٍ حَرَامٍ دَخَلَ الْجَنَّةَ »

584 - Ukbetübnü Âmiril Cühenî *(Radıyallahu Anh)* dan rivayet edilen bir hadis-i şerifte Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* şöyle buyurdu: **"Her kim Allah** (-u Tealây) **a, O'na hiç bir şeyi ortak koşmadığı ve haram bir kana isabet etmediği** (elini bulaştırmadığı) **hâlde kavuşursa, Cennete girer."** *(İbni Mace, Diyat:1, No.2618, 2/873)*

« مِنْ اَىِّ اَبْوَابِ الْجَنَّةِ شَاءَ »

Diğer bir rivayette de: **"Cennetin kapılarının hangisinden dilerse girer."** buyurulmuştur. *(İbni Merdüveyh ve Beyhakî, Süyûtî, Dürrül Mensur:2/631)*

٥٨٥ – فَقَالَ هَانِئُ بْنُ كُلْثُومٍ: سَمِعْتُ مَحْمُودَ بْنَ الرَّبِيعِ يُحَدِّثُ عَنْ عُبَادَةَ بْنِ الصَّامِتِ اَنَّهُ سَمِعَهُ يُحَدِّثُ عَنْ رَسُولِ اللهِ ﷺ اَنَّهُ قَالَ: « مَنْ قَتَلَ مُؤْمِناً فَاعْتَبَطَ

بِقَتْلِهِ لَمْ يَقْبَلِ اللّٰهُ مِنْهُ صَرْفاً وَلاَ عَدْلاً »

قَالَ لَنَا خَالِدٌ: ثُمَّ حَدَّثَنِي ابْنُ اَبِي زَكَرِيَّا عَنْ اُمِّ الدَّرْدَاءِ عَنْ اَبِي الدَّرْدَاءِ عَنْ رَسُولِ اللّٰهِ ﷺ اَنَّهُ قَالَ: « لاَيَزَالُ الْمُؤْمِنُ مُعْنِقاً صَالِحاً مَالَمْ يُصِبْ دَماً حَرَاماً فَاِذَا اَصَابَ دَماً حَرَاماً بَلَّحَ »

585 - Hâni' İbn-i Gülsüm dedi ki: Ben Mahmud İbn-i Rabî'in, Ubadet İbn-i Samit *(Radıyallahu Anh)* dan naklen, Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* in şöyle buyurduğunu işittim: **"Kim bir mümini öldürür de, kendisini doğru bir şey yapmış sanarak istiğfar da etmezse** (haramı helâl görerek kâfir olduğu için), **Allah** (-u Tealâ) **onun ne farzını, ne de nafilesini kabul etmez.**

Halid bize dedi ki: Sonra bana ibnü ebî Zekeriyya, Ümmü Derda'nın, Ebud Derda'dan naklen Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* in şöyle buyurduğunu haber verdi: **"Mümin, haram olan bir kana isabet etmedikçe** (elini bulaştırmadıkça) **salih amele süratle devam eder, haram bir kana isabet ettiği vakit ameli kesilir meşakkate düşer."** *(Ebu Davud, Fiten: 6, No.4270, 2/505)*

عَنْ عَبْدِ اللّٰهِ بْنِ عُمَرَ (رضى الله عنهما) قَالَ: « اِنَّ مِنْ وَرَطَاتِ الْاُمُورِ الَّتِي لاَ مَخْرَجَ لِمَنْ اَوْقَعَ نَفْسَهُ فِيهَا سَفْكَ الدَّمِ الْحَرَامِ بِغَيْرِ حِلِّهِ »

Abdullah ibni Ömer *(Radıyallahu Anhuma)* şöyle buyurmuştur: **"Kendisini içine atan kimseler için, hiç bir çıkış ve kurtuluş olmayan helâk edici işlerden biri, kan dökmeyi helâl kılıcı bir hak olmaksızın, haram kan dökmektir."** *(Buharî, Diyât:l, No:6470, 6/2517)*

عَنِ الضَّحَّاكِ قَالَ: « لَاَنْ اَتُوبَ مِنَ الشِّرْكِ اَحَبُّ اِلَيَّ مِنْ اَنْ اَتُوبَ مِنْ قَتْلِ الْمُؤْمِنِ »

İmam-ı Dahhak *(Rahimehullah)* buyurmuştur ki: **"Elbette şirkten tövbe etmem, bir mümini öldürmekten tövbe etmemden bana daha sevgilidir."** *(Süyûtî, Dürrül Mensur:2/629)*

عَنْ اَبِي هُرَيْرَةَ (رضى الله عنه) قَالَ: « اِنَّ الرَّجُلَ لَيُقْتَلُ يَوْمَ الْقِيَامَةِ اَلْفَ قَتْلَةٍ »

Ebu Hureyre *(Radıyallahu Anh)* şöyle buyurmuştur: **"Şüphesiz ki bir adam dünyadaki bir öldürmesine karşılık, ahirette bin kere öldürülür."** *(Süyûtî, Dürrül Mensur:2/630)*

عَنْ عَبْدِ اللّٰهِ بْنِ مَسْعُودٍ (رضى الله عنه) قَالَ: « لاَيَزَالُ الرَّجُلُ فِي فُسْحَةٍ مِنْ دِينِهِ مَا نَقِيَتْ كَفُّهُ مِنَ الدَّمِ فَاِذَا اَغْمَسَ يَدَهُ فِي الدَّمِ الْحَرَامِ نُزِعَ حَيَاؤُهُ »

Abdullah ibni Mes'ud *(Radıyallahu Anh)* buyurmuştur ki: **"Bir adamın eli kandan temiz olduğu müddetçe, dininden bir genişlik içinde daim olur, elini haram kana bulaştırdığında ise hayası** (utanma duygusu) **alınır."** *(Süyûtî, Dürrül Mensur:2/630)*

Muhammed ibni Aclân *(Rahimehullah)* buyurmuştur ki: "Bir kere ben İskenderiye'de bulunuyordum. Allah-u Tealâ'nın kulları içinde, Allah-u Tealâ'dan, ondan daha çok korkan kimse bilmediğimiz bir kişi vefat edecek derecede hastalandı. Biz ona telkin yapmağa başladık, ne zaman 'Sübhanallah, Elhamdülillah' kelimelerini ona telkin ettiysek, kabul etti, 'Lâ ilâhe illallah'a' sıra gelince, bu kelimeyi diyemedi.

O zaman biz ona 'Biz Allahın kulları içinde senden daha takvasını bilmezdik, biz sana ne telkin ettiysek, kabul ettin 'Lâ ilâhe illallah'a sıra gelince, neden kabul etmedin. 'diye sorunca, 'O kelime ile benim arama engel girdi, çünkü ben gençliğimde adam öldürmüştüm.' diye cevap verdi. *(Dürrül Mensur:2/631)*

Şehr ibni Havşeb *(Radıyallahu Anh)* şöyle buyurmuştur: Bir arabî Ebu Zer *(Radıyallahu Anh)* a gelerek: "Haksızlıkla bir hacıyı öldürdüğünü, kendisi için bir kurtuluş yolu olup olmadığını" sordu.

Ebu Zer hazretleri ona: "Yazık sana! Anan baban sağ mıdır?" diye sordu, O "Hayır!" diye cevap verince: "İkisinden biri sağ mıdır?" diye sordu, O yine: "Hayır!" deyince, Ebu Zer *(Radıyallahu Anh)* Hazretleri: 'Anan baban veya ikisinden biri sağ olsaydı, elbette senin için mağfiret ümid ederdim, fakat senin için üç şeyin birinden başka bir çare bulamıyorum." diye cevap verdi.

Adam: "Onlar nelerdir?" diye sorunca, Ebu Zer *(Radıyallahu Anh)*: "Sen o adamı öldürdüğün gibi diriltebilir misin?" diye sordu, Adam "Vallahi bunu yapamam." deyince, "Peki o zaman sen ölmeyebilir misin?" diye sordu, O kişi: "Vallahi mutlaka öleceğim, sen üçüncü çareyi söyle." deyince,

Ebu Zer *(Radıyallahu Anh)*: "Yer yüzünde bir tünel kazıp içine girerek veya gök yüzüne bir merdiven dayayıp kaçmaya imkânın var mı?" diye sordu. Bunu duyan adam feryad ederek kalktı, giderken Ebu Hureyre *(Radıyallahu Anh)* a rastladı. Ona da bu soruyu sorunca: "Yazık sana! Anan baban sağ mıdır? diye sordu. Adam 'Yok' deyince, Ebu Hureyre *(Radıyallahu Anh)*:

« لَوْ كَانَا حَيَّيْنِ اَوْ اَحَدُهُمَا لَرَجَوْتُ لَكَ وَلٰكِنِ اغْزُ فِى سَبِيلِ اللّٰهِ وَتَعَرَّضْ لِلشَّهَادَةِ فَعَسٰى »

Onların ikisi veya biri sağ olsalardı, elbette senin hakkında ümitli olacaktım velâkin sen Allah yolunda gazaya çık ve şehit olmaya çalış, af olman umulur." buyurdu. *(Süyûtî, Dürrül Mensur: 2/632)*

Ruhul Beyan tefsirinde zikredildiğine göre, bu ayet-i celilenin hükmü, sebebin özelliğine değil, lâfzın umumluğuna göredir. Ayet-i celiledeki cehennemde ebedî kalma hükmü müminin kanını helâl görerek kâfir olan kimse hakkındadır ki, onun cehennemde ebedî kalacağı kesindir.

Fakat bir mümini öldürmenin helâl olmadığına inandığı hâlde, onu kasten öldüren kişi bundan dolayı kâfir sayılmaz ve bu sebeple imandan çıkmaz. Eğer katil kısas yapılırsa, bu onun için keffaret olur. Kısas yapılmayıp, tövbe ederse, bu tövbesi de onun için keffaret sayılır. Çünkü küfür, adam öldürmekten daha büyük olduğu hâlde, kâfirin tövbesi kabul edildiğine göre, katilin tövbesi kabul olunmaya daha lâyıktır.

Nitekim üstadımız Hacı Ali Haydar Efendi *(Kuddise Sırruhu)* hazretleri bu ayet-i celilenin tefsirinde, Kur'an-ı Keriminin kenarına:

« اِنَّ الَّذِينَ فَتَنُوا الْمُؤْمِنِينَ وَالْمُؤْمِنَاتِ ثُمَّ لَمْ يَتُوبُوا فَلَهُمْ عَذَابُ جَهَنَّمَ وَلَهُمْ عَذَابُ الْحَرِيقِ (١٠) »

"Şüphesiz erkek müminlerle kadın müminleri fitneye düşürenler (yakarak öldürenler) **sonra da tövbe etmeyenler** (var ya) **onlar için cehennem azabı vardır ve onlar için yakıcı bir azap da vardır."** *(Bürûc Suresi:10)* ayet-i kerimesini yazarak adam öldürenin de tövbesinin kabul olacağına bu ayet-i kerimeyi delil göstermiştir. Zira, bu ayet-i celilede ashab-ı Uhdud (çukurlar kazıp ateş doldurarak müminleri yakanlar) tövbe etmedikleri takdirde cehennem azabıyla tehdid olunmuşlardır.

Bundan da anlaşılacağı gibi tövbe ettikleri takdirde kabul olunacaklardır. Yine Üstadımız hazretleri Kur'an-ı Keriminde bu ayet-i celilenin kenarına:

« اِلاَّ مَنْ تَابَ وَاٰمَنَ وَعَمِلَ عَمَلاً صَالِحاً فَاُولٰٓئِكَ يُبَدِّلُ اللّٰهُ سَيِّئَاتِهِمْ حَسَنَاتٍ وَكَانَ اللّٰهُ غَفُوراً رَحِيماً (٨٠) »

"Ancak (şirkten, adam öldürmekten ve zinadan) **tövbe edip, iman ederek salih amel işleyen kimseler müstesna, işte onlar** (var ya) **Allah** (-u Tealâ) **onların kötülüklerini iyiliklere çevirir, Allah** (-u Tealâ) **çok mağfiret edicidir, ziyade acıyıcıdır."** *(Furkan Suresi:80)* ayet-i kerimesini yazmıştır ki bu ayet-i celile de şirk dahil bütün büyük günahların iman ve tövbe şartıyla affolunacaklarını açıkça ifade etmektedir.

Eğer tövbesiz ve kısassız ölecek olursa, onun işi Allah-u Tealâ'ya kalmıştır, dilerse onu mağfiret eder ve hasmını razı eder, isterse de bu günahından dolayı ona azabeder sonra ise onu cehennemden çıkarıp, imanına karşılık ona vaadetmiş olduğu cennete sokar, çünkü Allah-u Tealâ vaadine hulfetmez. Dolayısıyla onun hakkındaki hulûd, devamlılık manasına gelmeyip, uzun süre beklemek anlamındadır. Üstelik Mevlâ Tealâ, bu kişinin cezasının bu olduğunu bu ayet-i celilesinde ifade etmiş, yoksa mutlaka onu cezalandıracağını bildirmemiştir.

Nasıl böyle olmasın ki, Mevlâ Tealâ bir ayet-i celilesinde:

« وَجَزَآؤُ سَيِّئَةٍ سَيِّئَةٌ مِثْلُهَا ... (٤٠) »

"Bir kötülüğün karşılığı, ona denk bir kötülüktür." *(Şura Suresi:40'dan)* bu yurmuştur. Eğer bu ayet-i kerime Allah-u Tealâ'nın her kötülüğe bir ceza vereceğini ifade etmekte olsaydı, elbette ki:

« ... وَيَعْفُوا عَنْ كَثِيرٍ (٣٠) »

"(İşlediğiniz günahlardan) **Bir çoğunu da affeder."** *(Şura Suresi:30'dan)* kavl-i şerifi buna zıt düşerdi. Bazı kere insan bir işten engellemek istediği kişiye **"Eğer böyle yaparsan senin cezan dövülmek ve öldürülmektir."** der.

Sonra, bu sözünü uygulamadığı takdirde bu bir yalan sayılmaz. Dolayısıyla bu ayet-i celiledeki, Allah-u Tealâ'nın sünneti (âdeti) olan tehdid, tövbe eden katille, kısas gibi haklı bir nedene dayanarak öldüren kişilerle alâkalı değildir, bilakis tövbe etmeyen ve zulmen öldüren kimselere taallûk etmektedir. Zira bu, çok büyük bir günahtır ki, buna rıza gösteren de ortaktır. Nitekim haberde gelmiştir ki:

٥٨٦- وفي الخبر: «لو ان رجلاً قتل بالمشرق وآخر رضي بالمغرب لاشترك في دمه»

586 - **"Eğer bir adam doğuda öldürülürken, batıda olan bir kimse de buna rıza gösterse, elbette kanına ortak olur."** *(İmam-ı Gazalî, İhya, 4/508)* (Bunu takviye eden hadis-i şerif, Ruhul Furkan tefsirimizin:3/263 de 221 numarada geçmiştir). buyurulmuştur.

Diğer bir hadis-i şerifte de:

٥٨٧ - «ان هذا الانسان بنيان الله ملعون من هدم بنيانه»

587 - **"Şüphesiz ki şu insan Allahın binasıdır, O'nun binasını yıkan ise mel'un'dur."** *(Ruhul Beyan 2/262)* buyurulmuştur.

Rivayete göre, Davud *(Aleyhisselâm)* beyt-i makdis'i bina etmek istediğinde bir türlü muvaffak olamadı, bir kaç kere binayı bitirdiğinde bina hemen yıkıldı. Bu durumu Allah-u Tealâ'ya şikayet edince, Allah-u Tealâ ona:

«ان بيتي هذا لا يقوم على يد من سفك الدماء»

"Benim şu evim, kan döken kimsenin eliyle yapılamaz." diye vahyetti. Bunun üzerine Davud *(Aleyhisselâm)* : "Ya Rabbi! Benim öldürmem senin yolunda değil miydi?" diye sorunca, Allah-u Tealâ:

«بلى ولكن اليسوا من عبادي»

"Doğrudur, lâkin onlar benim kullarımdan değil miydi?" buyurdu. O zaman Davud *(Aleyhisselâm)* : **"Ya Rabbi! O hâlde Beyt-i Mukaddesi kime bina ettireyim? "** deyince, Mevlâ Tealâ:

«ان اومر ابنك سليمان يبنيه»

"Oğlun Süleyman'a emret, onu bina etsin." diye vahyetti. *(Ruhul Beyan:2/262)*

Bu kıssadan anlaşılacağı üzere, insan bünyesini gözetmek ve yaşatmak, onu yıkmaktan daha evlâdır. Nitekim Mevlâ Tealâ, dininin düşmanları olan yahudi ve hristiyanları bile yaşatmak için onlar hakkında sulh ve cizye'yi meşrû etmiş yani barışı kabul edip, vergi vermek şartıyla yaşamalarına müsaade etmiştir.

Şu da bilinsin ki, öldürülen kişinin velisi kastî olan öldürmede, üç şey arasında muhayyerdir:

1 - Kısas (katili öldürtmek),

2 - Diyet (kan parası almak),

3 - Af (bağışlamak)

Musa *(Aleyhisselâm)* ın şeriatında sadece kısas vardı, İsa *(Aleyhisselâm)* ın dininde ise, diyet veya bağışlamak meşrû idi, bizim millet (din) imizde ise, **teşeffî** (düşmandan intikam almak) için kısas, **tereffüh** (maddi yönden rahatlamak) için diyet, **tekerrüm** (iyilik) için ise af meşrû edilmiştir ki, affetmek en efdalidir. Nitekim Mevlâ Tealâ:

« وَجَزَآءُ سَيِّئَةٍ سَيِّئَةٌ مِّثْلُهَا فَمَنْ عَفَىٰ وَأَصْلَحَ فَأَجْرُهُ عَلَى اللَّهِ إِنَّهُ لَا يُحِبُّ الظَّالِمِينَ (٤٠) »

"Bir kötülüğün cezası, ona denk bir kötülük (bir misilleme) **dir. Fakat kim affeder ve ıslah eder** (barışı sağlar) **sa, onun mükâfatı Allah'a aittir. Şüphesiz ki O, zalimleri sevmez."** *(Şura Suresi:40)* buyurmuştur.

Te'vilât-ı Necmiyye'de zikredildiği üzere bu ayet-i celilede bir takım tasavvufî işaretler bulunmaktadır. Şöyle ki: Kalp, asıl fıtratında mümin, nefis ise aslî hılkat (yaratılış) ında kâfirdir. Dolayısıyla aralarında adavet-i cibilliye (yaratılıştan düşmanlık), köklü bir muharebe ve büsbütün bir çelişki ve çekişme vardır. Zira kalbin yaşamasında nefsin ölümü, nefsin hayatında ise kalbin ölümü bulunmaktadır. Kâfirlerin nefisleri diri olduğundan, kalpleri ölmüş olduğu için, Allah-u Tealâ onlara "Ölüler" diye isim vermiştir. Nitekim Mevlâ Tealâ, kâfirlikten sonra mümin olan Hazreti Hamza *(Radıyallahu Anh)* hakkında:

« أَوَمَن كَانَ مَيْتًا فَأَحْيَيْنَاهُ وَجَعَلْنَا لَهُ نُورًا يَمْشِي بِهِ فِي النَّاسِ كَمَن مَّثَلُهُ فِي الظُّلُمَاتِ لَيْسَ بِخَارِجٍ مِّنْهَا ... (١٢٢) »

"Bir ölü iken kendisini dirilttiğimiz ve ona insanlar arasında yürüyeceği bir nur verdiğimiz kimse, içinden çıkamaz bir hâlde karanlıklarda kalan kimse gibi olur mu hiç?" *(En'am Suresi:122'den)* buyurmaktadır.

Ebu Bekr-i Sıddık *(Radıyallahu Anh)* ın kalbi diri olup nefsi ölü olduğundan Efendimiz *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* onun hakkında:

« من اراد ان ينظر الى ميت يمشي على وجه الارض فلينظر الى الصديق » – ٥٨٨

588 - **"Her kim yer yüzünde gezen bir ölüye bakmak isterse, sıddık'a baksın."** *(Avârifül - Meârif, Sühreverdî, Sh:538)* buyurmuştur.

Dolayısıyla bu ayet-i celilede kalple nefsin mücadelesine işaret edilmektedir. Yani kâfir olan nefis, aslî düşmanlığından dolayı, hayvanî ve şeytanî sıfatlarıyla ruhanî olan kalbi istilâ ederek ve kendi arzularını ona galip getirerek öldürücü zehiriyle, mümin olan bir kalbi kasten öldürürse, o nefsin cezası kendisinde ebedî kalacağı cehennem, yani tabiat âlemi'nin aşağılığıdır.

Çünkü nefsin, tabiatında bulunan alçaklığından kurtulması ancak şeriat ipine sımsıkı sarılmasıyla mümkündür. Şeriat ipine sarılmak ise ancak mümin kalbin özelliklerindendir. Nitekim Mevlâ Tealâ:

« ثُمَّ رَدَدْنَاهُ أَسْفَلَ سَافِلِينَ (٥) إِلَّا الَّذِينَ آمَنُوا وَعَمِلُوا الصَّالِحَاتِ ... (٦) »

"Sonra onu (insanı) **aşağıların aşağısına reddettik** (çevirdik) **ancak iman edip salih amel işleyenler müstesna."** *(Tîn Suresi:5-6'dan)* buyurmaktadır.

İman ve amel-i salih kalbin şanından ve sıfatından olduğu için kalp ölüp ameli kesilirse, nefis tabiat âlemi'nin (alçak yaratılışının) aşağılığında ebedî olarak kalır. **"Ve Allah ona gazabeder ve lânet eder."** yani onu hazretinden ve kurbetinden (huzurundan ve yakınlığından) tardeder (kovar) ve ib'âd eder (uzaklaştırır) ve onu: **"Rabbine dön!"** hitabıyla muhatab olma nimetine kavuşmaktan mahrum eder.**"Ve ona çok büyük bir azab hazırlar."** yüce huzurundan uzaklık ve cennet nimetlerinden mahrumiyet azabıyla azabeder.

Mevlâ Tealâ kasten adam öldürmenin cezasını açıkladıktan sonra, bu haramın büyüklüğünü beyan etmek ve cihada çıkanları bir takım zayıf yorumlarla, müminleri öldürmekten şiddetle menetmek üzere şöyle buyuruyor:

يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا إِذَا ضَرَبْتُمْ فِي سَبِيلِ اللَّهِ فَتَبَيَّنُوا وَلَا تَقُولُوا لِمَنْ أَلْقَىٰ إِلَيْكُمُ السَّلَامَ لَسْتَ مُؤْمِنًا تَبْتَغُونَ عَرَضَ الْحَيَاةِ الدُّنْيَا فَعِنْدَ اللَّهِ مَغَانِمُ كَثِيرَةٌ كَذَٰلِكَ كُنْتُمْ مِنْ قَبْلُ فَمَنَّ اللَّهُ عَلَيْكُمْ فَتَبَيَّنُوا إِنَّ اللَّهَ كَانَ بِمَا تَعْمَلُونَ خَبِيرًا (٩٤)

KELİME MANASI (94)

(يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا) **Ey iman edenler!** (إِذَا ضَرَبْتُمْ) **sefere çıktığınız zaman,** nerede? (فِي سَبِيلِ اللَّهِ) **Allah yolunda,** (فَتَبَيَّنُوا) **tam açıklanmasını bekleyin,** yani Allah yolunda cihada çıktığınızda, yapacağınız ve terkedeceğiniz her işte meselelerin tamamen açıklanmasını bekleyin, iyice anlayın, dinleyin (وَلَا تَقُولُوا) **ve demeyin,** kime? (لِمَنْ) **o kimseye ki,** (أَلْقَىٰ) **verdi,** kime? (إِلَيْكُمْ) **size,** neyi? (السَّلَامَ) **selâmı,** yani size müslümanca selâm verene, ne demeyin? (لَسْتَ) **sen olmadın,** nedir olmadın? (مُؤْمِنًا) **iman edici,** ne olduğunuz hâlde öyle demeyin, (تَبْتَغُونَ) **aradığınız hâlde,** neyi? (عَرَضَ الْحَيَاةِ الدُّنْيَا) **dünya hayatının malını ve menfaatını,** (فَعِنْدَ اللَّهِ) **çünkü Allah** (-u Tealân) **ın indinde vardır,** ne? (مَغَانِمُ) **ganimetler,** öyle ganimetler ki, (كَثِيرَةٌ) **çok,** yani geçici dünya metaının peşine düşmeyin, çünkü Allah-u Tealâ'nın takdirinde sizi bunlara muhtaç etmeyecek çok ganimetler vardır, dolayısıyla size selâm verenin malını almak için canına kastetmeyin. (كَذَٰلِكَ) **işte böylece,** (كُنْتُمْ) **siz idiniz,** (مِنْ قَبْلُ) **bundan evvel,** yani islâmiyeti ilk kabul ettiğiniz de, siz de yalnız kelime-i şehadet okumakla malınızı ve canınızı kurtarmıştınız, sözünüzün özünüze mutabık olup

olmadığı araştırılmamıştı. (فَمَنَّ) **iyilik etti, lutfetti,** kim? (اللّٰهُ) **Allah** (-u Tealâ), kim üzerine? (عَلَيْكُمْ) **sizin üzerinize,** yani bu şekilde sizin imanınızı kabul etti, kanınızı ve canınızı korudu, siz de iman ve istikametle tanınmış oldunuz, dolayısıyla islâma girenlere size yapılan gibi muamele yapın, (فَتَبَيَّنُوا) **o hâlde** (meselelerin) **iyice açıklanmasını bekleyin de** (bir mümini acele ederek öldürmeyin), (اِنَّ اللّٰهَ) **muhakkak Allah** (-u Tealâ), (كَانَ) **oldu,** neyi? (بِمَا) **o şeyleri ki,** (تَعْمَلُوْنَ) **işliyorsunuz,** yani bütün işlediklerinizden, nedir oldu? (خَبِيْرًا) **ziyade haberdar.**

MEALİ ŞERİFİ (94)

Ey iman edenler! Allah yolunda harbe çıktığınız zaman (işlerin) **tam açıklanmasını bekleyin. Size selâm verene, dünya hayatının** (geçici) **menfaatını arayarak, "Sen mümin değilsin" demeyin. Çünkü Allah** (-u Tealân) **ın katında** (sizi buna muhtaç etmeyecek) **çok ganimetler vardır. Evvelce siz de böyle iken Allah** (-u Tealâ) **size lutfetti** (imanınızı gizlerken, açıklama imkânına sahip etti). **O hâlde tebeyyün edin** (iyice anlayıp dinleyin), **şüphesiz Allah** (-u Tealâ) **yaptıklarınızdan ziyade haberdardır.**

İ Z A H A T

Ayet-i celilenin iniş sebebi hakkında bir kaç rivayet vardır.

1 - İbni Abbas *(Radıyallahu Anhuma)* bu ayet-i celilenin tefsirinde buyurmuştur ki: Bir adam kendisine ait bir davar sürüsünün başında bulunuyordu. Bir seriyye'de bulunan müslümanlar ona kavuştular.

Adam onlara: "Esselâmü Aleyküm" diye selâm verdiyse de, onlar bu adamı öldürüp sürüsünü aldılar. İşte Allah-u Tealâ bu hadise hakkında: **"Dünya hayatının geçici menfaatını arayarak,"** kavl-i şerifine kadar bu ayet-i kerime'yi indirdi. Buna göre ayet-i celilede geçen dünya hayatının geçici menfaatı bu davar sürüsüdür. *(Buharî, Tefsir:97, No.4315, 4/1677, Müslim, Tefsir:22, No.3025, 5/524)*

Kurtubî tefsirinde zikredildiğine göre, Kendisine selâm vereni öldürerek, onun sürüsünü peşine sürüp götüren kimse ile öldürülen kimsenin tesbiti hakkında bir kaç rivayet vardır ki, aşağıdaki maddeler bunu belirleyecektir.

2 - Beğavî ve Hâzin tefsirlerinde zikredildiğine göre, İbni Abbas *(Radıyallahu Anhuma)* buyurmuştur ki: Bu ayet-i celile, Mürre ibni Avf oğullarından Fedek'li Mirdâs ibni Nehiyk hakkında inmiştir: Şöyleki, o müslüman olmuş ve kavminden ondan başka kimse müslüman olmamıştı. Efendimiz *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* in, Galib ibni Fudâle komutasında gönderdiği bir seriyye Mirdâsın kavmine gitmişti. Bütün kavim kaçmış, ama o müslüman oluşuna güvenerek, yerinde kalmıştı.

Atlıları görünce, onların müslüman olmamalarından korkarak, koyunlarını dağın bir oyuğuna çekti, müslüman atlılar oraya ulaşıp, tekbir getirince, onların Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* in ashabından olduğunu anlayarak, o

da tekbir alıp onların yanına indi ve: "Lâ ilâhe illallah Muhammedür' Resulullah, Esselâmü Aleyküm" dedi. Fakat Üsame ibni zeyd *(Radıyallahu Anh)* onu öldürdü ve koyunlarını sürüp götürdü. Bunu Efendimiz *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* e haber verdikleri zaman çok kızdı ve:

٥٨٩ – « قَتَلْتُمُوهُ إِرَادَةَ مَا مَعَهُ »

589 - **"Siz onu, yanındaki mala göz diktiğiniz için öldürdünüz."** buyurdu, sonra bu ayet-i kerimeyi Üsame *(Radıyallahu Anh)* a okudu, Üsame *(Radıyallahu Anh)* da, "Ya Resulallah! Benim için Allaha istiğfar et" dedi. Bunun üzerine Efendimiz *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* :

« فَكَيْفَ وَقَدْ تَلاَ لاَ إِلٰهَ إِلاَّ اللّٰهُ »

"O, Lâ ilâhe illallah' demişken bu nasıl yapılır?" buyurdu.

Hazreti Üsame *(Radıyallahu Anh)* şöyle devam etmiştir: "Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* bu sözü tekrar edip durdu, hatta keşke, daha önce müslüman olmamış olsaydım da, o gün müslüman olmuş olsaydım." diye arzu ettim. Daha sonra, Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* benim için istiğfar etti ve:

« أَعْتِقْ رَقَبَةً »

"Bir köle azadet!" buyurdu. *(Beğavî, Meâlimüttenzil:1/466, Tefsir-i Kebir:11/4)*

Üsame ibni Zeyd *(Radıyallahu Anh)* ın diğer bir rivayetine göre, bu durum Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* Efendimize anlatıldığında, Efendimiz *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* ona:

٥٩٠ – « أَقَالَ: لاَ إِلٰهَ إِلاَّ اللّٰهُ وَقَتَلْتَهُ ؟ »

561 - **"O, 'Lâ ilâhe illallah' dediği hâlde sen onu öldürdün ha!"** diye sorunca, Hazreti Üsame: "O silâh korkusundan kelime-i tevhid okudu." diye cevap verdi. Bunun üzerine Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)*:

« أَفَلاَ شَقَقْتَ عَنْ قَلْبِهِ حَتّٰى تَعْلَمَ أَقَالَهَا أَمْ لاَ »

"Bari kalbini yarsan da, bu sözü onun (kalbinin doğru) **söyleyip söylemediğini bilseydin ya!"** buyurdu.

Bunun üzerine hazreti Üsame: "Vallahi! Bundan sonra 'lâ ilâhe illallah' diyen bir kimseyi ebediyyen öldürmeyeceğim" diye yemin etti. Bunu duyan Sa'd ibni Malik *(Radıyallahu Anh)*: "Vallahi! Bende: 'Lâ ilâhe illallah' diyen bir kişiyi asla öldürmeyeceğim." dedi. Bunun üzerine bir adam onlara: Allah-u Tealâ:

« وَقَاتِلُوهُمْ حَتّٰى لاَ تَكُونَ فِتْنَةٌ وَيَكُونَ الدِّينُ لِلّٰهِ ... (١٩٣) »

'Fitne kalmayıncaya ve din tamamıyla Allahın oluncaya kadar onlarla muharebe edin.' *(Bakara Suresi:193'den)* buyurmadı mı? diye sorunca, Hazreti Sa'd: "Biz, hiç bir fitne kalmasın diye muharebe ettik, sen ve arkadaşların ise fitne

çıksın diye harbetmek istiyorsunuz." dedi. *(Müslim, İman:41, No.96, 1/96, Ebu Davud, Cihat:95, No.2643, 2/51)*

3 - Kurtubî tefsirinde zikredildiğine göre, İbni İshak'ın "Siyer" inde, Ebu Davud'un "Musannef" inde ve İbni Abdilberr'in "İstiab" ında zikredildiği üzere ekseri ulemaya göre, Ayet-i celilede zikredilen katil, Muhallim ibni Cessame, maktul ise Âmir ibnil - Ezbat'dır.

Nitekim İbni Ömer *(Radıyallahu Anhuma)* dan rivayet edildiğine göre: Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* bir kere Muhallim ibni Cessame'yi bir sefere yollamıştı. Yolda karşılarına Âmir ibnil Ezbat çıktı ve onları islâm selâmı ile selâmladı velâkin Muhallim, Âmir ile aralarında cahiliyyet devrinden kalan bir kinden dolayı bir ok atarak onu öldürdü. Bu haber Efendimiz *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* e gelince, çok kızdı, o sırada Muhallim Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* in huzuruna gelip oturarak, kendisi için istiğfar etmesini istedi. Efendimiz *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* de:

٥٩١ - « لاَ غَفَرَ اللهُ لَكَ »

591 - **"Allah seni affetmesin!"** *(Dürrül Mensur:2/633)* diye ona beddua etti. O da, Efendimiz *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* in huzurundan göz yaşlarını elbisesiyle silerek kalktı ve yedi gün geçmeden öldü. Onu defnettiklerinde toprak onu kabul etmedi ertesi sabah dışarda bulundu.

Onu görenler "Belki düşman onu mezarından çıkarmıştır" diyerek, tekrar gömdüler ve başına nöbetçi diktiler. Ertesi sabah yine toprağın üzerinde bulununca, "Belki nöbetçiler uyudular da onlar farkında olmadan düşman onu dışarı çıkarmıştır." diye, üçüncü sefer kendileri nöbet tuttular. Sabahleyin yine toprağın üzerinde bulunca, Efendimiz *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* e gelerek bu haberi anlattılar. Imran ibni Husayn *(Radıyallahu Anh)* dan rivayete göre Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* :

٥٩٢ - عَنْ عِمْرَانَ بْنِ حُصَيْنٍ (رضى الله عنه) قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللهِ ﷺ: « انَّ الْاَرْضَ لَتَقْبَلُ مَنْ هُوَ شَرٌّ مِنْهُ وَلٰكِنَّ اللهَ اَحَبَّ اَنْ يُرِيَكُمْ تَعْظِيمَ حُرْمَةِ لاَ اِلٰهَ اِلاَّ اللهُ »

592 - **"Şüphesiz ki toprak, sizin arkadaşınızdan daha kötüsünü de kabul eder velâkin Allah** (-u Tealâ böyle yaparak) **size** (لاَ اِلٰهَ اِلاَّ اللهُ) **ın hürmetinin büyüklüğünü göstermeyi istedi."** buyurmuş, sonra onun üzerine: **"taş konulmasını"** emretmiştir. Böylece arkadaşları da onu iki dağ arasındaki bir oyuğa atarak, üzerine taşlar koymuşlardır. *(İbni Mace, Fiten:1, No:3930, 2/1296)*

4. Üsame *(Radıyallahu Anh)* ın başına gelen hadisenin bir benzeri de, Mikdad ibnil Esved *(Radıyallahu Anh)* ın başına gelmiştir. Nitekim o şöyle anlatıyor: Bir kere ben "Ya Resulallah! Kâfirlerden biriyle karşılaşırsam, bunun üzerine o benimle vuruşsa ve benim elimi kılıçla kesse, sonra da bir ağaca sığınarak 'Allah için müslüman oldum' dese, bu sözü dedikten sonra onu öldürebilir miyim?" diye sorduğunda, Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* :

٥٩٣ - « لاَ تَقْتُلْهُ »

593 - **"Onu öldürme"** buyurdu. O zaman ben "Ey Allahın Resulü! O benim iki elimin birini kesip attı, elimi kestikten sonra da bu sözü söyledi, bundan sonra ben onu öldürebilir miyim?" dedim. Bunun üzerine Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)*:

« لاَ تَقْتُلْهُ ، فَإِنْ قَتَلْتَهُ فَإِنَّهُ بِمَنْزِلَتِكَ قَبْلَ أَنْ تَقْتُلَهُ ، وَأَنْتَ بِمَنْزِلَتِهِ قَبْلَ أَنْ يَقُولَ كَلِمَتَهُ الَّتِي قَالَ »

"Onu öldürme, eğer sen onu öldürürsen, o senin onu öldürmezden evvelki vaziyetindedir (müslüman olduğu için kanı korunmuştur) **sen de onun tevhid kelimesini söylemezden evvelki durumundasın,** (çünkü kanın kısas sebebiyle mubah olmuştur)." buyurdu. *(Buharî, Diyât:1,No.6472, 6/2518, Müslim, İman:41, No.95, 1/95, Ebu Davud, Cihad:95, No.2644 , 2/51)*

٥٩٤ - عَنْ أَبِي عُبَيْدَةَ (رضى الله عنه) قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللهِ ﷺ: « إِذَا أَشْرَعَ أَحَدُكُمُ بِالرُّمْحِ إِلَى الرَّجُلِ فَإِنْ كَانَ سِنَانُهُ عِنْدَ ثُغْرَةِ حَلْقِهِ فَقَالَ: لاَ إِلَهَ إِلاَّ اللهُ فَلْيَرْفَعْ عَنْهُ الرُّمْحَ »

594 - Ebu Ubeyde *(Radıyallahu Anh)* dan rivayet edilen bir hadis-i şerifte, Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* şöyle buyurmuştur: **"Sizden biriniz mızrağını adama** (kâfire) **yöneltip, mızrağın keskin demir ucu da adamın boğazının çukuruna dayansa, o sırada da adam 'lâ ilâhe illallah' dese, o kişi ondan mızrağı çeksin."** *(Tefsiri Kebir:11/4)*

5 - İbni Abbas *(Radıyallahu Anhuma)* dan gelen diğer bir rivayete göre, Süleym oğullarından bir adam, yanındaki koyunlarla beraber sahabe-i kiramdan bir cemaate uğradı ve onlara selâm verdi. Onlar ise "Bu, sizden sığınmak için selâm verdi." diyerek kalkıp adamı öldürdüler ve koyunlarını alarak Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* e getirdiler. İşte bunun üzerine Allah-u Tealâ **"Ey İman edenler! Allah yolunda cihada çıktığınız zaman, araştırın ve size selâm verene 'Mümin değilsin' demeyin."** mealindeki bu ayet-i kerimeyi indirdi. *(Tirmizî, Tefsir:5, No.3030, 5/240)*

İmam-ı Kaffal *(Rahimehullah)* buyurmuştur ki: Ayet-i celilenin iniş sebebi hakkında bir kaç rivayet varsa da, bu rivayetler arasında hiç bir çelişki bulunmamaktadır. Belki de bu ayet-i kerime hadiselerin hepsi meydana geldiği zaman nazil olmuş (inmiş) böylece de her bir grup, ayet-i kerimenin kendisi hakkında inmiş olduğunu zannetmiş olabilir.

Hâzin Tefsirinde zikredildiğine göre, ayet-i celilede geçen: "tebeyyün", beyan'dan alınmıştır ki bu, Bir işe atılmadan evvel araştırmak manasına gelir. Buna göre ayet-i celilenin manası: "Ey Müminler! Allah yolunda cihada çıktığınız vakit, mümini kâfirden seçinceye kadar ve atılacağınız işin gerçeğini anlayıncaya kadar durun ve araştırın ve sizi islâm selâmı ile selâmlayana:

'Bu kişi, selâmı, bizden sığınmak için vermiştir.' diyerek, malını almak için ona kılıçla saldırmayın velâkin size açıklamış olduğu islâmiyeti kabul ederek, ona saldırmaktan sakının." demektir.

Ulema buyurmuştur ki: Cihada çıkan gaziler, bir şehirde veya kasabada yahut kabilede islâm şiarını (nişanlarını) gördükleri zaman onlara saldırmaktan sakınmaları gerekir. Nitekim İsam el Müzenî *(Radıyallahu Anh)* dan rivayet edilen bir hadis-i şerifte, Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* bir ordu veya müfreze yollarken, onlara:

٥٩٥ – عَنِ ابْنِ عِصَامِ الْمُزَنِيِّ (رضى الله عنه) قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللهِ ﷺ: « إِذَا رَأَيْتُمْ مَسْجِداً أَوْ سَمِعْتُمْ مُؤَذِّناً فَلاَ تَقْتُلُوا أَحَداً »

595 - **"Bir mescit görürseniz veya bir müezzin duyarsanız, sakın kimseyi öldürmeyin."** diye tenbihte bulunurdu. *(Ebu Davud, Cihad:91, No.2635, 2/49, Tirmizî, Siyer:2, No.1549, 4/120)*

Fukahanın ekserisi buyurmuşlardır ki: "Ben Müminim veya müslümanım" diyen bir yahudi veya hristiyanın mümin olduğuna hükmedilmez, çünkü o, kendisinin üzerinde bulunduğu batıl dinin islâm, onun da iman olduğunu iddia etmektedir. Şayet o: "Lâ ilâhe illallah, Muhammedür Resulullah" dese, bazı âlimlere göre, kendi dininden tamamen uzaklaşıp, onun batıl bir din olduğunu iddia edinceye kadar bunu söyleyenin müslüman olduğuna hükmedilmez, zira yahudilerden bazısı, Efendimiz *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* in bütün mahlûkata gönderilmiş olduğunu kabul etmeyip, sadece araplara gönderilen bir resul olduğunu iddia etmektedirler.

Aynı şekilde onlardan: "Muhakkak ki hak peygamber olan Muhammed henüz gelmemiştir velâkin bundan sonra gelecektir." diyenler de bulunmaktadır. Dolayısıyla bir yahudi ve hristiyanın kelime-i tevhid okumasıylada müslüman olduğuna hükmedilemez. Ancak Muhammed *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* in bütün mahlûkata gönderildiğini itiraf edip, kendi dini olan yahudilik veya hristiyanlığın batıl olduğunu kabul ettiği takdirde, müslümanlığı sahih (geçerli) olur.

Ayet-i celilede geçen: (تَبْتَغُونَ عَرَضَ الْحَيٰوةِ الدُّنْيَا فَعِنْدَ اللهِ مَغَانِمُ كَثِيرَةٌ) **"Dünya hayatının menfaatını umarak** (böyle yapmayın) **işte Allahın katında bir çok ganimetler vardır."** kavl-i şerifinin tefsirine gelince, Ebu Ubeyde *(Radıyallahu Anh)* şöyle buyurmuştur: "Dünya metaının tamamı arazdır." Nitekim arap lisanında 'Râ' harfinin fethasıyla: (اَلدُّنْيَا عَرَضٌ حَاضِرٌ يَأْكُلُ مِنْهَا الْبَرُّ وَالْفَاجِرُ) **"Dünya, kendisinden itaatkârın da, günahkârın da istifade edebildiği bir hazır araz** (el altındaki geçici bir şey) **dir."** denilir.

'Râ' harfinin sükünu ile olmak üzere arz kelimesi ise, dirhem ve dinarın dışındaki şeyler hakkında kullanılır. Dünya metaının "araz" diye isimlendirilmesi ise, sonradan ortaya çıkıp, daha sonra da yok olup, devam etmemesindendir. İşte ilm-i kelâm ehlinin, beka müddeti (duruş süresi) az olduğu için "Cevher"e muhalif olan, "hâdis" leri, "Araz" diye isimlendirmeleri de bundandır.

Mevlâ Tealâ'nın: (فَعِنْدَ اللهِ مَغَانِمُ كَثِيرَةٌ) **"Allah katında çok ganimetler vardır."** kavl-i şerifi, **"Allah katında çok sevap bulunmaktadır."** demektir. Böylece Mevlâ Tealâ, dünya metaını "araz" olarak isimlendirmek suretiyle, onun hızlı bir biçimde yok olduğuna ve sona ermesinin daima yakın olduğuna tenbih etmiş (dikkat çekmiş) tir. İşte: **"Allah katında bir çok ganimetler vardır."** kavl-i şerifiyle de,

« ... وَالْبَاقِيَاتُ الصَّالِحَاتُ خَيْرٌ عِنْدَ رَبِّكَ ثَوَابًا وَخَيْرٌ أَمَلًا (٤٦) »

"Baki olacak iyi ameller ise, Rabbinin nezdinde sevapça da daha hayırlı, umutça da daha hayırlıdır." *(Kehf Suresi:46'dan)* ayet-i kerimesinde de olduğu gibi, Allah-u Tealâ'nın mükâfatının devamlılık ve sonsuzluk vasfıyla nitelendirilmiş olduğuna kullar uyarılmıştır.

Allah-u Tealâ ayet-i kerimenin sonunda: (كَذَٰلِكَ كُنْتُمْ مِنْ قَبْلُ) **"Evvelce siz de böyleydiniz."** buyurmuştur. Bu ifade-i celile, muhatapların selâm veren kimselere benzetilmiş olmalarını gerektirir. Ancak, burada bu benzerliğin hangi hususta meydana geldiği hakkında bir açıklama bulunmadığından müfessirler burada üç mana zikretmişlerdir.

1 - Bu ifade-i celileden maksat, siz islâma ilk girdiğiniz zaman, ağzınızdan kelime-i şehadet işitildiği gibi, kalbinizin, söylediğiniz bu şeye uygun olup olmadığı hususunda bir ilim elde etmeğe bakılmaksızın kanlarınız ve mallarınız korunmuştu. Dolayısıyla sizin de islâma girenlere, size davranıldığı gibi davranmanız, sözün zahirine itibar etmeniz ve:

"O, öldürüleceği korkusuyla kelime-i şehadet getirdi." dememeniz gerekir demektir. Ekseri müfessirlerin seçtiği mana budur, fakat bu manada bir işkâl (zorlanma) vardır. Çünkü onların, "Bizim imanımız onların imanına benzemez, zira biz kendi isteğimizle, emre itaat ederek iman ettik, onlarsa kılıç zoruyla iman ettiklerini söylediler, artık bu ikisinden biri diğerine nasıl benzetilebilir."demeğe hakları vardır.

2 - Said ibni Cübeyr *(Radıyallahu Anh)* şöyle buyurmuştur, bundan murat: "İmanını iddia eden bu kişi, imanını kavminden gizlediği gibi, siz de evvelce imanınızı kavminizden saklıyordunuz, sonra Allah-u Tealâ sizi aziz kılmak suretiyle size lutfetti de, böylece siz dininizi açıklayabildiniz, işte siz de bunlara bu şekilde muamele edin." demektir. Nitekim:

٥٩٦–عَنِ ابْنِ عَبَّاسٍ (رضى الله عنهما) قَالَ: قَالَ النَّبِيُّ ﷺ لِلْمِقْدَادِ: « اِذَا كَانَ رَجُلٌ مُؤْمِنٌ يُخْفِي إِيمَانَهُ مَعَ قَوْمٍ كُفَّارٍ فَأَظْهَرَ إِيمَانَهُ فَقَتَلْتَهُ؟ فَكَذَٰلِكَ كُنْتَ أَنْتَ تُخْفِي إِيمَانَكَ بِمَكَّةَ مِنْ قَبْلُ »

596 - İbni Abbas *(Radıyallahu Anhuma)* dan rivayet edilen bir hadis-i şerifte, Efendimiz *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* in Mikdad *(Radıyallahu Anh)* a: **"Mümin bir kişi, kâfir olan kavminin yanında imanını gizlese de** (selâmete erişince) **imanını açığa çıkarsa, bunun üzerine sen de onu** (imanına güvenmeyerek) **öldürsen** (bu doğru olur mu?). **Nitekim sen de** (hicretten) **önce Mekke'de imanını**

böyle gizliyordun." *(Buharî, Diyât:1, No.6472, 6/2518)* buyurması da bu manayı kuvvetlendirmektedir.

3 - İmam-ı Mukatil *(Rahimehullah)* den rivayet edildiğine göre, bunun manası: "Siz de hicretten önce kâfirler arasında bulunduğunuz zaman, Allahın Resulünün ashabından: **"Lâ ilâhe illallah"** kelimesiyle eman dilediğiniz gibi, siz de onlardan aynısını kabul edin." demektir.

İmam Fahrurrazî *(Rahimehullah)* buyurmuştur ki: Bence burada en yakın mana şöyle denmesidir. "Bir dinden başka bir dine geçen kimsede, işin başında, zayıf bir sebepten de olsa, o dine karşı az bir temayül (meyletme ve yönelme) bulunur. Sonra ise, bu temayül gittikçe kuvvet kazanarak mükemmelleşip tam bir intikal (geçiş) meydana gelir. Buna göre onlara sanki şöyle denilmek istenmiştir:

"Siz, daha işin başındayken, muhakkak ki sizin de bir takım zayıf sebeplerden dolayı islâma olan meyliniz zayıftı, sonra Mevlâ Tealâ bu meylinizi kuvvetlendirip, küfre karşı olan nefretinizi artırmak suretiyle, size iyilikte bulundu. İşte bu kimselerin hâli de böylecedir; Onlar da böyle bir korkudan dolayı islâma karşı, işin başında zayıf bir temayül göstermişlerdir, binaenaleyh onların bu imanını kabul edin, zira Allah-u Tealâ onların kalplerinde imanın halâvetini (tadını) kuvvetlendirip, göğüslerindeki o arzuyu artıracaktır." İşte bana göre, burada söylenmesi gereken mana budur.

Bundan sonra da Mevlâ Tealâ: (فَمَنَّ اللّٰهُ عَلَيْكُمْ) **"Allah** (-u Tealâ) **size lutfetmiştir."** buyurdu. Bu kavl-i şerifte de iki türlü mana muhtemeldir.

1 - Bu kavl-i şerif, önce geçen: (كَذٰلِكَ كُنْتُمْ مِنْ قَبْلُ) **"Evvelce siz de böyleydiniz."** kavl-i şerifine taallûk etmektedir. Buna göre mana: "Onların imanının, kalplerinde olan ile değil de, sırf dilleriyle söylediklerinden anlaşılması, yahutta işin başında o iman zayıf bir sebepten meydana gelmiş olması hususunda, sizin imanınız da, onların imanı gibiydi. Sonra, Allah-u Tealâ kalplerinizde o iman nurunu güçlendirmek ve o iman sebebiyle, o iman gereğince amel etme ve onu sevme hususunda size yardım etmek suretiyle, size büyük iyilikte bulunmuştur." demektir.

2 - Bu ifadenin kendisinden bir öncekiyle alâkası olmayıp, daha öncekilerle ilgili olmasıdır. Şöyle ki: Seriyye'ye katılanlar, "Lâ ilâhe illallah" diyen kimseyi öldürüp, sonra da Mevlâ Tealâ onları böyle yapmaktan nehyederek, bunun en büyük günahlardan olduğunu beyan ettikten sonra: (فَمَنَّ اللّٰهُ عَلَيْكُمْ) **"Allah size lutfetti."** buyurarak, "Bu çirkin işten dolayı yapmış olduğunuz tövbeyi kabul ederek size iyilikte bulunmuştur." demek istemiştir.

Mevlâ Tealâ, bundan sonra, işin aslını araştırma ile ilgili emrini tekrarlayarak: (فَتَبَيَّنُوا) **"O hâlde iyice araştırın."** buyurmuştur ki, bu emrin tekrarlanması, araştırmadan adam öldürmek gibi büyük bir günahtan son derece sakınmanın gerekli olduğuna delâlet etmektedir.

Mevlâ Tealâ ayet-i celilenin sonunda: (اِنَّ اللّٰهَ كَانَ بِمَا تَعْمَلُوْنَ خَبِيْرًا) **"Şüphesiz ki Allah** (-u Tealâ) **sizin yaptıklarınızdan hakkıyla haberdârdır."** buyura-

rak, kalbinde bulunanların aksini açıklayarak başkalarını aldatmaya çalışanları son derece tehdid etmiştir.

Bu ayet-i celileden bazı meselelere delil alınmıştır.

1 - Âlimler, zındık (ahirete inanmayıp, dünyanın devamlılığına inanan bir şahs) ın tövbesinin kabul edilip edilmeyeceği hususunda ihtilâf etmişlerdir. Fukaha (fıkıh âlimleri) tövbesinin kabul olunacağı görüşünü tercih etmiş ve bu hususta bir kaç delil getirmişlerdir.

a) Bu ayet-i kerimede Allah-u Tealâ, zındık olanla olmayanı ayırdetmeden, müslümanlara selâm vererek imanını açıklayan her kes hakkında araştırma yapmayı vacip kılmıştır.

b) Mevlâ Tealâ:

« قُلْ لِلَّذِينَ كَفَرُوا اِنْ يَنْتَهُوا يُغْفَرْ لَهُمْ مَا قَدْ سَلَفَ ... (٣٨) »

"(Habibim!) **Kâfirlere söyle ki, eğer** (inkârdan) **vazgeçerlerse, geçmiş** (günahları) **bağışlanacaktır.**" *(Enfal Suresi:38'den)* buyurmuştur ki bu, bütün kâfir sınıflarını içine alan umumi bir ifadedir.

c) Hiç şüphesiz ki zındık'a da tövbe etmesi emrolunmuştur ve tövbe alelıtlak (şartsız olarak) kabul edilir, çünkü Mevlâ Tealâ:

« وَهُوَ الَّذِى يَقْبَلُ التَّوْبَةَ عَنْ عِبَادِه ... (٢٥) »

"O, kullarının tövbesini kabul edendir." *(Şura Suresi:25'den)* buyurmuştur ki bu bütün günahları ve bütün mahlûkatı içine alan umumi bir müjdedir.

2 - Çocuğun müslüman olması İmam-ı Azam Ebu Hanife *(Radıyallahu Anh)* a göre kabule şayandır, İmam-ı Şafiî *(Rahimehullah)* ise, "Bu sahih olmaz," demiştir. İmam-ı Azam "Bu ayet çocuğun müslümanlığının sahih olduğuna delâlet eder. Çünkü Mevlâ Tealâ'nın: (وَ لَا تَقُولُوا لِمَنْ اَلْقىٰ اِلَيْكُمُ السَّلَامَ لَسْتَ مُؤْمِناً) **"Size** (müslümanca) **selâm verene, 'Sen mümin değilsin' demeyin."** kavl-i şerifi, hem çocuk hakkında, hem de âkil bâliğ kimse hakkında umumi bir ifadedir." demiştir.

Ruhul Beyan tefsirinde zikredildiğine göre, Mevlâ Tealâ bu ayet-i celilenin sonunda: (اِنَّ اللّٰهَ كَانَ بِمَا تَعْمَلُونَ خَبِيراً) **"Şüphesiz ki Allah** (-u Tealâ) **sizin yaptıklarınızdan ziyade haberdârdır."** buyurarak: "Allah-u Tealâ sizin yapmış olduğunuz gizli ve açık bütün amellerinizin keyfiyetlerini hakkıyla bildiğinden onlara göre sizi cezalandıracak, hayra hayır, şerre ise şerle karşılık verecektir. Dolayısıyla adam öldürme hususunda acele etmeyip, ihtiyatlı davranın." buyurmak istemiştir.

İmamı Gazalî *(Rahimehullah)* buyurmuştur ki, **Habîr** ism-i şerifi, gizli haberler kendisinden gizli kalmayan, mülk ve melekût'te (maddi ve manevi âlemde) hiç bir şey onun izni olmadan meydana gelmeyen ve O'nun haberi olmadan hiç bir zerre sallanmayan zattır. Dolayısıyla hiç bir nefis onun haberi olmadan sükûnet bulamaz, ızdıraba düşemez ve mutmein olamaz.

Bu ismi şerif, **"Âlîm"** ismi şerifinin manasındadır. Lâkin ilim, gizli haberlere nisbet edildiğinde: **"Hubre"** ismini alır ki, onun sahibine: **"Habîr"** denir. Kulun bu isimden hazzı (nasibi), kendi âlemi (kalbi) nde olup biten kin, hainlik, dünyaya meyil, şerri gizleyip hayrı açıklamak ve cimrilik gibi gizli vasıflardan haberdâr olmasıdır.

Bunları ise ancak nefsini imtihan ederek hilesini, fitnesini ve aldatmasını bilip onunla harbe soyunan ve ondan hakkıyla sakınan kimseler bilebilir. İşte kullardan böylesi, **"Habîr"** ismiyle isimlendirilmeye layıktır.

Şu da bilinsin ki; bu ayet-i celile, müctehid'in de hata edebileceğine delâlet etmektedir. Nitekim Üsame *(Radıyallahu Anh)* geride zikredilen rivayette ictihadında hata ederek bir adamı öldürmüştür. Fakat Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* in onu kısas yapmaması, ictihattaki hatanın affolunduğunu göstermektedir.

Ancak bu ayet-i kerime delâlet etmektedir ki, zikri lisanî (dilden tevhid okumak) muteberdir. Nitekim mukallidin imanı da sahih (geçerli) dir. Lâkin mümin, dilin zikrinden, kalbin zikrine ordanda ruhun zikrine geçerek, cehalet karanlığından kurtulup, marifet nuruyla nurlanmalı ve bunu dünya hayatındayken mutlaka elde etmelidir, çünkü insan yaşadığı gibi ölecektir. Nitekim:

٥٩٧- رُوِىَ اَنَّ جبرِيلَ عَلَيْهِ السَّلاَمُ جاءَ الىَ النَّبِيِّ ﷺ فَقَالَ: يَا مُحَمَّدُ انَّ رَبَّكَ يَقْرَئُكَ السَّلاَمَ وَهُوَ يَقُولُ: « مَالِى اَرَاكَ مَغْمُوماً حَزِيناً ». قَالَ عَلَيْهِ السَّلاَمُ: « يَاجبرِيلُ طَالَ تَفَكُّرِى فِى اُمَّتِى يَوْمَ الْقِيامَةِ ». قَالَ: فِى اَمْرِ اَهْلِ الْكُفْرِ اَمْ فِى اَهْلِ الاِسْلاَمِ؟ فَقَالَ: « يَا جبرِيلُ فِى اَمْرِ اَهْلِ لاَ اِلَهَ الاَّاللّٰهُ مُحَمَّدٌ رَسُولُ اللّٰهِ ». فَاَخَذَ بِيَدِه حَتّىٰ اَقَامَهُ الىٰ مَقْبَرَةِ بَنِى سَلَمَةَ ثُمَّ ضَرَبَ بِجَنَاحِه الاَيْمَنِ عَلىٰ قَبْرٍ مَيِّتٍ فَقَالَ: قُمْ بِاِذْنِ اللّٰهِ فَقَامَ رَجُلٌ مُبْيَضُّ الْوَجْهِ وَهُوَ يَقُولُ: لاَ اِلَهَ الاَّ اللّٰهُ مُحَمَّدٌ رَسُولُ اللّٰهِ. فَقَالَ جبرِيلُ: عُدْ الىٰ مَكَانِكَ فَعَادَ كَمَا كَانَ ثُمَّ ضَرَبَ بِجَنَاحِه الاَيْسَرِ. فَقَالَ: قُمْ بِاِذْنِ اللّٰهِ فَخَرَجَ رَجُلٌ مُسْوَدُّ الْوَجْهِ ازْرَقُ الْعَيْنَيْنِ وَهُوَ يَقُولُ: وَا حَسْرَتَاه وَا نَدَامَتَاه. فَقَالَ لَهُ جبرِيلُ: عُدْ الىٰ مَكَانِكَ فَعَادَ كَمَا كَانَ. ثُمَّ قَالَ يَامُحَمَّدُ عَلىٰ هٰذَا يُبْعَثُونَ يَوْمَ الْقِيامَةِ. وَعِنْدَ ذٰلِكَ قَالَ رَسُولُ اللّٰهِ ﷺ: « تَمُوتُونَ كَمَا تَعِيشُونَ وَتُبْعَثُونَ كَمَا تَمُوتُونَ »

597- Rivayete göre, Bir kere Cibril *(Aleyhisselâm)*, Efendimiz *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* e gelerek: **"Ya Muhammed! Şüphesiz Rabbin sana selâm söylüyor ve: "Niye ben onu kederli ve üzüntülü görüyorum?" diye soruyor." dedi. Efendimiz** *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* **de: "Ey Cibril! Kıyamet gününde ümmetimin hâli ne olacak diye düşüncelere daldım." buyurdu.**

Cibril-i Emin de: "Küfür ehli hakkında mı? İslâm ehli hakkında mı?" diye sordu. Efendimiz *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* de: **"La ilâhe illallah, Muhamme-**

dür resulullah ehli hakkında." diye cevap verdi. O zaman Cibril-i Emin, Efendimiz *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* in elinden tutarak onu Benî Seleme mezarlığına getirdi ve sağ kanadıyla bir ölünün mezarına vurarak: **"Allahın izniyle kalk."** derdemez, yüzü bembeyaz bir adam **"La İlâhe illallah Muhammedür resulullah."** diyerek kalktı.

Cibril-i Emin ona: **"Yerine dön!"** deyince, o hemen ölü olarak düştü. Sonra Cibril-i Emin sol kanadını başka bir ölünün mezarına vurarak: **"Allahın izniyle kalk!"** deyince, gözleri gök mavisi renkli, yüzü simsiyah bir adam: **"Vay benim hasretim, vay benim nedametim!"** diyerek kabrinden çıktı.

Cibril-i Emin ona da: **"Yerine dön!"** deyince, o ölü olarak mezarına düştü. Sonra Cibril-i Emin: **"Ya Muhammed! İşte kıyamet günü insanlar bu hâlde diriltileceklerdir."** buyurdu. İşte bundan dolayı Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)*: **"Yaşadığınız gibi öleceksiniz, öldüğünüz gibi de diriltileceksiniz."** buyurdu. *(Ruhul Beyan 2/156)*

Cabir *(Radıyallahu Anh)* dan rivayet edilen:

٥٩٨–عَنْ جابِرٍ (رضى الله عنه) قالَ: قالَ رَسولُ اللهِ ﷺ: « يُبْعَثُ كُلُّ عَبْدٍ عَلىٰ ما ماتَ عَلَيْهِ »

598 - **"Her kul öldüğü hal üzere diriltilir."** *(Müslim, Cennet:19, No:2878, 79, 4/2206, Müsned-i Ahmed, No:14550, 5/84)* hadis-i şerifi bu rivayetin doğruluğunu ifade etmektedir.

Te'vilât-ı Necmiyye'de zikredildiğine göre, bu ayet-i celilede, seyr-i ilâllah (Allah-u Tealâ'ya manevi yürüyüş) ile vasıl ve baliğ (ulaşmış) olan velilere işaret vardır. Şöyleki: **"Ey iman edenler!"** sadece gayba imana muvaffak edilenler, **"Allah yolunda sefere çıktığınızda"** yani Mevlâ Tealâ'yı arama yolunda sülûk (manevi yürüyüş) adımıyla yürüyüp iman, îkan (şüphesiz inanmak), îkan da ihsan (görür gibi olmak), İhsan ise ayân (aşikâre görmek) makamına ulaşıp, ayân da gayb (görülmeme) hâline dönüşüp, gayb tekrar şehadet (açık belirti), şehadet ise şuhûd (gözle görme) hâline ulaşıp, şuhud, şahit, şahit ise meşhud (gören, görülen) oluncaya kadar manevi yolda ilerleyen şeyh efendiler! **"araştırın"** yani müritlerin hâlini iyice inceleyin ve bir kimseyi müritliğe kabul veya reddetme hususunda ihtiyatlı davranın.

"Ve size selâm verene mümin değilsin demeyin" yani manevi yola yeni girmek isteyen bir kimse, sizin eteğinize yapışıp, size karşı inkiyad (boyun eğme) ve teslimiyet arzeden bir kimseye "Sen tarikat kaidesi üzere malını ve canını teslim etmek ve sohbet hükümlerine riayet etme hususunda doğru bir kimse değilsin." diyerek, bu gibi teşdidât (zorluk çıkarmalar) la onları geri çevirmeyin ve nefret ettirmeyin, bilakis onlara, Allah-u Tealâ'nın Musa ve Harun *(Aleyhimesselâm)* a:

« فَقُولَا لَهُ قَوْلًا لَيِّنًا ... (٤٤) »

"Ona (firavun'a) **yumuşak söz söyleyin."** *(Tâhâ Suresi:44'den)* kavl-i şerifinde emrettiği gibi, yumuşak konuşun. Çünkü siz peygamberlerden daha iz-

zetli (ulu) kişiler olmadığınız gibi, yeni başlayan mürit de Firavun'dan daha zelil (alçak) bir kimse değildir.

"Dünya hayatının menfaatını umarak" onların manevi rızkını nasıl temin edeceğiniz sizi endişeye düşürüp, yükünüzü azaltmak niyetiyle sakın yeni gelen müritleri kabul etmekten ictinab etmeyin (çekingenlik göstermeyin).

"Çünkü Allah indinde çok ganimetler vardır." Allahtan korkana, Allah-u Tealâ her sıkıntıdan çıkış kapısı açar ve onu hiç beklemediği taraftan rızıklandırır.

"Siz de evvelce böyleydiniz." siz de sadakat ve talepte (Mevlâ Tealâ'yı aramakta) zayıf ve manevî ilaçla tedâviye ve sohbete muhtaçtınız.

"Allah-u Tealâ size lutfetti" Meşayıhın sohbetine sizi kavuşturarak, onların sizi kabulünü sağlayıp, sizi manen terbiye etmeğe, onları vesile kılarak, onların size karşı şefkat ve merhametli olmalarını temin edip, manevi rızıklarınızı size ulaştırarak size büyük iyilikte bulundu.

"O hâlde siz de araştırın." ki, manevi rızkını temin edemeyiz endişesinden sadık bir müridi reddetmeyesiniz yahut müridleri çoğaltmaya düşkünlüğünüzden bir yalancıyı kabul etmeyesiniz.

"Şüphesiz ki Allah sizin bütün yaptıklarınızdan haberdârdır." Allah-u Tealâ bu gün yaptığınız red ve kabulleri ve dert ettiğiniz rızık ihtiyacınızı evveli olmayan ilmiyle bildiğinden onları ezelde takdir etmiş ve onlar hakkındaki takdirini bitirmiştir. Nitekim Ebud Derda *(Radıyallahu Anh)* dan rivayet edilen bir hadis-i şerifte Efendimiz *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)*:

٥٩٩ – عَنْ اَبِى الدَّرْدَاءِ (رضى الله عنه) قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللهِ ﷺ: « انَّ اللهَ عَزَّ وَجَلَّ فَرَغَ اِلىٰ كُلِّ عَبْدٍ مِنْ خَلْقِه مِنْ خَمْسٍ مِنْ اَجَلِه وَعَمَلِه وَمَضْجَعِه وَاَثَرِه وَرِزْقِه »

569 - **"Şüphesizki Allah** (-u Tealâ) **, her bir kulun yaratılışında beş şeyden fâriğ olmuştur.** (Bunlarda) **eceli** (ne zaman öleceği), **ameli** (yapacakları) **yatacağı yeri** (mezarı), **eseri** (arkada bırakacakları) **ve rızkı** (yiyecekleri) **dir.** (Allah-u Tealâ ezelde neleri yaratacağını, kimleri ne kadar rızıklandıracağını ve her ümmetin ecelini takdir etme işini neticelendirmiştir)." *(Ahmed ibri Hanbel, Müsned, No:21781, 8/168)*

٦٠٠ – عَنْ اَبِى الدَّرْدَاءِ (رضى الله عنه) قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللهِ ﷺ: « اَلضَّيْفُ يَأْتِى بِرِزْقِه وَيَرْتَحِلُ بِذُنُوبِ الْقَوْمِ يُمَحِّصُ عَنْهُمْ ذُنُوبَهُمْ »

600 - Ebud Derda *(Radıyallahu Anh)* dan rivâyet edilen diğer bir hadis-i şerifte de Efendimiz *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)*: **"Misafir rızkıyla gelir ve** (kendisini misafir eden) **o kavmin günahlarıyla döner gider, onların günahlarını sildirir."** buyurmuştur. *(Ebuş Şeyh,Müsned-i Firdevs, Ali el Müttakî, Kenzül Ummal:25835, 25836, 9/242)*

لَا يَسْتَوِي الْقٰعِدُوْنَ مِنَ الْمُؤْمِنِيْنَ غَيْرُ اُولِي الضَّرَرِ وَالْمُجٰهِدُوْنَ
فِيْ سَبِيْلِ اللّٰهِ بِاَمْوَالِهِمْ وَاَنْفُسِهِمْ ۭ فَضَّلَ اللّٰهُ الْمُجٰهِدِيْنَ بِاَمْوَالِهِمْ
وَاَنْفُسِهِمْ عَلَى الْقٰعِدِيْنَ دَرَجَةً ۭ وَكُلًّا وَّعَدَ اللّٰهُ الْحُسْنٰى ۭ وَفَضَّلَ
اللّٰهُ الْمُجٰهِدِيْنَ عَلَى الْقٰعِدِيْنَ اَجْرًا عَظِيْمًا ۝ دَرَجٰتٍ مِّنْهُ
وَمَغْفِرَةً وَّرَحْمَةً ۭ وَكَانَ اللّٰهُ غَفُوْرًا رَّحِيْمًا ۝ اِنَّ الَّذِيْنَ تَوَفّٰىهُمُ
الْمَلٰۗىِٕكَةُ ظَالِمِيْٓ اَنْفُسِهِمْ قَالُوْا فِيْمَ كُنْتُمْ ۭ قَالُوْا كُنَّا مُسْتَضْعَفِيْنَ
فِي الْاَرْضِ ۭ قَالُوْٓا اَلَمْ تَكُنْ اَرْضُ اللّٰهِ وَاسِعَةً فَتُهَاجِرُوْا فِيْهَا ۭ فَاُولٰۗىِٕكَ
مَاْوٰىهُمْ جَهَنَّمُ ۭ وَسَاۗءَتْ مَصِيْرًا ۝ اِلَّا الْمُسْتَضْعَفِيْنَ مِنَ الرِّجَالِ
وَالنِّسَاۗءِ وَالْوِلْدَانِ لَا يَسْتَطِيْعُوْنَ حِيْلَةً وَّلَا يَهْتَدُوْنَ سَبِيْلًا
۝ فَاُولٰۗىِٕكَ عَسَى اللّٰهُ اَنْ يَّعْفُوَ عَنْهُمْ ۭ وَكَانَ اللّٰهُ عَفُوًّا
غَفُوْرًا ۝ وَمَنْ يُّهَاجِرْ فِيْ سَبِيْلِ اللّٰهِ يَجِدْ فِي الْاَرْضِ مُرٰغَمًا كَثِيْرًا
وَّسَعَةً ۭ وَمَنْ يَّخْرُجْ مِنْۢ بَيْتِهٖ مُهَاجِرًا اِلَى اللّٰهِ وَرَسُوْلِهٖ ثُمَّ يُدْرِكْهُ
الْمَوْتُ فَقَدْ وَقَعَ اَجْرُهٗ عَلَى اللّٰهِ ۭ وَكَانَ اللّٰهُ غَفُوْرًا رَّحِيْمًا ۝ وَاِذَا ضَرَبْتُمْ
فِي الْاَرْضِ فَلَيْسَ عَلَيْكُمْ جُنَاحٌ اَنْ تَقْصُرُوْا مِنَ الصَّلٰوةِ ۡ اِنْ خِفْتُمْ
اَنْ يَّفْتِنَكُمُ الَّذِيْنَ كَفَرُوْا ۭ اِنَّ الْكٰفِرِيْنَ كَانُوْا لَكُمْ عَدُوًّا مُّبِيْنًا ۝

Ayet: 95

Mevlâ Tealâ, cihada teşvik ettikten sonra, cihadın bazı hükümlerini beyan etmek üzere şöyle buyuruyor:

لاَ يَسْتَوِى الْقَاعِدُونَ مِنَ الْمُؤْمِنِينَ غَيْرُ اُولِى الضَّرَرِ وَالْمُجَاهِدُونَ فِى سَبِيلِ اللهِ بِاَمْوَالِهِمْ وَاَنْفُسِهِمْ فَضَّلَ اللهُ الْمُجَاهِدِينَ بِاَمْوَالِهِمْ وَاَنْفُسِهِمْ عَلَى الْقَاعِدِينَ دَرَجَةً وَكُلاًّ وَعَدَ اللهُ الْحُسْنٰى وَفَضَّلَ اللهُ الْمُجَاهِدِينَ عَلَى الْقَاعِدِينَ اَجْراً عَظِيماً (٩٥)

KELİME MANASI (95)

(لاَ يَسْتَوِى) **Müsavi** (eşit) **olmaz,** kimler? (الْقَاعِدُونَ) **oturanlar,** kimlerden olduğu hâlde? (مِنَ الْمُؤْمِنِينَ) **müminlerden** öyle oturanlar ki, (غَيْرُ اُولِى الضَّرَرِ) **zarar** (özür) **sahiplerinden başka,** daha? (وَالْمُجَاهِدُونَ) **cihadedenler,** nerede? (فِى سَبِيلِ اللهِ) **Allah yolunda,** neyle? (بِاَمْوَالِهِمْ) **mallarıyla,** daha? (وَاَنْفُسِهِمْ) **canlarıyla,** yani müminlerden -özür sahibi olanlardan başka- evlerinde oturanlarla, mallarıyla canlarıyla cihat edenler bir olmaz, (فَضَّلَ) **çok faziletli** (üstün) **kıldı,** kim? (اللهُ) **Allah** (-u Tealâ), kimi? (الْمُجَاهِدِينَ) **cihadedenleri,** neyle? (بِاَمْوَالِهِمْ) **mallarıyla,** daha? (وَاَنْفُسِهِمْ) **canlarıyla,** kim üzerine? (عَلَى الْقَاعِدِينَ) **oturanlar üzerine,** ne cihetinden? (دَرَجَةً) **derece cihetinden,** (وَكُلاًّ) **hepsine,** yani cihat edenlere de, oturanlara da, (وَعَدَ) **vaadetti** (söz verdi), kim? (اللهُ) **Allah** (-u Tealâ), neyi? (الْحُسْنٰى) **en güzel** (cennet) **i,** (وَفَضَّلَ) **ve çok faziletli kıldı,** kim? (اللهُ) **Allah** (-u Tealâ), kimi? (الْمُجَاهِدِينَ) **cihadedenleri,** kim üzerine? (عَلَى الْقَاعِدِينَ) **oturanlar üzerine,** yani cihadedenlere verdi, neyi? (اَجْراً) **bir ecri,** öyle ecir ki, (عَظِيماً) **çok büyük.**

MEALİ ŞERİFİ (95)

Müminlerden özür sahibi olmaksızın (evlerinde) **oturanlarla, Allah yolunda mallarıyla, canlarıyla cihadedenler bir olmaz. Allah** (-u Tealâ), **mallarıyla canlarıyla savaşanları, derece bakımından, oturanlardan çok üstün kıldı.** (Gerçi) **Allah** (-u Tealâ) **hepsine de en güzeli vaadetmiştir, ama mücahitleri çok büyük bir ecirle, oturanlardan ziyade üstün kılmıştır.**

İ Z A H A T

Tefsiri Kebir'de zikredildiğine göre, bu ayet-i celilenin kendinden evvelki ayetlerle münasebeti hususunda bir kaç yön vardır.

1. Daha önce de beyan edildiği gibi Mevlâ Tealâ, insanları cihada teşvik edince, bunun peşinden cihada dair hükümleri beyan etmiştir. Buna göre cihadın hükümlerinin birinci nevisi, müslümanları birbirlerini öldürmekten sakındırmak, yanlışlıkla, kasıtlı olarak veya şibh-i amd suretiyle öldürme hâllerinde durumun nasıl olacağını açıklamaktır.

İşte Allah-u Tealâ bu hükümlerini bildirince bunun peşinden başka bir hükmünü getirmiştir ki, O da cihad eden kimsenin cihada gitmeyene olan üstünlüğünü açıklayan bu ayet-i celilesidir.

2 - Allah-u Tealâ, kelime-i şehadet söyleyen kimseleri, inanarak söylemedikleri iddiasıyla öldürmek gibi bir cinayetin kendilerinden meydana gelmesinden dolayı bir takım kimseleri azarlayınca, onların kalplerine: "Böyle bir harama düşmemek için, cihada gitmemek daha uygundur." şeklinde bir düşünce gelebilir ihtimalinden dolayı, Mevlâ Tealâ o ayet-i kerimenin peşine bu ayet-i celileyi getirip cihada gidenlerin gitmeyenlere karşı üstünlüğünü belirterek bu şüpheyi gidermiştir.

3 - Mevlâ Tealâ, kelime-i şehadet getiren bir kimseyi öldürmek gibi, bir suç işleyenleri kınadıktan sonra, cihadın faziletini zikretmek suretiyle, sanki onlara: "Cihat yapan herkes Allah-u Tealâ'nın katında büyük bir derece elde etmiş olur. Dolayısıyla dinde büyük bir mevkii olan cihat makamına, bu şekil yanlışlarla zarar vermemek için, bu dereceye nail olan kimseler bu gibi hatalardan sakınsınlar." buyurmak istenmiştir.

Hâzin ve Nesefî tefsirlerinde zikredildiğine göre, bu ayet-i celilede Allah yolunda cihadın üstünlüğünü beyan suretiyle cihada bir nevi teşvik vardır.

Ayet-i celilede geçen: **"Zarar"** Asıl lugatında bir şeye arız olan eksikliktir ki, burada kastedilen mana hastalık, körlük ve topallık gibi sakatlık demektir. Nitekim anadan doğma köre ve pek zayıf hastaya "Zarîr" denir.

Levazım ve mühimmat tedarikinden (harp için gerekli olan silâh ve araç gereçleri temin etmekten) aciz olmak da bu manadadır. Dolayısıyla ayet-i celilede geçen: (اولى الضَّرر) zararlılar, dertli, sakat, aciz ve özürlüler demek olup, (غير اولى الضَّرر) ise, sahih, sağlam ve güçlü olanlar demek olur.

Buna göre ayet-i celilenin manası: **"Zarar sahibi olmadığı** (sağlam olduğu) **hâlde oturarak, savaşa katılmayanlarla, Allah yolunda cihadedenler bir olmaz."** demektir ki bu, harbe gitmekten engeli olduğu için oturanların, harbe gitmek için hazır olan mücahitlerle eşit olduğuna delâlet eder. Çünkü özürleri olmasa onların da harbe gidecekleri kesin olduğundan, özürleri onları harpten geri koyduğu için sevapları eksik olmaz. Nitekim:

٦٠١ – عَنِ الْبَرَاءِ (رضى الله عنه) قَالَ: لَمَّا نَزَلَتْ: «لاَ يَسْتَوِى الْقَاعِدُونَ مِنَ الْمُؤْمِنِينَ» قَالَ النَّبِيُّ ﷺ: «اُدْعُوا فُلاَنًا» فَجَاءَهُ وَمَعَهُ الدَّوَاةُ وَاللَّوْحُ اَوِ الْكَتِفُ فَقَالَ: «لاَيَسْتَوِى الْقَاعِدُونَ مِنَ الْمُؤْمِنِينَ وَالْمُجَاهِدُونَ فِى سَبِيلِ اللهِ» وَخَلْفَ النَّبِيِّ ﷺ ابْنُ اُمِّ مَكْتُومٍ ، فَقَالَ: يَا رَسُولَ اللهِ اَنَا ضَرِيرٌ فَنَزَلَتْ مَكَانَهَا: «لاَيَسْتَوِى الْقَاعِدُونَ مِنَ الْمُؤْمِنِينَ غَيْرُ اُولِى الضَّرَرِ وَالْمُجَاهِدُونَ فِى سَبِيلِ اللهِ»

601 - Bera ibni Âzib *(Radıyallahu Anh)* dan rivayet edildiğine göre: **"Müminlerden oturanlarla, Allah yolunda savaşanlar bir olmaz."** ayet-i kerimesi indiği zaman, Efendimiz *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)*: **"Filân kimseyi** (Zeyd ibni Sabit'i) **çağırın!"** buyurdu. Bunun üzerine Hazreti Zeyd *(Radıyallahu Anh)*, beraberinde devât (kamış kalemli yazı takımı) ve levh (yazı tahtası) yahut kürek kemiği bulunduğu hâlde (Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* in huzuruna) geldi. Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* : **"Yaz! Müminlerden oturanlarla, Allah yolunda savaşanlar bir olmaz!"** buyurdu.

Bunun üzerine Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* in arka tarafında bulunan İbni Ümmi Mektum *(Radıyallahu Anh)*: "Ben âmayım (bu özrümden dolayı cihada gidemiyorum, bu faziletten mahrum mu olacağım?)" deyince, derhal o yazım işinin yerinde (daha yazı kurumadan): **"Müminlerden özür sahibi olmaksızın oturanlarla, Allah yolunda savaşanlar bir olmaz."** (şeklinde bir istisna kaydı) nazil oldu (indi). *(Buharî, Tefsir:98, No.4318, 4/1677, Tirmizî, Tefsir:5, No.3033, 5/242)*

Şu bilinsin ki, âlimler ayet-i celilede geçen "Özür sahibi olmaksızın" ifadesinin, özürlü olarak oturup geride kalan müminlerin cihadedenlerle müsavi (eşit) olduklarına delâlet edip etmediği hususunda ihtilâf etmişlerdir.

Bazıları şöyle demişlerdir: Bu, buna delâlet etmez. Zira biz gayr kelimesini sıfat manasına hamleder ve sıfatla yapılan tahsis (özelleştirmen) in, hükmü, kendisinin dışında kalanlardan nefyettiğine delâlet etmediğini söylersek, böyle bir şey gerekmez.

Yine biz gayr kelimesini istisna manasına alır, nefiyden yapılan istisnanın ispat ifade etmediğini söylersek, bu yine gerekmez. Amma biz gayr lâfzını istisna manasına alır, nefiyden yapılan istisnanın da ispat ifade ettiğini söylersek, o zaman eşitliğin bulunduğuna hükmetmek gerekir. Fakat özürlü kimseler hakkında bu eşitlik, bunun başka bir şarta bağlı olduğunu söyleyenlere göredir ki, bu şart:

« لَيْسَ عَلَى الضُّعَفَآءِ وَلاَ عَلَى الْمَرْضىٰ وَلاَ عَلَى الَّذِينَ لاَ يَجِدُونَ مَا يُنْفِقُونَ حَرَجٌ
اِذَا نَصَحُوا لِلّٰهِ وَرَسُولِهِ مَا عَلَى الْمُحْسِنِينَ مِنْ سَبِيلٍ وَاللّٰهُ غَفُورٌ رَحِيمٌ (٩١) »

"Allah ve Resulü için nasihat ettikleri (insanlara öğüt verdikleri) **takdirde, zayıflara, hastalara ve** (savaşta) **harcıyacak bir şey bulamayanlara** (cihada katılmamalarından dolayı) **bir günah yoktur. Zira iyilik edenlerin aleyhine** (kınanmasına) **bir yol yoktur, çünkü Allah çok mağfiret edicidir, ziyade acıyıcıdır."** *(Tövbe suresi:91)* ayet-i kerimesinde zikredilen, Allah ve Resulü için nasihat şartıdır.

Dolayısıyla hasta, zayıf ve fakirler, memleketlerinde kaldıklarında fitneye meydan vermez, yalan haberler yaymaz, savaşa katılan mücahitlerin ailelerine yardımcı olur ve güzel amel işlerlerse, savaşa katılmadıklarından ötürü günahkâr olmayacakları gibi, üstelik bu iyiliklerinden dolayı sevap bakımından onlara ortak olurlar. Nitekim bir takım aklî ve naklî deliller bunun böyle olduğuna delâlet etmektedirler.

٦٠٢ – عَنْ اَنَسٍ (رضى الله عنه) اَنَّ النَّبِىَّ ﷺ كَانَ فِى غَزْوَةٍ فَقَالَ: «اِنَّ اَقْوَاماً بِالْمَدِينَةِ خَلْفَنَا مَا سَلَكْنَا شِعْباً وَلاَ وَادِياً اِلاَّ وَهُمْ مَعَنَا فِيهِ حَبَسَهُمُ الْعُذْرُ»

602 - Enes *(Radıyallahu Anh)* dan rivayet edildiğine göre, Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* bir gazâda iken: **"Şüphesiz Medine'de** (arkamıza) **bir takım kavimler bıraktık ki, biz hangi bir dere içine veya vadiye girdiysek, mutlaka onlar da orada** (sevap bakımından) **bizimle beraberdirler.** (çünkü bizimle beraber bulunmaktan) **onları özür menetti."** buyurdu. *(Buharî, Cihad : 35 , No.2684, 3/1044, Meğâzî:77, No.4161, 4/1610, Müslim,İmare : 48, No.1911, 3/1518, Müsned-i Ahmed, No:14212, 5/23)*

Bu manada şair ne güzel söylemiştir:

يَا رَاحِلِينَ اِلَى الْبَيْتِ الْعَتِيقِ لَقَدْ سِرْتُمْ جُسُوماً وَسِرْنَا نَحْنُ اَرْوَاحَا
اِنَّا اَقَمْنَا عَلَىٰ عُذْرٍ وَعَنْ قَدَرٍ وَمَنْ اَقَامَ عَلَىٰ عُذْرٍ فَقَدْ رَاحَا

Ey Beyt-i Atik'a (Kâbe'ye) **sefer edenler. Muhakkak ki**
siz cisminizle, bizler ise ruhumuzla sefer ettik.
Şüphesiz ki biz, özrümüzden ve fakirliğimizden dolayı kaldık,
Özürden dolayı kalan ise muhakkak gitmiş olur.

٦٠٣ – عَنْ اَبِى مُوسَىٰ (رضى الله عنه) قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللهِ ﷺ: «اِذَا مَرِضَ الْعَبْدُ اَوْ سَافَرَ كُتِبَ لَهُ مِثْلُ مَاكَانَ يَعْمَلُ مُقِيماً صَحِيحاً»

603 - Ebu Musa *(Radıyallahu Anh)* dan rivayet edilen bir hadis-i şerifte de Efendimiz *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* şöyle buyurdu: **"Kul hastalandığı veya yolculuğa çıktığı zaman, mukim** (vatanında) **ve sağlamken yapmakta olduğu şeylerin** (sevabının) **bir misli kendisi için yazılır"** *(Buharî, Cihad:132, No.2834, 3/1092)*

Müfessirlerden bazısının, Mevlâ Tealâ'nın:

«ثُمَّ رَدَدْنَاهُ اَسْفَلَ سَافِلِينَ (٥) اِلاَّ الَّذِينَ اٰمَنُوا وَعَمِلُوا الصَّالِحَاتِ فَلَهُمْ اَجْرٌ غَيْرُ مَمْنُونٍ(٦)»

"Sonra onu (insanı) **aşağıların en aşağısına çevirdik. Ancak iman edip, güzel amellerde bulunanlar müstesna, çünkü onlar için kesilmez** (bitmez tükenmez) **mükâfat vardır."** *(Tîn Suresi: 5-6)* kavl-i şerifinin tefsirinde zikrettiklerine göre: "Allah-u Tealâ, İhtiyarlayan bir kimse hakkında, ihtiyarlığından önce yapmış olduğu iyiliklerin sevabını eksiksiz olarak aynen yazar."

Yine ulemadan bazısı, Nevvâs ibni Sem'ân *(Radıyallahu Anh)* dan rivayet edilen:

٦٠٤–عَنْ نَوَّاسِ بْنِ سَمْعَانَ (رضى الله عنه) قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللهِ ﷺ: «نِيَّةُ الْمُؤْمِنِ خَيْرٌ مِنْ عَمَلِهِ»

604 - **"Müminin niyeti amelinden hayırlıdır."** *(Askerî, Ali el Müttaki,Kenzül Ummal:7271,3/424, Mu'cemül Kebir, Taberânî, No:5942, 6/185, Hılyetül Evliya:2/326)* hadis-i şerifinin izahını yaparlarken "Bir müminin ebediyyen yaşaması hâlinde iman ve salih

amele devam etmeye niyetli olması, onun için hayatında yaptığı amellerden daha hayırlı olur." demişlerdir.

Bazı büyükler buyurmuştur ki: (اَلسَّبْقُ بِالْهِمَمِ لاَ بِالْقَدَمِ) **"Hayırda öne geçmek ayakla değil, himmet** (niyet) **ledir."** dolayısıyla, bir çok hastalar bazı amellerden geri kalsalar da, niyetleriyle o ameli yapmış gibi olurlar, bir çok sağlamlar ise sıhhat nimetinin kıymetini bilmeyerek bu amellerden geri kalırlar. Nitekim:

٦٠٥ – عَنِ ابْنِ عَبَّاسٍ (رضى الله عنهما) اَنَّ النَّبِىَّ ﷺ قَالَ: « نِعْمَتَانِ مَغْبُوْنٌ فِيهِمَا كَثِيرٌ مِنَ النَّاسِ الصِّحَّةُ وَالْفَرَاغُ »

605 - İbn-i Abbas *(Radıyallahu Anhuma)* dan rivayete göre, Peygamber *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)*: **"Sağlık ve boş vakit, insanlardan pek çoğunun** (bunlardan faydalanmak hususunda) **aldandıkları iki büyük nimettir."** buyurmuştur. *(Buharî, Rikâk:1, No:6049, 5/2357, Tirmizî, Zühd:1, No:2304, 4/550, İbn-İ Mace, Zühd:15, Darimî, Rikâk:2, No:2607, 2/753, Ahmed İbn-i Hanbel, No:3207, 1/737)*

Bu hadis-i şerifin manasına göre, Allah-u Tealâ, hastalardan başka kimsenin kıymetini bilemeyeceği, sağlamların başında taç gibi olan sıhhat-ü afiyet nimetiyle, dünya meşgalelerinden boş vakit bulma nimetini kendisine ihsan ettiği bir kişi, Allah-u Tealâ'nın haklarını yerine getirmekten geri kalırsa, işte bu, ahireti için kendisine yararlı olacak enva-i çeşit taat ve ibadetlerden hazzını ve nasibini zayetme sebebiyle kendisi hakkında büyük bir zarar ve ziyandır.

Ey Allahımız! Bizi hayatlarıyla faydalanan, hastalıklarında ve sıhhatlerinde sana yönelen kullarından eyle, bir saniye de olsa, bizi senden gayrısıyla meşgul etme. Âmin!.,

٦٠٦– عَنْ اَبِى مُوسىٰ (رضى الله عنه) « نِيَّةُ الْمُؤْمِنِ خَيْرٌ مِنْ عَمَلِهِ وَاِنَّ اللّٰهَ عَزَّ وَجَلَّ لَيُعْطِى الْعَبْدَ عَلىٰ نِيَّتِهِ مَالاَيُعْطِيهِ عَلىٰ عَمَلِهِ وَذٰلِكَ اَنَّ النِّيَّةَ لاَرِيَاءَ فِيهَا وَالْعَمَلُ يُخَالِطُهُ الرِّيَاءُ »

606 - Ebu Musa *(Radıyallahu Anh)* dan rivayet edilen diğer bir hadis-i şerifte de Efendimiz *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)*: **"Müminin niyeti amelinden hayırlıdır. Şüphesiz ki Allah** (-u Tealâ) **kuluna amelinden dolayı vermeyeceğini, niyetinden dolayı verir. Çünkü niyette riya** (gösteriş) **yoktur, amele ise riya karışabilir."** *(Deylemî, No:6843, 4/286, Kenzül Ummal:7270, 3/424)*

Bu hususdaki aklî delil şudur: Bütün ibadet ve taatlardan maksat, marifetullah (Allahı bilmek) nuruyla kalbin nurlanmasıdır. Dolayısıyla Allah-u Tealâ'yı bilme hususunda cihad edenle oturan arasında bir eşitlik varsa, elde edilecek sevapta da eşitlik hasıl olur. Eğer cihada katılmayan kimse, bu nura istiğrak (daldırmak) dan daha fazla nasibe sahibolursa, daha çok mükâfat elde etmiş olur.

Burada birisi: "Allah-u Tealâ:

« اِنَّ اللّٰهَ اشْتَرىٰ مِنَ الْمُؤْمِنِينَ اَنْفُسَهُمْ وَاَمْوَالَهُمْ بِاَنَّ لَهُمُ الْجَنَّةَ ... (١١١) »

"Şüphesiz ki Allah, cennet mukabilinde müminlerin canlarını ve mallarını satın almıştır.' *(Tövbe Suresi:111'den)* kavl-i şerifinde, canları mallardan önce zikretmiş, tefsirinde bulunduğumuz ayet-i kerimede ise, **'Mallarıyla ve canlarıyla cihadedenler.'** ifadesiyle malların zikrini öne almıştır. Bunun sebebi nedir? " diyecek olursa, bunun cevabı şudur:

Nefis (can), maldan daha kıymetlidir. Dolayısıyla satın alan, canı satın almaya daha istekli olduğunu ifade etmek için, tevbe suresinin ayetinde onu önce zikretmiştir. Satan kimse ise, canı satma hususunda daha fazla sıkıntıya düşeceğini göstermek için onu sonra zikreder ve onun satılıp harcanmasına ancak en son noktada razı gelir. İşte bundan dolayı bu ayet-i kerimede mallar önce zikredilmiştir.

Sonra, Allah-u Tealâ: (وَكُلاًّ وَعَدَ اللهُ الْحُسْنىٰ) **"Ve Allah hepsine de cenneti vaadetmiştir."** buyurmuştur ki, bu: 'Savaşa katılmayanlarla mücahitlerden her birine Allah-u Tealâ cenneti söz vermiştir.' demektir.

Fukaha (fıkıh âlimleri) şöyle demişlerdir: Bu ifadede cihadın, farz-ı ayn olmayıp, farz-ı kifaye olduğunu gösteren bir delil vardır. Zira Mevlâ Tealâ, cenneti mücahitlere vaadettiği gibi savaştan geri duran müslümanlara da söz vermiştir. Şayet cihat farz-ı ayn olsaydı, cihattan geri kalanlar Allah-u Tealânın cennet müjdesine nail olamazlardı.

Mevlâ Tealâ, mücahitlerle, savaştan geri duranların eşit olamayacaklarını açıklayıp, sonra da bu eşitsizlik fazla veya noksan olma ihtimali taşıdığı için, bunu tamamen açıklamak üzere ayet-i celilenin sonunda:

« وَفَضَّلَ اللهُ الْمُجَاهِدِينَ عَلَى الْقَاعِدِينَ اَجْراً عَظِيماً »

"Allah, (mallarıyla, canlarıyla) **savaşanları** (derece bakımından) **oturanlardan çok büyük bir ecirle üstün kılmıştır."** buyurmuştur.

SAHABE-İ KİRAMIN HEPSİNE CENNET VAADEDİLDİĞİNİ İFADE EDEN DİĞER BİR AYET-İ KERİME:

«وَمَا لَكُمْ اَلاَّ تُنْفِقُوا فِى سَبِيلِ اللهِ وَلِلّٰهِ مِيرَاثُ السَّمٰوَاتِ وَالْاَرْضِ لاَ يَسْتَوِى مِنْكُمْ مَنْ اَنْفَقَ مِنْ قَبْلِ الْفَتْحِ وَقَاتَلَ اُولٰئِكَ اَعْظَمُ دَرَجَةً مِنَ الَّذِينَ اَنْفَقُوا مِنْ بَعْدُ وَقَاتَلُوا وَكُلاًّ وَعَدَ اللهُ الْحُسْنىٰ وَاللهُ بِمَا تَعْمَلُونَ خَبِيرٌ (١٠) »

"Size ne oluyor ki, Allah yolunda infak etmiyor (harcamıyor) **sunuz? Halbuki göklerin ve yerin mirası Allah'ındır. İçinizden fetihten** (Mekkenin fethedilmesinden) **önce harcayan ve savaşanlarla daha sonra infak edip savaşanlar bir değildir. Onlar, sonradan infak eden ve savaşanlardan derece bakımından daha büyüktür. Bununla beraber Allah hepsine de en güzel olanı** (cenneti) **vaadetmiştir. Ve Allah sizin yaptıklarınızdan ziyade heberdardır."** *(Hadîd Suresi:10)*

Ayet: 96

Mevlâ Tealâ, cihada gidenlerin, oturanlardan üstün olduğunu beyan ettikten sonra, bu üstünlüğün ne itibarla olduğunu açıklamak üzere şöyle buyuruyor:

دَرَجَاتٍ مِنْهُ وَمَغْفِرَةً وَرَحْمَةً وَكَانَ اللّٰهُ غَفُوراً رَحِيماً (٩٦)

KELİME MANASI (96)

Allah (-u Tealân) ın mücahitleri üstün kıldığı o ecirden bedel? (دَرَجَاتٍ) **dereceler,** öyle dereceler ki, (مِنْهُ) **O** (Allah-u Tealâ Hazretleri tarafı) **ndan,** daha? (وَمَغْفِرَةً) **bir mağfiret,** daha? (وَرَحْمَةً) **bir rahmet,** (وَكَانَ) (daim) **oldu,** kim? (اللّٰهُ) **Allah** (-u Tealâ), nedir oldu? (غَفُوراً) **ziyade mağfiret edici,** (رَحِيماً) **ziyade acıyıcı.**

MEALİ ŞERİFİ (96)

(Allah-u Tealâ cihadedenlere, oturanların üstünde daha büyük bir ecir) **Kendinden dereceler, mağfiret ve rahmet** (vermiştir), **Allah** (-u Tealâ) **ziyade bağışlayıcı, çok esirgeyicidir.**

İ Z A H A T

Mevlâ Tealâ, bundan evvelki ayet-i celilede mücahitlerin, oturanlardan üstünlüğünü beyan ettikten sonra, bu ayet-i celilesinde bu üstünlüğün ne yönlerden olduğunu beyan etmektedir.

Burada, bir kimse "Allah-u Tealâ bundan evvelki ayet-i celilede: "derece" kelimesini müfred, bu ayet-i celilesinde ise cemi olarak zikretmiştir. Bunun sebebi nedir?" diyebilir ki buna bir kaç türlü cevap verilebilir.

1 - Önceki ayet-i celilede geçen: **"Derece"** kelimesiyle, sayı bakımından tek bir derece manası kastedilmeyip, derece cinsi kastedilmiştir. Cins isim olan müfred kelimelerin içine o cinsin pek çok nevisi girer. İşte ayet-i celiledeki derece cinsine de, **"ecr-i azîm"** (büyük mükâfat), cennetteki yüksek makamlar, mağfiret ve rahmet dahildir.

2- Cihad eden, mazeretinden dolayı savaştan geri kalandan bir derece üstün, sağlam olduğu hâlde savaşa gitmeyenlerden ise, derecelerle üstündür.

3 - Allah-u Tealâ, mücahitleri bu dünyada bir derece üstün kılmıştır ki bu da onların ganimet elde etmiş olmalarıdır. Ahirette ise onlar cennetin pek çok dereceleriyle, fazl-u kerem, rahmet ve mağfiretle üstün kılınacaklardır.

4 - Mevlâ Tealâ, bu ayet-i celilelerinde:

« وَفَضَّلَ اللّٰهُ الْمُجَاهِدِينَ عَلَى الْقَاعِدِينَ اَجْراً عَظِيماً »

"Allah savaşanları, oturanların üstünde büyük bir mükâfatla üstün kılmıştır." buyurmaktadır ki, buradaki mücahitlerden maksat sadece malı ve canı ile cihat edenler olması mümkün değildir. Aksi hâlde bu, önceki ifadenin tekrarı olmuş olur. Dolayısıyla bununla kastedilenlerin, kayıtsız şartsız her hususta cihat edenler olması gerekir ki, buna nefisle, malla ve kalple yapı-

lan bütün zahirî ve batınî ameller dahildir. İşte bu türlü cihat, mücahede çeşitlerinin en şereflisidir. Nitekim Cabir *(Radıyallahu Anh)* dan rivayet edildiğine göre, Efendimiz *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* bir muharebeden dönerken:

٦٠٧–عَنْ جابِرٍ (رضى الله عنه) قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللهِ ﷺ: «رَجَعْنَا مِنَ الْجِهَادِ الْأَصْغَرِ إِلَى الْجِهَادِ الْأَكْبَرِ»

607 - **"Küçük cihattan, büyük cihada** (nefsin kötü arzularıyla mücadeleye) **döndük."** buyurmuştur. *(Beyhakî, Zühd, No.3714, Sh.198, Tarih-i Bağdat, 13/498)*

Bu cihadın neticesi, kalbi Allahtan başka bir şeye iltifat etmek (yönelmek) ten, Allah'a itaata iyice dalmaya çevirmektir. İşte bu makam öncekinden daha büyük olduğu için, Mevlâ Tealâ birincinin faziletini bir derece, ikincinin faziletini ise pek çok derece kılmıştır.

CENNETTEKİ DERECELER HAKKINDAKİ HADİS-İ ŞERİF VE RİVAYETLER:

٦٠٨– عَنْ أَبِي سَعِيدٍ الْخُدْرِيِّ (رضى الله عنه) أَنَّ رَسُولَ اللهِ ﷺ قَالَ «يَا أَبَا سَعِيدٍ! مَنْ رَضِيَ بِاللهِ رَبًّا، وَبِالْإِسْلَامِ دِينًا، وَبِمُحَمَّدٍ نَبِيًّا، وَجَبَتْ لَهُ الْجَنَّةُ» فَعَجِبَ لَهَا أَبُو سَعِيدٍ فَقَالَ: أَعِدْهَا عَلَيَّ يَا رَسُولَ اللهِ! فَفَعَلَ ثُمَّ قَالَ «وَأُخْرَى يُرْفَعُ بِهَا الْعَبْدُ مِائَةَ دَرَجَةٍ فِي الْجَنَّةِ مَا بَيْنَ كُلِّ دَرَجَتَيْنِ كَمَا بَيْنَ السَّمَاءِ وَالْأَرْضِ» قَالَ: وَمَا هِيَ؟ يَا رَسُولَ اللهِ! قَالَ «الْجِهَادُ فِي سَبِيلِ اللهِ الْجِهَادُ فِي سَبِيلِ اللهِ»

608 - Ebu Said el-Hudrî *(Radıyallahu Anh)* dan rivayete göre, Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)*: **"Ya Ebâ Saîd! Her kim Rab olarak Allah'a, din olarak İslâm'a, Peygamber olarak da Muhammed** *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* **e razı olursa o kimseye cennet vaciptir."** buyurmuş. Ebu Said buna şaşmış ve: "Bunları bana tekrarla Ya Resulallah! Demiş. O da tekrarlamış, sonra: **"Başka bir şey var ki, onunla cennette bir kul yüz derece yükseltilir. Her iki derecenin arası yerle gök arası gibidir."** buyurmuş. Ebu Saîd: "Nedir o Ya Resulallah! Diye sormuş: **"Allah yolunda cihattır, Allah yolunda cihattır!"** buyurmuşlar. *(Müslim, İmare: 31, No:1884, 3/1501)*

٦٠٩ – عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ (رضى الله عنه) قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللهِ ﷺ: «مَنْ آمَنَ بِاللهِ وَبِرَسُولِهِ وَأَقَامَ الصَّلَاةَ وَصَامَ رَمَضَانَ كَانَ حَقًّا عَلَى اللهِ أَنْ يُدْخِلَهُ الْجَنَّةَ جَاهَدَ فِي سَبِيلِ اللهِ أَوْ جَلَسَ فِي أَرْضِهِ الَّتِي وُلِدَ فِيهَا» فَقَالُوا يَا رَسُولَ اللهِ أَفَلَا نُبَشِّرُ النَّاسَ؟ قَالَ: «إِنَّ فِي الْجَنَّةِ مِائَةَ دَرَجَةٍ أَعَدَّهَا اللهُ لِلْمُجَاهِدِينَ فِي سَبِيلِ اللهِ مَا بَيْنَ الدَّرَجَتَيْنِ كَمَا بَيْنَ السَّمَاءِ وَالْأَرْضِ فَإِذَا سَأَلْتُمُ اللهَ فَاسْأَلُوهُ الْفِرْدَوْسَ فَإِنَّهُ أَوْسَطُ الْجَنَّةِ وَأَعْلَى الْجَنَّةِ –أُرَاهُ– فَوْقَهُ عَرْشُ الرَّحْمَنِ وَمِنْهُ تَفَجَّرُ أَنْهَارُ الْجَنَّةِ»

609 - Ebu Hureyre *(Radıyallahu Anh)* dan rivayet edilen bir hadis-i şerifte, Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* şöyle buyurdu: **"Her kim Allaha ve Resulüne iman eder de, namaz kılar ve ramazan orucu tutarsa, onu cennete girdirmek Allah üzerine bir hak olur. O kimse ister Allah yolunda cihad etsin, isterse kendisinde doğduğu toprağında otursun."**

Bunun üzerine sahabe-i kiram: "Ya Resulallah! Bu haberi insanlara müjdeleyemez miyiz?" deyince, Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)*: **"Şüphesiz cennette yüz derece vardır ki, Allah** (-u Tealâ) **onları Allah yolunda cihad edenler için hazırlamıştır. İki derece arasındaki uzaklık, gökle yer arasındaki uzaklık gibidir. Siz Allah'tan** (cennet) **istediğinizde, O'ndan Firdevs'i isteyin! Çünkü o, cennetin en ortası** (ün üstünü) **ve en yücesidir. Firdevs'in üstünde Arşu'r-Rahman** (rahman'ın arş'ı) **vardır. Cennetin ırmakları da Firdevs'ten kayna** (yıp aka) **rlar."** *(Buharî, Cihat:4, No.2637, 3/1028)*

٦١٠ – عَنِ الْكَعْبِ بْنِ مُرَّةَ (رضى الله عنه) قَالَ سَمِعْتُ رَسُولَ اللهِ ﷺ يَقُولُ: «ارْمُوا مَنْ بَلَغَ الْعَدُوَّ بِسَهْمٍ رَفَعَهُ اللهُ بِهِ دَرَجَةً» قَالَ ابْنُ النَّحَّامِ: يَا رَسُولَ اللهِ وَمَا الدَّرَجَةُ؟ قَالَ: «أَمَا إِنَّهَا لَيْسَتْ بِعَتَبَةِ أُمِّكَ وَلَكِنْ مَا بَيْنَ الدَّرَجَتَيْنِ مِائَةُ عَامٍ»

610 - Kaab ibni Mürre *(Radıyallahu Anh)* dan rivayet edildiğine göre, Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* şöyle buyurdu: "(Düşmana ok) **Atın! Kim düşmana bir ok ulaştırırsa, Allah-u Tealâ bu sebeple onu bir derece yükseltir."**

Bunun üzerine İbnün Nehhâm *(Radıyallahu Anh)*: "Derece nedir ya Resulallah?" diye sorunca, Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)*: **"Dikkat et! O derece senin annenin eşiği değildir** (üstün derecenin aşağı dereceden yüksekliği evinizdeki merdiven yüksekliği kadar değildir) **velâkin iki derece arasında yüz sene** (lik mesafe) **vardır."** buyurdu. *(Neseî, Cihad:26, No.3144, 6/335)*

« قَالَ قَتَادَةُ : كَانَ يُقَالُ لِلْاِسْلَامِ دَرَجَةٌ وَالْهِجْرَةُ فِى الْاِسْلَامِ دَرَجَةٌ وَالْجِهَادُ فِى الْهِجْرَةِ دَرَجَةٌ وَالْقَتْلُ فِى الْجِهَادِ دَرَجَةٌ »

İmam-ı Katade *(Rahimehullah)* buyurmuştur ki: Müslüman olmak bir derecedir, islâmda hicret başka bir derecedir, hicrette cihat etmek ise daha büyük bir derecedir, cihatta öldürülmek de en büyük derecedir. *(Hâzin, Mecmûatüt Tefasir: 2/145)*

İbni Zeyd *(Radıyallahu Anh)* buyurmuştur ki: Dereceler yedidir, bunlar da Mevlâ Tealâ'nın:

« ... ذٰلِكَ بِاَنَّهُمْ لَا يُصِيبُهُمْ ظَمَأٌ وَلَا نَصَبٌ وَلَا مَخْمَصَةٌ فِى سَبِيلِ اللهِ وَلَا يَطَؤُنَ مَوْطِأً يَغِيظُ الْكُفَّارَ وَلَا يَنَالُونَ مِنْ عَدُوٍّ نَيْلًا اِلَّا كُتِبَ لَهُمْ بِهِ عَمَلٌ صَالِحٌ اِنَّ اللهَ لَا يُضِيعُ اَجْرَ الْمُحْسِنِينَ (١٠٠) وَلَا يُنْفِقُونَ نَفَقَةً صَغِيرَةً وَلَا كَبِيرَةً وَلَا

يَقْطَعُونَ وَادِيًا إِلَّا كُتِبَ لَهُمْ لِيَجْزِيَهُمُ اللَّهُ أَحْسَنَ مَا كَانُوا يَعْمَلُونَ (١٢١) »

"Şöyleki; Allah yolunda onlara bir susuzluk, bir yorgunluk ve bir açlığın ulaşması, kâfirleri öfkelendirecek bir yere (ayak) **basmaları ve düşmana karşı bir nailiyet** (başarı) **kazanmaları, ancak bunların karşılığında kendilerine salih bir amel yazılması içindir. Çünkü Allah, iyilik yapanların mükâfatını zayi etmez. Allah onları, yapmakta olduklarının en güzeliyle mükâfatlandırmak için küçük, büyük infak ettikleri her nafaka** (yaptıkları her masraf) **ve geçtikleri her vadi, mutlaka onlar için** (sevap olarak) **yazılır."** *(Tövbe Suresi:120''den, 121)* kavl-i şerifinde zikredilen yedi maddedir ki, bunlar:

1 - Susuzluk
2 - Yorgunluk,
3 - Açlık,
4 - Kâfir topraklarını çiğnemek,
5 - Düşmana karşı zafer elde etmek,
6 - Küçük veya büyük infak (harcama) da bulunmak,
7 - Cihat yolunda bir vadi geçmekten ibarettir.

(قَالَ ابْنُ مُحَيْرِيزٍ: اَلدَّرَجَاتُ سَبْعُونَ دَرَجَةً مَا بَيْنَ كُلِّ دَرَجَتَيْنِ حُضْرُ الْفَرَسِ الْجَوَادِ الْمُضَمَّرِ سَبْعِينَ سَنَةً)

İbni Muhayrîz *(Rahimehullah)* buyurmuştur ki: Dereceler yetmiş tanedir ki, her iki derece arasında iyi cins besili atın yetmiş senelik koşu mesafesi kadar uzaklık vardır.

Cihadın fazileti hakkındaki diğer hadis-i şerif ve rivayetler, Ruhul Furkan tefsirimizin 2/525 - 537 sayfalarında mevcuttur. Bu hususta geniş malûmat arayanlar oraya müracaat edebilirler.

Hâzin tefsirinde zikredildiğine göre, Cihat, farz-ı ayn ve farz-ı kifaye olmak üzere iki kısımdır. Farz-ı Ayn, düşmanın, müslümanların yurtlarına girmeleri hâlinde olur ki, bu takdirde, o memleket ahalisinden özrü ve hastalığı bulunmayan mükellef erkeklerden herbirine, kendilerini, çoluk ve çocuklarını korumak için düşmana karşı çıkmaları vacip olur.

Bu hususta hür ile köle, zengin ile fakir müsavidir. Dolayısıyla her birine düşmana karşı çıkmak farz-ı ayn'dır. Fakat düşmanın istilâsına uğrayan memleketten uzak olan müslümanlar hakkında bu farz-ı kifayedir. Eğer düşmanın saldırdığı kimseler onları defedecek kuvvete sahip değilseler, onlara yakın veya uzak olan bütün müslümanlara, onlara yardım etmek farz-ı ayn olur. Lâkin düşman istilâsına maruz kalanların müdafaaya güçleri yettiği takdirde, uzak olanlara ancak onların haberlerini araştırmak farz-ı kifaye olur ki, buna fakirler ve köleler dahil olmaz.

Kâfirler, kimseye saldırmayıp, kendi memleketlerinde durdukları takdirde İmam (müslümanların devlet reisi) her sene mutlaka onlara karşı bir

gaza yapmalıdır. Cihat ve ihtibar (müslümanların hâlinden haber alma) ortadan kalkmasın diye, ya bizzat kendisi katılmalı veya ordularını bu gazaya yollamalıdır.

Cihadın farz-ı kifaye olması hâlinde, cihada gücü yeten kişi, cihattan geri kalmamalıdır, lâkin cihat ona farz-ı ayn olmaz, çünkü Mevlâ Tealâ Hazretleri: **"Allah her birine de cenneti vaadetmiştir."** kavl-i şerifiyle cihada gidenlere de oturanlara da sevap vaadetmiştir. Eğer cihat herkese farz olsaydı, cihattan geri kalanlar sevaba değil azaba müstahak olurlardı.

Ruhul Beyan Tefsirinde zikredildiğine göre, cihat en üstün kazanç ve en yüce sanatlardandır. O hâlde akıllı kişinin bizzat cihada katılmayı yahut en azından cihadı gönlünden geçirmeyi terketmemesi lâzımdır. Zira gazaya gitmeden ve buna gönlünden niyet etmeden ölen kişi, muhakkak ki cahiliyyet ölümüyle ölmüştür. Nitekim:

٦١١ – عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ (رضى الله عنه) قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللهِ ﷺ: «مَنْ مَاتَ وَلَمْ يَغْزُ وَلَمْ يُحَدِّثْ بِهِ نَفْسَهُ مَاتَ عَلَىٰ شُعْبَةٍ مِنْ نِفَاقٍ»

611 - Ebu Hureyre *(Radıyallahu Anh)* dan rivayet edilen bir hadis-i şerifte, Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)*: **"Bir kimse gaza etmeden ve onu gönlünden geçirmeden ölürse, bir nevi münafıklık üzere ölmüş olur."** buyurmuştur. *(Müslim, İmare:47, No.1910, 3/1517, Ebu Davud, Cihad:17, No.2502, 2/13, Neseî, Cihad:2, No.3097, 6/315, Ahmed ibni Hanbel:8874, 3/310)*

Bu hadis-i şerif, bir ibadete niyet edip de onu yapmadan ölen kimseye, hiç niyet etmeden ölen gibi, zem teveccüh etmeyeceğine (kınama yönelmeyeceğine) delâlet etmektedir.

Tefsiri Kebir'de zikredildiğine göre, Sapık fırkaların en çirkini olan Şî'a: "Bu ayet-i kerime, Ali ibni Ebi Talib *(Radıyallahu Anh)* ın, Ebu Bekr-i Sıddık *(Radıyallahu Anh)* dan daha faziletli olduğuna delâlet eder, çünkü o, daha fazla cihat yapmıştır. Dolayısıyla fazilet bakımından farklılığı meydana getiren şey Ebu Bekr-i Sıddık *(Radıyallahu Anh)* ın, savaştan oturanlardan, Hazreti Ali'nin ise, cihada katılanlardan olmasıdır.

Hâl böyle olunca, Mevlâ Tealâ'nın: **"Allah, mücahidleri oturanlar üzerine büyük bir ecir** (mükâfat vaadi) **ile üstün kılmıştır."** kavl-i şerifinden dolayı Hazreti Ali *(Radıyallahu Anh)* ın daha faziletli olması gerekir." demişlerdir.

Onlara cevaben denilir ki: "Hazreti Ali *(Radıyallahu Anh)* ın kâfirlere karşı bizzat savaşması, Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* in bizzat savaşmasından daha fazladır, binaenaleyh bu ayet-i kerimenin hükmüne göre sizin, Hazreti Ali *(Radıyallahu Anh)* ın Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* den bile üstün olduğunu söylemeniz gerekir. Bunu ise hiç bir akıllı söylemez.

Eğer siz, Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* in kâfirlere karşı, deliller ortaya koyma, ve onların şüphelerini gidermek için cihadettiğini, bu cihadın ise Hazreti Ali *(Radıyallahu Anh)* ın cihadından daha mükemmel olduğunu söylerse-

niz, o zaman biz deriz ki: "Bu takdirde aynı şeyin bir benzerinin de tarafımızdan Hazreti Ebu Bekr-i Sıddık *(Radıyallahu Anh)* hakkında söyleneceğini kabul ediniz." Bu böyledir, çünkü Hazreti Ebu Bekr-i Sıddık *(Radıyallahu Anh)* daha işin başında müslüman olunca, diğer insanların da müslüman olmaları hususunda büyük sa'y (gayret) göstermiştir.

Hatta Osman ibni Affan, Talha, Zübeyr, Sa'd ibni Ebî Vakkas ve Osman ibni maz'ûn *(Radıyallahu Anhum)* gibi zevat-ı kiram (büyük kişiler) onun vasıtasıyla müslüman olmuşlardır. O, canı ve malıyla, insanları iman etmeye davet ediyor ve hazreti Muhammed *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* i müdafaa etmeye bütün gücünü sarfederek çalışıyordu. Halbuki Hazreti Ali *(Radıyallahu Anh)* o zaman henüz çocuktu, hiç kimse onun sözüyle müslüman olmamış ve Hazreti Ali *(Radıyallahu Anh)*, Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* i müdafaa da edememişti.

Dolayısıyla, Ebu Bekr-i Sıddık *(Radıyallahu Anh)* ın cihadı, Hazreti Ali *(Radıyallahu Anh)* ınkinden iki yönden daha üstün olmuş olur.

1 - Ebu Bekr-i Sıddık *(Radıyallahu Anh)* ın cihadı, işin başında islâmiyet son derece zayıfken tahakkuk etmiş, Hazreti Ali *(Radıyallahu Anh)* ın cihadı ise, islâmın kuvvetli olduğu dönemde, Medine-i Münevvere devrindeki gazalarda zuhur etmiştir.

2 - Hazreti Ebu Bekr-i Sıddık *(Radıyallahu Anh)* ın cihadı, dine davet hususunda olmuştur. Aşere-i mübeşşere (cennetle müjdelenen on kişi) nin önde gelenlerinin ekserisi ise, onun vasıtasıyla müslüman olmuşlardır. Cihadın bu çeşidi ise, Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* in sünneti (yolu) dur. Amma Hazreti Ali *(Radıyallahu Anh)* ın cihadı savaşmak ile olmuştur ki, birinci çeşit cihadın daha üstün olduğunda şüphe yoktur.

Hâzin tefsirinde zikredildiğine göre, Mevlâ Tealâ ayet-i celilenin sonunda: (وَ كَانَ اللّٰهُ غَفُوراً رَحِيماً) **"Allah** (-u Tealâ) **ziyade mağfiret edici, çok acıyıcıdır."** buyurarak, cihada giden mümin kullarının günahlarını bağışlayacağını ve onlara rahmetiyle muamele edeceğini açıklamıştır. Nitekim:

İbni Ömer *(Radıyallahu Anhuma)* dan rivayetle, Efendimiz *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* in Rabbinden naklettiği bir hadis-i kudsî'de, Mevlâ Tealâ şöyle buyurmuştur:

٦١٢ – عَنِ ابْنِ عُمَرَ (رضى الله عنهما) عَنِ النَّبِيِّ ﷺ فِيمَا يَحْكِيهِ عَنْ رَبِّهِ عَزَّ وَجَلَّ قَالَ:
«أَيُّمَا عَبْدٍ مِنْ عِبَادِي خَرَجَ مُجَاهِداً فِي سَبِيلِ اللّٰهِ ابْتِغَاءَ مَرْضَاتِي ضَمِنْتُ لَهُ أَنْ أُرْجِعَهُ إِنْ أَرْجَعْتُهُ بِمَا أَصَابَ مِنْ أَجْرٍ أَوْ غَنِيمَةٍ وَإِنْ قَبَضْتُهُ غَفَرْتُ لَهُ وَرَحِمْتُهُ»

612 - **"Benim rızamı arayarak, kullarımdan her hangi bir kul Allah yolunda cihad edici olduğu hâlde** (gazaya) **çıkarsa, ben: 'Onu** (gazadan sağ salim) **döndürürsem, kazandığı ecir** (sevap) **veya ganimetle döndüreceğime, öldürürsem de, onu affedip kendisine rahmet edeceğime' dair ona kefil oldum** (kesin söz verdim)" *(Neseî, Cihad:15, No.3126, 6/326)*

Ruhul Beyan tefsirinde zikredildiğine göre, İmam-ı Kuşeyrî *(Rahimehullah)* buyurmuştur ki: Allah-u Tealâ Hazretleri, dostlarını kendilerine ihsan ettiği kerametler bakımından birarada toplamışsa da, dereceler bakımından aralarında farklılık gözetmiştir.

Nice zengin vardır ki, başkası ondan daha zengindir, nice büyük vardır ki, bir diğeri ondan daha büyüktür. Şu yıldızların hepsi nur vericidir, lâkin ay, aydınlatmakta onların fevkinde (üstünde) dir. Güneş doğduğunda ise, nuruyla hepsini bastırmaktadır.

İşte cennet, Mevlâ Tealâ'ya ulaşmış vasıllar, özürleri yüzünden yolda kalmış talipler ile hiç özürleri olmadığı hâlde Mevlâ Tealâ'yı aramaktan geri kalan avam müminler arasında müşterekse de, birinci taife bir vadide, diğer iki cemaat ise, başka bir vadide olacaklardır ki, bunlar Allah-u Tealâ'nın indinde asla müsavi (eşit) olmayacaklardır.

Mevlâ Tealâ, cihada gidenlerin sevabını zikrettikten sonra, geri kalarak, küfür diyarında kalmaya razı gelenleri tehdit etmek üzere şöyle buyuruyor:

اِنَّ الَّذِينَ تَوَفّٰيهُمُ الْمَلٰٓئِكَةُ ظَالِمِى اَنْفُسِهِمْ قَالُوا فِيمَ كُنْتُمْ قَالُوا كُنَّا مُسْتَضْعَفِينَ فِى الْاَرْضِ قَالُوا اَلَمْ تَكُنْ اَرْضُ اللّٰهِ وَاسِعَةً فَتُهَاجِرُوا فِيهَا فَاُولٰٓئِكَ مَأْوٰيهُمْ جَهَنَّمُ وَسَآءَتْ مَصِيرًا (٩٧)

KELİME MANASI (97)

(اِنَّ الَّذِينَ) **Muhakkak o kimseler ki,** (تَوَفّٰى) **alır,** kimi? (هُمْ) **onları** (n canlarını), kim? (الْمَلٰٓئِكَةُ) **melekler,** onlar ne oldukları hâlde? (ظَالِمِى اَنْفُسِهِمْ) **nefislerine zulmedici** (hicreti terkedip, kâfirlerle beraberliği seçerek kendilerine yazık edici) **oldukları hâlde,** (قَالُوا) **derler,** yani melekler öldürecekleri o kimseleri azarlamak için şöyle derler, (فِيمَ كُنْتُمْ) **hangi şeyde** (ne işte) **idiniz,** yani din işlerinizle alâkalı hangi şeyle meşgul oluyordunuz? (قَالُوا) **derler,** (كُنَّا)**biz idik,** (مُسْتَضْعَفِينَ) **zayıf tutulanlar** (çaresiz kimseler), nerede? (فِى الْاَرْضِ) **yer** (yüzün) **de** (bundan dolayı dinimizi tam yaşayamamıştık) (قَالُوا) **derler,** yani melekler bunlara der ki: (اَلَمْ تَكُنْ) **değil miydi,** ne? (اَرْضُ اللّٰهِ) **Allahın arzı** (yer yüzü), (وَاسِعَةً) **geniş,** (فَتُهَاجِرُوا) **hicret edeydiniz,** nerede? (فِيهَا) **orada,** (فَاُولٰٓئِكَ) **işte onlar** (var ya), (مَأْوٰيهُمْ) **onların sığınağı** (ahiretteki yerleri), nedir? (جَهَنَّمُ) **cehennemdir,** (وَسَآءَتْ) **ne kötü oldu** (o cehennem) ne cihetinden? (مَصِيرًا) **varılacak yer olma cihetinden,**

MEALİ ŞERİFİ (97)

(Resulullaha yardımdan geri kalıp, kâfirlere yardım etmek suretiyle, münafıklık yaparak) **Nefislerine zulm** (kendilerine yazık) **edenlerin canlarını alacak olan melekler muhakkak** (onlara): "(dininizle alâkalı) **Ne işte idiniz?" derler. Onlar: "Biz yer** (yüzün) **de zayıf sayılan** (din işlerimizi tatbikten aciz) **kimselerdik." derler.** (Melekler de): **"Allahın arzı** (yeryüzü) **geniş değil miydi? Orada hicret edeydiniz** (islâmı yaşayamadığınız yerden, yaşayacağınız bir yere göçseydiniz) **ya" derler. İşte onlar** (var ya), **onların barına-ğı cehennemdir. O** (cehennem), **ne kötü uğranacak bir yerdir.**

İ Z A H A T

Tefsiri Kebir'de zikredildiğine göre, ayet,i celilede geçen **"Teveffî"** (ruhların alınması) hakkında iki görüş vardır:

1 - Bunun manası, "Melekler ölüm esnasında onların ruhlarını alırlar" demektir ki, bu, Cumhur'un görüşüdür. Buna göre, eğer "Allah-u Tealâ'nın,

« اَللّٰهُ يَتَوَفَّى الْاَنْفُسَ حِينَ مَوْتِهَا ... (٤٢) »

"Allah, ölümü zamanında ruhları alandır." *(Zümer Suresi:42'den)*

« اَلَّذِى خَلَقَ الْمَوْتَ وَالْحَيٰوةَ ... (٢) »

"O zat ki, ölümü de hayatı da yaratandır." *(Mülk Suresi:2'den)*

« كَيْفَ تَكْفُرُونَ بِاللّٰهِ وَكُنْتُمْ اَمْوَاتًا فَاَحْيَاكُمْ ثُمَّ يُمِيتُكُمْ ثُمَّ يُحْيِيكُمْ... (٢٨) »

"Allahı nasıl oluyor da inkâr ediyorsunuz? Halbuki siz ölü iken o sizi diriltti. Sonra sizi yine o öldürecek, tekrar sizi o diriltecek." *(Bakara Suresi: 28'den)* kavl-i şerifleriyle, bu ayet-i celilede geçen, **"Meleklerin ruhları alması"** ifadesi, bir de:

« قُلْ يَتَوَفّٰيكُمْ مَلَكُ الْمَوْتِ الَّذِى وُكِّلَ بِكُمْ ... (١١) »

"De ki: Size müvekkel kılınan (ruhlarınızı almak için görevlendirilen) **ölüm meleği canlarınızı alacak."** *(Secde Suresi:11'den)* kavl-i şerifi nasıl birleştirilebilir?" denecek olursa, buna cevaben denilir ki: Ölümü yaratan Allah-u Tealâ'dır. Bu iş kendisine ısmarlanmış olan reis ise, ölüm meleği olan Azrail *(Aleyhisselâm)* dır. Diğer melekler ise, onun yardımcılarıdır ki, onlar ruhun damarlardan ve sinirlerden çekilip alınarak ruhun bedenle alâkasının kesilmesine çalışmaktadırlar. Ruh boğaza geldikten sonra bizzat alan ise, Azrail *(Aleyhisselâm)* dır.

2 - Bu ifadenin manası, **"Melekler, o insanları cehennemde toplarlar."** demektir ki bu, Hasan-ı Basrî *(Radıyallahu Anh)* ın görüşüdür. Bu manaya göre "Teveffî" "Haşr" (toplamak) manasına gelir.

Kurtubî tefsirinde zikredildiğine göre, Ayet-i celilede geçen: **"Nefislerine zulm edenler"** den maksat: Mekke ehlinden bir cemaattır ki, bunlar, Efendimiz *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* e müslüman olduklarını açıklamışlar.

Ayet: 97

Efendimiz *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* Medine-i Münevvere'ye hicret ettiğinde ise, müşrik kavimleriyle kalarak fitnelendirilmiş (dinlerinden döndürülmüş), Bedir vakasında ise, bunlardan bir kısmı kâfirler tarafında harbe çıkmışlardır. İşte bu ayet-i kerime bunlar hakkında inmiştir.

Bir rivayete göre, onlar müslümanların sayısını az görüp şüpheye düşerek mürted olmuşlar, sonra da mürted olarak öldürülünce, bazı müslümanların: "Bizim bu arkadaşlarımız müslümandılar, kâfirler tarafından harbe zorla çıkarılmışlardır. Dolayısıyla onlar için istiğfar edin." demeleri üzerine, Mevlâ Tealâ, bu ayet-i celileyi indirerek onların kötü hâlde öldüklerini açıklamıştır.

Alusî tefsirinde Ikrime *(Radıyallahu Anh)* dan rivayet edildiğine göre, bu ayet-i celile, Kays ibnil Fakîh ibnil Muğiyre, Hars ibni Zem'atibnil Esved, Kays ibnil Velîdetibnil Mugiyre, Ebul Âs ibni Münebbih ibnil Haccac ve Ali ibni Ümeyye ibni Half isimli şahıslar hakkında inmiştir ki, bunlar evvelce müslüman oldukları hâlde, Bedir'de Kureyş müşrikleriyle birleşip kâfir olarak öldürülmüşlerdir. Bu manayı Ebul Cârût *(Rahimehullah)* ile Ebu Câfer *(Radıyallahu Anh)* da rivayet etmiştir.

Tefsiri Kebir ve Alusî'de zikredildiğine göre, Zulüm kelimesiyle bazen şirk ve küfür (Allaha ortak koşmak ve O'nu inkâr etme) manaları kastedilir, Nitekim Mevlâ Tealâ:

﴿ ... انَّ الشِّرْكَ لَظُلْمٌ عَظِيمٌ (١٣) ﴾

"Şüphesiz ki şirk, elbette büyük bir zulümdür." *(Lokman Suresi:13'den)* buyurmuştur. Bazen de bu kelimeyle masiyet kastedilir. Mevlâ Tealânın:

﴿ ... فَمِنْهُمْ ظَالِمٌ لِنَفْسِهِ ... (٣٢) ﴾

"Onlardan kimi, nefsine zulmedendir." *(Fatır Suresi:32'den)* kavl-i şerifi bu manadadır.

Ayeti celilede geçen bu kimselerin nefislerine zulmetmelerinin manasına gelince, bu iki türlü düşünülebilir:

1 - Bununla, küfür diyarında müslüman olup orada oturmaya devam ederek, islâm diyarına hicret etmeyen kimseler kastedilmiştir. Nitekim Taberanî, İbni Abbas *(Radıyallahu Anhuma)* nın: **"Mekke'de bir topluluk vardı ki, islâmı kabul ettikleri hâlde, Resulullah** *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* **hicret edince, kâfirlerden korkarak hicret etmeyi istemediler. İşte bu ayet-i celileyi Allah-u Tealâ onlar hakkında indirmiştir."** buyurduğunu zikretmiştir.

2 - Bu ayet-i celile, korktukları için müminlere iman ettiklerini söyleyip, kendi kavimlerinin yanına geldiklerinde ise, kâfir olduklarını ortaya koyan ve Medine-i Münevvere'ye hicret etmeyen bir takım münafıklar hakkında inmiştir. İşte bunun üzerine Mevlâ Tealâ bu ayet-i kerimeyle bu gibi kimselerin, nifakları, küfürleri ve hicret etmeyişleri sebebiyle, kendi nefislerine zulmetmiş olduklarını beyan etmiştir.

Nitekim İbni Cerîr, İmam-ı Dahhak'ın: "Bu, 'Nefislerine zulmedenler' münafıklardan bir takımlarıdır ki, Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* ile Medi-

ne-i Münevvere'ye gitmeyip, Mekke'de geri kaldılar. Sonra, Kureyş müşrikleriyle beraber Bedir'e çıkarak orada helâk edilenler arasında onlar da helâk oldular. İşte Allah-u Tealâ bu ayet-i celileyi onlar hakkında indirmiştir." buyurduğunu nakletmiştir.

Ayet-i celiledeki: **"Melekler, canlarını aldıkları kimselere:** (قَالُوا فِيمَ كُنْتُمْ) **'Siz ne işte idiniz?' derler."** kavl-i şerifinin manası hakkında üç izah vardır.

1- Bu, "Dininizle ilgili meselelerde ne yaptınız?" demektir.

2 - "Muhammed *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* ile mi yoksa onun düşmanlarıyla mı savaşıyordunuz?" manasındadır.

3 - "Niçin cihadı bırakıp, kâfirlerin diyarında oturmaya razı oldunuz?" manasına gelmektedir.

Bütün bu manaların maksadı: Hicret edebilecek güçte oldukları hâlde, hicret etmedikleri, kâfirlere yardım edip, onların ordusu içinde bulunarak, karartı (kalabalık) larını artırdıkları, islâm nişanlarını ve hükümlerini açıklamak ve tatbik etmekden, ayrıca; Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* e yardım etmekten geri kaldıkları için, onları bir nevi takrî' (menetmek) ve tevbih (azarlamak) dır.

Daha sonra Mevlâ Tealâ, meleklerin: **"Ne işte idiniz?"** sorusuna cevap olarak münafıkların, **"Biz, yer yüzünde müstaz'af** (zayıf tutulan, aciz) **kimselerdik."** dediklerini, meleklerin ise onlardan bu cevabı kabul etmeyip: **"Allahın yeryüzü geniş değil miydi? Siz de orada hicret edeydiniz ya!"** diyerek bu cevabı onların yüzlerine vurduklarını açıklamıştır.

Meleklerin bu sözleriyle kasıtları şudur: "Sizler Mekke'den çıkıp, dininizi açıkça yaşayabileceğiniz memleketlere gidebilirdiniz. Amma siz, hicret edemediğinizden değil, aksine buna gücünüz yettiği hâlde, kâfirler içinde oturup kaldınız." İşte bundan dolayı Mevlâ Tealâ ayet-i celilenin sonunda: (فَأُولَئِكَ مَأْوَاهُمْ جَهَنَّمُ وَسَاءَتْ مَصِيراً) **"İşte onların barınakları cehennemdir. O, ne kötü bir yerdir."** buyurarak onları tehdit etmiştir.

Alusî ve Ruhul Beyan tefsirlerinde zikredildiğine göre, hicret, islâmın başında farz olduğu için bu farzı terkedenler, cehennemle tehdit edilmişlerdir. Zira Mevlâ Tealâ, Efendimiz *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* in Medine-i Münevvere'ye hicretinden sonra, hiç bir özrü olmadığı hâlde Medine'ye hicret etmeyenlerin müslümanlıklarını kabul etmemiş ve onların hakkında:

« ...وَالَّذِينَ آمَنُوا وَلَمْ يُهَاجِرُوا مَا لَكُمْ مِنْ وَلَايَتِهِمْ مِنْ شَيْءٍ حَتَّىٰ يُهَاجِرُوا ... (٧٢) »

"İman edip de, hicret etmeyenler ise, onlar hicret edinceye kadar, onların velâyetinden (mirasından) **size hiç bir şey yoktur** (siz onlara varis olamazsınız)." *(Enfal Suresi:72'den)* buyurarak müslümanlarla bütün ilişkilerini kesmiştir.

٦١٣ – عَنْ سَمُرَةَ بْنِ جُنْدُبٍ (رضى الله عنه) قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللهِ ﷺ: « مَنْ جَامَعَ الْمُشْرِكَ وَسَكَنَ مَعَهُ فَإِنَّهُ مِثْلُهُ »

613 - Semure ibni Cündüp *(Radıyallahu Anh)* dan rivayet edilen bir hadis-i şerifte de, Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* : **"Her kim bir müşrikle beraber bulunur da, onunla birlikte sakin olur** (ikamet eder) **se, şüphesiz ki o da, onun gibidir."** *(Ebu Davud, Cihat:170, No.2787 2/101)* buyurarak, hicret etmeyenlerin müşriklerle bir olduklarını açıklamıştır.

Mekke fethinden sonra ise bu farziyet, İbni Abbas *(Radıyallahu Anhuma)* dan rivayet edilen:

٦١٤ – عَنِ ابْنِ عَبَّاسٍ (رضى الله عنهما) قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللهِ ﷺ: « لاَ هِجْرَةَ بَعْدَ الْفَتْحِ »

614 - **"Fetihten** (Mekke fethinden) **sonra hicret** (in farziyeti) **yoktur."** *(Buhari, Cihad:l, No.2631, 3/1025, Müslim, Hac:82, No.1353, 2/986, Tirmizî, Siyer:33, No.1590, 4/149, Neseî, Bey'at:15, No.4180, 7/164, İbni Mace, Keffârât:12, No.2116, 1/683, Darimi, Siyer:69, No:2417, 2/689, Ahmed ibni Hanbel: 1991, 1/487)* Hadis-i şerifiyle neshedilmiş (kaldırılmış) tır.

Dolayısıyla Mekke fethinden sonra, özürsüz de olsa, küfür diyarında islâmı yaşayabilen kimselerin, islâm diyarına hicret etmeleri çok faziletli ise de, bunu yapmadıkları takdirde bir farzı terketmiş olmayacaklarından ayet-i celiledeki tehdide maruz kalmazlar.

Nitekim "En Nasih vel Mensuh" isimli eserde, hicretin, islâmın bidayetinde farz olup, sonra farziyeti neshedilip mendup (Allah katında faziletli) bir amel olarak baki kaldığı zikredilmiştir.

Kurtubî tefsirinde zikredildiğine göre, bu ayet-i celilede, kendisinde isyanlar işlenen bir memleketin terkedilmesinin faziletine dair bir delil bulunmaktadır.

Nitekim Said İbn-i Cübeyr *(Radıyallahu Anh)*: **"Bir memlekette isyan ediliyorsa oradan çık."** buyurmuş sonra da, **"Allahın arazisi geniş değil miydi? Orada hicret edeydiniz ya!"** mealindeki bu ayet-i kerimeyi okumuştur.

Bu hususta Hazreti Hasan *(Radıyallahu Anh)* dan rivayet edilen bir hadis-i şerifte de:

٦١٥ – عَنِ الْحَسَنِ (رضى الله عنه) قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللهِ ﷺ: « مَنْ فَرَّ بِدِينِهِ مِنْ أَرْضٍ إِلَىٰ أَرْضٍ وَإِنْ كَانَ شِبْرًا اسْتَوْجَبَ الْجَنَّةَ وَكَانَ رَفِيقَ إِبْرَاهِيمَ وَمُحَمَّدٍ عَلَيْهِمَا السَّلاَمُ »

615 - **"Her kim, diniyle bir yerden diğer bir yere, bir karış da olsa, kaçar** (hicret eder) **se, cenneti kendisine vacip eder ve o kişi** (cennette) **Muhammed** *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* **ile İbrahim** *(Aleyhimesselâm)* **ın refiki** (arkadaşı) **olur."** *(Kurtubî:5/346, Salebî, Alûsi 5/126)* buyurulmuştur.

NEFİSLERİNE ZULMEDEREK ÖLENLERİN KÖTÜ HALLERİNİ BEYAN EDEN DİĞER BİR AYET-İ KERİME:

« اَلَّذِينَ تَتَوَفّٰيهُمُ الْمَلٰٓئِكَةُ ظَالِمِي أَنْفُسِهِمْ فَأَلْقَوُا السَّلَمَ مَا كُنَّا نَعْمَلُ مِنْ سُوءٍ بَلَىٰ إِنَّ اللهَ عَلِيمٌ بِمَا كُنْتُمْ تَعْمَلُونَ (٢٨) »

"**Nefislerine zulmeder** (Allaha ortak koştuklarından, kendilerine yazık eder) **lerken, meleklerin canlarını aldıkları kimseler** (azabı görünce), **'Biz hiç bir kötülük yapmazdık.' diyerek, teslim olurlar.** (Melekler de onlara cevaben) **'Hayır! Allah sizin yaptıklarınızı şüphesiz ki çok iyi bilendir.'** (derler)." *(Nahl Suresi:28)*

ALLAH-U TEALA'NIN ARAZİSİNİN ÇOK GENİŞ OLDUĞUNU, DOLAYISIYLA HER YERDE ANCAK ONA İBADET EDİLMESİ GEREKTİĞİNİ BEYAN EDEN DİĞER AYET-İ KERİMELER:

« يَا عِبَادِيَ الَّذِينَ آمَنُوا إِنَّ أَرْضِي وَاسِعَةٌ فَإِيَّايَ فَاعْبُدُونِ (٥٦) »

"**Ey iman eden kullarım! Şüphesiz benim** (yarattığım) **yeryüzüm geniştir. O hâlde** (nerede güven içinde olacaksanız orada) **yalnız bana ibadet** (kulluk) **edin.**" *(Ankebut Suresi:56)*

« قُلْ يَا عِبَادِ الَّذِينَ آمَنُوا اتَّقُوا رَبَّكُمْ لِلَّذِينَ أَحْسَنُوا فِي هَٰذِهِ الدُّنْيَا حَسَنَةٌ وَأَرْضُ اللَّهِ وَاسِعَةٌ إِنَّمَا يُوَفَّى الصَّابِرُونَ أَجْرَهُمْ بِغَيْرِ حِسَابٍ (١٠) »

"(Habibim! Kullarıma şu sözümü) **Söyle: Ey inanan kullarım! Rabbiniz** (e karşı gelmek) **den sakının. Bu dünyada iyilik yapanlara iyilik** (cennet) **vardır. Allahın** (yarattığı) **yeryüzü geniştir.** (O hâlde kafirler arasında ibadetini yapamayan kimse, inancını yaşayacağı yere hicret etsin). **Ancak sabredenlere mükâfatları hesapsız olarak bol bol ödenecektir.**" *(Zümer Suresi:10)*

Mevlâ Tealâ, özürsüz olarak hicreti terkedenleri tehdit ettikten sonra, gerçekten mazur olan acizleri bu hükümden istisna etmek (ayırmak) üzere şöyle buyuruyor:

إِلَّا الْمُسْتَضْعَفِينَ مِنَ الرِّجَالِ وَالنِّسَاءِ وَالْوِلْدَانِ لَا يَسْتَطِيعُونَ حِيلَةً وَلَا يَهْتَدُونَ سَبِيلًا (٩٨)

KELİME MANASI (98)

(إِلَّا الْمُسْتَضْعَفِينَ) **Ancak zayıf sayılanlar müstesna,** kimden? (مِنَ الرِّجَالِ) **erkeklerden,** daha? (وَالنِّسَاءِ) **kadınlardan,** daha? (وَالْوِلْدَانِ) **çocuklardan,** onlar ne oldukları hâlde? (لَا يَسْتَطِيعُونَ) **güç yetiremez oldukları hâlde,** neye? (حِيلَةً) **bir hileye,** yani hicret etmek için bir çare bulamadıkları hâlde, daha? (وَلَا يَهْتَدُونَ) **bulamaz oldukları hâlde,** ne? (سَبِيلًا) (hicret için) **bir yol.**

MEALİ ŞERİFİ (98)

Erkekler, kadınlar ve çocuklardan zayıf tutulup (gerçekten aciz olup) **da** (hicret etmek için) **hiç bir çareye gücü yetmeyenler ve hiç bir yol bulamayanlar** (bu tehditlerden) **müstesnadır.**

Ayet: 98

İ Z A H A T

Ayet-i celilede geçen: (مُسْتَضْعَفِيْنَ) den maksat, Medine-i Münevvere'ye hicretten aciz oldukları için, Mekke-i Mükerreme'de kalan ve kâfirler tarafından çok eziyet gören erkek, kadın ve çocuklardan ibaret, bir takım zayıf ve güçsüz kimselerdir. Nitekim İbni Abbas *(Radıyallahu Anhuma)*:

« كُنْتُ اَنَا وَاُمِّى مِنَ الْمُسْتَضْعَفِيْنَ مِنَ النِّسَاءِ وَالْوِلْدَانِ »

"Kadınlardan validem, çocuklardan ben, Mekke-i Mükerreme'de kalan müsted'afîn (acizler) **den idik."** buyurmuştur. *(Tefsiri Kebir:10/145)*

Seleme ibni Hişam, Velîd ibni Velîd, ve Ebu Cendel ibni Süheyl *(Radıyallahu Anhum)* un da müsted'afîn'den olduğu zikredilmiştir. Nitekim Ebu Hureyre *(Radıyallahu Anh)* dan rivayetle Efendimiz *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* in:

٦١٦ –عَنْ اَبِى هُرَيْرَةَ (رضى الله عنه) قَالَ: قَالَ رَسُوْلُ اللهِ ﷺ: « اَللّٰهُمَّ أَنْجِ الْوَلِيْدَ بْنَ الْوَلِيْدِ وَسَلَمَةَ بْنَ هِشَامٍ وَعَيَّاشَ بْنَ اَبِى رَبِيْعَةَ وَالْمُسْتَضْعَفِيْنَ مِنَ الْمُؤْمِنِيْنَ »

616 - **"Ey Allahım! Velîd ibni Velîd'i, Seleme ibni Hişam'ı, Ayyaş ibni Ebi Rabia'yı ve zayıf tutulan müminleri kurtar."** *(Buharî, İstiska:2, No:961, 1/341)* duasında kastettiği kimseler bunlardır.

Ayet-i celilede geçen (وِلْدَانْ) Vild veya Velîd'in cemisidir ki, bundan maksat küçük çocuklardır.

Sahib-i Keşşaf: "Ayet-i celilede geçen (رِجَالْ) ve (نِسَاء) dan hür erkeklerle kadınlar, (وِلْدَانْ) dan ise kölelerle cariyelerin kastedilmesi caizdir." demiştir.

Kurtubî tefsirinde zikredildiğine göre, İbni Abbas *(Radıyallahu Anhuma)* ın annesi Haris kızı Ümmül fazl'dır ki, ismi Lübabe'dir ve O, Meymune *(Radıyallahu Anha)* validemizin kız kardeşidir. Diğer kız kardeşi de küçük Lübabe diye isimlendirilmiştir. Bunların Selma, Asma, Hafide isimli üç kız kardeşleri daha vardır ki, bu altı kız kardeş ana-baba birdirler.

Ayrıca ana bir üç kız kardeşleri daha vardır ki, onlar da: Selma, Selâme ve Esma'dır. Bu Esma *(Radıyallahu Anha)*, Cafer ibni Ebi Talib *(Radıyallahu Anh)* ın ailesi olup vefatından sonra, Ebu Bekr-i Sıddık *(Radıyallahu Anh)* ın ailesi olmuş onun ardından da Hazreti Ali *(Radıyallahu Anh)* a nasibolmuştur. İşte bu dokuz kızkardeş hakkında Efendimiz *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)*:

٦١٧ – « اَلْاَخَوَاتُ مُؤْمِنَاتٌ »

617 - **"Bütün kızkardeşler imanlıdırlar."** buyurmuştur. *(Kurtubî, Taberânî, Mu'cemül Kebir, No:12178, 11/415)*

Ayet-i celilede geçen: **"Hiyle"** Bütün kurtuluş sebeplerini içine alan umumi bir lâfızdır. **"Sebîl"** İmam-ı Mücahid, Süddî ve diğerlerinin beyanına göre, Medin-i Münevvere yolu demekse de, en doğrusu bütün yollar hakkında umumi kabul edilmesidir.

Allah-u Tealâ, acizleri, hicret farzından istisna ettikten sonra, onları affedeceğini de beyan etmek üzere şöyle buyuruyor:

فَاُولٰٓئِكَ عَسَى اللّٰهُ اَنْ يَّعْفُوَ عَنْهُمْ وَكَانَ اللّٰهُ عَفُوًّا غَفُوْرًا (٩٩)

KELİME MANASI (99)

(فَاُولٰٓئِكَ) **İşte onlar,** (عَسٰى) **umulur,** kim? (اللّٰهُ) **Allah** (-u Tealâ), (اَنْ يَّعْفُوَ) **affeder,** kimi? (عَنْهُمْ) **onları,** (وَكَانَ) **ve** (daim) **oldu,** kim? (اللّٰهُ) **Allah** (-u Tealâ), nedir oldu? (عَفُوًّا) **ziyade affedici,** (غَفُوْرًا) **çok mağfiret edici.**

MEALİ ŞERİFİ (99)

İşte bunlar (ı) **umulur ki, Allah** (-u Tealâ) **onları affeder, Allah** (-u Tealâ) **çok affedici, ziyade bağışlayıcıdır.**

İ Z A H A T

Kurtubî tefsirinde zikredildiğine göre, Bu ayet-i celilede: **"Hicret etme imkânına sahip olmayanların bağışlanmalarının umulacağı."** zikredilmektedir. Halbuki hicret etme imkânı bulamayan kimsenin günahı yoktur ki affedilsin. Dolayısıyla bu ifade-i celile, hicret etmek için çok büyük sıkıntılara tahammül etmek gerekli olup, bu meşakkatlere tahammül etmeyen kimselere ise Allah-u Tealâ'nın azabedeceği hakkında akla gelebilecek bir düşünce yi gidermek için zikredilmiştir.

Zira hicret etmek için son derece meşakkate katlanmak vacip değildir, bilakis azık ve binek olmadığı zaman da hicreti terketmek caizdir. Fakat şu da var ki hicret, sudan bahanelerle terkedilecek kadar kolay bir iş değildir.

Nitekim Alusî tefsirinde zikredildiğine göre, bu ayet-i celilede, hicreti terketmenin büyük bir günah olduğuna, hatta imkân bulamadığı için hicret kendisine farz olmayan kimselerin de hicreti terketmeyi günah sayarak, cezasından emin olmayıp, kalbini hicrete bağlayarak bu hususta bir fırsat kollaması gerektiğine dair bir işaret bulunmaktadır.

Fahri Razî'nin beyanına göre, müstad'af (aciz kimse), bir çeşit zorluk olsa da, o şeyi yapmaya bazen güçlü olabilir. Halbuki ruhsata sebep olan acizliği böyle olmayan acizlikden ayırmak zor ve karışık bir iştir. İnsan çoğu kez kendisinin hicret etmekten aciz olduğunu zanneder, halbuki aslında böyle değildir. Özellikle vatanını terketme hususunda bu, daha açıkça görülür. Çünkü vatanını terketmek, insana güç gelir.

İnsan, vatanını bırakmaktan fazlasıyla hoşlanmaması sebebiyle, bazen kendisinin hicret etmekten aciz olduğunu zanneder, işte bu sebepten ötürü bu noktada affedilmeye daha çok ihtiyaç hissedilir.

Sahibi Keşşâf'ın beyanına göre, bu ayet-i celilede: (عَسٰى) kelimesinin kullanılması, hicret etmemenin, asla caiz olmayan ve taviz verilmemesi gereken bir iş olduğunu göstermektedir. Hatta öyle ki, acizliği apaçık ortada olan bir

kimsenin bile, **"Umulur ki, Allah beni affeder."** dediği bu işte, böyle olmayanların hâli nice olur demektir. İşte bu sebepten dolayı burada aff, katiyyet ifade eden kelimelerle değil, tereccî için olan (umulurki manasını ifade eden) (عسىٰ) kelimesiyle zikredilmiştir.

Mevlâ Tealâ, ayet-i kerimenin sonunda: (وَ كَانَ اللهُ عَفُوّاً غَفُوراً) **"Allah çok affedici, ziyade mağfiret edicidir."** buyurarak geçen cümle-i celileyi en mükemmel bir şekilde kuvvetlendirmiştir.

İmam-ı Zeccac bu cümle-i celiledeki (كَانَ) (idi, oldu) fiiliyle alâkalı üç mana vermiştir.

1 - Mevlâ Tealâ, kâinatı yaratmazdan önce de bu sıfatlarla mevsuf (vasıflanmış) idi.

2 - Allah-u Tealâ, bütün insanlarda bu affolunmaya muhtaç olma sıfatının bulunmasıyla beraber, kendisinin de onlara karşı devamlı affedici olduğunu beyan etmektedir ki, bu tabirden maksat, bunun Cenab-ı Hak'kın bütün mahlûkat hakkında icra ettiği (yürürlükte kıldığı) bir âdeti olduğunu açıklamaktır.

3 - Şayet Allah-u Tealâ: **"Allah çok affedici ve ziyade mağfiret edici oldu"** buyurmayıp, "O, çok affedici ve çok bağışlayıcıdır." buyuracak olsaydı, bu sadece kendisinin böyle olduğunu haber vermek olurdu. Amma bu ayet-i celiledeki gibi buyurunca, bu ifade, bu sıfatların, haber verdiği şekilde gerçekleştiğini bildirmek olur. Dolayısıyla bu ifade, Allah-u Tealâ'nın doğruluğuna, sözünün hak ve gerçek olup, yalandan ve hulf (cayma) dan son derece müberra (uzak) olduğuna daha fazla delâlet etmiş olur.

Ehl-i sünnet âlimleri bu ayet-i celileyi, Mevlâ Tealâ'nın, tövbe edilmeden de günahları bağışlayabileceğine delil getirerek şöyle buyurmuşlardır: "Mevlâ Tealâ, bu ayet-i celilede kullarını affedeceğine dair vaadini mutlak (şartsız) olarak zikredip, kişinin tövbe etmesi şartına bağlamamıştır. Binaenaley bu ifade, O'nun, günahları bazen tövbesiz de affedeceğine delâlet eder.

Ruhul Beyan tefsirinde zikredildiğine göre, Allah-u Tealâ'nın; **"Afüvv"** olmasının manası: Kulunun kusurunu görmemezlikten gelip, ceza vermekten yüz çevirmesidir. **"Gafur"** olması ise, dünya ve ahirette çirkinlikleri ve günahları örtüp gizlemesi demektir.

Tevilât-ı Necmiyye'de zikredildiğine göre, bu ayet-i celilede şöyle işarî manalar bulunmaktadır; Mümin, âmm, hâss ve hâssul hâs olmak üzere üç kısımdır. Nitekim Mevlâ Tealâ:

« ...فَمِنْهُمْ ظَالِمٌ لِنَفْسِهِ وَمِنْهُمْ مُقْتَصِدٌ وَمِنْهُمْ سَابِقٌ بِالْخَيْرَاتِ بِإِذْنِ اللهِ... (٣٢) »

"Onlardan kimi, kendisine zulmeder, kimi orta (yolda) **gider, kimi de Allahın izniyle hayırlarda öne geçer."** *(Fatır Suresi:32'den)* buyurmuştur.

Bu manaya uygun olarak tefsirinde bulunduğumuz ayet-i kerimede geçen: **"Nefislerine zulmedici oldukları hâlde, meleklerin, canlarını aldıkları kimseler."** Nefislerini ahlâk-ı zemîme (kötü ahlâk) tan tezkiye etmeyip (arındırmayıp), ahlâk-ı hamîde (güzel ahlâk) ile tahliye etme (donatma) dan, ne-

fislerini günah bataklıklarına gömerek, kendilerine zulmeden ve bu sebeple felâh (kurtuluş) a ulaşamayıp hüsran (zarar) a uğrayan avam kimselerdir.

Nitekim Mevlâ Tealâ:

« قَدْ اَفْلَحَ مَنْ زَكّٰيهَا (٩) وَقَدْ خَابَ مَنْ دَسّٰيهَا (١٠) »

"Onu (Nefsini) **tezkiye eden** (kötü huylarından arındıran), **muhakkak felâha ermiş** (kurtulmuş), **Onu alabildiğine örten** (günah bataklıklarına gömen) **ise elbette ziyana uğramıştır."** *(Şems Suresi:9-10)* buyurmuştur.

"Onlar, 'Siz neredeydiniz?' melekler bu avam kimselerin ruhlarını alırken onlara: "Sizin kardeşleriniz Allah yolunda mallarıyla ve canlarıyla cihat ederken, vatanlarını terkedip, eş-dost'tan ayrılırken siz hangi gaflet içersinde ömürlerinizi zayetmekte ve istidad-ı fıtrî (yaratılışınızdaki kabiliyeti) nizi iptal etmekteydiniz? Heva (kötü istek) vadilerinden hangi vadide ve dünya bahçelerinden hangi bahçede, faniyi bakiye tercih ederek günahlardan temizlenmeyi ve sâkî yi (ecel şerbetini sunan ölüm meleğini) unutuyordunuz. **derler."**

"Onlar 'Biz yeryüzünde müsted'af kimselerdik' Biz nefs-i emmarenin istilâsı ve hevanın galebesi (kötü arzuların galibiyeti) içersinde, beşeriyet hapsinde (bedenin ihtiyaçlarının darlığında) kalmış şeytanın esirleriydik. **derler."**

"(Melekler onlara cevaben) **'Allahın arazisi geniş değil miydi? orada hicret edeydiniz'** Kalbinizin arazisi (manevi âleminiz) geniş değil miydi ki, beşeriyet âleminin darlığından çıkarak, ruhaniyet âleminin genişliğine sülûk edip (girip) heva-i hüvviyet (öz zat-ı Pâk-i Sübhaniye'nin sonsuz fezasının derinliklerin) de uçaydınız ya! **derler."**

"İşte onların gideceği yer cehennemdir ve o, ne kötü gidilecek yerdir." İşte nefislerine zulmedenlerin gidecekleri yer, Mevlâ Tealâ'ya yakınlık makamlarından uzaklık cehennemidir. Nefisle cihattan geri kalarak, Mevlâ Tealâ'ya yakınlığı terkedenler için o uzaklık cehennemi ne kötü bir yerdir. **"Ancak, erkeklerden, kadınlardan ve çocuklardan hiç bir çareye güç yetiremeyen ve hiç bir yol bulamayan acizler müstesna."**

Çoluk çocuğunun çokluğundan, dünyadan kurtulmaya, nefsi kahredip hevasını yenmeye ve hidayet arayışında şeytanı kırmaya çare bulamayan, Mevlâ Tealâ'yı talep yolunda, güvenilir kulpuna sımsıkı yapışacağı ve iradesinin ipine sarılacağı bir mürşid bulamadığından, ubudiyet (kulluk) ayakları üzerine dikilip, beşeriyet arazisinin karanlıklarından, rububiyet semasının nuruna çıkamayan, aşık oldukları hâlde enaniyet perdeleriyle mahcup (perdelenmiş) ve Mevlâ Tealâ'nın cemalini müşahededen mahrum olan kimseler müstesna. Çünkü Allah-u Tealâ fazl-u keremiyle onları mazur görmüş ve rahmetini onlara vaadetmiştir.

"İşte onları Allah-u Tealâ'nın affetmesi umulur." Bu gibi kimselerin Allahtan gaflet edip, ondan gayrine meyletme günahlarının bağışlanması umulur. **"Allah-u Tealâ, çok affedici, ziyade mağfiret edicidir."** Allah-u Tealâ ezelde çok bağışlayıcı olduğundan, kullarına vazifelerindeki kusurlarını telâfi imkânı vermiş, ziyade mağfiret edici olduğundan da, rububiyet hakkını ödemelerinde de onlara mühlet tanımıştır.

Ayet: 100

Mevlâ Tealâ, imkanı varken hicret etmeyenlerin bir de hicrete gücü olmayan mazurların hâllerini beyan ettikten sonra, hicret edenlerin faziletlerini beyan etmek üzere şöyle buyuruyor:

KELİME MANASI (100)

وَمَنْ يُهَاجِرْ فِى سَبِيلِ اللّٰهِ يَجِدْ فِى الْاَرْضِ مُرَاغَماً كَثِيراً وَسَعَةً وَمَنْ يَخْرُجْ مِنْ بَيْتِهِ مُهَاجِراً اِلَى اللّٰهِ وَرَسُولِهِ ثُمَّ يُدْرِكْهُ الْمَوْتُ فَقَدْ وَقَعَ اَجْرُهُ عَلَى اللّٰهِ وَكَانَ اللّٰهُ غَفُوراً رَحِيماً (١٠٠)

(وَمَنْ) **Her kim,** (يُهَاجِرْ) **hicret ederse,** nerede? (فِى سَبِيلِ اللّٰهِ) **Allah yolunda,** (يَجِدْ) **bulur,** nerede? (فِى الْاَرْضِ) **yer** (yüzün) **de,** ne bulur? (مُرَاغَماً) **hicret edecek yer,** öyle yer ki, (كَثِيراً) **çok,** daha? (وَسَعَةً) **genişlik,** (وَمَنْ) **her kim,** (يَخْرُجْ) **çıkarsa,** nereden? (مِنْ بَيْتِهِ) **evinden,** ne olduğu hâlde? (مُهَاجِراً) **hicret edici olduğu hâlde,** kime? (اِلَى اللّٰهِ) **Allah** (-u Tealây) **a,** daha? (وَرَسُولِهِ) **resulüne,** (ثُمَّ يُدْرِكْ) **sonra yetişirse,** kime? (هُ) **ona,** ne? (الْمَوْتُ) **ölüm,** (فَقَدْ وَقَعَ) **muhakkak düşer,** ne? (اَجْرُهُ) **onun mükâfatı,** kime? (عَلَى اللّٰهِ) **Allah** (-u Tealây) **a,** (وَكَانَ) **ve** (daim) **oldu,** kim? (اللّٰهُ) **Allah** (-u Tealâ), nedir oldu? (غَفُوراً) **ziyade mağfiret edici,** (رَحِيماً) **ziyade acıyıcı.**

MEALİ ŞERİFİ (100)

Allah yolunda hicret eden kimse, gidecek çok yer ve (rızık bakımından) **bolluk bulur. Kim Allah ve resulüne muhacir olarak çıkıp da, sonra** (maksadına ulaşamadan) **kendisine ölüm yetişirse, muhakkak onun mükâfatı** (nı vermek) **Allaha düşer. Allah** (-u Tealâ) **çok bağışlayıcı, ziyade acıyıcıdır.**

İ Z A H A T

Tefsir-i Kebir'de zikredildiğine göre, hicretin engeli iki türlüdür.

Birincisi, insanın kendi vatanında bir nevi rahat ve refahının bulunmasıdır. Bundan dolayı hicret edecek kimse, "Eğer vatanımı terkedersem, sıkıntıya, güçlüğe ve geçim darlığına düşerim." der. İşte Mevlâ Tealâ, böyle düşünen kimseye: (وَمَنْ يُهَاجِرْ فِى سَبِيلِ اللّٰهِ يَجِدْ فِى الْاَرْضِ مُرَاغَماً كَثِيراً وَسَعَةً) **"Kim Allah yolunda hicret ederse, yeryüzünde gidecek, barınacak bir çok yerler ve genişlik bulur."** buyurarak cevap vermiştir.

Ayet-i celilede geçen (مُرَاغَمْ) "Murâğam" kelimesi, toprak manasında olan (رَغْمْ) "Rağam" kelimesinden alınmıştır. Zira araplar, kişinin başına hoşuna gitmeyen bir şey geldiğinde, (رَغِمَ اَنْفُهُ) "Burnu sürtüldü." derler.

Burun, son derece kibri gösteren bir uzuvdur. Toprak ise, herkesin bastığı, son derece zilleti ifade eden bir şeydir. Binaenaleyh araplar bu tabiri son

derece zelîl olmaktan kinaye kılmışlardır. Bu böyle anlaşıldığında, ayet-i kerime'de geçen "Murâğam" ın, onların vatanlarından ayrılıp, yurtlarından çıkmaları sebebiyle meydana gelmiş olması gerektiği bilinmiş olur.

Bu hususta diğer bir izah şekli de şöyledir: Kim Allah yolunda başka bir beldeye hicret ederse, orada, aslî beldesinde kendileriyle beraber yaşadığı düşmanlarının burnunun sürtülmesine sebep olacak hayır ve nimetler bulur. Çünkü vatanından ayrılıp yabancı bir memlekete giden ve orada işleri yoluna giren bir kimsenin bu durumu asıl vatanındaki insanlara ulaştığı zaman, onlar ona karşı kötü davranmış olduklarından dolayı pişman olup, böylece burunları sürtülmüş olur.

"Murâğam" kelimesini bu manaya hamletmek, yukarıda söylenen manaya hamletmekten doğruya daha yakındır. Velhasıl, sanki şöyle denilmektedir: "Ey insan! Sen 'Hicret edersem sıkıntıya ve meşakkate düşerim' korkusuyla vatanından ayrılmaktan hiç hoşlanmıyordun. Korkma! Çünkü bu hicretinde Cenab-ı Hak sana, düşmanlarının burunlarının sürtülmesine ve bol geçinmene sebep olacak büyük nimetler ve bir çok makamlar verecektir."

Mevlâ Tealâ, bu ayet-i kerimesinde düşmanlarının burunlarının sürtüleceğini gösteren ifadeyi, güzel ve geniş geçimden önce zikretmiştir. Çünkü kendisine aşırı zulmetmiş olmaları sebebiyle ailesini ve yurdunu bırakıp kaçan kimsenin, gittiği yerde elde ettiği mal ve mülkün düşmanlarının burunlarının sürtülmesine sebep olması bakımından sevinmesi, O malın daha iyi geçinmesine sebep olmasından ötürü duyacağı sevinçten daha kuvvetlidir.

İkincisi: İnsanın hicret etmesine mani olan ikinci sebep, şöyle demesidir: "Eğer ben şu maksadı elde etmek için, yurdumdan çıkarsam, onu ya elde edebilirim veya elde edemem, dolayısıyla en uygun olan, elde edip edemeyeceğim şüpheli olan bir şey yüzünden, şu mevcut refahımı zayi etmememdir."

İşte bundan dolayı Cenab-ı Hak bu endişeye de:

(وَمَنْ يَخْرُجْ مِنْ بَيْتِهِ مُهَاجِراً إِلَى اللهِ وَرَسُولِهِ ثُمَّ يُدْرِكْهُ الْمَوْتُ فَقَدْ وَقَعَ أَجْرُهُ عَلَى اللهِ) **"Kim evinden Allah'a ve onun peygamberine muhacir olarak çıkar da, sonra kendisine ölüm yetişirse, muhakkak ki onun mükâfatı** (nı vermek) **Allah** (-u Tealây) **a aittir."** kavli şerifiyle cevap vermiştir ki, bunun manası açıktır.

Ulemadan bazısı şöyle demişlerdir: "Bundan maksat; Kim Allah-u Tealâya itaata niyetlenir de sonra onu tamamlayamazsa, Allah-u Tealâ o taatın mükâfatını tamamlayıp ona yazar. Bu tıpkı sıhhatli iken yaptığı taatı (ibadeti) hasta iken yapamayan, böylece kendisi için o amelin tamamının mükâfatı takdir edilip yazılan kimsenin hâline benzer." Nitekim:

٦١٨ – عَنْ أَبِي مُوسَىٰ (رضي الله عنه) قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللهِ ﷺ: « إِذَا مَرِضَ الْعَبْدُ أَوْ سَافَرَ كُتِبَ لَهُ مِثْلُ مَا كَانَ يَعْمَلُ مُقِيماً صَحِيحاً »

618 - Ebu Musa *(Radıyallahu Anh)* dan rivayet edilen bir hadis-i şerifte de Efendimiz *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* şöyle buyurdu: **"Kul hastalandığı veya yolcu-**

luğa çıktığı zaman, mukim (vatanında) **ve sağlamken yapmakta olduğu şeylerin** (sevabının) **bir misli kendisi için yazılır."** *(Buharî, Cihad:132, No.2834, 3/1092)*

Diğer bazı âlimler ise şöyle demişlerdir: "O kimseye hem niyetinin mükâfatı, hem de o amelden yapabildiği kadarının mükâfatı verilir, amma amelin tamamının mükâfatının verilmesi muhal (imkânsız) dır."

Bilinmelidir ki, bu görüşlerin birincisi daha evlâdır. Zira Mevlâ Tealâ bu ayet-i kerimeyi burada cihada teşvik etme sadedinde zikretmiştir. Şöyle ki: Hicret arzusuyla sefere çıkan kimse, hicretin mükâfatını mutlaka elde eder. Teşvikin ise ancak böyle bir mana ile yapılabileceği herkesçe bilinmektedir. Amma ayet-i kerimenin manası: "O kimseye yaptığı amelin miktarı kadar mükâfat verilir." şeklinde kabul edilirse, bu mana teşvike hiç de uygun değildir. Nitekim, Ömer ibni Hattab *(Radıyallahu Anh)* 'dan rivayet edilen:

٦١٩- عَنْ عُمَرَ بْنِ الْخَطَّابِ (رضى الله عنه) قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللهِ ﷺ: «إِنَّمَا الْأَعْمَالُ بِالنِّيَّاتِ وَإِنَّمَا لِكُلِّ امْرِئٍ مَا نَوَىٰ»

619 - **"Ameller** (in kabulü ve sevabı) **ancak niyetlere göredir ve herkes için ancak niyet ettiği vardır."** *(Buharî, Bedülvahy:1, No.1, 1/3)* hadis-i şerifi de, birinci görüşün kuvvetliliğine delâlet etmektedir. Ayrıca sebebi nüzül hakkında zikredilecek rivayetler de bunu teyid etmekte (kuvvetlendirmekte) dirler.

Kurtubî ve Alusî tefsirlerinde zikredildiğine göre, Ayet-i celilenin iniş sebebi ve kim hakkında indiği hususunda başlıca üç görüş vardır. Hatta Ikrime *(Radıyallahu Anh)* ın, ayet-i celilenin inişine sebep olan sahabenin ismini ondört sene arama neticesinde bulduğu rivayet edilmiştir ki, bu da sebeb-i nüzül ilmine sahabe-i kiram zamanında ne kadar değer verildiğini ifade etmektedir.

Nitekim İbni Abbas *(Radıyallahu Anhuma)* nın: "Tahrim Suresinde geçen, Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* e karşı birleşen iki kadının kim olduklarını hazreti Ömer *(Radıyallahu Anh)* a sormak için senelerce bekledim de, heybetinden soramadım." sözü de, bunun bir örneğidir.

1 - İbni Cerîr *(Rahemehullah)* ın İbni Cübeyr *(Radıyallahu Anh)* dan rivayetine göre, bu ayet-i kerime Cündeb ibni Damre *(Radıyallahu Anh)* hakkında inmiştir.

Mevlâ Tealâ'nın:

«إِنَّ الَّذِينَ تَوَفَّاهُمُ الْمَلَائِكَةُ ظَالِمِي أَنْفُسِهِمْ قَالُوا فِيمَ كُنْتُمْ قَالُوا كُنَّا مُسْتَضْعَفِينَ فِي الْأَرْضِ قَالُوا أَلَمْ تَكُنْ أَرْضُ اللهِ وَاسِعَةً فَتُهَاجِرُوا فِيهَا فَأُولَٰئِكَ مَأْوَاهُمْ جَهَنَّمُ وَسَاءَتْ مَصِيرًا (٩٧)»

"(Resulullaha yardımdan geri kalıp, kâfirlere yardım etmek suretiyle, münafıklık yaparak) **Nefislerine zulm** (kendilerine yazık) **edenlerin canlarını alacak olan melekler muhakkak** (onlara): "(dininizle alâkalı) **Ne işde idiniz?" derler. Onlar: "Biz yer** (yüzün) **de zayıf sayılan** (din işlerimizi tatbikten aciz) **kimselerdik." derler.** (Melekler de): **"Allahın arzı** (yeryüzü) **geniş değil miydi? Orada hicret edeydiniz** (islâmı yaşayamadığınız yerden, yaşayaca-

ğınız bir yere göçseydiniz) **ya" derler. İşte onlar** (var ya), **onların barınağı cehennemdir. O** (cehennem), **ne kötü uğranacak bir yerdir.** *(Nisa Suresi:97)*, kavl-i şerifi inince Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* bu ayeti Mekke'de bulunan müslümanlara gönderdiğinde bu zat Mekke-i Mükerreme'de bulunuyordu.

Bu ayet-i kerimenin tehdidini duyan Cündeb *(Radıyallahu Anh)* oğullarına: "Beni bir sal'a koyun ve Medine-i Münevvere'ye götürün, çünkü ben Müstad'af (hicrete gücü yetmeyen) lerden değilim, ve ben yolu bilmeyen birisi de değilim. Allah-u Tealâ'ya yemin olsun ki, artık bu gece Mekke'de gecelemeyeceğim." dedi.

Bunun üzerine oğulları onu bir sedyeye koyup Medine-i Münevvere'ye doğru yola çıktılar. Çok ihtiyar olan bu zat Ten'im (ömre mescidinin bulunduğu yer) de vefat etti. Ölümünün yaklaştığını hissedince, sağ elini sol eline vurmaya başlayarak:

« اَللّٰهُمَّ هٰذِهِ لَكَ وَهٰذِهِ لِرَسُولِكَ ﷺ أُبَايِعُكَ عَلٰى مَا بَايَعَ عَلَيْهِ رَسُولُكَ » - ٦٢٠

620 - **"Ey Allahım! Bu senin için, bu da Resulün için, Sana Resulünün biat ettiği her hususta ben de biat ediyorum."** dedi ve vefat etti.

Onun ölüm haberi Mekke'de ki müşriklere ulaşınca, onlar gülerek: "O umduğuna ulaşamadı." derlerken, vefat haberini duyan Medine-i Münevvere'deki Sahabe-i Kiramın: "Keşke Medine-i Münevvere'ye ulaşıp da ölseydi, bu takdirde ecri daha büyük olurdu." demeleri üzerine, Mevlâ Tealâ bu ayet-i celileyi indirerek, onun ecrinin bizzat Allah-u Tealâ'ya ait olduğunu, dolayısıyla onun da tam bir hicret sevabı alacağını vaadetmiştir.

2 - Şâbî *(Rahimehullah)* ın İbni Abbas *(Radıyallahu Anhuma)* dan rivayetine göre, bu ayet-i kerime, müslüman olduktan sonra muhacir olarak ölen Eksem ibni Sayfî *(Radıyallahu Anh)* hakkında inmiştir.

3 - İbni Ebî Hatim *(Rahimehullah)* , Hişâm ibni Urve'nin babasından rivayet etmiştir ki, Zübeyr *(Radıyallahu Anh)*: "Bu ayet-i kerime, Hâlid ibni Hizam *(Radıyallahu Anh)* hakkında inmiştir. O, Habeşistan'a hicret ederken yolda kendisini bir yılan sokarak vefat etti." demiştir.

İbni Kesir tefsirinde zikredildiğine göre, Zübeyr ibni Avvâm *(Radıyallahu Anh)* buyurmuştur ki: Ben Habeşistanda Halid'in gelmesini beklerken, onun vefat haberi bana ulaşınca, ona üzüldüğüm kadar hiç bir şeye üzülmedim. Çünkü, Kureyş'ten hicret edenlerin yanlarında, yakınlarından veya akrabalarından bazısı bulunmayan az kimse vardı. Benim yanımda ise Esed oğullarından (akrabamdan) hiç kimse yoktu ve Hâlid'den başka kimsenin de geleceğini beklemiyordum. Onun da yolda vefat ettiğini duyunca, hiç bir şeye üzülmediğim kadar ona üzüldüm.

Alusî tefsirinin beyanı vechile, Ulemadan bir çoğunun zikrettiğine göre, ilim tahsili, Hac, helâl kazanç, bir dostu veya salih bir kimseyi Allah için ziyaret gibi kendisinde sevap olan bir iş için yola çıkıp, maksadına ulaşmadan ölen herkes, bu ayet-i celilenin hükmünce maksadına ulaşmış kimse gibi ecre ve sevaba müstahak olur. Nitekim, Ebu Hureyre *(Radıyallahu Anh)* dan rivayet edilen bir hadis-i şerifte, Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* şöyle buyurmuştur.

٦٢١–عَنْ اَبِى هُرَيْرَةَ (رضى الله عنه) قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللهِ ﷺ: « مَنْ خَرَجَ حَاجًّا فَمَاتَ كَتَبَ اللهُ لَهُ اَجْرَ الْحَاجِّ اِلىٰ يَوْمِ الْقِيَامَةِ وَمَنْ خَرَجَ مُعْتَمِراً فَمَاتَ كَتَبَ اللهُ لَهُ اَجْرَ الْمُعْتَمِرِاِلىٰ يَوْمِ الْقِيَامَةِ وَ مَنْ خَرَجَ غَازِياً فِى سَبِيلِ اللهِ فَمَاتَ كَتَبَ اللهُ لَهُ اَجْرَ الْغَازِى اِلىٰ يَوْمِ الْقِيَامَةِ »

621 - **"Her kim hacca niyet ederek** (yola) **çıkar da,** (yolda) **ölürse, ona, kıyamete kadar, hac yapanın ecri yazılır. Her kim ömre yapmak üzere çıkar da,** (yolda) **ölürse, kıyamete kadar, ona, mutemir ecri** (ömre yapmış kadar sevap) **yazılır. Her kim Allah yolunda gazi olarak çıkar da, ölürse, ona da kıyamete kadar gazi ecri yazılır."** *(Müsned-i Ebi Yâlâ : 6357, 11/238)*

Sahîhayn (Buharî ve Müslim) de, doksan dokuz kişiyi öldürdükten sonra tövbe etmek için Allah dostlarına doğru hicret eden kişi hakkında zikredilen şu hadis-i şerif de, ayet-i celilede geçen hicretin sadece Medine-i Münevvere'ye hicret hakkında olmayıp, bütün ameller hakkında umumi olduğuna delâlet etmektedir. Nitekim:

٦٢٢ – عَنْ اَبِي سَعِيدٍ (رضى الله عنه) عَنِ النَّبِيِّ ﷺ قَالَ: « كَانَ فِى بَنِى اِسْرَائِيلَ رَجُلٌ قَتَلَ تِسْعَةً وَتِسْعِينَ اِنْسَانًا ثُمَّ خَرَجَ يَسْأَلُ فَأَتَىٰ رَاهِباً فَسَأَلَهُ فَقَالَ لَهُ: هَلْ مِنْ تَوْبَةٍ؟ قَالَ: لاَ فَقَتَلَهُ. فَجَعَلَ يَسْأَلُ فَقَالَ لَهُ رَجُلٌ: ائْتِ قَرْيَةَ كَذَا وَكَذَا فَاَدْرَكَهُ الْمَوْتُ فَنَاءَ بِصَدْرِهِ نَحْوَهَا فَاخْتَصَمَتْ فِيهِ مَلاَئِكَةُ الرَّحْمَةِ وَمَلاَئِكَةُ الْعَذَابِ. فَأَوْحَى اللهُ اِلىٰ هٰذِهِ اَنْ تَقَرَّبِى وَاَوْحَى اللهُ اِلىٰ هٰذِهِ اَنْ تَبَاعَدِى. وَقَالَ: قِيسُوا مَا بَيْنَهُمَا فَوُجِدَ اِلىٰ هٰذِهِ اَقْرَبَ بِشِبْرٍ فَغُفِرَ لَهُ »

622 - Ebu Saidil Hudrî *(Radıyallahu Anh)* dan rivayet edildiğine göre, Efendimiz *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* şöyle buyurmuştur: **"İsrail oğulları içinde doksan dokuz insan öldürmüş bir kimse vardı. Sonra, bu adam** (evinden) **çıkıp** (zamanının âlimlerine 'Ben tövbe etsem kabul olur muyum?' diye) **soruyordu. Bir rahibe** (din âlimine) **varıp ona: "**(Benim için) **tövbe var mıdır?" diye sordu.**

Rahip: "Hayır! yoktur" diye cevap verince, onu da öldürdü. Sonra bu adam yine (Yeryüzünün en büyük âliminin kim olduğunu) **sormaya başladı.** (ona bir rahibi gösterdiler, o âlime gidip durumunu anlatarak 'Benim gibi adamın tövbesi kabul olur mu?' diye sorunca) **adam** (o âlim) **ona:** ('Evet tövben kabul olur, seninle tövbe arasına kim girebilir?') **"Sen filân karyeye** (oradaki filân mabede) **git** (orada Allah-u Tealâ'ya ibadet eden bir takım insanlar vardır, sen de onlarla beraber Allah-u Tealâ'ya ibadet et, günah işlediğin memleketine dönme, çünkü orası kötü bir memlekettir.) **" dedi.**

O da, o karyeye giderken (yolun yarısına vardığında) **ölüm ona yetişti.** (tövbekâr olmak için) **göğsünü o tarafa yöneltti** (gittiği karyeye doğru göğsünü çevirip öldü) **bunun üzerine rahmet melekleriyle azap melekleri** (onun

hakkında) **çekişmeye başladılar** (Rahmet melekleri:' Bu adam kalbiyle Allah-u Tealâ'ya yönelerek tövbe etmek üzere yola çıktı' dediler. Azap melekleri ise: 'Bu hiç bir hayır yapmamıştır.' dediler. Bunun üzerine insan suretinde bir melek yanlarına gelince onu aralarında hakem yaptılar. O: 'İki yer <çıktığı yerle - gideceği yer> arasını ölçün ne tarafa yakınsa o tarafın olsun' dedi. Melekler iki tarafı ölçünce, onu gideceği yere yakın buldular ve bunun üzerine rahmet melekleri onu aldılar).

(Buhari'nin rivayeti şöyle devam etmektedir. Aslında o kişi çıktığı yere bir karış yakın idi) **"Allah-u Tealâ, o** (gideceği) **tarafa 'Biraz yaklaş!' diye vahyetti. Buna** (kendi köyüne) **de 'Biraz uzaklaş!' diye vahyetti.** (Rahmet ve azap meleklerine de 'Haydi şimdi) **iki taraf arasını ölçün' diye emretti. O kimse, o tarafa** (tövbe için gideceği köye) **bir karış daha yakın bulundu da, bu sebeple mağfiret olundu."** *(Buharî, Enbiya:52, No.3283, 3/1280, Müslim, Tövbe:8, No.2766, 4/2118)* İşte bu hadis-i şerif, Allah yolunda hicretin umumi kabul edilip, tövbe için yola çıkanın da, Allah yolunda hicret etmiş olduğunu açıkça ifade etmektedir.

Ulema buyurmuştur ki: Bu Hadis-i şeriften anlaşıldığına göre, tövbe etmek isteyen kişinin günah işlediği yerleri terkedip, o yoldaki arkadaşlarını bırakarak, onlar yerine takva sahibi hayırlı insanlarla görüşmesi gereklidir.

٦٢٣ -عَنْ عَبْدِ اللهِ بْنِ عَتِيكٍ (رضى الله عنه) قَالَ: سَمِعْتُ رَسُولَ اللهِ ﷺ يَقُولُ: « مَنْ خَرَجَ مِنْ بَيْتِهِ مُجَاهِداً فِي سَبِيلِ اللهِ عَزَّ وَجَلَّ، وَأَيْنَ الْمُجَاهِدُونَ فَخَرَّ عَنْ دَابَّتِهِ وَمَاتَ فَقَدْ وَقَعَ أَجْرُهُ عَلَى اللهِ تَعَالَىٰ أَوْ لَدَغَتْهُ دَابَّةٌ فَمَاتَ فَقَدْ وَقَعَ أَجْرُهُ عَلَى اللهِ أَوْ مَاتَ حَتْفَ أَنْفِهِ فَقَدْ وَقَعَ أَجْرُهُ عَلَى اللهِ عَزَّ وَجَلَّ وَمَنْ مَاتَ قَعْصاً فَقَدِ اسْتَوْجَبَ الْمَآبَ »

623 - Abdullah ibni Atik *(Radıyallahu Anh)* dan rivayet edilen bir hadis-i şerifte de Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* şöyle buyurmuştur: **"Her kim evinden Allah yolunda cihat etmek üzere çıkar da -Allah yolunda cihat edenler nerede kaldı ki- Hayvanından düşer de ölürse, muhakkak onun ecri** (sevabını vermek) **Allah üzerine düştü. Yahut bir hayvan sokarak ölürse, onun da ecri Allah'a düştü. Yahut yatağında ölürse, onun da ecri Allaha'dır. Darbeyle** (vurularak) **ölen de muhakkak cenneti kendisine vacip etmiştir."** *(Müsned-i Ahmed:16414, 5/525)*

Kurtubî tefsirinde zikredildiğine göre, İbni Arabî *(Kuddise Sırruhu)* buyurmuştur ki: Ulema *(Radıyallahu Anhum)* yer yüzünde dolaşmayı, Herep (kaçış) ve Talep (arayış) olmak üzere iki kısma ayırmışlardır. Birincisi de altı kısma ayrılır:

1 - Daru'l-Harp (İslâm hukukunun yürürlükte olmadığı yer) den, daru'l-İslâm'a hicret, bu hicret Efendimiz *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* in günlerinde farz idi. Bu hicret kıyamete kadar farz olarak kalmıştır. Mekke fethiyle kalkan hicret ise, Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* in bulunduğu yere gitmektir. Buna göre,

daru'l-Harpte kalan kişi asi olmuş olur ve onun durumu ihtilâflıdır. Ancak bu görüş Malikî mezhebindeki bazı âlimlerin görüşüdür.

Şafiî ulemasından olan İmam-ı Remlî *(Rahimehullah)* ise bunun aksi bir görüş sergilemiştir. Şöyleki: O zaman hristiyan yönetimi altında yaşayan Endülüs (İspanya) daki müslümanlar kendisine, Dâru'l-Harp'te bulundukları hâlde cuma ve cemaatlara devam ettiklerini, Hac ve Oruç gibi islâm nişanlarını yerine getirebildiklerini, bununla beraber de o hükümete vergi verme mecburiyetinde kaldıklarını, bu durumda kendilerinin oradan hicret etmeleri gerekip gerekmediğini sorduklarında şöyle fetva vermiştir:

"Bulunduğunuz yerde islâm nişanlarını serbestçe açıklamanız mümkün olduğu için oradan hicret etmeniz vacip olmaz. Hatta etrafınızdaki insanlar da sizden islâmı görüp, müslüman olurlar ümidi bulunduğundan, ordan hicret etmeniz caiz bile değildir.

Nitekim Efendimiz *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* Hudeybiye günü, Mekke'de islâm nişanlarını açıklayabileceği için Hazreti Osman *(Radıyallahu Anh)* ı oraya yollamıştır. *(Fetâverremlî:4/53-54)*

2 - Arz-ı Bidat'ten huruç (Ehl-i Sünnet dışı sapık fırkaların hakim olduğu memleketten ehl-i sünnet diyarına kaçış), İbnül Kasım *(Rahimehullah)* buyurmuştur ki, İmam-ı Malik *(Rahimehullah)* ın şöyle buyurduğunu işittim: **"Selef'e** (geçmiş büyüklere) **sövülen ve haksızlık yapılan yerlerde hiç bir kimsenin durması helâl olmaz."**

İbnül Arabî buyurmuştur ki: "Bu söz yerindedir, zira münkeri (şeriatın uygun görmediği bir işi) değiştirmeye imkân bulamayanın orada durmaması gerekir." Nitekim Mevlâ Tealâ:

« وَاِذَا رَاَيْتَ الَّذِينَ يَخُوضُونَ فِى اٰيَاتِنَا فَاَعْرِضْ عَنْهُمْ حَتّٰى يَخُوضُوا فِى حَدِيثٍ غَيْرِهِ وَاِمَّا يُنْسِيَنَّكَ الشَّيْطَانُ فَلَا تَقْعُدْ بَعْدَ الذِّكْرٰى مَعَ الْقَوْمِ الظَّالِمِينَ (٦٨) »

"Ayetlerimiz hakkında (ileri geri konuşmaya) **dalanları gördüğünde, onlar başka bir söze geçinceye kadar onlardan yüzçevir** (meclislerini terket). **Eğer şeytan sana unuttursa, hatırladıktan sonra** (hemen kalk) **o zalimler topluluğu ile oturma"** *(Enam Suresi:68)*

3 - Haramların yaygın olduğu memleketten çıkmak: Çünkü helâl rızık aramak her müslümanın üzerine farzdır.

4 - Bedenine gelecek bir eziyetten dolayı bulunduğu yerden kaçmak. Bu na müsaade etmesi de Allah-u Tealâ'nın bir fazl-u keremi'dir. Şöyle ki, insan canından korktuğu zaman, Allah-u Tealâ ona sakındığı şeyden kendini kurtarmak için, bulunduğu yerden çıkma izni vermiştir. Bunu ilk yapan İbrahim *(Aleyhisselâm)* dır. Zira o, kavminden korkunca:

« ... وَقَالَ اِنِّى مُهَاجِرٌ اِلٰى رَبِّى ... (٢٦) »

"Şüphesiz ki ben, Rabbim (in emrettiği yer) **e hicret ediyorum."** *(Ankebut Suresi:26'dan),* diğer bir kere de,

« ... اِنّى ذاهِبٌ اِلىٰ رَبّى سَيَهْدِينِ (٩٩) »

"Ben Rabbime gidiyorum, O bana doğru yolu gösterecektir." *(Sâffât Suresi:99)* buyurdu. Mevlâ Tealâ, Musa *(Aleyhisselâm)* ın durumunu haber verirken de,

« فَخَرَجَ مِنْهَا خَائِفاً يَتَرَقَّبُ قَالَ رَبِّ نَجِّنِى مِنَ الْقَوْمِ الظّٰالِمِينَ (٢١) »

"Musa, korka korka (etrafı) **gözetleyerek oradan çıktı. 'Rabbim! Beni zalimler güruhundan kurtar' dedi."** *(Kasas Suresi:21)*

5 - Mikroplu olan beldelerde hasta olacağından korkup, havası temiz olan yerlere çıkmak. Nitekim çobanlar, Medine-i Münevvere'nin havasını sıhhate elverişli bulmadıklarında Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* onlara mer'aya çıkıp sıhhat buluncaya kadar orada kalmaları için izin vermiştir. Ancak bundan Taun (Veba) hastalığı müstesna kılınmıştır. Mevlâ Tealâ, habibi vasıtasıyla Taun salgını olan yerden çıkmayı menetmiştir. Nitekim:

٦٢٤ – عَنْ اُسَامَةَ (رضى الله عنه) قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللهِ ﷺ: « اَلطَّاعُونُ رِجْسٌ اُرْسِلَ عَلىٰ طَائِفَةٍ مِنْ بَنِى اِسْرَآئِيلَ اَوْ عَلىٰ مَنْ كَانَ قَبْلَكُمْ فَاِذَا سَمِعْتُمْ بِهِ بِاَرْضٍ فَلَاتَقْدَمُوا عَلَيْهِ وَاِذَا وَقَعَ بِاَرْضٍ وَاَنْتُمْ بِهَا فَلَاتَخْرُجُوا فِرَارًا مِنْهُ »

624 - Üsame *(Radıyallahu Anh)* den rivayete göre, Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* şöyle buyurdu: **"Taun** (veba) **Beni İsrail'den bir taifeye veya sizden evvelkilere gönderilen murdar bir azaptır. Taun'un bir memlekette olduğunu duyarsanız oraya girmeyin. Eğer sizin bulunduğunuz memlekette zuhur eder** (meydana gelir) **se ondan kaçmak için oradan çıkmayın."** *(Buharî, Enbiya:52, No:3286, 3/1281, Müslim, Selâm:32, No:2218, 4/1737, Tirmizî, Cenaiz:66, No:1065, 3/378, Muvatta' Cami:7, No:1656, Sh:599, Ahmed ibni Hanbel, No:21919, 8/200)*

Bu hususta daha geniş malûmat Ruhul Furkan tefsirimizin 1. cild Bakara suresi 58. ayet-i kerimenin tefsirinde mevcuttur.

6 - Malına taarruz edilecek korkusundan kaçmak: Müslümanın malına dokunmak, kanını akıtmak gibi haram olduğundan, malını kurtarmak için kaçması da caizdir. Nitekim:

٦٢٥–عَنْ عَبْدِ اللهِ بْنِ مَسْعُودٍ (رضى الله عنه) قَالَ رَسُولُ اللهِ ﷺ: « حُرْمَةُ مَالِ الْمُسْلِمِ كَحُرْمَةِ دَمِهِ »

625 - Abdullah ibni Mesud *(Radıyallahu Anh)* dan rivayet edildiğine göre, Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)*: **"Müslümanın malının hürmeti** (dokunulmazlığı), **kanının** (akıtılmasının) **hürmeti** (haram oluşu) **gibidir."** buyurmuştur. *(Ebu Nuaym, Hilye:7/334)*

٦٢٦ – عَنْ عَبْدِ اللهِ بْنِ عَمْرٍو (رضى الله عنهما) قَالَ: سَمِعْتُ رَسُولَ اللهِ ﷺ يَقُولُ: « مَنْ قُتِلَ دُونَ مَالِهِ فَهُوَ شَهِيدٌ »

626 - Abdullah ibni Amr *(Radıyallahu Anhuma)* şöyle demiştir: "Ben peygamber *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* den işittim şöyle buyuruyordu: **'Malı** (nı muhafaza) **uğrunda öldürülen kimse şehittir."** *(Buharî, Mezalim:34, No.2348, 2/877, Müslim, İman:62, No.141, 1/125, Ebu Davud, Sünne:29, No.4772, 2/660, Tirmizi, Diyat:22, No.1418, 4/28, Neseî,Tahrim:22-24, No.4100, 4103, 4106, 7/131, İbni Mace, Hudud:21, No.2580, 2/861, Ahmed bin Hanbel:1628, 1/396)* Aile ve çoluk çocuğunu kurtarması için hicret etmesi ise, daha önemlidir.

Talep kısmına gelince bu da, dini taleb ve dünyayı taleb olmak üzere iki kısma ayrılır: Dini taleb ise, çeşitlerinin farklılığı sebebiyle dokuz kısma ayrılır.

1 - **İbret Seferi** (Yer yüzünde bulunanları görüp ibret almak için yolculuğa çıkmak) Bu çeşit sefere Mevlâ Tealâ da:

« أَوَلَمْ يَسِيرُوا فِي الْأَرْضِ فَيَنْظُرُوا كَيْفَ كَانَ عَاقِبَةُ الَّذِينَ مِنْ قَبْلِهِمْ ... (٩) »

"Onlar yeryüzünde gezip de, kendilerinden evvelkilerin akibetlerinin nice olduğuna bakmadılar mı?" *(Rum Suresi:9'dan)* kavl-i şerifiyle teşvik etmiştir. Bunun emsali ayet-i kerimeler kur'an-ı kerimde çoktur. Zülkarneyn *(Aleyhisselâm)* ın yer yüzünde dolaşması da, onda bulunan acaiblikleri görmek içindir. Yer yüzünde Hak'kı Hakim etmek için sefer ettiği de söylenmiştir.

2 - **Hac Seferi:** İbret almak için sefere çıkmak mendupsa da, Haccın şartlarını bulunduran kimseler için bu yolculuk farzdır.

3 - **Cihat Seferi:** Bunun da kendine ait bir takım hükümleri vardır.

4 - **Maişet seferi:** Bir kimse bulunduğu yerde geçimini temin edemiyorsa, avlanmak, odun toplamak ve yiyeceği şeyleri aramak gibi sadece yaşa-yabileceği kadar rızık temin etmek için sefere çıkması üzerine farzdır.

5 - **Ticaret seferi:** Azığından fazla kazanç elde etmek için seyahat etmesi de Allah-u Tealâ'nın fazl-u keremiyle caizdir. Nitekim Mevlâ Tealâ:

« لَيْسَ عَلَيْكُمْ جُنَاحٌ أَنْ تَبْتَغُوا فَضْلاً مِنْ رَبِّكُمْ ... (١٩٨) »

"(Hac mevsiminde ticaret yaparak) **Rabbinizden** (gelecek) **bir lûtuf** (rızık) **aramanızda size her hangi bir günah yoktur."** *(Bakara Suresi:198'den)* buyurarak hac yolculuğunda bile, ticaret yapmağa izin verdiğine göre, sadece ticaret için sefere çıkmak haydi haydi caizdir.

6 - **İlim tahsili için sefer:** Bunun fazileti malûm olduğu gibi, Allah yolunda bir nevi hicret sayılacağı da meşhurdur.

7 - **Mubarek beldeleri ziyaret:** Böyle bir ziyaret de caiz ve müstehaptır. Nitekim Ebu Said *(Radıyallahu Anh)* dan rivayet edilen bir hadis-i şerifte, Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* şöyle buyurmuştur:

٦٢٧ – عَنْ أَبِي سَعِيدٍ (رضى الله عنه) قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللهِ ﷺ: « لاَ تُشَدُّ الرِّحَالُ إِلاَّ إِلَىٰ ثَلاَثَةِ مَسَاجِدَ مَسْجِدِي هٰذَا ، وَالْمَسْجِدِ الْحَرَامِ وَالْمَسْجِدِ الْأَقْصَىٰ »

627 - **"Develere semer ve yük ancak üç mescide** (sefer için) **bağlanır. Bunlar; Benim şu mescidim, Mescid-i Haram ve Mescid-i Aksa'dır."** *(Müslim, Hac:74, No.1338, 2/976, Hac:95, No.1397, 2/1014, Buharî, Tatavvu:14, No.1132, 1/398, Savm:66, Sayd:37, Ebu Davud, Menasik:94, No:2033, 1/620, Nesei, Mesacid:10, No:699, 2/368, Darimi, Salât:132, No:1393, 1/352, Ahmed ibni Hanbel, No:7194, 10512, 27299, 3/16)*

Bu hadis-i şerifte ancak üç mescide, sefer yapılabileceğinin beyan edilmesi bazı sapık fırkaların iddia ettiği gibi, kabir ziyaretlerini vesair mukaddes makamları ziyareti yasaklamaz, zira Efendimiz *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* in kabrinin ziyaretinin fazileti, diğer bir çok hadis-i şeriflerde bildirilmiştir. Bu hususta ki hadis-i şerifler Ruhu'l-Furkan tefsirimizin 2.cilt, 385-388. sayfalarında mevcuttur.

Efendimiz *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* in bizzat kendisi kabirleri ziyaret ettiği ve bunu emrettiği sağlam hadis-i şeriflerde zikredilmiştir. Dolayısıyla bu hadis-i şerifte üç mescidin dışındaki mescitlere yolculuk yapılmasının nehyedilmesinden maksat: Onları ziyareti, diğer üç mescidi ziyaret gibi, dinin nişanlarından sayarak ve hususi bir şekilde içlerinde namaz kılmayı diğer camilerde kılınandan üstün görerek yolculuk yapmaktır.

Yoksa, ibret nazarıyla yer yüzünde bulunan eserleri gezip dolaşmanın meşruiyeti birinci maddede zikredildiği gibi, Allah yolundaki bir dostunu ziyaret için sefer etmenin fazileti de, dokuzuncu maddede zikredilecektir.

8 - **Nöbete gitmek:** Hudutlarda nöbet beklemek ve islâm ordusunun karartısını artırarak düşmanı defetmek için yapılan sefer de çok faziletlidir.

9 - **Allah yolundaki kardeşlerini ziyaret:** Bu da, Allah-u Tealâ'nın muhabbetini kazandıracak çok faziletli bir ameldir.

٦٢٨ – عَنْ مُعَاذِ بْنِ جَبَلٍ (رضى الله عنه) قَالَ: سَمِعْتُ رَسُولَ اللهِ ﷺ يَقُولُ: « قَالَ اللهُ تَبَارَكَ وَتَعَالَىٰ: وَجَبَتْ مَحَبَّتِي لِلْمُتَحَابِّينَ فِيَّ وَالْمُتَجَالِسِينَ فِيَّ وَالْمُتَزَاوِرِينَ فِيَّ وَالْمُتَبَاذِلِينَ فِيَّ »

628 - Muaz ibni Cebel *(Radıyallahu Anh)* dan rivayet edilen bir hadis-i kudsîde Mevlâ Tealâ şöyle buyurmuştur: **"Benim için bir birini sevenleri, benim yolumda bir araya gelenleri, benim için bir birini ziyaret edenleri ve benim yolumda birbirine verenleri benim de sevmem vacip oldu."** *(Muvatta', kitabuşşa'r: 5, No: 1779, Sh.634)*

٦٢٩ – عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ (رضى الله عنه) عَنِ النَّبِيِّ ﷺ: « أَنَّ رَجُلاً زَارَ أَخاً لَهُ فِي قَرْيَةٍ أُخْرَىٰ فَأَرْصَدَ اللهُ لَهُ عَلَىٰ مَدْرَجَتِهِ مَلَكاً فَلَمَّا أَتَىٰ عَلَيْهِ قَالَ: أَيْنَ تُرِيدُ؟ قَالَ: أُرِيدُ أَخاً لِي فِي هٰذِهِ الْقَرْيَةِ. قَالَ: هَلْ لَكَ عَلَيْهِ مِنْ نِعْمَةٍ تَرُبُّهَا؟ قَالَ: لاَ. غَيْرَ أَنِّي أَحْبَبْتُهُ فِي اللهِ عَزَّ وَجَلَّ. قَالَ: فَإِنِّي رَسُولُ اللهِ إِلَيْكَ بِأَنَّ اللهَ قَدْ أَحَبَّكَ كَمَا أَحْبَبْتَهُ فِيهِ »

629- Ebu Hureyre *(Radıyallahu Anh)* dan rivayet edildiğine göre, Efendimiz *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* şöyle buyurdu: **"Bir adam başka bir köydeki kardeşini ziyarete gitti. Bunun üzerine Allah-u Tealâ onun için yoluna gözcü bir melek oturttu. Adam meleğin yanına gelince, Melek ona: 'Nereye gitmek istiyorsun?'** diye sordu.

Adam: 'Şu köydeki kardeşime gitmek istiyorum.' deyince, Melek: 'Onun üzerinde ıslaha çalıştığın bir nimetin (onun yanında elde etmek istediğin bir menfaatin) **var mı?" diye sordu. Adam: 'Hayır! Şu kadar var ki, ben onu Allah için sevdim."** cevabını verince, **Melek: "O hâlde, sen o kardeşini Allah için sevdiğin gibi, Allahın da seni sevdiğini bildirmek üzere, ben sana Allahın elçisiyim.' dedi."** *(Müslim, Birr:12, No.2567, 4/1988)*

Ruhu'l Beyan tefsirinde zikredildiğine göre, Üftade Efendi *(Kuddise Sırruhu)* buyurmuştur ki: "Kâbe yolunda ölene iki hac sevabı yazılacağı gibi, kemal (olgunlaşma) dan evvel ölenin de muradı kendisine gelir."

Sonra, İsmail Hakkı Bursevî *(Kuddise Sırruhu)* hazretleri, Şeyhinin bu ayet-i kerimenin tefsirinde şöyle buyurduğunu nakletmiştir: "Sadık bir talip (Mevlâ Tealâ'ya ulaşmak isteyen samimi bir kimse) beşeriyet arazisinden kalp makamına doğru sefere (nefsin kötü huylarından kurtulup, ruhun manevi makamlarına ulaşmak için yola) çıkar da, muradına ulaşmadan ölürse, o kişi talebinde (istediğinde) sadık olup, ölünceye kadar yoldan ayrılmadığından dolayı, o makama ulaşanların ecrinden nasib alır.

Hatta Allah-u Tealâ onu berzah (Dünya ile ahiret arasında köprü olan kabir) âleminde, geçmiş büyüklerin ruhlarından bir ruh vasıtasıyla yahutta bizzat kendi feyzi vesilesiyle ikmal eder (kemale erdirir) .

Bazı salikler (Allah yolcuları) hakkında bu gibi hadiseler meydana gelmiştir, bunun şeriatta da naziri (benzeri) vardır. Nitekim Hasan-ı Basrî *(Rahimehullah)* buyurmuştur ki: "Bana ulaşan habere göre, hafızlığa çalışan bir mümin, Kur'an-ı Kerimi ezberleyemeden ölürse, Allah-u Tealâ onun hafazasına (koruyucu meleklerine) kabrinde ona Kur'an öğretmelerini emreder, neticede onu kıyamet gününde Kur'an ehliyle birlikte diriltir."

Kur'anın lâfzına çalışan, onu tahsile düşkün olduğu için, berzah âleminde de muradına ulaşacaksa, Kur'anın gerçeğini arayan kişi, kemale ermeğe son derece hevesli olduğundan, âlem-i misal'de meramına (maksadına) kavuşması şaşılacak bir şey değildir.

Şeyh-i Kebir Sadruddin-i Konevî *(Kuddise Sırruhu)* nun: "İnsanın bu dünyada elde edemediği bir kemali, ölümünden sonra ahirette elde edemeyeceği, hem şeriat, hem de akıl ve keşif yönünden ittifak edilmiş bir konudur." Sözüne gelince, bu başından beri Allah-u Tealâ'yı arama yoluna çıkmayan kimseler hakkında geçerlidir, yoksa yola çıkıp da, Mevlâ Tealâ'nın ef'alini mükâşefeye (işlerini keşfetmeye), sıfâtını müşâhedeye (görmeye) ve zatını muâyeneye (açıkça görür gibi olmaya) ulaşamadan ölenler hakkında değildir.

Fusûsu'l-Hikem şerhinde Molla Camî *(Kuddise Sırruhu)* buyurmuştur ki: "Allah-u Tealâ'nın:

« مَنْ كَانَ فِى هٰـذِهِ اَعْمٰى فَهُوَ فِى الْاٰخِرَةِ اَعْمٰى »

"Bunda (dünyada) **kör olan ahirette de kördür."** *(İsra Suresi:72'den)* kavl-i şerifi, dünyada Allah-u Tealâ'yı tanıyamayan, ahirette hiç tanıyamaz." demektir. Yoksa ölümle birlikte ahiret tarafından perde açılınca ahiret hâlleriyle ilgili körlük kalkar. Dolayısıyla bu ayet-i kerime, Allah-u Tealâ'nın yolunda yaşayıp ölenler için, öldükten sonra terakki (manevi ilerleme) olmayacağı anlamına gelmez.

٦٣٠- عَنْ اَبِى هُرَيْرَةَ (رضى الله عنه) اَنَّ رَسُولَ اللهِ ﷺ قَالَ: « اِذَا مَاتَ الْاِنْسَانُ انْقَطَعَ عَمَلُهُ... »

630 - Ebu Hureyre *(Radıyallahu Anh)* dan rivayet edilen: **"İnsan öldüğü zaman bütün ameli kesilir."** *(Müslim, Vasiyet:3, No.1631, 3/1255)*

Hadis-i Şerifi, kişinin ancak amel ederek elde edebileceği sevaplarının kesileceğine delâlet etmekteyse de, Allah-u Tealâ'nın fazl-u rahmetine bağlı olan derecelerin tükeneceğini ifade etmez. O hâlde salik, Hakikat makamına kavuşmak için Mevlâ Tealâ'dan muvaffakiyet ummalı ve bu manevi yoldan kesilmemelidir.

Tevilât-ı Necmiyye'de zikredildiğine göre, bu ayet-i kerime'de bir takım manevi işaretler vardır. Şöyle ki: İnsan bünyesi son derece zayıf olduğundan dolayı şeytanın da vesvesesiyle, sadık bir talip bu manevî yola ilk başladığında kendisine korku fazla gelir. Her ne zaman talebettiği kâbeye (Mevlâ Tealâya) kendisini ulaştıracak ve kalp hastalığına ilâç edecek hâzik ve müşfik bir tabib (ehil ve acıyan bir doktor), kamil ve mükemmil bir şeyhin sohbetine erişerek manevi ganimetlere ulaşmayı, sağlam bir dine kavuşmayı ve bu sayede kalp hastalığını gidermeyi hedefleyerek, ayrıca Ebu Hureyre *(Radıyallahu Anh)* dan rivayet edilen:

٦٣١-عَنْ اَبِى هُرَيْرَةَ (رضى الله عنه) قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللهِ ﷺ: « سَافِرُوا تَصِحُّوا وَاغْزُوا تَسْتَغْنُوا »

631 - **"Sefer edin sıhhat bulun, gaza edin zengin olun."** *(Müsned-i Ahmed, No:8954, 3/322)* hadis-i şerifinin işaret ettiği faydaları arayarak, vatanından sefer edip, arkadaşlarından ayrılmak (alışkanlıklarını bırakmak) istediğinde, nefis onu rızık hazırlama endişesine düşürerek, sabırsızlık telkîn eder. Şeytan da onu fakirlikle tehdit eder. Allah-u Tealâ ise:

« ... وَاللهُ يَعِدُكُمْ مَغْفِرَةً مِنْهُ وَفَضْلاً ... (٢٦٨) »

"Allah size tarafından bir mağfiret ve fazl vaadeder." *(Bakara Suresi:268'den)* kavl-i şerifince onları şöyle müjdeliyor: Her kim Allah yolunda hicret ederse, yer yüzünde gidilecek çok yer ve genişlik bulur. Kim Allahı aramak için yola çıkarsa, kendi beldelerinden daha hoş memleketler ve kendi kardeşlerinden daha güzel din kardeşleri ve rızık genişliği bulur.

Burada şöyle-bir işaret daha vardır. "Her kim Mevlâ Tealâ'yı aramak için hicret ederse, insaniyet arazisinde, kalp, ruh, sır, hafî, ahfâ gibi bir çok ko-

naklar ve makamlar bulur. Ayrıca o geniş âlemlerde, çok büyük manevi genişlik bulur. Nitekim:

٦٣٢ - « لاَ يَسَعُنِي اَرْضِي وَلاَسَمائِي وَانَّمَا يَسَعُنِي قَلْبُ عَبْدِي الْمُؤْمِنِ »

632 - **"Yerim göğüm beni almaz, beni ancak mümin kulumun kalbi alır."** *(Keşfül Hafa, No:2256, 2/195, Mekasidül hasene: No.990, sh.438)* hadis-i kudsîsinde Mevlâ Tealâ bu genişlikten haber vermiştir. Ey anlayışı çok olup, düşüncesi kıt, ibret alması az olan kişi, iyi anla!

Sonra Mevlâ Tealâ, ölümle korkutmak ve kaçırmakla tehdit etmekhususundaki nefsanî hatıraları ve şeytanî vesveseleri defetmek üzere şöyle buyuruyor: **"Her kim evinden muhacir olarak çıkar da, sonra ona ölüm yetişirse, muhakkak ki onun ecri Allah üzerine düştü."**

Her kim, nefsinin kötü ahlâkını değiştirip, kötü huylarını terkederek, nefsi kahredip, kötü arzularını kırarak, dünyayı terketmek suretiyle beşeriyet evinden, resulüne biat etmek üzere Allahı arayarak muhacir çıkar da, sonra ulaşmadan ölürse, Allah-u Tealâ fazl-u rahmetiyle onun samimiyetine binaen kendisini en yüksek maksadına ve en yüce mertebeye ulaştırmayı kereminin zimmetine vacip kılmış (üstlenmiş) tir. Zira onun ulaşmasına eceli mani olmuştur ki, müminin niyeti amelinden hayırlıdır.

"Allah-u Tealâ ziyade mağfiret edici, çok acıyıcıdır."

Allah-u Tealâ onun varlığından kalan enaniyet günahını mağfiret edicidir ve kulu maksadına ulaştırmak için cömertlik sıfatını ona tecelli ettirerek kendisine son derece acıyıcıdır.

HİCRET EDENLERİN MÜKÂFATLARINI BEYAN EDEN DİGER AYET-İ KERİMELER:

« ثُمَّ انَّ رَبَّكَ لِلَّذِينَ هَاجَرُوا مِنْ بَعْدِ مَافُتِنُوا ثُمَّ جَاهَدُوا وَصَبَرُوا انَّ رَبَّكَ مِنْ بَعْدِهَا لَغَفُورٌ رَحِيمٌ (١١٠) »

"Sonra şüphesiz rabbin, eziyet edildikten sonra hicret edip, ardından da sabrederek cihat edenlerin lehinedir (onların yardımcısıdır). **Muhakkak ki senin rabbin bunların ardından** (onların bu amellerinden sonra) **da çok mağfiret edicidir, çok acıyıcıdır."** *(Nahl Suresi:110)*

« وَالَّذِينَ هَاجَرُوا فِي سَبِيلِ اللهِ ثُمَّ قُتِلُوا اَوْ مَاتُوا لَيَرْزُقَنَّهُمُ اللهُ رِزْقًا حَسَنًا وَانَّ اللهَ لَهُوَ خَيْرُ الرَّازِقِينَ (٥٨) لَيُدْخِلَنَّهُمْ مُدْخَلاً يَرْضَوْنَهُ وَانَّ اللهَ لَعَلِيمٌ حَلِيمٌ (٥٩) »

"Allah yolunda hicret edip de, sonra öldürülmüş yahut ölmüş olanlar (a gelince) **elbette Allah** (-u Tealâ) **onları güzel bir rızıkla rızıklandıracaktır. Şüphesiz ki rızık verenlerin en hayırlısı, elbette bizzat Allahın kendisidir. Elbette** (Allah-u Tealâ) **onları razı olacakları** (mennun kalacakları) **bir yere girdirecektir. Muhakkak ki Allah elbette** (onların niyetlerini) **ziyade bilendir,** (cezalandırma hususunda) **çok hilim sahibidir."** *(Hac Suresi:58-59)*

« وَالَّذِينَ هَاجَرُوا فِي اللهِ مِنْ بَعْدِ مَا ظُلِمُوا لَنُبَوِّئَنَّهُمْ فِي الدُّنْيَا حَسَنَةً وَلَأَجْرُ الْآخِرَةِ أَكْبَرُ لَوْ كَانُوا يَعْلَمُونَ (٤١) الَّذِينَ صَبَرُوا وَعَلَىٰ رَبِّهِمْ يَتَوَكَّلُونَ (٤٢) »

"Zulme uğratıldıktan sonra, Allah yolunda hicret edenler (e gelince)- elbette onları dünyada güzel bir surette yerleştireceğiz. Eğer bilselerdi, ahiretin mükâfatı daha büyüktür. (O muhacirler) Sabredenler ve ancak rablerine güvenenlerdir." *(Nahl Suresi: 41-42)*

« لِلْفُقَرَاءِ الْمُهَاجِرِينَ الَّذِينَ أُخْرِجُوا مِنْ دِيَارِهِمْ وَأَمْوَالِهِمْ يَبْتَغُونَ فَضْلًا مِنَ اللهِ وَرِضْوَانًا وَيَنْصُرُونَ اللهَ وَرَسُولَهُ أُولَٰئِكَ هُمُ الصَّادِقُونَ (٨) »

"(Allahın verdiği bu ganimet malları) **Yurtlarından ve mallarından çıkarılmış olan, Allahtan bir lutuf ve rıza arayan, Allah** (ın yolun) **a ve peygamberine yardım eden fakir muhacirlerindir. İşte bunlar, sadık** (doğru) **olanların ta kendileridir.** *(Haşr Suresi:8)*

Mevlâ Tealâ, cihada teşvik edip, harbin bazı hallerini beyan ettikten sonra, muharebe esnasında mucahidin muhtaç olduğu namazın şeklini beyan etmek üzere şöyle buyuruyor:

وَإِذَا ضَرَبْتُمْ فِي الْأَرْضِ فَلَيْسَ عَلَيْكُمْ جُنَاحٌ أَنْ تَقْصُرُوا مِنَ الصَّلَوٰةِ إِنْ خِفْتُمْ أَنْ يَفْتِنَكُمُ الَّذِينَ كَفَرُوا إِنَّ الْكَافِرِينَ كَانُوا لَكُمْ عَدُوًّا مُبِينًا (١٠١)

KELİME MANASI (101)

(وَإِذَا ضَرَبْتُمْ) **Sefere çıktığınız zaman,** nerede? (فِي الْأَرْضِ) **yeryüzünde,** (فَلَيْسَ) **olmadı,** kim üzerine? (عَلَيْكُمْ) **sizin üzerinize,** ne? (جُنَاحٌ) **hiç bir günah,** ne hususta? (أَنْ تَقْصُرُوا) **kısaltmanızda,** neden? (مِنَ الصَّلَوٰةِ) **namazdan,** ne zaman? (إِنْ خِفْتُمْ) **eğer korkarsanız,** neden? (أَنْ يَفْتِنَ) **kötülük etmesinden,** kime? (كُمُ) **size,** kim? (الَّذِينَ) **o kimseler ki,** (كَفَرُوا) **kâfir oldular,** yani kâfirlerin sizi yakalayıp, öldürmelerinden veya yaralamalarından endişe ederseniz, namazı kısaltmanızda size bir günah yoktur. (إِنَّ الْكَافِرِينَ) **Şüphesiz ki kâfirler,** (كَانُوا) **oldular,** (لَكُمْ) **sizin için,** (عَدُوًّا) **düşman,** öyle düşman ki, (مُبِينًا) **aşikâr.**

MEALİ ŞERİFİ (101)

Yer (yüzün) **de sefere çıktığınız zaman, kâfirlerin size fenalık etmelerinden korkarsanız, namazı kısaltmanızda size hiç bir günah yoktur. Şüphesiz ki kâfirler, sizin apaçık düşmanınızdır.**

İ Z A H A T

Tefsiri Kebir'de zikredildiğine göre, cihat eden kimsenin muhtaç olduğu şeylerden birisi de, korku esnasında ve düşmanla harbederken, namazını nasıl eda edeceğini bilmesidir. İşte bundan dolayı Mevlâ Tealâ bu ayet-i kerimede bu hususu zikretmiştir.

Bilinmelidir ki, ayet-i celilede geçen:

(وَاِذَا ضَرَبْتُمْ فِي الْاَرْضِ فَلَيْسَ عَلَيْكُمْ جُنَاحٌ اَنْ تَقْصُرُوا مِنَ الصَّلٰوةِ) **"Sefere çıktığınızda namazı kısaltmanızda sizin üzerinize bir günah yoktur."** kavl-i şerifinde geçen: "Kısaltma" tabiri, bir hafifletmenin olduğunu hissettirmekteyse de, bunun şeklini açıklamamaktadır. Çünkü bu, kısaltmanın rekatın sayılarında ve adedinde mi, yoksa eda edilmesi keyfiyetinde mi olduğu hususunda açık bir ifade değildir.

Bu sebeple ayet-i kerime hakkında şu iki görüş açıklanmıştır:

1 - Bundan maksat namazın rekatlarının adedi hakkında bir kısaltmadır. Bu görüş Cumhurun görüşü olup, bu görüşün sahipleri de aralarında ihtilâf ederek şu iki görüşü öne sürmüşlerdir.

a) Bundan murat misafirin namazıdır. Zira mukim iken dört rekat kılınan her namaz, seferde iki rekat olarak kılınır, buna göre bu kısaltma, öğle ikindi ve yatsı namazlarından ibaret olan dörtlülerde geçerlidir, amma sabah, akşam ve vitir gibi ikili ve üçlülerde söz konusu değildir.

b) Bu ayet-i kerimeyle misafirin namazı değil, korku namazı kastedilmiştir. Bu, ibni Abbas, Cabir ibni Abdillah ve diğer bir kısım sahabenin görüşüdür. Nitekim İbni Abbas *(Radıyallahu Anhuma)* şöyle buyurmuştur:

٦٣٣ - « فَرَضَ اللّٰهُ الصَّلَاةَ عَلٰى لِسَانِ نَبِيِّكُمْ ﷺ فِى الْحَضَرِ اَرْبَعاً وَفِى السَّفَرِ رَكْعَتَيْنِ وَفِى الْخَوْفِ رَكْعَةً »

633 - **Allah** (-u Tealâ) **peygamberinizin lisanı üzere mukimin namazını dört, müsafirin namazını iki, korku namazını da** (imamla) **bir rekat** (kendi başına da bir rekat) **olarak farz kıldı."** *(Müslim, Salâtül Müsafirin:1, No.687, 1/479)*

Bu iki görüş de, yukarda söylenildiği gibi, ayet-i celilede bahsedilen kısaltmadan maksadın, rekat sayılarını azaltma olduğu görüşüne dayanmaktadır.

2 - Bu, kısaltmanın rekatların eda edilmesi hususunda olduğudur. Buna göre namazda rukû ve secde yerine îma ve işaretle yetinilir. Namazda yürümek ve elbiseler kana bulaşmış olduğu zaman da namaz caiz olur. Bu, savaşın şiddetlendiği zaman kılınan namazdır. Bu görüş ibni abbas ve Tâvus *(Radıyallahu Anhum)* dan rivayet edilmiştir. Fakat bu görüş zayıf olup, ayet-i celilede geçen "kısaltma"lafzını, rekatların bir kısmını eda etmemek manasında almak daha uygundur. Bunun delilleri ise şunlardır.

a) Yâlâ ibni Ümeyye *(Radıyallahu Anh)* dan rivayet edildiğine göre, bir kere o, Hazreti Ömer *(Radıyallahu Anh)* a: "Biz kendimizi emniyette hissettiğimiz hâlde

namazda nasıl kısaltma yaparız? Halbuki Cenab-ı Hak **'Korkarsanız, namazları kısaltmanızda size bir vebal yoktur'** buyurmuştur. diye sorduğunda, Hazreti Ömer *(Radıyallahu Anh)* ona: **"Seni şaşırtan şeye ben de şaştım bunun üzerine Resulullah** *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* **e sordum da, O:**

٦٣٤ – عَنْ عُمَرَ (رضى الله عنه) قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللهِ ﷺ: « صَدَقَةٌ تَصَدَّقَ اللهُ بِهَا عَلَيْكُمْ فَاقْبَلُوا صَدَقَتَهُ »

634 - **'Bu, Allahın size bağışladığı bir sadakadır, o hâlde onun bağışını kabul edin.' buyurdu.** diye cevap verdi." *(Müslim, Salâtülmüsafirin:1, No:686, 1/478, Nesaî, Taksir:1, No.1432, 3/132, İbni Mace, İkametüssalâh:73, No.1065, 1/339, Ebu Davud, Salâtül müsafir:1, No:1199, 1/384)*

İşte bu hadis-i şerif, ayet-i celilede bahsedilen kısaltmanın rekat sayıları hakkında bir kısaltma olduğuna ve bu ayetin sahabe-i kiram tarafından da böyle anlaşıldığına açıkça delâlet etmektedir.

b) Kısaltma, bir şeyin bir kısmını yapıp, onunla yetinmekten ibarettir. Amma başka bir şey yapmak , kısaltma diye adlandırılamaz, hâlbuki rukû ve secde yerine ima etmek, namazda yürümeyi ve kanlı elbiselerle namaz kılmayı caiz görmenin hiç biri bir kısaltma olmayıp, aksine bunların hepsi, yeni bazı hükümleri ispat etmek ve bir şeyi başka bir şeyin yerine ikame etmek (geçirmek) tir. Dolayısıyla ayet-i kerimede bahsedilen kısaltmayı rekâtların azaltılması şeklinde anlamak daha uygun olur.

c) Mevlâ Tealâ'nın: (اَنْ تَقْصُرُوا مِنَ الصَّلٰوةِ) **"Namazdan kısaltmanızda."** kavl-i şerifindeki (مِنْ) harfi cerri, ba'ziyyet (parçalık) ifade eder. Bu ise, namazın bir kısmıyla yetinmenin caiz olmasını gerektirir. Binaenaleyh bu izahlara dayanarak ayet-i celilede bahsedilen "Kısaltma" yı rekâtların bir kısmını kılmama manasında tefsir etmenin, "îmâ ve işaret" manasına hamletmekten daha evlâ olduğu sabit olmuş olur.

d) Sahabe-i kiram'ın örf ve anlayışına göre, "kısaltma" rekâtların sayılarını noksanlaştırma anlamına tahsis edilmiştir. İşte bu sebepten Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* öğle namazını iki rekât kıldırınca, Zülyedeyn *(Radıyallahu Anh)*:

٦٣٥ – « اَقُصِرَتِ الصَّلَاةُ اَمْ نَسِيتَ يَا رَسُولَ اللهِ؟ »

635 - **"Namaz mı kısaltıldı yoksa sen mi unuttun ya Resulallah?"** diye sormuştu. *(Buharî, Sehv:4, No.1170, 1/412, Müslim, Mesacid: 19, No:573, 1/403, Ebu Davud, Salât:186, No:1008, 1/330)*

e) Namazı değiştirme manasındaki kısaltma, bu ayet-i kerimeden sonra zikredilen ayet-i kerimede geçmektedir. Dolayısıyla bu ayet-i kerimeden maksadın namazın rekâtlarını eksiltme manasında bir kısaltma olması gerekir ki bir tekrar lâzım gelmesin. Allah-u Tealâ en iyisini bilendir..,

Seferde namazı kısaltmanın azimet mi yoksa ruhsat mı olduğu?

İmam-ı Şafiî *(Rahimehullah)*: "Kısaltma bir ruhsattır. Dolayısıyla mükellef isterse tam kılar, isterse kısaltır." demişse de İmam-ı Azam Ebu Hanife: *(Rahimehullah)* : "Kısaltma farzdır, binaenaleyh yolcu olan bir kimse farz namazı dört rekât olarak kılamaz, kılarsa, ikinci rekâtın başında tahiyyatta oturmazsa, namazı fasit olur (bozulur). Eğer ikisi arasında teşehhüt miktarı otururşa, namazı tam olur." buyurmuştur.

Ruhul Beyan tefsirinde zikredildiğine göre, **"Eşbah"** isimli fıkıh kitabında buyurulmuştur ki: Seferde olan bir kimse, farzları dört rekât kılsa, namazı fasit olacağı gibi, kendisi de günahkâr olur.

İki rekâtın başında oturmayanın ise, namazı tamamen fasit olur. Zira bu takdirde rükünler kemal bulmadan (farz olan ilk iki rekât tamamlanmadan) nafile olan son iki rekât ona bitişmiş olur. Eğer ikinci rekâtın sonunda teşehhüt miktarı otururşa, son iki rekât nafile olur, yine de selâmı geciktirdiği için günahkâr olur.

Haddâdî tefsirinde zikredildiğine göre, müsafir öğle namazını dört kılıp, ikinci rekâtın sonunda teşehhüt miktarı oturmasa, sabah namazını dört kılmış gibi namazı fasit olur.

Eğer burada: '**Yer yüzünde sefere çıktığınızda namazı kısaltmanızda size bir vebal yoktur.**' kavl-i şerifinin zahiri, namazı kısaltmanın farz olmamasını hissettirmektedir. Zira farz olan namazları edada "Size bir vebal yoktur" denilemez. Aksine bu lâfız ancak o şeyle mükellef olmayı kaldırmak için kullanılır." denecek olursa, buna şöyle cevap verilir:

"İnsanlar namazlarını tam olarak kılmaya alışınca, çoğu kez onların gönüllerine kısaltmada sanki bir noksanlığın bulunacağı düşüncesi gelebilir, işte bu sebepten Mevlâ Tealâ onların gönüllerini ferahlatmak için kısaltmada bir günah olmadığını beyan etmiştir."

Cahiliyyet devrinde müşrikler, Safa ve Merve tepelerinde bulunan İsaf ve Naile isimli putların arasında sa'y eder ve onlara vardıklarında el sürerlerdi. İslâm gelip putlar kırılınca, müslümanlar hac ve ömrelerinde Safa ile Merve arasında sa'y etmeyi cahiliyyet âdeti sayarak kerih gördüler.

Bunun üzerine Mevlâ Tealâ:

« اِنَّ الصَّفَا وَالْمَرْوَةَ مِنْ شَعَائِرِ اللّٰهِ فَمَنْ حَجَّ الْبَيْتَ اَوِاعْتَمَرَ فَلَا جُنَاحَ عَلَيْهِ اَنْ يَطَّوَّفَ بِهِمَا وَمَنْ تَطَوَّعَ خَيْرًا فَاِنَّ اللّٰهَ شَاكِرٌ عَلِيمٌ (١٥٨) »

"Şüphesiz ki Safa ile Merve Allahın şeâirinden (Allaha ibadet etmeye vesile olan nişanlardan) **dır. Her kim o beyti** (Kâbe'yi) **Hac** (ziyaret) **eder veya ömre yaparsa, onları tavaf etmesinde** (Safa ile Merve arasında sa'y etmesinde) **bir günah yoktur."** *(Bakara Suresi:158 'den)* buyurarak, bu şüpheyi gidermiştir. Halbuki bu sa'y bize göre vacip, Şafii'ye göreyse rükündür. Nasıl ki, ayet-i celiledeki bu ifade, sa'yin Şafiîye göre rükün olmasına mani olamadıysa, kısaltma hakkındaki bu ifade de, kasr (kısaltma) nın vacip olmasına engel olmaz.

Hanefîlerin bu hususta ki delillerine gelince:

Hanifeler bu hususta bir çok hadis-i şerifle istidlâl etmiş (delil getirmiş) lerdir. Bunlardan biri Hazreti Ömer *(Radıyallahu Anh)* dan rivayet edilen:

٦٣٦ – « صَدَقَةٌ تَصَدَّقَ اللهُ بِهَا عَلَيْكُمْ فَاقْبَلُوا صَدَقَتَهُ »

636 - **"Bu, Allahın size bağışladığı bir sadakadır, Allahın bağışını kabul edin."** *(Müslim, Salâtülmüsafirin:1, No.686, 2/138, Nesaî, Taksir:1, No.1432, 3/132, İbni Mace, İkametüs-salâh:73, No.1065, 1/339, Ebu Davud, Salâtül Müsafir:1, No.1199, 1/384)*hadis-i şerifidir ki, bu emrin zahiri vücup (seferde dört rekatlı farzları iki rekât kılmanın vacip olduğunu ifade etmek) içindir.

Zira, temlike ihtimali olmayan bir şeyi tasadduk etmek, (mülk olarak verilmesi mümkün olmayan bir şeyi bağışlamak) iskat (kendi hakkını düşürmek) tir. Nitekim kısasın velisi (bir yakınını öldüren katili öldürtme hakkına sahip olan kişi,) bu hakkını bağışlasa, bu kişi, Mevlâ Tealâ gibi itaatı gereken bir kimse olmadığı hâlde, onun bu bağışı iskat (katili öldürtme hakkını düşürme) sayıldığından bu durumda katil kısas edilmediğine göre, Mevlâ Tealâ gibi taatı vacip olan bir zatın bağışının iskat (dört rekâtlı farzları iki rekâta düşürme) oluşu daha evlâdır. Dolayısıyla hadis-i şerifte geçen sadaka'yı kabul etme emrinin vücup için olduğu meydana çıkmış olur.

٦٣٧ – عَنِ ابْنِ عَبَّاسٍ (رضى الله عنهما) قَالَ: كَانَ النَّبِيُّ ﷺ اِذَا خَرَجَ مُسَافِراً صَلّٰى رَكْعَتَيْنِ.

637 - İbni Abbas *(Radıyallahu Anhuma)* dan rivayet edildiğine göre: **"Efendimiz** *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* **sefere çıktığı zaman namazlarını iki rekât olarak kılardı."** *(Tefsiri Kebir:11/16)*

Ebu Hanife *(Radıyallahu Anh)*, Ömer ibni Hattab *(Radıyallahu Anh)* dan rivayet edilen şu eser (rivayet) le de ihticac etmiş (delil almış) tır.

٦٣٨ – « صَلَاةُ السَّفَرِ رَكْعَتَانِ وَصَلَاةُ الْاَضْحٰى رَكْعَتَانِ وَصَلَاةُ الْفِطْرِ رَكْعَتَانِ وَصَلَاةُ الْجُمْعَةِ رَكْعَتَانِ تَمَامٌ غَيْرُ قَصْرٍ عَلٰى لِسَانِ مُحَمَّدٍ ﷺ »

638 - **"Yolculuk namazı iki rekâttır, Edhâ** (Kurban bayramı) **namazı iki rekâttır, Fıtır** (Ramazan bayramı) **namazı iki rekâttır, Cuma namazı iki rekâttır ve bunlar tam bir namaz olup, kısaltma yapılmamıştır. Muhammed** *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* **in lisanı üzere** (bu, böyle açıklanmıştır)**"** *(Nesaî, Cuma:37, No:1419, 3/123, Taksir:1, No:1439, 3/133, İbni Mace, İkametüs Salât:73, No:1063, 1064, 1/338)*

٦٣٩ – عَنْ عَائِشَةَ (رضى الله عنها) زَوْجِ النَّبِيِّ ﷺ اَنَّهَا قَالَتْ: فُرِضَتِ الصَّلَاةُ رَكْعَتَيْنِ رَكْعَتَيْنِ فِى الْحَضَرِ وَالسَّفَرِ فَاُقِرَّتْ صَلَاةُ السَّفَرِ وَزِيدَ فِى صَلَاةِ الْحَضَرِ »

639-Aişe *(Radıyallahu Anha)* dan rivayet edildiğine göre: **"Namaz, hazerde de, seferde de iki rekât iki rekât farzedildi, sonra yolculuk namazı iki rekât olarak bırakıldı, hazer namazına ise ziyade** (mukimken kılınan namaza ise iki rekât ilâve) **edildi."** *(Müslim, Salâtül Müsafirin:1, No.685, 2/137, Buharî, Taksirussalâh: 5, No.1040, 1/369)*

Bu rivayetten de anlaşıldığı üzere, ayet-i celiledeki "kasr" (kısaltma) nın manası sureta (görünüşte) kısaltma olup, hakikatte bir kısaltma söz konusu değildir. Zira namaz hakikatte iki rekât olarak farz edilmiştir. Hazreti Ömer *(Radıyallahu Anh)* ın yukarda zikredilen, kısaltmayı nefyeden sözünden muradı da, görünen kısaltmayı inkâr etmek olmayıp, hakikatte bir kısaltma olmadığını açıklamaktır.

٦٤٠ – عَنْ حَارِثَةَ بْنِ وَهْبٍ قَالَ: صَلّٰى بِنَا النَّبِيُّ ﷺ آمَنَ مَاكَانَ بِمِنًى رَكْعَتَيْنِ .

640 - Harise ibni Vehb *(Radıyallahu Anh)* şöyle buyurmuştur: **Nebi** *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* **bize Mina'da en emniyetli zaman da iki rekât kıldırdı.** *(Buharî, Taksirussalâh: 2, No.1033, 1/367)*

Bu rivayet de, seferde namazı kısaltmanın, Şafiîlerin dediği gibi korku şartına bağlı olmadığı hususunda Hanefîlerin lehine kuvvetli bir delildir.

İsa ibni Hafs ibni Asım ibni Ömer ibnil Hattab, Babasının şöyle dediğini rivayet etmiştir: "Mekke yolunda ibni Ömerle beraber bulundum. öğle namazını bize iki rekât kıldırdı. Sonra döndü geldi, biz de onunla beraber döndük. Menziline (konakladığı yere) gelip oturdu, onunla beraber biz de oturduk, bir aralık namaz kıldığı yere bir göz atarak, bir takım kimselerin ayakta olduğunu gördü ve: "Bunlar ne yapıyor?" diye sordu. Ben: "Tesbihte bulunuyor (nafile kılıyor) lar." diye cevap verdim. Bunun üzerine İbni Ömer *(Radıyallahu Anhuma)*:

٦٤١ – «لَوْ كُنْتُ مُسَبِّحاً لَاَتْمَمْتُ صَلَاتِي يَا ابْنَ اَخِي اِنِّي صَحِبْتُ رَسُولَ اللهِ ﷺ فِي السَّفَرِ فَلَمْ يَزِدْ عَلٰى رَكْعَتَيْنِ حَتّٰى قَبَضَهُ اللهُ عَزَّ وَجَلَّ وَصَحِبْتُ اَبَا بَكْرٍ فَلَمْ يَزِدْ عَلٰى رَكْعَتَيْنِ حَتّٰى قَبَضَهُ اللهُ عَزَّ وَجَلَّ وَصَحِبْتُ عُمَرَ فَلَمْ يَزِدْ عَلٰى رَكْعَتَيْنِ حَتّٰى قَبَضَهُ اللهُ عَزَّ وَجَلَّ وَ صَحِبْتُ عُثْمَانَ فَلَمْ يَزِدْ عَلٰى رَكْعَتَيْنِ حَتّٰى قَبَضَهُ اللهُ عَزَّ وَجَلَّ وَقَدْ قَالَ اللهُ عَزَّ وَجَلَّ: ﴿ لَقَدْ كَانَ لَكُمْ فِي رَسُولِ اللهِ اُسْوَةٌ حَسَنَةٌ ﴾

641 - **"Ben tesbih yapacak olsam, mutlaka** (farz) **namazımı** (dörde) **tamamlardım. Kardeşim oğlu! Gerçekten ben Resulullah** *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* **ile birlikte seferde bulundum, Allah Azze ve Celle onun ruhunu kabzedinceye** (alıncaya) **kadar iki rekâttan fazla namaz kılmadı.**

Ebu Bekr-i Sıddık *(Radıyallahu Anh)* **ile birlikte bulundum, o da Allah Azze ve Celle ruhunu kabzedinceye kadar iki rekâttan fazla kılmadı. Ömer** *(Radıyallahu Anh)* **ile de beraber bulundum, O da vefatına kadar iki rekâttan fazla kılmadı. Sonra Osman** *(Radıyallahu Anh)* **ile beraber de bulundum O da vefat edinceye kadar iki rekâttan fazla kılmadı. Allah Azze ve Celle:**

« لَقَدْ كَانَ لَكُمْ فِي رَسُولِ اللهِ اُسْوَةٌ حَسَنَةٌ ... (٢١) »

'Gerçekten Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* **de sizin için güzel bir ör-**

nek vardır.' *(Ahzab Suresi: 21'den)* buyurmuştur." dedi. *(Müslim, Salâtül Müsafirin: 1, No.689, 2/141, Ebu Davud, Salât:7, No.1223,1/390)*

Bu rivayette geçen"Tesbihte bulunuyorlar" tabirinden maksat, revatip denilen nafileler, yani vakit namazlarının sünnetleridir.

Abdullah ibni Ömer *(Radıyallahu Anhuma)* buradaki nafilelerden beş vakit namazın sünnetlerini kastetmiştir, yoksa onların dışındaki nafileleri kendisi de seferde kılardı. Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* in de diğer nafileleri kıldığı rivayet edilmiştir. Alimler beş vaktin sünnetlerinden mâadâ (başka) nafile namazların seferde kılınabileceğine ittifak etmişlerdir. İhtilâf beş vakit namazların sünnetleri hakkındadır.

Abdullah ibni Ömer *(Radıyallahu Anhuma)* ile diğer bazı ulemaya göre seferde vakit sünnetlerini kılmak mekruhtur. Ashab-ı kiramdan bazıları, yolculukta sünnet namazların kılınacağı görüşüne gitmişlerdir.

İmam-ı Azam Ebû Hanîfe, İmam-ı Ahmed ve Şafiî *(Radıyallahu Anhum)* ve ekseri ulemanın mezhepleri de budur. Hanefî fıkıhlarından "Mebsud", "Hidaye" ve "Mecmaul Enhur" isimli eserlerde zikredildiğine göre sünnetlerde kısaltma yoktur. Ancak âlimler efdal olan hakkında söz etmiş, bazıları terahhusan (ruhsatla amel ederek) sünnetleri terketmenin efdal olduğunu, bir takımları da tekarruben (Allah-u Tealâ'ya manen yakın olmak için) kılmanın daha iyi olacağını söylemişlerdir. Bu arada seçkin bir görüşe yer verilerek, havfen (korku hâlinde) terkedilip, emnen (güven hâlinde) kılınmasının efdal olacağı beyan edilmiştir.

Hişam *(Rahimehullah)* buyurmuştur ki: İmam-ı Muhammedi seferde namaz kılarken çok gördüm, öğleden evvel ve sonra sünnet kılmıyor, fakat sabah ile akşam namazlarında kısaltma olmadığı için onların ikişer rekât sünnetini hiç bırakmıyordu.İkindi ile yatsıdan önce nafile kıldığını görmedim, yatsıyı kılar sonra vitre geçerdi.

Yine hanefîlerden Hinduvanî'nin beyanına göre, bir yerde mola verildiği zaman sünnetleri kılmak, yürüyüş hâlinde ise terketmek efdaldir. Yol arkadaşlarını bekletmemek için de sünnetler terkedilebilirse de, binek üzerinde kılınması daha efdaldir.

٦٤٢ – عَنْ عَبْدِ اللهِ بْنِ دِينَارٍ (رضى الله عنه) قَالَ: كَانَ عَبْدُ اللهِ بْنُ عُمَرَ (رضى الله عنهما) يُصَلِّي فِي السَّفَرِ عَلَىٰ رَاحِلَتِهِ أَيْنَمَا تَوَجَّهَتْ بِهِ. وَذَكَرَ عَبْدُ اللهِ: أَنَّ النَّبِيَّ ﷺ كَانَ يَفْعَلُهُ. ... فَإِذَا أَرَادَ أَنْ يُصَلِّيَ الْمَكْتُوبَةَ نَزَلَ فَاسْتَقْبَلَ الْقِبْلَةَ »

642 - Nitekim, Abdullah ibni Dînar *(Radıyallahu Anh)* dan rivayet edildiğine göre: **"Abdullah ibni Ömer** *(Radıyallahu Anhuma)* **seferde, merkebi üzerinde, bineği ne tarafa yönelirse, ima ile nafile namaz kılar ve Resulullah** *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* **in de böyle yaptığını, farz namazlarda ise böyle yapmayıp, merkebinden inerek kıbleye yöneldiğini rivayet ederdi."** *(Buharî, Taksirisalât:8, 9, No.1045, 1048, 1048, 1/371)*

İmam-ı Nevevî *(Rahimehullah)*, İbni Ömer *(Radıyallahu Anhuma)* nın seferde Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* i nafile kılarken görmediği ile ilgili rivayeti hakkında şöyle bir açıklama getirmiştir: "Muhtemelen Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* sünnetleri konakladığı yerde kılardı da, ibni Ömer *(Radıyallahu Anhuma)* bunu görmezdi. Zira nafileyi evde kılmak efdaldir, yahut sünnetlerin bazen terkedilebileceğine tenbih için Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* onları bazı vakitlerde kılmamış olabilir."

Sünnetlerin terkedilebileceğini söyleyenlerin, istidlâl (delil getirme) makamındaki,"Sünnetler meşrû olmuş olsa, farzı dört rekât olarak tamamlamak daha yerinde bir iş olurdu." sözlerine karşı İmam-ı Nevevî şu cevabı vermektedir: "Farz kesin olarak meşrûdur, şayet tam olarak dört rekât üzerinden kılınması meşrû olsa, seferde bütün farz namazların tam olarak kılınması icabederdi. Nafile ise, mükellefin re'yine bırakılmıştır. Mükellef isterse kılar sevap kazanır, isterse kılmaz ve bundan dolayı da mes'ul olmaz.

Yine seferde farzların ikiye indirilmesi gerektiği hakkında Hanefîlerin delillerinden biri de, Abdurrahman ibni Yezîd'in şu rivayetidir:

٦٤٣ – عَنْ عَبْدِ الرَّحْمٰنِ بْنِ يَزِيدَ (رضى الله عنه) يَقُولُ: صَلّٰى بِنَا عُثْمَانُ (رضى الله عنه) بِمِنًى أَرْبَعَ رَكَعَاتٍ فَقِيلَ ذٰلِكَ لِعَبْدِ اللهِ بْنِ مَسْعُودٍ فَاسْتَرْجَعَ ثُمَّ قَالَ: صَلَّيْتُ مَعَ رَسُولِ اللهِ ﷺ بِمِنًى رَكْعَتَيْنِ وَصَلَّيْتُ مَعَ أَبِي بَكْرٍ الصِّدِّيقِ بِمِنًى رَكْعَتَيْنِ وَصَلَّيْتُ مَعَ عُمَرَ بْنِ الْخَطَّابِ بِمِنًى رَكْعَتَيْنِ فَلَيْتَ حَظِّي مِنْ أَرْبَعِ رَكَعَاتٍ رَكْعَتَانِ مُتَقَبَّلَتَانِ »

643 - "Osman *(Radıyallahu Anh)* bize Mina'da namazı dört rekât kıldırdı. Bunu Abdullah ibni Mes'ud *(Radıyallahu Anh)* a söylediler, ibni Mes'ud *(Radıyallahu Anh)* istirca yaptı (üzüntüsünden dolayı 'İnnâ lillahi ve innâ ileyhi râciun' dedi). Sonra: **"Ben Resulullah** *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* **ile Mina'da namazı iki rekât kıldım. Ebu Bekri Sıddık** *(Radıyallahu Anh)* **ile Mina'da namazı iki rekât kıldım; Ömer ibnul Hattab** *(Radıyallahu Anh)* **ile de Minada namazı iki rekât kıldım, keşke dört rekâtlı namazdan nasibim kabul edilen iki rekât olsa!"** dedi. *(Müslim, Salâtül müsafirin:2, No.695, 1/483, Ebu Davud, Menasik:75, No.1960, 1/602, Nesaî, Taksîr:3, 1448, 3/136)*

Şeyh Zafer Ahmed et Tehanevî'nin: **"Ahkâmu'l- Kuran"** da zikrettiğine göre, bu rivayetteki vechül ihticâc (seferde namazı kısaltmanın gerekliliğine dair delil alma yönü) şudur: Osman *(Radıyallahu Anh)* Mina'da dört rekât kıldırınca, insanlar onun bu fiilini inkâr ettiler. Bunun üzerine O: "Ey insanlar! Ben geldikten sonra Mekke-i Mükerreme'de evlendim, şüphesiz ki ben Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* in:

٦٤٤–عَنْ عُثْمَانَ (رضى الله عنه) قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللهِ ﷺ: « مَنْ تَأَهَّلَ فِي بَلَدٍ فَلْيُصَلِّ صَلَاةَ الْمُقِيمِ »

644 - **'Bir beldede evlenen** (orada) **mukim namazı kılsın.'** buyurduğunu işittim." diye cevap verdi. *(Müsned-i Ahmed, No:443, 1/137)*

İnsanların, Hazreti Osman *(Radıyallahu Anh)* ın Minada namazı tamam kılmasını kabul etmemeleri üzerine onun, Mekke'de evlendiği şeklinde özür beyan

etmesi, seferde namazı tamam kılmanın caiz olmadığına dair açık bir delildir. Eğer caiz olsaydı, insanlar bu hususta hazreti Osman *(Radıyallahu Anh)* a itiraz etmezler, O da bun a karşı Mekke'de evlendiği özrünü ortaya koymaz, bilakis İmam-ı Şafiî'nin dediği gibi: "Seferde kısaltma ve tamam kılma arasında serbestlik vardır." şeklinde bir açıklama yapardı.

Hazreti Aişe *(Radıyallahu Anha)* nın, seferde namazı tamam kıldığı hakkındaki rivayete gelince: O da:

٦٤٥ – « اَنَا اُمُّ الْمُؤْمِنِينَ فَحَيْثُ حَلَلْتُ فَهِيَ دَارِي »

645 - **"Ben müminlerin annesiyim, nereye gidersem orası benim memleketimdir."** *(Alusi:5/132)* sözüyle bu hususta Hazreti Osman *(Radıyallahu Anh)* ın özür beyan etmesi gibi özrünü açıklamıştır.

Sapık fırkalardan olan zahirîler, Seferin azının da, çoğunun da bu ruhsatın caiz olması hususunda eşit olduğunu iddia etmişlerse de, Cumhur-u Fukaha: "Seferin mesafesi belli bir miktara ulaşmadıkça, bu ruhsat söz konusu olmaz." demişlerdir.

Onlar, bu ayet-i celileyi delil getirerek, burada sadece seferin zikredildiğini ve bir mesafe açıklanmadığını söylemelerine rağmen, ehl-i sünnet fukahası, buna şöyle cevap vermişlerdir: "Ayet-i celiledeki: **"Yeryüzünde sefere çıktığınız zaman."** tabiri, bu ruhsatın hasıl olması için yer yüzünde sefere çıkmayı şart kıldığına delâlet eder.

Eğer yer yüzünde yürümek mutlak manada bir yerden bir yere geçmenin adı olsaydı, bu intikal işi daima mevcuttu, çünkü insan ömrü boyunca devamlı evden camiye, camiden pazara gidiş geliş hâlindedir. Böyle bir şey daima bulunduğuna göre, bunun, o hükmün meydana gelebilmesi için, ortaya atılan bir şart olması imkânsız olur.

Allah-u Tealâ, kısaltma hükmünün bulunması için, yer yüzünde sefere çıkmayı şart kıldığına göre, biz bunun, mutlak manada bir yerden bir yere geçmekten farklı bir şey olup, sefer (yolculuk) diye adlandırılan bir şey olduğunu anlıyoruz.

Tabii ki yolculuk, yakın olan için de, uzak olan için de kullanılmaktaysa da, hadis-i şerif ve rivayetler bu mesafeyi açıklamışlardır. Bu yüzden selef (geçmiş fıkıh âlimleri) seferin en azının belirli bir miktar olduğunda ittifak etmişlerse de, bunun tayini hakkında ihtilâf etmişlerdir ki, bu değişik görüşlerde ulemanın ihtilâf etmeleri de, kısaltma hükmünün mutlak manada sefere bağlı olmadığı hususunda bir icma'(görüş birliği) nin bulunduğuna delâlet eder.

Kurtubî tefsirinde zikredildiğine göre, İbnül Arabî *(Rahimehullah)* buyurmuştur ki: Bir takım kimseler, "Rastgele bir yerden bir yere giden, namazı kısaltır, orucu da yiyebilir." diyerek, dinle oynamışlardır. Bu sözün sahipleri, ya araplar katındaki sefer kelimesinin manasını bilmeyecek kadar cahil, ya da dini hafife alan fasıklardır. âlimler bunların görüşlerine yer vermeseydi, ben bunlara göz ucuyla bile bakmaya razı olmazdım.

Ayet: 101

Sefer mesafesinin Kur'an-ı Kerim'de zikredilmemesi, bu kelime, Allah-u Tealâ'nın Kur'an la muhatap kıldığı araplar indinde bilinen arapça bir lâfız olmasından ötürüdür. Zira biz, bazı işler için bir sokaktan öbür sokağa gidenin, lugatta da, şeriatça da müsafir sayılmadığını, üç günlük yola gidenin ise, katiyyetle müsafir olduğunu kesinlikle bilmekteyiz.

SEFERLE İLGİLİ BAZI FIKHİ HÜKÜMLER.

Seferde itibar edilen asgari mesafe:

Fukaha (fıkıh âlimleri) ne göre seferdeki asgarî mesafeye gelince, bu hususta altı görüş vardır:

1 - Hazreti Ömer *(Radıyallahu Anh)* dan rivayet edildiğine göre, "Namaz bir tam günlük yolculukta kısaltılır. İmam-ı Zührî ve Evzaî *(Rahimehumullah)* da bu görüşü belirtmişlerdir.

2 - İbni Abbas *(Radıyallahu Anhuma)*: "Sefer, bir gün bir geceyi aşarsa, namaz kısaltılır." demiştir.

3 - Enes ibni Malik *(Radıyallahu Anh)*: "Seferde muteber olan mesafe beş fersahtır." demiştir.

4 - Hasan-ı Basrî *(Radıyallahu Anh)*: Bunun iki gecelik bir mesafe olduğu-nu söylemiştir.

5 - Şabî, Nehâî, Said ibni Cübeyr ve İmam-ı Azam Ebu Hanîfe *(Radıyallahu Anhum)* Bunun Kûfe'den Medâin'e kadar olan bir mesafe olup, bunun da üç günlük yol olduğunu söylemişlerdir.

Hasen ibni Ziyâd *(Rahimehullah)*, İmam-ı Azam'ın, "Bir kimse iki tam gün ile üçüncü günün ekserisini içine alan bir yere yolculuk yaparsa, namazı kısaltmasının caiz olduğu" nu söylediğini rivayet etmiştir.

İbni Sümâ'a *(Rahimehullah)* da, İmam-ı Ebu Yusuf ve imam-ı Ahmed'den aynı görüşü rivayet etmiştir.

6 - İmam-ı Mâlik ve İmam-ı Şafiî, bunun, her biri dört fersah olan, dört "Berid" lik mesafe olduğunu söylemişlerdir. Her fersah ise, Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* in dedesi Hâşim'in ölçü birimi olan mil ile, üç mildir. Bu mil de, on ikibin ayaktan ibaret olan Bâdiye (çöl) milinin miktarı kadar olup, dört bin adım eder. çünkü her üç ayak bir adımdır.

Hanefîlerin sefer müddetini üç gün olarak belirleme hususundaki delilleri, Ebu Hureyre *(Radıyallahu Anh)* dan rivayet edilen:

٦٤٦ – عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ (رضى الله عنه) قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللهِ ﷺ: « لِلْمُسَافِرِ ثَلَاثَةُ أَيَّامٍ وَلَيَالِيهِنَّ وَلِلْمُقِيمِ يَوْمٌ وَلَيْلَةٌ »

646 - **"Müsafir için üç gün ve üç gece** (meshetme süresi) **vardır, mukim için ise** (bu süre) **bir gün bir gecedir."** *(İbni Mace, Taharet:86, No.555, 1/184)* hadis-i şerifidir.

Bu Hadis-i Şerif, üç gün meshedemeyenin müsafir olmamasını gerektirir ki, müsafir olamayan da sefer hususundaki ruhsata sahip olamaz. Ayrıca, İbni Ömer *(Radıyallahu Anhuma)* dan rivayet edilen:

٦٤٧ – عَنِ ابْنِ عُمَرَ (رضى الله عنهما) قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللهِ ﷺ: « لاَ تُسَافِرِ الْمَرْأَةُ ثَلاَثَةَ أَيَّامٍ إِلاَّ مَعَ ذِى مَحْرَمٍ »

647 - **"Kadın, mahremi olmadan üç günlük yola sefer edemez."** *(Buha-rî, Taksirussalât:4, No.1036, 1037, 1/368)* hadis-i şerifi de sefer müddetinin üç gün olduğunu açıkça ifade etmektedir.

Ahkâmü'l- Kur'anda zikredildiğine göre, İmam-ı Azam indinde "Sefer-i masiyet, kasrı mubah eder." yani İmam-ı Azam *(Rahimehullah)* bu ayet-i kerimenin hükmünün umumiyetinden delil alarak, kötü niyetle, bir günah işlemek için yola çıkanın da, o yolculukta namazı kısaltacağını söylemiştir. Diğer üç imam: "Bu durumdaki bir kimse namazını kısaltamaz" demişlerse de, onların bu hususta dayandıkları bir huccet (delil) yoktur.

Seferin ibtida ve intihası:

Yolculuğun başlama ve bitmesiyle ilgili hükümlere gelince, Misafir, şehrinin son evlerinden ayrılınca, Eimme-i Erbaa indinde (dört imama göre de) iki rekât kılmaya başlar.

Haris ibni Rebîa' *(Radıyallahu Anh)* nın, yola çıkmak isteyince, evinde de iki rekât kılmaya başladığı rivayet edilmekte ve bu görüş diğer bazı ulemadan da nakledilmekteyse de, bize göre, ikâmet şehre girmek, sefer ise şehirden çıkmakla başlar.

Nitekim İbni Şeybe *(Rahimehullah)* ın rivayetine göre Hazreti Ali *(Radıyallahu Anh)* Basra'dan çıkarken, şehrin evlerini tam geçmeden öğlenin farzını dört rekât kıldı ve sonra şehrin çıkışındaki kaleyi göstererek: **"Şu kaleyi geçseydik iki rekât kılardık."** buyurdu.

Yine böylece seferden dönen de, şehrin evlerine girmedikçe, iki rekât kılar, şehrin evlerine girdikten sonra ise, dört rekât kılar. Nitekim Buhari ve Abdürrezzak'ın rivayetlerine göre Hazreti Ali *(Radıyallahu Anh)* Kûfe'ye dönüşünde, şehrin evlerini gördüğü hâlde iki rekât kıldı. Kendisine: "İşte şurası Kûfe." denilince, **"Hayır oraya girmedikçe tam kılamayız."** buyurdu. *(Mazharî:2/215, Tehânevî, Ahkâmül Kuran:2/336)*

Namazı tamamlatacak ikamet müddeti:

İmam-ı Malik ve Şafiî'ye göre, misafir, bir şehirde veya köyde giriş ve çıkış günleri hariç dört gün kalmaya niyet ederse, farzları dört olarak kılar.

İmam-ı Ahmed'e göreyse, bir yerde yirmi vakit namazdan fazla durmaya niyet eden kişi namazını tam olarak kılar.

Ebu Hanîfe *(Radıyallahu Anh)* ise, "Bir şehirde veya köyde on beş gün ikamete niyet etmedikçe, tam kılamaz." buyurmuştur. Ona göre sahrada ve çadırlarda ikamete itibar edilmez.

İmam-ı Azam *(Rahimehullah)* ın bu hususta ki delili, Efendimiz *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* den sahih olarak rivayet edilen veda haccındaki fiilidir. Şöyleki: Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* veda haccında, Zilhıccenin dördüncü günü sabahı pazar günü Mekke-i Mükerreme'ye girdi.

Zilhıccenin sekizinci günü olan Terviye günü -ki perşembe günü- Mina-ya yöneldi. Arefe (cuma) günü güneş doğduktan sonra Arafat'a teveccüh etti (yöneldi). Mina'da bayramın dört günü şeytanı taşlayarak Haccı bitirdiğinde çarşamba gecesi Mina dönüşü, Muhassab denen vadide geceledi, sonra, sabahtan evvel seherde veda tavafı yaptı ve ondördüncü günün sabahı Mekkeden çıktı. Böylece haccı tam on gecede tamamlandı.

Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* Terviye gününe kadar tam dört gün geceleriyle beraber Mekke-i Mükerremede ikamet ettiği hâlde namazlarını iki rekât olarak kıldı. İşte bu zikredilen sahih rivayetle, İmam-ı Malik ve Şafiî'nin "İkamet müddetinin dört gün olması" hakkındaki görüşlerinin batıl olduğu anlaşılmıştır. Gerçi burada "İmam-ı Ahmed'in sözünü bozan bir rivayet yoktur, zira Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* bu takdirde Mekke'de yirmi vakitten fazla namaz kılmamıştır." denilecek olursa,

Buna cevaben: "Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* Zilhıccenin dördüncü günü Mekke'ye girdiğinde, zahir (açık) olan görüş, sabah namazını Mekke'de kılmış olduğudur. Sonra,Terviye günü sabah namazının peşine Mina'ya çıktığına göre, bu tam yirmi bir vakit namaz eder, bundan başkasını iddia eden ise delil getirmelidir." denebilir.

Bir yerde kalmaya niyet etmeyip ne zaman yola çıkacağını bilmeyen kimsenin hâline gelince: Bu hususuta İmam-ı Muhammed *(Rahimehullah)* **"El Asâr"** isimli kitabında, İmam-ı Azam Ebu Hanife *(Radıyallahu Anh)*, dan İbni Ömer *(Radıyallahu Anhuma)* nın şöyle buyurduğunu nakletmiştir: "Bir yerde misafir olduğun zaman, orada onbeş gün kalacağına karar verirsen, namazını tamamla (dört rekât olarak kıl). Ne zaman yola çıkacağını bilmediğinde ise, kısalt (iki rekât kıl)."

O hâlde bir şehre veya köye giren bir insan, yarın veya öbür gün yahutta işini bitirdiğinde oradan çıkmaya niyet etse, cumhur ulemaya göre orada onbeş gün ikamete niyet etmediği için senelerce de kalsa, namazını iki rekât olarak kılar. İmam-ı Şafiî'nin görüşlerinden biri de budur.

İmam-ı Şafiî'nin diğer bir görüşü: "O kimse, onyedi güne kadar kısaltır, onsekizinci günü tamamlar." şeklinde ise de, bu hususta İbni Abbas *(Radıyallahu Anhuma)* dan rivayet ettiği hadiste bu görüşün doğruluğuna dair bir huccet (delil) yoktur, çünkü Efendimiz *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* in o seferinde onyedi gün kısaltması öyle rastgelmiştir yoksa daha fazla müddet kısalttığı da sabit olmuştur. Nitekim Sahih bir rivayette zikredildiği üzere, Mekke fethi senesinde Efendimiz *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* Mekke'de ondokuz gün namazlarını iki rekât olarak kılmıştır.

٦٤٨ – عَنْ جَابِرِ بْنِ عَبْدِ اللهِ (رضى الله عنه) قَالَ: اَقَامَ رَسُولُ اللهِ ﷺ بِتَبُوكَ عِشْرِينَ يَوْماً يَقْصُرُ الصَّلَاةَ.

648-Cabir *(Radıyallahu Anh)* ın şöyle buyurduğu rivayet edilmiştir: **"Resulullah** *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* **Tebuk'de yirmi gün kaldığında namazlarını iki rekât olarak kılmıştır."** *(Ebu Davud, Salât:11, N0.1235, 1/393, Müsned, Ahmed ibni Hanbel: 14142, 5/11)*

Beyhakî, İbni Ömer *(Radıyallahu Anhuma)* nın şöyle buyurduğunu rivayet etmiştir: "Biz bir gazada iken, Azerbeycanda kar yolları kapattı, biz orada altı ay iki rekât kıldık." İbni Ömer *(Radıyallahu Anhuma)* nın yanında bu gazada bir çok sahabe de bulunduğuna göre onların da böyle yapmaları bu hususta ittifak olduğunun delilidir.

Abdürrezzak, İmam-ı Hasen'in şöyle buyurduğunu ifade etmiştir: "Biz, Abdurrahman ibni Semure ile beraber bazı faris beldelerinde senelerce bulunduk, ne Cuma kıldı, ne de iki rekâttan fazla kıldı." Bu rivayetten anlaşıldığı üzere Cuma namazı, öğlen gibi her yerde kılınacak bir namaz değildir. Bilakis onun sahih olabilmesi için bilinen bir takım şartlar vardır ki, onlarsız eda edilemez.

Enes ibni Malik *(Radıyallahu Anh)* ın da Abdülmelik ibni Mervan ile Şam-ı Şerifte iki ay kaldığı hâlde, iki rekât kıldığı rivayet edilmiştir, çünkü o, bu müddet zarfında Şam'da kalmaya niyet etmemiş, ancak ne sebeple Şam'a geldiyse, o hacetinin görülmesini beklemiştir.

Gemici ve benzeri seyyah olanların hâline gelince:

Bir gemici, içinde çoluk çocuğunun ve malının da bulunduğu bir gemiyle sefer ettiği sürece devamlı seferî sayıldığından farzları iki kılmalıdır. Üç imama göre bu böyledir.

İmam-ı Ahmed *(Rahimehullah)* a göre: "Bu durumda dört kılması gerekirse de, sefer hakkındaki deliller umumi olup, bu kişileri de içine aldığından üç imama göre bunlar seferî hükmündedir." Kaptan, pilot ve şöför gibi bir yerde onbeş gün ikamete niyet etmeyip, devamlı dolaşması gerekenler de buna kıyas edilir.

Göçebelerin ikamet niyetlerinin sahih olup olmadığına gelince:

"Çadırlarda göçebe olarak yaşayanların, bir mer'a da ikamete niyet etmeleri sahih değildir." denilmişse de, şahih olan görüşe göre ikamet asıl olduğundan onlar da mukim sayılırlar, dolayısıyla iki mer'a arasında seferi mesafe bulunmadığı takdirde, bir mer'adan diğer mer'aya intikal ettikleri takdirde ikametleri bozulmaz. Ancak iki mer'a arasında seferi mesafe bulunduğu takdirde yolda misafir olurlar, ikinci meraya vardıklarında orada kalmaya niyet ederlerse mukim sayılırlar.

Misafirin mukime uyması meselesine gelince:

İmam-ı Malik *(Rahimehullah)*: "Misafir mukime uyarak onunla en az bir rekât kılarsa, o namazı dörde tamamlar yoksa iki rekât kılar." demişse de, Cumhura göre: "Misafir mukime namazından en ufak bir cüzde dahi iktida etse (uysa), dörde tamamlaması gerekir." Fetva bu görüş üzeredir. Buna göre: "Mukim olan bir imam selâm vermeden evvel, misafir olan bir kimse ona tahiyyatta dahi yetişip uysa, namazı dörde intikal eder."

Misafirin mukimken kılamadığı namazını seferde nasıl kaza edeceği:

Mukimken bir vakit namazı kaçıran kimse, seferde onu kaza edeceğinde tam olarak kaza eder (bütün mezhep imamlarına göre hüküm böyledir). Seferde namaz kaçıran kimse ise, hazer (ikamet hâlin) de onu kaza edeceğinde, İmam-ı Azam ve İmam-ı Malik'e göre iki rekât olarak kaza eder. Çünkü onlara göre namazın hangi hâlde farz olduğu muteberdir.

Dolayısıyla Mukimken kaçırılan bir namaz o kişinin zimmetinde dört olarak kaldığından, seferde de kaza edilse dört olarak kılınacak, seferde kaçırılan bir namaz da, o kişinin zimmetinde iki olarak kaldığından, ikamet hâlinde de kaza edilse, iki olarak kaza edilir. İmam-ı Şafiî *(Rahimehullah)* ın bir görüşü de budur. İmam-ı Ahmed'e göre, Seferde kazaya kalanı hazerde tam kılar. İmam-ı Şafiî *(Rahimehullah)* ın iki sözünün en doğrusu da budur. Çünkü onlara göre kısaltma ruhsat olduğundan kaza ve eda'nın her ikisinde de sefere mahsustur.

Misafire uyan mukimlerin durumu:

Misafir, mukimlere imam olursa, kendisi iki rekât kılar, arkasındaki mukimler ise ittifakla namazlarını tamamlarlar. Nitekim:

٦٤٩ – عَنْ عِمْرَانَ بْنِ حُصَيْنٍ (رضى الله عنه) قَالَ: غَزَوْتُ مَعَ رَسُولِ اللهِ ﷺ وَشَهِدْتُ مَعَهُ الْفَتْحَ فَأَقَامَ بِمَكَّةَ ثَمَانِيَ عَشْرَةَ لَيْلَةً لاَ يُصَلِّي إِلاَّ رَكْعَتَيْنِ وَيَقُولُ: « يَا أَهْلَ الْبَلَدِ صَلُّوا أَرْبَعاً فَإِنَّا قَوْمٌ سَفْرٌ »

649 - İmran ibni Husayn *(Radıyallahu Anh)* ın söyle buyurduğu rivayet edilmiştir: **"Ben Resulullah** *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* **ile beraber gaza'da bulundum ve onunla beraber Mekke fethinde bulundum Mekke'de onsekiz gece kaldı namazları ancak iki rekât kılıyorduk. O,** (Selâm verdikten sonra arkasındaki mukim olan cemaata) **"Ey belde ehli! Siz dört kılın çünkü biz seferi bir kavimiz"** buyururdu. *(Ebu Davud, Salât:279, No.1229, 1/391)*

Hasıl-ı Kelâm, Mevlâ Tealâ'nın: (وَإِذَا ضَرَبْتُمْ فِي الْأَرْضِ) **"Yeryüzünde sefere çıktığınız zaman"** kavl-i şerifi mücmel (kısa ve öz) bir ifadedir. Zira her yolculuk namazı kısaltmayı caiz kılmaz. Yine böylece: (اَنْ تَقْصُرُوا مِنَ الصَّلٰوةِ) **"Namazı kısaltmanız."** kavl-i şerifi de kısaltmanın keyfiyetini beyan etmemektedir.

Dolayısıyla ne kadar bir yolculuğun kısaltmayı caiz kılacağı ve bu kısaltmanın hangi namazlarda ne şekilde olacağının beyanı, sünnette (hadis-i şeriflerde) dir. O hâlde bütün bu hükümler Kur'an-ı Kerim'de kısa ve öz olarak geçen ifadeleri açıklamak suretiyle Kur'an-ı Kerim'e mensub (ait) olmuş olurlar. Artık kimsenin: "Sizin bu ayet-i kerimenin tefsirinde beyan ettiğiniz hükümler Kur'anda sabit değildir." demesi doğru değildir. Kur'an-ı Kerimden çıkarılan diğer bütün hükümler de buna kıyas edilmelidir.

Ayet-i celilenin sonunda geçen: (اِنْ خِفْتُمْ اَنْ يَفْتِنَكُمُ الَّذِينَ كَفَرُوا) **"Kâfirlerin sizi fitneye düşürmesinden** (size kötülük yapmasından) **korkarsanız"** kavl-i şerifinde geçen fitne hususunda iki görüş vardır.

1 - Siz, kâfirlerin namazda rukû ve secdeleri tamamlamanıza fırsat vermeyeceklerinden korkarsanız. demektir.

2 - Eğer siz kâfirlerin size düşmanlıkları sebebiyle fenalık yapmalarından korkarsanız. demektir. Netice olarak her türlü sıkıntı ve meşakkat bir nevi fitnedir.

Ayet-i celilede geçen: **"Korkarsanız"** ifadesinin zahiri, seferde namazı kısaltmanın caiz olması için, korku hâlinin bulunmasının şart olduğunu ifade etmekteyse de, icma-ı ümmet bu şartın muteber olmadığı görüşü üzeredir. Efendimiz *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* in yolculuklarının çoğu korkulu geçtiğinden bu şart, seferlerde ekseriya korku hâlinin bulunduğunu açıklamak için zikredilmiştir, yoksa kısaltmayı bu şarta bağlamak için zikredilmemiştir.

Nitekim Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* in, Ebu Bekr ve Ömer *(Radıyallahu Anhuma)* nın, seferde hiç korku bulunmadığı hâlde de namazı kısalttıklarına dair hadis-i şerifler ve eserler tevatür etmiş (peşpeşe gelmiş) tir. Buna göre ayet-i celile'deki: **"Korkarsanız"** ifadesi, endişe ve korku bulunduğu zaman namazı kısaltma ruhsatının bulunmasını gerektirir, amma korku bulunmadığı zaman bu ruhsatın bulunmayacağını ifade etmez, hâl böyle olunca ayet-i kerime, emniyet hâli bulunduğunda namazı kısaltma hususunda menfi veya müsbet bir hüküm belirtmemektedir.

Binaenaleyh emniyet hâlinde bu ruhsatın bulunduğunu söylemek, Kur'an-ı Kerimin bahsetmediği bir hükmü, hadis-i şeriflerin ışığı altında ortaya koymak olur ki, bu, caiz olmayan bir şey değildir. Ancak, burada söylenmesi caiz olmayan, haber-i vahide (sadece bir sahabeden gelen hadis'e) dayanarak Kur'an-ı Kerimin delâlet ettiği şeyin aksine bir hüküm açıklamaktır ki, zaten burada böyle bir durum yoktur.

Bir görüşe göre de, ayet-i celiledeki: **"Eğer korkarsanız"** kavl-i şerifi kendisinden sonraki korku namazıyla alâkalı olup, kendisinden önce geçen yolculuk namazıyla ilgili değildir.

Her ne kadar bu, nazm bakımından uzaksa da, mana bakımından yakındır. Çünkü korku namazında korku bütün ulemanın ittifakıyla şart olup, korku namazında da bu şart zikredilmediğinden, bu ayet-i celilede zikredilen korku şartının onunla alâkadar olduğu anlaşılmaktadır. Buna göre şartın cezası hazfedilmiştir ki, mâba'di (sonrası) ona delâlet etmektedir. Yani: "Kâfirlerin sizi sıkıntıya düşürmesinden korkarsanız namaz hâlinde de cihadı terketmeyin." demektir.

Ebû Eyyûb el-Ensarî *(Radıyallahu Anh)* ın Hazreti Ali *(Radıyallahu Anh)* dan rivayet ettiği şu sebeb-i nüzül de bu görüşü te'yid etmektedir: **"Bir takım tüccar, Resulullah** *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* **e: 'Ya Resulallah biz yer yüzünde sefere çıkıyoruz namazlarımızı nasıl kılacağız' diye sormaları üzerine, Allah-u Tealâ:** (وَاِذَا ضَرَبْتُمْ فِى الْاَرْضِ فَلَيْسَ عَلَيْكُمْ جُنَاحٌ اَنْ تَقْصُرُوا مِنَ الصَّلٰوةِ) **'Yer yüzünde sefere çıktığınızda namazdan kısaltmanızda sizin üzerinize bir günah yoktur.' ayet-i kerimesini indirdi, sonra vahiy kesildi.**

Bir sene sonra Efendimiz *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* **bir gazada öğle namazını cemaatla kılınca müşrikler: 'Muhammed ve ashabı size kendilerine saldırma imkânı verdiler niçin onlara saldırmadınız?' dediler.**

Bunun üzerine içlerinden biri: 'Bunun peşine onların bir namazı daha var (o zaman saldırırız) **deyince, Allah-u Tebareke ve Tealâ iki namaz arasında:** (اِنْ خِفْتُمْ اَنْ يَفْتِنَكُمُ الَّذِينَ كَفَرُوا اِنَّ الْكَافِرِينَ كَانُوا لَكُمْ عَدُوّاً مُبِيناً وَاِذَا كُنْتَ فِيهِمْ فَاَقَمْتَ لَهُمُ الصَّلٰوةَ فَلْتَقُمْ طَائِفَةٌ مِنْهُمْ مَعَكَ) **'Eğer kâfirlerin size fenalık yapmasından korkarsanız, - şüphesiz ki kâfirler sizin apaçık düşmanınızdır- sen de içlerinde bulunup da kendilerine namaz kıldırdığın vakit, onlardan bir kısmı seninle birlikte** (namaza) **dursun.' mealindeki ayet-i kerime'yi:** (اِنَّ اللّٰهَ اَعَدَّ لِلْكَافِرِينَ عَذَاباً مُهِيناً) **'Şüphesiz ki Allah kâfirler için alçak edici bir azap hazırlamıştır.' kavli şerifine kadar indirerek korku hâlinde kılınacak namazı beyan etti."**
(Taberî, No:10319, 4/245)

Mevlâ Tealâ ayet-i celilenin sonunda: (اِنَّ الْكَافِرِينَ كَانُوا لَكُمْ عَدُوّاً مُبِيناً) **"Şüphesiz ki kâfirler apaçık düşmanınızdır."** buyurmuştur ki bu: "Kâfirlerle sizin aranızda olan bu düşmanlık eskiden beri bulunan bir düşmanlıktır. Şu anda sizler din hususunda onlara muhalif olduğunuzu ortaya koyduğunuz için onların size karşı düşmanlığı artmıştır. Bu yüzden sizinle savaşmaya hatta güçleri yeterse sizi yok etmeye niyetlenmiş ve yönelmişlerdir.

Binaenaleyh eğer namazlarınız uzarsa, çoğu kez onlar sizi öldürmeye fırsat bulmuş olurlar. İşte bundan dolayı namazlarınızı kısaltmanıza ruhsat verdim." demektir.

وَإِذَا كُنتَ فِيهِمْ فَأَقَمْتَ لَهُمُ الصَّلَوٰةَ فَلْتَقُمْ طَآئِفَةٌ مِّنْهُم
مَّعَكَ وَلْيَأْخُذُوٓا أَسْلِحَتَهُمْ ۖ فَإِذَا سَجَدُوا فَلْيَكُونُوا مِن
وَرَآئِكُمْ ۖ وَلْتَأْتِ طَآئِفَةٌ أُخْرَىٰ لَمْ يُصَلُّوا فَلْيُصَلُّوا مَعَكَ
وَلْيَأْخُذُوا حِذْرَهُمْ وَأَسْلِحَتَهُمْ ۗ وَدَّ ٱلَّذِينَ كَفَرُوا
لَوْ تَغْفُلُونَ عَنْ أَسْلِحَتِكُمْ وَأَمْتِعَتِكُمْ فَيَمِيلُونَ عَلَيْكُم مَّيْلَةً
وَٰحِدَةً ۚ وَلَا جُنَاحَ عَلَيْكُمْ إِن كَانَ بِكُمْ أَذًى مِّن مَّطَرٍ أَوْ كُنتُم
مَّرْضَىٰٓ أَن تَضَعُوٓا أَسْلِحَتَكُمْ ۖ وَخُذُوا حِذْرَكُمْ ۗ إِنَّ ٱللَّهَ أَعَدَّ
لِلْكَٰفِرِينَ عَذَابًا مُّهِينًا ﴿١٠٢﴾ فَإِذَا قَضَيْتُمُ الصَّلَوٰةَ
فَٱذْكُرُوا ٱللَّهَ قِيَٰمًا وَقُعُودًا وَعَلَىٰ جُنُوبِكُمْ ۚ فَإِذَا ٱطْمَأْنَنتُمْ
فَأَقِيمُوا الصَّلَوٰةَ ۚ إِنَّ الصَّلَوٰةَ كَانَتْ عَلَى الْمُؤْمِنِينَ كِتَٰبًا
مَّوْقُوتًا ﴿١٠٣﴾ وَلَا تَهِنُوا فِى ٱبْتِغَآءِ الْقَوْمِ ۖ إِن تَكُونُوا تَأْلَمُونَ
فَإِنَّهُمْ يَأْلَمُونَ كَمَا تَأْلَمُونَ ۖ وَتَرْجُونَ مِنَ ٱللَّهِ مَا لَا
يَرْجُونَ ۗ وَكَانَ ٱللَّهُ عَلِيمًا حَكِيمًا ﴿١٠٤﴾ إِنَّآ أَنزَلْنَآ
إِلَيْكَ الْكِتَٰبَ بِالْحَقِّ لِتَحْكُمَ بَيْنَ النَّاسِ بِمَآ
أَرَىٰكَ ٱللَّهُ ۚ وَلَا تَكُن لِّلْخَآئِنِينَ خَصِيمًا ﴿١٠٥﴾

Ayet: 102

Mevlâ Tealâ, seferde namazın kısaltılacağını beyan ettiği gibi, düşman karşısında kılınacak korku namazının şeklini beyan etmek üzere şöyle buyuruyor:

وَاِذَا كُنْتَ فِيهِمْ فَاَقَمْتَ لَهُمُ الصَّلٰوةَ فَلْتَقُمْ طَائِفَةٌ مِنْهُمْ مَعَكَ وَلْيَاْخُذُوا اَسْلِحَتَهُمْ فَاِذَا سَجَدُوا فَلْيَكُونُوا مِنْ وَرَآئِكُمْ وَلْتَاْتِ طَآئِفَةٌ اُخْرٰى لَمْ يُصَلُّوا فَلْيُصَلُّوا مَعَكَ وَلْيَاْخُذُوا حِذْرَهُمْ وَاَسْلِحَتَهُمْ وَدَّ الَّذِينَ كَفَرُوا لَوْ تَغْفُلُونَ عَنْ اَسْلِحَتِكُمْ وَاَمْتِعَتِكُمْ فَيَمِيلُونَ عَلَيْكُمْ مَيْلَةً وَاحِدَةً وَلَا جُنَاحَ عَلَيْكُمْ اِنْ كَانَ بِكُمْ اَذًى مِنْ مَطَرٍ اَوْ كُنْتُمْ مَرْضٰى اَنْ تَضَعُوا اَسْلِحَتَكُمْ وَخُذُوا حِذْرَكُمْ اِنَّ اللّٰهَ اَعَدَّ لِلْكَافِرِينَ عَذَابًا مُهِينًا (١٠٢)

KELİME MANASI (102)

(وَاِذَا كُنْتَ) **Sen bulunduğun zaman,** nerede? (فِيهِمْ) **onların içinde,** (فَاَقَمْتَ) **kıldırdığında,** kime? (لَهُمُ) **onlara,** neyi? (الصَّلٰوةَ) **namazı,** (فَلْتَقُمْ) (namaza) **dursun,** kim? (طَائِفَةٌ) **bir cemaat,** kimlerden? (مِنْهُمْ) **onlardan,** kiminle beraber? (مَعَكَ) **seninle beraber,** (وَلْيَاْخُذُوا) **alsınlar,** neyi? (اَسْلِحَتَهُمْ) **silâhlarını,** (فَاِذَا سَجَدُوا) **secde ettiklerinde,** yani seninle beraber namaza duranlar secdelerini bitirip bir rekâtı tamamladıklarında, (فَلْيَكُونُوا) **olsunlar,** nerede? (مِنْ وَرَآئِكُمْ) **arkanızda,** yani düşman karşısında duran arkadaşlarının saflarına dönsünler, (وَلْتَاْتِ) **gelsin,** kim? (طَآئِفَةٌ اُخْرٰى) **diğer bir cemaat,** öyle cemaat ki, (لَمْ يُصَلُّوا) **kılmadılar,** yani hiç kılmamış olanlar gelsin, (فَلْيُصَلُّوا) **kılsınlar,** kiminle beraber? (مَعَكَ) **seninle beraber,** yani senin kalan ikinci rekâtına uysunlar, daha? (وَلْيَاْخُذُوا) **alsınlar,** neyi? (حِذْرَهُمْ) **ihtiyat tedbirlerini,** daha? (وَاَسْلِحَتَهُمْ)**silâhlarını,** (وَدَّ) **istedi,** kim? (الَّذِينَ) **o kimseler ki,** (كَفَرُوا) **kâfir oldular,** neyi? (لَوْ تَغْفُلُونَ) **sizin gaflet etmenizi,** neden? (عَنْ اَسْلِحَتِكُمْ) **silâhlarınızdan,** daha? (وَاَمْتِعَتِكُمْ) **eşyalarınızdan,** yani kâfirler isterler ki, siz silâhlarınızı ve eşyalarınızı unutasınız da, (فَيَمِيلُونَ) **meyletseler,** kim üzerinie? (عَلَيْكُمْ) **sizin üzerinize,** neyle? (مَيْلَةً) **bir meyille,** öyle meyil ki, (وَاحِدَةً) **tek,** yani üstünüze derhal bir baskın yapmak isterler, (وَلَا جُنَاحَ) **hiç bir günah yoktur,** kim üzerine? (عَلَيْكُمْ)**sizin üzerinize,** (اِنْ كَانَ) **eğer varsa,** kimde? (بِكُمْ) **sizde,** ne? (اَذًى)**bir eziyet,** neden? (مِنْ مَطَرٍ) **yağmurdan,** (اَوْ كُنْتُمْ) **yahut olduysanız,** kimler? (مَرْضٰى) **hastalar,** yani yağmur veya hastalık sebebiyle, silâhlarınızı taşımak size zor gelirse, sizin üze-

rinize hiç bir günah yoktur, ne hususta? (اَنْ تَضَعُوا) **koymanız** (bırakmanız) **da,** neyi? (اَسْلِحَتَكُمْ) **silâhlarınızı,** (وَخُذُوا) **yine de alın,** neyi? (حِذْرَكُمْ) **tedbirinizi,** (انَّ اللّٰهَ) **muhakkak Allah** (-u Tealâ), (اَعَدَّ) **hazırladı,** kim için? (لِلْكَافِرِينَ) **kâfirler için,** ne? (عَذَابًا) **bir azap,** öyle azap ki, (مُهِينًا) **alçak edici.**

MEALİ ŞERİFİ

Sen de içlerinde bulunup, onlara namaz kıldır (mak iste) **diğin zaman** (ashabını iki kısma ayır) **onlardan bir kısmı seninle beraber** (namaza) **dursun, silâhlarını** (yanlarına) **alsınlar. Böylece secde ettikleri** (birinci rekâtı tamamladıkları) **zaman, arka tarafınızda bulun** (up düşmana karşı dur) **sunlar, ve** (sonra hemen) **namazını henüz kılmamış olan diğer kısım gelip, seninle beraber namazlarını kılsınlar ve onlar da ihtiyat tedbirlerini ve silâhlarını alsınlar.**

O kâfirler arzu ederler ki, siz silâhlarınızdan ve eşyanızdan gafil olsanız da, üstünüze derhal bir baskın yapsalar. Eğer size, yağmurdan bir eziyet olur yahut hasta olursanız, silâhlarınızı bırakmanızda size hiç bir günah yoktur. Yine de tedbirinizi alın, şüphesiz Allah (-u Tealâ) **kâfirler için alçaltıcı bir azap hazırlamıştır.**

İ Z A H A T

Beğavî tefsirinde zikredildiğine göre, Kelbî *(Rahimehullah)*, Ebu Salih'ten, o da İbni Abbas ve Cabir *(Radıyallahu Anhuma)* dan rivayet etmiştir ki, müşrikler Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* in ve Ashabının öğle namazına kalkıp cemaatle kıldıklarını görünce, namaz hâlinde onlara niçin saldırmadıklarına pişman oldular. Bunun üzerine aralarında birbirlerine: "Onları bırakın çünkü önlerinde bir namaz (ikindi namazı) vardır ki, o onlara babalarından ve oğullarından daha sevgilidir. O namaza kalktıklarında üzerlerine saldırarak onları öldürün." dediler.

Bunun üzerine Cibril-i Emin inerek: **"Ya Muhammed! Şüphesiz ki bu, korku namazıdır, şüphesiz ki Allah-u Tealâ şöyle buyuruyor: 'Sen de içlerinde bulunup da kendilerine namaz kıldırdığın vakit'** mealindeki bu ayet-i kerimeyi okuyarak Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* e korku namazını öğretti. *(Beğavî, Meâlimüt tenzil: 1/472)*

Darakutnî, İbni Ayyâş ez Zürkî *(Radıyallahu Anh)* ın şöyle buyurduğunu rivayet etmiştir: "Biz Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* ile Usfan'da bulunurken Halid ibni Velid kumandasındaki müşriklerle karşılaştık. Onlar bizimle kıblenin arasındaydılar, Efendimiz *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* bize öğle namazını kıldırınca müşrikler: "Muhakkak ki müslümanlar öyle bir hâl üzereydiler ki, keşke o hâllerinde onlara saldırsaydık." dediler. Sonra: "Şimdi onların üzerine oğullarından ve canlarından daha sevdikleri bir namaz gelecek." dediler. Cibril-i Emin Öğle ile ikindi arasında bu ayet-i kerimeyi indirdi." *(Darakutnî: 2/59)*

Kurtubî tefsirinde zikredildiğine göre, müslümanların ikindi namazına kalkmasını bekleyen müşrikler ikindi namazı vakti girdiğinde müslümanla-

rın hep birden namaza durmayıp ikiye bölündüklerini, bir kısmı Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* ile birlikte kılarken diğerlerinin cephede nöbet beklediklerini görünce, çok şaşırdılar ve bu fikirlerinin müslümanlara kim tarafından aktarıldığını araştırdılar. Sonunda, öğle ile ikindi arası bu hususta Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* e ayet-i kerime indiği duyulunca, müşriklerin komutanı Halid ibni Velid *(Radıyallahu Anh)* müslüman oldu.

Tefsiri Kebir ve Ruhul Beyan'da zikredildiğine göre, İmam-ı Ebu Yusuf ile Hasen ibni Ziyad *(Rahimehumallah)*, korku namazının Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* e has bir fiil (özel bir iş) olduğunu, bunun başkası için caiz olmayacağını söylerken, İmam-ı Müzenî *(Rahimehullah)*, bunun daha evvel sabit olan bir hüküm olup sonradan neshedildiğini söylemiştir.

İmam-ı Ebu Yusuf bu görüşüne delil olarak şu iki hususu açıklamıştır:

1 - Mevlâ Tealâ'nın: (وَاِذَا كُنْتَ فِيهِمْ فَاَقَمْتَ لَهُمُ الصَّلٰوةَ) **"Sen de içlerinde bulunup da kendilerine namaz kıldırdığın vakit."** kavl-i şerifinin zahiri, korku namazı kılacak cemaatın içinde Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* in bulunmasının şart olmasını gerektirir, çünkü (اِذَا) kelimesi şart manasına delâlet eder.

2 - Namazın şeklini değiştirmek, delilin tersine bir hareket tarzıdır, ancak ne var ki insanların Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* in arkasında kılınan namazın faziletini elde etmeleri için bu sadece onun hakkında caiz görülmüştür. Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* in dışında kalanlar hakkında ise böyle bir mana söz konusu olmadığından namazın şeklini değiştirmeye gerek kalmaz.

İmam-ı Ebu Yusuf'un bu görüşüne karşılık Cumhur-u Fukaha şöyle cevap vermişlerdir: (اِذَا) nın ifade ettiği mana, şart bulunduğu zaman meşrut (o şarta bağlı olan) ın da bulunmasıdır. Amma şart bulunmadığı zaman meşrutun bulunmayacağı anlamına gelmez. Yani Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* bulunduğunda korku namazı meşrudur, bulunmadığında ise caiz olmaması gerekmez.

İmam-ı Ebu Yusuf *(Rahimehullah)* ın: Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* in arkasında kılınan namazın faziletini elde etme gerekçesine tutunmasına gelince, bunun, namazın değiştirilmesinin mubah olması için bir illet (sebep) olması caiz değildir. Çünkü korku namazında, hareket etmemek, yürümemek gibi bir takım farzlar terkedilmektedir ki, fazilet elde etmek için farzlar terkedilemez.

Dolayısıyla korku namazı, fazilet elde etmek için değiştirilmiş bir namaz olmayıp, korku hâlinde kılınması meşru edilen bir namaz şeklidir ki bu, her zaman ve her imam hakkında geçerlidir. Ayrıca korku namazının Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* den sonra da meşru olduğuna dair bir çok deliller vardır.

Şöyle ki: Bu ayet-i celilenin hükmünce korku namazı Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* hakkında sabit olduğuna göre, Mevlâ Tealâ'nın: (... فَاتَّبَعُوهُ ...)**"O hâlde ona uyun"** *(En'am Suresi:153'den)* emrinden dolayı Peygamber Efendimiz *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* in dışında kalanlar hakkında da korku namazının sabit olması gerekir. Nitekim Mevlâ Tealâ'nın:

« خُذْ مِنْ أَمْوَالِهِمْ صَدَقَةً تُطَهِّرُهُمْ وَتُزَكِّيهِمْ بِهَا ... (١٠٣) »

"Onların mallarından sadaka al ki, bununla kendilerini temizlemiş olasın" *(Tövbe Suresi:103'den)* kavli şerifi zekât tahsil etme hükmünün, Efendimiz *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* den sonra gelen imamlara (devlet reislerine) değil de sadece Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* e mahsus olmasını gerektirmediği gibi, bu ayet-i celilede de böyle bir tahsis yoktur.

Bilakis Mevlâ Tealâ'nın bu ayet-i kerimesinde, korku hâlindeki namazın şeklini habibine öğretmesi, ümmeti bu hususta ona uysun içindir. Dolayısıyla her asırda bulunan devlet reisleri, Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* in kaim (yerinde bulunan) ve naib(vekil) leri olmaları hasebiyle korku hâlinde Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* in ashabına kıldırdığı şekilde ordularına korku namazı kıldırmalıdırlar.

Ahkâm-ı Kur'an' da zikredildiği üzere Allah-u Tealâ'nın Kur'an-ı Kerimdeki âdeti, Efendimiz *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* e yaptığı hitaplarda bütün ümmetini kastetmesidir. Nitekim Mevlâ Tealâ'nın:

(... أَقِمِ الصَّلٰوةَ) **"Namaz kıl"** *(İsra Suresi:78'den)*, .

(...وَلَا تَكُونَنَّ مِنَ الْمُشْرِكِينَ) **"Sakın müşriklerden olma."** *(Yunus Suresi:105'den)*

(... وَلَا تَدْعُ مِنْ دُونِ اللهِ) **"Allahtan başkasına tapma."** *(Yunus Suresi:106'dan)*

Kavl-i şeriflerindeki hitaplardan ümmetin kastedildiği aşikârdır.

Ayrıca Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* den sonra, ashab-ı kiramın aralarından hiç biri karşı gelmeksizin korku namazını kılmaları, bu hususta bir icma' oluşturmuştur. Nitekim Abdüssamed ibni Habib *(Radıyallahu Anh)*, babasının kendisine şöyle bildirdiğini rivayet etmiştir: **"Biz, Abdurrahman ibni Semüre** *(Radıyallahu Anh)* **ile beraber Kâbil gazasında iken o bize korku namazı kıldırdı."** *(Ebu Davud:1/399)*

Hazreti Ali *(Radıyallahu Anh)* ın Sıffîn günü korku namazı kıldığı rivayet edilmiştir. Beyhakî de senediyle Ebu Muse'l-Eşarî *(Radıyallahu Anh)* ın, İsfahan'da korku namazı kıldığını rivayet etmiştir.

Sa'd ibni Ebî Vakkas *(Radıyallahu Anh)*, Taberistan'da Mecusîlerle harbederken, beraberinde Hazreti Hasen, Hüzeyfetübnül Yemân, Abdullah ibni'l Amr ibni'l-Âs *(Radıyallahu Anhum)* bulundukları hâlde korku namazı kılmıştır. *(Tehânevî, Ahkâm-ul Kur'an:2/344)*

Sâlebe ibni Zehdem *(Radıyallahu Anh)* şöyle buyurmuştur: Biz Said ibnil Âs *(Radıyallahu Anh)* ile Taberistan'da bulunuyorken, o: "Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* ile beraber hanginiz korku namazı kıldı?" diye sordu. Huzeyfe *(Radıyallahu Anh)* "Ben kıldım" deyince, o cemaata imam oldu. *(Ebu Davud:Salât 287, No.1246, 1/399, Neseî, Salâtül Havf:1528, 3/187)*

İmam-ı Tehanevî *(Rahimehullah)*, Bu rivayetleri zikrettikten sonra şöyle buyurmuştur: "Zannımca, İmam Ebu Yusuf *(Rahimehullah)* Efendimiz *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* den sonra korku namazının kılınmayacağı hakkındaki fetvasını,10+

sahabe-i kiramın, içlerinden hiç biri karşı gelmeksizin, Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* den sonra korku namazı kıldıklarını bilmeden vermiştir.

İbni Abbas, İbni Mes'ud, Zeyd ibni Sabit, Ebu Musa, Huzeyfe, Said ibnil Âs ve Abdurrahman ibni Semüre *(Radıyallahu Anhum)* hazeratının, Efendimiz *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* den sonra diğer sahabeye korku namazı kıldırdığı ve bu hususta hiç birinden bir muhalefet nakledilmediği, İmam-ı Ebu Yusuf katında sabit olunca, o da böyle bir icma'a muhalefet etmeyip cumhur ulemanın sözüne dönmüştür."

Korku hâlinde namazın eda ediliş şekli:

Tefsiri Kebir ve Ahkâmul Kur'anda zikredildiğine göre, korku namazının kılınış şekilleriyle ilgili pek çok rivayet bulunmaktadır.

Hafız ibni Hacer *(Rahimehullah)* buyurmuştur ki: "Korku namazı Efendimiz *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* den ondört şekilde rivayet edilmiştir ki, ibni Hazm bunları müstakil bir kitapta toplamıştır, bu rivayetlerin bazısı Sahih-i Müslim'de, ekserisi ise Sünen-i Ebî Davud'da zikredilmektedir.

Hakim *(Rahimehullah)* sekiz çeşidini zikretmiş, ibni Hibban ise dokuz kısım açıklamış-tır. Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* den rivayet edilen korku namazlarının şekillerinin hepsi caizdir, ihtilâf ise ancak tercihtedir.

İmam-ı Cessas *(Rahimehullah)* bu rivayetleri zikrettikten sonra buyurmuştur ki: "Rivayetlerin ihtilâfı Efendimiz *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* in bu namazı farklı zamanlarda değişik şekillerde kıldırdığına delâlet etmektedir.

Efendimiz *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)*,Mevlâ Tealâ'nın: (وَلْيَأْخُذُوا حِذْرَهُمْ وَأَسْلِحَتَهُمْ) **"İhtiyat tedbirlerini ve silâhlarını alsınlar."** kavl-i şerifinde düşmandan sakınmakla emrolunduğu üzere, kâfirlerin kıble tarafında, sağda, solda ve arkada bulunmalarına göre, onların hilelerinden en ziyade sakınmaya hangi şekil uygunsa o şekilde kıldırmıştır. Bundan dolayı fukahanın korku namazı hakkındaki bütün sözlerinde ve görüşlerinde ictihad caiz görülmüştür. Ancak bize göre evlâ olan Kur'an ve Sünnetin zahirine en uygun olandır.

Korku namazının kılınış şekilleri şöylece izah edilmiştir. İmam cemaatı ikiye ayırır, bir kısmına bir rekât namaz kıldırır, sonra bir rekat kılan kimselerin ne yapacakları hususunda değişik mezheplerin görüşleri vardır.

a) Bu kısım bir rekâtın sonunda selâm verir ve düşmanın karşısına geçerler, diğer kısım gelir, imam onlara ikinci rekâtı kıldırır selâm verir. Bu, korku namazının imam için iki rekât, cemaat için ise bir rekât olduğunu ileri sürenlere göredir. Bu görüş İbni Abbas, Cabir ibni Abdillah ve Mücahid *(Radıyallahu Anhum)* dan rivayet edilmiştir.

b) İmam o kısma iki rekât namaz kıldırır ve selâm verir daha sonra o kısım düşmanın karşısına geçer, diğer cemaat gelir, imam onlara da son iki rekâtı kıldırır. Bu da Hasan-ı Basrî *(Radıyallahu Anh)* ın görüşüdür.

c) İmam, ilk kısımla birlikte bir rekât namaz kılar; Sonra imam bu kısım diğer rekâtı kılarak teşehhüde oturup selâm verinceye kadar, ikinci rekâtta

ayakta bekler sonra selâm veren bu kısım düşmanın karşısına geçer. Daha sonra ikinci kısım gelir, ikinci rekâtta ayakta bekleyen imamla beraber bir rekât namaz kılar, sonra imam ikinci kısım ikinci rekâtı kılıncaya kadar teşehhütte bekler, daha sonra imam onlara selâm verdirir. Bu, Sehl ibni ebî Hüsme'nin görüşü olup, İmam-ı Şafiî'nin de mezhebidir.

d) İmam birinci kısma bir rekat namaz kıldırır, namaz üç veya dört rekâtlı ise, ilk iki rekâtı kıldırır, ikinci secdeden veya birinci oturuşta teşehhüdden sonra, bu kısım düşman karşısına gider öteki kısım gelerek imama uyar ve onunla beraber geri kalan rekâtları kılar. sonra tekrar düşman karşısına gider imam kendi başına selâm verip namazdan çıkar.

Birinci kısım döner gelir, namazı kıraatsız olarak tamamlar, selâm verir ve düşmana dönerler, çünkü bu kısım lâhik (namazın başına yetişmiş) olduklarından imamın arkasında namaz kılanlar hükmündedirler. Sonra ikinci kısım gelir namazlarını kıraatla tamamlar.

Bunlar mesbuk (namazın başına yetişememiş) olduklarından kaza ettikleri rekâtlar hususunda yalnız başına namaz kılan gibidirler. Bundan dolayı kıraatla tamamlarlar. Sonra tekrar düşman karşısına dönerler. Bununla beraber her iki kısım da bulundukları yerlerde namazlarını tamamlayabilirler. Bu, Abdullah ibni Mes'ud *(Radıyallahu Anh)* ın görüşü olup, İmam-ı Azam Ebu Hanife *(Rahimehullah)* ın da mezhebidir ki, bu sözlerin içinde ayet-i kerimenin zahirine ve hadis-i şeriflere en çok uyan bu görüştür. Nitekim:

٦٥٠- عَنْ عَبْدِ اللهِ بْنِ مَسْعُودٍ (رضى الله عنه) قَالَ: صَلّٰى [بِنَا] رَسُولُ اللهِ ﷺ صَلاَةَ الْخَوْفِ فَقَامُوا [صَفَّيْنِ] صَفًّا خَلْفَ رَسُولِ اللهِ ﷺ وَصَفًّا مُسْتَقْبِلَ الْعَدُوِّ، فَصَلّٰى بِهِمْ رَسُولُ اللهِ ﷺ رَكْعَةً ثُمَّ جَاءَ الْآخَرُونَ فَقَامُوا مَقَامَهُمْ وَاسْتَقْبَلَ هٰؤُلَآءِ الْعَدُوَّ، فَصَلّٰى بِهِمُ النَّبِيُّ ﷺ رَكْعَةً ثُمَّ سَلَّمَ فَقَامَ هٰؤُلَآءِ فَصَلَّوْا لِاَنْفُسِهِمْ رَكْعَةً ثُمَّ سَلَّمُوا ثُمَّ ذَهَبُوا، فَقَامُوا مَقَامَ اُولٰئِكَ مُسْتَقْبِلِي الْعَدُوِّ وَرَجَعَ اُولٰئِكَ اِلٰى مَقَامِهِمْ فَصَلَّوْا لِاَنْفُسِهِمْ رَكْعَةً ثُمَّ سَلَّمُوا»

650 - İbni Mes'ud *(Radıyallahu Anh)* şöyle buyurmuştur: **"Resulullah** *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* **bize korku namazı kıldırdı, Cemaat iki saf olarak ayağa kalktılar, bir saf Resulullah** *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* **in arkasında durdu, bir saf ise düşmanın karşısına geçti. Resulullah** *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* **onlara bir rekât kıldırdı, sonra diğerleri gelip onların yerine durdular, bir rekât kılanlar düşmana karşı gittiler, Efendimiz** *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* **onlara da bir rekât kıldırdı, sonra selâm verdi.**

Onlar kalkıp kendi başlarına bir rekât kılarak selâm verip gittiler düşmanın karşısında olanların yerlerine durdular. Onlar da bunların yerine dönerek kendi başlarına bir rekât kılıp selâm verdiler. *(Ebu Davud, Salât:286, No:1244, I/398)*

٦٥١- عَنِ ابْنِ عُمَرَ (رضى الله عنهما) اَنَّ رَسُولَ اللهِ ﷺ صَلّٰى بِاِحْدَى الطَّائِفَتَيْنِ رَكْعَةً وَالطَّائِفَةُ

Ayet: 102

الْأُخْرٰى مُوَاجِهَةُ الْعَدُوِّ ثُمَّ انْصَرَفُوا فَقَامُوا فِي مَقَامِ اُولٰئِكَ وَجَاءَ اُولٰئِكَ فَصَلّٰى بِهِمْ رَكْعَةً اُخْرٰى ثُمَّ سَلَّمَ عَلَيْهِمْ ثُمَّ قَامَ هٰؤُلَآءِ فَقَضَوْا رَكْعَتَهُمْ وَقَامَ هٰؤُلَآءِ فَقَضَوْا رَكْعَتَهُمْ.

651 - İbni ömer *(Radıyallahu Anhuma)* da şöyle buyurmuştur: **Resulullah** *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* **iki taifeden birine bir rekât kıldırdı, ikinci taife düşmanın karşısındaydı. sonra bir rekât kılanlar dönüp, düşmana yönelerek arkadaşlarının makamında dikildiler. Onlar geldi, Resulullah** *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* **onlara da bir rekât kıldırdıktan sonra selâm verdi. Sonra onlar da bir rekât, bunlar da bir rekât tamamladı.** *(Müslim, Salâtül Müsafirin:57, No.839, 1/574, Ebu Davud, Salât:285, No.1243,1/398)*

İşte bu sağlam hadis-i şerifler, Hanefî mezhebinin delilleridir ki, geride zikredilen görüşler içersinde Ebu Hanife *(Rahimehullah)* ın görüşlerinin sıhhatine delâlet etmektedirler.

Kurtubî tefsirinde zikredildiğine göre, korku hâlinde akşam namazının nasıl kılınacağı hakkında ulema ihtilâf etmiştir. Darekutnî, imam-ı Hasenden, o da Ebî Bekre *(Radıyallahu Anh)* dan: "Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* in bir cemaata akşam namazını üç rekât kıldırıp sonra onların döndüğünü, diğerleri gelip onlara da üç rekât kıldırdığını, böylece Efendimiz *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* in namazı altı, cemaatın namazı ise üç rekât olduğunu" rivayet etmiş, imam-ı Hasen de bu görüşü kabul etmiştir. Fakat Cumhur-u Fukaha bunun hilâfınadır.

Şöyleki, İmam-ı Ebu Hanife ve İmam-ı Malik *(Rahimehullah)* a göre, İmam birinci kısma iki rekât kıldırır, ikinci kısma ise tek rekât kıldırır, böylece imam üç rekât kılmış olur, iki kısım da geri kalan rekâtlarını tamamlarlar.

٦٥٢ – عَنْ عَلِيٍّ (رضى الله عنه) قَالَ: صَلَّيْتُ صَلَاةَ الْخَوْفِ مَعَ النَّبِيِّ ﷺ رَكْعَتَيْنِ اِلَّا الْمَغْرِبَ فَاِنَّهُ صَلَّاهَا ثَلَاثًا .

652 - Hazreti Ali *(Radıyallahu Anh)* ın: **"Resulullah** *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* **ile korku namazlarını iki rekât iki rekât kıldım, ancak akşamı üç kıldı."** *(İbni Ebî Şeybe, Salâtüttatavvu:297/15, 2/350)* sözü de bu görüşü teyid etmektedir. Namazın şeklini ençok muhafaza eden görüş de budur.

Şu bilinsin ki, korku namazı sadece harp zamanına mahsus olmayıp, sel ve yangın felâketi veya büyük bir canavar gibi tehlikeler karşısında da kılınabilir. Bu gibi durumlarda İslâm Cemaatı kendilerini idare eden bir idareciyi veya diğer muhterem bir zatı imam edinerek onun arkasında farz namazı nöbetleşe kılarlar. Ancak korku namazının bozulmaması için imama uyanların namaz arasında savaş yapmamaları, yer değiştirmemeleri, gidiş gelişlerde hayvana binmemeleri, daha doğrusu namaza aykırı bir harekette bulunmamaları gerekir. Değilse imam ile kıldıkları namaz bozulur, namazları yeniden kılmaları gerekir.

Harp kızıştığında namaz kılmaya gelince:

Hâzin ve Ahkâm-ı Kuran tefsirlerinde zikredildiğine göre, Ebu Yusuf, Muhammed ve Züfer *(Rahimehumullah)* buyurmuşlardır ki, muharebe sırasında namaz kılınmaz, namazda muharebe yapanın namazı fasit olur.

Malik ve Sevrî *(Rahimehumallah)* buyurmuşlardır ki: "Harp kızıştığında rukû ve secde yapmaya gücü yetmeyen ima (baş işareti) ile kılar."

Hasen ibni Salih *(Rahimehullah)* buyurmuştur ki: "Harpten dolayı rukû edemeyen, her rekâtın yerine bir tekbir getirir."

İmam-ı Şafiî *(Rahimehullah)* da buyurmuştur ki: "Harbedenin namazda düşmana bir kere vurmasında veya bir ok atmasında beis yoktur, eğer peşpeşe vurur veya uzunca bir harekette bulunursa, namazı batıl olur."

Cessas *(Rahimehullah)* demiştir ki: " Muharebenin namazı bozacağına delil, Efendimiz *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* in harp sahasında defaatla korku namazı kıldığı hâlde, Hendek savaşında gece karanlığı bastırıncaya kadar dört vakit namazı kılamamış olmasıdır. Nitekim:

٦٥٣ – عَنْ عَلِيِّ بْنِ اَبِى طَالِبٍ (رضى الله عنه) قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللهِ ﷺ: « مَلأَ اللهُ قُبُورَهُمْ وَبُيُوتَهُمْ نَاراً كَمَا شَغَلُونَا عَنِ الصَّلاَةِ الْوُسْطَىٰ حَتَّىٰ غَابَتِ الشَّمْسُ »

653 -Ali İbni Ebi Talib *(Radıyallahu Anh)* dan rivayet edildiğine göre Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* Hendek harbi gününde: **"Onlar** (müşrikler) **bizi güneş batıncaya kadar orta namaz** (ikindi namazın) **dan alıkoydukları gibi Allah onların kabirlerini ve evlerini ateş doldursun."** buyurmuştur. *(Buharî, Deavât: 58, No:6033, 5/2349, Müslim, Mesacid:35, No:627, 1/436, Ebu Davud, Salât:5, No:409, 1/165, Tirmizî, Tefsir-i Sure:3, Neseî, Salât:1, No:472, 1/255, İbni Mace, Salât:6, No:684, 1/224, Ahmed ibni Hanbel, No:591, 1/171)*

Sonra Efendimiz *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* kılamadığı namazları sıra ile kaza etmiştir. Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* bu hadis-i şerifinde muharebenin kendisini namazdan meşgul ettiğini bildirmiştir. Eğer muharebe hâlinde namaz caiz olsaydı, Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* muharebenin dışındaki korkulu hâllerde namazı terketmediği gibi, elbette harp hâlinde de namazı bırakmazdı.

Halbuki Hendek muharebesinden evvel korku namazı farz kılınmıştı. Zira Efendimiz *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* Zâtü'rrikâ'da korku namazı kılmıştır ki, Siyer ehlinden (tarih âlimlerinden) Muhammed ibni İshak ve Vâkidî' *(Rahimehumallah)* ın zikrettiklerine göre, Zâtürrikâ' gazvesi Hendek'ten evvel olmuş ve orada muharebe olmamıştır. İşte böylece muharebe hâlinin namaza uygun olmadığı ve o hâlde namazın sahih olmayacağı sabit olmuştur.

Kurtubî tefsirinde zikredildiğine göre, Hazreti Enes *(Radıyallahu Anh)* ın: "Fecir aydınlanırken Tüster kalesinin muhasarasında bulundum. harp o kadar kızıştı ki, güneş yükselmeden sabah namazını kılma imkânını bulamadık.İlk fırsat bulduğumuzda Ebu Musa *(Radıyallahu Anh)* ile beraber sabahı kıldıktan sonra fetih müyesser oldu." sözü de bu görüşün sıhhatine delâlet etmektedir.

Hazreti Enes *(Radıyallahu Anh)* bu namaz hakkında: Vallahi dünya ve içindekileri bu namaza karşılık almak beni sevindirmez." buyurdu.

Kurtubî tefsirinde zikredildiğine göre, ordu bir karaltı görüp düşman zannederek korku namazı kılıp, sonra gördükleri karaltının bir şey olmadığı meydana çıktığında o namazı ne yapacakları hakkında ulema ihtilâf etmiştir:

1 - Ebu Hanife *(Radıyallahu Anh)* ın buyurduğuna göre o namazı iade etmeleri gerekir çünkü hataları meydana çıktığında doğrusunu yapma imkânına sahip olduklarından, yanlış hüküm verdikten sonra, doğruyu anlayan bir hakimin, evvelce verdiği hükmü değiştirmesi gerektiği gibi, bunların da o namazı şartlarına uyarak iade etmeleri gerekmektedir.

2 - İmam-ı Şafiî *(Rahimehullah)* ın iki sözünün en açığına göreyse, onlar üzerine iade yoktur. Zira bu durumda onlar, kıbleyi tesbit için ictihad edip, yanlış tarafa kılanlar gibi iade etmezler.

3 - Vakit içersinde yanlışlarını anlarlarsa iade ederler, vakit çıktıktan sonra ise iade gerekmez.

Talib (düşmanı kovalayan) ile Matlup (düşman tarafından kovalanan) kimselerin namazı hakkında da ulema ihtilâf etmişlerdir. İmam-ı Malik ve onun ashabından bir cemaata göre her ikisi de hayvan üzerinde kılabilir.

Evzâî, Şafiî ve ibni Abdilhakeme göreyse, düşmanı arayan kimse ancak yere inip namaz kılmalıdır, çünkü düşmanı aramak nafile bir ibadet olup, farz namazın ise mümkün oldukça yerde kılınması farzdır. Farz namazı binek üstünde ancak şiddetli bir korkuda olan kişi kılabilir ki, düşmanı arayan bu durumda değildir.

Ebu Davud şerhi 'Avnul Ma'bud' da zikredildiğine göre, Ebu Hanife *(Radıyallahu Anh)* arayanla aranan arasında bir fark gözetmiştir. Şöyle ki: Düşman tarafından aranan kişi şiddetli korku ve telâş içersinde olduğundan, binek üzerinde kılmasında bir beis yoktur. Düşmanın peşine düşen ise, bu durumda olmadığından onun mutlaka yere inip kılması gerekir. *(Avnu'l-Ma'bud:4/130)*

Hasılı Mevlâ Tealâ bu ayet-i kerimesinde özetle şöyle buyurmaktadır: **"Sen de içlerinde bulunup da kendilerine namaz kıldırdığın vakit, onlardan bir kısmı seninle birlikte** (namaza) **dursun."** Yani "Ey Peygamber! hem savaşlarda hem de korktuklarında müminlerle birlikte olur da, onlara namaz kıldıracak olursan orduyu iki kısma ayır. Onlardan bir kısmı seninle birlikte namaza dursun ve silâhlarını da alsınlar. Böylece sen onlara namazlarını kıldır." demektir.

(وَلْيَأْخُذُوا) **"Alsınlar"** ifadesindeki (وَاوْ) zamiri, ya namaz kılan yahutta bekleyen gruba racidir. Eğer bu zamirin namaz kılanlara raci olduğu kabul edilirse, bu hususta ulema: "Onlar kılıç ve hançer gibi, kendilerini namazdan alıkoymayacak silâhlarını alırlar" demiştir. Zira böyle davranmak ihtiyatlı olmaya hem daha elverişli, hem de düşmanın kendilerine saldırmasını daha ziyade önleyici ve caydırıcıdır. Bu zamirin namaz kılmayanlara raci olması hâlinde ise, bir şey demeğe hacet yoktur, namazda olmayan istediği silâhı tu-

tabilir. Bunun her iki kısma verilen silâh taşıma emri olması da mümkündür çünkü bu, ihtiyatlı olmaya daha uygundur.

Daha sonra Mevlâ Tealâ: (فَاِذَا سَجَدُوا فَلْيَكُونُوا مِنْ وَرَآئِكُمْ)**"Bu suretle secde ettikleri zaman da, arka tarafınızda bulunsunlar."** buyurmuştur. Yani "Namaz kılmayanlar sizi gözetlemek için arka tarafınızda bulunsunlar." demektir. Zaten korku namazında imamla birlikte kılınan ilk rekâtın emniyet hâlinda kılınandan bir farkı olmadığı, farklılığın ise, sadece ikinci rekâtta olabileceği ve âlimlerin bu hususta ki görüş ve mezhepleri de daha önce zikredilmişti.

Daha sonra Allah-u Tealâ: (وَلْتَاْتِ طَآئِفَةٌ اُخْرٰى لَمْ يُصَلُّوا فَلْيُصَلُّوا مَعَكَ)"(Bundan sonra) **Henüz namazını kılmamış olan diğer kısım gelip seninle beraber namazlarını kılsınlar."** buyurmuştur.

Bundan sonra da Cenab-ı Hak: (وَلْيَاْخُذُوا حِذْرَهُمْ وَاَسْلِحَتَهُمْ)**"Onlar da ihtiyat tedbirlerini ve silâhlarını alsınlar."** buyurarak,müminlere her hâl-ü kâr'da uyanık olmalarını emretmiştir. Allah-u Tealâ tedbirli olmayı, savaşçının kullanacağı ve ele alacağı bir âlet gibi addederek, onun da silâhlar gibi alınmasını emretmiştir.

İmam Vahidî *(Rahimehullah)*: "Bu ayet-i celilede namaz kılarken korkan bir kimsenin, düşüncesinin bir kısmını namazın dışındaki şeylerle meşgul edebileceği hususunda bir ruhsat bulunmaktadır." demiştir.

Eğer burada: "Mevlâ Tealâ niçin ayet-i kerimenin başında sadece 'Silâhlarını'; burada da 'ihtiyat tedbirlerini ve silâhlarını' kelimelerini zikretmiştir?" denilecek olursa, Buna şöyle cevap verilebilir: "Namazın başında, düşman müslümanların namazda olduklarını pek nadir olarak sezebilir; Aksine müslümanların savaşmak için kıyama durduklarını (ayağa kalktıklarını) zanneder.

İkinci rekâtta ise, kâfirler müslümanların namazda olduklarını daha fazla hisseder ve onlara saldırmak için fırsat kollarlar. İşte bundan dolayı Mevlâ Tealâ, bu durumda daha fazla tedbir alınması gerektiğini bildirmek üzere: (وَلْيَاْخُذُوا حِذْرَهُمْ وَاَسْلِحَتَهُمْ) **"Onlar da ihtiyat tedbirlerini ve silâhlarını alsınlar"** buyurmuştur.

Bundan sonra Mevlâ Tealâ: (وَدَّ الَّذِينَ كَفَرُوا لَوْ تَغْفُلُونَ عَنْ اَسْلِحَتِكُمْ وَاَمْتِعَتِكُمْ فَيَمِيلُونَ عَلَيْكُمْ مَيْلَةً وَاحِدَةً) **"O kâfirler arzu ederler ki, siz silâhlarınızdan ve eşyalarınızdan gafil olasınız da, sizin üzerinize bir baskın yapsalar."** buyurmuştur.

İbni Abbas ve Cabir *(Radıyallahu Anhuma)* dan rivayet edildiğine göre, Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* ashabına öğle namazı kıldırmıştı, müşrikler bunu gördüklerinde: "Biz bunlara saldırmadığımız için ne kadar yanlış bir iş yaptık." diyerek, müslümanlar başka bir namazı eda ederlerken saldırmaya karar verdiler. İşte bunun üzerine Mevlâ Tealâ bu ayet-i kerimeyi indirerek onların gizli olan niyetlerinden Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* i haberdâr etmiş oldu ve tedbir olmak üzere korku namazı kılmalarını emretti.

Daha sonra Cenab-ı Hak: (وَلَا جُنَاحَ عَلَيْكُمْ اِنْ كَانَ بِكُمْ اَذًى مِنْ مَطَرٍ اَوْ كُنْتُمْ مَرْضٰى اَنْ تَضَعُوا اَسْلِحَتَكُمْ وَخُذُوا حِذْرَكُمْ) **"Eğer size yağmurdan dolayı bir eziyet** (zorluk)

olursa veya hasta olursanız, silâhlarınızı koymanız (bırakmanız) **da size bir vebal** (mesuliyet) **yoktur."** buyurmuştur. Bu, "Ya silâhlara yağmur isabet edip paslanıp körleneceği için; yahut kimi silâhlar bez veya benzeri şeylerle kaplı olup, su ile ıslandığında taşıyana ağır geleceğinden veyahut da kişi hasta olup silâhını taşımak ona zor geleceğinden dolayı, silâhı taşıması mümkün olmadığı hâllerde silâhını yere koyabilir." demektir.

Beğavî, Hâzin, Ebussuud ve Âlusî tefsirlerinde zikredildiğine göre, Bu cümle-i celilenin sebeb-i nüzülü (iniş sebebi) hakkında İbni Abbas *(Radıyallahu Anhuma)* şöyle buyurmuştur: Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)*, Muharip ve Enmar oğulları ile muharebeye çıktığında karşılarında düşmandan kimseyi göremeyince, insanlar silâhlarını bıraktı. Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* bir haceti için silâhını bırakarak vadiyi geçti, o sırada sema (gök) yağmur atıştırıyordu.

Yağmur çoğalıp, vadiden seller akınca, sel Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* ile ashabının arasına girdi. Bunun üzerine Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* bir ağacın altına oturdu. Bu arada Efendimiz *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* in tek başına kaldığını gören Gavras ibnil Hâris el Muharibî isimli bir müşrik: "Ben onu öldürmezsem, Allah beni öldürsün." diyerek, yanındaki kılıçla beraber dağdan aşağı indi.

Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* , onun üzerine geldiğinin farkında olamadı, bir de baktığında onun, elindeki kılıcı kınından çıkarmış olduğu hâlde başından aşağı dikilmiş olduğunu gördü. O: "Ya Muhammed! Şu anda seni benden kim kurtaracak?" deyince, Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* :

٦٥٤ – « اَللّٰهُ عَزَّوَجَلَّ » ، « اَللّٰهُمَّ اكْفِنِى غَوْرَثَ بْنَ الْحَارِثِ بِمَا شِئْتَ »

654 - **"Allah** (kurtarır)" buyurduktan sonra, **"Ey Allahım! Gavras ibnil Hârise karşı dilediğin şekilde bana kâfi gel** (yeterli ol)." diye dua etti.

Sonra o, Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* e kılıçla vurmak için eğilince, iki omuzunun arasından mızrakla dürtüklenmiş gibi yüz üstü tökezlendi. Elinden kılıç düşünce, Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* kalkıp onun kılıcını alarak:

« يَا غَوْرَثُ مَنْ يَمْنَعُكَ مِنِّى الْآنَ؟ »

"Ey Gavras! Şu anda seni benden kim kurtaracak? " buyurdu. O: "Kimse kurtaramaz" dedi. Bunun üzerine Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)*:

« تَشْهَدُ اَنْ لاَ اِلٰهَ اِلاَّ اللّٰهُ وَاَنَّ مُحَمَّداً عَبْدُهُ وَرَسُوْلُهُ وَأُعْطِيَكَ سَيْفَكَ؟ »

"Allahu Tealâ'dan başka hiç bir ilâh olmadığına, Muhammedin onun kulu ve resulü olduğuna şahitlik eder misin? Sana kılıcını vereyim." buyurdu.

O: "Hayır! Buna şahitlik etmem, velâkin seninle ebediyyen muharebe etmeyeceğime, sana karşı hiç bir düşmana da yardım etmeyeceğime şahitlik ederim" deyince, Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* ona kılıcını verdi. O zaman Gavres: "Vallahi! Elbette sen benden daha hayırlısın." dedi. Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* de:

« اَجَلْ اَنَا اَحَقُّ بِذٰلِكَ مِنْكَ »

"Evet! Ben buna (iyi muameleye) **senden daha lâyığım."** buyurdu. Bunun üzerine Gavres arkadaşlarına dönünce onlar: "Yazıklar olsun sana, seni ona saldırmaktan meneden neydi?" dediler. O: "Ben ona kılıçla vurayım diye eğildiğimde, vallahi beni iki omuzum arasından kimin tökezlediğini bilmiyorum birden yüzüstü düştüm." diyerek Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* ile arasında geçen meseleleri anlattı.

O arada sel dinince Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* Ashabının yanına geçerek onlara başına geleni bildirdi ve: (وَلَا جُنَاحَ عَلَيْكُمْ اِنْ كَانَ بِكُمْ اَذًى مِنْ مَطَرٍ اَوْ كُنْتُمْ مَرْضٰى اَنْ تَضَعُوْٓا اَسْلِحَتَكُمْ وَخُذُوْا حِذْرَكُمْ) **"Eğer size yağmurdan dolayı bir eziyet olursa veya hasta olursanız silâhları koymanızda size bir vebal yoktur"** Mealindeki bu ayet-i kerimeyi okudu. *(Beğavî, Meâlimüttenzil:1/475, Hazin, Mecmûatüttefâsir:2/159)*

Not: Bu hadis-i şerifin kısa bir rivayeti de *(Müslim, Salâtül Müsafirîn:57, No:843, 1/576, ile Müsned-i Ahmed:15192, 5/200'de zikredilmektedir).*

Said ibni Cübeyr, İbni Abbas *(Radıyallahu Anhuma)* nın şöyle buyurduğunu rivayet etmiştir: "Bu ayet-i kerime, yaralı olan Abdurrahman ibni Avf hakkında inerek, onun gibilerin silâh bırakmalarında bir günah olmadığını bildirmiştir."

Daha sonra Mevlâ Tealâ: (وَخُذُوْا حِذْرَكُمْ) **"Bütün tedbirlerinizi alın."** buyurmuştur. Burada Mevlâ Tealâ müminlere yağmur yağması veya hasta olmaları hâlinde silâhlarını yere bırakmaları hususunda müsaade verince, Düşmanlar, müslümanların silâhlarını yere bırakmalarını ganimet bilip, onlara saldırmak için bir imkân ele geçirerek buna cür'et edemesinler diye o müslümanlara ikinci kez uyanık olmalarını ve iyice tedbirli olup sakınmalarını emretmiştir.

Tefsir-i Kebir'de zikredildiğine göre, Ayet-i celilenin başındaki: (وَلْيَاْخُذُوْٓا اَسْلِحَتَهُمْ) **"Silâhlarını alsınlar"** kavl-i şerifi bir emirdir, emrin zahiri ise vücup ifade eder. dolayısıyla bu, silâhlarını yanlarına almalarının vacip olmasını gerektirir.

Sonra bu husus başka bir delil ile de güç kazanmıştır ki, o da Mevlâ Tealânın: (وَلَا جُنَاحَ عَلَيْكُمْ اِنْ كَانَ بِكُمْ اَذًى مِنْ مَطَرٍ اَوْ كُنْتُمْ مَرْضٰى اَنْ تَضَعُوْٓا اَسْلِحَتَكُمْ وَخُذُوْا حِذْرَكُمْ) **"Eğer size yağmurdan dolayı bir eziyet olursa veya hasta olursanız, silâhlarınızı koymanızda size bir vebal yoktur."** kavl-i şerifidir. Çünkü burada Mevlâ Tealâ silâh taşımamanın günah olmamasını iki hâle tahsis etmiştir ki, bu, zikredilen iki durumun dışında kalan hâllerde silâh taşımama sebebiyle bir mesuliyet ve günahın bulunmasını gerektirir.

Fukahadan bazısı, korku hâlinde bulunanların silâhlarını almalarının bir sünnet-i müekkede olduğunu söylemişse de, daha doğru olan, bunun vacip oluşudur. Bu hususta şart olan: Kişinin necis (pis) olan bir silâhı taşımaması ve mızrağını safın bir tarafına bırakmasıdır. Netice olarak silâhını hiç bir kimsenin zarar görmeyeceği bir şekilde taşıması gerekir.

"En Nazm" kitabının sahibi Ebu Ali El Cürcanî *(Rahimehullah)* buyurmuştur ki: Mevlâ Tealâ'nın: **"Tedbirlerinizi alın."** kavl-i şerifi, Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* in korku namazını tedbirli ve düşmanın tuzağından gafil olmayacağı şekilde kılmasının caiz olduğuna delâlet etmektedir.

Aslında, Kur'an-ı Kerim'in burada beyan etmek istediği husus tedbirin şeklidir. Çünkü bu ayet-i kerimenin indiği günde düşman, Zâtü'r-rikâ' denilen yerde kıbleye yönelik bulunup, müslümanlar ise kıble'yi arkalarına almışlar - dı, dolayısıyla müslümanlar, kıbleye her döndüklerinde, düşmanlarını arkalarında bıraktıkları için, bu ayet-i kerimede iki kısma ayrılmaları emredildi.

Bu durumda bir kısım düşmanla yüz yüze iken diğer kısım peygamberle beraber kıbleye yönelmişlerdi. Amma Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* Usfan ve Batn-ı Nahl mevkilerinde bulunduğu zaman ashabını iki kısma ayırmamıştı, çünkü oralarda düşmanın sırtı kıbleye doğru, müslümanların yüzü ise kıbleye dönüktü.

Bu sebeble müslümanlar namaz kıldıklarında da düşmanı gördüklerinden sadece secde ederken gözetlenmeye ve korunmaya ihtiyaç duyuyorlardı. Bu yüzden birinci saf secde ederken ikinci saf onları bekliyor, birinci saf secdeyi yapıp ayağa kalktığında geri çekiliyor, ikinci saf ise öne geçerek secde ediyordu, o zaman da birinci saf ayakta olarak ikinci safı gözetliyordu.

Dolayısıyla Mevlâ Tealâ'nın: (وَخُذُوا حِذْرَكُمْ) **"Bütün ihtiyat tedbirlerinizi alın"** emri, bütün bu şekillerin caiz olacağına delâlet etmektedir. Bu mana murad edilmediğinde ise, hem tedbir alma emri faydasız yere tekrarlanmış, hem de Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* in Usfan ve Batn-ı Nahl'deki tatbikatı Kur'an-ı Kerim'in nassının hilâfına (açık ifadesinin tersine) olacaktır ki, bu caiz değildir.

Şu da bilinsin ki, bu ayet-i kerime düşmandan sakınmanın vacip olduğuna delâlet ettiği gibi, zann-ı galip (kuvvetli ihtimal) ile beklenen her türlü zarar ve tehlikeden sakınmanın vacip olduğuna da delâlet eder. Dolayısıyla hastalıklara ilâç ve el ile müdahale etmenin; Veba'dan ve yıkılmaya yüz tutmuş duvarın altında oturmaktan kaçınmanın vacip olduğu ortaya çıkmış olur.

Tefsir-i Kebir ve Âlusî de zikredildiğine göre, Mevlâ Tealâ ayet-i celilenin sonunda: (اِنَّ اللّٰهَ اَعَدَّ لِلْكَافِرِينَ عَذَابًا مُهِينًا) **"Şüphesiz ki Allah-u Tealâ kâfirlere alçaltıcı bir azap hazırlamıştır."** buyurmuştur. Bu cümle-i celilenin, tedbir almakla ilgili emrin peşine zikredilmesinde ne gibi bir münasebet (bağlantı) olduğu hususunda müfessirler bir kaç görüş öne sürmüşlerdir.

1 - Allah-u Tealâ düşmana karşı tedbir almayı emredince, bu emir, düşmanın çok güçlü ve kuvvetli olduğu vehmini vermiştir. İşte bu sebeple Allah-u Tealâ, müslümanların kalpleri güç kazansın diye tedbir almakla ilgili emrin, düşmanın güçlü olmasından değil, müminlerin kalplerine düşen korkudan dolayı olduğunu bilsinler de böylece kendilerine yardım etmesi ve muvaffak kılması hususunda Allah-u Tealâ'ya yalvarıp yakarsınlar diye, bu ayet-i celilenin sonunda, kâfirleri hor ve hakir kılacağını ve onları yardımsız bırakacağını bildirerek bu düşünceyi gidermiştir.

2 - Bu cümle-i celile tedbir alma emrinin ta'lili (sebebinin beyanı) dır ki, buna göre mana: "Allah-u Tealâ, kâfirlere alçaltıcı bir azap hazırlamıştır ki, o da, sizin onlara karşı mensur (yardım olunmuş) kılınıp, onların ise, size karşı mağlup düşme azabıdır. Dolayısıyla Allah-u Tealâ onlara sizin ellerinizle azab etsin için kendi ihtiyat tedbirlerinizi almaya önem verin ve sebeplere tevessülü ihmal etmeyin " demektir.

3 - Buradaki alçaltıcı azaptan, korku namazının meşrû kılınışının murad edilmesi de uzak değildir. Dolayısıyla ayet-i celilenin böylece son bulması, evveliyle de tam bir münasebet ifade eder.

Mevlâ Tealâ, korku namazını beyan ettikten sonra namaz bitirildiğinde ne yapılması gerektiğini açıklamak üzere şöyle buyuruyor:

فَاِذَا قَضَيْتُمُ الصَّلٰوةَ فَاذْكُرُوا اللّٰهَ قِيَامًا وَّقُعُوْدًا وَّعَلٰى جُنُوْبِكُمْ فَاِذَا اطْمَاْنَنْتُمْ فَاَقِيْمُوا الصَّلٰوةَ اِنَّ الصَّلٰوةَ كَانَتْ عَلَى الْمُؤْمِنِيْنَ كِتَابًا مَّوْقُوْتًا (١٠٣)

KELİME MANASI (103)

(فَاِذَا قَضَيْتُمُ) **Artık bitirince,** neyi? (الصَّلٰوةَ) **namazı,** yani korku namazını açıklanan şekilde eda ettikten sonra, (فَاذْكُرُوا) **zikredin,** kimi? (اللّٰهَ) **Allahı,** ne olduğunuz hâlde? (قِيَامًا) **ayakta olduğunuz hâlde,** daha? (وَّقُعُوْدًا) **oturucular olduğunuz hâlde,** daha? (وَّعَلٰى جُنُوْبِكُمْ) **yanlarınız üzerine** (yaslanıcı) **olduğunuz hâlde,** (فَاِذَا اطْمَاْنَنْتُمْ) **Mutmain olduğunuzda,** yani sükûn ve emniyet, huzur ve güvene kavuştuğunuzda ise, (فَاَقِيْمُوا) **ikame edin** (dos doğru kılın), neyi? (الصَّلٰوةَ) **namazı,** (اِنَّ الصَّلٰوةَ) **muhakkak namaz,** (كَانَتْ) **oldu,** kim üzerine? (عَلَى الْمُؤْمِنِيْنَ) **müminler üzerine,** nedir oldu? (كِتَابًا) **yazılmış** (farz edilmiş), öyle farz ki, (مَّوْقُوْتًا) **vakitleri tayin edilmiş.**

MEALİ ŞERİFİ (103)

Artık (korku) **namazı** (nı) **bitirince, ayakta, otururken ve yanlarınız üzerinde** (yaslanmış) **iken, Allahı anın. Mutmain olduğunuz** (huzur ve emniyete kavuştuğunuz) **vakit ise, namazı dosdoğru kılın. Şüphesiz ki namaz, müminler üzerine vakitli olarak farzolunmuştur.**

İ Z A H A T

Fahrurrazî, Hâzin ve Alûsi tefsirlerinde zikredildiğine göre, bu ayet-i celileye iki türlü mana verilmiştir.

1 - Korku namazını kıldıktan sonra, bütün hâllerde, hatta at koşturma, kılıç sallama ve atış yapma hâllerinde bile, Allah-u Tealâ'yı zikretmeye devam edin, çünkü korku ve düşmana karşı tedbir almak gibi içinde bulun-

duğunuz hâller, Allah-u Tealâ'yı zikre devam etmeğe ve ona yalvarmaya uygun hâllerdir. Nitekim Aişe *(Radıyallahu Anha)* validemiz şöyle buyurmuştur:

٦٥٥– عَنْ عَائِشَةَ (رضى الله عنها) قَالَتْ: « اَنَّ رَسُولَ اللهِ ﷺ كَانَ يَذْكُرُ اللهَ عَلَىٰ كُلِّ اَحْيَانِه »

655 - **"Resulullah** *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* **bütün zamanlarında Allah** (-u Tealây) **ı zikrederdi."** *(Buharî, Hayz:7, No:298, 1/116, Ezan:19, No:607 1/227, Müslim, Hayz:30 No:373, 1/282, Ebu Davud, Taharet:9, No:18, 1/52, İbni Mace, Taharet:11, No:302, 1/110, Müsnad-i Ahmed, No:26436, 10/150)*

İbni Abbas *(Radıyallahu Anhuma)* bu ayet-i kerimeyi tefsir ettikten sonra buyurmuştur ki:

« لَمْ يُعْذِرِ اللهُ تَعَالَىٰ اَحَداً فِى تَرْكِ ذِكْرِه اِلاَّ الْمَغْلُوبَ عَلَىٰ عَقْلِه »

"Allah-u Tealâ, akılsızların dışında hiç bir kimseyi, kendi zikrinden mazur saymamıştır." *(Alusî:5/137)*

2 - Burada bahsedilen: **"Zikir"** den maksat namazdır. Buna göre mana: **"At koşturup kılıç sallamakla meşgul iken, ayakta olarak; ok atmakla meşgul iken oturarak; çokça yaralanıp yere düştüğünüzde de, yan üstü yatarak namazlarınızı kılın. Harp sona erip sükun ve emniyet içinde bulunduğunuzda ise, namazlarınızı dosdoğru kılın ve koşar vaziyette kıldığınız namazları kaza edin."** demektir.

Bu mana: Namaz vakti girdiğinde, koşar vaziyette savaşan kimseye namazın farz olması, emniyet (güvence) hâline ulaştıklarında ise, o namazın kaza edilmesi gerektiği şeklindeki Şafiî *(Rahimehullah)* hın görüşüne açıkça delâlet etmektedir. Fakat şu var ki, bu görüşün tercih edilmesi hâlinde bir müşkil ortaya çıkar ki, bu da ayet-i celilenin takdirinin: **"Namazı bitirdiğinizde namaz kılın"** şeklinde olmasıdır. Halbuki böyle bir mana uzak bir ihtimaldir. Zaten zikir lâfzını namaz manasında almak mecazi bir ifadedir ki, zaruret olmadıkça da mecaza başvurulmaz.

Mevlâ Tealâ, daha sonra: **"İtmi'nan bulduğunuzda** (sükûnet ve emniyet hâline geldiğiniz vakitte) **ise namazı dosdoğru kılın."** buyurmuştur.

Bilinmesi gerekir ki, bu ayet-i celileden önce iki hüküm geçmiştir.

1 - Namazın nasıl kısaltılacağı hükmü ki bu, yolcunun namazıdır.

2 - Korku namazı,

Bundan sonra Mevlâ Tealâ'nın: **"Sükunet ve emniyet hâline geldiğiniz vakit"** ifadesi, bu iki hâlin zıddı olan manaya gelmesi ihtimali vardır. Dolayısıyla ayet-i celilede geçen "İtmi'nana iki türlü mana verilebilir.

1 - Bu itmi'nandan murat, insanın yolculuğunun sona ererek, mukim olması demektir ki, buna göre mana: **"Mukim olduğunuzda namazı kısalt maksızın tam olarak kılın"** demek olur.

2 - Bu itmi'nandan maksat: Korkunun ortadan kalkması sebebiyle insanın nefsinin ve kalbinin sükûna ermesi" demektir ki, bu takdire göreyse

mana: **"Korkunuz gittiği zaman, namazınızı, bildiğiniz hâle göre dosdoğru kılın ve onun hâl ve heyetlerinden hiç birini değiştirmeyin."** şeklinde olur.

Sonra cenab-ı Hak, namazın kısımlarını iyice açıklayıp, önce yolcunun namazını, peşine korku namazını zikredince, bu ayet-i kerimeyi de: **"Şüphesiz ki namaz, müminlerin üzerine vakitleri belli bir farz olmuştur."** kavl-i şerifiyle bitirmiştir. Bu ifadedeki kitap kelimesiyle mektup (yazılmış şey) manası kastedilmiştir.

Namaz vakitlerinin bildirildiği diğer ayet-i kerimeler:

Şu bilinsin ki, Allah-u Tealâ bu ayet-i celilede, namazların belli vakitlerle farz kılındığını beyan etmiş, ancak bu vakitleri burada mücmel (kısa ifade ile) zikredip, başka ayet-i kerimelerde bunu açıklamıştır. Bu ayet-i kerimelerin sayısı da beştir:

1 - Mevlâ Tealâ:

« حَافِظُوا عَلَى الصَّلَوَاتِ وَالصَّلٰوةِ الْوُسْطٰى ... (٢٣٨) »

" Namazlara ve orta namaza devam edin." *(Bakara Suresi 238'den* buyurmuştur. Bu ifadedeki "Namazlar" kelimesi, en azından üç namazın farz olduğuna delâlet eder, "Orta namaz" ifadesi ise, orta namazın o üç namazdan biri olmasına manidir. Aksi takdirde bu, faydasız bir tekrar olmuş olurdu. Dolayısıyla namazların sayısının üçten fazla olması gerekir.

Farz namazların dört tane olması caiz değildir. Aksi hâlde namazlar içinde orta sayılacak bir namaz bulunmaz. Dolayısıyla "Orta namaz" ın bulunabilmesi için, namazların sayısının beş tane olması gerekir.

Bu ayet-i celile farz namazların beş tane olduğuna delâlet ettiği gibi vitir namazının farz olmadığına da delâlet eder., aksi takdirde farz namazların sayısı altıya çıkmış olur ki, bu durumda da orta namaz bulunamaz. Binaenaleyh bu ayet-i kerime, farz namazların beş tane olduğuna delâlet etmekle beraber bunların vakitlerine delâlet etmemektedir.

2 - Mevlâ Tealâ:

« اَقِمِ الصَّلٰوةَ لِدُلُوكِ الشَّمْسِ اِلٰى غَسَقِ اللَّيْلِ وَقُرْاٰنَ الْفَجْرِ ... (٧٨) »

"Güneşin (zeval vaktinde) **kayması anından, gecenin kararmasına kadar namazını kıl, sabah namazını da** (öylece eda et)." *(İsra Suresi:78'den)* buyurmuştur.

Dolayısıyla güneşin zeval vaktinden kaymasından, gecenin karanlığının basmasına kadar olan zamanda kılınması gereken farzlar öğle ve ikindi namazlarıdır. Karanlığın basmasından fecr-i sadığa kadar olan zamanda kılınması gereken farz namazlar akşam ile yatsı, fecir vaktinde kılınacak farz namaz ise sabah namazıdır.

Ayet: 103

3 - Mevlâ Tealâ:

« فَسُبْحَانَ اللهِ حِينَ تُمْسُونَ وَحِينَ تُصْبِحُونَ (١٧) »

"Haydi akşama girerken, sabaha ererken, Allahı tesbih (tenzih) **edin** (namaz kılın)" *(Rum Suresi:17)* buyurmuştur. Bundan murat gündüzün iki ucunda olan sabah ve akşam namazlarıdır.

Sonra Mevlâ Tealâ:

« وَلَهُ الْحَمْدُ فِي السَّمٰوَاتِ وَالْأَرْضِ وَعَشِيّاً وَحِينَ تُظْهِرُونَ (١٨) »

"Göklerde ve yerlerde hamd O'na (Allaha) **aittir. Gündüzün nihayetinde de, öğle vaktine vardığınız zaman da** (Allahı tenzih edin, namaz kılın)." *(Rum Suresi:18)* buyurmuştur.

Bu ayet-i celiledeki: (عَشِيّاً) ifadesiyle, tamamen geceleyin kılınan yatsı namazı kastedilmiştir; **"Öğle vaktine vardığınız zaman."** kavl-i şerifiyle de, tamamen gündüzün kılınan öğle namazı kastedilmiştir.

Nitekim Mevlâ Tealâ: **"Akşama girerken, sabaha ererken."** buyurarak gece kılınan namazı, gündüz kılınan namazdan önce zikrettiği gibi, **"Gündüzün nihayetinde de, öğle vaktine vardığınız zaman da** (namaz kılın)." buyurarak gece kılınan namazı, gündüz kılınan namazdan önce zikretmiştir.

Böylece bu ayet-i kerimede zikredilen farz namazların sayısı dört olmuştur. İkindi namazına gelince, Mevlâ Tealâ onu, şeref ve kıymetini göstermek için: (وَالْعَصْرِ) **"Asr'a** (ikindi namazına) **yemin olsun."** *(Asr Suresi:1)* diye tek olarak zikretmiştir.

4 - Allah-u Tealâ:

« أَقِمِ الصَّلٰوةَ طَرَفَيِ النَّهَارِ وَزُلَفاً مِنَ اللَّيْلِ ... (١١٤) »

"Gündüzün iki tarafında, gecenin de yakın saatlerinde dosdoğru namaz kıl." *(Hud Suresi:114)* buyurmuştur.

Ayet-i celiledeki: **"Gündüzün iki tarafı"** tabiri, sabah namazıyla, ikindi namazının farziyetini ifade eder. Çünkü her ne kadar sabah namazı, gündüzün birinci (başlangıç) tarafı henüz meydana gelmeden, ikindi namazı da gündüzün ikinci (son) tarafı zuhur etmeden önce bulunuyorsa da, bu iki namaz gündüzün iki ucunda yer almış gibidir.

Ayet-i celiledeki: **"Genenin de yakın saatlerinde"** kavl-i şerifi akşam ve yatsı namazlarının farziyetini gösterir. Bazı âlimler bu ayet-i kerimeyi vitir namazının farziyetine delil getirerek şöyle demişlerdir.

Ayet-i celilede geçen: **"Zülefen"** (yakın saatler), cemi (çoğul) bir kelimedir. Bu kelime en azından üç sayısını ifade edeceğinden **"Gecenin yakın saatlerinde"** kavl-i şerifiyle tam amel etmiş olabilmek için gece kılınan namazların sayısının üç olması gerekir ki, bunların biri de "vitir namazı" dır.

5. Mevlâ Tealâ:

« ... وَسَبِّحْ بِحَمْدِ رَبِّكَ قَبْلَ طُلُوعِ الشَّمْسِ وَقَبْلَ غُرُوبِهَا وَمِنْ انَآئِ الَّيْلِ فَسَبِّحْ وَاَطْرَافَ النَّهَارِ لَعَلَّكَ تَرْضىٰ (١٣٠) »

"Güneşin doğmasından evvel ve batmasından önce Rabbini hamdile tesbih et. Gecenin bir kısım saatlerinde de tesbih et." *(Taha Suresi 130 dan)* buyurmuştur.

Ayeti celiledeki: **"Güneşin doğmasından önce ve batmasından evvel."** kavli şerifi sabah ve ikindi namazlarına işarettir. Bu aynı, **"Gündüzün iki tarafında, gecenin de yakın saatlerinde dosdoğru namaz kıl."** *(Hud Suresi 114 den)* kavli şerifi gibidir. Bir önceki ayeti celiledeki: **"Gecenin bir kısım saatlerinde"** ifadesi de, akşam ve yatsı namazlarına işarettir ki bu: **"Gecenin yakın saatlerinde."** tabiri gibidir.

Vitir namazının vacip olduğunu söyleyenler: **"Gecenin yakın saatlerinde."** kavli şerifini delil getirdikleri gibi, aynı hususta: **"Gecenin bir kısım saatlerinde."** kavli şerifini de delil getirmişlerdir. Çünkü: **"Gecenin bir kısım saatleri."** tabiri cemi bir lâfız olduğundan bunun en azı da üçdür. İşte beş vakit namazın ayrı ayrı beş vaktini gösteren ayet-i kerimelerin toptanı bunlardan ibarettir.

NAMAZ VAKİTLERİNİ BİLDİREN HADİS-İ ŞERİFLER VE RİVAYETLER:

Büreyde *(Radıyallahu Anh)* dan rivayet edildiğine göre, bir adam Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* e namazların vaktinden sordu. Efendimiz *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* ona:

٦٥٦ - « صَلِّ مَعَنَا هٰـذَيْنِ »

656 - **"Şu** (önümüzdeki) **iki gün namazları bizimle kıl."** buyurdu.

O gün güneş (tam tepe) noktasından (batıya) kayınca, Bilâl'e (ezan okumasını) emretti. O da (öğle ezanını) okudu. Sonra ona (öğle için ikamet getirmesini) emretti. Sonra güneş yüksekte, beyaz parlak iken emretti, ikindi için ikamet okudu, sonra güneş batınca emretti akşam için ikâmet okudu, sonra ufuktaki aydınlık kaybolunca emretti yatsı için ikamet okudu. Sonra şafak sökünce emretti, sabah için ikamet okudu.

İkinci gün olunca, Bilâle ortalığın serinlemesini beklemeyi emretti, oda öğleyi ortalık iyice serinleyinceye kadar geciktirdi. İkindiyi, güneş yüksekken, önceki günün vaktinden biraz sonra kıldı. Akşamı, ufuktaki beyazlık kaybolmadan az önce kıldı. Yatsıyı, gecenin üçtebiri geçtikten sonra kıldı. Sabahı ortalık iyice ağarınca kıldı. Sonra:

« اَيْنَ السَّائِلُ عَنْ وَقْتِ الصَّلَاةِ ؟ »

"Namaz vakitlerinden soran kimse nerede.?" diye sordu. Soran 'Benim ey Allahın resulü' diye cevap verince, Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)*

« وَقْتُ صَلاَتِكُمْ بَيْنَ مَا رَأَيْتُمْ »

"Namazlarınızın vakti gördüğünüz (iki vakit) **arasındadır."** *(Müslim, Mesacid:31, No.613, 1/428, Tirmizî, Salât:115, Noı.152, 1/286, Nesâî, Mevakit:12, No.518, 1/280)*

٦٥٧ – عَنِ ابْنِ عَبَّاسٍ (رضى الله عنهما) اَنَّ النَّبِيَّ ﷺ قَالَ: « اَمَّنِى جِبْرِيلُ (عليه السلام) عِنْدَ الْبَيْتِ مَرَّتَيْنِ فَصَلَّى الظُّهْرَ فِى الْاُولٰى مِنْهُمَا حِينَ كَانَ الْفَيْءُ مِثْلَ الشِّرَاكِ، ثُمَّ صَلَّى الْعَصْرَ حِينَ كَانَ كُلُّ شَيْءٍ مِثْلَ ظِلِّهِ، ثُمَّ صَلَّى الْمَغْرِبَ حِينَ وَجَبَتِ الشَّمْسُ وَاَفْطَرَ الصَّائِمُ، ثُمَّ صَلَّى الْعِشَاءَ حِينَ غَابَ الشَّفَقُ، ثُمَّ صَلَّى الْفَجْرَ حِينَ بَرَقَ الْفَجْرُ وَحَرُمَ الطَّعَامُ عَلَى الصَّائِمِ. وَصَلَّى الْمَرَّةَ الثَّانِيَةَ الظُّهْرَ حِينَ كَانَ ظِلُّ كُلِّ شَيْءٍ مِثْلَهُ، لِوَقْتِ الْعَصْرِ بِالْاَمْسِ، ثُمَّ صَلَّى الْعَصْرَ حِينَ كَانَ ظِلُّ كُلِّ شَيْءٍ مِثْلَيْهِ، ثُمَّ صَلَّى الْمَغْرِبَ لِوَقْتِهِ الْاَوَّلِ، ثُمَّ صَلَّى الْعِشَاءَ الْآخِرَةَ حِينَ ذَهَبَ ثُلُثُ اللَّيْلِ ، ثُمَّ صَلَّى الصُّبْحَ حِينَ اَسْفَرَتِ الْاَرْضُ ، ثُمَّ الْتَفَتَ اِلَيَّ جِبْرِيلُ فَقَالَ: يَامُحَمَّدُ هٰذَا وَقْتُ الْاَنْبِيَاءِ مِنْ قَبْلِكَ وَالْوَقْتُ فِيمَا بَيْنَ هٰذَيْنِ الْوَقْتَيْنِ »

657 - İbni Abbas *(Radıyallahu Anhuma)* dan rivayet edildiğine göre, Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* şöyle buyurdu: **"Cibril** *(Aleyhisselâm)* **bana Beytullah'ın yanında iki kere imamlık yaptı. Bunlardan birincide öğleyi, gölge ayakkabı bağı kadarken kıldı. Sonra, her şey, gölgesi kadarken ikindiyi kıldı. Sonra güneş battığı, ve oruçlunun orucunu açtığı zaman akşamı kıldı. Sonra yatsıyı, şafak** (ufuktaki aydınlık) **kaybolunca kıldı. Sonra, şafak söküp oruçluya yemek haram olunca sabahı kıldı.**

İkinci sefer öğleyi, bir önceki günün ikindisinin vaktinde, her şeyin gölgesi kendisi kadar olunca kıldı. Sonra ikindiyi herşeyin gölgesi kendisinin iki misli olunca kıldı. Sonra akşamı önceki vaktinde kıldı. Sonra, yatsıyı gecenin üçtebiri geçince kıldı. Sonra yer yüzü ağarınca da sabahı kıldı.

Ve Cibril *(Aleyhisselâm)* **bana yönelip 'Ey Muhammed! Bunlar senden önceki peygamberlerin** *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* **vaktidir. Namaz vakti de bu iki vakit arasında kalan zamandır. " buyurdu.** *(Tirmizî, Salât:113, No.149, 1/278, Ebu Davud, Salât:2, No.393, 1/160, Müsnedi Ahmed: 3081, 1/713)*

Hadis-i şerifte geçen **"Şirak"** ayakkabı bağı diye tercüme edilmiştir. Bu, ayakkabının üstündeki kayış, sırım demektir.

Şarihlerden Sindî *(Rahimehullah)* bununla eşyanın öğle vaktindeki aslî gölgesinin kastedildiğini bildirmektedir. Mekke'de bu sıfırdır. mevsime ve mekâna göre zeval anındaki bu gölgenin ölçüsü değişebilir. Zira her yerde tam zeval vakti gölgesizlik hâli bulunmaz. bu gölgesizlik hâli ekvatorda ve oraya yakın yerlerde olabilir.

İmam-ı Sindî *(Rahimehullah)* buyurmuştur ki: Hadis-i şerifin devamında ikindi vaktinin, bu aslî gölgeye, (mesela insanın gölgesinin) bir misli daha ilâve olmasıyla başlatılması, şirak (ayakkabı bağı) ile, zeval anındaki gölgenin kastedildiğinin delilidir.

٦٥٨ – عَنْ اَبِى هُرَيْرَةَ (رضى الله عنه) قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللهِ ﷺ: « اِنَّ لِلصَّلَاةِ اَوَّلًا وَآخِرًا ، وَاِنَّ اَوَّلَ وَقْتِ صَلَاةِ الظُّهْرِ حِينَ تَزُولُ الشَّمْسُ، وَآخِرُ وَقْتِهَا حِينَ يَدْخُلُ وَقْتُ الْعَصْرِ وَاِنَّ اَوَّلَ وَقْتِ صَلَاةِ الْعَصْرِ حِينَ يَدْخُلُ وَقْتُهَا ، وَاِنَّ آخِرَ وَقْتِهَا حِينَ تَصْفَرُّ الشَّمْسُ وَاِنَّ اَوَّلَ وَقْتِ الْمَغْرِبِ حِينَ تَغْرُبُ الشَّمْسُ ، وَاِنَّ آخِرَ وَقْتِهَا حِينَ يَغِيبُ الْاُفُقُ ، وَاِنَّ اَوَّلَ وَقْتِ الْعِشَاءِ الْآخِرَةِ حِينَ يَغِيبُ الْاُفُقُ ، وَاِنَّ آخِرَ وَقْتِهَا حِينَ يَنْتَصِفُ اللَّيْلُ ، وَاِنَّ اَوَّلَ وَقْتِ الْفَجْرِ حِينَ يَطْلُعُ الْفَجْرُ ، وَاِنَّ آخِرَ وَقْتِهَا حِينَ تَطْلُعُ الشَّمْسُ »

658 - Ebu Hureyre *(Radıyallahu Anh)* dan rivayet edilen bir hadis-i şerifte de Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* şöyle buyurmuştur: **"Şüphesiz ki namazın bir ilk vakti, bir de son vakti vardır. Muhakkak ki öğle namazının ilk vakti, güneşin zeval** (tepe noktasından batıya meyil) **anıdır, son vakti de ikindinin girdiği andır. Şüphesiz ki ikindi vaktinin evveli vaktinin girdiği andır. Vaktinin sonu da güneşin sarardığı zamandır.**

Ve şu muhakkak ki, akşam vaktinin evveli, güneşin battığı andır. vaktinin sonu da şafağın (ufuktaki aydınlığın) **kaybolduğu andır. Şüphesiz ki yatsı vaktinin evveli, ufuğun** (gök kenarının) **kaybolduğu andır. vaktinin sonu ise gecenin yarılandığı andır. Şüphesiz ki sabah vaktinin evveli fecrin** (aydınlığın) **doğduğu zamandır vaktinin sonu da, güneşin doğduğu andır."** *(Tirmizî, Salat:114, No.151, 1/283, İbni Ebi Şeybe, Kitabussalât:91/3, 1/351)*

Yukarıda zikredilen hadis-i şerifler, beş vakit namazdan herbirinin ilk vakti ile son vaktini belirlemektedir. Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)*, muhataplarının anlamakta zorluk çekeceği veya çabuk unutacağı bir kısım tariflere yer vermeyip, namaz vakitlerini öğrenmek isteyen zata iki gün boyu bunu fiilen göstermiştir.

Namazlar gösterilen bu iki vakit arasında muteber olmakla beraber, ilk vaktinde kılınmalarının ehemmiyetine (önemine) başka hadis-i şeriflerde dikkat çekilmiştir. Gerçi bu rivayetlerde, öncelikle ilk vaktinde kılınmış olması da namazları ilk vakitlerinde kılmanın efdaliyetine delâlet etmektedir.

Rivayetlerde yatsının vakti ihtilâflı gözükmektedir. Büreyde ile Ebu Musa *(Radıyallahu Anhuma)* nın rivayetlerinde, Efendimiz *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* in yatsıyı gecenin üçte birinden sonraya bıraktığı ifade edilirken, Abdullah ibni Amr ibnil Âs *(Radıyallahu Anh)* ın rivayetinde, gece yarısında kıldığı belirtilmektedir. Bunlardan hangisinin efdal olduğu hakkında âlimler ihtilâf etmiştir.

Hanefi ulemasına göre yatsıyı gecenin ilk üçte birinin sonunda kılmak müstehaptır. Bazı hanefilere göre, müstehap olan vakit son üçte birden önce-

ki vakittir. Bazı Hanefilere göre de namazın gecenin üçte birine tehiri daha üstündür. Yalnız bu ifadelerde geçen 'Gecenin üçte birini veya yarısını' tesbit etmek için, gecenin başlamasını, güneşin batmasından itibara alıp, bitmesini de fecr-i sadık'ın doğuşu (imsak) olarak kabul etmek gerekir.

Buna göre saat beşbuçukta güneş batıp, sabah beşbuçukta da imsak olan yerde, gecenin müddeti oniki saattir ki, bunun üçte biri dört saat olup, ilk üçte biri dokuzbuçuk, gece yarısı ise altı saat olduğundan onbirbuçuk eder.

İmam-ı Malik *(Radıyallahu Anh)* dan rivayet edildiğine göre, Hazreti Ömer *(Radıyallahu Anh)* valilerine şöyle bir mektup yazdı:

٦٥٩ - «انَّ اَهَمَّ اَمْرِكُمْ عِنْدِى الصَّلَاةُ فَمَنْ حَفِظَهَا وَحَافَظَ عَلَيْهَا حَفِظَ دِينَهُ وَمَنْ ضَيَّعَهَا فَهُوَ لِمَا سِوَاهَا اَضْيَعُ. ثُمَّ كَتَبَ: اَنْ صَلُّوا الظُّهْرَ اِذَا كَانَ الْفَيْءُ ذِرَاعًا اِلَىٰ اَنْ يَكُونَ ظِلُّ اَحَدِكُمْ مِثْلَهُ. وَالْعَصْرَ وَالشَّمْسُ مُرْتَفِعَةٌ بَيْضَاءُ نَقِيَّةٌ قَدْرَ مَا يَسِيرُ الرَّاكِبُ فَرْسَخَيْنِ اَوْ ثَلَاثَةً قَبْلَ غُرُوبِ الشَّمْسِ وَالْمَغْرِبَ اِذَا غَرَبَتِ الشَّمْسُ. وَالْعِشَاءَ اِذَا غَابَ الشَّفَقُ اِلَىٰ ثُلُثِ اللَّيْلِ . فَمَنْ نَامَ فَلَا نَامَتْ عَيْنُهُ. فَمَنْ نَامَ فَلَانَامَتْ عَيْنُهُ. فَمَنْ نَامَ فَلَا نَامَتْ عَيْنُهُ وَالصُّبْحَ وَالنُّجُومُ بَادِيَةٌ مُشْتَبِكَةٌ»

659 - **"Bana göre işlerinizin en mühimi namazdır. Kim onu** (farz, vacip, sünnet ve vakitlerine riayet ederek) **korur ve** (tam zamanında kılmaya) **devam ederse, dinini korumuş olur. Kim de onu** (zamanını geciktirerek) **zayi ederse, onun dışındakileri daha çok zayi eder."**

Hazreti Ömer yazısına şöyle devam etti: **"Öğleyi, gölge bir zira** (arşın) **lıktan, birinizin gölgesi misli oluncaya kadar kılınız. İkindiyi, güneş yüksekte, beyaz, parlak iken, hayvan binicisinin, güneş batmazdan önce iki veya üç fersahlık yol alacağı müddet içersinde, akşamı güneş batınca, yatsıyı da ufuktaki aydınlık battığında gecenin üçte birine kadar kılınız. Kim** (yatsıyı kılmadan) **uyursa, gözüne uyku düşmesin, kim uyursa gözüne uyku düşmesin, kim uyursa gözüne uyku düşmesin. Sabahı da yıldızlar parlak ve cıvıldarken kılın."** *(Muvatta', Vukûtüs Salât:1, No:6, Sh.10)*

Bu rivayet, Hazreti Ömer *(Radıyallahu Anh)* ın namaza ne kadar ehemmiyet verdiğini göstermektedir. Onun nazarında namaz, fertlerin dini hayatını ilgilendiren bir mesele olarak kalmayıp, devletin en mühim meselesi kabul edildiğinden, namaz vakitleriyle ilgili teferruatı valilerine ta'mim ediyor (genelge olarak yolluyor).Yatsı namazını kılmadan yatanlara ise, üç kere bedduada bulunuyor.

Namaz vakitlerinin hikmetlerine gelince:

Şu bilinsin ki, farz namazların bu beş vakitle belirlenmesi, aklî bakımdan da son derece güzeldir. Bunun beyanı (açıklaması) şöyledir:Âlemde bulunan her şeyin durumlarının beş mertebesi vardır.

1 - **Hudûs mertebesi:** Meydana gelme ve varlık âlemine girme merhalesi, bu, tıbkı insanın doğup, belli bir zamana kadar büyümesidir. İşte bu müddet neşv-ü nema (büyüyüp gelişme) çağı diye adlandırılır.

2 - **Vukûf mertebesi:** Bekleme, durma safhası, Bu da o şeyin artıp, eksilmeden kemal üzere devam ettiği zamandır. İşte buna da, gençlik çağı denir.

3 - **Kühûlet mertebesi:** Olgunluk çağı, bu da insanda bir takım gizli noksanlıkların başlama safhasıdır. İşte bu merhaleye de olgunluk çağı denir.

4 - **Şeyhûhat mertebesi:** İhtiyarlık müddeti, bu ise, ölüp yok oluncaya kadar, insanda çok belirgin bir şekilde bazı noksanlıkların meydana çıkma zamanıdır.

5 - **Ölümden sonra bir müddet eserlerinin kalma merhalesi:** Bu da insanın ölümünden sonra, bir müddet eser ve izlerinin devam edip, ahiret âleminde durdukça, bu eserlerin tamamıyla yok olup kalbolması ve dünyada hiç bir eser ve haberinin kalmaması hâlidir.

İşte bu beş mertebe, ister insan, ister diğer canlılar ve bitkilerde olsun, her biri için söz konusudur. Meselâ güneş için de, doğup- batması itibariyle bu beş merhale meydana gelir. Çünkü güneşin doğarkenki hâli, yeni doğan bir çocuğun hâline benzer. Sonra o, gitgide yükselir, nuru kuvvetlenir ve gök yüzünün ortasına varıncaya kadar sıcaklığı artar, böylece o, işte bu makamda bir saat kadar kalır, sonra inmeye başlar.

İkindiye kadar gizli noksanlıklar kendisinde zuhur eder (belirir) ikindi den itibaren ise bu noksanlıkları iyice hissedilir, o kadar ki ışığı da, ısısı da zayıflar. Sonra, tamamen batıncaya kadar, bu noksanlıklar artar. Battıktan sonra da bir müddet batı ufkunda bazı eser (iz) leri kalır ki, buna" şafak" denir.

Daha sonra bu izler tamamen kaybolur ve güneş bu âlemde sanki hiç bulunmamış gibi olur. Güneş için bu beş merhale söz konusu olup, bunlar da, sadece Allah-u Tealâ'nın yapabileceği şeyler olduğundan, Mevlâ Tealâ bu beş hâlin her birinde ve her biri için bir namaz farz kılmıştır.

Binaenaleyh güneş doğmaya başlarken, gecenin karanlığının kaybolup, ışığın belirmesi, adeta bir nevi ölüm gibi olan uykunun gidip, yeniden doğuş demek olan uyànıklığın meydana gelmesi sebebiyle gerçekleşen bu büyük nimete, bir şükür olsun diye, **sabah namazını,**

Güneş gökte iyice yükselip, artık inmeye yüz tutunca, ulvî ve süflî (yüksek ve alçak) cirim (kütle) lerin hâllerini,bir zıttan diğerine çevirmeye kâdir olan yaratıcıya ta'zim için de **öğle namazını** farz kılmıştır.

Böylece güneş, iyice yükselip, en yüksek noktasına vardıktan sonra aşağı doğru inmeye başlayıp, olgunluk çağına, yani kendisinde bir takım gizli noksanlıkların belirmeye başlaması merhalesine gelip, sonra da bu olgunluk çağı sona ererek ihtiyarlık çağı başlayınca Allah-u Tealâ **ikindi namazını** farz kılmıştır.

Sonra, güneş batınca, onun bu hâli insanın ölümüne benzediğinden, Mevlâ Tealâ bu durumda da **akşam namazını** farz kılmıştır. Daha sonra da, güneşin battığı yerdeki kızarıklık kaybolup izleri iyice silinip, dünyada hiç bir

izi kalmadığı zaman ise, Allah-u Tealâ **yatsı namazının** kılınmasını farz etmiştir. Binaenaleyh bu beş vakit içersinde beş vakit namazın farz kılınmasının, kavanîn-i akliye'ye (aklî kanunlara) ve hikem-i usuliye'ye (hikmet esaslarına) uygun olduğu meydana çıkmış olur. Allah-u Tealâ kendi fiillerinin sırlarını en iyi bilendir.

Ruhul Beyan tefsirinde zikredildiğine göre, imam-ı Mücahid bu ayet-i kerimenin tefsirinde buyurmuştur ki: Allah-u Tealâ namazların vakitlerini kullarına tayin etmiştir. Dolayısıyla korku hâlinde de namazı meşru şekilde kılmaları gerekir. Yine bu ayet-i celilenin tefsirinde buyurulmuştur ki: Namaz hazerde dört seferde ise iki rekât olarak farz kılınmıştır, dolayısıyla her vakitte namazın takdir edildiği şekilde eda edilmesi gerekir.

Hikem-i Atâiyye şerhinde şöyle buyurulmuştur: Allah-u Tealâ, kullarının, kendilerinde bulunan hırs ve tama'dan dolayı ibadetten kesileceğini bildiği için, ibadetleri belli bir takım vakitlerle sınırlamıştır. Nitekim kullarına kolaylık dilediğinden, onlara acıyarak günde beş vakit namaz, yılda bir ay oruç, ikiyüzde beş (kırkta bir) zekât ve ömürde bir kere hac ziyaretini farzetmiştir.

Allah-u Tealâ, ibadetleri bu vakitlerle kayıtlayacak olmasaydı, elbette kullar bu ibadetlerin vakitlerini geciktirirler, çoğu kere de şımarıklık, tenbellik ve nefsin hevasına uymak yüzünden tamamen terkederlerdi. İbadetlerin vakitlerinin geniş bırakılması ise, kulun elinde seçme payı kalsın içindir. İşte vaktin sırrı budur.

Miraç gecesi ümmet üzerine farz edilen elli vakit namaz iken, Allah-u Tealâ Hazretleri ümmetin bu yükünü hafifletmiş ve onlara her bir vakte karşılık on kat mükâfat vererek, beş vakit kılana elli vakit sevabı bahşetmiştir.

Ulema, kâfirler hakkında kıyamet gününün elli bin sene olmasının hikmeti hakkında buyurmuşlardır ki, beş vakti kılmayan, elli vakti zayi etmiş olduğundan, herbir namaza karşılık bin sene mahşerde bekletilmekle cezalandırılacaktır. Nitekim kendilerine:

« مَا سَلَكَكُمْ فِي سَقَرَ (٤٢) قَالُوا لَمْ نَكُ مِنَ الْمُصَلِّينَ (٤٣) »

"Sizi cehenneme sokan nedir?" diye sorulduğunda: **"Biz namaz kılanlardan değildik."** *(Müddessir Suresi:42-43)* diye cevap vererek bunu ikrar edeceklerini Mevlâ Tealâ daha şimdiden bildirmiştir. Haberde gelmiştir ki:

« مَنْ تَرَكَ صَلَاةً حَتّٰى مَضٰى وَقْتُهَا ثُمَّ قَضٰى عُذِّبَ فِي النَّارِ حُقُبًا »

"Her kim, bir vakit namazı terkeder de, vakti geçtikten sonra kaza ederse, cehennemde bir hukub azabedilecektir." *(Mişkâtül Envar, Ruhul Beyan:2/276)* bu haberde geçen hukub seksen senedir, her sene 360 gün kabul edilip, ahiretin her bir günü ise dünya senelerinden bin senedir.

Yani bir vakit namazı kazaya bırakmak öyle büyük bir günahtır ki, Allah-u Tealâ onun cezasını verecek olsaydı, elbette kuluna bu kadar azabederdi. Velâkin Allah-u Tealâ tövbe eden kuluna ceza vermeyerek tekerrüm (iyilik) de bulunacaktır. Yine Hadis-i Şerifte gelmiştir ki:

٦٦٠ - « خَمْسَةٌ لاَتَطْفَأُ نيرانُهُمْ وَلاَ تَموتُ ديدانُهُمْ وَلاَ يُخَفَّفُ عَنْهُمْ مِنْ عَذابِها. مُشْرِكٌ بِاللهِ ، وَعاقٌّ لِوالِدَيْهِ ، وَالزّانى بِحَليلَةِ جارِهِ ، وَرَجُلٌ سَلَّمَ اَخاهُ اِلىٰ سُلْطانٍ جائِرٍ ، وَرَجُلٌ اَوِ امْرَأَةٌ سَمِعَ الْمُؤَذِّنَ يُؤَذِّنُ وَلَمْ يُجِبْ بِغَيْرِ عُذْرٍ »

660 - **"Beş kişi vardır ki, ateşleri sönmez, kurtları** (kendilerini yiyen böcekleri) **ölmez ve azapları dindirilmez,** (onlar da) **Allah** (-u Tealây) **a ortak koşan, Ana-babasına isyan eden, komşusunun hanımı ile zina eden, kardeşini zalim bir sultana teslim eden ve müezzini işitip te, bir özrü bulunmadığı hâlde icabet etmeyen** (namazı vaktinden geciktiren) **erkek veya kadın."** *(Ravzatül Ulema, Ruhul Beyan: 2/277)*

Diğer bir Hadis-i Şerifte de şöyle buyurulmuştur:

٦٦١ - « ما افْتَرَضَ اللهُ عَلىٰ خَلْقِهِ بَعْدَ التَّوْحيدِ شَيْئاً اَحَبَّ اِلَيْهِ مِنَ الصَّلاَةِ وَلَوْ كانَ شَيْءٌ اَحَبَّ اِلَيْهِ مِنَ الصَّلٰوةِ تَعَبَّدَ بِهِ مَلٰئِكَتَهُ فَمِنْهُمْ راكِعٌ وَساجِدٌ وَقائِمٌ وَقاعِدٌ »

661 - **"Allah** (-u Tealâ), **tevhid** (iman) **dan sonra, kendisine namazdan daha sevgili gelen hiç bir şeyi farzetmemiştir. Allah** (-u Tealân) **ın namazdan daha sevdiği bir şey olsaydı, melekleri o ibadetle meşgul olurlardı. Onlardan kimisi ruku edici kimisi secde edici, kimi ayakta durucu, kimi de** (teşehhütte) **oturucudur."** *(Ruhul Beyan:2/277, İthaf:3/10)*

Namazın ehemmiyeti ve fazileti, terkedenlerin zemmi ve tenkidi hakkındaki Hadis-i Şerifler ve rivayetler Ruhul furkan tefsirimizin Cilt.1 Bakara suresinin 5. ayet-i kerimesinin tefsirinde geçmiştir. Müracaat edilmesi tavsiye olunur.

Şu bilinsin ki, Allah-u Tealâ, bir takım kullarına devamlı namaz kılma hâlini bahşetmiştir. Onlar namazlarında daimdirler. Bu, kısa görüşlü akıllarla anlaşılacak bir şey değildir. Bu hâli ancak Allah-u Tealâ'yı bilen âlimler anlar.

Tevilât-ı Necmiyye'de bildirildiğine göre, Allah-u Tealâ: (وَاَقيموا الصَّلٰوةَ) **"Namazı dosdoğru kılın."** *(Bakara Suresi:43'den)* kavl-i şerifiyle bütün vakitlerde namaza devam etmeyi emretmişse de, insanın zafiyetinden dolayı beş vakit kılmasına ruhsat vermiştir. Nitekim Miraç gecesi namaz elli vakit olarak farz edilmiş sonra, Efendimiz *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* in şefaatiyle beş vakte indirilmiştir. Bu, avam (sıradan insanlar) içindir yoksa Allah-u Tealâ:

« وَالَّذينَ هُمْ عَلىٰ صَلاَتِهِمْ دآئِمُونَ (٢٣) »

"O kullar ki, namazlarında daimdirler." *(Mearic Suresi:23)* kavl-i şerifiyle havas (seçkin kullar) için namazda devamlılık hâlini ortaya koymuştur.

NAMAZI BİTİRDİKTEN SONRA, VE BÜTÜN HALLERDE ZİKRİN LÜZUMUNU VE ZİKREDENLERİN FAZİLETİNİ BEYAN EDEN DİĞER AYET-İ KERİMELER:

« فَاِذا قُضِيَتِ الصَّلٰوةُ فَانْتَشِروا فِي الْاَرْضِ وَابْتَغُوا مِنْ فَضْلِ اللهِ وَاذْكُرُوا اللهَ كَثيراً لَعَلَّكُمْ تُفْلِحُونَ (١٠) »

Ayet: 103

"Artık o namaz (cuma) **bitince yer** (yüzün) **e dağılın, Allah'ın fazlından** (rızkınızı) **arayın ve Allah'ı çok zikredin, umulur ki kurtuluşa erersiniz."** *(Cuma Suresi:10)*

« اَلَّذِينَ يَذْكُرُونَ اللّٰهَ قِيَامًا وَقُعُودًا وَعَلٰى جُنُوبِهِمْ ... (١٩١) »

"O kimseler ki, ayakta iken, otururken ve yanları üstünde (yatar) **iken** (bütün hâllerinde devamlı) **Allah** (-u Tealây) **ı zikrederler** (hatırlayıp anarlar)." *(Âli Imran Suresi:191 den)*

« رِجَالٌ لاَ تُلْهِيهِمْ تِجَارَةٌ وَلاَ بَيْعٌ عَنْ ذِكْرِ اللّٰهِ وَاِقَامِ الصَّلٰوةِ وَاِيتَآءِ الزَّكٰوةِ ... (٣٧) »

"Bir takım insanlar (Allahı tesbih ederler) **ki, ne ticaret, ne de alış veriş, onları Allah** (-u Tealây) **ı anmaktan, namazı dosdoğru kılmaktan ve zekât vermekten alıkoymaz."** *(Nur Suresi : 37'den)*

« يَاَيُّهَا الَّذِينَ اٰمَنُوا اذْكُرُوا اللّٰهَ ذِكْرًا كَثِيرًا (٤١) وَسَبِّحُوهُ بُكْرَةً وَاَصِيلاً (٤٢) »

"Ey iman edenler Allah'ı çokça zikredin. Ve onu sabah akşam tesbih edin." *(Ahzab Suresi:41-42)*

Mevlâ Tealâ, cihatla ilgili bazı hükümleri ve cihatta namaz kılmanın şekillerini beyan ettikten sonra, tekrar harbe teşvik edip, düşmanlara zayıf görünmemek gerektiğini açıklamak üzere şöyle buyuruyor:

وَلاَ تَهِنُوا فِى ابْتِغَآءِ الْقَوْمِ اِنْ تَكُونُوا تَاْلَمُونَ فَاِنَّهُمْ يَاْلَمُونَ كَمَا تَاْلَمُونَ وَتَرْجُونَ مِنَ اللّٰهِ مَالاَ يَرْجُونَ وَكَانَ اللّٰهُ عَلِيمًا حَكِيمًا (١٠٤)

KELİME MANASI (104)

(وَلاَ تَهِنُوا) **Gevşeklik etmeyin,** ne hususta? (فِى ابْتِغَآءِ الْقَوْمِ)**o kavmi aramakta** (düşmanlarınız olan kâfirleri harp için takip etmekte), (اِنْ تَكُونُوا) **eğer siz olduysanız,** nedir olduysanız? (تَاْلَمُونَ) **acı duyar,** (فَاِنَّهُمْ)**şüphesiz onlar da** (يَاْلَمُونَ) **acı duyuyorlar,** ne gibi? (كَمَا تَاْلَمُونَ) **siz acı duyduğunuz gibi,** yani çektiğiniz acılar aranızda müşterektir. (وَتَرْجُونَ) **üstelik siz umuyorsunuz,** kimden? (مِنَ اللّٰهِ) **Allah** (-u Tealâ) **dan,** yani ahirette vereceği sevaptan, neyi? (مَا) **o şeyi ki,** (لاَ يَرْجُونَ) **onlar ummuyorlar** (hâl böyle iken onlar harbe dayanıyorlar da siz niye sabretmiyorsunuz?), (وَكَانَ)**ve** (daim) **oldu,** kim? (اللّٰهُ) **Allah** (-u Tealâ), nedir oldu? (عَلِيمًا) **ziyade bilici,** (حَكِيمًا) **ziyade hikmet sahibi.**

MEALİ ŞERİFİ (104)

O (düşman) **topluluğu takibetmekte gevşeklik göstermeyin, eğer siz acı çekiyorsanız, onlar da sizin çektiğiniz gibi acı çekmektedirler. Üstelik siz, Allah'tan, onların ümidedemeyeceği şeyleri umuyorsunuz. Allah** (-u Tealâ sizin amellerinizi ve niyetlerinizi) **ziyade bilici,** (emir ve yasaklarında) **son derece hikmet sahibidir.**

İ Z A H A T

Beğavî, Hâzin ve Ruhul Beyan tefsirlerinde zikredildiğine göre, bu ayet-i celile Bedr-i Suğrâ hakkında inmiştir. Orası, Kinane oğullarının panayır yeriydi ki, her sene orada sekiz gün toplanırlardı.

Rivayete göre Ebu Süfyan Uhud'dan ayrılırken "Ya Muhammed! İstersen gelecek sene Bedir mevsiminde karşılaşalım." demişti. Efendimiz *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* de: (اِنْ شَآءَ اللّٰهُ تَعَالٰى) **"İnşâellah-u Tealâ!** (Allah-u Tealâ dilerse buluşuruz)." buyurdu.

Ertesi sene sözleştikleri mevsim gelince, Ebu Süfyan askeri ile beraber Mekke-i Mükerreme'den çıktı. Merr-uz Zahran denilen yere geldiğinde, Allah-u Tealâ Ebu Süfyan'ın kalbine bir korku attı. O, bu fikrinden cayıp, yoldan dönmek istediyse de, arap kavmine karşı utanıyordu. O sırada Nuaym ibni Mes'ud *(Radıyallahu Anh)* a rastladı, Hendek senesi müslüman olacak olan bu zat ömre'den dönerken,

Ebu Süfyan ona: "Ey Nuaym! Biz Muhammed'le, Bedir mevsiminde savaşmaya sözleşmiştik. Fakat bu sene kurak, bize ise hayvanları otlara yayacağımız ve bol bol süt içeceğimiz bir senede harbe çıkmak yakışır, bunun için dönmek istiyorum velâkin Muhammed harb mevkiine gelir de ortalığı boş bulursa, cesareti artar. Sen Medine'ye gidip, bizim külliyetli asker ve mühimmatla geldiğimizi müslümanlara anlatarak onlara korku verirsen, sana on deve vereceğim ." dedi.

Nuaym'ı Medineye gönderip, kendi de askeriyle beraber eli boş olarak Mekke-i Mükerreme'ye döndü. Medine-i Münevvere'ye gelen Nuaym *(Radıyallahu Anh)* müslümanların harbe hazırlandığını görünce onlara: "Bu yaptığınız iş değil, Ebu Süfyan ve adamları büyük bir ordu ile çıktılar. Evvelce onlar sizin memleketinize gelip bir çoğunuzu öldürdüler, şimdi siz onların üzerine giderseniz, hiç biriniz geri gelmezsiniz." gibi bir takım yalanlar uydurdu.

Bu söz müslümanlar arasında kötü bir şekilde tesir edince, Efendimiz *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)*:

٦٦٢ - « وَالَّذِى نَفْسُ مُحَمَّدٍ بِيَدِهِ لَاَخْرُجَنَّ وَلَوْ وَحْدِى »

662 - **"Muhammedin nefsi** (canı) **yed-i kudretinde** (kudret elinde) **olan Zat** (Allah) **a yemin ederim ki! Ben tek de olsam** (onlara karşı) **elbette çıkacağım."** *(Beğavî, Meâlimüttenzîl:1/374,)* buyurdu.

İşte bunun üzerine Allah-u Tealâ Hazretleri, bu ayet-i celileyi indirerek, Uhud'da aldıkları yaralardan şikayetlenip, tekrar düşmanın peşine düşmekte gevşeklik gösteren Ashab-ı Kiram'ı harbe teşvik buyurdu. Buna göre ayet-i celilenin manası: **"Savaşmak için kâfirleri aramak hususunda gevşek davranıp acizlik göstermeyin!"** demektir.

Sonra Mevlâ Tealâ, Uhud'da aldıkları yaralardan acı çeken müslümanlara bu hususta bir delil getirmek üzere: (اِنْ تَكُونُوا تَاْلَمُونَ فَاِنَّهُمْ يَاْلَمُونَ كَمَا تَاْلَمُونَ) **"Siz acı duyuyorsanız, şüphesiz ki, onlar da sizin duyduğunuz gibi acı duyuyorlar."** buyurmuştur ki, bu ifade-i celile: "Acı duymak sizinle onlar

arasında ortak bir şeydir. Acı duyma korkusu, onların sizinle savaşmalarına mani olmadığına göre, nasıl olur da sizin onlara karşı savaşmanıza engel olur?" demektir.

Mevlâ Tealâ bu huccetini, daha ziyade ortaya koymak için: (وَتَرْجُونَ مِنَ اللهِ مَالاَ يَرْجُونَ) **"Halbuki siz Allah'tan, onların ümit edemeyecekleri şeyleri umuyorsunuz. "** buyurarak, müminlerin savaşta müşriklerden daha fazla sabır göstermeleri gerektiğini beyan etmiştir. Çünkü müminler Allah-u Tealâ'nın sevap ve azabını, haşrı ve neşri (yeniden dirilişi) kabul ederler. Müşrikler ise bunlara inanmazlar.

Dolayısıyla burada mü'minlere: "Onlar haşrı ve neşri inkar ettikleri hâlde şavaşta bu kadar gayret gösterip ciddiyet ortaya koyduklarına göre, ey bu cihatta kendileri için büyük bir mükâfatın bulunduğunu, savaşmamaları hâlinde ise büyük bir azabın varlığını kabul eden mü'minler! Cihad hususunda daha fazla ciddiyet göstermeye sizler daha layıksınız." buyurulmuştur.

Ayet-i celilede bahsedilen bu ümitten muradın:

« ... لِيُظْهِرَهُ عَلَى الدِّينِ كُلِّه ... (٩) »

"Neticede Allah onu (bu dini) **bütün dinler üzerine galibedecektir."** *(Saf Suresi:9'dan)* kavl-i şerifiyle

« يَا اَيُّهَا النَّبِيُّ حَسْبُكَ اللهُ وَمَنِ اتَّبَعَكَ مِنَ الْمُؤْمِنِينَ (٦٤) »

"Ey peygamber! Sana da, sana uyan müminlere de, Allah yeter." *(Enfal Suresi:64'den)* ayet-i kerimelerinde vaadettiği müjdelerin olması da ihtimal dahilindedir.

Bu hususta bir üçüncü mana da şöyle olabilir: "Ey Müminler! Sizler, Alîm (her şeyi bilen), Kadîr (herşeye gücü yeten), Semî' ve Basîr (hakkıyla işiten ve ziyade gören) bir ilâha tapmaktasınız. O hâlde ondan sevap ümid etmeniz yerinde ve güzel bir şeydir. Müşriklere gelince, onlar cansız putlara tapıyorlar, binaenaleyh onların putlarından mükâfat beklemeleri veya onların cezasından korkmaları doğru olmaz.

Mevlâ Tealâ, ayet-i celilenin sonunda: (وَكَانَ اللهُ عَلِيماً حَكِيماً) **"Allah Alîm ve Hakîm'dir"** buyurmuştur ki bu, "Allah sizi mükellef tuttuğu ve size emredip nehyettiği her şeyi, gerek dininiz, gerekse dünyanız hususunda sizin faydanıza sebep olacağını bildiği için ortaya koymuştur." manasına gelir.

Ruhul Beyan tefsirinde zikredildiğine göre, Mevlâ Tealâ, bu ayet-i celilesinde mümin kullarına şöyle buyurmak istemiştir: Allah-u Tealâ her şeyi hakkıyla bildiğinden sizin yaptıklarınızı ve niyetlerinizi bilmektedir.

Ziyade hikmet sahibi olduğundan da bütün emir ve nehiyleri yerli yerindedir. O hâlde O'nun emirlerine sarılmakta gayretli olun, çünkü O'nun bütün emirlerinin sonunda çok güzel akibet (netice) ler vardır. O'nun size: "Kâfir kavmin peşine düşüp onlarla savaşmanızı " emretmesinde de elbette son derece büyük himmet (yardım) lar ve çok şumüllü maslâhat (yaygın fay-

da) lar vardır. O hâlde kâfirlerle harbetmek için onların peşine düşün, çünkü Allah-u Tealâ onlara, dünyada sizin ellerinizle, ahirette de zebaniler vasıtasıyla azabedecektir. O kâfirler ancak Allah-u Tealâ'nın, önceki kâfirler hakkındaki sünnetini (onlara uyguladığı azap kanunlarını) beklemektedirler. Şüphesiz ki Allah-u Tealâ'nın bu sünneti asla değişmeyecektir çünkü onlara azap sözü vacip olmuştur ve onun huzurunda söz değişmez.

Bu ayet-i kerimede, kâfirlere karşı şecaat ve cesaretli olmaya, onlara karşı kahramanlık ve sertlik göstermeye dair bir teşvik vardır. Nitekim Mevlâ Tealâ:

« ... وَلْيَجِدُوا فِيكُمْ غِلْظَةً ... (١٢٣) »

"Onlar sizde büyük bir şiddet (sertlik) **bulsunlar."** *(Tövbe Suresi:123'den)* buyurmuştur.

Selman-ı Farisi *(Radıyallahu Anh)* buyurmuşturki: Kâfirlerle harp sırasında müminin kalbi çarptığı zaman Nesîm (hoş ve lâtif esen sonbahar) rüzgârıyla ağaç yaprakları döküldüğü gibi günahları dökülür.

Atıyyetübnü Kays *(Rahimehullah)* buyurmuştur ki: "Gazaya çıktığım zaman eğer aklıma sayıca ve silâhça çok olduğumuz gelirse, gurur (bu çokluğa aldanmak) dan korkarak yoldan geri dönerim. Kalbime sayımızın ve silâhımızın azlığı geldiğinde ise:

« لاَ حَوْلَ وَلاَ قُوَّةَ اِلاَّ بِاللهِ الْعَلِيِّ الْعَظِيمِ »

"Havl (günahlardan dönüş) **ve kuvvet** (İbadette, özellikle cihatta güçlülük) **ancak O, yüce ve büyük olan Allah'ın yardımıyladır."** derim.

Bu izahattan sonra Ruhul Beyan sahibi buyurmuştur ki: Cesedimdeki ruhum mesabesinde olan Hazreti Şeyhimden şöyle işittim: "İslâm ordusuna nisbetle Sultan ve Vezir, İnsan azasına göre kalp gibidir. Kalp düzelince bütün ceset düzeldiği gibi, Sultan sebat edince bütün ordu sebat eder. İmam (devlet reisin) in, cihada yönelmesi on derece ise, ordusununki bir derece olur. Sultanın gayreti yüz mertebe ise, askerin hevesi on mertebe olur.

Düşmandan kaçış ise bunun aksinedir. Şöyle ki: Komutanın korkaklığı bir derece olursa, ordununki on derece, onun kaçışı on derece olursa, askerinki yüz mertebe olur. Bir memleketi fethetmek, seyahat yapmak, zevklenip nimetlenmek niyetiyle olmamalıdır. Dolayısıyla her mücahidin din hizmetinde çok çalışıp, ancak Allah-u Tealâ'ya tevekkül etmesi ve O'nun vaadine güvenerek, kitap eceline ulaşıncaya (Allah-u Tealâ'nın takdiri yerini buluncaya) kadar belâlara sabretmelidir.

Bir mücahit, bir düşman kalesinin kapısına gelse de, beklenen fethin gecikmesi sebebiyle üzülüp gevşememeli ve acele etmemeli bilakis Mevlâ Tealâ'nın yakın zamandaki nusret ve fethini intizar etmeli (beklemeli) dir. Çünkü kalplerin kırıklığı gayb kapılarının anahtarı ve enva-i çeşit fetihlerin açılmasının sebebidir.

Bu ayet-i kerimede şu işârî manalar da vardır: **"Kavmi aramakta gevşeklik etmeyin."** Nefsin ve kötü huylarının peşine düşüp onlarla cihat etmek-

te acziyet göstermeyin. **"Siz acı çekiyorsanız, onlar da, siz acı çektiğiniz gibi acı çekiyorlar."** Siz nefisle cihat ederken, taat ve ibadete devam ederek, zikre sarılarak, Mevlâ Tealâ'yı aramakta kalbi gözeterek, yüce makamlara ulaşmak için bir takım riyâzat ve mücahede (açlık, susuzluk ve uykusuzluk gibi zorluk) lar çekerek yoruluyorsanız; Nefis ve beden de, bir takım dünyevi şehvetlerini, hayvanî lezzet ve cismanî isteklerini aramak için yoruluyorlar.

"Siz Allahtan, onların ummadığı şeyleri beklemektesiniz." Siz Allah-u Tealâ'nın ezelî bahşişlerinden ve ebedî marifetlerinden öyle şeyler beklemektesiniz ki, alçak himmetleri, dünyevî gayeleri geçemeyen adi nefisler, o müjdeleri bekleyemezler. **"Allah** (-u Tealâ), **Alîm ve Hakîmdir."** Allah-u Tealâ, mahlûkatından her bir taifenin isti'dat (kabiliyet) ini ezelde çok iyi bilmekte ve her biri için hükmettiği maksat ve meşrepler hususunda da çok hikmet sahibidir. Nitekim bir ayet-i kerimesinde:

« ... قَدْ عَلِمَ كُلُّ اُنَاسٍ مَشْرَبَهُمْ ... (٦٠) »

"Muhakkak ki, her sınıf insan meşrebini (su alacağı kaynağı) **bilmiştir."** *(Bakara Suresi:60'dan)* buyurmuştur. Diğer bir ayet-i kerimesinde ise:

« ... كُلُّ حِزْبٍ بِمَا لَدَيْهِمْ فَرِحُونَ (٥٣) »

"Her fırka kendi yanlarındakiyle ferahlanmaktadırlar." *(Müminun Suresi:53'den)* buyurmaktadır.

Mevlâ Tealâ, yanlışlıkla bir mümini öldürme, yolcu namazı ve korku namazı gibi savaşla ilgili bazı şer'î hükümleri açıkladıktan sonra, tekrar münafıkların bahsine dönerek, onların, Efendimiz *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* i, vereceği bazı hükümlerde yanıltmaya çalıştıklarını açıklamak üzere şöyle buyuruyor:

اِنَّآ اَنْزَلْنَا اِلَيْكَ الْكِتَابَ بِالْحَقِّ لِتَحْكُمَ بَيْنَ النَّاسِ بِمَآ اَرٰيكَ اللّٰهُ وَلَا تَكُنْ لِلْخَآئِنِينَ خَصِيماً (١٠٥)

KELİME MANASI (105)

(اِنَّآ) **Muhakkak biz,** (اَنْزَلْنَا) **indirdik,** kime? (اِلَيْكَ) **sana,** neyi? (الْكِتَابَ) **kitabı,** ne olduğu hâlde? (بِالْحَقِّ) **hakkı mültebis olduğu hâlde** (dos doğru olarak), niçin? (لِتَحْكُمَ) **sen hükmedesin için,** nerede? (بَيْنَ النَّاسِ) **insanlar arasında,** neyle? (بِمَا) **o şeyle ki,** (اَرٰى) **gösterdi** (bildirdi ve vahyetti), kime? (كَ) **sana,** kim? (اللّٰهُ) **Allah** (-u Tealâ Hazretleri), (وَلَا تَكُنْ) **sen olma,** kim için? (لِلْخَآئِنِينَ) **hainler için,** nedir olma? (خَصِيماً) **müdafaacı.**

MEALİ ŞERİFİ (105)

Allahın sana gösterdiği şekilde, insanlar arasında hükmedesin diye, sana kitabı hak olarak indirdik. Hainler (hakikatı örtüp, gayrı meşru işleri örtbas etmek isteyerek kendilerine ve başkalarına hainlik eden kimseler) **için müdafaacı olma** (onları koruyup lehlerine hüküm verme).

İ Z A H A T

Tefsiri Kebir'de zikredildiğine göre, bu ayet-i celilenin, önceki ayet-i kerimelerle olan bağlantısı hakkında bir kaç vecih vardır.

1 - Allah-u Tealâ, münafıkların hâllerini iyice anlatıp, onun peşine de cihat hususunu ve bir müslümanı kâfir zannederek yanlışlıkla öldürmek, yolcu namazı ve korku namazı gibi muharebeyle ilgili bazı şer'î hükümleri zikrettikten sonra, sözü tekrar münafıkların durumuna döndürerek, onların, Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* i, Hak hükmü bırakıp, batılla hükmetmeye sevketme gayretinde olduklarını bildirerek, Resulünü münafıkların bu kötü niyetinden haberdâr etmiş ve bu babda onların sözlerini kabul etmemesini habibine emretmiştir.

2 - Allah-u Tealâ, bu sûrede pek çok hüküm beyan edince, bütün bu hükümlerin Allah-u Tealâ'nın indirdiği vahiyle bilinebildiğini ve kavminin rızasını elde etmek maksadıyla, peygamberinin bu hükümlerin hiç birinden meyletmesi (sapması) mümkün olmadığını beyan etmiştir.

3 - Mevlâ Tealâ, kâfirlerle cihat etmeyi emredince, her ne kadar, emir böyleyse de, onlara, yapmadıkları bir işi isnad ederek hainlik etmenin caiz olmayacağını, kâfirin küfrünün, kendisi hakkında verilecek hükümlerde musamahayı mubah kılmayacağını, bilakis kâfirin lehine de aleyhine de, Allahın indirdiği hükümlerle hükmetmenin dinen vacip olduğunu ve münafık hoşnut olsun diye kâfire zulmetmenin caiz olmayacağını açıklamıştır.

Ayet-i celile'nin iniş sebebine gelince:

Müfessirler bu ayetlerin ekserisinin Übeyrık oğulları hakkında indiği hususunda ittifak etmişlerdir. Amma bu hadisenin nasıl cereyan ettiği hususunda değişik rivayetler vardır,

1. 663 - Katade İbni Nu'man *(Radıyallahu Anh)* şöyle anlatıyor: Bizim içimizden, kendilerine Benî Übeyrık denen bir hane halkı vardı. Bunların isimleri Bişr, Beşîr ve Mübeşşir idi, bunlardan Beşîr isimlisi münafık bir kimse idi. Şiir söyleyerek Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* in ashabını hicveder (kötüler) sonra da bu şiiri araplardan birine nisbet ederek, "Falânca şöyle dedi, filânca böyle dedi" derdi.

Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* in ashabı bu şiirleri duyunca: "Allah'a yemin olsun ki, bu şiiri şu habis (pis) heriften başkası söylemez. Onu mutlaka ibnu'l- Übeyrık söylemiştir." derlerdi.

Bu aile, cahiliyyet devrinde de, islâm döneminde de fakirlik ve ihtiyaç ehliydiler. O zaman Medine-i Münevvere'de insanların gıdası hurma ve arpadan ibaretti, kişi zenginse, beyaz un tüccarı geldiği vakit, o undan satın alarak onu sadece kendine tahsis ederdi, diğer halkın yiyeceği ise ancak hurma ve arpa idi.

Bir seferinde Şam'dan bir tüccar geldi. Amcam Rifaa ibni Zeyd bir yük beyaz un aldı. Onu: "Meşrebe" denen tavansız kiler odasına koydu. o odada silâh zırh ve kılıç da vardı. Bir gece evin altından o odaya saldırılıp, kiler de-

linerek hırsızlar tarafından yiyecek ve silâh çalındı. Sabah olunca amcam Rifaa bana uğradı ve: "Ey kardeşimin oğlu bu gece evimize hırsız girdi, meşrebemiz yarılarak yiyecek ve silâhımız ne varsa götürüldü." dedi.

Biz de mahallede bir araştırma yaptık, soruşturduk. Bize: "Bu gece Übeyrık oğullarını gördük ateş yakıyorlardı. gördüklerimizin bir kısmı mutlaka sizin yiyecekleriniz idi." dediler. Biz mahallede soruşturma yaparken Benî Übeyrık de: "Allaha yemin olsun ki biz (bu işin faili olarak, arkadaşınız Lebîd ibni Sehl'i görüyoruz." dediler. (Onların iftira ettikleri bu zat) içimizden salih ve müslüman bir kimseydi. Lebid onların sözlerini işitince kılıcını çekerek, "Ben mi çaldım? Allaha yemin olsun ki, ya bu hırsızlığı açığa çıkaracaksınız, yada bu kılıç sizi deşecek" dedi.

Onlar: "Bizden uzak ol, sen kim hırsızlık kim " diye lâfı çevirdiler. Mahallede iyice soruşturuyorduk ki, sonunda hırsızlığı bunların (Übeyrık oğullarının) yaptığı hususunda şüphemiz kalmadı. Bunun üzerine amcam bana "Ey yeğenim! Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* e kadar gidip durumu anlatmaz mısın?" dedi.

Ben de, Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* e giderek: "Bizden hayırsız bir hane halkı, amcam Rifaa ibni Zeyd'i hedef kılıp, meşrebesini yardılar. Silâh ve yiyeceğini çaldılar, hiç olmazsa silâhımızı iade etsinler, yiyeceğe ihtiyacımız yok." dedim. Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* de:

٦٦٣ – « سَآمُرُ فِى ذٰلِكَ »

"Muhakkak ben bunu emredeceğim." buyurdu. Übeyrık oğulları bunu duyunca, Üseyr ibni Urve isimli adamlarına gelip, bu hususta kendisiyle konuştular, mahalle halkından bir grup insan bu meselede ittifak edip: "Ey Allahın Resulü Katade ibni Numan ve amcası içimizden salih bir aile halkını hedef alıp, hiç bir delil ve huccete dayanmadan hırsızlıkla iftira ettiler." dediler.

Katade *(Radıyallahu Anh)* şöyle devam ediyor: Bunun üzerine ben Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* e gidip kendisiyle konuştuğumda bana:

« عَمَدْتَ اِلىٰ اَهْلِ بَيْتٍ ذُكِرَ مِنْهُمْ اِسْلاَمٌ وَصَلاَحٌ تَرْمِيهِمْ بِالسَّرِقَةِ عَلىٰ غَيْرِ ثَبْتٍ وَلاَ بَيِّنَةٍ »

"Müslüman ve salih oldukları söylenen bir aileyi hedef alıp, delil ve huccet olmadan hırsızlıkla mı itham ediyorsun?" buyurdu.

Ben de: "Keşke bir çok malım gitseydi de bu hususta Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* e bir şey söylememiş olsaydım." diye temenni ederek oradan döndüm. Derken amcam geldi ve: "Yeğenim ne yaptın?" diye sordu. Ben ona, Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* in bana söylediklerini anlatınca: "Allah, kendisinden yardım istenilendir." dedi. Aradan çok geçmeden:

"(Ey Muhammed!) **Doğrusu insanlar arasında, Allahın sana gösterdiği gibi hükmedesin diye, kitabı sana hak olarak indirdik. Sen hainlerden taraf** (Übeyrık oğulları tarafında) **olma.** (Katadeye söylediğin söz için) **Allahtan mağfiret dile, şüphesiz ki Allah çok mağfiret edici, ziyade acıyıcıdır. Kendilerine hainlik edenlerden yana mücadele etme, şüphesiz ki Allah çok hainlik eden, ziyade günahkâr kimseyi sevmez.**

Allahın razı olmadığı sözü gece kurarlarken, onu insanlardan gizliyorlar da, kendileriyle beraber olan Allahtan gizlemiyorlar. Allah (ın ilmi) **onların yaptıklarını kuşatıcıdır. İşte siz öyle kimselersiniz ki, dünya hayatında onlardan yana mücadele ediyorsunuz. Amma kıyamet günü onlar hesabına Allahla kim mücadele edecek yahut onlara kim vekil olacak?**

Kim bir kötülük işler yahut nefsine zulmeder de, sonra Allah'tan mağfiret dilerse, O, Allahı çok mağfiret edici çok esirgeyici bulur (eğer onlar tövbe ederse, Allah onları bağışlayacaktır). **Kim bir günah kazanırsa, onu ancak kendi aleyhine kazanmış olur. Ve Allah her şeyi bilicidir, tam bir hikmet sahibidir. Kim bir hata veya bir günah kazanır da, sonra onu bir suçsuz** (un üstün) **e atarsa, muhakkak ki o, bir iftirayı ve apaçık bir günahı yüklenmiş olur** (bu buhtandan maksat Übeyrık oğullarının, Lebid'e attıkları iftiradır).

(Ey Muhammed!) Eğer **senin üzerinde Allahın fazl-ı rahmeti** (bol nimeti ve acıması) **olmasaydı, elbette onlardan bir takımı seni bile** (vereceğin kararda) **saptırmayı kurmuştu. Halbuki onlar kendilerinden başkasını saptıramazlar sana da bir zarar veremezler.** (Bunu nasıl yapabilirler ki?) **Allah sana kitap ve hikmeti indirmiş ve bilmediğini de sana öğretmiştir. Allahın senin üzerindeki lütfu çok büyüktür.**

Sadaka vermeyi yahut iyilik yapmayı ve insanların arasını düzeltmeyi emreden kimseler müstesna, onların gizli toplantılarının bir çoğunda hayır yoktur. Bunları Allahın rızasını kazanmak için yapana da pek büyük bir ecir vereceğiz." *(Nisa Suresi:105-114)* mealindeki bu ayet-i kerimeler nazil olunca, çalınan silâhlar Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* e getirildi. Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* de onları Rifaa'ya geri verdi.

Katade *(Radıyallahu Anh)* devamla dedi ki: "Ben silâhı amcama getirip verdim. Amcam cahiliyet devrinde yaşlanmış bir kimseydi. Bu sebeple ben onun müslümanlığını karışık görüyordum., ne var ki silâhı kendisine teslim ettiğim zaman bana: "Ey Yeğenim! Bunu Allah için bağışladım" deyince, o zaman imanının sağlam olduğunu anladım."

Yukardaki ayet-i kerimeler inince, Beşir, müşriklere iltihak etti ve gidip Sülâfe binti Sa'd ibni Sümeyye'ye misafir oldu. Bunun üzerine Mevlâ Tealâ:

"Her kim, kendisine doğru yol besbelli olduktan sonra, peygambere karşı gelir ve müminlerin yolundan başkasına uyarsa, onu döndüğü o yolda bırakırız (fakat ahirette) **onu cehenneme sokarız:, o** (cehennem) **ne kötü bir yerdir." - "Allah-u Tealâ kendisine ortak koşulmasını elbette mağfiret etmez, ondan başkasını dilediği kimse için bağışlar, Kim Allah'a ortak koşarsa, muhakkak ki o** (dosdoğru yoldan) **uzak bir sapıklıkla** (büsbütün) **sapmıştır."** *(Nisa suresi 115-116)* mealindeki ayet-i kerimeleri indirdi.

Beşir, Sülafe'nin yanına misafir olarak inince, Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* efendimizin şairi Hassân ibni Sabit *(Radıyallahu Anh)* kadını şiirlerinden bir takım beyitlerle taşladı. Bunlar kulağına gelince, Sülâfe, Beşir'in bineğinin semerini başının üzerine koyup götürerek sel yatağına fırlattı sonra kendi-

sine: "(Defol!) Bana Hassân'ın şiirini hediyeden başka bir hayır getirmedin." dedi. *(Tirmizî,Tefsir:5, No.3036,5/245, İbni Cerîr-i Taberî:10416,4/266)*

Bu Hadis-i Şerifte, Hassân ibni Sabit *(Radıyallahu Anh)* ın şiirindeki can yakıcı tesire güzel bir örnek görmekteyiz. Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* Hassân-a pek çok iltifatlarda bulunmuş, kendisini Ruhu'l Kudüs (Cibril-i Emin) in takviye ettiğini, şiirlerinin düşman üzerinde kılıçtan daha yaralayıcı olduğunu belirtmiş ve düşmanlarını hicvetmesini (kötülemesini) ona emretmiştir.

• Rivayete göre, Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* Hassân'a mahsus olmak üzere mescitte bir minber yaptırmıştır ki, Hazreti Hassân *(Radıyallahu Anh)* düşmanları yeren ve dostları öven şiirlerini orada inşad eder (söyler) di.

Efendimiz *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* in, Hassân *(Radıyallahu Anh)* gibi şairlere iltifat ve tutumları, günümüzdeki basın yayın (gazetecilik) mesleğine karşı müslümanların dikkatini çekmektedir. Zira o günün şartlarında hatip ve şairler günümüzdeki gazeteciler gibi efkâr-ı umumiye'yi yönlendirmekteydiler.

Zikredilen hadisenin devamına gelince, Hakimin, "Müstedrek" teki rivayeti bunu şöyle açıklamaktadır: Misafirin bineğinin semerini fırlatıp attıktan sonra paramparça eden ev sahibesi, "Sen bana karanlık bir gece yaşattın Hassân ibni Sabit'in (zehir dolu) beyitlerini hediye getirdin, asla hayır getirmedin." der ve adamı evinden kovar.

Oradan kovulan ibni Übeyrık, Taif'e gider orada boş bir eve girer ancak bir müddet sonra ev yıkılarak altında kalıp ölür. Bunun üzerine Kureyş müşrikleri: "Allaha yemin olsun ki, Muhammed *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* i ashabından hangisi terketmişse, mutlaka onda hayır yoktur, hayırlı olan hiç bir kimse onu terketmemiştir." derler.

2 - Alusî tefsirinde zikredildiğine göre, İbni Cerir-i Taberî, bu ayet-i kerimenin Tu'me ibni Übeyrık hakkında indiği görüşünü tercih etmiştir. Şöyle ki: Tume bir zırh çalmıştı. Bu zırh kendisinden istendiği zaman, bu hırsızlığı yahudilerden birinin üzerine attı. Onunla o yahudi kavmi arasında dava kızışınca, Münafık Tu'menin sülâlesi Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* e gelerek bu dava hususunda kendilerine yardım etmesini ve bu hırsızlık işini yahudinin yapmış olduğuna hükmetmesini istediler.

3 - Birisi Tu'me'ye bir zırh emanet etmişti fakat o anda buna bir şahit yoktu, o adam zırhı Tu'me'den isteyince, Tu'me inkâr etti ve onu falân yahudinin çaldığını iddia etti.

Tefsiri Kebir'de zikredildiğine göre, Ebu Ali Farisî *(Rahemehullah)* buyurmuştur ki: Ayet-i celilede geçen (أَرىٰ) kelimesi, inanma manasında olan (رَأىٰ) fiilinden alınmıştır. Dolayısıyla, ayet-i celiledeki: **"Allahın sana gösterdiği şeylerle"** kavl-i şerifi, "Allahın sana bildirdiği" manasına gelir.

Ancak, her türlü şek ve şüpheden uzak, yakinî bir bilgi, kuvvet ve açıklık bakımından görme gibi olduğundan, Mevlâ Tealâ bu bildirmeyi **"gösterme"** ile ifade etmiştir, bundan dolayı Hazreti Ömer *(Radıyallahu Anh)*: **"Hiç kim-**

se, 'Allahın bana gösterdiğiyle hükmettim.' demesin. Çünkü Allah-u Tealâ bu vasfı sadece peygamberine vermiştir, bizden birisinin görüşü ise, ilim değil, zan ifade eder." buyurmuştur.

Muhakkık (inceleyici) âlimler buyurmuştur ki: Bu ayet-i celile, Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* in ancak, vahye ve nassa (Mevlâ Tealâ'dan gelen bir delile) dayanarak hüküm verdiğine delâlet eder.

Burada: "Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* sadece nassa (vahye) dayanarak hüküm verdiğine göre: (فَاتَّبِعُوهُ) **"Ona uyun"** *(Enam Suresi:153'den)* ayet-i kerimesinin hükmüne göre ümmetinin de hâlinin böyle olması, dolayısıyla kıyas ile amel etmenin de haram olması gerekir." şeklinde bir fikir öne sürülecek olursa, buna şöyle cevap verilir:

Kıyasın da şer'î bir delil olduğuna dair huccet (delil) bulunduğuna göre, kıyas ile amel etmek gerçekte nass ile amel etmek gibidir. Çünkü bunun takdiri şöyle olur: Sanki Mevlâ Tealâ, "İki şey arasında bulunan müşterek bir sebepten ötürü, hakkında söz edilmeyen her hangi bir meselenin hükmünün, hakkında nass bulunan bir meselenin hükmü gibi olduğuna her ne zaman zann-ı galip ile hüküm verirsen, bil ki sana yüklediğim mükellefiyet o zann-ı galibine göre amel etmendir." demektir. Hâl böyle olunca, kıyas ile amel etmek bizzat nass ile amel etmek gibi olur.

Malik ibni Enes, Rabia *(Radıyallahu Anh)* ın şöyle buyurduğunu rivayet etmiştir: "Şüphesiz ki Allah-u Tealâ Kur'an-ı Kerimi indirdi, onda sünnet için bir yer bıraktı(kitabında açıklamadığı bir çok hükümlerin teferruatını hadis-i şeriflere havale etti). Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* de sünnetleri beyan ederken, onda Re'ye de yer bıraktı (hadis-i şeriflerde açıklamadığı bir takım hükümleri müctehidlerin ictihadına ısmarladı)."

İbni Vehb *(Rahimehullah)* buyurmuştur ki: Malik *(Radıyallahu Anh)* bana şöyle buyurdu "İnsanlar arasında verilen hükümler iki kısımdır. Kur'ana ve sağlam hadis-i şeriflere dayanarak verilen hüküm, uyulması gereken ve doğru olan bir karardır. Kur'an ve sünnette açıklanmamış bir mesele hususunda ictihad yapmağa kalkışan bir âlimin de muvaffak kılınması (doğruya ulaştırılması) umulur. Bilmediği bir mesele hakkında tekellüfte bulunan (kendini hüküm vermeye zorlayan) kimse ise, muvaffak olunmayacağa ne kadar da benzer."

Mevlâ Tealâ'nın: (وَلَا تَكُنْ لِلْخَائِنِينَ خَصِيمًا) **"Hainlere bir müdafaacı olma!"** kavl-i şerifi "Hainlerden ötürü günahsız kimselere karşı davacı olma, yani münafıktan ötürü yahudiye hasım olma " demektir.

Peygamberlerin, Ismet (günahlardan korunmuş olma) sıfatına sahip olduğunu kabul etmeyenler, "Bu ayet-i kerime, peygamber *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* den bir günah sudur ettiğini gösteriyor, çünkü Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* hain münafıktan ötürü, yahudiye hasım olup o münafığı müdafaa etmeyi istememiş olsaydı bundan nehyedilmezdi. " demişlerdir.

Bunlara şöyle cevap verilir: "Bir şeyi nehyetmek, o nehye muhatab olan kimsenin yasaklanan o şeyi yapmış olması manasına gelmez. Hatta bir riva-

yete göre Tu'me'nin sülâlesi, Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* den, "Onu müdafaa etmesini ve hırsızlık suçunu yahudinin yaptığına hükmetmesini" isteyince, Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* hüküm vermek için vahiy beklemiş ve bunun üzerine bu ayet-i celile inmiştir.

Ayet-i celilede geçen bu nehyin maksadı ise, Tu'me'nin yalan söylediğine ve yahudinin o hırsızlık suçundan uzak olduğuna Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* in dikkatini çekmektir.

İbni Kesir tefsirinde zikredildiğine göre, usul âlimlerinden, Efendimiz *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* in kendi ictihadıyla hükmetme salâhiyetine sahibolduğu görüşüne gidenler, bir bu ayet-i kerimeyle, bir de Sahîhayn (Buharî, Müslim) de rivayet edilen şu hadis-i şerifle delil almışlardır.

٦٦٤ - عَنْ أُمِّ سَلَمَةَ (رضى الله عنها) اَنَّ رَسُولَ اللهِ ﷺ قَالَ: « اِنَّمَا اَنَا بَشَرٌ وَاِنَّكُمْ تَخْتَصِمُونَ اِلَيَّ وَلَعَلَّ بَعْضَكُمْ اَنْ يَكُونَ اَلْحَنَ بِحُجَّتِهِ مِنْ بَعْضٍ فَاَقْضِي نَحْوَ مَا اَسْمَعُ فَمَنْ قَضَيْتُ لَهُ بِحَقِّ اَخِيهِ شَيْئًا فَلَايَأْخُذْهُ فَاِنَّمَا اَقْطَعُ لَهُ قِطْعَةً مِنَ النَّارِ »

664 - Ümmü Seleme *(Radıyallahu Anha)* dan rivayete göre, Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* şöyle buyurdu: **"Şüphesiz, bende ancak bir insanım. Sizler, da'valarınızı bana arzediyorsunuz. Belki bazınız huccet** (delil) **ini, diğerinden daha düzgün ifade etmiş olabilir. Ben de, ondan işitmekte olduğuma göre hükmederim. Binaenaleyh ben, her kimin kardeşinin hakkı olan bir şeyi onun lehine hükmetmiş isem, sakın onu almasın. Ben ona ancak ateşten bir parça kesmiş** (vermiş) **olurum."** *(Buharî, Ahkam :20, 6/2622, No.6748-6566, Müslim, Akziye:3, 3/1337, No.1713, Ebu Davud, Akziye:7, No.3583, 3584, 3585, 2/325, Nesaî, Edebül Kuzat:33, No:5437, 8/639, İbni Mace, Ahkam:5 No:2317-2318, 2/777, Muvatta', Akziye:1, No:1424, Ahmed ibni Hanbel, No:25728, 26553, 26688, 26779, 10/14)*

RESULULLAH *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* E ALLAH'IN İNDİRDİĞİYLE HÜKMETMESİNİ EMREDEN DİĞER AYET-İ KERİMELER:

« وَاَنْزَلْنَا اِلَيْكَ الْكِتَابَ بِالْحَقِّ مُصَدِّقًا لِمَا بَيْنَ يَدَيْهِ مِنَ الْكِتَابِ وَمُهَيْمِنًا عَلَيْهِ فَاحْكُمْ بَيْنَهُمْ بِمَا اَنْزَلَ اللهُ وَلَا تَتَّبِعْ اَهْوَآءَهُمْ عَمَّا جَآءَكَ مِنَ الْحَقِّ ... (٤٨) »

"Sana da, daha önceki kitab (lar) **ı doğrulayıcı ve onu koruyucu olmak üzere kitabı** (Kur'anı) **hak olarak indirdik. Artık aralarında Allahın indirdiği ile hükmet; Sana gelen hak'dan** (dönüp de) **onların heva** (arzu) **larına uyma.** *(Maide Suresi:48'den)*

« وَ اَنِ احْكُمْ بَيْنَهُمْ بِمَا اَنْزَلَ اللهُ وَلَا تَتَّبِعْ اَهْوَآءَهُمْ وَاحْذَرْهُمْ اَنْ يَفْتِنُوكَ عَنْ بَعْضِ مَا اَنْزَلَ اللهُ اِلَيْكَ ... (٤٩) »

"Onların arasında Allahın indirdiği ile hükmet ve onların arzularına uyma. Allahın sana indirdiği hükümlerin bir kısmından seni saptıracaklar diye onlardan sakın." *(Maide Suresi:49'dan)*

ALLAHIN İNDİRDİGİ İLE HÜKMETME YENLERİN KÖTÜ HALLERİNİ BEYAN EDEN AYET-İ KERİMELER:

« ... وَمَنْ لَمْ يَحْكُمْ بِمَا اَنْزَلَ اللّٰهُ فَاُولٰئِكَ هُمُ الْكَافِرُونَ (٤٤) »

"Her kim Allahın indirdiği (hükümler) **ile hükmetmezse işte onlar kâfirlerin ta kendileridir."** *(Maide Suresi:44'den)*

« ... وَمَنْ لَمْ يَحْكُمْ بِمَا اَنْزَلَ اللّٰهُ فَاُولٰئِكَ هُمُ الظّٰالِمُونَ (٤٥) »

"Kim Allahın indirdiği ile hükmetmezse, işte onlar zalimlerdir." *(Maide Suresi:45'den)*

« ... وَمَنْ لَمْ يَحْكُمْ بِمَا اَنْزَلَ اللّٰهُ فَاُولٰئِكَ هُمُ الْفَاسِقُونَ (٤٧) »

"Kim Allahın indirdiği ile hükmetmezse, işte onlar fasıkların ta kendileridir." *(Maide Suresi:47'den)*

GÜNAH ÜZERE YARDIMLAŞMAYI NEHYEDEN DİGER BİR AYET-İ KERİME:

« ... وَتَعَاوَنُوا عَلَى الْبِرِّ وَالتَّقْوٰى وَلَا تَعَاوَنُوا عَلَى الْاِثْمِ وَالْعُدْوَانِ وَاتَّقُوا اللّٰهَ اِنَّ اللّٰهَ شَدِيدُ الْعِقَابِ (٢) »

"İyilik ve takva (Allahın yasaklarından sakınma) **üzerinde yardımlaşın, günah ve düşmanlık üzerine yardımlaşmayın. Ve Allah'tan korkun, çünkü Allah, azabı çok şiddetli olandır."** *(Maide Suresi: 2'den)*

İHTİLAFLI MESELELERİ RESULULLAH *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* E HAVALE ETMEK GEREKTİĞİNİ BEYAN EDEN BİR AYET-İ KERİME:

« يَا اَيُّهَا الَّذِينَ اٰمَنُوا اَطِيعُوا اللّٰهَ وَاَطِيعُوا الرَّسُولَ وَاُولِى الْاَمْرِ مِنْكُمْ فَاِنْ تَنَازَعْتُمْ فِى شَىْءٍ فَرُدُّوهُ اِلَى اللّٰهِ وَالرَّسُولِ اِنْ كُنْتُمْ تُؤْمِنُونَ بِاللّٰهِ وَالْيَوْمِ الْاٰخِرِ ذٰلِكَ خَيْرٌ وَاَحْسَنُ تَاْوِيلاً (٥٩) »

"Ey iman edenler! Allah (-u Tealây) **a itaat edin, peygambere ve sizden olan** (sizin gibi müslüman olup, adalet ve hakkaniyete, şeriat ve sünnete riayet eden) **ülül emre** (emir sahiplerine, idarecilere) **de itaat edin. Eğer bir şey hakkında münazaa eder** (çekişip anlaşmazlığa düşer) **seniz, -Allaha ve peygambere** (gerçekten) **inanıyorsanız,- onu Allaha ve peygambere döndürün** (o hususta Kur'an-ı kerime ve sünnet-i seniyyeye baş vurun), **işte bu, hem hayırlı, hem de netice bakımından daha güzeldir. "** *(Nisa Suresi:59)*

وَاسْتَغْفِرِ اللَّهَ إِنَّ اللَّهَ كَانَ غَفُورًا رَّحِيمًا ﴿١٠٦﴾ وَلَا تُجَادِلْ
عَنِ الَّذِينَ يَخْتَانُونَ أَنفُسَهُمْ إِنَّ اللَّهَ لَا يُحِبُّ مَن كَانَ
خَوَّانًا أَثِيمًا ﴿١٠٧﴾ يَسْتَخْفُونَ مِنَ النَّاسِ وَلَا يَسْتَخْفُونَ
مِنَ اللَّهِ وَهُوَ مَعَهُمْ إِذْ يُبَيِّتُونَ مَا لَا يَرْضَىٰ مِنَ الْقَوْلِ وَكَانَ
اللَّهُ بِمَا يَعْمَلُونَ مُحِيطًا ﴿١٠٨﴾ هَا أَنتُمْ هَٰؤُلَاءِ جَادَلْتُمْ عَنْهُمْ
فِي الْحَيَاةِ الدُّنْيَا فَمَن يُجَادِلُ اللَّهَ عَنْهُمْ يَوْمَ الْقِيَامَةِ أَم مَّن
يَكُونُ عَلَيْهِ وَكِيلًا ﴿١٠٩﴾ وَمَن يَعْمَلْ سُوءًا أَوْ يَظْلِمْ نَفْسَهُ
ثُمَّ يَسْتَغْفِرِ اللَّهَ يَجِدِ اللَّهَ غَفُورًا رَّحِيمًا ﴿١١٠﴾ وَمَن يَكْسِبْ إِثْمًا
فَإِنَّمَا يَكْسِبُهُ عَلَىٰ نَفْسِهِ ۚ وَكَانَ اللَّهُ عَلِيمًا حَكِيمًا ﴿١١١﴾
وَمَن يَكْسِبْ خَطِيئَةً أَوْ إِثْمًا ثُمَّ يَرْمِ بِهِ بَرِيئًا فَقَدِ احْتَمَلَ
بُهْتَانًا وَإِثْمًا مُّبِينًا ﴿١١٢﴾ وَلَوْلَا فَضْلُ اللَّهِ عَلَيْكَ
وَرَحْمَتُهُ لَهَمَّت طَّائِفَةٌ مِّنْهُمْ أَن يُضِلُّوكَ ۚ وَمَا
يُضِلُّونَ إِلَّا أَنفُسَهُمْ وَمَا يَضُرُّونَكَ مِن شَيْءٍ ۚ
وَأَنزَلَ اللَّهُ عَلَيْكَ الْكِتَابَ وَالْحِكْمَةَ وَعَلَّمَكَ مَا لَمْ
تَكُن تَعْلَمُ ۚ وَكَانَ فَضْلُ اللَّهِ عَلَيْكَ عَظِيمًا ﴿١١٣﴾

Mevlâ Tealâ, habibini, hainlerin tarafını tutmaktan nehyettikten sonra, bu hususta kalbine gelecek bir kasıttan dahi istiğfar etmesini emretmek üzere şöyle buyuruyor:

وَاسْتَغْفِرِ اللّٰهَ اِنَّ اللّٰهَ كَانَ غَفُوراً رَحِيماً (١٠٦)

KELİME MANASI (106)

(وَاسْتَغْفِرْ) **Mağfiret talebet,** kimden? (اللّٰهَ) **Allah** (-u Tealâ) **dan,** yani habibim! yanlış anlama neticesi suçluyu temize çıkarıp, suçsuzları cezalandırmak gibi bir temayülden dolayı istiğfarda bulun, (اِنَّ اللّٰهَ) **muhakkak Allah** (-u Tealâ), (كَانَ) (daim) **oldu,** nedir oldu? (غَفُوراً) **ziyade mağfiret edici,** (رَحِيماً) **ziyade acıyıcı.**

MEALİ ŞERİFİ (106)

Ve Allahtan mağfiret iste, şüphesiz ki Allah (-u Tealâ, mağfiret isteyen kullarının hatalarını) **son derece mağfiret edici,** (mümin kullarını) **ziyade acıyıcıdır.**

İ Z A H A T

Tefsiri Kebir'de zikredildiğine göre, ayet-i celilede Efendimiz *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* e mağfiret istemesinin emredilmesine bir kaç türlü mana verilmiştir.

1 - Münafık Tu'me zahiren müslüman göründüğü için, Efendimiz *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* in gönlü, ona yardım etmeğe meyletmiş olabilir, işte bu kadarcık bir şeyden dolayı mağfiret dilemesi emredilmiştir, çünkü: Meşayıhın büyüklerinden Ebu Saidil Harrâz *(Kuddise Sırruhu)* nun buyurduğuna göre:

« حَسَنَاتُ الْاَبْرَارِ سَيِّئَاتُ الْمُقَرَّبِينَ »

"Ebrar (orta derecedeki iyi kullar) **ın hasenatı** (iyilikleri), **mukarreb** (Allah-u Tealâ'ya en yakın kimse) **lerin seyyiatı** (kötülükleri) **mesabesindedir."** *(İmam Sehâvî, El Mekasidul Hasene: 404, Sh.224, El Aclunî, Keşfül Hafa: 1137, 1/356)*

2 - Umulur ki, Münafık Tu'me'nin sülâlesi, bu hırsızlığı o yahudinin yaptığına ve Tu'menin bu suçtan berî (uzak) olduğuna şahitlik ettiklerinde, onların şahitliklerinde şüphe uyandıracak bir hâl Efendimiz *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* e belirmeyince, Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* hırsızlığı yahudinin yaptığına meyletmişti.

Sonra, Mevlâ Tealâ, resulünü o şahitlerin yalancı olduğundan haberdar edince Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* böyle bir hüküm vermesi hâlinde onun bir hata olacağını anlamıştı. Dolayısıyla Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* her ne kadar Allah-u Tealâ katında mazur olsa da, böyle bir hüküm vermesi hâlinde, hiç şüphesiz bir hata işlemiş olacağı için, buna niyetlenmiş olmasından dolayı Allah-u Tealâdan mağfiret istemesi emredilmiştir.

3 - **"Allah** (-u Tealâ) **dan mağfiret iste"** emrinden murat: "Tu'me'nin hırsızlık suçundan uzak olduğunu ortaya koyarak" onu müdafaa etmek isteyen o kimseler için Allah-u Tealâ'dan mağfiret iste şeklinde de olabilir.

4 - Kurtubî tefsirinde zikredildiğine göre, istiğfar emrinden tesbih manası kastedilebilir. Yani bu, günahtan tövbe kastetmeyen bir kimsenin zikretmek için "Estağfirullah" demesi gibi olabilir.

5 - Ayet-i celiledeki hitap, Efendimiz *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* e aitse de, bundan murat Übeyrık oğulları olması da muhtemel (ihtimal dahilinde) dir. Nitekim Mevlâ Tealâ:

« يَا أَيُّهَا النَّبِيُّ اتَّقِ اللَّهَ ... (١) »

"Ey peygamber! Allahtan kork." *(Ahzab Suresi:1'den)*

« فَإِنْ كُنْتَ فِي شَكٍّ ... (٩٤) »

"Eğer sen şüphedeysen." *(Yunus Suresi:94'den)* kavl-i şeriflerinde, hitabı habibine yöneltmişse de, bundan ümmetini kastetmiştir. Bunun emsali (misalleri) Kur'an-ı Kerimde çok görülmektedir.

Mevlâ Tealâ, hainlerden dolayı, suçsuz kimselere düşman olmanın caiz olmadığını beyan ettikten sonra, onları müdafaaya kalkışmanın da caiz olmadığını açıklamak üzere şöyle buyuruyor:

وَلَا تُجَادِلْ عَنِ الَّذِينَ يَخْتَانُونَ أَنْفُسَهُمْ إِنَّ اللَّهَ لَا يُحِبُّ مَنْ كَانَ خَوَّانًا أَثِيمًا (١٠٧)

KELİME MANASI (107)

(وَلَا تُجَادِلْ) **Mücadele etme,** kimlerden yana? (عَنِ الَّذِينَ) **o kimselerden ki,** (يَخْتَانُونَ) **hainlik ediyorlar,** kime? (أَنْفُسَهُمْ) **nefislerine,** yani hırsızlık yapmak ve hırsızı temize çıkarmak gibi günahları yüzünden kendi nefislerine zulm (zarar) edenleri savunma, (إِنَّ اللَّهَ) **muhakkak Allah** (-u Tealâ), (لَا يُحِبُّ) **sevmez,** kimi? (مَنْ) **o kimseyi ki,** (كَانَ) **oldu,** nedir oldu? (خَوَّانًا) **son derece hain,** (أَثِيمًا) **ziyade günahkâr.**

MEÂLİ ŞERİFİ

(Günahları sebebiyle) **nefis** (kendi) **lerine hainlik edenlerden yana mücadele etme, çünkü Allah** (-u Tealâ), **çok hain, ziyade günahkâr olan kimseyi sevmez.**

İ Z A H A T

Tefsiri Kebir'de zikredildiğine göre, bu ayet-i celilede geçen **"Kendilerine hainlik eden kimseler"** den maksat, Tu'me ile Tu'menin hırsızlık yaptığını bildiği hâlde ona yardım eden akrabalarıdır. Çünkü günah işlemeye yeltenen herkes, kendisine ilâhi mükâfatı haram kılmış ve kendisini Allah-u Tealâ'nın azabına çarptırmıştır. İşte bu sebeple bu kişi kendisine hainlik etmiş olur. Bundan dolayı da başkasına zulmeden kimse hakkında, "O, kendisine zulmetmiştir" denilir.

Şu bilinsin ki ayet-i celilede büyük bir tehdit vardır, zira Efendimiz *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* in gönlü bir nebze de olsa Allah-u Tealâ'nın ilm-i ezelisinde fasık olarak bilinen Tu'menin tarafına meyledince, Mevlâ Tealâ, günahkâra bu kadar bir yardım etmeden dolayı Resulüne itab (sitem) etmiştir. Binaenaleyh zalimin zulmünü bilip de, bu zulmunde ona yardımcı olan, üstelik bir de, onu zulme sevkedip, bu hususta onu iyice teşvik edenin hâli nice olur?

Mevlâ Tealâ, ayet-i celilenin sonunda: **"Şüphesiz ki Allah hainlikte ileri giden, ziyade günahkârı sevmez."** buyurmuştur ki, bundan maksat, Tu'me ve emsali kimselerdir. Çünkü o, zırhı çalmakla hainlikte bulunmuş, bu hırsızlığı yahudiye malederek de büyük bir günaha girmiştir.

Amma burada: "Tu'meden tek bir günah ve tek bir hiyanet meydana geldiği hâlde, Mevlâ Tealâ niçin onun hakkında **"Hainlikte ileri gitmiş, ziyade günahkâr"** buyurmuştur." Denilecek olursa buna cevaben denilir ki: Allah-u Tealâ, bu adamın tabiatı (yapısı) nda bir çok günah ve hainliğe temayül bulunduğunu bildiğinden mubalâğaya delâlet eden bu sigaları kullanmıştır.

Nitekim Tu'menin bu hadiseden sonra Mekke'ye kaçarak irtidad etmiş ve hırsızlık yapmak için birisinin duvarını delerken, duvar üstüne yıkılarak ölmüş olduğu hakkındaki rivayet de, onun tabiatında bulunan bu bozuk sıfatlara delâlet etmektedir. Sonu böyle olan bir kimsenin hain olduğu hususunda hiç şüphe edilemez.

Bir de Tu'me, Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* den, bu hırsızlık suçunu kendisinden uzaklaştırıp, bunu yahudiye yüklemesini istemiştir. Bu ise Efendimiz *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* in risaletini iptal etmeye çalışmaktır ki, Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* in yalan söylemesini isteyip, onun peygamberliğini iptal etmeye çalışan kimse muhakkak ki kâfir olmuştur. İşte bundan dolayı Allah-u Tealâ, onu hainlikte ileri gitmiş bir günahkâr olmakla vasıflamıştır.

Ulema buyurmuştur ki:

« اِذَا عَثَرْتَ مِنْ رَجُلٍ عَلٰى سَيِّئَةٍ فَاعْلَمْ اَنَّ لَهَا اَخَوَاتٍ »

"Bir adamın bir günah işlediğini görürsen bil ki, o günahın başka kardeşleri de vardır."

Nitekim Hazreti Ömer *(Radıyallahu Anh)* bir hırsızın elinin kesilmesini emredince, o hırsızın annesi ağlayarak gelip, "Bu, onun ilk defa yapmış olduğu bir hırsızlıktır binaenaleyh onu bağışla," deyince, Hazreti Ömer *(Radıyallahu Anh)*:

« كَذَبْتِ اِنَّ اللّٰهَ لاَ يُؤَاخِذُ عَبْدَهُ فِى اَوَّلِ مَرَّةٍ »

"Yalan söylüyorsun! Allah kulunu ilk suçuyla yakalamaz." buyurdu. Şu da bilinsin ki, Allah-u Tealâ'nın, bu ayet-i celiledeki tehdidini, çok hain ve ziyade günahkâr kimselere tahsis etmesi, hainliği ve günahı az olan kimselerin bu tehdidin dışında kaldıklarına delâlet etmektedir.

Ayet: 107

Ruhul Beyan tefsirinde zikredildiğine göre, İmam-ı Haddâdî *(Rahimehullah)* , tefsirinde buyurmuştur ki: Bu ayet-i kerimeler, özellikle şu üç şeye delâlet etmektedir:

1 - Bir kimsenin, gerçeğini bilmediği bir hususta, bir hakkı ispat veya nefyetmek için bir kimseyle mücadele etmesi caiz olmaz.

2 - İki hasmın biri müslüman diğeri kâfir de olsa, hakimin onlardan birine meyletmesi caiz değildir.

3 - Çalınan bir malın bir insanın elinde bulunması, ona hırsızlık suçunu yüklemeyi icabettirmez.

Mevlâ Tealâ, münafıkların kötü vasıflarından diğer bazılarını açıklamak üzere şöyle buyuruyor:

يَسْتَخْفُونَ مِنَ النَّاسِ وَلَا يَسْتَخْفُونَ مِنَ اللّٰهِ وَهُوَ مَعَهُمْ اِذْ يُبَيِّتُونَ مَا لَا يَرْضٰى
مِنَ الْقَوْلِ وَكَانَ اللّٰهُ بِمَا يَعْمَلُونَ مُحِيطًا (١٠٨)

KELİME MANASI (108)

(يَسْتَخْفُونَ) **Gizlenirler,** kimden? (مِنَ النَّاسِ) **insanlardan,** yani insanların zararından korkarak, hırsızlık gibi bir suçu işlerken onlara görünmezler, (وَلَا يَسْتَخْفُونَ) **gizlenmezler** (utanmazlar), kimden? (مِنَ اللّٰهِ) **Allah** (-u Tealâ) **dan,** (وَهُوَ مَعَهُمْ) **halbuki O** (Allah-u Tealâ) **onlarla beraberdir,** ne vakit Allahtan utanmazlar? (اِذْ يُبَيِّتُونَ) **geceleyin düzüp kurarlarken,** neyi? (مَا) **o şeyi** (suçsuzu suçlamak ve yalan yere şahitlik gibi şeyleri) **ki,** (لَا يَرْضٰى) (Allah-u Tealâ) **razı olmaz,** neden? (مِنَ الْقَوْلِ) **sözden,** (وَكَانَ) (daim) **oldu,** kim? (اللّٰهُ)**Allah** (-u Tealâ), neyi? (بِمَا) **o şeyi ki,** (يَعْمَلُونَ) **işliyorlar,** nedir oldu? (مُحِيطًا)**kuşatıcı,** (her yönden kaplar şekilde bilici), dolayısıyla o hainler Allah-u Tealâ'nın ilminden hiç bir şeyi gizleyemezler.

MEALİ ŞERİFİ

İnsanlardan gizlenirler de, Allah'dan gizlenmezler, halbuki geceleyin, O'nun razı olmadığı sözü düzüp kurarken, O, onlarla beraber idi, Allah (-u Tealânın ilmi) **onların yaptıklarını kuşatıcıdır.**

İ Z A H A T

Tefsiri Kebir'de zikredildiğine göre, ayet-i celilede geçen **"İnsanlardan gizleniyor, Allah** (-u Tealâ) **dan ise gizlenmiyorlar."** kavl-i şerifine ibni Abbas *(Radıyallahu Anhuma)* "İnsanlardan utanıyorlar Allahtan ise haya etmiyorlar." diye mana vermiştir.

Mevlâ Tealâ'nın: **"O, onlarla beraberdi."** kavl-i şerifindeki maiyyet (beraberlik) ten maksat, ilim, kudret ve görme bakımından onlarla beraber olduğudur. İnsanları günahtan alıkoymak için işte bu ifade-i celile yeterlidir.

Mevlâ Tealâ'nın: **"Onun razı olmayacağı sözü, geceleyin konuşup düzdükleri zaman."** kavl-i şerifine gelince, bu, "Onlar bu sözü kalplerinde gizliyor ve zihinlerinde ölçüp biçerek takdir ediyorlardı." manasındadır.

Ayet-i celilede geçen: **"Mevlâ Tealâ'nın hoşnut olmadığı söz"** den maksat, Tu'menin: "Yahudiye zırhı o çaldı diye iftira atar ve benim çalmadığıma dair yemin ederim. Böylece de peygamber, ben onun dininde olduğum için benim yeminimi kabul eder, yahudinin yeminini kabul etmez." şeklindeki sözüdür. Amma burada: "Mevlâ Tealâ kişinin aklından geçirip, içten kurduğu şeyi niçin söz diye adlandırmıştır?" denecek olursa, buna cevaben denir ki: "Gerçek manada söz, kişinin içinde bulunan mana demektir. işte bu görüşe göre her hangi bir müşkil söz konusu olmaz.

Amma kelâm-ı nefsiyi (kalpten geçen konuşmayı) kabul etmeyenlere gelince, onların buna şu şekilde cevap vermeleri mümkündür: "Tu'me ve onun sülâlesi geceleyin belki de bir araya gelerek nasıl bir tuzak kuracaklarını düşünüp taşınıp kurmuşlardı. İşte bundan dolayı Mevlâ Tealâ onların bu sözlerini, "Razı olunmayan ve geceleyin plânlanmış bir söz" diye isimlendirmiştir.

Allah-u Tealâ'nın: **"Allah, onların yapacakları her şeyi kuşatıcıdır."** kavli şerifine gelince, bundan maksat: "Onlar bu tuzak ve hilenin şeklini her ne kadar insanlardan gizleseler de bu durumun Allah-u Tealâ'nın ilminde apaçık olduğudur ki bu ilâhî bir tehdittir. Çünkü Allah-u Tealâ, bütün malûmatı çepeçevre kuşatmıştır, o malûmattan hiç bir şey ona saklı ve gizli değildir.

Bu ayet-i celilede, kişinin, insanlardan sakındığından ziyade, Allahtan korkması lâzım geldiği hususunda bir tenbih vardır. Dolayısıyla kul, her yapacağı ve terkedeceği işte Mevlâ Tealâ'nın kendisiyle daima beraber olduğunu düşünerek hareket etmelidir. Aksi takdirde Mevlâ Tealâ'nın ilmini hafife almış olur. Nitekim Abdullah *(Radıyallahu Anh)* dan rivayet edilen bir hadis-i şerifte:

٦٦٥ – عَنْ عَبْدِ اللهِ (رضى الله عنه) قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللهِ ﷺ: «مَنْ أَحْسَنَ الصَّلَاةَ حَيْثُ يَرَاهَا النَّاسُ ، وَأَسَاءَهَا حَيْثُ يَخْلُو فَتِلْكَ اسْتِهَانَةٌ اسْتَهَانَ بِهَا رَبَّهُ تَبَارَكَ وَتَعَالَىٰ»

665 - **"Her kim insanların kendisini gördüğü yerde namaz** (kılış) **ını güzel yapar da,** (insanlardan) **tenha kaldığında onu** (namaz kılışını) **çirkin yaparsa, bu, bir istihane** (hafife alma muamelesi) **dir ki, onunla Rabbisini hafife almıştır"** *(Müsned-i Ebî Ya'lâ:9/54)*

İnsanlardan korktuğu kadar, Allah-u Tealâ'dan sakınmayan, tenhada kaldıklarında serbestçe günah işlemekten çekinmeyip, insanların yanında takva görünmeye çalışan sahtekârlar hakkında da, Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* :

Ayet: 108

٦٦٦ – عَنْ عَدِيِّ بْنِ حَاتِمٍ (رضى الله عنه) قَالَ رَسُولُ اللهِ (صلى الله عليه وسلم): « يُؤْمَرُيَوْمَ الْقِيَامَةِ بِنَاسٍ مِنَ النَّاسِ اِلَى الْجَنَّةِ حَتّٰى اِذَادَنَوْا مِنْهَا وَنَظَرُوا اِلَيْهَا وَاسْتَنْشَقُوا رَايحَتَهَا وَاِلٰى مَا اَعَدَّاللهُ لِأَهْلِهَا نُودُوا اَن اصْرِفُوهُمْ لاَنَصِيبَ لَهُمْ فِيهَا قَالَ: فَيَرْجِعُونَ بِحَسْرَةٍ مَارَجَعَ الْاَوَّلُونَ بِمِثْلِهَا قَالَ: فَيَقُولُونَ: يَارَبَّنَا لَوَادْخَلْتَنَا النَّارَ قَبْلَ اَنْ تُرِيَنَا مَارَيْتَنَا مِنْ ثَوَابِكَ وَمَااَعْدَدْتَ فِيهَا لِاَوْلِيَائِكَ كَانَ اَهْوَنَ عَلَيْنَا قَالَ: ذٰلِكَ اَرَدْتُ بِكُمْ كُنْتُمْ اِذَاخَلَوْتُمْ بِى بَارَزْتُمُونِى بِالْعَظَائِمِ وَاِذَا لَقِيتُمُ النَّاسَ لَقِيتُمُوهُمْ مُخْبِتِينَ تُرَآؤُنَ النَّاسَ بِخِلاَفِ مَاتُعْطُونِى مِنْ قُلُوبِكُمْ هِبْتُمُ النَّاسَ وَلَمْ تَهَابُونِى اَجْلَلْتُمُ النَّاسَ وَلَمْ تُجِلُّونِى وَتَرَكْتُمْ لِلنَّاسِ وَلَمْ تَتْرُكُولِى فَالْيَوْمَ اُذِيقُكُمْ اَلِيمَ الْعَذَابِ مَعَ مَاحَرَمْتُكُمْ مِنَ الثَّوَابِ »

666-Adiy İbn-i Hatim *(Radıyallahu Anh)* dan rivayete göre, Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)*: **"İnsanlardan bir takımlarına kıyamet günü cennete doğru gitmeleri emrolunur. Onlar Cennete yanaşıp baktıklarında, kokusunu aldıklarında, Cennetin köşklerine ve Allah** (-u Tealâ Hazretlerin) **in, Cennet ehline hazırladığı nimetlere baktıklarında: "Onları geri çevirin, zira onların orada nasipleri yoktur." diye nida olunur** (seslenilir). **Bunun üzerine onlar öyle bir pişmanlıkla ve** (üzüntüyle) **geri dönerler ki, evvelki** (ve sonraki) **insanlar** (hiç bir kimse) **öyle bir pişmanlığa** (ve üzüntüye) **uğramamışlardır.**

O zaman, (o münafıklar): **"Ey Rabbimiz! Eğer dostlarına hazırladığın mükâfatları göstermeden bizi cehenneme soksaydın bu bize daha kolay gelirdi." derler. Mevlâ Tealâ cevaben buyurur ki: "Ben sizin hakkınızda böyle istedim.** (Zira) **siz dünyada benimle yalnız kaldığınızda büyük günahlarla karşıma çıkardınız. İnsanlarla karşılaştığınızda ise mütevazi** (alçak gönüllü) **görünürdünüz. Kalblerinizden bana verdiğiniz** (benim bildiğim) **in hilâfını** (tersini) **İnsanlara gösterir** (açıklar) **dınız. İnsanları heybetli kabul eder, benim heybet ve azametimi** (büyüklüğümü) **takdir etmezdiniz.**

(Dünyaya kıymet verip, bana vermezdiniz). **İnsanlara tazim edip bana etmezdiniz.** (Günahları) **insanlar** (ın yanında, onlar) **için terk eder benim için terk etmezdiniz. Bu gün ise, sizi mükâfatımdan mahrum ettiğim gibi, size azabın en acıklısını tattıracağım."** *(Ebu Nuaym, Hilyetül Evliya:4/125)*

Mevlâ Tealâ, geride beyan edilen suçlarından dolayı münafıkları tevbih etmek (azarlamak) üzere şöyle buyuruyor:

هَآ اَنْتُمْ هٰٓؤُلَآءِ جَادَلْتُمْ عَنْهُمْ فِى الْحَيٰوةِ الدُّنْيَا فَمَنْ يُجَادِلُ اللّٰهَ عَنْهُمْ يَوْمَ الْقِيٰمَةِ اَمْ مَنْ يَكُونُ عَلَيْهِمْ وَكِيلاً (١٠٩)

KELİME MANASI (109)

(هَآ اَنْتُمْ) **İşte siz,** kimlersiniz? (هٰٓؤُلَآءِ) **o kimselersiniz ki,** (جَادَلْتُمْ) **mücadele ettiniz,** kimden taraf? (عَنْهُمْ) **onlardan taraf,** nerede? (فِى الْحَيٰوةِ الدُّنْيَا) **dünya hayatında,** (فَمَنْ) **ya kim,** (يُجَادِلُ) **mücadele edecek,** kiminle? (اللّٰهَ) **Allah** (-u Tealâ) **ile,** kimden? (عَنْهُمْ) **onlardan** (onların hesabına), ne zaman? (يَوْمَ الْقِيٰمَةِ) **kıyamet gününde,** (اَمْ مَنْ يَكُونُ) **yahutta kim olacak,** kim üzerine? (عَلَيْهِمْ) **onların üzerine,** ne olacak? (وَكِيلاً) **vekil,** yani Allahın azabından onları kim koruyacak.

MEALİ ŞERİFİ

İşte siz, dünya hayatında, onlardan (yana) **mücadelede bulundunuz** (onlara taraf çıkıp savundunuz) **ya kıyamet günü Allaha karşı onları kim savunacak? yahutta onlara kim vekil olacak** (Allahın azabından onları kim koruyacak).

İ Z A H A T

Tefsiri Kebir'de zikredildiğine göre, ayet-i celilenin başındaki (هَا) harfi tenbih içindir (uyarı manasını ifade etmektedir). Bundan sonraki hitab ise, zahiren müslüman göründükleri için Tu'me ve akrabalarını müdafa eden bir kısım müminleredir. Dolayısıyla ayet-i celilenin manası, "Farzedin ki siz, bu dünyada Tu'me ve akrabalarını müdafaa edip kurtardınız. Peki ahirette, Allah-u Tealâ onları azabıyla yakaladığı vakit, onları kim savunacak?" demektir.

Ayet-i celilenin sonunda "Yahut onlara kim vekil olacak?" buyurmuştur ki, bu ifade, bir önceki istifham (soru) üzerine matuf (atfedilmiş) tir.

Vekil: Bir şeyi muhafaza ve himaye (koruma) işi kendisine ısmarlanmış olan kimsedir. Binaenaleyh ayet-i celilenin manası: "Onları Allahın azabından koruyacak ve himaye edecek kimdir?" demek olur.

Ruhul Beyan tefsirinde zikredildiğine göre, Kul ölümünden evvel, bütün masiyetlerden tövbe-i nasuh üzere Allah-u Tealâ'ya dönmeli, Allah-u Tealâ'nın farzları hususundaki eksiklerini telâfi etmeli, kul haklarını ehline zerresine kadar iade etmeli, diliyle sövmek, iftira etmek, alay etmek ve gıybet etmek, eliyle dövmek, kalbiyle sûizan (kötü düşünce) de bulunmak suretiyle taarruz ettiği kimselerden helâllık almalı ve onların kalbini hoş etmeli ki, öldüğü vakitte, üzerinde ne Allah-u Tealâ'nın hakkı, ne de kul hakları bulunmamalıdır.

Ayet: 109

Ey İnsan! Bu gün insanlar hakkında konuşup, mallarını almakla ne kadar seviniyorsun amma, yarın ahiret gününde adalet döşeği üzerinde tutuklanıp, günahların suratına vurulduğunda, sen ise, müflis (iflâs etmiş) fakir, aciz, mehin (alçak) bir hâlde hiç bir hakkı iade etmeğe veya bir özür beyan etmeğe kadir değilken ne kadar da pişman olacaksın.

Ey miskin! Ne kadar uzun zahmetlerle yapmış olduğun hasenelerden amel defterini boş görüp, "Nerde benim sevaplarım?" dediğinde, sana "Düşmanlarının defterine nakledildi" diye cevap verilince, hâlin nice olacak?

Ey kardeşim! Amel defterleri uçuşup mizanlar ortaya konduğunda, sen "Filân oğlu filân nerededir? Allah-u Tealâ'nın huzurunda hesap vermeye gelsin" diye mahlûkatın huzurunda isminle çağrıldığın zaman, seni yakalamaya görevlendirilen melekler, Allah-u Tealâ'nın huzuruna seni getireceklerdir ki, çağırılanın sen olduğunu bildiğin zaman isim benzerliği seni kurtaramayacaktır.

İşte o zaman bu nida senin kalbini korkuttuğunda, sen de arananın kendin olduğunu bildiğin vakit mafsalların kesilecek, uzuvların titreyecek, rengin değişecek, kalbin çarpacak ve Mevlâ Tealâ'nın huzurunda hesaba çekilmek için safların en önüne çıkarılacaksın. O anda bütün mahlûkat gözlerini sana dikmiş bakarlarken, sen, kendinden ne istendiğini iyice bildiğin için, korkunun şiddetinden kalbin yerinden çıkar gibi olacaktır.

O hâlde bu vaazları dinleyen ey insan! Sen, Allah-u Tealâ'dan gizlenmeyenlerden olmaya çok çalışarak, hiyanetini emanete (güvensizliğini güvene), günahını taata, zulmünü adalete, yalanını sadakate çevirmeye çalış Ve Allah-u Tealâ'dan mağfiret dile, çünkü istiğfar günahların ilâcıdır ve Melik-i Gaffâr (ziyade affedici padişah) olan Allah-u Tealâ'nın huzuruna açılan meleküt kapısı ancak onunla fetholur.

Mevlâ Tealâ, zalimlere yardım edenleri tenkit ettikten sonra, günah işleyenleri tövbeye davet etmek üzere şöyle buyuruyor:

وَمَنْ يَعْمَلْ سُوْءًا اَوْ يَظْلِمْ نَفْسَهٗ ثُمَّ يَسْتَغْفِرِ اللّٰهَ يَجِدِ اللّٰهَ غَفُوْرًا رَّحِيْمًا (١١٠)

KELİME MANASI (110)

(وَمَنْ)**Her kim,** (يَعْمَلْ)**işlerse,** ne? (سُوْءًا) **bir kötülük,** (اَوْ يَظْلِمْ) **yahut zulmederse,** kime? (نَفْسَهٗ) **kendine,** (ثُمَّ يَسْتَغْفِرْ) **sonra mağfiret dilerse,** kimden? (اللّٰهَ) **Allah** (-u Tealâ) **dan,** yani ölümünden az bir zaman evvel de olsa, doğru bir tövbe yapabilirse, (يَجِدْ) **bulur,** kimi? (اللّٰهَ) **Allah** (-u Tealây) **ı,** ne olarak? (غَفُوْرًا) **ziyade mağfiret edici,** (رَّحِيْمًا) **çok acıyıcı.**

MEALİ ŞERİFİ

Kim bir kötülük yapar veya (inkâr etmek, yalan yere yemin etmek suretiyle) **nefsine zulmeder de sonra, Allah** (-u Tealâ) **dan mağfiret dilerse, Allah** (-u Tealây) **ı çok bağışlayıcı ve esirgeyici bulur.**

İ Z A H A T

Hâzin tefsirinde zikredildiğine göre, bu ayet-i kerime, Tu'meyi tövbeye teşvik hakkında nazil olmuştur. Bir rivayete göreyse onu müdafaaya kalkışan kavmini tövbeye davet hususunda inmiştir.

Kurtubî tefsirinde zikredilen diğer bir rivayete göreyse, Hazreti Hamza *(Radıyallahu Anh)*ı şehit ettikten sonra Efendimiz *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)*e gelerek,"Ben çok pişmanım, acaba tövbe etsem, tövbem kabul olur mu?" diyen Hazreti Vahşi *(Radıyallahu Anh)* hakkında inmiştir. Ayet-i kerimenin iniş sebebi hususi ise de, hükmü bütün insanlara umumidir.

Tefsiri Kebir'de zikredildiğine göre, ayet-i celilede geçen "Kötülük"ten murad, Tu'menin zırhı çalıp, bu suçu yahudinin üzerine atması gibi, başkasını üzen her hangi bir şeydir. "Nefse zulmetmek" den murad ise, yalan yere yemin etmek gibi zararı kendisine mahsus olan şeylerdir.

Allah-u Tealâ, zararı başkasına dokunan günahı, (سُوْٓءً) **"Kötülük"** kelimesiyle ifade etmiştir. Çünkü bu, çoğu zaman zararı başkasına bulaştırmak olur. Zulüm de, peşin olan bir kötülük demektir. İnsanın kendisini alâkadar eden günaha gelince, bu, çoğu zaman peşin bir zarar olmaz, çünkü insan kendisine zarar vermek istemez.

Bilinmelidir ki bu ayet-i kerime şu iki hükmü ifade etmektedir:

1 - İster küfür ve şirk, ister kasten adam öldürme, isterse mal gasbetme gibi bir günahtan dolayı olsun, her türlü günahtan ötürü tövbe yapılabilir çünkü Mevlâ Tealâ'nın: (وَمَنْ يَعْمَلْ سُوْٓءً اَوْ يَظْلِمْ نَفْسَهٗ) **"Kim bir kötülük yapar yahut kendine zulmederse,"** kavl-i şerifi bütün günahları içine almaktadır.

2 - Ayet-i kerimenin zahiri, sadece istiğfarda bulunmanın yeterli olacağını ifade etmekteyse de, ulemadan bazısı, bu mağfiret talebinin, tövbe etme şartına bağlı olduğunu, zira günahta ısrar edildiği hâlde yapılan istiğfarın fayda vermeyeceğini söylemişlerdir.

Ruhul Beyan tefsirinde zikredildiğine göre, ayet-i celilede geçen "Kötülük" ten maksat, şirkin dışındaki günahlar, "Zulüm" den maksat ise şirk'tir, çünkü şirk en büyük zulümdür. "Kötülük" den maksat, sağîre (küçük günah), "Zulüm" den maksat ise, kebire (büyük günah) olduğu da söylenmiştir.

Süfyan, Ebu İshak'tan, o da Esved ve Alkame'den, İbni Mesud *(Radıyallahu Anhum)*un şöyle buyurduğunu rivayet etmişlerdir: **"Her kim Nisa suresinin bu iki ayetini** (tefsirinde bulunduğumuz 110'cu ayet-i kerimeyle, 64'cü ayet-i kerimeyi) **okuyup da Mevlâ Tealâ'dan mağfiret dilerse, mutlaka bağışlanır."**

İbni Abbas *(Radıyallahu Anhuma)* bu ayet-i celilenin tefsirinde buyurmuştur ki: "Bir insanın günahı, göklerden, yerlerden ve dağlardan daha büyük de olsa, istiğfar ettiği takdirde, Allah-u Tealâ'yı Gafur ve Rahim olarak bulacağını, Allah-u Tealâ, hilmi, aff-u keremi, geniş rahmeti, ve mağfiretiyle bu ayet-i kerimesinde kullarına bildirmiştir." *(İbni Cerîr-i Taberî:10429, 4/273)*

٦٦٧ - عَنْ اَسْمَاءَ بْنِ الْحَكَمِ الْفَزَارِى ﷺ قَالَ: سَمِعْتُ عَلِيّاً ﷺ يَقُوْلُ: « كُنْتُ

رَجُلاً إِذاَ سَمِعْتُ مِنْ رَسُولِ اللهِ ﷺ حَدِيثاً نَفَعَنِى اللهُ مِنْهُ بِمَا شَاءَ اَنْ يَنْفَعَنِى، وَإِذاَ حَدَّثَنِى اَحَدٌ مِنْ اَصْحاَبِهِ اِسْتَحْلَفْتُهُ ، فَإِذاَ حَلَفَ لِى صَدَّقْتُهُ وَحَدَّثَنِى اَبُو بَكْرٍ وَصَدَقَ اَبُو بَكْرٍ اَنَّهُ قاَلَ :سَمِعْتُ رَسُولَ اللهِ ﷺ يَقُولُ: « مَا مِنْ عَبْدٍ يُذْنِبُ ذَنْباً فَيُحْسِنُ الطُّهُورَ ، ثُمَّ يَقُومُ فَيُصَلِّى رَكْعَتَيْنِ ثُمَّ يَسْتَغْفِرُ اللهَ اِلاَّ غَفَرَ اللهُ لَهُ ثُمَّ قَرَأَ هٰذِهِ اْلآيَةَ : ﴿ وَالَّذِينَ إِذاَ فَعَلُوا فَاحِشَةً اَوْ ظَلَمُوا اَنْفُسَهُمْ ﴾ اِلَى آخِرِ اْلآيَةِ »

667 - Esma İbnil Hakem; el-Fezâî Ali *(Radıyallahu Anh)* ı şöyle derken işittim demiştir: Ben Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* den bir şey duyduğum zaman Allah *(Celle Celalühü)* nün dilediği ölçüde onunla amel etmeye çalışan biriyim. Efendimiz *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* in ashabından birisi bana bir hadis haber verirse, ondan yemin etmesini ister, yemin ederse kabul ederim. Ebu Bekir *(Radıyallahu Anh)* -o doğru söyler- bana şöyle haber vedi.

Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)*i: **"Bir kimse bir günah işlerde akabinde güzelce abdest alır sonra kalkıp iki rekât namaz kılar ve Allah'tan bağışlanma dilerse, Allah** (-u Tealâ) **onu mutlaka bağışlar."** derken işittim.

Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* devamla: **"Onlar fena bir şey yaptıklarında veya kendilerine zulmettiklerinde Allah'ı anarlar..."** *(Âli Imran Suresi:135)* mealindeki ayeti sonuna kadar okudu. *(Ebu Davud Namaz:26, No. 1521, 1/476, Tirmizî, Tefsir:4, No.3006, 5/228)*

İmam-ı Beyhakî *(Rahimehullah)*, Şuabul İman isimli eserinde İbni Mesud *(Radıyallahu Anh)* ın şöyle buyurduğunu ifade etmiştir: "Benî İsraîlde bir adam, bir günah işlediği zaman sabahleyin kapısında **'Bu kul şöyle şöyle günah işledi, bu günahın keffareti ise şu şekilde amel etmesidir.'** diye yazılı bulurdu, elbisesine idrar değen kimsenin, onu makasla kesmesi gerekirdi."

Bunu duyan bir kimsenin, "Allahın, Benî İsraîl'e verdiği daha iyiymiş!" demesi üzerine, ibni Mesud *(Radıyallahu Anh)* , ona:

« مَا آتاَكُمُ اللهُ خَيْرٌ مِمَّا آتاَهُمْ جَعَلَ اللهُ الْمَآءَ لَكُمْ طَهُوراً »

"Allah (-u Tealân)**ın size verdiği, onlara verdiğinden daha hayırlıdır, Allah**(-u Tealâ) **suyu sizin için temizleyici kıldı."** buyurmuştur. *(Taberi:10427, 4/273)*, Diğer bir rivayette ise, İbni Mesud *(Radıyallahu Anh)*:

« مَا أُحِبُّ اَنَّ اللهَ اَعْطاَنَا ذٰلِكَ مَكاَنَ هٰذِهِ اْلآيَةِ »

"Allah (-u Tealân) **ın bu** (tefsirinde bulunduğumuz) **ayet-i kerimenin yerine, Benî İsraîl'e verdiğini** (kişinin günahının ve keffaretinin kapısına yazılmasını) **bize vermesini istemezdim."** buyurmuştur. *(Beyhakî, Şuabul iman: No:7143, 5/426)*

İbni Abbas *(Radıyallahu Anhuma)*: **"Nisa suresinde sekiz ayet vardır ki, onlar bu ümmet için güneşin üzerine doğup battığı her şeyden daha hayır-**

lıdırlar." buyurmuş ve tefsirinde bulunduğumuz bu ayet-i kerimeyi de onlardan saymıştır. Bu sekiz ayet-i kerimenin mealleri Nisa Suresinin 28. ayet-i kerimesinin tefsirinde geçmiştir.

٦٦٨ – عَنْ اَنَسِ بْنِ مَالِكٍ (رضى الله عنه) قَالَ: قَالَ رَسُوْلُ اللّٰهِ ﷺ: « اَلاَ اَدُلُّكُمْ عَلٰى دَائِكُمْ وَدَوَائِكُمْ اَلاَ اِنَّ دَائَكُمُ الذُّنُوْبُ وَدَوَآءَكُمُ الْاِسْتِغْفَارُ »

668 - Enes ibni Malik *(Radıyallahu Anh)* dan rivayet edilen bir hadis-i şerifte Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* şöyle buyurmuştur: **"Size derdinizi ve devanızı bildireyim mi? Agâh olun ki, derdiniz, günahlar, devanız ise istiğfardır."** *(Beyhakî, Şuabul İman: No.7147, 5/428)*

Habib ibni Sabit *(Rahimehullah)* dan rivayet edildiğine göre, Bir kadın Abdullah ibni Muğaffel *(Radıyallahu Anh)* a gelerek, zinadan hamile kalıp, doğurduğu çocuğu öldüren kadının durumunu sorduğunda, İbni Muğaffel: **"Onun hâli ne olacak? Onun için cehennem vardır!"** buyurunca, kadın ağlayarak döndü gitti.

Sonra ibni Muğaffel *(Radıyallahu Anh)* onu çağırıp kendisine bu ayet-i kerimeyi okuyarak: **"Senin suçunu, ancak iki iş** (kötülük işlemek veya nefsine zulmetmek) **den biri olarak görüyorum** (Allah-u Tealâ her hâl-ü kâr'da mağfiret vaadettiği için affın umulur) " buyurunca kadın elini yüzüne sürüp sevinerek döndü.

Ebu Yalâ, Taberanî ve İbni Merdüveyh, Ebud Derda' *(Radıyallahu Anh)* ın şöyle buyurduğunu rivayet etmişlerdir: Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* bir yerde oturup, biz de etrafında oturduğumuz zaman, bir haceti olup da kalkıp geri dönmek isterse, Nalinlerini veya üzerindeki bazı eşyayı o meclisde bırakırdı. Bir keresinde nalinlerini bırakarak kalkmıştı ki, ben su kabı alarak peşine düştüm bir zaman sonra hacetini görmeden geri döndü ve:

٦٦٩ – « اِنَّهُ اَتَانِى آتٍ مِنْ رَبِّى فَقَالَ: اِنَّهُ ﴿ وَمَنْ يَعْمَلْ سُوْٓءًا اَوْ يَظْلِمْ نَفْسَهُ ثُمَّ يَسْتَغْفِرِ اللّٰهَ يَجِدِ اللّٰهَ غَفُوْرًا رَحِيْمًا ﴾ فَاَرَدْتُ اَنْ اُبَشِّرَ اَصْحَابِى » قَالَ اَبُو الدَّرْدَاءِ: وَكَانَتْ قَدْ شَقَّتْ عَلَى النَّاسِ الَّتِى قَبْلَهَا ﴿ مَنْ يَعْمَلْ سُوْٓءً يُجْزَ بِهِ ﴾ فَقُلْتُ: يَارَسُوْلَ اللّٰهِ وَاِنْ زَنٰى وَاِنْ سَرَقَ ثُمَّ اسْتَغْفَرَ رَبَّهُ غَفَرَ اللّٰهُ لَهُ؟ قَالَ: « نَعَمْ » قُلْتُ: الثَّانِيَةَ ... قَالَ: « نَعَمْ » قُلْتُ الثَّالِثَةَ ... قَالَ: « نَعَمْ . عَلٰى رَغْمِ اَنْفِ عُوَيْمِرٍ »

669 - **"Şüphesiz ki bana Rabbimden bir gelen** (Cibril-i Emin) **geldi ve buyurdu ki, 'Her kim bir kötülük yapar veya nefsine zulmeder de, sonra Allah** (-u Tealâ) **dan mağfiret dilerse, Allah** (-u Tealây) **ı ziyade mağfiret edici ve çok acıyıcı bulur.' Ben de bunu ashabıma müjdelemek istedim."** buyurdu.

Ebud Derda *(Radıyallahu Anh)* şöyle devam etti: Daha evvel inmiş olan: **"Kim bir kötülük yaparsa onunla cezalandırılacaktır."** ayet-i kerimesi in-

sanlara çok zor gelmişti ki, (bu müjdenin gelmesi onları ferahlandırdı) bunun üzerine ben "Ey Allahın Resulü! Bir adam zina etse, hırsızlık etse de, sonra Rabbisinden mağfiret dilese, o da affolur mu?" dedim. Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* de: **"Evet"** buyurdu.

Ben tekrar sorunca Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* yine **"Evet"** buyurdu, Üçüncü kere sorunca: **"Evet! Zina da etse, hırsızlık da etse sonra Allah** (-u Tealâ) **dan mağfiret dilese, Allah** (-u Tealâ), **Ebud Derda'nın burnunu yere sürtmek için onu affeder."** buyurdu. *(Süyûtî, Dürrül Mensur:2/678, İbni Kesir:1/492, Lafız farklı, Mu'cemül Kebir, Taberânî, No:109, 20/59)*

Bu hadis-i şerifi Ebud Derda'*(Radıyallahu Anh)* dan rivayet eden Ka'b hazretleri buyurmuştur ki: Ben, Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* in bu sözünden sonra, Ebud Derda'nın kendi parmağı ile burnuna vurduğunu gördüm.

Mevlâ Tealâ, ayet-i celilenin sonunda: (يَجِدِ اللهَ غَفُوراً رَحِيماً) **"Allahı Gafur ve Rahim olarak bulur."** buyurmuştur ki, bunun manası (غَفُوراً رَحِيماً لَهُ) "O kimse, Allahı kendisi için mağfiret edici ve rahmet edici bulur" şeklindedir. Ayet-i kerimeden anlaşıldığından dolayı (لَهُ) zamiri hazfedilmiştir. Çünkü istiğfara teşvik ancak bu mana muradedildiği zaman düşünülebilir.

İSTİĞFARA TEŞVİK EDEN DİĞER AYET-İ KERİMELER:

« وَالَّذِينَ اِذَا فَعَلُوا فَاحِشَةً اَوْ ظَلَمُوا اَنْفُسَهُمْ ذَكَرُوا اللهَ فَاسْتَغْفَرُوا لِذُنُوبِهِمْ وَمَنْ يَغْفِرُ الذُّنُوبَ اِلاَّ اللهُ وَلَمْ يُصِرُّوا عَلىٰ مَافَعَلُوا وَهُمْ يَعْلَمُونَ (١٣٥) اُولٰئِكَ جَزَآؤُهُمْ مَغْفِرَةٌ مِنْ رَبِّهِمْ وَجَنَّاتٌ تَجْرِى مِنْ تَحْتِهَا الْاَنْهَارُ خَالِدِينَ فِيهَا وَنِعْمَ اَجْرُ الْعَامِلِينَ (١٣٦) »

"Ve (müttakiler, beşeriyet gereği) **çirkin bir günah işledikleri yahut nefislerine zulmettikleri vakit, Allah** (-u Tealây) **ı hatırlayarak, günahları için hemen istiğfar edenlerdir.** (zaten) **Günahları Allah** (-u Tealâ) **dan başka kim mağfiret edebilir** (bağışlayabilir). **Bir de onlar, işledikleri** (günah) **üzerinde** (yaptıklarının çirkinliğini) **bilip dururlarken ısrar etmeyenlerdir."**

"İşte onlar (var ya!) **onların mükâfatı Rablerinden büyük bir mağfiret ve** (köşklerinin ve ağaçlarının) **altından ırmaklar akan cennetlerdir ki, orada ebedî kalıcıdırlar** (böyle) **amel edenlerin mükâfatı** (olan cennet ve mağfiret) **ne güzeldir."** *(Ali İmran Suresi:135, 136)*

« اِنَّمَا التَّوْبَةُ عَلَى اللهِ لِلَّذِينَ يَعْمَلُونَ السُّوءَ بِجَهَالَةٍ ثُمَّ يَتُوبُونَ مِنْ قَرِيبٍ فَاُولٰئِكَ يَتُوبُ اللهُ عَلَيْهِمْ وَكَانَ اللهُ عَلِيماً حَكِيماً (١٧) »

"Allah (-u Tealâ) **indinde** (makbul olan) **tövbe, ancak** (günahlarının cezasının gerçek yüzünü) **bilmeden kötülük edip de, sonra yakın zamanda** (ölmeden) **tövbe edenlerin** (tövbesi) **dir. İşte Allah** (-u Tealâ) **onların tövbe-**

sini kabul eder ve Allah (-u Tealâ) **Alîm** (herşeyi son derece bilen) **dir, Hakîm** (her işinde hikmet sahibi) **dir."** *(Nisa Suresi:17)*

«وَمَا اَرْسَلْنَا مِنْ رَسُولٍ اِلاَّ لِيُطَاعَ بِاِذْنِ اللهِ وَلَوْ اَنَّهُمْ اِذْ ظَلَمُوا اَنْفُسَهُمْ جَآؤُكَ فَاسْتَغْفَرُوا اللهَ وَاسْتَغْفَرَ لَهُمُ الرَّسُولُ لَوَجَدُوا اللهَ تَوَّاباً رَحِيماً (٦٤) »

"Biz her peygamberi ancak, Allah (-u Tealân) **ın izniyle** (kendisine) **itaat olunsun için gönderdik. Eğer onlar** (münafıklık yaparak) **kendilerine zulmettikleri zaman sana gelseler de, Allah** (-u Tealâ) **dan mağfiret** (bağışlanmayı) **dileseler, Resül** (o en büyük peygamber olan sen) **de, onlar için istiğfar etseydi, elbette Allah** (-u Tealây) **ı ziyadesiyle tövbeleri kabul edici, çok acıyıcı bulurlardı."** *(Nisa Suresi:64)*

Mevlâ Tealâ, günahkârları istiğfara teşvik ettikten sonra, herkesin suçunun ancak kendine ait olduğunu beyan etmek üzere şöyle buyuruyor:

وَمَنْ يَكْسِبْ اِثْماً فَاِنَّمَا يَكْسِبُهُ عَلىٰ نَفْسِهِ وَكَانَ اللهُ عَلِيماً حَكِيماً (١١١)

KELİME MANASI (111)

(وَمَنْ) **Her kim,** (يَكْسِبْ) **kazanırsa,** neyi? (اِثْماً) **bir günahı,** (فَاِنَّمَا يَكْسِبُ) **ancak kazanır,** neyi? (هُ) **onu,** kimin aleyhine? (عَلىٰ نَفْسِهِ) **nefsinin aleyhine,** (وَكَانَ) (daim) **oldu,** kim? (اللهُ) **Allah** (-u Tealâ), nedir oldu? (عَلِيماً) **ziyade bilici,** (حَكِيماً) **ziyade hikmet sahibi** (her takdiri ve hükmü yerli yerinde olan).

MEALİ ŞERİFİ

Kim bir günah kazanırsa, onu ancak kendi aleyhine kazanmış olur. Allah (-u Tealâ her şeyi) **tamamıyla bilicidir, ziyade hikmet sahibi** (her emri ve yasağı, her hükmü ve takdiri nice hikmetlere dayalı olan) **dır.**

İ Z A H A T

Tefsiri Kebir'de zikredildiğine göre, 'Kesb' bir menfaatı celbetmek (kâr elde etmek) veya bir mazarratı defetmek (zararı gidermek) ten ibarettir. İşte bu sebepten dolayıdır ki, Mevlâ Tealâ'yı "Kesb" sıfatıyla vasfetmek caiz değildir.

Bu ayet-i celileden maksat, günahkâr kimseleri mağfiret istemeye teşvik etmektir. Buna göre Allah-u Tealâ sanki şöyle buyurmak istemiştir. "Kulum! Yapmış olduğun günahın zararı asla bana dönmez. Çünkü ben, fayda ve zarardan münezzehim. Dolayısıyla tövbe ve istiğfarının kabul olunması hususunda ümitsizliğe düşme." ve Allah, kişi tövbeye yöneldiğinde onun kalbinde olan niyeti hakkıyla bilen, kendi hikmet ve rahmeti, tövbe edeni affetmeyi iktiza eden bir zattır."

Ruhul Beyan tefsirinde zikredildiğine göre, Te'vilât-ı Necmiyye'de beyan edildiği üzere, "Bir günah kazananın, bunu ancak kendi aleyhine kazanmış olması." günah işlediği anda o günahın eserinin kalp aynasını pasla tarak günah sahibini hakkı görmekten kör edip, hakkı işitmekten sağır etmesidir. Nitekim Mevlâ Tealâ:

« كَلاَّ بَلْ رَانَ عَلىٰ قُلُوبِهِمْ مَاكَانُوا يَكْسِبُونَ (١٤) »

"Hayır! (hakikat öyle değil), **bilakis onların kazanmakta oldukları** (kötülükler) **kalplerini paslandırmıştır."** *(Mutaffifîn Suresi:14)* buyurmaktadır.

Ruhul Beyan tefsirinde zikredildiğine göre, bu ayet-i kerime, bir hayrın menfaati, failine döneceği gibi, şerrin vebali de sahibine avdet edeceğini beyan etmektedir.

Rivayet edildiğine göre, bir adam, bir sığırın gözü önünde yavrusunu kesince, Allah-u Tealâ onun elini kurutmuş, sonra yuvasından düşen bir yavru kuşu annesine teslim ettiği için, Allah-u Tealâ kolunu iade etmiştir.

Yine nakledildiğine göre, hamile bir kadın, bir dilencinin ağzına bir lokma koyduktan sonra bir mezraya gidip, ıssız bir yerde çocuğunu doğurdu. Bunun üzerine bir kurt gelip çocuğunu kapınca, o kadın "Ya Rabbi! çocuğumu kurtar." diye dua eder etmez Mevlâ Tealâ tarafından gönderilen biri, kurtun boynunu yakalayıp, çocuğu hiç canını yakmadan kurtardı.

Sonra, onu annesine teslim ederken: "İşte bu lokma, dilencinin ağzına koyduğun o lokmaya karşılıktır" buyurdu. Bu kıssadan anlaşılacağı üzere herkes yaptığı kötülüğün ve iyiliğin eserini dünyada da görecektir.

HERKESİN GÜNAHININ KENDİSİNE AİT OLDUGUNU BEYAN EDEN DİĞER AYET-İ KERİMELER:

« مَنِ اهْتَدىٰ فَاِنَّمَا يَهْتَدِى لِنَفْسِهِ وَمَنْ ضَلَّ فَاِنَّمَا يَضِلُّ عَلَيْهَا وَلاَتَزِرُ وَازِرَةٌ وِزْرَ اُخْرىٰ وَمَا كُنَّا مُعَذِّبِينَ حَتّىٰ نَبْعَثَ رَسُولاً (١٥) »

"Kim hidayet bulursa (doğru yolu seçerse), **ancak kendi iyiliği için hidayet bulmuş olur, kim de** (doğruluktan) **saparsa, ancak kendi zararına sapmış olur. Hiç bir günahkâr başkasının günah yükünü yüklenmez ve biz bir peygamber göndermedikçe** (kimseye) **azabedecek değiliz."** *(İsra Suresi: 15)*

« وَلاَ تَزِرُ وَازِرَةٌ وِزْرَ اُخْرىٰ وَاِنْ تَدْعُ مُثْقَلَةٌ اِلىٰ حِمْلِهَا لاَيُحْمَلْ مِنْهُ شَيْءٌ وَلَوْ كَانَ ذَا قُرْبىٰ ... (١٨) »

"Hiç bir günahkâr başkasının günahını yüklenmez (çekmez). **Eğer yükü** (günahı) **ağır bir kişi** (diğer birini) **onu taşımaya çağırsa, o** (çağırdığı kimse) **akrabası da olsa, ondan hiç bir şey yükletil** (mesine rıza göster) **mez."** *(Fatır Suresi: 18'den)*

Mevlâ Tealâ, günah işleyenin, bunu ancak kendi aleyhine işlemiş olduğunu beyandan sonra, işlediği günahı başkasına maledenlerin kötü hâlini şöyle açıklıyor:

وَمَنْ يَكْسِبْ خَطِيئَةً اَوْ اِثْماً ثُمَّ يَرْمِ بِهِ بَرِيئاً فَقَدِ احْتَمَلَ بُهْتَاناً وَاِثْماً مُبِيناً (١١٢)

KELİME MANASI (112)

(وَمَنْ) **Her kim,** (يَكْسِبْ) **kazanırsa,** neyi? (خَطِيئَةً) **bir hata** (kasıtsız bir günah), (اَوْ اِثْماً) **yahut bir günah** (kasıtlı bir masiyet) (ثُمَّ يَرْمِ) **ondan sonra atarsa,** neyi? (بِهِ) **onu,** kime? (بَرِيئاً) **bir suçsuza,** (فَقَدِ احْتَمَلَ)**muhakkak yüklenmiş olur,** neyi? (بُهْتَاناً) **büyük bir iftira,** daha? (وَاِثْماً) **bir günah,** öyle günah ki, (مُبِيناً) **apaçık.**

MEALİ ŞERİFİ

Kim bir hata (küçük günah) **veya** (büyük) **bir günah kazanır da, sonra onu bir suçsuz** (un üstün) **e atarsa, muhakkak ki büyük bir iftira ve apaçık bir günah yüklenmiş olur.**

İ Z A H A T

Tefsiri Kebir'de zikredildiğine göre ulema, bu ayet-i celilede geçen, **"Hatie"** ve **"İsm"** kelimelerinin ne mana ifade ettiği hususunda şu açıklamaları yapmışlardır.

1 - **"Hata"**, küçük günah, **"İsm"** kelimesi ise, büyük günahtır.

2 - **"Hata"** başkasını ilgilendirmeyen, sadece yapanı alâkadar eden günahtır. **"İsm"** ise, zulmetmek ve adam öldürmek gibi, başkasına tecavüz eden günahlardır.

3 - **"Hata"**, ister kasten, ister yanlışlıkla olsun yapılması uygun olmayan şeydir. **"İsm"** ise, kasten yapılan şeydir. Bunun kasten yapılan bir şey olmasının delili ise, Mevlâ Tealâ'nın bu ayet-i celileden önceki **"Kim bir günah kazanırsa, onu ancak kendi aleyhine kazanmış olur."** *(Nisa Suresi:111)* kavl-i şerifidir. Böylece Mevlâ Tealâ, **"İsm"** in cezaya müstahak olmaya sebep olan bir şey olduğunu beyan etmiştir.

Ayet-i celilede geçen **"Bühtan"** bir kişinin yapmamış olduğu kötü bir işi yapmakla onu itham etmekdir. Nitekim:

٦٧٠ – عَنْ اَبِى هُرَيْرَةَ (رضى الله عنه) اَنَّ رَسُولَ اللهِ ﷺ قَالَ: « اَتَدْرُونَ مَا الْغِيبَةُ؟ » قَالُوا: اَللهُ وَرَسُولُهُ اَعْلَمُ. قَالَ: « ذِكْرُكَ اَخَاكَ بِمَا يَكْرَهُ » قِيلَ: اَفَرَأَيْتَ اِنْ كَانَ فِى اَخِى مَا اَقُولُ؟ قَالَ: « اِنْ كَانَ فِيهِ مَا تَقُولُ فَقَدِ اغْتَبْتَهُ وَاِنْ لَمْ يَكُنْ فِيهِ فَقَدْ بَهَتَّهُ »

670 - Ebu Hureyre *(Radıyallahu Anh)* dan rivayet edilen bir hadis-i şerifte, Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)*: **"Gıybet nedir bilir misiniz?"** diye sordu. Sa-

habe-i Kiram: **"Allah ve Resulü bilir"** diye cevap verince, Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)*: **"Kardeşini istemediği bir şeyle anmandır."** buyurdu. O zaman "Kardeşimde dediğim şey mevcutsa ne buyurursun?" denilince,

Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)*: **"Dediğin şey kardeşinde mevcutsa, muhakkak onu gıybet etmiş oldun, eğer onda yoksa, şüphesiz ki ona iftirada bulunmuş oldun."** buyurdu. *(Müslim, Birr:20, No.2589, 4/2001, Ebu Davud, Edep:35, No:4874, 2/685, Tirmizî, Birr:23, No:1934, 4/329, Müsned-i Ahmed, No:9019, 9908, 3/334, Darimî, Rikak:6, No:2614, 2/755)*

Şu bilinsin ki, bühtan ve iftirada bulunan kimse, dünyada iyice zemmolunacağı (kınanacağı) ndan, Mevlâ Tealâ'nın **"Muhakkak ki o, bir iftirayı yüklenmiştir."** kavl-i şerifi, bu kimsenin dünyada ne kadar büyük bir zemme düçar olduğuna; **"Ve apaçık bir günah yüklenmiştir."** kavl-i şerifi de ahirette büyük bir cezaya çarptırılacağına işaret etmektedir.

Mevlâ Tealâ, Efendimiz *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* e yanlış hüküm verdirmek isteyenlerin kötü hilelerini resulüne haber verdiğini açıkladıktan sonra bunun habibi hakkında bir lütuf ve ihsan olduğunu açıklamak üzere şöyle buyuruyor:

وَلَوْلاَ فَضْلُ اللهِ عَلَيْكَ وَرَحْمَتُهُ لَهَمَّتْ طَآئِفَةٌ مِنْهُمْ اَنْ يُضِلُّوكَ وَمَا يُضِلُّونَ
اِلاَّ اَنْفُسَهُمْ وَمَا يَضُرُّونَكَ مِنْ شَيْءٍ وَاَنْزَلَ اللهُ عَلَيْكَ الْكِتَابَ وَالْحِكْمَةَ
وَعَلَّمَكَ مَا لَمْ تَكُنْ تَعْلَمُ وَكَانَ فَضْلُ اللهِ عَلَيْكَ عَظِيماً (١١٣)

KELİME MANASI (113)

(وَلَوْلاَ فَضْلُ اللهِ)**Eğer Allahın fazlı olmasaydı,** kim üzerine? (عَلَيْكَ) **senin üzerine,** daha? (وَرَحْمَتُهُ) **ve rahmeti olmayaydı,** yani sana vahiy göndererek hakkı bildirmese ve ısmet (günahsızlık) sıfatına seni mazhar etmeseydi), (لَهَمَّتْ) **elbette kastetmişti,** kim? (طَآئِفَةٌ) **bir cemaat,** kimden? (مِنْهُمْ) **onlardan,** yani hırsızdan taraf çıkarak nefislerine zulmedenler elbette kurmuştu, neyi? (اَنْ يُضِلُّوْ) **şaşırtmayı,** kimi? (كَ) **seni,** yani doğru hüküm vermekten seni saptırmak istemişlerdi, (وَمَايُضِلُّوْنَ) **halbuki saptıramazlar,** (اِلاَّ اَنْفُسَهُمْ)**ancak kendilerini** (saptırırlar) (وَمَا يَضُرُّوْنَ) **ve zarar veremezler,** kime? (كَ) **sana,** neyle? (مِنْ شَيْءٍ) (zarardan) **hiç bir şeyle,** (وَاَنْزَلَ)**ve indirdi,** kim? (اللهُ) **Allah** (-u Tealâ), kime? (عَلَيْكَ) **sana,** neyi? (الْكِتَابَ) **kitabı** (Kur'anı), daha? (وَالْحِكْمَةَ) **hikmeti** (sünneti), (وَعَلَّمَ) **ve öğretti,** kime? (كَ) **sana,** neyi? (مَا) **o şeyi ki,** (لَمْ تَكُنْ)**sen olmadın,** nedir olmadın? (تَعْلَمُ) **bilir,** yani şeriat hükümlerine ait bilmediğin nice şeyleri sana öğretti, (وَكَانَ) **ve oldu,** ne? (فَضْلُ اللهِ) **Allah** (-u Tealân) **ın fazlı** (lutfu keremi), kim üzerine? (عَلَيْكَ) **senin üzerine,** nedir oldu? (عَظِيماً) **çok büyük.**

MEALİ ŞERİFİ

Eğer Allahın sana (peygamberlik vererek) **lütfu,** (vahiy yoluyla hakkı bildirerek) **rahmeti olmasaydı, elbette onlardan bir cemaat seni** (bile vereceğin hükümde) **şaşırtmayı kastetmişti. Halbuki onlar, kendilerinden başkasını saptıramazlar ve sana hiç bir zarar da veremezler. Allah** (-u Tealâ) **sana kitabı ve hikmeti** (kur'anla hükmetmeyi) **indirmiş ve sana bilmediklerini öğretmiştir. Ve Allahın fazlı** (lütfu keremi) **sana pek büyük** (olmuş) **tur.**

İ Z A H A T

Tefsiri Kebir'de zikredildiğine göre, Mevlâ Tealâ'nın, **"Habibim! Üzerinde Allahın lütfu ve rahmeti olmasaydı, onlardan bir grup elbette seni bile şaşırtmayı kastetmişti."** kavl-i şerifinin manası: "Şayet Allah-u Tealâ **"Nübüvvet"** (peygamberlik) ten ibaret olan fazl-ı keremi ile, **"Ismet"** (hatalardan koruma) dan ibaret olan rahmetini sana tahsis etmemiş olsaydı, onlardan bir güruh, muhakkak seni dahi şaşırtmayı düşünüp kurmuştu." demektir.

Çünkü, Tu'menin sülâlesi, hırsızın Tu'me olduğunu bildikleri hâlde Efendimiz *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* den onu savunmasını, onun lehine mücadele vermesini, onun hırsızlık suçundan uzak olduğunu söyleyip, bu suçu yahudiye isnad etmesini istemişlerdi. Buna göre, **"Seni saptırmak istediler"** lâfzının manası, **"Onlar sana yanlış ve batıl olan bir hüküm verdirmeye yeltendiler."** demektir. Bu manaya göre, Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* i saptırmak isteyenlerden maksat Tu'menin kavmidir.

Âlusî tefsirinde zikredildiğine göre, bu saptırıcılardan murat, Sakîf kabilesinden gelen bir hey'ettir. Nitekim Cerîr'in, Dahhak'tan, onun da ibni Abbas *(Radıyallahu Anhum)* dan rivayetlerine göre, onlar Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* e gelerek "Ya Muhammed *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* ellerimizle putlarımızı kır-mamak ve bir sene daha Uzza (isimli put) ile istifade etmemiz şartıyla sana biat etmeye geldik." dedilerse de, Efendimiz *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* onlara icabet buyurmadı, Allah-u Tealâ, habibini onlara meyletmekten korudu. İşte bu ayet-i celile bu rivayet hakkında inmiştir.

Ebu Müslim *(Rahimehullah)* dan rivayet edildiğine göre, bunlar münafıklardır. Zira onlar Efendimiz *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* i helâk etmek istedilerse de, Allah-u Tealâ onlara bu fırsatı vermemiş ve habibini inayet nazarıyla onların şerrinden korumuştur. Daha sonra Mevlâ Tealâ: (وَ مَا يُضِلُّونَ اِلاَّ اَنْفُسَهُمْ) **"Onlar kendilerinden başka kimseyi saptıramazlar."** buyurarak, "Onlar, günah, haksızlık, yalan ve iftira ile şahitlikte bulunmak hususunda bir birleriyle yardımlaşmaları sebebiyle, kendilerinden başkasını saptıramazlar. Onlar bu gibi kötü işleri yapmakla, sapıtanların amelini yapmış olurlar." buyurmak istemiştir.

Mevlâ Tealâ'nın: (وَ مَا يَضُرُّونَكَ مِنْ شَيْءٍ) **"Sana hiç bir şekilde zarar da veremezler."** kavl-i şerifine iki türlü mana verilmiştir.

1 - İmam-ı Kaffal *(Rahimehullah)* ın buyurduğuna göre, "Onlar gelecekte de sana hiç bir zarar veremeyeceklerdir." demektir ki, böylece Mevlâ Tealâ, bu ayet-i kerimesinde, onların habibini batıla düşürmek istemelerine mukabil, ismet (koruma) sıfatını devam ettireceğini ve onu bütün hatalardan koruyacağını vaadetmiştir.

Ayet: 113

2 - "Onlar her ne kadar seni batıla düşürme hususunda çaba harcasalar da, sen batıla düşmedin, zira sen zahire göre hüküm verdin ki, zaten sen hükümleri ancak zahire göre vermekle emrolundun." demektir. Daha sonra Mevlâ Tealâ: (وَأَنْزَلَ اللهُ عَلَيْكَ الْكِتَابَ وَالْحِكْمَةَ) "(Bunu nasıl yapabilirler ki), **Allah** (-u Tealâ) **sana kitâbı ve hikmeti indirdi."** buyurmuştur.

Şu bilinsin ki, şayet biz Mevlâ Tealâ'nın, **"Ve sana hiç bir şekilde zarar veremezler."** kavl-i şerifini, "Allah-u Tealâ gelecekte de, seni korumayı vaadetmiştir." şeklinde tefsir edersek, o zaman, "Bunu sana nasıl yapabilirler ki, Allah-u Tealâ sana kitabı ve hikmeti indirdi." ifade-i celilesi, Cenab-ı Hakkın bu vaadini kuvvetlendirmiş olur.Yani "O, sana kitabı ve hikmeti indirip, şeriatını insanlara tebliğ etmeni emredince, şüphelere ve sapıklığa düşmekten seni korumaması hikmetine nasıl uygun olabilir." demektir.

Yok eğer biz bu ayet-i kerimeyi, "Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* , hükümler zahire göre verme hususunda mazurdur." diye tefsir edersek, o zaman mana: "O, sana kitabı ve hikmeti indirip, o kitapta, şeriatın hükümlerini zahire göre bina etmeni vacip kılmış iken, zahire göre hüküm vermen sana nasıl zarar verebilir?" demek olur.

Mevlâ Tealâ, daha sonra: (وَعَلَّمَكَ مَالَمْ تَكُنْ تَعْلَمُ) **"Allah** (-u Tealâ) **sana bilmediklerini öğretti."** buyurmuştur. İmam-ı Kaffal *(Rahimehullah)* bu cümle-i celilenin şu iki manaya gelebileceğini söylemiştir.

1- Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* in bilmediği şeylerden maksat, dinle alakalı olan hususlardır. Bu, Mevlâ Tealâ'nın:

« ... مَا كُنْتَ تَدْرِى مَا الْكِتَابُ وَلَا الْإِيمَانُ ... (٥٢) »

"Halbuki sen, kitap nedir, iman nedir? Bilmezdin." *(Şura Suresi:52'den)* kavl-i şerifi gibidir ki, buna göre ayet-i celilenin takdiri: "Allah-u Tealâ, daha önce sen onlar hakkında hiç bir şey bilmezken, sana kitabı ve hikmeti indirmiş, seni bunların sırlarına muttali kılmış ve onların gerçek yüzünü sana bildirmiştir. Dolayısıyla sana bunları yaptığı gibi, sonraki günlerinde de, hiç bir münafık seni saptırmaya ve kaydırmaya muktedir olamayacaktır." demek olur.

2 - Bundan maksat: "Allah-u Tealâ sana, evvelki ümmetlerin haberleri hususunda bilemeyeceğin şeyleri öğretti. Böylece sana münafıkların çeşitli hile ve tuzaklarından sakınman için gerekli olan ilimleri de öğretmektedir." demektir.

Mevlâ Tealâ, ayet-i celilenin sonunda: (وَكَانَ فَضْلُ اللهِ عَلَيْكَ عَظِيماً) **"Ve Allah** (-u Tealâ) **nın senin üzerindeki lütfu çok büyüktür."** buyurmuştur ki, işte bu ifade-i celile, ilmin, üstünlük ve faziletlerin en şereflisi olduğuna delâlet eden delillerin en büyüklerindendir. Çünkü Allah-u Tealâ insanlara pek az ilim vermiştir. Nitekim Mevlâ Tealâ:

« ... وَمَا اُوتِيتُمْ مِنَ الْعِلْمِ اِلَّا قَلِيلاً (٨٥) »

"Size az bir ilimden başkası verilmemiştir." *(İsra Suresi:85'den)* kavl-i şerifinde bunu açıklamıştır. Bir şahsın, bütün mahlûkatın ilimlerinden olan nasibi ise çok az olduğu hâlde, Mevlâ Tealâ bu azı büyük, dünyanın tamamını ise:

« ... مَتَاعُ الدُّنْيَا قَلِيلٌ ... (٧٧) »

"Dünyanın meta'ı (faydası) **pek azdır."** *(Nisa Suresi:77'den)* kavl-i şerifinde azlıkla vasıflandırmıştır. İşte bu da, ilmin çok faziletli olduğuna delâlet eder.

Ruhul Beyan tefsirinde zikredildiğine göre, Mevlâ Tealâ'nın bu ayet-i celilede beyan ettiği fazl-ı azim (büyük lütuf) dan maksat, nübüvvet-i âmme (bütün âlemlere peygamber olarak gönderilme) ve riyaset-i tâmme (tam bir reislik) ten ibarettir. Mevlâ Tealâ'nın, habibini koruması ve bilmediklerini ona öğretmesi de, bu büyük fazl-u keremdendir.

Bu ayet-i kerimeden anlaşıldığı üzere, ilim ve hikmet faziletlerin en büyüklerindendir. Bu ilimden maksat ise, insanı Allah-u Tealâ'ya yaklaştıran ilm-i Nafi' (faydalı ilim) dir. Allah-u Tealâ bizi faydasız ilimden muhafaza eylesin, Âmin. Nitekim Ebu Hureyre *(Radıyallahu Anh)* dan rivayete göre Efendimiz *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* de duasında:

٦٧١- عَنْ اَبِى هُرَيْرَةَ (رضى الله عنه) قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللهِ ﷺ: « اَللّٰهُمَّ اِنِّى اَعُوذُ بِكَ مِنْ عِلْمٍ لاَ يَنْفَعُ »

671 -**"Ey Allahım fayda vermeyen ilimden sana sığınırım."** buyurmuştur. *(Müslim, Zikr:18, No:2722, 4/2088, Tirmizî, Deavât:69, No:3482, 5/519, İbni Mace, Mukaddime:23, No:250, 1/92, Dua:2, No:3837, 2/1261, Nesaî, İstiaze:13, 18, /64, No: 5551, 8/679, Müsned-i Ahmed İbni Hanbel, No:6572, 2/569, No:6882, 2/637)*

Faydalı ilmin dünyada faydası görüleceği gibi, ahirette de mededi (yardımı) kesilmez. Nitekim :

٦٧٢ - عَنْ اَبِى هُرَيْرَةَ (رضى الله عنه) قَالَ رَسُولُ اللهِ ﷺ: « اِذَامَاتَ الْاِنْسَانُ انْقَطَعَ عَمَلُهُ اِلاَّمِنْ ثَلاَثَةٍ صَدَقَةٍ جَارِيَةٍ اَوْعِلْمٍ يُنْتَفَعُ بِهِ اَوْوَلَدٍ صَالِحٍ يَدْعُوْلَهُ »

672 - Ebu Hureyre *(Radıyallâhu Anh)* dan rivayete göre, Resulullah *(Sallallâhu Aleyhi ve Sellem)* şöyle buyurdu: **"İnsan öldüğü zaman, bütün ameli kesilir, ancak üç şey müstesna.** Birincisi: (Mescit, medrese, tekke, evkaf, köprü, çeşme gibi) **sadaka-i cariye** (devam eden hayırlar). İkincisi: (Kitap yazmak, talebe okutmak, vaaz etmek gibi) **kendisiyle menfaatlenilen ilim.** Üçüncüsü: **Arkasından kendisine dua edecek salih** (iyi) **evlât."** *(Müslim, Vasiyyet:3, No:1631, 3/1255, Tirmizî, Ahkâm:36, No:1376, 3/660, Neseî, Vesaya:8, No:3653, 6/561, Darimî, Mukaddime:46, No:565, 1/146)*

Bu ayet-i celileden anlaşılacak en mühim meselelerden biri de, kulun, kendisinde bulunan fazilet ve hayırları nefsinden görmeyip, bilakis Allah-u Tealâ'nın fazl-u rahmetinden bilmesidir. Kulun nefsini tezkiye etmesi (kendini temize çıkarması) caiz değildir, zira nefisler tezkiye mahalli değildir. Nefsinin bir şeyini güzel gören muhakkak ki, batınından yakîn nurlarını iskat etmiş (içinde bulunan nurları kaybetmiş) olur.

Kâmil bir insan, nefsine hiç bir kadr-ü kıymet vermez ki, amelini beğenebilsin. Kulun bidayetinden nihayetine (başından sonuna) kadar yapmış olduğu bütün ameller sadece varlık nimetini bile karşılayamaz.

Rivayet edildiğine göre, Şah Şuâ' El Kirmanî *(Kuddise Sırruhu)* bir gün bir mescitte otururken bir fakir ayağa kalkıp, insanlardan bir şey istediyse de kimse ona bir şey vermeyince, Kirmanî hazretleri: "Elli senelik haccı, bir parça ekme-

ğe kim satınalacak da bu fakire verecek." buyurdu. Bunun üzerine orada bulunan bir fakih (fıkıh âlimi): "Ey Şeyh bu sözünle şeriatı hafife aldın" deyince,

Kirmanî *(Kuddise Sırruhu)*: "Nefsime bir kıymet vermiyorum ki, amelime kıymet vereyim." buyurdu. Tabiiki bu sözler, ameli terketmek manasına gelmez, bilakis bütün iyilikleri yapıp, onlara kıymet vermemek, ve onlara muvaffak kılınmayı Allah-u Tealâ'nın fazlından bilmek anlamına gelir.

Bu ayet-i celilede bulunan işaretlerden biri de, Allah-u Tealâ'nın fazl-u kereminin, kendi mevhibelerinden bir bahşiş olup, onu dilediğine vereceğidir. Dolayısıyla kimsenin kazanmak ve istemek suretiyle bu fazl-u keremi elde etmekte bir tesiri yoktur. İşte bu fazl-u keremiyle Mevlâ Tealâ, dilediği kulunu imana hidayet eder, salih amele de muvaffak eder.

Mevlâ Tealâ'nın: **"Allahın senin üzerindeki fazlı çok büyüktür."** kavl-i şerifindeki fazlından maksat, Allah-u Tealâ'nın kendisidir ki bu:

« لَوْلاَكَ لَمَا خَلَقْتُ الْاَفْلاَكَ »

'Habibim sen, olmasaydın felekleri yaratmazdım.' (Ruhul Beyan:2/283, Keşfül Hafâ, No:2123, 2/164, manen rivayet edilen bu meşhur hadis-i kudsînin manasının sıhhatine delâlet eden kaynak, Beyhakî, Delâilün Nübüvve:5/483, Hakim, Müstedrek, No: 4228, 2/672) kavl-i şerifinde beyan edildiği üzere, Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* in kendisi bütün âlemler üzerine Allah-u Tealâ'nın fazl-u rahmeti olduğu gibi, Allah-u Tealâ'nın yüce zatının da, Habibi üzerine ilâhî bir fazl-u rahmet olması" demektir. Efendimiz *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* i ruhanî ve cismanî (maddi ve manevi) şeylerden hiç birinin vusul (Allah-u Tealâ'ya ulaşma) yolundan saptıramaması da, Allah-u Tealâ'nın onun üzerindeki büyük fazlındandır.

Ey Allahımız! Bizi, sana ulaşma yolundaki âfakî veya enfüsî (dıştaki ve içteki) bütün engellerden muhafaza eyle ve bizi fazl-u kereminle nufüs-î kudsîlere (mukaddes ruhlara) ilhak eyle (kat) âmin!..,

MEVLÂ TEALÂ'NIN ÖĞRETMESİNDEN EVVEL EFENDİMİZ *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* İN DE DİNİ MESELELERİ BİLMEDİĞİNİ BEYAN EDEN AYET-İ KERİMELER:

« ... وَاِنْ كُنْتَ مِنْ قَبْلِهِ لَمِنَ الْغَافِلِينَ (٣) »

"Halbuki sen bundan (bizim sana vahyetmemizden) **evvel elbette gafil** (bu kıssalardan habersiz) **lerdendin."** *(Yusuf Suresi:3'den)*

« وَكَذٰلِكَ اَوْحَيْنَا اِلَيْكَ رُوحاً مِنْ اَمْرِنَا مَا كُنْتَ تَدْرِى مَا الْكِتَابُ وَلاَ الْاِيمَانُ وَلٰكِنْ جَعَلْنَاهُ نُوراً نَهْدِى بِهِ مَنْ نَشَآءُ مِنْ عِبَادِنَا وَاِنَّكَ لَتَهْدِى اِلٰى صِرَاطٍ مُسْتَقِيمٍ (٥٢) »

"İşte biz böylece, (Habibim!) **sana da emrimizden bir ruh** (Kur'an) **vahyettik. Halbuki** (vahiyden evvel) **kitap nedir, iman nedir? Sen bilmezdin. Fakat biz onu** (Kur'anı) **bir nur yaptık ki bununla kullarımızdan dilediklerimizi hidayet ederiz. Şüphesiz ki sen elbette dosdoğru bir yola hidayet edersin."** *(Şûrâ Suresi:52)*

« وَوَجَدَكَ ضَآلاً فَهَدٰى (٧) »

"Seni dalâlette (Şeriatın teferruatından habersiz) **bulup da, hidayet etmedi** (öğretmedi) **mi?"** *(Duha Suresi:7)*

لَا خَيْرَ فِي كَثِيرٍ مِّن نَّجْوَاهُمْ إِلَّا مَنْ أَمَرَ بِصَدَقَةٍ أَوْ مَعْرُوفٍ
أَوْ إِصْلَاحٍ بَيْنَ النَّاسِ وَمَن يَفْعَلْ ذَٰلِكَ ابْتِغَاءَ مَرْضَاتِ اللَّهِ
فَسَوْفَ نُؤْتِيهِ أَجْرًا عَظِيمًا ﴿١١٤﴾ وَمَن يُشَاقِقِ الرَّسُولَ
مِن بَعْدِ مَا تَبَيَّنَ لَهُ الْهُدَىٰ وَيَتَّبِعْ غَيْرَ سَبِيلِ الْمُؤْمِنِينَ
نُوَلِّهِ مَا تَوَلَّىٰ وَنُصْلِهِ جَهَنَّمَ وَسَاءَتْ مَصِيرًا
﴿١١٥﴾ إِنَّ اللَّهَ لَا يَغْفِرُ أَن يُشْرَكَ بِهِ وَيَغْفِرُ مَا دُونَ
ذَٰلِكَ لِمَن يَشَاءُ وَمَن يُشْرِكْ بِاللَّهِ فَقَدْ ضَلَّ ضَلَالًا
بَعِيدًا ﴿١١٦﴾ إِن يَدْعُونَ مِن دُونِهِ إِلَّا إِنَاثًا وَإِن يَدْعُونَ
إِلَّا شَيْطَانًا مَّرِيدًا ﴿١١٧﴾ لَّعَنَهُ اللَّهُ وَقَالَ لَأَتَّخِذَنَّ
مِنْ عِبَادِكَ نَصِيبًا مَّفْرُوضًا ﴿١١٨﴾ وَلَأُضِلَّنَّهُمْ وَلَأُمَنِّيَنَّهُمْ
وَلَآمُرَنَّهُمْ فَلَيُبَتِّكُنَّ آذَانَ الْأَنْعَامِ وَلَآمُرَنَّهُمْ
فَلَيُغَيِّرُنَّ خَلْقَ اللَّهِ وَمَن يَتَّخِذِ الشَّيْطَانَ وَلِيًّا مِّن دُونِ
اللَّهِ فَقَدْ خَسِرَ خُسْرَانًا مُّبِينًا ﴿١١٩﴾ يَعِدُهُمْ
وَيُمَنِّيهِمْ وَمَا يَعِدُهُمُ الشَّيْطَانُ إِلَّا غُرُورًا ﴿١٢٠﴾ أُولَٰئِكَ
مَأْوَاهُمْ جَهَنَّمُ وَلَا يَجِدُونَ عَنْهَا مَحِيصًا ﴿١٢١﴾

Ayet: 114

Mevlâ Tealâ, Tu'menin kavminin geceleyin yaptıkları toplantıyı habibine bildirdikten sonra, bu gibi gizli toplantıların bir çoğunda hayır bulunmadığını, ancak bir takım iyi niyetlerle kurulan meclislerin büyük bir mükâfata vesile olacağını açıklamak üzere şöyle buyuruyor:

لاَ خَيْرَ فِى كَثِيرٍ مِنْ نَجْوٰيهُمْ اِلاَّ مَنْ اَمَرَ بِصَدَقَةٍ اَوْ مَعْرُوفٍ اَوْ اِصْلاَحٍ بَيْنَ النَّاسِ وَمَنْ يَفْعَلْ ذٰلِكَ ابْتِغَآءَ مَرْضَاتِ اللّٰهِ فَسَوْفَ نُؤْتِيهِ اَجْراً عَظِيماً (١١٤)

KELİME MANASI (114)

(لاَ خَيْرَ) **Hiç bir hayır yoktur,** nerede? (فِى كَثِيرٍ) **bir çoğunda,** öyle bir çoğu ki, (مِنْ نَجْوٰيهُمْ) **onların gizli konuşmalarından olucu,** yani onların fısıldaşmalarının bir çoğunda hiç hayır yoktur, (اِلاَّ مَنْ) **ancak o kimse** (nin gizlice konuşması müstesna) **ki,** (اَمَرَ) **emretti,** neyle? (بِصَدَقَةٍ) **bir sadaka** (verilmesi) **ile,** (اَوْمَعْرُوفٍ) **yahut bir iyilik** (yapılması) **ile,** (اَوْ اِصْلاَحٍ) **yahutta bir ıslâh** (düzeltme), nerede? (بَيْنَ النَّاسِ) **insanlar arasında,** yani insanların arasını düzeltmek için gizli konuşanların fısıldaşmalarında hayır vardır, (وَمَنْ يَفْعَلْ) **her kim, yaparsa,** neyi? (ذٰلِكَ) **bunu** (sadaka ve benzeri hayırları), niçin? (اِبْتِغَآءَ مَرْضَاتِ اللّٰهِ) **Allah** (-u Tealân) **ın rızasını talebetmek için,** (فَسَوْفَ نُؤْتِيهِ) **yakında muhakkak vereceğiz,** kime? (هُ) **ona,** (اَجْراً) **bir ecir,** öyle ecir ki, (عَظِيماً) **çok büyük.**

MEALİ ŞERİFİ

Onların fısıldaşmalarının bir çoğunda hayır yoktur. Ancak bir sadaka yahut bir iyilik yahutta insanların arasını düzeltmeyi emreden (in gizli konuşması) **müstesna. Kim Allahın rızasını arayarak böyle yaparsa, biz ona yakında büyük bir mükâfat vereceğiz.**

İ Z A H A T

Tefsiri Kebir'de zikredildiğine göre, imam-ı Vahidî *(Rahimehullah)* buyurmuştur ki: "Necva" kelimesi, lugatta, iki kimse arasında kısır (gizli) konuşma manasına gelir. Nitekim Mevlâ Tealâ'nın:

« ... مَا يَكُونُ مِنْ نَجْوٰى ثَلٰثَةٍ اِلاَّ هُوَ رَابِعُهُمْ ... (٧) »

"Her hangi üç kişi arasında bir fısıldaşma meydana geldiğinde, muhakkak ki o (Mevlâ Tealâ), **onların dördüncüsüdür."** *(Mücadele Suresi:7'den)* kavl-i şerifinde geçen "Necva" da bu manadadır.

Bu ayet-i celile, her ne kadar hırsız Tu'menin kavminin birbirleriyle fısıldaşmaları hakkında inmiş ise de, mana bakımından umumidir. Dolayısıyla murat mana, "İnsanların, hakkında fısıldaşıp sohbet ettikleri sözlerden, sadece hayır işlerine dair olanlar makbuldür." demek olur.

Daha sonra Mevlâ Tealâ, hayır işlerinin üç çeşit olduğunu zikretmiştir.

1 - Sadakayı emretmek,

2 - Maruf (iyi) olan şeyleri emretmek,

3 - İnsanların arasını ıslah etmek (düzeltmek).

Mevlâ Tealâ'nın sadece bu üç kısmı zikretmesinin sebebine gelince; Hayır işi, ya bir menfaat ulaştırmak veya bir zararı gidermek şeklinde olur. Hayra ulaştırmak da, ya mal vermek gibi maddi hayırlardan olur ki, Mevlâ Tealâ, **"Bir sadaka vermeyi emredenler müstesna."** kavl-i şerifiyle buna işaret etmiştir.

Yahut manevi hayırlardan olur ki bu da, ilimlerle, nazarî kuvveti (düşünce gücünü), güzel işlerle de amelî kuvveti(iş yapma gücünü) tekmil etmek (kemale erdirmek) ten ibaret olup, her ikisi de marufu emretmek demektir. İşte Allah-u Tealâ **"Ya da bir iyilik yapmayı emredenler müstesna."** ifade-i celilesiyle buna işaret buyurmuştur.

Zararı gidermeye gelince, Mevlâ Tealâ'nın: **"Veya insanların arasını düzeltmeyi emredenler müstesna."** kavl-i şerifi buna işaret etmektedir. Böylece bütün hayırların bu ayet-i kerimede zikredilmiş olduğu sabit olmuş olur. Bu söylediğimizin doğruluğuna, Ümmü Habibe *(Radıyallahu Anha)* dan rivayet edilen:

٦٧٣ – عَنْ أُمِّ حَبِيبَةَ (رضى الله عنها) قَالَتْ: قَالَ رَسُولُ اللهِ ﷺ: « كَلاَمُ ابْنِ آدَمَ عَلَيْهِ لاَ لَهُ إِلاَّ الْأَمْرَ بِالْمَعْرُوفِ وَالنَّهْيَ عَنِ الْمُنْكَرِ وَذِكْرَ اللهِ عَزَّ وَجَلَّ »

673 - **"Ma'rufu (iyiyi) emretmek veya münker (kötü) den sakındırma yahutta Allah (-u Tealâ) yı zikretmek gibi hususlar hariç, ademoğlunun bütün sözleri, lehine değil aleyhinedir."** *(İbni Mace, Fiten:12, No.3974, 2/1315, Tirmizî, Zühd:62, No:2412, 4/608)* hadis-i şerifi de buna delâlet etmektedir.

Süfyan-ı Sevrî *(Radıyallahu Anh)* a, "Bu ne şiddetli (korkunç) bir hadis" denildiğinde, O, "Allah-u Tealâ'nın, **'Onların fısıldaşmalarının bir çoğunda hayır yoktur. Bir sadakayı vermeyi ya da bir iyilik yapmayı veya insanların arasını düzeltmeyi emredenler müstesna.'** kavl-i şerifini duymadın mı? İşte bu hadis, bu ayet-i kerimenin aynısını söylemektedir.

Yine Allah-u Tealâ'yı duymadın mı ki?

« وَالْعَصْرِ (١) إِنَّ الْإِنْسَانَ لَفِي خُسْرٍ (٢) إِلاَّ الَّذِينَ آمَنُوا وَعَمِلُوا الصَّالِحَاتِ وَتَوَاصَوْا بِالْحَقِّ وَتَوَاصَوْا بِالصَّبْرِ (٣) »

'Asr'a yemin ederim ki, insan gerçekten elbette hüsran (ziyan) **içindedir. Ancak iman edip salih ameller işleyenler, birbirlerine hakkı ve sabrı tavsiye edenler** (bundan) **müstesnadır.'** *(Asr Suresi:1-3)* buyurmaktadır. İşte bu hadis-i şerif de, bu ayet-i kerimenin ifade ettiğinin aynısını bildirmektedir." buyurdu.

Aliyyül Karî *(Rahimehullah)* bu hadis-i şerifin şerhinde buyurmuştur ki: Hadis-i şerifin zahiri, istisna edilen emr-i bil maruf, nehy-i anil münker ve zikrul-

lah dışında bütün konuşmaların kişinin aleyhinde olduğu, konuşmanın mubah bir kısmı bulunmadığını gösteriyor. Ancak, bunun mubalâğaya ve düzgün olmayan konuşmalardan caydırma hususunda te'kide hamledilmesi gerekir. Şurası muhakkak ki, mubah söz, ahirette ona bir fayda sağlayacak değildir.

Hadis-i şerife şöyle de bir mana verilebilir: Adem oğlunun geride bahsi geçenler dışında kalan her sözü, onun için bir üzüntü ve pişmanlık vesilesidir ki onda hiç bir menfaati yoktur. Şu hâlde gerek ayet-i kerimelerde, gerekse Hadis-i şeriflerde geçen hayırla ilgili konuşma çeşitleri dışındaki hiç bir söz kişinin lehine değildir.

Bu Hadis-i şerifte sadece üç tane istisnanın zikredilmesi, bu üç kısma giren sözlerin önemini ve faziletini açıkladığı gibi, bunlar dışında kalan mubah kelâmlarda da son derece dikkatli olmak gerektiği hususunda bir tenbih (uyarı) dır. Nitekim ulema, insanın aleyhinde olmayacak mubah sözlerin bile ahirette faydası olmayacağına dikkat çekerler. Normal bir sohbet mubahtır, ama gıybete, dedikoduya ve malâya'nî'ye bulaşma tehlikesi her an mevcuttur. Bütün mubahlar da böyledir.

Dolayısıyla Efendimiz *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)*, Mevlâ Tealâ'nın rızasına ve ahiret ticaretine son derece uygun olan bir yaşama tarzının yollarını gösterirken konuştuğumuz sözler hakkında bu hadis-i şerifiyle müminleri son derece ihtiyatlı olmaya çağıran bir üslup takibetmiştir.

Daha sonra Mevlâ Tealâ: (وَ مَنْ يَفْعَلْ ذٰلِكَ ابْتِغَاءَ مَرْضَاةِ اللهِ فَسَوْفَ نُؤْتِيهِ اَجْراً عَظِيماً) **"Herkim Allah** (-u Tealân) **ın rızasını arayarak böyle yaparsa, biz ona çok büyük bir mükâfat vereceğiz."** buyurmuştur ki, bu, "Ayet-i kerimede zikredilen üç çeşit ibadet her ne kadar şerefli ve son derece yüceyse de, insan bunları sırf Allah rızasını kazanmak için yaptığı zaman istifade edebilir, amma riya ve süm'a (gösteriş ve işittirmek) için yaparsa, bu durumda hüküm tersine dönerek bütün bu taatlar, en büyük kötülüklerden olmuş olur." demektir.

İşte bu ayet-i kerime, zahirî amellerden matlûbun (elde edilmek istenen şeyin), niyetin ihlâslı olup olmadığı hususunda kalbin durumlarını gözetmek ve o amele sebep olacak düşünceyi, Allahın rızasının dışında kalan maksatlara yönelmekten arındırmak olduğuna delâlet eden delillerin en kuvvetlilerindendir. Nitekim:

« وَمَا اُمِرُوا اِلاَّ لِيَعْبُدُوا اللهَ مُخْلِصِينَ لَهُ الدِّينَ ... (٥) »

"Halbuki onlar, dini (ibadeti) **sadece kendisine has kılarak, ve hanif** (hakka yönelici) **ler olarak, Allaha ibadet etmelerinden başka bir şeyle emrolunmamışlardı."** *(Beyyine Suresi: 5)* kavl-i şerifiyle,

« وَاَنْ لَيْسَ لِلاْنسَانِ اِلاَّ مَا سَعىٰ (٣٩) »

"Gerçek şu ki, insan için kendi çalıştığından başkası yoktur." *(Necm Suresi:39)* kavl-i şerifi bu ayet-i kerimenin benzerleri olduğu gibi, Hazreti Ömer *(Radıyallahu Anh)* dan rivayet edilen:

٦٧٤- عَنْ عُمَرَ بْنِ الْخَطَّابِ (رضى الله عنه) قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللهِ ﷺ: « اِنَّمَا الْاَعْمَالُ بِالنِّيَّاتِ »

674 - **"Muhakkak ki ameller niyetlere göredir** (onlara göre değerlendirilir)" *(Buharî, Bed'ül vahy:1, No:1, 1/3, Müslim, İmare:45, No:1907, 3/1515)* hadis-i şerifi de, bu manayı kuvvetlendirmektedir.

Burada "Mevlâ Tealâ niçin önce **'Emreden kimseler müstesna'** buyurduktan sonra, **'Kim böyle yaparsa'** buyurmuştur?" denecek olursa, Buna cevaben denir ki, Allah-u Tealâ, hayır işleyene delil kılmak için hayrı emredeni zikretmiştir. Çünkü hayrı emreden kimse hayırlılar sınıfına girince, bizzat hayır yapanların hayırlılar sınıfına girmeleri daha evlâdır.

Ayrıca burada **"Kim böyle yaparsa"** tabiriyle "Kim bunu emrederse," manasının kastedilmiş olması da caizdir. Böylece 'Emr' yerine 'Yapmak' sözü kullanılmış olur. Çünkü emretmek de işlerden bir iştir.

AYET-İ CELİLEDE ZİKREDİLEN, HAYIR İŞLERİNİN DIŞINDA ÇOK KONUŞMANIN ZEMMİ VE LİSANA SAHİP OLMAYA TEŞVİK HAKKINDAKİ HADİS-İ ŞERİFLER VE RİVAYETLER:

٦٧٥ – عَنْ اَبِى هُرَيْرَةَ (رضى الله عنه) عَنْ رَسُولِ اللهِ ﷺ قَالَ: « مَنْ كَانَ يُؤْمِنُ بِاللهِ وَالْيَوْمِ الْآخِرِ فَلْيَقُلْ خَيْرًا اَوْ لِيَصْمُتْ »

675 - Ebu Hureyre *(Radıyallahu Anh)* dan rivayet edilen bir hadis-i şerifte Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* şöyle buyurdu: **"Her kim Allaha ve ahiret gününe iman ediyorsa, ya hayır söylesin, ya suküt etsin** (sussun)" *(Buharî, Rikak:23, No:6110, 5/2376, Müslim, İman:19, No:47, 1/68, Tirmizî, Birr:43, No:1967, 4/345, İbni Mace, Fiten:12, No.3971, 2/1313)*

٦٧٦ – عَنْ سَهْلِ بْنِ سَعْدٍ (رضى الله عنه) عَنْ رَسُولِ اللهِ ﷺ قَالَ: « مَنْ يَضْمَنْ لِى مَا بَيْنَ لَحْيَيْهِ وَمَا بَيْنَ رِجْلَيْهِ اَضْمَنْ لَهُ الْجَنَّةَ »

676 - Sehl ibni Sa'd *(Radıyallahu Anh)* dan rivayet edildiğine göre, Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* şöyle buyurdu: **"Kim bana iki çenesinin arasındaki** (dili) **ile iki bacağının arasındaki** (tenasül uzvu) **nu** (gayrı meşru şekilde kullanmayacağına dair) **söz verirse, bende ona cenneti söz veririm."** *(Buharî, Rikak:23, No.6109, 5/2376, Tirmizî, Zühd:60, No:2408, 4/606)*

٦٧٧ – عَنْ اَبِى هُرَيْرَةَ (رضى الله عنه) قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللهِ ﷺ: « اِنَّ اَكْثَرَ مَا يُدْخِلُ النَّارَ مِنَ النَّاسِ الْاَجْوَفَانِ » قِيلَ يَا رَسُولَ اللهِ وَمَا الْاَجْوَفَانِ؟ قَالَ: « الْفَرْجُ وَالْفَمُ ... »

677 - Ebu Hureyre *(Radıyallahu Anh)* dan rivayet edildiğine göre, Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* şöyle buyurdu: **"Şüphesiz ki insanları cehenneme en çok sokan, içi boş olan iki şeydir ki bunlar da, dil ve tenasül uzvudur."** *(Beyhakî, Şuabul İman:4914, 4/235, İbni Mace, Zühd:29,No.4246,2/1418)*

٦٧٨ – عَنْ سُفْيَانَ بْنِ عَبْدِ اللهِ الثَّقَفِيِّ (رضى الله عنه) قَالَ: قُلْتُ يَا رَسُولَ اللهِ حَدِّثْنِى

Ayet: 114

بِأَمْرٍ اَعْتَصِمُ بِهِ: قَالَ: « قُلْ رَبِّيَ اللهُ ثُمَّ اسْتَقِمْ » قُلْتُ: يَا رَسُولَ اللهِ مَا اَكْثَرُ مَا تَخَافُ عَلَيَّ؟ فَاَخَذَ رَسُولُ اللهِ ﷺ بِلِسَانِ نَفْسِهِ ثُمَّ قَالَ: « هٰذَا »

678 - Süfyan ibni Abdillah es Sakafî *(Radıyallahu Anh)* buyurmuştur ki: Bir kere ben: "Ya Resulallah! Sıkıca sarılacağım bir şeyi bana anlat (tavsiye buyur) dedim. O: **"Rabbim Allahtır de ve istikametli ol** (islâmiyetin dosdoğru yolundan sapma)." buyurdu.

Ben: "Ya Resulallah! Benim hakkımda en çok korktuğun şey nedir?" diye sordum. Bunun üzerine Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)*: Kendi (mübarek) dilini eliyle tuttu. Sonra: **"Bu."** (Yani senin hakkında en çok korktuğum şey senin dilindir). buyurdu. *(İbni Mace, Fiten:12, No:3972, 2/1314, Müslim, iman:13, No:38, 1/65, Tirmizî, Zühd:60, No:2410, 4/607, Beyhakî, Şuabul İman, No:4916, 4917, 4921, 4924, 4/236-237)*

٦٧٩ – عَنْ عَبْدِ اللهِ بْنِ مَسْعُودٍ (رضى الله عنه) قَالَ: سَأَلْتُ رَسُولَ اللهِ ﷺ اَيُّ الْعَمَلِ اَفْضَلُ؟ قَالَ: « اَلصَّلَاةُ عَلَىٰ مِيقَاتِهَا » قَالَ: قُلْتُ ثُمَّ مَاذَا يَارَسُولَ اللهِ؟ قَالَ: « ثُمَّ بِرُّ الْوَالِدَيْنِ » قَالَ: قُلْتُ ثُمَّ مَاذَا يَارَسُولَ اللهِ؟ قَالَ: « اَنْ يَسْلَمَ النَّاسُ مِنْ لِسَانِكَ » قَالَ: ثُمَّ سَكَتَ وَلَوِ اسْتَزَدْتُهُ لَزَادَنِي.

679 - Abdullah ibni Mesud *(Radıyallahu Anh)* şöyle buyurmuştur: Bir kere ben Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* e "Amellerin hangisi daha üstündür?" diye sorduğumda: **"Vaktinde kılınan namazdır."** buyurdu. Ben, "Sonra hangisidir? Ya Resulallah!" dediğimde, **"Sonra Ana-babaya iyiliktir."** buyurdu.

Ben, "Sonra hangisidir? Ya Resulallah!" deyince: **"İnsanların, senin dilin** (in şerrin) **den selâmet bulması** (kurtulması) **dır."** buyurdu, sonra sustu. Kendisine daha fazla soru soracak olsaydım, elbette bana cevap verirdi. *(Beyhakî, Şuâbul iman:4219, 4926, 4/10, 238)*

٦٨٠ – عَنْ عُقْبَةَ بْنِ عَامِرٍ (رضى الله عنه) قَالَ: قُلْتُ يَا نَبِيَّ اللهِ مَا النَّجَاةُ؟ قَالَ: « اِمْلِكْ عَلَيْكَ لِسَانَكَ ، وَلْيَسَعْكَ بَيْتُكَ ، وَابْكِ عَلَىٰ خَطِيئَتِكَ »

680 - Ukbetibni Âmir *(Radıyallahu Anh)* buyurmuştur ki: Bir kere ben, "Ey Allahın peygamberi! Kurtuluş nasıldır?" diye sorduğumda: **"Diline sahip ol, evin sana yetsin, hatalarına ağla."** buyurdu. *(Tirmizî, Zühd: 60, No:2406, 4/605, Müsned-i Ahmed: No:22298, 8/290, Beyhakî, Şuabul İman, No:4930, 4/239)*

٦٨١ – عَنْ اَسْوَدَ بْنِ اَصْرَمَ (رضى الله عنه) قَالَ: قُلْتُ يَا رَسُولَ اللهِ اَوْصِنِي. قَالَ: « هَلْ تَمْلِكُ لِسَانَكَ؟ » قُلْتُ: فَمَا اَمْلِكُ اِذَا لَمْ اَمْلِكْ لِسَانِي قَالَ: « فَهَلْ تَمْلِكُ يَدَكَ؟ » قُلْتُ: فَمَا اَمْلِكُ اِذَا لَمْ اَمْلِكْ يَدِي! قَالَ: « فَلَا تَقُلْ بِلِسَانِكَ اِلَّا مَعْرُوفًا وَلَا تَبْسُطْ يَدَكَ اِلَّا اِلَىٰ خَيْرٍ »

681 - Esved ibni Esram *(Radıyallahu Anh)* buyurmuştur ki: Bir kere Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* e "Bana nasihat et" dediğimde: **"Diline sahip olabilir misin?"** diye sordu. Ben: "Dilime sahip olamazsam neye sahip olacağım?" deyince: **"Eline sahip olabilir misin?"** diye sordu.

Ben: "Elime sahip olamazsam neye malik olayım?" dediğimde: **"Dilinle ancak iyi söz söyle, elini de ancak hayra uzat."** buyurdu. *(Beyhakî, No.4931,4/240, Mucemül Kebir, Taberânî, No:817, 1/281, Kenzül Ummal, No:6903, 3/354)*

٦٨٢ – عَنْ اَنَسِ بْنِ مَالِكٍ (رضى الله عنه) قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللهِ ﷺ ثَلاَثَ مِرَارٍ: « رَحِمَ اللهُ عَبْداً تَكَلَّمَ فَغَنِمَ اَوْ سَكَتَ فَسَلِمَ »

682 - Enes ibni Malik *(Radıyallahu Anh)* dan rivayet edildiğine göre, Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* üç kere: **"Konuşup kâr eden yahut sükut edip selâmete eren bir kula, Allah** (-u Tealâ) **rahmet etsin"** diye dua etti. *(Beyhakî, Şuabul iman:4938, 4934, 4/241)*

٦٨٣ –عَنِ ابْنِ مَسْعُودٍ (رضى الله عنه) اَنَّهُ اَتىٰ عَلَى الصَّفَا فَقَالَ: « يَا لِسَانُ قُلْ خَيْراً تَغْنَمْ اَوِ اصْمُتْ تَسْلَمْ مِنْ قَبْلِ اَنْ تَنْدَمَ » قَالُوا يَا اَبَا عَبْدِ الرَّحْمٰنِ هٰذَا شَيْءٌ تَقُولُهُ اَوْ سَمِعْتَهُ؟ قَالَ: لاَ بَلْ سَمِعْتُ رَسُولَ اللهِ ﷺ يَقُولُ: « اِنَّ اَكْثَرَ خَطَايَا ابْنِ آدَمَ فِي لِسَانِهِ »

683 - Bir kere ibni Mesud *(Radıyallahu Anh)* Safa dağına gelerek, **"Ey dil! Ya hayır söyle ganimete er, ya sükût et, pişman olmadan selâmete er."** deyince, yanındakiler ona: "Ya ebâ Abdirrahman! Bu senin kendi söylediğin bir şey midir? yoksa bunu birinden mi işittin? " dediklerinde, O: "Hayır! Ben Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* in **"Âdem oğlunun hatalarının en çoğu dilindedir."** buyurduğunu işittim' dedi. *(Beyhakî, Şuabul iman:4933,4/240)*

٦٨٤ – عَنْ اَنَسِ بْنِ مَالِكٍ (رضى الله عنه) قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللهِ ﷺ: « مَنْ سَرَّهُ اَنْ يَسْلَمَ فَلْيَلْزَمِ الصَّمْتَ »

684 - Enes ibni Malik *(Radıyallahu Anh)* dan rivayet edilen bir hadis-i şerifte Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* şöyle buyurdu: "(Dünya ve ahiret sıkıntılarından) **Kurtulmak kimi sevindirirse, suskunluğa devam etsin."** *(Ebu Ya'lâ, No:3607, 6/290, Beyhakî, Şuabul iman:4937, 4/241)*

٦٨٥– عَنْ اَنَسٍ (رضى الله عنه) اَنَّ رَسُولَ اللهِ ﷺ لَقِيَ اَبَا ذَرٍّ فَقَالَ: « اَلاَ اَدُلُّكَ عَلىٰ خَصْلَتَيْنِ هُمَا اَخَفُّ عَلَى الظَّهْرِ وَاَثْقَلُ فِي الْمِيزَانِ مِنْ غَيْرِهِمَا؟ » قَالَ: بَلىٰ يَا رَسُولَ اللهِ. قَالَ: « عَلَيْكَ بِحُسْنِ الْخُلُقِ وَطُولِ الصَّمْتِ، وَالَّذِي نَفْسُ مُحَمَّدٍ بِيَدِهِ مَا عَمِلَ الْخَلاَئِقُ بِمِثْلِهِمَا »

685 - Enes *(Radıyallahu Anh)* dan rivayet edildiğine göre, bir kere Resulullah

(Sallallahu Aleyhi ve Sellem) Ebu Zer *(Radıyallahu Anh)* ile karşılaştığında, Ona: **"Ya Ebâ Zer! Seni iki haslete delâlet edeyim** (sana iki faziletli amel öğreteyim) **mi ki? Onlar** (ın yükü) **sırta daha hafif,** (sevapları ise) **diğerlerinden mizanda daha ağır olsun."** buyurunca, O: "Buyur ya Resulallah!" dedi.

Bunun üzerine Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* : **"Güzel ahlâka ve uzun süre konuşmamaya devam et, Muhammedin nefsi** (canı) **yed-i kudretinde** (kudret elinde) **olan Allaha yemin ederim ki, mahlûkat bu iki amelin misli-ni işleyememiştir."** buyurdu. *(Beyhakî, Şuabul iman:4941, 4/242)*

Hattabî *(Rahimehullah)* "Samt" (kişinin gece ve gündüz hiç konuşmamak üzere itikaf yapmasın) ın cahiliyyet menasiki (hac ibadetleri) nden olduğunu zikretmiş ve islâmın bunu yasaklayıp, itikaf sırasında hayırlı şeyleri konuş-maları gerektiğini kaydetmiştir.

Hanbelî ulemasından İbni Kudame *(Rahimehullah)* "El - Muğnî" isimli eserin-de: "İslâm şeriatında hiç konuşmamak diye bir şey yoktur, hatta rivayetlerin zahiri, bunun haram olduğuna delâlet eder. Dolayısıyla böyle bir nezir (adak) da bulunana, o nezre uyması gerekmez. Hanefi ve şafiî uleması da böyle hükmetmiştir ve bu hükme muhalefet edeni biz bilmiyoruz." buyurmuştur.

٦٨٦ - عَنْ اَبِى ذَرٍّ (رضى الله عنه) قَالَ: قُلْتُ: يَا رَسُولَ اللهِ اَوْصِنِى. قَالَ: «اُوصِيكَ بِتَقْوَى اللهِ عَزَّ وَجَلَّ فَاِنَّهُ اَزْيَنُ لاَمْرِكَ كُلِّه. قُلْتُ: زِدْنِى قَالَ: «عَلَيْكَ بِتِلاَوَةِ الْقُرْآنِ وَذِكْرِ اللهِ عَزَّ وَجَلَّ فَاِنَّهُ ذِكْرٌ لَكَ فِى السَّمَاءِ وَنُورٌ لَكَ فِى الْاَرْضِ. قُلْتُ: زِدْنِى قَالَ: «عَلَيْكَ بِطُولِ الصَّمْتِ فَاِنَّهُ مَطْرَدَةٌ لِلشَّيْطَانِ وَعَوْنٌ لَكَ عَلَىٰ اَمْرِ دِينِكَ». قُلْتُ: زِدْنِى قَالَ: «اِيَّاكَ وَكَثْرَةَ الضِّحْكِ فَاِنَّهُ يُمِيتُ الْقَلْبَ وَيَذْهَبُ بِنُورِ الْوَجْهِ». قُلْتُ: زِدْنِى قَالَ: «قُلِ الْحَقَّ وَاِنْ كَانَ مُرًّا». قُلْتُ: زِدْنِى قَالَ: «لاَ تَخَفْ فِى اللهِ لَوْمَةَ لاَئِمٍ». قُلْتُ: زِدْنِى قَالَ: «لِيَحْجُزْكَ عَنِ النَّاسِ مَا تَعْلَمُ مِنْ نَفْسِكَ»

686 - Ebu Zer *(Radıyallahu Anh)* buyurmuştur ki: Bir kere ben, "Ya Resulallah! Bana nasihat et." dediğimde: **"Sana Allah** (-u Tealâ) **dan sakınmanı vasiyet ederim, çünkü o** (takva) **senin bütün işlerini ziyadesiyle süsler."** buyurdu.

Ben: "Bana vasiyetini ziyade et" deyince: **"Kur'an** (-ı Kerim) **okumaya ve Allah** (-u Tealây) **ı zikretmeye devam et, çünkü bu, senin için gökte bir zikir** (melekler arasında bir şeref ve anılma vesilesi), **yerde de senin için** (kendisiyle dolaşacağın) **bir nurdur."** buyurdu.

Ben: "Bana nasihatını artır" deyince: **"Suskunluğa uzun süre devam et, çünkü o, şeytanı kovucu ve dininin işlerinde sana yardımcıdır."** buyurdu. Ben: "Bana daha ziyade nasihat et." deyince: **"Çok gülmekten sakın, çünkü o, kalbi öldürür ve yüzün nurunu giderir."** buyurdu.

Ben tekrar: "Bana ziyade et" deyince: **"Acı da olsa hakkı** (doğruyu) **söyle."** buyurdu. Ben: "Bana daha ziyade nasihat et" deyince: **"Allah yolunda hiçbir tenkid edicinin kınamasından korkma."** buyurdu.

Ben: "Bana bir daha vaaz et" deyince: **"Nefsin hakkında bildiğin, seni insanlardan menetsin** (kendi günahların insanların kusurunu sana göstermesin) buyurdu. *(Beyhakî, Şuabul iman:4942, 4/242)*

٦٨٧ – عَنْ اَبِی سَعِیدِ الْخُدْرِیِّ رَفَعَهُ اِلَی النَّبِیِّ ﷺ قَالَ: « اِذَا اَصْبَحَ ابْنُ آدَمَ فَاِنَّ كُلَّ شَیْءٍ مِنَ الْجَسَدِ تُكَفِّرُ اللِّسَانَ فَتَقُولُ اتَّقِ اللّٰهَ فِینَا فَاِنَّمَا نَحْنُ بِكَ فَاِنِ اسْتَقَمْتَ اسْتَقَمْنَا وَاِنِ اعْوَجَجْتَ اعْوَجَجْنَا »

687 - Ebu Saidil Hudrî *(Radıyallahu Anh)*, Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* den şöyle naklediyor: **"Ademoğlu sabaha erdiği zaman, bütün uzuvları lisana temenna edip** (dilin karşısında eğilip, boyun bükerek) **bizim hakkımızda Allah'tan kork. Zira biz sana tâbiyiz. Sen istikamette olursan biz de doğru oluruz, sen sapıtırsan biz de sapıtırız "** derler. *(Tirmizî, Zühd:60, No.2407, 4/605, Beyhakî, Şuâbul iman:4945,4/243)*

٦٨٨ – عَنْ اَبِی هُرَیْرَةَ (رضی الله عنه) قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللّٰهِ ﷺ: « مِنْ حُسْنِ اِسْلَامِ الْمَرْءِ تَرْكُهُ مَالَا یَعْنِیهِ »

688 - Ebu Hureyre *(Radıyallahu Anh)* dan rivayet edilen bir hadis-i şerifte, Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* şöyle buyurdu: **"Kişinin, malâya'niyi** (dünya ve ahiretine yaramayan şeyleri) **terketmesi islâmının güzelliğinden ileri gelir."** *(Tirmizî, Zühd:11, No.2317, 4/558, Muvatta', Hüsnül-Hulk:3, No:1672, Sh:604)*

٦٨٩ – عَنْ اَنَسٍ (رضی الله عنه) قَالَ: تُوُفِّیَ رَجُلٌ مِنْ اَصْحَابِهِ فَقَالَ: یَعْنِی رَجُلٌ اَبْشِرْ بِالْجَنَّةِ فَقَالَ رَسُولُ اللّٰهِ ﷺ: « اَوَلَا تَدْرِی فَلَعَلَّهُ تَكَلَّمَ فِیمَا لَا یَعْنِیهِ اَوْ بَخِلَ بِمَا لَا یَنْقُصُهُ »

689 - Enes *(Radıyallahu Anh)* şöyle anlatıyor: Bir adam ölmüştü, diğer biri, Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* işittiği hâlde, onun için "Cennet sana müjde olsun!" dedi. Bunun üzerine Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)*: **"Bunu sana bildiren nedir? Belki de o, malâya'ni konuştu veya kendisine noksanlık vermiyecek bir miktarı** (sadaka vermekte) **cimrilik etti."** buyurdu. *(Tirmizî, Zühd:11, No:2316, 4/558)*

Aliyyül Karî *(Rahimehullah)* buyurmuştur ki: Kişiyi, iş, söz ve düşünce bakımından ilgilendirmeyen her şey malâya'nidir. Dolayısıyla sadece davranış ve sözde değil, baktığımız, düşündüğümüz ve hayâl ettiğimiz şeylerde dahi lüzumsuz ve gereksiz şeylerden kaçınmak gerekmektedir.

Malâya'ninin hakikatı, insanın din ve dünyası için muhtaç olmadığı ve Mevlâsının rızasını kazanmakta ona faydası olmayan şeydir. Bunun da ölçüsü, onsuz hayatının devam etmesidir. Şu hâlde hayatımızı devam ettir-

mekte muhtaç olmadığımız şeylerin her biri, birer malâya'nidir. Öyleyse fazla söz ve lüzumsuz hareketler de malâya'niye girer.

Kişinin malâya'niden uzaklaşması, haramları, mekruhları, şüphelileri, hatta fuzuli olan mubahları bile terketmesiyle gerçekleşir. Fuzuli mubah, gerekli olmayan her şeydir. Müslümanlığın kemalini arayan her kes bunların hepsini terketmelidir.

İmam-ı Gazalî *(Rahimehullah)* buyurmuştur ki: "Malâya'ni, kişi konuşmadığı takdirde günaha girmediği, hâline ve malına bir zarar vermediği her sözdür." Meselâ: Bir kısım insanla oturup, seyahatini anlatan kimse, bu seyahati sırasında gördüğü dağlar ve nehirlerden, başından geçen hadiselerden, hoşuna giden yiyecek ve içeceklerden, kılık kıyafetten, karşılaştığı zatlar ve onların hâllerinden bahsettiğinde, eğer bu hususları anlatmayıp da sükut etseydi, ne günaha girerdi, ne de bir zarara uğrardı.

O kimse bu işte ileri gitse, ister istemez anlattıklarına bazı mubalâğalar, ilâveler ve çıkarmalar yapar. kendini satmalar, değişik şeyleri görmüş olmakla böbürlenmeler, hava atmalar, şunun bunun gıybetini yapmalar, Allahın yarattıklarından bazı şeyleri tahkir (hakir görme) ler araya girer.

Halbuki insan bu esnada pek kıymetli olan ömrünü zayi etmiştir. Zikir ve tefekkür gibi daha kıymetli şeyler yapmak varken, bu faydasız hatta zararlarla dolu şeyleri anlatan, muhakkak ki faydalıyı zararlı ile değiştirmiş olur. Halbuki insanoğlu, dilinin amelinden hesaba çekilecektir.

Şu hâlde malâya'niyi, islâmın insana yüklediği mesuliyet çerçevesinde anlamak gerekir. Kalbinin, dilinin, göz, kulak, akıl ve hayâl gibi, bütün azalarının amellerinden hesap verecek olan insanın, bu hesapta terazinin sevap kefesine girmeyecek şeylerden kaçınması gerekir. Böyle bir malâya'ni anlayışı, insanı hayal kurarken bile, iradî olmaya (iradesiyle faydalı şeyleri hayal etmeye) ve her meselede şuurlu bir şekilde hayır aramaya ve bu alışkanlığı kazanmaya sevkeder. Nitekim:

« ... وَاِنْ تُبْدُوا مَا فِى اَنْفُسِكُمْ اَوْتُخْفُوهُ يُحَاسِبْكُمْ بِهِ اللّٰهُ ... (٢٨٤) »

"Siz içinizde olanı açıklasanız da, gizleseniz de, Allah (onu bilir ve) **onunla sizi hesaba çeker."** *(Bakara Suresi: 284'den)* ayet-i kerimesi, söz ve işlerin ötesinde, hayâl, duygu ve düşüncelerin bile kayda geçirildiğini, zayi olup gitmediğini ifade etmektedir.

٦٩٠ –عَنِ ابْنِ عُمَرَ (رضى الله عنهما) قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللّٰهِ ﷺ: « لاَ تُكْثِرُوا الْكَلاَمَ بِغَيْرِ ذِكْرِ اللّٰهِ فَاِنَّ كَثْرَةَ الْكَلاَمِ بِغَيْرِ ذِكْرِ اللّٰهِ قَسْوَةٌ لِلْقَلْبِ وَاِنَّ اَبْعَدَ النَّاسِ مِنَ اللّٰهِ الْقَلْبُ الْقَاسِى »

690 - İbni Ömer *(Radıyallahu Anhuma)* dan rivayet edilen bir hadis-i şerifte, Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* şöyle buyurdu: **"Allahın zikri dışında çok kelâm konuşmayın. Zira Allahın zikri dışında çok konuşmak, kalp için bir kasvettir** (kalbe katılık verir). **Şüphesiz ki, insanların Allaha en uzak olanı katı kalp** (li olanlar) **dır."** *(Tirmizî, Zühd:61, No.2411, 4/607)*

٦٩١ – عَنْ رَكْبٍ الْمِصْرِيِّ (رضى الله عنه) قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللهِ ﷺ: « طُوبَىٰ لِمَنْ عَمِلَ بِعِلْمِهِ وَاَنْفَقَ الْفَضْلَ مِنْ مَالِهِ وَاَمْسَكَ الْفَضْلَ مِنْ قَوْلِهِ »

691 - Rakbil Mısrî *(Radıyallahu Anh)* dan rivayet edildiğine göre, Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* şöyle buyurdu: **"İlmiyle amel eden, malının fazlasını infak eden ve sözünün fazlasını tutan** (fuzuli konuşmayan) **kimseye müjde olsun."** *(Beyhakî, Şuabul iman:4944, 4/243)*

٦٩٢ – عَنْ زَيْدِ بْنِ اَسْلَمَ عَنْ اَبِيهِ (رضى الله عنهما) اَنَّ عُمَرَ بْنَ الْخَطَّابِ (رضى الله عنه) اِطَّلَعَ عَلَىٰ اَبِي بَكْرٍ وَهُوَ يَمُدُّ لِسَانَهُ. قَالَ: مَاتَصْنَعُ يَاخَلِيفَةَ رَسُولِ اللهِ؟ قَالَ: اِنَّ هٰذَا الَّذِي اَوْرَدَنِي الْمَوَارِدَ اِنَّ رَسُولَ اللهِ ﷺ قَالَ: « لَيْسَ شَيْءٌ مِنَ الْجَسَدِ اِلَّا وَهُوَ يَشْكُو ذَرَبَ اللِّسَانِ »

692 - Zeyd ibni Eslem *(Radıyallahu Anh)* ın babasından rivayetine göre, Bir kere Ömer ibnil Hattab *(Radıyallahu Anh)*, Ebu Bekr-i Sıddık *(Radıyallahu Anh)* a, rastladığında, onun (eliyle çekerek) dilini uzattığını gördü. Ona "Ey Resulullahın Halifesi ne yapıyorsun?" diye sorunca,

Hazreti Sıddık *(Radıyallahu Anh)*: "Şüphesiz ki beni bütün yollara götüren budur. Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* buyurdu ki: **'Cesetten bir parça yoktur ki, dilin keskinliğinden** (kötü ve ağır konuşmasından) **dolayı meydana gelen fesat** (bozukluk ve hainlik) **ten şikayetçi olmasın.'** diye cevap verdi." *(Ebu Ya'lâ el Mûsûlî, No:5, 1/17, lafız farklı Beyhakî, Şuabul iman:4990, 4/256)*

٦٩٣ – عَنْ اَبِي جُحَيْفَةَ (رضى الله عنه) قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللهِ ﷺ: « اَيُّ الْاَعْمَالِ اَحَبُّ اِلَى اللهِ؟ » قَالَ: فَسَكَتُوا فَلَمْ يُجِبْهُ اَحَدٌ. قَالَ: « هُوَ حِفْظُ اللِّسَانِ »

693 - Ebu Cuhayfe *(Radıyallahu Anh)* dan rivayet edildiğine göre, Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* bir kere **"Amellerin hangisi Allaha daha sevgilidir?"** diye sorduğunda, Sahabe-i Kiram sükut edip hiç biri cevap vermeyince, Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)*: **"Dili korumaktır."** buyurdu. *(Beyhakî, Şuâbul İman:4950, 4/245)*

٦٩٤ – عَنْ عِمْرَانَ بْنِ حُصَيْنٍ (رضى الله عنه) اَنَّ رَسُولَ اللهِ ﷺ قَالَ: « مُقَامُ الرَّجُلِ بِالصَّمْتِ اَفْضَلُ مِنْ عِبَادَةِ سِتِّينَ سَنَةً »

694 - İmran ibnil Husayn *(Radıyallahu Anh)* dan bildirildiğine göre, Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)*: **"Kişinin sükut durması, altmış senelik ibadetten üstündür."** buyurdu. *(Beyhakî, Şuâbul İman: 4953, 4/245)*

٦٩٥ – عَنْ مُعَاذِ بْنِ جَبَلٍ (رضى الله عنه) قَالَ: كُنْتُ مَعَ النَّبِيِّ ﷺ فِي سَفَرٍ فَاَصْبَحْتُ يَوْماً قَرِيباً مِنْهُ وَنَحْنُ نَسِيرُ. فَقُلْتُ: يَا رَسُولَ اللهِ! اَخْبِرْنِي بِعَمَلٍ يُدْخِلُنِي الْجَنَّةَ وَيُبَاعِدُنِي

مِنَ النَّارِ. قَالَ: «لَقَدْ سَأَلْتَ عَظِيماً وَإِنَّهُ لَيَسِيرٌ عَلَىٰ مَنْ يَسَّرَهُ اللّٰهُ عَلَيْهِ: تَعْبُدُ اللّٰهَ لاَ تُشْرِكُ بِهِ شَيْئاً وَتُقِيمُ الصَّلاَةَ وَتُؤْتِي الزَّكَاةَ وَتَصُومُ رَمَضَانَ وَتَحُجُّ الْبَيْتَ» ثُمَّ قَالَ: اَلاَ اَدُلُّكَ عَلَىٰ اَبْوَابِ الْخَيْرِ؟ اَلصَّوْمُ جُنَّةٌ . وَالصَّدَقَةُ تُطْفِئُ الْخَطِيئَةَ كَمَا يُطْفِئُ النَّارُ الْمَاءُ. وَصَلاَةُ الرَّجُلِ فِي جَوْفِ اللَّيْلِ» ثُمَّ قَرَأَ ﴿ تَتَجَافَىٰ جُنُوبُهُمْ عَنِ الْمَضَاجِعِ –حَتَّىٰ بَلَغَ – جَزَآءً بِمَا كَانُوا يَعْمَلُونَ﴾ ثُمَّ قَالَ: «اَلاَ اُخْبِرُكَ بِرَأْسِ الْاَمْرِ وَعَمُودِهِ وَذُرْوَةِ سَنَامِهِ؟ الْجِهَادُ» ثُمَّ قَالَ:اَلاَ اُخْبِرُكَ بِمَلاَكِ ذٰلِكَ كُلِّهِ؟» قُلْتُ: بَلَىٰ. فَاَخَذَ بِلِسَانِهِ فَقَالَ: «تَكُفُّ عَلَيْكَ هٰذَا» قُلْتُ: يَانَبِيَّ اللّٰهِ! وَاِنَّا لَمُؤَاخَذُونَ بِمَا نَتَكَلَّمُ بِهِ؟ قَالَ: «ثَكِلَتْكَ اُمُّكَ يَا مُعَاذُ! هَلْ يَكُبُّ النَّاسَ عَلَىٰ وُجُوهِهِمْ فِي النَّارِ اِلاَّ حَصَائِدُ اَلْسِنَتِهِمْ »

695 - Muaz ibni Cebel *(Radıyallahu Anh)* şöyle buyurmuştur: Ben bir yolculukta (Tebuk seferinde) Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* in beraberindeydim. Bir gün seyir (yürüme) hâlindeyken, O'nun yakınında bulundum ve "Ya Resulallah! Beni cennete sokacak ve cehennemden uzaklaştıracak bir amel (hayırlı iş) i bana haber ver." dedim.

Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* : **"Muhakkak sen büyük bir şey istedin. Şüphesiz ki o, Allahın kolay ettiği kimse için elbette çok kolaydır: Allah** (-u Tealâ) **ya hiç bir şeyi ortak koşmadan ona ibadet edersin, namazı dosdoğru kılar, zekâtı ödersin, Ramazan orucu tutar ve Kâbe'yi hac** (tavaf) **edersin."** buyurdu.

Sonra: **"Dikkat et! Sana hayır kapılarını göstereyim mi? Oruç** (günahlara ve onlardan dolayı maruz kalınacak azaba karşı) **bir kalkandır. Sadaka da suyun ateşi söndürdüğü gibi, günahı** (n alevini) **söndürür. Kişinin gece ortasında namazı ise** (vasfedilemeyecek kadar faziletlidir.)" buyurdu.

Sonra: **"Onların yanları** (geceleyin namaz kılmak için) **yataklarından uzaklaşır. Korkarak ve ümitvar olarak Rablerine yalvarırlar ve kendilerine verdiğimiz rızıktan** (hayır yollarına) **harcarlar. Artık işledikleri** (salih) **amellere karşı onlar için göz aydınlığı olarak, onlar için gizleneni** (kimsenin görmediği cennet nimetlerini) **hiç kimse bilemez.."** *(Secde Suresi:16,17)* ayet-i kerimelerini okudu.

Daha sonra Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* : **"Sana işin başını, direğini ve zirvesini haber vereyim mi?** (o) **Cihattır."** buyurduktan sonra, **"Şu anlattıklarımın hepsine sahip olacağın bir şeyi sana haber vereyim mi?"** buyurdu. Ben: "Buyur '(Ya Resulallah!) " deyince

Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* ,(mubarek eliyle) dilini tutarak: **"Şunu** (dilini) **aleyhine** (olacak kötü sözler konuşmaktan) **koruyacaksın"** buyurdu. Bunun üzerine ben: "Ya Nebiyyallah! Biz konuştuğumuz şeylerden dolayı

gerçekten sorumlu tutulacak mıyız?" diye sorunca, Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)*: **"Anan seni yitirsin** (bu işten gafletine şaşarım) **Ey Muaz! İnsanları cehenneme başları aşağı, dillerinin biçtikleri** (kötü sözleri) **nden başka bir şey düşürür mü?"** buyurdu. *(İbni Mace, Fiten:12, No:3973, 2/1314, Beyhakî, Şuâbul İman:4958, 4/247)*

٦٩٦ – عَنْ أَنَسٍ (رضى الله عنه) أَنَّ رَسُولَ اللهِ ﷺ قَالَ: « لاَيَسْتَقِيمُ إِيمَانُ عَبْدٍ حَتَّىٰ يَسْتَقِيمَ قَلْبُهُ وَلاَ يَسْتَقِيمُ قَلْبُهُ حَتَّىٰ يَسْتَقِيمَ لِسَانُهُ وَلاَ يَدْخُلُ الْجَنَّةَ حَتَّىٰ يَأْمَنَ جَارُهُ بَوَائِقَهُ »

696 - Enes *(Radıyallahu Anh)* dan rivayet edilen bir hadis-i şerifte Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* şöyle buyurdu: **"Bir kulun kalbi doğru olmadıkça imanı doğru olmaz, dili düzgün olmadıkça da kalbi düzgün olmaz, komşusu şerrinden emin olmadıkça da cennete giremez."** *(Müsned-i Ahmed:13047, 4/395)*

Zeyd ibni Eslem *(Radıyallahu Anh)*, tefsirinde bulunduğumuz bu ayet-i kerimenin izahında buyurmuştur ki: "Sadakaya teşvik etmek, iyiliği emretmek, veya insanlar arasında islâha çalışmak hususunda seninle konuşmaya gelenin sohbetini kabul et, bunların dışında seninle konuşmak isteyenlerle ise konuşma."

İbni Abbas *(Radıyallahu Anhuma)* buyurmuştur ki: Kıyamet gününde kul, dilinden daha ziyade hiç bir uzvuna kızmayacaktır." Atâ ibni Ebî Ribâh *(Radıyallahu Anh)*: Sizden evvel geçen ümmetler, Allahın kitabı, iyiliği emretmek, kötülükten nehyetmek ve geçimi için zaruri olan konuşmaların dışındaki bütün sözleri fuzulî sayarlardı.

« وَإِنَّ عَلَيْكُمْ لَحَافِظِينَ (١٠) كِرَاماً كَاتِبِينَ (١١) يَعْلَمُونَ مَا تَفْعَلُونَ (١٢) »

"Şunu iyi bilin ki, üzerinizde muhafızlık eden değerli kâtip (yazıcı melek) **ler vardır. Onlar, yapmakta olduklarınızı bilir** (ve yazar) **lar."** *(İnfitar Suresi:10 -12)* ayet-i kerimeleriyle,

« اذْ يَتَلَقَّى الْمُتَلَقِّيَانِ عَنِ الْيَمِينِ وَعَنِ الشِّمَالِ قَعِيدٌ (١٧) مَا يَلْفِظُ مِنْ قَوْلٍ إِلاَّ لَدَيْهِ رَقِيبٌ عَتِيدٌ (١٨) »

"Çünkü onun (insanın) **sağında ve solunda oturan,** (her amelini) **yakalayan iki** (melek) **vardır. İnsan hiç bir söz söylemez ki, yanında gözetleyen, dediklerini zapteden** (bir) **melek hazır bulunmasın."** *(Kaf Suresi:17-18)* ayet-i kerimelerinin manalarını düşünmüyor musunuz? Sizin biriniz bir gün boyu yazdırdığı amel sayfası açıldığında, onda ahiretine dair hiç bir şey bulunmamasından utanmaz mı?

Enes ibni Malik *(Radıyallahu Anh)* buyurmuştur ki: Bir kul dilini muhafaza etmedikçe, Allah-u Tealâ'dan hakkıyla korkmuş olamaz.

Ebud Derda *(Radıyallahu Anh)* buyurmuştur ki: Allah-u Tealâ'nın bir müminde lisanından daha çok sevdiği bir uzuv yoktur ve onu diliyle söylemiş olduğu kelime-i tevhidle cennete sokar. Kâfirde bulunan uzuvlar içinde Allah-u Tealâ'nın en kızdığı uzvu lisanıdır, onu da onunla cehenneme sokar.

Abdullah ibni Amr ibnil Âs *(Radıyallahu Anh)* buyurmuştur ki: "Malâya'nî konuşma, paranı sakladığın gibi dilini de sakla."

Selman-ı Farisî *(Radıyallahu Anh)* buyurmuştur ki: "İnsanlar içinde günahı en fazla olan kişi, Allah-u Tealâ'ya isyan hususunda en fazla konuşanlardır." İbni Mes'ud *(Radıyallahu Anh)* buyurmuştur ki: Kendisinden başka hiç bir ilâh olmayan Allaha yemin ederim ki, yer yüzünde uzun süre hapsedilmeye, lisandan daha ziyade muhtaç hiç bir şey yoktur.

MARUFUN FAZİLETİ HAKKINDAKİ HADİS-İ ŞERİF VE RİVAYETLER:

٦٩٧ – عَنْ جَابِرِ بْنِ عَبْدِ اللهِ (رضى الله عنه) قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللهِ ﷺ: « كُلُّ مَعْرُوفٍ صَدَقَةٌ وَاِنَّ مِنَ الْمَعْرُوفِ اَنْ تَلْقَىٰ اَخَاكَ بِوَجْهٍ طَلْقٍ وَاَنْ تُفْرِغَ مِنْ دَلْوِكَ فِى اِنَاءِ اَخِيكَ »

697 - Cabir İbn-i Abdillah *(Radıyallahu Anh)* dan rivayet edilen bir hadis-i şerifte, Efendimiz *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* : **"Her maruf** (iyilik) **bir sadakadır. Kardeşini güler yüzle karşılaman ve kovandan kardeşinin kabına boşaltman da, maruftandır."** buyurmuştur. *(Tirmizî, Birr: 45, No.1970, 4/347)*

٦٩٨ – عَنِ ابْنِ شِهَابٍ (رضى الله عنه) قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللهِ ﷺ: « اَلْمَعْرُوفُ مَعْرُوفٌ كَاسْمِهِ ، وَاَهْلُ الْمَعْرُوفِ فِى الدُّنْيَا اَهْلُ الْمَعْرُوفِ فِى الْآخِرَةِ »

698 - İbni Şihap *(Radıyallahu Anh)* dan rivayet edildiğine göre, Efendimiz *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* şöyle buyurmuştur: **"İyilik, ismi gibi iyidir. Dünyada iyilik ehli olanlar, ahirette de iyilik** (cennet) **ehlidir."** *(İbni Neccar, Ali el Müttakî, Kenzül Ummal:No.16449, 6/441)*

٦٩٩– عَنْ عَائِشَةَ (رضى الله عنها) قَالَتْ: قَالَ رَسُولُ اللهِ ﷺ: « اَوَّلُ مَنْ يَدْخُلُ الْجَنَّةَ اَهْلُ الْمَعْرُوفِ وَكُلُّ مَعْرُوفٍ صَدَقَةٌ »

699 - Aişe *(Radıyallahu Anha)* dan rivayet edilen bir hadis-i şerifte, Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* şöyle buyurdu: **"Cennete ilk girenler maruf** (iyilik) **ehlidir. Her maruf da bir sadakadır."** *(Ebuş Şeyh,Ali el Müttakî, Kenzül Ummal: 16442, 6/439)*

٧٠٠ – عَنْ بِلَالٍ (رضى الله عنه) قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللهِ ﷺ: « كُلُّ مَعْرُوفٍ صَدَقَةٌ وَالْمَعْرُوفُ يَقِى سَبْعِينَ نَوْعاً مِنَ الْبَلَاءِ وَيَقِى مِيتَةَ السُّوءِ وَالْمَعْرُوفُ وَالْمُنْكَرُ خَلْقَانِ مَنْصُوبَانِ لِلنَّاسِ يَوْمَ الْقِيَامَةِ فَالْمَعْرُوفُ لَازِمٌ لِاَهْلِهِ يَقُودُهُمْ وَيَسُوقُهُمْ اِلَى الْجَنَّةِ وَ الْمُنْكَرُ لَازِمٌ لِاَهْلِهِ يَقُودُهُمْ وَيَسُوقُهُمْ اِلَى النَّارِ »

700 - Bilâl *(Radıyallahu Anh)* dan rivayet edilen bir hadis-i şerifte Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* şöyle buyurmuştur: **"Her maruf bir sadakadır. Maruf yetmiş türlü belâdan korur ve kötü ölümden muhafaza eder. Marufla mün-**

ker (iyilikle kötülük) kıyamet gününde insanların karşısına dikilecek iki mahlûk (yaratık) tır ki, maruf, kendi ehline yapışıp, onları çekerek cennete sevkedecek, münker de kendi ehlini tutup, iterek onları ateşe sürecektir." *(İbnü ebid Dünya, Kazâu'l-Havâic, el Harâitî, Makârimül Ahlâk, Ali el Müttakî, Kenzül Ummal: 16443, 6/440)*

٧٠١ – عَنْ اَنَسٍ (رضى الله عنه) قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللهِ ﷺ: « اِذَا كَانَ يَوْمُ الْقِيَامَةِ جَمَعَ اللهُ اَهْلَ الْمَعْرُوفِ كُلَّهُمْ فِى صَعِيدٍ وَاحِدٍ فَيَقُولُ: هٰذَا مَعْرُوفُكُمْ قَدْ قَبِلْتُهُ فَخُذُوهُ. فَيَقُولُونَ: اِلٰهَنَا وَسَيِّدَنَا وَمَا نَصْنَعُ بِهِ وَاَنْتَ اَوْلٰى بِهِ مِنَّا فَخُذْهُ اَنْتَ. فَيَقُولُ تَعَالٰى: وَمَاَصْنَعُ بِهِ وَاَنَا مَعْرُوفٌ بِالْمَعْرُوفِ فَخُذُوا فَتَصَدَّقُوا بِهِ عَلٰى اَهْلِ التَّلَطُّخِ بِالذُّنُوبِ فَاِنَّهُ لَيَلْقَى الرَّجُلُ صَدِيقَهُ وَعَلَيْهِ ذُنُوبٌ كَاَمْثَالِ الْجِبَالِ فَيَتَصَدَّقُ عَلَيْهِ بِشَىْءٍ مِنْ مَعْرُوفِهِ فَيَدْخُلُ بِهِ الْجَنَّةَ »

701 - Enes *(Radıyallahu Anh)* dan rivayet edilen bir hadisi şerifte Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* şöyle buyurmuştur: **"Kıyamet günü olduğunda, Allah** (-u Tealâ) **bütün maruf ehlini, geniş bir alanda toplayarak 'İşte bu sizin iyiliğinizdir, muhakkak ki ben bunu kabul ettim, o hâlde bunu alın' buyurur. Bunun üzerine onlar, 'Ey İlâhımız ve seyyidimiz! Biz bunu ne yapalım? Buna, sen bizden daha lâyıksın, öyleyse bunu sen al' derler.**

O zaman Allah (-u Tealâ) **'Ben bunu ne yapayım? Zaten ben maruf ile marufum** (iyilikle tanınmışım) **bu iyiliği siz alıp, günahlara bulaşmış olanlara bağışlayın' buyurur. Bunun üzerine** (İyilik ehlinden) **bir kişi, üzerinde dağlar kadar günahlar bulunan bir dostuna kavuşup, iyiliğinden bir şey ona bağışlar. Bu sebeble o da cennete girer."** *(İbni Neccar, Ali el Müttakî, Kenzül Ummal: 16450, 6/441)*

٧٠٢ – عَنْ بَكْرِ بْنِ عَبْدِ اللهِ الْمُزَنِىِّ عَنْ اَبِيهِ (رضى الله عنهما) قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللهِ ﷺ: « اَوْحَى اللهُ تَعَالٰى اِلٰى ذِى الْقَرْنَيْنِ وَعِزَّتِى وَجَلَالِى مَا خَلَقْتُ خَلْقًا اَحَبَّ اِلَىَّ مِنَ الْمَعْرُوفِ وَسَاَجْعَلُ لَهُ عَلَمًا فَمَنْ رَاَيْتَهُ حَبَّبْتُ اِلَيْهِ الْمَعْرُوفَ وَاصْطَنَاعَهُ وَحَبَّبْتُ اِلَى النَّاسِ الطَّلَبَ اِلَيْهِ فَاَحِبَّهُ وَتَوَلَّهُ فَاِنِّى اُحِبُّهُ وَاَتَوَلَّاهُ. وَمَنْ رَاَيْتَهُ كَرَّهْتُ اِلَيْهِ الْمَعْرُوفَ وَبَغَّضْتُ اِلَى النَّاسِ الطَّلَبَ اِلَيْهِ فَاَبْغِضْهُ وَلَا تَتَوَلَّهُ فَاِنَّهُ مِنْ شَرٍّ مَنْ خَلَقْتُ »

702 - Bekr ibni Abdillah el Müzenî, babasından *(Radıyallahu Anhuma)* rivayet ettiği bir hadis-i şerifte şöyle buyurulmuştur: **" Allah** (-u Tealâ) **Zülkarneyn** *(Aleyhisselâm)* **a şöyle vahyetti** (ilham etti) **"İzzim, Celâlim hakkı için Maruf'tan** (iyilikten) **daha ziyade sevdiğim hiç bir şey yaratmadım. Muhakkak ki onun için bir âlem** (nişan) **yapacağım.**

Her kime iyilik yapmayı, insanlara da kendisinden istemeyi sevdirdiğimi görürsen sen de onu sev ve dost et, çünkü şüphesiz ben de onu se-

viyor ve dost ediniyorum. Her kime de iyilik yapmayı çirkin gösterir, insanlara da, ondan istemeyi sevdirmezsem, sen de ona buğz et ve onu dost edinme, çünkü o benim yarattıklarımın en şerlilerindendir." *(Deylemi, No:515, 1/144, Ali el Müttakî, Kenzül Ummal:16451, 6/441)*

Ali ibni Ebi Talib *(Radıyallahu Anh)* buyurmuştur ki:

« لاَيُزْهِدَنَّكَ فِى الْمَعْرُوفِ كُفْرُ مَنْ كَفَرَهُ فَقَدْ يَشْكُرُ الشَّاكِرُ بِاَضْعَافِ جُحُودِ الْكَافِرِ »

"Nankör'ün inkârı (iyilik bilmemesi) **seni iyilik yapmaktan soğutmasın, çünkü bir şükreden çıkar ki, o nankörün inkârının kat katıyla teşekkür eder."**

Şair Hutay'e ne güzel söylemiştir:

« مَنْ يَفْعَلِ الْخَيْرَ لاَ يَعْدِمْ جَوَازِيَهُ لاَ يَذْهَبُ الْعُرْفُ بَيْنَ اللهِ وَ النَّاسِ »

"İyilik yapan karşılığını kaybetmez.
Allah (-u Tealâ) **ile insanlar arasında iyilik kaybolmaz."**

Mâverdî *(Rahimehullah)* buyurmuştur ki: "İyilik yapmağa gücü yeten kişinin fırsatı kaçırmadan o iyiliği acele yapması, ilerde yapma imkânına güvenip geciktirmemesi gerekir. Zira nice gücüne güvenenler, fırsatları kaçırıp sonunda pişman olmuşlardır." Nitekim:

٧٠٣ – عَنْ حُذَيْفَةَ (رضى الله عنه) قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللهِ ﷺ: « مَنْ فُتِحَ عَلَيْهِ بَابٌ مِنَ الْخَيْرِ فَلْيَنْتَهِزْهُ فَاِنَّهُ لاَ يَدْرِى مَتَىٰ يُغْلَقُ عَنْهُ »

703 - Huzeyfe *(Radıyallahu Anh)* dan rivayet edildiğine göre, Efendimiz *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* şöyle buyurdu: **"Kendisine bir hayır kapısı açılan onu değerlendirsin, çünkü o kapının kendisine ne zaman kapanacağını bilemez."** *(Ahmed ibni Hanbel, Zühd, No:2344, Sh.545, Heysemî, Mevaridü'z-Zam'ân:Sh.38, Irakî,el Muğnî: 3/329, Kenzül Ummal:43134, 15/791)*

Ünşirvan'a: "Size göre musibetlerin en büyüğü hangisidir?" diye sorulduğunda, "Bir iyiliğe gücün yetip de, fırsat elden çıkıncaya kadar onu yapmamandır" diye cevap verdi.

Abdülhamid *(Rahimehullah)* buyurmuştur ki: "Bir fırsatı vaktinde değerlendirmeyen, onu kaçıracağına emin olsun."

Şairin biri ne güzel söylemiştir:

« اِذَا هَبَّتْ رِيَاحُكَ فَاغْتَنِمْهَا فَاِنَّ لِكُلِّ خَافِقَةٍ سُكُونُ
وَلاَ تَغْفُلْ عَنِ الْاِحْسَانِ فِيهَا فَمَا تَدْرِى السُّكُونُ مَتَىٰ يَكُونُ »

"Rüzgârların estiğinde onu ganimet bil,
Çünkü her esenin bir duruşu vardır.
Zamanında iyilik etmekten gaflet etme,
Çünkü rüzgârın ne zaman duracağını bilemezsin."

Abbas *(Radıyallahu Anh)* buyurmuştur ki: "İyilik, üç hasletle tamam olur:

1 - İyilikte acele etmek

2 - Yaptığın iyiliği küçük görmek,

3 - İyiliği örtmek.

Bir iyiliği acele yaparsan, makbule geçer, yaptığın iyiliği küçük görürsen büyük olur, gizlersen de tamam olur. Bir iyiliği başa kakmamak, yaptığını beğenmemek, maruf'un şartlarındandır. Çünkü bu gibi kötü huylar sevabı iptal eder. Nitekim Efendimiz *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* den rivayet edilen bir hadis-i şerifte:

٧٠٤ – رُوِىَ عَنِ النَّبِيِّ ﷺ اَنَّهُ قَالَ: « اِيَّاكُمْ وَالْامْتِنَانَ بِالْمَعْرُوفِ فَاِنَّهُ يُبْطِلُ الشُّكْرَ وَيَمْحَقُ الْاَجْرَ »

704 - **"İyiliği başa kakmaktan sakınınız, çünkü o, şükrü iptal eder ve ecri mahveder."** buyurulmuştur. *(Kurtubî: 3/312)*

Kurtubî tefsirinde zikredildiğine göre, **"Maruf"** bütün iyi amelleri içine alan bir lâfızdır. İmam-ı Mukatil *(Rahimehullah)*: "Buradaki Maruf'tan maksat farzlardır." buyurmuşsa da, birinci görüş daha doğrudur.

Bu hususta daha fazla malûmat, Ruhul furkan tefsirimizin Cilt.3, Sayfa. 105-106 da geçmiştir.

İNSANLARIN ARASINI BULMAYA ÇALIŞMANIN FAZİLETİ HAKKINDA HADİS-İ ŞERİF VE RİVAYETLER:

٧٠٥– عَنْ اَسْمَاءَ بِنْتِ يَزِيدَ (رضى الله عنها) قَالَتْ: قَالَ رَسُولُ اللهِ ﷺ: « لَايَصْلُحُ الْكَذِبُ اِلَّا فِى ثَلَاثٍ اَلرَّجُلُ يَكْذِبُ لِامْرَأَتِهِ لِتَرْضٰى عَنْهُ اَوْ اِصْلَاحٍ بَيْنَ النَّاسِ اَوْ يَكْذِبُ فِى الْحَرْبِ »

705 - Esma binti Yezîd *(Radıyallahu Anha)* dan rivayet edildiğine göre, Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* şöyle buyurdu: **"Yalan ancak üç yerde caiz olur. Adam karısını razı etmek için yahut insanların arasını bulmak için yalan söyler yahut harpte yalan söyler."** *(Beyhakî, Şuabul iman:11098, 7/491)*

٧٠٦ – عَنْ اُمِّ كُلْثُومَ بِنْتِ عُقْبَةَ (رضى الله عنها) اَنَّهَا سَمِعَتْ رَسُولَ اللهِ ﷺ يَقُولُ: « لَيْسَ الْكَذَّابُ بِالَّذِى يُصْلِحُ بَيْنَ النَّاسِ فَيَنْمِى خَيْرًا اَوْ يَقُولُ خَيْرًا » وَقَالَتْ: لَمْ اَسْمَعْهُ يُرَخِّصُ فِى شَىْءٍ مِمَّا يَقُولُهُ النَّاسُ اِلَّا فِى ثَلَاثٍ: فِى الْحَرْبِ وَالْاِصْلَاحِ بَيْنَ النَّاسِ وَحَدِيثِ الرَّجُلِ امْرَأَتَهُ وَحَدِيثِ الْمَرْأَةِ زَوْجَهَا »

706 - Ukbe kızı Ümmügülsüm *(Radıyallahu Anha)* dan rivayet edildiğine göre O, Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* in: **"İnsanların arasını bulurken hayır**

söyleyen kişi yalancı değildir. " buyurduğunu işitmiş ve şöyle demiştir: **"Üç yerde; Harpte, insanların arasını bulmakta, bir de erkeğin karısına, kadının da kocasına söylediği yalanın dışında insanların konuştuğu diğer yalanların hiç birine Resulullah** *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* **in ruhsat** (müsaade) **verdiğini duymadım."** *(Buharî, Sulh:2, No.2546, 2/958, Müslim, Birr:27, No.2605, 4/2011, Ebu Davud, Edep:50, No.4921, 2/698, Müsned-i Ahmed:27341, 10/360, Beyhakî:11096, 7/490)*

Allâme Şeyh Muhaddis, Zafer Ahmed el Osmanî *(Rahimehullah)* Ahkamu'l-Kur'an" isimli eserinde buyurmuştur ki: Bu ayet-i kerimeden anlaşıldığına göre, insanların arasını bulmak için yalan konuşmak caizdir.

Nitekim geride zikredilen hadis-i şeriflerde, üç yerde yalanın caiz olduğu zikredilmiştir. Ancak ulema bu gibi yerlerde, açıkça yalan söylemenin caiz olup olmaması hususunda ihtilâf etmişlerse de, zahir olan görüş, müsaadenin umumî olmasıdır.

Fakat evlâ olan,"Tevriye" (bir haberi açıklamayıp, üstü örtülü söylemek) ve "kinaye" yapmak (Bir düşünceyi kapalı yolla söylemek) tir. Zira insan tarizli (bu gibi üstü kapalı) sözlerle yalan söylemek zaruretinden kurtulur. Nitekim:

٧٠٧ – عَنْ عِمْرَانَ بْنِ حُصَيْنٍ (رضى الله عنه) اَنَّهُ قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللهِ ﷺ: «اِنَّ فِى الْمَعَارِيضِ لَمَنْدُوحَةً عَنِ الْكَذِبِ»

707 - İmran ibnul Husayn *(Radıyallahu Anh)* dan rivayet edilen: **"Şüphesiz ki tarizlerde, elbette yalandan bir kurtuluş vardır."** *(Beyhakî, Sünenül Kübra:20842, 20841, 20843, 10/336, İbni Adiy, Ali el Müttakî, Kenzül Ummal:8249, 3/630, Deylemî, Müsned-i Firdevs, No:835, 1/218)*

Hadis-i şerifi bunu açıklamaktadır ki, bundan maksat: "Yalan söyleyeceğine kinaye, tevriye ve bilmece söyle. Bu gibi sözler hakikatta yalan sayılmazlar, bunlar yalandan bir kurtuluştur." demekir.

İmam-ı Beyhakî *(Rahimehullah)* ın, "Es Sünen-ül Kübrâ" da zikrettiğine göre, Ebu Ubeyd *(Radıyallahu Anh)* tarizli sözler hakkında şöyle söylemiştir: "Tariz yoluyla söz söylemek, bir adamın, bir hususu açıkça ifade etmek istediğinde, yalan söyleme mecburiyetine düşeceğini anlayarak, o söze lâfızca uygun manaca ters düşen diğer bir söz kullanıp, dinleyene ise, onun istediği manayı kastettiğini anlaştırmasıdır ki bu, kendisi hakkındaki bir zararı ortadan kaldırıp, başkasına da zarar vermeyecek yerlerde caiz olur. Başka bir kimseye zarar verecek durumlarda ise asla caiz olmaz.

Sehl ibni Sa'd *(Radıyallahu Anh)* şöyle buyurmuştur: "Kuba ahalisi birbirleriyle döğüştüler, hatta birbirlerine taşlar attılar. Bu hadise Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* e haber verilince, hemen:

٧٠٨ – « اِذْهَبُوا بِنَا نُصْلِحْ بَيْنَهُمْ »

708 - **"Bizi götürün de aralarını bulalım** (onları barıştıralım)" buyurdu. *(Buharî, Sulh:3, No.2547, 2/958)*

٧٠٩ – عَنْ اَبِي هُرَيْرَةَ (رضى الله عنه) قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللهِ ﷺ: « مَا عَمِلَ ابْنُ اٰدَمَ شَيْئاً اَفْضَلَ مِنَ الصَّلَاةِ وَصَلَاحِ ذَاتِ الْبَيْنِ وَخُلُقٍ حَسَنٍ »

709 - Ebu Hureyre *(Radıyallahu Anh)* dan rivayet edilen bir hadis-i şerifte Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* şöyle buyurdu: **"Ademoğlu, namazdan, arabulmaktan ve güzel ahlâktan daha üstün hiç bir şey işlememiştir."** *(Beyhakî, Şuabul İman, No:11091, 7/489)*

٧١٠ – عَنْ اَبِي الدَّرْدَاءِ (رضى الله عنه) قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللهِ ﷺ: « اَلَا اُخْبِرُكُمْ بِاَفْضَلَ مِنْ دَرَجَةِ الصَّلَاةِ وَالصِّيَامِ وَالصَّدَقَةِ؟ » قَالُوا: بَلٰى. قَالَ: « اِصْلَاحُ ذَاتِ الْبَيْنِ . وَفَسَادُ ذَاتِ الْبَيْنِ هِيَ الْحَالِقَةُ لَا اَقُولُ تَحْلِقُ الشَّعْرَ وَلٰكِنْ تَحْلِقُ الدِّينَ »

710 - Ebud Derda' *(Radıyallahu Anh)* dan rivayet edilen bir hadis-i şerifte Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* bir kere ashabına şöyle buyurdu: **"Size, oruç, namaz ve sadakanın derecesinden daha üstününü haber vereyim mi?"**

Onlar: "Buyur Ya Resulallah!" dediklerinde, Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)*: **"Ara bulmaktır."** buyurduktan sonra, **"Ara bozmak ise,** (dini) **traş edicidir. Saçı traş eder demiyorum, Dini traş eder."** buyurmuştur. *(Müsned-i Ahmed:27578, 10/422), Ebu Davud, Edep: 50, No.4919, 2/697, Tirmizî, Sıfatül Kıyame:56, No.2509, 4/663)*

İmam-ı Alusî, bu hadis-i şerifi rivayet ettikten sonra buyurmuştur ki: Bu ve benzeri hadislerden zahiri manalarının kastedilmeyip, bunların teşvik babında söylenmiş olduğu gizli değildir. Zira Farz Oruç, farz namaz ve sadakanın ıslâh (ara bulmak) tan daha üstün olduklarında şüphe yoktur.

Ancak öyle bir arabulma söz konusu olursa ki, O yapılmadığı takdirde insanlar arasında büyük bir şer ve fesat çıkacaksa, böyle bir ıslâhın diğer amellerden üstün olduğu söylenebilir.

٧١١ – عَنْ اَبِي اَيُّوبَ (رضى الله عنه) اَنَّ النَّبِيَّ ﷺ قَالَ لَهُ: « يَا اَبَا اَيُّوبَ اَلَا اَدُلُّكَ عَلٰى صَدَقَةٍ يَرْضَى اللهُ وَرَسُولُهُ مَوْضِعَهَا؟ » قَالَ: بَلٰى. قَالَ: تُصْلِحُ بَيْنَ النَّاسِ اِذَا تَفَاسَدُوا وَتُقَرِّبُ بَيْنَهُمْ اِذَا تَبَاعَدُوا »

711 - Ebu Eyyüb *(Radıyallahu Anh)* dan rivayet edildiğine göre, bir kere Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* ona: **"Ey Eba Eyyüb! Seni Allah ve resulünün sevdiği** (bir rivayet, "Allah-u Tealâ'nın ecrini büyük edeceği ve günahlarını mahvedeceği") **bir sadakaya delâlet edeyim mi?** diye sordu.

O, "Buyur ya Resulallah" deyince, Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* : **"İnsanlar bozuştuklarında aralarını düzeltesin, birbirlerinden uzaklaştıklarında da aralarını yaklaştırasın."** buyurdu. *(Beyhakî, Şuâbul İman: 11094, 7/490, Bezzar:1741, 2/222)*

٧١٢ – عَنْ عَبْدِ اللهِ بْنِ عَمْرٍو (رضى الله عنه) قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللهِ ﷺ: « اَفْضَلُ الصَّدَقَةِ صَلاَحُ ذَاتِ الْبَيْنِ »

712 - Abdullah ibni Amr *(Radıyallahu Anh)* dan rivayet edilen bir hadis-i şerifte, Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* şöyle buyurmuştur: **"En üstün sadaka ara bulmaktır."** *(Beyhakî, Şuâbul iman:11092, 7/490)*

Muhammed ibni Münkedir *(Radıyallahu Anh)* buyurmuştur ki: Mescidin kenarında iki kişi kavga etti. Ben onların yanına gittim ve onlar barışıncaya kadar onların arasını bulmağa çalıştım. Beni bu hâlde gören Ebu Hureyre *(Radıyallahu Anh)* buyurdu ki: "Ben Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* in:

٧١٣ – عَنْ اَبِي هُرَيْرَةَ (رضى الله عنه) اَنَّهُ قَالَ: سَمِعْتُ رَسُولَ اللهِ ﷺ يَقُولُ: « مَنْ اَصْلَحَ بَيْنَ اثْنَيْنِ اسْتَوْجَبَ ثَوَابَ شَهِيدٍ »

713 - **"İki kişinin arasını bulan bir şehit sevabı hakketmiştir."** buyurduğunu işittim. *(Kurtubî:5/384)*

٧١٤ – عَنْ اَنَسِ بْنِ مَالِكٍ (رضى الله عنه) عَنِ النَّبِيِّ ﷺ قَالَ: « مَنْ اَصْلَحَ بَيْنَ النَّاسِ اَصْلَحَ اللهُ اَمْرَهُ وَاَعْطَاهُ بِكُلِّ كَلِمَةٍ تَكَلَّمَ بِهَا عِتْقَ رَقَبَةٍ وَرَجَعَ مَغْفُوراً لَهُ مَا تَقَدَّمَ مِنْ ذَنْبِهِ »

714 - Enes ibni Malik *(Radıyallahu Anh)* dan rivayete göre Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)*: **"İnsanların arasını düzeltenin Allah** (-u Tealâ) **işini düzeltir ve konuştuğuna karşılık bir köle azadı sevabı verir ve geçmiş günahları bağışlanmış olarak döner."** buyurdu. *(Kurtubî:5/247, et Terğib ve Terhib)*

Evzaî *(Rahimehullah)* buyurmuştur ki: Arabulmak için atılan adımdan, Allah-u Tealâ'ya daha sevgili hiç bir adım yoktur. İki kişinin arasını bulana Allah-u Tealâ cehennemden beraat yazar" *(Kurtubî:5/384)*

Abdullah ibni Habîb ibni Ebî Sabit *(Rahimehullah)* buyurmuştur ki: Bir gün Muhammed ibni Ka'b el Kurazî *(Rahimehullah)* ile beraber otururken, bir adam geldi, orada bulunanlar ona "Neredeydin?" deyince, O: "Bir cemaatın arasını düzeltmeye gitmiştim." diye cevap verdi. Bunun üzerine Muhammed ibni Ka'b *(Rahimehullah)*, ona: "Cihada gidenlerin ecri gibi sevap kazandın." dedi ve sonra bu ayet-i kerimeyi okudu.

Ruhul Beyan tefsirinde zikredildiğine göre, Necmüddin-i Kübrâ *(Kuddise Sırruhu)* bu ayet-i celilenin tefsirinde şu işarî manaları zikretmiştir: **"Onların gizli konuşmalarının bir çoğunda hayır yoktur."** Nefis ve şeytanın kendilerinde hayır olmadığı gibi, aralarında konuştuklarında da hiç bir hayır yoktur, çünkü onlar ancak çirkinlik, fuhuş ve münkeri emrederler.

Sonra, Mevlâ Tealâ bundan istisna yapmak üzere: **"Ancak sadakayı veya iyiliği yahut insanların arasını bulmayı emreden müstesna."** buyurmuştur. Yani, ancak bu hayırları emredende hayır vardır ki, O da Allah-u Tealâ'dır, zira O, umum kullarına Vahiy yoluyla, hususi kullarına da, ilham yoluyla

hayırları emretmektedir. İnsanın kalbine gelen hatıra (düşünce) bazan melek vasıtasıyla olacağı gibi, bazan da vasıtasız olur. Nitekim:

٧١٥- عَنْ عَبْدِ اللهِ بْنِ مَسْعُودٍ قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللهِ ﷺ: «انَّ لِلشَّيْطَانِ لَمَّةً بِابْنِ آدَمَ وَلِلْمَلَكِ لَمَّةً فَاَمَّا لَمَّةُ الشَّيْطَانِ فَايعَادٌ بِالشَّرِّ وَتَكْذِيبٌ بِالْحَقِّ وَاَمَّا لَمَّةُ الْمَلَكِ فَايعَادٌ بِالْخَيْرِ وَتَصْدِيقٌ بِالْحَقِّ فَمَنْ وَجَدَ ذٰلِكَ فَلْيَعْلَمْ اَنَّهُ مِنَ اللهِ فَلْيَحْمَدِ اللهَ وَمَنْ وَجَدَ الْاُخْرٰى فَلْيَتَعَوَّذْ بِاللهِ مِنَ الشَّيْطَانِ الرَّجِيمِ ثُمَّ قَرَأَ ﴿الشَّيْطَانُ يَعِدُكُمُ الْفَقْرَ وَيَاْمُرُكُمْ بِالْفَحْشَآءِ﴾

715 - Abdullah İbn-i Mesut *(Radıyallahu Anh)* ın şöyle buyurduğu rivayet edilmiştir ki: Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* şöyle buyurdu: **"Şeytanın insan** (ın kalbin) **e konması** (vesvesesi) **var, meleğin de konması** (ilhamı) **vardır. Şeytanın dokunması, kötülükle korkutma ve hakkı** (gerçeği) **yalanlamaktır. Meleğin dokunması ise hayrı va'detmek ve hakkı doğrulamaktır. Bunu** (meleğin ilhamını) **herkim** (vicdanında) **bulursa Allah'dan olduğunu bilsin ve Cenab-ı Allah'a hamdetsin. Öbürünü bulan da şeytandan Allah** (-u Tealâ) **a sığınsın."** Sonra Resulü Ekrem *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)*: **"Şeytan size yoksulluk va'dediyor** (fakirlikle korkutuyor) **ve kötülüğü emrediyor** (gösteriyor)." ayetini okudu. *(Tirmizî, Tefsirül Kuran:3, 5/219, No:2988)*

İlham: Allah-u Tealâ'dan vasıtasız olarak gelen düşüncedir ki bu, veliler hakkında söz konusu olduğu gibi, veli olmayanlar için de geçerlidir.

İlham iki kısımdır: Bir kısmı vardır ki, kul onun Allah-u Tealâ'dan olduğunu bilmez. Diğer kısmın Allah-u Tealâ'dan geldiğini ise, sahibi açık bir işaretle bilir ki, başkasının bunu bilmesine ihtiyaç duymaz.

Nitekim Meşayıhtan bazısı:

« حَدَّثَنِى قَلْبِى عَنْ رَبِّى »

"Kalbim Rabbimden şöyle haber verdi." sözleriyle bunu kastetmişlerdir.

٧١٦ – عَنْ اَيُّوبَ بْنِ مُوسٰى (رضى الله عنه) قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللهِ ﷺ: «انَّ اللهَ جَعَلَ الْحَقَّ عَلٰى لِسَانِ عُمَرَ وَقَلْبِهِ وَهُوَ الْفَارُوقُ فَرَّقَ اللهُ بِهِ بَيْنَ الْحَقِّ وَالْبَاطِلِ »

716 - Eyyüb İbni Musa *(Radıyallahu Anh)* dan rivayetle Efendimiz *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* in hazreti Ömer *(Radıyallahu Anh)* hakkındaki: **"Şüphesiz ki, Allah** (-u Tealâ), **hakkı Ömer'in dili ve kalbi üzere koymuştur. O Faruktur ki, Allah** (-u Tealâ) **hak ile batılın arasını onunla ayırmıştır."** *(İbni Sa'd, Tabakâtul Kübrâ:3/270)* hadis-i şerifiyle:

٧١٧ – « كَادَتْ فِرَاسَتُهُ اَنْ تَسْبِقَ الْوَحْىَ »

717 - **"Az kalsın onun firaseti** (anlayışı) **vahyi geçecekti."** *(Ruhul Beyan:2/285)* Hadis-i şerifi, Hazreti Ömer *(Radıyallahu Anh)* a gelen kuvvetli ve Hak olan ilhamı bildirmektedir.

Sonra Mevlâ Tealâ şöyle buyurmuştur: **"Her kim bunu Allah** (-u Tealâ) **nın rızasını arayarak yaparsa, muhakkak biz ona büyük bir ecir vereceğiz."** Yani her kim Mevlâ Tealâ'nın rızasını talebederek, Allah-u Tealâ'nın kendisine ilham ettiği şekilde hareket ederse, o amelinin hemen peşi sıra ona bir ecir vereceğiz ki, o da, onu ondan (kendinden) çekip alacak ve büyük olan Allah-u Tealâ'ya kavuşturacak bir inayet cezbesi (Mevlâ Tealâ'nın manevi çekişi) dir.

٧١٨- عَنْ اَنَسٍ (رضى الله عنه) قَالَ: جَاءَ اَعْرَابِيٌّ اِلَى النَّبِيِّ ﷺ فَقَالَ لَهُ النَّبِيُّ ﷺ: « اِنَّ اللّٰهَ اَنْزَلَ عَلَيَّ فِي الْقُرْآنِ يَا اَعْرَابِيُّ ﴿ لَاخَيْرَ فِي كَثِيرٍ مِنْ نَجْوٰيهُمْ اِلَّا مَنْ اَمَرَ بِصَدَقَةٍ اَوْ مَعْرُوفٍ اَوْ اِصْلَاحٍ بَيْنَ النَّاسِ وَمَنْ يَفْعَلْ ذٰلِكَ ابْتِغَآءَ مَرْضَاتِ اللّٰهِ فَسَوْفَ نُؤْتِيهِ اَجْرًا عَظِيمًا ﴾ يَا اَعْرَابِيُّ اَلْاَجْرُ الْعَظِيمُ: اَلْجَنَّةُ » قَالَ الْاَعْرَابِيُّ: اَلْحَمْدُ لِلّٰهِ الَّذِي هَدَانَا لِلْاِسْلَامِ.

718 - Enes *(Radıyallahu Anh)* dan rivayet edildiğine göre, bir arabî Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* e geldiğinde, Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* ona: **"Ey Arabî! Şüphesiz ki Allah** (-u Tealâ) **bana Kur'anda: 'Onların fısıldaşmalarının bir çoğunda hayır yoktur. Ancak bir sadaka yahut bir iyilik yahutta insanların arasını düzeltmeyi emreden** (in gizli konuşması) **müstesna. Kim Allah'ın rızasını arayarak böyle yaparsa, biz yakında ona büyük bir mükâfat vereceğiz.' ayet-i kerimesini indirdi. Ey Arabî O büyük ecir cennettir."** buyurunca, o arabî: "Bizi islâma hidayet eden Allah-u Tealâ'ya hamdolsun." dedi *(Ebu Nasr, İbane, Süyûtî, Dürrül Mensur:2/685)*

GİZLİ KONUŞMALARIN HEPSİNDEN MEVLÂ TEALÂ'NIN HABERDAR OLDUĞUNU BİLDİREN BİR AYET-İ KERİME:

« اَلَمْ تَرَ اَنَّ اللّٰهَ يَعْلَمُ مَا فِي السَّمٰوٰتِ وَمَا فِي الْاَرْضِ مَا يَكُونُ مِنْ نَجْوٰى ثَلٰثَةٍ اِلَّا هُوَ رَابِعُهُمْ وَلَا خَمْسَةٍ اِلَّا هُوَ سَادِسُهُمْ وَلَا اَدْنٰى مِنْ ذٰلِكَ وَلَا اَكْثَرَ اِلَّا هُوَ مَعَهُمْ اَيْنَ مَا كَانُوا ثُمَّ يُنَبِّئُهُمْ بِمَا عَمِلُوا يَوْمَ الْقِيٰمَةِ اِنَّ اللّٰهَ بِكُلِّ شَيْءٍ عَلِيمٌ (٧) »

"Göklerde ve yerde olanları Allahın bildiğini görmüyor musun? Her hangi bir üç kişiden bir fısıltı vaki olmaya dursun, muhakkak ki o bunların dördüncüsüdür. Bir beşten meydana gelmeye görsün, mutlaka o, bunların altıncısıdır. Bundan az veya çok olsunlar, nerede bulunursa bulunsunlar mutlaka o, onlarla beraberdir. Sonra, kıyamet günü onlara yaptıklarını hhaber verecektir, şüphesiz ki Allah (-u Tealâ) **her şeyi hakkıyla bilendir."** *(Mücadile Suresi: 7)*

İYİLİKTE YARDIMLAŞMAYI BEYAN EDEN BİR AYET-İ KERİME:

« ... وَتَعَاوَنُوا عَلَى الْبِرِّ وَالتَّقْوٰى ... (٢) »

"İyilik ve takva (Allahın yasaklarından sakınma), **üzerinde yardımlaşın"** *(Maide Suresi:2'den)*

Mevlâ Tealâ, Habibini, yanlış hüküm verdirmeye çalışanların şerrinden koruduğunu beyan ettikten sonra, Resulünün hükmüne razı olmayıp, onunla münazaaya kıyam edenlerin (çekişmeye kalkışanların) kötü hâllerini açıklamak üzere şöyle buyuruyor:

وَمَنْ يُشَاقِقِ الرَّسُولَ مِنْ بَعْدِ مَا تَبَيَّنَ لَهُ الْهُدَىٰ وَ يَتَّبِعْ غَيْرَ سَبِيلِ الْمُؤْمِنِينَ نُوَلِّهِ مَا تَوَلَّىٰ وَنُصْلِهِ جَهَنَّمَ وَسَاءَتْ مَصِيرًا (١١٥)

KELİME MANASI (115)

(وَمَنْ) **Her kim,** (يُشَاقِقْ) **muhalefet eder** (karşı gelir) **se,** kime? (الرَّسُولَ) **peygambere,** neden sonra? (مِنْ بَعْدِ مَا تَبَيَّنَ) **açığa çıktıktan sonra,** kim için? (لَهُ) **kendisi için,** ne? (الْهُدَىٰ) **doğru yol,** daha? (وَ يَتَّبِعْ) **uyarsa,** neye? (غَيْرَ سَبِيلِ الْمُؤْمِنِينَ) **müminlerin yolundan başkasına,** (نُوَلِّ) **vali kılarız** (takibettiririz), kimi? (هِ) **onu,** neye? (مَا) **o şeye ki,** (تَوَلَّىٰ)**döndü,** yani kendisiyle yönelmiş olduğu batıl yolun arasını boş bırakarak, onu saptırırız ve onun bu gidişine engel olmayız, daha? (وَنُصْلِ) **sokarız,** kimi? (هِ) **onu,** nereye? (جَهَنَّمَ) **cehenneme,** (وَسَاءَتْ) (o cehennem) **ne kötü oldu,** ne cihetinden? (مَصِيرًا) **varılacak yer bakımından.**

MEALİ ŞERİFİ

Her kim, kendisine doğru yol besbelli olduktan sonra, peygambere karşı gelir ve müminlerin yolundan başkasına uyarsa, onu döndüğü o yolda bırakırız (fakat ahirette) **onu cehenneme sokarız:, o** (cehennem) **ne kötü bir yerdir.**

İ Z A H A T

Beğavî ve Fahrurrazî tefsirlerinde zikredildiğine göre, bu ayet-i kerime nin kendinden önceki ayet-i kerimelerle münasebeti şudur: Rivayet olunduğuna göre, Tu'me'nin hırsızlığı meydana çıkınca, eli kesilerek rezil olacağından korkup Mekke'ye kaçtı ve dinden çıktı. Sonra hırsızlık gayesiyle birisinin duvarını deldi, duvar üzerine yıkıldı ve altında kalarak öldü. İşte bunun üzerine bu ayet-i kerime nazil oldu.

Ayet-i celilede geçen, "Şikak" ve "Muşâkaka" kelimeleri, iki şeyden her birinin, işin bir şıkkında (tarafında) olması veya iki şeyden her birinin, diğerine meşakkat (zorluk) ulaşmasına sebep olan bir işin faili olması manalarına gelmektedir.

Ayet-i celiledeki:"**Kendisine doğru yol besbelli olduktan sonra.**" ifadei celilesi, "İslam dininin doğru olduğu kendisine delil ile aşikâr olduktan sonra" demektir ki, İmam-ı Zeccac bunu şöyle açıklamıştır: "Tu'me, Allah-u Tealâ'nın kendisi hakkındaki vahyi ile hırsızlığını ortaya koyması üzerine, Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* in peygamberliğinin doğruluğunu, kesinlikle anladığı hâlde, Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* e düşman kesilip, muhalefeti-

ni açıkladı ve islâm dininden döndü. Bu sebeble Tu'menin bu hareketi, hidayet kendisine açıklandıktan sonra muhalefetini ortaya koymak oldu.

Mevlâ Tealâ'nın: **"Müminlerin yolundan başkasına tâbi olursa,"** kavl-i şerifi, "Muvahhid (Allahı birleyen mümin) lerin dininden başka bir dine uyarsa," demektir. Zira Tu'me islâmı bırakıp put perestliğe tâbi olmuştur. Daha sonra Allah-u Tealâ: **"Onu, döndüğü o yolu takibedici kılarız."** kavl-i şerifine Alûsi tefsirinde bir kaç mana verilmiştir.

1 - "Onu, tuttuğu sapıklık yolunu takibedici kılarız." demektir ki, bu mananın meali (netice itibariyle ifadesi) "Biz onu saptırırız" demek olur.

2 - "Biz, onu, kendisi için tercih ettiği yol ile baş başa bırakırız" demektir ki, ulemadan bazısı bu mana kastedildiği takdirde, ayet-i celilenin hükmünün özellikle de mürtedler hakkında "seyf" (müşriklerle savaşı emreden Tövbe Suresinin beşinci) ayet-i kerimesiyle mensuh (kaldırılmış) olduğunu söylemişlerdir.

3 - "Ahirette onu, dünyada güvendiği ve sığındığı putlara havale ederiz." demektir.

Mevlâ Tealâ, ayet-i celilenin sonunda: **"Onu cehenneme sokarız ve o, ne kötü varılacak yerdir."** buyurarak, Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* e muhalefet edip, müminlerin yolundan ayrılanların, yerlerinin kızgın ateş olduğunu açıklamıştır.

İbni Kesir *(Rahimehullah)* bu ayet-i kerimeye şöyle mana vermiştir: Müminlerin yolundan başka yola gidene, takibettiği o yolu kalbine güzel göstermek suretiyle onu cezalandırır ve istidrâcen (bilmedikleri taraftan azaba çekmek için) o yolu onlara süsleriz. Nitekim Mevlâ Tealâ:

« فَذَرْنِى وَمَن يُكَذِّبُ بِهَـٰذَا الْحَدِيثِ سَنَسْتَدْرِجُهُم مِّنْ حَيْثُ لَا يَعْلَمُونَ (٤٤) »

"(Habibim!) **Bu sözü** (Kur'anı) **yalanlayanı bana bırak. yakında biz onları bilmedikleri bir taraftan yavaş yavaş azaba yaklaştıracağız."** *(Kalem Suresi:44)* buyurmuştur. Diğer ayet-i kerimesinde Mevlâ Tealâ:

« ... فَلَمَّا زَاغُوا أَزَاغَ اللَّهُ قُلُوبَهُمْ ... (٥) »

"Onlar (yoldan) **sapınca, Allah** (-u Tealâ) **da kalplerini saptırdı."** *(Saf Suresi:5'den)* buyurmuştur. Diğer bir ayet-i kerimesinde de Mevlâ Tealâ:

« مَن يُضْلِلِ اللَّهُ فَلَا هَادِىَ لَهُ وَيَذَرُهُمْ فِى طُغْيَانِهِمْ يَعْمَهُونَ (١٨٦) »

"Allah kimi saptırırsa, Artık onun için hidayet edici (yol gösteren) **yoktur. Ve** (Allah-u Tealâ) **onları azgınlıkları içinde şaşkın olarak bırakır."** *(Araf Suresi:186)* buyurmaktadır.

Mevlâ Tealâ, müminlerin yolundan başka yola gidenleri, tuttukları sapıklık yolundan kurtarmayacağını beyandan sonra, ahirette de onları ateşe

sevkedeceğini açıklamıştır, zira hidayet yolundan çıkanın kıyamet gününde ateşten başka bir yere yolu yoktur. Nitekim Mevlâ Tealâ:

« اُحْشُرُوا الَّذِينَ ظَلَمُوا وَاَزْوَاجَهُمْ وَمَا كَانُوا يَعْبُدُونَ (٢٢) مِنْ دُونِ اللّٰهِ فَاهْدُوهُمْ اِلٰى صِرَاطِ الْجَحِيمِ (٢٣) وَ قِفُوهُمْ اِنَّهُمْ مَسْؤُلُونَ (٢٤) »

"(Allah-u Tealâ kıyamet gününde meleklerine şöyle emreder) **O zulmedenleri, onların eşlerini** (aynı yoldaki arkadaşlarını) **ve Allah** (-u Tealâ) **yı bırakıp da tapmakta oldukları şeyleri toplayın da onlara cehennemin yolunu gösterin ve onları tevkif edin** (tutuklayın) **çünkü onlar mes'ul** (suçlu oldukları için sorumlu) **durlar."** *(Sâffât Suresi:22-24)* buyurmaktadır.

Diğer bir yerde de Mevlâ Tealâ:

« وَرَاَ الْمُجْرِمُونَ النَّارَ فَظَنُّوا اَنَّهُمْ مُوَاقِعُوهَا وَلَمْ يَجِدُوا عَنْهَا مَصْرِفاً (٥٣) »

"Mücrim (suçlu) **lar, ateşi gördüklerinde, oraya düşenlerin kendileri olacağını iyice anladılar. Ondan kurtulacak bir yer de bulamadılar."** *(Kehf Suresi:53)* buyurulmuştur.

Rivayet olunduğuna göre, İmam-ı Şafiî *(Rahimehullah)* icma-ı ümmetin huccet olduğuna dair bu ayet-i kerimeyi delil getirmiştir. Nitekim Müzenî *(Rahimehullah)* buyurmuştur ki: Bir gün imam-ı Şafiî'nin yanında bulunuyordum. üzerinde yün elbise elinde de asası olan bir zat onun yanına geldi.

İmam-ı Şafiî *(Rahimehullah)* duvara yaslanır vaziyetteyken o zatın heybetini görünce doğruldu ve elbiselerini düzeltti. O zat kendisine "Allah-u Tealâ'nın dininde en büyük delil hangisidir? diye sordu.

İmam-ı Şafiî bu soruya "Kitabıdır." diye cevap verdi. Bunun üzerine o zat: "Sonra hangisidir?" deyince, İmam-ı Şafiî *(Rahimehullah)* "Peygamberinin sünnetidir." dedi. O zat tekrar "Daha sonra hangisidir?" diye sorunca,

İmam-ı Şafiî *(Rahimehullah)*: "Ümmetin ittifakı (bir hükümde birleşmesi) dir." diye cevap verdi. O zat: " Bu sonuncusunu nereden buldun? Bunun Allah-u Tealâ'nın kitabında yeri var mıdır?" deyince,

İmam-ı Şafiî bir zaman suskun vaziyette düşündü. Bunun üzerine o şeyh kendisine "Sana üç gün üç gece müsaade verdim bu hususta bir ayet-i kerime getirirsen ne alâ yoksa insanlardan ayrıl" dedi.

İmam-ı Şafiî *(Rahimehullah)* üç gün hiç evinden çıkmadı, üçüncü gün öğle ikindi arası rengi değişmiş bir hâlde çıktı. O şeyh efendi tekrar yanına gelerek selâm verip karşısına oturdu ve "Sorumun cevabı ne oldu?" dedi.

İmam-ı Şafiî *(Rahimehullah)* da "Evet! Cevabını buldum." Dedikten sonra euzü besmele çekerek bu ayet-i kerimeyi okudu ve "Allah-u Tealâ, müminlerin yoluna uymayanı cehenneme atacağına göre, onlara uymak fazdır." buyurunca, o şeyh efendi "Doğru söyledin" dedi ve kalktı gitti.

İcma-ı Ümmetin huccet olduğuna dair delil olmak üzere, Bu ayet-i kerimeyi bulmak için imam-ı Şafiî *(Rahimehullah)* ın o üç gün ve üç gece zarfında, her gün ve gece Kur'an-ı Kerimi üç kere hatmettiği rivayet olunmaktadır.

İmam-ı Fahrurrazî hazretlerinin naklettiğine göreyse, İmam-ı Şafiî'ye, Kur'an-ı kerimde icmâ'ın, şeriatın delillerinden biri olduğunu gösteren bir ayet-i kerime sorulduğunda O, Kur'an-ı Kerimi üçyüz defa hatmetmiş niha yet bu ayet-i kerimeyi bulmuştur.

İmam-ı Şafiî *(Rahimehullah)* ın bu ayet-i kerimeyi delil gösterişi şöyle açıklanır: "Müminlerin yolunun dışında bir yola uymak, bu ayet-i kerimenin açık ifadesiyle haram olduğuna göre, müminlerin yoluna uymanın vacip olması gerekir. Çünkü Mevlâ Tealâ, Peygambere muhalefet edip, müminlerin yolundan başkasına tâbi olanları tehdit etmiştir.

Hâlbuki sadece peygambere muhalefet etmenin de böyle bir tehdidi gerektirdiği kat'i delillerle sabittir. Dolayısıyla eğer müminlerin yolundan başka bir yola uymak, böyle bir tehdidi gerektirmemiş olsaydı, o zaman bu, tehditte her hangi bir tesiri olmayan şeyin, bu tehdidi tek başına gerektiren bir şeye lüzumsuz olarak ilâve edilmiş olması demek olurdu ki, böyle bir şey caiz değildir.

O hâlde bunlardan herbirinin başlı başına tehdit sebebi olduğu meydana çıkmış olur. Bundan dolayı müminlerin yolundan başka bir yola uymanın haram olduğu sabit olur. Bu gerçek meydana çıkınca da, müminlerin yoluna uymanın vacip olması gerekir.

Çünkü: "Müminlerin yoluna uymamak" ifadesi, "Müminlerin yolundan başkasına uymak" demek olur ki, müminlerin yolundan başkasına uymak haram olunca, müminlerin yoluna uymamanın da haram olması gerekir. Müminlerin yoluna uymamak haram olunca, onların yoluna uymak vacip demektir. Çünkü bu iki zıt tarafın dışına çıkılamaz.

Eğer burada: "Biz, müminlerin yoluna uymamanın, illâ da müminlerin yolundan başkasına uyma manasına geldiğini kabul etmiyoruz. Zira ne müminlerin yoluna, ne de onların yolundan başkasına uymamak imkânsız değildir." denilecek olursa, buna şöyle cevap verilir: "Uymak, başkasının yaptığının bir benzerini yapmak." demektir.

Mümin olmayanların işlerinden biri de, müminlerin yoluna uymamak olduğuna göre, müminlerin yoluna uymayan herkes, mümin olmayanların yaptığını yapmış olur. Dolayısıyla bu kişinin onlara uymuş olması gerekir.

İcma-ı Ümmetin delil olduğu hakkında daha bir çok hadis-i şerif ve rivayetler vardır. Nitekim:

٧١٩ – عَنِ ابْنِ عُمَرَ (رضى الله عنهما) اَنَّ رَسُولَ اللهِ ﷺ قَالَ: «اِنَّ اللهَ لاَيَجْمَعُ اُمَّتِى اَوْ قَالَ اُمَّةَ مُحَمَّدٍ ﷺ عَلٰى ضَلاَلَةٍ وَيَدُ اللهِ مَعَ الْجَمَاعَةِ وَمَنْ شَذَّ شَذَّ اِلَى النَّارِ»

719 - İbn-i Ömer *(Radıyallahu Anhuma)* dan rivayet edildiğine göre, Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* şöyle buyurdu: **"Şüphesiz Allah** (-u Tealâ) **benim ümmetimi -veya Muhammedin ümmetini, buyurdu- dalâlet** (sapıklık) **üzere toplamaz ve Allahın** (kudret ve yardım) **eli cemaatın üzerindedir. Her kim** (cemaattan söz veya hareket ya da inanç bakımından) **ayrılırsa, cehenneme ayrılır."** *(Tirmizî, Fiten:7, 2167, 4/466, Hakim , Müstedrek, No:397, 1/201)*

Ömer ibni Abdilaziz *(Radıyallahu Anh)* şöyle buyururdu:

« سَنَّ رَسُولُ اللهِ ﷺ وَوُلَاةُ الْأَمْرِ مِنْ بَعْدِهِ سُنَناً الْأَخْذُ بِهَا تَصْدِيقٌ لِكِتَابِ اللهِ وَاسْتِكْمَالٌ لِطَاعَةِ اللهِ وَقُوَّةٌ عَلَىٰ دِينِ اللهِ لَيْسَ لِأَحَدٍ تَغْيِيرُهَا وَلَا تَبْدِيلُهَا وَلَا النَّظَرُ فِيمَا خَالَفَهَا مَنِ اقْتَدَىٰ بِهَا مُهْتَدٍ وَمَنِ اسْتَنْصَرَ بِهَا مَنْصُورٌ وَمَنْ خَالَفَهَا اتَّبَعَ غَيْرَ سَبِيلِ الْمُؤْمِنِينَ وَوَلَّاهُ اللهُ مَا تَوَلَّىٰ وَصَلَّاهُ جَهَنَّمَ وَسَاءَتْ مَصِيراً »

"Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* **ve ondan sonraki halifeler, bir takım sünnetler ortaya koymuşlardır ki, onlarla amel etmek, Allah** (-u Tealân) **ın ki-tabını doğrulamak, Allahın taatını tamamlamak ve Allahın dinini yaşamakta kuvvet bulmaktır. Kimsenin bu sünnetleri değiştirmeye ve bunlara ters düşen** (fikir) **leri düşünmeye dahi hakkı yoktur. Onlara uyan hidayet bulmuş, onlardan yardım alan yardım olunmuştur. Onlara muhalefet eden ise, müminlerin yolundan başkasına uymuştur. Allah** (-u Tealâ) **onu tuttuğu yola sevkedecek, sonunda cehenneme sokacaktır ve o ne kötü varılacak yerdir."** *(İbni Ebî Hatim, Süyûtî, Dürrül Mensur: 2/686)*

Tefsiri Kebir'de zikredildiğine göre, bu ayet-i kerime Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* in bütün günahlardan masum (korunmuş) olduğunu göstermektedir. Bunun delili ise şudur: Eğer peygamberden her hangi bir günah sudûr etmiş (meydana gelmiş) olsaydı, onun, bundan menedilmesi caiz olurdu ki, başkasını yaptığı işten meneden insan ona muhalefet etmiş olur.

Çünkü bunlardan her biri, diğerinin bulunduğu tarafın aksi bir tarafta yer almıştır. Binaenaleyh, Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* den bir günah sadir olmuş olsaydı ona mutlaka muhalefet gerekirdi. Halbuki ona muhalefet etmek bu ayet-i kerimeyle haram kılındığına göre, Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* den hiç bir günahın sadır olmamış olması gerekir.

Yine bu ayet-i kerime, bütün işlerinde Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* e uymanın vacip olduğunu ifade etmektedir. Çünkü ümmetin işleri, peygamberin işlerinden başka olmuş olsaydı, o zaman iki taraftan her birinin iş bakımından ayrı taraflarda olmaları gerekirdi ki, bu durumda arada bir muhalefet bulunmuş olurdu, halbuki, Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* e muhalefet etmek haram kılındığından, her işinde Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* e uymanın vacip olduğu ortaya çıkmış olur.

Ayet: 115

RESULULLAH *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* E UYANLARIN HİDAYET BULACAĞI, ONDAN YÜZ ÇEVİRENLERİN İSE KÖTÜ BİR AKİBETE UĞRAYACAKLARINI BEYAN EDEN AYET-İ KERİMELER:

« فَاِنْ اٰمَنُوا بِمِثْلِ مَا اٰمَنْتُمْ بِهٖ فَقَدِ اهْتَدَوْا وَاِنْ تَوَلَّوْا فَاِنَّمَاهُمْ فِى شِقَاقٍ فَسَيَكْفِيكَهُمُ اللّٰهُ وَهُوَ السَّمِيعُ الْعَلِيمُ (١٣٧) »

"Artık onlar, sizin ona (Allah-u Tealâya) **iman ettiğiniz gibi inanırlarsa, muhakkak hidayete ermiş olurlar. Ve eğer yüz çevirirlerse, şüphe yok ki onlar** (Allaha ve Resulüne karşı) **büyük bir muhalefet** (ayrılık) **içindedirler. O hâlde Allah onlara karşı sana yetecektir ve O, ziyade işitici ve hakkıyla bilicidir.** *(Bakara Suresi: 137)*

« مَنْ يُطِعِ الرَّسُولَ فَقَدْ اَطَاعَ اللّٰهَ وَمَنْ تَوَلّٰى فَمَا اَرْسَلْنَاكَ عَلَيْهِمْ حَفِيظًا (٨٠) »

"Kim Resule itaat ederse, muhakkak Allah (-u Tealây) **a itaat etmiş olur. Yüz çevirene gelince, seni onların başına bekçi göndermedik."** *(Nisa Suresi:80)*

« ذٰلِكَ بِاَنَّهُمْ شَاقُّوا اللّٰهَ وَرَسُولَهُ وَمَنْ يُشَاقِقِ اللّٰهَ وَرَسُولَهُ فَاِنَّ اللّٰهَ شَدِيدُ الْعِقَابِ (١٣) »

"İşte bu (azaplar) **onların Allaha ve Resulüne karşı gelmeleri sebebiyledir. Kim Allah ve Resulüne karşı gelirse, Şüphesiz ki Allah azabı çok şiddetli olandır."** *(Enfal Suresi:13)*

« اِنَّ الَّذِينَ كَفَرُوا وَصَدُّوا عَنْ سَبِيلِ اللّٰهِ وَشَاقُّوا الرَّسُولَ مِنْ بَعْدِ مَا تَبَيَّنَ لَهُمُ الْهُدٰى لَنْ يَضُرُّوا اللّٰهَ شَيْئًا وَسَيُحْبِطُ اَعْمَالَهُمْ (٣٢) »

"Şüphesiz ki (kendileri) **kâfir olup** (başkalarını da) **Allahın yolundan alıkoyanlar ve kendilerine doğru yol belli olduktan sonra, peygambere karşı gelenler, Allaha hiç bir zarar veremezler.Ve** (Allah-u Tealâ) **onların amellerini** (yaptıklarını) **boşa çıkaracaktır.** *(Muhammed Suresi:32)*

« ذٰلِكَ بِاَنَّهُمْ شَاقُّوا اللّٰهَ وَرَسُولَهُ وَمَنْ يُشَاقِّ اللّٰهَ فَاِنَّ اللّٰهَ شَدِيدُ الْعِقَابِ (٤) »

"Bu (yahudilerin başına gelen azaplar) **onların Allaha ve peygamberine karşı gelmelerinden dolayıdır. Kim Allaha karşı gelirse, şüphe yok ki Allah, ikabı** (cezalandırması) **çok şiddetli olandır."** *(Haşr Suresi:4)*

Mevlâ Tealâ, münafıkların hâllerini beyan ettikten sonra, şirkten maada (başka) günahların mağfiret olunması mümkün olup, şirkin ise asla bağışlanmayacağını açıklamak üzere şöyle buyuruyor:

اِنَّ اللّٰهَ لَايَغْفِرُ اَنْ يُشْرَكَ بِهٖ وَيَغْفِرُ مَادُوْنَ ذٰلِكَ لِمَنْ يَشَآءُ وَمَنْ يُشْرِكْ بِاللّٰهِ فَقَدْ ضَلَّ ضَلَالاً بَعِيداً (١١٦)

KELİME MANASI (116)

(اِنَّ اللّٰهَ) **Muhakkak Allah** (-u Tealâ Hazretleri), (لَايَغْفِرُ)**mağfiret etmez,** neyi? (اَنْ يُشْرَكَ) **ortak koşulmasını,** kime? (بِهٖ) **kendisine,** (وَيَغْفِرُ) **mağfiret eder,** neyi? (مَا) **o şeyi ki,** (دُوْنَ ذٰلِكَ) **ondan başkadır,** yani şirkin dışındaki günahları bağışlar, kim için? (لِمَنْ) **o kimse için ki,** (يَشَآءُ) **diliyor,** (وَمَنْ) **her kim,** (يُشْرِكْ) **ortak koşarsa,** kime? (بِاللّٰهِ) **Allah'a,** (فَقَدْ ضَلَّ) **muhakkak sapmıştır,** neyle? (ضَلَالاً) **bir sapıklıkla ki,** (بَعِيداً) (haktan) **çok uzak.**

MEALİ ŞERİFİ

Allah (-u Tealâ) **kendisine ortak koşulmasını elbette mağfiret etmez, ondan başkasını dilediği kimse için bağışlar, Kim Allaha ortak koşarsa, muhakkak ki o** (dosdoğru yoldan) **uzak bir sapıklıkla** (büsbütün) **sapmıştır.**

İ Z A H A T

Tefsiri Kebir'de zikredildiğine göre, bu ayet-i kerime bu surede bir daha geçmiştir. Bu tekrarda şu iki fayda vardır.

Birincisi: Kur'an-ı Kerimdeki gerek vaad (müjde), gerekse vaîd (tehdit), ayetleri umumi durum itibariyle birbirinden farklıdır. Allah-u Tealâ, hiç bir vaîd ayetini Kur'an-ı Kerimin hiç bir suresinde aynı lâfız ile tekrar etmemiş, fakat affına ve mağfiretine delâlet eden bu ayet-i kerimeyi, aynı surede aynı lâfızla iki kere zikretmiştir.

Alimler tekrarın manayı te'kid (kuvvetlendirme) den başka hiç bir faydası olmadığı hususunda ittifak etmişlerdir. İşte bu da Allah-u Tealâ'nın vaad ve rahmet tarafını son derece te'kidle tahsis ettiğine delâlet eder ki bu, vaadin, vaid'e tercih edilmesini (Müjdenin tehditten üstün tutulmuş olmasını) gerektirir.

İkincisi: Daha önce geçen ayetler, o zırh çalan kimse hakkında nazil olmuştur.

Bir önceki: **"Kim peygambere muhalefet ederse,"** ayet-i kerimesi de bu hırsızın irtidadı (dinden dönüşü) hususunda inmiştir. Dolayısıyla bu ayet-i kerimenin, geçen ayet-i kerimelerle ittisali (ilgisi) ancak, "Şayet o hırsız mürted olmasaydı rahmetimden mahrum olmazdı." manasında olması hâlinde güzel olur. Bu demektir ki o hırsız, irtidad edip, Allah-u Tealâ'ya şirk koşunca, Allahın rahmetinden kesinlikle mahrum bir kişi olmuş oldu.

Allah-u Tealâ işte bu hususu, şirkin kendi katında çok büyük bir günah olduğunu açıklayarak tekit etmiş ve: **"Kim Allaha şirk koşarsa, muhakkak ki uzak bir sapıklıkla sapmıştır."** buyurmuştur ki bu, "Kim Allaha şirk koşmaz ise, onun sapıklığı uzak bir sapıklık olmaz, böylece de rahmetimden mahrum olmaz." demektir.

İşte bu münasebetler (bu ayet-i kerimenin önceki ayetlerle bağlantısı hakkında zikredilenler), tövbe yapılsın yapılmasın, şirk dışındaki bütün günahların kesinlikle affedilebileceğine bu ayet-i kerimenin delâlet ettiğini kat'i olarak ifade etmektedir.

Beğavî, Kurtubî, Hâzin, Alûsî ve Ruhul Beyan tefsirlerinde zikredildiğine göre, Salebî ve Dahhak, İbni Abbas *(Radıyallahu Anhum)* ın şöyle buyurduğunu rivayet etmişlerdir.

Araplardan ihtiyar bir zat, Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* e gelerek: "Ya Resulallah! Ben hatalara ve günahlara daldırmış bir ihtiyarım. Ancak, Allah-u Tealâ'yı tanıdığım ve O'na iman ettiğimden beri O'na hiç bir şeyi ortak etmedim, O'ndan başkasını da dost edinmedim. Ben günahlara Allaha karşı cesaretimden dolayı düşünedim, kaçarak Allah-u Tealâ'yı aciz bırakacağımı da, bir an bile düşünmedim. şüphesiz ki ben elbette bu günahlarımdan dolayı nâdim (pişman), tâib ve müstağfir (tövbe ve istiğfar ediciy) im, bu durumda Allah-u Tealâ'nın indinde benim hâlim nicedir?" demesi üzerine, Allah-u Tealâ bu ayet-i kerimeyi indirmiştir.

İşte bu ayet-i kerime şirk üzere ölen kişinin aslâ affolunmayacağı hakkında bir nass-ı sarih (açık bir delil) dir. Zira, şirkinden tövbe edip iman eden bir müşrik'in tövbesinin kabul, imanının sahih (geçerli), şirk hâlinde yapmış olduğu bütün günahlarının da bağışlanacağı bir çok ayet-i kerime ve hadis-i şeriflerin delâletiyle sabittir.

Kurtubî *(Rahimehullah)* ın: "El Camiu-li Ahkamil Kur'an", Tehanevî *(Rahimehullah)* ın da "Ahkamu'l-Kur'an" isimli eserlerinde zikrettiklerine göre, bu ayet-i kerime, büyük günah işleyenleri kâfir sayan Havaric ve Mu'tezile fırkalarını reddetmekle beraber, şirkin dışındaki bütün günahların Allah-u Tealâ'nın meşiyet (dilemes) i altına girdiğini, dolayısıyla Allah-u Tealâ'nın istediğine azabedip, dilediğini de affedeceğini söyleyen, ehl-i sünnet vel cemaat mezhebinin doğruluğuna delâlet etmektedir.

Sapık fırkalardan olan Havaric ve Mu'tezile, "Mürtekib-i kebire (büyük günah işleyen) cehennemde ebedi kalacak, cennete ebediyyen giremeyecektir." diye iddiada bulunmuşlarsa da, Allah-u Tealâ:

« قُلْ يَا عِبَادِيَ الَّذِينَ اَسْرَفُوا عَلَىٰ اَنْفُسِهِمْ لَا تَقْنَطُوا مِنْ رَحْمَةِ اللّٰهِ اِنَّ اللّٰهَ يَغْفِرُ الذُّنُوبَ جَمِيعًا اِنَّهُ هُوَ الْغَفُورُ الرَّحِيمُ (٥٣) »

"(Habibim) De ki: Ey kendi nefisleri aleyhine haddi aşan kullarım! Allahın rahmetinden ümid kesmeyin! Şüphesiz ki Allah bütün günahları bağışlar. Şüphesiz ki O, çok bağışlayan, ziyade acıyandır." *(Zümer Suresi:53)*

Kavl-i şerifinde bütün günahları mağfiret edeceğini bildirmiş, bu ayet-i kerimesinde ise, şirkin dışında hiç bir günahı istisna etmemiştir. Dolayısıyla bu ayet-i kerimede sadece şirkin affedilmeyeceğinin bildirilmesi, şirkin dışındaki diğer bütün günahların aff-u mağfiret olabileceğinin açık bir ifadesidir.

Ruhul Beyan tefsirinde zikredildiğine göre, ayet-i kerimenin sonunda zikredilen: **"Kim Allah'a ortak koşarsa, muhakkak ki o, çok uzak bir sapıklıkla sapmıştır."** kavl-i şerifindeki "Uzak" ifadesi, cennetten uzaklaşmanın bir kaç mertebede olup, bunların en uzağının ise şirk mertebesi olduğunu açıklamaktadır.

Tevhid ibadetlerin en güzeli olduğu gibi, şirk de günahların en çirkinidir. Haram yemek, içki içmek, gıybet etmek gibi bir çok günahlar varsa da, bunların en çirkini şirk'tir, bundan dolayı da affedilmeyecektir. Şirk celî ve hafi (açık ve gizli) olmak üzere, iki kısma ayrılır Allah-u Tealâ cümlemizi her iki kısımdan da muhafaza eylesin! Âmin..,

Hasenatın da bir çok kısmı vardır ki Allah rızası için yapılan her salih amel buna dahildir.Bütün ibadetlerin en güzeli ise tevhiddir, çünkü o, bütün hasenatın (iyiliklerin) esası (temeli) ve bütün seyyiat (çirkinlikler) i mahvedi cidir. Bundan dolayı yarın ahirette mizana girmeyecektir. Nitekim:

٧٢٠ – رُوِىَ عَنِ النَّبِىِّ ﷺ: « كُلُّ حَسَنَةٍ يَعْمَلُهَا ابْنُ آدَمَ تُوزَنُ يَوْمَ الْقِيَامَةِ اِلاَّ شَهَادَةَ اَنْ لاَ اِلٰهَ اِلاَّ اللّٰهُ فَاِنَّهَا لاَ تُوضَعُ فِى مِيزَانِهِ »

720 - Efendimiz *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* in şöyle buyurduğu rivayet edilmiştir: **"Âdemoğlunun işlediği her hasene, kıyamet gününde mizanına konacaktır. Ancak kelime-i şehadet mizana konmayacaktır."** *(Ruhul Beyan : 2/286)*

Zira onun tartılacağı bir karşılığı yoktur. Çünkü kalpten tasdik ederek, kelime-i şehadet getiren bir kimsenin mizanına o kelime konacak olup da, yedi kat gökler, yedi kat yerler ve içindekiler karşısına konacak olsa, elbette kelime-i tevhid hepsinden ağır gelir.

İbni Kesir tefsirinde zikredildiğine göre, Bu ayet-i kerime Kur'an-ı Kerimin en ümitli ayetlerindendir, bundan dolayı Tirmizî, Hazreti Ali *(Radıyallahu Anh)* ın:

« مَا فِى الْقُرْاٰنِ آيَةٌ اَحَبُّ اِلَىَّ مِنْ هٰذِهِ الْآيَةِ »

"Kur'anda, bana bu ayetten daha sevgili hiç bir ayet yoktur." *(İbni Kesir:1/494)* buyurduğunu rivayet etmiştir.

MEVLÂ TEALÂ'NIN ŞİRKİ BAĞIŞLAMAYIP, ŞİRKİN DIŞINDAKİ BÜTÜN GÜNAHLARI DİLEDİKLERİ İÇİN BAĞIŞLAYACAĞINI BEYAN EDEN DİĞER BİR AYET-İ KERİME:

« اِنَّ اللّٰهَ لاَيَغْفِرُ اَنْ يُشْرَكَ بِهِ وَيَغْفِرُ مَادُونَ ذٰلِكَ لِمَنْ يَشَآءُ وَمَنْ يُشْرِكْ بِاللّٰهِ فَقَدِ افْتَرٰى اِثْماً عَظِيماً (٤٨) »

Ayet: 116

"Allah (-u Tealâ) **kendisine ortak koşulmasını asla bağışlamaz. Bundan başkasını ise dilediği kimse için bağışlar. Kim Allah** (-u Tealâ) **ya ortak koşarsa, muhakkak büyük bir günah** (ile) **iftira etmiş olur."** *(Nisa Suresi:48)*

Bu hususta diğer münasip ayet-i kerimeler yine bu ciltte Nisa Suresi 48. ayet-i kerimenin tefsirinin sonunda geçmiştir.

Mevlâ Tealâ, şirkin en büyük bir günah olduğunu açıkladıktan sonra,müşriklerin ne büyük bir sapıklık içinde olduklarını beyan etmek üzere şöyle buyuruyor:

اِنْ يَدْعُونَ مِنْ دُونِهِ اِلاَّ اِنَاثًا وَاِنْ يَدْعُونَ اِلاَّ شَيْطَانًا مَرِيدًا (١١٧)

KELİME MANASI (117)

(اِنْ يَدْعُونَ) **İbadet etmezler,** yani o müşrikler tapmazlar, kimden başka? (مِنْ دُونِهِ) **ondan** (Allah-u Tealâ'dan) **başka,** (اِلاَّ اِنَاثًا) **ancak dişilere** (dişi isimli putlara taparlar), (وَاِنْ يَدْعُونَ) **ve ibadet etmezler** (bu putlara tapmakla ibadet etmiş olmazlar), (اِلاَّ شَيْطَانًا) **ancak şeytana** (tapmış olurlar), öyle şeytan ki, (مَرِيدًا) **çok inatçı.**

MEALİ ŞERİFİ

Onlar, O'nu (Allah-u Tealâyı) **bırakıp, yalnızca bir takım dişilere** (kadın gibi süsledikleri putlara) **taparlar,** (böylece) **çok inatçı bir şeytandan başkasına tapmış olmazlar.**

İ Z A H A T

Tefsir-i Kebir'de zikredildiğine göre, bu ayet-i kerimede geçen **"dişiler"** den ne kastedildiği hakkında bir kaç söz vardır.

1 - Bundan murat onların putlarıdır. Çünkü müşrikler putlarını dişi isimleriyle adlandırırlardı. Nitekim Lât, Uzzâ ve Menât bunlardandı. Onların zannınca, Lât, "Allah" kelimesinin müennesi, Uzzâ ise, (Azîz) kelimesinin müennesidir.

Hasan-ı Basrî *(Radıyallahu Anh)* buyurmuştur ki, Araplardan her kabilenin kendisine taptığı bir putu vardı, ona "Falân oğullarının dişisi" diye isim takarlardı. Çünkü onlar putları hakkında "Onlar Allahın kızlarıdır." derlerdi.

Ebussuûd tefsirinde zikredildiğine göre, onlar putlarını kadın gibi süsleyip, onlara süslü elbiseler giydirdiklerinden, putlar dişiler diye adlandırılmışlardır.

2 - **"Onlar yalnız dişilere taparlar."** kavl-i şerifinden maksat, "Yalnız ölülere taparlar" demektir. Ölülerin, "Dişiler" diye adlandırılmasının iki izahı vardır.

a) Ölü (cansız) şeyler, arap lugatında dişi sıgasıyla zikredilir, bu da o kabildendir.

b) Dişi erkekten, ölü de diriden daha az değerde olduğundan cansız varlıklara dişi isimler vermişlerdir.

3 - Müşriklerin taptıkları dişilerden maksat meleklerdir. Çünkü onların bir kısmı meleklere tapıyor ve onların "Allahın kızları " olduklarını söylüyorlardı, Nitekim Mevlâ Tealâ:

« انَّ الَّذينَ لاَ يُؤْمنونَ بِالْاٰخرَة لَيُسَمّونَ الْمَلٰئكَةَ تَسْميَةَ الْاُنْثيٰ (٢٧) »

"Ahirete iman etmeyen kimseler, şüphesiz ki meleklere dişi adı takarlar." *(Necm Suresi:27)* buyurmuştur ki, bütün bu manalara göre bu ayet-i celileden maksat: "Göklerin, yerlerin ve arasındakilerin yaratıcısına, dişi isimler verdikleri cansızları ortak koşandan daha cahil kim olabilir." demektir.

Bu üçüncü mana, Mevlâ Tealâ'nın:

« اَفَرَاَيْتُمُ اللاّتَ وَالْعُزّىٰ (١٩) وَمَنوٰةَ الثّالثَةَ الْاُخْرىٰ (٢٠) اَلَكُمُ الذَّكَرُ وَلَهُ الْاُنْثىٰ (٢١) تلْكَ اذاً قسْمَةٌ ضيزىٰ (٢٢) »

"Gördünüz mü? O lât ve Uzzâ'yı ve üçüncüleri olan öteki Menât'ı. Erkek size de, dişi Allaha mı? O hâlde bu çok zalimane bir taksim!" *(Necm Suresi: 19-22)* kavl-i şerifiyle,

« وَجَعَلُوا الْمَلٰئكَةَ الَّذينَ هُمْ عبادُ الرَّحْمٰنِ انٰاثاً اَشَهدُوا خَلْقَهُمْ ستُكْتَبُ شَهادَتُهُمْ وَيُسْئَلُونَ (١٩) »

"Onlar, Rahmanın kulları olan melekleri de dişi saydılar. Meleklerin yaratılışını gördüler mi? Onların bu şahitlikleri yazılacak ve sorguya çekileceklerdir." *(Zuhruf Suresi:19')* kavl-i şerifi, bir de:

« وَجَعَلُوا بَيْنَهُ وَبَيْنَ الْجنَّة نَسَباً ... (١٥٨) »

"Allah ile cinler arasında bir nesep (hısımlık) **uydurdular."** *(Sâffât Suresi:158'den)* kavl-i şerifine mana itibariyle çok benzemektedirler.

Daha sonra Mevlâ Tealâ: **"Halbuki onlar** (böyle yapmakla) **çok inatçı şeytandan başkasına tapmış olmazlar."** buyurmuştur. Zira onlara bunu emreden ve güzel gösteren şeytandır. Dolayısıyla Allah'tan gayrı kim neye taparsa tapsın haddizatında şeytana tapmış olur.

Bundan dolayı Mevlâ Tealâ kıyamet gününde:

« اَلَمْ اَعْهَدْ اليْكُمْ يا بَني اٰدَمَ اَنْ لا تَعْبُدُوا الشَّيْطانَ انَّهُ لَكُمْ عَدُوٌّ مُبينٌ (٦٠) »

"Ey Ademoğulları! Ben size 'Şeytana tapmayın çünkü o sizin apaçık bir düşmanınızdır demedim mi?' (Bunu size peygamberlerim vasıtasıyla açık seçik bildirmedim mi?) *(Yasin Suresi:60)* buyuracaktır.

Yine Mevlâ Tealâ, meleklere taptıklarını iddia eden müşrikler hakkında,kıyamet günü meleklerin:

« ... بَلْ كانُوا يَعْبُدُونَ الْجنَّ اَكْثَرُهُمْ بهم مُؤْمنُونَ (٤١) »

"Belki onlar cinlere (şeytanlara) **tapıyorlardı. Çoğu onlara inanmıştı."** *(Sebe' Suresi:41'den)* diyeceklerini beyan etmiştir.

Müfessirler, bu putların her birinin içinde, kendilerine hizmet, ibadet eden insanları görüp, onlarla konuşan dişi bir şeytan bulunduğunu söylemişlerdir. İmam-ı Zeccac ise, bu ayet-i celileden sonraki:

« وَ قَالَ لَاَتَّخِذَنَّ مِنْ عِبَادِكَ نَصِيباً مَفْرُوضاً »

"O (iblis şöyle) **dedi: 'Elbette senin kullarından muayyen bir nasib edineceğim."** Ayet-i celilesini delil alarak buradaki şeytanın iblis olduğunu, dolayısıyla o putlara tapanları görüp onlarla konuşanın da, yine iblis olması ihtimalinin uzak olmadığını söylemiştir.

Ayet-i celilede geçen **"Merîd"** kelimesi, "Taat'tan iyice uzak olma" manasında, "İsyanda ileri giden" demektir. Nitekim böyle kimselere "Mârid ve Merid" denir.

Yine İmam-ı Zeccac *(Rahimehullah)* buyurmuştur ki: Üzerinde hiç bir şey olmayan düm düz duvara "Mümerred", yaprakları tamamen dökülmüş ağaca " Merdâ"; Sakal mahalli dümdüz ve parlak olduğu için sakalı çıkmayan kimseye "Emred" denildiği gibi, taattan iyice uzak kimseye de, taattan iyice soyunmuş ve kendisine ondan hiç bir şey bulaşmamış olduğu için "Merîd" ve "Mârid" denilir.

Allah-u Tealâ, müşriklerin şeytana taptıklarını beyan ettikten sonra, onu lânetlemek ve onun bir sözünü nakletmek üzere şöyle buyuruyor:

لَعَنَهُ اللّٰهُ وَقَالَ لَاَتَّخِذَنَّ مِنْ عِبَادِكَ نَصِيباً مَفْرُوضاً (١١٨)

KELİME MANASI (118)

Öyle şeytana tapmış olurlar ki, (لَعَنَ) **lânet etti,** kime? (هُ) **ona,** kim? (اللّٰهُ) **Allah** (-u Tealâ), yani putlara tapanlar, ancak Allahın rahmetinden uzaklaştırdığı şeytana tapmış olurlar. (وَقَالَ) **halbuki** (o şeytan) **dedi,** (لَاَتَّخِذَنَّ) **elbette ittihaz edeceğim** (edineceğim), kimden? (مِنْ عِبَادِكَ) **senin kullarından,** neyi? (نَصِيباً) **bir nasip,** öyle nasip ki, (مَفْرُوضاً) **tayin edilmiş.**

MEALİ ŞERİFİ

Allah onu (şeytanı), **lânetledi, o da: 'Yemin ederim ki! Elbette ben, senin kullarından muayyen bir nasip edineceğim.' dedi.**

İ Z A H A T

Tefsiri Kebir'de zikredildiğine göre, Ayet-i celiledeki: **"Allah onu rahmetinden kovdu ve o** (şeytan) **şöyle dedi."** kavl-i şerifleri, bundan evvelki ayet-i celilede geçen Şeytan-ı merîd'in sıfatıdırlar. Buna göre mana: "Onlar, ancak Allahın lâneti ile bu kötü söz arasını birleştiren inatçı şeytana tapıyorlar." demek olur.

Şu bilinsin ki, burada şeytan bir takım şeyleri iddia etmiştir, bunların birincisi, şeytanın, Allah-u Tealâ'ya karşı: **"Celâlin hakkı için kullarından mefruz** (muayyen) **bir nasib edineceğim."** sözüdür.

Arapçada "Farz" kesmek manasındadır. Nehrin bir kenarında olan koya da "Furza" denilir. Yine yay üzerinde, kirişin bağlandığı çentiğe "furz"; Allah-u Tealâ'nın, kullarının mazeret yollarını kesmek için onlara mecbur kıldığı şeylere de "Ferîza" denilir. Mevlâ Tealâ'nın:

« ... وَقَدْ فَرَضْتُمْ لَهُنَّ فَرِيضَةً ... (٢٣٧) »

"Onlara (kadınlara) **bir feriza** (mehir) **belirlemişseniz"** *(Bakara Suresi:237'den)* ayet-i celilesi de böyledir ki bu, "Malınızdan onlar için bir parça kesip ayırırsanız." demektir.

Bu izahattan sonra ayet-i celilenin manası şöyle özetlenebilir: **"Allahın lâneti üzerine olasıca şeytan,** (Allah-u Tealâ'ya karşı): **'Sana yemin ederim ki, elbette kullarından muayyen bir pay edineceğim." dedi.**

İşte şeytanın kendisine pay edindiği o belirli miktar, onun izlerine uyup vesveselerini kabul eden kimselerdir ki, her bin kişiden biri, Allah-u Tealânın, diğerleri ise insanların ve iblisin hissesidir. Nitekim:

٧٢١ - عَنْ اَبِي سَعِيدِ الْخُدْرِيِّ (رضى الله عنه) عَنِ النَّبِيِّ ﷺ قَالَ: « يَقُولُ اللّٰهُ تَعَالَىٰ: يَا آدَمُ فَيَقُولُ: لَبَّيْكَ وَسَعْدَيْكَ وَالْخَيْرُ فِي يَدَيْكَ. فَيَقُولُ: اَخْرِجْ بَعْثَ النَّارِ. قَالَ: وَمَا بَعْثُ النَّارِ؟ قَالَ: مِنْ كُلِّ اَلْفٍ تِسْعَمِائَةٍ وَتِسْعَةً وَتِسْعِينَ. فَعِنْدَهُ يَشِيبُ الصَّغِيرُ وَتَضَعُ كُلُّ ذَاتِ حَمْلٍ حَمْلَهَا وَتَرَى النَّاسَ سُكَارَىٰ وَمَاهُمْ بِسُكَارَىٰ وَلٰكِنَّ عَذَابَ اللّٰهِ شَدِيدٌ » قَالُوا: يَا رَسُولَ اللّٰهِ وَاَيُّنَا ذٰلِكَ الْوَاحِدُ؟ قَالَ: « اَبْشِرُوا فَاِنَّ مِنْكُمْ رَجُلاً وَمِنْ يَاْجُوجَ وَمَاْجُوجَ اَلْفاً » ثُمَّ قَالَ: وَالَّذِي نَفْسِي بِيَدِهِ اِنِّي اَرْجُوا اَنْ تَكُونُوا رُبُعَ اَهْلِ الْجَنَّةِ » فَكَبَّرْنَا فَقَالَ: « اَرْجُو اَنْ تَكُونُوا ثُلُثَ اَهْلِ الْجَنَّةِ » فَكَبَّرْنَا فَقَالَ: « اَرْجُو اَنْ تَكُونُوا نِصْفَ اَهْلِ الْجَنَّةِ » فَكَبَّرْنَا فَقَالَ: « مَا اَنْتُمْ فِي النَّاسِ اِلاَّ كَالشَّعْرَةِ السَّوْدَاءِ فِي جِلْدِ ثَوْرٍ اَبْيَضَ ، اَوْ كَشَعْرَةٍ بَيْضَاءَ فِي جِلْدِ ثَوْرٍ اَسْوَدَ »

721- Ebu Saidil Hudrî *(Radıyallahu Anh)* dan rivayet edilen bir hadis-i şerifte Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* şöyle buyurmuştur: **"Allah-u Tealâ** (kıyamet gününde, Âdem *(Aleyhisselâm)* a) **'Ey Âdem!' diye nida eder. Âdem** *(Aleyhisselâm)* **da: 'Buyur ya Rabbi, Buyur! Sana tekrar tekrar icabet ediyorum, beni tekrar tekrar mesud kıl, hayrın tamamı senin** (kudret) **ellerindedir!' der. Bunun üzerine Allah** (-u Tealâ) **'Cehenneme girecekleri** (halk arasından seçip) **çıkar! buyurur. Âdem** *(Aleyhisselâm)*: **'Cehenneme gönderilecekler ne kadardır?' deyince,**

Ayet: 118

Allah-u Tealâ 'Her bin kişiden dokuzyüz doksandokuzu' diye cevap buyurur. İşte o zaman (Allah-u Tealâ'nın Âdem *(Aleyhisselâm)* a böyle buyurduğu sırada şiddetli korkudan) **çocuğun başı ağırır, her gebe çocuğunu düşürür, insanları sarhoş** (olmuş gibi) **görürsün, halbuki onlar sarhoş değildirler, fakat Allahın azabı pek şiddetlidir.** (Hac suresinin ikinci ayet-i kerimesinde zikredilen hadiseler meydana gelir.)

Bunun üzerine sahabiler "Ya Resulallah! O (binde) bir hangimiz olabilir? " dediler. Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* : **"Size müjdeler olsun, şüphesiz ki sizden bir kişi** (ye karşılık) **ye'cûc ve me'cûc'den bin kişi** (cehenneme gönderilecektir)" buyurdu. Sonra da **"Nefsim elinde olan zat'a yemin ederim ki, ben sizin cennet ehlinin dörttebiri olacağınızı umuyorum."** buyurdu.

Bu müjde üzerine biz tekbir getirdik (Allah-ü Ekber dedik). Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* yine **'Ben sizin cennet ehlinin üçtebiri olmanızı ümidediyorum."** buyurunca, biz yine tekbir getirdik. Bu sefer Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)*: **"Ben sizin cennet ehlinin yarısı olmanızı umarım."** buyurdu. Biz yine tekbir getirdik.

En sonunda Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)*: **"Sizler mahşer halkının içinde, ancak beyaz bir öküzün derisindeki siyah bir tüy gibisiniz, yahutta siyah bir öküzün derisinde beyaz bir tüy gibisiniz."** buyurdu. *(Buharî, Enbiya:64, No.3170, 3/1221, Müslim, Fiten:23, No.2940, 4/2258)*

Ruhul Beyan ve Alûsi tefsirlerinde zikredildiğine göre, burada "İblis, Allah-u Tealâ'nın kullarından bir nasib edinebileceğini nereden bilebilmiştir?" diye sorulacak olursa, buna bir kaç türlü cevap verilebilir.

1 - Allah-u Tealâ, İblis'e:

« ... لَأَمْلَئَنَّ جَهَنَّمَ مِنَ الْجِنَّةِ وَالنَّاسِ أَجْمَعِينَ (١٣) »

"Elbette cehennemi hem cinlerden, hem de insanlardan bir kısmıyla dolduracağım." *(Secde Suresi : 13'den)* diye hitabedince, iblis, Âdem *(Aleyhisselâm)* ın zürriyetinden istediklerini elde edeceğini bilmiştir.

2 - İblis, Âdem *(Aleyhisselâm)* a vesvese verip, onu cennetten çıkarma hususundaki muradına kavuşunca, onun zürriyetini saptırmaya da tama' etmiştir.

3 - İblis, cennet ve cehennemi görünce, iki tarafın da insanlardan sakinleri bulunacağını bilmiş ve böyle söylemiştir.

4 - İblis, insanlardan bir çoğunun kendisine itaat edeceğini, meleklerin:

« ... أَتَجْعَلُ فِيهَا مَنْ يُفْسِدُ فِيهَا وَيَسْفِكُ الدِّمَآءَ ... (٣٠) »

"Yer yüzünde fesat çıkaracak ve kanlar akıtacak kimseleri mi yaratacaksın? " *(Bakara Suresi:30'dan)* sözlerinden anlamıştır.

Aslında iblis, bu sözü kat'i bir ilme dayanarak değil, tahminen söylemiştir. Nitekim Mevlâ Tealâ'nın:

« وَلَقَدْ صَدَّقَ عَلَيْهِمْ إِبْلِيسُ ظَنَّهُ فَاتَّبَعُوهُ إِلَّا فَرِيقًا مِنَ الْمُؤْمِنِينَ (٢٠) »

"Andolsun ki! İblis, onlar hakkındaki zannını gerçekleştirdi. İnanan bir zümrenin dışında (hepsi) **ona uydular."** *(Sebe' Suresi:20)* kavl-i şerifi de, iblis'in bu sözünün zanna dayandığını ifade etmektedir.

Tefsir-i Kebir'de zikredildiğine göre, burada: "Gerek naklî, gerekse aklî deliller şeytanın ordusunun sayıca Allah-u Tealâ'nın taraftarlarından çok olduğunu göstermektedir. Nitekim Mevlâ Tealâ'nın:

« ...اِلاَّ فَرِيقاً مِنَ الْمُؤْمِنِينَ (٢٠) »

"Onlardan pek azı müstesna, ona (şeytana) **uydular."** *(Sebe' Suresi:20 den)* kavl-i şerifi, şeytana uyanların ekseriyette olduğunu açıklamaktadır.

Aklen de düşünüldüğünde, kâfirlerin, ihlâslı müminlerden sayıca fazla olduklarında şüphe yoktur, hâl böyle olunca, ekseriyeti içine almayıp azınlığa delâlet eden "Nasip" kelimesinin şeytanın taraftarları olan ekseriyet hakkında kullanılmasının manası nedir?" denecek olursa, buna cevaben denir ki, bu farklılık ancak beşer nev'ine (insan türüne) göredir.

Son derece çok olan melekler zümresi müminlere eklendiğinde elbette ki galebe (çoğunluk) ihlâslı müminlere ait olur. Ayrıca müminler, ne nekadar sayıca az iseler de, onların Allah-u Tealâ katındaki mevkileri son derece büyüktür. Halbuki kâfirler ve fasıklar her ne kadar sayıca çok iseler de, onlar yok gibidirler, bir hiçtirler. İşte bu sebepten dolayı iblis'in kavmine "Nasip" ismi kullanılmıştır.

İBLİSİN, İNSANLARIN EKSERİYETİNİ SAPTIRACAĞI HAKKINDAKİ SÖZLERİNİ BEYAN EDEN DİĞER AYET-İ KERİMELER:

« قَالَ رَبِّ بِمَا اَغْوَيْتَنِى لَاُزَيِّنَنَّ لَهُمْ فِى الْاَرْضِ وَ لَاُغْوِيَنَّهُمْ اَجْمَعِينَ (٣٩) اِلاَّ عِبَادَكَ مِنْهُمُ الْمُخْلَصِينَ (٤٠) »

"(İblis) **Dedi ki: Ey Rabbim! Andolsun ki, beni azdırmana karşılık, ben de yer yüzünde onlara** (günahları) **elbette süsleyeceğim ve onların hepsini mutlaka azdıracağım. Ancak onlardan muhlâs** (ihlâs'a erdirilmiş) **kulların müstesna. "** *(Hicr Suresi:39-40)*

« قَالَ اَرَاَيْتَكَ هٰذَا الَّذِى كَرَّمْتَ عَلَىَّ لَئِنْ اَخَّرْتَنِ اِلٰى يَوْمِ الْقِيٰمَةِ لَاَحْتَنِكَنَّ ذُرِّيَّتَهُ اِلاَّ قَلِيلاً (٦٢) »

"Dedi ki: Şu benden üstün kıldığın (Adem*(Aleyhisselâm)*)**a bir bak! Yemin ederim ki eğer beni kıyamete kadar yaşatırsan, pek azı dışında onun neslini kendime bağlıyacağım."** *(İsra Suresi:62)*

« قَالَ فَبِعِزَّتِكَ لَاُغْوِيَنَّهُمْ اَجْمَعِينَ (٨٢) اِلاَّ عِبَادَكَ مِنْهُمُ الْمُخْلَصِينَ (٨٣) »

"(İblis, Allah-u Tealâ'ya hitaben) **'Senin izzetine andolsun ki, onlardan muhlâs kulların müstesna hepsini mutlaka azdıracağım.'dedi."***(Sad Suresi:82-83)*

Ayet: 118

« قَالَ فَبِمَا اَغْوَيْتَنِى لَاَقْعُدَنَّ لَهُمْ صِرَاطَكَ الْمُسْتَقِيمَ (١٧) ثُمَّ لَاٰتِيَنَّهُمْ مِنْ بَيْنِ اَيْدِيهِمْ وَمِنْ خَلْفِهِمْ وَعَنْ اَيْمَانِهِمْ وَعَنْ شَمَآئِلِهِمْ وَلَا تَجِدُ اَكْثَرَهُمْ شَاكِرِينَ (١٧) »

"(İblis) 'Öyleyse beni azdırmana karşılık, and içerim ki, ben de onlar (insanları saptırmak) için, senin dosdoğru yoluna oturacağım (tuzak kuracağım). Sonra elbette onlara önlerinden, arkalarından, sağlarından ve sollarından geleceğim (vesvese vereceğim) ve sen onların ekserisini şükrediciler (olarak) bulmayacaksın.' dedi." *(Araf Suresi:16-17)*

Mevlâ Tealâ, şeytanın diğer sözlerini açıklamak üzere şöyle buyuruyor:

وَلَاُضِلَّنَّهُمْ وَلَاُمَنِّيَنَّهُمْ وَلَاٰمُرَنَّهُمْ فَلَيُبَتِّكُنَّ اٰذَانَ الْاَنْعَامِ وَلَاٰمُرَنَّهُمْ فَلَيُغَيِّرُنَّ خَلْقَ اللّٰهِ وَمَنْ يَتَّخِذِ الشَّيْطَانَ وَلِيًّا مِنْ دُونِ اللّٰهِ فَقَدْ خَسِرَ خُسْرَانًا مُبِينًا (١١٩)

KELİME MANASI (119)

Şeytan, Mevlâ Tealâya karşı sözlerine şöyle devam etti: (وَلَاُضِلَّنَّ)**Elbette saptıracağım,** kimi? (هُمْ)**onları,** daha? (وَلَاُمَنِّيَنَّ) **elbette kuruntulara düşüreceğim,** kimi? (هُمْ) **onları,** yani onları ahiretin yokluğu, ömürlerinin uzun olacağı ve her istediklerine kavuşacakları gibi boş kuruntulara boğacağım, (وَلَاٰمُرَنَّ)**elbette emredeceğim,** kime? (هُمْ)**onlara,** yani onlara sapıklığı emredeceğim de, (فَلَيُبَتِّكُنَّ) **elbette yaracaklar,** neyi? (اٰذَانَ الْاَنْعَامِ)**hayvanların kulaklarını,** daha? (وَلَاٰمُرَنَّ) **elbette emredeceğim,** kime? (هُمْ) **onlara,** (فَلَيُغَيِّرُنَّ) **elbette onlar da hemen değiştirecekler** neyi? (خَلْقَ اللّٰهِ) **Allahın yarattığını,** (وَمَنْ) **her kim,** (يَتَّخِذِ) **edinirse,** kimi? (الشَّيْطَانَ) **şeytanı,** ne edinirse? (وَلِيًّا) **bir dost,** kimden başka? (مِنْ دُونِ اللّٰهِ) **Allahtan başka,** (فَقَدْ خَسِرَ) **muhakkak ziyana düşmüştür,** neyle? (خُسْرَانًا) **bir ziyanla ki,** (مُبِينًا) **pek açık.**

MEALİ ŞERİFİ

(Şeytan sözlerine devamla:) **Onları mutlaka saptıracağım, muhakkak onları (boş) kuruntulara düşüreceğim, kesin olarak onlara emredeceğim de, hayvanların kulaklarını yaracaklar, şüphesiz onlara emredeceğim de, Allahın yarattığını değiştirecekler."** (dedi). **Kim Allahı bırakıp da şeytanı dost edinirse, elbette apaçık bir ziyana düşmüştür.**

İ Z A H A T

Tefsir-i Kebir ve Ruhul Beyan'da zikredildiğine göre, şeytanın sözlerinden ikincisi: (وَلَاُضِلَّنَّهُمْ) **"Elbette onları Hak'dan saptıracağım."** sözüdür.

Sapık fırkalardan olan mutezile mezhebi, şeytanın bu sözünden yola

çıkarak "Sapıklığı yaratan şeytandır, Allah-u Tealâ değildir." demişler ve bu hususta bazı deliller zikretmişlerse de,

Ehl-i Sünnet mezhebi, hidayet ve dalâleti yaratanın ancak Allah-u Tealâ olduğunu, şeytanın sapıklığa davet etmek ve kötülükleri süslemekten başka bir şey yapamayacağını söylemişlerdir.

Zaten insanları saptırmak şeytanın elinden gelseydi, elbette bütün insanları saptırırdı. İnsanların bir kısmı hidayet üzere bulunduğuna göre, şeytanın sapıklık yaratamayacağı anlaşılmıştır. Nitekim Mevlâ Tealâ'nın:

« وَمَا كَانَ لَهُ عَلَيْهِمْ مِنْ سُلْطَانٍ إِلاَّ لِنَعْلَمَ مَنْ يُؤْمِنُ بِالْآخِرَةِ مِمَّنْ هُوَ مِنْهَا فِي شَكٍّ وَرَبُّكَ عَلَىٰ كُلِّ شَيْءٍ حَفِيظٌ (٢١) »

"Halbuki şeytanın onlar üzerinde hiç bir nüfuzu (tesir ve etkisi) **yoktu. Ancak ahirete inananı, şüphe içinde kalandan** (ayırdedip) **bilelim diye** (ona bu fırsatı verdik). **Rabbin her şeyi çok iyi gözetleyendir."** *(Sebe' Suresi :21)* kavl-i şerifi şeytanın elinde hiç bir şey olmadığını, onun ancak kalbinde şüphe olan kimselerin kötü niyetlerini açığa çıkarmak için bir aracı olduğunu açıklamaktadır. Efendimiz *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* den rivayet edilen:

٧٢٢ - « خُلِقَ إِبْلِيسُ مُزَيِّناً وَلَيْسَ إِلَيْهِ مِنَ الضَّلاَلَةِ شَيْءٌ »

722 - **"İblis** (günahları) **süsleyici olarak yaratılmıştır. Dalâletten hiç bir şey** (yaratmak) **ona ait değildir."** *(Süyûtî, Dürrül Mensûr, 5/134, Ruhul Beyan:2/287)* Hadis-i Şerifi de bunu açıklamaktadır.

Şeytanın sözlerinin üçüncüsü: (وَلَأُمَنِّيَنَّهُمْ) **"Ve elbette onları, mutlaka boş kuruntulara boğacağım."** sözüdür.

Şeytan insanları saptıracağını iddia edince, bu sözü söylemiştir ki bu da, şeytanın insanları saptırma hususunda onların kalplerine kuruntular atmaktan daha kuvvetli bir çaresinin bulunmadığını iş'ar etmekte (bildirmekte) dir.Kuruntuları arzulamak ise şu iki şeyi meydana getirir :

1 - **Hırs:** Dünyaya düşkünlük ve tamahkâr olmak.

2 - **Tûl-i Emel:** Uzun ümitli olmak.

Hırs ve emel ise, bir çok kötü ahlâkı gerektirirler ve bunlar insanın özünden ayrılmayan iki şey gibidirler. Nitekim:

٧٢٣ - عَنْ أَنَسٍ (رضى الله عنه) قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللهِ ﷺ: « يَهْرَمُ ابْنُ آدَمَ وَتَشِبُّ مِنْهُ اثْنَتَانِ: الْحِرْصُ عَلَى الْمَالِ وَالْحِرْصُ عَلَى الْعُمُرِ »

723 - Enes *(Radıyallahu Anh)* dan rivayet edilen bir hadis-i şerifte, Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* şöyle buyurmuştur: **"İnsan oğlu ihtiyarladıkça onda şu iki şey gençleşir: Mala düşkünlük ve yaşamaya düşkünlük."** *(Müslim, Zekât:38, No.1047, 2/424, Tirmizî, Züht:28, No.2339, 4/570)*

Hırs, dünya ve dinin korkularını sırtlanmayı gerektirir, çünkü insanın bir şeye karşı olan hırsı şiddetlendiğinde, bazen o şeyi ancak Allah'a isyan ve kullara eziyet etmek suretiyle elde edebilir. Yine kişi tul-i emel peşinde koştuğunda, ahireti unutup, neredeyse tövbe edemeyip, kendisine va'z-u nasihatın hiç tesir edemeyeceği bir şekilde dünyaya batmış olur. Böylece onun kalbi bir taş gibi, hatta daha katı bir hâle gelebilir.

Şeytanın sözlerinden dördüncüsü: (وَلَآمُرَنَّهُمْ فَلَيُبَتِّكُنَّ اٰذَانَ الْاَنْعَامِ) **"Onlara kesinlikle emredeceğim de, davarların kulaklarını yaracaklar."** sözüdür. Burada geçen "Tebtik" kelimesi parçalamak demektir.

Vahidî *(Rahimehullah)* buyurmuştur ki: Burada geçen "tebtik" in manası, müfessirlerin ittifakıyla "Bahîre" adını verdikleri develerin kulaklarını kesmektir. Zira müşrikler, deve beş batın doğurup, beşincisinde erkek yavru doğurduğunda, o devenin kulağını diliyor ve ondan istifade etmeyi kendilerine haram kılıyorlardı.

Diğer âlimlere göreyse, bundan maksat şudur: Onlar putlara ibadette, dini bir tatbik olsun diye, en'âm (deve, sığır ve davarlar) ın kulaklarını yarıyor; Aslında bir küfür ve fısk olmasına rağmen, bunu bir ibadet sayıyorlardı.

Şeytanın sözlerinden beşincisi: (وَلَآمُرَنَّهُمْ فَلَيُغَيِّرُنَّ خَلْقَ اللّٰهِ) **"Onlara muhakkak emredeceğim de, Allahın yarattığını değiştirecekler."** sözüdür.

Müfessirler: **"Allahın yarattığını değiştirmek."** ten murat ne olduğu hakkında şu iki görüşü açıklamışlardır.

1 - Bu, Allahın dinini değiştirmek demektir ki, bu mana, Said ibni Cübeyr, Said ibni Müseyyeb, Hasan-ı Basrî, Dahhak, Mücahid, Süddî, Nehaî ve Katade *(Radıyallahu Anhum)* un ortak görüşleridir. Bu görüşün açıklamasında şu iki vecih vardır.

a) Allah-u Tealâ, insanları Âdem *(Aleyhisselâm)* ın sulbü (sırtı) ndan zerreler hâlinde çıkarıp, "Kendisinin, onların Rabbi olup; Onların da buna iman ettikleri" hususunda onları kendilerine şahit tuttuğu gün, bütün insanları islâm dini üzere yaratmıştır. Nitekim:

« فَأَقِمْ وَجْهَكَ لِلدِّينِ حَنِيفاً فِطْرَتَ اللّٰهِ الَّتِي فَطَرَ النَّاسَ عَلَيْهَا لاَ تَبْدِيلَ لِخَلْقِ اللّٰهِ... (٣٠) »

"(Habibim!) **Sen hanîf olarak, yüzünü dine, Allah insanları hangi fıtrat üzere yaratmışsa o fıtrata çevir. Allahın yaratışında bir değişme yoktur."** *(Rum Suresi:30'dan)* ayet-i kerimesi bunu açıklamaktadır. Binaenaleyh kim bundan sonra küfre saparsa, böylece, Allahın insanları üzerine yarattığı fıtratı değiştirmiş olur. Nitekim:

٧٢٤ – عَنْ اَبِى هُرَيْرَةَ (رضى الله عنه) قَالَ: قَالَ النَّبِىُّ ﷺ: « كُلُّ مَوْلُودٍ يُولَدُ عَلَى الْفِطْرَةِ فَأَبَوَاهُ يُهَوِّدَانِهِ اَوْ يُنَصِّرَانِهِ اَوْ يُمَجِّسَانِهِ كَمَثَلِ الْبَهِيمَةِ تُنْتَجُ الْبَهِيمَةَ هَلْ تَرَىٰ فِيهَا جَدْعَاءَ »

724 - Ebu Hureyre *(Radıyallahu Anh)* dan rivayet edilen: **"Her doğan çocuk, fıtrat** (islâm kabiliyeti) **üzerine doğar. Sonra, ana-babası onu ya yahudi ya-**

par, ya hristiyan yapar veyahutta mecusi (ateşperest) **yapar. Hayvan yavrusu eksiksiz doğurulduğu gibi sen onda bir uzvu kesik olanını hiç görür müsün?"** *(Buharî, Cenaiz:91, No.1319, 1/465, Müslim, Kader:6, No:2658, 4/2047, Ebu Davud, Sünnet:17, No.4714, 2/642, Ahmed ibni Hanbel: 7184, 3/14)* hadis-i şerifi de bu manadadır.

b) Allah-u Tealâ'nın dinini değiştirmekten maksat, helâlı harama veya haramı helâla çevirmektir.

2 - Buradaki değiştirme, zahire taallûk eden bütün hâlleri değiştirme manasına gelir. Bu görüşte olanlar buna bir kaç izah şekli getirmişlerdir.

a) Hasan-ı Basrî *(Radıyallahu Anh)* buyurmuştur ki: Bundan maksat kadınların eğreti saç (perük) taktırmaları gibi, Allahın yarattığı şekli değiştirmeleridir. Çünkü kadın bu gibi şeyleri yapmak suretiyle zinaya yol arar. Efendimiz *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* den bu hususta bir çok nehiyler gelmiştir. Nitekim:

٧٢٥ – عَنِ ابْنِ عُمَرَ (رضى الله عنهما) اَنَّ رَسُولَ اللهِ ﷺ قَالَ: «لَعَنَ اللهُ الْوَاصِلَةَ وَالْمُسْتَوْصِلَةَ وَالْوَاشِمَةَ وَالْمُسْتَوْشِمَةَ»

725 - İbni Ömer *(Radıyallahu Anhuma)* dan rivayet edilen bir hadis-i şerifte Efendimiz *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* şöyle buyurdu: **"Başkasının saçından başına saç takan, böylece saç taktırmak isteyen, beden üzerine dövme yapan ve yaptıran kadınlara Allah lânet etti."** *(Buharîî Libas:81,No.5593, 5/2217, Müslim,Libas:33, No.2124, 3/1677, Tirmizî, Edep:33, 2783, 5/105, Neseî,Ziynet:23, 5110, 8/522, İbni Mace,Nikah:52, 1987, 1/639, Ahmed İbni Hanbel, Müsned, No:4724, 2/244)*

٧٢٦ – عَنْ عَبْدِ اللهِ (رضى الله عنه): «لَعَنَ اللهُ الْوَاشِمَاتِ وَالْمُسْتَوْشِمَاتِ وَالْمُتَنَمِّصَاتِ وَالْمُتَفَلِّجَاتِ لِلْحُسْنِ الْمُغَيِّرَاتِ خَلْقَ اللهِ تَعَالَىٰ»

726 - Abdullah ibni Mes'ud *(Radıyallahu Anh)* şöyle buyurmuştur: **"Dövme yapan, dövme yaptıran, yüzlerinin tüylerini yolduran, seyrek dişli güzel görünmek için ön dişlerinin aralarını yontan, sırıtkan** (dişlerini gösterecek şekilde yapmacıklı gülmeyi alışkanlık hâline getirmiş bulunan) **ve Allah** (-u Tealân) **ın yarattığını değiştiren kadınlara Allah lânet etmiştir.**

Abdullahın bu sözü, Esed oğullarından, Kur'anı iyi okuyabilen Ümmü Yakup isimli bir kadına ulaştığında, O, Abdullah *(Radıyallahu Anh)* a gelerek: "Bu lânetleme nedir? " dedi. Abdullah *(Radıyallahu Anh)* :

«مَا لِى لاَ اَلْعَنُ مَنْ لَعَنَ النَّبِىُّ ﷺ وَهُوَ فِى كِتَابِ اللهِ»

"Ben Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* **in lânet ettiği kimselere niye lânet etmeyeceğim? Hem bu, Allahın kitabında da var."** buyurdu.

O kadın: "Vallahi ben mushafın iki kabı arasında ne varsa okudum, fakat onu bulamadım." deyince, Abdullah *(Radıyallahu Anh)*:

«لَئِنْ كُنْتِ قَرَأْتِيهِ لَقَدْ وَجَدْتِيهِ. قَالَ اللهُ عَزَّ وَجَلَّ: ﴿وَمَآ اٰتَاكُمُ الرَّسُولُ فَخُذُوهُ وَمَا نَهٰيكُمْ عَنْهُ فَانْتَهُوا﴾»

"Vallahi sen onu gerçekten okuduysan, muhakkak onu bulmuşsundur. Bu, 'O Resul size ne verdiyse onu alın, size neyi yasak ettiyse ondan da

sakının' *(Haşr Suresi:7 den)* **ayet-i kerimesidir."** buyurdu. Bunun üzerine o kadın: "Şimdi gitsem senin hanımının üzerinde bu saydıklarından bir şey bulurum." deyince, İbni Mesud *(Radıyallahu Anh)*: **"Git bak!"** dedi. O kadın Abdullah ibni Mesud *(Radıyallahu Anh)* ın hanımının yanına gidip onun üzerinde yasak bir şey göremeyince, İbni Mesud *(Radıyallahu Anh)* a gelip, "Bir şey göremedim!" dedi.

Bunun üzerine ibni Mesud *(Radıyallahu Anh)*: **"Eğer böyle bir şey olsaydı, biz onunla beraber olmazdık** (onu boşar ve ondan ayrılırdık)." buyurdu. *(Buharî, Libas:80, No.5587, 5/2216, Libas 82, 5595, 5/2218, Müslim, Libas:33, No.2125, 3/1678, Ebu Davud, Tereccül:5, No.4169, 2/476, Darimî, İsti'zan:19, No:2549, 2/733, İbni Mace, Nikah:52, 1989, 1/640)*

Humeyd ibni Abdirrahman ibni Avf *(Radıyallahu Anhum)* buyurmuştur ki: Muaviye ibni Ebî Süfyan *(Radıyallahu Anhuma)* Hac yaptığı sene minber üzerinde bir muhafız askerin elinde bulunan bir tutam saçı eline alıp, "Ey Medineliler! Sizin âlimleriniz nerededir? (niçin kötülükleri nehyetmiyorlar?) Ben Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* den işittim ki, O, Şu elimdeki gibi saçlar (takınmak) dan nehyediyor ve:

٧٢٧ - « انَّمَا هَلَكَتْ بَنُوا اِسْرَائِيلَ حِينَ اتَّخَذَ هٰذِهِ نِسَاؤُهُمْ »

727 - **"İsrail oğulları ancak, onların kadınları şu saçları edindikleri zaman helâk olmuşlardır."** buyuruyordu. *(Buharî, Libas:81, 5588, 5/2218, Müslim,Libas:33, 2127, 3/1679, Ebu Davud,Tereccül:5,4167, 2/476, Tirmizî,Edep:32, 2781,5/104, Neseî, Ziynet:67, No:5260,8/570, Muvatta', Şa'r::, No:1765, Sh.630)*

Bazı rivayetlere göre, Hazreti Muaviye *(Radıyallahu Anh)* ın bu haccı, Hicri ellibir yılında, halifeliği zamanında yaptığı son haccıdır.

"Ulemanız nerededir?" sözü bazılarınca, Medine-i Münevvere'de âlimlerin azaldığı şeklinde tevil edilmişse de, makbul olan tevile göre, bundan maksat, ulemanın emr-i bil maruf, nehy-i anil münker'i (âlimlerin iyiliği emredip kötülükten nehyetmeyi) terk etmeleri sebebiyle peruk takma gibi haramların yaygınlık kazanmış olduğuna dikkat çekmektir. Hazreti Muaviye *(Radıyallahu Anh)* bu sözüyle ulemaya sorumluluklarını hatırlatıp, onları kınamaktadır.

Esmâ binti Ebî Bekr *(Radıyallahu Anhuma)* dan rivayet edildiğine göre, bir kadın efendimiz *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* e gelerek, "Ben kızımı evlendirdim, sonra kızıma bir hastalık isabet etti de başının saçları döküldü. Kocası beni, dökülen saçları kızın başına koymaya teşvik ediyor. Ben kızımın başına saç ekleyeyim mi?" demesi üzerine, Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)*:

٧٢٨ - « لَعَنَ اللّٰهُ الْوَاصِلَةَ وَالْمُسْتَوْصِلَةَ »

728 - **"Saç ekleyen ve ekletmek isteyen kadınlara Allah lânet etti'** buyurdu. *(Müslim, Libas:33, 2122, 3/1676, Buharî, libas:81,5591, 5/2217,*

Kurtubî tefsirinde zikredildiğine göre, Saç takma meselesinde ulema ihtilâf etmişlerdir. İmam-ı Malik, Taberî ve diğer bir kısım âlimler, geride zikredilen hadis-i şeriflerin kayıtsız olmasını nazar-ı itibara alarak, her ne suretle olursa olsun iğreti saç takmanın haram olduğu görüşüne gitmişlerdir.

Leys ibni Sa'd *(Rahimehullah)*: "Bu yasak, saça saç takmakla ilgilidir. Saça yün, ipek ve bez parçası gibi bir şey takmak caizdir." demiştir.

Kadı İyaz *(Rahimehullah)* buna yakın hükümler beyan etmiştir. Ebu Ubeyd *(Rahimehullah)* da fukahanın, saç olmayan şeylerin takılabileceğine fetva verdiğini nakletmiştir.

Şu hâlde bu meselede olan yasak, saça saç takma hakkındadır. Şafiîler, Kocasının izniyle kadınlar, saçlarına temiz olmak şartıyla hayvan tüyü takabileceğini söylemişlerdir. Ancak kaydedilen bu hadis-i şerifler mutlak (kayıtsız) olduğu için, kayıtlı şekilde ruhsat verenlerin aleyhine delil olmaktadır. Takma saç kullanmanın haram kılınması umumiyetle şu üç sebeptendir:

1 - Kötü kadınlara benzemek,

2 - Allahın yarattığı şekli değiştirmek,

3 - Takma saç sebebiyle kibirlenmek

Dışardan bakılınca, ilâve olduğu hemen anlaşılacak, dolayısıyla kadını gurura düşürmeyecek neviden yün, ipek ve bez gibi saç dışı şeylerden yapılan takmalar haram kabul edilmemiştir.

Ruhul Beyan tefsirinde zikredildiğine göre, kocası olmayan bir kadının bunları yapması da haramdır. Kocası olan bir kadın ise, bunu kocasının izniyle yaparsa caizdir. Efendisinin izniyle bu işi yapan cariye de günahkâr olmaz, izinsiz olursa caiz değildir. Küçük bir çocuğa peruk takan bir kadın günahkâr olursa da, o çocuk mükellef olmadığı için günahkâr olmaz.

Günümüzde saç takmanın ötesinde bunun ticareti de yapılmaktadır. İnsan bedenine ait hiç bir şey alınıp satılamayacağı için, bu işin ticaretini yapan iki ayrı yönden haram işlemiş olmaktadır. Mümin kişinin bu ticarette aracı olmaması gerekir.

Rivayete göre bir adam ibni Sîrîn *(Rahimehullah)* a gelip, "Benim annem kadınları tarardı (kadın berberiydi) onun malından yememi helâl görür müsün?" diye sordu. İbni Sîrîn *(Rahimehullah)* da: "Eğer saç ekliyorsa (peruk yapıyorsa) yiyemezsin " dedi.

Kurtubî ve Ruhul Beyan tefsirlerinde zikredildiğine göre, Hadis-i şerifte geçen: "Veşm", yüze, kola veya bedenin her hangi bir tarafına iğne batırıp boya sürerek yapılan nakşın adıdır ki, türkçede buna: "Döğme" denir.

İmam-ı Şafiî'nin ashabından bazısı buyurmuştur ki, bunu ilâçla gidermek mümkün olursa izalesi (giderilmesi) vaciptir. Yoksa, bir uzvun zayi olmasından korkulmazsa cerrahi bir müdahale ile giderilmelidir. Bir uzvun sakatlanmasından korkulur yahut büyük bir ağrıdan çekinilirse öylece bırakılır.

"Vesm" e gelince, bu, hayvanları alâmet (işaret) lemekten ibarettir ki, bu, şeytanın emriyle Allahın yarattığını değiştirmek sayılmaz. Nitekim:

٧٢٩ – عَنْ اَنَسِ بْنِ مَالِكٍ (رضى الله عنه) قَالَ: غَدَوْتُ اِلىٰ رَسُولِ اللهِ ﷺ بِعَبْدِ اللهِ بْنِ اَبِى طَلْحَةَ لِيُحَنِّكَهُ فَوَافَيْتُهُ فِي يَدِهِ الْمِيسَمُ يَسِمُ اِبِلَ الصَّدَقَةِ »

729 - Enes *(Radıyallahu Anh)* ın şöyle buyurduğu rivayet edilmiştir: **"Ben bir kuşluk vakti** (kardeşim) **Abdullah ibni Talha'yı,** (hurma gibi bir şeyi) **bir çiğnem yapıp çocuğun ağzına parmağıyla çalması için, Resulullah** *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* **e götürdüm. Resulullah** *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* **e** (bir davar ağılında) **rastgeldim elinde hayvan dağladıkları demir aleti vardı, onunla sadaka develerini dağlayıp alâmetliyordu.** *(Buharî, Zekât:68, No:1431, 2/546)*

Ancak, bu alâmeti yüze yapmaktan sakınmak lâzımdır. Nitekim Cabir *(Radıyallahu Anh)* ın rivayetine göre,

٧٣٠ – عَنْ جَابِرٍ (رضى الله عنه) : « اَنَّ النَّبِىَّ ﷺ نَهىٰ عَنِ الْوَسْمِ فِى الْوَجْهِ »

730 - **Resulullah** *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)*: **yüze alâmet yapmaktan nehyetmiştir.** *(Tirmizî, Cihat:30, No:1710, 4/210)*

Yüz, bütün güzelliğin karargâhı olup, insanın hayatı ona bağlı olduğundan, bütün azadan da şerefli olduğu için, yüze vurmak ve alâmet yapmak nehyedilmiştir.

"Tenemmus", yüzün tüylerini yolmaktır ki, Efendimiz *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)*: Yüzünün ve kaşının tüylerini aldırarak, süslenmeye çalışan kadınları lânetlemiştir. Etekteki tüyleri yolmak da bu zemmedilen yolmaya dahildir. Zira sünnet olan, eteği traş edip, koltuk altındaki tüyleri yolmaktır.

Kadınların genç kızlara benzemek için, ön dişlerinin aralarını yontmaları, inceltmeleri ve keskinleştirmeleri de yasak edilmiştir ki, geride zikredilen hadis-i şerifler bunları yapanların lânetlendiğine ve bunların büyük günahlardan olduğuna şahitlik etmektedir.

Tabiî ki bütün bunların nehyedilişinin sebebi, Allahın yarattığını değiştirmek sayıldıklarındandır. Din-i Mübin-i İslâm, fıtrata (yaratılışa) ehemmiyet (önem) veren bir din olduğundan, ahsen-i takvim (en güzel kıvam) üzere yaratılan insanın asli yaratılışını değiştiren vucud müdahalelerini ve süslenmek için de olsa sahte ziynetleri ve döğme yapmayı yasaklamıştır.

Bu âdetler, o zaman arap kadınları arasında çok yaygındı, şimdi ise hemen hemen bütün dünyada yaygın bir hâl almıştır. Halbuki selim (sağlam) tabiat sahipleri indinde Mevlâ Tealâ'nın bahşettiği güzelliğin üstünde bir güzellik yoktur. Eğer olsaydı insanları en güzel biçimde yarattığını bildiren Allah-u Tealâ, insanları o şekilde yaratırdı. İşte bu sebepten dolayı Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* bu gibi aldatıcı süslemeleri yasaklamıştır.

b) Enes, Şehr ibni Havşeb, Ikrime ve Ebu Salih *(Rahimehumullah)* dan rivayet edildiğine göre, Burada Allahın yarattığını değiştirmenin manası: Hayvanı burmak, kulaklarını kesmek ve gözlerini çıkarmak demektir. İşte bundan dolayı Enes *(Radıyallahu Anh)* koçları burmayı hoş karşılamazdı.

Araplar, içlerinden bir kimsenin develerinin sayısı bine ulaştığında tohumluk olan devenin gözünü şaşı yaparlardı. İşte bütün bunlar hayvana azabetmek, Allahın haramını helal, helâlını haram etmekten ibarettir ki, iblis bunlarla Allahın yaratışını değiştirmek istemiştir.

Nitekim Iyaz ibni Hımaril Mücâşiî *(Radıyallahu Anh)* dan rivayet edilen bir hadis-i şerifte Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* şöyle buyurmuştur.

٧٣١- عَنْ عِيَاضِ بْنِ حِمَارِ الْمُجَاشِعِيِّ (رضى الله عنه): «اَلاَ انَّ رَبِّى اَمَرَنِى اَنْ اُعَلِّمَكُمْ مَاجَهِلْتُمْ مِمَّا عَلَّمَنِى يَوْمِى هٰذَا كُلُّ مَالٍ نَحَلْتُهُ عَبْداً حَلاَلٌ وَاِنِّى خَلَقْتُ عِبَادِى حُنَفَاءَ كُلَّهُمْ وَاِنَّهُمْ اَتَتْهُمُ الشَّيَاطِينُ فَاجْتَالَتْهُمْ عَنْ دِينِهِمْ وَحَرَّمَتْ عَلَيْهِمْ مَا اَحْلَلْتُ لَهُمْ وَاَمَرَتْهُمْ اَنْ يُشْرِكُوا بِى مَالَمْ اُنْزِلْ بِهِ سُلْطَاناً وَاَمَرَتْهُمْ اَنْ يُغَيِّرُوا خَلْقِى»

731 - **"Dikkat edin ki, Rabbim bana öğrettiklerinden, bilmediklerinizi bu gün size öğretmemi emretti.** (buyurdu ki) **Bir kula verdiğim her mal helâldır. Şüphesiz ki ben kullarımın hepsini müslüman olarak yarattım, amma onlara şeytanlar gelerek, kendilerini dinlerinden alıp götürdüler. Benim kendilerine helâl kıldıklarımı onlara haram ettiler. Benim, hakkında delil indirmediğim bir şeyi bana ortak koşmalarını onlara emrettiler ve benim yarattığımı değiştirmeyi onlara emrettiler."** *(Müslim, Cennet:16, 2865, 4/2197, Kurtubî: 5/250)*

Ebul Ahvas, babasının *(Radıyallahu Anhuma)* şöyle buyurduğunu rivayet etmiştir: Bir kere ben üstü başı paslı vaziyette Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* in huzuruna geldim. O bana:

٧٣٢ - «فَهَلْ لَكَ مَالٌ؟»

732 - **"Senin hiç malın var mıdır?"** diye sordu. Ben: "Evet" deyince:

«مِنْ اَيِّ الْمَالِ؟»

"Hangi çeşit maldan?" diye sordu. Ben: "Atlardan, develerden, koyunlardan, kölelerden, her türlü maldan" diye cevap verince Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)*:

«فَاِذَا اٰتَاكَ اللّٰهُ مَالاً فَلْيُرَ عَلَيْكَ»

"Allah sana mal verdiği zaman (eseri) **üzerinde görülsün** (zengin olduğuna göre böyle kirli paslı giyinme)." buyurdu. Sonra:

«هَلْ تُنْتَجُ اِبِلُ اَهْلِكَ صِحَاحاً اٰذَانُهَا فَتَعْمِدَ اِلَى الْمُوسٰى فَتَقْطَعَ اٰذَانَهَا فَتَقُولَ هٰذِهِ بُحُرٌ وَتَشُقَّهَا اَوْ تَشُقَّ جُلُودَهَا فَتَقُولَ هٰذِهِ صُرُمٌ فَتُحَرِّمَهَا عَلَيْكَ؟»

"Senin kavminin develeri, kulakları sağlam olarak doğurulup da sen onları kendine haram edesin için eline usturayı alıp da kulaklarını yararak, 'Bunlar Bahîre (kulağı kesilip, kendisinden istifade yasaklanan deve) **lerdir,' derilerini yararak: 'Bunlar sarîme** (haram deve) **lerdir.' der miydin?"** diye sordu. Ben "Evet" deyince, Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)*:

«فَاِنَّ مَا اٰتَاكَ اللّٰهُ حِلٌّ وَسَاعِدُ اللّٰهِ اَشَدُّ مِنْ سَاعِدِكَ وَمُوسَى اللّٰهِ اَحَدُّ مِنْ مُوسَاكَ»

Ayet: 119

"Allahın sana verdiği her şey helâldır. Allahın (kudret) **pazusu senin pazundan daha kuvvetlidir, Allah'ın usturası** (silahı) **senin usturandan daha keskindir** (Allah o hayvanları haram etmek isteseydi, elbette onları kulağı kesik olarak yaratabilirdi ve bu, O'na zor değildi. Çünkü 'Ol' derdi, o da hemen oluverirdi)." buyurdu.

Sonra ben:"Ya Resulallah! Ne dersin? Ben birine misafir olduğumda o beni ağırlamaz sa, sonra o bana misafir olduğunda, ben onu ağırlayayım mı? Yoksa ona karşılık mı yapayım?" deyince, Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* :

« بَلْ اَقْرِه » **"Hayır! Sen onu ağırla."** buyurdu. *(Beyhakî, Şuabul İman, No:8075,6/259, Ahmed İbni Hanbel, Müsned, No:15888, 5/383, Hakim, Müstedrek, No:7364, 4/20, Sahih İbni Hibban, No:5392, 7/390, Beğavî, Şerhüssünne, No:3118, 12/47, Beyhakî, Esma ve Sıfât, 2/76, İbni Ebi Hatim, No:6885, 4/1220, Tirmizî, Birr:63, No:2006, 4/364, Ebu Davud, Libas:17, No:4063, 2/449)*

Hayvanların kulaklarını kesme işi, şeytanın bir eseri olduğundan Efendimiz *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* bu hayvanları kurban etme hususunda bize dikkatli olmamızı emretmiştir. Nitekim:

٧٣٣ – عَنْ عَلِيٍّ (رضى الله عنه) قَالَ: اَمَرَنَا رَسُوْلُ اللّٰهِ ﷺ اَنْ نَسْتَشْرِفَ الْعَيْنَ وَالْاُذُنَيْنِ وَلَا نُضَحِّيَ بِعَوْرَاءَ وَلَا مُقَابَلَةٍ وَلَا مُدَابَرَةٍ وَلَا خَرْقَاءَ وَلَا شَرْقَاءَ .

733 - Hazreti Ali *(Radıyallahu Anh)* ın şöyle buyurduğu rivayet edilmiştir: **"Resulullah** *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* **bize** (kurban edeceğimiz hayvanın) **göz** (ün) **e ve kulağ** (ın) **a iyice bakıp incelememizi** (bu iki organda kusur bulunup bulunmadığını tetkik etmemizi) **ve şaşı olan hayvanı, kulağının ön kısmı kesilen veya kulağının arka kısmı kesilen ya da kulağı delinen yahut kulağı uzunlamasına yarılıp ikiye bölünen veya burnu kesilen hayvanı bayramda kurban etmememizi emretmiştir."** *(Ebu Davud, Zahâyâ:5, No.2804, 2/107, İbni Mace, Ezâhâ:8, No:3142, 3143, 2/1050)*

Hayvanları burma'ya gelince:

Bunda, hayvanın yağlanması, etinin tatlanması gibi bir menfaat kastedildiğinde, ulemadan bir cemaat buna müsaade vermiştir. Ulemanın cumhuru burulmuş hayvanı kurban etmekte bir beis (sakınca) olmadığı görüşündedirler. Nitekim:

٧٣٤ – عَنْ اَبِي هُرَيْرَةَ (رضى الله عنه) قَالَ: اِنَّ رَسُوْلَ اللّٰهِ ﷺ كَانَ اِذَا اَرَادَ اَنْ يُضَحِّيَ اشْتَرَىٰ كَبْشَيْنِ عَظِيمَيْنِ سَمِينَيْنِ اَقْرَنَيْنِ اَمْلَحَيْنِ مَوْجُوءَيْنِ .

734 - Ebu Hureyre *(Radıyallahu Anh)* dan rivayet edildiğine göre: **"Efendimiz** *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* **kurban bayramında kurban kesmek istediği zaman, iri, semiz, çift boynuzlu, alaca ve burulmuş iki tane koç alırdı."** *(İbni Mace, Edâhî:1, No:3122, 2/1043, Ebu Davud, Zahâyâ:4, Nı:2795, 2/104)*

Ömer ibni Abdilaziz *(Radıyallahu Anh)* atı burmaya müsaade etmiştir. Urve ibniz Zübeyr *(Radıyallahu Anh)* kendi katırını burdurmuştur. İmam-ı Malik *(Rahimehullah)* da erkek koyunları burmaya ruhsat vermiştir. Ancak bu, dişiden ümidini kesen erkekleri kuvvetlendirmek içindir.

Efendimiz *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* in: **"Hayvan burmayı son derece nehyettiği"** hususundaki, Bezzar'ın ibni Abbas *(Radıyallahu Anhuma)* dan rivayetine gelince, İmam-ı Tahavî *(Rahimehullah)* bunu doğrulamış fakat, bunu bütün erkekleri burarak nesli kesmekle yorumlamıştır. Yoksa bazısını burmanın yasak olmadığını belirtmiştir.

٧٣٤ – عَنِ ابْنِ عُمَرَ (رضى الله عنهما) قَالَ: كَانَ رَسُولُ اللهِ ﷺ يَقُولُ: لَا تَخْصُوا مَا يُنْمِى خَلْقَ اللهِ «

734 - İbni Ömer *(Radıyallahu Anhuma)* dan rivayet edilen: **"Allahın mahlûkatını artıranları burmayın."** *(Kurtubî:5/390)* hadis-i şerifi de, burmanın yasaklığının, ancak nesil çoğaltacak yaratıklar hakkında olduğunu ifade etmektedir.

Kurtubî ve Ruhul Beyan tefsirlerinde zikredildiğine göre, insanı burmak büyük bir musibettir. Çünkü burulan hayvanın aksine, insan burulduğu zaman gücü kuvveti kaybolur ve:

٧٣٥ – عَنْ سَعِيدِ بْنِ اَبِى هِلَالٍ (رضى الله عنه) قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللهِ ﷺ: « تَنَاكَحُوا تَكَاثَرُوا فَاِنِّى اُبَاهِى بِكُمُ الْاُمَمَ يَوْمَ الْقِيَامَةِ »

735 - Said ibni Ebî Hilâl *(Radıyallahu Anh)* dan rivayet edilen: **"Evlenin, çoğalın, zira ben sizin çokluğunuzla diğer ümmetlere karşı iftihar edeceğim."** *(Abdürrezzak, Ali el Müttakî, Kenzül Ummal: 44442, 16/276, Kurtubî:5/390)* hadis-i şerifinde emrolunan tenasül (nesli artırma) kesilmiş olur.

Sonra insanı burmak, ona kendisini helâke götürecek kadar büyük bir acı verdiğinden bu işte hem mala, hem cana ziyan söz konusudur ki, bütün bunlar yasaklanmış şeylerdir. Ayrıca bu, bir müsle (uzuv kesmek) dir ki, Efendimiz *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* in müsleden nehyettiği sahih hadis-i şeriflerde gelmiştir.

İmam-ı Azam Efendimize göre, burulmuş hizmetçileri almaya heves etmek, insanları burmaya sebebiyet vereceğinden, burulmuş köle satın alıp, hizmetçi olarak kullanmak mekruhtur.

Hulâsa, Âdemoğlunu burmanın helâl ve caiz olmadığı hususunda ulema ihtilâf etmemiştir, çünkü bu bir müsledir ve Allahın yarattığını değiştirmektir. Şer'î bir ceza olmaksızın, insanın diğer uzuvlarından her hangi birini kesmek de böyledir.

"Nisâbu'l-İhtisab" isimli eserde zikredildiğine göre, Hazreti Muaviye *(Radıyallahu Anh)*, burulmuş bir kişiyle beraber kadınların yanına girdiğinde, bir kadının o burulmuş kimseden kaçtığını görünce, "O da kadın gibidir (kaçmana lüzum yok)" dedi. Bunun üzerine kadın: "Ona yapılan müslenin, kendisine bakmanın haramiyetini helâla çevirdiğini mi zannediyorsun?" deyince, Hazreti Muaviye *(Radıyallahu Anh)* kadının fıtnet ve fıkhı (zekâ ve anlayışı) ndan teaccüp etti (hayrete düştü).

c) İbni Zeyd *(Rahimehullah)* ayet-i celilede geçen bu değiştirmenin erkeklerin kadın gibi davranmaları olduğunu söylemiştir. Bu görüşe göre ayet-i celilenin manasına, kadına benzemeye çalışan erkekler girdiği gibi, erkeğe benzemeğe çalışan kadınların da girmesi gerekir. Nitekim:

٧٣٦ - عَنْ وَاثِلَةَ رضي الله عنه قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللهِ ﷺ: « سِحَاقُ النِّسَاءِ زِناً بَيْنَهُنَّ »

736 - Vasile *(Radıyallahu Anh)*dan rivayet edilen bir hadis-i şerifte, Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)*: **"Kadınların birbirine sürtüşmesi** (seviciliği ve birbirleriyle livâtası) **aralarında** (yaptıkları) **bir zinadır."** *(Ali el Müttakî, Kenzül Ummal: 13010, 5/316)* buyurmuştur.

KADINLARA BENZEYEN ERKEKLER İLE ERKEKLERE BENZEYEN KADINLARIN ZEMMİ HAKKINDAKİ HADİS-İ ŞERİFLER:

٧٣٧ - عَنِ ابْنِ عَبَّاسٍ رضي الله عنهما قَالَ: لَعَنَ رَسُولُ اللهِ ﷺ الْمُتَشَبِّهِينَ مِنَ الرِّجَالِ بِالنِّسَاءِ وَالْمُتَشَبِّهَاتِ مِنَ النِّسَاءِ بِالرِّجَالِ »

737 - İbni Abbas *(Radıyallahu Anhuma)*dan rivayet edildiğine göre: **"Resulullah** *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* **erkeklerden kadınlara, kadınlardan da erkeklere benzeyenlere lânet etti."** *(Buhari, Libas: 59, 5546, 5/2207, Ebu Davud,Libas:28, 4097, 2/458, Ahmed ibni Hanbel, Müsned:3151, 1/727, Tirmizi, Edep:34, 2784, 5/105)*

٧٣٨ - عَنِ ابْنِ عَبَّاسٍ رضي الله عنهما قَالَ: لَعَنَ النَّبِيُّ ﷺ الْمُخَنَّثِينَ مِنَ الرِّجَالِ وَالْمُتَرَجِّلاَتِ مِنَ النِّسَاءِ وَقَالَ: « اَخْرِجُوهُمْ مِنْ بُيُوتِكُمْ » قَالَ: فَاَخْرَجَ النَّبِيُّ ﷺ فُلاَناً وَاَخْرَجَ عُمَرُ فُلاَناً.

738 - İbni Abbas *(Radıyallahu Anhuma)*dan rivayet edildiğine göre, Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* Erkeklerden muhannes (kırıtarak yürüyen ve kadın gibi konuşan kimse) lere, kadınlardan da erkeklere benzeyenlere lânet etmiş, ve: **"Onları evlerinizden çıkarınız."** buyurmuştur. İbni Abbas *(Radıyallahu Anhuma)* devamla: "Efendimiz *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)*, kendisi de böyle bir kimseyi evden çıkartmış, Hazreti Ömer *(Radıyallahu Anh)* da filânı çıkartmıştır." dedi. *(Buharî, Libas: 60, 5547, 5/2207, İbni Mace,Nikâh:22,1902,1/613)*

٧٣٩ - عَنْ اَبِى هُرَيْرَةَ رضي الله عنه قَالَ: لَعَنَ رَسُولُ اللهِ ﷺ الرَّجُلَ يَلْبَسُ لَبْسَةَ الْمَرْأَةِ ، وَالْمَرْأَةَ تَلْبَسُ لَبْسَةَ الرَّجُلِ »

739 - Ebu Hureyre *(Radıyallahu Anh)*ın şöyle buyurduğu rivayet edilmiştir: **"Resulullah** *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* **erkek elbisesi giyen kadına ve kadın elbisesi giyen erkeğe lânet etmiştir."** *(Ebu Davud, Libas :31, 4098, 2/458)*

٧٤٠ - عَنْ عَبْدِ اللهِ بْنِ عُمَرَ رضي الله عنهما قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللهِ ﷺ: « ثَلاَثٌ: لاَ يَدْخُلُونَ الْجَنَّةَ وَلاَيَنْظُرُ اللهُ اِلَيْهِمْ يَومَ الْقِيامَةِ: الْعَاقُّ وَالِدَيْهِ وَالْمَرْأَةُ الْمُتَرَجِّلَةُ الْمُتَشَبِّهَةُ بِالرِّجَالِ وَالدَّيُّوثُ. وَثَلاَثَةٌ: لاَ يَنْظُرُ اللهُ اِلَيْهِمْ يَوْمَ الْقِيامَةِ الْعَاقُّ وَالِدَيْهِ وَالْمُدْمِنُ مِنَ الْخَمْرِ وَالْمَنَّانُ بِمَا اَعْطَى »

740 - Abdullah ibni Ömer *(Radıyallahu Anhuma)* dan rivayet edildiğine göre, Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* şöyle buyurdu: **"Üç kimse cennete giremez ve Allah** (-u Tealâ) **kıyamet günü onlara nazar etmez** (rahmet nazarı ile bakmaz, bunlar da) **Ana babasına isyan eden kimse, erkeklere benzeyen kadın ve deyyus** (karısına kötülük yapılmasına razı olan kimse) **üç kimse daha vardır ki onlara da Allah-u Tealâ kıyamet günü nazar etmez: Ana babasına isyan eden, içki içmeye devam eden, verdiğini başa kakan."** *(Ahmed ibni Hanbel, Müsned:6188, 2/496)*

Livata da bu değiştirmeye dahildir. Zira ô, ekin ekme mahalline konması gerekeni, fazlaları defetmek için yaratılan bir yere koymaktan ibarettir. Bundan dolayı tüyü bitmemiş, yüzü güzel olan bir çocuğa şehvetle bakmak haram olduğu gibi, onunla oturmak da yasaktır. Nitekim bazı rivayetlerde:

« اِنَّ مَعَ كُلِّ امْرَأَةٍ شَيْطَانَيْنِ وَمَعَ كُلِّ غُلَامٍ ثَمَانِيَةَ عَشَرَ شَيْطَانًا »

"Her kadının yanında iki şeytan, her genç delikanlının beraberinde ise, on sekiz şeytan bulunur." *(Ruhul Beyan:2/288)* buyurulmuştur.

d) İmam-ı Zeccac *(Rahimehullah)*, ulemanın bazısının şöyle dediğini naklet-miştir: Allah-u Tealâ, hayvanları bir kısmına binsinler, bir kısmının da etini sütünü yesin, içsinler diye insanlar için yaratmıştır. İnsanlar ise onları "Bahîre", "Sâibe" ve "Vasîle" diye kendilerine haram kılmışlardır.

Yine Mevlâ Tealâ, güneşi, ayı ve yıldızları insanların yararına olarak, onlardan istifade etsinler diye yaratmış, Ama müşrikler bu varlıklara taparak Allahın yarattığı şeyleri değiştirip gayelerinden saptırmışlardır.

Burada ayet-i kerimeden değişik bir mana çıkarma hususunda şu şekilde başka bir izah getirilmiştir. Şöyle ki: Bir şeye zarar ve hastalık şu üç şeklin biriyle gelir. Teşevvüş (karışma), noksan (eksilme) ve butlan (batıl olma, bozulma). İşte bu nedenle şeytan aleyhilla'ne insanların çoğunu dini hastalık ve zararlara düşüreceğini iddia etmiştir ki, bu onun: **"Elbette onları olmayacak kuruntulara boğacağım."** sözünden anlaşılmaktadır.

Sonra bu hastalığın mutlaka zikredilen karışma, bozulma ve noksanlaşmaktan ibaret olan üç şekilden biriyle olması gerekir. Karışma şekline gelince, şeytan buna, **"Onları mutlaka olmayacak kuruntulara boğacağım."** sözüyle işaret etmiştir. Çünkü kuruntulu kimselerin aklı fikri, bir takım şehevî ve gazabî şeyleri elde etmek için, bir çok ince manalar, hileler ve çok hassas yollar aramakla meşguldür ki, işte bu, bir şeyin karışmasıyla alâkalı ruhi bir hastalıktır.

Noksanlaşma ile meydana gelen hastalığa, şeytan,**"Onlara kat'iyen emredeceğim de davarların kulaklarını yaracaklar."** sözüyle işaret etmiştir. Zira hayvanların kulaklarını dilmek bir çeşit noksanlaştırmadır ki, aklı fikri dünyayı elde etme peşinde olan insanın, ahireti istemekteki azmi zayıf ve görüşü gevşek olur.

Bozulmayla meydana gelen hastalığa ise, şeytan: **"Onlara muhakkak emredeceğim de, Allahın yarattığını değiştirecekler."** sözüyle işaret etmiş-

tir. Çünkü değiştirme, uzun müddet mevcut olan bir sıfatı bozup, yok etme demektir. Halbuki dünyevî lezzetler peşinde devamlı koşan ve ruhanî saadet (manevi mutluluk) lardan yüz çeviren kimsenin kalbinde, dünyaya karşı bir istek, ahirete karşı ise bir nefret gittikçe çoğalarak, o insanın kalbi tamamen değişinceye kadar bu hâl devam eder.

Böylece insan öyle bir duruma gelir ki, artık kalbinde ahiret duygusu kesinlikle yer almaz ve aklından dünya sevgisi hiç çıkmaz. Bu durumda onun bütün hareketleri, sükûn (duruş) ları ve sözleri hep dünya için olur. İşte bu da, Allah'ın yarattığı şeyin değiştirilmesini gerektiren bir şeydir.

Çünkü ervah-ı beşeriye (insanların ruhları), bu cismanî (maddî) âleme bir yolculuk için gelmişlerdir. Aslında onlar ahiret âlemine yöneliktirler, fakat ahiret âlemini unutup, kesinlikle yok olup son bulacak olan şu mahsusât'a (hissedilen maddi âleme) iyice alışkanlık kazandıklarında, işte bu da gerçek manada yaratılışı bir değiştirme olmuş olur. Bu tıpkı:

« وَلاَ تَكُونُوا كَالَّذِينَ نَسُوا اللّٰهَ فَأَنْسَاهُمْ أَنْفُسَهُمْ ... (١٩) »

"Allahı unutup da (Allahın da) **kendilerine, kendilerini unutturduğu kimseler gibi olmayın."***(Haşr Suresi:19'dan)* kavl-i şerifiyle:

« ... فَإِنَّهَا لاَ تَعْمَى الأَبْصَارُ وَلَكِنْ تَعْمَى الْقُلُوبُ الَّتِي فِي الصُّدُورِ (٤٦) »

"Şüphesiz gözler kör olmaz, fakat göğüslerdeki kalpler kör olur." *(Hac Suresi:46'dan)* ayet-i kerimesinde ifade edilen husus gibidir.

Burada yeri gelmişken, fıtratı tağyir (Allahın yarattığını değiştirme) sayılmadığından, şeriatın müsaade ettiği bazı hususları açıklayalım:

1 - **Koltuk altı tüylerini yolma:** Aslında sünnet olan, koltuk altındaki tüylerin ustura ile traş edilmeyip, yolunmasıdır. Ancak bunda bir acı söz konusu olursa, traş edilmesinde veya ilâç kullanılmak suretiyle temizlik yapılmasında bir beis (sakınca) yoktur.

Nitekim Yunus ibni Abdile'lâ *(Rahimehullah)* şöyle demiştir: Bir kere İmam-ı Şafiî *(Rahimehullah)* ın yanına girdim, berber koltuk altlarını traş ediyordu, İmam-ı Şafiî *(Rahimehullah)*: "Bilirim koltukların altını yolmak sünnettir amma ben bunun acısına dayanamıyorum." dedi.

İmam-ı Gazalî *(Rahimehullah)* buyurmuştur ki: Koltuk altındaki tüyleri yolmak baştan zor gelse de, sonradan alışana kolay gelir. Yine de maksat temizlik olduğu için traş da yeterlidir.

Koltukların altındaki tüylerin yolunmasındaki hikmeti, İmam-ı Gazali *(Rahimehullah)* şöyle açıklamıştır: "Koltuk altı, çirkin kokuların mahallidir. Bu koku ise, terle biriken kirden meydana gelmektedir. Dolayısıyla koltuk altındaki çirkin koku hafiflesin diye, oradaki tüyleri yolmak meşrû edilmiştir, çünkü yolmak tüylerin dibini zayıflatır. Usturaya vurmak ise, tüyleri kuvvetlendireceğinden kötü kokunun artmasına vesile olur."

İbni Dakîki'l İyd *(Rahimehullah)* buyurmuştur ki: Hadis-i şeriflerin lâfzına bakan, yolma üzerinde durur, manaya bakan ise, her türlü müzîl (giderici) ile tüylerin alınmasına fetva verir. *(El Menhel: 1/190)*

Koltuk altı tüylerini yolmaya sağdan başlamak ve yolduktan sonra elleri yıkamak sünnettir.

Etek traşına gelince, insanın, usturayla veya ilâçla eteğindeki kılları gidermesi müstehaptır. Etek traşına göbeğin hemen altındaki kıllardan başlamalıdır. Mak'ad etrafındaki tüylerin alınması da müstehaptır. Kadının ise eteğindeki tüyleri yolarak gidermesi sünnettir. Buna güç yetiremiyenin ise her hangi bir yolla gidermesi caizdir.

Göğüs veya sırttaki tüylerin traş edilmesi ise hılâf-ı edep (edebe aykırı) dır. Koltuk altı ve etek kıllarının alınmasının zamanı, ihtiyaca göre tayin olunur. Kıllar uzadıkça kesilmesi icabeder, ancak kırk geceden fazla terkedilmesi tahrimen (harama yakın) mekruhtur. Bıyıkları kısaltma ve tırnak kesmenin hükmü de böylecedir. *(Mezahib-i Erbaa:2/51)*

Yanaktaki tüyleri gidermenin caiz olduğunu ibni Arefe *(Rahimehullah)* tercih etmiştir. Burun kıllarına gelince, ulemadan bazısı bunları yolmayı değil de kısaltmayı müstehap saymışlardır, çünkü burundaki tüylerin kalması cüzzam illetinden eman (güvence) dir. Onları kökünden yolmak ise, kaşıntı hastalığı iras eder (meydana getirir). Nitekim:

٧٤١ – عَنْ عَبْدِ اللهِ بْنِ بُسْرٍ (رضى الله عنه) قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللهِ ﷺ: « لَاتَنْتِفُوا الشَّعَرَ الَّذِى يَكُونُ فِى الْأَنْفِ فَإِنَّهُ يُورِثُ الْآكِلَةَ وَلٰكِنْ قُصُّوهَا قَصًّا »

741 - Abdullah ibni Büsr *(Radıyallahu Anh)* dan rivayet edilen bir hadis-i şerifte Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* şöyle buyurmuştur: **"Burunda olan tüyleri yolmayın, çünkü o, kaşıntı hastalığı iras eder** (meydana getirir). **Velâkin onu tam manasıyla kısaltın."** *(Deylemî, Müsned-i Firdevs:No.7406, 5/43, Züherü'l-Firdevs: 4/181)*

Çene ile alt dudak arasındaki kılları gidermek ise, sakal traşı gibi haramdır. Ancak ağıza girecek kadar uzayan tüyleri almağa müsaade vardır. Nitekim:

٧٤٢ – عَنِ ابْنِ عُمَرَ (رضى الله عنهما) قَالَ النَّبِىُّ ﷺ: « خُذُوا مِنْ هٰذَا وَدَعُوا هٰذَا »

742 - İbni Ömer *(Radıyallahu Anhuma)* dan rivayet edilen bir hadis-i şerifte Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)*: **"Bundan** (alt dudakla çene arasındaki kıllardan) **alın, bunu** (sakalı) **ise bırakın."** buyurmuştur. *(Taberanî, Ali el Müttakî, Kenzül ummal: 17251, 6/657, Hatib, Tarihi Bağdad: 5/11)*

Bu, (yüzde çıkan tüyleri almanın yasaklığı) erkek hakkındadır, çünkü kadının, başındaki saçın dışında, kendisine çirkinlik verecek bütün tüyleri gidermesi vaciptir.

Ense Traşına gelince:

Hanbelî imamları, başını traş etmeyenin, kan aldırmak veya başka bir zaruret olmaksızın ense traşı yaptırmasını mekruh saymışlardır.

Mervezî *(Rahimehullah)* buyurmuştur ki: Ense traşını Ebu Abdillah'a sorduğumda: "O, mecusilerin işlerindendir, bir kavme benzeyen de onlardandır." diye cevap verdi. Bundan anlaşıldığına göre, başını traş eden için ense traşına müsaade vardır. Baş traş edilmeden sadece ense tüylerini aldırmak ise, mekruhtur. *(El Muğnî:1/105)*

Boğazın altındaki tüylerin alınmasına bazı ulema müsaade etmemekteyse de imam Ebu Yusuf'a göre bunda bir beis yoktur. *(İbni Âbidîn:5/261)*

Ancak şunu ifade edelim ki, boğazın üstünde kalan çene altı kılları, sakaldan sayılacağından bunları almak haramdır.

Şu da bilinsin ki, insanın vücudundan çıkan tırnak, tüy ve kan gibi şeyleri gömmesi müstehaptır. Nitekim

٧٤٣ – عَنْ جَابِرٍ (رضى الله عنه) قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللهِ ﷺ: «اُدْفُنُوا دِمَاءَكُمْ وَأَشْعَارَكُمْ وَأَظْفَارَكُمْ لاَ تَلْعَبْ بِهَا السَّحَرَةُ»

743 - Cabir *(Radıyallahu Anh)* dan rivayet edilen bir hadîs-i şerif'te Efendimiz *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)*: **"Kanlarınızı, tüylerinizi ve tırnaklarınızı gömün ki, sahir** (büyücü) **ler onunla** (insan vücudundan çıkan şeylerle) **oynamasın."** buyurmuştur. *(Deylemî, Müsned-i Firdevs:No. 336, 1/102, Ali el Müttakî, Kenzül ummal: No. 17245, 6/656, Süyûtî, cemu'l-cevâmi': No.803, 1/136)*

Mecmeu'l-fetâvâ isimli eserde zikredildiğine göre: Bir insanın cünüp iken tüylerini alması kerahat-ı tahrimiye ile (harama yakın derecede) mekruhtur. Nitekim:

٧٤٤ – عَنْ خَالِدٍ (رضى الله عنه) قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللهِ ﷺ: «مَنْ تَنَوَّرَ قَبْلَ أَنْ يَغْتَسِلَ جَائَتْهُ كُلُّ شَعْرَةٍ يَوْمَ الْقِيَامَةِ فَيَقُولُ يَا رَبِّ سَلْهُ لِمَ ضَيَّعَنِي وَلَمْ يَغْسِلْنِي هٰذَا»

744 - Halid *(Radıyallahu Anh)* dan rivayet edilen bir hadis-i şerifte Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* şöyle buyurmuştur: **Her kim yıkanmadan tüylerini alırsa, kıyamet günü her kıl gelerek 'Ya Rabbi sor buna ki, beni niye yıkamadı da zayi etti' diye davacı olur."** *(Abd ibni Humeyd, Seyyid Muhammed Hakkı: Ahkamu'l-mezahib fî etvârîl liha veş şevârib: Sh.92)*

Ancak şunu da ifade edelim ki, bütün vücudunu yıkamadan sadece alacağı tüyleri yıkadıktan sonra, traş olursa bu kerahatten kurtulur.

Beyaz tüyleri yolmak:

İbni Âbidîn'in oğlu Alâuddin Âbidîn *(Rahimehumallah)* ın zikrettiğine göre süslenmek niyetiyle olmadığı takdirde, sakaldaki beyaz tüyleri yolmakta, Hanefî imamlarınca bir beis yoktur. *(El Hediyyetül Alâiyye:Sh.255)*

Bu husus İmam-ı Malik hazretlerine sorulduğunda: "Ben bunu haram olarak bilmiyorum amma yapmamak bana daha sevgilidir." demiştir.

Doğru olan görüşe göre sırf güzel görünmek için sakaldan beyaz tüylerin alınmasının mekruh oluşudur. Hele kadınlara güzel görünmek kastıyla yapılırsa son derece yasaktır. Hanbelî fıkhının muteber kitaplarından olan "El Muğnî" de zikredildiğine göre, sakaldan beyaz tüyleri yolmak mekruhtur. Nitekim:

٧٤٥– عَنْ عَمْرِ بْنِ شُعَيْبٍ (رضى الله عنه) قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللهِ ﷺ: «انَّهُ نُورُ الْاسْلَامِ»

745 - Amr ibni Şuayb *(Radıyallahu Anh)* dan rivayet edildiğine göre, Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* beyaz tüyleri yolmayı nehyetmiş ve: **"Şüphesizki o,** (sakaldaki beyazlık) **müslümanın nurudur."** buyurmuştur. *(Tirmizî, Edep:56, No.2821, 5/125)*

٧٤٦ – عَنْ طَارِقِ بْنِ حَبِيبٍ (رضى الله عنه) قَالَ رَسُولُ اللهِ ﷺ: «مَنْ شَابَ شَيْبَةً فِى الْاسْلَامِ كَانَتْ لَهُ نُوراً يَوْمَ الْقِيَامَةِ»

746 - Tarık ibni Habîb *(Radıyallahu Anh)* dan rivayet edildiğine göre, Bir haccam (kan alan) Efendimiz *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* in mubarek bıyığının tüylerini kısaltırken sakal-ı şerifinde bir beyaz kıl görüp onu almak için elini uzatınca, Efendimiz *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* onun elini tutarak: **"Her kimin sakalı islâm yolunda ağarırsa, mutlaka o** (beyazlık) **kıyamet günü onun için bir nur olur."** buyurmuştur. *(el Muğnî:1/105)*

٧٤٧ – عَنْ عَمْرِو بْنِ شُعَيْبٍ عَنْ اَبِيهِ عَنْ جَدِّهِ (رضى الله عنهم) قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللهِ ﷺ: «لَاتَنْتِفُوا الشَّيْبَ مَامِنْ مُسْلِمٍ يَشِيبُ شَيْبَةً فِى الْاسْلَامِ الَّا كَانَتْ لَهُ نُوراً يَوْمَ الْقِيَامَةِ» وَقَالَ فِى حَدِيثِ يَحْيىٰ «الَّا كَتَبَ اللهُ [عزوجل] لَهُ بِهَا حَسَنَةً وَحَطَّ عَنْهُ بِهَا خَطِيئَةً»

747 - Amr ibni Şuayb'ın, babasından onun da dedesinden *(Radıyallahu Anhüm)* rivayet ettiğine göre, Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)*: **"Beyazları yolmayın! Her hangi bir müslüman, islâm içersinde yaşlanırsa, mutlaka o, kıyamet gününde kendisine bir nur olur.** (Yahya *(Rahimehullah)* dan rivayet ediler hadiste de) **Allah** (-u Tealâ) **o sayede kendisi için bir hasene yazar ve bir günahını siler."** buyurmuştur. *(Ebu Davud, Tereccül:17, No.4202, 2/484)*

İmam-ı Nevevî *(Rahimehullah)* Mühezzeb şerhi **"El Mecmû'"** da buyurmuştur ki: Beyaz tüylerin yolunması hakkında çok sarih ve sahih nehiy (açık ve doğru yasaklama) mevcut olduğundan, bunun haram olduğunu söylemek bile uzak olmaz. Bu hususta kadın ile erkek arasında bir fark olmadığı gibi sakal, bıyık, baş ve kaş tüyleri arasında da bir fark yoktur. *(El Mecmû':1/351)*

İbnül Arabî *(Rahimehullah)* buyurmuştur ki: Sakalı kınalayarak beyaz tüylerin rengini değiştirmek yasaklanmayıp, ancak yolmak yasaklanmıştır, zira yolmakta yaratılışı aslından değiştirmek vardır. Kınalamak ise, bakanlara karşı hilkatı değiştirmek sayılmaz.

Kaş ve boyun kıllarının alınmasına ise, müsaade verilmiştir. İmam-ı Ahmed *(Rahimehullah)* da kaşlarından ve boyunlarından tüy aldırmıştır. Ancak, (erkek için) kaşın usturaya vurulması mekruh sayılmıştır. *(El Menhel:1/187-188)*

"El Hediyyetül Alâiyye" de zikredildiğine göre, kaş ve yüz tüylerini aldırmak, kadınlara benzemeye çalışanlara benzeyecek şekilde olursa caiz değildir.

2 - Saç traşı:

Saç traşı hakkında fukaha ihtilâf etmişlerdir. Maliki Uleması hac ihramından çıkmanın dışında saç traşının haram olmasa da, bid'at olduğunu söylemişlerse de, sarık saranlar için mubah (serbest) olduğu görüşüne gitmişlerdir.

Şafiî uleması, temizlik niyetiyle başın tamamının traş edilmesinde bir beis görmemişlerdir. Hatta Şafiî ulemasından imam-ı Gazalî *(Rahimehullah)* buyurmuştur ki: Zamanımızda saç uzatmak Şia mezhebinin şiarı (alâmeti) olduğundan, biz onlara benzememek için traşı tercih etmekteyiz.

Hanefîlere gelince: İbni Âbidîn *(Rahimehullah)* ın zikrettiğine göre, İmam Tahâvî *(Rahimehullah)* erkeğin saç traşının sünnet olduğunu beyan etmiştir.

"Mezahib-i Erbaa"da da zikredildiğine göre, İhramlı olmayan kimse için her cuma saçını traş etmesi sünnet görülmüştür. Gerçi Efendimiz *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* bunu yapmamışsa da, Hazreti Ali *(Radıyallahu Anh)* saçını traşa devam etmiştir.

٧٤٨ – عَنْ عِرْبَاضِ بْنِ سَارِيَةَ (رضى الله عنه) قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللهِ ﷺ: « فَعَلَيْكُمْ بِسُنَّتِي وَسُنَّةِ الْخُلَفَاءِ الرَّاشِدِينَ الْمَهْدِيِّينَ عَضُّوا عَلَيْهَا بِالنَّوَاجِذِ »

748 - İrbaz ibni Sariye *(Radıyallahu Anh)* dan rivayet edilen bir hadis-i şerifte Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)*: **"Benim sünnetime ve hidayete ermiş kâmil halifelerimin sünnetine yapışın onları** (sünnetleri) **azı dişlerinizle ısırın."** *(Tirmizî, İlim:16, No.2676, 5/44, Ebu Davud, Sünnet:6, No.4607, 2/611, İbni Mace, Mukaddime:6, No.42, 1/15, Ahmed ibni Hanbel, Müsned: 17144, 17145, 6/83, Darimi, Mukaddime:16, No.95, 1/48)* Buyurarak dört halifesinin sünnetini kendi sünneti gibi kabul etmiştir. *(Mişkâtü'l-Mesâbîh şerhi "Mirkâtü'l-Mefâtîh":8/261)*

Hanefî ulemasından bazısı ise: "Traş etmek de, uzatmak da caizdir." demişlerdir. *(İbni Âbidîn:5/261, Mezahib-i Erbaa:2/51)*

"El Libas vez Ziyne" isimli eserde zikredildiğine göre, Cumhur-u fukaha baş traşının mubah olduğu, saç bırakmanın da, usturaya vurmanın da kerahatsiz caiz olduğu görüşüne gitmişlerdir. Nitekim saçı fazla uzatmanın mekruh olduğu hakkında da hadis-i şerifler vardır.

٧٤٩ – عَنْ وَائِلِ بْنِ حُجْرٍ (رضى الله عنه) قَالَ: أَتَيْتُ النَّبِيَّ ﷺ وَلِي شَعْرٌ طَوِيلٌ فَلَمَّا رَآنِي رَسُولُ اللهِ ﷺ قَالَ: « ذُبَابٌ ذُبَابٌ » قَالَ: فَرَجَعْتُ فَجَزَزْتُهُ ثُمَّ أَتَيْتُهُ مِنَ الْغَدِ فَقَالَ: « إِنِّي لَمْ أَعْنِكَ وَهَذَا أَحْسَنُ »

749 - Vail ibni Hucr *(Radıyallahu Anh)* şöyle demiştir: Bir kere Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* beni saçım uzun olduğu hâlde görünce: **"Uğursuzluktur,**

Uğursuzluktur! (veya devamlı şerdir, devamlı şerdir)" buyurdu. Ben de hemen gidip saçımı aldım (kestim). Sonra Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* beni gördü ve: **"Ben** (o sözümle) **seni** (n hakkında bir kötülük) **kastetmedim. Fakat bu** (saç kesmek) **daha güzeldir."** buyurdu. *(Ebu Davud, Tereccül:ll, No.4190, 2/481, İbni Mace, Libas:37, No.3636, 2/1200, Neseî, Ziynet:6, No.5067, 8/506)*

"Bezlûl Mechud" da zikredildiğine göre, bu hadis-i şerif saç kesmenin, saçı uzatmaktan daha güzel olduğunu göstermektedir. Ayrıca bu hadis-i şerifte Sahabe-i Kiram'ın, kendileri hakkında Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* in istemediği bir şeyi gidermeye ne kadar acele ettikleri beyan edilmekle faziletleri açıklanmaktadır.

٧٥٠ – عَنْ عَبْدِ اللهِ بْنِ جَعْفَرٍ (رضى الله عنهما) اَنَّ النَّبِيَّ ﷺ أَمْهَلَ آلَ جَعْفَرٍ ثَلاَثًا اَنْ يَاْتِيَهُمْ ، ثُمَّ اَتَاهُمْ فَقَالَ: لاَ تَبْكُوا عَلَىٰ اَخِي بَعْدَ الْيَوْمِ» ثُمَّ قَالَ: اُدْعُوا لِي بَنِي اَخِي »فَجِيءَ بِنَا كَاَنَّا اَفْرُخٌ فَقَالَ: اُدْعُوا لِي الْحَلاَّقَ» فَاَمَرَهُ فَحَلَقَ رُؤُسَنَا .

750 - Abdullah ibni Cafer *(Radıyallahu Anhüma)* dan rivayet edildiğine göre, Efendimiz *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* Hazreti Cafer'in vefatından sonra ailesine (hane halkına) üç gece uğramayıp, onun ölümüne ağlayıp üzülmelerine müsaade verdi. Sonra onlara gelerek: **"Bu günden sonra kardeşime ağlamayın."** buyurdu. Sonra: **"Kardeşimin çocuklarını bana çağırın"** buyurdu. (onlar da Hazreti Cafer'in Abdullah, Avn ve Muhammed isimli oğullarıydı ki, Habeşistan'da bulunuyorlardı, çünkü Hazreti Cafer Habeşistan'a ilk hicret edenlerdendi)

(Hadis-i şerifin ravisi Abdullah ibni Cafer şöyle devam etti.) Biz Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* in huzuruna getirildiğimizde kuş yavruları gibiydik (başımızdaki saçlarımız kuş yavrularının tüyleri gibi yumuşak ve azdı)

Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)*: **"Bana berberi çağırın"** buyurarak, ona saçlarımızı traş etmesini emretti. O da saçlarımızı traş etti. *(Ebu Davud, Tereccül:13, No.4192, 2/482, Neseî, Ziynet:57, No.5242, 8/564)*

"Avnu'l-Ma'bud" da zikredildiğine göre, Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* Hazreti Cafer'in ailesi Esma *(Radıyallahu Anhuma)* nın kocasının, Allah yolunda öldürülmesinden dolayı üzüntüsünden, çocukların saçlarına bakamayacağını anlayıp, bu yüzden saçlarının kirlenip bitleneceğinden korktuğu için, saçlarını traş ettirmiştir. İşte bu hadis-i şerifte de başın tamamının traş edilmesinin cevazına bir delil bulunmaktadır.

٧٥١ – عَنْ خُرَيْمِ بْنِ فَاتِكٍ الْاَسَدِيِّ (رضى الله عنه) قَالَ: قَالَ لِي رَسُولُ اللهِ ﷺ: « نِعْمَ الرَّجُلُ اَنْتَ يَا خُرَيْمُ لَوْلاَ خَلَّتَانِ فِيكَ» قُلْتُ: وَمَا هُمَا يَا رَسُولَ اللهِ؟ قَالَ: « اِسْبَالُكَ اِزَارَكَ وَاِرْخَاؤُكَ شَعْرَكَ »

751 - Hureym ibni Fâtik *(Radıyallahu Anh)* buyurmuştur ki: Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* bir kere bana: **"Ey Hureym! Sende iki haslet olmasa ne**

güzel adamsın" buyurdu. Ben "Onlar nedir? Ya Resulallah!" dedim. Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)*:**"Entarini salıvermen ve saçını uzatmandır."** buyurdu. *(Ahmed ibni Hanbel, Müsned: No.18923, 18921, 6/484, Taberânî, No:4156, 4157, 4158, 4159, 4160, 4161, 4/207-208)*

Bu hadis-i şeriften sonra Hureym hazretleri "Vallahi bundan sonra bu iki şeyi yapmayacağım, saçım kulağımı, entarim de ökçemi geçmeyecek." dedi.

Şu da bilinsin ki, saç uzatanın, saçını ortadan ayırması, tarayıp düzeltmesi, temiz ve iyi bakması da sünnettir. Nitekim:

٧٥٢– عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ (رضى الله عنه) أَنَّ رَسُولَ اللهِ ﷺ قَالَ: «مَنْ كَانَ لَهُ شَعَرٌ فَلْيُكْرِمْهُ»

752 - Ebu Hureyre *(Radıyallahu Anh)* dan rivayet edilen bir hadis-i şerifte Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)*: **"Saçı olan ona ikram etsin** (iyi baksın)." buyurmuştur. *(Ebu Davud,Tereccül:3, No.4163, 2/475)*

İbni Kudame *(Rahimehullah)*, **"El Muğnî"** isimli eserinde buyurmuştur ki: "Saç uzatanların saçlarını ortadan ayırmaları müstehaptır, çünkü Efendimiz *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* saçını uzattığı zaman ortadan ayırırdı.

İbni Abbas *(Radıyallahu Anhuma)* nın rivayet ettiği hadis-i Şerifte de Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)*: **"Saçları ortadan ayırmanın fıtrattan olduğunu"** zikretmiştir.

Hazreti Ömer *(Radıyallahu Anh)*, zimmîlere koştuğu şartlarda da, müslümanlara benzememeleri için saçlarını ortadan ayırmamalarını emretmiştir. *(El Muğnî: 1/103)*

Saçın bazısını traş edip bazısını bırakma:

٧٥٣ – عَنِ ابْنِ عُمَرَ (رضى الله عنهما): أَنَّ رَسُولَ اللهِ ﷺ نَهَىٰ عَنِ الْقَزَعِ.

753 - İbni Ömer *(Radıyallahu Anhuma)* dan rivayet edildiğine göre, **"Resulullah** *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* **kaze'** (denilen saç traşı biçimin) **i nehyetmiştir."** *(Buhari, Libas:70, No.5577, 5/2214, Müslim, Libas:31, N0.2120, 3/1675, Nesaî, Ziynet:58, No.5243-5246, 8/565)*

İmam-ı Nafi'e: **"Kaze' "** nedir? diye sorulduğunda: "Çocuğun başından bir yeri kazıyıp, başka bir yerin saçını bırakmaktır." diye cevap verdi. *(İbni Mace, libas:38, No.3637, 2/1201)*

Hadis-i Şerif'te geçen **"Kaze' "** kelimesi (Kuz'a) nın cemisidir. Asıl manası, dağınık hâlde gökyüzünde görülen bulut parçalarıdır. Başın bir yerindeki saç traş edilip, diğer bir yeri bırakıldığı zaman kalan saç dağınık bulut parçasına benzediği için bu ismi almıştır.

Bunun en güzel tefsirini, hadis-i şerifin ravilerinden olan imam-ı Nafi *(Rahimehullah)* yapmıştır ki, bu tefsir hadis-i şerifin zahirine de ters düşmediğinden, bu mananın kabul edilmesi gerekir. Ancak şu var ki bunu çocuğa tahsis edip, yetişkin kimseleri bu hükmün dışında tutmak söz konusu değildir.

İmam-ı Nevevî buyurmuştur ki: Başın değişik yerlerini bu şekilde traş etmenin mekruh olduğu hususunda ulema ittifak etmiştir. Bu kerahat, tenzihî (günaha yakın bir kerahat) dir. Ancak tedavi maksadıyla yapıldığı tak-

dirde mekruh değildir. İmam-ı Malik *(Rahimehullah)*, kız ve oğlan çocuklarının yarım traş yapılmalarını mutlak surette kerih görmüştür, Hanefiyye (Hanefî âlimleri) nin ve diğer ulemanın mezhepleri de budur. *(Bezlûl Mechûd:9/81)*

Bu kerahatin hikmeti, hilkati çirkinleştirmektir, yani Mevlâ Tealâ'nın yarattığı güzelliği bozduğu için mekruh sayılmıştır. Bazılarına göre eziyet olduğu için, bir takımlarına göre de yahudi âdeti olduğundan dolayı mekruh görülmüştür.

٧٥٤– عَنِ ابْنِ عُمَرَ (رضى الله عنهما) اَنَّ النَّبِيَّ ﷺ رَأىٰ صَبِيّاً قَدْ حُلِقَ بَعْضُ شَعْرِهِ وَتُرِكَ بَعْضُهُ فَنَهَاهُمْ عَنْ ذٰلِكَ فَقَالَ: «اِحْلِقُوهُ كُلَّهُ اَوِ اتْرُكُوهُ كُلَّهُ»

754 - İbni Ömer *(Radıyallahu Anhuma)* dan rivayet edildiğine göre, Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* (bir gün) başındaki saçın bir kısmı kazınıp, diğer kısmı bırakılan bir çocuk görmüş, bunun üzerine çocuğun sahiplerini bundan menederek: **"Ya bunun saçının tamamını kazıyın veya tamamını bırakın."** buyurmuştur. *(Ebu Davud, Tereccül:14, No.4195, 2/483, Neseî, Ziynet:3, No.5063, 8/505, Ahmed ibni Hanbel, Müsned:5619, 2/395)*

Aliyyü'l-Karî *(Rahimehullah)* buyurmuştur ki: Bu hadis-i şerif, Hac ve Ömre dışında da saçın ustura gibi bir aletle traş edilmesinin caiz olduğuna ve erkeğin, saçının tamamını kazımak veya bırakmak hususunda serbest olduğuna delâlet eder. Lâkin en faziletlisi hac ve ömre dışında saçın bırakılmasıdır. Nitekim Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* ve sahabeleri böyle yapmışlardır. Yalnız Hazreti Ali *(Radıyallahu Anh)* hac zamanı dışında da saçını traş etmiştir. *(Mirkâtü'l-Mefâtîh:8/216)*

Kadının saçını traş etmesi:

Hanefî ve Malikîlere göre, zaruret olmadıkça kadının saçını traş etmesi caiz değildir. Nitekim:

٧٥٥ – عَنْ اَبِي بُرْدَةَ بْنِ اَبِي مُوسىٰ (رضى الله عنه) قَالَ: وَجِعَ اَبُو مُوسىٰ وَجَعاً فَغُشِيَ عَلَيْهِ وَرَأْسُهُ فِي حِجْرِ امْرَأَةٍ مِنْ اَهْلِهِ فَلَمْ يَسْتَطِعْ اَنْ يَرُدَّ عَلَيْهَا شَيْئاً فَلَمَّا اَفَاقَ قَالَ: اَنَا بَرِيءٌ مِمَّنْ بَرِيءَ مِنْهُ رَسُولُ اللّٰهِ ﷺ اِنَّ رَسُولَ اللّٰهِ ﷺ بَرِيءَ مِنَ الصَّالِقَةِ وَالْحَالِقَةِ وَالشَّاقَّةِ.

755 - Ebu Musa *(Radıyallahu Anh)* ın oğlu Ebu Bürde *(Radıyallahu Anh)* şöyle anlattı: **Bir kere babam Ebu Musa şiddetli bir hastalığa tutuldu, bu sırada başı ailesinden bir kadının kucağında olduğu hâlde bayılmıştı. Bunun üzerine kadın ağlamaya başladı, fakat Ebu Musa** *(Radıyallahu Anh)* **kadına bir şey demeye güç bulamadı, ayılınca şöyle dedi: Resulullah** *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* **in berî olduğu** (hoşlanmayıp uzak bulunduğu) **kimselerden bende uzağımdır. Şüphesiz Resulullah** *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* (musibet zamanında) **bağıran, saçını traş eden ve elbisesini yırtan kadınlardan uzak olmuştur."** *(Buharî, Cenaiz:36, No.1234, 1/436, Müslim, İman:4, No.104, 1/100)*

٧٥٦ – عَنْ عَلِيٍّ (رضى الله عنه) قَالَ: نَهىٰ رَسُولُ اللّٰهِ ﷺ اَنْ تَحْلِقَ الْمَرْأَةُ رَأْسَهَا.

756 - Hazreti Ali *(Radıyallahu Anh)* dan rivayet edildiğine göre: **"Resulullah** *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* **kadının saçını traş etmesini nehyetmiştir."** *(Tirmizî, Hac:75, No.914, 3/257)*

Bu hadis-i şerifin şerhinde, Aliyyü'l-Karî *(Rahimehullah)* buyurmuştur ki: "Kadınların saç örgüleri, erkeklerin sakalları gibi süs olup, güzellik verdiğinden bu ziyneti yok etmek haram edilmiştir. Tabii ki bu hadis-i şerifte mefhum (mana) yoluyla erkeğin saçını usturaya vurmasının caiz olduğu anlaşılmaktadır.

İmam-ı Hasen *(Rahimehullah)* buyurmuştur ki: Kadının saçını traş etmesi müsle (bir uzuv kesmek) kabul edildiğinden haramdır.

"İbni Abidîn ile Eşbâh ve Nezâir" isimli Hanefî fıkıhlarında zikredildiği üzere kadının bir özründen dolayı saçını traş etmesinde Hanefî ve Hanbelî ulemasına göre bir beis yoktur. *(İbni Nüceym, El Eşbâh ven Nezâir:Sh.384)*

"El Fetâvel Hâniye" de zikredildiğine göre, Ebu Abdillah *(Rahimehullah)* a, saçına bakmaktan aciz olduğu için saçında bit oluşan kadının hâli sorulduğunda: "Zaruret olduğu için bu kadının saçını traş etmesinde bir beis olmamasını umarım." diye cevap vermiştir. *(Hindiye'nin hamişinde El Fetâvel Hâniye:3/409)*

"Mezahib-i Erbaa" da zikredildiğine göre, bir kadının kocası izin verse de zaruretsiz olarak saçını traş etmesi haramdır. Zira, erkeğin kadına benzemesi helâl olmadığı gibi, kadının da erkeğe benzemesi helâl olmaz. Erkeğin sakalını traş etmesi de bu yüzden haram olmuştur. *(Mezahib-i Erbaa:2/51)*

SAKALLA İLGİLİ HÜKÜMLER:

Şimdi de Ruhu'l-Furkan tefsirimizin, Bakara Suresi 124. ayet-i kerimesinin izahından, Nisa Suresinin 34. ayet-i kerimesine, oradan da bu ayet-i kerimenin izahına havale etmiş olduğumuz sakal traşıyla alâkalı açıklamaları yapmağa çalışalım.

İmam ve Muhaddis Allâme Şeyh Zekeriyya Kandehlevî *(Rahimehullah)* **"Vücûb-u İ'fâ-il Lihye"** isimli eserinde şöyle buyurmuştur: "Sakal traşı, Allah'ın yarattığını bir nev'i değiştirmektir." Nitekim Allah-u Tealâ Nisa Suresinde şeytanın:

« ... وَلَآمُرَنَّهُمْ فَلَيُبَتِّكُنَّ اٰذَانَ الْاَنْعَامِ وَلَآمُرَنَّهُمْ فَلَيُغَيِّرُنَّ خَلْقَ اللّٰهِ ... »

"Onlara kesinlikle emredeceğim de davarların kulaklarını yaracaklar, onlara muhakkak emredeceğim de, Allahın yarattığını değiştirecekler." şeklindeki sözünü zikretmiştir. İşte sakal traşı da şeytanın sevdiği ve emrettiği bu tağyir (değiştirme) dendir.

Şeyhul Meşayih Et Tehanevî *(Rahimehullah)* **"Beyanü'l-Kur'an"** isimli eserinde: "Sakal traşı da, bu değiştirmeye dahildir." dedikten sonra, Abdullah ibni Mes'ud *(Radıyallahu Anh)* ın şu sözünü zikretmiştir:

« لَعَنَ اللّٰهُ الْوَاشِمَاتِ وَالْمُسْتَوْشِمَاتِ وَالْمُتَنَمِّصَاتِ وَالْمُتَفَلِّجَاتِ لِلْحُسْنِ الْمُغَيِّرَاتِ خَلْقَ اللّٰهِ عَزَّ وَجَلَّ »

"Dövme yapan ve yaptıran, yüzlerinin tüylerini yolduran, seyrek dişli güzel görünmek için ön dişlerini törpülettiren, (sırıtkan dişlerini gösterecek şekilde yapmacıklı gülmeyi alışkanlık hâline getiren) **ve Allah** (-u Tealân) **ın yarattığını değiştiren kadınlara Allah** (-u Tealâ) **lânet etmiştir."**

Abdullah ibni Mes'ud *(Radıyallahu Anh)* ın bu sözü, Esed oğullarından, Kur'an-ı Kerimi iyi okuyabilen Ümmü Yakub isimli bir kadına ulaştığında o, Abdullah *(Radıyallahu Anh)* a gelerek: "Bu lânetleme nedir?" dedi. Abdullah *(Radıyallahu Anh)* :

« وَمَالِي لاَ اَلْعَنُ مَنْ لَعَنَ رَسُولُ اللهِ ﷺ وَهُوَ فِي كِتَابِ اللهِ تَعَالَىٰ ؟ »

"Ben Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* **in lânet ettiği kimselere niye lânet etmeyeceğim? Hem bu, Allah** (-u Tealân) **ın kitabında da var."** buyurdu.

O kadın: "Vallahi ben mushafın iki kabı arasında ne varsa okudum fakat onu bulamadım" deyince, Abdullah *(Radıyallahu Anh)* :

« وَاللهِ لَئِنْ كُنْتِ قَرَأْتِيهِ لَقَدْ وَجَدْتِيهِ ثُمَّ قَرَأَ ﴿ وَمَاآتَاكُمُ الرَّسُولُ فَخُذُوهُ وَمَانَهَاكُمْ عَنْهُ فَانْتَهُوا ﴾ »

"Vallahi sen onu gerçekten okuduysan, muhakkak onu bulmuşsundur. Bu: 'O Resul size ne verdiyse onu alın, size ne yasak ettiyse ondan da sakının.' *(Haşr Suresi:7'den)* **ayet-i kerimesidir."** buyurdu. *(Buharî,Libas:80,No.5587, 5/2216, Libas:82, No.5595, 5/2218, Müslim, Libas:33,No.2125,4/342, Ebu Davud, Tereccül:5, No.4169, 2/476, Darimî,İsti'zan:19, No.2549, 2/733, İbni Mace, Nikâh:52, No.1989, 1/640)*

O hâlde Allah-u Tealâ'nın yarattığını değiştirmenin lânete sebeb olduğu, Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* in nehyettiği şeyin Allah-u Tealâ indinde de yasak olduğu meydana çıkmıştır ki, bu cidden çok açık bir meseledir.

Evet! Şeriat-ı Garra'da değiştirilmesi emredilen veya serbest edilen, sünnet olmak, eteği traş etmek, tırnak kesmek gibi şeyler yasak olan ve münker (çirkin) kabul edilen değiştirmeden sayılmaz ki, biz bunları geride tafsilâtla açıkladık.

İnsanın yaratılışı ve erkeğin yapısı:

Mevlâ Tealâ, her şeyi dişili erkekli yaratmıştır Nitekim:

« وَمِنْ كُلِّ شَيْءٍ خَلَقْنَا زَوْجَيْنِ لَعَلَّكُمْ تَذَكَّرُونَ (٤٩) »

"Her şeyden iki çift yarattık ki, iyice düşünesiniz." *(Zâriyat Suresi :49)* buyurmuştur.

Ayet-i celilede geçen çift kelimesinden ulemanın ekserisi, öncelikle dişi ve erkek gerçeğini anlamışlardır. Dişilik ve erkeklik bütün canlıların en büyük özelliklerindendir. Bitkilerin, hayvanların ve insanların dişiliği ve erkekliği herkesin şahit olduğu bir vakıadır.

Yine herkesin şahit olduğu bir başka gerçek de, cinslerin kendilerine göre ayrı ayrı özellikler taşıyor olmalarıdır. Yaratılış itibariyle cinslerin büyük benzerlikleri varsa da, cins olma ayrıcalığını temsil eden farklı özellikleri bu-

lunduğundan dolayı, ortak mükellefiyetlerinin yanında Allah-u Tealâ her bir cinse farklı mesuliyetler de yüklemiştir.

Bitki hücrelerindeki cinslerin farklı görevleri olduğu gibi, diğer canlılardaki dişi ve erkeğin farklı görevleri vardır. Gerek Allah-u Tealâ'ya kulluk yapma şeklinde olsun, gerek cemiyet içindeki vazifelerinde olsun dişi ve erkekler arasında farklılıklar vardır.

Allah-u Tealâ her kime ne kadar verdiyse, ondan o verdiğinin karşılığını istemiştir. Faaliyetlere ve işlere göre kabiliyet taksimini Allah-u Tealâ yaptığı için görev taksimini de onun yapması gereklidir. Cinsler arasında Allah-u Tealâ'nın yapmadığı her türlü görev taksimi bir nevi zulüm ve çarpıklıktır.

Mesela: Aileye reis olacak özelliklerle donatılan erkekten bu riyaset alınır da kadına verilirse, bu bir zulüm olacağı gibi, aynı şekilde ailenin geçim yükünü erkekten alıp, kadının omuzlarına yüklemek de, büyük bir haksızlıktır. Aynı zamanda dişi ile erkek arasında ruhî ve fıtrî (yapı itibariyle) bir takım farklılıklar mevcuttur. Bu özelliklerin hiç birisi övünülecek veya aşağılanacak farklılıklar değildir. Hikmet üzere (olması gereken, yerli yerinde) yaratılmış mükemmelliklerdir.

Hayvanların bir çoğunda olduğu gibi, insanların dişilerinin ve erkeklerinin suret (görünüm) leri de birbirinden ayrıdır. Erkeği kadından ayıran en bariz özellik, yüzünde biten sakalıdır. Allah-u Tealâ erkeklerin çehrelerini sakalla, kadınları ise saçla süslemiştir.

Dolayısıyla sakal erkeğin bir uzvu ve bir parçasıdır. Kadın ise, sakalsız yaratılmıştır. Onlar daha nazik, daha narin ve erkekler için cezbedici bir yüzle yaratılmışlardır. Kadınlarla erkeklerin simaları arasında herkesin şahit olduğu bir takım farklılıklar vardır. Sakal erkek için bir fıtrattır, yaratılışla birlikte vardır, yani erkek sakalıyla vardır ve sakalıyla erkektir.

Nitekim aslanın erkeği ile dişisi arasında herkesin şahit olduğu yele farklılığı vardır, Tavukla horoz arasındaki farklılıklardan biri de ibiktir. İşte bütün bunlar fıtrattan olup, sonradan ortaya konulmamıştır.

İnsan vücudunun diğer bir çok yerinde de kıllar büyümektedir. Saç, kirpik ve kaş gibi insanın görünüşünü güzelleştiren, bizim bildiğimiz ve bilmediğimiz bir çok görevi olan bu kıllardan başka, etek ve koltuk altlarında büyüdükçe kesmemiz emredilen kıllar da vardır.

Fakat bunlar kadınla erkeğin ortak olduğu kıllardır, sakal ise sadece erkeğin suratında bulunan ve ilk bakışta göze çarpan kıllardır. Hatta erkeğin erkek olduğunu belirten bir alâmet-i farika (ayırıcı bir nişan) dır. Eğer sakal her gün durmadan kazınacak olsaydı, gerçekten bu, erkeğe büyük bir zulüm olurdu. Demek ki sakal sünnet veya farz olmaktan önce bir fıtrat (yaratılış) tır ve bir uzuvdur. Hatta görünüşte kadın ve erkeği birbirinden ayıran en büyük özellik ve ayrıcalık da sakaldır.

Dolayısıyla bir erkeğin sakalını kesmesi, fıtrata müdahale ederek yaratılışı bozmaktır ki, bunun altında Allah-u Tealâ'nın kendisini yaratış şeklini beğenmeme kastı aranır ki bu, insanı küfre kadar götürür. Müslüman bir kişi

diğer insanlara nisbetle eksik bir yaratılış biçiminden de şikayet edemez, yani körlüğünden, topallığından, çirkinliğinden veya her hangi bir uzvundaki eksiklikten dolayı şikayet etme hakkına sahip değildir.

Sakalını kesen bir kişi, köse olmayı istemediği hâlde, Allah-u Tealâ'nın, yüzünü süslediği sakalı niçin kesmektedir. Hâl böyle olunca, sağlam ve eksiksiz olarak yaratılmış bütün erkeklerin, yüzlerinde erkeklik alâmeti olarak bulunan sakalı kabullenip uzatmaları gerekmektedir. Bunun aksine hiç durmadan sakal kazımak ise, Allah-u Tealâ'nın yarattığı ahsen-i takvim (en güzel şekl) i kabullenmemek ve reddetmekten başka bir şey değildir. Erkeğin tabii hâli sakallı hâlidir, sakalsızlık ise sun'î (yapmacık) ve müdahale edilmiş şeklidir.

O hâlde sakalını bırakan bir erkeğe "Niçin sakal bıraktın?" demek abestir. Aslında sakalını traş eden bir kimseye "Sakalını niçin kazıdın?" diye sormak gerekir. Nasıl ki, bir insana kaşlarını niçin bıraktın, kirpiklerini niçin uzattın?" diye sormak gülünçse, sakalını salan bir erkeğe de bunun sebebini sormak çok gülünçtür. Kaşlarını traş eden bir kimseye "Niçin böyle yaptın?" diye sormak ne kadar tabii ise, sakalını traş eden bir kimseye de niçin böyle yaptığını sormak o kadar tabiidir. Çünkü sakal fıtrîdir ve tabiîdir.

Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* in sakallı olduğu:

Efendimiz *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* sakal bırakmayı emrettiği gibi kendi sakalını da uzatmıştı, Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* in sakalını kazıdığına dair asla ve kat'a bir haber ve bir rivayet yoktur. Dolayısıyla Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* in kırk yaşından sonra sakal bıraktığını iddia edenler, Efendimiz *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* e kesinlikle iftira etmektedirler ve bunun cezasını çok ağır bir şekilde çekeceklerdir, çünkü Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* e iftira etmek, başkasına iftira etmeğe benzemez. Nitekim:

٧٥٧ – عَنِ الْمُغِيرَةِ (رضى الله عنه) قَالَ: سَمِعْتُ النَّبِيَّ ﷺ يَقُولُ: «انَّ كَذِباً عَلَيَّ لَيْسَ كَكَذِبٍ عَلَىٰ اَحَدٍ مَنْ كَذَبَ عَلَيَّ مُتَعَمِّداً فَلْيَتَبَوَّأْ مَقْعَدَهُ مِنَ النَّارِ»

757 - Muğiyre *(Radıyallahu Anh)* dan rivayet edildiğine göre Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* şöyle buyurdu: **"Şüphesiz ki bana iftirada bulunmak, başka birine iftirada bulunmak gibi değildir.** (Çünkü o, şeriat sahibi hakkında bir iftira olup, eseri bütün ümmete tesir edeceğinden, günahı daha büyük, azabı daha şiddetli olur). **Her kim bana kasten iftira ederse, cehennemde oturacağı yeri hazırlasın."** *(Buharî, Cenaiz:33, No.1229, 1/434)*

Bütün hadis ve fıkıh kitaplarında Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* in abdest alırken sakalını nasıl hilâlladığı (parmaklarıyla sakalının arasına su ulaştırdığı) belirtilmektedir. Yine bütün hadis kitaplarının önemli bir kısmını teşkil eden, "Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* in şemâili" bölümünde, sakalının şekli, uzunluğu, rengi, ne kadarının ağardığı ve bakımını nasıl yaptığı gibi hususlar tafsilâtıyla anlatılmaktadır.

Bu husus bütün ümmet tarafından böylece bilinmekte olduğundan bunun aksini iddia edecek bir kimse yoktur. Biz de burada yeri gelmişken teberrüken bu hususta bir takım rivayetleri zikredelim.

٧٥٨ – عَنْ اَبِى مَعْمَرٍ قَالَ: قُلْنَا لِخَبَّابٍ: اَكَانَ رَسُولُ اللهِ ﷺ يَقْرَأُ فِى الظُّهْرِ وَالْعَصْرِ؟ قَالَ: نَعَمْ ، قُلْنَا: بِمَ كُنْتُمْ تَعْرِفُونَ ذَاكَ؟ قَالَ: بِاضْطِرَابِ لِحْيَتِهِ.

758 - Ebu Ma'mer *(Radıyallahu Anh)* buyurmuştur ki: Biz Habbab *(Radıyallahu Anh)* a: "Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* öğle ve ikindi namazlarında gizli okur muydu?" diye sorduğumuzda, o **"Evet"** diye cevap verdi. Biz: "Siz bunu nereden bilirdiniz?" diye sorunca, o: **"Sakalının sallanmasından"** diye cevap verdi. *(Buharî, Sıfatus Salât:9, No.713, 1/260, Ebu Davud, Salât:125, No.801, 1/272)*

٧٥٩– عَنْ اَنَسِ بْنِ مَالِكٍ (رضى الله عنه) اَنَّ رَسُولَ اللهِ ﷺ كَانَ اِذَا تَوَضَّأَ اَخَذَ كَفًّا مِنْ مَاءٍ فَأَدْخَلَهُ تَحْتَ حَنَكِهِ فَخَلَّلَ بِهِ لِحْيَتَهُ وَقَالَ: « هٰكَذَا اَمَرَنِى رَبِّى عَزَّ وَجَلَّ »

759 - Enes ibni Malik *(Radıyallahu Anh)* ın şöyle buyurduğu rivayet edilmiştir: "Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* abdest aldığı zaman eline bir avuç su alarak çenesinin altına sokup onunla sakallarını hilâllar ve: **"Rabbim bana böylece emretti."** buyururdu. *(Ebu Davud, Taharet:57, No.145, 1/84)*

٧٦٠– عَنْ جَابِرِ بْنِ سَمُرَةَ (رضى الله عنه) يَقُولُ: كَانَ رَسُولُ اللهِ ﷺ قَدْ شَمِطَ مُقَدَّمُ رَأْسِهِ وَلِحْيَتِهِ وَكَانَ اِذَا ادَّهَنَ لَمْ يَتَبَيَّنْ وَاِذَا شَعِثَ رَأْسُهُ تَبَيَّنَ وَكَانَ كَثِيرَ شَعْرِ اللِّحْيَةِ.

760 - Cabir ibni Semure *(Radıyallahu Anh)* şöyle buyurmuştur: **"Resulullah** *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* **in sakalı ile başının ön tarafı ağarmaya başlamıştı, yağ sürüdüğü zaman** (beyazlık) **belli olmazdı. Başının saçı dağılırsa belli olurdu. Sakalının kılları çoktu."** *(Müslim, Fezâil:29, No.2344, 4/501)*

Tirmizî *(Rahimehullah)* **"Şemâil"** isimli eserinde, Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* in hilyesini (şekli şerifini) çok iyi tarif eden İbni Ebi Hâle *(Radıyallahu Anh)* ın şöyle buyurduğunu zikretmiştir.

٧٦١ – « كَانَ رَسُولُ اللهِ ﷺ كَثَّ اللِّحْيَةِ »

761-**"Resulullah** *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* **sık sakallıydı."** *(Tirmizî, Şemâil:7, Sh.10)*

İbnü'l- Cevzî *(Rahimehullah)* **"El Vefâ biahvâlil Mustafa"** isimli eserinde, Ali ibni Ebi Talib *(Radıyallahu Anh)* ın şöyle buyurduğunu rivayet etmiştir:

٧٦٢ – عَنْ عَلِيِّ بْنِ اَبِى طَالِبٍ (رضى الله عنه) قَالَ: كَانَ رَسُولُ اللهِ ﷺ عَظِيمَ اللِّحْيَةِ .

762 - **"Resulullah** *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* **büyük sakallıydı."** *(El Kandehlevî, Vücûbu i'fâil lihye: Sh.24)*

٧٦٣ – عَنْ اُمِّ مَعْبَدٍ (رضى الله عنها) قَالَتْ: كَانَ رَسُولُ اللهِ ﷺ كَثِيفَ اللِّحْيَةِ .

763 - Ümmü Mabid *(Radıyallahu Anha)* da: **"Resulullah** *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* **sık sakallıydı."** buyurmuştur. *(Beyhakî, Delâil-i Nübüvve:1/230, Hakim, Müstedrek:3/9)*

Bütün bu açıklamalardan da anlaşılmıştır ki, sakal bırakmak, insanın üzerine yaratıldığı fıtrî bir iştir, aynı zamanda islâm dininde de emrolunmuştur, ayrıca bu, bütün peygamberlerin sünnetlerindendir. Hiç bir peygamberin yahut Allah dostlarından salih bir velinin sakalını kestiği veya kısalttığı nakledilmemiştir. Dolayısıyla sakalını traş eden veya bir tutamdan daha az kısaltan kimse, yaratıldığı fıtrat ve cibillete muhalefet etmiştir. Sakal traşı, fasıkların yolunu seçmek, peygamberlerin yolundan ayrılmaktır.

Bu günün müslümanları ise sakalsızlığı basit bir şeymiş gibi geçiştirmeye çalışmaktadırlar. Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* in bize haber verdiğine göre, yer yüzüne yüzyirmidörtbin veya ikiyüz yirmidört bin yahut Allah-u Tealâ'nın bildiği kadar çok sayıda peygamberler gelip geçmiş ve bunlardan hiç biri sakalını kesmemiştir.

Eğer "Geçmiş peygamberlerin bu gibi durumları hakkında bize o kadar tafsilâtlı malûmat gelmemiştir." derseniz, Buna cevaben denir ki: "Peygamberler hakkında gerek Kur'an-ı Kerim, gerek bizim peygamberimiz *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)*, gerekse Tevrat ve İncil yoluyla ve gerekse geçmiş ümmetler tarafından bizlere aktarılan bir çok malûmat vardır. Bu bilgiler ışığı altında peygamberlerin bir çok özelliklerini öğrendiğimizden onlar hakkında epeyce bilgiye sahibiz.

Peygamberlerin dikkat çekici özellikleri varsa, onları da öğreniyoruz. Onlardan bazılarının sakallarının şekillerini ve boylarını bilmekteyiz. Nitekim Sahih hadis-i şeriflerde zikredildiği üzere Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* miraç gecesi bütün peygamberlerle Mescid-i Aksa'da görüştüğü gibi, semada da bazılarına mülâki olmuş (kavuşmuş) tur.

Hadis-i şeriflerde rivayet edildiği üzere, Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* beşinci kat semada Harun *(Aleyhisselâm)* ile görüştüğünde, onun sakalının uzunluğundan göbeğine ulaştığını beyan etmiştir. *(Celaleddin es-Süyûtî, el-Âyetül Kübra Fî Şerhi Kıssatıl İsra)* Yine böylece, İbrahim, Musa, ve İsa *(Aleyhimüsselâm)* ı da tarif etmiştir.

Sakal kazımak önemli bir hadise, sakalsızlık da dikkat çekici bir vasıftır. Eğer Allahın peygamberleri arasında sakalını kazıyan bir kişi olsaydı, elbette bu husus bize kadar ulaşırdı. Evet! Biz bununla şunu iddia etmekteyiz ki, peygamberler içinde sakalını kazıyan bir tek peygamber yoktur. Başta Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* olmak üzere bütün peygamberler sakallıydı. Bütün peygamberlerin sakallı oluşu da, biz müminler indinde sakalsızlığın asla ve kat'a caiz olmadığına dair çok büyük bir huccet (delîl) dir.

Ayrıca Ashab-ı Kiram'ın da bütün erkekleri sakallıydı. Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* in ashabının erkekleri arasında bu günkü gibi sakalını kazıyan, sakalsız olan bir tek kişi yoktu. Sahabe-i Kiramın hayatı, şahsiyetleri ve hilye (şekil) leri bize kadar eksiksiz gelmiştir.

Yer yüzünde Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* ve onun kıymetli ashabının hayatı bilindiği kadar başka hiç bir cemaatın hayatı bu kadar ince taf-

silâtıyla bilinmemektedir. Sahabe-i Kiramın hayatını anlatan sayısız kitaplar vardır ve çoğumuz bunlardan haberdârız.

Hatta Ashab-ı Kiramın bir nevi sicil defterleri tutulmuştur. Bu gün, Bedir, Uhud ve Hendek savaşlarında bulunan ve diğer bir çok gazalara katılan Sahabe-i Kiramın tamamının ismi bilinmekte ve onunla beraber olmuş olan herkes eksiksiz olarak tanınmaktadır.

Tarih kitaplarında onlar hakkında her türlü bilgi bulunabileceği gibi, sadece Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* in ashabının listesini veren bir çok Tabâkat kitabı mevcuttur. İbni Sa'd'ın "Tabakât" ı, İbni Abdil Berr'in "El İstîâb"ı, İbnül Esir'in "Üsdül Gâbe" si, İbni Hacer *(Rahimehumullah)* ın "El İsabe fî temyîzis Sahabe" si bunların en önemlilerindendir.

Bu kitaplar içersinde Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* i müslüman olarak gören kişilerin hayatları ve özellikleri anlatılmaktadır. Yine bunlar ve diğer tarih kitaplarında Sahabe-i kiram'ın bariz (görünen) özellikleri, boylarının uzunluğu kısalığı, şişmanlıkları ve zayıflıkları, saçları ve sakallarının şekilleri ve dikkate değer başka bir yönleri varsa mutlaka belirtilmektedir.

O hâlde iddia edebiliriz ki, Allah-u Tealâ'nın Resulünün ashabı içersinde sakal traş eden bir tek erkek yoktur. Sakalını kazıyan, traş eden veya bir tutamdan daha azını kısaltan bir tek sahabe var sa, gösterilsin.

Şimdi iyi düşünelim; Peygamberlerden ve sahabe-i kiram'dan sakalını kazıyan bir tek kişi olmadığı hâlde bir müslüman nasıl sakalsız olabilir ve sakalsızlığı basit bir günah gibi geçiştirebilir?

Aynı şekilde kendilerine: "Tabiîn" denilen ve Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* in ashabını gören mümin erkeklerden de sakalını traş eden bir tek kişinin haberi bize ulaşmamıştır. Halbuki tabakât kitaplarında: "Tabiîn" denilen bu ikinci asır ehlinin de hayat hikayeleri bize kadar ulaşmıştır.

Özellikle islâmî ilimleri Sahabe-i Kiram'dan alarak her tarafa yayan âlim ve Hadis Ravisi durumundaki tabiîn'in arasında da sakalını traş eden bir kişiyi tanımıyoruz varsa gösterilsin. Malûm olduğu üzere Sahabe-i kiramdan sonra insanların en hayırlıları bunlardır. Nitekim:

٧٦٤ – عَنْ عَبْدِ اللهِ (رضى الله عنه) عَنِ النَّبِيِّ ﷺ قَالَ: « خَيْرُ النَّاسِ قَرْنِى ثُمَّ الَّذِينَ يَلُونَهُمْ ثُمَّ الَّذِينَ يَلُونَهُمْ »

764 - Abdullah *(Radıyallahu Anh)* dan rivayet edilen bir hadis-i şerifte Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)*: **"İnsanların en hayırlıları, içersinde benim bulunduğum asırdakilerdir, sonra akabinden gelenler, sonra onların ardından gelenlerdir."** *(Müslim, Fezailüs Sahabe:52, No.2533, 4/1963)* buyurmuştur.

Demek oluyor ki, Allah-u Tealâ'nın indinde en sevgili olan insanların hepsi de sakallıdır. Bunlar içersinde bir tek sakalsız yoktur. Biz bu insanların yolundan gitmekle emrolunmadık mı?

Kendilerini örnek almak ve kendilerine uymakla emrolunduğumuz bütün insanlar sakallarını uzatmışlardır. Hepimizin de bildiği gibi edille-i Şeriyye (şeriatın delillerin) den biri de "icma' " dır. Bunun tarifi ise "Aynı asırda yaşayan ulemanın bir konu üzerinde ittifak etmesidir." Demek ki aynı asırda yaşayan âlimler bir konuda söz birliği ederlerse, bu, bütün müminler için kat'i bir delil olmaktadır. Sahabe-i Kiram'ın icma'ı ise fıkıh kitaplarında en kuvvetli icma' olarak kabul edilmektedir. İcma'a uymanın hükmü de genellikle farz olarak değerlendirilmektedir.

Şimdi Allah için düşünelim; Allahın bütün peygamberleri, başta da en sevgili Resulü Muhammed Mustafa *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* ve onun bütün ashabı bu konuda ittifak etmişlerdir. Hatta bilindiği üzere icma', hakkında nas (ayet ve hadisten delil) olmayan meselelerde olur ki, böyleyken bütün ümmete huccet (delil) olur. Yani öyle bir mesele düşünün ki, hakkında ayet ve hadis yok fakat o asırdaki ulemanın hepsi o mesele hakkında bir görüş üzerine birleşmişler, işte o görüşe bütün müslümanlar uymak zorundadır.

Sakal böyle de değildir. Bütün peygamberlerin, bütün sahabe ve salih ümmetlerin ittifak etmiş oldukları bir konu olduğu gibi, ayrıca Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* ümmetine sakallarını uzatmayı da emretmiştir. Yani sakallı olmak icma'dan daha kuvvetli bir emirle, Nas'la bize emrolunmaktadır ki, bu durumda her müslüman erkek sakalını salıvermek mecburiyetindedir.

SAKALI UZATIP BIYIĞI KISALTMA HAKKINDA HADİS-İ ŞERİFLER:

٧٦٥ – عَنْ عَائِشَةَ (رضى الله عنها) قَالَتْ: قَالَ رَسُولُ اللهِ ﷺ: « عَشْرٌ مِنَ الْفِطْرَةِ: قَصُّ الشَّارِبِ ، وَإِعْفَاءُ اللِّحْيَةِ ، وَالسِّوَاكُ ، وَالاسْتِنْشَاقُ بِالْمَاءِ ، وَقَصُّ الأَظْفَارِ ، وَغَسْلُ الْبَرَاجِمِ ، وَنَتْفُ الإِبْطِ ، وَحَلْقُ الْعَانَةِ ، وَانْتِقَاصُ الْمَاءِ »

765 - Aişe *(Radıyallahu Anha)* dan rivayet edilen bir hadis-i şerifte Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* şöyle buyurmuştur: **"On şey fıtrattandır: Bıyığı kesmek, sakalı uzatmak, misvak** (kullanmak), **buruna su çekmek, tırnak kesmek, parmak mafsallarını yıkamak** (eklemlerde biriken kirleri temizlemek), **koltuk altını yolmak, kasıkları traş etmek, su ile taharetlenmek."** *(Müslim, taharet:16, No.261, 1/223, Ebu Davud, Taharet:29, No.53, 1/61, Tirmizî, Edep:14, No:2757, 5/91, İbni Mace, Taharet:8, No:293, 1/107, Neseî, Ziynet:1, No.5055, 8/501, Müsned-i Ahmed, 25114, 9/464)*

Ebu Davud şerhi **"Bezlû'l-Mechûd"** sahibi Şeyh Halil Ahmed Essehârenfôrî *(Rahimehullah)*, Efendimiz *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* in: **"On şey fıtrattandır."** Hadis-i Şerifinin açıklamasında buyurmuştur ki, On haslet, Allah-u Tealâ'nın:

« اُولَٰئِكَ الَّذِينَ هَدَى اللهُ فَبِهُدَيٰهُمُ اقْتَدِهْ ... (٩٠) »

"İşte onlar, Allah-u Tealâ'nın hidayet ettiği kimselerdir. Sen de onlara uy."*(En'am Suresi:90'dan)* kavl-i şerifinde bizlere, kendilerine uymamızı emrettiği peygamberlerin sünnetlerindendir.

Ayet: 119

Dolayısıyla sanki biz bu hasletler üzerine yaratılmışızdır. Ulemanın ekserisinden böylece nakledilmiştir. Yahutta bu fıtrattan maksat Sünnet-i İbrahimiyye' (İbrahim *(Aleyhisselâm)* ın sünnet-i seniyyesi) dir. Veya bu, Selim (sağlam) tabiatlar kendisi üzerine yaratılan ve akıllarında güzelliği yerleştirilen Ahlâk-ı Hamîde (iyi ahlâk) dır ki, bu mana çok açıktır.

Bu fıtrattan maksat din de olabilir. Nitekim Mevlâ Tealâ:

« ... فِطْرَتَ اللهِ الَّتِي فَطَرَ النَّاسَ عَلَيْهَا ... (٣٠) »

"Allahın insanları üzerine yaratmış olduğu fıtrat" *(Rum Suresi: 30'dan)* buyurmuştur ki, bundan maksat: "Her doğan çocuğun yaratılışında mevcud olan islâm dinidir." Bu na göre: **" On şey fıtrattandır"** hadis-i şerifinin manası: "On şey dinden, yani dinle ilgili şeylerdendir." demektir. *(Bezlu'l-Mechûd: 1/129)*

Hafız ibni Hacer *(Rahimehullah)* , Buharî Şerhi: **"Fethul Bâri"** de Ebu Şâme *(Rahimehullah)* dan naklen buyurmuştur ki: Bu hadis-i şerifte geçen fıtrattan maksat, bu on hasleti yerine getirenlerin, Allah-u Tealâ'nın, kullarını üzerine yarattığı, teşvik ettiği ve kulları için sevdiği fıtratla vasıflanmalarıdır ki böylece onlar, en kıymetli sıfat ve en şerefli suret üzere bulunmuş olurlar.

Kazî Beyzavî *(Rahimehullah)* fıtrat hakkında söylenen bütün manaları, cibillet (yaratılış), din ve sünnet manalarında özetleyerek "Bu on şey bütün peygamberlerin seçtiği ve şeriatların üzerinde birleştiği sünnet-i kadîme (eski bir yol) dur ki, sanki bunlar, bütün insanların üzerinde yaratıldığı cibillî bir takım hasletlerdir." buyurmuştur. *(Fethul Bâri:10/352)*

٧٦٦- عَنِ ابْنِ عُمَرَ (رضى الله عنهما) قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللهِ ﷺ: « انْهَكُوا الشَّوَارِبَ وَاعْفُوا اللِّحَىٰ »

766 - Abdullah ibni Ömer *(Radıyallahu Anhuma)* dan rivayet edilen bir hadis-i şerifde Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* şöyle buyurdu: **"Bıyıkları** (makasla) **son derece kesin, sakalları bırakın** (uzatın)." *(Buharî, Libas:63, No.5554, 5/2209)*

٧٦٧ – عَنِ ابْنِ عُمَرَ (رضى الله عنهما) عَنِ النَّبِيِّ ﷺ قَالَ: « خَالِفُوا الْمُشْرِكِينَ: وَفِّرُوا اللِّحَىٰ وَاحْفُوا الشَّوَارِبَ »

767 - İbni Ömer *(Radıyallahu Anhuma)* dan rivayet edilen bir hadis-i şerifte Efendimiz *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* şöyle buyurmuştur: **"Müşriklere muhalefet edin, sakalları uzatın, bıyıkları kesin."** *(Buharî, Libas:62. No.5553, 5/2209, Müslim, Taharet:16, No.259, 1/222)*

٧٦٨ – عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ (رضى الله عنه) قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللهِ ﷺ: « جُزُّوا الشَّوَارِبَ وَأَرْخُوا اللِّحَىٰ خَالِفُوا الْمَجُوسَ »

768 - Ebu Hureyre *(Radıyallahu Anh)* dan rivayet edilen bir hadis-i şerifte Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* şöyle buyurdu: **"Bıyıkları kesin, sakalları salın, mecusi** (ateşperest) **lere muhalefet edin."** *(Müslim, Taharet:16, No.260, 1/222)*

٧٦٩ – عَنْ اَنَسٍ (رضى الله عنه) قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللهِ ﷺ: «اَحْفُوا الشَّوَارِبَ وَ أَعْفُوا اللِّحٰى وَلاَ تَشَبَّهُوا بِالْيَهُودِ»

769 - Enes *(Radıyallahu Anh)* dan rivayet edilen bir hadis-i şerifte Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* şöyle buyurdu: **"Bıyıkları kesin, sakalları bırakın, yahudilere benzemeyin."** *(Tahavî,Meânilâsâr:4/230, Ali el Müttakî,Kenzul Ummal:17218,6/649)*

٧٧٠– عَنِ ابْنِ عُمَرَ (رضى الله عنهما) عَنِ النَّبِيِّ ﷺ اَنَّهُ اَمَرَ بِاِحْفَاءِ الشَّوَارِبِ وَاِعْفَاءِ اللِّحْيَةِ.

770 - İbni Ömer *(Radıyallahu Anhuma)* dan rivayet edilmiştir ki: **"Resulullah** *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* **bıyıkların traş edilmesini, sakalın da uzatılmasını emretmiştir."** *(Müslim,Taharet:16, No.259, 1/222)*

٧٧١– عَنْ اَبِى سَعِيدٍ (رضى الله عنه) عَنِ النَّبِيِّ ﷺ قَالَ: «يَخْرُجُ نَاسٌ مِنْ قِبَلِ الْمَشْرِقِ وَيَقْرَؤُنَ الْقُرْاٰنَ لاَيُجَاوِزُ تَرَاقِيَهُمْ يَمْرُقُونَ مِنَ الدِّينِ كَمَايَمْرُقُ السَّهْمُ مِنَ الرَّمِيَّةِ ثُمَّ لاَيَعُودُونَ فِيهِ حَتّٰى يَعُودَ السَّهْمُ اِلٰى فُوقِهِ» قِيلَ: مَاسِيمَاهُمْ؟ قَالَ: «سِيمَاهُمُ التَّحْلِيقُ اَوْ قَالَ: التَّسْبِيدُ»

771 - Ebu Saidi'l-Hudrî *(Radıyallahu Anh)* dan rivayet edilen bir hadis-i şerifte Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* şöyle buyurmuştur: **"Meşrik cihetinden** (güneşin doğduğu taraftan) **bir takım insanlar çıkacak, onlar Kur'an okuyacaklar, fakat Kur'an onların hançereleri ile köprücük kemikleri ötesine geçmeyecek. Onlar okun av hayvanını delip çıktığı gibi dinden çıkacaklar, ok bir daha kirişine dönmediği gibi, onlar da artık bir daha dine dönemeyeceklerdir."**

Bunun üzerine: "Onların alâmetleri nedir?" diye sorulunca, Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)*: **"Onların alâmetleri traştır yahut tüyleri kökünden gidermektir."** buyurdu. *(Buharî,Tevhid:57, No.7123, 6/2748)*

Buhari şarihlerinden Kastelânî *(Rahimehullah)* **"İrşadü's-Sârî"** de, İbni Hacer-i Askalânî *(Rahimehullah)*, **"Fethü'l-Barî"** de, Aynî *(Rahimehullah)*,**"Umde-tü'l-Karî"** de, tüyleri yolmaktan maksadın, baş, sakal ve bütün tüylerin yolunması olabileceğini söylemişlerdir. *(İrşadü's-Sârî, 4/480, Fethül Barî:13/546, Umdetü'l-Kârî: 25/201)*

٧٧٢–عَنِ الْحَسَنِ (رضى الله عنه) قَالَ رَسُولُ اللهِ ﷺ: «عَشْرُ خِصَالٍ عَمِلَهَا قَوْمُ لُوطٍ بِهَا اُهْلِكُوا وَتَزِيدُهَا اُمَّتِى بِخَلَّةٍ. اِتْيَانُ الرِّجَالِ بَعْضِهِمْ بَعْضاً ، وَرَمْيُهُمْ بِالْجُلاَهِقِ ، وَالْخَذْفُ ، وَلَعِبُهُمْ بِالْحَمَامِ ، وَضَرْبُ الدُّفُوفِ ، وَشُرْبُ الْخُمُورِ ، وَقَصُّ اللِّحْيَةِ ، وَطُولُ الشَّارِبِ ، وَالصَّفِيرُ ، وَالتَّصْفِيقُ ، وَلِبَاسُ الْحَرِيرِ ، وَيَزِيدُهَا اُمَّتِى بِخَلَّةٍ اِتْيَانُ النِّسَاءِ بَعْضِهِنَّ بَعْضاً»

772 - Hasen *(Radıyallahu Anh)* dan rivayet edildiğine göre Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* şöyle buyurdu: **"On haslet vardır ki, Lut kavmi onlar sebebiyle helâk oldular. Benim ümmetim de onlara bir huy** (haslet) **ilâve ede-**

cektir. Erkeklerin birbirleriyle livâta etmesi, çamurdan yapılmış küçük yuvarlak cisimleri (kurşun gibi) **atmak, sapan atmak, güvercin uçurtmak, def çalmak, içki içmek, sakal kesmek, bıyığı uzatmak, ıslık çalmak, alkış yapmak ve ipek giymektir. Ümmetimin bunlara ilâve edeceği bir haslet ise, kadınların birbirleriyle** (cinsî) **ilişki kurmalarıdır."** *(Ali el Müttaki, kenzulummal:No.13014, 5/317)*

Seyyid Muhammed Hakkı *(Kuddise Sırruhu)*, İmam Tahavî *(Rahimehullah)* dan naklen: Sakal kesenlerin ve kısaltanların dualarının kabul olunmayacağını, Allah-u Tealâ'nın onlara rahmet nazarıyla bakmayacağını ve onlara lânet edece-ğini zikretmiştir. Buradaki tehditlere hiç şaşırılmasın, zira Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* in "Kadınlara benzeyen erkeklere lânet ettiği" sağlam hadis-i şeriflerde belirtilmiştir.

Kınye şerhinden naklen de: Sakalını traş edenin ve bir tutamdan az kısaltanın imamlığının mekruh olduğu gibi, kendi kıldığı namazda da kerahat olduğunu açıklamıştır.

İsmail Hakkı Bursevî *(Kuddise Sırruhu)* hazretlerinin: **"Tuhfe-i İsmaîliyye"** isimli eserinden naklen de: Sakalı traş etmenin, bir tutamdan az kısaltmanın ve kadının saçını kesmesinin haram olduğu gibi, bu haramlara alet olan berberlerin rızkının da haram ve habis (pis) olduğunu nakletmiştir. *(Seyyid Muhammed Hakkı en Nazilî, Ahkâmü'l-mezahib fî etvâril Lihâ veşşevârib: Sh.95)*

Şunu da ifade edelim ki, sakalsız kimseler fasık olsalar da, sakalsız imamın arkasında namaz kılmak:

٧٧٣ – عَنْ اَبِى هُرَيْرَةَ (رضى الله عنه) قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللهِ ﷺ: «صَلُّوا خَلْفَ كُلِّ بَرٍّ وَفَاجِرٍ»

773 - Ebu Hureyre *(Radıyallahu Anh)* dan rivayet edilen: **"İyi ve kötü herkesin arkasında kılın."** *(Beyhekî, es Sünenül Kübra:6832, 4/29)* hadis-i şerifinden dolayı caiz görülmüştür. Fakat, sakallı bir kimse varken onun takdim edilmesi (imamlığa geçirilmesi) evlâ ve efdaldir. Nitekim:

٧٧٤ – عَنْ جَابِرٍ (رضى الله عنه) قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللهِ ﷺ: «قَدِّمُوا خِيَارَكُمْ تَزْكُو صَلَاتُكُمْ»

774 - Câbir *(Radıyallahu Anh)* dan rivayet edilen bir hadis-i şerifte Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)*: **"İyilerinizi** (imamlık için) **öne geçirin ki, namazınız temiz olsun."** buyurmuştur. *(Deylemî, Ali el Müttaki, Kenzülummal:43356, 15/844, Es Sehavî, El Mekasıdü'l hasene:No.764, Sh.360)*

٧٧٥ – عَنْ مَرْثَدِ بْنِ اَبِى مَرْثَدٍ الْغَنَوِىِّ (رضى الله عنه) اَنَّ النَّبِىَّ ﷺ قَالَ: «اِنْ سَرَّكُمْ اَنْ تُقْبَلَ صَلَاتُكُمْ فَلْيَئُمَّكُمْ خِيَارُكُمْ فَاِنَّهُمْ وَفْدُكُمْ فِيمَا بَيْنَكُمْ وَبَيْنَ رَبِّكُمْ عَزَّ وَجَلَّ»

775 - Mersid ibni Ebî Mersid el Ganevî *(Radıyallahu Anh)* dan rivayet edilen bir hadis-i şerifte de Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)*: **"Namazınızın kabul edilmesi sizi sevindiriyorsa, en hayırlılarınız size imam olsun, çünkü onlar** (imamlar) **sizinle Rabbiniz arasında elçilerinizdir."** buyurmuştur. *(Hakim, Müstedrek: No.4981, 3/246)*

٧٧٦ - « مَنْ صَلّىٰ خَلْفَ عالِمٍ تَقِيٍّ فَكَأَنَّما صَلّىٰ خَلْفَ نَبِيٍّ »

776 - Bir hadis-i şerifte de: **"Takva bir âlimin arkasında kılan, sanki bir peygamberin arkasında kılmış gibidir."** buyurulmuştur. *(Hidaye: 1/60 Sehavî, Mekasıdü'l-Hasene:No.764, Sh.360)*

Bu hadis-i şeriflerden dolayı insan, arkasında namaz kılmak için takva sahibi, özellikle sakal traşı gibi büyük bir haramdan sakınan bir imam aramalıdır, zira sakal traşı gibi bir harama devam eden kişi fasıktır ki, böyle bir fasığı imamlığa geçirmek, kerahat-ı tahrimiye ile (harama yakın) mekruhtur. *(Halebî Sağir:Sh.302),*

İşte bütün bu rivayetler sakal bırakmanın islâmda emredilen bir vazife olduğuna delâlet etmektedir.

Hadis-i şeriflerde geçen sakalın i'fasından murad: Sakalı salmak, bolca bırakmak, çoğaltmak ve hâli üzere terketmektir. Bir engel bulunmadıktan sonra, hadis-i şeriflerde gelen bu emrin îcab (vacip kılmak) için olduğu zahir (açık) dır. Burada emrin vücub için olduğunun kabul edilmesine bir mani bulunmadığı gibi, üstelik Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* in ömrü boyunca sakalını uzatmaya önem vermesi, yine böylece sahabe-i kiram'ın hiç birinden sakal traşı ve bir tutamdan azını kısaltmaları nakledilmemiş olup, hepsinin sakal bırakmaya önem vermeleri, sakal bırakmanın vacip olduğunun açık bir delilidir.

SAKAL BIRAKMANIN VACİP OLUP, TRAŞININ HARAM OLDUĞUNA DAİR DÖRT MEZHEBİN İTTİFAKI

Dört mezhep ashabı ve diğerleri, sakal traşının haram olup, sakalını traş edenin fasık ve günahkar olduğu görüşüne gitmişlerdir.

Ebu davud şarihlerinden: **"El Menhelü'l-Azbul Mevrûd"** Sahibi Şeyh Mahmud Hattab *(Rahimehullah)* buyurmuştur ki, sakal traşı müslümanların müctehid imamları olan Ebu Hanife, Malik, Şafiî, Ahmed ve diğerleri *(Rahimehumullah)* indinde haramdır. *(El Menhel:1/186)*

Yine buyurmuştur ki, Ayet ve Hadislerden hüküm çıkarma görevinde bulunan bütün fukahanın sözleri sakal traşının haram olduğu hakkında açıktır. Nitekim hadis-i şeriflerin gerektirdiği hüküm de budur. Dolayısıyla bu hüküm gereğince amel edilmelidir, zira her mükellefe özellikle ilim ehline vacip olan, Alemlerin Rabbinden vahiy ile Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* in dili üzere gelmiş olan hükümlerle amel etme dairesinden çıkmamalarıdır. Nitekim Mevlâ Tealâ:

« ...وَمَا اٰتٰىكُمُ الرَّسُولُ فَخُذُوهُ وَمَا نَهٰىكُمْ عَنْهُ فَانْتَهُوا ... (٧) »

"Peygamber size ne verdiyse onu alın, size ne yasak ettiyse ondan vazgeçin." *(Haşır Suresi: 7 den)* buyurmuştur.

Bu zamanda ise bir çok talebeler bu hususta gevşeklik ederek bıyıklarını uzatıp, sakallarını kesmişlerdir. Bunlardan bir cemaat ta bazı kâfirlere benzeyerek bıyıklarının kenarlarını usturaya vurup, burun altındaki kısmını uzatmışlardır. Cahillerin bir çoğu da bunlara aldanmışlardır.

Ayet: 119

Kadının sakalı bittiğinde bunu gidermesi istenmektedir, o hâlde sakallarını traş eden erkekler, kendilerini kadın olarak mı görüyorlar da, kadınlardan istenen bir şeyi yapıyorlar. (فَلاَ حَوْلَ وَلاَ قُوَّةَ اِلاَّ بِاللهِ الْعَلِيِّ الْعَظِيمِ اِنَّا لِلّٰهِ وَاِنَّا اِلَيْهِ رَاجِعُونَ) *(El Menhel:1/188-189)*

"El İbdâ' fî medârri'l-ibtidâ' " sahibi bu hususta şu açıklamaları yapmıştır: Dört mezhep, sakalın uzatılmasının vacip olup, traşının haram olduğu görüşünde birleşmişlerdir.

1 - **Hanefî ulularının mezhebi:** Hanefî fıkhının muteber kitaplarından olan **"Dürrül Muhtar"** da zikredildiğine göre, **"Erkeğin sakalını kesmesi haramdır."** *(Dürrü'l- Muhtar: 5/261)*

"Nihaye" kitabında bir tutamdan fazlasını kesmenin vacip olduğu açıklanmıştır. Bir tutamdan azını kesmeyi ise, hiç bir fıkıh âlimi mubah görmemiştir. *(Dürrü'l- Muhtar:2/113)* İşte bu söz, sakalı kesmek şöyle dursun kısaltmaya dahi hiç bir fıkıh âliminin fetva vermediğine, dolayısıyla bu hususta bir icma' bulunduğuna açık bir delildir.

Hanefî fıkhının muteber eserlerinden olan **"Fethu'l-Kadir"** de, Zeyleî'nin **"Kenz"** şerhinde, Şurumbilâlî'nin **"Dürer"** haşiyesinde ve Hanefî büyüklerinden daha nicelerinin eserlerinde bu fetva yer almaktadır. *(El Menhel:1/186)*

Şeyh Abdurrahman El Cezîrî *(Rahimehullah)* **"El Fıkhu alel Mezahibil Erbaa"** isimli eserinde buyurmuştur ki: Hanefilerce erkeğin sakalını traş etmesi haramdır, bir tutamdan fazla uzatmaması ise sünnettir, bir tutamdan fazlasını kısaltabilir, sakalın kenarlarından uzayanları almakta bir beis yoktur. *(El Mezahibü'l-Erbaa:2/51)*

2 - **Malikî büyüklerinin mezhebi:** Malikî imamlarından Ebul Hasen *(Rahimehullah)* ın **"Şerhü'r-Risale"** sinde ve Adevî *(Rahimehullah)* ın ona yaptığı hâşiyede zikredildiğine göre: "Sakal traşı haram olduğu gibi, müsle (bir uzuv kesme) sayıldığı takdirde kısaltmak ta haramdır. Amma sakal çok uzun olup, kısaltmakla bir müsle hasıl olmadığı takdirde kısaltmak, evlâ (en iyi ola) nın hilâfıdır veya mekruhtur."

Allâme Şeyh Ahmed En Nefrâvî El Malikî *(Rahimehullah)*, İmam İbni Ebî Zeyd'in risalesine yaptığı şerh'in Fıtrat ve Hitan bahsinde şöyle buyurmuştur: "Bıyıkları kısaltıp sakalları bırakmakta, acemlerin yaptığına muhalefet vardır, çünkü onlar sakalları traş edip bıyıkları uzatırlardı.

Kisranın âli (Acem hükümdarının hane halkı) da bıyığı bırakıp sakalı keserlerdi. Zamanımızda askeriyede bulunan hizmet erbabına bıyıklarını bıraktırıp sakallarını traş ettirmenin bütün imamlara göre haram olduğunda hiç şüphe yoktur. Çünkü bu, Mustafa *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* in sünnetine muhalif (ters), acem ve mecusi (ateşperest) lerin âdetlerine muvafık (uygun) dur.

Örf ve Êdetlere gelince, bunlarla amel etmek ancak, şâri' (şeriatı tayin eden Allah-u Tealâ ve Resulü) tarafından kendisine muhalif bir delil bulunmadığı zaman caiz olur.

Bir milletin örf ve âdetinin şeriata uymadığına dair bir delil bulunduğu takdirde o örf ve âdetlerle amel etmek haram olur. Nitekim, İnsanlar zina

yapmayı veya içki içmeyi âdet hâline getirseler, kimse bu haramların örf ve âdete uygunluğundan dolayı caiz olabileceğini söyleyemez. Sakal hususunda da durum böyledir. Çünkü sakal bırakmak şeriatın açık delilleriyle vacip olup, traşı haramdır. Dolayısıyla örf ve âdet bahane edilerek sakal traşı mubah (serbest) kabul edilemez.

3- **Şafiî ulemasının mezhebi:** Allâme Şeyh Ahmed ibni Kasım el Abâdî, **"Tuhfetü'l-Muhtac bi şerhil Minhac"** isimli esere yaptığı haşiyede, Akika bahsinin sonunda şöyle buyurmuştur: Şafiî ulemasının büyüklerinden imam-ı Rafiî ve İmam-ı Nevevî *(Rahimehumallah)* "Sakalı traş etmek mekruhtur" demişlerse de, **"Kâfiye"** şerhinde, İbnürrif'a *(Rahimehullah)* buna itiraz ederek, İmam-ı Şafiî *(Rahimehullah)* ın, **"Ümm"** isimli eserinde sakal traşının haram olduğuna dair fetva verdiğini bildirmiştir.

Zerkeşî ve Halîmî *(Rahimehumallah)* **"Şuabul İman"** da, El Kaffal Eşşâşî *(Rahimehullah)* da: **"Mehâsinüşşerîa"** isimli eserlerinde İmam-ı Şafiî *(Rahimehullah)* ın 'Sakal traşını haram kabul ettiğini" açıklamışlardır.

Evzaî *(Rahimehullah)* buyurmuştur ki: "Doğru olan fetva, sakal traşını icabettiren mühim bir hastalık olmadığı takdirde sakalın tamamının traş edilmesinin haram olduğudur."

Allâme Şeyh Abdülmecid eş-Şirvânî'nin, ismi geçen kitaba yaptığı haşiyesinde de aynı böylece zikredilmektedir.

Netice olarak: İmam-ı Şafiî'nin kendisi sakal traşının haram olduğunu kabul etmiştir. Bir takım şafiî ulemasından nakledilen kerahat sözünün yanlışlığı ise, Evzaî *(Rahimehullah)* ın "Doğru olan traşın haram oluşudur." fetvasından anlaşılmaktadır. *(El Menhel:1/186-187)*

4 - **Hanbeli âlimlerinin mezhebi:** Allâme Şeyh Muhammed es Sefârinî el Hanbeli *(Rahimehullah)*: **"Menzûmetü'l-Adâb"** şerhi **"Gizâu'l-Elbâb"** isimli eserinde buyurmuştur ki: Hanbeli Mezhebinde güvenilir fetva, sakal traşının haram olduğudur. **"El-İknâ'"** kitabında da: "Sakal traşı haramdır" diye zikredilmiştir.

Allâme Şeyh Mansur ibni Yunus *(Rahimehullah)* **"Münteha"** şerhinde de böylece zikretmiştir. Hanbelî fıkhının en muteber eserlerinden olan **"El İnsaf"** isimli eserde de, Hanbelî uleması arasında sakal traşının haramiyetine dair hiç bir ihtilâf olmadığı zikredilmiştir. *(El Menhel: 1/188, El İbdâ' fî medârril ibtidâ':Sh.409-410)*

Şeyh Abdurrahman el Cezîrî *(Rahimehullah)* da, dört mezhep fıkhını beyan üzere yazdığı eserinde Şöyle buyurmuştur: Hanbelî imamları, sakal traşının haram olup, bir tutamdan fazlasını almakta beis olmadığını söylemişlerdir. *(El Mezâhibu'l-Erbaa:2/52)*

Zahirî ulemasından İbni Hazm, **"El Muhallâ"** isimli eserinde demiştir ki: İbni Ömer *(Radıyallahu Anhuma)* dan rivayet edilen **"Müşriklere muhalefet edin, bıyıkları kazıyın, sakalları uzatın"** (767 no. da geçti) hadis-i şerifinden dolayı bıyıkları kısaltıp sakalı uzatmak farzdır. *(El Muhallâ:2/220)*

Sakalını traşa devam eden bir müslüman, dört mezhep imamlarının ittifakıyla haram olduğu kesinlik kazanan bu suçu işleyerek ömrünü tüketmiş

olacaktır ki, zaten küçük bir günah bile, devam etmekle büyük günah olur. Yani sakal traşını bazıları küçük bir günah olarak gösterseler bile, bir küçük günahın ömür boyu işlenmesi, sahibini küçük günah sahibi olmaktan çıkarıp, büyük günah sahibi yapacağı kesindir. Nitekim:

٧٧٧–عَنِ ابْنِ عَبَّاسٍ (رضى الله عنهما) قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللهِ ﷺ: « لَاصَغِيرَةَ مَعَ الْإِصْرَارِ وَلَاكَبِيرَةَ مَعَ الْاسْتِغْفَارِ »

777 - İbni Abbas *(Radıyallahu Anhuma)* dan rivayet edilen bir hadis-i şerifte, Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* şöyle buyurmuştur: **"İstiğfarla beraber büyük günah yoktur. Israrla beraber de küçük günah yoktur."** *(Deylemî, müsned-i Firdevs: No.7944, 5/199, Zebîdî,İthaf:8/570)* Yani kendisinden mağfiret talebedilen günah ne kadar büyük de olsa affedilir, kendisine devam edilen günah da ne kadar küçük olsa, büyük günahlar arasına kaydedilir.

Yine ibni Abbas *(Radıyallahu Anhuma)* dan rivayet edilmiştir ki:

٧٧٨ – « كُلُّ ذَنْبٍ اَصَرَّ عَلَيْهِ الْعَبْدُ كَبِيرَةٌ »

778 -**"Kulun devam ettiği her günah büyüktür."** *(Beyhekî, Şuabul iman:7149, 5/428)*

Bir adam İbni Abbas *(Radıyallahu Anhuma)* ya gelerek: "Büyük günahlar yedi tane midir?" diye sorduğunda, İbni Abbas *(Radıyallahu Anhuma)*: **"Yediden daha ziyade yediyüze yakındır. Şu kadar var ki, istiğfarla beraber büyük günah kalmaz, ısrarla beraber de küçük günah olmaz."** buyurdu. *(İbni Cerîr, No:9208, 4/44)*

İbni Abbas *(Radıyallahu Anhuma)* dan rivayet edildiğine göre:

٧٧٩ – « كُلُّ مَا نَهَى اللهُ عَنْهُ فَهُوَ كَبِيرَةٌ »

779 -**"Allahın yasak ettiği her şey büyüktür."** *(Beyhekî, Şuabul İman: No.292, 1/273)*

İbni Abbas *(Radıyallahu Anhuma)* dan diğer bir rivayete göre de:

٧٨٠ – « كُلُّ شَيْءٍ عُصِيَ اللهُ فِيهِ فَهُوَ كَبِيرَةٌ »

780 - **"Hangi hususta Allaha isyan ediliyorsa, o büyük günahtır."** *(İbni Cerîr, No:9211, 4/44)*

Ya bir de sakal traşının öyle küçük bir günah olmadığı, dört mezhebin ittifakıyla haram olduğu, kadınlara benzeme olduğu, yaratılışa müdahale edip değiştirme sayıldığı, özellikle kâfirlere özenme olduğu göz önüne alınırsa, bir müslüman bu işe son vermekten başka bir yol bulamaz.

Başkasının sakalını traş etmenin hükmü: Müslüman bir erkeğin kendi sakalını traş etmesi haram olduğu gibi, başkalarının sakalını kazıması da aynı şekilde haramdır. Çünkü islâmda harama vesile olmak da haramdır. Nitekim:

٧٨١ – عَنْ عَبْدِ اللهِ بْنِ مَسْعُودٍ عَنْ اَبِيهِ (رضى الله عنهما) عَنِ النَّبِيِّ ﷺ قَالَ: « لَعَنَ اللهُ آكِلَ الرِّبَا وَمُوكِلَهُ وَشَاهِدَيْهِ وَكَاتِبَهُ »

781 - Abdullah ibni Mes'udun, babasından *(Radıyallahu Anhuma)* rivayet ettiği bir hadis-i şerifte, Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)*: **"Allah, faizi yiyene de, yedirene de, iki şahidine de, katibine** (faiz muamelesini yazana) **da lânet etti."** buyurmuştur. *(Ahmed ibni Hanbel:No.3809, 2/63)*

Bu hadis-i şeriften de anlaşıldığı üzere harama alet olan da haram işlemektedir. O hâlde dört mezhebe göre haram olan sakal traşına vesile olanın da, haram işlemiş olacağı aşikârdır. Dolayısla müslüman bir berber başkasının sakalını traş edemez, ancak saçlarını traş edebilir ve sakaldan bir tutamdan fazlasını alabilir, maalesef bu gün hiç kimse bu haramın farkında değildir. Müslüman berberler bu konuda dikkatli davranmalı ve evine götürdüğü rızkına haram karıştırmamalıdır.

Hatta sakalı traş etmenin haramlığını en iyi duyuracak olanlar da müslüman berberlerdir. Rızık hususunda asla endişeye düşülmemelidir, zira rızık Allah-u Tealâ'ya aittir. Nitekim Mevlâ Tealâ:

« ... وَمَنْ يَتَّقِ اللّٰهَ يَجْعَلْ لَهُ مَخْرَجاً (٢) وَيَرْزُقْهُ مِنْ حَيْثُ لاَ يَحْتَسِبُ وَمَنْ يَتَوَكَّلْ عَلَى اللّٰهِ فَهُوَ حَسْبُهُ اِنَّ اللّٰهَ بَالِغُ اَمْرِهِ قَدْ جَعَلَ اللّٰهُ لِكُلِّ شَيْءٍ قَدْراً (٣) »

"Her kim Allahtan korkar (haramlardan sakınır) **sa,** (Allah-u Tealâ) **ona bir çıkış yeri** (her sıkıntıdan bir kurtuluş) **yaratır. Onu hiç beklemediği bir taraftan rızıklandırır. Kim Allaha güvenirse, O, kendisine yeter. Şüphesiz ki Allah emrini yerine getirendir. Allah her şey için muhakkak ki bir ölçü tayin etmiştir."** buyurmaktadır. *(Talâk Suresi: 2'den ve 3)*

SAKALIN MİKTARI

Şu bilinsin ki, gerek Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* ve onun ashabının sakallarının şeklini haber veren rivayetler, gerekse sakal bırakmayı emreden hadis-i şeriflere baktığımızda, sakalın kısa tutulmayıp, uzatılması gerektiğini anlarız. Üzerinde ittifak edilen husus sakalın kısa olmamasıdır.

Uzunluğuna gelince, İbni Ömer *(Radıyallahu Anhuma)* avuç dolusundan fazlasının alınabileceğini belirtmiştir. Ulemanın bir kısmı da, fazla uzayarak çirkin görünüm arzeden kılların alınması gerektiğini açıklamışlardır.

Biz burada bu hususta bir takım rivayetleri zikredelim:

٧٨٢ - « كَانَ ابْنُ عُمَرَ اِذَا حَجَّ اَوِ اعْتَمَرَ قَبَضَ عَلَىٰ لِحْيَتِهِ فَمَا فَضَلَ اَخَذَهُ »

782 - **"İbni Ömer** *(Radıyallahu Anhuma)* **hac ve ömre yaptığı zaman sakalını tutar bir tutamdan fazlasını alırdı."** *(Buharî, Libas:62, No.5553, 5/2209)*

Hafız ibni Hacer *(Rahimehullah)* **"Fethul Bâri"** de buyurmuştur ki: Anlaşılan şudur ki, İbni Ömer *(Radıyallahu Anhuma)* sakalın bir tutamından fazlasını almayı ihramdan çıkmaya tahsis etmemiş, bilakis sakalı çoğaltma emrini: "Sakalın enine boyuna son derece uzatılarak insanın suretini bozacak bir hâl almayacak şekilde uzatılması" manasında anlamıştır.

Taberî *(Rahimehullah)* buyurmuştur ki: İnsanlardan öyleleri vardır ki, "Sakalları uzatın" hadisinin zahirine tâbi olarak, sakalın boyundan ve eninden bir miktar almayı kerih (çirkin) görürler. Bu yüzden sakallarının kıllarını hâli üzere bırakarak dillere destan olurlar.

Bu hususta Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* den huccet (delil) vaki olmuştur ki, sakalın fazla uzatılması yasak olup, kısaltılması vaciptir. yalnız bunun miktarı hususunda selef uleması ihtilâf etmişlerdir. Bazılarına göre kısaltılması icabeden sakalın haddi (sınırı), uzunluğuna bir tutamdan fazlası, genişliğine de etrafa dağılarak çirkin bir manzara arzeden kısmıdır.

Sakalın bir tutamdan fazlası hakkında dört mezhebin görüşleri:

1 - Sakal hâli üzere terkedilip, ondan hiç bir şey alınmaz. Bu, Şafiîlerin görüşüdür, İmam-ı Nevevî bu görüşü tercih etmiştir, Hanbelîlere göre de iki sözün biri budur.

2 - Yine böylece sakal hâli üzere bırakılır, ancak hac ve ömrede sakaldan bir şey almak müstehaptır. Hafız ibni Hacer'in buyurduğuna göre, İmam-ı Şafiî *(Rahimehullah)* ın açık görüşü budur.

3 - Sakalı bir tutamla sınırlamaksızın son derece çirkin görünüm arzeden kısmın kesilmesi müstehaptır. İmam-ı Malik *(Rahimehullah)* ın seçtiği görüş bu olup, Kâzî Iyaz *(Rahimehullah)* da bunu tercih etmiştir.

4 - Bir tutamdan fazlasını almak müstehaptır. Bu, Hanefîlerin seçmiş olduğu görüştür, Nitekim Hanefî fıkhının muteber kitaplarından olan **"Dürrü'l-Muhtar"** da İbni Âbidîn *(Rahimehullah)* buyurmuştur ki: Sakalı uzatmakta sünnet olan miktar, Kubza (bir tutam) dır. Bu ise, kişinin sakalını çenesinin altından tutarak bir tutamdan fazlasını kesmesidir.

İmam-ı Muhammed **"el-Âsâr"** isimli kitabında İmam-ı Azam'dan böylece naklettikten sonra, "Biz de bu fetva ile amel ediyoruz" buyurmuştur. Nitekim

٧٨٣ – عَنْ عَمْرِ بْنِ شُعَيْبٍ عَنْ اَبِيهِ عَنْ جَدِّهِ (رضى الله عنهم) اَنَّ النَّبِيَّ ﷺ كَانَ يَأْخُذُ مِنْ لِحْيَتِهِ مِنْ عَرْضِهَا وَطُولِهَا »

783 - Amr ibni Şuayb'ın babasından, onun da dedesinden *(Radıyallahu Anhüm)* rivayetine göre: **"Resulullah** *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* **sakalının eninden ve boyundan** (bir tutamdan fazlasını) **alırdı."** *(Tirmizî, Edeb:17, No.2762, 5/94)*

Tirmizî şerhi **"Tuhfetü'l- Ahvezî"** de, bu rivayet hakkında İmam-ı Tıybî *(Rahimehullah)* ın şöyle buyurduğu zikredilmiştir: "Bu rivayet, Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* in **'Sakalları uzatın'** hadis-i şerifine zıt düşmez, zira yasak olan, acemlerin yaptığı gibi sakalı traş etmek yahutta çok kısaltarak güvercin kuyruğu gibi yapmaktır. Sakalın eninden ve boyundan bir tutamından fazlasını almanın ise, sakal traşı ile bir alâkası yoktur. *(El Mubârekfôrî, Tuhfetü'l-Ahvezî:8/44)*

Hazreti Ömer *(Radıyallahu Anh)* sakalını fazla uzatan birini görünce, sakalından asılarak ikaz etmiş, arkadan da birisine emrederek bir tutamdan fazlasını kestirmiştir. Sonra da bu adama yönelip: **"Git saçını düzelt"** diye emretmiş

ve: **"Niye sizden bazıları kendini yırtıcı hayvanlardan biri gibi başı boş bırakıyor?"** buyurmuştur.

Ebu Hureyre *(Radıyallahu Anh)* da sakalını tutar bir tutamdan fazlasını keserdi. İbni Ömer *(Radıyallahu Anhuma)* ın da böyle hareket ettiği rivayet edilmiştir.

İmam-ı Ata *(Rahimehullah)* buyurmuştur ki: Sakal uzadığı zaman eninden ve boyundan bir parça almakta bir beis (sakınca) yoktur, çünkü hâli üzere bırakmakta kendini başkalarının alay ve istihzasına maruz bırakmak vardır.

Ayrıca sakalın bir tutamdan fazla uzatılmaması hakkında Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* in teşviki de vardır. Nitekim:

٧٨٤ – عَنِ ابْنِ عَبَّاسٍ (رضى الله عنهما) عَنِ النَّبِيِّ ﷺ قَالَ: « مِنْ سَعَادَةِ الْمَرْءِ خِفَّةُ لِحْيَتِهِ »

784 - İbni Abbas *(Radıyallahu Anhuma)* dan rivayet edildiğine göre Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)*: **"Sakalının hafifliği kişinin saadetindendir."** buyurmuştur. *(Taberanî, Mu'cem-i Kebir12920, 12/211, İbni Adiyy:2)168,, Hatîb, Tarih-i Beğdat, No:7608, 14/297)*

"Nüzhetül Mecalis" te zikredildiğine göre, İmam-ı Kelâbâzî, **"Meânil Ahbâr"** isimli eserinin başında buyurmuştur ki: Kendini beğenmek en büyük şekavet (bedbahtlık) sebebidir. Sakalın aşırı uzun olmasında da şöhret ve afet olduğu için sakalın hafifliği buna mani olduğundan saadeti celbetmektedir.

Sakalın aşırı derecede uzunluğunun aklın kıtlığına delâlet ettiği de şöhret bulmuştur. Bundan dolayı ulemadan bazısı şöyle demiştir: Her kimin sakalı uzar da, şeklini bozarsa, aklından eksilen, sakalından artandan daha çoktur. *(İbni Abidin :5/261)*

"Reddü'l-Muhtar" da Şeyh İsmail'in şerhinden naklen zikredildiğine göre: "kişinin sakalından bir tutamından fazlasını almasında bir beis yoktur. **"Münye ve Mübteğâ"** kitaplarında zikredildiği üzere bu sünnettir. **"Müctebâ ve Yenâbî"** isimli eserlerde zikredildiği üzere sakalın kenarlarından bir tutamdan fazlasını almakta bir beis yoktur.

Bazı Mağriblilerin ve kadınlaşmaya çalışan erkeklerin yaptığı gibi, sakalın bir tutamından azını almak ise hiç bir fıkıh âlimi tarafından serbest edilmemiştir. Sakalın tamamını traş etmek ise Hind yahudileri ile Acem mecusilerinin işidir. *(İbni Âbidîqxn:2/113)*

Hasılı kelâm sakalda ölçü, öncelikle avuç içini dolduracak kadar büyük, temiz ve bakımlı olmasıdır. Bu ölçüler üzerinde kalarak ayrıca güzel bir biçim ve şekil verilmesi, görenlere sakal sünnetini sevdirmesi de gerekir.

Bir batıl iddiaya reddiye: Zikredilen hadis-i şerif ve rivayetlerden: "Sakalın bir haddi ve ölçüsü yoktur. bir kaç gün sakalını bırakarak, yüzüne bakıldığında suratında tüyler görülen kimse Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* in emrine imtisal etmiş olur." diyenlerin bu sözlerinin ne kadar yanlış olduğu anlaşılmaktadır.

Onlar bu sözleriyle kendilerini ve bütün müslümanları aldatmaktadırlar. Çünkü Hadis-i şeriflerde sakal hakkında zikredilen **"İ'fâ, İrhâ ve Tevfîr"**

lâfızları, çoğaltmak, salmak, ve bol bırakmak manalarına gelir ki, arpa veya prinç kadar sakal bırakmakla bu manalar meydana gelmez. Dolayısıyla yarım santim, bir santim sakal bırakmakla Sünnet-i Seniyye yerine getirilmiş olamaz. Hele bazılarının yaptığı gibi yüzün iki yanında şerit gibi düz ve kısa bir sakal şekli islâmda yoktur.

Çünkü bu hususta bütün hadis-i şeriflerin zahiri, sakalın hâli üzere bırakılıp, kesmek veya kısaltmak suretiyle kendisine dokunulmaması gerektiğine delâlet etmektedir.

Ancak Hazreti Ömer, İbni Ömer ve Ebu Hureyre *(Radıyallahu Anhum)* gibi büyük sahabeler, sakalın bir tutamdan fazlasını kısalttıkları için buna müsaade verilmiştir. Çünkü onlar, bu hususta Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* den kendilerine ulaşan bir bilgi bulunduğu için böyle yapmışlardır.

Fakat hiç bir sahabenin sakalını kısaltarak bir tutamdan aşağı düşürdüğü nakledilmemiştir. Hazreti Ömer, İbni Ömer ve Ebu Hureyre gibi zatlara bu hususta uymayıp sakalı alabildiğine uzatmak isteyenler böyle yapsınlar, amma arpa ve pirinç boyunda sakal bırakmakla yetinenler, kendilerini Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* in sünnetine uymuş zannetmesinler.

İslâmda din düşmanlarına muhalefetin önemi:

Sakal bırakılmasını emreden hadis-i şerifleri gözden geçirenler göreceklerdir ki, Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* bu hadis-i şeriflerinde müşriklere muhalefeti emretmiştir. Yine böylece bir çok hadis-i şeriflerinde mecusilere, yahudi ve hristiyanlara muhalefet etmeyi de emretmiştir. Nitekim:

٧٨٥ – عَنْ عَمْرِ بْنِ شُعَيْبٍ عَنْ أَبِيهِ عَنْ جَدِّهِ (رضى الله عنهم) قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللهِ ﷺ:

« لَيْسَ مِنَّا مَنْ تَشَبَّهَ بِغَيْرِنَا لاَ تَشَبَّهُوا بِالْيَهُودِ وَلاَ بِالنَّصَارَىٰ »

785 - Amr ibni Şuayb'ın babasından onun da dedesinden *(Radıyallahu Anhüm)* rivayet ettiği bir hadis-i şerifte Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* şöyle buyurmuştur: **"Bizden başkasına benzeyen bizden değildir. Yahudi ve hristiyanlara benzemeyin."** *(Tirmizî, İsti'zan: 7, No:2695, 5/56)*

Dolayısıyla düşmanlara benzememek şeriat-ı garra'da kesinlikle emrolunan bir iştir. Din-i Mübin-i İslâm, kendisine uyanlar, düşmanlar içerisinde, tuzun suda eridiği gibi erimesinler ve her yerde düşmanlardan ayrılsınlar için onlara düşmanlarıyla kendi aralarında alâmet-i farika (ayırıcı özellik) olacak bir takım hususiyetler vermiştir.

Nasıl ki müslümanlar, kalp amellerinden olan akaid (inanç meselelerin) de düşmanlarından seçiliyorlarsa, aza amellerinde, kılık ve kıyafette de, kâfirlerden ayrılarak zahiren ve batinen (dış ve iç bakımından) ayırıcı vasıflar taşımalıdırlar. Zira kalpteki muhabbet, zahirde benzemeyi gerektirdiği gibi, görünüşte benzemek de, kalbe bir nevi dostluk ve sevgi getirir.Bu iş, kimsenin inkâr edemeyeceği fakat birden anlayamayacağı bir gerçektir ki, görünüşteki benzeyişlerin eseri tedricen (yavaş yavaş), çalma yoluyla kalbe tesir eder ki, sahibi bunu bir zaman sonra farkedebilir.

Şeyhul islâm Es Seyyid Hüseyin Ahmed El Medenî *(Rahimehullah)*: Sakal bırakmanın hikmetini beyan hususunda yazmış olduğu risalesinde, müslümanlara has (özel) bir takım alâmetlerin bulunması gerektiği hususunda şu kıymetli açıklamaları yapmıştır: Biz yakînen bilmekte ve gözlerimizle görmekteyiz ki, her devlet ve hükümet, ayrı ayrı vazifelerde bulunan memurlarından her bir kısım için diğerlerinden seçilecek bir kılık kıyafet tayin etmiştir.

Şehirlerdeki umumun emniyetiyle görevli polislerin kendine mahsus elbiseleri vardır. Orduda harbeden askerlerin de, kendilerine has bir takım libasları vardır ki, onun rengi diğerlerinin renginden farklıdır. Hatta deniz askerlerinin elbiseleri kara askerlerinin elbiselerinden değişiktir.

İşte bütün bu özel elbiseler, her hangi bir görevde çalışanların şiarı ve nişanıdır. Hükümetler her görevliye özel bir elbise tayin ve tahsis etmekle yetinmeyip, vazifesine hükümetin emrettiği kılık ve kıyafetin dışında bir şekille gelen kimse hakkında takibat yapmakta, gerekirse onu vazifesinden uzaklaştırmaktadırlar.

Yine böylece biz bütün kavimlerin, milletlerin, toplumların ve devlet müesseselerinin kendilerine has bir takım farklılıklarla diğerlerinden ayrıldıklarını görmekteyiz. Özellikle bu, bayraklarında ve sancaklarında görülmektedir ki bu sayede harp meydanlarında dost düşmandan seçilir. Bu özellikler bulunmadığında ise, elbette harp nizamı bozulacak ve bir hükümetin askerleri birbirlerini farkedemediklerinden kendi aralarında harbedeceklerdir.

Meselâ: Bir asker kendi devletinin nişanını terketmekle, kendi hükümetine ihanet etmiş sayılacağından büyük bir cezaya çarptırılır. Tarihi gözden geçirdiğimizde de görürüz ki, kendi özelliğini terkeden kimsenin istiklâli kalmayıp benzediği cemaatlara katılmaya mecbur olur.

Meselâ: Hindistanın sakinlerine bakalım, orada bulunan müşrik Hindu'ların kendilerine mahsus bir takım kılık kıyafetleri vardır ki, hariçten gelen her hangi bir kimse kendi şeklini korur ve kıyafetini muhafaza ederse, müstakil bir varlığa sahip, mümtaz (seçkin) bir kimse olarak kalır.

Nitekim kendi memleketlerinden gelen Fransızlar kılık kıyafetlerini değiştirmediklerinden kendi elbiseleriyle tanınmakta ve şekilleriyle seçilmektedirler, dolayısıyla onlar hakkında kimse: "Bunlar hindulardandır." diyemez.

Yine böylece müşrik hindulardan ayrılan Sih toplumu sakallarını, saçlarını, bıyıklarını alabildiğine uzatıp hiç kısaltmayarak kendilerine özel bir şekil oluşturmuşlardır ki onlar da o şekilleriyle seçilmektedirler. Halbuki bu özellikleri olmasa onlar da Hindu'lardan sayılacaklardı. Kendileri cidden azınlıkta oldukları hâlde şu anda hindistanda müstakil bir haysiyetleri vardır.

Muhtelif memleketlerden Hindistana gelip yerleşerek müşrikleri islâma davet eden ve bir çok insanın müslüman olmasına vesile olan müslümanlar da müşriklerin şehirlerinde ve köylerinde, kendi dinlerinde samimi, peygamberlerinin sünnet ve siret'ini muhafaza edici ve her türlü muamelelerinde ona ittiba edici olarak yaşadıklarından, herkesin kabul ve takdir ettiği bir varlığa sahip olmuşlardır.

Ayet: 119

Eğer müslümanlar kendi özelliklerini korumasalardı, elbette yerli müşrikler gibi olurlar ve islâmdan nasipleri ancak müslüman ismi olurdu. Bu anlatılanlardan açıkca ortaya çıkmıştır ki, bir kavmin veya mezhebin varlığı ancak kendilerini kılık-kıyafet, şekil-suret, özel ibadet ve hayat tarzı bakımından diğerlerinden ayırdıkları zaman mümkün olacaktır.

Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* in, Arabıyla, Acemiyle bütün insanlara ve cinlere gönderildiği herkesin malûmudur. Dolayısıyla bütün insanlar ve cinler onun ümmetidirler. Davetine icabet edenler: "Ümmeti icabet" ismini almakta, icabet etmeyenler de: "Ümmet-i davet" olarak kalmaktadırlar.

Efendimiz *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* gönderilmeden evvel yer yüzü şirk, küfür, bagi (azgınlık) ve fesat ehliyle doluydu. O, insanları Allah-u Tealâ'nın tevhidine, salih amellere adalet ve takvaya davet etti. Artık ona inanıp tabi olan herkesin hâli ve kâli (yaşantısı ve sözü) müşriklere ve kâfirlere mugayir (zıt) olmuştur.

Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* in etrafında bir çok insanlar toplanıp, fevc fevc (grup-grup) Allahın dinine girdiler. İşte Allah-u Tealâ onları diğerlerinden mümtaz (seçkin) bir ümmet kılarak onlara, sirette ve surette (iç ve dışta), şekil ve hey'ette (kılık-kıyafette), sülûk ve âdette (gelenek ve görenekte) ve bütün muamelâtta (işlerde) peygamberinin sünnetine uymayı emretmiştir. Nitekim Mevlâ Tealâ:

« لَقَدْ كَانَ لَكُمْ فِى رَسُولِ اللهِ أُسْوَةٌ حَسَنَةٌ ... (٢١) »

"Andolsun ki! Elbette sizin için Allahın resulünde güzel bir numune (uyulacak örnek) **vardır."** *(Ahzab Suresi:21'den)* kavl-i şerifiyle bu hakikatı açıklamıştır. Dolayısıyla müslüman ümmet, zahirde ve batında Nebisinin yoluna uyarak her hâl ve harekette, her an ve mekân'da Resulünün eserlerine tâbi olarak, müşriklerden, kâfirlerden, yahudi ve hristiyanlardan, peygamberlerinden aldıkları özelliklerle ayrılmışlardır.

Müslümanlara mahsus olan özellikleri korumanın önemine işaret için İbni Ömer *(Radıyallahu Anhuma)* dan rivayet edilen bir hadis-i şerifte Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)*:

٧٨٦- عَنِ ابْنِ عُمَرَ (رضى الله عنهما) قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللهِ ﷺ: « مَنْ تَشَبَّهَ بِقَوْمٍ فَهُوَ مِنْهُمْ »

786 - **"Kim bir kavme benzerse onlardandır."** *(Ebu Davud:No.4031,2/441, Ahmed ibni Hanbel:No.5115,2/310)* buyurmuştur.

İbni Rukâne *(Radıyallahu Anh)* dan rivayet edilen bir hadis-i şerifte de Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)*:

٧٨٧ - عَنِ ابْنِ رُكَانَةَ (رضى الله عنه) قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللهِ ﷺ: « فَرْقُ مَا بَيْنَنَا وَبَيْنَ الْمُشْرِكِينَ الْعَمَائِمُ عَلَى الْقَلَانِسِ »

787 - **"Bizimle müşrikler arasındaki fark, takkeler üzerindeki sarıklardır.** *(Ebu Davud, No:4078, 2/452, Tirmizî, No:1784, 4/247)* buyurmuştur. Böylece Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* müslümanlara kılık ve kıyafet hususunda, yahudi ve hris-

tiyanlara vesair müşriklere muhalefet etmelerini emretmiştir. Hatta müslümanlar, kibir ve gurur ehlinden ayrılsınlar için, entarilerini topuktan aşağı uzatmaktan dahi menedilmişlerdir.

Hulâsa-i kelâm (sözün özü): Her kavmin bir alâmet-i farikası olduğu gibi, bizim de Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* den öğrendiğimiz bir takım nişanlarımız vardır ki, bunlardan biri de: **sakalı uzatmak, bıyığı kısaltmaktır.**

O hâlde bizlerin dünya ve ahirette, Allah indinde ve Resulü katında, dostlar ve düşmanlar yanında, müslümanlardan sayılabilmemiz için kalp ve aza ile bu islâm nişanlarını muhafaza etmemiz gerekir.

Şu açıktır ki, seven, sevdiğinin suretinden siretinden, kılık ve kıyafetinden, şekil ve şemâilinden gördüğü her şeyi sever. Bu, hiçbir akl-ı selim sahibinin inkâr edemeyeceği bir husustur. Nitekim biz, bütün partilerin ve cemaatlerin, önderlerinin suretlerini sevdiklerini ve onların kılık ve kıyafetlerine girdiklerini görmekteyiz.

O hâlde bizim üzerimize düşen, Avrupa ve Amerika'ya kulluktan, şark ve garp sefih (beyinsiz) lerinin eteklerine sarılmaktan kurtularak, Allah-u Tealâ'nın bize ikram ettiği, evvel ve ahir (önce ve sonraki) lerin Efendisi *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* in sünnetine uyma şerefine ermektir.

Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* **in sakalsız elçilerden yüz çevirmesi:**

Şu hadise Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* in sakal hususuna nasıl baktığını çok güzel bir şekilde ortaya koymaktadır.Hicretin yedinci yılı muharrem ayında Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* çeşitli ülkelerin devlet başkanlarına islâm'a davet mektupları göndermişti. Nitekim:

٧٨٨- عَنِ ابْنِ عَبَّاسٍ (رضى الله عنهما): اَنَّ رَسُولَ اللّٰهِ ﷺ بَعَثَ بِكِتَابِهِ اِلٰى كِسْرٰى مَعَ عَبْدِ اللّٰهِ بْنِ حُذَافَةَ السَّهْمِيِّ فَاَمَرَهُ اَنْ يَدْفَعَهُ اِلٰى عَظِيمِ الْبَحْرَيْنِ فَدَفَعَهُ عَظِيمُ الْبَحْرَيْنِ اِلٰى كِسْرٰى فَلَمَّا قَرَأَهُ مَزَّقَهُ قَالَ: فَدَعَا عَلَيْهِمْ رَسُولُ اللّٰهِ ﷺ اَنْ يُمَزَّقُوا كُلَّ مُمَزَّقٍ «

788 - İbni Abbas *(Radıyallahu Anhuma)* dan rivayet edildiğine göre, Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* Kisra'ya mektubunu, Abdullah ibni Huzafe es Sehmî *(Radıyallahu Anh)* ile gönderdi ve ona: **Mektubu götürüp Bahreyn büyüğüne** (Kisra'nın Bahreyn emirine) **vermesini emretti.**

(İbni Huzafe *(Radıyallahu Anh)* mektubu Bahreyn emiri münzire verdi.) O da götürüp Kisra'ya verdi. Kisra mektubu okuyunca yırtıp parçaladı. Bu haber Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* e ulaşınca onlara: (Kisra ile kavmine): **"Parça parça olsunlar."** diye beddua eti. *(Buharî, Meğâzî:77,4162, 4/1610)*

Bu hadisenin tafsilâtı ibni Cevzî, İbni Kesir ve Ebu Nuaym el İsbahanî *(Rahimehumullah)* tarafından şöyle zikredilmiştir: Kisra, mektubu parçalamakla kalmayıp, o zaman kendisine bağlı bulunan Yemen valisi Bâzan'a bir mektup göndererek: "Peygamberliğini iddia eden ve kendisini dinine davet eden Hicaz'daki bu kişiye iki kuvvetli adam göndererek derhal yakalatıp getirmesini, gelmezse başını getirmesini" emretti.

Yemen valisi Bâzan da bu emre uyarak, iki kuvvetli adamını Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* e gönderdi. Onlarla beraber Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Selleme)* e bu kişilerle beraber Kisra'nın yanına gitmesini emreden bir mektup yazdı. Gönderdiği o kişilere de: "Bu kişinin memleketine gidin, onunla konuşup haberini bana getirin." dedi.

Onlar yola çıktılar, Taif'e vardıklarında Kureyşli bir adama rastlayıp, ona Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* i sordular. O, Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* in Medine'de olduğunu onlara söyledi. Bu haberi duyan Taif ehli ve Kureyş: "Müjdeler olsun! Padişahlar padişahı Kisra Muhammed *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* e karşı geldi, artık adamın hakkından geldiniz." diyerek sevindiler.

Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* in Medine-i Münevvere'de olduğunu öğrenen o iki kişi Medine-i Münevvere'ye vararak Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* in huzuruna girdiler, içlerinden Bâzeveyh isimlisi, Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* e: "Krallar kralı Şehin Şah Kisra, Yemen Meliki Bâzan'a mektup yazarak seni ona götürmemizi emretti, ben de bu vazifeyle sana geldim. Eğer bizle gelirsen, Yemen emiri senin hakkında faydalı bir nâme yazarak Kisra'nın sana bir şey yapmamasını sağlar. Eğer yüz çevirirsen, Kisra seninde bildiğin bir adamdır. Seni de kavmini de helâk eder, memleketini harabeder." dedi.

Bu iki kişi Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* in huzuruna bıyıklarını uzatıp sakallarını traş etmiş vaziyette girince, Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* onlara bakmak istemedi ve onlara:

٧٨٩ - « وَيْلَكُمَا مَنْ اَمَرَكُمَا بِهٰذَا؟ »

789 - **"Yazıklar olsun size! Bunu size kim emretti?"** diye sordu. Onlar: "Rabbimiz (Kisra) emretti." deyince,Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* :

« وَلٰكِنَّ رَبِّى اَمَرَنِى بِاِعْفَاءِ لِحْيَتِى وَقَصِّ شَارِبِى »

"Lâkin benim Rabbim bana sakalımı uzatıp bıyığımı kısaltmamı emretti." buyurduktan sonra:

« اِرْجِعَا حَتّٰى تَأْتِيَانِى غَداً »

"Şimdi dönün, yarın bana gelirsiniz." buyurdu. Bu arada Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* e, Allah-u Tealâ'nın, Kisra'ya, oğlu Şîreveyh'i musallat ederek, (bulundukları o gece hakkında) filân ay, filân gece, filân saat öldürttüğü" ne dair gökten haber (vahiy) geldi. Kisra'nın, oğlu Şîreveyh'in eliyle öldürülüşü, Hicretin yedinci senesi, Cemaziyelâhir ayının onuncu Çarşamba gecesi, altı saat geçtikten sonra vuku buldu. Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* iki elçiyi çağırarak, onlara:

« اِنَّ رَبِّى قَدْ قَتَلَ اللَّيْلَةَ رَبَّكُمَا »

"Şüphesiz benim rabbim bu gece, sizin rabbinizi (Kisra'yı oğlununun eliyle) **öldürmüştür."** buyurdu.

Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* onlara bunu bildirince, onlar: "Sen ne dediğini biliyor musun? Biz bundan çok daha basit bir şeyden sebeb senden

intikam almağa geldik, şimdiyse sen çok daha büyük bir iddiada bulundun, biz senin tarafından bu haberi yazıp Yemen hükümdarına bildireceğiz." dediler. O zaman Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* :

« نَعَمْ اَخْبِرَاهُ ذَاكَ عَنِّى وَقُولَا لَهُ اِنَّ دِينِى وَسُلْطَانِى سَيَبْلُغُ مَابَلَغَ كِسْرَىٰ وَيَنْتَهِى اِلَى الْخُفِّ وَالْحَافِرِ. وَقُولَا لَهُ اِنْ اَسْلَمْتَ اَعْطَيْتُكَ مَا تَحْتَ يَدِكَ وَمَلَّكْتُكَ عَلَىٰ قَوْمِكَ مِنَ الْاَبْنَاءِ »

"Evet! Benim tarafımdan bunu ona haber verin ve deyin ki: 'Şüphesiz benim dinim ve saltanatım, yakında Kisra'nın mülkünün ulaştığı yerlere ulaşacak ve atlarla develerin ayaklarının gidebildiği her yere varacaktır.' Ve yine ona: 'Eğer sen müslüman olursan elinin altındakileri yine sana veririm ve kavminin erkeklerine seni hükümdar ederim.' deyin." buyurdu.

Sonra Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* bazı meliklerin kendisine hediye ettiği altın ve gümüşlü bir kemeri o iki kişiden Harhüsrev adındaki kişiye hediye etti. İki elçi Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* in huzurundan çıkıp Yemen hükümdarı Bâzan'ın huzuruna gelerek bu haberi ona iletince, Bâzan:

"Vallahi! Bu bir kral sözü değildir, şüphesiz ki ben bu zatı kendi söylediği gibi peygamber olarak görüyorum ve dedikleri mutlaka çıkacaktır. Eğer dedikleri doğru çıkarsa o, Nebiyy-i mürsel (gönderilmiş peygamber) dir. Eğer dediği çıkmazsa onun hakkında yine düşünürüz." dedi.

Tam o sırada Bâzan'a, Kisra'nın oğlu Şîreveyh'in, "Babasını öldürüp, saltanatı ele aldığı ve Bâzandan da kendisine itaat etmesini istediği"ne dair mektubu ulaştı. Mektubu okuyan Bâzan: "Şüphesiz ki bu zat elbette peygamberdir." diyerek müslüman oldu ve Yemen'de bulunan diğer faris (acem) ler de müslüman oldular.

İki elçiden Bâzeveyh, Bâzan'a, Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* den bahsederken "O kadar hükümdarlarla konuştum, görüştüm fakat onun kadar heybetli hiç bir kimseyle konuşmadım." deyince,

Bâzan: "Yanında korumaları var mıydı?" diye sordu.

Bâzeveyh: "Yoktu" diye cevap verince, Yemen meliki, Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* in heybetinin manevi olduğunu anladı. *(İbni Kesîr, El Bidaye ven Nihaye: 4/264, Hafız Ebu Nuaym el Isbahanî, Delâilü'n-nübüvve:1/349-351, İbnül Cevzî, El vefâ bi ahvâlil Mustafa:2/460-463, Taberî, Tanihil Ümemi vel Mülük:2/654-657)*

٧٩٠ – عَنْ عُبَيْدِ اللهِ بْنِ عَبْدِ اللهِ بْنِ عُبَيْدِ اللهِ (رضى الله عنهم) قَالَ: جَاءَ رَجُلٌ مِنَ الْمَجُوسِ اِلَىٰ رَسُولِ اللهِ ﷺ وَقَدْ حَلَقَ لِحْيَتَهُ وَاَطَالَ شَارِبَهُ فَقَالَ لَهُ النَّبِىُّ ﷺ: « مَا هٰذَا؟ » قَالَ: هٰذَا فِى دِينِنَا. قَالَ: « وَلٰكِنْ فِى دِينِنَا اَنْ تُجَزَّ الشَّارِبُ وَاَنْ تُعْفَى اللِّحْيَةُ »

790 - Ubeydullah ibni Abdillah ibni Ubeydillah *(Radıyallahu Anhum)* dan rivayet edildiğine göre, mecusilerden, sakalını kazımış, bıyığını uzatmış bir adam, Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* e geldiğinde, Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* ona: **"Bu ne hâldir?"** diye sordu.

O kişi: "Bizim dinimizde böyledir." diye cevap verdi. O zaman Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)*: **"Lâkin bizim dinimizde, bıyık kısaltılıp, sakal uzaltılır."** buyurdu. *(İbni Ebî Şeybe, Süyûtî, Dürrül Mensur:1/276)*

Bu Hadis-i Şeriflerden anlaşıldığına göre, Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* sakallarını traş eden o iki kişiye bakmak istemedi. Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* o zamana kadar böyle sakallarını kazıyan ve bıyıklarını olduğu gibi salan insanlar görmemişti. görünce birden nefret ederek, yüzünü çevirdi, çünkü bu, Allah-u Tealâ'nın yarattığı fıtrata müdahale etmekti. İşte bu hadise, Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* i üzecek bir iş yapmamak hususunda her mümine bir tenbihtir.

Biz, bütün cemaatların ve grupların mensuplarından her birinin önderlerini ve liderlerini razı etmeğe ne kadar gayret gösterdiklerini, siretlerinde ve suretlerinde, kılık ve kıyafetlerinde onlara uyduklarını ve onları üzecek hiç bir şey yapmamağa çalıştıklarını görmekteyiz. Velâkin Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* e bağlı olduklarını iddia ettikleri hâlde, sakallarını traş ederek Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* in üzüleceği bu çirkin işi hiç rahatsız olmadan işleyenlerin hâline şaşırmaktayız.

Burada yeri gelmişken Mirza Katîl diye tanınan bir şairin kıssasını zikredelim. Bir kişi, bu şairin hikmet ve marifetli sözlerinden etkilenerek bu şiirlerin sahibinin, ruhu ve kalbi tertemiz olan büyük bir kimse olduğunu itikad edip, onu görmek için yola çıkmış. Kapısına vardığında onun, sakalını traş ettiğini görünce, şaşırarak, "Ya Sübhanallah! Sen sakalını mı traş ediyorsun?" demiş.

Bunun üzerine Mirza Katîl: "Evet sakalımı traş ediyorum amma kimsenin kalbini kırmıyorum." diye cevap verince, O kişi: "Evet sen Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* in kalbini kırıyorsun." demiş. Bunu duyan Mirza Katîl baygınlık geçirmiş, ayıldığında ise: "Allah seni hayırla mükâfatlandırsın bu sözünle benim gözümü açtın ve beni kalbimin ruhuna ulaştırdın." meâlinde bir farsça beyit söylemiş.

Yarın Allah-u Tealâ'nın huzuruna toplanacağına, Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* ile karşılaşacağına ve kıyamet gününde onun ümmetine şefaat edeceğine inananlar, Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* in, sakalını traş edenlerin yüzüne bakmamasından hiç mi endişe etmezler, korkuya kapılmazlar? Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* in kendilerinden nefret edebileceğini, yüzünü çevirebileceğini hiç mi düşünmezler?

Kadının erkeğe erkeğin kadına benzemesinin yasaklığı:

Bilindiği üzere islâm dini kadının erkeğe özenmesini ve benzemesini, erkeğin de kadına benzemesini şiddetle yasaklamıştır. Nitekim İbni Abbas *(Radıyallahu Anhuma)* buyurmuştur ki:

٧٩١ – عَنِ ابْنِ عَبَّاسٍ (رضى الله عنهما) قَالَ: لَعَنَ رَسُولُ اللهِ ﷺ الْمُتَشَبِّهِينَ مِنَ الرِّجَالِ بِالنِّسَاءِ وَالْمُتَشَبِّهَاتِ مِنَ النِّسَاءِ بِالرِّجَالِ »

791 - **Resulullah** *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* **erkeklerden kadınlara benze yenlere kadınlardan da erkeklere benzeyenlere lânet etti."** *(Buharî, Libas:59, No.5546, 5/2207)*

Hafız ibni Hacer *(Rahimehullah)* **"Fethul Barî"** de Taberî'den naklen buyurmuştur ki: "Erkeklerin, kadınlara mahsus olan elbise ve ziynette kadınlara benzemesi, kadınların da erkeklere benzemesi caiz değildir. Konuşmakta ve yürümekte de birbirine benzemeleri caiz değildir." Yine Hafız ibni Hacer *(Rahimehullah)*, İbnü't-Tîn'den naklen buyurmuştur ki: Bu hadis-i şerifteki lânetten maksat, erkeklerin kadınlara, kadınların da erkeklere şekil ve görünüşte, kılık ve kıyafette benzemeleridir.

Şeyh Ebu Muhammed ibni Ebî Cemre *(Rahimehullah)* buyurmuştur ki: Hadis-i şerifin zahiri her hususta benzemeyi yasaklamaktaysa da, diğer delillerden anlaşılan bu benzemenin kılık kıyafet, bazı sıfat ve hareketlerde olduğudur, yoksa hayır işlerinde benzemek buna dahil değildir. Yine buyurmuştur ki: Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* den sadır olan lânet iki kısımdır.

Birincisi: Kendisi sebebiyle lânet vaki olan şeyden menetmek manasındadır ki, bu korkunçtur. Çünkü lânet, kebair (büyük günah) alâmetlerindendir. Kadının erkeğe, erkeğin kadına benzemesi hakkındaki lânet bu kabildendir.

İkincisi: Sıkıntı zamanında vuku bulan bir lânettir ki bu korkunç değildir, bilakis bu, lânet edilen kişi buna müstahak olmaması şartıyla, onun hakkında bir nevi rahmettir. Nitekim:

٧٩٢ – عَنْ اَبِى هُرَيْرَةَ (رضى الله عنه) قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللهِ ﷺ: « اَللّٰهُمَّ اِنَّمَا اَنَا بَشَرٌ فَاَيُّمَا رَجُلٍ مِنَ الْمُسْلِمِينَ سَبَبْتُهُ اَوْلَعَنْتُهُ اَوْ جَلَدْتُهُ فَاجْعَلْهَا لَهُ زَكَاةً وَرَحْمَةً »

792 - Ebu Hureyre *(Radıyallahu Anh)* dan rivayet edilen bir hadis-i şerifte Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)*: **"Ey Allahım! Ben ancak bir beşerim. Müslümanlardan herhangibirine sitem eder, lânette bulunur, veya vurursam bunu, onun için bir zekât** (günahlarına temizlik) **ve rahmet kıl."** buyurdu. *(Müslim, Birr:25, No.2601, 4/2007)*

Hadis-i Şerifte geçen haksız yere sitem ve lânet gibi hadiselerin Efendimiz *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* den vukuu çok nadirse de, bunun bir örneği Hazreti Muaviye *(Radıyallahu Anh)* hakkında meydana gelmiştir. Nitekim:

٧٩٣ – عَنِ ابْنِ عَبَّاسٍ (رضى الله عنهما) قَالَ: كُنْتُ اَلْعَبُ مَعَ الصِّبْيَانِ فَجَاءَ رَسُولُ اللهِ ﷺ فَتَوَارَيْتُ خَلْفَ بَابٍ. قَالَ: فَجَاءَ فَحَطَأَنِى حَطْئَةً. وَقَالَ: « اذْهَبْ وَادْعُ لِى مُعَاوِيَةَ » قَالَ: فَجِئْتُ فَقُلْتُ: هُوَ يَأْكُلُ. قَالَ: ثُمَّ قَالَ لِى « اذْهَبْ فَادْعُ لِى مُعَاوِيَةَ » قَالَ: فَجِئْتُ فَقُلْتُ: هُوَ يَأْكُلُ. فَقَالَ: « لَا اَشْبَعَ اللهُ بَطْنَهُ »

793 - İbni Abbas *(Radıyallahu Anhuma)* şöyle nakletmiştir: Bir kere ben çocuklarla beraber oynuyorken Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* çıkageldi. Ben he-

men bir kapının arkasına gizlendim. Fakat O gelerek avucuyla omuzlarımın arasına bir dokundu ve: **"Git bana Muaviye'yi çağır."** buyurdu.

Hemen (gittim) geldim ve "O, yemek yiyor." dedim. Sonra bana tekrar: **"Git bana Muaviye'yi çağır."** buyurdu. Hemen (gidip) geldim ve: "O yemek yiyor." dedim. Bunun üzerine Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)*: **"Allah onun karnını doyurmasın."** buyurdu. *(Müslim, Birr:25, No.2604, 4/2010)*

Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* in bir yetim kıza: **"Allah senin yaşını büyütmesin."** buyurduğu, yine iki kişiye sitem edip lânet okuyarak huzurundan çıkarttığı Sahihi Müslimin Birr ve Sıla bahsinde 2600 ve 2603 No. larda zikredilmektedir.

Fakat Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* in sonradan bu kimselere dua etmesi, kendisinin yaptığı bu sitem ve lânetin, onların günahlarının affına ve Mevlâ Tealâ'ya yakınlıklarına vesile olmasını dilemesi, O'nun ümmetine gösterdiği dikkat ve şefkati açıklamaktadır. İşte bu gibi rivayetlerden anlaşılıyor ki, Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* in bedduası, lânet ve sitemi, hakketmeyen bir kimseye yapılmışsa o kimse için rahmet ve günahlarına keffaret olur. Yoksa hakkedenler için böyle bir şey mevzubahis olamaz.

Nitekim Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* kâfirlerle münafıklara beddua etmiş ve kadınlara benzeyen erkeklerle, erkeklere benzeyen kadınlara lânet etmiş fakat bu onlara rahmet olmamıştır.

Burada "Beddua hakketmeyen kimseye Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* nasıl beddua eder?" diye bir soru hatıra gelebilirse de, Ulema buna şöyle cevap vermişlerdir: Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* in hakketmeyen kimseye beddua etmesi ve sitemde bulunması, kasten söylenmiş olmayıp, Arapların âdeti üzere, kasıtsız olarak dile gelen sözlerden ibarettir.

Nitekim, Hazreti Muaviye *(Radıyallahu Anh)* hakkında ki, **"Allah onun karnını doyurmasın"** sözü bu kabildendir. Bundan duanın hakikatı kastedilmemiştir. Bununla beraber Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* bu sözlerden birinin icabet saatine rastlayarak kabul edileceğinden korkmuş ve Mevlâ Tealâ Hazretlerine niyaz ederek: Bu sözlerin, muhatabları hakkında rahmet, keffaret ve sevap vesilesi olmasını dilemiştir. Nitekim:

٧٩٤ – عَنْ عَبْدِ الرَّحْمٰنِ بْنِ عُمَيْرَةَ (رضى الله عنه) وَكَانَ مِنْ اَصْحَابِ رَسُولِ اللهِ ﷺ عَنِ النَّبِيِّ ﷺ اَنَّهُ قَالَ لِمُعَاوِيَةَ: « اَللّٰهُمَّ اجْعَلْهُ هَادِيًا مَهْدِيًّا وَاهْدِ بِهِ »

794 - Abdurrahman ibni ebî Umeyre *(Radıyallahu Anh)* dan rivayet edildiğine göre, Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* Hazreti Muaviye hakkında: **"Ey Allahım! Onu hidayet edici ve hidayet olunmuş kıl ve onunla** (insanları) **hidayete eriştir."** *(Tirmizî, Menakıp:48, No:3842, 5/687)* diye duada bulunmuştur.

Hazreti Ömer *(Radıyallahu Anh)*, Umeyr ibni Saidi, Humus valiliğinden azledip, yerine Hazreti Muaviye *(Radıyallahu Anh)* ı tayin ettiğinde, Umeyr *(Radıyallahu Anh)* Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* in onun hakkındaki bu duasını hatırlatarak:

٧٩٥ – « لاَ تَذْكُرُوا مُعَاوِيَةَ اِلاَّ بِخَيْرٍ »

795 - **"Muaviye hakkında ancak hayır söyleyin."** *(Tirmizî, Menakıp:48, No.3843, 5/687)* buyurmuştur.

٧٩٦ – عَنِ الْعِرْبَاضِ بْنِ سَارِيَةَ (رضى الله عنه) قَالَ رَسُولُ اللهِ ﷺ: « اَللّٰهُمَّ عَلِّمْ مُعَاوِيَةَ الْكِتَابَ وَالْحِسَابَ وَقِهِ الْعَذَابَ »

796 - İrbaz ibni Sariye *(Radıyallahu Anh)* dan rivayet edilen bir hadis-i şerifte de, Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)*, Hazreti Muaviye *(Radıyallahu Anh)* a **"Ey Allahım! Muaviye'ye yazıyı ve hesabı öğret ve onu azaptan muhafaza et."** *(Müsned-i Ahmed:No.17152, 6/85)* diye duada bulunmuştur.

İşte bütün bu hadis-i şeriflerden anlaşıldığına göre, Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* in Hazreti Muaviye hakkındaki "Allah karnını doyurmasın" sözü, mulâtafe (şaka ve iltifat) kabilindendir. Şu da muhakkak ki, Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* bu gibi sözleri pek nadir söylemiştir. Kendisi kötü söz söylemez, kimseye lânet etmez, şahsı için kimseden intikam almazdı.

Nitekim, Ebu Hureyre *(Radıyallahu Anh)* dan rivayet edildiğine göre Ashab-ı kiram, Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* den Devs kabilesi için beddua etmesini istemelerine rağmen Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)*:

٧٩٧ – « اَللّٰهُمَّ اهْدِ دَوْساً وَائْتِ بِهِمْ »

797 - **"Ey Allahım! Devs'e hidayet ver ve onları** (yola) **getir."** *(Buhari, Cihat:99, No.2779, 3/1073, Müslim, Fezailüssahabe:47, No.2524, 4/1957)* diye dua etmiştir.

Sehl ibni Sa'd Es Sâidî *(Radıyallahu Anh)* dan rivayet edildiğine göre, kavmi kendisine nice eza ve cefalarda bulundukları hâlde Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* :

٧٩٨ – « اَللّٰهُمَّ اغْفِرْ لِقَوْمِي فَإِنَّهُمْ لاَ يَعْلَمُونَ »

798 - **"Allahım! Kavmimi mağfiret et. Çünkü onlar bilmiyorlar."** *(Beyhakî, delâilü'n Nübüvve:3/215 , Zebîdî, ithaf: 8/258)* diye niyazda bulunmuştur.

Erkeklerden kadınlara, kadınlardan erkeklere benzeyelere lânet edilmesinin sebebi ise: Bunların, Ahkemü'l-Hukemâ (yerliyerinde iş yapanların en hikmetlisi olan Allah-u Tealâ) nın koymuş olduğu sıfatlardan bazısını kendilerinden uzaklaştırıp, diğer cinsin sıfatlarını takınmaya çalışmalarıdır. Yani Allah-u Tealâ'nın yarattığını değiştirmeye çalıştıkları için lânetlenmiş ve kötülenmişlerdir.

Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* : **"Dövme yapan, peruk takan, tüylerini yolduran, dişlerini yontturan kadınlara lânet edişi"** nde: **"Allahın yarattığını değiştirenler"** (724. shf. de geçti) ifadesiyle de, bu hikmete işaret etmiştir. *(Hafız ibni Hacer, Fethulbârî:10/345-346)*

٧٩٩ – عَنِ ابْنِ عَبَّاسٍ (رضى الله عنهما) قَالَ: لَعَنَ النَّبِيُّ ﷺ الْمُخَنَّثِينَ مِنَ الرِّجَالِ وَالْمُتَرَجِّلاَتِ مِنَ النِّسَاءِ.

799 - İbni Abbas *(Radıyallahu Anhuma)* buyurmuştur ki: **"Resulullah** *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* **Erkeklerden kadınlaşanlara, kadınlardan erkekleşenlere lânet etti."** *(Buharî, Libas:60, No.5547-5/2207)*

Aynî *(Rahimehullah)*, Buhari şerhinde kirmanî'den naklen buyurmuştur ki: Muhannes, sözlerinde ve hareketlerinde kadınlara benzeyen (yumuşak konuşan ve kırıtarak yürüyen) dir ki, bazı kere bu, hılkî (yaratılıştan) olabileceği gibi, bazen de tekellüfî (yapmacık) olur. Hadis-i şerifte lânet edilen, birinci kısım olmayıp, yapmacık olandır. *(Aynî:22/42)*

Kadın ve erkek birbirlerine benzemeye çalışabilir, bir erkeğin ilk görünüşte kadına benzemesine engel olan farkı sakalıdır, çünkü sakal her zaman ortada olup, herkes tarafından ilk bakışta görülmektedir.

Kadınlara tam benzeyişin ancak sakal traşıyla meydana gelebileceğinden hiç bir kimse şüphe etmemektedir. Kıyafette benzemek de aynı şekilde yasaklanmıştır, hatta bilindiği üzere, erkekler hakkında altın kullanmakta ve ipekli kumaş giymede ki yasaklama da, bu benzeyişi önlemek içindir. Sakal traşıyla meydana gelen benzeyiş ise, kılık kıyafetteki benzeyişin fevkinde (üstünde) dir. Zira erkeğin sakalı kadınla erkek arasında farık-ı evvel, ve mümeyyiz-i ekber (ilk ve en büyük ayırıcı özellik) dir.

Bu, herkes tarafından bilinen ve görülen bir gerçektir ki, bunu ancak nefsinin kötü arzusuna uyarak kendisini aldatan ve Allah-u Tealâ kendisine güzel bir erkek sureti verdikten sonra, kadınlaşmaya çalışan kimseler inkâr edebilir. Saç örgüleri kadınların ziyneti (süsü) olduğu gibi, sakal da erkeklerin cemali ve erkekliklerinin alâmetidir.

٨٠٠ – عَنْ عَائِشَةَ (رضى الله عنها) قَالَتْ: قَالَ رَسُولُ اللهِ ﷺ: « سُبْحَانَ مَنْ زَيَّنَ الرِّجَالَ بِاللِّحَى وَالنِّسَاءَ بِالذَّوَائِبِ »

800 - Aişe *(Radıyallahu Anha)* dan rivayet edilen: **"Erkekleri sakallarıyla, kadınları saç örgüleriyle süsleyen Allahı tesbih ederim."** *(El Aclûnî, Keşfu'l-Hafa, No:1447, 1/444)* Hadis-i Şerifiyle de Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* buna işaret etmiştir. Geride de zikredildiği gibi Efendimiz *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* kadının başını traş etmesini nehyetmiştir.

Erkeğin sakalını traş etmesi de kadının saçını traş etmesi gibidir. Bundan dolayı Hanefî fıkhından olan **"Dürrül Muhtar"** da, **"El Müctebâ"** isimli eserden naklen şöyle buyurulmuştur: "Kadın başının saçını keserse, günahkar olur ve lânetlenir."

Bezaziye isimli eserde bu ifadeye şöyle bir ilâve yapılmıştır: Kocasının izniyle de olsa kadın saçını traş edemez. Nitekim Hasen *(Radıyallahu Anh)* dan rivayet edilen bir hadis-i şerifte Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* :

٨٠١–عَنِ الْحَسَنِ (رضى الله عنه) قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللهِ ﷺ: « لَاطَاعَةَ لِمَخْلُوقٍ فِي مَعْصِيَةِ الْخَالِقِ »

801 - **"Halik** (Yaratıcıy) **a isyan hususunda, hiç bir mahlûk** (yaratılan) **a itaat yoktur."** *(İbni Ebî Şeybe, Musannef, Cihad:192, No.12, 7/737)* buyurmuştur.

Kadının saç traşının haram edilmesi, erkeklere benzemesi sebebiyledir. Nitekim Erkeğin sakalını kesmesi de, kadınlara benzeyişinden dolayı haram edilmiştir. Kadının sakalı bittiğinde ise, erkeğe benzememesi için traş etmekle emredilir.

Hulâsa: Sakal Allah-u Tealâ'nın erkeğe verdiği bir ziynet, onun yaratılışını tamamlayan, ruhaniyetini yansıtan, ona vakar ve izzet veren bir cüzdür. Erkeğin toplum içersinde cinsiyetini ve şahsiyetini gösteren özelliklerini yitirmesiyle bütün dengeler altüst olur. Beşeriyetin temelleri erkek ve kadın üzerine kurulmuştur. Kadın kadın olarak, erkek de erkek olarak makamlarını ve hâllerini korumak zorundadırlar.

Erkek ile kadının halet-i ruhiyelerinin, görevlerinin ve ilişkilerinin değiştiğini düşünürsek bu büyük bir ifsattır. Bir hayvanlar çiftliğinde dahi dişilerle erkeklerin tanınmaz hâle gelmesi, dişilerin erkek, erkeklerin de dişi özelliğini göstermesi o çiftlikte dengelerin bozulduğunun göstergesidir.

Sakallarını traş edenleri Allah-u Tealâ dişi veya hünsa olarak yaratmamış, bilakis onları erkek olarak yaratmış ve yüzlerinde erkeklik alâmeti olan sakalı bittirmiştir. Onlar ise, sakallarını traş ederek kendilerini kadınlaştırmaya çalışmaları sebebiyle, erkeklerden kadınlara benzemeye çalışanlar hakkın-da varid olan şiddetli tehditlere dahil olmuşlardır.

Allah-u Tealâ cümlemizi görünen ve görünmeyen bütün saptırıcı fitnelerden fazl-u keremiyle muhafaza eylesin amin..,

Sakalsızların bir takım batıl iddialarına cevaplar :

1 - "Sakal sünnet olmayıp arapların âdetidir," iddiası,

Bazıları: "Sakal sünnet değildir, Arapların bir âdetidir. Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* kendi kavmi sakallı olduğu için sakalını bırakmış ve uzatılmasını emretmiştir.

Asr-ı Saadet'e bakıldığında bütün müşriklerin de sakallı oldukları görülmektedir, Dolayısıyla Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* bu hususta kavminin âdetine uymuş ve onlara muhalefet etmemiştir." demektedirler. Hatta bazı gafiller bununla da yetinmeyip, "Peygamber*(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* bu zamanda bulunsaydı O'da sakalını traş ederdi." diyecek kadar ileri gitmektedirler. Buna cevaben denir ki: Bu gibi sözler sarfetmekten Allah-u Tealâ'ya sığınınız.

« ثُمَّ اَوْحَيْنَا اِلَيْكَ اَنِ اتَّبِعْ مِلَّةَ اِبْرَاهِيمَ حَنِيفاً وَمَا كَانَ مِنَ الْمُشْرِكِينَ (١٢٣) »

"Bundan sonra biz sana 'Muvahhid bir müslüman olan İbrahim'in dinine uy. O, (hiçbir zaman) **müşriklerden olmadı' diye vahyettik."** *(Nahl Suresi:123)* kavl-i şerifiyle, İbrahim *(Aleyhisselâm)* ın milletine uymasını Habibine, dolayısıyla ümmetine emretmiştir.

İsmail oğullarında (araplarda) bakî olan hasletler, İbrahim *(Aleyhisselâm)* ın milletinden kalmadır. Efendimiz *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* kendi kavmi arasında revaçta olan işlere uymak için değil, İbrahim Halilullahın milletinden olduğu için bir takım şeyleri yapmış ve emretmiştir.

Evvelce de belirttiğimiz gibi, sakal bir fıtrattır, bütün peygamberler sakallarını bırakmışlardır. Mekke müşrikleri ise, kendilerinin bu peygamberlere tâbi olduklarını, özellikle İbrahim *(Aleyhisselâm)* ın dininden olduklarını iddia etmekteydiler ve gerçekten bazı hususlarda da peygamberlerden kalan izlere uymaktaydılar. Dolayısyla, Mekke müşriklerinin cahiliyyet devrinde yaptıkları her şey yanlış olmayıp, bazı hükümler Din-i Mübin-i İslâm geldikten sonra da kaldırılmayarak aynen muhafaza edilmiştir.

Meselâ: **Haram aylarda savaş yasağı,** tâ öncelerden beri devam edegelen bir âdet olmakla beraber, islâma aykırı olmadığı için kaldırılmamıştır. Bu ameli, müşriklerin de yapıyor olması, o amelin bir arap âdeti olduğunu ifade etmez. Nitekim cahiliye arapları Kâbe'yi tavaf eder ve bizimkinden eksik ve değişik de olsa, **Hac ibadetini ifa** ederlerdi. Çünkü bu, onlara İbrahim *(Aleyhisselâm)* dan kalmıştı ki, eksik ve yanlış da olsa bu geleneği sürdürmekteydiler.

Şimdi biz: "Efendim hac islâmda yoktur, çünkü o arapların bir âdetidir, zira Ebu Cehil, Ebu Lehep gibi bütün müşrikler de hac etmekteydiler, dolayısıyla bu, islâmın emri değil, Arapların bir geleneğidir, biz ise Arapların âdetlerine uymakla mükellef değiliz." diyebilir miyiz?

Ayrıca şunu da belirtelim ki, Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem),* arapların âdet ettiği bir çok şeyleri iptal etmiş, o asırda revaçta olan bir çok geleneklere uymaya ise ne kendisi, ne de ümmeti için razı olmamıştır. Bunlardan bazıları, dövme yapmak, saç ekletmek (peruk takmak), çocukları öldürmek, kız çocuklarını diri diri gömmek, abdest bozarken örtünmemek gibi kötü âdetlerdir hatta bazı müşrikler, örtündüğü için Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* i ayıplayarak: "Kadın gibi işiyor" demişlerdi.

Ticarî muamelelerde yürürlükte olan faiz, haram ayların hürmetini te'hir, babanın çocuğunu, çocuğun babasını öldürmesi, Beytullah'ı çıplak tavaf etmek, hac'da Arafat'a çıkmayıp Müzdelife'den dönmek, çıplak yürümek, sakalı düğümlemek, alış verişte akit yapılmaksızın bir birinin elbisesini tutarak, yahut satılan mala hiç bakmadan dokunarak veya birbirine elbise veya taş atarak alıp satmak, işte bütün bunlar Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* in iptal ettiği bir çok arap âdetlerinden bazı misallerdir.

Eğer Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* arap örf ve âdetine uyan bir kimse olsaydı, bu gibi gelenekleri iptal etmez ve hayatı boyunca hiç bir hususta kavmine muhalefet etmezdi. Demek ki Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* Mevlâ Tealânın emriyle, bir takım gelenekleri ortadan kaldırmış, yine Mevlâ Tealâ'nın izniyle bir takım âdetleri hâli üzere bırakmıştır. İşte sakal da bunlardan biridir.

Müşriklerin hepsinin sakallı oluşları da önceki peygamberlerden ve onların ümmetlerinden kalan sünnet ve fıtrattan birisidir.

Diyelim ki sakal bir âdettir. "Peki bu kimin âdetidir?" Bütün peygamberlerin istisnasız işledikleri bir âdettir ve biz bu âdete uyanlardanız. Şimdi sakallarını her gün kazıyanlara ve sakalsızlıkta direnenlere soralım: "Sakalsızlık kimin âdetidir?" Biz söyleyelim, sakalsızlık Hind mecûsilerinin âdeti,

kendilerini kadınlara benzetenlerin alâmeti ve nihayet kokuşmuş batının ve kâfirlerin geleneğidir. Bunun aksini iddia edebilecek kimse var mıdır?

2 - **"Sakal bırakmak, müşriklere muhalefet için gerekliydi, bu zamanda kâfirler de sakal bıraktığına göre, şimdi aksine bizim sakal traşı ile onlara benzememiz lâzımdır" iddiası.**

Bu söz, söyleyenin sefâhati (ahmaklığı) na delâlet etmektedir. Çünkü sakalı uzatmakla traş etmenin her ikisi, Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* in zamanında mevcuttu. Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* İbrahim *(Aleyhisselâm)* ın milletine uygun olan sakal bırakmayı tercih etti ve emretti. Bununla da kalmayıp, sakal traşını değişik lâfızlarla reddetti ve muhtelif uslûplarla inkâr etti.

Yaşadığımız asırda da bazı kimseler sakalını uzatmakta, bazıları traş etmektedir. Biz ise sakalını uzatanlara değil, traş edenlerle, kısaltanlara muhalefet etmekle me'muruz. Yahudilerin sakallarını uzatmasından, bizim onlara muhalefet etmek için sakallarımızı traş etmemiz gerekmez. zira yahudilerin her yaptığından sakınmak diye bir kaide olsaydı, sünnet olmayı da terketmemiz gerekirdi, çünkü onlar da sünnet oluyorlar.

Günümüzde islâmı reddeden, islâma ve müslümanlara düşmanlık eden nice insanlar vardır ki, onların da kurban bayramında kurban kestiklerini görmekteyiz. Şimdi buna bakıp da biz kurban kesmesek olur mu? Öyleyse, sakal traş edenlerin bu sözleri ancak kendi nefislerinin hevasından kaynaklanmaktadır ki, bu sözlerin Allah-u Tealâ'nın diniyle hiç bir alâkası yoktur.

3 - **"İman ve islâm sadece sakaldan ibaret değildir, insan sakal traş etmekle kâfir olmaz" iddiası.**

Buna cevaben deriz ki: Sakalı traş etmeğe devam etmek, büyük günahlardan bir günahtır. İnsan bu günah sebebiyle imandan ve islâmdan çıkmaz, nitekim bütün günahlar böylecedir. Kişi, helâl kabul etmeyerek hangi günahı işlese kâfir olmaz, Ehli Sünnet itikadı budur.

Lâkin Allahaşkına size soruyoruz! İman ve islâm bir kimsenin Allah-u Tealâ indinde makbul ve sevimli olmasına yeterli olsaydı, Din-i Mübin-i İslâmın emir ve yasaklarına lüzum kalır mıydı? Ve Hadis kitapları hayır amellerine teşvik ve kötü amellerden sakındırma ile dolu olur muydu? Ve günahkârlar kabir azabıyla, cehennem azabıyla tehdit olunur muydu?

Sonra şunu da ifade edelim ki, âlimler (Allah-u Tealâ onları hayırla mükâfatlandırsın ve muvaffak etsin), sadece Efendimiz *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* in sakal bırakma emrini duyurmaya önem vermiyorlar, bilakis onlara Şeriat-ı Garrâ'nın bütün hükümlerini, emir ve nehiylerini gece gündüz duyurmaya devam etmekteyseler de, sakalını traş edenler Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* in emrine boyun eğmeyip, nefislerinin keyfine uymakta ve şeytanlarına itaat ederek düşmanlarını taklit etmekte ve öncekilerle sonrakilerin en kıymetlisi *((Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* in emrini hafife almaktadırlar.

Şeyhul Meşayıh Et Tehânevî *(Rahimehullah)* buyurmuştur ki: Sakal traşını güzel görerek devam eden, sakal bırakmayı ar ve utanç vesilesi kabul ederek

sakallılarla alay eden kişinin imanının sağlam kalması mümkün olmaz. Dolayısıyla o kişinin kesinlikle Allah-u Tealâ'ya tövbe etmesi, iman ve nikâh tazeliyerek, peygamberinin *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* suretini sevmesi ve Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* in, kendisi ve bütün müslümanlar için seçtiği şekle muhabbet göstermesi gerekmektedir.

Sakal uzatmak bazı ahmaklar katında utanç vesilesi olsa da, bir müslümanın bu gibi beyinsizlerin yüzünden, yapması gereken şeyi terketmesi caiz olmaz. Eğer biz insanların sözleriyle etkilenecek olursak imanımız dahi elde kalmaz, çünkü kâfirler ve müşrikler islâmı ve imanı da utandırıcı bir vasıf saymaktadırlar. Maazallah biz kâfirleri memnun etmek için imanı ve islâmı da mı terkedeceğiz? Asla..,

Mademki biz iman ettik, islâm dinine sarıldık ve kâfirler istemese de, her hâl-u kâr'da din olarak onu seçtik, o hâlde islâmın şekline de razı olmalı ve kendilerine kâfirlerin ve müşriklerin şeklini yakıştıran fasıkların inadına, rahmet nebisi olan Efendimiz *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* in şekline uymalıyız. Zira düşmanları razı etmeğe çalışmak, muhal (imkânsız) bir iş olduğu gibi, şeytanın bir saptırmasından ibarettir. Nitekim Mevlâ Tealâ:

« وَلَنْ تَرْضىٰ عَنْكَ الْيَهُودُ وَلاَ النَّصارىٰ حَتّىٰ تَتَّبِعَ مِلَّتَهُمْ قُلْ اِنَّ هُدَى اللهِ هُوَ الْهُدىٰ وَلَئِنِ اتَّبَعْتَ اَهْوَآءَهُمْ بَعْدَ الَّذى جَآءَكَ مِنَ الْعِلْمِ مَالَكَ مِنَ اللهِ مِنْ وَلِيٍّ وَلاَنَصيرٍ (١٢٠) »

"Sen onların dinine uyuncaya kadar ne yahudiler, ne de hristiyanlar senden asla razı olacak değillerdir. (Habibim!) **De ki: Doğru yol ancak Allahın yoludur. Sana gelen ilimden sonra eğer onların arzularına** (farz-ı muhal) **uyacak olursan, andolsun ki, Allahtan sana ne bir dost, ne de bir yardımcı vardır."** *(Bakara Suresi:120)*

Tehânevî *(Rahimehullah)* sözlerine şöyle devam etmiştir: Dini ilimleri tahsil eden talebelerin sakal traşına mübtela olduklarını gördükçe üzüntümüz son derece artıyor. Bunların hâli, Mevlâ Tealâ'nın:

« ... كَمَثَلِ الْحِمارِ يَحْمِلُ اَسْفاراً ... (٥) »

"Kitapları yüklenen eşeğin hâli gibidir." *(Cuma Suresi: 5'den)* kavl-i şerifinde belirttiği gibidir. Bunların suçu diğerlerinin günahından daha büyüktür. Çünkü bunlar kitap ve sünneti bildikleri hâlde Allah-u Tealâ'nın kitabına ve Peygamberinin sünnetine zıt düşen bu kötü işi kendilerine yakıştırarak, ilmiyle amel etmeyen kötü âlimler hakkında varid olan tehditlere müstehak olmuşlardır.

Ayrıca bunlar başkalarına örnek olduklarından günahları başkalarına da sirayet etmektedir. Çünkü cahiller, onların yaptıklarını delil göstererek, örnek aldıklarından bu kişiler sakalsızlık münkerinin yayılmasına da sebep olmaktadırlar ki, bir günaha sebep olanın vebali kendisine döneceği herkesçe malûmdur.

Bence, islâmî medreselerin yönetimiyle meşgul olanların, sakalını traş eden veya Şeriat-ı Garra'ya uymayan bir kılık kıyafeti kendisine yakıştıran

kimseleri, bu günahı bırakarak Allah-u Tealâ'ya tövbe etmedikçe, medreselerden ihrac etmeleri (çıkartmaları) gereklidir. Zira bu talebeler o medreselerden mezun oldukları takdirde insanlara örnek olurlar ki, bunlara uymak ümmeti helâk edicidir.

4 - "İslâmı tebliğde başkalarına yaklaşabilmek için sakalsız olmak gereklidir" iddiası:

Bu gün sakallarını traş edenlerin ekseriyeti de sakalın tebliğe engel olduğunu, insanları ürküttüğünü ve her insanın yanına sakalla yaklaşılmadığını açıklamakta ve bu yüzden sakalsız olduklarını söylemektedirler.

Şimdi bu iddiayı incelemeye çalışalım: Bu sözden ne mana kastedilmektedir? "Sakallı bir insanın müslüman bir kimse olduğu peşinen biliniyor, biz ise muhatabımıza tarafsız bir kişi olarak yaklaşmak istiyoruz." denmek mi isteniyor acaba?

Eğer bu mana kastediliyorsa, sakalın müslümanın bir kimliği olduğu itiraf ediliyor demektir. o zaman bir müslümanın, zahirî (görünen) kimliğini gizlemesi, özellikle ömür boyu islâm ve küfür arasında tarafsız gözükmesi asla caiz değildir. Zaten bir müslümanın bir başkasına islâmı tebliğ etmek için tarafsız gözükmesi gerektiği gibi bir hüküm asla yoktur.

Sakalın tebliğe engel olmasına gelince: Biz de bunun tam zıddını iddia ediyoruz. Sakallı olan bir kişinin müslüman olduğu bilindiği için onun yanında daima islâmî mevzular ortaya konulduğunu görüyoruz. Sakallıların yanında ister alay etmek için olsun ister lehinde konuşmak için olsun, hangi niyetle olursa olsun hep islâmdan bahsedildiğine şahit oluyoruz.

Artık böyle bir yerde sakallı olan bir müslümana düşen vazife; İslâmı iyi temsil etmek ve iyi tebliğ etmektir. Zaten müslüman olduğunu iddia eden bir kimse, elbette islâmı iyi temsil ve tebliğ edecektir.

Peki, "İslâmı iyi temsil edemiyorsa sakalını traş etsin de islâmı lekelemesin" denilecek olursa, İslâm sadece sakalla temsil edilmiyor ki, meselâ namazla da islâm akla geliyor, bir müslümanın namaz kıldığı görülünce de orada islâmdan söz ediliyor, namaz kılan kişi eğer islâmı iyi temsil edemiyorsa, bir daha namaz kılmasın diyebilir miyiz?

Yani bir müslüman: "Efendim ben islâmın hakkını veremiyorum, islâmı temsil edemiyorum, islâma sataşılınca cevap veremiyorum, en iyisi ben müslüman görünmekten, müslüman olarak tanınmaktan vaz geçeyim, benim müslüman olarak tanınmama sebep olacak amelleri terkedeyim." diyebilir mi?

O hâlde böyle bir bahane ile kimse sakalını traş edemez. Şu da bir gerçektir ki, sakalın kendisi bizzat tebliğ yapmaktadır. sakalın kendisi tebliğin tâ kendisidir. Gören islâmı hatırlamaktadır, islâmdan söz etmektedir. Sakalı görünce insanlar, müslümanlığı hatırlamaktadırlar.

Sakal caddelere, meydanlara, müslümanca bir kimlik getirmekte ve islâmı evlerin dışına taşıyarak, her yeri islâmlaştırmaktadır. Hem biz bunun

böyle olduğunu islâm düşmanlarından da öğreniyoruz. Nitekim onlar sakallıların çoğalmasını islâmın gelişmesine ölçü olarak göstermektedirler.

İslâm evlerde ve kalplerde gizlenip açığa vurulmayacak bir din değildir. İslâm aynı zamanda bütün meydanların dinidir. Zaten bu gün islâm düşmanlarının yegâne gayesi, islâmı gizli yerlere hapsederek, ortalığa hakim olmasını önlemektir.

5 - "Sakalın hakkını verememekten korkarak bırakmama" iddiası:

Bir kısım insanlar da kendilerini bu şekilde kandırarak sakal traşına devam etmektedirler. Bu tip insanlar aslında haramları bırakmak istememektedirler. Sakalı bıraktıklarında ağır günahları terketmek gerektiğini bunları da şimdilik terketmeye niyetleri olmadığını, farkında olmadan itiraf etmektedirler. Bir insanın, ısrarla her kesin şahit olduğu bazı haramları bırakmaya niyetli olmaması iman yönünden çok tehlikelidir.

Bir kısım insanlar da samimi olarak sakalın hakkını veremeyecekleri kanaatında olduklarından sakal bırakmadıklarını açıklamaktadırlar ki, elbette bu da çok yanlış bir anlayıştır. Çoğumuz namazın hakkını da veremiyoruz, öyleyse namazıda mı terkedelim?

"Efendim, bizim kıldığımız namazlarda hiç bir hayır yok, namazlarımızda ne bir huşu, ne de bir huzu' (gönül huzuru) mevcut değil, gelin elimize yüzümüze bulaştırmayalım, namaza yazık etmeyelim ve namazın şerefiyle oynamayalım, en iyisi namaz kılmayı bırakalım" diyebilir miyiz? Asla diyemeyiz ve namazı terkedemeyiz fakat düzeltmeye çalışırız.

İşi daha da ileri götürerek: "Müslümanlık çok yüce bir dindir. Bizler ise islâmı temsil edemiyoruz, bu dine yazık ediyoruz, hatta diğer insanlar için de kötü örnek oluyoruz, islâmın bütün kaidelerini hakkıyla yaşayamıyoruz, gelin en iyisi islâmdan çıkalım." denilebilir mi?

Elbette böyle denilerek dinden çıkılamaz. Aynı bahane ile diğer ibadetlerin de hiç biri terkedilemez. Etrafımızda nice insanların: "Hacılığı tutamam" diye hacca gitmediğini görmekteyiz. Halbuki islâm fıkhında

« مَا لَا يُدْرَكُ كُلُّهُ لَا يُتْرَكُ كُلُّهُ »

"Bir şeyin tamamı elde edilemezse, tamamı terkedilemez." diye bir kaide vardır.

6 - "Sakalsız bazı âlimlerin delil gösterilmesi"

Bir müslümanın sakalsız olması gerektiği hususunda titizlik gösterenlere karşı zamanın bazı sakalsız âlimleri delil gösterilmekte ve: "Şu âlimler sizin söylediğiniz bu hükümleri bilmiyorlar mı? Onlar niçin sakallarını kesiyorlar? Demek ki bu mesele sizin söylediğiniz gibi önemli değil." denmektedir.

Bu sözü söyleyenlerin hâline şaşılır, peygamberinin sünnetine uymayanın ameli şeriat-ı garra'da nasıl huccet (delil) olabilir? Zira sakalını traş eden

kim olursa olsun, nerede bulunursa bulunsun, Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* e isyan etmektedir. Hangi günah olursa olsun müminin onu hafife alması asla caiz değildir. Hele ki böyle bir günah asla küçümsenemez, zira bu, kendisini irtikâb eden tarafından daima tekerrür etmektedir.

Şöyleki, bazısı her gün bir kere, bazısı ise günde iki kere bu günaha devam etmektedirler, zaten bir günaha ısrar etmek, onu küçük olmaktan çıkarıp, büyük günaha çevirir. Nitekim İbni Abbas *(Radıyallahu Anhuma)* nın bu hususta sözleri geride zikredilmişti.

Burada, isimlerini açıklamayı uygun görmediğimiz sakal kazıyan bir kaç âlimi örnek gösterenlere diyoruz ki: Başta Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* olmak üzere yüzbinlerce peygamberi, onların ashabını ve bugüne kadar gelip geçmiş milyarlarca müslümanı örnek almanız ve onlara uymanı gerekirken böyle yapmıyorsunuz da, niçin son zamanda çıkmış bir kaç kişiyi örnek alıyorsunuz?

Söyleyin! Allahın bütün peygamberleri ve onların sevgili sahabeleri mi örnek alınmaya daha lâyıktır? yoksa son zamanda yaşamış bir kaç kişi mi? Üstelik söz konusu bu bir kaç âlim de, insanlara sakallarını kesmelerini söylemiyorlar ve söylemeye de hakları yoktur. Zira Allah-u Tealâ'nın yarattığı fıtrata kimse müdahale edemez.

7-"Sakalı bırakmak sünnettir, sünneti terkte ise günah yoktur" iddiası:

Evet, bazıları: "Sakal bırakmak, Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* in sünnetlerinden bir sünnettir.Bizim sakal bırakmamıza gerek yoktur, zira sünneti terkte hiç bir günah yoktur." demektedirler.

Buna cevaben evvelâ deriz ki: "Sakalın sünnet oluşu, Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* in onu dinde meşrû etmesi manasındadır. Yoksa terkedenin günaha girmeyeceği bir sünnet-i zaide (fazlalık bir sünnet) anlamında değildir. Çünkü Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* sakal bırakmayı emretmiştir ki, geride de zikredildiği üzere bu emir, vucup (sakal bırakmanın vacip olduğunu ifade etmek) içindir.

Efendimiz *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* mubarek sakalını uzatmış, bu hususta ashabı ve ümmetinin müttaki ve salihleri ona tâbi olmuşlardır.

İkinci olarak deriz ki: "Biz bunun vacip olmayan bir sünnet olduğunu kabul etsek de, Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* in sünneti, terkedilmek için değil, biz onunla amel edelim, zahiren ve batinen o sünneti kendimize yakıştıralım için meşrû edilmiştir. Biz, Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* i sevdiklerini iddia edip de, onun mubarek şeklini sevmeyen hatta onun düşmanlarının şeklini seven kimselerin hâline şaşarız.

Halbuki samimi bir sevicinin, sevgilisine ait olan suret, siret, libas ve heyet (kılık kıyafet) i hatta sevgilisinin evinin duvarını, elbisesini, gömleğini sevdiği, herkesçe bilinen bir gerçektir. Nitekim bu hususta şair şöyle söylemiştir:

« وَمِنْ عَادَتِي حُبُّ الدِّيَارِ لِأَهْلِهَا وَلِلنَّاسِ فِيمَا يَعْشَقُونَ مَذَاهِبُ »

"Benim âdetim, ehlinden sebep memleketleri sevmektir.
İnsanlar için aşık oldukları şeylerde değişik zevkler vardır."

Bir diğer şair de şöyle söylemiştir:

« اَمُرُّ عَلَى الدِّيَارِ دِيَارِ لَيْلَى اُقَبِّلُ ذَا الْجِدَارَ وَذَا الْجِدَارَا
وَمَا حُبُّ الدِّيَارِ شَغَفْنَ قَلْبِى وَلٰكِنْ حُبُّ مَنْ سَكَنَ الدِّيَارَا »

"O diyara, Leylâ'nın diyarına uğruyorum.
Şu duvarı ve bu duvarı öpüyorum
Memleketlerin sevgisi kalbimi kaplamadı.
Velâkin o diyarda oturanların sevgisi...,"

Allah ve Resulüne iman eden kişiye, Allah ve Resulü her şeyden daha sevgili gelmelidir ki, bu sevgi mecburen sahibini her işinde Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* e uymaya sevkedicidir. Nitekim Mevlâ Tealâ:

« قُلْ اِنْ كُنْتُمْ تُحِبُّوْنَ اللّٰهَ فَاتَّبِعُوْنِى يُحْبِبْكُمُ اللّٰهُ ... (٣١) »

"(Habibim!) **De ki: Eğer siz Allahı seviyorsanız, bana uyun ki Allah da sizi sevsin."** *(Ali İmran Suresi:31'den)* buyurmuştur.

Eğer bir sevgi sahibini, sevdiğine uymaya sürükleyemiyorsa, o sevgi gerçek sevgi olmayıp ancak kuru bir iddiadan ibaret kalır. İşte şair bu gibiler hakkında şöyle demiştir:

« تَعْصِى الْاِلٰهَ وَاَنْتَ تُظْهِرُ حُبَّهُ هٰذَا لَعَمْرِى فِى الْفِعَالِ بَدِيْعٌ
لَوْ كَانَ حُبُّكَ صَادِقًا لَاَطَعْتَهُ اِنَّ الْمُحِبَّ لِمَنْ يُحِبُّ مُطِيْعٌ »

"Hem Allah'a isyan ediyor, hem de onu sevdiğini izhar ediyorsun.
Yemin olsun ki! Bu, işler arasında görülmemiş bir şeydir.
Senin sevgin doğru olsaydı, elbette ona itaat ederdin,
Çünkü seven, sevdiğine itaat edegelmiştir."

Sahabe'den Ubeyd ibni Hâlid *(Radıyallahu Anh)* şöyle anlatıyor: Bir kere ben Medine-i Münevvere'de gezerken, birde arkamdan bir insan:

٨٠٢ - « ارْفَعْ اِزَارَكَ فَاِنَّهُ اَتْقٰى وَاَبْقٰى »

802 - **"Eteğini kaldır! Çünkü o, takvaya daha uygun ve daha bâki** (kalıcı) **dır."** diye seslendi. Bu sözü bana söyleyenin kim olduğuna dönüp baktığımda, bir de ne göreyim O, Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* imiş. Bunun üzerine ben: "Benim üzerimdeki bu hırka, kendisinde siyah ve beyaz çizgiler olan (kıymetsiz, kibir ve gurura vesile olmayacak) bir şeydir." dedimse de, Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)*:

« اَمَا لَكَ فِىَّ اُسْوَةٌ »

"Senin için bende örnek yok mudur?" buyurdu. Bunun üzerine ben O'nun entarisine baktığımda, dizlerinin yarısına geldiğini gördüm." *(Tirmizî, Şemâil:No.115, Sh.75)*

Bu hadis-i şeriften de anlaşıldığı üzere bazı işlerde Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* e uymak vacip değilse de, her işte ona uymak Allah-u Tealâ indinde sevgilidir. Zira seven, sevdiğinin işleri arasında: "Vaciptir, değildir" diye ayırım yapmadan sevdiğine sırf ona olan sevgisinden dolayı her hususta uyar. Bu, ehl-i muhabbet (aşıklar) ın bildiği bir iştir. Allah-u Tealâ bizi, kendisini ve Resulünü sevenlerden eylesin amin..,

8 - "Sakal bırakmak için hanımdan izin alınmalıdır" iddiası:

Çokları bu bahaneyi ortaya koymaktadırlar, halbuki Hasen *(Radıyallahu Anh)* dan rivayet edilen: (لاَطَاعَةَ لمَخْلُوق فى مَعْصيَة الْخَالق) **"Allaha isyan hususunda hiç bir mahlûka itaat yoktur."** (80'i noda geçti) Hadis-i Şerifinden dolayı kadının arzusuna uyularak Allah-u Tealâ'ya isyan etmek ve onun yarattığı şekle müdahale etmek asla caiz değildir. Müslüman bir erkek hanımını islâmî mevzularda aydınlatmak ve şuurlandırmakla mükelleftir. Kendisiyle birlikte hanımını da islâmî bir hayata ve çevreye sokmakla yükümlüdür.

Sakalını bırakacağı zaman da, asla hanımından müsaade almak zorunda değildir. bilakis hanımı razı olmasa da sakalını bırakma mecburiyetindedir. Mevlâ Tealâ'nın:

« اَلرِّجَالُ قَوَّامُونَ عَلَى النِّسَآءِ ... (٣٤) »

"Erkekler kadınlar üzerine ziyadesiyle hakimdirler." *(Nisa Suresi:34'den)* kavl-i şerifine göre, Erkek kadın üzerinde son derece hak sahibi iken kadına saçını traş etmesini emretse, o kadının kocasına itaat etmesi gerekmez, hatta geride zikredildiği üzere kocasının izniylede olsa saçını traş eden bir kadın günahkâr olur ve lânete uğrar.

Peki! Şimdi düşünelim, erkek, kadına saçını kestiremiyorsa, erkek üzerinde hiç bir yetkisi olmayan kadın kocasına nasıl sakal kestirebilir. Müslüman hanımlara sesleniyoruz! Allah-u Tealâ kocalarınızın simasını sizden ayrı olarak yaratmıştır. ve onların yüzlerine sakal vermiştir. Buna engel olmanız sizin için çok büyük bir vebaldir. Kocanızında mı size benzemesini istiyorsunuz? Aslında, müslüman olduğunu iddia eden bir kadın, kocasına zorla sakal bıraktırmalıdır. Elhamdülillah bu gün az da olsa, evleneceği erkeğin sakallı olmasını birinci şart olarak isteyen bazı hanım kandeşlerimize rastlamaktayız, Mevlâ Tealâ sayılarını ziyade eylesin amin..,

9 - "Bazı talebelerin imtihanlara girmek için sakalımızı kesmeğe mecbur oluyoruz" iddiaları:

Şeyh Muhammed Zekeriyya Kandehlevî Hazretleri, Şeyhul İslâm El Medenî *(Rahimehullah)* ın şöyle buyurduğunu nakletmiştir, Bazı talebeler: "Biz, hendese, tıb ve diğer fakültelerin imtihanlarında müşrik Hindular ve hristiyanlarla yarışıp kazanabilmek için sakalımızı traş etmeğe mecbur kalıyoruz.

Eğer sakallarımızı bırakırsak, elbette imtihanlarda başarısız olur ve resmi makamlarda vazife alamayız." demektedirler.

Onların bu sözü örümcek yuvasından daha zayıftır çünkü biz, sayıları çok az olmasına ve kendilerini diğer insanlardan ayıran bir takım özelliklerden asla taviz vermemelerine rağmen sih'lerin zamane ilimlerinde diğer akranlarıyla yarıştıklarını, imtihanlarda başarılı olduklarını ve hükümet vazifelerine yerleştiklerini görmekteyiz.

Sübhanallah! Bu Sih'lere yapılan muameleden başkasının bize yapılması mümkün müdür? Eğer biz Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* in yolu üzere istikamet edecek olursak asrî ilimlerde niçin ilerlemeyelim? ve imtihanlarda niçin başarılı olamayalım? Onların bu fâsit (bozuk) iddiaları onları helâk eden zanlarından başka bir şey değildir.

10 - **"Sakal kırk yaşından sonra bırakılmalıdır" iddiası:**

Müslüman âkil ve bâliğ olunca mükellef olur. İslâmın emirlerini yerine getirmeğe başlar, yasaklarından da uzaklaşmakla emrolunur. Durum böyle olunca müslüman bir erkek hiç bir zaman sakalını traş edemez. Aslında müslüman bir erkeğin yüzünde sakal büyümeğe başlayınca ona hiç dokunmadan bırakması gerekir.

Bir müslüman erkek nasıl ki, âkil bâliğ olunca, namaz kılmak ve oruç tutmakla mükellefse, yüzünde sakal bittiği andan itibaren onu uzatmak zorundadır. Hiç bir peygamber, özellikle Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* Efendimiz ve onun ashabının sakallarını kazıdıklarına dair bir tek rivayet olmadığı gibi, sakal bırakma işini kırk veya daha sonraki yaşlarda yaptıklarına dair de hiç bir rivayet yoktur.

Maalesef son asırlarda, sakal bırakma işi ömrün son zamanlarına bırakıldığı için, bir nevi ihtiyarlık alâmeti sanılmış ve insanlar bu şekilde şartlandırılmışlardır, halbuki sakal hiç bir zaman yaş alâmeti değil, bir cinsiyet nişanıdır. Elhamdülillah son zamanlarda bu yanlış anlayış ortadan kalkmaya başlamış, hatta şuurlu müslüman gençlik, sakal hususunda da ihtiyarlara örnek olmağa başlamışlardır.

11 - **"Sakal üzerinde çok durulmamalı, şekle bu kadar önem verilmemeli" iddiası:**

Sakal bırakılması hususunda gayret gösteren, tebliğ'de bulunan ve sohbet eden müslümanlara, bazıları: "Sakal üzerinde niçin bu kadar duruyorsunuz? İslâm dini sakal bırakmaktan ibaret midir? Sakaldan önemli daha nice meseleler var." demektedirler. Asıl biz onlara diyoruz ki: "Sakalsızlık üzerinde siz niçin bu kadar diretiyorsunuz? Bırakıverin olsun bitsin ve bir daha uğraşmayın, asıl siz ömrünüzün büyük bir kısmını traş olmakla geçiriyorsunuz.

Metruş bir şekle bürünmek için çaba sarfetmek, çeşit çeşit malzemeler kullanmak, günün bir kısmını ona ayırmak, bazen berberlerde saatlerce sıra beklemek, her gün kalkıp jileti ele alarak sanki bir ibadetmiş gibi sakal traşına va-

kit ayırmak, şekilcilik olmuyor da, sakal bırakanların, traşla uğraşmaktan kurtulup sakalın etrafını düzeltmeye çok az bir vakit ayırması mı şekilcilik ve şekle önem vermek oluyor?

Netice olarak; Bir müslüman, peygamberine benzemek ve Allah-u Tealânın yarattığı asıl şekli korumak için ne bir para, ne de önemli bir vakit harcamıyor, sadece on-onbeş günde çok fazla uzayan ve görünümü çirkinleştiren kıllarını bir-iki dakikada alıveriyor. Sakallarını kazıyarak hem bütün peygamberlere meydan okuyanlar hem de fıtratı bozarak kadına benzeyenlerin bu işe verdiği önem, bu işe ayırdığı vakit ve para ortadadır.

"İslâmiyet şekil dini değildir." iddiası çok tutarsız bir iddiadır. İslâmiyet yerine göre tam bir şekil dinidir. Mekkede bütün hacıların ihrama bürünmeleri, bunun açık bir örneğidir. Özellikle bu ümmet görünüşte kâfirlerden ayrılmak zorundadır.

Müslüman, müslümana ayrı muamele, kâfire de ayrı muamele yapmak zorundadır. Biz, bir insana müslüman muamelesi yapabilmemiz için mutlaka onun müslüman olduğunu bilmek zorundayız. Peki nasıl bileceğiz? Adamı takibedip, saatlerce bekleyip, namaz kılıp kılmadığına mı bakacağız?

Özellikle müslüman ve kâfirin birbirine karıştığı zamanımızda bunları birbirinden nasıl ayırdedeceğiz? Yoksa müslümanca muamele yapabilmek ve selâm verebilmek için tutup kendisine mi soracağız? Burada bir yanlış anlayışa sebebiyet verilmesin, biz sakal bırakanın müslüman, bırakmayanın kâfir olduğunu söylemiyoruz, ancak müslümanların müslümanca bir kisve ve görünümde olmaları gerektiğini savunuyoruz.

Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* in sünnetine uygun bir şekilde bırakılmış bir sakal müslümanın taşıdığı daimi bir kimliğidir. Görünür görünmez bilinir, tanınır ve müslümanlığına hükmedilir. Tabii ki bazı yerde bu da yeterli değildir. Zira bazı kâfirlerin de sakallı olabileceğini düşünürsek, müslüman başı açık gezmemeli ve hatta takkeyle de yetinmeyip sarık sarmalıdır. Bundan dolayı Rükâne *(Radıyallahu Anh)* dan rivayet edilen bir hadis-i şerifte Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)*:

« فَرْقُ ما بَيْنَنا وبَيْنَ الْمُشْرِكِينَ الْعَمائِمُ عَلى الْقَلانِسِ »

"Bizimle müşriklerin arasındaki fark, takkeler üzerindeki sarıklardır." buyurmuştur. (787 no da geçti)

Müslüman Allah-u Tealâ'nın aziz kıldığı bir kişidir. Bir müslüman için müslüman olmaktan daha büyük bir şeref ve izzet bulunamaz. Rütbelerin en büyüğü islâmdır. Müslüman, diniyle iftihar edeceğinden o dinin özelliklerini ve nişanlarını daima açıklamak ister.

Bir insan ancak utandığı bir özelliğini gizlemeye çalışır ve insanların onun bu özelliğini bilmelerini istemez. Müslümanca kisveye bürünmekten çekinenler ancak müslüman olmaktan utananlar ve aşağılık duyanlardır ki, onlar izzet ve şerefi islâmdan başka yerlerde aradıklarından müslümanca görünmekten çekinirler. Halbuki Allah-u Tealâ:

Ayet: 119

« اَلَّذِينَ يَتَّخِذُونَ الْكَافِرِينَ اَوْلِيَآءَ مِنْ دُونِ الْمُؤْمِنِينَ اَيَبْتَغُونَ عِنْدَهُمُ الْعِزَّةَ فَاِنَّ الْعِزَّةَ لِلّٰهِ جَمِيعاً (١٣٩) »

"Onlar müminleri bırakıp kâfirleri dost edinenlerdir. İzzet (ve şeref) **i onların yanında mı arıyorlar? Gerçekte bütün izzet** (ululuk ve kudret) **Allahındır."** *(Nisa Suresi:139)* kavl-i şerifiyle:

« ... وَلِلّٰهِ الْعِزَّةُ وَلِرَسُولِهِ وَلِلْمُؤْمِنِينَ وَلٰكِنَّ الْمُنَافِقِينَ لاَ يَعْلَمُونَ (٨) »

"Halbuki izzet Allahındır, Peygamberinindir ve Müminlerindir. Fakat münafıklar (bunu) **bilmezler."** *(Münafikun Suresi:8'den)* kavl-i şerifinde, islâmdan gayri yerde izzet arayanların kötü hâlini açıklamıştır.

Bir kısım insanların da şöyle söylediklerini duyuyoruz: "Sakal bırakmakla bir yere varılmaz ve dava adına bir şey yapılmış olunmaz."

Onlara da kısaca şöyle deriz: "Sünnet-i seniyyeye uymakla bir yere varılmaz da, sünnet-i seniyye terkedilerek mi bir yere varılır? İslâmın en büyük nişanlarından olan,Traşı dört mezhepte haram olup, uzatılması bazı ulemaya göre farz, bazı ulemaya göre vacip olan, sakal bırakmakla islâm davası adına bir şey yapılmış olunmuyor da, haram işlemekle mi bir şey yapılmış olunuyor?"

Yine bir kısım cahiller, imanlarının tehlikeye girdiğinin farkına varmadan: "Tüyde keramet yoktur, kılda keramet olsaydı, keçi göğe çekilirdi." di yorlar. Biz de onlara diyoruz ki: "Keramet, vacipte değil haramda mı, sünnette değil bid'atta mı? Kılda değil de, kılsızlıkta mı?

Burada şunu da ifade edelim ki, ehl-i sünnet itikadımıza göre başlıca üç şey insanı kâfir eder. Bunlar da: **İstihlâl** (harama helâl demek), **istihza** (islâmın farz, vacip, sünnet, müstehap ve edeplerinden her hangi biriyle alây etmek), **İstihfâf** (dînî her hangi bir meseleyi hafife almak) tır.

Yukardaki sözün sahipleri bu üç maddeye de girmekle imandan çıkmaktadırlar. Dolayısıyla hemen tövbe edip iman ve nikâh tazelemelidirler.

12-**"Temizlik imandandır, ben temizlik olsun için traş oluyorum" iddiası:**

Bu iddia, sefahat (beyinsizlik) ten kaynaklanan bir cahiliyyet davasıdır ki, bunda Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* in sakalı uzatma emriyle istihza (alây etme) ve Efendimiz *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* in yaptığı bir sünnetle dalga geçme vardır ki, bu sözün sahibi, vacibi pislik, haramı ise temizlik saydığından kesinlikle kâfir olmaktadır. Bu hususta cehalet mazeret sayılmaz.

Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* insanların en nazifi, en tayyib ve tahiri (ter temizi) olmakla beraber, sakalı gür ve sıktı, sakal traşını temizlik sayan, Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* in düşmanlarına uyarak sakalını traş etmekle kalmamış, ayrıca sakal traşını temizlik saymak suretiyle batıl bir iddia ortaya atmıştır.

Bu temizlik merakı onu niçin saç traşına sevketmemiştir? Başının saçları kirlerle ve bitlerle dolsa da bu kimseler asla saçlarını traş etmezler, çünkü onların taklid ettikleri Avrupalılar ve Amerikalılar baş traşına razı gelmemekte, bilakis yıkanmayan, taranmayan, yağlanmayan iri kafaları sevmekte ve bunu ilericilik saymaktadırlar. İşte bunlar da onları taklitte bocalamaktadırlar.

Nefsin kötü isteklerine uymaktan, hamakat (ahmaklık) tan, dalâletten ve körlükten Allah-u Tealâ'ya sığınırız..,

13 - **"İslâmın kalp temizliğine itibar ettiği, dolayısıyla kalbi temiz olanın sakal bırakmaya muhtaç olmadığı" iddiası:**

Bazıları: "dinde asıl olan, Kalbin ıslahı, ruhun temizlenmesi, batının tasfiyesi (için arındırılması) dır. Dolayısıyla kalbi temiz olanın sakal bırakmasına ve bir şekle bağlanmasına gerek yoktur." derler.

Onların bu sözü birbirine zıt düşen bozuk bir sözdür. Zira kalp düzelir, iç âlem pak olup, ruh temizlenirse, şüphesiz ki bu, kişiyi Allah-u Tealâ'nın emirlerine uygun hareket etmeye mecbur edeceği gibi, bütün azasını islâma teslim etmeye ve emirleri tutup yasaklardan kaçmaya sevkeder.

Dolayısıyla küçük veya büyük herhangi bir günaha devam edilerek, kalp temizliği mümkün olmaz. Her kim:"Ben kalbimi düzelttim ve içimi temizledim." dediği hâlde Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* in emirlerinden uzaklaşırsa, o kişi bu iddiasında yalancıdır ve işlerinde şeytan ona musallat olmuştur.

Eğer kalp temizliği Allah-u Tealâ'nın rızasını kazanmaya yeterli olsaydı, Efendimiz *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* aza ile ilgili emirler ortaya koymaz ve çokça vuku bulan bir takım yasaklardan nehyetmezdi. Ve yine kadınlara benzeyen erkeklerle, erkeklere benzeyen kadınları lânetlemez, dövme yapana yaptırana, peruk takana taktırana lânet etmezdi. Bu iddiayı yapanların bu hususdaki en büyük dayanakları, Ebu Hureyre *(Radıyallahu Anh)* dan rivayet edilen:

٨٠٣ – عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ (رضى الله عنه) قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللهِ ﷺ: «إِنَّ اللهَ لاَ يَنْظُرُ إِلَىٰ صُوَرِكُمْ وَأَمْوَالِكُمْ وَلَكِنْ يَنْظُرُ إِلَىٰ قُلُوبِكُمْ وَأَعْمَالِكُمْ»

803 - **"Şüphesiz ki Allah** (-u Tealâ) **sizin suret** (görünüş) **lerinize ve mallarınıza bakmaz velâkin kalplerinize ve amellerinize bakar."** *(Müslim, Birr:l0, No.34, 4/1987)* hadis-i şerifidir.

Onlar bu hadis-i şerifi: "Allah-u Tealâ sizin kılık ve kıyafetinize bakmaz ister sakalınızı kesin, ister uzatın, ister kâfirlere mahsus elbiseler giyin, kalbiniz temiz olduktan sonra zarar etmez." şeklinde yorumlamışlardır. Halbuki bu hadis-i şeriften maksat: "Allah-u Tealâ, bir kimsenin uzunluğuna-kısalığına, siyahlığına-beyazlığına, güzelliğine-çirkinliğine itibar etmez. Ancak, bütün kulları kalplerindeki niyetlere ve yaptıkları amellere göre mükâfatlandırır veya cezalandırır." demektir.

Dolayısıyla sakal kesmek, bıyığı uzatmak ve kâfirlere mahsus alâmetler kuşanmak, Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* in bir çok hadis-i şerifleriyle neh-

yedilmiş kötü amellerden olduğundan, bunlar Allah-u Tealâ'nın nazara almayacağı şeyler olmayıp, bilakis kesinlikle cezalandıracağı çirkin işlerdendir.

Artık ey müslüman kardeş! İnsaf ederek düşün, hesap günü bu gibi boş hileler ve faydasız deliller sana yarayacak mı? Senin kalbin, gizliyi ve gizlinin gizlisini bilen Allah-u Tealâ'nın huzurunda, mal ve erkek evlâtların fayda vermeyeceği günde senin bu gibi kelimelerle kurtulacağına şahitlik ediyor mu?

Şaşılacak şeydir ki, nefislerinin isteklerine uyanlar dinden bir şey kendi arzularına uyduğunda onu kabul ederler, onun dışındakini ise çirkin hileler ve düşük tevillerle reddederler. Günahı en hafif olan şey, kişinin suçunu bilip, tövbe ve istiğfar etmesidir. Amma hakkı bile bile inkâr etmek ve bilinen hakkı batıla tahvil etmek (çevirmek) büyük günahların en büyüğüdür. Çünkü bu, bir nevi inat ve büyük bir fesattır.

« اِنَّ فِي ذٰلِكَ لَذِكْرىٰ لِمَنْ كَانَ لَهُ قَلْبٌ اَوْ اَلْقَى السَّمْعَ وَهُوَ شَهِيدٌ (٣٧) »

"Şüphesiz ki bunda, aklı olan ve hazır bulunup kulak veren kimseler için elbette bir öğüt vardır." *(Kaf Suresi:37)*

Sakalın boyanması:

Şu bilinsin ki, saç ve sakalın boyanması Din-i Mübin-i İslâmın müdahale ettiği meselelerdendir. Kullanılacak renkten boyanacak uzva, hatta kadın ile erkek arasında riayet edilip, korunması gerekecek farklılıklara kadar bir kısım hususlarda dinimizin tayin ettiği görüşler vardır.

Bunlardan bazılarında ulema ittifak ederken, bazılarında ihtilâf ederler. Bir meselede ihtilâf edilmesi de o konuda din-i mübin-i islâm'ın kesin ve sert bir tavır takınmayıp, sühûleti (kolaylığı) esas aldığını gösterir. Din-i Mübin-i İslâm'ın hidap (boyama) bahsi günümüzde her zamankinden daha canlı bir mahiyet arzetmektedir. Biz burada hadis-i şeriflerde beyan edilen bazı hususları ulemanın fetvalarıyla birlikte arzedeceğiz. Hayatını Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* in sünnetine göre yönlendirmek isteyenlerce bunların bilinmesi faydalı olacaktır.

٨٠٤–عَنْ اَبِي هُرَيْرَةَ (رضى الله عنه) قَالَ النَّبِيُّ ﷺ: « اِنَّ الْيَهُودَ وَالنَّصَارىٰ لَا يَصْبُغُونَ فَخَالِفُوهُمْ »

804 - Ebu Hureyre *(Radıyallahu Anh)* dan rivayet edilen bir hadis-i şerifte Efendimiz *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* şöyle buyurmuştur: **"Yahudiler ve Hristiyanlar** (saçlarını) **boyamazlar. Siz onlara muhalefet edin."** *(Buharî, Enbiya:51,No.3275, Libas:65, No.5559, 5/2210, Müslim, Libas:25, No.2103, 3/1663, Ebu Davud, Tereccül: 18, No.4203, 2/484, Nesei, Ziynet:14, No.5084, 8/512)* Bu hadis-i Şerif Tirmizî'de:

٨٠٥–عَنْ اَبِي هُرَيْرَةَ (رضى الله عنه) قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللّٰهِ ﷺ: « غَيِّرُوا الشَّيْبَ وَلَا تَشَبَّهُوا بِالْيَهُودِ »

805 - "(Saçınızdaki) **Aklığı** (n rengini) **değiştirin, yahudilere benzemeyin."** şeklinde rivayet edilmiştir. *(Tirmizî, Libas:20, No.1752, 4/232)*

٨٠٦ – عَنْ اَبِي اُمَامَةَ (رضى الله عنه) يَقُولُ: خَرَجَ رَسُولُ اللّٰهِ ﷺ عَلَىٰ مَشِيخَةٍ مِنَ الْاَنْصَارِ

بِيضٍ لِحَاهُمْ فَقَالَ: « يَا مَعْشَرَ الْأَنْصَارِ حَمِّرُوا وَ صَفِّرُوا وَخَالِفُوا أَهْلَ الْكِتَابِ »

806 - Ebu Ümame *(Radıyallahu Anh)* dan rivayet edildiğine göre, Bir kere Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* Ensar-ı Kiram'dan saçları ve sakalları aklaşmış bir ihtiyarlar cemaatına rastladığında: **"Ey Ensar topluluğu!** (saçlarınızı) **Kızıla boyayın, sarıya boyayın, ehl-i kitaba muhalefet edin."** buyurdu. *(Ahmed ibni Hanbel, Müsned: 22346, 8/300)*

٨٠٧ – عَنِ ابْنِ عَبَّاسٍ (رضى الله عنهما) قَالَ: مَرَّ عَلَى النَّبِيِّ ﷺ رَجُلٌ قَدْ خَضَبَ بِالْحِنَّاءِ فَقَالَ: « مَا أَحْسَنَ هٰذَا » قَالَ: فَمَرَّ آخَرُ قَدْ خَضَبَ بِالْحِنَّاءِ وَالْكَتَمِ فَقَالَ: « هٰذَا أَحْسَنُ مِنْ هٰذَا » فَمَرَّ آخَرُ قَدْ خَضَبَ بِالصُّفْرَةِ فَقَالَ: « هٰذَا أَحْسَنُ مِنْ هٰذَا كُلِّهِ »

807 - İbni Abbas *(Radıyallahu Anhuma)* dan rivayet edildiğine göre, saçlarına kına yakan bir adam Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* in huzuruna geldiğinde, Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* **"Bu ne güzel"** buyurup takdir etti. Az sonra, kına ve ketem (kına gibi saç boyasında kullanılan bir bitki) ile boyanmış biri geldi. Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)*: **"Bu, evvelkindende güzel"** buyurdu.

Sonra (saçlarını) sarıya boyamış biri daha gelmişti ki, Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)*: **"Bu hepsinden güzeldir."** buyurdu. *(Ebu Davud, Tereccül:l9, No.4211, 2/486, İbni Mace, Libas:34, No.3627, 2/1198)*

Bu hadis-i şeriflerin bazısında boyanacak renk tahsisi yapılmakla beraber, bazısında mutlak olarak saçların renginin değiştirilmesi zikredildiğinden bu rivayetlere dayanarak siyah rengi de caiz görenler olmuşsa da, İbni Abbas ve Cabir *(Radıyallahu Anhum)* dan rivayet edilen şu iki hadis-i şerif, saç ve sakalın siyaha boyanmasını yasaklamıştır.

٨٠٨ – عَنِ ابْنِ عَبَّاسٍ (رضى الله عنهما) قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللهِ ﷺ: « يَكُونُ قَوْمٌ يَخْضِبُونَ فِي آخِرِ الزَّمَانِ بِالسَّوَادِ كَحَوَاصِلِ الْحَمَامِ لَا يَرِيحُونَ رَائِحَةَ الْجَنَّةِ »

808 - İbni Abbas *(Radıyallahu Anhuma)* dan rivayet edildiğine göre Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* şöyle buyurdu: **"Âhir zamanda bir kavim bulunacaktır ki, güvercin havsala** (kursak) **ları gibi siyah renkle** (saç ve sakallarını) **boyayacaklardır. Onlar var ya cennetin kokusunu bile koklayamazlar."** *(Ebu Davud, Tereccül:20, No.4212, 2/486)*

٨٠٩ – عَنْ جَابِرِ بْنِ عَبْدِ اللهِ (رضى الله عنه) قَالَ: أُتِيَ بِأَبِي قُحَافَةَ يَوْمَ فَتْحِ مَكَّةَ وَرَأْسُهُ وَلِحْيَتُهُ كَالثَّغَامَةِ بَيَاضاً. فَقَالَ رَسُولُ اللهِ ﷺ: « غَيِّرُوا هٰذَا بِشَيْءٍ، وَاجْتَنِبُوا السَّوَادَ »

809 - Cabir *(Radıyallahu Anh)* dan rivayet edildiğine göre, Mekke fethedildiği gün Ebu Kuhafe *(Radıyallahu Anh)* başı ve sakalı seğâme çiçeği gibi bembeyaz olduğu hâlde getirildiğinde, Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)*: **"Bunu bir şeyle değiştirin amma, siyaha boyamaktan kaçının."** buyurdu. *(Müslim, libas:24, No.2102, 3/1663)*

Ayet: 119

٨١٠ – عَنْ اَبِى الدَّرْدَاءِ (رضى الله عنه) قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللهِ ﷺ: «مَنْ خَضَبَ بِالسَّوَادِ سَوَّدَ اللهُ وَجْهَهُ يَوْمَ الْقِيَامَةِ»

810 - Ebud Derda' *(Radıyallahu Anh)* dan rivayet edilen bir hadis-i şerifte de Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)*: **"Kim siyahla boyarsa, Allah kıyamet günü onun yüzünü siyah eder."** buyurdular. *(Heysemî, Mecmeuz zevaid: 5/163)*

Aliyyül Kârî *(Rahimehullah)* **"Mirkatül mefatih"** te buyurmuştur ki bu hadis-i şeriflerden dolayı ekseri ulema siyaha boyamanın mekruh olduğu görüşüne gitmiştir. İmam-ı Nevevî bunun kerahat-i tahrimî (harama yakın mekruh) olduğunu tercih etmiştir.

El Halîmî *(Rahimehullah)*: Saçı siyaha boyamanın erkekler hakkında mekruh olduğu, kocası sebebiyle kadının siyaha boyamasının ise mekruh olma-dığı görüşünü tercih etmiştir. Ulemadan bazısı, düşmanla cihad eden kimsenin saçlarını siyaha boyamasında kerahat yoktur, demişlerdir.

Şunu da belirtelim ki, sadedinde olduğumuz hadis-i şerifte mevzu bahs edilen "boyama" ne elbise, ne de el ve ayaklarla ilgilidir, çünkü yahudiler bunların boyanmasını terketmiş değillerdi. El ve ayakların boyanması kadınlar hakkında müstehapsa da erkekler hakkında tedavi maksadı dışında caiz görülmemiştir. *(Mirkatü'l-Mefatih:8/233)*

Kazî İyaz *(Rahimehullah)* buyurmuştur ki: Sahabe ve Tabiîn, saç ve sakal boyamanın hükmü ve boyanın cinsi hususunda ihtilâf etmişlerdir. Bazıları boyamayı terketmenin efdal olduğunu söylemiş ve Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* den ağaran saçları değiştirmeyi yasak ettiğine dair hadis-i şerif rivayet etmişlerdir.

Çünkü Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* ağaran saçlarını değiştirmemiştir. Bu söz Hazreti ömer, Hazreti Ali ile Übeyy *(Radıyallahu Anhum)* ile diğer bazı ashabtan rivayet olunmuştur.

Bir takımları da saç boyamanın efdal olduğunu söylemişlerdir. Nitekim:

٨١١ – عَنِ ابْنِ عُمَرَ (رضى الله عنهما) كَانَ يَصْبُغُ لِحْيَتَهُ بِالصُّفْرَةِ حَتّٰى تَمْتَلِئَ ثِيَابُهُ مِنَ الصُّفْرَةِ فَقِيلَ لَهُ لِمَ تَصْبُغُ بِالصُّفْرَةِ؟ فَقَالَ: اِنِّى رَأَيْتُ رَسُولَ اللهِ ﷺ يَصْبُغُ بِهَا وَلَمْ يَكُنْ شَيْءٌ اَحَبَّ اِلَيْهِ مِنْهَا وَقَدْ كَانَ يَصْبُغُ بِهَا ثِيَابَهُ كُلَّهَا حَتّٰى عِمَامَتَهُ»

811 - İbni Ömer *(Radıyallahu Anhuma)* sakalını sufra denen sarı boya ile boyar ve derdi ki: "Ben Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* in de sakalını bununla boyadığını gördüm, en çok sevdiği boya da bu idi, bununla bütün elbiselerini ve hatta sarığını boyadığı da olurdu. *(Ebu Davud, libas:18, No.4064, 2/449, Tereccül:19, No.4210, 4/485, Neseî, Ziynet:17, No.5100, 8/517)*

٨١٢ – عَنْ اَنَسٍ (رضى الله عنه) اَنَّهُ سُئِلَ عَنْ خِضَابِ النَّبِيِّ ﷺ فَذَكَرَ اَنَّهُ لَمْ يَخْضِبْ وَلٰكِنْ قَدْ خَضَبَ اَبُو بَكْرٍ وَعُمَرُ (رضى الله عنهما).

812 - Enes *(Radıyallahu Anh)* ın şöyle buyurduğu rivayet edilmiştir: Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* saçını hiç boyamadı, çünkü ondaki beyazlar çok azdı, başındaki akları saymak istesem sayabilirdim. Hazreti Ebu bekr ve Hazreti Ömer saçlarını kına ve ketem ile boyarlardı. *(Buharî, Libas:64, No.5555-5556, 5/2210, Müslim, Fezâil:29, No.2341, 4/1821, Ebu Davud, Tereccül:18, No.4209, 2/485,*

Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* in sakalını boyamadığı, zira sakalındaki akları sayılacak kadar az olduğu bazı rivayetlerde belirtilmektedir. Bazı rivayetlerde Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* in ağarmış olan kılları hakkında net bir sayı verilmeden 15-30 kadar farklı sayılar zikredilmiştir.

Şurası kesin ki, Altmışüç yaşında vefat eden Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* in saç ve sakalında az da olsa ağarma başlamıştı. Görüldüğü üzere rivayetler Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* in saçını boyayıp boyamadığı hususunda ihtilâflıysa da ulemadan bazısı bu ihtilâfı şöyle halletmiştir. Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* çok koku kullanırdı, başa sürülen koku da saçın siyahlığını giderirdi. Bunu görenler Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* in saçını boyadığını zannederlerdi.

Müslim şarihi İmam-ı Nevevî buyurmuştur ki: Seçilen görüşe göre, Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* bazen saçını boyamış çoğu zamanda boyamamıştır. Her rivayet sahibi kendi gördüğünü rivayet etmişlerdir.

Taberanî *(Rahimehullah)* buyurmuştur ki: Şüphesiz Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* den gerek ağaran saçların boyanması, gerekse bundan nehiy buyurulması hususunda rivayet edilen hadis-i şeriflerin hepsi sahihtir. Bunların arasında tenakuz (çelişki) de yoktur.

Boyama emri, Ebubekr-i Sıddık'ın babası Ebu Kuhafe *(Radıyallahu Anhuma)* gibi saçları fazla ağaranlar hakkındadır. Nehiy ise, henüz saçı ağarmaya başlayanlaradır. Selefin boyayıp boyamama hususundaki ihtilâfı, kendilerinin değişik hâllerine göredir. Bununla beraber bu hususdaki emir ve nehiy bil'-icma' (ulemanın ittifakıyla) vucup için değildir. Bundan dolayıdır ki: Selef bu hususta birbirlerini tenkid etmemişlerdir. Boyama ve boyamama hususunda nasih ve mensuh bulunduğunu söylemek caiz değildir.

Kadî İyâz'la diğer bazı ulema bu meseleyi iki şekilde hulâsa etmişlerdir.

1 - Bir yerde saç boyamak âdetse, saçları boyamamak o âdete karşı çıkmak, böylece şöhret bulmaktır ki, bu mekruhtur. Aksi de böyledir, yani bir yerde ağaran saçları boyamamak âdetse, orada saç boyamak mekruh olur. Nitekim memleketimizin örfü bunun üzerinedir.

2 - Bu iş, ağaran saçın hâline göre değişir. Bir kimsenin ağaran saçları tertemiz olup, boyalı saçtan daha güzel durursa, bu kimsenin saçlarını boyamaması evlâdır. Böyle değil de, çirkin ve iğrenç bir manzara arzediyorsa, boyamak evlâdır.

Şunu da belirtelim ki: Hadis-i şeriflerde ihtiyarlıkla ortaya çıkan beyazlıkların boyanması mevzu bahs olduğu hâlde, zamanımızda bilhassa kadınlar, henüz gençken saçlarının tabî renklerini değiştirmek için meç denen kırçıllaştırma, röfle denen sarartma ameliyelerine baş vurmaktadırlar. Bu boya-

malar, islâmın vazıh (açık) emirlerinden olan tesettür'e uymayan bir şekille yapılmaktan öte, tabiî hâli bozma, israf ve teşebbüh (yahudi ve hıristiyanlara benzeme) gibi yönleriyle, meseleye boyama bahsinin dışında başka mevzular da getirdiğinden müslüman hanımlar bunlardan sakınmalıdırlar.

Sakal bırakmanın tıb yönünden faydaları:

Doktorlar sakal bırakmanın bir çok faydalarını zikretmişlerdir.

1 - Çeneye ve yanaklara traş aletini sürmek göz görüşüne zarar verir ve buna devam edenin görme gücü sürekli zayıflar. Sakal bırakanların ise, sakal traşı sebebiyle meydana gelecek olan görüş zafiyetindenkorunmuş olacakları mahir tabibler (ehil doktorlar) katında bilinmektedir.

2 - Sakal, zararlı mikropların boğaza ve göğse ulaşmasına engel olur.

3 - Sakal, diş etlerini tabii arızalardan himaye edeceğinden, onların muhafazası gibidir.

4 - Bedenin yağ atıkları, tüylere sirayet ettiğinden sakalı olan kimsenin derisi, sulanan yeşil toprak gibi canlı ve diri kalır, sakal traşı ise, bu ifrazatın (yağ atıklarının) kolaylıkla çıkmasına mani olduğundan bu durumda insanın derisi kuru kalır.

5 - Sakal ile meni (insan suyu) nun gizli bir alâkası vardır. Erkeklik sakalı uzatmakla artmaktadır. Bazı doktorlar şöyle demişlerdir: "Eğer insanlar nesilden nesile sakal traş etmeyi âdet edinseydiler, sekizinci nesilde erkekler sakalsız doğacak ve gitgide erkeklik azalarak bir zaman sonra bunun eseri meydana çıkacaktı. Bütün hünsa (erkek ve dişilik organlarına birlikte sahip olan) larda gördüğümüz hâl buna şahittir. Şöyleki onların her azası erkek gibi olduğu hâlde sakalları bitmemektedir.

Bu yazdıklarımızı sakalla ilgili tasnif edilen kitaplardan mevzuyu tamamlamak için naklettik. Yoksa müslüman yapacağı işlerin maddi hikmetlerini araştırmaya ve bulmaya muhtaç değildir. Bilakis Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* in bir hususta emri delil olarak ona kâfidir.

Sakalın taranması:

Sakalın taranması da sünnettendir. Nitekim:

٨١٣ – عَنْ اَنَسٍ (رضى الله عنه) قَالَ: كَانَ رَسُولُ اللهِ ﷺ يُكْثِرُ دُهْنَ رَأْسِهِ وَتَسْرِيحَ لِحْيَتِهِ.

813 - Enes *(Radıyallahu Anh)* dan rivayet edildiğine göre, **"Resulullah** *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* **başını yağlamayı ve sakalını taramayı çok yapardı."** *(Mişkâtül Mesabih, libas:4445, Aliyyül Karî, Mirkatül mefâtih:8/226)*

٨١٤ – عَنْ عَائِشَةَ (رضى الله عنها) قَالَتْ: خَمْسٌ لَمْ يَكُنِ النَّبِيُّ ﷺ يَدَعُهُنَّ فِي سَفَرٍ وَلَا حَضَرٍ: اَلْمِرْآةُ وَالْمُكْحُلَةُ وَالْمِشْطُ وَ قَارُورَةُ دُهْنٍ وَالسِّوَاكُ.

814 - Aişe *(Radıyallahu Anha)* şöyle buyurmuştur: **"Resulullah** *(Sallallahu Aleyhi*

ve Sellem) **seferde de hazer** (yolculukta da evinde) **de de beş şeyi terketmezdi. Bunlar: Ayna, sürmedanlık, tarak, yağ şişesi ve misvak'tır."** *(Aliyyül Karî, Mirkâtül mefâtih: 8/226)*

Nüzhetül Mecaliste zikredilmiştir ki, Übeyy ibni Ka'b *(Radıyallahu Anh)* dan rivayet edildiğine göre Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* şöyle buyurmuştur:

٨١٥ – عَنْ أُبَيِّ بْنِ كَعْبٍ (رضى الله عنه) قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللهِ ﷺ: « مَنْ سَرَّحَ رَأْسَهُ وَلَحْيَتَهُ كُلَّ لَيْلَةٍ عُوفِيَ مِنْ أَنْوَاعِ الْبَلَاءِ وَزِيدَ فِي عُمْرِهِ »

815 - **"Başını ve sakalını her gece tarayan çeşitli belâlardan kurtulur ve ömrü ziyade olur."** *(Süyûtî, El Havî lil fetâvâ:2/94)*

٨١٦ – عَنْ عَلِيٍّ (رضى الله عنه) عَنْ رَسُولِ اللهِ ﷺ أَنَّهُ قَالَ: « عَلَيْكُمْ بِالْمَشْطِ فَإِنَّهُ يُذْهِبُ الْفَقْرَ، وَمَنْ سَرَّحَ لِحْيَتَهُ حِينَ يُصْبِحُ كَانَ لَهُ أَمَانًا حَتَّىٰ يُمْسِيَ، لِأَنَّ اللِّحْيَةَ زَيْنُ الرِّجَالِ وَجَمَالُ الْوَجْهِ »

816 - Hazreti Ali *(Radıyallahu Anh)* dan rivayetle Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* şöyle buyurmuştur: **"Taranmaya devam edin çünkü o, fakirliği giderir, her sabah sakalını tarayana o** (tarama) **akşama kadar eman** (güvence) **olur. Çünkü sakal erkeklerin süsü ve yüzün güzelliğidir."** *(Süyûtî, El Havî lil fetâvâ: 2/94)*

٨١٧ – رُوِيَ عَنْ رَسُولِ اللهِ ﷺ قَالَ: « مَنْ أَمَرَّ الْمَشْطَ عَلَىٰ حَاجِبِهِ عُوفِيَ مِنَ الْوَبَا »

817 - Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* in şöyle buyurduğu rivayet edilmiştir: **"Kaşını tarayan kişi veba'dan kurtulur."** *(Suyutî, el Havî lil fetava:2/94)*

Vehb *(Radıyallahu Anh)* buyurmuştur ki: Sakalını susuz tarayanın derdi artar, suyla tarayanın sıkıntısı eksilir, pazar günü tarayanın neşesi artar, pazartesi günü tarayanın Allah-u Tealâ dileğini yerine getirir, salı günü tarayanın bolluğunu artırır, çarşamba günü tarayanın nimetini ziyade eder, perşembe günü tarayanın hasenatı (sevapları) nı artırır, cuma günü tarayanın sururunu (sevincini) artırır, cumartasi günü tarayanın da kalbini çirkinliklerden tertemiz eder . Ayakta tarayana borç biner, oturarak tarayandan biiznillah borç gider." *(Süyûtî, El Havî lil fetâvâ: 2/94, Nüzhetül Mecalis:2/60)*

Şunu da ifade edelim ki, Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* süslenmeye ve taranmaya çok düşkün olmayı da yasaklamıştır.

٨١٨ – عَنْ عَبْدِ اللهِ بْنِ مُغَفَّلٍ (رضى الله عنه) قَالَ: نَهَىٰ رَسُولُ اللهِ ﷺ عَنِ التَّرَجُّلِ إِلَّا غِبًّا.

818 - Nitekim Abdullah ibni Muğaffel *(Radıyallahu Anh)* dan rivayet edildiğine göre, **"Resulullah** *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* (devamlı) **taramayı yasaklamıştır, ancak bazı vakitlerde** (müsaade etmiştir.)" *(Tirmizî, Libas:22, No.1756, 4/234, Ebu Davud, Tereccül:1, No.4159, 4/474, Neseî, Ziynet:7, No.5070, 8/507)*

Humeyd ibni Abdirrahman buyurmuştur ki: Dört sene Ebu Hureyre gibi Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* ile beraber olan bir sahabeye rastladığımda o:

٨١٩ – « نَهَانَا رَسُولُ اللهِ ﷺ اَنْ يَمْتَشِطَ اَحَدُنَا كُلَّ يَوْمٍ »

819 - **"Resulullah** *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* **bizi her gün taranmaktan nehyetti."** *(Nesei, Ziynet:6, No.5069, 8/507, Ebu Davud, Taharet:15, No.28, 1/54)* dedi.

Bu hadislerin şerhinde Aliyyül Karî *(Rahimehullah)* buyurmuştur ki: Aslında sakalı her gün taramak yasak bir şey değildir velâkin burada nehyedilen, güzelliğe ve süse aşırı düşkünlük sebebiyle insanın tembel ve gafil olması ve bu yüzden bir takım fuzuli işlere ve günahlara düşmesi ve yine bu sebeple fakirlik ve geçim darlığına müptelâ olmasıdır.

İstenen, her işte kulun orta hâlli hareket etmesidir. Bundan dolayı Efendimiz *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* acemlerin âdeti olan aşırı süslenmeyi kerih görerek bütün işlerde orta gidilmesini tenbih etmiştir. Ancak temizlik buna dahil değildir. Çünkü temizlik imandan olduğu için bunda titiz olmak teşvik edilen bir şeydir. Nitekim Cabir *(Radıyallahu Anh)* dan rivayet edildiğine göre, bir kere Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)*, üzerinde kirli elbiseler olan bir adam gördüğünde:

٨٢٠ – « اَمَا كَانَ يَجِدُ هٰذَا مَا يَغْسِلُ بِهِ ثِيَابَهُ »

820 - **"Bu adam elbiselerini yıkayacak bir şey bulamadı mı?"** diye sordu. *(Ahmed ibni Hanbel, Müsned: No.14856, 5/136, İbni Abdil Berr, Temhid:2/52)*

٨٢١ – عَنْ اَبِى الدَّرْدَاءِ (رضى الله عنه) قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللهِ ﷺ: « اِنَّكُمْ قَادِمُونَ عَلٰى اِخْوَانِكُمْ فَاَصْلِحُوا رِحَالَكُمْ وَلِبَاسَكُمْ حَتّٰى تَكُونُوا فِى النَّاسِ كَاَنَّكُمْ شَامَةٌ فَاِنَّ اللهَ عَزَّ وَجَلَّ لَا يُحِبُّ الْفُحْشَ وَلَا التَّفَحُّشَ »

821 - Ebud Derda' *(Radıyallahu Anh)* buyurmuştur ki: Bir kere Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* ile beraber bulunurken bize: **"Şüphesiz ki siz, kardeşlerinizin yanına geliyorsunuz, o hâlde eşyalarınızı ve elbiselerinizi o kadar düzeltin ki, insanlar arasında, ben** (yüzde veya vücudun çeşitli yerlerinde bulunan tabii leke) **gibi** (temizliğinizle tanınır bir hâlde) **olun. Çünkü Allah çirkinliği ve kötülüğü sevmez."** buyurdu. *(Ahmed ibni Hanbel, Müsned: No.17641, 6/195)*

Sakalda mekruh olan on iki haslet:

İmam-ı Nevevî *(Rahimehullah)* Müslim şerhinde buyurmuştur ki: İranlılar sakalı traş ederlerdi,islâm şeriatı bunu yasakladı. Âlimler, sakal için oniki mekruh haslet zikretmişlerdir. Bunlardan bir kısmı hafif, bir kısmı da şiddetli mekruhtur. Şöyle ki:

1 - Sakalın, cihat gayesi dışında siyaha boyanması son derece sakıncalıdır. Ancak siyah sakallı olmak düşman üzerinde genç ve güçlü intiba (izlenim) ini vereceği için mücahidin siyaha boyaması caizdir.

2 - Sünnet niyetiyle değil de, Salihlere benzemek (kendisini iyi bir insan olaraka tanıtmak) kastıyla sarıya boyamak.

3 - Riyaset elde etmek veya kendisini meşayıhtan zannettirmek için saçları ve sakalı kibrit veya başka bir şeyle ağartarak yaşlılığa bürünmede acele etmek.

4 - Parlaklığı devam ettirmek kastıyla sakal yeni çıkmaya başlayınca, ilk çıkan tüyleri yolmak veya traş etmek.

5 - Sakaldaki beyaz kılları yolmak.

6 - Kadınlara ve başkalarına güzel görünmek için sakalı bölük bölük ayırmak.

7 - Sakalın şakak kısmından ilâve veya noksanlarla veya bazı kısım-larından yolmalar suretiyle, sakalı az veya çok yapmak.

8 - İnsanlara yakışıklı görünmek için tarayıp (bir tutamdan fazla) salmak.

9 - Zahitlik (dünyadan yüz çevirmişlik) izhar etmek (göstermek) için sakalı, bakımsız, karma karışık bırakıvermek, kendine bakmamak da mekruhtur. Zira Efendimiz *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)*, saçını sakalını bakımsız ve dağınık bırakanlara müdahale etmiştir.

Nitekim, Ata ibni Yesar *(Radıyallahu Anh)* dan rivayet edilen bir hadis-i şerifte, Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* e saçı sakalı karma karışık bir adam gelmişti. Efendimiz *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)*, ona (eliyle) işaret buyurarak, sanki saçını sakalını ıslah etmesini emretmişti. Adam bunu yapıp sonra tekrar geldi. Bunun üzerine Efendimiz *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* :

٨٢٢ – « اَلَيْسَ هٰذَا خَيْراً مِنْ اَنْ يَأْتِىَ اَحَدُكُمْ ثَائِرَ الرَّأْسِ كَاَنَّهُ شَيْطَانٌ ؟ »

822 - **"Şu** (düzgün) **hâl, sizden birinizin tıpkı bir şeytan gibi başı** (ndaki saçlar) **karma karışık vaziyette gelmesinden daha hayırlı değil mi?"** buyurdu. *(İmam-ı Malik, Muvatta': No.1770, Şa'r:2, Sh.631)*

10 - Sakalın siyah ve beyazlarına kibirle, gururla (kendini beğenerek) bakmak. Gençliği ile övünüp, yaşlılığıyla gururlanmak ve gençlerle boy ölçüşmek gibi hâller de Allah-u Tealâ'nın sevmediği şeylerdendir.

11 - Sakalını parça parça örmek.

٨٢٣ – عَنْ رُوَيْفِعِ بْنِ ثَابِتٍ (رضى الله عنه) قَالَ: قَالَ لِى رَسُولُ اللهِ ﷺ: « يَا رُوَيْفِعُ لَعَلَّ الْحَيَاةَ سَتَطُولُ بِكَ بَعْدِى، فَاَخْبِرِ النَّاسَ اَنَّهُ مَنْ عَقَدَ لِحْيَتَهُ اَوْ تَقَلَّدَ وَتَراً اَوِ اسْتَنْجَىٰ بِرَجِيعِ دَابَّةٍ اَوْ عَظْمٍ فَاِنَّ مُحَمَّداً ﷺ مِنْهُ بَرِئٌ »

823 - Ruveyfi' ibni Sabit *(Radıyallahu Anh)* dan rivayet edildiğine göre, Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* şöyle buyurdu: **"Ey Ruveyfi'! Umulur ki sen benden daha fazla yaşayacaksın. İnsanlara haber ver, her kim sakalını örerse, veya** (nazarı defetmek niyetiyle) **boynuna ip takarsa, yahut da hayvan pisliği ile veya kemikle istinca eder** (taharetlenir, temizlenir) **se, muhakkak ki Muhammed** *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* **ondan berî** (uzak) **tır."** *(Ebu Davud, Taharet:20, No.36, 1/56, Neseî, Ziynet:12, No.5082, 8/512)*

12 - Sakalı traş etmek, bu erkekler için yasaktır, kadınlarda sakal çıkarsa, onların traş etmesi müstehaptır. *(İmam-ı Nevevî, Müslim şerhi: 3/149)*

Sakal bırakıldığında dua yapılması:

Genellikle Türkiyemizde sakal bırakırken yapılan bir takım yanlışlıklar vardır. Sakal bırakan kimse sakalının etrafını iyice çevirmekte, yüzünün üst kısmından aşağı doğru, alt kısmından da yukarı doğru epeyce bir kısmını kazımakta ve orta yerde şerit veya çenbere benzer bir sakal kalmaktadır ki bu aslâ caiz değildir.

Sakal olduğu gibi salınır ve sadece çok çirkin bir görünüm arzeden ve bir tutamdan fazla uzayan kıllar bırazcık üstten alınır.

Diğer bir husus, sakal bırakan kimse sakal duası yaptırmaktadır, geriden beri ortaya koyduğumuz delillere bakıldığında Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* ve ashabının böyle bir şey yapmadığı açıktır. Dolayısıyla sakal duası diye bir şey yoktur ve bid'attır.

Peki o hâlde sakal bırakmak isteyen kişi ne yapacak? Sakalını uzatmaya karar veren bir müslüman, o güne kadar yüzlerce defa haram işlediğinin farkına varıp bundan vazgeçtiğinin ifadesi olarak tövbe edecektir. Sanki yapması mecburi olmadığı hâlde sırf kendi iyiliğinden dolayı bir şey yapıyormuş havasına bürünmek doğru değildir.

Demekki sakalını bırakırken yapacağı şey; "Ya Rabbi! Şimdiye kadar senin emrine muhalif (aykırı) hareket ettim ve senin verdiğin şekli beğenmeyerek değiştirmeye ve senin yarattığın hilkati bozmağa çalıştım , şimdi buna son vererek senin beni görmek istediğin şekle bürünüyorum, asıl şeklime ve fıtratıma dönüyorum. Tövbe Ya Rabbi!" gibi duygularla Allah-u Tealâ'nın affına sığınmalı ve bunca yılını sakalsız geçirdiğine üzülmelidir.

Bıyık uzatmanın hükümleri

Bundan evvel sakalın hükümlerini zikrettik. Bıyığa gelince gerideki hadis-i şeriflerde de zikredildiğine göre, bıyığın kısaltılması hakkında emirler varid olmuştur. Bu hususta Hadis-i şeriflerde: **"Kass, cezz, ihfâ ve inhâk"** lâfızları kullanılmıştır ki, bütün bu lâfızlar bıyığın son derece kısaltılmasına delâlet etmektedir.

İmam-ı Buharî, Sahihinde İbni Ömer *(Radıyallahu Anhuma)* nın, derisinin beyazlığı görülecek şekilde bıyığını kısalttığını zikretmiştir.

Hafız ibni Hacer *(Rahimehullah)* buyurmuştur ki: Taberî ve Beyhakî, Abdullah ibni ebî Râfi'in şöyle buyurduğunu nakletmişlerdir: Ben, Ebu Said el Hudrî, Cabir ibni Abdillah, Rafi' ibni Hadîc, Ebu Üseyd el Ensarî, Seleme tübnül Ekva' ve Ebu Rafi' gibi büyük sahabelerin *(Radıyallahu Anhum)* bıyıklarını traş eder gibi kısalttıklarını gördüm.

Taberî *(Rahimehullah)*, Urve, Salim, kasım ve Ebu Seleme *(Radıyallahu Anhum)* gibi zatların bıyıklarını usturaya vurduklarını da rivayet etmiştir. Lâkin bu rivayet üst dudakta biten bütün tüylerin yolunması manasına anlaşılabildiği gibi,

sadece dudağın kırmızılığına rastlayan kısmın ustura ile alınıp, diğer tarafın kısa bırakılması şeklinde de yorumlanabilir. Zira bıyığın kısaltılmasının hikmeti, mecusilere muhalefet, yemek yemeğe zarar vermemek ve yemek yağlarının birikmemesini sağlamaktır.

İbnü'l-Arabi *(Kuddise Sırruhu)*) bıyığın kısaltılması hakkında şöyle bir hikmet açıklamıştır: Burundan gelen suda bir nevi yapışıklık bulunduğundan, bıyık tüyleri birbirine yapışarak kurur ve yıkanırken temizlenmesi zor olur. Ayrıca bıyık koku alma gibi kıymetli bir hâsse (duyu organı) nın hizasında bulunduğundan güzellik ve fayda tamamlansın için kısaltılması meşrû edilmiştir ki, bu faydaların sağlanması için bıyığın tamamen kazınması gerekli olmayıp kısaltılması da yeterlidir. *(Fethu'l-Bâîi:10/360)*

Buharî şarihlerinden Aynî buyurmuştur ki: Bıyık kısaltmanın derecesi hakkında ihtilâf vardır. Tahavî *(Rahimehullah)* buyurmuştur ki: Medine ehlinden Salim, Said ibni Müseyyeb ve Urve ibni Zübeyr *(Rahimehumullah)* gibi zatlar bıyık kısaltmanın traş etmekten üstün olduğunu söylemişlerdir. Hasen-i Basrî, Muhammed ibni Sîrîn, Atâ ibni Ebî Ribah gibi zatlar da bu görüştedirler, İmamı Malik *(Rahimehullah)* ın mezhebi de budur.

Malikî ulemasından Kadî İyaz *(Rahimehullah)* buyurmuştur ki: Selefin ekserisi bıyığın usturaya vurulmasını ve kökünden kazınmasını yasaklamışlardır.

İmam Malik *(Rahimehullah)* Bıyığı usturaya vurmayı müsle (bir uzuv kesmek) sayar ve böyle yapana edep (ceza) verilmesini emreder ve bıyığın üstten alınmasını mekruh görürdü. Ona göre müstehap olan ise dudağın kırmızılığı açılacak kadar alınmasıdır. İmam-ı Tahavî devamla şöyle buyurdu: Diğer bazı ulema bu hususta geride zikredilen görüşe muhalif düşerek, bıyığın kökten kazınmasını müstehap kabul edip kısaltmaktan üstün görmüşlerdir.

Bu ulemadan maksat: Kûfe ehli, Mekhul, Muhammed ibni Aclân, İbni Ömer *(Radıyallahu Anh)* ın azatlısı Nafi', İmam-ı Azam Ebu Hanife, Ebu Yusuf ve Muhammed *(Rahimehumullah)* hazeratıdır.

İbni Ömer, Ebu Said el Hudrî, Cabir ibni Abdillah *(Radıyallahu Anhum)* gibi bir takım sahabelerin de böyle yaptıkları rivayet edilmiştir ki, İbni Ebî Şeybe *(Rahimehullah)* bütün bu rivayetleri senetleriyle zikretmiştir. *(Aynî, Umdetül Kârî:22/44)*

Şafiî'lerin bu hususdaki mezhebine gelince: İmam-ı Nevevî, Müslim şerhinde ve şerh-i mühezzeb'te şöyle zikretmiştir. Bıyığı kısaltmaya gelince bu da sünnettir, kısaltmaya sağ taraftan başlamak müstehaptır. Kişi bizzat kendi kısaltmakla berbere kısalttırmak arasında muhayyerdir. Zira, bıyığı berbere kısalttırmakta mahrem yerlerini açmak gibi bir sakınca yoktur.

Koltuk altıyla etek traşı ise böyle değildir. Bıyıktan kısaltacağı miktara gelince, muhtar (seçilen görüş) e göre dudak ucu açılıncaya kadar kısaltır fakat kökünden kesmez. **"Bıyıkları kazıyın"** şeklinde gelen rivayetler ise: "İki dudak üzerine uzayan kısmı ustura ile alın." manasındadır. *(Nevevî, Şerh-i Müslim: 3/149)*

Hanefî mezhebinin görüşü, ekseriyetle bıyığın kazınması hususunda ise de memleketimizdeki örf, bıyığın kısaltılmasıdır. Bugünkü amelimiz de

buna göredir. Bu örfe muhalefet ederek bıyığı kökten kazımak, insanların sû-i zan ve dedikodu'suna sebebiyet vereceğinden uygun görülmemiştir.

Hanbeli mezhebinin görüşü de, "Şerh-i Kebir" de zikredildiği üzere bıyığın kısaltılmasıdır.

Ebu Abdillah *(Rahimehullah)* a bıyık hakkında fetva sorulduğunda: "Kazırsa da beis yoktur, kısaltırsa da beis yoktur." buyurmuştur.

Ebu Muhammed *(Rahimehullah)* ın: "Muğnî" de zikrettiğine göre kişi bıyığı kazımak ile kısaltmak arasında muhayyerdir. "Muvatta" şerhleri içinde en istifadelisi olan "Evcezül Mesâlik" de de böylece zikredilmiştir.

Geride zikredilen nakıllerden anlaşıldığına göre, müctehidlerden bazısı, müsle'den nehyetmek için, hadis-i şerifte geçen **Kass** lâfzının zahirine bakarak, bıyığın dudak kırmızılığı belirecek şekilde kısaltılmasını tercih etmişler. Bazısı da **ihfa** ve **inhak** lâfızlarına bakarak kökünden kazınmasına fetva vermişlerdir. Fakat hiç biri bıyığı uzatmaya fetva vermemişlerdir, dolayısıyla bıyığı uzatmak bütün müslümanlara göre yasaktır.

Nasıl böyle olmasın ki? Zeyd ibni Erkam *(Radıyallahu Anh)* dan rivayet edilen bir hadis-i şerifte Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)*:

٨٢٤ – عَنْ زَيْدِ بْنِ اَرْقَمَ (رضى الله عنه) قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللهِ ﷺ: « مَنْ لَمْ يَأْخُذْ مِنْ شَارِبِهِ فَلَيْسَ مِنَّا »

824 -**"Bıyığından almayan bizden değildir."** buyurmuştur. *(Tirmizî, Edep:16, No.2761, 5/93, Neseî, Taharet:13, No.13, 1/22, Ahmed ibni Hanbel:No.19283, 7/74)*

Bu hadis-i şerifte geçen: **"Bizden değildir"** ifadesi, bıyığını uzatanlar için büyük bir tehdit teşkil etmektedir. Gerçi bu, kâfir olur manasına gelmezse de, şarihler bunu: "Bizim sünnetimizle amel edenlerden değildir." diye açıklamışlardır. Zira sünneti terkeden tekfir edilmez.

Bıyığı kısaltmak geride zikredilen hadis-i şeriflerde de görüldüğü gibi fıtrat'a dahildir. Nitekim İbni Abbas *(Radıyallahu Anhuma)*: **"Resulullah** *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* **bıyığını kısaltırdı, Halilü'r-rahman İbrahim** *(Aleyhisselâm)* **da böyle yapardı."** *(Tirmizî, Edep:16, No.2760,5/93)* buyurdu.

Bu rivayet Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* in saç ve bıyık traşında İbrahim *(Aleyhisselâm)*a ittiba ettiğini (uyduğunu) göstermektedir. Nitekim Mevlâ Tealâ:

« وَاِذِ ابْتَلىٰ اِبْرٰهِيمَ رَبُّهُ بِكَلِمَاتٍ فَاَتَمَّهُنَّ ... (١٢٤) »

"Rabbi, İbrahim'i bir takım kelime (emir) **lerle imtihan edince, O, bunları yerine getirdi."** *(Bakara Suresi :124'den)* kavl-i şerifinde, İbrahim *(Aleyhisselâm)* ın milletine işaret etmiştir.

Bu ayet-i kerime'de geçen kelime (emir) lerin neler olduğu hususunda ulema ihtilâf etmişlerse de, en kuvvetli görüşe göre: **"Başla ilgili beş, bedenle ilgili beş temizliktir. Başla ilgili temizlikler: Bıyığın kesilmesi, mazma-**

za (ağıza su vermek), **İstinşak** (burna su çekmek), **misvak kullanmak ve saçı ortadan ayırmaktır. Bedenle ilgili olanlar: Tırnakların kesilmesi, kasık traşı, sünnet olmak, koltuk altının yolunması, büyük ve küçük abdestlerden sonra su ile taharetlenmektir."**

Yine bu rivayet, Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* in bıyığını kestiğini ortaya koymakta, ancak dipten mi, biraz üsten mi kestiği hususunda bir açıklığa yer vermemektedir. Yukarıdaki hadis-i şeriflerde kaydettiğimiz mezheplerin görüş ayrılığı da bu kapalılıktan ileri gelmektedir.

Aynı kapalılık, bıyıkların kesilmesi hususunda Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* in, ashab-ı kiram'a verdiği emirleri nakleden rivayetlerde de mevcuttur. Nitekim Muğiyre ibni Şu'be *(Radıyallahu Anh)*:

٨٢٥ - « وَكَانَ شَارِبِي وَفَى فَقَصَّهُ لِي عَلَى سِوَاكٍ »

825 - **"Bıyığım çok uzundu, Resulullah** *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* **misvaktan artan kısmı kesti."** buyurmuştur. *(Ebu Davud, Taharet:75, No.188, 1/97)*

Bu hadis-i şerifte geçen (عَلَى سِوَاكٍ) tabirinin anlaşılması ihtilâf vesilesi olmuştur. Bazıları bunu "Misvâktan artan kısmı" diye anlarken, bazıları da "Misvak kullandıktan sonra" diye anlamışlardır. Birinci duruma göre misvak, bıyığın uzunluğunda ölçü olarak kullanılmış olmalıdır. İkinci hâlde ise, Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* dişini misvakladıktan sonra Muğiyre *(Radıyallahu Anh)* ın bıyığını kesmiş olmalıdır.

İmam-ı Süyûtî *(Rahimehullah)* ın kaydına göre, Beyhakî'de, bu hadis-i şerifte şöyle bir ziyade mevcuttur:

٨٢٦ - عَنِ الْمُغِيرَةِ بْنِ شُعْبَةَ (رضى الله عنه) اَنَّ رَسُولَ اللهِ ﷺ رَأَى رَجُلاً طَوِيلَ الشَّارِبِ قَالَ: فَدَعَا بِسِوَاكٍ وَشُفْرَةٍ وَوَضَعَ السِّوَاكَ تَحْتَ شَارِبِ الرَّجُلِ فَقَطَعَهُ.

826 - **"Resulullah** *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* **bıyığın altına misvakı koyarak, üzerinden** (uzayan kısmı) **makasla kesti."** *(Beyhekî, Şuabul İman: No.6446, 5/222, Avnu'l-Ma'bud: 1/324)*

Bezzar'ın Aişe *(Radıyallahu Anha)* dan rivayetine göre, Efendimiz *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* bıyığı uzun bir adam gördüğünde:

٨٢٧ - « ائْتُونِي بِمِقَصٍّ وَسِوَاكٍ » فَوَضَعَ السِّوَاكَ تَحْتَ الشَّارِبِ وَقَصَّ عَلَيْهِ.

827 - **"Bana bir makas, bir de misvak getirin."** buyurdu sonra misvakı bıyığın bir tarafına koyup, üzerinden taşan kısmı makasla aldı. *(El Menhelül azbul Mevrud, fî şerhi Ebî Davud:1/215)*

Hadis-i şerif bu rivayetiyle bıyığın, misvak'ın eni kadar uzatılabileceğine ruhsat vermiştir. Şu hâlde bu rivayetler, Taberî *(Rahimehullah)* ın: **"Sünnet her iki tarza** (kazınmasına da, kısaltılmasına) **da delâlet eder."** şeklindeki görüşünü te'yid etmektedir.

Bıyığın iki ucunun uzatılması:

Alkame *(Radıyallahu Anh)* buyurmuştur ki: Fukahanın buyurduğuna göre bıyığın iki ucunu uzatmakta bir beis yoktur.

İmam-ı Gazalî İhya'da buyurmuştur ki: Hazreti Ömer ve diğer bazı sahabeler bıyığın iki kenarını uzatmışlardır. Çünkü bu, ağzı örtmez ve yemek artığı kendisine ulaşmaz. Nitekim, Cabir *(Radıyallahu Anh)* buyurmuştur ki:

٨٢٨ – عَنْ جَابِرٍ (رضى الله عنه) قَالَ: كُنَّا نُعَفِّي السِّبَالَ اِلاَّ فِي حَجٍّ اَوْ عُمْرَةٍ .

828 - **"Biz hac ve ömre'nin dışında bıyıklarımızın kenarlarını uzun bırakırdık"** *(Ebu Davud:4201, 2/484)*

Bu gün memleketimizdeki örf buna göredir. Şir'atü'l-İslâm şerhinde de böyledir. Ulemadan bazısı ise, bıyığın uçlarını uzatmakta, ehl-i kitaba benzeme bulunduğundan bunu kerih görmüşlerdir. Bu görüş daha uygundur. Nitekim:

٨٢٩ – عَنْ اَبِي اُمَامَةَ (رضى الله عنه) قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللهِ ﷺ: « قُصُّوا سِبَالَكُمْ وَوَفِّرُوا عَثَانِينَكُمْ وَخَالِفُوا اَهْلَ الْكِتَابِ »

829 - Ebu Ümame *(Radıyallahu Anh)* buyurmuştur ki: Bir kere biz: "Ya Resulallah! Ehl-i kitap, sakallarını kesip bıyıklarının kenarlarını uzatıyorlar." dediğimizde, Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)*: **"Bıyıklarınızın kenarlarını kısaltınız, sakallarınızı uzatınız, ehl-i kitaba muhalefet ediniz."** buyurdu. *(Ahmed ibni Hanbel, Müsned: 22346, 8/300, Beyhekî, Şuabu'l-İman:6405, 5/214)*

Bıyığı uzatmanın afetleri ve sahibinin zilletleri:

1 - Uzun bıyık, insanın ağzını örterek yemek yağlarının toplanmasına sebeb olacağından, insanın ağzını şeytanların mahalli ve meskeni yapar, zira şeytanlar, o pis kıllar ve kendisinde yemek artığı kalan şeylerle oynamayı severler. Nitekim:

٨٣٠ – عَنْ جَابِرٍ (رضى الله عنه) قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللهِ ﷺ: « اَخْرِجُوا مَنْدِيلَ الْغَمَرِ مِنْ بُيُوتِكُمْ فَاِنَّهُ مَبِيتُ الْخَبِيثِ وَمَجْلِسُهُ »

830 - Cabir *(Radıyallahu Anh)* dan rivayet edilen bir hadis-i şerifte Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)*: **"Yağlı mendilleri evlerinizden çıkarın, çünkü o, habis** (pis şeytan) **ın mebiti ve meclisi** (geceleyeceği ve oturacağı yer) **dir."** buyurmuştur. *(Deylemî, Müsned-i Firdevs: 343, 1/103, Süyûtî, Camiu'l-Ehadis:No.723, 1/126, Kenzül Ummal: 41497, 15/388)*

Müminin ağzı zikir ve kur'an mahalli (yyeri) olduğu hâlde, bıyığını uzatarak ağzını şeytanların mahalli yapması asla caiz değildir.

2 - Uzun bıyıklı kişi yemek içmek istediği zaman yiyeceği yemek ve içeceği su o pis kıllara değip geçeceğinden, yediği içtiği mekruh olur. Ayrıca, diliyle her yediği lokmanın ve içtiği her yudum suyun peşine o pis kılları yalaması veya eliyle veya mendille silmesi de, mekruh olan işlerdendir.

3 - Müminin artığı şifa olduğu hâlde, bu kişinin artığı mekruh olur.

4 - Tükürdüğünde veya öksürdüğünde, tükürüğü ve balgamı o kıllara yapışacağından mendille silmeye muhtaç olur.

5 - Mecusilerin ve müşriklerin ahlâkıyla ahlâklanmış olur. Halbuki mümin onlara muhalefetle emrolunmuştur.

6 - Efendimiz *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* in emirlerini tutmamış ve onun sünnetiyle amel etmemiş olduğundan, Allah-u Tealâ'nın:

« ... وَمَا اٰتٰيكُمُ الرَّسُولُ فَخُذُوهُ ... (٧) »

"O peygamber, size ne verdiyse onu alın." (Haşr Suresi: 7'den) emrine muhalefet etmiş olur. Zira İbni Ömer *(Radıyallahu Anhuma)* 'dan rivayet edilen bir hadis-i şerifte Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* :

٨٣١ – عَنِ ابْنِ عُمَرَ (رضى الله عنهما) عَنِ النَّبِيِّ ﷺ قَالَ: « خَالِفُوا الْمُشْرِكِينَ: وَفِّرُوا اللِّحٰى وَاَحْفُوا الشَّوَارِبَ »

831 - **"Müşriklere muhalefet edin, sakalları uzatın, bıyıkları kesin."** Buyurmuştur. *(Buharî, Libas:62. No.5553, 5/2209, Müslim, Taharet:16, No.259, 1/222)*

7 - Dininin kemali ve müslümanlığının alâmeti noksan olmuş olur. Nitekim:

٨٣٢– عَنِ ابْنِ عَبَّاسٍ (رضى الله عنهما) قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللّٰهِ ﷺ: « اَخْذُ الشَّارِبِ مِنَ الدِّينِ »

832 - İbni Abbas *(Radıyallahu Anhuma)* dan rivayet edilen bir hadis-i şerifte Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)*: **"Bıyığı almak dindendir."** buyurmuştur. *(Beyhekî, Şuabul İman: No.6452, 5/224)*

8 - Kendisini, meleklerin dua ve istiğfarlarından mahrum etmiş olur.

9 - Kendisini, Efendimiz *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* in şefaatinden mahrum etmiş olur. Nitekim:

٨٣٣ – عَنْ اَنَسٍ (رضى الله عنه) قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللّٰهِ ﷺ: « مَنْ رَغِبَ عَنْ سُنَّتِي فَلَيْسَ مِنِّي »

833 - Enes *(Radıyallahu Anh)* dan rivayet edilen bir hadis-i şerifte, Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)*: **"Sünnetimden dönen benden değildir."** *(Buhari,Nikâh:1, No:4776, 5/194,, Müslim,Nikâh:l, No.1004, 2/1020)* buyurdu.

10 - Mahşerde, melekler ve peygamberler arasında, hususen Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* in huzurunda, sualde, hesapta, mizanda ve sıratı geçerken mahcub ve rezil olacaktır.

11 - Duası kabul olmaz, nitekim İbni Mesud *(Radıyallahu Anh)* dan rivayet edilen bir hadis-i şerifte Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)*:

٨٣٤ – عَنِ ابْنِ مَسْعُودٍ (رضى الله عنه) قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللّٰهِ ﷺ: « مَنْ طَوَّلَ الشَّارِبَ لَمْ يَسْتَجِبِ اللّٰهُ دُعَائَهُ »

Ayet: 119

834 - **"Bıyığını uzatanın Allah-u Tealâ duasını kabul etmez"** *(Deylemî, Müsned-i Firdevs: 5648, 3/527)* buyurdu.

12 - Karısının kötü yola gitmesine sebebolur. Nitekim İbni Ömer *(Radıyallahu Anhuma)* dan rivayet edilen bir hadis-i şerifte Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* :

٨٣٥ – عَنِ ابْنِ عُمَرَ (رضى الله عنهما) قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللهِ ﷺ: « قُصُّوا شَوَارِبَكُمْ فَإِنَّ بَنِي إِسْرَائِيلَ لَمْ يَفْعَلُوا ذٰلِكَ فَزَنَتْ نِسَاؤُهُمْ »

835 - **"Bıyıklarınızı kısaltınız! Çünkü Benî İsraîl böyle yapmadılar da kadınları zinaya düştü."** buyurdu. *(Deylemî, Müsned-i Firdevs: No.4578, 3/205, Süyûtî, El Camiu'l-Kebîr:15316, 5/357)*

13 - Ümmetin en şerlilerinden olur. Nitekim Ebu Ümame *(Radıyallahu Anh)* dan rivayet edilen bir hadis-i şerifte Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* şöyle buyurmuştur:

٨٣٦ – عَنْ أَبِي أُمَامَةَ (رضى الله عنه) قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللهِ ﷺ: « إِذَا رَأَيْتُمْ أَحَدًا يَقُصُّ الشَّارِبَ فَذَالِكَ مِنْ خِيَارِكُمْ وَإِذَا رَأَيْتُمْ أَحَدًا يُطِيلُ الشَّارِبَ فَذَالِكَ مِنْ شِرَارِكُمْ »

836 - **"Bıyığını kısaltan bir adam gördüğünüzde, işte o sizin en hayırlılarınızdandır. Bıyığını uzatan bir adam gördüğünüzde, o da sizin en şerlilerinizdendir."** *(Deylemî, Seyyid Muhammed Hakkı, Ahkâmu'l-Mezahib fî etvâril Lihâ veşşevârib: Sh.90)*

14 - Ehl-i Sünnet vel Cemaat'tan uzaklaşmış olur. Nitekim, Fetâvâ-i Bezzaziye'de zikredildiği üzere bıyık kısaltmak ehl-i sünnet vel cemaat emaresi (nişanı) olup, bıyığı uzatmak Rafizî (Hazreti Ali *(Radıyallahu Anh)* ın dışındaki üç büyük halifeyi sevmeyen ve bir çok sahabe-i kiram'a söven şiî ve alevî) lerin alâmetidir.

15 - Bıyığını uzatan Havz-ı Kevser'den içemez, kabrinde azab olur, Münker-Nekîr (sual melekleri) ona kızgın olarak gönderilir.

Bu vaazları duyduktan sonra hâlâ bıyıklarını uzatmaya devam edenler bu hususta hangi delile dayanmaktadırlar. Halbuki Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* e uymayı emredip, ona muhalefeti yasaklayan ayet-i kerimeler, sakalın uzatılıp, bıyığın kısaltılmasına ait hadis-i şerifler ve müctehitlerin ittifakı akıl sahiplerine huccet ve burhan (delil) olarak yeter.

Bıyığın kısaltılmasının müddeti:

Bıyığı kısaltmak, tırnak kesmek, eteği traş edip, koltuk altlarını yolmak haftada bir kere yapılmalıdır. Bu yapılamazsa onbeş günde bir yapılır. kırk günü geçirmekte ise, hiç bir mazeret kabul edilmez. Nitekim, Enes ibni Malik *(Radıyallahu Anh)* ın şöyle buyurduğu rivayet edilmiştir:

٨٣٧ – عَنْ أَنَسِ بْنِ مَالِكٍ (رضى الله عنه) قَالَ: وَقَّتَ لَنَا رَسُولُ اللهِ ﷺ فِي قَصِّ الشَّارِبِ وَتَقْلِيمِ الْأَظْفَارِ وَحَلْقِ الْعَانَةِ وَنَتْفِ الْإِبْطِ أَنْ لَا يُتْرَكَ أَكْثَرَ مِنْ أَرْبَعِينَ يَوْمًا »

837 - **"Resulullah** *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* **bize, bıyığı kısaltmak, tırnakları kesmek, etek tıraşı ve koltuk altını yolmayı kırk günden fazla terk etmemekle vakitledi."** *(Tirmizî, Edeb:15, No.2759, 5/92, Müslim, Taharet: 16, No.258, 1/222, Neseî, Taharet: 14, No.14, 1/22, İbni Mace, Taharet:8, No.295, 1/108, Ahmed ibni Hanbel, Müsned:No.12234, 4/246)*

Bu rivayet, kırk gün tırnak ve bıyık kesilmeyebilir, koltuk ve kasıklar traş edilmeyebilir şeklinde anlaşılmamalıdır. Bundan murat, bu işlerin kırk günü bulacak kadar ihmal edilmemesidir. Bu vazifelerin cuma günü yapılması da sünnettendir. Nitekim Bezzar ve Taberanî'nin Ebu Hureyre *(Radıyallahu Anh)* dan rivayetine göre:

٨٣٨ – عَنْ اَبِى هُرَيْرَةَ (رضى الله عنه) اَنَّ رَسُولَ اللهِ ﷺ كَانَ يُقَلِّمُ اَظْفَارَهُ وَيَقُصُّ شَارِبَهُ يَوْمَ الْجُمُعَةِ قَبْلَ اَنْ يَخْرُجَ اِلَى الصَّلَاةِ »

838 - **"Resulullah** *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* **cuma günü namaza çıkmadan tırnaklarını keser, bıyığını kısaltırdı."** *(Heysemî, Mecmeu'z Zevâid:2/170)*

٨٣٩ – عَنِ ابْنِ عُمَرَ (رضى الله عنهما) قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللهِ ﷺ: « مَنْ اَخَذَ شَارِبَهُ يَوْمَ الْجُمُعَةِ كَانَ لَهُ بِكُلِّ شَعْرَةٍ تَسْقُطُ مِنْهُ عَشْرُ حَسَنَاتٍ »

839 - İbni Ömer *(Radıyallahu Anhuma)* dan rivayet edilen bir hadis-i şerifte Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* şöyle buyurdu: **"Cuma günü bıyığını alana, bıyığından düşen her kıl için on sevap vardır."** *(Deylemî, Müsned-i Firdevs: No.5826, 3/584, Ali el Müttakî, Kenzül Ummal: 17250, 6/657)*

٨٤٠ – عَنِ ابْنِ مَسْعُودٍ (رضى الله عنه) قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللهِ ﷺ: « مَنْ اَخَذَ مِنْ شَارِبِهِ وَاَظْفَارِهِ فِى كُلِّ جُمُعَةٍ اَدْخَلَ اللهُ فِيهِ شِفَاءً وَاَخْرَجَ مِنْهُ دَاءً »

840 - İbni Mesud *(Radıyallahu Anh)* dan rivayet edilen bir hadis-i şerifte Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* şöyle buyurmuştur: **"Her cuma bıyığından ve tırnaklarından alan kişinin içine Allah** (-u Tealâ) **bir şifa sokup bir derdi çıkarır."** *(Deylemî, Müsned-i Firdevs: No.5826, 3/584)*

Geride zikrettiğimiz hadis-i şerifler ve fıkhî nakiller, sakalı uzatıp bıyığı kısaltmanın, Allah-u Tealâ'nın kulları için meşrû ettiği dinden olup, buna uymayan bir hareketin ahmaklık, fasıklık, gaflet ve kâinatın efendisinin yolundan inhiraf (dönmek) olduğunu açıkça ortaya koymaktadır.

Kişi dikkatli düşündüğünde, erkeğin güzelliğinin, olgunluğunun, heybet, vakar ve kişiliğinin sakalı uzatmakta olduğunu kesinlikle anlar. Çünkü Allah-u Tealâ erkekleri sakalla süslemiştir. Dolayısıyla sakalın traşı yüzü çirkinleştireceği gibi, erkekliği ve kişiliği sırt arkasına atmak ve şeytanın, Allah-u Tealâ'nın yarattığını değiştirme hususundaki emrine itaattır.

Ayrıca, sakal traşı Allah-u Tealâ'nın abesle iştigaline (fuzuli iş yaptığına) işaret etmekle beraber, Allah-u Tealâ'nın hikmetine (her işi yerli yerin-

de yaptığına) bir nevi ithamdır. Oyundan ve eylenceden son derece münezzeh (uzak) olan Alîm ve Hakîm'i tesbih ederiz.

Hulâsa-i kelâm: Mümin, ahireti devamlı göz önüne koyarak, fitneleyici dünyanın görünüşüne aldanmamalıdır, çünkü dünya hayatı son derece kısadır ve herkes, bu dünyadan Daru'l-karar'a göçecektir. Orada ise Azîz ve Cebbar olan Allah-u Tealâ'nın huzurunda durarak her yaptığından hesaba çekilecektir. O hâlde akıllı kişi, ölümden sonrası için çalışmalıdır. Nitekim:

٨٤١ – عَنْ شَدَّادِ بْنِ اَوْسٍ (رضى الله عنه) قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللهِ ﷺ: « اَلْكَيِّسُ مَنْ دَانَ نَفْسَهُ وَعَمِلَ لِمَا بَعْدَ الْمَوْتِ وَالْعَاجِزُ مَنْ أَتْبَعَ نَفْسَهُ هَوَاهَا وَتَمَنّىٰ عَلَى اللهِ »

841 - Şeddad ibni Evs *(Radıyallahu Anh)* dan rivayet edilen bir hadis-i şerifte Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* şöyle buyurmuştur: **"Akıllı kişi** (kıyamet günü hesaba çekilmeden, dünyada) **nefsini hesaba çeken** (veya nefsini alçaltan) **ve ölümden sonrası için çalışandır. Aciz** (zekası noksan olan) **kimse ise, nefsini** (kendisini) **keyfine uydurarak Allah-u Tealâ üzerine** (kötü amel işlediği hâlde affolacağı gibi bir takım kuruntular) **temenni** (sin) **de bulunandır."** *(Tirmizî, Sıfatül kıyame: 25, No.2459, 4/638 İbni Mace, Zühd:31, No.4260, 2/1423, Ahmed ibni Hanbel, Müsned: 17123, 6/78, Beyhekî, Sünenül Kübra: No.6514, 3/517, Beyhekî, Şuabul iman:10546, 7/350, Hakim, Müstedrek:No.191, 1/125)*

Her müslümanın bütün işlerinde, her şey elinde olan Allah-u Tealâ'nın rızasını araması lâzımdır. İzzet ve zillet (ululuk ve alçaklık), zenginlik ve fakirlik, felâh ve helâk, hepsi Allah-u Tealâ'nın elindedir. Nitekim:

٨٤٢– عَنْ عَائِشَةَ (رضى الله عنها) قَالَتْ: قَالَ رَسُولُ اللهِ ﷺ: « مَنِ الْتَمَسَ رِضَاءَ اللهِ بِسَخَطِ النَّاسِ كَفَاهُ اللهُ مُؤْنَةَ النَّاسِ وَمَنِ الْتَمَسَ رِضَاءَ النَّاسِ بِسَخَطِ اللهِ وَكَلَهُ اللهُ اِلَى النَّاسِ »

842 - Aişe *(Radıyallahu Anha)* dan rivayet edilen bir hadis-i şerifte Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* şöyle buyurmuştur: **"Her kim insanların kızgınlığı** (nı göze almak sureti) **ile Allah'ın rızasını ararsa, İnsanların eziyetine karşı Allah** (-u Tealâ) **ona yeter. Allah** (-u Tealây) **ı gazaplandırarak insanların rızasını arayanı ise, Allah** (-u Tealâ) **insanlara terkeder."** *(Tirmizî, Zühd:64, No.2414, 4/609, Heysemî, Mevaridü'z-Zam'ân: No.1541,1542, Sh.370)*

Şüphesiz ki Allah-u Tealâ'nın rızası habibine ittibadadır. Dolayısıyla bizim Allah-u Tealâ'nın rızasını habibine uymadan elde etmemiz mümkün değildir. Nitekim Mevlâ Tealâ:

« قُلْ اِنْ كُنْتُمْ تُحِبُّونَ اللهَ فَاتَّبِعُونِى يُحْبِبْكُمُ اللهُ ... (٣١) »

"(Habibim!) **De ki: Eğer Allahı seviyorsanız bana uyun ki, Allah** (-u Tealâ) **da sizi sevsin."** *(Ali İmran Suresi: 31'den)* kavl-i şerifiyle bu hakikatı bildirmektedir. Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* e isyan, Allah-u Tealâ'ya isyan sayılır. Bu isyana karşı çok şiddetli tehditler varid olmuştur. Nitekim Mevlâ Tealâ:

« ... فَلْيَحْذَرِ الَّذِينَ يُخَالِفُونَ عَنْ اَمْرِهِ اَنْ تُصِيبَهُمْ فِتْنَةٌ اَوْ يُصِيبَهُمْ عَذَابٌ اَلِيمٌ (٦٣) »

"Onun (peygamberin) **emrine karşı gelenler, başlarına bir belâ gelmesinden veya kendilerine çok acı verici bir azap isabet etmesinden sakınsınlar"** *(Nur Suresi: 63'den)* buyurmuştur.

İbni Kesir *(Rahimehullah)* bu ayet-i kerimenin tefsirinde şu açıklamayı yapmıştır: "Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* in emrinden maksat, yolu, şeriatı, sünneti ve tarikatıdır. Dolayısıyla bütün sözler ve hareketler, onun sözleri ve amelleriyle tartılır, onlara uyan kabul edilir, ters düşen görüş ve hareket ise kim olursa olsun sahibine reddedilir. Nitekim:

٨٤٣ – عَنْ عَائِشَةَ (رضى الله عنها) قَالَتْ: قَالَ رَسُولُ اللهِ ﷺ: « مَنْ اَحْدَثَ فِى اَمْرِنَا هٰذَا مَا لَيْسَ فِيهِ فَهُوَ رَدٌّ »

843 - Aişe *(Radıyallahu Anha)* dan rivayet edilen bir hadis-i şerifte Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* şöyle buyurmuştur: **"Her kim bizim bu** (din) **işimizde, onda olmayanı ihdas eder** (ortaya çıkarır) **sa, o** (bid'at) **reddedilmiş** (batıl kabul edilip, itibar edilmemiş) **tir."** *(Buharî, Sulh: 5, No.2550, 2/959, Müslim, Akziye: 8, No.1718, 3/1343)*

Sakal ve bıyık hakkında söyleyeceklerimiz Allah-u Tealâ'nın fazl-u keremiyle burada son bulmuştur, diğer ciltlerden buraya havale etmiş olduğumuz bu önemli mevzuu burada yazmayı bize nasibeden Allah-u Tealâ hazretlerine hamd-ü senalar ederiz.

Bundan sonra tefsirinde bulunduğumuz ayet-i celilenin son cümlesine dönelim. Mevlâ Tealâ, insanları şeytana uymaktan sakındırmak için, şeytanın saptırma yollarını bizzat onun ağzından naklettikten sonra:

« وَمَنْ يَتَّخِذِ الشَّيْطَانَ وَلِيًّا مِنْ دُونِ اللهِ فَقَدْ خَسِرَ خُسْرَانًا مُبِينًا »

"Kim Allahı bırakarak şeytanı yâr edinirse, şüphesiz pek açık büyük bir ziyana düşmüştür." buyurmuştur. Tabii ki hiç bir kimse Allah-u Tealâ'yı bırakıp da şeytanı dost edinmek istemez. Fakat insan Rahman Tealâ'nın emirlerini terkedip, şeytan aleyhi-lâ'ne'nin vesveselerine uyarsa, sanki Allah-u Tealâ'nın dostluğunu terkedip, şeytanı kendisine dost edinmiş olur.

Bundan dolayı Allah-u Tealâ:

« فَقَدْ خَسِرَ خُسْرَانًا مُبِينًا »

"Şüphesiz ki o kişi açıktan açığa büyük bir zarara uğramış olur" buyurmuştur. Zira Allah-u Tealâ'ya itaat etmek, zarar ihtimallerinden uzak, devamlı ve büyük faydalar sağlar.

Şeytana itaat ise, gamlarla, kederlerle, üzüntüler ve elemlerle karışık ve sonu olan bir takım faydalar sağlar gibi görünürse de sonu hüsranla neticelenir. Bu iki itaatın arasını birleştirmek (aynı anda hem Allah-u Tealâ'ya, hem de şeytana itaat) aklen muhal (imkânsız) olduğundan, şeytanın dostluğuna rağbet eden kişi, şeytanın vereceği çok adi ve değersiz makam ve mevkileri elde etmesi sebebiyle Allah-u Tealâ katında elde edeceği en yüce mertebe ve dereceleri kaçırmış olur ki, işte bu hiç şüphesiz kesin ve apaçık bir ziyandır.

Ayet: 120

Mevlâ Tealâ, şeytana itaatın büyük bir zararı gerektirdiğini açıkladıktan sonra, şeytanın insana neler vaadettiğini beyan etmek üzere şöyle buyuruyor:

يَعِدُهُمْ وَيُمَنِّيهِمْ وَمَا يَعِدُهُمُ الشَّيْطَانُ إِلَّا غُرُورًا (١٢٠)

KELİME MANASI (120)

(يَعِدُ) (Şeytan) **vaadeder,** kime? (هُمْ) **onlara,** yani şeytan saptırmak istediği kimselere yapmayacağı şeyleri söz verir, daha? (وَيُمَنِّي) **kuruntulara düşürür,** kimi? (هُمْ) **onları,** yani bir takım emellerine ve dünya varlıklarına kavuş-turacağını bir hülya olmak üzere kalplerine düşürür. (وَمَا يَعِدُ) **vaadetmez,** kime? (هُمْ) **onlara,** kim? (الشَّيْطَانُ) **şeytan,** (إِلَّا غُرُورًا) **ancak bir aldatma** (vaadeder), yani zarar olan şeyi fayda gibi gösterir.

MEALİ ŞERİFİ (120)

(Şeytan) **onlara söz verir, onları kuruntulara düşürür** (uzun ömürlü, çok nimet içinde yaşayacaklarına dair bir takım hülyalarla onları ümitlendirir) **halbuki şeytan onlara aldatmadan başka bir şey vaadetmez.**

İ Z A H A T

Tefsiri Kebir'de zikredildiğine göre, bundan evvelki ayet-i celilede şeytanın emrinin esasının, insanın kalbine boş kuruntular atmak olduğu açıklanmıştı. Hayvanların kulaklarını dilmek ve Allah-u Tealâ'nın yarattığı şeyi değiştirmek ise kalbe atılan bu kuruntuların netice ve eserlerindendir.

İşte bundan dolayı Mevlâ Tealâ, o kuruntuların giderilmesindeki esasa dikkat çekmiştir ki, o da, o kuruntuların aldatmadan başka bir şey olmadıklarıdır. Gurur (aldanma), insanın bir şeyi menfaatli ve lezzetli sanıp, sonra o şeyin en büyük acı ve zararları taşıdığını anlamasıdır.

Dünyanın bütün hâlleri böyledir. Dolayısıyla akıllı kişinin, dünyanın hiç bir şeyine iltifat etmemesi gerekir. Mesela: Şeytan insanın kalbine ömrünün uzun olacağı, dünyadan elde etmek istediği her şeyi kazanacağı ve düşmanlarına galip olacağı düşüncelerini atar.

Böylece o kimsenin kalbine dünyanın bir devr-i daim olduğu, bugün başkasının elde ettiği şeyin ilerde kendisine müyesser olacağı fikri düşer. Fakat bütün bunlar bir nevi aldanmadır, zira insanın ömrü çoğu kere bu düşündüklerine yetmez, yetse bile istediğine ulaşamayabilir, ömrü yetip gayesine en güzel bir şekilde ulaşsa bile, mutlaka bu kimse ölürken en büyük keder ve pişmanlık içine düşer. Çünkü elde edilmek istenen şey ne kadar lezzetli ve hoş olur ve onunla ülfet ne kadar çok ve uzun süre olursa, insanın onları bırakıp ayrılması da o nisbette elemli ve kederli olur.

Ayet-i celilenin tefsirinde bir başka vecih daha vardır ki, oda şudur: Şeytan, insanlara kıyametin ve cezanın, cennet ve cehennemin olmadığını, dolayısıyla dünyevî lezzetleri tamamiyle tatmak için ellerinden geldiğince çalışmaları gerektiğini telkin etmektedir.

Taberî tefsirinde zikredildiğine göre, Allah-u Tealâ, şeytanın insanlara verdiği sözlerin ancak bir aldatma olduğunu beyan etmiştir, zira insanlar şeytanın yalan vaadleri ve boş kuruntuyla kendilerine gerçekten dostlukta bulunduğunu zannetmekteyseler de, yarın hak zuhur edip, ona muhtaç olduklarında, Allah-u Tealâ'nın düşmanı onlara:

« ...انَّ اللّٰهَ وَعَدَكُمْ وَعْدَ الْحَقِّ وَوَعَدْتُكُمْ فَاَخْلَفْتُكُمْ وَمَا كَانَ لِيَ عَلَيْكُمْ مِنْ سُلْطَانٍ اِلاَّ اَنْ دَعَوْتُكُمْ فَاسْتَجَبْتُمْ لِي فَلاَ تَلُومُونِي وَلُومُوا اَنْفُسَكُمْ مَا اَنَا بِمُصْرِخِكُمْ وَمَا اَنْتُمْ بِمُصْرِخِيَّ اِنِّي كَفَرْتُ بِمَا اَشْرَكْتُمُونِ مِنْ قَبْلُ ... (٢٢) »

"Şüphesiz Allah size gerçek olanı vaadetti, ben de size vaadettim ama yalancı çıktım. Zaten benim size karşı bir gücüm yoktu. Ben, sadece sizi (inkâra) **çağırdım, siz de benim davetime hemen icabet ettiniz. O hâlde beni tenkit etmeyin kendinizi tenkit edin. Ne ben sizi kurtarabilirim, ne de siz beni kurtarabilirsiniz.! Şüphesiz ki ben daha önce beni** (Allaha) **ortak koşmanızı reddettim."** *(İbrahim Suresi: 22'den)* diyecektir.

Nitekim İblis, Bedir günü de müşrikleri de böyle aldatmıştı. Mevlâ Tealâ bu hususu şöyle açıklamaktadır:

« وَاِذْ زَيَّنَ لَهُمُ الشَّيْطَانُ اَعْمَالَهُمْ وَقَالَ لاَ غَالِبَ لَكُمُ الْيَوْمَ مِنَ النَّاسِ وَاِنِّي جَارٌ لَكُمْ فَلَمَّا تَرَاءَتِ الْفِئَتَانِ نَكَصَ عَلَىٰ عَقِبَيْهِ وَقَالَ اِنِّي بَرِيءٌ مِنْكُمْ اِنِّي اَرَىٰ مَالاَ تَرَوْنَ اِنِّي اَخَافُ اللّٰهَ وَاللّٰهُ شَدِيدُ الْعِقَابِ (٤٨) »

"Hani şeytan onlara amellerini süsledi (güzel gösterdi) **de, 'Bu gün insanlardan size galip gelecek kimse yoktur, şüphesiz ben de sizin yardımcınızım.' dedi. Fakat iki ordu birbirini görünce** (şeytan kendi ordusuna Allahın azabının indiğini görüp, işin ciddiyetini müşahede edince) **ökçeleri üzere** [ardına) **döndü ve 'Şüphesiz ben sizden uzağım, muhakkak ki ben sizin göremeyeceğiniz** (melekler) **i görüyorum ve şüphe yok ki ben Allahtan korkuyorum çünkü Allah, azabı şiddetli olandır.' dedi"** *(Enfal Suresi: 48)*

Bu ayet-i kerimelerde de görüldüğü üzere Allahın düşmanının insanlara verdiği bütün sözlerin bir aldatmaca olduğu kendisine muhtaç olunduğunda meydana çıktı.

Mevlâ Tealâ, şeytanın insanları aldattığını beyandan sonra, ona uyanların akibetini açıklamak üzere şöyle buyuruyor:

اُولٰئِكَ مَأْوِيهُمْ جَهَنَّمُ وَلاَ يَجِدُونَ عَنْهَا مَحِيصاً (١٢١)

KELİME MANASI (121)

(اُولٰئِكَ) **İşte onlar** (var ya), (مَأْوِيهُمْ) **onların varacakları yer,** nedir? (جَهَنَّمُ) **cehennemdir,** (وَلاَ يَجِدُونَ) **bulamazlar,** neden? (عَنْهَا) **ondan,** ne? (مَحِيصاً) **kaçacak bir yer.**

MEALİ ŞERİFİ (121)

İşte onların varacakları yer cehennemdir. Ondan kaçıp kurtulacak bir yer de bulamayacaklardır.

İ Z A H A T

Tefsiri Kebir'de zikredildiğine göre, **Gurur** (aldanma), insanın zahiren (görünüşte) güzel bulduğu bir şeyi elde edip, sonra o şeyin gerçek yüzü ortaya çıktığında büyük acı duyacağı bir hâlden ibarettir.

Dünyevî lezzetlere iyice gark olup, Allah-u Tealâ'ya isyana tamamen batmak, her ne kadar o an için hoş ve güzel gelse bile neticesi cehennem azabıdır, Allahın gazabıdır, Allahın rahmetinden uzaklaşmadır, dolayısıyla bu ayet-i celile de, bu manası itibariyle, şeytanın vaadlerinin bir aldatmadan başka bir şey olmadığı hususunda daha önce geçen delilleri kuvvetlendirmektedir.

Daha sonra Mevlâ Tealâ: (وَلاَ يَجِدُونَ عَنْهَا مَحِيصاً) **"Oradan kaçacak bir yer de bulamayacaklardır."** buyurmuştur. Ayet-i celilede geçen: (مَحِيص): kaçış ve kurtuluş yeri demektir.

İmam-ı Vahidî *(Rahimehullah)* bu cümle-i celilenin şu iki manaya gelebileceğini söylemiştir:

1 - Onlar mutlaka cehenneme gireceklerdir.

2 - Kâfirlerin nasibi cehennemde ebedî kalmaktır.

Bu uzak bir mana değildir, çünkü: **"Bulamayacaklar."** cümlesinde zikredilenler haklarında şeytanın:

« وَقَالَ لَأَتَّخِذَنَّ مِنْ عِبَادِكَ نَصِيباً مَفْرُوضاً »

"Yemin olsun ki! Kullarından muayyen bir nasib edineceğim." demiş olduğu kimselerdir. En açık olan şudur ki, şeytanın hissesine düşenler ancak kâfirlerdir.

Ruhul Beyan tefsirinde zikredildiğine göre, Allah-u Tealâ cenneti yaratmış, onun için bir ehil de halketmiştir ki onlar **"Süada"** (bahtiyar kimseler) dir. Allah-u Tealâ cehennemi halkettiği gibi, ona da bir ehil yaratmıştır ki, onlar da **"Eşkiya"** (bedbaht kimseler) dir.

Allah-u Tealâ şeytanı da günahları süsleyici, kötülüklere davet edici ve nefsin kötü arzularını emredici olarak yaratmıştır. Herkim saptırmanın hakikatını şeytanın yarattığına inanırsa kendisi şeytandır. Hakikatte dalâleti de, hidayeti de yaratan ancak Allah-u Tealâ'dır. Nitekim Mevlâ Tealâ:

« ... فَيُضِلُّ اللهُ مَنْ يَشَآءُ وَيَهْدِى مَنْ يَشَآءُ ... (٤) »

"Dilediğini saptırır, dilediğini hidayet eder" *(İbrahim Suresi: 4'den)* buyurmuştur. Kullardan şeytanın hissesine düşen nasib (pay) Allah-u Tealâ'nın cehennem ehli olarak halkettiği taifedir. Nitekim Mevlâ Tealâ:

« وَلَقَدْ ذَرَأْنَا لِجَهَنَّمَ كَثِيراً مِنَ الْجِنِّ وَالْانْسِ ... (١٧٩) »

"Andolsun ki biz, cin ve insandan bir çoğunu cehennem için yarattık." *(Araf Suresi: 179'dan)* kavl-i şerifinde şeytana tâbi olan bu gruptan bahset-

miştir. Şeytan insanların sapıklığına sebep olduğu için Allah-u Tealâ'nın huzurundan kovulup lânete uğradığı gibi, dünya da insanların sapıtmasına sebep olduğu için lânetlenmiştir. Nitekim:

٨٤٤ – عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ (رضى الله عنه) قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللهِ ﷺ: « اَلدُّنْيَا مَلْعُونَةٌ وَمَلْعُونٌ مَافِيهَا اِلاَّ ذِكْرَ اللهِ وَمَا وَالاَهُ اَوْ عَالِماً اَوْ مُتَعَلِّماً »

844 - Ebu Hureyre *(Radıyallahu Anh)* dan rivayet edilen bir hadis-i şerifte Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* : **"Dünya lânetlenmiştir, içinde ne varsa onlar da melûndur. Ancak Allahın zikri ve ona yakın olan** (zikirle alâkalı şeyler), **bir de âlimle müteallim** (hoca ile talebenin dini ilimlerle meşguliyetleri) **müstesnadır."** buyurmuştur. *(Tirmizî, Zühd: 14, No.2322, 4/561, İbni Mace, Züht:3,No.4112, 2/1377)*

Mel'ûn: Lânetlenmiş, yani Allahın rahmetinden uzak olan şey demektir ki, burada Allah katında makbul olmayan, O'nun iltifat ve sevgisinden uzak olan şey manasındadır. **Dünya**'dan maksat: İnsanı Allah-u Tealâ'yı anmaktan alıkoyan ve Allah-u Tealâ'dan uzaklaştıran her şeydir.

Dünyada, Allahı anmak, O'na kulluk ve ibadet etmek, O'na uygun söz, iş ve hâller ile, dini ilimlerle meşguliyetler dışında kalan ve insanı Allahtan uzaklaştıran ne varsa, hiç biri övgüye lâyık değildir, bilakis aldatıcı olmaları hasebiyle tenkid edilmişlerdir. Şeytanın vaadine ve dünyanın ziynetine ancak, ezelde Allahın rahmetinden uzak kalmış sapıklar aldanır ve bu aldanma neticesinde Allah-u Tealâ 'nın ezeli meşi'eti (dilemesi) ile takdir edilen şirk meydana gelir. Allah-u Tealâ cennet için halkettiklerini ise, daha yaratmadan mağfiret etmiştir. O'nun mağfiret ettikleri kendisine hiç bir şeyi ortak etmeyeceklerini bildikleridir. İbni Abbas *(Radıyallahu Anhuma)* dan rivayet edildiğine göre, Allah-u Tealâ'nın:

« وَرَحْمَتِي وَسِعَتْ كُلَّ شَيْءٍ »

"Benim rahmetim her şeyi kaplamıştır." kavl-i şerifi inince, İblis: "Ben de eşyadan bir şeyim." diyerek Allahın rahmetinden ümitlenmiş:

« فَسَأَكْتُبُهَا لِلَّذِينَ يَتَّقُونَ وَيُؤْتُونَ الزَّكٰوةَ وَالَّذِينَ هُمْ بِاٰيَاتِنَا يُؤْمِنُونَ »

"Onu (rahmetimi, haramlardan) **sakınanlara, zekâtı verenlere ve ayetlerimize inananlara yazacağım."** *(Araf Suresi:156'dan)* kavl-i şerifi indiğinde ise, iblis ümidini kesmiş, bu sefer yahudi ve hristiyanlar ümitlenmiştir. Daha sonra:

« اَلَّذِينَ يَتَّبِعُونَ الرَّسُولَ النَّبِيَّ الْاُمِّيَّ »

"O Resule, o ümmî peygambere uyanlar." *(Araf Suresi:157'den)* kavl-i şerifi inince yahudi ve hristiyanlar da rahmetten ümitlerini kesmiş ve rahmet sadece müminlere kalmıştır. Çünkü onlar rahmet için yaratılmışlar ve rahmetle cennete girecekler ve rahmetle cennette ebedî kalacaklardır. Azab ise, şeytana ve ins-ü cinden ona tâbi olanlara mahsustur. İşte onlar cehennemde ebedî kalacaklardır, Nitekim Mevlâ Tealâ:

« وَلَا يَجِدُونَ عَنْهَا مَحِيصاً »

"Onlar oradan kaçacak bir yer de bulamayacaklardır." buyurmuştur, çünkü onlar ateş için yaratıldıklarından mutlaka oraya gireceklerdir.

وَالَّذِينَ آمَنُوا وَعَمِلُوا الصَّالِحَاتِ سَنُدْخِلُهُمْ جَنَّاتٍ
تَجْرِي مِنْ تَحْتِهَا الْأَنْهَارُ خَالِدِينَ فِيهَا أَبَدًا وَعْدَ اللَّهِ حَقًّا
وَمَنْ أَصْدَقُ مِنَ اللَّهِ قِيلًا ﴿١٢٢﴾ لَيْسَ بِأَمَانِيِّكُمْ وَلَا
أَمَانِيِّ أَهْلِ الْكِتَابِ مَنْ يَعْمَلْ سُوءًا يُجْزَ بِهِ وَلَا يَجِدْ لَهُ
مِنْ دُونِ اللَّهِ وَلِيًّا وَلَا نَصِيرًا ﴿١٢٣﴾ وَمَنْ يَعْمَلْ مِنَ الصَّالِحَاتِ
مِنْ ذَكَرٍ أَوْ أُنْثَى وَهُوَ مُؤْمِنٌ فَأُولَئِكَ يَدْخُلُونَ
الْجَنَّةَ وَلَا يُظْلَمُونَ نَقِيرًا ﴿١٢٤﴾ وَمَنْ أَحْسَنُ دِينًا مِمَّنْ
أَسْلَمَ وَجْهَهُ لِلَّهِ وَهُوَ مُحْسِنٌ وَاتَّبَعَ مِلَّةَ إِبْرَاهِيمَ
حَنِيفًا وَاتَّخَذَ اللَّهُ إِبْرَاهِيمَ خَلِيلًا ﴿١٢٥﴾ وَلِلَّهِ مَا فِي السَّمَاوَاتِ
وَمَا فِي الْأَرْضِ وَكَانَ اللَّهُ بِكُلِّ شَيْءٍ مُحِيطًا ﴿١٢٦﴾
وَيَسْتَفْتُونَكَ فِي النِّسَاءِ قُلِ اللَّهُ يُفْتِيكُمْ فِيهِنَّ
وَمَا يُتْلَى عَلَيْكُمْ فِي الْكِتَابِ فِي يَتَامَى النِّسَاءِ اللَّاتِي
لَا تُؤْتُونَهُنَّ مَا كُتِبَ لَهُنَّ وَتَرْغَبُونَ أَنْ تَنْكِحُوهُنَّ
وَالْمُسْتَضْعَفِينَ مِنَ الْوِلْدَانِ وَأَنْ تَقُومُوا لِلْيَتَامَى بِالْقِسْطِ
وَمَا تَفْعَلُوا مِنْ خَيْرٍ فَإِنَّ اللَّهَ كَانَ بِهِ عَلِيمًا ﴿١٢٧﴾

Mevlâ Tealâ, kâfirleri tehdid ettikten sonra müminleri müjdelemek üzere şöyle buyuruyor:

وَالَّذِينَ اٰمَنُوا وَعَمِلُوا الصّٰلِحٰتِ سَنُدْخِلُهُمْ جَنّٰتٍ تَجْرِى مِنْ تَحْتِهَا الْاَنْهٰرُ خٰلِدِينَ فِيهَا اَبَدًا وَعْدَ اللّٰهِ حَقًّا وَمَنْ اَصْدَقُ مِنَ اللّٰهِ قِيلًا (١٢٢)

KELİME MANASI (122)

(وَالَّذِينَ) **O kullar ki,** (اٰمَنُوا) **iman ettiler,** daha? (وَعَمِلُوا) **işlediler,** neyi? (الصّٰلِحٰتِ) **salih amelleri** (iyi işleri), (سَنُدْخِلُ) **muhakkak girdireceğiz,** kimi? (هُمْ) **onları,** nereye? (جَنّٰتٍ) **cennetlere,** öyle cennetler ki, (تَجْرِى) **akar,** nereden? (مِنْ تَحْتِهَا) **altlarından,** yani köşklerinin ve ağaçlarının altlarından akar, ne? (الْاَنْهٰرُ) **nehirler,** ne oldukları hâlde? (خٰلِدِينَ) **ebedi kalıcı oldukları hâlde,** nerede? (فِيهَا) **orada,** ne kadar? (اَبَدًا) **sonsuza kadar,** Allah-u Tealâ bunu onlara vaadetti, neyle? (وَعْدَ اللّٰهِ) **Allahın vaadetmesiyle,** ve bu vaadini hak etmiştir (doğru kılmıştır), neyle? (حَقًّا) **hakketmekle,** (وَمَنْ) **kim,** (اَصْدَقُ) **daha doğrudur?,** kimden? (مِنَ اللّٰهِ) **Allah-u Tealâdan,** ne cihetinden? (قِيلًا) **söz cihetinden,**

MEALİ ŞERİFİ (122)

İman edip de ameli salih işleyenler (iyi iş yapanlara gelince): **Biz onları** (köşklerinin ve ağaçlarının) **altlarından ırmaklar akan cennetlere -içinde ebedi olarak kalıcı oldukları hâlde- muhakkak sokacağız.** (İşte) **Allah** (-u Tealân) **ın dosdoğru bir vaadi! Allah** (-u Tealâ) **dan daha doğru sözlü kim olabilir?**

İ Z A H A T

Taberî tefsirinde zikredildiğine göre, ayet-i celilede geçen iman' edenlerden maksat: Allah-u Tealâ'nın vahdaniyet (birlik) ini tasdik edip, resulün nübüvvetini ikrar edenlerdir. Salih amel işleyenlerden maksat ise, Allah-u Tealâ'nın farzlarını eda edenlerdir ki, Allah-u Tealâ bu ayet-i kerimesinde, bu kullarını kıyamet gününde, dünyada işledikleri salıh amellere karşılık, köşklerinin, saraylarının ve ağaçlarının altlarından ırmaklar akan cennetlere girdireceğini vaadetmiştir.

Hâzin ve Fahrurrazi tefsirlerinde zikredildiğine göre, **"Ebed"** diğer zamanlar gibi bölünmeyen ve sonu gelmeyen uzun bir zaman müddetinden ibarettir. Zira "Şu zamanda" denir, fakat "Şu ebedde" denmez.

Ayet-i celilede: **"Hulûd"** lâfzından sonra **"Ebed"** lâfzının zikredilmesi, hulûd'un ebedilik ve devam manası ifade etmediğinin delilidir. Zira bunu ifade etseydi tekrar lâzım gelirdi ki, tekrar aslın hılâfı (tersi) dir. Yani asıl olan tekrar yapılmamasıdır. O hâlde, **"Hulûd"** devamlı kalma manasında olmasa da, uzun bir süre kalma manasından ibarettir. Bunun peşine **"Ebed"** zikredilince, bundan bitmeyen bir devamlılık kastedilmiş olduğu anlaşılır.

Ayet: 122

Allah-u Tealâ vaad (müjde) ifade eden ayetlerin bir çoğunda: (خالدين فيها) "İçlerinde ebedi kalıcı olarak" tabirini kullanmıştır. Vaîd (tehdid) ile ilgili ayet-i kerimelerinde, hulûd'u zikretmiş, ebedi kalışı ise sadece kâfirler hakkında kullanmıştır. İşte bu da günahkâr müminlerin cezasının sona ereceğine bir delildir. Daha sonra Mevlâ Tealâ:

« وَعْدَ اللهِ حَقّاً »

"İşte Allah (-u Tealâ) **nın dosdoğru bir vaadi."** buyurmuştur ki ayet-i celilede geçen iki kelime de mef'ul-ü mutlaktır. Birincisi (وعد وعداً) "Mutlaka va'detti", İkincisi ise, (حق ذلك حقاً) "Bu kesin olarak bir hak oldu." demektir. Ayet-i celilenin sonunda Mevlâ Tealâ:

« وَمَنْ اَصْدَقُ مِنَ اللهِ قِيلاً »

"Allah'tan daha doğru sözlü kim olabilir?" buyurmuştur ki, bu, gerideki iki tehditten sonra yapılan çok belâğatlı üçüncü bir tehdittir. Bu tekidlerin faydası, şeytanın, kendisine uyanlara, yalan vaadler ve boş kuruntulara dair söylemiş olduğu şeylere yapılan bir muaraza (karşı koyma) dır. Bir de kendisinden daha yalancı birisi bulunmayan şeytanın sözünden, Allahın vaadinin kabul edilmeye daha lâyık ve tasdik edilmeye daha müstahak olduğuna bir tenbih (dikkat çekme) dir.

İmam-ı Taberî Buraya şöyle mana vermiştir. "Ey insanlar! Söz bakımından Allah-u Tealâ'dan daha doğru kimse yoktur. O hâlde siz rabbinizin, salih amellerinize karşılık size vaadetmiş olduğu "Altlarından ırmaklar akan , içlerinde ebedi kalacağınız cennetler" için amel etmeyi nasıl olur da bırakır, Allah-u Tealâ'dan daha doğru kimse bulunmadığını bildiğiniz hâlde, nasıl ona küfredip emrine muhalefet edersiniz?

Şeytanın bütün vaadlerinin, doğruluğu ve gerçeği olmayan bir aldatmacadan ibaret olduğunu bildiğiniz hâlde, nasıl olur da, şeytanın size vaadettiği yalan sözleri ve boş kuruntuları kazanmak ümidiyle şeytanın size emrettikleriyle amel eder ve Allahı bırakıp onu dost edinirsiniz?

Burada yeri gelmişken, İmam-ı Süyûtî *(Rahimehullah)* ın, Dürrül Mensur isimli tefsirinde nakletmiş olduğu, Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* in Tebuk'taki son derece fasih, beliğ ve camiiyetli (kısa lâfızlarla büyük manaları toplayıcı) hutbesini zikredelim:

٨٤٥ – عَنْ عُقْبَةَ بْنِ عَامِرٍ الْجُهَنِيِّ (رضى الله عنه) يَقُولُ: خَرَجْنَا مَعَ رَسُولِ اللهِ ﷺ فِي غَزْوَةِ تَبُوكَ فَاسْتَرْقَدَ رَسُولُ اللهِ ﷺ، فَلَمَّا كَانَ مِنْهَا عَلَىٰ لَيْلَةٍ فَلَمْ يَسْتَيْقِظْ حَتَّىٰ كَانَتِ الشَّمْسُ قَيْدَ رُمْحٍ ، قَالَ: « اَلَمْ اَقُلْ لَكَ يَا بِلاَلُ أَكْلأْ لَنَا الْفَجْرَ» فَقَالَ يَا رَسُولَ اللهِ ذَهَبَ بِي النَّوْمُ فَذَهَبَ بِي الَّذِي ذَهَبَ بِكَ . فَانْتَقَلَ رَسُولُ اللهِ ﷺ مِنْ ذٰلِكَ الْمَنْزِلِ غَيْرَ بَعِيدٍ، ثُمَّ صَلَّىٰ ، ثُمَّ هَدَرَ بَقِيَّةَ يَوْمِهِ وَلَيْلَتِهِ فَاَصْبَحَ بِتَبُوكٍ فَحَمِدَ اللهَ

[تَعالىٰ] وَ أَثْنىٰ عَلَيْه بِمَا هُوَ اَهْلُهُ ثُمَّ قَالَ:

اَيُّهَا النَّاسُ! اَمَّا بَعْدُ ، فَانَّ اَصْدَقَ الْحَديث كتَابُ اللّٰه ، وَاَوْثَقَ الْعُرىٰ كَلمَةُ التَّقْوىٰ، وَخَيْرَ الْمِلَلِ مِلَّةُ ابْرَاهِيمَ وَخَيْرَ السُّنَنِ سُنَّةُ مُحَمَّد ، وَاَشْرَفَ الْحَديث ذكْرُ اللّٰه ، وَاَحْسَنَ الْقَصَصِ هٰذَا الْقُرْاٰنُ ، وَخَيْرَ الْاُمُورِ عَوَازِمُهَا ، وَشَرَّ الْاُمُورِ مُحْدَثَاتُهَا، وَاَحْسَنَ الْهُدىٰ هَدْىُ الْاَنْبِيَاءِ ، وَاَشْرَفَ الْمَوْتِ قَتْلُ الشُّهَدَاءِ ، وَاَعْمَى الْعَمَىٰ الضَّلَالَةُ بَعْدَ الْهُدىٰ ، وَخَيْرَ الْاَعْمَالِ مَا نَفَعَ ، وَخَيْرَ الْهُدىٰ مَا اتُّبِعَ ، وَشَرَّ الْعَمَىٰ عَمَى الْقَلْبِ ، وَالْيَدُ الْعُلْيَا خَيْرٌ مِنَ الْيَدِ السُّفْلىٰ ، وَمَا قَلَّ وَكَفىٰ خَيْرٌ مِمَّا كَثُرَ وَاَلْهىٰ، وَشَرُّ الْمَعْذِرَةِ حِينَ يَحْضُرُ الْمَوْتُ ، وَشَرُّ النَّدَامَةِ يَوْمَ الْقِيَامَةِ ، وَمِنَ النَّاسِ مَنْ لاَ يَأْتِى الْجُمُعَةَ اِلاَّ دُبُراً ، وَمِنْهُمْ مَنْ لاَ يَذْكُرُ اللّٰهَ اِلاَّ هُجْراً ،

وَمِنْ اَعْظَمِ الْخَطَايَا اللِّسَانُ الْكَذَّابُ ، وَخَيْرُ الْغِنىٰ غِنَى النَّفْسِ ، وَخَيْرُ الزَّادِ التَّقْوىٰ، وَرَأْسُ الْحِكَمِ مَخَافَةُ اللّٰه عَزَّ وَجَلَّ ، وَخَيْرُ مَا وَقَرَ فِى الْقُلُوبِ الْيَقِينُ ، وَالْارْتِيَابُ مِنَ الْكُفْرِ وَالنِّيَاحَةُ مِنْ عَمَلِ الْجَاهِلِيَّةِ ، وَالْغُلُولُ مِنْ جُثَاءِ جَهَنَّمَ ، وَالسُّكْرُ كَىٌّ مِنَ النَّارِ، وَالشِّعْرُ مِنْ اِبْلِيسَ ، وَالْخَمْرُ جِمَّاعُ الْاِثْمِ ، وَالنِّسَاءُ حَبَائِلُ الشَّيْطَانِ ، وَالشَّبَابُ شُعْبَةٌ مِنَ الْجُنُونِ ، وَشَرُّ الْمَكَاسِبِ كَسْبُ الرِّبَا ، وَشَرُّ الْمَأْكَلِ مَالُ الْيَتِيمِ ، وَالسَّعِيدُ مَنْ وُعِظَ بِغَيْرِهِ ، وَالشَّقِىُّ مَنْ شَقِىَ فِي بَطْنِ اُمِّه ،

وَاِنَّمَا يَصِيرُ اَحَدُكُمْ اِلىٰ مَوْضِعِ اَرْبَعِ اَذْرُعٍ ، وَالْاَمْرُ اِلَى الْآخِرَةِ وَمَلاَكُ الْعَمَلِ خَوَاتِمُهُ، وَشَرُّ الرِّوَايَا رِوَايَا الْكَذِبِ ، وَكُلُّ مَا هُوَ آتٍ قَرِيبٌ وَسِبَابُ الْمُؤْمِنِ فُسُوقٌ ، وَقِتَالُهُ كُفْرٌ وَاَكْلُ لَحْمِه مِنْ مَعْصِيَةِ اللّٰه وَحُرْمَةُ مَالِه كَحُرْمَةِ دَمِه وَمَنْ يَتَاَلَّىٰ عَلَى اللّٰه يُكَذِّبُهُ ، وَمَنْ يَغْفِرْ يُغْفَرْ لَهُ ، وَمَنْ يَعْفُ يَعْفُ اللّٰهُ عَنْهُ ، وَمَنْ يَكْظِمِ الْغَيْظَ يَاْجُرْهُ اللّٰهُ وَمَنْ يَصْبِرْ عَلَى الرَّزِيَّةِ يُعَوِّضْهُ اللّٰهُ تَعَالىٰ ، وَمَنْ يَتَّبِعِ السُّمْعَةَ يُسَمِّعِ اللّٰهُ بِهِ وَمَنْ يَصْبِرْ يُضَعِّفِ اللّٰهُ لَهُ وَمَنْ يَعْصِ اللّٰهَ يُعَذِّبْهُ اللّٰهُ ، اَللّٰهُمَّ اغْفِرْ لِى وَلِاُمَّتِى ، قَالَهَا ثَلاَثاً ثُمَّ قَالَ: اَسْتَغْفِرُ اللّٰهَ لِى وَلَكُمْ ».

845 - Ukbetübnü Âmir *(Radıyallahu Anh)* şöyle buyurmuştur: Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* ile beraber Tebuk gazasına çıktık. Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* uyudu, o gecenin sabahı güneş bir mızrak boyu yükselinceye kadar uyanamadı. Uyanınca, hazreti Bilâl'e: **"Ey Bilâl! Ben sana, bizim için sabah namazını bekle demedim mi?"** buyurdu.

Bunun üzerine Bilâl: "Uyku beni aldı gitti, seni alıp giden beni de aldı gitti. diye cevap verdi. Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* yattığı yerden uzak olmayan başka bir yere geçti ve sabah namazını kıldı. Sonra o gün ve gece boyunca (üzüntüsünden) sesli sesli söylendi. Tebuk'te sabahlayınca Allah-u Tealâ'ya hamdedip, O'na lâyık olduğu bir takım medhiyelerle övgüde bulundu ve sonra şöyle buyurdu:

"Ey insanlar! İmdi bundan sonra, şüphesiz ki haberlerin en doğrusu Allahın kitabıdır. (Tutunulacak) **kulpların en sağlamı takva kelimesi** (olan kelime-i tevhid) **dir. Milletlerin en hayırlısı millet-i İbrahim** (İbrahim *(Aleyhis-selâm)* ın dini) **dir. Sünnetlerin en hayırlısı Muhammedin sünneti** (yolu) **dur. Sözlerin en şereflisi Allahın zikridir. Kıssa** (anlatılan) **ların en güzeli şu Kur'andır. İşlerin en hayırlısı azimet** (Allah-u Tealâ'nın yapılmasını kesinlikle emrettiği farz amel) **lerdir.**

İşlerin en şerlisi sonradan uydurulan (bid'at) **lardır. Sîretlerin en güzeli peygamberlerin sîreti** (hâl ve gidişi) **dir. Ölümlerin en şereflisi şehitlerin ölümüdür. Körlüklerin en büyüğü hidayetten sonra sapıtmaktır. Amellerin en hayırlısı faydalı** (dünya ve ahiret için yararlı) **olandır. Yolların en hayırlısı uyulandır.** (Bir yolun doğru olduğu bilindiği hâlde o yoldan gidilmesse, o yol, kendisine sulûk etmeyene hayırsızdır).

En şerli körlük kalp körlüğüdür. Üstteki el alttaki elden hayırlıdır (veren el alan elden üstündür). **Az olup yeten, çok olup meşgul edenden hayırlıdır. Mazeretlerin en şerlisi ölüm vakti ortaya konandır. Pişmanlığın en şerlisi kıyamet günündedir. İnsanlardan, Cum'aya vakti geçtikten sonra gelenler vardır ve onlardan Allah-u Tealâ'yı ancak kalbi, dilinden ayrı olarak** (ağzından çıkanı kalbi duymaksızın gaflet içersinde) **zikredenler vardır.**

Hataların en büyüğü son derece yalan söyleyen dildir. Zenginliğin en hayırlısı nefis (gönül) **zenginliğidir. Azıkların en hayırlısı takvadır. Hikmet** (ince ilim) **lerin başı Allah korkusudur. Kalplerde yerleşenin en hayırlısı yakîn** (şüphesiz inanç) **dır. Şüphe etmek küfürdendir** (dinden olduğu kesinlikle bilinen bir şey hakkında doğru mudur, değil midir? diye şüphe etmek kâfirlik sayılır). **Ölü arkasından ağlamak cahiliyyet amelindendir. Gulûl sahibi,** (ganimet ve devlet malına hainlik eden) **cehennem cemaatlarındandır.**

Sarhoşluk ateşten bir dağlamadır (dünyada içki içenler, cehennem ateşiyle dağlanacaktır). **Şiir iblistendir** (Kur'an ve sünnete ters düşen şiirler, şarkılar, türküler, şeytanın teşvik ettiği haramlardandır.) **Şarap** (sarhoş edici her şey) **bütün günahların kaynağıdır. Kadınlar** (erkeği avlamak için) **şeytanın tuzaklarıdır. Gençlik delilikten bir şubedir. Kazançların en şerlisi faiz kazancıdır. Yenenlerin en şerlisi yetim malıdır. İyi kişi, başkasıyla**

vaazlanan (başkasının başına gelenden ibret alan) **dır. Kötü kişi anne karnında kötü olan** (yazılan) **dır.**

Sizin biriniz bir yere (cennet veya cehenneme girmeye) **dört arşın yanaşır fakat iş son nefese kalır** (iyi görünen bir kişi, ölümüne çok az bir zaman kala kötü işler yapmağa başlar ve cehenneme gider, hayatı boyunca kötü görünen bir kişi de, o hâl üzere ölecek olsaydı cehenneme girmesine dört arşın kala dönüp iyi ameller yaparak ölüp cennete girer). **Amellerin özü sonlarıdır** (iyi veya kötü görünen bütün işlerin neticesi son nefese bağlıdır, iyi ölenin kötü amelleri affedileceği gibi, kötü ölenin de iyilikleri mahvolur)

(İnsanın kendi içinde kurduğu) **Düşüncelerin en şerlisi yalan düşüncelerdir. Her gelecek yakındır. Mümine sövmek fasıklık, müminle harbetmek ise küfür** (ehlinin işlerinden) **dir. Müminin etini yemek** (gıybetini yapmak) **Allaha isyandandır. Müminin malının hürmeti** (haksız yere alınmasının yasaklığı) **kanının hürmeti** (haksız yere akıtılmasının yasaklığı) **gibidir.**

Allah üzerine (elbette Allah falancıyı cennete sokacak veya onun şu amelini kabul edecek yahut etmeyecek şeklinde) **yemin edeni Allah yalancı çıkarır. Bağışlayan, bağışlanır. Affedeni Allah-u Tealâ affeder. Öfkesini yutana Allah-u Tealâ mükâfat verir. Musibete sabredene Allah-u Tealâ** (kaybettiğinden) **daha iyisini** (dünyada) **verir.** (yaptığı iyiliklerin) **Duyulmasının peşine düşeni Allah-u Tealâ** (kötü olarak) **duyurur. Sabredene Allah-u Tealâ kat kat mükâfat verir. Allaha isyan edene Allah-u Tealâ azabeder.**

Ey Allahım beni ve ümmetimi affet! (Bu duayı üç kere yaptıktan sonra), **Kendim ve sizin için Allahtan mağfiret diliyorum"** buyurdu. *(Beyhakî, Delâilün Nübüvve:5/242, İbni Kesîr, El Bidâye ven Nihaye: 5/13-14)*

Mevlâ Tealâ, müslümanlara cenneti vaadettikten sonra, bu vaad-i ilâhînin herkes hakında geçerli olmayıp, ancak iman ve amel-i salihle kazanılacağını beyan etmek üzere şöyle buyuruyor:

لَيْسَ بِأَمَانِيِّكُمْ وَلَا أَمَانِيِّ أَهْلِ الْكِتَابِ مَنْ يَعْمَلْ سُوءًا يُجْزَ بِهِ وَلَا يَجِدْ لَهُ مِنْ دُونِ اللَّهِ وَلِيًّا وَلَا نَصِيرًا (١٢٣)

KELİME MANASI (123)

(لَيْسَ) **Olmadı,** neyle? (بِأَمَانِيِّكُمْ) **sizin kuruntularınızla,** daha? (وَلَا أَمَانِيِّ أَهْلِ) (الْكِتَابِ) **ehli kitabın kuruntularıyla da,** yani ne sizin, ne de ehli kitabın kuruntularıyla değildir. (مَنْ) **her kim,** (يَعْمَلْ) **işlerse,** neyi? (سُوءًا) **bir kötülüğü,** (يُجْزَ) **cezalandırılır,** neyle? (بِهِ) **onunla,** (وَلَا يَجِدْ) **bulamaz,** kim için? (لَهُ) **kendisi için,** kimden başka? (مِنْ دُونِ اللَّهِ) **Allah** (-u Tealâ) **dan başka,** ne? (وَلِيًّا) **bir dost,** daha? (وَلَا نَصِيرًا) **ne de bir yardımcı.**

MEALİ ŞERİFİ (123)

(İş) ne sizin kuruntularınızla, ne de kitap ehlinin kuruntularıyla değildir. (ancak amel-i salihledir), kim bir kötülük yaparsa, onunla cezalandırılır ve kendisi için Allahtan başka ne bir yar, ne de bir yardımcı bulamaz.

İ Z A H A T

Kurtubî tefsirinde zikredildiğine göre, İbni Abbas *(Radıyallahu Anhuma)* şöyle buyurmuştur: "Yahudi ve hristiyanlar 'Bizden olmayan cennete giremez" demişler. Kureyş kabilesi de diriltilmeyeceklerini iddia etmişlerdi ki, Allah-u Tealâ bu ayet-i celileyi indirerek onları yalanladı."

Katâde ve Süddî *(Rahimehumallah)* buyurmuştur ki: "Ehl-i kitap ile müminler birbirlerine karşı iftihar ettiler, Ehl-i kitap: "Bizim peygamberimiz, sizin peygamberinizden evveldir, kitabımız da sizin kitabınızdan öncedir. Biz Allaha sizden daha yakınız." dediler.

Müminler ise: "Bizim peygamberimiz peygamberlerin sonuncusudur. Bizim kitabımız geçmiş bütün kitaplar üzerine hükmetmekte ve onların hükümlerini neshetmiştir. Allah-u Tealâ bize, sizin kitaplarınıza inanıp, kendi kitabımızla amel etmeyi emretmiştir." dediler. İşte bunun üzerine Allah-u Tealâ bu ayet-i celileyi indirerek, onların arasında hükmetmiş, daha sonraki ayet-i kerimelerde ise, ehl-i islâmın faziletini beyan etmiştir.

Tefsiri Kebir'de zikredildiğine göre, ayet-i kerime'nin başında geçen: (لَيْسَ), nakıs fiillerden olduğu için mutlaka ona isnad edilecek olan bir ismin bulunmasını gerektirmektedir. Bu isimle ilgili bir kaç vecih vardır.

1 - Bundan evvel zikredilmiş olan ayet-i celiledeki **sevap**'tan ibarettir ki buna göre mana: "Altlarından ırmaklar akan cennetlerde ebedi kalmak, ne sizin kuruntularınızla, ne de ehl-i kitabın kuruntularıyla değildir." yani, "Bu müjdeler kuruntularla gerçekleşmez, ancak iman ve amel-i salihle elde edilir." demektir.

2 - **Dinin vaz'ı** (meşrû edilişi) sizin kuruntularınıza göre değildir.

3 - **Sevap ve azap** sizin kuruntularınıza göre değildir.

Birinci mana daha uygundur. Çünkü (لَيْسَ) fiilinin daha önce zikredilmiş olan bir şeye isnadı (dayandırılması), zikredilmemiş olan bir şeye isnadından daha münasiptir.

Bu ayet-i celiledeki muhatapların kimler olduğu hakkında da iki görüş vardır:

1 - Bu, **putperestlere** hitaptır. Onların kuruntuları, ahirette haşır ve neşrin (yeniden dirilmenin), sevap ve azabın olmayacağıdır. Onlar bunların olacağını faraza kabul etseler bile putlarını Allah katında kendilerine şefaatçı olmakla vasıflıyorlardı.

Ehl-i kitabın kuruntuları ise:

« وَقَالُوا لَنْ يَدْخُلَ الْجَنَّةَ إِلاَّ مَنْ كَانَ هُوداً أَوْ نَصَارىٰ ... (١١١) »

"Yahudi veya hristiyanlardan başkası asla cennete girmeyecek." *(Bakara Suresi: 111'den)*

« ... نَحْنُ اَبْنَآءُ اللّٰهِ وَاَحِبَّآؤُهُ ... (١٨) »

"Biz Allahın oğulları ve sevgilileriyiz." *(Maide Suresi: 18'den)* ve

« ... لَنْ تَمَسَّنَا النَّارُ اِلاَّ اَيَّاماً مَعْدُودَةً ... (٨٠) »

"Sayılı günlerden başka (fazla) **bize kat'iyen cehennem dokunmayacak."** *(Bakara Suresi: 80'den)* ayet-i kerimelerinde beyan edilen bir takım batıl iddialarıdır.

2 - Bu hitab müslümanlaradır. Onların kuruntuları ise, büyük günah işleseler bile affolunacaklarını zannetmeleridir. Halbuki durum böyle değildir, çünkü Mevlâ Tealâ:

« ... وَيَغْفِرُ مَادُونَ ذٰلِكَ لِمَنْ يَشَآءُ ... (٤٨) »

"(Allah-u Tealâ) **Ondan** (şirkten) **başka günahları, dileyeceği kimseler için bağışlar."** *(Nisa Suresi: 48'den)* ayet-i kerimesinde de beyan ettiği gibi, af ve mağfireti dilediğine tahsis eder. Hatta dilerse büyük günahı affedip, küçük günaha bile azabeder.

Ruhul Beyan tefsirinde zikredildiğine göre, İmam-ı Hasen *(Rahimehullah)* şöyle buyurmuştur: "İman boş temennilerden ibaret değildir. Gerçek iman kalpte yerleşip, amelle tasdik edilendir. Bir takım insanları affolma kuruntuları o derece oyalamıştır ki, dünyadan hiç sevapsız çıkmışlardır. Onlar, "Biz Allaha hüsnü zanda bulunuyoruz." derlerse de yalan söylemektedirler, çünkü Allah-u Tealâ hakkında güzel bir düşüncede olsaydılar, elbette güzel amelde bulunurlardı.

Ulemadan bazısı buyurmuştur ki: Ümit, amelle birlikte olandır. Amelsiz bir ümit boş bir kuruntudan ibarettir ki boş kuruntular insan yaşamındaki bütün faydaları kaçırmaya sebep olduğundan ölüm gibidir.

Bundan sonra Mevlâ Tealâ geçen cümle-i celilenin hükmünü te'kid etmek üzere: (مَنْ يَعْمَلْ سُوْءاً يُجْزَ بِهِ) **"Kim bir kötülük yaparsa onunla cezalanır."** buyurmuştur ki, bu cümle-i celile hakkında bir kaç mesele vardır.

Birinci mesele: Sapık fırkalardan olan mutezile mezhebi, bu ayet-i celileyi delil göstererek, Allah-u Tealâ'nın hiçbir günahı affetmeyeceğini söylemişlerdir. Ehl-i Sünnet uleması ise, buna bir kaç yönden cevap vermişlerdir.

1 - Bu cezadan maksat, insana bu dünyada ulaşan gamlar, kederler, hüzünler, elemler ve hastalıklardır. Bu hususa hem Kur'an-ı Kerim, hem de Hadis-i Şerifler delâlet etmektedir.

Kur'an-ı Kerimden delil şu ayet-i kerimedir:

« وَالسَّارِقُ وَالسَّارِقَةُ فَاقْطَعُوا اَيْدِيَهُمَا جَزَآءً بِمَا كَسَبَا ... (٣٨) »

"Erkek hırsızla kadın hırsızın kesbettikleri şeye (yaptıkları suça) **bir**

ceza olarak ellerini kesin." *(Maide Suresi: 38'den)* görüldüğü gibi bu ayet-i celilede elleri kesmek ceza olarak belirtilmiştir.

Hadis-i Şerif'ten deliller ise çoktur, biz bunlardan bazılarını zikredelim.

٨٤٦ – عَنْ اَبِى بَكْرٍ (رضى الله عنه) قَالَ: يَا رَسُولَ اللّٰه ، كَيْفَ الصَّلَاحُ بَعْدَ هٰذِهِ الْآيَةِ: ﴿ لَيْسَ بِاَمَانِيِّكُمْ وَلَا اَمَانِيِّ اَهْلِ الْكِتَابِ مَنْ يَعْمَلْ سُوءًا يُجْزَ بِهِ ﴾ فَكُلُّ سُوءٍ عَمِلْنَا جُزِينَا بِهِ؟ فَقَالَ رَسُولُ اللّٰه ﷺ: « غَفَرَ اللّٰهُ لَكَ يَا اَبَا بَكْرٍ ، اَلَسْتَ تَمْرَضُ ، اَلَسْتَ تَنْصَبُ ، اَلَسْتَ تَحْزَنُ اَلَسْتَ تُصِيبُكَ اللَّأْوَاءُ؟ » قَالَ: بَلٰى ، قَالَ: « فَهُوَ مَاتُجْزَوْنَ بِهِ »

846 - Ebu Bekr-i Sıddık *(Radıyallahu Anh)* dan rivayet olunduğuna göre, bu ayet-i kerime indiğinde, kendisi: "Artık bu ayetten sonra kurtuluş nasıl umulur?" demişti. Bunun üzerine Nebi *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)*: **"Ey Eba Bekr! Allah seni mağfiret etsin. Sen hiç hastalanmaz mısın? Sen hiç yorulmaz mısın? Sen hiç üzülmez misin? Sana hiç bir sıkıntı isabet etmezmi?"** diye sordu.

Ebu Bekr-i Sıddık: "Evet" diye cevap verince, Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)*: **"İşte cezalandırılmanız budur."** buyurdu. *(Ahmed ibni Hanbel, Müsned: No.68-71, 1/35, Ebu Yâlâ, No:101, 1/98, İbni Sünnî: No.392, Sh.189, İbni Cerir: No.10526 - 10534, 4/293, 294, Hakim, Müstedrek: No.4450, 3/78, Beyhakî, Şuabuliman: No.9805, 7/151)*

٨٤٧ – عَنْ اَبِى بَكْرٍ (رضى الله عنه) قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللّٰه ﷺ: « مَنْ يَعْمَلْ سُوءًا يُجْزَ بِهِ فِى الدُّنْيَا »

847 - Ebu Bekr-i Sıddık *(Radıyallahu Anh)* dan rivayet edildiğine göre Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)*: **"Kim bir kötülük işlerse, onunla dünyada cezalandırılır."** buyurmuştur. *(Ahmed ibni Hanbel, Müsned: No.23, 1/24, Bezzar: No.1461, 2/81, Hakim, Müstedrek: No.6340, 3/637, İbni Cerir, No:10527, 4/293)*

٨٤٨ – عَنْ عَائِشَةَ (رضى الله عنها) زَوْجِ النَّبِيِّ ﷺ: اَنَّ رَجُلًا تَلَا هٰذِهِ الْآيَةَ ﴿ مَنْ يَعْمَلْ سُوءًا يُجْزَ بِهِ ﴾ قَالَ: اِنَّا لَنُجْزٰى بِكُلِّ عَمَلِنَا ، هَلَكْنَا اِذًا ، فَبَلَغَ ذَاكَ رَسُولَ اللّٰه ﷺ فَقَالَ: « نَعَمْ يُجْزٰى بِهِ الْمُؤْمِنُونَ فِى الدُّنْيَا فِى مُصِيبَةٍ فِى جَسَدِهِ فِيمَا يُؤْذِيهِ »

848 - Âişe *(Radıyallahu Anha)* dan rivayet edildiğine göre, Bir adam bu ayet-i kerimeyi okuduğunda: "Biz her yaptığımız günah sebebiyle cezalandırılacak olursak, mahvolduk gittik." dedi. Onun bu sözü Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* e ulaşınca: **"Evet! Müminler dünyada bedenlerine isabet eden** (hastalıklar) **ve kendilerine eziyet veren şeylerle cezalandırılırlar."** buyurdu. *(Ahmed ibni Hanbel, Müsned: No.24422, 9/334, Said ibni Mensur: No.699, 4/1393, Beyhakî, Şuabuliman: No.9806, 7/151)*

٨٤٩ – عَنْ اَبِى هُرَيْرَةَ (رضى الله عنه) قَالَ: لَمَّا نَزَلَتْ: ﴿ مَنْ يَعْمَلْ سُوءًا يُجْزَ بِهِ ﴾ بَلَغَتْ مِنَ الْمُسْلِمِينَ مَبْلَغًا شَدِيدًا. فَقَالَ رَسُولُ اللّٰه ﷺ: « قَارِبُوا وَسَدِّدُوا فَفِى كُلِّ مَا يُصَابُ بِهِ الْمُسْلِمُ كَفَّارَةٌ حَتَّى النَّكْبَةِ يُنْكَبُهَا اَوِ الشَّوْكَةِ يُشَاكُهَا »

849 - Ebu Hureyre *(Radıyallahu Anh)* ın şöyle dediği rivayet edilmiştir: **"Her kim bir kötülük işlerse, onun sebebiyle ceza görür."** ayet-i kerimesi inince, müslümanlara pek şiddetli tesir etti, bunun üzerine Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)*: **"Orta yolu tutun** (ifrat ve tefrit yapmayın) **ve doğruyu arayın** (bu durumda bir takım hatalar işleseniz bile, bunlar bağışlanacaktır. Zira) **müslümanın başına gelen her musibette bir keffaret vardır, hatta vücudundan sıyrılan her sıyrıkta veya batan her dikende bile"** buyurmuştur. *(Müslim, Birr ve Sıle: 14, No.2574, 4/1993, Said ibni Mensur: 694, 4/1378, Tirmizî, Tefsir:5, No.3038, 5/247)*

٨٥٠ – عَنْ عَائِشَةَ (رضى الله عنها) قَالَتْ: قُلْتُ: يَا رَسُولَ اللهِ إِنِّي لَأَعْلَمُ أَشَدَّ آيَةٍ فِي الْقُرْآنِ. قَالَ: «أَيَّةُ آيَةٍ يَا عَائِشَةُ؟» قَالَتْ: قَوْلَ اللهِ تَعَالَىٰ: ﴿مَنْ يَعْمَلْ سُوءًا يُجْزَ بِهِ﴾ قَالَ: «أَمَا عَلِمْتِ يَا عَائِشَةُ أَنَّ الْمُؤْمِنَ تُصِيبُهُ النَّكْبَةُ أَوِ الشَّوْكَةُ فَيُكَافَأُ بِأَسْوَإِ عَمَلِهِ»

850 - Aişe *(Radıyallahu Anha)* nın şöyle buyurduğu rivayet edilmiştir. Bir kere ben: "Ya Resulallah şüphesiz ki ben Kur'andaki en şiddetli (zor) ayet-i kerimenin hangisi olduğunu biliyorum." dediğimde Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)*: **"O hangi ayettir ya Aişe?"** diye sordu.

Ben: "Allah-u Tealâ'nın: **'Kim bir kötülük yaparsa onunla cezalandırılır.'** kavl-i şerifidir." deyince Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)*: **"Ey Aişe bilmedin mi ki, mümine bir kıymık veya diken batar da en kötü ameliyle** (dünyada) **cezalandırılır."** buyurdu. *(Ebu Davud, Cenaiz:3, No:3093, 2/201)*

2 - Bu cezanın müminlere kıyamet günü ulaşacağını farzetsek bile, bunun, kulun iman ve taatlarının sevabının eksilmesi şeklinde meydana gelmesi de düşünülebilir. Buna da, Kur'an-ı Kerim'den, Hadis-i Şeriflerden ve aklî yönden deliller getirilebilir.

Kur'an-ı Kerim'den delili:

« ... انَّ الْحَسَنَاتِ يُذْهِبْنَ السَّيِّئَاتِ ... (١١٤) »

"Şüphesiz ki hasenat (iyilikler), **seyyiatı** (kötülükleri) **giderir."** *(Hud Suresi:114'den)* ayet-i kerimesidir.

Kelbî'nin Ebu Salih'ten, onun da, İbni Abbas *(Radıyallahu Anhuma)* dan rivayet ettiğine göre: "Bu ayet-i kerime nazil olunca, müminlere çok zor geldi. Bunun üzerine 'Ya Resulallah! Hangimiz kötülük yapmadık ki? Her yaptığımız kötülükle cezalandırılacak olursak, buna nasıl dayanabiliriz?" dediler.

Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* de:

٨٥١ – «انَّهُ تَعَالَىٰ وَعَدَ عَلَى الطَّاعَةِ عَشْرَ حَسَنَاتٍ وَعَلَى الْمَعْصِيَةِ الْوَاحِدَةِ عُقُوبَةً وَاحِدَةً فَمَنْ جُوزِيَ بِالسَّيِّئَةِ نَقَصَتْ وَاحِدَةٌ مِنْ عَشَرَةٍ وَبَقِيَتْ لَهُ تِسْعُ حَسَنَاتٍ فَوَيْلٌ لِمَنْ غَلَبَتْ آحَادُهُ أَعْشَارَهُ»

851 - " **Allah** (-u Tealâ) **bir taata on iyilik** (sevap), **bir günaha karşılık ise tek bir ceza vaadetmiştir. Dolayısıyla kim yaptığı bir kötülükten dolayı cezalandırılırsa,** (taatına karşılık verilen) **on sevabından biri eksiltilir ve kendisine dokuz sevap kalır. Bir'leri, on'larına galip** (üstün) **gelene yazıklar olsun."** buyurmuştur." *(Beğavî, Meâlimüttenzîl: 1/483, Fahrurrazî, Tefsiri Kebir:11/43)*

İmam-ı Nîsâburî *(Rahimehullah)* buyurmuştur ki: Sevapların kat kat edilmesinin hikmeti, yarın ahirette bir kulun başına alacaklıları toplandığı zaman, sevaplarından onların haklarını ödeyerek iflâs etmemesi içindir.

İmam-ı Beyhakî *(Rahimehullah)* "El Ba's" isimli kitabında buyurmuştur ki: Sevabın katları, kulun kazanmasıyla olmayıp, Allah-u Tealâ'nın fazl-u kereminden olduğu için, kul hakları onlara taallûk etmez. Nitekim Oruç da böyledir. Dolayısıyla alacaklılara kulun hak ettiği bir sevap verilip, fazl-u keremden ibaret olan dokuz hasene kula kalarak Allah-u Tealâ onlarla kulu cennete girdirip sevaplara ve mükâfatlara erdirir.

Aklî delile gelince: İmanın ve bütün taatların sevabı, mutlaka tek bir büyük günahın cezasından daha büyüktür. Adalet ise, çok olandan az olanın miktarınca çıkarılmasını gerektirir. O zaman çok olandan geriye mutlaka bir fazlalık kalır ki, işte mümin bu fazlalık sebebiyle cennete girer.

3 - Bu ayet-i kerime sadece kâfirler hakkında nazil olmuştur. Bunun delili ise, Mevlâ Tealâ'nın bu ayet-i kerimeden sonra:

« وَمَنْ يَعْمَلْ مِنَ الصَّالِحَاتِ مِنْ ذَكَرٍ اَوْ اُنْثٰى وَهُوَ مُؤْمِنٌ فَاُولٰٓئِكَ يَدْخُلُونَ الْجَنَّةَ... (١٢٤) »

"Erkek veya kadın kim mümin olduğu hâlde salih amellerden (bir şey) **yaparsa, işte onlar cennete girerler."** *(Nisa Suresi: 124'den)* buyurmuş olmasıdır.

Yetmiş yıl Allaha itaat edip de, sonra bir damla içki içen mümin, salih ameller işlemiş olan bir mümindir. Bu ayet-i kerimenin hükmüne göre onun da mutlaka cennete gireceğini söylemek gerekir.

Sapık Mutezile'nin "O böyle yapmakla imandan çıkmıştır." sözleri ise, büyük günah işleyen kimsenin de mümin olduğunu ifade eden delillerden dolayı batıl (yanlış) tır. Nitekim:

« وَاِنْ طَآئِفَتَانِ مِنَ الْمُؤْمِنِينَ اقْتَتَلُوا فَاَصْلِحُوا بَيْنَهُمَا ... (٩) »

"Eğer müminlerden iki zümre birbiriyle dövüşürlerse aralarını bulun." *(Hucurat Suresi: 9'dan)* kavl-i şerifi bunun delillerindendir. Zira bu ayet-i kerimede, diğer müminlere saldıran kimse büyük günah işlediği hâlde Mümin olarak isimlendirilmiştir. Yine böylece:

« يَا اَيُّهَا الَّذِينَ اٰمَنُوا كُتِبَ عَلَيْكُمُ الْقِصَاصُ فِى الْقَتْلٰى ... (١٧٨) »

"Ey İman edenler! Öldürülenler hakkında size kısas yazıldı (farz kılındı)" *(Bakara Suresi: 178'den)* ayet-i kerimesinde kasten ve düşmanlıkla başka bir mümini öldüren kimse, mümin olarak adlandırılmıştır. Mevlâ Tealâ:

« يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا تُوبُوا إِلَى اللَّهِ تَوْبَةً نَصُوحًا ... (٨) »

"Ey İman edenler! Samimi bir tövbe ile Allaha dönün" *(Tahrim Suresi: 8'den)* kavl-i şerifinde de, günah işleyenlere tövbe etmelerini emrederken, onlara "Ey Müminler!" diye hitabetmiştir ki, bütün bu delillere dayanarak büyük günah sahibinin mümin olmuş olduğu sabit olur.

Büyük günah işleyenler mümin olduklarına göre:

« وَمَنْ يَعْمَلْ مِنَ الصَّالِحَاتِ ... (١٢٤) »

"Her kim güzel ameller yaparsa" *(Nisa Siuresi: 124'den)* kavl-i şerifi büyük günah sahibi olan müminin cennetliklerden olduğuna bir delil olmuş olur ki, bu sebeple de: (مَنْ يَعْمَلْ سُوءًا يُجْزَ بِهِ) **"Kim bir kötülük yaparsa onunla cezalanır."** ayet-i kerimesinin kâfirlere tahsis edilmiş olması gerekir.

Nitekim İmam-ı Hasen *(Rahimehullah)* buyurmuştur ki: Bu ayet-i kerimedeki kötülükten maksat **şirk**'tir. Çünkü Mevlâ Tealâ: (وَهَلْ نُجَازِي إِلَّا الْكَفُورَ) **"Biz ancak son derece küfredeni cezalandırırız."** *(Sebe Suresi: 17'den)* kavl-i şerifiyle cezayı kâfirlere tahsis etmiş, bununla namaz ehlini kastetmemiştir.

İbni Zeyd *(Rahimehullah)* bu ayet-i kerimenin tefsirinde buyurmuştur ki: Allah-u Tealâ, müminlerin günahlarını affedeceğini vaadetmiş fakat müşriklere bunu vaadetmemiştir.

İmam-ı Dahhak *(Rahimehullah)* da: "Bu ayet-i kerimeden kastedilen, yahudiler, Hristiyanlar, Mecusiler ve Arap müşrikleridir." demiştir

İbni Abbas *(Radıyallahu Anhuma)* nın da bu ayet-i kerimeye: "Şirk koşan onunla cezalandırılır, ancak ölmeden tövbe ederse, Allah-u Tealâ tövbesini kabul eder." diye mana verdiği rivayet edilmiştir. *(İbni Cerir, Taberî: 4/292)*

Ayrıca Ayet-i celilenin sonunda geçen: (وَلَا يَجِدْ لَهُ مِنْ دُونِ اللَّهِ وَلِيًّا وَلَا نَصِيرًا) **"Ve kendisi için Allahtan başka hiç bir dost ve yardımcı bulamayacaktır."** cümle-i celilesi de, Ayet-i kerimenin hükmünün kâfirler hakkında olduğuna dair bir delildir. Zira müminlerin ahirette yardımcı ve şefaatçıları olacaktır.

Ebu Cafer *(Rahimehullah)* buyurmuştur ki: "Bu ayet-i celilenin tefsirinde zikredilen tevillerin en uygunu, Übeyy ibni Ka'b ve Aişe *(Radıyallahu Anhuma)* dan rivayet edilen manadır ki, o da, mümin veya kâfir olsun, küçük ya da büyük yaptığı her kötülükle cezalandırılacağıdır. Çünkü ayet-i kerime her kötülük işleyen hakkında umumi olup, bundan kimse tahsis veya istisna edilmediğinden ayet-i kerime umumi manası üzerine kalmıştır.

Eğer burada bir kişi, Allah-u Tealâ'nın:

« إِنْ تَجْتَنِبُوا كَبَائِرَ مَا تُنْهَوْنَ عَنْهُ نُكَفِّرْ عَنْكُمْ سَيِّئَاتِكُمْ ... (٣١) »

'Eğer yasaklandıklarınızın büyüklerinden sakınacak olursanız, küçük günahlarınızı biz örteriz.' *(Nisa Suresi:31'den)* kavl-i şerifine göre, küçük günahların affedileceği söz verilmiş iken bunlardan dolayı dünyada ceza çekilmesi nasıl caiz olur?" diyecek olursa, buna cevaben denir ki: Allah-u Tealâ: **"Biz si-**

zin küçük günahlarınızı örteriz." kavl-i şerifiyle," Onlardan dolayı size ceza vermeyiz." demek istememiş, ancak: "Şirk ve nifak ehlini ahirette rezil edeceğimiz gibi, mahşerde sizi bu günahlarınızdan sebep rüsvay etmeyiz." buyurmak istemiştir.

Amma, kullarının küçük günahlarını silip huzuruna günahsız gelmeleri için onlara dünyada bir takım musibetler vermesi, Allah-u Tealâ'nın, küçük günahları sileceğine dair vaadini yerine getirmesinden ibarettir. Böylece Mevlâ Tealâ:

« وَالَّذِينَ آمَنُوا وَعَمِلُوا الصَّالِحَاتِ سَنُدْخِلُهُمْ جَنَّاتٍ تَجْرِي مِنْ تَحْتِهَا الْأَنْهَارُ ... »(١٢٢)

"İman edip amel-i salih işleyenleri, altlarından ırmaklar akan cennetlere girdireceğiz." *(Nisa Suresi: 122)* kavl-i şerifiyle müminlere vermiş olduğu sözü ifa etmiş olmaktadır.

4 - Bu ayet-i kerimenin müminlere de, kâfirlere de şamil olduğunu farzetsek bile, Mevlâ Tealâ'nın: (وَيَغْفِرُ مَادُونَ ذَٰلِكَ لِمَنْ يَشَاءُ) **"Ondan** (şirkten) **başkasını, dilediği kimse için bağışlar."** *(Nisâ Suresi:116'dan)* Ayet-i kerimesi bundan daha hususidir. Hususi ise umumiden öncedir.

Ayrıca tefsirin, tehdit ifade eden ayet-i kerimelerin umumi durumuna göre yapılması, müjde ifade eden ayetlere göre yapılmasından daha uygundur. Çünkü ahde vefa göstermek, bir kerem ve ihsan, cezayı ihmal edip, onu tariz (işittirme) ye hamletmek (yormak) ise, bir cömertlik ve ikramdır.

Eğer burada: "Bu ayet-i kerimede bahsedilen cezanın, o kâfirlere bu dünyada ulaşan keder ve üzüntülerden ibaret olması niçin caiz olmasın?" denilirse, deriz ki: "Onlara bu dünyada iken yapmış oldukları iyiliklerin karşılığı mutlaka ulaşır, çünkü bu iyiliğin karşılığını ahirette ulaştırma mümkün değildir. Hâl böyle olunca, kâfirlerin bu dünyadaki nimetlenmelerinin daha çok, buradaki lezzetlerinin de daha tam olması gerekir, işte bundan dolayı Ebu Hureyre *(Radıyallahu Anh)* dan rivayet edilen bir hadis-i şerifte Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* :

٨٥٢–عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ (رضى الله عنه) قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللهِ ﷺ: « اَلدُّنْيَا سِجْنُ الْمُؤْمِنِ وَجَنَّةُ الْكَافِرِ »

852 - **"Dünya müminin hapishanesi, kâfirin ise cennetidir."** *(Müslim, Zühd:1, No.2956, 4/2272)* buyurmuştur. Bu yüzden kâfirlerin yaptıkları kötülüklerin cezasının bu dünyada onlara ulaşacağını söylemek mümkün olmadığından bu cezanın onlara ahirette verileceğine hükmetmek gerekir.

Nitekim Ebu Bekr-i Sıddık *(Radıyallahu Anh)* ın şöyle buyurduğu rivayet edilmiştir. Bir kere ben Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* in yanında iken, ona: **"Kim bir kötülük işlerse, onunla cezalanır ve kendisi için Allahtan başka hiç bir dost ve yardımcı bulamaz"** ayet-i kerimesi indirildi. Bunun üzerine Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)*:

٨٥٣ – « يَا أَبَا بَكْرٍ أَلَا أُقْرِئُكَ آيَةً أُنْزِلَتْ عَلَيَّ؟ »

853 - **"Ey Ebu Bekr! Benim üzerime indirilen bir ayet-i kerimeyi sana**

okutayım mı? " buyurdu. Ben "Buyur Ya Resulallah!" deyince, Bana o ayeti okuttu, O arada ben ne olduğunu bilemiyorum, ancak sırtımda bir kırılma hissettim ve bundan dolayı gerindim. Bunun üzerine Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* :

« مَا شَأْنُكَ يَا اَبَا بَكْرٍ »

"Ey Ebu Bekr sana ne oldu?" diye sordu. Ben: 'Ey Allahın Resulü! Anam-babam sana feda olsun, hangimiz kötülük işlemedi ki? Biz her yaptığımızla cezalandırılacak mıyız? " deyince, Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)*:

« اَمَا اَنْتَ يَا اَبَا بَكْرٍ وَالْمُؤْمِنُونَ فَتُجْزَوْنَ بِذٰلِكَ فِى الدُّنْيَا حَتّٰى تَلْقَوُا اللّٰهَ وَلَيْسَ لَكُمْ ذُنُوبٌ وَاَمَّا الْآخِرُونَ فَيُجْمَعُ ذٰلِكَ لَهُمْ حَتّٰى يُجْزَوْا بِهِ يَوْمَ الْقِيَامَةِ »

"Ey Ebu Bekr! Sen ve müminler onunla (işlediğiniz kötülüklerle) **dünyada cezalandırılacak, neticede Allah** (-u Tealây) **a günahsız olarak kavuşacaksınız. Diğer** (kâfir) **lerin ise, yaptıkları kötülükler toplanarak** (biriktirilerek) **kıyamet günü onunla cezalandırılacaklardır."** *(Tirmizî, Tefsir:5, No.3039, 5/248)*

BELÂ VE MUSİBETLERİN GÜNAHLARA KEFARET OLDUĞU HAKKINDAKİ HADİS-İ ŞERİFLER VE RİVAYETLER.

٨٥٤ – عَنْ اَبِى سَعِيدٍ الْخُدْرِىِّ وَعَنْ اَبِى هُرَيْرَةَ (رضى الله عنهما) عَنِ النَّبِىِّ ﷺ قَالَ: « مَا يُصِيبُ الْمُسْلِمَ مِنْ نَصَبٍ وَلَا وَصَبٍ وَلَا هَمٍّ وَلَا حَزَنٍ وَلَا اَذًى وَلَا غَمٍّ حَتَّى الشَّوْكَةِ يُشَاكُهَا اِلَّا كَفَّرَ اللّٰهُ بِهَا مِنْ خَطَايَاهُ »

854 - Ebu Said el Hudrî ile Ebu Hureyre *(Radıyallahu Anhuma)* Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* in şöyle buyurduğunu işittiler: **"Müslümana, vücuduna batacak bir dikene varıncaya kadar, yorgunluk, hastalık, hem** (gelecekten kederlenme), **hazen** (geçmişten hüzünlenme), **başkalarından gelecek bir eziyet ve iç sıkıntısı isabet ederse, mutlaka Allah** (-u Tealâ) **bu musibetleri sebebiyle onun günahlarından bir kısmını örter."** *(Buharî, Merda:1, No.5318, 5/2137, Müslim, Birr:14, No.2573, 4/1992, Ahmed ibni Hanbel, Müsned: 11450, 4/97)*

٨٥٥ – عَنْ عَائِشَةَ (رضى الله عنها) قَالَتْ: قَالَ رَسُولُ اللّٰهِ ﷺ: « اِذَا كَثُرَتْ ذُنُوبُ الْعَبْدِ وَلَمْ يَكُنْ لَهُ مَا يُكَفِّرُهَا مِنَ الْعَمَلِ ابْتَلَاهُ اللّٰهُ –عَزَّ وَجَلَّ– بِالْحُزْنِ لِيُكَفِّرَهَا عَنْهُ »

855 - Aişe *(Radıyallahu Anha)* dan rivayet edilen bir hadis-i şerifte, Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* şöyle buyurdu: **"Bir kulun günahları çok olup, o günahları sildirecek bir ameli de bulunmazsa, Allah** (-u Tealâ) **o günahlara kefaret olsun için onu üzüntüye mübtelâ eder. "** *(Ahmed ibni Hanbel, Müsned: 25291, 9/500)*

٨٥٦ – عَنْ اُمَيَّةَ (رضى الله عنها) اَنَّهَا سَأَلَتْ عَائِشَةَ (رضى الله عنها) عَنْ هٰذِهِ الْآيَةِ: ﴿ وَاِنْ تُبْدُوا مَا فِى اَنْفُسِكُمْ اَوْ تُخْفُوهُ يُحَاسِبْكُمْ بِهِ اللّٰهُ ﴾ وَعَنْ هٰذِهِ الْآيَةِ: ﴿ مَنْ يَعْمَلْ سُوءًا يُجْزَ

بِهِ ﴾ فَقَالَتْ: مَا سَأَلَنِي عَنْهُمَا اَحَدٌ مُنْذُ سَأَلْتُ رَسُولَ اللهِ ﷺ عَنْهُمَا ، فَقَالَ: « يَا عَائِشَةُ هٰذِهِ مُتَابَعَةُ اللهِ -عَزَّ وَجَلَّ- الْعَبْدَ بِمَا يُصِيبُهُ مِنَ الْحُمَّةِ وَالنَّكْبَةِ وَالشَّوْكَةِ حَتَّى الْبِضَاعَةِ يَضَعُهَا فِي كُمِّهِ فَيَفْقِدُهَا فَيَفْزَعُ لَهَا فَيَجِدُهَا فِي ضِبْنِهِ حَتَّى اِنَّ الْمُؤْمِنَ لَيَخْرُجُ مِنْ ذُنُوبِهِ كَمَا يَخْرُجُ التِّبْرُ الْاَحْمَرُ مِنَ الْكِيرِ »

856 - Abdullah kızı **Ümeyye** *(Radıyallâhu Anhâ)*: **"İçlerinizde bulunanı açıklarsanız yahut onu gizlerseniz, Allâh onunla sizi muhâsebe edecektir"** âyet-i kerîmesiyle **"Kim bir kötülük yaparsa onunla cezâlanır"** âyet-i kerîmesinin tefsirini **Âişe** *(Radıyallâhu Anhâ)*ya sorduğunda o: "Ben **Rasûlüllâh** *(Sallâllâhu Aleyhi ve Sellem)*e sorduğumdan beri kimse bu iki âyeti bana sormamıştı" dedi (ve sözüne şöyle devam etti: Ben bunların tefsirini ona sorduğumda):

Rasûlüllâh *(Sallâllâhu Aleyhi ve Sellem)* buyurdu ki: **"Ey Âişe! Bu, Allah-u Tealâ'nın, kuluna isabet ettirdiği sıtma, sıyrıntı ve diken** (batması gibi şeyler) **ile mutabaa** (hakkını arama)**sından ibarettir. Hatta bir şeyi yenine** (elbise koluna) **koyup da kaybeden, bundan dolayı üzülüp, sonra onu koltuğunun altında bulan** (kişinin o arada geçirdiği telâş ve üzüntü) **dahi** (günahına kefarettir). **Neticede mümin** (dünyada çektiği bütün sıkıntılar sebebiyle) **körükten** (ateşten, saf olarak) **çıkan altın gibi günahlarından çıkar** (kurtulur)." *(Ahmed ibni Hanbel, Müsned: 25893, 10/42)*

٨٥٧ - عَنْ اَنَسٍ ﷺ قَالَ: اَتَى رَسُولُ اللهِ ﷺ شَجَرَةً فَهَزَّهَا حَتَّى تَسَاقَطَ مِنْ وَرَقِهَا بِمَا شَآءَ اللهُ اَنْ يَتَسَاقَطَ ثُمَّ قَالَ: « اَلْاَوْجَاعُ وَالْمُصِبَاتُ اَسْرَعُ فِي ذُنُوبِ بَنِي آدَمَ مِنِّي فِي هٰذِهِ الشَّجَرَةِ »

857 - Enes *(Radıyallahu Anh)* dan rivayet edildiğine göre: Bir kere Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* bir ağacın yanına gelerek onu salladı. Allah-u Tealâ'nın dilediği kadar o ağacın yapraklarından düştü. Bunun üzerine Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)*: **"Acılar ve musibetler, ademoğullarının günahlarını benim bu ağacın yapraklarını döktüğümden daha çabuk döker."** buyurdu. *(Beyhakî, Şuabul İman: No.9864, 7/166)*

٨٥٨ - عَنْ اَبِي هُرَيْرَةَ ﷺ قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللهِ ﷺ: « لَا يَزَالُ الْبَلَاءُ بِالْمُؤْمِنِ فِي نَفْسِهِ وَمَالِهِ وَوَلَدِهِ حَتَّى يَلْقَى اللهَ وَمَا عَلَيْهِ مِن خَطِيئَةٍ »

858 - Ebu Hureyre *(Radıyallahu Anh)*dan rivayet edilen bir hadis-i şerifte Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* şöyle buyurdu: **"Müminin canında, malında ve çocuğunda belâ ve musibet** (o derece) **daim olur ki, neticede kul Allah**(-u Tealâ)**a hiç günahsız olarak kavuşur."** *(Hakim, Müstedrek:1281, 1/497)*

٨٥٩ - عَنِ ابْنِ اَبِي فَاطِمَةَ عَنْ اَبِيهِ عَنْ رَسُولِ اللهِ ﷺ قَالَ: « اَيُّكُمْ يُحِبُّ اَنْ يَصِحَّ فَلَا يَسْقَمَ؟» قَالُوا: كُلُّنَا يَا رَسُولَ اللهِ. قَالَ: « اَتُحِبُّونَ اَنْ تَكُونُوا كَالْحَمِيرِ الضَّالَّةِ ،

اَلاَ تُحِبُّوْنَ اَنْ تَكُوْنُوا اَصْحَابَ كَفَّارَاتٍ وَالَّذِى نَفْسِى بِيَدِه اِنَّ الْعَبْدَ لَيَكُوْنُ لَهُ الدَّرَجَةُ فِى الْجَنَّةِ لاَ يَبْلُغُهَا بِشَيْئٍ مِنْ عَمَلِه حَتّٰى يَبْتَلِيَهُ اللّٰهُ بِالْبَلاَءِ لِيَبْلُغَ بِه تِلْكَ الدَّرَجَةَ فِى الْجَنَّةِ لاَ يَبْلُغُهَا بِشَيْئٍ مِنْ عَمَلِه »

859 - Abdullah ibni İyaz, ibni Ebî Fatime'nin babasından, onun da dedesinden rivayetine göre: Bir kere Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)*:**"Hanginiz hiç hasta olmayıp hep sağlam kalmayı ister?"** diye sordu. Sahabe-i Kiram: "Hepimiz isteriz Ya Resulallah!" deyince,

Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)*: "(Gür sesli ve çok sıhhatli olan) **Yaban eşekleri gibi olmayı mı istiyorsunuz? Keffaret ashabı** (çektikleri hastalık sebebiyle günahları dökülen kimseler) **olmak istemiyor musunuz? Nefsim yed-i kudretinde olan Allaha yemin ederim ki, şüphesiz bir kul için cennette bir derece** (takdir edilmiş) **olur ki, ona hiç bir ameliyle ulaşamayacak diye Allah** (-u Tealâ) **onu belâya mübtela ederek o dereceye ulaştırır."** buyurdu. *(Beyhakî, Şuabul İman: 9856, 7/164)*

٨٦٠ – عَنْ عَائِشَةَ (رضى الله عنها) سَمِعْتُ رَسُوْلَ اللّٰهِ ﷺ يَقُوْلُ: « مَا ضَرَبَ مِنْ مُؤْمِنٍ عِرْقٌ اِلاَّ حَطَّ اللّٰهُ عَنْهُ بِه خَطِيْئَةً وَكَتَبَ لَهُ بِه حَسَنَةً وَرَفَعَ لَهُ بِهَا دَرَجَةً »

860 - Aişe *(Radıyallahu Anha)* dan rivayet edilen bir hadis-i şerifte Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* şöyle buyurdu: **"Her hangi bir müminin damarı atar** (seyirir) **se Allah** (-u Tealâ) **o sebeple ondan bir hatayı mutlaka siler, ona bir hasene yazar ve bir derece yükseltir."** *(Beyhakî, Şuabul İman: 9860, 7/165)*

٨٦١ – عَنْ عَبْدِ اللّٰهِ بْنِ عَمْرٍو (رضى الله عنه) قَالَ: قَالَ رَسُوْلُ اللّٰهِ ﷺ: « مَنْ صَدَعَ فِى سَبِيْلِ اللّٰهِ ثُمَّ احْتَسَبَ غَفَرَ اللّٰهُ عَزَّ وَجَلَّ لَهُ مَا كَانَ قَبْلَ ذٰلِكَ مِنْ ذَنْبٍ »

861 - Abdullah ibni Amr *(Radıyallahu Anh)* dan rivayet edilen bir hadis-i şerifte Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* şöyle buyurdu: **"Her kimin Allah yolunda başı ağırır da, sevabını Allah'tan beklerse, Allah** (-u Tealâ) **o kişinin geçmiş günahlarını mağfiret eder."** *(Beyhakî, Şuabul İman: 9899, 7/175)*

٨٦٢–عَنْ اَبِى الدَّرْدَاءِ (رضى الله عنه) قَالَ: سَمِعْتُ رَسُوْلَ اللّٰهِ ﷺ يَقُوْلُ: « اِنَّ الصُّدَاعَ وَالْمَلِيلَةَ لاَ تَزَالُ بِالْمُؤْمِنِ وَاِنَّ ذَنْبَهُ مِثْلُ اُحُدٍ فَمَا تَدَعُهُ وَعَلَيْهِ مِنْ ذٰلِكَ مِثْقَالُ حَبَّةٍ مِنْ خَرْدَلٍ »

862 - Ebud Derda *(Radıyallahu Anh)* dan rivayet edilen bir hadis-i şerifte Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* şöyle buyurdu: **"Şüphesiz ki baş ağrısı ile yüksek hararet, günahı Uhud dağı kadar olan bir müslümana devamlı isabet ederek o kişinin üzerinde hardal tanesi kadar günah bırakmazlar."** *(Ahmed ibni Hanbel, Müsned: No.21787, 8/170)*

٨٦٣ – عَنْ اَبِى اُمَامَةَ (رضى الله عنه) قَالَ: قَالَ رَسُوْلُ اللّٰهِ ﷺ: « اِنَّ الْعَبْدَ اِذَا مَرِضَ اَوْحَى

اللّٰهُ اِلىٰ مَلائكَته يا مَلائكَتى اذا قَيَّدْتُ عَبْدى بِقَيْدٍ مِنْ قُيودى فَانْ اَقْبضْهُ اَغْفِرْ لَهُ وَانْ اُعافِه فَجسَدٌ مَغْفورٌ لاَ ذَنْبَ لَهُ »

863 - Ebu Ümame *(Radıyallahu Anh)* dan rivayet edilen bir hadis-i şerifte Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* şöyle buyurdu: **"Bir kul hastalandığı zaman Allah** (-u Tealâ), **meleklerine: 'Ey benim meleklerim! Bir kulumu bağlarımdan bir bağ** (hastalık) **ile bağladığım zaman eğer onu alır** (öldürür) **sem mağfiret ederim. Eğer afiyet verirsem cesedi mağfiret olunmuştur, hiç günahsızdır."** *(Beyhakî, Şuabul İman: 9923, 7/181)*

٨٦٤– عَنْ بَشيرِ بْنِ عَبْدِ اللّٰهِ بْنِ اَبى اَيّوبَ الْاَنْصارِىِّ عَنْ اَبيه عَنْ جَدِّه (رضى الله عنهم) قَالَ: عادَ رَسُولُ اللّٰهِ ﷺ رَجُلاً مِنَ الْاَنْصارِ فَاَكَبَّ عَلَيْه فَسَأَلَهُ فَقَالَ: يا نَبِىَّ اللّٰهِ ما غَمَضْتُ مُنْذُ سَبْعِ لَيالٍ وَلاَ اَحَدٌ يَحْضُرُنى، فَقَالَ رَسُولُ اللّٰهِ ﷺ: « اَىْ اَخى اصْبِرْ اَىْ اَخى اصْبِرْ حَتّىٰ تَخْرُجَ مِنْ ذُنُوبِكَ كَما دَخَلْتَ فيها ساعَاتُ الْاَمْراضِ يُذْهِبْنَ ساعَاتِ الْخَطايَا »

864 - Beşîr ibni Abdillah ibni Ebî Eyyüb el Ensarî'nin babasından, onun da dedesinden rivayetine göre: Bir kere Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* ensardan birini ziyarete gitti, ona hâlini hatırını ısrarla sorunca o: "Ey Allahın peygamberi! Yedi gecedir hiç göz yummadım ve kimse de yanımda bulunmadı" dedi. Bunun üzerine Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)*: **"Ey kardeşim! Sabret. Ey kardeşim sabret ki, günahlara girdiğin gibi günahlardan çıkasın, hastalık saatleri günah saatlerini giderir. "** buyurdu. *(Beyhakî, Şuabul İman: 9925, 7/181)*

٨٦٥ – عَنْ عُبَيْدِ بْنِ عُمَيْرٍ (رضى الله عنه) اَنَّ النَّبِىَّ ﷺ عادَ مَريضاً فَقَالَ: « ما مِنْهُ مِنْ عِرْقٍ اِلاَّ وَهُوَ يَالَمُ مِنْهُ غَيْرَ اَنَّهُ قَالَ: قَدْ اَتاهُ آتٍ مِنْ رَبِّه فَبَشَّرَهُ اَنْ لَيْسَ لَهُ بَعْدَهُ عَذَابٌ »

865 - Ubeyd ibni Umeyr *(Radıyallahu Anh)* dan rivayet edildiğine göre, Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* bir hastayı ziyaret ettiğinde: **"Bu kişinin her damarı ağrı çekmektedir fakat, ona Rabbisinden bir gelici** (müjdeci melek) **gelerek kendisi için bundan sonra hiç bir azap kalmadığını müjdelemiştir."** buyurdu. *(Beyhakî, Şuabul İman: 9919, 7/180)*

٨٦٦ – عَنْ جابِرٍ (رضى الله عنه) قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللّٰهِ ﷺ: « يَوَدُّ اَهْلُ الْعافِيَةِ يَوْمَ الْقِيامَةِ اَنَّ جُلُودَهُمْ كانَتْ قُرِضَتْ بِالْمَقارِيضِ مِمّا يَرَوْنَ مِنْ ثَوابِ اَهْلِ الْبَلاءِ »

866 - Cabir *(Radıyallahu Anh)* dan rivayet edilen bir hadis-i şerifte Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* şöyle buyurdu: **"Afiyet ehli** (dünyada hastalık çekmeyenler) **kıyamet gününde belâ ehline verilen sevapları görünce, derilerinin** (dünyada) **makaslarla kesilmiş olmasını isteyeceklerdir."** *(Beyhakî, Şuabul İman: 9921, 7/180)*

Âmir *(Radıyallahu Anh)* ın şöyle buyurduğu rivayet edilmiştir: Bir kere ben dar-ı harpte bulunurken birden sancaklar ve bayraklarla karşılaştım "Burada

kim var?' diye sorunca, 'Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* var' dediler. Ben de gittim yanına oturdum. O, bir ağacın gölgesinde oturuyordu, altına bir örtü serilmiş, etrafında da bir takım ashabı bulunuyordu. O arada hastalıklardan bahsettiler, bunun üzerine Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)*:

٨٦٧ – « انَّ الْعَبْدَ الْمُؤْمِنَ اذَا اَصَابَهُ سَقَمٌ ثُمَّ عَافَاهُ اللّٰهُ كَانَ كَفَّارَةً لِمَا مَضٰى مِنْ ذُنُوبِهِ وَهُوَ عِظَةٌ لَهُ فِيمَا يَسْتَقْبِلُ مِنْ عُمُرِهِ ، وَانَّ الْمُنَافِقَ اذَا مَرِضَ وَعُوفِيَ كَانَ كَالْبَعِيرِ عَقَلَهُ اَهْلُهُ ثُمَّ اَطْلَقُوهُ لَا يَدْرِي فِيمَا عَقَلُوهُ وَلَا فِيمَا اَطْلَقُوهُ » فَقَالَ رَجُلٌ: يَا رَسُولَ اللّٰهِ مَا الْاَسْقَامُ؟ قَالَ: « اَوَمَا سَقِمْتَ قَطُّ؟ » قَالَ: لَا. قَالَ: « قُمْ عَنَّا فَلَسْتَ مِنَّا »

867 - **"Şüphesiz ki bir mümin kula hastalık isabet edip, sonra Allah** (-u Tealâ) **ona afiyet verirse, o, geçmiş günahları için bir keffaret, ömründen gelecek günleri için de bir ibret olur. Şüphesiz ki, hastalandıktan sonra afiyete kavuşan bir münafığın hâli ehli tarafından bağlandıktan sonra salıverilen bir deve gibidir. Çünkü o, kendisini niçin bağladıklarını da bilmez, niçin saldıklarını da bilmez."** buyurdu.

Bunun üzerine bir adam: "Ya Resulallah hastalık denen şey nedir?" diye sorunca, Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)*: **"Sen hiç hasta olmadın mı?"** diye sordu. O: 'Hayır' deyince. Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)*: **"O hâlde yanımızdan kalk sen bizden değilsin!"** buyurdu. *(Beyhakî, Şuabul İman: 9916, 7/179)*

٨٦٨ – عَنْ اَبِي هُرَيْرَةَ (رضى الله عنه) قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللّٰهِ ﷺ: « مَنْ سَرَّهُ اَنْ يَنْظُرَ اِلٰى رَجُلٍ مِنْ اَهْلِ النَّارِ فَلْيَنْظُرْ اِلٰى هٰذَا »

868 - Ebu Hureyre *(Radıyallahu Anh)* dan rivayet edildiğine göre, Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* bir kere bir arabî'ye: **"Sen hiç deri ile et arasında bulunan bir sıcaklık** (humma, ateşli hastalık, sıtma) **çektin mi? "** diye sordu. O: "Hayır" diye cevap verince, **"Sen hiç baş ağrısı çektin mi?"** diye sordu. O: "Hayır böyle bir ağrı da bulmadım." dedi. O adam dönüp giderken, Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)*: **"Cehennem ehlinden birine bakmak isteyen buna baksın!"** buyurdu. *(Beyhakî, Şuabul İman: 9907, 7/177)*

٨٦٩ – عَنْ اَنَسِ بْنِ مَالِكٍ (رضى الله عنه) اَنَّ امْرَأَةً اَتَتِ النَّبِيَّ ﷺ فَقَالَتْ: يَا رَسُولَ اللّٰهِ ﷺ ابْنَةٌ لِي كَذَا وَكَذَا ذَكَرَتْ مِنْ حُسْنِهَا وَجَمَالِهَا فَاٰثَرْتُكَ بِهَا. فَقَالَ: « قَدْ قَبِلْتُهَا » فَلَمْ تَزَلْ تَمْدَحُهَا حَتّٰى ذَكَرَتْ اَنَّهَا لَمْ تَصْدَعْ وَلَمْ تَشْتَكِ شَيْئًا قَطُّ. قَالَ: « لَا حَاجَةَ لِي فِي ابْنَتِكِ »

869 - Enes *(Radıyallahu Anh)* dan rivayet edildiğine göre, bir kadın Efendimiz *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* e gelerek, "Benim şöyle güzel böyle iyi bir kızım var, onu sana lâyık görüyorum." dedi. Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* de: **"Ben onu kabul ettim."** buyurdu. O kadın kızını methetmeye devam ederken hiç hasta olmadığını, başı dahi ağırmadığını söyleyince, Resulullah *(Sallallahu Aleyhi*

ve Sellem): **"Benim senin kızına ihtiyacım yoktur."** buyurdu. *(Ahmed ibni Hanbel, Müsned: No.12581, 4/311)*

٨٧٠ – عَنْ اَبِى عُثْمَانَ (رضى الله عنه) اَنَّ رَجُلاً اَتَى النَّبِىَّ ﷺ فَقَالَ لَهُ النَّبِىُّ ﷺ: « مَا رُزِئْتَ فِي مَالٍ وَلاَوَلَدٍ؟ » قَالَ: لاَ. « اِنَّ اَبْغَضَ عِبَادِ اللهِ اِلَى اللهِ الْعِفْرِيتُ النِّفْرِيتُ الَّذِى لَمْ يُرْزَأْ فِى مَالٍ وَلاَوَلَدٍ »

870 - Ebu Osman *(Radıyallahu Anh)* dan rivayet edildiğine göre, Bir adam Efendimiz *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* e gelerek: "Malına ve çocuğuna hiç bir musibet gelmediğini söyleyince, Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)*: **"Allah-u Tealânın en kızdığı kul, malına ve çocuğuna musibet gelmeyen inatçı ve pis huylu kimsedir."** buyurdu. *(Beyhakî, Şuabul İman: No.9910, 7/177)*

Ebu Süleyman *(Rahimehullah)* dan rivayet edildiğine göre, bir kere Musa *(Aleyhisselâm)* bir ibadethanede daima zikirle meşgul olan bir zata uğradı, daha sonra onun yanından geçerken canavarların onun etlerini parçaladığını, başı bir tarafta bacağı bir tarafta, ciğeri bir tarafa atılmış hâlde görünce: "Ya Rabbi! Bu kulun sana itaat ediyordu, sen ise onu bu belâya düşürdün." dedi. Bunun üzerine Allah-u Tealâ ona:

٨٧١ – « يَامُوسىٰ اِنَّهُ سَأَلَنِى دَرَجَةً لَمْ يَبْلُغْهَا بِعَمَلِهِ فَابْتَلَيْتُهُ بِهٰذَا لِاُبَلِّغَهُ (بِذٰلِكَ) الدَّرَجَةَ »

871 - **"Ey Musa! Bu kulum benden bir derece istedi ki, o dereceye ameliyle ulaşamayınca ben onu bu şekilde belâlandırarak o dereceye ulaştırdım."** diye vahyetti. *(Beyhakî, Şuabul İman: 9853, 7/163)*

٨٧٢ – عَنْ اَنَسٍ (رضى الله عنه) قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللهِ ﷺ: « اِنَّمَا مَثَلُ الْمَرِيضِ اِذَا بَرِئَ وَصَحَّ مِنْ مَرَضِهِ كَمَثَلِ الْبُرْدَةِ تَقَعُ مِنَ السَّمَاءِ فِى صَفَائِهَا وَلَوْنِهَا »

872 - Enes *(Radıyallahu Anh)* dan rivayet edilen bir hadis-i şerifte, Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* şöyle buyurdu: **"Hastalığından sıhhat bulup iyileşen bir hastanın hâli, parlaklığı ve rengi hususunda gökten düşen bir dolu tanesi gibidir."** *(Beyhakî, Şuabu! İman: 9841, 7/160)*

Zeyyad ibni Rabî' *(Rahimehullah)* buyurmuştur ki: Bir kere ben Übeyy ibni Ka'b'a: "Allahın kitabındaki bir ayet beni mahzun etti." dedim. O da "Hangi ayet?" diye sorunca, Ben: **"Kötülük işleyen onunla cezalanır."** ayet-i kerimesidir dedim. Bunun üzerine o: "Ben seni, gördüğümden daha akıllı zannediyordum. Şüphesiz ki mümine her gelen musibet, hatta ayak kayması, damar atması, karınca ısırması, sinek sokması, üşümesi, mumunun sönmesine varıncaya kadar mutlaka bir günah sebebiyledir. Allah-u Tealâ'nın affettikleri ise daha çoktur." buyurdu.

Ebud Derda *(Radıyallahu Anh)* buyurmuştur ki: Hasta geçirdiğim bir geceye karşılık, bütün kırmızı develerin benim olması beni sevindirmez.

İyaz ibni Gudayf *(Radıyallahu Anh)* şöyle anlatıyor: Bir kere biz Ebu Ubeyde ibni Cerrah *(Radıyallahu Anh)* ı ziyaret etmek için yanına girdiğimizde, yüzü duvara dönüktü, hanımı başının ucunda oturmuş duruyordu.

Ben: "Ebu Ubeyde nasıl geceledi?" diye sorunca: "Ecirle (sevap alarak) geceyi geçirdi." diye cevap verdi. O anda Ebu Ubeyde bize yüzünü dönerek: "Ben ecirle gecelemedim, Allah kimin bedenine bir belâ verirse, o, onun günahları için bir keffarettir." buyurdu. *(Süyûtî, Dürrül Mensur:2/703)*

Mevlâ Tealâ, ayet-i celilenin sonunda:

« وَلاَ يَجِدُونَ لَهُمْ مِنْ دُونِ اللهِ وَلِيّاً وَلاَ نَصِيراً »

"Ve O, kendisine Allahtan başka ne bir yâr, ne de bir yardımcı bulamaz." buyurmuştur.

Fahrurrazi ve Hâzin tefsirlerinde zikredildiğine göre, Sapık mutezile fırkası, bu ayet-i celileyi, şefaatın bulunmadığına dair delil olarak göstermekteyseler de, ehl-i sünnet uleması buna iki şekilde cevap vermektedir.

1 - Bu ayet-i celile kâfirler hakkında olduğundan, onlar hakkında şefaat olmayacağı zaten bellidir.

2 - Müslümanlar hakkında olsa bile, peygamberlerin ve meleklerin, günahkâr kimseler hakkındaki şefaatları ancak Allah-u Tealâ'nın izni ve müsaadesine bağlıdır. Nitekim Mevlâ Tealâ:

« ... مَا مِنْ شَفِيعٍ إِلاَّ مِنْ بَعْدِ إِذْنِهِ ... (٣) »

"O'nun izni olmadan hiç kimse şefaatçı olamaz." *(Yunus Suresi:3'den)* buyurmuştur. Hâl böyle olunca, hiç bir kimsenin Allah-u Tealâ'dan başka ne bir velisi, ne de bir yardımcısı olamaz.

Bu ayet-i celileye şöyle bir işâri mana verilmiştir: (لَيْسَ بِأَمَانِيِّكُمْ) **"Sizin kuruntularınızla değildir."** İşin hakikatı, günah işleyip de tövbe etmeyen ve Allah-u Tealânın mağfiretine tama' eden sıradan insanların kuruntularına göre değildir. Nitekim, Allah-u Tealâ:

« وَإِنِّي لَغَفَّارٌ لِمَنْ تَابَ وَآمَنَ وَعَمِلَ صَالِحاً ثُمَّ اهْتَدَىٰ (٨٢) »

"Şüphesiz ki ben, tövbe eden, iman eden ve amel-i salih işleyen, sonra dosdoğru yolda giden kimseyi son derece bağışlayıcıyım." *(Taha Suresi:82)* kavl-i şerifinde mağfiret için, tövbeyi, imanı ve amel-i salihi şart koşmuştur.

« وَلاَ أَمَانِيِّ أَهْلِ الْكِتَابِ »

"Ehl-i kitabın kuruntularına göre de değildir." Yani Allah-u Tealâ'nın vaadettiği sevaba ulaşmak, boş ümitlerle halkı aldatarak onların hakikatı arama ve bulma yolunda çalışmalarını engelleyen, kötü âlimlerin kuruntularıyla değildir.

« مَنْ يَعْمَلْ سُوءاً يُجْزَ بِهِ »

"Kim kötülük işlerse onunla cezalandırılır." Günah işledikten hemen sonra, günahkârın kalbinin aynasında karartı zuhur eder (belirir). Nitekim:

٨٧٣ – عَنْ اَبِي هُرَيْرَةَ (رضى الله عنه) قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللهِ ﷺ: « اِذَا اَذْنَبَ الْعَبْدُ نُكِتَ فِي قَلْبِهِ نُكْتَةٌ سَوْدَاءُ فَاِنْ تَابَ صُقِلَ مِنْهَا فَاِنْ عَادَ زَادَتْ حَتّٰى تَعْظُمَ فِي قَلْبِهِ فَذَالِكَ الرَّانُ الَّذِي ذَكَرَهُ اللهُ عَزَّ وَجَلَّ ﴿ كَلاَّ بَلْ رَانَ عَلٰى قُلُوبِهِمْ ﴾ »

873 - Ebu Hureyre *(Radıyallahu Anh)* dan rivayet edilen bir hadis-i şerifte Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* şöyle buyurmuştur: **"Kul günah işlediği zaman kalbine siyah bir nokta vurulur, tövbe ederse kalbi cilâlanır, tekrar günaha dönerse, o siyah nokta artarak kalbinde büyür** (o karartı bütün kalbi kaplar).

İşte Allah (-u Tealân) **ın: 'Hayır! Öyle değil bilakis onların kazanmakta oldukları kötülükler, kalplerini paslandırmıştır.' kavl-i şerifinde zikredilen paslanma bundan ibarettir."** *(Hakim, Müstedrek, İman: No:6, 1/45, Tirmizî, Tefsir: 75, No.3334, 5/434, İbni Mace, Zühd:29, No:4244, 2/1418, Muvatta': 1861, Sh.656)*

« وَلاَ يَجِدُونَ لَهُمْ مِنْ دُونِ اللهِ وَلِيّاً وَلاَ نَصِيراً »

"O kişi kendisi için ne bir veli, ne de bir nasîr bulamaz." kötülük işleyen kişi, kendisini tövbeye davet ederek masiyet karanlıklarından taat nuruna çıkaracak bir yâr bulamayacağı gibi, Allah-u Tealâ'dan başka kendisine nusret (yardım) edecek birini de bulamaz ki, nefs-i emmare'nin kötü sıfatlarından arınması, şeytanın şerrinden ve hilesinden kurtulması için ona yardım etsin.

Mevlâ Tealâ, kötülük işleyenin cezalanacağını beyandan sonra, iyi amel işleyen müminlerin, mutlaka mükâfatlandırılacağını açıklamak üzere şöyle buyuruyor:

وَمَنْ يَعْمَلْ مِنَ الصَّالِحَاتِ مِنْ ذَكَرٍ اَوْ اُنْثٰى وَهُوَ مُؤْمِنٌ فَاُولٰئِكَ يَدْخُلُونَ الْجَنَّةَ وَلاَ يُظْلَمُونَ نَقِيراً (١٢٤)

KELİME MANASI (124)

(وَمَنْ) **Ve her kim,** (يَعْمَلْ) **işlerse,** neyi? (مِنَ الصَّالِحَاتِ) **salih amellerden bazısını** (burada min, teb'îz içindir), o kişi kimden olduğu hâlde? (مِنْ ذَكَرٍ) **erkekten,** (اَوْ اُنْثٰى) **yahutta dişiden,** daha ne olduğu hâlde? (وَهُوَ) **halbuki o,** nedir? (مُؤْمِنٌ) **iman edicidir.** (فَاُولٰئِكَ) **İşte onlar,** (يَدْخُلُونَ) **girerler,** nereye? (الْجَنَّةَ) **cennete,** (وَلاَ يُظْلَمُونَ) **ve zulmolunmazlar,** ne kadar? (نَقِيراً) **bir çekirdeğin arkasındaki çukurcuk kadar.**

MEALİ ŞERİFİ (124)

Erkekten veya kadından her kim de mümin olarak iyi işlerden (bir kısmını) **yaparsa, işte onlar cennete girerler ve bir çekirdeğin arkasındaki çukurcuk kadar bile zulmolunmaz** (haksızlığa uğratılmaz) **lar.**

İ Z A H A T

Tefsiri Kebir'de zikredildiğine göre, İmam-ı Mesruk *(Rahimehullah)* Mevlâ Tealâ'nın: (مَنْ يَعْمَلْ سُوْءًا يُجْزَ بِهِ) **"Kim bir kötülük yaparsa onunla cezalandırılır."** *(Nisa Suresi:123'den)* ayet-i kerimesi inince, ehl-i kitap, müslümanlara: "Biz ve siz aynıyız" dediler. Bunun üzerine bu ayet-i kerime:

« وَمَنْ اَحْسَنُ دِيناً مِمَّنْ اَسْلَمَ وَجْهَهُ لِلّٰهِ وَهُوَ مُحْسِنٌ وَاتَّبَعَ مِلَّةَ اِبْرٰهِيمَ حَنِيفاً وَاتَّخَذَ اللّٰهُ اِبْرٰهِيمَ خَلِيلاً (١٢٥) »

"İhsan edici olarak kendisini Allaha teslim eden ve hanif olan İbrahim *(Aleyhisselâm)* **ın dinine tâbi olandan din bakımından daha güzel kimdir?"** *(Nisa Suresi:125)* ayet-i kerimesine kadar nazil oldu.

Şu bilinsin ki: Bu ayet-i kerime büyük günah sahibinin cehennemde ebedî olarak kalmayacağını ve sonunda cennete gireceğini gösteren delillerin en büyüklerindendir. Çünkü büyük günah sahiplerinin de mümin olduğu bundan evvelki ayet-i celilelerin tefsirinde izah edilmişti.

Hâl böyle olunca, büyük günah sahibi namaz kılar, oruç tutar, hac yapar ve zekâtını verirse, bu ayet-i celilenin hükmüne göre cennete girmesi gerekirse de, fasıklarla ilgili tehditleri ifade eden ayet-i celilelerin hükmüne göre cehenneme girmesi gerekir. Bu durumda ya önce cennete girip sonra cehenneme geçer ki, bu ihtimal bütün âlimlerin ittifakıyla batıldır. Ya da önce cehenneme girer, cezası kadar yandıktan sonra cennete geçer ki, işte çaresiz kabul edilecek olan doğru görüş budur.

Ayet-i celilede geçen: (نَقِيرْ) hurma çekirdeğinin çukurundaki, hurmanın kendisinden çıkıp bittiği noktadır. Buna göre mana: "Onlar çekirdeğin o noktası kadar bile haksızlığa uğratılmayacaklardır." demek olur. Eğer burada: "Başkaları da aynı durumda olduğu hâlde Mevlâ Tealâ niçin sadece salih kimselerin zulme uğratılmayacağını açıklamıştır?" Nitekim Mevlâ Tealâ, umumi bir hüküm olarak:

« وَمَا رَبُّكَ بِظَلاَّمٍ لِلْعَبِيدِ (٤٦) »

"Rabbin kullarına zulümkâr değildir." *(Fussilet Suresi:46'dan)* ve:

« وَمَا اللّٰهُ يُرِيدُ ظُلْماً لِلْعَالَمِينَ (١٠٨) »

"Allah âlemlere hiç bir zulüm etmek istemez." *(Ali İmran Suresi:108'den)* buyurmuştur." denilecek olursa, buna iki türlü cevap verilir.

1 - Mevlâ Tealâ'nın, "Zulme uğratılmazlar" kavl-i şerifinde bahsedilenler, hem günah, hem de salih amel işlemiş kimseler olabilir.

2 - Sevabı noksan olarak verilmeyen herkes, cezasının artırılmamasına daha lâyık olur. İşte insanlar arasında yaygın olan hüküm böylece olduğundan, Allah-u Tealâ buradaki hükmü insanlar arasında örf hâline gelmiş olan şeye uygun olarak açıklamıştır.

Ayet: 124

Bu ayet-i celile'ye şöyle bir işari mana verilmiştir: **"Erkek veya dişiden imanlı olarak her kim salih amel işlerse, işte onlar cennete girerler."** Kalp veya nefisten her hangi biri ihlâslı olarak salih amel işlerse, ruhlar âleminin cennetine girmeye hak kazanır. Yani kalp, kendine düşen, âlem-i ulvî'ye teveccüh (yüce âleme yönelmek), âlem-i süflî'den iraz (alçak alemden yüz çevirmek), Hak tealânın gayrinden göz yummak gibi vasıfları takınırsa, Kurbet ve vuslat (manevi yakınlık ve ulaşma) cennetine girmeyi hak eder.

Nefis te, kötü arzularından vaz geçmek, Allah-u Tealâ'nın haklarını eda etmek ve onun zikriyle mutmain olmak gibi, kendi üzerine düşenleri yaparsa, rabbisine dönerek âlem-i ervah (ruhlar âlemi) nin cennetine girer.

Nitekim Mevlâ Tealâ böyle bir nefse hitaben:

« يَا اَيَّتُهَا النَّفْسُ الْمُطْمَئِنَّةُ (٢٧) ارْجِعِي اِلَى رَبِّكِ رَاضِيَةً مَرْضِيَّةً... (٢٨) »

"Ey mutmainne olan nefis! Hoşnut olmuş ve hoşnut edilmiş olarak rabbine dön." buyurur. *(Fecr Suresi:27-28)*

"Ve onlar çekirdeğin zarı kadar zulmolunmazlar." yani, Allah-u Tealânın kendilerine takdir ettiği salih ameller, dereceler ve manevi mertebeleri elde etmek hususunda haksızlığa uğratılmazlar.

Allah-u Tealâ'ya hizmette hiç yorulmadan, onun nimetlerini temenni edenle, hiç bir nimet beklemeden, O'na kulluk etmek için zahmet çeken bir değildir. Zira biri manevi yakınlık mertebelerinin en yükseğinde olup, diğeri Allah-u Tealâ'dan uzaklığın aşağısında olduğu için aralarında büyük fark vardır.

Mevlâ Tealâ, kurtuluşun imana bağlı olduğunu açıkladıktan sonra, onun diğer bazı üstünlüklerini şöyle açıklamaktadır:

وَمَنْ اَحْسَنُ دِيناً مِّمَّنْ اَسْلَمَ وَجْهَهُ لِلّٰهِ وَهُوَ مُحْسِنٌ وَاتَّبَعَ مِلَّةَ اِبْرٰهِيمَ حَنِيفاً وَاتَّخَذَ اللّٰهُ اِبْرٰهِيمَ خَلِيلاً (١٢٥)

KELİME MANASI (125)

(وَمَنْ) **Kim,** (اَحْسَنُ) **daha güzeldir,** ne cihetinden? (دِيناً) **din bakımından,** kimden? (مِّمَّنْ) **o kimseden ki,** (اَسْلَمَ) **teslim etti,** neyi? (وَجْهَهُ) **yüzünü** (kendisini), kime? (لِلّٰهِ) **Allah** (-u Tealây) **a,** (وَهُوَ) **halbuki o,** (مُحْسِنٌ) **ihsan edicidir,** yani kötülükleri terkedip, iyilikleri işleyicidir. daha? (وَاتَّبَعَ) **tâbi olmuştur,** neye? (مِلَّةَ اِبْرٰهِيمَ) **İbrahim** *(Aleyhisselâm)* **ın milletine** (dinine), İbrahim *(Aleyhisselâm)* ne olduğu hâlde? (حَنِيفاً) **hanif** (bütün batıl dinlerden, hak dine meyledici) **olduğu hâlde,** (وَاتَّخَذَ) **edinmiştir,** kim? (اللّٰهُ) **Allah** (-u Tealâ Hazretleri) kimi? (اِبْرٰهِيمَ) **İbrahim** *(Aleyhisselâm)* **ı,** ne edinmiştir? (خَلِيلاً) **dost,**

MEALİ ŞERİFİ (125)

Muhsin (kötülükleri terkedip, iyilikleri işleyici) **olarak , kendisini Allaha teslim eden ve hanif** (batılları terkedip, hak dine uymuş) **olan İbrahim'in milleti** (dini) **ne uyandan, din itibariyle daha güzel kim vardır? Allah** (-u Tealâ), **İbrahim** *(Aleyhisselâm)* ı (kendisine) **bir dost edinmiştir.**

İ Z A H A T

Tefsiri Kebir'de zikredildiğine göre, bu ayet-i celile islâm dininin iki bakımdan faziletini açıklamaktadır.

1 - İslâm dini, Allah-u Tealâ'ya ubudiyeti (kulluğu), itaat ve inkiyadı (boyun eğmeyi) ifade eden bir dindir.

2 - İslâm, İbrahim *(Aleyhisselâm)* ın da üzerinde olduğu bir dindir. İşte bu iki faziletten her biri İslâm dinine teşvik hususunda başlı başına birer sebebtir.

Birincisine gelince, Şu bilinsin ki: İslâm şu iki şey üzerine bina edilmiş (kurulmuş) tur. Bunlar da itikad (inanç) ve amel (ibadet) ten ibarettir. Mevlâ Tealâ bu ayet-i kerimesinde: **"Kendini Allaha teslim eden."** ifade-i celilesiyle itikada işaret etmiştir. Çünkü islâm boyun eğmek ve teslimiyettir.

Vech (yüz) insanın en güzel uzvudur. Bundan dolayı insan, kalbiyle rabbini tanır, O'nun rububiyetini (rabliğini), kendisinin de ubudiyetini (kulluğunu) ikrar (kabul) ederse, kendisini Allaha teslim etmiş olur.

Amele gelince, Mevlâ Tealâ: **Muhsin** (iyilik yapan bir kimse) **olduğu hâlde"** kavl-i şerifiyle de buna işaret etmiştir ki, bu ifadenin içine bütün ibadetleri yapıp günahları terketmek girer. Artık insan bu kısa lâfzın ne uzun manalar ifade ettiğini, bütün maksat ve gayeleri ihtiva ettiğini iyice düşünmelidir.

Ayrıca Mevlâ Tealâ'nın: **"Kendisini Allaha teslim eden"** kavl-i şerifi hasır (tahsis, özelleştirme) manasını ifade eder. Buna göre mana: "Kendisini sadece Allaha teslim eden, Allah'tan başkasına teslim etmeyen" demek olur ki, bu da kâmil bir imanın ancak bütün işlerin Halık Tealâ'ya havale edilmesi ve insanın kendi gücüyle kuvvetini görmekten uzaklaşması hâlinde meydana geleceğine dikkati çekmektedir.

Yine bu ifadede, Allah-u Tealâ'dan başkasından yardım istemenin yanlış olduğuna dair bir tenbih vardır. Çünkü müşrikler putlardan yardım umuyor ve: "Bunlar, Allah yanında bizim şefaatçılarımızdır." diyorlardı.

Dehrî (her şeyin zaman tarafından takdir edildiğini iddia ederek Allahın yaratıcılığını inkâr eden) ler ve tabiatçılar da, feleklerden, yıldızlardan, tabiat ve benzeri şeylerden medet (yardım) umarlar.

Yahudiler ahirette kendilerinden azabı defetme hususunda, peygamber soyu olduklarını söylemekte, hristiyanlar ise İsa *(Aleyhisselâm)* ın üç ilâhtan üçüncüsü olduğunu iddia etmekteydiler. Binaenaleyh bütün dinlerin mensupları Allahtan başkasından yardım dilemişlerdir.

Ayet: 125

Sapık fırkalardan olan mutezile'ye gelince, hakikatta bunlar da yüzlerini Allaha teslim etmiş değillerdir. Çünkü onlar mükâfatı gerektiren ibadeti ve cezayı gerektiren masiyeti, insanın kendisinden bilirler, dolayısıyla onlar gerçekte sadece kendilerinden ummuşlar ve ancak kendilerinden korkmuşlardır. Fakat tedbiri, tekvini, icad ve yaratmayı Hak Sübhanehu ve tealâ'ya havale eden, Allahtan başka bir mucid (var edici) ve müessir (tesir edicin) in olmadığına inanan ehl-i sünnete gelince, kendilerini Allaha teslim eden ve tamamen Allahın fazl-u keremine güvenen ve gözlerini ondan başka herşeyden çeviren kimseler işte bunlardır.

İkincisine gelince, Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* insanları İbrahim *(Aleyhisselâm)* ın dinine çağırmıştır. Dolayısıyla bütün insanlar nezdinde İbrahim *(Aleyhisselâm)* ın sadece Allaha davet ettiği şöhret bulmuştur. Nitekim O:

« ... إِنَّنِي بَرِيءٌ مِّمَّا تُشْرِكُونَ (٧٨) »

"Ben sizin Allaha şirk koştuğunuz şeylerden kesinlikle uzağım." *(Enam Suresi: 78'den)* buyurmuştur.

Yine O, hiç bir feleğe ibadet etmeğe, hiç bir yıldıza itaatta bulunmağa, hiç bir puta secde etmeğe ve tabiattan medet ummaya davet etmemiştir. Aksine onun dini, Allaha davet etmek ve Allah-u Tealâ'dan başka her şeyden yüz çevirmektir.

Muhammed *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* in daveti de, sünnet olmak, Kâbe'ye doğru namaz kılmak, tavaf yapmak, sa'y etmek (Safa ile Merve arasında koşmak), şeytan taşlamak, Arafatta vakfe yapmak, ihramdan çıkmak için traş olmak gibi işlerde ve:

« وَإِذِ ابْتَلَىٰ إِبْرَاهِيمَ رَبُّهُ بِكَلِمَاتٍ ... (١٢٤) »

"Hani Rabbi İbrahimi bir takım kelime (emir) **lerle imtihan etmişti."** *(Bakara Suresi: 124'den)* ayet-i kerimesinde işaret edilen on emir hususunda İbrahim *(Aleyhisselâm)* ın dininin aynısıdır.

Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* in şeriatının İbrahim *(Aleyhisselâm)* ın şeriatına yakın olduğu sabit olup, İbrahim *(Aleyhisselâm)* ın şeriatının herkesçe makbul olduğu bilinince, - çünkü araplar İbrahim *(Aleyhisselâm)* ın soyundan olduklarıyla öğündükleri gibi hiç bir şeyle öğünmezler, yahudi ve hristiyanlar da İbrahim *(Aleyhisselâm)* ile iftihar ederlerdi - Bütün bunlar indinde Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* in şeriatının da makbul sayılması gerekir.

Âlusî tefsirinde zikredildiğine göre, ayet-i celilede geçen: **Muhsin** günahları terkedip, ibadetleri yerine getiren manasına gelebileceği gibi, haddi zatında güzel olan ibadetleri hakkıyla yerine getiren manasına da gelebilir. Zira bütün ibadetler haddi zatında güzelseler de, her ibadet yapan kişi, o ibadeti hakkıyla yerine getiremediğinden o ibadetin güzelliğini yitirebilir. Nitekim Ömer ibni Hattab *(Radıyallahu Anh)* dan rivayet edilen bir hadis-i şerifte Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)*:

٨٧٤ - « اَلْاِحْسَانُ اَنْ تَعْبُدَ اللّٰهَ كَاَنَّكَ تَرَاهُ فَاِنْ لَمْ تَكُنْ تَرَاهُ فَاِنَّهُ يَرَاكَ »

874 - **"İhsan, senin Allah** (-u Tealâ Hazretlerin) **i görür gibi ibadet etmendir. Sen onu görmüyorsan da, muhakkak O, seni görmektedir."** buyurmuşlardır. *(Buharî, İman:36, No:50, 1/27, Tefsir: 267, No:4499, 4/1793, Müslim, İman:1, No:8, 1/36, Ebu Davud, Sünnet:16, No:4695, 2/635, İbni Mace, Mukaddime:9, No.63, 1/24, Ahmed ibni Hanbel: No:184, 1/67)*

Burada, İtikadında muhsin (inancı düzgün) manası da verilmiştir ki, **"Muhsin olduğu hâlde"** kavl-i şerifine: **"Muvahhid olduğu hâlde"** diye mana verenin de maksadı budur. Bu manaya göre evlâ olan: **"Yüzü Allaha teslim etme"** nin, "Amellerde Allah-u Tealâ'ya boyun eğmek" le tefsir edilmesidir.

Ayet-i celilede geçen **Hanif** kelimesi, metbu (tabi olunan) ın hâli olduğu gibi, tâbi (uyan) ın hâli de olabilir. Birinciye göre mana: "Uyulan İbrahim *(Aleyhisselâm)* hanif olduğu hâlde" İkinciye göreyse: "Ona uyan kişi hanif olduğu hâlde" demek olur.

Hanif kelimesinin manasına gelince, bu kelime meyleden ve sapan demektir. Buna göre mana: "İslâmın dışındaki bütün dinlerden meyleden." demek olur. çünkü hak dinin dışında kalan her din batıldır.

Aslında kelimenin manası: Zahir ve batın (görünen ve görünmeyen) her şeyden dönen demektir. Bu hususta sözün gerçeği şudur: Batıl her ne kadar kendine zıt olan başka bir batıldan uzak ise de, bazen kendine benzeyen diğer bir batıla yakın olur. Fakat Hak tek olduğundan, kendi dışındaki her şeyden meyletmiş ve uzaklaşmış olur. Bu, tıpkı dairenin bütün noktalarından eşit derecede uzak olan merkez gibidir.

Eğer burada: "Bu ayetin zahiri, Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* in şeriatının, İbrahim *(Aleyhisselâm)* ın şeriatının aynısı olduğunu ifade etmektedir ki, bu durumda Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* müstakil bir şeriat sahibi olmamış olur." denilecek olursa, Buna cevaben denilir ki: Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* in getirdiği din, İbrahim *(Aleyhisselâm)* ın dinini içine almakla beraber bir takım ilâve güzellik ve yeni faydaları ihtiva etmekte (içine almakta) dır. Dolayısıyla Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* in şeriatı, İbrahim *(Aleyhisselâm)* ın şeriatından daha camiiyetli müstakil bir şeriattır.

Daha sonra Mevlâ Tealâ: **"Allah İbrahim'i bir dost edinmiştir."** buyurmuştur. Bu cümle-i celilenin gerisiyle münasebeti hakkında iki türlü açıklama vardır.

1 - İbrahim *(Aleyhisselâm)* din bakımından Allah-u Tealâ'nın kendisini bir dost edineceği kadar yüksek bir dereceye ulaşınca, onun ahlâk ve tarikat (yol) unun örnek alınması münasip olur.

2 - Allah-u Tealâ, İbrahim *(Aleyhisselâm)* in millet (din) ini zikredip, Onu bir hanif (tevhid) dini olarak vasfettik (tanıttık) tan sonra, **"Allah İbrahim** *(Aleyhisselâm)* **ı bir dost edindi."** buyurmuştur. Bu, İbrahim *(Aleyhisselâm)* ın şeriatı bilip, bütün emirlerini yerine getirmiş olduğu için, Allah-u Tealâ'nın onu bir dost edindiğini açıklamaktadır. Nitekim:

« وَإِذِ ابْتَلَىٰ إِبْرَٰهِـيمَ رَبُّـهُ بِكَلِمَاتٍ فَأَتَـمَّهُنَّ قَالَ إِنِّى جَاعِلُكَ لِلنَّاسِ إِمَامًا ... (١٢٤) »

"Hani Rabbi İbrahim'i bir takım kelimelerle imtihan etti de, o bun-

ları tamamen yerine getirince 'Şüphesiz seni insanlara imam (önder) **yapacağım' buyurdu."** *(Bakara Suresi:124'ten)* ayet-i kerimesi de bunu kuvvetlendirmektedir.

Bu anlaşıldığında denir ki: "Bu ayet-i kerime İbrahim *(Aleyhisselâm)* ın o şeriatla amel ettiği için Allahın dostu olma makamına yükseldiğini ifade ettiğine göre, bu, o şeriatla amel eden herkesin din bakımından mutlaka en büyük bir makamı elde edeceğine bir tenbih (dikkat çekme) olur ki, bu da islâm dinine girmeğe büyük bir teşvikin ifadesidir.

Halil: Kelimesinin iştikâkına gelince: Âlimler **Halil** kelimesinin iştikâkı (nereden alındığı) hakkında bir kaç görüş belirtmişlerdir.

1 - İnsanın dostu, işlerinin ve sırlarının içine giren ve muhabbeti, sevdiği kimsenin kalbinin bütün cüzlerine sirayet eden (işleyen) kimsedir. Hiç şüphesiz ki bu, sevginin zirvesidir.

Hullet: Sadakat, meveddet ve muhabbet gibi manalar ifade etse de, ulema umumiyetle, hulletle ifade edilen sevgi ve dostluğun çok daha üstün bir dostluk olduğu görüşünde ittifak etmişlerdir. Nitekim İbni Abbas *(Radıyallahu Anhuma)* dan rivayet edilen bir hadis-i şerifte, Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* in:

٨٧٥ – عَنِ ابْنِ عَبَّاسٍ (رضى الله عنهما) قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللهِ ﷺ: «لَوْ كُنْتُ مُتَّخِذاً مِنْ أُمَّتِي خَلِيلاً لَاتَّخَذْتُ أَبَا بَكْرٍ وَلٰكِنْ أَخِي وَصَاحِبِي»

875 - **"Eğer ben ümmetimden bir dost edinecek olsaydım, elbette Ebu Bekri** (dost) **edinirdim. Velâkin** (o) **benim kardeşim ve arkadaşımdır."** *(Buharî, Fezailu's-Sahabe: 5, No:3456, 3457, 3/1338, Müslim, Fezailü's-Sahabe :1, No. 2383, 4/1855)*

Buyurması da onun insanlardan bir halil'i olmadığını ifade eder. Halbuki, Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* in dostları olduğu malûmdur. Öyleyse halil çok daha yüksek bir dost demektir ki, bu da ancak Allah-u Tealâ'dır.

Rivayete göre Allah-u Tealâ, İbrahim *(Aleyhisselâm)* ı âlem-i melekûtun (manevi âlemin) en alâ (yüce) siyle en aşağısına muttali kılıp, o da tekrar tekrar kavmini Allahın tevhidine davet edip, onları yıldızlara, aya ve güneşe tapmaktan menederek, kendisini Nemrud'un ateşine, çocuğunu kurban olmaya, malını da misafirlere teslim edince, Allah-u Tealâ onu insanlara imam (önder) ve resul (peygamber) kılmış ve ona hem mülkün (hükümdârlığın), hem de nübüvvetin (peygamberliğin) kendi soyundan olacağı müjdesini vermiştir.

İşte bütün bu hususiyet (özellik) lerinden dolayı Allah-u Tealâ onu Halil (dost) diye isimlendirmiştir.

2 - Halil, dostluğunda sana muvafakat eden (uyan) dır. Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* in:

٨٧٦ – «تَخَلَّقُوا بِأَخْلَاقِ اللهِ»

876 - **"Allahın ahlâkıyla ahlâklanınız."** buyurduğu rivayet edilmiştir. *(Fahrurrazî, Tefsiri Kebir: II/47)* Dolayısıyla İbrahim *(Aleyhisselâm)* bu konuda kendinden

öncekilerden kimsenin ulaşamadığı bir makama kavuşunca, hiç şüphesiz Allah-u Tealâ bu şerefi sadece ona tahsis etmiştir.

3 - Halil, senin yolunda, seninle birlikte hareket eden demektir. Bu, kumun üzerindeki yol manasına gelen "El Hall" kelimesinden gelmektedir veyahutta bu dostluk, İbrahim *(Aleyhisselâm)* ın Allah-u Tealâ'ya son derece itaatkâr olup, zahiri ve batını (içi ve dışı) ile Allah-u Tealâ'nın hükmünden ayrılmayıp, ona isyan etmemesi manasına da gelebilir. Nitekim Allah-u Tealâ:

« اِذْ قَالَ لَهُ رَبُّهُ اَسْلِمْ قَالَ اَسْلَمْتُ لِرَبِّ الْعَالَمِينَ (١٣١) »

"Rabbi ona: 'Teslim ol' dediği zaman O, 'Âlemlerin Rabbine teslim oldum' demişti." *(Bakara Suresi: 131)* ayet-i kerimesiyle bu hakikatı bildirmiştir.

İbrahim *(Aleyhisselâm)* **a halil denilmesinin sebebi:** İbrahim *(Aleyhisselâm)* a bu lâkabın verilmesi hakkında müfessirler bir kaç vecih zikretmişlerdir.

1 - Beğavî, Hâzin ve Ruhul Beyan tefsirlerinde zikredildiğine göre, İbrahim *(Aleyhisselâm)* misafirlerin babasıydı, evi yol kenarında olup insanlardan uğrayan herkesi misafir ederdi. Bir sene insanlara kıtlık isabet edince, yemek istemek için insanlar İbrahim *(Aleyhisselâm)* ın kapısında toplandılar.

Her sene İbrahim *(Aleyhisselâm)* a erzak, Mısırdaki bir dostundan geliyordu, İbrahim *(Aleyhisselâm)* genç hizmetçilerini develerle Mısırdaki dostuna gönderdi. O, İbrahim *(Aleyhisselâm)* ın kölelerine: "İbrahim *(Aleyhisselâm)* bunu kendisi için isteseydi elbette karşılardık, fakat insanların başına gelen darlık bize de isabet etti." diyerek, gelen elçileri boş gönderdi.

Onlar, küçük çakıl taşlarıyla dolu bir vadiden geçerken, kendi aralarında: "Şu çakıl taşlarından biraz çuvallara doldursak da, insanlar bizim erzakla geldiğimizi zannetseler, zira biz develerimiz boş olarak insanların yanına uğramaktan haya ederiz." diyerek, harar (büyük çuval) ları kum ve taşlarla doldurarak İbrahim *(Aleyhisselâm)* ın yanına geldiler.

O arada Sâre validemiz uyuyordu. İbrahim *(Aleyhisselâm)*, kapısında yığılan insanlara verecek bir şey bulamayınca çok üzülerek uykuya daldı. Güneş yükselince Sâre validemiz uyanarak: "Sübhanallah! Hizmetçiler gelmedi mi?" deyince, "Geldi" dediler. "Bir şey getirmediler mi?" deyince, "Getirdi" dediler. Bunun üzerine sâre validemiz çuvalları açınca, onları en güzel ekmek olacak en iyi unla dolu buldu ve fırıncılara emrederek ekmekleri pişirdiler ve insanları yedirdiler.

O arada, İbrahim *(Aleyhisselâm)* uyanarak yemek kokusu bulunca,"Ey Sâre! Bu nereden geldi?" diye sordu. Sâre validemiz: "Mısırlı dostundan geldi." deyince, İbrahim *(Aleyhisselâm)*: (لاَ بَلْ مِنْ خَلِيلِى اللهِ) **"Hayır! Bu benim Halilim** (dostum) **Allah'tandır, dedi."** İşte o gün Allah-u Tealâ, İbrahim *(Aleyhisselâm)* ı Halil ittihaz etti (dost edindi). *(Beğavî, Meâlimüttenzîl: 1/484, Hâzin, Mecmûatüttefasir: 2/75)*

2 - Şehr ibni Havşeb*(Radıyallahu Anh)* şöyle buyurmuştur: "Melekler, İbrahim *(Aleyhisselâm)* ın malının ve hizmetçilerinin çokluğundan taaccüb ettiler, İbrahim *(Aleyhisselâm)* ın beşbin sürü koyunu vardı, sürülerin başında da boyunların-

da altın tasmalar takılı çoban köpekleri bulunuyordu. İbrahim *(Aleyhisselâm)* dünyanın hakirliği (alçaklığı) nı göstermek için altınları köpeklere lâyık görmüştü.

Bir kere İbrahim *(Aleyhisselâm)* sahradaki koyunlarına bakarken, insan suretinde (kılığında) ki bir melek yer yüzüne inerek, yumuşak ve hüzünlü bir sesle:

« سُبُّوحٌ قُدُّوسٌ رَبُّنَا وَرَبُّ الْمَلٰئِكَةِ وَالرُّوحِ »

"Allah (-u Tealâ), **Son derece mukaddestir, son derece münezzehtir, bizim Rabbimizdir, meleklerin ve ruhun** (Cebrail *(Aleyhisselâm)* ın) **da Rabbidir."** diye Allah-u Tealâ'yı zikredince, İbrahim *(Aleyhisselâm)*: "Rabbimin zikrini tekrar et!" dedi. O melek: "Onu meccanen (karşılıksız) zikretmem." deyince, İbrahim *(Aleyhisselâm)*: "Rabbimi tekrar zikret, gördüğün bu malların yarısı senin olsun." buyurdu.

Bunun üzerine melek birincisinden daha hazin ve tesirli bir sesle bu zikri tekrarlayınca, İbrahim *(Aleyhisselâm)*: "Rabbimin tesbihini tekrar et, gördüğün bu malın tamamı senin olsun." buyurdu. Bunun üzerine melek: "Sana müjdeler olsun! Ben bir meleğim, senin malına ihtiyacım yok, maksadım sırf seni imtihan etmek idi, Allah-u Tealâ'nın zikrini duyabilmek için bütün malını gözden çıkarınca, şüphesiz ki Allah-u Tealâ seni Halil (dost) edindi." dedi.

3 - Tavus'un İbni Abbas *(Radıyallahu Anhuma)* dan rivayet ettiğine göre, Cebrail *(Aleyhisselâm)* ve melekler, İbrahim *(Aleyhisselâm)* ın yanına güzel yüzlü delikanlılar olarak girdikleri zaman, İbrahim *(Aleyhisselâm)* onları misafir zannederek, onlara besili bir buzağı kesip ikram ederek: "Başında Allah-u Tealâ'nın ismini anmak, sonunda da Allah-u Tealâ'ya hamdetmek şartıyla buyurun yeyin" dedi.

Bunun üzerine Cebrail *(Aleyhisselâm)*: "Sen Halilullah'sın (Allahın dostusun) buyurdu. Böylece bu vasıf İbrahim *(Aleyhisselâm)* ın hakkında inmiş oldu.

4 - İbni Kesir tefsirinde Ubeyd ibni Umeyr *(Radıyallahu Anh)* dan rivayet edildiğine göre, İbrahim *(Aleyhisselâm)* çok misafir perver idi, bir gün evinden çıkıp misafir edecek bir kimse aradıysa da, bulamayarak evine dönünce, evin içinde ayakta dikilmiş duran bir adam gördü,

Ona: "Ey allahın kulu benim iznim olmadan seni benim evime kim soktu?" dedi. O: "Ben bu eve Rabbisinin izniyle girdim." diye cevap verince, İbrahim *(Aleyhisselâm)* "Sen kimsin?" dedi. O: "Ben ölüm meleğiyim, Rabbim beni kullarından bir kula yolladı ki, onu Allah-u Tealâ'nın kendisini dost edinmesiyle müjdeleyeceğim." deyince,

İbrahim *(Aleyhisselâm)*: **"O kimdir? Vallahi onu bana bildirirsen, o dünyanın en uzak bir yerinde de olsa elbette ona gideceğim sonra ölüm bizi ayırıncaya kadar onun komşuluğunu terketmeyeceğim."** dedi.

Melek: "O kul sensin " deyince, İbrahim *(Aleyhisselâm)*: **"Ben miyim?"** diye sordu. O: "Evet" deyince, İbrahim *(Aleyhisselâm)*: **"Peki! Rabbim beni niçin dost edindi?"** diye sordu. Bunun üzerine ölüm meleği: "Çünkü sen insanlara veriyorsun, onlardan bir şey istemiyorsun." diye cevap verdi. *(İbni Kesir: 1/499)*

İshak ibni Yesâr *(Rahimehullah)* buyurmuştur ki: Allah-u Tealâ İbrahim *(Aleyhisselâm)* ı dost edinince, onun kalbine öyle bir korku attı ki, kalbinin Allah korkusundan çarpması, havadaki kuşun kanat çırpmasının sesi duyulduğu gibi işitilirdi. Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* in göğsünden de Allah korkusundan şiddetle ağladığı zaman, kaynayan tencerenin sesi gibi bir ses duyulurdu.

Tefsiri Kebir sahibi Fahrurrazi *(Rahimehullah)* hazretleri bu makamda şöyle değişik bir izah yapmıştır: "Ruhun cevheri, aydınlık, parlak ve yüce olup, cismanî lezzetler ve bedeni hâllerle de irtibatı az olursa, sonra böyle mukaddes ve şerefli cevhere, onu cismanî bulanıklıklardan temizleyecek ameller ve kudsî marifetler ile ilâhî cilâlarla aydınlanmasını artıracak fikirler de eklenirse, işte böyle bir insan kudsiyet ve temizlik âlemine dalar, cismî ve hissî alâkalardan uzak olur.

Sonra bu insan, bu şerefli hâllerde ilerledikçe, Allah-u Tealâ'dan başka bir şey görmeyecek, Allah-u Tealâ'dan başka hiç bir şey duymayacak, ancak Allah-u Tealâ için hareket edecek, ancak Allah-u Tealâ için duracak ve ancak Allah-u Tealâ için yürüyecek bir hâle gelir.

İşte o zaman, Allah-u Tealâ'nın celâlinin nuru, onun bütün bedenî kuvvetlerine sirayet edip, bu kuvvetlerin cevherlerinin arasına kadar girip kaybolur ve onların mahiyetlerine nüfuz eder. İşte böyle bir insan, Allah-u Tealânın sevgisi onun bütün kuvvetlerine nüfuz ettiği için gerçekten halil diye vasıflandırılır. Nitekim Halil kelimesinin iştikakında da: "Muhabbeti, sevdiği kimsenin kalbinin cüzlerine giren kimse" olduğu açıklanmıştı. Yine böylece:

٨٧٧ – عَنِ ابْنِ عَبَّاسٍ (رضى الله عنهما) قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللهِ ﷺ: « اَللّٰهُمَّ اجْعَلْ فِى قَلْبِى نُوراً ، وَفِى بَصَرِى نُوراً ، وَفِى سَمْعِى نُوراً ، وَعَنْ يَمِينِى نُوراً ، وَعَنْ يَسَارِى نُوراً ، وَفَوْقِى نُوراً ، وَتَحْتِى نُوراً ، وَاَمَامِى نُوراً ، وَخَلْفِى نُوراً ، وَاجْعَلْ لِى نُوراً »

877 - İbni Abbas *(Radıyallahu Anhuma)* dan rivayet edilen Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* in: **"Ey Allahım! Kalbime bir nur ver, gözüme bir nur ver, kulağıma bir nur ver, sağıma bir nur ver, soluma bir nur ver, üstüme bir nur ver, altıma bir nur ver, önüme bir nur ver, arkama bir nur ver, bana bir nur ver."** *(Buharî,Deavât: 10, No.5957, 5/2327, Müslim, Salatül misafirin: 26, No.187, 1/529)* duasıyla da buna işaret edilmiştir.

Ruhul Beyan tefsirinde zikredildiğine göre, Kazî İyaz *(Rahimehullah)* "Şifa-i Şerif" şerhinde buyurmuştur ki: "Buradaki dostluk, evlâtlıktan daha kuvvetlidir, çünkü insan bazı kere evlâdına düşman olur amma, hakiki dostuna hiç bir zaman düşman olmaz. Nitekim Mevlâ Tealâ:

« يَا اَيُّهَا الَّذِينَ اٰمَنُوا اِنَّ مِنْ اَزْوَاجِكُمْ وَاَوْلَادِكُمْ عَدُوًّا لَكُمْ فَاحْذَرُوهُمْ ... (١٤) »

"Ey iman edenler! Ailelerinizden ve çocuklarınızdan size düşman olanlar vardır, onlardan sakının." *(Teğâbün Suresi:14'den)* buyurmaktadır.

Hristiyanlardan birisi şöyle demiştir: "İbrahim *(Aleyhisselâm)*ı yüceltmek ve şeref vermek için ona Halil isminin verilmesi caiz olduğuna göre aynı gaye ile İsa *(Aleyhisselâm)* için de İbn (oğul) isminin kullanılması niçin caiz olmasın?

Buna şöyle cevap verilir: Bu iki şey arasında büyük fark vardır. Şöyle ki, İbrahim *(Aleyhisselâm)* ın Allahın dostu oluşu, aşırı sevgiden ibarettir ki, bu, cins birliğini gerektirmez. Zira, dostun, dostunun cinsinden olması gerekmez. Nitekim kul ile Rab arasında hiç bir yönden benzerlik bulunmadığı hâlde, kul rabbini, Rabbi de kulu sevebilir, Oğul kelimesi ise, cins bakımından birliği ifade eder çünkü evlâdın mutlaka babasının cinsinden olması gereklidir.

Allah-u Tealâ ise, mümkinat ile mücaneset (yaratılanlarla aynı cinsten olmak) tan ve muhdesata müşabehet (sonradan meydana gelmiş olan varlıklara benzemek) ten son derece yücedir.

İBRAHİM *(Aleyhisselâm)* **IN FAZİLETİ HAKKINDAKİ HADİS-İ ŞERİFLER:**

٨٧٨ – عَنْ اَنَسِ بْنِ مَالِكٍ (رضى الله عنه) قَالَ: جَاءَ رَجُلٌ اِلَى النَّبِيِّ ﷺ فَقَالَ: يَا خَيْرَ الْبَرِيَّةِ! فَقَالَ رَسُوْلُ اللهِ ﷺ: « ذَاكَ اِبْرَاهِيمُ عَلَيْهِ السَّلَامُ »

878 - Enes *(Radıyallahu Anh)* dan rivayet edildiğine göre, bir adam Efendimiz *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* e gelerek: "Ey Mahlûkatın en hayırlısı!" deyince, Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)*: **"O, İbrahim** *(Aleyhisselâm)* **dır."** buyurdu. *(Müslim, Fezail:41, No.2369, 4/1839)*

Nevevî şerhinde zikredildiğine göre, Bu hadis-i şerifte, İbrahim*(Aleyhisselâm)* ın fazileti belirtildiği gibi, Efendimiz *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* in de tevazuu meydana çıkmaktadır. Çünkü İbrahim *(Aleyhisselâm)* hem Allah-u Tealâ'nın dostu, hem de Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* in uzak dedesidir. Yoksa Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* ondan daha faziletlidir, Nitekim Ebu Said *(Radıyallahu Anh)* dan rivayet edilen bir hadis-i şerifte, Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* :

٨٧٩ – عَنْ اَبِى سَعِيدٍ (رضى الله عنه) قَالَ: قَالَ رَسُوْلُ اللهِ ﷺ: « اَنَا سَيِّدُ وَلَدِ آدَمَ يَوْمَ الْقِيَامَةِ »

879 - **"Ben kıyamet gününde Ademoğullarının seyyidi** (efendisi) **yim."** buyurmuştur. *(Tirmizi, Menâkıb:1, No.3615, 5/587)*

Müslim şerhlerinden "Et Tahrir" isimli eserde zikredildiği üzere, bu hadis-i şerifin manası: **"İbrahim** *(Aleyhisselâm)* **kendi zamanındaki insanların en hayırlısıdır."** demektir. *(Nevevî:15/121)*

٨٨٠ – عَنِ ابْنِ عَبَّاسٍ (رضى الله عنهما) قَالَ: قَالَ رَسُوْلُ اللهِ ﷺ: « اِنَّ اللهَ اصْطَفَىٰ مُوسَىٰ بِالْكَلَامِ وَاِبْرَاهِيمَ بِالْخُلَّةِ »

880 - İbni Abbas *(Radıyallahu Anhuma)* dan rivayet edilen bir hadis-i şerifte Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* şöyle buyurmuştur: **"Allah-u Tealâ Musa** *(Aleyhisselâm)* **ı kelâm** (vasıtasız konuşma), **İbrahim** *(Aleyhisselâm)* **ı da hullet** (dostluk) **la seçmiştir."** *(Hakim, Müstedrek: 2/629)*

٨٨١ – عَنْ سَمُرَةَ (رضى الله عنه) قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللهِ ﷺ: « انَّ الْاَنْبِيَاءَ يَوْمَ الْقِيَامَةِ كُلٌّ اثْنَيْنِ مِنْهُمْ خَلِيلاَنِ دُونَ سَائِرِهِمْ فَخَلِيلِى مِنْهُمْ يَوْمَئِذٍ خَلِيلُ اللهِ ابْرَاهِيمُ »

881 - Semure *(Radıyallahu Anh)* dan rivayet edilen bir hadis-i şerifte, Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* şöyle buyurmuştur: **"Şüphesiz ki, kıyamet gününde peygamberlerden her ikisi diğerlerinden hariç olarak, birbirlerine dost olacaklar, o gün onların içinden benim dostum Allah'ın dostu İbrahim** *(Aleyhisselâm)* **dır."** *(Taberanî, Kenzül-Ummal:No.32290, 11/484)*

٨٨٢ – عَنْ اَبِى هُرَيْرَةَ (رضى الله عنه) قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللهِ ﷺ: « انَّ فِى الْجَنَّةِ قَصْراً مِنْ لُؤْلُؤَةٍ لَيْسَ فِيهَا فَصْمٌ وَلاَ وَهْنٌ أَعَدَّهُ اللهُ لِخَلِيلِهِ اِبْرَاهِيمَ عَلَيْهِ السَّلاَمُ نُزُلاً »

882 - Ebu Hureyre *(Radıyallahu Anh)* dan rivayet edilen bir hadis-i şerifte Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* şöyle buyurdu: **"Şüphesiz cennette, kendisinde gevşeklik ve çatlaklık olmayan** (çok sağlam), **inciden bir köşk vardır. Allah** (-u Tealâ) **o köşkü ikram olarak dostu İbrahim** *(Aleyhisselâm)* **a hazırlamıştır."** *(Askalânî, Müsnedül Bezzar:1838, 2/263)*

٨٨٣ – عَنِ ابْنِ عَبَّاسٍ (رضى الله عنهما) قَالَ: جَلَسَ نَاسٌ مِنْ اَصْحَابِ رَسُولِ اللهِ ﷺ يَنْتَظِرُونَهُ قَالَ: فَخَرَجَ حَتّٰى اِذَا دَنَا مِنْهُمْ سَمِعَهُمْ يَتَذَاكَرُونَ فَسَمِعَ حَدِيثَهُمْ فَقَالَ بَعْضُهُمْ: عَجَباً أَنَّ اللهَ عَزَّ وَجَلَّ اتَّخَذَ مِنْ خَلْقِهِ خَلِيلاً ، اتَّخَذَ اِبْرَاهِيمَ خَلِيلاً. وَقَالَ آخَرُ: مَاذَا بِأَعْجَبَ مِنْ كَلاَمِ مُوسىٰ كَلَّمَهُ تَكْلِيماً ، وَقَالَ آخَرُ: فَعِيسىٰ كَلِمَةُ اللهِ وَرُوحُهُ . وَقَالَ آخَرُ: آدَمُ اصْطَفَاهُ اللهُ . فَخَرَجَ عَلَيْهِمْ فَسَلَّمَ وَقَالَ: قَدْ سَمِعْتُ كَلاَمَكُمْ وَعَجَبَكُمْ أَنَّ إِبْرَاهِيمَ خَلِيلُ اللهِ وَهُوَ كَذٰلِكَ ، وَمُوسىٰ نَجِيُّ اللهِ وَهُوَ كَذٰلِكَ، وَعِيسىٰ رُوحُ اللهِ وَكَلِمَتُهُ وَهُوَ كَذٰلِكَ ، وَ آدَمُ اصْطَفَاهُ اللهُ وَهُوَ كَذٰلِكَ أَلاَ وَأَنَا حَبِيبُ اللهِ وَلاَ فَخْرَ ، وَاَنَا حَامِلُ لِوَاءِ الْحَمْدِ يَوْمَ الْقِيَامَةِ وَلاَ فَخْرَ ، وَاَنَا اَوَّلُ شَافِعٍ وَاَوَّلُ مُشَفَّعٍ يَوْمَ الْقِيَامَةِ وَلاَ فَخْرَ ، وَاَنَا اَوَّلُ مَنْ يُحَرِّكُ حَلَقَ الْجَنَّةِ فَيَفْتَحُ اللهُ لِى فَيُدْخِلُنِيهَا وَمَعِى فُقَرَاءُ الْمُؤْمِنِينَ وَلاَ فَخْرَ وَاَنَا اَكْرَمُ الْاَوَّلِينَ وَالْآخِرِينَ وَلاَفَخْرَ »

883 - İbni Abbas *(Radıyallahu Anh)* ın buyurduğuna göre, Resulullah*(Sallal-lahu Aleyhi ve Sellem)* in ashabından bazıları oturmuş Efendimiz *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* i bekliyorlardı. O esnada Efendimiz *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* çıkageldi. Tâki onların konuşmalarını duyacak kadar yaklaştı ve konuştuklarını duydu.

Sahabe-i Kiram'dan bazısı: "Allah-u Tealâ'nın, mahlûkatı (yarattıkları) ndan kendine dost edinmesi ne acaib şeydir; İbrahim *(Aleyhisselâm)* ı dost edindi."dediler. Sahabe-i Kiramdan diğer biri: "Allah-u Tealâ'nın Musa *(Aleyhis-*

selâm) ile konuşmasından daha acaib ne vardır? O, Onunla (vasıtasız) konuştu" dedi. Diğer biri de: "İsa *Aleyhisselâm)* Allah-u Tealâ'nın kelimesi ve ruhudur." dedi. Başka biri de: "Allah-u Tealâ Âdem *(Aleyhisselâm)* ı (diğer kulları arasından) seçmiştir." dedi. Bunun üzerine Efendimiz *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* onların yanına gelip selâm vererek:

"Konuştuklarınızı ve İbrahim *(Aleyhisselâm)***ın Allah'ın dostu olduğuna şaşırmanızı muhakkak işittim ki O, öyledir. Musa** *(Aleyhisselâm)* **Allahın sırdaşıdır** (dediniz) **O da öyledir, İsa** *(Aleyhisselâm)*, **Allah'ın ruhu ve kelimesidir** (diye şaşırdınız) **O da öyledir ve Allah** (-u Tealâ), **Âdem** *(Aleyhisselâm)* **ı seçmiştir. o da öyledir.**

Dikkat edin! Ben Allah (-u Tealân) **ın sevgilisiyim. Bunu öğünmek için söylemiyorum.Kıyamet gününde hamd sancağını taşıyacak olan benim, bununla iftihar etmiyorum. Kıyamet gününde ilk şefaat edecek ve şefaatı ilk olarak kabul edilecek de benim, bunu da öğünmek için söylemiyorum,**

Cennetin (kapısının) **halkalarını ilk defa hareket ettirecek olan benim, Allah** (-u Tealâ cennetin kapısını) **ilk defa bana açacak ve ilk defa beni ve beraberimde müminlerin fakirlerini cennete girdirecektir. Bununla da iftihar etmiyorum. Evvelkilerin ve sonuncuların en üstünü benim, Bunu da öğünmek için söylemiyorum."** buyurdu *(Tirmizî, Menakıb:1, No.3616, 5/587)*

٨٨٤ – عَنْ عَبْدِ اللهِ بْنِ عَمْرٍو (رضى الله عنه) قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللهِ ﷺ: « يَا جِبْرِيلُ لِمَ اتَّخَذَ اللهُ ابْرَاهِيمَ خَلِيلاً؟ » قَالَ: لاطْعَامِهِ الطَّعَامَ يَا مُحَمَّدُ.

884 - Abdullah ibni Amr *(Radıyallahu Anh)* dan rivayet edilen bir hadis-i şerifte Efendimiz *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* Cebrail *(Aleyhisselâm)* a: **"Ey Cibril! Allah** (-u Tealâ) **İbrahim** *(Aleyhisselâm)* **ı niçin dost edindi?** diye sorunca, Cebrail *(Aleyhisselâm)*: **"Ey Muhammed!** (Herkese) **yemek yedirdiği için."** buyurdu. *(Beyhakî, Şuabul İman: No.9616, 7/98)*

٨٨٥– عَنْ اَبِى هُرَيْرَةَ (رضى الله عنه) قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللهِ ﷺ: « اتَّخَذَ اللهُ ابْرَاهِيمَ خَلِيلاً وَمُوسَىٰ نَجِيّاً وَاتَّخَذَنِى حَبِيباً » ثُمَّ قَالَ: « وَعِزَّتِى وَجَلاَلِى لَأُوثِرَنَّ حَبِيبِى عَلَىٰ خَلِيلِى وَنَجِيِّى »

885 - Ebu Hureyre *(Radıyallahu Anh)* dan rivayet edilen bir hadis-i şerifte Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* şöyle buyurdu: **"Allah-u Tealâ, İbrahimi Halil** (dost), **Musa'yı neciyy** (sırdaş), **beni de Habib** (sevgili) **edindi ve 'İzzetim** (ululuğum) **hakkı için elbette sevgilimi, dostum ve sırdaşım üzerine îsar** (tercih) **edeceğim.' buyurdu."** *(Beyhakî, Şuabul İman: No.1494, 2/185, Deylemî, Müsned-i Firdevs: 1716, 1/422)*

Âlusî tefsirinde zikredildiğine göre, muhakkık (inceleyici) âlimlerin kelâmından anlaşılan, hullet (dostluk) da muhabbet (sevgi) mertebelerinden bir mertebedir. Fakat muhabbet mertebesinin dairesi daha geniştir. Muhabbetin mertebelerinden öylesi vardır ki, İbrahim *(Aleyhisselâm)* ın arzusu bile oraya ulaşamaz. İşte o mertebe Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* in makamıdır.

Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)*, babası İbrahim *(Aleyhisselâm)* ın elde edemediği makamları elde etmiştir. Oğulda, babada olanın hepsi, fazlasıyla tahakkuk etmiştir. Allah dostları indinde dostluğun eserlerinden olan "Allahın ahlâkıyla ahlâklanma" makamı İbrahim *(Aleyhisselâm)* dan çok, bizim peygamberimiz *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* de zuhur etmiştir.

٨٨٦ – عَنْ عَائِشَةَ (رضى الله عنها) قَالَتْ: فَانَّ خُلُقَ نَبِيِّ اللهِ ﷺ كَانَ الْقُرْآنَ.

886 - Nitekim Aişe validemize, Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* in ahlâkı sorulduğunda: **"Allahın peygamberinin ahlâkı Kur'an** (ile amel etmek) **idi."** diye cevap vermiştir. *(Müslim, Salâtül Misafirin:18, No.746, 1/513, Hakim, Müstedrek: No. 4222, 2/670)*

٨٨٧–عَنْ اَبِى هُرَيْرَةَ (رضى الله عنه) قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللهِ ﷺ: «اِنَّمَا بُعِثْتُ لِأُتَمِّمَ مَكَارِمَ الْاَخْلَاقِ»

887 - Ebu Hureyre *(Radıyallahu Anh)* dan rivayet edilen bir hadis-i şerifte, Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)*: **"Ben ancak güzel ahlâkı tamamlamak için gönderildim."** buyurmuştur. *(Beyhakî, Sünen-i Kübra: No.20782, 10/323)*

Allah-u Tealâ'nın:

« وَ اِنَّكَ لَعَلٰى خُلُقٍ عَظِيمٍ (٤) »

"(Habibim) **Şüphesiz ki sen, elbette pek büyük bir ahlâk üzeresin."** *(Kalem Suresi:4)* kavl-i şerifi de buna şahitlik etmektedir.

İbrahim *(Aleyhisselâm)* ın ahlâkının en üstünü olan misafire ikram etme vasfının kaynağı, Rahmet (acıma) sıfatıdır ki, bu sıfatın en büyüğü ise Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* de mevcuttur. Nitekim Mevlâ Tealâ'nın:

« ... وَمَا اَرْسَلْنَاكَ اِلَّا رَحْمَةً لِلْعَالَمِينَ.(١٠٧) »

"Biz seni ancak âlemlere rahmet olarak gönderdik." *(Enbiya Suresi: 107)* kavl-i şerifi bunu ifade etmektedir.

٨٨٨ – عَنْ وَاثِلَةَ بْنِ الْاَسْقَعِ (رضى الله عنه) قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللهِ ﷺ: «اِنَّ اللهَ اصْطَفٰى مِنْ وَلَدِ آدَمَ اِبْرَاهِيمَ اتَّخَذَهُ خَلِيلاً ، ثُمَّ اصْطَفٰى مِنْ وَلَدِ اِبْرَاهِيمَ اِسْمَاعِيلَ ، ثُمَّ اصْطَفٰى مِنْ وَلَدِ اِسْمَاعِيلَ نِزَاراً ، ثُمَّ اصْطَفٰى مِنْ وَلَدِ نِزَارٍ مُضَرَ ، ثُمَّ اصْطَفٰى مِنْ وَلَدِ مُضَرَ كِنَانَةَ ، ثُمَّ اصْطَفٰى مِنْ وَلَدِ كِنَانَةَ قُرَيْشاً ، ثُمَّ اصْطَفٰى مِنْ وَلَدِ قُرَيْشٍ بَنِى هَاشِمٍ ، ثُمَّ اصْطَفٰى مِنْ بَنِى هَاشِمٍ بَنِي عَبْدِ الْمُطَّلِبِ ، ثُمَّ اصْطَفَانِى مِنْ بَنِى عَبْدِ الْمُطَّلِبِ»

888 - Vasile ibni Eska' *(Radıyallahu Anh)* dan rivayet edilen bir hadis-i şerifte Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* şöyle buyurdu: **"Şüphesiz ki Allah** (-u Tealâ), **Âdemoğullarından İbrahim'i seçti, onu dost edindi. İbrahimin oğullarından, İsmail'i seçti, sonra İsmail'in zürriyetinden Nizar'ı seçti, sonra Nizarın çocuklarından Mudar'ı seçti, sonra Mudar'dan Kinane'yi seçti, sonra Kinane'den Kureyşi seçti, sonra Kureyş'ten Haşim oğullarını seçti, sonra**

Haşim oğullarından, Abdülmuttalib oğullarını seçti, Sonra Abdulmüttalib oğullarından beni seçti." *(Süyûtî, Dürrül Mensur: 2/706)*

٨٨٩ – عَنْ جُنْدُبٍ (رضى الله عنه) اَنَّهُ سَمِعَ النَّبِيَّ ﷺ يَقُولُ قَبْلَ اَنْ يُتَوَفّٰى: «اِنَّ اللّٰهَ اتَّخَذَنِي خَلِيلاً كَمَا اتَّخَذَ اِبْرَاهِيمَ خَلِيلاً»

889 - Cündüp *(Radıyallahu Anh)* Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* in vefatından evvel şöyle buyurduğunu işitti: **"Şüphesiz ki Allah** (-u Tealâ) **İbrahim** *(Aleyhisselâm)* **ı dost edindiği gibi, beni de dost edindi."** *(Hakim, Müstedrek: No:4018, 2/599)*

Hâzin tefsirinde zikredildiğine göre, bu hadis-i şerifte Efendimiz *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* e de hullet makamı verildiği sabit olmuştur. Ancak Efendimiz *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* muhabbet makamı ile İbrahim *(Aleyhisselâm)* dan üstün olmuştur. Dolayısıyla Muhammed *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* Allah-u Tealâ'nın hem halîli, hem de Habibidir.

٨٩٠ – عَنْ اَبِي هُرَيْرَةَ (رضى الله عنه) قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللّٰهِ ﷺ: «يَا عُمَرُ هَلْ تَدْرِي لِمَ اتَّخَذَ اللّٰهُ اِبْرَاهِيمَ خَلِيلاً؟ هَبَطَ اِلَيْهِ جِبْرِيلُ فَقَالَ: يَا اَيُّهَا الْخَلِيلُ هَلْ تَدْرِي بِمَا اسْتَوْجَبْتَ الْخُلَّةَ؟ فَقَالَ: مَا اَدْرِي يَا جِبْرِيلُ قَالَ: لاَنَّكَ تُعْطِي وَلاَ تَأْخُذُ»

890 - Ebu Hureyre *(Radıyallahu Anh)* dan rivayet edilen bir hadis-i şerifte, Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* bir kere Hazreti Ömer'e: **"Ey Ömer Allah-u Tealâ'nın, İbrahim'i niçin dost edindiğini bilir misin? Bir kere Cibril ona indi de 'Ey Halil! Hullet** (dostluk) **makamını neyle kazandın bilir misin? ' diye sordu. O: 'Bilmiyorum ey Cibril' deyince, Cibril** *(Aleyhisselâm)*: **'Çünkü sen veriyorsun, almıyorsun.' buyurdu"** *(Deylemî, Müsned-i Firdevs:8426, 5/356)*

Zübeyr ibni Bekkâr *(Rahimehullah)* dan rivayet edildiğine göre, Bir kere Allah-u Tealâ, İbrahim *(Aleyhisselâm)* a: 'Seni niçin dost edindiğimi bilir misin?' diye sordu. O, "Hayır ya Rabbi!" deyince, Mevlâ Tealâ:

٨٩١ – «لاَنِّي اطَّلَعْتُ اِلٰى قَلْبِكَ فَوَجَدْتُكَ تُحِبُّ اَنْ تَرْزَأَ وَلاَ تُرْزَأَ»

891 - **"Çünkü ben senin kalbine baktım, senin, kimsenin bir şeyini eksiltmeyip, hep kendinden eksiltmeyi istediğini buldum."** buyundu. *(Süyûtî, Dürrül Mensur: 2/706)*

٨٩٢ – عَنْ عَائِشَةَ (رضى الله عنها) عَنِ النَّبِيِّ ﷺ قَالَ: «اَوَّلُ مَنْ يُكْسٰى مِنَ الْخَلاَئِقِ اِبْرَاهِيمُ»

892 - Aişe *(Radıyallahu Anha)* dan rivayet edilen bir hadis-i şerifte Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* buyurmuştur ki: **"Mahlûkattan** (kıyamet günü) **ilk giydirilecek olan İbrahim** *(Aleyhisselâm)* **dır."** *(İbni Hacer-i Askalâni, Muhtasar-ı Zevaid-i Müsnedil Bezzar:No.1840, 2/264)*

Ulema buyurmuştur ki, kıyamet günü ilk olarak İbrahim *(Aleyhisselâm)* ın giydirilmesinin sebebi, Nemrud'un ateşine çıplak olarak atıldığı içindir.

Ali İbni Ebi Talib *(Radıyallahu Anh)* buyurmuştur ki: Kıyamet gününde ilk olarak İbrahim *(Aleyhisselâm)* a iki kıptiyye (mısırda yerli halkın ördüğü bir çeşit

keten elbise), Efendimiz *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* e de, Bir Hulle-i Yemanîye (Yemende özellikle keten veya pamuktan yapılan bol çizgili elbise) giydirilecektir ki, o vakit Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* arş'ın sağında bulunacaktır. *(Süyûtî, Dürrül Mensur: 2/706)*

İbni Abbas *(Radıyallahu Anhuma)* buyurmuştur ki: "Hullet'in (dostluğun) İbrahim *(Aleyhisselâm)* a, Kelâm'ın (vasıtasız konuşmanın) Musa *(Aleyhisselâm)* a, Ru'yetin (Mevlâ Tealânın cemalini aşikâre görmenin) de, Muhammed *(Aleyhisselâm)* a mahsus olmasından taaccüb mü ediyorsunuz? *(Hakim, Müstedrek: No.3747, 2/509)*

Bu ayet-i kerimenin münasip ayetleri, Ruhul Furkan Tefsirimizin Bakara Suresi: 112. ayeti kerimenin tefsirinde geçmiştir.

Mevlâ Tealâ, islâm dininin engüzel din olduğunu açıklayarak bütün kullarını islâm dinine girmeye ve kendisine boyun eğmeye teşvik ettikten sonra, Zat-ı Uluhiyetinin itaat olunmaya lâyık olduğunu beyan etmek üzere şöyle buyuruyor:

وَلِلّٰهِ مَا فِي السَّمٰوٰتِ وَمَا فِي الْاَرْضِ وَكَانَ اللّٰهُ بِكُلِّ شَيْءٍ مُحِيطًا (١٢٦)

KELİME MANASI (126)

(وَلِلّٰهِ) **Allah'a aittir,** ne? (مَا) **o şey ki,** (فِي السَّمٰوٰتِ) **göklerdedir,** daha? (وَمَا) **o şey ki,** (فِي الْاَرْضِ) **yerdedir,** (وَكَانَ) (daim) **oldu,** kim? (اللّٰهُ) **Allah** (-u Tealâ), neyi? (بِكُلِّ شَيْءٍ) **her şeyi,** nedir oldu? (مُحِيطًا) **ihata edici** (ilim ve kudretiyle kuşatıcı).

MEALİ ŞERİFİ (126)

Göklerde ve yerlerde olanların hepsi Allahındır. Ve Allah her şeyi kuşatmıştır (hiç bir şey onun ilim ve kudretinin dışında kalamaz)

İ Z A H A T

Hâzin tefsirinde zikredildiğine göre, meânî ehli buyurmuştur ki: Allah-u Tealâ kullarını ibadet ve taatına davet ettikten sonra, bu ayet-i kerimesiyle mülkünün genişliğini beyan ederek kullarını ibadete teşvik etmiştir.

Tefsiri Kebir'de zikredildiğine göre, bu ayet-i kerimenin önceki ayet-i kerimelerle irtibatı hakkında bir kaç yön vardır:

1 - Allah-u Tealâ, bundan evvelki ayet-i kerimede İbrahim*(Aleyhisselâm)* ı dost edindiğini beyan ettikten sonra, bu ayet-i kerimede, "Göklerin ve yerin kendisine ait olduğunu" açıklayarak, İbrahim *(Aleyhisselâm)* ı, insanların birbirleriyle dostluklarında olduğu gibi, her hangi bir hususta ona muhtaç olduğu için dost edinmediğini ortaya koymuştur.

Göklerin ve yerlerin mülkü Allah-u Tealâ'ya ait iken, zayıf bir beşere muhtaç olmak, O'nun hakkında nasıl düşünülebilir. O, İbrahim *(Aleyhisselâm)* ı sırf lütfu, ihsanı ve keremi sebebiyle dost edinmiş, O, kullukta ihlâslı olduğu için Allah-u Tealâ onu bu şerefle tahsis etmiştir. Velhasıl, İbrahim *(Aleyhisselâm)*

ın Halilullah olması, arada sanki bir mücânese ve müşâkele (cins ve şekil birliği) olduğu düşüncesini akla getireceğinden, Allah-u Tealâ hazretleri bu ayet-i kerimesiyle böyle bir zannı ve düşünceyi gidermiştir.

2 - Allah-u Tealâ, surenin başından buraya kadar bir çok emir, nehiy, vaad ve vaid (müjde ve tehdid) ini zikrettikten sonra, bu ayet-i celilede de kendisinin sonradan yaratılan her şeyin ilâhı ve mucidi (var edicisi) olduğunu açıklayarak, kendisinin itaat olunmaya lâyık bir hükümdar olduğunu, dolayısıyla her akıllının o hükümdarın emir ve nehiylerine boyun eğmesi gerektiğini ortaya koymuştur.

3 - Allah-u Tealâ, vaad ve vaidini zikredip, bunları yerine getirmesi de, ancak bütün kainata taalluk eden tam bir kuvvete malik olduğu, itaatkârla isyankâr, iyi ile kötü, kendi ilminde birbirine karışmayacak şekilde bütün külliyat ve cüziyyata taalluk eden bir ilme sahip olduğu takdirde mümkün olacağına göre, **"Göklerde ve yerde olan her şey Allahındır."** kavl-i şerifiyle, kudretinin kemalini **"Allah her şeyi kuşatıcıdır."** kavl-i şerifiyle de ilminin kemalini ortaya koymuştur.

4 - Allah-u Tealâ, İbrahim *(Aleyhisselâm)* ı dostu olarak vasfedince, bununla beraber onun kendisinin kulu olduğunu da, **"Çünkü göklerde ve yerde olan her şey Allahındır."** kavl-i şerifiyle açıklamıştır. Bu ayet-i kerime:

« اِنْ كُلُّ مَنْ فِى السَّمٰوٰتِ وَالْاَرْضِ اِلاَّ اٰتِى الرَّحْمٰنِ عَبْداً (٩٤) »

"Göklerde ve yerde olan herkes, mutlaka o Rahman'a kul olarak gelecektir." *(Meryem Suresi:94)* kavl-i şerifiyle,

« لَنْ يَسْتَنْكِفَ الْمَسِيحُ اَنْ يَكُونَ عَبْداً لِلّٰهِ وَلاَ الْمَلٰئِكَةُ الْمُقَرَّبُونَ ... (١٧٢) »

"Ne Mesih (İsa *(Aleyhisselâm)*), **ne de en yakın melekler, Allaha kul olmaktan asla çekinmezler."** *(Nisa Suresi:172'den)* kavl-i şerifleri gibidir.

Yani, melekler, kudret sıfatındaki kemallerine, ilim ve hikmet sıfatlarındaki kuvvetlerine rağmen, Allah-u Tealâ'ya ibadetten geri durmayınca, İsa *(Aleyhisselâm)* ın Allaha ibadetten kaçınması nasıl mümkün olabilir. Yine böylece, göklerde ve yerde olan herşey O'nun teshiri (yönetmesi) ve ulûhiyetinin nüfuzu (İlâhlığının geçerliliği) altında olduğuna göre, "İbrahim *(Aleyhisselâm)* ı dost edinmesi, onu Allahın kulluğundan kurtarmıştır." denilmesi nasıl ma'kul olabilir.

"Allah (-u Tealâ) **her şeyi kuşatıcıdır."** kavl-i şerifinde geçen ihatanın iki türlü izahı vardır:

1 - Bundan murat ilim ile ihata (bilgi yönünden kuşatmak) .

2 - Kudret yönünden ihata (güç bakımından kaplama).

Nitekim Mevlâ Tealâ:

« وَاُخْرٰى لَمْ تَقْدِرُوا عَلَيْهَا قَدْ اَحَاطَ اللّٰهُ بِهَا ... (٢١) »

"Henüz güç yetiremediğiniz diğer (ganimet) **leri de Allah** (-u Tealâ) **ihata etmiştir."** *(Fetih Suresi:21'den)* buyurmuştur.

Mevlâ Tealânın: **"Göklerde ne var, yerde ne varsa, hepsi Allahındır."** kavl-i şerifi ancak, Allah-u Tealâ'nın göklerdeki ve yerdeki herşeye kadir ve malik olduğunu ifade ederse de göklerde ve yerde olanların dışında kalan ve bunlardan farklı olan şeylere de kadir olduğunu ifade etmez.

Ama: **"Allah** (-u Tealâ) **her şeyi kuşatıcıdır."** buyurulunca, bu ifade-i celile Allah-u Tealâ'nın gökler ve yerlerin dışındaki, nihayeti (sonu) olmayan makdurata (güç yetirilebilecek şeylere) kadir olduğunu ifade eder.

Mevlâ Tealâ, Azamet ve kibriyasına delâlet eden Ayet-i kerimeyi beyandan sonra bazı hükümlerini bildirmek üzere şöyle buyuruyor:

وَيَسْتَفْتُونَكَ فِي النِّسَآءِ قُلِ اللّٰهُ يُفْتِيكُمْ فِيهِنَّ وَمَا يُتْلىٰ عَلَيْكُمْ فِي الْكِتَابِ فِي يَتَامَى النِّسَآءِ اللَّاتِي لَا تُؤْتُونَهُنَّ مَا كُتِبَ لَهُنَّ وَتَرْغَبُونَ اَنْ تَنْكِحُوهُنَّ وَالْمُسْتَضْعَفِينَ مِنَ الْوِلْدَانِ وَاَنْ تَقُومُوا لِلْيَتَامىٰ بِالْقِسْطِ وَمَا تَفْعَلُوا مِنْ خَيْرٍ فَاِنَّ اللّٰهَ كَانَ بِهِ عَلِيماً (١٢٧)

KELİME MANASI (127)

(وَيَسْتَفْتُونَ) **Fetva istiyorlar,** kimden? (كَ) **senden,** kimler hakkında? (فِي النِّسَآءِ) **kadınlar hakkında,** (قُلِ) **söyle ki,** (اللّٰهُ) **Allah** (-u Tealâ),(يُفْتِي) **fetva veriyor,** kime? (كُمْ) **size,** ne hakkında? (فِيهِنَّ) **onlar hakkında,** daha ne fetva verecek? (وَمَا) **o şey ki,** (يُتْلىٰ) **okunuyor,** kim üzerine? (عَلَيْكُمْ) **sizin üzerinize,** nerede? (فِي الْكِتَابِ) **kitapta,** kimler hakkında? (فِي يَتَامَى النِّسَآءِ) **yetim kadınlar hakkında** (yetim kalmış kız çocukları hakkında), (اللَّاتِي) **öyle yetimler ki,** (لَا تُؤْتُونَ) **vermiyorsunuz,** kime? (هُنَّ) **onlara,** neyi? (مَا) **o şeyi ki,** (كُتِبَ) **yazıldı** (mirastan ayrıldı), kim için? (لَهُنَّ) **onlar için,** daha? (وَتَرْغَبُونَ) **ve rağbet ediyorsunuz,** neye? (اَنْ تَنْكِحُو) **nikâhlamaya,** kimi? (هُنَّ) **onları,** daha kimler hakkında okunan? (وَالْمُسْتَضْعَفِينَ) **zayıf tutulanlar hakkında,** kimden? (مِنَ الْوِلْدَانِ) **çocuklardan,** daha ne olmanız hakkında? (وَاَنْ تَقُومُوا) **kaim olmanız** (hareket etmeniz) **hakkında** kim için? (لِلْيَتَامىٰ) **yetimler için,** neyle? (بِالْقِسْطِ) **adaletle,** (وَمَا) **her ne şeyi,** (تَفْعَلُوا) **işlerseniz,** neden? (مِنْ خَيْرٍ) **her hangi bir hayırdan,** (فَاِنَّ اللّٰهَ) **Şüphesiz Allah,** (كَانَ) **oldu,** neyi? (بِهِ) **onu,** nedir oldu? (عَلِيماً) **ziyade bilici.**

MEALİ ŞERİFİ (127)

Senden kadınlar hakkında fetva istiyorlar, de ki: Onlar hakkında size Allah fetva veriyor. Haklarında yazılmış (farzedilmiş) **olan** (miras) **ı kendilerine vermeyip, nikâhlamak istediğiniz yetim kadınlar** (kızlar) **hakkında, zayıf tutulan** (henüz buluğa ermemiş) **çaresiz çocuklar hakkında ve yetim-**

lere karşı adaletle hareket etmeniz hakkında kitapta size okunan (ayet) **lerde,** (bu hususlarda size fetva vermektedir). **Hayırdan her ne yaparsanız, şüphesiz Allah** (-u Tealâ) **onu hakkıyla bilmektedir.**

İ Z A H A T

Tefsiri Kebirde zikredildiğine göre, Kur'an-ı Azimüşşan'ın tertibinde (ayetlerinin sıralanmasında) Allah-u Tealâ'nın âdeti, en güzel bir şekilde vaki olmuştur ki, o da, her hangi bir hüküm zikrettikten sonra, vaad ve vaid, tergib ve terhib (teşvik ve korkutma) hususunda bir çok ayet-i kerimeler zikreder ve bunları kendisinin büyüklüğüne, kudretinin ve ulûhiyyetinin yüceliğine delâlet eden ayet-i kerimelerle karıştırır, daha sonra da tekrar hükümleri beyan etmeğe döner.

İşte bu, tertib (düzenleme) nevilerinin en güzeli ve kalplerde tesir etmeğe en yakın olanıdır. Çünkü zor işleri teklif etmek (insanlara yüklemek) ancak müjde ve tehditle birlikte olduğu zaman kabul görür, Vaad ve vaid ise, müjde ve tehdit kendisinden sudur eden (meydana gelen) zatın yüceliğinin sonsuzluğu kat'i olarak bilinmesi hâlinde tesir eder.

Dolayısıyla Kur'an-ı Kerimin bu tertibinin, hak din olan islâma davet hususunda en uygun bir tertib olduğu zuhur etmiş (ortaya çıkmış) olur. Bu anlaşıldığı zaman denilebilir ki: "Allah-u Tealâ bu surenin başında bir çok şer'î hükümleri zikretmiş, bunların peşi sıra kâfirlerin ve münafıkların hâllerini açıklamış, sonra da kendi celâlinin azametine ve kibriyasının kemaline (son derece ululuğuna ve büyüklüğüne) delâlet eden ayet-i celileleri getirmiş, bundan sonra yine hükümleri açıklamaya dönerek: **"Senden kadınlar hakkında fetva isterler. De ki: 'Allah onlar hakkında size fetva veriyor' "** buyurmuştur.

Ayet-i kerimenin iniş sebebi hakkında bir kaç görüş vardır:

1 - İbni Cerir ve İbni Münzir'in İbni Cübeyr *(Radıyallahu Anh)* dan rivayetlerine göre, Araplar, kadınlara ve çocuklara mirastan bir pay ayırmazlardı. Nisa suresinde miras ayetleri inerek kadınlara ve çocuklara mirastan nasip verince, bu, insanlara çok ağır gelerek: "Cihada çıkamayan, ganimet elde edemeyen, maldan anlamayan, çocuk ve kadınlar, erkek gibi varis mi olacak? " dediler ve bu hususta gökten bir vahiy gelmesini ümid ettiler.

Her ne kadar bekledilerse de bu hususta değişik bir hüküm gelmediğini görünce: "Bu hüküm bu şekilde tamamlanırsa mecburen uymamız gerekecektir." dediler. Sonra aralarında "Bu hususu Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* e sorun" deyip, Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* e müracaat ettiklerinde Allah-u Tealâ bu ayet-i celileyi indirdi.

2 - Bu ayet-i kerime kadınlara mehirlerini tam olarak verme hususunda inmiştir. Şöyle ki: Yetim bir kız, bir adamın himayesinde bulunur, güzel ve zengin de olursa, o adam onunla evlenir, malını da yerdi. Ama yetim kız çirkin ise, adam onunla evlenmek isteyen başkalarına engel olur, kız ölünce de, onun malına konardı. Bundan dolayı Allah-u Tealâ bu ayet-i celileyi indirmiştir.

٨٩٣ – عَنِ ابْنِ شِهَابٍ قَالَ: اَخْبَرَنِى عُرْوَةُ بْنُ الزُّبَيْرِ اَنَّهُ سَأَلَ عَائِشَةَ (رضى الله عنها) عَنْ قَوْلِ

اللّٰه تَعَالٰى: ﴿ وَاِنْ خِفْتُمْ اَلاَّ تُقْسِطُوا فِى الْيَتَامٰى ﴾ فَقَالَتْ: يَا ابْنَ اُخْتِى هٰذِهِ الْيَتِيمَةُ تَكُونُ فِى حَجْرِ وَلِيِّهَا تَشْرَكُهُ فِى مَالِهِ وَيُعْجِبُهُ مَالُهَا وَجَمَالُهَا فَيُرِيدُ وَلِيُّهَا اَنْ يَتَزَوَّجَهَا بِغَيْرِ اَنْ يُقْسِطَ فِى صَدَاقِهَا فَيُعْطِيهَا مِثْلَ مَا يُعْطِيهَا غَيْرُهُ فَنُهُوا عَنْ اَنْ يَنْكِحُوهُنَّ اِلاَّ اَنْ يُقْسِطُوا لَهُنَّ وَيَبْلُغُوا لَهُنَّ اَعْلٰى سُنَّتِهِنَّ فِى الصَّدَاقِ فَاُمِرُوا اَنْ يَنْكِحُوا مَا طَابَ لَهُمْ مِنَ النِّسَاءِ سِوَاهُنَّ .

قَالَ عُرْوَةُ: قَالَتْ عَائِشَةُ: وَاِنَّ النَّاسَ اسْتَفْتَوْا رَسُولَ اللّٰهِ ﷺ بَعْدَ هٰذِهِ الْآيَةِ فَاَنْزَلَ اللّٰهُ: ﴿ وَيَسْتَفْتُونَكَ فِى النِّسَآءِ ﴾. قَالَتْ عَائِشَةُ وَقَوْلُ اللّٰهِ تَعَالٰى فِى آيَةٍ اُخْرٰى ﴿وَتَرْغَبُونَ اَنْ تَنْكِحُوهُنَّ ﴾ رَغْبَةُ اَحَدِكُمْ عَنْ يَتِيمَتِهِ حِينَ تَكُونُ قَلِيلَةَ الْمَالِ وَالْجَمَالِ. قَالَتْ: فَنُهُوا اَنْ يَنْكِحُوا عَمَّنْ رَغِبُوا فِي مَالِهِ وَجَمَالِهِ فِى يَتَامَى النِّسَاءِ اِلاَّ بِالْقِسْطِ مِنْ اَجْلِ رَغْبَتِهِمْ عَنْهُنَّ اِذَا كُنَّ قَلِيلَاتِ الْمَالِ وَالْجَمَالِ » .

893 - Nitekim Urve ibni Zübeyr *(Radıyallahu Anh)*, Aişe *(Radıyallahu Anha)* ya, Allah-u Tealâ'nın: **"Eğer yetim kızlar hakkında adalet gösteremeyeceğinizden korkarsanız** (size helâl olan kadınlardan ikişer, üçer ve dörder tanesini nikâh ediverin)" kavl-i şerifinin tefsirini sormuş, Aişe *(Radıyallahu Anha)* da şöyle buyurmuştur: "Ey kızkardeşimin oğlu! Bu (ayetteki) kız, velisinin terbiyesinde bulunan yetime (yetim kız) dır ki, velisine malında ortak olur, onun malı ve güzelliği de velisinin hoşuna gider ve velisi onunla mehrinde adalet gözetmeksizin evlenmek ister.

Böylece ona başkasının vereceği kadar mehir vermek istemez. Bu sebeble veliler, o yetim kızlar hakkında adalete riayet edip, mehirlerini âdet olan en yüksek derecesine ulaştırmadıkça, onlarla evlenmekten nehyolunup, bu yetim kızlardan başka kendileri için helâl olan kadınlarla evlenmekle emrolundular."

Urve *(Radıyallahu Anh)* diyor ki: Aişe *(Radıyallahu Anha)* devamla şunu söyledi: Bu ayet-i celile indikten sonra insanlar Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* den fetva sormaları üzerine Allah-u Tealâ: **"Kadınlar hakkında senden fetva istiyorlar."** (mealindeki bu) ayet-i kerimeyi indirdi.

Aişe *(Radıyallahu Anha)* buyurdu ki: Allah-u Tealâ'nın bu ayet-i kerimedeki: **"Kendileriyle evlenmeğe rağbet etmediğiniz"** kavl-i şerifi de, her hangi birinizin, malı ve güzelliği az olan yetim kızla evlenmeğe rağbet göstermemesi (ni beyan etmekte) dir.

Aişe *(Radıyallahu Anha)* yine buyurdu ki: "Böylece veliler malını ve güzelliğini beğenmedikleri yetim kızlara rağbet etmediklerinden, malına ve güzelliğine rağbet ettikleri yetim kızları (mehirlerinde) adalet göstermedikçe, nikâhlamaktan nehyolundular." *(Buharî,Tefsir:80, No.4298, 4/1668, Müslim,Tefsir: No.3018, 4/2313)*

Ayet: 127

Ayet-i celilede geçen **İstifta** (fetva isteme) kadınların kendileri hakkında olmayıp, ancak onların bazı hâlleri ve sıfatları hakkında olmuştur ki, bu hâllerin nelerden ibaret olduğu ayet-i celilede zikredilmediğinden, ayet-i celile mücmel olmuş ve hakkında fetva istenen hususu açıklamamıştır.

Allah-u Tealâ'nın: (وَمَا يُتْلىٰ عَلَيْكُمْ فِى الْكِتَابِ) **"Size kitaptan okunup duran ayetler"** kavl-i şerifi hakkında bir kaç görüş bulunmaktadır:

1 - Buradaki (مَا) ism-i mevsulu müpteda olduğu için mahallen merfudur, buna göre takdir: "De ki: 'O kadınlara ait fetvayı Allah size veriyor, ve kitapta okunan şeyler de size onlar hakkında fetva veriyor" demektir. Kitapta okunan bu şey ise:

« وَاِنْ خِفْتُمْ اَلَّاتُقْسِطُوا فِى الْيَتَامىٰ فَانْكِحُوا مَاطَابَ لَكُمْ مِنَ النِّسَآءِ مَثْنىٰ وَثُلٰثَ وَرُبَاعَ... »(٣)

"Eğer yetim kızlar hakkında adaleti yerine getiremeyeceğinizden korkarsanız, sizin için helâl olan kadınlardan ikişer, üçer ve dörder nikâh edin" *(Nisa Suresi:3)* ayet-i kerimesidir.

Hasılı kelâm: Müslümanlar kadınların pek çok hâlleri hakkında sual sormuşlardı. Bu hâllerden hükmü açıklanmamış olanlar hakkında Allah-u Tealânın onlara fetva vereceği zikredilmiş; Daha önceki ayetlerde hükmü açıklanmış olanlarla ilgili olarak da, okunmakta olan o ayetlerin müslümanlara fetva verdiği açıklanmıştır. Böylece Kur'an-ı Kerimin bir hükme delâlet etmesi, kitap tarafından bir fetva verme kabul edilmiştir. Nitekim meşhur olan mecazi bir ifadede "Bu hükmü bize Allahın kitabı açıkladı." denilir ki, bunun denilmesi caiz olduğu gibi, "Allahın kitabı bize bu fetvayı verdi" de denilebilir.

2 - Ayet-i celiledeki: (وَمَا يُتْلىٰ عَلَيْكُمْ) ifadesi, müpteda, (فِى الْكِتَابِ) kitapta" ifadesi haberdir ki, buna göre cümle, bir cümle-i mu'teriza dır. Burada kitaptan maksat levh-i mahfuzdur ki, buna göre mana: "Size okunan ayetlerin asılları levh-i mahfuzdadır." demek olur.

Bu ifadenin gayesi ise, onlara okunan ayetlerin yüceliğini belirtmek, yetimler hususunda adaletli ve insaflı davranmanın, Allah katında riayet edilmesi ve gözetilmesi gereken büyük işlerden olduğuna ve bunları ihlâl edenlerin, Allah-u Tealâ'nın tazim ettiği (yüceltip önem verdiği) şeyi küçük görerek zalim olduklarına dikkat çekmektir. Nitekim:

« وَ اِنَّهُ فِى اُمِّ الْكِتَابِ لَدَيْنَا لَعَلِىٌّ حَكِيمٌ (٤) »

"Şüphesiz o (Kur'an), **nezdimizdeki ana kitapta** (levh-i mahfuzda olan), **elbette çok yüce ve çok hikmetli bir kitaptır."** *(Zuhruf Suresi: 4)* kavl-i şerifi de Kur'anın tazimi hususunda bu mananın bir naziri (benzeri) dir.

3 - Bu ifade-i celile kasem olduğu için mahallen mecrurdur ki, buna göre mana: **"De ki: 'Allah** (-u Tealâ) **o kadınlar hakkında size fetva veriyor. Size kitapta okunup duran** (ayetler) **e yemin olsun ki,' "** demek olur ki, kasem de, bir tazim (yüceltme) ifadesidir. Bundan sonra Mevlâ Tealâ: **"Kendileri için yazılmış olanı, kendilerine vermediğiniz kadınlar."** buyurmuştur.

İbni Abbas *(Radıyallahu Anhuma)* nın buyurduğuna göre, Mevlâ Tealâ bununla, kadınlar için ayet-i kerimede belirlenmiş mirası murad etmektedir. Bu

mana, ayet-i kerimenin, yetimlerin ve çocukların miraslarının verilmesi hakkında indiğini söyleyenlerin görüşüne göredir. Diğer alimlerin sözüne göreyse bundan maksat mehirdir.

Sonra Mevlâ Tealâ: **"Ve kendileriyle nikâhlanmayı beğenip istemediğiniz** (yetimler)" buyurmuştur. Ebu Ubeyde *(Radıyallahu Anh)* buyurmuştur ki: Bu tabir, rağbete (istemeye) de, nefrete (istememeye) de muhtemildir (iki manaya da gelebilir).

İsteme manasında kabul edilirse, burada bir (فی) harfi ceri hazfedilmiş olur ki, buna göre mana: **"Ve kendilerini nikâhlamayı istediğiniz."** demek olur. Fakat bu, istememe manasına hamledilirse, o takdirde burada bir (من) harfi ceri mahzuf kabul edilir ki, buna göre mana: **"Ve çirkin oldukları için nikâhlamayı istemediğiniz."** şeklinde olur.

Âlusi tefsirinde zikredildiğine göre, İmam-ı Azam Ebu Hanife *(Rahemehullah)* ın ashabı, bu ayet-i kerimeyi, baba ve dede durumunda olmayan diğer akrabaların yetim kızı evlendirmelerinin caiz olduğuna delil getirmişlerdir. Zira Mevlâ Tealâ bu ayet-i kerimesinde yetim kızın nikahına rağbet etmekten bahsetmektedir ki bu, yetim kızı evlendirmenin caiz olmasını gerektirir.

Şafiî mezhebi bunu kabul etmemekteyse de, bu ihtilâf baba ile dedenin dışında olan kimseler hakkındadır. Baba ile dedenin küçük çocuğu evlendirmelerinin caiz olması hususunda ise iki mezhep arasında ihtilâf yoktur.

Daha sonra Mevlâ Tealâ: **"Ve aciz küçük çocuklar hakkında"** buyurmuştur. Bu kelime, üzerine atfedilerek mecrur olmuştur. Cahiliyyet döneminde araplar çocukları ve kadınları mirasçı saymıyorlardı. Onlar, sadece ağır ve güç işleri yapabilecek yaşa gelmiş erkekleri varis sayıyorlardı. Cenab-ı Hak, sonra: **"Bir de, yetimlere karşı adaleti ayakta tutmanızı"** buyurmuştur.

Bu kelime de: (وَالْمُسْتَضْعَفِينَ) üzerine atfedilmiştir ki, bunun takdiri şöyledir: **"Kitapta size okunup duran** (ayetler), **yetim kadınlar, aciz küçük çocuklar ve yetimler için adaleti ayakta tutmanız hususunda size fetva vermektedir. Her ne hayır yaparsanız muhakkak ki Allah** (-u Tealâ) **onu hakkıyla bilicidir."** yani, yaptığınıza karşı size mükâfatınızı verir ve onun katında yaptığınız hiç bir şey zayi olmaz (boşa gitmez).

Ruhul Beyan tefsirinde zikredildiğine göre, yetimler hakkında adaleti emretmek üzere kitapta (kur'anda) okunanlar.

« وَاٰتُوا الْيَتَامٰى اَمْوَالَهُمْ وَلَا تَتَبَدَّلُوا الْخَبِيثَ بِالطَّيِّبِ وَلَا تَأْكُلُوا اَمْوَالَهُمْ اِلٰى اَمْوَالِكُمْ اِنَّهُ كَانَ حُوبًا كَبِيرًا (٢) »

"Yetimlere mallarını verin, temizi pis olanla değişmeyin, onların mallarını kendi mallarınıza katarak yemeyin, çünkü bu, büyük bir günahtır." *(Nisa Suresi: 2)* kavl-i şerifi gibi, yetim malını haksız yere yemekten nehyeden ve yiyenleri tehdid eden ayet-i kerimelerdir. Artık akıllı kişi Allah-u Tealâ'nın emirlerine itaat etmeli ve başkasının malını haksız yere yememelidir. Bilakis elinden geldiği kadar yetimlere ve miskinlere kendi malından infak etmelidir.

Hatem-i Esam *(Rahimehullah)* buyurmuştur ki: Üç şeysiz üç şeyi iddia eden kezzap (sahtekâr) dır.

1 - Malını Allah yolunda vermeden cenneti sevdiğini iddia eden.

2 - Allahın haramlarından sakınmadan Allahı sevdiğini iddia eden.

3 - Fakirleri sevmediği hâlde, peygamberi sevdiğini söyleyen.

Ayet-i celilenin sonunda geçen: **"Hayırdan her ne yaparsanız, Allah** (-u Tealâ) **onu hakkıyla bilendir."** kavl-i şerifinde hayır yapmaya büyük bir teşvik vardır. Ancak her şeyde istikamet şart olduğu gibi, hayır ve ibadet yapmakta da insan aşırı giderek sonradan tamamen ameli terkedecek hâle gelmemelidir.

Şu bilinsin ki, nefis ruha nisbetle bir erkeğin hanımı gibidir. Allah-u Tealâ erkeklere kadınların haklarına riayeti vacip kıldığı gibi, sadık bir kula da nefsin haklarını gözetmeyi gerekli kılmıştır. Nitekim Aişe *(Radıyallahu Anha)* dan rivayet edilen bir hadis-i şerifte Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)*, gündüzleri oruç, geceleri teheccüdle geçirerek hanımına hiç vakit ayırmayan Osman ibni Mazun *(Radıyallahu Anh)* ı çağırtarak:

٨٩٤ – « يَا عُثْمَانُ أَرَغْبَةً عَنْ سُنَّتِي ؟ »

894 - **"Ey Osman! Benim sünnetimden dönüyor musun?"** diye sorunca, O: "Vallahi ya Resulallah, senin sünnetinden dönmüyorum, lâkin senin sünnetini talebediyorum." dedi. Bunun üzerine Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* :

« فَإِنِّي أَنَامُ وَأُصَلِّي وَأَصُومُ وَأُفْطِرُ وَأَنْكِحُ النِّسَاءَ فَاتَّقِ اللَّهَ يَا عُثْمَانُ فَإِنَّ لِأَهْلِكَ عَلَيْكَ حَقًّا، وَإِنَّ لِضَيْفِكَ عَلَيْكَ حَقًّا،وَإِنَّ لِنَفْسِكَ عَلَيْكَ حَقًّا ، فَصُمْ وَأَفْطِرْ وَصَلِّ وَنَمْ »

"Şüphesiz ki ben uyuyorum, namaz kılıyorum, oruç tutuyorum, yemek yiyorum ve kadınlarla evleniyorum. Ey Osman! Allahtan kork. Çünkü ailenin senin üzerinde hakkı vardır, misafirinin senin üzerinde hakkı vardır, nefsinin de senin üzerinde hakkı vardır. O hâlde oruç tut ve iftar et, namaz kıl ve uyu." buyurdu. *(Ahmed ibni Hanbel, Müsned: No.26368, 10/133)*

Şiddetli riyazat (uzun zaman aç, susuz ve uykusuz kalmak) insanı ibadetten keser. Nitekim Cabir ibni Abdillah *(Radıyallahu Anh)* dan rivayet edilen bir hadis-i şerifte Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* :

٨٩٥ – عَنْ جَابِرِ بْنِ عَبْدِ اللَّهِ (رضى الله عنه) قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ: « إِنَّ هٰذَا الدِّينَ مَتِينٌ فَأَوْغِلْ فِيهِ بِرِفْقٍ »

895 - **"Şüphesiz ki bu din çok çetindir, o hâlde sen ona yumuşak gir"** yani güç yetiremeyeceğiniz amelleri nefislerinize zorla yaptırarak sonunda aciz kalıp, dini ve ameli tamamen terketmeyin." buyurmuştur. *(Beyhaki, Süneni kübra:4743, 3/27, Askalânî, Bezzar:No.29, 1/78)*

Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* nefsine hakkını vermekte çok orta gider ve son derece adalet ederdi. Bazı günler oruç tutar, bazen yemek yer, gecenin bazı saatlerinde kalkar, bazı saatlerinde uyur, ailelerine yaklaşır, bazen helva, bal ve tavuk gibi lezzetli şeyleri yer, bazen de açlıktan karnına taş bağlardı. Artık bu vaazları duyan gafil insan her söylediği ve yaptığı şeyde kendini hesaba çekmeli, ifrat ve tefrit (aşırı gitmek ve çok geri kalmak) tan kaçınmalıdır. Çünkü Allah-u Tealâ her şeyi hakkıyla bilen ve her her şeyi ilmiyle kuşatandır.

وَإِنِ امْرَأَةٌ خَافَتْ مِنْ بَعْلِهَا نُشُوزًا أَوْ إِعْرَاضًا فَلَا جُنَاحَ
عَلَيْهِمَا أَنْ يُصْلِحَا بَيْنَهُمَا صُلْحًا وَالصُّلْحُ خَيْرٌ وَأُحْضِرَتِ
الْأَنْفُسُ الشُّحَّ وَإِنْ تُحْسِنُوا وَتَتَّقُوا فَإِنَّ اللَّهَ كَانَ بِمَا تَعْمَلُونَ
خَبِيرًا ﴿١٢٨﴾ وَلَنْ تَسْتَطِيعُوا أَنْ تَعْدِلُوا بَيْنَ النِّسَاءِ وَلَوْ
حَرَصْتُمْ فَلَا تَمِيلُوا كُلَّ الْمَيْلِ فَتَذَرُوهَا كَالْمُعَلَّقَةِ وَإِنْ
تُصْلِحُوا وَتَتَّقُوا فَإِنَّ اللَّهَ كَانَ غَفُورًا رَحِيمًا ﴿١٢٩﴾ وَإِنْ
يَتَفَرَّقَا يُغْنِ اللَّهُ كُلًّا مِنْ سَعَتِهِ وَكَانَ اللَّهُ وَاسِعًا حَكِيمًا
﴿١٣٠﴾ وَلِلَّهِ مَا فِي السَّمَاوَاتِ وَمَا فِي الْأَرْضِ وَلَقَدْ وَصَّيْنَا
الَّذِينَ أُوتُوا الْكِتَابَ مِنْ قَبْلِكُمْ وَإِيَّاكُمْ أَنِ اتَّقُوا اللَّهَ وَإِنْ
تَكْفُرُوا فَإِنَّ لِلَّهِ مَا فِي السَّمَاوَاتِ وَمَا فِي الْأَرْضِ وَكَانَ
اللَّهُ غَنِيًّا حَمِيدًا ﴿١٣١﴾ وَلِلَّهِ مَا فِي السَّمَاوَاتِ وَمَا فِي الْأَرْضِ
وَكَفَى بِاللَّهِ وَكِيلًا ﴿١٣٢﴾ إِنْ يَشَأْ يُذْهِبْكُمْ أَيُّهَا النَّاسُ
وَيَأْتِ بِآخَرِينَ وَكَانَ اللَّهُ عَلَى ذَٰلِكَ قَدِيرًا ﴿١٣٣﴾
مَنْ كَانَ يُرِيدُ ثَوَابَ الدُّنْيَا فَعِنْدَ اللَّهِ ثَوَابُ
الدُّنْيَا وَالْآخِرَةِ وَكَانَ اللَّهُ سَمِيعًا بَصِيرًا ﴿١٣٤﴾

Ayet: 128

Mevlâ Tealâ, kadınlar hakkındaki hükümlerden bazılarını zikretmek üzere şöyle buyuruyor:

وَاِنِ امْرَأَةٌ خَافَتْ مِنْ بَعْلِهَا نُشُوزاً اَوْ اِعْرَاضاً فَلاَ جُنَاحَ عَلَيْهِمَا اَنْ يُصْلِحَا بَيْنَهُمَا صُلْحاً وَالصُّلْحُ خَيْرٌ وَاُحْضِرَتِ الْاَنْفُسُ الشُّحَّ وَاِنْ تُحْسِنُوا وَتَتَّقُوا فَاِنَّ اللّٰهَ كَانَ بِمَا تَعْمَلُونَ خَبِيراً (١٢٨)

KELİME MANASI (128)

(وَاِنِ امْرَأَةٌ) **Eğer bir kadın,** (خَافَتْ) **korkarsa,** kimden? (مِنْ بَعْلِهَا) **kocasından,** neden? (نُشُوزاً) **uzaklaşmasından** (geçimsizliğinden) (اَوْ اِعْرَاضاً) **yahutta yüz çevirmesinden,** (فَلاَ جُنَاحَ) **günah yoktur,** kim üzerine? (عَلَيْهِمَا) **onlar üzerine,** ne hususta? (اَنْ يُصْلِحَا) **ıslah etmelerinde** neyi? (بَيْنَهُمَا) **aralarını,** neyle? (صُلْحاً) **sulh ile,** (وَالصُّلْحُ) **sulh,** nedir? (خَيْرٌ) **daha hayırlıdır,** (وَاُحْضِرَتِ) **hazırlandı,** ne? (الْاَنْفُسُ) **nefisler,** neye? (الشُّحَّ) **cimriliğe,** yani insan nefsi cimrilik üzere yaratılmıştır, (وَاِنْ تُحْسِنُوا) **eğer ihsan eder,** (kadınlarla iyi geçinir), daha? (وَتَتَّقُوا) **sakınır** (geçimsizlikten kaçınır) **sanız,** (فَاِنَّ اللّٰهَ) **muhakkak Allah** (-u Tealâ), (كَانَ) **oldu,** (بِمَا) **o şeyden ki,** (تَعْمَلُونَ) **işliyorsunuz,** nedir oldu? (خَبِيراً) **ziyade haberdar,**

MEALİ ŞERİFİ (128)

Eğer bir kadın kocasının uzaklaşmasından (yatağını terketmesinden ve nafakasında ihmal göstermesinden) **yahut** (her hangi bir suretle kendisinden) **yüz çevirmesinden endişe ederse, sulh ile aralarını düzeltmelerinden dolayı ikisine de bir günah yoktur, sulh daha hayırlıdır. Zaten nefislerde cimrilik hazırlanmıştır** (insan cimrilik ve kıskançlık tabiatı üzerine yaratılmıştır). **Eğer iyi geçinir ve Allahtan korkarsanız, şüphesiz ki Allah yaptıklarınızdan ziyade haberdârdır.**

İ Z A H A T

Tefsiri Kebir'de zikredildiğine göre, bu ayet-i kerime Allah-u Tealâ'nın, kadınlar hakkında bu surede geçmemiş hususlarda vereceği hükümler cümlesindendir. Ulemadan bir kısmı, buradaki (خَافَتْ) fiilinin, **bildi,** bir kısmı ise, **zannetti** manalarına geldiğini söylemişlerse de, bütün bunlar lüzumsuz yere ayet-i kerimenin zahiri manasını bırakmak olur.

Aksine bu ifadeden maksat korkunun tâ kendisidir. Ancak ne var ki bu korku, korkunun bulunduğuna delâlet eden emare (nişan) lar ortaya çıktığı zaman tahakkuk eder (meydana gelir). Buradaki emareler ise, erkeğin hanımına: "Sen çirkinsin", "Sen yaşlısın", "Genç ve güzel birisiyle evlenmek istiyorum" gibi sözler söylemesidir.

Ayet-i celilede geçen: **"ba'l"** kelimesi, koca anlamına gelmektedir. Bu kelimenin esas anlamı seyyid (efendi) demektir. Koca da hanımı için adeta bir seyyid ve efendi gibi olunca, bu isimle isimlendirilmiştir.

Ayet-i celilede geçen: **"Nüşûz"** (geçimsizlik) her iki taraftan da olabilir ki bu, taraflardan her birinin birbirlerinden hoşlanmamalarıdır. Bu kelime yer yüzünde yükselmiş olan, yüksek yer, anlamına gelen "En Nüşûz" kelimesinden iştikak etmiş (türemiş) tir. Kadın hakkında erkeğin geçimsizliği, ondan yüz çevirmesi, yüzünü ekşitmesi, cinsi münasebette bulunmaması ve âdâb-ı muaşerete (geçinme edeplerine) riayet etmemesidir.

Müfessirler, ayetin nüzul sebebi hakkında şunları söylemişlerdir:

٨٩٦ – عَنِ ابْنِ عَبَّاسٍ (رضى الله عنهما) قَالَ: خَشِيَتْ سَوْدَةُ اَنْ يُطَلِّقَهَا النَّبِىُّ ﷺ فَقَالَتْ: لاَ تُطَلِّقْنِى وَاَمْسِكْنِى وَاجْعَلْ يَوْمِى لِعَائِشَةَ فَفَعَلَ فَنَزَلَتْ: «فَلاَ جُنَاحَ عَلَيْهِمَا اَنْ يُصْلِحَا بَيْنَهُمَا صُلْحًا وَالصُّلْحُ خَيْرٌ فَمَا اصْطَلَحَا عَلَيْهِ مِنْ شَىْءٍ فَهُوَ جَائِزٌ»

1 - 896 - İbni Abbas *(Radıyallahu Anhuma)* dan rivayet edildiğine göre: Sevde validemiz *(Radıyallahu Anha)* Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* in kendisini boşayacağından korkarak, "Beni boşama, nikâhın altında tut benim sıramı Aişe'ye ver." dedi. Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* de öyle yaptı, bunun üzerine şu ayet-i kerime nazil oldu: **"Eğer kadın kocasının serkeşliğinden veya aldırışsızlığından endişe ederse, aralarında anlaşmaya çalışmalarında kendilerine bir vebal** (günah) **yoktur, anlaşmak daha hayırlıdır."** *(Nisa Suresi:128)* . "Her ne üzerine anlaşılırsa o caizdir." *(Tirmizî, Tefsir:5, No.3040, 5/249)*

Sevde binti Zem'a ibni Kays el Kureyşi'ye validemiz *(Radıyallahu Anha)*, Efendimiz *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* in hazreti Hatice *(Radıyallahu Anha)* validemizin vefatından sonra, Mekke-i Mükerreme'de iken tezevvüc buyurdukları (evlendikleri) ikinci zevce-i pâk (çok temiz hanım) ıdır. Onunla gerdekleri Hazreti Aişe *(Radıyallahu Anha)* ile olan gerdeklerinden öncedir. Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* ile birlikte hicret etmiş, Hazreti Ömer *(Radıyallahu Anh)* ın hilâfetlerinin sonlarında vefat etmiştir.

Tirmizî'den alınmış bulunan yukarıdaki hadis-i şerifi manen te'yid eden başka rivayetler de mevcuttur. Meselâ Sahihayn (Buhari, Müslim) de: Hazreti Aişe *(Radıyallahu Anha)* dan gelen bir rivayette, Sevde binti Zem'a *(Radıyallahu Anha)* kendi gününü Aişe *(Radıyallahu Anha)* 'ya bağışladı, böylece Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)*, Aişe *(Radıyallahu Anha)* ya iki gün ayırıyordu, biri kendi günü, diğeri Sevde *(Radıyallahu Anha)* nın günüydü.

Müslim'de Ukbe ibni Halid *(Radıyallahu Anh)* tarafından yapılan bir rivayette şu tamamlayıcı bilgi yer alır. Sevde *(Radıyallahu Anha)* yaşlanınca (Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* ile beraberlik) sırasını Aişe *(Radıyallahu Anha)* ya bağışladı.

Ebu Davud'da gelen rivayette bağışlama sebebi de beyan edilmektedir: Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* taksimde birimizi diğerine üstün tutup kayırma yapmaz, adaletli davranırdı. Aynı günde hepimize uğradığı nadirdi. Sev-

de binti Zem'a *(Radıyallahu Anha)* yaşlanınca, Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* in kendisini bırakacağı korkusuyla "Ey Allahın Resulü! Benim sıramdaki gün Aişe'nin olsun" dedi. Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* onun bu bağışını kabul buyurdu.

Rivayeti yapan Hazreti Aişe *(Radıyallahu Anha)* devamla buyurdu ki: "Biz, Cenab-ı Hak: **"Eğer kadın kocasının nüşûzundan** (serkeşliğinden veya aldırışsızlığından) **endişe ederse, aralarında anlaşmaya çalışmalarında kendilerine bir günah yoktur, anlaşmak daha hayırlıdır."** ayetini bu ve benzeri durumlar için inzal buyurmuştur" derdik.

İbni Sa'dın rivayetinde Hazreti Sevde *(Radıyallahu Anha)*: "Seni hakla gönderen Zat-ı Zülcelâl'e yemin olsun ki! Benim artık erkeğe ihtiyacım yok, ancak kıyamet günü senin zevcelerinden biri olarak haşredilmek istiyorum.

Sana kitap gönderen Zat-ı Zülcelâl'in adına soruyorum, bana kızdığın bir şey sebebiyle beni boşadın mı?" diye sorduğunda, Hazreti Peygamber *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* boşamadığını belirtince, Sevde Validemiz ziyadesiyle sevinir ve: "Ben de gündüz ve gecemi Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* in sevgilisi olan Aişe *(Radıyallahu Anha)* ya bağışlıyorum." demiştir.

Sevde Binti Zem'a *(Radıyallahu Anha)* meselesi üzerinde bu kadar duruşumuz, yukarıda meal-i şerifini verdiğimiz ayet-i kerimenin bu hadise üzerine indiğine dair olan rivayetten dolayıdır. Böylece Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* in zevcelerinden biriyle arasında cereyan eden bu mesele kıyamete kadar karı-koca arasında geçecek bir hadisenin hükme bağlanmasına Cenab-ı Hakk tarafından vesile kılınmış olmaktadır.

İbni Kudame *(Rahimehullah)* ın, **"El Muğnî"** isimli eserinde beyan ettiğine göre: Bir kadının nöbetini kocasına bağışlaması caiz olduğu gibi, kumalarından birine veya tümüne bağışlaması da caizdir. Ancak kocasının bu kadından faydalanmak hakkı olduğundan, kadının nöbetini bağışlayabilmesi için kocasının izni şarttır.

Nöbetini bağışlayacak olan kadına, kocasının izni olduktan sonra kumaların iznine lüzum olmadığı gibi, nöbet kendisine bağışlanmış olan kadının bunu reddetmeye de hakkı yoktur. Çünkü erkeğin her zaman için hanımlarından istifade etmek hakkıdır. Kendisini bir kadının yanına daha fazla varmaktan meneden şey sadece adaletsizlik yapmak korkusudur. Bu tehlike ortadan kalkınca bir kadının yanında diğerlerinden daha fazla kalmasında hiç bir sakınca yoktur. Nitekim şu hadis-i şerif de buna delâlet etmektedir:

٨٩٧ – عَنْ عَائِشَةَ (رضى الله عنها)؛ اَنَّ رَسُولَ اللهِ ﷺ وَجَدَ عَلٰى صَفِيَّةَ بِنْتِ حُيَيٍّ فِى شَيْءٍ. فَقَالَتْ صَفِيَّةُ: يَا عَائِشَةُ! هَلْ لَكِ اَنْ تُرْضِىَ رَسُولَ اللهِ ﷺ عَنِّى وَلَكِ يَوْمِى؟ قَالَتْ: نَعَمْ. فَأَخَذَتْ خِمَارًا لَهَا مَصْبُوغًا بِزَعْفَرَانٍ. فَرَشَّتْهُ بِالْمَاءِ لِيَفُوحَ رِيحُهُ. ثُمَّ قَعَدَتْ اِلٰى جَنْبِ رَسُولِ اللهِ ﷺ. فَقَالَ النَّبِىُّ ﷺ: « يَا عَائِشَةُ! اَلَيْكِ عَنِّى. اِنَّهُ لَيْسَ يَوْمَكِ » فَقَالَتْ: ذٰلِكَ فَضْلُ اللهِ يُؤْتِيهِ مَنْ يَشَآءُ. فَأَخْبَرَتْهُ بِالْاَمْرِ فَرَضِىَ عَنْهَا »

897 - Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* bir gün Safiyye *(Radıyallahu Anha)* ya hiddetlenmişti, bunun üzerine Safiyye *(Radıyallahu Anha)*: "Ya Aişe! (Bu) günüm sana olmak üzere sen Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* i benden razı etmeye çalışır mısın?" dedi.

Aişe *(Radıyallahu Anha)* da: "Evet" dedi, sonra safran bitkisiyle boyanmış olan örtüsünü alıp (boyanın güzel) kokusunun yayılması için üzerine su serpti, sonra (bunu giyerek) Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* in yakınına oturdu. Efendimiz *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* de: **"Ya Aişe! Benden uzak dur. Çünkü bu gün senin günün değildir."** buyurdu.

Bunun üzerine Aişe *(Radıyallahu Anha)* Bu, Allah-u Tealâ'nın fazlıdır, dilediğine verir." dedi ve (kendisi ile Safiyye *(Radıyallahu Anha)* arasında geçen) durumu ona anlattı. Efendimiz *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* de Safiyye *(Radıyallahu Anha)* dan razı oldu." *(İbni Mace, Nikâh: 48, No.1973, 1/634)*

2 - Said ibni Cübeyr *(Radıyallahu Anh)*, İbni Abbas *(Radıyallahu Anhuma)* dan bu ayet-i kerimenin, ibni Ebis-Sâib *(Radıyallahu Anh)* hakkında nazil olduğunu rivayet etmiştir ki, bu zatın bir hanımı ve bu hanımından da çocukları vardı, hanımı ihtiyar olduğu için onu boşamak istedi, bunun üzerine hanımı beni boşama bırak çocuklarımın işleriyle meşgul olayım ve her ay pek az bir geceyi bana ayır " dedi.

Bunun üzerine kocası: "Eğer iş bu şekilde olacaksa, bu benim için daha faydalı ve uygun olur." diyerek aralarında böylece anlaşmaya vardılar. İşte bu ayet-i celile onlar hakkında inerek, karı kocanın bu gibi meselelerde anlaşmalarında hiç bir günah olmadığını açıklamış oldu.

3 - Ruhul Beyan tefsirinde zikredildiğine göre, bu ayet-i celile Muhammed ibni Mesleme'nin kızı Huveyle ile kocası Sa'd ibni Rabi' *(Radıyallahu Anhuma)* hakkında inmiştir. O, Huveyle ile gençken evlenmiş, sonra o yaşlanınca, başka bir genç kızla evlenerek onu, ona tercih etmiş ve ona eziyet etmişti. Bunun üzerine Huveyle *(Radıyallahu Anha)* Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* e gelip bu durumdan şikayetçi olması üzerine bu ayet-i kerime inerek, onlara sulhu tavsiye etmiştir.

4 - Hazreti Aişe *(Radıyallahu Anha)* nın şöyle dediği rivayet edilmiştir: "Bu ayet-i kerime, bir erkeğin nikâhında bulunup, erkeğinin de kendisi yerine başkasını almak istediği bir kadın hakkında nazil olmuştur. Bunun üzerine Kadın: "Beni tut (boşama) ve başkasıyla evlen, nafakam ve sıramdan da vaz geçiyorum sana helâl olsun." der.

Bu durumda Mevlâ Tealâ, sulh yapmalarını tavsiye etmektedir. Şarihler bu sulhun, -Erkeğin birden fazla zevce almış olması hâlinde- gecelerin taksimi ve nafaka hususunda olduğunu belirtmişlerdir.

Erkek, sohbetin (beraberliğin) devamı için, yüz çevirdiği kadına da bir pay ayırır, kadın da erkeğin payına razı olursa sulh olur, aksi hâlde erkek ya hakkını tam olarak eda eder, yahut ayrılırlar. Her hâl-ü kâr'da kadın o geçimsiz hâlde tutulup eziyet edilmez.

Karı-koca arasındaki sulh, ancak koca üzerine hak olan bir şey hususunda olur, kadının kocası üzerindeki hakkı ise, ya mehri, ya nafakası, veyahut-

ta sırasıdır. İşte bu üçünü kocası ister kabul etsin, isterse etmesin kadın kocasından talebedebilir. Amma cinsî münasebet böyle değildir, çünkü koca cinsi münasebette bulunmaya zorlanamaz.

Bu sulh, kadının, mehrinin tamamını veya bir kısmını kocasına vermesinden veya ondan nafaka ve sıra külfetini düşürmesinden ibarettir ki, kadının böyle yapmasından maksadı, kocasının kendisini boşamamasını temine çalışmasıdır. Dolayısıyla bu hususta anlaşma yapılırsa caizdir.

Ayet-i kerimedeki: (يُصْلِحَا) kelimesinde: (يَصَّالَحَا) kıraati de vardır. Bu kıraata göre, "Musalâha" (karşılıklı pazarlıkla bir kısım tavizler vermek suretiyle anlaşmak) manası söz konusudur. Buna misal yukarıda zikri geçen "Sevde validemizin, Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* ile zevciyet beraberliğini devam ettirebilmek için kendi nöbetini Hazreti Aişe *(Radıyallahu Anha)* ya vermesi, Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* in de buna razı olmasıdır."

Bundan anlaşılıyor ki: Kadının, kocasını razı edebilmesi için, hakkı olan mehrinden veya nöbetinden tenzilât (noksanlık) ve başkaca fedakârlıklar yaparak veya bir şey bağışlayarak aralarını düzeltmeye çalışmasında ve erkeğin de bunu kabul etmesinde bir günah yoktur. Yani karı-koca arasında sulhu sağlayacak karşılıklı fedakarlıklar, almalar, vermeler ve ödemeler rüşvet sayılmaz, bundan karı-koca'ya bir vebal de olmaz.

Daha sonra Mevlâ Tealâ: (وَالصُّلْحُ خَيْرٌ) **"Sulh daha hayırlıdır"** buyurmuştur. Mevlâ Tealâ: **"Karı-koca'nın aralarını düzeltmede ikisine de vebal yoktur."** buyurunca, bu 'vebal yoktur' sözü, bu sulhun bir ruhsat olduğu zannını uyandırmaktadır ki, bundan maksat günah olmadığını beyan etmektir.

Fakat Mevlâ Tealâ: **"Sulh daha hayırlıdır"** buyurunca, sulhun sadece bir ruhsat olmayıp, bunda büyük hayır ve menfaatlerin bulunduğunu da göstermiştir. Çünkü karı-koca'nın bir şey üzerinde anlaşmaları, ayrılmalarından veya geçimsizlikle yüz çevirmelerinden daha hayırlıdır. Zira aksi takdirde iş boşanmaya gidecektir ki,

٨٩٨ –عَنِ ابْنِ عُمَرَ (رضى الله عنهما) قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللهِ ﷺ: «أَبْغَضُ الْحَلَالِ إِلَى اللهِ الطَّلَاقُ»

898 - İbni Ömer *(Radıyallahu Anhuma)* dan rivayet edilen bir hadis-i şerifte Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* **"Allah** (-u Tealân) **ın en sevmediği helâl boşamadır."** buyurmuştur. *(Ebu Davud,Talâk:3, No.2177,2178, 1/661,662, İbni Mace,Talâk:1, No.2018, 1/650)*

Şeyh Zafer Ahmed el Osmanî'nin: **"Ahkâmül Kur'an"** tefsirinde zikrettiğine göre, bu ayet-i kerime her ne kadar karı-koca arasında vaki olan geçimsizliği ortadan kaldırmak için, yapılan musalâha (anlaşma) hakkında varid olmuşsa da, âyet-i celilenin lâfzı, sağlam bir davadan sonra yapılan her türlü sulhu içine almaktadır.

İmam-ı Şafiî *(Rahimehullah)* her hangi bir meselede barış sağlanması için verilen bedeli rüşvet sayarak haram kabul etmişse de, üç imam buna müsaade etmişlerdir. Nitekim:

٨٩٩ – عَنْ كَثِيرِ بْنِ عَبْدِ اللهِ بْنِ عَمْرِو بْنِ عَوْفٍ عَنْ أَبِيهِ عَنْ جَدِّهِ (رضى الله عنهم) قَالَ:

سَمِعْتُ رَسُولَ اللهِ ﷺ يَقُولُ: «اَلصُّلْحُ جَائِزٌ بَيْنَ الْمُسْلِمِينَ اِلاَّ صُلْحاً حَرَّمَ حَلاَلاً اَوْ اَحَلَّ حَرَاماً وَاَنَّ الْمُسْلِمِينَ عَلىٰ شُرُوطِهِمْ اِلاَّ شَرْطاً حَرَّمَ حَلاَلاً»

899 - Kesir ibni Abdillah ibni Avf'ın, babasından onun da dedesinden *(Radıyallahu Anhum)* rivayet ettiklerine göre Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)*: **"Bir helâli haram eden veya bir haramı helâl eden sulhun dışında, müslümanlar arasındaki bütün sulhler caizdir ve bir helâli haram eden şartın dışında müslümanlar şartları üzeredirler."** buyurmuştur. *(Hakim,Müstedrek: No.7059, 4/113)*

Bu hadis-i şeriften de anlaşıldığı üzere şarap ve domuz gibi bizzat haram olan şeyleri helâl etmek için yapılacak bir sulh caiz değildir. Ama bir adam karısını boşamak istediğinde, karısı da nöbetini kumasına bırakmayı kabul ederek, kendisini boşamaması üzerine anlaşırlarsa, bu, ittifakla caiz olur. Halbuki nöbet hususunda kadınların bazısını tercih etmek haram iken, kadının rızasından sonra helâl olmuştur.

Dolayısıyla bir zulmü ortadan kaldırmak için rüşvet vermek caiz olduğu gibi, hakkının tamamını ispat etmekten aciz kalan kimsenin, alacağının bir kısmını tahsil etmek şartıyla barışması da caizdir. Gerçi bu durumda bile bile onun hakkını yiyene bu hak helâl olmazsa da, bir kısım hakkını alabilmek için geri kalanını ona bağışlayanın bu yaptığı caizdir.

Ruhul Beyan tefsirinde zikredildiğine göre, İmam-ı Süyûtî *(Rahimehullah)*, **"Husnül muhâzara fî ahvâli Mısr vel Kahire"** isimli eserde buyurmuştur ki, "Ebdâl (seçkin veliler) den olmak istersen, ahlâkını çocukların huylarına çevir, çünkü onlarda beş haslet vardır ki, onlar büyüklerde olsa elbette evliya olurlar.

1 - Rızık için endişe etmezler.

2 - Hastalandıklarında, hâlik'ı (yaratıcıyı) kimseye şikayet etmezler.

3 - Yemeği birlikte yerler (yalnız yemeği sevmezler)

4 - Korkunca hemen gözlerinden yaş akıtırlar.

5 - Kavga ettiklerinde kin tutmadan hemen barışırlar.

Bundan sonra Mevlâ Tealâ: (وَ اُحْضِرَتِ الْاَنْفُسُ الشُّحَّ) **"Zaten nefisler cimriliğe hazırlandırılmıştır."** buyurarak, insanın menfaatperestliğe ve aşırı mal sevgisine meyyal olduğunu açıklamıştır.

Ayet-i kerimede geçen: **"Şuhh"** kelimesi, hırsla birlikte olan cimrilik demek olduğundan, bu ayet-i kerimenin manası: "Cimrilik nefislerin ayrılmaz bir parçası kılınmıştır" demektir. Yani menfaati hususunda cimrilik ve taviz vermemek, insanın ayrılmaz bir vasfı ve her an yanında hazır olan meylidir. Dolayısıyla kadın kocası üzerindeki haklarından vaz geçmez, erkek de çirkin, yaşlı ve lezzet almadığı bir kadınla ömrünü tüketmek istemeyeceğinden bunların nikâhının devamı için sulh (bazı tavizler vererek anlaşmak) tan başka çareleri yoktur.

Tefsiri Kebir'de zikredildiğine göre, İmran ibni Hattan el Haricî, İnsan oğlunun en çirkinlerinden idi, hanımı ise en güzel kadınlardan biriydi, hanımı bir gün ona bakıp "Elhamdülillah" dedi.

Ayet: 128

Bunun üzerine kocası "ne oldu?" deyince," Hem ben, hem de sen cennetliklerden olduğumuz için Allah-u Tealâ'ya hamdettim. Çünkü sana benim gibi bir kadın nasib oldu sen şükrettin. Bana da senin gibi bir adam nasib oldu ben de sabrettim. Şüphe yok ki, Allah-u Tealâ, hem şükreden, hem de sabreden kullarına cenneti vaadetmiştir." dedi.

Daha sonra Allah-u Tealâ: (وَاِنْ تُحْسِنُوا وَتَتَّقُوا فَاِنَّ اللّٰهَ كَانَ بِمَا تَعْمَلُوْنَ خَبِيراً) **"Eğer iyi geçinir ve Allah'dan korkarsanız, Şüphesiz Allah-u Tealâ yaptıklarınızdan haberdârdır."** buyurmuştur.

Bu ayet-i kerimeyle ilgili bir kaç izah vardır.

1 - Bu, kocalara hitap olup,"Eğer siz her ne kadar kendilerinden hoşlanmasanız ve mutlaka bir geçimsizliğin, yüz çevirmenin ve eziyet ile düşmanlığa götürecek bazı şeylerin olabileceğine inansanız bile, hanımlarınızla evliliğinizi sürdürmek suretiyle iyilikte bulunursanız, bilin ki, Allah-u Tealâ, yaptığınız bu iyilik ve ittika (zulümden sakınma) dan haberdârdır ve bundan dolayı sizi mükâfatlandıracaktır." demektir.

2 - Bu, hem kocaya, hem kadına bir hitap olup, "İkinizden her biri diğerine iyilikte bulunur ve zulümden sakınırsa" demektir.

3 - Bu, karı ile koca dışındaki insanlara bir hitap olup,"Onların arasını sulh etme hususunda iyi davranır ve onlardan birine daha fazla meyletme (taraf tutma) hususunda Allah-u Tealâ'dan korkarsanız" demektir.

Mevlâ Tealâ, karı-koca arasında anlaşmanın caiz olduğunu açıkladıktan sonra, kumalar arasında eşitliği gözetmenin gerekli olup, bunun ise çok zor olduğunu beyan etmek üzere şöyle buyuruyor:

وَلَنْ تَسْتَطِيعُوا اَنْ تَعْدِلُوا بَيْنَ النِّسَآءِ وَلَوْحَرَصْتُمْ فَلاَ تَمِيلُوا كُلَّ الْمَيْلِ فَتَذَرُوهَا كَالْمُعَلَّقَةِ وَاِنْ تُصْلِحُوا وَتَتَّقُوا فَاِنَّ اللّٰهَ كَانَ غَفُوراً رَحِيماً (١٢٩)

KELİME MANASI (129)

(وَلَنْ تَسْتَطِيعُوا) **Asla güç yetiremezsiniz,** neye? (اَنْ تَعْدِلُوا) **adaletli davranmaya,** nerede? (بَيْنَ النِّسَآءِ) **kadınlar arasında,** (وَلَوْحَرَصْتُمْ) **harîs** (düşkün) **olsanız da,** (فَلاَ تَمِيلُوا) **o hâlde meyletmeyin,** neyle? (كُلَّ الْمَيْلِ) **tam bir meyille,** yani ailelerinizden birine tamamen kapılıp da, (فَتَذَرُوهَا) **bırakmayın,** kimi? (هَا) **onu** (diğerini), ne gibi? (كَالْمُعَلَّقَةِ) **askıya alınmış gibi** (ne dul, ne kocalı bir durumda), (وَاِنْ تُصْلِحُوا) **eğer ıslâh eder** (arayı düzeltir), daha? (وَتَتَّقُوا) **sakınır** (Allahın sizi nehyettiği tek tarafa meyilden kaçınır) **sanız,** (فَاِنَّ اللّٰهَ) **şüphesiz Allah** (-u Tealâ), (كَانَ) (daim) **oldu,** nedir oldu? (غَفُوراً) **ziyade mağfiret edici,** bazısına karşı olan meylinizi bağışlayıcı, tövbe üzere ölenleri çok esirgeyici, (رَحِيماً) **çok acıyıcı.**

MEALİ ŞERİFİ (129)

Ne kadar düşkün olsanız da, kadınlar arasında adalet etmeye asla güç yetiremezsiniz, bari (birine) **büsbütün meyledip de, diğerini** (ne dul, ne kocalı bir durumda) **askıya alınmış gibi bırakmayın. Eğer** (adalete riayet ederek nefislerinizi) **ıslah eder ve** (zulümden) **sakınırsanız, şüphesiz ki Allah** (evvelce yapmış olduğunuz meyilleri) **çok bağışlayıcı, çok esirgeyicidir** (bundan dolayı size güç yetiremeyeceğiniz şeyleri yüklememiştir).

İ Z A H A T

Tefsiri Kebir'de zikredildiğine göre, **"Ne kadar düşkün olsanız da, kadınlar arasında adalet etmeye asla güç yetiremezsiniz."** kavl-i şerifiyle ilgili iki görüş vardır.

1 - Bu, "Siz gönlünüzün meyli hususunda, hanımlarınız arasında eşit davranamazsınız. Bunu yapamayacağınıza göre bununla mükellef olamazsınız." demektir.

2 - Bu, "Sizler sözleriniz ve fiilleriniz bakımından hanımlarınız arasında eşit davranamazsınız, çünkü sevgi bakımından farklılık, sevginin neticesi olan hareketlerde de farklılığa sebeb olur, zira sebebsiz olarak veya engelleyici bir sebebin bulunması durumunda, bir işin meydana gelmesi imkânsızdır." demektir.

Daha sonra Allah-u Tealâ: **"Bari büsbütün meyletmeyin"** buyurmuştur. Bu, "Siz kalbinizdeki temayülde meydana gelen farklılıktan nehyedilmediniz, çünkü bu sizin elinizde değildir. Ancak söz ve fiilleriniz bakımından farklı davranmaktan nehyolundunuz," demektir.

٩٠٠ – عَنْ عَائِشَةَ (رضى الله عنها) قَالَتْ: كَانَ رَسُولُ اللهِ ﷺ يَقْسِمُ فَيَعْدِلُ وَيَقُولُ: «اَللّٰهُمَّ هٰذَا قَسْمِي فِيمَا أَمْلِكُ فَلَا تَلُمْنِي فِيمَا تَمْلِكُ وَلَا أَمْلِكُ»

900- Hazreti Aişe *(Radıyallahu Anha)* buyurmuştur ki: Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* gecelerini hanımları arasında paylaştırarak adaleti sağlar ve: **"Ey Allahım! Benim elimden gelen taksimim budur, senin gücünün yetip de, benim gücümün yetmediği hususlarda beni hesaba çekme."** diye dua ederdi. *(Ebu Davud, Nikâh:37, No.2134, 1/648, Nesaî, Nisa:2, No.3953, 7/75, İbni Mace, Nikâh:47, No.1971, 1/634, Tirmizî, Nikâh:42, No.1140, 3/446, Darimî, Nikâh:25, No.2127, 2/582)*

Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* Efendimiz: "Senin gücünün yetip de, benim gücümün yetmediği" sözüyle, kalple ilgili olan sevgiyi kastetmiştir, çünkü gönülle ilgili duygu ve düşünceler, çoğu zaman insan iradesinin ve gücünün dışında doğar ve gelişir.

Aslında Allah-u Tealâ'nın, insanı gücünün üstünde olan meselelerde sorumlu tutmadığı bilindiği hâlde, hazreti peygamber *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* in kendi gücü dışında olan, ailelerine eşit bir şekilde sevgi beslemekten muaf tutulması için Allah-u Tealâ'ya dua etmesinin hikmeti, Allah-u Tealâ'nın bu gibi meselelerde insanı sorumlu tutması mümkün iken, lütuf ve fazlından

dolayı insanları bu meselede sorumlu tutmadığını şükür makamında itiraf etmek ve bu sayede söz konusu nimetin devamına vesile olmaktır. Yahut da kulun Rabbine olan ihtiyacını dile getirmektir.

Bu hadis-i şeriften şu iki mana anlaşılmaktadır.

1 - Hazreti Peygamberin üzerine aileleri arasında adaletli davranmak farz idi, bu sebeble hanımları arasındaki davranışta adaletten ayrılmazdı. Ulemanın bir kısmı bu görüşü benimserken, El İstiharî ile El Mehdî *(Rahimehumallah)*:

« تُرجِي مَنْ تَشَاءُ مِنهُنَّ وَتُؤوِي إِلَيْكَ مَنْ تَشَاءُ وَمَنِ ابْتَغَيْتَ مِمَّنْ عَزَلْتَ فَلَا جُنَاحَ عَلَيْكَ...(٥١) »

"Onlar (hanımların) **dan dilediğini geri bırakır dilediğini de yanına alırsın,** (geçici olarak) **ayrıldıklarından** (tekrar birleşmeyi) **arzu ettiğine** (dönmekte) **senin üzerine bir günah yoktur."** *(Ahzab Suresi:51 den)*

Ayet-i kerimesini delil getirerek, Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* in hanımları arasında eşit davranmakla mükellef olmadığını ve bu hükmün sadece Resulü ekrem'e ait özel bir durum olduğunu söylemişlerdir. Malikî ulemasından İbnül Arabî'de bu görüşü benimseyerek: **"Ahkâmül Kur'an"** ında, Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* in aileleri arasındaki davranışlarında eşitliği sağlamakla mükellef olmadığı hâlde, elinden geldiği kadar eşitliği sağlamaya çalışmasını Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* in fazl-u ihsanıyla açıklamıştır.

2 - Sevgi ve gönülle ilgili alâkalar insanın elinde değil, gücü ve iradesi dışındadır.

Daha sonra Mevlâ Tealâ: **"Diğerini askıya almış gibi bırakmayın."** buyurmuştur. Yani öteki hanım tıpkı askıda olan bir şey ne tam yerde, ne de tam havada olmadığı gibi, ne tam kocalı, ne de tam kocasız olmuş olur.

٩٠١ – عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ (رضي الله عنه) عَنِ النَّبِيِّ ﷺ قَالَ: « مَنْ كَانَتْ لَهُ امْرَأَتَانِ فَمَالَ إِلَىٰ إِحْدَيْهِمَا جَاءَ يَوْمَ الْقِيَامَةِ وَشِقُّهُ مَائِلٌ »

901 - Ebu Hureyre *(Radıyallahu Anh)* dan rivayet edilen bir hadis-i şerifte Efendimiz *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* : **"Kimin iki hanımı olur da** (bunlardan sadece) **birine meylederse, kıyamet günü bir tarafı** (yere) **sarkık olarak gelir."** buyurmuştur. *(Ebu Davud, Nikâh: 37, No.2133, 1/648, İbni Mace, Nikâh:47, No.1969, 1/633, Nesaî, Nisa:2, No.3952, 7/74, Darimî,Nikâh:24, No.2126, 2/582, Tirmizî, Nikâh:42 No.1141, 3/447)*

Hadis-i şerifte nafaka (yiyecek-içecek), kisve (giyecek) ve beytûtet (geceyi beraber geçirmek) gibi mevzularda hanımları arasında adalete uymayan bir kimsenin kıyamet gününde bir tarafının yere doğru eğilmiş ve sarkmış olduğu hâlde haşredileceği haber verilmektedir.

Bu tehdid iki hanımı arasında adaleti sağlamayan kimseler arasında geçerli olduğu gibi, ikiden fazla hanımı olan kimseler için de geçerlidir. Fakat sevgi ve cinsi münasebet noktasında adaleti sağlamak insanın elinde olmadığından, kişi bu hususlarda hanımları arasında adaleti sağlamakla mükellef değildir. Bu hadis-i şeriften de şu iki mesele anlaşılmaktadır.

1 - Birden fazla hanımla evlenmek caizdir.

2 - Birden fazla hanımla evlenmiş olan bir kimsenin, gecelerini hanımları arasında taksim ederken, adalete riayet etmesi icabeder, yukarıda zikredilen hadis-i şerifler bunu ifade ettiği gibi: (وعاشروهن بالمعروف) **"Onlarla iyi geçinin."** *(Nisa Suresi:19 dan)* ayet-i kerimesi de buna delâlet etmektedir.

Çünkü kadınlarla iyi geçinmek, ancak aralarında adalet sağlamakla mümkündür. Buna göre, birden fazla hanımı bulunan bir kimsenin, gecelerini hanımları arasında eşit bir şekilde paylaştırması üzerine farzdır. Cinsi münasebette ve sevgide adaleti sağlamak farz değilse de müstehabtır. Bir hanımla evli olan kimse ise, ibadet ve taatla veya diğer işlerle uğraşarak hanımını ihmal edemez.

İmam-ı Süyûtî *(Rahimehullah)* ın: **"Dürrül Mensûr"** tefsirinde zikrettiğine göre, İmam-ı Mücahit *(Rahimehullah)* buyurmuştur ki: Ulema, kumalar arasında eşitlik gözetmeyi müstehap saymışlar hatta koku hususunda bile "Bir hanımı için koku süren, öbürü için de koku kullanmalı" buyurmuşlardır.

Cabir ibni Zeyd *(Radıyallahu Anh)* buyurmuştur ki: Benim iki hanımım vardı, onlar arasında o kadar adaletli davranıyordum ki, öpücüklerimi bile sayıyordum.

Muhammed ibni Sîrîn *(Rahimehullah)* buyurmuştur ki: İki hanımı olanın birinin evinde yıkanıp, diğerinin evinde yıkanmaması mekruhtur.

Ruhul Beyan tefsirinde zikredildiğine göre, Muaz *(Radıyallahu Anh)* ın iki ailesi vardı, birinin yanında iken öbürünün evinde abdest almazdı. Sonra ikisi de bir taun (veba) salgınında vefat edince ikisini bir kabre gömdü.

İbrahim *(Rahimehullah)* buyurmuştur ki: Takva sahibi insanlar kumalar arasında o kadar eşitliğe riayet ederlerdi ki, erzak taksim ederlerken, ölçülemeyecek kadar az kalan şeyleri bile avuçla bölerlerdi.

Rivayete göre Hazreti Ömer *(Radıyallahu Anh)* Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* in hanımlarına bir miktar mal gönderdi. Bunun üzerine Hazreti Aişe *(Radıyallahu Anha)*: "Ömer bunu Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* in bütün zevcelerine mi gönderdi?" diye sorunca, Malı getirenler: "Hayır bunu Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* in Kureyşli hanımlarına gönderdi, diğerlerine başka şey gönderdi." dediler.

Hazreti Aişe *(Radıyallahu Anha)* da malı getirene: "Başını kaldır ve Ömere şöyle de: "Allahın Resulü gerek mal, gerekse kendisi hususundaki taksimatta aramızda adil davranırdı." buyurdu. O zat gidip bunu, Hazreti Ömer *(Radıyallahu Anh)* a söyleyince, Hazreti Ömer *(Radıyallahu Anh)* Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* in bütün hanımlarına aynı şeyi verdi.

İşte bütün bu rivayetlerden, kadınlar hakkında adalete riayet etmenin ne kadar müşkül olduğunu, çok evliliğin sorumluluğunu ve islâm dininin kılı kırk yaran inceliği karşısında, kadınların hukukuna riayet etmekte gösterilmesi lâzım gelen titizliğin anlaşılması gerekir.

Sonra Cenab-ı Hak: **"Eğer** (taksimat hususunda adaletli davranmak suretiyle) **arayı düzeltir ve** (zulümden) **sakınırsanız, şüphesiz Allah** (-u Tealâ

kalbinizde hanımlarınızdan bazısına değil de diğer bazılarına karşı meydana gelen meyli) **bağışlayıcı ve mağfiret edicidir.**

Şeyh Zafer Osmanî'nin **"Ahkâmül Kur'an"** ında ve İbni Kudame *(Rahimehumallah)* ın: **"Muğnî"** adlı eserinde zikredildiğine göre, Bu ayet-i kerimenin tefsirinde bir takım hükümler vardır.

1 - Bu ayet-i kerime ve sünnet-i seniyye gereğince: Hanımları arasında adaletli davranmak erkeğe farzdır. Adalet konusunda eşitliği terkederse, Allaha asî olmuş olur ve tövbe ettiği takdirde haksızlık yaptığı hanımına haklarını ödemesi gerekir. Eşit davranmak cinsi münasebet konusunda değil, gecelemek konusunda şarttır. Aslında erkek gündüzleri geçimini ve evinin ihtiyaçlarını temin ile meşgul olduğundan aileleri arasında gündüzlerini değil gecelerini taksim etmesi gerekir, ancak bekçi gibi geçimini geceleri temin eden kimseler, hanımları arasında gecelerini değil gündüzlerini taksim ederler.

Hanımları arasında gecelerini taksim eden bir kimse, gündüzlerini de bir önceki geceye tâbi olarak taksim etmiş sayılır. Çünkü gündüz bir önceki geceye tâbidir. Gece hangi hanımının hakkı ise, geceyi takibeden gündüz de onun hakkıdır. Bu bakımdan ayların başı geceleyin başlar, binaenaleyh bir kimse aileleri arasında gündüzlerini paylaştırmış olsa, gündüzlerin tâbi olduğu bir önceki geceyi de paylaştırmış sayılacağından netice değişmez.

Kumalardan birine tahsis edilen bir gecede, kocanın diğer bir kumanın odasına girmesi caiz değildir. Fakat ağır hastalık hâli gibi zaruri durumlarda girebilir. Kısa zamanda hastanın ihtiyacını karşılayıp çıkarsa, kocanın, bu gecenin tahsis edildiği hanım lehine geçen zamanı öteki hanıma telâfi etmesi gerekmez. Fakat geceyi orada geçirirse, sonra bu gecenin esas sahibi olan kadın için telâfisi gerekir. Bir geceden daha fazla orada kalmışsa, o kadın iyileştikten sonra, geçen zamanın bütün kumalar için hesaplanarak telâfisi gerekir.

Erkek, zaruret olmadan yanında bulunduğu kadının odasını kısa süre terkedecek olursa günah işlemiş olur, fakat bu zaman kısa olduğu için telâfi etmez. Kocanın ailelerinden birisi cariye olursa, o zaman cariye olan hanımı için bir, diğerleri için ise her birine ikişer gece tahsis etmesi gerekir.

2 - Hanefi imamlarından Ebu Cafer et Tahâvî *(Rahimehullah)* bu meselede el Hasen *(Rahimehullah)* 'in, imam-ı Azam Ebu Hanife *(Rahimehullah)* dan yaptığı rivayeti tercih ederek "Bir tek hanımla evli olan bir kimsenin, dört günün bir gece ve gündüzünü onun yanında geçirmesi icabeder. Fakat Hanefi mezhebinin zahirine göre bunun belli bir ölçüsü yoktur, gecelerinin bazılarını hanımının yanında geçirmekle sorumluluktan kurtulur." demiştir.

Bu sözden anlaşıldığına göre, insan hanımını tamamen ihmal edemez, onunla bazı gecelerde cinsi münasebette bulunması dini bir vecibedir. Hanımının rızası dışında, dört aydan fazla bir süre cinsi münasebeti terketmesi caiz değildir.

3 - Eski bir hanım üzerine yeni bir hanımla evlenen, Ebu Hanife *(Rahimehullah)* a göre, evlendiği günden itibaren gece nöbeti hususunda eşitliğe riayet eder. Bu hususta bakire ve dul müsavidir. Diğer üç imam *(Rahimehumullah)* a

göreyse, yeni aldığı bakire ise, onun yanında peş peşe yedi gece, dul ise üç gece kaldıktan sonra, hepsi arasında eşitliği sağlar.

4 - Seferde adalet gerekmez. İmam-ı Azam Ebu Hanife *(Rahimehullah)* a göre, kadınların seferde hakları yoktur, dolayısıyla erkek, istediği ailesiyle sefere çıkabilir, evlâ olan aralarında kur'a çekip, kur'ası çıkanla yola çıkması ise de, buna mecbur değildir.

İmam-ı Şafiî ve Ahmed *(Rahimehumallah)* a göreyse, kumaların rızası olmadıkça veya kur'a çıkmadıkça erkeğin istediği bir hanımı yolculuğa götürmesi caiz değildir. İmam-ı Malik *(Rahimehullah)* ın bu hususta iki mezhep gibi iki görüşü vardır, İmam-ı Şafiî ve Ahmed *(Rahimehumallah)*, mezheplerinin doğruluğuna, Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* efendimizin sefere çıkmak istediğinde hanımları arasında kur'a çektiği hakkındaki Hazreti Aişe *(Radıyallahu Anha)* nın rivayetini delil getirmişlerse de,

Hanefi uleması buna şöyle cevap vermişlerdir: "Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* in bu tatbikatı, bu işin vacip olduğuna delâlet etmez. Kur'a sabit olmayan bir hakkı ispat etmeyeceği gibi, sabit olan bir hakkı da iptal etmez. Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* in böyle yapması ise ailelerinin gönlünü almak için olduğundan, bu vacip olmayıp müstehap olmuştur.

Nasıl ki, bütün mezheplerin ittifakıyla, erkeğin hiç bir hanımını yanına almadan tek başına sefere çıkması caiz ise, istediği hanımı ile sefere çıkması da caizdir. Gerçi burada: "Hepsini birden terketmesi hiç kimseyi üzmeyi ve kıskandırmayı gerektirmez, fakat birini diğerlerine tercih etmek böyle değildir." denecek olursa da, bu her seferde belli birini tercih ettiği takdirde doğru olur.

Fakat bir yolculukta her hangi birini tercih edip, diğerini de başka bir sefere götürmesi hiç kimseyi üzmeyi gerektirmez. Tabii ki bu da, her bir hanım yola götürülmeye müsait olduğu takdirdedir. Amma sefere ancak bir tanesi müsait olursa, o zaman kusur, kocada değil kadın tarafında olur.

5 - Kadınların rızası olmadan, hastalık sebebiyle adaleti terketmek caiz değildir. Nitekim:

٩٠٢ – عَنْ عَائِشَةَ (رضى الله عنها) قَالَتْ: اِنْ كَانَ رَسُولُ اللهِ ﷺ لَيَتَعَذَّرُ فِى مَرَضِهِ: «اَيْنَ اَنَا الْيَوْمَ اَيْنَ اَنَا غَداً»

902 - Aişe *(Radıyallahu Anha)* dan rivayet edildiğine göre, Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* vefat edeceği hastalığında Aişe *(Radıyallahu Anha)* nın gününe kavuşmayı arzuladığından: **"Bu gün ben neredeyim? Yarın ben nerede olacağım?"** diye sorardı. *(Buharî, Cenaiz:94, No.1323, 1/468)*

Bu hadis-i şerif, Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* in hastalığında da nöbete riayet ettiğini ifade etmektedir. Fakat sonradan Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* ailelerinden izin alarak, Aişe *(Radıyallahu Anha)* nın yanında vefat edinceye kadar kalmıştır. Nitekim:

Ayet: 129

٩٠٣ – عَنْ عَائِشَةَ (رضى الله عنها) اَنَّ رَسُولَ اللّٰهِ ﷺ بَعَثَ اِلَى النِّسَاءِ –تعني في مرضه– فَاجْتَمَعْنَ فَقَالَ: « اِنِّى لاَ اَسْتَطِيعُ اَنْ اَدُورَ بَيْنَكُنَّ فَاِنْ رَأَيْتُنَّ اَنْ تَأْذَنَّ لِى فَاَكُونَ عِنْدَ عَائِشَةَ فَعَلْتُنَّ » فَأَذِنَّ لَهُ.

903 - Aişe *(Radıyallahu Anha)* dan rivayet edildiğine göre, Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* hastalığı sırasında hanımlarına bir elçi göndererek, onların yanına gelmelerini istedi. Bunun üzerine bütün hanımları yanına gelerek huzurunda toplandıklarında, Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* onlara hitaben: **"Şüphesiz ki ben** (artık geceleri) **sizlerin arasında dolaşmaya güç yetiremiyorum, eğer izin verirseniz artık bundan sonra Aişe'nin yanında kalacağım."** buyurdu. Onlar da izin verdiler. *(Ebu Davud, Nikâh:37, No.2137, 1/649)*

Geride de zikredildiği üzere, bazı âlimlere göre, Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* gecelerini hanımları arasında eşit şekilde paylaştırmakla mükellef olmadığı hâlde Cenab-ı Hakk'ın kendisine verdiği terbiyenin bir neticesi olarak, son günlerini yaşadığı ölüm hastalığında bile nöbet gecelerinde ziyaret edemediği hanımlarının gönüllerini almak ve onların üzülmelerine sebep olacak bir yanlış anlayışı önlemek maksadıyla, onların hepsini bir araya toplayarak mazeretini arzetmek suretiyle Aişe *(Radıyallahu Anha)* nın evinde kalmak için onlardan izin istemiş, onlar da bu âlicenaplık karşısında gönül rahatlığı ve memnuniyetle Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* in bu isteğini yerine getirmişlerdir.

Mevlâ Tealâ, ayet-i kerimenin sonunda: **"Eğer ıslah eder ve ittikada bulunursanız, şüphesiz ki Allah ziyade mağfiret edici ve ziyade acıyıcıdır."** buyurarak, Eğer taksimat hususunda adaletli davranmak suretiyle nefsinizi düzeltir ve zulümden sakınırsanız, bilin ki Allah-u Tealâ kalbinizde hanımlarınızdan bazısına karşı meydana gelen meyli affedip mağfiret eder, buyurmak istemiştir.

Ruhul Beyan tefsirinde zikredildiğine göre: Bu ayet-i kerimeyi duyan mümin, nefsin isteklerini terkedip, bütün işlerinde Allah-u Tealâ'nın emrine göre hareket etmeli, özellikle kadınlar hakkında:

« ... فَاِمْسَاكٌ بِمَعْرُوفٍ اَوْ تَسْرِيحٌ بِاِحْسَانٍ ... (٢٢٩) »

"Ya güzellikle tutma veya iyilikle salıvermek" *(Bakara Suresi:229'dan)* kavli şerifine göre hareket ederek, zulüm tarafından yüz çevirip, adalet canibine (yönüne) meyletmeli ve kendisinde alış-veriş ve dostluk geçerli olmayacak olan bir gün gelmeden evvel, hak sahiplerinden helâllık dilemelidir.

İbni Mes'ud *(Radıyallahu Anh)* buyurmuştur ki: Kıyamet günü erkek veya kadın herhangi bir kulun elinden tutularak öncekilerin ve sonrakilerin huzuruna getirilip dikilecek, sonra bir münadi: " Bu filân oğlu filândır, bunda hakkı olan gelsin hakkını alsın." diye nida edecek. İşte o zaman bir kadın, oğlunda, kardeşinde, babasında veya kocasında hakkı olduğu için sevinecektir. Sonra İbni Mes'ud *(Radıyallahu Anh)*:

« فَاِذَا نُفِخَ فِى الصُّوْرِ فَلَآ اَنْسَابَ بَيْنَهُمْ يَوْمَئِذٍ وَّلَا يَتَسَآءَلُوْنَ (١٠١) »

"Sur'a üflendiği zaman artık aralarında ne soy sop vardır, ne de birbirlerine (hâl hatır) **soracaklardır."** *(Mü'minun Suresi:101)* mealindeki ayet-i kerimeyi okudu.

Bunun üzerine Rab Tealâ borçlu olan o kula: **"Bu alacaklılara haklarını ver."** buyurunca o kul: "Ya Rabbi ben dünyada değilim onlara nereden vere yim" diyecek, o zaman Mevlâ Tealâ meleklere: **"Bu kulumun salih amellerinden alıp alacaklılardan her birine hakkı kadar verin. "** buyurur.

Eğer o kişi Allah-u Tealâ'nın dostu ise, onun sevaplarından, Allah-u Tealâ'nın katladığı hayırlarından bir hardal tanesi kadar fazla gelerek o sebeple Allah-u Tealâ onu cennete sokar. Sonra ibni Mes'ud *(Radıyallahu Anh)* :

« اِنَّ اللّٰهَ لَا يَظْلِمُ مِثْقَالَ ذَرَّةٍ وَاِنْ تَكُ حَسَنَةً يُضَاعِفْهَا وَيُؤْتِ مِنْ لَدُنْهُ اَجْرًا عَظِيمًا (٤٠) »

"Şüphe yok ki, Allah (-u Tealâ) **zerre kadar zulüm** (haksızlık) **etmez.** (Kulun yaptığı iş eğer bir kötülük ise, onun cezasını adaletle verir). **İyilik olursa, onu katlar** (kat kat artırır). **Ve kendisi tarafından büyük bir mükâfat verir."** *(Nisa Suresi 40)* mealindeki ayet-i kerimeyi okudu.

Eğer kul kötü ise, melekler: "Ya Rabbi sevapları tükendi fakat alacaklılar bitmedi." derler. Bunun üzerine Mevlâ Tealâ meleklerine: **"Alacaklıların kötü amellerinden alıp, bu kişinin kötülüklerine katarak onu cehenneme yollayın."** buyurur.

Artık bu rivayeti duyan bir mümin tövbe istiğfar ederek, melik-i gaffâr (son derece affedici padişah) a dönmeli iyilerle de kötülerle de iyi geçinerek, inanan, inanmayan hiç kimseye zulüm ve eziyet etmemelidir. Nakledildiğine göre Ebu Mansur ibni Zükeyr *(Rahimehullah)* zahid ve salih bir insan idi, vefatı yaklaşınca çok ağlamaya başladı ona "ölüm anında niçin ağlıyorsun?" denince, "Hiç gitmediğim bir yola gidiyorum." diye cevap verdi.

Vefatının dördüncü gecesi oğlu onu rüyada görerek: "Ey Babacığım! Allah-u Tealâ sana ne muamele yaptı?" diye sorunca, O: "Ey yavrucuğum! İş senin zannettiğinden daha zordur, adaletlilerin en adili olan bir padişahla karşılaştım ve birbiriyle münakaşa eden bir çok alacaklılarla görüştüm.

Rabbim bana: "Ey Eba Mensur! Seni yetmiş sene yaşattım bu gün seninle beraber ne vardır?" diye sorunca Ben: "Ya Rabbi otuz kere hac yaptım" dedim. Allah-u Tealâ "Ben senden kabul etmedim" buyurdu. O zaman ben: "Ya Rabbi elimle kırkbin dirhem sadaka verdim." deyince,

Rabbim: "Onu da kabul etmedim." buyurdu Bunun üzerine ben: "Altmış sene gündüz oruç tuttum gece teheccüd kıldım." deyince: "Onu da kabul etmedim." buyurdu. Neticede ben: "İlâhi! Kırk gazada bulundum." dedimse de, Rabbim: "Onu da kabul etmedim." buyurunca: "O zaman helâk oldum." dedim.

Bunun üzerine Allah-u Tealâ: "Ey Eba Mensur! Senin gibi bir kimseye azabetmek benim keremime yakışmaz. Falân gün bir müslümanın ayağı kay-

masın diye yoldan uzaklaştırdığın bir taşı hatırlıyor musun?" İşte ben sana o sebeple rahmet ettim. şüphesiz ki ben iyilik edenlerin ecrini zayi edecek değilim." buyurdu.

Bu kıssadan anlaşıldığına göre, insanlara eziyet verecek bir şeyi yoldan kaldırmak bile, rahmet ve mağfirete sebeb olduğuna göre, insanlardan eziyeti gidermek, özellikle müminlere ve bahusus aile ve çoluk çocuğa eziyet etmemek, mahşer günü ne kadar fayda verecektir.

٩٠٤ – عَنْ جابِرٍ (رضى الله عنه) قالَ: قالَ رَسُولُ اللهِ ﷺ: «اَلْمُسْلِمُ مَنْ سَلِمَ الْمُسْلِمُونَ مِنْ لِسانِه وَيَدِه»

904 - Cabir *(Radıyallahu Anh)* dan rivayet edilen: **"Müslüman, dilinin ve elinin şerrinden diğer müslümanların selâmette olduğu kimsedir."** *(Müslim, İman:14, No:41, 1/65, Buharî, İman:3, No.10-11, 1/13, Ebu Davud, Cihad:2, No:2481, 2/6)* hadis-i şerifi, gerçek müslümanı ne güzel tarif etmektedir.

Ey Allahımız! bizi zarar vericilerden değil, menfaatli kimselerden kıl, Âmin.,

---

Mevlâ Tealâ, aralarında geçimsizlik olan karı-kocaya barışmalarını tavsiye ettikten sonra, bu hasıl olmadığı takdirde ayrılmalarına da müsaade etmek üzere şöyle buyuruyor:

وَاِنْ يَتَفَرَّقَا يُغْنِ اللّٰهُ كُلاًّ مِنْ سَعَتِه وَكَانَ اللّٰهُ وَاسِعاً حَكِيماً (١٣٠)

KELİME MANASI (130)

(وَاِنْ يَتَفَرَّقَا) **Eğer ayrılırlarsa,** (يُغْنِ) **zengin eder,** kim? (اللّٰهُ) **Allah** (-u Tealâ Hazretleri), kimi? (كُلاًّ) **her birini,** neden? (مِنْ سَعَتِه) **bol nimetinden,** (وَكَانَ) **ve** (daim) **oldu,** kim? (اللّٰهُ) **Allah** (-u Tealâ), nedir oldu? (وَاسِعاً) **fazl-u rahmeti çok geniş,** (حَكِيماً) **ziyade hikmet sahibi.**

MEALİ ŞERİFİ (130)

Eğer (karı-koca) **bir birinden ayrılırlarsa, Allah** (-u Tealâ) **geniş zenginliğinden her birini zenginleştirir** (diğerine muhtaç etmez). **Allah** (-u Tealâ'nın fazl-u rahmeti, ilim ve kudreti) **geniştir** (bütün emir ve yasaklarında) **ziyade hikmet sahibidir.**

İ Z A H A T

Tefsiri Kebir'de zikredildiğine göre, Mevlâ Tealâ bundan evvelki ayet-i kerimesinde karı ile kocanın istemeleri hâlinde aralarında anlaşabileceklerini bildirdiği gibi, bu ayet-i kerimesinde de, ayrılmayı isterlerse, bunun da caiz olduğunu beyan buyurmuş ve boşandıktan sonra, her birini diğerinden müstağni kılacağını vaadetmiştir.

Veyahut bunun manası şudur: Allah-u Tealâ onlardan herbirini ilk eşinden daha hayırlı bir eş ile ve önceki hayatından daha iyi bir hayat ile birbirin-

den müstağni (ihtiyaçsız) kılar. Sonra Allah-u Tealâ: **"Allahın** (lütfu) **geniştir ve O, Hakîm'dir."** buyurmuştur ki,

Bunun manası şudur: Allah-u Tealâ karı ile kocadan herbirini rahmetinin genişliğinden ötürü birbirlerinden müstağni kılacağını vaadedince, kendisini vâsi' (geniş) diye tavsif etmiştir. Allah-u Tealâ'nın bu kelimeyle tavsif edilmesi caizdir, çünkü Allah-u Tealâ, rızkı geniş, fazlı geniş, rahmeti geniş, kudreti geniş ve ilmi geniş olandır. Binaenaleyh, eğer O, kendisinin bir hususta geniş olduğunu söylemiş olsaydı, bu genişlik zikredilen o hususa has olurdu.

Fakat Allah-u Tealâ, kendi genişliğinden bahsedip bunu belirli bir hususa tahsis etmeyince bu, Allah-u Tealâ'nın her türlü kemalâtta vâsi' oluşunu gösterir. Bu konunun aklen izahı da şöyledir: Varlıklar, ya vacip lizâtihi yahutta mümkin lizâtihi'lerdir. Lizâtihi vacip (Vacibül vücud) olan tek bir tane olup, o da Allah-u Tealâ'dır. O'nun dışındaki her şey ise, lizatihi (varlığı da yokluğu da) mümkin olup, ancak vacip lizâtihi olan Allah-u Tealâ'nın var etmesiyle var olmuşlardır.

İşte bundan ötürü, Allah-u Tealâ'nın ilmi, kudreti, hikmeti, rahmeti, fazlı, cömertliği ve keremi geniş olan zat olması gerekir. Ayet-i kerimedeki **Hakîm** kelimesini İbni Abbas *(Radıyallahu Anhuma)*: "O, hükmünde ve va'z-u nasihatinde hakîm (hikmetli) dir" şeklinde, Kelbî *(Rahimehullah)* ise: "O, Kocaya hanımını iyilikle tutması veyahut da güzellikle salıvermesi şeklindeki hükmünde hakîm (isabetli) dir." diye tefsir etmiştir.

Kurtubî Tefsirinde zikredildiğine göre, Cafer ibni Muhammed *(Rahimehullah)* a bir adam gelip fakirliğinden şikayet ettiğinde ona evlenmesini emretti, Adam gidip evlendikten sonra tekrar gelip fakirlikten şikayet edince, bu sefer ona karısını boşamasını emretti. Bunun üzerine ona, bunun hikmeti sorulunca: "Belki bu adam:

« ... انْ يَكُونُوا فُقَرَآءَ يُغْنِهِمُ اللّٰهُ مِنْ فَضْلِهِ وَاللّٰهُ وَاسِعٌ عَلِيمٌ (٣٢) »

'Eğer onlar (bekârlar) **fakir iseler, fazlından** (lütfu ile) **Allah** (-u Tealâ) **onları zenginleştirir. Ve Allah** (lütfu) **geniş olan,** (herşeyi) **ziyade bilendir.'** *(Nur Suresi:32'den)* 'ayet-i kerimesinin ehlindendir diye ona evlenmesini emrettim. Fakat onun bu ayet-i kerimenin ehlinden olmadığını anlayınca:

« وَانْ يَتَفَرَّقَا يُغْنِ اللّٰهُ كُلاًّ مِنْ سَعَتِهِ »

"Eğer (karı-koca) **ayrılırlarsa bol nimetinden, Allah herbirini zenginleştirir.'** ayet-i kerimesinin ehlinden olabilir diye, ona hanımından ayrılmasını emrettim." diye cevap verdi.

Bu ayet-i kerime ve rivayetten de anlaşılacağı üzere, bütün tedbirlere rağmen evlilik yürümüyorsa, yoksulluk ve çaresizliğe düşme korkusuyla böyle bir kötü hayata katlanmak gerekmez, Allah-u Tealâ nice kapılar açar. İmam-ı Rabbanî *(Kuddise Sırruhu)* ne güzel buyurmuştur:

« وَلاَ تَحْزَنْ اذَا مَا سُدَّ بَابٌ فَانَّ اللّٰهَ يَفْتَحُ اَلْفَ بَابٍ »

"Bir kapı kapanırsa üzülme, Çünkü Allah bin kapı açar."

Ayet: 131

Mevlâ Tealâ, lütf-u kereminin bolluğunu beyan ettikten sonra, ihsan (iyiliği) nin genişliğini açıklamak üzere şöyle buyuruyor:

وَ لِلّٰهِ مَافِى السَّمٰـوٰتِ وَمَافِى الْاَرْضِ وَلَقَدْ وَصَّيْنَا الَّذِينَ اُوتُوا الْكِتَابَ مِنْ قَبْلِكُمْ وَاِيَّاكُمْ اَنِ اتَّقُوا اللّٰهَ وَاِنْ تَكْفُرُوا فَاِنَّ لِلّٰهِ مَافِى السَّمٰـوٰتِ وَ مَا فِى الْاَرْضِ وَكَانَ اللّٰهُ غَنِيًّا حَمِيدًا (١٣١)

KELİME MANASI (131)

(وَلِلّٰهِ) **Allah'a aittir,** ne? (مَا) **o şeyler ki,** (فِى السَّمٰـوٰتِ) **göklerdedir,** daha? (وَمَا) **o şeyler ki,** (فِى الْاَرْضِ) **yerdedir,** (وَلَقَدْ وَصَّيْنَا) **andolsun ki, elbette muhakkak biz çok vasiyet** (emr) **ettik,** kime? (الَّذِينَ) **o kimselere ki,** (اُوتُوا) **verildiler,** yani biz onlara verdik, neyi? (الْكِتَابَ) **kitabı,** kimden evvel? (مِنْ قَبْلِكُمْ) **sizden evvel,** daha kime emrettik? (وَاِيَّاكُمْ) **size de,** ne diye? (اَنِ اتَّقُوا) **korkun diye,** kimden? (اللّٰهَ) **Allah** (-u Tealâ) **dan,** (وَاِنْ تَكْفُرُوا) **eğer küfr** (inkâr) **ederseniz,** (فَاِنَّ لِلّٰهِ) **şüphesiz Allah** (-u Tealây) **a aittir,** ne? (مَا) **o şeyler ki,** (فِى السَّمٰـوٰتِ) **göklerdedir,** daha? (وَمَا) **o şeyler ki,** nerededir? (فِى الْاَرْضِ) **yerdedir,** (وَكَانَ) **ve** (daim) **oldu,** kim? (اللّٰهُ) **Allah** (-u Tealâ), nedir oldu? (غَنِيًّا) **çok zengin** (kullarının ibadetlerine son derece ihtiyaçsız), (حَمِيدًا) **ziyade hamdolunmuş** (kulları hamdetsin etmesin övülmeye son derece lâyık)

MEALİ ŞERİFİ (131)

Göklerde ve yerde ne varsa (hepsi) **Allah'ındır. Andolsun ki, elbette muhakkak biz sizden önce kendilerine kitap verilenlere de, size de; "Allah'tan korkun" diye tavsiye** (emir) **etmişizdir. Eğer inkâr ederseniz** (bilin ki) **göklerde ve yerde ne varsa hepsi Allahındır. Allah son derece zengindir, ziyadesiyle hamde** (övgüye) **lâyıktır.**

İ Z A H A T

Tefsiri Kebir'de zikredildiğine göre, bu ve bundan sonraki iki ayet-i kerimenin, bundan evvel geçen ayetlerle ne türlü ilişkisi olduğu hususunda iki görüş vardır:

1 - Mevlâ Tealâ, karı-koca birbirlerinden ayrıldıkları takdirde, her birini fazl-u keremiyle zengin edeceğini ve kendisinin her bakımdan vâsi' (geniş) olduğunu beyan ettikten sonra, Bu genişliğini ispat etmek üzere: **"Göklerde ve yerde olan herşey Allahındır."** buyurarak," Böyle olan zatın kudretinin, ilminin, cömertliğinin ve rahmetinin elbette geniş olması gerekir." buyurmak istemiştir.

2 - Allah-u Tealâ, yetimlere ve yoksullara adaletli davranmayı ve onlara iyilikte bulunmayı emrettikten sonra, **"Göklerde ve yerde olan şeyler Al-**

lahındır." buyurarak, bu emirleri, kulların amellerine ihtiyacı olduğu için vermediğini, çünkü göklerin ve yerin yegâne maliki olan yüce zatın, son derece zayıf ve kusurlu olan insanın ameline muhtaç olmasının düşünülemeyeceğini; Aksine bunu, insanların dünya ve ahiretlerinde kendileri için en güzel olan şeye riayet etmeleri gayesiyle emretmiş olduğunu açıklamıştır.

Daha sonra Mevlâ Tealâ: **"Biz sizden evvel kendilerine kitap verilenlere de, size de 'Allah'tan korkun!' diye tavsiyede bulunduk."** buyurarak, takva (Allahtan korkma) emrinin bütün ümmetler için umumî bir kanun olup, kendisine her hangi bir nesh ve tebdil (kaldırma ve değiştirme) arız olmadığını açıklamıştır.

Kurtubî tefsirinde zikredildiğine göre, ariflerden bazısı şöyle buyurmuştur: Bu ayet-i kerime bütün Kur'an ayetlerinin değirmeni (dairemsi yüksek yeri) dir. Çünkü bütün Kur'an-ı Kerim döndolaş takva'da birleşmektedir.

Ruhul Beyan tefsirinde zikredildiğine göre, Kur'an-ı Kerim'in tehditlerine aldırmayan ve müjdeleriyle ibadetlere sarılmayan kimse taştan daha katı ve cansız varlıklardan daha kötüdür. Çünkü Allah-u Tealâ, kullarını nefsanî isteklerinin çukurundan çıkarıp, yüksek derecelerin yüceliğine ulaştırmak için, onlara kitap indirerek, peygamberlerinin lisanı üzere kendilerini dünyanın yaldızlarına aldanmamaya davet etmiş ve takvayı onlara tavsiye etmiştir.

Artık insan bu vasiyeti tutmalıdır, çünkü takva öyle şerefli bir hazinedir ki, onu bulan, içerisinde ne şerefli cevherler ve hayırlar bulacaktır.

İbni Ata *(Rahimehullah)* buyurmuştur ki: Takva'nın bir zahiri, bir de batını vardır. Zahiri şeriatın hududunu muhafaza etmek, batını ise niyette ihlâs (her yaptığını Allah için yapmak) tır.

Takvanın hakikatı ise, dünya ve ukba (ahiret) ten yüz çevirip, Mevlâ Tealâ'nın zatına ikbal ve teveccüh (yönelmek) tir. Dolayısıyla takvanın hakikatına ulaşan iki cihanın köleliğinden kurtulup, hürriyetine kavuşmuş ve Allah-u Tealâ'ya hakkıyla kul olmuş olur.

Ebussuûd *(Rahimehullah)* Efendinin beyanına göre, Mevlâ Tealâ, ayet-i kerimenin sonunda: (وَاِنْ تَكْفُرُوا فَاِنَّ لِلّٰهِ مَا فِى السَّمٰوٰتِ وَمَا فِى الْاَرْضِ) **"Eğer kâfir olursanız, göklerde ve yerde olan şeyler Allahındır."** buyurmuştur ki, bu cümle-i celile, geride nakledilen söz üzerine atfedilmiştir. Buna göre mana: "Hem ehl-i kitaba hem de size takva'yı emrettik. Onlara da size de, 'Eğer kâfir olursanız muhakkak ki göklerde ve yerde olan şeyler Allaha aittir.' dedik" takdirindedir.

Bu cümle-i celile, sadece bu ümmetin kendisiyle muhatap kılındığı bir cümle-i müste'nefe (geriyle bağlantısı olmayan yeni bir cümle) de olabilir.

Mevlâ Tealâ, ayet-i celilenin sonunda: **"Allah ganî** (çok zengin), **Hamîd** (ziyade hamdolunan) **dır."** buyurarak, kullarına takvayı emretmesinin onlara ihtiyacından dolayı olmayıp, ancak rahmetinden dolayı olduğunu açıklamıştır. Çünkü Allah-u Tealâ, onların yaratıcısı, maliki ve onlara her türlü nimeti verendir. Bütün mahlûkat var olmakta, varlığa bağlı diğer bütün nimetlerde Allah-u Tealâ Hazretlerine o kadar muhtaçlardır ki, göz açıp kapayacak ka-

dar az bir süre dahi onsuz yaşayamazlar, dolayısıyla böyle bir zatın hakkı, sevabı umulup, azabından korkulmak ve isyan olunmayıp, itaat olunmaktır.

Bununla beraber O, hem yarattıklarından, hem de onların yapacakları ibadetlerden müstağni (ihtiyaçsız) dır. Nimetlerinin çokluğundan dolayı hamdolunmaya müstahaktır. Kulların şükür ve takvalarından bir menfaat temin etmeyeceği gibi, küfür ve isyanlarından dolayı da bir zarar görmez. Kullar O'na hamdetseler de, hamdetmeseler de O, zatı gereği mahmud (aslında hamdolunmaya lâyık yegâne varlık) dır.

Ruhul Beyan tefsirinde zikredildiğine göre, İmam-ı Gazalî: **"Esma-i Hüsna"** şerhinde buyurmuştur ki: Allah-u Tealâ, ezelde kendisine hamdettiği, kulları da ebediyyen O'na hamdedeceği için hamîd (hamdolunmuş) dur.

Bu sıfat, Allah-u Tealâ'yı zikredenlerin zikri itibariyle celâl ve kemal sıfatlarına racîdir. Çünkü hamd kemal sıfatlarını zikrederek o sıfatların sahibini övmekten ibarettir.

Kullar içersinde hamid olan da, inançları, ahlâkı ve bütün amelleri öğülmeğe lâyık olup, bu hususta eşi olmayan Muhammed*(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* dir. O'na yakın olan peygamberler ve onların dışındaki veliler ve âlimlerden her biri de, akaidi (inançları), ahlâkı, âmâli ve akvâli (huyları, işleri ve sözleri) nden övülecek hâlleri kadar hamîddirler.

Allah-u Tealâ, cömertlik ve kereminin genişliğini iyice ortaya koymak için mülkünün genişliğini tekrar zikretmek üzere şöyle buyuruyor:

وَلِلّٰهِ مَافِى السَّمٰـوٰتِ وَ مَا فِى الْاَرْضِ وَكَفٰى بِاللّٰهِ وَكِيـلاً (١٣٢)

KELİME MANASI (132)

(وَلِلّٰهِ) **Allah** (-u Tealây) **a mahsustur,** ne? (مَا) **o şeyler ki,** nerededir? (فِى السَّمٰـوٰتِ) **göklerdedir,** daha? (وَمَا) **o şey ki,** (فِى الْاَرْضِ) **yerdedir,** (وَكَفٰى)**ve yeter,** kim? (بِاللّٰهِ) **Allah** (-u Tealâ Hazretleri), ne olarak? (وَكِيـلاً) **vekil** (kullarının rızıklarına kefil) **olarak.**

MEALİ ŞERİFİ (132)

Göklerde ve yerde olanlar Allah'ındır. (Güvenilip, dayanılacak) **vekil olarak da Allah yeter.**

İ Z A H A T

Fahrurrazi ve Hâzin tefsirlerinde zikredildiğine göre, Mevlâ Tealâ, bu ayet-i kerimelerde şu üç hususu iyice izah edip, ortaya koymak için **"Göklerde ve yerde olan şeyler Allahındır."** kavl-i şerifini üç kere tekrar etmiştir.

1 - Allah-u Tealâ: **"Eğer** (eşler) **birbirinden ayrılırsa, Allah bol nimetinden herbirini zenginleştirir."** buyurmuştur. Bundan murad, Allahın çok cömert ve ikram sahibi olmasıdır. Bundan dolayı Allah-u Tealâ bunun peşi-

sıra: (وَلِلّٰهِ مَا فِى السَّمٰوٰتِ وَمَا فِى الْاَرْضِ) **"Göklerde ve yerde olan şeyler Allahındır."** buyurmuştur ki, bundan maksat, Allahın cömertlik ve kereminin geniş olduğunu iyice ortaya koymaktır.

2 - Mevlâ Tealâ: (وَاِنْ تَكْفُرُوا فَاِنَّ لِلّٰهِ مَا فِى السَّمٰوٰتِ وَمَا فِى الْاَرْضِ) **"Eğer inkâr ederseniz** (biliniz ki) **göklerde ve yerde ne varsa hepsi Allahındır."** buyurmuştur, bundan da murad: Allah-u Tealâ itaat edenlerin taatından ve günahkârların günahından münezzehtir. O'nun celâli, ne taatlarla artar, ne de isyan ve günahlarla noksanlaşır." manasıdır.

İşte bundan dolayı bu ayet-i kerimenin sonunda: **"Şüphesiz ki, göklerde ve yerde olan şeyler Allahındır."** buyurmuştur. Bundan maksat ise, Allahın zatı gereği, her şeyden müstağnî olduğunu (hiç bir şeye muhtaç olmadığını) ortaya koymaktır.

3 - Mevlâ Tealâ: (وَلِلّٰهِ مَا فِى السَّمٰوٰتِ وَمَا فِى الْاَرْضِ وَكَفٰى بِاللّٰهِ وَكِيلاً . اِنْ يَشَأْ يُذْهِبْكُمْ اَيُّهَا النَّاسُ وَيَأْتِ بِاٰخَرِينَ وَكَانَ اللّٰهُ عَلٰى ذٰلِكَ قَدِيراً) **"Göklerde ve yerde olan şeyler Allahındır. Vekil olarak Allah yeter. Ey insanlar! Eğer O dilerse, sizi giderir de,** (yerinize) **başkalarını getirir, Allah buna hakkıyla kâdirdir."** buyurmuştur.

Bunun manası da şudur: Allah-u Tealâ hem yok etmeye, hem de var etmeye kâdirdir. Dolayısıyla eğer ona isyan ederseniz, bilin ki, sizi tamamen yok edip, ortadan kaldırmaya ve kendisine ibadet ve tazim ile meşgul olacak başka bir topluluğu getirmeye kâdirdir.

Binaenaleyh bu sözün bu ayet-i kerimede yer almasından maksat: Allah-u Tealâ'nın her şeye gücünün yettiğini iyice ortaya koymaktır. Bu tek bir delil bir çok manaya delâlet edince, kendisi ile o manalardan her birine istidlâl olunsun diye, bunu burada zikretmek güzel ve yerinde olmuştur.

Sonra Cenab-ı Hak, bu delili ikinci manaya istidlâl edilsin diye, ikinci kez, üçüncü bir manaya istidlâl edilsin diye de üçüncü kez zikretmiştir. İşte bu tekrar, delili bir defa söylemekten daha güzel ve daha uygundur. Çünkü delil zikredilince, hatıra medlûl'u bilmeyi gerektiren şeyler gelir. Böylece bu medlûl ile elde edilen ilim, daha kuvvetli, daha açık ve de bu tekrarın son derece güzel ve mükemmel olduğu ortaya çıkmış olur.

Bu delil üç kez tekrar edilip, her defasında da Allahın bir başka celâl sıfatının ispatı ona dayandırıldığı zaman zihin, Allah-u Tealâ'nın gökleri ve yeri yaratmasının çok yüce esrar ve gayelere delâlet ettiği hususunda gafletten uyanır. İşte o zaman insan, göklerin ve yerin yaratılışında tefekkür edip (iyice düşünüp) onların hâlleri ve sıfatlarıyla, yaratıcının sıfatlarına istidlâl etme (delil bulma) gayretine girer.

Kerim (çok kıymetli) olan Kur'anın umumi (genel) ve esas maksadı, akılları ve fehimleri Mevlâ Tealâ'dan başkasıyla meşgul olmaktan kurtarıp, marifetullahda (Allahı bilmekte) gark olmaya (boğulmaya) sevketmek olup, bu tekrar da, bu gayenin tahakkukunu (gerçekleşmesini) ifade ederek, onu kuvvetlendirince, hiç şüphesiz ki bu tekrar son derece güzel ve yerinde olmuştur.

Ayet: 132

Mevlâ Tealâ, bu ayet-i celilenin sonunda: **"Vekil olarak Allah yeter"** kavl-i şerifiyle: "Herkesin bütün işlerini yönetmekte Allah-u Tealâ yeterli olduğuna göre, O'ndan gayrine değil, ancak O'na güvenilmelidir." buyurmak istemiştir.

Mevlâ Tealâ, bütün mülkün kendisine ait olduğunu beyandan sonra, bütün mahlûkatı yok edip, yerine yenisini yaratmaya kadir olduğunu açıklamak üzere şöyle buyuruyor:

اِنْ يَشَأْ يُذْهِبْكُمْ اَيُّهَا النَّاسُ وَيَأْتِ بِاٰخَرِيْنَ وَكَانَ اللّٰهُ عَلٰى ذٰلِكَ قَدِيْرًا (١٣٣)

KELİME MANASI (133)

(اِنْ يَشَأْ) **Dilerse,** (يُذْهِبْ) **giderir,** kimi? (كُمْ) **sizi,** (اَيُّهَا النَّاسُ) **ey insanlar!,** (وَيَأْتِ) **ve getirir,** kimleri? (بِاٰخَرِيْنَ) **diğerlerini** (sizi helâk edip yerinize başkalarını yaratır), (وَكَانَ) (daim) **oldu,** kim? (اللّٰهُ) **Allah** (-u Tealâ), ne üzerine? (عَلٰى ذٰلِكَ) **bunun üzerine** (bunu yapmağa), nedir oldu? (قَدِيْرًا) **ziyade kadir..**

MEALİ ŞERİFİ (133)

Ey insanlar! (Allah-u Tealâ) **dilerse sizi giderip** (yok edip) **başkalarını getirir. Allah** (-u Tealâ) **buna hakkıyla kadirdir.**

İ Z A H A T

Ruhul Beyan tefsirinde zikredildiğine göre, bu ayet-i celilede günahkârlara büyük bir tehdit vardır. Zira bu ayet-i celilenin manası: " Bu günahlarınızla beraber Allah-u Tealâ'nın sizi yaşatması, sizi yok etmekten aciz olduğu için değil, taatınıza muhtaç olmadığı içindir.

Yoksa sizi yoketmek isteseydi, bir kerede kökünüzü kazır ve bir anda yerinize başkalarını yaratırdı. O hâlde Allah-u Tealâ'ya itaat edin, O'na isyan etmeyin ve O'nun azabından korkun" demektir.

Bu ayet-i celile, Allah-u Tealâ'nın son derece kudretiyle beraber, günahkârları acele cezalandırmadığından dolayı çok sabırlı olduğuna delâlet etmektedir. Nitekim:

٩٠٥ – عَنْ اَبِى مُوسٰى (رضى الله عنه) قَالَ: قَالَ رَسُوْلُ اللّٰهِ ﷺ: « لَا اَحَدَ اَصْبَرُ عَلٰى اَذًى يَسْمَعُهُ مِنَ اللّٰهِ عَزَّ وَجَلَّ . اِنَّهُ يُشْرَكُ بِهِ وَيُجْعَلُ لَهُ الْوَلَدُ ثُمَّ هُوَ يُعَافِيْهِمْ وَيَرْزُقُهُمْ »

905 - Ebu Musa *(Radıyallahu Anh)* dan rivayet edilen bir hadis-i şerifte Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* : **"Duyduğu eziyete** (üzücü söze) **Allah** (-u Tealâ) **dan daha çok sabreden hiç kimse yoktur. O'na ortak koşuluyor ve çocuk isnad ediliyor da, sonra O, yine de onlara** (kendisine bu iftiraları yapanlara) **afiyet ve rızık veriyor."** *(Müslim, Sıfatül Münafikin: 9, No.2804, 4/2160, Ahmed ibni Hanbel, Müsned:No.19544, 7/131)*

Şu da bilinmelidir ki, Allah-u Tealâ'nın günahkârlara acele ceza vermeyişinde tövbe etmek isteyenin fırsat bulması, günahında ısrar edene de özür kapısının kapanması gibi bir takım hikmetler vardır. Nitekim:

٩٠٦- عَنْ اَبِى مُوسىٰ (رضى الله عنه) عَنِ النَّبِيِّ ﷺ قَالَ: « اِنَّ اللّٰهَ عَزَّ وَجَلَّ يَبْسُطُ يَدَهُ بِاللَّيْلِ لِيَتُوبَ مُسِيءُ النَّهَارِ وَيَبْسُطُ يَدَهُ بِالنَّهَارِ لِيَتُوبَ مُسِيءُ اللَّيْلِ حَتّٰى تَطْلُعَ الشَّمْسُ مِنْ مَغْرِبِهَا »

906 - Ebu Musa *(Radıyallahu Anh)* dan rivayet edilen bir hadis-i şerifte Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)*: **"Şüphesiz ki aziz ve celil olan Allah, güneş batıdan doğuncaya kadar, gündüz günah işleyenler tövbe etsin diye geceleyin** (kudret) **elini döşer, gece günah işleyenler tövbe etsin diye de, gündüzleyin elini döşer."** *(Müslim,Tövbe:5, No.2759, 4/2113, Beyhakî, Sünen-i Kübra: 16503, 8/235)*

Şeyh Kelâbâzî *(Rahimehullah)* buyurmuştur ki: Hadis-i şerifte geçen: "El döşeme" cömertlikten kinayedir. Yani Allah-u Tealâ, gece ve gündüz günah işleyenlerin tövbe etmeleri için mühlet vererek onlara cömertlikte bulunur demektir. Nitekim:

٩٠٧ – عَنْ اَبِى اُمَامَةَ (رضى الله عنه) اَنَّ النَّبِيَّ ﷺ قَالَ: « صَاحِبُ الْيَمِينِ اَمِينٌ عَلىٰ صَاحِبِ الشِّمَالِ فَاِذَا عَمِلَ الْعَبْدُ حَسَنَةً كَتَبَهَا بِعَشْرِ اَمْثَالِهَا، وَاِذَا عَمِلَ سَيِّئَةً وَاَرَادَ صَاحِبُ الشِّمَالِ اَنْ يَكْتُبَهَا قَالَ لَهُ صَاحِبُ الْيَمِينِ اَمْسِكْ عَنْهَا ، فَيُمْسِكُ عَنْهَا ، فَاِنِ اسْتَغْفَرَ اللّٰهَ لَمْ يُكْتَبْ وَاِنْ سَكَتَ كُتِبَتْ عَلَيْهِ »

907 - Ebu Ümame *(Radıyallahu Anh)* dan rivayet edilen bir hadis-i şerifte Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* şöyle buyurmuştur: **"Sağdaki melek, soldaki melek üzerine emin** (koruyucu ve amir) **dir. Kul bir iyilik yaptığı zaman** (sağdaki melek) **onu on misliyle yazar. Kul bir kötülük yapıp soldaki melek onu yazmak isteyince, sağdaki melek: 'Dur! Onu yazma' der. O da yazmaz, kul Allah** (-u Tealâ) **dan mağfiret dilerse o günah yazılmaz, kul sessiz kalır** (istiğfar etmez) **ise, o günah, onun aleyhine yazılır."** *(Taberanî, Mu'cem-i Kebir: 7971, 8/247)*

Mevlâ Tealâ, ayet-i celilenin sonunda: (وَكَانَ اللّٰهُ عَلىٰ ذٰلِكَ قَدِيراً) **"Allah buna hakkıyla kâdirdir."** buyurmuştur. Allah-u Tealâ her zaman, her şeye kâdirdir. Zira O'nun her şeye kâdir oluşu eğer sonradan olan bir şey olsaydı, sonradan olan bu kudret başka bir kudrete muhtaç olurdu. O takdirde teselsül (ardarda birbirine ihtiyaç) gerekirdi, dolayısıyla Mevlâ Tealâ'nın kudretinin ezelî olduğu ortaya çıkmış olur.

Kurtubî tefsirinde zikredildiğine göre, Kudret, Allah-u Tealâ hakkında ezelî bir sıfattır ki, ilminin taallûk ettiği malûmatı son bulmadığı gibi, kudretinin taallûk ettiği makduratın da nihayeti yoktur. Yani Allah-u Tealâ'nın bildikleri sonsuz olduğu gibi, gücünün yettiği şeyler de sonsuzdur.

Ayet: 133

Allah-u Tealâ'nın sıfatlarında mazi ve müstakbel (geçmiş ve gelecek) aynı manadadır. Ancak Mevlâ Tealâ'nın sıfatları zikredilirken mazi sıgasının tahsis edilmesi, Allah-u Tealâ'nın zatında ve sıfatlarında bir yenilik ve değişiklik olabilir şeklinde bir vehim (yanlış anlama) akla gelmemesi içindir.

Mevlâ Tealâ, asileri tehdit ettikten sonra, yaptığı amellerle sadece dünyalık menfaat bekleyen münafık ve müraî'leri de tehdit etmek üzere şöyle buyuruyor:

مَنْ كَانَ يُرِيدُ ثَوَابَ الدُّنْيَا فَعِنْدَ اللهِ ثَوَابُ الدُّنْيَا وَالْاٰخِرَةِ وَكَانَ اللهُ سَمِيعاً بَصِيراً (١٣٤)

KELİME MANASI (134)

(مَنْ) **Her kim,** (كَانَ) **oldu,** Nedir oldu? (يُرِيدُ) **muradeder,** neyi? (ثَوَابَ الدُّنْيَا) **dünya mükâfatını,** (فَعِنْدَ اللهِ) **Allahın indinde** (yanında) **dır.** ne? (ثَوَابُ الدُّنْيَا) **dünyanın mükâfatı,** daha? (وَالْاٰخِرَةِ) **ahiretin de,** (وَكَانَ) (daim) **oldu,** kim? (اللهُ) **Allah** (-u Tealâ), nedir oldu? (سَمِيعاً) **ziyade işitici,** (بَصِيراً) **ziyade görücü,**

MEALİ ŞERİFİ (134)

Kim dünya mükâfatını isterse (bilsin ki), **dünyanın da, ahiretin de mükâfatı Allah katındadır. Allah** (her şeyi), **ziyade işiten, hakkıyla görendir.**

İ Z A H A T

Beğavî tefsirinde zikredildiğine göre, bu ayet-i kerime, amelleriyle özellikle yaptığı cihad ile Allah rızasını kastetmeyip, sadece ganimet kastedenler hakkındadır. Mevlâ Tealâ, bu ayet-i kerimesiyle "Yaptıkları cihat ile sadece dünya menfaati kazanmak isteyenler büyük bir yanlış içersindedirler. Çünkü Allah katında hem dünya, hem de ahiret mükâfatı vardır. Dolayısıyla niçin o insan ahiret mükâfatına nisbetle sanki bir hiç gibi olan dünyevî mükâfatı istemekle yetinir. Eğer o akıllı bir kimse olsaydı:

« ... رَبَّنَا اٰتِنَا فِى الدُّنْيَا حَسَنَةً وَفِى الْاٰخِرَةِ حَسَنَةً ... (٢٠١) »

"Ey Rabbimiz! Bize dünyada da güzellik ver, ahirette de güzellik ver." *(Bakara Suresi: 201'den)* diyerek iki cihan saadetini talebeder yahutta daha kıymetli olan ahiret mükâfatını isterdi de, kendisine hem o mükafat, hem de ona bağlı olarak dünya mükâfatı verilirdi." buyurmak istemiştir. Nitekim Mevlâ Tealânın:

« مَنْ كَانَ يُرِيدُ حَرْثَ الْاٰخِرَةِ نَزِدْ لَهُ فِى حَرْثِهِ وَمَنْ كَانَ يُرِيدُ حَرْثَ الدُّنْيَا نُؤْتِهِ مِنْهَا وَمَا لَهُ فِى الْاٰخِرَةِ مِنْ نَصِيبٍ (٢٠) »

"Kim ahiret kazancını istiyorsa, onun kazancını artırırız. Kim de dünya kârını istiyorsa, ona da dünyadan bir şey veririz fakat onun ahirette hiç bir nasibi yoktur." *(Şura Suresi:20)* Kavl-i şerifi bu hususu açıklamaktadır.

Bu manada Enes ibni Malik*(Radıyallahu Anh)* dan rivayet edilen bir hadis-i şerifte Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* şöyle buyurmuştur:

٩٠٨ – عَنْ اَنَسِ بْنِ مَالِكٍ (رضى الله عنه) قَالَ: قَالَ رَسُوْلُ اللّٰهِ ﷺ: « مَنْ كَانَتِ الْآخِرَةُ هَمَّهُ جَعَلَ اللّٰهُ غِنَاهُ فِى قَلْبِهِ وَجَمَعَ لَهُ شَمْلَهُ وَاَتَتْهُ الدُّنْيَا وَهِىَ رَاغِمَةٌ ، وَمَنْ كَانَتِ الدُّنْيَا هَمَّهُ جَعَلَ اللّٰهُ فَقْرَهُ بَيْنَ عَيْنَيْهِ، وَفَرَّقَ عَلَيْهِ شَمْلَهُ وَلَمْ يَأْتِهِ مِنَ الدُّنْيَا اِلَّا مَا قُدِّرَ لَهُ »

908 - **"Her kimin kaygısı** (derdi) **ahiret olursa, Allah onun zenginliğini kalbinde kılar, işlerini dağınık olmaktan kurtarır ve dünya ona boyun eğerek gelir. Her kimin derdi de Dünya olursa, Allah onun fakirliğini iki gözü arasında kılar, işlerini dağınık eder, dünyadan da kendisine ancak mukadder** (ezelde yazılmış) **olan gelir."** *(Tirmizî, Sıfâtul Kıyame: 30, No.2465 4/642)*

Ruhul Beyan tefsirinde zikredildiğine göre, İmam-ı Haddâdî *(Rahime-hullah)* buyurmuştur ki: Bu ayet-i celilede, gösteriş yapan münafıklara büyük bir tehdit vardır. Nitekim:

٩٠٩ – عَنْ اَبِى هُرَيْرَةَ (رضى الله عنه) قَالَ: قَالَ رَسُوْلُ اللّٰهِ ﷺ: « تَعَوَّذُوا بِاللّٰهِ مِنْ جُبِّ الْحُزْنِ » قَالُوا يَا رَسُوْلَ اللّٰهِ! وَمَا جُبُّ الْحُزْنِ؟ قَالَ: « وَادٍ فِى جَهَنَّمَ يَتَعَوَّذُ مِنْهُ جَهَنَّمُ كُلَّ يَوْمٍ اَرْبَعَمِائَةِ مَرَّةٍ » قَالُوا يَا رَسُوْلَ اللّٰهِ! وَمَنْ يَدْخُلُهُ؟ قَالَ: « اُعِدَّ لِلْقُرَّاءِ الْمُرَائِيْنَ بِاَعْمَالِهِمْ. وَاِنَّ مِنْ اَبْغَضِ الْقُرَّاءِ اِلَى اللّٰهِ الَّذِيْنَ يَزُوْرُوْنَ الْاُمَرَاءَ »

909 - Ebu Hureyre *(Radıyallahu Anh)* dan rivayet edilen bir hadis-i şerifte Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)*: **"Üzüntü kuyusundan Allaha sığının."** buyurdu. O zaman Ashab-ı Kiram 'Ey Allahın Resulü! Üzüntü kuyusu nedir?' diye sorduklarında, Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* **"Cehennemde bir vadidir ki, her gün dörtyüz kere cehennem** (in diğer tabakaları) **on** (a atılmak) **dan** (Allah-u Tealâ'ya) **sığınır."** buyurdu.

Bunun üzerine Ashab-ı Kiram: Ona kim girecek ya Resulallah?' deyince Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* **"Orası, amelleriyle gösteriş yapan kurra** (hafız ve hocalar) **için hazırlandı. Şüphesiz ki Allah** (-u Tealân) **ın en sevmediği kurra, ümerayı** (devlet reislerini) **ziyaret edenlerdir."** buyurdu. *(İbni Mace, Mukaddime:23, No.256, 1/94, Tirmizî, Zühd:48, No.2383, 4/593)*

٩١٠ – عَنِ ابْنِ عَبَّاسٍ (رضى الله عنهما) عَنِ النَّبِىِّ ﷺ قَالَ: « لَمَّا خَلَقَ اللّٰهُ جَنَّةَ عَدْنٍ خَلَقَ فِيْهَا مَا لَاعَيْنٌ رَأَتْ وَلَا اُذُنٌ سَمِعَتْ وَلَا خَطَرَ عَلَىٰ قَلْبِ بَشَرٍ ثُمَّ قَالَ: تَكَلَّمِى فَقَالَتْ: ﴿ قَدْ اَفْلَحَ الْمُؤْمِنُوْنَ ﴾ فَقَالَ: وَعِزَّتِى لَا يُجَاوِرُنِى فِيْكِ بَخِيْلٌ »

910 - İbni Abbas *(Radıyallahu Anhuma)* dan rivayet edilen bir hadis-i şerifte Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* şöyle buyurdu: **"Allah (-u Tealâ) Adin cennetini yaratınca, onda hiç bir göz görmedik, hiç bir beşerin kalbine gelmedik nimetler hazırladıktan sonra ona 'Konuş!' buyurdu. O da 'Muhakkak müminler felâh buldu. deyince, Mevlâ Tealâ: 'İzzetim hakkı için cimri, sende bana** (manevi) **komşu olamaz. buyurdu."** *(Taberanî, İbni Asakir, İthaf: 7/563- 8/197, Heysemî, Mecmeuzzevaid: 10/397)*

Bu hadis-i şerifleri dinleyen mümin riyadan sakınarak amellerinde ihlâsı kazanmaya çalışmalıdır ki, ihlâs: Yapılan amelde Allah-u Tealâ'dan başkasını istememekten ibarettir.

Riyanın zemmi hakkındaki diğer çok önemli hadis-i şerifler, Ruhul Furkan tefsirimizin 3/106 - 110' sayfalarında zikredilmiştir.

Meşayıhtan biri buyurdu ki: Bir cuma günü namazdan evvel Sehl ibni Abdillahın yanına girdiğimde, evin içinde bir yılan görünce, bir ayağımı ileri bir ayağımı geri çekmeğe başladım. Bunu gören Sehl *(Rahimehullah)*: "Gir korkma! Bir kişi, yer yüzünde korktuğu bir şey bulundukça, ihlâsın hakikatine ulaşamaz." buyurdu.

Sonra bana: "Cuma namazına gitmek ister misin?" dedi. Ben bizimle mescid arasında birgün bir gecelik mesafe vardır," deyince, O, elimden tuttu az geçmeden mescidi gördüm. Mescide girip cumayı kıldıktan sonra, o durup camiden çıkan insanlara bakmaya başladı ve: "Lâ ilâhe illallah ehli çoktur amma içlerinden ihlâslılar pek azdır." buyurdu. Gerçekten de öyledir. Zira gerçek ihlâs sahibi, kendisine dünya ve içindekilerin tamamı verilse de, ameline karşı bir ivaz (ücret) kabul etmeyendir.

Mevlâ Tealâ, ayet-i celilenin sonunda: (وَ كَانَ اللهُ سَمِيعاً بَصِيراً) **"Allah ziyade işiten hakkıyla görendir."** buyurmuştur ki bu, "Allah-u Tealâ onların sözlerini duymaktadır, çünkü onlar cihat yapmakla ganimet elde etmekten başka bir gaye gütmezler. Yine Mevlâ Tealâ onların sadece menfaat temin etmek için çalıştıklarını görüp bilmektedir." demektir ki, bu ifade, Allah-u Tealâ'nın onları bu gibi işlerden engellemesi için kullanılmıştır.

يٰٓاَيُّهَا الَّذِيْنَ اٰمَنُوْا كُوْنُوْا قَوّٰمِيْنَ بِالْقِسْطِ شُهَدَآءَ لِلّٰهِ وَلَوْ عَلٰٓى
اَنْفُسِكُمْ اَوِ الْوَالِدَيْنِ وَالْاَقْرَبِيْنَ ۚ اِنْ يَّكُنْ غَنِيًّا اَوْ فَقِيْرًا فَاللّٰهُ
اَوْلٰى بِهِمَا ۣ فَلَا تَتَّبِعُوا الْهَوٰٓى اَنْ تَعْدِلُوْا ۚ وَاِنْ تَلْوٗٓا اَوْ تُعْرِضُوْا
فَاِنَّ اللّٰهَ كَانَ بِمَا تَعْمَلُوْنَ خَبِيْرًا ﴿١٣٥﴾ يٰٓاَيُّهَا الَّذِيْنَ اٰمَنُوْٓا
اٰمِنُوْا بِاللّٰهِ وَرَسُوْلِهٖ وَالْكِتٰبِ الَّذِيْ نَزَّلَ عَلٰى رَسُوْلِهٖ
وَالْكِتٰبِ الَّذِيْٓ اَنْزَلَ مِنْ قَبْلُ ۭ وَمَنْ يَّكْفُرْ بِاللّٰهِ وَمَلٰۗىِٕكَتِهٖ
وَكُتُبِهٖ وَرُسُلِهٖ وَالْيَوْمِ الْاٰخِرِ فَقَدْ ضَلَّ ضَلٰلًۢا بَعِيْدًا ﴿١٣٦﴾
اِنَّ الَّذِيْنَ اٰمَنُوْا ثُمَّ كَفَرُوْا ثُمَّ اٰمَنُوْا ثُمَّ كَفَرُوْا ثُمَّ ازْدَادُوْا
كُفْرًا لَّمْ يَكُنِ اللّٰهُ لِيَغْفِرَ لَهُمْ وَلَا لِيَهْدِيَهُمْ سَبِيْلًا ﴿١٣٧﴾ بَشِّرِ
الْمُنٰفِقِيْنَ بِاَنَّ لَهُمْ عَذَابًا اَلِيْمَۙا ﴿١٣٨﴾ الَّذِيْنَ يَتَّخِذُوْنَ الْكٰفِرِيْنَ
اَوْلِيَاۗءَ مِنْ دُوْنِ الْمُؤْمِنِيْنَ ۭ اَيَبْتَغُوْنَ عِنْدَهُمُ الْعِزَّةَ فَاِنَّ
الْعِزَّةَ لِلّٰهِ جَمِيْعًا ﴿١٣٩﴾ وَقَدْ نَزَّلَ عَلَيْكُمْ فِي الْكِتٰبِ
اَنْ اِذَا سَمِعْتُمْ اٰيٰتِ اللّٰهِ يُكْفَرُ بِهَا وَيُسْتَهْزَاُ بِهَا فَلَا تَقْعُدُوْا
مَعَهُمْ حَتّٰى يَخُوْضُوْا فِيْ حَدِيْثٍ غَيْرِهٖٓ ۚ اِنَّكُمْ اِذًا مِّثْلُهُمْ ۭ
اِنَّ اللّٰهَ جَامِعُ الْمُنٰفِقِيْنَ وَالْكٰفِرِيْنَ فِيْ جَهَنَّمَ جَمِيْعَۙا ﴿١٤٠﴾

Ayet: 135

Mevlâ Tealâ, her şeyi ihlâslı yapmak gerektiğini beyan ettikten sonra, her işte adaletli olmayı emretmek üzere şöyle buyuruyor:

يَاَيُّهَا الَّذِينَ اٰمَنُوا كُونُوا قَوَّامِينَ بِالْقِسْطِ شُهَدَآءَ لِلّٰهِ وَلَوْ عَلٰىٓ اَنْفُسِكُمْ اَوِ الْوَالِدَيْنِ وَالْاَقْرَبِينَ اِنْ يَكُنْ غَنِيًّا اَوْ فَقِيرًا فَاللّٰهُ اَوْلٰى بِهِمَا فَلَا تَتَّبِعُوا الْهَوٰٓى اَنْ تَعْدِلُوا وَاِنْ تَلْوٗا اَوْ تُعْرِضُوا فَاِنَّ اللّٰهَ كَانَ بِمَا تَعْمَلُونَ خَبِيرًا (١٣٥)

KELİME MANASI (135)

(يَا اَيُّهَا الَّذِينَ اٰمَنُوا) **Ey iman etmiş kullar!** (كُونُوا) **Olun,** nedir olun? (قَوَّامِينَ) **son derece kaim,** neyle? (بِالْقِسْطِ) **adaletle,** yani adaleti titizlikle ayakta tutan kimseler olun, daha nedir olun? (شُهَدَآءَ) **şahit** (lik eden kimse) **ler,** kim için? (لِلّٰهِ) **Allah için,** (وَلَوْ عَلٰىٓ اَنْفُسِكُمْ) **kendinizin aleyhine de olsa,** (اَوِ الْوَالِدَيْنِ) **yahut ana-babanın,** (وَالْاَقْرَبِينَ) **en yakınların** (ızın), (اِنْ يَكُنْ) **olsada** (hakkında şahitlik edilen), nedir olsa da? (غَنِيًّا) **zengin,** (اَوْ فَقِيرًا) **yahutta fakir,** yani aleyhine şahitlik edilen, kendisinden korkulan bir zengin, yada kendisine acınan bir fakir de olsa, aleyhlerine şahitlik yapmaktan geri durmayın, (فَاللّٰهُ) **çünkü Allah** (-u Tealâ), (اَوْلٰى) **daha yakındır,** kime? (بِهِمَا) **onlara,** (فَلَا تَتَّبِعُوا) **o hâlde tâbi olmayın,** neye? (الْهَوٰٓى) **hevaya** (nefsinizin sevdiğine), niçin sizi bundan nehyediyorum? (اَنْ تَعْدِلُوا) **Adalet etmeniz için.** Yahutta: **Adaletten dönmeyi istediğiniz için hevaya uymayın,** demektir. *(Ebussuûd:2/243)* (وَاِنْ تَلْوٗا) **eğer eğip bükerseniz,** yani şahitlik yaparken dillerinizi eğip bükerek değiştirirseniz, (اَوْ تُعْرِضُوا) **yahutta yüz çevirirseniz,** yani şahitlik yapmaktan tamamen kaçınırsanız, (فَاِنَّ اللّٰهَ) **şüphesiz Allah** (-u Tealâ) (كَانَ) (daim) **oldu,** neden? (بِمَا) **o şeylerden ki,** (تَعْمَلُونَ) **işliyorsunuz,** yani sizin bütün yaptıklarınızdan, nedir oldu? (خَبِيرًا) **ziyade haberdar.**

MEALİ ŞERİFİ (135)

Ey iman edenler! Adaleti titizlikle ayakta tutan, kendiniz, ana-baba (nız) **ve akraba** (nız) **aleyhinde de olsa, Allah için şahitlik eden kimseler olun.** (Hakkında şahitlik ettiğiniz kimse, kendisinden korkulan) **zengin veya** (acınacak) **fakir olsun** (aleyhlerine şahitlik etmekten kaçınmayın) **çünkü Allah** (-u Tealâ), **onlara sizden daha yakındır.**

O hâlde siz (haktan) **dönerek hevaya** (nefsinizin keyfine) **uymayın. Eğer** (dillerinizi) **eğip büker** (hakkı olduğu gibi söylemekten çekinir) **veya** (şahitlik etmekten büsbütün) **yüz çevirirseniz, şüphesiz ki Allah** (-u Tealâ) **sizin yaptıklarınızdan son derece haberdardır.**

İ Z A H A T

Tefsiri Kebir'de zikredildiğine göre, bu ayet-i kerimenin, mâkabli (öncesi) ile münasebeti hakkında üç türlü açıklama vardır:

1 - Allah-u Tealâ, daha önceki ayet-i kerimelerde kadınlardan, onlarla kocaları arasındaki sulhtan bahsettikten sonra, bu ayet-i kerimede de, Allah-u Tealâ'nın haklarını hakkıyla yerine getirme ve şahitlik yapma ile alâkalı emrini açıklamıştır.

Netice olarak burada sanki şöyle buyurulmak istenmiştir: "Ey insan! Eğer nefsin arzularını yerine getirmekle meşgul olursan, sen Allah-u Tealâ'ya değil nefsine köle olmuş olursun. Eğer Allah-u Tealâ'nın emirlerini gerçekleştirmeye çalışırsan, bu durumda sen nefsinin değil, Allah-u Tealâ'nın kulu olmuş olursun." Böylece bu ayet-i kerime, daha önce geçen mükellefiyet (sorumluluk) ları tekid etmiş (kuvvetlendirmiş) olur.

2 - Allah-u Tealâ, insanları, sadece dünya mükâfatını aramaktan menedip, ahiret mükâfatını isteyici olmalarını emrettikten sonra, bu ayet-i kerimeyi getirerek, insanın saadetinin kemalinin (mutluluğunun son derecesinin), bütün sözlerinin, işlerinin, hareket ve sükûn (duruş) larının Allah-u Tealâ için olmasında bulunduğunu açıklamıştır.

İşte bu makama eren bir insan, insanlık mertebelerinin en son noktasına, meleklerin mertebelerinin de ilk noktasına varmış kimselerden olur. Hiç bir işi Allah-u Tealâ için olmayan kimse ise, bütün gayesi yiyecek bulmaktan ibaret olan hayvanlar gibi, veya en son gayesi, diğer hayvan (canlı) lara eziyet vermekten ibaret olan vahşî hayvanlar gibi olur.

3 - Bu sure-i celilede adaletle muamele emri, daha önce de geçmişti, Nitekim Allah-u Tealâ:

« وَاِنْ خِفْتُمْ اَلاَّ تُقْسِطُوا فِى الْيَتَامٰى ... (٣) »

"Eğer yetim kızlar hakkında adaleti yerine getiremeyeceğinizden korkarsanız." *(Nisa Suresi:3'den)* buyurmuştu.

Yine Mevlâ Tealâ, yetimlere mallarını verirken şahit tutmalarını kullarına emretmiştir. Bundan sonra da onlara: "Canlarını ve mallarını Allah-u Tealâ yolunda harcamalarını" emretmiştir.

Yine bu surede Tu'me ibni Übeyrık hadisesiyle, sülâlesinin yalan söyleyerek kendisini müdafaa etme ve haksızlıkla yahudinin aleyhinde şahitlik etme hususunda birleştikleri zikredilmektedir.

Daha sonra Cenab-ı Hak, biraz önce tefsirini yaptığımız ayet-i kerimelerde de, karı-koca arasında sulhun icrasını (yerine getirilmesini) emretmiştir ki, bütün bunların Allah-u Tealâ tarafından kullarına adaleti yerine getirip, herkese hatta kendi aleyhlerine de olsa Allah için şahitler olmalarıyla ilgili emirler olduğu bilinmektedir. Dolayısıyla bu ayet-i kerime, bu surede geçen her çeşit emir ve mesuliyetin bir te'kidi (kuvvetlendirilmesi) gibi olmuş olur.

Ayet-i Celilede geçen: **"El Kavvâm"** kelimesi: **"El kaim"** lâfzının mubalâğa sigası, "El kıst" ise adalet demektir. Dolayısıyla bu tâbir, Allah-u Tealâ

tarafından bütün mükelleflere, hem adaleti tercih etme (üstün tutma), hem de zulümden ve bir tarafa haksız meyilden sakınma hususunda çok dikkatli davranmaları ile ilgili bir emr-i ilâhi'dir.

Mevlâ Tealâ: **"Allah için şahitlik edenler olun"** buyurmuştur ki bu, "Şahitliği yerine getirmekle emrolunduğunuz gibi, bu şahadetiniz kendinizin veya ecdadınızın veya akrabanızın aleyhinde de olsa, onu Allah rızası için hakkıyla yerine getirin" demektir.

İnsanın kendi aleyhinde şahitlikte bulunması iki şekilde düşünülebilir:

1 - Kendi aleyhinde ikrarda bulunması (söz söylemesi), çünkü ikrar, bir hakkı yüklenmeyi icabettirdiğinden tıpkı şahitlik yapmak gibidir.

2 - Bundan maksat: "Şahitlik hem kendinizin, hem de akrabanızın aleyhine bir ağırlık ve yük olsa bile" demektir. Bu da, kişinin zalim bir sultan gibi, kendisine zarar vermesi beklenen kimselerin aleyhine şahitlikte bulunması durumunda düşünülür.

Mevlâ Tealâ, bu ayet-i kerimesinde adaleti yerine getirme ile ilgili emrini, şahitliği yerine getirme emrinden önce zikretmiştir ki, bunun bir takım hikmetleri vardır:

1 - İnsanların ekserisinin âdeti, başkalarına marufu (iyiliği) emretmektir. Ama iş kendilerine varıp dayandığında, iyiliği kendilerine emretmezler. Hatta kendilerinden meydana gelen en çirkin işe dahi müsamaha gösterip, en güzel bir şeymiş gibi kabul ederler. Aynı işi başkaları yaptığında ise, bu, münakaşa mevzuu olur.

İşte Mevlâ Tealâ bu ayet-i kerimesinde, insanlara ilk önce adaleti yerine getirmelerini ikinci olarak da başkalarına şahitlik etmelerini emrederek, insanın kendisine iyiliği emretmemesinin kötü bir yol olduğuna dikkat çekerek, en güzel yolun, insanın önce kendisini sıkıştırması, ikinci kez başkalarının aleyhine şahitlikte bulunması olduğunu açıklamıştır.,

2 - Adaleti hakkıyla yerine getirmek, hak sahiplerinden zararı gidermekten ibarettir. Halbuki kişinin kendi nefsinden zararı defetmesi, başkasından daha önce gelir.

3 - Adaleti yerine getirmek bir fiil (iş) dir, şahitlik ise sözdür. İş sözden daha kuvvetlidir. Eğer burada:

« شَهِدَ اللّٰهُ اَنَّهُ لاَ اِلٰهَ اِلاَّ هُوَ وَالْمَلٰئِكَةُ وَاُولُوا الْعِلْمِ قَآئِماً بِالْقِسْطِ ... (١٨) »

"Allah (-u Tealâ): **'Allah şu hakikatı, kendinden başka hiç bir ilâh olmadığını, adaleti ayakta tutarak açıkladı'** *(Ali İmran:18'den)* kavl-i şerifinde, bu ayet-i kerimenin aksine, şahitliği adaleti yerine getirmekten önce zikretmiştir, bunların aralarındaki fark nedir? denilecek olursa, buna şöyle cevap verilir:

"Allah-u Tealâ'nın şahitliği, kendisinin mahlûkatın yaratıcısı olmasından, adaleti yerine getirmesi ise, o yaratılanlar hakkında adaleti yerine getirenleri görüp gözetmesinden ibarettir. Dolayısıyla Ali İmran suresindeki şahitliğin, adaleti ifa etmekten önce zikredilmiş olması gerekir.

Kullar hakkında kullanılan: **"Adaleti hakkıyla yerine getirmek"** ifadesiyse, kulun adalete riayet etmesi ve zulme karşı koymasından ibarettir. Böyle yapmayan bir insanın başkası hakkındaki şahadetinin makbul olmayacağı malûmdur. Dolayısıyla, kullar hakkında şahadetin, adaleti yerine getirmekten sonra zikredilmesi gerekir.

Daha sonra Mevlâ Tealâ: (اِنْ يَكُنْ غَنِيّاً اَوْ فَقِيراً فَاللّٰهُ اَوْلٰى بِهِمَا) **"(Aleyhinde** şahitlik edilen) **Zengin veya fakir bulunsa da, çünkü Allah** (-u Tealâ) **ikisine de** (sizden) **daha yakındır."** kavl-i şerifiyle: "Zenginin rızasını kazanmak veya fakire acımak niyetleriyle sakın doğru şahitliği gizlemeyin, çünkü Allah-u Tealâ onların işlerini ve menfaatlerini gözetmeye sizden daha yakındır." buyurmak istemiştir.

Yani, Allah-u Tealâ, zenginin de fakirin de iyiliğini sizden daha ziyade gözetir. Eğer onların aleyhinde şahitlik yapmak onların lehine olmasaydı, elbette Allah-u Tealâ bunu meşrû etmezdi. Nitekim:

٩١١ – عَنْ اَنَسٍ (رضى الله عنه) قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللّٰهِ ﷺ: « اُنْصُرْ اَخَاكَ ظَالِماً اَوْ مَظْلُوماً »
قَالُوا يَا رَسُولَ اللّٰهِ هٰذَا نَنْصُرُهُ مَظْلُوماً فَكَيْفَ نَنْصُرُهُ ظَالِماً؟ قَالَ: « تَاْخُذُ فَوْقَ يَدَيْهِ »

911 - Enes ibni Malik *(Radıyallahu Anh)* dan rivayet edilen bir hadis-i şerifte Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)*: **"Zalim olsun, mazlum olsun kardeşine yardım et."** buyurmuştur. Bunun üzerine Ashab-ı Kiram: "Ya Resulallah! Biz mazluma yardım ederiz, fakat zalime nasıl yardım edeceğiz?" diye sorduklarında, Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)*: **"Onun ellerinin üstünden tutarsın** (onu, yaptığı zulümden engelleyerek, ona da yardım etmiş olursun)" buyurmuştur. *(Buharî, Mezalim:5, No.2311-2312, 2/863, Tirmizî, Fiten: 68, No.2255, 4/523, Ahmed ibni Hanbel, Müsned: 13077, 4/400, Beyhakî, Sünen-i Kübrâ, Âdâbul Kazi:3, No.20177, 10/153)*

İbni Cerîr-i Taberî, İmam-ı Süddî'den naklen bu ayet-i kerimenin Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* hakkında indiğini rivayet etmiştir. Şöyle ki: Bir zenginle bir fakir Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* e bir dava intikal ettirdiklerinde, Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)*, fakir zengine zulmedemez düşüncesiyle fakirin tarafını tutmak isteyince,

Allah-u Tealâ: **"Aleyhinde şahitlik edilen zengin olsun fakir olsun, Allah onlara sizden daha yakındır, artık siz** (adaletten) **dönerek hevaya** (nefsin arzusuna) **uymayın."** mealindeki bu ayet-i kerimeyi indirmiştir. *(Camiul Beyan: 10683, 4/320)*

İmam-ı Katade *(Rahimehullah)* ın, bu ayet-i kerimenin tefsirinde şöyle buyurduğu rivayet edilmiştir: "Ey Âdemoğlu! Kendi aleyhine, yahut ana-babanın ve yakınlarının yahut kavminin eşrafı (ulu ları) nın aleyhine de olsa, şahitliği adaletle yerine getir. Çünkü şahitlik insanlar için değil ancak Allah-u Tealâ için yapılır.

Allah-u Tealâ adaleti kendi zatı için seçmiştir. Adalet yer yüzünde O'nun mizanı (terazisi) dir ki, güçsüzün hakkını güçlüden, doğrunun hakkını yalancıdan, onunla alır ve haklıyı haksızdan, doğruyu yalancıdan onunla ayırır ve Rabbimiz azanları onunla engeller. İnsanlar ancak adaletle sulh olur.

Ayet: 135

Ey Âdemoğlu! Hakkında şahitlik yapılan zengin veya fakir olsa, Allah sizin zengininize de, fakirinize de sizden daha yakındır. Dolayısıyla ne zenginin zenginliği, ne de fakirin fakirliği, hak olarak bildiğin bir şeyi açıklamana engel olmasın.

İmam-ı Katade *(Rahimehullah)* bu açıklamadan sonra şöyle buyurmuştur:

Bize nakledildiğine göre, bir kere Allahın peygamberi Musa *(Aleyhisselâm)* : "Ya Rabbi! Yer yüzüne konan şeylerin en azı nedir?' diye sorduğunda, Mevlâ Tealâ: **"Adalet, yer yüzüne konanların en azıdır** (yer yüzünde insanlar arasında bulunan şeylerin en azı adalettir)." buyurmuştur. *(Taberî, Camiul-beyan:10687, 4/321)*

Daha sonra Mevlâ Tealâ **"Artık siz,** (haktan) **dönerek hevaya uymayın"** buyurmuştur ki, bunun manası: "Adaletle vasfedilebilmeniz için nefsin arzusuna uymayı bırakın." demektir. Çünkü adalet nefsin isteğine uymayı terketmekten ibarettir. Kim iki zıt şeyden birisini bırakırsa, muhakkak ki diğerini elde etmiş olur.

Mevlâ Tealâ, ayet-i kerimenin sonunda: (وَإِنْ تَلْوُوا أَوْ تُعْرِضُوا فَإِنَّ اللَّهَ كَانَ بِمَا تَعْمَلُونَ خَبِيراً) **"Eğer dilinizi eğip büker veya** (şahitlikten tamamen) **yüz çevirirseniz, şüphesiz ki Allah** (-u Tealâ) **yaptıklarınızdan hakkıyla haberdârdır."** buyurmuştur.

İbni Münzir *(Rahimehullah)* ın rivayetine göre, İbni Abbas *(Radıyallahu Anhuma)* şöyle buyurmuştur: "Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* Medine-i Münevvere'ye geldiğinde, kendisine ilk inen Bakara suresi olmuş, sonra nisa suresi onu takibetmiştir. O zamanda bir adam oğlunun, amcasının veya akrabasının aleyhinde bildiği bir şeyi, kendi geçiminin darlığından dolayı (onlara muhtaç olurum korkusundan) eli bollaşacağı bir zamana kadar te'hir edip, dilini eğip büker veya tamamen gizlerdi. İşte bu ayet-i kerime bunun üzerine inerek bu gibi hareketleri yasaklamıştır.

Ruhul Beyan tefsirinde zikredildiğine göre, İbni Abbas *(Radıyallahu Anhuma)* buyurmuştur ki: "Bu ayet-i kerime, huzuruna iki hasım geldiğinde birinden yüz çeviren veya hakkın ortaya çıkmamasına çalışan yahut ta, oturum, bakış ve işaret gibi hususlarda hasımlar arasında eşitliği gözetmeyen kâzi ve hâkimler hakkındadır."

٩١٢ - عَنْ أُمِّ سَلَمَةَ (رضى الله عنها) أَنَّ رَسُولَ اللهِ ﷺ قَالَ: « مَنِ ابْتُلِيَ بِالْقَضَاءِ بَيْنَ الْمُسْلِمِينَ فَلْيَعْدِلْ بَيْنَهُمْ فِي لَحْظِهِ وَإِشَارَتِهِ وَمَقْعَدِهِ وَلاَ يَرْفَعْ صَوْتَهُ عَلَىٰ أَحَدِ الْخَصْمَيْنِ مَا لَمْ يَرْفَعْ عَلَى الْآخَرِ »

912 - Ümmü Seleme *(Radıyallahu Anha)* dan rivayet edilen bir hadis-i şerifte Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* şöyle buyurmuştur: **"Her kim müslümanlar arasında hüküm vermekle ibtilâ** (bu zor vazife ile imtihan) **olunursa, bakışında, işaretinde ve oturuşunda onlar arasında adaletli olsun, iki hasım** (davalı) **dan birine sesini yükseltmedikçe, diğerine de yükseltmesin"** *(Cessas, Ahkâmül Kur'an: 2/348, Tehâvenî, Ahkâmül Kur'an: 2/360)*

Hazreti Ali *(Radıyallahu Anh)* da şöyle buyurmuştur: Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* bizi iki hasımdan biri olmadan diğerini misafir etmekten nehyetti. *(Cessâs, Ahkâmül Kur'an: 2/348)*

Bu ayet-i kerimeden murad hâkimler olduğu gibi, şahitler ve bütün insanlar olması da ihtimal dahilindedir, zira ayet-i kerimenin lâfzı hepsini içine almaktadır. Nitekim bu ayet-i kerimenin inişinde Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* in şöyle buyurduğu rivayet edilmiştir:

٩١٣ - « مَنْ كَانَ يُؤْمِنُ بِاللهِ وَالْيَوْمِ الْآخِرِ فَلْيُقِمْ شَهَادَتَهُ عَلَىٰ مَنْ كَانَتْ وَمَنْ كَانَ يُؤْمِنُ بِاللهِ وَالْيَوْمِ الْآخِرِ فَلَا يَجْحَدْ حَقًّا هُوَ عَلَيْهِ وَلْيُؤَدِّهِ فَوْرًا وَلَا يُلْجِئْهُ إِلَىٰ سُلْطَانٍ وَخُصُومَةٍ لِيَقْطَعَ بِهَا حَقَّهُ »

913 - **"Her kim Allaha ve ahiret gününe inanıyorsa, kimin aleyhine olursa olsun şahitliğini ikame etsin** (hakkıyla yerine getirsin). **Her kim Allaha ve ahiret gününe inanıyorsa, üzerinde olan bir hakkı inkâr etmesin onu hemen ödesin ve alacaklının hakkını kesmek için onu hakime ve mahkemeye mecbur etmesin."** buyurmuştur. *(Tefsir-i Haddâdi, Ruhul Beyan: 2/301)*

Zaten bir hakimin görünüşe nazaran, bir meseledeki hükmü zahiren geçerli olsa da, hakikate tesiri yoktur. Yani hâkimin hükmü, aleyhine karar verilen kişiyi görünüşte itaata mecbur ederse de, esasen hükmü yanlış olduğundan, o hüküm, haksız olarak alınan malı helâl kılmaz. Nitekim:

٩١٤- عَنْ أُمِّ سَلَمَةَ (رضى الله عنها) أَنَّ رَسُولَ اللهِ ﷺ قَالَ: « إِنَّمَا أَنَا بَشَرٌ وَإِنَّكُمْ تَخْتَصِمُونَ إِلَيَّ وَلَعَلَّ بَعْضَكُمْ أَنْ يَكُونَ أَلْحَنَ بِحُجَّتِهِ مِنْ بَعْضٍ فَأَقْضِيَ نَحْوَ مَا أَسْمَعُ فَمَنْ قَضَيْتُ لَهُ بِحَقِّ أَخِيهِ شَيْئًا فَلَا يَأْخُذْهُ فَإِنَّمَا أَقْطَعُ لَهُ قِطْعَةً مِنَ النَّارِ »

914 - Ümmü Seleme *(Radıyallahu Anha)* den rivayete göre, Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* şöyle buyurdu: **"Şüphesiz, bende ancak bir insanım. Sizler, da'valarınızı bana arzediyorsunuz. Belki bazınız huccet** (delil) **ini, diğerinden daha düzgün ifade etmiş olabilir. Ben de, ondan işitmekte olduğuma göre hükmederim. Binaenaleyh ben, her kimin kardeşinin hakkı olan bir şeyi onun lehine hükmetmiş isem, sakın onu almasın. Ben ona ancak ateşten bir parça kesmiş** (vermiş) **olurum."** *(Buharî, Şehadet:27, No.2534, 2/952, Müslim, Akzıye: 3, No.17134, 3/1337, Ebu Davud, Akzıye:7, No.3583, 2/325, İbni Mace, Ahkâm:5 No.2318, 2/777, Muvatta' Akzıye: 1, No. 1424, Sh.471, Ahmed ibni Hanbel,Müsned: No.25728, 10/14)*

Şeyh Zafer Ahmed el Osmanî'nin: **"Ahkâmül Kur'an"** ında zikredildiğine göre, bu ayet-i kerime Allaha isyan noktasında ana-baba'ya itaatın caiz olmadığını açıklamaktadır. Zira Mevlâ Tealâ burada, Ana-baba istemese de, evlâdın, onların aleyhine de olsa şahitliği yerine getirmesini emretmiştir ki, bu, ana-baba'ya itaatın ancak helâl ve caiz olan hususlarda vacip olduğuna, Allah-a isyan hususunda ise, onlara itaatın caiz olmadığına delâlet etmektedir.

Taberî tefsirinde zikredildiğine göre, Selef-i salihin zamanında babanın çocuğuna,çocuğun babasına,kardeşin kardeşe şehadeti, ve kocanın karısı hakkındaki şahitliği bu ayet-i kerimeye dayanılarak geçerli sayılıyordu. Sonra insanlar bozulup, idarecileri, kendilerini itham etmeye sevkedecek işler yaptıklarında akrabadan töhmet altında kalan kimselerin şahitlikleri geçersiz sayıldı. Bu hususta ahir zamanda en çok evlât, baba, kardeş ve karı koca itham edilmişlerdir.

Kurtubî tefsirinde zikredildiğine göre, İmam-ı Hasen, Nehaî, Şâbî, Şüreyh, Malik, Sevrî, Şafiî ve İbni Hanbel *(Rahimehumullah)* evlât, ana-baba, kardeş ve karı-koca'nın birbiri hakkındaki şahitliklerini caiz görmezlerdi. Gerçi İmam-ı Malik, adaletli olduğu takdirde kardeşin kardeşe şahitliğini, İmam-ı Şafiî de karı koca aslında birbirlerine yabancı olup aralarındaki evlilik bağının her an kopması muhtemel olduğu için birbirleri hakkında şahitliklerini caiz görmüşlerse de,

İmam-ı Azam Ebu Hanife *(Radıyallahu Anh)*, karı-koca arasında birbirinden faydalanmak hususundaki töhmet çok ziyade olup, zevciyet (evlilik) esirgemek, acımak, ülfet ve muhabbeti icabettirdiğinden dolayı bunların birbirleri hakkındaki şahitliklerine cevaz vermemiştir.

Eşbah isimli fıkıh kitabında zikredildiğine göre, şahitlik yapacak başka kimse bulunduğu takdirde yahut hakimin fasık olduğu, ya da şahit yaptığı şahitliğin kabul olunmayacağını kesinen bildiğinde, şahitliğini gizlemesi caizdir. Fukaha buyurmuştur ki: Had cezalarında şahitliği gizlemek, açıklamaktan daha üstündür. Nitekim, Abdullah ibni Hezzal *(Radıyallahu Anh)* dan rivayet edildiğine göre: Bir kere Hezzal, zina cezası hakkında Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* in yanında şahitlik yapınca, Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* :

٩١٥ – عَنْ عَبْدِ اللهِ بْنِ هَزَّالٍ (رضى الله عنه) : قَالَ رَسُولُ اللهِ ﷺ : «لَوْسَتَرْتَهُ بِثَوْبِكَ لَكَانَ خَيْراً لَكَ»

915 - **"Onu elbisenle örtseydin, elbette senin için daha hayırlı olurdu."** buyurdu. *(Ebu Davud, Hudud: 7, No.4377, 2/538, Abdurrezzak, Musannef: No.13342, 7/323)*

٩١٦– عَنِ ابْنِ عُمَرَ (رضى الله عنهما) اَنَّ رَسُولَ اللهِ ﷺ قَالَ: «اَلْمُسْلِمُ اَخُو الْمُسْلِمِ لَايَظْلِمُهُ وَلَايُسْلِمُهُ وَمَنْ كَانَ فِى حَاجَةِ اَخِيهِ كَانَ اللهُ فِي حَاجَتِهِ وَمَنْ فَرَّجَ عَنْ مُسْلِمٍ كُرْبَةً فَرَّجَ اللهُ عَنْهُ كُرْبَةً مِنْ كُرُبَاتِ يَوْمِ الْقِيَامَةِ وَمَنْ سَتَرَ مُسْلِماً سَتَرَهُ اللهُ يَوْمَ الْقِيَامَةِ»

916 - İbni Ömer *(Radıyallahu Anhuma)* dan rivayet edilen bir hadis-i şerifte Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* şöyle buyurmuştur: **"Müslüman müslümanın kardeşidir, ona zulmetmez ve onu** (zulme) **teslim etmez. Kardeşinin işini görmeğe çalışanın Allah** (-u Tealâ) **hacetini görür** (isteğini yerine getirir), **bir müslümandan bir sıkıntıyı açanın, Allah** (-u Tealâ) **kıyamet gününün sıkıntılarından bir sıkıntısını giderir, bir müslümanı örteni de Allah**

(-u Tealâ) kıyamet günü örter." *(Buharî, Mezalim:4, No.2310, 2/862, Müslim, Birr ve Sıle: 15, No.2580, 4/1996, Tirmizî,Hudud:3, No. 1426, 4/34, Ahmed ibni Hanbel,Müsned:16956, 6/37)*

٩١٧ – عَنِ ابْنِ عَبَّاسٍ (رضى الله عنهما) عَنِ النَّبِيِّ ﷺ قَالَ: « مَنْ سَتَرَ عَوْرَةَ اَخِيهِ الْمُسْلِمِ سَتَرَ اللّٰهُ عَوْرَتَهُ يَوْمَ الْقِيَامَةِ وَمَنْ كَشَفَ عَوْرَةَ اَخِيهِ الْمُسْلِمِ كَشَفَ اللّٰهُ عَوْرَتَهُ حَتّٰى يَفْضَحَهُ بِهَا فِى بَيْتِهِ »

917 - İbni Abbas *(Radıyallahu Anhuma)* dan rivayet edilen bir hadis-i şerifte, Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* şöyle buyurmuştur: **"Bir müslüman kardeşinin avretini örten** (günahını açıklamayan) **ın, Allah** (-u Tealâ) **kıyamet günü avretini örter. Bir müslüman kardeşinin avretini açanın Allah** (-u Tealâ) **da avretini açarak onu evinin içersinde rezil eder. "** *(İbni Mace, Hudud:5, No.2546, 2/850)*

٩١٨ – عَنْ جَابِرِ بْنِ عَبْدِ اللّٰهِ وَاَبِى اَيُّوبَ الْاَنْصَارِىِّ (رضى الله عنهما) يَقُولَانِ: قَالَ رَسُولُ اللّٰهِ ﷺ « مَا مِنْ مُسْلِمٍ يَخْذُلُ مُسْلِماً فِى مَوْطِنٍ يُنْتَقَصُ فِيهِ مِنْ عِرْضِهِ ، وَيُنْتَهَكُ فِيهِ مِنْ حُرْمَتِهِ الاَّخَذَلَهُ اللّٰهُ فِي مَوْطِنٍ يُحِبُّ فِيهِ نُصْرَتَهُ، وَمَا مِنِ امْرِئٍ يَنْصُرُ مُسْلِماً فِي مَوْطِنٍ يُنْتَقَصُ فِيهِ مِنْ عِرْضِهِ وَيُنْتَهَكُ فِيهِ مِنْ حُرْمَتِهِ الاَّنَصَرَهُ اللّٰهُ فِى مَوْضِعٍ يُحِبُّ فِيهِ نُصْرَتَهُ »

918 - Cabir ibni Abdillah ve Ebu Eyyüb el Ensarî *(Radıyallahu Anhuma)* dan rivayet edildiğine göre, Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* şöyle buyurdu: **"Her hangi bir müslüman, diğer bir müslümanı, ırzına** (namusuna) **dokunulduğu ve hürmetinin** (dokunulmazlığının) **bozulduğu bir yerde yardımsız bırakırsa, Allah** (-u Tealâ) **mutlaka o kişiyi yardım olunmak istediği bir yerde yardımsız bırakır. Herhangi bir kişi de, bir müslümana, ırzına sövüldüğü ve saygınlığının ihlâl edildiği bir yerde yardım ederse, Allah** (-u Tealâ) **mutlaka o kişiye yardım olunmayı sevdiği bir yerde yardım eder."** *(Taberanî, Mü'cem-i Evsat:8637, 9/292)*

٩١٩ – عَنْ عَائِشَةَ (رضى الله عنها) قَالَتْ: قَالَ رَسُولُ اللّٰهِ ﷺ: « ادْرَءُوا الْحُدُودَ عَنِ الْمُسْلِمِينَ مَا اسْتَطَعْتُمْ فَاِنْ كَانَ لَهُ مَخْرَجٌ فَخَلُّوا سَبِيلَهُ فَاِنَّ الْاِمَامَ اَنْ يُخْطِئَ فِى الْعَفْوِ خَيْرٌ مِنْ اَنْ يُخْطِئَ فِى الْعُقُوبَةِ »

919 - Aişe *(Radıyallahu Anha)* dan rivayet edilen bir hadis-i şerifte de Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* şöyle buyurmuştur: **"Gücünüz yettiği kadar müslümanlardan hadleri defedin** (cezaları ortadan kaldırın), **eğer bir müslüman için çıkış yolu bulursanız onun yolunu salıverin** (serbest bırakın), **çünkü imamın** (devlet reisinin) **yanlışlıkla** (suçluyu) **bağışlaması,** (suçsuza) **yanlışlıkla ceza vermesinden daha hayırlıdır."** *(Tirmizî, Hudud:2, No.1424, 4/33, Darukutnî, Hudud:8, 3/84, İbni Mace, Hudud: 5, No.2545, 2/850, Beyhakî, Sünen-i Kübra: No.17062, 8/414, Hakim, Müstedrek:8163, 4/426)*

Nakledildiğine göre, bir müslüman kasten bir zimmî'yi öldürdü, İmam-ı Ebu Yusuf *(Rahimehullah)* o müslümanın katline fetva verince, bu haber Harun Reşid'in ailesi Zübeyde hanıma ulaştı. O, müslümanların işlerine çok önem veren bir hanım olduğu için, İmam-ı Ebu Yusuf'a haber göndererek: "Sakın müslümanı öldürtmesin." diye haber gönderdi.

İmam-ı Ebu Yusuf ve diğer fukaha *(Rahimehumullah)* mahkeme için toplandıklarında, öldürülen zimmî ile müslümanın velileri huzura çıkarıldılar, Harun Reşit İmam-ı Ebu Yusuf'a: "Bu müslümanın öldürülmesine hüküm ver." deyince, O: "Ya Emirel Müminin! Benim görüşüm budur ancak, müslümanın o zimmiyi öldürdüğü günde, o zimmi, cizyesini ödeyenlerden olup olmadığına dair açık bir delil meydana çıkmadıkça, o zimmi'ye karşılık bu müslümanı öldürtemem." dedi.

Bu hususta ne kadar araştırma yapıldıysa da, işin gerçeği meydana çıkmayınca, müslüman öldürülmekten kurtuldu.

ADALETİ EMREDEN DİĞER AYET-İ KERİMELER:

« يَا اَيُّهَا الَّذِينَ اٰمَنُوا كُونُوا قَوَّامِينَ لِلّٰهِ شُهَدَآءَ بِالْقِسْطِ وَلَا يَجْرِمَنَّكُمْ شَنَاٰنُ قَوْمٍ عَلٰى اَلَّا تَعْدِلُوا اِعْدِلُوا هُوَ اَقْرَبُ لِلتَّقْوٰى وَاتَّقُوا اللّٰهَ اِنَّ اللّٰهَ خَبِيرٌ بِمَا تَعْمَلُونَ (٨) »

"Ey iman edenler! Allah için hakkı ayakta tutan, adaletle şahitlik eden kimseler olun. Bir topluluğa olan kin(iniz) **sizi** (onlar hakkında) **adaletli davranmamaya sevketmesin. Adaletli olun bu, takvaya** (Allah'tan korkmaya) **daha yakın** (daha çok yakışan bir hareket)**dir. Allah**(a isyan)**dan sakının, şüphesiz ki Allah yaptıklarınızdan ziyadesiyle haberdârdır."** *(Maide Suresi:8)*

« ...وَاَوْفُوا الْكَيْلَ وَالْمِيزَانَ بِالْقِسْطِ لَا نُكَلِّفُ نَفْساً اِلَّا وُسْعَهَا وَاِذَا قُلْتُمْ فَاعْدِلُوا وَلَوْ كَانَ ذَا قُرْبٰى وَبِعَهْدِ اللّٰهِ اَوْفُوا ذٰلِكُمْ وَصّٰيكُمْ بِهِ لَعَلَّكُمْ تَذَكَّرُونَ (١٥٢) »

"Ölçü ve tartıyı adaletle yapın. Biz herkese ancak gücünün yettiği kadarını yükleriz. (Bir kimsenin lehinde veya aleyhinde söz) **söylediğiniz zaman yakınlarınız dahi olsa, adaletli olun ve Allah'ın ahdini ifa edin** (ona verdiğiniz sözü tutun), **İşte Allah size iyice düşünesiniz diye bunları emretti.** *(Enam Suresi:152'den)*

Mevlâ Tealâ, adaleti emrettikten sonra adaletin gereklerinden olan imanda sebat etmeyi emretmek üzere şöyle buyuruyor:

يَا اَيُّهَا الَّذِينَ اٰمَنُوا اٰمِنُوا بِاللّٰهِ وَرَسُولِهِ وَالْكِتَابِ الَّذِى نَزَّلَ عَلٰى رَسُولِهِ وَالْكِتَابِ الَّذِى اَنْزَلَ مِنْ قَبْلُ وَمَنْ يَكْفُرْ بِاللّٰهِ وَمَلٰئِكَتِهِ وَكُتُبِهِ وَرُسُلِهِ وَالْيَوْمِ الْاٰخِرِ فَقَدْ ضَلَّ ضَلٰلاً بَعِيداً (١٣٦)

KELİME MANASI (136)

(يَا اَيُّهَا الَّذِينَ اٰمَنُوا) **Ey iman edenler,** (اٰمِنُوا) **iman edin,** kime? (بِاللّٰهِ) **Allah** (-u Tealây) **a,** daha? (وَرَسُولِهِ) **peygamberine,** daha? (وَالْكِتَابِ) **kitaba,** (الَّذِى) **öyle kitap ki,** (نَزَّلَ) **peyderpey** (ayet ayet) **indirdi,** kime? (عَلٰى رَسُولِهِ) **peygamberine,** daha? (وَالْكِتَابِ) **kitaba,** (الَّذِى) **öyle kitap ki,** (اَنْزَلَ) **topyekûn indirdi,** neden evvel? (مِنْ قَبْلُ) **bundan_evvel,** (وَمَنْ) **her kim,** (يَكْفُرْ) **inkâr ederse,** kimi? (بِاللّٰهِ) **Allahı,** daha? (وَمَلٰئِكَتِهِ) **meleklerini,** daha? (وَكُتُبِهِ) **kitaplarını,** daha? (وَرُسُلِهِ) **peygamberlerini,** daha? (وَالْيَوْمِ) **günü,** öyle gün ki, (الْاٰخِرِ) **son olucu** (ahiret gününü), (فَقَدْ ضَلَّ) **muhakkak sapıtmıştır,** neyle? (ضَلٰلاً) **bir sapıklıkla ki,** (بَعِيداً) (haktan) **çok uzak.**

MEALİ ŞERİFİ (136)

Ey iman edenler! Allah'a, peygamberine, ayet ayet indirdiği o kitaba (Kur'ana) **ve önce, topyekûn indirdiği** (bütün) **kitap** (lar) **a, iman** (da sebat) **edin. Kim, Allahı, meleklerini, kitaplarını, peygamberlerini ve ahiret gününü inkâr ederse, muhakkak ki o,** (dosdoğru yoldan) **uzak bir sapıklıkla sapıtmıştır.**

İ Z A H A T

Fahrurrazi, Ruhul Beyan ve Alûsi tefsirlerinde zikredildiğine göre, bu ayet-i kerimenin daha önceki ayet-i kerimeler ile münasebeti hususunda iki görüş vardır:

1 - Bu ifade, bir önceki ayet-i kerimedeki: **"Adaleti titizlikle ayakta tutanlar olun."** ifadesiyle ilgilidir. Çünkü insan, ancak bu ayet-i kerimede zikredilen şeylere yakinen inandığı zaman adaleti hakkıyla ayakta tutabilir.

2 - Allah-u Tealâ, bu sure-i celilede bir çok hüküm beyan edince, bunun peşi sıra imanı emreden bu ayet-i kerimeyi zikretmiştir.

Şu bilinsin ki, Mevlâ Tealâ'nın: **"Ey iman edenler! Allaha ve O'nun peygamberine iman edin."** emrinin zahiri, zaten mevcud olan imanın tahsil edilmesini emretmektedir ki, bu da imkânsızdır. İşte bu sebepten müfessirler bu hususta bir çok izahlar yapmışlardır. Bunların hepsi iki esas görüşte toplanır.

1 - Ayet-i kerimedeki: **"Ey iman edenler!"** ifadesinden murad müslümanlardır. bu durumda da bir kaç vecih vardır:

Ayet: 136

a) Ayet-i kerimenin manası: **"Ey iman edenler! İmanda devam ve sebat ediniz."** şeklindedir. Bu mananın neticesi: "Ey geçmişte ve şu anda iman edenler! Gelecekte de iman edin." demektir.

Bunun bir benzeri de Allah-u Tealâ'nın birliğini en iyi bilen Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)*e:

« فَاعْلَمْ اَنَّهُ لاَ اِلٰهَ اِلاَّ اللّٰهُ ... (١٩) »

"(Habibim!) **Bil ki, Allahtan başka** (hiç bir) **ilâh yoktur."** *(Muhammed Suresi:19'dan)* buyurulmasıdır.

b) "Ey taklid yoluyla iman edenler! İstidlâl (delile dayanma) ve tahkik (inceden araştırma) yoluyla iman edin.

c) "Ey mücmel (kısa şekilde) istidlâllerle iman edenler, tafsilâtlı (ayrıntılı)delillerle de iman edin.

d) "Ey tafsili delillerle Allaha, meleklerine, kitaplarına ve peygamberlerine iman edenler! Allahın azametinin künhü (özü) ne, akıllarınızın ulaşamayacağına iman ediniz! Meleklerin hâlleri, kitapların sırları ve Resullerin sıfatlarına da akıllarınızın tafsilâtlı bir biçimde ermeyeceğine de iman edin.

e) İbni Abbas *(Radıyallahu Anhuma)* dan rivayet edildiğine göre, bu ayet-i kerime Abdullah ibni Selâm , Ka'b'ın iki oğlu Esed ile Üseyd, Salebe ibni Kays, Abdullah ibni Selâmın kız kardeşinin oğlu Selâm, erkek kardeşinin oğlu Seleme ile Yamin ibni Yâmin hakkında inmiştir.

Bu zatlar ehl-i kitabın müminleridir. Bunlar, Hazreti Peygamber *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* e gelerek: "Ey Allahın Resulü! Biz sana, senin kitabına, Musa'ya, Tevrat'a, ve Uzeyr'e iman ediyor, bunların dışındaki kitap ve peygamberleri inkâr ediyoruz" dediler. Bunun üzerine Efendimiz *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* :

٩٢٠ – « بَلْ اٰمِنُوا بِاللّٰهِ وَرَسُوْلِهِ مُحَمَّدٍ وَالْقُرْاٰنِ وَبِكُلِّ كِتَابٍ كَانَ قَبْلَهُ »

920 - **"Hayır! Allah'a, Resulü Muhammed'e, Allah'ın kitabı Kur'an'a ve ondan önceki bütün kitaplara iman ediniz! "** *(Salebî, Süyûtî, Dürrül Mensur:2/716, Beğavî, Meâlimüttenzil: 1/490)* buyurunca,

Onlar: "Bunu yapamayız" dediler. Bunun üzerine bu ayet-i kerime nazıl oldu ve onların hepsi iman ettiler.

2 - Ayet-i kerimedeki: **"Ey iman edenler!"** hitabının muhatabı müslümanlar değildir. Bu görüş üzerine de bir kaç izah yapılmıştır.

a) Hitap yahudi ve hristiyanlara olup Ayet-i kerimenin manası: **"Ey Musa'ya ve Tevrat'a, İsa'ya ve İncil'e iman edenler! Muhammed'e ve Kur'an'a da iman edin!"** şeklindedir.

b) Hitap münafıklara ait olup, buna göre, Ayet-i kerimenin manası: **"Ey diliyle iman edenler! Kalbinizle de iman edin!"** demektir. Bu mana, Mevlâ

Tealâ'nın:

« ... مِنَ الَّذِينَ قَالُوا آمَنَّا بِأَفْوَاهِهِمْ وَلَمْ تُؤْمِنْ قُلُوبُهُمْ ... (٤١) »

"Kalpleri iman etmediği hâlde, ağızlarıyla inandık diyen kimseler..." *(Maide Suresi:41'den)* ayet-i kerimesiyle kuvvet bulmaktadır..

c) Bu ifade, gündüzün başlangıcında iman edip, sonunda kâfir olan kimselere hitaptır. Buna göre takdir: **"Ey gündüzün başlangıcında iman edenler! Gündüzün sonunda da iman edin."** şeklindedir.

d) Bu ayet-i kerime müşriklere hitab olup manası: **"Ey lât'a ve Uzza'ya iman edenler! Allah'a iman ediniz."** şeklindedir.

e) Bu hitap insanların tamamına da olabilir, zira bütün insanlar kendilerinden misak (söz) alındığı gün mümindiler. Nitekim Mevlâ Tealâ onlara:

« ... أَلَسْتُ بِرَبِّكُمْ قَالُوا بَلَىٰ شَهِدْنَا ... (١٧٢) »

"Ben sizin Rabbiniz değil miyim? (buyurdu, onlar da), **'Evet** (Rabbimiz olduğuna) **şahit olduk.' dediler."** *(Araf Suresi:172'den)*

Âlimlerin çoğu birinci görüşü tercih etmişlerdir. Çünkü mümin kelimesi mutlak (kayıtsız) olarak kullanıldığında, ancak "Müslümanlar" manasına gelir.

Ayet-i celilede geçen birinci kitaptan maksat Kur'an, ikinci kitaptan murat ise, bütün kütüb-i semaviyeyi (gökten inan kitapları) içine alan kitap cinsidir. Zaten Mevlâ Tealâ'nın bundan sonra: (وَمَنْ يَكْفُرْ بِاللَّهِ وَمَلَائِكَتِهِ وَكُتُبِهِ) **"Her kim Allahın meleklerine ve kitaplarına küfrederse."** buyurması, buna delâlet etmektedir.

Bütün kitaplara imandan maksat: Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* e indirilmiş olan Kur'ana inanmanın zımnında (içinde) onlara da inanmaktır. Şöyle ki: Kur'ana imanın altında bütün kitaplara iman yatar, çünkü Kur'an o kitaplardan her birerlerinin hükümlerinin, nesh olundukları zamana kadar hak ve sabit olup, kendileriyle amel edilmesi gerektiğini bildirdiği gibi, zaten onların hükümlerinden bu ana kadar nesh edilmemiş olanlar, nesh ve tebdil (değiştirme) den korunmuş olan bu Kur'anın hükümleri olarak yürürlüktedirler. Dolayısıyla Kur'ana iman, bütün kitaplara iman, onunla amel, bütün kitaplarla amel sayıldığı gibi, onu inkâr da bütün kitapları inkâr sayılır.

Şu da bilinsin ki, Mevlâ Tealâ, iman bahsinde: Allah'a, peygamberine, peygamberine indirdiği kitaba ve ondan evvel indirilmiş olan kitaplara diye dört şeye imanı zikretmiş, küfür konusunda ise, Allahı, meleklerini, kitaplarını, peygamberlerini ve ahireti inkâr şeklinde beş çeşit küfür maddesi açıklamıştır. Allah-u Tealâ daha sonra: **"Kim** (bunları) **inkâr ederse, tam manasıyla sapıtmıştır."** buyurmuştur. Bu ayet-i kerimeyle ilgili bir kaç soru bulunmaktadır:

1 - İmanın mertebelerinde niçin peygamberler kitaptan önce zikredilmiş, küfür hususunda da bunun tersi olarak, kitap, peygamberlerden önce

zikredilmiştir? Cevap olarak, şöyle denilmiştir: Yaratıcının ilminden yaratılanlara inişte, kitap peygamberden öncedir. Mahlûkattan yaratıcıya yükselme mertebesinde ise, peygamber, kitaptan önce gelir.

2 - Niçin imanın mertebelerinde Allaha, peygamberine ve kitaplarına olmak üzere üç husus; Küfrün mertebelerinde ise, Allahı, melekleri, kitapları, peygamberleri ve ahireti inkâr olmak üzere beş husus zikredilmiştir?

Bu soruya şöyle cevap verilebilir: Allaha, peygamberlerine ve kitaplarına iman edilince, hiç şüphe yok ki, bunlarla birlikte meleklere ve ahirete de iman edilmiş olunur. Çünkü bir kimsenin Allaha, peygamberlerine ve kitaplarına iman ettiğini iddia edip de, melekleri ve ahiret gününü inkâr ederek, bunlarla ilgili ayet-i kerimeleri te'vil etmesi (başka bir manaya yorumlaması) pek nadir (az) da olsa vakidir. İşte böyle az bir ihtimal mevcud olduğu için, Cenab-ı Hak, melekleri ve kıyameti inkâr edenin, Allahı da inkâr etmiş sayılacağını açıkça belirtmiştir.

3 - Ehl-i kitap, Tevrat'ı ve İncil'i inkâr etmeyip, iman etmiş oldukları hâlde, onlara nasıl "Daha evvel indirdiği kitaba iman edin." denilebilir?

Bu soruya iki şekilde cevap verilir:

a) Onlar sadece bu iki kitaba iman edip, daha önce indirilmiş olan kitaplara iman etmiyorlardı, bundan dolayı daha önce indirilmiş bütün kitaplara iman etmeleri emrolunmuştur.

b) Onların, önceki kitapların bir kısmını bırakıp, bir kısmına iman etmeleri doğru değildir, çünkü iman yolu mucizedir. Mucize bütün semavî kitaplar için söz konusu olunca, onlardan bir kısmına iman etmemek, mucizeyi ta'n etmek (ayıplamak, kınamak) olur. Mucizeyi ta'n etmek söz konusu olunca, bu mucizeden her hangi bir şeye inanmak mümkün olmaz. Nitekim, Mevlâ Tealâ'nın:

«وَيَقُولُونَ نُؤْمِنُ بِبَعْضٍ وَنَكْفُرُ بِبَعْضٍ وَيُرِيدُونَ اَنْ يَتَّخِذُوا بَيْنَ ذٰلِكَ سَبِيلاً (١٥٠)
اُولٰئِكَ هُمُ الْكَافِرُونَ حَقّاً ...» (١٥١)

"Bir kısmına iman ederiz, ama bir kısmına inanmayız diyenler ve bunlar (iman ile küfür) **arasında bir yol tutmak isteyenler** (yok mu?) **İşte onlar gerçek kâfirlerin ta kendileridir."** *(Nisa Suresi:150-151'den)* kavl-i şerifiyle kastedilen de budur.

4 - Allah-u Tealâ: "Peygamberine indirdiği kitaba ve daha evvel indirdiği kitaba (iman edin)." buyururken, niçin birinde (نَزَّلَ) diğerinde ise, (اَنْزَلَ) fiilini kullanmıştır.

Buna da şöyle cevap verilmiştir: Kur'an yirmi küsur sene gibi bir zaman içinde parça parça inmiştir. halbuki kendisinden önceki kitapların durumu böyle değildir. Bu husus Cenab-ı hakkın:

« نَزَّلَ عَلَيْكَ الْكِتَابَ بِالْحَقِّ مُصَدِّقاً لِمَا بَيْنَ يَدَيْهِ وَأَنْزَلَ التَّوْرِيٰةَ وَالْإِنْجِيلَ ... (٣) »

"(Habibim!) O (Allah-u Tealâ), **sana bu kitabı** (Kur'an-ı Kerimi), **Hakla** (hakikatı içine alıcı olduğu hâlde, bir de), **kendinden evvelkileri tasdik edici olarak peyderpey indirdi. Tevrat ve İncil'i de** (topyekün) **indirmişti."** *(Âli İmran Suresi: 3)* ayetinin tefsirinde geçmişti

5 - Mevlâ Tealâ'nın: **"Daha evvel indirdiği kitaba iman edin."** ifadesindeki, **"Kitab"** sözü müfred bir lâfızdır. Binaenaleyh bundan hangi kitaplar kastedilmiştir?

Cevaben denir ki: "Bu lâfız ism-i cins (cins isim) dir, dolayısıyla genel olarak bütün fertlere şâmil olabileceğinden umumi manaya da uygundur."

Ruhul Beyan tefsirinde zikredildiğine göre, ulema şöyle buyurmuştur: "Kişiye ilk vacip olan şey, Mevlâ Tealâ'yı bilmektir" yani her insanın delillerle Allah-u Tealâ'yı bilmeye çalışması gerekmektedir.

İmam-ı Azam efendimize göre, mukallid (hiç bir delile dayanmaksızın inananları taklid ederek iman eden) in imanı sahih (doğru ve geçerli) ise de, nazar ve istidlâli (düşünüp araştırmayı) terkettiği için günahkâr olur. Dolayısıyla işin başı huccet ve burhan (delile dayanmak), sonra müşahede ve âyan (görür gibi olmak), daha sonra da Fenâ an siver-rahman (Mevlâ Tealâ'dan gayrı her şey, nazarından kaybolmak) dır.

Avam (sıradan inananlar) ın imandaki mertebesi, hazreti Ömer *(Radıyallahu Anh)* dan rivayet edilen:

٩٢١- « اَنْ تُؤْمِنَ بِاللّٰهِ وَمَلاٰئِكَتِهِ وَكُتُبِهِ وَرُسُلِهِ وَالْيَوْمِ الْاٰخِرِ وَتُؤْمِنَ بِالْقَدَرِ خَيْرِهِ وَشَرِّهِ »

921 - **"İman, senin Allaha, meleklerine, kitaplarına, resullerine ve ahiret gününe inanman ve kadere, hayırlısı ve şerlisi** (nin Allah-u Tealâ dan geldiği) **ne iman etmendir."** *(Müslim, İman:1, No.8, 1/37, Tirmizî, İman:4, No.2610, 5/6)* hadis-i şerifinde açıklanandır ki bu, iman-ı gaybî (görmeden inanmak) tan ibarettir.

Havas (seçkin kullar) ın imandaki mertebesi ise, İman-ı ayânî (görür gibi inanmak) dır. Bu da şöyle olur: Allah-u Tealâ bir kuluna sıfatlarından bir sıfatla tecelli ettiğinde, o kulun vücudunun bütün cüzleri, Mevlâ Tealâya karşı huşu edip (boyun eğip), kalbinin gayben (görmeden) inandığını nefsi inkâr ettikten sonra, bütünüyle (kalbi ve nefsiyle) ayânen (görür gibi) iman eder. Nefis bu makamda Musa *(Aleyhisselâm)* gibi olur ki, O da Mevlâ Tealâ'yı göremediği hâlde, Mevlâ Tealâ'nın dağa tecellisinden etkilenerek bayıldı:

« فَلَمَّا اَفَاقَ قَالَ سُبْحَانَكَ تُبْتُ اِلَيْكَ وَاَنَا اَوَّلُ الْمُؤْمِنِينَ (١٤٣) »

"Ayıldığında ise, 'Seni noksan sıfatlardan tenzih ederim, sana tövbe ettim ve ben inananların ilkiyim.' dedi." *(Araf Suresi: 143'den)*

Ehas (en seçkin kullar) ın imandaki makamı ise, İman-ı hakiki'dir. Bu

da Celâl sıfatının tecellisiyle, enaniyet (benlik) perdeleri kalktıktan sonra, Cemal sıfatıyla beka bularak, zaman ve mekân'dan soyulmaktır.

Nitekim Miraç gecesi Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* in hâli bu idi. Ve o gece vahyedilen: (اٰمَنَ الرَّسُولُ بِمَا اُنْزِلَ اِلَيْهِ) **"O resül kendisine indirilene iman etti."** kavl-i şerifi, "Peygamberin bütün sıfatları, Allah-u Tealâ'nın bütün sıfatlarına, peygamberin zatı, Allah-u Tealâ'nın zatına hakkıyla inanarak, vücudunun tamamı gözle görür bir şekilde rabbisine iman etti." demektir.

(وَالْمُؤْمِنُونَ كُلٌّ اٰمَنَ بِاللّٰهِ) **"Müminlerin de hepsi Allah** (-u Tealây) **a iman etti"** Cümle-i celilesi de, en seçkin ümmetlerin bu makamdan hissedar olduklarına işaret etmektedir. Allah-u Tealâ cümlemize bu iman-ı hakikiyi nasibeylesin, Âmin..,

İnsan bu tecrid ve tefrid (nefsi bütün kötü huylarından soyup, Allah-u Tealâ'yı gerçekten birleme) mertebesine ancak zikir ve tevhidle ulaşır. Nitekim Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* Hazreti Ali *(Radıyallahu Anh)*a vasiyetlerinde şöyle buyurmuştur:

٩٢٢ – « يَا عَلِيُّ احْفَظِ التَّوْحِيدَ فَاِنَّهُ رَأْسُ مَالِي وَالْزِمِ الْعَمَلَ فَاِنَّهُ حِرَافَتِي وَاَقِمِ الصَّلَاةَ فَاِنَّهَا قُرَّةُ عَيْنِي وَاذْكُرِ الْحَقَّ فَاِنَّهُ نُصْرَةُ فُؤَادِي وَاسْتَعْمِلِ الْعِلْمَ فَاِنَّهُ مِيرَاثِي »

922- **"Ya Ali! Tevhidi muhafaza et, çünkü o, benim sermayemdir. Amele devam et, şüphesiz ki o, benim sanatımdır. Namazı hakkıyla kıl muhakkak ki o, benim gözümün nurudur. Hakkı zikret o, benim gönlümün yardımcısıdır. İlmi** (iyiye) **kullan çünkü o benim mirasımdır.** *(Ruhul Beyan 2/304)*

Ey Allahımız! bizi bu mirastan mahrum etme. Âmin..,

MEVLÂ TEALÂ'NIN MÜMİN KULLARINA, İSLÂM VE İMANIN HAKİKATINA ULAŞMALARINI EMRETTİGİ DİĞER AYET-İ KERİMELER:

« يَاَيُّهَا الَّذِينَ اٰمَنُوا ادْخُلُوا فِي السِّلْمِ كَافَّةً وَلَاتَتَّبِعُوا خُطُوَاتِ الشَّيْطَانِ اِنَّهُ لَكُمْ عَدُوٌّ مُبِينٌ(٢٠٨) »

"Ey İman edenler! Hep birden İslâm'a girin ve şeytanın adımlarına uymayın, zira şüphe yok ki o, sizin için apaçık bir düşmandır." *(Bakara Suresi:208)*

« يَا اَيُّهَا الَّذِينَ اٰمَنُوا هَلْ اَدُلُّكُمْ عَلٰى تِجَارَةٍ تُنْجِيكُمْ مِنْ عَذَابٍ اَلِيمٍ (١٠) تُؤْمِنُونَ بِاللّٰهِ وَرَسُولِهِ وَتُجَاهِدُونَ فِي سَبِيلِ اللّٰهِ بِاَمْوَالِكُمْ وَاَنْفُسِكُمْ ذٰلِكُمْ خَيْرٌ لَكُمْ اِنْ كُنْتُمْ تَعْلَمُونَ(١١) »

"Ey iman edenler! Sizi, elem verici (acı) **bir azaptan kurtaracak ticarete delâlet edeyim mi?** (böyle kârlı bir ameli size öğreteyim mi?) **Allaha ve Resulüne** (gerçekten) **iman eder, mallarınız ve canlarınızla Allah yolunda cihat edersiniz. Eğer bilirseniz bu sizin için daha hayırlıdır."** *(Saf Suresi l0-11)*

Mevlâ Tealâ, imanda sabit olmanın gerekli olduğunu ve kâfirlerin dalâletini (sapıklığını) beyandan sonra, imandan sonra küfre dönenlerin kötü hâllerini açıklamak üzere şöyle buyuruyor:

اِنَّ الَّذِينَ اٰمَنُوا ثُمَّ كَفَرُوا ثُمَّ اٰمَنُوا ثُمَّ كَفَرُوا ثُمَّ ازْدَادُوا كُفْرًا لَمْ يَكُنِ اللّٰهُ لِيَغْفِرَ لَهُمْ وَلَا لِيَهْدِيَهُمْ سَبِيلًا (١٣٧)

KELİME MANASI (137)

(اِنَّ الَّذِينَ) **Muhakkak o kimseler ki,** (اٰمَنُوا) **iman ettiler,** (ثُمَّ كَفَرُوا) **sonra küfrettiler,** (ثُمَّ اٰمَنُوا) **sonra yine iman ettiler,** (ثُمَّ كَفَرُوا) **sonra tekrar kâfir oldular,** (ثُمَّ ازْدَادُوا) **sonra da arttılar,** ne cihetinden? (كُفْرًا) **küfür cihetinden,** (لَمْ يَكُنْ) **olmadı,** kim? (اللّٰهُ) **Allah** (-u Tealâ), nedir olmadı? (لِيَغْفِرَ) **mağfiret eder,** kim için? (لَهُمْ) **onlar için,** daha? (وَلَا لِيَهْدِيَ) **hidayet eder olmadı,** kimi? (هُمْ) **onları,** nereye? (سَبِيلًا) (doğru) **bir yola,**

MEALİ ŞERİFİ (137)

Şu bir gerçek ki, iman edip, sonra inkâr edenler, sonra iman edip tekrar inkâr edenler, sonra da inkarlarını artıranlar (var ya), **Allah** (-u Tealâ) **onları bağışlayacak değildir, onları** (doğru) **bir yola kavuşturacak ta değildir.**

İ Z A H A T

Beğavî, Fahrurrazi ve Hâzin tefsirlerinde zikredildiği üzere bu ayet-i kerimede zikredilen, defaatla imandan sonra, tekrar tekrar küfre dönenlerden maksat kimler olduğu hakkında bir kaç görüş vardır.

1 - Yahudilerdir, çünkü onlar, Musa *(Aleyhisselâm)* a imandan sonra buzağıya taparak kâfir olmuşlar, tekrar Tevrat'a inanıp, İsa *(Aleyhisselâm)* a küfretmişler daha sonra da, Muhammed *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* i inkâr ederek küfürde ileri gitmişlerdir. Ayrıca onlar, Tevrat'a inandıktan sonra, Uzeyr *(Aleyhisselâm)* a küfretmişler, Davud *(Aleyhisselâm)* a iman ettikten sonra, İsa *(Aleyhisselâm)* ı inkâr etmişler, daha sonra Muhammed *(Aleyhisselâm)* ın gelişinde de küfürlerini iyice artırmışlardır.

2 - Bu ayet-i kerimenin, ehl-i kitabın tamamı hakkında indiği de söylenmiştir. Zira onlar, kendi peygamberlerine iman ettikten sonra küfretmişler, kendilerine indirilen kitaba inandıktan sonra da onu inkâr etmişlerdir. Buradaki küfür ve inkârın manası ise, peygamberlerinin ve kitaplarının yolunu terketmelerinden ibarettir. Daha sonra da, Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* e küfrederek inkârda ileri gitmişlerdir.

3 - Bu ayet-i celile münafıklar hakkındadır. Buna göre ayet-i celilede geçen birinci iman, onların müslüman olduklarını açıklamalarıdır. Bundan sonraki küfürleri ise, iki yüzlülükleri ve kalplerinin sözlerine uymamasıdır.

İkinci imanları, müslümanlardan bir kısmı ile karşılaştıkları her seferinde,"Biz inandık" demeleridir. İkinci küfürleri ise, şeytan (önder) lerinin yanına vardıklarında,"Biz sizinle beraberiz, biz o müslümanlarla ancak alay ediyoruz" demeleridir. Küfürde ileri gitmelerinden maksat ise, müslümanlar hakkında her türlü hile ve tuzak kurma hususunda son derece gayret göstermeleridir. Mevlâ Tealâ'nın bu ayet-i kerimenin peşine:

« بَشِّرِ الْمُنَافِقِينَ بِأَنَّ لَهُمْ عَذَابًا أَلِيمًا »

"Münafıklara müjdele ki, onlara pek acıklı bir azap vardır." buyurması da bu manayı kuvvetlendirmektedir.

İmam-ı Kaffal *(Rahimehullah)* buyurmuştur ki: Bu ayet-i kerimeden maksat, iman ve küfrün kaç kere olduğunu anlatmak olmayıp, ancak onların tereddüt içinde olduklarını göstermektir. Nitekim Mevlâ Tealâ:

« مُذَبْذَبِينَ بَيْنَ ذَٰلِكَ لَا إِلَىٰ هَٰؤُلَاءِ وَلَا إِلَىٰ هَٰؤُلَاءِ ... (١٤٣) »

"Onlar, (imanla küfür arasında) **bocalayıp durmaktadırlar. Ne onlara, ne de bunlara** (bağlanırlar)." *(Nisa Suresi:143)* buyurmuştur.

4 - Ulemanın bir kısmı da şöyle demiştir: Bu ayet-i celilede kastedilenler, Mevlâ Tealâ'nın:

« وَقَالَتْ طَائِفَةٌ مِنْ أَهْلِ الْكِتَابِ آمِنُوا بِالَّذِي أُنْزِلَ عَلَى الَّذِينَ آمَنُوا وَجْهَ النَّهَارِ وَاكْفُرُوا آخِرَهُ لَعَلَّهُمْ يَرْجِعُونَ (٧٢) »

"Ehli kitaptan bir taife: 'İman edenlere indirilen (Kur'an-ı Kerim) **e, gündüzün evvelinde iman edin, sonunda da inkâr edin. Olur ki** (müminler dinlerinden) **dönerler' dediler."** *(Ali İmranSuresi:72)* Kavl-i şerifinde beyan edildiği üzere müslümanları şüpheye düşürmek için bazen iman etmiş gibi görünen, bazende inkarlarını açıkça söyleyen bir grup ehl-i kitaptır.

5 - Bu ayet-i kerime, mürted olan bir kavim hakkındadır. Onlar imandan sonra irtidad etmiş (dinden dönmüş) sonra inanıp, tekrar mürted olmuş, daha sonra iman edip yine dinden dönmüşlerdir.

Alusî tefsirinde zikredildiğine göre, bu kavimden özel bir takım insanlar kastedilmeyip, bu amelde bulunan bütün insanlar murad edilmektedir. Ve yine tekrar tekrar irtidad eden bu kavim münafıklar olabileceği gibi, diğer mürtedler de olabilir.

Bu gibi mürtedlerin tövbesinin kabul olunup olunmayacağı meselesine gelince: İbni Cerir ve İbni Ebî Hatim, Hazreti Ali *(Radıyallahu Anh)* dan naklen bu ayet-i kerimeyi delil göstererek, mürtedin üç kere tövbeye davet edilip daha sonra tövbesinin kabul edilmeyeceğini söylemişlerdir.

Bazı müctehitler de Hazreti Ali *(Radıyallahu Anh)* ın görüşüne giderek, dördüncü seferde mürtedin tövbeye davet edilmeyip öldürülmesi gerektiğine hükmetmişlerdir. Bu görüşe göre: (لَمْ يَكُنِ اللَّهُ لِيَغْفِرَ لَهُمْ وَلَا لِيَهْدِيَهُمْ سَبِيلًا) **"Allah on-**

ları affedecek ve onlara yol gösterecek değildir." kavl-i şerifinden maksat, "Tövbe etseler de Allah-u Tealâ onları affedecek değildir." demektir.

Fakat, Cumhur ulemadan nakledilen meşhur görüş, mürtedin tövbesinin kabul olunacağına dairdir. Ayet-i celilede bu gibi kimselerin mağfiret ve hidayet edilmeyeceklerinin zikredilmesi ise, onların halis ve sabit bir iman elde etmelerinin uzak olduğunu ifade etmektedir.

Zira burada bahsedilenler iman ettikten sonra defalarca kâfir olanlardır ki onların tekrar tekrar dinden dönmeleri, kalplerinde imanın yer etmemiş olduğunu gösterir. Eğer onların kalplerinde imanın bir ağırlığı ve kıymeti olmuş olsaydı, onu en ufacık bir sebeble bırakmazlardı.

Dolayısıyla bu gibi kişilerin kalpleri küfürle damgalanmış ve riddet (dinden dönmey) e alışmış olduğundan, onların nazarında iman en basit bir şey kabul edilmiş olduğu için bu gibi kimseler, mağfirete lâyık olmak ve cennet yoluna hidayet olunmakta bir adım bile atmaya çalışmazlar. İşte Mevlâ Tealânın: **"Allah onları mağfiret edecek değildir."** kavl-i şerifinden murat budur.

Yoksa bu ayet-i kerime: "Bu kimseler sahih (doğru) bir şekilde iman etseler de, kabul olunmaz ve bağışlanmazlar." manasında değildir. Aksine bundan maksat, geride beyan edildiği üzere, onların iman etmelerinin çok uzak ve şaşılacak bir şey olduğunu ve bu gibi kimselerin ekseriyetle küfür üzere öleceklerini ifade etmektir. Nitekim İmam-ı Mücahid: (ثُمَّ ازْدَادُوا كُفْراً) **"Sonra küfürde ileri gittiler."** kavl-i şerifini "Küfür üzere öldüler" diye tefsir etmiştir.

Tövbe eden, sonra tövbesinden dönen, daha sonra yine tövbe edip, yine tövbesini bozan bir fasığın(günahkârın) da aynı şekilde tövbede sebat etmesinin neredeyse umulamayacağı görülür ve bu gibi insanlar ekseriyetle o günahlar üzere ölürler. Ulemadan bazısı da tövbenin kabul edilmeyişini dini alaya alan ve küçümseyen kimselere tahsis etmişlerdir.

Kurtubî tefsirinde zikredildiğine göre, Mevlâ Tealâ'nın: (لَمْ يَكُنِ اللهُ لِيَغْفِرَلَهُمْ) **Allah onları mağfiret edici değildir."** kavl-i şerifi hakkında, "Allah-u Tealânın küfrün hiç bir nevini bağışlamayacağı kesin olduğu hâlde, bu ayet-i celilede imandan sonra olan küfrün bağışlanmayacağı zikredilmektedir. İmandan sonra olan küfrün diğer küfürlerden farkı nedir," diye sorulacak olursa, ona şöyle cevap verilir: Bir kâfir iman ettiği zaman eski küfrü bağışlanır. Nitekim:

٩٢٣ – عَنْ عَمْرِو بْنِ الْعَاصِ (رضى الله عنه) عَنِ النَّبِيِّ ﷺ قَالَ: « اَلْاِسْلَامُ يَجُبُّ مَا قَبْلَهُ »

923 - Amr ibnil Âs *(Radıyallahu Anh)* dan rivayet edilen bir hadis-i şerifte, Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)*: **"İslâm kendinden evvel olan** (küfrü ve inkar) **ı keser** (atar)." buyurmuştur. *(Ahmed ibni Hanbel, Müsned: 17792, 6/232)*

Fakat dinden dönüp tekrar kâfir olduğunda evvelki küfrü de mağfiret olunmaz. Nitekim:

٩٢٤ – عَنْ عَبْدِ اللهِ (رضى الله عنه) قَالَ: قَالَ اُنَاسٌ لِرَسُوْلِ اللهِ ﷺ: يَارَسُوْلَ اللهِ! اَنُؤَاخَذُ بِمَا عَمِلْنَا فِى الْجَاهِلِيَّةِ؟ قَالَ: « اَمَّا مَنْ اَحْسَنَ مِنْكُمْ فِى الْاِسْلَامِ فَلَا يُؤَاخَذُ بِهَا. وَمَنْ

Ayet: 137

« اَسَاءَ أُخِذَ بِعَمَلِه فِى الْجَاهِلِيَّةِ وَ الْاِسْلَامِ »

924 - Abdullah *(Radıyallahu Anh)* dan rivayet edildiğine göre, bazı kimseler Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* e: "Ya Resulallah! Biz cahiliyyet devrinde yaptıklarımızdan mes'ul olacak mıyız" dediklerinde,

Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)*: **"Sizden her kim islâmda güzel amel işlerse, onunla** (cahiliyyet devrinde yaptıklarıyla) **muahaze olunmaz** (cezalanmaz). **Ama kim kötülük ederse, hem cahiliyyet devrinde hem de islâmda yaptıklarından dolayı yakalanır** (cezalanır)." buyurmuştur. *(Müslim, İman:53 No.120, 1/111)*

Hattabî, İmam-ı Nevevî ve İbni Battâl *(Rahimehumullah)* buyurmuşlardır ki: Bu hadis-i şerifin zahiri, islâmiyetin eski amellerin hükmünü yokettiği hususundaki icma-ı ümmete ters düştüğünden mutlaka tevil edilmesi gerekir, Zira hakiki müslüman olmakta devam eden bir kimsenin, müslüman olmadan önce yaptıklarından mes'ul tutulmayacağı:

« قُلْ لِلَّذِينَ كَفَرُوا اِنْ يَنْتَهُوا يُغْفَرْ لَهُمْ مَا قَدْ سَلَفَ ... (٣٨) »

"(Habibim!) **O kâfirlere de ki: Eğer** (küfürden) **vazgeçerlerse, geçen** (günahları) **kendileri için bağışlanacaktır."** *(Enfal Suresi:38'den)* ayet-i kerimesi ve bir çok sağlam hadis-i şeriflerle sabittir. Dolayısıyla islâmda yapılan kötü amelden, irtidadın (dinden dönmenin) kastedilmesi gerekir.

Yine bu ayet-i celile hakkında şöyle bir soru yöneltilebilir: Ayet-i kerimede zikredilen: "Allah-u Tealâ'nın, imandan sonra tekrar tekrar küfre dönen kimseleri mağfiret etmeyeceği" hakkındaki hüküm, ya tövbeden önceki veya sonraki hâle bağlanmıştır. Birinci ihtimal batıldır. Çünkü tövbeden önceki küfür zaten burada söz konusu edilmemiştir. İkinci ihtimal de mümkün değildir, zira küfür bin kere de tekrar edilmiş olsa tövbeden sonra bağışlanır.

Bu suale üç şekilde cevap verilebilir:

1 - Ayet-i kerimede geçen: (الَّذِينَ) lâfzı, istiğraka (umum mana ifade etmeğe) değil, aksine daha önce geçmiş olan malûm kimselere hamledilmektedir. Binaenaleyh bu ifade ile, Allahın, küfürleri üzere öleceklerini ve kesinlikle o küfürden tövbe etmeyeceklerini bildiği bir takım bilinen kimseler kastedilmiştir. Buna göre Cenab-ı Hak'kın: **"Allah onları mağfiret edecek değildir."** kavl-i şerifi, bu kimselerin küfürleri üzere öleceklerini haber veren bir ifade olmuş olur ki, bu manaya göre böyle bir soru ortadan kalkar.

2 - Bu cümle-i celile ekseriyete göre söylenmiş bir ifadedir. Çünkü sık sık islâmdan küfre geçen herhangi bir kimsenin kalbinde islâmın ağırlığı ve azameti yer etmemiş demektir. Böyle bir insanın zahiri durumu, onun izah ettiğimiz şekilde küfrü üzere öleceğinin emaresi (alâmeti) dir.

3 - Bu ifadede zikredilen hüküm, küfürden tövbe etmeme hâline bağlıdır. Bu takdire göre "Ayet-i kerimede bahsedilen sıfatlar zayi olur." diyenin sorusuna da şöyle cevap verilir: "Onların özellikle zikredilmiş olmaları, o kâfirlerin küfürlerinin çok fahiş, hıyanetlerinin çok büyük ve kıyamet günündeki cezalarının da, çok şiddetli olduğuna delâlet eder." Bu ifade, Mevlâ Tealâ'nın:

« وَاِذْ اَخَذْنَا مِنَ النَّبِيّٖنَ مِيثَاقَهُمْ وَمِنْكَ وَمِنْ نُوحٍ وَاِبْرَاهِيمَ وَمُوسٰى وَعِيسَى بْنِ مَرْيَمَ ... »(٧)

"Hani biz peygamberlerden söz almıştık; Senden de, Nuh'dan da, İbrahim'den, Musa'dan ve Meryem oğlu İsa'dan da." *(Ahzab Suresi:7'den)* kavl-i şerifi gibi olmuş olur.

Cenab-ı Hak bu ayet-i kerimede, Hazreti Muhammedi, Hazreti Nuh'u, İbrahim, Musa ve İsa *(Aleyhimüsselâm)* ı makamlarının yüceliğini belirtmek için özellikle ve ayrıca zikretmiştir. Bunun bir benzeri de:

« مَنْ كَانَ عَدُوًّا لِلّٰهِ وَمَلٰٓئِكَتِهِ وَرُسُلِهِ وَجِبْرِيلَ وَمِيكَالَ ... »(٩٨)

"Kim Allah'a, meleklerine, peygamberlerine, Cebrail'e ve Mikâil'e düşman olursa.." *(Bakara Suresi:98'den)* ayet-i kerimesidir.

Ayet-i kerimenin sonunda Mevlâ Tealâ hazretleri: (وَلَا لِيَهْدِيَهُمْ سَبِيلًا) **"Onları bir yola hidayet edecek de değildir."** buyurmuştur.

Âlimlerimiz bu ifadenin, mutezilenin aleyhine, ehl-i sünnetin lehine olmak üzere: "Cenab-ı Hakkın kâfirleri imana hidayet buyurmadığına" delâlet ettiğini söylemişlerdir.

Mevlâ Tealâ, imandan sonra küfre dönenleri affetmeyeceğini beyandan sonra, münafıkları azapla tehdit etmek üzere şöyle buyuruyor:

بَشِّرِ الْمُنَافِقِينَ بِاَنَّ لَهُمْ عَذَابًا اَلِيمًا (١٣٨)

KELİME MANASI (138)

(بَشِّرِ) **Ziyade müjdele,** kimi? (الْمُنَافِقِينَ) **münafıkları,** yani onlara haber ver ki, (بِاَنَّ لَهُمْ) **şüphesiz onlar için vardır,** (عَذَابًا) **bir azap,** öyle azap ki, (اَلِيمًا) **acı verici,**

MEALİ ŞERİFİ (138)

Münafıklara, kendileri için şüphesiz çok acı verici bir azap olduğunu müjdele.

İ Z A H A T

Tefsiri Kebir'de zikredildiğine göre, bir önceki ayet-i kerimenin münafıklar hakkında olduğunu söyleyenler şöyle demişlerdir: Allah-u Tealâ o münafıkların küfürlerini bağışlamayacağını ve onları cennete kavuşturmayacağını açıkladıktan sonra, onları ceza çeşitlerinin en büyüğüne tâbi tutacağını da belirtmiştir ki, işte: **"Münafıklara, kendileri için pek acıklı bir azap olduğunu müjdele."** cümle-i celilesinden kastedilen mana budur.

Beğavî tefsirinde zikredildiğine göre, Mevlâ Tealâ'nın "müjdele" tabiri, tehekküm (acı ve ağır bir şekilde istihza ve alay etmek) içindir. Nitekim arap lar: (سَلَامُكَ الضَّرْبُ وَعِتَابُكَ السَّيْفُ) **"Senin selâmın dayak, itabın** (kınaman) **da kılıçtır."** derler.

Ayet: 139

Mevlâ Tealâ, münafıkları tehdit ettikten sonra, onları tarif etmek üzere şöyle buyuruyor:

اَلَّذِينَ يَتَّخِذُونَ الْكَافِرِينَ اَوْلِيَآءَ مِنْ دُونِ الْمُؤْمِنِينَ اَيَبْتَغُونَ عِنْدَهُمُ الْعِزَّةَ فَاِنَّ الْعِزَّةَ لِلّٰهِ جَمِيعاً (١٣٩)

KELİME MANASI (139)

O münafıklar da kimdir? (اَلَّذِينَ) **o kimselerdir ki,** (يَتَّخِذُونَ) **edinirler,** kimi? (الْكَافِرِينَ) **kâfirleri,** neler? (اَوْلِيَآءَ) **dostlar,** kimden başka? (مِنْ دُونِ الْمُؤْمِنِينَ) **müminlerden başka,** (اَيَبْتَغُونَ) **arıyorlar mı?,** kimin yanında? (عِنْدَهُمْ) **onların yanında,** neyi? (الْعِزَّةَ) **izzeti,** yani o münafıklar kâfirlerle dostluk ederek şeref mi arıyorlar? Bilsinler ki, bunu asla bulacak değillerdir, (فَاِنَّ الْعِزَّةَ) **çünkü bütün izzet** (ve şeref), kime mahsustur? (لِلّٰهِ) **Allah** (-u Tealây) **a mahsustur,** ne olduğu halde? (جَمِيعاً) **topyekûn olduğu hâlde,**

MEALİ ŞERİFİ (139)

(O münafıklar) **Müminleri bırakıp kâfirleri dost edinenlerdir. İzzet** (güç ve şeref) **i onların yanında mı arıyorlar?** (bilsinler ki) **bütün izzet, yalnızca Allaha aittir** (onu dilediğine verir ki, onlar da dostlarıdır).

İ Z A H A T

Tefsiri Kebir'de zikredildiği üzere müfessirler, bu ayet-i celilede geçen: **"Dost edinenler."** ifadesinden münafıkların, **"Kâfirlerden"** de yahudilerin kast edildiği hususunda ittifak etmiş (birleşmiş) lerdir.

Çünkü münafıklar, kâfirleri dost ediniyor ve birbirlerine, "Muhammedin işi henüz tamamlanmadı, ne olup olmayacağı belli değil" diyorlar. Bunun üzerine yahudiler de "Güç ve kuvvetin kendilerine ait olduğunu" söylüyorlardı. İşte bundan dolayı Mevlâ Tealâ o münafıklar hakkında: **"İzzeti insanların yanında mı arıyorlar?"** buyurarak, onları azarlamıştır. Arapçada **İzzet**: Şiddet ve güç demektir. Manaları birbirine yakın olduğu için izzet kelimesi şiddet manasından nakledilerek kuvvet manasına alınmıştır.

Aziz, zelilin aksine , Kuvvetli, karşı koyan ve güçlü demektir. Ayet-i kerimenin sonunda Mevlâ Tealâ: (فَاِنَّ الْعِزَّةَ لِلّٰهِ جَمِيعاً) **"Bütün izzet hiç şüphesiz ki, Allahındır."** buyurmuştur. Eğer burada, "Bu ayet-i celilenin ifadesi, Mevlâ Tealâ'nın:

« ... وَلِلّٰهِ الْعِزَّةُ وَلِرَسُولِهِ وَلِلْمُؤْمِنِينَ ... (٨) »

'Halbuki izzet, Allah'ındır, peygamberinindir ve müminlerindir.' *(Münafikun Suresi:8'den)* kavl-i şerifine zıt gibi görünmektedir." denilecek olursa,

Buna şöyle cevap verilebilir: Kudret-i kâmile (en üstün ve mükemmel güç) ancak Allah-u Tealâ'ya aittir. O'nun dışında kalan herkes ise, O'nun kudret vermesiyle kâdir (güçlü) ve O'nun izzet vermesiyle Aziz olurlar, dolayı-

sıyla Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* ve müminler hakkında söz konusu olan izzet, ancak Allah-u Tealâ'nın vermesiyle olduğundan, gerçekte bütün izzetin Allah-u Tealâ'ya ait olduğu ve iki ayet-i kerime arasında hiç bir çelişki bulunmadığı anlaşılmış olur.

٩٢٥ – عَنْ اَنَسٍ (رضى الله عنه) قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللهِ ﷺ: « اِنَّ اللهَ يَقُولُ كُلَّ يَوْمٍ: « اَنَا رَبُّكُمُ الْعَزِيزُ فَمَنْ اَرَادَ عِزَّ الدَّارَيْنِ فَلْيُطِعِ الْعَزِيزَ »

925 - Enes *(Radıyallahu Anh)* dan rivayet edilen bir hadis-i şerifte Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* şöyle buyurmuştur: **"Şüphesiz ki, Allah** (-u Tealâ) **her gün: 'Ben Aziz olan Rabbinizim, iki cihanda izzet arayan, Aziz** (olan Rabbin) **e itaat etsin' buyurmaktadır."** *(Süyûtî-, Dürrül Mensur:2/717)*

İmam-ı Razi *(Rahimehullah)* ın: "Ahkâm-ül Kur'an' ında bu ayet-i kerimenin tefsirinde şöyle bir mesele zikredilmektedir: Kâfirlerin saldırısına maruz kalan mümin topluluğunun diğer kâfirlerden yardım istemesi, o yardım istenilenler galip olduklarında küfrün hükümleriyle amel edecekleri takdirde caiz değildir.

Şeyh Zafer Ahmed el Osmanî *(Rahimehullah)*, **"Ahkamül Kur'an"** da bu fetvayı zikrettikten sonra buyurmuştur ki: Bundan dolayı Hind âlimlerinin cemiyeti, Hind beldelerini İngilizlerin elinden kurtarmak için, Hinduların cemiyetinden yardım istemek hususunda Hakîmül Ümme *(Kuddise Sırruhu)* dan fetva istediklerinde O, buna fetva vermemiştir. Çünkü Hindular da galip olduklarında yine üstünlük kâfirlere kalacak ve küfür hükümleri galip olacaktı.

Sonra Müslümanlar, Hindular cemiyetinden ayrılarak tek başına Pakistan devletini oluşturmaya gayret gösterince, Hakîmül Ümme *(Kuddise Sırruhu)* sözüyle, ameliyle, yazısı ve kalemiyle onları desteklemiş, Neticede buna muvaffak olarak müslüman Pakistan devletini kurmuşlardır. Bu büyük nimetten dolayı Allah-u Tealâ'ya hamdederiz.

İZZETİN KİMLERE AİT OLDUĞU HAKKINDA DİĞER AYET-İ KERİMELER:

« ... وَلِلّٰهِ الْعِزَّةُ وَلِرَسُولِهِ وَلِلْمُؤْمِنِينَ ... (٨) »

"Üstünlük ancak Allahın, peygamberinin, ve müminlerindir." *(Münafikun Suresi:8'den)*

« مَنْ كَانَ يُرِيدُ الْعِزَّةَ فَلِلّٰهِ الْعِزَّةُ جَمِيعاً ... (١٠) »

"Kim izzet ve şeref isterse, bilsin ki izzet ve şerefin hepsi Allahındır." *(Fatır Suresi:10'dan)*

İbni Kesir tefsirinde zikredildiğine göre, bu ayet-i kerimelerden maksat, kulları Allah-u Tealâ'dan izzet talebetmeye, kulluğa yönelmeye, dünya ve ahirette Allah-u Tealâ'nın yardımına mazhar olacak, mümin kullar arasına girmeye teşvik etmektir. Zira Mevlâ Tealâ'nın gayrinden, özellikle kâfirlerden izzet ve şeref istemek insanı dünya ve ahiret o kâfirlerle beraber eder. Nitekim:

٩٢٦ – عَنْ اَبِى رَيْحَانَةَ (رضى الله عنه) اَنَّ النَّبِىَّ ﷺ قَالَ: « مَنِ انْتَسَبَ اِلٰى تِسْعَةِ آبَاءٍ

كُفّارٍ يُرِيدُ بِهِمْ عِزّاً وَكَرَماً فَهُوَ عَاشِرُهُمْ فِى النّارِ »

926 - Ebu Reyhane *(Radıyallahu Anh)* dan rivayet edilen bir hadis-i şerifte Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)*: **"Her kim, kâfir olan dokuz babaya** (atalarına) **intisabederek** (bağlılığını bildirerek) **onlar sayesinde izzet ve kerem ararsa, o, ateşte onların onuncusudur."** *(Ahmed ibni Hanbel, Müsned: 17212, 6/99)* buyurmuştur.

Mevlâ Tealâ, münafıkların kötü sıfatlarından bazısını açıkladıktan sonra diğer bir kısmını beyan etmek üzere şöyle buyuruyor:

وَقَدْ نَزَّلَ عَلَيْكُمْ فِي الْكِتَابِ اَنْ اِذَا سَمِعْتُمْ اٰيَاتِ اللّٰهِ يُكْفَرُ بِهَا وَيُسْتَهْزَأُ بِهَا فَلَاتَقْعُدُوا مَعَهُمْ حَتّٰى يَخُوضُوا فِى حَدِيثٍ غَيْرِهِ اِنَّكُمْ اِذاً مِثْلُهُمْ اِنَّ اللّٰهَ جَامِعُ الْمُنَافِقِينَ وَالْكَافِرِينَ فِي جَهَنَّمَ جَمِيعاً (١٤٠)

KELİME MANASI (140)

(وَقَدْ نَزَّلَ) **Halbuki muhakkak indirdi,** kimin üzerine? (عَلَيْكُمْ) **sizin üzerinize,** yani ey münafıklar Allah-u Tealâ bundan evvel Mekkede size indirmiştir, nerede? (فِي الْكِتَابِ) **kitapta** (Kur'anda), neyi? şunu ki, (اَنْ) **şan,** (اِذَا سَمِعْتُمْ) **işittiğiniz zaman,** neyi? (اٰيَاتِ اللّٰهِ) **Allah** (-u Tealân) **ın ayetlerini,** ne oldukları hâlde? (يُكْفَرُ) **küfrolunduğu hâlde,** neye? (بِهَا) **onlara,** daha? (وَيُسْتَهْزَأُ) **alay edildiği hâlde,** neyle? (بِهَا) **onlarla,** yani Allahın ayetlerinin inkâr edildiğini ve onlarla alay edildiğini duyarsanız, (فَلَاتَقْعُدُوا) **oturmayın,** kimlerle beraber? (مَعَهُمْ) **onlarla** (alay eden kâfirlerle), **beraber,** ne zamana kadar? (حَتّٰى يَخُوضُوا) **onlar dalıncaya kadar,** nereye? (فِى حَدِيثٍ) **bir söze,** öyle söz ki, (غَيْرِهِ) **ondan** (küfür ve istihzalı konuşmalarından) **başka,** (اِنَّكُمْ) **muhakkak siz,** (اِذاً) **o takdirde,** yani onların konuşmalarını dinlediğiniz vakitte, nesiniz? (مِثْلُهُمْ) **onlar gibisiniz,** niçin? (اِنَّ اللّٰهَ) **çünkü şüphesiz Allah** (-u Tealâ), (جَامِعُ الْمُنَافِقِينَ) **münafıkları toplayıcıdır,** daha? (وَالْكَافِرِينَ) **kâfirleri de,** nerede? (فِي جَهَنَّمَ) **cehennemde,** ne oldukları hâlde? (جَمِيعاً) **topyekûn oldukları hâlde.**

MEALİ ŞERİFİ (140)

Halbuki muhakkak o (Allah-u Tealâ), **size kitapta "Allahın ayetlerinin inkâr edildiğini yahut onlarla alay edildiğini işittiğiniz zaman, başka bir söze dalıncaya kadar onlarla** (alaycı kâfirlerle) **beraber oturmayın" diye** (bir ayet) **indirmiştir. Şüphesiz siz de, o takdirde** (o ayetle amel etmeyip, kâfirlerle oturduğunuz zaman) **onlar gibisiniz, çünkü muhakkak Allah** (-u Tealâ), **münafıkları da, kâfirleri de cehennemde toptan bir araya getirecektir.**

İ Z A H A T

Hâzin ve Nesefî tefsirlerinde zikredildiğine göre, müfessirler şöyle demişlerdir: Müşrikler, meclislerinde Kur'an-ı Kerim'i dillerine dolayarak onunla alay ediyorlardı. Bunun üzerine Mevlâ Tealâ:

« وَإِذَا رَأَيْتَ الَّذِينَ يَخُوضُونَ فِي آيَاتِنَا فَأَعْرِضْ عَنْهُمْ حَتَّىٰ يَخُوضُوا فِي حَدِيثٍ غَيْرِهِ... (٦٨) »

"Ayetlerimiz hakkında (alay ve inkâra) **dalanları gördüğün zaman, ondan** (Kur'andan) **başka bir sözle meşgul oluncaya kadar onlardan yüz çevir."** *(Enam Suresi:68'den)* ayet-i kerimesini indirmiştir. Bu ayet-i celile Mekke-i Mükerreme'de nazil olmuştur.

Medine-i Münevvere'deki yahudi âlimleri de aynı Mekke müşrikleri gibi Kur'an-ı Kerim'le alay ediyorlar, münafıklar da bu hususta onlara muvafakat ediyorlardı. İşte bunun üzerine Mevlâ Tealâ o münafıklara hitab ederek:

"Halbuki muhakkak o (Allah-u Tealâ), **size kitapta "Allahın ayetlerinin inkâr edildiğini yahut onlarla alay edildiğini işittiğiniz zaman, başka bir söze dalıncaya kadar onlarla** (alaycı kâfirlerle) **beraber oturmayın" diye** (bir ayet) **indirmiştir. Şüphesiz siz de, o takdirde** (o ayetle amel etmeyip, kâfirlerle oturduğunuz zaman) **onlar gibisiniz, çünkü muhakkak Allah** (-u Tealâ), **münafıkları da, kâfirleri de cehennemde toptan bir araya getiricidir."** buyurmuştur ki, bu ifadenin manası: "Siz onların Allahın ayetlerini inkâr ettiklerini ve onunla alay ettiklerini duyduğunuz zaman" demektir.

Bundan sonra Mevlâ Tealâ: **"Çünkü o zaman siz de onlar gibisiniz"** kavl-i şerifiyle, "Ey münafıklar! Siz, Kur'anı inkâr eden ve onunla alay eden o yahudilerle oturup kalktığınız takdirde küfür hususunda tıpkı onlar gibi olursunuz." buyurmak istemiştir.

İbni Kesir tefsirinde zikredildiğine göre, bu ayet-i celilede geçen: **"O takdirde şüphesiz siz de onlar gibisiniz."** kavl-i şerifi, günah bakımından onlara ortaksınız demektir. Nitekim:

٩٢٧ – عَنْ عُمَرَ بْنِ الْخَطَّابِ (رضى الله عنه) قَالَ: يَا أَيُّهَا النَّاسُ إِنِّي سَمِعْتُ رَسُولَ اللهِ ﷺ يَقُولُ: « مَنْ كَانَ يُؤْمِنُ بِاللهِ وَالْيَوْمِ الْآخِرِ فَلَا يَقْعُدَنَّ عَلَىٰ مَائِدَةٍ يُدَارُ عَلَيْهَا بِالْخَمْرِ »

927 - Ömer ibni Hattab *(Radıyallahu Anh)* dan rivayet edilen bir hadis-i şerifte Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)*: **"Her kim Allaha ve ahiret gününe inanıyorsa, üzerinde şarap dolaştırılan sofraya sakın oturmasın."** *(Ahmed ibni Hanbel, Müsned: No.125, 1/53)* buyurarak, içki içmese de içenlerle oturanların onlara ortak olacağına işaret etmiştir.

Tefsiri Kebir'de zikredildiğine göre, ulema şöyle buyurmuştur: Bu ayet-i celile, küfre razı olan kimsenin kâfir olacağına ve yine dini yönden hoş olmayan bir münkeri (çirkin işi) görüp de, buna razı olan ve o münkeratı yapanların arasına karışan, bilfiil o münkeri yapmasa bile günah bakımından yapanlardan bir farkı olmadığına delâlet eder. Bunun delili ise, Mevlâ Tea-

lâ'nın bu ayet-i kerimesinde: (اِنَّكُمْ اِذاً مِثْلُهُمْ) **"Şüphesiz ki, o takdirde siz de onlar gibisiniz"** buyurmasıdır.

Bu, oturan kimsenin o mecliste oturmaya razı olması hâlinde böyledir. Ama onların sözlerine içten kızıp da, korkarak ve takiyye yaparak oturması hâlinde ise durum böyle değildir. İşte bu incelikten dolayı deniliyor ki, "Yahudilerle oturup kalkan, Kur'an-ı Kerimi ve Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* i ta'n edip eleştiren o münafıklar da, tıpkı o yahudiler gibi kâfirdirler. Ama Medine-i Münevvere'de bulunup da, daha önce Mekke-i Mükerreme'de iken Kur'an-ı Kerimi ta'n eden kâfirlerle oturup kalkmış olan müslümanlar, imanları üzere devam edegelmişlerdir.

Bu iki mesele arasındaki fark şudur: Münafıklar yahudilerle kendi irade ve arzularıyla oturup kalkıyorlardı. Müslümanlar ise, zaruretten dolayı kâfirlerle birlikte bulunuyor ve onlarla görüşüyorlardı.

Alûsi tefsirinde zikredildiğine göre, ayet-i celilede geçen "Mümaselet" (benzerlik) ten maksat; Günahta benzeyiştir, çünkü Medine-i Münevvere'de bulunan müminler Mekke de bulunanlar gibi aciz olmadıklarından, Allah-u Tealâ'nın ayetleriyle alay edenlerden yüz çevirip onlara karşı gelmeye güçleri yettiği hâlde onlarla birlikte oturup kalktıkları takdirde, hiç şüphesiz ki cezada onlara ortak olurlar.

Yahut bu benzerlikten murat; Küfürde ortak olmaktır ki bu mana, **"Zahîre"** sahibinin Ebu Hanife *(Rahimehullah)* tan rivayet ettiği üzere, "Hiçbir şart koşulmaksızın başkasının küfrüne razı olmanın küfür sayılacağı" kaidesi üzerine oturtulmuştur.

Şeyhul islâm Hâherzâde *(Rahimehullah)* buyurmuştur ki: "Bir insanın başkasının kâfir olmasını kabul ederek veya güzel görerek, küfre rıza göstermesi küfür sayılır. Amma kendisine eziyet eden bir kimseden Allah-u Tealâ'nın intikam alması için onun küfür üzere ölmesini veya öldürülmesini istemek küfür olmaz. Mevlâ Tealâ'nın, Musa ve Harun *(Aleyhimesselâm)* dan naklen zikretmiş olduğu:

« ...رَبَّنَا اطْمِسْ عَلَىٰ اَمْوَالِهِمْ وَاشْدُدْ عَلَىٰ قُلُوبِهِمْ فَلَا يُؤْمِنُوا حَتَّىٰ يَرَوُا الْعَذَابَ الْاَلِيمَ (٨٨) »

"Ey Rabbimiz! Onların (Firavun ve adamlarının) **mallarını yoket kalplerini de şiddetle sık ki, acıklı azabı görünceye kadar iman etmesinler."** *(Yunus Suresi: 88'den)* şeklindeki dualarını iyice düşünenler bu görüşün doğruluğunu anlarlar.

İmam-ı Maturidî *(Rahimehullah)* dan nakledilen görüş de budur. Ulemadan bazısının, "Bir kimseye müslüman olmak için bir kâfir geldiğinde biraz dur da abdest alayım diyerek ona islâmı tebliğ etmeyi tehir ederse, o geçen zaman zarfında onun kâfir kalmasına razı olduğu için, kendisi kâfir olur."

Şeklindeki sözleri imamı Azam'dan nakledilen görüşe uygun düşmekteyse de, Mekke fethinde hazreti Osman *(Radıyallahu Anh)* ibni Ebî Serh'i Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* e getirerek: "Ya Resulallah bunun biatını kabul et" dediğinde, Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* in ona üç kere bakarak elini on-

dan çekmesi sahih hadiste rivayet edilmekte ve siyer'de zikredilmektedir ki, bu hadise, görünüşüyle, mutlak manada duraklamanın küfür olmayacağına delâlet etmektedir. Dolayısıyla, **"Küfre rıza küfürdür"** kaidesi, mutlak manada kabul edilmeyip, ancak kâfirin küfrünü normal ve güzel görme durumunda geçerli olmaktadır.

Ulemadan bazısı, hangi cinsten olursa olsun fasık (açıkça haram işlemekten sakınmayan) ve mübtedi' (ehli sünnet dışındaki sapık fırkalardan birine bağlanan) kimselerle oturmanın haram olduğuna bu ayet-i kerimeyi delil göstermişler, İbni Mesud, İbrahim, Ebu Vail ve Ömer ibni Abdilaziz *(Radıyallahu Anhum)* gibi büyükler de bu görüşe gitmişlerdir.

Hişam ibni Urve *(Radıyallahu Anh)*: İçki içen bir toplulukla beraber oturan oruçlu bir kimseye, içki içenlere vurulan sopayı vurdurduğunda kendisine bunun sebebi sorulunca, bu ayet-i kerimeyi okuyarak cevap vermiştir.

Ruhul Beyan tefsirinde zikredildiğine göre, dünyadaki i'tilâf (kaynaşma), ruhlar âlemindeki teâruf (tanışma) nın neticesidir. Nitekim Hazreti Aişe *(Radıyallahu Anha)* nın şöyle buyurduğu rivayet edilmiştir: Mekke'de bir kadın vardı, Kureyş kadınlarının yanına girerek onları güldürürdü. Hicretten sonra o kadın Medineye geldi ve benim yanıma girdi.

Ben ona: "Ey filân kadın! Sen kime geldin?" dedim. O: "Size geldim." dedi. Ben: "Kimin yanına yerleştin?" diye sorunca, O: "Medine'de kadınları güldüren filân kadının yanına." dedi. Sonra, Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* benim yanıma gelerek: **"Falân güldürücü kadın sizin yanınızda mı?"** buyurdu, ben: "Evet" deyince: **"Kimin yanına yerleşmiş?"** diye sordu. Ben "Falân güldürücü kadının yanına" deyince,

٩٢٨ - « اَلْأَرْوَاحُ جُنُودٌ مُجَنَّدَةٌ فَمَا تَعَارَفَ مِنْهَا ائْتَلَفَ وَمَا تَنَاكَرَ مِنْهَا اخْتَلَفَ »

928 - Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* Allaha hamdederek: **"Ruhlar,** (âlem-i ervah'da sınıf sınıf, zümre zümre) **toplanmış cemaatlerdir. Bundan ötürü içlerinden birbirleriyle** (o âlem'de) **tanışanlar** (bu âlemde) **sevişip anlaşır** (lar). **Tanışmayanlar** (zıtlaşanlar ise, dünyada) **ihtilâf'a düşer** (anlaşamazlar)." buyurdu. *(Buharî, Enbiya:3, Ro:3158, 3/1213, Müslim:2638, 1/49, 4/2031, Ebu Davud:4834, Edep:16, 2/675, Ahmed ibni Hanbel, Müsned:2/295, Sehâvî, Mekasidül Hasene : No.95, Sh:73)*

Âlimler dediler ki: Bunun manası Ruhlar sınıf sınıf, zümre zümre, topluluklardır yahut muhtelif nevilerdir. Bunların tanışması Allah-u Tealâ'nın o sınıfa vermiş olduğu bir takım özelliklerden dolayıdır.

İmam-ı Nevevî *(Rahimehullah)* buyurdu ki: Hattabî ve diğerleri şöyle demişlerdir: "Ruhların birbirleriyle ülfet (dostluk, arkadaşlık) etmesi, Allah-u Tealânın tâ başlangıçta onları saadet ve şekavet (bahtiyarlık ve bedbahtlık) nevinden yaratmış olduğu hâle dayanmaktadır.

Ruhlar karşılıklı iki kısım idiler, dünyada bedenler buluştukları zaman uyuşurlar yahut yaratılmış oldukları hâle göre ihtilâf ederler, bunun neticesidir ki, hayırlılar hayırlılara, şerliler de, şerlilere meylederler.

Allah-u Tealâ en iyi bilendir. Bu hususta daha geniş bilgi için Ruhul Furkan tefsirimizin cilt 2, sahife: 584'e müraacaat edilmelidir.

Şu bilinsin ki, Ebed (sonsuz gelecek), ezelin (başlangıcı olmayan geçmişin) aynası olduğundan, onda ancak ezelde takdir edilen zuhur eder. Bundan dolayı Mevlâ Tealâ: **"Şüphesiz ki, Allah** (-u Tealâ) **münafıkları ve kâfirleri cehennemde hep birden toplayacaktır."** buyurmuştur.

Çünkü onlar, âlem-i ervah (ruhlar âlemin) de aynı safta olduklarından bu tenasüb ve tearuf (uyuşma ve tanışma) sayesinde dünyada da aynı amelde bulundular. Bundan dolayı Cabir *(Radıyallahu Anh)* dan rivayet edilen bir hadis-i şerifte Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* in:

٩٢٩ – عَنْ جابِرٍ (رضى الله عنه) قَالَ: سَمِعْتُ رَسُولَ اللهِ ﷺ يَقُولُ: «يُبْعَثُ كُلُّ عَبْدٍ عَلَىٰ مَا مَاتَ عَلَيْهِ»

929 - **"Her kul, öldüğü hal üzere diriltilecek** (mahşerde toplanacak) **tır."** buyurduğu rivayet edilmiştir. *(Müslim, cennet:19, 2878-2879, 4/2206)*

Bu ayet-i celilede, ashab-ı kulûb, erbab-ı nüfus'la oturmaktan ve onların isteklerine uymaktan nehyedildiklerine dair bir işaret de vardır. Zira böyle yaptıkları takdirde, onlar da ötekiler gibi olurlar, yani oturup-kalkma, karışıp-görüşme ve benzeme sebebiyle kalp nefis gibi kötülüğü emretmeye, kalp sahibi de nefis sahibi gibi kötülükler yapmaya başlar.

İmam-ı Haddâdî *(Radıyallahu Anh)* kendi tefsirinde buyurmuştur ki: Bir müminin bir farz veya sünneti icra etmek için, günah işleyenlerle beraber oturması caiz değildir. Ancak, o mecliste işlenen bir günahı değiştirmeye gücü yetmediği hâlde, o hâle kızarak bir ibadet vazifesini ikame etmek için orada bulunmasında bir beis (sakınca) yoktur.

Nitekim İmamı Hasen ile İbni Sîrîn *(Rahimehumallah)*, bir cenazede bulundular. Orada sesle ağlama gibi bir münker işlendiği için ibni Sîrîn *(Rahimehullah)* orayı terketti. Bu, İmam-ı Hasen'e anlatılınca, "Biz, her ne zaman bir batılı gördüğümüzde, dinimizde daha mühim yeri olan bir hakkı terkedecek değiliz." diyerek cenazeden ayrılmadı.

Nakledildiğine göre, Allah-u Tealâ, Yuşa ibni Nûn *(Aleyhisselâm)* a:

«اِنِّي مُهْلِكٌ مِنْ قَوْمِكَ اَرْبَعِينَ اَلْفاً مِنْ خِيارِهِمْ وَسِتِّينَ اَلْفاً مِنْ شِرارِهِمْ» قَالَ: يَا رَبِّ هٰؤُلاَءِ الْاَشْرارُ. فَمَا بالُ الْاَخْيارِ؟ قَالَ: «اِنَّهُمْ لَمْ يَغْضَبُوا لِغَضَبِي وَاَكَلُوهُمْ وَشارَبُوهُمْ»

"Şüphesiz ki ben, senin kavminin iyilerinden kırkbin, kötülerinden de altmışbin kişiyi helâk edeceğim." diye vahyettiğinde, Yuşa *(Aleyhisselâm)* "Ya Rabbi kötülerin hâli bellidir, ya iyilerin ne suçu var?" diye sorunca, Mev-lâ Tealâ: **"Onlar benim kızgınlığım için, onlara kızmadılar. Onlarla birlikte yeyip içtiler."** buyurdu. *(Ruhul Beyan:2/305)*

Tuhfet-ül Mülûk isimli eserde zikredildiğine göre: Hac veya Gaza için çıktığı yolculukta, facir (kötü) kimselerle beraber bulunmak gibi bir hâle

müptela olan kişi onlar yüzünden yapacağı ibadetleri terketmez. Ancak, kalbiyle onların yaptığı işleri kerih (çirkin) görüp razı gelmez.

Umulur ki o fasık kimseler de onun kalbinin kerahati (günaha karşı isteksizliği) bereketiyle tövbe ederler. Bir ziyafete çağrılan, orada çalgı ve türkü gibi masiyetlere rastlarsa, eğer Kazî ve Müftî gibi örnek bir insan değilse, orada oturur ve gücü yettiği takdirde engel olur.

Eğer önder bir kimse ise, oturur ve engel olur, engel olamazsa o meclisi terkeder. Eğer bir sofrada bulunuyor da, o sofrada içki içiliyorsa, önder bir kimse olmasa da, orada oturması haramdır. Fakat davete gitmeden evvel şeriata uygun olmayan işler olacağını bilen kişi kim olursa olsun o mecliste hazır bulunamaz.

İmam-ı Cessâs *(Rahimehullah)* "Ahkâmul-Kur'an" isimli eserinde buyurmuştur ki: Bu ayet-i kerime, bir münker (şer'an çirkin bir iş) yapana karşı gelmek gerektiğine delâlet etmektedir. Tabiî ki, bir şeriatsızlığı ortadan kaldırmak mümkün olmadığında, o meclis son bulup, meşrû bir hâl alncaya kadar, orada bulunanlarla oturmamak ve onlara karşı isteksizliği açıklamak, o münkeri inkârdan sayılır.

Yanında bir münker işlenen kişinin ne yapması gerektiği: Bir cenazede bulunan kimsenin yanında sesli şekilde bağıranlar, ve yanaklarını tokatlayarak yakalarını yıpratanlar bulunduğu takdirde, yine böylece, bir düğün meclisine davet edildiğinde çalgı ve eylence ile karşılaşan kimsenin, oradan o mecliste olup bitenleri görmeyecek ve duymayacak şekilde uzaklaşması gerekir mi? sorusuna şöyle cevap verilmiştir.

Eğer bu kimse, çalgı sesini işitmemek için oradan uzaklaştığında cemaatla namaz kılmayı terkedecekse veya ağlama seslerini duymamak için cenazeden ayrıldığında cenaze namazını kaçıracaksa yahut oyun ve eylenceden sebep düğün merasiminden geri kalan kimse, velime (düğün yemeğin) de hazır bulunamayacaksa, orada bulunan münkere iltifat etmeyip, o çirkinliğe karşı itirazını ve isteksizliğini açıklayarak, orada bulunmalıdır. Fakat, oradan uzaklaştığı takdirde üzerine vacip olan bir hakkı terketmiş olmayacaksa, o kimselerden uzaklaşması evlâdır.

Nitekim İmam-ı Azam Ebu Hanife *(Radıyallahu Anh)*: "Bir düğünde bulunduğunda eylence ve oyunla karşılaşan bir kimsenin oradan çıkması gerekmez, benim de böyle bir şey bir kere başıma gelmiştir." buyurmuştur.

Geride zikredildiği üzere İmam-ı Hasen *(Rahimehullah)*, şeriata uymayan bir şekilde ağlama ve bağırmalar duyduğu bir cenazeden ayrılmamıştır. Çünkü cenazede bulunmak emrolunan bir vazifedir, dolayısıyla başkasının günahından dolayı terkedilemez.

Yine böylece düğün yemeğinde bulunmak Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* tarafından teşvik edilen bir fazilettir. Orada işlenen şeriatsızlıkları istemedikten sonra, başkasının yaptığı bir münkerden sebep, böyle bir sünnetin terkedilmesi caiz olmaz. *(Cessas, Ahkam-ül Kur'an: 2/354)*

Süyûtî tefsirinde zikredildiği üzere, Ebu Vâil *(Rahimehullah)* buyurmuştur ki: Bir adam bir mecliste yalan bir şey anlatarak orada bulunanları güldürürse, Allah-u Tealâ orada bulunanların hepsine gazap eder. Ebu Vâil'in bu sözü İbrahim Nehaî *(Rahimehullah)* hazretlerine nakledilince, O: "Ebu Vâil doğru söylemiş, onun bu sözünün tasdiki Allahın kitabında yok mudur?" diyerek bu ayet-i kerimeyi okudu.

Bu hususta daha geniş malûmat Ruhul Furkan tefsirimizin 1. Cild Bakara Suresi 120. ayet-i kerimenin tefsirinde mevcuttur. Mütalâasında mutlaka çok büyük faydalar olacaktır.

Sonra Cenab-ı Hak münafıkların küfür bakımından kâfirler gibi olduklarını, tahkik ifade eden (انّ) edatıyla belirtmek üzere:

« انَّ اللّٰهَ جامِعُ الْمُنافِقينَ وَالْكافِرينَ فِى جَهَنَّمَ جَميعاً »

"Allah (-u Tealâ) muhakkak ki münafıkları da, kâfirleri de cehennemde toptan biraraya getirecek olandır." buyurarak: "Onlar, bu dünyada Allahın ayetleriyle istihza etmek hususunda bir araya geldikleri gibi, kıyamet gününde de cehennemin azabında bir araya toplanacaklardır." manasını kastetmiştir.

ALLAHIN AYETLERİNİ ALAYA ALANLARIN KÖTÜ HALLERİNİ BEYAN EDEREK ONLARLA OTURMAKTAN NEHYEDEN DİĞER AYET-İ KERİMELER:

« ...وَيُجادِلُ الَّذينَ كَفَروا بِالْباطِلِ لِيُدْحِضوا بِهِ الْحَقَّ وَاتَّخَذوا اٰياتى وَما اُنْذِروا هُزُواً (٥٦) »

"Kâfir olanlar ise, hakkı batıl ile ortadan kaldırmak için mücadele verirler. Onlar ayetlerimizi ve korkutuldukları (uyarıldıkları) **şeyleri alaya almışlardır."** *(Kehf Suresi:56'dan)*

« ذٰلِكُمْ بِاَنَّكُمُ اتَّخَذْتُمْ اٰياتِ اللّٰهِ هُزُواً وَغَرَّتْكُمُ الْحَيٰوةُ الدُّنْيا ... (٣٥) »

"(Kâfirlerin işledikleri ahirette açığa çıkacak, alaya aldıkları azap gerçeği kendilerini kuşatacak ve mahvedecektir) **Bunun böyle olmasının sebebi şudur: 'Siz, Allahın ayetlerini alaya aldınız ve dünya hayatı sizi aldattı'"** *(Casiye Suresi:35'den)*

« وَاِذا رَاَيْتَ الَّذينَ يَخوضُونَ فى اٰياتِنا فَاَعْرِضْ عَنْهُمْ حَتّٰى يَخوضوا فى حَديثٍ غَيْرِهِ وَاِمّا يُنْسِيَنَّكَ الشَّيْطانُ فَلا تَقْعُدْ بَعْدَ الذِّكْرىٰ مَعَ الْقَوْمِ الظّالِمينَ (٦٨) »

"Ayetlerimiz hakkında (ileri geri konuşmaya) **dalanları gördüğünde, onlar başka bir söze geçinceye kadar, onlardan yüz çevir** (meclislerini terket). **Eğer şeytan sana unutturursa, hatırladıktan sonra,** (hemen kalk) **o zalimlerle beraber oturma."** *(Enam Suresi:68)*

« اَلْمُنافِقونَ وَالْمُنافِقاتُ بَعْضُهُمْ مِنْ بَعْضٍ ... (٦٧) »

"Münafık erkekler ve münafık kadınlar (sizden değil) **birbirlerindendir."** *(Tövbe Suresi: 67'den)*

الَّذِينَ يَتَرَبَّصُونَ بِكُمْ فَإِنْ كَانَ لَكُمْ فَتْحٌ مِنَ اللَّهِ قَالُوا أَلَمْ
نَكُنْ مَعَكُمْ وَإِنْ كَانَ لِلْكَافِرِينَ نَصِيبٌ قَالُوا أَلَمْ نَسْتَحْوِذْ
عَلَيْكُمْ وَنَمْنَعْكُمْ مِنَ الْمُؤْمِنِينَ فَاللَّهُ يَحْكُمُ بَيْنَكُمْ يَوْمَ
الْقِيَامَةِ وَلَنْ يَجْعَلَ اللَّهُ لِلْكَافِرِينَ عَلَى الْمُؤْمِنِينَ سَبِيلًا ﴿١٤١﴾
إِنَّ الْمُنَافِقِينَ يُخَادِعُونَ اللَّهَ وَهُوَ خَادِعُهُمْ وَإِذَا قَامُوا إِلَى
الصَّلَاةِ قَامُوا كُسَالَىٰ يُرَاءُونَ النَّاسَ وَلَا يَذْكُرُونَ اللَّهَ إِلَّا
قَلِيلًا ﴿١٤٢﴾ مُذَبْذَبِينَ بَيْنَ ذَٰلِكَ لَا إِلَىٰ هَٰؤُلَاءِ وَلَا إِلَىٰ
هَٰؤُلَاءِ وَمَنْ يُضْلِلِ اللَّهُ فَلَنْ تَجِدَ لَهُ سَبِيلًا ﴿١٤٣﴾ يَا أَيُّهَا
الَّذِينَ آمَنُوا لَا تَتَّخِذُوا الْكَافِرِينَ أَوْلِيَاءَ مِنْ دُونِ الْمُؤْمِنِينَ
أَتُرِيدُونَ أَنْ تَجْعَلُوا لِلَّهِ عَلَيْكُمْ سُلْطَانًا مُبِينًا ﴿١٤٤﴾ إِنَّ
الْمُنَافِقِينَ فِي الدَّرْكِ الْأَسْفَلِ مِنَ النَّارِ وَلَنْ تَجِدَ لَهُمْ نَصِيرًا
﴿١٤٥﴾ إِلَّا الَّذِينَ تَابُوا وَأَصْلَحُوا وَاعْتَصَمُوا بِاللَّهِ وَأَخْلَصُوا
دِينَهُمْ لِلَّهِ فَأُولَٰئِكَ مَعَ الْمُؤْمِنِينَ وَسَوْفَ يُؤْتِ اللَّهُ
الْمُؤْمِنِينَ أَجْرًا عَظِيمًا ﴿١٤٦﴾ مَا يَفْعَلُ اللَّهُ بِعَذَابِكُمْ
إِنْ شَكَرْتُمْ وَآمَنْتُمْ وَكَانَ اللَّهُ شَاكِرًا عَلِيمًا ﴿١٤٧﴾

Ayet: 141

Mevlâ Tealâ, münafıkların diğer sıfatlarını açıklamak üzere şöyle buyuruyor:

الَّذِينَ يَتَرَبَّصُونَ بِكُمْ فَإِنْ كَانَ لَكُمْ فَتْحٌ مِنَ اللَّهِ قَالُوا أَلَمْ نَكُنْ مَعَكُمْ وَإِنْ كَانَ لِلْكَافِرِينَ نَصِيبٌ قَالُوا أَلَمْ نَسْتَحْوِذْ عَلَيْكُمْ وَنَمْنَعْكُمْ مِنَ الْمُؤْمِنِينَ فَاللَّهُ يَحْكُمُ بَيْنَكُمْ يَوْمَ الْقِيَامَةِ وَلَنْ يَجْعَلَ اللَّهُ لِلْكَافِرِينَ عَلَى الْمُؤْمِنِينَ سَبِيلًا (١٤١)

KELİME MANASI (141)

Kâfirleri dost edinen o münafıklardan bedel. (الَّذِينَ) **O kimseler ki,** (يَتَرَبَّصُونَ) **gözetlerler,** kimi? (بِكُمْ) **sizi,** (فَإِنْ كَانَ) **eğer olursa,** kim için? (لَكُمْ) **sizin için,** ne? (فَتْحٌ) **bir fetih** (zafer), kimden? (مِنَ اللَّهِ) **Allah** (-u Tealâ) **dan,** (قَالُوا) **derler,** (أَلَمْ نَكُنْ) **biz değil miydik?** kiminle beraber? (مَعَكُمْ) **sizinle beraber,** yani "Biz de sizinle beraber düşmanlarla mücadele etmedik mi? O hâlde bize de ganimetten nasibimizi verin." derler. (وَإِنْ كَانَ) **eğer olursa,** kim için? (لِلْكَافِرِينَ) **kâfirler için,** ne? (نَصِيبٌ) **bir nasib** (zaferden bir hisse), (قَالُوا) **derler,** (أَلَمْ نَسْتَحْوِذْ) **biz galip gelemez miydik?** kim üzerine? (عَلَيْكُمْ) **sizin üzerinize,** yani biz sizi yenip öldürebileceğimiz hâlde, öyle yapmayıp, size yardım ederek müminlere karşı galibiyetinizi temin etmedik mi?, daha? (وَنَمْنَعْ) **menetmedik mi?** kimi? (كُمْ) **sizi,** kimden? (مِنَ الْمُؤْمِنِينَ) **müminlerden,** yani "müminlere yardımı ağırdan alıp, size karşı harbe çıkmalarına engel olmak için kalplerine korku vererek onlardan gelecek felâketi önlemedik mi? O hâlde hakkımızı bilin ve bize de kazandıklarınızdan nasibimizi verin." derler. (فَاللَّهُ) **artık Allah,** (يَحْكُمُ) **hükmedecektir,** nerede? (بَيْنَكُمْ) **sizin aranızda,** ne vakit? (يَوْمَ الْقِيَامَةِ) **kıyamet gününde,** (وَلَنْ يَجْعَلَ) **asla vermeyecektir,** kim? (اللَّهُ) **Allah** (-u Tealâ), kim için? (لِلْكَافِرِينَ) **kâfirler için,** kimin aleyhine? (عَلَى الْمُؤْمِنِينَ) **müminler aleyhine,** ne? (سَبِيلًا) **bir yol,**

MEALİ ŞERİFİ (141)

(O münafıklar) **Sizi gözetleyip duranlar** (dır). **Eğer size Allah'tan bir fetih** (zafer) **nasib olursa, "Biz de sizinle beraber değil miydik?** (o hâlde bize de ganimetten nasibimizi verin)." **derler. Şayet kâfirlerin** (zaferden) **bir nasibleri olursa,** (bu sefer de onlara): **"Biz size galip gelemez miydik** (sizin aleyhinize savaşa katılsaydık, sizi müminlere karşı mağlûp düşüremez miydik? halbuki böyle yapmayıp, müminleri sizinle harpten geri bırakmaya çalışarak) **sizi müminlerden korumadık mı?** (o hâlde kıymetimizi bilin, aldıklarınızdan payımızı verin)." **derler.**

Artık, Allah kıyamet gününde (onlarla) **sizin aranızda hükmedecektir. Ve Allah kâfirlere, müminlerin aleyhine** (galibiyete) **asla bir yol** (imkân) **vermeyecektir.**

İ Z A H A T

Tefsiri Kebir'de zikredildiğine göre, Mevlâ Tealâ'nın: (اَلَّذِينَ يَتَرَبَّصُونَ بِكُمْ) **"Onlar hep sizi gözetleyip duranlardır."** kavl-i şerifi, ya 139. ayet-i kerimedeki: (اَلَّذِينَ يَتَّخِذُونَ) kavl-i şerifinden bedeldir. Yahut 140. ayet-i kerimedeki: (اَلْمُنَافِقِينَ) kelimesinin sıfatıdır veyahutta zemmolmak üzere mensup'tur.

Mevlâ Tealâ'nın: (يَتَرَبَّصُونَ) sözü ise: "Onlar, meydana gelebilecek hayır ve şerri gözetirler. Bu durumda eğer sizin yahudilere bir üstünlüğünüz söz konusu olursa, onlar size (müminlere): **'Biz, sizinle beraber değil miydik?'** Yani "Bize ganimetten payımıza düşeni verin." derler. Eğer yahudiler müslümanlara karşı galip gelirlerse, **'Biz size** (yardım ederek) **galip gelmenizi temin etmedik mi?'** derler" demektir.

Bir kimse, bir kimseye üstün gelip, onu yendiğinde (اِسْتَحْوَذَ عَلَىٰ فُلَانٍ) denilir. Bu tabirin tefsiri hususunda şu iki izah yapılmıştır:

1 - Bu ifade: "Biz size galip gelmez miydik? Ama biz sizi öldürmek ve esir etmek imkânına sahip iken, bunlardan hiç birisini yapmadık. Müslümanları sizden uzaklaştırarak, kalplerini zayıflatacak (maneviyatlarını bozacak) şeyleri, varmış gibi gösterip onların sizlere galip gelmelerine önem vermeyerek, sizi onlara karşı korumadık mı? Bundan dolayı elde ettiğiniz ganimetlerden bize düşen payı verin." manasındadır.

2 - Bu cümle-i celilenin manası şöyle de olabilir: "Muhakkak ki bu kâfirler ve yahudiler, islâma girmeye yeltenmiş, sonra münafıklar onları bundan caydırmışlar, islâmdan alabildiğine nefret ettirmişler ve onlara: "(Hazreti) Muhammedin davası gittikçe zayıflayacak, sizinki ise, kuvvetlenecektir." hissini vermişlerdir.

Bir Hikmet-i İlahiyye gereği o kâfir ve yahudilerin müslümanlar üzerinde bir hükümranlığı söz konusu olduğunda da münafıklar: "Biz, islâma girmeniz hususundaki görüşünüze karşı çıkıp da, sizi islâma girmekten menetmedik mi? Size onun davası zayıflayacak, sizin davanız ise, güç ve kuvvet bulacak demedik mi? Binaenaleyh siz, bizim sözümüzün doğruluğuna şu anda şahit olduğunuza göre, elde ettiğiniz ganimetlerden bizim hissemizi verin." demişlerdir.

Netice olarak denilebilir ki: Münafıklar "Bu faydalı şeyleri size gösteren biziz, bundan sebep elde ettiğiniz şeylerden bizim hissemizi de verin." diyerek yaptıklarını kâfirlerin başına kakıyorlardı. Şayet burada, Allah-u Tealâ niçin müslümanların zaferini **feth,** kâfirlerin başarısını ise, **hisse, nasip** diye adlandırmıştır? denilirse, cevap olarak: "Bu, müminlerin şanını yüceltmek, kâfirlerin hisselerini hakir görüp önemsememektir. Çünkü müminlerin zaferi öylesine büyük bir iştir ki, bundan dolayı göklerin kapıları açılmış ve böylece de melekler Allahın dostlarına feth'i indirmişlerdir. Kâfirlerin başarısı ise, değersiz, sona erici, ve dünyada zemm, ahirette de cezadan başka bir izi ve eseri kalmayan bir nasip (hisse) dir." denilebilir.

Daha sonra Mevlâ Tealâ: (فَاللَّهُ يَحْكُمُ بَيْنَكُمْ يَوْمَ الْقِيَامَةِ) **"Artık Allah kıyamet gününde aranızda hüküm verecektir."** buyurarak, bu dünyada münafıkların öldürülmesini emretmemiş, aksine onların cezalarını ahirete bırakmıştır.

Ayet: 141

Hâzin ve Taberî tefsirlerinde zikredildiğine göre, Allah-u Tealâ'nın, Ayet-i kerime'nin sonunda buyurmuş olduğu: (وَلَنْ يَجْعَلَ اللهُ لِلْكَافِرِينَ عَلَى الْمُؤْمِنِينَ سَبِيلاً) **"Allah, kâfirlere müminlerin aleyhinde olacak bir yol** (ve imkân) **vermeyecektir."** kavl-i şerifinin izahı hakkında iki görüş vardır:

1 - Hazreti Ali ve İbni Abbas *(Radıyallahu Anhum)* un görüşlerine göre bu ifadeden murad, bunun, kıyamet gününde böyle olmasıdır. Allah-u Tealâ'nın bu ifadeyi **"Artık Allah kıyamet günü aranızda hükmünü verecektir."** ifadesine atfetmiş olması bunun delilidir. Zahir olan da budur.

2 - Bu, dünyada böyledir. Şu kadar var ki bu, huccet (delil) bakımındandır. Buna göre mana: "Müslümanların delili, herkesin deliline galiptir. Hiç kimse huccet ve delil bakımından müslümanları mağlûb edemez." şeklindedir ki, Mevlâ Tealâ'nın bu va'di tahakkuk etmiştir. Zira islâm şeriatı kıyamete kadar diğer dinler üzerine zahir ve galiptir ve hiç bir din erbabı delil bakımından islâm ulemasını yenememiş ve yenemeyecektir.

Bu zamanda kâfirlerin müminlere delil bakımından olamasa da, kaba kuvvet bakımından galip gelmelerinin sebebi ise, müslümanların imanlarının zayıf olup günahlarının çokluğudur. Zira: "Dünya bir cîfe (leş), talibleri de kilâb (köpekler) dir." Dolayısıyla müslümanlar, leş dünyayı seven köpekler gibi olunca, Allah-u Tealâ da onlara hınzır (domuz) olan kâfirleri musallat eder.

Benî İsrail (Yakub *(Aleyhisselâm)* ın oğulları olan yahudiler) evvelce mümin idiler. İsyan edip azınca, Allah-u Tealâ onların başına Buhtü Nassar gibi şerli bir kimseyi musallat etmiştir. Ey basiret sahipleri ibret alın!., Nitekim Mevlâ Tealâ bu hadiseyi şu ayet-i kerimeleriyle beyan etmektedir:

« وَقَضَيْنَا إِلَىٰ بَنِي إِسْرَائِيلَ فِي الْكِتَابِ لَتُفْسِدُنَّ فِي الْأَرْضِ مَرَّتَيْنِ وَلَتَعْلُنَّ عُلُوًّا كَبِيرًا ﴿٤﴾ فَإِذَا جَاءَ وَعْدُ أُولَاهُمَا بَعَثْنَا عَلَيْكُمْ عِبَادًا لَنَا أُولِي بَأْسٍ شَدِيدٍ فَجَاسُوا خِلَالَ الدِّيَارِ وَكَانَ وَعْدًا مَفْعُولًا ﴿٥﴾ »

"Biz, kitapta İsrail oğullarına <Sizler yer yüzünde iki defa fesat çıkaracak ve büyük bir yücelikle yücelecek (azgınlık derecesinde bir kibre kapılacak) **sınız>, diye bildirdik. Bunlardan ilkinin zamanı gelince, üzerinize güçlü kuvvetli kullarımızı gönderdik de, onlar evlerin arasında dolaşarak sizi aradılar. Bu, yerine getirilmesi gereken bir vaad idi."** *(İsra Suresi: 4-5)*

Müctehitler tarafından, bu ayet-i kerimeden bir takım fıkhî meseleler çıkartılmıştır.

1 - İmam-ı Şafiî *(Rahimehullah)* bu ayet-i celileden, kâfirin bir müslüman köleyi satın almasının fesadı (geçerli olmadığı) na delil almışsa da, Ebu Hanife *(Radıyallahu Anh)*, "Akit, ehlinden sadır olduğu için, bu alışın sahih olduğu, ancak bu ayet-i celilenin hükmüne göre, kâfirin bu köleyi satmaya cebredileceği (zorlanacağı) na" hükmetmiştir.

2 - Yine Ebu Hanife *(Radıyallahu Anh)* bu ayet-i celileye dayanarak, nikâhı altında müslüman bir kadın bulunan bir erkeğin dinden dönmesiyle aralarındaki nikâhın kalkacağına hükmetmiştir.

ALLAH-U TEALÂ'NIN MÜMİNLERİ KAFİRLERDEN ÜSTÜN KILACAĞINI BEYAN EDEN DİĞER AYETİ KERİMELER:

« ... وَجَاعِلُ الَّذِينَ اتَّبَعُوكَ فَوْقَ الَّذِينَ كَفَرُوا إِلَىٰ يَوْمِ الْقِيَامَةِ... (٥٥) »

"Sana uyanları kıyamete kadar kâfirlerden üstün kılacağım." *(Ali İmran Suresi: 55'den)*

« ... وَكَانَ حَقًّا عَلَيْنَا نَصْرُ الْمُؤْمِنِينَ (٤٧) »

"Müminlere yardım etmek ise üstümüzde bir Hak'tır." *(Rum Suresi: 47'den)*

Bu hususdaki diğer ayet-i kerimeler Ruhul Furkan tefsirimizin 3/557-558 de zikredilmiştir.

İbni Kesir tefsirinde zikredildiğine göre, bu ayet-i kerimelerin de delâletiyle, tefsirinde bulunduğumuz: (وَلَنْ يَجْعَلَ اللَّهُ لِلْكَافِرِينَ عَلَى الْمُؤْمِنِينَ سَبِيلًا) **"Elbette Allah kâfirler için müminler üzerine bir yol kılmayacaktır."** Kavl-i şerifinin manası: Allah-u Tealâ dünyada kâfirleri müminlerin başına, köklerini kazıyacak şekilde musallat etmeyecektir. Her nekadar kâfirler bazı zamanlarda, bir takım müslümanlara karşı zafer elde etseler de, dünyada da, ahirette de güzel netice müttakilere aittir. Nitekim Mevlâ Tealâ'nın:

« إِنَّا لَنَنْصُرُ رُسُلَنَا وَالَّذِينَ آمَنُوا فِي الْحَيَاةِ الدُّنْيَا ... (٥١) »

"Şüphesiz biz, peygamberlerimize ve iman edenlere, dünya hayatında yardım edeceğiz." *(Mümin Suresi:51'den)* Kavl-i Şerifi dünyada da müminlerin galip olacağını açıkça ifade etmektedir. Buna göre bu ayet-i celile, münafıkların müminlerin devletinin zevali (elden çıkması) hakkındaki beklentilerini ve kâfirler müminlere galip olup, onların kökünü kazırlar diye kendi canlarından korkarak onlara yağcılık yapmalarını reddetmektedir. Nitekim Mevlâ Tealâ:

« فَتَرَى الَّذِينَ فِي قُلُوبِهِمْ مَرَضٌ يُسَارِعُونَ فِيهِمْ يَقُولُونَ نَخْشَىٰ أَنْ تُصِيبَنَا دَائِرَةٌ فَعَسَى اللَّهُ أَنْ يَأْتِيَ بِالْفَتْحِ أَوْ أَمْرٍ مِنْ عِنْدِهِ فَيُصْبِحُوا عَلَىٰ مَا أَسَرُّوا فِي أَنْفُسِهِمْ نَادِمِينَ (٥٢) »

"Kalplerinde hastalık bulunan (münafık) **ların, 'Başımıza bir felâket gelmesinden korkuyoruz.' diyerek onların** (yahudi ve Hristiyanların) **arasına koşuştuklarını görürsün. Umulur ki, Allah bir fetih, yahut tarafından bir emir** (düşmanların mağlubiyeti ve kahrı gibi bir hadise) **getirecek de, onlar içlerine gizledikleri şeyden dolayı pişman olacaklardır."** *(Maide Suresi: 52)* kavl-i şerifiyle onların bu hâllerini açıklamaktadır.

Ayet: 142

Mevlâ Tealâ, münafıkların diğer bazı kötü sıfatlarını şöyle açıklıyor:

اِنَّ الْمُنَافِقِينَ يُخَادِعُونَ اللّٰهَ وَهُوَ خَادِعُهُمْ وَاِذَا قَامُوا اِلَى الصَّلٰوةِ قَامُوا كُسَالٰى يُرَآؤُنَ النَّاسَ وَلَا يَذْكُرُونَ اللّٰهَ اِلَّا قَلِيلاً (١٤٢)

KELİME MANASI (142)

(اِنَّ الْمُنَافِقِينَ) **Şüphesiz münafıklar,** (يُخَادِعُونَ) **oyun etmeğe kalkarlar,** kime? (اللّٰهَ) **Allah** (-u Tealây) **a,** (وَهُوَ) **halbuki O** (Allah-u Tealâ), kimdir? (خَادِعُهُمْ) **onların oyunlarına karşılık verendir,** (وَاِذَا قَامُوا) **kalktıkları vakit,** neye? (اِلَى الصَّلٰوةِ) **namaza,** (قَامُوا) **kalkarlar,** ne oldukları hâlde? (كُسَالٰى) **ağırlanıcı** (tembel) **oldukları hâlde,** daha ne oldukları hâlde kalkarlar? (يُرَآؤُنَ) **gösteriş yapar oldukları hâlde,** kime? (النَّاسَ) **insanlara,** daha? (وَلَا يَذْكُرُونَ) **zikretmedikleri hâlde,** kimi? (اللّٰهَ) **Allah** (-u Tealây) **ı,** (اِلَّا قَلِيلاً) **ancak çok az** (bir zaman).

MEALİ ŞERİFİ (142)

Şüphesiz münafıklar, Allaha oyun etmek isterler, halbuki o, onların oyunlarına karşılık verendir. Onlar namaza kalktıkları vakitüşenerek kalkarlar, insanlara gösteriş yaparlar, Allahı da ancak pek az zikreder (hatıra getirir) **ler.**

İ Z A H A T

Tefsiri Kebir'de zikredildiğine göre, Mevlâ Tealâ'nın:

(اِنَّ الْمُنَافِقِينَ يُخَادِعُونَ اللّٰهَ وَهُوَ خَادِعُهُمْ) **"Şüphesiz münafıklar** (akıllarınca) **Allahı aldatmak isterler. Halbuki O, onların oyunlarını başlarına geçirendir."** kavl-i şerifindeki "Hud'a" nın tefsiri Ruhul Furkan tefsirimizin Bakara Suresi 8. ayetin izahında geçmiştir.

İmam-ı Zeccac *(Rahimehullah)* bu ayet-i kerimenin tefsirinde şöyle buyurmuştur: "Onlar Allahın Resulünü aldatmak isterler. Yani Allahın resulünün yüzüne karşı iman ettiklerini söyler, ama içlerinde küfürlerini muhafaza ederler. Bu ifade şekli:

« اِنَّ الَّذِينَ يُبَايِعُونَكَ اِنَّمَا يُبَايِعُونَ اللّٰهَ ... (١٠) »

"Gerçekte sana biat edenler, ancak Allah'a biat etmiş olurlar." *(Fetih Suresi: 10'dan)* kavl-i şerifindeki ifade gibidir." Mevlâ Tealâ'nın: **"O** (Allah-u Tealâ) **da, onlara hud'a yapar."** kavl-i şerifi, "Onları yaptıkları tuzaklarına karşılık cezalandırır." demektir.

İbni Abbas *(Radıyallahu Anhuma)* buyurmuştur ki: "Allah onlara ahirette hud'a yapar, çünkü orada, müminlere verdiği gibi, o münafıklara da bir nur verir, onlar bu nurla sırat köprüsüne geldiklerinde, nurları sönüverir ve karanlık içinde kalıverirler." Nitekim Cenab-ı Hak:

« مَثَلُهُمْ كَمَثَلِ الَّذِى اسْتَوْقَدَ نَاراً فَلَمَّآ اَضَآءَتْ مَا حَوْلَهُ ذَهَبَ اللّٰهُ بِنُورِهِمْ وَتَرَكَهُمْ فِى ظُلُمَاتٍ لاَ يُبْصِرُونَ (١٧) »

"Onların (münafıkların) **hâli** (karanlık gecede) **bir ateş yakan kimsenin hâli gibidir ki, o** (ateş) **etrafını aydınlattığı anda Allah onların aydınlığını hemen giderip, onları karanlıklar içinde görmez kimseler hâlinde bırakıverir."***(Bakara Suresi: 17)* ayet-i kerimesinde münafıkların bu hâlini açıklamıştır.

İbni Kesir tefsirinde zikredildiğine göre, Allah-u Tealâ'nın, hile yapmaktan münezzeh (son derece uzak) olduğunda şüphe yoktur. Çünkü O, gizli aşikâr her şeyi bilmektedir. Lâkin münafıklar, cahillikleri, ilimlerinin kıtlığı ve akıllarının azlığı yüzünden, işlerinin insanlar katında geçerli olup zahirde şeriat hükümleri kendileri hakkında icra edildiği gibi, kıyamet günü Allah-u Tealâ'nın huzurunda da, bu şekilde muamele göreceklerini zannetmektedirler. Nitekim Mevlâ Tealâ:

« يَوْمَ يَبْعَثُهُمُ اللّٰهُ جَمِيعاً فَيَحْلِفُونَ لَهُ كَمَا يَحْلِفُونَ لَكُمْ وَيَحْسَبُونَ اَنَّهُمْ عَلٰى شَىْءٍ اَلاَ اِنَّهُمْ هُمُ الْكَاذِبُونَ (١٨) »

"Allah onların hepsini yeniden dirilteceği gün(dünyada) **size yemin ettikleri gibi, O'na da yemin ederler. Kendilerinin bir şey üzere olduklarını zannederler. İyi bilin ki onlar, yalancıların tâ kendileridirler."** *(Mücadele Suresi:18)* kavl-i şerifinde, o münafıkların kıyamet gününde, dünyada iken istikamet üzere olduklarına dair yemin edeceklerini ve bunun Allah katında kendilerine fayda vereceğini zannedeceklerini açıklamıştır.

Kurtubî tefsirinde zikredildiğine göre, imam-ı Hasen *(Radıyallahu Anh)* şöyle buyurmuştur: "Kıyamet gününde mümin ve münafık her insana bir nur verilir, bunun üzerine münafıklar sevinerek kurtulduklarını zannederler, sırat'a geldiklerinde ise, her münafığın nuru söner. İşte Mevlâ Tealâ'nın:

« يَوْمَ يَقُولُ الْمُنَافِقُونَ وَالْمُنَافِقَاتُ لِلَّذِينَ اٰمَنُوا انْظُرُونَا نَقْتَبِسْ مِنْ نُورِكُمْ قِيلَ ارْجِعُوا وَرَآءَكُمْ فَالْتَمِسُوا نُوراً فَضُرِبَ بَيْنَهُمْ بِسُورٍ لَهُ بَابٌ بَاطِنُهُ فِيهِ الرَّحْمَةُ وَظَاهِرُهُ مِنْ قِبَلِهِ الْعَذَابُ (١٣) »

"Münafık erkeklerle, münafık kadınların müminlere < Bizi bekleyin, nurunuzdan bir parça ışık alalım> diyeceği günde kendilerine <Arkanıza dönün de bir ışık arayın> denilir. Nihayet, onların arasına içinde rahmet, dışında da azap olan bir sûr çekilir."

Münafıkların isteklerine, müminlerin cevaplarını tasvir eden bu ayet-i kerime'ye göre, müminlerle münafıkların arası kesin olarak ayrılacak, çekilen duvarın içinde cennet, dışında da cehennem yer alacaktır.

« يُنَادُونَهُمْ اَلَمْ نَكُنْ مَعَكُمْ قَالُوا بَلٰى وَلٰكِنَّكُمْ فَتَنْتُمْ اَنْفُسَكُمْ وَتَرَبَّصْتُمْ وَارْتَبْتُمْ وَغَرَّتْكُمُ الْاَمَانِىُّ حَتّٰى جَآءَ اَمْرُ اللّٰهِ وَغَرَّكُمْ بِاللّٰهِ الْغَرُورُ (١٤) »

Ayet: 142

"Münafıklar onlara <Biz sizinle beraber değil miydik?> diye seslenirler. Müminler de derler ki: "Evet ama, siz kendi canınızı fitneye düşürdünüz (yaktınız), gözlediniz, şüpheye düştünüz ve kuruntular sizi aldattı. O çok aldatan (şeytan) sizi, Allah hakkında bile aldattı. Nihayet Allahın emri gelip çattı! "

Azaba çarptırılan münafıklar dünyada, görünüşte müslümanlar gibi davranırlar, ama kalpten inanmadıkları için, müminlerin felâketini gözlerler, islâm hakkında şüphe beslerler, ihtirasların peşinde koşarlar, şeytanın türlü telkin ve aldatmalarına kapılırlar.

« فَالْيَوْمَ لَا يُؤْخَذُ مِنْكُمْ فِدْيَةٌ وَلَا مِنَ الَّذِينَ كَفَرُوا مَأْوٰيكُمُ النَّارُ هِيَ مَوْلٰيكُمْ وَبِئْسَ الْمَصِيرُ (١٥) »

"Bu gün artık ne sizden, ne de inkâr edenlerden fidye kabul edilir, varacağınız yer ateştir. Size yaraşan odur. Ne kötü bir dönüş yeridir!" *(Hadid Suresi: 13-15)* ayet-i kerimeleri onların bu hâllerini açıklamaktadır.

Daha sonra Cenab-ı Hak: (وَ اذَا قَامُوا الَى الصَّلَاةِ قَامُوا كُسَالٰى) **"Onlar namaza kalktıkları vakit üşene üşene kalkarlar."** buyurmuştur. Yâni onlar müslümanlarla birlikte namaza kalktıklarında ağırdan alarak yavaş yavaş kalkarlar. Bu tembelliğin ve üşenmenin sebebi de, kıldıkları namazdan bir sevap ummadıkları gibi, kılmadıkları namazlardan da bir ceza beklememeleridir. Nitekim:

٩٣٠ – عَنْ اَبِي هُرَيْرَةَ (رضى الله عنه) قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللهِ ﷺ: « اِنَّ اَثْقَلَ صَلَاةٍ عَلَى الْمُنَافِقِينَ صَلَاةُ الْعِشَاءِ وَصَلَاةُ الْفَجْرِ. »

930 - Ebu Hureyre *(Radıyallahu Anh)* dan rivayet edilen bir hadis-i şerîfte Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)*: **"Şüphesiz ki münafıklara en ağır gelen namaz, yatsı ile sabah namazlarıdır."** *(Müslim, Mesacid: 42, No.651, 1/451, Buhari, Cemaat: 6, No.626, 1/234,)* buyurmuştur.

Çünkü yatsı namazı insanların gündüz çalışmalarının verdiği yorgunluk vaktine gelip çattığından onlara zor gelmekte, sabah namazı ise uykunun en tatlı zamanına rast gelmektedir. İşte bu bakımdan onları namaz kılmamaya götüren sebep daha kuvvetli olup, namaz kılmaya sürükleyen sebep ise, sadece insanlardan çekinmeleridir. Bundan dolayı insanların gördüğü yerde namazı güzel kılıp, görmedikleri yerde dikkatsiz kılmak, münafıklık alâmetlerinden sayılmıştır. Nitekim:

٩٣١ – عَنْ عَبْدِ اللهِ (رضى الله عنه) قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللهِ ﷺ: « مَنْ اَحْسَنَ الصَّلَاةَ حَيْثُ يَرَاهَا النَّاسُ وَاَسَاءَهَا حَيْثُ يَخْلُو فَتِلْكَ اِسْتِهَانَةٌ اِسْتَهَانَ بِهَا رَبَّهُ تَبَارَكَ وَتَعَالٰى »

931 - Abdullah İbni Mesud *(Radıyallahu Anh)* dan rivayet edilen bir hadis-i şerifte Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* şöyle buyurmuştur: **"Kim insanların gördüğü yerde güzel kılıp, görmedikleri yerde kötü kılarsa, bu bir küçümsemedir ki, bu sebeble o kul rabbisini hafife almış olur."** *(Ebu Yalâ, Müsned: No.5117, 9/54, Heysemî, Mecmeuz Zevaid: 10/221, Hafız ibni Hacer, El Metalibul âliye: 3200, 3/183)*

İbni Abbas *(Radıyallahu Anhuma)*, bu ayet-i kerimede Tembelliğin, münafıklık alâmetlerinden sayılmasından dolayı, bir kimsenin (namaz gibi en mühim ibadetler hususunda): "Ben çok tembelim" demesini kerih (çirkin) görürdü.

İbni Kesir tefsirinde zikredildiğine göre, "Amellerin en şereflisi, en üstünü ve hayırlısı olan namaza kalkarken tembellik yapmak, münafıkların sıfatıdır, çünkü onların iyi bir niyetleri, namaza imanları ve Allahtan korkuları olmadığı için namazın manasını anlayamazlar.

İbni Abbas *(Radıyallahu Anhuma)* şöyle buyurmuştur: "Bir kimsenin namaza üşenerek kalkması mekruhtur, bilakis namaza güler yüzlü, çok hevesli ve sevinçli olarak kalkmalıdır. Çünkü o, namazda Allah-u Tealâ'ya münacât etmekte (yalvarıp yakarmakta) olup, Allah-u Tealâ mekândan münezzeh olduğu hâlde onun önünde bulunarak onu affetmekte ve dua ettiğinde onu kabul etmektedir. Namazın vaktini geciktirmek de münafıklık alâmetlerinden sayılmıştır. Nitekim:

٩٣٢ – عَنْ أَنَسِ بْنِ مَالِكٍ (رضى الله عنه) قَالَ: سَمِعْتُ رَسُولَ اللهِ ﷺ يَقُولُ: « تِلْكَ صَلاَةُ الْمُنَافِقِ يَجْلِسُ يَرْقُبُ الشَّمْسَ. حَتَّىٰ إِذَا كَانَتْ بَيْنَ قَرْنَيِ الشَّيْطَانِ قَامَ فَنَقَرَهَا أَرْبَعاً لاَ يَذْكُرُ اللهَ فِيهَا إِلاَّ قَلِيلاً »

932 - Enes ibni Malik *(Radıyallahu Anh)* dan rivayet edilen bir hadis-i şerifte Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)*: **"İşte bu, münafığın namazıdır. Oturur, güneşi gözetir, güneş şeytanın iki boynuzu arasında bulunduğu zaman kalkıp namazı dört rekat olarak** (kuşun yemi gagalaması gibi) **gagalar, o namazın içinde Allah'ı pek az zikreder."** buyurmuştur. *(Müslim, Mesacid: 34, No.622, 1/434, Ebu Davud, Salât: 5, No.413, 1/166, Beyhakî, Sünen-i Kübra, Salât: 93, No.2089, 1/652)*

Hadis-i şerifte geçen, "Şeytanın iki boynuzu arası", şeytanın, güneşin doğuş ve batış zamanlarında güneşin altına girerek onu iki boynuzu arasına almış gibi göstermesidir, bu suretle o vakitlerde güneşe tapanları kendisine ibadet edermiş gibi göstererek aldatmaya çalışır. Bazıları bunun mecaz olduğunu söylemişlerdir ki, bu takdirde boynuzlarından murad: Şeytanın yükselmesi ve kendi adamlarına galip gelmesidir.

Namazı gagalamaktan murad ise: Ta'dil-i erkânına riayet etmeksizin sür'atle yatıp kalkmaktan kinayedir. İşte bu hadis-i şerifte çabuk namaz kılan kimsenin hâli yem gagalayan kuşa benzetilerek zemmedilmiştir.

Ayet-i kerimenin sonunda Mevlâ Tealâ: (يُرَآؤُنَ النَّاسَ وَلَا يَذْكُرُونَ اللهَ إِلاَّ قَلِيلاً) **"İnsanlara gösteriş yaparlar, Allah'ı da çok az zikrederler** (hatıra getirirler)." buyurmuştur ki bu, "Onlar namaza dinin emri olduğu için değil, gösteriş ve desinler için kalkıp giderler." demektir.

Nesefî tefsirinde zikredildiğine göre, **Murâât,** Ru'yet kökünden alınma mufaale babından mastar olup, müşareket (ortaklık) manasını ifade eder. Çünkü mürai (gösteriş yapan), insanlara yaptığı işin güzelliğini göstermeye çalışır, insanlar da ona övgülerini gösterirler.

İbni Kesir tefsirinde zikredildiğine göre, münafıkların ihlâsı ve Allah-u Tealâ ile iyi muameleleri olmadığından, Allah için namaza gelmeyip, ancak

insanlardan korkularına, yapmacık olarak bazı namazlarda görünürlerdi. Bundan dolayı yatsı ve sabah gibi, insanların kendilerini farkedemeyeceği karanlık vakitlerde ekseriyetle namaza gelmezlerdi. Onların tek niyeti insanlara gösteriş yapmak olduğu için Allah-u Tealâ, onların bu kötü niyetlerini bütün kullarına bu ayet-i kerimesiyle işittirdiği gibi ahirette de dost düşman huzurunda rezil-ü rüsvay edecektir. Nitekim:

٩٣٣ - عَنِ ابْنِ عَبَّاسٍ (رضى الله عنهما) قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللهِ ﷺ: « مَنْ سَمَّعَ سَمَّعَ اللهُ بِهِ وَمَنْ رَائَى رَائَى اللهُ بِهِ »

933 - İbni Abbas *(Radıyallahu Anhuma)* dan rivayet edilen bir hadis-i şerifte Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)*: **"İşittireni, Allah** (-u Tealâ) **da işittirir, göstereni Allah** (-u Tealâ) **da gösterir."** *(Müslim, Zühd:5, No.2986, 4/2289)* buyurarak, yaptığı ameli Allah için yapmayıp, insanlara gösteriş yapan ve insanlar kendisine saygı göstersin için bir iyiliğini insanlara işittiren kimsenin bu kötü niyetini Allah-u Tealâ'nın kıyamet günü insanlara işittirerek onu rezil edeceğini açıklamıştır.

Bu ayet-i kerimedeki: **"Allahı çok az zikrederler"** kavl-i şerifi hakkında şu izahlar yapılmıştır:

1 - Burada bahsedilen Allahı anmadan murad, Namaz kılmak olup, buna göre mana: "Onlar, çok az namaz kılarlar" demektir. Çünkü her zaman yanlarında yabancı bir mümin bulunmadığından namaz kılmazlar. Ama Müminlerin yanında oldukları ve namaz vakti girdiği zaman namaz kılmamak için zorlanırlar ve böylece de müminlerin gözlerinden kaybolmaya çalışırlar. Mecbur kaldıklarında ise namaz kılar gibi yaparlar.

2 - Ayet-i kerimedeki: "Allahı anma" dan murad: "Onlar kıldıkları namazlar esnasında Allahı çok az anarlar." demektir. Bu manaya göre onlar, namazdaki tekbirler gibi, açıktan söylenmesi gereken zikirleri söylerler, fakat namazdaki kıraat ve tesbih gibi gizli okunan şeyleri hiç söylemezler.

3 - Bu ayet-i kerimeden murad: "Onlar ister namaz vakitleri olsun, ister olmasın, bütün zamanlarında Allahı nadiren anarlar." demektir.

İşte bu şekilde müslümanlıktan dem vuran bir çok insanla, günler ve geceler boyu arkadaşlık yapıp beraber bulunan kimse, o arkadaşından ne bir tehlîl (lâ ilâhe illallah) ne de bir tesbih (sübhanallah) duyamaz. Ancak dünyevî işlerden bahsetmek bütün günlerini ve gecelerini alır ve bu sözlerden hiç ayrılmaz. Bunlardan bir çoğunun hâli böyledir.

4 - Katade *(Radıyallahu Anh)* şöyle buyurmuştur: " Bu ayet-i kerimede "Çok az" kavl-i şerifi zikredilmiştir. Çünkü Allah-u Tealâ onların zikirlerini (anmalarını) kabul etmemiştir. Allah-u Tealâ'nın kabul etmediği şey ne kadar çok olursa olsun az, kabul ettiği şey de ne kadar az olursa olsun çok sayılır."

5 - İmam-ı Hasen *(Radıyallahu Anh)* buyurmuştur ki: "Eğer o çok az zikirleri de Allah için olsaydı, elbette çok sayılırdı."

Ruhul Beyan tefsirinde zikredildiğine göre, Bu ayet-i kerimede bir takım işaretler vardır. (اِنَّ الْمُنَافِقِينَ يُخَادِعُونَ اللهَ وَهُوَ خَادِعُهُمْ) **"Şüphesiz ki münafıklar Allahı aldatmaya çalışırlar, halbuki Allah onların hilelerine karşılık vericidir.**

Münafıklar dünyada Allahı aldatmaya çalışmaktaysalar da, Allah-u Tealâ ezelde nurunu ruhlar üzerine serpiştirirken onların hilesine karşılık vermiştir. Şöyle ki, Allah-u Tealâ bütün mahlûkatı önce karanlıkta yaratmış sonra onlara nurundan serpmiştir.

Mevlâ Tealâ'nın saçılan nuru müminlerin ruhlarına isabet etmiş, münafık ve kâfirlerin ruhlarına dokunmamıştır. Lâkin münafıklar ile kâfirler arasındaki fark, münafıkların ruhları serpilen nurları görmüşler ve onun kendilerine de isabet edeceğini sanmışlar, fakat o nur onları şaşmıştır.

Kâfirlerin ruhları ise o nuru hiç görmemişlerdir. Dolayısıyla sanki münafıkların hilelerine tâ ezelde o nuru görüpte kendilerine isabet etmediği zaman karşılık verilmiştir: (وَ اذَا قَامُوا الَى الصَّلَاةِ قَامُوا كُسَالٰى يُرَآؤُنَ النَّاسَ) **"Onlar namaza kalktıklarında tembel olarak kalkarlar ve insanlara gösteriş yaparlar"**

Münafıklar ezelde saçılan nuru gördükleri için arasıra namaz kılarlarsa da, o nurun kendilerine ulaşmasından mahrum kalmalarının neticelerinden olacak ki, namaza üşenerek kalkar ve yaptıklarını da insanlara gösteriş için yaparlar: (وَلَا يَذْكُرُونَ اللّٰهَ الَّا قَلِيلًا) **"Onlar, Allah** (-u Tealây) **ı çok az zikrederler."** Çünkü onlar Allah-u Tealâyı ağızlarının diliyle zikrederlerse de kalplerinin lisanı ile zikredemezler. Ağız dili dünyadan olduğu için, dünya az olduğu gibi onda olan her şey de azdır.

Kalp ise ahiretten olduğundan, ahiret çok, onda olan her şey de çoktur. Dolayısıyla Mevlâ Tealâ'yı çok zikretmek ancak kalp diliyle olabilir. Kurtuluş ise az zikirde olmayıp, ancak kalple yapılan çok zikirdedir. Nitekim Mevlâ Tealâ:

« ... وَاذْكُرُوا اللّٰهَ كَثِيرًا لَعَلَّكُمْ تُفْلِحُونَ (٤٥) »

"Allah'ı çok zikredin ki, felâha eresiniz." *(Enfal Suresi: 45'den)* buyurmuş-tur. Münafıkların ağızlarının diliyle yaptıkları zikir az olduğundan onunla felâha eremediler. Münafıkların zikrinin sadece ağız diline bağlı kalması ise, uzaktan Allah-u Tealâ'nın serpilen nurunu görüp ondan nasip alamamalarındandır. Eğer o nur onlara isabet edecek olsaydı, elbette göğüsleri o nur ile açılacaktı. Nitekim Mevlâ Tealâ:

« اَفَمَنْ شَرَحَ اللّٰهُ صَدْرَهُ لِلْاِسْلَامِ فَهُوَ عَلٰى نُورٍ مِنْ رَبِّهِ ... (٢٢) »

"Allah kimin gönlünü islâma açmışsa, o, Rabbinden bir nur üzerinde olmaz mı?" *(Zümer Suresi: 22'den)* kavl-i şerifinde, gerçek islâma kavuşanların Rableri tarafından kendilerine serpilen bir nur üzere olduklarını açıklamıştır. Nurun madeni kalp olduğundan, hakiki müminlerin kalpleri o nur sebebiyle Allah-u Tealâ'yı zikredici olur ve onların bu zikri az da olsa çok kabul edilir.

MÜNAFIKLARIN ALLAH-U TEALÂ'YI ALDATMAYA ÇALIŞTIKLARINI BEYAN EDEN DİĞER BİR AYET-İ KERİME:

« يُخَادِعُونَ اللّٰهَ وَالَّذِينَ اٰمَنُوا وَمَا يَخْدَعُونَ الَّا اَنْفُسَهُمْ وَمَا يَشْعُرُونَ (٩) »

"(Bunlar sadece lisanen iman ettik demeleriyle) **Allah'ı ve iman eden-**

leri aldatmaya çalışırlar. Halbuki (böyle yapmalarıyla) **ancak kendilerini aldatırlar da** (bunun) **farkına varmazlar."**

GÖSTERİŞ YAPANLARIN KÖTÜ HALLERİNİ BEYAN EDEN DİĞER AYET-İ KERİMELER:

« يَاأَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا لَاتُبْطِلُوا صَدَقَاتِكُمْ بِالْمَنِّ وَالْأَذَىٰ كَالَّذِي يُنْفِقُ مَالَهُ رِئَاءَ النَّاسِ وَلَايُؤْمِنُ بِاللَّهِ وَالْيَوْمِ الْآخِرِ فَمَثَلُهُ كَمَثَلِ صَفْوَانٍ عَلَيْهِ تُرَابٌ فَأَصَابَهُ وَابِلٌ فَتَرَكَهُ صَلْدًا لَايَقْدِرُونَ عَلَىٰ شَيْءٍ مِمَّا كَسَبُوا وَاللَّهُ لَايَهْدِي الْقَوْمَ الْكَافِرِينَ (٢٦٤) »

"Ey iman edenler! sadakalarınızı, malını insanlara gösteriş için harcayan, Allah (-u Tealây) **a ve ahiret gününe inanmayan bir kimse gibi, başa kakmak ve eziyet etmek** (gönül incitmek suretiy) **le zayi etmeyin. Artık o kimsenin hâli** (durumu), **üzerinde toprak bulunan dümdüz bir taşın hâli gibidir ki, ona şiddetli bir yağmur isabet ederek onu kaypak** (üzerinde topraktan bir zerre bile kalmamış) **bir hâlde bırakmıştır.**

Onlar (verdiklerini başa kakarak insanlara eziyet edenler, dünyada) **kazanmış olduklarından** (işledikleri hayırlardan ahirette) **hiç bir şeye** (sevaba) **kadir** (nail) **olamazlar. Ve Allah** (-u Tealâ) **kâfirler güruhunu hidayet etmez** (binaenaleyh başa kakma ve eziyetle, sadakalarını iptal eden münafıklar gibi, gösteriş için veren müminler de ecirden mahrum olurlar)." *(Bakara Suresi:264)*

« وَالَّذِينَ يُنْفِقُونَ أَمْوَالَهُمْ رِئَاءَ النَّاسِ وَلَا يُؤْمِنُونَ بِاللَّهِ وَلَا بِالْيَوْمِ الْآخِرِ وَمَنْ يَكُنِ الشَّيْطَانُ لَهُ قَرِينًا فَسَاءَ قَرِينًا (٣٨) »

"Allah (-u Tealây) **a ve ahiret gününe inanmayıp, mallarını insanlara gösteriş için sarfedenler** (i de Allah-u Tealâ sevmez, onların yoldaşları şeytandır) **ve şeytan kime arkadaş olursa, o, ne kötü bir arkadaştır!"** *(Nisa Suresi:38)*

« فَوَيْلٌ لِلْمُصَلِّينَ (٤) الَّذِينَ هُمْ عَنْ صَلَاتِهِمْ سَاهُونَ (٥) الَّذِينَ هُمْ يُرَاءُونَ (٦) »

"Yazıklar olsun o namaz kılanlara ki, onlar namazlarından gafillerdir. "Onlar, riyakârların (gösteriş yapanların) **tâ kendileridir."***(Maûn Suresi:4-6)*

MÜNAFIKLARIN ALLAH-U TEALÂ'YI AZ ZİKRETMELERİNE KARŞILIK MÜMİNLERİN ÇOK ZİKİRLE EMROLUNDUĞU AYETİ KERİMELER

« يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا اذْكُرُوا اللَّهَ ذِكْرًا كَثِيرًا (٤١) وَسَبِّحُوهُ بُكْرَةً وَأَصِيلًا (٤٢) »

"Ey iman edenler! Allahı çokça zikredin ve onu sabah akşam tesbih edin. *(Ahzab Suresi: 41-42)*

Çok zikri emreden ve Allahı unutanların kötü hallerini beyan eden diğer ayet-i kerimeler Ruhul Furkan tefsirimizin 2/90-91 de geçmiştir.

Mevlâ Tealâ, münafıkların kötü ahlâkından diğer bazılarını beyan etmek üzere şöyle buyuruyor:

مُذَبْذَبِينَ بَيْنَ ذَٰلِكَ لَا إِلَىٰ هَٰؤُلَاءِ وَلَا إِلَىٰ هَٰؤُلَاءِ وَمَن يُضْلِلِ اللَّهُ فَلَن تَجِدَ لَهُ سَبِيلًا (١٤٣)

KELİME MANASI (143)

Ne oldukları hâlde gösteriş yaparlar, (مُذَبْذَبِينَ) **tereddüt edici oldukları hâlde,** nerede? (بَيْنَ ذَٰلِكَ) **bunun** (imanla-küfrün) **arasında,** ne oldukları hâlde tereddüt etmektedirler? (لَا إِلَىٰ هَٰؤُلَاءِ) **bunlara** (müminlere bağlı) **olmadıkları hâlde,** daha? (وَلَا إِلَىٰ هَٰؤُلَاءِ) **onlara da** (kâfirlere de mensup) **olmadıkları hâlde** (ortada bocalamaktadırlar), (وَمَن) **herkimi,** (يُضْلِلِ) **saptırırsa,** kim? (اللَّهُ) **Allah** (-u Tealâ), (فَلَن تَجِدَ) **sen asla bulamazsın,** kim için? (لَهُ) **onun için,** (سَبِيلًا) **bir yol,**

MEALİ ŞERİFİ (143)

Bunlar (küfürle-iman) **arasında, tereddüt etmekte** (bocalayıp durmakta) **dırlar. Ne bunlara** (müslümanlara bağlanırlar ki, mümin olsunlar), **ne de onlara** (kâfirlere mal olurlar ki, müşrik diye adlandırılsınlar), **Allah kimi saptırırsa** (onu hidayet etmen şöyle dursun) **artık sen ona asla** (çıkar) **bir yol bulamazsın.**

İ Z A H A T

Tefsiri Kebir'de zikredildiğine göre: (مُذَبْذَبِينَ) **"Şaşkın oldukları hâlde"** demektir. Hakiki manada müzebzeb, her iki tarafa gidip gelen ve bir tarafta karar kılmayan demektir. Ancak Zebzebe fiilinde, Zebbe fiilinde olduğu gibi, "İşi tekrar yapma" manası yoktur.

Buna göre mana: "O her ne zaman bir tarafı tutsa ve yönelse, onu müdafaa eder." demektir. Bunun sebebi ise şudur: Her iş bir sebebe dayanır, binaenaleyh fiile götüren sebep dünyevî bir maksat olunca, hareket ve gidip gelme çoğalır. Çünkü bu dünyanın sebebleri ve menfaatleri sür'atli bir şekilde değişir.

Fiil, sebebine, sebep de maksada bağlı olup, maksad da çabuk çabuk değişince, insanın meyil ve isteğinde de değişikliklerin meydana gelmesi gerektiğinden, çoğu kez sebebler ve maniler birbirleriyle çatışır, bundan dolayı insan şaşkınlığa ve tereddüde düşer. Ama yaptığı işteki gayesi, kalıcı hayır işleri yapmak ve manevi saadetleri kazanmak olan ve bu gayelerin kalıcı ve değişikliklerden uzak şeyler olduğunu bilen kimseye gelince, şüphesiz böyle bir insan daha kararlı ve sebatkâr olur. İşte bu manadan dolayı Mevlâ Tealâ:

« يُثَبِّتُ اللَّهُ الَّذِينَ آمَنُوا ... (٢٧) »

"Allah iman edenlere daima sebat ihsan eder." *(İbrahim Suresi: 27'den)*

« ... أَلَا بِذِكْرِ اللَّهِ تَطْمَئِنُّ الْقُلُوبُ (٢٨) »

"Bilesiniz ki, kalpler ancak zikrullah (Allahı anmak) **la mutmain olur** (sükûnet bulur)" *(Râd Suresi: 28'den)* ve:

Ayet: 143

« يَا أَيَّتُهَا النَّفْسُ الْمُطْمَئِنَّةُ (٢٧) »

"Ey itmi'nan (huzur) a ermiş nefis!" *(Fecr Suresi: 27)* ayet-i kerimelerinde müminlerin sebata, huzur ve sükûnete ererek bütün şüphe ve ızdıraplardan kurtulduklarına işaret etmiştir.

Ayet-i kerimedeki (بَيْنَ ذلك) ifade-i celilesi "Küfür ile iman arasında" veya "Kâfirler ile müminler arasında"demektir. Kâfirler ve müminlerden:

« الَّذِينَ يَتَّخِذُونَ الْكَافِرِينَ أَوْلِيَآءَ مِن دُونِ الْمُؤْمِنِينَ ... (١٣٩) »

"Onlar müminleri bırakıp, kâfirleri dost edinenlerdir." *(Nisa Suresi:139)* ayet-i kerimesinde bahsedilmiştir.

Bu iki grup insanın bahsi yukarıda geçmekle, küfür ve imandan da bahsedilmiş gibi olduğu için (ذٰلك) ism-i işaretinin küfür ve imana işaret etmesi de uygun düşmüştür.

Katade *(Radıyallahu Anh)* ayet-i kerimenin: "Onlar ne ihlâslı mümin, ne de şirk'lerini açıkça ifade eden müşrik olmuşlardır." manasında olduğunu söylemiştir.

Beğavî ve İbni Kesir tefsirlerinde zikredildiğine göre, ayet-i kerimede geçen: (لَآ إِلَىٰ هَـٰٓؤُلَآءِ وَلَآ إِلَىٰ هَـٰٓؤُلَآءِ) **"Ne şunlara, ne de bunlara"** kavl-i şerifi, "O münafıklar, müminlerden değildirler ki, onlar hakkında müminlere yapılan muamele gerekli olsun. Kâfirlerden de değillerdir ki, kâfirlerden alınan cizye onlardan alınsın." demektir. Nitekim:

٩٣٤ – عَنِ ابْنِ عُمَرَ (رضى الله عنهما) عَنِ النَّبِيِّ ﷺ قَالَ: « مَثَلُ الْمُنَافِقِ كَمَثَلِ الشَّاةِ الْعَائِرَةِ بَيْنَ الْغَنَمَيْنِ تَعِيرُ إِلَىٰ هَـٰذِهِ مَرَّةً وَإِلَىٰ هَـٰذِهِ مَرَّةً »

934 - İbni Ömer *(Radıyallahu Anhuma)* dan rivayet edilen bir hadis-i şerifte Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)*: **"Münafığın hâli, iki koyun sürüsü arasında hayrette kalmış** (ne tarafa gideceğini bilmeyen) **bir koyunun hâli gibidir. Kimi** (zaman) **o sürüye gider kimi** (zaman) **bu sürüye."** buyurmuştur. *(Müslim, Sıfatül Münafikîn:2784, 4/2146, Nesaî, İman:31, No.5052, 8/499, Darimî, Mukaddime:31, No.323, 1/99)*

Abdullah ibni Mesud *(Radıyallahu Anh)* şöyle buyurmuştur: Mümin, münafık ve kâfirin hâli, bir vadiye varan üç kişinin hâli gibidir. Onlardan birisi, yola girerek vadiyi geçmiş, diğeri ise vadinin kenarında durakalmıştır.

Üçüncüleri ise, yola düşüp vadiyi yarılayınca, kenarda bekleyen ona, "Vay sana! Helâka gidiyorsun, geri dön sel geliyor." diye seslenmiş, vadiyi geçen de: "Kurtuluşa gel!" diye onu çağırmıştır. O kişi ise, bir ona, bir buna bakayım derken sel gelip onu boğmuştur. Bu misalde, vadiyi geçen, mümin, kenarda duran, kâfir, arada kalıp boğulan da münafıktır. Mevlâ Tealâ cümlemizi bu hâle düşmekten muhafaza eylesin Âmin..,

Bu kıssayı ibni Cerîr, Katade *(Radıyallahu Anh)* dan mürsel olarak rivayet etmiştir. *(Ali el Müttakî, Kenzül ummal: No.869, 1/172)*

İmam Fahrurrazî *(Rahimehullah)* ın beyanına göre, âlimlerimiz bu ayet-i kerimeyi, dindeki şaşkınlığın da Allahın yaratmasıyla olduğuna delil getirerek

şöyle buyurmuşlardır: "Ayet-i kerimedeki: (مُذَبْذَبِينَ) **"Müzebzebîn"** ifadesi, onları bocalatan ve onları hayret ile şaşkınlıkta bırakan bir varlığın olmasını gerektirir. Bu, kulun iradesiyle olmaz. Çünkü tereddüt ve şaşkınlık verecek birbirine zıt sebebler, insanın kalbine geldiğinde, insan bu tereddüdü gidermeye çalışsa da buna gücü yetmez.

Ama kendine dönse ve kendi durumunu iyice düşünse, hâlinin söylenildiği şekilde olduğunu anlar. Bu şaşkınlığa düşmesinin mutlaka bir sebebi olması gerektiği ve bunun da kendisi olmadığı sabit olduğuna göre, bunun yaratıcısının Allah-u Tealâ olduğu meydana çıkmış olur, böylece de herşeyin yaratılmak cihetinden Allah-u Tealâ'dan olduğu ortaya çıkar.

Eğer: "Ayet-i kerimedeki: **'Ne onlara, ne bunlara** (mal olurlar)' ifadesi, "O münafıkların, hem müminlerin, hem de tam kâfirlerin yolunu bırakmış olmalarından dolayı zemmedilmeleri manasına gelir, bu ise Allah-u Tealâ'nın onları kâfirlerin yolunda olurlarsa, kınamayacağı anlamına gelir ki, bu caiz değildir." denirse,

Şöyle cevap verilir: "Kâfirlerin yolu her ne kadar kötü ise de, münafıkların yolu daha da kötüdür. İşte bundan dolayı Cenab-ı Hak Bakara Suresinin başında, kâfirleri iki ayette, münafıkları ise on küsur ayette kınamıştır. Bunun sebebi münafıkların yolunun, kâfirlerinkinden daha kötü ve adi olmasındandır." Binaenaleyh Mevlâ Tealâ münafıkları küfrü bıraktıkları için değil, küfürden daha adi ve kötü bir yola girdikleri için kınamıştır.

Mevlâ Tealâ'nın, Ayet-i kerimenin sonunda buyurmuş olduğu:
(وَمَنْ يُضْلِلِ اللهُ فَلَنْ تَجِدَ لَهُ سَبِيلاً) **"Allah kimi şaşırtırsa, artık ona yol bulamazsın."** kavl-i şerifini ulema, herseyin yaratılmak bakımından Allah-u Tealâ'dan olduğu hususundaki görüşlerine iki şekilde delil getirmişlerdir.

1 - Allah-u Tealâ'nın, bu ifadeyi: **"Onlar** (küfür ile iman) **arasında bocalayıp durmaktalar."** kavl-i şerifinin peşinden getirmesi, bu bocalatmanın Allah-u Tealâ tarafından olduğunu gösterir, aksi hâlde bu ifadenin kendinden öncesi ile bir ilgi ve bağı kalmaz.

2 - Bu ayet-i kerime, Allah-u Tealâ'nın onları dinden saptırmış olduğu hususunda açık bir ifadesidir. Dolayısıyla bu ayet-i kerime: **"Hidayeti de, dalâleti de, ancak Allah** (-u Tealâ) **yaratır."** görüşünde olan ehli sünnetin lehine, kul sapıklığı kendi yaratır diyen mutezilenin aleyhine çok açık bir delildir.

Ruhul Beyan tefsirinde zikredildiğine göre, münafıkların ruhları, Allah-u Tealâ'nın ezelde serptiği nur ile insanların yaratıldığı karanlık arasında şaşkın bir şekilde tereddüt ettiğinden ne nura kavuşan müminlere, ne de nursuz kâfirlere mensub olmuşlar, bilakis müminlerle kâfirler arasında bocalayıp kalmışlardır. İşte Mevlâ Tealâ'nın bu ayet-i kerimede: **"Allah kimi saptırırsa, sen onun için bir yol bulamazsın"** kavl-i şerifi, ezelde serpilen nurdan mahrum olanların hak yoldan saptığını ifade etmekte, Mevlâ Tealâ'nın:

« ... وَمَنْ لَمْ يَجْعَلِ اللهُ لَهُ نُوراً فَمَا لَهُ مِنْ نُورٍ (٤٠) »

"Allah kime nur vermemişse, artık o kimsenin nur (aydınlık) **tan bir nasibi yoktur."***(Nur Suresi: 40'dan)* kavl-i şerifi de buna delâlet etmektedir.

Ayet: 144

Mevlâ Tealâ, münafıkları imanla küfür arasındaki kararsızlıkları ve istikrarsızlıkları yüzünden zemmettikten sonra, müminlere, imanda sebat edip, kâfirleri dost edinmemelerini emretmek üzere şöyle buyuruyor:

يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا لَا تَتَّخِذُوا الْكَافِرِينَ أَوْلِيَاءَ مِنْ دُونِ الْمُؤْمِنِينَ أَتُرِيدُونَ أَنْ تَجْعَلُوا لِلَّهِ عَلَيْكُمْ سُلْطَانًا مُبِينًا (١٤٤)

KELİME MANASI (144)

(يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا) **Ey iman edenler!** (لَا تَتَّخِذُوا) **edinmeyin,** kimi? (الْكَافِرِينَ) **kâfirleri,** kimler? (أَوْلِيَاءَ) **dostlar,** kimden başka? (مِنْ دُونِ الْمُؤْمِنِينَ) **müminlerden başka,** (أَتُرِيدُونَ) **istiyor musunuz?** neyi? (أَنْ تَجْعَلُوا) **yapmaklığınızı** yani vermekliğinizi, kime? (لِلَّهِ) **Allah'a,** kimin aleyhine? (عَلَيْكُمْ) **kendi aleyhinize,** neyi? (سُلْطَانًا) **bir delili,** öyle delil ki, (مُبِينًا) **açık.**

MEALİ ŞERİFİ (144)

Ey iman edenler! Müminleri bırakıp da, kâfirleri dostlar edinmeyin, (bunu yaparak) **Allah'a** (size azabetmesi için) **aleyhinize apaçık bir delil mi vermek istiyorsunuz?**

İ Z A H A T

Fahrurrazî ve Hâzin tefsirlerinde zikredildiğine göre, Medine-i Münevveredeki ensarın, yahudilerden Kurayza oğulları içinde süt kardeşleri vardı, bu yüzden onlarla anlaşmalı idiler ve onlara karşı sevgi duyuyorlardı. İşte bundan dolayı Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* e, "Kimi dost edinelim?" diye sorduklarında, Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* in:

٩٣٥ - « اَلْمُهَاجِرِينَ »

935 - **"Muhacirleri** (aranızda hiç bir maddi bağlantı olmasa da, Mekke'den Medine'ye hicret eden din kardeşlerinizi dost edinin)," *(Tefsiri Kebir:11/69)* buyurması üzerine bu ayet-i celile indi.

İmam-ı Kaffal *(Rahimehullah)* ın buyurduğuna göre, bu ayet-i kerime müminleri, münafıklarla dostluk etmekten nehyetmek üzere inmiştir. Buna göre mana: "Münafıkların huylarını ve yollarını size açıkça beyan ettikten sonra, artık onları dost edinmeyin." demektir.

Ayet-i celilenin sonunda Mevlâ Tealâ: **"Kendi aleyhinizde Allah** (-u Tealây) **a apaçık bir huccet vermek ister misiniz?"** buyurmuştur. Eğer bir önceki ifade-i celile, Müminlerin, kâfirleri dost edinmekten nehyedilmesi manasında kabul edilirse, bu cümle-i celile: "Ey müminler! Sizler kâfirleri dost edinmekle, münafık olduğunuza dair Allaha apaçık bir delil mi vermek istiyorsunuz?" demektir ki, bu da: "Siz Allahın dininin ehli olan, peygamber ve ümmetinin eline böyle bir delil mi vermek istiyorsunuz? " anlamına gelir.

Eğer ilk cümle-i celileyi, münafıkları dost edinmekle ilgili kabul edersek, mana: "Münafıkları dost edinmeniz sebebiyle, cezalandırılmanız için, kendi aleyhinize Allah-u Tealâ'ya bir delil mi vermek istiyorsunuz?" demek olur.

Mevlâ Tealâ, münafıkları zemmedip, müminleri onlarla dostluktan nehyettikten sonra, münafıkların cehennemdeki kötü yerlerini beyan etmek üzere şöyle buyuruyor:

اِنَّ الْمُنَافِقِينَ فِى الدَّرْكِ الْاَسْفَلِ مِنَ النَّارِ وَلَنْ تَجِدَلَهُمْ نَصِيراً (١٤٥)

KELİME MANASI (145)

(اِنَّ الْمُنَافِقِينَ) **Şüphesiz münafıklar,** nerededir? (فِى الدَّرْكِ) **tabakadadır,** öyle tabaka ki, (الْاَسْفَلِ) **en aşağı,** neden olduğu hâlde? (مِنَ النَّارِ) **ateşten olduğu hâlde,** (وَلَنْ تَجِدَ) **sen asla bulamazsın,** kim için? (لَهُمْ) **onlar için,** ne? (نَصِيراً) **bir yardımcı.**

MEALİ ŞERİFİ (145)

Şüphe yok ki, münafıklar cehennemin en alt katındadırlar. Artık onlara asla yardımcı da bulamazsın.

İ Z A H A T

Tefsiri Kebir'de zikredildiğine göre, Leys *(Rahimehullah)* buyurmuştur ki: **"Derk"** deniz ve benzeri şeyin en dip noktası demektir. Buna göre, ayet-i kerimede geçen: **"Derk-i esfel"** den murat: Cehennemin en dip noktasıdır. Bunun zahiri manası, cehennemin tabaka tabaka (kat kat) olup, cehennemin en şiddetli tabakasının da en alttaki tabakası olduğunu ifade eder.

İmam-ı Dahhak *(Rahimehullah)* demiştir ki: Bir şey üst üste yığıldığında, onun her katına: **"Derece"** dendiği gibi, aşağıya doğru alt alta dizilen bir şeyin her tabakasına da: **"Dereke"** denilir. Dolayısıyla cennetin dereceleri, cehennemin de derekeleri vardır.

Kurtubî ve Alûsi tefsirlerinde zikredildiğine göre cehennemin yedi tabakası olup her birinin özel isimleri vardır. Bunlar da: Cehennem, lezâ, Hutame, Se'îr, Sekar, Cahîm ve Hâviye dir. Bunların hepsine birden **"Nar"** (ateş) ismi de verilebilir.

Taberi, İbni Kesir ve İbni Atiyye tefsirlerinde zikredildiğine göre, ayet-i celilede geçen derk-i esfel'den maksat: Cehennemin en dibinde bulunan ateşten yapılma bir takım odalar ve sandıklardır ki, bunların kapıları, içlerinde bulunan münafıkların üzerine kapatılarak altlarından ve üstlerinden tutuşturulacak ve bu kapıların nasıl açılacağı da bilinemeyecektir.

İbni Ömer *(Radıyallahu Anhuma)* buyurmuştur ki: Kıyamet gününde en şiddetli azaba tutulacak olanlar üç zümredir.

1-Münafıklar, bunlar hakkında Mevlâ Tealâ: (اِنَّ الْمُنَافِقِينَ فِى الدَّرْكِ الْاَسْفَلِ مِنَ النَّارِ) **"Şüphesiz ki münafıklar cehennemin en alt tabakasındadır."** buyurmuştur.

2 - Maide ashabından kâfir olanlar (İsa *(Aleyhisselâm)* ın duasının bereketiyle gökten sofra indiğini gördükleri halde bu mucizeyi inkâr edenler): Bunlar hakkında da Mevlâ Tealâ:

« ... اِنِّى مُنَزِّلُهَا عَلَيْكُمْ فَمَنْ يَكْفُرْ بَعْدُ مِنْكُمْ فَاِنِّى اُعَذِّبُهُ عَذَاباً لَا اُعَذِّبُهُ اَحَداً مِنَ الْعَالَمِينَ (١١٥) »

"Ben onu (istediğiniz sofrayı) **şüphesiz indireceğim; Ama bundan sonra içinizden kim inkâr ederse, âlemlerden hiç bir kimseye etmediğim azabı ona edeceğim."** *(Maide Suresi: 115'den)* buyurmuştur.

3 - Firavun ve hanedânı, Bunlar hakkında da Mevlâ Tealâ:

« ... ويوم تقوم السّاعة ادخلوا ال فرعون اشدّ العذاب (٤٦) »

"Kıyametin kopacağı gün de ,'Firavun ailesini azabın en şiddetlisine sokun!' (denilecek)." buyurmuştur. *(Gâfir Suresi: 46'dan)*

Burada: "Bunlardan hangisi daha çetin bir azap içinde olacaklar?" diye bir soru akla gelirse, bunun cevabında "Cehennem azabının en şiddetlisi, derk-i esfel (en alt tabaka) da olan münafıklara yapılacak." denilir. Çünkü münafık inkâr bakımından kâfir gibi olmaktan öte, üstelik bu küfrüne bir küfür çeşidi daha ilâve etmiştir ki, o da islâm ve müslümanlarla istihza (alay) etmesidir.

Bir de onlar kendilerini müslüman gösterdikleri için, müslümanların sırlarından haberdâr olup, onları kâfirlere bildirdiklerinden Allah-u Tealâ onlara kâfirlerden daha fazla azap edecektir.

Ruhul Beyan ve Alûsi tefsirlerinde zikredildiğine göre, şeriat örfünde münafık, kalbinde küfrü gizleyip, imanı açıklayandır. Bazı günahları irtikâb eden (işleyen) kimselere münafık ismi verilmesi ise, tağliz (şiddet kullanmak) ve tehdit içindir. Nitekim:

٩٣٦ – عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ (رضى الله عنه) قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللهِ ﷺ: « ثَلَاثٌ مَنْ كُنَّ فِيهِ فَهُوَ مُنَافِقٌ وَإِنْ صَامَ وَصَلَّىٰ وَزَعَمَ أَنَّهُ مُسْلِمٌ مَنْ إِذَا حَدَّثَ كَذَبَ وَإِذَا وَعَدَ أَخْلَفَ وَإِذَا ائْتُمِنَ خَانَ »

936 - Ebu Hureyre *(Radıyallahu Anh)* dan rivayet edilen: **"Üç şey kendisinde bulunan, oruç da tutsa, namaz da kılsa, ve kendisini müslüman da zannetse münafıktır. Konuştuğunda yalan söyler, söz verdiğinde bozar, emanet olunduğunda hıyanet eder."** *(Ahmed ibni Hanbel, Müsned: 10925, 3/639)* hadis-i şerifi de bu kabildendir.

Bu gibi halleri helâl kabul eden kişi gerçekten münafıktır. Haram bilerek yapan da, münafıklara benzemektedir. Gerçi bu, bu gibi hâlleri âdet edinenler hakkında olup, bu sıfatlar kendisinden nadiren meydana gelenler hakkında değildir.

Huzeyfe *(Radıyallahu Anh)* a: "Münafık kimdir?" diye sorulduğunda: "İslâmı anlatıp, onunla amel etmeyendir." diye cevap vermiştir.

İmam-ı Hasen buyurmuştur ki: Evvelce nifak gizli iken, şimdi sarık sarmış, kemer takmış ve kılıç kuşanmıştır. İmam-ı Hasen bu sözüyle Haccac-ı Zalim zamanında münafıklığın ne derece ilerlediğini ifade etmek istemiştir.

Ömer İbni Abdilaziz *(Radıyallahu Anh)* buyurmuştur ki: Her ümmet kendi münafıklarını getirse, biz de Haccac-ı Zalim'i getirsek, onlara üstün gelirdik.

Ayet-i celilenin sonunda Mevlâ Tealâ: (وَلَنْ تَجِدَ لَهُمْ نَصِيراً) **"Onlar için asla bir yardımcı bulamazsın"** buyurarak münafıkları tehdit etmiştir.

Ulema, bu ayet-i celile'yi, ehl-i salât (namaz kılanlar) ın fasık (günahkâr) larına şefaat edileceğine dair delil getirerek şöyle demişlerdir: "Allah-u Tealâ bu tehdidi münafıklara tahsis etmiştir. Şayet aynı tehdit münafık olmayanlar hakkında da geçerli olsaydı, o zaman bu, nifaktan sırf nifak olduğu için bir men' (engelleme) manasında olmazdı.

Mevlâ Tealâ, münafıkların cehennemdeki kötü yerlerini beyandan sonra, tövbe edenleri istisna etmek üzere şöyle buyuruyor:

إِلَّا الَّذِينَ تَابُوا وَأَصْلَحُوا وَاعْتَصَمُوا بِاللَّهِ وَأَخْلَصُوا دِينَهُمْ لِلَّهِ فَأُولَٰئِكَ مَعَ الْمُؤْمِنِينَ وَسَوْفَ يُؤْتِ اللَّهُ الْمُؤْمِنِينَ أَجْرًا عَظِيمًا (١٤٦)

KELİME MANASI (146)

(إِلَّا الَّذِينَ) **Ancak o kimseler ki,** (تَابُوا) **tövbe ettiler** (münafıklıktan vazgeçtiler) daha? (وَأَصْلَحُوا) **ıslâh ettiler** (münafıklık hallerindeki, bozuk niyetlerini ve amellerini düzelttiler). daha? (وَاعْتَصَمُوا) **sımsıkı yapıştılar,** kime? (بِاللَّهِ) **Allah** (-u Tealây) **a,** daha? (وَأَخْلَصُوا) **halis kıldılar,** neyi? (دِينَهُمْ) **ibadetlerini,** kim için? (لِلَّهِ) **Allah için,** yani bu sıfatları takınanlar, münafıkların başına gelecek belâlardan müstesnadırlar. (فَأُولَٰئِكَ) **işte onlar,** kiminle beraberdir? (مَعَ الْمُؤْمِنِينَ) **o** (iman ettikleri günden beri kendilerinden hiç bir münafıklık eseri meydana gelmemiş olan) **müminlerle beraberdirler,** *(Alûsî)* (وَسَوْفَ يُؤْتِ) **yakında verecektir,** kim? (اللَّهُ) **Allah** (-u Tealâ Hazretleri), kime? (الْمُؤْمِنِينَ) **o müminlere,** neyi? (أَجْرًا) **bir ecri** (mükâfatı), öyle ecir ki, (عَظِيمًا) **çok büyük.**

MEALİ ŞERİFİ (146)

Ancak tövbe edip, (hâllerini) **düzeltenler, Allah'a sımsıkı sarılıp, din** (ibadet)**lerini yalnız Allah için yapanlar,** (münafıkların kötü hâllerinden) **müstesna** (dırlar). **İşte bunlar o** (gerçek) **müminlerle beraberdirler ve Allah, o müminlere yakında pek büyük bir mükâfat verecektir.**

İ Z A H A T

Tefsiri Kebir'de zikredildiğine göre, Allah-u Tealâ münafıklardan azabı kaldırmak için, bu ayet-i kerimede şu dört şartı öne sürmüştür:

1 - **Tövbe etmeleri.** Bu, nifaktan ve gizli inkârdan dönmeleri manasındadır.

2 - **Hâllerini ıslah etmeleri.** Bu da, kötülüklerden vazgeçip, salih amellere yönelmelerinden ibarettir.

3 - **Allah-u Tealâ'ya i'tisam** (sımsıkı sarılmak) . Bu ise, yaptığı tövbe ile hâlini düzeltmesindeki maksadın, günü gün etme gayesi değil, ancak Allah-

u Tealâ'nın rızasına talibolmasıdır. Çünkü bir insanın gayesi, menfaatler elde edip, zararları gidermek olduğu takdirde, o kimsenin tövbesini bozması ve iyi hâlini değiştirmesi çok çabuk olur.

Fakat yaptığı tövbeyi sadece Allah-u Tealâ'nın rızasını ve ahiret saadetini elde etmek için yapıp, Allah-u Tealâ'nın dinine sımsıkı sarılan kimse, artık bu yolda sebat eder ve kolayca bozulmaz.

4 - **İhlâs.** Bu da, yaptıkları ibadeti sırf Allah-u Tealâ için yapmaları demektir.

Allah-u Tealâ, münafıklara ilk önce kötü şeyleri bırakmalarını, ikinci olarak, güzel ameller işlemeyi, üçüncü olarak Allah-u Tealâ'nın dinine sımsıkı sarılmalarını, dördüncü olarak da yaptıklarına başka hiç bir gaye karıştırmayıp, yapacakları ve terkedecekleri her şeyi, sırf Allah için yapmalarını emretmiştir.

Bu dört sıfatı takınanlar hakkında da: (فَاُولٰٓئِكَ مَعَ الْمُؤْمِنِيْنَ) **"İşte ancak bunlar müminlerle beraberdirler"** buyurmuş, fakat "İşte ancak bunlar, müminlerdir" dememiştir ki, işte bütün bu şartlar münafığın Allah katındaki durumunun çok zor olduğunu göstermekteyse de, Tövbe ettikleri takdirde tövbelerinin kabul olacağı kesindir. Nitekim:

٩٣٧ – عَنِ الْاَسْوَدِ (رضى الله عنه) قَالَ: كُنَّا فِى حَلْقَةِ عَبْدِ اللهِ فَجَاءَ حُذَيْفَةُ حَتّٰى قَامَ عَلَيْنَا فَسَلَّمَ، ثُمَّ قَالَ: لَقَدْ اُنْزِلَ النِّفَاقُ عَلٰى قَوْمٍ خَيْرٍ مِنْكُمْ. قَالَ الْاَسْوَدُ: سُبْحَانَ اللهِ، اِنَّ اللهَ يَقُولُ: ﴿ اِنَّ الْمُنَافِقِينَ فِى الدَّرْكِ الْاَسْفَلِ مِنَ النَّارِ﴾. فَتَبَسَّمَ عَبْدُ اللهِ ، وَجَلَسَ حُذَيْفَةُ فِي نَاحِيَةِ الْمَسْجِدِ ، فَقَامَ عَبْدُ اللهِ فَتَفَرَّقَ اَصْحَابُهُ فَرَمَانِى بِالْحَصَا ، فَاَتَيْتُهُ فَقَالَ حُذَيْفَةُ: عَجِبْتُ مِنْ ضَحِكِهِ ، وَقَدْ عَرَفَ مَا قُلْتُ ، لَقَدْ اُنْزِلَ النِّفَاقُ عَلٰى قَوْمٍ كَانُوا خَيْرًا مِنْكُمْ ثُمَّ تَابُوا ، فَتَابَ اللهُ عَلَيْهِمْ »

937 - Esved *(Rahimehullah)* şöyle anlatmıştır: Bir kere bizler Abdullah ibni Mesud *(Radıyallahu Anh)* ın ders halkasında bulunuyorduk, Huzeyfe ibnil Yeman *(Radıyallahu Anh)* gelerek başımıza dikildi ve selâm verdi. Bundan sonra, "Yemin olsun ki, münafıklık sizlerden daha hayırlı olan bir topluluk üzerine indirilmiştir." dedi.

Bunun üzerine Esved *(Rahimehullah)* (Huzeyfe *(Radıyallahu Anh)* ın bu sözünden hayret ederek "Sübhanallah! Muhakkak ki Allah **'Şüphesiz münafıklar Cehennemin en aşağı tabakasındadırlar'** buyuruyor." deyince,

Abdullah ibni Mesud *(Radıyallahu Anh)*: (Huzeyfe'nin hakkı söyleyip batıldan sakındırmasından hoşlanarak) gülümsedi. Huzeyfe *(Radıyallahu Anh)* da mescidin bir kenarına oturdu. Daha sonra Abdullah ibni Mesud *(Radıyallahu Anh)* kalkınca, beraberinde bulunan arkadaşları da dağıldılar.

Esved *(Rahimehullah)* buyuruyor ki: Bu sırada Huzeyfe *(Radıyallahu Anh)* beni çağırmak için bana bir çakıl taşı attı, ben yanına gelince Huzeyfe *(Radıyallahu*

Anh): "Benim söylediğim (sözden gayem) i bildiği hâlde, Abdullah ibni Mesud *(Radıyallahu Anh)* ın gülmesine (sadece gülümsemekle yetinmesine) şaşırdım. Elbette ki nifak, siz (tâbiî) lerden daha hayırlı olan bir topluluk üzerine indirilmişti, sonra onlar bu hâllerinden tövbe edip döndüler, Allah-u Tealâ da onların tövbelerini kabul buyurdu." diyerek,

Tabiîn'den daha hayırlı olan, Sahabe-i Kiramın devrinde münafıklar bulunduğunu, sonra, onlardan bir cemaatın hâllerini düzelterek istikamete erdiklerini ifade etti. *(Buharî, Tefsir: 105, No.4326, 4/1680)*

Buhari Şarihlerinden İbni Hacer-i Askalânî *(Rahimehullah)* **"Fethul Bârî"** isimli eserinde, burada şöyle bir açıklama yapmıştır: Huzeyfe *(Radıyallahu Anh)* Abdullah ibni Mesud *(Radıyallahu Anh)* ın ders halkasında oturan kimselerin yanına gelip, onlara "Elbette nifak sizden daha hayırlı bir kavim üzerine indirildi." diyerek, sanki hitabettiği o kimseleri imandan çıkmaktan sakındırmış, ve onlara kalplerin değişebileceğini, dolayısıyla bu andaki durumlarına aldanmamaları gerektiğini, zira bütün amellerin kabulünün son nefese bağlı olduğunu" ifade etmek istemiştir.

Böylece onlara, imanlarına son derece güvenseler de, Allahın mekrinden emin olmamaları gerektiğini beyan etmiştir. Zira onlardan önce olan sahabe-i kiram tabakası elbette onlardan daha hayırlı idiler, bununla beraber onların arasında da, dinden dönen ve münafıklık yapanlar az da olsa bulunduğu için onlardan hayırlılık vasfı kalkmışsa da, içlerinden bir kısmı tövbe ederek, en hayırlı ümmet olma vasfını yeniden elde etmiştir.

Dolayısıyla onlardan sonra gelen tabiîn tabakasının, bu gibi hâllere düşmeleri daha çok mümkün olabilir. Huzeyfe *(Radıyallahu Anh)* ın "Nifak indirildi" tabirinden anlaşılan, küfür ve iman, ihlâs ve nifak'ın her biri Allah-u Tealânın yaratması, takdiri ve iradesiyledir. Ehl-i sünnet mezhebimizin görüşü de budur.

Ebu Bekr-i Razî: **"Ahkamül Kur'an"** isimli eserinde bu ayet-i celileyi, zındık (Allaha ve ahirete inanmayan dinsiz) ın tövbesinin kabulüne delil göstermiştir. Zira Mevlâ Tealâ'nın bu ayet-i celilede, tövbe edenleri münafıklardan istisna etmesi bunu ifade etmektedir. Cumhur-u ulemanın görüşleri de böylecedir.

İHLASIN FAZİLETİ HAKKINDAKİ HADİS-İ ŞERİFLER:

٩٣٨ – عَنْ مُعَاذِ بْنِ جَبَلٍ (رضى الله عنه) قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللهِ ﷺ: « اَخْلِصْ دِينَكَ يَكْفِكَ الْقَلِيلُ مِنَ الْعَمَلِ »

938 - Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)*,Muaz ibni Cebel *(Radıyallahu Anh)* ı Yemen'e vali olarak gönderirken: "Ya Resulallah! Bana vasiyet et." demesi üzerine, Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)*: **"Dinini halis kıl** (yaptığın ibadeti sırf Allah için yap), **az amel sana yeter."** *(Hakim, Müstedrek: No. 7844, 4/341, Ebu Nuaym el İsbehanî, Hilyetül Evliya: 1/244)*

٩٣٩ – عَنْ ثَوْبَانَ (رضى الله عنه) قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللهِ ﷺ: « طُوبَىٰ لِلْمُخْلِصِينَ اُولَٰئِكَ مَصَابِيحُ الْهُدَىٰ تَتَجَلَّىٰ عَنْهُمْ كُلُّ فِتْنَةٍ ظَلْمَاءَ »

939 - Sevban *(Radıyallahu Anh)* dan rivayet edilen bir hadis-i şerifte Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* şöyle buyurmuştur: **"İhlâs sahiplerine müjdeler olsun, onlar hidayet kandilleridir. Her karanlık fitne onlardan açılır."** *(Ebu Nuaym el İsbehani, Hilyetül Evliya: 1/16, Ali el Müttaki, Kenzül Ummal: No.5268, 3/24)*

٩٤٠ – عَنْ اَبِي فِرَاسٍ رَجُلٍ مِنْ اَسْلَمَ (رضى الله عنه) قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللهِ ﷺ: سَلُونِي عَمَّا شِئْتُمْ فَنَادىٰ رَجُلٌ يَا رَسُولَ اللهِ مَا الْاِسْلَامُ؟ قَالَ: «اِقَامُ الصَّلَاةِ وَاِيتَاءُ الزَّكَاةِ» قَالَ: فَمَا الْاِيمَانُ؟ قَالَ: «اَلْاِخْلَاصُ» قَالَ: فَمَا الْيَقِينُ؟ قَالَ: «التَّصْدِيقُ بِالْقِيَامَةِ»

940 - Eslem kabilesinden olan Ebu Firas *(Radıyallahu Anh)* dan rivayet edildiğine göre, Bir kere Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)*: **"Bana istediğinizden sorun!"** buyurduğunda, Bir adam: "Ya Resulallah! İslâm nedir?" diye seslendi. Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)*: **"Namazı hakkıyla kılmak ve zekâtı vermektir."** diye cevap verince, O kişi: "Peki ya iman nedir?" diye sordu.

Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)*: **"İhlâstır"** diye cevap verince, bu sefer "O hâlde yakîn nedir?" diye sorması üzerine: Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)*: **"Kıyameti tasdik** (öldükten sonra dirilmeye gözle görür gibi inanmak) **tır."** buyurdu. *(Beyhakî, Şuabu'l-İman: 6858, 5/342)*

٩٤١–عَنْ عَبْدِ اللهِ بْنِ مَسْعُودٍ (رضى الله عنه) عَنِ النَّبِيِّ ﷺ: «نَضَّرَ اللهُ امْرَأً سَمِعَ مَقَالَتِي فَوَعَاهَا، فَرُبَّ حَامِلِ فِقْهٍ لَيْسَ بِفَقِيهٍ. ثَلَاثٌ لَا يُغِلُّ عَلَيْهِنَّ قَلْبُ امْرِئٍ مُؤْمِنٍ. اِخْلَاصُ الْعَمَلِ لِلّٰهِ وَالْمُنَاصَحَةُ لِأَئِمَّةِ الْمُسْلِمِينَ، وَلُزُومُ جَمَاعَتِهِمْ، فَاِنَّ دَعْوَتَهُمْ يُحِيطُ مِنْ وَرَائِهِمْ»

941 - Abdullah İbni Mesud *(Radıyallahu Anh)* dan rivayet edildiğine göre, Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* şöyle buyurdu: **"Benim sözümü işitip de muhafaza ve tebliğ eden kimseyi Allah** (-u Tealâ) **hoş etsin** (yüzünü parlak, gönlünü sevinçli kılsın) **nice fıkıh** (yüklü hadis) **taşıyanlar vardır ki, kendisinden daha iyi fıkıh bilen kimselere** (iletirler. Benden hadis-i şerif işiten niceleri, onlarda bulunan hükümleri daha iyi çıkaracak hâlde değilseler de, bu hadisleri duyurdukları kimseler o duyduklarından nice hükümler çıkarabileceklerdir).

Üç şey vardır ki, hiç bir müslümanın kalbi onlara karşı hain olmaz (bu üç haslet kalplerin kendisiyle düzene girdiği faziletlerdir ki, bunlara sımsıkı sarılanın kalbi hainlikten, kinden ve şerden kurtulur. Bunlar da): **Ameli Allah için yapmak, müslümanların idarecilerine karşı samimiyet** (hak olan hususlarda itaat etmek) **ve onların cemaatından** (beş vakit namaz ve cuma cemaatlarından, harbe çağırdıklarında ordudan) **ayrılmamaktır. Çünkü onların** (cemaatın) **duası arkalarındakini kaplar** (yanlarında olmayanlara hatta sonradan gelecek nesillere bile faydalı olur)." *(Tirmizî, İlim:7, No:2658, 5/34, Müsned-i Bezzar:No.78, 1/118*

٩٤٢–عَنْ اَبِي تَمَامَةَ الصَّائِدِيِّ (رضى الله عنه) قَالَ: «قَالَ الْحَوَارِيُّونَ لِعِيسَى ابْنِ مَرْيَمَ عليه السلام مَا الْمُخْلِصُ لِلّٰهِ؟ قَالَ: اَلَّذِي يَعْمَلُ الْعَمَلَ لِلّٰهِ عَزَّ وَجَلَّ وَلَا يُحِبُّ اَنْ يَحْمَدَهُ النَّاسُ عَلَيْهِ»

942 - Ebu Temame *(Radıyallahu Anh)* dan rivayet edildiğine göre, Havariler, Meryemin oğlu İsa *(Aleyhisselâm)* a: "Allah için muhlis kimdir?" diye sorduklarında, **"Yaptığını Allah için yapıp, o yüzden insanların kendisini methetmelerini istemeyen kimsedir."** buyurdu. *(Beyhakî, Şuabul İman: 6873, 5/346)*

İhlâsla ilgili diğer hadis-i şerif ve rivayetler Ruhul Furkan tefsirimizin cilt 1 Bakara suresi ayet: 139 un izahında geçmiştir, mutlaka mutalâa oluna.

Ayet-i kerimenin sonunda Mevlâ Tealâ: (وَسَوْفَ يُؤْتِ اللهُ الْمُؤْمِنِينَ اَجْراً عَظِيماً) **"Muhakkak ki Allah müminlere büyük bir mükâfat verecektir."** buyurarak, münafıkları müminlere katılmaya teşvik etmiştir.

Ruhul Beyan tefsirinde, Te'vilât-ı Necmiyye'den naklen zikredildiğine göre, kâfir olan bir kimse, küfrün kiriyle ruhunun paklığını bozmuşsa da, küfür kirine nifak kiri katılan kimsenin, bozukluğu daha fazladır. Zira, açıktan küfrünü belirten kimsenin kalbinde bulunan küfür, diline vurmakta olduğundan şerri az olur. Küfrünü içinde gizleyip açıklayamayan münafığın kalbinden diline menfez (çıkış kapısı) olmadığı için, onun küfrü içinde birikerek kalbi mühürlenir. Dolayısıyla onun bu alçaklıktan çıkması mümkün olmayacağı gibi, hiç bir kimse de bu hususta ona yardımcı olamaz. Çünkü o, Allah-u Tealâ'nın yardımından uzak, kâfir saflarının da en sonunda bulunan bir mahrumdur. Nitekim Mevlâ Tealâ:

« اِنْ يَنْصُرْكُمُ اللهُ فَلاَ غَالِبَ لَكُمْ وَاِنْ يَخْذُلْكُمْ فَمَنْ ذَا الَّذِى يَنْصُرُكُمْ مِنْ بَعْدِهِ وَعَلَى اللهِ فَلْيَتَوَكَّلِ الْمُؤْمِنُونَ (١٦٠) »

"Eğer Allah size yardım ederse, artık size galip gelecek yoktur. Eğer sizi (yardımsız) **bırakıverirse, ondan sonra size kim yardım edebilir?"** *(Ali İmran Suresi: 160'dan)* buyurmuştur ki, bunun işari manası: "Eğer Allah-u Tealâ sizin ruhlarınızı müminlerin ruhlarının safında yaratırsa, sizi kâfirlerin ruhlarının safına döndürecek hiç bir kimse yoktur. Eğer sizin ruhlarınızı kâfirlerin ruhlarının safında yaratırsa, artık sizi müminlerin safına kim çıkarabilir?" demektir.

Sonra Mevlâ Tealâ: **"Ancak tövbe edenler** (yaptıklarına pişman olup, bu alçak muamelelerinden dönenler), **ıslah edenler** (nefsanî şehvetleri ve hayvanî hazları terkederek, bozdukları güzel kabiliyetlerini düzeltenler), **Allaha sımsıkı sarılanlar** (kulluğa muvaffak olmak için, yardım almak üzere Allahın ipine sarılanlar), **ve dinlerini Allah için halis kılanlar** (Allah-u Tealâ'dan, kendi rızasından başka hiç bir şey istemeyenler) **müstesna."** buyurarak,

Küfrü ve nifakı sonradan olup, asıl yaratılışında ruhu müminlerin safında bulunan, sonra kâfir ve münafıkların ruhlarıyla aynı hizada bulunarak, en ufak bir ilgi ve alâkayla sayılı bir kaç gün onlarla dostluk etse de, ruhaniyetinin parlaklığını tamamen bozmamış ve kalbinin gayb âlemine açılan kapısı büsbütün kapanmamış olduğundan, kendisine Allah-u Tealâ'nın lütuflarının esintileri ulaşarak gaflet uykusundan uyanmış, batıla daldırdıktan sonra, hakka dönmeye muvaffak kılınmış kimseleri kâfir ve münafıklar zümresinden istisna etmiştir.

Ayet: 146

Daha sonra Mevlâ Tealâ: **"İşte onlar müminlerle beraberdir."** kavl-i şerifiyle, tövbe, ıslah, i'tisam ve ihlâs şartlarını yerine getirenlerin ruhlarının kâfirlerin ruhlarının saflarında olmayıp, müminlerin ruhlarının arasında yaratıldığına işaret etmiştir.

Ayet-i celilenin sonunda: **"Yakında Allah o müminlere büyük bir ecir verecektir."** buyurarak, tövbe eden bu kullarına, kendi yakınlığını ihsan edeceğine işaret etmiştir. Zira en büyük, Allah-u Tealâ olduğuna göre, en büyük ecir de ancak kendisidir. Nitekim:

٩٤٣ – عَنْ اَبِی هُرَیْرَةَ (رضی الله عنه) قَالَ قَالَ النَّبِیُّ ﷺ یَقُولُ اللّٰهُ تَعَالٰی اَنَا عِنْدَ ظَنِّ عَبْدِی بِی وَاَنَا مَعَهُ اِذَا ذَکَرَنِی فَاِنْ ذَکَرَنِی فِی نَفْسِهِ ذَکَرْتُهُ فِی نَفْسِی وَاِنْ ذَکَرَنِی فِی مَلَأٍ ذَکَرْتُهُ فِی مَلَأٍ خَیْرٍ مِنْهُمْ وَاِنْ تَقَرَّبَ اِلَیَّ بِشِبْرٍ تَقَرَّبْتُ اِلَیْهِ ذِرَاعًا وَاِنْ تَقَرَّبَ اِلَیَّ ذِرَاعًا تَقَرَّبْتُ اِلَیْهِ بَاعًا وَاِنْ اَتَانِی یَمْشِی اَتَیْتُهُ هَرْوَلَةً »

943 - Ebu Hüreyre *(Radıyallahu Anh)* dan rivayet edilmiştir ki: Efendimiz *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* şöyle buyurdu: **"Allah** (-u Tealâ) **buyuruyor ki, ben kulumun bana olan zannı yanındayım** (beni nasıl zannederse öyle bulur). **Kulum beni andığı zaman, ben onunla beraberim, o beni nefsinde** (içinde, gizlice) **zikrederse, bende onu nefsimde** (zatımda) **zikrederim, eğer o beni bir cemaat içinde zikrederse, ben de onu, onlardan daha hayırlı bir cemaat içinde anarım, kulum bana bir karış yaklaşırsa, ben ona bir arşın yaklaşırım, kulum bana bir arşın yaklaşırsa, ben ona bir kulaç yaklaşırım, kulum bana yürüyerek gelirse, ben ona koşarak gelirim."** *(Buharî, Tevhid: 15, No.6970, 6/2694, Müslim, Zikir:1, No.2675, 4/2061, İbni Mace, Edep: 58, No.3822, 2/1255, Tirmizî, Deavât:132, No.3603, 5/581, Ahmed ibni Hanbel, Müsned: 7426, 3/55, No.13191, 4/418)*

Bu hadis-i şerifte zikredilen, karış, arşın ve kulaç gibi, duyu organlarıyla bilinen şeylere ait ölçülerin, Allah-u Tealâ hakkında kullanılması düşünülemeyeceğinden, bütün bunlar, Allah-u Tealâ'nın, kuluna yakınlık derecesini anlatmak için biz insanlara göre verilen misallerdir ki, ayet-i celilede geçen ecr-i azimle bu yakınlığa işaret edilmiştir.

İHLASLA İLGİLİ DİĞER AYET-İ KERİMELER:

« قُلْ اِنِّی اُمِرْتُ اَنْ اَعْبُدَ اللّٰهَ مُخْلِصًا لَهُ الدِّینَ (١١) »

"(Habibim!) De ki: Ben dini (yaptığım ibadeti), **Allaha halis kılarak, O'na kulluk etmemle emrolundum."** *(Zümer Suresi: 11)*

« قُلِ اللّٰهَ اَعْبُدُ مُخْلِصًا لَهُ دِینِی (١٤) »

"(Habibim!) De ki: Ben dinimi ihlâs edici olarak ancak Allaha ibadet ederim." *(Zümer Suresi: 14)*

« قُلْ اَتُحَآجُّونَنَا فِی اللّٰهِ وَهُوَ رَبُّنَا وَرَبُّکُمْ وَلَنَا اَعْمَالُنَا وَلَکُمْ اَعْمَالُکُمْ وَنَحْنُ لَهُ مُخْلِصُونَ (١٣٩) »

"(Habibim! Sen yahudi ve hristiyanlara) **De ki:** (Araptan bir Peygamber gönderdi diye) **Allah** (-u Tealâ) **hakkında bizimle mücadele mi ediyorsunuz? Hâlbuki O** (Allah-u Tealâ) **hem bizim, hem de sizin Rabbinizdir,** (hepimiz onun kulları olmakta müşterekiz. Rahmetini dilediği kuluna verir). **Bizim amellerimiz** (in mükâfatı) **bize, sizin amelleriniz** (in cezası) **ise, size aittir. Ve biz** (o amellerimizde) **ancak O'na** (Allah-u Tealâ'ya) **ihlâs edicileriz."**

Bu hususdaki diğer münasip ayet-i kerimeler Ruhul Furkan tefsirimizin cilt.1, Bakara Suresi ayet 139. un izahının sonunda zikredilmiştir.

Mevlâ Tealâ, münafıkların cehennemin en alt tabakasında bulunacaklarını, ancak tövbe edip, amellerini düzeltenlerin bundan müstesna olduğunu beyan ettikten sonra, şükredip iman edenlere azabetmeyeceğini açıklamak üzere şöyle buyuruyor:

مَا يَفْعَلُ اللّٰهُ بِعَذَابِكُمْ اِنْ شَكَرْتُمْ وَاٰمَنْتُمْ وَكَانَ اللّٰهُ شَاكِراً عَلِيماً (١٤٧)

KELİME MANASI (147)

(مَا) **Ne şeyi,** (يَفْعَلُ) **yapsın,** kim? (اللّٰهُ) **Allah** (-u Tealâ), ne sebebiyle? (بِعَذَابِكُمْ) **size azabetmesi sebebiyle,** yani Allah size niye azabetsin, (اِنْ شَكَرْتُمْ) **eğer şükrederseniz,** daha? (وَاٰمَنْتُمْ) **iman ederseniz,** (وَكَانَ) **ve** (daim) **oldu,** kim? (اللّٰهُ) **Allah** (-u Tealâ), nedir oldu? (شَاكِراً) **şükre sevap verici,** (عَلِيماً) **hakkıyla bilici.**

MEALİ ŞERİFİ (147)

Eğer şükreder ve iman ederseniz, Allah size niye azabetsin? Allah şükredenlerin mükâfatını verici, (onların ne yaptıklarını) **hakkıyla bilicidir.**

İ Z A H A T

Ruhul Beyan tefsirinde zikredildiğine göre, bu ayet-i celilenin manası: "Allah-u Tealâ, şükredip iman ettiğiniz takdirde size niçin azabetsin? Kinden kurtulmak için mi? Yoksa intikam almak için mi? Yahut bir menfaat sağlamak, ya da bir zararı ortadan kaldırmak gayesiyle mi? Nitekim dünya hükümdarlarının, azabettikleri kimseler hakkındaki âdetleri böylecedir.

Allah-u Tealâ ise, son derece zengin, ihtiyaçlardan münezzeh, celb-i menfaat (fayda sağlamak), ve def-i mazarrat (zararı kaldırmak) gibi kullara yakışan hâllerden uzak olduğu için bütün bu gayeler onun hakkında asla düşünülemez. " demektir.

İman etmeyene yahut iman edip de şükretmeyene, Allah-u Tealâ'nın azabetmesi ise, kendisine ait bir maslahattan dolayı değil, bilakis mizaç (sağlık durumu) bozukluğu, hastalığı gerektirdiği gibi, mükellefin hâli bunu gerektirdiğindendir.

Hasılı bu ayet-i celileden kastedilen : Mükellefleri imana ve salih amellere teşvik ve kötü amellerden sakındırmaktır. Dolayısıyla sanki burada: "Eğer

siz hasenatı (iyi amelleri) işleyip, münkeratı (kötü işleri) terkederseniz, size azabetmesi, Allah-u Tealâ'nın keremine nasıl lâyık olur?

O'nun size azabetmesi, mülkünü artırmayacağı gibi, cezayı terketmesi de saltanatından bir şey eksiltmez. Zira O, hiçbir şeye muhtaç olmayan mutlak zengindir. Eğer bir kimseye azabediyorsa, ona ancak adalet ve hikmetinin gerektirdiği bir şeyden sebep azabeder. Dolayısıyla sizler, O'nun nimetlerine karşı şükrünüzü yerine getirerek, O'na iman ederseniz, muhakkak ki, kendinizi O'nun azabından kurtarmış olursunuz." buyurulmak istenmiştir.

Hâzin tefsirinde zikredildiğine göre, meanî ehli bu ayet- i celilede takdim ve tehir (öne alma ve sona bırakma) olduğunu söylemişlerdir. Buna göre ayet-i celilenin takdiri: "İman edip şükrederseniz" demektir. Çünkü iman bütün ibadetlerden önce gelmektedir, ayrıca imansız şükür fayda vermemektedir. zaten iki fiilin (şükür ile imanın) arasında bulunan (vav) da tertibi (öncelik ve sonralık sırasını) gerektirmemektedir.

Ancak, bu ifadenin aslı üzere olduğunu yani şükrün imandan evvel kasten zikredilerek burada bir takım ince manalara dikkat çekilmek istendiğini söyleyenler de olmuştur.

Fahrurrazî ve Kazî Tefsirlerinde zikredildiğine göre, bu ayet-i celilede, şükrün imana takdim edilmesinin sebebi şudur: İnsan, kendisine baktığında, yaratılışında ve tertibi (düzenlenişi) nde büyük bir nimetin var olduğunu görerek, ilk önce icmalen (ayrıntılara girmeden, topluca) Allah-u Tealâ'ya şükreder. Sonra, kendisine nimet vereni tanımak hususundaki incelemesini tamamlayıp, o zatın varlığına ve birliğine delâlet eden bütün delilleri araştırdıktan sonra, O'na iman eder ve tafsilâtlı bir şekilde şükreder.

Buna göre, ilk başta bulunan umumi şükür imandan önce olduğundan, bu ayet-i celilede Mevlâ Tealâ şükrü imandan önce zikretmiştir.

Alûsi tefsirinde zikredildiğine göre, Arif Ebu İsmail El Ensarî *(Rahimehullah)* buyurmuştur ki: Aslında şükür, nimeti bilmenin ismidir. Çünkü nimetin bilinmesi, nimet verenin bilinmesinin yegâne yoludur ki, bunun üç derecesi vardır şöyle ki: İnsan, yaratılması ve rızıklandırılışı gibi nimetleri düşündüğünde, bu nimetleri kendisine vereni tanımaya heves eder. İşte bu şevke (isteğe), yakaza (uyanma), şükr-ü kalbî (kalbin şükrü), ve şükr-ü mübhem (nimet veren henüz belirlenmediği için kapalı şükür) isimleri verilir.

Kul, kendisine bir zatın nimet verdiğine uyanınca, bundan daha büyük bir nimete muvaffak kılınır ki o da, kendisine nimet verenin, kimseye muhtaç olmayan, rahmeti geniş, sevap vermeye ve azabetmeye güçlü bir zat olduğunu bilmesidir. Böylece o kişinin bütün azası da, O zat'a tazim etmek için harekete geçerek, kalbin şükrüne azanın şükrü de eklenmiş olur. İşte bu ayet-i celilede imandan önce zikredilen şükür, bu şükr-ü mübhem'dir.

Allâme Tıybî *(Rahimehullah)* bu ayet-i kerimedeki hıtabın münafıklara ait olduğunu açıklayarak, şöyle mana vermiştir: **"Allah-u Tealâ size azabedip de ne yapsın."** kavl-i şerifi:

« اِنَّ الْمُنَافِقِينَ فِى الدَّرْكِ الْاَسْفَلِ مِنَ النَّارِ وَلَنْ تَجِدَلَهُمْ نَصِيراً (١٢٥) »

"Şüphesiz ki münafıklar cehennemin en alt tabakasındadır ve sen onlar için asla bir yardımcı bulamazsın" *(Nisa Suresi: 145)* ayet-i kerimesine bağlıdır. Dolayısıyla bu ayet-i kerime, münafıkları bu uçuruma sürükleyen kötülüklerinin, Allah-u Tealâ'nın nimetlerine nankörlük etmeleri ve kendilerine verilen nimetlere şükretmekte gevşeklik etmeleri olduğunu açıklamaktadır.

Böylece onlar, münafıklıkları sebebiyle en büyük saadeti kendilerine kaybettirmişlerdir ki, o da, mahlûkatın en şereflisi olan Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* in sohbetiyle müşerref olarak, Tevrat ve İncil'de methedilmiş olan ashab-ı kiram zümresine girmektir. Fakat bu kimseler, tövbe edip nefislerini ıslah ederek, Allah-u Tealâ'ya sımsıkı sarılıp ibadetlerini sırf ona tahsis ettiklerinde, evvelce cehennemin en alt tabakasına lâyık olduktan sonra, bu bahtiyar müminlerin arasına girebilirler.

Daha sonra, Mevlâ Tealâ, bu münafıklara tarizen (söz dokundurmak üzere) gaibten muhataba iltifat ederek, **"Şükrederseniz Allah size niçin azabetsin"** buyurmak suretiyle, "Münafıklara yapılacak azabın kendilerinden kaynaklandığını, iman ve ibadetten geri kalıp, en büyük nimetlere nankörlük ederek en yüce fırsatı kaçırmaları sebebiyle olduğunu, yoksa Allah-u Tealânın onları o uçurumlara atmak şöyle dursun, onlara azabetmeye bile hiç muhtaç olmadığını" açıklamıştır.

Dolayısıyla ayet-i celiledeki: **"Şükrederseniz"** ifadesi, yer yüzündeki bozgunculuktan ıslaha, kullara sığınmaktan Allaha sarılmaya ve ibadetteki riyadan ihlâs'a dönüş manasının bir fezlekesi (özeti) dir.

Mevlâ Tealâ'nın daha sonraki: **"İman ederseniz"** kavl-i şerifi, bu şükür manasının takrir ve tefsiri (açıklaması) dır. Buna göre: **"İman ederseniz"** ifadesi: "Tövbe, ıslah, i'tisam ve ihlâs gibi üstün hasletleri haiz olan (toplayan) bir iman ile inanırsanız." demektir.

O hâlde bu ayet-i celilede şükrün hakkı tehir (sona kalma) iken imandan evvele alınması, mevzuun şükür hakkında olduğunu, önceki ayetin, Allah-u Tealâ'nın büyük nimetlerine nankörlük etmeyi beyan için sevkedildiğini, bu hususta küfrün (inkârın), küfrana (nankörlüğe) tâbi olduğunu açıklamak içindir.

Şükür imandan sonra gelecek olsaydı, bu tehir, bu sırları ve lâtifeleri (ince manaları) ihlâl etmiş olurdu. Bundan dolayı Mevlâ Tealâ ta'lil (şükredip iman eden kullarına azabetmeyeceğinin sebebini açıklamak) üzere ayet-i celilenin sonunu: **"Allah, şükredici** (şükre sevap verici), **ziyade bilicidir."** kavl-i şerifiyle bitirerek, Allah-u Tealâ'nın ilminden hiç bir şey kaybolmayacağını, dolayısıyla şükredenlerin sevabını tam manasıyla ulaştıracağını ifade etmiştir.

Ulemanın beyanına göre, Allah-u Tealâ'nın isimlerinden olan **"Şakir"** ve **"Şekûr"** ism-i şerifleri, "Kullarının azıcık ibadetlerine karşı çok derece ihsan eden, sayılı günlerde yaptıkları amellere karşılık ahirette sonsuz nimetler ita eden (veren)" manalarına gelmektedir.

Ruhul Beyan Tefsirinde zikredildiğine göre, kulun şükrü, enva-i çeşit tazimlerle, kendisine ulaşan nimeti itiraf etmesi, Allah-u Tealâ'nın şükrü ise

kullarının azıcık ibadetlerinden razı olarak, bire on, bire yediyüz gibi dilediği kadar sevap vermesidir. İmam-ı Cürcanî *(Rahimehullah)* :

« لَئِنْ شَكَرْتُمْ لَأَزِيدَنَّكُمْ ... (٧) »

"Eğer şükrederseniz, elbette sizi (nimet bakımından) **artıracağım."** *(İbrahim Suresi: 7'den)* kavl-i şerifine: "Manevi yakınlık nimetine şükrederseniz elbette bu nimete karşılık size zatıma ünsiyet nimetimi artıracağım" diye mana vermiştir.

Hazreti Ali *(Radıyallahu Anh)* buyurmuştur ki: "Size, yakın olan nimetler ulaştığında, şükrün azlığı sebebiyle uzaktakileri kaçırtmayın" yani elinde olan ve kendisine ulaşmış bulunan nimetlere şükretmeyen kimse, henüz elinde bulunmayan nimetlerden mahrum olur. Hasılı kelâm bu ayet-i celileden anlaşılacağı üzere, insan ancak şükür ve iman ile niran (ateş) ten halâs olur. Aksi takdirde kendisini azaba arzetmiş ve cezayı haketmiş olur.

Mevlâ Tealâ'nın kullarına azabetmesinin sebebine gelince, Allah-u Tealânın hikmetinde, kullara edep vermek gerekli olduğu için cehennemi yaratarak mahlûkatına celâlini ve kibriyasını (ululuğunu ve büyüklüğünü) öğretmiş, böylece kullarını kendisinden korkmaya ve kendisini saymaya davet etmiş, kullarına gönderdiği resullerinin getirdiği edeplerle edeplenmeyenleri de terbiye etmek istemiştir. Bundan dolayı Efendimiz *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* hane halkı edebi terketmesinler diye kamçısını onların göreceği yere asmıştır.

Rivayete göre Allah-u Tealâ Musa *(Aleyhisselâm)* a şöyle vahyetmiştir:

« مَا خَلَقْتُ النَّارَ بُخْلاً مِنِّي وَلٰكِنْ اَكْرَهُ اَنْ اَجْمَعَ اَعْدَائِي وَاَوْلِيَائِي فِي دَارٍ وَاحِدَةٍ »

"Ben cehennemi (cenneti vermekte) **cimriliğimden dolayı yaratmadım, lâkin düşmanlarımla dostlarımı bir yerde toplamak istemiyorum."** *(Ruhul Beyan 2/311)*

Allah-u Tealâ, müminlerin günahkârlarının bazısını da, cennetin kıymetini bilsinler ve Allah-u Tealâ'nın, onların başından kaldırdığı büyük belâları anlasınlar diye, cehenneme girdirdikten sonra cennete çıkaracaktır. Çünkü nimete tazim hikmetin gereğidir.

Bu ayet-i celilede bir takım işarî manalar da bulunmaktadır, şöyle ki: Allah-u Tealâ burada mümin kullarına geçmiş nimetlerinden bir takımlarını zikretmiştir:

1 - Bedîî fıtratı (eşsiz yaratışı) ile onları ademden vücuda (yokluktan varlığa) çıkarması,

2 - Eşyayı yaratmadan onların ruhlarını halketmesi,

3 - Cesetlerini zulmanî (karanlık) yaratmasına nisbetle, ruhlarını nuranî halketmesi,

4 - Ruhları ne kadar da nuranî olsa, kıdem nuruna nazaran zulmanî olduğu için, onların üzerine kıdem (evveli olmayan zatının) nurundan serpmesi,

5 - Bu nur, kâfir ve münafıkların ruhlarına ulaşmadığında, müminlerin ruhlarına isabet etmesi,

Bu hakikatlar nazar-ı itibara alındığında bu ayet-i celileye şöyle işarî manalar verilebilir: **"Şükredip iman ederseniz Allah** (-u Tealâ) **size azabedip de ne yapsın?"** yani "Siz haketmediğiniz bu nimetlere karşı şükrederseniz, Allah-u Tealâ size niçin azabetsin? Zira siz bu nimetleri görerek ve mün'imi (nimet veren zatı) kabul ederek, şükrünüzü yerine getirip ona iman ederseniz, benim azabımdan muhakkak kurtulursunuz ki, en büyük azab benden ayrılık acısıdır. Çünkü şükrün gerçeği, nimetleri değil, nimeti vereni görmektir.

Nimet verenin varlığına şükretmek, nimetlerin varlığına şükürden daha mubalâğalıdır. Nitekim Mevlâ Tealâ: (وَاشْكُرُوا لِى) **"Bana şükredin"** *(Bakara Suresi: 152'den)* kavl-i şerifiyle "Benim varlığımâ şükredin" buyurmak istemiştir.

"Allah-u Tealâ şükredicidir, ziyade bilicidir." yani Allah-u Tealâ kendi varlığına ezelde şükredici olduğundan cömertliği ile kâinatı icadetmiştir. Kendisine şükredenle küfredeni ezelde bildiğinden, şükredenlerin şükrüne, şükürlerinden evvel mükâfat vermiş, küfredenlerin küfrüne de küfürlerinden evvel ceza vermiştir. Bundan dolayı Allah-u Tealâ kendisini: **"Şekûr"** (şükre son derece karşılık veren), diye isimlendirmiş, kâfire de **"Kefûr"** (nimetleri son derece görmemezlikten gelen) adını takmıştır.

Biz de burada, bu münasebetle, Ruhul Furkan tefsirimizin 5. cildini tamamlamaya bizleri muvaffak kılan, Allah-u Tealâ Hazretlerine son derece şükreder, kıyamete kadar kulların kabul edip amel edeceği bir eser kılmasını niyaz ederiz ve bu şükrümüzün de, bundan sonraki ciltlerin daha kısa bir zamanda bekleyenlerin eline geçmesine vesile olmasını dileriz. Âmin!.

Hadis-i şeriflerin fihristi:

(918 - 940)

İ ç i n d e k i l e r:

(942 - 972)

Alfabetik Fihrist:

(974 - 983)

BEŞİNCİ CİLDDE GEÇEN HADİS-İ ŞERİFLERİN FİHRİSTİ

(الهمزة)

ابدئی بجارنا الیهودی 119
ابغض الحلال الی الله الطلاق 836
اتخذ الله ابراهیم خلیلا 820
اتقی الله واطیعی زوجك 90
اتدرون ما الغیبة 661
اترونها للمتقین 57
اتشهدین ان لا اله الا الله 508
اتی رسول الله ﷺ علی غلمان 451
اجتنبوا السبع الموبقات 43
اجتنبوا الکبائر وسددوا 57
احثوا التراب فی وجوه المداحین 223
احفوا الشوارب واعفوا اللحی 733
احلقوه کله او اترکوه کله 723
الاحسان ان تعبد الله کانك تراه 261, 812
اخبرنی کیف قتلت حمزة 208
اخذ الشارب من الدین 779
اخرجوا منديل الغمر من بیوتکم 778
اخرجوهم من بیوتکم 714
اخشی ان تقوم السلعة 202
اخلص دینك یکفیك القلیل من العمل 907
الاخوات مؤمنات 576
اد الامانة الی من ائتمنك 254
ادرءوا الحدود عن المسلمین ما استطعتم 865
ادفعوا الی مقیس قاتل اخیه 526
ادفنوا دمائکم واشعاکم 718
اذا اذنب العبد نکت فی قلبه نکتة 808
اذا استعملت علی الناس خیارهم 284
اذا اشرع احدکم بالرمح الی الرجل 549
اذا اصبح ابن آدم فان کل شئ من الجسد 675
اذا التقی الختانان او مس الختان الختان 171
اذا التقی المؤمنان فسلم کل واحد 438
اذا التقی المسلمان بسیفیهما 534
اذا انتهی احدکم الی مجلس فسلم 436
اذا جلس بین شعبها الاربع 170
اذاجمع الله الاولین والآخرین یوم القیامة 105
اذا جمع الله الناس فی صعید واحد 126
اذا حضر العشاء واقیمت الصلاة 171

اذا دعا الرجل امرأته الى فراشه 92
اذا دعا الرجل زوجته لحاجته 92
اذا رأيتم احدا يقص الشارب 780
اذا رأيتم مسجدا او سمعتم مؤذنا 550
اذا رئيتنى على مثل هذه الحالةَ 472
اذا روى عنى حديث فاعرضوه 281
اذا زنت الامة فتبين زناها 18
اذا سلمتم فاسمعوا 447
اذا سلم عليكم اهل الكتاب فقولوا 467
اذا صلت المرأة خمسها 83
اذا ضرب احدكم خادمه 124
اذا كان رجل مؤمن يخفى ايمانه 551
اذا كان يوم القيامة جمع الله الاولين 154
اذا كان يوم القيامة جمع الله اهل المعروف 681
اذا كثرت ذنوب العبد 801
اذا مات الانسان انقطع عمله 591, 665
اذا مدح المؤمن فى وجهه ربا الايمان 223
اذا مرض العبد او سافر كتب له 561, 581
اذا نعس احدكم وهو يصلي 171
اذا نكح العبد الحرة فقد اَعتق نصفه 19
اذهبوا بنا نصلح بينهم 684
اذهب وادع لِي معاوية 749
اربع اذا كن فيك فلا عليك ما فاتك 255
« اربعون » قال: هكذا تكون الفضائل 446
ارفع ازارك 760
ارموا من بلغ العدو بسهم رفع الله 566
الارواح جنود مجندة 883
اسق يا زبير ثم ارسل الماء الى جارك 307
اسمعوا واطيعوا وان استعمل عليكم 269
استوصوا بالنساء فان المرأة 77
الاسلام يجب ما قبله 875
اشفعوا تؤجروا ويقضى الله 423
الاشراك بالله ... ثم حقوق الوالدين 45
اصحابى كالنجوم بايهم اقتديتم اهتديتم 267
اصطبر 462
الاضرار فى الوصية من الكبائر 47
اطيعوا امرائكم فان امروكم 271
اطيعى اباك 90
اظنه قد احدث حدثا 527
اعبد الله تعالى كانك تراه 335
اعبدوا ربكم وصلوا خمسكم 269

اعددت لعبادى الصالحين 320
اعطيت خمسا لم يعطهن احد 183
اعقلها وتوكل 343
اعلم ان عون الله مع صالحي التجار 38
اعوذ برضاك من سخطك 176
افشوا السلام بينكم فانها تحية اهل الجنة 437
افشوا السلام تسلموا 433
افضل الصدقة صلاح ذلت البين 686
اقال: لااله الا الله وقتلته 547
اقام رسول الله ﷺ بتبوك عشرين يوما 604
اقبل رسول الله ﷺ من الغائط 449
اقرأ على قال قلت اقرأ عليك 156
اقصرت الصلاة ام نسيت يا رسول الله 595
اكان رسول الله ﷺ يقرأ فى الظهر 729
اكثروا ذكر هاذم اللذات 370
الا اخبركم بافضل من درجة الصلاة 96, 685
الا اخبركم برجالكم من اهل الجنة 86
الا اخبركم بما هو اخوف عليكم عندى 105
الا اخبركم عن النفر الثلاثة 345
الا ادلك على خصلتين 673
الا ادلكم على دائكم ودوائكم 657
الا انبئكم باكبر الكبائر ... الاشراك 44, 218
الا انبئكم باكبر الكبائر؟ ثلاثا 108
الا ان دية الخطأ شبه العمد 507
الا ان ربى امرنى ان اعلمكم ما جهلتم 711
الا شققت عن قلبه 504
الا لا ايمان لمن لا امانة له 254
الا لا ترجعوا بعدى كفارا 34
الا مشمر للجنة فان الجنة لا خطر لها 419
الا وان ماحرم رسول الله مثل ما حرم الله 385
الى اقربهما منك بابا 114
الف امرأة؟ ... الف عند رجل 236
الا ان تروا كفرا بواحا عندكم 276
الله خليفة على امتي 387
الذى يعمل العمل لله عز وجل 908
اللهم اجعل فى قلبى نورا 817
اللهم اجعله هاديا مهديا واهد به 750
اللهم اغفر لقومى 751
اللهم اكفنى غورث بن الحارث 620
اللهم انج الوليد بن الوليد 355, 576
اللهم انما انا بشر 749

اللهم انى ابرأ اليك 515
اللهم انى اعوذ بك من جار السوء 117
اللهم انى اعوذ بك من علم لا ينفع 665
اللهم اهد دوسا وائت بهم 751
اللهم جمله 469
اللهم الرفيق الاعلى 325
اللهم علم معاوية الكتاب 751
اللهم هذا قسمى فيما املك 839
الم اقل لك يا بلال اكلأ لنا الفجر 790
اليس هذا خيرا 773
اما كان يجد هذا 772
اما يخشى احدكم اذا رفع رأسه 203
اما يستحيى احدكم ان يضرب 81
امتهوكون فيها يا ابن الخطاب 198
امرنا رسول الله ﷺ ان نستشرف العين 712
اما من احسن منكم فى الاسلام 875
املك عليك لسانك 672
امـك 108
امنى جبريل عند البيت مرتين 628
ان استقرضك اقرضته وان استعانك 112
ان تؤمن بالله وملائكته وكتبه 871
ان تجعل لله ندا وهو خلقك 44, 217
ان تدعو الله ندا وهو خلقك 535
ان سركم ان تقبل صلاتكم 734
ان كان اليهود يقولون السام عليك 443
ان يطعمها اذا طعم 79
انا ام المؤمنين 601
انى برئ من كل مسلم يقيم 491
انا سيد ولد آدم يوم القيامة 818
انا عند ظن عبدى بى 344
انا قائد المرسلين ولا فخر 221
انا ملك حى لا اموت ابدا 31
انت معى فى الجنة ان شاء الله 323
انتهى الينا رسول الله ﷺ 452
انصر اخاك ظالما او مظلوما 861
انطلق فاخرج متاعك الى الطريق 117
انهكوا الشوارب 732
ان رجلا زار اخا له 589
ان رسول الله ﷺ صلى باحدى الطائفتين 615
ان رسول الله ﷺ قبل بعض نسائه 178
ان رسول الله ﷺ قضى فى المدينة 509

ان رسول الله ﷺ كان اذا اراد ان يضحى 712
ان رسول الله ﷺ كان يذكر الله على كل احيانه 624
ان رسول الله ﷺ كان يقلم اظفاره 781
ان رسول الله ﷺ نهى عن متعة النساء 11
ان رسول الله ﷺ نهى عن القزع 722
ان الله تبارك وتعالى اذا كان يوم القيامة ينزل 140
ان النبى ﷺ قاء فتوضأ 176
ان النبى ﷺ قبل عثمان بن مظعون وهو ميت 462
ان النبى ﷺ قبل نعيم بن عبد الله النحام 461
ان النبى ﷺ كان يأخذ من لحيته 740
ان النبى ﷺ كان يفعله 599
ان النبى ﷺ مر بمجلس 469
ان النبى ﷺ نهى عن الوسم فى الوجه 710
ان النبى ﷺ ودى العامريين بدية المسلمين 510
انه امر باحفاء الشوارب 733
انه تعالى وعد على الطاعة عشر حسنات 797
انه لم يخضب 768
ان ابا جهم لا يضع 82
ان اثقل صلاة على المنافقين 894
ان احب الناس الى الله يوم القيامة 260
ان اخوف ما اتخوف على امتى الاشراك بالله 105
ان اطيب الكسب كسب التجار 39
ان اقواما بالمدينة خلفنا ما سلكنا شعبا 561
ان اقواما قبلوا يد النبى ﷺ 462
ان اكبر الكبائر الاشراك بالله 46
ان اكثر خطايا ابن ادم فى لسانه 673
ان اكثر مايدخل النار من الناس الاجوفان 671
ان اول الناس بالله تعالى من بدأهم بالسلام 437
ان اول خصمين يوم القيامة جاران 115
ان اول ما يرفع من الناس الامانة 255
ان اول ما يرفع من هذه الامة الحياء 255
ان اهل الجنة يتراءون 326
ان اهم امركم عندى الصلاة 630
ان جبريل يقرؤك السلام 450
ان ربكم عز وجل غيرنى بين سبعين الفا 215
ان رسول الله ﷺ برئ من الصالقة 723
ان فلانة تقوم الليل 117
ان فى الجنة قصرا من لؤلؤة 819
ان فى الجنة لشجرة 247
ان فى المعاريض لمندوحة عن الكذب 684
ان قوما دخلوا يريدون امرا 302

ان كذبا على ليس ككذب على احد 727
انكم سترون بعدى اثرة واموراً 272
انكم قادمون على اخوانكم 772
انكم لتقلون عند الطمع 223
ان للحامل منكن اجر الصائم 61
ان للشيطان لمة 687
ان للصلاة اولا وآخرا 629
ان الله اتخذنى خليلا 822
ان الله اجاركم من ثلاث خلال 280
ان الله اذا انعم نعمة على عبد 137
ان الله اصطفى من ولد آدم ابرهيم 821
ان الله اصطفى موسى بالكلام 818
ان الله انزل على فى القران يا اعرابى 688
ان الله تعالى ... وعزتى وجلالى 59
ان الله تعالى ليمسك الخير الكثير 67
ان الله جعل الحق على لسان عمر 687
ان الله جعل السلام تحية 437
ان الله سيخلص رجلا من امتى 147
ان الله طيب لا يقبل الا طيبا 57
ان الله عز وجل فرغ الى كل عبد 556
ان الله عز وجل يبسط يده بالليل 853
ان الله قسم بينكم 116
ان الله كان احق ان يجار 122
ان الله كره لكم ثلاثا 400
ان الله ليضاعف الحسنة 146
ان الله لايجمع امتى على ضلالة 692
ان الله لايظلم مؤمنا 147
ان الله لاينظر الى صوركم 765
ان الله يحب ثلاثة 129
ان الله يقول كل يوم 879
ان الله يقول يا عبدى 214
انما انا بشر وانكم تختصمون الي 644, 863
انما بعثت لاتمم مكارم الاخلاق 821
انما مثل المريض اذا برئ 806
انما هلكت بنوا اسرائيل 708
انما هلكت الامم قبلكم 397
انما يكفيك ان تقول بيديك 182
انما الدنيا لاربعة نفر 64
انما الاعمال بالنيات 670, 582
ان من اشراط السلعة ان يفيض المال 39
ان من اكبر الكبائر استطالة المرأ 46

ان من امتى لرجالا الايمان اثبت 317
ان من الصدقة ان تسلم على الناس 457
ان من الغيرة ما يحب الله 127
ان من موجبات المغفرة ادخالك 71
انها تنفى الرجال كما تنفى النار 485
ان هذا الانسان بنيان الله 543
ان هذا الدين متين 830
انه اتانى آت من ربى 657
انه قد غفر لك 305
انه كائن بعدى سلطان 272
انه نور الاسلام 719
انى ادخرت دعوتى وشفاعتى 210
انى امرت بالعفو فلا تقاتلوا 361
انى برئ من كل مسلم مع مشرك 491
انى رأيتك فحدت عنى 465
انى لا ادرى ما بقائى فيكم 267
انى لا استطيع ان ادور بينكن 844
انى لا اصافح النسآء 463
انى لم اعنك وهذا احسن 720
ان الارض لتقبل من هو شر 548
ان الاعلين ينحدرون الى من هم 324
ان الانبياء يوم القيامة كل اثنين 819
ان التجار هم الفجار 39
ان التجار يبعثون يوم القيامة 39
ان السلام اسم من اسماء الله 437
ان الصداع والمليلة لا تزال بالمؤمن 803
ان الصدق يهدى الى البر 328
ان الصعيد الطيب وضوء المسلم 175
ان العبد اذا مرض اوحى الله 803
ان العبد اذا نصح لسيده 125
ان العبد المؤمن اذا اصابه سقم 805
ان الفقير عند الغنى فتنة 123
ان المسجد لا يحل لجنب 169
ان المسلم اذا لقى اخاه المسلم 458
ان الوضوء لا يجب الا على من نام 176
ان اليهود اذا سلموا عليكم 467
ان اليهود والنصارى لا يصبغون 766
اوحى الله تعالى الى ذى القرنين 681
اوصيك بتقوى الله عز وجل 674
اوصيكم بتقوى الله والسمع 311
اولا تدرى فلعله تكلم 675

اول ما يقضى بين الناس بالدماء 537
اول من عانق ابراهيم 458
اول من يدخل الجنة اهل المعروف 680
اول من يكسى من الخلائق ابرهيم 822
الاوجاع والمصيبات اسرع 802
اهلكتم او قطعتم ظهر الرجل 222
اهل الجنة جرد مرد كحل 248
اهل الجنة شباب 248
اى اخى اصبر اى اخى اصبر 100
ايحسب احدكم متكئا على اريكته 282
اين انا اليوم اين انا غدا 843
اى هذه اذات بعل انت 85
اياكم والامتنان بالمعروف 683
اياكم والجلوس بالطرقات 438
اياكم والتمادح فانه الذبح 224
اياكم والشح فانما هلك 136
اياك واسبال الازار 130
اى الاعمال احب الى الله 677
اية آية يا عائشة 797
ايكم يحب ان يصح فلا يسقم 802
ايما امرأة تؤذى زوجها بلسانها 87
ايما امرأة ماتت وزوجها عنها راض 83
ايما عبد تزوج بغير اذن مولاه 17
ايما عبد من عبادى خرج مجاهدا 569
ايها الناس افشوا السلام 433

(الباء)

بادروا بالاعمال فتنا كقطع الليل 344
بئس مطية الرجل زعموا 400
بعثت الى الناس كآفة 412
بعثت بالدين الحنيفية 27
بل امنوا بالله ورسوله محمد والقرآن 868
بلى قد سمعت فرددت عليهم 467
بين عينيك جمرة 470
بينما رجل يجر ازاره من خيلاء 131
بين يدى الساعة تسليم الخآصة 444

(التاء)

تبايعونى على ان لا تشركوا با لله شيئا 531
تخلقوا باخلاق الله 814
تسعة اعشار الرزق فى التجارة 38

تصافحوا يذهب الغل وتهادوا 458
تضمن الله لمن خرج فى سبيله 350
تطعم الطعام وتقرء السلام 435
تطعمها مما تأكل 124
تعوذوا بالله من جب الحزن 855
تفرقت بنوا اسرائيل على احدى وسبعين 100
تلك صلاة المنافق يجلس يرقب الشمس 895
تناكحوا تكاثروا فانى اباهى بكم 713
التاجر الصدوق فى ظل العرش 38
التاجر الصدوق الامين مع النبين 38, 337
التيمم ضربتان ضربة للوجه 180

(الثاء)

ثلاثة لا تقبل لهم صلاة 85
ثلاث من كن فيه فهو منافق وان صام 254, 904
ثلاث من امر الجاهلية الطعن فى النسب 16
ثلاث من السعادة المرأة التى تراها 83
ثلاث لا يدخلون الجنة ولا ينظر الله 714

(الجيم)

جاهدوا المشركين باموالكم وانفسكم 352
جزوا الشوارب وارخوا اللحى 732
جنبوا مساجدكم صبيانكم 168
الجيران ثلاثة فجار له ثلاثة حقوق 111

(الحاء)

حاملات والدات رحيمات 87
حب الدنيا رأس كل خطيئة 58
حرم او هدم المتعة 11
حرمة مال المسلم كحرمة دمه 587
حق المسلم على المسلم خمس 438
الحرائر صلاح البيت 20

(الخاء)

خالفوا المشركين: وفروا اللحى 732, 779
خذوا ثلث دينكم من بيت عائشة 93
خذا من هذا ودعوا هذا 717
خذوا ها يا بنى طلحة خالدة تالدة 251
خصلتان لا تجتمعان فى مؤمن 136
خلق ابليس مزينا 705
خمسة لا تطفئ نيرانهم ولا تموت 633
خمس لم يكن النبى ﷺ يدعهن 770

خير الاصحاب عند الله تعالى خيرهم 114
خيركم قرنى ثم الذين يلونهم 209
خير الناس قرنى ثم الذين يلونهم 730
خير النساء التى اذا نظرت اليها 77

(الـدال)

دعوه ما تريد 495
الدعاء نافع مما نزل ومما لم ينزل 343
الدنيا سجن المؤمن وجنة الكافر 363, 800
الدنيا ملعونة وملعون ما فيها 787
الدواوين عند الله ثلاثة 213
الدين النصيحة 97

(الـذال)

ذاك ابراهيم عليه السلام 818

(الراء)

رأس الكفر نحو المشرق 131
رأيت رسول الله ﷺ يبول فسلمت عليه 181
رجعنا من الجهاد الاصغر 565
رحم الله امرأ علق فى بيته 82
رحم الله عبدا تكلم فغنم 673
رغم انفه 108
رفع القلم عن ثلاثة عن الصبى 167
الرضى بالكفر كفر 492

(السين)

سآمر فى ذلك 640
سافروا تصحوا واغزوا تستغنوا 591
سبحان من زين الرجال باللحى 752
سبعين مرة 124
سحاق النساء زنا بينهن 714
سدوا كل خوخة في المسجد 168
سلوا الله من فضله فانه يحب 66
سل واستفهم 339
سلونى عما شئتم 908
سوء الخلق شؤم 123
سو بين الخصمين فى لحظك و لفظك 260
سيليكم بعدى ولاة 270
الساعى على الارملة والمسكين 111
السلام عليكم دار قوم مؤمنين 475
السلام عليكم يا اهل القبور 475

السلام قبل الكلام 436
السلام يقرؤك السلام 431
السلطان ظل الله فى الارض 247
السمع والطاعة حق 270

(الشين)

شفاعتي لاهل الكبائر من امتى 57
الشرك أخفى فى ابن آدم 133
الشرك بالله والاياس من روح الله 46

(الصاد)

صاحب اليمين امين على صاحب الشمال 853
صدقة تصدق الله بها عليكم 595, 597
صدقت يا ابا بكر 316
صلاة السفر ركعتان 597
صل معنا هذين 627
صلوا خلف كل بر وفاجر 268, 734
صلى بنا النبى ﷺ آمن ما كان 598
صلى بنا عثمان بمني اربع ركعات 600
صلى رسول الله ﷺ صلاة الخوف 615
صليت صلاة الخوف مع النبى ﷺ 616
الصبر نصف الايمان 536
الصدقة على المسكين صدقة 109
الصلاة المكتوبة واجبة 268
الصلاة على ميقاتها 672
الصلاة وما ملكت ايمانكم 122
الصلح جائز بين المسلمين 836
الصلوات الخمس والجمعة 42

(الضاد)

ضرس الكافر او ناب الكافر مثل احد 242
الضيف ياتى برزقه ويرتحل 556

(الطاء)

طوبى للمخلصين 907
طوبى لمن عمل بعلمه 677
الطاعون رجس ارسل على طائفة 587
الطرق كلها مسدودة على الخلق 30

(العين)

عجبت من هؤلاء اللاتى كن عندى 359
عشر خصال عملها قوم لوط 733
عشر من الفطرة: قص الشارب 731

عليك السلام تحية الميت 128
عليك السمع والطاعة فى عسرك ويسرك 275
عليكم بارضكم 182
عليكم بالمشط فانه يذهب الفقر 771
عليك وعلى ابيك السلام 450
عمل الرجل بيده وكل بيع مبرور 38
العيافة والطيرة والطرق من الجبت 233
غدوت الى رسول الله ﷺ بعبد الله بن ابى طلحة 709
غفر الله لك يا ابا بكر 796
غيروا الشيب 766
غيروا هذا بشئ 767

(الفاء)

...فاتقوا الله فى النساء فانكم 80
فان لم تكن تراه فانه يراك 335
فاعنى على نفسك بكثرة السجود 336
فاعتنقه وقبله 461
فالوى يده بالتسليم 453
فان حق الزوج على زوجته ان سألها 89
فان خلق نبي الله ﷺ كان القران 821
فجعل النبى ﷺ دية المقتول 512
فدعا عليهم رسول الله ﷺ ان يمزقوا 745
فرض الله الصلاة على لسان نبيكم 549
فرضت الصلاة ركعتين ركعتين 597
فزنا العين النظر 237
فضلنا على الناس بثلاث 183
فضوح الدنيا اهون من فضوح الاخرة 203
فعليكم بسنتى وسنة الخلفاء الراشدين 720
فكوا العاني 355
فمنا من مات لم يأكل من اجره شيئا 351
فوالذى نفسى بيده لاقاتلنهم 414
فهل لك مال 711
الفتنة نائمة لعن الله 97
فى الساعة الواحدة عشرين ومائة مرة 243

(القاف)

قاربوا وسددوا 796
قال الله تبارك وتعالى: انا اغنى الشركاء 104
قال الله تبارك وتعالى: وجبت محبتى 589
قال الله تعالى: كذبنى ابن آدم 482
قال الله عز وجل من علم انى ذو قدرة 214
قتلتموه ارادة ما معه 547

قتلوه قتلهم الله 173
قد امرنى ربى بالقتال 419
قد جاءكم اهل اليمن 459
قدموا خياركم تزكو صلاتكم 734
قد سمعت كلامكم وعجبكم 819
قد علمت ما قالوا فقلت وعليكم 423
قد قبلتها 805
قسمت النار سبعين جزءا 539
قصوا سبالكم ووفرا عثانينكم 778
قصوا شواربكم 780
قل امنت بالله ثم استقم 671
قم فحرر 506
قولى: السلام على اهل الديار..... 476
قوموا الى جنة عرضها السموات والارض 415
القتل فى سبيل الله يكفر الذنوب 255

(الكاف)

كافل اليتيم له او لغيره انا وهو 110
كادت فراسته ان تسبق الوحي 687
كان ابن عمر اذا حج او اعتمر 739
كان برجل جراح فقتل نفسه 35
كانت بنو اسرائيل تسوسهم الانبياء 273
كان رسول الله ﷺ عظيم اللحية 728
كان رسول الله ﷺ قد شمط مقدم رأسه..... 728
كان رسول الله ﷺ كث اللحية 728
كان رسول الله ﷺ كثيف اللحية 728
كان رسول الله ﷺ يأتى الخلاء 170
كان رسول الله ﷺ يكثر دهن رأسه 770
كان فى بنى اسرائيل رجلان 216
كان فى بنى اسرائيل رجل قتل 584
كان يصبغ لحيته بالصفرة 768
كان النبى ﷺ اذا خرج مسافرا 597
الكبائرالاشراك بالله وعقوق الوالدين 45
الكبائر تسع الاشراك بالله 45
كتب الى رسول الله ﷺ ان اورث 517
كتب على ابن آدم نصيبه 55
كفى بالمرء اثما ان يحبس 123
كفى بالمرء اثما ان يضيع من يقوت 426
كفى بالمرء كذبا ان يحدث 400
كل امتى يدخلون الجنة الا من ابى 324
كلا يا فلان ان كل صاحب يصحب 119

كل حسنة يعملها ابن آدم توزن 697
كل ذنب اصر عليه العبد كبيرة 738
كل ذنب عسى الله ان يغفره 214, 532
كل شيئ عصى الله فيه فهو كبيرة 738
كلكم راع وكلكم مسؤل عن رعيته 253
كل ما نهى الله عنه فهو كبيرة 738
كل المسلم على المسلم حرام 34
كل معروف صدقة غنيا كان او فقيرا 517
كل معروف صدقة وان من المعروف 680
كل معروف صدقة والمعروف يقى 680
كل مولود يولد على الفطرة 706
كما تكونون يولّى عليكم 284
كمل من الرجال كثير ولم يكمل 93
كم من جار متعلق بجاره يوم القيامة 113
كنت انام بين يدى رسول الله 178
كنت انا وامى من المستضعفين 355
كنت وابو بكر كفرسي رحان 438
كنا نعفى السبال الا فى حج او عمرة 778
كيف ترون فى الرجل يخاذل 486
الكيس من دان نفسه 782

(اللام)

لا احد اصبر على اذى 852
لا الفين احدكم متكئا على اريكته 282
لا انه لم يقل يوما من الدهر 140
لا تؤذى امرأة زوجها 87
لا تبدؤا اليهود ولا النصارى بالسلام 466
لا تبكوا على اخى بعد اليوم 721
لا تخصوا ما ينمى خلق الله 713
لا تدخلون الجنة حتى تؤمنوا 433
لا تذكروا معاوية الا بخير 750
لا تزال هذه الامة بخير 261
لا تزكوا انفسكم الله اعلم 222
لا تسبوا السلطان فانهم فيئ الله 273
لا تسافر المرأة ثلاثة ايام 603
لا تشد الرحال الا الى ثلاثة مساجد 588
لا تصوم امرأة وبعلها شاهد 89
لاتضربوا الرقيق 124
لا تطرونى كما اطرت النصارى 224
لا تطعموا المشركين من نسك المسلمين 119
لا تطلقنى وامسكنى 833

لا تقتله 549
لا تقل عليك السلام فان عليك السلام 450
لاتكثروا الكلام بغير ذكر الله 676
لا تنتفوا الشعر الذى يكون فى الانف 717
لا تنتفوا الشيب 719
لا تهتم لذلك فانى وان اخرجتك 430
لا حسد الا فى اثنتين رجل 63
لا صداق دون عشرة دراهم 10
لا صغيرة مع الاصرار 738
لا صلاة لمن لا زكاة 387
لاصلاة للعبد الآبق 167
لا ضمان على مؤتمن 254
لا طاعة لبشر فى معصية الله 276
لا طاعة لمخلوق فى معصية الخالق 752
لا غفر الله لك 548
« لا » فقلت الله اكبر 401
« لا » قالوا: وما نحن الا كهيئتهم 220
لا قليل من اذى الجار 116
لا هجرة بعد الفتح 491, 574
لا يأتى عليكم يوم او زمان 344
لا يؤمن احدكم حتى يكون هواه 310
لا يتوارث اهل ملتين شتى 520
لا يجتمع فى جوف عبد الايمان 237
لا يحل دم امرئ مسلم 503
لا يحل لرجل يعطى عطية 476
لا يحل لامرأة تؤمن بالله 86
لا يحل لمسلم ان يهجر اخاه 439
لا يحل مال امرئ مسلم 33
لا يخطب الرجل على خطبة اخيه 63
لا يدخل الجنة من لا يأمن جاره 113
لا يدخل الجنة سئ الملكة 123
لا يزال البلاء بالمؤمن فى نفسه 802
لا يزال المؤمن فى فسحة من دينه 538
لا يسأل الرجل فيم يضرب امرأته 82
لا يستقيم ايمان عبد حتى يستقيم 679
لا يستوى القاعدون من المؤمنين 559
لا يسعنى ارضى ولا سمائى 592
لا يشهد احد منكم 538
لا يصلح الكذب الا فى ثلاث 683
لا يصلح الناس الا امير 277
لا يصلح لبشر ان يسجد لبشر 91

لا يصلين احدكم وهو حاقن 171
لا يصيب رجلا خدش عود 377
لا يصيب عبدا نكبة فما فوقها او دونها 377
لا يغنى حذر من قدر 342
لا يقبل الله صلاة احدكم اذا احدث 179
لا يقرأ الجنب ولا الحائض 170
لايقل احدكم عبدى وامتى 122
لا يكونن احدكم كالعبد السوء 318
لا يمنع جار جاره ان يغرز خشبه 118
لا ينظر الله يوم القيامة الى من جر 131
لانى اطلعت الى قلبك 822
لتؤدن الحقوق الى اهلها 257
لتقتص من زوجها 74
لعن رسول الله ﷺ الرجل يلبس 76, 714
لعن رسول الله ﷺ المتشبهين 714, 748
لعن الله آكل الربا وموكله 738
لعن الله الواشمات والمستوشمات 707
لعن الله الواصلة والمستوصلة 707, 708
لعن النبى ﷺ المخنثين من الرجال 751
لقد اطاف الليلة بآل محمد 79
لقد انزل النفاق على قوم خير منكم 906
لقد سألت عظيما 677
للمسافر ثلاثة ايام ولياليهن 602
للمملوك طعامه وكسوته 121
لم اعقل ابوى الا وهما يدينان 408
لم لم تذكر يا ابا بكر 380
لما خلق الله جنة عدن 855
لما قدمنا المدينة فجعلنا نتبادر 462
لن يدخل احدا منكم عمله الجنة 339, 376
لن يزال الناس بخير 67
لو ان اهل السماء واهل الارض 533
لو ان رجلا قتل بالمشرق 543
لو ان الله كتب ذلك لكان هذا 316
لو دخلوها ما خرجوا منها 276
لو سترته بثوبك لكان خيرا لك 864
لو كنت متخذا من امتى خليلا 814
لو كنت مسبحا لاتممت صلاتى 598
لو نزلت كان ابن ام عبد منهم 317
ليأتى على الناس زمان تخلق سنتى فيه 310
ليس بالمؤمن الذى يبيت شبعآن 114
ليس شئ من الجسد 677

ليس صلاة اثقل على المنافقين 348
ليس الكذاب بالذى يصلح بين الناس 683
ليس منا من تشبه بغيرنا 440
لى مع الله وقت لا يسعنى فيه 525

(المبم)

ما ابكاك 323
ما احد يشربها فيقبل الله 47
ما احسن هذا 767
ما افترض الله على خلقه بعد التوحيد 633
ما اكثر بركتكم يا اهل ابى بكر 174
ما بال اقوام ينكحون 12
ما بال هذا الرجل 233
ما بين منكبي الكافر مسيرة ثلاثة ايام 242
ما تحت اديم السماء اله 58
ما تزحف ناكح الامة عن الزنا 19
ما تعدون الشهيد فيكم 332
ما تقولون فى الزنا 115
ما رأيت من ناقصات عقل ودين 75
ما رزءت في مال ولا ولد 806
ما زال جبريل يوصينى بالجار 112
ما ضرب من مؤمن عرق 803
ما عرضت الاسلام على احد 329
ما عمل ابن آدم شيئا افضل من الصلاة 685
ما غير لونك 322
ما فى القرآن احب الى من هذه الآية 211
ما كنت لاعبد ربا لم اره 334
ما لكم تضربون كتاب الله 396
ما لى اراك مغموما حزينا 554
ما من احد يدخل الجنة 64
ما من رجل يمر على قوم مسلمين 447
ما من صدقة افضل من صدقة اللسان 425
ما من عبد قال لااله الاالله ثم مات 213, 528
ما من عبد مسلم يدعو لاخيه 422
ما من عبد يذنب ذنبا 656
ما من عبد يسلم على الا رد الله على 474
ما من عبد يمر بقبر رجل 474
ما من عبدين متحآبين فى الله 466
ما من غازية تغزو فى سبيل الله 350
ما من مسلم قبض يتيما 110
ما من مسلم يخذل مسلما فى موطن 865

ما من مسلمين يلتقيان فيتصافحان 457
ما من نبى يمرض الا خير 325
ما منه من عرق الا وهو يألم منه 804
ما نهيتكم عنه فاجتنبوه 282
ما هذآ ؟ ولكن فى ديننا ان تجز الشارب 747
ما هذا يا جبريل 478
ما هي باول بركتكم 174
ما يبكيك 130
ما يصيب المسلم من نصب ولاوصب 376, 801
ما الدنيا فى الآخرة الا مثل ما يجعل 363
مثل اصحابى فى امتي 267
مثل المؤمنين فى توادهم 70
مثل المنافق كمثل الشاة العائرة 900
مثلى ومثل الدنيا كراكب 363
مر علينا النبى ﷺ فى نسوة فسلم علينا 453
مقام الرجل بالصمت افضل من عبادة 677
ملأ الله قبورهم وبيوتهم نارا - 617
مهلا يا قوم بهذا اهلكت الامم 396
مهنة احداكن فى بيتها 85
من آمن بالله وبرسوله واقام الصلاة 418, 565
من ابتلى بالقضاء بين الناس 862
من احدث فى امرنا هذا 783
من احسن الصلاة حيث يراها الناس 651, 894
من اخذ شاربه يوم الجمعة 781
من اخذ من شاربه واظفاره 781
من اراد ان ينظر الى ميت يمشى 544
من استسلم لقضائى وصبر 63
من استطاع منكم ان لايحول بينه 534
من اصلح بين اثنين 686
من اصلح بين الناس 686
من اطاعنى فقد اطاع الله 269, 383
من اعان على قتل مؤمن 537
من التمس رضاء الله بسخط الناس 782
من امر المشط على حاجبه 771
من انتسب الى تسعة آباء كفار 879
من تأهل فى بلد 600
من تردى من جبل فقتل نفسه 35
من تعلم علما مما يبتغى به 193
من تنور قبل ان يغتسل 718
من تواضع لغنى ذهب ثلثا دينه 463
من جامع المشرك وسكن معه 573

من جمع بين الصلاتين 46
من جهز غازيا فى سبيل الله 352
من حج فزار قبرى 303
من حدث بحديث وهو يرى 401
من حفظ سنتى اكرمه الله تعالى 310
من خضب بالسواد سود الله وجهه 768
من خرج حآجا فمات 584
من خرج من بيته مجاهدا 585
من خرج من الطاعة وفارق الجماعة 274
من خلع يدا من طاعة 274
من دل سلطانا على الجور 258
من رغب عن سنتى فليس منى 779
من ستر عورة اخيه المسلم 865
من سرح رأسه ولحيته كل ليلة 771
من سره ان يبسط له فى رزقه 109
من سره ان يسلم فليلزم الصمت 673
من سره ان ينظر الى رجل من اهل النار 805
من سعى فى حاجة لاخيه المسلم 71
من سمع سمع الله به 896
من سن فى الاسلام سنة حسنة 330
من شاب شيبة فى الاسلام 719
من صافح اخاه المسلم 458
من صدع فى سبيل الله ثم احتسب 803
من صلى خلف عالم تقى 735
من ضرب غلاما له حدا لم يأته 125
من ضم يتيما من ابوين مسلمين 111
من ضيع سنتى حرمت عليه شفاعتى 310
من طول الشارب 779
من عامل الناس فلم يظلمهم 283
من عمل بما يعمل ورثه الله 321
من فارق الجماعة واستذل الامارة 273
من فتح عليه باب من الخير 682
من فر بدينه من ارض الى ارض 574
من قتل دون ماله فهو شهيد 587
من قتل قتيلا من اهل الذمة 534
من قتل مؤمنا فاعتبط 539
من قتل معاهدا لم يرح رائحة الجنة 511
من قتل نفسه بشئ فى الدنيا 35
من قرأ الف آية فى سبيل الله 337
من كانت الآخرة همه جعل الله 245, 855
من كانت له امرأتان 840

من كان له شعر فليكرمه 722
من كان يؤمن بالله واليوم الآخر فلا يؤذ 116
من كان يؤمن بالله واليوم الآخر فلا يقعدن 881
من كان يؤمن بالله واليوم الآخرفليقل خيرا 671
من كان يؤمن بالله واليوم الآخر فليقم شهادته 863
من كان يؤمن بالله واليوم الآخر فليكرم جاره 113
من كره من اميره شيأ فليصبر 272
من لاءمكم من مملوكيكم 121
من لقى الله لا يشرك به شيأ لم يتند بدم 539
من لقى الله لا يشرك به شيأ وادى 538
من لم يأخذ من شاربه 776
من لم يسأل الله يغضب عليه 67
من مات على هذا كان مع النبيين 337
من مات فقد قامت قيامته 483
من مات ولم يغز 568
من مات لا يشرك بالله شيأ دخل الجنة 214, 531
من مسح رأس يتيم 110
من نام جالسا فلا وضوء عليه 177
من وعده الله عز وجل على عمل ثوابا 212, 532
من يرآء يراء الله به 106
من يضمن لى ما بين لحييه 671
من يطع الله ورسوله فقد رشد 386
من يعمل سؤء يجز به فى الدنيا 796
من تمام التحية الاخذ باليد 457
من حسن اسلام المرء تركه مالايعنيه 675
من سعادة المرء خفة لحيته 741
من الكبائر شتم الرجل والديه 45
المؤمنون كرجل واحد 34
المرء مع من احب 337
المسلم اخو المسلم لا يظلمه 864
المسلم من سلم المسلمون من لسانه 442, 846
المعروف معروف كاسمه 680
المقدور كآئن والهم فضل 342
المقسطون عند الله على منابر من نور 260
المهاجر من هجر ما نهى الله 491
المهاجرين 902

(النون)

نازلت ربى في قاتل المؤمن 539
نحن احق بالمصافحة منهم 459
نضر الله امرأ سمع مقالتى فوعاها 908

نعم الرجل انت يا خريم 421
نعم الفتى سمرة لو اخذ من لمته 130
نعمتان مغبون فيهما كثير من الناس 562
نعم قال هل تضآرون فى رؤية الشمس 148
نعم يجزى به المؤمنون فى الدنيا 796
نكاح الامة كالميتة والدم 19
نهى رسول الله ﷺ ان تحلق المرأة رأسها 723
نهى رسول الله ﷺ عن الترجل الا غبا 771
نهانا رسول الله ﷺ ان يمتشط احدنا 772
نية المؤمن خير من عمله 561

(الواو)

واجعلنا شاكرين لنعمتك 137
وا شوقاه الى اخوانى 64
وانا آمركم بخمس الله امرنى بهن 270
وانا وارث من لا وارث له 518
واى دآء ادوء من البخل 137
والتحدث بنعمة الله شكر وتركها كفر 224
... وان تقرب الى بشبر تقربت 30
والذى نفسى بيده لقتل مؤمن 533
والذى نفسى بيده... ما من عبد يصلى 42
والذى نفس محمد بيده! لاتؤدى المرأة 92
والذى نفس محمد بيده لاخرجن 635
والله انى لامين فى السمآء لامين 221
والله فى عون العبد 71
والله لله اقدر عليك منك على هذا 125
والله ما ادرى بايهما انا افرح 460
والله ما مست يد رسول الله ﷺ 465
والله لا يؤمن 113
وجهوا هذه البيوت عن المسجد 169
وقت لنا رسول الله ﷺ فى قص الشارب 780
وعليك السلام ارجع فصل فانك لم تصل 449
وعليكم السلام ورحمة الله وبركاته 446
وعليك ورحمة الله 445
ولوخالفتنى بيمينى لجاهدتها 414
ولوددت انى اقتل ثم احيا 64
وما دينه .. استوهب منه دينه 208
وما يدريك انه شهيد؟ 118
ويلك قطعت عنق صاحبك 222
ويلكما من امركما بهذا 746

(الهـاء)

هذا شر هذا حلية اهل النار 471
هذا من اهل النار 36
هكذا اقضى على من لم يرض 289
هكذا امرنى ربى عز وجل 728
هل تملك لسانك 672
هل سمعتم مقالة امرأة 84
هل لك احد باليمن 109
هل هو الا بضعة منك 178
هو الرجل يتعلم العلم 106
هو جزائه ان جازاه 527
هى اكبر الكبائر وام الفواحش 46

(اليـاء)

يا ابا ايوب الا ادلك على صدقة 685
يا ابا بكر الا اقرئك آية 800
يا ابا ذر اذا طبخت مرقة 115
يا ابا ذر اعيرته بامه 121
يا ابا سعيد من رضى بالله ربا 418, 565
يا ابن اختى هذه اليتيمة 827
يا ابن آدم اذكرنى اذا غضبت 195
يا ابن الخطاب فوالذى نفسي بيده 359
يا اهل البلد صلوا اربعا 606
يا ايها الناس انى قد كنت 10
يا بنى اذا دخلت على اهلك 436
يا بنى انظر كيف تحكم فان هذا حكم 261
يا جبريل لم اتخذ الله ابراهيم خليلا ؟ 820
يا حذيفة ان فى جهنم لسباعا من نار 243
يا خالد لا تسب عمارا فانه من سب 266
يارب هذا شهدت على من انا بين ظهريه 156
يا رويفع لعل الحياة ستطول بك بعدى 773
يا عائشة اليك عنى 834
يا عائشة هذه متابعة الله عز وجل 802
يا عتبى الحق الاعرابى فبشره 304
يا عثمان ارغبة عن سنتى؟ 830
يا على احفظ التوحيد 872
يا عمرو صليت باصحابك وانت جنب 37
يا عمر هل تدرى لم اتخذ الله ابراهيم 822
يا فلان ما منعك ان تصلى 181
يا كريم العفو 21
يا معاذ هل تدرى حق الله على عباده 102

يا معشر الانصار حمروا 766
يا معشر النساء اتقين الله 86
يا معشر النساء لو تعلمن حق ازوجكن 91
يا معشر يهود اتقوا الله واسلموا 198
يا موسى انه سألني درجة 806
يا موسى انى انا الله لا اله الا انا 132
يا نساء المؤمنات لا تحقرن جارة 116
يؤتى باشكر اهل الارض 21
يأتى على الناس زمان الصابر فيهم 311
يؤمر يوم القيامة بناس من الناس 652
يبعث كل عبد علي ما مات عليه 555, 584
يجاء يوم القيامة بصحف مختمة 104
يجئ الرجل آخذا بيد الرجل 532
يجئ النبى يوم القيامة ومعه الرجل 157
يجزئ عن الجماعة اذا مروا ان يسلم 442
يحرم من الرضاع ما يحرم من النسب 8
يخرج من النار من كان فى قلبه 146, 531
يخرج ناس من قبل المشرق 733
يدعى نوح يوم القيامة فيقول 158
يسلم الراكب على الماشى 456
يسلم الصغير على الكبير 456
يصبح العبد صائما فيعرض له شهوة 106
يعظم اهل النار فى النار 242
« يغتسل » لا غسل عليه 170
يقول الله تعالى ان عند ظن عبدى بى 910
يقول الله تعالى... يا آدم 701
يكون بعدى ائمة لا يهتدون 274
يكون عليكم امراء تطمئن اليهم القلوب 271
يكون قوم يخضبون فى آخر الزمان 767
ينادى مناد من بطنان العرش 55
ينادى مناد يوم القيامة اين الظلمة 258
يود اهل العافية يوم القيامة 804
يهرم ابن آدم و تشب منه اثنتان 705
اليسير من الرياء شرك 59

BEŞİNCİ CİLDİN İÇİNDEKİLER

24. Ayet-i kerime: (وَالْمُحْصَنَاتُ) 5
İhsan'ın Kur'an-ı Kerimde kullanıldığı manalar 6
Eyman'dan ne kastediliği 6
Harpte esir düşen kadınlardan faydalanmakla ilgili hükümler 6
Nikâhı haram olanlar 7
Ayet-i kerimede nikahının haram olduğu açıklanmadığı hâlde hadis-i şeriflerle nikâhı haram olanlar 9
Mehrin miktarı ve kısımları ile ilgili hükümler 10
Mut'a nikahının tarifi ve kıyamete kadar haram edilişinin delilleri 10
25. Ayet-i kerime: (وَمَنْ لَمْ يَسْتَطِعْ) 13
Cariye ile evlenme hakkında ayet-i celileden çıkarılan hükümler 15
Cariye ile evlenmeyi mekruh kılan sebebler 15
İmanın, haseb-neseb'ten üstünlüğü 16
Cahiliyet işlerinden olan üç şey 16
Nikâh'ta velinin izni 16
Maruf yolla mehir verilmesinin izahı 17
Gizli dost tutmanın fuhuş sayıldığı 17
Zina yapan hür bir kadınla cariye arasındaki ceza farkı 17
Zina eden cariye'ye uygulanacak muamele 18
Hür bir kadınla evlenmeye gücü yetmeyenlerin cariye ile evlenebilecekleri 18
Zaruret olmadıkça Cariye ile evlenmenin afetleri 19
Zinanın felâketleri 19
Nikâhın nafile ibadetten üstünlüğü 20
Saliha bir kadının en büyük bir nimet oluşu 20
Sabırla şükrün fazilet farkları 21
Allah-u Tealâ'nın affı kereminin manası 21
26. Ayet-i kerime: (يُرِيدُ اللّٰهُ لِيُبَيِّنَ لَكُمْ) 22
Geşmiş peygamberlerin ümmetlerinin sünnetleri 22
Allah-u Tealâ'nın kullarına tövbesinin manası 23
Geçmiş şeriatların hangi ölçülerde bize delil olacağı 23
27. Ayet-i kerime: (وَاللّٰهُ يُرِيدُ اَنْ يَتُوبَ) 25
Yahudilerin, kız kardeşleriyle evlenmeyi helâl kabul etmelerine reddiye olmak üzere ayet-i kerimenin indirilişi 25
Şehvetlerine uyanlardan kimlerin kastedildiği 25
28. Ayet-i kerime: (يُرِيدُ اللّٰهُ اَنْ يُخَفِّفَ عَنْكُمْ) 26
Şeriatın bütün hükümlerinin kolay olduğunun delilleri 26
İnsanın kadına karşı zafiyeti 27
Şeytanın insanı kadınla aldatması 27
Ebu Hureyre ve Ubade ibni Samit gibi büyük sahabelerin zinadan korkuları ile ilgili sözleri . 27
İnsanın zayıf olarak yaratılmasının manaları 27
Bu ümmet hakkında her şeyden hayırlı olan sekiz ayet-i kerime 27
Mevlâ Tealâ'nın bu ayet-i kerimelerde mümin kullarına inam ettiği dört iyilik 27
Mevlâ Tealâ'nın Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* ve ümmeti hakkında gözettiği kolaylığın diğer peygamberler ve ümmetleriyle mukayesesi 29
Nebi ile veli arasındaki fark 30
Mevlâ Tealâ'ya ulaşmak için Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* e ittibaın şart olduğu 30
İnsanın zayıf olarak yaratılmasının tasavvufi manaları 30

29. Ayet-i kerime: (يَا اَيُّهَا الَّذِينَ امَنُوا لاَتَاْكُلُوا) 32
Malların batıl yollarla yenmesinin şekilleri 32
Hıyar-ı meclisin mezheplere göre hükümleri 33
Gaspın felâketleri ile ilgili bir kıssa 33
"Kendinizi öldürmeyin" kavl-i şerifinin manaları 34
İntihar etmenin cezası hakkında hadis-i şerifler 35
Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* in Hayber gazasında cihad eden bir kimsenin cehenneme gideceğini bildirmesiyle ilgili bir mucizesi 36
Allah-u Tealanın kötü bir kimseyle de islâmı destekleyeceği 36
Küfür diyarına ticaret için gitmenin hükmü 37
Ticaretin ve sadakatli tüccarların fazileti hakkında hadis-i şerifler 38
Yalan konuşan ve sözünde durmayan tüccarların kötü hâli 39
Kıyametin bazı alâmetleri 39
Alış veriş esnasında salâvat getirerek malını methetmenin hükmü 4
Rızık aramayı kabul etmeyen cahil sofilere reddiye 40
30. Ayet,i kerime: (ومن يفعل ذلك) 40
Ayet-i kerimede işaret edilen günahın nelerden ibaret olabileceği 40
31. Ayet-i kerime: (ان تجتنبوا كبآئر ماتنهون) 41
Günahların büyük ve küçük olmak üzere ikiye ayrıldığının Kur'an ve sünnetten delilleri .. 42
Büyük günahın tarifi hakkında ulemanın sözleri 43
Büyük günahları beyan eden hadis-i şerif ve rivayetler 43-47
Büyük günahların zikredildiği yirmi ayet-i kerime 48-53
Kebair'den sayılan 19 günah 53
Kul haklarının büyük günahlardan olduğu 55
Ehl-i sünnet mezhebine zıt olan fikirlere sahip olmanın büyük günahlardan sayıldığı 55
Bazı günahların şahıslara göre değişeceği 56
Şefaatın büyük günah sahiplerine mahsus olduğu 57
Büyük günahları toplayan üç büyük günah 58
Riya'nın ve kendi varlığını görmenin zemmi 59
Mutezile'nin, Büyük günahların affolmayacağı hakkındaki yanlış görüşüne reddiye 59
32. Ayet-i kerime: (ولاتتمنوا مافضل الله به) 60
Kadınlara ait bir takım faziletleri beyan eden bir hadis-i şerif 61
İnsana ait saadet mertebeleri 61
Başkasının nimetini kıskanmanın yasaklığının sebebleri 62
Allah-u Tealânın takdirine rıza göstermek gerektiği hakkında bir hadis-i kudsî 63
Gıpta'nın caiz oluşu ve kimlere gıpta edileceği 63
Dünürlük üstüne dünür gönderilmeyeceği ve başkasının pazarlığı üzerine pazarlık yapılamayacağı hususunda bir hadis-i şerif 63
Salih amellerdeki temenninin caiz oluşuyla ilgili hadis-i şerifler 64
Salebe'nin dinden dönüşünün sebebi 65
Ayet-i celilede geçen erkeklerle kadınların nasibi hakkında açıklamalar 65
Allah-u Tealâ'dan istemenin fazileti hakkında hadis-i şerifler 66
İnsanların ilim ve servet gibi hususlarda farklı oluşlarının hikmeti 67
33. Ayet-i kerime: (ولكل جعلنا موالى) 68
Mevali kelimesinin manası ve kimlerle tefsir edildiği 68
Yeminli sözleşmede bulunanların kimler olduğu 69
Karı kocanın akd-i nikâh ile birbirlerine varis olacakları 69
Müslümanların birbirlerine nasıl davranmaları gerektiği hakkında bir hadis-i şerif 70
Müslümanların ihtiyaçlarını görmenin fazileti hakkında hadis-i şerifler 71
34. Ayet-i kerime: (الرّجال قوّامون) 73
Ayet-i celilenin inişine sebeb olan hadise 74

Erkeklerin kadınlardan üstün olduğu yönler 75
Sakal ve sarık gibi islâm nişanlarının erkeklere kazandırdığı meziyetler 76
Saliha kadının Kur'an-ı kerimdeki tarifi 76
En hayırlı kadının hadis-i şerifteki tarifi 77
Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* in kadınlarla iyi geçinme hakkındaki tavsiyesi 77
Kocasına baş kaldıran kadına sırayla uygulanacak üç muamele 78
Kadınları dövmekle ilgili hükümler 79-83
Kadının hangi sebeblerden dolayı dövülebileceği 81
Kocanın karısına edep vermesi için korkutmasının cevazı 82
Saliha kadınların methi ve isyankâr kadınların zemmi hakkında hadis-i şerifler 83-85
Kadının, kocasını mutlaka razı etmesi gerektiği hakkında hadis-i şerifler 85-87
Kadının kocasına karşı yapması helâl olmayan muameleler 86
Cennet ehlinden olan erkek ve kadınlar 87
Kocalarına eziyet eden kadınların kötü hâllerini beyan eden hadis-i şerifler 87-89
Kadının kocasından izinsiz yapmaması gereken şeyler 89-90
Erkeğin kadın üzerindeki büyük hakkını açıklayan hadis-i şerif ve rivayetler 90
Kadının kocasının davetine icabet etmesi gerektiği hakkında hadisi şerifler 92
Kadınlardan kemale erenleri açıklayan bir hadis-i şerif 93
35. Ayet,i kerime: (وَإِنْ خِفْتُمْ) 94
Karı koca arasını düzeltmek için tayin edilen hakemin görevleri 95
Arabulmanın faziletleri 96
Ara bozmanın kötülükleri 97
İbn-i Abbas *(Radıyallahu Anhüma)* ın haricîlerle ikna edici delillerle mücadelesi üzerine 20.000 haricinin tövbesi 97
Haricîlerin zemmi ve bu ümmetin yetmişiki fırkaya bölüneceği hakkında bir hadis-i şerif . 100
36. Ayet-i kerime: (وَاعْبُدُوا اللَّهَ) 101
Ayet,i celilede açıklanan güzel ahlâkın ll maddede sıralanması 102
Allah-u Tealâ'nın kulları üzerindeki hakları 103
İbadette ihlâsın lüzumu 103
Allah'a yapılan amele başkasını ortak etmenin zemmi hakkında hadis-i şerifler 104
Şirkin üç kısmı 104
Riya'nın zemmi hakkında hadis-i şerifler 105
Gizli şehvetin tarifi 106
Riya'nın üç kısmı 106
Ana-Baba'ya iyilik 107
Ana-baba hakkını beyan eden hadis-i şerifler 108
Akrabaya iyilik hakkında hadis-i şerifler 109
Yetimlere iyilik etmek 109
Yetimlere iyilik hakkında hadis-i şerifler 110
Fakirlere iyilik hakkında bir hadis-i şerif 111
Komşuluk haklarını açıklayan hadis,i şerifler 111- 118
Komşuya eziyetin haramiyeti 116
Komşunun tarifi 118
Arkadaşlara iyilik 119
Arkadaş hakkını beyan eden bir hadis-i şerif 119
Yolculara iyilik etmek 120
Köle ve cariyelere iyilik etmek hakkında hadis-i şerifler 121
Kölesini döven bir adama Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* in buyurdukları 122
Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* in vefatı anındaki en önemli vasiyeti 122
Kötü ahlâk sahiplerinin zemmi hakkında hadis-i şerifler 123
Hizmetçi haklarını beyan eden hadis-i şerifler 124
Selman-ı Farisi"nin hizmetçisine yardım ettiği 126

Kibirli kimselerin zemmi hakkında hadis-i şerifler 126
Allah-u Tealâ'nın sevdiği ve sevmediği kıskançlık şekilleri 127
Önemsenmeyen bazı iyiliklerin faziletini açıklayan bir hadis-i şerif 128
Allah-u Tealânın sevdiği ve gazabettiği üç kişi 129
Nelerin kibir sayılıp sayılmadığı 130
Kibir için etek sürütmenin zemmi 131
Küfrün başı doğudadır hadis-i şerifinin açıklaması 131
Mevlâ Tealâ'nın Musa *(Aleyhisselâm)* a dostları ile ilgili vahyi 132
İbadetle ubudiyetin farkı 132
Riya'nın insan kalbinde ne kadar gizli olduğuna bir misal 133
Kimlere iyilik edileceğini beyan eden ayet-i kerimeler 134
37. Ayet-i kerime: (اَلَّذِينَ يَبْخَلُونَ) 135
Cimriliğin tarifi ve kısımları 135
Ayet-i kerimede kastedilen cimrilerin kimler olduğu 135
Cimrilerin zemmedildiği üç vasıf 136
Cimriliğin ne manada küfür sayıldığı 136
Ayet-i kerimenin kimler hakkında indiği 136
Cimriliğin zemmi hakkında hadis-i şerifler 136
Nimeti açıklamanın lüzumu 137
38. Ayet-i kerime: (وَالَّذِينَ يُنْفِقُونَ اَمْوَالَهُمْ) 139
Ayet-i kerimenin kimler hakkında indiği 139
Cimrilikle riyanın birbiriyle irtibatı 139
İmansız infakın fayda vermeyeceği 140
Gösteriş için mal verenlerin ahiretteki kötü hâli 140
Şeytanın kötü kimselere arkadaş olmasının manası 141
Riyanın zemmi hakkında diğer ayet-i kerimeler 142
39. Ayet-i kerime: (وَمَا ذَا عَلَيْهِمْ) 142
İman etmenin kolay oluşu 143
İrade-i Cüziyye'yi inkâr eden cebriye mezhebine reddiye 143
Gösteriş yapanların hâlini açıklayan bir misal 143
Allah-u Tealânın helâk etmek istediği kişiye vereceği üç şey 143
Cimrinin başkalarına da cimriliği emretmesi hâlindeki kötülüğü 144
Cömertliğin kâfire dahi fayda vereceği 144
40. Ayet-i kerime: (اِنَّ اللّٰهَ لَا يَظْلِمُ) 145
Allah-u Tealânın zerre kadar zulmetmemesinin izahı 145
Günahkâr müminlerin neticede cehennemden çıkacağının delilleri
Allah-u Tealânın iyiliği katlamasının izahı 146
Allah-u tealânın kullarına zulmetmeyeceği ve iyilikleri katlayacağı
hakkında hadi-i şerif ve rivayetler 147
Kıyamet gününde Mevlâ Tealâ'nın görüleceği ve o anda müminlerle müşriklerin
ne hâle düşeceğini bütün teferruatıyla beyan ederekmahşeri gözler önüne
seren önemli bir hadis-i şerif 148-154
Kul haklarını ödedikten sonra zerre kadar ameli kalan bir kimseyi Mevlâ Tealânın
fazl-u keremiyle cennete sokacağı 154
41. Ayet-i Kerime: (فَكَيْفَ اِذَا جِئْنَا) 155
Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* in bu ayet-i celileyi dinlemeye tahammül
edemeyerek ağlaması ve o esnadaki sözü 156
Mahşer günü peygamberlerin ümmetleri üzerine şahit olarak getirilecekleri
hakkındaki hadis-i şerif ve rivayetler 157
Her sabah ve akşam ümmetin amellerinin Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* e arzedildiği 159
Ölülerin salih amel yapabilmek için hayat temennileri 160

42. Ayet-i kerime: (يَومَئِذ يَوَدُّ الَّذِينَ) 160
Ayet-i celilede geçen isyân'ın mânası 161
Kâfirlerin ahirette yerle bir olmalarını temenni etmelerinin manaları 161
Kâfirlerin Allah-u Tealâ'dan hiçbir şey gizliyememeleri hakkında izahat 162
Kur'an-ı Kerim'in ayetleri arasında hiçbir çelişki olmadığı hakkında İbni Abbas *(Radıyallahu Anhüma)* ın izahatı 162
Kıyamet günü insanların bazı yerlerde konuşup bazı yerlerde konuşamayacakları hakkında ayet-i kerimeler 163
43. Ayet-i kerime: (يَاأَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا لاَتَقْرَبُوا) 165
İçkinin haram edilişindeki tertibi bildiren sebeb-i nüzül 166
Ayet-i celiledeki"Namaza yaklaşmaktan nehyediliş"in manaları 167
Kaçak kölenin ve kocasına asi olan kadının namazının kabul olmayacağı 167
Sarhoşların, delilerin ve çocukların camiden uzak tutulacağı 168
Cünüp kişinin mescitten geçmesinin hükümleri 168
Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* in Ebu Bekr-i Sıddık'ın kapısından başka mescide açılan kapıları kapattırması 169
Hayız ve cünüplerin camide durmaları ile ilgili hükümler 169
Cünübün tavaf etmesi ve Kur'an okuması ile ilgili hükümler 169
Gusl'ü gerektiren şeyler 170
Namaz kılarken uykusu gelenin ne yapacağı 171
Abdesti dar olanın namaza yaklaşmaması 171
Yemek hazır iken namaz kılınmaması 172
Namazda huşu'a engel olacak her şeyin namazdan evvel halledilmesi gerektiği 172
Teyemmümü mubah edecek dört sebeb 172
Aişe *(Radıyallahu Anha)* anamızın gerdanlığının kaybolmasının bu ayet-i kerimenin inişine sebeb olması 174
Aişe *(Radıyallahu Anha)* anamızın bereket ve faziletini beyan eden rivayetler 174
Abdesti bozan şeyler 176
Uykunun abdesti bozup bozmayacağı 176
Kadınlara değmenin abdesti bozup bozmayacağı 177
Tenasül uzvuna değmenin abdesti bozup bozmayacağı 178
Abdestsiz namazın kabul olmayacağı 178
Teyemmümle ilgili diğer bazı hükümler 179
Teyemmümün farzları 180
Teyemmümün ne niyetlerle yapılabileceği 181
Cünüp ve hayızlının su bulamadığında ne yapacağı 182
Teyemmümün nelerle yapılabileceği 182
Efendimiz *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* e verilen beş haslet 183
Teyemmümün bu ümmete mahsus oluşu 184
Ayet,i celilede geçen sarhoşluğun tasavvufi manaları 184
44. Ayet-i kerime: (أَلَمْ تَرَ إِلَى الَّذِينَ) 186
Ayet-i celilenin bir takım yahudiler hakkında inişi 187
Kendilerine kitaptan nasip verilenlerden maksat ve nasipten murat 187
Sapıklığı satın almanın izahı 188
Dünyaya düşkün alimlerin zemmi 188
45. Ayet-i kerime: (وَاللَّهُ أَعْلَمُ بِأَعْدَائِكُمْ) 190
Allah-u Tealâ'nın kâfirlerin şerrine karşı müminlere yeterli olacağı 190
46. Ayet-i kerime: (مِنَ الَّذِينَ هَادُوا) 191
Yahudilerin, tevrattaki kelimelerin yerlerini değiştirmeleri 192
Kötü âlimlerin, Kur'an-ı kerimin ayetlerinin manalarını nasıl değiştirdikleri 193
Dünya menfaatı için ilim tahsil edenin zemmi 193

Faydalı ilmin tarifi 193
Yahudilerin sapıklıklarının çeşitleri 194
Zulme sabredeni Mevlâ Tealâ'nın en iyi şekilde koruyacağı 195
47.Ayet-i kerime: (يَا اَيُّهَا الَّذِينَ اوتُوا الْكِتَابَ) 197
Efendimiz (Sallallahu Aleyhi ve Sellem) in yahudi âlimlerine hitabı 198
Kur'anın, Tevratı tasdik etmesinin açıklaması 198
Ehl-i kitaba din hususunda hiç bir şey sorulamayacağı 199
Yahudi âlimlerinden Kaabul ahbar ve Abdullah ibni Selâmın müslüman olmalarına sebeb olan ayet-i kerime 199
Ayet-i kerimede geçen "Yüzlerin tersine döndürülmesinin" manaları 199-201
Ayet-i celilede geçen tehdidin dünya veya ahirette olması hakkında görüşler ..... 207 - 202
Efendimiz *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* in kıyamet kopmasından korkması 202
Ebubekr-i Sıddık ile Hazreti Ömere söven bir kişinin domuza dönüşmesi 202
Bir hadisi inkâr sebebiyle başı eşek başına dönen hadis ravisi 203
Ahiret rüsvaylığının ve körlüğünün dünyanınkinden beter olduğu 203
İki müezzin kardeşi, Kur'ana söyüp kâfir olarak ölen bir kişinin kıssası 204
48. Ayet-i Kerime: (انَّ اللهَ لاَ يَغفِرُ انْ يُشرَكَ بِه) 205
Yahudilere müşrik denilebileceğinin delilleri 206
Şirkin asla bağışlanmayacağı 206
Ayet-i kerimenin Hazreti vahşî ve arkadaşları hakkında inişi 107
Hazreti Vahşînin Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* in huzuruna kabulü 208
İmanı olanın diğer günahlarının bağışlanacağı 209
Sahabe-i Kiramın ednası olan hazreti vahşinin diğer velilerden üstün oluşu 209
En hayırlı asrın, asr-ı saadet olduğu 210
Tövbesiz ölen büyük günah sahiplerinin hâli 210
Mutezile ve kaderiye mezheplerine reddiye 210
Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* in şefaatının büyük günahkârlara saklandığı 210
Şirkle beraber hiç bir hayrın fayda vermeyeceği 211
Hazreti Ali *(Radıyallahu Anh)* ın, Kur'an-ı kerimdeki en sevdiği ayet-i kerime 211
İbni Mesudun bütün dünya nimetlerinden üstün tuttuğu dört ayet-i kerime 211
Günahlar içinde affolmayacak bir günah olmadığı 212
Mevlâ Tealâ'nın, azab vaadettiği günahlara ceza verip vermemekte serbest olduğu 212
Şirkin dışında bütün günahların bağışlanabileceğini bildiren hadis-i şerifler 213
Bir kimseye "Allah seni affetmeyecek" demenin insanı helâk edeceği 216
Şirkten sonraki en büyük üç günah 217
Şirkin ve mağfiretin üç mertebesi 218
49. Ayet-i kerime: (اَلَمْ تَرَ الَى الَّذِينَ يُزَكُّونَ) 220
Ayet-i kerimenin, günahsız olduklarını iddia eden yahudiler hakkında inişi 220
İnsanın kendisini tezkiye etmesinin caiz olmadığı 221
Efendimiz *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* in kendisini methetmesinin manaları 221
İnsanın kendisini methetmesinin yasaklığını ifade eden hadis-i şerifler 222
Medhi ifade eden isimleri takmanın yasaklığı 222
Bir kişiyi methetmek isteyenin ne demesi gerektiği 222
Kişiyi yüzüne methetmenin hangi durumlarda caiz olduğu 223
Allahın nimetini anlatmanın nefsi tezkiye sayılmayacağı 224
Hazreti Muaviye'nin cumaları çok kere okuduğu bir hadis-i şerif 224
İnsanlara karşı iftihar niyetiyle ilim tahsil edenin kötü sıfatlarının artacağı 225
Allah-u Tealâ'nın, kullarını Habibi vasıtasıyla tezkiyesi 225
Ayet-i celilede geçen "Fetîl" in manaları 225
50. Ayet-i kerime: (اُنْظُرْ كَيْفَ يَفْتَرُونَ) 226
Yahudilerin uydurduğu iftiranın nelerden ibaret olduğu 226

Allah-u Tealâ hakkında yapılan iftiranın başka günahlara benzemeyeceği 226
51. Ayet-i kerime: (اَلَمْ تَرَ اِلَى الَّذِينَ اُوتُوا نَصِيبًا) 227
Uhud vakasından sonra yahudilerden bir heyetin Mekke müşriklerine misafir olarak, Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* in aleyhinde sözler sarfetmeleri üzerine ayet-i kerimenin inişi 227
Cibt ve Tâğut'un neler olduğu hakkındaki görüşler 228
52. Ayet-i kerime: (اُولٰٓئِكَ الَّذِينَ لَعَنَهُمُ اللّٰهُ) 230
Yahudilerin şiddetli lânete müstahak olmalarının sebebi 230
53. Ayet-i kerime: (اَمْ لَهُمْ نَصِيبٌ) 231
Cimrilik ve hasedin tarifleri 231
Cimrilik ve hasedin asıl sebebinin ne olduğu 231
Ayet-i celilede zikredilen mülk'ten ne kastedildiği 232
Mülk ve cimriliğin bir araya toplanmayacağı *232
Mal toplamaya düşkün olan insanın ipek böceğine benzetilmesi 232
Cehennemde olduğu hâlde kendisine ateş değmeyen adam 233
Mülkün üç kısım oluşu 233
54. Ayet-i kerime: (اَمْ يَحْسُدُونَ) 234
Ayet-i celilede geçen insanlardan kimlerin kastedildiği 234
İnsanın fazileti arttıkça kıskananlarının çoğalacağı 235
Ayet-i celilede geçen kitap ve hikmetin nelere işaret ettiği 236
Süleyman *(Aleyhisselâm)* ın bin, Davud *(Aleyhisselâm)* ın yüz ailesi olduğu 236
Süleyman *(Aleyhisselâm)* ın çok evlenmesinin hikmeti 236
Takvası fazla olanın şehvetinin de fazla olacağı 237
Cima'ın dışındaki şehvetlerin kalbi katılaştıracağı 237
Hasedin zemmi hakkındaki hadis-i şerif, rivayet ve şiirler 237
Kıskanc kimsenin kendisini yiyip bitireceği 237
Allah-u Tealâ'nın nimetlerine düşmanlık etmenin manası 237
Gökte ve yerde ilk işlenen günah 237
Kıskanç kimsenin Allah-u Tealâ'nın hükmüne karşı geldiği 237
Kıskancın hasedine ne şekilde karşılık verilmesi gerektiği 239
55. Ayet-i kerime: (فَمِنْهُمْ مَنْ اٰمَنَ بِهٖ) 240
İbrahim *(Aleyhisselâm)* ın iman etmeyenlere erzak vermemesi üzerine insanlardan bazısının iman edip diğer kısmının iman etmemesi 240
56. Ayet-i kerime: (اِنَّ الَّذِينَ كَفَرُوا بِاٰيَاتِنَا) 241
Allahın ayetlerini inkâr etmenin değişik manaları 241
"Sevfe" kelimesinin değişik manalarda kullanılması 241
Kâfirlerin azabının devamlılığı 242
Kâfirlerin cehennemde çekecekleri şiddetli azabı beyan eden hadis-i şerifler ve rivayetler 242
Kâfirlerin derilerinin cehennemde ne kadar kalınlaşacağı, dişlerinin ve karınlarının ne derece büyüyeceği hakkında rivayetler 242-244
Cehenneme giren müminlerin, kâfirlere yapılan alçaltıcı azaplara düşürülmeyeceği 244
İbni Semmak hazretlerinin nefsine sitemleri 244
Yezid ibni Mersid hazretlerinin bir an bile göz yaşlarının durmamasının sebebi 245
Kötü insanlara verilen nimetleri kıskanmamak gerektiği 245
Ahireti derdetmenin lüzumu hakkında bir hadis-i şerif 245
57. Ayet-i kerime: (وَالَّذِينَ اٰمَنُوا وَعَمِلُوا الصّٰلِحَاتِ) 246
İmanla amelin birbirinden farklılığı 246
Cennetteki ırmaklarla ilgili açıklama 246
Cennetin ebedilik ve sonsuzlukla vasıflanması 247

İmanı olan bir kimsenin ne kadar günahı olsa da cehennemden çıkarılacağı hususunda ehl-i sünnet'in delili 247
Cennet hatunlarının temizliğinden ne kastedildiği 247
Cennet ehlinin koyu gölgeye sokulmaları 247
Padişahın Allahın gölgesi olmasının manası 247
Cennetteki ağaçların büyüklüğü 248
Cennet ehlinin yaşları, renkleri, elbiseleri, yiyecekleri ve bedenleriyle ilgili dünyaya muhalif olan özellikleri hakkında Hadis-i şerifler 248
Cennete kavuşmak isteyenin devam etmesi gereken beş şey 249
58. Ayet-i kerime: (انَّ اللّٰهَ يَأْمُرُكُمْ) 250
Hazreti Ali *(Radıyallahu Anh)* ın Mekke fethi günü Kâbe'nin hizmetçisinin elini bükerek zorla anahtarı alması üzerine ayet-i celilenin inişi 250
Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* in Kabenin içinde ne tarafa doğru ve neresinde namaz kıldığı 251
Ayet-i celilenin inişi üzerine Osman *(Radıyallahu Anh)* ın müslüman oluşu 251
Kıyamete kadar Kâbe anahtarının kimlerde bulunacağı 251
İnsanın, Rabbine, Nefsine ve diğer kullara karşı emanetlere riayet etmesi 252
Emanetin nelerden ibaret olduğu ve her bir manaya göre emanete riayetin değişik açıklamaları 252
Herkesin elinin altındakilerden mesul tutulacağı hakkında bir hadis-i şerif 253
Emaneti kaybedenin sahibine ödemesi gerekip gerekmeyeceği hakkında mezheplerin görüşü 254
Emanete riayetin lüzumunu belirten hadis-i şerif ve rivayetler 254
Münafığın üç alâmeti ve burada hangi münafıklığın kastedildiği 254
İnsanda bulunması gereken dört şey 255
Bu ümmetten ilk ve son kaldırılacak ameller 255
Emanete hıyanetin affedilmeyeceği 255
Bir insanın doğruluğunun ne şekilde anlaşılacağı 256
İyi kötü herkese ödenmesi gereken üç şey 256
Emanete riayet ve hıyanet hakkında büyüklerin sözleri 256
Allah yolunda öldürülse de emanete hıyanet edenin cehennemin dibine indirileceği 256
Kıyamet günü hakların sahiblerine muhakkak ödeneceği 257
Allah-u Tealâ'nın hakimlerden aldığı üç söz 257
Zulmün zemmi hakkında ayet-i kerimeler 258
Zulmedenle ona yardım edenin cezada müşterek olacakları hakkında hadis-i şerif ve rivayetler 258
İskender-i Zülkarneyn'in, vazifesinden azlettiği bir memurunun mallarını arkadaşlarına dağıtmasının hikmeti 259
Hakimlerin tarafları eşit tutmaları gereken beş husus 259
Hakimin bir tarafa kalben meylinden mesul olmayacağı 259
Hakimin taraflara karşı nasıl davranacağı 259
Adaletle hükmedenleri metheden hadis-i şerifler 260
Allah-u Tealâ'nın en çok sevdiği ve kızdığı devlet reisleri 260
Bu ümmetin hayırda daim olması için gereken şartlar 261
Hazreti Ali *(Radıyallahu Anh)* ın, iki çocuğun yazmış oldukları yazılardan hangisinin daha güzel olduğu hakkında hükmetmesi için çağırılan Hazreti Hasan *(Radıyallahu Anh)* a tenbihi 261
Mevlâ Tealâ'nın hakkıyla işitici ve görücü olduğunu beyan ederek nelere işaret buyurmak istediği 261
Ayet-i celilenin sonunda işitme ve görme sıfatlarının zikredilmesindeki hikmetler 262
Mevlâ Tealâ'nın işitme ve görme sıfatlarıyla muttasıf olduğunun aklî ve naklî delilleri 262
Emanete riayetin önemini beyan eden ayet-i kerimeler 262
Adaleti emreden ayet-i kerimeler 263

59. Ayet-i Kerime: (يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا أَطِيعُوا اللَّهَ) 264
Allaha ve Resulüne itaatın manaları 265
Ülûl emirden kimlerin kastedildiği hakkında görüşler 265
Halid ibni Velid ile Ammar ibni Yaser(Radıyallahu Anhuma) nın aralarında çıkan sürtüşme neticesinde Hazreti Halid'in Hazreti Ammara hakaret etmesi üzerine Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* in Hazreti Ammar'ı metheden sözü 266
Ashab-ı Kirama, özellikle Ebubekri Sıddık ile Hazreti Ömere uymayı emreden hadis-i şerifler 267
Sultana itaat edilmesi gereken yedi husus 267
Sultanın fetva vermekten menettiği âlimin durumu 268
İyi kötü bütün idarecilerin arkasında namaz kılmak gerektiği 268
Şia ve ehl–i sünnet dışı kimselerin arkasında namaz kılmanın hükmü 268
Devlet yöneticilerini ne müddetçe itaat gerektiği 268
Allah-u Tealâ'ya itaat ettikleri sürece ulül emre itaat gerektiği, Allaha isyan noktasında ise kimseye itaat edilemeyeceği hakkında hadis-i şerif ve rivayetler 269
Cennete girmek için Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* in ümmetine emrettiği ameller . 269
Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* in ümmetine emrettiği beş amel 270
Âhir zamanda gelecek devlet reislerine karşı çıkıp çıkmamanın hükmü 271
Müslüman bir devlet reisini alçaltmaya çalışanın tövbesinin kabulü için açıklanan şartlar 272
Sultanların emriyle terkedilmeyecek üç amel 272
Bir halifeye biat edildikten sonra ikinci bir halifeye biat edilemeyeceği 273
Bir asırda iki halifeye biatın caiz olmayacağı hakkında ulemanın ittifakı 273
Bir halifeye biatı bulunmadan ölenin cahiliyet ölümü ile öleceğinin izahı 274
İş başında bulunan amirlere ne müddetçe itaat edilmesi hakkında ehl-i sünnetin görüşleri . 277
Kâfirin ve namaz kılmayanın, müslümanların başına hükümdar olamayacağı 277
Devlet reisine itaatın gerekliliğinin hikmeti 278
Kötü emirlere karşı ne muamele yapılacağı 278
Adil olduğu için kendisine biat edilip, sonra zulme başlayan idareciye karşı ne yapılacağı 278
Şeriatın dört delilinin izahı 278
İcma-ı ümmetin şeran delil olduğuna dair ayet-i celilenin delâleti 279
Bu ümmetin sapıklıkta birleşmeyeceği hakkında hadis-i şerifler 280
Kıyasın dinen delil sayılması 280
Kur'anın hadis'ten, hadis'in icma'dan, İcmaın da kıyastan kuvvetli olduğunun açıklamaları 281
Hadis-i şeriflerde geçen emir ve yasaklara kur'anda geçen hükümler gibi uyulması lâzım geldiğine dair hadis-i şerifler 282
Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* e karşı gelmeyi nehyeden Kur'an-ı kerimdeki en kati delil 283
Adaletle hükmedenlerin korumalara muhtaç olmayacağı hakkında, Rum kralının elçisiyle Hazreti Ömer arasında geçen hadise 283
Adaletin mülkün temeli olduğuna dair hikmetli sözler 284
İnsanların başına kendi amellerine göre idareciler seçileceği hakkında hadis-i şerif ve rivayetler 284
Gerçek ülûl emrin kimler olduğu hakkında tasavvufî bir mana 285
Kadınların biatında, Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* e itaatın marufta olacağı kaydı bulunduğunu açıklayan bir ayet-i kerime 285
Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* in hükmüne razı olmayanların imansız sayılacaklarını açıklayan bir ayet-i kerime 285
Müslümanların duydukları her hangi bir haberin manasını ülûl emre danışmaları gerektiği hakkında bir ayet-i kerime 286
İhtilâf edilen bir şeyin hükmünün ancak Allah-u Tealâ'ya ait olduğunu beyan eden bir ayet,i kerime 286

Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* in hükmüyle Allah-u Tealâ'nın hükmünün bir olduğunu beyan eden bir ayet-i kerime 286
60. Ayet-i kerime: (اَلَمْ تَرَ اِلَى الَّذِينَ يَزْعُمُونَ) 288
Kur'ana ve ondan önceki kitaplara inandıklarını iddia edenlerden maksat 288
Tagut'un lugat ve istilâh manaları 289
Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* in hükmüne razı olmayan münafıka Hazreti Ömer *(Radıyallahu Anh)* ın verdiği hüküm 289
Hazreti Ömer'e faruk denmesinin sebebi 290
Kureyza ve Nazır kabilelerinin antlaşmalıları olan Evs ve Hazrec kabilelerinin aralarında çıkan bir anlaşmazlık yüzünden Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* e müracaat edecekleri yerde bir kâhine baş vurmaları sebebiyle ayet-i celilenin inişi 291
Karışık davalarının çözümü için Allahın şeriatına değil de, uydurma düzenlerin mahkemelerine baş vuranların küfre düştüklerinin delilleri 291
Ehl-i kitabın Tagut'a inandıklarını açıklayan bir ayet-i kerime 292
Allah-u Tealâ'nın indirdikleriyle hükmetmeyenlerin kâfir olduklarını ve Allah-u Tealâ'nın hükmünden daha güzel bir kanun olmadığını açıklayan ayet-i kerimeler 292
61. Ayet-i kerime: (وَاِذَا قِيلَ لَهُمْ تَعَالَوْا) 293
Münafıkların Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* in hükmünden yüz çevirmelerinin sebebi 293
Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* in hükmüne çağırıldıkların da münafıklarınsözlerini beyan eden ayet-i kerimeler 293
62. Ayet-i kerime: (فَكَيْفَ اِذَا اَصَابَتْهُمْ) 295
Münafıklara isabet eden musibetten ne kastedildiği 295
İhsan ve tevfikin tefsirleri 297
Ayet-i celilenin mescidi Dırar'ı bina edenler hakkında inişi 297
63. Ayet-i kerime: (اُولَئِكَ الَّذِينَ يَعْلَمُ اللّٰهُ) 298
Münafıklara karşı yapılması emredilen üç muamele 298
Belâğatın tarifi 299
Kavl-i beliğ'in nelerden ibaret olduğu 299
64. Ayet-i kerime: (وَمَا اَرْسَلْنَا مِنْ رَسُولٍ) 300
Ayet-i celilede geçen izinden ne kastedildiği 300
Resule itaatınAllaha itaat sayılacağı 301
Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* in hükmüne razı gelmeyenin kâfir sayılacağı 301
Her Resulün yeni bir şeriata sahip olduğu 301
Peygamberlerin günahlardan masum oluşu 301
Münafıklardan bir cemaatın Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* e hile yapmak üzere huzuruna girmeleri üzerine ayet-i celilenin inişi 302
Münafıkların tövbelerinin kabulü için Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* in istiğfarına muhtaç olmalarının sebebi 302
Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* in şanına tazimin vechi 303
Tövbenin mutlaka kabul olunacağının delili 303
İstiğfarın iki kısmı 303
Efendimiz *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* in vefatından sonra da sağlığında gibi ümmetinden haberdar olduğu 303
Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* in vefatından sonra kabrin i ziyaret eden arabiye müjdesi 304
Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* in kabrinin üzerine atılarak tövbe eden kişiye kabr-i şeriften gelen nida 304
Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* ile tevessül hakkında ehl-i sünnet ulemasının görüşleri 305

Muhammed ism-i şerifinin Mevlâ Tealâ'nın hangi ism-i şerifinden alındığı 305
Resule itaatın Allaha itaat sayılacağı hakkında hadis-i şerifler 305
Tövbe edenlerin affolunacakları hakkında bir ayet-i kerime 306
Ümmeti için istiğfar etmesini Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* e emreden ayet-i kerimeler 306
65. Ayet-i kerime: (فَلَا وَرَبِّكَ لَا يُؤْمِنُونَ) 307
Ensar'dan birinin, Resulúllah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* in su taksimi hakkındaki hükmüne itiraz etmesi üzerine ayet-i celilenin inişi 308
Vadilerden akan suların nöbeti hakkındaki hükümler 308
Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* in hükmüne karşı en ufak bir itirazın insanı müşrik yapacağı 309
Hakiki iman için gerekli üç şart 309
Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* in getirdiğine uymadıkça imanın tamamlanmayacağı 310
Sünneti terk edenin kötü hâli 310
Sünneti muhafaza edene ikram edilecek dört haslet 310
Âhir zamanda dini muhafazanın çok zor olacağı 311
Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* in sünnete ittiba hakkında gözleri yaşartan hutbesi 312
Allah ve Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* in hükmüne boyun eğmeyi emreden ayet-i kerimeler 313
66. Ayet-i kerime: (وَلَوْ أَنَّا كَتَبْنَا) 315
Sahabe-i kiramın, Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* i yoluna canlarını feda edeceklerini ifade eden sözleri 316
Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* in, ümmetinden bir takımlarını metheden kavl-i şerifi 317
Allah-u Tealâ'nın vaazlarını kabul edenlere vaadedilen iki menfaat 317
İbrahim Edhem ile Hüseyin ibni Mensur hazretlerinin arasında Allah-u Tealâ'ya hizmet hakkında geçen tasavvufi ifadeler 318
Sevap kazanmak için ibadet etmenin uygun olmadığı 318
67. Ayet-i kerime: (وَإِذًا لَآتَيْنَاهُمْ) 320
Mevlâ Tealâ'nın, zatından,"Biz" ifadesiyle bahsetmesinin hikmetleri 320
Allah-u Tealâ'nın vereceği ecrin büyüklüğü hakkında bir hadis-i kudsî 320
68. Ayet-i kerime: (وَلَهَدَيْنَاهُمْ) 321
Sırat-ı müstakim'in manaları 321
Bildiği ile amel edene bilmediklerinin öğretileceği 321
69. Ayet-i kerime: (وَمَنْ يُطِعِ اللَّهَ وَالرَّسُولَ) 322
Ayet-i celilenin, Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* in azatlısı Sevban *(Radıyallahu Anh)* hakkında inişi 322
Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* in vefat haberi kendisine ulaşınca kör olmasını isteyen sahabenin kıssası 323
Ahirette Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* i göremeyeceklerine üzülen bir takım sahabeye Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* in müjdeleri 323
Sahabe-i kiramın Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* e olan rabıtalarının kuvvetliliği ve hakiki rabıtanın alâmetleri 324
Cennette üst derecedekiler ile alt derecedekilerin nasıl görüşecekleri 324
Kulları cennet ve cehenneme götürecek bir takım hususi ameller 324
Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* e isyan edenin cennete giremeyeceği 325
İnam edilen kullardan kimlerin kastedildiği 325
Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* in vefat ederken son sözleri 325

Cennet ehlinin derecelerinin eşit olmadığı 326
Ayet-i celilede geçen Allah ve resulüne itaatın manaları 326
Cennetteki yüksek derecelerin sadece peygamberlere mahsus olmayıp hakiki müminlere de nasibolacağı 326
Allah ve Resulüne itaatın değişik manaları 327
Allah ve Resulüne itaat edenlerin peygamberler ve sıddıklarla beraber olmasının manaları 327
Ayet-i celilede, peygamberler, sıddıklar, şehitler ve salihlerin sırayla zikredilmesinin hikmetleri 328
Sıddık'ın tarifi hakkındaki sözler 328
Doğruluğun fazileti hakkındaki hadis-i şerif 328
Ebu Bekr-i Sıddık'ın Hazreti Ali *(Radıyallahu Anh)* dan üstün olduğu yönler 329
İslâmda iyi bir çığır açanın fazileti hakkında hadis-i şerif 330
Şehitliğin tarifi ve şehitlerin çeşitleri 331
Sıddık, Şehit ve salihin aralarındaki fark 333
Peygamberlik, sıddıklık ve şehitlik mertebelerinin aralarındaki farkları tesbit eden tasavvufî ifadeler 334
Sadakatin fazileti hakkında bir kıssa 336
Cennette dostlarla beraber olmayı sağlayacak bazı faziletli amelleri beyan eden hadis-i şerifler 336
70. Ayet-i kerime: (ذٰلِكَ الْفَضْلُ مِنَ اللّٰهِ) 338
Ayet-i celilenin mutezile mezhebine reddiyesi 338
Cennete ancak Allah-u Tealâ'nın fazl-u keremiyle girileceği hakkında bir hadis-i şerif 339
Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* e bir takım sorular soran Habeşlinin, aldığı büyük müjdeler üzerine ruhunu teslim etmesi 339
İyiliklere karşı Sevap vermenin Allah-u Tealâ'nın üzerine vacip olmadığının delilleri 340
71. Ayet-i kerime: (يَا اَيُّهَا الَّذِينَ اٰمَنُوا خُذُوا) 341
Düşmana karşı tedbir alma emrinin ne şekilde tefsir edildiği 341
İslâmda askerî teşkilâtın kurulmasına bu ayet-i celilenin işareti 342
Tedbir almanın tevekküle mani olmadığının delilleri 342
Toptan seferberliği icabeden haller 343
Fırsat elden çıkmadan salih ameller işlemeye sür'at edilmesini emreden bir hadis-i şerif .. 344
Nefis ve şeytanla cihatta kullanılacak en büyük silâh 344
Zikir cemaatlerine şeytanların yaklaşamayacağı 345
Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* in sohbet halkasına gelen üç kişinin hâli 345
72. Ayet-i Kerime: (وَاِنَّ مِنْكُمْ) 345
Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* in ordusu içinde münafıkların bulunduğu 346
Askere gitmeye engel olanların kötü halleri 346
73. Ayet-i kerime: (وَلَئِنْ اَصَابَكُمْ) 347
Müminlerin başına gelen iyi ve kötü hallere karşı münafıkların tutumu 347
Münafıklara en ağır gelen iki namaz 348
74. Ayet-i kerime: (فَلْيُقَاتِلْ فِى سَبِيلِ اللّٰهِ) 348
Cihattan geri kalanın mahrumiyetleri 349
Cihada katılmanın faziletleri 349
Şehit olmak için düşmana fırsat vermenin hükmü 349
Şehit olanla ganimet alanın ahiret derecelerindeki farkları 350
Cihadın çeşitleri 352
75. Ayet-i kerime: (وَمَا لَكُمْ لَا تُقَاتِلُونَ) 354
Cihadın farziyetinin sebebi 354
Ayet-i celilede geçen zayıflar, kadınlar ve çocuklardan kimlerin kastedildiği 355

Çocukların dualara katılmasının fazileti 356
Ayet-i kerime'den Mekke-i Mükerremenin fazileti hakkında çıkarılan işaret 356
Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* in Mekke-i Mükerremeye tayin ettiği ilk vali 356
76. Ayet-i kerime: (اَلَّذِينَ اٰمَنُوا يُقَاتِلُونَ) 357
Cihattan sevap almanın niyete bağlı oluşu 357
Allah-u Tealâ'nın, dostlarına yardımının dünya ve ahiret devam edeceği 357
Nefis ve şeytanın hilesine karşı gelmek hakkında ilginç bir misal 358
İnsanın dört düşmanı ve onlarla nasıl savaşacağı 358
Şeytanın, hazreti Ömer *(Radıyallahu Anh)* ı gördüğünde yol değiştirdiği 359
Şeytanın, insanları neyle saptırdığı hakkında bir abide yaptığı itirafları 359
77. Ayet-i kerime: (اَلَمْ تَرَ اِلَى الَّذِينَ قِيلَ لَهُمْ) 360
Müslümanların kâfirlerle harbetmeyi istemeleri üzerine ayet-i celilenin inişi 361
Yeterli güç hazırlanmadan kâfirlerle harbe kalkmanın zararları 362
İnsanın ölümden korkarak cihada gitmekten çekinmesinin imanına zarar verip vermeyeceği hakkında ehl-i sünnet'in görüşü 362
Namaz ve zekâtın farziyetinin cihattan önce oluşu 362
Ahiretin dünyadan hayırlı oluşunun bir takım delillerle beyanı 363
Dünya metaının azlığını beyan eden hadis-i şerifler 363
Bir amelin ahirette mükafat göreceğinin dünyada neyle anlaşılacağı 365
Kulun taatının Allah-u Tealâ'yı bilmesine göre olduğu 366
78. Ayet-i kerime: (اَيْنَمَا تَكُونُوا) 366
Ayet-i celilenin inişine sebeb olan mühim bir kıssa 367
Halid ibni Velid *(Radıyallahu Anh)* ın ölüm döşeğindeki sözleri 369
Ölümden sakınmanın insanı asla kurtaramayacağı hakkında kaderiye ve mutezile mezheplerine reddiye 369
Sağlam evler, surlar ve kaleler yapmanın islâmdaki hükmü 369
Ölümün belli bir yaşı ve sebebi bulunmadığına dair ümmetin ittifakı 370
Başlarına gelen iyilik ve kötülüğe karşı münafıkların tutumu 370
Ayet-i celilede geçen iyilik ve kötülüğün manası hakkında görüşler 370
Kaza ve kader hakkında ehl-i sünnetin önemli açıklamaları 372
Her şeyin Allah-u Tealâ nın yazısıyla olduğunu beyan eden ayet,i kerimeler ..... 373 - 374
79. Ayet-i kerime: (مَا اَصَابَكَ مِنْ حَسَنَةٍ) 374
Ayet-i celiledeki muhatabın kimliği hakkındaki görüşler 375
Günahların yaratılışının Allah tarafından olmadığını iddia eden kaderiyye mezhebine reddiye 375
İyilik ve kötülüğün yaratılmak cihetinden Allah tarafından olduğunun delili 375
Cennete ancak Allahın rahmetiyle girilebileceği 376
Başa gelen müsibetlerin günahlara kefaret olduğu 376
"Allah-u Tealâ şahit olarak yeter" kavl-i şerifinin manaları 379
Ebu Bekr-i Sıddık *(Radıyallahu Anh)* ın, çektiği diş ağrısından şikayet etmemesinin sebebi .. 380
Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* in, şeytandan korunmuş olması 380
Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* in mühr-i şerifinin etrafındaki yazı 380
Aylar arasındaki fazilet sırası 380
80. Ayet-i kerime: (مَنْ يُطِعِ الرَّسُولَ فَقَدْ اَطَاعَ اللّٰهَ) 383
Münafıkların, Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* i şirkle ithamı üzerine ayet-i celilenin inişi 383
Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* e itaatın Allaha itaat olduğunun delilleri 383
Efendimiz *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* e mahsus olan konuların dışında her hususta Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* e ittiba gerektiği 383
Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* in haram ettiğinin Allahın haram ettiği gibi olduğu . 385

Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* den yüz çevirmenin kısımları 385
Allaha ve Resulüne itaatın bütün hayırlara sebeb olacağı 386
Üç şeysiz kabul olunmayacak üç şey 386
Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* in, Allahın halifesi oluşu 387
81. Ayet-i kerime: (وَيَقُولُونَ طَاعَةٌ) 389
Münafıkların, Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* in huzurundan ayrıldıklarında, ona karşı söylediklerinin zıddını aralarında gizlice kurmaları üzerine ayet-i celilenin inişi 390
Münafıklardan yüz çevir emrinin izah şekilleri 390
Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* in, bazı münafıkları isimleriyle belirterek mescidden dışarı çıkarması 391
82. Ayet-i celile: (أَفَلَا يَتَدَبَّرُونَ الْقُرْآنَ) 391
Tedebbürün lugat ve istılah manaları 392
Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* in doğruluğuna Kur'an-ı Kerimden çıkarılan üç delil 392
Kur'an-ı Kerim'in ihtilâf ve çelişkiden uzak olduğunun delilleri 392
Bu zamanda Kur'anın manası anlaşılamaz diyenlere reddiye 394
Şeriatın dört delilinden biri olan kıyas'ın doğruluğunun delili 394
Fesahat ve belâğat yönünden Kur'an-ı Kerimin ayetleri arasında farklılık gözetilip gözetilemeyeceği hakkında ulemanın görüşleri 394
Surelerin arasında bulunan efdaliyetin ne yönden olduğu 395
Kur'an-ı Kerim ayetleri hakkında ihtilâf etmenin helâka sebeb olacağı 396
İctihad ve istinbad için ulemanın Kur'an ayetlerinde münazara yapmalarının caiz oluşu . 397
83. Ayet-i kerime: (وَإِذَا جَاءَهُمْ أَمْرٌ) 398
İslâm ordusundan gelen haberleri yaymanın sebebolduğu zararlar 399
Her duyduğunu söylemenin kötülüğü hakkındaki hadis-i şerifler 400
Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* in ailelerini boşadığı hususunda yayılan yalan bir habere karşı Hazreti Ömer *(Radıyallahu Anh)* ın istinbat ve ictihadı ile fitnenin bastırılması üzerine ayet-i celilenin inişi 401
İtaatı farz olan ülûl emr'den kimlerin kastedildiği 402
İstinbatın lugat ve istilah manaları 403
İctihada ne zaman baş vurulabileceği 403
İctihadla ilgili bu ayet-i kerimeden çıkarılan dört mühim delil 403
Kıyasın ne gibi hususlarda delil oluşu ve misalleri 404
Allah-u Tealâ'nın fazl-u rahmetinden ne kastedildiği 405
Ayet-i kerimede, şeytana ittibadan istisna edilen azınlığın kimler olduğu 405
Efendimiz *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* gönderilmeden evvel hidayete erişmiş kimselerin isimleri 406
Bir dinin hak veya batıl oluşunun ne yolla anlaşılacağı 406
İslâmın bütün dinler üzerine galip olmasının günümüzdeki şekli 406
İslâmın kâfirlerin terakkisine mani oluşu 407
Müslümanların islâma sarıldıkça galip olacakları 407
Bazı muharebelerdeki hezimetin sebebi 408
Ebu Bekr-i Sıddık *(Radıyallahu Anh)* ın faziletleri 408
Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* in, Mevlâ Tealâ'nın fazl-u keremi oluşu ve bazı meziyetleri 408
Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* in cesedi şerifinin dünyada kalmasının hikmeti 409
Sırrı ifşa etmemek hakkında büyüklerin sözleri 409
84. Ayet-i kerime: (فَقَاتِلْ فِي سَبِيلِ اللَّهِ) 411
Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* in tek başına da olsa cihatla mükellef tutulduğu 412
Bedr-i Suğra'da Sahabe-i kiramdan bazılarının harpten geri kalmaları üzerine ayet-i celilenin inişi 414

Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* in ve Ebu Bekr-i Sıddık *(Radıyallahu Anh)* 'ın, tek başlarına da kalsalar cihat edeceklerine dair sözleri 414
Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* in cesareti ve harpteki mahareti 414
Cihadın Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* e farz-ı ayn oluşu 414
Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)*in Bedir günü ashabını cihada teşvik hakkındaki sözü 415
Ayet-i celilede geçen keff, be's ve tenkil kelimelerinin manaları 415
Allah-u Tealâ'nın azabının diğer azaplardan şiddetli oluşunun yönleri 416
Ayet-i celilenin müminlere hitap etmesi durumundaki üç manası 416
Dünyanın faniliği hakkında Hazreti Ömer *(Radıyallahu Anh)* ın beyitleri 417
Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* in diğer peygamberler arasından, ümmetinde fani olma özelliği 417
Cihada teşvik edici hadis-i şerifler 418
85. Ayet-i kerime: (مَنْ يَشْفَعْ شَفَاعَةً حَسَنَةً) 420
Şefaat kelimesinin lugat ve istılahî manaları 420
Şefaat-ı hasene ve şefaat-ı seyyie'nin izahları 421
Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* in ruhuna fatiha okunması hakkında hükümler 422
Bir hakkı iptal etmek için yapılan şefaatın zararları 424
Bir aracılığın meşrû ve güzel olması için gereken şartlar 424
İmam-ı Mesruk'un, yaptığı bir aracılık karşılığında kendisine verilen hediyeyi reddetmesi 424
Had cezalarının uygulanmaması için yapılan aracılıkların geçersizliği 425
Tazir cezasının tarifi ve had cezasından farkı 425
Dille yapılan aracılığın en yüksek sadaka olduğu 425
Şefaat-ı hasenede nasip, seyyie'de ise kifil tabirinin kullanılmasındaki hikmetler 426
Mevlâ Tealâ'nın mukit ve hafîz isimlerinin manaları 426
86. Ayet-i kerime: (وَإِذَا حُيِّيتُم بِتَحِيَّةٍ) 428
Ayet-i celilenin geçen ayet-i kerime ile irtibat yönleri 428
Tahiyyenin manası 429
Selâm'ın diğer tahiyyelerden üstün yönü 429
Selâm'ın faziletine Kur'an-ı Kerim'den deliller 430
Mevlâ Tealâ'nın, mümin kullarına selâm verdiği oniki ayet-i kerime 430
Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* in, ümmetinin bozulacağından korkmasına karşılık Mevlâ Tealâ'nın verdiği teselli 430
Ölüm meleği bir müslümanın canını alırken ona ne şekil selâm vereceği 431
Yahudilerin Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* e beddua etmeleri üzerine Mevlâ Tealâ'nın, habibine ta'zimini açıklaması 433
Selâmın faziletine delâlet eden hadis-i şerif ve rivayetler 433
Abdullah ibni Selâm *(Radıyallahu Anh)* ın, Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* ile ilk görüşmesinde duyduğu sözler 433
Selâmı yaymanın kazandıracakları 433
Selâmın nasıl başladığı 434
Yahudilerin, müslümanları en çok kıskandıkları üç haslet 434
Selâm lâfzındaki ziyadeye göre sevabın artacağı 435
İslâmın emrettiği amellerin en hayırlıları 435
Selâmın tanıdık tanımadık herkese verilmesindeki hikmetler 435
Eve girildiğinde selâm verilmesi 436
Konuşmaya başlamadan selâm vermenin gerekliliği 436
Bir meclise girerken de, ayrılırken de selâm vermek 436
İnsanların Allah-u Tealâ'ya en yakını 436
Selâmına cevap verilmeyene meleklerin cevap vereceği 437
Selâm verilenin kendisine selâm vereni nasıl anması gerektiği 437

Selâm vermenin sadaka olduğu 437
Selâmı evvel verenin ne kadar sevap alacağı 438
Müslümanın müslüman üzerindeki beş hakkı 438
Yol kenarında oturanların riayet etmesi gereken hususlar 438
Bir müslümanın diğer bir müslümanla kaç günden fazla küs duramayacağı 439
Çok selâm verenin Allahı çok zikretmiş olacağı 439
Bir meclisten ayrılacak olanın selâm ile ayrılmasındaki fazilet 440
Bir meclisten zikirsiz ayrılanın kötü hâli 440
Yolda giderken aralarına ağaç girenlerin dahi karşılaştıklarında birbirlerine selâm vermeleri 440
İbni Ömer *(Radıyallahu Anh)* ın selâm vermeğe düşkünlüğü 440
Zamanımızda zaruret olmadıkça, çarşı pazar dolaşılmaması 440
Aklî yönden selâmın üstünlüğünün delilleri 440
Yahudi, Hristiyan ve mecusilerin selâm verme şekilleri 441
Merhaba ve hoşgeldin gibi sözlerin kullanılmasının hükmü 441
Selâm verirken el ile işaretin hükmü 441
Selâm hakkındaki bazı hükümler 441
Selâm vermenin vacip veya sünnet oluşu 441
Gerçek müslümanın tarifi 442
Kendilerine selâm verilen cemaatın selâmı nasıl alacakları 442
Selâm almanın hükmü 442
Selâma cevap vermekle ilgili hükümler 442
Kadının veya çocuğun selâm almasının yeterli olup olmayacağı 442
Selâm verip almakta hünsanın veya tüysüz gençlerin durumu 443
Cemaat içinde ismen bir kişiye selâm vermenin kötülüğü 444
Kıyametin önemli bazı alâmetleri 444
Boş eve girenin nasıl selâm vereceği ve bunun faziletleri 444
Selâma nasıl cevap verileceği 444
Selâma "Ve berekâtühü" lâfzından fazlasıyla cevap verilip verilemeyeceği 445
Selâm almayandan Cibril-i emin'in uzaklaşacağı 447
Selâm almayı geciktirmenin hükmü 447
Selâm verenin karşı tarafa işittirmesinin gereği 447
Mektupla selâmlananın ne yapacağı 447
Selâmı yüksek sesle almanın hükmü 447
Zenginin selâmını sesli alıp fakirin selâmını sessiz alan bir âlimin bir seyyahla arasında geçen ilginç kıssa 448
Yabancı bir kadının bir erkeğe, bir erkeğin de yabancı bir kadına selâm vermesi durumunda karşı tarafın ne yapması gerektiği 448
Çocuğun, delinin ve sarhoşun selâmını almanın hükmü 448
Fasık kimselere selâm verip almanın hükümleri 448
Dilencinin ve namazını bitiren kimsenin verdiği selâmları almanın gerekli olup olmadığı 448
Selâm alırken abdestli ve temiz olmanın müstehap oluşu 449
Sağır ve dilsizin nasıl selâm alıp vereceği 449
Kendisine selâm emanet edilen kimsenin ne yapması gerektiği 449
Başkasından selâm getirene hangi lâfızlarla cevap verileceği 449
Selâmlaşmada telâffuz edilecek lâfızların en güzeli 450
Çocuklara selâm vermekle ilgili hükümler 451
Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* in çocuklara selâm vermesi 451
Malik ibni Dinar hazretleri ile bir çocuk arasında geçen hikmetli bir kıssa 452
Akılla nefis arasındaki fark 452
Kadınlara selâm vermenin hükümleri 453
Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* in kadınlara selâm verişi 453

Kadına selâm verme hususunda yaşlı ile gencin, güzel ve çirkinin arasındaki farklar 453
Erkeğin kendi hanımına ve mahremine selâm vermesinin hükmü 453
Kadın-erkek cemaatların selâmlaşması 454
Selâm lâfzı hakkında hükümler 454
Selâm lâfzının nekre ve marife olarak Kur'an-ı Kerim'de geçtiği yerler 454
Selâm lâfzını nekre kullanmanın üstünlüğünü iddia edenlerin delilleri 455
Bir kişiye selâm verenin, yanındaki meleklere de niyet etmesi 456
Selâmın sünnet ve edepleri 456
Önce selâm vermesi gereken kişiler 456
Bineklinin yayaya selâm vermesinin iki sebebi 457
Musafahanın fazileti hakkında hadis-i şerifler 457
Ashab-ı kiram'ın musafaha ettikleri 457
Musafahanın mağfirete vesile olması 457
Musafahanın selâmı tamamlaması ve kini gidermesi 458
İlk kucaklaşanın kim olduğu 458
Bir müslümana kin tutmayarak musafaha edip bakmanın faziletleri 458
Musafaha ile ilgili hükümler 459
Musafahanın sünnet oluşu 459
Musafahayı ilk kimlerin başlattığı 459
Selâmlaşmada ve musafahada eğilmenin hükmü 459
Öpme ve kucaklaşma ile ilgili hükümler 460
Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* in Cafer ve İbni Harise'*(Radıyallahu Anhuma)* yı öptüğü 461
Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* in hazreti Fatıma *(Radıyallahu Anha)* yı öptüğü 461
Bir takım yahudilerin Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* in el ve ayaklarını öpmeleri 462
Üseyd ibni Huzeyr *(Radıyallahu Anh)* ın, Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* in gömleğini açtırarak böğrünü nasıl öptüğü 462
Eli öpülmesi caiz olan kimseler 463
Zenginliğinden sebep bir kişiye hürmet etmenin tehlikesi 463
Namazlardan sonra musafaha yapmanın hükmü 463
Tokalaşmanın musafaha yerine geçip geçmeyeceği 464
Kadınlar ve yakışıklı delikanlılarla musafaha etmenin hükümleri 464
Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* in kadınlarla tokalaşmadığı 464
Kadınlara el öptüren sapık şeyhlerin halleri 465
Cünüp ve hayızlılarla musafaha etmenin hükümleri 465
Müslümanın pis olmayacağı 465
Musafaha ederken salâvat getirmenin fazileti 466
Yahudi ve Hristiyanlara selâm vermekle ilgili hükümler 466
Yolda bir kâfirle karşılaşan müslümanın nasıl hareket etmesi gerektiği 466
Yahudi ve hristiyanların selâmına ne şekilde cevap verileceği 467
Ehl-i kitabın tarih boyu müslümanlara düşmanlıkları 468
İçlerinde gayrı müslim bulunan bir topluma selâm vermenin hükmü 469
Ehl-i kitaba dua yapmanın hükmü 469
Zimmî'ye selâm vermenin hükmü 469
İçki içen, kumar oynayan kimselere selâm vermenin hükmü 470
Kadın kokusu sürünmüş bir erkeğe Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)*in selâm vermediği 470
Altın ve demirden yüzük takanlara selâm vermenin hükmü 470
Namaz kılmayanlara selâm verilip verilmeyeceği 471
Selâm verilmesi mekruh olan hâller 472
Hakimlerin ve Valilerin davalılara ve memurlara selâm vermelerinin hükmü 473

Ölülere selam vermekle ilgili hükümler 474
Ölülerin kendisine selâm vereni tanıyıp cevap vermesi 474
Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* in, kabrinde diri olduğu 474
Ölülere hangi lâfızlarla selâm verileceği 475
Hibe ve hediye ile ilgili hükümler 476
Ayet-i kerimenin, her türlü iyiliğe karşılık verme ile ilgili tefsiri 477
Allah-u Tealâ'nın hasib olmasının manaları 478
87. Ayet-i kerime: (اَللّٰهُ لاَ اِلٰهَ اِلاَّ هُوَ) 480
Allah-u Tealâ'nın kıyamet gûnü kullarını toplamasıyla selâm ayeti arasındaki münasebetler 480
Ayet-i kerimede (fi) yerine (Lâm) kullanılmasındaki hikmetler 481
Adem oğlunun Mevlâ Tealâ'yı yalanlaması ve ona sövmesinin çeşitlerini beyan eden hadis-i kudsî 482
Kıyametin üç türlü olduğu 483
Kalp gafil olduğu hâlde zikretmenin felâketi 483
Bursa kaplıcalarındaki suların kaynamasının manevi izahı 483
88. Ayet,i kerime: (فَمَالَكُمْ فِى الْمُنَافِقِينَ) 484
Ayet-i kerimenin inişine sebebolan münafıkların kimlikleri ve kıssaları 485
Medine-i Münevvere'nin pisleri barındırmayacağı hakkında bir hadis-i şerif 485
Müminlerin münafıklar hakkında görüş birliği yapmalarının lüzumu 486
Mevlâ Tealâ'nın, münafıkları tepesi aşağı getirmesinin manası 487
Kulun kesbi mevcut olduğuna dair ehl-i sünnetin bu ayet-i celileden çıkardığı delil 487
Kaza ve kaderin misallerle izahı 487
Cebriye ve kaderiye mezheplerine reddiye 488
89. Ayet–i kerime: (وَدُّوا لَوْ تَكْفُرُونَ) 489
Müminlerin müşrik ve münafık kimselerle dostluk etmemesinin sebebleri 490
Müslüman olsalar da hicret etmeyenlerle dostluk kurulmaması gerektiği 490
Mekke fethinden sonra hicretin farziyetinin kalktığı 491
Hicretin farklı manaları ve hakiki muhacirin kim olduğu 491
Hicretin üç kısmının açıklaması 492
Bu ayet-i celileden müridlere çıkarılan işaretler 492
90. Ayet-i kerime: (اِلاَّ الَّذِينَ يَصِلُونَ) 493
Öldürülme hükmünden istisnâ edilen kâfirlerle ilgili hükümler. 494
Kendileriyle muharebe edilmesi vacip olan üç kısım kâfir 497
Ayet-i kerimenin hükmünün kaldırılmış olup olmadığı ile ilgili izahat 497
91. Ayet-i kerime: (سَتَجِدُونَ اٰخَرِينَ) 498
Ayet-i celilede geçen: "Tepesi üzere küfre dönenlerin" kimler olduğu 499
Ayet-i celilede geçen fitne'nin manaları 500
Kâfirlerin aleyhine müslümanlara verilen apaçık huccetin tefsiri 500
92. Ayet-i kerime: (وَمَا كَانَ لِمُؤْمِنٍ) 502
Bir müminin kanının ancak üç sebeble helâl olacağı hakkında bir hadis-i şerif 503
Ayet-i celilenin inişine sebeb olan dört hadise 504
Öldürmenin üç kısmı ve hükümleri 506
Yanlışlıkla öldürmede keffaret olarak azad edilecek kölenin vasıfları 507
Diyetle ilgili hükümler 508
Zimmî'yi öldürenin ahiretteki kötü hâli 511
Hata ile kasta benzer öldürmelerde diyetin akıle'ye düştüğü 511
Akıle'nin kimler olduğu 512
Bazı durumlarda diyetin akıle'ye ve Beytulmal'a ödettirilmesinin hikmetleri 513
Uzuvlara ait cinayetlerden dolayı verilecek diyetler 513

Diyetlerin miktarı 516
Hangi cinayetlerden dolayı diyet gerektiği 516
Diyetin bağışlanmasının sadaka sayıldığı 517
Diyet verilmesinin meşrû edilmesindeki hikmetler 518
Diyetin, diğer miraslar gibi bölüşülebileceği 518
Kâfirler arasında olan bir mümini öldürenle ilgili hükümler 518
Din ayrılığının mirasa engel oluşu 520
Kefaret olarak köle azadedemeyen ve para kazanamayan kimselerin tutması gereken sıralı iki ay oruçla ilgili hükümler 521
Keffaret-i Katlin meşrû edilmesinin hikmeti 521
İslâmiyetin hürriyete ne kadar önem verdiği hakkında önemli açıklamalar 522
Hata ile de olsa adam öldürenin tövbeye muhtaç olduğu 523
Kullarının faydalarını gözetmenin, Allah-u Tealâ'ya vacip olmadığı hakkında ehl-i sünnetin görüşleri 523
Allah-u Tealâ'ya ulaşmanın manevi yolu 524
Harun Reşidin, saltanata lâyık olsun diye zevkler içinde yetiştirdiği oğlunun Allah dostlarına nasıl karıştığının kıssası 525
Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* in Mevlâ Tealâ ile olan özel hâlleriyle ilgili bir hadis-i şerif 525
93. Ayet-i kerime: (وَمَنْ يَقْتُلْ مُؤْمِناً) 526
Ayet-i kerimenin, Bir müslümanı kasten öldürüp dinden dönen Mikyes hakkında inişi 526
İmanını kurtaranların ne kadar günah işleselerde cehennemde kalmayacakları hakkında ehl-i sünnet âlimlerinin delilleri 527
Bir mümini kasten öldürenin tövbesinin kabul olunup olunmayacağı hakkında ulemanın görüşleri 529
Şirkin dışındaki bütün günahların Allah-u Tealâ'nın dilemesiyle affedilebileceği 531
Adam öldürmenin yedi kısmı 533
Adam öldürmenin günahının büyüklüğü hakkında hadis-i şerifler 533
Zimmîyi haksız yere öldürenin ahiretteki kötü hâli 534
İki kişinin birbirini öldürmeye kalkışmaları 534
Fakirlik korkusuyla çocuk öldürmek 535
İntihar etmenin mesuliyeti 535
Ölüm döşeğinde de olsa henüz hayatta olan bir insanı öldürmenin hükmü 536
Gerekli tetkikat yapılmadan bir insanın katil zannıyla öldürülmesi 537
Dini muhafazadan sonra kanın muhafazasının gerektiği 537
Kıyamet gününde insanlar arasında ilk olarak hükmolunacak mesele 537
Bir mümini öldürmeye yardım edenin ahiretteki durumu 537
Bir insanın haksız yere öldürüldüğü veya dövüldüğü yerde bulunup müdafaa etmeyenlerin kötü hâlleri 538
Adam öldürmenin zemmi hakkında hadis-i şerif ve rivayetler 538
Adam öldürmekten tövbe etmek isteyenin tövbesinin kabulü için ne yapması gerektiği 541
Tövbesiz ve kısassız ölen bir katilin ahiretteki durumu 542
Bir insanın öldürülmesine razı olanın mesuliyeti 543
Davud *(Aleyhisselâm)* beyt-i mukaddesi bina ettiğinde binanın yıkılmasının sebebi 543
Kastî öldürmede, öldürülenin velisine verilen üç hak 543
Ayet-i celileyle ilgili tasavvufî işaretler 544
94. Ayet-i kerime: (يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا إِذَا ضَرَبْتُمْ) 545
Ayet-i kerimenin, kelime-i tevhid okuyan kimsenin imanına inanmayıp onu öldüren bir takım sahabeler hakkında inişiyle ilgili çeşitli rivayetler 546
Toprağın kabul etmediği kimse 548

Cihada çıkan gazilerin islâm alâmetleri gördükleri yerlere saldırmaktan sakınmalarıyla ilgili hükümler 550
Yahudi ve hristiyanların okudukları tevhidin hangi şartlarla kabul edileceği 550
Araz kelimesinin tahlili 550
Ayet-i celilede geçen "Evvelce siz de böyleydiniz" kavl-i şerifinin tefsiri 551
Allah-u Tealâ'nın müminlere yaptığı lütfun çeşitleri 552
Ayet,i celilede "İyice araştırın" emrinin tekrarlanmasının hikmeti 552
Zındıkların tövbelerinin kabul olunup olunmayacağı hususunda ulemanın ihtilâfı 553
Çocuğun müslüman olmasının sahih olup olmayacağı hususunda müctehitlerin görüşleri 553
Habir ism-i şerifinin manaları 553
Müctehidin de hata edebileceğine dair ayet-i celilenin delâleti 554
İnsanların yaşadığı gibi ölecekleri hakkında hadis-i şerifler 554
Şeyhler ve müritlerle ilğili ayet-i celileden çıkarılan işaretler 555
Misafirin, kendi rızkını getireceği hakkında bir hadis-i şerif 556
Allah-u Tealâ'nın kul ile ilgili ezelde takdir ettiği beş şey 556
95. Ayet-i kerime: (لَايَسْتَوِى الْقَاعِدُونَ) 558
Ayet-i celilenin cihada teşviki 559
Zarar sahiplerinden kimlerin kastedildiği 559
Cihada katılamayan özürlülerin hangi şartlarla mücahitlere ortak olabilecekleri 560
Özürden sebeb Allah yolundan geri kalanların niyetlerine göre sevap alacakları 561
Niyetin amelden üstün oluş sebebi 562
Cihadın farz-ı kifaye olduğuna dair ayet-i celileden çıkarılan bir delil 563
96. Ayet-i kerime: (دَرَجَاتٍ مِنْهُ) 564
Mücahitlerin oturanlardan üstünlük derecelerinin beyanı 564
En büyük cihadın tarifi 565
Cennetteki dereceler hakkında hadis-i şerif ve rivayetler 565
Firdevs cennetinin üstünlüğü 566
Cennetteki iki derece arasındaki mesafe 566
İslâmda derece kazandıran bazı amellerin açıklaması 566
Cihadın farz-ı ayn ve farz-ı kifaye olan kısımlarının açıklaması 567
Cihat niyeti taşımadan ölenin nifak üzere öleceği 568
Hazreti Ali'nin Ebu Bekr-i Sıddık'tan üstünlüğüne dair şia mezhebinin bu ayet-i kerimeden çıkardığı batıl iddiaya cevaplar 568
Allah yoluna çıkana Mevlâ Tealâ'nın verdiği sözler 569
Sıradan insanlarla hususi kulların Allah indinde eşit olmayacağı 569
97. Ayet-i kerime: (اِنَّ الَّذِينَ تَوَفّٰيهُمُ الْمَلٰئِكَةُ) 570
Ruhların alınmasında ölüm meleğinin ve yardımcılarının görevleri 571
Ayet-i celilenin, müslüman olduklarını açıkladıktan sonra küfre dönen bir takım kimseler hakkında inişi 571
Zülum kelimesinin ne manalara geldiği 572
Ayet-i celilede zikredilenlerin, nefislerine zulmetmelerinin manaları 573
İslâmın bidayetinde hicretin farz oluşu 573
Mekke fethinden sonra hicretin farziyetinin kaldırılışı 574
Din için hicret etmenin fazileti hakkında bir hadis-i şerif 574
98. Ayet-i kerime: (اِلَّا الْمُسْتَضْعَفِينَ) 575
Ayet-i celilede geçen müstadafînlerin kimler olduğu 576
Hile ve sebil kelimelerinin tahlili 576
99. Ayet-i kerime: (فَاُولٰئِكَ عَسَى اللّٰهُ) 577

Hicreti terkedenlerin özürleri de olsa yine de Allah-u Tealâ'nın affına muhtaç oldukları 577
"İdi ve Oldu" anlamına gelen "kâne" fiilinin, Kur'an-ı Kerimde Allah-u Tealâ ile ilgili olarak kullanılmasının manaları 578
Tövbesiz de günahların bağışlanabileceğine dair ehl-i sünnetin delilleri 578
Avam, Havas ve Ehassul Havas olmak üzere 3 kısım müminin tarifi 578
Mürşit bulamayan acizler hakkında Ayet-i celileden çıkarılan işarî manalar 579
100. Ayet-i kerime: (وَمَنْ يُهَاجِرْ) 580
Hicrete engel olan iki türlü düşünceye ayet-i celile ile verilen cevaplar 580
Bir ibadete niyetlenipte onu tamamlamaya muvaffak olamayan kimsenin sevabı hakkında ulemanın görüşleri 581
Ayet-i celilenin, hicret yolunda ölen Cündeb hazretleri hakkında iniş kıssası 582
Sahabe-i kiramın sebebi nüzül ilmine verdiği önem 582
Ayet-i celilenin inişine sebeb olan diğer sahabenin isimleri 583
İlim tahsili, hac ve bir Allah dostunu ziyaret gibi gayelerle çıkılan yolculuklarda ölenlerin bu ayet-i celilenin müjdesine dahil oldukları 583
99 kişi öldürdükten sonra tövbe etmek için yola düşen bir kişinin ne sebeble affedildiği hakkında bir hadis-i şerif 584
Atından düşerek yahut hayvan sokması ile veya darbeyle Allah yolunda ölen kimselerin faziletleri 585
Daru'l-Harp'ten, Daru'l-İslâma hicretin hükmü 585
Daru'l-harpte islâm nişanlarını açıklama imkânına sahip olan müslümanların hicret etmeleri gerekmediği hususunda İmam-ı Remlî'nin fetvaları 586
Ehl-i sünnet dışı sapık fırkaların hakim olduğu ve haramların yaygın olduğu memleketlerden çıkmakla ilgili hükümler 586
Bedene gelecek bir eziyetten dolayı memleketin terkedilmesi 586
Mikroplu olan beldelerden havası temiz olan yerlere göçmenin hükümleri 587
Malını korumak için hicretin hükmü 587
Hac, Cihat, Ticaret, İlim tahsili, mubarek beldeleri ve Allah yolundaki kardeşleri ziyaret maksadıyla çıkılan seferlerle ilgili bilgiler 588
Allah dostlarının kabirlerini ziyareti yasaklayan sapık vahhabî fırkasına reddiye 589
Zahiri ilimlere çalışırken bitiremeden veya manevi yoldaki derslerini tamamlayamadan ölen kimselerin âlem-i berzah'ta ulema ve meşayıhın ruhları vasıtasıyla terbiye edilerek mahşere kemale ermiş olarak çıkacakları hakkında tasavvuf büyüklerinin görüşleri 590
İnsanın bu dünyada elde edemediği bir kemali ölümünden sonra elde edemeyeceği hakkındaki görüşün, ne tür ameller hakkında olduğunun izahı 590
Sadakatlı bir müride manevi bir yolun başlangıcında şeytanın vereceği vesveselerle Mevlâ Tealâ'nın verdiği müjdeler hususunda Ayet-i celileden çıkarılan manevi işaretler 591
Mevlâ Tealâ'yı arama yolunda yapılan manevi hicretle ilgili tasavvufî manalar 592
101. Ayet-i kerime: (وَإِذَا ضَرَبْتُمْ فِي الْأَرْضِ) 593
Ayet-i celilede geçen namazı kısaltmaktan ne yönlü bir kısaltma kastedildiği 594
Namazdaki kısaltmayı yolculukta dört rekâtlı farzların ikiye indirilmesi şeklinde yorumlayan âlimlerin delilleri 594
Seferde namazı kısaltmanın azimet mi, yoksa ruhsat mı olduğu hakkında müctehitlerin görüşleri 596
Seferde farzları dört rekât kılanın günahkâr olup olmayacağı ve namazının durumu hakkındaki hükümler 596
Şafii mezhebinin, yolculukta namazın ikiye indirilişinin ruhsat olduğu ile ilgili bu ayet-i celileden aldığı delîle Hanefilerin diğer bir ayet-i kerimeyle cevabı 596
Seferde namazı kısaltmanın azimet olduğuna dair hanefilerin delilleri 597

Yolculukta farz namazların ilk ve son sünnetlerinin kılınıp k
ılınmamasıyla ilgili hükümler 599
Binek üzerinde ancak nafileler kılınabilip farz namazda yere inip kıbleye
yönelme şartı bulunduğu 599
Hazreti Osman ve Hazreti Aişe *(Radıyallahu Anhuma)* ın seferde tam kılmaları
hakkında beyan ettikleri özürler 600
Sefer hakkında belli bir mesafe olmadığını beyan eden sapık zahirî fırkasına reddiye 601
Seferde itibar edilen asgari mesafe 602
Kadının üç günlük yola mahremsiz gidemeyeceği 603
Seferin nereden başlayıp nereden biteceği 603
Namazı tamamlatacak ikamet müddeti 603
Efendimiz *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* in, haccında Mekke-i Mükerreme'de ne
kadar kaldığı hakkındaki rivayetler 604
Gemici ve benzeri seyyah olanların hâlleri 605
Göçebelerin ikamet niyetlerinin sahih olup olmadığı 605
Misafirin mukime uyması 605
Misafirin mukimken kılamadığı namazı seferde nasıl kaza edeceği 606
Misafire uyan mukimlerin durumu 606
Seferde namazı kısaltmanın caiz olması için korku şartının bulunup bulunmadığı 607
Seferde namazı kısaltmanın kâfirlerin düşmanlığı ile ilgisi 608
102. Ayet-i kerime: (وَإِذَا كُنْتَ فِيهِمْ) 610
Resulullah ve ashabına öğle namazı kılarken saldıramayan müşriklerin pişman
olmaları üzerine korku namazının inişi 611
Korku namazının, Efendimiz *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* in içinde bulunduğu orduya
mahsus olduğu hakkında İmam-ı Ebu Yusufun görüşüne cevaplar 612
Sahabe-i Kiramın Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* den sonra korku
namazı kıldıkları hakkında rivayetler 613
Korku hâlinde namazın ne şekilde eda edileceği hakkında mezheplerin farklı görüşleri .. 614
Korku hâlinde akşam namazının ne şekilde kılınacağı hakkında ulemanın ihtilâfı 616
Korku namazı sadece harp zamanına mahsus olmayıp, tabii afetler
karşısında da kılınabileceği 616
Korku namazının bozulmaması için gereken şartlar 616
Harp kızıştığında namazın nasıl kılınacağı hakkında mezheplerin farklı görüşleri 617
Hendek muharebesinde Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* in ikindi namazını
vaktinde kılamamasına sebebolan kâfirlere bedduası 617
Bir karaltı görüp düşman zannederek korku namazı kıldıktan sonra
gördüklerinin bir şey olmadığını anlayanların ne yapacakları 618
Düşmanı kovalayanla, düşman tarafından kovalanan kimselerin nasıl namaz kılacağı 618
Ayet-i celilede geçen "silâh ve ihtiyad tedbirlerini alma" ile ilgili açıklamalar 619
Bir haceti için ashabından ayrılan Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* in yalnızlığın-
dan istifade üzerine saldıran gavres'e karşı Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* in
yaptığı insaflı muamele üzerine ayet-i celilenin son kısmının inişi 620
Tedbir almakla ilgili emrin tekrarındaki hikmet 621
Korku hâlinde bulunanların silâh taşımalarının sünnet veya vacip oluşu
hakkında hükümler 621
Düşmanın, müslümanların kıble tarafında veya başka yönlerde olmasına
göre korku namazının değişeceği 622
Korku namazının sonunda Allah-u Tealâ'nın kâfirlere alçaltıcı azap
tehdidi yapmasındaki incelikler 622
103. Ayet-i kerime: (فَإِذَا قَضَيْتُمُ الصَّلٰوةَ) 623
Korku namazı kıldıktan sonra zikretmenin ne manalara geleceği 624
Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* in devamlı zikrettiği 624

Aklı olan hiç bir kimsenin zikri terketmekte mazur olmayacağı 624
İtmi'nan hâlinde kılınması emredilen namazdan ne kastedildiği 625
Namaz vakitlerinin bildirildiği diğer ayet-i kerimeler 625
Vitir namazının farz olmadığına delil 625
Farz namazların beş vakit olduğuna delil 625
Vitrin vacip olduğuna delil 627
Namaz vakitlerini bildiren hadis-i şerif ve rivayetler 627
Namazların belirli vakitlere bağlanmasındaki hikmetler 630
Hazreti Ömer *(Radıyallahu Anh)* ın namaz vakitleri ile ilgili valilere gönderdiği tamim 630
Kâfirler hakkında kıyamet vaktinin Ellibin sene olmasının hikmeti 630
Azapları dindirilmeyecek beş kişi 633
Tevhidden sonra en üstün amel 633
Seçkin kulların namazlarının devamlı oluşu 633
104. Ayet-i kerime: (وَلَا تَهِنُوا) 634
Ayet-i kerimenin Bedr-i Suğra vakası hakkında inişi 635
Müslümanların harpten gevşemeleri üzerine Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* in teşvik edici sözleri 635
Ayet-i celilede bahsedilen ümitten ne kastedildiği 636
Kâfirlere karşı sertlik göstermeye teşvik 637
Cihada çıkma hakkında bazı büyüklerin sözleri 637
Sultan ve vezirin islâm ordusundaki yeri 637
Ayet-i celilenin iş'ârî manaları 637
105. Ayet-i kerime: (اِنَّآ اَنْزَلْنَآ اِلَيْكَ الْكِتَابَ) 638
Ayet-i celilenin, Bir hırsızlık hadisesinde Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* i yanlış hüküm vermeye sevketmek isteyen Übeyrik oğulları hakkında inişi 639
Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* in şair Hassan ibni Sabit'e methiyesinin günümüzdeki gazetecilik mesleğine işareti 642
Ayet-i celilenin iniş sebebi hakkında diğer rivayetler 642
Kıyasın şer'î bir delil olduğuna karşı gelenlere cevaplar 643
Kıyasın huccet olduğuna dair imam-ı Malik *(Rahemehullah)* ın sözü 643
İnsanlar arasında verilen hükümlerin kısımları 643
Peygamberlerin masum olduklarını kabul etmeyenlere reddiye 643
Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* in kendi ictihadıyla hükmetme selâhiyetine sahip olduğu hakkındaki deliller 644
106. Ayet-i kerime: (وَاسْتَغْفِرِ اللّٰهَ) 647
Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* e yöneltilen istiğfar emrinin manaları 647
107. Ayet-i kerime: (وَلَا تُجَادِلْ) 648
Günahkârlara yardım etme hakkında tehditler 649
Allah-u Tealâ'nın, kulu ilk suçuyla cezalandırmayacağı 649
Ayet-i celilenin delâlet ettiği üç şey 650
108. Ayet-i kerime: (يَسْتَخْفُونَ) 650
Kulun, daima Mevlâ Tealâ ile beraber olduğunu bilerek hareket etmesi gerektiği hususunda ayet-i celileden çıkarılan manalar 651
İnsanların gördüğü yerde günahları terkedip, tenhada kaldıklarında Mevlâ Tealâ'dan korkmayanların kıyamet günündeki feci akibetlerini beyan eden bir hadis-i şerif 652
109. Ayet-i kerime: (هَآ اَنْتُمْ هٰٓؤُلَآءِ) 653
Vekilin lügat manası ve bu ayet-i celiledeki murat manası 653
Ruhul Beyan sahibinin bu makamdaki tesirli nasihatları 653
110. Ayet,i kerime: (وَمَنْ يَعْمَلْ سُوٓءًا) 654

Ayet-i celilenin hazreti Vahşî hakkında inişi 655
Ayet-i celilede geçen kötülükten murat 655
Tövbe ile ilgili ayet-i celileden çıkarılan iki hüküm 655
Her hangi bir günah işleyenin affolması için yapması gereken şeyleri beyan eden bir hadis-i şerif 656
Bu ümmete verilen tövbenin, Ben-î İsraile verilen tövbeden hayırlı oluşu 656
İstiğfar hakkında hadis-i şerifler 657
111. Ayet-i kerime: (وَمَنْ يَكْسِبْ اِثْماً) 659
Ayet-i celilenin, tövbenin kabul olunması hususunda ümitsizliğe düşmemeye işareti 659
Günahın eserinin kalpte hemen zuhur edeceği 659
Bir sığırın gözü önünde yavrusunu kesen adamın başına gelenler 660
112. Ayet-i kerime: (وَمَنْ يَكْسِبْ خَطِيئَةً) 661
Hata ve ism kelimelerinin manâları 661
Gıybet ve bühtanı tarif eden bir hadis-i şerif 661
113. Ayet-i kerime: (وَلَوْلاَ فَضْلُ اللهِ عَلَيْكَ) 662
Resulullah *(Sallallahu Aleyhi vé Sellem)* in ismetinin ayet-i celileden anlaşılması 663
Efendimiz *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* i saptırmak isteyenlerin kimler olduğu 663
Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* e hiç kimsenin, hiçbir yönden zarar veremeyeceği .. 664
Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* in bilmediği şeylerden maksat 664
Ayet-i celilede geçen büyük fazl'ın manaları 665
Faydasız ilimden Allaha sığınmak gerektiği 665
Faydalı ilmin ahirette de mededi kesilmeyeceği 665
Kulun kendisinde bulunan faziletleri nefsinden bilmemesi hakkında ayet-i celileden çıkarılan önemli işaretler 665
Kirmanî *(Kuddise Sırruhu)* nun elli senelik haccını bir parça ekmeğe satmasındaki hikmet 665
114. Ayet-i kerime: (لاَ خَيْرَ فِى كَثِيرٍ) 668
Necva kelimesinin tahlili 668
Hayır işlerinin üç çeşidinin ayet-i kerimede özellikle zikredilmesinin sebebi 669
Üç şey dışında Âdem oğlunun konuştuğu bütün sözlerin, aleyhinde olduğu hakkındaki hadis-i şerifin doğruluğuna Süfyan-ı Sevrî'nin ayet-i kerimelerden getirdiği deliller 669
Zikredilen hadis-i şerife Aliyyül Karî hazretlerinin getirdiği önemli açıklama 669
Amellerin kabulü için Allahın rızasına niyet etmenin şart olduğu 670
Çok konuşmanın zemmi ve lisana sahip olmaya teşvik hakkındaki hadis-i şerif ve rivayetler 671
İslâm'da konuşmama orucunun hükmü 674
Malâya'nî'"nin tarifi ve ondan uzaklaşmanın çareleri 675
Maruf'un fazileti hakkında hadis-i şerif ve rivayetler 680
İnsanların arasını bulmaya çalışmanın fazileti hakkında hadis-i şerifler ve rivayetler 683
Üstü kapalı sözlerle yalandan kurtulmanın yolu 684
Gizli konuşma hakkında tasavvufî manalar 686
Melek ve şeytandan her birerlerinin insanın kalbine ne şekilde konduğu hakkında bir hadis-i şerif 687
İlham'ın tarifi ve kısımları 687
115. Ayet-i kerime: (وَمَنْ يُشَاقِقِ الرَّسُولَ) 689
Ayet-i celilenin iniş sebebi ve şikak kelimesinin tahlili 689
"Peygambere muhalefet edeni döndüğü yola takipçi kılarız" kavl-i şerifinin manaları 690
İmam-ı Şafiî'nin, icma'ı ümmetin huccet olduğuna dair bu ayet-i kerimeden delil çıkarmak için Kur'an-ı kerimi üç yüz kere hatmetmesinin sebebi 691
İcma'ı ümmetin dinde delil kabul edildiği hakkında hadis-i şerif ve rivayetler 692

Ayet-i kerimenin Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)*in masum olduğuna ve bütün işlerde ona uymanın vacip olduğuna delâleti 693
116. Ayet-i kerime: (انَّ اللّٰهَ لاَ يَغْفِرُ) 695
Bu ayet-i kerimenin bu sûrede iki defa tekrar edilmesindeki hikmetler 695
Araplardan ihtiyar bir zatın, günahlarından dolayı Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* e şikayet etmesi üzerine ayet-i kerimenin inişi 696
Büyük günah işleyenleri kâfir sayan havaric ve mutezile fırkalarına reddiye 696
Cennetten uzaklaşmanın mertebeleri 697
Hasenatın en üstünü olan tevhidin faziletleri 697
Bu ayet-i kerimenin Hazreti Ali *(Radıyallahu Anh)* a Kur'andaki en sevgili ayet oluşu 697
117. Ayet-i kerime: (انْ يَدْعُونَ مِنْ دُونِهِ) 698
Müşriklerin putlarına dişi isimleri takmaları 698
Müşriklerin taptıkları dişilerden neler kastedildiği 698
Merid kelimesinin manası 700
118. Ayet-i kerime: (لَعَنَهُ اللّٰهُ) 700
Şeytanın nasibinin kimler olduğu 701
Binde dokuzyüzdoksandokuzun cehennemlik olduğu 701
İblis'in, bir takım insanları saptıracağını önceden nasıl bilebildiği 702
Müminler sayıca az iseler de, hakikatte çok oldukları 703
119. Ayet-i kerime: (وَلَأُضِلَّنَّهُمْ) 704
Sapıklığı yaratanın şeytan olduğunu söyleyen sapık mutezile fırkasına reddiye 704
Şeytanın insanlara ne şekilde kuruntular verdiği 705
Şeytanın emriyle hayvanların kulaklarını yarmanın izahı 706
Allahın yarattığını değiştirmekten ne kastedildiği hakkındaki görüşler 706
Peruk takma, döğme yaptırma ve dişlerin arasını yontturma ile ilgili hükümler 707
Hayvanları dağlayarak alâmetlemek 709
Hayvanları burmak 712İnsanları burmak 713
Kadının burulmuş erkekten sakınması 713
Kadınların birbirine sürtüşmesi 714
Kadınlara benzeyen erkeklerle erkeklere benzeyenkadınların zemmi hakkındaki hadis-i şerifler 714
Erkeklere benzeyen kadınların evden kovulması 714
Cennete giremeyecek üç kişi 714
Tüysüz erkek çocuğun kadından daha tehlikeli oluşu 715
Koltuk altı tüylerini yolma 716
Etek traşı 717
Göğüs veya sırttaki kılların traş edilmesi 717
Yanaktaki tüyleri gidermenin hükmü 717
Burun kıllarını yolma 717
Çene ile alt dudak arasındaki tüyleri alma 717
Kadının saç dışındaki tüyleri aldırması 717
Ense traşı 718
İnsan vücudundan çıkan şeylerin ne yapılacağı 718
Cünüp iken tüy almak 718
Beyaz tüyleri yolmak 718
Sakaldaki beyazlığın fazileti hakkındaki hadis-i şerifler 719
Beyaz tüyleri kınalayarak tüylerini değiştirmek 719
Kaş ve boyun kıllarının alınması 719
Saç traşı hakkında mezheblerin görüşleri 720
İhramdan çıkmanın dışında da saç traşının cevazının delilleri 720
Saç uzatanın neler yapması gerektiği 721

Saçın bazısını traş edip bazısını bırakma 722
Kadının saçını traş etmesi 723
Sakalla ilgili hükümler 724
Allah'ın yarattığı şekli değiştirenlere yapılan lânet 725
İnsanın yaratılışı ve Erkeğin yapısı 725
Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* in sakallı olduğunun delilleri 727
Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* e iftira etmenin hükmü 727
Bütün peygamberlerin, Sahabenin ve Tabiîn'in sakallı oluşları 729
Sakalı uzatıp, bıyığı kısaltma hakkındaki hadis-i şerifler 731
Fıtrattan olan on şey 731
Lut kavminin helakına sebep olan on haslet 733
Sakalı kesenlerin ve kısaltanların kötü halleri 734
Sakalsız imamın arkasında namaz kılmanın hükmü 734
Sakal bırakmanın vacip, traşının haram olduğuna dair dört mezhebin görüşleri 735
Devam edilen günahın ne kadar küçük de olsa büyüklere dahil edileceği 738
Başkasını traş etmenin hükmü 738
Sakalın ölçüsü 739
Sakalın bir tutamdan fazlası hakkında dört mezheb alimlerinin görüşleri 740
İslâmda din düşmanlarına muhalefetin önemi 742
Sakal bırakmanın hikmeti hususunda Seyyid Ahmed El-Medenî'nin ilginç açıklamaları 743
İslâmda bir topluluğa benzemenin hükmü 744
Sarık sarmanın önemi 744
Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* in sakalsız elçilerden yüz çevirmesi 745
Sakalını traş eden bir Mecusiye Resulullah Efendimizin buyurdukları 747
Kadının erkeğe, erkeğin kadına benzemesinin yasaklığı 748
Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* in yaptığı lânetin iki kısma ayrıldığı 749
Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* in Hazreti Muaviye hakkındaki sözleri 750
Allah-u Tealâ'ya isyan hususunda hiç bir kula itaat edilemeyeceği 752
Sakalı biten kadının ne yapacağı 753
Sakalsızların batıl iddialarına cevaplar 753
Sakalın sünnet olmayıp arapların adeti olduğu iddiasına reddiye 753
Bazı kâfirler de sakal bıraktıkları için onlara uymamak üzere sakalı kesme gerektiği idasına reddiye 755
İnsan, sakalı traş etmekle kâfir olmaz diye sakalı hafife almaya reddiye 755
Dini ilimleri tahsil eden talebelerin sakal traş etmelerinin çirkinliği 756
İslâmı tebliğde başkalarına yaklaşabilmek için sakalsız olma fikrine reddiye 757
Sakalın hakkını verememekten korkarak bırakmama düşüncesine cevap 758
Sakalsız bazı alimlerin delil gösterilmesi 758
Sakalı bırakmanın sünnet olup, sünnetin terkinde ise günah yoktur iddiasına reddiye 759
Gerçek sevicinin sevgilisinin herşeyini sevip kabul etmesi hakkındaki tesirli beyitler 759
Sakal bırakmak için hanımdan izin alınmalıdır iddiasına cevap 761
İmtihanlara girmek için sakal kesmeye mecbur olanlara Kandehlevî Hazretlerinin buyurdukları 761
Kırk yaşından sonra sakal bırakılmalıdır iddiasına reddiye 762
İslâm'da şekilcilik yoktur iddiasına cevap 762
İslâm'ı yaşamaktan aşağılık duyanların kötü halleri 763
İnsanı kâfir eden başlıca üç şey 764
Sakal traşını temizlik sayanlara reddiye 764
Kalp temizliğini savunarak İslâm'ın emirlerini terkedenlere cevaplar 765
Sakalın boyanması ile ilgili hükümler 766
Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* in sakalını boyayıp boyamadığı 766
Saç ve Sakalın siyaha boyanması 767
Kadınların saçlarını boyamalarıyla ilgili hükümler 768
Sakal bırakmanın tıp yönünden faydaları 770
Saç, sakal ve kaşın taranması 770

Süslenmeye aşırı düşkünlükten Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* in nehyi 771
Güzel giyinmenin ve görünmenin fazileti 772
Sakalda mekruh olan oniki haslet 772
Sakal bırakıldığında dua yapılması 774
Bıyık uzatmanın hükümleri 774
Bıyığı kısaltmanın hikmeti 775
Bıyığın usturaya vurulması 775
Bıyığın iki ucunun uzatılması 778
Bıyığı uzatmanın afetleri ve sahibinin zilletleri 778
Bıyık, tırnak ve koltuk altındaki tüylerin alınmasının müddeti 780
Cuma günü bıyığı kısaltmanın ve tırnak kesmenin faziletleri 781
Resulullah'a muhalefet edenlerin başına gelecek kötü akıbetler 782
Şeytanın emrine uyarak Allah-u Tealâ'nın fıtratını değiştirenlerin ve böylece şeytanı dost edinenlerin ne büyük hüsrana düştükleri 783
Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* e uymayan her şeyin reddedileceği 783
Şeytana itaatla Allah'a itaatın birleşmeyeceği 783
120. Ayet-i kerime: (يَعِدُهُمْ وَيُمَنِّيهِمْ) 784
Şeytanın insanı ne gibi vâadlerle aldatacağı 784
Şeytanın dünyada kendisine uyanlara, cehennemdeki sözleri 785
Bedir günü şeytanın kâfirleri nasıl kandırdığı 785
121. Ayet-i kerime: (أُولَٰئِكَ مَأْوَاهُمْ جَهَنَّمُ) 785
Şeytana uyanların akibetinin cehennem olacağı 786
Cennet ve cehennemden her birinin ehli olduğu 786
Hidayet ve Dalâleti ancak Allah-u Tealânın yarattığı 786
Dünyanın lânetlenmesinin sebebi 787
Dünyada lânete uğramayan dört şey 787
Allah'ın rahmetinin kimlere mahsus olduğu 787
122. Ayet-i kerime: (وَالَّذِينَ آمَنُوا وَعَمِلُوا الصَّالِحَاتِ) 789
Ayet-i celilede geçen iman edip ameli salih işleyenlerden maksat 789
Hulud ile ebed lâfızlarının farkı 789
Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* in Tebuk'taki fasih ve beliğ hutbesi 790
123. Ayet-i kerime: (لَيْسَ بِأَمَانِيِّكُمْ) 793
Ayet-i celilenin yahudi ve hristiyanları yalanlamak üzere inişi 794
Ayet-i celiledeki muhatapların kimler olduğu hakkındaki görüşlere göre değişen manalar 794
Ayet-i celilede geçen boş kuruntuların nelerden ibaret olduğu 795
Allah-u Tealâ'nın günahları affetmeyeceğini söyleyen mutezile fırkasına reddiye 795
Dünyada çekilen sıkıntı ve hastalıkların günahlara keffaret olduğu hakkında hadis-i şerifler 796
Sevapların kat kat edilmesinin hikmeti 798
Kâfirlerin başına gelen dünya sıkıntılarının günahlarına keffaret olmayacağı 799
Belâ ve musibetlerin günahlara keffaret olduğu hakkındaki hadis-i şerifler 801
Şefaatı inkâr eden sapık mutezile fırkasına reddiye 807
Günah işleyenin kalbinin kararacağı 808
124. Ayet-i kerime: (وَمَنْ يَعْمَلْ مِنَ الصَّالِحَاتِ) 808
Kendilerini müslümanlarla eşit tutan ehl-i kitabı reddetmek üzere ayet-i celilenin inişi 809
Mevlâ Tealâ'nın kimseye zulmetmemesinin manaları 809
Ayet-i celilenin kalp ve nefisle ilgili işarî manası 810
125. Ayet-i kerime: (وَمَنْ أَحْسَنُ دِينًا) 810
İslâm dininin iki bakımdan faziletinin açıklanması 811

Ayet,i celilede geçen muhsin'in manaları 812
Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* in şeriatının İbrahim*(Aleyhisselâm)* ın şeriatından daha camiiyetli oluşu 813
Halil kelimesinin iştikakı ve hullet'in tarifi 814
İbrahim *(Aleyhisselâm)* a halil denilmesine sebeb olan dört kıssa 815
İbrahim *(Aleyhisselâm)*ın Allah-u Tealâ'dan ne derece korktuğunun izahı 817
Dostluğun evlâtlıktan daha kuvvetli oluşu 817
Allahın dostu olur da oğlu neden olmaz diyen bir hristiyana cevap 818
İbrahim *(Aleyhisselâm)* ın fazileti hakkında hadis-i şerifler 818
Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)*'in İbrahim *(Aleyhisselâm)*dan üstün olduğu hakkında hadis-i şerifler 818
126. Ayet-i kerime: (وَلِلّٰهِ مَا فِي السَّمٰوٰتِ) 823
Göklerin ve yerlerin mülkünün Allah-u Tealâ'ya ait olmasının, bundan evvelki ayet-i celilede zikredilen, Allah-u Tealâ'nın İbrahim *(Aleyhisselâm)*ı dost edinmesiyle ne türlü bir ilgisi olduğu hakkında görüşler 823
Allah-u Tealâ'nın her şeyi kuşatmasının iki türlü izahı 824
127. Ayet-i kerime: (وَيَسْتَفْتُونَكَ) 825
Kur'an-ı Azimüşşan'ın ayetlerinin tertibindeki hikmetler 826
Cahiliyyet devrindeki arapların miras taksiminde eşitsizlik yapmaları üzerine ayet-i kerimenin inişi 826
Ayet-i celiledeki kadınlar hakkındaki sualin nelerden ibaret olduğu 828
Yetim kızı evlendirme hususunda akrabaların yetkisiyle ilgili mezheplerin ihtilâfı 829
Üç şeysiz üç şeyi iddia edenin sahtekâr olduğu 829
Hanımının hakkına riayet etmeyen bir sahabeye, Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* in buyurdukları 829
Şiddetli riyazetlerin insanı ibadetten keseceği 830
Din-i Mübin-i İslâm'a yumuşak girilmesi gerektiği hakkında bir hadis-i şerif 830
Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* in, nefsine hakkını vermedeki istikameti 830
128. Ayet-i kerime: (وَإِنِ امْرَأَةٌ خَافَتْ) 832
Kadının, kocasının kendisini boşamasıdan korkması hâlinde hangi şekillerde anlaşabilecek-lerini beyan etmek üzere ayet-i celilenin inişi 833
Ayet-i celilede geçen ba'l ve nuşüz kelimelerinin tahlili 833
Bir kadının nöbetini kocasına veya diğer kumalara bağışlamasındaki hükümler 834
Karı-koca arasındaki sulhün hangi hususlarda ve ne şekillerle geçerli olacağı 835
Allah-u Tealâ'nın boşanmaktan hiç razı olmadığı,dolayısıyla sulhün daha hayırlı olduğu 836
Ayet-i celilenin, her türlü sulhu içine aldığı 836
Herhangi bir meselede barış yapılabilmesi için verilen karşılığın rüşvet sayılıp sayılmayacağı hakkında müctehidlerin görüşleri 836
Ne gibi durumlarda verilen paranın rüşvet sayılmayacağı 837
Seçkin velilerden olmak için takınılması gereken beş ahlâk 837
Ayet-i kerimede geçen Şuhh kelimesinin tahlili 837
Güzel bir kadının, çirkin kocasına söylediği hikmetli sözler 837
Ayet-i celilenin sonunda geçen "İyilik etme ve Allahtan korkma şartları" nın muhataplara göre değişen manaları 838
129. Ayet-i kerime: (وَلَنْ تَسْتَطِيعُوا) 838
Kocanın hanımları arasında adalet yapmaya güç yetirememesiyle ilgili açıklamalar 839
Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* in,"Gücümün yetmediği şeylerde beni hesaba çekme" duasının açıklamaları 839
Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* in, aileleri arasında adalet yapmakla mükellef olup olmadığı 840
İki ailesi olup aralarında adalet sağlamayanların ahiretteki durumu 840

Eşitliğin ne gibi hâllerde sağlanması şart olup, hangi durumlarda şart olmadığı 840
Kadınlar hakkında adaleti gözetmenin ne kadar müşkül olduğunu ortaya koyan rivayetler 841
Kocanın aileleri arasında adalete riayet etmesi gereken hususlarla ilgili hükümler 842
Kıyamet günü karı-koca hakkına varıncaya kadar bütün hakların sorulacağı 844
Vefatından sonra alem-i manada görülen Ebu Mansur *(Rahemehullah)* ın sözleri 845
Gerçek müminin kimseye eziyet etmeyeceği ve hakiki müslümanın tarifi 846

130. Ayet-i kerime: (وَاِنْ يَتَفَرَّقَا) 846
Karı kocanın ayrılmaları durumunda Allah-u Tealâ'nın onlara ne şekil muamele edeceği 846
Cafer *(Rahimehullah)* ın fakirlikten şikayet eden bir adama karısını boşamasını emretmesinin hikmeti 847

131. Ayet-i kerime: (وَلِلّٰهِ مَا فِى السَّمٰـوٰتِ) 848
Takva emrinin bütün ümmetler için umumi bir kanun oluşu 849
Bu ayet-i kerimenin, bütün ayetlerin değirmeni oluşunun açıklaması 849
Gerçek takvanın tarifi hakkında büyüklerin sözleri 849
Mevlâ Tealâ'nın "Ganî ve Hamid" ism-i şeriflerinin manaları 849

130. Ayet-i kerime: (وَلِلّٰهِ مَا فِى السَّمٰـوٰتِ) 850
Göklerde ve yerlerde olan her şeyin Allah-u Tealâ'ya ait oluşunun bu ayet-i kerimelerde üç kere tekrar edilmesindeki hikmetler 850

133. Ayet-i kerime: (اِنْ يَشَاْ يُذْهِبْكُمْ) 852
Mevlâ Tealâ hazretlerinden daha sabırlı kimse bulunmadığı 852
Allah-u Tealâ'nın günahkârlara acele ceza vermeyişindeki hikmetler 853
Sağdaki meleğin soldaki meleğe emir oluşu 853
Allah-u Tealâ'nın kudret sıfatı ile ilgili malûmat 853

134. Ayet-i kerime: (مَنْ كَانَ يُرِيدُ) 854
Amelleriyle Allah-u Tealâ'nın rızasını kastetmeyenlerin durumları 854
Derdi dünya olanla, ahiret olanın farkları 855
Cehennemin en derin çukuruna kimlerin düşeceği 855
Adin cennetinin ilk yaratılışındaki sözleri 856
Sehl ibni Abdillah'ın, evine giren bir kimsenin yanında bir yılan görerek korkması üzerine o kişiye ihlâs'ın hakikatını tarif etmesi 856

135. Ayet-i kerime: (يَا اَيُّهَا الَّذِينَ اٰمَنُوا كُونُوا) 858
Allahın haklarını hakkıyla yerine getirme ve şahitlik yapma ile ilgili ayet-i celileden anlaşılanlar 859
İnsanın kendi aleyhinde nasıl şahitlikte bulunabileceği 860
Adalet emrinin şahitliği yerine getirme emrinden önce zikredilmesinin hikmeti 860
Aleyhinde şahitlik yapılan zengin veya fakir de olsa Allah-u Tealâ'nın onlara daha yakın oluşundan ne kastedildiği 861
Zalim olan bir kimseye nasıl yardım edileceği 861
Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* in zengin ile fakir arasındaki bir davada fakirin tarafını tutmasını istemesi üzerine ayet-i celilenin inişi 861
Bu ayet-i kerimenin tefsirinde İmam-ı Katade'nin adem oğluna yaptığı hikmetli nasihatlar 861
Hakimlerin hasımlar arasında ne gibi hususlara riayet etmeleri gerektiğini açıklayan hadis-i şerifler 862
Hakimin yanlış hükmüyle haksız olarak alınan malın alana helâl olmayacağı 863
Allah-u Tealâ'ya isyan hususunda Ana-babaya itaatın caiz olmadığına ayet-i celileden nasıl delil alındığı 863

Babanın çocuğuna, çocuğun babasına, kardeşin kardeşe, ve kocanın karısına yaptığı şahitlikle ilgili mezheplerin görüşleri 864
Ne gibi durumlarda şahitliğin gizlenebileceği 864
Had cezalarında şahitliği gizlemenin açıklamaktan daha üstün olduğunu beyan eden hadis-i şerif ve rivayetler 864
Zübeyde hanımın şefaatıyla Zimmî'yi öldüren bir müslümanın ölümden kurtulması 866
136. Ayet-i kerime: (يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا آمِنُوا) 866
Ayet-i Celilede iman edenlere, iman emri verilmesinin hikmetleri 867
Abdullah ibni Selâm ve arkadaşlarının Tevrat ve Kur'andan başka kitaplara inanmamaları üzerine ayet-i kerimenin inişi 868
Bütün kitaplara imanın manası hakkında çok önemli açıklamalar 869
Diğer kitaplar hakkında İnzal, Kur'an-ı Kerim hakkında ise Tenzil kelimesinin kullanılmasındaki hikmet 870
Mukallidin imanının sahih olduğu 871
Avam, Havas ve Ehas arasındaki iman mertebelerinin farklılıkları 871
Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* in hazreti Aliye vasiyetleri 872
137. Ayet-i kerime: (إِنَّ الَّذِينَ آمَنُوا ثُمَّ كَفَرُوا) 873
İmandan sonra tekrar tekrar küfre dönenlerden kimler kastedildiği 873
Mürtedin tövbesinin kabul olunup olunmayacağı hakkında ulemanın görüşleri 874
Ayet,i celilede affolunmayacağı beyan edilenlerden kimlerin kastedildiği 876
Mevlâ Tealâ'nın kâfirleri imana hidayet etmediği hususunda ehl-i sünnetin delili 877
138. Ayet-i Kerime: (بَشِّرِ الْمُنَافِقِينَ) 877
Ayet-i Celilede münafıklardan bahsedilmesinin, bundan evvelki ayetin de onlar hakkında oluşuna delil getirilmesi 877
Azap hakkında müjde tabiri kullanılmasının sırrı 877
139. Ayet-i kerime: (الَّذِينَ يَتَّخِذُونَ الْكَافِرِينَ) 878
İzzet ve Aziz kelimelerinin tahlili 878
Mevlâ Tealâ'nın her gün kullarına nidası 879
Kâfirlerin saldırısına maruz kalan müminlerin diğer kâfirlerden yardım istemesiyle ilgili hükümler 879
Kâfir olan atalarıyla gurur duyanların kötü hâli 880
140. Ayet-i kerime: (وَقَدْ نَزَّلَ عَلَيْكُمْ) 880
Kur'an-ı kerimle alay edenlerle birlikte oturulmaması 881
Üzerinde şarap dolaştırılan sofraya bir müminin oturamayacağı 881
Küfre rıza küfür, masiyete rızanın masiyet oluşu 881
Korkarak ve takiyye yaparak kötü meclislerde bulunanların hâli 882
Bir insanın kâfir olarak ölmesini istemenin hükümleri 882
Kendisine müslüman olmak için bir kâfir geldiğinde ona islâmı tebliğde geciken bir müslümanın durumu 882
Küfre rıza küfürdür kaidesinin ne şekilde anlaşılması gerektiği 883
Fasık ve mübtedi' kimselerle oturmanın hükümleri 883
"Ruhlar toplu ordulardır" hadis-i şerifinin açıklaması 883
Bir münkeri değiştirmeye gücü yetmeyen kimsenin bir ibadet vazifesini yerine getirmek için orada bulunmasının hükmü 884
Yûşa *(Aleyhisselâm)* ın ümmetinden kötülerle beraber iyilerin de helâk edilmesinin sebebi 884
Yanında bir münker işlenen kişinin ne yapması gerektiği 885
141. Ayet-i kerime: (الَّذِينَ يَتَرَبَّصُونَ بِكُمْ) 888
Münafıkların "Biz size galip gelmenizi temin etmedik mi?" sözlerinin manaları 889
Allah-u Tealâ'nın, münafıklar hakkında kıyamet günü hüküm vereceğini açıklamasının ne manada anlaşılacağı 889

Allah-u Tealâ'nın, "Kâfirlere müminlerin aleyhinde bir yol vermeyeceği" ifadesinin izahı hakkında iki görüş 890
Kâfirin bir müslüman köleyi satın almasının hükmü 890
Müslüman bir kadınla evli olan bir erkeğin dinden dönmesiyle nikâhın durumunun ne olacağı 891
142. Ayet-i kerime: (اِنَّ الْمُنَافِقِيْنَ يُخَادِعُوْنَ اللّٰهَ) 892
Münafıkların Allahı aldatmaya kalkışmalarının, Allah-u Tealâ'nın da onlara cevap vermesinin ne şekillerde olduğu 892
Münafıkların namaz kılmaktan ağırlanmalarıyla ilgili hadis-i şerifler 894
Münafıkların gösteriş yapmalarıyla ilgili izahlar 895
Münafıkların Allahı çok az zikretmeleri hakkında açıklamalar 896
143. Ayet-i kerime: (مُذَبْذَبِيْنَ بَيْنَ ذٰلِكَ) 899
Münafıkların şaşkınlıklarının sebepleri 899
Münafıkların kâfirlerle müminler arasında kalışlarının misallerini açıklayan hadis-i şerif ve rivayetler 900
Ehl-i Sünnetin, dalâleti Allah-u Tealâ'nın yarattığına dair ayet-i kerimeden çıkarttıkları delil 900
Münafıkların yolunun kâfirlerin yolundan daha kötü oluşu 901
144. Ayet-i kerime: (يَا اَيُّهَا الَّذِيْنَ اٰمَنُوْا لَاتَتَّخِذُوْا) 902
Ensar'ın, yahudiler arasında olan süt kardeşlerine sevgi duymalarını nehyetmek üzere ayet-i celilenin inişi 902
Kâfirleri dost eden müminlerin, kendi aleyhlerine Allah-u Tealâ'ya huccet vermelerinin manaları 902
145. Ayet-i kerime: (اِنَّ الْمُنَافِقِيْنَ فِى الدَّرْكِ الْاَسْفَلِ) 903
Derk-i esfel'in manası 903
Derece ile derekenin farkı 903
Kıyamet gününde en şiddetli azaba tutulacak üç zümre 903
Şeriata göre münafığın tarifi 904
Münafığın üç türlü alâmeti 904
Münafıklar hakkında ulemanın sözleri 904
Namaz kılan günahkârlara şefaat edilebileceğine dair, ulemanın ayet-i celile'yi delil alması 904
146. Ayet-i kerime: (اِلَّا الَّذِيْنَ تَابُوْا وَاَصْلَحُوْا) 905
Münafıklardan azabın kaldırılması için öne sürülen dört şart 905
Tövbe ettikleri takdirde, münafıkların tövbelerinin kabul olunacağı 906
Bu ayet-i celilenin zındık'ın tövbesinin kabulüne dair delil gösterilmesi 907
İhlâsın fazileti hakkındaki hadis-i şerifler 907
Kâfir ve münafığın farkı hakkında Tevilât-ı Necmiyye'den tasavvufî işaretler 909
Ayet-i celilenin sonunda zikredilen ecr-i azîmin tasavvufî manası 910
147. Ayet-i kerime: (مَا يَفْعَلُ اللّٰهُ بِعَذَابِكُمْ اِنْ شَكَرْتُمْ وَاٰمَنْتُمْ) 911
Şükredip iman edenlere Allah-u Tealâ'nın azâb etmeyeceği hakkında bu ayet-i celileden çıkarılan manalar 911
Ayet-i celilede şükrün imandan evvel zikredilmesinin sebebi hakkında ulemanın açıkladığı hikmetler 912
Kulun şükrü ile Allah-u Tealâ'nın şükrünün manaları 913
Allah-u Tealâ'nın, düşmanlarını cehenneme atmasındaki hikmetleri 913
Allah-u Tealâ'nın, mümin kullarına bu ayet-i celile ile hatırlatmış olduğu bir takım nimetlerin beyanı 914
Nimet verenin varlığına şükrün, nimetlere şükürden daha mubalâğalı oluşu 915
Allah-u Tealâ'nın şek^ür ism-i şerifinin manası 915

Alfabetik fihrist

(A)

Alış verişteki bazı mekruhlar 40
Allahtan istemenin fazileti 66
Ara bulmanın fazileti 96
Ara bozmanın kötülükleri 97
Allah-u Tealânın hakları 103
Ana-baba hakları 107
Akrabaya iyilik 109
Arkadaş hakları 119
Allah-u Tealânın, kullarına zulmetmeyeceği 145, 147
Abdesti bozanlar 176
Aişe anamızın fazileti 174
Âlimlerden kötü olanların zemmi 193
Abdullah ibni Selâm'ın müslüman oluşu 199, 433
Asr-ı saadetin hayırlılığı 210
Ahireti düşünmek 245
Adaletin fazileti 260, 283-284
Allaha itaatın manaları 265, 327
Ammar ibni Yaser'in fazileti 266
Akıcı suların nöbeti 308
Askeri teşkilâtın dindeki önemi 342
Askere gitmenin önemi 346
Ahiretin üstünlüğü 363
Aylar arasındaki fazilet sırası 380
Aracılığın meşruiyeti 424
Akılla nefsin farkı 452
Ayak öpmek 462
Altın yüzük takmak 470
Akile ile ilgili hükümler 512
Araz kelimesinin tahlili 550
Âlem-i berzah'taki terbiye 590
Allah-u Tealânın sabrı 852
Adin cennetinin sözleri 856
Allahın haklarını yerine getirme 859
Adalet emrinin önceliği 860
Ana-babaya itaatın yeri 863
Aziz kelimesinin tahlili 878

(B)

Biatla ilgili hükümler 273
Belâgatın tarifi 299
Bursa kaplıcalarının hikmeti 483
Beyt-i Mukaddes'in binası 543
Beş vakit namazın delili 625
Buhtanın tarifi 661
Boyun kıllarının alınması 719
Berberliğin hükmü 738
Bıyıkla ilgili hükümler 774
Boşanmanın neticesi 846
Bidat ehliyle oturmak 883

(C)

Cariye ile evlenme 15, 18
Cahiliyyet amelleri 16
Cimriliğin tarifi ve kısımları 135
Cebriye mezhebine reddiye 143,488
Cömertliğin faydası 144
Camiden uzak tutulması gerekenler 168
Cünüp kimseyle ilgili hükümler 168, 169, 182, 465, 718
Cibt'in tarifi 228
Cimriliğin tarifi 231
Cima'ın kötü şehvet olmadığı 237
Cehenneme girenlerin hâlleri 244
Cennetin ve ehlinin faziletleri 246-248
Cihadın faziletleri ve çeşitleri 349, 352-354, 415, 418, 565, 637
Cihadın farz-ı kifaye oluşu 563, 567
Cihat niyeti taşımak 568
Cennetin dereceleri 565
Cuma günü yapılacaklar 781
Cehennemin dibine düşecekler 855

(Ç)

Çocukların mesçitten uzak tutulması 168
Çocukların duaya katılması 356
Çocuklara selâm vermek 451
Çarşıya çıkmak 440
Çocuk öldürmek 535
Çocuğun müslüman olması 553

(D)

Dost tutma 17
Dünürlük üstüne dünür gönderme 63
Davud *(Aleyhisselâm)* ın aileleri 236
Devlet reislerine itaatla ilgili hükümler 268, 271, 277, 278
Dünya metaının azlığı 363, 417
Dilencinin selâmını almak 448
Dilsizin selâm vermesi 449
Delikanlılarla tokalaşmak 464
Demir yüzük takmak 470
Diyetle ilgili hükümler 508
Diyetin miktarı 516
Diyetin hikmeti 518
Darul harpten hicret 585
Dövme yaptırmak 707
Dişlerin arasını yontturmak 707
Dünyanın lânetlenmesi 787
Dalâletin yaratılışı 786
Derk-i esfel 903
Derece ile derekenin farkı 903

(E)

Eyman 6
Esir kadınlardan faydalanma 6

Ehl-i sünnete muhalefetin hükmü 55
Erkeklerin üstünlük yönleri 75
Ebu Bekr-i Sıddık *(Radıyallahu Anh)* ın fazileti 168,202, 267, 329, 380, 408, 414, 568
Ehl-i kitaba bir şey sormak 199
Emanete riayet ve hıyanet 252-256
El öpmek 463
Ehl-i kitabın düşmanlığı 468
Evliyayı ziyaret 583
Etek traşı 717
Ense traşı 718
Ebed lâfzının tahlili 789

(F)

Fakirlere iyilik 111
Faruk lâkabının manası 290
Fasık kimseye selâm vermek 448
Fitnenin manaları 500
Firdevs Cenneti 566
Fıtrattan olan şeyler 731
Fakir aleyhinde şahitlik 861
Fasıkla oturmak 883

(G)

Gasp'ın felâketleri 33
Günahların büyük ve küçükleri 42
Günahların büyüklerinin tarifi 43
Gıpta'nın hükmü 63
Güzel ahlâkın maddeleri 102
Gösteriş yapanların kötü hâli 140, 143, 895
Günahkâr müminlerin cehennemden çıkarılacağı 145
Guslü gerektiren şeyler 170
Günahların affolunup olmayacağı 212, 578
Gemicinin sefer hâli 605
Göçebenin ikamet niyeti 605
Gazeteciliğin etkinliği 642
Gıybetin tarifi 661
Gani ism-i şerifi 849

(H)

Hıyarı meclis ile ilgili hükümler 33
Haricîlerin zemmi 97
Hizmetçi hakları 124
Hayız kadınla ilgili hükümler 169, 182, 465
Hasedin tarifi ve zemmi 231, 237-239
Hakimlerle ilgili hükümler 257, 259
Hayır ve şerrin Allahtan olduğu 375
Halid ibni Velid'in fazileti 369
Had cezası 425
Hafiz ism-i şerifi 426
Hristiyana selâm vermek 466
Hibe ile ilgili hükümler 476
Hediye ile ilgili hükümler 476

Hasib ism-i şerifinin manaları 478
Hicretin manaları 491
Hicretin çeşitleri 492
Hata ile öldürme 511
Hürriyetin önemi 522
Harun Reşitin oğlu 525
Habîr ism-i şerifinin manaları 553
Hicretin farz oluş zamanı 574
Hicretin fazileti 574
Hac yolculuğu 583
Hicretin tasavvufi manaları 591
Hatanın manaları 661
Havaric fırkasına reddiye 696
Hayvanları burmak 709
Hayvanları dağlamak 709
Hidayetin yaratılışı 786
Hakların mesuliyeti 844
Hamid ismi şerifi 849
Hakimlerle ilgili hükümler 862
Had cezalarında şahitlik 864

(İ)

İhsanın manaları 6
İmanın üstünlüğü 16
İntihar'ın cezası 35, 535
İnsanların farklılıklarının hikmeti 67
İhlâsın lüzumu 103
İbadet ile ubudiyetin farkı 132
İmanın kolaylığı 143
İrade-i cüziye'nin ıspatı 143
İyiliklerin katlanması 146
İçkinin haram edilişindeki tertip 166
İlmin faydalısı 193, 665
İpek böceğinin misali 232
İftihar için ilim tahsili 225
İman ile amelin farkı 246
İskender-i Zülkarneynin hikmeti 259
İcma-ı Ümmetin delil oluşu 279
İstiğfar'ın iki kısmı ve faziletleri 303, 657
İstinbat'ın manaları 403
İçtihatla ilgili hükümler 403
İslâmın bütün dinlere galip olması 406
İlim tahsiline çıkmak 583
İftiranın tarifi 661
İlhamın tarifi ve kısımları 687
İnsanları burmak 713
İslâmın fazileti 811
İbrahim *(Aleyhisselâm)* ın faziletleri 815, 817, 818
İhlâsın hakikatı 856
İman mertebeleri 871
İçki içilen sofrada oturmak 881
İhlâsın fazileti 907

(K)

Kıyamet alâmetleri 39
Kebair günahlar 53
Kul hakları 55
Kadınların faziletleri 61
Kıskanmanın yasaklığının sebebleri 62
Kadere rıza göstermenin lüzumu 63
Kadınlarla iyi geçinme 77
Kadınları dövmek 79-83
Kadının kocasına ne şekil davranacağı 86
Kadınlardan cennet ehli 87
Kadınlardan kemale erenler 93
Karı-Koca ile ilgili hükümler 78-92
Karı-koca arasındaki hakemin görevleri 95
Komşuluk hakları 111
Köle ve cariyelere iyilik etme 121
Kötü ahlâkın zemmi 123
Kibrin zemmi 126
Kibrin tarifi 130
Kıskançlık şekilleri ve kıskancın zemmi 127, 239
Küfrün başının nerede olduğu 131
Kâfirlerin kıyamet günündeki kötü hâlleri 161
Kur'an-ı kerimde çelişki olmadığı 162
Kaçak kölenin kötü hâli 167
Kocasına asi olan kadının kötü vaziyeti 87, 89, 167
Kadınlara değmenin abdesti bozup bozmayacağı 177
Kaabul Ahbar'ın müslüman oluşu 199
Kaderiye mezhebine reddiye 210, 369, 375, 488
Kâbe anahtarının kimlerde bulunacağı 251
Kâfirin başa geçirilmesi 277
Kıyasın delil oluşu 280, 394, 643
Kıyasın misalleri 404
Kaza ve kader 372-374
Kur'an-ı Kerimin ihtilâftan uzak olduğu 392
Kur'an-ı kerimin anlaşılması 394
Kur'an-ı kerim ayetleri arasında farklılık gözetmek 394
Kur'an-ı kerim ayetleri hakkında ihtilâf ve munazara 396, 397
Kıyametin bazı alâmetleri 444
Kadına selâm vermek 448, 453
Küs durmak 439
Kucaklaşmanın meşruiyeti 458, 460
Kadınlarla tokalaşma 464
Kadın kokusu sürmek 470
Kıyametin üç çeşidi 483
Kesbin varlığı 487
Kaza ve kaderin misalleri 487
Keffaret orucu 521
Kanın muhafazası 537
Kasti öldürme 543, 529
Kefaret-i katlin hikmeti 521
Kadının mahremsiz sefere çıkması 603
Korku namazıyla ilgili hükümler 611
Kıyametin süresi 630

Kadının erkeğe benzemesi 714
Kadınların birbirine sürtüşmesi 714
Koltukaltı tüylerini yolmak 716
Kadının saç traşı 723
Kadının tüylerini aldırması 717
Kaş aldırmak 719
Kalp temizliği 765
Kaşın taranması 770
Kalbin kararması 808
Kur'an ayetlerinin tertibi 826
Kadın hakları 829
Karı-koca arasında sulh 835
Kadınlar arasında adalet 839
Kudret sıfatı 853
Küfre rıza küfürdür kaidesi 881, 883
Kâfirlerle dostluk 902
Kâfirle münafığın farkı 909

(L)

Lut kavminin helâkine sebeb 733
Lânetin iki kısmı 749

(M)

Mehrin miktarı ve kısımları 10, 17
Müt'a nikâhı 10
Malların batıl yollarla yenmesi 32
Mutezileye reddiye 59, 210, 338, 369, 696, 704,795, 807
Mevalî kelimesinin manası 68
Müslümanların ihtiyaçlarını görmek 71
Müslümanların aralarındaki davranışları 70
Mevlâ Tealâ'nın görülmesi 148
Mal toplamaya düşkünlük 232
Mağfiretin üç mertebesi 218
Mülkün üç kısım oluşu 233
Münafığın üç alâmeti 254, 904
Münafıkların kötü hâlleri 293, 894-900, 904
Mescid-i Dırarı yapanlar 297
Muhammed ism-i şerifinin fazileti 305
Mekke-i Mükerreme'nin fazileti 356
Mekke-i Mükerremenin ilk valisi 256
Mühr-i Şerif'in etrafındaki yazı 380
Mukit ism-i şerifi 426
Musafahanın fazileti 457
Musafaha ile ilgili hükümler 459
Medine-i Münevvere'nin fazileti 485
Muhacirin tarifi 491
Müctehidin hatası 554
Misafirin bereketi 556
Mikroplu olan yeri terketmek 587
Misafirin mukime uyması 605
Malâyani'nin tarifi 675
Maruf'un fazileti 680
Merid kelimesinin manası 700

Muaviye *(Radıyallahu Anh)* ın fazileti 750
Muhsinin manaları 812
Miras taksimindeki eşitsizlik, ... 826
Mukallidin imanı 871
Mürtedin tövbesi 874
Mürtedin nikâhı 891
Münafığın tarifi 904
Münafığın tövbesi 906

(N)

Nikâhı haram olanlar 7, 9
Nikâhta velinin izni 16
Nikâhın fazileti 20
Nebi ile veli arasındaki fark 30
Nikâhın verasete tesiri 69
Nimeti açıklamak 137
Namaz kılmanın mekruh olduğu hâller 171
Nefisle cihat 344
Namazın farziyeti 362
Namaz kılmayana selâm vermek 471
Niyetin amelden üstünlüğü 562
Namaz vakitleri 627, 630
Necva kelimesinin tahlili 668
Niyetin önemi 854
Namazdan ağırlanmak 894

(Ö)

Ölülerin hayat teme19nnileri 160
Ömer *(Radıyallahu Anh)* ın fazileti 202, 267, 401
Ölülere selâm vermek 474
Öldürmenin çeşitleri ve hükümleri 506, 533
Özürlülerin cihada katılmaması 560
Ölüm meleğinin görevi 571

(P)

Pazarlık üstüne pazarlık 63
Peygamberlerin ümmetlerine şahitliği 157
Padişahın, Allahın gölgesi oluşu 247
Peygamberlerin masum oluşu 301, 643
Peruk takmak 707

(R)

Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* e ittiba 30
Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* in bir mucizesi 36
Riyanın zemmi 59, 104, 105
Riyanın üç kısmı 106
Riyanın gizliliğine misal 133
Riya ile cimriliğin irtibatı 139
Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* in ümmetinden haberdâr olduğu 159
Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* in hususiyetleri 183,408, 414
Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* e itaat 265, 327
Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* in kabrini ziyaretin fazileti 304
Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* e karşı gelmek 309

Rabıtanın gerçek olmasının alâmetleri 324
Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* in şeytandan korunuşu 380
Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* e itaatın Allaha itaat oluşu 383-387
Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* in kabrinde diri olduğu 474
Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* in ismeti 663
Riyazetin hükmü 830
Rüşvetin hükmü 836
Ruhların ezeldeki hâli 883

(S)

Sabrın fazileti 21
Saliha kadının tarifi ve faziletleri 20, 76, 77, 83
Sofilerin cahillerine reddiye 40
Saadet mertebeleri 61
Salebenin dinden dönüşü 65
Sakalın fazileti 76
Sarığın meziyyeti 76
Sahabenin fazileti 209, 267, 316
Süleyman *(Aleyhisselâm)* ın çok evlenmesi 236
Sultana itaat gereken hususlar 267
Sünneti muhafaza edenlerin meziyetleri 310
Sırat-ı müstakim'in manaları 321
Sevban *(Radıyallahu Anh)* ın fazileti 322
Sıddıkın tarifi 328
Sadakatın fazileti 336
Salih ile şehit ve sıddık arasındaki fark 333
Seferberliği icabeden hâller 343
Sureler arasında efdaliyet 395
Sır tutmak 409
Selâmın fazileti 430, 433
Selâm vermek hakkında bazı hükümler 441
Sağırın selâm alması 449
Sarhoşun selâmını almak 448
Selâm lâfzıyla ilgili hükümler 454
Selâmın sünnet ve edepleri 456
Sebeb-i Nüzul ilminin önemi 582
Seferde namazın hükmü 596
Silâh taşımanın hükmü 621
Saç traşı 721
Sakalla ilgili hükümler 724
Sarık sarmanın önemi 744
Sakalsızlığı savunanlara reddiye 753-765
Sakalın boyanması 766
Saçın boyanması 767
Saçın taranması 770
Sakalın taranması 770
Sakal duası 779
Sakalın mekruhları 772
Süslenmekle ilgili hükümler 771
Sevapların katlanması 798
Sulhun hükümleri 836
Sağdaki meleğin görevi 853

(Ş)

Şükrün fazileti 21
Şeriat hükümlerinin kolay olduğu 26
Şeytanın tuzakları 27, 358
Şefaatın kimlere mahsus olduğu 57
Şirkin üç kısmı 104
Şeytanın kötü kimselerle arkadaşlığı 141, 359
Şirkin kötülükleri 206
Şehvetin fazlalığının sebebi 237
Şia imamın arkasında namaz 268
Şeriatın delilleri 278
Şehidin tarifi ve çeşitleri 331, 349-350
Şeytanla cihat 344
Şeytanın hazreti Ömer'den kaçtığı 359
Şefaatın manaları 420
Şia mezhebine reddiye 567
Şekilciliğin hükmü 762
Şeytana itaat 783
Şeytanın aldatmaları 784
Şeytanı dost edinmek 783
Şefaatın ispatı 807
Şahitlik yapmak 859
Şahitlikle ilgili hükümler 864
Şahitliğin gizlenmesi 864
Şefaat edilebilecekler 904
Şükrün önemi 912
Şükrün manaları 913
Şekûr ism-i şerifinin manası 915

(T)

Ticaret için küfür diyarına gitmek 37
Ticaretin fazileti 38
Tüccardan bazılarının kötü hâli 39
Temenninin hangi kısmının caiz olduğu 64
Teyemmümle ilgili hükümler 172, 179-182
Tevratın değiştirilmesi 192
Tenasul uzvuna değmenin abdesti bozup bozmayacağı 178
Tagut'un nelerden ibaret olduğu 228, 289
Tezkiye ile ilgili hükümler 221
Tedbirin tevekküle mani olmadığı 342
Tazir cezası 425
Tahiyyenin manası 429
Tokalaşmanın hükmü 464
Tövbe ile ilgili hükümler 655
Tevhidin faziletleri 697
Tüysüz erkek çocuğu 715
Tüyleri traş etmekle ilgili hükümler 717
Tebuk hutbesi 790
Takvanın hakikatı 849
Takiyye yapmanın yeri 882

(U)

Ubudiyet ile ibadetin farkı 132
Uykunun abdesti bozup bozmayacağı 176

(Ü)

Ülül emrin kimler olduğu 265, 402
Ülül emre itaat 402

(V)

Veli ile Nebi arasındaki fark 30
Vahşi *(Radıyallahu Anh)* ın imanı 208, 655
Vehhabî mezhebine reddiye 589
Vitrin vacip oluşu 627

(Y)

Yeminli sözleşmede bulunanlar 69
Yetimlere iyilik etmek 109
Yolculara iyilik etmek 120
Yahudilerin sapıklıkları 194
Yahudilerin müşrik oldukları 206
Yahudilerin kıskancı 434
Yahudiye selâm vermek 466
Yolculukta namazın hükmü 596
Yalandan kurtulmak 684
Yetim kızı evlendirme 829
Yuşa *(Aleyhisselâm)* ın ümmeti 885

(Z)

Zinanın cezası 17
Zinanın felâketleri 19
Zulme sabrın fazileti 195
Zulmün zemmi 258
Zikir cemaatlerinin fazileti 345
Zekâtın farziyeti 362
Zimmiye selâm vermek 469
Zimmiyi öldürmek 511, 534,
Zındık'ın tövbesi 553, 907
Zulmün manaları 572
Zengine hürmet 448
Zahiri fırkasına reddiye 601
Zikrin devamlılığı 624
Zikrin terki 624
Zengin aleyhinde şahitlik 861
Zübeyde hanımın aracılığı 866
Zalime yardım 861
Zikrin azlığı 896